القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو

المجلد الثاني

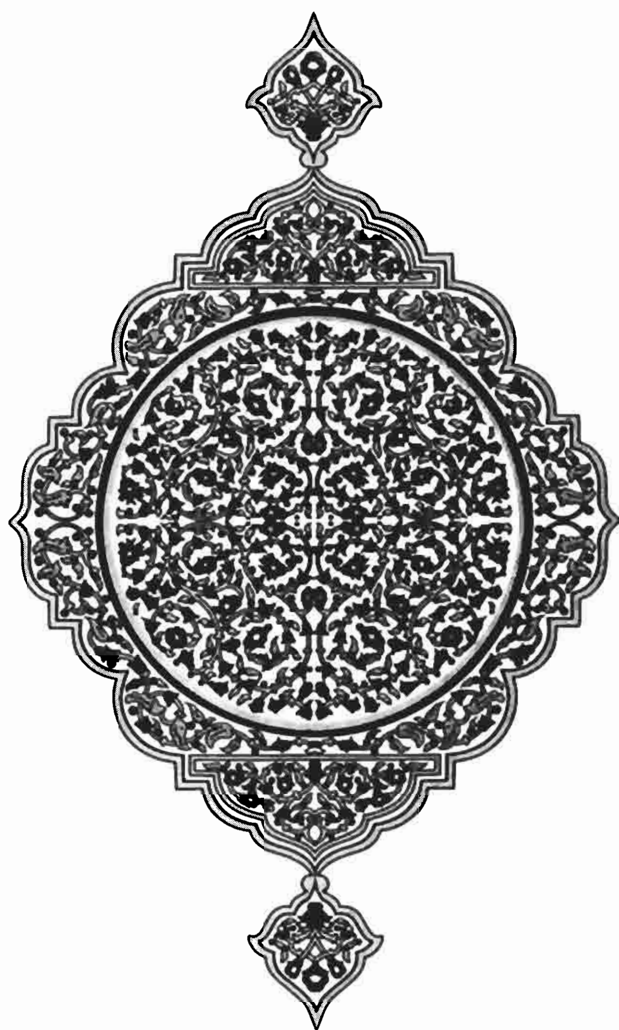
من الجزء

(١٦) إلى (٣٠)

إنا نحن نزلنا الذكر وإنا له لحافظون

إنه لقرآن كريم في كتاب مكنون لا يمسه إلا المطهرون تنزيل من رب العالمين

تشرف بالأمر بطباعة هذا المصحف الشريف وترجمة معانيه وتفسيره
خادم الحرمين الشريفين الملك فهد بن عبد العزيز آل سعود
ملك المملكة العربية السعودية

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره

الى لغة البشتو

المجلد الثاني من الجزء (١٦) إلى (٣٠)

د

قرآن کریم

ترجمه او تفسیر

په پښتو ژبه کښې

دويم جلد له (١٦) تر (٣٠) پارے پورے

دد ے قرآن حکیم او دد ے پښتو ترجمے او تفسیر د چاپ
دامر کولو سعادت د حرمینو شریفینو خادم پادشاه
فهد بن عبدالعزیز آل سعود د سعودی عرب
پادشاه ته حاصل شو

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ مُبَٰرَكٞ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلۡقُرۡءَانَۚ وَلَوۡ كَانَ مِنۡ عِندِ غَيۡرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخۡتِلَٰفٗا كَثِيرٗا) .

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) والذى ثبت عنه عليه الصلوٰة والسلام انه قال(اقرؤوا القرءان فإنه يأتي شفيعا لأصحابه يوم القيامة) وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين .. وبعد :

فإنفاذا لأوامر خادم الحرمين الشريفين وناشر كتاب الله المجيد الملك فهد بن عبد العزيز - حفظه الله - في العناية بكتاب الله الكريم توثيقا وطباعة . والعمل على تيسير نشره وتوزيعه بين المسلمين وتفسير معانيه وترجمتها إلى اللغات المختلفة واعتبار تلك التوجيهات من أسمى الغايات والأهداف المرسومة لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة.

وبناء على التعاون القائم بين كل من الأمانة العامة للمجمع بالمدينة المنورة والأمانة العامة لرابطة العالم الإسلامي بمكة المكرمة في كل ما من شأنه خدمة كتاب الله الكريم ترجمة وطباعة ونشرا في جميع أنحاء العالم .

وإيمانا من الجميع بضرورة ترجمة معاني كتاب الله تعالى إلى جميع اللغات الفاعلة تحقيقا لمبدإ البلاغ والدعوة بالحكمة والموعظة الحسنة وتحقيقا لقوله تعالى (وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰ) وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو فإنه يطيب لرابطة العالم الإسلامي أن تقدم للقارئ الكريم هذا المصحف الشريف مع ترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو المسماة اصطلاحا بتفسير "كابل" والتى قام بترجمتها باللغة الأردية فضيلة الشيخ محمود الحسن وتفسير فضيلة الشيخ شبير أحمد عثماني - يرحمهما الله - وقام بتحويلها إلى لغة البشتو هيئة من علماء أفغانستان ، ونظرا لوجود كلمات صعبة وقديمة الاستعمال ، فقد اعتمدت الرابطة الشيخ / سيد عبيد الله شاه - أحد علماء الباكستان الناطقين بهذه اللغة- لتوضيح تلك الكلمات بمايرادفها من الكلمات السهلة والمفهومة لدى عامة متكلمي لغة البشتو في أفغانستان وباكستان.وقدأقرت الترجمة وتمت المراجعة تحت إشراف رابطة العالم الإسلامي .

وإننا إذ نحمد الله تعالى أن وفقنا إلى إنجاز هذا العمل وتقديمه إلى الإخوة المسلمين الناطقين بلغة البشتو لنرجو أن يستلهم منه قراؤه نور الهدى والتقى بما يقوي إيمانهم ويثبت إسلامهم ويصلح أحوالهم في الدنيا والآخرة .

والرابطة إذ تقدم هذا الجهد بالتعاون مع المجمع لتعلم بأن الترجمات مهما بلغت دقتها لايمكن أن تصل إلى المقاصد العظيمة لنص القرآن الكريم المعجز وأن التفسير المذكور إنما هو حصيلة مابلغه علم المترجم في فهم كتاب الله الكريم ويعتريه مايتصف به البشر من نقص ،والكمال المطلق لله وحده .

لذا فيرجى من كل قارئ لهذه الترجمة إسداء النصح وتدوين الملاحظات العلمية الموثقة والمقترحات حولها وإرسالها إلى الأمانة العامة للمجمع أو لرابطة العالم الإسلامي للاستفادة منها في الطبعات القادمة إن شاء الله تعالى .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل ،،،

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ مُبَٰرَكٞ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلۡقُرۡءَانَۚ وَلَوۡ كَانَ مِنۡ عِندِ غَيۡرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخۡتِلَٰفٗا كَثِيرٗا).

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) وعلىٰ آله وصحبه أجمعين .

د حرمينو شريفينو خادم د كتاب الله ناشر او د سعودى عرب بادشاه فهد بن عبد العزيز د قرآن كريم د طباعت او په مختلفو ژبو كښې د دے د ترجمو د چاپ كولو او تقسيمولو احكام جارى كرى دى. او د دے غرض دپاره ئې په مدينه منوره كښې د « مجمع خادم الحرمين الشريفين » په نوم د قرآن مجيد د طباعت دپاره يوه عظيم الشانه چاپ خانه جوړه كړے ده د دے پښتو تفسير د چاپ كار په دغه ستره مطبعه كښې سر ته ورسيد.

رابطه عالم اسلامى په دے خبره د خوشحالى اظهار كوى چه د خادم الحرمين الشريفين د احكاماتو په رڼا كښې د «مجمع» په تعاون سره د پښتو ژبے لوستونكو ته دا ترجمه او تفسير وړاندى كوى چه په پښتنو كښې د «تفسير كابلى» په نوم شهرت لرى او دا تفسير د پاك و هند دؤو سترو عالمانو شيخ الهند مولانا محمود حسن ديوبندى او علامه شبير احمد عثمانى په اردو ژبه كښې ليكلے، او بيا د افغانستان د سترو عالمانو يو تولگى پښتو ژبے ته اړولے دے.

په دے پښتو ترجمه كښې بعضے تكى گران او زاړه وو ، چه موجوده وخت كښې ئے استعمال كم شوے وو، نو په دے غرض رابطه عالم اسلامى مكة المكرمة د پاكستان يو عالم دين او د پښتو ژبے ماهر مولانا سيد عبيد الله شاه ته دا كار وسپاره چه هغه دى په دے تفسير كښې د گرانو تكو سره خوا په خوا په قوسينو كښې د هغے مترادف الفاظ وليكى چه د پاكستان او افغانستان د عامو لوستونكو دپاره آسان شى. د ترجمے او نظرثانى دا تول كار د الله په فضل د «رابطے» د نگرانى لاندى سر ته ورسيد.

«رابطه» د «مجمع» په تعاون دا هديه پښتنو مسلمانانو ته دے احساس سره وړاندى كوى چه ترجمه كه هر څومره په كوشش سره وكړے شى خو بيا هم د قرآن كريم د اصل معجزانه عبارت بدل هيڅرى نشى كيدے . دا فقط د مترجم د پوهے مطابق د كتاب الله ترجمانى ده او انسان د نقص نه خالى نه دے . نو په دے وجه موږ تولو لوستونكو ته خواست كوو چه هغوى د دے ترجمے او تفسير د مزيد ښه كولو دپاره خپل آراء او مستند علمى تجاويز رابطه عالم اسلامى ته راؤليږى چه په راتلونكى چاپ كښې د هغے نه استفاده وكړے شى.

والله الموفق و هوالهادي إلى سواء السبيل

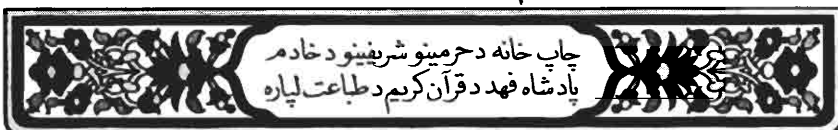

المجلد الثاني من الجزء (١٦) إلى (٣٠)

مجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد
لطباعة المصحف الشريف

دويم جلد
له (١٦) تر (٣٠) پارې پورې

قَالَ اَلَمۡ اَقُلۡ لَّكَ اِنَّكَ لَنۡ تَسۡتَطِيۡعَ مَعِىَ صَبۡرًا ﴿۷۵﴾

نو وويل (خضر موسٰی ته) آیا ما نه ؤ ویلی تاته چه بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما سره د صبر.

تفسیر: ځکه چه داسی حالات او واقعات دروړاندی کیږی چه ته د هغو په کتلو سره نشی صبر کولی او نه پری چپ پاتی کیدی شی ـ لکه چه هم داسی هم وشو.

قَالَ اِنۡ سَاَلۡتُكَ عَنۡ شَىۡءٍۢ بَعۡدَهَا فَلَا تُصٰحِبۡنِىۡ‌ۚ قَدۡ بَلَغۡتَ مِنۡ لَّدُنِّىۡ عُذۡرًا ﴿۷۶﴾

نو وویل (موسٰی) که چیری وپوښتم زه تا (ای خضره) د څه (منکر) شی (چه صادر شی له تا) وروسته له دی سؤاله پس ملګرتیا مه کوه له ما سره په تحقیق ورسیدی ته له طرفه ځما (حد د) عذر ته.

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام داسی تخمین فرمائلی ؤ چه د حضرت خضر علیه السلام د دغو حیرت راوړونکو واقعاتو ته په صبر او سکوت سره کتل ډیر دروند او لوی زړه غواړی نو ځکه د خپل د زړه آخری خبره ئی وویله چه که په دغه مرتبه بیا تری پوښتنه وکړم نو دی می بیا له خپله ځانه سره نه ملګری کوی او دی به پخپل دغه عمل کښی معذور وی ـ او ځما له لوری کوم الزام پر هغه باندی نشی عائد کیدی ـ ځکه چه ده د دریو مرتبو موقع راکړه او ده پخپله د حجت اتمام فرمائلی دی.

فَانۡطَلَقَا ‌ حَتّٰۤى اِذَاۤ اَتَيَاۤ اَهۡلَ قَرۡيَةِ ۨاسۡتَطۡعَمَاۤ اَهۡلَهَا فَاَبَوۡا اَنۡ يُّضَيِّفُوۡهُمَا فَوَجَدَا فِيۡهَا جِدَارًا يُّرِيۡدُ اَنۡ يَّنۡقَضَّ فَاَقَامَهٗ‌ ؕ

بیا روان شول دواړه تر هغه پوری کله چه راغلل اهل د یوه کلی ته نو طعام وغوښت دوی له خلقو د هغه (کلی) څخه پس منع راوړه (هغو خلقو) له دی نه چه میلمستیا ورکړی دغه خلق دوی ته بیا ومونده دوی (دواړو) په هغه

کلی کښې يو ديوال چه اراده ئې وه چه ونړيږي (يعني نژدې ؤ لويدلو ته) پس سم کړ (خضر) هغه ديوال (په يو شان ترميم سره)

تفسير: يعني يوه کلی ته ورسيدل او د هغه له خلقو سره ئې ملاقات او کتنه وکره ـ او داسې به ئې ګڼل چه د دغه کلی خلق به د دوی سره د ميلمنو سلوک وکړی او دوډی به ورکړی ـ مګر دغه سعادت د هغوی په برخه کښې نه ؤ ـ او دوی د موسٰی او خضر عليهما السلام په شان عزيزو مقربانو د ميلمستيا څخه انکار وکړ. نو د داسې معاملې د ليدلو څخه داسې په کار ؤ چه پر داسې تنګ زړه او بې مروته خلقو دوی په قهريده. مګر خضر عليه السلام د قهر په ځای پر دوی احسان وفرمايه. د دوی يو لوی ديوال ځوړند او کوږ شوی ؤ. او نژدې ؤ چه ونړيږي او خلق د هغه د چار چاپيره لری ګرځيدل. حضرت خضر عليه السلام لاس او پښې ورلوڅې (متی ونغاړلې) کړې او هغه ځوړند ديوال ئې ورسم کړ. او د انهدام له حالته ئې وساته.

تنبيه: په «حتیٰ اذا اتيا اهل قرية» د اهل لفظ ئې ښائی د دی جهته راوړی وی چه دغه کلی ته د دوی راتګ محض علی سبيل العبور او مرور نه ؤ او نه په داسې يو صورت سره ؤ چه د دی ځای د هستيدونکو څخه بل په کوم سرای يا حجره کښې ئې اړولی وو. بلکه قصداً يې د دغه ښار له خلقو سره ملاقات فرمايلی دی او په ﴿ اِسْتَطْعَمَآ اَهْلَهَا ﴾ کښې دوهم ځل د «اهل» د لفظ تصريح، د دوی د مزيد تقبيح دپاره دی يعنی هغو هستيدونکو چه دوی ته لازم ؤ چه د دغو معظمو ميلمنو ميلمستيا ئې کړی وی، دوی مسافران او کوچيان نه وو چه داسې عذر او پلمه (بهانه) به ئې وړاندی کوله چه ځمونږ کور او کلی دلته نشته نو ستاسې ميلمستيا به څرنګه وکړی شو؟

قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ اَجْرًا ﴿٧٧﴾

وويل (موسٰی خضر ته) که اراده کړی وی تا (د اخيستلو د اجر) نو خامخا به دی اخيستی وی (په سازولو د دی ديوال) مزدوری.

تفسير: يعنی د دغه کلی خلقو د ميلمنو حق ونه پيژند چه ځمونږ ميلمستيا ئې کړی وی تا ولی خوشی ويړيا د دوی ځوړند ديوال ورتينګ کړ؟ که د هغه څه معاوضه دی اخيستی وی نو ځمونږ خوراک او نور ضروريات به تری په لاس راتله او دغو تنګ زړو بخيلانو ته به هم تری لږ څه تنبيه کيده. ګوندی دوی به پر خپلی دغی بد اخلاقی او بی مروتی لږ شرميدل.

قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَاُنَبِّئُكَ بِتَاْوِيْلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾

وويل (خضر موسٰی ته) دا دی وقت د بیلتون په منځ ځما او په منځ ستا
کښی اوس به ژر خبر کړم تا (ای موسٰی!) په غرض د هغه کار چه ونه کړی
شو تا طاقت په هغه باندی د صبر.

تفسیر: یعنی له هغی وعدی سره سم ښائی چه اوس له ما ځنی تاسی بیلتون وفرمایئ! ځما او ستا موافقت او ګذاره سره ګرانه ده ـ او له سره نشی کیدی لیکن پخوا له بیلتانه غواړم چه د دغو تیرو دریو واړو واقعاتو پټ اسرار تاسی ته درښکاره کړم ـ چه د هغو په فکر او چرت (خیال) کښی له تاسی څخه د صبر او استقامت شان قائم نشو پاتی.
حضرت شاه صاحب لیکی «په دغه مرتبه کښی موسٰی علیه السلام عمداً تری پوښتنه وکړه ـ څو تری مرخص شی ځکه وپوهید چه دغه علم ځما له مناقه سره برابر نه دی. د موسٰی علیه السلام علم هغه ؤ چه د هغه په متابعت سره عامو مخلوقاتو ته فوائد او ګټی وررسیدی ـ او د خضر علیه السلام هغسی شیان ؤ چه د هغه متابعت د نورو خلقو له لاسه نه ؤ پوره.

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَٰكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ

هر څه هغه بیړی (چه ما سوریٔ کړی وه) نو وه دپاره د هغو عاجزانو چه
کار به ئی کاوه په بحر (سیند) کښی.

تفسیر: یعنی په سیند کښی محنت او مزدوری ئی کوله او خپلی ګیدی ئی په هغه سره مړولی.

فَأَرَدتُّ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَآءَهُم مَّلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾

نو وغوښته ما چه عیب ژنه کړم هغه حال دا چه ؤ لږ څه لری له دوی نه یو
پاچا چه اخیسته به ئی هره یوه بیړی په زور سره (نو ځکه می سوریٔ کړه).

تفسیر: یعنی په هم هغه لوری چه دغه بیړی روانه وه په هم هغه طرف یو ظالم پاچا ؤ چه هره یوه جوړه بیړی به ئی په زور سره نیوله او پخپل کار کښی د بیګار په دول (طریقه) به یی په کار اچوله. نو ما وغوښته چه هغه بیړی عیب ژنه کړم څو د هغه ظالم پاچا له بیګاره خلاصه او د هم دغو مسکینانو د کار دپاره هم هغسی ورانه او ویجاړه پاتی شی ځکه چه په هم دغو ایامو کښی د هغه پاچا سړی په بیړی پسی راځی. کله چه هغه سوریٔ او عیب ژنه ومومی نو د هغی د

اخیستلو څخه به سترګی واړوی. په ځینو آثارو کښی راغلی دی. کله چه د خطر موقع تیره شوه نو خضر علیه السلام ورغی او هغه بیړی ئی پخپل لاس بیا هم هغسی جوړه او سنباله کړه.

ماته می کړله بیړی د مسکینانو ▪ چه ورنشی دا په لاس د غاصبانو

مات اسباب چه وی په لاس کښی د مالکو ▪ دیر بهتر دی د قبضی د ظالمانو

وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾

او هر څه هلک (چه وژلی ؤ ما) پس وو مور او پلار د ده مومنان پس وویریدو مونږ له دی چه وبه رسوی (مکلف به کړی دغه هلک) دوی په سرکشی او کفر (که ژوندی پاتی شی).

تفسیر: اګر که فطرتاً هر مولود مسلمان پیدا کیږی. مګر وروسته له هغه د خارجی اثراتو تر تاثیر لاندی راغلی په هم دغه هلکتوب کښی د ځینو خرابو اعمالو اساس او بنیاد پکښی لویږی چه د هغه کامل علم یواځی پاک الله ته وی خو بیا هم د هغه ځینی آثار اهل البصیرت ته هم ورښکاره کیدیږی. د دغه هلک په نسبت رب العزت حضرت خضر علیه السلام ته پوه او خبر ورکړی ؤ چه د هغه بنیاد پر خرابی او شرارت باندی مرکزیت نیولی دی که کبارت ته ورسیږی موجب د مضرت او د ده د بنوت مینه او محبت او د امیت او ابوت لطف او شفقت د ده د مور او پلار د کفر او معصیت او مذلت سبب ګرځی نو د داسی یو هلک وژل د هغه د والدینو دپاره رحمت او د هغوی د دینی حفاظت سبب وګرځید. د الله تعالیٰ دا منظور ؤ چه د هغه مور او پلار پر خپل ایمان قائم اوسی او د الله تعالیٰ حکمت مقتضی ؤ چه راتلونکی خطره او ممانعت د دوی له مخی لری شی نو خضر علیه السلام ته ئی حکم وکړ چه دغه هلک ووژنه. ده د پاک الله د وحی په امتثال هغه هلک وواژه.

اوس دغسی سؤال چه «ښائی دغسی هلک ئی له سره نه پیدا کاوه او بیا ئی چه پیدا کړی ؤ ښائی چه ښه عمل ئی وربه برخه کړی وی او دومره شرارت ئی نه وی ورکړی یا هغسی چه په ملیونو کفار شته پریښودلی به ئی وی چه د هغه والدین به هم کافران کیده. یا د دغسی ووړکیو چه بنیاد او اساس ئی په خرابه او غلطه لویدلی وی د هغو ګرد (تول) فهرست ښائی چه انبیاء علیهم السلام ته ورکړی کیده څو ئی دوی وژل» د دغو ګردو (تولو) خبرو اجمالی جواب خو دا دی چه په (١٧) جزء د الانبیاء (٢٣) آیت (٢) رکوع کښی راغلی دی ﴿ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴾ او د تفصیلی جواب دپاره د «خیر او شر» پر مسئله د مبسوط کلام ضرورت شته چه په دغو مختصرو فوائدو کښی نشی ځائیدی. هو! ښائی دومره مو په یاد وی چه په دنیا کښی

له هر سړی ځنی چه الله تعالیٰ «**خالق الکل**» او «**علیم او حکیم**» منی د تکویناتو په متعلق په دی قسم سره په زړهاؤ سؤالونه کیدی شی چه د هغوی جواب د هیچا سره نشته او بالمقابل پرته (علاوه) د عجز او قصور له اعترافه بل هیڅ شی نشی کیدی. دلته د خضر علیه السلام په ذریعه د هغه یوه نمونه وربښوول مقصود ؤ چه د پاک الله د حکمتونو او د ده د تکوینیه ؤ مصالحو احاطه د هیچا له لاسه نه ده پوره کله د یوی واقعی ظاهری صورت په ظاهر کښی خراب او قبیح او بی موقعه راښکاری. لیکن هغه څوک چه د دغی واقعی په باطنی اعماقو او زوایاؤ باندی معلومات لری هغه پوهیږی چه په دغه کښی ډیر حکمتونه او مصالح پراته دی خضر علیه السلام د هغو مسکینانو د بیړی ډېره ورماته کړه. حال دا چه هغوی له ده سره ښه او احسان کړی ؤ او بلا اجرت ئی دی پر بیړی سور کړی ؤ. یو لوبی کوونکی ښکلی پیمخی هښیار هلک ئی خوشی چتی(فضول) او بیګناه او خطاء وواژه چه په ظاهر کښی دغه حرکت نهایت خراب او قبیح حرکت ځرګندیده (ښکاره کیده) دیوال ئی سم او ساز کړ چه ظاهراً ئی پر هغو کلیوالو احسان وکړ. چه هغوی په ډیری بی مروتی له دوی سره معامله کړی وه که پخپله خضر علیه السلام په آخر کښی خپل د دغو اعمالو توجیهات نوی بیان کړی. نو تر نن ورځی پوری به ګرد (تول) جهان د چرت په سیند کښی ډوب ؤ. یا «العیاذ بالله خضر علیه السلام به ئی د طعن او تشنیع هدف کاوه. له هم دغو مثالونو څخه د الله تعالیٰ د افعالو او د ده د حکمتونو اندازه وکړئ!

فَأَرَدْنَآ أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَوٰةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾

نو وغوښته مونږ دا چه بدل ورکړی دوی ته رب د دوی (خیر بهتر غوره) له دی هلک څخه په پاکی (صلاح) کښی او ډیر نژدی به وی له جهته د رحم مهربانی.

تفسیر: یعنی د هغه هلک په وژلو سره د ده د والدینو ایمان محفوظ پاتی شو او هغه صدمه چه دوی ته ورسیده الله تعالیٰ اراده لری چه د هغی تلافی په داسی یوه مولود سره وکړی چه په اخلاقی صفاتو او مزایاؤ د هغه مقتول هلک څخه ډیر ښه او د مور او پلار د شفقت او مهربانی مورد وګرځی. او هغه به د خپل مور او پلار سره زیات محبت ولری او په ډیر تعظیم او ښه سلوک وروړاندی کیږی وروسته له هغه الله تعالیٰ هغوی ته یوه صالحه جینئ ورعطاء کړه چه له یوه نبی سره په نکاح منسوبه شوه. او یو بل نبی د دی له ګیډی څخه پیدا شو چه بالوسیله یو لوی امت د دوی په برکت د سعادت مفخرت وموند.

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنزٌ لَّهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَن يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنزَهُمَا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

او هر څه (هغه) ديوال (نړيدونكى چه ساز مى كړ) پس ؤ د هغو دوو هلكانو يتيمانو په (هغه) ښار كښى او ؤ لاندى د هغه (ديوال) خزانه د دغو دواړو او ؤ پلار د دوى صالح، نو اراده وكړه رب د تا چه ورسيږى (دغه دواړه) قوت (د ځلميتوب) خپلو ته او بيا ئى راوباسى هغه (خښى كړى شوى) خزانى خپلى (محض) له جهته د رحم مهربانى له جانبه د رب د تا، او نه دى كړى ما دغه تير اعمال (چه تا وليد) له خپله ځانه (او په حكم او فكر خپل) دغه دى (درى واړه) جوابونه د هغو پيښو چه طاقت نشو كولى تا پر هغه د صبر.

تفسير: يعنى كه هغه ديوال لويده نو د هغو يتيمانو هغه خزانه چه ترى لاندى خښه كړى شوى وه راخرگنديده. او بدنيتو خلقو به هغه رايستله د دغو يتيمانو پلار يو ښه صالح سړى ؤ. د هغه د نيكى په رعايت د الله جل‌جلاله اراده داسى وشوه چه د دغو يتيمانو د مال حفاظت وكړى شى. نو ما د الله جل‌جلاله په حكم هغه ديوال سم كړ. چه هغه هلكان وروسته له ځلميتوبه د خپل پلار خزانه بيا ومونډلى شى. وائى چه په دغه خزانه كښى برسيره پر نورو اموالو يوه د سرو زرو تخته هم وه چه پرى «محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم» ښكلى شوى ؤ. نو اى موسىٰ عليه السلام هر هغه كار چه د الله تعالىٰ په حكم اجرا شوى وى عبادت دى او پر هغه باندى مزدورى (باړه) اخيستل د مقربانو كار نه دى.

تنبيه: د دى قصى په شروع كښى د حضرت خضر عليه السلام د نبوت او ولايت په متعلق څه شى چه مونږ ښكلى دى هغه دى بيا دلته يو ځلى ولوست شى. وروسته د «ذوالقرنين» قصه راځى. چه دغه هم د هغو دريو شيانو څخه ده. چه د هغو په نسبت د يهودانو په مشوره قريشو پوښتنه كړى وه. د«روح» په متعلق لازمه جواب د «بنى اسرائيل» په سورت كښى تير شو. د «اصحاب الكهف» د قصى په نسبت د هم دغه «الكهف» د سورت په ابتداء كښى معلومات وركړ شو. دغه دى چه د دريم سؤال په نسبت اوس لازمه ارشاد كيږى.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَن ذِى ٱلْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَأَتْلُوا۟ عَلَيْكُم مِّنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾
إِنَّا مَكَّنَّا لَهُۥ فِى ٱلْأَرْضِ وَءَاتَيْنَٰهُ مِن كُلِّ شَىْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾

او پوښتنه کوی مشرکان (په ښوولو د یهودانو) له تا نه له قصی د ذوالقرنین؛
ووایه (ای محمده ! دوی ته) اوس به زه ولولم پر تاسی له ده څخه احوال؛
بیشکه چه مونږ قدرت ورکړی ؤ ده ته په ځمکه کښی او ورکړی ؤ مونږ ده ته
(له هر محتاج الیه) څیز څخه یوه لیاره (روښانه رسوونکی مقصد ته).

تفسیر: هغه پاچا ته ځکه «ذوالقرنین» وائی چه د دنیاء دواړو څندو (مشرق و مغرب) ته تللی ؤ. ځینی وائی چه دغه د رومی «اسکندر» لقب دی.
ځینی وائی کوم بل مقبول دیندار الله منونکی پاچا له دی نه ړومبی تیر شوی ؤ.
«حافظ ابن حجر رحمة الله علیه» په «فتح الباری» کښی په متعددو وجوهو او دلائلو سره دغه دوهم قول ته ترجیح ورکړی ده.
د روایاتو له مجموعی څخه ظاهریږی چه «ذوالقرنین» د حضرت ابراهیم علیه السلام معاصر ؤ ـ او د ده په دعاء او برکت سره پاک الله ده ته خارق العاده سامان او وسائل عطاء فرمائلی ؤ ـ چه د هغو په ذریعه ده ته د مشرق او مغرب په سفر کښی بری په برخه شو. او پر محیرالعقولو فتوحاتو ئی قدرت وموند. حضرت خضر علیه السلام د ده وزیر ؤ. ښائی له هم دی جهته قرآن شریف د خضر علیه السلام قصی سره متصله د هغه قصه بیان فرمائی د عربو قدیمی شعراؤ پخپلو اشعارو کښی د «ذوالقرنین» نوم په ډیر لوېئی او عظمت سره یاد کړی دی او د ده پر عربیت ئی فخر کړی دی. له دی نه ظاهریږی چه دغه «ذوالقرنین» د تاریخی عهد څخه پخوا کوم جلیل القدر عربی پاچا ؤ. ښائی اسکندر ته به ئی د هغه سره د یوه راز (قسم) مشابهت له سببه «ذوالقرنین» ویلی وی اوس د قدیمه ؤ آثارو اروپائی ماهرین د قدیمی سامی عربو د داسی عظیم الشانو سلطنتونو سراغ او نښه لګولی ده چه د هغوی کومه مفصله تذکره په تاریخی اوراقو کښی له سره نشته. بلکه د ځینو ممتازو او مشهورو سلاطینو د نومونو د تذکری پوری هم په تاریخی کتابونو کښی نشته. مثلاً «حمورابی» پاچا چه اغلباً د حضرت ابراهیم علیه السلام په عهد کښی ئی ژوندون کاوه او د هغه په نسبت ویلی کیږی چه د دنیا ړومبنی مقنن ؤ. چه د هغه قوانین د بابل په مناره (څلی) کتلی شوی په لاس راغلی دی او انګلیسی ترجمه ئی شائع شوی ده ـ د پخوانیو کتباتو څخه د ده عجیب او غریب عظمت ثابتیږی په هر حال «ذوالقرنین» به د هم دغی کورنی څنی د کوم پاچا نوم وی.

فَأَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ ٱلشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِى عَيْنٍ حَمِئَةٍ

پس ونيوله ده لياره (او هغه اسباب چه وئی رساوه مغرب ته) تر هغه پوری چه ورسيد ځای د پريوتلو د لمر ته نو وئی مونده دغه (لمر) چه ډوبيده په (لويه) چينه کښې (لکه سيند ډک) له تورو ختو.

تفسير: يعنی د سفر ترتيب او تجهيز او سر رشته ئی وکړه (او پيروی وکړه ذوالقرنين د هغی لياری چه د مغرب په لوری تله تر هغه پوری چه ورسيد ځای د پريوتو د لمر ته نو ذوالقرنين ومونده دغه لمر لره چه ډوبيده په يوه لويه چينه کښې لکه سيند ډک له تورو ختو) يعنی داسی ئی په نظر راغی لکه چه په سمندر کښې سفر کوونکو ته هم ښکاری چه لمر له اوبو ښخه وځی او په اوبو کښې ډوبيږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی. «ذوالقرنين ته داسی شوق پيدا شو چه وګوری چه د دنيا ودانی تر کومه ځايه پوری اوږده شوی ده. نو د مغرب په طرف کښې تر هغه ځايه پوری ورسيد چه چيکړه او دلدل ؤ چه پری نه انسان او نه پيری تيريدی شو ـ نو د الله تعالیٰ د ملک حدود ئی معلوم نشو کړی».

وَّوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًاؕ قُلْنَا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ اِمَّآ اَنْ تُعَذِّبَ وَاِمَّآ اَنْ تَتَّخِذَ فِيْهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾

او وئی مونده نژدی هغه ته يو قوم (د کفارو)؛ وويل مونږ ای ذوالقرنينه يا خو په عذاب کړه دغه خلق (که ايمان رانه وړی په قتل سره) يا ونيسه په دوی کښې يوه ښه لياره (که ايمان راوړی په ارشاد او نصيحت سره).

تفسير: يعنی «ذوالقرنين» ته مونږ پر هغو خلقو د دغو دواړو خبرو قدرت ورکړ ـ لکه چه هر پاچا او حاکم ته په نيکو او بدو باندی داسی قدرت حاصل وی. که غواړی خلق عذابوی او ځان ته بدنامی حاصلوی ـ او که غواړی عدل او انصاف او نيکی اختياروی او خپل د خير ذکر باقی پريږدی يا به ئی دا مطلب وی چه هغه خلق کافران وو ـ مونږ «ذوالقرنين» ته اختيار ورکړ ـ چه که وغواړی هغوی ووژنی يا ړومبئ د اسلام په لوری دعوت او بلنه ورته ورکړی. نو «ذوالقرنين» دغه دوهم شق اختيار کړ.

قَالَ اَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهٗ ثُمَّ يُرَدُّ اِلٰى رَبِّهٖ فَيُعَذِّبُهٗ عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨٧﴾ وَاَمَّا مَنْ

أَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهٗ جَزَآءَ نِ الْحُسْنٰى ۚ وَسَنَقُوْلُ لَهٗ مِنْ اَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾

نو وویل (ذوالقرنین) هر څه هغه څوک چه ظلم ئی وکړ (په نفس خپل په دوام د کفر) پس ژر به په عذاب کړو دی (په دنیوی عذاب) بیا به بوتلی شی (طرف د) رب خپل ته پس په عذاب به کړی (الله) دی په عذاب لوی سره (په عقبیٰ کښی). او هر هغه چه ایمان ئی راوړ او عمل ئی وکړ صالح پس ده ته ده جزاء نیکه (په دارینو کښی چه نعمت او جنت دی). او ژر ده چه وبه وایو ده ته له کاره خپله آسانه (په ده باندی).

تفسیر: یعنی په آخرت کښی به نیکی ومومی او په دنیا کښی مونږ پر دوی څه سختی نه راولو بلکه د خپل کار دپاره هر کله چه دوی ته کومه خبره ووایو نو په سهولت او نرمی سره ورته وایو فی الحقیقت هر هغه پاچا چه عادل وی د هغه کار او د عمل طرز به هم داسی وی چه له بدانو سره بدی کوی او هغوی په سزا رسوی او له نیکانو سره لطف او نرمی کوی ـ لکه چه «ذوالقرنین» هم دغه طریقه ځان ته غوره کړی وه.

ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾

بیا ئی ونیوله بله لیاره (او هغه اسباب چه رساوه ئی مشرق ته).

تفسیر: یعنی د مغربی سفر څخه فارغ شو او د مشرق په طرف د خپل سفر په تجهیز، ترتیب او سر رشته مشغول شو ـ په لوی قرآن او حدیث کښی دغه نه ده تصریح شوی چه د «ذوالقرنین» دغه ګرد (تول) سفرونه د فتوحاتو او ملک نیولو دپاره ؤ. ممکن دی چه د محض سیر او سیاحت په ډول (طریقه) وی. د دغو سفرونو په ضمن کښی دی به پر هغو اقوامو هم تیر شوی وی چه د ده تر حکومت لاندی راغلی وو او ځینی نور اقوام به وی چه «ذوالقرنین» ئی یو زورور پاچا لیدلی او ګڼلی وی، د ظالمانو په مقابل کښی به ده ته خپل عرضونه او فریادونه وړاندی کړی وی چه د هغو ګردو (تولو) انسداد به «ذوالقرنین» پخپل فوق العاده قوت او زور سره کړی وی ـ لکه چه اوس د «یاجوج او ماجوج» قصه راځی. والله اعلم.

حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَلْ لَّهُمْ مِّنْ دُوْنِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾

تر هغه پورې کله چه ورسيد ځای د راختلو د لمر ته نو وئې موند هغه (لمر) چه راخوت پر يوه قوم باندې چه نه وه ګرځولې مونږ دوی ته له لاندې د دې (لمر) کومه پرده.

تفسير: يعنې د مشرق په انتهاء کښې ئې داسې قوم وليد چه د لمر اشعه (پلوشې) مستقيماً بې له ممانعته او بې له حجابه ورسيدې دا خلق به وحشيان او ځنګليان وی ـ د کور جوړولو او د چت پټولو چل به ئې هم نه ؤ زده يا به پکښې دود (رواج) او دستور نه وو ـ لکه چه اوس هم په ډيرو وحشيو او ځنګليو او ځينو کوچيانو کښې هم دغه دود او دستور او رواج ليده کيږی.

كَذٰلِكَ ۖ وَقَدْ اَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾

هم داسې ؤ (حال د ذوالقرنين چه مذکور شو) او په تحقيق احاطه کړې وه مونږ په هغه شی باندې چه د ده څخه ؤ (له لښکرو او لوازمو) له جهته د خبردارئ.

تفسير: يعنې د «ذوالقرنين» د مشرق او د مغرب د سفر کوم کيفيت چه بيان کړی شو هغه په واقع کښې هم داسې دی. هغه وسائل چه د ده سره ؤ ـ او هغه حالات چه ده ته وروړاندې شوی دی ـ پر هغو ګردو (ټولو) ځمونږ علم محيط دی. ښائی چه مؤرخينو به په دغه مورد کښې بل څه ويل ـ او هغه به فی الحقيقت هم دغومره قدر وی چه وفرمايه شو. ځينو مفسرينو د «کذلک» مطلب داسې اخيستی دی هغه رويه چه «ذوالقرنين» د مغربی اقوامو په نسبت اختيار کړې وه کټمټ (هوبهو) هم هغه رويه ئې د مشرقی اقوامو سره هم اختيار کړې وه (والله اعلم).

ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُوْنِهِمَا قَوْمًا ۙ لَّا يَكَادُوْنَ يَفْقَهُوْنَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾

بيا ونيوله ده بله لياره (او تيار ئې کړ نور اسباب). تر هغه پورې چه ورسيد منځ د دواړو غرونو ته نو وئې موند وړاندې د دغو دواړو (غرونو) داسې قوم چه نه ؤ نژدې (اکثر د دوی) چه وپوهيږی په خبره (د ذوالقرنين) باندې.

تفسير: دغه دریم سفر ئی پرته (علاوه) له مشرقه او مغربه د کوم دریم جهت په طرف کړی ؤ مفسرین دغه ته د شمالی سفر وائی خو په قرآن او حدیث کښی د هغه څه تصریح نشته.
تنبیه: د دغه قوم او «یأجوج، مأجوج» په منځ کښی به دغسی دوه غرونه حائل ؤ چه پر هغو به ختل ناممکن ؤ خامخا د دغو دواړو غرونو په منځ کښی به کومه دره وه ـ چه له هغی خلاصی لیاری به «یاجوج ، ماجوج» راتلل ـ او خلق به ئی شکول ـ او راز راز (قسم قسم) ظلمونه او زیاتی به ئی پری کولی ـ او بیرته به تلل.

قَالُوا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰٓى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾

وویل دغو (ترجمانانو) ای ذوالقرنینه! بیشکه چه یأجوج او مأجوج فساد کوونکی دی په ځمکه کښی پس آیا (حکم کوی ته چه) مقرر کړو تاته څه خرج محصول لپاره د دی کار چه جوړ کړی ته په منځ ځمونږ او په په منځ د دوی کښی یو دیوال.

تفسير: د «ذوالقرنین» د فوق العاده اسبابو او وسائلو او قوت او حشمت د لیدلو څخه دوی ته به داسی خیال پیدا شوی وی چه ځمونږ د دغو تکالیفو او مصائبو انسداد به د ده له لاسه پوره وی نو ځکه ئی عرض وکړ چه «یأجوج، مأجوج» ځمونږ په ملک لویه غلبه او شورماشور غورځوی او تل راځی مونږ وژنی، او ځمونږ مال او شته تالا کوی او مونږ په راز راز (قسم قسم) ربړو (تکلیفونو) آخته کوی. که تاسی ځمونږ او د هغوی په منځ کښی کوم تینګ او کلک دیوال او سد راجوړ کړئ، چه مونږ پری محفوظ شو نو پر دغه کار هر څومره لګښت چه وشی مونږ د هغه مال تأدیی ته حاضر یو ـ ښائی چه تاسی دغه مصرف زمونږ د مالیی او محصول او اجرت په شان تحصیل کړئ!.
تنبیه: «یأجوج مأجوج څوک دی»؟ په کوم ملک کښی اوسیږی؟ د «ذوالقرنین» هغه جوړ کړی سد (د اوسپنی دیوال) چیری دی؟ دا هغه سوالات دی چه د هغو په متعلق د مفسرینو او مؤرخینو اقوال سره مختلف دی. ځما خیال دا دی (والله اعلم) چه د «یأجوج مأجوج» قوم د عامو انسانانو او پیریانو په منځ کښی یو برزخی مخلوق دی. او لکه چه «کعب الاحبار» ویلی دی او «نووی» په فتاوی کښی له ګردو (تولو) علماؤ څخنی نقل کړی دی د دوی د نسب سلسله د پلار له طرفه آدم علیه السلام ته منتهی کیږی، مګر د مور له لوری بی بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها ته نه رسیږی. ګواکی دوی له نورو انسانانو سره یوازی په پلار کښی شریکان دی څه عجب

چه «لوی دجال» چه تمیم داری هغه په کومه جزیره کښې بندی او مقید لیدلی ؤ. د هم دغه قوم څخه وی ـ کله چه حضرت مسیح علیه السلام چه محض د یوه آدمی زاد بی بی مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها له بطنه د ملکیه ؤ نفخه ؤ په ذریعه پیدا شوی دی او وروسته د من السماء له نزوله به دجال وژنی په دغه وقت کښې به دغه قوم «یأجوج مأجوج» هم پر دنیا خروج کوی ـ او بالاخر به د مسیح علیه السلام په فوق العاده دعاء مری.

اوس دغه قوم چیری دی؟ او د «ذوالقرنین» د اوسپنی دیوال چیری واقع دی؟ نو هر هغه شوک چه دغه گرد (تول) اوصاف ـ تر خپل نظر لاندی ونیسی چه د هغه ثبوت د دغه قوم او د اوسپنی د دیوال په متعلق په لوی قرآن او صحیحه ؤ احادیثو کښې شته ـ نو هغه به وائی د هغو اقوامو او ملکونو او دیوالونو نښه او پته چه خلقو په خپله رایه سره ورکری ده ـ پر هغو د دغو اوصافو مجموعی ځنی یو وصف هم نه موندلی کیږی ـ لهٰذا هغه خیالات صحیح نه ښکاری ـ او له صحیحه ؤ احادیثو څخه انکار ـ یا د نصوصو بعیده تأویلات له دی نه خلاف دی. پاتی شوه د مخالفینو دغه شبهه ـ چه مونږ گرد (تول) د ځمکی مخ لتولی دی مگر هیچیری د دغو شیانو نښه او پته مو نه ده موندلی؟

نو د دغی شبهی د جواب دپاره ځمونږ مؤلفینو د پتی او نښی ښوولو دپاره ډیر زیار (محنت) او کوښښ ایستلی دی خو د دی صحیح جواب هم دغه دی ـ چه «علامه آلوسی بغدادی» ورکری دی

«مونږ ته د هغه موقع نه ده معلومه او ممکن دی چه ځمونږ او د هغه په منځ کښې به دغه حاضره زمانه کښې لوی لوی سیندونه حائل وی ـ او په هغه وقت کښې له کومی لوئی وچی سره لکه (سائبریا) او (امریکا) به نښتی وی ـ او داسی دعوی چه مونږ پر تول بر او بحر (وچه او لونده) حالاً وماضیاً وآتیاً محیط شوی یو واجب التسلیم نه دی. عقلاً جائز دی هم هغسی چه له نن ورځی (۱۳۲۳ ش) تر نژدی پنځه سوه کلونو د مخه پوری د امریکی براعظم نه ؤ راڅرگند شوی اوس هم ویلی شو چه ممکن دی داسی بل کوم براعظم هم موجود وی چه تر اوسه پوری به مونږ له هغه ځنی معلومات نه لرو. او امکان شته چه لږ وقت وروسته یا به مونږ هلته ورسیږو ـ یا هغه خلق به مونږ ته ځان ورسوی.

د سمندر د دیوال تحقیقات چه د« آستریلیا » په شمال مشرقی ساحل واقع دی او څه وقت پخوا له دی نه د یو برطانوی سائنس دان « ډاکتر سی ایم بنک » تر کتنی او هدایاتو جاری وو دغه دیوال له زر میله زیات اوږد او په ځینو ځینو مقاماتو کښې تر دوولسو میلو پوری عریض او زر فیته ارتفاع لری، چه پری ډیر مخلوق هستوگنه لری هغه ډله چه د دغه کار دپاره روانه شوی وه خپل یو کلنی تحقیقات ئی پای (اخر) ته رسولی دی چه د هغه د رپوټ د لوستلو څخه د سمندر عجیب او غریب اسرار منکشف کیږی او انسان ته د حیرت او استعجاب یوه نوی دنیا معلومیږی. بیا نو څرنگه داسی دعوی کیدی شی چه مونږ پر گردو (تولو) بریه ؤ او بحریه ؤ مخلوقاتو او موجوداتو خبردار، او د هغو مکمل اکتشافات حاصل کړی دی! په هر حال کله

مخبر صادق چه د هغه صدق په قطعيه ؤ دلائلو ثابت دی د دی ديوال څخه سره د هغه د اوصافو خبر راکړی دی نو پر مونږ واجب دی چه د هغه تصديق وکړو او د هغو د واقعاتو په انتظار کښی سترګی په ليار ولرو چه د مشککينو او منکرينو علی‌الرغم هرومرو (خامخا) راتلونکی دی.

ستبدی لک الايام ما کنت جاهلا ▪ ويأتيک بالاخبار من لم تزود

هغه شی چه ته پری اوس ښه نه پوهيږی ▪ درځرګند به ئی زمان کړی لکه لمر بيا

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾

وويل (ذوالقرنين) هغه چه اقتدار راکړی دی ماته په هغه (شی) کښی رب ځما خير ډير غوره دی (له ورکړی د تاسی نه چه محصول دی) پس مرسته (مدد) وکړئ تاسی له ما سره (په زيار (محنت) ځما کښی تول) په (انسانی) قوت (او عمل نه په مال) سره چه جوړ کړم په منځ د تاسی او په منځ د دوی کښی يو پرېړ (او محکم) ديوال.

تفسير: يعنی مال له ما سره ډير دی مګر په لاسونو او پښو له ما سره په زيار (محنت) او زحمت تيرولو کښی مرسته (مدد) وکړئ!

ءَاتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انفُخُوا حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ ءَاتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾

راواخلئ تاسی ماته تختی د اوسپنی تر هغه پوری (ئی ايښودلی چه) برابر شو دا ديوال په منځ د دوو څوکو (د غرو) نو وويل (ذوالقرنين) چه پو کړئ! (پر دغو سکرو چه اچولی شوی دی په منځ د تختو د اوسپنی نو پو ئی کړل) تر څو چه وګرځوله دغه (اوسپنه) اور وويل (ذوالقرنين) راوړئ ماته چه توئی کړم په دی ديوال زيږ (ويلی شوی).

تفسير: يعنی ړومبی ئی د اوسپنی لوئی لوئی تختی سر په سر لاندی باندی سره کيښودی ـ او يو له بل سره تينګی او کلکی ئی کړی ـ څه مهال چه د هغو لوړوالی (دنګ والی) د دواړو غرونو څوکو ته ورسيد (نو پری لرګی او سکاره انبار کړل شول) او خلقو ته ئی امر ورکړ چه د

دغه اور په لګولو او پو کولو کښې راسره مرسته (مدد) وکړئ (چه په یوه آن او یوه شیبه کښې له یوه سره تر بل سره پورې او له پاسه تر ښکته پورې یو ځلی ولګیږي او بیا ژر ترې لرې او ګوښه شئ) کله چه اوسپنه د اور پشان سره او ګرد (تول) سره یو جسم شوه ـ په دغه وقت کښې ویلې شوه ژیړ ئې پرې راتوئې کړه ـ چه د هغو اوسپنو په درزونو او چاودونو کښې ننوتل ـ او بیخي ئې نژدې او پیوست کړه او ګرده (توله) سره یو شوه ـ او د یو سخت غرني دیوال پشان وګرځید ـ دغه ګرد (تول) کارونه په دغه زمانه کښې ظاهراً د یوه خارق العاده طریقې سره به انجام موندلی وی چه ښایي هغه د «ذوالقرنین» له کرامته وګڼله شي ـ یا ممکن دی چه په هغه وقت کښې به داسې اقسام آلات او اسباب موندلی کیده چه پر هغو اوس ځمونږ علم نه رسیږي.

فَمَا اسْطَاعُوْٓا اَنْ يَّظْهَرُوْهُ وَمَا اسْتَطَاعُوْا لَهٗ نَقْبًا ﴿٩٧﴾

پس طاقت به نه وی د دوی چه وخیژی پرې (او ښکاره شي پرې له جهته د لوړوالي (دنګ والي) او ښویوالي) او نه به طاقت وی د دوی دغه (غره) ته د سوری کولو (له جهته د سختوالي او پریړوالي).

تفسیر: یعني الله تعالیٰ فی الحال یأجوج مأجوج ته دغه قدرت نه دی ورکړی چه دغه دیوال سوری کړي یا ئې ونړوي او ترې تیر شي.

قَالَ هٰذَا رَحْمَةٌ مِّنْ رَّبِّيْ ۚ فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ رَبِّيْ جَعَلَهٗ دَكَّآءَ ۚ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّيْ حَقًّا ﴿٩٨﴾

وویل (ذوالقرنین) دغه (اتمام د سد) او اقتدار ځمونږ په جوړولو د هغه یو رحمت دی له جانبه د رب ځما (پر مخلوقاتو) نو هر کله چه راغله وعده د رب ځما (په خروج د دغو قبیلو) نو وبه ګرځوی دا (سد) هوار برابر له ځمکې سره، او ده وعده د رب ځما حقه (رښتیا ثابته).

تفسیر: یعني محض د الله تعالیٰ په مهرباني دغه سد قائم شو او تر معینه میعاده پورې به قائم پاتې شي له صحیحه ؤ احادیثو څخه معلومیږي چه د حضرت مسیح علیه السلام د نزول او د دجال د قتله وروسته قیامت ته نژدې د یأجوج مأجوج د وتلو وعده ده نو دغه سد به له منځه لرې کړ شي ـ او دغه دیوال به دوی ونړوي او په هومره یو کثیر تعداد به دوی ترې ووځي او

راتوئیږی چه د هغوی شمیر پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل هیچا ته به نه وی معلوم - ګرده (توله) دنیا به د دوی له مقابلې عاجزیږی - حضرت مسیح علیه السلام ته به حکم ورکړ شی چه مخما له خاصو بندګانو سره پر «طور» باندی لاړ شه - بالاخر مسیح علیه السلام د الله په دربار کښی دعاء او راز او نیاز وکړی - نو وروسته له هغه پر یأجوج مأجوج باندی یوه غیبی وباء مسلطه کیږی - او ګرد (تول) سره یو مخلی مړه کیږی ، زیات تفصیلات دی د احادیثو په کتابونو کښی په «باب امارات الساعة» کښی ولید شی.

(دلته د ذوالقرنین حکایت تمام شو - نو بیا فرمائی الله تعالیٰ)

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾

او پری به ږدو ځینی د دوی په دغه ورځ (د وتلو) کښی چه موج به وهی (له ډیر ازدحامه او ننوځی) په ځینو نورو کښی او پو به کړی شی په صور (شپیلی) کښی پس راجمع به کړو مونږ دغه (مخلوقات) تول (لپاره د جزاء) او راوړاندی (نژدی او ښکاره) به کړو جهنم (دوزخ) په دغی ورځی کښی کافرانو ته په وړاندی (او نژدی او ښکاره) کولو سره (دپاره د هیبت).

تفسیر: یعنی یأجوج مأجوج د سمندر د موجونو او لویو څپو په شان په بیشماره تعداد غند، غند د لویو سیندونو د لویو لویو څپو په دول (طریقه) راوځی او راتوئیږی. یا ئی دا مطلب چه د هول او خوف او ویری او اضطراب لامله (له وجی) به ګرد (تول) مخلوقات سره ګدود او خلط ملط شی - جن او انس به یو له بله سره ننوځی او یو لوی شور ماشور او سخته غلبله به جوړه شی - بیا به د قیامت علائم ښکاره شی - او د اسرافیل علیه السلام صور (شپیلی) به وپوکله شی. وروسته له هغه به ګرد (تول) خلق د الله تعالیٰ په حضور کښی د محشر په ډګر کښی سره راتولیږی. او وړاندی به راځی - او دوزخ به د کفارو په مخ کښی وروړاندی کیږی. ښائی د کفارو تخصیص د دی دپاره کړی شوی وی چه اصلاً دوزخ د هم دغو دپاره تیار شوی دی او د دوی پر سترګو باندی په دنیا کښی پردی لویدلی وی چه پر هغه ئی یقین او باور کړی وی - او اوس هغه پرده تری لری شوی ده.

الَّذِيْنَ كَانَتْ اَعْيُنُهُمْ فِيْ غِطَآءٍ عَنْ ذِكْرِيْ وَكَانُوْا لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾

هغه کافران چه وی (د زړه) سترګی د دوی په پرده کښی (له ډیره غفلته) له یاده څما او وو دوی چه نه توانیدل اوریدل (د کلام د حق له جهته د بغض د نبی).

تفسیر: یعنی پخپله د دوی د عقل سترګی نه وی پرانستلی چه د قدرت دلائل او نښی ئی پری لیدلی وی ۔ او باور او یقین ئی پری راوړی وی ۔ او د الله تعالیٰ په یاد کښی لګیدلی وی ۔ او له ډیره ضده او عناده د هیچا خبره ئی نه آوریده ۔ او هغه چه بل چا ده ته ورښوده پر هغه پوهیدلی وی.

اَفَحَسِبَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنْ يَّتَّخِذُوْا
عِبَادِيْ مِنْ دُوْنِيْٓ اَوْلِيَآءَ ۭ اِنَّآ اَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكٰفِرِيْنَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾

آیا ګمان کوی هغه کسان چه کافران شوی دی د دی چه نیسی دوی بندګان څما (عیسٰی ۔ عزیر ۔ ملائک) پرته (علاوه) له ما څخه دوستان (معبودان چه زه دوی نه په عذابوم بلکه) بیشکه مونږ تیار کړی مو دی جهنم (دوزخ) دپاره د کافرانو پراو (یا میلمستیا)

تفسیر: آیا منکرین داسی ګمان کوی چه څما د خاصو بندګانو مسیح علیه السلام عزیر علیه السلام روح القدس علیه السلام ملائک د عبادت کولو په سبب به دوی د خپل حمایت او مرستی (مدد) دپاره ودروی ﴿ كَلَّا ۭ سَيَكْفُرُوْنَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴾ له سره داسی نه دی! دوی پخپله به ستاسی د دغو حرکاتو څخه د بیزاری اظهار وفرمائی او ستاسی په مقابل کښی به د مدعی په شان په ضد او عناد د تاسی ودریږی. (نو تاسی ته نه ښائی چه په دغه فکر او خیال کښی مغرور پاتی شئ چه په عقبٰی کښی به تاسی ته څه سزا نه درکوله کیږی بلکه په عذابیږئ او دوزخ تاسی ته تیار او په انتظار دی) یعنی په دغه چرت ۔ خیال او فریب کښی مه اوسیږئ! هلته به هیڅوک ستاسی پوښتنه هم نه کوی. هو! مونږ ستاسی دپاره میلمستیا تیاره کړی ده د دوزخ له اوره او له قسما قسم عذابونو څخه (اعاذناالله منها).

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْاَخْسَرِيْنَ اَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾ اَلَّذِيْنَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ

فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا خبر کړو تاسی په ډیرو سختو زیانکارانو باندی له جهت د عمله؛ دوی هغه کسان دی چه ورک (او توی تللی) دی منډی (او زیار) د دوی په دغه ژوندون لږ خسیس کښی (ځکه چه غافلان وو له آخرته) حال دا چه دوی گمان کوی د دی چه بیشکه دوی ښه کوی کار (او عمل او په واقع کښی داسی نه ده).

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښی له گردو (تولو) څخه په زیاته خساره کښی به هغه کسان وی چه د دوی گرد (تول) فعالیت ـ مساعی او ځغلیدل یواځی د دنیا دپاره ؤ او له سره د آخرت فکر به ورسره نه ؤ ـ محض دنیوی ترقیات او مادی کامیابی به ئی خپله لویه ترقی او معراج گڼانه (**کمایفهم من الموضح**) یا به ئی دا مطلب وی چه هغه کارونه چه دوی په دنیوی ژوندون کښی نیک او ښه گڼل اعم له دی نه چه هغه به په واقع کښی ښه ؤ یا خراب هغه گرد (تول) د کفر له نحوسته هلته بیکاره ثابت شول ـ او تول محنتونه ئی توی او برباد لاړل او گرد (تول) سره خراب شول.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾

دغه کسان (چه بیرته یاد شول) هغه کسان دی چه کافران شوی دی په آیاتونو (د قدرت) د رب خپل (په دنیا کښی) او په لقاء د دغه (الله په آخرت کښی) پس باطل خراب شول عملونه د دوی پس وبه نه دروو دپاره د دوی په ورځ د قیامت کښی تله (ځکه چه حسنات نه لری یا تله د نفعی به دوی ته نه دروو).

تفسیر: یعنی نه ئی د الله تعالیٰ د قدرت دلائل ومنل او نه ئی داسی خیال وکړ چه کله به د هغه په مخ کښی حاضریږو. (نو د داسی کسانو گرد (تول) زیار (محنت) بیکاره ثابتیږی، ځکه چه) د کافرانو حسنات مړه او بی اثره دی. او په ابدی ژوندون کښی له سره په کار نه ورځی ـ نو اوس د دوی دپاره پرته (علاوه) له کفریاتو او سیآتو یوه پله (پټ) څرنگه تلله شی؟ وزن (تلل) خو د موازنی دپاره وی ـ او موازنه د متقابلو شیانو کیږی ـ دلته خو د سیآتو بالمقابل یو

حسنه هم نشته نو بيا وزن به د څه دپاره وی؟ يا دا چه وزن شته مګر دوی ته دغه وزن هيڅ ګټه (فائده) او منفعت نه رسوی بلکه دوی ته لا زيان رسوی او ښه پری ملزم کيږی.

ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوْا وَاتَّخَذُوْٓا اٰيٰتِيْ وَرُسُلِيْ هُزُوًا ﴿١٠٦﴾

(کار) دغه (دی چه اعمال د دوی باطل شول) جزا د دوی ده دوزخ په سبب د دی چه کافران شوی ؤ دوی او نيولی ؤ دوی آياتونه (د قدرت) ځما او رسولان ځما مسخره.

تفسير: يعنی هغه توکی مسخری مو چه کولی او ملندی مو چه وهلی ـ اوس د هغو خوند وڅکئ!

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنّٰتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾
خٰلِدِيْنَ فِيْهَا لَا يَبْغُوْنَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾

بيشکه هغه کسان چه ايمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی ته (په علم الله کښی) جنتونه د فردوس (اعلیٰ ـ غوره) بهتر ځای د هستوګنی (ميلمستيا پيشکشی) چه تل به وی په دغو (جنتونو) کښی نه به غواړی دوی له دغو (جنتونو) څخه ګرځيدل (او وتل بل ځای ته).

تفسير: يعنی نه به تری مريږی او تل تر تله به په هم هغه ځای کښی خپل اوسيدل او هستوګنه غواړی ـ او شيبه په شيبه تازه په تازه نعمتونه وررسيږی ـ او له سره داسی کوم فکر او خيال به دوی ته نه پيدا کيږی چه مونږ به له دغه ځايه بل ځای ته منتقل کړی شو.

قُلْ لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمٰتِ رَبِّيْ
لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمٰتُ رَبِّيْ وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهٖ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) که شی (اوبه د) بحر سياهی دپاره (د ليکلو) د کلماتو د رب ځما نو خامخا تمام به شی بحر پخوا له هغه نه چه تمام شی کلمات د رب ځما (ځکه چه معلومات او مقدرات د الله غير متناهی دی) او

اګر که راوړو په مثل د دغه بحر (نور بحار هم) مددګار.

تفسیر: قریشو د یهودانو په لمسون او اشاره د «روح» او د «اصحاب الکهف» او د «ذوالقرنین» په نسبت سؤال کړی وو - د دغه سورت په ابتداء کښې د «اصحاب الکهف» او په آخر کښې ئې د «ذوالقرنین» قصه تر هغه ځایه پورې چه د قرآن په موضوع پورې متعلق وه بیان وفرمایل. او د «روح» په متعلق ئې د «بنی اسرائیل» په سورت کښې وفرمایل! ﴿وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ اوس د سورت په خاتمه کښې دا راښیی چه د الله تعالیٰ د علم او حکمت کلام او خبرې بې انتهاء دی، هغه خبرې چه ستاسی له ظرفه او استعداده او ضرورت سره لائقی دی هغه مو دروښودی، دغه د الله تعالیٰ د معلوماتو په مقابل کښې دومره هم نه دی لکه یو څاڅکی د اوبو د سمندر (لویو سیندونو) په مقابل کښې فرض ئې کړئ که د سمندر د ګردو (ټولو) اوبو څخه سیاهی جوړه شي - او په هغې د الله تعالیٰ د خبرو په لیکلو لاس پورې کړی شي - او هغه د سمندر اوبه بیخی وچی شي - او بیا دوهم ځلی او دریم ځلی بیا دغه سمندر ډک او تش شي - نو دغه ګرد (ټول) سمندرونه به وچیږی - مګر د پاک الله جلت عظمته واعظم برهانه خبرې او کلام نه ختمیږی - له هم دی ځایه وپوهیږئ چه د عظیم الشان قرآن او نورو سماویه ؤ کتابونو په ذریعه اګر که ډیر وسیع علم په ډیر زیات مقدار چاته ورکړ شي نو هغه هم د الله تعالیٰ د علم په مقابل کښې قلیل دی اګر که فی حد ذاته ورته کثیر هم ویلی شو.

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰٓ إِلَيَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُوا۟ لِقَآءَ رَبِّهِۦ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَٰلِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِۦٓ أَحَدًۢا ﴿١١٠﴾

ووایه (ای محمده!) بیشکه هم دا خبره ده چه زه یو بشر سړی یم پشان ستاسی چه وحی راځی ماته چه بیشکه هم دا خبره ده چه معبود ستاسی معبود دی یو پس هر څوک چه وی چه امید لری د (اخروی) ملاقات د رب خپل (په ښه وجه سره) نو ښائی چه (تل) عمل وکړی عمل صالح (ښه) او نه دی شریکوی په عبادت د رب خپل کښې هیڅوک.

تفسیر: یعنی زه ستاسی پشان یو بشر او انسان یم - خدای نه یم - چه اصلاً او ذاتاً ګرد (ټول) علوم او کمالات ماته حاصل وی. هو! الله تعالیٰ جلجلاله حقانی علوم او قدسی معارف ماته وحی رالیږی چه په هغه کښې اصل الاصول علم التوحید دی. د هغه په طرف زه ګردو (ټولو) ته دعوت ورکوم - هغه څوک چه د الله تعالیٰ د لقاء شائق وی - یا د ده سره مقابل کیدلو څخه خائف وی نو د هغه دپاره پکار دی چه ښه ښه کارونه او اعمال له شریعته سره موافق وکړی! او د الله

تعالیٰ په بندګی کښی هیڅوک په هیڅ یوه درجه کښی ظاهراً او باطناً مل او شریک نه کړی! یعنی د جلی شرک په شان د ریاء او نور خفی شرک څخه هم ځان وساتی ځکه په هر عبادت کښی چه د غیر الله شرکت وی هغه به بیرته د هم هغه عابد په مخ ویشتل کیږی.

اللهم اعذنا من شرور انفسنا!

په دغه آیت کښی ئی اشاره فرمایلی ده چه د نبی علم هم متناهی او عطائی دی او د الله تعالیٰ د علم په شان ذاتی او غیر متناهی نه دی.

تمت سورة الکهف بفضل الله تعالیٰ ومنه ولله الحمد.

سورة مریم مکیة الا آیتی (٥٨) و (٧١) فمدنیتان وهی ثمان وتسعون آیة
وست رکوعات رقمها (١٩) تسلسلهاحسب النزول (٤٤)
نزلت بعد سورة «فاطر»

د «مریم» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٥٨) او (٧١) آیتونو څخه چه مدنی دی اته نوی آیتونه او شپږ رکوع لری په تلاوت کښی (١٩) او په نزول کښی (٤٤) سورت دی. وروسته د «فاطر» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

كٓهٰيٰعٓصٓ ① ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهٗ زَكَرِيَّاۤ ②

(دغه چه بیرته لوستلی کیږی) ذکر د رحمت مهربانی د رب ستا دی پر بنده خپل زکریا.

تفسیر: حضرت زکریا علیه السلام د «بنی اسرائیلو» د جلیل القدرو انبیاؤ څخه دی. په بخاری شریف کښی راغلی دی چه ده د نجاری (ترکانی) کار او د خپل لاس د ګټی ډوډی به ئی خوړله ـ د ده قصه پخوا له دی نه د آل عمران په (٤) رکوع کښی ګټمونږ د دی پښتو فوائد موضح الفرقان تفسیر کښی لیکلی شوی ده هلته دی بیا ولوست شی!.

إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ نِدَآءً خَفِيًّا ﴿٣﴾

کله چه غږ (سوال) ئی وکړ رب خپل ته غږ (سوال) ورو (په نیمه شپه کښی).

تفسیر: وائی چه د شپی په تیاره او په خلوت کښی په ورو غږ سره لکه چه د دعاء اصله قاعده ده دعا وکړه ـ ځکه چه داسی دعاء له ریاء څخه لری او د اخلاص له کماله معموره وی کما مر فی سورة الاعراف (٧ رکوع) ﴿ ٱدْعُوا۟ رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ﴾ شائی دغه خیال ئی هم په زړه کښی ګرځیدلی وی چه زه په دغه زوړوالی کښی ځوی غواړم ـ که راپه برخه نشی نو آوریدونکی خلق به راپوری خاندی برسیره په هغه په زوړتوب کښی طبعاً غږ هم ورو کیږی ـ او په طبیعی دول (طریقه) سره هم زاړه ورو ورو غږیږی.

قَالَ رَبِّ إِنِّى وَهَنَ ٱلْعَظْمُ مِنِّى وَٱشْتَعَلَ ٱلرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾

وویل (زکریا پخپله دعاء کښی) ای ربه ځما بیشکه زه چه یم سست ضعیف شوی دی تول هدوکی له ما څخه او شعلی وهی سر (ځما) له جهته د سپینوالی حال دا چه هیچیری نه یم پاتی شوی په سوال (ځما) له تا نه ای ربه ځما محروم ناامیده.

تفسیر: یعنی په ښکاره دول (طریقه) سره د موت وقت قریب دی ـ ځما د سر په ویښتانو کښی د زوړتوب سپینوالی ځلیږی ـ او زه تر هدوکو پوری هم وچ شوی یم نو ای پاک الله تعالیٰ تا په خپل فضل او رحمت سره تل ځما دعاوی قبولی کړی دی او په مخصوصو مهربانیو سره دی روږدی (بلد) او عادی ګرځولی یم ـ نو اوس په دغه آخری وقت او زوړوالی کښی به زه څرنګه ګمان وکړم چه ځما دعاء به نه قبلوی؟ او له خپلی مهربانی او رحمت څخه به می بی برخی او بی هیلی (ناامیده) وګرځوی؟ ځینو مفسرینو د ﴿ وَلَمْ أَكُنۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴾ معنی داسی اخیستی ده «ای ربه ستا په دعوت او امتثال د اوامرو د تا کښی هیڅکله زه نه یم شقی او نافرمان ثابت شوی یعنی هر مهال (وخت) دی چه ماته کوم حکم فرمائلی دی سم برابر می د هغه امتثال کړی دی او د هغه د اطاعت او فرمان منلو سعادت می راحاصل کړی دی.

وَإِنِّى خِفْتُ ٱلْمَوَٰلِىَ مِن وَرَآءِى وَكَانَتِ ٱمْرَأَتِى عَاقِرًا فَهَبْ لِى مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾ يَرِثُنِى

وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوْبَ ۗ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ۝

او بیشکه زه ویریږم له دی خپلوانو (خپلو) له وروسته (د مرگه) ځما (د خرابولو د دین ستا) او ده ښځه ځما شنده نو وبښه ماته له طرفه خپله یو متولی (د دینی امورو حق وارث) چه میراث یوسی له ما څخه (دینی امور) او میراث یوسی (علم او حکمت) له آل د یعقوب نه او وگرځوی دی ای ربه ځما غوره کړی شوی.

تفسیر: د ده اقارب او خپلوان او تربوران به نا اهله وی ـ او ده ته به ویره پیدا شوی وی چه دغه خلق وروسته له ما له خپلو بدو عملونو او غلطو چارو د دین او نیکی لیاره خرابه نه کړی او هغه دینی او روحانی دولت چه د یعقوب علیه السلام کورنی ته منتقل شوی دی او حضرت زکریا علیه السلام پوری رسیدلی دی دوی پخپلو شرارتونو او بدتمیزیو سره ضائع نه کړی.

﴿ وَّكَانَتِ امْرَاَتِيْ عَاقِرًا ﴾ او ده ښځه ځما شنده نو وبښه ماته له طرفه خپله یو متولی د دینی امورو حق وارث چه میراث یوسی له ما څخه دینی امور او میراث یوسی علم او حکمت له آل د یعقوب).

یعنی زه زوړ او سپین ږیری یم ـ او ښځه می (بی بی ایشاع د بی بی مریمی ترور) هم شنده (او ۹۸ کلنی) ده د وړوکی پیدا کیدلو ظاهری سامان هیڅ نشته لیکن ته پخپل لامحدوده قدرت او رحمت سره ماته هلک راعطاء کړی! چه دینی خدمات ایفاء او سنبال کړی او ستا دغه مقدس امانت بار پر خپلو اوږو واخیستی شی ـ ځما له لاسه به دغه ضعیفی او زوړوالی کښی څه کیدی شی ـ زړه می غواړی چه یو داسی لائق ځوی ولرم چه د خپل پلار او نیکونو مقدسه وظائف انجام ـ او د هغوی په مطهره سجاده باندی کښینی ـ او د دوی د علم او د حکمت د خزانو مالک او د نبوت د کمالاتو وارث شی.

تنبیه: له صحیحه احادیثو څخه ثابت دی چه د انبیاؤ علیهم السلام په مال کښی وراثت نه جاری کیږی ـ د دوی وراثت د علم او حکمت په دولت کښی نافذ کیږی. پخپله د اهل التشیع د«کافی کلینی» له مستنده کتابه هم په «روح المعانی» کښی د هم دغه مضمون څو روایات نقل کړی شوی دی ـ لهٰذا متعین دی چه په ﴿ يَّرِثُنِيْ وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوْبَ ﴾ کښی مالی وراثت نه دی مراد چه د هغه تائید پخپله د آل یعقوب څخه کیږی ـ ځکه ظاهر دی چه د گرد (تول) آل یعقوب د اموالو او املاکو وارث یواځی د زکریا علیه السلام ځوی به څه دول (طریقه) کیدی شو؟ بلکه هم دغه د وراثت ذکر په دغه موقع کښی دغه راښکاروی چه مالی وراثت نه دی مراد ـ ځکه چه دغه په گرده (توله) دنیا کښی مسلمه ده چه ځوی د خپل پلار د مال وارث کیدی شی. نو بیا په دعاء کښی د هغه ذکر چتی(فضول) او بیکاره ؤ ـ داسی خیال کول چه حضرت زکریا علیه السلام د خپل مال او دولت په فکر او اندیښنه کښی ؤ چه چیری دغه مال او شته

ځما له کوره ونه وځی ـ او دینی اعمامو او تربورانو او نورو خپلوانو کره لاړ نشی، نهایت سپک او تیت خیال دی ـ د انبیاء علیهم السلام له لوی شان څخه دغه فکر ډیر لری دی چه د دنیا د رخصت کیدلو په وقت کښی د دنیوی حقیر متاع په فکر او چرت کښی ولویږی ـ چه دغه به چیری لاړ شی؟ او له چا سره به وی؟ او لطف په دغه کښی دی چه حضرت زکریا علیه السلام دومره لوی دولتمن او د شتو خاوند هم نه ؤ او د ترکانی (نجاری) په کار کښی به مشغول ؤ ـ او د هغی د معمول څخه به ئی خپلی شپی او ورځی تیرولی ـ او قوت لایموت به ئی حاصلاوه نو ښه دغسی یو سپین ږیری متوسط المال نبی ته به څرنګه داسی یوه مفکوره او غم او اندیښنه پیدا کیدی شی چه ځما څلور پیسی دی ځما د خپلوانو او اقاربو په لاس کښی ونه لویږی (العیاذ بالله).

﴿ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴾ او وګرځوی دی ای ربه ځما غوره کړی شوی «رضی» په وزن د «فعیل» دی په معنی د مفعول چه راضی کړی شوی دی).

یعنی داسی یو هلک راکړه چه د خپلو اخلاقو ـ اعمالو او اطوارو په لحاظ ستا او ځما او د ګردو (تولو) صالحانو خوښ او پسند وی.

يٰزَكَرِيَّآ اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمِۣ اسْمُهٗ يَحْيٰى ۙ لَمْ نَجْعَلْ لَّهٗ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ۝٧

ای زکریا بیشکه مونږ زیری درکوو تاته په یو داسی هلک چه نوم ئی یحیٰی دی نه مو دی ګرځولی ده ته پخوا له دی نه په دغه نامه (او صفت بل سمنامه).

تفسیر: یعنی دعا ئی قبوله او د هلک زیری ورته وکړ شو چه د هغه د نامه تجویز هم پخپله حق تعالیٰ پخوا له تولده په (یحیٰی) سره وفرمایله ـ او اسم هم داسی عجیب او په زړه پوری چه له دی نه پخوا پر بل هیچا نه ؤ ایښی شوی ځینو اسلافو دلته د(سمی) معنی په (شبیه) سره اخیستی ده یعنی په دغه شان ـ صفت او ممیزه اخلاقو پخوا بل څوک نه دی تیر شوی ـ ښائی چه دغه مطلب وی چه له زوړ نارینه او له زړی ښځی څخه تر نن ورځی پوری داسی یو هلک نه دی پیدا کړی شوی ـ یا په ځینو خاصو احوالو او صفاتو (لکه د قلب رقت ـ او د بکاء غلبه او نورو) کښی د هغه مثال پخوا له دی نه نه دی تیر شوی. والله اعلم.

قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُوْنُ لِيْ غُلٰمٌ وَّكَانَتِ امْرَاَتِيْ عَاقِرًا وَّقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ۝٨

وویل (زکریا) ای ربه څما څرنګه به وی ما لره هلک او ده ښځه څما شنده او په تحقیق رسیدلی یم زه له ډیر زوړوالی نه ډیر ضعف ته.

تفسیر: د انسانانو دغه دستور او قاعده ده ـ کله چه کوم غیر متوقع خبره یا فوق العاده زیری واوری نو د زیات طمانیت او استلذاذ دپاره د هغه پوښتنه څو څو ځلی کوی او له هری خوا د هغه په پوښتنی او لازمی تپوسونو او ضروری فکرونو کښی بوخت کیږی ـ او د دغه تحقیق او تفحص او تیقن څخه نوی نوی خوند اخلی او راز راز (قسم قسم) حظوظ او لذائذ حاصلوی ـ او ضمناً هغه خبره ښه پخه او مؤکده کوی ـ نو د حضرت زکریا علیه السلام د دغه سؤال منشأ هم هم دا ده ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کله چه ده دغسی نادره غوښتنه کوله تعجب ورپیدا نشو ـ خو کله چه ئی واوریده چه هغه غوښتنه ئی ومنله شوه نو متعجب شو».

قَالَ كَذٰلِكَ ۚ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَّقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا ﴿٩﴾

وفرمایل (الله کار) هم داسی دی (لکه چه تا وویل) فرمایلی دی رب ستا چه دا کار پر ما آسان دی او په تحقیق پیدا کړی می ئی ته پخوا له دی نه او نه وی ته هیڅ څیز.

تفسیر: دا د تعجب کومه خبره نه ده ـ په هم دغسی حالاتو کښی ته د هلک پلار کیدونکی ئی ـ او دغه د الله تعالیٰ مشیت هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی.
﴿ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ ﴾ الآیة ـ فرمایلی دی رب ستا چه دا کار پر ما آسان دی دغه د پرښتی وینا ده.) یعنی که ستا په نزد د ظاهری اسبابو په اعتبار یو شی مشکل او سخت وی نو الله تعالیٰ جل‌جلاله ته هغه او نور ګرد (تول) مشکل کارونه له سره سخت نه دی ـ نو د الله تعالیٰ د عظیمه ؤ قدرتونو. په مقابل کښی هر شی آسان دی ـ انسان دی ړومبی خپل وجود ته وګوری چه دی پخپله په یوه زمانه کښی هیڅ یو شی نه ؤ ـ تر دی حده پوری چه له سره د نامه او نښی خاوند هم نه ؤ ـ نو الله تعالیٰ دی له کتمه د عدمه په وجود راوړ نو بیا هم دغه مطلق قادر چه یو محض لاشی څیز څخه شی جوړوی ـ آیا هم هغه لوی ذات د یوه زاړه نارینه او زړی شندی ښځی څخه یو هلک نشی پیدا کولی؟ پر دغه فعل خو په اولی طریقه سره ښائی چه قدرت ولری.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْٓ اٰيَةً ۭ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾

وويل (زکریا له ډیری خوشالۍ) ای ربه ځما وګرځوه ماته یوه نښه وفرمایل (الله) چه نښه ستا دا ده چه ته به خبری نشی کولی له خلقو سره دری شپی (او ورځی پرله پسی) په دی حال چه روغ او جوړ به اوسی (بیخی کامل الخلقت بی له ګونګ والی)

تفسیر: یعنی سره له صحته او روغوالی هر کله چه دا تا ونشوی کولی چه له خلقو سره خبری اتری وکړی نو هلته وپوهیږه چه حمل قرار نیولی دی. د دی قصی په متعلق مفصل بیان په آل عمران کښی شکلی شوی دی هلته دی په (٤) رکوع ځمونږ د دغه مبارک تفسیر کښی ولوست شی.

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰۤى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوْا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا ﴿١١﴾

پس ووت (زکریا) پر قوم خپل له خپل محراب (حجری یا معبد) څخه پس اشاره ئی وکړه دوی ته داسی چه تسبیح وایئ تاسی په صبا او بیګا کښی.

تفسیر: یعنی کله چه هغه وقت ورسید ـ نو د ده ژبه له خبرو او اترو څخه بنده شوه ـ نو له خپلی حجری څخه د باندی ووت ـ او خلقو ته ئی په اشاره سره وویل ـ چه صبا او بیګا تاسی پاک الله یادوئ! لمونځونه کوئ! په تسبیح او تهلیل کښی مشغول او لګیا اوسئ! دغه وینا یا حسب المعمول به د پخوانیو مواعظو او نصائحو په شان وی ـ یا د الٰهیه د دغه نعمت د احساسه وروسته به ئی غوښتی وی چه نور خلق هم د ده د حال سره شریک شی ـ ځکه چه پر زکریا علیه السلام حکم شوی ؤ لکه چه د آل عمران په سورت کښی راغلی دی چه په دغو دریو ورځو کښی په ښه شان سره الله تعالیٰ یادوه! او خاص د تسبیح لفظ به ئی ښائی د دی لامله (له وجی) اختیار کړی وی چه علی الاکثر د عجیبه ؤ او غریبه ؤ مظاهرو او مناظرو د لیدلو په وقت کښی سړی ﴿سُبْحٰنَ اللهِ﴾ وائی (وفرمایل الله پس له تولد د یحیٰی چه)

يٰيَحْيٰى خُذِ الْكِتٰبَ بِقُوَّةٍ ؕ وَاٰتَيْنٰهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ۙ ﴿١٢﴾

ای یحیٰی واخله دغه کتاب (توریت) په قوت (د زړه سره) او ورکړی ؤ مونږ دغه یحیٰی ته حکم (حکمت او نبوت) په دغه حال کښی چه دی هلک ؤ.

تفسیر: یعنی توریت او نوری آسمانی صحیفی چه پر تا یا پر نورو انبیاؤ نازلی کړی شوی دی په ښه مضبوطی او کوښښ سره ئی ټینګ کلک ونیسه! او د هغو پر تعلیماتو هم ته په ښه شان

سره عمل وکړه! او هم یې پر نورو خلقو د هغو په تعمیل کښې اقدامات وکړه! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د علم الکتاب په ښوولو کښې مصروف شو پر خلقو په ښه زور او قوت سره ـ یعنی پلار ئی زوړ او ځوی ئی ځلمی ؤ او په هم دغه هلکتوب کښې الله تعالیٰ ده ته فهم، پوه، علم، حکمت، صادقه فراست، احکام الکتاب، او د عبودیت آداب، او د خدمت معرفت ورعطاء فرمایلی وه. وائی یو ځلی هلکانو یحیٰی علیه السلام ته وویل «راځه چه لوبی سره وکړو!» یحیٰی علیه السلام وویل «مونږ د دی دپاره نه یو پیدا شوی چه لوبی وکړو!» د ډیرو علماؤ په نزد الله تعالیٰ د خپل عمومی عادت په خلاف یحیٰی علیه السلام ته په هم دغه هلکتوب کښې نبوت هم عطاء فرمایلی ؤ. والله اعلم.

وَّحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَوٰةً ۖ وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّۢا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُن جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾

او (بل ورکړی ؤ مونږ یحیٰی لره رحمت مهربانی) حال دا چه مهربان ؤ (پر خلق الله) له نزد خپله او پاکی (له معاصیو) او ؤ (یحیٰی) پرهیزګار او نیکوکار پر مور ؤ پلار خپل او نه ؤ سرکشه نافرمانه (له ربه او پخپل سر).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ یحیٰی علیه السلام ته شوق، ذوق، رحمت، شفقت، رقت، د زړه پوستوالی، محبت، محبوبیت له خپله درباره عنایت فرمایلی ؤ. د ښو اوصافو خاوند، پاک ذات، حسین مخ، زرین خصلت، مبارک، سعید، متقی او پرهیزګار ئی ګرځولی ؤ. په حدیث کښې راغلی دی چه «یحیٰی نه کله ګناه کړی وه او نه ئی د ګناه اراده فرمایلی وه. د الله تعالیٰ له ویری به ئی تل ژړل او د ده پر بارخوګانو (رخسارو) د اوښکو لیاری له ورا ښکاریدی» او له سره متکبر، سرکش په خپل سر نه ؤ. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د هیلی (امید) او ارمان ووړکی اکثریه هم داسی وی. لیکن یحیٰی داسی نه ؤ» **الصلٰوة والسلام علیٰ یحییٰ وعلیٰ محمد المصطفی!**

وَسَلَٰمٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾

او سلام دی وی پر دغه (یحیٰی له جانبه د الله) په هغه ورځ چه پیدا کړی شوی دی (له مسه د شیطانه) او په هغه ورځ چه مری به دی (له سکرات الموت او له عذاب القبر) او په هغه ورځ چه پورته کړ شی دی ژوندی **(له عذابه د قیامت)**.

تفسير: کوم سلام چه الله تعالیٰ پر خپل بنده لیږی هغه محض د تشریف او عزت زیاتولو دپاره وی. چه د هغه مطلب او معنی دا ده چه په ده باندی هیڅ انتقاد (نیونه) او مؤاخذه نشته. دلته د ﴿ يَوْمَ وُلِدَ ﴾ ﴿ وَيَوْمَ يَمُوتُ ﴾ ﴿ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴾ څخه د اوقاتو او احوالو د تعمیم غرض دی. یعنی د ولادت له وقته نیولی د موت تر وقته پوری او له موته نیولی تر قیامته پوری په هیڅ وقت کښی پر یحیٰی علیه السلام هیڅ قسم د الله تعالیٰ مؤاخذه نشته او تل ترتله له هره آفته مأمون او مصئون دی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مَرْيَمَ ۘ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾

او یاد کړه په دغه کتاب کښی (قصه د) مریمی کله چه په څنګ شوه (لاړه) له کورنی خپلی هغه ځای ته چه (د کور په) شرقی (ددوه) وه.

تفسير: یعنی د حیض د غسل کولو دپاره ـ هم دغه د دی ړومبنی حیض ؤ په دیارلس کلنی یا پنځلس کلنی کښی دا له ډیره شرمه او حیاء د خپلی کورنی له مجمع څخه ګوښه (بیله) شوه ـ او داسی یو عمارت ته لاړه چه د بیت المقدس په مشرقی طرف کښی ؤ. نو ځکه نصاریٰ هم دغه مشرقی خوا د بیت المقدس خپله قبله ګرځولی ده. (او اکثر علماؤ د نصاریٰ قبله مطلق مشرق لیکلی دی).

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا ۟ فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾

پس ونیوله له طرفه د دوی پرده (دپاره د غسل د حیض) نو ولیږه مونږ دی ته (پس له غسل او اغوستلو د جامو) روح خپل پس شکل خپل ئی جوړ کړ دی ته د سړی کامل (تام الخلقة د نورانی ځلمی).

تفسير: یعنی حضرت جبرئیل علیه السلام د یوه ځنکی (هلک) او نوی ډیر ښکلی پیمخی ځلمی په صورت سره متشکل شوی ورسید، هم هغسی چه د پرښتو عادت دی چه عموماً په ښو منظرو او صورتونو سره متمثل کیږی. او ممکن دی دلته د مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها د انتهائی عفت او طهارت او تقویٰ امتحان اخیستل هم مقصود وی چه داسی زورور دواعی او محرکات هم د دی د عفاف او تقویٰ جذباتو ته لږ څه حرکت هم ونشو ورکړی.

قَالَتۡ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِٱلرَّحۡمَٰنِ مِنكَ إِن كُنتَ تَقِيّٗا ١٨

نو وویل (مریمی دغه څلمی ته) بیشکه زه پناه غواړم په رحمٰن له تا نه که ئی ته پرهیزګار سړی (نو له ما څخه په ډډه شه!).

تفسیر: صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په اوله شیبه کښی داسی وګڼله چه دغه کوم سړی دی ـ په تنهائی کښی یو ناڅاپی د یوه سړی سره د مخامخ کیدلو څخه بالطبع بی‌بی مریمه سخته وویریده ـ او د خپلی ساتنی او پت په فکر کښی ولویده. مګر معلومیږی چه د دغی پرښتی پر څیره د تقویٰ او طهارت د انوارو د ځلیدلو څخه فقط هم دغومره ویل کافی وګڼه چه «زه ستا له طرفه رحمٰن ته پناه نیسم که چیری ستا په زړه کښی د الله تعالیٰ ویره وی (لکه چه ستا له پاکی او نورانی بشری څخه هم دغه راڅرګندیږی) نو ته به له ما څخه هیسته درومی ـ او هیڅ به ماته تعرض نه کوی او نه به ماته ګوری».

قَالَ إِنَّمَآ أَنَا۠ رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَٰمٗا زَكِيّٗا ١٩

وویل (جبرئیل) بیشکه هم دا خبره ده چه زه رالیږلی شوی د رب ستا یم دپاره د دی چه وبښم تاته (په امر د رب د تا) یو هلک صالح (پاک له معاصیو).

تفسیر: یعنی مه ویریږه ـ که ځما په نسبت ستا په زړه کښی کوم خراب خیال پیدا شوی وی هغه لری کړه! زه انسان نه یم بلکه ستا د هغه رب له جانبه (چه ته په هغه پوری پناه نیسی) لیږلی شوی پرښته یم ـ او د دی دپاره راغلی یم چه د پاک الله له طرفه تاته یو پاک، صاف، مبارک، مسعود او ښه پاک هلک درعطا کرم په ﴿غُلَٰمٗا زَكِيّٗا﴾ کښی دی ته اشاره ده چه هغه به د حسب او نسب او اخلاق او نورو ممیزه ؤ صفاتو په اعتبار بیخی پاک او صاف وی.

قَالَتۡ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَٰمٞ وَلَمۡ يَمۡسَسۡنِي بَشَرٞ وَلَمۡ أَكُ بَغِيّٗا ٢٠

وویل (مریمی له ډیره تعجبه) څرنګه به پیدا شی ماته ځوی حال دا چه نه دی رسیدلی ماته هیڅ بشر (نه په نکاح او نه په سفاح) او نه ومه زه هیچیری بدکاره.

تفسیر: د صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په زړه کښې الله تعالیٰ دغه یقین ورپیدا کړ چه بیشکه دغه پرښته ده مګر دغه تعجب ورپیدا شو هغه جینۍ چه له سره میړه (خاوند) نه لري چه په حلاله طریقه د دی سره ئی مساس کړی شوی او بدکاری ئی هم نه ده کړی چه په حرامه طریقه سره به ئی هلک حاصل کړی وی. نو دی ته د دغه رهبانیت په حالت کښې پاکیزه ولد به څرنګه وربه برخه کیدی شي؟ لکه چه حضرت زکریا علیه السّلام له دی نه په لوی عجیب بشارت باندی سؤال کړی ؤ.

قَالَ كَذٰلِكِۚ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌۚ

نو وویل (جبرئیل مریمی ته کار) هم داسی دی (لکه چه ته وائی لیکن) فرمایلی دی رب د تا دغه (کار) پر ما باندی آسان دی.

تفسیر: دا هم هغه جواب دی چه حضرت زکریا علیه السلام ته ورکړی شوی ؤ (د هم دغه سورت) (۱) رکوع او هم دغه تفسیر کښې دی بیا ولوست شي.

وَلِنَجْعَلَهٗٓ اٰيَةً لِّلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِّنَّاۚ وَكَانَ اَمْرًا مَّقْضِيًّا ۝٢١

او چه وګرځوو مونږ دغه (هلک لویه) علامه دلیل (د کامل قدرت) دپاره د خلقو او رحمت له (طرفه) زمونږ، او دی (پیدا کیدل د ده بی له پلاره) یو کار مقرر کړی شوی (له ازله).

تفسیر: یعنی دغه تولد هرومرو (خامخا) کیدونکی دی او لا له پخوا څخه دغه امر طی او حکم د واقع کیدلو پری شوی دی چه له سره پکښې تخلف نه واقع کیږی او څمونږ حکمت د دغی خبری مقتضی دی چه بی د بشر د مسی محض د یوی جینۍ له وجوده هلک پیدا کړو. او هغه لیدونکو او اوریدونکو دپاره څمونږ د عظیمه ؤ قدرتونو څخه یو لوی دلیل دی ځکه چه ګرد (تول) انسانان د نارینه ؤ او د ښځو له یو ځای کیدلو څخه پیدا کیږی. آدم علیه السلام مو بی د دغو دواړو څخه پیدا کړی دی. او بی بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها مو یواځی د نارینه له وجوده پیدا کړی ده. څلورم صورت ئی هم دغه دی چه د مسیح علیه السلام په وجود کښې ظاهر شو چه بی د نارینه له وجوده یواځی د ښځی له وجوده موجود شي. او په دغه ترتیب سره د پیدایښت څلور واړه صورتونه واقع شول نو د حضرت مسیح علیه السلام وجود د الٰهیه ؤ قدرتونو یو دلیل دی او د الله تعالیٰ له طرفه دنیا ته د لوی رحمت سامان دی.

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾

پس حامله شوه (مریمه) په دغه (عیسٰی) سره نو په څنګ شوه سره له دغه (عیسٰی) یو ځای لری ته.

تفسیر: وائی چه پرښتی وپوکل، نو هغه حامله شوه. **وفي البحر: وذكروا ان جبرئيل عليه السلام نفخ في جيب درعها اوفيه وفي كمها والظاهر ان المسند اليه النفخ هو الله تعالى لقوله فنفخنا** (صفحه ۱۸۱ مجلد ٦) **كما قال في آدم عليه السلام ونفخت فيه من روحي. والله اعلم**

یعنی څه مهال (وخت) چه د حمل د وضعی وقت ورنژدی شو، نو له ډیره شرمه او حیاء له ګردو (تولو) څخه جلا (جدا) شوه. او کوم لری ځای ته لاړه ښائی چه دغه ځای به هم هغه وی چه ورته «بیت لحم» وائی دغه ځای د «بیت المقدس» څخه اته میله لری دی. ذکره ابن کثیر رحمة الله علیه عن وهب رحمة الله علیه.

فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنتُ نَسْيًا مَّنسِيًّا ﴿٢٣﴾

پس راوسته مریمه درد د لنګیدلو (مضطربتاً «پریشانۍ په حال») په ویخ د ونی د خرما ته (لپاره د تکیی، کله چه عیسٰی متولد شو) وویل (مریمی له ډیری حیاء) کشکی که مړه وی زه پخوا له دی حاله او وی زه (اوس یو څیز) هیر شوی بیخی له زړونو وتلی.

تفسیر: یعنی د لنګوالی د درد له شدته د یوی زړی خرما ونی ویخ ته چه په یوه اوچته ځای کښی ولاړه وه. پناه ئی یووړه (او هلته پته کیناسته) په دغه وقت کښی د درد له تکلیفه او د یواځی والی او بیکسی او ضرورت او راحت د سامان د فقدان او نشتوالی لامله (له وجی) او له تولو څخه زیات داسی مشهوره پاکه صافه عفیفه جینۍ له دینی حیثیته د مستقبل بدنامی او رسوائی اندیښنی او تصور څخه سخته ناقراره او پریشانه وه ـ تر دی پوری چه د هم دغه کرب او اضطراب په غلبه کښی یو ناڅاپه داسی یوه جمله یی هم له خولی ووته ﴿يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنتُ نَسْيًا مَّنسِيًّا﴾ کشکی زه له دی شیبی څخه لا له پخوا مړه شوی وی او په دنیا کښی ځما نوم او نښان نه وی پاتی ـ څو په هیره سره هم د چا پر ژبه ځما نوم نه راتلی، د اضطراب

کرب او اندیښنې له شدته هغه زیرې او بشارات چه د پرښتې له خوا دي ته ورکړې شوي وو ترې بیخي هیر شوي وو.

فَنَادٰىهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِيْ قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزِّيْٓ اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾

پس غږ وکړ (پرښتې) دغې (مریمې) ته له لاندې طرفه د دې چه مه خپه کیږه په تحقیق ګرځولې ده رب د تا لاندې (له قدمونو) د تا چینه (یا سردار چه عیسٰی دی). او وخوځوه (وښنده) خپل ځان ته بیخ د خرما چه راتوی کاندې پر تا خرما پخې لوندې تازه.

تفسیر: دغه ځای چه صدیقه مریمه رضی الله تعالیٰ عنها د خرماؤ د ونې تر ویخ لاندې (پته) ناسته وه ـ لږ څه اوچت ؤ ـ له دې نه د ښکته ځای څخه بیا همغې پرښتې ورغږ کړ چه «مه خپه کیږه او مه پریشانیږه! بلکه د الله تعالیٰ په قدرت هر قسم ظاهري او باطني اطمینان حاصل کړه ښکته وګوره چه پاک الله خاص تاته څرنګه چینه یا نهر جاري کړی دی ـ چه ترې وڅښې ـ او ستا د خوراک دپاره پاس وګوره ـ چه (له دغې وچې کلکې د خرما د ونې څخه چه ته په ویخ کښې ئې پته ناسته ئې) څنګه پخه تازه ـ پسته خرما سم د لاسه پیدا کړې ده ـ څو ئې وخندې او ترې وخورې».

تنبیه: ځینو اسلافو (دغه منادي عیسٰی علیه السلام بللی او له تحت څخه د مریمې صدیقې نس ئې مراد کړی او) د «سري» معنی یې په چینه سره کړې ده ـ ظاهر دی چه دغه چینه د خرق العادت په صورت بهولې شوې ده ـ او خرما هم بې‌موسمه په وچې ونې لګیدلې ده د دغو خوارقو د لیدلو د بی‌بی مریمې رضی الله تعالیٰ عنها په زړه کښې تسکین او اطمینان پیدا او د تفریح او خوښې اسباب ورمهیا شول. او لکه چه مفسرین لیکي په دغه حالت کښې دغه شیان بی‌بی مریمې ته نافع او مفید هم ؤ ـ او دې ورته ضرورت هم درلود (لرلو) (نو ځکه د الله په حکم په هم دغه اکل او شرب سره بیرته روغه جوړه شوه.)

فَكُلِيْ وَاشْرَبِيْ وَقَرِّيْ عَيْنًا ۚ

پس خوره (دا خرما) او څښه (دا اوبه) او (رڼې) یخې کړه سترګې خپلې (په عیسٰی او خوشحاله شه).

تفسير: يعنی پخه تازه خرما وخوره! او د دغی مخصوصی چینی د اوبو څخه وڅښه! او خپل پاک او مطهر ووړکی ته ګوره! او خپلی سترګی دی پری یخی او رڼی کړه! او د وروسته غم مخوره! چه الله تعالیٰ د ګردو (تولو) مشکلاتو لری کوونکی دی.

فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنسِيًّا ﴿٢٦﴾

پس که ولید تا له خلقو څخه یو څوک (چه د عیسٰی د تولد پوښتنه ئی در څخه کوله) نو ووایه بیشکه زه چه یم نذر کړی می ده پر ځان رحمٰن ته روژه (له کلامه) پس له سره به خبری ونه کړم زه نن ورځ له هیڅ یوه انسان سره!

تفسیر: یعنی که له خلقو څخه کوم سړی له تا څخه (د عیسٰی علیه السلام د ځیږیدلو په نسبت څه) پوښتنه وکړه نو ته د لاسونو او د سترګو او نورو په اشارو سره هغوی داسی وپوهوه چه نن ورځ ما محضاً لله له ویلو څخه خپله خوله بنده کړی ده او له تاسی سره نن هیڅ خبری اتری نشم کولی - د دوی په دین کښی دغسی نیت درست ؤ - او دوی به د نه ویلو روژی هم نیولی خو ځمونږ د محمدیانو په شریعت کښی داسی د کلام روژه نیول درست نه دی او دا ووایه بیشکه زه چه یم نذر می منلی دی مطلب دا دی چه د نذری روژی نیت وکړه او بیا داسی ووایه. او ﴿إِنسِيًّا﴾ قید ئی ښائی ځکه لګولی وی چه (تسبیح او تهلیل او د الله شکر خو کوم) له پرښتو سره خو غږیږم (﴿فَإِمَّا تَرَيِنَّ﴾ په اصل کښی «**ان ما ترئیین**» دی چه د«**ان ما**» نون شرطیه مدغم شوی دی په «**ما**» زائده کښی «**ترئیین**» د مخاطبی مونثی صیغه ده له بابه د «**فتح**» نه چه «ع او «ل تری حذف او فتحه د «ع» لاړه «ر» ته او «ن» د تاکید پری داخل شو او نون اعرابی تری محذوف شو او «ی» د ضمیر مکسوره شوه له جهته د التقاء د ساکنین).

فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾

پس راغله (مریمه) سره له دغه (عیسٰی) قوم خپل ته چه اخیستی ئی وه هغه (عیسٰی په غیږ کښی کله چه قوم ئی ولیده) نو وویل (یهودانو) ای مریمی په تحقیق راوړی دی (او کړی دی) تا یو څیز عجیبه مخالف له عادته.

تفسیر: یعنی عیسٰی علیه السلام ئی پخپلی غیږ کښی ونیو - او د خپل قوم په مخ کښی راغله - نو ګرد (تول) خلق د دغه وضعیت د لیدلو څخه هک پک - حیران او متحیر پاتی شول - او

گردو (تولو) په داسی ویناؤ خوله وپرانستله، ای مریمی تا بلاء وکړله ـ او داسی غټه خبره دی پیدا کړه ـ نو ژر شه ووایه چه دغه ساختګی شی دی له کومه راوړ له دی نه به لوی دروغ او خلاف العادت خبره څه وی چه یوه پیغله بی میړه جینۍ (چه تر نن پوری به لا حائضه هم نوی شوی) داسی دعوی وکړی چه د ما کره څوی شوی دی (بی له پلاره).

يَٰٓأُخۡتَ هَٰرُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ ٱمۡرَأَ سَوۡءٖ وَمَا كَانَتۡ أُمُّكِ بَغِيّٗا ٢٨

ای خوری د هارون! نه ؤ پلار د تا سړی د بدی او نه وه مور ستا بدعمله (نو دا ته ولی داسی شوی؟)

تفسیر: یعنی پری بدګمانه شول او داسی ئی ورته وویل چه ستا مور او پلار او کورنی او کهول له قدیم الایامه تر اوسه پوری په عفت او عصمت او طهارت معروف دی نو په تا کښی دغه بد خصلت له کومه شو؟ د نیکانو له اولاده ؤ څخه د بدی صدور د حیرت او تعجب وړ (لایق) دی.

تنبیه: بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته ئی «اخت هارون» ځکه وویل چه د حضرت موسیٰ د ورور هارون علیه السلام له نسله وه ګواکی له «اخت هارون» څخه «اخت قوم هارون» مقصود دی ـ لکه چه ﴿ وَٱذۡكُرۡ أَخَا عَادٍ ﴾ کښی هود علیه السلام ته د «عاد» ورور ویلی دی حال دا چه «عاد» د دی قوم د اصلی مورث نوم ؤ او ممکن دی د «اخت هارون» څخه د هغه ظاهری معنی ئی واخیسته شی لکه چه له ځینو صحیحه ؤ احادیثو څخه ظاهریږی چه د بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها دغه ورور یو صالح سړی ؤ ـ نو د کلام حاصل داسی شو چه «ای مریمی ستا پلار متقی او مور دی عابده او ورور دی صالح او پاس نسب دی عین «هارون علیه السلام» ته رسیږی ـ نو سره له دومره مفاخرو او محاسنو له تا څخه داسی بد کار ولی ښکاره شو.

فَأَشَارَتۡ إِلَيۡهِۖ

نو اشاره وکړه (مریمی) هغه ته (چه له دغه عیسیٰ سره وغږیږئ!)

تفسیر: یعنی صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پخپل لاس سره د خپل وړوکی په لوری (چه تی ئی په خوله کښی ؤ او د خلقو دغه ګردی (تولی) خبری ئی په ځیر سره اوریدی) اشاره وکړه چه تاسی پخپله له ده نه پوښتنه وکړئ.

قَالُواْ كَيۡفَ نُكَلِّمُ مَن كَانَ فِي ٱلۡمَهۡدِ صَبِيّٗا ٢٩

نو وویل (خلقو) څرنګه خبری وکړو مونږ له هغه چا سره چه دی هغه په مهد (ځانګو یا غیږ) کښې وړوکی (تی رودونکی).

تفسیر: یعنی سره له دغسی شرمناکه حرکته دی ته لا وګوره چه پر مونږ ملندی هم وهی او مسخری راپوری کوی چه دغه خپل جواب د دغه تی رودونکی وړوکی ماشوم څخه واوری! ښه نو د یوه داسی نوی ځیږیدلی هلک سره به مونږ څرنګه سؤال او جواب وکړی شو؟

تنبیه: ﴿ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴾ کښې د ﴿ كَانَ ﴾ لفظ پر دی دلالت نه کوی چه عیسٰی علیه السلام د خپل دغه تکلم په وقت کښې «صبی» نه ؤ پاتی په قرآن عظیم کښې داسی مضامین ډیر استعمال شوی دی مثلاً په ﴿ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾ یا ﴿ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً ﴾ یا ﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴾ او نورو کښې «د ﴿ كَانَ ﴾ استعمال د داسی مضمون دپاره شوی دی چه د هغه سلسله د ماضی زمانی د سلسلی د پری کیدلو سره نه وی منقطع شوی ـ او دلته د ﴿ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴾ په تعبیر کښې دغه نکته شته چه ویونکو دغه د تکلم نفی د یوی ضابطی او عمومی قاعدی په ډول (طریقه) وړاندی کړی وه ـ یعنی نه صرف عیسٰی علیه السلام بلکه د هر هغه هلک (وړوکی) چه دغسی نوی ځیږیدلی وی ـ او په غیږ کښې پروت تی رودنکی وی عادتاً کلام محال دی.

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾

وویل (عیسٰی) چه بیشکه زه بنده د الله یم؛ راکړی ئی دی ماته کتاب او ګرځولی یم زه الله نبی.

تفسیر: یعنی د قوم په منځ کښې هم دغه خبری او اتری کیدی چه الله تعالیٰ مسیح علیه السلام په خبرو راوست او د عیسٰی علیه السلام هغه وینا چه په دغه وقت کښې ئی وکړه ـ د دغو د هغه تردد او د غلطو او فاسدو خیالاتو تردید ئی وکړ ـ چه اوس یا وروسته له دی نه د ده په نسبت قائم کیدونکی ؤ. «زه بنده د الله یم» یعنی نه پخپله الله تعالیٰ او نه د الله تعالیٰ ځوی یم ـ لکه چه د نصاریٰ ؤ عقیده ده ـ لکه چه د هم دی عقیدی د تردید دپاره ړومبی د مسیح علیه السلام د ولادت او نورو حالاتو مفصلاً بیان وفرمایه.

«او ګرځولی ئی یم نبی» یعنی مفتری او کاذب نه یم لکه چه یهودان ګمان کوی.

تنبیه: د آل عمران او مائده په سورتونو کښې د حضرت مسیح علیه السلام د تکلم فی المهد په متعلق کلام کړی شوی دی ـ هغه دی هلته ولوست شی ـ د صحیح بخاری شریف په حدیث نبی کریم صلی الله علیه وسلم د هغو دریو هلکانو په نسبت چه د تکلم فی المهد ذکر فرمایلی دی له هغوی ځنی یو هم دغه حضرت مسیح علیه السلام بن مریم دی ـ مګر نن، پرون خلق د قرآن او

حدیث په خلاف د حضرت مسیح د تکلم فی المهد څخه انکار کوی حال دا چه د دوی په لاس کښې د نصرانیانو د عمیاء تقلید څخه ماسواء بل هیڅ یو دلیل نشته.

وَّجَعَلَنِيْ مُبٰرَكًا اَيْنَ مَا كُنْتُ وَاَوْصٰنِيْ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾

او ګرځولی یم زه (الله) برکت ناک په هر ځای کښې چه اوسیږم او تاکیدی حکم ئی فرمایلی دی ماته په لمانځه سره او په زکٰوة سره تر څو چه زه یم ژوندی.

تفسیر: یعنی تر څو چه ژوندی یم ـ د هر وقت او د هر ځای سره مناسب د هر قسم صلٰوة او زکٰوة حکم چه شوی وی، د هغو د شرطونو او حقوقو د رعایت سره ئی برابر تل ادا کوم. لکه چه په بل ځای کښې د مؤمنینو په نسبت فرمایلی دی. ﴿ اَلَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ دَآئِمُوْنَ ﴾ د دی مطلب داسی نه دی چه په هر آن او هر وقت کښې تل لمونځ به کوی بلکه مراد ئی دا دی چه په هر وقت او په هر قسم چه د لمانځه حکم شوی وی تل په مداومت سره د هغه حکم تعمیل کوی او د هغه برکات او انوار تل پر دوی محیط او چاپیر وی. که کوم سړی داسی ووائی «څو چه مونږ ژوندی یو پر لمانځه ـ زکٰوة ـ روژه ـ حج او نور مامور یو» نو آیا د هغه مطلب به داسی اخیست کیږی چه هر یو مسلمان مامور دی چه تل هر ساعت لمونځ وکړی ـ او هر ساعت زکٰوة ورکړی ـ (که د نصاب مالک وی که نه وی) هر وقت روژه ونیسی ـ هر وقت حج وکړی ـ د حضرت مسیح علیه السلام په متعلق هم د «مادمت حیا» مطلب هم داسی واخیست شی. په یاد ئی ولرئ چه د «صلٰوة» لفظ یوائځی له هم دغه اصطلاحی لمانځه سره نه دی مخصوص. لوی قرآن له ملائکو او انسانانو څخه تیر شوی د ګرد (تول) جهان په طرف هم د «صلٰوة» نسبت کړی دی ﴿ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّيْرُ صٰٓفّٰتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهٗ وَتَسْبِيْحَهٗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ﴾ ء (١٨ جزء د «النور» ٤١ آیة ٦ رکوع) او دا ئی هم راښودلی دی چه د هر شی د تسبیح او د صلٰوة په حال باندی یوائځی پخپله پاک الله پوهیږی چه د کوم یوه صلٰوة او تسبیح په څه ډول (طریقه) سره دی؟ هم داسی د «زکٰوة» معنی هم اصلاً طهارت ـ نمو ـ برکت او مدح ده، چه له دغو ځنی د هر یوه معنی استعمال په قرآن او حدیث کښې په خپلو خپلو مواقعو کښې شوی دی. په هم دغه رکوع کښې د حضرت مسیح په نسبت د ﴿ غُلٰمًا زَكِيًّا ﴾ لفظ تیر شو ـ چه له «زکٰوة» څخه مشتق دی او یحیٰی علیه السلام ته ئی وفرمایل ﴿ وَّحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكٰوةً ﴾ د «الکهف» په سورت کښې دی ﴿ خَيْرًا مِّنْهُ زَكٰوةً وَّاَقْرَبَ رُحْمًا ﴾ دلته هم د «زکٰوة» معنی هم داسی عمومی اخیستی شی ـ او ممکن دی له

﴿ وَاَوۡصٰنِیۡ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّکٰوةِ ﴾ څخه «**اوصاني بان آمر بالصلٰوة والزكوٰة**» مراد وی لکه چه د اسمٰعيل عليه السلام په نسبت فرمائلی دی ﴿ وَ کَانَ یَاۡمُرُ اَهۡلَهٗ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّکٰوةِ ﴾ بیا د «اوصاني» لفظ د خپل لغوی مدلول په اعتبار د دی خبری مقتضی نه دی چه د هم هغه د «ایصاء» له وقته پری تعمیل شروع شی. او هم ډیر ممکن دی چه له «مادمت حیا» څخه د هم دغی ځمکی ژوندانه مراد واخیست شی ـ لکه چه د «ترمذی» په یو حدیث کښی راغلی دی چه الله جل‌جلاله د جابر رضی الله تعالیٰ عنه پلار پس له شهادته ژوندی کړ ـ او وئی فرمایه چه «له ما څخه څه خیز وغواړه»! هغه عرض وکړ «یا الله ماته بیا داسی ژوندون را په برخه کړه ـ چه په هغه کښی بیا ستا په لیاره کښی ووژلی شم!» له دغه ژوندون څخه یقیناً د ځمکی ژوندون مراد دی. که نه شهیدانو ته نفس الحیات خو پخپله قرآن او په هم دغه حدیث کښی بالتصریح موجود دی ـ او د حیات مطلب په «لوکان موسٰی او عیسٰی حیین ـ الخ کښی هم دغه حیات وګنئ که بالفرض د دی حدیث والی ثابت شی. «بالفرض» مو ځکه وویل چه د ده اسناد د احادیثو په کتابونو کښی هیچیری نه دی موندلی شوی.

﴿ وَّبَرًّۢا بِوَالِدَتِیۡ ۫ وَلَمۡ یَجۡعَلۡنِیۡ جَبَّارًا شَقِیًّا ﴿۳۲﴾ ﴾

او (ګرځولی یم زه الله) نیکی کوونکی له مور خپلی سره او نه ئی یم ګرځولی زه سرکښه بدبخته.

تفسیر: هر کله چه هیڅوک ئی پلار نه ؤ ـ نو یوائحی د مور نوم ئی واخیست.دغه ګردی (تولی) جملی چه د ماضی په صیغو سره راوړی شوی بیشکه د هغوی معانی په ماضی سره اخیستلی کیږی لیکن داسی چه متیقن الوقوع مستقبل ئی ماضی فرض کړی دی لکه چه په ﴿ اَتٰۤی اَمۡرُ اللّٰهِ فَلَا تَسۡتَعۡجِلُوۡهُ ﴾ کښی هم داسی مسیح علیه السلام په خپل هلکتوب کښی د ماضی د صیغو په استعمالولو کښی تنبیه ورکړه چه د دغو ګردو (تولو) شیانو کیدل په مستقبل کښی داسی یقینی او قطعی دی لکه چه واقع شوی دی د حضرت مسیح علیه السلام د دغه خارق العادت خبرو، اترو ـ او له هغو اوصافو او خصائلو چه بیان کړل شول ـ په ډیر بلاغت سره د هغه ناپاک تهمت تردید وشو چه د ده پر ماجده والده لګولی شوی ؤ ـ اول خو د داسی ووړکی وینا ـ او داسی جامع او مؤثر کلام طبعاً د دښمنانو چپ کوونکی ؤ ـ بیا په داسی یو ووړکی کښی چه دومره سوچه خصال وموندل شی ـ نو ښکاره ده چه هغه (العیاذ بالله) څرنګه ولدالزناء کیدی شی لکه پخپله د دوی له دی اقرار څخه هم ظاهریږی ﴿ وَّمَا کَانَتۡ اُمُّکِ بَغِیًّا ﴾ چه دوی فروع هم د اصوله سره سم غوښتل.

﴿ وَالسَّلٰمُ عَلَیَّ یَوۡمَ وُلِدۡتُّ وَیَوۡمَ اَمُوۡتُ وَیَوۡمَ اُبۡعَثُ حَیًّا ﴿۳۳﴾ ﴾

او (وویل عیسٰی) سلام دی پر ما په هغه ورځ چه ځیږولی شوی یم (له مسه د شیطانه او نورو بدیو (او خرافاتو) او په هغه ورځ چه مرم به (له عذابه د نزعی او د قبره) او په هغه ورځ چه پورته به کړی شم ژوندی (له عذابه د قیامت

تفسیر: د دی جملی سره سمه بله هم دغسی جمله پخوا له دی نه د حضرت یحیٰی علیه السلام په ذکر کښی مذکوره شوه ـ د دغو دواړو په منځ کښی هم دغومره فرق شته چه هلته پخپله د الله تعالیٰ له لوری کلام ؤ او دلته د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی هم هغه خبری ویلی شوی دی ـ او هم د «سلام» او د «السلام» فرق د لحاظ قابل دی.

(او فرمائی الله د هغه صفت چه مو اوس وکړ)

ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾

دغه (موصوف) عیسٰی ځوی د مریمی دی (فرمایلی دی الله په شان د عیسٰی کښی) خبره حقه رښتیا هغه چه په دی کښی سره جګړی کوی (خلق).

تفسیر: یعنی د مسیح علیه السلام شان او صفت هم دغه دی چه پاس بیان شو په یوه رښتیا او ښکاره خبره کښی خلقو چتی(فضول) جګړی او مناقشی پیدا کړی دی. او راز راز (قسم قسم) اختلافات ئی پکښی درولی دی چه یو تری خدای جوړوی ـ بل ئی د الله تعالیٰ ځوی ګڼی ـ بل یی کذاب او مفتری بولی ـ بل د ده پر نسب او نورو طعنی وهی ـ رښتیا خبره خو هم دغه ده چه ښکاره کړی شوه چه مسیح علیه السلام خدای نه دی بلکه د الله تعالیٰ یو مقرب بنده دی ـ کاذب او مفتری نه دی ـ بلکه یو رښتین نبی دی. د ده حسب او نسب ګرد (تول) سره پاک دی ـ الله تعالیٰ ده ته «**کلمة الله**» فرمایلی دی. او ممکن دی د ﴿قَوْلَ الْحَقِّ﴾ معنی هم دغه «**کلمة الله**» وی.

مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾

نه ښائیږی الله ته دا چه ونیسی ولد (هیڅوک) پاکی ده ده ته (له نیولو د

ولد) هر کله چه حکم وکړی دی د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چه وائی هغه ته (موجود) شه پس هغه موجود شي.

تفسیر: هغه ذات ته چه د ده د یوه (کن ـ شه!) څخه هر شی موجودیږی د ځوی او لمسی څه ضرورت لاحق دی؟ آیا (العیاذ بالله) اولاد به د ضعف په وقت کښې ورسره کومک او مرسته (مدد) کوی؟ یا د مشکلاتو په وقت کښې به ئی لاس سپکوی؟ یا وروسته له هغه به د ده نوم ژوندی ساتی؟ او که داسی کومه شبهه درپیدا شوی وی چه عموماً انسانان له مور او پلاره پیدا کیږی نو د حضرت مسیح علیه السلام پلار څوک دی؟ نو د هغه جواب هم دغه د ﴿ كُنۡ فَيَكُونُ ﴾ په جمله کښې راغی. یعنی داسی مطلق قادر ته دغه څه اشکال لری چه یو هلک بی له پلاره پیدا کړی؟ که عیسایان الله تعالیٰ د مسیح پلار او صدیقه مریمه د ده مور گڼی نو العیاذ بالله د میړه (خاوند) او د ښځی د نورو تعلقاتو اقرار به هم کوی؟ سره له دی چه پلار ئی ودروی نو د تخلیق طریقه خو به هم هغسی نه وی چه بالعموم په والدینو کښې دی نو بیا په بی پلاره پیدا کولو کښې به څه اشکال وی؟

وَإِنَّ ٱللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُوهُۚ هَٰذَا صِرَٰطٞ مُّسۡتَقِيمٞ ﴿٣٦﴾ فَٱخۡتَلَفَ ٱلۡأَحۡزَابُ مِنۢ بَيۡنِهِمۡۖ فَوَيۡلٞ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن مَّشۡهَدِ يَوۡمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾

او (وویل عیسیٰ) بیشکه الله رب زما دی او رب ستاسی دی پس عبادت کوئ تاسی د الله؛ هم دغه لیاره سمه صافه برابره. نو بیا اختلاف وکړ ډلو (د نصاریٰ په باب د عیسیٰ کښې) له منځ د دغو (خلقو) نو خرابی ده دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی له حاضریدو د هغی ورځی ډیری لوئی (د قیامت نه).

تفسیر: دغه د چا خبره ده؟ د ځینو په نزد دا د حضرت مسیح علیه السلام مقوله ده ـ گواکی پخوا له دی نه د حضرت مسیح هم هغه خبری چه له ﴿ قَالَ إِنِّي عَبۡدُ ٱللَّهِ ﴾ الآیة ـ څخه نقل کړی شوی دی دا د هغه تکمله شوه په منځ کښې د مخاطبینو د تنبیه دپاره له ﴿ ذَٰلِكَ عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ ﴾ څخه د الله تعالیٰ کلام ؤ. زما په نزد بهتر دا دی چه دغه د ﴿ وَٱذۡكُرۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ مَرۡيَمَ ﴾ الآیة ـ سره ولگولی شی ـ یعنی (ای محمده صلی الله علیه وسلم!) په کتاب کښې د مریمی او د مسیح علیه السلام د حال هغه مذکور چه شوی دی ـ وائی وروه! او ووایه چه زما او ستاسی رب الله دی. یوازی د هم دغه عبادت وکړئ! ځوی او لمسی ورته مه دروئ! الله تعالیٰ د توحید داسی سمه صافه لیاره درښوولی ده چه هیڅ لوړه، ژوره (نشیب و فراز) کوږوالی نه لری ـ او

ګردو (تولو) انبیاو د هم هغه په طرف لیار ښوونه کړې ده ـ لیکن خلقو ډیرې فرقې جوړې کړې دی او بیلې بیلې لیارې ئې ایستلې دی ـ نو هغه کسان چه له توحید څخه انکار کوی نو هغوی ته د ډیرې هولناکې ورځې (قیامت) له تباهی څخه خبردار کیدل په کار دی چه خامخا راتلونکې دی.

أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾

څه ډیر ښه اوریدونکی به وی دوی او څه ډیر ښه لیدونکی (به وی دوی په هغې ورځې کښې چه رابه شی دوی مونږ ته لیکن ظالمان نن ورځ په ګمراهی ښکاره کښې دی.

تفسیر: یعنی نن چه اوریدل او لیدل مفید دی دوی بیخی کانه او ړانده شوی دی ـ او د قیامت په ورځ چه لیدل او آوریدل له سره فائده نه رسوی د دوی سترګې او غوږونه خلاصیږی او په دغې ورځې کښې به داسې خبرې اوری چه زړونه ئې ترې ړرق چوی او داسې مناظر او ننداری به ګوری چه د هغو د لیدلو څخه به د دوی څیری تکې توری الوځی **(نعوذ بالله منه!)**

وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ

او وویروه ته دوی له ورځې د حسرت (او ارمانه) کله چه فیصله کړی شی کار (د حساب او کتاب)

تفسیر: کفارو ته به د افسوس او ارمان کولو ډیرې مواقع وردمخه کیږی او آخری موقع به هم هغه وی کله چه مرګ د یوی ګډی پشان راوستی شی او د جنت او د دوزخ په منځ کښې د ګردو (تولو) په مخ کښې په داسې حال کښې چه ګرد (تول) به ورته ګوری ذبح کاوه شی ـ او داسې یو غږ به کیږی چه «جنتی دی په جنت کښې او دوزخی دی په دوزخ کښې د تل دپاره پاتې وی، وروسته له دې نه به مرګ هیچا ته نه راځی» نو په دغه وقت کښې کافران بالکل نا امیده کیږی او د حسرت لاسونه به سره مښی او ګوتې به چیچی.

څه په کار ده اوس ژړا او انګولا ▪ لوښی مات او غوړی توی شول په بیدیا

وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾

حال دا چه دوی (په دنیوی) غفلت کښې دی او دوی ایمان نه راوړی

تفسیر: یعنی په دغه وقت کښې دوی د داسې ورځې په راتګ باور نه کوی او د غفلت په نشو کښې مخمور پراته دی او په ډیره درنه هیره کښې لویدلی دی خو څه مهال (وخت) چه له قیامت د لویو مصائبو سره مخامخ کیږی ـ نو دلته وائی کشکی هلته مو سترګی خلاصی کړی وی او پخپلو نفعو او زیانونو پوهیدلی وی مګر د دغی ورځی حسرت او افسوس دوی ته هیڅ په درد نه خوری څکه

لګیا وی تل په لوبو له نن ورځ وی بیغم ـ الآن قد ندمت وما ینفع الندم

إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

بیشکه مونږ چه یو هم دا مونږ وارث کیږو د ځمکی او د هغه چا چه پر دغه ځمکی دی او خاص مونږ ته به راوستی شی دوی (دپاره د جزا)

تفسیر: یعنی د هیچا مال او ملک به باقی نه پاتی کیږی، هر شی به مستقیماً د خپل حقیقی مالک په طرف رجوع کوی الله تعالیٰ به پخپله بالذات علی الاطلاق حاکم او متصرف وی، په هر څیز کښې به هر قسم سره چه اراده وفرمائی سم له خپله حکمته سره پکښې تصرف کوی ـ د دنیا د هغو سامانونو چه تاسی ئی په غفلت کښې غورځولی یئ وارث او مالک یواځی هم هغه وحده لاشریک له الله تعالیٰ پاتی کیږی. د مال او د ملک ګرد (تول) طویل او عریض دعوی کوونکی تول د فناء او زوال په کنده کښې غورځاوه شی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ ۚ

او یاد کړه (ای محمده! امت خپل ته) په کتاب (قرآن) کښې (قصه د) ابراهیم

تفسیر: په تیره رکوع کښې د حضرت مسیح علیه السلام او د صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها قصه بیان او د نصرانیانو تردید وکړی شو چه دوی یو انسان د رحمٰن په ځای دراوه، په دغه رکوع کښې د مکی معظمی د مشرکینو د شرمولو دپاره د حضرت ابراهیم علیه السلام قصه اوروله شی ـ چه دی عین تر خپل پلار سره څرنګه او د شرک پر خلاف کلک ودرید او له شرکه او بت پرستی څخه ئی منع کوله؟ او ګردو (تولو) ته ئی وویل چه که له شرکه لاس واخلئ ـ او

د وحدت پر سمه لیاره روان شئ! کله چه خپل تبلیغ او هدایت ئې بې اثره ولید نو وطن، اقارب او ګرد (تول) هیواد والا ئې هم پرېښودل، او محضاً لله ئې هجرت اختیار کړ. د مکې مکرمې مشرکانو داسې دعوی کوله چه دوی د ابراهیم علیه السلام له اولادې او د هم هغه پر دین قائم دي نو دا ئې هغوی ته وروښوول چه ستاسې د پلار ابراهیم علیه السلام رویه د بتانو په نسبت څه ډول (طریقه) وه؟ که د آباؤ او اجدادو تقلید کوئ، نو د داسې یو پلار تقلید وکړئ! او له مشرکو پلرونو او نیکه ګانو نه هم هغسې مرور او بېزاره شئ ـ لکه چه ابراهیم علیه السلام ترې بېزاره شوی ؤ.

إِنَّهُۥ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٤١﴾

بېشکه دغه (ابراهیم) ؤ صدیق (ډېر رښتینی) نبي

تفسیر: د «صدیق» معنی دا ده چه ډېر زیات رښتیا ویونکی چه پر خپلو خبرو د عمل کولو له پلوه بېخي رښتین ثابت او د خپل قول او عمل توافق په رښتیا سره ګردو (تولو) ته ښیي. یا خو «صدیق» هغه رښتین او پاک طینت سړی ته وائي چه د ده په زړه کښې د رښتیا قبلولو دپاره نهایت اعلیٰ اکمل استعداد موجود وي. هر هغه خبره چه د الله تعالیٰ له جانبه ور ورسیږي هغه بلا توقفه د ده په زړه کښې ځای ونیسي ـ او بېخي د شک او تردد ځای او ګنجائش پکښې پاتې نشي ـ ابراهیم علیه السلام په هرې یوې معنی سره «صدیق» ؤ او کله چه د «صدیقیت» دپاره «نبوت» نه دی لازم نو ځکه ئې وروسته د«صدیقاً» سره «نبیا» هم وفرمایل او پر نبوت ئې هم تصریح وکړه ـ له هم دې ځایه معلوم شو چه د کذبات ثلاثه حدیث او په «**نحن احق بالشک من ابراهیم**» او نورو روایاتو کښې د کذب او شک هغه معنی نه ده مراده چه د کلام له سطحې څخه مفهومیږي.

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِى عَنكَ شَيْـًٔا ﴿٤٢﴾

کله چه وویل (ابراهیم) پلار خپل ته ای پلاره څه دپاره عبادت کوې ته د هغه څیز چه نه اوري او نهویني او نه دفع کولی شي له تا نه هیڅ څیز.

تفسیر: یعنې هغه چه ګوري او آوري او په مشکلاتو کښې هم پکار راځي ـ مګر واجب الوجود نه وي د هغه عبادت هم نه دی جائز څه ځای د دې چه د یوې بې ځانه تیږې (ګټې) یا بې روحه بت چه نه لیدی شي او نه اوریدی شي او نه څمونږ څه په کار راځي او پخپله څمونږ په لاسونو جوړ شوی او توږلی شوی دی هغه خپل معبود ودروو ـ نو دغه عمل د هیڅ یو عاقل او پوه

سرې کار له سره نشي کيدی.

يَٰٓأَبَتِ إِنِّي قَدۡ جَآءَنِي مِنَ ٱلۡعِلۡمِ مَا لَمۡ يَأۡتِكَ فَٱتَّبِعۡنِيٓ أَهۡدِكَ صِرَٰطٗا سَوِيّٗا ﴿٤٣﴾

ای پلاره ځما بیشکه زه چه یم په تحقیق راغلی دی ماته له علمه هغه قدر چه نه دی راغلی تاته نو متابعت وکړه ځما چه وبه ښیم تاته لیاره سمه برابره.

تفسير: يعنی الله تعالیٰ ماته د توحید او د معاد او د نورو صحیح علم راکړی او د شریعت له حقائقو ځخه ئی واقف کړی یم که ته ځما متابعت وکړی نو زه به دی پر داسی سمی صافی لیاری بیایم چه د الله تعالیٰ تر رضاء پوری رسیږی پرته (علاوه) له دی نه نوری ګردی (تولی) لیاری داسی خرابی او کږی دی چه پر هغو باندی له تللو ځخه هیڅوک بری او نجات نشي موندلی.

يَٰٓأَبَتِ لَا تَعۡبُدِ ٱلشَّيۡطَٰنَۖ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ كَانَ لِلرَّحۡمَٰنِ عَصِيّٗا ﴿٤٤﴾

ای پلاره ځما مه کوه عبادت د شیطان (په ارتکاب د منهیاتو)؛ بیشکه شیطان دی له رحمٰن ځخه ډیر نافرمانه (سرکشه).

تفسير: د بتانو عبادت په شیطانی اغواء او لمسون کیږی ـ او شیطان د دغه حرکت له لیدلو ځخه ډیر زیات خوشالیږی نو په دی لحاظ ګواکی د بتانو عبادت د شیطان عبادت دی او د شیطان عبادت ګواکی د رحمٰن ځخه انتهائی نافرمانی ده. ښائی د﴿ عَصِيّٗا ﴾ په لفظ سره دی لوری ته هم توجه ورکړی وی چه د شیطان د ړومبنی نافرمانی اظهار په هغه وقت کښی شوی ده چه ستاسی د پلار آدم علیه السلام په مقابل کښی د تعظیمی سجدی حکم ورکړی شوی ؤ لهٰذا د آدم علیه السلام اولادی ته د ډیر شرم او ننګ ځای دی چه د رحمٰن ځخه مخ واړوی او له شیطان سره خپله یارانه ونښلوی ـ یا هغه قدیمی ازلی دښمن خپل معبود وګرځوی.

يَٰٓأَبَتِ إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ عَذَابٞ مِّنَ ٱلرَّحۡمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيۡطَٰنِ وَلِيّٗا ﴿٤٥﴾

اې پلاره ځما بیشکه زه چه یم ویریږم له دی نه چه وبه رسیږی تاته عذاب له رحمٰن ځخه (لامله «له وجی» د متابعت د شیطان) پس شی به ته شیطان ته دوست (ملګری په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی د رحمٰن د عظیمه او رحمتونو اقتضاء دا ده چه پر ګردو (تولو) بندګانو ئی شفقت او مهربانی وی لیکن ستا د بدو اعمالو له شامته ویره ده چه هم دغه حلیم رحیم او کریم الله تعالیٰ هم په قهر نشی او پر تاسی کوم سخت آفت نازل نه کړی چه په هغه کښی د اخته کیدلو لامله (له وجی) تل تر تله د شیطان رفیق او ملګری شئ یعنی د کفر او شرک له مزاولته په مستقبل کښی د ایمان او توبی توفیق درپه برخه نشی ـ او د اولیاء الشیاطین په ډله کښی شامل شی ـ او په دائمی عذاب کښی وغورځاوه شی عموماً مفسرینو دغه معنی اخیستی ده لیکن حضرت شاه صاحب لیکی. ـ «یعنی د کفر له وباله که کوم آفت راشی نو له شیطانه به مدد غواړی یعنی له بتانو ځخه ـ اکثر خلق په هم دغسی وقت کښی شرک کوی» والله اعلم.

قَالَ أَرَاغِبٌ أَنتَ عَنْ ءَالِهَتِى يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَٱهْجُرْنِى مَلِيًّا ﴿٤٦﴾

وویل (آزر پلار د ابراهیم) آیا مخ ګرځونکی ئی ته له (عبادت د) معبودانو ځما ای ابراهیمه، که منع نشوی ته (له دی کاره) نو خامخا وبه ولم هرومرو (خامخا) تا په تیږو (ګټو) (یا بدو خبرو) سره او ترک می کړه (او لری شه له مانه) ډیر مدت (چه ضرر می در ونه رسیږی).

تفسیر: د حضرت ابراهیم علیه السلام پلار (آزر) د خپل ځوی د دغه تقریر له آوریدلو ځخه وروسته ده ته وویل «معلومیږی چه ته ځمونږ له معبودانو ځخه بد عقیده ئی بس دی دا خپل وعظ او نصیحت او بد اعتقاد پریږده ـ که نه ته به بله کومه سخته خبره له ما ځخه آوری بلکه ځما په لاس به سنګساریږی که خپل خیر غواړی نو له ما ځخه تر یوه مدت (مادام العمر) لری شه! چه زه نه غواړم چه ستا رنګ وګورم ـ او پخوا له دی نه چه زه پر تا لاس پورته کړم ته له دی ځایه لری شه!»

قَالَ سَلَٰمٌ عَلَيْكَ

وویل (ابراهیم) سلام (د متارکی د خبرو) دی وی په تا باندی.

تفسیر: دغه د رخصت یا د متارکت سلام دی لکه چه ځمونږ په محاوراتو هم په داسی مواقعو کښی داسی ویلی کیږی چه که هغه خبره یا کار داسی وشی نو ځما درته سلام دی لکه چه په (٢٠) جزء د القصص په (٥٥) آیت (٦) رکوع کښی هم داسی یو آیت لولو ﴿ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴾ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «معلوم شو که په دینی خبره مور او پلار خپه شی او خپل ځوی له کوره وباسی او ځوی په خوږه ژبه او مؤدبه وینا تری بیلتون اختیار کړی نو دغسی هلک نه عاق کیږی».

سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي ۖ إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾

ژر به مغفرت غواړم تاته له رب خپل (څو مسلمان شی)؛ بیشکه چه الله دی پر ما ډیر مهربان.

تفسیر: امید شته چه پاک الله پخپله مهربانی به ځما د پلار ګناه معافوی حضرت ابراهیم علیه السلام د استغفار وعده ابتداءً فرمایلی وه لکه چه د استغفار په وقت کښی څه مهال (وخت) چه د الله تعالیٰ مرضی ورمعلومه شوه نو استغفار ئی موقوف کړ ـ دغه بحث د توبی (براءة) په سورت په ١١٣ آیت (١٤) رکوع کښی د دی آیت په فائده کښی تیر شوی دی ﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ ﴾ هلته دی د دی تفسیر کښی ولوست شی.

وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾

او په څنګ به شم له تاسی (تولو بت پرستانو) او له هغه څه چه تاسی ئی عبادت کوئ غیر له الله او عبادت به کوم (یوائځی) د رب خپل امید لرم د دی چه نشم زه په عبادت د رب خپل کښی بدبخته (نا امیده لکه چه تاسی شوی یئ).

تفسیر: کله چه ځما د پند او نصیحت هیڅ اثر پر تاسی نه لویږی بلکه بالعکس ځما ویرولو او دارولو ته هڅه هم کیږی نو اوس زه پخپله ستاسی په دغه کلی کښی نه پاتی کیږم او تاسی سره

له ستاسی باطلو معبودانو پریږدم ـ او له دی وطنه هجرت کوم ـ څو له تاسو څخه گوښی (بیل) کینم ـ او د زړه په اطمینان سره د الله واحد عبادت وکړی شم ـ د الله تعالیٰ له فضله او کرمه کامل امید شته چه زه د ده بندگی وکړی شم او پکښی محروم او ناکامه پاتی نشم ـ کله چه په غربت او بیکسی کښی هم د ده عبادت وکړم ـ او د الله تعالیٰ لوی دربار ته دعاء وکړم ضرور ئی مستجابوی ـ ځما الله سمیع او بصیر او علیم دی او ستاسی د تیږو (گټو) او لرگیو باطل معبودان داسی دی چه هومره ناری ورته ووهئ او ورته وژاړئ خو بیا هم ستاسی دعاوی نه آوری او په درد مو نه خوری.

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾

کله چه په څنگ شو (ابراهیم) له دوی نه په هجرت سره او له هغه څیزه (چه دوی ئی) عبادت کاوه غیر له الله نه نو وبښل مونږ ده ته (ځوی) اسحٰق او (لمسی) یعقوب؛ او هر یو (له دوی دواړو) گرځولی ؤ مونږ نبی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لیاره کښی ئی هجرت وکړ او له خپلو اقاربو او خپلوانو څخه لری ولوید الله تعالیٰ ده ته له وطنه زیات شیان ورعطاء کړل چه د غریب الوطنی وحشت تری لری شی ـ او هلته انس او سکون حاصل کړی. ښائی دلته ئی د حضرت اسمٰعیل علیه السلام ذکر ځکه نه وی فرمایلی چه هغه له ده سره نه ؤ ـ بلکه دی یی په وړوکتوب له خپله ځانه بیل کړی ؤ ـ او هم د هغه تذکره مستقلا راتلونکی ده.

تنبیه: حضرت اسحٰق علیه السلام د حضرت ابراهیم علیه السلام ځوی او حضرت یعقوب د حضرت اسحٰق علیه السلام ځوی دی ـ چه له هم دغی سلسلی څخه د بنی اسرائیلو سلسله پیدا کیږی او د هم دغو په اولاده کښی په زرهاؤ انبیاء پیدا شوی دی.

وَوَهَبْنَا لَهُم مِّن رَّحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

او بښلی ؤ مونږ دوی (دری واړو) ته له رحمته خپل (نبوت او حکمت) او گرځولی وه مونږ دوی ته (یعنی ابراهیم او ځامنو ته ئی) ژبه د صدق ربښتینی (یعنی د نیکی) ډیره پورته مشهوره.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له خپل خاص رحمت څخه خلیل الله علیه السلام او د ده کورنی ته د

نبوت او حکمت لویه برخه عنایت کړه ـ او په دنیا کښې ئې د ده خبره پورته کړه ـ او د تل دپاره ئې د ده د خیر ذکر جاری کړ لکه چه په ګردو (تولو) مذاهبو او مللو کښې د ده تعظیم او توصیف کیږی او مونږ محمدی امت پخپلو لمونځونو کښې تل داسې لولو. **اللّٰهم صل علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما صلیت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم انک حمید مجید** ـ فی الحقیقت دغه د حضرت ابراهیم علیه السلام د دغی دعاء د مقبولیت ثمره ده چه فرمائلی ئې ﴿ وَاجْعَلْ لِّيْ لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴾

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مُوْسٰٓى ۬

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښې (قصه د) موسٰی

تفسیر: یعنی په قرآن کریم کښې چه اوس سم د لاسه د حضرت موسٰی علیه السلام بیان کیږی د هغه ذکر د خلقو په مخ کښې وکړه! ځکه چه دی د اسحٰق علیه السلام او د یعقوب علیه السلام له نسله د اسرائیلی سلسلې یو لوی اولوالعزم رسول الله او اعظم مشرع تیر شوی دی او هم هغسی چه د حضرت یحیٰی او عیسٰی علیهما السلام په تذکره کښې په خصوصیت سره د عیسائیانو اصلاح او د ابراهیم علیه السلام له تذکری څخه د مکی معظمی د مشرکانو تنبیه مقصود ده هم داسې د حضرت موسٰی او حضرت هارون علیهما السلام له تذکری څخه ښائی یهودانو ته د دی خبری ښوونه مقصود ده ـ چه وګورئ قرآن عظیم په څه وسعت او لوی زړه سره د دوی د لوی مقتداء د واقعی کمالاتو او محاسنو اعلان کوی ـ نو یهودانو ته هم ښائی چه دوی هم سم د خپل جلیل القدر نبی د ښکارو او صریحو پخوا ویلو سره د دغه اسمٰعیلی نبی (محمد صلی الله علیه وسلم) د رسالت او نبوت اقرار او اعتراف په خلاص زړه او اخلاص او محبت سره وکړی! ښائی د هم دی لامله (له وجی) وروسته د حضرت موسٰی علیه السلام له ذکره د کلام عنان د حضرت اسمٰعیل علیه السلام په لوری ګرځولی شوی دی.

اِنَّهٗ كَانَ مُخْلَصًا وَّكَانَ رَسُوْلًا نَّبِيًّا ﴿٥١﴾

بیشکه چه دی ؤ خالص کړی شوی (د الله له طرفه) او ؤ دی رسول نبی.

تفسیر: هر هغه انسان ته چه د الله تعالیٰ له طرفه وحی راشی هغه «نبی» دی، په انبیاؤ کښې هغه چا ته چه خصوصی امتیاز حاصل وی یعنی د مکذبانو په مقابل کښې د بیل یو مستقل امت په طرف مبعوث شوی وی ـ یا نوی کتاب او مستقل شریعت ولری نو هغه ته «رسول نبی» یا «نبی رسول» ویلی کیږی په شرعیاتو کښې جزئی تصرفات لکه د کوم عام تخصیص یا د مطلق

تقييد او نور په رسولانو پورې څه تخصيص نه لري، عام انبياء هم هغه كولى شي باقي پر غير الانبياء باندې د رسول او مرسل اطلاق لكه چه د قرآن په بعض مواضعو كښې موندل كيږي د دغه مصطلح معنى په اعتبار نه دى او هلته نور حيثيات معتبر دى. والله اعلم.

وَنَادَيْنَٰهُ مِن جَانِبِ ٱلطُّورِ ٱلْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَٰهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾

او نداء كړې وه مونږ دغه (موسٰى) ته له جانبه د(غره د) طور چه (د موسٰى) ښى طرف ته ؤ او رانژدې كړى ؤ مونږ دى حال دا چه مونږ له ده سره د راز خبرې كولې.

تفسير: يعنى څه مهال (وخت) چه موسٰى عليه السلام د اور ځليدل محسوس كړل نو د «طور» د غره په هغه مباركه او ميمون جانب كښې ورسيد چه د موسٰى عليه السلام د ښى لاس پر طرف كښې واقع ؤ نو الله تعالىٰ نداء او غږ پرې وكړ ـ او د همكلامى شرف ئې وروباښه تفصيل ئې د «طٰهٰ» په سورت كښې راځى ـ وائى چه موسٰى عليه السلام په دغه وقت كښې له هر جهته او د هر ويښته له بيخه د پاك الله كلام اوريده چه ئې د پرښتې له واسطې كيده او په روحانى دول (طريقه) سره دومره قرب او علو ورحاصل شوى ؤ چه د هغو غيبى اقلامو غږونه يې هم آوريده چه پرې تورات ښكلى كيده وحى ئې ځكه «پته خبره» وفرمايله چه په دغه وقت كښې كوم بل انسان په دغه استماع كښې ورسره شريك نه ؤ ـ اگر كه وروسته له هغه نور خلق هم پرې خبر كړل شول . (والله اعلم).

وَوَهَبْنَا لَهُۥ مِن رَّحْمَتِنَآ أَخَاهُ هَٰرُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾

او ښښلى ؤ مونږ دغه (موسٰى) ته له رحمت خپله ورور د ده هارون حال دا چه نبى ؤ (ځما او وزير ؤ د موسٰى).

تفسير: يعنى هارون عليه السلام د حضرت موسٰى عليه السلام په كار كښې مددگار شو ـ ځكه چه دى ئې پخپله غوښتى ؤ ـ لكه چه په (٢٠) جزء د «القصص» په (٣٤) آيت (٤) ركوع كښې راغلى دى ـ ﴿ وَأَخِى هَٰرُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّى لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِىَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِىٓ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴾
او په (١٦) جزء د «طٰهٰ» د سورت (٢٩-٣٠) آيت (٢) ركوع كښې مذكور دى
﴿ وَٱجْعَل لِّى وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِى هَٰرُونَ أَخِى ﴾ الآية ـ نو الله تعالىٰ د موسٰى عليه السلام دغه دعاء او غوښتنه ومنله او هارون عليه السلام ئې نبى وگرځاوه او د ده د اعانت او تقويت (وزارت) دپاره ئې ورمقرر كړ هسې خو په عمر كښې هارون عليه السلام له موسٰى عليه السلام څخه څلور

کاله مشر ؤ. وائی چه هیچا په دنیا کښی د خپل ورور دپاره دومره لوی شفاعت نه دی کړی لکه چه موسیٰ علیه السلام د هارون علیه السلام دپاره کړی دی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِسْمٰعِيْلَ اِنَّهٗ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُوْلًا نَّبِيًّا ﴿٥٤﴾

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښی (قصه د) اسمٰعیل بیشکه چه دی ؤ صادق (رښتنی) په وعده کښی او ؤ رسول نبی.

تفسیر: له دی نه د حضرت اسمٰعیل علیه السلام فضیلت پر حضرت اسحٰق علیه السلام ظاهریږی ځکه چه هغه یی یواځی په نبی سره یاد کړ ـ او اسمٰعیل علیه السلام ته یی رسول او نبی وفرمایه په صحیح مسلم کښی حدیث دی «**ان الله اصطفیٰ من ولد ابراهیم اسمٰعیل** ـ د ابراهیم له اولادی څخه الله تعالیٰ اسمٰعیل علیه السلام غوره کړی دی» حضرت اسمٰعیل علیه السلام د حجازی اعرابو اعلیٰ مورث او څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم له اجدادو څخه دی ـ اسمٰعیل علیه السلام ته ئی ابراهیمی شریعت ورکړی ؤ ـ د ده صادق الوعدتوب مشهور ؤ ـ له الله یا د الله تعالیٰ د بندګانو سره به ئی کومه وعده چه کوله هغه به ئی هرومرو (خامخا) پوره کوله ـ ده له یوه سړی سره وعده کړی وه تر هغه پوری چه ته راځی ـ زه هم دلته درته ګورم ـ وائی چه هغه سړی تر یوه کاله پوری رانغی ـ او ده هملته ورته کاته ـ له نبی کریم څخه هم منقول دی ـ چه پخوا له بعثته دوی ته عبد الله بن ابی الحمساء ویلی ؤ چه تاسی هم دلته واوسئ زه هم دا اوس درځم ـ دوی تر دریو ورځو پوری هملته وو ـ کله چه هغه بیرته راغلی نو ده ورته وفرمائل ـ چه «تا ماته تکلیف ورساوه. زه له دریو ورځو رائیسی په هم دی ځای کښی درته منتظر وم» د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د وعدی انتهائی صداقت په هغه وقت کښی ظاهر شو ـ کله چه خپل پلار ابراهیم علیه السلام ته ئی وویل ﴿ يٰٓاَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِيْٓ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِيْنَ ﴾ جزء (٢٣) (د الصافات (١٠٢) آیت (٣) رکوع او هم هغسی دغه خپله خبره ئی په تصدیق سره هم ورسوله.

وَكَانَ يَاْمُرُ اَهْلَهٗ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ

او ؤ دی چه حکم به ئی کاوه اهل (قوم یا امت) خپل ته په لمانځه سره او په زکوٰة سره.

تفسیر: ځکه چه کورنی خلق د قریبوالی لامله (له وجی) له ګردو (تولو) څخه ړومبی د هدایت مستحق دی او له هم دوی څخه نوری سلسلی هم چلیږی نو ځکه د(طٰهٰ) په (٨) رکوع کښی

ویلی شوی دی ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ﴾ او د تحریم په (۱) رکوع کښی راغلی دی ﴿ يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوٓا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا ﴾ او پخپله نبی کریم ته هم د الشعراء په (۱۱) رکوع کښی هم داسی ارشاد شوی دی چه ﴿ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴾ ځینی وائی چه له (اهل) ځنی د دوی ګرد (تول) قوم مراد دی. لکه چه د عبد الله بن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په مصحف کښی د «اهله» په ځای «قومه» ؤ. والله اعلم.

وَكَانَ عِندَ رَبِّهِۦ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾

او ؤ دی په نزد د رب خپل پسندیده (غوره کړی شوی).

تفسیر: یعنی د نورو هدایت ئی کول ـ او په خپله د حمیده ؤ اقوالو او افعالو خاوند او مستقیم الحال او مرضی الخصال ؤ.

وَاذْكُرْ فِى الْكِتَٰبِ إِدْرِيسَ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٥٦﴾

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کښی (قصه د) ادریس بیشکه چه دی ؤ صدیق (دیر رښتینی) نبی.

تفسیر: راجح دا ده چه ادریس علیه السلام د حضرت آدم علیه السلام او نوح علیه السلام په منځنی زمانه کښی تیر شوی دی ـ وائی چه په دنیا کښی د نجومو او د حسابو علم ـ او په قلم سره لیکل کالی (کپړی) ګندل ـ تلل (وزن) او پیمانه کول (کیل) او د هغو آلاتو او تیرو (ګتو) ترتیبول او وسلی په کار اچول اول ځلی د ده له خوا په کار اچولی شوی دی ـ والله اعلم. د معراج په شپه کښی د نبی کریم ملاقات له ده سره په څلورم آسمان کښی شوی دی. (د ده نوم اخنوخ او لمړی مرسل دی).

وَرَفَعْنَٰهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾

او پورته کړی دی مونږ ده لره (ژوندی) ځای دیر اوچت (جنت) ته.

تفسیر: یعنی د قرب او عرفان دیر اوچت مقام او لوی مرتبی ته ئی رسولی دی ـ ځینی وائی چه ادریس علیه السلام هم د مسیح علیه السلام په شان ژوندی آسمان ته خیژولی شوی دی او هلته تر نن پوری ژوندی دی. ځینی وائی وروسته له دی نه چه پر آسمان خیژولی شوی دی هلته ئی قبض

الروح کړی شوی دی ـ د ادریس علیه السلام په نسبت ځینو مفسرینو ډیر اسرآئیلیات نقل کړی دی ـ چه پر هغو ګردو (تولو) «ابن کثیر رحمة الله علیه» تنقیدات کړی دی. (والله اعلم).

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ
مِن ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِن ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ

دغه (مخکښی مذکور شوی انبیاء له زکریا او عیسٰی نه تر ادریس پوری) هغه کسان دی چه انعام کړی دی الله پر دوی له انبیاؤ څخه له اولادی د آدم (لکه شیث، ادریس) او له اولادی د هغو کسانو چه بار کړی دی مونږ سره له نوح په بیړی کښی لکه ابراهیم لوط صالح) او له اولادی د ابراهیم (لکه اسماعیل اسحاق) او له اولادی د اسرائیل یعقوب (لکه موسٰی عیسٰی).

تفسیر: یعنی د هغو انبیاؤ ذکر چه د دی سورت له ابتداء څخه تر دی ځایه پوری شوی دی ـ پر هم دغو قسمو خلقو الله تعالیٰ د انعاماتو باران کړی دی. دغه ګرد (تول) د آدم علیه السلام له اولادی څخه دی او ماسواء له ادریس علیه السلام باقی ګرد (تول) د هغو کسانو له اولادی څخه هم دی چه له نوح علیه السلام سره په بیړی کښی مونږ هغوی سواره کړی وو ـ او ځینی د ابراهیم علیه السلام له ذریی څخه دی لکه اسحٰق علیه السلام، یعقوب علیه السلام، اسمٰعیل علیه السلام محمد علیه الصلوٰة والسلام ـ او ځینی د اسرآئیل (یعقوب) علیه السلام له نسله دی لکه موسٰی ـ هارون ـ زکریا ـ یحیٰی علیهم السلام.

وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا ۚ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ۩ ﴿٥٨﴾

او له هغه چا نه چه لیاره مو ښوولی وه (دوی ته) او غوره کړی مو ؤ (دوی نبوت او کرامت ته)؛ هر کله چه وبه لوستلی شو پر دوی باندی آیاتونه د رحمٰن نو لویدل به (پر ځمکه) سجده کوونکی او ژړیدونکی (له خوفه د الله نه).

تفسیر: («بکی» په اصل کښی بکوی دی جمع د باکی پر وزن د «فاعل» لکه سجود چه جمع

د ساجد ده واو او یی سره جمع شول اول تری ساکن وه نو واو ئی یی شو او په یی کښې مدغم شو او ماقبل ئی مکسور شو. دپاره د متابعت نو «بکی» شو.) یعنی د حق په طرف ئی هدایت وکړ ـ او د نبوت او رسالت د منصب دپاره ئی غوره او پسند کړل سره له دی چه د دوی مقام اوچت دی ـ او د معراج کمال ته هم رسیدلی دی ـ خو د عبودیت او بندګی پشان کښې کامل دی کله چه د الله تعالیٰ کلام آوری ـ د هغه له مضامینو څخه زیات متأثر کیږی او په نهایتی عاجزی ـ خشوع ـ خضوع سره په سجده لویږی ـ او د پاک الله په یاد ژاړی. نو ځکه د علماؤ اجماع ده چه پر دغه آیت باندی دی هرومرو (خامخا) سجده وکړه شی، څو د هغه مقربینو د طرز عمل په تقلید او یادونه یو شانته مشابهت له هغوی سره حاصل شی ـ په روایاتو کښې راغلی دی چه حضرت عمر الفاروق رضی الله تعالیٰ عنه د «مریم» سورت ولوست ـ او سجده ئی هم وکړه ـ وروسته ئی وفرمایل «**هذا السجود فاین البکی؟** ـ دغه خو سجده شوه؛ ژړا ئی چیری ده؟» ځینو مفسرینو له (آیات الرحمٰن) څخه آیات السجود ـ او له (سجدا) نه سجود التلاوة مراد کړی ده ـ مګر ظاهر خو هغه دی ـ چه پخوا مو د هغه تقریر وکړ ـ په حدیث کښې راغلی دی چه «د لوی قرآن تلاوت وکړئ! ـ او وژاړئ! که مو ژړا درنشی نو اقلا د ژړا وضعیت (صورت) خو ځان ته غوره کړئ!»

فَخَلَفَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ خَلۡفٌ أَضَاعُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَٱتَّبَعُوا۟ ٱلشَّهَوَٰتِۖ فَسَوۡفَ يَلۡقَوۡنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾

پس پیدا شول پس له دوی نه (داسی بد) خلیفګان چه ضائع کړ دوی لمونځ او متابعت وکړ دوی د شهواتو (نفسانی خواهشونو) پس ژر به یو ځای شی دوی له بد عاقبت خپل سره.

تفسیر: هغه تیر شوی بیان د پخوانیو حال ؤ ـ د ورستنیو حال دا دی چه د دنیا په خوندونو او لذتونو او په نفسانی خواهشونو کښې ډوب تللی دی ـ او د الله تعالیٰ له عبادته غافل شوی دی ـ لمونځ چه اهم العبادات دی ضائع کوی ئی ځینی خو د هغه د فرضیت څخه منکر شوی دی. ځینی سره له دی چه په فرضیت ئی قائل دی خو نه ئی کوی ـ او که یی کوی خو د جماعت، وقت او د نورو شروطو ـ حقوقو او آدابو رعایت یی نه کوی ـ له دوی ځنی به هر یو بیل بیل درجه په درجه د خپلی ګمراهی نتیجه وګوری چه څنګه د دوی د خساری او نقصان سبب ګرځی؟ او څرنګه به ډیر سخت عذاب کښی اخته کیږی؟ حتیٰ چه ځینی د دوی د جهنم په هغی ډیری بدی وادی کښی غورځول کیږی چه د هغی اسم هم (غی) دی.

إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْـًٔا ﴿٦٠﴾

مگر هغه چا چه توبه ئی وویستله او ایمان ئی راوړ او عمل ئی وکړ نیک پس دغه کسان به ننوځی په جنت کښې او ظلم به پر دوی ونه کړی شی هیڅ قدر (په تقلیل د ثواب یا تزئید د عقاب).

تفسیر: د توبې دروازه خو د داسې مجرمانو دپاره هم نه ده بنده چه سخت گنهگار وی او د زړه په صدق سره توبه وباسی او د ایمان او صالح عمل لیاره غوره کوی او خپل اعمال او افعال اصلاح کوی او سم درست ئی ساتی ـ نو د جنت دروازی دوی ته پرانستلی دی ـ وروسته له توبی څخه هر هغه ښه عمل چه وکړی د پخوانیو بدو اعمالو له سببه په دغو کښې هیڅ قسم کمی او تقلیل نه واقع کیږی ـ او نه ئی کوم قسم حق ضائع کیږی ـ په حدیث کښې راغلی دی «**التائب من الذنب کمن لا ذنب له** ـ له گناه څخه توبه کوونکی داسی دی لکه چه له سره ئی گناه نه وی کړی» «**اللّٰهم تب علینا انک انت التواب الرحیم**»

جَنَّٰتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ عِبَادَهُۥ بِالْغَيْبِ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ وَعْدُهُۥ مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾

جنتونه د تل اوسیدلو هغو ته چه وعده ئی کړی ده رحمٰن له بندگانو خپلو سره په غیب باندی (چه نه دی لیدلی دا جنتونه) بیشکه شان دا دی چه ده وعده د ده (چه جنت دی) خامخا راځی به ورته (اهل ئی).

تفسیر: کله چه بنده بی د شیانو د لیدلو څخه محض د انبیاؤ علیهم السلام په وینا سره ایمان راوړی ـ او بی له لیدلو د الله تعالیٰ عبادت کوی ـ نو پاک الله هم له دوی سره د جنت د هسی اعلیٰ نعمتونو د ورکولو وعده فرمایلی ده چه د هغو د خوندونو او مزو او ښه والی نظیر او مثال د ده په خوب او خاطر کښې هم نه دی تیر شوی ـ او هغه هرومرو (خامخا) وررسیدونکی او پوره کیدونکی دی ـ ځکه چه د الله تعالیٰ گرد (تول) مواعید حتمی الوقوع قاطع او لا یتغیر دی.

لَّا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَٰمًا ۖ

نه به اوری دغه (جنتیان) په دغه (جنت) کښې چتی(فضول) خبره مګر (اوری به) سلام؛

تفسیر: یعنی په جنت کښې به لغو ـ بی باکی ـ بابیزه او بیکاره خبری او شور ماشور او نور بیهوده شیان له سره نه وی ـ هو! د پرښتو او د مؤمنینو له طرفه به د(السلام علیکم ـ وعلیکم السلام) غږونه پورته کیږی.

وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا ﴿٦٢﴾

او دی دوی ته رزق (روزی) د دوی په دغه (جنت) کښې صبا او بیګا.

تفسیر: له صبا او بیګا څخه د جنت صباء او بیګا مراد دی ـ هلته به د دنیا په شان طلوع او غروب (لمر خاته، لویده) نه وی ـ چه په هغه سره شپې او ورځې صبا او بیګا مقرر کړ شی ـ بلکه د خاصو اقسامو انوارو په توارد او تنوع وی چه د هغو په واسطه د صبا او بیګا تعیین او تحدید کیدی شی. حسب العادت او معمول د جنت د صبا او بیګا روزی به وررسیږی ـ او د یوی شیبی له مخی به هم د لوږی تکلیف نه احساس کیږی ـ دغه روزی به څه وی؟ د ده کیفیت الله تعالیٰ ته ډیر ښه معلوم دی په حدیث کښې راغلی دی «**یسبحون الله بکرة وعشیا** ـ جنتیان به صبا او بیګا د حق تعالیٰ جل‌جلاله تسبیح وائی» ګواکی د جسمانی غذا سره دوی ته روحانی غذا هم وررسیږی.

تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

دغه (چه ذکر مو وکړ) جنت دی هغه چه په میراث به ورکوو مونږ له بندګانو خپلو هغه چا ته چه وی پرهیزګار.

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام میراث چه ړومبی جنت هغه ته رسیدلی ؤ. او ښائی د میراث لفظ ئې ځکه اختیار فرمایلی وی چه د تملیک په اقسامو کښې دغه تملیک له ګردو (تولو) څخه اتم او احکم قسم دی چه په دی کښې نه د فسخی احتمال شته ـ او نه د بیرته اخیستلو ـ او نه د ابطال ـ او نه د اقالی امکان پکښې پیدا کیدی شی.

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ۖ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا

وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ ۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾

او (وویل جبرئیل) نه نازلیږو (مونږ ملائکی) مګر په حکم د رب ستا خاص الله ته دی (علم) پر هر هغه څیز چه په مخ څمونږ کښې دی (له راتلونکو کارونو او زمانو) او هر هغه څیز چه وروسته څمونږ دی (له تیرو کارونو او زمانو) او هر هغه څیز چه په منځ د دغه (ماضی او مستقبل او کارونو) کښې دی او نه دی رب ستا هیروونکی (د تا).

تفسیر: یو ځلی جبریل علیه السلام تر څو ورځو پوری رانغی - رسول الله صلی الله علیه وسلم منقبض ؤ - کفار په داسی ویناؤ خولی ویرانستلی چه له محمد صلی الله علیه وسلم څخه د ده رب خفه دی. له دغو طعنو او پیغورو څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متأثر او زړه تنګی شو - بالاخر جبریل علیه السلام تشریف راوړ - رسول الله صلی الله علیه وسلم له ده نه د دغومره ورځو د نه راتللو د سبب پوښتنه وفرمایله - او په حدیث کښې راغلی دی - چه دوی وفرمایل «**مایمنعک ان تزورنا اکثر مما تزورنا** - هومره چه ته راځی - له هغه څخه زیات ولی نه راځی؟» الله تعالیٰ لا پخوا جبریل علیه السلام ته داسی ښوولی وه چه ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په جواب کښې داسی ووایه ﴿وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ﴾ الآیة - دا د الله تعالیٰ کلام شو - د جبریل له طرفه - لکه چه په ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ کښې مونږ مسلمانانو ته د دعاء کولو طریقه ښوولی ده - جواب حاصل داسی شو چه مونږ خالص بندګان یو - بی د الله تعالیٰ له حکمه خپله بنه هم نشو خوځولی - څمونږ صعود او هبوط ګرد (تول) د الله تعالیٰ په اذن او حکم پوری ترلی دی - هر وقت چه پاک الله پخپل کامله قدرت او حکمت سره مناسب وګنی مونږ ته د ښکته کیدلو حکم راکوی ځکه چه د هری زمانی (ماضی - مستقبل - حال) او د هر ځای (آسمان ځمکه او د دوی تر منځ) علم یواځی هم ده سره دی - او هم دی د هر څیز مالک او قابض دی - او هم دی ښه عالم دی چه په کوم وقت کښې پرښته رسول ته ښایی ولیږله شی؟ - ډیره مقربه پرښته او معظم رسول هم د دی خبری واک او اختیار نه لری چه هر چیری ئی زړه وغواړی لاړ شی - او هر کار چه خوښه ئی وی وئی کړی - یا کوم یو ځان ته وغواړی د الله تعالیٰ هر کار پر خپل محل او پر خپل وقت وی - تیرواته - سهو - نسیان - خطاء - غفلت او نور پکښې نشته او نه دغه شیان د ده تر دربار پوری رسیدی شی. مطلب دا دی چه د جبریل علیه السلام ژر یا په ځنډ (تاخیر) راتلل هم د ده د حکمت او مصلحت تابع دی.

اوله تنبیه: «په مخ کښې څمونږ او وروسته څمونږ» آسمان او ځمکی ته ویلی دی چه د راښکته کیدلو په وقت ځمکه مخ کښې او آسمان وروسته - او د پورته کیدلو په وقت آسمان مخ کښې او ځمکه وروسته وی او که له دغو ځنی زمانی تقدم او تأخر مراد وی نو مستقبل زمانه وروسته

راتلونکی او د ماضی زمانه مخ کښې تیره شوی ده او د حال زمانه د دواړو په منځ کښې واقع ده.

دوهمه تنبیه: پخوا ئې فرمائلی ؤ چه د جنت وارثان اتقیاء (له الله څخه ویریدونکی پرهیزګاران) دی په دغه آیت کښې ئې دغه اوښودل چه ویره ښائی له هم هغه ذات څخه وکړه شی چه وړ (مستحق) او لائق د دی کیدی شی او د ده په قبضه او واک کښې ګردی (تولی) ازمنی او امکنی دی ـ او بی د ده د حکم او اجازی څخه دیره لویه پرښته هم خپله بنه (پر) نشی خوځولی ـ انسان ته لازم دی چه د جنت میراث وړل غواړی نو د پرښتو په شان تل د الله تعالیٰ حکم ته مطیع او منقاد اوسی او دغه ته هم اشاره وشوه. هغه الله تعالیٰ چه په دغه دنیا کښې خپل مخلص بندګان نه هیروی نو په هغه دنیا کښې به هم دوی نه هیروی ـ او هرومرو (خامخا) ئې جنت ته رسوی ـ هو! دغومره دی چه هر شی یو وقت لری، په جنت کښې د هر یو نزول به هم پر خپلو، خپلو وقتو کښې وی ـ او هم هغسی چه دلته پرښتی د الله تعالیٰ له حکمه سره سم په معینو اوقاتو کښې راځی ـ په جنت کښې هم جنتیانو ته روحانی او جسمانی غذا پر خپلو مقرره ؤ اوقاتو کښې راځی.

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهٖ ؕ

(الله) رب د آسمانو دی او (رب) د ځمکی دی او (رب) د هغو شیانو دی چه په منځ د دوی کښې دی نو عبادت کوه د ده او صبر کوه په عبادت د دغه (الله) کښې (په طاعت ـ مصیبت او له معصیته)؛

تفسیر: یعنی د هیچا د ویلو او اورولو پروا مه کوه! او د خپل هغه الله تعالیٰ په بندګی کښې تینګ اوسه! چه د ګرد (تول) جهان رب دی ـ او د خورا (زیاتو) دیرو صفاتو او ستایلو څیښتن (خاوند) دی.

هَلْ تَعْلَمُ لَهٗ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾ ؏

آیا پیژنی ته ده ته کوم هم نام (او مثل بلکه نه یی لری).

تفسیر: د الله تعالیٰ اسماء د ده صفات دی ـ یعنی څوک د الله په صفت سره موصوف شته چه پکښې د ده پشان صفات موجود وی؟ کله چه بل هیڅوک نشته نو د بندګی لایق هم بل هیڅوک له سره نشی کیدی.

وَيَقُولُ الْإِنسَانُ أَءِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾

او وائی (له بعثه منکر) انسان آیا کله چه مړ شم زه نو خامخا ژر به را وایستلی شم (له ځمکی) ژوندی (بلکه نه ژوندی کیږم او نه بل ژوندون شته).

تفسیر: په پخوانی رکوع کښی ئی د نیکانو او بدانو هغه انجام بیان فرمایلی ؤ چه وروسته له مرگه پیښیدونکی وی ـ هغه کسان چه پس له مرگه بیا ژوندون محال او مستبعد گڼی ـ دلته د دوی د شبهاتو جواب ورکاوه کیږی ـ یعنی انسان د انکار او تعجب له لیاری وائی چه مونږ وروسته له مرگه چه ځمونږ هدوکی هم وراسته او رژیږی ـ او له خاورو سره گډیږی ـ آیا بیا ژوندی او له خپلو قبرونو څخه راپورته کیږو؟ او د عدم له کتمه د وجود په منصه راتلی شو؟

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾

آیا نه یادوی (له بعثه منکر) انسان (دا خبره) چه بیشکه مونږ پیدا کړی ؤ دی پخوا له دی نه او نه ؤ دی هیڅ شی (بلکه محض عدم ؤ).

تفسیر: یعنی سره له انسانیته پر دغومره غته خبره باندی هم نه پوهیږی چه څو ورځی پخوا له دی نه دی هیڅ څیز ؤ، نو الله تعالیٰ دی له عدم څخه وجود ته راووست نو آیا هغه لوی ذات چه له لاشی څخه شی او له محض معدوم څخه موجود کوی ـ پر دی نه دی قادر چه یو شی وروسته له فناء بیا پیدا کړی شی؟ او متفرقه اجزاء ئی بیرته راټول کړی؟ آدمی ته لا د ده د ړومبنی ژوندون حال او احوال نه دی معلوم نو څرنگه دی پر خپل وروستنی ژوندون خاندی او ملندی وهی.

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ﴾ جزء ٢١ (د الروم ٢٧ آیت ٣ رکوع)

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ

پس قسم دی په رب ستا باندی چه خامخا راجمع به کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی او شیطانان (ټول)

تفسیر: یعنی منکرین سره له هغو شیاطینو د قیامت په ورځ کښی حاضرولی شی چه دوی ئی اغوا کړی وه ـ او د هر مجرم شیطان به له ده سره یو ځای نیول کیږی.

ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾

بيا به خامخا راحاضر کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی چاپیر له دوزخ پر گونډو پراته (له ډیر هیبته)

تفسیر: یعنی له ډیر دهشت او ویرې له ولاړې څخه لوېږی او په قراره سره به کیناستی هم نه شی نو هم دغه شو پر گونډو باندی پریوتل.

ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾

بیا به خامخا وباسو له هری فرقې نه هر هغه د دوی چه ډیر سخت دی پر رحمٰن باندی له جهته د سرکشی (او زړورتوب). بیا خامخا مونږ ښه عالم یو پر هغو کسانو چه دوی ښه لائق دی له دغه (دوزخ) سره له جهته د غورځولو، سوځولو، داخلولو.

تفسیر: یعنی د منکرانو هره فرقه چه زیات بدمعاش، سرکش او زړوره وه ـ دوی به له نورو فرقو څخه بیل کړه شی ـ بیا به دوی کښې هر یو چه د خورا (ډیر) ډیری سزا لائق او د دوزخ زیات حقدار وی نو هغه د الله تعالیٰ په علم کښې دی ـ او له گردو (ټولو) مجرمانو څخه به ړومبی په اور کښې غورځاوه شی.

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

او نشته هیڅوک له تاسی مگر چه دی واردیدونکی ننوتونکی دی دغه ته (یعنی دوزخ ته چه مؤمن پر صراط تیریږی او کافر تری لویږی). دی (دغه عبور علی النار) په رب ستا یقینی حکم پری کړی شوی. بیا به نجات ورکړو هغو کسانو ته چه پرهیزگاری ئی کړی ده او پری به ږدو ظالمان په دوزخ کښې پر گونډو پریوتلی.

تفسير: یعني د هر یوه نیک او بد ـ بری او مجرم ـ مؤمن او کافر لپاره الله تعالیٰ قسم یاد فرمایلی دی چه ضرور بالضرور دوی پر دوزخ باندی تیریدونکی دی ځکه چه د جنت د تللو لیار پر هم دغه دوزخ باندی پوری وځی چه هغه ته د ځمونږ په عمومی محاوراتو کښی «پل صراط» وائی ـ پر دغه باندی د هر سړی لامحاله تیریدل دی. د الله تعالیٰ څخه ویریدونکی مؤمنان هر یو سم له خپلی درجی سره له دی نه په تلوار صحیح او سلامت تیریږی او ګنهګاران به تری ښوئیږی او لاندی به په دوزخ کښی لویږی (العیاذ بالله) بیا څه مدت وروسته هر یو سم له خپله عمله سره او هم د انبیاؤ او ملائکه ؤ او صالحینو په شفاعت او بالاخر مستقیماً د ارحم الراحمین په لطف او مهربانی دغه ګرد (تول) ګناه ګاران چه په رښتیا او صحیح اعتقاد سره ئی طیبه کلمه لوستی ده له دوزخه ایستلی کیږی ـ او یواځی کافران به پکښی باقی پاتی کیږی ـ او د دوزخ خوله به تړله کیږی ـ له ځینو روایاتو څخه معلومیږی چه د دوزخ په اور کښی به هر یو سړی داخلاوه شی ـ مګر پر صالحانو دغه اور «برد» او «سلام» کیږی او دوی به بی له اندیښنی او تردد تری تیریږی والله اعلم.

ځمونږ امام فخرالدین رازی رحمة الله علیه پخپل لوی او په زړه پوری تفسیر کښی د دغه دخول ډیر حکمتونه بیان فرمایلی دی فلیراجع.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾

او کله چه ولوستی شی پر دوی آیتونه (د قرآن) ځمونږ په دی حال کښی چه واضح ښکاره دی وائی هغه کسان چه کافران شوی دی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی چه کوم یو له دغو دواړو فرقو څخه خیر بهتر غوره دی له جهته د مقامه او ډیر ښه دی له جهته د مجلسه.

تفسیر: یعني کفارو د لوی قرآن د آیاتونو له آوریدو څخه چه په هغه کښی د دوی بد انجام وربښوولی شوی دی ـ د استهزاء او تفاخر په ډول (طریقه) غریبو مسلمانانو ته به ئی ویل چه سم ستاسی له زعمه چه په آخرت باندی معتقد یئ هر شی چه په آخرت کښی وړاندی کیدونکی دی ـ د دواړو فرقو پر موجوده حالت او مهال (وخت) باندی منطبق کیدونکی دی آیا ځمونږ ننني عمارت ـ اثاث البیت ـ د هستوګنی سامان ـ او د ژوندون وسائل او ډول او ډیل (سنګار) له تاسی څخه ښه او بهتر نه دی؟ او ځمونږ مرکی ـ جرګی او مجالس ستاسی له مرکو جرګو او مجالسو څخه معتبر او معزز نه دی؟ یقیناً مونږ ستاسی په نزد پر باطل یو خو ستاسی له اهل

الحق څخه مونږ ډير خوښ ـ هوسا (ارام) او د سرېو او ملاترو خاوندان يو ـ آيا هغه کسان چه ځمونږ له خوفه او ويرې نن د صفا د غره په کندو کښې پټيږى ـ او هلته د نظر بندو پشان ګوښى (بيل) ناست وى صبا به په يوه توپ سره جنت ته رسيږى او دوى داسى ګمان کوى چه مونږ په دوزخ کښې لويږو؟ بلکه نه دى داسى.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِءْيًا ﴿٧٤﴾

او څومره (ډير) هلاک کړى دى مونږ پخوا له دوى نه له (اهل د) زمانى چه هغوى ښه وو له جهته د سامانونو او له جهته د شکل او ډول (سينګار) او منظرى.

تفسير: دا د هغوى د خبرى جواب ورکړ چه پخوا له دى نه ډير اقوام تير شوى دى چه په دنيوى ساز او سامان او نور شوکت او شان کښې پر تاسى ډير اوچت او غوړ او وړ (لائق) وو مګر څه مهال (وخت) چه هغوى د انبياؤ په مقابل سرکشى، تکبر، تفاخر او لوئى خپل کار او شعار ښکاره کړ نو الله تعالىٰ د هغوى بيخ او بکر له سته وويست او د دنيا په نقشه کښې د هغوى نوم او نښان پاتى نشو نو انسان ته لازم دى چه د دنيا په فانى عيش او نشاط او زائل جاه او جلال او بيکاره مظاهرو او مناظرو ونه غوليږى. بالعموم هم دغه متکبر او ځانمنه (مغرور) دولتمندان او د مالونو او شتو خاوندان حق او حقانيت په لته وهى که پاک الله د هلاکت د نهنګ يوه ګوله له دوى نه سازه کړى نو دغه مال او دولت او دنيوى عيش او عشرت د دوى د مقبوليت او ښه انجام دليل له سره نشى کيدى.

قُلْ مَن كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَٰنُ مَدًّا ۚ

ووايه (اى محمده! دوى ته) هر څوک چه وى په ګمراهى کښې پس زياتوى (اوږدوى) ده ته رحمٰن په زياتولو (د مال او د عمر) سره.

تفسير: يعنى هر څوک چه په خپله ګمراهى او ضلالت کښې لويدلى وى ـ هغه هم هغسى پريږده! ځکه چه دنيا د امتحان ځاى دى ـ دلته هر چا ته فى الجمله د هر عمل دپاره آزادى ورکړى شوى ده ـ د الله تعالىٰ د عادت او د حکمت اقتضاء هم دا ده. هر څوک چه په خپل کسب او اراده هره يوه لياره ځان ته غوره کړى ـ وروسته له دى نه چه دى د نيکو او بدو په نتائجو او عواقبو باندى خبر کړ شى ـ دى پر همغى خوښى کړى ليارى تر يوه حده پورى آزاد او خپلواک پريښودى شى چه لاړ شى. نو ځکه هر څوک چه د بدى پر لياره درومى پس د هغه په حق کښې

د دنیا مرفه الحالي او د عمر اوږدوالي او نور د هلاکت او تباهی علائم وګڼل شي ـ ځکه چه نیک او بد کرد (تول) سره مخلوط او ګدوډ دی ـ او په آخرت کښې به په پوره ډول (طریقه) سره له منځه جلا (جدا) کیږی ـ او اصلي نیکي یا بدی به هر چا ته هلته وررسیږی.

حَتّٰٓى اِذَا رَاَوْا مَا یُوْعَدُوْنَ اِمَّا الْعَذَابَ وَاِمَّا السَّاعَةَ ؕ فَسَیَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضْعَفُ جُنْدًا ﴿۷۵﴾

تر هغه پوری کله چه وګوری دوی هر هغه شي چه وعده ورسره کړی شوی وی (د هغه) یا عذاب (په دنیا په قتل او بند) یا قیامت؛ نو ژر به پوه شي دوی (په هغه وقت کښې چه) څوک دی هغه ډیر بد له جهته د ځای او ډیر ضعیف له جهته د فوجه.

تفسیر: یعنی کفار مسلمانان خوار، ذلیل او کمزوری ګڼی ـ او خپل ځانونه مغرور ـ طاقتور ـ او لوی بولی او پر خپلو اوچتو مانیو محلاتو او لویو لویو فوجونو او ګوندونو (دلو) باندی نازیږی او افتخار کوی ځکه چه اوس پاک الله دوی سر خوشي او خپلواک او آزاد پریښی دی څه مهال (وخت) چه دوی له ستونی څخه ونیول شي ـ او په دنیوی عذاب یا اخروی عقاب ککړ او اخته شي ـ نو هلته به ورته معلوم شي چه د چا ځای خراب؟ او کوم یو جمعیت کمزور او بیکاره دی؟ نو په دغه موقع کښې د دوی ساز او سامان ـ اولاد ـ لښکر او نور شیان هیڅ په کار او ښه ور نه شي.

وَیَزِیْدُ اللّٰهُ الَّذِیْنَ اهْتَدَوْا هُدًى ؕ وَالْبٰقِیٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَیْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَیْرٌ مَّرَدًّا ﴿۷۶﴾

او زیاتوی الله (په دنیا کښې) هغو کسانو ته چه سمه صافه لیاره ئی موندلی وی هدایت ثبات او یقین؛ او باقی پاتی کیدونکی (د جزاء په اعتبار) نیک عملونه خیر بهتر غوره دی په نزد د رب ستا له جهته د ثواب او خیر بهتر غوره دی له جهته د بیرته ورتللو.

تفسیر: یعنی دغه دنیوی رونق د الله تعالیٰ په دربار کښې له سره په کار ورتلونکی شي نه دی ـ

او یواځې حسنات او نیکي د ده په دربار کښې ذی مقدار او قیمتدار دی. په آخرت کښې د هرې نیکۍ بدل او جزاء په ډیر ښه صورت سره ورکوله کیږي.

أَفَرَءَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾

آیا پس لیدلی دی تا هغه څوک چه کفر ئې اختیار کړ په آیتونو (د قدرت) ځمونږ او وائي خامخا راکول کیږي (په آخرت کښې) ماته مال او ولد (ځوی لور).

تفسیر: یعني سره له کفره تاسي یو جرئت او ځغرد (ضد) ولید چه یو مالدار کافر یو پښ (لوهار) ته وویل چه ته که له مسلماني څخه انکار وکړې نو ستا مزدوري (باړه) به درکړم ـ دغه خوار مزدور مسلمان د هغه مالدار کافر په جواب کښې وویل ـ که ته د هم دغه مقصد دپاره مر او بیا ژوندی شې خو بیا به هم زه پر اسلام نه منکریږم. نو په دې باندې دا آیت نازل شو؛ اخروي مال او دولت د ایمان او توحید په بدل ورکول کیږي. کافران غواړي چه دنیوي دولت په عقبٰی کښې هم د دوی په برخه شي ـ یا سره له کفره د اخروي عیش او تنعم څخه هم برخه ومومي چه پکښې مزې وکړي. نو دغه له سره کیدونکی نه دی.

أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾

آیا خبر شوی دی (دغه کافر) پر غیب یا اخیستي ده په نزد د رحمٰن وعده (چه ده ته مال او دولت ورکول کیږي په آخرت کښې هم).

تفسیر: یعني په داسي یقین او وثوق سره چه دغه دعوی کوي ـ آیا ده له غیبه خبر موندلی دی؟ یا ئې د الله تعالیٰ څخه وعده اخیستی ده؟ ظاهر دی چه له دغو دواړو څخه یو هم نه دی. د یوه ګنده او چټل کافر به څه قدر او حیثیت وي چه هغه به تر دغو غیبیاتو پورې ځان ورسولی شي ـ پاتي شوه د الله تعالیٰ وعده ـ هغه خو له هغو خلقو سره کیدی شي چه هغوی خپل عهدونه پوره کړي دي ـ او ﴿لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ ئې ویلي او د صالح عمل امانت ئې له الله تعالیٰ سره ایښی وي.

كَلَّا ۚ سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾

نه دی داسي (چه دوی وائي یعني نه ورکول کیږي دوی ته مال او ولد) مونږ

لیکو هغه چه وائي او وبه غځوو ده ته له عذابه په غځولو (چه د یوه د پاسه به بل ورته ورکوو).

تفسیر: یعنی دغه قول به هم د ده په دفتر (دوسیه) کښې شامل کړی شي او د مال او اولاد په ځای به د هغه سزا زیاته کړه شي.

وَّنَرِثُهٗ مَا يَقُوْلُ وَيَاْتِيْنَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾

او په میراث به اخلو (له ده په مرګ سره) هغه (مال اولاد) چه (دی ئې د ځان) وائي او راځي مونږ ته یواځې (بې له ماله او اولاده).

تفسیر: چه «دی ئې خپل وائي» یعنی مال، اولاد، لکه چه د هغه کافر دواړه ځامن مسلمانان شول (کذا فی الموضح) یا دا مطلب دی چه د ده دغه شیان به تری بیل کړل شي او په قیامت کښې به دی یواځې حاضرېږی نه به مال ورسره وی نه اولاد.

وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِّيَكُوْنُوْا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾ كَلَّا

او نیولی دی (کفارو) غیر له الله څخه باطل معبودان دپاره د دی چه شي دوی ته سبب د عزت (او مدد) نه دی داسی (لکه چه دوی ئې ګڼی)،

تفسیر: یعنی برسیره له ماله او اولاده د خپلو باطلو معبودانو امداد او مرستی (مدد) ته هم هیله من (ارزومند) او امیدوار دی چه هغوی به دوی ته د الله په حضور دیری لوئی درجې ورکوی ـ حال دا چه له سره داسی کیدونکی نه دی ـ او دغه نشه یوه چټی (فضول) سودا ده چه دوی پخپلو دماغو کښې ورته ځای ورکړی دی.

سَيَكْفُرُوْنَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾

بلکه ژر به منکر شي (دغه معبودان) په عبادت د دوی او شي به دغه (معبودان) پر دغو (عابدانو) خپلو دښمنان.

تفسیر: یعنی هغه معبودان به له دوی سره څه مدد وکړی؟ بلکه دوی به بالذات د دغو مشرکانو د دغه عبادت څخه هم د بې زاری اعلان وکړی ـ او د دوی په مقابل کښې به ودرېږی ـ او د

هغوی د عزت زیاتولو په ځای به د دوی د زیات ذلت او رسوائی سبب وګرځی - لکه چه په ٢٦ جزء د الاحقاف (٦) آیت (١) رکوع کښی راغلی دی.

﴿ وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ﴾

أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾

آیا نه ګوری نه ئی خبر (ای محمده) بیشکه مونږ لیږلی مسلط کړی مو دی شیطانان پر کافرانو باندی چه اوچتوی تیزوی دوی په اوچتولو تیزولو سره (په ګناه) پس تلوار مه کوه پر دوی (په ژر غوښتلو د عذاب) بیشکه هم دا خبره ده چه شمیرو مونږ دوی ته (ورځی د عمر د دوی) په شمارولو سره.

تفسیر: یعنی شیطان دغه بدبختان لا پسی بی لیاری او ګمراه کوی - او د خپلو ګوتو په اشارو سره ئی نخوی (ګډوی) - هغو کسانو چه دوی پخپله د کفر او انکار طریقه ځان ته غوره کړی ده که داسی اشقیاء د شیطان به تحریص او اغواء په ګمراهی کښی زیادت او غلو وکړی - نو تاسی هغوی پریږدئ او تاسی د دوی په سزا ورکولو کښی تلوار مه کوئ! الله تعالیٰ د دوی رسی سسته کړی ده - او دوی ئی سر خوشی پریښی دی - ځو د هغوی د ژوندون شمیرلی شوی ورځی تیری شی - د دوی د یوی یوی ساه او د یوی یوی شیبی هر یو عمل ځمونږ له لوری شمیرلی کیږی - او د دوی ډیر ادنیٰ عمل او حرکت هم ځمونږ د علمی احاطی او د اعمالو له دفاترو څخه خارج نشی پاتی کیدی - د ګرد (ټول) عمر اعمال به یو په یو د دوی په مخ کښی کیښودی شی.

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾

یاد کړه هغه ورځ چه جمع به کړو پرهیزګاران رحمٰن ته سواره میلمانه بللی شوی او شړو (په شدت سره) مجرمان (طرف د) دوزخ ته (د حیواناتو په شان) پلی (پیاده) تږی.

تفسیر: یعنی هم هغسی چه څاروی دنګر او حیوانات د تندی په حالت کسی د اوبو د ګدر په لوری په مندو او تلوار ورځغلی دغه مجرمان به هم د دوزخ کندی ته هم داسی شړل کیږی.

لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾

نه مالکان کیږی (هیڅ یو د دوی) د شفاعت (د هیچا) مګر هغه څوک چه اخیستی ئی ده په نزد د رحمٰن وعده (او په شفاعت مجاز وی).

تفسیر: یعنی له هغوی سره چه الله تعالیٰ د شفاعت وعده فرمائلی ده لکه ملائکی ـ انبیاء ـ صالحین او نور نو هم دوی به درجه په درجه شفاعت کوی بلا اجازت هیڅوک به د ژبی خوځولو توان هم نه لری. او د همغو خلقو سپارښت به وکری شی چه د هغوی په حق کښی د سپارش کیدلو وعده لا له پخوا څخه ورکری شوی ده ـ د کافرانو په حق کښی به شفاعت له سره نه کیږی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾

او وائی (کتابیان مشرکان) نیولی دی رحمٰن ولد (څوی لور).

تفسیر: ډیرو کسانو غیر الله خپل معبود مقرر کری وو ـ لیکن یوه دله داسی هم وه چه د الله تعالیٰ دپاره ئی د اولاد تجویز هم کری ؤ ـ مثلاً نصرانیانو مسیح علیه السلام او څینو یهودانو عزیر علیه السلام او څینو مشرکینو د عربو پرښتو ته به ئی د الله تعالیٰ لونی ویل (العیاذ بالله) (نو فرمائی الله دغو کفارو ته)

لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَن دَعَوْا لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾

خامخا په تحقیق راتله کری دی تاسی په یو شی لوی سره له حیثیته د ګناه. نژدی دی آسمانونه چه وچوی له دی (نسبته) (او نژدی ده چه) توتی توتی شی ځمکه او ولویږی غرونه غرکی غرکی (ذری ذری) له جهته د دی چه بولی دوی رحمٰن ته ولد (څوی لور).

تفسیر: یعنی دغه داسی درنه خبره ویلی شوی ده او داسی یوه سخته بی ادبه کلمه او توری له خولی څخه ایستلی شوی دی ـ چه د هغه له اوریدلو څخه آسمان ـ ځمکه ـ غرونه ـ د هول او هیبت او ویری لامله (له وجی) لوېږی ـ چوی ـ توتی توتی او تکر تکر کیږی. نو هیڅ بعید نه دی که پر دغه گستاخی د الله تعالیٰ غضب په جوش راشی ـ نو گرد (تول) عالم به سره لاندی باندی او تر آسمان او ځمکی پوری هم سره لړزیږی او پرخچی ئی الوځی ـ محض د الله تعالیٰ حلم مانع دی چه سره د دغو بیهودگیو او چتی (فضول) خبرو یو ځلی گرد (تول) عالم نه اړوی ـ او گرد (تول) سره سپیره او پنا نه کوی ـ د هغه قدوس الله تعالیٰ پر توحید چه آسمان ځمکه غرونه الغرض گرد (تول) علویات او سفلیات شهادت ورکوی د انسانانو دغی سپین سترگی او جسارت ته وگوریٔ چه هغه لوی ذات ته د اولاد احتیاج ثابتوی (العیاذ بالله) نو فرمائی الله تعالیٰ چه.

وَمَا يَنۢبَغِي لِلرَّحۡمَٰنِ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا ۝٩٢

او نه ښائی رحمٰن ته چه ونیسی (دی څوک) ولد (لور ځوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د تقدیس او تنزیهه او د غناء له کماله دا خبره منافی ده چه څوک خپل اولاد وگرځوی بنا پر هغه غرض چه نصرانیان د اولاد قائل شوی دی یعنی د «کفاره» مسئله کله چه الله تعالیٰ د «رحمٰن» په صفت سره وپیژنی او وئی منی نو بیا دغه ضرورت له سره نه پاتی کیږی.

إِن كُلُّ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ إِلَّآ ءَاتِي ٱلرَّحۡمَٰنِ عَبۡدًا ۝٩٣

نه دی تول هغه (گرد شیان) چه دی په آسمانونو کښی او ځمکه کښی مگر راتلونکی دی رحمٰن ته په دغه حال کښی چه بنده وی هر یو (نه ولد)؛

تفسیر: یعنی گرد (تول) د الله تعالیٰ مخلوق او د ده بندگان دی او د ده د بندگی په صفت سره د ده په حضور کښی حاضریږی ـ نو بیا بنده څرنگه ولد کیدی شی؟ ـ کله چه گرد (تول) ده ته محکوم او محتاج وی نو دی به ځوی او لور ته څه ضرورت او احتیاج ولری.

لَّقَدۡ أَحۡصَىٰهُمۡ وَعَدَّهُمۡ عَدًّا ۝٩٤ وَكُلُّهُمۡ ءَاتِيهِ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فَرۡدًا ۝٩٥

خامخا په تحقیق احاطه کړی ده (الله) دوی لره (له جهته د علم او قدرت) او شمیرلی دی (الله) دوی (تول من حیث الاشخاص والانفاس والاقعال او نورو) په شمیرلو سره. او دا تول چه دی راتلونکی دی دغه (الله) ته په ورځ د قیامت کښی یواځی.

تفسیر: یعنی د بشر یو فرد هم د الله تعالیٰ له بندګی څخه نشی خارجیدی، او ګرد (تول) د الله تعالیٰ په حضور کښی جره او یواځی حاضرېږی په دغه وقت کښی به له ګردو (تولو) تعلقاتو او سازو او سامانو څخه بیل کړی شی - او فرضی معبودان - ځامن - لمسی - پلار - مور او نور به ئی هیڅ په کار نه ورځی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) ژر به وګرځوی دوی ته رحمٰن دوستی محبت (په زړونو د خلقو کښی).

تفسیر: یعنی دوی ته به خپل محبت ورکوی یا په خپله به له دوی سره محبت کوی یا د خلقو په زړونو کښی به د دوی محبت غورځولی کیږی. په حدیث کښی راغلی دی چه که الله تعالیٰ ته کوم بنده محبوب وی نو ړومبی جبریل علیه السلام خبروی چه زه د فلانی بنده سره محبت کوم - نو ته هم له هغه سره محبت ولره نو جبریل علیه السلام په آسمانونو کښی د دغی خبری اعلان خوروی؛ له آسمانونو څخنی دغه خبره راښکته کیږی او ځمکی ته رسیږی او د ځمکی په خلقو کښی د دغه بنده په برخه کښی حسن القبول حاصلیږی یعنی بی تعلق خلق چه د هغوی کومه خاص نفع او ضرر د ده له ذاته سره نه وی تړلی له ده سره مینه او محبت کوی مګر دغه قسم حسن القبول ابتداء له صالحینو مؤمنینو او الله منونکو خلقو سره دی - د دوی په زړونو کښی اول د ده محبت اچولی کیږی - وروسته د عامو او د خاصو قبول ورحاصلیږی - که نه په ابتداء کښی محض د عامو په طبقه کښی حسن القبول حاصلیدل او بیا د ځینو الله منونکو او صالحانو هم د کومی غلط فهمی او نورو په اساس د ده په طرف تمائل کیدل د مقبولیت عند الله دلیل نه دی - ښه پری وپوهیږئ.

تنبیه: دغه آیت مکی دی او له هغو مسلمانانو سره چه په مکه معظمه کښی داسی وعده کړی شوی وه لږ وقت وروسته دغه وعده په داسی دول (طریقه) سره پوره شوه چه ګرده (توله) دنیا متحیره او متعجبه شوه. الله تعالیٰ د دوی داسی محبت او الفت د خپلو بندګانو په زړونو کښی وغورځاوه چه د هغه بل مثال او نظیر له سره نه پیدا کیږی.

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ ٱلْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِۦ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾

پس بیشکه هم دا خبره ده چه آسان کړی دی مونږ دغه (قرآن) په ژبه ستا (چه عربی دی) دپاره د دی چه زیری ورکړی په دی سره پرهیزګارانو ته او چه وویروی په دی سره قوم جګړه کوونکی.

تفسیر: یعنی لوی قرآن په نهایت سهل، آسان او صاف بیان او په واضح او ښکاره دول (طریقه) سره پرهیزګارانو ته بشارت آوروی او جګړه کوونکو ته د ناکارو کارونو له خرابو نتائجو څخه خبر ورکوی.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًۢا ﴿٩٨﴾

او څومره ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانی آیا محسوسوی (مومی وینی) ته له دوی نه یو تن یا اوری له دوی کوم نرم غږ هم؟

تفسیر: یعنی څومره بدبخت د خپلو جرائمو په سزا هلاک شوی دی چه د هغوی نوم او نښان هم بیخی د دنیا له مخی څخه محو او ورک شوی دی نن د دوی د پښو د غږ (کړهار کرښهار) او د تکبر او لوئی ډیر نری آواز (بنهار) هم نه آوریده کیږی نو هغه کسان چه نن ورځ له رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم سره مقابله او مجادله کوی او د آیات الله څخه انکار او پری استهزاء کوی دوی دی نه بیفکره کیږی ممکن دی چه دوی هم په هم داسی تباه کوونکو عذابونو کښی اخته شی ـ او په یوه رپه کښی به بیخی سپیره او پناه شی.

تمت سورة مریم بحسن توفیقه ونصره فله الحمد و المنة اولاً وآخراً

سورة «طٰهٰ» مكية الا آيتي (١٣٠) و (١٣١) فمدنيتان وهي مائة وخمس وثلاثون آية وثماني ركوعات رقمها (٢٠) تسلسلهاحسب النزول (٤٥) نزلت بعد سورة مريم

د «طٰهٰ» سورت مكي دی پرته (علاوه) له (١٣٠) او (١٣١) آيتونو چه مدني دی يو سل او پنځه ديرش آيتونه اته ركوع لری. په تلاوت كښی (٢٠) او په نزول كښی (٤٥) سورت دی. وروسته د «مريم» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دی.

طٰهٰ ① مَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰٓى ② اِلَّا تَذْكِرَةً لِّمَنْ يَّخْشٰى ③

نه دی نازل كړی مونږ پر تا باندی قرآن دپاره د دی چه مشقت محنت پر خپل ځان بار كړی مګر (نازل كړی دی مونږ) تذكره پند دپاره د هغه چا چه ويريږی (له الله نه)

تفسير: يعنی لوی قرآن ځكه نازل شوی دی چه د هر چا زړه چه نرم وی او له الله تعالیٰ څخه ويريږی دی د قرآنی بياناتو څخه پند او نصيحت حاصل كړی ـ او د قرآن كريم له روحانی فيوضاتو او بركاتو څخه بی برخی او محروم پاتی نشی ـ او داسی كوم غرض نشته چه د پاك قرآن په نزول سره تاسی خامخا په كوم شاقه محنت او شديد تكليف كښی اخته كړی او نه دغه مقدس قرآن داسی يو شی دی چه (نعوذ بالله) د ده حامل يا عامل له سره بی برخی يا محروم او ناكامه پاتی شی ـ بلكه د دارينو له فيوضاتو څخه فائز المرام ګرځی تاسی د دغو مكذبينو د خبرو د آوريدلو څخه له سره خفه ملول او تنګ زړه مه كيږئ! او نه هغوی پسی دومره رير (زحمت) او تكليف پر خپل ځان تيروئ حق او حقانيت خوښوونكی او منونكی هرومرو (خامخا) برياليی او كاميابيږی تاسی په متوسط دول (طريقه) سره په عبادت او رياضت كښی مشغول او لګيا اوسئ! په ځينو رواياتو كښی راغلی دی چه په ابتداء كښی رسول اكرم صلی الله عليه وسلم د شپی د مخی تر دير وقته پوری په قيام او د پاك قرآن په تلاوت كښی مشغول او لګيا ؤ ـ كفارو به د دوی د دی محنت او رياضت د ليدلو څخه داسی ويل چه «محمد د دی قرآن له نزوله سره په سخت تكليف او مصيبت كښی لويدلی دی» نو د دغی خبری جواب په دغو آياتونو كښی وركړی شوی دی چه فی الحقيقت پاك قرآن شفاء او زحمت نه بلكه شفاء او نور او رحمت دی هر څوك دی له دغه قرآنه په هره اندازه چه آسانه وی هغومره دی ولولی ﴿ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ﴾ مزمل»

تَنْزِيْلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوٰتِ الْعُلٰى ۝٤

(نازل شوی دی) په نازلیدلو له طرفه د (هغه) الله چه پیدا کړی ئی ده ځمکه او آسمانونه لوړ لوړ (اوچت اوچت).

تفسیر: نو ځکه ضروری ده چه مخلوق دغه قرآن کریم په ډیره خوښی او اخلاص سره د الله تعالیٰ جلجلاله د الوهیت پاک کلام ومنی! او پر خپلو سرونو او سترګو ئی کیږدی! او قطعاً له هغه څخه تخلف او تمرد ونه کړی او تری غاړه ونه غړوی.

اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ۝٥

(دغه خالق د ځمکو او آسمانونو ډیر مهربان) رحمٰن پر عرش باندی مستولی او غالب دی.

تفسیر: «د استواء علی العرش» مفصل بیان د «الاعراف» په (٦) رکوع کښی لیکلی شوی دی. د «عرش» په متعلق له نصوصو څخه هم دغومره ثابتیږی چه پائی لری او خاصو پرښتو هغه راپورته کړی دی او د آسمانونو په سر کښی د قبې په شان ولاړ دی د «روح المعانی» خاوند پر «عرش» او «استواء» علی العرش باندی پر دغه آیت مبسوط کلام کړی دی. **من شاء فليراجع.**

لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ۝٦

خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً عبیداً) او هغه شیان چه په منځ د دوی کښی دی او هغه چه لاندی له لوندی ځمکی څخه دی.

تفسیر: یعنی هم هغه الله تعالیٰ یواځی د غیر له شرکته له آسمانونو څخه نیولی تر ځمکی او له ځمکی څخه تر تحت الثریٰ پوری د ګردو (ټولو) کائناتو خاص مالک او خالق دی د ده په تدبیر او انتظام سره دغه ګردی (ټولی) سلسلی قائمی دی.

تنبیه: د آسمان او د ځمکی مخلوق څخه یا خو «کائنات الجو» مراد دی چه تل د دواړو په منځ کښی دی. مثلاً هوا ـ وریځ او نور یا خو هغه شیان به هم په دی کښی شامل وی چه علی الاکثر په هوا کښی آلوځی. لکه طیور (الوتونکی) او له «ثریٰ ـ لوندی ځمکی» څخه د ځمکی

هغه لاندنی طبقه (پوړ) مراد ده چه تل د اوبو د قرب او اتصال له سببه لونده وی.

وَإِن تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى ۝٧

او که جهر کوی په وینا سره (چه ذکر د الله او دعا ده - نو جهر ته حاجت نشته ځکه چه) پس بیشکه دغه (الله) عالم دی په پټه خبره او په ډیره پټه (له هغی پټی نه هم).

تفسیر: رومبی د عمومی قدرت او تصرف بیان ؤ په دغه آیت کښی د الله تعالیٰ د علم د وسعت او پراخی تذکره ده یعنی هر هغه خبره چه په زور سره وویله شی هغه به څرنګه د هغه علام الغیوب څخه پټه پاتی کیدی شی چه هغه ته هره ښکاره او پټه بلکه له پټو څخه له ډیرو زیاتو پټو خبرو هم ښه معلوم دی او تری خورا (ډیر) خبردار دی هر هغه خبره چه په ګوښی (بیل) او یواځی ځای کښی په ډیر ورو وویل شی یا هغه اندیښنه خیال او تصور چه تش په زړه کښی ګرځیدلی وی او لا د قول او عمل مرتبی ته نه جهراً او نه سراً رسیدلی وی یا تر اوسه هیڅ په زړه کښی هم نه وی ګرځیدلی او وروسته له دی نه ګرځیدونکی وی د الله تعالیٰ علم پر دغو ګردو (ټولو) محیط دی. نو ځکه شریعت بلا ضرورت په چغه یا په ډیر زور سره د ذکر کولو څخه ممانعت فرمایلی دی پرته (علاوه) له هغه مواقعو څخه چه پکښی ذکر په جهر سره منقول دی - یا د ځینو معتبرو مصالحو په بناء د تجربه کارانو په نزد نافع ګڼلی شوی دی نو هغه به له دغه نهی له عمومه مستثنیٰ وی.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ۝٨

الله (چه دی) نشته بل برحق معبود مګر یواځی هم دی دی خاص هم ده ته شته نومونه (صفتونه) نیک.

تفسیر: په پاس آیت کښی د الله تعالیٰ هغه صفات چه بیان شول (لکه دا چه الله تعالیٰ خالق الکل علی الاطلاق مالک - رحمٰن - مطلق قادر - د علم المحیط څیښتن دی) د هغو اقتضاء دا ده چه الوهیت هم د هم ده خاصه وی - ماسواء الله څخه دی د بل هیچا په مخ کښی د عبودیت او د بندګی سر ښکته نه کړ شی ځکه چه نه یواځی پورته ذکر شوی صفات بلکه ګرد (ټول) عمده صفات ښه نومونه - د هم دغه منبع الکمالات ذات ته مخصوص دی بل څوک په دغه شان او صفات نشته چه معبود شی - نه د دغو صفاتو او نومونو د تعدد له سببه د ده په ذات کښی تعدد راځی. لکه چه د عربو د ځینو جهالو خیال ؤ چه په مختلفو نومونو سره د الله تعالیٰ بلنه به د

توحید له دعوی سره مخالف وی.

وَهَلْ أَتٰكَ حَدِيثُ مُوسٰى ﴿٩﴾

او آیا راغلی ده (یا په تحقیق راغلی ده) تاته قصه د موسٰی.

تفسیر: له دی ځایه راهیسی د حضرت موسٰی علیه السلام قصه په ډیر بسط او تفصیل سره بیانوی تر څو چه آوریدونکی وپوهیږی چه نبی کریم صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم ته د قرآنی وحی راتګ کومه نوی او عجیبه خبره نه ده ـ ځرنګه چه پر موسٰی علیه السلام وحی نازله شوی وه پر دوی هم نازله شوی ده ـ هم هغسی چه د موسٰی علیه السلام وحی پر توحید او نورو اسلامی تعلیماتو شامله وه د دوی په وحی کښی هم پر هم دغو شیانو تاکیدات صادر شوی دی ـ هغه مصاعب، متاعب او شدائد چه حضرت موسٰی علیه السلام د حق په تبلیغ کښی برداشت کری دی د همغو برداشت کول پر دوی هم دی ـ هم هغسی چه بالاخر بری او غلبه د موسٰی علیه السلام په برخه شوه د دوی په برخه هم کیدونکی ده. او لکه چه د موسٰی علیه السلام دښمنان مقهور او مغلوب شول ـ یقیناً د محمد علیه الصلوٰة والسلام دښمنان هم مخذول او مقهور ـ او دوی به هم غالب او منصوریږی. په دغه مناسب د موسوی نبوت ابتدائی قصه بیان فرمائی ـ څو پری رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متسلی او ښه داده شی.

إِذْ رَأٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ
أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّا أَتٰهَا نُودِيَ يٰمُوسٰى ﴿١١﴾

کله چه ولید (موسٰی) اور نو وی ویل اهل خپل ته واوسئ (تاسی دلته) بیشکه ما ولید (یو) اور ښایی ما لره چه زه راوړم تاسی ته له هغه اوره کومه لګولی لنبه یا ومومم زه په اور باندی لیار ښوونکی (چه لیار راوښیي) پس کله چه راغی هغه (اور ته) نو غږ ورته وکړی شو (داسی) چه ای موسٰی.

تفسیر: د دی قصی مختلفی اجزاء د القصص، طٰهٰ او الاعراف د سورتونو څخه جمع کیدی شی دلته له (مدین) څخه (د مصر) په طرف د بیرته ورتګ واقعه مذکوره ده ـ په (مدین) کښی د حضرت موسٰی علیه السلام نکاح د حضرت شعیب علیه السلام د لور سره تړلی شوی وه او لس کاله هلته مقیم پاتی شو او وروسته له هغه (د مصر) د ستنیدلو او بیرته راتللو اراده ئی وکړه ـ د ده سره د ده حامله (امید واره) ښځه د (حضرت شعیب علیه السلام لور بی بی صفورا رضی

الله تعالیٰ عنها) هم وه. شپه توره تیاره وه ـ او یخنی او ساړه هم شدت درلود (لرلو) ـ له دوی سره د پسو (ګډو) رمه هم وه ـ په دغه حالت له دوی څخه لیاره هم ورکه شوه ـ او پسونه (ګډان) هم سره تیت ؤ پرک (منتشر) شول. په عین زمان کښې (بی بی صفورا رضی الله تعالیٰ عنها) د ولادت او د لنګون په درد هم اخته شوه او هلک یې پیدا شو ـ په دغی توری تیاری یخی شپې کښې هیچری د تودیدلو اور هم نه ؤ پیدا او له چقمق (اور تک) څخه هم اور ونه لګیده ـ په دغو مصائبو او تیارو کښې یو ناڅاپه له لری څخه یو اور په نظر راغی چه هغه فی الحقیقت دنیوی اور نه ؤ ـ د الله تعالیٰ د جلال نور یا ناری حجاب ؤ (چه د هغه ذکر د مسلم په حدیث کښې راغلی دی) موسیٰ علیه السلام پر ظاهری اور ګمان وکړ او بی بی صفورا رضی الله تعالیٰ عنها ته یې وویل تاسی هم دلته کینئ زه ځم څو له هغه اوره تاسی ته یوه لمبه یا سکروټه راوړم ـ یا له هغه ځایه د لیاری پته او سراغ ولګولی شم، او کوم لیاره ښوونکی هلته ومومم.

وائی څه مهال (وخت) چه حضرت موسیٰ علیه السلام هغه پاک میدان ته ورسید یوه عجیبه نظاره او ننداره ئی ولیده په یوه تکه شنه ونه کښې په ډیر شدت سره اور بل دی ـ او ډیری لوئی لمبی تری پورته کیږی ـ خو په هم هغه اندازه سره چه اور پخپل شدت او جدت سره سوځی له هغه څخه زیات دغه ونه تکه شنه او ډیره ښکلی ښکاری او تولی پاڼی او څانګی ئی په ډیر لطافت او نظافت، طراوت سره ځانګی ـ او سره ښوریږی او په هره اندازه چه د دی ونی شین والی او طراوت او ښکلیتوب زیاتیږی په هم دغه اندازه دغه اور هم لا پسی شدت کوی.

موسیٰ علیه السلام قصد وکړ چه دغی ونی ته نژدی شی که د دغی ونی کومه لښته یا څانګه وسوځی او لاندی ولویږی نو زه ئی واخلم ـ لیکن په هره اندازه چه موسیٰ علیه السلام دغه اور ته نژدی کیده ـ په هم هغه اندازه دغه اور تری لری کیده ـ او کله چه وویرید ـ او وئی غوښت چه تری وتښتی ـ نو اور په ده پسی راته او تعاقب ئی کاوه ـ د هم دغه حیرت او دهشت په حالت کښې یو غږ پورته شو ـ چه ﴿إِنِّي أَنَا رَبُّكَ﴾ الآیة ـ ګواکی د دغی ونی نه په دغه وقت د بیسیم تیلیفون د آلی پشان بلا تشبیه د یوه خوش آوازه سری په شان غږ پورته کیده ـ امام احمد رحمة الله علیه له وهب رضی الله تعالیٰ عنه څخه نقل کړی دی ـ کله چه موسیٰ علیه السلام د ﴿يَـٰمُوسَىٰٓ﴾ غږ واورید ـ نو څو ځلی یی «لبیک» وویل او عرض ئی وکړ چه «زه ستا غږ آورم او د راتګ احساس دی کوم ـ مګر نه دی وینم چه چیری ئی» وائی چه موسیٰ علیه السلام له هر جهت بلکه له خپل هر ویښته څخه یی د الله تعالیٰ کلام آوریده.

إِنِّيٓ أَنَا۠ رَبُّكَ فَٱخۡلَعۡ نَعۡلَيۡكَ إِنَّكَ بِٱلۡوَادِ ٱلۡمُقَدَّسِ طُوٗى ١٢

بیشکه زه چه یم هم دا زه رب ستا یم پس وباسه (له دواړو پښو) پڼی خپلی بیشکه ته چه ئی په کنده پاکه د طوی کښې ئی.

تفسير: «طوی» د هغه میدان نوم دی ښائی چه دغه میدان لا له پخوا څخه متبرک ؤ یا اوس متبرک شوی دی. د موسٰی علیه السلام پڼی (یا به) ناپاکی وی نو ځکه پری وویستلی شوی (یا ئی تواضعاً او ادباً) پری وویستلی باقی هغه موزی ـ ماسی ـ پڼی (څپلی) چه پاکی وی له هغو سره لمونځ کیدی شی د دی موضوع پوره مسائل دی په فقهیه ؤ کتابونو کښی وکتل شی.

وَاَنَا اخۡتَرۡتُكَ فَاسۡتَمِعۡ لِمَا يُوۡحٰى ﴿١٣﴾

او ما غوره کړی ئی ته (په رسالت) پس غوږ کیده هغه حکم ته چه وحی کیږی (تا لره).

تفسير: «ما غوره کړی ئی ته» یعنی په ګرد (ټول) جهان کښی می هم دا ته د نبوت رسالت او د مکالمی شرف لپاره انتخاب او غوره کړی نو ځکه هغه احکام چه وروسته له دی نه درکول کیږی هغه په غور او دقت سره واوره او پری عمل وکړه!

اِنَّنِىۡۤ اَنَا اللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنَا فَاعۡبُدۡنِىۡ ۙ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكۡرِىۡ ﴿١٤﴾

بیشکه زه چه یم هم دا زه الله یم نشته لائق د عبادت بل هیڅوک مګر هم دا زه یم پس عبادت کوه ځما او سم دروه (اداء کوه) لمونځ دپاره د ذکر (یادونی) ځما.

تفسير: په دغه کښی ئی د خالص توحید او د هر قسم بدنی او مالی عبادت حکم وکړ. څرنګه چه لمونځ اهم العبادات دی د هغه ذکر په خصوصیت سره وکړی شو او په دی باندی ئی تنبیه فرمایلی ده چه د لمانځه څخه اعظم مقصود د الله تعالیٰ یادول دی ګواکی له لمانځه څخه غافلیدل. د الله تعالیٰ له یاده غافلیدل دی او د ذکر الله په متعلق ئی په بل ځای کښی فرمایلی دی ﴿ وَاذۡكُرۡ رَّبَّكَ اِذَا نَسِيۡتَ ﴾ یعنی که په هیره او خطاء سره د الله تعالیٰ له یاده غافل شی نو هر کله مو چه په یاد درشی هغه یاد کړئ! د لمانځه حکم هم داسی دی چه که په خپل وقت کښی د غفلت او نسیان لامله (له وجی) پاتی شی، نو هر کله مو چه په یاد درشی قضا ئی راوړئ! «**فليصلها اذا ذكرها**»

اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ اَكَادُ اُخۡفِيۡهَا

بیشکه قیامت راتلونکی دی زه اراده لرم د دی چه پټ کړم دغه (وقت د راتللو د قیامت)

تفسیر: یعنی اراده لرم چه د هغه د راتګ وقت له ګردو (تولو) څخه مخفی او پټ وساتم. تر دی که له خپل ځان څخه می هم د هغه اخفاء ممکن وی نو له خپل ځانه به می هم پټاوه ـ لیکن دغه له سره امکان نه لری وفیه من المبالغة کما فی الحدیث «**لا تعلم شماله ماتنفق یمینه**» او کما قال البرهان.

ننګ او غیرت ډیر لرم مخ به ئی پټ ساتمه

کانه کړم تول غوږونه ـ غږ به ئی پټ ساتمه

او که ډیر زیات مصالح د هغه د اظهار باعث نه کیده ـ نو دغومره اجمالی اظهار چه کړی شوی دی، هغه به هم نه وی اظهار شوی.

لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾

دپاره د دی چه جزا ورکړه شی هر نفس ته په هغو عملونو چه کوی ئی (له خیر او شره).

تفسیر: یعنی د قیامت راتګ د دی دپاره هم ضروری دی چه هر سړی ته د هغه د نیکی او بدی جزا ور ورسیږی ـ او د مطیع او عاصی په منځ کښی هیڅ قسم التباس او اشتباه نشی پاتی دغه وروسته له عبادت او توحیده، د معاد د عقیدی تعلیم وشو.

فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾

پس نه دی بندوی نه دی منع کوی تا خامخا له دغه (ایمان راوړلو په قیامت یا له لمانځه) هغه څوک چه نه لری ایمان په هغه او متابعت کوی د خواهشو خپلو (که منع راوړی) پس ته به هلاک شی.

تفسیر: یعنی نه دی اړوی تا له ایمان راوړلو څخه یعنی پر قیامت باندی د ایمان راوړلو یا له لمانځه څخه ـ کله چه الله تعالیٰ موسیٰ علیه السلام ته نصیحت کړی دی چه د بدانو له صحبت څخه ځان ساته! نو نورو ته لا د دغی خبری ضرورت شته چه هرومرو (خامخا) دی خپل ځان د

بدانو له مصاحبته وساتی. کذا فی الموضح غرض دا دی چه د دنیا پرست کافر چاپلوسی او زیات پوستوالی غوړ مښل او مداهنت دی نه اختیاروی! که نه اندیښنه شته چه انسان د اوچت مقام څخه لاندی ولویږی. العیاذ بالله.

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَىٰ ﴿١٧﴾

او څه شیز دی دغه په ښی لاس د تا کښی ای موسٰی.

تفسیر: له دی ځایه د رسالت د منصب تمهید شروع کیږی کله چه موسٰی علیه السلام ئی سره د معجزاتو فرعون ته لیږه ـ نو ځکه ړومبی د همسا د معجزی ذکر فرمائی ـ له دغه سؤاله چه ستا په لاس کښی څه شی دی؟ دغه غرض ؤ چه موسٰی علیه السلام د ده د همسا په حقیقت او منافع ښه خبردار او مستحضر کړی څو هغه خارق العادت شی چه وړاندی کیدونکی دی. د هغه پر اعجاز ښه قانع او په واضح او مستحکم ډول (طریقه) سره اوقع فی النفس شی ـ یعنی هغه ته ښه وګوره ـ او سره لاندی باندی ئی کړه او ښه ورته ځیر شه ـ او بیا ووایه چه ځما په لاس کښی څه شی دی؟ که هم داسی بی اطلاع او خبرولو سره د ده همسا مار ګرځیده. نو امکان ؤ چه داسی یو وهم به ورته پیدا کیده چه ښائی په غلطی سره ما د همسا پر ځای بل شی اخیستی دی.

قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا
مَآرِبُ أُخْرَىٰ ﴿١٨﴾

نو وویل (موسٰی) دا همسا ځما ده چه تکیه کوم پر دی او وهم (څنډم) په دی سره (پانی د ونی چه توئی شی) پر ګډو ځما (چه وئی خوری او پری ماړه شی او دی ما ته په دغه (همسا) کښی مطالب حوائج نور هم.

تفسیر: یعنی په دی کښی هیڅ شبهه نشته چه دغه هم هغه ځما د لاس لرګی دی ـ چه تل ئی په خپل لاس کښی ګرځوم ـ او پری تکیه کوم او خپلو پسو او ګډو ته پانی پری څنډم. دښمن او موذی ځناوران پری شړم او دفع کوم ئی ـ او نور ډیر ضروری کارونه هم پری انجاموم.

قَالَ أَلْقِهَا يَا مُوسَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَىٰ ﴿٢٠﴾

(بیا) وفرمایل (الله) چه وغورځوه دغه (همسا) ای موسیٰ پس وئی غورځوله دا (همسا) پس ناڅاپه دا مار ؤ ژوندی چه مندی ئی وهلی (ځغلیده).

تفسیر: یعنی په مجرد د دی چه همسا ئی پر ځمکه وغورځوله ـ دغه همسا د اژدها په شکل واوښته ـ چه د ډیر نری مار په شان په ډیره جلتی سره ځغلیده ـ موسیٰ علیه السلام د دی یو ناڅاپه د دغه انقلابی وضعیت له لیدلو څخه د بشریت په مقتضاء وویرید.

قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَىٰ ﴿٢١﴾

(بیا) وفرمایل (الله موسیٰ ته) ونیسه دا (همسا) او مه ویریږه! ژر به وګرځوو مونږ دغه (همسا) هم هغه شکل ړومبنی خپل ته.

تفسیر: یعنی کله چه بیرته په لاس درشی دغه ښامار بیا هغه همسا کیږی. وائی چه اول ځلی موسیٰ علیه السلام نشو کولی چه وئی نیسی ـ بالاخر ئی لاس پخپل څادر کښی وپیچه (پټ کړو) او د ښامار نیولو پسی یی ځغرد (کوشش) وکړ ـ دلته پرښتی ورته وویل ای «موسیٰ علیه السلام! که پاک الله دی ونه ساتی نو دغه زړوکی به دی له دغسی لوی ښامار څخه څرنګه ساتلی شی ـ موسیٰ علیه السلام وویل نه! خبره داسی نه ده ـ زه ضعیف مخلوق یم او له ضعفه پیدا شوی یم» نو بیا موسیٰ علیه السلام هغه زړوکی د ښامار په خوله کښی پریښود ـ او لاس ئی پری واچاوه ـ په مجرد د دی چه لاس ئی پری ورسید ـ بیرته همسا وګرځیده.

وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَىٰ جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ

او پیوست کړه (ښی) لاس خپل تخرګ (ترخ) خپل ته حال دا چه راوبه وځی تک سپین (روښانه) بی له عیبه (د برګوالی)

تفسیر: یعنی خپل لاس په تخرګ (ترخ) کښی ننه باسه ـ او بیا ئی له ګریوانه وباسه! نو دغه لاس به دی تک سپین او روښانه ښکاری او دغه سپین والی د برص (برګوالی) او نورو عیبو له پلوه به نه وی چه عیب وګڼل شی.

آيَةً أُخْرَىٰ ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى ﴿٢٣﴾

حال دا چه دغه معجزه ده بله دپاره د دی چه وښیو تاته ځینی له هغو

معجزاتو چه ډیری لوئی دی

تفسیر: یعنی د همسا او بیضاء لاس معجزی له هغو لویو نښو او معجزاتو د قدرت ځخه دوه معجزی دی چه د هغو ورښودل تاسی ته منظور دی.

اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِيْ صَدْرِيْ ﴿٢٥﴾

لاړ شه فرعون ته (سره له دغو معجزو) بیشکه چه هغه باغی شوی دی (تجاوز ئی کړی دی له حدوده د بندګی) وویل (موسٰی) ای ربه ځما پرانیځه ارته کړه ما لره سینه ځما.

تفسیر: یعنی حلیم ـ بردبار او د حوصلی خاوند می وګرځوی، چه د خلاف الطبع شیانو د لیدلو ځخه ژر خفه نشم ـ او د رسالت په تبلیغ کښی له هغو مصاعبو سره چه مخامخ کیږم او هغه متاعب چه ځما په مقابل کښی راځی له هغو ځخه ونه ویریږم ـ بلکه په ارت زړه او رانه وچولی (تندی) ئی وګالم (برداشت کړم) او متحمل ئی شم.

وَيَسِّرْ لِيْٓ اَمْرِيْ ﴿٢٦﴾

او آسان کړه ماته دغه مهم امر ځما (چه تبلیغ دی)

تفسیر: یعنی داسی وسائل او وسائط راغوند کړه چه په هغو سره دغه عظیم الشان کار راته سهل او آسان شی.

وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّنْ لِّسَانِيْ ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوْا قَوْلِيْ ﴿٢٨﴾

او پرانیځه غوټه له ژبی ځما چه وپوهیږی خلق په خبرو ځما (په وقت د تبلیغ کښی).

تفسیر: ژبه ئی په وړوکیتوب کښی سوځیدلی وه (چه د هغه قصه په نورو تفاسیرو کښی لیکلی شوی ده) او په صاف دول (طریقه) سره ئی خبری نشوی کولی نو ځکه ئی دغسی دعاء وکړله.

وَاجْعَلْ لِّيْ وَزِيْرًا مِّنْ اَهْلِيْ ﴿٢٩﴾ هٰرُوْنَ اَخِي ﴿٣٠﴾

او وګرځوه ماته يو وزير (مرستي «مددګار») له اهله ځما هارون (چه دى) ورور ځما

تفسير: هارون عليه السلام په عمر کښې له حضرت موسٰى عليه السلام څخه لوى وو.

اشْدُدْ بِهِۦٓ أَزْرِى ﴿٣١﴾ وَأَشْرِكْهُ فِىٓ أَمْرِى ﴿٣٢﴾

قوى کړه په ده سره ملا ځما او شريک کړه دغه (هارون له ماسره) په دى کار ځما کښې.

تفسير: يعنى د دعوت او تبليغ په کارونو کښې يو د بل سره معين مددګار ـ ملا تړى او مرستى (مدد) اوسو.

كَىْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿٣٤﴾

دپاره د دى چه تسبيح ووايو ستا (تسبيح ديره) او يادوو تا په ذکر ثناء ديره

تفسير: يعنى دواړه سره يو ځاى شو، د دعوت او تبليغ په مواقعو کښې په دير زور او شور سره ستا پاکى او کمالات بيان کړو ـ او د دعوت له مواضعو څخه قطع نظر کله چه مونږ هر يوه ته د بل د ملګرتيا قلبى تقويه او د زړه دادينه حاصله وى نو په خپلو کورونو او ځايونو کښې به په نشاط او طمانيت سره ستا ذکر (او عبادت) په کثرت سره کوو.

إِنَّكَ كُنتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾

بيشکه ته چه ئى ئى ته په (احوالو) زمونږ ښه خبردار ليدونکى ئى.

تفسير: يعنى ځمونږ ګرد (تول) احوال ته په ښه شان سره ګورى او دغه دعاوى چه زه کوم هم درته ښى معلومى دى، چه د هغو مقبوليت تر کوم ځاى پورى به مفيد وى؟ که ته ځمونږ پر حال او استعداد په ښه شان سره نه وى خبر نو د نبوت او رسالت دپاره به دى مونږ ولى غوره کړى وى؟ او د يوه سخت دښمن په لورى به دى ولى ليږلو؟ يقيناً دغه کار چه تا کړى دير مناسب او په ځاى او مطابقاً للحال دى فرمايلى دى.

قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَٰمُوسَىٰ ﴿٣٦﴾

وفرمايل الله په تحقيق دركړى شوى تاته سؤال د تا اى موسٰى.

تفسير: يعنى كوم شيان چه تاسى وغوښتل د الله تعالىٰ له لورى تاسى ته دركړل شول.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَىٰٓ ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقيق احسان كړى ؤ مونږ پر تا يو كرت بل (پخوا له دى نه)

تفسير: يعنى مونږ خو يو ځلى بى غوښتلو پر تا لوى احسان كړى دى ـ نو اوس كه يو مناسب شى له مونږ څخه وغواړى ولى به ئى نه دركوو.

إِذْ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰٓ ﴿٣٨﴾

كله چه وحى كړى وه مونږ مور ستا ته (الهاماً يا په خوب كښى) دغه چه اوس اوراوه شى.

تفسير: يعنى په خوب يا ويښتيا او بيدارى كښى. د الهام په دول (طريقه) يا په هم هغه وقت كښى د كوم مجهول الاسم نبى په ژبه ستا مور ته هغه حكم مو درليږلى ؤ چه د هغه ليږل مناسب ؤ (د دى تفصيل څلور سطره لاندى په ﴿ أَنِ ٱقْذِفِيهِ ﴾ الآية - كښى مذكور دى).
تنبيه: د «ايحاء» له لفظه د موسٰى عليه السلام د مور نبوت نه ثابتيږى لكه چه د پاس تقرير څخه ظاهر دى ځكه چه نبى هغه دى چه د الله تعالىٰ له طرفه ورته د احكامو وحى راشى او د هغه په تبليغ مامور وى ـ او دلته دغه تعريف نه صادقيږى.

أَنِ ٱقْذِفِيهِ فِى ٱلتَّابُوتِ فَٱقْذِفِيهِ فِى ٱلْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ ٱلْيَمُّ بِٱلسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّى وَعَدُوٌّ لَّهُۥ ۚ

چه وغورځوه دغه (موسٰى) په تابوت (صندوق) كښى (پس بيا) وغورځوه دغه

(تابوت) په سيند كښې پس ودى غورځوى هغه صندوق لره سيند په ساحل (غاړه خپل كښې چه) ونيسى دغه (موسىٰ) دښمن ځما او دښمن د ده.

تفسير: يعنى موسىٰ عليه السلام ئى (چه په دغه وقت كښې نوى ځيږيدلى هلكى ؤ) په صندوق كښې واچاوه! هغه صندوق ئى په سيند كښې خوشى كړ! پر سيند باندى مونږ داسى يو حكم صادر كړى دى چه دى دى په ډير حفاظت سره پر كومه وچه وباسى - او هلته به دى داسى يو سړى راپورته كوى چه هم به ځما دښمن وى او هم به د دى هلك. واقعه دا ده چه د منجمانو په وينا په دغه كال كښې فرعون ګرد (ټول) هلكان به سره تولول او له يو سره به ئى وژل كله چه موسىٰ عليه السلام پيدا شو د ده والده وويريده چه كه د فرعون سړى خبر شى نو دغه ځما هلك به هم ووژنى او د ده مور او پلار ته به هم ربړ (زحمت) او تكليف ورپيښوى چه دغه مو ولى راښكاره نه كړ - نو په دغه وقت كښې د الله تعالىٰ له طرفه دغه تدبير ورالهام شو او د موسىٰ عليه السلام والدى دى په يو سر تړلى صندوق كښې په سيند كښې لاهو كړ - له دغه سيند څخه يوه ويياله د فرعون باغ ته تللى وه نو دغه صندوق په دغه ويياله كښې راغلى په وچه كښې ونښت يا د فرعون د باغ په حوض كښې ودريد - د فرعون ښځه (بى بى آسيه رضى الله تعالىٰ عنها) چه يوه ډيره عفيفه عابده اسرآئيلى ميرمن وه له دغه صندوق څخه دغه هلك وويست - او د فرعون مخ ته ئى وروړاندى كړ او ورته وى ويل راځه چه دغه ماشوم مونږ د خپل ځوى پشان وروزو (وپالو) فرعون هم د دى هلك د ليدلو څخه خوښ شو او مينه ئى پرى راغله - مګر د ده د ځوى ګرځولو څخنى ئى انكار وكړ - (لكه چه په ځينو رواياتو كښې راغلى دى) مګر د بى بى آسيى رضى الله تعالىٰ عنها له خاطره به ئى د خپل ځوى په شان د هغه روزنه (پالنه) كوله او په دى شان د الله تعالىٰ د عجيب او غريب قدرت ظهور په عمل راغى.

تنبيه: فرعون ته ئى د الله تعالىٰ دښمن ځكه وويل چه دى د حق دښمن ؤ - او د الله تعالىٰ په مقابل كښې يى د الوهيت دعوى كوله - او د موسىٰ عليه السلام دښمن ئى ځكه وويل چه ده فى الحال د ګردو (ټولو) اسرآئيلى هلكانو سره ئى سخته دښمنى كوله - او په مستقبل كښې خاص له موسىٰ عليه السلام سره په علانيه دول (طريقه) سره د دښمنى اظهار كوونكى ؤ.

وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي ۚ

او اچولى مى ؤ پر تا محبت مينه له طرفه ځما (چه ګرد (ټول) خلق پر تا مين شول).

تفسير: يعنى مونږ له خپل لورى په دغه وقت كښې د مخلوق په زړه كښې ستا محبت وغورځاوه چه هر ليدونكى به له تا سره مينه او محبت وكړى. يا يو خاص محبت مو پر تا وغورځاوه چه ته

د الله تعالیٰ محبوب وګرځیدی ـ نو له هر چا سره چه پاک الله محبت وکړی بندګان هم له هغه سره مینه او محبت کړی.

وَلِتُصۡنَعَ عَلٰى عَيۡنِىۡ ۟ ﴿٣٩﴾

او (ومی کړه دغه کارونه) چه تربیت ستا وشی په لیدلو ځما سره.

تفسیر: یعنی د خلقو په زړونو کښی ستا د محبت غورځولو څخه دغه غرض ؤ چه ځمونږ تر کتنی او نګرانی او حفاظت لاندی ستا روزنه او پالنه وکړه شی ـ او د داسی سخت دښمن په کور کښی سره له دی چه شپی او ورځی دی تیرولی ـ خو بیا ستا یوه ویښته ته څه ضرر او زیان ونه رسیږی.

اِذۡ تَمۡشِىۡۤ اُخۡتُكَ فَتَقُوۡلُ هَلۡ اَدُلُّكُمۡ عَلٰى مَنۡ يَّكۡفُلُهٗ ؕ فَرَجَعۡنٰكَ اِلٰٓى اُمِّكَ كَىۡ تَقَرَّ عَيۡنُهَا وَلَا تَحۡزَنَ ؕ

کله چه تله خور د تا (لپاره د پلټنی (حالت پته کولو) ستا، نو ئی ولیدی چه د هیچا تی نه نیسی) پس وی ویل آیا دلالت وکړم زه تاسی ته په هغه چا چه تربیت وکړی د ده (نو قبول شو قول د دی او مور ئی راوسته او تی یی ونیوه پس بیرته راوستی مونږ ته مور خپلی ته دپاره د دی چه یخی (رڼی) شی سترګی د دی (او خوشاله شی په لیدلو د تا) او خفه نشی.

تفسیر: پوره قصه به په بل ځای کښی راځی. د حضرت موسیٰ علیه السلام مور وروسته له هغه چه صندوق ئی په سیند کښی وغورځاوه د بشریت په مقتضاء سخته خپه او پریشانه شوه او په دغه اندیښنه کښی ډوبه تللی وه چه د دی د ځوی به څه حال شوی وی؟ نه ورته معلومه وه چه ژوندی دی؟ یا د کوم ځناور خوراک شوی دی؟ نو د حضرت موسیٰ علیه السلام خور ته ئی وویل «ای لوری! ته په پته سره خپل ورور دی ولټوه! او د ده د حال او احوال په تحقیق کښی اوسه! د بل لوری د الله تعالیٰ په مشیت دغسی سامان مهیا شو چه حضرت موسیٰ علیه السلام د هیڅ یوی ښځی تی به ئی په خوله کښی نه اخیست نو ځکه ډیری ښځی راغلی او بیرته لاړلی. د موسیٰ علیه السلام خور (بی‌بی مریمی) چه د ده په تکل کښی وه (بی‌بی آسیی رضی الله تعالیٰ عنها) ته ئی وویل «که مو امر او اجازه وی ـ نو زه به یوه ډیره ښه ښځه تاسی ته راولم چه دغه هلک د هغی تی واخلی یا هغه داسی دارو او درمان وکړی چه دغه هلک څه شی وخوری او له لوری

څخه ورته څه زیان او ضرر ونه رسیږی او په ښه شان سره ئې وروزی او پالنه ئې وکړی» پرې حکم وشو چه هله ژر شه! او ژر ئې راوله! دا لاړه او د موسٰی علیه السلام مور ئې ورته راوسته او هغه ئې په الله او بسم الله سره خپل تی ته واچاوه ـ او ده د هغې تی واخیست ـ او په غرکهار سره ئې په تی رودلو باندی شروع وکړه ـ د فرعون په کور کښې ډیره خوښی او خوشالی پیدا شوه ـ او ګرد (تول) د دغه هلک د موندلو څخه په خپلو کالیو (جامو) کښې نه ځائیدل ـ د موسٰی علیه السلام مور وویل چه زه دلته نشم پاتی کیدی که ماته اجازه راکړه شی چه دغه هلک له خپله ځانه سره کور ته یوسم او په پوره حفاظت او اهتمام سره ئې روزنه او پالنه وکړم ـ بالاخر د فرعون له طرفه د دائی په توګه (طور) د دغه هلک په تربیت ماموره شوه او دی ئې بیرته خپل کور ته راؤست ـ او د پاچاهی په اعزاز او اکرام سره د ده په تربیت کښې ئې لاس پورې کړ.

وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنٰكَ مِنَ الْغَمِّ

او مړ کړی ؤ تا یو (قبطی) سړی پس نجات مو درکړ تاته له غمه (د قصاص او عقاب)

تفسیر: دغه پورته قصه د القصص په سورت کښې راځی ـ خلاصه ئې دا چه د ځلمیتوب په وخت کښې د موسٰی علیه السلام له لاسه یو قبطی وژلی شوی ؤ ـ موسٰی علیه السلام وویرید چه د ده په قصاص کښې هم په دنیا او هم په عقبٰی کښې زه مأخوذ کیږم ـ نو پاک الله ده ته له دغو دواړو اقسامو پریشانیو څخه نجات ورکړ. د اخروی پریشانی څخه په دی ډول (طریقه) چه د توبې توفیق ئې وروباښه چه قبوله هم شوه ـ او له دنیوی څخه په دی ډول (طریقه) چه موسٰی علیه السلام ئې له مصر وویست او مدین ته ئې ورساوه چه هلته د حضرت شعیب علیه السلام له لور سره د ده نکاح وتړله شوه. پوره قصه ئې په بل ځای کښې راځی.

وَفَتَنّٰكَ فُتُوْنًا ۚ

او ومی ازمویلی ته (په قسما قسم) ازموینی سره.

تفسیر: یعنی ستا امتحان د الله تعالٰی له طرفه په څو څو ځایونو کښې واخیست شو او ته په کښې بریالی (کامیاب) ثابت شوی.

تنبیه: مفسرینو په دغه موقع کښې د حدیث الفتون په عنوان د ابن عباس رضی الله تعالٰی عنه یو نهایت طویل روایت نقل کړی دی چه د هغه په متعلق د حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه الفاظ دا دی «**وهو موقوف من كلام ابن عباس وليس فيه مرفوع الا قليل منه وكانه تلقاه**

ابن عباس رضی الله عنه مما ابیح نقله من الاسرائیلیات من کعب الاحبار وغیره والله اعلم وسمعت شیخنا الحافظ ابا الحجاج المزی یقول ذلک ایضا»

فَلَبِثْتَ سِنِيْنَ فِيْٓ اَهْلِ مَدْيَنَ ۙ ثُمَّ جِئْتَ عَلٰى قَدَرٍ يّٰمُوْسٰى ﴿۴۰﴾

پس واوسیدی ته څو کاله په اهل د مدین کښې بیا راغلې ته (اوس دلته) پر هغه مقدار (د عمر چه ما اندازه کړې ؤ او د رسالت لائق دی) ای موسٰی

تفسیر: یعنی اوس د مدین د راوتلو په وقت کښې لیاره دی غلطه کړه ۔ او له تقدیره دلته ورسیدی چه د دی ځای وهم او ګمان هم ستا په فکر کښې نه ؤ.

له موسٰی نه کړی پوښتنه د الله د لطف احوال
ځی دی اور پسی الله ئی رسالت ښښی جلال

وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِيْ ﴿۴۱﴾

او جوړ کړی (غوره کړی) ئی ماته دپاره د ځان خپل (په رسالت)

تفسیر: یعنی د خپلی وحی او رسالت دپاره ئی تیار ۔ او په خپلو خواصو او مقربینو کښې ئی داخل کړی او څرنګه ئی چه اراده وه ستا روزنه (پالنه) ئی وفرمایله.

اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوْكَ بِاٰيٰتِيْ وَلَا تَنِيَا فِيْ ذِكْرِيْ ﴿۴۲﴾

لاړ شه ته (ای موسٰی) او ورور د تا په معجزو ځما سره او سستی مه کوئ په یاد ځما کښې.

تفسیر: یعنی د هغه کار دپاره چه ته جوړ کړی شوی ئی اوس ئی وقت راغلی دی چه ته له خپل ورور هارون علیه السلام سره د هغه دپاره ولاړ او تیار شئ! او هغه دلائل او معجزات چه تاسی ته درکړی شوی دی د ضرورت په وقت کښې ئی ظاهر کړی ۔ کله چه موسٰی علیه السلام پخوا له دی نه د دعاء کولو په وقت کښې ویلی ؤ ۔ ﴿ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيْرًا ۙ وَّنَذْكُرَكَ كَثِيْرًا ﴾ نو ځکه ئی دلته په ﴿ وَلَا تَنِيَا فِيْ ذِكْرِيْ ﴾ په ویلو سره د هغه تذکره وفرمایله یعنی د الله تعالٰی د نامه په تبلیغ کښې په پوره مستعدی او فعالیت سره کار وکړئ! او په تمامو احوالو او اوقاتو

کښې عموماً او د دعوت او تبلیغ په وقت کښې خصوصاً پاک الله په کثرت سره یادوئ ـ چه دغه ذکر الله د اهل الله دپاره د بری او کامیابی لویه وسیله او د دښمن په مقابل کښې مهمه وسله ده

اِذْهَبَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿٤٣﴾

لاړ شئ (تاسی دواړه) فرعون ته بیشکه چه دی باغی شوی دی په دعوی د الوهیت سره

تفسیر: پخوا ئې د ورتګ حکم ورکړی ؤ ـ اوس ئې مقابل وروښود چه چیری؟ او چاته ورتګ دی؟ او دغه جمله د مخ کښې راتلونکی جملی تمهید دی.

فَقُوْلَا لَهٗ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهٗ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى ﴿٤٤﴾

پس ووایئ ده ته خبره پسته ښائیری چه دی پند واخلی (که ستا رسالت ورته محقق شی) یا وویریږی (له الله که متوهم شی)

تفسیر: یعنی د دعوت او تبلیغ او وعظ او نصیحت په وقت کښې ـ پستی آسانه ـ رقت راوړونکی ـ جګی جګی خبری وکړه ـ اګر که د ده د تمرد او طغیان لامله (له وجی) د قبول هیله (ارزو) او امید نشته خو بیا هم تاسی داسی خیال وکړئ ممکن دی چه هغه له فکره او غور څخه کار واخلی ـ او دغه پند او نصائح پری اثر وغورځوی یا د الله تعالیٰ د جلال او جبروت د آوریدلو څخه وویریږی ـ او د طاعت او انابت په لوری متمائل شی ـ او په خبرو او اترو کښې ډیره نرمی وکړی ـ له دی توصیبی څخه د دعاتو او مبلغینو دپاره ډیر لوی دستورالعمل په لاس راځی لکه چه کښې داسی صاف ارشاد شوی دی ﴿ اُدْعُ اِلٰى سَبِيْلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِیْ هِیَ اَحْسَنُ ﴾ جزء ١٤ د النحل په (١٢٥) آیت (١٦) رکوع

قَالَا رَبَّنَآ اِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَّفْرُطَ عَلَيْنَآ اَوْ اَنْ يَّطْغٰى ﴿٤٥﴾

وویل (دواړو ورونو) ای ربه ځمونږ بیشکه مونږ ویریږو چه تلوار به وکړی پر مونږ (په عقوبت سره) یا به لا نافرمان شی (چه ستا په نسبت به بدی خبری وکړی).

تفسیر: یعنی د هغه د ویریدلو اندیښنه به خو وروسته له دی نه وی ـ سم د لاسه پر خپل دغه بی سرو سامانی او د فرعون هغه جاه وجلال ته چه ګورو نو ویرېږو چه هغه څمونږ د داسی خبری د آوریدلو دپاره به له سره تیار او آماده هم نه وی ـ او که آماده وی ممکن دی چه څمونږ د پوره خبری د آوریدلو نه پخوا په چتی ؤ (فضولو) خبرو باندی خوله وسپړی ـ یا څمونږ د خبرو له آوریدلو څخه وروسته سخت په قهر او غصه شی ـ او ستا په شان کښی به زیات سپین سترګی او ګستاخی وکړی ـ یا پر مونږ باندی لاس وغځوی چه په دغو ګردو (ټولو) احتمالاتو کښی اصلی مقصد له لاسه وځی.

تنبیه: د موسٰی علیه السلام د دی خوف او د شرح الصدر په منځ کښی هیڅ سره منافات نشته کاملین د بلاء له نزوله پخوا ویرېږی ـ او استعاذه کوی لیکن څه مهال (وخت) چه په بلاء کښی مبتلا شی ـ نو په پوره صبر ـ استقامت ـ حوصله ـ ثبات او پراخ تتر سره د هغه مقابله کوی.

قَالَ لَا تَخَافَآ إِنَّنِى مَعَكُمَآ أَسۡمَعُ وَأَرَىٰ ﴿٤٦﴾

وفرمایل (الله) مه ویرېږئ (تاسی دواړه). بیشکه زه له تاسی سره یم (په معاونت او نصرت) آورم او وینم (په ښه شان سره ستاسی اقوال او افعال هم)

تفسیر: یعنی هغه خبری چه ستاسی او د ده په منځ کښی کیږی ـ یا هغه معاملات چه در وراندی کیږی ـ هغه ګرد (ټول) زه آورم او وینم ئی ـ زه هیڅ له ستاسی نه یم جلا (جدا) او تل څما نصرت او حمایت له تاسی سره دی ـ خوف او ویره هیڅ مورد نه لری ـ او نه ښائی چه تاسی په دغه فکر کښی واوسی.

فَأۡتِيَاهُ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرۡسِلۡ مَعَنَا بَنِىٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَلَا تُعَذِّبۡهُمۡ

پس ورشئ (تاسی دواړه) ده ته پس ووائی چه بیشکه مونږ یو رسولان د رب ستا نو ولیږه (ای فرعونه) له مونږ سره بنی اسرآئیل (اولاده د یعقوب) او مه په عذابوه دوی (په سختو سختو تکالیفو سره)

تفسیر: په دغه کښی د دری شیانو په طرف دعوت ورکړی شوی دی

(١): د فرعون او د نورو مخلوقاتو کوم رب شته چه رسول ئی رالیږلی دی.

(٢): مونږ دواړه د هغه رسولان یو ـ لهٰذا څمونږ اطاعت او د رب العزت عبادت ښائی چه وکړی شی ګواکی په دغه جمله سره د ایمان د اصل په لوری دعوت ورکړی شوی دی ـ هم دغه ئی په «والنازعات» (دیرشم جزء کښی) داسی ادا کړی دی« ﴿ فَقُلۡ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن تَزَكَّىٰ ﴾

﴿ وَأَهۡدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخۡشَىٰ ﴾
(٣): هغه شي دی چه د هغه ضرورت په هغه خاص وقت کښی واقع شو ـ یعنی د بنی اسرائیلو نجات د فرعونیانو د ذلت او رقت راوړونکی غلامی څخه. مطلب ئی دا دی چه پر دغی شریفی او نجیب الاصلی کورنی ظلم او ستم مه کوئ! او د دغه ډیر ذلیل او حقیر مرئیتوبه ئی آزاد او خپلواک کړئ ـ او له مونږ سره ئی پریږدئ چه هر چیری مو چه زړه غواړی لاړ شو او په آزادی سره شپی او ورځی تیری کړو.

قَدۡ جِئۡنَٰكَ بِـَٔايَةٖ مِّن رَّبِّكَۖ

په تحقیق راغلی یو مونږ تاته سره له معجزی له جانبه د رب ستا؛

تفسیر: یعنی ځمونږ دغه د رسالت دعوی بی دلیله نه ده ـ بلکه پر خپل صداقت د الله تعالیٰ د قدرت معجزی او دلائل هم راسره شته.

وَٱلسَّلَٰمُ عَلَىٰ مَنِ ٱتَّبَعَ ٱلۡهُدَىٰٓ ﴿٤٧﴾ إِنَّا قَدۡ أُوحِيَ إِلَيۡنَآ أَنَّ ٱلۡعَذَابَ عَلَىٰ مَن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٤٨﴾

او سلامتی ده (له عذابه) په هغه چا چه متابعت وکړی د سمی صافی لیاری. بیشکه مونږ چه یو په تحقیق وحی کړی شوی ده مونږ ته چه بیشکه عذاب په هغه چا دی چه تکذیب کوی (د رسولانو) او مخ گرځوی (له اسلامه).

تفسیر: یعنی هر څوک چه ځمونږ خبره ومنی او پر سمه او صافه لیاره لاړ شی ـ نو د هغه دپاره د دواړو دارینو سعادت او سلامت ور په برخه کیږی. او هر څوک چه تکذیب او اعراض کوی نو د هغه دپاره عذاب یقینی دی ـ اعم له دی نه چه یواځی اخروی عذاب وی یا په دنیا کښی هم ورته ورسیږی. ښائی چه اوس تاسی د خپل آخرت په فکر کښی شئ او هره لیاره مو چه خوښه وی هم هغه ځان ته غوره کړئ.

کله چه راغلل دوی فرعون ته او د رب العالمین پیغام ئی ورساوه

قَالَ فَمَن رَّبُّكُمَا يَٰمُوسَىٰ ﴿٤٩﴾

نو وویل (فرعون) پس څوک دی رب ستاسی ای موسیٰ

تفسیر: یعنی تاسی چه خپل ځان د هغه رب استاځی راښییئ هغه څوک دی؟ او څرنگه دی؟ ۔ له دی نه معلومیږی چه د فرعون د عقیدی میلان د دهریت په لوری ؤ ۔ یا به ئی دغه سؤال یواځی د ربرولو (تکلیف ورکولو) دپاره کری وی.

قَالَ رَبُّنَا الَّذِيْٓ اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهٗ ثُمَّ هَدٰى ۝

وویل موسیٰ رب ځمونږ هغه ذات دی چه ورکری ئی دی هر څیز ته (له مخلوقاتو) صورت شکل د ده (موافق د کماله د ده سره) بیا ئی لیاره هم ورښوولی ده (د گزران).

تفسیر: یعنی هر شی ته ئی سم د هغه له استعداد سره شکل ۔ صورت ۔ قوی ۔ خواص او نور عنایت فرمایلی دی ۔ او د حکمت له کمال ئی هم هغسی جوړ کری دی چه هغه لره لازم ؤ ۔ بیا په مخلوقاتو کښی د هر یو د وجود او بقاء دپاره هر هغه سامان چه ضرورت ؤ ۔ هغه یی ورمهیاء کری دی او هر څیز ته ئی له خپلی مادی ساخت او روحانی قوتونو ۔ او خارجی سامانونو څخه د کار اخیستلو لیاره ورښوولی ده ۔ بیا داسی یو تینگ نظام ئی راښوولی ۔ مونږ ته ئی هم هدایت راکری دی چه د دغو مصنوعاتو له وجوده د صانع پر وجود څرنگه استدلال وکرو **فلله الحمد والمنة**

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د خوړلو او څښلو شعور ئی پیدا کړ که وړوکی ته الله تعالیٰ تی رودل ونه ښیی نو څوک ئی ورښوولی شی؟»

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُوْنِ الْاُوْلٰى ۝ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّيْ فِيْ كِتٰبٍ ۚ لَا يَضِلُّ رَبِّيْ وَلَا يَنْسَى ۝

وویل (فرعون) پس څه ؤ (حال) د خلقو پخوانیو. وویل (موسیٰ) چه علم د هغوی په نزد د رب ځما دی په کتاب (لوح محفوظ) کښی (لیکلی دی) چه نه ئی ورک کوی رب ځما او نه ئی هیروی (هیڅ څیز)

تفسیر: یعنی «که د الله تعالیٰ پر وجود باندی داسی روښان دلائل قائم شوی دی او د هغه په

طرف چه ته دعوت ورکوی حق دی نو د تیرو اقوامو په متعلق څه بیان وکړه چه آخر له دوی څنی دیر کسان سره د داسی واضحو او روښانو دلائلو له موجودیته ولی له حق څخه غاړه وغړوله ـ او قبول ئی نه کړل؟ آیا پر هغو گردو (تولو) باندی ئی عذاب نازل کړ او تباه شول؟ که ته نبی ئی نو د گردو (تولو) اقوامو تفصیلی حالات ښائی تاته هرومرو (خامخا) معلوم وی» دغه گرد (تول) لا یعنی او لری له مقصده خبرو باندی ځکه د فرعون خوله وسپړیده چه د حضرت موسٰی علیه السلام د هدایت مضامین په داسی فضولو او چتی (بیکاره) خبرو سره مخلوط کړی ـ حضرت موسٰی علیه السلام وفرمایل چه انبیاؤ ته د گردو (تولو) شیانو تفصیلی علم لرل ضروری نه دی د هر قوم د تفصیلی حالاتو څخه اطلاع او علم یواځی د الله تعالیٰ کار دی چه د ځینو مخفی مصالحو په بناء هغه ئی په کتاب (لوح محفوظ) کښی هم لیکلی دی. د الله تعالیٰ د محیط علم څخه یو شی نه ابتداء غائب کیدی شی او نه په علم کښی راغلی څیز د یوی شیبی دپاره هم هیریدی شی پر هغه اعمال د هر قوم په هر وقت کښی چه کړی ئی وی د هغو گردو (تولو) د یوی یوی ذری لیکلی شوی حساب شته چه په هر یوه لازمو اوقاتو کښی ئی ښکارولی شی.

الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَّسَلَكَ لَكُمْ فِیْهَا سُبُلًا

هغه الله چه گرځولی ئی ده تاسی ته ځمکه فرش (غوړیدلی) او روانی کړی ئی دی تاسی ته په دی کښی لیاری.

تفسیر: یعنی د وادیو ـ سیندونو ـ او غرونو له منځه ئی پر ځمکه لیاری جوړی کړی او له یوه ځایه بل ځای ته ئی بیولی او نښلولی دی چه پر هغو له ورتگه له یوه ملکه بل ملک ته رسیدی شی.

وَّ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ؕ فَاَخْرَجْنَا بِهٖۤ اَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتّٰی ﴿۵۳﴾

او نازلی کړی دی موږ (له طرفه) د آسمانه اوبه؛ پس راباسو موږ په دی (اوبو) سره هر هر قسم له گیاو (شنیلیو) څخه رنگ په رنگ.

تفسیر: یعنی د اوبو په ذریعه الله تعالیٰ راز راز (قسم قسم) شنیلی ـ او ترکودی (نباتات) میوی دانی غلی او نور ئی پیدا کړی دی.

كُلُوْا وَارْعَوْا اَنْعَامَكُمْ ؕ

وخورئ تاسی تری او څروئ (پکښی) چارپایان خپل؛

تفسیر: یعنی ښی او عمده غذاوی تاسی خورئ ـ او هغه شیان چه ستاسی نه په کاریږی هغه پر خپلو چارپایانو خوروئ چه د هغوی په محنت او زیار (کوشش) ایستلو سره علی الاکثر دغه پیداوار حاصلیږی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَىٰ ﴿٥٤﴾

بیشکه په دی (مذکورو شیانو کښی) خامخا (د قدرت ډیر) دلائل دی دپاره د خاوندانو د عقل.

تفسیر: دپاره د خاوندانو د عقل ئی ځکه وفرمایل څو د دهریانو سترګی خلاصی شی یعنی د ده تدابیرو او قدرتونو ته وګورئ که تاسی عقل لرئ نو وبه پوهیږئ چه په هغو سره د باری تعالیٰ وجود او د توحید په لوری توجه ورکری شوی ده اوس په دغه مبارک آیت کښی د «معاد» ذکر دی.

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴿٥٥﴾

(خاص) له دی (ځمکی څخه) پیدا کړی یئ مونږ تاسی (په ژوندون سره) او په هم دی ځمکی کښی ننه باسو تاسی (په مرګ سره) او له دی (ځمکی) څخه راباسو تاسی کرت بل (دوهم ځلی په بعث بعد الموت سره).

تفسیر: د ګردو (تولو) پلار آدم علیه السلام له خاورو څخه پیدا کړی شوی دی. بیا په هغو اغذیه ؤ (خوراکو) سره چه د انسان د بدن روزنه (تربیت) کیږی هغه هم له خاورو څخه وځی ـ وروسته له مرګه هم په عمومی ډول (طریقه) ګرد (تول) انسانان وراندی یا وروسته له خاورو سره ګډیږی. هم داسی د قیامت په وقت کښی هم دغه اجزاء چه له خاورو سره ګډوډ شوی وی بیا سره تولیږی او بیا له سره پیدا کیږی او هغه مری چه په قبرونو کښی خښ وی بیا ژوندی تری راپورته کیږی.

وَلَقَدْ أَرَيْنَٰهُ ءَايَٰتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَىٰ ﴿٥٦﴾

او خامخا په تحقيق ورښوولي (ورپيژندلي) وي مونږ دغه (فرعون لره) معجزې (د قدرت خپلې) ټولې (د فرعون له حاله سره مناسبې) نو تكذيب ئې وكړ (د معجزو) او منع ئې راوړله (له ايمانه په هغو باندې)

تفسير: يعني د هغو آيتونو ورښودل چه منظور ؤ هغه ګرد (ټول) ئې ورو ښوول. مثلاً د عصاء القاء يدالبيضاء او نور سره له خپلو متعلقاتو سره له تفصيل ـ
خو سره له هغه هم دغه بدبخت فرعون حق ونه مانه او هم هغسې پر خپل انكار، جحود او تكذيب ټينګ ولاړ ؤ.

قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَٰمُوسَىٰ ﴿٥٧﴾

وويل (فرعون) آيا راغلې ئې ته مونږ ته دپاره د دې چه وباسې مونږ له ځمكې ځمونږ په سحر خپل اى موسٰى

تفسير: دغه خبره ئې خپل قوم قبطيانو ته ځكه وويله چه هغوى ته د موسٰى عليه السلام په مقابل كښې نفرت او اشتعال وركړي يعنې د موسٰى عليه السلام غرض او مقصد دا دى چه د جادو په زور مونږ د دې ملک څخه وشړي ـ او د كوډګرۍ په داسې ننداری د عوامو جميعت له خپله ځانه سره ملګرې كړي ـ او په دغه چل د قبطيانو پر ګردو (ټولو) املاكو او اموالو قابض شي.

فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِّثْلِهِۦ فَٱجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ
مَوْعِدًا لَّا نُخْلِفُهُۥ نَحْنُ وَلَآ أَنتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾

پس خامخا رابه وړو هرومرو (خامخا) تاته سحر پشان د دې سحر پس مقرر كړه په منځ ځمونږ او په منځ د تا كښې يوه وعده چه نه به كوو مخالفت له هغه مونږ او نه ته (او وګرځوه ځاى د وعدې) يو ځاى هوار (متوسط په منځ د طرفينو كښې).

تفسیر: یعنی ته پخپله په دغه اراده کښې له سره نشي کامیابیدی له مونږ سره دیر لوی لوی کودگران شته ښه خو به دا وی چه ته له هغوی سره مقابله وکړی ـ پس په هره ورځ او هر ځای کښې چه ته له هغوی سره مقابله کول غواړی د هغه د تعیین اختیار تاته (درکاوه کیږی) او دا ضروری ده هر هغه وقت چه معین کیږی ښائی چه له هغه څخه هیڅوک ځان ونه کاږی ـ او داسی ځای دی وټاکل شی چه هلته د دواړو طرفینو دپاره یو شان سهولت حاصل وی. او په منځ کښې واقع وی او په کیناستلو کښې د راعی او رعایا او حاکم او محکوم او د وړوکی او د لوی هیڅ فرق او توپیر (تفاوت) سره نه وی ـ او هره یوه دله په دیره آزادی او خپلواکی سره د خپل قوت او قدرت مظاهره پکښې وکړی شی. او میدان هم خلاص ـ ارت ـ صاف او هوار وی؛ څو گرد (تول) کتونکی هر شی بی تکلفه ولیدی شی او تول مشاهدات په ښه دول (طریقه) سره وکړی شی.

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَن يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾

وویل (موسٰی) وقت د وعدی د تاسی ورځ د جشن (د قبطیانو) ده او دا چه راتول به کړل شی خلق په وقت د څاښت کښې.

تفسیر: یعنی د انبیاؤ په کارونو کښې له سره هیڅ یو تلبیس او تلمیع نه وی. د دوی گرد (تول) معاملات ښکاره ـ واضح ـ او صاف وی ـ موسٰی علیه السلام وفرمایل «ښه په هم هغه ورځ کښې چه تاسی لویه میله او رسمی جشن کوئ په هم هغه ورځ کښې څه مهال(وخت)چه لمر ښه پورته راشی ـ نو دغه د مقابلی نمائش (ښودنه) هم شروع شی ـ یعنی په دغه میله کښې په هر ځای او هر وقت چه دیر خلق سره راتول شوی وی په رنا(رنړا) ورځ کښې دی دغه مقابله وکړله شی ـ څو کتونکی دیر زیات وی او د ورځی په رنا(رنړا) کښې هر څوک هر شی په ښه شان سره وگوری او هیڅ یوه اشتباه په منځ کښې واقع نشی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په لویه مجمع کښې له مقابلی څخه د دواړو طرفینو غرض دا ؤ چه هغه غوښته چه دوی د گردو (تولو) خلقو په مخ کښې بری او مغلوب شی ـ او هغو غوښته چه هغه بر او مغلوب شی د تولو وگړو په محضر کښې ـ د دغه جشن انعقاد چه د فرعون کلنی ؤ د مصر په گردو (تولو) ښارو کښې مقرر ؤ.»

فَتَوَلَّىٰ فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَىٰ ﴿٦٠﴾

پس مخ وگرځاوه (خپلو مشرانو ته) فرعون پس راتول ئی کړل (اسباب آلات) د مکر فریب خپل بیا راغی (موعد ته سره له جادوگرانو او اتباعو خپلو).

تفسیر: د دغی خبری د غوته کولو څخه وروسته فرعون له مجلس څخه پاڅید او د کوډګرانو د تولولو په ترتیباتو ئی لاس پوری کړ ـ او په داسی وسائلو او وسائطو پسی ولوید چه د هغو په اثر کوډګران بریالیان (کامیاب) شی او بالاخر له مکملی تیاری څخه وروسته په دیر قوت او طاقت سره په هم هغه ټاکلی (مقرر کړی) وقت د مقابلی په میدان کښی په داسی حال حاضر شو چه د کوډګرانو یو لوی فوج له ده سره ؤ؛ له دوی سره د انعاماتو او اکرامو لوئی وعدی هم کړی شوی وی او دوی ګرد (تول) په دی باندی ګمارلی شوی ؤ چه په هر ډول (طریقه) سره چه کیږی ښائی چه موسٰی علیه السلام ته ماتی ورکړئ ګواکی دوی د حق او حقانیت د مغلوبولو په فکر کښی ؤ.

قَالَ لَهُمْ مُّوسَىٰ وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُم بِعَذَابٍ ۖ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرَىٰ ﴿٦١﴾

وویل دغو (ساحرانو) ته موسٰی (نازل دی کړی الله پر تاسی) هلاکت د تاسی مه تړئ پر الله باندی دروغ پس هلاک به کړی تاسی په عذاب سره او په تحقیق خراب او نا امیده شو هر هغه څوک چه دروغ ئی وتړل (پر الله).

تفسیر: معلومیږی چه په دغه مجمع کښی موسٰی علیه السلام هر یوه ساحر ته د ده له حاله سره سم پند او نصیحت فرمایلی ؤ ـ کله چه کوډګران د حق مقابله په جادو سره کوونکی ؤ ـ نو هغوی ته ئی تنبیه ورکوله چه ګورئ په لوی لاس خپل ځانونه په هلاکت کښی مه اچوئ! د الله تعالٰی د قدرت نښی او معجزی او د انبیاؤ علیهم السلام معجزو ته سحر ویل ـ او بی حقیقته شیان د ثابت شویو شیانو او حقائقو په مقابله کښی وړاندی کول، ګواکی پر پاک الله دروغ تړل دی. اما د دروغ تړونکو خاتمه او انجام له سره ښه نه دی ـ بلکه اندیښنه شته چه پر داسی خلقو آسمانی آفت نازل شی ـ او د دوی بیخ او بکر وباسی ـ او بنیاد او اساس ئی ور وران کړی.

فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوَىٰ ﴿٦٢﴾

پس سره جګړه وکړه دغو (ساحرانو) په کار خپل پخپلو منځونو کښی (دغو جادوګرو) او پټ ئی وساته دغه راز (په منځ خپل کښی).

تفسیر: د موسٰی علیه السلام له دغه موعظه او تبلیغ څخه د کوډګرانو په جرګه کښی سخته ویره

او اندیښنه وړپیدا شوه ـ او پخپلو منځونو کښې ئې په جګړو او مناقشو لاس پورې کړ ـ چه مونږ له دغه سړی سره څه وکړو د ده خبرې د کودګرانو په شان له سره نه معلومیږی الغرض پخپلو منځونو کښې ئې سره بحث او مذاکرې کولې ـ او له ګردو (تولو) څخه جلا (جدا) شوی په ګوښې (بیل) مرکو او جرګو مشغول شول. بالاخر وروسته له ډیرو مناظرو ـ مخالفتونو او منازعو د فرعون له اثره متأثر شول او هغه خبرې او اترې ئې وکړې چه وروسته راځې.

قَالُوٓا۟ إِنْ هَٰذَٰنِ لَسَٰحِرَٰنِ يُرِيدَانِ أَن يُخْرِجَاكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ ٱلْمُثْلَىٰ ﴿٦٣﴾

وویل (جادوګرانو) دا دواړه خامخا ساحران دی اراده لرې دوی دواړه چه وباسی تاسی له ځمکې (ملک) د تاسی په سحر خپل سره او بوځی (محو کړی دوی دغه) لیاره (د دین) د تاسی چه ډیره غوره ده.

تفسیر: (په ان هذان) کښې دغه «ان» مخفف دی له مثقلې څخه ځکه دا لام فارق په مابین د نافیې او د مخففې پرې داخل شوی دی یا دغه «ان» په معنی د ما او دا لام په معنی د «الا» دی یعنی ماهذان الا ساحران) یعنی چه له پخوا راهیسی ستاسی کوم دین او رسوم جریان لرې هغه له منځه لرې کړی او خپل دین او طور او د جادو او کودو فن هم رائج کړی چه د هغه په زور په دغه ملک کښې ستاسی عزت (پت) او کمائی (ګټه) شته هم دغه دواړه وروڼه غواړی چه له تاسی څخه وشکوی او یواځې هم دا دواړه پرې قابضان شی.

فَأَجْمِعُوا۟ كَيْدَكُمْ ثُمَّ ٱئْتُوا۟ صَفًّا ۚ وَقَدْ أَفْلَحَ ٱلْيَوْمَ مَنِ ٱسْتَعْلَىٰ ﴿٦٤﴾

پس راجمع کړئ تاسی (اسباب د سحر او) مکر خپل بیا راشئ میدان د معارضی ته صف صف، او په تحقیق بریالی (کامیاب) شو نن ورځ هغه څوک چه غالب شو

تفسیر: یعنی د موقع اهمیت وپیژنئ! وقت له لاسه مه باسئ! په پوره همت او قوت سره ګرد (تول) یو ځای شئ! ـ او د دوی د ړه کولو تدبیر وکړئ! او دفعتاً داسی حمله پرې وروړئ! چه په یو وار کښې د دوی قدمونه وښوئیږی او وبرځیږی ـ چه د نن ورځې جګړه فیصله کوونکې جرګه ده ـ د نن ورځې بری دائمی کامیابی او د تل بری دی. هر هغه فریق چه نن غالب او بریالی (کامیاب) شی نو هغه د همیشه دپاره منصور او مفلح ګڼلی کیږی.

قَالُوا يٰمُوسٰى اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ اَلْقُوْا ۚ

وويل (كودګرانو) اى موسٰى يا به ته غورځوى (اول همسا خپله) او يا به شو مونږ اول د هغه چا چه غورځوى (همسا خپله) وويل (موسٰى) بلكه وغورځوئ تاسى ړومبى (نو واچول ساحرانو اسباب د سحر خپل).

تفسير: موسٰى عليه السلام په ډيرى بى پروائى سره جواب وركړ چه نه ړومبى تاسى خپلى ننداري راوښيئ او خپلى چارى مو راښكاره كړئ! څو د باطل د زور آزمويلو څخه وروسته د حق غلبه په پوره ډول (طريقه) سره درښكاره شى ـ دغه قصه د الاعراف په (١٢) ركوع كښى پخوا له دى نه هم ليكلى شوى ده هلته دى ولوسته شى.

فَاِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى ﴿٦٦﴾

پس ناڅاپه (دغه وقت) هغه پړى د دوى او همساګانى د دوى په خيال كښى راوستى كيدى دغه (موسٰى ته) له وجه د سحره د دغو (ساحرانو) داسى چه بيشكه دغه (ماران دى چه) مندى وهى (او ځغلى).

تفسير: يعنى د ساحرينو له نظربندئ څخه موسٰى عليه السلام ته داسى په نظر ورتلى چه ګواكى دغه ګرد (ټول) پړى او همساګانى د مارانو (منګورانو) په شان مندى رامندى وهى ځغلى او راځغلى او په واقع كښى خبره داسى نه وه.

فَاَوْجَسَ فِىْ نَفْسِهٖ خِيْفَةً مُّوْسٰى ﴿٦٧﴾

بيا ومونده په نفس خپل كښى ويره موسٰى (چه خلق به د سحر او معجزى فرق ونشى كړى او ګمراه به پاتى شى).

تفسير: يعنى د كودګرانو د دغى چارى د ليدلو څخه ناپوهان تير نه وځى او حمقا ونه غوليږى او د سحر (كودو) او د معجزى په منځ كښى به سره فرق ونه كړى شى ـ نو په دغه صورت كښى به د حق غلبه نه واضح كيږى. د خوف دغه مطلب د وروستنى جواب څخه څرګنديږى

(ښکاریږی).

قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنتَ الْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾

ومو ویل (موسٰی ته) مه ویریږه (په زعم خپل) بیشکه ته چه ئی هم دا ته ئی دیر غالب.

تفسیر: یعنی ویره له خپل زړه څخه وباسه! او دغسی وسوسی ته په خپل زړه کښی ځای مه ورکوه! الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) حق ته بری او غلبه ورکوی او تل ئی په ارتقاء او اعتلاء کښی ساتی (او په دی کښی پنځه مبالغی دی (١) حرف د تحقیق. (٢) تکرار د ضمیر. (٣) تعریف د جزاء (٤) لفظ د علو (٥) صیغه د مبالغی).

وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا ۖ

او وغورځوه هغه شی چه په ښی لاس د تا کښی دی چه له حلق څخه ښکته تیر کړی هغه شیان چه دوی جوړ کړی دی (او خپلی ګیدی ته ئی وغورځوی)

تفسیر: یعنی خپله همسا په ځمکه وغورځوه! چه د دوی دغه ګردی (تولی) کودی او پلمی یوه نمری او ګوله کړی ـ او میدان د دوی له وجوده پاک شی.

إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ ۖ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَىٰ ﴿٦٩﴾

بیشکه هغه شی چه جوړ کړی دی دوی (او میدان د مقابلی ته ئی حاضر کړی دی) مکر د ساحر دی؛ او بری نه مومی ساحر (کودګر) هر چیرته چه راشی (او وی).

تفسیر: یعنی د کودګرانو کودی ـ سحر ـ جادو او نوری پلمی (تدبیرونه) چه څومره دی او تر هری اندازی پوری چه ورسیږی د حق په مقابله کښی له سره بری نشی موندلی ـ او نه پخپله کودګر هیڅ چیری فلاح موندلی شی نو ځکه په حدیث کښی د کودګر د قتل حکم ورکړی شوی دی.
(کله چه وغورځوله موسٰی علیه السلام همسا خپله او تیر کړ همسا هغه اسباب د سحر په خپلی ګیدی کښی

او وپوهیدل ساحران چه دغه معجزه ده سحر نه دی پس ولویدل بی اختیاره لکه چه فرمائی)

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَىٰ ﴿٧٠﴾

پس وغورځول شول کوډګران (نسکور) په دغه حال کښی چه سجده کوونکی ؤ (الله ته) (نو کوډګرانو) وویل ایمان مو راوړی دی په رب د هارون او (رب د) موسیٰ.

تفسیر: دغه کوډګران چه دیر فنی سری او د تخصص خاوندان وو سم د لاسه وپوهیدل چه دغه له سره سحر نشی کیدی او علی الیقین دغه له سحره د پاسه بل کوم حقیقت او کیفیت لری نو فی الحال د دوی زړونه د ایمان په رڼا (رنړا) سره روښان شول او د پاک الله د عظمت او قدرت په مقابل کښی سر په سجده ولویدل. دغه قصه د الاعراف په ۱۲ رکوع کښی لیکلی شوی ده.

قَالَ آمَنتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۖ

وویل (فرعون) چه تصدیق وکړ تاسی ده ته پخوا له هغه چه اذن درکړم زه تاسی ته (د تصدیق د ده) بیشکه چه دی خامخا مشر د تاسی دی هغه چه ښوولی ئی ده تاسی ته جادو.

تفسیر: یعنی بی ځما له اجازی او حکم صادرولو څخه تاسی ایمان راوړ او ځما فیصلی ته مو له سره غوږ کینښود او منتظر نشوئ نو معلوم شو چه تاسی او موسیٰ علیه السلام پخپلو منځونو کښی سره روغه او جوړښت سره کړی دی او دغه مقابله مو داسی راښکاره شوه لکه د زرګرانو جنګ چه په دغه سره غواړئ چه عوام الناس وغلوئ لکه چه د الاعراف په سورت کښی هم مذکور شو.

فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَىٰ ﴿٧١﴾

نو اوس به پری کړم زه خامخا لاسونه د تاسی او پښی د تاسی له خلافه (یعنی ښی لاس او کینه پښه ـ یا کین لاس او ښی پښه) او خامخا ځوړند به

کرم هرومرو (خامخا) تاسی په تنو د خرماؤ کښې ځو ستاسی د حال د لیدلو ځخه ګردو (تولو) ته پند او عبرت حاصل شی او خامخا معلوم به کړئ تاسی هرومرو (خامخا) چه کوم یو له مونږ نه ډیر سخت دی له جهته د عذاب او ډیر پاتی کیدونکی دی (زه که موسیٰ؟)

تفسیر: یعنی تاسی پخپل دغه ایمان راوړلو سره داسی راڅرګندوئ چه هم دا مونږه منجی یو او نور ګرد (تول) خلق (یعنی فرعون او فرعونیان) به په ابدی عذاب کښې اخته او مبتلا کیږی ـ نو اوس به درمعلوم شی چه د چا عذاب زیات سخت دی ـ او تر زیات وقت پوری پاتی کیدونکی دی؟

قَالُوا لَنْ نُّؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَآءَنَا مِنَ الْبَيِّنٰتِ وَالَّذِیْ فَطَرَنَا فَاقْضِ مَآ اَنْتَ قَاضٍ ؕ اِنَّمَا تَقْضِیْ هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ؕ﴿٧٢﴾ اِنَّآ اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطٰيٰنَا وَمَآ اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ ؕ

وویل (کودګرانو) چه له سره به غوره نه کړو تا په هغه چه راغلی دی مونږ ته له ښکاره ؤ معجزو او هغه (الله) چه پیدا کړی ئی یو مونږ پس وکړه ته هغه کار چه ته ئی کوونکی ئی بیشکه هم دا خبره ده چه حکم به ورکړی ته په دی ژوندون لږ خسیس (په قتل او په نورو تعزیراتو) بیشکه مونږ ایمان مو راوړی دی په رب خپل چه وبښی مونږ ته ګناهونه ځمونږ او هغه چه تا مجبوره کړی یو مونږ په (کولو د) هغه شی باندی له سحره (په مقابل د معجزی کښې)؛

تفسیر: یعنی مونږ داسی صاف حقانی دلائل ستا له خاطره نشو پریښودی؟ او د خپل حقیقی خالق د خوښی په مقابل کښې ستا هیڅ پروا نشو کولی ـ اوس هر ځه چه ستا له لاسه کیدی شی وئی کره ـ ستا خو هم دغومره زور رسیږی چه ځمونږ دغه فانی دنیوی ژوندون ختم کړی. که ته داسی وکړی نو هیڅ مضائقه نه لری، مونږ لا ږومبی له دی نه د دغه دارالفناء په مقابل کښې دارالبقاء ته ترجیح ورکړی ده او مونږ د دی دنیا د رنځ او راحت په فکر کښې نه یو او یوازی ځمونږ آرزو او تمنا هم دا ده چه ځمونږ مالک او مولیٰ له مونږه خوښ او رضاء شی ـ او ځمونږ ګرد (تول) ګناهونه خصوصاً هم دغه ګناه چه ستا د حکومت له خوفه بالجبر ځمونږ له لاسه صادره شوی ده. «یعنی چه د حق مقابله مو له جادو سره کړی ده» معاف وفرمایی وائی

چه کودګران د حضرت موسٰی علیه السلام د معجزی له لیدلو څخه په دی پوهیدلی وو. چه دغه جادو نه دی ـ او مونږ لره نه ښائی چه د ده په مقابل کښی ودریږو خو د فرعون په امر او د ده له ویری مو په مقابله لاس پوری کړل.

وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ﴿۷۳﴾

او الله خیر غوره دی (له جهته د جزا ورکولو له تا نه) او ډیر باقی پاتی کیدونکی دی (عذاب د ده).

تفسیر: یعنی هغه انعام او اکرام چه تا به مونږ ته راکاوه له هغه څخه ښه او تل پاتی کیدونکی اجر مؤمنینو ته د الله تعالیٰ له درباره ورکاوه کیږی. (وفرمایل الله تعالیٰ چه)

اِنَّهٗ مَنْ يَّاْتِ رَبَّهٗ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهٗ جَهَنَّمَ ؕ لَا يَمُوْتُ فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿۷۴﴾

بیشکه شان دا دی هر څوک چه راشی رب خپل ته کافر (په عقبٰی کښی) پس بیشکه شته ده ته جهنم دوزخ چه نه به مری په دی دوزخ کښی (چه هوسا «آرام» شی) او نه به ژوندون کوی (د ژوندون په څیر)

تفسیر: یعنی انسان لره په کار دی چه اول د آخرت په فکر کښی اوسی او داسی دی ونه کړی چه د مخلوق په اطاعت کښی د خالق معصیت وکړی ځکه چه د داسی مجرمانو د هستوګنی ځای ډیر بد ځای دی چه له هغه څخه نجات او ژغورنه (بچ کیدنه) په هیڅ یوه صورت سره ممکنه نه ده ـ دنیوی تکالیف او مشقات هومره چه وی یواځی د مرګ په راتګ سره ګرد (تول) ختمیږی. لیکن کفارو ته په دوزخ کښی هم مرګ نه وررسیږی چه د دوی هغه مصائب او تکالیف پای (انجام) ته ورسوی او د هغوی هغه جهنمی ژوندون به هم د ښه ژوندون په شان نه وی ـ یعنی د دوی هغه ژوندون به داسی وی چه پر هغه به مرګ په زرهاؤ درجو مرجح او بهتر وی. (العیاذبالله).

وَمَنْ يَّاْتِهٖ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصّٰلِحٰتِ فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجٰتُ الْعُلٰى ﴿۷۵﴾
جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ

او هر څوک چه راشي دغه (الله) ته (په قيامت كښې) په دې حال كښې چه مؤمن وي چه په تحقيق كړي ئې وي ښه (عملونه په دنيا كښې) پس دغه مؤمنان چه دي شته دوى ته (درجې) مرتبې ډيرې اوچتې (چه هغه مرتبې) جنتونه دي د(تل) هستوګنې چه بهيږي (له لاندې د ماڼيو او ونو) د دوى (څلور قسمه) ويالې هميشه به وي دوى په دغو (جنتونو) كښې.

تفسير: د مجرمانو بالمقابل ئې د دغو مطيعانو خاتمه او انجام بيان وفرمايله.

وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾

او دغه (درجې او جنتونه) جزاء ده د هغه چا چه ځان ئې پاک كړى وي (له خيرو د كفر او له ګناهونو)

تفسير: يعنې له چټلو خيالاتو ـ فاسده ؤ عقائدو ـ رذيله ؤ اخلاقو او خرابو اعمالو څخه پاک او صاف وي.

وَلَقَدْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى ۙ اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِيْ فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيْقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا ۙ لَّا تَخٰفُ دَرَكًا وَّلَا تَخْشٰى ﴿٧٧﴾ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُوْدِهٖ فَغَشِيَهُمْ مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾

او خامخا په تحقيق وحې كړې وه مونږ موسٰى ته داسې چه د شپې وباسه (له مصره) بندګان ځما (بني اسرائيل) پس جوړه كړه دوى ته (په وهلو د همسا خپلې سره) لياره په بحر (سيند) كښې وچه نه به ويريږې ته په تعقيب (د فرعون له ميندلو او نيولو د فرعونيانو نه) او نه به ويريږې (له ډوبيدلو) پس راغى په هغو (بني اسرائيلو) پسې (له وروسته) فرعون سره د لښكرو د ده پس لاندې كړل دوى له سيند څخه هغه څيز چه لاندې ئې كړل.

تفسير: كله چه فرعونيانو په ميداني مقابله كښې ماتې ومونډلې ـ او كودګران مشرف بالايمان شول او د بني اسرائيلو ثقل څه درووند شو ـ او موسٰى عليه السلام له كلو كلو راهيسې د الله تعالىٰ باهره آيات وروښوول ـ او هر شان حجت ئې په اتمام ورساوه ـ خو سره له هغه فرعون دغې خبرې ته تيار او آماده نشو چه حق ومنې يا بني اسرائيلو ته آزادي او خپلواكي وركړي ـ

دلته د الله تعالیٰ داسی حکم پر موسٰی علیه السلام صادر شو چه بنی اسرائیل له خپله ځانه سره روان کړه ! ـ او د شپې له مخې له مصره هجرت وکړئ ! ـ څو په دغه وسیله سره بنی اسرائیل له مظلومیت او غلامی څخه نجات ومومي ـ په لیاره کښې به سمندر (د قلزم بحیره) حائل کیږي لیکن تا غونډی د یوه اولوالعزم نبی په لیاره کښې نه ښائی چه سمندر هم حائل شي ـ نو د هم دغه سمندر په منځ کښې د خپل ځان دپاره داسی لیاره پیدا کړه ! تر څو پر هغې باندی له پوری وتلو څخه نه د دوبیدلو اندیښنه او نه د فرعونیانو د تعاقب او د درپسې راتللو او رسیدلو او نیولو خرخشه (تردد) وی ـ لکه چه موسٰی علیه السلام له هم دغه هدایت سره سم پر سمندر باندی خپله همسا ووهله چه په هغه سره اوبه له سره تر بیخه پوری څیری او دوولس کوڅې شوی او الله تعالیٰ باد ته امر وکړ چه سم د لاسه دغه ځمکه وچه کړه ! لکه چه آناً فاناً د سمندر عمق (نات) وچه سمه صافه لیاره شوه او په دواړو اطرافو کښې د سمندر اوبه لکه دیر لوی لوی غرونه ولاړ وی ﴿ فَانفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ﴾ پس څیر شو بحر پس وګرځیده هره ټوټه د اوبو لکه لوی غر» نو بنی اسرائیل پر دغه لیاره بی له کومه تکلیف او مشقته تیر شو وروسته فرعون سره له خپل عظیم الشان فرعونی لښکر د دوی د تعاقب او نیولو دپاره راغلل او دغه وچه سمه صافه لیاره ئی لیدلی په بنی اسرآئیلو پسی هلته ننوتل څه مهال (وخت) چه بنی اسرآئیل له سینده بیخی پوری وتل او فرعون سره له خپله فرعونی لښکره بیخی د سیند منځ ته ورسیدل الله تعالیٰ سمندر ته امر ورکړ چه له دواړو خواؤ اوبه سره یو ځای کړه ! او فرعون سره له فرعونیانو په خپله غیږ کښې تینګ ونیسه ! نو بیا په دی خبری پسی هیڅ مه ګرځه ! او له سره ئی پوښتنه مه کوه چه د سمندر امواجو (څپو) په څه شان دوی ګرد (تول) سره پناه کړل؟ او څرنګه د مرګی سور ښادر ئی پری وغوړاوه؟ او پخپله سره غیږ کښې ئی یخ پخ او تینګ ونیول.

وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدَىٰ ﴿٧٩﴾

او ګمراه کړ فرعون قوم خپل او (ورته ئی) ونه ښودله لیاره سمه

تفسیر: یعنی په ژبه سره خو ئی دیری دعوی کولی چه ﴿ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴾ لیکن ده خپل قوم ته څرنګه ښه لیاره وروښوده؟ بیشکه چه فرعون دغه مثال پر فرعونیانو ممثل کړ.

تینګ دی ساتمه په غیږ زه خو دوبیږم مین
له خپله ځانه سره تابه هم دوب کړم مین

همغسی چه د دی حال په دنیا کښې شو ـ هم هغه ئی په آخرت کښې هم په برخه کیږی ـ دلته له خپلو ګردو (تولو) ملګرو او لښکرو سره په سیند کښې دوب شول ـ هلته به هم له هم دغو

سره یو ځای د دوزخ په لمبو کښې دوبیږی لکه چه د هود په ۹ رکوع کښې مسطور دی
﴿ يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ ﴾

يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ قَدۡ أَنجَيۡنَٰكُم مِّنۡ عَدُوِّكُمۡ وَوَٰعَدۡنَٰكُمۡ جَانِبَ ٱلطُّورِ ٱلۡأَيۡمَنَ وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكُمُ ٱلۡمَنَّ وَٱلسَّلۡوَىٰ ۝٨٠ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقۡنَٰكُمۡ وَلَا تَطۡغَوۡاْ فِيهِ

(وفرمایل الله چه) ای بنی اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) په تحقیق نجات درکړ مونږ تاسی ته له دښمنه د تاسی (له فرعون) او وعده کړی ده مونږ له تاسی سره (په واسطه د موسیٰ) جانب د طور (چه) ښی (جانب دی) او نازل کړ مونږ پر تاسی من (ترنجبین) او سلویٰ (وریت کړی مرغان) خورئ تاسی له طیبو (پاکیزه ؤ شیانو) هغه چه رزق روزی مونږ درکړی ده تاسی ته او مه کوئ تجاوز په هغه (مرزوق کښې په اسراف اذخار بخل او کفران سره)

تفسیر: په دغه سره الله تعالیٰ بنی اسرآئیلو ته پند ورکوی چه وګورئ مونږ پر تاسی باندی څرنګه احسانات او انعامات فرمایلی دی ـ ښائی چه تاسی هم د هغه حق اداء کړئ! آیا دغه کومه وړه او کوچنی خبره ده چه تاسی ته مو د دغسی جابر او قاهر دښمن له لاسه نجات درکړ ـ او هغه مو په یوی ډیری عبرتناکی طریقی سره ستاسی تر سترګو لاندی هلاک او تباه کړ ـ بیا د حضرت موسیٰ علیه السلام په وسیله مو له تاسی سره وعده وکړه چه له مصر څخه د شام په طرف د ورتګ په وقت کښې د «طور» د غره هغی مبارکی او میمونی برخی ته چه په ښی لاس کښې پرته ده راشئ! نو تاسی ته به «توریت» درعطاء کیږی ـ د «تیه» په لق ودق او ډاګ سپیره میدان (میره) کښې ستاسی د خوراک دپاره مو «من» ترنجبین او «سلوا» مرغان او کرکان نازله کړه چه د هغو ذکر د البقره د سورت په (٦) رکوع کښې هم لیکلی شوی دی. د دغو احساناتو او انعاماتو په مقابل کښې تاسی ته دغه لائق او مناسب ؤ ـ چه هغه حلال او طیب ـ لذیذ ـ خوندور ـ او پاک شیان چه الله تعالیٰ تاسی ته عنایت فرمایلی دی د هغه استعمال په ډیر شوق او ذوق وکړئ! او په دغه معامله کښې له حده مه تیریږئ! لکه داسی چه ناشکری او اسراف وکړئ! یا په دغه فانی تنعماتو کښې بیخی محو او ډوب شئ او د الله تعالیٰ واجبه حقوق اداء نه کړئ! یا دغه د الله تعالیٰ درکړی شوی مال او دولت په مناهیو او معاصیو کښې ولګوئ یا هر چیری او هر ځای کښې چه د تعدیل ـ تأویل او مکر او فریب څخه ممانعت کړی شوی دی هلته په دغو تأویلاتو ـ مکر او فریب پسی مه ګرځئ! الغرض د الله تعالیٰ درکړی نعمتونه د

طغیان او عصیان آله له سره مه کرځوئ.

فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي ۖ وَمَن يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ ﴿٨١﴾

پس واجب لازم راکوز به شي پر تاسي غضب قهر ځما او هر څوک چه لازم واجب راکوز شي پر ده غضب ځما پس په تحقیق سخت وغورځید (په هاویه کښي).

تفسیر: یعني که تزئید وکړئ نو د الله تعالیٰ غضب به پر تاسي نازلیږي؛ او د ذلت او عذاب په تورو تیارو؛ غارونو کښي غورځول کیږئ!.

وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ ﴿٨٢﴾

او خامخا زه هرومرو (خامخا) ښه مغفرت کوونکی یم هغه چاته چه توبه ئی وویسته (له شرکه او ایمان ئی راووړ په تولو مؤمن به شیانو)

تفسیر: د مغضوبینو په مقابل کښي دغه د مغفورینو بیان وشو یعني هومره چه لوی مجرم وی که د زړه په صدق سره تائب شي ـ او د ایمان او صالح عمل لیاره ځان ته غوره کړی او پر هم دغه د ایمان پر سمه صافه لیاره تر مرګه پوری مستقیم پاتي شي نو د الله تعالیٰ په دربار کښي د مغفرت او د رحمت هیڅ کمی او تقلیل نشته.

وَمَا أَعْجَلَكَ عَن قَوْمِكَ يَا مُوسَىٰ ﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ أُولَاءِ عَلَىٰ أَثَرِي وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَىٰ ﴿٨٤﴾

او څه شي راګرندی کړی ته (چه ړومبی راغلی) له قومه خپله ای موسیٰ وویل (موسیٰ) دوی دغه دی (روان دی) راپسي له وروسته ځما (دیر نژدی) او جلتي می وکړه تاته (په راتلو کښي) ای ربه ځما دپاره د دی چه راضي شي ته (له مانه نه تکبراً).

تفسیر: حضرت موسیٰ علیه السلام حسب الوعده په دیره مینه او اشتیاق سره «طور» ته ورسید ـ

ښائی چه داسی حکم هم پری شوی وی چه د خپل قوم ځینی مشران او غټان هم له ځانه سره راولی ـ او هغوی به تری لږ څه وروسته پاتی شوی وی ـ او موسٰی علیه السلام به په ډیر شوق او ذوق سره مخ کښی وړاندی تللی وی؛ نو الله تعالیٰ وفرمایل ای موسٰی دومره ګړندی ولی راغلی؟ او خپل قوم او ملګری دی ولی وروسته پریښودل؟ عرض ئی وکړ چه ای رب العالمین ستا د خوښی او رضاء دپاره ډیر ژر حاضر شوم ـ او قوم هم دومره له ما څخنی لری نه دی ـ دغه دی راپسی راځی ـ **کذا فی التفاسیر ویحتمل غیر ذلک والله اعلم**

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾

وفرمایل (الله) پس بیشکه مونږ چه یو په تحقیق وموآزمویه قوم د تا وروسته له (راتللو د ستا) او ګمراه کړل دوی (یوه زرګر) سامری (په عبادت د خسی سره).

تفسیر: یعنی ته دلته راغلی ـ او ما ستا قوم په یو ډیر سخت امتحان کښی غورځولی دی چه د هغه سبب په عالم اسباب کښی سامری ګرځیدلی دی ځکه چه د هغه په اضلال او اغواء سره بنی اسرآئیلو د موسٰی علیه السلام په غیاب کښی د خسی (ګلګی او سخوندرکی) په عبادت لاس پوری کړ چه د هغه قصه د الاعراف په (١٨) رکوع کښی هم تیره شوی ده.

تنبیه: ځینی وائی چه د «سامری» نوم هم موسٰی ؤ ـ د ځینو په نزد سامری «سبطی» ؤ. د ځینو په نزد «قبطی» ؤ په هر حال د جمهور رائی دا ده چه دغه سری د موسٰی علیه السلام د عهد منافق ؤ ـ او د منافقانو په شان به په چل او فریب سره د مسلمانانو د ګمراه کولو په فکر کښی ؤ ـ د ابن کثیر روایت له اسرآئیلی کتابونو سره سم د ده نوم هارون دی.

فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ﴿٨٦﴾

پس راوګرځید موسٰی قوم خپل ته ډیر غضبناک خورا (ډیر) غمجن وویل (موسٰی) ای قومه زما آیا وعده نه وه کړی له تاسی سره رب د تاسی وعده حسنه (نیکه ښه د ورکولو د توریت)؟ آیا پس اوږده شوه پر تاسی زمانه (د بیلتون زما) او که اراده کړی وه تاسی چه لازم واجب راکوز شی پر تاسی

غضب قهر له جانبه د رب د تاسي پس خلافه کړه تاسي هغه وعده ځما (چه تاسي راسره کړی وه په ثبات سره په دين کښی).

تفسیر: يعني ځما په متابعت کښی تاسي ته د ديني او دنيوی هر قسم نيکی دررسيږی لکه چه ډيره عظيم الشانه نيکی هم دا اوس تاسي پخپلو سترګو سره وليدله ـ او هغه څه چه باقي دی هغه عنقريب دررسيږی ـ آيا له دغي وعدی څخه ډير زيات مدت تير شوی دی؟ چه تاسي دغه تير ګرد (تول) احسانات هير کړل او د وروستينو انعاماتو له ډير انتظار کولو څخه ستړی ستومان شوئ؟ يا عمداً او په لوی لاس مو له ما سره وعده خلافي وکړه؟ او د توحيد پر دين قائم پاتي نشوئ؟ او د الله تعالیٰ غضب مو ځان ته غوره کړ (کذا فسره ابن کثير رحمة الله عليه) يا ئی داسي مطلب واخيست شی له تاسي څخه الله تعالیٰ د ډيرشو ـ څلويښتو ورځو وعدی اخيستی وه چه دومره مدت به موسٰی عليه السلام په طور کښی معتکف وی او وروسته له هغه به توريت ورکاوه کيږی ـ نو آيا ډير زيات مدت تير شوی دی؟ چه تاسي له ډير انتظار کولو څخه ستړی شوی يئ؟ او د خسی عبادت مو ځان ته غوره کړی دی؟ يا عمداً د دغه حرکت مرتکب شوی يئ څو د الله تعالیٰ د غضب مستحق شئ ـ او له ﴿ فَأَخْلَفْتُم مَّوْعِدِى ﴾ څخه مراد هغه وعده ده چه بني اسرآئيلو له موسٰی عليه السلام سره کړی وه ـ چه تاسي مونږ ته د الله تعالیٰ له جانبه يو داسي کتاب راوړئ چه مونږ پری عمل وکړو او ستا په متابعت کښی مستقيم پاتي شو.

قَالُوا۟ مَآ أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا حُمِّلْنَآ أَوْزَارًا مِّن زِينَةِ ٱلْقَوْمِ فَقَذَفْنَٰهَا فَكَذَٰلِكَ أَلْقَى ٱلسَّامِرِىُّ ﴿٨٧﴾

وويل (بنی اسرآئيلو) چه نه مو دی کړی خلاف د وعدی د تا په اختيار خپل سره وليکن مونږ بار کړی شوی يو په پيټو له ګانو (زيوراتو) او کاليو (کپړو) د قبطيانو د قوم پس ومو غورځولی هغه (ګانی (زيورات) په اور کښی) او هم داسي وغورځولی (ګانی (زيورات) په اور کښی) سامری

تفسیر: يعني مونږ پخپل اختيار او په خپل سر داسي حرکت نه دی کړی ـ په دغه حرکت باندی مونږ د «سامری» په تحريک او ليار ښوونه سره اقدام کړی دی ـ صورت ئی داسي ؤ چه د فرعونيانو د ګانو (زيوراتو) او کاليو (جامو) هغه بار چه څمونږ پر اوږو بار ؤ ـ مونږ نه پوهيدلو چه له هغه سره څه معامله وکړو نو پخپلو منځونو کښی مو مشوره سره وکړه ـ او وروسته له هغه مو داسي غوټه کړه چه هغه هيسته وغورځوو نو «سامری هغه واخيست ـ او په اور کښی ئی ويلی کړل؛ او له هغه څخنی ئی د خسی تصوير جوړ کړ او هغه ئی راودراوه ـ دغه قصه د

«الاعراف» په سورت کښې هم تیره شوی ده هلته دی ولوستل شی.
تنبیه: د فرعونیانو ګانی (زیورات) څرنګه د بنی اسرآئیلو په لاس ورغلی وی یا به ئی هغه له دوی نه مستعار اخیستی وی یا د غنیمت د مال په دول (طریقه) به دوی ته په لاس ورغلی وی - یا به بل کوم صورت لری په دی کښې د مفسرینو اختلاف دی. هر یو صورت چه دی بنی اسرآئیلو د هغو استعمال د خپل ځان دپاره جائز نه ګانه - لیکن دا د ډیر تعجب او حیرت ځای دی چه له هغه څخنې ئی بت جوړول - او بیا د هغه په عبادت کښې مشغولیدل ئی جائز ګڼل.

فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُۥ خُوَارٌ فَقَالُوا۟ هَٰذَآ إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ فَنَسِىَ ﴿٨٨﴾

نو راوویست دوی ته (له هغه خندق څخه) یو خسی یو جسد چه ږ ده ته غږ (د خسی) نو وویل (سامری او تابعانو ئی) دغه د تاسی خدای دی او خدای د موسیٰ دی پس هیر کړی دی ده (خپل خدای دلته او طور ته تللی دی)؛

تفسیر: یعنی د موسیٰ علیه السلام څخه هیر شوی دی چه د الله تعالیٰ سره د خبری کولو دپاره طور ته تللی دی - الله خو دلته موجود دی یعنی هم دغه خسی دی (العیاذ بالله) ښائی دغه خبره به د دغو یهودانو وی چه په دوی کښې سخت غالبان وو.

أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾

(نو فرمائی الله) آیا نه ګوری دوی بیشکه شان دا دی چه بیرته نه ګرځوی دا (خسی) دوی ته خبره او نه مالک دی دوی ته د ضرر (د دفع کولو) او نه د نفعی (د رسولو).
په «الا یرجع» کښې «ان» مخفف دی له مثقل څخه چه اسم ئی محذوف دی (ای انه)

تفسیر: یعنی دغه ړانده په دغومره غته خبره هم ونه پوهیدل چه دغه بت چه نه له چاسره خبری کولی شی؛ نه چاته لږ څه نفع رسولی شی - او نه د څه نقصان رسولو اختیار لری؛ هغه څنګه معبود کیدی شی؟

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُونُ مِن قَبْلُ يٰقَوْمِ إِنَّمَا فُتِنتُم بِهِۦ ۖ وَإِنَّ رَبَّكُمُ ٱلرَّحْمَٰنُ فَٱتَّبِعُونِى وَأَطِيعُوٓا۟ أَمْرِى ﴿٩٠﴾

او خامخا په تحقيق وويل دوی ته هارون پخوا (له راتللو د موسٰی نه له طوره) ای قومه ځما بيشکه هم دا خبره ده چه ازمويلی شوی يئ تاسی په (عبادت) د خسی او بيشکه رب د تاسی هم دا رحمٰن دی (نه بل څوک) نو متابعت وکړئ ځما او اطاعت وکړئ د حکم ځما (چه حکم د ثبات دی په دين کښی).

تفسير: يعنی حضرت هارون عليه السلام په پسته ژبه سره دوی پوهولی وو چه پر دغه خسی تاسی غوليدلی يئ دا له سره ستاسی خدای نشی کيدی - ستاسی خدای يواځی رحمٰن دی ښه فکر وکړئ چه تر اوسه پوری ئی پر تاسی څومره رحمتونه نازل کړی دی؟ او څومره خپل نعمتونه ئی وورولی دی؟ نو تاسی ولی له هغه څخه مخ اړوئ؟ او له هغه څخه شلولی، له چا سره خپل ځان نښلوئ؟ زه د موسٰی خليفه يم او بالذات پخپله هم د نبوت خاوند يم - که خپله ښيگڼه (فايده) غواړئ - نو پر تاسی لازم دی چه ځما په طريقه او لياره لاړ شئ؛ او ځما خبره ومنئ او د سامری په تگی مه خطاء وځئ، چه هغه مو اغواء کوی - او له لياری مو باسی.

قَالُوا۟ لَن نَّبْرَحَ عَلَيْهِ عَٰكِفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَىٰ ﴿٩١﴾

وويل (بنی اسرآئيلو) چه هميشه به اوسو په (عبادت د) دی خسی محکم ولاړ تر هغه پوری چه بيرته راشی مونږ ته موسٰی (له طوره).

تفسير: يعنی د موسٰی عليه السلام تر راتگه پوری مونږ د دی خسی له عبادت څخه لاس نه اخلو - کله چه دوی راغلل نو هلته به وگورو هر کار چه وړ (لائق) او مناسب ؤ - هم هغه به کوو.

قَالَ يَٰهَٰرُونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوٓا۟ ﴿٩٢﴾ أَلَّا تَتَّبِعَنِ ۖ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِى ﴿٩٣﴾

وويل موسٰی پس له راتگه خپله له طوره ای هارونه څه شی منع کړی وی ته کله چه تا وليدل دوی چه گمراهان شول له دی چه متابعت دی ونه کړ (د حکم) ځما (په جهاد سره) آيا پس نافرمانی وکړه تا له حکمه ځما.

تفسیر: یعنی ما ته خپل خلیفه درولی وی او حکم می درکړی ؤ چه ځما په غیاب کښې د دوی اصلاح کوه او د مفسدانو په لیاره مه ځه نو بیا تا څه اصلاح وکړه؟ ولی مو د خپلو موافقینو په ملګرتوب له دغو خسی پرستانو سره سخته مقابله ونه کړه ـ او د خسی له عبادته مو دوی ستانه (منع) نه کړل ـ که دا مو له لاسه نه ؤ پوره نو ولی دی له دوی ځخه ونه شکوله او پر ما پسی رانغلی ـ الغرض تا د داسی صریحی ګمراهی له لیدلو سره ولی ځما د اصول او طریقی متابعت ونه کړ؟

قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي

وویل (هارون) ای ځویه د مور ځما مه نیسه ږیره ځما او نه (ویښتان د) سر ځما

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام له ډیره قهره او سختی غصی حضرت هارون علیه السلام ئی له ږیری او د سر له ویښتانو ځخه کلک نیولی ؤ د دی مفصله قصه د الاعراف په (١٨ رکوع) کښی تیره شوی ده د هغه په فوائدو کښی دی ولوستله شی.

إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَاءِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾

بیشکه زه وویریدم له دی نه چه وبه وائی ته (راته) چه بیلتون دی واچاوه په منځ د بنی اسرائیلو کښی (که چیری ما جنګ کړی وی) او ودی نه کتل امر (خبری) ځما ته

تفسیر: یعنی ځما په فکر کښی هم دغه خبره راغله چه ستا د راتګ انتظار له دی نه بهتر دی چه زه ستاسی په غیاب کښی کوم کار وکړم چه د هغه لامله (له وجی) به په بنی اسرائیلو کسی شقاق او نفاق واقع شی. ځکه ظاهر دی که مقابله یا انقطاع کیده ـ نو څه خلق به له ما سره کیدل؛ او ډیر کسان به مخالف کیدل ـ نو زه له دی نه ویریدم چه ته د خپل راتګ په وقت کښی دغه الزام په ما وانه ړوی چه ځما د راتګ انتظار دی ولی ونه کړ؟ او په قوم کښی دی ولی داسی تفرقه وغورځوله. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د تګ په وقت کښی موسٰی علیه السلام هارون علیه السلام ته داسی نصیحت فرمایلی ؤ چه ګرد (تول) قوم په اتفاق ساته نو ځکه هارون د خسی د عابدانو سره مقابله ونه کړه ـ هو په ژبه سره ئی دوی ډیر وپوهول مګر دوی ونه پوهیدل» لکه د هارون علیه السلام د وژلو دپاره هم تیار شول ﴿ وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي ﴾

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يٰسَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾

وویل (موسیٰ) پس څه وه ستا کار ای سامری (چه خلق دی ګمراه کړل)

تفسیر: یعنی موسیٰ علیه السلام د هارون علیه السلام د جواب او سوال څخه وروسته (سامری) ته تر قهر او عتاب لاندی ونیو او تری لازمه پوښتنی ئی شروع کړی ـ او وئی ویل چه ته دی په رښتیا خپل حقیقت بیان کړه! دغه حرکت دی د څه لامله (له وجی) کاوه ـ او بنا پر کوم اسباب او عوامل بنی اسرائیل ستا په لوری بی لیاری او ګمراه شول؟

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهٖ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ﴿٩٦﴾

وویل (سامری) چه نظر غورځولی ؤ ما په هغه شی باندی چه نظر نه ؤ غورځولی دوی په هغه شی باندی پس واخیستله ما یو موټی (خاوره) له قدمه د (آس د) رسول (جبرئیل) پس ومی غورځوله دا (خاوره په خوله د دی خسی کښی نو په غږیدو شو) او هم داسی ښائسته کړی ؤ ماته (دا کار) نفس ځما.

تفسیر: سامری وویل چه ځما نظر پر داسی یو شی ولوید چه د نورو فهم هغه ته ونشو ـ یعنی ما د الله تعالیٰ لیږلی پرښته (جبرئیل علیه السلام) پر آس سوره ولیده ښائی دا به په هغه وقت کښی وی چه بنی اسرائیل دننه په سیند کښی پر هم هغه وچه لیاره تلل ـ او د دوی تر شا فرعونی لښکر هم ننوتلی ؤ په دغه حالت کښی جبرئیل د دواړو ډلو په منځ کښی ولاړ ؤ ـ څو د یوی ډلی خلق د بلی ډلی له خلقو سره ګډ نشی او ضرر ونه رسیږی ـ په هر حال سامری به د کوم محسوس دلیل پر اساس یا له خپله وجدانه یا د کوم قسم تعارف په بناء په دی باندی پوهیدلی وی چه هم هغه جبرئیل علیه السلام دی ـ نو ځکه د ده د پښو یا د ده د آس د سوو له خاورو څخه یی یو موټی خاوره واخیسته ـ او بیا هم هغه ئی د هم هغه د خسی د سرو زرو په مجسمه کښی ورتوئی کړه ـ ځکه چه د ده په زړه کښی دغه فکر راغلی ؤ چه د روح القدس د پښو خاورو کښی به هرومرو (خامخا) څه نه څه تاثیر وی. حضرت شاه صاحب لیکلی «دغه سره زر د کفارو د هغو اموالو څخه ؤ چه په فریب اخیستی شوی ؤ ـ نو کله چه په هغه کښی هغه برکتی خاوره ولویده نو د حق او باطل د یو ځای کیدلو څخه تری داسی د یوی کرشمی شی جوړ شو چه هغه مجسمه د سا لرونکو په شان د روح او د غږ خاونده شوه له دغسی شیانو څخه دیر زیات ځان ساتنه په کار ده چه تری بت پرستی لا ترقی مومی».

تنبیه: د دی آیت کوم تفسیر چه پاس بیان شوی دی له کرامو صحابه ؓ ـ تابعینو ـ او مفسرینو علماؤ څخه هم دغه منقول دی ځینو زائغینو چه پر دی باندی طعن کړی دی ـ او د آیت لری له صوابه تأویلات ئی کړی دی ـ د هغه کافی جواب د «روح المعانی» خاوند ورکړی دی ـ دلته د دومره بسط موقع نه ده. **من شاء فلیراجع.**

قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ

وویل (موسٰی) پس ځه (له مونږه لری شه!) پس بیشکه شته تاته په دغه ژوندون کښی دا (عاقبت) چه وبه وائی (هر چا ته چه وئی وینی) چه مه لګیږه (په ما).

تفسیر: یعنی ماته دی لاس مه راوړاندی کوه! او مه راسره نژدی کیږه! او بیخی لری او جلا (جدا) راڅخه ګرځه! کله چه «سامری» د خسی لوبه او ننداره ئی د دی لامله (له وجی) جوړه کړی وه چه د لوئی ـ ریاست او جاه خاوند شی ـ او خلق له ده سره ملګری شی ـ او دی د خپل مشر او سردار په شان ومنی ـ نو ځکه هغه ته په دغه صورت سره مناسبه او کافی سزا ورکړه شوه ـ چه هیڅوک دی له ده سره نه نژدی کیږی بلکه سامری په دی مامور او مجبور شو چه ودانی څخه لری په صحراء او بیدیا کښی لکه یو ذلیل ځنګلی او وحشی ځناور اوسیږی او له سره دی د خلقو سره نه یو ځای کیږی.

وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَّنْ تُخْلَفَهُ

او بیشکه تاته (په آخرت کښی) وعده (د عذاب) چه له سره به خلاف نه کړ شی له تا سره له هغی وعدی څخه،

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په دنیا کښی (سامری) ته دغه سزا ورسیده چه د بنی اسرآئیلو له لښکرو څخه د باندی بیل اوسیده ـ که ده به له چاسره ملاقات یا خبری او اتری کولی نو طرفین به په تبه اخته کیدل ـ نو ځکه دی او خلق دواړه یو له بله ډیر لری لری ګرځیدل ـ او دا ئی چه فرمائلی دی چه دا یوه داسی وعده ده چه له سره تری نه مخالف کیږی ـ ښائی تری اخروی عذاب مراد وی. او ښائی چه د دجال وتل به هم د هم هغه سامری فساد په یهودانو کښی تکمیل کړی. لکه ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم کله چه مال ویشه ـ یوه سړی دوی ته وویل چه «په انصاف سره ئی ویشه!» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د «هم دی جنس خلق به خروج وکړی» هر هغه چه پر خپلو مشرانو اعتراض کوی او تنقیدونه

پرې نيسي هغوی خارجيان بلل کيږي. او هر هغه چه پر ديني مشرانو طعن وهي هم داسي دي».

وَانْظُرْ اِلٰٓى اِلٰهِكَ الَّذِىْ ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا ۭ لَنُحَرِّقَنَّهٗ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهٗ فِى الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾

وگوره معبود خپل ته دی هغه چه وی ته په عبادت د هغه کښی محکم ولاړ (چه خسی دی) خامخا سوځوو مونږ هرومرو (خامخا) هغه بيا به ئی بادوو، تار په تار کوو په سيند کښی په بادولو، تار په تار کولو سره.

تفسير: يعني ستا سزا خو هم دا شوه. اوس ستا د دروغو معبود کلائين هم ويلی کوم هغه خسی چه تا معبود درولی ؤ ـ او بيا دی پری زړه بايللی ؤ ـ او ورته ناست وی اوس ئی ستا تر سترگو لاندی توتی توتی او تکر تکر کوم او بيا ئی په سخت اور کښی سوځوم ـ او بيا ئی ايره هم د سيند په هوا کښی دوړوم ـ څو دی عابدانو او مينانو ته دغه خبره ښه واضحه او ښکاره شي چه دغو نورو ته به څو سود او زيان ورسوی؟ ـ حال دا چه دی خپل د ځان ساتنه او حفاظت هم نشی کولی.

اِنَّمَآ اِلٰـهُكُمُ اللّٰهُ الَّذِىْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ وَسِعَ كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾

بيشکه هم دا خبره ده چه معبود ستاسی (چه مستحق د عبادت دی) الله دی هغه چه نشته بل معبود مستحق د عبادت مگر هم دی دی چه محيط دی دی پر هر څيز له جهته د علم.

تفسير: د باطلو له لری کولو او امحاء سره به موسٰی عليه السلام خپل قوم ته د حق په طرف دعوت کاوه او داسی به ئی ورته ويل چه خسی څه شي دی هيڅ يو شي چه دير لوی هم وی ـ له سره معبود کيدی نشی ـ رښتين او حقيقی معبود خو هغه يو ذات دی چه ماسواء له هغه څخه د بل هيچا عبادت عقلاً ـ نقلاً او فطرتاً نه دی جائز ـ او د هغه لامحدود علم هری يوی ذری لره هم محيط دی.

كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَاۗءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ

هم داسي (لکه چه د موسٰی قصه مو وکړه تاته) قصي کوو پر تا (یعني تاته) له اخبارو د هغو امورو چه په تحقیق پخوا تیر شوي دي (له پخوانیو امتو)،

تفسیر: یعني د موسٰی علیه السلام او د فرعون او د هغو د اقوامو د قصي په شان د ډیرو نورو پخوانیو اقوامو واقعات هم مونږ تاته او ستا په وسیله ګردی (تولی) دنیا ته اوروو چه په هغو کښي ډیري فائدی او د تشویق او ترغیب او د تهدید او ترهیب وسائل او وسائط شته مثلاً د علم توفیر ـ د معجزاتو تکثیر ـ د انبیاؤ او د مسلمینو تسلی او ډادینه ـ د عقلمندانو عبرت او تذکیر ـ او د معاندانو په حق کښي تهدید او ترهیب. **وغیر ذلک من الفوائد**

وَقَدْ اٰتَيْنٰكَ مِنْ لَّدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾

او په تحقیق درکړی دی مونږ تاته خاص له جانبه خپله ذکر (پند چه قرآن دی).

تفسیر: یعني قرآن عظیم الشان مو درکړی دی چه پر دغو عبرت ښوونکو واقعاتو باندی مشتمل دی. (او ښائي چه مومنان ئی ښه ولولي او ښه عمل پری وکړی!).

مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهٗ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهِ ؕ وَسَآءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾

هر څوک چه مخ وګرځوی له دغه (قرآن یا له الله نه په نه ایمان راوړلو سره) پس بیشکه دی به بار کړی (په ځان خپل) په ورځ د قیامت کښي لوی بار (د عذاب) چه تل به وی په دغه (عذاب د لوی بار) کښي او بد دی دوی ته په ورځ د قیامت کښي له جهته د بارولو (عذاب د ګناه د دوی).

تفسیر: یعني له اعراض او تکذیب د ګناهونو کوم بار چه پر دوی باندی باریږی له سره به نه سپکیږی؛ دوی به همیشه تر هغه لاندی وی ـ بیا د هغه پورته کول کوم د خندا او مسخری خبره نه ده؛ څه مهال (وخت) چه دوی دغه د عذاب بد او سخت درانه پیتی پورته کوی؛ نو هلته پوهیږی چه دوی څومره تر یوه درانه پیتی لاندی کیوتلی دی؟

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾

په هغه ورځ کښې چه وپوکل شي (دوهم ځلې) په صور (شپيلۍ) کښې او راجمع به کړو مجرمان (کافران) په دغه ورځ شين سترګي (تور مخي).

تفسير: يعنې د محشر د راوستلو په وقت کښې به زانده وي، يا ښائې هم داسي د هغوی سترګي به شنې وي چه د خلقو په نظر ښکاره شي ـ په هر حال که زومبي معنې واخيستله شي نو دغه د يوه خاص وقت ذکر دی ـ بيا به سترګي ويرانستلي شي ـ ځو دوزخ او نور ووينی
﴿ وَرَءَا الْمُجْرِمُونَ النَّارَ ﴾ جزء ١٥ الآية ـ (د الكهف ٥٣ آيت ٧ ركوع) ﴿ أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا ﴾
جزء ١٦ (د مريم ٣٨ آيت ٢ ركوع).

يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾

چه ورو ورو پټې پټې خبرې به کوي په منځ خپل کښې (او داسي به وائی چه) درنګ نه دی کړی تاسي مګر لږې (ورځې په دنيا کښې).

تفسير: يعنې دوی چه له قبره وونځي ـ او د آخرت د ورځې هولناک واقعات وګوري ـ او دغه اوږده ورځ ووينی ـ نو د قبر شپې ورته دومره لږې ښکاري چه ته به وائی يوه هفته يا لس ورځې ئې هلته تيرې کړې دي ـ بلکه دنيا ډير ژر پرې تيره شوې ده ـ د دې دنيا مزې او خوندونه او اوږده اميدونه ئې ګرد (تول) هيريږي ـ د خپل عمر په خوشې ضائع کيدلو به ندامت کوي يا ښائې د معذرت په ډول (طريقه) به داسي وائی ـ يعنې په دنيا کښې مونږ ته ډير لږ مدت د هستوګنې موقع راکړې شوې ده ـ او فرصت مو بيخې ونه موند چه آخرت ته مو څه سامان تول کړی وی لکه چه د جزء ٢١ (د روم په ٥٥ آيت ٦ ركوع) کښې ئې فرمايلي دي
﴿ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ ﴾ الآية ـ

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ

مونږ ښه عالمان يو په هغو اقوالو چه دوی ئې وائی.

تفسير: يعنې پټې خبرې هم ځمونږ څخه نه پټيږي. هغه پټې خبرې او مشورې چه دوی ئې په خپلو منځونو کښې سره کوی ګردې (تولې) مونږ ته ښې معلومې دي.

إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾

کله چه ووائی ډیر کامل د دوی له حیثه د روش (چه فکر او عمل دی) چه څنډ (تاخیر) نه دی کړی تاسی (په دنیا کښی) مګر یوه ورځ.

تفسير: یعنی هغه چه د دوی په منځ کښی زیات عقلمن؛ هوښیار او صائب الرأی وی هغه به وائی خانه! لس ورځی! نه لس ورځی چیری یوائحی یوه ورځ ئی وګڼه! ده ته ئی زیات عقلمن او د ښی طریقی خاوند ځکه وویل چه دی به د دنیا په زوال او فناء او د آخرت په دوام او بقاء او د هول په شدت او په نورو شیانو له نورو څخه ښه پوهیدلی وی.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴿١٠٥﴾
فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَّا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿١٠٧﴾

او پوښتنه کوی له تا نه له (احواله د) غرونو (چه د دوی به څه احوال وی په ورځی د قیامت کښی؟) پس ووایه دوی ته چه تار په تار او تیت ؤ پرک (خواره واره) به کړی دغه (غرونه په شان د غبار) رب ځما په تار په تار کولو سره، پس پری به ږدی دا ځمکه یو تش ډاګ هوار، چه نه به وینی ته په دغه (ځمکه) کښی خکته والی او نه اوچت والی (هیڅ قدر).

تفسير: یعنی د قیامت پر ذکر به د حشر منکرین د استهزاء په ډول (طریقه) وائی. چه د داسی سختو سختو عظیم الشانو غرونو حال احوال به څرنګه کیږی؟ آیا دغه به هم توتی توتی کیږی؟ د دوی په جواب کښی داسی ووایئ چه هو! د الله تعالیٰ د لامحدوده قدرت په مقابل کښی غرونه څه عظمت او حقیقت لری ـ دغه غرونه هم په لږ وقت کښی خاوری ایری کیږی ـ او د غرونو ذرات او بخرکی د تکول شویو وړیو په شان په هوا کښی الوځولی کیږی ـ او ځمکه به بیخی صافه او هواریږی چه له سره به هیڅ لوړه اوچته) او ژوره (خکته) نه پکښی لیدله کیږی ـ او د غرونو موانع او سدود بیخی له منځه ورک او صاف او پاکیږی.

يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ ۖ

په دغه ورځ (د قیامت) کښی به متابعت وکړی (دا مخلوق د بلنی) د بلونکی نه به وی کوږوالی له دغی (بلنی د بلونکی څخه)،

تفسیر: یعنی هر چیری چه پرښته غر وکړی او هر چیری ئی چه ورغږ کړی؛ ګرد (تول) خلق به سم برابر د غشي او د مردک (ګولۍ) په شان همله ته ورځغلی ـ نه به د غږ کوونکی په غږ کښې څه کوږوالی وی او نه د دغو مندو وهونکو په مندو او ورتګ او ځغاسته کښې څه کوږوالی او وړاندی او وروسته لیدل کیږی؛ کشکی دوی په دنیا کښې هم د الله تعالیٰ د داعی او بلونکی پر غږ پسی هم داسی سم برابر تلی ـ او پری په دیر شوق او ذوق سره غوندیدلی ـ چه هلته ئی څه په ښه او کار ورتلی خو مع‌الاسف دوی دلته له خپلی بدبختی او کږو تلو لامله (له وجی) تل په کږو لیارو ځی او خرابه طریقه ځان ته غوره کوی.

وَخَشَعَتِ الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ اِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾

او چپ به شی غږونه (له ډیره هیبته) دپاره د رحمٰن پس نه به اوری ته مګر کښېهار د قدمونو.

تفسیر: یعنی د محشر د ورتګ په وقت کښی پرته (علاوه) د پښو د کښېهار او د ورو غږه بل هیڅ یو غږ او آواز نه آوریدہ کیږی او د الله تعالیٰ د خوف او هیبت لامله (له وجی) بل هیڅ یو غږ او غوږ به نه وی که څوک څه وائی هم خو دغومره ورو ورو به ئی وائی چه ایله به ئی شوندی خوځیږی او بل هیڅ شی تری نه څرګندیږی (ښکاریږی).

یَوْمَئِذٍ لَّا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِیَ لَهٗ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾

په دغه ورځ (قیامت) کښی نه رسوی فائده شفاعت (هیچا ته) مګر هغه چاته چه اذن کړی دی د هغه په حق کښی رحمٰن (چه شفاعت ئی وکړ شی) او راضی دی (الله) له دغه (مشفوع شخصه) له حیثیته د وینا (چه کلمه د توحید ده).

تفسیر: یعنی د هغه سپارش چلیږی چه ورته د الله له طرفه د سپارش اجازت ورکړی شوی وی د هغه شافع وینا د پاک الله خوښه وی ـ او خورا (دیر) ښی خبری ئی ویلی وی ـ او د داسی سری سپارش وکړی چه د هغه مشفوع خبره ﴿لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ﴾ د پاک الله په نزد خوښه او پسنده شوی وی د کفارو په حق کښی د هیچا سعی او سپارش له سره په درد نه خوری او نه چلیږی.

یَعْلَمُ مَا بَیْنَ اَیْدِیْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا یُحِیْطُوْنَ بِهٖ عِلْمًا ﴿١١٠﴾

عالم دی الله په هر هغه څه چه په منځ کښې د دوی وی (له اخروی امورو) او هر هغه څیز چه پسی شا د دوی دی (د دنیوی امورو) او نه به شي احاطه کولی دوی په (ذات او په معلوماتو) د دغه (الله) له جهته د علم.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ علم پر ګردو (تولو) محیط دی. لیکن د بندګانو علم پر الله تعالیٰ یا د الله تعالیٰ پر معلوماتو محیط او چاپیر نه دی ـ نو ځکه هم ده ته پخپل محیط علم معلوم دی چه چاته د چا د شفاعت دپاره ښائی موقع ورکړه شي.

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ۖ

او ذلیل شول (خاوندان د) مخونو هغه تل ژوندی قائم تدبیر والا د عالمو ته؛

تفسیر: یعنی په دغه ورځ کښې به د هغو لویو لویو سرکښو متکبرانو سرونه هم په ښکاره دول (طریقه) سره د دغه حی او قیوم الله په دربار کښې د دیرو ذلیلو او سپکو بندیانو په شان ښکته او پټ کیږی چه هغوی پخوا له دی نه له سره د الله تعالیٰ په مقابل کښې خپل سرونه نه وو ټیټ کړی؛ په دغه وقت کښې به په دیری عاجزی سره خپلې غاړې ږدی.

وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾

او په تحقیق خراب نا امیده شو هر هغه څوک چه پورته ئی کړ بار د ظلم

تفسیر: یعنی د ظالمانو له حاله بیخی پوښتنې مه کوه! چه څنګه خراب به وی د ظلم په لفظ کښې شرک او نور معاصی هم داخل دی. لکه چه د لقمان د سورت په (٢) رکوع (١٣) آیة (٢١) جزء کښې راغلی دی ﴿ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴾ او د جزء ٤ د آل عمران په ١٣٥ آیت (١٤) رکوع) کښې ﴿ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ ﴾ لولو ـ د هر یوه ظالم خرابی به د ده د ظلم له درجې سره موافقه وی.

وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾

او هر څوک چه وکړی له ښو (عملونو) حال دا چه وی دی مؤمن پس نه ویریږی (دی په آخرت کښې) له ظلم بی انصافی او نه له نقصان.

تفسیر: داسی بی انصافی چه کومه نیکی ئی ضائع کړه شی ـ یا په هغه ګناه ئی ونیسی چه ئی نه وی کړی او نقصان رسونه داسی چه له استحقاقه لږ ثواب او بدل ورکړ شی.

وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا وَّ صَرَّفْنَا فِيْهِ مِنَ الْوَعِيْدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ اَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾

او هم داسی (لکه چه قصه مو وکړه د انبیاؤ او اممو او د قیامت) نازل کړی دی مونږ دغه کتاب قرآن په عربی (ژبه) او بیا بیا راوړی دی مونږ په دی قرآن کښی له آیاتونو د وعید (مکرر) دپاره د دی چه دوی پرهیز وکړی یا پیدا کړی دغه (قرآن) دوی ته ذکر (پند او تری عبرت واخلی).

تفسیر: یعنی لکه چه دلته د محشر احوال او د هغه د نیکو او بدو نتائج صاف صاف اورولی شوی دی. هم داسی مونږ پوره قرآن په صافی عربی ژبی سره نازل کړی دی څو هغه خلق چه د ده ړومبنی مخاطبان دی د هغه له لوستلو له الله تعالیٰ څخه وویریږی ـ او د تقویٰ لیاره غوره کړی ـ او که سم د لاسه داسی ونشی ـ نو اقلا د دوی په زړونو کښی د عاقبت او انجام څه فکر ـ غور او اندیښنه خو پیدا شی ـ ممکن دی چه هم دغه غور او فکر ورو ورو ترقی او تزئید ومومی ـ او دوی د هدایت په لیاره راولی ـ او د دوی په وسیلو نورو ته هدایت ور په برخه شی.

فَتَعٰلَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۚ

نو لوی اوچت دی الله (په ذات او صفاتو خپلو کښی له تولو عیبونو او نقصاناتو) چه پادشاه دی (د پاچاهانو) حق دی (وعد او وعید د ده)

تفسیر: یعنی هغه پاک الله چه داسی عظیم الشان قرآن نازل فرمایلی دی او خپلو بندګانو ته ئی داسی رښتیاء صافی ـ سمی ـ اساسی ـ خبری د دوی د فائدی دپاره اورولی دی.

وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُّقْضٰٓى اِلَيْكَ وَحْيُهٗ ۡ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴿١١٤﴾

او تلوار مه کوه ته (ای محمده!) په (لوستلو د) قرآن پخوا له هغه چه پوره کړه شي تاته وحی د ده او ووایه (ای محمده) ای ربه ځما زیات کړی ما له جهته د علمه.

تفسیر: یعنی هر کله چه پاک قرآن داسی مفید او عجیب شیز دی نو هم هغسی چه مونږ هغه په تدریج ورو ورو پر تا نازلوو ـ ته هم د هغه په اخیستلو کښی له جبرئیل علیه السلام څخه تلوار او جلتی مه کوه! څه مهال چه پرښته وحی درآوروی ته ئی په عجلت له هغی سره مه لوله؛ ځکه چه مونږ د دغی خبری عهد او پیمان درسره کړی دی ـ چه نه به ئی پریږدو عظیم الشان قرآن د تا له سینی څخه ووځی ـ نو ته ولی په دغه فکر او اندیښنه کښی ځان ربړوی (تکلیف ورکوی)؛ نه چه د پاک قرآن کوم توری له ما څخه هیر شی ـ بلکه د دغه فکر په ځای داسی دعاء وکړه چه ای الله تعالیٰ د قرآن لا زیاته پوه او له حده زیاته علوم او معارف راته عطاء کړه! وګوره چه آدم علیه السلام په یوه شیز کښی بی موقع تعجیل کړی ؤ ـ د هغه انجام څنګه شو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «څه مهال (وخت) چه جبرئیل علیه السلام به قرآن راوړ نو محمد صلی الله علیه وسلم به د جبرئیل علیه السلام د لوستلو سره یو ځای هغه لوست او د دی یو ځای لوستلو څخه ئی مقصد دا ؤ چه راڅخه هیر نشی ـ له دی نه ئی پخوا هم منع فرمایلی وه ـ لکه چه په ۲۹ جزء د قیامت سورت په (۱٦-۱۷) آیة (۱) رکوع کښی راغلی دی ﴿ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ﴾ او تسلی ئی ورکړی وه چه د قرآن دریادول ـ او د هغه رسونه نورو خلقو ته ستاسی په وسیله ځمونږ په ذمه ده ـ لیکن د بشریت په مقتضاء شائی چه دغه توصیه ئی هیره شوی وی نو ځکه ئی په دغه آیت سره تقیید وفرمایه ـ او په دغه هیریدلو باندی ئی وروسته د «آدم علیه السلام» مثل هم بیان وفرمایه.

وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِن قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾

او خامخا په تحقیق حکم کړی ؤ مونږ آدم ته پخوا له دی نه پس هیر ئی کړ (هغه حکم) او ونه موند ده ته استقامت (صبر له منهی عنه) څخه.

تفسیر: هغه دی چه دانه ئی خوړلی وه ـ او د مخه حکم ئی هیر کړی ؤ یعنی قائم پاتی نشو ـ وروسته له دی د دغی قصی لړ تفصیل راځی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ هَٰذَا
عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ ٱلْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰٓ ﴿١١٧﴾

او یاد کړه هغه وقت چه وویل مونږ پرښتو ته چه سجده وکړئ (تعظیماً) آدم ته پس سجده وکړه (تولو) مګر (سجده ونه کړه) ابلیس؛ چه منع ئې راوړه پس وویل مونږ ای آدمه بیشکه دا (ابلیس) دښمن ستا دی او (دښمن) د ښځې ستا دی پس خبردار ودی نه باسی خامخا تاسی له جنته (په سبب د وسوسی او فریب) پس په مشقت کښې به پریوځې.

تفسیر: ظاهر دی چه د جنت آرامی او هوسائی (خوشالی) په بل کوم ځای کښې میسر کیدی نشی او پرته (علاوه) له جنته پر هر ځای کښې د خوړلو او څښلو؛ اغوستلو او د نورو ضروریاتو تدابیرو او ضروریاتو ته خامخا انسان ربړ ګالی (تکلیف برداشت کوی) او مشقت پر ځان آخلی.

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا۟ فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾

بیشکه مقرر دی تاته چه نه به وږی کیږې په دی (جنت) کښې او نه به بربنډ کیږې. او بیشکه ته به نه تږی کیږې په دغه جنت کښې او نه به دی ګرمی کیږې.

تفسیر: د انسانی له مهمو ضروریاتو څخه خوړل ـ څښل ـ اغوستل او د هستوګنې داسې ځای دی چه سړی پکښې له لمر ـ باران ـ باد او نورو اضرارو څخه مأمون او مصئون وی ـ په جنت کښې داسې تکالیف له سره نشته ـ او په جنت کښې له هر حیث او هر جهت څخه آرامی ـ راحت ـ طمانیت ـ امنیت ـ سکون او نور ګرد (تول) په زړه پوری وسائل او وسائط شته. دلته ئې د راحت ذکر ونه فرمایه یواځې ئې د تکالیفو له نفی کولو څخه ښائی داسې تنبیه او ایقاظ مقصود وی چه د جنت د وتلو څخه وروسته تاسی له دغو ګردو (تولو) شیانو سره مخامخ کیدونکی او د دغو ګردو (تولو) ربړو ګالونکی (تکلیفونو برداشت کوونکی) یئ!.

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطٰنُ قَالَ يٰٓاٰدَمُ هَلْ اَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلٰى ﴿١٢٠﴾

پس وسوسه واچوله دغه (آدم) ته شیطان (داسي چه ورته) وی ویل ای آدمه آیا دلالت وکړم تاته په ونه د تل ژوندی پاتی کیدلو او په پاچاهی چه نه زائلیږی (او تل پاتی کیږی).

تفسیر: یعنی داسی ونه دروښیم چه د هغی د میوی له خوړلو څخه مو ابدی ژوندون په برخه شی ـ او له سره مړه نشئ ـ او بی زواله پاچاهی به مو په برخه شی.

فَاَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفٰنِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَّرَقِ الْجَنَّةِ

پس وخوړله دوی دواړو له (میوی) د دغی ونی پس ښکاره شول دوی ته غلیظه عورات د دوی او شروع وکړه دواړو چه نښلولی پوری کولی دواړو پر ځان پوری له پانو د(ونی) د جنت (لپاره د ستر)

تفسیر: دغه گرده (توله) قصه په «الاعراف» او نورو سورتونو کښی مفصله تیره شوی ده ـ د هغو په فوائدو کښی دی وکتله شی مونږ هلته د دی پر اجزاؤ کافی او شافی کلام کړی دی.

وَعَصٰٓى اٰدَمُ رَبَّهٗ فَغَوٰى ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى ﴿١٢٢﴾

او نافرمانی وکړه آدم (له حکم) د رب خپل (په سبب د هیرولو د حکم د الله یا په اجتهادی خطا سره) پس چپ شو (له مطلوبه د خلوده) بیا غوره کړ دغه (آدم) لره رب د ده پس رجوع وکړه (الله) په آدم په قبول د توبی سره او هدایت ئی ورته وکړ (په ثبات او استقامت سره په توبه باندی او لیاره ئی ورته وښودله د ثبات)

تفسیر: یعنی کله چه د الله تعالیٰ د حکم په امتثال کښی قصور وشو او سم له خپله شانه سره د عزم او استقامت پر لیاره ثابت قدم نشو پاتی ـ نو هم دغه ئی په غوایت او عصیان سره تغلیظاً

تعبیر وفرمایه سم د «حسنات الابرار سیئات المقربین» له قاعدی سره ـ د دی بحث پخوا له دی نه هم تیر شوی دی یعنی د شیطان تسلط ئی پری نښود، بلکه فوراً ئی ورته د توبی توفیق وباښه ـ او سره له زیاتی پر زیاتی مهربانی د ده په طرف متوجه شو ـ او د خپلی خوښی پر لیاره ئی قائم کړ.

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ

وفرمایل (الله) چه کوز شئ دواړه له دغه جنته (یا له آسمانه) تول ځینی د تاسی د ځینو نورو دښمنان یئ!

تفسیر: که دغه خطاب یواځی د آدم او حوا علیهما السلام په لوری وی مراد به ئی داسی وی چه د دوی اولاده به په خپلو منځونو کښی سره دښمنان وی ـ لکه چه په رفاقت سره ئی گناه کړی وه د هم هغه رفاقت په بدل دا ور په برخه شو چه اولاده ئی پخپل منځ کښی سره دښمنان شول ـ او که دغه خطاب د ابلیس او آدم علیه السلام په لوری وی. نو مقصد به ئی داسی وی چه د دواړو په ذریاتو کښی به دغه دښمنی برابره قائمه پاتی کیږی ـ شیاطین به تل د بنیادمانو د ضرر رسولو په فکر کښی وی.

فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿١٢٣﴾

پس که راغی تاسی ته له طرفه ځما هدایت (چه کتابونه او رسولان دی) پس هر چا چه متابعت وکړ د هدایت ځما پس نه به گمراه کیږی (په دنیا کښی) او نه به بدبخت شی (په عقبٰی کښی).

تفسیر: یعنی نه د جنت له لیاری څخه گمراه او بی لیاری کیږی او نه له هغه څخه محرومیږی او تکلیف او ربړ (زحمت) به وگالی (برداشت کړی) له هغه اصلی وطنه چه راغلی دی بیا به بیرته بی اندیښنی او خرخشی (وسوسی) هملته ور ورسیږی.

وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا

او هر چا چه مخ وگرځاوه له ذکره (پنده) ځما پس بیشکه ده ته دی معاش تنگ (په دنیا یا سخت عذاب په قبر کښی).

تفسیر: یعنی هغه انسان چه د الله تعالیٰ له یاده غافل او محض د دغی فانی دنیا ژوندون د خپل مقصود قبله وګنی او وئی ګرځوی د هغه ګزران به مکدر او تنګ کړ شی ـ اګر که په سترګو له ده څخه ډیر مال او دولت او د عیش او عشرت سامان لیده کیږی مګر کله چه د ده زړه د قناعت او توکل د خلاء له وجی تل د دنیا د حرص او د ترقی په فکر کښی اوسیږی او د تقلیل له اندیښنی څخه تل نا آرامه وی ـ او تل د «شلو په سلو کول او ژر ئی زر ته رسولو» په چرتونو کښی ډوب تللی وی د موت یقین او د دولت د خطراتو اندیښنه د ده د روح سوهان په شان معامله کوی ـ د یورپ او امریکاء اکثرو متنعمینو ته وګورئ چه ځینی له هغو په شپه ورځ کښی تش دری ساعته او ځینی خوش قسمتان څلور پنځه ساعته ایله اوده کیږی. لوی لوی کروړپتیان او ملیونران د دنیوی مصائبو او مخمصو له لاسه چه کله په تنګ شی نو مرګ ته پر خپل ژوندون ترجیح ورکوی ـ او د دی نوعی خپل ځان وژلو او خودکشی مثالونه زیات مونده کیږی ـ نصوص او تجربی په دی باندی شاهدی دی چه په دغه دنیا کښی قلبی سکون او حقیقی اطمینان هیچا ته بی د الله تعالیٰ له یاده نه حاصلیږی ﴿ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴾

دیری ښی خوږوبی دی زړونو ته ښه خوښی ښښی
خوند به ئی څوک نه مومی څو ئی چه ونه څښی

ځینی مفسرین د «معیشة ضنکا» معنی داسی کوی هغه ژوندون چه پکښی خیر نشی داخلیدی ګواکی د خیر اخیستلو څخه پخپل ځان کښی تنګ شوی دی ـ ظاهر دی چه داسی یو کافر چه په دنیوی نشو کښی مست وی ـ د هغه ګرد (تول) مال ـ دولت ـ د عیش سامان ـ د عشرت وسائل ـ د تنعم اسباب به د ده په حق کښی د ځان وبال ګرځی. د هغی خوښی او خوشالی پای او انجام به څه وی؟ چه څو ورځی وروسته به ئی تباهی وی؛ هغی ته چیری ښائی چه سری خوښی یا خوشالی ووائی.
ځینی مفسرین له «معیشة ضنکاً» نه د قبر برزخی ژوندون مرادوی ـ یعنی پخوا له قیامته پر ده د سختی تنګی دوره راتلونکی ده څه مهال چه د قبر ځمکه هم پری تنګه کړه شی.
د «معیشة ضنکاً» تفسیر ځینو کرامو اصحابو په عذاب القبر سره هم کړی دی. بلکه (بزار رحمة الله علیه) په جیدو اسنادو سره له (ابو هریرة رضی الله تعالیٰ عنه) نه مرفوعاً روایت کړی دی په هر حال د «معیشة ضنکاً» لاندی دغه ګرد (تول) صورتونه داخلیدی شی (والله اعلم).

وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ أَعْمٰى ﴿١٢٤﴾

او پورته به کړو مونږ دی (له قبره او محشر ته به ئی راولو) په ورځی د قیامت کښی ړوند.

تفسير: يعني په سترګو ئې ړندوی او بيا ئې د محشر په لوری بيائي او په زړه سره به هم ړوند وی چه د هيڅ حجت په طرف به لياره نه مومي ـ دغه د حشر د ابتدائي مرحلي ذکر دی وروسته به ئې سترګې خلاصيږی ـ څو د دوزخ او نورو اخروی اهوالو معاينه وکړی شي.

قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِيْٓ اَعْمٰى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيْرًا ﴿١٢٥﴾

وبه وائي (دغه ړوند کافر) ای ربه څما ولی دی پاڅولم (راوستلم) زه ړوند حال دا چه په تحقيق زه وم بينا (په دنيا کښي).

تفسير: يعني هغه کافران چه په دنيا کښي د ظاهری سترګو خاوندان او په آخرت کښي ړومبی ړانده محشور کيږی ـ په تعجب او حيرت سره به سوال کوی (آخر له مونږه څه ګناه او قصور صادر شوی دی چه د هغه په بدل څمونږ سترګې راڅخه اخيستی شوی دی؟).

(نو وبه فرمائي پاک الله د عذاب د پرښتي په ژبه د دوی په جواب کښي)

قَالَ كَذٰلِكَ اَتَتْكَ اٰيٰتُنَا فَنَسِيْتَهَا ۚ وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى ﴿١٢٦﴾

وفرمايل (الله) هم داسي ؤ (لکه چه ته ئې وائي) خو راغلي ؤ تاته آيتونه څمونږ پس هير کړل تا هغه او په مثل (د هغو هيرولو ستا) نن ورځ هير به کړ شي ته هم پريښود به شي ته په عذاب کښي.

تفسير: يعني په دنيا کښي سره له دی چه څمونږ د قدرت دلائل او نښي مو ليدی او اوريدی خو نه مو پری يقين او نه مو پری عمل وکړ او داسي مو ځان تری بيخبره او ناکاره کړ چه ګواکي د هيڅ خبره مو نه اوريدلی او نه ليدلی وه؟ نو نن د هغه په بدل تاسی هم داسي هيرولی شئ لکه چه هلته مو له ځانونو خپلو څخه ړانده جوړ کړی ؤ ـ نو اوس دلته د هغه د مناسبی سزا موندلو او له خپلو ړانده پاڅيدلو او ړانده محشور کيدلو نه ولی حيرت او تعجب کوئ؟

وَكَذٰلِكَ نَجْزِيْ مَنْ اَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْۢ بِاٰيٰتِ رَبِّهٖ ؕ

او په مثل د هم دی جزا ورکولو (څمونږ دغو کفارو ته) جزا ورکوو مونږ هغه ته چه له حده ووت او ايمان ئې رانه وړ په آيتونو د رب خپل؛

تفسیر: یعنی هم داسی هر یوه مجرم ته به سم د هغه د حال په مناسبت سزا ورکوله کیږی.

وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى ﴿١٢٧﴾

او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی او ډیر باقی پاتی کیدونکی دی.

تفسیر: نو څکه ډیر لوی حماقت به وی چه د دی ځای له تکلیفه وویریږو او د هغه ځای د عذاب د نجات فکر ونه کړو ـ حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی دغه د ړندولو عذاب په حشر کښی دی او په دوزخ کښی لا زیات».

اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ يَمْشُوْنَ فِيْ مَسٰكِنِهِمْ ؕ

آیا پس نه دی ښکاره شوی (دغو کفارو ته دا) چه ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چه ځی تیریږی دوی په (تشو) کلیو (منازلو) ځایونو د دوی کښی

تفسیر: یعنی که پر هغه سزا چه دوی ته په آخرت کښی ورکوله کیږی متیقن نه وی نو آیا د تاریخی واقعاتو څخنی هم څه پند او عبرت نه آخلی د هم دغو مکیانو په شاوخوا کښی څومره اقوام د خپل کفر او طغیان لامله (له وجی) تباه او برباد شوی دی چه د هغوی قصی او افسانی د خلقو پر ژبو لا تراوسه جاری دی. او د هغوی له منځه د ځینو پر کندوالو او خرابو کلیو او ویجاړو ځایونو د شام او د نورو ملکونو د مسافرانو نظر هم لویږی او دوی پری تیریږی چه د هغو له لیدلو څخه ښائی د هغو اقوامو حالات مو در په یاد شی چه څرنګه هغوی په داسی حال کښی چه پر دغو ځایونو کښی ګرځیدل او لاندی باندی کیدل هلاک او تباه کړل شول.

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِى النُّهٰى ﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَّاَجَلٌ مُّسَمًّى ﴿١٢٩﴾ ؕ

بیشکه په دغه (اهلاک د منکرینو) کښی خامخا ډیر دلائل (د عبرت دی) خاوندانو د عقلونو ته. او که چیری نه وی هغه وینا چه پخوا ویلی شوی ده

(له طرفه) د رب ستا (په تاخير د عذاب سره) نو خامخا ؤ به دغه (هلاک د دوی) لازم (له دوی سره) او كه نه وی اجل (نيته) معلومه (د عمر د دوی نو به دوی معذبيدل په دنيا کښې).

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ رحمت پر غضب سابق دی نو ځکه مجرم ته تر ډير وقت پوری د اصلاح موقع ورکوی او د پوره حجت له اتمام څخه ئی ماسواء نه هلاکوی بلکه د دی امت په متعلق ئی دا هم فرمايلی دی ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ﴾ الآية - او له خپلی خاصی مهربانی عمومی مستأصل عذاب ئی له دغه امت څخه لری کړی دی - دغه خبره ده چه ستا د رب له طرفه صادره شوی ده - كه داسی نه وی او د هر مجرم قوم د عذاب دپاره يو خاص وقت مقرر نه وی نو په لازمی ډول (طريقه) به دوی په عذاب اخته کيدل - ځکه چه د دوی د کفر او شرارت مقتضی هم داسی ده چه ښائی علی الفور هلاک کړل شی - صرف پاس مذكوره مصالح مانع دی چه په هغو کښې لږ توقف واقع شوی دی آخر په قيامت کښې به د عظيم عذاب خوند وڅکی - او كله چه وقت راشی نو په دنيا کښې به هم د هغه زورور جنګ نمونه وګوری. لکه چه د «بدر» په غزوه کښې دوی له مسلمانانو سره تصادم وکړ او د هغه يوه وړوکی نمونه ئی وليده.

فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ

پس صبر کوه (ای محمده) پر هغو خبرو چه دوی ئی وائی

تفسير: يعنی عذاب په خپل مقرر وقت کښې خامخا واقع کيدونکی دی - دوی د دغه تاخير او امهال د ليدلو څخه هومره چتی(فضول) او چپوله خبری چه کوی ودی کړی - تاسی سم د لاسه دغه ګردی (تولی) خبری په ډير صبر او استقامت سره واورئ! او په ډير صبر او سکون د وروستنی نتيجی په انتظار کښې اوسئ - د کفر پر دغو کلماتو له حده زيات مضطرب کيدلو ته هيڅ ضرورت نشته. (دغه آيت منسوخ دی په آيت د سيف سره).

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

او تسبيح وايه سره له حمد، ثناء د رب خپل (لمونځ کوه) پخوا له ختلو د لمر (د سحر لمونځ) او پخوا له پريوتلو د دغه (لمر د ظهر او عصر لمونځ)،

تفسير: دغه د فجر او عصر لمونځونه شول. يعنی د احمقانو او شريرانو خبرو ته له سره غوږ مه ږدئ! او مه چرت پری خرابوئ! په ډير صبر او سکون سره د خپل الله تعالیٰ په عبادت کښې

مشغول او لګیا اوسئ! ځکه چه د الله تعالیٰ مدد له دوو شیانو حاصلیږی چه هغه صبر او صلوٰة دی کما قال الله تعالی ـ ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ ﴾ الآیة ـ

وَمِنْ اٰنَآئِ الَّيْلِ فَسَبِّحْ

او په ځینو اوقاتو کښی له ساعتونو د شپی پس تسبیح وایه (لمونځ ادا کړه د مغرب او عشاء)

تفسیر: په دغه کښی مغرب او عشاء بلکه د ځینو تفاسیرو له روایته سره سم د تهجد لمونځ هم داخل دی.

وَاَطْرَافَ النَّهَارِ

او په دواړو څنګو (اطرافو) د ورځی کښی (پر لمانځه ډیره توجه ولره یا په دغو اوقاتو کښی تسبیح سره له حمده وایه)

تفسیر: دغه د (جمعی او د) ظهر لمونځ شو ـ ځکه چه په دغه وقت کښی د ورځی د اول نصف او د آخر نصف سره یو ځای کیږی ـ بلکه په صحاح او قاموس او نورو کښی تصریح شوی ده چه «طرف» «طائفة من الشئ ـ طرف د کوم شی حصی ته وائی» او د خاص حد او د څندی په معنی نه دی په دغه صورت نهار جنس منلی کیږی او د هری ورځی هغه یوه خاصه برخه تری مراد کیدی شی چه هلته ورځ نیمائی کیږی.

لَعَلَّكَ تَرْضٰى ﴿۱۳۰﴾

ښائی چه ته به راضی شی (له الله په اجر)

تفسیر: یعنی که داسی د عمل طرز ولری نو تل به په دنیا او آخرت کښی خوښ او راضی اوسیږی ـ د دغه ډیر لوی اجر به در رسیږی. او له امت سره به دی مرسته (مدد) وشی په دنیا کښی ـ او مغفرت به وی په آخرت کښی ستا په شفاعت چه د هغه له لیدلو څخه به ته خوښیږی.

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا

مِّنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۙ لِنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ؕ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ﴿١٣١﴾

او مه اوړدوه (نظر د) سترګی خپلی (یعنی مه ئی اړوه) هغه څیز ته چه نفع ورکړی ده مونږ په هغه څیز سره چه قسما قسم دی دغو (کفارو) ته ښائست د ژوندانه لږ خسیس دپاره د دی چه وازمایو دوی په دی کښی؛ او رزق روزی د رب د تا (چه تاته ئی درکړی له نبوته علمه بهتر ډیر غوره) خیر او اوږده ده (له دنیوی نعماؤ څخه).

تفسیر: (شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «او مه اړوه دواړه سترګی خپلی هغه څیز ته چه نفع ورکړی ده مونږ په هغه سره قسما قسمو ته له خلقو ښائست د ژوندانه لږ خسیس» الخ) یعنی په دنیا کښی قسم قسم کافرانو مثلاً یهودانو ـ نصرانیانو ـ مشرکانو ـ مجوسیانو او نورو ته مونږ د عیش او تنعم کوم سامان چه ورکړی دی د هغو په طرف خپلی سترګی مه غړوئ او له سره مه ورته ګورئ! (لکه چه تر اوسه مو هم هغو ته نه دی کتلی) دغه تش د څو ورځو عشرت او پسرلی دی چه مونږ د هغه په وسیله د هغوی امتحان آخلو چه کوم یو احسان منونکی دی؟ او کوم یو غاړه غړونکی دی؟ هغه عظیم الشان دولت چه الله تعالیٰ تاته (ای محمده صلی الله علیه وسلم!) مقدر کړی دی ـ مثلاً عظیم الشان قرآن ـ د رسالت منصب ـ عظیمه فتوحات ـ رفع الذکر، د نامه لوړیدل ـ او د آخرت اعلیٰ مراتب د هغوی په مقابل کښی دغه فانی او حقیر سامان څه حقیقت لری ستاسی په برخه کوم دولت چه راغلی دی هغه له دغو دولتونو څخه ډیر ښه او بهتر دی او فی نفسه یا د خپل اثر په اعتبار تل باقی پاتی کیدونکی دی. په هر حال نه تاسی له دغه تکذیب او اعراض څخه مضطرب شئ! ـ او نه د دغو سازو او سامانونو او مالونو او دولتونو په طرف د التفات په نظر وګورئ!

وَاْمُرْ اَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ؕ

او امر کوه په اهل (بیت یا په اهل دین) خپل په کولو د لمانځه او ته هم کلک پری ولاړ اوسه؛

تفسیر: یعنی خپلو متعلقینو او اتباعو ته د لمانځه تاکید وکړئ! په حدیث کښی راغلی دی «کله چه وړوکی مو اوه کلن شی (د اعتیاد لامله) پر دوی لمنځونه کوئ! او څه مهال چه نهه کلن شی (که په ورو ورو ئی ونه منی) په وهلو سره پری لمونځ کوئ»

(مطلب دا چه هم خپل متعلقین پر لمانځه ودروه! او هم ته پخپله پر لمانځه صبر کوه او هیڅ مه غمجن کیږه په کار د رزق کښی څکه چه)

لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًا ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُكَ ۗ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿١٣٢﴾

نه غواړو مونږ له تا څخه روزی (نه ستا او نه د اهل ستا بلکه) مونږ رزق روزی درکوو تاته او عاقبت ښه خاتمه خاوندانو د پرهیزګاری ته ده.

تفسیر: په دنیا کښې مالکان پر خپلو مریو باندې روزی ګټی دغه مالک الملک یواځې بندګی غواړی او خپلو مریو ته په خپله روزی ورکوی (کذا فی الموضح) الغرض څمونږ له لمانځه څخه هغه ارفع او اقدس ذات ته هیڅ یوه فائده نه رسیږی بلکه د لمانځه څخه فائده هم مونږ ته عائده ده او د لمانځه له برکته په ښه شان سره روزی رارسیږی ﴿ وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مَخْرَجًا ۙ وَّيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ﴾ «٢٨ جزء د الطلاق (٢-٣) آية (١) رکوع» د هم دی لپاره دی

که د فرض لمانځه او د معاش په کسب کښې څه تعارض واقع شی الله تعالیٰ داسی اجازه نه کوی چه د معاش د کسب په مقابل کښې لمونځ ترک کړی! په هر حال ښائی چه هرومرو (خامخا) لمونځ اداء کړ شی روزی رسوونکی هم هغه الله دی چه د هغه په حکم سره لمونځ کوو ـ الحاصل د معاش د کسب د هغو ذرائعو حکم الله تعالیٰ نه دی صادر کړی چه د عبودیت د فرائضو په اداء کښې مخل او مزاحم واقع شی. انسان ته ښائی چه تقویٰ او پرهیزګاری اختیار کړی په پای کښې دی وګوری چه الله تعالیٰ په څه ډول (طریقه) له ده سره معاونت او امداد کوی؟

وَقَالُوْا لَوْلَا يَاْتِيْنَا بِاٰيَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ

او وائی (کفار) ولی نه راوړی محمد صلی الله علیه وسلم مونږ ته یوه معجزه (له طرفه) د رب خپل چه (مونږ ئی غواړو په تصدیق د نبوت خپل)؟

تفسیر: یعنی کومه داسی یوه ښکاره معجزه او نښه ولی نه راښیی چه د هغی په لیدلو سره مونږ ته بیخی د انکار او تردد موقع نشی پاتی که نه د دغومره ور څینو ویرولو او تخویفاتو څخه څه ګټه (فائده) حاصلیږی؟

اَوَلَمْ تَاْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِى الصُّحُفِ الْاُوْلٰى ﴿١٣٣﴾

آیا نه دی راغلی دوی ته مصدق دلیل برهان د هغه شی چه په کتابونو پخوانیو کښې ؤ.

تفسير: حضرت شاه صاحب ليکي «يعني په پخوانيو کتابونو کښې د آخري زماني د رسول خبر دی يا دا معنی چه د پخوانيو انبياؤ معجزې کافي دي. دغه رسول الله هم اصولاً د هغو پخوانيو خبرو تصديق او تقييد کوي. کومه نوې خبره نه وائي ـ يا دا چه د پخوانيو کتابونو سره موافق واقعات بيانوي». او ډير ښه تفسير څما په نزد هم هغه دی چه «ابن کثير رحمة الله عليه» او نورو اختيار کړی دی يعني دغه خلق له ضده او عناده وائي چه کومه معجزه او نښه دې ولې رانه وړه؟ آيا له سلهاؤ نورو معجزو او نښو څخه برسيره او له ګردو (تولو) څخه لويه معجزه او نښه دغه عظيم الشان قرآن هغوی ته نه دی رسيدلی چه د پخوانيو کتابونو د ضروريه ؤ مضامينو محافظ او د ده د صداقت دپاره د حجت او شهادت په ډول (طريقه) دی ـ او د هغه اعجاز له لمر څخه هم زيات ظاهر او ښکاره دی لکه چه د جزء ٢١ العنکبوت په ٥٠ ـ ٥١ آيت (٥) رکوع کښې داسې يو آيت لولو ﴿ وَقَالُوا لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَٰتٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۖ قُلْ إِنَّمَا ٱلْءَايَٰتُ عِندَ ٱللَّهِ وَإِنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴾

وَلَوْ أَنَّآ أَهْلَكْنَٰهُم بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِۦ لَقَالُوا۟
رَبَّنَا لَوْلَآ أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ ءَايَٰتِكَ مِن قَبْلِ
أَن نَّذِلَّ وَنَخْزَىٰ ١٣٤ قُلْ كُلٌّ مُّتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا۟ ۖ
فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَٰبُ ٱلصِّرَٰطِ ٱلسَّوِىِّ وَمَنِ ٱهْتَدَىٰ ١٣٥

او که چيرې مونږ هلاک کړي وی دوی په عذاب سره پخوا له دغه (قرآنه يا له محمده) نو خامخا به ويلي وی دوی ای ربه څمونږه ولی ونه ليږه تا مونږ ته يو رسول نو چه متابعت کړی وی مونږ د آياتونو ستا پخوا له هغه چه ذليل يا شرمنده شوی وی مونږ (په دنيا يا په عقبا کښې) ووايه (ای محمده دوی ته) چه هر يو (له تاسی او له مونږه عاقبت د امر ته) انتظار کوونکی دی. پس تاسی هم انتظار کوئ پس ژر پوه به شئ تاسی چه څوک دی ياران د لياری سمی صافی او کوم يو دی چه په سمه صافه لياره روان دی (مونږ که تاسی).

تفسير: يعني د داسې عظيم الشان نښان له ليدلو څخه وروسته وائي چه ولې دی کومه معجزه او نښه رانه وړه؟ او فرض ئې کړئ که مونږ نه وی ورښوولي ـ يعني قرآن مو نه وی نازل کړی ـ او پخوا د کتاب له انزاله او د رسول له ارساله دوی مو د کفر او شرک په سزا کښې د دوزخ په کنده کښې غورځولي نو دوی به شور ماشور ښلاوه او داسې به ئې ويل ای صاحبه! د سزا

ورکولو څخه پخوا ښائی څمونږ دپاره کوم کتاب او پوهوونکی دی رالیږلی وی چه مونږ ئی په ذلت او رسوائی باندی له اخته کیدلو څخه لا پخوا خبر کړی وی نو تا به لیده چه مونږ ستاسی د احکامو په تعمیل کښی څومره زیار (محنت) ایسته؟ الغرض که پاک قرآن نه نازلیده نو داسی به ئی ویل اوس چه نازل شوی دی له هغه څخه سترګی اړوی او له خپله ځانه خوښی کړی معجزی او نښی په مطالبی پسی لویدلی دی ـ د دوی مقصد له سره هدایت حاصلول نه دی ـ نو ځکه داسی فضولی او چتی(بیکاره) پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړوی ـ نو خیر دی دوی ته ووایه چه زه او تاسی دواړه انتظار باسو چه عنقریب له غیبه څه ځرګندیږی ؟ هلته به ګرد (ټول) حقائق ښکاره شی چه کومه یوه ډله پر سمه لیاره روان وه؟ او کومه له لیاری څخه بی لیاری شوی وه؟

تمت سورة طٰهٰ بتوفیقه وعونه ولله الحمد

سورة الانبياء مكية رکوعها (۷) آیاتها (۱۱۲) رقم تلاوتها (۲۱) تسلسلها حسب النزول (۷۳)
نزلت بعد ابراهیم

د الانبياء سورت مکی دی. (۷) رکوع (۱۱۲) آیتونه لری په تلاوت کښې (۲۱) او په نزول کښې (۷۳) سورت دی د ابراهیم علیه السلام له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ مُّعْرِضُوْنَ ①

نژدی شو خلقو ته (وخت د) حساب (او جزا) د دوی حال دا چه دوی په غفلت کښې دی (له دی حساب او جزا خپلی) مخ گرځوونکی دی (له) ایمان راوړلو څخه په دغه سره)

تفسیر: یعنی د حساب او کتاب او مجازاتو ساعت رارسیدونکی دی، لیکن دغه مشرکین او نور خلق په سخت غفلت او جهالت کښې پراته دی او د قیامت د څواب ورکولو دپاره هیڅ یو تیاری نه نیسی او کله چه دوی ته د الله تعالیٰ آیتونه اورول کیږی او نصیحت ورته وشی چه د غفلت له خوبه راویښ او راپورته شئ نو په ډیری بی پروایئ او بی‌اعتنایئ سره اوری او هیڅ اهمیت ورته نه ورکوی او داسی یو وضعیت اختیاروی چه گواکی دوی له سره له الله تعالیٰ سره مخامخ کیدونکی نه دی او نه څه حساب او کتاب ورسره کیږی. رښتیا ده
(الناس فی غفلاتهم ورحی المنية تطحن: خلق په خپلو غفلتونو کښی دی، او د مرگ ژرنده اوړه کوی).

مَا يَأْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنْ رَّبِّهِمْ مُّحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوْهُ
وَهُمْ يَلْعَبُوْنَ ② لَاهِيَةً قُلُوْبُهُمْ

او نه راځی دوی ته هیڅ نصیحت له (طرفه د) رب د دوی نوی (رالیږل شوی) مگر خو اوری دوی هغه (له خپل رسول څخه) حال دا چه دوی لوبی

(مسخری) پری کوی په دی حال کښی چه بوخت (مشغول) وی زړونه د دوی، (په دنیوی چارو او غافل وی له ضروری کارونو څخه)

تفسیر: یعنی د قرآن عظیم ډیر ارزښتناک (قیمتی) نصیحتونه دوی ته د لوبو او د ننداړو حیثیت لری او همغسی ئی اوری. که دوی په اخلاص سره پکښی فکر او غور او په تعمیل کښی ئی هڅه (کوشش) کولی نو د دوی دین او دنیا به دواړه ښه او سم شوی وی لیکن د دی له امله (وجی) چه د دوی زړونه بیخی له دی پلوه غافل او له یوه مخه په لوبو او ننداړو او تماشو کښی لګیا او بوخت (ډوب) دی نو څکه داسی غور او فکر کولو ته له سره وخت نه لری.

وَأَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ۝٣

او ښه پټوی راز (خپل) هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په ځانونو خپلو په شرک سره او وائی کفار) نه دی دا (محمد) مګر خو یو انسان په شان ستاسی آیا پس راځئ تاسی هغه جادو ته (د عقیدی له مخی چه له ده سره دی) حال دا چه تاسی ګورئ (چه دا جادو دی)

تفسیر: کله چه دوی له ډیر نصیحت اوریدلو څخه تنګ شول نو څو بی انصافان سره راټول شول او یوه پټه جرګه ئی سره جوړه کړه او د قرآن او رسول الله په متعلق ئی په داسی خبرو خوله بیرته کړه چه دغه رسول خو زموږ په شان یو انسان دی نه پرښته ده او نه له موږ څخنی د کوم زیات ظاهری امتیاز خاوند دی البته دی په جادو باندی پوهیږی، دغه کلام چه دی ئی لولی او موږ ته ئی اوروی، هرومرو (خامخا) د سحر او کوډو کلام دی نو بیا په تاسی باندی څه تکه (تندر) لویدلی ده چه په خپلو سترګو ئی ګورئ او بیا د هغه جادو په لومو (دام) کښی ځان نښلوئ لازمه ده چه هغه ته له سره مه نژدی کیږئ، ښائی چه عظیم‌الشأن قرآن ته به ئی د دی له امله (وجی) سحر ویلی وی چه په هغه کښی قوی او حیرانوونکی تاثیر دی او پټه جرګه ئی څکه کوله چه د هغو تدبیرونو دپاره چه په مستقبل کښی ئی کول تمهید شی او ظاهره ده چه پوه او هوښیار دښمن خپلی د دښمنی چاری پخوا له وخته نه ښکاره کوی او نه ئی مشهوروی او تش په پټه او مخفی ډول (طریقه) تبلیغات جاری ساتی.

قُلْ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝٤

وویل (رسول دوی ته) رب می عالم دی په وینا (د هر هغه چا چه وی) په

آسمان کښې او په ځمکه کښې او هم دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل که تاسی هر څومره پټې او مخفي مشورې وکړئ پاک الله له هغو ټولو څخه عالم او خبر دی چه د آسمانونو او ځمکو په هرو پټو خبرو او احوالو هم ښه خبر او علیم دی ستاسی په دغو مخفي او پټو خبرو او جرګو به څرنګه علم ونه لری؟ او ستاسی دغه پلمې (تدبیرونه) او حیلې (مکرونه) له هغه څخه څرنګه پټې پاتې کیدی شي؟.

بَلْ قَالُوٓا۟ أَضْغَٰثُ أَحْلَٰمٍۭ بَلِ ٱفْتَرَىٰهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِـَٔايَةٍ كَمَآ أُرْسِلَ ٱلْأَوَّلُونَ ۝٥

بلکه (دغه کفار) وائي (چه دغه قرآن) ګډوډ خوبونه دی بلکه له خپل ځانه ئې جوړ کړی دی بلکه دی شاعر دی پس باید راوړی مونږ ته کومه لویه معجزه لکه هغه (معجزه) چه لیږلی شوی وو لومړنی (انبیاء په هغو سره).

تفسیر: د پاک قرآن په اوریدلو سره به د ډیر ضد او عناد له کبله (وحی) داسی بدحواسه کیدل چه له سره به په یوه فکر او رأیه باندی قایم نه پاتې کیدل، کله به ئې ورته جادو (کوډی) وئیل کله به ئې ګډوډ پریشانه خوب باله کله به ئې داسی ویل چه دا خبری دی له ځانه جوړوی او مونږ ته ئې وراندی کوی، او بیا پری د قرآن نوم ږدی نه یوازی هم دا به ئې ویل بلکه داسی وینا به ئې هم کوله چه محمد صلی الله علیه وسلم ډیر ښه او عمده شاعر هم دی او د شعراؤ په شان د لوړو (وچتو) تخیلاتو له لاری ډیر ښه مؤثر مضامین او مسجع عبارات جوړوی او خلقو ته ئې وراندی کوی که په واقع کښې داسی نه وی نو دی دی هم د نورو پیغمبرانو په شان کومه ښکاره لویه معجزه راوښئی. دغه ویناګانی هم محض د عناد او تش د ربړولو (تکلیف ورکولو) له امله (وحی) وی ځکه چه اول خو د مکې معظمې دغه جاهل مشرکان د پخوانیو انبیاؤ له معجزو څخه هیڅ خبر نه وو. دوهم دا چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم ډیری داسی ښکاره معجزی او نښې هم لیدلی وی چه د پخوانیو انبیاؤ له معجزو او نښو څخه په هیڅ یو صورت کمې نه وی او له ټولو څخه ډیره لویه او غټه معجزه او نښه هم دغه د عظیم‌الشأن قرآن معجزه ده، دوی په خپلو زړونو کښې ښه پوهیدل چه دا نه جادو او نه مهمل عبارات او نه چټی (بیکاره) خوب او نه شعر دی نو هر کله چه به ئې هیڅ یوی خبری له دغی معجزی سره سمون نه خوړ نو هغه به ئې پریښوده او بله خبره به ئې ورته جوړوله

﴿ انظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴾ د الفرقان اوله رکوع.

مَآ اٰمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَا اَفَهُمْ يُؤْمِنُوْنَ ﴿۶﴾

(وويل الله) نه ؤ راوړی ايمان (په معجزو) پخوا له دوی نه هيڅ (اهل د) کلی چه هلاک کړی دی مونږ اهل د هغه (په سبب د تکذيب د دوی) آيا پس دغه کفار به ايمان راوړی (بلکه نه ئی راوړی).

تفسير: يعنی پخوانيو قومونو ته فرمايشی معجزی او نښی ورښوولی شوی وی مگر دوی د هغو په ليدلو هم تابع نشول او حق ئی ونه مانه بالاخر له سنت الله سره سم هلاک کړی شو، که د مکی د دی مشرکانو دغه غوښتنی هم پوره کړی شی ښکاره ده چه دوی ئی هم منونکی نه دی.
هرومرو (خامخا) به د الله تعالیٰ د عام عادت سره موافق سپيره او فنا کړی شی، حال دا چه د هغوی بيخی تباهی او خرابی مقصود نه ده بلکه د الله تعالیٰ حکمتونه فیالجمله د دوی دوام (ابديت) او بقا غواړی.

وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوْحِیْٓ اِلَيْهِمْ
فَسْـَٔلُوْٓا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۷﴾

او نه ؤ ليږلی مونږ پخوا له تا (ای محمده!) مگر خو سړی (نه پرښتی) چه وحی به کوله مونږ دوی ته پس پوښتنه وکړئ له خاوندانو د ذکره (د کتابيانو له علماؤ څخه) که يئ تاسی چه نه پوهيږئ

تفسير: دا د دوی د هغه قول ځواب دی ﴿ هَلْ هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ﴾ يعنی کوم انبياء چه پخوا راغلی وو چه د هغو د معجزو په شان له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه هم د معجزی د ښوولو غوښتنه کوئ هغوی هم د رسول الله صلی الله عليه وسلم په شان انسانان وو، پرښتی نه وی که له داسی مشهوری او مستفيضی خبری څخه هم تاسی د خپل جهالت له سببه بی خبره يئ نو له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ او ځان پری خبردار کړئ چه هغه تری ښه خبر دی (لکه د اهل کتابو عالمان) آخر تاسی له يهودانو او نصرانيانو سره خو خپلوی او دوستانه تعلقات لرئ نو دغه عادی خبری تاسی ولی د هم دغه اهل کتابو څخه نه پوښتئ چه آيا هغه انبياء او رسولان چه په پخوا زمانو کښی راليږل شوی وو انسانان وو که ملائک؟.

وَمَا جَعَلْنٰهُمْ جَسَدًا لَّا يَاْكُلُوْنَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوْا خٰلِدِيْنَ ﴿۸﴾

او نه وو ګرځولي مونږ (دغه پخواني رسولان) داسې جسدونه چه نه ئې خوړ
طعام (خواړه) او نه وو دوی تل پاتې کیدونکي (په دنيا کښې بلکه طعام به
ئې خوړ او مړه کيدل به هم)

تفسير: يعنې انساني خصائص په هغو کښې موجود وو او د هغوی بدن د پرښتو په شان نه ؤ چه هيڅ کله خواړه ونشي خوړلی او نه هغوی د الوهيت مرتبه لرله چه له سره مرګ او فناء پرې رانشي او تل تر تله ژوندی پاتې شي.

ثُمَّ صَدَقۡنٰهُمُ الۡوَعۡدَ فَاَنۡجَيۡنٰهُمۡ وَمَنۡ نَّشَآءُ وَاَهۡلَكۡنَا الۡمُسۡرِفِيۡنَ ﴿٩﴾

بيا رښتيا کړه مونږ هغوی سره وعده (د نجات د دوی) پس نجات ورکړ
مونږ هغوی ته او هغو ته چه زمونږ اراده وه (د نجات د دوی چه مصدقين
دي) او هلاک کړل مونږ مسرفان (له حده تيريدونکي د رسولانو مکذبين).

تفسير: يعنې د هغوی امتياز له نورو بندګانو څخه دا ؤ چه د الله تعالیٰ له لورې د مخلوق د هدايت او اصلاح دپاره تاکل (مقرر) شوي وو، الله تعالیٰ په دوی وحي نازلوله او سره له بې سرو ساماني به ئې د مخالفينو په مقابل کښې دوی سره د نصرت او حمايت وعدې کولې لکه چه پاک الله خپلې دغه وعدې تولې رښتيا او ښکاره کړې او دغه انبياء ئې د خپلو ملګرو سره محفوظ وساتل او هغه لوی لوی متکبر دښمنان چه هغوی سره به ئې مخالفت او دغرې وهلې تباه او غارت کړل شول، بيشکه چه محمد صلی الله عليه وسلم هم بشر دی. ليکن د بشر له هغو انواعو څخه دی چه د هغو مرسته (مدد) او حمايت د تولې دنيا په مقابل کښې کاوه شي، د دوی مخالفينو ته لازم دی چه د خپل انجام فکر او انديښنه وکړي او د پخوانيو قامونو له مثالونو څخه دې پند او عبرت واخلي، داسې ونه شي چه د آخرت له حساب نه پخوا په هم دغه دنيا کښې دوی سره حساب او کتاب شروع شي.

لَقَدۡ اَنۡزَلۡنَاۤ اِلَيۡكُمۡ كِتٰبًا فِيۡهِ ذِكۡرُكُمۡ ؕ اَفَلَا تَعۡقِلُوۡنَ ﴿١٠﴾

خامخا په تحقيق نازل کړی دی مونږ تاسې ته يو کتاب چه په هغه کښې
ذکر (پند) ستاسې دی، آيا پس تاسې عقل نه لرئ (چه ايمان پرې راوړئ.)

تفسير: يعنې د پاک قرآن په وسيله تاسې ته هر قسم پند او نصيحت درکړی شوی دی او د تولو

ښو او بدو پای (آخر) او انجام دربنودل شوی دی که لږ عقل او سد (هوش) هم ولرئ نو زیار (محنت) او کوښښ به کوئ چه د الله تعالیٰ له عذابه ځان وساتئ او د پاک قرآن قدر او عظمت په ښه شان سره وپیژنئ چه په حقیقت کښی ستاسی د لوئی او شرف دپاره یو لوی سند او قاطع برهان دی ځکه چه ستاسی د قوم په ژبه او ستاسی د قوم په یوه کامل فرد باندی نازل شوی دی او په دنیا کښی ئی تاسی ته دائمی ویاړ (فخر) او شهرت دربښلی دی که تاسی د خپل دغسی محسن قدر نه پیژنئ او خبرو ته ئی غوږ نه کیږدئ نو په دنیا کښی به خوار او ذلیل شئ! او د آخرت عذاب به بیل تاسی ته تیار شی. له دی نه وروسته د هغو قومونو دنیوی پای (آخر) او انجام بیانوی چه هغوی له انبیاؤ سره دښمنی او په خپلو ځانونو ئی ظلم او تیری کړی ؤ.

وَكَمْ قَصَمْنَا مِن قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿١١﴾

او ډیر توتی توتی کړی دی مونږ (په هلاک کولو سره) له اهل د کلیو چه وو هغوی ظالمان او پیدا کړل مونږ وروسته له هغو شخه قومونه نور (د دوی په ځای)

تفسیر: یعنی داسی نه ده چه د هغو له ورکیدلو شخه به د الله تعالیٰ ځمکه خرابه او ویجاړه (ورانه) شی، دوی چه ورک شی د دوی په ځای نور خلق پیدا او ودانوی.

فَلَمَّا أَحَسُّوا بَأْسَنَا إِذَا هُم مِّنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوا
وَارْجِعُوا إِلَىٰ مَا أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْأَلُونَ ﴿١٣﴾

پس هر کله چه حس به کړ (وبه موند) دوی عذاب زمونږ ناڅاپه دوی به له دغه عذابه تښتیدل (په ډیره بیړه (تلوار) نو پرښتو به په تمسخر سره ورته ویل) مه تښتئ او بیرته لاړ شئ هغه ځای ته چه ښه ژوند درکړی شوی ؤ تاسی ته په هغه کښی او کورونو خپلو ته ښائی چه له تاسی نه پوښتنه وکړه شی.

تفسیر: یعنی کله چه کافران او مشرکان د الله تعالیٰ له عذاب سره مخامخ شول نو وئی غوښتل

چه له هغه ځایه وتښتي او په تيښته سره ځان ته نجات حاصل کړي په دغه وخت کښې په تکويني دول (طريقه) سره دوی ته وويل شول چه چيرې تښتئ؟ ودرېږئ او په همغه لورې بيرته لاړ شئ چه هلته مو عيش او عشرت کاوه او ډير زيات د تنعم اسباب مو راجمع کړي وو ښائي چه هلته څوک له تاسې څخه پوښتنه وکړي. صاحبه! هغه د مال او دولت او د زور او قوت نشه مو او هغه ساز او سامان مو څه شول؟ او هغه نعمتونه چه پاک الله تعالیٰ تاسې ته درکړي وو د هغو شکر مو تر کوم ځای پورې ادا کړی ؤ؟ یا دا چه تاسې خو داسې لوی سړي وئ چه په هر ځای کښې به ستاسې عزت او احترام کيده اوس هم هلته لاړ شئ هيڅ د تيښتې ضرورت نشته څو خلق په خپلو مهماتو کښې له تاسې سره خبرې اترې او مشورې وکړي شي دغه ټولې خبرې د تحکم په توګه (طريقه) ويل شوې دي.

قَالُوا يَـٰوَيۡلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظَـٰلِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَت تِّلۡكَ دَعۡوَىٰهُمۡ حَتَّىٰ جَعَلۡنَـٰهُمۡ حَصِيدًا خَـٰمِدِينَ ﴿١٥﴾

وبه وائي ای هلاکته زمونږ (راحاضر شه دغه دی وخت دی) بیشکه مونږ وو ظالمان. پس تل به وی دغه بلنه د دوی (هلاک لره) تر هغو پورې چه وبه ګرځول مونږ دوی ريبل شوی، مړه يخ پراته.

تفسير: يعني کله چه عذاب ئې په خپلو سترګو وليد نو هلته ئې په خپلو جرمونو اعتراف وکړ او درګرده (په شريکه) به ئې داسې چغې وهلې چه بيشکه مونږ ظالمان او مجرمان يو! ليکن اوس د دوی دغه افسوس او حسرت څه په کار ورځي؟

دا د توبې د قبول وخت نه ؤ د دې وخت اعتراف او ندامت ګرد (ټول) سره بيکاره وو او بالاخر په دې دول (طريقه) سره ختم کړی شو لکه چه شين کښت (فصل) يو دم وريبلی شي او درمند شي يا په اور کښې د سوځيدلو لرګيو د ايرې د ډيرې په شان پاتې کيږي (العياذ بالله تعالیٰ)

وَمَا خَلَقۡنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا لَـٰعِبِينَ ﴿١٦﴾

او نه دي پيدا کړي مونږ آسمان او نه ځمکه او نه هر هغه چه په منځ د دوی کښې دي په داسې حال کښې چه لوبې کوونکي وو مونږ (او هيڅ يوه ګټه (فائده) د دوی په پيدائښت باندې مرتبه نه وي)

تفسیر: یعنی چه پکښې کوم معتدبه حکمت او صحیح غرض نه وی نو ځکه عقلمن ته ښائی چه د عالم د خلقت په غرض او غایه وپوهیږی او دنیا تش د لوبی او تماشا ځای ونه ګڼی او له انجام څخه غافل نشی بلکه ښه وپوهیږی چه دنیا د آخرت دپاره پیدا کړی شوی ده او د هر نیک او بد عمل جزا او سزا رسیدل او د ذری ذری حساب کیدل یو حقه او ضروری خبره ده.

لَوْ أَرَدْنَآ أَن نَّتَّخِذَ لَهْوًا لَّٱتَّخَذْنَٰهُ مِن لَّدُنَّآ إِن كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِٱلْحَقِّ عَلَى ٱلْبَٰطِلِ فَيَدْمَغُهُۥ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ ۚ وَلَكُمُ ٱلْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

او که اراده کړی وی مونږ چه ونیسو مونږ لهو (اسباب د شغل لکه ښځه او ولد) نو خامخا نیولی به وه مونږ هغه لهو له طرفه خپله که وی مونږ کوونکی د دی کار. بلکه ویشتل کوو مونږ په حق سره په باطل باندی بیا (دغه حق) سر ماتوی د هغه (باطل) او محو کوی ئی پس ناڅاپه دا باطل هلاک (او ورک) کیږی، او تاسی ته اور، افسوس عذاب، خرابی ده (ای کفارو له هغه څه څخه چه ثابتوئ تاسی (په هغه سره الله ته ښځه، ولد).

تفسیر: یعنی که بالفرض داسی لهو او لعب کار زمونږ له شانه سره لایق هم وی او مونږ داسی اراده هم کړی وی چه هم داسی کومی مشغلی او لوبی او تماشی جوړی کړو نو دغه کار به مونږ بالذات په خپله او په خپل قدرت کړی وی او ستاسی مجازات او مکافات کولو او نیولو او خوشی کولو ته به له سره هیڅ یو ضرورت نه ؤ پاتی. لیکن حقیقت دا دی چه دنیا محض لوبی او تماشا نه ده بلکه د سعی او عمل او مبارزی میدان دی، دلته د حق او باطل مقابله کیږی، حق یرغل (حمله) کوی او د باطل سر ماتوی له دی څخه تاسی د خپل شرک او ناپوهی په پای (آخر) او انجام وپوهیږئ کله چه د حق او صداقت ګولی او مردکی په پوره قوت په تاسی ولویږی هلته به ځرنګه خرابی او بربادی ستاسی په برخه شی او بل کوم یو طاقت به تاسی ته نجات درکړی شی؟.

تنبیه: د ﴿ لَوْ أَرَدْنَآ أَن نَّتَّخِذَ لَهْوًا ﴾ الآیة ـ تقریر په څو څو دوله (قسمه) کړی شوی دی زمونږ په نزد هغه معنی چه د سیاق او لحاق په اعتبار دیره قریبه او صافه وه هماغه مو اختیار کړه او د «من لدنا» او د «ان کنا فاعلین» د قیودو فوایدو ته هم لطیفه اشاره کړی شوی ده. والله تعالیٰ اعلم.

وَلَهُ مَن فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ؕ

او خاص ده لره دی هر هغه څوک چه په آسمانونو کښې دی او په ځمکه کښې دی (د پیدائښت، ملکیت او بندګی له مخې)،

تفسیر: بیا که دی د تباه کولو اراده وکړی نو څوک به نجات ورکړی شی؟ او چیری به د پټیدلو او پناه ځای وموندلی شی.

وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿۱۹﴾
يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿۲۰﴾

او هغه (پرښتی) چه ده څخه دی نه کوی کبر (سرکشي) دوی له عبادت د ده (الله) او نه ستومانه کیږی (له عبادته ئی یوه شیبه (لحظه) هم) تسبیح وائی (هم) په شپه او (هم) په ورځ کښې نه سست (او ضعیف) کیږی.

تفسیر: یعنی پرښتی سره له دی چه د الله تعالیٰ د دربار له مقربانو څخه دی لږ څه تکبر، غرور او لوئی نه کوی او د خپل الله تعالیٰ بندګی او غلامی د خپل ځان دپاره عزت او فخر ګڼی او د عبودیت د وظایفو په ادا کښې لګیا اوسیږی او له سره پکښې نه ستړی کیږی او نه تړی په تنګ کیږی بلکه هم دغه ذکر او تسبیح د دوی روحانی غذا ده څرنګه چه مونږ تل خپله ساه او نفس ښکته او پورته کوو او ورسره په نورو کارونو کښې هم مشغولیږو د پرښتو د تسبیح او ذکر کیفیت هم دغسی وګڼئ! پرښته پر هر کار چه ماموره شی او په هر یوه خدمت کښې چه بوخته او لګیا وی یوه شیبه (لحظه) هم د الله تعالیٰ له ذکره نه غافلیږی کله چه د معصومو او مقربو پرښتو حال دا دی نو خطاکار انسان ته لازم دی چه په خورا (ډیر) زیاتو مراتبو سره د پاک الله په ذکر او عبادت مشغول او مصروف واوسی.

أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ ﴿۲۱﴾

آیا نیولی دی دوی نور معبودان له ځمکی څخه (یا په ځمکه کښې) چه دوی به هم ژوندی کوی مړی (بلکه نشی ژوندی کولی).

تفسیر: یعنی آسمانی پرښتی خو له سره د الله تعالیٰ له بندګی څخه نه زړه تنګی او نه ستومانه

کیږی بلکه تل د ده په یاد او بندگی کښی مشغولی وی بیا آیا په ځمکه کښی څه داسی موجودات شته چه هغوی د الله تعالیٰ په مقابل کښی معبود گرځولی شی؟ او کله چه پاک الله د دوی عابدان په خپل عذاب کښی هلاک کړی آیا دوی ئی بیرته ژوندی کولی شی؟ یا له هلاکت څخه ورته نجات ورکولی شی؟ له سره ئی نشی کولی.

لَوْ كَانَ فِيهِمَآ آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا

که چیری وی په دغه آسمان او ځمکه کښی نور معبودان (حاکمان) بی له الله څخه نو خامخا وران شوی به وو دواړه (عادتاً د دوی د اختلاف په سبب)

تفسیر: دغه آلهه او د تعدد پر ابطال نهایت پوخ او واضح دلیل دی چه عظیم‌الشان قرآن هغه په خپل مخصوص اسلوب سره وړاندی کړی دی. ښه پام وکړئ چه عبادت د کامل تذلل نوم دی او کامل تذلل صرف د هم هغه کامل لوی ذات په مخکښی اختیاراو شی چه پخپل ذات او صفاتو کښی له هر حیثه او هر جهته کامل وی چه هم دغه ته مونږ (الله) یا خدای جل جلاله وایو. ضروری ده چه د الله تعالیٰ ذات له هر قسم نقائصو او عیوبو څخه پاک وی او له هیڅ حیثه ناقص، بیکاره، عاجز مغلوب نه وی او نه د بل چا په مقابل کښی ناتوان وی، او نه بل د ده په کارونو کښی څه گوتی وهلی شی او نه څه څنډ (ایسارتیا) کیدلی شی نو اوس که تاسی فرض کړئ چه که په آسمان او ځمکه کښی دوه خدایان وی نو که دغه دواړه په یو شان سره وی په دغه وخت کښی به تاسی ووینئ چه د عالم تخلیق او د علویاتو او سفلیاتو تدبیرونه د دواړو په کلی اتفاق سره کیږی او یا کله کله پکښی اختلاف هم پیښیږی؟ د اتفاق په صورت کښی دوه احتماله متصور دی. یا خو یوازی یوه د کائناتو د انتظام او تدبیر کار نشو چلولی نو دواړو په گډه دغه کار ته اقدام وکړ نو معلومه شوه چه د دغو دواړو څخه یو هم د کامل قدرت خاوند نه دی او که یوازی یوه د گرد (تول) عالم د کارونو انجام او انتظام کولی شوی نو دغه بل بیکاره پاتی کیده حال دا چه د الله تعالیٰ د وحدانیت په منلو مونږ له دی کبله (وجی) مکلف یو چه بی د هغه له منلو څخه بل هیڅ چاره نشته او که د اختلاف صورت فرض کړو نو یو هرومرو (خامخا) به د بل په مقابل کښی یا مغلوب شی او له خپلی ارادی او تجویز څخه به لاس واخلی نو دغه خدای نشو او یا به دواړه بالکل په مساوی او متوازی طاقت سره یو د بل په خلاف خپله اراده او تجویز تعمیل او اجرا کړی، اول خو (معاذ الله) د خدایانو په دغه رسی کشولو کښی له سره هیڅ شی موجود نشی او دوهم دا چه که په موجوده شیانو کښی دغسی زور آزموینه وشی نو په دغه زور آزموینه کښی به گرد (تول) موجوده شیان سره گډوډ او له منځه لاړ شی. له دی نه دغه نتیجه راووته چه که په آسمان او ځمکی کښی دوه خدایان وی نو د اسمان او ځمکی دغه موجوده نظام به لا له پخوا څخه گډوډ او وران شوی وی که نه نو دا خبری لازمیده چه یو خدای

بیکاره یا ناقص یا عاجز پاتی شوی وی او دغه کار د مفروض ځخه مخالف دی.

فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۲۲﴾

نو پاک دی الله چه رب د عرش دی له هغو (ناکارو خبرو او شیانو (چه دوی ئی منسوبوی ورته

تفسیر: چه د لوی عرش یوازی مالک او څښتن (خاوند) خدای تعالیٰ دی، د ده په ملک او باچائی کښی له سره ګډون ځای نه لری، دی خپلواک باچا دی کله چه دوه واکدار باچایان په یوه اقلیم کښی نشی ځائیدلی چه د هغو واکداری هم یوازی مجازی ده نو دوه کل مختاره او مطلق قادر خدایان به څرنګه په یوه سلطنت کښی شریک کیدی شی.

لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُوْنَ ﴿۲۳﴾

نه پوښتیدلی کیږی (الله) له هغو (شیانو) چه کوی ئی (ځکه چه الوهیت یوازی د ده صفت دی. او دوی پوښتیدلی کیږی (د دوی له افعالو، احوالو او اقوالو ځکه چه دوی مخلوق او مملوک دی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د هغه لوی ذات نوم دی چه مطلق قادر او کل مختار دی (او تول کارونه ئی صواب او له حکمته ډک دی) د ده قدرت او مشیت مخه نیول لا څه چه تشه پوښتنه تری هم څوک نشی کولی چه مثلاً هغه فلانی کار دی ولی داسی وکړ؟ مګر پاک الله حق لری او ده لره ښائی چه هر هغه څوک چه اراده ئی وشی مواخذه ئی کړی او تری لازمی پوښتنی وکړی.

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً ؕ قُلْ هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ ۚ

آیا نیولی دی (دغو مشرکانو) بی له دغه الله (یا راښکته له الله) څخه نور معبودان، ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه راوړئ سند خپل (د شرک په دغه دعوی کښی)،

تفسیر: له دی نه پخوا پر توحید عقلی دلیل قایم کړی شو اوس له مشرکانو څخه د دوی د شرک د دعوی په خصوص د صحیح دلیل غوښتنه کیږی یعنی بی له الله تعالیٰ څخه د هغو معبودانو تجویز چه تاسی کړی دی د دوی د اثبات دپاره که کوم عقلی یا نقلی دلیل لرئ هغه

راوړاندی کړئ! ښکاره ده چه له هغوی سره پرته (علاوه) له اوهامو او ګمانونو او د پلرونو او نیکونو له غلطو او ړندو تقلیدونو څخه بل هیڅ شی نه ؤ، د شرکت په دعوی کښې ئې نه کوم عقلی او نه کوم نقلی دلیل وړاندی کړی شو. کذا قال المفسرون. حضرت شاه صاحب لیکلی دی «پخوا ئې د هغو معبودانو په حق کښې ویلی وو چه که تاسی هغوی له الله تعالیٰ سره برابر ګڼئ (نو که دغه ادعا مو سمه وی) د داسی دوو حاکمانو له وجود څخه دنیا خرابیږی، اوس د هغو یادونه کوی چه له پاک الله څخه ښکته وړوکی، وړوکی نائبان د ماتحتو حکامو په شان مقرروئ نو آیا دغه ماذونان د خپلو لویو آمرانو له خوا کوم برهان، سند او فرمان لری، ځکه چه بی له سند او فرمان څخه هیڅوک نیابت نشی کولی، که کوم سند وی راوړاندی ئې کړئ.

هٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَّعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِي ۗ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾

دغه (قرآن) دی بیان د هغو چا چه له ما سره دی (له محمدی امت څخه) او بیان د هغه چا دی چه پخوا له ما تیر شوی دی، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږی په حقه خبره (چه توحید او قرآن دی) پس دوی مخ ګرځوونکی دی (له توحید یا ستا له رسالت څخه)

تفسیر: یعنی زما د امت او د پخوانیو موحدینو تولو هم دا یوه خبره ده چه له الله تعالیٰ څخه پرته (علاوه) چه (رب العرش) دی بل الله نشته چه د هغه عقلی دلیل پخوا له دی نه بیان شو که تاسی د دغی عقیدی له منلو څخه مخ اړوئ او له دغی آسمانی او اجتماعی عقیدی څخه پرته (علاوه) کوم بل دلیل لرئ نو هغه راوړاندی کړئ، زما دعویٰ دا ده چه دغه محمدی امت او نور پخوانی امتونه د دی کتاب قرآن کریم او د پخوانیو امتونو آسمانی کتابونه (تورات، انجیل، او نور) سره تول د توحید په دی دعوی کښې سره متفق دی، لکه چه نن هم له هغو زیاتو تحریفاتو سره که پخوانی آسمانی کتابونه ولتوئ! نو په هغو کښې د توحید اعلان او د شرک تردید په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره مومئ. مګر دغه جاهلان په دغو خبرو څه پوهیږی که پوهیدلی نو د حقی خبری د اوریدلو په مقابل کښې به ئې دغسی د انکار او اعراض وضعیت نه غوره کاوه.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِيٓ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَآ إِلٰهَ إِلَّآ أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تا څخه هیڅ رسول مګر چه وحی به کوله مونږ هغه ته (داسی) چه بیشکه شان دا دی چه نشته برحق معبود مګر زه یم (یوازی) نو بندګی کوئ تاسی زما.

تفسیر: یعنی تولو انبیاؤ او مرسلانو علیهم السلام د توحید په دی عقیده اجماع کړی ده، هیڅ یوه نبی علیه السلام په هیڅ یو وخت کښی یو حرف هم د توحید په خلاف نه دی ویلی او دوی تل هم داسی تلقین کاوه چه د یوه خدای تعالیٰ له عبادت نه پرته (علاوه) د بل هیچا عبادت مه کوئ! ځکه چه هیڅوک بی د الله تعالیٰ څخه د عبادت مستحق نه دی نو په هم هغه شان چه له عقلی او فطری دلائلو څخه د توحید ثبوت او تحصیل او د شرک تردید کیږی هم داسی په نقلی حیثیت هم د انبیاؤ علیهم السلام اجماع د توحید د دعوی په حقانیت باندی قطعی دلیل دی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ

او وائی دغه (منکران) نیولی دی رحمٰن ولد پاک دی دغه (الله له ولد څخه)

تفسیر: د عربو ځینو قبیلو ملائکو ته د الله تعالیٰ لونی ویلی نو ئی وښودل چه د الله تعالیٰ له لوړ (وچت) شان سره لایق نه دی چه لونی یا زامن ولری نو په دی آیت سره د نصرانیانو د دی عقیدی تردید هم وشو چه حضرت مسیح علیه السلام ته ابن الله وائی او د یهودانو د هغی فرقی تردید هم وشو چه حضرت عزیر علیه السلام ته د الله زوی وائی.

بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُوْنَ ﴿۲۶﴾ لَا يَسْبِقُوْنَهٗ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهٖ يَعْمَلُوْنَ ﴿۲۷﴾

بلکه (دوی) بندګان (د الله) دی مکرم مقرب معزز (د الله په دربار کښی په عزت سره) چه نشی ړومبی کیدی دوی له دغه (الله) څخه په خبره سره او دوی خاص په حکم د الله عمل کوی.

تفسیر: یعنی هغو مکرمو محترمو ذواتو ته چه تاسی د الله تعالیٰ اولاد وایئ، هغه ئی له سره اولاد نه دی بلکه د هغه معزز بندګان دی او د دوی له انتهائی اعزاز او تقرب سره سره د دوی د ادب او اطاعت حال دا دی چه د الله تعالیٰ له رضاء او خوښی نه پرته (علاوه) د هغه په حضور کښی له سره خوله نشی بیرته کولی او نه بی د الله تعالیٰ له حکم او اجازی څخه کوم کار کولی شی ګواکی د عبودیت او بندګی کمال د دوی د امتیاز طغرا (نښه) او څرګنده (ښکاره) نښه ده.

يَعۡلَمُ مَا بَيۡنَ اَيۡدِيۡهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡ

معلوم دی الله ته هغه څه چه د وړاندی د دوی دی او هغه څه چه وروسته د دوی دی

تفسير: د الله تعالیٰ علم د دوی په ټولو ظاهری او باطنی احوالو محیط دی، د دوی هیڅ یو حرکت او هیڅ قول او هیڅ یو فعل له ده څخه پټ نه دی لکه هغه مقرب بندګان چه په دی حقیقت پوهیدلی دی تل خپلو احوالو ته ګوری او څارنه (حفاظت) ئی کوی چه په هیڅ یو حالت کښی د الله تعالیٰ د رضا څخه مخالف څه ونه کړی!.

وَ لَا يَشۡفَعُوۡنَ ۙ اِلَّا لِمَنِ ارۡتَضٰى

او نه کوی شفاعت دوی (نښی کولی د هیچا) مګر دپاره د هغه چا چه راضی وی (تری الله)

تفسير: یعنی دوی بی د الله تعالیٰ د رضا معلومولو څخه د هیچا شفاعت نه کوی، کله چی له موحدو مومنانو څخه پاک الله تعالیٰ خوښ او راضی وی نو ځکه د دوی په حق کښی په دنیا او عقبیٰ کښی استغفار د خدای د پرښتو وظیفه ده

وَهُمۡ مِّنۡ خَشۡيَتِهٖ مُشۡفِقُوۡنَ ﴿۲۸﴾

او دوی له هیبت د الله څخه ویریدونکی دی

تفسير: بیا نو دوی ته څرنګه خدای ویلی شی؟ کله چه هغوی خدایان نه دی نو د الله تعالیٰ زامن او لونی هم له سره کیدی نشی ځکه چه صحیح اولاد د والدینو له جنس څخه وی.

وَمَنۡ يَّقُلۡ مِنۡهُمۡ اِنِّىۡۤ اِلٰـهٌ مِّنۡ دُوۡنِهٖ فَذٰلِكَ نَجۡزِيۡهِ جَهَنَّمَ ؕ
كَذٰلِكَ نَجۡزِى الظّٰلِمِيۡنَ ﴿۲۹﴾

او هر څوک چه ووائی له دغو (ملائکو څخه چه) بیشکه زه معبود یم بی له الله څخه پس دغه (ویونکی چه دی) جزا به ورکوو مونږ ده ته دوزخ، هم داسی (لکه چه دغو د الوهیت مدعیانو ته سزا ورکوو) جزا ورکوو ظالمانو ته (چه د غیر الله عبادت کوی).

تفسیر: یعنی هغه چه تاسی ئی د الله تعالیٰ اولاد یا خدایان بولئ که هغوی (معاذ الله) په خپله په فرض محال د داسی خبری ادعاء وکړی نو هغوی به هم په هغه دوزخ کښی وغورځول شی چه د نورو له حده تیریدونکو ظالمانو د سزا دپاره مخصوص او معین دی، زمونږ له لامحدود اقتدار او جبروت څخه هغوی هم بل چیری نشی تلی نو بیا څنګه الله کیدی شی؟

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَنَّ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنٰهُمَا ۖ

آیا نه دی لیدلی (نه دی خبر) هغه کسان چه کافران شوی دی چه بیشکه آسمانونه او ځمکی وو دواړه سره نښتی (ضم پیوسته په اول کښی) پس بیل کړل مونږ دوی دواړه،

تفسیر: د (رتق) اصلی معنی پیوست، نښتل او یو په بل کښی سره ننوتل دی، په ابتدا کښی ځمکه او آسمان دواړه د عدم په تیارو او ظلمت کښی یو له بله غیر متمیز پراته وو بیا د وجود په ابتدائی مراحلو کښی هم دواړه سر ګدود، خلط ملط وو بیا د قدرت لاس دوی دواړه سره جلا (جدا) کړل. له دغه بیلوالی او جداوالی څخه وروسته د دوی دواړو طبقات سره بیل بیل او جلا (جدا) شول سره له دی بیا هم هر یو بند ؤ نه له آسمان څخه باران وریده او نه له ځمکی څخه څه شی زرغونیده بالاخره الله تعالیٰ د انسانی نوعی د ګټو او ښیګڼو (فائدو) دپاره د دغو دواړو خولی پرانستلی له پاسه د وریځو د اوبو ورخونه پرانستل شول او له لاندی د ځمکی مسامونه (سوری) خلاص شول چه د هغو په اثر په ځمکه کښی سیندونه، ویالی، لښتی، چینی وبهیدلی او راز راز (قسم قسم) شینکی، کښتونه (فصلونه) بوټی، ونی، میوی دانی، او څرځایونه، معدنونه او نور راووتل او آسمان ئی په بی شمارو ستورو سره ښایسته کړ چه د دوی د هر یوه دپاره ئی جلا (جدا) ځای او د تګ لاره او مدار مقرر کړو.

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ شَىْءٍ حَىٍّ ۖ

او پيدا کړی دی مونږ له اوبو څخه هر شی ژوندی،

تفسير: يعنی عموماً ژوندی موجودات چه ستاسی په نظر درځی بالواسطه يا بلا واسطه د اوبو څخه جوړ شوی دی او خاصتاً اوبه د دوی د ژوندانه سبب او ماده ده مگر هغه مخلوق له دی نه مستثنیٰ دی چه د هغو په نسبت دا ثابته شی چه د هغو په تخليق کښی اوبه له سره دخل نه لری خو بيا هم دا کليه د (للاکثر حکم الکل) په اعتبار صادقه ده.

أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾

نو آيا ايمان نه راوړی دوی.

تفسير: يعنی د قدرت د داسی ښکاره او ټينگو انتظاماتو له ليدلو سره هم آيا خلق د الله تعالیٰ په وجود او د ده په وحدانيت هم يقين او باور نه کوی؟

وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ

او پيدا کړی دی مونږ په ځمکه باندی درانه محکم غرونه ولاړ (يا ټک وهلی دی مونږ پکښی ميخونه) چه ونه خوځيږی دا ځمکه په دوی.

تفسير: د دی آيت تفسير د (النحل) په سورت کښی تير شوی دی هلته دی وکتل شی!

وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾

او گرځولی دی مونږ په دغه (ځمکه او غرونو) کښی ارتی لاری دپاره د دی چه دوی لاره ومومی (او بی له تکليف څخه خپل مقصود ته ورسيږی)

تفسير: يعنی د يوه ملک خلق د بل ملک له خلقو سره يو ځای کيدی شی تگ او راتگ وکړی شی، که غرونه ډير هسک (اوچت) او ستغ (کلک) لکه ديوالونه دريدلی وی او په خپلو سرونو او شاوخوا کښی ئی خلقو ته لار نه وی ورکړی نو دغه اوسنی راشه درشه به څرنگه کيده؟ (کذا فی موضح القرآن) د هم دغو خلاصو لارو له ليدلو څخه انسان د الله تعالیٰ د قدرت او حکمت او توحيد په طرف لاره موندلی شی.

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَّحْفُوظًا ۖ

او گرځولی دی مونږ آسمان چت ساتل شوی (له پریوتلو)

تفسیر: چه نه لوېږی نه پکښی کوم سوری یا چاود لیدل کیږی نه بدلیږی او د شیاطینو له استراقالسمع څخه محفوظ دی او سقف ئی ځکه وویل چه په ښکاره ډول (طریقه) په سترگو د چت په شان معلومیږی.

وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾

او دغه کفار له علائمو د آسمانونو څخه مخ گرځوونکی دی

تفسیر: چه څرنگه مضبوط، محکم، وسیع او هسک (اوچت) چت دومره موده بی ستنو او پایو ولاړ دی او په رنگ او روغن او ښکلا کښی ئی بیخی تغیر نه دی راغلی او پکښی لمر، سپوږمۍ او ستوری او نور داسی ډیر عجائب او غرائب لیدل کیږی چه هر یو ئی بیل بیل د رب العزت په وجود او وحدانیت باندی دلالت کوی،

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ

او دغه (الله) هغه (مطلق قادر دی چه پخپل بالغه حکمت) ئی پیدا کړی ده شپه (د ارامتیا دپاره) او ورځ (د کار دپاره) او لمر (رڼرا دپاره) او سپوږمی (روښانتیا دپاره)،

تفسیر: دا د هم هغو آسمانی علائمو او نښو لږ څه توضیح ده.

كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾

دغه هر یو له دغو (لمر، قمر او ستورو څخه) په فلک کښی حرکت کوی او گرځی (لکه لامبوزن په اوبو کښی په لامبو وهلو سره)

تفسیر: یعنی لمر، سپوږمی بلکه ټول ستوری په خپل مدار باندی برابر گرځی او چورلی د (یسبحون) له لفظ څخه ظاهر دا معلومیږی چه دا سیاری د الله تعالیٰ په حکم بالذات په خپله

ګرځی. (والله تعالیٰ اعلم).

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّن قَبْلِكَ الْخُلْدَ ۖ أَفَإِن مِّتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ۝٣٤
كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ۗ

او نه دی ګرځولی مونږ هیڅ یوه انسان ته پخوا له تانه (ای محمده) تل ژوندی پاتی کیدل (په دنیا کښې) آیا پس که ته مړ شې پس دوی به تل پاتی کیدونکی وی (په دنیا کښې بلکه داسی نه ده) هر یو نفس څکونکی د مرګ دی (یعنی مری)،

تفسیر: یعنی هم هغسی چه د پورتنیو ذکر شوو مخلوقاتو وجود د الله تعالیٰ په امر ایجاد شوی دی د تولو انسانانو ژوندون هم د هغه له ورکړی څخه دی هر وخت چه وغواړی دغه خپله ورکړه له دوی نه بیرته اخلی. مرینه هر چا ته دا خبره ثابتوی چه د ده هستی او وجود د ده په لاس او واک (اختیار) کښې نه دی او د ده ژوند د څو ورځو د پسرلی رونق او ننداره ده چه پای (آخر) ته رسیږی او ختمیږی.

حضرت شاه صاحب لیکی چه کفارو به د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خبرو د اوریدلو په مقابل کښې ویل دا تول شورماشور محض د دغه سړی تر ژوند پوری دی کله چه دی له دنیا څخه رخصت شو بیا به هیڅ نه وی له دی نه، که د دوی دا غرض ؤ چه موت له نبوت سره منافی دی نو د هغه ځواب ئی په دی سره ورکړ ﴿وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّن قَبْلِكَ الْخُلْدَ﴾ یعنی له انبیاؤ او مرسلینو څخه کوم یو سړی داسی شته چه له سره مرګ ورته نه وی راغلی او تل ژوندی پاتی شوی وی؟ او که تش د رسول الله صلی الله علیه وسلم د موت له تصوره مو خپل زړونه تشول او یخول مقصود وی نو د هغه ځواب په ﴿أَفَإِن مِّتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ﴾ کښې ورکړل شوی دی. یعنی دا خبره څه د خوښی او خوشالی ځای دی؟ آیا که ته وفات شې نو دوی به تل ژوندی پاتی کیږی او له سره به نه مری، کله چه تاسی هم وړاندی یا وروسته مرئ نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په وفات خوښیدل څه معنی او موقع لری؟ په دغه لاره خو تول خلق تلونکی دی او څوک به داسی وی چه د موت خوند ونه څکی.

د قدرت د دلائلو د بیانولو څخه وروسته په دی آیت کښې د کلام مخه ګواکی د توحید او د نبوت د مسئلی طرف ته وګرځوله شوه.

وَنَبْلُوكُم بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ۖ

او ازمايو مونږ تاسي (په دنيا کښې) په شر، بدی او په خير، نيکی سره په ازموينه،

تفسير: يعنی الله تعالیٰ په دنيا کښې په سختی، نرمی، روغتيا، ناروغتيا، تنګسه، اړتيا (احتياج)، مصيبت، عيش، عشرت او نورو مختلفو احوالو تاسی ازمائی څو ستاسی کره او کوته، سره او ناسره، ښه او خراب د يو بل سره جلا (جدا) او نورو ته هم د سر په سترګو ورمعلوم کړی او ښه څرګنده (ښکاره) شی چه کوم يو په سختی صبر کوی؟ او کوم يو په نعمتونو شکر کوی؟ او څومره خلق د مايوسی، شکوه شکايت او د ناشکری په مرض اخته او مبتلا دی؟

وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾

او خاص مونږ ته به راوستلی شئ تاسی (د جزا دپاره).

تفسير: هلته به ستاسی د صبر او شکر او د هر نيک او بد عمل ثمره او نتيجه وليدلی شی.،

وَإِذَا رَآكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾

او کله چه ووينی تا هغه کسان چه کافران شوی دی نو نه نيسی دوی تا مګر مسخره کړی شوی، (او وائی پخپلو منځونو کښې) آيا دا همغه څوک دی چه يادوی (په بدی او سپکه) معبودان ستاسی حال دا چه دغه کفار په يادولو د رحمٰن (په وحدانيت يا د خلقو په ارشاد) هم دوی کافران دی.

تفسير: يعنی د خاتمی او انجام څخه بيخی بی فکره شوی دی او دغه خلق په محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم توکی او مسخری کوی او د استهزاء او تحقير په لهجه داسی وائی ﴿ أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ ﴾ آيا دا هم هغه سړی دی چه ستاسی معبودان په بدی يادوی؟» دوی په خپله په دی نه شرميږی چه په خپله د حقيقی معبود له پاک نوم او د رحمٰن له مقدس اسم څخه بد وړی! او د پاک الله تعالیٰ له رښتينو کتابونو څخه منکر دی او د باطلو معبودانو د بدی له اوريدلو څخه خفه کيږی. نو په دی صورت کښې د دوی حالت د تعجب او خندا وړ (لائق) دی که د مقابلی دلی؟.

خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ ؕ سَاُورِيْكُمْ اٰيٰتِيْ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْنِ ۝۳۷

پیدا کړی شوی دی انسان له تلوار (بی صبری)، ژر به وښیم تاسی ته آیات خپل (موعود عذاب) پس تلوار مه کوئ تاسی (په راتللو د عذاب)

تفسیر: ښائی د کفارو دغه د بیعقلی او ناپوهی اوضاع او دغه د تمسخر او استهزاء له لیدلو څخه د ځینو په زړونو کښی به دغه خبره تیره شوی وی که په دغو بی حیاؤ سم د لاسه عذاب مسلط شوی وی نو ډیر به ښه وی او په خپله کفارو هم د استهزاء په ډول (طریقه) ویل چه « هله ژر شئ او هغه موعوده عذاب راباندی نازل کړئ! چه مونږ د هغه وړ (لائق) او مستحق یو» دلته دغو دواړو ته دغه خبره ښوولی شوی ده چه انسان ډیر عجلت خوښوونکی دی، ګواکی د ده په خاوره او طبیعت کښی بیړه او تلوار خلط او ګډ دی، ښائی چه دوی لږ څه صبر ځند (ایسارتیا) وکړی. ژر به زه خپل د قهر او انتقام نښی تاسی ته دروښیم.

وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝۳۸

او وائی (دا کفار) کله به وی دغه وعده (د راتلو د عذاب یا د قیامت) که چیری یئ تاسی صادقان رښتینی (په خپله دغه وینا کښی).

تفسیر: یعنی تل ته وائی چه قیامت راتلونکی دی او ټول کفار به د تل دپاره په دوزخ کښی سوځی آخر دغه وعده به کله پوره کیږی؟ که دغه خبری ټولی رښتیا وی نو ولی هم دا اوس قیامت او دوزخ نه راحاضروئ (الله تعالیٰ وائی)

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا حِيْنَ لَا يَكُفُّوْنَ عَنْ وُّجُوْهِهِمُ النَّارَ وَلَا
عَنْ ظُهُوْرِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ ۝۳۹ بَلْ تَاْتِيْهِمْ بَغْتَةً
فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُوْنَ ۝۴۰

که پوهیدلی وی هغه کسان چه کافران شوی دی هغه وخت چه نه به شی منع کولی له مخونو خپلو اور (د دوزخ) او نه له شاګانو خپلو (ځکه چه اور به

ترې چاپېر وي) او نه به له دوی سره مرسته (مدد) وکړی شي (د عذاب په منع کولو کښې نو نه به کافران کېدل) بلکه رابه شي دوی ته (دغه قيامت) ناڅاپه (بې له مقدمې) پس حيران به کړي (هغه) دوی پس طاقت نه لري دوی د لرې کولو د قيامت او نه به دوی ته مهلت ورکاوه شي (د توبې او عذر)

تفسير: يعني که دوی ته حقيقت څرګند (ښکاره) شي او د هغه هيبت ناک ساعت په کيفيت او نوعيت په ښه دول (طريقه) سره ځان خبر او پوه کړي نو بيا به له سره داسې غوښتنې ونه کړي. دغه ټول بېځايه اعتراضونه د بېفکرۍ او ناپوهۍ له امله (وجې) د دوی په ذهنونو کښې پيدا شوي، کله چه له هغه ويرونکي وخت سره مخامخ شي او د دوی له چار چاپېره د دوزخ اور داسې احاطه وکړي چه له هيڅ لوري به د هغه دفع نشي کولی او نه به څوک ورسره مرسته (مدد) کولی شي، نه به مهلت ورکاوه شي او نه به اوس لا له پخوا څخه د هغې ورځې د کامل شان او کيفيت اندازه او اټکل کولی شي نو د دغه هولناک حالت په ناڅاپي ليدلو سره به د دوی حواس خراب شي بيا به دا ورمعلومه شي، کوم شي پورې چه موږ خندل او باور مو پرې نه کاوه هغه يو ثابت حقيقت ؤ.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقيق مسخرې شوي دي په رسولانو پخوا له تا پس بېرته نازل شو په هغو کسانو چه مسخرې ئې کولې له پخوانيو امتونو نه (جزا) د هغه شي چه وو دوی چه په هغه سره به ئې مسخرې کولې

تفسير: يعني په هر هغه شي ئې چه مسخرې کولې د هم هغه په سزا کښې سره اخته شول او د هغې خندا او ملندو مورد بېرته په خپله هم دوی وګرځېدل.

قُلْ مَن يَكْلَؤُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَٰنِ ۗ

ووايه (ای محمده دوی ته) څوک ساتي تاسې د شپې او د ورځې له عذاب د رحمٰن څخه (که ئې درپېښ کړي؟ هيڅوک نشته)،

تفسير: يعني د رحمٰن له قهر او غصې څخه ستاسې ساتونکی بل څوک دی، يوازې د هغه پراخه

رحمت دی چه په تاسی سم د لاسه عذاب نه مسلط کوی لیکن د داسی رحمت والا، حلیم، متحمل او بردبار له قهر او غصی څخه ډیره ویره په کار ده **«نعوذ بالله من غضب الحلیم»**

بَلۡ هُمۡ عَنۡ ذِكۡرِ رَبِّهِمۡ مُّعۡرِضُوۡنَ ﴿۴۲﴾

بلکه دوی له یاده د رب خپل (یا له قرآن څخه) مخ ګرځوونکی دی

تفسیر: یعنی د رحمٰن د حفاظت احساس او اعتراف له هغو سره نشته او عیش، عشرت، چرچی، امنیت، آرامتیا او د تنعم ژوندون دوی د الله تعالیٰ له یاده بیخی غافل کړی دی نو ځکه کله چه د هغه له طرفه دوی ته نصیحت کیږی مخ تری ګرځوی او وائی چه دا ته څه وائی؟.

اَمۡ لَهُمۡ اٰلِهَةٌ تَمۡنَعُهُمۡ مِّنۡ دُوۡنِنَا ؕ لَا یَسۡتَطِیۡعُوۡنَ نَصۡرَ اَنۡفُسِهِمۡ وَلَا هُمۡ مِّنَّا یُصۡحَبُوۡنَ ﴿۴۳﴾

آیا شته دوی دپاره نور معبودان چه ساتی دوی (له عذاب څخه) غیر له موږ نه (بلکه نشته بیا پخپله الله وائی) طاقت نه لری (دغه معبودان) د مرستی (مدد) د خپلو نفسونو او نه دوی زموږ له (عذاب څخه) ساتل کیږی (یا ملګرتیا ورسره کاوه شی)

تفسیر: یعنی آیا د خپلو فرضی معبودانو په نسبت خیال کوی چه هغوی د دوی حفاظت کوی! او په خپله موقع کښی به دوی د الله تعالیٰ له عذاب څخه وژغوری (بچ کړی)؟ نو د دغو خوارانو مرسته (مدد) او حفاظت لا څه چه د خپل ځان حفاظت هم نشی کولی، که څوک هغوی ګوډ یا مات کړی یا یو شی تری واخلی نو دومره قدرت او قوت هم نه لری چه د خپل ځان مدافعه یا ساتنه وکړی یا لږ څه لاس او پښی د هغو په مقابل کښی وخوځوی یا د خپلی ساتنی دپاره زموږ مرسته (مدد) او ملګرتیا حاصله کړی.
(نه ده داسی لکه چه کفار عقیده کوی)

بَلۡ مَتَّعۡنَا هٰۤؤُلَآءِ وَ اٰبَآءَهُمۡ حَتّٰی طَالَ عَلَیۡهِمُ الۡعُمُرُ ؕ

بلکه نفع رسولی ده موږ دغو کفارو او پلرونو د دوی ته (د ژوندانه په اسبابو

سره) تر هغه پورې چه اوږده شوه په دوی باندې (موده د) عمر،

تفسیر: یعنې د رحمٰن ساتنه او حفاظت او د بتانو عجز او بیچارګی داسې شی نه دی چه خلق پرې ونشي پوهیدلی، خبره دا ده چه دوی له ډیرو پیړیو را په دې خوا د بې‌فکرۍ ژوند تیر کړی دی او د الله تعالیٰ د عذاب صدمه ئې هیڅ نه ده لیدلې نو ځکه دوی مغرور شوی دی او د غفلت په نشو کښې مست او بیخوده پراته دی او د الله تعالیٰ له احکامو او د انبیاؤ له پند څخه ئې مخونه ګرځولي دي.

اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا نَاْتِى الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا ۭ اَفَهُمُ الْغٰلِبُوْنَ ﴿۴۴﴾

آیا پس نه وینی (کفار) چه بیشکه مونږ راتګ او (قصد) کوو ځمکې (د کفارو) ته په داسې حال چه کموو هغه له څنډو (غاړو) د دغې (ځمکې نه له فتوحاتو وروسته)، آیا پس کفار غالب دي (په مؤمنانو بلکه د اسلام په مقابل کښې مغلوب دي).

تفسیر: یعنې اسلام په عربو کښې مخ په خوریدو دی او کفر ورځ په ورځ کمزوری کیږی او ورو ورو ځمکه په کفارو تنګیږی، د دوی حکومتونه او ریاستونه په پرله پسې ماتیږی او له منځه په ورکیږی نو آیا د داسې ښکاره نښو، آثارو او قرائنو په لیدلو سره هم دوی خپل انجام ته نه ګوری، آیا له دغو مشاهداتو سره سره دوی دا امید لری چه په رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو باندې به مونږ غالب شو که دوی د عبرت سترګی لری، نو په کار دی چه له عقل نه کار واخلی او له قرائنو او احوالو څخه د مستقبل اټکل (قیاس) او اندازه ولګوی. آیا دوی ته دغه خبره نه ده معلومه چه د دوی د شاو خوا کلی د انبیاء الله علیهم السلام د تکذیب او عداوت په سزا کښې تباه او وران شوی دی او په پای (آخر) کښې د الله تعالیٰ حزب بریالی (کامران) او کامیاب شوی دی بیا د سید المرسلین او کاملو مؤمنانو په مقابل کښې دوی څرنګه د خپل برې او غلبې توقع او هیله (امید) کولی شی ﴿ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴾ جزء ۲٦ د الاحقاف (٤) رکوع ۲۷ آیت.

تنبیه: په هم دې مضمون یو بل آیت هم د (رعد) د سورت په آخر کښې تیر شوی دی، د هغه تفسیر دې زمونږ په دغه مبارک تفسیر کښې وکتلی شی.

قُلْ اِنَّمَآ اُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ ۡ ۖ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَآءَ اِذَا مَا يُنْذَرُوْنَ ﴿۴۵﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه زه ویروم تاسی په وحی

سره او نه اوري كوڼ دعاء (بلنه) كله چه وويرولى شى (نو تاسى هم د كانه په شان حقه خبره نه اورئ).

تفسير: يعنى زمونږ كار د الله تعالىٰ له وحى سره سم نصيحت اورول او له خاتمى او انجام څخه خبرول دى كه په زړه كانه دغه غږ نه اورى نو زمونږ قصور نه دى، دوى به د خپل كونوالى نتيجه او بده اغيزه (اثر) په خپله وګالى (برداشت كړى).

وَلَئِنْ مَّسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿۴۶﴾

او كه ورسيږى دوى ته لږ څه تپ له عذابه د رب ستا نو خامخا وائى (كفار) هرومرو (خامخا) اى هلاكه زمونږ (راحاضر شه دغه دى وخت دى) بيشكه چه مونږ وو (پخوا له دغه عذاب څخه) ظالمان (په كفر سره).

تفسير: يعنى دا خلق چه كانه شوى دى كله چه لږ څه تكان (تكليف) وركړ شى او د الله تعالىٰ عذاب لږ څه د دوى غوږونو ته ورسيږى يا د الله تعالىٰ د قهر او انتقام لږ څه تپ د دوى په ځانونو ولګيږى نو سم د لاسه به د دوى سترګى او غوږونه تول سره خلاص شى او هلته به د بد حواسئ او وارخطائى په حالت كښى داسى چغى ووهى چه بيشكه مونږ لوى مجرمان يو او د داسى بدى ورځى د كمبختى وړ (لائق) او مستحق يو.

وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا ؕ وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ؕ

او كيږدو تلى د انصاف دپاره د (اهل د) ورځى د قيامت پس ظلم به ونه كړ شى په هيڅ نفس د هيڅ شى (هيڅ)، او كه وى (دغه عمل) په قدر د يوى دانى سپيلنى، اورى نو رابه وړو دغه (دانه)،

تفسير: يعنى د اورى د دانى په اندازه چه د چا عمل وى هغه به هم په ميزان كښى تلل كيږى او هغه به هيڅ ضائع نشى نه به په چا ظلم او تيرى كيږى او د ذرى ذرى حساب به كيږى.

تنبیه: موازین د میزان جمع ده. ښائی چه هلته به ډیری تلی وی یا ممکن دی چه یوه وی مگر د مختلفو اعمالو او عمالو په اعتبار به متعددی درولی شوی وی. والله تعالیٰ اعلم. د اعمالو د وزن او د میزان په متعلق پخوا له دی نه د (الاعراف) په سورت کښی خبری شوی دی هلته دی وکتل شی.

وَكَفٰى بِنَا حٰسِبِيْنَ ﴿۴۷﴾

او بس یو مونږ حساب کوونکی (یا ساتونکی د بندگانو د اعمالو)

تفسیر: یعنی زمونږ حساب به داسی وروستی او فیصله کوونکی وی چه وروسته به نه بل حساب وی او نه به مونږ د دغو تولو مخلوقاتو د اعمالو د محاسبی له پاره کوم مرستیال (مددگار) ته ضرورت لرو.

وروسته ئی دا راوښوول چه د انذار او تخویف سلسله له پخوا څخه راروانه ده حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له هغو خبرو څخه چه نن خلق ویروی پخوانیو انبیاؤ هم خلق ویرول.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ الْفُرْقَانَ وَضِيَآءً وَّذِكْرًا لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿۴۸﴾

او هرومرو (خامخا) په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسیٰ او هارون ته فرقان (د حق او باطل بیلوونکی کتاب) او رڼا (رڼرا) (چه حق پری له باطل څخه پیژندل کیږی) او نصیحت دپاره د پرهیزگارانو

تفسیر: یعنی تورات شریف د حق او باطل، هدایت او ضلالت، حرامو او حلالو او نورو مسائلو فیصله کوونکی او د جهل او غفلت د تیارو رڼا (رڼرا) کوونکی او له الله تعالیٰ څخه د ویریدونکو دپاره پند ورکوونکی کتاب ؤ.

الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُوْنَ ﴿۴۹﴾

(متقیان) هغه کسان (دی) چه ویریږی له رب خپل په غیب سره او دوی (تل) له قیامت څخه ویریدونکی دی

تفسیر: د قیامت خطره هم ځکه دوی په خپلو زړونو کښی لری چه د دوی په زړونو کښی د الله تعالیٰ ویره ده او تل په دغه اندیښنه او سودا کښی وی چه هلته به څه راپیښیږی؟ نه چه العیاذ بالله د الله تعالیٰ د قهر او عذاب وړ (لائق) وګرځو، ښکاره ده چه هم داسی خلق د نصیحت

څخه ګټه (فائده) اخیستلی شي.

وَهٰذَا ذِكْرٌ مُّبٰرَكٌ اَنْزَلْنٰهُ ؕ اَفَاَنْتُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ۝۵۰

او دا (قرآن) نصیحت دی مبارک چه نازل کړی (لیږلی دی) مونږ هغه (په محمد باندی)، آیا پس تاسی له دی نه انکار کوونکی یئ.

تفسیر: یعنی دغه قرآن چه ستاسی په مخکښی دی د نصیحت داسی یو کتاب دی چه د ده لوی ارزښت (قیمت) ، زیاته ګټه (فائده) او خیر د تورات په نسبت ښه څرګند او ښکاره دی. آیا له داسی یو واضح او روښان کتاب څخه تاسی منکریږئ چه له سره پکښی د انکار او تردد ځای نشته؟

وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ اِبْرٰهِيْمَ رُشْدَهٗ مِنْ قَبْلُ

نو خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ ابراهیم ته نیکه حقه لاره د ده (په عقائدو او اعمالو کښی) پخوا له (نبوت یا پخوا له موسیٰ یا پخوا له محمد څخه)

تفسیر: یعنی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم او حضرت موسیٰ او هارون علیهما السلام څخه مو پخوا ابراهیم علیه السلام ته د ده د اعلیٰ قابلیت او شان سره مناسب رشد او هدایت ورکړی ؤ بلکه له ځلمیتوب څخه پخوا لا په کوچنیتوب (ماشوم والی) کښی مو هغه په داسی سمه لار برابر کړی ؤ چه د داسی اولوالعزمو انبیاؤ له شان سره وړ (لائق) او مناسب وه.

وَكُنَّا بِهٖ عٰلِمِيْنَ ۝۵۱

او وو مونږ په ده باندی پوه (چه ابراهیم د رشد له خاوندانو څخه دی)

تفسیر: یعنی د ده په استعداد، اهلیت، علمی او عملی کمالاتو مونږ پوره پوه او خبر وو نو ځکه مونږ هغه رشد او هدایت ورکړ چه د ده له شان سره وړ (لائق) او مناسب ؤ.

اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيْلُ

الَّتِيۡٓ اَنۡتُمۡ لَهَا عٰكِفُوۡنَ ﴿٥٢﴾

کله چه وویل (ابراهیم) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل (بابلیانو) ته چه څه دی دغه بتان هغه چه تاسی دوی ته ولاړ یئ په عبادت سره (لکه مجاوران).

تفسیر: یعنی لږ څه خو د دوی اصلیت او حقیقت بیان کړئ آخر په خپلو لاسونو د تیږو (ګټو) تورلی بتانو ته څنګه معبودان وایئ؟ او هغوی څرنګه ستاسی معبودان کیدی شی؟.

قَالُوۡا وَجَدۡنَاۤ اٰبَآءَنَا لَهَا عٰبِدِيۡنَ ﴿٥٣﴾

نو وویل دوی چه موندلی دی مونږ پلرونه خپل دغو (بتانو) ته عبادت کوونکی (نو مونږ هم د هغو متابعت کوو).

تفسیر: یعنی د عقل او د فطرت او د نقل کوم باوری شهادت زمونږ په تائید کښی نشته او نه دی وی، لیکن دیر لوی دلیل د بت پرستی په صواب او حقانیت هم دا دی چه له پخوا راهیسی زمونږ پلرونه او نیکونه د دوی په عبادت کښی بوخت او مشغول وو بیا نو مونږ د هغو خپلو لویانو دود (رواج) او دستور او طریقه ولی پریدو؟

قَالَ لَقَدۡ كُنۡتُمۡ اَنۡتُمۡ وَاٰبَآؤُكُمۡ فِىۡ ضَلٰلٍ مُّبِيۡنٍ ﴿٥٤﴾

وویل (ابراهیم) خامخا په تحقیق یئ تاسی او پلرونه ستاسی (په سبب د بتانو) په ګمراهی ښکاره کښی (هر عاقل ته).

تفسیر: یعنی په دغه دلیل سره ستاسی حقانیت او پوهه نه ثابتیږی هو! دغه خبره ثابتیږی چه تاسی هم د خپلو پلرونو په شان ګمراهان او ناپوهان ناخبره یئ! او د هغو په دغه ړوند تقلید او بی ځایه متابعت تباه او بربادیږئ؟

قَالُوۡۤا اَجِئۡتَنَا بِالۡحَـقِّ اَمۡ اَنۡتَ مِنَ اللّٰعِبِيۡنَ ﴿٥٥﴾

نو وویل (بابلیانو ابراهیم ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته په حق سره (ریښتیا خبرو سره) او که ئی ته له لوبو کوونکو څخه.

تفسیر: د تول قوم له عقیدی څخه مخالف د حضرت ابراهیم علیه السلام د داسی سختی خبری په اوریدلو سره د دوی په زړونو کښی سخت خفګان او اضطراب پیدا شو او ورته ئی وویل چه آیا په رښتیا سره ستا عقیده هم داسی ده؟ یا توکی او مسخری کوی؟

قَالَ بَل رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الَّذِيْ فَطَرَهُنَّ ۖ وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿۵۶﴾

وویل (ابراهیم داسی نه ده چه زه توکی کوم یا دا بتان رب ستاسی دی) بلکه رب ستاسی رب د آسمانونو او (رب) د ځمکی دی هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی دا (آسمانونه او ځمکی او مافیهما) او زه په دغو (چه ومی ویل له توحید نه) له شاهدانو څخه یم.

تفسیر: یعنی زما عقیده هم دا ده او په پوره یقین او بصیرت سره پری شاهدی ورکوم چه زما او ستاسی رب هم هغه یو خدای تعالیٰ دی چه آسمانونه او ځمکی ئی پیدا کړی دی او د هغوی او نورو تولو خپلو مخلوقاتو حفاظت او ساتنه کوی او بل هیڅ شی د ده په الوهیت کښی له سره نشی شریکیدی

وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوْا مُدْبِرِيْنَ ﴿۵۷﴾

او قسم دی په الله خامخا څه تدبیر او علاج به وکړم هرومرو (خامخا) (چه مات کړم) بتان ستاسی پس له هغه چه وګرځئ تاسی شا کوونکی (بتانو ته مخ په میله).

تفسیر: دغه خبره ئی لږه ورو وویله چه ځینو ئی واوریده او دیرو له سره وانه وریده هغو چه دغه خبره واوریده ورته ئی دومره اهمیت ور نه کړ او داسی ئی وګڼله چه د یوه ځلمی له لاسه به څه وشی او دی به د تول قوم معبودانو ته څه ضرر وروړسولی شی؟.

فَجَعَلَهُمْ جُذٰذًا اِلَّا كَبِيْرًا لَّهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُوْنَ ﴿۵۸﴾

پس وئی ګرځول دا بتان توټی توټی مګر لوی د دی بتانو (چه مات ئی نه کړ او تبر ئی په اوږه ورته کیښود) دپاره د دی چه دوی هغه ته بیرته راشی (او تری پوښتنه وکړی).

تفسیر: څه مهال (وخت) چه دا خلق تول له ښاره د باندی میلی ته لاړل نو حضرت ابراهیم علیه السلام بت خانی ته ورننوت، تول بتان ئی سره مات ګوډ کړل او یوازی هم هغه بت ئی روغ جوړ پریښود چه د نورو په نسبت د جثی یا د تعظیم او تکریم په اعتبار د کفارو په ګومان لوی ؤ او په هغه تبر ئی چه دغه بتان ئی پری مات کړی وو هغه ئی د هم هغه لوی بت په اوږه باندی کیښود څو چه هغه خلق بیرته راشی او دغه وضعیت وګوری نو په قدرتی ډول (طریقه) به د دوی په زړونو کښی دغسی یو خیال پیدا شی چه دغه کار هم دغه لوی بت کړی دی یا الزاماً حضرت ابراهیم علیه السلام ته رجوع وکړی.
(کفارو له میلی نه د بیرته راګرځیدلو او د خپلو بتانو د کندوکپر کیدلو څخه وروسته).

قَالُوا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَآ اِنَّهٗ لَمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۵۹﴾

وویل دوی چا کړی دی دا کار په معبودانو زموږ بیشکه چه دی خامخا له ظالمانو دی (په دی کار کښی)

تفسیر: شیخ الهند او ځینو نورو مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده (چا کړی دی دا کار په خدایانو زموږ الخ) یعنی دا د سپین سترګۍ او د بی‌ادبۍ حرکت زموږ له معبودانو سره چا کړی دی؟ یقیناً هر چا چه دا کار کړی دی، هغه (استغفر الله) لوی ظالم او غټ شریر دی.
دا خبری به هغو کسانو کړی وی چه د هغوی غوږونو ته د ﴿ وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ ﴾ غږ نه وی رسیدلی.

قَالُوْا سَمِعْنَا فَتًى يَّذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهٗٓ اِبْرٰهِيْمُ ﴿۶۰﴾

وویل (ځینو کفارو) چه اوریدلی وو موږ له یوه ځلمی څخه چه یادول به ئی دا بتان (په بدی سره) چه ویلی شی ده ته ابراهیم

تفسیر: دا ویونکی به هغه کسان وی چه د حضرت ابراهیم علیه السلام ﴿ وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ ﴾ جمله ئی اوریدلی وه یعنی هم هغه یو ځلمی دی چه زموږ د معبودانو ذکر په بدی سره کوی. یقیناً دا کار به هم هغه کړی وی.

قَالُوْا فَأْتُوْا بِهٖ عَلٰٓى اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُوْنَ ﴿٦١﴾

وویل (نمرود او مشرانو ئی) چه راولئ هغه (ابراهیم) په مخکښې د سترګو د خلقو (چه وئی وینی) ښائی چه دوی ووینی (هغه او په کولو د دی کار پری شاهدی ورکړی).

تفسیر: یعنی هغه راولئ! او د دغه عمومی مجمع په مخکښې تری اقرار واخلئ څو په دغه خبره تول خلق خبر او دغه معامله تولو ته څرګنده (ښکاره) شی او د ده وینا هر څوک واوری او پری شاهدان شی چه د هغی په مقابل کښې د قوم له طرفه داسی یوه سزا ورته مقرره شی چه دی ئی ور (لائق) او مستحق وی، دا خو د هغوی غرض ؤ او د حضرت ابراهیم علیه السلام مقصد به هم ښائی هم دا شی ؤ چه هم داسی په یوه لویه مجمع کښې ماته موقع راکړی شی څو زه په هغه کښې مشرکان پړ او ملامت کړم او د خلقو په وړاندی د حق او حقانیت د غلبې اظهار وکړی شم. (نو کله چه ابراهیم علیه السلام ئی راوست دغه لائدنی پوښتنی ئی تری وکړی)

قَالُوْٓا ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يٰٓاِبْرٰهِيْمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهٗ ۖ كَبِيْرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوْهُمْ اِنْ كَانُوْا يَنْطِقُوْنَ ﴿٦٣﴾

وویل (بابلیانو) آیا تا کړی دی دا کار په معبودانو زمونږ ای ابراهیمه!؟. وویل (ابراهیم) بلکه کړی دی دا کار مشر د دوی چه دا دی نو پوښتنه وکړئ تاسی له دوی که وی دوی چه خبری کوی (چه چا توتی توتی کړی یئ؟)

تفسیر: یعنی هیڅ ضرورت نشته چه له ما څخه د دی خبری پوښتنی وکړئ بلکه داسی فرض کړئ چه دا لوی غټ بت چه روغ رمټ جوړ ولاړ دی او د ماتولو آله هم ورسره شته دا کار به هم ده کړی وی او دا دی د بحث او تحقیق په وخت کښې د الزام او پړوالی په ډول (طریقه) زه دغسی دعوی کوم چه دغه لوی بت دا تول کوچنی (واړه) بتان سره ګود او مات کړی دی، ووایئ اوس له تاسی سره څه دلیل شته چه داسی به نه وی شوی آیا په دنیا کښې داسی وقایع نه پیښیږی چه لوی مار نور واړه ماران او لوی کب نور واړه کبان ښوی تیروی او لوی باچا نور واړه سلطنتونه له منځه وړی نو ځکه زما او ستاسی په منځ کښې د فیصلی ښه لاره هم دا ده چه تاسی په خپله له خپلو معبودانو څخه پوښتنه وکړئ چه دغه ماجری څرنګه وریپښه شوی ده که

چیری دوی خبری کولی شی نو په داسی مهمه معامله کښی به پخپلو خبرو زما د دروغو او رښتیاؤ فیصله وکړی.

تنبیه: زمونږ له دی تقریر څخه څرګنده (ښکاره) شوه چه د «بل فعله کبیرهم هذا» وینا د اخبار په ډول (طریقه) له واقعی مخالفه نه وه چه ورته حقیقتاً دروغ وویل شی بلکه د دوی د تحمیق او تجهیل دپاره د یو فرضی احتمال په شان د دعوی په صورت د تعریض او الزام په ډول (طریقه) کلام شوی دی لکه چه بالعموم په مباحثو او مناظرو کښی هم داسی واقع کیږی، نو دی ته مونږ دروغ نشو ویلی هو! ظاهراً د دروغو په صورت راښکاری، نو ځکه په ځینو احادیثو کښی پری د (کذب) د لفظ اطلاق صورتاً شوی دی. مفسرانو د دی په توجیه نور څه مجمل بیان هم کړی دی، مګر زمونږ دغه تقریر ښه او زیات صاف او بی تکلفه او روایتونو ته ډیر نژدی ښکاری (والله تعالیٰ اعلم).

فَرَجَعُوٓا إِلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ فَقَالُوٓا۟ إِنَّكُمۡ أَنتُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٦٤﴾

پس رجوع وکړه (دغو کفارو په فکر کولو سره) نفسونو خپلو ته نو وویل (ځینو ځینو نورو ته) بیشکه تاسو یئ ظالمان

تفسیر: یعنی وپوهیدل چه د بیکاره تیږو (ګټو) د عبادت کولو څخه څه فائده حاصلیږی یا به دا مطلب وی چه تاسی په خپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی چه د ابراهیم علیه السلام د انذار اوریدلو سره سره بت خانه مو هم هغسی خوشی پرانستلی پریښوده او تری لاړئ او د خپلو معبودانو د حفاظت او ساتنی هیڅ فکر او تدبیر مو ونه کړو کذا قال ابن کثیر رحمة الله علیه.

ثُمَّ نُكِسُوا۟ عَلَىٰ رُءُوسِهِمۡ

بیا نسکور کړل شول دوی پر سرونو خپلو (یعنی شرمنده شول خو سره له هغه هم د ابراهیم علیه السلام د مجادلی دپاره ئی ملاوی وتړلی)

تفسیر: یعنی له ډیره شرمه ئی خپلی سترګی نشوی پورته کولی او یو بل ته به ئی له سره نشو کتلی خو سره له هغه ئی ابراهیم علیه السلام ته داسی وویل

لَقَدۡ عَلِمۡتَ مَا هَٰٓؤُلَآءِ يَنطِقُونَ ﴿٦٥﴾

چه خامخا په تحقیق پوه ئی ته چه نه دی دا بتان (قابل د دی) چه وغږیږی

(نو څرنګه مونږ ته له دوی څخه د سوال کولو امر کوی).

تفسیر: یعنی سره له پوهی عمداً د داسی یوی ناممکنی خبری مطالبه ولی کوی آیا تیږی (ګټی) هم خبری کولی شی؟!.

قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكُمْ شَيْـًٔا وَلَا يَضُرُّكُمْ ﴿٦٦﴾ أُفٍّ لَّكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

نو وویل (ابراهیم علیه السلام) نو آیا پس تاسی عبادت کوئ بی له الله څخه د هغه شی چه نه نفع رسوی تاسی ته د هیڅ شی او نه ضرر رسولی شی تاسی ته (د هیڅ شی). نو افسوس (او هلاک) دی تاسی ته او هغه ته چه عبادت ئی کوئ بی له الله نو آیا نه لرئ تاسی دومره عقل هم (چه د خپلو افعالو په قباحت او بدی وپوهیږئ)

تفسیر: یعنی تاسی ته ښائی چه له ډیره شرمه ومرئ، هغه بت چه یو لفظ هم نشی ویلی او نه د کوم احتیاج په وخت کښی مو په کار راځی او نه مو مدد کولی شی او د یوی ذری په اندازه نه څه نفع او نه څه ضرر دررسولی شی او نه ئی څه په واک (قبضه) او اختیار کښی شته هغو ته مو د خدائی درجه ورکړی ده آیا په دومره غټه خبره هم نشئ پوهیدی.
(کله چه نمرودیان له مجادلی څخه عاجز شول د ابراهیم علیه السلام په سوځولو پسی شول)

قَالُوا۟ حَرِّقُوهُ وَٱنصُرُوٓا۟ ءَالِهَتَكُمْ إِن كُنتُمْ فَـٰعِلِينَ ﴿٦٨﴾

وویل (نمرودیانو) وسوځوئ تاسی دغه (ابراهیم) او مرسته (مدد) وکړئ تاسی د معبودانو خپلو که چیری یئ تاسی کوونکی (د دی مرستی (مدد) د خپلو بتانو سره)

تفسیر: یعنی په بحث او مناظره ئی نشو ږ کولی، اوس یوازی هم دغه یو صورت پاتی دی او هغه دا دی چه مونږ له خپلو معبودانو سره چه نه یوازی زمونږ سره بلکه له خپلو ځانونو سره هم مرسته (مدد) نشی کولی مرسته (مدد) وکړو او د دوی دښمن ته ډیره سخته سزا ورکړو که مونږ داسی ونشو کړی نو ګواکی هیڅ کار مو نه دی کړی. لکه چه د دغی مشوری سره سم داسی غوته شوه چه ښائی حضرت ابراهیم علیه السلام په اور کښی وسوځاوه شی، ګواکی څرنګه چه

ابراهیم علیه السلام د بتانو په ماتولو د دوی زړونه سوځولی وو دوی هم د هغه په بدل کښی د ده د سوځولو تجویز غوره کړ بالاخره دغه ګرد (تول) ظالمان سره تول شول او په ډیر اهتمام او بی رحمی سره ئی حضرت ابراهیم علیه السلام په ډیر لوی لمبی وهونکی او سخت سوځوونکی اور کښی وغورځاوه.
(کله چه دوی ابراهیم په اور کښی وغورځاوه د الله تعالیٰ له لوری داسی حکم وشو)

قُلْنَا يٰنَارُ كُوْنِيْ بَرْدًا وَّسَلٰمًا عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ ﴿۶۹﴾

وویل مونږ ای اوره! شه یخ او خاوند د سلامتیا پر ابراهیم باندی

تفسیر: یعنی اور ته تکوینی حکم وشو چه په ابراهیم علیه السلام یخ شه! مګر دومره یخ هم مه شه! چه له ډیری یخنی څه تکلیف ورته ورسیږی بلکه داسی برابر او معتدله شه چه د هغه ځان ښه په راحت شی.
تنبیه: د اور یخیدل پر ابراهیم علیه السلام باندی د ده معجزه وه. د معجزی حقیقت هم دا دی چه الله تعالیٰ د خپل عام عادت پر خلاف، عادی سبب له مسببه او مسبب له سبب څخه بیل کړی. دلته د احراق سبب (اور) موجود ؤ مګر مسبب پری مرتب نه شو د معجزی او نورو په متعلق زمونږ مفصل کلام په یوه مستقله مقاله کښی د «المحمود» د رسالی په څو شمارو کښی چاپ شوی دی. فلیراجع.

وَاَرَادُوْا بِهٖ كَيْدًا فَجَعَلْنٰهُمُ الْاَخْسَرِيْنَ ﴿۷۰﴾

او غوښتل (نمرودیانو) پر ابراهیم کید (مکر د سوځولو) نو وګرځول مونږ دوی سخت زیانکاران (چه پخپل فعل کښی کامیاب نشول.)

تفسیر: یعنی دوی د ابراهیم علیه السلام بد غوښتل لیکن دوی په خپله په ناکامی، ذلت او زیان کښی پریوتل، د حق صداقت په ښکاره صورت څرګند (ښکاره) شو، او د الله تعالیٰ کلمه لوړه (اوچته) او علیا وګرځیده. **قال (فی البحر المحیط) قد اکثرالناس فی حکایة ماجری لابراهیم علیه السلام والذی صح هو ماذکره الله تعالیٰ من انه علیه السلام القی فی النار فجعلها الله علیه برداً وسلاما.**

وَنَجَّيْنٰهُ وَ لُوْطًا اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا لِلْعٰلَمِيْنَ ﴿۷۱﴾

او نجات مو ورکړ دغه (ابراهیم) ته او لوط ته (او بومو تلل دواړه چه ځئ له عراقه) ځمکي هغی ته چه برکت اچولی ؤ مونږ په هغی کښی دپاره د خلقو (چه شام دی)

تفسیر: یعنی حضرت ابراهیم مو سره د حضرت لوط علیهما السلام صحیح او سالم روغ رمت د شام ملک ته بوتلل چه هلته ډیر ظاهری او باطنی برکات د ودیعت په ډول (طریقه) ایښودل شوی دی.

وَوَهَبۡنَا لَهٗۤ إِسۡحٰقَ ؕ وَيَعۡقُوبَ نَافِلَةً ؕ

او وموبښل دغه (ابراهیم) ته (زوی) اسحٰق او (لمسی) یعقوب زیات (سر بیره د زوی پر غوښتنی د انعام په ډول (طریقه))

تفسیر: یعنی په زوړوالی کښی ئی هلک غوښتی ؤ مونږ لمسی هم ورعطا کړ یعنی یعقوب علیه السلام.

وَكُلًّا جَعَلۡنَا صٰلِحِينَ ۝٧٢

او دغه تول ګرځولی دی مونږ نیکان (چه خلقو ته ئی لارښوونه کوله)

تفسیر: یعنی ابراهیم، لوط، اسحٰق، یعقوب علیهم السلام په اعلیٰ درجه سره له نیکو بندګانو ځنی دی ځکه چه ګرد (تول) د الله تعالیٰ انبیاء دی او له انبیاؤ څخه پورته بل څوک نیک او ښه کیدی نشي.

وَجَعَلۡنٰهُمۡ أَئِمَّةً يَّهۡدُونَ بِأَمۡرِنَا

او ګرځولی وو مونږ دوی (داسی) امامان چه سمه صافه لیاره ئی ښووله په حکم زمونږ سره (خلقو ته)

تفسیر: یعنی داسی کاملان وو چه د نورو تکمیل به ئی هم کاوه.

وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡهِمۡ فِعۡلَ الۡخَيۡرٰتِ وَإِقَامَ الصَّلٰوةِ وَإِيتَآءَ الزَّكٰوةِ ۚ

او وحی کړی وه مونږ دوی ته د کولو د خیراتونو (نیکو کارونو) او د قائمولو (سم اداء کولو) د لمانځه او د ورکولو د زکوٰة

تفسیر: یعنی هغوی ته مو وحی لیږلی وه چه په هغی کښی د دغو امورو تاکید هم ؤ څو نه یوازی دوی عاملان شی بلکه نور خلق هم د هغو ښو اعمالو په کولو باندی وګماری (ولمسوی) دغه د دوی علمی کمال شو.

وَكَانُوا لَنَا عٰبِدِيْنَ ﴿۷۳﴾

او وو دوی (تول) خاص مونږ ته عبادت کوونکی

تفسیر: یعنی شپه او ورځ به زمونږ په بندګی او عبادت کښی بوخت (مشغول) وو، بل کوم طرف ته به ئی سترګی نه اړولی، هم دغه د انبیاؤ شان دی چه د دوی په هر کار کښی د الله تعالیٰ د بندګی اشتراک هرومرو (خامخا) وی. دغه د دوی عملی کمال شو نو تاسی ای عربو چه د ابراهیم علیه السلام اولاد یئ او د هغه د متابعت دعوی کوئ ولی د هغو د دی علمی او عملی کمالاتو متابعت نه کوئ؟ بلکه حقیقتاً ئی تابعان شئ!

وَلُوْطًا اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا

او لوط ته ورکړی ؤ مونږ ده ته حکم (نبوت) او پوهه

تفسیر: (لوطاً منصوب دی په فعل مقدر سره چه تفسیر ئی په آتینا سره شوی دی) یعنی داسی حکمت، حکومت، علم او فهم چه د انبیاؤ له شان سره لایق وی.

وَّنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِيْ كَانَتْ تَّعْمَلُ الْخَبٰٓئِثَ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ سَوْءٍ فٰسِقِيْنَ ﴿۷۴﴾

او نجات ورکړی ؤ مونږ دغه (لوط) ته له (خلقو د) کلی هغه چه وو هغوی چه کول به ئی عملونه خبیث ناپاکه بیشکه چه هغوی وو قوم د بدی نافرمان

تفسیر: له کلی څخه مراد «سدوم» او بلکه د هغه ملحقات دی. د دی ځای خلق په خلاف الفطرت کارونو مبتلا وو، د دوی قصه پخوا شو ځایه تیره شوی ده.

وَاَدۡخَلۡنٰهُ فِیۡ رَحۡمَتِنَا ؕ اِنَّهٗ مِنَ الصّٰلِحِیۡنَ ﴿۷۵﴾

او داخل کړی ؤ مونږ دی په رحمت خپل کښی، بیشکه دی له نیکانو څخه دی.

تفسیر: یعنی کله چه د لوط پر قوم باندی مو عذاب نازل کړ نو لوط مو د خپلو ملګرو سره د خپلی مهربانی او رحمت په څادر کښی پټ کړ څو د نیکانو او بدانو عاقبت او انجام بیل بیل سره څرګند (ښکاره) شی.

وَنُوۡحًا اِذۡ نَادٰی مِنۡ قَبۡلُ فَاسۡتَجَبۡنَا لَهٗ فَنَجَّیۡنٰهُ وَاَهۡلَهٗ مِنَ الۡکَرۡبِ
الۡعَظِیۡمِ ﴿۷۶﴾ وَنَصَرۡنٰهُ مِنَ الۡقَوۡمِ الَّذِیۡنَ کَذَّبُوۡا بِاٰیٰتِنَا ؕ
اِنَّهُمۡ کَانُوۡا قَوۡمَ سَوۡءٍ فَاَغۡرَقۡنٰهُمۡ اَجۡمَعِیۡنَ ﴿۷۷﴾

او (یاد کړه ای محمده! قصه د) نوح کله چه غږ ئی وکړ (په ښیرا د قوم خپل) پخوا (له دغو مذکوره ؤ انبیاؤ) یعنی پخوا له ابراهیم او لوط علیهما السلام څخه. پس قبول کړ مونږ ده ته (سوال د ده) نو نجات ورکړ مونږ ده ته او کورنی د ده ته له غمه لویه (چه د طوفان ویره او د کافرانو ضرر ؤ) او مرسته (مدد) مو وکړه له ده سره (په انتقام اخیستو د ده) له قومه هغه چه نسبت د دروغو ئی کړی ؤ آیتونو زمونږ ته، بیشکه دوی وو قوم بد (ناکاره) نو غرق کړل مونږ دوی ټول.

تفسیر: نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پوری خپل قوم وپوهاوه او په دومره اوږده موده کښی ئی ډیری سختی او ربړونه (تکلیفونه) وګالل (برداشت کړل) خو په زړه پوری هیڅ اثر او نتیجه ئی څرګنده (ښکاره) نشوه بالاخره په تنګ راغی او داسی دعاء ئی وکړه ﴿ اَنِّیۡ مَغۡلُوۡبٌ فَانۡتَصِرۡ ﴾ (۲۷) جزء د القمر د سورت (۱۰) آیت (۱) رکوع، او ﴿ رَّبِّ لَا تَذَرۡ عَلَی الۡاَرۡضِ مِنَ الۡکٰفِرِیۡنَ دَیَّارًا ﴾ (۲۹) جزء د نوح د سورت (۲٦) آیت (۲) رکوع، نو الله تعالیٰ دغه

دعاء قبوله کړه او کفار ئی په طوفان غرق کړل او نوح علیه السلام ئی د خپلو ملګرو سره د طوفان له هیبت او د کفارو له ضرر رسولو څخه صحیح او سلامت وویست. دغه قصه په مفصل دول (طریقه) پخوا تیره شوی ده.

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمٰنَ إِذْ يَحْكُمٰنِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ ۚ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شٰهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنٰهَا سُلَيْمٰنَ ۚ وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَّعِلْمًا ۫

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) داؤد او سلیمان کله چه حکم کاوه هغو دواړو په (دعوی او نزاع د) کښت (فصل) کله چه د شپی ګډه شوی وه (بی له شپانه) په هغه (کښت) کښی رمه د (هغه) قوم او وو مونږ حکم د دوی ته حاضر پس ومو پوهاؤ په هغه (فتویٰ، فیصله) سلیمان او هر یوه د دوی دواړو ته ورکړی ؤ مونږ حکم (نبوت) او پوهه

تفسیر: حضرت داؤد علیه السلام د الله تعالیٰ نبی ؤ، حضرت سلیمان علیه السلام د ده زوی ؤ او هم د پاک الله تعالیٰ نبی ؤ، دغه پلار او زوی ته الله تعالیٰ پرته (علاوه) له نبوته حکومت، علم، حکمت، د فهم قوت او د فیصلو قدرت هم وربښلی ؤ، حضرت سلیمان علیه السلام لا په هلکتوب کښی داسی فوق العاده پخی خبری او ښایسته ویناوی کولی چه تول اوریدونکی به ورته حیران پاتی کیدل. د حضرت داؤد علیه السلام حضور ته داسی یوه دعوی وړاندی شوه چه د یوه سړی په کښت (فصل) کښی د نورو خلقو میږی (ګډی) د شپی ګډی شوی وی او د هغه کښت (فصل) ئی تر پښو لاندی او زیانمن کړی ؤ، کله چه داؤد علیه السلام په دغه دعوی کښی غور وکړ ورښکاره شوه چه د دغو میږو (ګډو) قیمت د هغه نقصان سره برابر او معادل دی چه هغه کښت (فصل) ته رسول شوی دی، نو داسی فیصله ئی صادره کړه چه «دغه میږی (ګډی) دی د کښت (فصل) خاوند ته ورکړی شی!» حضرت سلیمان علیه السلام وویل چه زما «نظریه او فیصله دا ده چه دغه د کښت (فصل) خاوند دی دغه میږی (ګډی) له خپله ځانه سره وساتی او شودی دی وخوری او د میږو (ګډو) خاوند دی د کښت (فصل) خدمت وکړی، تر څو چه کښت (فصل) خپل ړومبی حالت ته ورسیږی نو په دغه وخت کښی دی میږی (ګډی) بیرته خپل خاوند او کښت (فصل) خپل خاوند ته وسپارل شی نو په دی ترتیب او صورت سره به دواړه له نقصان نه وژغورل (وساتل) شی» حضرت داؤد علیه السلام چه دا فیصله واوریده نو آفرین ئی ورته وویل او د خپل اجتهاد نه وګرځید، ګواکی د فقهی د اصولو په اصطلاح کښی ئی د سلیمان علیه السلام

استحسان د خپل قیاس په مقابل کښې قبول کړ. دغه فیصله چه پلار او زوی د مدعی او مدعی علیه په نسبت صادره کړه، الله تعالیٰ ته ښکاره او معلومه وه او دغو دواړو ته پاک الله پوهه او د فیصلې قوت ورکړی ؤ لیکن الله په اصل حقیقت حضرت سلیمان علیه السلام پوه کړ او حضرت سلیمان علیه السلام هغې نتیجې ته ورسید چه د الله تعالیٰ په نزد اصلح او اصوب ؤ او بالاخره داؤد علیه السلام هم هغه ومنله. له دغې واقعې څخه ښکاره شوه سره له دې چه انبیاء الله علیهم السلام سلطنت ته ورسیږی خو بیا هم د خلق الله ډیرو وړو وړو معاملو ته هم داسې توجه کوی لکه چه لویو لویو کارونو ته اهمیت ورکوی.

وَسَخَّرۡنَا مَعَ دَاوٗدَ الۡجِبَالَ يُسَبِّحۡنَ وَالطَّيۡرَ‌ؕ

او تابع کړی وو مونږ له داؤد سره غرونه چه تسبیح به ئې ویلې او (هم داسې تابع کړی وو مونږ) مرغان هم (چه تسبیح به ئې ورسره ویلې)

تفسیر: حضرت داؤد علیه السلام د ډیر ښه غږ او د خواږه آواز خاوند ؤ د نبوت په هغه مؤثر او اغیزه‌ناک (اثرناک) غږ چه ده به خپل طبیعی جوش سره زبور شریف لوست یا د پاک الله په تسبیح او تحمید کښې مشغولیده نو غرونو، مرغانو او نورو حیواناتو به هم د هغه د غږ په متابعت په لوستلو پیل (شروع) کاوه.

وَكُنَّا فٰعِلِيۡنَ‏ ﴿۷۹﴾

او وو مونږ کوونکی (د داسې کارونو)

تفسیر: یعنې تعجب مه کوه چه تیږې (ګټې) او مرغان به څرنګه تهلیل او تسبیح وائی. دغه ټول کارونه مونږ لا پخوا کړی وو. ښه! زمونږ د لامحدود قدرت له مخې آیا دغه خبرې څه مشکلې او مستبعدې ګڼلې کیدی شی بلکه نه نشی کیدی!.

وَعَلَّمۡنٰهُ صَنۡعَةَ لَبُوۡسٍ لَّـكُمۡ لِتُحۡصِنَكُمۡ مِّنۡۢ بَاۡسِكُمۡ‌ۚ

او ښوولې ؤ مونږ دغه (داؤد) ته جوړول د زغرې تاسې ته دپاره د دې چه وساتی تاسې (دا زغره ای انسانانو) له ضرره د جنګ (د دښمنانو) ستاسې

تفسیر: الله تعالیٰ د حضرت داؤد علیه السلام په لاس کښې اوسپنه د موم په شان پسته او نرمه

ګرځولي وه ده به هغه سره تاووله او نهايتي سپکې مضبوطې او ښکلې زغرې به ئې جوړولې چه د جنګ په وخت کښې به ترې کار اخيست کيده.

فَهَلْ أَنتُمْ شَٰكِرُونَ ﴿٨٠﴾

پس آيا يئ تاسې شکر کوونکي (يعنې شکر وکړئ).

تفسير: يعنې ستاسې د ګټې دپاره مونږ د داؤد عليه السلام په ذريعه داسې عجيب صنعت راويست نو تاسې ښه فکر وکړئ چه د دې راز (قسم) نعمتونو تاسې څه شکر ادا کوئ؟

وَلِسُلَيْمَٰنَ ٱلرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِى بِأَمْرِهِۦٓ إِلَى ٱلْأَرْضِ ٱلَّتِى بَٰرَكْنَا فِيهَا ۚ

او (تابع کړې ؤ مونږ) سليمان ته باد توند (تيز) چه روانيده په حکم د ده (سليمان او رساوه به ئې) ځمکې (د شام ته) هغې ته چه برکت ايښې ؤ مونږ په هغې کښې،

تفسير: حضرت سليمان عليه السلام داسې دعاء کړې وه ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَّا يَنبَغِي لِأَحَدٍ مِّنۢ بَعْدِيٓ﴾ ٢٣ جزء د (ص) د سورت (٣٥) آيت (٣) رکوع نو الله تعالىٰ هوا او پيريان د ده تابع کړې وو. حضرت سليمان عليه السلام داسې يو تخت تيار کړې ؤ چه د دولت له اعيانو او مشرانو سره به پرې کيناسته او ضروري لوازم او سامان به ئې هم له خپل ځان سره اخيستل بيا به هوا راتله او هغه تخت به ئې په ديره چابکې پورته کاوه، کله چه به هغه په مناسبه اندازه له ځمکې څخه پورته کيده بيا به هوا نرميده او له ضرورت سره سم به کمې او زياتې پکښې پيدا کيده لکه چه د (ص) د سورت په (٣٦) آيت (٣) رکوع (٢٣) جزء کښې راغلې دي ﴿رُخَآءً حَيْثُ أَصَابَ﴾ له «يمن» څخه «شام» ته او له شام څخه يمن ته چه د يوې مياشتې لاره ده په (٥) ګړيو (ګينټو) کښې رسيده تعجب دې چه د نن ورځې د عجيبو او غريبو هوائي جهازونو په زمانه کښې هم دير منحرفين له دې ډول (طريقه) واقعاتو څخه انکار کوي آيا هغه کار چه نن ورځ ئې يورپ والا د بخار او برق او نورو په ذريعه کولی شي، الله تعالىٰ ئې د خپل يو نبي له امله (وجې) په خپل قدرت سره نشي کولی بلکه کولی ئې شي.

وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عٰلِمِيْنَ ﴿٨١﴾

او یو مونږ په هر شی عالمان،

تفسیر: یعنی چه چا ته څه قسم امتیاز ورکول مناسب دی او له هوا او له نورو عناصرو څخه په څه ډول (طریقه) سره کار اخیستل کیدی شی.

وَمِنَ الشَّيٰطِيْنِ مَنْ يَّغُوْصُوْنَ لَهٗ وَيَعْمَلُوْنَ عَمَلًا دُوْنَ ذٰلِكَ

او (تابع کړی وو مونږ ده ته) ځینی له شیطانانو څخه هغه چه غوتی به ئی وهلی (په سیند کښی) د ده دپاره او کول به ئی (نور ډیر) کارونه بی له دی نه

تفسیر: له شیاطینو څخه مراد سرکش پیریان دی، دوی د حضرت سلیمان علیه السلام له لوری مامور وو چه په لویو لویو سیندونو کښی غوپی ووهی او مرغلری، جواهر او نور بحری حاصلات د هغو له تل څخه راوکاږی، او په دغو پیریانو په ودانیو او نورو عمرانی کارونو کښی سخت او درانه کارونه وکړی د یوه لوی حوض په اندازه د مسو لگنونه (خانکونه) او لوی لوی دیگونه به ئی پری جوړول چه له سره به له خپله ځایه چا نشو خوځولی او له یوه ځایه بل ځای ته به ئی پری وړل او بارول او لاندی باندی به ئی سره کول او له ډیرو سختو څخه سخت کارونه به ئی تری اخیستل معلومیږی هغه حیرانوونکی کارونه چه الله تعالیٰ په دی زمانه کښی د مادی قوتونو په واسطه کوی دغه کارونه به ئی په هغه وخت کښی د مخفی او روحی قوتونو په ذریعه کول.

وَكُنَّا لَهُمْ حٰفِظِيْنَ ﴿٨٢﴾

او وو مونږ دوی لره ساتونکی (له فساد څخه)

تفسیر: یعنی مونږ په خپل کامل قدرت دغه شیاطین په داسی شان د حضرت سلیمان علیه السلام په قبضه او قید کښی تینگ، مضبوط او بند ساتلی وو چه هر څه ئی غوښتل هغه به ئی وربانډی د بیگار په ډول (طریقه) کول او دوی له سره حضرت سلیمان ته هیڅ یو ضرر نشو رسولی که نه د بنیادم په څه زور او قوت وی چه داسی یو شریر مخلوق په خپله قبضه کښی په سختو ځنځیرونو کښی بند وساتی ﴿ وَاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ ﴾ (۲۳) جزء د (ص) د سورت (۳۸) آیت ۳ رکوع.

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٨٣﴾
فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِن ضُرٍّ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ
وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنْ عِندِنَا

او (یاده کړه ای محمده ! قصه د) ایوب کله چه ندا غږ ئی وکړ رب خپل ته چه بیشکه زه رسیدلی دی ماته ضرر (رنځ او سختی په بدن کښې) او ته ډیر مهربان ئی له تولو مهربانانو څخه. پس قبوله کړه مونږ دعاء د ده پس لری کړ مونږ هغه چه ؤ په ده باندی له (بدنی او مالی) ضرره او ورکړ مونږ دغه (ایوب) ته اهل د ده او په مثل د هغوی له هغوی سره په رحمت سره له نزده زمونږ

تفسیر: حضرت ایوب علیه السلام ته الله تعالیٰ په دنیا کښې له هر حیثه آرامی او هوسائی (راحت) ورکړی وه ځمکه، کښت، (فصل) مال مالداری، مریان، وینځی، صالح اولاد او ښه په زړه پوری ښځه ئی ورکړی وه حضرت ایوب علیه السلام د الله تعالیٰ لوی شکر کوونکی بنده وو. لیکن الله تعالیٰ دی په ابتلاء او ازموینه کښې واچاوه کښتونه (فصلونه) ئی وسوځیدل، رمی او ګلې ئی تباه شوی، اولاد ئی تر چت لاندی مړه شول، تول دوستان آشنایان او خپلوان تری بیل شول، د ده په وجود سختی دانی وختلی او چینجی ئی وکړل له دغومره مالونو، شتو، نوکرانو، خپلو او خپلوانو څخه یواځی د ده یوه ښځه ورسره ملګری پاتی وه بالاخره دغه خواره هم ستړی ستومانه او زړه تنګی شوه مګر حضرت ایوب علیه السلام همغسی چه په نعمت کښې د پاک الله شکر کوونکی بنده ؤ په زحمت او ابتلاء کښې هم صابر پاتی شو کله چه د ده تکلیف او اذیت او د دښمنانو شماتت له حده تیر شو بلکه دوستانو هم په داسی ویناؤ باندی شروع وکړه چه یقیناً ایوب علیه السلام د کومی داسی سختی ګناه مرتکب شوی دی چه د هغی له اثره په داسی سخته بلا اخته دی نو دلته حضرت ایوب علیه السلام لاس په دعا شو چه ﴿وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾ هم دا چه ده د خپل رب په دربار کښې دا سوال وکړ. سم د لاسه د رحمت سیند په جوش او چپو شروع وکړه الله تعالیٰ ده ته د مړو اولادونو پر ځای یو په دوه اولادونه ورکړل او د ځمکی څخه ئی چینه راویستله حضرت ایوب علیه السلام له هغی څخه اوبه وڅښلی او هم ئی ورباندی ولمبل سم د لاسه روغ رمټ شو او تول تکلیفونه ئی لری شول لکه چه په حدیث کښې راغلی دی د سرو زرو ملخان ئی ورباندی وورول، لنده دا چه له هر حیثه ورته د ارامتیا اسباب برابر شول.

ځینې مفسرین داسې لیکې چه هغه مړه اولادونه ئې بیرته ورته ژوندي کړل او په مثل د هغو نمسی ئې چه مړه شوی وو بیرته ورته ژوندی کړل.

وَذِكْرَىٰ لِلْعَٰبِدِينَ ﴿٨٤﴾

او نصیحت دپاره د عبادت کوونکو (هر څوک چه داسې صبر کوی هم داسې نتیجې به هم مومی)

تفسیر: یعنی په ایوب علیه السلام د دغې مهربانۍ کیدلو په اثر تولو بندګی کوونکو ته لوی پند او نصیحت او یو مهم یادګار پاتې شو چه هر کله په کوم یو نیک بنده په دنیا کښې کومه تنګسه یا مصیبت راشي ښائي چه د ایوب علیه السلام په شان صبر، استقامت، ثبات او استقلال وښئی او یوازی خپل پروردګار ته دعاء او نداء وکړی یقین دی چه الله تعالیٰ به پرې د عنایت نظر وکړی او یوازی د داسې یوی ابتلاء له لیدلو څخه نه ښائي چه څوک داسې ګومان وکړی چه البته دغه بنده د الله تعالیٰ په دربار کښې مبغوض دی

وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا ٱلْكِفْلِ ۖ كُلٌّ مِّنَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٨٥﴾

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) اسمٰعیل او ادریس او ذوالکفل، دغه تول دی له صبر کوونکو څخه (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه)

تفسیر: یعنی دغه نیک بنده‌ګان می یاد کړئ د اسمٰعیل او ادریس علیهما السلام ذکر پخوا له دی نه د (مریم) په سورت کښې تیر شو د «ذاالکفل» په نسبت اختلاف دی چه نبی ؤ لکه چه د انبیاؤ په ډله کښې د هغه له یادولو څخه څرګندیږی نو دغه به یا الیاس یا یوشع یا زکریا وی یا یوازی یو صالح سړی ؤ. وائی چه دی د یو چا ضامن شوی ؤ او د هغه له امله (وجی) څو کاله بندی پاتې شو او خاص د خدای جل جلاله دپاره ئې دغه تکلیف وګاله (برداشت کړو) .

تنبیه: د امام احمد په مسند او جامع الترمذی کښې د یو سړی قصه راغلې ده چه پخوا ډیر سخت بدکار، فاسق او فاجر ؤ او وروسته تائب شو الله تعالیٰ په هم دی دنیا کښې د هغه د مغفرت زیری خلقو ته ورکړ د هغه نوم په حدیث کښې «کفل» راغلی دی ظاهراً دا هغه ذوالکفل نه دی چه د هغه ذکر په قرآن کښې راغلی دی، والله اعلم. زمونږ د زمانې د ځینو مصنفینو خیال دی چه ذوالکفل هم هغه دی چه ورته «حزقیل» هم وائی (والله تعالیٰ اعلم).

وَاَدۡخَلۡنٰهُمۡ فِیۡ رَحۡمَتِنَا ؕ اِنَّهُمۡ مِّنَ الصّٰلِحِیۡنَ ﴿۸۶﴾
وَذَا النُّوۡنِ اِذۡ ذَّهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنۡ لَّنۡ نَّقۡدِرَ عَلَیۡهِ
فَنَادٰی فِی الظُّلُمٰتِ اَنۡ لَّاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنۡتَ سُبۡحٰنَكَ ٭ۖ
اِنِّیۡ كُنۡتُ مِنَ الظّٰلِمِیۡنَ ﴿۸۷﴾ ۚ ۖ

او داخل کړی وو مونږ دوی په رحمت خپل کښې (چه نبوت او جنت دی) بیشکه چې دوی دی له صالحانو نیکانو کاملانو او (یاد کړه ای محمده! قصه د) خاوند د ماهی کله چه لاړ حال دا چه په قهر ؤ (په قوم خپل) پس گومان ئې وکړ چه له سره به نشو مونږ قادر په نیولو د ده (یا گومان ئې وکړ چه له سره به تنگی نه راولو په ده.) پس غږ ئې وکړ په تیارو کښې (داسې) چه نشته بل برحق معبود مگر ته ئې (یوازې) پاکی ده تا ته له عیبونو بیشکه چه زه وم له ظلم کوونکو څخه (په خپلو تللو کښې بې له اذن څخه)

تفسیر: یونس علیه السلام ته ئې «ذاالنون ـ ماهی والا» وویل چه لنده قصه ئې دا ده الله تعالیٰ یونس علیه السلام د «نینویٰ» د ښار په طرف چه د موصل له مربوطاتو څخه دی مبعوث کړی ؤ چه د هغه ځای خلق له بت پرستۍ څخه منع کړی او د حق په طرف بلنه ورکړی مگر هغوی له سره د یونس علیه السلام خبرو ته غوږ کینښود بلکه ورځ په ورځ د دوی عناد او تمرد لا پسې زیاتیده آخر حضرت یونس علیه السلام د هغوی په حق کښې ښیرا وکړه او دی پخپله د دوی له ناپاکو حرکاتو څخه خفه او په ډیر قهر او غضب سره له ښاره ووت او د الله تعالیٰ حکم ته ئې انتظار ونه کړ او له خپل قوم سره ئې وعده وکړه چه دری ورځې وروسته به پر تاسې د الله تعالیٰ عذاب نازل شی، د یونس علیه السلام د وتلو څخه وروسته د ده قوم وپوهید چه د نبی ښیرا بې‌اثره نه پاتی کیږی او هرومرو (خامخا) پر مونږ آفت نازلیدونکی دی، ممکن چه د عذاب څه آثار به هم دوی ته ورښرگند شوی وی نو ځکه دوی گرد (تول) سره وویریدل. لوی واړه سره له حیواناتو له خپلو کورونو څخه ووتل او په یوه ځنگل کښې ننوتل او میندی له کوچنیانو (بچو) څخه بیلی کړی شوی او گرد (تول) الله تعالیٰ ته په ژړا او واویلا شول، د کوچنیانو (ماشومانو) میندی، لوی او واړه تول داسې په ژړا او انگولا شول چه تول صحرا او بیدیا د دوی له شور او غوغا، زاری او دعاگانو څخه ډکه شوه، او د دغه ښار گردو (تولو) خلقو په ډیر اخلاص او صداقت سره توبه وویستله او تول بتان ئې مات کړل او د الله تعالیٰ د اطاعت او عبادت کلک عهد ئې وکړ او د حضرت یونس علیه السلام په لتون کښې شول که چیری مو وموند نو د ده د حکم

او ارشاد متابعت به کوو، نو الله تعالیٰ هغه راتلونکی عذاب د دوی له سره ستون (واپس) کړ.
لکه چه جزء ۱۱ د یونس د سورت په ۹۸ آیت (۱۰ رکوع) کښې ئې ویلی دی
﴿ فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴾
له یوی خوا چه یونس علیه السلام له خپلی قریی څخه ووت او له
یوی دلی سره په یوی بیړی کښې سور شو کله چه دغه بیړی د سیند منځ ته ورسیده د ډوبیدلو
نښې پکښې ښکاره شوی، بیړی چلوونکی د بیړی د سپکولو په چرت (خیال) کښې شو او
داسی ئې غوښتل چه کوم یو سړی دی په سیند کښې وغورځاوه شي یا له خپلو مفروضاتو سره
سم ئې داسی گومان وکړ چه په دغی بیړی کښې داسی کوم مرئی سور دی چه له خپل بادار
(مالک) څخه تښتیدلی دی نو ځکه د داسی سړی د معلومولو له پاره ئې چه په سیند کښې
وغورځول شي پچه (قرعه) واچوله نو دغه پچه (قرعه) د یونس علیه السلام په نامه ووته او دوه دری
ځلی دغه وضعیت تکرار شو خو هر ځل به د هم دغه یونس علیه السلام په نامه پچه (قرعه)
راوتله، د دغه وضعیت په لیدلو، یونس علیه السلام خپل ځان سیند ته وغورځاوه، سم د لاسه یو
ماهی راغی او هغه ئې ښوی (روغ) تیر کړ، الله تعالیٰ ماهی ته حکم وکړ چه یونس پخپله گیده
کښې وساته چه د هغه یوه ویښته ته ضرر ونه رسیږی، دا ستا روزی نه ده بلکه مونږ ستا گیده د
ده دپاره بندیخانه گرځولی ده، دی پکښې محفوظ وساته، په دغه وخت کښې یونس علیه السلام
د الله تعالیٰ په دربار کښې داسی دعاء وکړه ﴿ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾
او په خپله خطا ئې اعتراف وکړ چه بیشکه ما تلوار وکړه، او ستا د حکم راتگ ته
می انتظار ونه کړ او په خپل سر می خپل امت او د هغوی ښار پری ښود، که څه هم د یونس
علیه السلام دغه غلطی یوه اجتهادی غلطی وه چه د امت دپاره معاف ده مگر د انبیاؤ تربیت او
تهذیب له عامو خلقو څخه ممتاز وی په داسی یوه معامله کښې چه د وحی د نزول امید وی بی له
انتظاره د ښار څخه وتل او خپل قوم بی سره پریښودل د یوه نبی له شان سره لایق نه ؤ (فنادی
فی الظلمات - پس غږ ئې وکړ په تیارو کښې یعنی د سیند په ژورو او د ماهی په گیډه او د
شپی په تیارو کښې، داسی چه ﴿ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ چه
نشته بل برحق معبود مگر هم دا ته ئې، پاکی ده یوازی تاته له عیبونو بیشکه زه وم له ظلم
کوونکو څخه په تگ خپل کښې) یعنی زما خطا راوښه بیشکه چه له ما ځینی غلطی صادره
شوی ده په هم دغه حرکت دغه سختی او ابتلا پری راغله، څو ئې توبه وویسته او نجات ئې
وموند او هغه ماهی د الله تعالیٰ په اراده د سیند غاړی ته خپله خوله د باندی وویسته او دی ئې
روغ رمټ له خپلی گیدی څخه د باندی وغورځاوه دی خپل قوم ته روغ او جوړ بیرته ورغی او په
خپله هم هغه مقدسه وظیفه مشغول شو ﴿ فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ عَلَيْهِ ﴾ پس گومان ئې وکړ، الخ)
یعنی داسی خیال ئې وکړ چه مونږ به په دغه حرکت له ده څخه هیڅ یوه پوښتنه نه کوو یا
داسی له مونږ څخه وتښتید لکه چه څوک داسی گومان وکړی چه اوس به می هیڅوک ونه نیولی
شی او نه به می بیرته راوستی شی گواکی چه دی له هغه کلی څخه ووت لکه چه زمونږ له قدرت

نه ووت، دا مطلب نه دی چه معاذ الله یونس علیه السلام به په واقع کښې داسې خیال کړی وی، داسې خیال خو د یوه ادنیٰ مؤمن په زړه کښې هم نه پیدا کیږی بلکه مطلب دا دی چه دغه صورت حال داسې ؤ چه له هغه څخه داسې یوه مفکوره پیدا کیدی شوه. د الله تعالیٰ عادت دی چه دی د کاملینو یو ډیر ادنیٰ ښوئیدل په ډیره سخته پیرایه (اسلوب) سره اداء کوی لکه چه مونږ پخوا له دی نه په څو څو ځایونو کښې لیکلی دی او په دی سره د کاملینو تنقیص نه بلکه د دوی شان او جلال څرګندیږی چه د دومره عظمت سره سره ولی دومره لړ هم وښوئیږی.

فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ ۙ وَنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْغَمِّ ؕ وَكَذٰلِكَ نُـْۨجِى الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۸۸﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (یونس) او نجات مو ورکړ دغه (یونس) ته له غمه (د سیند او ماهی) او هم داسې (چه یونس ته مو نجات ورکړ) نجات ورکوو مونږ مؤمنانو ته

تفسیر: یعنی نجات د یونس علیه السلام سره مخصوص نه دی هر هغه ایمان داره چه په هم دغه شان مونږ وبولی مونږ هغه ته هم له بلیاتو څخه نجات ورکوو. په احادیثو کښې د دی دعاء ډیر فضیلت راغلی دی او امت د سختیو او مصیبتونو په وخت کښې تل دغه دعا ډیره مجربه موندلې ده.

وَزَكَرِيَّآ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ رَبِّ لَا تَذَرْنِىْ فَرْدًا وَّاَنْتَ خَيْرُ الْوٰرِثِيْنَ ﴿۸۹﴾

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) زکریا کله چه غږ وکړ رب خپل ته (داسې چه) ای ربه زما مه پریږده ما یوازی (بی اولاده) او ته ئی غوره له (ګردو (تولو)) وارثانو نه.

تفسیر: یعنی داسې اولاد راکړی چه وروسته له ما د قوم دینی خدمت وکړی شی او زما د دغو تعلیماتو د خورولو د عهدی څخه ووتلی شی. لکه چه د مریم د سورت په تفسیر کښې مو لیکلی دی کله چه زکریا علیه السلام داسې وارث غوښته چه په «یرثنی ویرث من آل یعقوب» (د مریم (۱) رکوع) کښې مذکور دی نو د هغه په تناسب سره ئی الله تعالیٰ هم په دغه نامه سره یاد کړ.

فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ ۡوَوَهَبْنَا لَهٗ يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهٗ زَوْجَهٗ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا يُسٰرِعُوْنَ فِى الْخَيْرٰتِ وَيَدْعُوْنَنَا رَغَبًا وَّرَهَبًا ؕ وَكَانُوْا لَنَا خٰشِعِيْنَ ﴿۹۰﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (زکریا) او ومو بښه دغه (زکریا) ته یحیٰی او صالحه مو کړه ده ته ښځه د ده (د ولادت له پاره له شندوالی څخه وروسته) بیشکه دغه (مذکور انبیاء) وو دوی چه تلوار به ئی کاوه په (کولو د نیکو عملونو او طلب) د خیراتونو او بللو به ئی مونږ له جهته د مینی (د ثواب) او له جهته د ویری (د عذاب) او وو دوی خاص مونږ ته ویریدونکی متواضع

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د حضرت زکریا علیه السلام شنده ښځه پخپل فضل او کرم سره د ولادت وړ (لائق) او قابله وګرځوله. ځینی متصوفین وائی هر څوک چه پاک الله د خوف یا د توقع له امله (وجی) یاد کړی هغه اصلی محب نه دی له دغه آیت نه د دغی مفکوری غلطی څرګندیږی له انبیاؤ څخه پورته د الله تعالیٰ محب څوک کیدی شی.

وَالَّتِيٓ أَحۡصَنَتۡ فَرۡجَهَا فَنَفَخۡنَا فِيهَا مِن رُّوحِنَا وَجَعَلۡنَٰهَا وَٱبۡنَهَآ ءَايَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿٩١﴾

او (یاده کړه ای محمده! قصه د) هغې (جینئ مریمی) چه پاک ئی ساتلی ؤ اندام خپل (له نکاح او له سفاح څخه) پس پوکړ مونږ په (ګریوان د) هغې کښې له روحه خپله او ومو ګرځوله دغه (مریمه) او زوی د دی (عیسیٰ) دلیل (د کامل قدرت خپل) دپاره د خلقو

تفسیر: یعنی د حضرت بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها په نس کښې چه له نکاح او سفاح او له حلالو او حرامو دواړو طریقو څخه محفوظه وه حضرت عیسیٰ علیه السلام ئی «چه په روح الله» سره ملقب دی پیدا کړو د حضرت عیسیٰ علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام د آیت او دلیل والی ذکر پخوا له دی نه د آل عمران او د مریم په سورتونو کښې بیان شوی دی.

إِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُونِ ﴿٩٢﴾

په تحقیق دا ملت (د توحید ملت او د اسلام دین) ستاسی، ملت یو دی (چه په دغه دین متفق دی تول انبیاء) او زه رب ستاسی یم پس عبادت کوئ زما (خاص نه د بل).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ یو دی او ستاسی د دین اصول هم یو دی، ګرد (ټول) انبیاء علیهم السلام هم د دین په اصولو کښې داسی سره یو دی چه هر هغه تعلیم چه یو ئې ورکوی هغه بل هم د هغه تصدیق او تائید کوی کوم اختلافات چه په فروعو کښې د زمانی او مکان د اختلاف له کبله (وجی) منځ ته راځی هغه عین مصلحت او حکمت دی، مذموم اختلاف هغه دی چه په اصولو کښې وی. نو ځکه لازمه ده چه ټول سره په ګډه د خدای جل جلاله بندګی وکړو او په کومو اصولو کښې چه ټول انبیاء سره متفق دی هغه ټول په یو طاقت ټینګ ونیسو.

وَتَقَطَّعُوٓا۟ أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ

او ټوټې ټوټې کړ (دغو پخوانیو امتونو) کار (د دین) خپل په منځونو خپلو کښې،

تفسیر: مونږ خو د اصولو په اعتبار ټولو ته یو دین ورکړی ؤ خو خلقو پکښې په خپله اختلاف پیدا کړ او هغه دین ئې سره ټوټې ټوټې کړ او په خپلو کښې ئې سره نفاق او شقاق پیدا کړ.

كُلٌّ إِلَيْنَا رَٰجِعُونَ ﴿٩٣﴾

ټولې فرقې مونږ ته راتلونکی دی (نو جزا به ورکړو دوی ته)

تفسیر: یعنی کله چه زمونږ حضور ته راشی نو ټول اختلافونه به هلته سره فیصله شی. هر یوه ته به د هغه د عملونو جزاء ورکړی شی چه تفصیل به ئې په راتلونکی آیت کښې راشی.

فَمَن يَعْمَلْ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِۦ وَإِنَّا لَهُۥ كَٰتِبُونَ ﴿٩٤﴾

پس هر څوک چه عمل وکړی له نیکو (کارونو) څخه حال دا چه دی مؤمن وی نو نشته بی قدری ضیاع د کوشش د ده (او زیار (محنت) ئې نه ضایع کیږی) او بیشکه مونږ دغه (کوښښ د ده) لره لیکونکی یو.

تفسير: یعنی د هیڅچا محنت او زیار (کوشش) نه ضایع کیږی، د نیکی خوږه میوه به مؤمنانو ته ورسیږی، هیڅ یوه نیکی به هم نه ضایع کیږی. هر وړوکی او لوی عمل مونږ د دوی په عملنامه کښی لیکو چه د قیامت په ورځ کښی به پرانستلی شی.

وَحَرٰمٌ عَلٰی قَرْیَةٍ اَهْلَكْنٰهَآ اَنَّهُمْ لَا یَرْجِعُوْنَ ﴿۹۵﴾ حَتّٰٓی اِذَا فُتِحَتْ یَاْجُوْجُ وَمَاْجُوْجُ وَهُمْ مِّنْ كُلِّ حَدَبٍ یَّنْسِلُوْنَ ﴿۹۶﴾

او حرام (منع) دی پر (اهل د) هر هغه کلی چه هلاک کړی دی مونږ دوی لره (دا کار) چه بیشکه دوی به نه راځی بیرته (مونږ ته د جزاء یا چه راشی بیرته دنیا ته د توبی او معذرت دپاره). تر هغه پوری کله چه پرانستلی شی یأجوج او مأجوج (او دیوال ئی له مخه لری شی) او دوی به له هری لوړی (وچتی) څخه ګړندی راکوزیږی،

تفسير: لومړی د نجات موندونکو مؤمنانو ذکر ؤ بالمقابل په دی آیت کښی د هلاک کیدونکو کفارو ذکر دی یعنی هغه کفار چه د هغو دپاره تالا کیدل او هلاک او تباهی مقدره شوی ده نو هغوی له سره له خپل کفر او عصیان څخه لاس نه اخلی او نه توبه وباسی او نه د الله تعالیٰ په طرف رجوع کوی او نه کله هغوی بیرته دنیا ته په دی مقصود راوستل کیدی شی چه دلته د خپلو تیرو تقصیراتو تلافی وکړی نو هغوی څرنګه د خپل خلاصون او نجات توقع کولی شی د هغوی دپاره خو یوازی یو وخت باقی دی کله چه هغوی دوهم ځلی ژوندی او د پاک الله په طرف رجوع کوی او پر خپلو تجاوزاتو او تقصیراتو معترف کیږی او د ندامت او پښیمانی اظهار کوی مګر په هغه وخت کښی به پښیمانی هیڅ په کار ورنشی، دغه د قیامت وخت دی چه د هغه له نژدی مبادیو څخه یو د «یأجوج مأجوج» خروج دی چه د عیسیٰ علیه السلام له نزول څخه وروسته به د «ذوالقرنین» سد ماتوی او د یأجوج مأجوج لښکر به لوی هجوم او یرغل (حمله) راوړی دغه خلق به د خپل کثرت او ازدحام له کبله (وجی) په ټولو لوړو (وچتو) او ژورو (ځکته) داسی خواره شی چه څوک هری خوا ته سترګی اړوی نو دوی به وینی، د دوی دغه بی مثله سیلاب او هجوم به په داسی شدت ګړندی راروان وی چه هیڅ یو انسانی قدرت به د دوی مخه نشی نیولی او داسی به ښکاری چه د هری یوی غونډی او هر یوه غره نه د دوی لښکری راښوئیږی او رارغړی، د «الکهف» د سورت په آخر کښی مونږ د دی قوم په باب څه لیکلی دی هلته دی وکتلی شی.

وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿۹۷﴾

او نژدی شوه وعده حقه (قیامت) پس ناڅاپه قصه دا ده چه تیغی (بوتی) به وتلی پاتی وی سترګی د هغو کسانو چه کافران شوی دی، (او وائی به) ای هلاکه زمونږ راحاضر شه دغه دی وخت دی په تحقیق وو مونږ په غفلت کښی له دغی ورځی (له حقی وعدی په دنیا کښی) بلکه وو مونږ ظالمان (په خپل ځان په کفر سره)

تفسیر: یعنی کله چه د جزاء او سزاء وعده رانژدی شی په دغه وخت کښی به د منکرانو سترګی د هیبت او ویری له شدته ردی بدی، تیغی او بوتی ختلی وی. او په خپل جهل او غفلت به د افسوس او حسرت نه منګولی مروړی او وائی به افسوس چه مونږ له داسی لوئی ورځی څخه ولی بی خبره او غافل پاتی شوی وو چه په دغسی سختیو او مصیبتونو کښی مبتلا او اخته شوو، کاشکی مونږ په دنیا کښی له دغه آفت څخه د نجات څه فکر کړی وی.
﴿ بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴾ بلکه وو مونږ ظالمان په خپل ځان په کفر سره) یعنی دی ته مونږ څنګه بی خبری ویلی شو ځکه چه انبیاؤ علیهم السلام خو په صافو ښکاره ؤ الفاظو سره مونږ ته له دغی ورځی او له دغی لوئی پیښی څخه خبر راکړی ؤ لیکن مونږ په خپله پخپلو ځانونو ظلم او تیری وکړ چه د هغوی خبرو ته مو غوږ کینښود او په خپلو شرارتونو او ګناهونو مو اصرار او مداومت کاوه.

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴿۹۸﴾

بیشکه تاسي او هغه (بتان، شیطانان) چه عبادت ئی کوئ تاسی بی له الله څخه خس (خشاک) د دوزخ یئ، تاسی (له معبودانو خپلو سره) دی دوزخ ته ننوتونکی یئ

تفسیر: دا خطاب د معظمی مکی مشرکانو ته دی چه بت پرستی به ئی کوله یعنی تاسی تول به له دغو خپلو باطلو معبودانو سره د دوزخ خس او خاشاک شئ! ﴿ وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ﴾ د البقره (۳) رکوع. د دی معنی داسی نه ده چه بتان به معذب کیږی بلکه غرض ئی دا دی چه په بت پرستانو دی زیات حجت قائم شی لکه چه وروسته وائی ﴿ لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا ﴾ او د دوی حسرت به دیر او حماقت به ئی لا واضح او څرګند (ښکاره) شی له

چا څخه چه دوی د خیر هیله (امید) او توقع کوله کله چه دوی خپل ځان نشی خلاصولی نو زمونږ حفاظت به څنګه وکړی

تنبیه: له ﴿ وَمَا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ څخه مراد دلته یوازی اصنام دی ځکه چه خطاب هم دغو د بتانو عابدانو ته دی لیکن که «ما» عامه شی نو (بشرط عدم المانع) قید به معتبر وی. یعنی که په دغو فرضی معبودانو کښی د اور د دخول څخه کوم مانع نه وی نو هغوی به هم له خپلو عابدانو سره یو ځای د دوزخ خس او خاشاک کیږی، مثلاً شیاطین، اصنام باقی حضرت مسیح، حضرت عزیر او ملائکة الله علیهم السلام چه دوی هم د ډیرو خلقو له پلوه معبودان درول شوی دی نو د دغو ذواتو مقبولیت او وجاهت مانع دی چه معاذ الله به دغه عموم کښی شامل کړی شی. له دی کبله (وجی) ئی تصریحاً وویل ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ سَبَقَتۡ لَهُم مِّنَّا ٱلۡحُسۡنَىٰٓ أُوْلَٰٓئِكَ عَنۡهَا مُبۡعَدُونَ ﴾ (اما ښه او په زړه پوری خبره دا ده چه د «ما» عموم په غیر ذوالعقولو کښی دی).

لَوۡ كَانَ هَٰٓؤُلَآءِ ءَالِهَةً مَّا وَرَدُوهَاۖ وَكُلٌّ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٩٩﴾

که چیری وی دغه (بتان شیطانان په رښتیا سره) معبودان نو نه به وو داخل شوی په دی دوزخ کښی او دا ټول (بتان او بت پرستان) به په دی دوزخ کښی تل پراته وی

تفسیر: یعنی دغه ټول عابدان او باطل معبودان به تل تر تله په دوزخ کښی پراته وی.

لَهُمۡ فِيهَا زَفِيرٞ وَهُمۡ فِيهَا لَا يَسۡمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

وی به دغو (عابدانو) ته په دغه (دوزخ) کښی چغی سوری او دوی به په دی دوزخ کښی نه اوری هیڅ (شی د دوزخ د شور ماشور له سببه).

تفسیر: یعنی د هول او هیبت له شدت او د عذاب له سخت تکلیف او د خپلو چغو او کریکو له شورماشور څخه به هیڅ شی نه اوری. له ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی چه یو داسی وخت به راشی چه هر یو دوزخی به د اوسپنی په یوه صندوق کښی بند کړی شی او له پاسه به پری میخونه ټک وهل شی او د دوزخ په اعماقو (ژورو) کښی به واچولی شی، ښائی چه په دی وخت کښی دغه هیڅ نه اوریدل د دغه دوزخی حال وی د دی آیت د نزول په اثر مشرکان سخت خفه شول نو اعتراض ئی وکړ چه آیا عزیر او مسیح او ملائک چه ځینی ئی خپل معبودان دروی هم په دوزخ کښی لویږی؟ نو دغه مبارک آیت نازل شو.

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰٓ أُولَٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾

بیشکه هغه کسان چه ړومبی شوی ده دوی ته له (جانبه د) مونږه نیکه مرتبه (سعادت، نجات) دغه کسان به له دی دوزخ څخه لری کړی شوی وی.

تفسیر: یعنی یو ځل به د صراط له پل څخه تیریږی، بیا به تل له دوزخ څخه لری اوسیږی او د تیریدلو په وخت کښی به هم، د دوزخ له تکلیف، الم او درد څخه بیخی خلاص وی.

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا ۖ وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَٰلِدُونَ ﴿١٠٢﴾

نه به اوری دغه (جنتیان) غږ د (لمبو د) دوزخ او دوی به هغو نعمتونو کښی چه غواړی ئی نفسونه د دوی تل به وی.

تفسیر: یعنی جنتیان به له دوزخ څخه دومره لری وی چه د دوزخ د اور ډیر یو نری غږ هم د دوی غوږو ته نه رسیږی او په نهایت عیش او آرامی سره به په جنت کښی مزی کوی او له هر راز (قسم) نعمتونو څخه به دوی خوند اخلی.

لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّىٰهُمُ الْمَلَٰٓئِكَةُ هَٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾

نه به خفه (غمجن) کوی دوی (جنتیان) ویره ډیره لویه (هم لکه آخره نفخه او یا د دوزخ خوا ته روانیدل) او ملاقات به کوی له دوی سره پرښتی (استقبالاً، او وائی به) دا ورځ د (ثواب د) ستاسی ده هغه چه وعده درسره کړی شوی وه (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی په هغه ورځ چه ټول مخلوق په سخته ویره او هیبت کښی وی الله تعالیٰ به ټول جنتیان له غم او خفګان څخه محفوظ وساتی یعنی له قبرونو څخه د نیکانو د راپاڅیدلو یا جنت ته د ننوتلو په وخت کښی به پرښتی د هغوی استقبال کوی او ورته به وائی د هغه دائمی مسرت او راحت وعده چه له تاسی سره کړی شوی وه نن د هغی د پوره کیدلو وخت راغلی دی.

يَوۡمَ نَطۡوِي السَّمَآءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلۡكُتُبِ ۚ كَمَا بَدَاۡنَاۤ اَوَّلَ خَلۡقٍ نُّعِيۡدُهٗ ؕ وَعۡدًا عَلَيۡنَا ؕ اِنَّا كُنَّا فٰعِلِيۡنَ ﴿۱۰۴﴾

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ چه راونغاړو آسمان لکه نغښتل د سند، طومار دپاره د لیکل شویو کاغذونو لکه چه ابتداء کړی ؤ مونږ اول پیدایښت بیا اعاده کوو ئی وعده ده په مونږ، بیشکه مونږ یو کوونکی (د هغه موعود کار)

تفسیر: ځینو مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده او یاده کړه هغه ورځ چه راونغاړو، مونږ له بیخه دا آسمان لکه نغښتل د صحیفی دپاره د حفظ د هغو مکتوباتو چه په دی کښی دی او د اهله که مصدر مضاف وی مفعول ته یا لکه تاوول د پرښتی یا کاتب د محمد صلی الله علیه وسلم د مکتوباتو که مضاف وی فاعل ته لکه چه پیل (شروع) کړی وه مونږ د اول پیدا کولو د دی عالم له عدم محض څخه چه ډیر آسان ؤ اعاده به ئی کړو بیا او دا مړی به تول ژوندی کړو، دا وعده کړی ده مونږ وعده لازمه په خپل ځان نو بیشکه مونږ کوونکی یو د هغه کار چه وعده مو کړی ده یعنی کله چه قیامت راشی نو آسمانونه به داسی ونغاړل شی لکه چه د اسنادو او وثائقو لیکلی شوی کاغذونه سره نغښتلی کیږی ﴿ وَالسَّمٰوٰتُ مَطۡوِيّٰتٌۢ بِيَمِيۡنِهٖ ؕ ﴾ په ځینو روایتونو کښی د رسول الله د یوه کاتب نوم (سجل) ښوولی دی، دغه روایت ته د حدیثو د حفاظو یو جماعت ضعیف بلکه موضوع ویلی دی **(كما صرح ابن كثير فلا يعتبر بتخريج ابی داود والنسائی فی سننهما).**

﴿ كَمَا بَدَاۡنَاۤ اَوَّلَ خَلۡقٍ نُّعِيۡدُهٗ ؕ ﴾ لکه چه ابتداء کړی ؤ مونږ اول پیدایښت بیا ئی اعاده کوو.. الخ) یعنی په هم هغه سهولت او آسانی سره چه اول ځلی ئی دنیا پیدا کړی وه هم هغسی ئی دوهم ځلی هم پیدا کوی. دغه وعده حتمی ده چه هرومرو (خامخا) علی الیقین پوره کیږی.

وَلَقَدۡ كَتَبۡنَا فِي الزَّبُوۡرِ مِنۡۢ بَعۡدِ الذِّكۡرِ اَنَّ الۡاَرۡضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصّٰلِحُوۡنَ ﴿۱۰۵﴾

او خامخا په تحقیق لیکلی دی مونږ په زبور کښی وروسته له نصیحت څخه دا چه بیشکه دغه ځمکه مالکان کیږی به ئی (بالاخر هغه) بندګان زما چه نیکان دی (او په میراث به ئی وړی).

تفسیر: یعنی له کاملو وفادارو بندگانو سره الله تعالیٰ وعده کړی ده چه د هغوی په برخه کښې د دنیا او آخرت بری او کامیابی ده او دوی د دی دنیا او د جنت د ځمکی وارثان گرځول کیږی لکه چه د (الاعراف) په (۱۵) رکوع کښې ئی ویلی دی ﴿ إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴾ او د المؤمن په ٦ رکوع کښې راغلی دی ﴿ إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴾ او د النور په (۷) رکوع کښې ویلی دی ﴿ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ ﴾ الآیة -

دا داسی حتمی او قطعی وعده ده چه الله تعالیٰ د هغی خبر په خپلو شرعیه او قدریه ؤ کتابونو کښې ورکړی ده (په لوح محفوظ) او (ام الکتاب) کښې ئی هم دغه وعده درج کړی ده او د انبیاؤ علیهم السلام په ژبو ئی پرله پسی مکرراً د هغه اعلان کړی دی د داؤد علیه السلام په کتاب (زبور) په (۳۷ او (۲۹) کښې راغلی دی چه (صادقان به د ځمکی وارثان وی) لکه چه د دی محمدی امت کامل وفادار او صادق بندگان تر یوی اوږدی مودی پوری د ځمکی وارثان وو، دغو صالحانو، صادقانو په شرق او غرب کښې آسمانی سلطنت جاری او قایم کړ، هر چیری ئی د عدل او انصاف بیرغونه ودرول، د حق دین غږ ئی په توله دنیا کښې پورته کړ او د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم دغه پخوا ویل (پیشگوئی) د دوی په لاسونو پوره شول «**ان الله تعالیٰ زوی الارض فرأیت مشارقها ومغاربها وان امتی سیبلغ ملکها مازوی لی منها**» او هم دغه قسم هغه بل پخوا ویل د امام مهدی او حضرت مسیح علیه السلام په زمانه کښې به خامخا پوره کیدونکی وی.

إِنَّ فِي هَٰذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾

بیشکه په دی (تیر بیان کښې) خامخا (سبب د) وصول د مطلب دی دپاره د قوم عبادت کوونکو

تفسیر: یعنی د دی قسم بشارتونو له اوریدلو شخه د یوه خدای جل جلاله عبادت کوونکی خپل مطلب ته رسیږی. یا دغه لوی قرآن چه پر داسی عظیمو بشارتونو او هدایتونو مشتمل دی د عبادت کوونکو دپاره پوره گټه (فائده) او پوره کامیابی ده یا په تحقیق سره په دی قرآن کښې خامخا کفایت دی په دخول د جنت کښې دپاره د هغه قوم چه عمل کوونکی دی په دی سره.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته (ای محمده!) مګر رحمت دپاره د (تولو) عالمیانو

تفسیر: یعنی ته خو د تول جهان دپاره د رحمت په حیث مبعوث شوی ئی که کوم بدبخت پخپله له دی عمومی رحمت څخه ګته (فائده) نه اخلی نو دا خو د هغه خپل قصور دی. د لمر د رنا (رنړا) او تودوخی فیض هر طرف ته رسیږی خو که کوم سړی پخپل ځان د رنا (رنړا) تول ورونه، کړکی او سوری بند کړی نو دا به د ده خپله ناپوهی او لیونتوب وی. د لمر په عمومی فیض کښی هیڅ شک او شبه نشته او دلته د (رحمة للعٰلمین) د فیض حلقه خو دومره ارته او لویه ده چه که کوم بی‌برخی د دی رحمت نه ګته (فائده) اخیستل هم نه غواړی نو هغه ته هم په یو نه یو دول (طریقه) بی اختیاره د رحمت برخه وررسیږی لکه چه په دنیا کښی د نبوت د علومو او د تهذیب او د انسانیت د اصولو د عمومی اشاعت او خوریدلو څخه هر مسلمان او کافر له خپل خپل ذوق سره موافق ګته (فائده) اخلی او هم الله تعالیٰ وعده کړی ده چه د پخوانیو امتونو په خلاف به د دی امت کفار هم له عمومی او بیخ ویستونکو عذابونو څخه محفوظ وساتی. زه خو دا وایم چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عامو اخلاقو څخه برسیره له هغو کافرانو سره چه ده جهاد کاؤ هغه هم د تول عالم دپاره سراسر رحمت ؤ ځکه چه د هغه په ذریعه د هغه لوی رحمت حفاظت کیده چه دی ئی حامل ؤ او یوازی د هم هغه مقصود دپاره مبعوث شوی ؤ او دیرو هغو ړندو ته چه د خپلو سترګو له علاج څخه تښتیدل په دغه سلسله کښی خامخا د ایمان رنا (رنړا) رسیده. په یوه حدیث کښی راغلی دی **(والذی نفسی بیده لاقتلنهم و لاصلبنهم و لاهدینهم وهم کارهون انی رحمة بعثنی الله ولا یتوفانی حتی یظهر الله دینه)** «ابن کثیر» له دغو الفاظو څخه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د «رحمة للعٰلمین» کیدلو مطلب خورا (دیر) ښه څرګندیدی شی.

قُلْ اِنَّمَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿۱۰۸﴾

ووایه (ای محمده! کفارو ته) بیشکه خبره هم دا ده چه وحی کولی شی ماته داسی بیشکه هم دا خبره ده چه الله ستاسی الله یو دی آیا پس یئ تاسی اسلام راوړونکی (الله ته غاړه ایښودونکی بلکه مسلمانان شئ!)

تفسیر: دا د رسالت سره د توحید بیان شو یعنی له هغه لوی رحمت سره چه ته راغلی ئی د هغه لب لباب کامل توحید دی او دا داسی صاف او واضح مضمون دی چه د هغه په قبول کښی انسان ته نه ښائی چه لږ شان هم وړاندی او وروسته شی. پس آیا تاسی دغه حکم منئ او د حق په مقابل کښی د غاړی ایښوولو دپاره تیار یئ! که تیار یئ فبها ونعمت که نه ما خپل تبلیغ وکړو

خپله غاړه می خلاصه کړه تاسی پخپله خپل انجام او خاتمی ته فکر وکړئ!.

فَإِن تَوَلَّوْا فَقُلْ ءَاذَنتُكُمْ عَلَىٰ سَوَآءٍ ۖ وَإِنْ أَدْرِىٓ أَقَرِيبٌ أَم بَعِيدٌ مَّا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾

پس که وګرځیدل دوی (له ایمان څخه) نو ووایه (ای محمده!) چه خبروم زه تاسی (په هغه شی چه زه پری مامور یم) په برابری سره، او نه پوهیږم زه چه آیا نژدی دی که لری دی هغه څه چه تاسی سره وعده شوی ده (چه دنیوی عذاب یا اخروی عقاب دی).

تفسیر: که د حجت د دومره اتمام نه وروسته هم تاسی حق نه منئ! او د توحید په طرف نه راځئ! نو ما تاسی ته خبر درکړی دی چه اوس زه له تاسی څخه بیزار یم، تاسی له مانه بیل او زه له تاسی څخه بیل یم، ستاسی عمل له تاسی سره مل او زما عمل له ماسره مل دی او هر یو به د خپل خپل عمل نتیجه وګوری. حضرت شاه صاحب لیکی دواړه طرفه برابر یعنی اوس تاسی دواړه خبری کولی شئ (چه قبول ئی کړئ یا ئی رد کړئ) په یوه طرف تاسی باندی زور نه دی اچول شوی ځینو مفسرینو د دی آیت داسی ترجمه کړی ده پس ووایه دوی ته چه خبر می کړئ په دی په داسی حال کښی چه برابر یو سره زه او تاسی په دی پوهه کښی چه می نه دی پټ کړی هیڅ شی له تاسی نه یا غبر می درباندی وکړ د جنګ چه ورته تیار شئ!
﴿ وَإِنْ أَدْرِىٓ ﴾ الآية ـ نه پوهیږم زه چه آیا نژدی دی که لری دی هغه څه چه تاسی سره ئی وعده کیږی) یعنی ستاسی له نه منلو څخه د عذاب د وقوع کومه وعده چه شوی ده هغه هرومرو (خامخا) کیدونکی ده لیکن زه نه یم خبر چه هغه به ژر واقع شی! یا په ځنډ (ایسارتیا)!

إِنَّهُۥ يَعْلَمُ ٱلْجَهْرَ مِنَ ٱلْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾

بیشکه چه دغه (الله) ته معلوم دی ښکاره له خبرو (بلکه له کارونو هم) او معلوم دی (الله ته) هغه چه پټوئ ئی تاسی (له حسد کینی او نورو هم)

تفسیر: یعنی یوازی الله تعالیٰ په هره یوه پټه او ښکاره خبره پوهیږی او په دی هم پوهیږی چه په کومه ګناه څه سزا او په کوم وخت کښی ورکړی شی.

وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَّكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١١١﴾

او نه پوهیږم زه ښائی چه دغه تاخیر د عذاب ازموینه وی تاسی لره او نفع وی تر یوه وخته (د مرګه) پوری.

تفسیر: یعنی د عذاب په تاخیر کښی امکان لری چه ستاسی امتحان او ازموینه وی چه ګوندی په دی موده کښی څه فکر او تامل وکړئ او له خپلو بدو کارونو او شرارتونو څخه لاس واخلئ! یا تش مهلت مقصد وی چه تر یوه مودی پوری په دنیوی عیش او عشرت کښی مشغول اوسئ او د خپل شقاوت پیمانه مو ښه ډکه کړئ!

قُلْ رَبِّ احْكُم بِالْحَقِّ

وویل (رسول) ای ربه زما حکم وکړه په منځ زمونږ کښی په حقه سره ،

تفسیر: یعنی لکه څنګه چه د هری معاملی فیصله له انصاف سره سم ستا شان دی نو له هغی سره سم زما او زما د قوم په منځ کښی ژر تر ژره فیصله وکړه.

وَرَبُّنَا الرَّحْمَٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾ ع

او رب زمونږ ډیر مهربان دی مرسته (مدد) تری غوښتل شوی ده په هغو خبرو چه بیانوئ ئی تاسی (او وایئ چه ولی نه معذب کیږو او نور).

تفسیر: یعنی یوازی له هغه څخنی مونږ خپله فیصله غواړو او د کفارو د خرافاتو په مقابل کښی له ده څخه مرسته (مدد) غواړو او په هم دی شان دعاګانی نورو انبیاؤ علیهم السلام هم کولی لکه چه د جزء ۹ (الاعراف) په ۸۹ آیت (۱۱) رکوع کښی راغلی دی ﴿ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴾ څکه چه دوی په خپل حقانیت او صداقت او د الله تعالیٰ په عدل او انصاف باندی پوره باور او اعتماد درلود (لرلو).

تمت سورة الانبياء ولله الحمد والمنة

سورة الحج مدنية الا الايات (٥٢ و ٥٣ و ٥٤ فبين مكة والمدينة وهی (٧٨) آية و (١٠) رکوعات رقمها (٢٢) تسلسلها حسب النزول (١٠٣) نزلت بعد سورة النور.

د (الحج) سورت مدنی دی پرته (علاوه) له ٥٢ نه تر ٥٤ آیتونو پوری چه د مکی او مدینی په منځ کښی نازل شوی دی اته اویا آیتونه او لس رکوع لری په تلاوت کښی (٢٢) او په نزول کښی (١٠٣) سورت دی د النور له سورت نه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾
يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ
وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ
وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ﴿٢﴾

ای خلقو ځان وساتئ (وویریږئ) تاسی له (عذابه د) رب خپل، بیشکه چه زلزله د قیامت (یو) شی دی ډیر لوی. په هغه ورځ چه ووینئ تاسی هغه چه غافله به شی هره تی ورکوونکی (د دی ورځی له هیبت څخه) له هغه وړوکی چه تی ورکوی هغه ته او وبه غورځوی هر میرمن حامله (امیدواره) حمل (بچی) خپل او وبه وینی ته خلق بی هوشه (له ډیر هیبت نه) حال دا چه نه به وی په واقع سره دوی بی هوشه ولیکن عذاب د الله دی ډیر سخت (نو د قیامت د ورځی له ویری نه به بی هوشه وی).

تفسیر: د قیامت عظیم الشانی زلزلی دوه دی یوه عین د قیامت د قیام په وخت کښی یا له دوهمی نفخی څخه وروسته، بله د قیامت د قیام څخه څه وړاندی چه د مغرب له خوا د لمر له ختلو څخه پخوا واقع کیږی او د قیامت له علاماتو څخه ده. که دلته تری دوهمه زلزله مراده وی نو آیت به په خپله ظاهری معنی پاتی شی. او که اوله مراده شی نو دواړه احتماله پکښی شته.

لومړی دا چه حقیقتاً زلزله وشی او تی ورکوونکی (لنګی) یا بلاربی ښځی په خپل هم هغه هیئت محشوری شی یا به له زلزلی څخه د هغه ځای احوال او شدائد مراد وی او ﴿ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ ﴾ الآية - دی په تمثیل حمل کړی شی یعنی دومره سختی، هیبت او ویره به وی که شودی ورکوونکی (لنګی) ښځی موجودی وی نو له ډیری ویری او هیبت نه به خپل تی رودونکی ماشومان هیر کړی، یا به د بلاربو ښځو بچیان ولوېږی. په دغه وخت کښی به خلق دومره بی سده او مدهوشه وی چه لیدونکی به وربانادی داسی ګمان کوی چه د شرابو په نشو سره بی سده او مخمور دی حال دا چه په هغه ځای کښی به نشه چیری وی، د الله تعالیٰ د عذاب تصور او د اهوالو او شدائدو سختی به هوش، حواس او سد له مینځه یوسی.

تنبیه: که دغه ویره تولو ته عامه وی نو په ﴿ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ ﴾ کښی به نفی د اکثرو احوالو په اعتبار او دلته به اثبات د لږو ساعتونو په اعتبار واخیستل شی او که دا آیت د اکثرو په حق کښی وی او تولو ته شامل نه وی نو بیا له سره هیڅ اشکال نشته.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ﴿٣﴾

او ځینی له خلقو څخه هغه دی چه جګړه کوی په (حق او خبرو د) الله کښی بی له پوهی (له خپلی ناپوهی) او متابعت کوی د هر شیطان سرکش.

تفسیر: یعنی دا خلق په هغو خبرو کښی چه الله تعالیٰ ئی خبر راکوی ولی جګړی کوی او کاږه بحثونه پکښی کوی او له خپله جهله او بی‌خبرئ عجیبی احمقانه شبهی خوروی لکه چه په قیامت، بعث بعد الموت، جزاء، سزاء او نورو د دوی لوی اعتراض دا دی کله چه انسان ومری او بیخی وروست شی او هډوکی ئی ذری ذری شی نو عقل ته به څنګه پریوځی چه دی به بیا ژوندی شی او خپل هم هغه ړومبنی اصلی حالت ته به بیرته وګرځی.

﴿ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ﴾ او متابعت کوی د هر شیطان سرکش) یعنی هر جنی او انسی شیطان چه دی خپل ځان ته راوبولی سم د لاسه هغه پسی روانیږی ګواکی دی د ګمراه کیدلو داسی کامل استعداد لری چه هر یو شیطان ئی راوبولی دی ورته لبیک وائی.

كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٤﴾

لیکل (حکم) شوی دی په (حق او قسمت د) دغه (شیطان په ازل کښی دا) چه بیشکه شان دا دی چه هر څوک چه دوستی او متابعت وکړی د شیطان پس بیشکه (دا شیطان) ګمراه کوی دغه (تابع خپل) او لیاره ښیی ده ته (بیایی ئی) عذاب د دوزخ ته.

تفسیر: یعنی د مرید شیطان په متعلق دا خبره غوته او فیصله شوی ده څوک چه د ده ملګرتیا او متابعت کوی نو شیطان خپل دغه ملګری او تابع هم له خپل ځان سره ډوبوی او داسی ئی ګمراه کوی چه بی د دوزخ له غورځولو ئی نه پریږدی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى رَيْبٍ مِّنَ ٱلْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَٰكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن
نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ۚ
وَنُقِرُّ فِى ٱلْأَرْحَامِ مَا نَشَآءُ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا
ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا۟ أَشُدَّكُمْ ۖ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰٓ أَرْذَلِ ٱلْعُمُرِ
لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا ۚ وَتَرَى ٱلْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَآ
أَنزَلْنَا عَلَيْهَا ٱلْمَآءَ ٱهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنۢبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِيجٍ ﴿٥﴾

ای (له بعث څخه منکرو) خلقو! که یئ تاسی په شک کښی له بعث څخه (چه خلق بیا ژوندی پورته کیږی له قبرونو څخه اول خپل حال ته وګورئ!) پس بیشکه چه مونږ پیدا کړی دی مونږ (نیکه د) تاسی له خاوری بیا (مو پیدا کړه اولاده د آدم) له یوه څاڅکی (منی) څخه بیا له (یوی توتی) کلکی پرندی وینی بیا له یوی بوټی غوښی تام الخلقة (چه پوره شکل ئی پیدا کړی شوی وی) او ناقص الخلقة (چه پوره شکل ئی پیدا کړی شوی نه وی) دپاره د دی چه بیان کړو مونږ تاسی ته (خپل کامل حکمت او قدرت) او ثابت پریږدو مونږ په ارحامو کښی هغه شی چه اراده وکړو (د هغه د اثبات) تر نیټی معلومی پوری (چه د زیږیدلو وخت دی) بیا راوباسو مونږ تاسی (له ګیډو د میندو ستاسی حال دا چه) طفل (وئ) بیا (پالو تاسی) تر هغه پوری چه ورسیږئ تاسی کمال او قوت خپل ته (جسماً او عقلاً) او ځینی له تاسی څخه هغه دی چه وفات کولی شی (له رشد او قوت څخه وروسته یا پخوا) او

ځینی له تاسی څخه هغه دی چه رد کاوه شی (یعنی ژوندی وی) تر ناکاره عمره پوری دپاره د دی چه نه پوهیږی وروسته له پوهی په هیڅ شی (د خپلو تولو قواؤ د بیکاره کیدلو له کبله) او وینی به ته ځمکه وچه شاړه نو هر کله چه نازلی کړو مونږ په دغی (وچی مړی شاړی ځمکی د آسمان له خوا) اوبه نو وخوځیږی او ډده شی او زرغونه کړی له هر قسم نباتاتو څخه ښائسته تاند، تنکی تیغ (د ونو په شنه کیدلو سره).

تفسیر: یعنی که کفار او د بعث بعد الموت منکرین په دغه شک او شبهه کښی لویدلی وی چه له ذری ذری کیدلو څخه وروسته به بیا څرنګه ژوندی راپورته شی؟ نو خپل ړومبنی پیدایښت ته دی غور او فکر وکړی چه په ابتداء کښی څرنګه پیدا شوی دی؟ یعنی اول ستاسی پلار آدم علیه السلام می له خاوری څخه پیدا کړ، بیا مو تاسی د منی له څاڅکی څخه پیدا کړئ! یا دا مطلب چه له خاوری څخه می خواړه پیدا کړل چه هغه څو منازل او مدارج تیروی، بیا نطفه کیږی بیا هم د نطفی د څو منازلو او مدارجو له تیرولو څخه وروسته ستاسی تشکیل او تخلیق مینځ ته راځی، له نطفی څخه پرنده وینه او له وینی څخه د غوښی توته جوړیږی او بیا د غوښی په دغی توتی باندی داسی وخت راځی چه د بنی آدمو پوره شکل، نقشه لاسونه، پښی، سترګی، پوزه او نور اندامونه جوړیږی او یو وخت داسی وی چه تر دغه وخته پوری هیڅ شی پکښی نه وی جوړ شوی یا ئی دا مطلب چه د ځینو پیدایښت مکمل کیږی او د ځینو هم هغسی ناقص پاتی کیږی او په هم هغه ناقص صورت لوئیږی. یا داسی دی وویل شی چه ځینی بی عیبه او ځینی عیبجن وی.

﴿ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ﴾ له پاره د دی چه بیان کړو مونږ تاسی ته خپل حکمت او قدرت) چه په خپله ستاسی اصل څه ؤ؟ او د څو ورځو د تیریدلو څخه وروسته څرنګه په انسانی صورت سره جوړ او مکمل جوړ شوئ، که په دی وپوهیدئ نو د نورو ډیرو حقایقو انکشاف هم کیدی شی او د بعث بعد الموت په امکان باندی هم پوهیدلی شئ!

﴿ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ ﴾ الآیة ـ او ثابت پریږدو مونږ په ارحامو کښی هغه شی چه اراده وکړو د هغه د اثبات) یعنی څومره موده چه د هر چا له پاره د مور په رحم کښی اوسیدل او تقرر لازم وی هغومره ئی هلته ساتو، لږ تر لږه (٦) میاشتی او زیات له زیاته دوه کاله یا څلور کاله علی اختلاف الاقوال.

﴿ ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ﴾ الآیة ـ بیا راوباسو تاسی له ګیډو د میندو ستاسی حال دا چه طفل وئ بیا پالو تاسی) یعنی لکه څرنګه چه مو په ګیډه کښی ډیر زیات مدارج طی کړی دی هم داسی د زیږیدلو څخه وروسته به هم په تدریج سره ډیر مدارج طی کوئ! یوه د طفولیت زمانه ده چه انسان پکښی بالکل کمزوری او ناتوان وی او د ده ګردی (تولی) قواوی مخفی او پټی وی، بیا داسی یو وخت پری راځی چه ګردی (تولی) پټی قواوی ئی ظاهریږی، د جسمانی حیثیته هر شی

د خپلې ځوانۍ کمال ته رسیږي بیا خو ځینې په ځلمیتوب کښې مړ او ځینې خو هغه عمر ته رسیږي چه په هغه کښې انساني ګردي (تولی) قواوی، حواس او اعضاء له زور او قوت څخه لویږي او له پوهې او عقل او د کار کولو له قدرت څخه وروسته له کاره لویږي او بیخی بی‌کاره او خراب، ګرځي، یاد شوی شیان ئې له یاده وځي او له زده کړو شیانو څخه هم په هیڅ شی نه پوهیږي او تری هیریږي. ګواکی بیرته وړوکتوب ته ګرځي.

﴿وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً﴾ الآیة - او وینې به ته ځمکه وچه، شاړه نو هر کله چه نازلې کړو مونږ پر دغې وچې مړی، شاړی ځمکی د آسمان له خوا اوبه نو وخوځیږي او دده شی په شنو کیدو د وښو سره، الخ) یعنی ځمکه مړه او وچه پرته وه هم دا چه د رحمت اوبه پرې ولویدی نوی ژوند ئې وموند او تروتازه او تانده شوه او تکه شنه او سمسوره شوه او راز راز (قسم قسم) ښکلي او د ننداری وړ (لائق) منظری او مظاهر پکښې ښکاره شول او قسم قسم فرحت ښوونکی او نشاط زیاتوونکي شینکي، بوټي پکښې د قدرت په قوت شنه شول چه لیدونکي پری خوشالیږي.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾
وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَن فِي الْقُبُورِ ﴿٧﴾

دغه (راز راز (قسم قسم) پیدا کول او ژوندی کول) په سبب د دی دی چه بیشکه الله هم دی دی حق (ثابت موجود دائم) او بیشکه دی ژوندی کوی مړی (د نطفی او د ځمکی د ژوندی کولو په شان) او بیشکه الله په هر شی (چه اراده وکړی) ښه قادر دی (چه ځینی له هغو څخه دغه راز راز (قسم قسم) پیدا کول او ژوندی کول دی) او بیشکه چه قیامت راتلونکی دی چه نشته هیڅ شک په (راتلو) د دغه (قیامت) کښې او بیشکه چه الله بیا ژوندی راپاڅوی هر هغه چه په قبرونو کښې دی (د حساب او جزاء دپاره)

تفسیر: د انسان له پیدایښت او د کښت (فصل) د مثالونو څخه چه پورته ذکر شول څو خبری ثابتیږي،

(۱) دا چه یقیناً او په تحقیق الله تعالیٰ موجود دی که نه داسی منظم، محکم او حکیمانه صنائع به له کومه څرګند (ښکاره) شوی وی او د چا له لاسه به دغسی چاری انجام شوی وی؟

(۲) دا چه الله تعالیٰ مړو او بی‌سا شیانو ته ژوند ورکوی او سا پکښې اچوی لکه چه له یو موتی خاوری یا له یو څاڅکی اوبو څخه انسان جوړول او په مړه وچه ویجاړه ځمکه کښې نباتی روح اچول په دی شاهد دی چه پاک الله ته بیا پیدا کول هیڅ مشکل کار نه دی.

(۳) دا چه الله تعالیٰ پر هر شی باندیٰ قادر دی او که هر شی د ده تر قدرت لاندی نه وی نو له

سره به ئی داسی کارونه نشو کولی.
(٤) قیامت ضرور واقع کیدونکی دی او له دی ژوند څخه وروسته هرومرو (خامخا) بل ژوند راتلونکی دی ځکه چه دومره لوی لوی انتظامونه هم داسی لغو، او بیکاره نشی پاتی کیدی کوم مطلق حکیم او قادر علیالاطلاق چه پخپل بالغه حکمت او کامله قدرت سره انسان په داسی عجیب او غریب صفت سره پیدا کری دی نو آیا څه خیال کیدی شی چه هغه لوی ذات به د دوی ژوندون هم داسی بی فائدی او بیکاره جوړ کری وی؟ له سره داسی نه ده! یقیناً د انسان دغه محدود ژوندون چه په هغه کښی سعادت، شقاوت، نیکی، بدی، رنځ، راحت سره مخلوط او ګډ دی او د امتحان او انتقام صورتونه پکښی یو له بل څخه په مکمل او ښکاره ډول (طریقه) سره نه متمیز کیږی د دی خبری تقاضا دا ده چه کوم بل ژوندون دی خامخا موجود وی چه هلته سعید او شقی، مجرم او وفادار او نور په صاف ډول (طریقه) سره بیل او جدا شی او هر یو هم هغه مقام ته ورساوه شی چه د هغه ځای د رسیدلو دپاره پیدا شوی او د هغه قوت او استعداد په خپل وجود کښی لری. د مادی حیثیت له مخی د منی په هغو اجزاؤ کښی چه د منی جوړیدلو استعداد ؤ له هغو څخه (نطفه) جوړه شوه هم داسی د نطفی پټ قوتونه په «علقه» (پرنده) د «علقه» په «مضغه» (بوتی) د (مضغه) په طفل کښی راغلل او د ځلمیتوب په وخت کښی پوره څرګند (ښکاره) شول. یا د ځمکی پټ قوتونه د باران د څاڅکو په لویدلو ښکاره شول هم داسی ضروری ده چه په انسان کښی د سعادت او شقاوت کوم روحانی قوتونه چه امانت ایښودل شوی دی یا په بدی او نیکی کښی د ترقی او ودی کوم قوی استعداد چه ایښودل شوی دی هغه خپل پوره شباب او ځوانی ته ورسیږی او په خورا (ډیر) کاملو شکلونو او صورتونو سره ظاهر شی نو د هم دی شی نوم (**بعث بعد الموت**) دی چه د دنیا د موجوده ژوندون د دوری له ختمیدلو څخه به وروسته واقع شی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِى اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ۙ﴿٨﴾ ثَانِىَ عِطْفِهٖ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ لَهٗ فِى الدُّنْيَا خِزْىٌ وَّنُذِيْقُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿٩﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدٰكَ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿١٠﴾ ع

او ځینی له خلقو چه جګړه کوی په (حق یا قدر یا کلام د) الله کښی بی له پوهی او بی له دلیله، لیاری سمی او بی له کتابه روښانه په داسی حال چه اړوی څنګ خپل (له ایمانه په تکبر او اعراض سره او جګړی کوی) چه ګمراه

کړی خلق له لیاری د الله، شته ده لره په دنیا کښې رسوائی او وبه څکوو مونږ ده لره په ورځ د قیامت کښې عذاب (د اور) سوځوونکی. (او وبه وایو ده ته) دا عذاب او رسوائی په سبب د هغو عملونو دی چه پخوا لیږلی دی دواړو لاسونو ستا (یعنی تا) او (بل په سبب د دی دی چه) بیشکه الله نه دی (هیڅ قدر) ظلم کوونکی پر بندګانو (خپلو چه بی ګناه څوک په عذاب کړی).

تفسیر: یعنی د داسی واضحو دلائلو او شواهدو له اوریدلو څخه وروسته بیا هم کاږه تلونکی، ضد کوونکی او معاند خلق د الله تعالیٰ په خبرو کښې هم داسی چټی (بیکاره) او بی سنده جګړی کوی، حال دا چه له دوی سره نه کوم ضروری علم، نه عقلی دلیل او نه سمعی سند وی بلکه تش په اوهامو او ګومانونو پسی روان دی. په دی حال کښې چه اړوی ددِه خپله له ایمانه په تکبر او اعراض سره او جګړی کوی چه ګمراه کړی خلق له لیاری د الله شته ده لره په دنیا کښې رسوائی الخ یعنی هر هغه څوک چه بی له حجت او دلیله تش د عناد له امله (وجی) د الله تعالیٰ په خبرو کښې جګړی کوی او غرض ئی دا وی چه نور خلق د ایمان او یقین له لیاری څخه وګرځوی نو الله تعالیٰ به هغه په دنیا کښې خوار او ذلیل کړی او د آخرت عذاب او رسوائی خو بیله ورته تیاره ده.
څه مهال (وخت) چه دوی ته سزا ورکوله کیږی نو دوی ته به وویل شی چه د الله تعالیٰ له لوری پر هیچا هیڅ ظلم او تیری نه کیږی! دا هر څه چه دی ستاسی د لاسونو څخه دی چه اوس ئی خوند څکئ!.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ ۖ
فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ ۖ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَىٰ
وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ⑪

او ځینی له خلقو هغه څوک دی چه عبادت کوی د الله په څنګ باندی (یا شک او شبهه چه په دین کښې ئی پیدا کوی او حق ئی نه ګڼی) پس که ورسیږی ده ته کوم خیر (په سبب د دین سره لکه صحت او غنیٰ) نو قائم پاتی شی په دغه (عبادت او دین) او که ورسیږی ورته کوم مصیبت نو بیرته وګرځی په مخ خپل (کفر ته نو) زیانکار شو په دنیا کښې (چه خپل مراد ته ونه رسید) او (زیانکار شو په) آخرت کښې (چه عمل ئی باطل او په اور

کښې داخل شو) دغه (د دواړو جهانو زيان) هم دغه زيان دی ښکاره

تفسير: يعنی ځينی کسان تش د دنيوی اغراضو له امله (وجی) دين اختياروی او زړه ئی مذبذب وی که په دين کښې په ننوتلو سره څه دنيوی گټه (فائده) ووينی په ښکاره ډول (طريقه) په بندگی قائم پاتی کيږی او که څه تکليف ومومی نو دين پريږدی او په دنيا پسی ځغلی، نو دين تری هلته پاتی شو او دنيا تری دلته نه د هغه طرف د تگ لايق او وړ (مستحق) شو او نه د دی طرف. لکه چه څوک د يوی مانی په يوه څنډه (غاړه) ولاړ وی که ئی خوښه شی دی خوا ته راځی او که ئی خوښه شی هغه خوا ته ځی او تل تيښتی ته تيار ولاړ وی.

يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ۚ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلٰلُ الْبَعِيْدُ ﴿۱۲﴾

غواړی دی (عبادت کوی مشرک) غير له الله د هغه څه چه نه ضرر رسولی شی ورته (که ئی عبادت ونه کړی) او د هغه چه نه نفع رسولی شی ورته (که ئی عبادت وکړی) دغه (عبادت د ماسویٰ الله) هم دغه گمراهی ده ډيره لری (له حقه له مقصده).

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ بندگی ئی د دنيوی ښيگڼی (فائدی) د نه موندلو له سببه پريښوده اوس نو هغو شيانو ته ناری وهی چه د دوی په واک او اختيار کښې د يوی ذری په اندازه نه څه گټه (فائده) شته او نه څه نقصان. آيا هغه شی چه پاک الله دوی ته نه دی ورکړی هغه به له تيږو (گټو) او نورو څخه حاصل کړی له دی نه به پورته بله کومه ناپوهی او حماقت وی؟ بلکه نه به وی!.

يَدْعُوا لَمَنْ ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِنْ نَّفْعِهِ ۚ لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَشِيْرُ ﴿۱۳﴾

بولی دوی (عبادت کوی مشرکان) د هغه (معبود) چه ضرر د هغه (عابد ته ئی) ډير نژدی دی له گټی د هغه (معبود دغه عابد ته چه د شفاعت هيله (اميد) ده) خامخا بد دوست دی (دا بت) او خامخا بد ملگری دی (دا بت)،

تفسير: يعنی که د بت پرستانو له زعم سره موافق له بتانو څخه د گټی هيله (اميد) لری نو

دغه هیله (امید) بې‌فائدې او موهوم شی دی. لیکن د دوی له عبادت څخه نقصان او ضرر رسیدل قطعي او یقیني دی. نو ځکه د دوی د فائدې خبره به وروسته له دی نه لیدل کیږی. نقصان خو اوس سم د لاسه وررورسید.

(﴿ لَبِئْسَ الْمَوْلَىٰ وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴾ خامخا بد مددګار دی دا بت او خامخا بد ملګری دی دا بت) یعنی کله چه په قیامت کښې د بت پرستی نتائج ور د مخه شی نو بت پرستان به هم داسی وائی ﴿ لَبِئْسَ الْمَوْلَىٰ وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴾ یعنی د هغو ځنی چه د لویو لویو مرستو (مددونو) او ملګرتیاؤ هیله (امید) او توقع وه هغه ډیر بد او خراب ملګری او مددګاران ثابت شول. نفع لا څه بلکه بالعکس زمونږ د زیان او نقصان سبب شول.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾

بیشکه چه الله ننه باسی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په داسی) جنتونو کښې چه بهیږی له لاندی (د ونو او مانیو د هغو څخه) ویالی. بیشکه چه الله کوی هر هغه چه اراده وکړی (چه ځینی ئی د مطیعانو کرامت او د عاصیانو اهانت دی).

تفسیر: د منکرینو مجادلینو او مذبذبینو څخه وروسته ئی دلته د مخلصو مؤمنانو نیکه خاتمه او ښه انجام بیان کړ. یعنی پاک الله د هر هغه چا په نسبت چه مشیت او اراده وکړی سزا ورکوی او هر هغه ته چه اراده او مشیت ئی وی انعام ورکوی. هیڅوک د دی خبری توان نه لری چه د ده د قدرت لاس ونیسی.

مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾

هر څوک چه (داسی) وی چه ګومان کوی د دی چه له سره به مرسته (مدد) ونه کړی له دغه (محمد) سره الله په دنیا کښې او په آخرت کښې نو ودی غځوی یو پړی آسمان ته (یا چت ته او ځان دی پری ځوړند کړی) بیا دی پری کړی (دغه پړی چه ولویږی او مړ شی یا دی ځان غرغره کړی) بیا دی

وګوري چه آيا بيا زائلولي شي هيله (اميد) ـ تدبير د هغه (سړي) هغه شي لره چه دی ئې په قهر کړی دی (چه د الله له خوا د محمد نصرت دی)

تفسير: په «لن ينصره» کښې د مفعول ضمير نبي کريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم ته راجع دی. ګويا چه د هغه تصور تل د قرآن د لوستونکي په ذهن کښې موجود وي. (نو اضمار قبل الذکر رانه غی) ځکه چه هم دی د پاک قرآن لومړنی مخاطب دی. ګواکي د مؤمنانو د انجام د ذکر څخه وروسته دغه د رسول د مستقبل بيان دی. لنډه دا چه الله تعالیٰ د خپل رسول سره د دنيوي او اخروي فتحی او نصرت کومي وعدی چه کړی دي هغه هرومرو (خامخا) پوره کيدونکي دي، که کافران او حاسدان ډير په قهر او خفه شي او د رباني نصرت د مخنيوي او انسداد دپاره ډير زيات او سخت تدابير هم ونيسي ليکن د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د نصرت او بری او کاميابی مخه په هيڅ ډول (طريقه) سره نشي نيولی او هغه به هرومرو (خامخا) تر سره کيږي، که دغه کفار او حاسدين د محمد صلی الله عليه وسلم په دغه نصرت ډير زيات خفه او غمجن دي او په دی باندی پوهيږی چه مونږ په خپلو کوښښونو او زيار (محنت) ويستلو سره د الله د ارادی او مشيت لياره بندولی شو نو دوی دی خپل انتهائي زيار (محنت) او کوښښ په دی لياره کښې ولګوی! او ښه ربړونه (تکليفونه) دی په ځان وګالي (برداشت کړي)! تر دی پوری چه د پړی يو سر دی د چت په لاړو کښې ښه جګ (وچت) وتړی او بل سر دی د تيزندی، په شان په خپله غاړه کښې واچوی او په خپل لاس دی خپل ځان غرغره کړی او په دی صورت دی له ډير قهر او خفګان څخه خپل ځان مړ او خلاص کړی يا که ئې له لاسه پوره وی نو يو پړی دی له آسمان څخه ځوړند کړی او په هغی دی آسمان ته وخيژی او له هغه ځايه دی آسماني نصرت قطع کړی نو بيا دی د راښکته کيدو نه وروسته وګوری چه په دغو تدبيرونو سره دغه رباني معاونت او آسماني نصرت منقطع کيږي؟ چه په هغه دوی دومره په قهر او غصه او پيچ او تاو کښې دی. زياترو مفسرينو د دی آيت تفسير هم داسی کړی دی ليکن حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه دغه آيت د ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ ۚ ﴾ الآية ـ د مضمون سره لګولی او نهايت لطيف تقرير ئې پری کړی دی د ده په نزد ﴿ مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَّنْ يَّنْصُرَهُ ﴾ الآية ـ کښې د مفعول ضمير «من» ته راجع کيږي! مطلب ئې دا دی که څوک د دنيوي تکاليفو په سبب له خدای تعالیٰ نه مايوس کيږي او د هغه له عبادت څخه غاړه غړوی او د باطلو شيانو په عبادت کښې لګيا کيږي دی دی د خپل زړه دغه تصميم داسی قياس کړی لکه چه يوه سړی له پاسه په رسی کښې ځان ترلی وی که دی په هغی سره پاس ختلی نشي، داسی هيله (اميد) او توقع خو کيدی شي که دغه رسی پورته راښکلی شي نو دی د هغی په واسطه پورته ختلی شي کله چه دی هغه رسی پری کړی نو بيا د ده د پورته ختلو دپاره څه وسيله او توقع باقي پاتی کيږي؟ آيا د الله تعالیٰ د رحمت څخه په نا اميده کيدلو کښې بری او کاميابی حاصليدی شي؟ ګواکي د الله تعالیٰ اميد ته ئې «رسی» وويله او د هغی د پری کولو څخه ئې نااميدی مراد کړه او له آسمان

څخه جګوالی (اوچت والی) مراد دی. والله اعلم.

وَكَذٰلِكَ اَنۡزَلۡنٰهُ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ يَهۡدِىۡ مَنۡ يُّرِيۡدُ ﴿۱۶﴾

او په شان (د دغو منزله ؤ آیتونو) نازل کړی لیږلی دی مونږ آیتونه ښکاره او بیشکه چه الله سمه صافه لاره ښئی هر هغه چا ته چه اراده وکړی (د هغه د هدایت).

تفسیر: یعنی څرنګه صاف، صاف مثالونه او ښکاره خبری دی مګر پوهیدل د هم هغه سړی په برخه دی چه پاک الله ورته څه فهم او د پوهی څه قوت ور په برخه کړی وی.

اِنَّ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَالَّذِيۡنَ هَادُوۡا وَالصّٰبِـِٕـيۡنَ وَالنَّصٰرٰى
وَالۡمَجُوۡسَ وَالَّذِيۡنَ اَشۡرَكُوۡٓا ‌ۖ اِنَّ اللّٰهَ يَفۡصِلُ بَيۡنَهُمۡ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ‌ ؕ
اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ شَهِيۡدٌ ﴿۱۷﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه یهودیان دی او (هغه کسان چه) صابیان دی او (هغه کسان چه) نصرانیان دی او (هغه کسان چه) مجوسیان دی او هغه کسان چه شریک ئی پیدا کړی دی له الله سره بیشکه چه الله به فیصله وکړی په منځ د دوی کښی په ورځ د قیامت کښی، بیشکه چه الله په هر شی باندی ښه عالم شاهد دی.

تفسیر: مجوس د اور عبادت کوی او په دوه خدایانو عقیده لری یو د خیر په خدای چه دوی ورته (یزدان) وائی دوهم د شر په خدای چه هغه (اهرمن) بولی او د کوم نبی نوم هم یادوی، دا معلومه نه ده چه دوی له هدایت څخه وروسته په ضلالت مبتلا شوی دی یا له ابتداء څخه په غلطه لیار روان دی، کوم کلام چه شهرستانی په (الملل والنحل) کښی د دوی په مذهب کړی دی، ښائی چه هغه ولوستل شی، د صابئینو او نورو ذکر پخوا له دی نه تیر شوی دی لنده دا چه د دغو ګردو (ټولو) مذاهبو او فرقو د منازعی عملی او قاطع فیصله به د الله تعالیٰ له درباره د قیامت په ورځ کښی کیږی او هر یو به سره جدا کوی او خپلو خپلو تاکلو (مقرر شویو) ځایونو ته به ئی رسوی. په دی باندی یوازی پاک الله عالم دی چه کوم یو د کوم مقام او د کومی سزا مستحق دی؟.

اَلَمۡ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَسۡجُدُ لَهٗ مَنۡ فِى السَّمٰوٰتِ وَمَنۡ فِى الۡاَرۡضِ وَالشَّمۡسُ وَالۡقَمَرُ
وَالنُّجُوۡمُ وَالۡجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَآبُّ وَكَثِيۡرٌ مِّنَ النَّاسِ‌ؕ وَكَثِيۡرٌ حَقَّ
عَلَيۡهِ الۡعَذَابُ‌ؕ وَمَنۡ يُّهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنۡ مُّكۡرِمٍ‌ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَفۡعَلُ مَا يَشَآءُ ۩ ﴿۱۸﴾ السجدة

آیا نه وینی نه پوهیږی ته چه بیشکه الله چه دی سجده ږدی (عبادت کوی) ده ته هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو) او لمر او سپوږمی او ستوری (په پریوتلو او ختلو سره) او غرونه (په افاضه د چینو او معادنو خپلو سره) او ونی (د سیورو له جهته) او ځلوربول (د ځمکی په تګ سره) او ډیر له خلقو (چه مؤمنان دی) په عبادت سره او ډیر دی (له کفارو) چه ثابت شوی دی پری عذاب (چه سجده نه ږدی الله ته)، او هر څوک چه سپک ئی کړی الله پس نشته ده ته هیڅوک عزت ورکوونکی، بیشکه چه الله کوی هر هغه کار چه اراده ئی وکړی (له) اکرام او اهانت څخه)

تفسیر: یوه سجده ده چه په هغی کښی د آسمان او ځمکی هر یو مخلوق شامل دی هغه دا چه د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی تول سره تکویناً مطیع، منقاد، عاجز او ناتوان دی او هرومرو (خامخا) هر شی د ده په مقابل کښی غاړه ږدی او سر شکته کوی. دوهمه د هر یو شی بیله سجده ده هغه دا چه هر یو شی چه د هر یوه کار دپاره ئی پیدا کړی دی هغه په هم هغه کار کښی لګیا اوسی نو د دوی هم دغه د وظیفی اداء د دوی سجده ده. دغه سجده ډیر خلق کوی او ډیر ئی نه کوی مګر له انسانانو څخه پرته (علاوه) ئی نور تول مخلوقات کوی. بنا په دی په ﴿ اَنَّ اللّٰهَ يَسۡجُدُ لَهٗ ﴾ الآية - کښی د هر شی سجده به د هغه د شان سره لایقه سجده مراد وی یا به د ﴿ وَمَنۡ فِى الۡاَرۡضِ ﴾ څخه وروسته بله یسجد مقدره وی.

تنبیه: له پخوانی آیت سره ئی ربط داسی دی چه د مختلفو مذاهبو خلق په خپلو منځونو کښی سره اختلاف لری، حال دا چه نور تول مخلوق الله تعالیٰ ته مطیع او منقاد دی، انسان چه له نورو مخلوقاتو څخه زیات پوه او عاقل دی لازم وو چه تول انسانی افراد د نورو مخلوقاتو په نسبت د الله تعالیٰ په عبودیت کښی سره زیات متحد او متفق وی او ډیر اخلاص او صمیمیت ئی پکښی څرګندولی خو ډیر دی له دغو انسانانو څخه چه په سبب د کفر او له سجدی څخه د

غاړی غړولو له امله (وجی) حکم کړی شوی دی په دوی باندی په عذاب سره چه دغه کفار دی یعنی د سجدی د انکار او اعراض په سبب د عذاب مستحق شول او هر څوک چه خوار او سپک ئی کړی الله پس نشته ده ته هیڅوک عزت ورکوونکی بیشکه چه الله کوی هر هغه کار چه اراده ئی وکړی له اکرام او اهانت څخه یعنی الله هر هغه څوک چه د هغه د اعمالو د شامت له کبله (وجی) د هغه ذلیل کول وغواړی نو څوک دی چه هغه د ذلت له ژوری کندی څخه راوباسی او د عزت لوړ (وچت) مقام ته ئی ورسوی؟.

هٰذٰنِ خَصۡمٰنِ اخۡتَصَمُوۡا فِیۡ رَبِّهِمۡ ۫

دا دواړه (ډلی مؤمنان او کافران) مدعیان دی چه جګړه ئی وکړه په (ذات، صفات او دین د) رب خپل کښی

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه په ﴿ اِنَّ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا وَالَّذِیۡنَ هَادُوۡا وَالصّٰبِـِٕیۡنَ ﴾ الآیة - کښی چه د هغو فرقو ذکر وشو هغو ته د حق او باطل له حیثه دوه ډلی ویلی شو یوه د مؤمنانو ډله چه د خپل رب ټول اوامر منی او د ده د احکامو په مقابل کښی سر په سجده ږدی. دوهمه د کفارو ډله چه په هغو کښی یهودان، نصرانیان، مجوسان، مشرکین صابئین او نور ټول شامل دی او د ده ربانی هدایت نه قبلوی او د ده د اطاعت دپاره سر په سجده نه ږدی، دغه دواړه ډلی په دغو، مباحثو او مناظرو کښی د جهاد او قتال په مواقعو کښی هم یو د بل په مقابل کښی ټینګ ولاړ وی لکه چه د بدر د مبارزی (جنګ) په میدان کښی حضرت علی، حضرت حمزه او عبیده بن الحارث رضی الله تعالیٰ عنهم د دریو کافرانو (عتبه ابن ربیعه، شیبه ابن ربیعه او ولید بن عتبه) په مقابل کښی د مبارزی (جنګ) دپاره وتلی وو، وروسته د دغو دواړو ډلو انجام راښیی.

فَالَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا قُطِّعَتۡ لَهُمۡ ثِیَابٌ مِّنۡ نَّارٍ ؕ

پس هغه کسان چه کافران شوی دی څکختی (جوړولی) شی دوی دپاره جامی له اوره،

تفسیر: یعنی لکه څنګه چه کالی (جامی) د انسان بدن پټوی د جهنم اور به هم دغه راز (قسم) دوی احاطه کوی او تری به چاپیریږی یا به د کوم داسی شی کالی (جامی) ورواغوستل شی چه د اور ګرمی به پری ډیر ژر اثر کوی او ډیر زیات به سور کیږی.

يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿۱۹﴾ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ﴿۲۰﴾
وَلَهُم مَّقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿۲۱﴾

اچولی به شي (په شدت سره) له پاسه د سرونو د دوی اوبه سری یشیدلی، چه خوړین به شي په دغو اوبو سره هغه (کولمی) چه په ګیډو د دوی کښی دی او پوستکی (د دوی هم). او وی به د دوی دپاره ځتکونه (ګرزونه) له اوسپنی (چه د دوی سرونه به پری تکولی او وهلی شي).

تفسير: یعنی د دوزخیانو ککرئ به په ځتکونو ګرزونو سره میده کیږی او یشیدلی اوبه به له پاسه پری اچولی کیږی چه د ماغزو له لاری به د دوی ګیډی ته ورځی او له هغه ځخه به د دوی تولی کولمی توتی توتی د دوی له مقعدو ځخه لاندی تویئیږی او د دوی د بدن خارجی سطح به هم د دی اوبو له رسیدلو ځخه بیخی شریږی او د ورستی وینی غوښی په شان به تری لویږی بیا به خپل اصلی حالت ته بیرته ورګرځی او پرله پسی به هم دغه عمل تکراریږی ﴿ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ ﴾ جزء ٥ دالنساء ٥٦ آیت (٨) رکوع. **اللّٰهم اعذنا من غضبک وعذابک!**

كُلَّمَا أَرَادُوا أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿۲۲﴾

هر کله چه اراده وکړی (دوزخیان) د دی چه ووځی له دغه (دوزخ ځخه) له غمه نو بیرته ګرځولی شي دوی په دغه (اور) کښی او (وبه ویلی شي دوی ته) وځکئ تاسی عذاب (د اور ډیر) سوځوونکی.

تفسير: یعنی کله چه کافران په دوزخ کښی ډیر غم او تکلیف وويني نو وبه غواړی چه له دی ځای نه ووځی او چیری وتښتی خو د اور لمبی به دوی له ځان سره پورته کړی بیا به ئی پرښتی د اوسپنو په ګرزونو سره وهی او لاندی به ئی غورځوی او داسی به ورته ویل کیږی «د اور د دغه دائمی عذاب خوند وځکئ!» چه له سره به تری بیرته نشئ وتلی «العیاذ بالله»

إِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ يُحَلَّوْنَ فِيْهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَّلُؤْلُؤًا ۚ

بیشکه چه الله ننه باسی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په داسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالی ګانه (زیورات) به واچول شی (جنتیانو ته) په دغه (جنت) کښی له باهوګانو (وښیو) له سرو زرو او له مرغلرو څخنی

تفسیر: یعنی په لویه هوسائی (آرام)، ښایست او زیب سره به اوسیږی او له هر یو عنوان څخه ئی تجمل تنعم څرګندیږی.

وَلِبَاسُهُمْ فِيْهَا حَرِيْرٌ ﴿۲۳﴾

او جامی د دغو (جنتیانو) به په دغه (جنت) کښی ریښمینی وی

تفسیر: رومبی په ﴿ قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّنْ نَّارٍ ﴾ کښی د دوزخیانو د کالیو (جامو) ذکر شوی ؤ بالمقابل په دی ځای کښی د جنتیانو د آغوستن بیان کوی چه د دوی پوښاک به له وریښمو څخه وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا ئی چه ویلی دی د هغه ځای ګانه (زیور) او د هغه ځای پوښاک معلوم شو چه دغه دواړه شیان نارینه ؤ لره دلته نشته او له ګانو (زیوراتو) څخه باهو څکه تصریح شو چه کله چه د مرئی خدمت د بادار خوښ شی نو د هغه په لاس کښی کړی اچوی.»

تنبیه: په احادیثو کښی راغلی دی «هر هغه نارینه چه دلته د وریښمو کالی (جامی) واغوندی نو په آخرت کښی به ئی نه آغوندی.» که دغه آغوستونکی کافر وی نو ښکاره ده چه هغه له سره په جنت کښی نه داخلیږی چه د جنتیانو لباس واغوندی. هو! که مؤمن وی امکان لری چه د څه مودی له مخی د دغه لباس څخه محروم شی او بیا ئی تر ابده پوری واغوندی نو د دغه غیر متناهی مودی په مقابل کښی دغه لږ زمانه غیر معتد به ګڼله کیږی.

وَهُدُوْا اِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ ۚۖ

او لاره ښوولی شوی ده (جنتیانو ته په دنیا کښی له جانبه د الله) طیبی

پاکی ته (چه لا اله الا الله ده) له قول نه

تفسیر: هر هغه مؤمن چه په دنیا کښې **(لا اله الا الله)** ویلی وی قرآن ئې لوستلی وی د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید، امر بالمعروف، نهی عن المنکر ئې کړی وی نو په آخرت کښې به هم پرښتې له هرې خوا دوی ته سلامونه اچوی او په خپله جنتیان به هم په خپلو منځونو کښې یو بل ته ښې پاکې خبرې کوی، هلته به بې ځایه خبرې، شورماشور، دعوی او دنګلې نه وی او تول به د الله تعالیٰ د نعمتونو په شکر ګزارئ کښې لګیا او مشغول وی. مثلاً وائی به ﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ ﴾ جزء ٢٤ (٧٤ آیت) د «فاطر» په سورت (٣٣-٣٤) آیت کښې راغلی دی ﴿ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ﴾ الآیة - په هم دغه سره د دی حاضر آیت تفسیر کیږی. نبه علیه فی الروح المعانی.

وَهُدُوا إِلَىٰ صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾

او لار ښوولی شوی ده (جنتیانو ته په دنیا کښې) طرف د لاری (د الله) ته چه ستایل شوی ده په ښو ښو صفتونو سره

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ لاره ئې وموندله چه نوم ئې اسلام دی، دغه لاره په خپله هم حمیده ده او د لاری خاوند هم حمید دی، یا ئې هغه ځای ته لاره وموندله چه هغه ته په رسیدلو سره انسان د الله تعالیٰ د نعمتونو شکر اداء کوی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ ۚ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی او اړوی (منع کوی خلق) له لاری د الله (اسلام نه) او له مسجد حرام نه (نو معذبیږی په عقبیٰ کښې) هغه (مسجد) چه ګرځولی دی مونږ دغه مسجد ځای د عبادت دپاره د (تولو) خلقو برابر دی اوسیدونکی په دغه (مسجد) کښې او له بهره راتلونکی،

تفسیر: پخوا په ﴿ هَٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا ﴾ کښې د مؤمنانو او د کفارو د جګړې ذکر ؤ اوس د هم هغې جګړې ځینې نور صورتونه دلته بیانوی. یعنی یو خو هغه خلق دی چه له خپلې ګمراهۍ سره سره د نورو مخه هم نیسی چه د هدایت په لاره لاړ نشی او غواړی چه هیڅوک د

الله تعالیٰ په لاره سم نشي تر دی هغه مسلمانان چه د خپل پیغمبر سره د عمری د اداء کولو دپاره مکی معظمی ته روان وو د هغوی مخه ئی هم ونیوله حال دا چه مسجد الحرام یا د حرم شریف هغه برخه چه په هغی پوری د خلقو عبادت او مناسک تعلق لری تولو ته یو شان دی او هلته مقیم او مسافر او محلی او پردیسی ته د اوسیدلو او عبادت کولو مساوی حقوق حاصل دی هو! که څوک د هغو متبرکو ځایونو څخه د شرلو وړ (مستحق) او لایق وی نو هم هغه کسان دی چه په خپل شرک او شرارت د دی مبارک ځای بی‌احترامی او بی‌عزتی کوی.

تنبیه: د مکی معظمی د کورونو ملکیت، بیع او شری او نور یوه مستقله مسئله ده چه د هغه کافی بیان په «روح المعانی» او نورو تفاسیرو کښی شته او دلته د هغو د بیان او تفصیل موقع نشته.

وَمَن يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ۝٢٥

او هر چا چه اراده وکړه په دغه (مسجد الحرام) کښی د بی لاری (د حق نه په مخ ګرځولو سره) په ظلم سره نو وبه څکوو مونږ په هغه (کړیدونکی) له عذاب دردناک څخه،

تفسیر: یعنی هغه څوک چه په مسجد الحرام کښی عمداً او بالاراده د بی دینی او شرارت کومه خبره کوی نو هغه ته به د هغه چا په نسبت چه دغه کار په بل ځای کښی کوی سخته سزا ورکړی شی نو له دی نه د هغو خلقو حال معلوم کړئ چه په خپل ظلم او شرارت سره ئی د مؤمنانو مخه د مکی معظمی د زیارت د ورتګ په وخت کښی نیولی وه.

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه ښکاره (معین) کړ مونږ ابراهیم ته ځای د بیت (الله)

تفسیر: وائی چه د کعبی شریفی ځای لا له پخوا څخه مقدس او متبرک ؤ بیا د ډیری مودی په تیریدو سره ورک او نامعلوم شو، حضرت ابراهیم علیه السلام ته حکم وشو چه بیت الله ودانه کړه! او د هغه معظم مقام نښی وروښودل شوی، حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل زوی حضرت اسمٰعیل علیه السلام په ملګرتیا د کعبی خونه (کور) ودانه کړه.

تنبیه: د مسجد الحرام ذکر پخوا راغلی ؤ نو د هغه په مناسبت د کعبی شریفی د بناء حال او د هغی په متعلق د ځینو احکامو بیان وکړی شو.

أَن لَّا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا

(او ورته مو وويل دا) چه مه شريکوه له ما سره هيڅ شی

تفسير: يعنی د دی کور بنسټ (بيخ)او تاداو (بنياد) په خالص توحيد باندی کيږده! هيڅوک دی چه دغه ځای ته راشی د الله تعالیٰ د عبادت څخه پرته (علاوه) مشرکانه رسوم په ځای نه راوړی، د مکی معظمی کفارو سره له دی چه د ابراهيمی ملت مدعيان وو پر دغه آيت داسی عمل وکړ چه هلته ئی دری سوه او شپيته بتان ودرول (العياذ بالله) زمونږ سيد المرسلين خاتم الانبياء محمد مصطفیٰ صلی الله عليه وسلم دغه مطهر او مقدس ځای له دغه نجاست او ګندګی څخه د تل له پاره پاک کړ فلله الحمد والمنة.

وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّآئِفِينَ وَالْقَآئِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾

او پاک ساته کور زما (له بتانو او نورو پليتيو څخه) دپاره د طواف کوونکو او دپاره د قيام کوونکو (په مکه کښی) او رکوع کوونکو او سجده کوونکو (لمونځ کوونکو لپاره)

تفسير: يعنی يوازی د هم دغو خلقو له پاره دی مخصوص وی او له نورو ګردو (تولو) څخه دی پاک او صاف کړ شی، حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «په پخوانيو امتونو کښی رکوع نه وه دغه خاص د محمدی امت په لمانځه کښی شته نو خبر ورکړه چه راتلونکی خلق به د دی ودانوونکی وی» وفيه نظرفتأمل.

وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا
وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾

او غږ وکړه (ای ابراهيمه) په خلقو کښی د حج (د ادا کولو) دپاره چه راشی (حاجيان) تاته پلی (پياده) او (سواره) په هر ډنګر اوښ چه راځی (دا اوښان) له هری لاری لری (ژوری لری) نه.

تفسیر: کله چه کعبه ودانه شوه، نو حضرت ابراهیم علیه السلام په یوه جګ (وچت) غره باندی ودرید او داسی غږ ئی وکړ «ای خلقو! پاک الله په تاسی حج فرض کړی دی! حج ته راشئ» حق تعالیٰ دغه غږ په هر ځای کښی هر روح ته ورساوه لکه چه بلاتشبیه مونږ د ایشیاء په منځ «افغانستان» کښی ناست یو او د لری او نژدی هیوادونو غږونه آورو نو د هر چا دپاره چه حج مقدر ؤ د هغه روح دغه غږ ته لبیک وویل او هم هغه د شوق پتی سکروتی دی چه په زرهاؤ پلی (پیاده) هم د حج د سفر ربړونه (تکلیفونه) په ځان اخلی او د بیت الله په لیدلو سره خپلی سترګی رڼوی او دیر زیات خلق خو له دومره لری ځایونو څخه سواره د مکی معظمی په لوری سفر کوی چه له ډیرو مزلونو او سفر کولو څخه د دوی اوښان ستری ستومانه او بیخی خوار او ډنګر کیږی. زیاترو حاجیانو ته غښتلی او څاربه اوښان کله وررسیږی نو ځکه په هم دغو خوارو ډنګرو، وچو، کلکو اوښانو مزلونه کوی دا ګواکی د هم هغی دعاء د مقبولیت اثر دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام کړی وه ﴿فَاجْعَلْ اَفْـِٕدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِیْۤ اِلَیْهِمْ﴾ جزء ۱۳ (د ابراهیم د سورت ۳۷ آیت (٦) رکوع)

لِّيَشْهَدُوْا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ فِيْٓ اَيَّامٍ مَّعْلُوْمٰتٍ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِّنْۢ بَهِيْمَةِ الْاَنْعَامِ ۚ

دپاره د دی چه حاضر شی (دغه خلق ځای د دنیوی او اخروی) ګټو خپلو ته، او چه یاد کړی نوم د الله په هغو څو ورځو (د لوی اختر) کښی چه معلومی دی په (ذبح د) هر هغه حیوان چه ورکړی دی الله دوی ته له بی ژبو چارپایانو څخه

تفسیر: د بیت الله د حج اصلی مقصد خو د دنیوی او اخروی ګټو حاصلول دی مثلاً د حج او عمری او د نورو عباداتو په ذریعه د الله تعالیٰ خوښی حاصلول او د روحانی ترقیاتو لوړو (وچتو) مقاماتو ته رسیدل. لیکن د دغی لوئی اجتماع په ضمن کښی ډیر زیات سیاسی، تمدنی او اقتصادی ګټی هم حاصلیدی شی کما لا یخفی.
«ایام معلومات» څخه د ځینو په نزد د ذالحجی ړومبنی لس ورځی دی او د ځینو په نزد د قربانی دری ورځی مراد دی. په هر حال په دغو ورځو کښی د الله تعالیٰ د یادونی فضیلت ډیر زیات ښوولی شوی دی. د دغه ذکر لاندی په خصوصی دول (طریقه) دا هم داخل دی چه د قربانی د حیواناتو د ذبح کولو په وخت کښی دی د الله تعالیٰ نوم واخیست شی او بسم الله ـ الله اکبر دی وویل شی. په دغو ورځو کښی خورا (ډیر) ښه عمل هم دا دی چه د پاک الله په نامه دی ذبح وکړی شی.

فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَآئِسَ الْفَقِيرَ ﴿۲۸﴾

پس خورئ تاسی له هغی (غوښی) څخه او خوروئ ئی په بد حال فقیر (محتاج)

تفسیر: ځینو کفارو داسی خیال کاوه چه په خپله قربانی کوونکی ته نه ښائی چه د قربانی له غوښی څخه څه وخوری، دا دی په دی آیت کښی د دی مفکوری اصلاح او حکم کوی چه له دغی غوښی څخه هم تاسی په شوق سره وخورئ هم ئی په خپلو دوستانو، خپلوانو خوارانو او غریبانو وخوروئ!

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿۲۹﴾

بیا دی لری کړی (حاجیان حاجتونه او) خیری خپل او پوره دی اداء کړی نذرونه خپل (او د حج واجبات) او طواف دی وکړی په هغه کور چه قدیم کریم دی.

تفسیر: له کوم ځایه چه لبیک ویل شروع کیږی (احرام تړل کیږی) نو محرم نه وینه وباسی، نه خپل ویښتان او نوکان اخلی، نه خپل ویښتان غوڅوی نه د بدن د خیرو، دوړو او ګردونو په لری کولو دومره زیات اهتمام کوی او نه په ډیره مبالغه او مبتلو لامبی. الغرض دغه د عشق او بیخودی یو عجیب او غریب حالت وی کله چه د ذیحجةالحرام لسمه ورځ راشی دغه ګرد (تول) قیدونه لری کیږی، سرونه خریل یا ویښتان اخیستل کیږی، ښه غسل کوی، ګندلی او صفا کالی (جامی) اغوندی او د کعبی د زیارت طواف ته ځی، په چا چه ذبح لازمه وی ړومبی ذبح کوی او د «نذرونو» د ورکولو څخه مطلب دا دی چه هغه نذرونه چه د خپلو مطالبو دپاره ئی پر خپل ځان منلی وی هغه دی اداء کړی، اصلاً دغه نذر د الله تعالیٰ نذر دی او د بل هیچا نه دی. د ځینو په نزد د «نذرونو» د لفظ څخه د حج مناسک یا د حج واجبات مراد دی او هم دغه دیر نژدی راښکاری والله اعلم.

تنبیه: د «عتیق» معنی قدیمی او پخوانی دی. او د ځینو په نزد ده ته ځکه «بیت العتیق» ویل کیږی چه د دی کور د تباهی او ورانی دپاره هومره چه کوم قوی طاقت او قوت راپاسیږی الله تعالیٰ به هغه ته فتح او بری نه ورکوی او دا کور به تری خلاص او آزاد وی څو چه دی پخپله د هغه د رفع او له منځه پورته کولو اراده وکړی.

ذٰلِكَ وَمَنْ يُّعَظِّمْ حُرُمٰتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ؕ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوْا قَوْلَ الزُّوْرِ ۙ﴿۳۰﴾

دا حکم مو واورید (یا امر هم دا دی چه تیر شو) او هر چا چه تعظیم وکړ د احکامو د الله پس دا کار غوره دی ده ته په نزد د رب د ده او حلال کړی شوی دی تاسی ته (خوراک د غوښی د) څارویو (پس له ذبحی) مگر (حرام دی) هغه څاروی چه لوستل کیږی په تاسی (حراموالی ئی) پس ځان ساتئ تاسی له پلیتی څخه چه بتان دی، او ځان ساتئ تاسی له وینا د دروغو څخه

تفسیر: لکه چه له ترجمی څخه ښکاری «ذلک» د محذوفی مبتدا خبر دی یعنی حرام شیان درانه گڼل او د هغو پریښودل، یا هغه شیان چه د الله تعالیٰ له طرفه محترم ښودل شوی دی د هغوی د احترام او ادب او تعظیم قائم ساتل لویه نیکی او د ښیگڼی (فائدی) خبره ده او د هغو انجام به دیر ښه وی. په محترمو شیانو کښی د قربانی حیوان ـ بیت الله ـ صفا ـ مروه ـ منیٰ ـ عرفات ـ مسجدین ـ قرآن بلکه د الله تعالیٰ گرد (تول) احکام راځی. په خصوصی دول (طریقه) سره دلته د مسجدالحرام او د هدیی د حیوان په تعظیم زور اچول شوی دی چه د یوه خدای د بندگانو په راتگ کښی هلته په حرم کښی څه مشکلات پیدا نه کړئ! او نه د ممانعت عوامل منځ ته راوړئ! او نه هغه د هدیی حیوانات بیرته تللو ته مجبور کړئ بلکه، قیمتی، ښه ښربه څاروی قربانی کړئ!.

﴿ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ ﴾ او حلال کړی شوی دی تاسی ته خوراک د غوښی د څارویو پس له ذبح) یعنی د دوی د ذبح حکم د حرمات الله د تعظیم په خلاف نه دی ځکه هغه مالک الملک چه د یوه شی حرمت ښولی ؤ د هغه په اجازه او د هم هغه په نامه هغه قربانی کیږی.

﴿ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ ﴾ مگر حرام دی خوراک د غوښی د هغو څارویو چه لوستل کیږی په تاسی تحریم د هغو) یعنی هغه حیوانات چه د هغو حراموالی په وخت تاسی ته ویل کیږی لکه چه په «البقرة»، «المائدة»، «الانعام» کښی مفصلاً تیر شول نو هغه حلال نه دی.

﴿ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ ﴾ پس ځان ساتئ تاسی له پلیتی څخه چه بتان دی) یعنی څاروی د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک دی، یوازی د الله تعالیٰ په حکم او د هغه په نامه حلال کیدی شی او د الله تعالیٰ د کعبی نذر کیدی شی هغه ساکښی (ذی روح) چه د کوم بت یا رب النوع په قربانگاه کښی ذبح کیږی هغه مرداریږی، د داسی شرک او پلیتو کارونو څخه ځان ساتنه او

اجتناب ضروري دی.
﴿ وَاجْتَنِبُوْا قَوْلَ الزُّوْرِ ﴾ او ځان ساتئ تاسی له وینا د دروغو څخه) یعنی دروغ ویل! او د دروغو شاهدی ورکول! د بل په نامه د الله تعالیٰ د پیدا کړو حیواناتو حلالول! بی د شرعی حکم څخه یو شی ته حلال او یا حرام ویل تول په «قول الزور» کښی داخل دی. د «قول الزور» د بدی اندازه له دی نه اتکل کیدی شی چه دلته الله تعالیٰ د هغه ذکر له شرک سره کړی دی او د الاعراف په ۳۳ آیت (٤) رکوع کښی ئی داسی ارشاد کړی دی جزء ۸
﴿ وَاَنْ تُشْرِكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطٰنًا وَّاَنْ تَقُوْلُوْا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴾ په احادیثو کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په ډیر تاکید او تشدید سره له دی نه ممانعت کړی دی.

حُنَفَآءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِيْنَ بِهٖ ؕ

په داسی حال کښی چه غاړه ایښودونکی یئ په اخلاص سره خاص الله ته نه یئ مشرکان په ده باندی

تفسیر: یعنی له هر طرف او هر چا څخه مخ وګرځوئ او یوازی د هم هغه واحد لاشریک الله تعالیٰ خالص بندګان اوسئ! ښائی ستاسی تول افعال او نیتونه په کلی ډول (طریقه) بی د بل د شرک نه خاص الله تعالیٰ ته وی. او د الله تعالیٰ په الوهیت او عبادت کښی بل هیڅوک مه شریکوئ.

وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَآءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْوِيْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ مَكَانٍ سَحِيْقٍ ﴿۳۱﴾

او هر چا چه شریک ونیو له الله سره پس لکه چه راوغورځید له آسمان څخه پس وتښتوی دی په چابکی سره مرغان (او بوتی بوتی کوی ئی) یا وغورځوی دی باد (له کوم هسک (اوچت) ځای نه) په لری ژور (خکته) ځای کښی.

تفسیر: دا ئی د شرک مثال بیان کړ. خلاصه ئی دا ده چه د توحید مقام نهایت اعلیٰ دی. کله چه انسان توحید پریږدی او د کوم بل مخلوق په مقابل کښی خپل سر ښکته کړی نو دی په خپله خپل ځان ذلیل او سپک کوی او د توحید له لوړ (وچت) آسمان څخه د شرک او کفر کندی ته لویږی. ښکاره ده چه له دومره جګ (اوچت) ځای څخه دومره ژور (خکته) ځای ته له لویدلو څخه وروسته ژوندی نشی پاتی کیدی اوس خو به یا د اهواؤ او ناکارو افکارو مردار خواره

څناوران له څلورو خواوو د ده د غوښي بوټي په خپلو منګوکو او پنجو سره دانګي دانګي او بوټي بوټي کړي او ویه ئي خوري یا به لعین شیطان د یوې تیزې ګرندې هوا په بربوکي کښې دی له خپله ځانه سره پورته کړي او په کومه ډیره زیاته لرې ژوره (خکته) کنده کښې به ئي وغورځوي چه هیڅوک به د ده هیڅ یو هډوکي او پښتي ونه ویني یا دا چه په دې مثل کښې د دواړو اقسامو مشرکانو حال بیل بیل بیان شوی دی یو هغه مشرک چه په خپل شرک په پوره ډول (طریقه) ثابت نه وي ولاړ او د تذبذب او تردد په وضعیت کله یوې او کله بلې خوا ته متمایل کیږي نو د هغه مثال ﴿ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ ﴾ کیدی شي او هغه مشرک چه په خپل شرک مضبوط او ټینګ ولاړ وي او د هغه د مثال مصداق ﴿ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴾ دی یا به له ﴿ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ ﴾ څخه مراد د خلقو په لاسونو سره د هغوی وژل کیدل او د ﴿ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴾ څخه به د دوی طبیعي موت مراد وي. اکثرو مفسرینو د تشبیه د وجهې په بیان کښې د هم داسې احتمالاتو ذکر کړی دی لیکن حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «د هر چا نیت او مقصود چه یو الله وي هغه قایم دی او کله چه نیت او قصد متعددو خواؤ ته لاړ شي هغه ټول دی پریشانه کوي او له لارې څخه ئي تښتوي یا له ټولو څخه منکر او دهري کیږي».

ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾

دا حکم مو واورید (یا امر هم دا دی چه تیر شو) او هر چا چه تعظیم وکړ د علائمو د (دین د) الله چه د حج افعال، د هدایاؤ څربول او نور عبادت دی پس بیشکه دا (تعظیم) له (افعالو د خاوندانو د) تقویٰ د زړونو دی.

تفسیر: یعني د شعائر الله تعظیم په شرک کښې داخل نه دی، د هر چا په زړه کښې چه د پرهیزګاری مضمون او د یوه خدای جل جلاله خوف وي نو دی به هرومرو (خامخا) د شعائرالله ادب او تعظیم کوي دغه ادب او تعظیم شرک نه دی بلکه د الله تعالیٰ د عین توحید له آثارو څخه دی ځکه چه د الله تعالیٰ عاشق د هر هغه شي چه خدای جل جلاله ته منسوب وي قدر او ادب کوي.

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾

شته تاسی ته په دغو څلور بولو (د هدیو) کښې (ډیرې) فائدې تر وخت معلوم پورې (چه د دوی د حلالولو وخت دی) بیا (رسونه ده) ځای (د حلالولو) د دوی ته تر بیت عتیق پورې. (یا) بیا وخت د دغو منتهي دی

هغه بیت ته چه بلند شان دی.

تفسیر: قدیم کور بیت الله شریف دی او دلته ښائی توسعاً ټول حرم مراد وی. یعنی د اوښانو، غویو، پسونو (ګډانو) او نورو نه تاسی ډیری ګټی حاصلولی شئ مثلاً پری سوریږئ، شودی ئی څښئ او نسل تری اخلئ او لا ئی پسی زیاتوئ، له وړیو، پوستکو او نورو څخه ئی ګټه (فائده) اخلئ! مګر تر هغه وخته پوری چه ئی «هدیه» نه وی ګرځولی ځکه چه د «هدیی» ګرځولو څخه وروسته داسی انتفاع تری بی له ډیر شدید ضرورته نه ده روا اوس د هغو عظیم الشانه اخروی فائده هم دغه ده چه کعبی ته ئی نژدی راولئ او د الله تعالیٰ په نامه ئی قربانی کړئ!

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۗ فَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا ۗ

او دپاره د هر امت (مؤمن) مقرره کړی ده مونږ قربانی دپاره د دی چه یاد کړی دوی نوم د الله پر هر هغه شی چه رزق، روزی ګرځولی ده (الله) دوی ته له بی ژبو څلور بولو حیواناتو څخه (په وخت د ذبحی د دوی کښی) پس حق معبود ستاسی (او د پخوانیو امتونو) الله حق معبود یو دی پس خاص هم ده ته غاړه کیږدئ!

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته د نذر په ډول (طریقه) د حیواناتو حلالول په هر آسمانی دین کښی عبادت منل شوی دی که دا عبادت تاسی غیر الله ته د عبادت (نذر) په ډول (طریقه) کوئ نو دغه شرک دی. او ښائی تری سخت پرهیز وکړی شی. د موحد کار دا دی چه یوازی د پاک الله په نامه قربانی وکړی چه د هغه په پاکه نامه ټولو شرائعو د قربانی کولو حکم ورکړی دی او نه ښائی چه قربانی د ده له حکم څخه خارجه وی.

وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾

او زیری ورکړه عاجزی کوونکو ته،

تفسیر: یعنی هغو خلقو ته د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی زیری واوروه چه یوازی د هغه واحد لا شریک خدای جل جلاله حکم منی او د هغه په مقابل کښی غاړه ږدی او په هم هغه باندی ئی

ږرونه داده كيږي او د ده له جلال او جبروت څخه تل ويرېږي.

الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَىٰ مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٥﴾

هغه (عاجزى كوونكى) كله چه ياد كړ شى (د دوى په مخكښى نوم د) الله نو ويرېږى زړونه د دوى او (زيرى وركړه) صبر كوونكو ته په هغو (سختيو او غمونو) چه رسيدلى دى دوى ته او زيرى وركړه) قائموونكى (سم درونكى سره له تولو حقوقو) د لمانځه ته او زيرى وركړه هغو كسانو ته چه) ځينى له هغو شيانو نه چه وركړى دى مونږ دوى ته لګوى ئى (په ښو كارونو كښى)

تفسير: يعنى مصيبتونه او تكليفونه په پوره صبر او ثبات سره په ځان برداشت كوى او متحمل كيږى ئى او د كړاوونو او سختيو د تحمل په وخت كښى د حقى لارى څخه ئى قدم نه ښوئيږى. ﴿ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ ﴾ الآية - او زيرى وركړه هغو كسانو ته چه قايموى سم دروى سره له تولو حقوقو لمونځ او زيرى وركړه هغو كسانو ته چه ځينى له هغو شيانو چه وركړى دى مونږ دوى ته نفقه (وركړه) كوى په ښو ښو كارونو كښى). د بيت الله تر رسيدو پورى حاجيان له ډيرو مصيبتونو او كړاوونو سره مخامخ كيږى، په سفر كښى زياتره د لمونځونو د فوتيدلو يا د قضا كيدلو انديښنه وى، مال هم په كافى اندازه سره لګيږى، ښائى په هم دغه مناسبت ئى د دغو اوصافو او خصائلو بيان كړى وى.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُم مِّن شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ ۖ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ ۖ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذَٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾

او اوښان غوايان (د هديى) ګرځولى دى مونږ دا تاسى ته له علائمو د (دين د) الله شته تاسى ته په دى كښى خير (دينى او دنيوى ګټه (فائده)) پس يادوئ نوم د الله په دى (اوښانو غوايانو د ذبحى په وخت كښى) په داسى حال چه ولاړ وى (په درېو پښو چه يوه ئى ترى تړلى وى) نو كله چه پريوتل

اړخونه د دوی (په ځمکه پس له حلالولو او روح ئی وخوت او پس له پخیدلو) نو خورئ تاسی له دی نه (که مو خوښه وی) او خورئ ئی په صبر کوونکی او په بی‌صبره (سوالګرو فقیرانو) هم داسی (لکه چه وموښوده ذبحه د دوی) تابع کړی دی مونږ دغه (مذبوحی) تاسی ته دپاره د دی چه شکر وباسئ تاسی (په دی نعمت).

تفسیر: پخوا د مطلق شعائر الله د تعظیم حکم ؤ اوس ئی تصریحاً وښود چه اوښ او نور د قربانی ساکښان (جاندار) هم د شعائر الله څخه دی چه د هغو په ښه او ښربه ساتنه کښی او په ادب سره په قربانی کولو کښی ستاسی دپاره ډیری دنیوی او اخروی ښیګڼی (فائدی) او ګټی شته. نو د عمومی قاعدی سره سم ښائی چه د حلالولو په وخت کښی پری د الله تعالیٰ نوم واخلئ! بالخصوص د اوښ د ذبحی خورا (ډیره) ښه طریقه «نحر» دی چه هغه قبلی ته مخامخ ودروئ او یو لاس ئی (ښی یا کیڼ) وتړی او په تتر ئی زخم (تپ) ووهی کله چه ګرده (توله) وینه ئی ووته او په ځمکه ولویده بیا ئی بوټی بوټی کړئ او تری منتفع شئ. که ډیر اوښان وی نو قطار ئی ودروئ! او په هم دغه ترتیب سره ئی نحر کړئ!. په ﴿ وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ﴾ کښی ئی دوه قسمه محتاجان وښوول یو هغه چه پر صبر او استقامت سره ناست وی، سؤال نه کوی که لږ څه وروړسیږی پر هغه قناعت کوی. بل هغه چه بی قراری کوی، سؤال کوی، دی خوا او هغه خوا ګرځی که څه شی ورته ورکړ شی خو بیا هم قرار نه کینی.

﴿ كَذَٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ هم داسی لکه چه وموښوده تاسی ته طریقه د ذبح کولو د هدایاؤ مسخری کړی دی مونږ دغه مذبوحی لپاره د دی چه شکر وباسئ تاسی په دی نعمت) یعنی داسی لوی ساکښان (جاندار) چه هم په جثه او هم په قوت کښی له تاسی څخه زیات دی ستاسی په واک (اختیار) او قبضه کښی درکړل شوی دی چه تاسی له هغو څخه راز راز (قسم قسم) خدمتونه اخلئ او په ډیره آسانی سره ئی حلالولی هم شئ. دا د الله تعالیٰ لوی احسان دی او ښائی چه د هغه شکر اداء کړ شی نه داسی چه د شرک په غوره کولو سره بالعکس د هغه ناشکری وکړ شی.

لَن يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَٰكِن يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنكُمْ ۚ

له سره نه رسیږی الله ته غوښی د دوی او نه وینی د دوی (بی له خالص نیت څخه) ولیکن رسیږی دغه (الله) ته پرهیزګاری (او اخلاص چه ملګری وی له دغو مذبوحو سره بی له ریا) له تاسی،

تفسیر: په دی کښی ئی د قربانی اصلی فلسفه بیان کړه یعنی یوازی د حیوان په ذبح کولو او

د غوښې په خوړلو او خوړولو یا د هغه د وینې په تویولو تاسې هیڅکله د الله تعالیٰ خوښې او رضاء حاصلولې نه شئ او نه دغه غوښې او وینې او نور شیان د الله تعالیٰ تر درباره رسیدی شي بلکه د پاک الله دربار ته یوازې ستاسې د زړه تقویٰ او ادب رسیږي چه په ډیره خوښې، اخلاص او پوره رغبت یو قیمتي او نفیس شي د ده په حکم او اجازې سره د ده په نامه د ده کور ته بیایئ او هلته ئې قرباني کوئ! ګواکې د دې قرباني په وسیله مو دغه خبره ښکاره کړه چه مونږ په خپله هم ستا په لاره کښې قرباني کیدلو ته هم داسې حاضر او تیار یو! پس هم دا هغه تقویٰ ده چه د هغې ذکر په ﴿ وَمَنْ يُّعَظِّمْ شَعَآئِرَ اللّٰهِ فَاِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوْبِ ﴾ کښې شوی دی او د هغې په وسیله د الله تعالیٰ عاشق د خپل حقیقي محبوب خوښې حاصلولې شي.

كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰىكُمْ ۗ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۳۷﴾

هم داسې (لکه چه ذکر شو) تابع کړي ئې دي دغه (څلور بولي) تاسې ته دپاره د دې چه په لوئي یاد کړئ الله او الله اکبر ووایئ) (د دوی د حلالولو په وخت کښې) په هغې (طریقې) سره چه لیاره ئې ښوولې ده تاسې ته او زیری ورکړه نیکو کارانو ته (د جنت)

تفسیر: یعنې «**بسم الله، الله اکبر، اللهم لک ومنک**» ووایئ او ذبح کړئ او د الله تعالیٰ شکر ادا کړئ چه ده د خپل محبت او د عبودیت د اظهار څرنګه ښه لیار راښووله او د یوه حیوان ذبح ئې ګواکې ستاسې د ځان د قرباني په ځای قایم مقام ودروله!.

اِنَّ اللّٰهَ يُدٰفِعُ عَنِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۗ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُوْرٍ ﴿۳۸﴾ ع

بیشکه چه الله دفع کوي (د کفارو مکر) له هغو کسانو څخه چه ایمان ئې راوړی دی، بیشکه چه الله نه خوښوي هر خیانتګر (له خالق او مخلوقاتو سره او) ناشکره

تفسیر: په ﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَيَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ﴾ کښې د هغو کفارو ذکر و چه مسلمانان ئې د حرم شریف له زیارت او د حج او عمرې څخه منع کول. په منځ کښې ئې د مسجدالحرام او د هغه د متعلقاتو د تعظیم او د ادب احکام بیان کړل اوس ئې بیرته هم هغه پخوانی مضمون ته رجوع وکړه یعنې مسلمانان دې ډاډه او مطمئن اوسي چه الله تعالیٰ به ډیر ژر له دښمنانو څخه د دوی لاره صافه کړي او تر مسجد الحرام پورې د رسیدلو او د هغه د متعلقه احکامو په تعمیل کښې به هیڅ مخالفت او مشکلات پاتې نشي بې له کوم خوف

او خطره به دوی حج او عمره ادا کوی، ګواکې د هغه بشارت امر چه په
﴿ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴾ کښې ورکړې شوی ؤ د هغه یو زیرې او بشارت هم دا دی.
﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴾ بیشکه چه الله تعالیٰ نه خوښوی هر خیانت ګر له خالق او مخلوقاتو سره او ناشکره) یعنی که ناشکرو تګانو ته تر یوه خاص میعاد پورې مهلت ورکړې شي نو داسې خیال مه کوئ چه دوی د الله تعالیٰ خوښیږي، دغه ډیل او مهلت په ځینو مصالحو او حکمتونو بناء دی آخرې انجام او پای (آخر) به ئې هم داسې وی چه د حق خاوندان به غالب او د باطل خاوندان به مغلوب او باطل پرستان به بیخي له دی لاری څخه لرې کړې شي.
کله چه مشرکانو په ډیر ظلم او تیری لاس پورې کړ او خبره تر دی حده پورې ورسیده چه مؤمنان د دوی له تجاوزاتو څخه سخت په عذاب شول یو به رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وهلی شوی راته او بل به ترلی، زخمي او ټپي راته او ډیره ژړا او شکوه او شکایت به ئې کاوه او ده به ورته ویل چه «صبر وکړئ چه زه لا په قتال نه یم مامور شوی او له اوبا آیتونو څخه زیات د قتال په نه کولو کښې راغلی دی او سر بیره په دی د هجرت په کولو هم مامور شوی یو»
بالاخره دغه مبارک آیت راغی او د قتال اذن ئې صادر کړ او دا له هغو مبارکو آیتونو څخه ړومبنی آیت دی چه د قتال په اذن کښې راغلی دی.

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا

حکم ورکړې شوی دی (د قتال) هغو کسانو ته چه قتال ورسره کاوه شي (د کفارو له خوا) په دی سبب چه بیشکه په دوی ظلم شوی دی،

تفسیر: تر هغه پورې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکه معظمه کښې ؤ نو مسلمانانو ته دا حکم شوی ؤ چه د کفارو په سختیو او ربړونو (تکلیفونو) باندی صبر وکړی او لاس ور ونه غځوی لکه چه مسلمانانو پوره تر دیارلسو کلونو پورې خورا (ډیر) سخت ربړونه (تکلیفونه) او ظلمونه وګالل (برداشت کړل) او د کفارو د زهره چوونکو ظلمونو او تیریو په مقابل کښې ئې بی‌مثاله صبر، استقامت او ثبات ښکاره کړ. کله چه منوره مدینه دارالاسلام وګرځید او د مسلمانانو یوه وړه دله په دغه مستقل مرکز کښې سره یو ځای شوه نو هغو مظلومو مسلمانانو ته چه کفارو به تل ورباندی ظلمونه کول او جنګونه به ئې ورسره کول اجازه ورکړې شوه بلکه حکم ورته وشو چه د دغو ظالمانو په مقابل کښې توری وکاږی! او د خپلی دلی او مذهب حفاظت په پوره حمیت سره وکړی او هم دا راز (قسم) څو آیتونه په هم دغه زمانه کښې نازل شول.

وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

او بیشکه چه الله په مرسته (مدد) د دوی خامخا ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو! له خپل قلت او بی سروسامانی څخه مه داریږئ! الله تعالیٰ یوه ډیره وړوکی بی وسیلی ډله هم د دنیا د لویو لویو فوځونو او سلطنتونو په مقابل کښی بریالی (کامیاب) کولی شي. په حقیقت کښی دا په یو مالک الملکوتی طرز له مسلمانانو سره د نصرت او مرستی (مدد) وعده وه لکه چه په دنیا کښی باچایان او لوی خلق د وعدی په وخت کښی د خپل شان او وقار او استغناء ځرګندولو دپاره داسی وائی هو! مونږ ستا هغه کار کولی شو او ښائی دغه عنوان ئی ځکه غوره کړی وی څو مخاطب وپوهیږی چه مونږ په داسی کولو کښی د بل چا له طرفه نه یو مجبور شوی او هر څه چه کوو په خپل قدرت او اختیار به ئی کوو.

الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾

(دغه مظلومان مهاجران) هغه (کسان) دی چه ایستل شوی دی له کورونو خپلو په ناحقه سره (او بل هیڅ سبب د اخراج نه ؤ مګر دا) چه ویل به دغو (مؤمنانو) رب زمونږ (خالص یوازی) الله دی او که چیری نه وی دفع کول د الله خلقو لره ځینی د دوی لره په ځینو نورو باندی خامخا نړولی شوی به وی تکیی او مدرسی او عبادتخانی او مسجدونه چه یاداوه شی په هغو کښی نوم د الله ډیر، او خامخا مرسته (مدد) به وکړی هرومرو (خامخا) الله له هغه چا سره چه مرسته (مدد) ورکوی (دین د) دغه (الله) ته، بیشکه چه الله خامخا قوی (د خپلو احکامو په تنفیذولو کښی) ډیر زور والا دی (په هر چا)

تفسیر: یعنی هغه مهاجر مسلمانان چه له خپلو کورونو څخه وویستل شول د هغوی بل هیڅ جرم نه ؤ او نه پری چا څه دعوی درلوده (لرله) پرته (علاوه) له دی نه چه دوی ولی یو الله تعالیٰ ته خپل رب وائی؟ او ولی خښتو او ډبرو ته سجدی نه کوی! ګواکی که په دوی ډیر لوی او درونډ الزام لګول کیږی هغه دا دی چه دوی ولی له تولو څخه جدا شوی او یوازی له یو الله تعالیٰ سره ئی د خپل عبودیت تعلقات قایم کړی دی.

﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ﴾ او که چیری نه وی دفع کول د الله ـ الایه) یعنی که په کوم وخت او کوم حالت کښې هم یو جماعت ته د بل جماعت سره د جنګ او جګړې اجازه نه وی نو دا به د الٰهی فطرت له قانون څخه سخت مخالفت وی. پاک الله د دنیا نظام داسې پیدا کړی دی چه هر شی یا هر شخص یا هر جماعت دی د بل شی یا شخص یا جماعت په مقابل کښې د خپل وجود د ساتنې دپاره جنګ وکړی که داسې نه وی او پاک الله نیکۍ په خپل حمایت کښې نه ساتلې او د بدۍ په مقابل کښې ئې نه درولی نو د نیکۍ نوم او نښان به هم په جهان کښې نه وی پاتې. بې دینانو او شریرانو خلقو به چه په هره زمانه کښې په کثرت سره وی ګرد (تول) مقدس مقامات او مهم یادګارونه د تل له پاره د وجود له صفحې څخه محو او له منځه به ئې لرې کړی وی. هیڅ یو معبد، تکیه، عبادتخانه، خانقاه، مسجد او مدرسه به محفوظه نه وی پاتې شوې نو له دې کبله (وجې) ضروری شوه چه د بدۍ طاقتونه اګر که ډیر سره جمع هم شی خو د قدرت له طرفه به داسې یو وخت راشی چه د نیکۍ په مقدسو لاسونو سره به د بدۍ د حملې مدافعت وکړی شی او الله تعالیٰ به د خپل دین د مرستې (مدد) کوونکو سره په خپله مرسته (مدد) وکړی او دوی به د حق او صداقت په وسیله په دښمنانو غالب کړی.
بلا شبهه خدای جل جلاله داسې قوی او زبردست ذات دی چه د هغه د اعانت او مرستې (مدد) په اثر خورا (زیات) ډیر ضعیف موجود ډیرو لویو لویو طاقتونو ته هم ماتې ورکولی شی په هر حال په دغه وخت کښې مسلمانانو ته د ظالمو کفارو په مقابل کښې د جهاد او قتال اجازت ورکول د قدرت د هم دې قانون لاندې وو او دا هغه عام قانون دی چه تری هیڅ عقلمن انکار نشی کولی، که د مدافعت او حفاظت دغه قانون نه وی نو په خپله خپله زمانه کښې به نه د عیسائی راهبانو صومعې (حجرې) ودانې پاتې وی او نه به د نصرانیانو بیع (کلیساګانې) او نه به د یهودیانو صلوات (عبادت خانې) او نه به د مسلمانانو هغه مساجد چه د الله تعالیٰ ذکر پکښې ډیر زیات کیږی پاتې وی او دغه ټول معابد به نړول شوی او له منځه تللی وی، نو د دې عام قانون لاندې هیڅ داسې دلیل نشته چه مسلمانانو ته په یو مناسب وخت کښې د دوی د دښمنانو سره د جنګیدلو اجازه ورنه کړی شی.

الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾

(دغه مهاجر مظلومان) هغه کسان دی چه که چیری قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه کښې (په دښمن باندې د غلبې په اعتبار) نو قائموی دوی (سم اداء کوی به سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوی به زکوٰة او امر حکم به کوی (خلقو ته) په معروف (په نیک شرعی کار) سره او منع کوی به (خلق) له

بد کار څخه او خاص د الله په اختیار کښې ده آخره خاتمه د تولو کارونو.

تفسیر: دا یوازې د هغو مسلمانانو بیان دی چه پرې ظلمونه شوي دي او له کورونو څخه ایستل شوي دي یعنې الله تعالیٰ به ولي له دوی سره مرسته (مدد) نه کوي؟ کله چه دوی داسې یو قوم دی چه که الله تعالیٰ دوی ته د ځمکې د مخ سلطنت هم ورکړي خو بیا هم دوی د الله تعالیٰ له یاده نه غافلیږي او په خپله هم په بدني او مالي نیکیو کښې مصروف دي او کوشش کوي چه نور هم په هم دغه سمه لاره برابر کړي لکه چه پاک الله دوی ته د دې ځمکې حکومت ورکړ او کومې پیشګوئی چه پخوا شوې وې هغه تکې په تکې رښتیا شوې «**فلله الحمد علیٰ ذلک**» له دې آیت څخه د اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم خصوصاً د مهاجرینو او په هغو کښې په اخص الخصوص د راشدینو خلفاؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین حقانیت، مقبولیت او منقبت ثابت شول.

﴿ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴾ او خاص د الله تعالیٰ په اختیار کښې ده آخره خاتمه د تولو کارونو) یعنې که څه هم نن مسلمانان کمزوري او کفار غالب او قوي ښکاري لیکن دغه کار د الله تعالیٰ په واک (قبضه) او اختیار کښې دی چه بالاخر مسلمانان به دوی غالب، منصور او بریالي (کامیاب) کړي یا ئې دا مطلب چه هم دغه امت به د الله تعالیٰ دین تر یوې مودې پورې قایم ساتي بیا خدای جل جلاله عالم دی.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ
وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾ وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ
مُوسَىٰ فَأَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾

او که چیرې دروغجن کړي دغه کار تا (اې محمده! نو مه خفه کیږه) پس په تحقیق دروغجن کړي ئې وو (رسولان خپل) پخوا له دغه (قوم ستا) قوم د نوح (نوح لره) او (قوم د) عاد او (قوم د) ثمود او قوم د ابراهیم او قوم د لوط (انبیاؤ خپلو لره) او اهل (د ښار) د مدین (شعیب لره) او دروغجن ګڼل شوی ؤ موسیٰ (د مصري قبطیانو له خوا) نو مهلت مې ورکړی ؤ کافرانو ته بیا (ناڅاپه) ومې نیول دوی (په عذاب سره) پس څرنګه ؤ انکار زما (په دوی په تغیر د نعمت سره)

تفسیر: یعنې هغه وعده چه د مسلمانانو د نصرت او غلبې دپاره ورکول کیږي نه ښائي چه کفار

د خپل موجوده کثرت او قوت له کبله (وجې) مغرور شي او د هغو تکذيب وکړي ځکه دا د الله تعالیٰ مهلت او فرصت دی.
پخوانی اقوام هم د الله تعالیٰ په موقتي (څو ورځنی) مهلت ورکولو وغولیدل او د خپلو انبیاؤ تکذيب ئې وکړ، بیا څه مهال (وخت) چه هغوی ونيول شول نو وګورئ چه د هغوی حال څه شو؟ او له کوم عذاب څخه چه الله تعالیٰ دوی ويرولی وو نو د دوی د شرارتونو او انکار له امله (وجې) دوی څرنګه د هغه سره مخامخ شول؟ چه په دغه وروستنی آيت کښی د هغه تفصيل راغلی دی.

فَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَّشِيدٍ ﴿٤٥﴾

پس ډير دی له کليو (او ښارونو) څخه چه هلاک کړی دی مونږ (اهل د) هغو حال دا چه دغه (اهل د هغی قريې) ظالمان وو (په نفسونو خپلو) پس هغه (کلی) پريوتلی دی (ديوالونه ئې د پاسه) په چتونو بامونو خپلو باندی او ډير کوهيان دی چه (ډک له اوبو) بيکاره پراته دی او ډيری مانی پخی لوړی (وچتی) (تشی پاتی دی او خاوندان ئې هلاک شوی دی)

تفسير: يعنی د خپلو بنستونو (بنيادونو) د خوځيدلو په اثر اول ئې چتونه ولويدل، بيا ئې ديوالونه ونړيدل بيا ګردی (تولی) ودانی پری راولويدی او د چت ډيری ئې لا اوچتی کړی. دا ئې د هغو د لاندی باندی کيدلو صورت وښود.
﴿وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ﴾ او ډير کوهيان دی چه ډک له اوبو بيکاره پراته دی) يعنی هغه کوهيان چه پری به د اوبو د راويستونکو هجوم او ګڼه ګونه وه نن هلته هيڅوک نشته چه د هغو بوکی راوکاږی او هغه ډيری لوی لوی او پخی او هسکی ودانی چه په چونه، سيمټو او نورو پخو موادو سره ودانی شوی وی خرابی او د ورانو کندرو په شان پرتی دی او هيڅوک پکښی نه اوسيږی.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۖ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَٰكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

آیا پس نه دی گرځیدلی دوی (دغه کفار) په ځمکه کښې پس وی دوی لره زړونه چه فکر ئی کولی په هغو (زړونو سره په بده خاتمه د کارونو) یا (وی دوی لره) غوږونه چه خبری ئی اوریدلی دوی په هغو (غوږونو سره د کفارو د اهلاک چه عبرت پری واخلی) پس قصه دا ده چه نه دی ړندی سترګی (ظاهری د دوی) ولیکن ړانده دی زړونه (د دوی) هغه چه دننه په سینو د دوی کښې دی (ځکه چه پری عبرت نه اخلی).

تفسیر: یعنی د دغو ورانو او تباه شوو ودانیو د کنډرو د لیدلو څخه هم هیڅکله دوی ته داسی یو فکر او چرت (خیال) پیدا نشو او غور او اندیښنه ئی ونه کړه چه د حق په لاره راشی او په رښتیا خبره وپوهیږی او زړونه ئی بینا او غوږونه ئی خلاص شی.
(پس قصه دا ده چه نه دی ړندی ظاهری سترګی د دوی ولیکن ړانده دی زړونه د دوی) یعنی که په سترګو ئی ولیدل خو پخپلو زړونو کښې ئی پری غور او فکر ونه کړ نو دغه لیدل هم د نه لیدلو په شان دی. ګواکی د دوی ظاهری سترګی خلاصی دی مګر باطنی سترګی ئی ړندی دی او په حقیقت کښې ډیر خطرناکه مرض د زړه ړوندوالی دی! (العیاذ بالله)

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَن يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ ۚ وَإِنَّ يَوْمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾

او بیړه (تلوار) کوی (کفار) په تا په (راوستلو د) عذاب او له سره به خلافه نه کړی الله وعده خپله، او بیشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا (له ورځو د آخرت، اوږده ده) لکه زر کاله له هغو کلونو څخه چه شمیرئ ئی تاسی (په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی مقرر عذاب په خپل تاکلی (مقرر کړی) وخت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی او دغه بی ځایه شورماشور، استهزاء او تکذیب او د عذاب ژر غوښتل هیڅ یوه ګټه (فائده) نه لری. «بیشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا له ورځو د آخرت چه ورځی د عذاب د کفارو دی اوږده ده لکه زر کاله له هغو کلونو څخه چه شمیرئ ئی تاسی په دنیا کښې» یعنی ستاسی یو زر کلونه د ده په نزد د یوی ورځی سره برابر دی لکه چه نن مجرمین د ده په واک (قبضه) او اختیار کښې دی د زرو کلونو د تیریدلو څخه وروسته هم داسی د ده په قبضه او اختیار کښې دی. هیڅ چیری تری پټیدلی او تښتیدلی نه شی. یا مطلب دا چه دی د زرو کلونو کار په یوه ورځ

کښې کولی شي. مګر داسې کول چه د ده د حکمت او مصلحت سره موافق وی، د چا ژر غوښتل او شور و شر کول د ده په دربار کښې هيڅ تاثير نه لری. يا دی داسې ووېل شي چه د اخروی عذاب وعده ضرور راتلونکی ده يعنی قيامت راځی او تاسی ته به پوره سزا درکړی شي. وروسته د قيامت د ورځی بيان وشو چه هغه يوه ورځ به د خپل شدت او هول په لحاظ د زرو کلونو سره برابره وی بيا ولی تاسی د داسی سخت لوی مصيبت په غوښتلو کښې تلوار کوئ؟.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾

او ډير دی له (اهل د پخوانيو ښارونو او) کليو چه مهلت ورکړی ؤ ما دوی ته (په خپل رحمت سره) حال دا چه (اهل د هغو) ظالمان وو بيا ونيول ما هغه (ناڅاپه په سخت عذاب) او خاص ماته راتله د هر چا دی (په آخرت کښې د جزاء له پاره).

تفسير: يعنی آيا په مهلت ورکولو به هغوی چيری وتښتی؟ يا به په کوم ځای کښې پټ شي بالاخر د ټولو رجوع او بيرته راتګ زمونږ په لوری دی، مونږ دوی ټول ونيول او تباه مو کړل.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٩﴾

ووايه (ای محمده!) ای خلقو بيشکه هم دا خبره ده چه زه تاسی ته ويروونکی يم ښکاره (له جحيم څخه).

تفسير: يعنی زما کار خبرول او ويرول دی څو تاسی د فضائلو غوښتونکی او له رذائلو څخه په ډډه شئ د عذاب نازلول زما په اختيار کښې نه دی او هغه د الله تعالیٰ په اختيار کښې دی هغه به د مطيع او عاصی په منځ کښې فيصله وکړی او هر يو به د هغه له حال سره سم مناسب ځای ته ورسوی.

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾

پس هغه کسان چه ايمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) شته دوی

ته ښښنه (د ګناهونو) او روزی عزتناکه (چه جنت دی).

تفسیر: یعنی په جنت کښی به میوی او غوره غوره شیان او دول دول (قسم قسم) نعمتونه او د الله تعالیٰ دیدن د مؤمنانو په برخه شی.

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٥١﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا
مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّىٰ أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ
فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾

او هغه کسان چه کوشش کوی په (بطلان د) آیتونو زمونږ کښی په داسی حال کښی چه عاجز کوونکی زمونږ وی (د دوی پخپل ګومان) هم دغه کسان ملګری د دوزخ دی (چه تل به پکښی سوځی). او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تا (ای محمده!) هیڅ رسول او نه هیڅ نبی مګر په هغه وخت کښی چه لوستل به ئی کول نو وبه غورځاوه شیطان په لوستلو د ده کښی له ځانه خپله پس لری کوی الله هغه کلمی چه غورځولی دی شیطان بیا محکموی الله آیتونه خپل او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت لرونکی دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د آیت په تفصیل کښی اختلاف دی. محقق مترجم قدس الله روحه په دی ترجمه کښی چه «کله چه لګیا شو په خیال ترلو، نو شیطان ګډ کړل د ده په خیال کښی» د خپل امام حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه رویه اختیار کړی ده چه هغی ته حضرت شاه ولی الله قدس سره هم د «**حجة الله البالغه**» په آخر کښی اشاره کړی ده. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه په «موضح القرآن» کښی لیکی «نبی ته یو حکم یا یو خبر چه د الله تعالیٰ له طرفه راځی په هغه کښی هیڅکله د یوی ذری په قدر هم څه تفاوت نشی واقع کیدی. او یو د نبی د زړه خیال د رائی اجتهاد دی هغه کله موافق راځی او کله نه. لکه چه حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم خوب لیدلی ؤ او د انبیاؤ خوب وحی وی چه دی له منوری مدینی څخه مکی معظمی ته لاړ او عمره ئی وکړه، دا ئی په خیال کښی وروګرځیده چه ښائی هم دغه سږ کال به هم داسی وشی. لکه چه د عمری په نیت ئی سفر شروع کړ، لیکن په منځ کښی د کفارو له لاسه په حدیبیه

کښې د احرام په خلاصولو مجبور شو او په بل کال کښې ئې د خوب تعبير پوره شو. يا وعده وشوه چه په کفارو به غلبه ومومئ، په خيال کښې ئې داسې وګرځيده چه ښائی دغه بری به په هم دغه جنګ کښې وی خو په هغه کښې ونه شو او په بل کال کښې واقع شو بيا الله تعالىٰ دغه وربښکاره کړه چه څومره احکام او وعدی چه شوی دی په هغو کښې د سر د يوه ويښته په اندازه هم مخالفت نه واقع کيږی هو! د نبي په ذاتي خيال او اجتهاد کښې تفاوت واقع کيدی شی اګر که نبي له اصل پخوا ويلو او پيشګوئي سره خپل ذاتي خيال نه ګدوه بلکه هر يو به ئې بيل بيل خوروه، باقي په دی صورت کښې به د (القاء) نسبت شيطان ته داسې وی لکه چه په ﴿ وَمَآ أَنسَىٰنِيهُ إِلَّا ٱلشَّيْطَٰنُ أَنْ أَذْكُرَهُۥ ﴾ کښې د (انساء) نسبت هغه ته کړی شوی دی والله تعالىٰ اعلم. د دی احقر په نزد دير بهتر او خورا (دير) آسان تفسير هغه دی چه د هغه مختصر اصل له اسلافو څخه منقول دی يعنی (تمنی) د قرائت او تلاوت يا تحديث او (امنيت) د متلو يا حديث په معنی واخيستل شی. مطلب دا چه له قديم راهيسی دغه عادت جريان لری کله به کوم نبي يا رسول عليه السلام کومه خبره بيانوله يا به ئې د الله تعالىٰ آيتونه اورول شيطان به د ده په خبرو يا آيتونو کښې د خلقو په زړه کښې راز راز (قسم قسم) شبهې او وسوسې اچولې. يعنی د ځينو خبرو په متعلق به ئې د ديرو خلقو په زړونو کښې دول دول (قسم قسم) وسوسې غورځولې او رنګا رنګ شکونه او شبهې به ئې پيدا کولې مثلاً رسول الله صلی الله عليه وسلم د ﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةُ ﴾ آيت ولوست شيطان د خلقو په زړونو کښې دا شبهه واچوله چه وګورئ د خپل لاس وژل شوی حيوان حلال بولی او خدای وژلی حرام ګڼی؟ يا چه رسول الله صلی الله عليه وسلم دغه آيت ولوست ﴿ إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ﴾ شيطان پکښې داسې شبهه وغورځوله چه په ﴿ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ کښې ملائکة الله، مسيح او عزير عليهم السلام هم شامل دی يا کله چه حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم د مسيح عليه السلام په نسبت د ﴿ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلْقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ﴾ آيت ولوست شيطان د خلقو په افکارو کښې داسې مفکوره پيدا کړه چه له دی نه د حضرت مسيح عليه السلام ابنيت او الوهيت ثابتيږی. د دغه شيطانی القاء په ابطال او ترديد کښې حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم د الله تعالىٰ هغه بينات آيتونه واورول چه بيخی صاف او محکم وو او داسې پخې خبری ئې وروښودی چه د هغو له اوريدلو څخه شک او شبهې ته له سره ځای او موقع پاتی نه شوه، ګواکی د «متشابهاتو» د ظاهری سطحی په بناء کومه اغواء او اخلال چه شيطان ئې غورځوی آيات محکمات د هغه بيخ او بنياد وباسی چه د هغو د اوريدلو څخه تول شکونه او شبهې له منځه ورک او فنا کيږی. دا دوه قسمه آيتونه ولی نازلولی شی؟ شياطينو ته د دومره وسوسې اچولو او تصرف موقع ولی ورکوله کيږی؟ او د داسې آيتونو هغه احکام چه وروسته توضيح کيږی ولی په ابتدا کښې نه تشريح کيږی؟ دغه ګرد (تول) امور د الله تعالىٰ له غير محدود علم او حکمت څخه نشئت کوی، الله تعالىٰ دا دنيا علماً او عملاً دارالامتحان ګرځولی ده، لکه چه په داسې چارو سره د بندګانو آزموينت کوی چه څوک د خپل زړه د ناروغتيا يا د سختی له سببه د شکونو او د شبهو په

ختو او جبو کښې نښلي؟ او کوم پوه او عقلمن انسان د خپل علم او تحقیق په قوت د ایمان، ایقان او اخبات لوړ (اوچت) مقام ته رسیږي؟ رښتیا خبره خو دا ده که انسان په ښه نیت او ایمان داري او ښه عقیده سره پوهیدل وغواړي نو پاک الله هم د ده مرسته (مدد) کوي او په سمه لاره ئې بیائي او ثبات او استقامت ورپه برخه کوي، پاتي شول منکرین او شک کوونکي هغوی ته تر قیامته پوري هم داد او اطمینان نه شي حاصلیدلی.

(هر چه گیرد علتی علت شود)

زمونږ په دې تقریر کښې تر ډیره حده پوري د ډیرو آیتونو مطلب بیان شو، پوه خلق کولی شي چه زمونږ د دې تقریر اجزاء د هغو ایتونو له اجزاؤ سره بې تکلفه تطبیق کړي دا آیتونه لکه چه مونږ د (آل عمران) د سورت په ابتدا کښې بیان کړي دي له ﴿ هُوَالَّذِیۡۤ اَنۡزَلَ عَلَیۡكَ الۡكِتٰبَ مِنۡهُ اٰیٰتٌ مُّحۡكَمٰتٌ ﴾ الآیة - سره ډیر مشابه دي لکه چه په ﴿ اِلَّاۤ اِذَا تَمَنّٰۤی اَلۡقَی الشَّیۡطٰنُ فِیۡۤ اُمۡنِیَّتِهٖ ﴾ کښې د متشابهاتو او په ﴿ ثُمَّ یُحۡكِمُ اللّٰهُ اٰیٰتِهٖ ﴾ کښې د محکماتو ذکر وشو او په ﴿ لِّیَجۡعَلَ مَا یُلۡقِی الشَّیۡطٰنُ فِتۡنَةً ﴾ الآیة - کښې د زائغینو دوه قسمونه بیان شول چه په هغو کښې د ﴿ لِّلَّذِیۡنَ فِیۡ قُلُوۡبِهِمۡ مَّرَضٌ ﴾ کار د تاویل ابتغاء او د ﴿ وَّالۡقَاسِیَةِ قُلُوۡبُهُمۡ ﴾ غرض د فتنې ابتغاء ده. وروسته ﴿ وَّلِیَعۡلَمَ الَّذِیۡنَ اُوۡتُوا الۡعِلۡمَ ﴾ الآیة - د ﴿ وَالرّٰسِخُوۡنَ فِی الۡعِلۡمِ یَقُوۡلُوۡنَ ﴾ د آیت په ځای وګڼئ! او هلته هغه دعا چه په ﴿ رَبَّنَا لَا تُزِغۡ قُلُوۡبَنَا بَعۡدَ اِذۡ هَدَیۡتَنَا ﴾ سره کړي شوي وه دلته د هغې د اجابت ذکر په ﴿ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِلٰی صِرَاطٍ مُّسۡتَقِیۡمٍ ﴾ سره کړي شوي دي او د ﴿ رَبَّنَاۤ اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِیَوۡمٍ لَّا رَیۡبَ فِیۡهِ ﴾ سره دغه آیت مناسب واقع شو ﴿ وَلَا یَزَالُ الَّذِیۡنَ كَفَرُوۡا فِیۡ مِرۡیَةٍ مِّنۡهُ حَتّٰی تَاۡتِیَهُمُ السَّاعَةُ ﴾ الیٰ قوله ﴿ یَحۡكُمُ بَیۡنَهُمۡ ﴾

تنبیه: مفسرانو چه د دې آیت لاندې د (غرانیق) قصه ذکر کړې ده د هغې د بحث موقع دلته نشته. ښائي چه د (النجم) په سورت کښې د هغې په نسبت د څه لیکلو موقع راشي، مونږ د صحیح مسلم په شرح کښې په دې په ډیر ښه بسط سره خبرې کړي دي، په هر حال د آیت مطلب د اسلافو د تفصیل سره موافق بالکل صاف دی ګواکې دا د ﴿ وَالَّذِیۡنَ سَعَوۡا فِیۡۤ اٰیٰتِنَا مُعٰجِزِیۡنَ ﴾ د آیت تفصیل دی چه په هغه کښې د آیات الله د ابطال په باب د کفارو د سعی ذکر ؤ.

لِّیَجۡعَلَ مَا یُلۡقِی الشَّیۡطٰنُ فِتۡنَةً لِّلَّذِیۡنَ فِیۡ قُلُوۡبِهِمۡ مَّرَضٌ وَّالۡقَاسِیَةِ قُلُوۡبُهُمۡ ؕ وَاِنَّ الظّٰلِمِیۡنَ لَفِیۡ شِقَاقٍۭ بَعِیۡدٍ ۟ۙ﴿۵۳﴾ وَّلِیَعۡلَمَ الَّذِیۡنَ اُوۡتُوا الۡعِلۡمَ اَنَّهُ الۡحَقُّ مِنۡ رَّبِّكَ فَیُؤۡمِنُوۡا بِهٖ فَتُخۡبِتَ لَهٗ

قُلُوبُهُمْ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾

دپاره د دی چه وګرځوی (الله) هغه شی چه غورځوی ئی شیطان ازمویښت دپاره د هغو کسانو چه په زړونو د دوی کښې مرض (د شک او نفاق) دی او (بل دپاره د هغو چه) سخت دی زړونه د دوی، او بیشکه ظالمان خامخا په مخالفت ډیر لری کښې دی (له حقه). او (دغه القاء د دی دپاره ده چه) په یقین سره پوه شی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم چه بیشکه دا قرآن حق دی له طرفه د رب ستا پس ایمان به راوړی دوی په ده سره نو نرم (آرام به شی انقیاداً) دغه قرآن ته زړونه د دوی، او بیشکه الله خامخا لاره ښوونکی دی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی طرف د سمی صافی لاری (د اسلام) ته.

تفسیر: په موضح القرآن کښې راغلی دی «یعنی په دی ګمراهان لا ګمراه کیږی چه د هغوی کار ګمراهی ده او د ایمان خاوندان لا زیات ټینګ او مضبوطیږی چه په دغه کلام کښې بنده ته هیڅ د مداخلې ځای نشته او که وی نو دغه به هم د بنده د خیال په شان کله صحیح او کله غلط وی د هر چا نیت چه په ښه اعتقاد وی هغه ته الله تعالیٰ دا خبره ورښیی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه دا فائده له خپل ذوق سره سمه لیکلی ده، زمونږ خیال هغه دی چه په تیره فائده کښې مو لیکلی دی. والله اعلم

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾

او تل به وی هغه کسان چه کافران شوی دی په شک کښې له دی (قرآنه یا له سمی لاری یا له رسوله) تر هغه وخت پوری چه راشی دوی ته قیامت ناڅاپه یا راشی دوی ته عذاب د ورځی شندی (سختی د قیامت چه د نجات هیڅ لاره پکښې نه وی)

تفسیر: یعنی مقصد په خپله د قیامت د هولناکی حادثی ناڅاپی رارسیدل یا د قیامت د عذاب راتلل دی او یا شاید د ﴿عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ﴾ څخه د دنیا عذاب مراد وی یعنی په هم دی دنیا کښې به داسی سزا درکړه شی چه په هیڅ صورت به ورڅخه خلاصیدل امکان ونه لری.

اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلّٰهِ ؕ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ

ملک سلطنت په دغه ورځ د قیامت خاص الله ته دی، فیصله به کوی (په دغه ورځ کښې) په منځ د دوی (د مؤمنانو او کافرانو کښې)

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښې به یوازی د الله تعالیٰ سلطنت او حکومت وی او د بل هیڅا ظاهری او مجازی د حکومت نوم او نښان به نه وی په هغه وخت کښې به د ګردی (تولی) دنیا عملی فیصله کیږی چه تفصیل ئی دا دی.

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَ عَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا
وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِيْنَ
هَاجَرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُوْٓا اَوْ مَاتُوْا لَيَرْزُقَنَّهُمُ
اللّٰهُ رِزْقًا حَسَنًا ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿٥٨﴾
لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُّدْخَلًا يَّرْضَوْنَهٗ ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَلِيْمٌ حَلِيْمٌ ﴿٥٩﴾

پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) په جنتونو د نعمتونو کښې به وی. او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیتونو زمونږ ته پس دغه کسان شته دوی ته عذاب سپکوونکی او هر هغه کسان چه خپل کورونه ئی پریښی دی په لاره د الله کښې (د جهاد، طاعت او د الله د رضاء له پاره) بیا ووژلی شی (په جهاد کښې) یا مړه شی (پخپل مرګ) نو خامخا روزی به ورکړی هرومرو (خامخا) دوی ته الله روزی نیکه (د جنت)، او بیشکه الله خامخا هم دی غوره د (تولو) روزی ورکوونکو دی. خامخا داخل به کړی (الله) هرومرو (خامخا) دوی په داسی یو ځای (د جنت) کښې چه خوښ به کړی دوی هغه (ځایونه د جنتونو)، او بیشکه الله خامخا ډیر عالم (په تولو احوالو) ښه حلم لرونکی دی (په تاخیر د عقوبت لپاره د رجوع).

تفسیر: د مؤمنانو انجام ئې ښخوا ښودلي ؤ دلته ئې له هغو ځخه د یوې ممتازې ډلې ذکر په خصوصي ډول (طریقه) سره وکړ یعني هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لاره کښې ځپل کور، کهول پرېښې او ترې تللي وي که په جنګ کښې شهیدان شي یا په ځپل طبیعي مرګ سره ومري په دواړو صورتونو کښې به د الله تعالیٰ له طرفه ورته خاصه میلمستیا ورکوله کیږي، د دوی خوړل، ځښل او اوسیدل به تول د دوی په خوښه او مرضي سره وي او الله جل جلاله ښه پوهیږي چه دوی په کومو کومو شیانو خوښ او راضي کیږي؟ او په دې هم ښه پوهیږي چه کومو کومو کسانو خالص د ده په لیاره کښې ځپل کور، کهول او نور ترک کړي دي. د داسې مهاجرینو او مجاهدینو په خطاګانو باندې به حق تعالیٰ تحمل کوي او د ځپلې عفوې له شان ځخه به کار اخلي. د «علیم» او «حلیم» صفات ئې ځکه ذکر کړل چه پاک الله ته تول شیان ښه معلوم دي او هغه کسان هم ښه ورمعلوم دي چه هغوی د ده داسې مخلصو بندګانو ته داسې ربړونه (زحمتونه) او تکلیفونه رسولي دي چه هغوی له مجبورتیا ځپل کور، کهول پرېښې دي لیکن د ځپل حلم او تحمل له امله (وجې) دغو ظالمانو ته سم لاسې سزا نه ورکوي.

ذٰلِكَ ۚ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنصُرَنَّهُ اللَّهُ ۗ

(خبره) هم دا ده (لکه چه ومو ویله) او هر هغه چه بدل واخیست په مثل د هغه (ضرر) چه معذب شوی دی دی په هغه سره بیا (دوهم ځل) ظلم وکړ شي په ده باندې نو خامخا مرسته (مدد) به وکړي هرومرو (خامخا) له ده سره الله،

تفسیر: یعني که مظلوم له ظالم ځخه واجبي بدل واخلي بیا ظالم پرې بل ځلې ظلم وکړي نو دی بیا هم مظلوم واقع شو او الله تعالیٰ به بیا ورسره مرسته (مدد) وکړي لکه چه عادت ئې دی بالاخر د مظلومانو حمایت کوي «**واتق دعوة المظلوم فانه لیس بینها و بین الله حجاب**»

بترس ازآه مظلومان که هنگام دعا کردن

اجابت از در حق بهر استقبال می آید

إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾

بیشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی دی (د تجاوزاتو) ډیر ښښونکی دی (د خطیاتو)

تفسیر: یعنی بندګانو ته هم ښائی چه پخپلو شخصی او معاشرتی چارو او معاملاتو کښی د عفوی او ښښنی عادت زده کړی او هیڅکله دی د انتقام او بدل اخیستلو په فکر نه اوسی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی واجبی بدل اخیستونکی ته الله تعالیٰ عذاب نه ورکوی که څه هم بدل (کسات) نه اخیستل ښه او غوره کار دی. د کفارو د اذیت بدل مسلمانانو له کفارو څخه د «بدر» په غزا کښی واخیست لیکن کفارو بیا په «احد» او «احزاب» کښی په تیری او تجاوز لاسونه پوری کړل چه بیا الله تعالیٰ مسلمانانو سره پوره مرسته (مدد) وکړه.

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿۶۱﴾

دغه (نصرت په سبب د دی دی) چه بیشکه الله ننه باسی شپه په ورځ کښی او ننه باسی ورځ په شپه کښی (چه کله ورځ لنډه شپه اوږدوی کله شپه لنډه ورځ اوږدوی) او بیشکه الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی دی (عالم په ټولو اشیاؤ).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د دومره لوی قدرت او قوت څښتن (مالک) دی چه د شپی او ورځی اړول او راړول او د هغوی لنډول او اوږدول د ده د قدرت په لاس کښی دی او یوازی د ده په حکم، اراده او تصرف کله ورځ اوږدیږی او کله شپه اوږدیږی نو آیا دغه مطلق قادر په دی باندی نه دی قادر چه یو مظلوم قوم یا شخص سره مرسته (مدد) وکړی او د ظالمانو له منګلو څخه ئی خلاص کړی؟ بلکه دوی په هغوی باندی غالب، قاهر، قادر او مسلط کړی. مخکښی د مهاجرو مسلمانانو ذکر ؤ په دی آیت کښی ئی دی ته اشاره وکړه چه حالات ډیر ژر د شپی او ورځی په شان بدلیدونکی دی څرنګه چه پاک الله د شپی تیاره د ورځی په رڼا (رنړا) له منځه وړی، هم داسی به د کفر او شرک ځمکی هم د اسلام په غیږ کښی ورکړی. او بیشکه چه پاک الله ښه اوریدونکی دی د ټولو اقوالو، ښه لیدونکی عالم دی په ټولو اشیاؤ یعنی د مظلوم غږ او آواز هم اوری او د ظالم چاری او اعمال هم وینی.

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ هُوَ الْبَاطِلُ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِىُّ الْكَبِيْرُ ﴿۶۲﴾

دغه (مرسته (مدد) په دی ده چه) بیشکه الله هم دی دی حق ثابت او بیشکه هغه چه بولي ئی (کفار او عبادت ئی کوی) بی له الله څخه هم دغه باطل دی او بیشکه الله هم دی (له ټولو څخه) ښه لوړ (وچت) ښه لوی دی

تفسیر: یعنی له الله څخه پرته (علاوه) داسی عظیم الشان کارونه او انقلابونه د بل چا له لاسه پوره کیدی شی؟ بلکه نه شی په واقع کښی صحیح او رښتینی برحق معبود هم دغه یو الله تعالیٰ دی نور ټول معبودان بیخی غلط او له یوه سره زائل او ټول باطل دی. ښائی چه تاسی هم دغه واحد لا شریک ذات خپل الله وګنئ. چه له ټولو څخه اعلیٰ او اولیٰ او ډیر ښه مولیٰ دی او دغه لوی شان په اتفاق سره د هم دغه یو الله جل و علا شانه په ذات او صفاتو کښی شته.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَتُصْبِحُ الْاَرْضُ مُخْضَرَّةً اِنَّ اللّٰهَ لَطِیْفٌ خَبِیْرٌ ﴿۶۳﴾

آیا نه وینی ته (نه ئی خبر ای مخاطبه) چه بیشکه الله نازلی کړی دی له (طرفه د) آسمان څخه اوبه پس ګرځی ځمکه (په دی اوبو سره) تکه شنه (پس له هغه چه وچه سپیره وه) بیشکه الله ښه مهربان عالم دی په پټو تدابیرو ښه خبردار دی (په ټولو شیونو)

تفسیر: یعنی هم داسی به د کفر او شرک وچه او شاړه ځمکه د اسلام په باران باندی شنه او سمسوره کړی. او هم هغه خدای جل جلاله ښه پوهیږی چه په څه شان د باران د اوبو په وسیله شینکی او نباتات زرغونیږی. د ده قدرت د ځمکی په دننه کښی داسی تدبیر او تصرف کوی چه د هغه په اثر وچه شاړه ځمکه د اوبو او نورو اجزاء ځان ته جذب او راکاږی چه په دی ترتیب ځمکه شنه او سمسوره کیږی. هم داسی الله تعالیٰ پخپلی مهربانی، لطیف تدبیر، ښه تربیت، پوره خبرداری او پوهی سره د انسانانو په زړونو د اسلام د فیوضو باران وروی او هغه شنه او سمسوره کوی.

لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِیُّ الْحَمِیْدُ ﴿۶۴﴾

خاص هم دغه (الله) لره دی هر څه چه په آسمانونو کښی او هر څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی خلقاً ملکاً وعبیداً) او بیشکه

الله خامخا هم دی غنی بی پروا دی (له مخلوقاتو خپلو) ښه ستایلی شوی (په صفاتو او افعالو خپلو کښی)

تفسیر: یعنی هر کله چه د آسمان او د ځمکی گرد (تول) شیان د الله تعالیٰ مملوک او مخلوق دی او گرد (تول) پاک الله ته اړ (مجبور) او محتاج دی او الله تعالیٰ هیچا ته هیڅ ضرورت او احتیاج نه لری، نو که وغواړی چه په دوی کښی هر ډول (طریقه) تصرف او تبدیل وکړی نو هیڅوک د ده مانع او مزاحم کیدی نشی البته پاک الله د تامه غناء او د کامل اقتدار سره سره خامخا هم هغه کار کوی چه بیخی له حکمت او مصلحت څخه ډک وی. د الله تعالیٰ گرد (تول) افعال محمود دی او د هغه ذات د گردو (تولو) محاسنو او حمیده ؤ صفاتو جامع دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَن تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٥﴾

آیا نه دی لیدلی تا (نه ئی خبر ای مخاطبه) چه بیشکه الله مسخر (تابع) کړی دی تاسی ته هر هغه چه په ځمکه کښی دی او (مسخره کړی ئی ده) بیړی چه گرځی په سیند کښی په حکم د هغه سره، او ساتی آسمان له دی نه چه راولویږی په ځمکه باندی مگر خو په حکم د هغه سره، بیشکه الله پر خلقو خامخا ښه نرمی کوونکی ښه مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ نه ستاسی او نه د بل چا څه پروا لرله محض پخپل شفقت او مهربانی سره ئی د وچی او لمدی، بحر او بر گرد (تول) شیان تاسی ته تابع او مسخر کړل او هم دغه الله تعالیٰ په خپل قدرت آسمان، سپوږمی، لمر او ستوری، په هوائی فضا کښی بی له کومی ظاهری ستنی معلق ساتلی دی چه له سره له خپله ځایه نه راښکته کیږی او نه رالویږی او که رالویدلی وی یا یو د بل سره ئی تکر کړی وی نو ستاسی ځمکی به ئی توتی او ذری کړی وی، څو چه د الله تعالیٰ له خوا د نظام د بدلون حکم نه وی صادر شوی تر هغه پوری به دغه گردی (تولی) کړی هم داسی پخپلو ځایونو قائمی وی او مجال نه لری چه د یوه انچ په اندازه له خپل ځایه بی ځایه شی. د ﴿إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ استثناء محض د قدرت د اثبات د تاکید دپاره ده یا شاید د قیامت واقعی ته اشاره وی (والله اعلم).

وَهُوَ الَّذِیۡۤ اَحۡیَاکُمۡ ۫ ثُمَّ یُمِیۡتُکُمۡ ثُمَّ یُحۡیِیۡکُمۡ ؕ اِنَّ الۡاِنۡسَانَ لَکَفُوۡرٌ ﴿۶۶﴾

او دغه (الله) هغه (قادر مطلق دی) چه ژوندی کړی یئ تاسی (په درکولو د روح سره پس له هغه چه نطفی وئ) بیا به مړه کاندی تاسی (کله چه اجل مو پوره شی) بیا به ژوندی کړی تاسی (په قیامت کښی په بعث سره)، بیشکه انسان خامخا ناشکره دی.

تفسیر: هم داسی هغه قوم چه د کفر او جهل په روحانی مرګ سره مړه شوی وو د ایمان او معرفت په روح سره به هغوی بیا ژوندی کړی.

(خو بیشکه انسان خامخا ناشکره دی د نعمتونو د الله تعالیٰ) یعنی د دغومره احساناتو او انعاماتو په لیدلو سره هم د هغه حق نه منی او قدر ئی نه پیژنی او د هغه حقیقی منعم څخه مخ اړوی او نورو ته خپل سر تیتوی.

لِکُلِّ اُمَّۃٍ جَعَلۡنَا مَنۡسَکًا هُمۡ نَاسِکُوۡهُ فَلَا یُنَازِعُنَّکَ فِی الۡاَمۡرِ وَ ادۡعُ اِلٰی رَبِّکَ ؕ اِنَّکَ لَعَلٰی هُدًی مُّسۡتَقِیۡمٍ ﴿۶۷﴾ وَ اِنۡ جٰدَلُوۡکَ فَقُلِ اللّٰهُ اَعۡلَمُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۶۸﴾ اَللّٰهُ یَحۡکُمُ بَیۡنَکُمۡ یَوۡمَ الۡقِیٰمَۃِ فِیۡمَا کُنۡتُمۡ فِیۡهِ تَخۡتَلِفُوۡنَ ﴿۶۹﴾

دپاره د هر یوه امت مقرره کړی ده مونږ یوه لاره د بندګی چه دوی عمل کوونکی دی د هغه پس نه ښائی چه جګړه وکړی (دا خاوندان د ادیانو) خامخا له تاسره په دی کار (دین) کښی (ځکه چه محمدی دین حق او ظاهر دی) او بلنه کوه (د خلقو توحید او عبادت د) رب خپل ته، بیشکه ته ئی خامخا په (هغه) سمه صافه لیاره (چه برابره تللی ده حق ته). او که جګړه کوی (په امر د دین کښی کفار) له تاسره نو ووایه (ای محمده! دوی ته) چه الله ښه پوه دی په هغه (جګړه او عناد) چه کوئ ئی تاسی الله به حکم وکړی په منځ ستاسی کښی په ورځ د قیامت په هغه شی کښی چه وئ تاسی چه په هغه کښی مو اختلاف کاوه (چه د دین امر دی)

تفسیر: ټول انبیاء د دین په اصولو کښی سره متفق دی. هو! د هر امت له پاره الله تعالیٰ د

عبادت مختلف صورتونه په مختلفو زمانو کښې تاکلی (مقرر کړی) دی چه د هغو سره سم به هغو امتونو د الله تعالیٰ عبادت کاوه، لکه چه دی محمدی امت ته هم یو خاص شریعت لیږل شوی دی لیکن د دین اصل تل تر تله یو شی ؤ او دی او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه د بل هیچا او هیڅ شی دپاره عبادت نه دی مقرر کړی شوی. نو ځکه په توحید او نورو متفق علیه دینی مسائلو کښې هیچا ته نه دی لایق او نه د هغه له حال سره څه مناسبت لری چه څه اختلاف او څه جګړه وکړی. کله چه کافران په داسی واضح او ښکاره شیانو کښې هم دعوی او جګړی وکړی نو تاسی د هغوی هیڅ پروا مه کوئ! تاسی په هم هغی سمی صافی لاری باندی روان اوسئ! او نور خلق هم هغی ته راوبولئ! او د معاندینو د جګړی فیصله الله تعالیٰ ته وسپارئ! چه هغه د دوی په ګردو (ټولو) حرکاتو ښه پوه او خبر دی. د قیامت په ورځ کښې به د دوی د دغو ټولو اختلافونو او جګړو عملی فیصله وکړی، ته د دعوت او تبلیغ فرض اداء کړه! او د دوی په فکر کښې ډیر سر مه خوږوه! د داسی معاندینو علاج یوازی پاک الله سره دی.

تنبیه: د ﴿ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ ﴾ مطلب دا هم کیدی شی کله چه د هر امت دپاره الله تعالیٰ بیل دستورالعمل مقرر کړی دی چه په هم هغه سلسله دغه محمدی امت ته هم نوی شریعت راغلی دی نو بیا د جګړی سبب څه شی دی؟ **«وهذا قبل الامر بالقتال»** ځینو مفسرینو د «منسک» معنی په ذبح او قربانی سره کړی ده مګر اقرب هم هغه ده چه مترجم قدس الله روحه اختیار کړی ده والله اعلم.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۗ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾

آیا نه پوهیږی ته (ای مخاطبه بلکه پوهیږی) چه بیشکه الله پوهیږی په هر هغه څه چه دی په آسمان کښې او (هر هغه څه چه دی په) ځمکه کښې بیشکه دا (مذکوره شیان لیکل شوی دی) په کتاب (لوح محفوظ) کښې بیشکه دا (علم، لیکل د لوح محفوظ، فیصله د قیامت) په الله آسان دی.

تفسیر: یعنی د خدای جل جلاله علم د دوی په اعمالو کښې څه منحصر نه دی د الله تعالیٰ علم خو د آسمان او ځمکې په ټولو شیانو باندی محیط دی او د ځینو مصالحو او حکمتونو په بناء ټول واقعات د ده د علم سره سم په لوح محفوظ کښې ثبت او محفوظ دی او هم د انسانانو ټول اعمال د دوی په عملنامو کښې لیکل شوی دی چه له هغو سره سم به د قیامت په ورځ فیصله کیږی او په دومره بی شمارو شیانو باندی په پوره ډول (طریقه) سره پوهیدل او د هغو ټولو په ښه شان سره لیکل او د هغه سره مطابق د هر یوه فیصله صادرول د دغو ټولو اجراء او انفاذ

پاک الله ته هیڅ اشکال او سختی نه لری او نه ده ته په دغو کارونو او د نورو مشکلو چارو په کولو او تکمیل کښې (معاذ الله) څه تکلیف او ربړ (زحمت) ورپیدا کیږی.

وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُم بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿٧١﴾

او عبادت کوی (دغه کفار) غیر له الله د هغه شی چه نه دی نازل کړی (الله) په عبادت د هغه هیڅ سند او د هغه شی چه نشته دوی ته په هغه باندی هیڅ علم دلیل پوهه، او نشته ظالمانو ته هیڅ مرسته (مدد) کوونکی (چه له عذابه ئی خلاص کړی).

تفسیر: دوی یوازی د خپلو پلرونو او نیکونو په تقلید کښې داسی کارونه کوی چه هیڅ یو عقلی یا نقلی کوم برهان یا سند یا دلیل پری نه لری. (او نشته ظالمانو ته هیڅ مرسته (مدد) کوونکی چه له عذابه ئی خلاص کړی او) له تولو څخه لوی ظلم او بی‌انصافی دا ده چه پاک الله سره کوم شریک ودرولی شی. نو داسی ظالمان او بی انصافان خلق دی ښه په یاد ولری چه د دوی دغه شرکاء به د مصیبت په وخت کښې هیڅ د دوی په ښه او په کار ورنشی او نه به په هغه وخت کښې له دوی سره کومه مرسته (مدد) وکړی شی.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنكَرَ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكُمُ النَّارُ وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

او کله چه ولوستل شی په دوی آیتونه (د قرآن) زمونږ په داسی حال کښې چه صاف واضح ښکاره دی نو پیژنی په مخونو د هغه کسانو کښې چه کافران شوی دی (آثار د) انکار (له حق څخه چه بدشکلی او خفګان دی) نژدی وی چه حمله وکړی (له ډیره قهره) په هغو کسانو چه لولی په دوی باندی آیتونه (د قرآن) زمونږ ووایه (ای محمده! دوی ته چه) آیا پس خبر کړم تاسی په ډیر بد له دی (قهره حملی) ستاسی (چه دغه) اور (د دوزخ)

دی وعده کړی ده د دی (اور) الله له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی او خامخا بد ځای د بیرته ورتلو دی (دا اور د دوزخ)

تفسیر: یعنی د عظیم الشان قرآن د آیتونو چه د توحید او نورو په صافو بیانونو مشتمل دی له اوریدلو څخه د کفارو او مشرکینو رنگونه تور او شنه واوړی او له ډیر خفگان نه ئی څیری بدلی شی تر دی چه له ډیر قهر او غضب څخه لیونی شی او غواړی چه د قرآن په لوستونکو حمله وکړی لکه چه په ځینو وختونو کښی داسی هم کوی.
(ووایه ای محمده دوی ته آیا پس خبر کړم تاسی په ډیر بد له دی قهره او حملی ستاسی چه دغه اور د دوزخ دی) یعنی ستاسی له دی غیظ او غضب او له بد راتلو څخه زیات چه د آیتونو د تلاوت په وخت کښی درپیدا کیږی یو بل سخت او ډیر تریخ شی هم شته چه په هغه به تاسی په هیڅ ډول (طریقه) صبر ونه کړی شئ او هغه د دوزخ اور دی چه د هغه وعده د کفارو سره شوی ده. اوس د دغو دواړو موازنه او تلنه سره وکړئ! او بیا فیصله وکړئ! چه د دغو دواړو څخه به د کوم یو تریخ گوټ تیرول تاسی ته نسبتاً آسان وی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَٱسْتَمِعُوا۟ لَهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَن يَخْلُقُوا۟ ذُبَابًا وَلَوِ ٱجْتَمَعُوا۟ لَهُۥ ۖ وَإِن يَسْلُبْهُمُ ٱلذُّبَابُ شَيْـًٔا لَّا يَسْتَنقِذُوهُ مِنْهُ ۚ ضَعُفَ ٱلطَّالِبُ وَٱلْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾

ای خلقو بیان شوی دی تاسی ته یو مثال (غریب عجیب حال) پس غوږ کیږدئ تاسی هغه ته (چه دا دی) بیشکه هغه بتان چه تاسی عبادت کوئ (د هغو) غیر له الله نه له سره نشی پیدا کولی یو مچ هم او که راتول شی (دا تول معبودان ستاسی پیدا کولو د) هغه مچ ته (نو پیدا به ئی نه کړی شی) او که چیری وتښتوی له دوی څخه مچ یو شی نو نشی خلاصولی دوی هغه شی له هغه مچ څخه، نو کمزوری دی دا طالب (چه د باطلو معبودانو عابد دی) او دا مطلوب (هم چه باطل معبود یا مچ دی).

تفسیر: دا ئی د توحید په مقابل کښی د شرک د بدی او قباحت د ظاهرولو دپاره مثال بیان کړ چه ښائی هغه په ډیر ښه فکر او غور سره واورئ او ښه غوږ ورته کیږدئ او ښه پری وپوهیږئ! گوندی له داسی رکیک او ذلیل حرکت څخه مخ وګرځوئ او لاس تری واخلئ!
﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ﴾ الآیة - بیشکه هغه بتان چه تاسی عبادت کوئ (د هغوی) غیر

له الله څخه له سره نشي پيدا کولی يو مچ) يعنی مچ ډير ادنیٰ او حقير ساکښ (جاندار) دی په هغو شيانو کښی چه دومره يو قدرت او قوت نه وی چه که تول سره يو ځای شی يو مچ هم نشی پيدا کولی يا که دغه مچ د دوی د نذرونو او نيازونو څخنی يو وړوکی شی (لکه د ګلانو او عطرياتو يا د شاتو يا د نورو کوم بخرکی تری) وتښتوی نو د دوی له لاسه نه کيږی چه هغه تری بيرته واخيستی شی ښه نو د ځمکی او آسمانونو د خالق په ځای (نعوذ بالله) د الوهيت په تخت باندی د داسی عاجزو او ناتوانو معبودانو کينول څومره حماقت او بی حيائی ده. رښتيا خبره خو هم دا ده چه مچ هم کمزوری دی او له مچ نه زيات کمزوری د دوی بتان دی او له بتانو څخه ډير زيات کمزوری د بتانو عبادت کوونکی دی چه دوی داسی حقير او کمزوری شی خپل معبود او حاجت تر سره کوونکی ګرځولی دی.

مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِیٌّ عَزِیْزٌ ﴿۷۴﴾

نه دی پيژندلی (دغو کفارو) او نه ئی دی تعظيم کړی د الله په حق پيژندلو او تعظيم د ده سره، بيشکه الله خامخا ښه قوی زورور ډير زبردست دی (په تنفيذ د احکامو خپلو کښی)

تفسير: که پوهيدی نو داسی سپين سترګی به ئی ولی کوله؟ آيا د الله تعالیٰ رفيع شان او قدر او منزلت دومره دی چه داسی کمزوری شيان د هغه سيال او شريک وګرځولی شی (العياذ بالله) د الله تعالیٰ د قوت او عزت په مقابل کښی خو د هغه لوئی لوئی مقربی پرښتی او انبياء عليهم السلام هم مجبور او ناتوان دی چه اوس په لاندی متبرک آيت کښی د هغوی ذکر راځی.

اَللّٰهُ يَصْطَفِیْ مِنَ الْمَلٰٓئِکَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ ؕ

الله غوره کوی له پرښتو څخه استاځی (چه واسطه کيږی په منځ د الله او انبياؤ کښی) او له خلقو څخه (هم غوره کوی استاځی)،

تفسير: له ځينو پرښتو څخه د رسالت کار اخلی مثلاً جبريل عليه السلام او له ځينو انسانانو څخه چه پاک الله د دغه منصب دپاره انتخاب کړی هم دغه د رسالت کار اخلی ښکاره ده چه د هغوی درجه د نورو خلقو څخه ډيره لوړه (اوچته) ده.

اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿۷۵﴾

بیشکه الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی دی (عالم په ټولو اشیاؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د دوی په ټولو خبرو د دوی د ماضی او مستقبل ټول احوال وینی نو ځکه هغه حق لری چه د هر چا احوال او استعداد ته وګوری او سم له هغه سره ئی د رسالت په منصب فایز او بریالی (کامیاب) کړی ﴿اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهٗ﴾ جزء ۸ (د الانعام ۱۲٤ آیت ۱۵ رکوع). حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی له ټولو خلقو څخه غوره هغه کسان دی چه د خدای جل جلاله پیغام رسوی، په پرښتو کښی هم هغه پرښتی غوره دی. نو د دوی د هدایتونو پریښودل او د بتانو منل څومره باطل کار دی.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۗ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿۷۶﴾

پوهیږی (الله) په هغه څه چه د وړاندی د دوی دی او په هغه څه چه وروسته د دوی دی، او خاص طرف د الله ته بیرته ګرځولی کیږی ټول کارونه

تفسیر: یعنی هغوی هم اختیار نه لری په هر شی کښی اختیار د الله تعالیٰ دی (کذا فی الموضح) نو خاص الله تعالیٰ ته بیرته ګرځولی شی ټول کارونه او هیڅوک د الله تعالیٰ په کارونو کښی د اعتراض حق نه لری، د الله تعالیٰ حکم، تدبیر، د انبیاؤ انتخاب او نور ټول کارونه ښه دی او د ده په حکم او اراده سره کیږی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا ارْكَعُوْا وَاسْجُدُوْا وَاعْبُدُوْا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ۩ ﴿۷۷﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) رکوع کوئ تاسی! او سجده کوئ تاسی! (په لمانځه کښی) او عبادت کوئ تاسی! د رب خپل (نه د بل) او کوئ نیک کارونه (لکه صلة الرحمی او ښه اخلاق) دپاره د دی چه بری ومومئ (په نعمت او جنت سره)

تفسیر: د شرک د غندنی او د مشرکانو د سپکونی څخه وروسته مؤمنانو ته خطاب کوی چه تاسی یوازی د خپل یوه خدای تعالیٰ په بندګی لګیا اوسئ! او د هغه په حضور کښی د بندګی سرونه ښکته کړئ! او د عبودیت او عاجزی وچولی (تندی) مو هم هغه ته په ځمکه کیږدئ! او

نور د ښیګڼی (فائدی) تول کارونه هم خاص د الله تعالیٰ دپاره کوئ څو دنیوی او اخروی ښیګڼی (فایدی) او نیکی مو په برخه شی.
ځینو مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «ای مؤمنانو تاسی رکوع کوئ وروسته له دی نه په لمانځه کښی او سجده هم پکښی کوئ!» او دغه حکم ئی ځکه وکړ چه د اسلام په اوله کښی لمونځ تش په قیام او قعود سره ؤ او رکوع او سجده پکښی نه وه بیا دغه دواړه په دغه آیت سره فرض شول او که ئی مقصد مطلق لمونځ وی نو د رکوع او د سجدی ذکر او تخصیص به ئی ځکه کړی وی چه د لمانځه د لویو ارکانو څخه دی او بندګان د رکوع او سجدی په حالت کښی زیات د ستایلو وړ (لائق) دی امام شافعی رحمة الله علیه د رکوع او سجدی له دغه تخصیص څخه د تلاوت سجده مرادوی.

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۚ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ ۖ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

او زیار (کوشش) کوئ په (لاره د جهاد، طاعت، او رضاء د) الله په حق د جهاد د هغه سره (چه ورته وړ (مستحق) او لائق دی)، دغه (الله) غوره کړی یئ تاسی او نه ئی دی ګرځولی (نه ئی دی ایښی) په تاسی په دین کښی هیڅ حرج (مشقت او اشکال)، (متابعت وکړئ د) دین د پلار خپل چه ابراهیم دی، دغه (الله) ونومولئ تاسی مسلمانان پخوا (له دغه قرآن څخه په نورو آسمانی کتابونو کښی) او په دغه (قرآن) کښی (هم) دپاره د دی چه شی رسول (ستاسی محمد) شاهد (ښوونکی) په تاسی (د تبلیغ خپل) او چه شئ تاسی (ای مسلمانانو) شاهدان (ښوونکی) په نورو خلقو (دتبلیغ د نورو انبیاؤ) نو قائموئ (سم اداء کوئ تاسی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوئ تاسی زکوٰة او ښه تینګ ونیسئ تاسی (دین د) الله دغه (الله) مالک دی ستاسی پس ښه مالک دی (الله) او ښه مرسته (مدد) کوونکی دی (الله).

تفسير: د خپل نفس د تهذيب او د دنيوی چارو د سمون دپاره داسی پوره زيار (کوشش) کوئ چه د دی لوی او اهم مقصد دپاره ور (مستحق) او لایق او د هغه له شان سره موافق وی آخر د دنيوی مقاصدو د بری او کامیابی دپاره تاسی څومره تکلیفونه او زحمتونه په ځان اخلئ! دا خو د دین او د آخرت د دائمی بری او کامیابی لاره ده چه په هغی کښی هر څومره زحمت او محنت وموموئ بیا هم د انصاف له مخی کم دی.

تنبیه: د «مجاهده» په لفظ کښی هر قسم کوښښونه، د ژبی وی که د قلم، مالی وی که بدنی شامل دی او هم د «جهاد» تمام اقسام جهاد مع النفس، جهاد مع الشيطان جهاد مع الكفار، جهاد مع البغاة، جهاد مع المبطلين د هغه لاندی داخل دی.

(﴿هُوَاجْتَبٰكُمْ﴾ دغه الله غوره کری یئ تاسی ای مؤمنانو د خپل دین د طاعت او نصرت دپاره) یعنی له تولو څخه اعلیٰ او افضل رسول او له تولو شرائعو څخه ئی اکمل شریعت درکر او په تمامه دنیا کښی د الله تعالیٰ د پیغام رسولو دپاره ئی تاسی غوره او منتخب کرئ! او په گردو (تولو) امتونو باندی تاسی ته فضیلت دروباښه.

(﴿وَمَاجَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى الدِّيْنِ مِنْ حَرَجٍ﴾ او نه دی گرځولی او نه دی ایښی په تاسی په دین کښی هیڅ حرج مشقت او اشکال) یعنی په دین کښی ئی هیڅ داسی یو اشکال نه دی پریښی چه د هغه کول سخت او مشکل وی په احکامو کښی ئی د هر ډول (طریقه) رخصتونو او آسانیو لحاظ ساتلی دی دا خو بیله خبره ده چه تاسی یو آسان کار په خپل ځان مشکل وگرځوئ!

(﴿مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرٰهِيْمَ﴾ متابعت وکرئ! ای مؤمنانو د دین د پلار خپل چه ابراهیم علیه السلام دی کله چه ابراهیم علیه السلام د حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم په اجدادو کښی شامل دی نو ځکه د گرد (تول) امت پلار شو یا به دا مراد وی چه د عربو پلار دی ځکه چه د قرآن ړومبنی مخاطبان هم دوی وو.

(﴿هُوَسَمّٰكُمُ الْمُسْلِمِيْنَ﴾ دغه الله تعالیٰ یا ابراهیم علیه السلام ونومولئ تاسی مسلمانان یعنی الله تعالیٰ په پخوانیو کتابونو او په دی عظیم الشان قرآن کښی ستاسی نوم «مسلم» ایښی دی چه معنی ئی حکم منونکی، وفا خوښوونکی دی یا ابراهیم علیه السلام له پخوا څخه ستاسی نوم مسلمان ایښی دی کله چه پخپله دعاء کښی ئی ویلی وو ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَآ اُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ﴾ د البقره (١٥) رکوع. او په قرآن کښی هم ښائی د هم ده په غوښتنه دغه نوم په تاسی ایښود شوی وی په هر حال ستاسی نوم «مسلم» دی. اگر که نور امتونه هم مسلمانان وو مگر دغه لقب ستاسی له پاره غوره او تاکل (مقرر) شوی دی نو ښائی پری فخر وکرئ.

(﴿لِيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ شَهِيْدًا﴾ الآیة - دپاره د دی چه شی رسول ستاسی محمد صلی الله علیه وسلم شاهد ښوونکی په تاسی د تبلیغ خپل او چه شئ تاسی ای مسلمانانو شاهدان ښوونکی د تبلیغ د نورو انبیاؤ) یعنی تاسی ئی د دی دپاره غوره کرئ چه تاسی نورو امتونو ته ښوونه وکرئ او رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسی ته ښوونه وکری او دغه امت چه له تولو څخه وروسته راغلی دی.

غرض ئی دا دی چه دی د نورو تولو امتونو غلطئ اصلاح کړی او ګردو (تولو) ته سمه صافه لاره وښیئ ګواکی هغه مجد او شرف چه د ده په برخه شوی دی له هم دی وجه دی چه دی د ګردی (تولی) دنیا معلم (ښوونکی) وګرځی او په تبلیغی جهاد کښی مصروف واوسی.
تنبیه: نورو مفسرانو (شهیداً) او (شهداء) د شاهد او ګواه په معنی اخیستی دی کله چه د قیامت په ورځ کښی نور امتونه انکار وکړی چه انبیاء الله علیهم السلام مونږ ته تبلیغ نه دی کړی او له انبیاؤ څخه شاهدان وغوښتل شی نو دوی به محمدی امت د شاهد په ډول (طریقه) ور وړاندی کړی او دغه امت به داسی شاهدی اداء کړی «بیشکه چه دغو انبیاؤ علیهم السلام د دعوت او تبلیغ وظائف انجام کړی دی او د الله تعالیٰ حجت ئی قائم کړی دی» کله چه له دوی څخنی پوښتنه وشی چه دا خبره تاسی ته څرنګه معلومه شوه نو ځواب به ورکړی چه «دغه اطلاع مونږ ته زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم راکړی ده چه د ده په صداقت باندی د الله تعالیٰ محفوظ کتاب قرآن کریم شاهد دی» ګواکی دغه فضل او شرف ئی ځکه درکړی دی چه تاسی په یوی عظیم الشانی دعوی کښی د یوه معزز شاهد او ګواه په شان دریدونکی یئ، لیکن ستاسی د دغی شاهدی اوریدل او اهمیت هم ستاسی د معظم رسول په برکت او طفیل سره دی چه هغه به ستاسی تزکیه کوی.
(﴿ فَأَقِيمُواالصَّلٰوةَ وَاٰتُواالزَّكٰوةَ ﴾ نو قائموئ سم اداء کوئ سره له تولو حقونو لمونځ او ورکوئ زکوٰة او ښه تینګ ونیسئ دین د الله دغه الله مالک دی ستاسی الخ) یعنی د الله تعالیٰ د انعاماتو قدر وکړئ! او د خپل نوم او لقب، فضل او شرف، پت او عزت وساتئ! او ښه وپوهیږئ چه تاسی د ډیرو لویو لویو کارونو دپاره درولی شوی یئ نو ځکه ښائی چه تاسی ړومبی خپل ځان د ښو عملونو ښه نمونه وګرځوئ! او په هر کار کښی د الله تعالیٰ پری کلک په خپلو منګلو کښی ونیسئ! او د یوی ذری په اندازه هم د حق له لاری څخه دی خوا او هغه خوا لاړ نشئ! نور تول کمزوری وسائل او وسائط پریږدئ! بیا نو د الله تعالیٰ په فضل او رحمت باندی اعتماد ولرئ! او یوازی هم دغه الله تعالیٰ خپل مولیٰ او مالک وګنئ! چه له هغه نه بل ښه مالک او مددګار به له کومه وموموئ! **ربنا اجعلنا من مقیمی الصلوٰة ومؤتی الزکوٰة والمعتصمین بک والمتوکلین علیک فانت مولانا وناصرنا فنعم المولیٰ انت ونعم النصیر انت.**

«تمت سورة الحج بفضله ومنه فله الحمد وعلیٰ نبیه الصلوٰة والتسلیم»

سورة المؤمنون مكية وهى مائة وثمانى عشرة آية وست ركوعات رقمها (۲۳) تسلسلهاحسب النزول (۷٤) نزلت بعد سورة «الانبياء»

د «المؤمنون» سورت مکی دی (۱۱۸) آیات (٦) رکوع لری
په تلاوت کښی (۲۳) او په نزول کښی (۷٤) سورت دی
وروسته د (الانبیاء) له سورت نه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی

قَدۡ اَفۡلَحَ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ ۝١ الَّذِيۡنَ هُمۡ فِىۡ صَلَاتِهِمۡ خٰشِعُوۡنَ ۝٢

په تحقیق بریالی (بهرمن ـ کامیاب) شوی دی مؤمنان هغه (مؤمنان) چه دوی په لمونځونو خپلو کښی عاجزی کوونکی ویریدونکی دی (له الله نه)

تفسیر: د «**خشوع**» معنی دا ده چه د بل چا په مخ کښی په خوف او هیبت سره ساکن او سرښکته کری لکه چه ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د ﴿خٰشِعُوۡنَ﴾ تفسیر په «**خائفون ساکنون**» سره کری دی او د ﴿تَرَى الۡاَرۡضَ خَاشِعَةً فَاِذَاۤ اَنۡزَلۡنَا عَلَيۡهَا الۡمَآءَ اهۡتَزَّتۡ وَرَبَتۡ﴾ آیت هم دلالت کوی چه په «**خشوع**» کښی یو قسم سکون او تذلل معتبر دی.

په قرآن کریم کښی «**خشوع**» د «**وجوه ـ ابصار ـ اصوات او نورو**» صفت درولی شوی دی. او په دغه آیت کریمه د ﴿اَلَمۡ يَاۡنِ لِلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اَنۡ تَخۡشَعَ قُلُوۡبُهُمۡ﴾ کښی د قلب صفت ښوولی شوی دی. معلومیږی چه اصلاً «**خشوع**» د زړه کار دی او د نورو بدنی اعضاؤ خشوع د زړه د خشوع تابع ده کله چه په لمانځه کښی قلب خاشع ـ خائف ـ ساکن او ښکته شی نو خیالات هم د دی خوا او د هغی خوا د مشغولتیا او ګرځیدو څخه فارغ او په هم هغه یو مقصود باندی ټینګ دریږی نو بیا د خوف ـ هیبت ـ سکون خضوع او خشوع آثار پر بدن هم ظاهریږی مثلاً د اوږو ـ سر ـ او سترګو ښکته غورځول په ادب سره لاس تر نامه لاندی ترلی دریدل ـ دی خوا او هغی خوا ته نه کتل ـ له خپلو کالیو (جامو) او ویښتو او نورو شیانو سره لوبی نه کول ـ د ګوتو نه ترکول ـ او په دی قسم د «**خشوع**» د لوازمو څخه نور افعال او احوال هم شته.

په احادیثو کښی د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه او عبد الله بن زبیر رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی چه دوی به په لمانځه کښی داسی ساکن
او آرام وو لکه یو بی ساه لرګی. او ویل کیده چه دغه د لمانځه خشوع ده.

فقهاء په دغه مسئله کښې اختلاف لري چه آیا لمونځ بې له خشوع ښخه صحیح او مقبول وی که نه؟ په «**روح المعانی**» کښې ئې لیکلی دی چه خشوع د لمانځه د اجزاء دپاره شرط نه دی هو! د قبول الصلوٰة دپاره شرط دی. ځما په نزد دغسې ویل بهتر دی چه د حسن القبول لپاره شرط دی والله اعلم.

دلته د تفصیل ځای نشته په «**احیاء العلوم**» او د هغه په شرح کښې دی تفصیلات ولیدل شی! په هر حال مونږ مؤمنانو ته انتهائی فلاح او اساسی نجاح په هم دغه کښې حاصلیږی چه سره له خشوع او خضوع خپل لمونځونه اداء کړو. او په هغو اوصافو سره دی موصوف اوسو چه په دغه مبارک آیت کښې اوس بیانیږی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُوْنَ ﴿۳﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی له ناکارو (بدو اقوالو بدو افعالو) ښخه مخ ګرځوونکی دی.

تفسیر: یعنی په فضولو او بیکارو مشاغلو کښې خپل وقت نه ضائع کوی که کوم بل سړی لغو او چتی (بیکاره) او مهملی خبری یا افعال کوی نو د هغو له اوریدلو او کتلو ښخه مخ اړوی. او ده ته د عبودیت د وظائفو له ایفاء کولو ښخه دومره وقت او فرصت نه وی میسر چه په دغسې بی فائدی جګړو او فضولو خبرو کښې ځان اخته کړی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُوْنَ ﴿۴﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی (تل) د زکوٰة اداء کوونکی دی (چه د مالی فعلی او قولی عباداتو جامع دی).

تفسیر: یعنی دغه د دوی عادت دی چه تل زکوٰة اداء کوی او داسی نه دی چه کله ئې ورکوی ـ او کله ئې نه ورکوی ـ غالباً له هم دی جهته د ﴿ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ ﴾ په ځای ئې د ﴿ لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُوْنَ ﴾ ترکیب اختیار فرمایلی دی. ګواکی دا ئې ښودلی دی چه د زکوٰة اداء د دوی مستمر کار دی ـ محقق شیخ الهند رحمة الله علیه په «تل د زکوٰة ورکوونکی دی» سره په دغه لوری هم اشاره وکړه. ځینو مفسرینو دلته زکوٰة د طهارت او پاکیزګۍ یا د نفس د تزکیې په معنی اخیستی دی ګواکی دغه آیت ئې د ﴿ قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى ﴾ او د ﴿ قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰهَا ﴾ پشان مقرر کړی دی. که دغسې مراد وی نو د هغه مفهوم دی عام کیښود شی چه په هغه کښې د بدن د زړه او د مال پاک ساتل ګرد (ټول) داخل شی ـ زکوٰة او صدقات هم یو قسم مالی تطهیر دی

﴿ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا ﴾ جزء ۱۱ (د التوبة ۱۳ رکوع ۱۰۳آیت) د داسی ویلو چه دغه آیت مکی دی او په مکی معظمی کښی لا زکوٰة نه ؤ فرض شوی، ابن کثیر رحمة الله علیه جواب داسی ورکړی دی چه د زکوٰة اصلی مشروعیت په مکه کښی شوی ؤ هو! ـ د هغه د مقادیرو او نصبو او نورو تشخیص وروسته د مدینی منوری له راتګه وشو والله اعلم.

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٥﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٦﴾ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٧﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی فروجو (ځائ د شهواتو) خپلو لره ساتونکی دی (له سفاح څخه) مګر پر ښځو خپلو یا پر هغو وینځو چه مالکان شوی وی د هغو ښی لاسونه د دوی پس بیشکه دوی نه دی ملامت کړی شوی (په ورتلو سره ښځو او وینځو خپلو ته) پس هر څوک چه وغواړی (دفع د شهوت) غیر له دغو (ښځو او وینځو خپلو) نه پس دغه کسان هم دوی دی تجاوز کوونکی (له حده)،.

تفسیر: یعنی له خپلی منکوحی ښځی یا وینځی څخه ماسواء بله کومه لیاره د شهوت د قضاء دپاره ولټوی نو دی د حلالو له حدودو وتونکی دی په دی کښی زناء ـ لواطت او استمناء بالید او نور ګرد (ټول) غیرمشروعه صورتونه راغلل ـ بلکه ځینو مفسرینو د «متعه» پر حرمت هم پر هم دغه آیت استدلال کړی دی ـ وفیه کلام طویل لایسعه المقام ـ راجع روح المعانی تحت هذه الآیة الکریمة.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی امانتونو خپلو لره او عهدونو خپلو ته (که د خالق وی که د مخلوق) رعایت کوونکی دی (چه بیوفائی او خیانت پکښی نه کوی).

تفسیر: یعنی د امانت او قول او اقرار حفاظت کوی ـ خیانت او بد عهدی نه کوی نه د الله تعالیٰ په معاملاتو کښی او نه د بندګانو په چارو کښی.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چه دوی (همیشه) پر لمونځونو خپلو ساتنه کوی (چه تل ئی سم اداء کوی سره له تولو حقوقو).

تفسیر: یعنی تل لمونځونه د هغو پر اوقاتو، د آدابو او حقوقو له رعایت سره اداء کوی د دنیوی معاملاتو د مشغولیت لامله (له وجی) د الله تعالیٰ له ذکره او فکره نه غافلیږی. تر دی ځایه پوری ئی د مفلحینو مؤمنینو شپږ صفات او خصال بیان وفرمایل
(١): ـ سره له خضوعه او خشوعه د لمونځونو اداء کول ـ یعنی په زړه او بدن سره د الله تعالیٰ په طرف رجوع او ورمائل کیدل.
(٢): ـ د باطلو ـ لغوو ـ او بیباکو خبرو او ناکارو کارونو څخه ځان بیل ساتل
(٣): ـ د زکوٰة یعنی مالی حقوق اداء کول. یا خپل نفس او مال پاک ساتل.
(٤): ـ نفسانی شهوات پخپل واک (قبضه) او اختیار کښی ساتل.
(٥): ـ د عهد او امانت حفاظت یعنی د ګردو (تولو) معاملاتو درست او منظم ساتل.
(٦): ـ او په آخر کښی ئی بیا د لمونځونو د قیام تاکید وفرمایه چه په پوره ډول (طریقه) سره ئی حفاظت وکری چه پخپلو اوقاتو او آدابو او شروطو له رعایت سره اداء کړل شی. له دی نه ظاهریږی چه د لمانځه حق د الله تعالیٰ په نزد ډیر لوړ او اعلیٰ او خورا (ډیر) مهتم بالشان څیز دی چه دلته ئی خپله خبره پر هم هغه باندی شروع او پر هم هغه باندی ئی ختمه کړه.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾

هم دغه (مؤمنان موصوف په دغو شپږ واړو صفاتو) هم دوی دی وارثان (لائقان نه نور څوک) هغه (وارثان) چه میراث به اخلی (ویړیا اعلیٰ جنت د) فردوس (د آدم یا د دوزخیانو برخه به هم اخلی) دوی په دغه (جنت الفردوس) کښی تل پاتی کیدونکی دی.

تفسیر: د جنت د میراث موندلو په نسبت لازمه معلومات پخوا له دی نه لیکلی شوی دی (دا بیان ؤ د «معاد» نو له دی سره مناسب دی بیان د «مبدا» نو ځکه وروسته داسی فرمائی)

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ﴿١٢﴾

او قسم دی خامخا په تحقیق پیدا کړی دی موږ انسان (آدم) له خالصی (صافی له خیری ویستلی شوی) ختو نه

تفسیر: ځکه چه ځموږ د ګردو (تولو) پلار حضرت آدم علیه السلام له منتخبی او غوره کړی شوی خاوری څخه پیدا کړی شوی دی او برسیره پر هغه تمام بنی آدمان له نطفی څخه پیدا کیږی چه دغه نطفه هم له ځمکی څخه بالوسیله متشکله کیږی چه د منتخبو او غوره کړیو شیانو خواړه او د اغذیه ؤ عصاره او خلاصه ده.

ثُمَّ جَعَلْنٰهُ نُطْفَةً فِيْ قَرَارٍ مَّكِيْنٍ ﴿۱۳﴾

بیا وګرځاوه کیښود موږ (اولاده د) دغه (آدم) نطفه (تړلی څاڅکی د منی) په یو قرارګاه محکم (رحم کښی)

تفسیر: یعنی د مور په رحم کښی چه له هغه ځایه بل هیچیری نشی خوځیدلی.

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظٰمًا فَكَسَوْنَا الْعِظٰمَ لَحْمًا ۗ ثُمَّ اَنْشَاْنٰهُ خَلْقًا اٰخَرَ ۗ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِيْنَ ﴿۱۴﴾

بیا وګرځوله موږ دا نطفه توته د وینو (کلکه سرېښناکه) بیا وګرځوله موږ دغه توته د وینو یوه وړه بوټۍ د غوښو بیا وګرځوله موږ دا بوټۍ د غوښو هډوکی بیا ور واغوستله موږ دی هډوکو ته (پس له پیدا کولو د رګونو او د پلو او نورو) غوښه بیا مو (ژوندی) پیدا کړ دی په پیدایښت بل سره (په نوی صورت) پس ډیر لوړ لوی دی شان د الله (په قدرت او په حکمت خپل کښی) چه ډیر ښه پیدا کوونکی (صورت تړونکی) دی (له نورو تولو پیدا کوونکیو صورت تړونکیو څخه خلقاً)

تفسیر: یعنی د غوښی یوه برخه کلکوی او تری هډوکی جوړوی او د هډوکو پر قفس (ډانچه) او سلسله (لیړ) رګونه ـ پلی ـ تارونه او د بدن نور محتاج الیه د پیدا کولو څخه وروسته غوښی او پوستکی زرغونوی پخوا له دی نه (په ۱۷ جزء د الحج د سورت په (۱) رکوع کښی د انسان د

تخلیق هم دغه کیفیت بیان کړی شوی دی.
﴿ثُمَّ أَنشَأْنَٰهُ خَلْقًا ءَاخَرَ﴾ - بیا مو ژوندی پیدا کړ دی په پیدایښت بل سره (په نوی صورت) یعنی د روح د پوکولو په سبب ئی له دی نه یو ژوندی ویښ انسان جوړ کړ چه پر دغه ذی روح انسان وروسته له دی نه د طفولیت (بچپنه)، شباب (زوانئی)، کهولت (پوخ عمر) او شیخوخت (بداوالی) ډیر احوال او ادوار او مراحل تیریږی یا دا چه اول جماد ؤ اوس ئی حیوان کړ پخوا ړوند، کوڼ، ګونګ ؤ اوس ئی لیدونکی اوریدونکی ویونکی کړ ځکه څمونږ امام اعظم رحمة الله علیه وائی «که څوک هګی له چا څخه په غصب واخلی او بیا ده څخه چرګوری شی نو دا غاصب ضامن د هګی دی نه د چرګوری ځکه چه دا اوس بل څیز شوی دی.»
﴿فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ أَحْسَنُ ٱلْخَٰلِقِينَ﴾ - پس ډیر لوی لوړ دی شان د الله په قدرت او په حکمت خپل کښی چه ډیر ښه پیدا کوونکی صورت ترونکی دی له نورو تولو پیدا کوونکیو صورت ترونکیو مصورانو نه خلقاً) یعنی هغه الله تعالیٰ چه په نهایت ښه ډول (طریقه) او ښائست د انسان تمام اعضاء او قوی ئی په ډیر ښه قالب کښی جوړی کړی دی او د هغه خلقت ئی سم له حکمت سره نهایت موزون او متناسب ګرځولی دی ډیر لوی او لوړ ذات او عالی صفات دی اعلیٰ شانه واعظم برهانه.

فائده: سره له دی چه الله تعالیٰ خالق د تمامو موجوداتو دی یعنی ځمکی، آسمانونه، عرش، کرسی لوح - قلم - جن - ملائک - لمر - سپوږمی ستوری - جبال - بحار - اشجار - انهار او داسی نور ډیر اشیاء ئی پیدا کړی دی مګر په هیڅ یوه باندی ئی داسی ثناء په ذات پاک خپل ونه ویله لکه په پیدا کولو د انسان له دی نه دا خبره معلومه شوه چه انسان ورته ډیر معزز او مکرم دی ځکه ئی فرمایلی دی ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِىٓ ءَادَمَ﴾ الآیة - خامخا په تحقیق کرامت عزت ورکړی دی مونږ ځامنو د آدم ته.

ثُمَّ إِنَّكُم بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾

بیا بیشکه تاسی پس له دی ژوندی کولو د تاسی (په دغه پاس طریقه سره) خامخا مړه کیدونکی یئ

تفسیر: یعنی ستاسی وجود ذاتی او خانه زاد نه دی بلکه مستعار او د الله تعالیٰ عطاء او بخشش دی لکه چه د موت په لیږلو سره د هغه ګردی (تولی) نقشی ورانوی او تاسی په هغه وقت کښی د مرګ له زورورو او قوی منګلو څخه خپل ژوندون نشئ ساتلی نو معلوم شو چه بل کوم او قاهر قوت او قدرت ستاسی پر سرونو شته چه ستاسی د وجود ژوندون او بقاء زمام ئی تینګ د خپل قدرت په لاس نیولی دی او هر وقت چه اراده او مشیت وفرمائی هغه پریږدی او خوشی کوی ئی یا ئی بیرته راکاږی فسبحان الله احسن الخالقین.

ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُوْنَ ﴿۱۶﴾

بیا بیشکه تاسی په ورځی د قیامت کښې بیا ژوندی راپاڅول شئ (له قبورو له لپاره د جزاء .

تفسیر: هغه لوی ذات چه اول ځلی ئی پیدا کړی ؤ هم هغه دوهم ځلی هم بیا ژوندی راپاڅوی ږومبی د وجود مستور قوتونه او د اعمالو نتائج پخپل ډیر کامل صورت سره ظاهر او دغه په اثبات رسوی چه دومره یوه لویه کارخانه می خوشی چتی (بیکاره)، بی نتیجی، عبث او د لوبو او ساعت تیری لپاره نه وه جوړه کړی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ ﴿ۖ﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ پاس په سر د تاسی اووه لیاری (۷ آسمانونه).

تفسیر: د «طرائق» معنی د ځینو مفسرینو او لغوییینو په نزد «طبقات» ده یعنی د اسمان اوه طبقی مو لاندی باندی جوړی کړی دی فهذا کماقال ﴿ كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ﴾ (د نوح ۱۵ آیت (۱) رکوع (۲۹ جزء) او ځینی د «طرائق» معنی لیاری آخلی یعنی اوه لیاری مو جوړی کړی دی چه د پرښتو د تللو او راتللو معبری دی ځینی معاصر مصنفین له ﴿ سَبْعَ طَرَآئِقَ ﴾ څخه د اوو سیاراتو مدارات مرادوی والله اعلم.

وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غٰفِلِيْنَ ﴿۱۷﴾

او نه یو مونږ له (ګردو (تولو) احوالاتو د) مخلوقاتو (خپلو څخه) غافله بی خبره

تفسیر: یعنی هر څیز مو په پوره انتظام او محکموالی او خبرداری سره جوړ کړی دی او د ده د حفاظت او بقاء له طریقو څخه مونږ پوره باخبره یو په سمایهؤ اجرامو او سفلیهؤ مخلوقاتو کښې کوم یو داسی څیز نه دی چه ځمونږ د علم او قدرت له احاطی څخه خارج وی که نه دغه ګرد (تول) نظم ترتیب او تنسیق سره ګډوډ او خراب تراب کیږی.

﴿ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِى الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيْهَا ﴾ الآیة - جزء ۲۷

د الحدید ٤ آیت (١) رکوع .

وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ ۖ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾

او نازلی کړی دی مونږ له (طرفه د) آسمانه اوبه په اندازه (کفاف د خیر او صلاح د خلقو) نو ومو درولی دغه (اوبه) په ځمکه کښې او بیشکه مونږ په بیولو ورکولو د دی (اوبو) هرومرو (خامخا) قادر یو (لکه چه قادر یو په نازلولو ئی هم).

تفسیر: یعنی راښکته کړی دی مونږ له لوری د آسمانه اوبه په هغه میچ چه د مخلوقاتو ښیګنه (فایده) پکښې وینو) نه دغومره زیاتی چه بی وقته او بی موقعه تباه او توی لاړی شی او نه دومره لږی مو درکړی چه ستاسی ضروریاتو ته کفایت ونه کړی.

﴿ فَأَسْكَنَّاهُ ﴾ الآیة - پس ومو درولی حصاری کړی مونږ دغه اوبه په ځمکه کښې الخ) یعنی ځمکه د باران اوبه پخپل منځ کښې ځبیښې او جذب کوی ئی چه بیا مونږ دغه اوبه تری د کاریزو کوهیو او برمو او نورو په وسیله راوباسو او تری استفاده کوو یا پخپله دغه اوبه د چینو او زیمونو ځمکو په وسیله بهیږی (یا ئی دروو د ځمکی په سر هم په تالابونو ډندونو او نورو ظرفو کښې).

﴿ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴾ او بیشکه مونږ په بیولو ورکولو د دی اوبو هرومرو (خامخا) قادر یو لکه چه قادر یو په نازلولو ئی هم) یعنی که باران دربانَدی ونه وارَوو نو څوک به ئی دربانَدی اوروی؟ او که ئی در باندی اوروو خو د شرب ارواء او د استفادی وسائل او وسائط درڅخه واخلو او تاسی ته داسی قوت او قدرت در نه کړو چه تری ګټور (فائده مند) شئ (مثلاً دومره ئی ژوری بوځو چه تاسو ئی ونه شئ ایستلی یا ئی ژر تر ژره وچی او بیا ئی په هوا کښې ګډی کړو یا ئی تروی او سخا کړو دغه کارونه او نوری ګردی (تولی) چاری ځمونږ له قدرته پوره دی نو ستاسی له لاسونو څخه څه پوره دی او څه به کولی شئ؟.

فَأَنشَأْنَا لَكُم بِهِ جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَّكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾

پس پیدا کړی دی موږ تاسی ته په دی (اوبو) سره باغونه رنګارنګ له خرماګانو او (له) انګورو چه شته تاسی ته په دی (باغونو) کښی میوی ډیری او له دغو (باغونو) څخه خورئ تاسی (میوی)

تفسیر: یعنی په هغو د پسرلی او بهار د لیدلو څخه خوشالیږئ او د هغو د حاصلاتو څخه ځینو د تفکه په ډول (طریقه) او ځینی د غذا په صورت استعمالوئ!.

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِّلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾

او (بل پیدا مو کړه هغه) ونه چه وځی له (غره د) طور سینا څخه چه زرغونیږی له غوړو سره او له انګولی (سالن) سره دپاره د خوړونکیو.

تفسیر: یعنی د خوونی (زیتون) ونه چه تری تیل ووځی چه د مښلو او نورو په مصرف رسیږی او ډیر زیات خلق ئی د کتغ (سالن) په شان استعمالوی ـ د خوونی ذکر ئی په خصوصیت سره وفرمایه ځکه چه د هغه فوائد زیات دی او د یوه مخصوص فضل او شرف حیثیت لری. ځکه د «**التین**» په سورت کښی پری قسم هم یاد شوی دی د طور غره په لوری نسبت کول هم د هم دغی (خوونی) زیتون د فضیلت او برکت ښکارولو لپاره دی ځکه چه په هغه وقت کښی به هلته د دغی خوونی ونی ډیری زیاتی وی.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾

او بیشکه چه تاسی ته په څاروو کښی خامخا عبرت دی چه څښوؤ موږ تاسی ته له هغو پیو نه چه په ګیډو د دوی کښی دی او شته تاسی ته په دغو (څاروو کښی) منافع (ګټی فائدی) ډیری او له دوی (د ځینو اجزاؤ څخه خورئ تاسی (شودی غوښی او نور)

تفسیر: د نباتاتو (ترکودی) څخه وروسته د حیواناتو (ساکښانو) ذکر دی یعنی د حیواناتو شودی موږ په خپل قدرت سره پر تاسی څښوو او ډیری زیاتی فائدی مو د تاسی لپاره د دغو حیواناتو په وجود کښی ایښی دی تر دی چه د ځینو حیواناتو د غوښو خوراک مو هم پر تاسی حلال کړی دی .

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿۲۲﴾

او پر دغو (څاروو) او پر بېړيو باندې باروللى شئ تاسې (په بر او بحر كښې).

تفسير: يعني په وچه كښې د حيواناتو (او نورو نقليه ؤ وسائلو) په وسيله او په اوبو كښې د بېړيو كشتيو (او جهازونو او نورو نقليه ؤ وسائطو) په واسطه (او هم داسې په هوا او نورو كښې) نقل او حركت كوئ او له يوه لرې ځايه بل لرې ځاى ته درومئ! او ډير درانه شيان او سامان مو پرې باروئ د كشتئ په مناسبت وروسته د نوح عليه السلام قصه هم ذكر فرمائي چه په څه شان الله تعالىٰ پرې بيړې جوړه كړه چه د عظيم طوفان په وقت كښې د مؤمنينو د نجات ذريعه وګرځيده، بيا د نوح عليه السلام په مناسبت د ځينو نورو انبياؤ واقعات هم ذكر فرمائي ښائي دلته د دغو قصصو په بيان كښې دغه طرف ته هم اشاره وى لكه چه په پاس آيات كښې ستاسې د جسماني ضرورياتو د انتظام مذكور ؤ هم داسې پاک رحمٰن ستاسې د روحاني حوائجو او ضرورياتو سر انجامولو دپاره د دنيا له ابتداء څخه د وحي او رسالت سلسله هم قائمه فرمايلې ده يا داسې ووايئ چه پاس د قدرت د دلائلو او نښو د بيان فرمايلو څخه د توحيد په لورى متوجه كول مقصود ؤ، نو د هغه د تكميل دپاره ئې دلته د نبوت سلسله شروع كړه چه په ضمن كښې د انبياؤ عليهم السلام او د هغه د متبعينو د ښو انجامونو او د مكذبينو او معاندينو د بدو انجامونو تذكره ده څو مو ښه په زړه كښې ځاى ونيسي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿۲۳﴾ فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَن يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنزَلَ مَلَٰٓئِكَةً مَّا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِىٓ ءَابَآئِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿۲۴﴾

او خامخا په تحقيق ليږلى ؤ مونږ نوح قوم خپل ته نو وويل (نوح) اى قومه ځما عبادت كوئ تاسې (يوائحې) د الله نشته تاسې ته بل هيڅ معبود غير له دغه (الله) آيا پس نه ويرېږئ تاسې (له عذابه د الله) پس وويل هغو مشرانو چه كافران شوى وو له قومه د دغه (نوح خپلو اتباعو ته) چه نه دى دا نوح مګر

يو انسان دی په شان ستاسی اراده لری د دی خبری چه مشر شي پر تاسی باندی او كه اراده وفرمائی الله (د ليږلو د رسول انسانانو ته نو) خامخا ليږلي به ئی وی پرښتي (نه انسانان) نه دی اوريدلی مونږ دا (چه رسول بنیآدم وی يا توحيد) په هغو پلرونو ځمونږ کښی چه پخوا وو

تفسير: يعنی په ده کښی څه فرق شته چه دی رسول شي او تاسی نه شئ؟. دی غواړی چه مشرتوب ځان ته حاصل کړی نو ځکه دغه پلمه (تدبير) او چل ئی جوړ کړی دی. که نه که الله تعالیٰ رسول ليږه نو بل سړی پری دريدلی ؤ چه هم دا ئی راليږلی دی ـ او پرښته به ئی نه وی راليږلی. مونږ داسی عجيبه خبره له سره نه ده اوريدلی چه يو ځمونږ په شان سړی او معمولی انسان د الله تعالیٰ رسول شي او نورو ګردو (تولو) معبودانو ته بد ووائی او له منځه ئی ورک کړی او داسی دعوت او بلنه وکړی چه تاسی يوائحی د احد او واحد الله تعالیٰ عبادت وکړئ! او بل هيڅوک مه منئ! (دغه د نوح عليه السلام د زمانی د کفارو وينا ده).

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌۢ بِهِۦ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا۟ بِهِۦ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٢٥﴾

نه دی (دا نوح) مګر يو داسی سړی دی چه په ده پوری نښتی دی ليونتوب سودا پس انتظار کوئ تاسی ده ته تر يوه وقته پوری (چه جوړ شي يا مړ شي)

تفسير: دغه د نوح عليه السلام د زمانی د کفارو وينا ده چه معلوميږی چه د دی غريب دماغ خراب او فکر ئی له کاره وتلی دی که نه د ګرد (تول) قوم په خلاف او خپلو پلرونو او نيکونو له اصوله مخالف داسی خبری به ئی ولی له خولی ايستلی چه هيڅوک پری يقين او باور نشی کولی! آيا که دا کار ښکاره ليونتوب نه دی نو څه دی؟ ښه خو دا ده چه تاسی څو ورځی صبر وکړئ! او انتظار وکړئ! ګوندی څه مدت وروسته دی په سد او په هوش راشی ـ او د جنون او د سودا د دغی دوری څخه افاقه ومومی او جوړ شی ـ يا دی پخپلو هم دغو ويلو ويلو کښی مړ شی او سا ئی وخيژی او دغه قصه پای (آخر) ته ورسيږی (العياذ بالله)

قَالَ رَبِّ ٱنصُرْنِى بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾

وويل (نوح) ای ربه ځما مدد وکړه له ماسره په سبب د دی چه تکذيب ئی وکړ ځما.

تفسير: يعنی کله چه د نوح عليه السلام ګرد (تول) زيار (محنت) او کوښښ بيکاره ثابت شو

ـ او د نهه نیمو سوو کلونو گرد (تول) زیار (محنت) او زحمت ئی ورته بی ثمره او بی نتیجی خرگند شو. او موفق نه شو چه دغه کفار د ضلالت له لیاری څخه چپ او د هدایت پر سمه لیاره ئی ور روان کړی نو د الله تعالیٰ په دربار کښی ئی عرض او فریاد وکړ چه یاالله! اوس د دغو اشقیاؤ په مقابل کښی ځما امداد وفرمایه ځکه چه ظاهراً دغه خلق ځما د تکذیب څخه مخ گرځوونکی نه دی او د نورو خپلو راتلونکو نسلونو او اولادونو افکار او عقائد هم خرابوونکی دی.

فَأَوْحَيْنَآ إِلَيْهِ أَنِ ٱصْنَعِ ٱلْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَآءَ أَمْرُنَا وَفَارَ ٱلتَّنُّورُ فَٱسْلُكْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ ٱثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ ٱلْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبْنِى فِى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾

پس وحی وکړه مونږ دغه (نوح) ته داسی چه اوس جوړه کړه یوه بیړی په لیدلو (ساتلو) ځمونږ او په وحی (امر او ښودنی) ځمونږ پس کله چه راغی امر (حکم) ځمونږ (پر نزول د عذاب سره) او راوختیده (په اوبو) تنور پس ورننباسه (سواره کړه) په دی بیړی کښی له هره قسمه جوړه جوړه دوه دوه (نر او ښځه) او اهل (بیت) خپل (یا مؤمنان) مگر مه ننه باسه هغه څوک چه ړومبی شوی ده په ده خبره (د عذاب) له دوی نه او مه کوه خبری له ما سره په باب د هغو کسانو کښی چه ظلم ئی کړی دی (په نفسونو خپلو باندی چه) بیشکه دوی غرق کول شی.

تفسیر: دغه قصه پخوا له دی نه د «هود» په سورت او نورو ځایونو کښی تیره شوی ده هلته دی د دغو الفاظو تفسیر ولوست شی.

یعنی کفار اگر که ستا له کورنۍ څخه هم وی له خپله ځانه سره ئی مه سوروه! ځکه چه د الله تعالیٰ له درباره د عذاب قطعی حکم صادر شوی دی او د دغی فیصلی اجراء او انفاذ یو حتمی او ضروری کار دی. اوس له ظالمانو څخه د هیڅ یوه د نجات او خلاصی دپاره هیڅ یوه سعی او کوښښ مه کوه!

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنتَ وَمَن مَّعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّانَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿۲۸﴾

نو کله چه برابر شوی وختلی (ای نوحه) ته او هغه (مؤمنان) چه له تا سره دی پر بیړی باندی نو ووایه چه ټول حمد ثناء ده خاص هغه الله ته چه خلاص ئی کړو مونږ له قومه ظالمانو (مشرکانو) څخه.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ مونږ له دوی څخنی بیل کړو او له عذابه څخه ئی مأمون او مصئون وساتلو.

وَقُل رَّبِّ أَنزِلْنِي مُنزَلًا مُّبَارَكًا وَأَنتَ خَيْرُ الْمُنزِلِينَ ﴿۲۹﴾

ووایه (ای نوح په وقت د کوزیدو د تا له بیړی نه) ای ربه ځما کوز کړه ما په یو داسی ځای کښی چه مبارک برکتناک وی حال دا چه ته خیر (ډیر غوره) له ټولو کوزونکیو څخه ئی.

تفسیر: یعنی په بیړی کښی ښه د هوسائی (آسانۍ) او آرام ځای راکړه! او په کوم ځای کښی چه مو له بیړی څخه ښکته کوی هلته هم څه ربړ (زحمت) او تکلیف راپیښ نشی! او په هر ډول (طریقه) او په هر ځای کښی دی ستا برکت او رحمت ځما له حاله سره مل وی!

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ وَإِن كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿۳۰﴾

بیشکه په دغه (قصه د نوح) کښی خامخا دلائل (د عبرت او قدرت ځمونږ) دی او بیشکه یو مونږ خامخا ازمویښت کوونکی (د بندګانو).

تفسیر: چه کوم یو د دغو د اوریدلو څخه عبرت او نصیحت حاصلوی؟ او کوم یو ئی نه حاصلوی ﴿وَلَقَد تَّرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ﴾ (د القمر (۱) رکوع (۱۵) آیة (۲۷) جزء).

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِيْنَ ﴿۳۱﴾ فَاَرْسَلْنَا فِيْهِمْ رَسُوْلًا
مِّنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۳۲﴾ وَقَالَ
الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنٰهُمْ
فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ مَا هٰذَاۤ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۙ يَاْكُلُ مِمَّا تَاْكُلُوْنَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُوْنَ ﴿۳۳﴾

بیا پیدا کړه مونږ پس له (هلاکه د) قومه د دغه نوح) یو اهل د زمانی نور (عادیان یا ثمودیان) پس ولیږه مونږ په هغو کښې یو رسول (هود یا صالح) له دوی ځخه (وویل مونږ په ژبه د هغه رسول دوی ته داسی) چه عبادت کوئ تاسی (یواځی) د الله نشته تاسی ته بل هیڅ برحق معبود بی له الله آیا پس نه ویریږئ تاسی (له عذابه د الله). او وویل مشرانو له قومه د دغه (نبی) ځخه هغه کسان چه کافران شوی وو او نسبت د دروغو ئی کړی وو ملاقات د آخرت ته او نعمتونه ورکړی ؤ مونږ دوی ته په دغه ژوندون لږ خسیس کښې نه دی دا (نبی) مگر یو بشر سړی دی په مثل د تاسی چه خوری له هغه (څیزه) چه خورئ ئی تاسی له هغه نه او څښی له هغه څیز چه څښئ ئی تاسی له هغه نه

تفسیر: یعنی عادیان یا ثمودیان پر دی خبری باندی نه وو معتقد چه وروسته له مرگه به یوه ورځ د پاک الله سره مخامخ کیدونکی یو ـ او داسی به ئی گڼل چه فقط هم دغه د دنیا ژوندون او د هغی عیش او آرام ځمونږ په برخه کښې دی ـ او پرته (علاوه) د معاش د معاد هیڅ فکر به له هغوی سره نه ؤ ـ گواکی دنیوی عیش او عشرت د هغوی د نیالی (تولایی) او برستنی په شان گرځیدلی ؤ نو ځکه د خپلو رسولانو د تبلیغ او ارشاد په مقابل کښې به ئی داسی چټی (بیکاره) خبری کولی چه نه دی دغه ویونکی مگر یو سړی دی په مثل د نورو چه خوری له هغه څیزه چه خورئ تاسی له هغه نه او څښی له هغه څیزه چه څښئ ئی تاسی له هغه نه یعنی په ظاهر کښې هیڅ یو داسی امتیاز او خبره په ده کښې نشته چه تاسو ئی نه لرئ.

وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِّثْلَكُمْ ۙ اِنَّكُمْ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ ﴿۳۴﴾

او (قسم دی) خامخا که فرمان یوړو تاسی د یوه انسان په شان خپل بیشکه چه تاسی په هغه وقت کښې خامخا له زیانکارانو ځخه یئ.

تفسیر: یعنی له دی نه به لویه خرابی او ذلت څه وی چه د خپل ځان په شان د یوه بل معمولی

انسان سړی تابع ـ خادم او مطیع شئ او خامخا هغه خپل متبوع، مخدوم او مطاع وګرځوئ!.

أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُم مُّخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾

آیا وعده کوی له تاسی سره (او ویروی مو دغه هود یا صالح په دی (چه بیشکه تاسی کله چه مړه شئ او شئ خاوری او هډوکی نو بیشکه چه تاسی به راایستل کیږئ (له ځمکی په بعث سره) ډیر لری دی ډیر لری دی (چیری کیدی شی) هغه څیز چه تاسی سره ئی وعده کولی شی.

تفسیر: دغه هم د کفارو وینا ده یعنی څومره له عقل څخه بعیده خبره وائی چه د وراسته هډوکی هغه بخرکی چه له خاورو سره بیخی ګډود شوی دی بیا له قبرونو څخه د انسانانو په شکل ژوندی راپاڅولی کیږی. نو ښه تاسی (ای کفارو!) پخپله فکر وکړئ چه په داسی چتی (بیکاره) او مهملو خبرو باندی څوک باور کولی شی چه له عقله او صحت څخه لری وی؟.

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾

نه دی دا ژوندون مګر هم دا ژوندون ځمونږ د دنیا چه مرو او ژوندی کیږو او نه یو مونږ بیا ژوندی پورته کړی شوی وروسته له مرګه

تفسیر: یعنی (دغه کفار وائی) چیری دی آخرت او چیری دی حساب او کتاب په څه چه مونږ پوهیږو خو هم دغه د دنیا موجوده سلسله ده چه مونږ ئی ګورو او هغه هم دا یو ژوندی کیدل او یو مړه کیدل چه د ګردو (تولو) تر سترګو لاندی جریان لری یو ځیږی (پیدا کیږی) او بل مری او زیات له دی نه بل هیڅ شی نشته.

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾

نه دی دغه (هود یا صالح) مګر یو سړی چه تړلی ئی دی پر الله دروغ او نه یو مونږ ده ته ایمان راوړونکی.

تفسیر: یعني کفار وائي د دغه سرې دغه وینا چه زه د الله نبي یم او الله مړی بیا له سره ژوندي کوي ثواب او عقاب جزاء او سزا ورکوي ـ دغه دواړه دعاوي داسي دي چه هغه مونږ له سره نه شو منلی نو خامخا داسي جګړې نښلولو او د سر درد پیدا کولو ته څه حاجت پاتي دی؟ او له هغه څخه څه فائده عائده کیږي؟ نو بالاخر پیغمبر د کفارو د داسي خبرو اترو څخه سخت متأثر شو او له هغه منکرانو څخه بې‌هیلي او ناامیده شو، او داسي دعا ئې وکړه

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِیْ بِمَا كَذَّبُوْنِ ﴿۳۹﴾ قَالَ عَمَّا قَلِیْلٍ لَّیُصْبِحُنَّ نٰدِمِیْنَ ﴿۴۰﴾

وویل (هود یا صالح) ای ربه ځما مدد وکړه له ما سره په سبب د دی چه دروغجن ئې وبللم زه (او ځما رسالت ئې ونه مانه) نو وفرمایل (الله هود یا صالح ته چه) پس له لږ مدت خامخا وبه ګرځي (دغه عادیان یا ثمودیان) پښیمانه (په دغه کفر او تکذیب خپل)،

تفسیر: یعني د الله تعالیٰ عذاب ورتلونکی دی چه وروسته له هغه به افسوس او ارمان کول هیڅ د دوی په درد نه خوري او نه به څه نفع وررسوي.

فَاَخَذَتْهُمُ الصَّیْحَةُ بِالْحَقِّ

پس ونیول دوی چغې د هلاک په حق (او عدل) سره

تفسیر: له دی نه په ښکاره ډول (طریقه) دغه مترشح کیږي چه دغه قصه د «ثمود» وه چه د هغه امت په سخت غږ سره مړ شوي دي او پر «عاد» سخت باد آلوتی ؤ. او چا ویلي دي چه دغه قصه د عادیانو ده چه د اعراف په سورت او په هود او په شعراء کښي په قصې د نوح پسي هم دغه ذکر دی نو بناء پر دغه هر بیخ کن عذاب ته «صیحه» وایه شي. نو ځکه دلته هم صیحه ذکر شوه.

فَجَعَلْنٰهُمْ غُثَآءً فَبُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِیْنَ ﴿۴۱﴾

پس (هلاک شول نو) وګرځول مونږ دوی شاوړی (خس خاشاک د سیلاب) پس لرې والی دی قوم ظالمانو ته (له رحمته د الله).

تفسیر: یعني لکه چه سیلاب (څپان) خس او خاشاک له خپله ځانه سره وړي هم داسي د الله

تعالیٰ عذاب په سیلاب کښې دوی هم وبهیدل او لاهو شول.

ثُمَّ أَنشَأْنَا مِن بَعْدِهِمْ قُرُونًا آخَرِينَ ﴿٤٢﴾
مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٤٣﴾

بیا پیدا کړ مونږ وروسته له هغو (ثمودیانو یا عادیانو) اهل د زمانو نور (لکه قوم د لوط او شعیب). نشي ړومبې کیدی هیڅ قوم له وعدې مقررې خپلې او نه وروستې پاتې کیدی شي ترې.

تفسیر: یعنی هر قوم چه د خپلو انبیاؤ تکذیب وکړی ګرد (تول) په همغو خپلو مقرره ؤ وعدو سره هلاک کیږی، هر میعاد او هره نیته چه د هر قوم دپاره مقرره شوی ده هغه د یوی شیبې (دقیقې) له مخې هم نه وړاندې او نه وروسته کیږی.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا كُلَّ مَا جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَأَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾

بیا ولیږل مونږ رسولان خپل حال دا چه یو په بل پسې پیوست ؤ هر کله چه رابه غی کوم امت ته رسول د دوی نو دروغجن به ئی وباله دی پس پرله پسې به کړل مونږ ځینې د دوی په ځینو نورو (په هلاکولو کښې) او وګرځول مونږ دوی تشې قصې (د تعجب په عالم کښې)، پس لرې والې دی (د الله له رحمته) هغه قوم ته چه نه راوړی ایمان (په مؤمن به شیانو باندې).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د رسولانو قطار (لیر) او سلسله وترله او یو په بل پسې ئی نبی ورلیږه ـ او د مکذبینو هم د یوه پسې د بل تباه فناء او بربادیدل جاری ؤ ـ له یوه جانبه د انبیاؤ بعثت او له بل جانب د منکرینو د اهلاک لمبرونه به سره لګیدل ـ لکه چه په هم دغه سلسله کښې ډیر اقوام سره تباه شول چه د هغوی څخه ماسواء د حیرت او عبرت ډکې قصې او افسانې بل هیڅ شی نه دی پاتې ـ او نن د هغوی داستانونه یواځې د پند نصیحت او عبرت دپاره ویلی او آورولی کیږی.

(تتری) اصلاً (وتری) وه چه (یا) ئی د تانیث ده او (واو) ئی لکه (تراث) په (تاء) سره مبدل

شو چه له (وتر) څخه ماخوذ دی او مقابل د جفت دی یعنی یو یو.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٤٥﴾
إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾

بیا ولیږه مونږ موسیٰ او ورور د ده هارون په دلائلو (د قدرت او هغو معجزو) خپلو سره او په برهان دلیل سند ښکاره سره. طرف د فرعون او قوم د ده (فرعونیانو) ته پس کبر سرکشی ئی وکړه (له ایمانه) حال دا چه ؤ دوی قوم متکبر (سرکش پر خلاف د موسیٰ)

تفسیر: نو ځکه د الله تعالیٰ پیغام ئی په خاطر کښی رانه ووړ چه د کبر او غرور نشی د دوی دماغونه بیخی خراب او مختل کری ؤ.

فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾

پس وویل (قبطیانو) آیا پس ایمان راوړو مونږ پر دوو سړیو په مثل شان څمونږ حال دا چه قوم د دوی (سبطیان) مونږ ته خادمان (مریان) دی.

تفسیر: یعنی د موسیٰ علیه السلام او هارون علیه السلام قوم بنی اسرآئیل خو څمونږ مرییتوب او مزدوری کوی نو د دوی له منځه مونږ د دغو دوؤ سړیو سیادت او مشرتوب څرنگه منلی شو؟

فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

پس دروغجن وبلل دغو (موسیٰ او هارون لره قبطیانو) پس شول (قبطیان) له هلاک کړیو شویو (په غرق سره) او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسیٰ ته کتاب (د توریت) ښائی چه دغه (بنی اسرائیل) سمه صافه لیاره مومی (په دی توریت سره).

تفسیر: یعني د فرعون له اهلاک څخه وروسته مونږ بني‌اسرآئیلو ته توریت شریف مرحمت کړه څو خلق پر هغه تګ او عمل وکړي او تر جنت او د الٰهي د رضاء تر منزل پورې ورسیدی شي.

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾

او ګرځولی وه مونږ (قصه د) ځوی د مریمې او د مور د ده (مریمې) (یو لوی) دلیل (د قدرت) او مونږ ځای ورکړی راوستی ؤ دوی هسکی (اوچتې) ځمکې ته چه خاونده د قرار ده (چه اوسیدونکی ئې په ارام دی) او خاونده د اوبو پاکو صافو بهیدونکو ده.

تفسیر: یعني دغه د الٰهیه ؤ قدرتونو له دلائلو او نښو څخه دی چه یواځې د مور له ګیډې ئې بي له پلاره حضرت عیسیٰ علیه السلام پیدا کړی دی لکه چه په «آل عمران» او د «مریم» په سورت کښې د دې تقریر لیکلی شوی دی.
(«ربوة» هسکې (اوچتې) ځمکې ته وایه شي چه بیت المقدس یا دمشق یا مصر ؤ او پخپلو نورو شاؤ خوا ځمکو باندې لوړه ده) ښائې دا هم هغه هسکه (وچته) ځمکه یا غونډۍ وې چه د لنګون په وقت کښې هلته حضرت بي بي مریمې رضی الله تعالیٰ عنها تشریف درلود (لرلو). لکه چه د «مریم» د سورت دغه آیات پرې دلالت کوي ﴿فَنَادَاهَا مِن تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا﴾ چه دغه ځای هسک (اوچت) ؤ او ترې لاندې چینه یا ویاله بهیده ـ او د خرما ونه هغه ته نژدې وه (کذافسره ابن کثیر رحمه الله) لیکن نور مفسرین داسې لیکي چه دغه د حضرت مسیح د هلکتوب د وقت معامله ده «هیرودس» نامې یوه ظالم باچا له نجومیانو څخه آوریدلي ؤ چه حضرت عیسیٰ علیه السلام به مشر او سردار کیږي نو دغه باچا په هم هغه هلکتوب کښې له ده سره دښمن شوی ؤ ـ او غوښت ئې چه په کومه پلمه (تدبیر) سره ئې ووژني حضرت بي‌بي مریم رضی الله تعالیٰ عنها په رباني الهام سره ماموره شوه چه دی له خپله ځانه سره (مصر) ته بوځي ـ او د هغه ظالم باچا د مړ کیدلو څخه وروسته بیرته شام ته راغله لکه چه د «متی» په انجیل کښې دغه واقعه مذکوره ده او د مصر هسکتوب (اوچتوالی) د نیل د سیند په اعتبار دی که نه دوبیده به او «ماء معین» د نیل اوبه دي لکه چه پاس مو ولیکل ځیني له «ربوة» څخه چه د هسکې (اوچتې) ځمکې په معنی ده شام یا فلسطین مرادوي او دغه خبره هیڅ بعیده نه ده په هم هغه هسکه (اوچته) ځمکه کښې چه دی ته د ولادت په وقت کښې ځای ورکړی شوی ؤ ـ د دغې خطرې او ویرې په وقت کښې هم هغلته ورته پناه ورکړی شوې وي والله اعلم. په هر حال له اهل الاسلام څخه هیچا له

«ربوة» څخه «کشمیر» نه دی مراد کړی ـ او نه د حضرت مسیح قبر یی په «کشمیر» کښی ښوولی دی. البته د مولٰنا شبیراحمد العثمانی الهندی د ملک او د زمانی ځینو زائغینو له «ربوة» څخه «کشمیر» مراد کړی دی چه د هغه ثبوت له تاریخی حیثیته نشته او محض کذب او دروغ ترل دی د (خان یار) په محله د (سری نگر) په ښار کښی هغه قبر چه د «یوز آسف» په نامه مشهور دی او د هغه په نسبت د «تاریخ اعظمی» مصنف محض عام افواه نقل کړی دی چه «خلق دغه قبر د کوم نبی قبر ښیی دغه کوم شهزاده ؤ چه له بل ملک څخه دلته راغلی دی» هغه ته د حضرت عیسٰی علیهٖ السلام قبر ویل په انتهائی درجه بی‌حیائی او سفاهت دی. داسی اتکلی او له خپله ځان په جوړ کړیو چرتونو (خیالونو) سره د حضرت مسیح علیه السلام حیات باطل درول پرته (علاوه) له خبط او جنونه بل هیڅ شی نه دی که مو د دغه قبر تحقیق مطلوب وی او دغه مو په کار وی چه «یوز آسف» څوک ؤ؟ نو د امرتسری جناب منشی حبیب الله صاحب هغه رساله مطالعه کړئ چه خاص پر هم دغه موضوع په نهایت تحقیق او تدقیق سره لیکلی شوی ده ـ او په هغی کښی ئی د دغه مهمل خیال بوده او تنسته ئی بیخی سره شلولی او په هواء ئی الوځولی ده . فجزاه الله تعالٰی عناوعن سائر المسلمین احسن الجزاء!

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا

ای رسولانو خورئ تاسی له طیباتو (پاکیزه ؤ طعامو) څخه او وکړئ تاسی ښه (عملونه)

تفسیر: یعنی د ګردو (تولو) انبیاؤ په دین کښی هم دغه یو حکم شته چه حلال خوراک له حلالی لیاری څخه ګټئ ! او نیک کارونه کوئ! او ښائی چه په نیکو کارونو کښی ګرد (تول) خلق سره مشغول او مصروف اوسی لکه چه ګردو (تولو) انبیاؤ په نهایت مضبوطی او استقامت سره د حلال اکل ـ د مقال صدق ـ او د نیکو اعمالو په مواظبت توصیه او خپل امت ته تأکیدات کول. د عظیم‌الشان قرآن په بل ځای کښی دغسی حکم چه دلته رسولانو ته ورکړی شوی دی عامةالمؤمنین ته ورکړی شوی دی په دغه کښی د نصرانیانو د رهبانیت تردید هم شوی دی چه د حضرت عیسٰی علیه السلام له ذکره سره خاص مناسبت لری. له احادیثو څخه معلومیږی چه «د هر چا خوړل، څښل، اغوستل چه له حرامو څخه وی د هغه د دعاء د قبول توقع نه ښائی چه وکړه شی» په ځینو احادیثو کښی دی «هغه غوښه چه د حرامو څخه زرغونه شوی وی د دوزخ اور د هغه زیات حقدار دی.» (العیاذبالله).

إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ۝٥١

بیشکه زه پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه عالم خبردار یم.

تفسیر: یعنی حلال خوړونکیو او نیک کار کوونکیو ته ښائی چه داسی عقیده ولری چه الله تعالیٰ د ده له گردو (تولو) پټو او ښکاره ؤ احوالو او افعالو څخه ښه عالم دی او له هغه سره موافق به له هر چا سره معامله کوی. دغه اگر که له رسولانو سره پخپلو زمانو کښی خطاب دی مگر په واقع کښی د دوی امت ته د دغه مطلب اورول مقصود دی.

وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱتَّقُونِ ۝٥٢ فَتَقَطَّعُوٓاْ أَمۡرَهُم بَيۡنَهُمۡ زُبُرٗاۖ

او بیشکه دا (سماوی دین چه توحید او نور مؤمن به شیان دی ای رسولانو) دین د تاسی (او د امتیانو د تاسی د تولو) دی په دی حال کښی چه دین یو دی او زه رب د تاسی یم نو وویریږئ له ما. پس پری کړ (امتیانو د دوی) دین خپل په منځ خپل کښی توتی توتی

تفسیر: یعنی د اصولو په اعتبار د گردو (تولو) انبیاؤ دین او ملت یو او د گردو (تولو) الله هم یو دی چه د هغه د عصیان څخه تل ویره په کار ده لیکن خلقو په دغه واحد اصل کښی اختلاف وغورځاوه او د دین اصل ئی سره توتی توتی کړ او بیلی بیلی لیاری ئی په کښی جوړی کړی، پخپل سر د آراؤ او اهواؤ په متابعت په سلهاو فرقی او مذاهب جوړ شول انبیاؤ دغه تفریق خلقو ته نه دی ښوولی، د دوی په نزد د ازمنهؤ او امکنهؤ او نور اختلاف صرف فروعی اختلاف ؤ او په اصول الدین کښی گرد (تول) سره بالکلیه متفق ؤ ـ مفسرینو عموماً د دی آیت تقریر هم داسی کړی دی لیکن حضرت شاه صاحب لیکی ـ «د هر نبی په لاس الله تعالیٰ هره هغه خرابی چه په هغه وقت کښی د خلقو په منځ کښی وه اصلاح فرمایلی ده، وروستنیو خلقو داسی وگڼل چه د هغه احکام سره بیل بیل دی، بالاخر څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معرفت د دغو گردو (تولو) خرابیو او بدعتونو اصلاح او د گردو (تولو) خرابیو علاج یو ځای ور ووښول شو، اوس گرد (تول) حقه ادیان سره یو ځای او یو دین شوی دی» او گرد (تول) اقوام تر یوه بیرغ لاندی تول کړی شوی دی.

كُلُّ حِزۡبِۭ بِمَا لَدَيۡهِمۡ فَرِحُونَ ۝٥٣

چه هر یو حزب گوند (له دوی نه) په هغه (باطل دین) چه له دوی سره دی

خوشال دی

تفسیر: (ښاکی پری وهی) یعنی داسی به ئی ګڼل چه یوائحی هم دغه مونږ پر حق دین یو او ځمونږ هم دغه لیاره سمه او صافه لیاره ده.

عاقل په پوه نازیږی ؤ مجنون په جنون ـ کل حزب بما لدیهم فرحون

فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٥٤﴾

پس پریږده (ای محمده!) دوی په ګمراهی خپلی کښی تر یوه وقته (د مرګه) پوری.

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه د انبیاؤ په متفقهؤ هدایاتو کښی ګوندونه (دلی) جوړ کړل او سره بیلی بیلی فرقی او ملتونه ئی قائم کړل ـ او هره فرقه یوائحی پر هم هغو خپلو عقائدو او خیالاتو د زړه له کومی (منځه) تینګه ولاړه ده او په هیڅ ډول (طریقه) له هغه څخه مخ نه اړوی، اګر که ته ډیر پند او نصیحت هم وفرمائی. نو تاسی په دغه غم کښی خپل ځان زیات مه کړوئ! بلکه دوی ته لږ مهلت ورکړئ! چه دوی د غفلت او جهالت په نشو کښی ډوب او نشه پراته وی څو هغه موعوده ساعت ورسیږی او د دوی سترګی تیغی تیغی پاتی شی ـ یعنی موت یا د الله تعالیٰ عذاب د دوی پر سرونو او شاو خوا وګرځی.

أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِ مِن مَّالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ ۚ بَل لَّا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾

آیا ګمان کوی دوی د دی چه بیشکه هر هغه څیز چه ورکوو ئی مونږ دوی ته (په دنیا کښی مدد ورسره کوو) په هغه څیز له ماله او (له) ځامنو چه تلوار کوو مونږ دوی ته په خیراتونو (او اکرامو نه ده داسی) بلکه نه پوهیږی دوی (چه دا استدراج او امهال دی)

تفسیر: هم دغه د دوی خیال ؤ. لکه چه ویل به ئی. ﴿ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴾ (د السبا (٤) رکوع (٣٥) آیة (٢٢) جزء) یعنی که مونږ د الله تعالیٰ په نزد مردود او مبغوض وی نو دعه مال او دولت او اولاد او نور ئی ولی مونږ ته په دغه وفرت او کثرت سره

راکړی دی؟ یعنی په دی نه پوهیږی چه د مال او اولاد دغه افراط د دوی د فضیلت او کرامت له سببه نه دی بلکه د امهال او استدراج په بناء دی، هغومره مهلت او ډیل چه دوی ته ورکاوه کیږی په هم دغه اندازه د دوی د شقاوت جام تر څندو (غاړو) پوری ډکیږی. ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ۝ وَأُمْلِي لَهُمْ ۚ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ﴾ جزء ۹ (د الاعراف ۱۸۲-۱۸۳ آیت ۲۳ رکوع)

إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾

بیشکه هغه کسان چه دوی له (خوفه د) عذاب د رب خپل ویریدونکی دی تل،

تفسیر: یعنی صادق او خالص مؤمنون سره له ایمانه او احسانه د کفارو او مغرورینو پشان له «مکر الله» څخه مأمون نه دی بلکه تل تر تله د الله تعالیٰ له ویری څخه لړزیږی او ویریږی چه الله تعالیٰ دی نه کړی چه دغه انعامات او احسانات چه پر مونږ په دغه دنیا کښی شوی دی امهال او استدراج وی! د حسن بصری رحمة الله علیه مقوله ده **ان المؤمن جمع احساناً وشفقة وان المنافق جمع اساءة وامناً** ـ مؤمن نیکی کوی او ویریږی او منافق بدی کوی او له سره ئی فکر خراب نه وی».

وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾

او هغه کسان چه دوی په آیتونو (د قرآن) د رب خپل ایمان راوړی،

تفسیر: یعنی پر کونیهؤ او شرعیهؤ آیتونو دواړو باندی یقین او داسی عقیده لری چه هر شی دلته راد مخه کیږی هغه عین الحکمت او صواب دی. او هر هغه شی چه هلته را د مخه کیږی هغه هم بالکل حق او هر هغه حکم چه راکاوه کیږی هغه من کل‌الوجوه صواب او معقول دی.

وَالَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾

او هغه کسان چه دوی په رب خپل پوری نه شریکوی (بل هیڅ شی).

تفسیر: یعنی پر خالص ایمان او توحید په طریقه د اخلاص سره قائم دی او هر یو عمل په صدق او اخلاص سره اداء کوی د خفی یا جلی شرک یوی شائبی ته د راتللو موقع نه ورکوی.

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿٦٠﴾

او هغه کسان چه ورکوی هر هغه چه ورکوی (له زکاتونو او خیراتونو) حال دا چه زړونه د دوی ویریدونکی دی (له عدم قبول ځکه چه) بیشکه دوی رب خپل ته ورتلونکی دی،

تفسیر: یعنی څه پوهیږو چه هغه هلته مقبول شو که نه؟ وروسته مو په کار راځی که نه؟ د الله تعالیٰ په لیاره کښی د صرفولو څخه تل د دوی په زړونو کښی دغه ویره او اندیښنه وی او پر خپل عمل باندی نه مغروریږی او سره له نیکی کولو هم ویریږی.

أُولَٰٓئِكَ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡخَيۡرَٰتِ وَهُمۡ لَهَا سَٰبِقُونَ ﴿٦١﴾

دغه کسان ډیر تلوار (او رغبت) کوی په نیکیو (طاعاتو) کښی او دوی هغو (نیکیو) ته ړومبی کیدونکی دی (له نورو خلقو نه)

تفسیر: هم په دنیا کښی او هم په آخرت کښی کما قال الله تعالیٰ ﴿فَـَٔاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ ثَوَابَ ٱلدُّنۡيَا وَحُسۡنَ ثَوَابِ ٱلۡأٓخِرَةِ﴾ (٤ جزء د آل‌عمران ١٤٨ آیت (١٥) رکوع نو په حقیقت کښی اصلی نیکی په صالحهؤ اعمالو حمیدهؤ اخلاقو او فاضلهؤ ملکاتو کښی وشوه نه په اموالو او اولادو کښی لکه چه د کفارو گمان ؤ.

وَلَا نُكَلِّفُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۚ وَلَدَيۡنَا كِتَٰبٞ يَنطِقُ بِٱلۡحَقِّۚ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ﴿٦٢﴾

او نه کوو تکلیف پر هیڅ نفس مگر په قدر د طاقت د ده او مونږ څخه یو کتاب (لوح محفوظ یا عملنامی) دی چه بیانوی حق ریښتیا او پر دوی به هیڅ قسم ظلم ونه کړ شی (په تزئید د عقاب یا تنقیص د ثواب سره).

تفسیر: یعنی هغه اعمال او خصال چه پاس بیان کړی شول کوم داسی مشکل کار نه دی چه د هغه تحمل د انسان له طاقته خارج وی ځمونږ عادت داسی نه دی چه پر خلقو د مالا یطاق شیانو تکلیف وکړو دغه گردی (تولی) خبری داسی دی چه که تاسی توجه وکړئ نو پخپله ئی حاصلولی شئ. هغه کسان چه د کاملینو سابقینو درجی ته نشی رسیدلی، دوی دی هم خپل وسعت او همت سره موافق پوره هم هغسی سعی او کوښښ وکړی چه پری مکلف دی. د هر یوه اعمال ځمونږ په نزد د اعمالو په صحائفو کښی درجه په درجه لیکلی موجود دی چه د قیامت په ورځ د گردو (تولو) په مخ کښی پرانستلی او کیښودلی کیږی او د هغه سره موافق به دوی ته

جزاء ورکوله کیږی چه په هغه کښی د یوی ذری په اندازه هم ظلم او تیری نه کیږی او نه د چا کومه نیکی ضائع کیږی او نه ئی اجر کم ورکاوه کیږی نه بی وجه او بی قصوره د بل چا بار پری اچولی کیږی.

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِّنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِّن دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ﴿٦٣﴾

بلکه زړونه د دغو (کفارو) په غفلت کښی دی له دغه (قرآنه یا د صلحاؤ له اعماله) او شته دوی ته عملونه (ناپاکه او کارونه بیباکه) غیر له دی (شرکه د دوی) چه دوی د هغو عملونو کوونکی دی (نو به پری بیامومی جزاء او هم دوی به داسی په غفلت او معصیت کښی مشغول اوسیږی).

تفسیر: د آخرت له حسابه او کتابه دغه خلق غافل او بی پروا او په دنیوی نورو چارو کښی شاغل او لگیا دی او له سره له هغو شخه نه وزگاریږی چه د آخرت په طرف توجه وکړی یا ئی دا مطلب چه د دوی په زړونو کښی کفر او نفاق ځای نیولی دی او دوی د شک او تردد، غفلت او د جهالت په تورو تیارو موجونو او چپو کښی دوب شوی دی لویه گناه خو دغه شوه باقی له دی نه ماسواء نور ډیر گناهونه هم شته چه دوی ئی سره تولوی او د یوی شیبی له مخی هم له هغه شخه نه دی جلا (جدا) او نه ښائی هم تری جلا (جدا) شی ځکه هغه بد اعمال چه د دوی په حق کښی د دوی د بد استعداد لامله (له وجی) مقدر شوی دی هغه به هرومرو (خامخا) دوی کوی او خامخا د هغه جزاء به هم مومی.

حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِم بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ ﴿٦٤﴾ لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُم مِّنَّا لَا تُنصَرُونَ ﴿٦٥﴾

تر هغه پوری کله چه ونیسو مونږ (هم هغه) غنیان (غتان متنعمان) د دوی په (دنیوی) عذاب (د قتل یا قحط یا نور، نو) ناڅاپه دوی به فریادونه کوی (تنداری وهی). مه کوئ فریاد نن ورځ (ځکه چه) بیشکه تاسی سره له مونږ شخه هیڅ مدد به ونه کړی شی (په خلاصولو کښی له عذابه).

تفسیر: یعنی څه وخت چه په دنیوی یا اخروی عذاب کښی مبتلا شی نو ژاړی او سخت شورماشور اچوی چه مونږ ته له دغه آفت څخه نجات راکړه! ښه په دغه وخت کښی به د دوی نجات ورکوونکی څوک وی نو حکم صادریږی چه چپ شئ! له سره شورماشور مه کوئ! چه دغه گردی (تولی) ژړا او انگولا مو بیکاره ده نن هیڅوک ستاسی نصرت او مرسته (مدد) نشی کولی او نه مو ځمونږ له عذابه خلاصولی شی لکه چه د دغه عذاب یوه نمونه د مکی معظمی کفارو ته د «بدر» په غزا کښی وروښودله شوه چه هلته د کفارو لوی لوی مشران ووژلی او بندیان شول چه ښځو او لونو او خویندو ئی تر میاشتو پوری په هغوی پسی ژړل او د خپلو سرونو ویښتان به ئی شکول او خپل ځانونه به ئی وهل او تکول خو له دغو گردو (تولو) شورماشوره او نارو او سورو څخه ئی هیڅ شی په لاسو ورنغلل یو ځلی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د دوی د ظلم او ستم څخه متأثر او متألم شو د دوی په حق کښی ئی ښیرا وفرمایله نو تر اوو کلونو پوری پر دوی قحط (سوکړه) مسلطه شوه او دوی د لوږی له لاسه تر مردارو هډوکو او څرمنو پوری هم وخوړل او د وینو څښلو ته هم وار ورسید بالاخر د رحمة للعالمین په حضور کښی حاضر شول او د رحم او شفقت وسیله ئی ورواندی کړله او د دعاء غوښتنه ئی تری وکړله بیا پاک الله د دوی له سرونو هغه عذاب پورته کړ په دغه وخت کښی نه «لات» د دوی په کار ورغلل او نه ئی «هبل» او «نائله» په درد وخوړل.

او وبه ویل شی دوی ته په عین د ژړا او فریاد کښی داسی چه)

قَدْ كَانَتْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُوْنَ ﴿۶۶﴾ مُسْتَكْبِرِيْنَ ۖ بِهٖ سٰمِرًا تَهْجُرُوْنَ ﴿۶۷﴾

په تحقیق ؤ آیاتونه (د قرآن) ځما چه لوستلی به شو پر تاسی (هر وقت) پس وئ به تاسی په پوندو خپلو چه بیرته به گرځیدئ (او نه به مو منانه کلام ځما) په دی حال چه کبر کوونکی به وئ په دی (قرآن یا محمد یا کعبه) حال دا چه د شپی قصی کوونکی به وئ (په طعن د مقدساتو کښی) مسخری به مو کولی پریښودل به مو (قرآن او نور مطهرات او تری تښتیدئ به)،

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «تاسو ته آورول کیده ځما آیتونه نو تاسی به په پوندو خپلو پر شا مندی وهلی له هغه سره تکبر کوونکی یو قصه ویونکی لره پریښوونکی (یا یو قصه ویونکی ئی گڼلی یا ویلی به مو پریښوده) یعنی ولی اوس شور او ماشور لگوئ او ناری سوری وهئ هغه وقت مو په یاد راوړئ چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به

تاسی ته د الله تعالیٰ آیاتونه آورول او تاسی به په ډېر سرعت سره تری تښتیدئ او د هغو آیاتونو آوریدلو ته به مو هیڅ فکر او توجه نه کوله بلکه ستاسی کبر - غرور او ځانمنمی (خودنمائی) به له سره تاسی ته اجازه نه درکوله چه هغه ومنئ، یا د انبیاء الله علیهم الصلوٰة والسلام خبرو ته لږ غوږ کیږدئ! یعنی کفار به د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له مجلسه داسی تښتیدل لکه چه دوی (العیاذبالله) د کومی چتی (بیکاره) او فضولی قصی له آوریدلو څخه په تنګ شوی، تری لاړ شوی وی. یا به د ﴿ سٰمِرًا تَهْجُرُوْنَ ﴾ مطلب دا وی چه د شپی له مخی به دوی په حرم شریف کښی کیناستل او د دی په ځای چه مؤمنان شی او په حرم محترم کښی عبادت وکړی - او تری چار چاپیر طواف وکړی د رسول الله علیه الصلوٰة والسلام یا د عظیم الشان قرآن په نسبت به ئی خبری کولی او راز راز (قسم قسم) قصی او افسانی به ئی له خپله ځانه جوړولی، چا به ورته کوډګر ساحر ویل چا به د شاعری نسبت ورته کاوه، چا به کاهن باله، یو به یو شی ویل - بل به بل شی اورول - او هم داسی په چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبرو او بیهوده هذیانو کښی به مشغول او لګیا وو - نو اوس د خپلو هغو چارو خوند وڅکئ! له دغه شورماشور کولو او نارو سورو وهلو څخه هیڅ یوه ګټه (نفع) او فایده تاسی ته نه در رسیږی او هیڅوک مو له دغه عذابه نشی خلاصولی.

أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُم مَّا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾

آیا پس فکر نه کوی (کفار) په دی وینا کښی (چه قرآن دی) آیا که راغلی دی دوی ته هغه څه (چه رسول او قرآن دی او) نه ؤ راغلی پلرونو پخوانیو د دوی ته (نو ځکه انکار کوی).

تفسیر: یعنی دغه منکرین د قرآن عظیم الشان په محاسنو کښی غور او فکر نه کوی که نه حقیقت الحال به ورمنکشف کیده چه بلاشبهه دغه د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه کلام دی چه په هغه کښی د ګردو (تولو) امراضو صحیح علاج ښوولی شوی دی چه الفاظ ئی موجز او معجز او معانی ئی واضح او لائح دی او مصدق او مؤید د نورو د سماوی کتابونو او انبیاؤ دی. آیا که راغلی دی دوی ته هغه څه چه نه ؤ راغلی پلرونو پخوانیو د دوی ته یعنی نصیحت کوونکی به تل ؤ یا به انبیاؤ الله علیهم السلام یا به د انبیاؤ اتباع. او آسمانی کتابونه هم پرله پسی نازلیدل - کله یو او کله بل کله په یو ځای او کله په بل ځای کښی او دغه کومه نوی خبره نه ده چه د هغی مثال او نمونه په پخوانیو ازمنهؤ کښی نه ده لیدلی شوی. هو! دغه ډېر اکمل او خورا (ډېر) اشرف او اقدس کتاب چه اوس نازل شوی دی په دغه لوی شان اعلیٰ مرتبی سره پخوا کوم کتاب نه دی راغلی نو د دی مقتضی داسی وه چه لا زیات ښائی د دغه نعمت قدر مو کړی وی - او په ښه شان سره مو د هغه استقبال کولی او د هغه د غږ په مقابل کښی به مو «لبیک!»

ویلی وی لکه چه اصحاب الکرام رضی الله عنهم هم ویلی دی.
تنبیه: شائی دلته له **«آباء الاولین»** څخه **«آباء الابعدین»** مراد وی او هغه چه د ﴿ یٰسٓ ﴾ شریف په سورت کښی ﴿ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ ﴾ راغلی دی. هلته به د **« آباء الاقربین»** اراده کړی شوی وی والله اعلم.

أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنكِرُونَ ﴿٦٩﴾

آیا که نه دی پیژندلی (کفارو) رسول خپل (په صداقت او امانت سره) پس دوی له ده څخه منکران دی.

تفسیر: یعنی آیا څکه ئی پر تکذیب او اعراض لاس پوری کړی دی چه هغوی د خپل د دغه نبی الله له احواله باخبره نه دی؟ حال دا چه ګرد (تول) عرب پوهیږی چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له هلکتوبه صادق ـ امین ـ عفیف او متقی ؤ ـ خاوند د علم او حلم او کرم او جود او سخا او وفا او احسان او مروت او کمال د عقل او صحت او حسب او نسب او اخلاق او آداب ؤ لکه چه حضرت جعفر رضی الله تعالیٰ عنه د حبشی د نجاشی (باچا) په مقابل کښی ـ او حضرت مغیره ابن شعبه د نائب کسریٰ په مخ کښی او ابوسفیان د کفر په حالت کښی د روم د قیصر په دربار کښی د هم دغو اوصافو اظهار کړی ؤ نو بیا د داسی صادق متقی (جامع‌الاوصاف و کامل الصفات) بنده په نسبت داسی ګمان کیدی شی چه (العیاذ بالله) هغه پر الله تعالیٰ دروغ تړی یا هغه یو اوبره سړی دی یا بیخی ناآشنا او پردی او بیګانه دی؟.

أَمْ يَقُولُونَ بِهِۦ جِنَّةٌۢ ۚ بَلْ جَآءَهُم بِٱلْحَقِّ وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَٰرِهُونَ ﴿٧٠﴾

آیا وائی دوی چه په ده لیونتوب دی (نه ده داسی لکه چه دوی ئی وائی او ګمانونه کوی) بلکه راغلی دی (دا محمد) دوی ته په حق (دین) سره او اکثر د دوی حق لره ناخوښوونکی دی.

تفسیر: څکه چه مخالف دی له هوای نفسانی او له مقتضای شیطانی د دوی او اکثر ئی څکه وفرمایل چه بعض محض له جهته د شرم او ننګ او ملامتی د قوم ایمان نه راوړی لکه ابوطالب. شیخ الهند د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «یا وائی چه هغه سودائی دی هیڅ نشته هغه خو دوی ته رښتیا خبره راوړی ده او پر دغو ډیرو رښتیا خبره بده لګیږی» یعنی د سودائیانو او

لیونیانو خبری کله داسی صافی او رښتیا وی حقیقت دا دی چه دغه خلق محض پخپله خوله داسی خبری کوی چه په ده لیونتوب پوری شوی دی ځکه داسی پرته (غلطه) وایی او په واقع کښی دا یو هم پکښی نشته اما دوی له ډیر بغض او حسد څخه ظاهراً داسی وائی او پخپلو زړونو کښی ښه پوهیږی او د دی خبری تصدیق کوی بیشکه هغه قرآن مجید او دین د اسلام او توحید او احکام د شریعت چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم راوړی دی حق دی نو کله چه دغه حقه خبره د دوی د اغراضو او خواهشونو سره موافقه نه ده نو ځکه پر دوی بده لګیږی او د هغی د منلو لپاره حاضر او تیار نه دی۔

وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

او که متابعت کړی وی حق (الله قرآن) د نفسانی غوښتنی د دوی (په وجود د ډیرو معبودانو کښی نو خامخا خراب شوی به وو آسمانونه او ځمکه او هر هغه (مخلوق) چه په دوی کښی دی

تفسیر: یعنی که رښتیا خبره پر دوی بده لګیږی ـ ودی لګیږی. صداقت، حقانیت او رښتیا د دوی د خوښی او خواهش نشی تابع کیدی ـ که حق د دوی د خوښی او خواهشونو سره موافق احکام صادرولی نو د هغه الوهیت به نه وی پاتی او معاذ الله د بندګانو له لاسونو به د اوړو پیشو جوړه شوی وی ـ او په دغه تقدیر سره به د آسمان او د ځمکی دغه محکم انتظامات څرنګه قائم پاتی کیدی شوی ـ که د یوه وړوکی کلی انتظام محض د خلقو پر خواهشونو خوشی پریښودی شی هغه هم تر ځلورو ورځو پوری قائم نشی پاتی کیدی ـ دا لا څه چه د ځمکی او آسمان حکومت ځکه چه عمومی غوښتنی د عقلی نظام مزاحم او یو له بله سره متناقض هم واقع شوی دی نو د عقل او هویٰ په کشمکش او د مختلفهٔ اهواؤ په جنګونو او جګړو کښی دغه ګرد (تول) انتظامات به سره ګډوډ او مختل او مهمل کیږی.

بَلْ أَتَيْنٰهُمْ بِذِكْرِهِمْ

بلکه راوړی مو دی دوی ته ذکر پند د دوی (چه قرآن مجید دی او دوی به تل)

تفسیر: د هغه ارمان او تمنا داسی کوله ﴿ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ لَكُنَّا عِبَادَ اللهِ الْمُخْلَصِينَ ﴾ ((۲۳) جزء د الصافات ۱۶۸ ـ ۱۶۹ آیت (۵) رکوع).

فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُّعْرِضُونَ ﴿۷۱﴾

پس دوی له ذکر پند خپل مخ ګرځوونکی دی (فکر او غور ورته نه کوی)

تفسیر: یعنی څه وقت چه دغه قرآن کریم دوی ته راغی ـ او داسی راغی چه له هغه څخه د دوی قومی حیثیت ته عظیم‌الشان فخر او شرف حاصل شو نو اوس دوی ولی تری مخ اړوی؟ او داسی اعلیٰ فضل او شرف په ویړیا له خپله لاسه ضائع کوی.

اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ۖ وَّهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿۷۲﴾

آیا غواړی ته (ای محمده !) له دوی نه څه اجرت (په دغه تبلیغ او رسالت خپل نو ځکه دربانده تهمت وائی) پس هغه اجرت د رب ستا چه (دنیوی رزق او اخروی ثواب دی) خیر ډیر غوره دی (تاته د دوی له اجره) او هم دغه (الله) خیر ډیر غوره د ټولو رزق روزی ورکوونکیو دی (په دنیا کښی او ښه د جزا ورکوونکیو دی په عقبا کښی).

تفسیر: یعنی تاسی د دعوت او تبلیغ او نصیحت او خیر غوښتلو په مقابل کښی له دوی نه د څه مزدوری او معاوضی او اجرت غوښتونکی هم نه یئ هغه د دواړو دارینو دولت چه پاک الله تاته مرحمت فرمایلی دی هغه د دوی د هغی معاوضی څخه ډیر بهتر دی.

وَاِنَّكَ لَتَدْعُوْهُمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۷۳﴾
وَاِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنٰكِبُوْنَ ﴿۷۴﴾

او بیشکه ته خامخا بولی دوی طرف د لیاری صافی سمی ته (چه دین د اسلام دی) او بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په قیامت له سمی صافی لیاری څخه خامخا کږیدونکی دی (لیاری د ضلالت ته).

تفسیر: یعنی ستاسی د صدق او امانت حال ګردو (ټولو) ته معلوم دی او هغه پاک کلام چه تاسی راوړی دی د هغه ښیګنی (فائدی) او محاسن اظهرمن‌الشمس او ابین‌من‌الامس دی معاذ الله له

سره تاسی ته څه دماغی خلل او نقصان نه دی عائد شوی او نه د هغوی څخه د کومی معاوضی او اجرت غوښتونکی یئ د هغی سمی صافی لیاری په لوری چه تاسی خلقو ته دعوت او بلنه کوئ هغه بیخی صراطالمستقیم دی چه د هغه پر ثبات، استقامت او متانت هر عقلمن او پوه او سم سړی په آسانی سره پوهیدی شی او هیڅ وړاندی وروسته او لاندی باندی، کوږوالی او اعوجاج پکښی نشته. هو! پر هغه باندی ورتګ د هغو کسانو په برخه دی چه وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد لری او له خپل بد انجام څخه ویریږی. پاتی شول هغه کسان چه له انجامه بی فکره او د آخرت ویره له سره په هغو کښی نشته نو هغوی به کله پر دغه سمه صافه لیاره تلی شی او علی‌الیقین به تری بی لیاری کیږی او په کندو کښی به لویږی او یقیناً سمه خبره د خپل کوږوالی لامله (له وجی) کږوی.

وَلَوْ رَحِمْنٰهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِّنْ ضُرٍّ لَّلَجُّوْا فِیْ طُغْیَانِهِمْ یَعْمَهُوْنَ ﴿۷۵﴾

او که مهربانی کړی وی مونږ پر دوی او لری کړی وی مونږ هغه چه په دوی ؤ له ضرره (چه قحط دی) نو خامخا به لا تینګ شوی وو دوی په ګمراهی تجاوز سرکشی خپله کښی حال دا چه حیران او متردد به وو.

تفسیر: یعنی که دغه منکران له تکلیف څخه وباسو او آرامی ور په برخه کړو بیا هم دوی احسان نه منی او له شرارت او سرکشی څخه نه آوړی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ښیرا یو ځلی پر مکیانو قحط (سوکړه) نازل شو بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعاء هغه تری لری شو ښائی چه دلته ئی همغه فرمایلی وی یا دا مطلب که مونږ پخپل فضل او رحمت له دوی څخه رېږ (تکلیف) او نقصان لری کړو یعنی د قرآن عظیم پوه ورعنایت کړو خو بیا هم دا خلق د خپل ازلی خسران او سوء استعداد لامله (له وجی) اطاعت او انقیاد نه اختیاروی کما قال الله تعالیٰ ﴿ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِیْهِمْ خَیْرًا لَّاَسْمَعَهُمْ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَّهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴾ (۹) جزء د الانفال (۳) رکوع ۲۳ آیت

وَلَقَدْ اَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوْا لِرَبِّهِمْ وَمَا یَتَضَرَّعُوْنَ ﴿۷۶﴾

او خامخا په تحقیق ونیول مونږ دوی په عذاب سره (څو عاجز او نرم شی) پس غاړه ئی کینښوده (او عاجزی ئی ونه کړه) رب خپل ته او نه تضرع زاری ئی وکړه (بلکه لا سرکش او متکبر شول).

تفسیر: مثلاً قحط او نور آفات پری مسلط شول خو سره له هغه دوی د عجز له لیاری وروړاندی

نشول او د الله تعالیٰ احکامو ته ئی غاړه کینښودله.

حَتّٰۤی اِذَا فَتَحۡنَا عَلَیۡهِمۡ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِیۡدٍ اِذَا هُمۡ فِیۡهِ مُبۡلِسُوۡنَ ﴿۷۷﴾

تر هغه پورې کله چه وپرانستله مونږ پر دغو (منکرانو) یوه دروازه خاوند د عذاب سخت ناڅاپه دوی په دغه (عذاب) کښې حیران ناامیده ؤ له هر خیره.

تفسیر: له دی نه یا د آخرت عذاب مراد دی یا د جنګونو د هغو دروازو (ورونو) پرانستل مقصود دی چه په هغوی کښې دوی ګرد (تول) سره ستری او ستومان او بیرته کیناستل.

وَهُوَ الَّذِیۡۤ اَنۡشَاَ لَکُمُ السَّمۡعَ وَالۡاَبۡصَارَ وَالۡاَفۡـِٕدَةَ ؕ قَلِیۡلًا مَّا تَشۡکُرُوۡنَ ﴿۷۸﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته غوږونه (د سامعی قوه) او سترګی (د باصری قوه) او زړونه (د بصیرت قوه) ډیر لږ شکر وباسئ تاسی (او حق یی ډیر لږ په ځای کوئ).

تفسیر: په غوږونو سره د هغه تنزیلیه آیات واورئ! او په سترګو سره ئی تکوینیه آیات وګورئ! او په زړونو سره د دغو دواړو په پوهیدلو کښی کوښښ وکړئ! د دغو نعمتونو شکریه خو په دی کښې وه چه د ده دغه درکړی قوتونه تاسی د ده د احکامو په تعمیل کښې مصروف کړئ! مګر داسی نه کیږی او اکثر اوقات اکثر انسانان دغه قوتونه بی ځایه لګوی.

وَهُوَ الَّذِیۡ ذَرَاَکُمۡ فِی الۡاَرۡضِ وَاِلَیۡهِ تُحۡشَرُوۡنَ ﴿۷۹﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی (خواره کړی) ئی یئ تاسی په ځمکه کښې او خاص هم دغه (الله) ته به ورجمع کړی شئ په قیامت کښې.

تفسیر: هلته به د هر یوه د شکر ایستلو او د شکر نه ایستلو بدل وررسیږی په هغه وقت کښې به هیڅ یو انسان او هیڅ یو عمل نه غیر حاضریږی هغه ذات ته چه دغه ګرد (تول) شیان ئی منتشر (خواره) کړی دی دغه کار هم هیڅ اشکال نه لری چه هغه تول سره بیا یو ځای مجتمع

(او راتول) کړی.

وَهُوَ الَّذِي يُحْيِ وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۸۰﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه ژوندی کوی او وژل کوی او خاص د هم ده کار دی اختلاف بدلول د شپی او د ورځی نو آیا پس تاسی عقل نه چلوئ (او عبرت نه اخلئ؟)

تفسیر: د هغه الله تعالیٰ لوی ذات په قدرت او قبضه کښی چه د ژوندیو وژل او د مړیو بیا ژوندی کول یا له تیارو څخه رڼا (رنړا) ایستل یا په رڼا (رنړا) کښی د تیارو ننه ایستل دی (او د شپی او د ورځی سره اختلاف چه کله ئی اوږدوی او کله ئی لندوی، کله ئی یخوی او کله ئی تودوی) نو د دی لوی قدرت په مقابل کښی دغه څه سختی او اشکال لری چه تاسی بیا ژوندی کړی او له سترګو څخه مو دا د جهل او ظلمت پردی لری کړی؟ څو وروسته له هغه د اشیاؤ حقائق ډیر په ښه صورت سره درمنکشف شی لکه چه په قیامت کښی به کیږی ﴿ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴾.

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿۸۱﴾ قَالُوا أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا
وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿۸۲﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَٰذَا
مِنْ قَبْلُ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿۸۳﴾

بلکه وائی (دا کفار) په شان د هغی وینا چه ویلی ده پخوانیو کفارو. چه (ویلی ؤ هغه قول پخوانیو کفارو چه دغه دی) ویل دوی کله چه مړه شو مونږ او شو مونږ خاوری او هډوکی (وراسته) نو آیا مونږ به خامخا بیا ژوندی راپاڅول کیږو (بلکه نه کیږو) خامخا په تحقیق وعده کړی شوی ده له مونږ سره او له پلرونو څمونږ سره هم دغه وعده پخوا له دی نه دی دا خبری مګر دروغجنی قصی دی د پخوانیو خلقو.

تفسیر: یعنی کفار وائی دغه له سره د عقل او فهم خبری نه دی، محض د پخوانیو خلقو د ړندو په تقلید پسی رهی (روان) دی او همغه پخوانی دقیانوسی شکوک او شبهات راوړاندی کوی چه له دوی نه مخکښی به ړومبنیو خلقو هم کول. یعنی وروسته له دی نه چه مونږ به خاورو کښی گډود شو نو بیا به څرنگه ژوندی کیږو؟ داسی لری له عقله او پوه خبری چه مونږ ته اوروله‌شی پخوا له دی نه څمونږ پلرونو او نیکه گانو ته هم شوی دی. لیکن مونږ تر نن ورځی پوری د خاوری له ذراتو او د ورستو هدوکو له بڅرکو د انسان خلقت او ژوندون نه دی لیدلی ـ څه چه دی یا نه دی دغه گردی (تولی) همغه قصی او افسانی دی چه پخوانیو خلقو جوړی کړی دی او اوس بیا تکرار د هغو نقل راته کیږی.

قُل لِّمَنِ الْأَرْضُ وَمَن فِيهَا إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾

ووایه (ای محمده! دغو منکرانو ته) چه چاته ده دغه ځمکه او هغه مخلوقات چه په هغی کښی دی (خلقاً ملکاً وعبیداً) که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (نو راوښیئ خالق او مالک ئی!) نو ژر وبه وائی خاص الله ته دی ووایه (ای محمده دوی ته نو) آیا پس تاسی پند نه اخلئ (او غور پری نه کوئ؟).

تفسیر: چه د هغه الله تعالیٰ قبضه پر گرده (توله) ځمکه او د ځمکی پر گردو (تولو) شیانو ده نو آیا دغه ستاسی یو موتی خاوره به د هغه له قدرته خارجه وی؟

قُلْ مَن رَّبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾

ووایه څوک دی رب د آسمانونو اوو او رب د عرش ډیر لوی نو ژر وبه وائی دوی چه (دغه تول ملکاً خلقاً و عبیداً منسوب) الله ته دی نو ووایه (ای محمده دوی ته چه) آیا پس نه ویریږئ تاسی (له عذابه د الله او ځان نه ساتئ له شرکه)

تفسیر: چه دومره لوی مالک‌الملک به تاسی د دغو گستاخیو او سپین سترگیو په بدل تر کوم

ځای پوری کش کاږی؟ آیا دغه انتهائی ګستاخي او سپین سترګی نه ده چه هغه مطلق مالک‌الملک مو په خپل زعم له یوی بی مقداری ذری څخه هم عاجز او ناتوانه درویٔ؟.

قُلْ مَنْۢ بِيَدِهٖ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ فَأَنّٰى تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾

ووایه (ای محمده دوی ته چه) څوک دی هغه ذات چه په ید (بلاکیف) د ده کښی باچاهي تصرف دی د هر څیز او دی پناه ورکوی (مخلوقاتو ته) او پناه نه ورکوله کیږی په (ضرر د) ده باندی که یئ تاسی چه پوهیږئ نو ژر وبه وائی چه (دا صفات) خاص الله ته دی ووایه (ای محمده دوی ته) پس څرنګه تګی درباندی کوله شی (او ګرځئ له حقه یا کوم طرف ته سحر درباندی کاوه شی).

تفسیر: یعنی پر هر څیز د الله تعالیٰ واک (قبضه) او اختیار چلیږی. د هر چا په نسبت چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هغه ته پناه ورکوی ـ مګر بل هیڅوک د الله تعالیٰ مجرم ته پناه نشی ورکولی او نه د الله تعالیٰ په ضرر څه کار کولی شی نو ژر وبه وایی دوی چه دغه صفات خاص الله تعالیٰ ته دی نو بیا ووایه ای محمده دغو منکرانو ته پس له کوم طرفه مکر او فریب درباندی کاوه شی؟ چه د هغه لامله (له وجی) تاسی مسحور شوی یئ ـ او خپل هوش او حواس مو زائل کری دی او په داسی غټو غټو خبرو باندی هم نه پوهیږئ ـ کله چه د ګردو (تولو) آسمانونو او ځمکو مالک همغه الله تعالیٰ دی ـ او هر شی د ده تر تصرف او اقتدار لاندی دی نو ستاسی د بدن وراسته هدوکی او د غوښو بڅرکی د ده له قبضی او اقتدار څخه چیری وتی شی؟ او چیری تللی شی چه پر هغو به هغه مطلق قادر خپله اراده او مشیت نشی نافذولی؟.

بَلْ أَتَيْنٰهُمْ بِالْحَقِّ وَإِنَّهُمْ لَكٰذِبُونَ ﴿٩٠﴾

بلکه راتله کړی (راوړی) مو دی دوی ته حق) چه قرآن توحید او بعث بعد الموت دی) او بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی. (چه تری انکار کوی)

تفسیر: یعنی په دلائلو او شواهدو سره ظاهر کړی شوی دی چه هر هغه چه دوی ته ویل کیږی بیخی صحیح او حق دی او دغو خلقو محض د دروغو خیالاتو متابعت کری دی.
(او په تحقیق سره دغه منکران دروغجنان دی چه له حق څخه انکار کوی او هغه حق دا دی چه)

مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَّلَدٍ وَّمَا كَانَ مَعَهٗ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍۭ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۭ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿٩١﴾

نه دی نیولی الله هیڅ ولد او نشته ورسره هیڅ بل معبود (شریک په الوهیت کښې او که وی ورسره بل معبود) نو په دغه وقت کښې خامخا بیولی او (بیل کړی) به ؤ هر یو خدای په هغه مخلوق چه پیدا کړی ئی ؤ (دوی له نورو مخلوقاتو خپل ځان ته) او خامخا غلبه کوله ځینو د دوی پر ځینو نورو (نو فاسدیده به دغه انتظام د عالم مشاهده) پاکی د الله له هغه چه بیانوی ئی (په هغه سره له ولد او شرک)

تفسیر: یعنی د ځمکی او د آسمان او تر ذراتو پوری د ګردو (تولو) موجوداتو او مخلوقاتو مالک او مختار همغه الله جل‌جلاله دی. نه الله تعالیٰ ځوی، لور ته محتاج ـ او نه مددګار ئی په کار دی او نه د ده په حکومت او سلطنت کښې هیڅ کوم داسی شریک شته چه د یوی ذری په اندازه د مستقل اختیار خاوند وی او که داسی وی نو د هر با اختیاره حاکم رعایا به سره بیلیده او خپل لاؤ لښکر به ئی تولاوه او په هغه بل به ئی یرغل (حمله) وروړ ـ او د عالم دغه مضبوط او محکم نظام به ئی د څو ورځو له مخی هم قائم نه پاتی کیده. د سورت الحج د ﴿ لَوْ كَانَ فِيْهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا ﴾ په تفاسیرو کښې د دی تقریر شوی دی هلته دی ولوست شی! یا آیا د الله تعالیٰ شان داسی کیدی شی چه څوک به د هغه په مخ کښې دم ووهلی شی یا یوه ذره به د هغه د حکم څخه خارجیدی شی؟

عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٩٢﴾ ع

عالم دی پر پټو او په ښکاره‌ؤ پس ډیر لوی (پورته لوړ) دی له هغه څیز چه شریکوئ ئی ورسره.

تفسیر: یعنی چه د هغه د عام او تام قدرت حال پخوا له دی نه بیان شوی دی ـ او د هغه محیط علم داسی دی چه له هغه ځنی هیڅ یو ظاهری او باطنی او د غیب او شهادت خبری پټی او مخفی نه دی آیا د ده په قدرت کښې هغه شیان شریکیدی شی چه د هغوی قدرت او علم او نور ګرد (تول) صفات محدود او مستعار دی؟ استغفرالله!.

روایت دی له حسن رضی الله تعالیٰ عنه چه رب العزة جل‌جلاله خپل رسول خبر کړ په دی چه ستا

په امت کښې به هم عقوبت وی اما وقت ئی ورمعین نه کړ او امر ئی ورته وکړ په کولو د دی دعاء لکه چه وائی

قُل رَّبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٩٤﴾

ووایه ته (ای محمده!) ای ربه څما که چیری وښیی ته ماته هغه (عذاب) چه وعده ئی کوله شی (له دوی سره) ای ربه څما پس مه لره ما په قوم ظالمانو کښې.

تفسیر: یعنی څرنګه چه د الله تعالیٰ په دربار کښې داسی ګستاخی او سپین سترګی کوله شی نو یقیناً کوم سخت عذاب به نازلیږی نو څکه هر مؤمن ته هدایت شوی دی چه د الله تعالیٰ له عذابه وویریږی او داسی دعاوی وکړی «ای الله تعالیٰ! کله چه پر ظالمانو عذاب نازلوی ما په هغه کښې مه شامله!» لکه چه په حدیث کښې راغلی دی **«واذا اردت بقوم فتنة فتوفنی غیر مفتون»** مطلب دا چه ای الله تعالیٰ! مونږ د ایمان او احسان په لیاره کښې مستقیم ولره. او داسی کوم تقصیر له مونږه مه صادروه چه العیاذ بالله ستا په عذاب کښې شامل شو په بل څای کښې داسی ارشاد شوی دی ﴿ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً ﴾ (۹ جزء د الانفال ۲۵ آیت ۳ رکوع) دلته ئی رسول الله مبارک مخاطب ګرڅولی دی خو اصلی مقصد ئی نورو ته آورول او پری خبرول دی لکه چه د دغه عظیم الشان قرآن عمومی عادت دی.

وَإِنَّا عَلَىٰ أَن نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾
ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ۚ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾

او بیشکه مونږ په دی کار چه وښیو تاته هغه عذاب چه وعده ئی کوو له دوی سره خامخا قادر یو (لیکن مؤخر کوو ئی حکمتاً و مصلحتاً) دفعه کړه (ای محمده) په هغه خصلت سره چه هغه دیر ښه دی بدی (او ضرر د دوی تاته) مونږ ته ښه معلوم دی هغه خبری چه ستائی (دوی تا یا ما نو ور به کړو پری دوی ته جزا).

تفسير: يعني دغه ځمونږ په قدرت كښې دى چه ستاسى تر سترګو لاندى به هم دغى دنيا كښې هغوى ته سزا وركړو ليكن ستاسى د لوړ مقام او د لوړى مرتبې او اعلىٰ اخلاق مقتضى داسى ده چه د هغوى بدى په نيكى سره دفع كړئ! تر هغه پورى چه د هغو د دفع امكان وى او له دغسى چتى (بيكاره) او چپوله (فضولو) خبرو څخه خفه او په قهر نشئ. مونږ ته د دوى ګرد (تول) اعمال معلوم دى او په تاكلى (مقرر كړى) وقت كښې به هغوى ته كافى سزا وركوله كيږى، ستاسى د دى اغماض او پستى معاملى اثر به داسى كيږى چه ګرد (تول) خلق به ستاسى په طرف متمائل كيږى او ستاسى د ښو اخلاقو به تعريف او ستاينه (صفت) كوى او په دغه صورت د دعوت او اصلاح مقصد په ښه شان حاصليږى **(وهذا قبل الامر بالقتال).**

وَقُلْ رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَٰتِ ٱلشَّيَٰطِينِ ﴿٩٧﴾

او ووايه (اى محمده!) اى ربه ځما پناه غواړم په تا پورى له چخولو (وسوسو) د شيطانانو نه (چه راكاږى خلق ضلالت ته).

تفسير: پخوا د شياطين‌الانس سره د سلوك او ګزارى طريقه ښوولى شوى وه ليكن شياطين‌الجن په دغه طريقه سره نشو متأثر كيدلى او هيڅ يو تدبير او پوست وضعيت په هغوى اثر نشو غورځولى او نه پرى سميدل، د دوى علاج يوازې په استعاذه سره كيږى يعنى د الله تعالىٰ په پناه كښې ښائى چه سرى ورشى څو هغه مطلق قادر د دوى د لاس اوږدولو او وسوسو څخه ئې محفوظ كړى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «د شيطان تحريک او وسوسه دا ده چه په دينى سؤال جواب كښې بى موقعه سرى په غصه كوى او په جنګ او جګړه كښې يى غورځوى د هم دغه په نسبت ئې فرمايلى دى چه د بدى خورا (دير) ښه جواب دا دى چه په ښو خبرو سره وركړ شى!

وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾

او پناه غواړم په تا پورى اى ربه ځما چه حاضر شى (دوى) ماته (په لمانځه يا تلاوت د قرآن يا په ځنكدن كښې)

تفسير: يعنى په هيڅ يوه حال كښې مى مه پريږده چه شيطان ماته رانژدى شى يا خپل وار او ګزار پر ما وكړى.

(او تل به يادوى په بدى سره ما او تا اى محمده او استاځى ځما دغه كافران)

حَتّٰٓى اِذَا جَآءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُوْنِ ﴿۹۹﴾ لَعَلِّیْٓ اَعْمَلُ صَالِحًا فِیْمَا تَرَكْتُ كَلَّا ؕ اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَا ؕ وَ مِنْ وَّرَآئِهِمْ بَرْزَخٌ اِلٰى یَوْمِ یُبْعَثُوْنَ ﴿۱۰۰﴾

تر هغه پورې کله چه راشي يو د دوی ته (اسباب د) مرګ نو وبه وائی ای ربه ځما بيرته وګرځوه ته ما (دنيا ته) ښائی چه زه عمل وکړم نيک په هغه څيز کښې چه بيرته پريښې دی ما (په دنيا کښې نو فرمائی الله چه) نه دی داسی (چه ته بيرته دنيا ته وګرځيدی شي ايمان او صالح عمل ته) بيشکه دغه د رجعت خبره داسی چتی (بيکاره) خبره ده چه دی ويونکی د هغی دی او په مخ کښې د دوی دی برزخ (پرده د قبر ده چه ئی نه پريږدی رجوع ته) تر هغی ورځې پورې چه بيا ژوندی راپاڅولی کيږی.

تفسير: يعني تاسی دغه د کفارو بدی په ښه طريقه سره دفع کوئ! او هغه خبری چه دوی ئی جوړوی هغه مونږ ته راپريږدئ! تر هغه پورې چه د دوی د ځينو د موت وقت راشي او د نزع په وقت کښې د عذابونو مبادی معاينه کړی او په افسوس او ارمان کولو شروع وکړی ـ او په هغه وقت کښې داسی تمنا وکړی چه ای الله! د قبر د ورتللو په ځای ما پريږده چه بيرته دنيا ته لاړ شم! او د خپلو تيرو تقصيراتو تلافی وکړم! او څه نيک اعمال او د آخرت پنګه (سرمايه) ځان ته برابره کړم! ـ او وروسته له دی نه بيخی له ګناهونو او خطاؤ او بدو چارو څخه لاس واخلم! او بالکل ورنژدی نشم! نو په دغه کښې به ای پروردګاره! ستا لوی لطف او مهربانی وی! کما قال الله تعالیٰ ﴿ وَاَنْفِقُوْا مِنْ مَّا رَزَقْنٰكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ یَّاْتِیَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَیَقُوْلَ رَبِّ لَوْلَآ اَخَّرْتَنِیْٓ اِلٰٓى اَجَلٍ قَرِیْبٍ ۙ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ مِّنَ الصّٰلِحِیْنَ ﴾ (۲۸) جزء د المنافقون (۲) رکوع ۱۰ آيت

نو پاک الله به ملائکة العذاب ته وفرمائی چه دغو منکرانو ته ووايئ نه ده داسی چه ته به بيرته دنيا ته وګرځيدی شي دپاره د ايمان او د صالح عمل بيشکه دغه کلمه د رجعت يوه داسی چتی (بيکاره) خبره ده چه دی ويونکی د هغی دی يعنی د اجل د راتګ څخه وروسته د دغه مقصد لپاره له سره نه ستانه (واپس) کيږی او که بالفرض ستانه (واپس) هم کړل شي نو دوی به بيا له سره صالحه اعمال ونه کړی او بيا به په همغو ملاهيو او مناهيو کښې مشغوليږی ﴿ وَلَوْ رُدُّوْا لَعَادُوْا لِمَا نُهُوْا عَنْهُ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴾ جزء ۷ (د الانعام ۳ رکوع ۲۸ آيت)

دغه محض د هغوی د خولی خبری دی چه د حسرت، ارمان، ندامت، او افسوس له غلبی څخه چپ نشی پاتی کيدی ـ نو دی دی په خپل سر دغسی خبری کوی چه بل څوک ئی پرته (علاوه) له ده څخه ويونکی نه دی او اوس داسی خبری له سره څمونږ په دربار کښې نه اوريدلی کيږی او

نه د دوی بیا رجوع دنیا ته ممکنه ده ځکه چه د دوی په مخ کښې د قبر برزخ مانع دی او د قبر پرده ئې تر وړاندی پرته ده تر هغې ورځې پورې چه بیا ژوندی راپاځولی کیږی یعنی تر اوسه ئې څه لیدلی دی؟ آیا یواځې له مرګه دومره زیات ویریدلی دی؟ وروسته له دی نه یو بل عالم د «برزخ» راځی کله چه هلته ورسیږی له دنیائی خلقو څخه به پرده کیږی او آخرت ئې هم لا په مخ کښې نه دی راغلی. هو! د آخرت د عذاب یو لږ څه نمونه ئې وردمخه کیږی چه د هغه خوند به تر قیامت پورې پرله پسې څکی.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَآ أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَآءَلُونَ ﴿١٠١﴾

نو کله چه پوکی وکړ شی په صور شپیلی کښې (لپاره د قیام د قیامت) پس نه به وی (نافع) نسبونه په منځ د دوی کښې په دغه ورځ کښې او نه به پوښتنه کوی دوی یو له بله.

تفسیر: یعنی د برزخ د عالم څخه وروسته قیامت ور په سر دریږی د دوهم صور (شپیلی) د پوکلو څخه وروسته ګرد (تول) مخلوقات به په یوه میدان کښې سره راټولوی او درول کیږی په دغه وقت کښې به هر سړی پخپل فکر او اندیښنه کښې لګیا وی. اولاد له موره، پلاره سره ورور له وروره سره، میړه له ښځې سره او خپل له خپلوانو سره څه کار او غرض نه لری ـ او هر یو به له بل څخه ناآشنا او بیزاره وی ـ هیڅوک به د بل پوښتنه نه کوی لکه چه د «عبس» په اوله رکوع کښې مرقوم دی ﴿ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴾ له دی نه وروسته امکان لری چه له ځینو قرابتونو او خپلوی څخه څه نفع وررسیږی **کما قال الله تعالى فی رکوع الاول من سورة الطور.**
﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ ﴾.

تنبیه: په ځینو احادیثو کښې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه د قیامت په ورځ کښې ګرد (تول) د نسب او «صهر» دا مادی تعلقات منقطع کیږی یعنی په کار نه ورځی **«الانسبی وصهری** ـ پرته (علاوه) ځما له نسب او صهر» معلوم شو چه د رسول اکرم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم تعلقات له دغه عمومه مستثنیٰ دی د هم دغه حدیث د اوریدلو په اثر حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د ام کلثوم بنت علی بن ابی طالب رضی الله تعالیٰ عنهما سره خپله نکاح وتړله ـ او څلویښت زره درهمه مهر ئې ورو تاکه (مقرر که) حضرت شاه صاحب لیکی ـ «هلته به پلار او ځوی یو له بل سره نه وی شامل له هر یوه سره د ده د عمل حساب دی». ځما نیکه مولوی مراد علی کاموی د ﴿ فَلَآ أَنسَابَ بَيْنَهُمْ ﴾ تفسیر پخپل **«یسیر»** کښې داسی کړی دی «پس نه به وی سره نسبونه په منځ د دوی کښې په دغه ورځ کښې یعنی نه به نسبی علائق

پاتې وي لکه پلارولي ـ مورولي ـ ځويولي ـ لورولي ـ ورورولي ـ خورولي ... او نه حسبي علائق به پاتې وي لکه خسرولي ـ خواښي ولي ـ خيني ولي ـ او دا به په سبب د ډير دهشت او حيرت وي. دا لا څه بلکه خپل ځان به هم تري ورک وي. يا دا معنى چه دلته اوس په نسب فخر کوي چه زه د هغه «شاه» او د دغه «خان» او د دی «صاحب» پلار يا ځوی يا ورور يا بل څه يم او هلته به دی نسبت او دی سبب ته هيڅ يوه فائده نه وي او نه به پوښتنه کوي دوی يو له بله د دی نسب او حسب او دغه په سبب د ډير مشغولتيا د دوی وي پخپل غم کښې او دغه به پخوا له حسابه وي ځکه چه هلته به خلاصی په عمل وي لکه چه فرمائي

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾

پس هر څوک چه درنی شی تلی (يا تللی شوی) عملونه د دوی (معتمد وګرځي په نزد د الله) پس دغه کسان هم دوی دی برياليان (کامياب) (له عذاب خلاص شوی په مراد رسيدلی) او هر هغه څوک چه سپکی ئی وختلی تلی (يا تللی اعمال) د ده (چه وزن نه کړی په نزد د الله) پس دا هغه کسان دی چه زيان ئی کړی دی د نفسونو خپلو (په کفر او عصيان سره اوس دوی) په دوزخ کښې به تل پراته وي سوځوی مخونه د دوی اور (د دوزخ) او دوی په دغه اور کښې غونج وچولی(ګونجی تندی) (بدرنګه او بدمخی) به وي.

تفسير: د دوی بدن به له ډيرو سوځيدو څخه وپرسيږي لاندنی شونډه به ئی ښکته ځوړنديږي ـ تر نامه پوری رسيږي او پاسنۍ شونډه به ئی تر ککری هم ورپورته کيږي او ژبه به ئی (لکه د فيل شونډک) د باندی راوځي ـ او تر ځمکې به راوړديږي **(اللّٰهم احفظنامنه ومن سائر انواع العذاب)**

نو وبه ويلی شي په عقبا کښې له جانبه د الله تعالیٰ هغو کسانو ته چه زيان ئی کړی دی د خپل ځان چه ټول عمر ئی په مخالفت د رحمان او متابعت د نفس او شيطان ضايع کړی دی چه

أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾

آیا نه ؤ آیتونه (د قرآن) ځما چه لوستل کیده پر تاسی (په دنیا کښی) پس وئ تاسی چه پر هغو به مو تکذیب کاوه (چه اوس لائق د دی عذاب شوئ)

تفسیر: یعنی په دغه وقت کښی به دوی ته داسی ویل کیږی ګواکی د هغو خبرو تکذیب چه تاسی په دنیا کښی کاوه اوس د هغو د تکذیب بدل او سزا وګورئ چه رښتیا وه که دروغ؟.

قَالُوْا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَآلِّيْنَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَآ
أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظٰلِمُوْنَ ﴿١٠٧﴾

نو وبه وائی (کفار) ای ربه ځمونږ غالبه شوی وه پر مونږ بدبختی ځمونږ او وو مونږ یو قوم ګمراهان (چه لیاره د حق شیطان راڅخه ورکه کړی وه). ای ربه ځمونږ (یو کرت) وباسه مونږ له دی دوزخه پس که بیا راوګرځیدو مونږ (دی کفر ته) پس بیشکه مونږ ظالمان یو (پر ځانونو خپلو باندی).

تفسیر: یعنی دوی به اعتراف کوی چه بیشکه مونږ د خپلی بدبختی او بدقسمتی لامله (له وجی) دلته لویدلی یو او د هغی صافی سمی لیاری څخه په لوی لاس کاږه شوی یو او په خپلو پښو د دغه ابدی هلاکت په کنده کښی لویدلی یو اوس مو دغه ګرد (تول) شیان پخپلو سترګو سره ولیدل نو د لطف او کرم له مخی یو ځلی مونږ له دغه ځایه وباسه! او بیرته مو دنیا ته ولیږه چه ښه عملونه وکړو او له ګناه او خطاء څخه بیخی لری وګرځو او که بیا هم مونږ ستا د احکامو څخه غاړه وغړوله بیا هره سزا چه راکوی مونږ ستا په واک او اختیار کښی یو حال دا چه د دوی دغه وینا هم خطاء ده او دوی پکښی دروغجنان دی او دا وروستنی کلام دی د دوزخیانو چه پس د دی خبری څخه امر د سکوت به ورته وشی نو دغو کفارو ته د ملائکة العذاب په ژبه د الله تعالیٰ له جانبه داسی امر کیږی.

قَالَ اخْسَـُٔوْا فِيْهَا وَلَا تُكَلِّمُوْنِ ﴿١٠٨﴾ إِنَّهٗ كَانَ فَرِيْقٌ مِّنْ عِبَادِيْ يَقُوْلُوْنَ
رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿١٠٩﴾

وبه فرمائی چه تاسی چپ شئ (پراته اوسئ خوار ذلیل) په دی دوزخ کښی او

مه غرېږئ له ماسره (په دفع د عذاب کښې) بېشکه شان دا دی چه وه یوه
ډله له بندګانو ځما (یعنی مؤمنان) چه ویل دوی (تضرعاً) ای ربه ځمونږه
پوره یقین او تصدیق مو کړی دی (په تولو مؤمن به شیانو باندی) نو مغفرت
وکړه مونږ ته (ګناه ځمونږ) او مهربانی راباندی وکړه او ته (ای پروردګاره)
خیر ډیر غوره د تولو مهربانی کوونکیو ئی

تفسیر: یعنی خوشی چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبری مه کوئ! اوس هر هغه څه چه مو کړی دی د هغه سزا وګالئ (برداشت کړئ)! له آثارو څخه معلومیږی چه د دی خداوندی جواب د صدور څخه وروسته بیا داسی ناری سوری منقطع کیږی او دوزخیان غیر له «زفیر» او شهیق څخه به بل کلام نه شی کولی العیاذ بالله.

فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّىٰٓ أَنسَوْكُمْ ذِكْرِى وَكُنتُم مِّنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾

پس نیولی ؤ تاسی دوی مسخری کړی شوی پر دوی تر هغه پوری چه هیر کړ
(مسلمانانو) له تاسی څخه ای کفارو ذکر یاد ځما (په سبب د مشغولتیا د
تاسی ای کفارو په تمسخرو د مسلمانانو کښې او وئ تاسی چه په هغوی
پوری مو خندل (هر وقت له ډیره کبره).

تفسیر: یعنی په دنیا کښې کله چه مسلمانانو د خپل الله په حضور کښې دعاء او استغفار کاوه نو تاسی ورپوری پیچموځی (مسخری) کولی او خندا به مو ور پوری کوله او د هغو د نیکو خصلتونو پوری به مو توقی کولی او دومره د هغوی په تحقیر او تکدیر پسی لویدلی وئ. چه پاک الله او د جزاء ورځ مو بیخی له یاده وتلی وه او داسی به مو ګڼل چه ګواکی ستاسی پر سرونو باندی له سره هیڅ یو حاکم او کتونکی نشته چه ستاسی د داسی حرکاتو یاداشت واخلی او د هغو سختو اعمالو سزا تاسی ته درکړی.

إِنِّى جَزَيْتُهُمُ ٱلْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوٓا۟ أَنَّهُمْ هُمُ ٱلْفَآئِزُونَ ﴿١١١﴾

بیشکه زه چه یم جزا می ورکړه دوی ته ښه جزا نن ورځ په سبب د هغه چه
هغوی صبر کړی ؤ (په اضرار ستاسی) بیشکه هغوی چه دی هم هغوی دی
بریالیان (رسیدلی خپلو تولو مقاصدو ته).

تفسیر: بیچاره ګانو مسلمانانو ستاسی پر قولی او فعلی ایذاؤ او اضرارو صبر کړی ؤ وګورئ چه

نن ورځ ستاسې بالمقابل هغوی ته څه ثمره ور په برخه کیږي؟ او دوی داسې یو مقام ته رسولی شوی دی چه هلته به پخپلو هر ډول (طریقه) مقاصدو بریالی (کامران) او کامیاب او له هر قسمه لذائذو او مسراتو سره غاړه په غاړه وی
(بیا وبه فرمائی پخپله الله تعالیٰ قهراً یا وبه وائی پرښته د عذاب له جانبه د الله تعالیٰ داسې چه)

قٰلَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾
قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ الْعَادِّينَ ﴿١١٣﴾

وبه فرمائی څومره څنډ (ایسارتیا) مو تیر کړی دی تاسې په ځمکه کښې په شمار د کلونو؟. نو وبه وائی (کفار) څنډ (ایسارتیا) مو کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځې نو ته (پخپله) پوښتنه وکړه له حسابګرو څخه.

تفسیر: یعنی له پرښتو څخه چه هغوی هر قسم نیکی او بدی شمیرلی دی دغه به ئې هم شمیرلی وی چه «څومره څنډ (وخت) مو تیر کړی دی په ځمکه کښې او څو مدت مو هلته ژوند کړی دی» یعنی په قبر کښې یا د دنیا په ژوندون کښې ـ دغه به هم هلته ډیر لږ په نظر راځی دغه پوښتنه هم د دی لامله (له وجې) کیږی چه په دنیا کښې دوی عذاب ته ډیر زیات تلوار او عجلت کاوه اوس وپوهیدل چه هغه ډیر په سرعت او جلتی وروړسید (کذا فی موضح القرآن).
(نو بیا وبه فرمائی پخپله الله تعالیٰ قهراً یا وبه وائی پرښته د عذاب له جانبه د الله تعالیٰ داسې چه).

قٰلَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾

وبه فرمائی چه نه دی څنډ (تاخیر) کړی تاسې (په دنیا کښې) مګر لږ مدت (په نسبت د عذاب د آخرت که چیری بیشکه تاسې یئ چه پوهیږئ (چه ژوند د دنیا په نسبت د عقبا ډیر لږ دی).

تفسیر: یعنی واقعی د دنیا عمر خو ډیر لږ ؤ لیکن که تاسې پر دغه خبره په دنیا کښې د انبیاؤ په خبرو باندی پوهیدئ نو له سره به دغه فانی متاع به نه مغروریدئ او له انجام څخه به نه غافلیدئ او هغه ګستاخی او شرارتونه به له تاسې څخې نه صادریدل چه د دنیوی زائلو او فانی لذتونو د مشغولیت او مصروفیت په ضمن کښې له تاسې څخه په ظهور ورسیدل.

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿۱۱۵﴾

آیا پس گمان کوئ تاسی داسی چه بیشکه خبره دا ده چه پیدا کړی مو یئ تاسی عبث (د لوبو دپاره) او (داسی گمان کوئ چه) بیشکه تاسی مونږ ته نه به راوستلی کیږئ (حساب او کتاب ته).

تفسیر: داسی نه ده تاسی عبادت ته پیدا شوی یئ او رجوع کوونکی یئ ځمونږ دربار ته دپاره د مجازاتو یعنی په دنیا کښی د نیکی او د بدی پوره نتیجه نه دررسیږی ـ که په دی ژوندون پسی بل ژوندون نه وی نو گویا دغه گرده (توله) کارخانه به محض یوه لوبه او تماشا او بیخی یوه بی نتیجی شی وی حال دا چه د الله تعالیٰ ذات له دی نه ډیر اعلیٰ او ارفع دی چه د هغه په نسبت داسی رکیک خیال وکړ شی.

فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿۱۱۶﴾

پس ډیر پورته لوی لوړ دی الله (له عبثیاتو او نورو عیوبو چه) مطلق باچا حق دی نشته هیڅوک لائق د عبادت په رښتیا مگر خو هم دی (یواځی) چه رب مالک د عرش کریم عزت‌ناک دی (چه رحمت تری نازلیږی)

تفسیر: هر کله چه هغه لوی خاوند د ملکوت (معنوی دنیا) د لویی او د قوت او د سطوت خاوند او مالک مطلق دی نو له سره دغه امکان نه لری چه دغه عزیز منتقم جلت عظمته دغه تول وفاداران او مجرمان هم داسی خوشی پریږدی او د هغو د ښو بدو اعمالو جزا او سزا ورنه کړی.

وَمَن يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ
لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِندَ رَبِّهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿۱۱۷﴾

او هر څوک چه بولی له الله سره خدای بل (چه د هغه عبادت هم کوی هسی خدای چه) نه دی هیڅ برهان علمی سند ده ته په دغه (عبادت د غیر) پس بیشکه هم دا خبره ده چه حساب (جزاء) د دی (مشرک) په نزد د رب د ده دی (چه سم له استحقاقه ئی ورکوی) بیشکه شان دا دی چه بری نه مومی

(کافران او نه خلاصیږی له عذابه)

تفسیر: یعنی هلته به حساب او کتاب کیږی او هر چاته به د ده له جرمه سره سم سزا ورکوله کیږی د دغه سورت ابتداء په فلاح او نجات د مؤمنانو سره کړی شوی ده او ختم په عدم فلاح د کافرانو سره داسی شوی ده چه په پای (اخر) کښې ئی ځمونږ رسول صلی الله علیه وسلم په استغفار او استرحام هم مامور ګرځولی دی.

وَقُل رَّبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١١٨﴾ ع

او ووایه (ای محمده!) ای ربه ځما مغفرت او رحم وکړه (پر محمد او امت ئی) او ته خیر بهتره ډیر غوره د تولو رحم کوونکیو ئی.

تفسیر: یعنی ځمونږ له تقصیراتو څخه راتیر شه! او پخپل رحمت مو په دنیا او آخرت کښې سر لوړی کړه! ستا د بی‌نهایته رحمت په مقابل کښې هیڅ شی مشکل نه دی. د ﴿أَفَحَسِبْتُمْ﴾ څخه د سورت ختم پوری دا آیات ډیر فضائل او تأثیرات لری چه د هغه ثبوت له ځینو احادیثو څخه کیږی او مشائخو دغه په تجربو سره رسولی دی. ښائی چه د دغه آیت سری ورد ولری! په خاتمه کښې هغه دعاء هم تبرکاً او تفاؤلاً نقل کوو چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته تلقین فرمایلی ؤ ځکه چه د هغو الفاظ د دی آیاتونو سره مناسب دی

«اللّٰهم انی ظلمت نفسی ظلماً کثیراً وانه لا یغفر الذنوب الاانت فاغفرلی مغفرة من عندک وارحمنی انک انت الغفور الرحیم»

تمت سورة المؤمنون بفضله ومنه وحسن توفیقه ونرجو منه اکمال بقیة الفوائد.

سورة النور مدنية وهی (٦٤) آية و (۹) رکوعات رقمها (۲٤) تسلسلهاحسب النزول (۱۰۲) نزلت بعد «سورة الحشر»

د «النور» سورة مدنی دی (٦٤) آیات (۹) رکوع لری په تلاوت کښی (۲٤) او په نزول کښی (۱۰۲) سورت دی وروسته د «الحشر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

سُوْرَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا وَاَنْزَلْنَا فِيْهَآ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ لَّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ①

دا یو سورت دی چه نازل کړی دی مونږ دا او فرض کړی دی مونږ(احکام د) هغه او نازل کړی دی مونږ په دی (سورت) کښی آیاتونه ښکاره دپاره د دی چه تاسی (پری) پند واخلئ (او غور پکښی وکړئ).

تفسیر: دغه سورت په ځینو نهایت ضروری احکام ـ حدود امثال ـ مواعظ ـ حقائق ـ توحید او په نورو اهمو تنبیهاتو او اصلاحاتو مشتمل دی، زیاته ممتازه او پوه زیاتونکی برخه هغه ده چه د (افک) له قصی سره تعلق لری. پر أم المؤمنین حضرت بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها منافقینو د دروغو تهمت کړی په هغه کښی ځینی ساده او بی فکره مخلص مسلمانان هم ښوئیدلی او د ثبات او استقامت څخه لږ څه متمائل شوی وو چه د هغه خطرناکه اثر نه یواځی د بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها پر وضعیت لویده بلکه له یوه حیثیته پخپله د رسول الله علیه الصلوٰة والسلام وعلی آله الکرام وعلیٰ اصحابه العظام د مجد او شرف تر درباره هم رسیده نو ځکه ضرورت واقع شو چه لوی قرآن په پوره اهتمام او قوت سره د داسی خوفناکی غلط کاری یا غلط فهمی اصلاح وکړی او د تل دپاره د ایماندارانو غوږونه پرانیځی څو وروسته له دی نه له سره د دښمنانو له تبلیغاتو او انتشاراتو متأثر نشی. نو ځکه ئی د دی سورت شروع په دغو الفاظو سره وفرمایله ﴿سُوْرَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا﴾ الآية ـ څو مخاطبین وپوهیږی چه د ده مضامین ځان ته اهمیت او یو خاص وقعت لری او د ډیر محفوظ او ټینګ نیولو مستحق دی او هغه صاف صاف نصائح او ترتی ترتی (تیک تیک) خبری چه په دغه سورت کښی بیان شوی دی هغه ګردی (تولی) د دی وړ (قابلی) او لائقی دی چه هر مسلمان ټینګ پخپل زړه کښی ځای ورکړی او تل ئی په یاد ولری او د یوی شیبی له مخی هم د ده د احکامو څخه غفلت ونه کړی که نه د دین

او د دنیا په تباهی او خرابی کښې آخته کیږی.

اوس الله تعالیٰ بیانوی خپل احکام چه څینې ئې دغه دی

ٱلزَّانِيَةُ وَٱلزَّانِى فَٱجْلِدُوا۟ كُلَّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا مِا۟ئَةَ جَلْدَةٍ

هغه ښځه چه زنا ئې کړی وی او هغه سړی چه زنا ئې کړی وی (او محصنان وی او ثبوت شی زناء پر دوی په اقرار یا په شهادت) پس وهئ تاسو ای (قاضیانو او حاکمانو) هر یو له دغو دواړو سل دری

تفسیر: ترکیب (الزانیة والزانی) دواړه مبتداء دی او خبر ئې (فاجلدوا) دی او دغه الف لام په معنی د (الذی) دی چه متضمن دی معنی د شرط لره څکه چه (ف) جزائیه پری داخله شوی ده په خبر باندی نو تقدیر ئې داسی دی چه **(التی زنت والذی زنی فاجلدوهما)** لکه چه مونږ پاس ترجمه هم داسی کړی ده دغه سزا د هغه زانی او زانیی ده چه آزاد عاقل او بالغ وی او نکاح ئې هم نه وی کړی یا د نکاح څخه وروسته جماع ئې نه وی کړی او هغه چه آزاد نه وی پنځوس دری وهلی کیږی د هغه حکم پنځمی پاری د اولی رکوع په ختم کښې مذکور دی او هغه چه عاقل یا بالغ نه وی نو دی خو لا نه دی مکلف شوی. په هر هغه مسلمان کښې چه دغه ګرد (تول) صفات (حریت، بلوغ، عقل نکاح جماع) موجود وی نو داسی شخص ته «محصن» وائی نو د دغه محصن سزا چه د زناء مرتکب شی او پری شرعاً اثبات شی «رجم» ؤ یعنی په ګتو ویشتل او سنګساری ده لکه چه د المائده په سورت کښې ئې د تورات په حواله فرمایلی دی ﴿وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِندَهُمُ ٱلتَّوْرَىٰةُ فِيهَا حُكْمُ ٱللَّهِ﴾ الآیة - او هغه حکم د الله رجم وو لکه چه د هغه ځای په تفاسیرو کښې تیر شو او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه سره موافق فیصلی صادری کړی وی او فرمایلی ئې ؤ **«اللّٰهم انی اول من احیا امرک إذ اماتوه** ای الله! زه هغه ړومبی سړی یم چه ستا هغه امر حکم می ژوندی کړی دی چه محو او متروک کړی شوی ؤ» بیا نه یوائځی یهودان بلکه هومره داسی قسم واقعات چه وړاندی کیده په هغو ټولو کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم تل محصن زانی ته په رجم سره سزا ورکړی وه وروسته د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له رحلته اصحاب الکرام هم پر هم دغه احکامو د «رجم» اجراآت کول بلکه د اهل السنت والجماعت څخه یو سړی هم د ده پر مخالفت نه دی جرائت کړی. ګواکی متواتره سنت او د اهل الحق اجماع دغه خبره راښوولی ده چه په دغه مسئله کښې محمدی شریعت د توریت حکم باقی پری ایښی دی لکه چه لوی قرآن د عمد قتل په سزا کښې وژل کیدل د توریت په حواله بیان فرمایلی دی ﴿وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ أَنَّ ٱلنَّفْسَ بِٱلنَّفْسِ﴾ او د مرتدانو د قتل حکم بنی اسرآئیلو ته ورکول د البقره په سورت کښې بیان کړی شوی دی

﴿ فَتُوبُوٓا اِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوٓا اَنْفُسَكُمْ ﴾ بیا هم دغه احکام د محمد صلی الله علیه وسلم د امت په حق کښی هم ایښود شوی دی شاید د محصن رجم او د قصاص د مسئلی د نقل کولو څخه وروسته په هغه شدت او تاکید چه د ﴿ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ ﴾ د حکم د ترک مذمت او بدی ئی بیان فرمائلی ده او په آخر کښی ارشاد شوی دی ﴿ وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ ﴾ الآیة ـ له هغه به دا غرض وی چه د
توریت دغه احکام اوس د قرآن تر حفاظت لاندی دی چه د هغو په اجراء او انفاذ کښی نه ښائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د هیڅا د اهواؤ او آراؤ لحاظ او پروا وکړی لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په دغه مورد کښی د هیڅا څه پروا ونه کړه او د دوی څخه وروسته راشده ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین هم د چا لحاظ او پروا ونه کړه ـ تر دی پوری چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته د محصن د «رجم» په نسبت دغه اندیښنه پیدا بلکه مکشوفه شوه چه وروسته له دی نه به ځینی زائغین د دغه احکام له تعمیله انکار کوی لکه چه خوارج او ځمونږ د زمانی یوی ممسوخی فرقی تری انکار هم کړی دی نو دوی پر منبر وختل او د صحابه ؤ او تابعینو په لویه مجمع کښی ئی د الله تعالیٰ د دغه حکم اعلان په ډیر تاکید او تشدید سره وفرمایه ـ او په دغه مورد کښی یوه قرآنی یو منسوخ‌التلاوة آیت حواله ئی ورکړه چه په هغه کښی د محصن د رجم صریح حکم موجود دی او د هغه تلاوت وروسته منسوخ شوی دی مگر حکم ئی هم هغسی باقی پاتی دی.

تنبیه: د کوم آیت محض منسوخ التلاوت کیدل او حکم ئی باقی پاتی کیدل یوه مستقله مسئله ده چه تحقیق ئی په دغو مختصرو فوائدو کښی نشی درجیدی انشاالله العزیز که د مستقل تفسیر د لیکلو وار راورسید نو هلته به ولیکلی شی.

وَلَا تَاْخُذْكُمْ بِهِمَا رَاْفَةٌ فِيْ دِيْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۚ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝۲

او نه دی نیسی تاسو لره په دغو (دواړو زناکارانو) زړه سوی (او مهربانی) په (انفاذ د) حکم د الله کښی که یئ تاسی چه ټینګ یقین لرئ پر الله او په ورځی آخری (د قیامت)، او حاضر دی شی عذاب کولو د دی دواړو ته یوه طائفه ډله له مؤمنانو څخه (چه فضاحت ئی زیات شی).

تفسیر: یعنی که پر الله تعالیٰ یقین لرئ نو د هغه د احکامو او حدودو په اجراء او انفاذ کښی هیڅ تقدیم او تأخیر مه کوئ! داسی ونه کړئ چه د مجرم څخه ووېرېږئ او د سزا له اجراء څخه لاس وباسئ یا پکښی څه تنقیص وکړئ یا داسی غیر مؤثری خفیفی او معمولی سزا ورکړئ چه د

سزا کیفیت پکښې نه وی ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ مطلق حکیم او له تاسی څخه زیات پر بندګانو مهربان دی او د ده هر حکم کلک وی که پوست د عالم د مجموعی په حق کښې له حکمت او رحمت څخه نشی عاری کیدی ـ که تاسی د ده د احکامو او حدودو په اجراء کښې قصور کوئ نو د آخرت په ورځ کښې به ستاسی څخه پوښتنه کیږی.

﴿ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ – او حاضر دی شی عذاب کولو د دی دواړو ته له مؤمنانو)

یعنی دغه سزا دی ګوښی (بیله) ورته ورنه کړه شی بلکه د مسلمانانو په لویه مجمع کښې دی ورته ورکړه شی څکه چه په هغه رسوائی کښې د سزا تکمیل او تشهیر او کتونکو ته لوی پانیات او عبرت دی او ښائی چه په کښې دغه غرض هم وی چه دغه لیدونکی مسلمانان د ده پر حال باندی زړه وسوځی او د مغفرت دعاوی ورته وکړی والله اعلم.

اَلزَّانِيْ لَا يَنْكِحُ اِلَّا زَانِيَةً اَوْ مُشْرِكَةً وَّالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَآ اِلَّا زَانٍ اَوْ مُشْرِكٌ

زنا کار سړی نه نکاح کوی (په رغبت محبت سره) مګر خو زناکاره ښځه یا مشرکه ښځه او زناکاره ښځه نه په نکاح کوی (دغی ښځی زانیی لره په رغبت او محبت سره) مګر سړی زناکار یا سړی مشرک

تفسیر: د زنا د سزا د بیان کولو څخه وروسته د دی فعل انتهائی شناعت بیان فرمائی یعنی هغه نارینه او ښځه چه په دغه شنیعه عادت مبتلاء وی په حقیقت کښې د دی خبری وړ (مستحق) او لایق نه دی چه له هغه سره د کوم عفیف مسلمان د ازدواج، د ناستی او د ملاستی تعلق قائم کړ شی د هغه د پلیت طبیعت او میلان سره خو دغه مناسب دی چه له هم داسی بد کاره او تباه حاله نارینه او ښځی سره یا له دوی څخنی هم بدتره له کوم مشرک او مشرکی سره د هغه تعلق وی کماقال الله تعالیٰ فی هذه السورة:

﴿ اَلْخَبِيْثٰتُ لِلْخَبِيْثِيْنَ وَالْخَبِيْثُوْنَ لِلْخَبِيْثٰتِ وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ وَالطَّيِّبُوْنَ لِلطَّيِّبٰتِ ﴾

کوی جنس له خپله جنسه سره سازه ـ هم کوتره له کوتری باز له بازه

د ده د حرکت اصلی اقتضاء خو هم دغه وه ـ اوس دغه بیله خبره ده چه الله تعالیٰ د نورو مصالحو او حکمتونو لامله (له وجی) کوم په نامه سره مسلمان عقد هم له مشرک او مشرکی سره

جائز نه دی فرمایلی. یا مثلاً د بدکاره سړی نکاح که د کومی صالحی ښځی سره وتړله شی نو دغه بالکل باطله نه ده درولی شوی.
تنبیه: د دغه آیت داسی تقریر چه مونږ کړی دی بیخی سهل او بی تکلیفه دی په دغه کښی د (لاینکح) معنی هغسی نیولی شوی ده لکه چه په «**السلطان لایکذب**» او نورو محاوراتو کښی اخیسته کیږی یعنی د فعل د لیاقت نفی ـ د فعل نفی له حیثیته ورکړی شوی ده. **فافهم واستقم**

وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ ③

او حرامه کړی شوی ده دغه (زناء یا نکاح له بد کارو سره د حاصلولو د مبلغ لپاره) پر (صالحانو عفیفانو) مؤمنانو

تفسیر: یعنی یو مؤمن په داسی حال کښی چه مؤمن وی څرنګه به داسی حرکت ته اقدام کوی؟ په حدیث کښی راغلی دی «**لا یزنی الزانی حین یزنی وهو مؤمن**» یا دا مطلب چه له زانیی سره د هغو پرهیزګارانو د نکاح عقد حرام درولی شوی دی چه په صحیح او حقیقی معانی سره د مؤمنانو د خطاب مستحقان دی یعنی په تکوینی دول (طریقه) دغسی پاک او صاف نفوس د داسی خراب او پلیت او ګنده ځایونو په طرف نه متمائل کیږی او تری ساتلی شوی دی په دغه وقت کښی به د «حرم» معنی هم هغسی وی چه «په ﴿ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ ﴾ کښی. یا په «وحرام علیٰ قریة اهلکناها» کښی نیولی شوی دی والله اعلم.
فائده: دغه پاس آیت یواځی د ترغیب دپاره دی په نکاح اخیستلو د عفائفو او شرائفو کښی او ترهیب دی له نکاح کولو د بدکارانو څخه ځکه چه زنا په قبح کښی نژدی ده شرک ته لکه چه عفاف او پاکوالی او تحصن او ودوالی نژدی دی ایمان ته او بل دغه نفی په معنی د نهی نه ده او که په معنی د نهی وی نو منسوخ دی په آیت د ﴿ وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ ﴾ سره.

وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ الْمُحْصَنٰتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوْا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ

او هغه کسان چه اولی محصنی ښځی (یا محصن سړی چه نسبت د زنا ورته وکړی) بیا رانه ولی (په مخ د قاضی حاکم کښی) څلور تنه شاهدان

تفسیر: یعنی که په داسی پاک لمنی ښځی باندی د زناء تهمت ولګوی چه د دی بدکاری په کوم دلیل یا په شرعیهؤ قرائنو سره نه وی ثابت (نو وئی وهئ تاسی دغو قاذفانو لره ای قاضیانو او حاکمانو اتیا دری او مه ئی قبلوئ شاهدی ځکه چه سره له حریته بلوغ ـ عقل ـ اسلام او پاکی

فاسقان دی) او هم دغه حکم دی د پرهیزګار نارینه که پری تهمت ولګاوه شی. لکه چه دغه آیات د یوی پاکی عفیفی صدیقی ښځی په قصه کښی نازل شوی دی نو ځکه دلته د هم هغو پر ذکر اکتفاء شوی ده که څلور شاهدان تیر کړی او د هغوی شهادت سم له شرعیه ؤ اصولو سره مقبول واقع شی نو پر هغه مقذوف او مقذوفه به د زناء حد جاری کیږی.

فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَٰنِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَٰدَةً أَبَدًا ۚ

پس ووهئ تاسو (ای حاکمانو) دغه (قاذفان که اصیلان وی) اتیا دری او مه قبلوئ تاسی له دوی نه شاهدی هیڅکله (تر وقته د مرګه پوری)،

تفسیر: دغه د «قاذف» تهمت لګونکی سزا شوه چه «مقذوف په مطالبه» اتیا دری وهلی کیږی او په مستقبل کښی د تل دپاره په معاملاتو کښی مردودالشهادت درولی کیږی ځمونږ د حنفیانو په مذهب کښی وروسته له توبی ایستلو څخه هم د دوی شهادات په معاملاتو کښی نه قبلیږی

وَأُولَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٤﴾

او دا (قاذفان) هم دوی دی فاسقان.

تفسیر: یعنی که په واقع سره ئی عمداً په دروغو سره تهمت لګولی ؤ بیا نو د ده فسق او نافرمانی ظاهره ده که په رښتیاء سره واقعی خبره ئی ویلی وی لیکن په دی باندی پوهیده چه زه د څلورو تنو شاهدانو په شهادت خپله دغه دعوی نشم ثابتولی نو د داسی خبری له اظهاره غیر له دی نه چه د یوه مسلمان پت او عزت خراب کړی بل څه ګټه (فائده) نه کوی چه هغه فی نفسه مستقله ګناه ده او علماء هغه په کبائرو کښی شمیرلی ده.

إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾

مګر هغه کسان چه توبه وباسی پس له دغه (قذفه له ګناه نه) او اصلاح کړی (نیت او عمل خپل) پس په تحقیق الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی وروسته له توبی او د حال اصلاحه ښونکی پاک مهربان الله به دا د فاسق نوم تری پورته کوی او د الله تعالیٰ په نافرمانو بندګانو کښی به نه شمیرلی کیږی. اګر که د پخوانی

قذف په سزا کښې بیا هم مردودالشهادت پاتې دی هم دغه په اسلافو کښې د قاضی شریح ـ ابراهیم نخعی ـ سعید بن جبیر ـ مکحول ـ عبدالرحمٰن بن زید بن جابر ـ حسن بصری ـ محمد بن سیرین او سعید بن المسیب رحمهم الله مذهب دی کما فی الدر المنثور و ابن کثیر.

وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ اَزْوَاجَهُمْ

او هغه کسان چه اولی ښځی (محصنی پاکی له زناء څخه په زناء سره)

تفسیر: یعنی د زناء تهمت ولګوی یا خپل د ووړکی په نسبت ووائی چه دغه ځما له نطفی څخه نه دی.

وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ شُهَدَآءُ اِلَّآ اَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعُ شَهٰدٰتٍۢ بِاللّٰهِ اِنَّهٗ لَمِنَ
الصّٰدِقِيْنَ ﴿۶﴾ وَالْخَامِسَةُ اَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كَانَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿۷﴾
وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعَ شَهٰدٰتٍۢ بِاللّٰهِ اِنَّهٗ لَمِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿۸﴾
وَالْخَامِسَةَ اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَآ اِنْ كَانَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۹﴾

حال دا چه نه وی دوی ته شاهدان (په دی کار د زناء کښې) مګر نفسونه د دوی (یعنی پخپله حاضر وی) پس (واجبه ده په دی کښې) شاهدی د یوه د دوی څلور شاهدی په (نامه) د الله (په دی خبره چه) بیشکه دی خامخا له صادقانو رښتیا ویونکیو دی (په دغه نسبت د زناء کښې) او پنځمه (شاهدی) (داسی ده چه) بیشکه لعنت د الله دی وی پر دغه (میړه) که وی (دی) له دروغجنانو څخه. او دفع کوی له دغی ښځی څخه عذاب (د حد ثابت په وینا د میړه ئی) دا (کار) چه شاهدی ولولی (دا ښځه) څلور (واری) شاهدی (په نامه) د الله (په دی خبره چه) بیشکه دا میړه ځما خامخا له دروغ ویونکیو دی(په نسبت د زناء په ما باندی) او پنځمه (شاهدی داسی ده) چه ووائی بیشکه غضب د الله دی وی په دی (ښځی) که چیری وی (دا میړه می) له

صادقانو رښتیا ویونکیو څخه.

تفسیر: یعنی هر هغه میړه (خاوند) چه پر خپلې ښځې د زناء تهمت ولګوي اولاً له ده نه به څلور شاهدان طلب کړه شي ـ که ئې راحاضر کړې نو پر ښځه دې د زناء حد جاري کړ شي.
که ئې شاهد نه شو حاضرولې نو ده ته دې وویلې شي چه څلور ځلې دې په قسم یادولو سره بیان کړي چه زه په خپله دغه دعوی کښې رښتینې یم (په دغه تهمت کښې چه مې پر خپله ښځه لګولې دې دروغ نه وایم) ګواکې د څلورو شاهدانو په ځای پخپله د ده څلور (کرته) حلفیه شهادات دي. او په آخر کښې په پنځمه مرتبه کښې دغسې به وائي چه «که دې پخپله دغه دعوی کښې دروغجن وي نو پر ده دې د الله تعالیٰ لعنت وي» که د دغو پاس الفاظو د ویلو څخه انکار وکړې نو بندي دې کړ شي او حاکم دې دې مجبور کړي چه یا دې پر خپل دروغ ویلو اقرار وکړي او د قذف په حد محکوم شي چه پاس ئې ذکر وشو یا دې پنځه کرته همغه الفاظ ووایي چه پاس مذکور شو. که میړه (خاوند) دغه الفاظ ووائي نو بیا ښځې ته دې وویل شي چه هغه دې هم څلور ځلې په قسم یادولو سره داسې بیان وکړي چه «میړه (خاوند) مې په دغه تهمت لګولو کښې دروغجن دی» او پنځم ځلې دې دغه الفاظ ووائي چه «د الله غضب دې نازل شي پر دې ښځه باندې که ئې دغه میړه (خاوند) پخپله دغه دعوی کښې رښتین وي» تر څو که ښځه دغه الفاظ ونه وائي بندي دې وساتلې شي چه یا دې په صاف ډول (طریقه) سره خپل د میړه (خاوند) د دعوی تصدیق وکړي چه د زنا حد پرې جاري شي. یا په پاس مذکوره الفاظو سره ئې تکذیب وکړي که ښځه هم د خپل میړه (خاوند) پشان دغه الفاظ ووائي او له «لعان» څخه فراغت ومومي نو بیا له دغې ښځې سره جماع او د جماع دواعي ګرد (ټول) حرام شول بیا که میړه (خاوند) دې ته طلاق ورکړي ښه! که نه قاضي دې د دوی دواړو په منځ کښې تفریق وکړي اګر که دغه واړه پر دغه افتراق راضي هم نه وي یعنې قاضي دې په ژبه سره ووائي چه «ما د دغو دواړو په منځ کښې سره تفریق وکړ» نو دغه تفرق د بائن طلاق حکم لري.
(۱): ـ **تنبیه:** پر زوجینو باندې دا قسم الفاظو لولولو ته په شریعت کښې «لعان» وائي او «لعان» خاص په قذف الازواج پورې مخصوص دی د نورو محصناتو ښځو د «قذف» حکم هم هغه دی چه پاس مذکور شو.
(۲): ـ **تنبیه:** دغه څلور شاهدي ئې ځکه مقرري کړې چه اصل خو څلور شاهدان ؤ کله چه هغه پیدا نه شول نو د هرې یوې شاهدۍ په ځای یو سړی ودریده او پنځمه په ځای د «تزکیې» کښې شوه.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

او که نه وی فضل (احسان) د الله پر تاسې او رحمت د ده او (بل دا نه وی

چه) بیشکه الله ډیر توبه قبلوونکی لوی حکمت والا دی (نو رسوا او معذب شوی به وی په دنیا کښې)

تفسیر: د «لولا» جواب محذوف دی لکه چه ځمونږ له ترجمې څخه ښکاریږی چه که نه وی فضل او احسان د الله تعالیٰ پر تاسو باندی نو خامخا به ئی شرمولی وی تاسو یا ژر به ئی په عذاب کړی وی تاسو یعنی که دغه د «لعان» حکم مشروع نه وی نو د «قذف» د عمومی قاعدی سره موافق به پر میړه (خاوند) قذف اوښته یا به ئی ګرد (تول) عمر د خپل ځیګر وینی څښلی او لړمون خوړینی به ناست ؤ ځکه ممکن دی چه دی رښتین وی په خلاف د غیر د میړه (خاوند) چه هغه د دغسی اظهار دپاره مضطر نه دی ځکه د هغه په قانون کښې د دغو امورو رعایت ضروری نه دی. له بل لوری که یواځې د میړه (خاوند) په قسم خوړلو د زناء ثبوت کیدی نو د ښځې لپاره به ډیر سخت مصیبت او زحمت پیښیده ـ حال دا چه ممکن دی هغه رښتین هم وی هم داسی که ښځه د دی په قسم خوړلو سره یقیناً بری وګڼله شی نو پر میړه (خاوند) به د قذف حد لازمیده ـ سره له دی چه د ده په صداقت کښې هم مساوی احتمال موجود دی ـ نو په دغه حالت کښې د «لعان» په مشروعیت کښې د ګردو (تولو) رعایت وشو او هم دغه د الله تعالیٰ د فضل او رحمت اثر دی ځکه چه په فریقینو کښې هر یو چه رښتین وی هغه د بی محله سزا څخه نجات ومونده په دغه وړی دنیا کښې پرده پوښی کړی او مهلت ئی ورته ورکړی دی چه ښائی توبه وباسی بیا د ده د توبی قبلول دغه د الله تعالیٰ د توابیت د صفت اثر شو

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُو بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ۚ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم ۖ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ ۚ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾

بیشکه هغه کسان چه راوړی ئی دی غټ دروغ (په شان د عائشې کښې) یو تولی دی له تاسی (مسلمانانو) نه ګمان مه کوئ په دی (دروغو) چه شر بد دی تاسی ته (ای مخلصانو مؤمنانو) بلکه دغه (دروغ) خیر دی تاسی ته (له جهته د ثواب او منقبت د تاسی) مقرر دی هر سړی ته له دغو (بهتان ویونکیو جزاء د) هغه څیز چه ګټلی ئی دی له ګناه (په قدر د خوض او شغل د ده)، او هغه څوک چه پورته ئی کړ لوی بار پیتی د دغو (دروغو او شائع ئی کړل) له دغه (تولی) نه شته ورته عذاب لوی (په دارینو کښې)

تفسیر: دلته د هغو غتو دروغو ذکر دی چه پر حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها تړلی شوی ؤ دغه پیښه داسی وه چه نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د هجری په (٥) یا په (٦) کال کښی د (بنی المصطلق) له غزوی څخه د مدینی منوری په طرف بیرته تشریف راوړ ام المومنین صدیقه بی‌بی عائشه رضی الله تعالیٰ عنها هم له دوی سره وه - بی‌بی صاحبه پر بل اوښ سوره وه چه پری هودج (پالکی) تړلی او پردی به ئی ځوړندی او شکته به وی او جمال به لا له پخوا هودج (پالکی) پری تاړه - په یو منزل کښی چه د دوی قافله شکته شوی وه لږ شیبه پخوا له کوچ حضرت صدیقی بی بی عائشی ته د وضؤ د تجدید ضرورت محسوس شو نو ځکه له قافلی څخه څه قدر لری او گوښی (جدا) لاړه. په دی ضمن کښی یو ناڅاپه د دی د غاړی غاړکی (امیل) وشلیده او دانی ئی (چه د جزع یمنی څخه وی) په شگو کښی سره تیت و پرک (منتشر) شوی نو د هغو په تولولو او لتولو دا ډیره وځنډیده (ایساره شوه) هلته قافلی کوچ وکړ او له خپله ځایه ولتیدله او گرد (تول) سره لاړل. جمال هم داسی گمان وکړ چه لکه بی‌بی صاحبه په هودج (پالکی) کښی ناسته ده ځکه چه د هغه گردی (تولی) پردی شکته ځوړندی وی او تولی پیلیاری (پردی) شکته لویدلی وی او ذاتاً بی‌بی صاحبه په عمر کښی هم وړوکی او په بدن کښی هم ډیره ضعیفه او نحیفه وه چه د دی د وجود او عدم وجود له هودج (پالکی) د باندی سه نه څرگندیده.

الغرض جمالانو خپل اوښان رهی (روان) او چالان کړل او گرد (تول) سره لاړل. لکه چه ام المؤمنین بیرته راغله که گوری چه قافله تللی ده - او هیڅ اثر او نښه ئی هم نه ښکاری.

نو ام المومنین په نهایت ثبات او استقامت سره دغسی رأیه قائمه کړه چه اوس له دغه ځایه خوځیدل خلاف‌المصلحت دی - ولی که زه د دغو شگو په کړمونو کښی د قافلی تعقیب هم وکړم په هغوی پسی نشم رسیدی او امکان لری چه لیاره هم راڅخه ورکه شی - که دلته واوسیږم هر کله چه لمر وخیژی او ځما متعلقین په دی وپوهیږی چه زه په هودج (پالکی) کښی نه یم او ځما پالکی تشه روانه ده نو هرومرو (خامخا) به هم دلته په منده او ځغاښته راپسی راشی نو هملته پاتی شوه.

کله چه شپه وه پر ام المؤمنین د خوب شومه راغله، هملته ئی خپل مبارک سر کیښود.

کله چه حضرت صفوان بن معطل رضی الله عنه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په امر مأمور ؤ چه تل به دی وروسته له قافلی راځی - او د پاتی شویو شیانو خبر نیونه به کوی نو ځکه دی تل د قافلی څخه په لږ څه فاصله لری اوسیده او همیشه د قافلی تر شا وروسته له پلټنی (تحقیق) به راته. حضرت صفوان رضی الله تعالیٰ عنه دغه ځای ته گهیځ (سحر) راورسید او له لری څخه ئی ولید چه کوم اوده پروت دی - کله چه ورنژدی شو نو د ورپیچلی (نغښتلی) شوی تکری (څادر) څخه یی وپیژنده چه دا خو ځما مور ام المؤمنین صدیقه بی‌بی عائشه ده ځکه چه پخوا د حجاب د حکم له نزوله هم دغه معنوی ځوی او مور سره پیژندل.

حضرت صفوان رضی الله تعالیٰ عنه د دغه وضعیت د لیدلو څخه سخت ولړځید - او ډیر وویرید او

په زور سره ئی ﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾ وویل چه د هغه په اثر د ام المؤمنین رضی الله تعالیٰ عنها سترګی خلاصی شوی او هم هغسی مخ پیچلی (پټ مخ) او په خپل تکری کښی تاو شوی کیناسته.
حضرت صفوان رضی الله تعالیٰ عنه خپل اوښ ام المؤمنین رضی الله تعالیٰ عنها ته نژدی چو کړ ـ او ام المؤمنین رضی الله تعالیٰ عنها هم هغسی پټه پری سوره شوه ـ او صفوان رضی الله تعالیٰ عنه د اوښ مهار پر خپله اوږه باندی کیښود او د قافلی تر شا روان او ورسره ګډ شول.
راس المنافقین و امام المکذبین عبدالله بن ابی چه د مدینی منوری ډیر خبیث ـ بدباطنه خان او د منافقانو مشرف او د رسول الله صلی الله علیه وسلم دښمن ؤ ـ دلته چه داسی یوه خبره او موضوع ورپیدا شوه نو په چټی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبرو ئی خوله وسپړدله ـ او ځینی ساده او ناپوهان مسلمانان مثلاً په نارینه ؤ کښی حضرت حسان ـ حضرت مسطح ـ او په ښځو کښی حمنه بنت جحش رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین د منافقانو په دغه انتشاراتو او ګمراه کوونکیو خبرو تیروتل او په دغسی افسوسناکو تذکرو کښی سره لګیا شول چه د هغو ویل دوی ته نه ؤ لازم او د ام المؤمنین رضی الله تعالیٰ عنها د عفت او عصمت سره بیخی منافی ؤ ـ مسلمانانو ته بالعموم ـ او پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته له داسی قسم واهیاتو خبرو څخه سخته صدمه ورسیده. تر یوی میاشتی پوری دغسی چټی (بیکاره) خبری سره کیدی او رسول صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه اجمعین به هم دغه ګردی (تولی) خبری اوریدی او هیڅ به ئی نه ویل ـ او نه د هغو په تحقیق پسی ګرځیده ـ مګر په زړه کښی سخت خفه ؤ وروسته له یوی میاشتی پخپله ام المؤمنین عائشه صدیقه رضی الله تعالیٰ عنها هم له دغه شهرت څخه خبره شوه ـ نو د غم له شدته ناقراره شوه ـ او د رنځورئ په بستره کښی ولویده شپه او ورځ به ئی ژړل ـ او د یوی شیبی له مخی به ئی هم اوښکی نه دریدی. په دغه ضمن کښی نور واقعات هم پیښ شول ـ او ډیری خبری اتری سره کیدلی چه په صحیح بخاری شریف او نورو کښی د لوستلو قابل دی ـ او بالاخر د حضرت ام المؤمنین صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها په برائت کښی بالذات الله تعالیٰ دغه آیت ﴿ إِنَّ الَّذِينَ جَاءُو بِالْإِفْكِ ﴾ الآیة ـ تر لری ځایه پوری نازل وفرمایه ـ چه ام المؤمنین عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها تل فخر پری کاوه ـ او بالحق چه پر دغه هومره فخر او ویاړ چه وکری لږ دی.
﴿ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ﴾ ـ یو تولی دی له تاسو مسلمانانو څخه) یعنی دغه دروغ تړونکی له خیره سره همغه کسان دی چه په دروغو یا په رښتیا سره د اسلام مدعیان دی ـ او خپلو ځانونو ته مسلمانان هم وائی ـ له دوی ځنی څو تنه سری سره یو ځای شوی دی ـ او داسی چټی (بیکاره) خبری ئی سره تړلی دی ـ او څه خلق په ناپوهی سره پر دغه چغلی او چټی (بیکاره) دروغو غولیدلی دی ـ خو بیا هم د الله تعالیٰ لوی احسان دی چه ګرد (تول) مسلمانان په دغه لومه کښی نه دی نښتی.
﴿ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ﴾ ـ ګمان مه کوئ په دی دروغو چه شر بدی تاسو ته

ای مخلصانو مؤمنانو بلکه دغه دروغ خیر بهتر دی تاسو ته له جهته د ثواب او منقبت د تاسو) دغه خطاب د هغو مسلمانانو د تسلی دپاره دی چه هغوی ته له دغی واقعی څخه صدمه رسیدلی وه بالخصوص حضرت صدیقه بی‌بی عائشه رضی الله تعالیٰ عنها او د دی کورنی ته ځکه ظاهر دی چه هغه ډیره سخته خفه او ویرجنه وه یعنی اګر که په ښکاره ډول (طریقه) دغه ویناوی ډیری مکروهی خفه کوونکی او خرابی دی لیکن فی الحقیقت تاسی ته د ده په منځ کښی ډیره بهتری او محاسن پټ وه آیا دومره مدت د تاسی پر داسی زړه خوږوونکو حملو او ایذاؤ صبر کول هم داسی بی اجره پاتی کیږی آیا دغه لږ فخر او شرف دی چه بالذات خالق‌الکائنات پخپل پاک کلام کښی ستاسی نزاهت او برائت نازل کړ او ستاسی دښمنان ئی خواروزار او رسوا کړل او تر قیامت پوری ئی ستاسی د خیر ذکر د ګردو (تولو) قرآن لوستونکیو پر ژبه جاری کړ او مسلمانانو ته ئی د رسول الله علیه الصلوٰة والسلام او د ده د ازواجو او اهل البیت د حق پیژندلو دپاره داسی یو درس ورکړ چه له سره هیریدونکی نه دی فلله الحمد علیٰ ذلک.

﴿ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم ﴾ - مقرر دی هر سری ته له دغو بهتان ویونکو جزاء د هغه څیز چه ګټلی ئی دی له ګناه او هغه څوک چه پورته ئی کړ لوی بار د دغو دروغو له دغه شته ورته عذاب لوی. یعنی هر هغه سړی چه په دغه فتنه کښی هومره حصه واخیسته همغه قدر ګناه ئی د خپل ځان لپاره وګټله او د هغی د سزا مستحق شو مثلاً ځینی کسان خوشال شول او په ډیر خوند او مزه سره ئی د دغو واهیاتو خبرو تذکره کوله ځینو د افسوس د اظهار په ډول (طریقه) - ځینو د تحقیق او تفتیش په اصول - خامخا د دغی خبری په شاؤ خوا کښی ئی ګرویګنی (تپوسونه) او پلیتنی (تحقیقونه) کولی او رسول الله صلی الله علیه وسلم پخپله پته خوله ناست او دغه ګردی (تولی) خبری ئی اوریدی. ځینی به د داسی خبرو د آوریدلو څخه په تردد او اندیښنه کښی لویدل. ډیر کسان به په دغه مورد کښی چپ ناست وو. ډیرو کسانو به ئی د دغو افواهاتو تکذیب کاوه چه د دغو وروستنیو خلقو وضعیت پاک الله پسند او غوره کړ او نورو ګردو (تولو) ته ئی درجه په درجه الزام واړاوه او د دی ګناه ډیر لوی بار اخیستونکی رأس‌المنافقین عبد الله بن ابی ؤ لکه چه په ډیرو روایاتو کښی تصریح ده هم دغه خبیث به نور خلق له خپله ځانه سره تولول او دغه خبری به ئی په غوږونو کښی ورڅخولی او دوی به ئی سراښول او غولول او خپله لمن به ئی په ډیر مهارت او چالاکی سره تری تولوله او په نورو باندی ئی هغه شائع کوله نو په آخرت کښی ډیر لوی عذاب خو د ده دپاره هرومرو (خامخا) شته لیکن په دنیا کښی هم دغه ملعون ډیر ذلیل او رسوا شو او تر قیامته به دی په ذلت او خواری سره یادیږی.

لَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنٰتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هٰذَآ إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿١٢﴾

ولی نه په هغه وقت کښې چه واوریده تاسې دا خبره گمان کاوه ایماندارو سړیو او ایمان دارو ښځو په نفسونو خپلو(پخپلو منځونو) کښې د خیر (خبرې) او ویلې وی (دوی تولو داسې) دا خبره دروغ ده ښکاره.

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته ښایی چه له خپلو مسلمانانو وروڼو خویندو سره حسن ظن ولری او هر کله چه واوری چه خلق پر یو نیک سړی هم داسې چتې (بیکاره) «رجمابالغیب» بدی خبری او خراب تهمتونه لگوی نو ښائی چه دی داسې خیالاتو ته پخپل زړه کښې لیار ور نه کړی بلکه د هغو تکذیب دی وکړی رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم فرمایلی دی هر څوک چه پښی‌ښا د خپل یوه مسلمان ورور مدد وکړی نو الله تعالیٰ هم د ده پښی‌ښا مدد کوی ـ بی‌تحقیقه او تعمقه تهمتونه تراشل له ایمانه بعید دی ښائی چه هر سړی پر خپل پت (غیرت) او عزت د بل پت (غیرت) او عزت قیاس کړی لکه چه ابو ایوب انصاری رضی الله تعالیٰ عنه او نورو د «افک» په قصه کښې وکړل. یوه ورځ د ده ښځې وویل چه «خلق د بی‌بی عائشی صدیقی په. نسبت دغسې خبری کوی» ده وویل چه گردی (تولی) دروغ دی آیا ته به داسې کار وکړی شې؟ دی وویل چه نه! نو ابو ایوب رضی الله تعالیٰ عنه وویل بیا نو د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه لور د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کډه (تبر) د مسلمانانو مور د عربستان ملکه حضرت بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها په نسبت چه له تا نه دیره لوړه ـ پاکه ـ صافه ـ طاهره ـ مطهره ده داسې گمان بیخی چتې (بیکاره) او فضول دی.

لَّوْلَا جَآءُو عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ ۚ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَآءِ فَأُولٰٓئِكَ عِندَ اللَّهِ هُمُ الْكٰذِبُونَ ﴿١٣﴾

ولی نه راوسته (او تیر نه کړی دوی) په دی خبره څلور شاهدان (چه شاهدی ورکړی وی په دی قذف د دوی) پس کله ئی چه رانه وستل څلور شاهدان پس دغه کسان په نزد د الله کښې هم دوی دروغجنان دی.

تفسیر: یعنی سم د الله تعالیٰ له حکمه او د ده د شریعت سره موافقه دغسې خلق دروغجنان

درولی شوی دی چه پر بل چا باندی تهمتونه لگوی او بیا د هغه اثبات دپاره څلور شاهدان نشی وړاندی کولی او بی له کافی ثبوته داسی غتی خبری له خپلی ژبی څخه وباسی او چتی (بیکاره) پری وئیږی.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِيْ مَآ اَفَضْتُمْ فِيْهِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿١٤﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسی او رحمت د دغه (الله پر تاسی) په دنیا کښی (په توفیق د توبی سره) او په آخرت کښی (په عفو او مغفرت سره) نو خامخا رسیدلی به ؤ تاسی ته په هغه دروغ کښی چه غوپی وهلی تاسی په هغو (دروغو) کښی عذاب لوی (په هم دغه دنیا کښی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ دوی ته د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په طفیل له عذابونو څخه نجات ورکړ که نه دغه خبره د عذاب لائقه ده. (موضح القرآن) له تاسو ځینی مخلصینو ته د توبی توفیق هم ورکړ ـ خطا ئی ورمعاف کړه ـ که نه د منافقینو پشان دوی هم د قیامت په ورځ په لوی عذاب کښی اخته کیدل. (العیاذبالله).

اِذْ تَلَقَّوْنَهٗ بِاَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُوْلُوْنَ بِاَفْوَاهِكُمْ مَّا لَيْسَ لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ وَّتَحْسَبُوْنَهٗ هَيِّنًا ۖ وَّهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيْمٌ ﴿١٥﴾

کله چه واخیست تاسو دا (افک) په ژبو خپلو (چه یو له بله مو پوښتنه کوله) او ویله به مو په خولو خپلو سره هغه خبره چه نه ؤ تاسو ته په هغی باندی هیڅ علم او ګڼله تاسی دغه خبره آسانه (چه هیڅ ګناه پکښی نشته) حال دا چه دغه (خبره) په نزد د الله کښی ډیره لویه ده (له حیثیته د ګناه نه).

تفسیر: یعنی د عظیم عذاب مستحق ولی نه کیدل ـ کله چه تاسی بی تحقیقه یو ظاهرالبطلان خبره یو د بل له خولی څخه اخیستله ـ او له خپلو ژبو څخه ئی دغه چتی (بیکاره) او اتکلی خبری ایستلی چه د هغو له واقعیت څخه تاسی بیخی نه وئ خبر بیا عجیبه خبره لا دا ده چه داسی سخته خبره (یعنی کومه محصنه خصوصاً د نبی علیه السلام مطهره زوجه او څموږ د

مسلمانانو روحانی والده متهم کول) چه د الله تعالیٰ په نزد ډیر لوی دروند جرم دی، یوه وړوکی او معمولی خبره ګڼله له دغه اصلی جرم څخه لوی جرم دی.

وَ لَوۡلَاۤ اِذۡ سَمِعۡتُمُوۡهُ قُلۡتُمۡ مَّا یَكُوۡنُ لَنَاۤ اَنۡ نَّتَكَلَّمَ بِهٰذَا ٭ۖ سُبۡحٰنَكَ هٰذَا بُهۡتَانٌ عَظِیۡمٌ ﴿۱۶﴾

ولی نه کله چه واوریده تاسی دا خبره ویل تاسی چه نه ښائی مونږ ته دا کار چه خوله وخوځوو په دی خبره باندی پاکی د تا (ای ربه) دا دروغ دی ډیر لوی (چه تړلی شوی دی د منافقانو له خوا).

تفسیر: یعنی اول خو د حسن‌الظن اقتضاء داسی وه چه ستاسو په زړونو کښی هم ښائی دغه خبری نه تیریدی لکه چه پاس ارشاد وشو ـ لیکن که د شیطانی اغواء له سببه ئی فرض کړئ د چا په زړه کښی کومه بده وسوسه تیره شی ـ یا ئی له چانه واوری نو بیا جائز نه دی چه داسی ناپاکه خبره پر خپله ژبه راوړی ـ لازم دی چه په هسی مواردو کښی مؤمن خپل حیثیت او دیانت ملحوظ ولری او په صافو الفاظو سره داسی ووائی چه د داسی بی سرو پښو خبری له خپلی ژبی څخه ایستل ماته نه ښائی او نه زه پری ښه ښکارم ـ ای الله ته پاک ئی څرنګه خلق داسی نامعقولی خبری له خپلی خولی څخه وباسی آیا هغه پاکه ـ صافه ـ متقیه میرمن چه تا د سید الانبیاء او رأس‌المتقین د زوجیت لپاره غوره او مخصوصه کړی ده هغه (معاذ الله) څرنګه هم خپل ځان بی پته (بی غیرته) کوی؟ او هم (استغفر الله) پخپله دغه وضعیت سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم پت (غیرت) باندی هم داغ لګوی (حاشا ـ ها ـ ثم حاشاـ ها!) دغه خو د دښمنانو له طرفه پر یوه بی‌قصوره باندی بهتان تړلی شوی دی.

یَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنۡ تَعُوۡدُوۡا لِمِثۡلِهٖۤ اَبَدًا اِنۡ كُنۡتُمۡ مُّؤۡمِنِیۡنَ ﴿۱۷﴾

پند درکوی تاسی ته الله (او منع کوی مو) چه بیا ونه ګرځئ تاسی مثل د دی خبری ته هیڅکله که چیری یئ تاسی مؤمنان (نو پری عبرت واخلئ!)

تفسیر: یعنی مؤمنانو ته ښائی چه په پوره ډول (طریقه) سره پوهان او هوښیاران شی ـ څو د بد باطنو منافقانو په چلونو او فریبونو سره ونه غولیږی او د دوی په پلمو (تدبیرونو) سره تیر نه وځی ـ او تل تر تله د نبی علیه وعلیٰ آله واصحابه الصلوٰة والسلام او د ده د اهل بیتو د عظمت شان ملحوظ ولری.

وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۱۸﴾

او بیانوی الله تاسی ته آیتونه (د پند) او الله ښه علم والا دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: یعنی د دی خبری پته درښیځ چه دغه غټ دروغ چا جوړ کړی؟ او خپور (مشهور) کړی دی؟. معلوم شو چه منافقانو تل په پټه دښمنی او مخالفت کاوه په پخوانی آیت کښی ئی دغه خبره راښکاره کړی وه (کذا فی الموضح) عموماً مفسرانو له آیاتونو څخه احکام ـ نصائح ـ حدود ـ د توبی قبول او نور مضامین مراد کړی دی ـ په دغه وقت کښی به د علم او حکمت د صفاتو له ذکر کولو څخه دغه غرض وی چه الله تعالیٰ له تاسی څخه د مخلصینو د قلبی ندامت او د نیاتو او د اعمالو او اقوالو پر حال ښه خبردار دی ـ نو ځکه ئی د هغوی توبه قبوله کړه ـ او څرنگه چه حکیم مطلق دی نو ځکه ئی په نهایت حکمت او علم سره تاسی ته تنبیه او ویښتیا هم درکړه او د ده گرد (تول) احکام د بندگانو پر مصالحو مبتنی دی.

اِنَّ الَّذِيْنَ يُحِبُّوْنَ اَنْ تَشِيْعَ الْفَاحِشَةُ فِى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌۙ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۹﴾

بیشکه هغه کسان چه خوښوی دغه (خبره) چه خوره شی فاحشه بدنامی په حق د هغو کسانو کښی چه ایمان ئی راوړی دی شته دغو (کسانو) ته عذاب دردناک په دنیا کښی (په حد د قذف او په بدنامی سره) او په آخرت کښی (په اور د دوزخ سره) او الله ښه عالم دی او تاسی نه پوهیږئ (پر ضرر د هغی خوری کړی فاحشی).

تفسیر: یعنی بدکاری شائع او خوره شی ـ یا د بدکاری اطلاعات او خبری منتشری او خوری شی ـ دغسی غوښتونکی منافقان ؤ لیکن د هغوی په تذکره کولو کښی ئی مؤمنانو ته هم تنبیه وفرمایله چه فرض ئی کړئ که د چا په زړه کښی د کومی بدی خبری خطره تیره شوی وی ـ او په بی پروائی سره ئی کومه خبره له ژبی څخه هم وتلی وی نو ښائی چه بیا د هغی مهملی خبری تذکره له سره ونه کړی او د هغی په تشییع او تنشیر (اشاعت) پسی ونه گرځی ـ که خامخا د کوم مؤمن پت او عزت تویوی نو ښه دی وپوهیږی چه د هغه پت او عزت هم محفوظ نه پاتی کیږی ـ او حق تعالیٰ هغه ذلیل او خواروی کما فی حدیث امام احمد رحمه الله په دی شان سره

چه په دنیا کښې د قذف حد پرې اجراء کیږي ـ او قسم قسم سپکتیا او بدنامي ئې په برخه کیږي او نورې رسوائي او سزاوې هم وررسیږي او په آخرت کښې د دوزخ سزا دوی ته تیاره او مهیاء ده او الله تعالیٰ ته داسې فتنه اچوونکې ښه معلوم دي او ښه ئې پیژني اگر که تاسې ئې نه پیژنئ ـ او دغه هم د پاک الله په علم کښې شته چه د کوم یوه جرم او گناه څومره ده؟ او غرض او مقصد ئې څه ؤ؟.

تنبیه: ـ د فاحشې د شیوع حب د حسد او کینې او نورو په شان د قلبیه ؤ اعمالو څخه دی او د وسوسو او خواطرو په شان نه دی ـ او د قصد له مراتبو څخه نه دی نو ځکه د هغه په مأخوذیت کښې نه ښائي چه اختلاف وکړی شي. فتنبه له.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَاَنَّ اللّٰهَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٠﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې باندې او رحمت مهرباني د ده او (دا نه وی) چه بیشکه الله ښه نرمي کوونکی ښه رحم والا دی (نو رسوا او معذب شوی به وی په دنیا کښې)

تفسیر: یعنې دغه غټ دروغ خو داسې ترلې او خواره شوی ؤ چه نه ؤ معلوم چه څومره کسان له هغه ځنې جاریدل. لیکن الله تعالیٰ محض پخپل فضل ـ رحمت ـ شفقت او مهرباني له تاسې ځنې د تائبینو توبه قبوله کړه ـ او پر ځینو ئې شرعي حد جاري کړ ـ او پاک ئې وگرځول ـ او هغه ته ئې چه زیات خبیث ؤ یو ډول (طریقه) مهلت ورکړ او په آخرت به جزا وررسیږي.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ؕ وَمَنْ يَّتَّبِعْ خُطُوٰتِ
الشَّيْطٰنِ فَاِنَّهٗ يَاْمُرُ بِالْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ؕ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهٗ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِّنْ اَحَدٍ اَبَدًا ۙ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ
وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) متابعت مه کوئ د گامونو د شیطان او هر چا چه متابعت وکړ د گامونو د شیطان نو بیشکه دغه شیطان امر کوی (تابع خپل ته) په فحشاء ډیرو بدو قبیحو کارونو او په

منکر نامشروعو بدو خبرو او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسی او رحمت
د ده نو نه به وئ پاک کړی له (معصیت د افک څخه الله) تاسی هیڅوک
هیڅکله ولیکن الله پاکوی (په قبول د توبې سره له معاصیو) هر هغه څوک
چه اراده وفرمائی (د پاکی ئی) او الله ښه آوریدونکی (د اقوالو) ښه عالم دی
(په نیاتو).

تفسیر: یعنی د شیطان له چالونو او پلمو (تدبیرونو) څخه هوښیار اوسئ! نه ښائی چه د
مسلمان کار داسی وی چه شیاطین الجن والانس سره قدم په قدم یو ځای لاړ شی ـ د هغو
ملعونانو د تولنی مقصود خو هم دا دی چه خلقو ته د بی حیائی او رسوائی په طرف دعوت او
بلنه ورکړی نو تاسی ولی په رنو سترګو عمداً د هغوی پر خبرو غولیږئ؟ وګورئ چه شیطان لږ
څه تحریک او ډکه ورکړی ـ دومره لوی شورماشور او هنګامه پورته کوی ـ او ډیر سم ساده
مسلمانان په اشتباه سره د هغه پر قدمونو روانیږی. حال دا چه شیطان خو د ګردو (تولو) ګمراه
کول غواړی او یو تن هم نه پریږدی چه پر سمه لیاره لاړ شی ـ دا خو د الله تعالیٰ فضل او د ده
رحمت دی چه دی د خپلو مخلصو بندګانو لاس نیونه کوی او ډیر زیات کسان ئی د شیطان له
شرورو څخه محفوظ ساتی او ځینو ته وروسته له ابتلاء د توبې ایستلو توفیق ور په برخه او اصلاح
کوی ئی دغه خبره د هم هغه واحد الله جل وعلا په اختیار کښی ده ـ او هم هغه پخپل محیط
علم او کامل حکمت سره پوهیږی چه کوم یو بنده د اصلاح قابل دی؟ او د کوم یوه توبه ښائی
قبوله کړه شی ـ الله تعالیٰ د ګردو (تولو) توبه او نور آوری ـ او د دوی د قلبی کیفیاتو څخه
پوره واقف او باخبر دی.

وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنكُمْ وَالسَّعَةِ أَن يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا ۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢﴾

او قسم دی نه کوی خاوندان د فضل (په دین کښی) له تاسی او (خاوندان)
د فراخی (او مالداری ستاسی په دنیا کښی) په دی چه نفقه) به نه ورکوی
خاوندانو د خپلوی او مسکینانو او مهاجرینو ته په لیاره د الله کښی او ښائی
چه عفوه دی وکړی او ښائی چه تری تیر دی شی آیا دوست نه لرئ تاسی دا
چه مغفرت وکړی الله تاسی ته (په سبب د عفوی او صفح د تاسی) او الله ښه
مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: پر حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها باندی په بهتان تړونکیو کښې ځینې مسلمانان هم په ناپوهی سره شامل شوی وو چه له هغوی ځنې یو حضرت مسطح رضی الله تعالیٰ عنه ؤ چه برسیره په دی چه یو مفلس مهاجر ؤ د حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه خوریی یا ترورځی هم کیده ـ او د «افک» د پیښی څخه پخوا حضرت صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه د هغه سره څه امداد او مالی مرسته (مدد) کوله ـ کله چه دغه خبره سره فیصله شوه ـ او د حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها برائت د الله تعالیٰ له طرفه نازل شو ـ نو حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه قسم وکړ چه وروسته له دی نه به مسطح رضی الله تعالیٰ عنه سره هیڅ امداد او کومک ونه کړم ـ ممکن دی چه ځینو نورو اصحابو ته به هم داسی پیښی وریپیښی شوی وی نو په دغه تقریب دا آیت نازل شو ـ یعنی له تاسی ځینی هغو کسانو ته چه الله تعالیٰ دینی کرامت او مشرتوب یا دنیائی وسعت او مالداری ورکړی ده دوی ته نه ښائی چه داسی قسمونه وخوری او ښائی چه د دوی همت ډیر لوی او اخلاق ئی لوړ او عالی وی ـ نو میړانه (بهادری) او ځلمیتوب په دی کښې دی چه د بدی بدل په نیکی سره ورکړ شی.

د محتاجو خپلوانو او د الله دپاره د خپل وطن پریښودونکیو د کومک، امداد او مرستی (مدد) څخه لاس اخیستل د میړنو (بهادرانو) او مشرانو کار نه دی ـ که مو قسم خوړلی وی نو نه ښائی چه داسی قسمونه پوره کړئ ـ بلکه د هغو کفاره اداء کړئ! ـ ستاسی له شانه او اوصافو څخه داسی ښائی چه د خطا کارانو له خطاء څخه اغماض وکړئ! او تری تیر شئ که داسی وکړئ نو الله تعالیٰ به ستاسی ګرد (تول) قصور او خطاوی وبښی ـ آیا تاسی له الله تعالیٰ څخه د عفوی او د بښنی هیله (ارزو) او امید نه لرئ؟ـ او که ئی لرئ نو ښائی چه تاسی د هغه د بندګانو سره په هم دغه متوقعه صورت سره موافق معامله او تګ وکړئ! ګواکی په دغه سره د «**تخلق باخلاق الله**» تعلیم وشو.

په احادیثو کښې دی لکه چه ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه دغه آیت واورید ﴿ اَلَا تُحِبُّوْنَ اَنْ یَّغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ ﴾ ـ آیا دغه مو نه خوښیږی چه الله تعالیٰ مو وبښی» نو فوراً ئی وویل ـ «**بلیٰ! یاربنا انا نحب** ـ بیشکه ای ځمونږ پروردګاره! مونږ هرومرو (خامخا) ستا بښنه خوښوو او غواړو ئی»

دا ئی وفرمایل او د مسطح رضی الله تعالیٰ عنه هغه پخوانی کلنګ او امداد ئی بیرته جاری کړ ـ بلکه په ځینو روایاتو کښې راغلی دی چه د پخوا په نسبت ئی دوچند کړ. رضی الله تعالیٰ عنه و ارضاه.

اِنَّ الَّذِیْنَ یَرْمُوْنَ الْمُحْصَنٰتِ الْغٰفِلٰتِ الْمُؤْمِنٰتِ لُعِنُوْا فِی الدُّنْیَا وَالْاٰخِرَةِ ۪ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِیْمٌ ﴿۲۳﴾

بیشکه هغه کسان چه ولی دوی (په نسبت د زناء سره) ښځی پاکی عفیفی ناخبری (له دغو بدو) ایمان راوړونکی (په الله او رسول) لعنت کړی شوی دی په دوی باندی په دنیا کښی او په آخرت کښی او شته دوی ته عذاب ډیر لوی.

تفسیر: په صحیحینو کښی حدیث دی ـ «**اجتنبوا السبع الموبقات الشرک بالله والسحر وقتل النفس التي حرم الله الا بالحق واکل الربوا واکل مال الیتیم والتولی یوم الزحف وقذف المحصنات المؤمنات الغافلات**» له دی نه ظاهریږی چه د محصناتو قذف مطلقاً له مهلکاتو څخه دی بیا په هغه کښی ازواج مطهرات بالخصوص د ام المومنین بیبی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها قذف خو ډیره لویه گناه ده ـ علماؤ تصریح فرمایلی ده چه وروسته د دغو آیاتونو له نزوله هر څوک چه بیبی عائشی صدیقی یا له ازواج المطهرات څخه یو تن متهم کړی هغه کافر او د لوی قرآن مکذب ـ او د اسلام له دائری څخه خارج دی ـ د طبرانی په یوه حدیث کښی داسی راغلی دی «**قذف المحصنة یهدم عمل مائة سنة** پر محصنی باندی تهمت لگول د سلو کلونو عمل ورانوی» (العیاذبالله)

يَّوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾

په هغه ورځ کښی چه شاهدی به ورکړی پر دوی باندی ژبی د دوی او لاسونه د دوی او پښی د دوی پر هغو (افعالو او اقوالو) چه ؤ دوی چه کول به ئی په دنیا کښی.

تفسیر: یعنی مجرم به خپله خوله او ژبه سره د هغو ویل او اظهار نه غواړی مگر د ده ژبه لاسونه ـ پښی به په اذن الله په وینا راشی ـ او له هغو څخه هر عضوه به هر هغه عمل څرگندوی چه د هغو په وسیله شوی وی.

لطیفه: قاذف پخپله په ژبه تهمت لگولی ؤ ـ او د څلورو تنو شاهدانو مطالبه له هغه څخه شوی وه چه هغه ئی پوره نشوه کړی بالمقابل د هغه دلته د پنځو شیانو ذکر وشو ـ ژبه چه د قذف اصلی آله ده او څلور نور لاسونه او پښی چه د هغه پر شرارت باندی شاهدی لولی.

يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾

په دغه ورځ کښی به پوره ورکړی دوی ته الله جزاء د دوی هغه چه حقه لائقه وی او پوه به شی چه. بیشکه الله هم دی دی حق ثابت (په ذات او صفات خپل)

ښکاره ظاهر (په الوهیت او ربوبیت خپل).

تفسیر: هغه ذات چه د یوی ذری اعمال - حساب - کتاب - په ښکاره او واضح دول (طریقه) سره هر سړی ته په صاف صورت سره ښکاروی - او د هغه په دربار کښی هیڅ ظلم او تعدی نه کیږی. دغه مضمون به د قیامت په ورځ گردو (تولو) ته مکشوف او مشهودیږی.

اَلْخَبِيْثٰتُ لِلْخَبِيْثِيْنَ وَالْخَبِيْثُوْنَ لِلْخَبِيْثٰتِ ۚ وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ وَالطَّيِّبُوْنَ لِلطَّيِّبٰتِ ۚ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّءُوْنَ مِمَّا يَقُوْلُوْنَ ؕ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴿٢٦﴾

ناپاکی (ښځی او خبری) دپاره د ناپاکو دی او ناپاکه (خلق) دپاره د ناپاکو (ښځو او خبرو) دی، او پاکی (ښځی او خبری) د پاکو (خلقو) دی او پاک (خلق) دپاره د پاکو (ښځو او خبرو) دی، دغه (پاکان چه ځینی له هغو اهل البیت دی) پاک (بی تعلقه بیزاره) دی له هغو خبرو چه وائی ئی (دروغجنان)، شته دوی ته مغفرت ښښنه او رزق روزی ښه (په جنت کښی).

تفسیر: یعنی بد کاری او چتی (بیکاره) ښځی د بد کارو او چتلو (خرابو) سړیو وړ (قابلی) او لائقی دی هم داسی یو بدکار او گنده سړی د هم دی خبری سره وړ (قابل) او لائق دی چه د هغه تعلق د هم هغه په شان چتلی (خرابی) او بدکاری ښځی سره وی - پاک او ستره او مطهر انسانان له ناپاکانو سره هیڅ تعلق او مطلب نه لری. ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمایلی دی چه د نبی صلی الله علیه وسلم ښځه له سره بدکاره (زانیه) نه وی یعنی الله تعالیٰ د هغه د ناموس حفاظت هم فرمائی - نقله فی (موضح القرآن).

تنبیه: د آیت دغه مطلب خو د شیخ الهند د ترجمی سره سم وشو - مگر د اسلافو د ځینو مفسرینو څخه دغه منقول دی چه د ﴿ اَلْخَبِيْثٰتُ ﴾ او د ﴿ اَلطَّيِّبٰتُ ﴾ څخه دلته ښځی نه دی مرادی - بلکه اقوال او کلمات مراد دی - یعنی خرابی خبری خرابو خلقو سره لائقی او مناسبی دی - او پاکی او صافی خبری پاکو او صافو سړیو سره لازمی او مناسبی دی - متقی - پاک - او صاف نارینه او ښځی له داسی گنده او مردارو تهمتونو څخه پاکی وی - لکه چه وراندی له ﴿ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّءُوْنَ مِمَّا يَقُوْلُوْنَ ﴾ څخه ظاهریږی - یا دی داسی وویلی شی چه خرابی خبری د خرابو له خولو څخه ووځی هغه کسان چه د یوه پاک او متقی او مطهر انسان په نسبت کومه مرداره او خرابه خبره وکړی نو وپوهیږه چه هغه پخپله خبیث او مردار دی یعنی طیب او طاهر او پاک سړی له داسی خبیثو او مردارو او چتلو (خرابو) خبرو څخه بیخی پاک او مبراء دی او هسی خرابی ویناوی د خبثاؤ - پلیتو - چتلو (خرابو) او گنده کسانو کار دی.

﴿ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴾ الآية - شته دوی ته مغفرت او رزق روزی شه په جنت کښی)
یعنی هغوی د دوی په بدو ویلو سره نه بدیږی بلکه هر کله چه دوی پر هغه صبر وکړی نو دغه څیز د هغوی د خطاؤ او تیروتلو او ښویدلو کفاره کیږی ـ او دلته په هره اندازه چه مفسد خلق وغواړی چه هغوی ذلیل او خوار کړی ـ هلته به د هغه په بدل کښی دوی ته عزت او رفعت ور په برخه کیږی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه ننوځئ تاسی (هغو) کورونو ته چه غیر وی له کورونو د تاسی تر هغه پوری چه (اجازه وغواړئ او) سره وغږیږئ (له بهره او اذن واخلئ) او سلام واچوئ پر اهل د دوی دغه (اخبار او استیذان) د تاسی خیر بهتر ډیر غوره دی تاسی ته (له ننوتلو د بی اجازی څخه) ښائی چه پند واخلئ تاسی (په دی سره).

تفسیر: یعنی ماسواء د خپلی خصوصی هستوګنی له کوره د بل چا د هستوګنی په کور کښی هم داسی په خپل سر بی خبره مه ننوځئ! ولی تاسی نه یئ خبر چه هغه ستاسی د ننوتلو په وقت کښی په څه حال کښی دی؟ او څه احوال لری؟ آیا دی په دغه حال کښی د بل چا په ورتګ خوښیږی که خفه کیږی؟ لهٰذا پخوا د ننوتلو څخه ښائی ور ناری کړئ او ځان ته اجازت حاصل کړئ او له ګردو (تولو) نارو څخه بهتره «سلام» اچول دی.
په حدیث کښی راغلی دی چه دری ځلی دی سلام واچوی او د ننوتلو اجازه دی وغواړی که له دری ځلی سلام اچولو سره هم اجازه ور نه کړه شی ـ نو بیرته دی وګرځی.
فی‌الحقیقت دغه داسی ډک له حکمته تعلیم دی که د هغه په تعمیل کښی مؤاظبت وکړ شی ـ نو دغه د میلمه او کوربه دواړو په حق کښی ښه او بهتر دی.
مګر افسوس نن مسلمانان په دغو مفیدو هدایاتو پسی چندان نه ګرځی ولی نور ملل او اقوام هم دغه اصول او آداب له مونږ څخه اخیستی هغه ته ئی ډیره ترقی او توسعه ورکړی ده.
(ربط) د دی سورت له ابتداء څخه تر دی ځایه پوری د زناء او د قذف د احکامو بیان ؤ ـ لکه چه ډیر ځله بی له اجازی د بل په کور کښی ننوتل ـ د هم دغو ممنوعهؤ امورو په طرف مفضی کیدل نو ځکه په دغو آیاتونو کښی ئی د استیذان د مسائلو بیان هم وفرمایه.

فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ ۖ وَإِن قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا ۖ هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾

پس كه چيرى ونه مومئ تاسي په دى كورونو كښې څوک (چه اذن دركړى) پس مه ننه وځئ په دى كورونو كښې تر هغه پورى چه اذن وكړى شى تاسى ته، او كه چيرى وويل شى تاسى ته (عندالاستيذان) چه بيرته وګرځئ پس بيرته وګرځئ تاسى (او د ننوتلو سعى مه كوئ) چه دغه بيرته ګرځيدل ډير غوره (او پاک) دى تاسى ته او الله په هغو كارونو چه كوئ ئى تاسى ښه عالم دى (او جزا ئى دركوى).

تفسير: يعنى كله چه دغه درمعلوم شى چه په هغه كور كښې هيڅوک نشته خو بيا هم د بل چا په كور كښې بى د هغه د مالک او مختار له اجازى مه ننوځئ! ځكه چه د بل په ملكيت كښې بى له اجازى بل هيڅوک د تصرف حق نه لرى. تاسى ته نه دى معلوم چه د بى اجازى ننوتلو څخه به څومره جګړى پيښيږى؟ هو! كه صراحتاً يا دلالتاً اجازت دركړ شى نو بيا هيڅ مضائقه نشته او كه چيرى وويل شى تاسى ته عندالاستيذان چه بيرته وګرځئ پس بيرته وګرځئ تاسى او د ننوتلو سعى مه كوئ! يعنى د داسى ويلو څخه مه خفه كيږئ! ځكه چه ډير اوقات انسانى طبيعت دى ته نه وى مائل چه له چا سره وګورى ـ يا به د بل چا له ملاقاته په دغه وقت كښې حرج وربيښيږى په داسى يوه خبره او كار مشغول وى چه په دغه نه خوښيږى چه بل څوک پرى مطلع شى ـ نو تاسى ته څه ضرورت دربيښ دى چه خامخا به پر هغه بار اچوئ! حال دا چه په دغه شان تكليف او زحمت اړولو سره عموماً د دوستى او خپلوى تعلقات ورانيږى. په هر حال دغه كار چه بيرته وګرځئ تاسى او د ننوتلو سعى او اصرار مه كوئ دغه بيرته ګرځيدل خير بهتر او ډير غوره پاک دى تاسى ته او الله تعالىٰ په هغو كارونو چه كوئ تاسى ښه عالم دى او جزاء ئى دركوى يعنى الله تعالىٰ له ګردو (ټولو) قلبيهؤ او قالبيهؤ اعمالو څخه ښه باخبر دى. څرنګه شى چه كوئ او په هر نيت ئى چه وكړئ حق تعالىٰ به سم د هغه د تناسب سره جزاء دركوى ـ او ده په خپل محيط علم كښې د ګردو (ټولو) امورو رعايت فرمايلى، دغه احكام ئى صادر كړى دى.

لَّيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾

نشته پر تاسی باندی هیڅ ګناه په دی کښی چه ننوځئ (بی له استیذانه) هغو کورونو ته چه نه دی د چا د اوسیدنی په هغه کښی متاع منفعت د تاسی وی او الله ته ښه معلوم دی هغه چه ښکاره کوئ ئی تاسی او هغه چه پټوئ تاسی.

تفسیر: یعنی په هغو عمارتونو کښی چه کوم خاص او معلوم داره سړی هستوګنه نه لری او نه د هغه په ننوتلو او راوتلو کښی څه ممانعت او قیود وی ـ مثلاً مسجد ـ مدرسه خانقاه ـ سرای او مثل ذلک ـ که هلته مو کوم شی وی ـ یا په هغه ځای کښی د څه موعد دپاره اوسیدل غواړئ نو البته هلته پخپل سر تللی او ننوتلی شئ او دلته هیڅ د استیذان ضرورت نشته. د داسی مسائلو تفصیلات ښائی چه په فقهیهؤ کتابونو کښی وکتل شی. او الله تعالیٰ ته معلوم دی هر هغه څه چه ښکاره کوئ ئی تاسی او هر هغه څه چه پټوی ئی تاسی یعنی الله تعالیٰ ستاسی د ګردو (تولو) پټو او ښکارؤ حالاتو په رعایت دغه احکام مشروع کړی دی چه له هغو څخه مقصود د فتنی او فساد ګرد (تول) مداخل بندول دی. مؤمن ته ښائی چه په خپل زړه کښی هم دغه غرض تر نظر لاندی ونیسی او پری عمل وکړی.

قُلْ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ يَغُضُّوْا مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوْا فُرُوْجَهُمْ ذٰلِكَ اَزْكٰى لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا يَصْنَعُوْنَ ﴿۳۰﴾

ووایه (ای محمده!) مؤمنانو ته چه پټی دی کړی دوی سترګی خپلی (له نامحرمو څخه) او ښه ټینګ دی وساتی دوی فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل کښی) دغه (اغماض او حفظ) ډیر پاکیزه (او ګټور) دی دوی ته بیشکه چه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوی ئی (دوی نو ښائی چه تری په ویره اوسی پر هر حرکت او په سکون خپل)

تفسیر: بده کتنه د زناء اول قدم دی ـ له دی نه د لویو لویو فواحشو دروازی پرانستلی کیږی قرآن عظیم عموماً د بدکاری او بی حیائی د انسداد دپاره ړومبی د هم دغه سوری د بندولو توصیه کوی ـ یعنی مسلمان نارینه او ښځی ته حکم ورکړی دی چه د بدو کتلو څخه ځان ساتی! او خپل شهوات پخپل واک (اختیار) او اداره کښی ولری! که یو ځلی بی اراده او ناڅاپه د کوم نارینه نظر پر کومی پردی ښځی ولوید ـ یا د ښځی سترګی پر کوم پردی نارینه ولګیدی نو بیا دی بالاراده او قصداً د هغه پر لوری خپلی سترګی نه اړوی! ځکه چه دغه دوهم ځلی لیدل به د

ده په واک (اختیار) کښې وی ـ او په هغه کښې به معذور نه گڼل کیږی.
که انسان ځان په دی سره عادی کړی چه خپلو پښو ته وگوری او په خپل اختیار او اراده سره د ناجائزو امورو په طرف ونه گوری نو ډیر ژر د ده د نفس تزکیه کیدی شی ـ کله چه اول ځلی ناڅاپه کوم اتفاقی نظر لویږی د شهوت او نفسانی غوښتنی له سببه نه وی نو ځکه حدیث هغه معاف کړی دی ښائی چه دلته په ﴿ مِنۡ أَبۡصَٰرِهِمۡ ﴾ کښې هم «من» ئی تبعیضه اخیستی هم دغه طرف ته ئی اشاره فرمایلی وی. (او ښه تینگ دی وساتی دوی فرجونه سترونه خپل د محرماتو په مقابل کښې) یعنی له حرام کاری ځخه خپل ځانونه وساتی! او خپل ستر او پرده دی د هیچا په مخ کښې نه خلاصوی **«الاعند من اباحه الشارع من الازواج وماملکت ایمانهم»**
(دغه اغماض او حفظ ډیر پاکیزه او گټور دی دوی ته په دنیا او په عقبا کښې بیشکه چه الله تعالیٰ ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوی ئی او په هغه نظر چه کوی ئی په حلال او حرام او هم داسی په استعمال د جوارحو په طاعاتو او په معاصیو) یعنی د سترگو غلا ـ او د زړونو پټی خبری او مخفیهٔ نیاتو ـ احوالو ـ ټول الله تعالیٰ ته معلوم دی ـ لهٰذا انسان ته ښائی چه تل دغه علام الغیوب حاضر او ناظر وگڼی ـ او له بدو افعالو ـ او بدو خیالاتو او بدو کتلو او له هر قسمه بدو چارو ځخه ځان وساتی ـ که نه هغه به ئی سم له خپله علمه سره په سزا رسوی **«مایصنعون»** ځخه غالباً د جاهلیت د زمانی بی‌اعتدالی‌گانی مراد اخیستی دی ـ یعنی هغه بی اعتدالی‌گانی چه پخوا له دی نه مو کولی هغه ټولی الله تعالیٰ ته معلومی دی نو ځکه هغه اوس د خپل رسول په وسیله دغه احکام صادر کړی دی چه ستاسی تزکیه پری وشی.

وَقُل لِّلۡمُؤۡمِنَٰتِ يَغۡضُضۡنَ مِنۡ أَبۡصَٰرِهِنَّ وَيَحۡفَظۡنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبۡدِينَ
زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنۡهَاۖ وَلۡيَضۡرِبۡنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّۖ وَلَا
يُبۡدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوۡ ءَابَآئِهِنَّ أَوۡ ءَابَآءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوۡ
أَبۡنَآئِهِنَّ أَوۡ أَبۡنَآءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوۡ إِخۡوَٰنِهِنَّ أَوۡ بَنِيٓ إِخۡوَٰنِهِنَّ أَوۡ
بَنِيٓ أَخَوَٰتِهِنَّ أَوۡ نِسَآئِهِنَّ أَوۡ مَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُهُنَّ أَوِ ٱلتَّٰبِعِينَ غَيۡرِ
أُوْلِي ٱلۡإِرۡبَةِ مِنَ ٱلرِّجَالِ أَوِ ٱلطِّفۡلِ ٱلَّذِينَ لَمۡ يَظۡهَرُواْ عَلَىٰ
عَوۡرَٰتِ ٱلنِّسَآءِۖ وَلَا يَضۡرِبۡنَ بِأَرۡجُلِهِنَّ لِيُعۡلَمَ مَا يُخۡفِينَ مِن

زِيْنَتِهِنَّ ۗ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

او ووايه (اى محمده) ايماندارو ښځو ته چه پټى دى كړى له (نامحرمو ځخه) سترګى خپلى او ښه تينګ دى وساتى فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل كښى) او نه دى ښكاره‌وى زينت ښايست (او ځاى د ښايست) خپل مګر هغه چه ښكاريږى له دغه (زينت ځخه په وقت د كسب او كار كښى) او ښائى چه وا دى چوى تكرى پوړنى خپل پر ګريوانونو خپلو (چه تتر ئى ښكاره نشى) او نه دى ښكاره‌وى زينت ښايست (او ځاى د ښائست) خپل (هيڅچا ته) مګر دپاره د ميړونو(خاوندانو) خپلو (چه دغه د هغو دى) يا پلرونو (او نيكونو) خپلو، يا پلرونو د ميړونو (خاوندانو) خپلو ته يا ځامنو (او لمسيو) خپلو ته يا ځامنو د ميړونو (خاوندانو) خپلو ته يا ورونو خپلو ته يا ځامنو د ورونو خپلو ته يا ځامنو د خويندو خپلو ته يا ښځو خپلو ته يا هغه چاته چه مالک شوى دى (د هغه) ښى لاسونه د دوى يا هغو تابعانو ته چه نه وى خاوندان د حاجت ښځو ته له سړيو نه يا هلكانو هغو ته چه نه وى خبر (دوى) پر اسرارو د ښځو او نه دى وهى (دا ښځى) پښى خپلى دپاره د دى چه معلوم كړ شى هغه څيز چه پټوى ئى دوى له زينت ښائست (ګانى) خپلى او راجع شئ توبه وباسى تاسى الله ته ټول اى مؤمنانو! دپاره د دى چه تاسى ښيګنه او خلاصى ومومئ (په دارينو كښى).

تفسير: ښائست او سينګار عرفاً خارجى او كسبى آرائش ته وائى چه هغه له لباس يا زيور او نورو شيانو ځخه حاصليږى ـ د دى احقر په نزد دلته د زينت ترجمه د سنګار په ځاى كه په زيبائش سره وكړه شى ـ نو زيات جامع او مناسب واقع كيږى ځكه چه د زيبائش (ښائست) لفظ هر قسم خلقى او كسبى زينت ته شامل دى ـ اعم له دى چه هغه د جسم خلقى پيدايښت سره متعلق وى يا له پوښاک او نورو خارجى ډول و ډيل ځخه حاصل شوى وى ـ د مطلب خلاصه داسى شوه ښځو ته د خپل هيڅ قسم خلقى يا كسبى ښائست اظهار پرته (علاوه) له خپلو هغو محارمو ځخه چه ئى ذكر وروسته راځى د بل هيچا په مخ كښى جائز نه دى. هو! د هومره اندازى ښائست ظهور چه ضرورى دى ـ او د هغه ستر او اخفاء په سبب د عدم قدرت يا ضرورت نشى ممكن كيدى نو مجبوراً يا ضرورتاً د هغه په اظهار كښى دومره مضائقه نشته (مشروط په دى چه د فتنى خوف نه وى)

له احاديثو او آثارو څخه ثابتيږي چه مخ کفين (ورغوی) په ﴿ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ﴾ کښې داخل دی ځکه چه ډير ديني او دنيوي ضروريات د هغو په اظهار دوی مجبوروي ـ که د هغوی د استتار حکم مطلقاً ورکړ شي نو ښځو ته به کاروبار کښې سخت ربړونه (زحمتونه) او تکاليف وروړاندی کيږي. برسيره په دی فقهاؤ قدمين (تلی) هم پر هم دغو قياس کړی دی. لکه چه دغه اعضا مستثنیٰ شول نو د هغو متعلقات مثلاً ګوتمی ـ ګوتکی ـ نکريځی ـ رانجه ـ او نور هم ښائی په استثناء کښې داخل ومنلی شي ليکن واضح دی وی چه په ﴿ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ﴾ سره صرف ښځو ته د عندالضرورت د هغو اعضاؤ په اظهار کښې اجازه ورکړی شوی ده ـ نامحرمو سړيو ته له سره اجازه نشته چه دوی دی خامخا دغو ښځو ته وګوری ـ يا له هغوی سره سترګی په سترګو شي يا د دوی د اعضاؤ سيل وکړی ـ ښائی د دغه اجازی څخه پخوا د هم دی لامله (له وجی) الله تعالیٰ مؤمنانو ته د غض‌البصر او د سترګو د پټولو حکم اوروليی وی معلوم شو چه د يوه خوا د کوم عضوی د اظهار اجازه دغه نه لازمه وی چه بل طرف ته د هغه کتل هم جائز وی. نارينه چه په ستر له سره مأمور نه دی مګر د پاس آيات په اساس د ښځو له نظره مستور دی ـ يعنی ښځی لدينه ممنوع دی چه نارينهؤ ته وګوری. ښائی چه په ياد ئی ولرو چه په دغه آيت کښې محض د ستر د مسئلی بيان شوی دی يعنی له دی نه قطع نظر چه ښځه په کور کښې وی که د باندی؟ د ښځی د بدن کومه برخه د چا په مخ کښې او په کومو حالاتو کښې ښکارول جائز دی؟ پاتی شوه د «حجاب» مسئله ـ يعنی شريعت په کومو حالاتو کښې ښځو ته له کور څخه د باندی وتلو اجازه ورکړی ده؟ او د سير او د سياحت صلاحيت حکم دوی ته شته؟ که نه؟ دلته د هغه د تذکر ځای نشته د هغه څه تفصيل ان شاء الله د «احزاب» په سورت کښې راځی. مونږ چه د فتنی د خوف د نفی کوم شرط لګولی دی هغه د نورو دلائلو او شرعيهؤ قواعدو څخه مأخوذ دی چه په اول تأمل او مراجعت له نصوصو څخه موندلی کيږي. د بدن په خلقی ښائست کښې له ګردو (تولو) څخه ډير ښکاره شي د تی اوچتوالی دی، د هغه د مزيد تستر دپاره ئی په خاص ډول (طريقه) سره تاکيد وفرمايه ـ او د جاهليت د رسم د امحاء طريقه ئی هم راوښوده. په جاهليت کښې به ښځو تکری (څادرونه) پخپل سر اچول او د هغه دواړه څندی (غاړی) به ئی بيرته پخپلی شا غورځولی ـ او په دی ډوله د تی هيئت به څرګند پاتی کيده دغه ګواکی د ښائست يوه مظاهره وه. لوی قرآن دغه راوښوده چه ښائی تکرئ (څادر) په سر واچولی شي او د هغه څندی (غاړی) دی تر زنی لاندی تيری شي څو د ښځو غاړه او تی او غوږونه پری په ښه ډول (طريقه) پټ شي.

﴿ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ ﴾ الآية ـ او نه د ښکاروی ښځی زينت خپل هيچا ته مګر دپاره د ميرونو (خاوندانو) خپلو چه دغه د هغوی دی يا پلرونو او نيکونو خپلو يا پلرونو د ميرونو (خاوندانو) خپلو ته يا ځامنو او لمسيو خپلو ته د تره او ماما حکم هم داسی دی ـ په دغو محارمو کښې هم د مراتبو فرق شته مثلاً هغه زينت او ښائست چه دا ئی د خپل ميره (خاوند) په مخ کښې ظاهرولی شي هغه د نورو محرمو په مخ کښې نشی څرګندولی ـ د زينت څرګندول څو درجی لری

چه د هغه تفاصیل په لویو تفاسیرو او په فقهیهؤ کتابونو کښې ښائی ولوست شی. دلته یوائحې هم دغومره ښوونه شوی ده. هومره د تستر اهتمام چه له پردیو څخه کاوه شی له محارمو څخه نه کیږی. او داسی مطلب نه دی چه هر یو عضو دی د دوی په مخ کښې بربنډ او ښکارولی شی.
﴿ أَوْ نِسَآئِهِنَّ ﴾ ـ او نه ښکاروی ښځی زینت خپل هیچا ته مگر ښځو خپلو ته) یعنی هغی ښځی ته چه د دی سره ناسته ولاړه لری ـ په دی شرط سره چه ښه اخلاق ولری ـ او د بد اخلاقو ښځو په مخ کښې نه. او د ډیرو اسلافو په نزد له دی نه مسلمانی اصیلی ښځی مرادی دی. ځکه چه کافره ښځه د اجنبی سری حکم لری.
﴿ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ ﴾ ـ او نه ښکاروی ښځی زینت خپل هیچا ته مگر هغه چاته چه مالک شوی وی د هغه ښی لاسونه د دوی). یعنی ستاسی وینځی وی او د ځینو اسلافو په نزد مملوک مریی هم په دی کښې داخل دی او د قرآن ظاهر هم د هغه تائید کوی لیکن د جمهورو ائمه ؤ او اسلافو مذهب داسی نه دی.
﴿ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ ﴾ ـ او نه ښکاروی ښځی زینت خپل هیچا ته مگر هغو تابعینو ته چه نه وی خاوندان د حاجت ښځو ته له سړیو) یعنی نوکر او هغه خدمتگار چه له خپله کار سره کار لری او له سره دی وزگار نه وی چه دی خوا او هغی خوا ته وگوری ـ او پخپل چاړو جوړو او دوډی پخولو او نورو کورنیو چارو کښې بوخت او لگیا وی شوخ ـ شغب ـ سپین سترگی او ارمونی نه وی یا داسی فاترالعقل ـ بی سد ـ پاگل وی چه حواس ئی په خپل ځای نه وی پاتی او محض په خوړلو او څښلو کښې له کورنی سره شریک او مل وی.
(او نه د ښکاروی ښځی زینت خپل هیچا ته مگر هغو هلکانو ته چه خبر نه وی دوی پر اسرارو د ښځو) یعنی هغه هلکان چه تراوسه پوری دوی له نسوانی سرائرو څخه لا نه دی خبر او د هغو د پوهیدلو تمیز یی لا نه دی پیدا کړی او نه نفسانی جذبات لری.
﴿ وَلَا يَضْرِبْنَ ﴾ ـ او نه دی وهی دا ښځی پښی خپلی لپاره د دی چه معلوم کړ شی هغه څیز چه پته وی ئی دوی له زینت خپل یعنی ښائی چه د دوی هیئت او وضعیت ـ ناسته ولاړه داسی نه وی چه د گانو (کالو) او زیوراتو غږ د پردیو توجه او میلان ځان ته ورکش کړی او دیر ځلی داسی غږ او حرکات او سکنات د مخ او نورو د لیدلو څخه زیات د نفسانی جذباتو داعی او محرک واقع کیدی شی.
﴿ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا ﴾ ـ او راجع شئ توبه وباسئ تاسی الله ته تول ای مؤمنانو لپاره د دی چه تاسی ښیگنه (فلاح) او خلاصی ومومئ په دارینو کښې یعنی پخوا له دی نه هر څه حرکات چه شوی دی له هغو څخه توبه وباسئ! وروسته له دی نه هر نارینه او ښځی ته لازم دی چه د الله تعالیٰ څخه وویریږی او پخپلو گردو (تولو) حرکاتو او سکناتو ـ اوضاعو او افعالو ـ اقوالو کښې د انابت او تقویٰ لپاره غوره کړی چه په دغه کښې د دواړو دارینو ښیگنه (فائده) او بری او کامیابی دی.

وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ

او په نکاح کوئ (ای اولیاؤ) هغه بی میړونو (خاوندانو) ښځی او بی ښځو سړی له تاسی

تفسیر: پاس د استیذان ـ غض البصر ـ ستر او نورو بیان وشو څو د هغو په وسیله د بی حیائی او بدکاری ـ انسداد او مخه ونیوله شی په دغه آیت کښی دا حکم ورکوی چه د هغو کسانو نکاح چه تراوسه نه ده ترلی شوی ـ یا وروسته د نکاح ترلو څخه بیرته کونډ شوی وی نو په مناسبه موقع کښی دی بیا د هغوی نکاح سره وترله شی! په حدیث کښی نبی علیه افضل الصلوٰة والتسلیم فرمایلی دی «ای علی! په دری کارونو کښی ځنډ (ایسارتیا) مه کوه! د فرض لمانځه وقت چه راشی جنازه چه حاضره شی ـ او کونده ښځه چه کله ئی سیال پیدا شی.»
هغه اشخاص او اقوام چه عمداً د خپلو کونډو او رنډو په نکاح کښی تکاسل تساهل، او تعطیل کوی یا د داسی خبرو د آوریدلو څخه بد وړی ښه دی وپوهیږی چه هغوی پخپل دغه وضعیت کښی گناهگاران دی او ښائی چه ژر تر ژره دی توبه وباسی او د هغوی په نکاح کښی دی تلوار او مسارعت وکړی.

وَالصَّٰلِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ ۚ

او صالحان نیکان له مریو خپلو او له وینځو خپلو

تفسیر: یعنی که مریی او وینځی د دغی خبری وړ (قابل) او لایق وگنی چه د زوجیت حقوق اداء کولی شی او د نکاح کولو لامله (له وجی) نه مغروریږی او ستاسی له کار او خدمت څخه لاس نه وباسی نو د دوی نکاح هم وتړئ!.

إِن يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾

که چیری وی (دغه مذکورین) فقیران ناداران نو غنیان به کړی دوی الله له فضله خپله او الله کشائش والا ښه عالم دی.

تفسیر: ځینی خلق د دی لامله (له وجی) متردد وی او وراندی وروسته کوی چه وروسته له نکاح به د ښځی او د وړو بار څوک په خپلو اوږو اخلی؟ دلته الله تعالیٰ دوی پوهولی دی چه د هسی موهومو خطراتو لامله (له وجی) تاسی د نکاح څخه مه په شخنگ کیږئ! ستاسی او ستاسی د ښځو

د وورکیو رزق روزی د الله تعالیٰ په قدرت کښې ده ـ تاسو ته دغه خبره نه ده معلومه. چه د هغوی له قسمته الله تعالیٰ ستاسی په رزق او روزی کښې څه ارتوالی او کشائش پیدا کړی. نه مجرد کونډ (لونډ) پاتې کیدل د غناء موجب دی او نه له نکاح ترلو سره فقر او افلاس مستلزم دی. دغه ګردی (تولی) خبری د الله په اراده او مشیت پوری ترلی دی. لکه چه د «التوبه» په (٤) رکوع کښې ئی داسی فرمایلی دی ﴿ وَ إِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَآءَ ﴾

او د ظاهری اسباب په اعتبار هم دغه څیز معقول دی چه د نکاح کولو یا د نکاح ارادی لرلو په وسیله پر انسان بار لوېږی او دی د تجرد د زمانی څخه په زیاتی ګټی (فائدی) پسی ګرځی او خپلی فائدی پسی هڅه کوی او سره له سعی او عمل او جد او جهد لاس او پښی خوځوی د بله طرفه کله چه سړی د ښځی څیښتن(خاوند) شی نو د ده ښځه او وروسته اولاد هم د ده سره د ژوندانه په چارو کښې مرستی (مدد) کوی ـ او برسیره په دی د خسرګنۍ د کورنی مرسته (مدد) او امداد هم ورسره ملګری کیږی. په هر حال د روزی تنګی یا فراخی په نکاح او تجرد پوری له سره نه ده موقوفه بیا نو نه ښایی چه دغه خیال د نکاح سد او مانع وګرځی. او الله تعالیٰ کشائش والا ښه عالم دی یعنی د هر چا په حق کښې چه مناسب وګڼی نو د هغه په روزی کښې وسعت او ارتوالی کوی.

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتّٰى يُغْنِيَهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ

او ښائی چه ځان دی وساتی هغه کسان چه نه مومی دوی (سامان اسباب د) نکاح تر هغه پوری چه غنیان کړی دوی الله له فضله خپله

تفسیر: یعنی هغه چه اوس دومره مقدور هم نه لری چه له کومی ښځی سره خپله نکاح وترلی شی نو تر هغه پوری چه الله تعالیٰ ده ته مقدور ورکړی ښائی چه د خپل نفس اداره ښه وکړی ـ او تر انضباط لاندی ئی راولی ـ او زیار (کوشش) وکړی چه عفیف پاتی شی. دغه خبره هیڅ بعیده نه ده چه د هم هغه عفت او ضبط النفس په برکت دی الله تعالیٰ غنی وګرځوی او د نکاح ډیر ښه مواقع ورمهیاء کړی.

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتٰبَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ۖ وَّآتُوهُمْ مِّنْ مَّالِ اللهِ الَّذِيٓ آتٰكُمْ ۚ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيٰتِكُمْ عَلَى الْبِغَآءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيٰوةِ

الدُّنْيَا ۚ وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾

او هغه کسان چه غواړی مکاتب والی له هغو (وينځو مريو) چه مالکان شوی دی د هغو ښی لاسونه ستاسی نو مکاتبان کړئ دوی که چيری پيژانده تاسی په دوی کښی خير او ورکوئ دوی ته له ځينو مالونو د الله هغه چه درکړی ئی دی تاسی ته، او مه مجبوروئ تاسی وينځی خپلی په زناء (او بدو کارونو) که چيری اراده لری دوی د ځان پاک ساتلو دپاره د دی چه طلب کوئ تاسی (په دغه اکراه سره) مال د ژوندون لږ خسيس (چه هغه باړه د زنا او وړوکی دی) او هر هغه چه زور ئی وکړ په دوی پس بيشکه الله وروسته له زور د مالکانو پر دوی ډير ښبونکی ښه رحم والا دی.

تفسير: يعنی که د چا مريی او وينځی ووائی يا د زيات توثيق دپاره خپله دغه وينا وليکی چه «زه به په دومره مدت کښی دومره مال درته وګټم او در به ئی کړم څو ته می آزاد او خپلواک کړی» نو مالک ته لازم دی چه دغه ومنی او داسی يو تعهد ليک وروليکی دغسی معاملی ته مکاتبه وائی او دغه د مريو د آزادولو يو ځان ته صورت دی ليکن مالکانو ته ښائی چه دغه خبره هلته قبوله کړی چه دی په واقعی ډول (طريقه) سره وپوهيږی چه آزادی د دغه مريی يا وينځی دپاره ښه ده - او وروسته د رقيت د قيد د وتلو څخه غلا - يا زناء - يا د نورو بدو افعالو نه مرتکب کيږی - او خوشی چتی (بيکاره) او چپوله (فضول) هر چيری نه ګرځی - که دغسی دادينه (سکون) او اطمينان ورته پيدا شی نو بيشکه ښائی چه ده ته د آزادی موقع ورکړه شی څو دی آزاد شی او د خپلی فلاح او بهبودی دپاره ښه ترقی او پرمخ تګ وکړی شی - که چيری خپله نکاح تړی نو په خپل واک (اختيار) دی وتړی او د رقيت لامله (له وجی) دی ميدان پری تنګ نه وی.

﴿ وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ ﴾ - او ورکوئ دوی ته له ځينو مالونو د الله هغه چه درکړی ئی دی تاسی ته) دغه ئی دولتمنو اغنياؤ مسلمانانو ته فرمايلی دی چه د داسی مکاتبانو مريو يا وينځو سره مالی امداد وکړئ چه د زکوٰة له وجوهو څخه وی که د نورو عامو صدقاتو او خيراتونو او نورو څخه وی څو دوی ژر تر ژره د خپلو آزاديو او خپلواکيو مالکان شی او که مالک د کتابت د بدل کومه برخه ورمعافه کړی نو دغه به ډير لوی امداد وی.

تنبيه: د زکوٰة په مصارفو کښی يو مصرف چه د ﴿ فِي الرِّقَابِ ﴾ په نامه ايښی شوی دی هغه د هم دغو مريانو او د وينځو د آزادلو پنګه ده د راشدهؤ خلفاؤ په زمانه کښی له داسی مريانو سره له بيت المال څخه امداد او مرستی (مدد) کيدلی.

﴿ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ ﴾ الآية - او مه مجبوروئ تاسی وينځی خپلی په زناء او بدو کارونو که چيری اراده لری دوی د ځان پاک ساتلو دپاره د دی چه طلب کوئ تاسی په دغه اکراه سره مال

د ژوندون لږ خسیس.) په جاهلیت کښې به ځینو خلقو پر خپلو وینځو د زنا او بدکارۍ کسب کاوه له عبد الله بن ابی رئیس‌المنافقین سره څو داسې وینځې وې چه پر هغو به ئې د هم دغې زنا او بدکارۍ کسب کاوه ـ او په دغه وسیله به یې روپۍ ګټلې چه له دوی څخه ځینې ځینې وینځې مسلمانانې شوې او د دغه شنیع فعل د کولو څخه ئې انکار وکړ ـ نو ځکه هغه ملعون د دوی په وهلو او تکولو لاس پورې کړ ـ دغه آیت په هم دغه مورد کښې نازل شو ـ او د دغه شان نزول د رعایت د مزید تقبیح دپاره ئې د ﴿ اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا ﴾ او د ﴿ لِتَبْتَغُوْا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ﴾ قیود زیات کړل که نه پر وینځو باندې د بدکارۍ اجراء په هر حال حرامه ده او دغسې ګته (فائده) چه په دغه وسیله په لاس راځي په هر اسم او رسم چه وي بیخي حرامه او ناپاکه ده اعم له دې چه دغه بدکاري دوی په خپله رضاء او رغبت سره وکړي یا محض د دغې دنیوي حقیرې فائدې دپاره په جبر او اکراه سره پر دوی اجراء کیږي نو په دغه وروستنۍ صورت کښې د هغه ګناه او وبال شدید او انتهائي وقاحت لري او د لوئي بې شرمۍ دلیل دی.
یعنې زنا داسې بد عمل دی چه د جبر او اکراه څخه وروسته هم بد او خراب وي ـ لیکن الله تعالیٰ محض په خپل فضل او رحمت سره د مکرهه بیچاره‌ګۍ او ناتوانۍ ته کتلي ـ عفو کوي ئې او په هر صورت پر مکره (په زور کوونکي) باندې به سخت عذاب وي او پر مکرهه (چه پرې زور شوی وي) رحم به وکړ شي.

وَلَقَدْ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ وَّمَثَلًا مِّنَ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿٣٤﴾

او خامخا په تحقیق نازل کړي دي مونږ تاسو ته آیتونه ښکاره کوونکي (د حلالو او د حرامو د حدودو او د احکامو) او مثل (عجیب چه د عجیبه قسمه ؤ امثله دي) د هغو کسانو چه تیر شوي دي پخوا له تاسې او نازل کړي دي مونږ موعظه پند دپاره د متقیانو پرهیزګارانو.

تفسیر: یعنې په قرآن کښې ګرد (ټول) نصائح ـ احکام او د تیرو اقوامو عبرتناکه واقعات بیان شوي دي څو د پاک الله څخه ویریدونکي انسانان هغه واوري او ترې پند او نصیحت او عبرت واخلي او خپل انجام او عاقبت ته فکر وکړي. یا مثلاً له ﴿ مِّنَ الَّذِيْنَ خَلَوْا ﴾ څخه دغه مراد دی چه پر پخوانیو امتونو هم داسې حدود او احکام جاري کړي شوي وو چه په دغه سورت کښې مذکور دي او ځینې پیښې هم د هم دغه (افک) د پیښې په شان وروراندې شوي دي چه په دغه سورت کښې بیان کړي شوي دي پس هم هغه شان چه الله تعالیٰ د حضرت مریمې صدیقې رضی الله تعالیٰ عنها او حضرت یوسف صدیق علیه السلام د دښمنانو بهتان باطل او د دوی برائت ئې

ظاهر کړ د حضرت بی‌بی عایشې صدیقې بنت الصدیق رضی الله تعالیٰ عنهما برائت او لوئی ئې هم ښکاره کړه ـ چه تر قیام د قیامت پورې د صادقینو او صالحینو په زړونو کښې یې نقش‌فی‌الحجر کړ ـ او د دروغجنانو دښمنانو مخونه ئې تور کړل.

اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ مَثَلُ نُوْرِهٖ كَمِشْكٰوةٍ فِيْهَا مِصْبَاحٌ ؕ اَلْمِصْبَاحُ فِیْ زُجَاجَةٍ ؕ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّیٌّ یُّوْقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُّبٰرَكَةٍ زَیْتُوْنَةٍ لَّا شَرْقِیَّةٍ وَّلَا غَرْبِیَّةٍ ۙ یَّكَادُ زَیْتُهَا یُضِیْٓءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ؕ نُوْرٌ عَلٰی نُوْرٍ ؕ یَهْدِی اللّٰهُ لِنُوْرِهٖ مَنْ یَّشَآءُ ؕ وَیَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمٌ ﴿۳۵﴾

الله (مالک د) نور د آسمانونو او ځمکې دی مثل صفت د نور د ده (داسې دی) لکه (رونه) طاقچه چه په هغې کښې یوه بله ډیوه وی دغه بله ډیوه په قندیل د (شیشه) کښې وی، دغه قندیل (ښیښه په سبب د هغې رڼا (رڼرا) چه پکښې ده) ګواکې یو ستوری دی روڼ ځلیدونکې چه بلوه شی (دا یوه چراغ په اول کښې) له تیلو د ونې برکتناکې د زیتون چه نه مشرق طرفته وی او نه مغرب طرف ته نژدې دی تیل د دې چه رڼا (رڼرا) وکړی (له خپله ځانه له ډیرې صفائې) او اګر که نه وی رسیدلې دی ته اور (دغه) رڼا (رڼرا) د ډیوې) پر رڼا (رڼرا) (د صافو تیلو ده) لیاره ښیی الله نور خپل ته هغه چاته چه اراده وفرمائی او بیانوی الله مثالونه خلقو ته(او په معقولاتو ئې پوهوی د محسوساتو په وسیله) او الله پر هر څیز ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د ځمکې او د آسمان رونق او ودانی د الله تعالیٰ له جانبه ده. که الله تعالیٰ مدد ونه کړی نو ګرد (تول) به سره ورانیږی. (موضح القرآن) ګردو (تولو) مخلوقاتو ته د وجود نور او رڼا (رڼرا) د الله له طرفه ورکړی شوی ده. په لمر ـ سپوږمی ـ ستوری ـ پرښتو ـ انبیاؤ او په اولیاؤ هغه ظاهری او باطنی رڼا چه شته د هم هغه منبع‌الانواره څخه مستفاده ده ـ او د هدایت هغه انوار او پلوشې چه هر چاته رسیږی ـ د هم هغه رفیع دربار څخه رسیږی ـ تمام علویات او سفلیات د الله تعالیٰ له تکوینیه‌ؤ او تنزیلیه‌ؤ آیاتونو څخه منور دی ـ د حسن او جمال ـ یا د

خوبي او كمال كومه وړانګه (پلوشه) چه هر چيرى بريښي ـ هغه د هم ده له بركته منوره ده ـ او د هغه د مبارك ذات د جمال او كمال يوه پلوشه ده ـ د «ابن اسحٰق» په سيرت كښي راغلي دي! كله چه په (طائف) كښي خلقو رسول اكرم صلى الله عليه وسلم وربړاوه (تكليف كړو) نو د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر ژبه دغه دعاء وه «اعوذ بنور وجهك الذى اشرقت له الظلمات وصلح عليه امر الدنيا والآخرة ان يحل بى غضبك او ينزل بى سخطك لك العتبىٰ حتىٰ ترضى ولا حول ولا قوة الا بالله» د شپي په تياره كښي به دوى خپل رب ته داسي دعاء كوله «**انت نورالسمٰوٰت والارض**» او په خپلو غوږونو ـ سترګو ـ زړه ـ هره هره عضو ـ بلكه په هر ويښته سره به دى د الله تعالىٰ د نور او رڼاى په طلب كښي ؤ ـ او په آخره ئى د خلاصى په دول (طريقه) داسي فرمايل «**واجعل لى نوراً**» يا «**واعظم لى نوراً**» يا «**واجعلنى نوراً**» يعنى ځما نور لا زيات كړه! بلكه بيخي له ما څخه نور او رڼا (رڼرا) جوړه كړه! په حديث كښي راغلي دي «ان الله خلق خلقه فى ظلمة ثم القىٰ عليهم من نوره فمن اصابه من نوره يومئذ اهتدى ومناخطأه ضل (فتح البارى د ٦ ج ٤٣٠ مخ) يعنى هر هغه چاته چه په هغه وقت كښي د الله تعالىٰ له نوره (توفيقه) برخه وررسيده هغه هدايت وموند ـ او هر هغه چه له هغه څخه بى برخي شو ګمراه پاتي شو.

واضح دي وى هم هغسي چه د الله تعالىٰ نور صفات مثلاً سمع ـ بصر او د نورو كوم كيفيت نشي بياموندى هم داسي د نور او رڼا (رڼرا) صفت هم د ممكناتو په نور نشي قياس كيدى. د دغى مسئلى د تفصيل دپاره د «امام غزالى » د «مشكوٰة الانوار» رساله وګورئ!

هسي خو د الله تعالىٰ په نور سره ګردو (ټولو) موجوداتو ښائست موندلى دى، مهتدينو مؤمنينو ته د الله تعالىٰ له نور څخه د هدايت او عرفان هم هغه خصوصي برخه وررسيږى. د هغه مثال داسي وګڼئ چه د قانت مؤمن جسم د يوى طاقچي په شان دى چه د هغى طاقچي په منځ كښي يو ستورى د ځليدونكى ښيښي (قنديل) په شان ايښي وى ـ دغه ښيښه د ده زړه شو چه د هغه تعلق له پاس عالم سره دى. په دغه ښيښه (قنديل) كښي د معرفت او هدايت ډيوه لګيږى ـ او رونه ځليږى ـ دغه رڼا (رڼرا) د داسي صافو او شفافو او لطيفو تيلو څخه حاصليږى چه له يوى مباركي ونه (خوونه يعني زيتون) څخه ايستلي او راغلي دى او زيتون هم په داسي يو ځاى كښي واقع دى چه د هيڅ پلوه له لمر څخه پټ او په حجاب كښي نه دى ـ نه مشرق كښي دى او نه مغرب كښي دى بلكه په يوه خلاص ـ ارت ډاګ ميدان كښي ولاړ دى چه پرى د صبا او بيګا د دواړو وقتونو لمر لګيږى لكه چه له تجاربو څخه معلوم شوى دى چه د داسي زيتون تيل لا لطيف او صاف وى الغرض د ده تيل دومره صاف او ځليدونكى دى چه بى له اوره په خپل سر له ورا رونه ښكارى او داسي بريښي چه پخپله به لګيږى او رڼا (رڼرا) به كوى.

دغه تيل ځما په نزد هغه حسن‌الاستعداد او د توفيق نور دى چه د مبارك نور له القاء څخه په بدؤ الفطرت كښي مؤمن ته حاصل شوى ؤ لكه چه پاس تير شو او هغسي چه مباركي شجرى ته ئى ﴿ لَّا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ ﴾ فرمايلي وه ـ هغه ربانى نور هم د جهاتو له قيده پاك دى.

خلاصه ئې داسې شوه چه د مؤمن د زړه ښيښه نهايته صافه او پاکه وي ـ او د الله تعالیٰ په توفيق په هغې کښې د حق د قبول داسې يو زبردست استعداد موندل کيږي چه بې له اوره په خپل سر رونه ښکاري ـ او د لګيدلو او رڼا (رڼرا) خورولو دپاره مستعد او تيار دی اوس که لږ څه اور او حرارت ورنږدې شي يعنې د وحې او قرآن تيره رڼا (رڼرا) هغه مس کړی علیالفور د هغه فطري نور مشتعل شي هم دغه ئې «نور علیٰ نور» وفرمايل باقي دغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په قبضه کښې دی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائي دغه رڼا (رڼرا) ئې ور په برخه کوي ـ او هم ده ته ښه معلوم دی چه دغه رڼا (رڼرا) چا ته عنايت وفرمايي؟ او کوم يو ترې محروم کړي؟ د دغو عجيبو او غريبو مثالونو د بيان کولو هم دغه غرض دی چه د استعداد خاوندانو ته د بصيرت يوه رڼا (رڼرا) حاصله شي يواځې په خپله الله تعالیٰ ته د تمثيل مناسب موقع او محل په پوره ډول (طريقه) سره معلوم دی بل چاته له سره دغسې قوت او قدرت نشته چه دغسې موزون او جامع مثال وړاندې کړی شي. وړاندې ئې فرمايلي دي چه هغه رڼا (رڼرا) له دې نه پيدا کيږي چه په هغو مساجدو کښې چه کامل خلق صبا او بيګا عبادت کوي، هلته دي په ښه شان سره خپل فکر او دقت صرف کړي.

تنبيه: مفسرانو د دغې تشبيه تقرير په څو څو ډولو (طريقو) سره کړی دی حضرت شاه صاحب هم په «موضح القرآن» کښې نهايت لطيف او عميق تقرير فرمايلی دی مګر دلته هغه توجيه ليکلې شوې دی چه د دغه بنده په خيال کښې رسيدلې ده. **«وللناس فيما يعشقون مذاهب»** واضح دې وي چه په **«يوقد»** او په ﴿ وَلَوۡ لَمۡ تَمۡسَسۡهُ نَارٌ ﴾ کښې د هغه نار په طرف چه اشاره ده ما په مشبه کښې هلته وحې او قرآن ايښې دی د دې مأخذ هغه فائده ده چه حضرت شاه صاحب پر ﴿ مَثَلُهُمۡ كَمَثَلِ ٱلَّذِي ٱسۡتَوۡقَدَ نَارٗا ﴾ باندې ليکلې ده او د هغه تائيد د صحيحينو په يو حديث سره هم کيږي چه په هغه کښې رسول الله صلی الله عليه وسلم دغه الفاظ فرمايلي دي **«انما مثلي ومثل الناس كرجل استوقد نارا فلما أضاءت ماحوله جعل الفراش وهذه الدواب التي يقعن فيها** ـ الحديث».

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ ٱللَّهُ أَن تُرۡفَعَ

په هغو کورونو (مساجدو) کښې چه اذن حکم کړی دی الله چه پورته دې کړل شي (په بناء سره دغه مساجد يا په تعظيم سره)

تفسير: الله تعالیٰ د هغو کورونو د تعظيم او تطهير حکم ورکړی دی يعنې د هغوی دې خبر واخيست شي! او له هر قسمه ګندګۍ او لغو افعال او اقوالو څخه دې پاک وساتلی شي د مساجدو په تعظيم کښې دغه هم داخل دی کله چه هلته داخل شي د تحية المسجد دوه رکعت نافله دې ولوست شي!.

وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ

او يادوه شي په هغه کښې نوم د دغه (الله)

تفسير: تسبيح، تهليل او د قرآن تلاوت او نور گرد (تول) اذکار په دی کښې شامل دی.

يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿٣٦﴾

تسبيح وائی دغه (لمونځ کوی الله) ته په دغو کورونو کښې په صبا او په بيگا.

تفسير: يعنی په گردو (تولو) مناسبو اوقاتو کښې الله تعالىٰ يادوی. ځينی مفسرين وائی چه له «غدو» څخه د صبا لمونځ مراد دی او په «آصال» کښې باقی څلور واړه لمونځونه داخل دی ځکه چه «اصيل» د لمر له زواله څخه نيولی تر گهيځ (سحر) پوری مودی ته ويل کيږی.

رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ

(داسی) سړی چه نه غافلوی دوی سوداگری او نه بيع پيرودل له ذکره يادہ د الله او له سم قائمولو اداء کولو د لمانځه او له ورکولو د زکوٰة

تفسير: يعنی کاروبار او معاش او دنيوی ژوندون دوی د الله تعالىٰ له ياده او د الله تعالىٰ د احکامو د په ځای راوړلو څخه نه غافلوی مثلاً که ډير لوی سوداگر او بيپار وی که معمولی دکاندار وی دغه دواړه د الله په ياد کښې تل لگيا وی ـ او هيڅ يو شی دوی د الله تعالىٰ له ذکره نه غافلوی د اصحاب الکرام رضوان الله تعالىٰ عليهم اجمعين هم دغه شان ؤ.

په ښکاره کړی اخستل او خرڅول ـ کړی په زړه کښې د مولىٰ خپل يادول

يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾

ویریږی (دوی سره له ذکره او طاعته له عذابه) د هغی ورځی چه آوړی رااوړی مضطرب به وی په هغی ورځی کښی زړونه او سترګی (له ډیری ویری)

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښی به زړه په هغی خبری باندی وپوهیږی چه تر اوسه پوری پری نه پوهیده ـ او سترګی به داسی ویروونکی واقعاتووینی چه له سره ئی پخوا له دی نه نه وی لیدلی ـ په زړونو کښی به کله د نجات توقع پیدا کیږی او کله به د هلاک خوف ـ او سترګی به کله ښی خوا ته وګوری او کله کینی خوا ته او د دی خبری په انتظار کښی به وی چه له کوم لوری به نیول کیږو؟ یا د کوم لوری اعمالنامی څمونږ په لاس کښی راکولی کیږی. (او تسبیح وائی په اخلاص او ویریږی له الله تعالیٰ نه)

لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ ۗ

دپاره د دی چه جزا ورکړی دوی ته الله ډیره غوره جزاء د هغو عملونو چه کړی دی دوی او زیات به کړی (الله) دوی ته له فضله احسانه رحمته خپل

تفسیر: یعنی د هغو ښو کارونو دپاره کوم اجر او صله چه مقرره ده هغه به وررسیږی د الله تعالیٰ له فضله لا څه زیاته هم ورکوله کیږی چه د هغه تفصیل او تعین اوس نشی کیدی.

وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾

او الله رزق روزی ورکوی هر چاته چه اراده وفرمائی (د رزق ورکولو د هغو) بی له حسابه (وافره پریمانه)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیڅ یو شی کمی نشته که جنتیانو ته بیحده او بیحسابه نعماء او آلاء عنایت وفرمائی نو ده ته هیڅ مشکل نه دی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتّٰى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللّٰهَ عِندَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ ۗ وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی عملونه د دوی په شان د سراب دی په هواره ډاګ کښې چه ګمان کوی پر هغه باندی تږی د اوبو تر هغه پوری چه راشی (او ورسیږی هغه شی ته چه د اوبو ګمان ئی پری کړی ؤ) نو ونه مومی دغه سړی هغه چه ګمان د اوبو پری کړی شوی ؤ هیڅ شی او بیا به مومی (عذاب د) الله په نزد (د عمل) خپل پس پوره به ورکړی (الله) ده ته پوره حساب (جزا د عمل د ده) او الله ډیر ژر (اخیستونکی) د حساب دی.

تفسیر: روایت دی چه عتبه بن ربیعه په جاهلیت کښې ډیر عبادت او طلب د دین کاوه بیا چه د اسلام لمر راوخوت دی کافر شو ـ نو په دغه مناسبت دغه پاس آیت نازل شو چه مطلب ئی دغه دی او هغه کسان چه کافران دی هغه عملونه د دوی چه په ظاهر کښې نیک ښکاری لکه د صلة الرحمی پالل یا د مریی آزادول ـ یا د وږی مړول یا دغسی نور خیر خیرات کول ـ نو دغه ګرد (تول) عملونه پشان د هغی ښوری دی چه په هوار میدان کښې ښکاریږی په سخته ګرمی په وقت د نیمی ورځی کښې او داسی بریښی چه تږی سړی پری د اوبو ګمان کوی او په بیره (تلوار) مخامخ وردرومی تر هغه چه ورسیږی هغه ځای ته چه د اوبو ګمان پری شوی ؤ نو بیا نه مومی دی هغه ګمان کړی شوی خپل هیڅ شی الخ. کافران په دوه قسمه دی یو هغه چه په خپل زعم او عقیده سره څه نه څه ښه کارونه هم کوی او داسی ګڼی چه وروسته له مرګه به می په کار راشی ـ حال دا که د ده کوم کار په ظاهره سره ښه هم وی نو د کفر له شأمته عند الله هغه مقبول او معتبر نه دی د دغو غولیدلو کفارو مثال داسی وګڼئ لکه چه په تکنده غرمه کښې په وچه لویه بیدیا کښې یو تږی سړی ته له لری څخه اوبه ښکاره شی او هغه په حقیقت کښې ځلیدونکی شګه (شګی ګل) وی او دغه تږی د ډیری تندی په حالت کښې ورورسیږی که ګوری چه اوبه هلته هیڅ نشته ـ بلکه د موت او هلاک کنده لا ورته مخامخ پرته ده او د حساب او کتاب وقت په سر ورته ولاړ او پاک الله بالذات د ده د ګرد (تول) عمر حساب او کتاب اخلی د هم دغه اضطراب او حسرت په وقت کښې د ده ګرد (تول) حساب یو ځلی الله تعالیٰ تصفیه او خلاصوی ولی چه د حسابونو ژر انجام او سریع اتمام د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښې ډیر آسانه کار دی او په یوه طرفة العین د ګرد (تول) عمر او د ګردو (تولو) خلقو حساب کتاب فیصله او پری کوی دوهم هغه دی چه له سره تر پایه پوری په دنیوی عیشونو او عشرتونو او مزو کښې مغروق او د جهل کفر ـ ظلم او عصیان په ظلماتو کښې غوتی وهی نو د هغوی مثال وړاندی بیان فرمائی د دوی سره د رڼا (رنړا) دومره یوه وړانګه (پلوشه) هم نشته لکه چه هغه پر سرابونو باندی غولیدونکی ته پر نظر راتله دغه خلق په خالصو تیارو کښې او په یوه د پاسه په بل ظلمات کښې بند پراته دی. له هیڅ طرف د رڼا (رنړا) پلوشه یا د روښنی وړانګه (پلوشه) ورته نه رسیږی. نعوذبالله منها.

أَوْ كَظُلُمٰتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَّغْشٰىهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهٖ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهٖ
سَحَابٌ ؕ ظُلُمٰتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ ؕ إِذَآ أَخْرَجَ يَدَهٗ لَمْ يَكَدْ
يَرٰىهَا ؕ وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ لَهٗ نُوْرًا فَمَا لَهٗ مِنْ نُّوْرٍ ﴿٤٠﴾

يا (عملونه د دوى) پشان د هغو تاريكيو دى په بحر ژور كښې چه پټ كړى وى (دغه بحر) لره يو موج د پاسه ئې بل موج وى او د پاسه د دغه (موج) وريځ وى (دغه څلور قسمه) تيارى دى چه ځينى د دوى د پاسه د ځينو نورو دى، كله چه راوباسى (دغه پريوتى په دغو تيارو كښې) لاس خپل نه وى نژدى (دى) چه ووينى دغه (لاس خپل) او هر هغه چه نه وى وركړى الله ده ته نور رڼا (رڼړا) پس نشته ده ته هيڅ نور رڼا (رڼړا)

تفسير: يعنى د سمندر په ژورو كښې (١) پخپله د لوى سيند تياره (٢) د هغه د پاسه د طوفانى هوا او امواجو تپه توره تياره (٣) بيا د هغه څخه برسيره د سختې ويروونكى تكى تورى وريځى تياره (٤) ورسره د تروږمو توره تياره شپه هم فرض كړه شى، نو پر دغو تيارو باندى لا پسى تزئيد كيږى. په دغو تورو تيارو كښى كه دغه واقع په بحر كښې خپل لاس چه اقرب الاعضاء دى پورته كړى ـ او خپلو سترګو ته ئې نژدى راولى نو بيا هم د ډيرو تيارو له سببه به ئې هيڅ شى په نظر نه ورځى چه هغه ته ځمونږ په محاورو كښې داسى وائى چه «سترګو ته سترګى په كار دى» پاس د مؤمنانو په ذكر كښې يى چه «يهدى الله لنوره من يشاء» فرمايلى ؤ دغه جمله د هغې په مقابل كښې ده يعنى هر هغه چاته چه الله تعالىٰ نور او توفيق نه وى وركړى نو هغه ته بل څوك څه رڼا (رڼړا) رسولى شى؟ ـ د هغه استعداد خراب ؤ توفيق ور ونه رسيد او د سيند په ژوره كښې ولويد او د رڼا (رڼړا) ورتلو دروازى ئې پر خپل ځان پسى بندى كړى نو بيا نور او رڼا (رڼړا) له كومى ليارى ورننوځى.
تنبيه: ربالعزت په اعمالو د كفارو پورى دوه مثالونه وتړل په درى اعتباره سره (١) په اعتبار د تخيير چه اى مخاطبه كه دغو اعمالو ته ګورى چه هيڅ فائده او نفع نه لرى نو لكه سراب دى.
(٢) كه دى ته ګورى چه نور او رڼا (رڼړا) د حق او ايمان ورسره مل نه وى نو لكه ظلمات دى.
(٣) كه په اعتبار د تقسيم د مكانينو ورته ګورى نو نظر عقبىٰ ته دا لكه سراب داسى دى او نظر دنيا ته لكه ظلمات داسى دى.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صٰٓفّٰتٍ ؕ

آیا نه وینی ته ای مخاطبه! بیشکه الله چه دی تسبیح وائی ده ته هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (او هر هغه) چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی) او مرغان هم (تسبیح وائی) په دغه حال کښی چه خواره کوونکی وی د وزرو خپلو (په هوا کښی).

تفسیر: ښائی د الوتونکو مرغانو ذکر یی له دی لامله (له وجی) جلا (جدا) فرمایلی وی چه هغوی به په دغو اوقاتو کښی د آسمان او ځمکی په منځ کښی معلق وی او د دوی په دغه شان او کیفیت سره الوتل د الله تعالیٰ د قدرت او قوت او عظمت لوی دلیل دی.

كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُۥ وَتَسْبِيحَهُۥ

هر یوه (له دغو مذکورینو چه دی) په تحقیق معلوم دی (الله) ته لمونځ د هغه او تسبیح د هغه

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر شی ته د هغه د حال سره مناسب د انابت ـ عبودیت ـ اطاعت ـ تسبیح او تهلیل ویل الهام فرمایلی دی چه هغه پر دغه پوهیدلی دی او تل همغه خپله وظیفه بلا ناغه ادا کوی لیکن د افسوس او تعجب مقام دی چه ډیر تش په نامه سره انسانان د غرور او غفلت او د ظلمت او جهالت په دلدل کښی داسی خښ شوی دی چه د حقیقی مالک له یادولو ـ او د عبودیت د وظیفی په ځای راوړلو څخه بیخی بی برخی پاتی دی.
تنبیه: د مخلوقاتو د تسبیح په نسبت د سورت بنی اسرآئیل په (٥) رکوع کښی څه مضمون پخوا له دی نه لیکلی شوی دی ښائی چه هغه هلته ولوست شی. په یو حدیث کښی راغلی دی چه حضرت نوح علیه السلام خپلو ځامنو ته د تسبیح وصیت وفرمایه او وی ویل «**وانهاالصلوٰة الخلق** ـ هم دغه د باقی مخلوقاتو لمونځ دی».

وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾

او الله ته ښه معلوم دی هغه (اعمال هم) چه کوی ئی دوی

تفسیر: یعنی اګر که د دوی په عبادت او بندګی باندی تاسی ونه پوهیږئ لیکن پاک الله ته دغه ګرد (تول) شیان معلوم دی او الله تعالیٰ ته دغه ښه معلوم دی چه هر څوک څه کوی؟

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ﴿۴۲﴾

او خاص الله ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو ځمکو او مافیهما) او (هم خاص) الله ته دی (بیرته ورتله د تولو) .

تفسیر: یعنی څرنګه چه د دوی علم پر ګردو (تولو) محیط دی د ده حکومت هم پر تولو علویاتو او سفلیاتو حاوی دی او د تمامو بیرته ورتګ او رجوع هم د ده په لوری ده.
وروسته له دی نه الله تعالیٰ جل وعلا شانه واعظم برهانه خپلو حاکمانه او قادرانه تصرفاتو داسی بیان فرمائی.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِيْ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهٗ ثُمَّ يَجْعَلُهٗ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ

آیا نه وینی ته (ای مخاطبه) چه بیشکه الله روانوی شړی وریځی (توتی توتی هر طرف ته چه اراده وفرمائی) بیا یوځای والی فرمائی په منځ د دغو (توتو د وریځو) کښی بیا ئی وګرځوی لاندی باندی قط په قط پس وینی به ته ای (انسانه) باران چه وځی له منځه د دی وریځی

تفسیر: یعنی ړومبی د وریځو وړوکی وړوکی توتی پورته کیږی، دغه ګردی (تولی) سره یو ځای کیږی او یوه لویه د وریځی توته تری جوړیږی بیا دغه وریځی داسی ترتیب او ترکیب مومی چه د یوی د پاسه به ځای نیسی او یوه پریړه (غته) طبقه تری متشکله کیږی.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ جِبَالٍ فِيْهَا مِنْۢ بَرَدٍ فَيُصِيْبُ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ
وَيَصْرِفُهٗ عَنْ مَّنْ يَّشَآءُ ۭ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿۴۳﴾

او نازلوی (الله) له (طرفه د) آسمانه له (وریځو یا د ږلیو په شان د) غرونه چه وی په هغو (غرونو) کښی ځینی له ږلی پس رسوی (الله) د ا ږلی هغه چاته چه اراده وفرمائی (د رسونی ئی) او ګرځوی ئی له هر هغه چا څخه چه

اراده ئی وفرمائی (د گرځولو یی) نژدی وی رڼا (رنړا) بریښنا د هغو (برلی) چه بیول وکړی په ابصارو (د ناظرینو او ورک کړی بصارت ئی)

تفسیر: یعنی لکه چه په ځمکه کښی د تیرو (گتو) غرونه دی ځینو اسلافو ویلی دی چه هم داسی په آسمان کښی هم د برلی غرونه دی. شیخ الهند محمود الحسن رحمة الله علیه د دی سره موافقه ترجمه کړی ده لیکن زیاته او راجح او قوی دا ده چه له سماء څخه وریځی مراد شی مطلب ئی داسی شو چه له وریځو څخه چه په کثافت او غلظت کښی د غرونو په شان دی برلی اوروی چه له هغو څخه ډیرو خلقو ته جانی او مالی نقصانات رسیږی او زیات کسان تری محفوظ پاتی کیږی مشهوره ده چه د برلی راش د غوائی په یو ښکر کښی وی او بل ښکر ئی وچ پاتی وی د بریښنا بریښیدل دومره تیره او زیات وی چه سترگی تری بریښی او نژدی وی چه د کتلو قوت ئی ضائع کیږی.

يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِى الْاَبْصَارِ ﴿۴۴﴾

گرځوی الله شپه او ورځ (په تبدیل تزئید تنقیص حرارت برودت ضیاء ظلمت او نورو) بیشکه په دغو (مذکورهٔ شیانو) کښی خامخا عبرت دی خاوندانو د سترگو او بصیرت ته

تفسیر: یعنی د ورځی څخه وروسته شپه او د شپی څخه وروسته ورځ د هم دغه پاک الله په قدرت ځی راځی ـ هم دغه الله تعالیٰ کله ورځی او کله شپی اوږدوی او لندوی او د هغوی تودوالی په یخوالی او یخوالی په تودوالی سره تبدیلوی. نو لا سم دی چه د قدرت د داسی عظیم‌الشان دلائلو او شواهدو د لیدلو څخه انسان بصیرت او عبرت حاصل کړی ـ او د هغه حقیقی مالک الملکوت په طرف د زړه په صدق سره رجوع وکړی چه د ده په قدرت کښی د دغو گردو (تولو) تقلباتو او تصرفاتو زمام او واگی دی.

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِّنْ مَّآءٍ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى بَطْنِهٖ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى رِجْلَيْنِ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰٓى اَرْبَعٍ ؕ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۴۵﴾

او الله پیدا کړی دی هر حیوان چه گرځی (په ځمکه کښی) له اوبو پس

ځینی له هغوی هغه دی چه تګ کوی (خوځیږی) پر نس ګیده پر تتر خپل (لکه مهی مار) او ځینی له دوی هغه دی چه تګ کوی پر دوو پښو (خپلو لکه انسان مرغان) او ځینی د دوی هغه دی چه تګ کوی په څلورو (پښو خپلو لکه آس اوښ)، پیدا کوی الله (ماسواء له دغو مذکورو) هر هغه څه چه اراده ئی وفرمائی (د خلقت د هغو) بیشکه الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی خلقت د هر راز (قسم) مخلوقات دی).

تفسیر: یعنی که کوم حیوان ته له څلورو پښو څخه زیاتی پښی هم ورکړی دی نو بعید نه دی او د ده لامحدوده قدرت او مشیت هیڅوک نه شی محصورولی او که الله تعالیٰ خپل ځینو مخلوقاتو ته دغسی قدرت ورعطاء کړی چه هغوی له جماداتو او عناصرو او نورو څخه نور شیان ایجاد او اختراع کړی نو هغه هم د هم دغه الله تعالیٰ لطف او احسان دی چه هغوی ته ئی دغسی پوه او ادراک ور په برخه کړی دی

پر دغه آیت ښائی د ﴿وَجَعَلۡنَا مِنَ ٱلۡمَآءِ كُلَّ شَيۡءٍ حَيٍّ﴾ تفسیر چه د الانبیاء په (۲) رکوع کښی مو لیکلی دی بیا ولوست شی.

لَقَدۡ أَنزَلۡنَآ ءَايَٰتٖ مُّبَيِّنَٰتٖۚ وَٱللَّهُ يَهۡدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٤٦﴾

خامخا په تحقیق نازل کړی دی مونږ آیاتونه بیانوونکی واضح او الله سمه صافه لیاره ښیی هر هغه ته چه اراده وفرمائی (د لیار ښوونی د هغی) لیاری سمی صافی (د اسلام او جنت ته).

تفسیر: یعنی تکوینیه او تنزیلیه آیات ئی دومره ښکاره او واضح دی چه د هغو په لیدلو او آوریدلو هم هیڅ یو عقلمن انسان ښائی ګمراه او بی لیاری نشی ـ لیکن پر سمه صافه لیاره همغه تلی شی چه الله تعالیٰ ورته د هدایت توفیق ور په برخه کړی وی. سره له دی چه په ملیونو انسانانو دغه د قدرت ظاهری او باهری دلائل او شواهد ګوری کله چه دوی د هغو په وسیله خالق تعالیٰ نه پیژنی او نه موحدان او مسلمانان کیږی ګواکی د نتیجی په اعتبار د دوی دغه لیدل د نه لیدلو په شان دی.

وَيَقُولُونَ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَبِٱلرَّسُولِ وَأَطَعۡنَا ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٞ مِّنۡهُم مِّنۢ بَعۡدِ
ذَٰلِكَۚ وَمَآ أُوْلَٰٓئِكَ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٤٧﴾

او وائی (دا منافقان) چه ایمان راوړی دی مونږ پر الله او پر رسول (د الله) او حکم منلی دی مونږ (د الله او د رسول الله) بیا مخ ګرځوی (له اسلامه) یوه ډله له دوی وروسته له هغه (ایمان او اطاعت) او نه دی دغه (ګرځیدونکی) مؤمنان (صدقاً).

تفسیر: دغه د منافقینو ذکر دی، دوی به په ژبه سره د ایمان او اطاعت دعوی کوله کله چه د عمل وقت راته نو سم له خپلی دعوی سره به ئی عمل نه کاوه او له اسلامی احکامو به ئی مخ ګرځاوه. حقیقت دا دی چه د دوی په زړونو کښی له ابتداء څخه د ایمان او انقیاد آثار نه ؤ موجود ـ هغه چه د ژبی جمع او خرخ ؤ د امتحان او ابتلاء په وقت کښی به دغه کلائین هم ویلی کیده او دروغ به ئی له رښتیا څرګند او جلا (جدا) ښکاریده.

وَإِذَا دُعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾
وَإِن يَكُن لَّهُمُ ٱلْحَقُّ يَأْتُوٓا۟ إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾

او هر کله چه وبللی شی دوی الله او رسول د دغه (الله) ته دپاره د دی چه حکم وکړی دغه (رسول) په منځ د دوی کښی ناڅاپه یو فریق ډله د دوی اعراض ډډه کوونکی دی (له حکم د رسوله) او که چیری وی دوی ته حق (په زعم د دوی پر بل) نو راځی دوی دغه (رسول الله) ته ګړندی فرمان منونکی.

تفسیر: یعنی که له دوی جګړه له چاسره واقع کیده ـ او په دی پوهیده چه مونږ په ناحقه یو په دغه وقت کښی که مقابل فریق هغوی ته ویل چه راځه چه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حضورته لاړ شو ـ او د دغی جګړی فیصله له هغوی څخه وغواړو! نو دغه منافقان به په دغه ورتګ نه راضی کیده ځکه چه دوی پوهیدل چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بی له لحاظ او خاطر د حق او حقانیت رعایت کوی او سم له عدله او انصافه خپله فیصله صادروی چه په هغه تقدیر به د دوی له مفاد څخه مخالف واقع کیده حال دا چه پخوا له دی نه به دوی داسی دعوی کوله چه مونږ پر الله تعالیٰ او رسول الله ایمان راوړی دی او د دوی ګرد (تول) احکام منو نو اوس د دوی هغه دعوی چیری لاړه؟ هو! که په کومه معامله کښی حق د دوی په طرف وی نو به دغه وقت کښی په ډیر سرعت او چالاکی او په ماته غاړه د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دربار ته حاضریږی او د خپلی فیصلی انحصار د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مبارک ذات څرګندوی ـ ځکه چه په دغه تقدیر دوی داسی ګنی چه هلته سم له عدالته او انصافه ځمونږ په جانب فیصله صادریږی. نو دغه څنګه ایمان او اسلام دی؟ دا خو تش شخصی

اغراض او هواپرستی ده.

أَفِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ

آیا په زړونو د دوی کښې مرض رنځوری (د کفر او نفاق) ده.

تفسیر: مرض رنځوری او ناروغی دغه ده چه دوی الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم په رښتیا سره ومانه لیکن حرص ـ طمع او دنیوی اغراضو د دوی مخه ونیوله چه پر خپله همغه وینا او اقرار به ئی عمل هم کاوه ـ لکه چه د رنځور زړه غواړی چه قدم ووهی او چیری لاړ شی لیکن د ده قدمونه حرکت نشی کولی او دی د خوځیدو نه وی.

أَمِ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَن يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ ۚ بَلْ أُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾

آیا شکمن دی دوی (په نبوت د محمد) آیا ویریږی دوی له دی نه چه ظلم به وکړی الله پر دوی (یا ظلم به وکړی) رسول د دغه (الله پر دوی داسی نه دی چه الله او رسول الله پر چا ظلم وکړی بلکه دوی چه دی هم دوی ظالمان دی (په اعراض سره)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ جل جلاله او محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت تاسی ته څه تردد او اندیښنه پیدا شوی ده یا د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په صداقت یا د الله تعالیٰ جل‌جلاله په وعد او وعید کښی څه شک او شبهه لرئ؟ یا داسی ګمان کوئ چه الله تعالیٰ جل‌جلاله یا د هغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم به د دوی معاملات په خلاف د انصاف فیصله کوی؟ نو ځکه د دوی په حضور کښی د خپلی دعوی له وړلو څخه څه اندیښنه او تردد کوی نو په یاد ئی ولرئ چه هلته له سره د ظلم او بی انصافی احتمال نشته هو! پخپله هم دغو خلقو ظلم ته خپلی ملاوی تړلی دی او غواړی چه خپل حق پوره حاصل کړی او د نورو یوه پیسه هم بیرته ور نه کړی نو ځکه له دی نه ویریږی چه خپل معاملات محمدی شریعت او د الٰهی عدالت ته وړاندی کړی ځکه چه پوهیږی چه د محمد رسول الله منصفانه فیصله به ځمونږ له مطلب څخه خلاف وی. دغه د منافقانو ذکر ؤ په مقابل د دوی کښی اوس د مخلصانو د اطاعت او فرمان منلو بیان هم فرمائی

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوٓا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ
بَيْنَهُمْ أَنْ يَّقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه ده وینا د مؤمنانو کله چه وبللی شی دوی الله ته او رسول د دغه (الله) ته دپاره د دی چه حکم وکړی په منځ د دوی کښی (په وقت د جګړی کښی) دا چه ووائی واوریده مونږ (خبره د تا) او ومانه مونږ (حکم د تا او دغه ویونکی هم دوی دی بریالیان (کامیاب) خلاصی موندونکی (له عذابه په مراد رسیدلی).

تفسیر: یعنی د صادقو مسلمانانو کار داسی وی او ښائی چه هم داسی وی لکه چه په کومه معامله کښی دوی ته د الله د احکامو بلنه او دعوت وشی اگر که ظاهراً په هغه کښی د دوی گټه (فائده) یا تاوان وی په منده ورځغلی او د یوی شیبی دپاره څه ځنډ (تاخیر) او توقف په کښی نه کوی او فی‌الفور «**سمعاً وطاعة**» ووائی او د هغه د حکم منلو دپاره تیار او آماده شی چه په دغه کښی د دوی د اصلی نیکی او حقیقی فلاح راز (قسم) مضمر دی.

وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُونَ ﴿٥٢﴾

او هر څوک چه اطاعت وکړی حکم ومنی د الله او د رسول د دغه (الله) او ووېرېږی له الله او ځان وساتی (له غضبه د ده) پس دغه (فرمان منونکی ویریدنکی) هم دوی دی بری موندونکی د (جنت)

تفسیر: یعنی هغه چه فی‌الحال مطیع وی او پر خپلو تیرو تقصیراتو نادم وی او له الله تعالیٰ څخه ووېرېږی او توبه وکړی او په مستقبل کښی له بدو چارو او لیارو څخه خپل ځان وساتی نو د دوی دپاره په دنیا او آخرت کښی بری او کامیابی ده.

وَأَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ ۖ قُلْ لَّا
تُقْسِمُوا ۖ طَاعَةٌ مَّعْرُوفَةٌ ۚ إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾

او قسمونه خوری (منافقان) په الله سخت سخت قسمونه د دوی قسم دی خامخا چه که ته (حکم) امر وکړی دوی ته (په وتلو سره جهاد ته) نو خامخا به وځی (دغه جهاد ته) دوی هرومرو (خامخا) ووایه (ای محمده منافقانو ته) قسم مه خورئ تاسی د دروغو طاعت نیک (ځمونږ مطلب دی) بیشکه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چه کوئ تاسی.

تفسیر: یعنی منافقان ډیر سخت تاکیدی قسمونه خوری او غواړی چه تاسی بیخی داده او متیقن کړی چه «که تاسی مونږ ته حکم راکړئ نو مونږ گرد (تول) کور کهول پرېږدو او دی ته تیار ولاړ یو چه د الله تعالیٰ لیاری ته ووځو او د هغه د گردو (تولو) احکامو تعمیل وکړو که محمد رسول الله مبارک لږ څه اشاره وفرمائی نو مونږ خپل گرد (تول) مال دولت د الله تعالیٰ په لیاره کښی لګوو او مونږ تری بیخی جلا (جدا) کیږو» نو د دی په نسبت داسی فرمائی چه دومره غتو خبرو ویلو او داسی قسمونو یادولو ته حاجت نشته ستاسی د اطاعت حقیقت گردو (تولو) ته معلوم شوی دی تاسی خو په ژبه ډیری دعوی کوئ او وچت وچت غږیږئ لیکن د عمل په وقت کښی ورو ځانونه بیرته راکاږئ ښائی چه تاسی د صادقو مسلمانانو په شان خپل ښه اعمال او مجاهدت او حسن اطاعت راڅرګند کړئ له داسی غتی خبری او قسمو خوړلو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه درځی فرض ئی کړئ چه تاسی هم داسی قسمونو سره د بندګانو اطمینان او یقین ځان ته حاصل کړئ لیکن د الله تعالیٰ په نزد کښی هیڅ قسم چل فریب ـ مکر ـ دروغ نه چلیږی او هغه ته خو گردی (تولی) ظاهری او باطنی خبری او احوال څرګند دی او وروسته له دی نه به ستاسی د مکر او فریب او نفاق پرده وشلوی.

قُلْ اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَّا حُمِّلْتُمْ ؕ وَاِنْ تُطِيْعُوْهُ تَهْتَدُوْا ؕ وَمَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿۵۴﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) اطاعت وکړئ (حکم ومنئ) تاسی د الله او د رسول (د الله په خلوص سره په هر څه کښی) پس که مخ وګرځوئ تاسی (ای خلقو له اطاعته د رسول الله) نو بیشکه هم دا خبره ده چه دی پر دغه رسول ځما هغه بار (د تبلیغ) چه پری ایښی شوی دی او دی پر تاسی (بار) چه پر تاسی ایښی شوی دی (او پری مکلف یئ چه اطاعت د رسول الله دی) او که اطاعت وکړئ حکم ومنئ تاسی د دغه (رسول الله) نو سمه صافه لیاره به

وموميځ اِو حق ته به پری ورسیږی او نه دی پر (ذمه د) رسول مګر رسونه ښکاره (د شرائعو چه هغه ئی ادا کړی ده)

تفسیر: یعنی پر رسول د الله تعالیٰ له طرفه د تبلیغ بار ایښی شوی دی چه ده هغه په ښه شان سره اداء کړی دی او کوم بار چه پر تاسی ایښی شوی دی هغه تصدیق او د حق قبول دی او دغه ده چه د ده د ارشاده سره موافق تګ وکړئ! که تاسی دغه خپله ذمه‌واری محسوسه کړئ ـ او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو تعمیل په ښه شان سره وکړئ نو د دواړو دارینو بری او د کامیابی لیاره به وموميځ! او په دنیا او عقبیٰ کښی به خوشال اوسیږئ! که نه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هیڅ نقصان نشته او تاسی به د خپلو شرارتونو او سر کشیو سزا او بده نتیجه پخپله وګورئ محمد رسول الله خو خپله فریضه اداء کړی ده او عند الله له خپلی ذمه واریٔ څخه مسئول نه دی. وروسته له دی نه د اطاعت‌الرسول ځینی ثمرات بیان فرمائی چه د هغه سلسله به په هم دغه دنیا کښی شروع کیږی.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۠ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِيْنَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا ۭ يَعْبُدُوْنَنِيْ لَا يُشْرِكُوْنَ بِيْ شَيْـــًٔا ۭ

وعده کړی ده الله له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی له تاسی او کړی ئی دی ښه (عملونه) چه قسم دی خامخا به خلیفګان کړی (الله) دوی په ځمکه کښی لکه چه خلیفګان کړی ئی ؤ هغه کسان چه پخوا وو له دوی نه او خامخا ثابت قوی به وګرځوی هرومرو (خامخا) دوی ته دین د دوی هغه (دین د اسلام) چه غوره کړی دی (الله) دوی ته او هرومرو (خامخا) بدل به ورکړی هرومرو (خامخا) دوی ته وروسته له ویری د دوی له دښمنانو امن (او اطمینان) عبادت به کوی دوی ځما شریک به نه پیدا کوی له ماسره هیڅ ځیز

تفسیر: دغه خطاب ئی د رسول الله د زمانی خلقو ته فرمایلی دی یعنی هغه ذوات چه د دوی په منځ کښی په اعلیٰ درجه نیکان او د سیدالانس والجان کامل پیروان او تابعان دی وروسته له رسول الله به دوی ته د ځمکی حکومت ورکاوه کیږی. او د اسلام دغه دین به چه د الله تعالیٰ

خوښ او پسند دی د دوی په لاسونو خوروی او قائموی . لکه چه د استخلاف په لفظ کښی دی طرف ته اشاره ده چه دغه کسان به تش د دنیوی باچاهانو په شان نه وی بلکه د رسول الله خلیفه‌گان به وی د سماوی حکومت اعلان کوی او د حق دین اساسونه به قائموی. او په بر او بحر او هر چیری به د دوی احکام او تصرفات جاری کیږی. په دغه وقت کښی به مسلمانان د کافرانو څخه نه ویریږی. او په پوره امن او سکون سره به د الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول او لګیا اوسیږی او په دنیا کښی به د امن او امان زمانه او دوره وی د دغو مقبولو او معززو بندګانو ممتاز شان به دغه وی چه دوی به د خالص واحد الله تعالیٰ عبادت او بندګی داسی کوی چه په هغی کښی به د یوی ذری په اندازه هم د شرک او اختلاط اثر نه وی د جلی شرک ذکر او نسبت خو له دغو سره امکان نه لری. د خفی شرک لږ آثار او علائم به هم په دوی کښی نه لیدل کیږی دوی ګرد (تول) به د یوه الله قدوس جل وعلا شانه وعظم برهانه خالص بندګان وی او یواځی به له الله تعالیٰ څخه ویریږی او یواځی هغه ته به هیله (آرزو) او آسره کوی او پری متوکلان معتمدان به وی د الله د رضاء په لیاره کښی به ژوندون کوی او په هم دغه لیاره کښی به خپل ځانونه جاروی (قربانوی) پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د بل کوم موجود خوف او ویره به له سره د دوی په زړونو کښی لیاری نه مومی او نه به د بل چا د خوښی او خفګان څه پروا کوی.

الحمد لله چه د الله تعالیٰ دغه وعده د څلورو تنو راشده‌ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم په لاسونو پوره شوه او ګردی (تولی) دنیا د دغه عظیم‌الشان پخوا ویلو د یوه یوه وینا د یوه یوه حرف مصداق پخپلو سترګو سره ولیدل د څلورو واړو راشده‌ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم څخه وروسته هم اسلامی باچاهان وقتاً فوقتاً په هم دغو اوصافو سره متصف راغلی دی ـ هر کله چه الله تعالیٰ بیا اراده وفرمائی وروسته له دی نه هم راځی.

په احادیثو کښی راغلی دی چه وروستنی خلیفه به امام مهدی رضی الله تعالیٰ عنه وی چه د هغه په نسبت عجیب او غریب بشارات اورول شوی دی. د الله تعالیٰ ځمکه له عدله او انصافه ډکوی ـ او په خارق‌العاده ډول (طریقه) سره به فی سبیل الله جهاد کوی او د هغه په قوت به کلمة الله ته اعلاء او اسلام ته ښه ترقی او اعتلاء ورکوی. اللهم احشرنا فی زمرته ـ **وارزقنا شهادة فی سبیلک انک واسع المغفرة وذوالفضل العظیم.**

تنبیه: د دی د استخلاف له آیت څخه د څلورو واړو راشده‌ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم ډیر لوی فضیلت او منقبت راوځی ـ ابن کثیر د دی آیت په ذیل کښی د نبوت له منوره عهده راخیستی تر عثمانی عهد پوری ئی اسلامی فتوحات درجه په درجه بیان کړی دی او په آخره کښی ئی دغه الفاظ لیکلی دی «**وجبی الخراج من المشارق والمغارب الی حضرة امیر المؤمنین عثمان بن عفان رضی الله تعالی عنه وذلک ببرکة تلاوته ودراسته وجمعه الامة علیٰ حفظ القرآن ولهٰذا ثبت فی الصحیح ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال «ان الله زوی لی الارض فرأیت مشارقها ومغاربها وسیبلغ ملک امتی مازوی لی منها»**

فها نحن نتقلب فيما وعدنا الله ورسوله وصدق الله ورسوله فنسأل الله الايمان به وبرسوله والقيام بشكره على الوجه الذى يرضيه عنا»

وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾

او هر څوک چه کافر شو پس له دغو لويو انعاماتو پس دغه کسان هم دوى (غټ) فاسقان دى.

تفسير: يعنى د داسى عظيمهٔ انعاماتو څخه وروسته ناشكرى د ډيرو لويو مجرمانو او د زورورو عاصيانو كار دى ـ حضرت شاه صاحب فرمائى «هر هغه څوک چه د اربعه ؤ خلفاؤ د خلافت او د دوى د فضل او شرف څخه منكر شو د دغو الفاظو څخه د ده حال څرګنداوه شى» ﴿رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾

او قائموئ تاسى (سم اداء كوئ سره له تولو حقوقو) لمونځ او وركوئ زكوٰة او اطاعت وكړئ حكم ومنئ تاسى د رسول (د الله) ښائى تاسى ته چه رحم وكړ شى پر تاسى.

تفسير: يعنى كه د الله تعالىٰ له رحمته برخه اخيستل غواړئ نو تاسى هم د هم هغو مقبولو بندګانو په شان حسنه اعمال ځان ته اختيار كړئ! ـ چه د لمونځونو په ښه شان سره قائمول ـ د زكوٰة وركول دى او د حيات په تولو شعبو كښى د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر احكامو تلل دى.

اللهم ارزقنا متابعة رسولک صلى الله عليه وعلىٰ آله واصحابه وسلم وتوفنا عليها والحقنا بالصالحين آمين!

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ ۚ وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ ۖ وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٥٧﴾

مه کوه گمان خامخا پر هغو کسانو چه کافران شوی دی عاجز کوونکی (د الله) په ځمکه کښې او ځای د هستوګنې د دوی اور (د دوزخ) دی او خامخا بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: دغه د نیکو بندګانو په مقابل کښې ئې د مردود او مغضوبو خلقو انجام او خاتمه ښوولی ده یعنی کله چه نیکانو ته د ملک حکومت او د ځمکې خلافت عطاء کیږی نو د کافرانو او بدکارانو ګردی (تولی) مکاری او تدابیر ماتیږی او ماته ئی ور په برخه کیږی ـ د الله تعالیٰ د ارادی مخه هیڅ څوک نشی نیولی ـ که دوی په ګرده (توله) دنیا کښې دی خوا او هغی خوا ته منډی ووهی ـ او هر چیری لاړ شی او وځغلی ـ نو بیا هم د الله تعالیٰ له سزا او پوښتنی څخه ځان نشی پټولی او خلاصولی ـ او یقیناً دوی د جهنم په بندی خانه کښې غورځول کیږی.

يَآأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) ښائی چه اذن دی وغواړی له تاسی (په وقت د ننوتلو) کښې پر تاسی باندی) هغه (وینځی مریان خدام) چه مالکان شوی وی د هغو ښی لاسونه د تاسی

تفسیر: څلور رکوع پخوا له دی نه د استیذان (اجازه غوښتلو) د مسئلی ذکر ؤ دا د هغه تتمه ده په منځ کښې د ځینو خاصو مناسباتو لامله (له وجی) نور مضامین راغلی ؤ.

وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ۚ مِّن قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ الظَّهِيرَةِ وَمِن بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ۚ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَّكُمْ ۚ

او هغه کسان چه نه دی رسیدلی حد د (احتلام بلوغ) عقل ته له تاسی (احرارو) دری کرته پخوا له لمانځه د صبا او په هغه وقت کښې چه پاسئ بردئ تاسی کالی (جامی) خپل د غرمی په وقت کښې او پس له لمانځه د ماسختن (دغه اوقات) دری وقتونه د خلل (پیښیدو د ستر) دی تاسی ته

تفسیر: په هم دغو دوو اوقاتو کښې عموماً زائد کالی (جامی) له ځانه لری کیږی یا د خوب

او د ویښي لباس سره تبدیلیږي او مروښي زیاتره په هم دغو اوقاتو کښي کاوه شي کله پخوا له سهاره کله د غرمي د لمبلو شوق یا ضرورت چه هم انسان ته پیښیږي او دا غواړي چه بل څوک پرې مطلع او خبر نشي نو ځکه ئې حکم ورکړ چه په دغو دریو اوقاتو کښي نابالغو هلکانو وینځو او مریانو ته هم ښائي چه د ننوتلو اجازه واخلي په نورو اوقاتو کښي دوی ته نه ښائي چه د نورو پردیو په شان اجازه وغواړي مګر که کوم شخص د خپلو مصالحو لامله (له وجی) په نورو اوقاتو کښي هم د استیذان قید زیات کړي نو دلته استجازه ضروري ده.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ ۚ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ

نشته پر تاسي او نه پر دوی باندی هیڅ ګناه (وبال) تیر له دغو دریو وقتونو (په بی اذن ننوتلو د دوی کښي پر تاسي) دوی ګرځیدونکي دي پر تاسي (په تللو او ننوتلو لپاره د خدمت) ځیني ستاسي پر ځینو نورو (ګرځیدونکي يئ يو په بل)

تفسیر: یعني د پورته ذکر شویو اوقاتو څخه ماسواء په نورو اوقاتو کښي عادتاً بی له مزاحمته او ممانعته یو له بل سره کتلی شئ! او په دغو تللو راتللو کښي نابالغو هلکانو ـ وینځو او مریانو ته لازم نه دی چه د هر واری ننوتلو دپاره اذن او اجازه وغواړي ځکه چه د دی شیانو له رعایته دیر تکلیف او حرج پیښیږي او په کارونو او معاملاتو کښي دیر بندوالی او حرج واقع کیږي چه هغه د الله تعالیٰ له حکمته خلاف دی.

كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ
الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ
آيَاتِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ
عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ ۖ
وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

هم داسی (لکه چه دغه بیان ئی درته وکړ) ښکاره بیانوی الله تاسی ته آیتونه (د احکامو) او الله ښه عالم (په تولو احوالو) ښه حکمت والا دی. او کله چه ورسیدل واړه هلکان (اصیلان) ستاسی حد د (بلوغ) عقل ته پس اذن دی وغواړی (په ننوتلو کښی) پر تاسی باندی لکه چه اذن غوښت هغو کسانو (چه بالغان شوی وو) پخوا له دغو (اطفالو) هم داسی (لکه چه دغه بیان ئی وفرمایه) ښکاره بیانوی الله تاسی ته آیتونه (د احکامو) خپلو او الله ښه عالم (په تولو احوالو) ډیر حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) او زړی ناستي له ښځو هغو ښځه چه امید نه لری دوی د نکاح (په سبب د ډیر زوړوالی) پس نشته پر دوی هیڅ گناه (وبال) چه کیږدی (وباسی دوی ظاهری) جامی خپلی (لکه چادری او لوپټی) په دی حال کښی چه ښکاره کوونکی نه وی د ښائست خپل او دا چه دوی ځان وساتي (له ایستلو د ظاهری جامی ځخه هم) خیر دی دوی ته او الله ښه اوریدنکی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی هلکان تر هغه پوری چه نابالغه وی د دغو دریو اوقاتو ځخه ماسوا په نورو اوقاتو کښی بلا اجازت ننوتلی شی کله چه د بلوغ حد ته ورسیږی بیا د هغه حکم د همغو نارینهؤ په شان دی چه د هغو احکام په دغه آیت کښی تیر شول ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتًا غَيۡرَ بُيُوتِكُمۡ حَتَّىٰ تَسۡتَأۡنِسُواْ وَتُسَلِّمُواْ عَلَىٰٓ أَهۡلِهَا ﴾

حضرت شاه صاحب لیکی «که سپین سری بودی ښځی پخپلو کورونو کښی په لږو ضروریو کالیو (جامو) کښی لکه کمیس پرتوګ تکری اوسیږی نو درست دی او که په پوره پرده کښی واوسی نو لا بهتر دی» او کله چه له کوره د باندی وځی که زائد کالی (جامی) مثلاً برقع او نور له خپله ځانه لری کړی نو هیڅ مضائقه نه لری په دی شرط سره چه په هغو کالیو (جامو) د زینت اظهار نه وی چه د هغی د پټ ساتلو حکم د ﴿ وَلَا يُبۡدِينَ زِينَتَهُنَّ ﴾ الآیة ـ په آیت کښی ورکړی شوی دی له دی نه د دی خبری اندازه په ښه شان سره کیدی شی چه قرآن کریم د ځوانانو ښځو د پردی او ستر په متعلق څه منشأ لری؟ یعنی دغه خو د فتنی مخی نیولو او انسداد ظاهری انتظامات دی پاتی شوی هغه خبری چه د پردی په منځ کښی کیږی ـ او د فتنی عوامل او اسباب تری ځیږیږی (پیدا کیږی) نو ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ د ګردو (تولو) خبری آوری ـ او پر هر شی ښه خبردار دی او سم له هغو به د هر چا سره معامله کوی.

لَّيۡسَ عَلَى ٱلۡأَعۡمَىٰ حَرَجٞ وَلَا عَلَى ٱلۡأَعۡرَجِ حَرَجٞ وَلَا عَلَى ٱلۡمَرِيضِ حَرَجٞ

وَّلَا عَلٰۤى اَنۡفُسِكُمۡ اَنۡ تَاۡكُلُوۡا مِنۡۢ بُيُوۡتِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اٰبَآئِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ
اُمَّهٰتِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اِخۡوَانِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اَخَوٰتِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اَعۡمَامِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ
عَمّٰتِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ اَخۡوَالِكُمۡ اَوۡ بُيُوۡتِ خٰلٰتِكُمۡ اَوۡ مَا مَلَكۡتُمۡ مَّفَاتِحَهٗۤ
اَوۡ صَدِيۡقِكُمۡ‌ ؕ لَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ جُنَاحٌ اَنۡ تَاۡكُلُوۡا جَمِيۡعًا اَوۡ اَشۡتَاتًا‌ ؕ
فَاِذَا دَخَلۡتُمۡ بُيُوۡتًا فَسَلِّمُوۡا عَلٰۤى اَنۡفُسِكُمۡ تَحِيَّةً مِّنۡ عِنۡدِ اللّٰهِ
مُبٰرَكَةً طَيِّبَةً‌ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَـكُمُ الۡاٰيٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُوۡنَ ﴿٦١﴾

نشته پر ړانده هيڅ حرج (مشقت) او نه پر ګوډ هيڅ حرج (محنت او وبال) او نه پر رنځور هيڅ حرج (سختى او ملامتى) او نشته پر نفسونو ځانونو ستاسى هيڅ حرج (كلفت) چه وخورئ تاسى (او دا تير اهل د ابتلا) له كورونو خپلو (يا له كورونو د اولادو او عيالو خپلو) يا له كورونو د پلرونو خپلو يا له كورونو د ميندو خپلو يا له كورونو د ورونو خپلو يا له كورونو د خويندو خپلو يا له كورونو د ترونو خپلو يا له كورونو د عمو (تروريانو) خپلو يا له كورونو د ماماګانو خپلو يا له كورونو د خالو (توريانو) خپلو يا (له كورونو د هغه چا) چه مالكان شوى يئ تاسى د كليګانو (كنجيانو) د هغه (او د هغو متصرفان يئ يا (له كورونو د) دوستانو خپلو، نشته پر تاسى هيڅ ګناه (وبال) په دى چه وخورئ (طعام تول) سره يو ځاى يا بيل بيل نو كله چه ننوځئ تاسى (دغو مذكوره ؤ) كورونو ته پس سلام اچوئ تاسى پر ځانونو خپلو پيشكشي ده ثابته له (جانبه د) الله مباركة طيبة (بركتناكه پاكيزه) هم داسي (لكه چه دغه تير بيان ئى وفرمايه) ښكاره بيانوى الله تاسى ته آيتونه (د حكمت او احكام خپل) ښائى چه تاسى عقل وچلوئ (په خير او شر).

تفسير: يعنى د هغو كارونو له كولو څخه دغه اهل الابتلاء معاف دى چه پكښى تكليف وى مثلاً جهاد ـ حج ـ جمعه او جماعت او نور داسى شيان **(كذا فى الموضح)**
يا ئى دا مطلب دى چه د دغو معذورانو محتاجانو په خوراک كښى له روغو خلقو سره هيڅ تكليف او حرج نشته ځكه چه د جاهليت په زمانه كښى به ئى داسى محتاجان او معذوران نه

پرېښوول چه له اغنياؤ او روغو خلقو سره دوډی وخوری د دوی په زړه کښې به داسې خبری ګرځيدی چه البته دغه خلق له دی نه کرکه او نفرت کوی چه له مونږه سره دوډی وخوری يا ځمونږ له ځينو اوضاعو او حرکاتو څخه لکه چه دوی ته ايذاء او ضرر وررسيږی - او په واقع سره چه ځينو ته له دی نه نفرت او وحشت هم پيدا کيده ځينو مسلمانانو ته له ډيری اتقاء داسې خيال پيدا کيده چه د داسې معذورانو او مريضانو سره په يو ځای خوراک کولو کښې شايد د مساوات او عدل اصول قائم پاتی نشی ړوند د خوراک ګرد (تول) شيان نشی موندلی - ګوډ امکان لری چه په ځنډ (تاخير) سره راشی او په مناسب ځای کښې نشی کيناستی د رنځورانو خبره خو د خوځولو نه ده - نو بناء عليه له هغوی سره ئی په يو ځای کيناستلو کښې احتياط کاوه څو د دوی حق تلف نشی - بل يو داسې صورت هم پيښيده چه دغه معذور او محتاج سړی به چه د چا کره ورته چه هغه به په دی نه ؤ مقتدر چه دومره محتاجانو ته پخپله خوراک ورکړی نو به ئی بی تکلفه دوی د خپل پلار - ورور - خور - تره ماما او نورو خپلوانو کره بوتلل - نو د دغه وضعيت له ليدلو څخه به دغو معذورانو ته داسې خيال پيدا کيده چه مونږ خو د ده کره راغلی وو ده مونږ واخيستلو او له خپله کوره ئی وشړلو - لکه پخپله ځمونږ د دوډی ورکولو څخه کرکجن (متنفر) او ناخوښه دی؟ د دغو ګردو (تولو) خيالاتو اصلاح په دغه آيت سره وکړه شوه چه تاسی ته خامخا نه ښايي چه په دغسې اوهامو او خيالاتو کښې خپل ځانونه وغورځوئ - پاک الله په دغه معامله کښې وسعت ايښی دی نو بيا تاسی ولی پر خپلو ځانونو تنګسه او تکليف راولئ؟

﴿ اَوْمَامَلَكْتُمْ مَّفَاتِحَهٗٓ ﴾ يا چه وخورئ له کورونو د هغه چا چه مالکان شوی يئ تاسی د کليګانو (کنجيګانو) د هغو او د هغو متصرفان يئ) يعنی ستاسی تر تصرف لاندی ايښی شوی دی. مثلاً يو سړی بل سړی د خپل شی وکيل يا محافظ ګرځوی او دی که له هغه څخه څه شی د معروف په کومه اندازه خوری او څښی نو مجاز دی.

﴿ لَيْسَ عَلَيْكُمْ ﴾ الآية - نشته پر تاسی هيڅ ګناه وبال په دی چه وخورئ طعام تول سره يو ځای او يا بيل بيل) يعنی د خپلوی په علائقو کښې د خوراکی شيانو د هر وقت د پوښتنی کولو هيڅ ضرورت نشته. نه ښائی چه خوړونکی وشرميږی او حجاب وکړی - او نه کوربه دی څه تری وساتی مګر د ښځی کور که د هغی د ميړه (خاوند) وی نو ښائی چه د هغه خوښی او مرضی حاصله کړی. او يو ځای سره خوری! يا بيل - يعنی د دغی خبری فکر او انديښنه پخپلو زړونو کښې مه کوئ چه چا زياته وخوړله؟ او کوم يوه لږه وخوړله ګرد (تول) سره خپل خواړه دی يو ځای پخوی او ګرد (تول) دی سره يو ځای خوری. که د يوه سړی مرضی نه وی نو بيا د هيچا د هيڅ شی خوراک نه دی درست.

د سلام اچولو تقييد ئی وفرمايه د ملاقات په وقت کښې ځکه چه له دی نه بله کومه ښه دعاء نشته. هغه خلق چه سلام نه اچوی او د هغه په ځای نور الفاظ له خپله ځانه جوړوی يا د نورو پرديو اقوامو او مللو تقليدونه کوی نو د دوی دغه تجاويز او تقاليد له سره د الله تعالیٰ له دغه

حکمه او تجویزه نشي بهتر کيدی.
تنبيه: له دغه آيت ځني د يواځي خوراک کولو جواز هم ووت د ځينو حضراتو په نسبت ئي ليکلي دي تر څو چه د هغوی سره به ميلمانه نه ؤ دوی به خوراک نه خوړ معلوم شو چه دغه غلو دی هوا که څو تنه خوړونکي سره يو ځای کښينی نو دغسي خوراک د برکت موجب دی کما ورد في الحديث.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَن لِّمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٢﴾

بيشکه هم دا خبره ده چه مؤمنان هغه کسان دي چه ايمان يقين ئي راوړی دی پر الله او (په) رسول (د الله) او کله چه وی دوی له دغه (رسول) سره پر کوم کار جمع کوونکی د(خلقو لکه جمعه ـ جهاد يا جرګه) نو نه ځي (پخپل سر) تر هغه پوری چه اذن وغواړی له دغه (رسول الله) نه بيشکه هغه کسان چه اذن غواړی له تانه (ای محمد رسوله) دوی هغه کسان دي چه کامل ايمان يقين لری پر الله او رسول د الله (او مني ئی) پس کله چه اذن وغواړی دوی له تانه (ای رسوله ځما تللو ته) دپاره د ځينو کارونو خپلو پس اذن ورکړه هغه چاته چه خوښه وشي ستا له دوی نه (د اذن ورکولو) او مغفرت وغواړه د دوی دپاره له الله تعالیٰ بيشکه الله ښه ښښونکی (د خطياتو) ډير رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: په پاس آيتونو کښي د راتللو په وقت کښي د استيذان (اجازه غوښتلو) ذکر ؤ ـ دلته د بيرته ورتلو په وقت د استيذان ضرورت ښوولي شوی دی ـ يعني پوره ايمان لرونکي هغه دي چه د محمد رسول الله په غوښتلو سره ژر حاضريږی ـ او کله چه په کوم اجتماعي کار کښي شريک او ملګری شي لکه جمعه ـ عيدين ـ جهاد ـ د مشوری مجالس او نور نو بی له اجازی تری نه ځي او په خپل سر تری نه پاڅيږی هم دغه کسان هغه ذوات دي چه په کامل او صحيح معنی سره د الله تعالیٰ او د رسول الله احکام مني او د دوی پوره مطيعان دي.
﴿ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ ﴾ الآية ـ پس کله چه اذن وغواړی دوی له تانه ای ځما رسوله تلو ته دپاره د

ځينو كارونو خپلو پس اذن وركره هغه چاته چه خوښه وشي ستا له دوى نه د اذن وركولو الخ) يعنى وروسته له غوره او فكره هر چاته چه مناسب وګڼئ اجازت وركړئ! او كله چه په دغه اجازه عمل كول هم فىالجمله د نبوى صحبت حرمان او قصور او صورتاً د تقديمالدنيا على الدين شائبه پخپل منځ كښې لرى نو ځكه ئې د هغو مخلصينو په حق كښې استغفار وفرمايه څو ستاسى د دغه استغفار په بركت د هغوى د دغه نقص علاج او تدارك هم وشى.

لَا تَجْعَلُوا دُعَآءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَآءِ بَعْضِكُم بَعْضًا ۚ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾

مه ګرځوئ (مه ګڼئ اى مؤمنانو! بلنه) دعاء د رسول پخپلو منځونو كښې پشان د دعاء (بلنى) د ځينو د تاسى ځينو نورو ته) بلكه د رسول د بلنى اجابت ضرور وكړئ) په تحقيق معلوم دى الله ته هغه كسان (هم) چه كښيږى او يو يو دوه دوه پټ د باندى وځى له تاسى په دى حال چه يو له بله ځان سره پنا كوى او وځى پس ودى ويريږى هغه كسان چه مخالفت كوى له امره (حكمه) د دغه (رسول ځما) له دى نه چه ورسيږى دوى ته څه فتنه (آفت په دنيا كښى) يا ورسيږى دوى ته عذاب دردناك په آخرت كښى).

تفسير: يعنى د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر غوښتلو حاضر كيدل فرضيږى ځكه چه د رسول الله غوښتل د نورو د غوښتلو په شان نه دى او ښائى چه تل د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دعوت جواب په «لبيک» سره ووائى. كه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په دعوت نه حاضريږى نو ښائى چه د دوى له ښيرا څخه وويريږى ځكه چه د دوى ښيرا د نورو انسانانو په شان نه ده او په مخاطباتو كښى دى هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم د ادب او د عظمت او عزت پوره لحاظ او رعايت وكړ شي او د نورو عوامو خلقو په شان «يا محمد» يا نورو عادى الفاظو سره دى خطاب ور نه كړ اى شي بلكه د«يانبىالله »-«يا رسولالله!» پهشان تعظيمى القابو سرهدې مخاطب وګر ځولى شى. حضرت شاه صاحب فرمائى چه «د رسول الله صلى الله عليه وسلم په بلنه سره حاضريدل فرضيږى» د هر هغه كار دپاره چه دوى وغواړى بيا دا هم ورسره شته چه بى د دوى له اجازى له هغه ځايه پاڅيدل او بل چيرى تلل هم نه دى په كار اوس هم ځمونږ مسلمانانو دپاره هم دغه خبره وړ (قابله) او لائقه ده چه د خپلو مشرانو په مقابل كښى د هم دغسى وضعيت رعايت وكړو. دغه كسان چه د نبوى له مجلسه د باندى وتل هغه منافقان ؤ چه پر دوى پند او نصيحت اوريدل ډير سخت او شاق ؤ - هر كله چه دوى موقع موندله ستركى به يى غولولى - او ښوى بى له اجازى له مجلس څخه د باندى تښتيدل - نو دوى به هم خپل ځان له هغه سره نښلاوه. يا د

ده په سیوری کښی به ئی خپل ځان ښوی تیراوه ـ نو د دی په نسبت داسی فرمائی چه تاسی له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه څه خپل ځان پټوئ پاک الله ته خو ستاسی ګرد (تول) حال احوال هم معلوم دی. ﴿ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ ﴾ پس ودی ویریږی هغه کسان چه مخالفت کوی له امره حکمه د دغه رسول ځما له دی نه چه وبه رسیږی دوی ته څه فتنه آفت په دنیا کښی یا وبه رسیږی دوی ته عذاب دردناک په آخرت کښی) یعنی د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احکامو څخه مخالفت کوونکی ته خوف او ویره په کار ده چه د دوی په زړونو کښی د کفر او نفاق او د نورو فتنو نیالګی (جرړی) د تل دپاره بیخ او بنسټ (بنیاد) ونه نیسی او د هغه لامله (له وجی) د دنیا په کوم دردناک عذاب کښی اخته او مبتلاً نشی.

أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ قَدْ يَعْلَمُ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌۢ ﴿٦٤﴾

واورئ خبردار او پوه شئ چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو او ځمکو کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً و عبیداً (په تحقیق معلوم دی) (الله ته) هر هغه څه چه تاسی پری یئ (له اخلاصه او نفاقه) او (معلومه ده الله ته) هغه ورځ چه وروستل شی (دغه خلق) الله ته پس خبردار به کړی (الله) دوی پر هغو عملونو چه دوی کړی دی (له خیر او له شره) او الله پر هر شیز باندی ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی ممکن دی چه د مخلوق له سترګو څخه به پته کوم کار وکړئ ـ لیکن د الله تعالیٰ څخه ستاسی هیڅ حال او احوال نشی پټ پاتی کیدی او نه د الله تعالیٰ له آسمانونو او له ځمکو څخه چیری وتلی او تښتیدلی او پټیدلی شئ ـ الله تعالیٰ همغسی چه ستاسی له دغه موجوده حالت څخه عالم او باخبر دی هم داسی د هغی ورځی له مجازاتو څخه هم پوره عالم او خبردار دی کله چه ګرد (تول) مخلوقات به د حساب او کتاب دپاره د ده په لوری بیول کیږی ـ او د دوی د هر یوه په مخ کښی به د ده د یوی یوی ذری عمل حساب او کتاب په واضح او ښکاره ډول (طریقه) ایښود کیږی نو د داسی علیم‌الکل او مالک‌الکل له سزا څخه به مجرم چیری نجات وموندلی شی؟.

تمت سورة النور بفضل الله وتوفیقه
اللهم نور قلوبنا بالایمان والاحسان ونور قبورنا
واتمم لنانورناواغفرلنا
انک علیٰ کل شئ قدیر ـ وبالاجابة جدیر

سورة الفرقان مكية الا الايات ٦٨ و ٦٩ و ٧٠ فمدنية وهى (٧٧) آية و (٦)
ركوعات رقمها (٢٥) تسلسلهاحسب النزول (٤٢) نزلت بعد يٰسٓ .
د «الفرقان» سورت مكى دى پرته (علاوه) له ٦٨ ؤ ٦٩ ؤ ٧٠ آيتونو نه چه مدنى دى (٧٧) آيتونه (٦) ركوع
لرى، په تلاوت كښې (٢٥) په نزول كښې (٤٢) سورت دى وروسته د «يٰسين» له سورته نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دى

تَبٰرَكَ الَّذِيْ نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلٰى عَبْدِهٖ لِيَكُوْنَ لِلْعٰلَمِيْنَ نَذِيْرًا ۝١

ډير بركتناک څيښتن (خاوند) د ډير خير او پورته دى هغه (ذات) چه نازل كړى ئى دى قرآن پر بنده خپل (محمد) دپاره د دى چه شى دى خلقو ته ويروونكى (له جحيمه)

تفسير: «فرقان» (د فيصلى كتاب) ئى وفرمايل دغه قرآن ته چه د حق او باطل آخرى فيصله او د حلالو او حرامو سره بيلتون په ښكاره ډول (طريقه) سره كوى ـ هم دغه كتاب دى چه د خپل نازل كوونكى د شان عظمت او د صفاتو علويت او د هغه د اعلىٰ درجى حكمت او رافت په انتهائى شكل كښې وراندى كوى او د گرد (تول) جهان د هدايت او اصلاح متكفل او دوى ته د كثير خير او د غير منقطع بركاتو د اعطاء سامان او وسائل تيار كړى دى.
(ډير بركتناک څيښتن (خاوند) د ډير خير او پورته دى هغه ذات چه نازل كړى راليږلى ئى دى فرقان حميد او قرآن مجيد لپاره د هدايت پر خپل هغه كامل او اكمل بنده محمد صلى الله عليه وسلم باندى چه د ده ممتاز لقب د عبوديت له كماله هم دغه «عبد الله» شوى دى صلوٰة الله عليه وسلامه لپاره د دى چه شى دغه قرآن مجيد خلقو ته انسانان دى كه پيريان ويرونكى له عذابه د نيران) يعنى قرآن عظيم الشان گرد (تول) جهان ته د كفر او عصيان له بدى خاتمى خبر وركونكى دى لكه چه په دغه سورت كښې «د مكذبينو» او معاندينو ذكر ډير شوى دى ښائى د هغه له خاطره دلته د «نذير» صفت ئى بيان فرمايلى وى او «بشير» ئى نه دى ياد كړى او د «للعالمين» په لفظ سره ئى دا راښكاره كړى دى چه دغه قرآن يوائځى د عربو اميونو ته لكه چه ځينى خلق وائى نه دى نازل شوى بلكه د گردو (تولو) پيريانو او انسانانو د هدايت او اصلاح دپاره نازل شوى دى.

الَّذِیْ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَمْ یَتَّخِذْ وَلَدًا وَّلَمْ یَكُنْ لَّهٗ شَرِیْكٌ فِی الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَیْءٍ فَقَدَّرَهٗ تَقْدِیْرًا ﴿۲﴾

هغه (الله) چه خاص هم ده ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکی او نه ئی دی نیولی هیڅ ولد او نشته ده ته شریک (مل) په ملک سلطنت کښی او پیدا کړی دی الله هر شی پس په اندازه کړی ئی دی هغه (شی) په اندازه کولو سره.

تفسیر: (یعنی جنس ـ نوع ـ قد ـ رنګ ـ خوی ـ عمر ـ اجل ـ عمل ـ رزق ـ حیات ـ ممات ـ مکان ـ زمان ـ او نور او دا ټول ئی په یوه مقدار لیکلی دی په لوح محفوظ کښی او) هر څیز ئی په یوه خاصه اندازه او هیئت سره ایښی او پیدا او تیار کړی دی چه له هغو څخه همغه خواص او افعال ظاهریږی چه د هغوی دپاره همغه پیدا شوی دی او هیڅ یو څیز له خپلی دائری څخه د باندی قدم نشی کیښودی او نه په خپلو حدودو کښی د عمل او تصرف د فطری موزونیت په لحاظ د لږ څه تزئید او تنقیص ځای پکښی شته او نه د هغه په کوم وصف او خصوصیت کښی د اعتراض او ګوتی کیښودلو موقع شته د سائنس لوی لوی پوهان د ده د حکمت په سیندونو کښی غوټی وهی خو په پای (اخر) کښی دوی په دغه وینا سره مقر او معترف کیږی ﴿صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِیْٓ اَتْقَنَ كُلَّ شَیْءٍ﴾ او ﴿فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِیْنَ﴾

وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً لَّا یَخْلُقُوْنَ شَیْـًٔا وَّهُمْ یُخْلَقُوْنَ وَلَا یَمْلِكُوْنَ لِاَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا وَّلَا یَمْلِكُوْنَ مَوْتًا وَّلَا حَیٰوةً وَّلَا نُشُوْرًا ﴿۳﴾

او نیولی دی دغو (کفارو) بی له الله نور معبودان چه نشی پیدا کولی (دغه معبودان) هیڅ شی حال دا چه دوی پخپله پیدا کول شی او نه دی مالکان دپاره د ځانونو خپلو د ضرر (د دفع کولو) او نه د نفعی (د رسولو) او نه دی مالکان په وژلو د چا او نه په ژوندی کولو د چا او نه په بیا ژوندی پورته کولو د مړیو (له قبورو بعث ته).

تفسیر: یعنی د څومره ظلم او تعجب او حیرت مقام دی چه د داسی مطلق قادر مالک الکل علی‌الاطلاق حکیم ـ او زبردست وجود بس او کافی نه ګڼی او خپلو ځانونو ته د نورو معبودانو

او حاکمانو تجویزونه کوی او داسی تصور کوی چه گواکی دوی هم د الله تعالیٰ په حکومت کښی د برخی خاوندان دی حال دا چه د هغو بیچارکانو خپل وجود هم له خپله کوره نه دی او نه پر خپل ځان د تصرف او اختیار خاوندان دی او نه د کومی ذری شی د پیدا کولو واک او اختیار لری ـ او نه ژوندی کول او وژل د دوی په قبضه او واک (اختیار) کښی دی ـ او نه په خپل مستقل اختیار سره چاته لږ څه نفع یا نقصان رسولی شی ـ بلکه د خپلو ځانونو دپاره هم د یوی ذری په برابر د گټی (فائدی) د حاصلولو یا له نقصان څخه د ځان ساتلو هم قوت او قدرت نه لری ـ نو د داسی ضعیفو ـ عاجزو او مجبورو شیانو د الله تعالیٰ شریک بللل څومره لوی سفاهت او انتهائی بیحیائی ده (ربط) دغه خو د قرآن د نازلوونکی د صفاتو او د شیونو ذکر ؤ ـ او د هغه په نسبت د هغو بی تمیزیو چه مشرکانو کولی تردید ؤ ـ وروسته له دی نه پخپله د قرآن مجید په نسبت او د قرآن کریم د حامل په نسبت د سفهاؤ او ناپوهانو د اعتراضاتو او تنقیداتو جواب ورکوه کیږی.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ إِفْكٌ ٱفْتَرَىٰهُ وَأَعَانَهُۥ عَلَيْهِ قَوْمٌ ءَاخَرُونَ ۖ فَقَدْ جَآءُو ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی چه نه دی دا (قرآن) مگر دروغ دی چه له ځانه ئی جوړ کړی دی دغه (محمد) او کومک ورسره کړی دی په دی (دروغ جوړولو کښی) قومونو نورو (نو فرمائی الله) پس په تحقیق راتلل کړی دی (دغو کفارو) په ظلم او په دروغو سره.

تفسیر: (یعنی کافران وائی چه نه دی دغه قرآن چه راوړی دی محمد صلی الله علیه وسلم مگر خو دروغ دی او) دغه گردی (تولی) تشی د خولی خبری دی چه قرآن د الله تعالیٰ کتاب دی معاذ الله محمد صلی الله علیه وسلم د څو تنو یهودانو په مدد یو کلام تیار کړی دی او هغه له خپله ځانه جوړ کړی دروغ ئی د الله تعالیٰ په طرف منسوب کړی دی بیا د هغه په اشاعت ئی لاس پوری کړی دی بس تول حقیقت ئی هم دغومره دی.

(نو پاک الله د دغو کفارو په تردید فرمائی ﴿فَقَدْ جَآءُو ظُلْمًا وَزُورًا﴾ پس په تحقیق راتلل کړی دی دغو کفارو په ظلم او په دروغو سره) یعنی له دی نه به لوی ظلم او دروغ نور څه وی چه داسی معجز کلام او حکیم کتاب ته چه د هغه عظمت او صداقت له امر څخه زیات روښان دی کذب او افتراء وویل شی ـ آیا د څو تنو یهودی غلامانو چه هغه هم عجمیان دی په مدد سره د داسی عمده کلام جوړول امکان لری؟ چه د هغه په مقابل کښی د دنیا تمام فصحاء ـ حکماء ـ بلکه گرد (تول) پیریان او انسانان د ډیرو لویو لویو عالی دماغو عقلاؤ او حکماؤ سترگی خیری

او تیتی (خری او خکته) کړی.

وَقَالُوٓا۟ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ٱكْتَتَبَهَا فَهِىَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾

او وائی (کفار) دا قصی دی د ړومبنیو خلقو چه لیکلی دی هغه (محمد) پر لیکونکو پس هغه لوستل کیږی په ده (لپاره د لیکلو) صبا او بیګاه.

تفسیر: یعنی کفارو به داسی ګڼل چه محمد صلی الله علیه وسلم له اهل الکتاب څخه څه قصی او خبری اوریدلی دی او د هغو یاداشت ئی نیولی دی، یا په بل چا باندی ئی د هغو یاداشت اخیستی دی چه هم هغه یاداشتونه شپه او ورځ د ده په مخ کښی پراته دی او یادوی ئی ـ او بیا ئی په نویو نویو اسالیبو اړوی راړوی، نور هیڅ شی نه دی. حضرت شاه صاحب لیکی «ړومبی د دوو وقتونو صبا او بیګا لمونځونه مقرر ؤ ـ مسلمانان هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی په هم دغو دوو وقتونو کښی سره تولیدل او هغه نوی قرآن به ئی چه نازل شوی ؤ تری یادوه او لیکل به ئی چه تری هیر نشی هم دغو لیکلو ته کفار داسی وائی او په دغه اسلوب سره ئی اداء کوی نو فرمایی الله تعالیٰ عظم برهانه وجل وعلا شانه په تردید د دغو کفارو کښی داسی چه

قُلْ أَنزَلَهُ ٱلَّذِى يَعْلَمُ ٱلسِّرَّ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٦﴾

ووایه (ای محمده دغو کفارو ته نه ده داسی بلکه) نازل کړی دی دا قرآن هغه (الله) چه عالم دی په هرو پټو چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی دغه پاک قرآن پخپله راښیی چه هغه د کوم انسان یا د کومی تولنی له خوا جوړ شوی دی؟ که نه دی؟ داسی نه دی چه تاسی وایئ بلکه دغه عظیم‌الشان قرآن پخپله دا خبره ثابتوی چه دغه د هم هغه الله تعالیٰ له جانبه نازل شوی دی چه د ده د علمی احاطی څخه د آسمانونو او د ځمکو هیڅ یو شی نشی خارجیدلی. د ده معجز کلام ـ فصاحت او بلاغت ـ علوم او معارف ـ غیبیه اخبار ـ احکام او قوانین ـ او هغه مکنونه اسرار چه د هغو اعماقو او زاویاؤ ته هیڅوک بی د الله تعالیٰ له توفیقه نشی رسیدلی او ګرد (تول) عقول او افهام د هغو له

پوهی عاجز او ناتوانه دی پخپله الله تعالیٰ دغه خبره صافه ښکاره کړې ده چه دغه د کوم محدود علم والا انسان بیان یا د کوم جعلی جمعیت کلام نه دی (بلکه) دغه قرآن ئې پخپل بخشش او مهربانی سره نازل کړی دی (موضح القرآن) بیا هغه کسان چه له داسی واضح او روښان حقیقت څخه منکران دی نو الله تعالیٰ سره له دی چه د دوی د ګردو (ټولو) جرائمو څخه مفصلاً خبر دی او فوراً دوی ته سزا نه ورکوی نو دغه هم د ده د بښنی او مهربانی اثر دی.

وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ ۙ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا ۝ أَوْ يُلْقَىٰ إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا ۚ وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ۝۸

او وائی (کفار) چه څه دی دغه رسول ته چه خوری طعام او ګرځی په بازارونو کښی (لکه نور خلق دپاره د طلب د معاش) ولی نه نازلاوه شی ده ته یو ملک چه پس شی دغه (ملک) له دغه (رسول) سره ویروونکی (د کفارو له جحیمه) یا (ولی نه) غورځولی کیږی ده ته خزانه (له آسمانه) یا (ولی نه) کیږی ده ته یو باغ چه خوری له(میوو او حاصلاتو د) هغه او وائی (دغه) ظالمان (مؤمنانو ته) چه متابعت نه کوئ تاسی مګر د یوه سړی چه سحر پری کړی شوی دی (او مغلوب العقل دی).

تفسیر: یعنی کفارو به دغسی ویل کله چه دغه د نبوت مدعی ځمونږ په شان ډوډی خوری او ځمونږ په شان د بیع او شری (پیرودلو او پلورلو) دپاره بازارونو ته ځی ـ نو ځمونږ او د ده په منځ کښی څه فرق او توپیر (تفاوت) پاتی شو؟ که دی په رښتیا سره رسول وی نو ښائی د پرښتو په شان له خوراکونو او له څښلو او د دنیوی معاشونو له جګړو او جنجالونو څخه لری او خلاص وی.

یعنی که د پرښتو فوځونه ورسره نه وی نو اقلاً د پاک الله له طرفه یوه دوه پرښتی خو تش د ده د تصدیق او د رعب او داب قائمولو دپاره د ده سره تل ګرځیدی او اوسیدی چه د هغی د لیدلو څخه به هرومرو (خامخا) خلق ورته متمائل کیدل. دا ښرنګه د بیچارګی او یواځی‌توب په حالت کښی پخپل وچ سر د داسی غټی خبری دعوی کوی؟ ښه که پرښتی د ده سره نشته نه دی وی ـ خو له دی دعوی سره دا خبره متناسبه وه چه ده اقلاً له آسمانه د سرو زرو یا سپینو زرو کومه غیبی خزانه موندلی او وررسیدلی وی چه له هغی ځنی ده په خلاص لاس سره ښه مال او دولت صرفولی او (د بازار له تګ او راتګ او د معاش د تحصیل له جنجاله خلاص وی) د ګردو

(تولو) خلقو فکر او توجه ئی د دغی ورکری او سخا له پلوه خپل ځان ته ورکش کړی وی.
خیر! که دغه هم ورسره نشته نو د عادی مشرانو او معمولی رئیسانو او د ځمکی د خاوندانو په شان د انګورو (کورو) او خرماؤ (کجورو) او د نورو میوو له باغونو څخه د یوه باغ خاوند خو وی چه له هغه څخه ئی که نورو ته څه شی نه ورکولی اقلاً دی پخپله خو د خوړلو او څښلو او خپلو نورو ضروریاتو څخه بیفکره او بیپروا کیدی. لکه چه دی له دغو ګردو (تولو) شیانو څخه د هیڅ یو څیز خاوند او مالک نه دی نو مونږ څرنګه باور او یقین کولی شو چه پاک الله د خپل رسالت پر جلیله عهده هم داسی د معمولی حیثیت یو سړی مامور فرمایلی دی؟ نو کله چه دغه د نبوت مدعی له خپل دغه وضعیت (شان) او هیئت سره دغسی لویه دعوی کوی ماسواء له دی نه چه ماغزه ئی خراب او دماغ ئی له کاره وتلی دی ـ یا بل چا پری کودی او جادو کړی دی او د هغه سحر له سببه د ده دماغ مختل (خراب) شوی دی او د هغه له اثره داسی چتی (بیکاره) او چپوله (فضول) خبری کوی (العیاذ بالله) بل څه شی دی؟

اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوْا فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ سَبِيْلًا ﴿٩﴾

وګوره (ای محمده!) څرنګه بیانوی (تړی دغه معاندان) تاته مثالونه (د شعر سحر کذب) پس ګمراهان شول دوی پس طاقت نه لری دوی (حق ته د موندلو د) لیاری)

تفسیر: یعنی کفار کله وائی د ده خبری محض مفتریاتی دی کله دعوی کوی چه نه! دی دغه خبری له نورو څخه زده کوی او بیا ئی په خپل قالب کښی اچوی ـ کله دوی ته مسحور وائی ـ کله ئی ساحر بولی ـ کله کاهن ـ کله شاعر ـ کله ئی مجنون ګڼی. دغه اضطراب او وارخطائی پخپله دغه خبره څرګندوی چه له دغو خبرو ځنی یوه خبره هم پر دوی نه منطبقه کیږی نو ځکه د دوی فکر هم پر یوه خبره نه دی تینګ شوی. او د الزام لګولو هیڅ یوه چاره او لیاره ئی نه ده موندلی. هغه کسان چه د انبیاؤ علیهم السلام په شان کښی داسی سپین سترګی او ګستاخی او بی ادبی کوی او ګمراه کیږی د دوی د هدایت په نسبت نور هیڅ توقع او هیله (امید) نشته.

تَبٰرَكَ الَّذِيْٓ اِنْ شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّنْ ذٰلِكَ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۙ وَيَجْعَلْ لَّكَ قُصُوْرًا ﴿١٠﴾

ډیر لوی برکتناک څیښتن (خاوند) د ډیر خیر او پورته دی هغه (ذات) که اراده وفرمائی ګرځوی به تاته (په دنیا کښی) خیر بهتر غوره له دغی

(خزانی او باغونو داسی) باغونه چه بهیږی له لاندی (د ونو) د هغو ویالی او ګرځوی به تاته (په دغو باغونو کښی) بنګلی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په خزانه کښی هیڅ تقلیل او کمی نشته. که الله جل جلاله اراده وفرمائی یو باغ څه شی دی ډیر زیات باغونه به له دغو اوصافو او صفاتو څخه لا ښه درعنایت کړی چه دغه خلق د هغه مطالبه کوی بلکه الله تعالیٰ پر دی هم قادر دی چه د آخرت هغه ګرد (تول) باغونه او نهرونه او حور او قصور او نور چه درکول کیږی هم دلته درعطاء کړی ـ لیکن د الله تعالیٰ حکمت بالفعل د دی خبری مقتضی نه دی ځکه که د دغو معاندینو هم دغه ګردی (تولی) غوښتنی او فرمائشونه هم پوره او تکمیل کړل شی ـ خو بیا هم دوی د حق منونکی او د صداقت قبلونکی نه دی. باقی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صداقت د تثبیت دپاره هغه دلائل او معجزات چه درواندی کړی شوی هغه کافی بلکه له ضرورته څخه زیات هم دی.

بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١١﴾

بلکه نسبت د دروغو کوی (کفار) په قیامت باندی (چه نشته) او تیار کړی دی مونږ دپاره د هغه چا چه نسبت د دروغو کوی په قیامت باندی سخت اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی دغه خلق چه د هغو شیانو مطالبه کوی هغه فی‌الحقیقت د حق د طلب په نیت نه دی بلکه محض د شرارت او ربړو (تکلیفونو) دپاره داسی کوی او د دوی د دی شرارت سبب دا دی چه هغوی تراوسه پوری په قیامت او د قیامت په سزا او جزا یقین او باور نه لری. نو دوی دی دغه خبره ښه په یاد ولری چه د دوی له دغه تکذیبه څخه هیڅ شی نه جوړیږی او قیامت خامخا راتلونکی دی او د مکذبینو دپاره هغه د اور بندیخانه چه لا له پخوا څخه تیاره کړی شوی ده دوی هرومرو (خامخا) په همغی کښی لویدونکی دی.

إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾

کله چه ووینی (دغه اور) دوی له هغه ځای لری نو آوری به دوی (دغه اور) لره خوتکیدل (له ډیره قهره) او غوریدل (له ډیره غضبه).

تفسیر: یعنی د دوزخ اور په محشر کښی کله چه جهنمیان له لری څخه ووینی په ډیر جوش او خروش راځی ـ د هغه له غضبناکو غړونو او خوفناکو نارو سورو او بد رنګه خوتکیدلو څخه د

دیرو زوروړو میرو او زړه وړو سریو تریخي چوي ـ او لرمون خوړیني کیږي.

وَإِذَآ أُلۡقُوا۟ مِنۡهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوۡا۟ هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾

او کله چه وغورځولی شي (کفار) له دوزخ نه په ځای تنګ کښې په دغه حال کښې چه (څو تنه یو ځای سره نژدې په ځنځیرو) سره تړلي شوي وي نو په دغه ځای بولي دوی هلاک (خپل)

تفسیر: یعنی په دوزخ کښې به د هر مجرم دپاره ځان ته ځای وي چه له هغه څخه به له سره نشي خوځیدی ـ او د یوه نوعیت څو څو مجرمان به په یوه ځنځیر کښې سره تړل کیږي په دغه وقت کښې به مجرمین د مصیبت او عذاب له ویرې مرګ ته ناري وهي چه کاشکي مرګي راشي ـ او مونږ ته له دغو مصائبو او بلیاتو څخه نجات راکړي.
(نو ویه ویل شي دغو کفارو ته له جانبه د الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه داسي چه)

لَّا تَدۡعُوا۟ ٱلۡيَوۡمَ ثُبُورًا وَٰحِدًا وَٱدۡعُوا۟ ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾

مه غواړئ مه بولئ تاسي نن ورځ هلاک یو او وبولئ تاسي هلاکونه دیر (ځکه چه عذاب مو دیر اقسام لري).

تفسیرل یعنی که یو کرت مړه شو او له دغه مصیبت څخه خلاصي وموموځکه په هره ورځ کښې له زرو کرتو څخه زیات له مرګه بد حال راپه برخه کیږي (موضح القرآن).

قُلۡ أَذَٰلِكَ خَيۡرٌ أَمۡ جَنَّةُ ٱلۡخُلۡدِ ٱلَّتِي وُعِدَ ٱلۡمُتَّقُونَۚ كَانَتۡ لَهُمۡ جَزَآءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾
لَّهُمۡ فِيهَا مَا يَشَآءُونَ خَٰلِدِينَۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعۡدًا مَّسۡـُٔولًا ﴿١٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا دغه (خیر بهتر غوره دی یا هغه جنت د همیشه والي چه وعده کړی شوي وه (د دغه جنت) له پرهیزګارانو سره چه دی (هغه جنت په علم د الله کښې) دوی ته جزاء (بدل) د عمل او ځای د ورتلو شته دوی ته په دغه (جنت) کښې هر څه چه غواړي دوی حال دا چه تل به وي دوی پکښې دی (دخول د جنت سره له خلوده) پر رب ستا موعوده

(وعده کړی شوی تفضلاً له جانبه د الله) غوښتلی شوی (له جانبه د مؤمنانو).

تفسیر: یعنی د مکذبینو انجام مو واورید اوس تاسی پخپله د دغی خبری فیصله وکړئ چه آیا دغه مو خوښ او پسند دی؟ که هغه وعده چه له متقینو مؤمنینو سره له جانبه د الله تعالیٰ کړی شوی ده؟ (او غوښتلی شوی ده له جانبه د مؤمنانو ـ او مؤمنان به هم) همغه شی غواړی چه د دوی له مرتبی سره وړ ـ لائق او مناسب وی. له ﴿ وَعۡدٗا مَّسۡـُٔولٗا ﴾ څخه حتمی وعده مراده ده چه الله تعالیٰ هغه پخپل فضل او کرم سره پخپله ذمه اخیستی ده ـ یا دا مطلب چه متقین به د هغی وعدی د ایفاء سوال وکړی چه یقیناً به پوره کیږی لکه چه په دعاء کښی راغلی دی ﴿ رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخۡزِنَا يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ إِنَّكَ لَا تُخۡلِفُ ٱلۡمِيعَادَ ﴾

وَيَوۡمَ يَحۡشُرُهُمۡ وَمَا يَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنتُمۡ أَضۡلَلۡتُمۡ عِبَادِي هَٰٓؤُلَآءِ أَمۡ هُمۡ ضَلُّواْ ٱلسَّبِيلَ ﴿١٧﴾

او (یاده کړه ای محمده هغه ورځ چه راجمع به کړی (الله) دغه (کفار) او هغه (باطل معبودان) چه عبادت کاوه دوی غیر له الله (هغوی ته) پس وبه وائی (الله دغو معبودانو ته) آیا تاسی ګمراه کړی ؤ تاسی بندګان ځما دغه (چه مشرکان) دی او که دوی پخپله ورکه کړی وه لیاره (د حق بی له سعیی د تاسی)؟.

تفسیر: یعنی دغه خو عابدینو ته اورول کیږی او بالوسیله به له معبودانو څخه پوښتنه کیږی چه آیا تاسی دوی ته د شرک یا د خپل عبادت دعوت او ترغیب ورکړی ؤ؟ یا دوی له خپله جهله او حماقته او غفلته او بی توجهی څخه ګمراه شوی دی.

قَالُواْ سُبۡحَٰنَكَ مَا كَانَ يَنۢبَغِي لَنَآ أَن نَّتَّخِذَ مِن دُونِكَ مِنۡ أَوۡلِيَآءَ

وبه وائی (معبودان) چه پاکی ده تاته له شریکه او له عیوبه نه ښاییږی مونږ ته دا چه ونیسو مونږ غیر له تانه (یا الله) هیڅ دوستان

تفسیر: یعنی یا الله! مونږ څه قوت ـ قدرت او مجال درلود (لرلو) چه ستا د مقدس ذات څخه په څنګ شوی نور کسان خپل ملګری یا دوستان نیولی وی بیا کله چه مونږ د خپلو نفسونو دپاره ماسواء له تا بله کومه هیله (امید) او اسره او امید نه درلود (لرلو) نو نورو ته به مو ولی داسی

حکم ورکاوه چه راشئ مونږ خپل معبود مقصود او حاجت ورکوونکی وګڼئ.

وَ لٰكِنْ مَّتَّعْتَهُمْ وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰى نَسُوا الذِّكْرَ ۚ وَكَانُوْا قَوْمًۢا بُوْرًا ﴿۱۸﴾

ولیکن ښه معاش ورکړی ؤ تا (ای الله!) دوی ته او پلرونو د دوی ته تر هغه پوری چه هیر کړ دوی پند (کتاب) ستا، او وو دوی (په حکم د تا) قوم هلاکیدونکی.

تفسیر: یعنی اصل دا دی چه دغه بدبختان د خپل بد استعداد لامله (له وجی) د خپلو ځانونو د تباه کولو دپاره مندی وهی او د دوی دپاره هلاکت مقدر شوی دی د هغو ظاهری سبب دا دی چه دوی په عیش او آرام او د غفلت په نشو کښی ډوب تللی دی او دغه ستا یادونه او تذکره هیروی او پر هیڅ پند او نصیحت غوږ نه ږدی او د انبیاؤ د هدایت او ارشاد څخه بیخی سترګی پټوی او پر دنیوی منافع او تمتع مغرور شوی دی ـ تاسی که د خپلی مهربانی لامله (له وجی) هومره فواید دوی ته او د دوی پلرونو او نیکونو ته وررسوئ هغومره دوی په خپل غفلت او نسیان کښی ترقی کوی لازم خو داسی ؤ چه دوی د الله تعالیٰ د دغو انعاماتو د لیدلو په اثر به ئی د حقیقی منعم بندګی او شکر ایستل اختیارول ـ مګر دوی بالعکس پر خپل کفر ـ شرک او جهل مفتون او مغرور شوی دی ـ او د کفر او عصیان خوا ته مندی وهی د ژوندون اوبه د بدبختی لامله (له وجی) د دوی په حلق کښی زهر جوړ شوی دی.
(الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه به بیا دغو بت پرستانو ته دغسی وفرمائی)

فَقَدْ كَذَّبُوْكُمْ بِمَا تَقُوْلُوْنَ ۙ فَمَا تَسْتَطِيْعُوْنَ صَرْفًا
وَّلَا نَصْرًا ۚ وَمَنْ يَّظْلِمْ مِّنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيْرًا ﴿۱۹﴾

نو په تحقیق دروغجنان کړئ (معبودانو مو) تاسی (ای مشرکانو) په هغه خبره کښی چه ویله تاسی (چه دغه مو خدایان دی) پس طاقت نه لرئ تاسی د ګرځولو د عذاب (له خپله ځانه) او نه د مدد کولو (یو له بله سره)، او هر هغه چا چه ظلم وکړ له تاسی وبه څکوو مونږ هغه ته عذاب لوی (چه خلود فی‌النار دی).

تفسیر: دغه به د الله تعالیٰ له جانبه ارشاد وی چه درواخلئ! د هغو په امداد او اعانت چه تاسی اعتماد کړی ؤ هغوی بالذات ستاسی د دغی ادعاء تردید ـ او تاسی دروغجنوی ـ او ستاسی له

دغو حرکاتو څخه په ښکاره ډول (طریقه) سره د بیزاری او نفرت اظهار کوی.
﴿ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا ﴾ پس طاقت نه لرئ تاسی د ګرځولو د عذاب له خپله ځانه او نه د مدد کولو یو له بله سره) یعنی نن نه د الله تعالیٰ د عذاب مخه بیرته ګرځولی شئ! او نه د هغه احکام اړولی شئ! او نه یو له بل سره څه مدد او مرسته (امداد) کولی شئ! هر چاته چه هره سزا وررسیدونکی ده هغه هرومرو (خامخا) اوس وررسیږی نو هغه دی هلته پروت وی او د هغه خوند او مزه دی وڅکی! ښایی له ظلم څخه دلته په ﴿ وَمَن يَظْلِم مِّنكُمْ ﴾ کښی مراد شرک وی او ممکن دی چه نور هر قسم ظلم او ګناه هم تری مراد وی.

وَمَآ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِى ٱلْأَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾

او نه دی لیږلی مونږ پخوا له تانه (ای محمده! هیڅوک) له مرسلانو څخه (په هیڅ کیفیت) مګر (په دغه کیفیت سره چه) بیشکه دوی خامخا خوړل به دوی طعام او ګرځیدل به دوی په بازارونو کښی (دپاره د مطالبو خپلو) او ګرځولی دی مونږ ځینی د تاسی دپاره د ځینو نورو آزمویښت آیا صبر کوئ (ای اهل الابتلاء که نه؟ بلکه صبر وکړئ!) او دی رب ستا ښه لیدونکی (عالم په ټولو احوالو).

تفسیر: دغه جواب شو د ﴿ وَقَالُوا مَالِ هَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ ﴾ الآیة - یعنی له تاسی څخه پخوا هومره انبیاء چه د خلق الله په طرف مبعوث شوی دی هغه ګرد (ټول) سره انسانان وو او د انسانانو په شان به ئی خوړل او څښل - او د خپلو ضروریاتو او د اعاشی د لوازمو دپاره به بازارونو ته هم تلل او هغوی می له سره د پرښتو په حیثیت نه دی لیږلی چه د اکل او شرب او د ژوندانه له ضروریاتو څخه به مستغنی وو له دی نه معلومیږی چه د خپلو ضروریاتو دپاره بازارونو ته د نه ورتلو منشاء کبر - غرور او ځان لوی ګڼل وی نو دغه د لوئی او مشرتوب پر خلاف دی.
﴿ وَجَعَلْنَا ﴾ الآیة - او ګرځولی دی مونږ ځینی ستاسی دپاره د ځینو نورو آزمویښت آیا صبر کوئ ای اهل الابتلاء که نه؟ بلکه صبر وکړئ!) یعنی انبیاء د دی دپاره دی چه د کفارو د کفر او ایمان او بغاوت او طغیان امتحان او آزموینه وکړی او انبیاء د دی دپاره دی چه د دوی د صبر - ثبات - استقامت - آزموینه او امتحان وشی نو اوس دی وکتل شی چه د کفارو د دغه

سفاهت او جهالت د لیدلو او د دغه طعن او تشنیع او لغو اعتراضاتو د آوریدلو په مقابل کښې تاسې تر کومې اندازې پورې صبر ـ استقامت او استقلال څرګندولی شئ؟.
﴿ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴾ او دی رب ستا ښه لیدونکی عالم په تولو احوالو) یعنی د کفارو د کفر او ایذاء رسوونه او د صابرانو صبر او تحمل ګرد (تول) د الله تعالیٰ جل وعلا شأنه وعظم برهانه په علم او نظر کښې دی او هر یوه ته خامخا د ده د هم هغه عمل سزا او جزاء ورکوی.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ أَوْ نَرَىٰ رَبَّنَا ۗ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾

او وائي هغه كسان چه نه لري اميد د ملاقات ځمونږ (او نه مني قيامت يا نه ويريږي له عذابه ځمونږ) ولي نه نازلولي شي پر مونږ باندي پرښتي (مصدقي د رسول يا چه شي رسولاني مونږ ته؟) يا ولي نه وينو مونږ رب خپل (چه خبري راسره وكړي او حكم وكړي مونږ ته په متابعت د رسول نو الله فرمائي) خامخا په تحقيق كبر كړي دي دوي (كبر چه ثابت دي) په نفسونو د دوی كښي او تير شوي دي (له حده خپله) په تيريدلو لويو سره.

تفسير : يعني هغه كسان چه داسي اميد نه لري چه يوه ورځ به ځمونږ په مخ كښي د حساب او كتاب دپاره حاضريږي نو هغوی د سزا له ويري بيخي بی خوفه دي او داسي د عناد او گستاخی خبري كوي او چتي (بيكاره) وئيږي. مثلاً وائي چه د محمد په شان پر مونږ ولي پرښتي وحی نه راوړي؟ يا پخپله الله تعالىٰ ولي له مونږه سره خبري نه كوي؟ يا اقلا د تصديق دپاره خو يوه پرښته راغلي وي؟ يا مونږ په خپلو سترگو سره ښائي الله ووينو او په خپلو غوږونو سره ستا د دغي دعوی تصديق او تائيد تري واورو. لكه چه جزء ٨ د «الانعام» په (١٥) ركوع ١٢٤ آيت كښي راغلي دي: ﴿ قَالُوا لَن نُّؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ﴾ او جزء ١٥ د «الاسراء» په (١٠) ركوع ٩٢ آيت كښي مرقوم دي ﴿ أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴾
دوی په خپلو زړونو كښي خپل ځان دير لوی گڼي نو ځكه د وحی او پرښتو د نزول تمنا لري. د دوی شرارت او سركشي خپلي انتهائي درجي ته رسيدلي ده چه سره له دومره سختو گناهونو او تورو عملنامو غواړي چه په دنيا كښي پخپلو سترگو سره الله تعالىٰ ووينی او له هغه سره د غږيدلو شرف ځان ته مطالبه كړي.
﴿ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا ﴾ - ترجمه شيخ الهند داسي كړي ده: «ديره لوئي ساتي دوی پخپلو ځانونو كښي او سرونه جگوي (وچتوی) په لويو شرارتونو سره» او ځيني ئي دغسي ترجمه كوي «په تحقيق سره پټ كړي ئي دي تكبر او كفر په زړونو خپلو كښي او سركشي كړي ده دوی په سركشي لويي سره چه پس له ليدلو د داسي معجزو څخه د ملائكو راتله او د الله تعالىٰ ليدل هم په دنيا كښي غواړي».

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُجْرِمِينَ

وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٢٢﴾

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ چه ووینی دوی پرښتی (د عذاب) نه به وی زیری (خوشالی) په دغه ورځ کښی دپاره د مجرمانو (کافرانو) او وبه وائی دوی چه چیری دی منع کړل شی په کوم مانع سره.

تفسیر: یعنی دوی به د «حجراً محجوراً» الفاظ وائی. دغه «حجر» هغه مصدر دی چه فعل ئی متروک‌الذکر دی «حجر» په معنی د منع ده او «محجوراً» ئی تاکید دی معنی ئی داسی شوه: «او وبه وائی دغه کفار چه منع غواړو تینګه منع له لیدلو د ملائکو د عذابه او پناه نیسو په الله تعالیٰ پوری له ملاقاته د ملائکو په منع د مانع سره» یا به ئی معنی داسی وی: «او وبه وائی دغه ملائک دغو کفارو ته چه حرام دی یا حرام کړی شوی دی پر تاسی جنت او منع دی په مانع سره» او لنډ مطلب ئی داسی شو چه ای کفارو مه ویریږئ یوه داسی ورځ هم راتلونکی ده چه ستاسی سترګی به په پرښتو ولګیږی مګر پرښتی به ستاسی په شان د مجرمانو له لیدلو څخه نه خوښیږی بلکه تاسی به له ډیرو سختو هولناکو مصائبو سره مخامخ کیږئ! دغه خلق چه اوس د پرښتو د نزول مطالبی کوی په هغه وقت کښی به د «حجراً محجوراً» په ویلو پناه غواړی او په دی ډیر خوښیږی چه که د دوی او د پرښتو په منځ کښی کومه سخته پرده او سد پروت وی څو هغوی دوی ته نه ورنژدی کیدی لیکن د الله تعالیٰ فیصله کله بلا اجراء پاتی کیدی شی پرښتی به هم «حجراً محجوراً» وائی او دغه مطلب دوی ته ورښکاره وی چه نن ورځ تاسی د خوښی او بری څخه بیخی بی‌برخی او ممنوع یئ.

تنبیه: ممکن دی چه دغه تذکره د احتضار او ځنکدن (موت) په وقت کښی وی کما جاء فی جزء ۱۰ سورت الانفال (۷ رکوع) ۵۰ آیت ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ﴾ او د جزء ۷ (الانعام) په ۱۱ رکوع ۹۳ آیت کښی راغلی دی ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنفُسَكُمُ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ﴾
ګواکی هم دغه کیفیت به د ده په مقابل کښی هم وی چه د حٰم السجده په ٤ رکوع ۳۰ آیت (۲٤) جزء کښی بیان شوی دی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾ او ممکن دی چه دلته د قیامت د ورځی ذکر وی والله اعلم.

وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾

او اراده کړی ده رسیدلی یو مونږ هغو شیانو ته چه کړی دی (دغو کفارو) له (نیک) عمل نه پس وبه ګرځوو مونږ هغه (نیک عمل په شان د) وړی

(ګرد) تار په تار کړی شوی.

تفسير : يعنی دوی مونږ ته ناری وهلی او مونږ ئی په کار وو. دغه دی مونږ هم ورحاضر شو مګر د دوی د عزت د زيادت دپاره نه بلکه د دی دپاره چه هغه کارونه چه دوی پخپل باطل زعم سره نيکی ګڼلی هغه ورته قطعاً ګډوډ او خراب او تراب کړو. او داسی بی حقيقت او بی ثمره او د وړئ په شان ئی په هوا کښی والوځوو لکه چه د خاوری حقير ذرات دی خوا هغه خوا آلوځی. ځکه چه هغه اعمال د اخلاص او ايمان له روحه بيخی تش او د حق له طريقه سره بالکل متضاد واقع شوی دی کما جآء فی جزء ١٣ سورة ابراهيم ٣ رکوع ١٨ آيت ځمونږ د دغه مبارک تفسير ﴿ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ ﴾ الآية -
وغير ذلک من الآيات.
اوس بيان فرمائی الله جل وعلا شانه وعظم برهانه فضائل د جنتيانو پر دوزخيانو باندی داسی:

أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿٢٤﴾

صاحبان (ملګری) د جنت په دغه ورځ (د قيامت کښی بهتر غوره) خير دی له جهته د (ځای د قيام او کلام او) هستوګنی او ډير ښه به وی له جهته (د ځای) د خوب د غرمی (او د راحت).

تفسير : يعنی دغه منکران به د هغی ورځی په مصيبت کښی ګرفتار او اخته کيږی چه اوس دوی پر مؤمنانو ملندی (خندا) وهی او مسخری پری کوی نو پر دغو مؤمنانو چه دوی خاندی هغوی به په جنت کښی عيش او عشرت او مزی کوی.

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنزِيلًا ﴿٢٥﴾

او (ياده کړه ای محمده!) هغه ورځ (د قيامت) چه توتی توتی به شی آسمان په وريځو سره او نازلی به کړی شی پرښتی په نازلولو سره (پرله پسی).

تفسير : د قيامت په ورځ وروسته د آسمانونو له چاوديدلو له پاسه د وريځی په شان يو شی راکوزيدونکی ليدل کيږی چه په هغه کښی به د الله تعالیٰ يوه خاصه تجلی وی چه د هغی تعبير مونږ په شاهی چتر سره کوو ښائی چه دا به همغه ځيز وی چه ئی د «ابو زرين رضی الله تعالیٰ عنه» په حديث کښی په «عماء» سره او د «نسائی» په يوه حديث کښی چه له معراجه سره متعلق دی په «غيابه» سره تعبير کړی دی والله اعلم. له هغه سره به د پرښتو ډير هجوم او

بیرؤباړ وی او د آسمانونو پرښتی به د محشر د مقام په طرف مسلسلی کوزیږی د البقره په جزء ٢ (٢٥) رکوع د ٢١٠ آیت ﴿ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ ﴾ الآية - په تفسیر کښی هم داسی یو مضمون لیکلی شوی دی.

اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمَٰنِ ۚ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ﴿٢٦﴾

ملک (او کامل سلطنت) په دغه ورځ (د قیامت کښی) حق ثابت دی دپاره د رحمٰن، او وی به دغه ورځ (د قیامت) پر کفارو ډیره سخته.

تفسیر : یعنی ظاهراً او باطناً صورة او معنی من کل الوجوه یوائحی د هم ده رحمٰن سلطنت او حکومت به وی او صرف د هم ده حکم به چلیږی ﴿ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾ (٢٤) جزء د المومن (٢) رکوع (١٦) آیت بیا کله چه د رحمٰن حکومت شو. هغه کسان چه د رحمت مستحقان وی نو هغوی ته به د رحمت څه کمی وی دوی به په بی حسابه نعمتونو سره د مرحمت مورد ګرځی مګر سره له دومره زیات او لامحدود رحمت کفارو ته به په دغه ورځ کښی سخت مشکلات او مصائب ور د مخه کیږی.

چه هر څو وی په بازار کښی ډیر څیزونه   په غریب سری هغومره وی غمونه .

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾

او (یاد کړه ای محمده! هغه د قیامت) ورځ چه خوله به لګوی ظالم پر دواړو لاسونو خپلو (له ډیره غمه او افسوسه او حسرته) وائی به (په قیامت کښی) ای کاشکی نیولی می وی سره له رسوله (د الله د نجات حقه) لیاره.

تفسیر : یعنی له ډیر حسرت او ندامت نه به خپلی ګوتی چیچی او د افسوس او ارمان لاسونه به سره مږی. او په زیات تأسف سره به وائی چه ولی می په دنیا کښی د الله تعالیٰ او د رسول الله احکام ونه منل؟ او ولی د شیاطین الجن والانس په خبرو وغولیدم چه په دغه بده ورځ اخته او په راز راز (قسم قسم) مصائبو او ربړو (تکلیفونو) کښی لتاړ (خراب) شوم.

يَا وَيْلَتَىٰ لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾

ای هلاکه ای عذابه ای خرابی ځما (راشه دغه دی وقت دی) کاشکی نه می وی نیولی فلانکی سړی دوست خپل.

تفسیر : یعنی د هغو کسانو د دوستی یا اغواء څخه چه ګمراه شوی وو یا په ګمراهی کښی ئی ترقی کړی وه. نو په هغه وقت کښی به دیر افسوس او ارمان کوی چه ولی مو داسی کسان خپل دوستان ګڼل کاشکی ځما او د دوی په منځ کښی له سره دوستی او رفاقت نه وی پیدا شوی.
تنبیه : مفسرینو چه دلته د عقبه بن ابی معیط او د ابی بن خلف کومه واقعه نقل کړی ده د هغی هیڅ ضرورت نشته. او نه ښائی چه د آیت مدلول پر هغه مقصور کړی شی. هو! دغه تقریر چه مونږ کړی دی په هغه کښی دوی هم داخل دی.

لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي ۗ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾

خامخا په تحقیق ګمراه کړی وم زه له ذکره پنده (د قرآن) وروسته له هغه کله چه راغی ماته، (دغه ذکر نو فرمائی الله) او دی شیطان دپاره د انسان لغزوونکی غولوونکی.

تفسیر : یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پند مونږ ته رسیدلی ؤ چه ځمونږ د هدایت دپاره کافی ؤ او ممکن ؤ چه هغه ځما په زړه کښی ځای هم نیولی وی مګر د دغه کمبخت د دوستی لامله (له وجی) زه تباه او برباد شوم. او له زړه هغه لوری ته متوجه نه شوم. بیشکه چه جنی او انسی شیطان لوی چلباز او ټګ دی. انسان ته په عین وقت کښی فریب ورکوی، او په دیر بد صورت ئی رسوا او مسخره کوی.

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾

او ویل رسول (د الله محمد) ای ربه ځما په تحقیق قوم ځما نیولی دی دغه قرآن ترک کړی شوی (چه نه پری ایمان راوړی او نه پری عمل کوی او نه ئی لولی).

تفسیر : یعنی کله چه ضد کوونکیو او معاندانو په هیڅ صورت سره د هیڅا نصیحت او پند ته غوږ کینښود دلته رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالیٰ دربار ته شکایت وکړ چه یا الله العالمین، ځما قوم ځما خبری ته غوږ نه ږدی. دوی د قرآن عظیم الشان په شان یو لوی کتاب

ته خراب نسبتونه کوی العیاذ بالله کله چه قرآن لوستل کیږی نو دوی ډیر زیات شورماشور لګوی او چټی (بیکاره) چپولی (فضول) خبری اتری کوی او لویه غلغله نښلوی څو ئی هیڅوک وانه وری. او په مطلب یی پوه نشی په دی ترتیب دغو اشقیاؤ دغه پاک قرآن په شان یو د قدر قابل کتاب ئی بالکل متروک او مهجور ګرځولی دی او له اعتناء او التفاته ئی غورځولی دی.

تنبیه : اګر که په دغه آیت کښی صرف د کفارو ذکر دی. خو بیا د قرآن نه تصدیقول په هغه کښی عدم تدبر او غور نه کول د ده پر احکامو عمل نه کول، د تلاوت څخه ئی غاړه غړول، د ده د قرائت د تصحیح په طرف نه متوجه کیدل. له هغه څنی اعراض او څنګ کول او د نورو لغویاتو یا حقیرو شیانو په طرف متوجه کیدل دغه ګرد (تول) صورتونه درجه په درجه د پاک قرآن د هجران لاندی داخل کیدی شی. فنسأل الله الکریم المنان القادر علیٰ ما یشاء ان یخلصنا مما یسخطه و یستعملنا فیما یرضیه من حفظ کتابه وفهمه والقیام بمقتضاه آناء اللیل واطراف النهار علی الوجه الذی یحبه و یرضاه، انه کریم وهاب.

نو فرمائی الله جل وعلا شانه وعظم برهانه لپاره د تسلی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چه:

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾

او هم داسی (لکه چه کفار می ستا اعداء ګرځولی دی) ګرځولی ؤ مونږ (پخوا له تانه) دپاره د هر نبی دښمنان له مجرمانو (کفارو نو صبر وکړه په شان د نورو انبیاؤ بس)، او کافی دی رب ستا سمه صافه لیار ښوونکی او ښه مدد کوونکی (پر اعداؤ).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه د انبیاؤ د خبرو په منلو کښی مشکلات او موانع وړاندی کوی او خلق د حق له قبوله منع کوی هم دوی د انبیاؤ اعداء دی نو دغه اعداء چه کفار دی اګر که د خلقو پر ضلالت او ګمراه کولو پسی خپلی ملاوی وتړی څه مهم موفقیت ئی نه په برخه کیږی ځکه د هر چا په نسبت چه الله تعالی داسی اراده وفرمائی چه هدایت ومومی هدایت یی ور په برخه کوی یا یی دا مطلب چه د هر چا د هدایت اراده چه پاک الله وکړی هدایت ئی ور په برخه کوی او د هغو په برخه کښی چه هدایت نه وی د هغو ګردو (تولو) په مقابل کښی الله تعالیٰ له تاسره معاونت او مرسته (مدد) کوی. یا دا چه الله تعالیٰ ستا مدد کوی او د مطلوب تر مقام پوری به دی رسوی او هیڅ سد او مانع ستا د پرمخ تګ مخه نشی نیولی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً ۚ كَذٰلِكَ ۚ لِنُثَبِّتَ بِهٖ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنٰهُ تَرْتِيْلًا ﴿۳۲﴾

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی ولی نه نازلاوه شی پر دغه (محمد) قرآن تول یو کرت (نو فرمائی الله چه نازل کړی دی مونږ)، هم داسی (لږ لږ د ښو فوائدو دپاره چه یوه ئی دا ده) چه ثابت محکم قوی کړو په دغه (قرآن سره) زړه ستا (په حفظ او فهم د معنی د ده سره) او لوستلی دی مونږ دغه (قرآن پر تا) توتی توتی په آرام لوستلو سره.

تفسیر : یعنی د نبی الله دښمنان د خلقو د ګمراه کولو دپاره داسی تنقیدات او اعتراضات کوی چه خانه! ولی د نورو آسمانی کتابونو په شان قرآن کریم هم یو ځلی په کامل ډول (طریقه) سره نه نازلیږی؟ چه دغه ئی په ښو کلونو کښی لږ لږ رانازلوی؟ علت ئی څه دی؟ آیا الله تعالیٰ پکښی څه غور او دقت کوی؟ له دی نه خو داسی شبهی او اندیښنی پیدا کیږی چه ګواکی پخپله محمد صلی الله علیه وسلم په ډیر فکر او اندیښنه سره دغه جوړوی او بیا یی په مناسبه موقع کښی لږ لږ آوروی نو د دغو منکرینو جواب داسی ورکړ شو چه دغه خو کومه ضروری خبره نه ده چه قرآن عظیم الشان د لږ لږ نازلیدلو سبب هم دغه وی چه تاسی ئی وایئ نو که لږ څه غور او فکر وکړئ د قرآن کریم په دغه لږ لږ نازلولو کښی داسی ډیری فائدی دی چه هغه په یو وار نازلولو کښی له سره نه حاصلیږی مثلاً په دغه صورت کښی د قرآن مجید حفظ او یادول ډیر زیات آسانیږی او په پوهیدلو کښی زیات سهولت واقع کیږی، کلام پوره ضبطیږی او د هغو مصالحو او حکمتونو رعایت چه په هغو کښی شوی دی خلق موقع په موقع د هغو پر تفاصیلو مطلع کیږی د هر آیت بیل بیل شان نزول ته کتلی د هغه په صحیح مطلب متعین کولو کښی مدد ور رسیږی د هر ضرورت په وقت کښی چه د هری خبری د جواب رارسیدلو څخه د رسول الله او مسلمانانو قلوبو ته لا تطمین او تسکین ور په برخه کیږی او د هر یوه آیت پر نزول ګواکی د ده د اعجاز د دعوی تجدید کیږی په دغه سلسله کښی د جبریل علیه السلام څو څو کرته تلل او راتلل هم واقع کیږی چه هغه فی ذاته یو مستقل خیر او برکت دی وغیر ذلک من الفوائد د هم دغو فوائدو له منځه دلته د ځینو په نسبت اشاره فرمایلی شوی ده.

وَلَا يَأْتُوْنَكَ بِمَثَلٍ اِلَّا جِئْنٰكَ بِالْحَقِّ وَاَحْسَنَ تَفْسِيْرًا ﴿۳۳﴾

او نه کوی دوی راتله تاته کوم مثل (یعنی نه راوړی تاته سوال عجیب په ابطال

د دین ستا) مګر راوړو مونږ تاته (جواب د هغه په واقع او) په حق سره او ډیر ښه تفسیر بیان.

تفسیر : یعنی کله چه کفار کوم اعترض پر قرآن یا پر کوم مثال پر تاسی کوی نو عظیم الشان قرآن د هغه جواب په ډیر صاف او ښکاره ډول (طریقه) ورکوی چه په هغه کښی هیڅ شان وړاندی وروسته او لاندی باندی نشته بلکه صاف، واضح، معتدل، او بی غل او بی غش خبره وی هو! د هغو کسانو عقل، سد (هوش) او پوه چه منعکس او منقلب وی نو هغوی سمی صافی خبری هم کږوی او له هغه ځخه نور غیر مطلوب تعبیرات راکاږی نو داسی مغرضانه او معاندانه خبری بیلی دی او د داسی خلقو آخره خاتمه دغه ده چه پخپله پاک الله ئی په دی وروستی آیت کښی بیان فرمائی.

ٱلَّذِينَ يُحۡشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمۡ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُوْلَٰٓئِكَ شَرّٞ مَّكَانٗا وَأَضَلُّ سَبِيلٗا ﴿٣٤﴾

(دوی) هغه کسان (دی) چه جمع به کړه شی او شړل به شی پر مخو خپلو (سر ښکته پښی پورته) طرف د دوزخ ته دغه تولی بد دی له جهته د ځایه او ډیر ښویدلی دی له جهته د لیاری او ډیر ګمراهان دی).

تفسیر : یعنی دوی همغه خلق دی چه د دوی عقل منقلب او چپه (الته) شوی دی علویات ئی پریښی په سفلیهؤ غوښتنو پسی ګرځی او متمائل دی. وروسته له دی نه پر داسی ځو اقوامو باندی چه څه وقائع او مصائب پیښی او پر هغوی څه حالات چه واقع شوی ؤ هغه د نورو د عبرت او نصیحت دپاره بیانوی:

وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡكِتَٰبَ وَجَعَلۡنَا مَعَهُۥٓ أَخَاهُ هَٰرُونَ
وَزِيرٗا ﴿٣٥﴾ فَقُلۡنَا ٱذۡهَبَآ إِلَى ٱلۡقَوۡمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا فَدَمَّرۡنَٰهُمۡ
تَدۡمِيرٗا ﴿٣٦﴾ وَقَوۡمَ نُوحٖ لَّمَّا كَذَّبُواْ ٱلرُّسُلَ أَغۡرَقۡنَٰهُمۡ وَجَعَلۡنَٰهُمۡ لِلنَّاسِ
ءَايَةٗۖ وَأَعۡتَدۡنَا لِلظَّٰلِمِينَ عَذَابًا أَلِيمٗا ﴿٣٧﴾ وَعَادٗا وَثَمُودَاْ

وَأَصْحٰبَ الرَّسِّ وَقُرُوْنًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيْرًا ﴿۳۸﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيْرًا ﴿۳۹﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسٰی ته کتاب (توریت) او ګرځولی ؤ مونږ له دغه (موسٰی) سره ورور د ده هارون وزیر (مددګار) پس وویل مونږ (دوی ته چه) لاړ شئ دواړه هغه قوم ته چه دروغجن ئی شمیرلی دی آیتونه ځمونږ (نو دوی ورغلل او ابلاغ ئی وکړ او فرعونیانو دوی دروغجنان کړل) پس هلاک کړل مونږ فرعونیان په هلاکولو سره او (هلاک کړی ؤ مونږ) قوم د نوح کله چه دروغجن وشمیرل دوی رسولان خپل (لکه نوح ادریس او شیث) غرق کړل مونږ دوی او وګرځول مونږ دوی دپاره د خلقو دلیل (نښه د عبرت) او تیار کړی دی مونږ دپاره د ظالمانو عذاب ډیر دردناک او (هلاک کړل مونږ) عادیان او ثمودیان او صاحبان (یاران) د کوهی او نور اهل د زمانو په منځ د دوی کښی ډیر. او هر یو له دی نه بیان کړی ؤ مونږ ده ته مثالونه (د عبرت په اقامت د حجت په دوی باندی) او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره.

تفسیر : یعنی هغو تکوینه ؤ آیاتونو ته چه د الله تعالیٰ پر توحید او نورو باندی ئی دلالت کوه او د پخوانو انبیاؤ هغو متفقو بیاناتو ته چه د هغو لړی او ډیری مذاکری او خبری له پخوا راهسی دوام لری دوی د دروغو نسبت وکړ او د خدائی په دعوی پسی ئی خوله وپرانیستله.

﴿ وَقَوْمَ نُوحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ ﴾ : او هلاک کری ؤ مونږ قوم د نوح کله چه دروغجن وشمیرل دوی رسولان خپل) د یوه نبی دروغجنول د ګردو انبیاؤ د دروغجنولو په منزله دی ځکه چه د دین په اصولو کښی ګرد (ټول) انبیاء سره متحد او متفق دی.

اصحاب الرس (کوهی والا) څوک دی؟ په دغه کښی ډیر اختلاف شته. په «روح المعانی» کښی ئی ډیر اقوال نقل کری په پای (آخر) کښی لیکی: «**وملخص الاقوال انهم قوم اهلکهم الله بتکذیب من ارسل الیهم** - یعنی خلاصه ئی دا ده چه دوی دغسی یو قوم ؤ چه د خپل نبی د تکذیب په سبب هلاک شوی دی.» حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه: «یو قوم خپل نبی ئی په کوهی کښی بندی کری ؤ، بیا څه وقت او مهال چه پر دوی باندی عذاب نازل شو هغه نبی خلاص شو».

﴿ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيْرًا ﴾ : او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره) یعنی ګرد (ټول) ئی په ښه ډول (طریقه) سره پوهولی دی کله چه دوی په هیڅ ډول (طریقه) سره هغه ونه مانه نو ئی بیرئ ډوبه کره.

وَلَقَدْ اَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِيْٓ اُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ ۭ اَفَلَمْ يَكُوْنُوْا يَرَوْنَهَا ۚ بَلْ كَانُوْا لَا يَرْجُوْنَ نُشُوْرًا ۝۴۰

او خامخا په تحقیق تیر شوی دی (تیریږی ډیر ځلی کفار) پر قریو کلیو ښارونو هغو چه ورولی شوی ؤ پری باران د بدی (د عذاب)، آیا پس نه ؤ دغه (کفار) چه لیدلی ئی وی هغه (قریه چه عبرت به ئی اخیستی وی) بلکه ؤ دوی چه نه به ئی درلود (لرلو) امید د بیا ژوندی پورته کیدلو.

تفسیر : یعنی د لوط علیه السلام د قوم د کلیو پر هغو کندوالو او مخروبه ؤ ځایونو مکی واله د شام د سفر په وقت کښی تیریږی نو آیا دغو منکرینو هغه کندوالی او خرابی مینی د عبرت په سترګو سره نه دی کتلی؟ بلکه کتلی ئی دی او په دی ښه پوهیږی او خبردار دی چه د پخوانیو مکذبینو پای (آخر) او انجام ډیر خراب ؤ خو تری نه متنبه کیږی ځکه چه په دوی کښی عبرت له کومه کیږی کله چه د دوی په نزد له سره دغه احتمال هم نشته چه وروسته له مرګه بیا ژوندی راپاڅیدل او د الله تعالیٰ په مخ کښی حاضریدل شته. عبرت خو هم هغه حاصلوی چه د هغه په زړه کښی لږ څه ویره وی او د خاتمی او انجام څخه بیخی بی فکره نه وی.

وَاِذَا رَاَوْكَ اِنْ يَّتَّخِذُوْنَكَ اِلَّا هُزُوًا ۭ اَهٰذَا الَّذِيْ بَعَثَ اللّٰهُ رَسُوْلًا ۝۴۱ اِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلَآ اَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۭ وَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ حِيْنَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ اَضَلُّ سَبِيْلًا ۝۴۲

او کله چه ووینی دوی تا نو نه نیسی دوی تا مګر ځای د مسخری (او تمسخراً سره وائی)، آیا دغه هغه (سړی) دی چه رالیږلی دی الله رسول (مونږ ته؟ بلکه دی خو له رسالت څخه ډیر لری دی) بیشکه چه دی نژدی ؤ چه خامخا ګمراه کړی ګرځولی ئی وی مونږ له خدایانو ځمونږ که صبر نه وی کړی مونږ په (عبادت) د دوی (نو فرمائی الله) او ژر به پوه شی دوی کله چه ووینی دوی عذاب (د قیامت ښکاره) چه څوک دی ډیر ګمراه له جهته د لیاری.

تفسیر : یعنی د عبرت حاصلولو په ځای د دوی مشغله هم دا ده چه پر نبی مسخره وکړی لکه

چه ستاسی د لیدلو په وقت کښی استهزاء وائی چه آیا دی هم هغه سړی دی چه د الله تعالیٰ له طرفه رسول رالیږلی شوی دی؟ آیا په دغه حیثیت او وضعیت سره د رسالت منصب د چا په برخه کیدی شی؟ آیا د الله تعالیٰ په ګردو (ټولو) مخلوقاتو کښی هم دغه یو سړی پاتی ؤ چه د رسالت قابل شو؟ آخر ښائی چه د رسالت څه وجه خو په ده کښی وی هو! دغه خبره خو ضرور په ده کښی شته چه تقریر ئی د جادو اثر لری. د فصاحت په قوت او د تقریر په زور ئی داسی یو وضعیت قائم کړی دی چه د هغه په سبب د خورا (ډیرو) لویو لویو خلقو قدمونه هم وښیوی، نژدی ؤ چه د ده په خبرو سره ځمونږ مخونه هم له خپلو معبودانو څخه وګرځی مګر مونږ پخپل دین او عقائدو کښی داسی ټینګ او مضبوط ولاړ یو چه د هغه د هیڅ یوی خبری اثر مو قبول نه کړ، که نه ده په مونږ ګرد (ټول) سره ګمراهان کولو العیاذ بالله نو الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه د دوی د دغه تمسخر او استهزاء او ملندو په مقابله کښی داسی فرمائی:
﴿ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴾ یعنی کله چه دوی د الله تعالیٰ عذاب په خپلو سترګو سره وګوری نو هلته به ورته معلوم شی چه په واقع سره کوم یو ګمراه ؤ؟.

أَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ أَفَأَنتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾

آیا وینی خبر ئی ته (بلکه خبر ئی) په هغه چا چه نیولی دی دغه خدای خپل هوا (د نفس خپل) آیا پس ته به ئی په ده باندی وکیل (ساتونکی چه منع ئی کړی له هوا خپلی بلکه نه ئی)،

تفسیر : یعنی آیا تاسی د داسی هوا پرستانو د هدایت پر لیاری د راوستلو ذمه واری کولی شئ چه د دوی معبودان هم د دوی په خوښه او انتخاب وی، هر چیری چه د دوی غوښتنه او خواهش دوی بوځی په هم هغه طرف دوی متمائل کیږی. هره هغه خبره چه د دوی د خواهش سره موافقه وی هغه منی او هر څیز چه د دوی د طبعی څخه مخالف وی هغه پریږدی نن چه یوه تیږه (ګټه) د دوی په نظر کښی ښه ښکاره شوه د هغی په عبادت کښی مشغولیږی صبا چه بله کومه تیږه (ګټه) د دوی په سترګو ښه وبریښیده نو هغه پریږدی او دی ته سجدی ږدی.

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ ۚ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ ۖ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾

آیا ګمان کوی ته چه په تحقیق اکثر د دوی آوری یا عقل چلوی (پوهیږی) نه دی دوی مګر په شان د چارپایانو دی (په پند نه اوریدلو کښی) بلکه لا

دوی ډیر لری دی له لیاری (د صواب نه).

تفسیر : یعنی په هر ډول (طریقه) سره چه دوی ته پندونه او نصائح واوروئ دوی خو څلورپولی حیوانات دی بلکه له هغوی څخنی هم بدتر او خراب دی، دوی له پوهیدلو او آوریدلو سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لری. څاروی او حیوان هم په هر حال د خپل پالونکی او بادار په مقابل کښی خپله غاړه ښکته کوی، او خپل محسن پیژنی، او فی‌الجمله نافع له مضر څخه بیلوی. که ئی سر خوشی پریږدی، د څرځای (چراه گاه) او د اوبو څښلو گودر ته پخپله ځی. لیکن د دغو بدبختانو حال داسی دی چه نه د خپل خالق او رازق حق پیژنی، او نه د ده پر ښیگڼو (فائدو) او احساناتو پوهیږی او نه ئی قدر او عزت کوی. د ښو او د بدو په منځ کښی د فرق او تمیز کولو څخه عاجز دی. د دوست او دښمن په منځ کښی امتیاز نشی کولی. نه په روحانی غذا پسی او نه د هدایت د چینی په لوری یو قدم وړاندی تلی شی. بلکه له هغه څخه په کروهو لری تښتی. او دوی هغه قوتونه چه الله تعالیٰ دوی ته ورعطاء کری دی معطل او بیکاره پریښی دی بلکه هغه ئی بی موقع او بی ځایه صرف کړی دی. که دوی لږ څه له عقله او له فهمه کار اخیستی. نو په دغه د قدرت کارخانه کښی بی شماره دلائل او نښی موجود دی چه په نهایت واضح صورت سره د الله تعالیٰ د توحید او تنزیهه او د دین د اصولو او د صداقت او استقامت په طرف لیار ښوونه کوی چه د هغو له منځه د ځینو دلائلو ذکر په راتلونکیو آیاتونو کښی کری شوی دی.

اَلَمْ تَرَ اِلٰى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ ۚ وَلَوْ شَآءَ لَجَعَلَهٗ سَاكِنًا ۚ ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيْلًا ﴿۴۵﴾ ثُمَّ قَبَضْنٰهُ اِلَيْنَا قَبْضًا يَّسِيْرًا ﴿۴۶﴾

آیا نه دی کتلی تا (قدرت د) رب خپل ته چه څرنګه ئی غځولی دی سیوری او که ئی اراده فرمایلی وی نو خامخا ګرځولی به ئی ؤ هغه (سیوری) ولاړ، بیا وګرځاوه مونږ لمر په دی (سیوری) دلیل (چه سیوری پری معلومیږی). بیا راټول کړو مونږ هغه ځان خپل ته په راټولولو آسانو سره (ورو ورو لږ لږ).

تفسیر : له سپیده داغه (صبح کاذبه) تر لمر څیرکی پوری هر چیری سیوری وی که الله تعالیٰ داسی اراده فرمایلی وی چه لمر ونه خیژی نو هم دغه سیوری به قائم پاتی کیده. مګر الله تعالیٰ پخپل کامل قدرت سره لمر طالع کړ چه د هغه لامله (له وجی) د لمر د رڼا خوره کیدل شروع شوه او سیوری متدرجاً یوه طرف ته په ځان تولیدلو او غونډیدلو پیل (شروع) وکړ، که لمر نه

وی راغلی نو مونږ به د سیوری په مفهوم څرنګه پوهیدی شوی؟ ځکه چه د یوه ضد له راتګه بل ضد پیژندل کیږی ﴿ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَٰمَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُم بِضِيَآءٍ ﴾ الآیة ـ (د القصص ۷۱ آیت (۷) رکوع (۲۰) جزء) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی:

«اول د هر شی سیوری اوږد لویږی. بیا هری خوا ته چه لمر ځی د هغه له مقابله سیوری لری کیږی څو چه پخپل بیخ ولګیږی. د بیا راتول کړو ځان خپل ته مطلب دا دی چه سیوری ځی خپل اصل ته لګیږی د ګردو (تولو) اصل الله دی. «موضح القرآن» بیا وروسته د زوال له خوا لمر خپله مسافه لندوی او د مغرب په طرف ورنژدی کیږی او د بل طرف سیوری اوږدیږی تر هغه پوری چه د ورځی آخر ته لمر غائبیږی هم دغه د ژوندانه مثال دی اول عدم وو بیا د وجود نور راغی بالاخره بیا کتم العدم ته ځی او پر هم دغه د جسمانی نور او ظل پر سلسله روحانی نور او ظلمت هم قیاس کړئ. که د کفر او عصیان، او جهل او طغیان په ظلماتو کښی الله تعالیٰ د نبوت د لمر رڼا نه وی لیږلی نو هیڅیا ته به د صحیحه معرفت لیاره نه څرګندیده (ښکاریده).

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾

او هم دغه (الله) هغه (ذات) دی چه ګرځولی ئی ده تاسی ته (په کامل قدرت خپل سره) شپه لباس (پوښاک) او (ګرځولی ئی دی تاسی ته) خوب آرامی او ګرځولی ئی ده ورځ وقت د ښوریدلو او ګرځیدلو (لپاره د طلب د معاش).

تفسیر: یعنی د شپی تک تور تیاره د څادر په شان پر ګردو (تولو) محیط کیږی چه د هغه لامله (له وجی) ګرد (تول) خلق کاروبار پریږدی او آرام کوی بیا د ورځی رڼا خپریږی (خوریږی) او خلق له خوبه پاڅیږی او دغه لوری او هغه لوری ته تک او راتګ کوی او هم داسی د مرګی د خوب څخه وروسته د قیامت صبا راځی چه په هغه کښی به ګرد (تول) جهان بیا ژوندی راپاڅیږی او هم دغه حالت په هغه وقت کښی ورانډی شوی ؤ کله چه انبیاء علیهم السلام د وحی او الهام په رڼا سره دنیا رڼا کړه. نو د جهل او غفلت په خوبونو کښی د ویده ؤ مخلوقو سترګی هم یو ځلی وپرانستلی شوی او ګرد (تول) سره پاڅیدل.

وَهُوَ الَّذِيٓ أَرْسَلَ الرِّيَٰحَ بُشْرًۢا بَيْنَ يَدَيْ

رَحْمَتِهٖ ۚ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً طَهُوْرًا ﴿٤٨﴾ لِّنُحْیِۦَ بِهٖ بَلْدَةً مَّیْتًا وَّنُسْقِیَهٗ مِمَّا خَلَقْنَآ اَنْعَامًا وَّاَنَاسِیَّ كَثِیْرًا ﴿٤٩﴾

او هم دغه (الله) هغه (ذات) دی چه رالیږلی ئی دی بادونه زیری کوونکی د وړاندی د رحمت د دغه (الله چه باران دی)، او نازلی کړی دی مونږ له (طرفه) د آسمانه اوبه پاکی پاکوونکی دپاره د دی چه ژوندی کړو مونږ په دی (اوبو) ځمکه مړه وچه بی زرغونوالی اوچه ور وڅښوو دغه (اوبه) له جملی د هغو شیانو ځنی چه پیدا کړی دی مونږ له چارپایانو او انسانانو ډیرو ته.

تفسیر : یعنی ړومبی بارانی هواوی د باران زیری ورکوی بیا د آسمان له طرفه باران ووری چه هغه هم پخپله پاک دی او نور شیان هم پاکوی د اوبو د وریدلو څخه وروسته په مړی تکی توری ویجاړی ځمکی کښی یو نوی روح پیدا کیږی شینکی او ترکودی (نباتات) ئی زرغونیږی. او یوه عجیبه او غریبه ننداره پکښی شکاری له کوم ځای څخه چه پخوا له وریا (باران) دوړی پورته کیدی اوس هلته تکه شنه مرغجنه (کبل زاره) ولاړه ده. او څومره زیات حیوانات او انسانان د باران له اوبو ځنی څښی او تری خړوبیږی هم داسی د قیامت په ورځ کښی هم د یوه غیبی باران په ذریعه هغه مړی هم بیا ژوندی راپاڅولی کیږی چه له خاورو سره ګډوډ شوی وی. او په دنیا کښی هم هغه زړونه چه هم داسی د جهل او عصیان په مرګ سره مړه شوی وو. د الله تعالیٰ د وحی په آسمانی وریا (باران) سره بیا راژوندی کړی شوی دی هغه ارواح چه په نجاست او پلیتی کښی نښتی وی هغه د روحانی باران په اوبو سره وینځلی شوی دی او ګرد (تول) سره پاک او صاف شوی دی او هغه کسان چه د معرفت او د وصول الی الله په اوبو پسی تږی دی د هغه روحانی باران د اوبو په څښلو سره سیراب او خړوب شوی دی.

وَلَقَدْ صَرَّفْنٰهُ بَیْنَهُمْ لِیَذَّكَّرُوْا ۖ فَاَبٰۤی اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿٥٠﴾

او خامخا په تحقیق په راز راز (قسم قسم) ډولونو (طریقو) تقسیم کړی دی مونږ دغه (اوبه یا د باران منشاء) په منځ د دوی کښی دپاره د دی چه فکر وچلوی دوی (په کمال د قدرت د ځمونږ کښی) پس منع راوړه زیاترو خلقو (د شکر ګزاری نه) لیکن (د نعمت له) کفران (څخه ئی منع رانه وړه).

تفسیر : یعنی د باران اوبه ګردو (تولو) ځمکو او انسانانو ته یو برابر نه وررسیږی بلکه چیری

دیری او چیری لږی چیری ژر. او چیری په ځنډ (ایسارتیا) خرنګه چه د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء وی. هم هغسی ور رسیږی څو خلق وپوهیږی چه د هغه درول او ویشل د قادر مختار او د حکیم الله تعالیٰ په قدرت دی لیکن زیات خلق بیا هم نه پوهیږی. او د الله تعالیٰ د نعمت شکر نه ادا کوی بلکه بالعکس مخ په شرک، کفر او ناشکری مندی وهی، هم دغسی د روحانی باران حال هم قیاس کړئ هر چاته سم د هغه د استعداده او ظرفه سره هومره برخه چه په کار ده وررسیدلی ده. او ډیر کسان د دغه عظمی نعمت په مقابل کښی کفران او ناشکری هم کوی.

وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِىْ كُلِّ قَرْيَةٍ نَّذِيْرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِيْنَ وَجَاهِدْهُمْ بِهٖ جِهَادًا كَبِيْرًا ﴿٥٢﴾

او که اراده مو فرمایلی وی نو خامخا راپورته کړی به مو وی په هره قریه ښار کښی (بیل بیل) ویره‌وونکی (په دغه زمانه کښی هم) نو مه کوه اطاعت (د غوښتنو) د کافرانو او مجاهده مقابله کوه له دوی سره په دغه (قرآن او توفیق د رحمان) په جهاد لوی.

تفسیر : یعنی د انبیاؤ راتلل کومه عجیبه خبره نه ده. که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو اوس هم ډیر انبیاء مبعوثوی چه په هر کلی کښی بیل بیل نبی وی مګر الله تعالیٰ ته هم دغه خبره منظوره شوه چه اوس دی په آخره کښی د ګرد (ټول) جهان دپاره یوائحی هم دغه محمد صلی الله علیه وسلم د سید الانس والجان او نبی آخرالزمان په عنوان مبعوث او مرسل شی. نو تاسی د کفارو حماقت او طعنی او تشنیع او سفاهت او تنقید او تردید ته هیڅ توجه او التفات مه کوئ! او د خپل دغه دعوت او تبلیغ کار ته په پوره قوت او جوش او خروش سره ادامه ورکړئ! (جاری وساتئ) او دغه عظیم الشان قرآن پخپل لاس کښی واخلئ! او د دغو منکرانو مقابله په ډیر زور او میرانه (بهادرئ) سره وکړئ! الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) بری او کامیابی ستا په برخه کوی. مونږ د «به» مرجع قرآن او توفیق رحمٰن لیکلی ده خو نورو مفسرینو د هغه مرجع د کفارو د اطاعت ترک یا د اسلام په مداومت یا سیف یا حکمت او موعظت هم اخیستی ده.

وَهُوَ الَّذِىْ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَّحِجْرًا مَّحْجُوْرًا ﴿٥٣﴾

او هم دغه (الله) هغه ذات دی (چه په کامل قدرت خپل سره) خوشی کړی ئ دی دوه بحرونه سیندونه چه دغه خوږ دی ډیر خوږ تنده ماتوونکی او هغه بل تریو دی ښه تریو، او گرځولی ده (الله) په منځ د دغو دواړو کښی پرده او بند چه منع کړی شوی دی (په هغه سره اختلاط د دغو دواړو).

تفسیر : په بیان القرآن کښی د دوو معتبرو بنگالیو عالمانو شهادت نقل شوی دی چه له (ارکان) څخه تر (چاټگام) پوری د سیند وضعیت داسی دی چه د دغه سیند په دواړو جانبو کښی د نوعیت او کیفیت له طرفه دوه مختلفه بیل بیل سیندونه په نظر راځی. د یوه اوبه سپینی او د بل اوبه توری دی. په تورو کښی د سمندر په شان طوفانی تلاطم او تموج واقع کیږی او سپینی ئی بیخی آرامی او ساکنی وی. بیړی په هم دغو سپینو کښی چلیږی او د دواړو په منځ کښی د یوه پټی او نوار په شان یوه ډیره اوږده لیکه غځیدلی ده چه د دغو دواړو اوبو ملتقی گڼله کیږی خلق وائی چه سپینی اوبه خوږی او توری اوبه ترخی دی.

مولٰینا شبیر احمد العثمانی مدظله الباری ته د (باریسال) ځینی طالبانو بیان کړی دی چه د (باریسال) په ضلع کښی دوه ویالی له یوه سینده راوځی چه د یوی اوبه ترخی او بیخی تروی دی او د هغی بلی اوبه ډیری خوږی او لذیذی دی.

په گجرات کښی چیری چه مولٰینا شبیر احمد العثمانی مدظله الباری دی (ډابهیل سملک ضلع سورت هند) د سمندر اوبه تقریباً لس دولس میله لری پرتی دی خو د دی ځای په خوړونو او ویالو کښی د سمندر مد او جزر په منظم او مسلسل دول (طریقه) سره صبا او بیگا جاری دی د هغه په نسبت ډیر ثقه سری بیان کوی چه د مد په وقت کښی د سمندر اوبه په گردو (ټولو) خوړونو او ویالو کښی پورته کیږی نو د خوړو اوبو پر سطح باندی ترخی اوبه په ډیر شدت سره پورته کیږی لیکن په دغه وقت کښی دغه دواړه اوبه له سره پخپلو منځونو کښی نه سره گډیږی. علوی سطحه ئی ترخه او سفلی برخه ئی خوږه وی. د جزر په وقت کښی څه مهال (وخت) چه ترخی اوبه راښکته لویږی نو دغه خوږی اوبه بیا هم هغسی خوږی او لذیذی بی له دی چه لږ څه تغیر پکښی څرگند (ښکاره) وی پاتی کیږی والله اعلم.

د دغو شواهدو په لیدلو سره د دی آیت مطلب بیخی واضح دی یعنی د الله تعالیٰ قدرت ته وگوری چه د خوږو او ترخو اوبو د یو ځای کیدلو په سبب چه هرومرو (خامخا) یو ځای نه په یو ځای کښی سره گډیږی خو بیا هم دوی سره بیلی جلا (جدا) او ممتازی دی او د دواړو په منځ کښی په ډیرو ځایونو کښی ئی ځمکه حائله او پرده گرځولی ده او هم داسی ئی سرخوشی (ازادی) نه دی پریښی چه د دواړو په زور او قوت سره ځمکه له منځه لری کړه شی او په جبری دول (طریقه) سره یو ځای شی او د ځمکی وجود له منځه ورک کړی بیا په دغو دواړو د هر یوه هغه خوند او مزه چه له هغو سره لازمه ده هم هغه سره پاتی ده او تری بل ته نه ده منتقله شوی او داسی نه دی واقع شوی چه خوږی اوبه تروی یا تروی اوبه خوږی شی گواکی د اوصافو

په اعتبار هره یوه له بلی بیخی بیله او جلا (جدا) ده. وقیل غیر ذلک والراجح عندی هوالاول. والله اعلم.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا ۗ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ۗ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَىٰ رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾

او هم دغه (الله) هغه (ذات) دی چه پیدا کړی یی دی له اوبو نه بشر انسان پس ګرځولی ئی دی (خاوند د) نسب او سخرګنی، او دی رب ستا ښه قادر. او عبادت کوی (دا مشرکان) بی له الله د هغه شی چه نشی رسولی هیڅ قدر نفع دوی ته (که ئی عبادت وکړی) او نه هیڅ ضرر رسولی شی دوی ته (که ئی عبادت ونه کړی) او دی (جنس د) کافر په (نافرمانی) د رب خپل مددګار (د شیطان شا اړوونکی الله ته).

تفسیر : ځینی مفسرین د دی آیت تفسیر داسی کوی الله هغه حکیم مطلق دی چه پیدا کړی ئی دی ده له هغو اوبو چه خته د آدم علیه السلام پری اخښلی شوی ده یا چه جزء دی د انسان یعنی له څلورو عناصرو ده یا له منی د انسان پس بیا ګرځولی دی ده دغه انسان دوه قسمه یو څښتن (خاوند) د نسب چه هغه خاص نارینه دی او د نسب نسبت هم دوی ته کاوه شی لکه فلان بن فلان او فلانة بنت فلان او بل څښتن (خاوند) د صهر چه هغه خاص نارینه دی او د نسب نسبت د مصاهرت هم هغوی ته کاوه شی او صهر لور ته او ځوم ته او اوښی ته او د ښځی خینې ته ویلی شی یا نو پس بیا ئی وګرځولی دوه قسمه یو یواځی خاوند د نسب او د خپلوی چه ورسره حرامه وی نکاح او خاوند د سخروالی چه ورسره حلاله وی نکاح یعنی وګوره! چه الله برحق خالق مطلق جل وعلا شانه وعظم برهانه په څه شان پخپل کامل قدرت سره ئی له یوه څاڅکی اوبو څخه عاقل کامل بنی آدم جوړ کړی دی بیا وروسته له دی نه نور نسلونه ئی تری ایستلی دی د ځوماتو او سخرانو تعلقات ئی تری جوړ کړی دی او له یوه ناڅیزه څاڅکی څخه ئی څه څه شیان پیدا کړی دی او له کومه ځایه ئی تر کوم ځایه پوری ئی رسولی دی؟ لیکن دغه انسان په لږ مدت کښی خپل اصل هیروی او خپل هغه قدیر رب او خالق ئی پریښی دی. او عاجز مخلوق ته خپل خالق وائی نه یواځی خپل د پروردګار حق نه پیژنی بلکه له هغه څخه مخ ګرځوی او په شیطانی فوج کښی خپل ځان داخلوی څو د اغواؤ او اضلالو په مقاصدو کښی له هغوی سره کومک او مدد وکړی. نعوذ بالله من شرور انفسنا ومن سیآت اعمالنا.

وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ﴿۵۶﴾ قُلْ مَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِلَّا مَنْ شَآءَ اَنْ يَّتَّخِذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيْلًا ﴿۵۷﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته مگر زیری کوونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره) ووایه (ای محمده دوی ته) نه غواړم زه له تاسی په دی (پیغام رسونه) هیڅ قدر اجر مزدوری مگر (غواړم ایمان راوړل د) هغه چا چه خوښه ئی شی دا چه ونیسی طرف د رب خپل ته لیاره (د رضاء او قرب) یا لیکن هغه څوک چه غواړی چه ونیسی خپل رب ته لیاره (په انفاق د مال سره لیاره د رضاء د ده نو و دی نیسی رب خپل ته هم هغه لیار د قرب او رضاء).

تفسیر : یعنی ستاسی کار د الله تعالیٰ پر وفاداری او اطاعت د بشاراتو اورول دی او غدارانو ته مجرمانو ته د دوی د خرابو نتائجو او عواقبو خبرول دی که سره له هغه ئی ونه منی یا ئی ومنی تاسی ته له هغه ځنی هیڅ نقصان نه دی عائد. تاسی له دوی نه څه اجرت او حق الزحمه خو نه غواړئ چه د هغو د نه منلو په اثر به هغه فوت شی تاسی خو له دوی نه یواځی هم دغومره شی غواړئ هر څوک چه غواړی د پاک الله په توفیق خپل د رب لیاره ونیسی! زړه مو چه هم دغه ته مزدوری وائی که حق الزحمة او فیس.

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِيْ لَا يَمُوْتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهٖ ؕ وَكَفٰى بِهٖ بِذُنُوْبِ عِبَادِهٖ خَبِيْرًا ﴿۵۸﴾ۚ

او توکل وکړه په تل ژوندی قائم په تدبیر هغه (الله) چه (له سره) نه مری او تسبیح ووایه سره له ثناء د ده، او بس کافی دی هغه په گناهونو د بندگانو خپلو ښه خبردار.

تفسیر : یعنی تاسی یواځی پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړئ او خپله فریضه چه دعوت او تبلیغ او نور دی په ښه شان سره اداء کړئ! د هیچا د مخالفت او موافقت پروا ونه کړئ! پر فانی اشیاؤ به څه اعتماد او اعتبار وشی؟. اعتماد او توکل ښائی پر هغه ذات وکړ شی چه تل ژوندی قائم په تدبیر دی او له سره نه مری. نو پر هم هغه باندی توکل او اعتماد وکړئ! او تل

د هم هغه په حمد او ثناء مشغول او لگیا اوسئ! دغو مجرمینو ته به پخپله الله تعالیٰ سزا ورکړي.

إِلَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۚ الرَّحْمٰنُ فَسْئَلْ بِهِ خَبِيرًا ﴿٥٩﴾

هغه (الله) چه پیدا کړي ئې دي آسمانونه او ځمکه او هغه چه په منځ د دغو دواړو کښې دي په (مقدار) د شپږو ورځو بیا قائم مستولي شو (امر او حکم د الله) پر عرش (الله چه دی) ډیر مهربان دی پس وپوښته (د دغه خلق او استواء یا د رحمان) له کوم ښه خبردار عالم نه.

تفسیر : د «استواء علی العرش» بیان د «الاعراف» په سورت کښې تیر شو. هلته دی ولوستلی شي.

یعنی له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ چه د الله تعالیٰ له شان او رحمت او له ذات او صفات څخه پوره خبردار دی دغه جاهلان مشرکان په هغه باندی څه پوهیږي (وما قدروا الله حق قدره) پخپلو شیونو او کمالاتو باندی خو پوره عالم یواځی هم هغه الله تعالیٰ دی. «**انت کما اثنیت علیٰ نفسک**» لیکن په مخلوقاتو کښې له ګردو (تولو) څخه ډیر پوه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چه د دوی په لوی ذات کښې الله تعالیٰ د اولینو او آخرینو ګرد (تول) علوم جمع کړي دي. نو ښائی چه د الله تعالیٰ د شیونو پوښتنه له دوی نه وشي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٦٠﴾

او کله چه وویلي شي دوی ته چه سجده (د عبادت) کوئ رحمٰن ته نو وائی څه شیز دی رحمٰن؟ آیا سجده به کوو مونږ هر هغه شیز ته چه امر کوی ته مونږ ته او زیاتوی (دغه یادول د رحمٰن) دوی ته نفرت (له ایمان نه).

تفسیر : یعنی دغه جاهلان مشرکان د رحمٰن د شان له عظمته څه خبر دي؟ او څه پرې پوهیږي دوی خو له دغه نوم سره دومره ښه هم نه دي او هر کله چه دغه نوم آوري نو د انتهائی جهل او بی حیائی او تعنت له مخی ځانونه ناجانه او ناواقفه غورځوي. او داسی پوښتنی کوی چه

«رحمٰن» څه شي دی؟ چه پر مونږ باندی د هغه سجده کوی؟ آیا محض ستا په وینا سره مونږ دغه خبره ومنو؟ او هم دا چه ته کوم نوم یاد کړی نو مونږ خامخا ورته سر په سجده ولویږو؟ الغرض هومره چه دوی ته د «رحمٰن» د اطاعت انقیاد په لوری توجه ورکړه شي هغومره دوی بد وړی او تور ور څخه خوری.

تَبٰرَكَ الَّذِيْ جَعَلَ فِي السَّمَآءِ بُرُوْجًا وَّجَعَلَ فِيْهَا سِرٰجًا وَّقَمَرًا مُّنِيْرًا ﴿٦١﴾ وَهُوَ الَّذِيْ جَعَلَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنْ اَرَادَ اَنْ يَّذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ شُكُوْرًا ﴿٦٢﴾

لوی برکتناک دی هغه ذات چه پیدا کړی ئی دی په آسمان کښی برجونه او پیدا کړی ئی ده په کښی ډیوه (لمر) او سپوږمی روښانه. او هم دا (الله) هغه (ذات) دی چه گرځولی ئی ده شپه او ورځ (سره مخالف یا خلیفه یو د بل) پرله پسی دپاره د هغه چا چه اراده لری د دی چه یاد کړی (نعمتونه د رب ستا او فکر وکړی په مصنوعاتو د الله) یا اراده لری د شکر ایستلو.

تفسیر : یعنی لوی لوی ستوری یا آسمانی قلعی چه پرښتی پکښی پیری ورکوی. یا امکان لری چه د لمر دولس منازل تری مراد وی چه اهل هیئت ئی بیانوی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «د آسمان دولس برخی د هغو نوم برج د هر یو د خدامو ښه دغه حدود ئی ایښی دی دپاره د حساب «موضح»

(سراجاً) یعنی لمر ښائی د نور او حرارت د جمع کیدلو یا د احراق د صفت لرلو له سببه ئی هغه ته (ډیوه) ویلی وی: ﴿ وَّجَعَلَ الْقَمَرَ فِيْهِنَّ نُوْرًا وَّجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴾ د نوح (۱) رکوع ۱٦ آیت (۲۹) جزء).

اوړیدلو او لندیدلو ته یا تلو او راتلو ته ئی بدلیدل پرله پسی راتلل وفرمایل یا ئی دا مطلب دی چه یو ئی د بل بدل گرځولی دی. مثلاً که د ورځی کار پاتی شی د شپی ئی پوره کوی. او که د شپی کار پاتی شی د ورځی ئی په سر رسوی. کما ورد فی الحدیث.

(لمن اراد ان یذکر او اراد شکوراً- دپاره د هغه چا چه اراده لری د دی چه یاد کړی نعمتونه د رب ستا او فکر وکړی په مصنوعاتو د الله یا اراده لری د شکر ایستلو) یعنی د لمر او سپوږمی او د نورو وړاندی وروسته ختل. او د شپی او د ورځی تبدیل تزئید او تنقیص د دی لامله (له وجی) واقع کیږی څو د عقل او فکر خاوندان دی پکښی غور او دقت وکړی او د دغو مخلوقاتو په وسیله خلق د خپل خالق د معرفت لپاره پیدا کړی او ښه ئی وپیژنی. او ښه وپوهیږی چه دغه گرد (تول) لوی تصرفات او عظیمه تقلبات د ده د قدرت کارونه دی او د شپی او د ورځی د فوائدو او انعاماتو له لیدلو څخه د ده عبادت او شکر ایستلو ته متوجه شی لکه چه د رحمان

مخلص بندګان چه د هغوی ذکر وروسته راځی هم داسی کوی. یعنی د مشرکینو په شان د رحمٰن د نامه له اوریدلو څخه کرکه او نفرت نه ښکاره کوی. بلکه په خپل هر فعل او قول د هغه د عبودیت اظهار کوی د دوی د وضعیت او هیئت څخه تواضع، متانت، تذلل، عجز او نیاز څرګندیږی (ښکاره کیږی) د متکبرانو په شان پر ځمکه په ناز، نخره او غرور نه ګرځی، دا ئی مطلب نه دی چه د ریاء او تصنع لامله (له وجی) به د رنځورانو په شان قدمونه پورته کوی ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه تګ چه په احادیثو کښی منقول دی. د هغه تائید نه کوی.

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِيْنَ يَمْشُوْنَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَّاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجٰهِلُوْنَ قَالُوْا سَلٰمًا ﴿۶۳﴾

او بندګان د رحمٰن هغه کسان دی چه ګرځی دوی په ځمکه باندی په ورو (په تواضع) او کله چه خطاب کوی له دوی سره جاهلان ناپوهان نو وائی (ورته په جواب کښی سلام، خبره) سالمه (له ګناه او ضرره).

تفسیر : یعنی د کم عقلو او بی ادیانو او ناپوه خلقو جواب په عفوه او صفح سره ورکوی. کله چه څوک څه د جهالت خبری او اتری وکړی نو ملائمی مذاکری او پستی خبری ورسره کوی او په «السلام» سره تری ځان بیلوی. او د داسی خلقو سره حتی‌الامکان نه مخامخ کیږی او نه له هغوی سره په کومه مرکه کښی شاملیږی. او نه له دوی سره جنګ او جګړی کوی. د دوی تګ او شیوه داسی نه ده لکه چه په جاهلیت کښی چا داسی ویلی ؤ.

الا لا یجهلن احد علینا فنجهل فوق جهل الجاهلین.

دغه خو د رحمٰن د هغو مخلصو بندګانو ورځ وه. وروسته له دی نه د دوی د شپی کیفیت بیان فرمائی:

وَالَّذِيْنَ يَبِيْتُوْنَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَّقِيَامًا ﴿۶۴﴾

او (بندګان د رحمٰن) هغه کسان دی چه شپه تیروی رب خپل ته سجده کوونکی او دریدونکی.

تفسیر : یعنی د شپی له مخی چه غافل بندګان خوبونه کوی. دوی د الله جل جلاله په حضور کښی ولاړ وی او ورته سجده بردی. او په عبادت کښی ئی لګیا وی. کله چه رکوع د قیام او سجدی په منځ کښی واقعه ده ښائی د هم دی لامله (له وجی) د هغی ذکر ئی

بیل ونه فرمایه. ګواکی رکوع د دغو دواړو په منځ کښی بالطبع راغله.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۖ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾
إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی (چه سره له طاعته خضوعاً) وائی ای ربه ځمونږه وګرځوه له مونږ څخه عذاب د دوزخ بیشکه عذاب د دغه (دوزخ) دی (عذاب) لازم همیشه بیشکه چه دا (دوزخ) بد دی له جهته د ځای د قرار او له جهته د ځای د هستوګنی.

تفسیر : یعنی سره له دومره عبادته ډیر ویریږی داسی نه دی چه مثلاً د تهجد دپاره چه پاڅید او اته رکعته لمونځ ئی وکړ. نو د الله تعالیٰ له عذابه او قهره بیخی بی فکره شو.

وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

او (بندګان د رحمٰن) هغه کسان دی کله چه نفقه ورکوی مال لګوی نو نه اسراف کوی او نه تنګی (او بخل) کوی او وی (دغه ورکړه د دوی) په منځ د دغه (اسراف او تقتیر) کښی میانه حاله.

تفسیر : یعنی زمان او مکان او موقع ته ګوری او په معتدل او متوسط صورت سره خپل مال لګوی نه د مال په محبت کښی له حده تیریږی او نه ئی ضائع کوی کما قال الله تعالیٰ ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ﴾ الآیة - جزء ۱۵ د سورت بنی اسرآئیل ۳ رکوع ۲۹ آیت .

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي
حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی چه نه بولی سره له الله معبود بل او نه وژنی دوی نفس هغه چه حرام کړی دی الله (وژل د هغه) مګر په حق سره او

نه کوی دوی زناء.

تفسیر : مثلاً د عمد قتل په بدل کښی وژل. یا د زناء په سزا کښی د محصن زانی په ګټو سره ویشتل یا د هغه مرتد وژل چه خپل اسلامی دین او ملت پریږدی. دغه ګرد (تول) صورتونه په «الا بالحق» کښی شامل دی. کما ورد فی الحدیث.

وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾

او هر چا چه وکړه (یو له دغو دریو امهات الذنوب نه) نو ملاقات به وکړی وبه وینی جزاء د ګناه خپلی.

تفسیر : یعنی ډیره سخته ګناه ئی کړی ده چه د هغه سزا به هرومرو (خامخا) وررسیږی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه «اثام» د جهنم د یوی کندی نوم دی چه د هغه عذاب ډیر سخت ویروونکی بیان شوی دی اعاذنا الله منها.

يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾

چه دوچند به کړی شی ده ته عذاب (د دوزخ) په ورځ د قیامت کښی او تل به پاتی وی په دغه (عذاب) کښی په دی حال چه خوار ذلیل بی اعتبار به وی.

تفسیر : یعنی له نورو ګناهونو ځنی دغه ګناه لویه ده نو د دغی عذاب به هم سخت او لوی وی او شیبه په شیبه (ساعت په ساعت) لا پسی زیاتیږی.

إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٠﴾

مګر هغه چه توبه ئی وویسته او ایمان ئی راوړ او عمل ئی وکړ عمل نیک پس دغه (تائبان د دغو دریو ګناهونو چه دی) بدل به کړی الله ګناهونه د دوی په نیکیو سره (په محو د سیآتو او ثبت د حسناتو) او دی الله ښه مغفرت کوونکی ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير : يعني د گناهونو په ځاى به د نيكيو توفيق ور په برخه كيږى او د كفر گناه به ورمعافيږى يا دا چه د ده بدى محو او لرى كيږى او د صالح عمل په بركت به د هغه په شمير مناسب محاسن ورثبت فرمائى كما يظهر من بعض الاحاديث.

وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾

او هر څوک چه توبه وباسى (له گناهونو نه) او عمل وكړى نيک پس بيشكه چه دى رجوع كوى په طرف د الله په ښه رجوع كولو سره.

تفسير : پخوا د هغو كفارو د گناهونو ذكر ؤ چه وروسته ايمان راوړى دغه د هغو گناهونو ذكر دى چه سړه له اسلامه ئى كوى دغه هم كله چه توبه وكړى يعنى په پوره اخلاص او صميميت سره توبه وباسى او بيا له سره د هغه شاو خوا ته ونه گرځى نو د الله تعالىٰ په حضور كښى ځاى مومى د النساء د سورت په (۱۳) ركوع ۹۳ آيت دغه آيت د هغو قاتلينو په حق كښى دى چه دغسى توبه ئى نه وه ايستلى ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾ والله اعلم.

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾

او (بندگان د رحمان) هغه كسان دى چه نه حاضريږى نه شامليږى په باطلو كښى (يا نه وائى شاهدى په دروغو) او كله چه تيريږى پر چتى (بيكاره) كار نو تيريږى ځان ساتونكى (مخ گرځوونكى له لغوى نه).

تفسير : يعنى نه دروغ وائى او نه د دروغو شهادت وركوى او نه د باطلو چارو او د گناهونو په مجلسونو كښى حاضريږى.
حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى: «يعنى په گناه كښى نه شامليږى او د لوبو په خبرو كښى غور او دقت نه كوى او نه په هغه كښى شامليږى او نه له دوى سره جنگ كوى.»

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی کله چه پند ورکړی شی دوی ته په آیتونو د رب د دوی نو نه نسکوریږی پری (لکه) کانه او ړانده (بلکه سر په سجده ږدی اوری ئی او پری عمل کوی)

تفسیر : او په نهایت فکر او تدبیر او غور سره ئی آوری او تری متأثریږی او د مشرکانو په شان دوی د تیږی (ګټی) بتان له خپلو ځانونو څخه نه جوړوی.

وَالَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ اَزْوَاجِنَا وَذُرِّيّٰتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دی چه وائی ای ربه ځمونږ وبښه مونږ ته (په فضل خپل سره) له ښځو ځمونږ څخه او له اولادو ځمونږ څخه (هغه څوک چه) یخوالی د سترګو ځمونږ پکښی راځی.

تفسیر : یعنی داسی ښځه او واړه راعنایت وفرمایه چه د هغو د لیدلو څخه ځمونږ سترګی یخی او رنی شی. او زړه مو خوشال شی او ظاهر دی چه د کامل مؤمن زړه هلته خوښ او خوشالیږی کله چه خپل آل او عیال د الله تعالیٰ په طاعت او عبادت کښی مشغول او لګیا ووینی، او ویی ګوری چه د نافع علم تحصیل کوی. نو ګرد (تول) دنیوی مسرتونه او نعمتونه وروسته له دغه دی.

وَّاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِيْنَ اِمَامًا ﴿۷۴﴾

او وګرځوه مونږ دپاره د متقیانو امام پیشوا.

تفسیر : یعنی داسی مو وګرځوی کله چه نور خلق پر مونږ پسی اقتداء وکړی متقیان او پرهیزګاران وګرځی حاصل ئی دا چه نه یواځی مونږ پخپل ذات مهتدیان شو بلکه د نورو دپاره هم هادیان وګرځو او ځمونږ کورنی په تقویٰ او طهارت کښی ځمونږ تابعان او پیروان شی.

اُولٰٓئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوْا وَيُلَقَّوْنَ فِيْهَا تَحِيَّةً وَّسَلٰمًا ﴿۷۵﴾

دغه کسان (موصوف په دغو صفاتو سره) جزا به ورکوله شی دوی ته په هسکو (اوچتو) مانیو (د جنت) په سبب د هغه چه صبر ئی کړی ؤ او وابه چولی شی پر دوی په دغه جنت کښی تحیت دعاء او سلام.

تفسیر : یعني په جنت کښې به لوړې (اوچتې) درجې ورورسيږي او پرښتې به دعاوې ورته کوي او سلامونه به وراچوي. او دوی ته به ښه راغلي وائي. او استقبال به ئې کوي. دوی به هم پخپلو منځونو کښې د ملاقات او ليدلو په اوقاتو کښې هم دغه د سلام او د تحيت دعائيه کلمات د يوه او بل د تکريم او اعزاز دپاره استعمالوي.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۭ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَّمُقَامًا ﴿۷۶﴾

هميشه به وي دوی په دغه (جنت) کښې ښه دی (دغه جنت) له جهته د ځای د قرارې او له جهته د ځای د هستوګنې.

تفسیر : یعني د داسې ځای هستوګنه که د لږې مودې دپاره هم چاته ميسره او په لاس ورشي خو لوی غنيمت او ښه نعمت دی حال دا چه دغه ځای خو د جنتيانو د دائمي اوسيدلو ځای دی.

قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّيْ لَوْلَا دُعَاۗؤُكُمْ ۚ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُوْنُ لِزَامًا ﴿۷۷﴾

ووايه (ای محمده دوی ته چه) نه کوي هيڅ پروا د تاسې رب ځما که چيرې نه وي دعاء بلل ستاسې (الله ته په سختيو کښې) او په تحقيق تکذيب کړی دی تاسې (د رسولانو او د قرآن) پس ژر به شي (دا عذاب له تاسې سره جزاء د تکذيب) لازم.

تفسیر : یعني تاسې ته ستاسې د نفعې او د نقصان خبرې در وښيي بنده ته ښائې چه له سره مغرور او بې باکه نشي ځکه چه پاک الله له سره د ده پروا نه لري. هو! که بنده الله جل جلاله ته التجاء او دعاء کوي نو الله هم پرې رحم او کرم فرمائي. او که التجاء نه کوي. او ځان لوی او بې پروا ښکاروي نو د الله تعالىٰ هغې سزاء او پوښتنې ته منتظر اوسې چه عنقريب ورسره مخامخ کيدونکې دي.

﴿ لَوْلَا دُعَاۗؤُكُمْ ﴾ : که چيرې نه وي دعاء بلل ستاسې الله ته په سختيو کښې نو په تحقيق تکذيب کړی دی تاسې د رسولانو او د قرآن پس ژر به شي دا عذاب له تاسې سره جزاء د تکذيب لازم) یعني هغه کافر چه حق ته ئې د دروغو نسبت کړی دی نو دغه تکذيب به عنقريب د ده د غاړې اميل ګرځي او د هغه د سزا او د پوښتنې څخه به له سره خلاصې او نجات نه مومي. د آخرت ابدي هلاکت خو هرومرو (خامخا) د دوی دی ليکن په دنيا کښې به هم لږ، دير ربړ (زحمت) او تکليف او آفت دوی ته رسيدونکې وي. یعني په جهاد، جنګونو او نورو کښې لکه چه د «بدر» په غزا کښې ئې د دغه تصادم او آفت نتيجه پخپلو سترګو سره وليده.

تمت سورة الفرقان بعون الله المنان ولله الحمد والمنه

سورة «الشعراء مكية الا آية ۱۹۷ ومن آية (۲۲٤) الى آخر السورة فمدنية وهى
(۲۲۷) آية و (۱۱) ركوعا رقم تلاوتها (۲٦) تسلسلها حسب النزول (٤۷) نزلت بعد «الواقعة»
د «الشعراء» سورت مكى دى پرته (علاوه) له (۱۹۷) آيته او له (۲۲٤) تر آخر د سورت پورى
چه مدنى دى (۲۲۷) آيته (۱۱) ركوع لرى په تلاوت كښى (۲٦) او په نزول كښى
(٤۷) سورت دى. وروسته د «الواقعة» له سورت څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (زيات) مهربان ډير رحم والا دى.

طٰسٓمٓ ﴿۱﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿۲﴾ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ اَلَّا يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴿۳﴾

دا (آيتونه د دى سورت) آيتونه دى د كتاب ښكاره كوونكى (د حق له باطله او د حلال له حرامه) يعنى د دى كتاب اعجاز ظاهر او باهر دى. او احكام ئى واضح دى او د حق او باطل په منځ كښى بيلوونكى دى. ښائى چه ته هلاكوونكى د ځان خپل ئى (اى محمده) ! په دى چه نه كيږى دوى مؤمنان.

تفسير : يعنى د دغو بدبختانو په غم كښى تاسى خپل ځان دومره مه كروئ! او مه پخسيږئ! آيا پر دوى پسى تاسى خپل ځان هلاكوئ!؟. آخر زړه سوى او شفقت هم يو حد لرى.

اِنْ نَّشَاْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِّنَ السَّمَآءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خٰضِعِيْنَ ﴿٤﴾

كه اراده وفرمايو مونږ نو نازل به كړو مونږ پر دوى له (طرفه) د آسمانه يو دليل (د قدرت) پس شى به ورميږونه د دوى هغه (دليل د قدرت) ته غاړه ايښودنكى.

تفسير : يعنى دغه دنيا د ابتلاء ځاى دى چه پكښى د بندگانو د انقياد او تسليم او د

سرکشي امتحان اخيست کيږي نو ځکه د الله تعالیٰ حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی چه د هغوی اختيار سلب کړ شي که نه که الله تعالیٰ اراده فرمايلي وی نو کومه داسي آسماني نښه به ئی ورښوولی وه چه د هغی په مقابل کښې به ګردو (تولو) خلقو قهراً او جبراً خپلي غاړی کيښودی. او ډيرو لويو لويو مشرانو ته به هم د دې خبرې قدرت او فرصت او موقع نه وی پاتي چه تری انکار او انحراف وکړی نو الله تعالیٰ داسي ونه کړه هو! هغه معجزی او نښي ئی وليږلی چه د هغو په ليدلو انسان حق او حقيقت په آساني سره وپيژندلی شي او کله کله د هغه په مقابل کښې مغلوب هم شي. او د غاړی کيښودلو څخه ځان ونشی ژغورلی.(بچ کولی)

وَمَا يَأْتِيهِم مِّن ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ مُحْدَثٍ إِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ ۝٥

او نه راځي دوی ته هيڅ ذکر پند وعظ له (طرفه) د رحمان نوی مګر وی دوی له هغه (پند) څخه مخ ګرځوونکی (او لا کلکيدونکی په کفر خپل).

تفسير : يعني د هغو خلقو په غم کښې چه تاسي اخته يئ د دوی حالت دا دی چه هر کله رحمان جل جلاله پخپل رحمت او شفقت سره د دوی د ښيګڼی (فائدی) او نيکی دپاره کوم پند او نصيحت ليږی دوی هغه طرف ته نه متوجه کيږی. بلکه خپل مخونه ګرځوی او تری تښتی او داسي راښکاره کوی لکه چه له کوم بد شي سره مخامخ شوی دی.

فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝٦

پس په تحقيق تکذيب وکړ دوی (د هغه ذکر يا د محمد) پس ژر به راشي دوی ته عواقب حقائق د هغه (څيز) چه وو دوی چه په هغه باندی به ئی مسخری کولی.

تفسير : يعني يواځي هم دغه معمولي اعراض نه دی بلکه له هغه سره لا تکذيب او استهزاء هم دی نو دوی به عنقريب په دنيا او آخرت کښې د خپلو اعمالو سزاء وګوری. نو بيا به د هغه څيز په حقيقت باندی په ښه شان سره وپوهيږی چه په کوم شي باندی چه مونږ مسخری کولی او ملندی (خندا) مو پری وهلی او تکذيب به مو کاوه هغه احکام الله حق او صحيح ؤ.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ

زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿٧﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٨﴾

آیا نه ګوري دوی ځمکې ته چه (په خپل بالغه حکمت سره) څومره زرغونه کړې ده مونږ په دغه (ځمکه) کښې له هره قسمه هره دوله (طريقه) (جنس) ګیاه ښه کثيرالمنافع مخصوص شيان بیشکه په دغو (زرغونولو کښې) خامخا دلیل ښه ده (لویه د قدرت)، او نه دي زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر : یعنی که دغو مکذبینو د دغې ځمکې پر احوال غور او فکر چلولی وی چه د دوی تر پښو لاندې لویدلی ده نو د مبدأ او معاد په معرفت حاصلولو کښې به هغه د دوی دپاره کافی کیدلی شوی آیا دوی نه ګوری چه له دغه ذلیلی، خواری او حقیری خاوری څخه څرنګه عجیب، غریب او رنګ په رنګ ګلان، میوی، دانی او قسم په قسم غلی او نور شیان تر یوه مضبوط اصول او د تکوین او نظام تر قوانینو لاندې پیدا کیږی ؟، آیا دغه د دی خبری دلیل نه دی چه کوم لا محدوده قدرت او حکمت لرونکی صانع دغه له ښائست ډک او سینګاری چمن دغه ښه او ښکلی ګلان کرلی دی چه د هغه په واک (اختیار) او قبضه کښې د وجود او ګردو (ټولو) موجوداتو زمام او اختیار هم دی. او دی هم هغه ذات دی هر کله چه اراده وفرمائی هغه ورانولی هم شی. وروسته له ورانی د هغه دوهم ځلی ودانی هم د ده په قدرت کښې ده بیا سره د دغو تکوینیه‌ؤ آیاتونو د پوهیدلو څخه وروسته ولی تاسی د دغو تنزیلیه‌ؤ آیاتونو تصدیق نه کوئ؟ آیا په دغه کښې څه اشکال باقی دی؟ هو! که ئی له سره نه منئ. نو دغه بیله خبره ده.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٩﴾

او بیشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوی غالب (په انفاذ د احکامو) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی الله خو داسی یو عزیز مقتدر او زبردست ذات دی چه د نه منلو په تقدیر علی‌الفور پر منکرینو عذاب هم لیږلی شی. مګر دی پخپله د خپل رحم او کرم له مخی په هغه کښې تأخیر کوی او دوی ته موقع ورکوی چه ګوندی دوی ئی ومنی. وروسته د مکذبینو د عبرت دپاره د څو واقعاتو بیان فرمائی چه له هغو څخه دغه خبره ظاهریږی چه الله تعالیٰ هغوی ته تر کومی اندازی پوری مهلت ورکړی ؤ. کله چه علیٰ رءوس الاشهاد معلوم او ښکاره شو چه هغوی په هیڅ دول (طريقه) د حق او حقانیت منونکی نه دی نو بیا ئی زیاتره د دوی تباه او برباد کړل. له هغوی ځنی ړومبی د فرعونیانو قصه ده چه پخوا له دی نه په «الاعراف» او «طٰهٰ» او په نورو سورتونو کښې بالتفصیل تیره شوی ده. او ښائی چه د هم هغو ځایونو په تفاسیرو کښې بیا ولوستل شی.

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱئْتِ ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ۚ أَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾

او (ياد كړه) هغه وقت چه غږ وكړ رب ستا موسٰى ته داسې چه ورشه هغه قوم ته چه ظالمان دى (يعنى) قوم د فرعون ته (چه ډير ظلمونه كوى)، آيا نه ويريږى دوى له (الله).

تفسير : يعنى اى موسٰى! ته لاړ شه! دوى د الله تعالٰى له قهره وويروه!.

قَالَ رَبِّ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِى وَلَا يَنطَلِقُ لِسَانِى فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَٰرُونَ ﴿١٣﴾

ووېل موسٰى اى ربه ځما بيشكه زه ويريږم له دى نه چه نسبت د دروغو به وكړى (دوى ماته) او بل تنګيږى سينه ځما (له تكذيبه د دوى) او (بل) نه چليږى ژبه ځما (صافه خلاصه په وقت د تبليغ كښې) پس وليږه (جبريل په وحى سره) طرف د هارون ته.

تفسير : يعنى قبطيان به ځما د پوره خبرى د آوريدلو څخه لا له پخوا ځما په دروغجنولو باندى خوله پرانيځى او په هغه مجلس كښې به مى هيڅوک تائيد كوونكى نه وى ممكن دى چه په دغه وقت كښې زه ملول او حزين شم او فكر او طبيعت مى خراب شى. او په زړه كښې مى خفګان او تنګى راشى او ژبه مى چه لكنت او بندش هم لرى د زړه د دغه تنګى څخه لا پكښې زيات نيونه او بنديدل څرګند (ښكاره) شى. نو كه ځما د تقويت او تائيد دپاره ځما وزير او ملګرى هارون وګرځوى نو ستا زيات لطف او مهربانى به وى ځكه چه هغه لما ځنى فصيح اللسان دى.

وَلَهُمْ عَلَىَّ ذَنۢبٌ فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾

او (بل) شته دوى لره پر ما (دعوى د يوى) ګناه پس ويريږم له دى نه چه مړ

به مې کړي.

تفسير : يعني د يوه قبطي د وينې دعوې چه د هغه تفصيل به د القصص په سورت کښې راځي پر ما باندې دائره ده نو زه ويريږم چه پخوا له دعوت او تبليغه ځما کار تمام نه کړي چه دغه خو هم هغه سرې دې چه څمونږ يو قبطي ئې وژلې ؤ او راځنې تښتيدلې ؤ. نو په دغه تقدير سره به زه د تبليغ فرض څرنګه اداء کړې شم؟.

قَالَ كَلَّاۚ فَاذۡهَبَا بِـَٔايَٰتِنَآۖ إِنَّا مَعَكُم مُّسۡتَمِعُونَ ١٥

وفرمايل (الله موسیٰ ته) نه ده داسې (مه داريږه! نه دې شي وژلې) پس لاړ شئ تاسې دواړه په ښکاره‌ؤ معجزو ځما بيشکه چه مونږ له تاسې سره يو اوريدونکې (ستاسې د سوال ؤ جواب هم).

تفسير : يعني قبطيان به څه مجال لري چه تاته لاس در وړې شي. ورځه! د خپلې استدعاء سره سم هارون عليه السلام هم له خپله ځانه سره بوځه!. او څمونږ له درکړې معجزې او نښې سره ورشه! کله چه د قدرت لوئې نښې له تاسې سره شته نو ولې به ويريږئ؟ نښې لا څه کوئ چه زه پخپله هم پر هره موقع کښې له تاسې سره موجود يم او د دواړو خواؤ خبرې او اترې هم آورم.

فَأۡتِيَا فِرۡعَوۡنَ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولُ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ١٦ أَنۡ أَرۡسِلۡ مَعَنَا بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ١٧

پس ورشئ دواړه فرعون ته نو ووايئ بيشکه چه هر يو څمونږ رسول استاځې د رب د عالميانو يو په دې خبره باندې چه وليږه ته (اې فرعونه) له مونږ سره بني اسرآئيل (اولاده د يعقوب شام ته)،

تفسير : د بني اسرآئيلو وطن د حضرت ابراهيم عليه السلام په زمانه کښې د شام ملک ؤ. د حضرت يوسف عليه السلام په سبب دوې مصر ته راغلل هلته ئې يو مدت تير کړ. اوس د الله تعالیٰ اراده داسې وشوه چه دوې ته بيرته هم هغه د شام ملک ورکړي. خو فرعون دوې نه پريښودل چه شام ته لاړ شي ځکه چه له دوې څخنې به ئې د مريانو په شان کار اخيست. او حضرت موسیٰ عليه السلام د بني اسرآئيلو د آزادۍ او خپلواکۍ طالب ؤ.

قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾

نو وویل (فرعون موسیٰ ته) آیا تربیت نه ؤ کړی مونږ د تا په (کورونو) خپلو کښې په دی حال کښې چه ووړکی هلک وی او تیر کړی ؤ تا په مونږ کښې له عمره خپله څو کاله (چه دیرش ؤ).

تفسیر : یعنی ته هم هغه نه ئی چه په ډیر ناز او نعم ځمونږ په کور کښې ستا پالنه او روزنه شوی وه؟ او ځمونږ په لاس کښې ووړکی لوی شوی وی اوس ستا دماغ دومره لوی شوی دی چه له مونږ څخه داسی مطالبات کوی او خپل مشرتوب پر مونږ ثابتوی.

وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾

او بل کړی ؤ تا کار خپل هغه کار چه کړی ؤ تا (یعنی ځما قبطی خباز دی وژلی ؤ) حال دا چه ته (ای موسیٰ) له ناشکرانو څخه ئی.

تفسیر : په دومره کلونو کښې دی داسی دعوی نه کوله کله چه له دی ځایه څو شپی د باندی لاړی او اوس چه بیرته راغلی نو د رسالت دعوی کوی؟ او ځمونږ هغه ګرد (تول) احسانات دی هیر کړل او اوس دی د نبوت په دعوی لاس پوری کړی دی په هغه وقت کښې ته هم (العیاذ بالله) له هم دغو خلقو ځنی یو سړی وی چه نن ورځ هغو ګردو (تولو) ته کافران وائی.

قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٢٠﴾

وویل (موسیٰ فرعون ته) چه کړی ؤ ما دغه کار په هغه وقت کښې چه وم زه له خاطیانو ناپوهانو.

تفسیر : په دی چه مړ به شی په یوه سوک ځما یعنی ما هغه قبطی په عمد سره نه دی وژلی په خطاء سره ځما په یوه سوک سره مړ شو. زه که پوهیدی چه دی ځما په یوه سوک سره مری نو ولی به می تادیب ورکاوه : ﴿ فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ ﴾ (القصص ۲ رکوع ۱۵ آیت (۲۰) جزء)

فَفَرَرۡتُ مِنكُمۡ لَمَّا خِفۡتُكُمۡ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكۡمٗا وَجَعَلَنِي مِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿٢١﴾

پس وتښتیدم زه له تاسی کله چه وویریدم زه له تاسی پس وباښه ماته رب ځما حکم علم فهم او وګرځولم (دغه الله) زه له رسولانو څخه.

تفسير : یعنی بیشکه چه زه وویریدم او له دی ځایه وتښتیدم لیکن د الله تعالیٰ دا منظور ؤ چه ماته پخپل فضل او مرحمت سره نبوت او حکمت مرحمت کری، او د رسالت په کرامت سره می سر لوړی (اوچت) او ممتاز ګرځوی. او ستا په لوری می درولیږی دا دی چه زه په امر د الله سره درغلی یم چه تاته سمه صافه لیاره دروښیم. او دغه ځه اظهارات چه تاسی وکړل دغه ګرد (تول) ځما د صداقت دلیل دی چه هغه سړی چه ستاسی له ویری تښتیدلی ؤ بیا څرنګه داسی بی خوفه او بی خطره ستاسی په مخ کښی نیغ ولاړ دی.؟

وَتِلۡكَ نِعۡمَةٞ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنۡ عَبَّدتَّ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ﴿٢٢﴾

او (آیا) دغه (تربیت) یو نعمت دی چه احسان ئی کوی پر ما باندی (چه هغه ستا له شفقته نه ؤ بلکه له دی جهته ؤ) چه مریونه کړی دی ؤ بنی اسرآئیل (اولاده د یعقوب).

تفسير : یعنی ځما د وړوکوالی د پالنی احسان راڅرګندول (ښکاره کول) تاته ښه نه ښکاری. آیا د یوه اسرائیلی وړوکی پالنه او تربیت د دغی خبری جواب کیدی شی چه تا ګرد (تول) د بنی‌اسرائیلو قوم له ازادی او خپلواکی څخه محروم ګرځولی دی او له دوی سره د بندګانو او مریانو په شان سلوک کوی. بالخصوص چه د دغه وړوکی پالنه هم ستا د هغو زړه چاودونکیو مظالمو او تیریو په سلسله کښی واقع شوی وه که تا هغسی ظلم او تیری نه کولی او ګرد (تول) بنی اسرائیلی هلکان دی نه وژلی ولی به می مور ژوندی په تابوت کښی غورځولم؟ او بیا هغه تابوت ئی ولی په سیند کښی لاهو کاوه او ولی به زه ستا حرم سرای ته رسیدم؟ د دغو حالاتو له تصوره تاته داسی احسان له څرګندلولو (ښکاره کولو) څخه شرم او ننګ پکار دی او صافه خبره خو دا ده هغه الله تعالیٰ چه ځما تربیت او پالنه ستا په شان د یوه دښمن کره کری ده هم هغه الله می نن ورځ ستا د خیر غوښتلو او لیار ښوولو دپاره خپل رسول په شان ګرځولی او لیږلی یم.

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٣﴾

وویل فرعون (موسیٰ ته) او څه څیز دی رب د عالمیانو ؟ .

تفسیر : یعني موسیٰ علیه السلام د (فقولا إنا رسول رب العالمین) په امتثال خپل ځان ئی د رب العالمین رسول وباله د ده په مقابل کښی فرعون د جحود، تعنت، ضد او عناد له لیاری وویل چه (العیاذ بالله) رب العالمین څه شی دی؟ سره ځما له وجوده د بل کوم رب نوم اخیستل څه معنی لری؟ ځکه چه د دی ازلی شقی دعوی د خپل قوم په مخ کښی داسی وه: «ما علمت لکم من اله غیری» زه ما سواء له خپل ځانه بل کوم معبود تاسی ته نه پیژنم او «انا ربکم الاعلیٰ: زه یم ستاسی لوی پروردګار» لکه چه د ده قوم به ځینی له انتهائی جهل او بلادت، او ځینی له خوفه او طمعی د ده په عبادت کښی لګیاء ؤ. اګر که په خپل زړه کښی دغه ملعون هم د الله په وجود یقین لرلو لکه چه له ﴿ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ اَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ بَصَآئِرَ ﴾ څخه ظاهریږی د جزء ۱۵ سورة (بنی اسرآئیل ۱۲ رکوع) ۱۰۲ آیت .

قَالَ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ مُّوْقِنِيْنَ ﴿٢٤﴾

وویل موسیٰ (په جواب د فرعون کښی) چه رب العٰلمین رب د آسمانونو او د ځمکی او د هغو ګردو (تولو) شیانو دی چه په منځ د دغو دواړو کښی دی که چیری یئ تاسی یقین کوونکی (نو ایمان پر راوړئ).

تفسیر : یعني د آسمان او د ځمکی ګرد (تول) شیان چه د هغه لوی ذات تر اداری او تربیت لاندی دی هم هغه رب العالمین دی که ستاسی په قلوب کښی پر کوم شی باندی د یقین راوړلو استعداد موجود وی نو انسانی فطرت له ګردو (تولو) ځینی پخوا پر دغه رب العالمین د یقین کولو دپاره کافی دی.

قَالَ لِمَنْ حَوْلَهٗٓ اَلَا تَسْتَمِعُوْنَ ﴿٢٥﴾

وویل (فرعون) دپاره د هغو (مشرانو) چه چاپیر ؤ له ده سره چه آیا نه اورئ تاسی (دغه جواب د ده چه نه دی موافق له سواله سره)

تفسیر : فرعون عمداً او په قصد سره غوښته چه خبره ګډه وده او تالا کړی نو د خپل خوالی

او موالي د تيزولو او تحضيض وركولو دپاره او د موسىٰ عليه السلام د خبرى د خفيفولو دپاره ئى داسي وويل «آورئ چه موسىٰ څومره له كاره لرى خبرى كوى؟ آيا له تاسي څخنى به كوم يو تصديق كوى چه ماسواء له مانه په آسمان او ځمكه كښى بل كوم رب شته؟»

قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۲٦﴾

وويل (بيا موسىٰ فرعون ته چه رب العٰلمين) رب د تاسي دى او رب د پلرونو د تاسي دى چه پرومبى ؤ.

تفسير : يعنى اى احمقانو زه چه د كوم رب العالمين ذكر كوم هغه داسي يو لوى ذات دى چه ستاسي او ستاسي د پلرونو او نيكه ګانو پيدا كوونكى دى څه وقت چه ستاسي بوى او تخم هم نه ؤ ده په هغه وقت كښى هم د ځمكى او آسمان تربيت او تدبير كاوه.

قَالَ اِنَّ رَسُوْلَكُمُ الَّذِيْٓ اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ لَمَجْنُوْنٌ ﴿۲۷﴾

وويل (فرعون) بيشكه رسول ستاسي دغه چه ليږلى شوى دى تاسي ته خامخا مجنون ليونى دى.

تفسير : يعنى (العياذ بالله) يو ليونى ئى رسول ګرځولى او ليږلى ئى دى چه دى نه يواځى مونږ بلكه ځمونږ پلرونه او نيكه ګانو ته هم بد وائى او ځمونږ د دغه شوكت او حشمت څخه لږ څه هم نه متأثر كيږى او نه ئى ترى سترګى سوځى. نو معلوميږى چه د ده دماغ او ماغزه بالكل له عقل څخه عارى شوى دى.

قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا ؕ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۲۸﴾

وويل (بيا موسىٰ فرعون ته چه رب العالمين) رب د مشرق او (رب د) مغرب او (رب د) هغو ګردو (تولو) شيانو دى چه په منځ د دغو كښى دى كه چيرى يئ تاسي چه څه قدر عقل كولى شئ (نو ايمان راوړئ په وحدانيت د الله).

تفسير : حضرت موسىٰ عليه السلام بيا يوه داسي خبره وكړه لكه چه حضرت ابراهيم عليه السلام د نمرود په مقابل كښى كړى وه. يعنى رب العالمين هغه ذات دى چه د مشرق او مغرب

مالک دی او د گردو (تولو) ستوریو د طلوع او غروب تدابیر په یوه تینگ او مضبوط نظام موافق کوی.

که په تاسی کښی لږ څه عقل او پوه وی نو په دغه باندی پخپله هم پوهیدی شئ چه د دغه عظیم الشان نظام قائم ساتونکی ما سواء له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک نشی کیدی. آیا پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک د دی خبری قوت او قدرت لری چه د دغه نظام انتظام په دومره مضبوطی او اهتمام سره وکړی شی؟ یا ئی د یوی دقیقی (شیبی) لپاره مات یا معطل یا بدل کړی؟ د دغی وروستنی خبری د آوریدلو څخه فرعون بالکل متحیر او مبهوت شو او د مباحثی او مجادلی څخه ئی مخ واړاوه او په ویرولو او دارولو سره ئی خپله خوله وسپړدله لکه چه وروسته له دی نه راځی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی: «حضرت موسیٰ علیه السلام د الله تعالیٰ د قدرتونو د ښوولو دپاره یوه خبره کوله . او فرعون په منځ کښی خپلو سردارانو ته تحضیض ورکاوه او دوی به ئی سراښول (پوهول) چه پری یقین ونه کړئ».

قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾

وویل (فرعون موسیٰ ته) قسم دی که چیری ونیو تا خدای غیر له مانه (بل څوک) نو خامخا وبه گرځومه زه هرومرو (خامخا) تا له بندیانو څخه.

تفسیر : په دغه ځلی فرعون خپل مطلب په صافو الفاظو سره ښکاره کړ چه دلته په مصر کښی بل هیڅ یو خدای نشته. که پرته (علاوه) له ما ځنی د بل کوم معبود حکومت ومنلی شی نو په یاد ئی ولرئ چه دغسی نورو خدای منونکیو دپاره ځما بندی خانه تیاره ده.

قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾

وویل (موسیٰ فرعون ته) آیا (نه کوی باور په الوهیت د الله) اگر که راوړم زه تاته دلیل یو شی ښکاره (دلیل ښکاره کونکی)

تفسیر : یعنی پخپله دغه فیصله کښی اوس تلوار مه کوه!، دغه خو ستا د خبری جواب ؤ اوس خو لږ هغه ښکاره معجزی هم وگوره چه په هغو سره د الله تعالیٰ قدرت او ځما صداقت دواړه در څرگندیږی (ښکاره کیږی) . ښه که زه داسی ښکاره معجزی هم وښیم. بیا به هم ستا فیصله هم دغه وی.

قَالَ فَأْتِ بِهِۦٓ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٣١﴾ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِىَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿٣٢﴾
وَنَزَعَ يَدَهُۥ فَإِذَا هِىَ بَيْضَآءُ لِلنَّٰظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُۥٓ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ
عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِۦ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾

وويل (فرعون موسٰی ته) پس راوړه هغه (ښکاره دليل) که ئې ته له صادقانو رښتيا ويونکيو (په دعوی خپله کښې) پس وغورځوله (موسٰی) همسا خپله پس ناڅاپه په دغه وقت کښې وه هغه يو ښامار ښکاره ظاهر او راوئی ايست لاس خپل (له دننه د گريوان خپل) پس ناڅاپه دغه (لاس) ؤ تک سپين (نظر د) کتونکيو ته نو وويل (فرعون) اشرافو (د قوم) ته چه چاپير د ده (ناست ؤ) بيشکه دغه (سړی) خامخا ساحر (کوډگر) دی ډير پوه اراده لري د دی چه وباسی تاسی له ځمکی (وطن) ستاسی په سحر (کوډو) خپل پس څه (امر حکم مشوره) راکوئ تاسی (ماته د موسٰی په باره کښې)

تفسير : فرعون چه تر اوسه پوری د خدائی مدعی ؤ اوس داسی وارخطا او بدحواسه شوی دی چه له خپلو مريانو، نوکرانو، او د ده په زعم له خپلو بندگانو څخه مشوری غواړی. او دی ته حاضر دی چه د هغو پر ښوونه تګ هم وکړی.

قَالُوٓا۟ أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَٱبْعَثْ فِى ٱلْمَدَآئِنِ حَٰشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ
سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ ٱلسَّحَرَةُ لِمِيقَٰتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٣٨﴾

وويل (مشرانو) تاخير ورکړه (کار د) دغه (موسٰی) ته او ورور د ده (هارون) ته او وليږه په ښارونو کښې راټولونکي (محصلان) چه راولي تاته هر ښه ساحر (کوډگر) ښه پوه هښيار پس راټول کړل شول ساحران وعدی د ورځی معلومی ته (چه ځانښت د ورځی د جشن ؤ)،

تفسير : يعنی د اختر ورځ د ځانښت په مهال(وخت) .

وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِنْ كَانُوا هُمُ الْغٰلِبِينَ ﴿٤٠﴾

او وویل شو دپاره د خلقو چه آیا یئ تاسی یو ځای کیدونکی (دغی معلومی ورځی ته بلکه ګرد (تول) سره راتول شئ!) ښائی چه مونږ متابعت (قبول) کړو (لیاری د) ساحرانو که چیری شول دوی هم غالبان بریالیان (پر موسیٰ).

تفسیر : یعنی پر تولو لازم دی چه هلته یو ځای شی. مونږ قوی هیله (ارزو) او امید لرو چه ځمونږ کوډګران به بریالیان (کامیاب) شی. نو هله به د موسیٰ د مغلوبیت او د ماتی د ښه ښکاره کولو دپاره د خپلو کوډګرانو په لیاره ځو. ګواکی د دغی خبری اظهار مقصود ؤ چه په دغه کښی مونږ له خپله ځانه څه غرض او مقصد نه لرو. کله چه په مقابله کښی ځمونږ پله درنه وختله نو بیا انصافاً هیڅوک حق نه لری. او نشی کولی چه ځمونږ له طریقی څخه منحرف شی.

فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغٰلِبِينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَّمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾

پس کله چه راغلل ساحران (کوډګران) وویل دوی فرعون ته آیا په تحقیق وی به مونږ ته خامخا څه اجر (مزدوری) که چیری شو مونږ هم دا مونږ غلبه کوونکی بریالیان). نو وویل (فرعون کوډګرانو ته) هو! (تاسی لره اجر شته او علاوه پر هغه) بیشکه چه ستاسو به دغه وقت کښی خامخا له مقربانو (مصاحبانو ځما یئ!).

تفسیر : یعنی نه یواځی مالی انعام او اکرام به درکړم بلکه تاسی به ځما د خاصو مصاحبانو په دله کښی هم داخلیږئ. د دغو آیتونو مفصل بیان د «الاعراف» او د «طٰهٰ» په سورتونو او نورو ځایونو کښی پخوا لیکلی شوی دی.
کله چه ساحران د جشن په ورځ د ګردو (تولو) خلقو په مخکښی میدان ته راغلل او د ننداړو کوونکیو صفونه وتړل شول نو.

قَالَ لَهُمْ مُّوسَىٰٓ أَلْقُوا۟ مَآ أَنتُم مُّلْقُونَ ﴿٤٣﴾

وویل دغو (کودګرانو) ته موسٰی وغورځوئ تاسی هر هغه څیز چه تاسی غورځوونکی یئ (د هغه).

تفسیر : یعنی څه وقت چه کودګرانو وویل چه ای موسٰی علیه السلام ته دی خپله همسا ړومبی غورځوئ یا ئی مونږ وغورځوو؟ حضرت موسی علیه السلام د دوی په جواب کښی وفرمایل چه: «تاسی ئی ړومبی وغورځوئ! او خپل پوره زور او قوت هم پکښی صرف کړئ!».

فَأَلْقَوْا۟ حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا۟ بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ ٱلْغَٰلِبُونَ ﴿٤٤﴾

پس وغورځول (کودګرانو) پړی خپل او همساګانی خپلی او وویل (کودګرانو) په عزت (اقبال) د فرعون بیشکه مونږ خامخا هم دا مونږ یو غالبان (بریالیان).

تفسیر : ځینو «بعزة فرعون» د قسم په معنی اخیستی دی یعنی د فرعون پر اقبال قسم خورو چه هم دا مونږ بریالیان (غالبان) کیږو!.

فَأَلْقَىٰ مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾

بیا وغورځوله موسٰی همسا خپله پس ناڅاپه هغی (همسا) ونغړدل (ښوی تیر کړل) هغه (ماران) چه (ساحرانو) په دروغو جوړ کړی ؤ.

تفسیر : شیخ اکبر لیکلی دی چه هم هغه پړی او همساګانی چه کودګرانو هغه د مارانو په شکل راڅرګندولی (راښکاره کولی) تشی توری پاتی شوی د موسٰی علیه السلام همسا دغه ټول شیان یوه ګوله کړل او له خپل ستونی(حلقه) څخه ئی ښوی تیر کړل.

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سٰجِدِيْنَ ﴿٤٦﴾ قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿٤٨﴾ قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهٗ
قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۚ اِنَّهٗ لَكَبِيْرُكُمُ الَّذِيْ عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۚ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۬ؕ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ
وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ وَّلَاُوصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٤٩﴾ۚ

پس وغورځول شول پرمخې ساحران سجده کوونکي (الله ته) (وويل ساحرانو) ايمان راوړی دی مونږ په رب د عالميانو رب (پالونکی) د موسیٰ او (رب) د هارون وويل (فرعون ساحرانو ته) آيا ايمان راوړ تاسی په دغه (موسیٰ) پخوا له هغه چه زه اذن (اجازه) درکړم تاسی ته (د ايمان راوړلو په ده) بيشکه دغه (موسیٰ) خامخا مشر دی ستاسی هسی (مشر) چه ښوولی ئی دی تاسی ته سحر (کوډی) پس خامخا ژر به عالمان شئ (په جزاء د عمل خپل)، خامخا زه به پری کړم لاسونه د تاسی او پښی د تاسی سره مخالفی (ښی لاس او کينه پښه يا عکس د دی) او خامخا وبه ځړوم (ځوړند به کړم) پر دار هرومرو (خامخا) تاسی ټول (چه مړه شئ او درنه عبرت واخلی نور).

تفسير : يعنی موسی عليه السلام ستاسی لوی ښوونکی دی تاسی پخپلو منځونو کښی سره روغه کړی ده او داسی مو سره تاکلی (مقرر کړی) او غوټه کړی ده چه مونږ به داسی کوو او وايو. او ته داسی ووايه! حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی: چه ستاسی مشر وويل رب ته يعنی موسٰی عليه السلام او تاسی د يوه استاد شاګردان يئ والله اعلم.

قَالُوْا لَا ضَيْرَ ۫ اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُوْنَ ﴿٥٠﴾ۚ

وويل (ساحرانو) نشته ضرر مونږ ته په دی کښی ځکه چه بيشکه مونږ رب خپل ته بيرته راتلونکی يو.

تفسير : يعنی په هر حال وروسته له مرګه هرومرو (خامخا) د الله تعالیٰ حضور ته بيول کيږو په داسی موت سره مونږ د شهادت درجه مومو. دغه ګرد (ټول) مضامين د «الاعراف» په سورت او نورو ځايونو کښی ليکلی شوی دی هلته دی ولوستل شی.

اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَّغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطٰيٰنَآ اَنْ كُنَّآ اَوَّلَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٥١﴾ؕ ع

(او بل ځکه چه) بیشکه مونږ طمع هیله (امید) لرو د دی چه وبښی مونږ ته رب ځمونږ ګناهونه ځمونږ له جهته چه یو مونږ (په دغو حاضرینو کښی) ړومبی د ایمان راوړونکیو.

تفسیر : یعنی د موسیٰ علیه السلام له دعوت او تبلیغ څخه وروسته د دغی لوئی مجمع په محضر او د ظالم فرعون په مخ کښی له ګردو (تولو) څخه ړومبیٔ مونږ د حق د قبولیت اعلان وکړ. له دی نه داسی هیله (ارزو) او امید کیږی چه الله تعالیٰ به ځمونږ پخوانی ګرد (تول) تقصیرات معافوی..

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِیْٓ اِنَّكُمْ مُّتَّبَعُوْنَ ﴿۵۲﴾

او وحی (حکم) ولیږه مونږ طرف د موسیٰ ته داسی چه د شپی بوځه بندګان ځما (بنی اسرآئیل بحر ته) بیشکه چه تاسی پسی به درشی (فرعون سره له فرعونیانو).

تفسیر : یعنی څه وقت چه فرعون له یوی اوږدی مودی پوری سره د ویلو او پوهولو او د قدرت د نښو د لیدلو هم ایمان رانه وړ، او حق ئی ونه مانه، او د بنی اسرآئیلو د ایذاء او ضرر او ربړولو (تکلیفولو) څخه ئی لاس وانخیست نو مونږ موسیٰ علیه السلام ته حکم وکړ چه د شپی له مخی ته سره له قوم خپل له دی ځایه د هجرت په نیت ووځیٔ!، او خبردار اوسیٔ! چه فرعونیان به هم په تاسی پسی درځی او ستاسی تعقیب به په شدت سره کوی ښائی چه تاسی تری ونه ویریږیٔ!.

فَاَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِی الْمَدَآئِنِ حٰشِرِيْنَ ﴿۵۳﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيْلُوْنَ ﴿۵۴﴾

پس ولیږل (فرعون) په ښارونو کښی (یعنی ښارونو ته محصلان) راتولوونکی (د لښکر). ترڅو چه ګرد (تول) قبطیان تول کړی او د سبطیانو (بنی اسرآئیلو) تعاقب وکړی. (او وویل فرعون) چه بیشکه دغه (بنی اسرآئیل) خامخا یوه ډله ده ډیر لږه.

تفسیر : یعنی د دغه وړوکی جمعیت له لاسه مونږ پکو (تنګ) شوی یو حال دا چه د دوی

هستی هیڅ شی ده او د دوی موجودیت مونږ ته هیڅ وقعت او اهمیت نه لری. او نه دوی څمونږ د جنګ او د مقابلی قوت او توان لری. دغه خبری ئی د دی دپاره کولی چه د ده قوم په جوش او غیرت راشی.

وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ ﴿٥٥﴾

او بیشکه چه دغه (سبطیان) له مونږ زړه سوی (لړمون خوړین) دی.

تفسیر : یا مونږ په قهر او غصه راولی یعنی کوی داسی کارونه چه مونږ پر دوی په قهر شو معلوم دی چه بدبختی او شقاوت دوی په دغه اړولی دی چه څمونږ قهر او غضب ځان ته وګټی.

وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ ﴿٥٦﴾

او بیشکه مونږ خامخا تول (قبطیان مجرب محتاط یو او له دغو سبطیانو نه) په خطره ویره کښی یو.

تفسیر : نو د دغی هری ورځنی خطری بیخ او بنست (بنیاد) ایستل او دائمی قلع او قمع ئی په کار ده او راځئ چه یو ځلی ئی له منځه ورک کړو. ځینو مفسرینو د دی ترجمه داسی کړی ده چه «څمونږ لاؤ لښکر او جمعیت خورا ډیر دی چه ګرد (تول) سره مسلح، مجرب او محتاط دی» نو دغه الفاظ به د تشویق تحضیض او زړه‌ورتوب دپاره وی والله اعلم.
نو وفرمایل الله تعالیٰ جل واعلیٰ شانه واعظم برهانه.

فَأَخْرَجْنَاهُم مِّن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾ كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾

پس ویستل مونږ دغه (قبطیان) له باغونو او (له) چینو او (له) خزانو او (له) مقام عمده (ښو ځایونو) نه هم داسی (وکړه مونږ له قبطیانو سره) او په میراث مو ورکړل دغه (تیر شیان) بنی‌اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) ته.

تفسیر : «کذلک» یعنی په دی دول (طریقه) قبطیانو کور کهول، مال دولت باغونه او کښتونه

(فصلونه) پریښودل او ګرد (تول) سره یو ځای د بنی‌اسرآئیلو په تعاقب ووتل چه بیا بیرته ګرځیدل د هغوی په برخه نشو. ګواکی په دغه تدبیر سره الله تعالیٰ دوی د باندی وشړل.
یا خو دغه باغونه او چینی او خزانی او ښه ځایونه او نور شیان وروسته له هغه د بنی‌اسرآئیلو په لاس ورغلی دی. یا خو یوه موده وروسته له دی نه د حضرت سلیمان علیه السلام په عهد کښی څه وقت چه د مصر مملکت هم د ده په سلطنت کښی شامل شو. والله اعلم. پخوا له دی نه د دی په متعلق اختلافات تیر شوی دی.

فَأَتْبَعُوهُم مُّشْرِقِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا تَرَاءَى الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَىٰ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾

پس وروسته د دغو (سبطیانو) لاړل دغه (قبطیان او ورسیدل) هغوی ته په وقت د ختلو د لمر پس کله چه سره ولیدل دغو دواړو لښکرو (یو له بله سره) نو وویل ملګریو د موسیٰ چه بیشکه مونږ خامخا موندلی شوی یو (نیولی شوی یو) له جانبه د (قبطیانو).

تفسیر : یعنی د قلزم د بحیری (احمری بحیری) څنډی (غاړی) ته ورسیدل بنی اسرآئیل په دغه فکر کښی ؤ چه په څه ډول (طریقه) له دغه سینده پوری وځی چه د شا له طرفه د فرعونیانو لوی لښکر د فرعون په مشرتوب ورپسی ورسید. اسرآئیلیان له دغه وضعیت څخه چه له یوه طرفه ډانګ او له بل طرفه پړانګ ؤ ډیر سخت وویریدل. او موسیٰ علیه السلام ته ئی وویل چه اوس به مونږ د فرعونیانو له لاسه څرنګه نجات وموندلی شو چه وړاندی سمندر او وروسته دغه لوی لښکر دی چه په ډیر قوت او قدرت او زور ؤ شور سره راځی؟.

قَالَ كَلَّا ۖ إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾

وویل (موسیٰ سبطیانو ته) چه نه ده داسی بیشکه له ما سره رب ځما دی په نصرت او اعانت ژر به وښیی ماته (لیاره د نجات)

تفسیر : یعنی له سره مه ویریږئ! د الله تعالیٰ پر مواعیدو ډاډه او مطمئن اوسئ! ځکه چه د الله تعالیٰ نصرت او حمایت له مونږ سره دی! الله جل جلاله به هرومرو (خامخا) د نصرت او حمایت کومه لیاره مونږ ته راوباسی امکان نه لری چه مونږ به دښمنان ونیولی شی.

فَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱضْرِب بِّعَصَاكَ ٱلْبَحْرَ ۖ فَٱنفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَٱلطَّوْدِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾

پس وحی (حکم) وکړ مونږ موسیٰ ته داسی چه ووهه ته په همسا خپلی بحر (د قلزم یا د نیل پس ده وواهه)، پس وچاود (بحر دولس توتی شو) پس شوه هره برخه (یوه توته جلا (جدا) شوی هسکه (اوچته)) لکه اوږد لوړ (اوچت) غر (په هسکوالی (اوچتوالی)).

تفسیر : اوبو ډیر زیات زور والی درلود (لرلو) له دولسو ځایونو څخه وچاودیدلی څیری شولی او پکښی وچی کلکی لیاری جوړی شوی او د بنی اسرآئیلو د دولسو قبیلو دپاره بیلی بیلی لیاری پکښی سازی شوی. او په منځ کښی د اوبو لوی لوی دیوالونه د لویو لویو غرونو په شان ودریدل (کذا فی موضح القرآن).

وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ ٱلْءَاخَرِينَ ﴿٦٤﴾ وَأَنجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓ أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا ٱلْءَاخَرِينَ ﴿٦٦﴾

او بیا رانژدی کړل مونږ دغه ځای ته هغه نور (یعنی قبطیان) او نجات ورکړ مونږ موسیٰ او هغو (سبطیانو) ته چه له ده سره ۇ (له غرقه) تول بیا غرق کړل مونږ هغه نور (یعنی قبطیان)

تفسیر : یعنی فرعونی لښکر هم نژدی ورسید او په بحر کښی ئی جوړی شوی لیاری ولیدلی نو دوی بی له کوم فکر او اندیښنی په بنی اسرائیلو پسی د اوبو په هغو لویو لویو کوڅو کښی سره ورننوتل کله چه فرعون او ګرد (تول) فرعونی لاؤ لښکر د بحر منځ ته ورسیدل نو علی‌الفور د الله تعالیٰ په حکم له دواړو خواؤ د اوبو غرونه پری وننیدل او تولی اوبه سره یو ځای شوی او دوی پکښی مغروق شول. دغه قصه پخوا له دی نه هم لیکلی شوی ده.

إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾

بیشکه په دغه (غرق د قبطیانو کښی) خامخا لوی دلیل دی (د عبرت او د قدرت ځمونږ) او نه ۇ اکثر زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر : یعنی کله چه د هغوی څخه دیرو کسانو حق ونه مانه نو په آخر کښې قدرت دغه نښه ورښکاره کړه چه په هغې کښې د صادقینو او مکذبینو انجام به هم دغه دنیا کښې بیل بیل ښکاره او جلا (جدا) شي.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾

او بیشکه رب ستا خامخا هم هغه دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه رحم والا. (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر : دغی ئی څمونږ رسول الله ته اورولی دی چه د مکی معظمی فرعون ابوجهل او فرعونیان کفار د قریش به هم په مسلمانانو پسی جنگ ته راوځی بیا به له وطن څخه د باندی تباه کیږی د «بدر» په ورځ لکه چه فرعون په رود نیل یا بحیره قلزم کښې تباه شول (موضح القرآن).

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ ﴿٧١﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دغو (کفارو د مکی) خبر (قصه) د ابراهیم! کله چه ئی وویل پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته چه د څه شیز عبادت کوئ تاسی (یعنی دغه څه شی دی چه تاسی ئی عبادت کوئ.؟) نو وویل دوی عبادت کوو د بتانو پس همیشه اوسو دوی ته ورنژدی کیناستونکی (عابدان).

تفسیر : یعنی دغه څه شی دی چه تاسی ئی عبادت کوئ؟ دغه د ابراهیم علیه السلام سوال و نمرودیانو په جواب کښې ورته داسی وویل چه ته څمونږ معبودان نه پیژنی؟ چه په داسی تحقیر سره ئی پوښتنه کوی. مونږ تل د دغو بتانو عبادت کوو او څمونږ په زړونو کښې د دوی دومره عقیدت او وقعت شته چه د شپی او د ورځی دوی ته د مجاورانو په شان معتکف ناست یو.

قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾

وویل (ابراهیم) آیا اوری (دغه بتان بلنه) د تاسی کله چه ئی بولئ تاسی.

تفسير : يعني سره له دومره نارو او سورو وهلو آيا دوی ستاسی خبری اوريدلی شی؟ که ئی نه آوری لکه چه د دوی له جماديت څخه ښکاره ده نو دغه بلل او ناری وهل چټی (فضول) او بيکاره دی.

أَوْ يَنفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾

يا څه نفع رسوی تاسی ته (چه ئی عبادت وکړئ) يا ضرر در رسوی (که ئی عبادت ونه کړئ).

تفسير : آيا د دوی د عبادت کولو څخه څه گټه (فائده) او د نه عبادت کولو څخه څه نقصان دررسولی شی؟ ظاهره او ښکاره خبره ده هغه شی چه له خپله ځانه يو مچ هم نشی شړلی هغه به نورو ته څه نفع يا نقصان ورسولی شی نو بيا داسی يو عاجز او لايعقل شی معبود گرځول د کوم عاقل او پوه کار کيدی شی؟.

قَالُوا۟ بَلْ وَجَدْنَآ ءَابَآءَنَا كَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾

وويل (کفارو چه نه آوری او نه نفع او نه ضرر رارسوی دغه بتان) بلکه موندلی دی مونږ پلرونه خپل چه هم داسی به ئی کول (عبادت د بتانو).

تفسير : يعني له داسی منطقي مباحثو او حجتونو او دلائلو سره مونږ څه کار او غرض نه لرو. ځمونږ د عقيدت او عبادت مدار پر هم دغو خبرو دی چه درته ومو ويل. پس له سلهاؤ دلائلو څخه يو لوی دليل هم دغه خبره ده چه ځمونږ پلرونه او نيکه گان به هم پر هم دغی لياری روان ؤ آيا مونږ هغو گردو (ټولو) ته احمق او ناپوه ووايو؟ او د هغوی تقليد پريږدو؟.

قَالَ أَفَرَءَيْتُم مَّا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُمُ ٱلْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ
لِّىٓ إِلَّا رَبَّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٧٧﴾ ٱلَّذِى خَلَقَنِى فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَٱلَّذِى هُوَ يُطْعِمُنِى
وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ وَٱلَّذِى يُمِيتُنِى ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾
وَٱلَّذِىٓ أَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ لِى خَطِيٓـَٔتِى يَوْمَ ٱلدِّينِ ﴿٨٢﴾

وویل (ابراهیم) آیا پس وینئ (پوهیږئ تاسی په دی چه) هر هغه (بتان) چه یئ تاسی چه عبادت کوئ تاسی (د هغوی) او پلرونه ستاسی چه پخوا تیر شوی دی پس بیشکه چه دغه (بتان دښمنان ځما دی مګر رب د عالمیانو (چه دوست ئی لرم او عبادت ئی کوم) هغه (رب) چه پیدا کړی ئی یم زه (له عدمه) پس هم دی سمه صافه لیاره ښیی ماته او هغه (رب) چه هم دی طعام خوروی پر ما او اوبه (او نور) راباندی څښوی او کله چه مریض رنځور شم پس هم دی شفاء راکوی او هغه (رب) چه مړ کوی می (په دنیا کښی) بیا به می ژوندی کوی (په عقبا کښی) او هغه (رب) چه طمع هیله (امید) لرم (تری) د دی چه مغفرت کړی ماته خطاء ځما په ورځی د جزاء کښی.

تفسیر : یعنی د دوی عبادت کول یو پخوانی حماقت دی که نه د چا په واک اختیار او قبضه کښی چه د یوی ذری په اندازه نه نفع وی او نه نقصان د هغه عبادت څه په کار دی؟ درواخلئ زه بی له خوفه او خطره اعلان کوم چه زه ستاسی له دغو معبودانو سره جنګ کوم. زه پر دوی یو کید، مکر او تمسخر کوم: ﴿وَتَاللّٰهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ﴾ جزء ۱۷ (د الانبیاء (۵) رکوع) ۵۷ آیت که په دوی کښی څه طاقت وی نو ماته دی څه ضرر او نقصان ورسوی کما قال فی جزء ۷ سورة الانعام (۹) رکوع ۸۰ آیت ﴿وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا﴾ وجاء فی جزء ۱۱ سورة یونس (۸ رکوع) ۷۱ آیت من قول نوح علیه السلام : ﴿فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ﴾ وجاء فی جزء ۱۲ سورة هود (۵ رکوع) ۵۵ آیت من قول هود علیه السلام: ﴿فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ﴾ او ځینی مفسرین وائی چه په دغه کښی په یوی نهایتی مؤثری او لطیفی پیرائی سره پر مشرکینو تعریض دی یعنی هغه بتان چه تاسی ئی عبادت کوئ زه هغوی خپل دښمنان ګڼم که نعوذ بالله زه د هغو عبادت وکړم نو په هغه کښی بیخی ځما نقصان دی له دغه ځنی وپوهیږئ چه تاسی هم د دوی له عبادت کولو ځنی خپل ځان ته زیان پیښوئ تاسی ښه غوږ راته کیږدئ چه له دغو بتانو سره زه په شدت دښمنی کوم او یواځی واحد او صمد الله العالمین رب العالمین سره مینه او محبت لرم او د هم هغه عبادت کوم چه هغه رب العالمین ځما معبود دوست او مددګار دی او د دارینو د فلاح لیاره رابښیئ او د ډیری اعلیٰ درجی فوائدو او منافعو په طرف موږ ته لیار ښوونه کوی یعنی خوړل، څښل، ژوندی کول، وژل او رنځورول او له رنځوری څخه روغول دغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په قبضه، اختیار او واک کښی دی او هم هغه رب می مړ کوی په دنیا کښی او بیا می راژوندی کوی په عقبا کښی او زه تری دغسی هیله (ارزو) او امید لرم چه وبښی ماته خطاء ځما په ورځی د جزاء کښی یعنی که په کومه معامله کښی سهو نسیان او تیرواته واقع شی. یا له کوم بنده څخه د خپلی درجی سره موافق خطاء او تقصیر صادر شی نو د الله تعالیٰ له مهربانی څخه

د هغه د معافی توقع کیدی شی ځکه چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک معاف کوونکی نه دی. وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د کمالاتو او مهربانیو د ذکر کولو په منځ کښی حضرت ابراهیم علیه السلام د زړه له حضوره په دعاء شروع وکړه چه د عبودیت د کمال له لوازمو څخه ده.

رَبِّ هَبْ لِيْ حُكْمًا وَّاَلْحِقْنِيْ بِالصّٰلِحِيْنَ ﴿۸۳﴾ وَاجْعَلْ لِّيْ لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿۸۴﴾
وَاجْعَلْنِيْ مِنْ وَّرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيْمِ ﴿۸۵﴾ وَاغْفِرْ لِاَبِيْٓ اِنَّهٗ كَانَ مِنَ الضَّآلِّيْنَ ﴿۸۶﴾

ای ربه ځما وبښه ماته حکم (علم عمل حکمت نبوت) او پیوست می کړه له (لویو) صالحانو سره او وګرځوه ماته ژبه د صدق (او د ثناء او د نیکنامی آوازه) په وروستنیو (خلقو کښی هم) او ومی ګرځوه وارثانو د جنت د نعمتونو (یعنی چه ډک دی له خالصو لویو لویو نعمتونو نه). او ښښنه وکړه پلار ځما ته بیشکه چه دی ؤ له ګمراهانو.

تفسیر : یعنی مزید علم او حکمت او د قرب درجات او قبول رامرحمت وفرمایه! او د اعلیٰ درجی نیکانو په ډله کښی می چه انبیاء علیهم السلام دی شامل کړه. کما قال نبینا صلی الله علیه وسلم: «اللّٰهم فی الرفیق الاعلیٰ» له دغه دعاء څخه خپل کامل احتیاج او د الله تعالیٰ د انتهائی غناء اظهار مقصود دی. یعنی که نبی دی یا ولی الله تعالیٰ د هیڅچا په معامله کښی مجبور او مضطر نه دی او تل د هغه د فضل او رحمت او کرم څخه کار چلیږی.
(او وګرځوه ماته ژبه د صدق او د ثناء او د نیکنامی آوازه په وروستنیو خلقو کښی هم) یعنی د داسی مرضیهؤ اعمالو او حسنه ؤ آثارو توفیق راپه برخه کړی چه راتلونکی نسلونه تل ما په خیر سره یاد کړی! او تل ځما د سنت متابعت وکړی! او ماته راغب وی او داسی هم کیدی شی چه په آخره زمانه کښی دی ځما له کورنی څخه داسی نبی وی چه ځما دین تازه وګرځوی او وئی ساتی لکه چه هم داسی هم وشوه چه الله تعالیٰ په دنیا کښی حضرت ابراهیم علیه السلام ته عمومی قبول ورویاښه. او د ده له اولادی څخه ئی ځمونږ خاتم المرسلین سید الاولین والاخرین صلی الله علیه وسلم مبعوث کړ. چه دوی د ابراهیمی ملت تجدید وفرمایه. او وی فرمایل چه زه د ابراهیم دعاء یم، نن هم د ابراهیم علیه السلام د خبر ذکر د اهل الملل پر ژبو جاری دی. او مونږ محمدی امت هم په هر لمانځه کښی **«اللّٰهم صل وسلم و بارک علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما صلیت وسلمت وبارکت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم»** لولو.

(او ومی گرځوه له وارثانو د جنت د نعمتونو یعنی چه ډک دی له خالصو لویو لویو نعمتونو څخه) مقصد ئی دا چه هغه جنت را په برخه کړه چه د آدم علیه السلام میراث دی.
(واغفر لابی: او ښښنه وکړه پلار ځما ته بیشکه چه دی ؤ له ګمراهانو) له ترجمی څخه څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د ده عدوالله توب ظاهر شو نو خپل د برائت او بیزاری اظهار ئی وفرمایه کما قال الله تعالیٰ: ﴿ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ ﴾ جزء ١١ (د التوبه ١٤ رکوع) ١١٤ آیت او که په ﴿ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴾ کښی د «کان» ترجمه د «ؤ» پر ځای په «دی» سره وکړه شی نو بیا هیڅ اشکال نه پاتی کیږی ځکه چه په ژوندون کښی د ده د ایمان راوړلو امکان باقی ؤ. نو د دعاء حاصل دا دی چه «الٰهی ځما پلار په ایمان سره مشرف وفرمایه! او د کفر د زمانی خطاوی ئی ورمعافی کړه!» د دی لړ څه مفصل تحقیق پخوا له دی نه کوم ځای کښی تیر شوی دی هلته دی وکوت شی فلیراجع

وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾

او مه می شرموه په هغه ورځ کښی چه ژوندی راپاڅول شی (ګرد (تول) مخلوقات له قبورو) په هغه ورځ چه نه رسوی نفع مال او نه (نفع رسوی ځامن هیڅ ته). مګر هغه چاته چه راغلی دی الله ته په زړه سلامت پاک (له کفره او نفاقه) یعنی روغ رمټ بی له رنځه او درده زړه چه له کفر او نفاقه او فاسدو عقائدو څخه پاک وی هغه هم هغسی کار کوی (چه د هغه په اثر په قیامت کښی معزز اوسیږی)

تفسیر : هلته به مال او دولت او عیال او اولاد له سره په کار نه راځی که کافر وغواړی چه په قیامت کښی خپل مال او اولاد فدیه او له خپله ځانه ئی جار (قربان) کړی. او په دغه وسیله سره خپل ځان خلاص کړی. نو دغه به له سره ممکن نه وی. د دغی دنیا د صدقاتو او خیراتونو او نیکو اولادو څخه هم هلته د نفع توقع شته چه د ده زړه د کفر له نجاسته او پلیتیٔ څخه پاک او صاف وی.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾

او (په هغه ورځ کښی به) ورنژدی کړ شی جنت پرهیزګارانو ته (لیار د

مسرت او خوشالي د دوی) او ښکاره به کړ شي جحیم ګمراهانو ته (لپاره د حسرت او خفقان د دوی).

تفسیر : په محشر کښې به جنت پخپل انتهائی دول (طریقه) او سینګار او آرائش او زیبائش سره متقیانو ته نژدی په نظر ورځی چه جنتیان به د هغه له لیدلو څخه پخوا د هغه د ننوتلو څخه ډیر مسرور او محظوظ کیږی هم داسی دوزخ به هم مجرمانو ته ډیر نژدی راوړل کیږی څو دوی پخوا د هغه له دخوله وویریږی او ولړزیږی.

وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَمَا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِن دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنصُرُونَكُمْ أَوْ يَنتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾

او وبه ویل شي دوی ته (د پرښتو په ژبه) چه چیرته دی هغه معبودان ستاسی بی له الله چه وئ عبادت به کاوه تاسی د هغو بی له الله نه، آیا مدد کوی له تاسی سره (په دفع د عذاب د الله کښې) یا څه مدد کوی دوی له خپله ځانه سره (بلکه نه ئی شي کولی).

تفسیر : یعنی اوس مو هغه فرضی معبودان چیری دی؟ چه نه ستاسی مدد کوی او نه مو له دغه عذابه خلاصولی شي؟ او نه ستاسی بدل او انتقام اخیستی شي؟ بلکه دوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد او منفعت نشي رسولی،

فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا
يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾
وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾

پس وبه غورځول شي (دا بتان) نسکور په دغه (دوزخ) کښې دوی (او هم) ګمراهان او لښکر د ابلیس (شیطان) ټول (عابدان او معبودان). وبه وایی دوی

حال دا چه دوی به په دوزخ کښې سره جګړې کوی چه قسم دی په الله چه بیشکه شان دا دی چه وو مونږ خامخا په ګمراهی ښکاره کښې کله چه برابرولئ مونږ تاسی (په عبادت کښې) له رب (پالونکی) د عالمیانو سره. او نه وو ګمراه کړی مونږ مګر هم دغو مجرمانو (بدو مشرانو ځمونږ) پس نشته مونږ ته له سره له شفاعتګرو (هیڅوک) او نه کوم دوست مخلص (چه ځمونږ په دغه غم غمجن شی).

تفسیر : یعنی بتان او بت پرستان او ابلیس سره د هغو د لښکرو ګردو (تولو) پرمخی به دوزخ کښې غورځول کیږی، وروسته د دی ځای د رسیدلو شخه دوی پخپلو منځونو کښې سره جګړې کوی او یو پر بل باندی به الزام او ملامتی اړوی او بالاخر ګرد (تول) به پر خپلو ګمراهیو اقرار او اعتراف کوی او وبه وائی چه «بیشکه له مونږ شخه ډیره لویه ګناه او غلطی شوی ده چه تاسی بتانو یا نورو شیانو ته مو د خدائی حقوق او اختیارات درکړی وو. او له رب العالمین سره مو برابر کړی وئ! نو په دغه غته ګناه او لویه غلطی کښې د دغو لویو شیطانانو په ښوونه او ښویونه لویدلی یو او دغه بد کارونه دوی پر مونږ باندی کړی دی چه د هغو لامله (له وجی) مونږ په دغه غم او مصیبت کښې اخته شوی یو او نن ورځ مو نه بتان پکار راځی او نه شیطان په مدد رارسیږی ځکه چه هغوی پخپله د دوزخ په لمبو کښې غوتی وهی. اوس مونږ دومره یو یار یا مددګار هم نه لرو چه د الله تعالیٰ په دربار کښې ځمونږ شفاعت وکړی یا د دغه غم او مصیبت او اړی (محتاجی) په وقت کښې له مونږ سره لږ زړه سوی او خوا خوږی او د همدردئ اظهار وکړی».

رښتیاء ده چه ﴿ اَلۡاَخِلَّآءُ یَوۡمَئِذٍۭ بَعۡضُهُمۡ لِبَعۡضٍ عَدُوٌّ اِلَّا الۡمُتَّقِیۡنَ ﴾ (د زخرف (٦) رکوع ٦٧ آیت (٢٥) جزء).

فَلَوۡ اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُوۡنَ مِنَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿١٠٢﴾

پس (کاشکی) که وی مونږ ته یو کرت (بیرته ورتګ دنیا ته) پس شوی به وو مونږ له مؤمنانو.

تفسیر : یعنی که یو ځلی مونږ ته داسی یوه موقع راکړه شی چه بیرته دنیا ته ورشو نو دا ځلی به مونږ له ډیرو کلکو او مضبوطو ایماندارانو شخه کیږو. لیکن د دوی دغه وینا به هم دروغ وی: ﴿ وَلَوۡ رُدُّوۡا لَعَادُوۡا لِمَا نُهُوۡا عَنۡهُ وَاِنَّهُمۡ لَكٰذِبُوۡنَ ﴾ جزء ٧ (د الانعام (٣) رکوع) ٢٨ آیت.

اِنَّ فِىۡ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ‌ؕ وَمَا كَانَ اَكۡثَرُهُمۡ مُّؤۡمِنِيۡنَ ﴿١٠٣﴾

بیشکه چه په دغه (قصه د ابراهیم کښې) خامخا لوی حجت (نښه د قدرت او عبرت) دی (عقلاؤ ته) او نه وو اکثر زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر : یعنی په دغه قصه د ابراهیم علیه السلام کښې د توحید او د نورو حسنه ؤ خصائلو دلائل او د مشرکانو عبرتناکه انجام او خاتمه ښوولی شوی ده مګر له الله نه منکر خلق ئی کله منی.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ
أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾

او بیشکه رب ستا هم هغه غالب قوی دی «په انفاذ د احکامو» ډیر رحم والا «په انعام د اجر ؤ ثواب سره» نسبت د دروغو وکړ قوم د نوح رسولانو ته کله چه وویل دوی ته ورور د دوی نوح چه آیا نه ویریږئ تاسی (له عذابه د الله نه په شرک خپل) بیشکه چه زه تاسی ته رسول یم امانتګر پس وویریږئ تاسی له الله نه او اطاعت وکړئ ځما (په شرعیه ؤ امورو کښې).

تفسیر : یعنی په نهایت صدق او امانت د الله تعالیٰ پیغام بی له تزئیده او تنقیصه دررسوم لهٰذا پر تاسی واجب دی چه دغه د الله تعالیٰ پیغام په ښه شان سره واورئ! او د الله تعالیٰ له عذاب څخه وویریږئ!.

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾
قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾

او نه غواړم زه له تاسی نه په دغه تبلیغ باندی هیڅ اجر (عوض. بدل)، نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. پس وویریږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعیه ؤ

امورو کښې) یعنی د بی غرضه او بی لوټه سړی خبره لازمه ده چه ومنله شي!. نو وویل (کفارو) آیا ایمان راوړو په تا (ای نوحه) حال دا چه متابعت کړی دی د تا رذیلانو خوارانو (په ایمان راوړو په تا)

تفسیر : یعنی لږ څه ښکته خواران او غریبان خلق د خپلو ځانونو د ښوونی دپاره له تا سره یو ځای شوی دی کله چه ستا اتباع داسی خلق نه دی چه په لوړو (اوچتو) کارونو کښې لاس ووهی نو له سره له دوی څخه کوم لوی کار هم نه څرګندیږی (ښکاره کیږی). او ځمونږ فضل او شرف له سره مونږ ته اجازه نشی راکولی چه له دغو ښکتو خلقو سره کینو. یا له دوی سره څنګ په څنګ چیری لاړ شو. ړومبی خو تاسی دوی له خپله مجلسه څخه لری کړئ! بیا نو له مونږه سره خبره وکړئ!.

قَالَ وَمَا عِلۡمِيۡ بِمَا كَانُوۡا يَعۡمَلُوۡنَ ﴿۱۱۲﴾ اِنۡ حِسَابُهُمۡ اِلَّا عَلٰى رَبِّيۡ لَوۡ تَشۡعُرُوۡنَ ﴿۱۱۳﴾ وَمَاۤ اَنَا بِطَارِدِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿۱۱۴﴾

وویل (نوح) او نشته علم ځما په هغه څه چه دی دوی چه ئی کوی. نه دی حساب د دوی مګر پر رب (پالونکی) ځما دی که تاسو پوهیږئ (په غیبو). او نه یم زه شړونکی د مؤمنانو (له خپل مجلسه).

تفسیر : یعنی د دوی صدق او ایمان ځما قبول دی، د دوی د چارو یا د دندو یا نیاتو او کورنیو او شخصی مشروعه‌ؤ کارونو سره ځما څه کار او غرض دی د دغو کارونو فیصله حساب او کتاب به پخپله الله تعالیٰ کوی باقی زه ستاسی له خاطره غریب او نادار ایمانداران له خپله ځانه نشم لری کولی.

اِنۡ اَنَا اِلَّا نَذِيۡرٌ مُّبِيۡنٌ ؕ﴿۱۱۵﴾

نه یم زه مګر ویروونکی ښکاره (یم کفارو ته له جحیم نه).

تفسیر : یعنی ځما فریضه دا ده چه تاسی خبردار کړم. او دغه وظیفه می اداء کړی ده ستاسی د دغو چټی (بیکاره) او لغو غوښتنو پوره کول ځما په ذمه او غاړه نه دی.

قَالُوۡا لَئِنۡ لَّمۡ تَنۡتَهِ يٰنُوۡحُ لَتَكُوۡنَنَّ مِنَ الۡمَرۡجُوۡمِيۡنَ ؕ﴿۱۱۶﴾

وویل (کفارو) چه خامخا که وانه وښتی (له دغو ویناؤ څخه) ای نوحه خامخا شی به ته هرومرو (خامخا) له ویشتل شویو (په تیږو (ګټو) یا په کنځلو).

تفسیر : یعنی بس کړه او وروسته له دی نه پخپلو دغو پندونو او نصائحو ځمونږ غوږونه مه کنوه! که ته خپل له دغه وضعیت څخه لاس نه اخلی نو خبردار اوسه چه ځمونږ له لوری به په ګټو سره ویشتل کیږی.

قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَن مَّعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنجَيْنَاهُ وَمَن مَّعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾

وویل «نوح» ای ربه ځما بیشکه چه قوم ځما دروغجن وبللم زه پس حکم فیصله وفرمایه په منځ ځما او د دوی کښی په یو ډول (طریقه) حکم (او فیصله سره) او نجات راکړه ماته او هغه چاته چه له ماسره دی له مؤمنانو (د منکرانو له شامته) پس نجات ورکړو مونږ دغه (نوح) او هر هغه ته چه له دغه (نوح) سره ؤ په (هغی) بیړی کښی چه ډکه وه (له ذوی الارواحو څخه) بیا غرق کړ مونږ وروسته له (نجاته د بیړی د نوح) نور (قوم د نوح) بیشکه په دغه (صبر او غرق کښی) خامخا لویه نښه ده (د قدرت او عبرت) او نه ؤ زیاتره د دوی مؤمنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : د دغی قصی تفصیل پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی تیر شوی دی لنده ئی دا چه نوح علیه السلام وویل ای ربه ځما بیشکه چه قوم ځما دروغجن وبللم زه پس حکم او فیصله وکړه په منځ ځما او د دوی کښی په یوه ډول (طریقه) حکم او فیصله سره یعنی ځما او د دوی په منځ کښی عملی فیصله وفرمایه. اوس زه هیڅ هیله (امید) او توقع نه لرم چه ګوندی دوی به سمه لیاره راشی او ځما خبره به ومنی نو نجات او ژغورنه (خلاصی) راکړه ماته او هغه چاته چه

له ماسره دی له مؤمنانو یعنی ما او ځما ملګری له دوی څخنی بیل کړه! او بیا د دوی بیړی دوبه کړه!.

كَذَّبَتْ عَادُ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾
إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ ءَايَةً
تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾

نسبت د دروغو کړی ؤ عادیانو رسولانو ته کله چه وویل دوی ته (قومی) ورور د دوی هود چه آیا نه ویریږئ تاسی (له عذابه د الله په شرک خپل؟) بیشکه زه یم تاسی ته رسول امانتګر نو وویریږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعیه ؤ امورو کښی) او نه غواړم زه له تاسی نه پر دغه (تبلیغ) هیڅ اجر (بدل، عوض) نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکی) د عالمیانو دی. آیا جوړوئ تاسی پر هر هسک (اوچت) ځای (لویه لیاره) نښه هسکه (اوچته) (چه پکښی کینئ او) عبثیات کوئ (او ملندی ووهئ پر عابرینو) او جوړوئ (پاخه او کلک) مصنوعات شائی چه تاسی به تل اوسیږئ (په دنیا کښی).

تفسیر : دغه خلق د دی خبری ډیر شوقیان ؤ چه ډیر هسکی (اوچتی) مناری «څلی» جوړ کړی که له هغه څخنی بله څه ګټه او فائده په لاس ورنشی خو تش نوم به ئی کیږی او د خپلی هستوګنی مانی به ئی هم مکلفی کلکی او مضبوطی جوړولی او خامخا به ئی خپل اموال پری ضائع کول او د هغه په هره برخه او څانګه کښی به ئی لوی مهارت او کاریګری څرګندوله (ښکاره کوله) ګواکی دوی به داسی ګڼل چه دغه مانی او دغه یادګارونه او یادونی به تل ترتله همیشه باقی پاتی وی او له سره به نه ورانیږی لیکن نن وګورئ چه د دنیا په مخ کښی د هغو نوم او نښه هم نه ده پاتی.

وَإِذَا بَطَشْتُم بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾

او كله چه لاس اچوئ تاسى چاته منګلى لګوئ په جبر (او ظلم سره). نو وويريږئ تاسى له الله (په ځان ساتلو له معاصيو) نه او اطاعت وكړئ تاسى ځما(په شرعيه ؤ امورو كښى)

تفسير : يعنى تاسى پخپل ظلم، ستم، او تيرى سره تر لاس لاندى كمزوران مه تنګ او خفه كوئ ګواكى د انصاف نرمى، پستوالى او ملاطفت لوست مو له سره نه دى لوستى چه د الله تعالىٰ ضعيف مخلوق مو د ظلم جبر او تعدى مورد ګرځولى دى. راشئ! له الله تعالىٰ څخه وويريږئ او له ظلم تكبر او لوئ څخه لاس واخلئ! او ځما دغه خبره ومنئ!.

وَاتَّقُوا الَّذِىٓ اَمَدَّكُمۡ بِمَا تَعۡلَمُوۡنَ ﴿۱۳۲﴾ اَمَدَّكُمۡ بِاَنۡعَامٍ وَّبَنِيۡنَ ﴿۱۳۳﴾ وَجَنّٰتٍ وَّعُيُوۡنٍ ﴿۱۳۴﴾ اِنِّىٓ اَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيۡمٍ ﴿۱۳۵﴾

او وويريږئ تاسى له هغه (الله) چه احسان مددكارى ئى كړى ده له تاسى سره په هغه څيز چه پوهيږى پرى مددګارى احسان ئى فرمايلى دى پر تاسى په (اعطاء د) مواشيو او ځامنو او باغونو او چينو. بيشكه چه ويريږم زه پر تاسى له عذابه د ورځى ډيرى لوئى (د قيامت چه ډير لوى دى عذاب ئى كه مخالفت وكړئ تاسى له مانه په شرعيهؤ امورو كښى).

تفسير : يعنى تاسى خو دغومره فكر وكړئ او خپل عقل وچلوئ! چه بالاخر دغه سازسامان وسائل تاسى ته چا دركړى دى؟ آيا د هغه حقيقى منعم څه حق ستاسى په غاړه شته؟ كه نه؟ كه تاسى پخپلو دغو شرارتونو او سركشيو كښى دوام وكړئ نو زه انديښنه كوم او ويريږم چه تاسى هم د پخوانيو اقوامو په شان په كوم سخت عذاب او آفت كښى اخته او لتاړ (برباد) نشئ! وګورئ ما خو تاسى ته پوره پند او نصيحت دركړى دى اوس تاسى خپلى آخرى خاتمى او انجام ته په ښه فكر او غور سره وګورئ!.

قَالُوۡا سَوَآءٌ عَلَيۡنَآ اَوَعَظۡتَ اَمۡ لَمۡ تَكُنۡ مِّنَ الۡوٰعِظِيۡنَ ﴿۱۳۶﴾ اِنۡ هٰذَآ اِلَّا خُلُقُ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿۱۳۷﴾ وَمَا نَحۡنُ بِمُعَذَّبِيۡنَ ﴿۱۳۸﴾

وويل (عاديانو هود ته) برابره (خبره) ده پر مونږ باندى آيا پند راكړى (ته

مونږ ته) یا که نه ئې ته له پند راکوونکیو. نه دی دغه (موت او حیات یا وعظ او نصیحت د تا) مګر عادت خوی د پخوانیو (خلقو) او نه یو مونږه چه په عذاب به کړی شو (په دغو چارو خپلو)

تفسیر : یعنی عادیانو هود علیه السلام ته وویل چه د تا پند او نصیحت بیکاره دی د دغو جادو (کودو) زور پر مونږ باندی نه چلیږی. دغه عادت له قدیم راهسی جاری دی چه ځینی خلق خپل ځان نبی جوړوی. او خلق له عذابونو څخه ویروی او دغه د مړ کیدلو او ژوندی کیدلو د قصی سلسله هم له پخوا راهسی دوام لری نو مونږ له دغو خبرو او اترو څخه بیخی نه متأثر کیږو او پر هم هغه دود (دستور) او طریقه چه ځمونږ پلرونه او نیکه‌ګان تللی دی مونږ هم ځو او له هغه څخه هیڅکله لری کیدونکی نه یو او نه د عذاب د ویرولو او دارولو څخه ویریږو. او نه ځمونږ پر زړه دغه څه اثر غورځولی شی.

فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَٰهُمْ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾
وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾

پس تکذیب وکړ (عادیانو) د دغه (هود په دغه عذاب) پس هلاک کړل مونږ دغو (عادیانو) لره بیشکه په دغه (اهلاک د عادیانو کښې) خامخا لویه نښه (د قدرت او د عبرت) ده، او نه وو زیاتره دوی مؤمنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په اکرام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : پس هلاک کړل مونږ عادیان یعنی سخته سیلی او شدید باد ئې ورولیږه دغه قصه پخوا له دی نه د «الاعراف» په سورت او نورو ځایونو کښې هم مفصله تیره شوی ده.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَٰلِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾
إِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِى مَا هَٰهُنَآ

أٰمِنِيْنَ ﴿١٤٦﴾ فِيْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿١٤٧﴾ وَّزُرُوْعٍ وَّنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيْمٌ ﴿١٤٨﴾
وَتَنْحِتُوْنَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوْتًا فٰرِهِيْنَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿١٥٠﴾

نسبت د دروغو کړی ؤ ثموديانو رسولانو ته. کله چه وويل دوی ته (قومی) ورور د دوی صالح چه آيا نه ويريږئ تاسی (له عذاب د الله په شرک خپل؟) بيشکه زه تاسی ته رسول يم امانتگر نو وويريږئ تاسی له الله نه (په ځان ساتلو له معاصيو) او اطاعت وکړئ تاسی ځما (په شرعيه ؤ امورو کښی) او نه غواړم زه له تاسی څخه پر دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل عوض) او نه دی اجر ځما مگر پر رب (پالونکی) د عالميانو دی. آيا پری به ښودل شئ تاسی (بلکه پری به نښودل شئ) په هغو (نعمتونو) کښی (چه په دی دنيا کښی تاسی ته حاصل دی) په امان (له آفاتو) په باغونو کښی او (په) چينو (کښی) او په کښتونو (فصلونو) (کښی) او (په) خرماگانو چه ميوه (وړی، شگوفه) د هغو لطيفه پسته وی او کينئ (جوړوئ) تاسی له غرونو څخه (په غرونو کښی) کورونه په دغه حال کښی چه ماهران يئ په دغه مکلف توړلو سره نو وويريږئ تاسی له الله (په ځان ساتلو له معاصيو) او اطاعت ؤکړئ تاسی ځما (په شرعيه ؤامورو کښی).

تفسير : يعنی آيا څه خيال لرئ چه تل به په هم دغه عيش، عشرت، باغ، بهار، آرامی او هوسائی (راحت) کښی خوندونه او مزی کوئ؟ او غرونه به توړئ او د هغو په مکلفو او تينگو او مأمونو او مصئونو کورونو کښی به کينئ؟ او له سره به له هغو څخه نه وځئ؟ يا دغه کلکی مضبوطی او ساتلی خونی (کورونه) به تاسی ته د الله تعالیٰ د عذابه نجات درکړئ؟. دغه چتی (بيکاره) انديښنه له خپلو ماغزو څخه وباسئ!. او له الله تعالیٰ څخه وويريږئ؟ او ځما خبره ومنئ!. چه زه ستاسی د ښيگڼی (فائدی) او نيکئ دپاره خبری کوم.

وَلَا تُطِيْعُوْٓا اَمْرَ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿١٥١﴾ الَّذِيْنَ يُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُوْنَ ﴿١٥٢﴾

او مه منئ تاسی امر (حکم خبره) د اسراف کوونکيو (له حده تيريدونکيو کفارو) هغه مسرفان چه فساد کوی دوی په ځمکه (د حجر کښی په ظلم او کفر سره) او نه کوی اصلاح (د کار خپل چه عبادت وکړی او له فساده

ځان وساتی).

تفسير : دغه ئی عوامو ته فرمائلی دی چه تاسی په دغو لویو مفسدانو پسی مه ځئ! او خامخا خپل ځانونه مه تباه کوئ! ځکه چه هغوی خو په ځمکه کښی د خرابی خوروونکی دی. اصلاح کوونکی او نیک صلاح ورکوونکی سری نه دی.

قَالُوٓا۟ إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ ٱلْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَأْتِ بِـَٔايَةٍ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّـٰدِقِينَ ﴿١٥٤﴾

نو وویل (ثمودیانو) بیشکه هم دا خبره ده چه ته له هغو (کسانو څخه ئی چه) ډیر سحر پری کړی شوی وی (او له ډیره سحره مغلوب العقل ګرځیدلی وی). نه ئی ته مګر یو بشر (انسان) ئی په شان ځموږ (که ته اصرار لری په رسالت خپل) نو راوړه څه معجزه که ئی ته له صادقانو رښتینو (په دغی دعوی کښی).

تفسير : یعنی له موږ ځنی کومه یوه خبره په تا کښی زائده شته چه ته په موږ کښی نبی ګرځیدلی یئ معلومیږی چه پر تا باندی چا جادو او کودی کړی دی چه د هغو په اثر ستا عقل زایل او بی هوشه شوی یی (العیاذ بالله) ته نه ئی مګر یو سری ئی ځموږ په شان نو څه سبب دی چه ته پیغمبر شوی او موږ نه شوو؟ او که په دغه دعوی کلک ولاړ یی او په رښتیاء سره ته نبی یی او له موږ ځنی ته ممتازه درجه لری. نو د الله تعالیٰ له طرفه موږ ته داسی یوه معجزه راوښیه چه موږ د هغی په لیدلو سره ستا نبوت ومنو. بیا نو دوی داسی غوښتنه وکړه چه له دغه غره د دغی غتی تیږی (ګټی) څخه موږ ته یوه اوښه راوباسه چه پر دغسی او هغسی صفاتو مشتمله وی. حضرت صالح علیه السلام دعاء وفرمایله او الله تعالیٰ په خپل کامله قدرت سره هغه د قدرت نښه هغوی ته وروښووله.

قَالَ هَـٰذِهِۦ نَاقَةٌ لَّهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾

وویل (صالح) دا اوښه ده (معجزه د نبوت ځما په غوښتنه د تاسی) دی ته

برخه (د اوبو) ده او تاسی ته برخه (د اوبو) د ورځې معلومې ده. او مه
رسوئ تاسې دی (اوښې) ته هیڅ ضرر (که نه) پس وبه نیسی تاسی لره
عذاب د ورځې لوئې د قیامت چه لوی دی عذاب ئې).

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی : ـ «اوښه پیدا شوی وه له تیږی (گټی) څخه د الله تعالىٰ
په قدرت او د حضرت صالح علیه السلام په دعاء سره او سر خوشی (ازاده) به گرځیده. په هره
صحرا او بیدیا کښې چه دغه اوښه څر ته تله. یا هر تالاو او ډنډ ته به چه د اوبو څښلو دپاره
تله نور گرد (ټول) حیوانات به تری تښتیدل او پټیدل. بالاخر ئې داسې سره وټاکله (مقرر کړه)
چه یوه ورځ دی دغه اوښه اوبو ته لاړه شی او په بله ورځ دی نور مواشی اوبو څښلو ته لاړ شی.
او دوی ته وویل شول چه لاس مه وروړئ تاسی دی اوښې ته په بدی سره که نه پس وبه نیسی
تاسی لره عذاب د یوی لوئې ورځې یعنی دغې اوښې ته په بدی مه وروراندی کیږئ که نه لوی
عذاب به درباندی نازل شی.

فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا نَادِمِينَ ﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾

پس زخمی مړه کړه (ثمودیانو) دغه اوښه پس صبا ته وگرځیدل نادمان
پښیمانه (په زخمی کولو د اوښې) پس ونیول دوی عذاب (نو هلاک شول)
بیشکه په دغه (ناقه او اهلاک د ثمودیانو کښې) خامخا لوی دلیل (د قدرت
او عبرت) دی او نه ؤ زیاتره د دوی مؤمنان او بیشکه رب ستا خامخا هم
دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا په انعام د اجر او
ثواب سره)

تفسیر : د یوی بدکاری ښځې کره ډیر مواشی ؤ. نو دا د هغو په څرولو او اوبو کولو کښې د
هغې اوښې لامله (له وجی) په زیات تکلیف کښې وه. بالاخره یو خپل یار ئې ولمساوه چه د
دغې اوښې پښې پرې کړی له دغو پرې کولو څخه دری ورځې وروسته عذاب پر دوی نازل شو
(موضح القرآن) دغه قصه پخوا له دی نه مفصله لیکلی شوی ده.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾

فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۱٦۳﴾ وَمَاۤ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ اِنْ اَجْرِيَ
اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱٦٤﴾ اَتَاْتُوْنَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱٦۵﴾
وَتَذَرُوْنَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ ۭ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ عٰدُوْنَ ﴿۱٦٦﴾

نسبت د دروغو كړى ؤ قوم د لوط رسولانو ته. كله چه وويل دوى ته (نوعى) ورور د دوى لوط آيا نه ويريږئ تاسى (له عذابه د الله په شرک خپل؟) بيشكه زه چه يم تاسى ته رسول يم امانتگر نو وويريږئ له الله (په ځان ساتلو له معاصيو) نه او اطاعت وكړئ ځما (په شرعيه‌ؤ امورو كښى) او نه غواړم زه له تاسى څخه پر دغه (تبليغ) باندى هيڅ اجر (بدل، عوض) نه دى اجر ځما مگر پر رب (پالونكى) د عالميانو دى. آيا راتگ كوئ تاسى (په لواطت كولو) نارينه‌ؤ ته له خلقو او پريږدئ تاسى هغه چه پيدا كړى دى تاسى ته رب ستاسى له ښځو ستاسى، بلكه تاسى چه يئ يو قوم يئ له حده تيريدونكى (له حلاله حرامو ته).

تفسير : يعني په گرد (تول) جهان كښى يوائحى نارينه ستاسى د شهوت بهولو دپاره پاتى ؤ. يا په توله دنيا كښى يوائحى هم دا تاسى پر دغه شنيع فعل مرتكب كيږئ چه د دغه خلاف‌الفطرت فعل په كولو د انسانيت له حدودو هم د باندى وتلى يئ!.

قَالُوْا لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهِ يٰلُوْطُ لَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِيْنَ ﴿۱٦۷﴾

وويل (قوم د لوط) قسم دى خامخا كه وانه وښتى (چپ نشوى له دغو خبرو څخه) اى لوطه ! نو خامخا شى به ته هرومرو (خامخا) له ايستل شويو (له دغه ښاره يعني وبه دى شړو له دى ځايه).

تفسير : يعني اى لوطه! چپ شه! او دومره وعظ پريږده ! كه ته پخپلو دغو غريدلو سره خامخا مونږ په تنگوى! نو تا به له دغه كلى څخه د باندى وشړو.

قَالَ اِنِّيْ لِعَمَلِكُمْ مِّنَ الْقَالِيْنَ ﴿۱٦۸﴾

وويل (لوط) بيشكه زه له دى (بد) عمل ستاسى سره له بغض لرونكيو يم. (او

ترى بې زاره يم).

تفسير : نو ځکه خامخا به زه پر دغه د نفرت اظهار کوم. او له نصيحت او پند ورکولو څخه به له سره نه چپ کيږم.
کله چه لوط عليه السلام له خپل قوم څخه مأيوس شو، نو داسې دعاء ئې وکړه:

رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾

اى ربه ځما نجات راکړه ماته او اهل ځما ته له (عذابه) د هغو کارونو چه دغه (قوم) ئې کوى .

تفسير : يعنى د دوى له نحوسته او وبال څخه مو وساته! او دوى پرته (علاوه) له مونږه تباه او غارت کړه .

فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٧١﴾

پس نجات ورکړو مونږ دغه (لوط) ته او اهل د ده ټولو ته. مګر (نجات مو ورنه کړ) يوى بوډۍ ښځې ته چه په (جمله) د باقى پاتى کيدونکيو (په عذاب) کښې وه .

تفسير : دغه بوډۍ د ده ښځه وه چه له دغو بدکارانو سره متحده او متفقه وه نو کله چه د الله تعالىٰ عذاب نازل شو دا هم له هغو سره يو ځاى هلاکه او تباه شوه .

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذَرِينَ ﴿١٧٣﴾

بيا هلاک کړل مونږ هغه نور. او مو وراوه پر دوى باندې باران (د کانو) پس بد باران د ويرول شويو (باران د دوى) ؤ.

تفسير : يعنى د هغوى کلى له پلوه (طرفه) پر بل مخ واړول شول او له آسمانه پرى کانى ووورول شول چه بالاخر د يوى غونډى په شان واؤښتل د دوى مفصله قصه هم په «الاعراف» او هم په نورو ځايونو کښې ليکلى شوى ده .

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾
كَذَّبَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾

بیشکه په دغه (اهلاک د قوم د لوط کښې) خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی او نه ؤ زیاتره د دوی مومنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) نسبت د دروغو کړی ؤ صاحبانو د ځنګل (د ونو) رسولانو ته.

تفسیر : ابن کثیر رحمة الله علیه لیکلی دی چه «اصحاب الایکه» هم هغه د مدین قوم دی «ایکه» یوه ونه وه چه دغو خلقو به د هغې ونې عبادت کاوه نو په هم دغه مناسبت دوی ته «اصحاب الایکه» وائی او د هم دغه په سبب ئې شعیب علیه السلام ته د دوی د «اخوهم» سره تعبیر ونه فرمایه. ځکه چه د انبیاؤ اخوت به محض پر قومی او نسبی تعلقاتو مبنی ؤ که «مدین» ئې فرمایلی وی نو بیا د «اخوهم» ویل موزون ؤ. «اصحاب الایکه» ئې فرمایلی په یو مذهبی نسبت سره ئې ذکر وکړو نو په دغه حیثیت اخوهم فرمایل د حضرت شعیب علیه السلام له شانه سره مناسب نه ؤ. په هر حال «مدین» او «اصحاب الایکه» یو قوم دی. او حضرت شعیب علیه السلام د هم دغه قوم په طرف مبعوث شوی دی پخوا له دی نه هم د ده په متعلق څه بحث تیر شوی دی.

إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾
وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٠﴾ أَوْفُوا الْكَيْلَ
وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾

کله چه وویل دوی ته شعیب چه آیا نه ویرېږئ (له عذابه د الله په شرک خپل). بیشکه زه چه یم تاسی ته رسول یم امانتګر نو ووېرېږئ تاسی له الله او اطاعت وکړئ ځما (په شرعیهؤ امورو کښې) او نه غواړم زه له تاسی څخه پر

دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل، عوض) نه دى اجر ځما مګر پر رب (پالونكى) د عالميانو دى. پوره وركوئ تاسى پيمانه (كله چه چاته غله پيمانه كوئ) او مه كيږئ له كمو وركوونكيو (د پيمانى) نه او تول كوئ تاسى په تله برابره سره (او هيڅ كمى په هيڅ شان شى كښى مه كوئ!).

تفسير : يعنى په معاملاتو كښى خيانت او بى انصافى مه كوئ! هم هغسى چه د اخيستلو په وقت كښى ئى پوره اخلئ. او په هم هغه شان سره ئى تلئ او پيمانه كوئ! نو د وركولو په وقت كښى ئى هم پوره تلئ او پيمانه كوئ!.

وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾

او مه كموئ تاسى خلقو ته شيزونه د دوى (او په هيڅ شيز كښى د دوى حقوق مه ستنوئ! (منع كوئ) او مه ګرځئ تاسى په ځمكه كښى په دغه حال كښى چه فساد كوونكى اوسئ.

تفسير : يعنى په ملك كښى داړه مه اچوئ! او د خلقو حقوق مه تلف كوئ!.

وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٨٤﴾ قَالُوٓا إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٨٥﴾
وَمَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَإِن نَّظُنُّكَ لَمِنَ الْكَٰذِبِينَ ﴿١٨٦﴾

او وويريږئ له هم هغه (الله) څخه چه پيدا كړى ئى يئ تاسى او خلق ړومبنى وويل (اصحٰب الايكه) بيشكه هم دا خبره ده چه ته له سحر كړو شويو نه ئى (چه له ډيره سحره دى عقل مغلوب شوى دى) او نه ئى ته مګر يو بشر انسان په شان ځمونږ او بيشكه شان دا دى چه مونږ ګمان كوو پر تا چه خامخا (ته ئى) له (جمله) د دروغوجنانو (په دغه دعوى خپله كښى)

تفسير : يعنى د نبوت په دعوى كښى او د عذابونو په انذار او نورو وعدو او وعيدو او خبرو كښى.

فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّٰدِقِينَ ﴿١٨٧﴾

پس راوغورځوه پر مونږ یوه ټوټه له آسمانه که ئې ته له صادقانو رښتینو (په دغه دعوی خپله کښې).

تفسیر : یعنی که ته ای شعیبه! صادق او رښتین ئې نو د آسمان یا د وریځو کومه ټوټه ولی پر مونږ باندی نه غورځوی! او نه مو پری وژنی!؟.

قَالَ رَبِّيٓ أَعۡلَمُ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿١٨٨﴾

وویل (شعیب) رب ځما ښه عالم دی په هغو کارونو چه تاسی ئې کوئ (نو جزاء به درکړی په هغو).

تفسیر : یعنی دغه خبره خو یواځی الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه پر کوم جرم باندی به په کوم وقت او څومره سزا ورکړی شی؟ د عذاب نزول ځما کار نه دی. ځما کار یواځی دعوت تبلیغ او ویښول دی چه دغه می انجام ته رسولی دی.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمۡ عَذَابُ يَوۡمِ ٱلظُّلَّةِۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾

پس نسبت د دروغو وکړ دغو (صاحبانو د ځنګل) هغه (شعیب) ته نو ونیول دوی عذاب د ورځی د سیوری بیشکه چه دغه (عذاب) وه عذاب د ورځی ډیری لوئی (چه ډیر لوی دی عذاب ئې).

تفسیر : د سایوان په شان داسی وریځ راغله چه له هغه څخه اور اوریده، د لاندی په ځمکه کښې سخته زلزله شوه او یو سخت ویروونکی غږ او کریکه هم پورته شوه او په دی ترتیب ګرد (ټول) قوم تباه شو. دغه قصه پخوا له دی نه هم مفصله تیره شوی ده. هلته دی بیا په هغو تفاسیرو یو نظر وغورځاوه شی!.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗۖ وَمَا كَانَ أَكۡثَرُهُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ
لَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾ وَإِنَّهُۥ لَتَنزِيلُ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ
ٱلرُّوحُ ٱلۡأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلۡبِكَ لِتَكُونَ مِنَ ٱلۡمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾

بیشکه چه په دغه (عذاب د صاحبانو د څنګل) کښې خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی او نه ؤ اکثر د دوی مؤمنان. او بیشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوی غالب (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) او بیشکه دغه (قرآن) خامخا نازل کړی شوی دی له (طرفه د) رب د عالمیانو (شعر سحر او باطلی قصی نه دی) نازل شوی دی په دغه قرآن سره روح امانتګر (یعنی راوړی دی دا قرآن جبریل الامین) پر زړه ستا دپاره د دی چه شی ته له ویروونکیو (خلقو له عذابه د الله)

تفسیر : د سورت په ابتداء کښې د لوی قرآن ذکر ؤ او د ده پر تکذیب انذار ورکړی شوی ؤ په منځ کښې د حق د مکذبینو واقعات بیان شول. له دی ځایه بیا د هم هغه سابق مضمون طرف ته عود کړی شوی دی یعنی لوی قرآن کریم هغه مبارک او عظیم الشان کتاب دی چه رب العالمین نازل کړی دی او د جبریل امین علیه السلام په وسیله ستا پر پاک او صاف زړه لیږلی شوی دی. هم دغه پاک زړه ؤ چه د الله تعالیٰ په علم کښې د دغه دروند امانت د پورته کولو او ساتلو وړ (قابل) او لائق ؤ. لکه چه قرآنی وحی راغله او سم ستا په زړه کښې ئی ځای ونیو. تا هغه ګردی (تولی) د خپل زړه په غوږونو سره واوریدی او پری وپوهیدی او محفوظی دی پکښې وساتلی. ښائی د «علیٰ قلبک» په لفظ کښې دغه ته هم اشاره وی چه د وحی نزول داسی دوه کیفیتونه درلودل (لرل) چه په صحیحه ؤ احادیثو کښې وارد شوی دی. یعنی کله به د «صلصلة الجرس» په شان راتله او کله به پرښتی مخامخ راتللی او د انسان په شان به ئی بالمشافه خبری کولی په دغو کښې به د قرآن وحی اغلباً په ړومبنی کیفیت سره راتله. ځکه چه په دواړو حالتونو کښې د محققینو په نزد فرق دغه ؤ چه په ړومبنی حالت کښې نبی له بشریت څخه منخلع کیده او د ملکیت په طرف به ته. ګواکی په دغه وقت کښې جسدانیه آلات بالکل معطل کیدل او یواځی له روحی قوتونو او قلبی حواسو او باطنی مشاعرو څخه به ئی کار اخیست. او د زړه په غوږونو سره به ئی د الله تعالیٰ وحی آوریده او د زړه په سترګو به ئی پرښته لیده او په خپل زړه کښې به ئی د الله تعالیٰ په قوتونو سره د هغو علومو تلقی کوله. او محفوظ به ئی ساتل. په خلاف د بل حالت چه په هغه کښې به په هم دغو ظاهری سترګو پرښتی ته کتل. او په هم دغو ظاهری غوږونو سره به ئی د هغی غږ آوریده هم دغه وجه ده چه د وحی د ړومبنی قسم په نسبت په احادیثو کښې فرمایلی شوی دی چه: «هو اشد علیّ: هغه پر ما باندی سخته درنه وی.» ځکه چه په هغی کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم د بشریت له وضعیته د ملکیت په طرف صعود او ترقی کوله والله اعلم.

بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿۱۹۵﴾

په ژبه عربي ښكاره سره (راوړي دي دغه قرآن جبريل امين پر زړه ستا).

تفسير : يعني په نهايت فصيح، مليح، لايح عربي ژبه كښي ئې نازل كړ. له دې ځايه معلوميږي چه له «علىٰ قلبک» څخه دغه مراد نه دي چه يواځې قرآني مضامين د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر زړه نازل شوي دي او بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه په خپلو الفاظو سره اداء فرمايلي دي بلكه الفاظ او معاني ګرد (ټول) سره يو ځاى د رباني وحي په وسيله د دوى پر مبارک زړه القاء شوي دي.

وَإِنَّهُۥ لَفِى زُبُرِ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾

او بيشكه (مضامين د) دغه (قرآن) خامخا په كتابونو د پړومبنيو كښي (هم ليكلي دي).

تفسير : يعني د لوى قرآن او د ده د محترم راوړونكي خبر په پخوانيو آسماني كتابونو كښي موجود دى، پخوانيو انبياؤ پرله پسي دغه پخوا ويل او زيرى ئې كړى دى لكه چه سره له زياتو تحريفاتو او تبديلاتو لا تر اوسه هم د داسي پخوا ويلو يوه ذخيره موندله كيږي او داسي هم مطلب كيدى شي چه د دغه پاک قرآن اكثريه مضامين اجمالاً يا تفصيلاً په پخوانيو كتابونو كښي موندل كيږي خصوصاً توحيد، رسالت، قصص او نور هغه مضامين چه په هغو كښي ټول سماويه كتابونه او ګرد (ټول) انبياء او مرسلين عليهم الصلوٰة والسلام متفق او متحد دي.

أَوَلَمْ يَكُن لَّهُمْ ءَايَةً أَن يَعْلَمَهُۥ عُلَمَٰٓؤُا۟ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٩٧﴾

آيا نه ده دغو (كفارو) ته دليل (په حقانيت د قرآن دا خبره) چه پوهيږي پر دغه (قرآن) عالمان د بني اسرائيلو (او يقين پرى كوى بلكه لوى حجت دى).

تفسير : يعني د بني اسرائيلو علماء ښه پوهيږي چه دا هم هغه كتاب او رسول الله دى چه د هغه اطلاع په پخوانيو آسماني صحيفو كښي وركړى شوى وه لكه د هغوى څخه ځينو علانيه او ځينو پخپلو مخصوصو مجالسو كښي د دغه حق امر اقرار كړى دى او ځيني انصاف خوښوونكي د هم دغه علم په بناء مسلمان شوي هم دي لكه حضرت عبد الله بن سلام او نور. الغرض د يوه

منصف فهیم دپاره چه د هغه زړه د حق طالب وی او له الله تعالیٰ څخه هم ویرېږی په دغه څیز کښی لوی دلیل د قدرت او عبرت شته چه د نورو مذاهبو علماء هم پخپلو زړونو کښی د دغه عظیم الشان قرآن په حقانیت پوهیږی. اګر که د ځینو عللو او عواملو لامله (له وجی) په ځینو اوقاتو کښی د هغه په اعلام او اقرار سره جرائت نشی کولی.

وَلَوْ نَزَّلْنٰهُ عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمِيْنَ ﴿۱۹۸﴾ فَقَرَاَهٗ عَلَيْهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ مُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۹۹﴾

او که نازل کړی وی مونږ دغه قرآن پر ځینو عجمیانو باندی پس لوستلی وی (ځینو عجمیانو) دغه (قرآن) پر دغو (کفارو) نو نه به ؤ دوی پر ده باندی ایمان راوړونکی.

تفسیر : یعنی تاسی خو د عربو د فصحاؤ څخه یئ ممکن دی د معظمی مکی مشرکان داسی ووائی چه دغه قرآن به تا له خپله ځانه جوړ کړی وی حال دا چه دغه قرآن د اعجاز هغه حد ته رسیدلی دی چه د هغه مثل ټول انسانان او پیریان هم نشی جوړولی او راوړلی خو بیا هم د ویلو دپاره دغسی یو احتمال پیدا کولی شی لیکن د دوی د ضد، عناد، شقاوت او بدبختی حال دا دی چه فرض ئی کړئ که دغه قرآن پر کوم غیر فصیح عرب یا داسی عجمی انسان باندی نازلیدی چه پر یوه حرف عربی ویلو هم قادر نه وی بلکه په فرض محال سره پر کوم لایعقل حیوان نازلیده خو بیا هم دغه خلق د هغه منونکی نه ؤ په دغه وقت کښی به ئی څه نور احتمالات پیدا کول. حضرت شاه صاحب لیکی: «کافرانو به ویل چه قرآن په عربی ژبه راغلی دی او د دغه نبی ژبه هم عربی ده کیږی چه ده پخپله دغه جوړ کړی وی که پر کوم غیری ژبی والا دغه عربی قرآن نازلیده نو مونږ به یقین کاوه الله وفرمایل چه د دغو د مکرونو او فریبونو خاوندانو زړه او ضمیر هیڅکله پر یوه خبره باندی ټینګ نه دریږی په دغه تقدیر به بیا دوی څه نه څه شبهه او اعتراض وارداوه چه بل څوک ئی ورزده کوی (موضح القرآن) لکه چه نه ایستلی دی مونږ تکذیب د قرآن لره په قرآن عجمی

كَذٰلِكَ سَلَكْنٰهُ فِىْ قُلُوْبِ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿۲۰۰﴾ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ﴿۲۰۱﴾ فَيَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۲۰۲﴾ فَيَقُوْلُوْا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُوْنَ ﴿۲۰۳﴾

هم داسی ننه ایستلی دی مونږ دا (تکذیب د قرآن) په زړونو د مشرکانو (په قرأت د نبی عربی سره) نه راوړی دوی ایمان په دی (قرآن) تر هغه پوری چه

وويني دوی عذاب دردناک پس رابه شي (دغه عذاب) دوی ته يو ناځاپه حال دا چه دوی به نه پوهيږی. پس وائی به دوی آيا يو مونږ چه انتظار راته کاوه شي (چه ايمان راوړو نو وبه ويل شي ورته چه نه)

تفسير : شيخ الهند او ځينو نورو مفسرينو د «سلکناه» ترجمه داسی کړی ده «هم داسی ننه ايستلی دی مونږ دا عناد او انکار په زړونو د مشرکانو کښی الخ» يعنی هغه انسان چه پر جرائمو او ګناهونو عادی شي او خپلی ګردی (تولی) قواوی په شرارت او سرکشی لګوی نو الله تعالیٰ هم سم له خپله عادته د ده زمام (واګی) ور سستوی او د ده په زړه کښی د انکار او تکذيب اثر ته ځای ورکوی دغه تقرير د شيخ الهند رحمة الله عليه له ترجمی سره سم وشو. ليکن ډير مفسرين د «سلکناه» ضمير د قرآن په طرف اړوی يعنی قرآن مو په دی ډول (طريقه) سره د مجرمانو په زړونو کښی ورداخل کړی دی چه دوی په خپلو زړونو کښی ښه پوهيږی چه دغه له سره د بشر کلام نشی کيدی خو بيا له ضده او عناده ايمان نه راوړی او در ګرده (توله) تکذيب کوی تر هغه پوری چه په دنيا يا آخرت کښی دردناک عذاب پخپلو سترګو سره وويني نو هلته به ئی ومنی چه بيشکه نبی رښتين ؤ. او هغه کتاب چه له خپله ځانه سره ئی راوړی ؤ هم رښتيا ؤ. مګر د دغه وقت دا منل به ئی هيڅ په درد نه خوری او څه نفع به نه وررسوی او کوم وقت چه دی د الله تعالیٰ په عذاب يو ناځاپه اخته شي په دغه وقت کښی به داسی ووائی آيا مونږ ته به د لږ څه مدت دپاره مهلت راکړ شي څو مونږ په هغه کښی خپل اعمال ښه کړو؟ او د انبياؤ په اتباع کښی زيار (کوشش) وکړو؟ دوی به په دنيا کښی عذاب ژر غوښت اوس چه ورته عذاب ژر رسيدلی دی نو مهلت غواړی.
ويل به کفارو چه دغه موعوده عذاب به کله وی نو الله تعالیٰ داسی فرمائی چه:

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ أَفَرَءَيْتَ إِن مَّتَّعْنَٰهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ
جَآءَهُم مَّا كَانُوا۟ يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾

آيا پس په راتلو د عذاب ځمونږ کښی دوی جلتی کوی؟. آيا پس وينی ته خبر راکړه ماته که چيری نفع ورکړو مونږ دوی ته څو کاله (په حيات سره) بيا راشي دوی ته هغه (عذاب) چه ؤ دوی چه وعده ئی کړی شوی وه (له دوی سره) نو نه دفع کوی له دوی نه عذاب هغه شي چه وو دوی چه نفع ورکولی شوه دوی ته (په هغه باندی).

تفسير : يعنی سره د دومره مهلت او ډيل چه پخوا له دی نه دوی ته ورکړی شوی ؤ. هغه به ئی هم په هغه وقت کښی په کار نه ورځی. په دغه وقت کښی د دغو ډيرو کلونو مهلت کالعدم

ورښکاری او داسی به ګڼی چه په رښتیا سره دوی ډیر ژر نیولی شوی دی: ﴿ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا ﴾ (د النازعات ۲ رکوع ٤٦ آیت (۳۰) جزء).

وَمَآ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنذِرُونَ ﴿۲۰۸﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿۲۰۹﴾

او نه دی هلاک کړی مونږ هیڅ کلی (ښار) مګر چه ؤ هغه کلی او ښار ته ویروونکی (له عذاب د الله نه) دپاره د ذکر پند ورکولو دوی لره او نه وو مونږ ظالمان (په هلاک د دوی کښی).

تفسیر : یعنی د کوم یو قوم د ژوندون څادر هم داسی نه دی تول کړی شوی بلکه پخوا د عذاب له نزوله کافی مهلت ورته ورکړی شوی دی. او ویښوونکی او ویروونکی هښیار کوونکی نبی ورلیږلی شوی دی څو خلق په غفلت کښی پاتی نه شی. کله چه هغوی په هیڅ ډول (طریقه) د انبیاؤ خبرو ته غوږ نه دی نیولی نو وروسته له هغه ګرد (تول) سره تباه او برباد کړی شوی دی. (العیاذ بالله).

وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ ٱلشَّيَٰطِينُ ﴿۲۱۰﴾ وَمَا يَنۢبَغِى لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿۲۱۱﴾

او نه دی راوړی دا (قرآن) شیطانانو او نه ښائیږی دوی ته (دغه راوړل) او نه طاقت او قدرت لری (شیطانان د راوړلو د قرآن).

تفسیر : په منځ کښی ئی د مکذبینو احوال بیان وفرمایه او بیا د هم هغه اصلی مضمون د تکمیل او تتمیم په طرف کلام اوښتی دی چه: ﴿ وَإِنَّهُۥ لَتَنزِيلُ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ نَزَلَ بِهِ ٱلرُّوحُ ٱلْأَمِينُ ﴾ دی. یعنی دغه کتاب د الله تعالیٰ له جانبه جبریل امین راوړی دی. د شیاطینو راوړی شوی نه دی. آیا دغه خبره شیاطینو ته کله ممکنه ده چه د داسی کتاب یو توری هم هغوی وویلی شی؟ د دوی د طبائعو خاصه خو ضلالت او ګمراهی ده او پرته (علاوه) له فساد او ظلمت خورولو څخه بل څه کار نه لری. او دغه کتاب له اوله تر آخره پوری له رشد او صلاح او د هدایت له نوره ډک دی چه د دی تعلیم په اثر داسی یو مقدس جمعیت تیار شوی دی چه د هغوی په شان د ځمکی پر مخ تر آسمان لاندی ما سواء له انبیاؤ الله څخه بل کوم متقی، صادق، موحد، خائف من الله جمعیت نشته، نو دغه کتاب د علومو او معارفو هیڅ یوه رابطه او مناسبت د شیطانی طبائعو سره نه لری او نه شیطان د دی خبری وړ (مستحق) او لایق دی چه دغسی یو عظیم الشان متبرک د امانت بار پر خپلو اوږو واخیستی شی. ﴿ لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُۥ خَٰشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ ٱللَّهِ ﴾ الآیة - (د الحشر ۳ رکوع ۲۱ آیت (۲۸) جزء)

په روایاتو کښې راغلي دي چه ځینو مشرکانو به داسې خیال کاوه چه محمد صلی الله علیه وسلم ته ځینې پیریان راځي او دغه قرآن ورښیي په «صحیح بخاري شریف» کښې راغلي دي چه یو ځلي د وحې په نزول کښې لږ څه معطلي او ځنډ (ایسارتیا) واقع شو. نو یوې ښځې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته وویل چه «نعوذ بالله»: ستا شیطان ته پریښودی! نو په دغو آیاتونو کښې د هم دغو خیالاتو تردید دی.

إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿۲۱۲﴾

بیشکه دغه شیطانان له اوریدلو (د کلام د پرښتو) خامخا برطرف منع کړی شوی دي.

تفسیر : یعني د قرآن د نزول په وقت کښې د هغه د حفاظت دپاره داسې زوروري غیبي پیري درولي شوي دي چه شیاطین له سره هغه ته نشي ورنژدې کیدی. او نه یو توري ئې له لیاري تښتولی شي کما قال الله تعالیٰ: ﴿ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَن يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَّصَدًا ﴾ جزء ۲۹ (د الجن (۱) رکوع) ۹ آیت ﴿ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴾ د الجن ۲ رکوع ۲۷ آیت ۲۹ جزء) ﴿ لَّا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴾ (د حٰم السجده (٥) رکوع ٤۲ آیت ۲٤ جزء).

تنبیه : د شیاطینو د غیبي خبرو د آوریدلو دپاره د کوښښ کولو او د دوی ناکام پاتې کیدلو په متعلق د حجر د سورت په شروع کښې مفصل کلام کړی شوی دی هلته دې هغه ولوست شي.

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿۲۱۳﴾ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿۲۱٤﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۲۱٥﴾ فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۲۱٦﴾

پس مه بوله ته له الله سره معبود بل (حاکم او که دي داسې وکړه) پس شي به ته له عذاب ورکړ شویو. او ویروه ته (له عذابه ای محمده! هغه) خپلوان د تا چه ډیر نژدې دي (درته). او ښکته کړه وزر خپل (یعني نرمي وکړه) هغه چاته چه متابعت ئې کړی دی ستا له مومنانو نه. پس که نافرماني وکړي (دغه خپلوان دي له تانه) پس ووایه ته (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه بیزاره یم له هغه (شرک او معاصي) چه کوئ ئې تاسې.

تفسیر : دغه ئی فرمائلی دی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته او اورولی ئی دی نورو ته یعنی کله چه دغه کتاب بلاشک او شبهه د الله تعالیٰ له جانبه نازل کری شوی دی شیطان د یوی ذری په اندازه هم پکښی مداخله نه ده کری نو د قرآن پر تعلیم تگ وکره چه پکښی اصل الاصول توحید دی. د شرک او کفر او تکذیب شیطانی لیاره مه اختیاروه که نه د الله تعالیٰ له عذابه د نجات هیڅ لیاره نشته ځینو مفسرینو دا خطاب عام کری هر هغه چاته چه صلاحیت د مخاطبی د دی خطاب لری.

یعنی له نورو څخه پخوا خپلو اقاربو او خپلوانو ته تنبیه ورکړئ چه په خیر غوښتلو کښی د دوی حق مقدم دی برسیره په دی د انسانانو د صداقت او حقانیت امتحان او ازموینه هم د خپلو او اقاربو په معاملو کښی اخیست کیږی. حضرت شاه صاحب لیکی: «کله چه دغه آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم گردو (تولو) قریشو ته په زوره واوروه عن تر عمی (ترور) او لور او اکا پوری ئی هم ورساوه چه د خپلو ځانونو دپاره فکر وکری چه د الله تعالیٰ په حضور کښی تاسی مخامخ کیدونکی یئ او زه هلته ستاسی لپاره هیڅ شی نشم کولی. فرمائی الله تعالیٰ او شکته کره وزر خپل یعنی نرمی وکره هغه چاته چه متابعت ئی کری دی ستا له مؤمنانو نه یعنی پر مؤمنانو شفقت او زړه سوی ولره! اعم له دی نه چه خپل وی یا پردی پس که نافرمانی وکری دغه خپلوان دی له تانه پس ووایه ای محمده دوی ته بیشکه زه بیزاره له هغه کار د شرک او معاصی چه کوئ ئی تاسی یعنی هر څوک چه د پاک الله له حکمه مخالفت وکری که مو خپل یا پردی وی تری بیلتون او بیزاری وفرمایه (موضح).

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾

او توکل وکره (په تولو مهماتو کښی) پر ښه قوی غالب (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی نافرمانی کوونکی هر څوک چه وی او هومره چه وی ستا هیڅ نشی خرابولی له گردو (تولو) څخه بیزاره! او یوائې پر پاک الله اعتماد او اطمینان ولره چه لوی زبردست ذات دی او د هیچا هیڅ شی د ده په مقابل کښی نشی چلیدی او رحم او مهربانی کوونکی هم دی لکه چه دی له خپلی مهربانی هر وقت پر تا د مهربانی نظر لری او خپل رحمت او عنایت درباندی مبذولوی.

الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ ﴿٢١٩﴾

هغه (الله) چه وینی تا کله چه پاڅیږی یواځی (دپاره د تهجد) او (هم وینی) ګرځیدل اوښتل راوښتل ستا (په صف د) ساجدانو کښی.

تفسیر : یعنی کله چه ته د تهجد دپاره پاڅیږی. او د متوسلینو خبر آخلی چه د الله تعالیٰ په یاد کښی شامل دی؟ که تری غافل؟ (موضح) یا کله چه ته د لمانځه دپاره دریږی او د جماعت په لمانځه کښی نقل او حرکت رکوع او سجود او نور کوی او د مقتدیانو حال احوال ته ګوری. او ځینو له اسلافو څخه ویلی دی له ساجدینو څخه د محمد صلی الله علیه وسلم آباء مراد دی یعنی ستا رڼا د یوه نبی له صلبه د بل نبی تر صلبه پوری انتقال او بالاخر د نبی الله په صورت ستا موجودیت او مبعوثیت بلکه ځینو مفسرینو په دغه لفظ سره د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د والدینو پر ایمان استدلال کړی دی والله اعلم.

إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ ٱلشَّيَٰطِينُ ﴿٢٢١﴾
تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾

بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه آوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه علم والا (په تولو احوالو). آیا خبر درکړم زه تاسی ته (ای مشرکانو) په هغو (خلقو) چه کوزیږی شیطانان (پر هغوی). (بیا پخپله الله فرمائی) کوزیږی (شیطانان) پر هر ډیر دروغجن کذاب ډیر ګنهکار.

تفسیر : دلته بیا د قرآن په صدق او د شان پر عظمت تنبیه فرمائی یعنی د ساجدینو او تهجد کوونکیو داسی امام ته چه د الله تعالیٰ په معامله کښی د پردی او خپل پروا نه کوی او له ګردی (تولی) دنیا څخه شکولی یواځی پر واحد الله باندی توکل او اعتماد لری آیا داسی ویل کیدی شی چه (معاذ الله) شیطان پری وحی راوړه؟. راځئ چه زه تاسی ته وښیم چه شیطانی وحی پر څه قسم خلقو نازلیږی؟ هغه پر دروغجنانو بدمعاشانو او بدکارانو باندی راځی ځکه چه شیطانان له رښتینو او نیکو انسانانو څخه بیخی مرور او بیزاره او هغوی ته په بده سترګه ګوری او له هغو دروغجنانو دغابازانو مکارانو څخه خوښی او خوشالی کوی چه د ده له مرضی سره برابر وی. ښه له ګردو (تولو) صادقانو څخه زیات صدیق او له ګردو (تولو) نیکانو څخه زیات نیک او متقی انسان د شیطانی وحی سره څه نسبت لری؟ د رسول الله صلی الله علیه وسلم صدق، امانت، اتقاء، طهارت، خوف عن الله خو هغه عالی اوصاف دی چه د صباوت له وقته د نبوت تر مدت پوری د ده ګرد (تول) قوم هغه منلی دی او تسلیموی. تر دی چه «الصادق الامین» لقب د هم دغو له جانبه هم دوی ته ورکړی شوی ؤ.

يُلْقُوْنَ السَّمْعَ وَاَكْثَرُهُمْ كٰذِبُوْنَ ﴿٢٢٣﴾

چه ږدی (دا شیطانان) غوږ (خبرو د پرښتو ته) او اکثر د دوی دروغجنان دی. (یا غوږځوی شیطان خپلی اوریدلی شوی خبری له ملائکو کاهنانو ته چه افاک اثیم دی او زیاتره د دوی دروغجنان دی چه زیاتری خبری ئی دروغ دی).

تفسیر : یعنی شیاطین د یوه نه یوه جزئیهؤ غیبیهؤ امورو د خبرو په متعلق کوم شیان له ورا د تښتیدلو په منځ کښی اوری په هغو کښی سل نوری خبری له خپله ځانه ګدوی او بیا هغه خپلو کاهنو دوستانو ته رسوی دغه د دوی د وحی حقیقت دی. پر خلاف د دی د انبیاؤ وحی داسی منظمه او مرتبه محفوظه ده چه د هغی یو حرف یو حرکت هم نشی پاتی کیدی. ځینو د «یلقون السمع» معنی داسی اخیسته ده چه شیاطین د ملإ الاعلیٰ په طرف غوږ ږدی که کومه غیبی خبره یا غږ ئی غوږ ته ورسیږی یا دروغجنو ګنهګارانو د شیطان خوا ته غوږونه نیولی وی که کومه خبره له هغوی ځنی واوری او بیا ژر تر ژره ئی خوره کوی.

وَالشُّعَرَآءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوٗنَ ﴿٢٢٤﴾

او (کافران) شاعران متابعت کوی د دوی ناپوهان (بی لیاری).

تفسیر : کافرانو به رسول الله صلی الله علیه وسلم ته استغفر الله کله کاهن، کله شاعر ویل نو دلته فرمائی چه د شاعری خبری محض تخیلات دی او له تحقیق سره بیخی تعلق نه لری نو ځکه په هغه خبره کښی ماسواء د مجالسو تودوالی او د خوښی او ساعت تیری او چرچی او واه واه ویلو بل کوم مستقل هدایت نه دی حال دا چه د دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاک صحبت په میمنت او د دغه قرآن په برکت په زرهاؤ سریو د نیکی او هدایت لیاری موندلی دی.

اَلَمْ تَرَ اَنَّهُمْ فِیْ كُلِّ وَادٍ يَّهِيْمُوْنَ ﴿٢٢٥﴾

آیا نه وینی ته چه بیشکه دوی په هری کندی او هری پندی د (خبری) کښی سرګردانه ګرځی (او ښکته پکښی دوبیږی. او پروا نه کوی چه دا حق دی که باطل).

تفسیر : یعنی هر یو مضمون چه د دوی په لاس کښی ولوید نو دوی هغه پسی اوړدوی که د چا په تعریف او ستاینه (صفت) کښی ولګیدل نو هغه آسمان ته خیژوی او که د چا په مذمت کښی لګیاء شول نو د ګردی (تولی) دنیا عیوب او مذمت په هغه کښی راتولوی. موجود معلوم ګرځوی او له معدوم څخه یو خورا (ډیر) ډیر ثابت او معلوم او موجود منظوموی الغرض دروغ، مبالغه، تخیل د دوی د کیڼ لاس معمولی لوبی دی په هره صحراء او بیدیاء کښی چه یو ځلی دوی سم شی بیا نو دوی بیرته مخ ګرځوونکی نه دی نو ځکه د اشعارو په نسبت مشهور دی چه «اکذبه احسنه».

وَاَنَّهُمْ يَقُوْلُوْنَ مَا لَا يَفْعَلُوْنَ ﴿٢٢٦﴾

او بیشکه دغه (شاعران) وائی هغه چه نه ئی کوی دوی.

تفسیر : یعنی کله چه شاعر اشعار ولولی نو داسی در ښکاری چه د ده قائل به له «یما» او «توروایانا» څخه هم ښه میره (بهادر) او زړه‌ور او له ځمری څخه به زیات شجاع وی. او کله چه وئی ګوری نو په انتهائی درجه ډارن بی زړه او جبون درښکاری. او کله بالعکس چه دوی وګوری روغ رمټ پیاوړی (تکړه) او مضبوط درښکاری ولی د دوی د اشعارو له لوستلو څخه داسی درخرګندیږی (درښکاریږی) چه د دوی روح قبض شوی یا ئی نبضین له حرکته لویدلی دی. اوس به مری. «حالی» پخپل یو مسدس کښی د دغو دروغو یوه ښه نقشه ایستلی ده. الغرض د الله تعالیٰ دغه معظم رسول چه خاتم الانبیاء دی د دغه جماعت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لری او له هم دغه جهته ئی فرمایلی دی «وما علمناه الشعر وما ینبغی له» د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هره خبره سره کره، جوته، رښتیاء، حقه او روښانه او د تحقیق، عدل او انصاف په میزان کښی تللی شوی وه هره خبره چه د دوی له مبارکی ژبی څخه وته هم هغه به عملاً لیدلی کیده آیا شاعر د داسی صفاتو خاوند دی؟ او شاعر هم دی ته ویلی شی؟. کلا وحاشا ثم کلا وحاشا.

اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَذَكَرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّانْتَصَرُوْا مِنْۢ بَعْدِ مَا ظُلِمُوْا ۗ وَسَيَعْلَمُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اَيَّ مُنْقَلَبٍ يَّنْقَلِبُوْنَ ﴿٢٢٧﴾ ع

مګر (نه دی مذموم) هغه (شاعران) چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی دوی ښه (عملونه) او یادوی دوی الله ډیر او بدل اخلی (له کفارو په هجو د کفارو) وروسته له هغه چه ظلم کړی شوی وی (پر هغو) او ژر به پوه شی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی چه کوم ځای ته به بیرته لاړ شی دوی (یعنی بد

ځای ته به لاړ شي پس له مرګه).

تفسير : مګر هغه څوک چه په هر شعر کښې د الله تعالیٰ حمد ووائي يا د نيکۍ په لوری ترغيب ورکړی يا د کفر مذمت يا د ګناه خرابي څرګنده (ښکاره) کړي يا د هغو کافرانو هجو او بدی ووائي چه د اسلام هجو کوي يا که څوک ده ته ايذاء او ضرر ورسوی د هغه جواب د اعتدال په اندازه ورکړی . نو داسې شعر ويل نه دي مذموم. لکه چه حضرت حسان بن ثابت رضی الله تعالیٰ عنه او نورو به هم داسې اشعار ويل نو ځکه رسول الله صلی الله عليه وسلم پر ده امر صادر کړ چه د کفارو جواب ورکړه روح القدس ستا سره دی.

د «من بعد ما ظلموا» په مناسبت ئی وفرمايل چه: ظالمانو ته به عنقريب خپله آخره خاتمه او انجام معلوميږی چه د دوی اوښ پر کومه ډډه پريوځی؟ له ګردو (تولو) څخه زيات ظلم دا دی چه د الله تعالیٰ کتابونو او انبياؤ ته د دروغو نسبت کوی. او په کاهن او شاعر ويلو سره ئی تکذيب کوی.

تمت سورة الشعرآء بفضل الله تعالیٰ وحسن توفيقه

سورة النمل مكية وهی ۹۳ آية و ۷ ركوعات ورقم تلاوتها ۲۷ تسلسلها حسب النزول ٤٨ نزلت بعد الشعرآء.

د «النمل» سورت مکی دی (۹۳) آيتونه (۷) رکوع لری. په تلاوت کښې (۲۷) او په نزول کښې (٤٨) سورت دی وروسته د «الشعرآء» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان، ډير رحم والا دی.

طٰسٓ تِلْكَ اٰيٰتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُّبِيْنٍ ﴿۱﴾ هُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۲﴾
الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ﴿۳﴾
اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ اَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿٤﴾

دا (آيتونه د دی سورت) آيتونه د قرآن او د کتاب مبين (ښکاره بيانونکی) دی. (دغه قرآن) سمه صافه لياره ښوونکی دی (تول جهان ته) او زيری ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په نعيم سره) هغه (مؤمنان) چه قائموی (سم

اداء کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی زکوٰة (د اموالو خپلو) او دوی په (ورځی) آخری (چه قیامت دی) هم دوی یقین کوی (چه خامخا رابه شی په حقه سره) بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په (ورځی) آخری (چه قیامت دی) ښائسته کړی دی مونږ دوی ته (قبیحه) عملونه د دوی پس دوی حیران سرگردانه دی (په دغو بدو اعمالو خپلو کښی).

تفسیر : یعنی هر هغه څوک چه له ده سره د آخری خاتمی او انجام فکر او اندیښنه نه وی نو هغه دی د هم دغی فانی دنیا په فکر او اندیښنه کښی ډوب پروت وی او د ده د گردو (تولو) زیارونو (محنتونو) او کوښښونو مرکز هم دغه څو ورځنی دنیوی ژوندون دی او د هغه کتاب او نبی په طرف له سره نه گوری چه د دوی مخ له هغه فانی طرف نه د عاقبت او باقی ژوندون په طرف اړوی او متوجه کوی ئی. او نه ورته فکر او توجه کوی دوی په دنیوی عیش او مینه کښی داسی غرق او ډوب تللی دی چه د هادیانو خبرو ته له سره غوږ نه ږدی بلکه پر دوی مسخری کوی او ملندی وهی، پر آسمانی صحائفو طعنی وهی او پر انبیاؤ مزاح کوی او هم دغه وضعیت پخپل فکر او زعم ښه بولی او پرله پسی په هم دغه گمراهی کښی ترقی او پرمخ تگ کوی.
تنبیه : د تزئین نسبت د الله تعالیٰ په طرف له دی حیثیته شوی دی چه د هر شی خالق او مالک هم دی دی پر کوم سبب باندی د مسبب ترتب بی د ده د مشیت او ارادی څخه نشی کیدی لکه چه په نورو ځایونو کښی د اضلال، د ختم د طبع او د نورو نسبت هم ده ته شوی دی د «نمل» د سورت د دغو ابتدائی آیاتونو مضمون د «البقرة» د سورت له ابتدائی آیاتونو سره زیات مناسب او قریب دی نو ښائی د هغو آیاتونو تفاسیر دلته بیا یو ځلی ولوستل شی!.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ۝٥

دا هم هغه کسان دی چه مقرر دی دوی ته ډیر بد عذاب (په دنیا کښی) او دوی په آخرت کښی هم دوی زیانکاران دی.

تفسیر : یعنی هلته به له گردو (تولو) څخه زیات هم دوی په نقصان او خساره کښی پراته وی.

وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ۝٦

او بیشکه ته (ای محمده !) خامخا در ښوولی کیږی (دررسیږی) تاته قرآن له نزده د ښه حکمت والا ښه علم والا (چه الله دی).

تفسیر : یعنی دغه بدبختان پریږده چه د ضلالت په تیه (میره) کښی سرگردانه وگرځی کله چه دوی د عظیم الشان قرآن قدر او عزت ونه پیژنده او د ده د هدایاتو او بشاراتو څخه ئی فائده وانه خستله نو ښائی چه د دوی حال او احوال هم داسی کیدی. تاسی الله تعالیٰ ته شکر وکړئ چه د دغه علیم او حکیم له جانبه له گردو (تولو) ځنی زیات عظیم الشان کتاب (قرآن) تاسی ته مرحمت شوی دی چه له هغه څخه تل تاسی ته جدید جدید فوائد دررسیږی او په هغه کښی مؤمنانو ته بشارات او مکذبانو ته عبرتناکه واقعات اورول شوی دی څو د صادقانو زړونه مضبوط او قوی او د دروغو حمایت کوونکی پر خپلی بدی خاتمی او خراب انجام مطلع شی. لکه چه په هم دی اغراض وروسته له دی نه د حضرت موسٰی علیه السلام او د فرعونیانو قصه اوروله کیږی.

إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِۦٓ إِنِّىٓ ءَانَسْتُ نَارًا

(یاد کړه) هغه وقت چه وویل موسٰی ښځی خپلی ته بیشکه چه ما ولید یو اور (له لری).

تفسیر : دغه له «مدین» نه د راتگ په وقت کښی څه وقت چه «دوی وادی» ته ورننږدی شو. کله چه ئی په یوه یخه توره تیاره شپه کښی لیاره ورکه کړی وه د حضرت موسٰی علیه السلام وینا ده چه له خپلی ښځی بیبی صفوره د شعیب علیه السلام لور سره ئی کوی د دغه مفصله قصه د «طٰهٰ» د سورت په تفاسیرو کښی پخوا تیره شوی ده هلته دی بیا ولوستی شی.

سَـَٔاتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ ءَاتِيكُم بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ۝٧

ژر به راوړم تاسی ته له دی (ځای د اوره) خبر (د حال د لیاری) یا به راوړم تاسی ته لمبه لگولی (په سر د پلتی یا لرگی) دپاره د دی چه تاسی تاوده شئ (په هغه اور).

تفسیر : یعنی د لیاری خبر او پته تاته راوړم که د دغه اور سره نږدی څوک وی. که نه اقلا ستاسی د تودیدلو دپاره کومه لمبه یا څکروته به راوړم.

فَلَمَّا جَآءَهَا نُودِىَ أَنۢ بُورِكَ مَن فِى ٱلنَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا

پس کله چه راغی دغه (موسٰی) هغه (اور) ته غږ وکړ شو داسی چه برکتناک کړی شوی دی هغه چه په دغه اور کښی دی او هغه چه چاپیر دی له دغه (اوره)،

تفسير : کله چه موسٰی علیه السلام هلته ورسید دغه خبره ورته معلومه شوه چه دغه دنیوی اور نه دی بلکه غیبی او نورانی اور دی چه په هغه کښې د الله تعالیٰ د انوارو آثار ځرګندیږی (راښکاره کیږی) یا د هغه بریښنا بریښې ځائی چه دغه به هم دا وی چه په حدیث کښې د هغه په نسبت فرمایلی شوی دی: «حجابه النار» یا «حجابه النور» بیا له غیبه پری غږ وشو: ﴿ اَنْۢ بُوْرِكَ مَنْ فِی النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا ﴾ یعنی د ځمکی دغه توته مبارکه ده او په دغه اور کښې چه کومه تجلی ده هغه هم مبارکه ده او د ده په منځ او شاؤ خوا کښې کوم ذوات چه دی هغوی ګرد (تول) مقدس دی. مثلاً پرښتی، یا پخپله موسیٰ علیه السلام. هغه ګرد (تول) سره مبارک دی. دغه نی اغلباً د موسیٰ علیه السلام د مأنوس ګرځولو او د اعزاز او اکرام دپاره فرمایلی دی.

وَسُبْحٰنَ اللّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ ⑧

او (غږ وکړ شو چه) پاکی ده الله ته چه رب (پالونکی) د عالمیانو دی.

تفسير : یعنی د مکان، زمان، جهت، جسم، صورت، رنګ او د حدوثو د نورو سماتو څخنی د الله تعالی ذات پاک دی. په اور کښې د ده د تجلی دغه معنی نه ده چه معاذ الله په اور کښې به د ده مقدس ذات حلول فرمایلی ؤ؟ عالم رڼوونکی لمر هم په قلعی لرونکی آئینه (هنداره) کښې متجلی کیږی لیکن کوم داسی ناپوه او احمق به پیدا کیدی شی چه داسی ووائی چه د شمسی دومره یوه لویه کره په دغومره یوی وړوکی هنداری کښې ځای نیولی دی؟.

یٰمُوْسٰۤی اِنَّهٗۤ اَنَا اللّٰهُ الْعَزِیْزُ الْحَكِیْمُ ⑨

ای موسٰی شان دا دی چه زه یم الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوم).

تفسير : یعنی په دغه وقت کښې له تا سره زه پخپله غږیدونکی یم دغه ګرده (توله) واقعه مفصلاً د «طٰهٰ» په سورت کښې تیره شوی ده. (بیا غږ ورته وشو داسی چه:)

وَاَلْقِ عَصَاكَ ؕ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ

او وغورځوه همسا خپله (نو ئی وغورځوله) پس کله چه ولیدله (موسٰی) هغه

(همسا) چه خوځیدله ګواکی دغه (همسا) یو نری سپین څغاستونکی مار دی.

تفسیر : ښائی په ابتدا کښې به نری وی. یا به د حرکت د سرعت لامله (له وجی) دغه تشبیه ورکړی شوی وی. نه د جثی د صغارت لامله (له وجی).

وَّلّٰى مُدْبِرًا وَّلَمْ يُعَقِّبْ ۚ يٰمُوْسٰى لَا تَخَفْ ۗ اِنِّىْ لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُوْنَ ﴿١٠﴾

نو مخ ئی تری وګرځاوه په شا تلونکی او راونه ګرځیده بیرته (نو بیا غږ ورته وشو) ای موسیٰ مه ویریږه (له دی ماره) بیشکه زه چه یم نه ویریږی په نزد ځما مرسلان. (له هیڅ شی نه)

تفسیر : یعنی سره له دی نه چه دغه د حضور او اصطفاء مقام ته هم رسیدلی ئی خو بیا هم ویریږی نو دغه ویریدل څه مطلب او معنی لری؟ مرسلانو ته نه دی لائق چه وروسته ځموږ د قرب دربار د رسیدلو څخه له همسا یا مار یا د بل کوم مخلوق څخه وویریږی. په دغه مقام کښې ښائی چه د دوی زړونو ته انتهائی سکون او طمانیت حاصل شی.
تنبیه : دغه طبیعی خوف دی چه د نبوت سره څه منافات نه لری.

اِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا ۢ بَعْدَ سُوْٓءٍ فَاِنِّىْ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿١١﴾

لیکن هغه څوک چه ظلم ئی کړی وی (په ځان خپل) بیا بدل راوړی نیکی وروسته له بدی (چه په صدق سره ثابت شی) پس بیشکه زه ښه ښښونکی یم (د خطیاتو) ډیر رحم والا یم (په انعام د اجر او ثواب سره نو د ده توبه به قبلوم او مغفرت ورته کوم).

تفسیر : دغه منقطع استثناء ده یعنی وروسته له دی نه چه د الله تعالیٰ قرب ته ورسیدی تاته هیڅ ویره او اندیښنه نه ده په کار خوف او اندیښنه یواځی هغه چاته په کار ده چه کومه ګناه یا خطاء تقصیر ئی کړی وی چه د هغه په نسبت هم ځموږ په دربار کښې داسی قاعده شته چه وروسته له ګناه که کوم سړی په صدق او اخلاص سره توبه وباسی. او خپل اعمال او احوال اصلاح او درست کړی او د نیکیو او حسناتو په وسیله خپلی بدی او سیآت محو او ورک کړی نو الله تعالیٰ ئی پخپل رحمت سره معافوونکی دی.
حضرت شاه صاحب لیکی: «حضرت موسیٰ په سهو او خطأ سره یو کافر وژلی ؤ نو هم هغه د قصاص ویره د ده په زړه کښې وه چه هغه هم دلته ورو ښلی شو».

وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ فِي تِسْعِ ءَايَٰتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿١٢﴾

او ننباسه لاس خپل په ګريوان خپل کښې نو وبه وځی (په خلاف د طبيعی لون خپل) تک سپين بی له کومه عيبه (او مرض پس سره له دی دواړو معجزو چه حساب دی) په نهو معجزو ستا کښې (ورشه) طرف د فرعون ته او قوم د ده ته بيشکه دوی دی يو قوم فاسقان (وتونکی له فرمان).

تفسير : د دغو معجزاتو بيان د «بنی اسرآئيل» په سورت کښی د ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ فَسْـَٔلْ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِذْ جَآءَهُمْ﴾ الآية ـ آيت لاندی ليکلی شوی دی هلته دی ولوست شی.

فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ ءَايَٰتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾ وَجَحَدُوا۟ بِهَا وَٱسْتَيْقَنَتْهَآ أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ۚ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾

پس کله چه راغلل (فرعون او فرعونيانو ته) آيتونه (معجزی د قدرت) ځمونږ ښکاره روښانی نو وويل دوی چه دغه سحر (کوډی) دی ښکاره او منکران شول دوی په دغو (آياتونو) حال دا چه يقين کړی ؤ په دغو معجزاتو نفسونو د دوی (چه حق او له جانبه د الله دی ليکن انکار تری وکړ دوی) له جهته د ظلم او سرکشی پس وګوره څرنګه ؤ عاقبت (آخره خاتمه) د مفسدانو (من الغرق والحرق).

تفسير : يعنی کله چه وقتاً فوقتاً د دوی د سترګو د خلاصولو دپاره هغه معجزی ورښودلی کيدی نو دوی به ويل چه دغه ګردی (تولی) کوډی او جادو دی حال دا چه د دوی په زړونو کښی په يقينی دول (طريقه) سره دغی خبری ځای نيولی ؤ چه موسیٰ عليه السلام رښتين دی او دغه معجزی چه راښيئ يقيناً د الله تعالیٰ د قدرت دلائل دی، سحر، جادو، شعبده، نظر بندی او بل کوم باطل شی نه دی او تش د بی انصافی، غرور، او تکبر لامله (له وجی) عمداً او د خپل ضمير په خلاف د حق تکذيب او له صدق څخه انکار کاوه. بيا نو څه وشو؟ څو ورځی وروسته له دی نه دغه خبره ورمعلومه شوه چه د داسی ضد کوونکيو معاندانو مفسدانو انجام او عاقبت څه

کیږی؟ دوی ټول د قلزم د بحیرې د امواجو یوه ګوله شول او هیڅ یوه ته ئې ګور او کفن هم نه شو ورپه برخه.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ وَ سُلَيْمٰنَ عِلْمًا ۚ وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِىْ فَضَّلَنَا عَلٰى كَثِيْرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ داؤد ته او سلیمان ته (یو خاص) علم، او وویل دواړو چه ټولې ثناوی ستائنې (صفتونه) دی الله ته هغه چه مشرتیا (فضیلت) ئې راکړی دی مونږ ته پر ډیرو له (هغو) بندګانو خپلو چه مؤمنان دی.

تفسير : حضرت سلیمان د حضرت داؤد علیهما السلام ځوی ؤ دغه پلار او ځوی ته هر یوه ته الله تعالیٰ د ده له شانه سره مناسب یو خاص علم ورعطاء کړی ؤ. شرایع، احکام، د سیاست اصول، حکومت چلول او نور ګرد (ټول) علوم د دی لفظ لاندی داخل شول هغه علم چه الله تعالیٰ داؤد او سلیمان علیهما السلام ته ورکړی ؤ د هغه اثر دا ؤ چه دوی د الله تعالیٰ د انعاماتو شکر اداء کاوه. د الله تعالیٰ د کوم نعمت شکر اداء کول د هغه اصلی نعمت څخه لوی نعمت دی. «پر ډیرو» ئې ځکه وفرمایل چه ډیرو نورو بندګانو ته الله تعالیٰ پر دوی فضیلت ورکړی دی. پاتی شو پر ګردو (ټولو) مخلوقاتو کلی فضیلت لرل نو دغه انعام او اکرام په ګردو (ټولو) انامو کښی ځمونږ سیدالکونین خاتم المرسلین فخر الاولین والآخرین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په برخه شوی دی. اللّٰهم صل وسلم و بارک علیه وعلیٰ آله و اصحابه اجمعین.

وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ

او میراث واخیست سلیمان (نبوت. علم. سلطنت) نه داؤد څخه (له نوره اولاده ئې).

تفسير : یعنی د داؤد علیه السلام په (نولسو) ځامنو کښی د ده اصلی ولی عهد او خلیفه حضرت سلیمان علیه السلام شو چه د ده په مبارک ذات کښی الله تعالیٰ نبوت سلطنت دواړه جمع کړی ؤ او داسی مملکت او حکومت ئې ورعطاء کړی ؤ چه له ده څخه وړاندی او وروسته د بل چا په برخه کښی داسی یو صوری او معنوی، ظاهری او باطنی عظمت او شوکت نه دی جمع شوی. انسانان، پیریان، طیور، هوا، او نور ټول ورته مسخر شوی ؤ. لکه چه د «سبأ» په

سورت کښې راځي.

وَقَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ عُلِّمۡنَا مَنطِقَ ٱلطَّيۡرِ

او وویل (سلیمان) ای خلقو ښوولی شوی دی مونږ ته خبری د الوتونکیو مرغانو.

تفسیر : له دغی خبری څخه انکار ګواکی د بداهت څخه د انکار په منزلت دی چه طیور او پرندګان کومی خبری او چړ پړ چه کوی په هغه کښې تر یوه حد پوری د افهام او تفهیم شان موندلی کیږی. یو مرغه څه وقت چه خپله جوړه ځان ته رابولی. یا د دانی ورکولو دپاره خپلو نورو ملګرو ته هم خبر ورکوی په دغو ګردو (تولو) حالاتو کښې د ده بولی، لهجه او غږیدل له سره یو شان نه دی لکه چه د طیورو مخاطبین او سامعین دغه فرق او توپیر (فرق) په ښه شان سره محسوسولی شی نو له دی نه مونږ پوهیدی شو چه د نورو احوالو او ضروریاتو په وقت کښې هم د دوی په دغو چونیدلو کښې اګر که مونږ ته ډیر متشابه او متقارب هم راښکاره شی کوم داسی لطیف او خفیف تفاوت او توپیر (فرق) به ضرور وی چه پر هغه باندی به دوی پخپلو منځونو کښې سره پوهیږی.

تاسی کومی تیلګراف خانی ته ورشئ او د تیلګراف متشابه کهټ، کهټ ته غوږ کیږدئ که تاسی پر تیلګرافی رموزو او اشاراتو پوه نه یئ نو تاسی ته دغه مطرد او مکرر او متشابه حرکات او اصوات په بادی النظر کښې چټی (بیکاره). مهمل او بی معنی شی درښکاری او بالعکس که کوم تیلګرافی غوږ ورته کیږدی نو علی‌الفور د هغو د محتویاتو څخه تاسی ته مفصل معلومات درکوی. ځکه چه دغه تیلیګرافی د دغو «تیلیګرافیهٔ حرکاتو اصواتو» په مدلولاتو او مفهوماتو پوره پوه او واقف وی. علیٰ هذا القیاس څه بعید دی چه حقیقی واضع د طیورو په نغماتو کښې هم د مختلفو معانیو او مطالبو د اظهار لپاره هم څه فرق او امتیاز ایښی وی لکه چه د انسانووړکی د خپلی مور له ژبی څخه ورو ورو واقفیږی د طیورو چیچان (بچی) به هم د خپل فطری استعداد په اثر د خپلو نورو بنی نوعو په بولیو پوهیږی او د نبوت د اعجاز په شان به الله تعالیٰ خپل یو نبی ته د دوی د وینا ؤ پوه هم ورعنایت کړی وی.

د حیواناتو لپاره د جزئی ادراکاتو حصول خو لا له پخوا څخه مسلم دی. لیکن د یورپ جدید تحقیقات اوس د حیواناتو عاقلیت د آدمیت تر سرحد پوری قریب کړی دی تر دی چه د حیواناتو د بولی (وینا) د «ابجد» په تیارولو پسی هم لګیدلی دی.

لوی قرآن خبر راکړی دی چه: «هر شی د خپل رب تسبیح او تحمید کوی. لیکن تاسی پری نه پوهیږئ او هر الوتونکی خپل د صلوٰة او تسبیح څخه واقف دی» په صحیحه ؤ احادیثو کښې د حیواناتو تکلم بلکه د محضه ؤ جماداتو خبری کول او تسبیح ویل ثابت دی.

له دی نه ظاهر شو چه خپل د خالق اجمالی مګر صحیح معرفت د هر شی په فطرت کښی مفطور او مرکوز دی. نو بیا د دوی پر تسبیح او تحمید او ځینو محاورو او خطاباتو د الله تعالیٰ د ځینو بندګانو د خرق العاده پر ډول (طریقه) مطلع کیدل د عقلیه ؤ محالاتو څخه نه دی.
هو! د عمومی عادت په خلاف هرومرو (خامخا) دی. نو که اعجاز او کرامت له عمومی عادت او معمول سره موافق وی نو هغه ته به څوک اعجاز او کرامت وائی. د عاداتو پر خوارق مونږ یوه مستقله رساله لیکلی ده هغه دی ولوسته شی په هر حال په دغه رکوع کښی دا قسم څو معجزی مذکوری دی چه په هغو کښی زائغین عجیب او غریب، چتی (بیکاره)، فضول او رکیک تحریفات کوی ځکه چه د دوی په اټکل سره د ځینو طیورو له خوا د انسانی ځینو علومو اداء کول پخپلو بولیو سره، او د میږی پخپلو منځونو کښی سره خبری اتری کول. او د حضرت سلیمان علیه السلام پوهیدل د دوی پر دغو خبرو ګرد (ټول) لغو او داسی د حماقت خبری دی چه پری یو وړوکی هلک هم یقین نشی کولی لیکن زه وایم چه د ملیونو محقیقینو او د اسلافو او د اخلافو د ګردو (ټولو) علماؤ په نسبت داسی خیال کول چه هغوی به داسی ناقصو لغو او بدیهی البطلان خبرو باندی چه یو هلک او ناپوه هم نشی منلی ولی له قدیم الایام څخه تر نن پوری بلاتردید او تکذیب ټینګ ولاړ دی او بیانوی ئی؟ او د دغو اوهامو تردید نه کوی؟ او د آیاتونو دغه صحیح حقیقت چه نن ورځ تاسو ته منکشف شوی دی د هغوی ځنی هیڅ یوه نه دی بیان کړی؟ دغه خیال له هغو خبرو څخه هم ډیر زیات لهو او مهمل او حماقت دی چه ته د هغه منل له خلقو څخه غواړی. د علماؤ څخه په هره زمانه کښی غلط فهمی خطأً او تقصیر کیدونکی وی مګر دغسی له سره نشی کیدی چه پر هغو محسوساتو او په مخ کښی پراته ؤ شیانو او حقائقو باندی چه د انسان هر هلک هم پری پوهیدی شی له سلهاؤ کلو راهسی خورا ډیر لوی پوهان عالمان او محققان هم ونه پوهیږی او د یوه تن عقل او فکر هغه طرف ته معطوف نه شی؟.
په یاد ئی ولرئ چه مونږ د اسرآئیلی خرافاتو تائید نه کوو هو! تر کومی اندازی پوری چه د اسلافو له اکابرو څخه بلا اختلاف د الله تعالیٰ د کلام مدلول بیان شوی دی هغه هرومرو (خامخا) تسلیم کوو اعم له دی چه هغه له اسرآئیلی روایاتو سره موافق وی که مخالف.

وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَيْءٍ

او راکړی شوی دی مونږ ته له هر څیز څخه (چه انبیاؤ او باچایانو ته ورکاوه شی).

تفسیر : یعنی د داسی عظیم الشان سلطنت او نبوت لپاره هغه اشیاء، لوازم او سامان چه په کار دی هغه ګرد (ټول) ئی راعطاء کړه !.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾

بیشکه دغه (عطاء) خامخا هم دغه فضل فضیلت دی ښکاره. او جمع کړی شوی دپاره د سلیمان لښکری دی د ده له پیریانو او (له) انسانانو او (له) مرغانو بیا به د دوی ډلی ترلی کیدلی (په ترتیب سره).

تفسیر : هر کله به چه حضرت سلیمان علیه السلام کوم طرف ته تلو نو د انسانانو پیریانو او د طیورو د دری واړو اقسامو لښکر به ئی له خپله ځانه سره حسب الضرورت او مصلحت بوتلو. او د دوی په دغو افواجو کښی به یو ځان ته نظم نسق او انضباط قائم ؤ. مثلاً وروستنی افواج به سره له خپلو ګرندی تللو یا الوتلو خپلو له ړومبنیو افواجو څخه نشو وړاندی کیدی او نه به هیڅ یو لښکری فرد داسی کولی شو چه خپله پیره یا وظیفه په خپل سر خوشی کړی او چیری لاړ شی لکه چه نن ورځ په بری بحری او فضائی قواؤ کښی پوره نظم، نسق او د عمل اشتراک لیده کیږی.

حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ

تر هغه پوری کله چه راغلل دوی پر کنده د میږیو،.

تفسیر : یعنی حضرت سلیمان علیه السلام له خپل لاؤ لښکر سره له داسی یو میدان څخه تیریده چه هلته د میږیانو ډیره لویه ودانی وه.

تنبیه : په کوم ځای کښی چه ډیر میږیان سره راټول شی او هلته په خپل ذوق او سلیقه کورونه جوړ کړی هغه ته په عربی ژبه «قریة النمل» وائی «یعنی د میږیانو کلی» مفسرانو په مختلفو بلادو کښی د داسی میدانونو او بیدیاؤ نښه او پته لګولی ده چه هلته د میږیانو خورا (ډیر) زیات کورونه او کلی شته چه د دغو له منځه پر یوه باندی حسب الاتفاق د حضرت سلیمان علیه السلام ګزر شوی ؤ.

قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾

نو وویل یوه میږی (چه مشر ؤ پر نورو) ای میږیو! ننوځئ تول مساکنو سوړو خپلو ته چه مات او چیت پیت مو نه کړی هرومرو (خامخا) تاسی لره سلیمان او لښکر د ده حال دا چه دوی به نه وی پوه (د تاسی له دی پائمالیدو نه)،

تفسیر : یعنی سلیمانی لښکر خو داسی نه دی چه عمداً او په قصد سره تاسی وژنی. هو امکان لری چه د لاعلمی او ناپوهی په سبب پائمال شئ! حضرت شاه صاحب لیکی: «د میږی غږ هیڅ یو انسان نشی اوریدی خو د سلیمان علیه السلام غوږ ته د دوی دغه خبری ورسیدی او دوی له هغو څخه معلومات حاصل کړل.» نو دا د هغوی معجزه شوه.

تنبیه : د حیواناتو علماؤ له کلونو کلونو راهسی کومی تجربی چه کړی دی له هغوی څخه دا راڅرگندیږی (راښکاره کیږی) چه دغه خوار او حقیر ساکښ (ذی روح) او خوځنده (حشره) هم پخپل اجتماعی حیات، سیاسی نظام کښی ډیر زیات له انسانی خویونو سره قریب واقع شوی دی او د دغو امورو اداره په ډیر عجیب او غریب ډول (طریقه) سره کوی. د انسانانو په شان میږیان هم د کورنیو او ټبرو او قبائلو خاوندان دی. په دوی کښی هم د تعاون او خواخوږی جذبات شته. د دوی د اعمالو تقسیم او د حکومت نظام د انسانی اداراتو سره ډیر قریب او متشابه لیدل کیږی، اروپائی محققان ډیر زیات وقت په هغو اطرافو او حوالیو کښی اوسیدلی دی چه هلته د میږیانو کورونه او کلی ډیر ؤ. او دوی د خپلو تتبعاتو ډیر زیات قیمتدار معلومات سره راټول کړی دی. افسوس چه په دغو مختصرو فوائدو کښی هغه نه ځائیږی. محض د دغه مقام له مناسبت سره د «دائرة المعارف المصریة» آخری جملی نقلوو: «فمتٰی داهم عدو قریة النمل اختفت العملة وخرجت الجنود للقتال والنضال فیخرج اولاً واحد منها للاستطلاع ثم یعود مخبراً بما رأی و بعد هنیهة تخرج ثلاثة او اربعة یتبعها عدد کثیف من الجیوش بادیة علیهم علائم الحنق فتلدغ کل ما صادفته ولا تفلت من تلدغه ولو قطعت ارباً ارباً فاذا انتهی القتال رجع الفعلة فاعادوا بناء ما تهدم یتخللها عدد من الجنود للحراسة لا للعمل» په دغو جملو کښی دغه خبره راڅرگنده (راښکاره) شوه هم دا چه دوی د خطری له راتگه اطلاع مومی یو میږی د باندی وځی او لازمه معلومات ځان ته حاصلوی او بیا دغه معلومات ژر تر ژره خپل قوم ته وړی او هغوی ته له کوائفو څخه اطلاع ورکوی. باقی د سلیمان علیه السلام له احواله خبریدل او بیا د سلیمان له دغو خبرو څخه مطلع کیدل د خرق العادت په ډول (طریقه) ؤ.

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا

تَرۡضَىٰهُ وَأَدۡخِلۡنِي بِرَحۡمَتِكَ فِي عِبَادِكَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٩﴾

پس تبسم وکړ (سلیمان) په دغه حال کښې چه خندا کوونکی ؤ (وړپسی تعجباً او سروراً) له وینا د هغه میږی او وویل سلیمان ای ربه ځما الهام وکړه ماته (را په برخه کړه) دا چه شکر وکړم د نعمت ستا هغه چه انعام کړی دی تا پر ما او پر مور پلار ځما او بل دا چه کوم زه عمل نیک چه (په فضل خپل سره) خوښوی ته هغه او ننه باسه ما (او یو ځای کړه ما) په رحمت خپل سره په (هغو) بندګانو خپلو کښې چه صالحان دی.

تفسير : کله چه سلیمان علیه السلام د هغی میږی پر خبره وپوهیده متعجب شو. او د سرور او نشاط له فرطه ئی د شکر د اداء کولو جذبه په جوش راغله. او وویل سلیمان ای ربه ځما الهام وکړه، را په برخه کړه دا چه شکر وکړم د نعمت ستا هغه چه انعام کړی دی تا پر ما او پر مور پلار ځما او بل دا چه کوم زه عمل نیک چه پخپل فضل سره خوښوی ته هغه او ننه باسه او یو ځای می کړه په رحمت خپل سره په هغو بندګانو خپلو کښې چه صالحان دی.
یعنی حیران یم ستا د دغو عظیمهؤ انعاماتو شکریه په کومه ژبه اداء کړم پس ستا له درباره التجاء کوم چه ماته داسی پوره توفیق راکړی چه په ژبه سره او په عمل سره ستا شکر اداء کړم او په اعلیٰ درجه نیکو بندګانو کښې می چه انبیاء او مرسلین دی محشور وفرمائی!.

وَتَفَقَّدَ ٱلطَّيۡرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَآ أَرَى ٱلۡهُدۡهُدَ أَمۡ كَانَ مِنَ ٱلۡغَآئِبِينَ ﴿٢٠﴾

او لټونه ئی وکړه د مرغانو (او هدهد ئی ونه مونده) نو وی ویل څه مانع دی ما لره چه نه وینم زه هدهد بلکه دی هدهد له غائب شویو (د دی تولی څخه چه ئی نه وینم).

تفسير : بنا پر کوم ضرورت حضرت سلیمان علیه السلام د الوتونکیو افواجو حاضری واخیسته هدهد د ده په نظر کښې رانغی نو ځکه ئی وفرمایل دا څه خبره ده چه زه هدهد نه وینم؟ آیا د دغو الوتونکیو افواجو په منځ کښې پټ دی او زه ئی نه وینم؟ یا په واقع سره غیر حاضر دی.
تنبيه : له طیورو څخه حضرت سلیمان علیه السلام مختلف اعمال اخیستل، مثلاً په هوائی سفرونو کښې به دوی مامور ؤ چه د سلیمان علیه السلام پر سر داسی والوځی چه د دوی پر تخت سیوری ولوېږی عند الضرورت د اوبو او د نورو ضروریاتو سراغ او پته ولګوی. خطوط او فرامین له یوه ځایه بل ځای ته ورسوی. په دغه وقت کښې امکان لری چه هدهد ته به کوم یو خاص ضرورت ورورالدی شوی وی او دی به د هغه لامله (له وجی) غیر حاضر شوی وی. مشهور دی په کوم ځای

کښې چه تر ځمکې لاندې اوبه ډیر نژدې وی هدهد ته محسوس کیږی او دغه دومره مستبعد نه دی چه الله تعالیٰ د یوه ساکښ (ذی روح) کومه حاسه له انسانانو او له نورو ساکښانو (ذی روحو) څخه زیاته تیزه او متحسسه وګرځوی د هدهد په نسبت خورا (ډیر) معتبر ثقات بیان فرمائی چه پر هر ځای کښې چه تر خاورو لاندې د خاورې چنجیان وی دی پرې متحسس کیږی او علی‌الفور ئې راوباسی تر دې چه کله کله تر دوو لویشتو پورې هم ځمکه کنی. او هغه چینجی تری راوباسی.

لَأُعَذِّبَنَّهُۥ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَا۟ذْبَحَنَّهُۥٓ أَوْ لَيَأْتِيَنِّى بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٢١﴾

خامخا عذاب به ورکړم زه هرومرو (خامخا) ده ته عذاب سخت (مثلاً د هغه وزرونه او بڼکې به وشکوم) یا خامخا ذبح به کړم هرومرو (خامخا) زه دی یا به خامخا راوړی دی هرومرو (خامخا) ماته برهان دلیل ښکاره (په غیاب خپل چه له دې وجې نه غایب وم)

تفسیر : یعنې خپل د غیر حاضرۍ کوم واضح او ښکاره دلیل راوړاندې کړی.

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ
وَجِئْتُكَ مِن سَبَإٍۭ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾

پس ځنډ (ایسارتیا) وکړ هدهد نه ډیر (بلکه لږ ځنډ (ایسارتیا) ئې وکړ او ژر راغی) پس وویل (هدهد په جواب د سلیمان کښې) احاطه وکړه ما په هغه څیز (او پوره پرې خبر شوی یم) چه نه ده احاطه کړې تا (او نه ئې پرې خبر) په هغه باندې او راغلی یم زه تاته له سبا څخه په خبرې تحقیقی یقینی سره .

تفسیر : حضرت سلیمان علیه السلام ته د هغه ملک احوال په مفصل ډول (طریقه) سره نه ؤ رسیدلی. اوس وررسید. «سبا» د یوه قوم نوم دی چه د هغوی ملک په عربستان کښې د یمن په اطرافو کښې ؤ (موضح القرآن) ګواکې د هدهد په وسیله الله تعالیٰ دغه تنبیه وفرمایله چه د ډیرو لویو لویو انسانانو علم هم له سره نشی محیط کیدی. وګورئ چه د هغه نبی په شان چه پخپله الله تعالیٰ داسې فرمایلی ؤ ﴿ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ عِلْمًا ﴾ هغه ته د یوې جزئی اطلاع هدهد وررسوی.

إِنِّي وَجَدتُّ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِن كُلِّ شَيْءٍ

بیشکه چه ما وموندله یوه ښځه چه باچاهي ئی کوله پر دغه (اهل د سبا) او ورکړی شوی دی دغی (ښځی) ته له هر څیز څخه (چه باچایانو ته ورکولی شی).

تفسیر : په هر شی کښی مال، اسباب، فوج، اسلحه، حسن، جمال ګرد (تول) شیان راغلل.

وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

او دی دی ته تخت ډیر لوی.

تفسیر : یعنی د دی ملک د ملکی تخت داسی مکلف، مرصع او ډیر قیمتدار دی چه د دنیا هیڅ یوه له باچاهانو سره هغسی تخت نشته، مفسرینو د دغی ملکی نوم «بلقیس» لیکلی دی والله اعلم.

وَجَدتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾

ومی موندله دغه ښځه او قوم د دی چه سجده کوی دوی لمر ته بی له الله او ښایسته کړی دی دوی ته شیطان عملونه د دوی پس منع کړی دی (شیطان) دوی له سمی صافی لیاری پس دوی نه مومی سمه صافه لیاره.

تفسیر : یعنی هغه قوم مشرکان او د لمر عابدان دی. او شیطان دوی له لیاری څخه ایستلی دی او د شرک رسوم او اطوار د دوی په نظرونو کښی ښایسته ورځرګند (ورښکاره) شوی دی نو ځکه دوی د هدایت لیاره نشی موندلی. هدهد پخپلی دغه وینا سره ګواکی سلیمان علیه السلام ته ترغیب ورکړ چه د دغه قوم پر خلاف جهاد وکړی.
(منع کړی دی شیطان دوی د سمی لیاری څخه په دی شان:)

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾

چه دوی نه کوی سجده الله ته هغه (الله) چه راوباسی (ښکاره کوی) پټ شیزونه چه په آسمانونو کښې دی او په ځمکه کښې دی او (هغه الله) چه ورمعلوم دی هر هغه شیز هم چه پټوئ ئې تاسی (په زړونو خپلو کښې) او هر هغه شیز چه ښکاروئ ئې تاسی (په ژبو خپلو کښې).

تفسیر : غالباً د دغه هدهد د کلام تتمه ده. معلومیږی چه حیوانات فطرتاً د خپل خالق د صحیح معرفت لرونکی دی. یا د خرق عادت په ډول (طریقه) هم دغه یوه هدهد ته دغسی تفضیلی معرفت ورعطاء کړی شوی ؤ. هو! که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو دغسی معرفت په یوه وچ لرګی کښې هم پیدا کولی شی. باقی په حیواناتو کښې په فطری ډول (طریقه) سره د داسی عقل او معرفت وجود چه هغه «صدر شیرازی» په «اسفار اربعه» کښې په «حضوری علم» یا «شعور بسیط» سره تعبیر کړی دی د دی خبری مستلزم نه دی چه د هغو په طرف هم انبیاء مبعوث شی. ځکه چه دغه فطری معرفت کسبی نه دی جبلی دی. او د انبیاؤ بعثت له کسبیاتو سره تعلق لری. دغه هم صحیح نه دی چه په هر هغه شی کښې چه په کومه اندازه عقل او شعور وی نو هغه دی مکلف هم وی مثلاً حق شریعت صبیان او کوچنیان (واړه) نه دی مکلف کړی حال دا چه قبل البلوغ په صبیانو کښې په کافی اندازه عقل او تمییز موجود وی نو پر دغه د حیواناتو د عاقلیت اندازه هم وکړئ!.

تنبیه : په «موضح القرآن» کښې راغلی دی: «د هدهد روزی دا ده چه له شګو څخه چنجیان راوباسی او خوری ئې نه دانه خوری او نه میوه. دی د الله تعالیٰ د دغه قدرت سره کار لری» ښائی د هم دی لامله (له وجی) د «یخرج الخبء» ذکر ئې په خاص ډول (طریقه) سره کړی دی. والله اعلم.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ۩ ﴿٢٦﴾

الله چه دی نشته هیڅ لائق د عبادت مګر یواځې هم دی دی رب د عرش ډیر لوی.

تفسیر : یعنی د ده د عظیم عرش سره د بلقیس تخت څه مناسبت لری؟.

قَالَ سَنَنظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْكَٰذِبِينَ ﴿٢٧﴾

نو وویل (سلیمان) ژر به وگورو آیا رښتیا ویلی ده تا (ای هدهده!) دغه خبره یا که ئی ته له دروغ ویونکیو.

تفسیر : یعنی زه ستا د دروغو امتحان آخلم. (بیا سلیمان یو مکتوب ولیکه او هدهد ته ئی وویل:).

اذْهَب بِّكِتَٰبِي هَٰذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾

یوسه ته (ای هدهده!) لیک ځما دغه پس وغورځوه هغه (لیک) دوی ته بیا مخ جار باسه له دوی (او پټ نژدی ورته ودریږه) پس وګوره (له ورا) چه په څه جواب رجوع کوی دوی.

تفسیر : یعنی سلیمان علیه السلام یو خط ولیکه او هدهد ته ئی ورکړ چه د «سبا» ملکی ته ئی ورسوی او جواب ئی بیرته راوړی او ورته وئی ویل څه وقت چه خط دی وروړسوه ښائی چه بیا ته تری یوی خوا ته پر څنګ شی ځکه چه د قاصد مخامخ دریدل د سلطنت له آدابه سره څه تناسب نه لری. موضح القرآن لیکی: «یعنی ته دی ځان یوی خوا ته پټ کړه. لیکن د دی د دربار د ګردو (تولو) ماجری څخه ځان باخبره کړه. هدهد هغه خط او د هغی خونی (کوړ) له کړکی څخه ننوت چه هلته بلقیس ګوښی (یوازی) اوده وه او خط ئی د دی پر تتر(سینه) کیښود.».

قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا الْمَلَؤُا إِنِّىٓ أُلْقِىَ إِلَىَّ كِتَٰبٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُۥ مِن سُلَيْمَٰنَ

وویل (بلقیس) چه ای اشرافو بیشکه زه چه یم راغورځولی شوی دی ماته یو لیک عزتناک. بیشکه دغه (لیک) د سلیمان (له طرفه راغلی) دی.

تفسیر : بلقیس د دغه خط د لوستلو په اثر خپل مشران او درباریان راتول کړل. او دوی ته ئی وویل چه «ای ځما مشرانو! ماته داسی یو عجیب خط په دغه عجیبه طریقه سره رارسیدلی دی چه د یوه معزز او محترم باچا سلیمان علیه السلام له طرفه راغلی دی. غالباً دوی به د حضرت سلیمان علیه السلام اسم او د ده د بی مثاله حکومت او شوکت اشتهار پخوا له دی نه اوریدلی وی.

وَإِنَّهُۥ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ۝٣٠

او بیشکه (مضمون د دی لیک دا دی چه شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

تفسیر : هم هغسی چه دلته دغه «تسمیه» د دغه قرآنی آیت جزء دی. د قرآن کریم په نورو ځایونو کښی هم ځان ته یو مستقل قرآنی آیت دی. د تسمیی لوستل په اول د هر سورت کښی یو ضروری امر دی او دومره ثواب لری لکه چه د پاک قرآن یو سل او څوارلس نور آیتونه ولوستل شی. ځمونږ د حنفیانو په مذهب لکه چه پاس مو ولیکل تسمیه شریفه د عظیم الشان قرآن یو ځان ته مستقل او جلا (جدا) مبارک آیت دی چه لپاره د تبرک او فصل د قرآنی سورتونو د هر سورت په اول کښی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په امر لیکلی شوی دی. د امام شافعی او امام احمد حنبل رحمهما الله په مذهب برسیره په دی چه تسمیه شریفه د فاتحی شریفی د سورت اوله برخه، او جزء دی په نورو قرآنی سورتونو کښی هم پرته (علاوه) د توبی له سورته داخله ده.

أَلَّا تَعۡلُواْ عَلَيَّ وَأۡتُونِي مُسۡلِمِينَ ۝٣١

(مقصد ځما دا دی) چه لوئی (او کبر) مه کوئ تاسی پر ما او راځئ تاسی ماته مسلمانان غاړه ایښودونکی (الله ته).

تفسیر : داسی جامع مختصر او له عظمته ډک خط به ممکن دی چه ډیر لږو باچاهانو په دنیا کښی بل کوم باچا ته لیکلی وی. مطلب ئی دا دی چه: «ځما په مقابل کښی زور آزمویل هیڅ فائده نه دررسوی. ستاسی خیر په هم دی کښی دی چه اسلام ومنئ! او ځما احکامو ته غاړه کیږدئ! او د انسانانو په شان په سمو ګوتو ماته راشئ! ځکه چه ستاسی لوئی، تکبر، او ځان مشر ګڼل ځما په مقابل کښی بی فائدی دی.»

قَالَتۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَؤُاْ أَفۡتُونِي فِيٓ أَمۡرِي مَا كُنتُ قَاطِعَةً أَمۡرًا حَتَّىٰ تَشۡهَدُونِ ۝٣٢

وویل (بلقیس) چه ای اشرافو! فتویٰ (مشوره) راکړئ تاسی ماته په دغه کار ځما کښی، نه یم زه فیصله کوونکی د کوم کار تر هغه پوری چه حاضر شئ تاسی ماته (مشوره راکړئ!).

تفسير : يعني تاسی مشوره راکړئ! چه د هغه جواب په څه مضمون سره وليکل شي او بالمقابل ئی څه اقدامات او چاری وکړی شي؟ لکه چه تاسی ته معلوم دی د کومی لوئی معاملی (قطعی) فيصله بی د تاسی له پوښتنی او مشوری څخه نه کوم.

قَالُوا نَحْنُ أُولُوا قُوَّةٍ وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانْظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾

وويل دغو (اشرافو) چه مونږ خاوندان د قوت زور يو او خاوندان د جنگ سخت يو او امر (حکم، اختيار) تاته دی پس وګوره (ای ملکی!) چه د څه شی امر (حکم) کوی ته (پر مونږ باندی چه وئی منو!).

تفسير : يعني له مونږه سره د زور او طاقت او د حربی لوازمو او سامانونو هيڅ تقليل او کمی نشته. او نه د کوم باچا له ويرولو څخه مونږ داريږو. که ستا حکم صادر شی نو مونږ له سليمان عليه السلام سره جنگ ته تيار يو. برسيره په دی ته خپلواکه او خپله مختاره ئی! سره له غوره پوهه او چرته (خياله) مونږ ته هر هغه حکم چه مناسب ئی ګڼی را ئی کړه! ځکه چه ځمونږ غاړی ستاسی د هر حکم په مقابل کښی ښکته دی. معلوميږی چه د درباريانو فکر او رأيه د جنگ کولو په لوری وه. مګر ملکی په جنگ کولو کښی تعجيل مناسب ونه ګاڼه او يو بين البين داسی معتدل صورت ئی غوره کړ چه د هغه ذکر اوس راځی:

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾

نو وويل (بلقيس چه په جنگ کښی خير نشته) بيشکه باچاهان هر کله چه ننوځی په کوم کلی (ښار) کښی (په غلبه او قهر) خرابوی دوی هغه (ښار) او ګرځوی دغه (باچاهان) عزيزان (مشران) د اهل د هغه ذليلان (سپک بنديان)، او هم داسی (چه ومی ويل) دوی کوی. او بيشکه زه ليږونکی يم دوی ته (قاصد) سره له هديی (پيشکشی) پس بيا زه کتونکی يم چه په څه حال بيرته راځی دغه ليګلی شوی (چه قبلوی دغه پيشکشی يا ئی بيرته راليږی).

تفسیر : معلومیږي چه د خط د مضمون له عظمته او شوکته او له نورو قرائنو، اماراتو او آثارو څخه بلقیس متیقنه شوې وه چه زه پر دغه باچا بری نشم موندلی او اقلا د دغې خبرې قوي احتمال د دې په زړه کښې پیدا شوی ؤ چه د داسي لويو شان او شوکت لرونکیو باچاهانو سره جنګیدل د لويو او توکو خبره نه ده که دې غالب شو لکه چه د ده د بری قوي امکان شته نو د نورو ملوکو او سلاطینو له عمومي عادته سره موافق به دغه ځما ګرد (تول) ښارونه سره لاندې باندې کړي او داسي یو لوی انقلاب به ونښلي چه په هغه کښې به مشران کشران، عزت لرونکي خلق به بې عزته کیږي. او ډیر انسانان به خواران او ذلیلان کیږي. لهٰذا ځما په فکر خو ښه داسي راښکاري چه مونږ په جنګیدلو کښې جلتي او تلوار ونه کړو. بلکه لازم دې چه د مقابل جانب قوت، قدرت، طبیعي رجحانات، د حکومت نوعیت څخه معلومات حاصل کړو او په دې باندې ښه ځان خبر کړو چه دوی د دغو ويرولو تر شا څه دول (طریقه) زور او قوت لري؟ او بل دغه ځان ته معلوم کړو چه هغوی په ریښتیا سره څه شي له مونږ څخه غواړي؟ که مونږ څه تحائف او هدایات ورولیږو او دغه راتلونکي مصیبت د هغو په وسیله له خپله ځانه لرې وساتو نو ډیر به ښه شي که نه په دغه ذریعه مونږ ته لږ څه د دوی وضیعت او رویه راڅرګندیږي (ښکاره کیږي) څو بیا مونږ له هغه سره مناسب رویه او لیاره ځان ته غوره کړو. «موضح القرآن»
لیکي: «بلقیس وغوښتله چه د دغه باچا شوق او میلان ځان ته معلوم کړي چه د کوم څیز له پلوه (طرفه) ډیر زیات دی د ښکلو انسانانو له پلوه (طرفه) که د نادرو سامانونو او لوازمو له پلوه (طرفه) نو دغسې له هری نوعې تحائف او هدایا ئې ولیږل.

فَلَمَّا جَآءَ سُلَيْمَٰنَ قَالَ أَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَآ ءَاتَىٰنِۦَ ٱللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّآ ءَاتَىٰكُم بَلْ أَنتُم بِهَدِيَّتِكُمْ
تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ ٱرْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُم بِجُنُودٍ لَّا قِبَلَ لَهُم بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُم مِّنْهَآ
أَذِلَّةً وَهُمْ صَٰغِرُونَ ﴿٣٧﴾

پس کله چه راغی (قاصد د بلقیس) سلیمان ته نو وویل (سلیمان آیا مدد کاري کوئ تاسي له ما سره په مال پس هغه څیز چه راکړی دی ماته الله (له نبوت، علم، سلطنت) خیر ډیر غوره دی له هغه څیزه چه درکړی دی (الله) تاسي ته بلکه تاسي په دغه هدیه (پیشکشي) خپلې خوشالیږئ بیرته ورشه دوی ته (ای قاصده چه راشي ماته! که نه) پس خامخا وربه شو مونږ دوی ته سره له (داسي زورور) لښکر چه نه وي هیڅ طاقت د مقابلې دوی ته له هغو لښکرو سره او خامخا وبه باسو هرومرو (خامخا) دوی له دغه (ښار د سبا څخه) په دې حال کښې چه بې عزته بې حرمته وي او دوی به خوار او

سپک وی..

تفسير : يعني دغه تحفي او هدايا دی تاسو ته درمبارک وی چه په ورکولو ئی تفاخر کوئ! او په اخيستو ئی په تکثر د اموالو سره خوشاليږئ! آيا ستاسی په فکر او اتکل کښی زه تش يو دنيوی باچا درغلم؟ چه د مال او متاع مطامع ماته راوړاندی کوئ؟ تاسی ته دی معلوم وی هغه روحانی دولت او مال، حکومت او دولت چه الله تعالیٰ راعطاء کړی دی هغه ستاسی له دغه ملک او دولت څخه ډير اعلیٰ او اولیٰ دی. زه ستاسو دغو هدايا او تحائفو ته هيڅ اهميت نه ورکوم يعني بيرته ورشه ای قاصده! بلقيس او قوم ته ئی ووايه چه را دی شی تول مسلمانان غاړی ايښودونکی او که رانغلل دوی پس رابه ولو مونږ خامخا د دوی جنګ او مقابلی ته داسی لښکری چه له جهته د ډيروالی او قوت نه دی هيڅ طاقت د مقاومت (ودريدو) د دوی له هغو لښکرو سره او هرومرو (خامخا) وبه باسو او وبه شړو مونږ خامخا دوی له دغه ښار د سبا څخه په دی حال کښی چه بی عزته او بی حرمته به وی او حال دا چه دوی به خوار زهير او بنديان وی او له وطنه به فراريږی او په ذلت او خواری سره به له دولته او سلطنته لاس واخلی. موضح القرآن ليکی: «هيڅ يو بل نبی داسی خبری نه دی فرمايلی کله چه د حضرت سليمان عليه السلام سره د الله تعالیٰ د سلطنت زور ؤ نو ځکه ئی دغسی وفرمايل».

قَالَ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَؤُا اَيُّكُمْ يَاْتِيْنِيْ بِعَرْشِهَا قَبْلَ اَنْ يَّاْتُوْنِيْ مُسْلِمِيْنَ ﴿۳۸﴾

ووېل (سليمان) ای (ځما د دربار) اشرافو! کوم يو له تاسی به راوړی ماته تخت د دی (بلقيسی) پخوا له هغه چه راځی دوی ماته مسلمانان (غاړه ايښودونکی الله ته).

تفسير : دغه سفير بيرته لاړ او د جنګ پيغام ئی وروړسوه بلقيس متيقنه شوه چه دغه کوم معمولی باچا نه دی د ده زور او قوت د الله تعالیٰ په زور او قوت سره دی له جدال څخه به هيڅ يوه ګټه او فائده په لاس رانه شی او نه د داسی باچا په مقابل کښی له چل، فريب څخه څه کار اخيستل کيږی. بالاخر د اطاعت او انقياد په غرض د ډيرو ساز او سامان او لوؤ لښکر سره د حضرت سليمان عليه السلام په حضور د تشرف په مقصد رهی (روانه) شوه کله چه بلقيس د شام سرحداتو ته ورنژدی شوه حضرت سليمان عليه السلام خپلو درباريانو ته وفرمايل چه آيا داسی يو سړی شته چه د بلقيس شاهی تخت د دی د راتللو څخه د مخه راحاضر کړی. په دغه کښی هم د حضرت سليمان عليه السلام مقصد دا ؤ چه په بلقيس باندی په څو دول (طريقه) سره د الله تعالیٰ د ورعطاء کړی عظمت او قوت اظهار وکړی څو دا ښه وپوهيږی چه سليمان عليه السلام يواځی باچا نه دی بلکه کوم فوق العاده باطنی طاقت هم له خپله ځانه سره لری.

تنبیه : له «قبل ان یأتونی مسلمین» څخه معلوم شو چه پخوا له اسلامه او انقیاده د حربی مال مباح دی.

قَالَ عِفۡرِيتٌ مِّنَ ٱلۡجِنِّ أَنَا۠ ءَاتِيكَ بِهِۦ قَبۡلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَۖ وَإِنِّي عَلَيۡهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٞ ﴿٣٩﴾

ووېل يو زورور سخت قوي له (قومه د) پېريانو چه زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا د هغه چه پاڅېږې ته (ای نبی الله) له دغه ځایه خپله، او بیشکه زه پر دغه (راوړلو) د دی (تخت) خامخا قوی (زورور معتبر) امانتګر یم.(چه نه کوم خیانت په جواهرو د ده کښی)

تفسير : د حضرت سلیمان علیه السلام دربار به هره ورځ تر یو تاکلی (مقرر کړی) وقت پوری دوام درلود (لرلو). مطلب ئی دا دی چه «پخوا له دی نه چه تاسی له خپله درباره پاڅیږئ زه به دغه شاهی تخت درحاضر کړی شم» مګر په دغه کښی هم لږ څه ځنډ (ایسارتیا) واقع کیده او حضرت سلیمان علیه السلام غوښته چه له دی نه مخ کښی د دی تخت راحاضر کړی شی. «زورور امانتګر یم» یعنی د خپل مټ او قوت سره ئی ډیر ژر راپورته او در حاضرولی شم الله تعالیٰ ماته داسی قوت او قدرت رابښلی دی او «معتبر یم» یعنی په دغه کښی به زه څه خیانت نه کوم وائی چه دغه تخت ډیر قیمتدار ؤ. او په سرو او سپینو زرو او لعلو او جواهراتو سره مزین او مرصع ؤ.

قَالَ ٱلَّذِي عِندَهُۥ عِلۡمٞ مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِ أَنَا۠ ءَاتِيكَ بِهِۦ قَبۡلَ أَن يَرۡتَدَّ إِلَيۡكَ طَرۡفُكَۚ

ووېل هغه (سړی) چه د ده څخه یو علم ؤ له کتابه (منزله یعنی اسم الاعظم) زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا له هغه چه بیا راګرځی تاته سترګه ستا، (چه نیولی دی وی کوم شی ته).

تفسير : راجح خو هم دغه معلومیږی چه دغه سړی د حضرت سلیمان علیه السلام صحابی او وزیر آصف بن برخیا رضی الله تعالیٰ عنه دی چه د سماویه ؤ کتابونو عالم او د الله تعالیٰ د اسماؤ او د کلامونو له تأثیراتو څخه واقف ؤ ده عرض وکړ چه زه د سترګی په یوه رپه کښی د هغی تخت درحاضرولی شم. یعنی هم دا چه تاسی چاته وګورئ پخوا له هغه چه تاسی خپلی سترګی له هغه څخه ځان ته واړوئ زه به هغه تخت دلته پخوا له طرفة العین څخه درحاضر کړم.

فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهٗ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّيْ ۫ لِيَبْلُوَنِيْٓ ءَاَشْكُرُ

نو كله چه وليد (سليمان) دغه (تخت) قرار پروت په نزد د ده نو وى ويل دغه (ژر راوړل د تخت) له فضله (احسانه) د رب ځما دى دپاره د دى چه وازمويي ما چه آيا زه شكر كوم (پر نعمتونو د الله).

تفسير : يعنى دغه په ظاهرى اسبابو سره نه دى د الله تعالىٰ فضل دى چه ځما رفيق دغه درجى ته رسيدلى دى چه ترى داسى كرامات ظاهريږى او كله چه د ولي او بالخاصه د صحابى كرامت د هم هغه نبي معجزه او د ده د اتباع ثمره وى نو ځكه پر حضرت سليمان عليه السلام هم د هغه شكران عائد كيږى.

تنبيه : معلوم شو چه اعجاز او كرامت فى‌الحقيقت د قدير الله تعالىٰ هغه افعال دى چه د اولياؤ او انبياؤ پر لاسونو په خلاف معمول او فوق العادة صورتونو سره ظاهرول شى پس د هغه لوى ذات په قدرت سره چه لمر په يوه لمحه كښى په زرهاؤ ميل مسافه پرى كوى آيا هغه ته دا څه مشكل دى چه د بلقيس تخت د سترګى په يوه رپه كښى له «مارب» ښخه «شام» ته ورسوى حال دا چه د بلقيس تخت د لمر يا د ځمكى په نسبت، د يوى ذرى او يو لوى غره له نسبت ښخه هم لږ دى حضرت سليمان عليه السلام به په هر قدم د الله تعالىٰ د نعماؤ تشكرات اداء كول او هغه به ئى پيژندل او تل به د شكر ايستلو دپاره حاضر او ناظر ؤ ګواكى د «اعملوا آل داود شكراً» په تعميل كښى به تل مشغول او لګيا ؤ.

اَمْ اَكْفُرُ ؕ وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ رَبِّيْ غَنِيٌّ كَرِيْمٌ ۝۴۰

يا ناشكرى (كفران) كوم؟، او هر څوك چه شكر كوى پس بيشكه هم دا خبره ده چه شكر كوى خپل ځان ته (ځكه چه پرى د نعمتونو دوام او تزئيد كيږى) او هر چا چه ناشكرى وكړه (كفران كوى) غنى بى پروا دى (له شكر او له هر څيزه) كرم والا (ښيښتن (خاوند) د سخاوت دى پر مستحقانو د انعام).

تفسير : يعنى د شكر ايستلو نفع شاكر ته رسيږى چه په دنيا او آخرت كښى به مزيد انعامات پرى مبذول كيږى. كه ناشكرى وكړى نو الله تعالىٰ ته به څه ضرر او نقصان ونه رسوى. ځكه چه الله تعالىٰ د داسى شكر ايستلو ښخه قطعاً بى پرواء او بالذات كامل الصفات او منبع الكمالات دى. ځمونږ له كفرانه د ده په كماليه ؤ صفاتو كښى هيڅ نقص او كمى نه راځى. دغه هم د الله

تعالیٰ لطف او کرم دی چه ناشکرانو ته سم د لاسه سزا نه ورکوی نو د داسی کریم ناشکری کوونکی سړی په انتهائی درجه بی حیا او احمق دی.

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾

وویل (سلیمان) چه نا آشنا (او په بل شان او شکل کړئ) تاسی دغی (بلقیس) ته تخت د دی چه وګورو چه آیا پیژنی ئی یا کیږی له هغو کسانو چه نه ئی پیژنی.

تفسیر : یعنی د تخت رنګ او وضعیت ئی تبدیل کړ. او د هغه شکل او هیئت ئی وګرځاوه چه د هغه په لیدلو بلقیس په آسانی سره ونشی پوهیدی. په دی د بلقیس د عقل او فهم ازمویښت او امتحان مقصود ؤ چه د هدایت استعداد په دی کښی تر کوم ځای پوری شته.

فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكِ ۖ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ ۚ

نو کله چه راغله (بلقیس او خپل تخت ئی هلته ولید) وویل شو (ورته) آیا هم داسی دی تخت ستا نو وویل (بلقیس) لکه چه دا هم هغه دی،

تفسیر : وئی نه ویل چه هو! هم هغه دی او نه ئی بالکل نفی وکړه څه ئی چه حقیقت ؤ هغه ئی صاف صاف ظاهر کړ چه تخت خو هم هغه دی لیکن په اوصاف کښی ئی څه فرق او توپیر (تفاوت) راغلی دی او کله چه دغه فرق دومره مهم او معتدبه نه دی، نو ځکه ویلی شی لکه چه هم هغه دی.

وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾

او راکړی شوی ؤ مونږ ته علم (په وحدت د رحمٰن او نبوت د سلیمان) پخوا له دی (معجزی کله چه هدهد ستا لیک راوړ) او وو مونږ مسلمانان (غاړه ایښودونکی حکم ستا ته).

تفسير : يعني د دى معجزى ښکارولو ته څه ضرورت نه ؤ. مونږ ته لا له پخوا څخه دغه خبره معلومه وه چه سليمان عليه السلام تش يو باچا نه دى. بلکه د الله تعالىٰ يو مقرب بنده هم ورسره دى. نو ځکه مونږ د اطاعت او تسليم او انقياد لپاره اختيار کړه.

وَصَدَّهَا مَا كَانَت تَّعْبُدُ مِن دُونِ اللَّهِ ۖ إِنَّهَا كَانَتْ مِن قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾

او منع کړه (الله په توفيق خپل) دا له (عبادت د) هغه څيز چه وه دا چه عبادت ئى کاوه غير له الله بيشکه چه دا وه (پخوا) له (هغه) قومه چه کافران وو.

تفسير : يعني الله تعالىٰ يا سليمان عليه السلام د الله تعالىٰ په حکم ملکه بلقيس د لمر او نورو شيانو له عبادت څخه ستنه (منع) کړه چه په هغه کښې دا سره د خپل قوم مبتلاء وه يا ئى دا مطلب چه د سليمان عليه السلام په خدمت کښې د حاضريدلو تر وقته پورى چه د اسلام اظهار ئى په علانيه ډول (طريقه) سره نه ؤ کړى د هغه سبب دا ؤ چه د باطلو معبودانو خيال او د کفارو صحبت او تقليد دا ئى له داسى کولو څخه منع کړى وه کله چه د نبى الله په ملاقات او زيارت مشرفه شوه هغه ممانعت له منځه ورک شو. که نه د سليمان عليه السلام د صداقت اجمالى علم دى ته لا له پخوا څخه حاصل ؤ.

قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ ۖ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَن سَاقَيْهَا ۚ قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّن قَوَارِيرَ ۗ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾

وويلى شو دغى (بلقيس) ته چه ننوځه دى بنګلى ته پس کله چه وليده (بلقيس) دا (ښيښه) نو ګمان ئى پرى وکړ د ژورو اوبو او پورته ئى کړه (پاينڅه) له دواړو پنډيو خپلو، نو ووېل (سليمان) بيشکه دغه (اوبه نه دى) يوه بنګله ده په ځمکه هواره ښويه (جوړه شوى) له ښيښو نه ووېل (بلقيس) اى ربه ځما بيشکه ما ظلم کړى دى پر ځان خپل او اسلام مى راوړى دى سره له سليمانه خاص (هغه) الله ته چه رب (پالونکى) د عالميانو دى.

تفسير : يعني له اوبو څخه د پورى وتلو په نيت ئى خپلى پاينڅى پورته کړى لکه چه عمومى

قاعده ده چه که د اوبو د ژوروالی اندازه په پوره ډول (طریقه) معلومه نه وی نو له اوبو څخه پوری وتونکی ړومبی د خپلو پاینڅو په پورته کولو شروع کوی.
حضرت سلیمان علیه السلام پخپله سلام خانه کښې ناست ؤ چه هغه د تیرو (ګټو) په ځای په ښیښو فرش شوی وه دغه صافی او پاکی ښیښې له لری داسی ښکاریدی لکه چه د اوبو لوی حوض وی او ممکن دی چه له دغو ښیښو لاندی به واقعی اوبه هم وی یعنی حوض ئی په ښیښو سره پټ کړی وی. دی په اوبو کښې د ګډیدلو دپاره خپلی پښې لوڅې (بربندی) کړی، سلیمان علیه السلام پری غږ وکړ چه دغه د ښیښې فرش دی اوبه نه دی. بلقیس ته خپل د عقل قصور او د ده د عقل کمال ورمعلوم شو او په دغه باندی ښه وپوهیده چه په دیانت هم پر هغو اسرارو چه دی پوهیږی هم هغه صحیح دی. او دغه هم ورښکاره شوه چه پر هغو سازونو او سامانونو او وسائلو چه دغه قوم مغرور ؤ او پری نازیدل، دلته له هغه څخه ډیر سامانونه موجود وو. ګواکی سلیمان علیه السلام دوی ته تنبیه ورکړه چه د لمر او د ستوریو پر ځلیدلو غولیدل او هغوی ته د خدائی نسبت ورکول هم داسی دی لکه چه انسان د ښیښې په ځلیدلو وغولیږی او د اوبو ګمان پری وکړی.
کله چه ملکه بلقیس پر خپل قصور وپوهیده نو وی ویل ای ربه ځما بیشکه ما ظلم کړی دی پر خپل ځان او اسلام می راوړی دی سره له سلیمانه خاص هغه الله ته چه رب د عالمیانو دی. یعنی یا الله! زه ستا منونکی یم! او د سلیمان علیه السلام دین او طریقه اختیاروم! تر اوسه پوری می پر خپل ځان باندی ډیر ظلم کړی دی چه په شرک او کفر کښې مبتلاء وم! اوس له هغه څخه توبه کوم او ستا د ربوبیت د دربار په طرف رجوع کوم.!

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَٰلِحًا أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ ثمودیانو ته (قومی) ورور د دوی صالح (چه ووایه ثمودیانو ته) داسی چه عبادت کوئ تاسی خاص د الله پس ناڅاپه دوی دوه فرقی وی (مؤمن او کافر) چه سره ئی جګړی کولی.

تفسیر : یعنی یو ایمان لرونکی او یو منکر. لکه مکی والو چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د راتګ په وقت کښې په خپلو منځونو کښې جګړی سره کولی. د ثمودیانو د جګړی لږ څه تفصیل د «الاعراف» په (۱۰) رکوع کښې پر دغو آیتونو «قال الملأ الذین استکبروا من قومه للذین استضعفوا لمن آمن منهم. الایه»کښې تیر شوی دی.

قَالَ يٰقَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُوْنَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ ۚ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُوْنَ اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۴۶﴾

وويل (صالح) ای قومه ځما ولی جلتی کوئ تاسی په بدی (نزول د عذاب) پخوا له نیکی (توبی) ولی مغفرت نه غواړئ تاسی له الله (په ایمان او توبه) دپاره د دی چه پر تاسی رحم وکړ شی.

تفسیر : حضرت صالح علیه السلام دوی ډیر په هر ډول (طریقه) سره وپوهول نو کله چه دوی پری ونه پوهیدل بالاخر ئی دوی له عذابه وویرول چه د هغه په جواب کښی هغوی داسی وویل: ﴿ وَقَالُوْا يٰصٰلِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴾ یعنی که ته په خپله دغی خبری کښی رښتین ئی نو ولی د الله تعالیٰ عذاب پر مونږ نه نازلیږی؟ او د څه لامله (له وجی) پکښی ځنډ (ایسارتیا) او ډیل واقع دی؟. حضرت صالح علیه السلام وویل: ای کمبختانو! ولی د ایمان او توبی او د نیکی لیار نه اختیاروئ؟ چه په دنیا او آخرت کښی ستاسی په کار درشی. او د څه له سببه بالعکس بدی او عذاب ژر غواړئ؟ دغه عذاب او بدی چه په خپل وقت کښی پر تاسی واقع شی نو ستاسی دغه گرد (تول) شورماشور به پای (آخر) ته ورسیږی اوس وقت دی چه تاسی له خپلو گناهونو څخه توبه وباسئ او خپل ځان د الله تعالیٰ له عذابه محفوظ او مصئون کړئ! تاسی ولی توبه او استغفار نه کوئ څو الله تعالیٰ د عذاب او زحمت په ځای ثواب او رحمت درمرحمت کړی.

قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَّعَكَ ؕ

وویل (ثمودیانو) چه بدفالی نیولی ده مونږ په تا او په هغه چا چه له تا سره دی (له مؤمنانو)،

تفسیر : یعنی ای صالحه! له کله راهسی چه ستا قدم ځمونږ په خاوره کښی ایښود شوی دی او تا پخپلو دغو خبرو شروع کړی ده پر مونږ راز راز (قسم قسم) مصائب او مصاعب رانازل شوی دی او په هر کور کښی جنگ او جگړی نښتی دی.

قَالَ طٰٓئِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُوْنَ ﴿۴۷﴾

وویل (صالح) چه بدفالی د تاسی په نزد د الله ده (چه درکوی ئی په بدل د کفر د تاسی) بلکه تاسی یو قوم یئ چه ازمویلی کیږئ (کله په راحت او کله په زحمت).

تفسیر : یعنی دغه مصاعب او سختی ځما لامله (له وجی) پر تاسی نه دی راغلی بلکه د دغو سبب ستاسی هغه بدقسمتی ده چه الله تعالیٰ ستاسی د شرارتونو او بدو اعمالو لامله (له وجی) پر تاسی مقرری او مقدری کړی دی (بل انتم قوم تفتنون: بلکه تاسی یو قوم یئ چه ازمویلی کیږئ کله په راحت کله په زحمت) یعنی د کفر له شأمته پر تاسی دغه سختی او بدی درنازلی شوی دی تر څو ولید شی چه تاسی توبه کوئ؟ او پر خپل قصور پوهیږئ که نه؟.

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾

او ؤ په ښار (د ثمودیانو) کښی نهه سړی (غټ شریر) چه فساد به ئی کاوه په ځمکه (د حجر) کښی او نه به ئی کوله اصلاح. وویل (ثمودیانو) حال دا چه قسمونه ئی خوړلی ؤ په الله چه خامخا د شپی به ولویږو پر دغه (صالح) او اهل (عیال او امت) د ده (او وژنو به ئی) بیا به خامخا وو وایو مونږ هرومرو (خامخا) ولی د ده ته (که د قتل دعوی راباندی وکړی). چه نه ؤ لیدلی مونږ ځای د هلاک د اهل د ده (نو نه یو خبر چه چا وژلی دی) او بیشکه چه مونږ خامخا له صادقانو یو (په دعوی خپله کښی).

تفسیر : دغه نهه سړی ممکن دی چه د نهو تبرو سرداران او مشران وی چه د دوی کار په ملک کښی پرته (علاوه) له فتنی او فساد او خرابی اچولو څخه بل هیڅ شی نه ؤ. د اصلاح او درستی په طرف به هیڅکله دوی خپل مخ نه اړوه په معظمه مکه کښی هم د کفارو نهه مشران ؤ چه تل به ئی د اسلام په مخالفت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاندت کښی سعی او مجاهدت کاوه او نورو مفسرانو د هغوی نومونه هم لیکلی دی. دغو د صالح علیه السلام د قوم نهو غټو اشرارو پخپلو منځونو کښی معاهده او قسمونه سره یاد کړل چه گرد (تول) به سره یو ځای کیږی او د صالح علیه السلام په کور به ورننوځی. او دی سره له گردو (تولو) کورؤ کهوله یوه مخه وژنی. بیا که څوک د ده د وینی دعویدار پیدا شی نو مونږ به ورته وو وایو چه مونږ له دغه

داړی او د ده له وژونکی څخه نه یو خبر. او مونږ رښتیا وایو چه مونږ د ده د کور دغه تباه او وران وضعیت په خپلو سترګو نه دی لیدلی. ګواکی کله چه مونږ پخپلو د دغو حرکاتو فاعلان ؤ نو به هغه وقت کښی پخپلو ځایونو او مواقعو کښی له سره نه وو حاضر. نو د داسی یوه متفق تړون او دروغ ویلو په وسیله به هیڅ یو له مونږ ځنی نه ملزمیږی او نه بر کیږی او په دغی پلمی (تدبیر) سره به د ده طرفداران د ده دیت له مونږ څخه وانه خلی.

وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَأَنجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾

او فریب وکړ دوی په فریب کولو سره او (جزا د) فریب ورکړه مونږ په جزا ورکولو سره حال دا چه دوی پری نه پوهیدل. پس وګوره چه څرنګه شو عاقبت د مکر (انجام د فریب) د دوی بیشکه چه مونږ هلاک کړل دغه (نهه واړه) او قوم د دوی ټول (په غږ د جبریل) پس دغه دی کورونه د دوی (ورته وګورئ) چه وران تش پراته دی په سبب د دی چه ظلم (شرک) کاوه دوی بیشکه په دغه (اهلاک د ثمودیانو) کښی خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه پوهیږی (په خیر او شر خپل او تری عبرت اخلی) او نجات ورکړ مونږ (له دغه عذابه) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی (یقین ئی کړی) ؤ او وو دوی چه ویریدل (له الله او ځانونه ئی ساتل له شرکه او معاصیو).

تفسیر : د دوی مکر خو هم دغه د دروغو تړون ؤ او د دوی د دغه مکر په مقابل کښی الله تعالیٰ دوی ته ښه ډیل او مهلت ورکړ چه په زړه پوری خپلو شرارتونو ته تکمیل ورکړی څو د عذاب عظیم په مستحق کیدلو کښی هیڅ حجت او عذر پاتی نشی دوی داسی ګڼل چه ګواکی مونږ صالح علیه السلام له منځه لری کوو او له دی نه نه ؤ خبر چه په واقع سره دوی پخپلو دغو اعمالو سره خپل بیخ وباسی. او په خپل لاس خپل ځان له منځونو لری کوی. موضح القرآن داسی لیکی «د دوی د اهلاک اسباب خپل د تکمیل حد ته رسیدلی ؤ ځکه څو شرارت خپل د تکمیل حد ته ونه رسیږی اهلاک نه واقع کیږی».

دغو نهو کسانو ړومبی اتفاق وکړ اوښه ئی هلاکه کړه . حضرت صالح علیه السلام وفرمایل چه اوس تاسی ته زیات له دریو ورځو څخه بل مهلت نشته. او وروسته له هغه عذاب پر تاسی

نازلیدونکی دی نو دلته دوی پخپلو منځونو کښی هم هغه پاس ترون ترلو چه ښه دی کله چه مونږ
په دریو ورځو کښی مرو ښائی چه ستا کار له خپله ځانه د مخه تمام کړو لکه چه دوی د شپی له
مخی د حضرت صالح علیه السلام په کور د داړی غورځولو او د صالح علیه السلام سره د اهله
او عیاله د وژلو اراده وکړه او دغو نهو مشرانو د دغه ناپاک مقصد لپاره خپلی ملاوی وترلی او
بیخی تیار شول نور کفار خو د دوی تابعان او مرستیان (مددگاران) ؤ. نو الله تعالیٰ د حضرت
صالح علیه السلام حفاظت وکړ او د پرښتو پیره ئی پری مقرره کړه. څو دغه نهه تنه د الله تعالیٰ
په عذاب کښی تباه او اخته شول او له خپلو ځانونو سره ئی نور قوم هم تباه او برباد کړ. څه
وقت چه مکی والو د شام په لوری مسافرت کاوه نو پر لیاری به ئی په «وادی القریٰ» کښی د
ثمودیانو د کلیو کندوالی او ویجاړی ودانی لیدلی په «فتلك بیوتهم خاوية» کښی د هم دی په
طرف اشاره وه نو عبرت اخیستونکی ته لازم دی چه د دغه هائلهؤ واقعاتو څخه عبرت حاصل
کړی چه پاک الله په څه دول (طریقه) دغو مکذبینو او منکرینو ته سخته جزاء ورکړه او د
حضرت صالح علیه السلام ملګری چه ایمان ئی راوړی ؤ او له کفره او عصیان څخه ئی خپل
ځانونه ژغورلی (بچ ساتلی) ؤ. هغوی ئی له هغه عذابه څرنګه وساتل؟ د الله تعالیٰ قدرت ته
وګوریٔ په هم دغه یوه کلی کښی مؤمنان او کافران دواړه سره یو ځای اوسیدل مګر کله چه
عذاب ورنازل شو د دوی په منځ کښی ئی بالانتخاب او بالتخصیص کفار هلاک او دارالبوار ته
ئی فرار کړل او ابرار ئی هم هغسی بالافتخار آرام او قرار پریښودل.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ
لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

او (یاده کړه قصه د) لوط کله چه وی ویل قوم خپل ته آیا راځیٔ تاسی
فاحشی (قبیح کار د لواطت) ته حال دا چه وینیٔ تاسی (یو بل په دی بد
عمل کښی چه څومره مردار کار دی؟) آیا تاسی خامخا راځیٔ سړیو ته له
جهته د شهوت غیر له ښځو (چه د شهوت د دفعی لپاره دی) بلکه تاسی یو
قوم ییٔ ناپوهان (له قبح د عواقبو خپلو).

تفسیر : یعنی که تاسی نه پوهیږیٔ چه د دغی بی حیائی آخره خاتمه څه کیږی؟ نو په انتهائی
درجه جاهلان او ناپوهان ییٔ.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ أَخْرِجُوٓا۟ ءَالَ لُوطٍ

مِّن قَرۡيَتِكُمۡۖ إِنَّهُمۡ أُنَاسٞ يَتَطَهَّرُونَ ٥٦

پس نه ؤ جواب د قوم د دغه (لوط بل شی) مګر هم دا ؤ چه وبه ئی ویل دوی (یو بل ته) وباسئ (وشړئ) تاسی خیلخانه د لوط له دی ښاره خپله (چه سدوم دی) بیشکه دوی داسی سړی دی چه ځانونه پاک ساتی (له کارونو ځمونږ او بد ئی ګنی).

تفسیر : یعنی دغه لوط چه خپل ځان لوی، پاک، صاف، او صفا ساتی نو بیا ځمونږ له ناپاکانو سره څه کار او غرض لری؟.

فَأَنجَيۡنَٰهُ وَأَهۡلَهُۥٓ إِلَّا ٱمۡرَأَتَهُۥ قَدَّرۡنَٰهَا مِنَ ٱلۡغَٰبِرِينَ ٥٧ وَأَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهِم مَّطَرٗاۖ فَسَآءَ مَطَرُ ٱلۡمُنذَرِينَ ٥٨

پس نجات ورکړه مونږ دغه (لوط) ته او اهل د دغه (لوط) ته مګر ښځه د ده چه مقدره کړی وه مونږ هغه (کافره ښځه په ازل کښی) له باقی پاتی کیدونکیو (په عذاب کښی). او ووراوه مونږ پر دوی باران (د تیږو (ګټو) چه هلاک شول پری) پس بد باران د ویرول شویو (په عذاب سره باران د دوی دی).

تفسیر : یعنی هغوی ئی تباه او هلاک کړل او لوط علیه السلام ته ئی سره د ده د مسلمانانو ملګریو نجات ورکړ. لیکن د حضرت لوط علیه السلام ښځه چه د دغو اشرارو کفارو سره ئی مرستی (مدد) کولی هغه هم له هم هغو هلاک کیدونکیو سره پاتی شوه او په دغو ګردو (ټولو) مجرمینو باندی پاک الله له آسمانه تیږی (ګټی) اوورولی او دغه ښار ئی له یوه مخه پر بل مخ واړاوه.

«موضح القرآن» پر دغو دریو واړو قصو د خپلی تبصری په منځ کښی داسی لیکی: «چه د حضرت سلیمان علیه السلام په قصه کښی ئی وفرمایل چه مونږ به داسی لښکر راولو چه د هغو مقابله به هیڅوک نشی کولی. نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مکی والو په منځ کښی هم هغه خبره وشوه. او حضرت صالح علیه السلام ته نهه تنه مشران متفق شول چه د شپی له مخی د حضرت صالح علیه السلام په کور ورننوځی نو الله تعالیٰ صالح علیه السلام ته نجات ورکړ او دوی ئی تباه کړل. مکی والو هم ځمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم له پاره هم داسی کوهی

کنستلی ؤ مگر دوی پخپله د «بدر» په قلیب کښې ولویدل. په هغه شپه چه رسول الله مبارک هجرت کاوه دیر کفار د رسول الله مبارک د کور په شاو خوا کښې سترگی په لیار منتظر ناست ؤ خو چه رسول الله صلی الله علیه وسلم گهیځ (سحر) د وقته د لمانځه لپاره وځی نو مونږ ئی بالاتفاق په تیاره کښې ووژنو چه قصاص ئی هم پر مونږ وانه وړی مگر رسول الله صلی الله علیه وسلم له دوی ځنی داسی روغ رمټ ووت چه د دوی د یوه تن فکر او فهم هم ورته ونشو. او د لوط علیه السلام قوم غوښتل چه نبی الله له خپله ښاره وباسی نو هم هغسی فکر او اراده مکی والو هم لرله لیکن پاک الله دی په خپل فضل او مرحمت سره د دوی د دغه ښار له منځه پخپل واک او اختیار سره وویست. او په دغه سره ئی دی بریالی (کامیاب) کړ او کار ته ئی ترقی او لا رونق ورکړ.

قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلٰمٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى ۗ آٰللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٥٩﴾

ووایه (ای محمده!) چه تولی ثناوی ستائنی (صفتونه) خاص الله لره دی (په نصرت د ابرارو او ذلت د کفارو) او سلام دی پر بندگانو د دغه (الله) هغه (بندگان) چه غوره کړی دی دوی (الله پر تولو مخلوقاتو)، آیا الله خیر بهتر غوره که هغه بتان چه دوی ئی شریکان کوی (له الله سره؟ بلکه الله بهتر دی!).

تفسیر : وروسته د قصصو له فراغه له : «آلله خیر اما یشرکون» ئی د توحید بیان فرمایلی دی دغه الفاظ د خطبی په دول (طریقه) تعلیم فرمائی چه ښائی پخوا له بیانه وی. «موضح القرآن» لیکی: د الله تعالیٰ تعریف کول او په انبیاؤ سلام لیږل او وروسته له هغه په بله خبره شروع کول ئی خلقو ته وروښودل . ځینی مفسرین وائی د الله تعالیٰ هغه کمالات او احسانات چه پاس د قصصو په منځکښی مذکور شول پر هغو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته حکم وشو چه د الله تعالیٰ حمد او ثناء ووائی او شکر پر ځای راوړی او پر هغو مقبولو بندگانو چه د ځینو د هغو ذکر پاس وکړ شو سلام ولیږی. له دی ځایه د توحید وعظ شروع کړی شوی دی یعنی د پاس قصصو د اوریدلو او په تکوینیهؤ آیاتونو باندی د فکر او غور کولو څخه وروسته تاسی پخپله دغه راوښیی. چه د دغه «وحده لاشریک له» الله تعالیٰ منل خیر، بهتر، غوره، نافع او معقول دی؟ یا د ده په الوهیت کښې د هغو خوارو عاجزانو او ناتوانو مخلوقاتو معبود درول؟ او له الله تعالیٰ سره ئی شریک گرځول؟ اوس دغه مسئله دومره سخته او مشکله نه ده چه د هغی په فیصله کولو کښې څه تدقیق او ځند (ایسارتیا) کولو ته څه حاجت او ضرورت پاتی وی خو بیا هم د زیات تذکیر او تنبیه په غرض وروسته له دی نه د الله تعالیٰ ځینی داسی شئون او صفات بیانیږی

چه د ده پر توحید او تقدس دلالت کوی او ځینی هغه خیر او نفعی شمیرلی کیږی چه د الله تعالیٰ د رحمت او د فضل آثار په هغو کښی له ورا ښکاری نو فرمائی چه:

أَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَأَنْۢبَتْنَا بِهٖ حَدَآئِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ ۚ مَّا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْۢبِتُوْا شَجَرَهَا ۗ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه او نازلې کړی ئی دی دپاره د تاسی له (طرفه د) آسمان اوبه پس زرغون کړل مونږ په دغو (اوبو) سره باغونه خاوندان د رونق (او ښائست)، نه دی کیدونکی له تاسی دا (کار) چه زرغونی کړئ تاسی ونی د هغو

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی بلکه له سره د ونو زرغونول ستاسی په اختیار کښی نه دی، دا لا څه چه له هغه ځینی میوی او ثمرات او نور شیان هم راوباسئ.

ءَ إِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَّعْدِلُوْنَ ﴿۶۰﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (نه نشته) بلکه دغه (مشرکان) یو داسی قوم دی چه څنګ کوی (له توحیده)

تفسیر: یعنی په دی باندی ګرده (توله) دنیا پوهیږی او پخپله هم دغه مشرکان ئی هم منی چه د ځمکی او آسمان پیدا کول ـ د باران (وریا) ورول ـ د ونو ـ نباتاتو زرغونول غیر له الله تعالیٰ څخه د بل چا کار نه دی ـ لکه چه د لوی قرآن کریم په بل ځای کښی د مشرکانو داسی اقرار او اعتراف هم مذکور دی بیا وروسته له دی نه چه تر دی ځای پوری ورسیدئ نو بیا ولی له سمی لاری څخه کاږه کیږئ ؟ کله چه ماسواء الله څخه بل داسی یو ذات نشته چه د دغو ګردو (تولو) مخلوقاتو انتظام او تدبیر وکړی شی ـ یا د کوم شی مستقل اختیار ولری ـ نو بیا د الله تعالیٰ په الوهیت او معبودیت کښی څرنګه بل څوک ورسره شریکیدی شی ؟ «عبادت» د انتهائی تذلل نوم دی نو دغسی عبادت هغه ذات ته لائق دی چه په انتهائی درجه کامل او بااختیاره وی ـ د کوم ناقص یا عاجز مخلوق له لوی خالق سره په معبودیت کښی برابرول ـ انتهائی ظلم ـ ضد او عناد دی.

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَّجَعَلَ خِلٰلَهَآ أَنْهٰرًا وَّجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه ګرځولې ئې ده ځمکه ځای د قرار (آرام) او ګرځولې ئې دی په منځ د دغې ځمکې کښې نهرونه (سیندونه رودونه ویالې د اوبو) او ګرځولې ئې دی دغې (ځمکې) ته محکم لوړ (اوچت) غرونه.

تفسیر: چه په کښې ایښی دی لکه میخونه او بارونه ترڅو ودریږي ونه خوزي یعنی د انسانانو او حیواناتو دیره ځای دی چه په آرامۍ سره پرې ژوندون کوي ـ او له دی حاصلاتو او پیداوارو څخه ګټه (فائده) او نفعه اخلی.

وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا

او ګرځولې ئې ده په منځ د دوو بحرونو (خواږه او تروه) کښې پرده (چه سره ګډ نشی).

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی ؟ د دی تحقیق پر دغه آیت لیکلی شوی دی ﴿ وَهُوَ الَّذِيْ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَّجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَّحِجْرًا مَّحْجُوْرًا ﴾ جزء ۱۹ د الفرقان په (۵) رکوع ۵۳ آیت کښی دی ولوست شی.

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٦١﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (نه! نشته) بلکه اکثر د دغو (مشرکانو) نه پوهیږی.

تفسیر: په توحید چه ایمان نه راوړی یعنی آیا بل کوم بااختیاره ذات شته ؟ چه دغسی کار وکړی شی ؟ او پر دغه بناء د معبود ګرځیدلو لائق شی ؟ کله چه نشته ـ نو معلوم شو چه دغه مشرکین محض د جهالت او ناپوهی لامله (له وجی) د شرک او مخلوق پرستۍ په ژوره کنده کښی لویدلی دی او لا پسی د جهل په سوړو کښی ننوځی.

أَمَّنْ يُّجِيْبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوْٓءَ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه قبلوی سوال د عاجز (بیکس بی‌بس) کله چه وبولی دغه (مضطر) هغه (الله اکبر) او لری کوی بدی سختی

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو د بیکسانو او ناقرارانو او بی وځلو دعاوی او ناری آوری ـ سختی او ربړ (تکلیف) تری لری کوی ـ لکه چه جزء ۷ د «الانعام» په «٤» رکوع ٤١ آیت کښی یی فرمایلی دی ﴿ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ ﴾ ګواکی الله تعالیٰ دعاء هم له عادیه ؤ اسبابو څخه یو سبب ګرځولی ده چه پری د مسبب ترتب د الله تعالیٰ په مشیت د شروطو پر استجماع او د موانعو پر ارتفاع کیږی. علامه طیبی رحمة الله علیه او نورو ویلی دی چه په دغه آیت کښی مشرکینو ته تنبیه ده چه د سختیو مصائبو او شدائدو په وقت کښی تاسی هم مضطرب کیږئ او هم دغه پاک الله ته دعا او ناری کوئ او نور معبودان ستاسی له یاده وځی ـ نو بیا د فطرت او ضمیر دغه شهادت مو ولی د امن او اطمینان په وقت کښی له تاسی هیریږی ؟

وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ

او ګرځوی (الله) تاسی لره خلیفګان په ځمکه کښی (په ځای د تیرو خلقو)

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی که معبودان د تاسی چه هیڅ نه شی کولی؟ یعنی یو قوم او نسل له ځمکه څخه پورته کوی او د دوی په ځای بل قوم او نسل ودانوی چه دوی پر ځمکه د مالکیت او سلطنت له حیثه تصرفات کوی.

أَءِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ ۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

آیا شته بل معبود له الله سره؟ (نه نشته) لږ شانته پند قبلوئ (او غور چلوئ تاسی).

تفسیر: یعنی که تاسی په پوره ډول (طریقه) سره فکر کولی نو د لری تللو لپاره هیڅ یو ضرورت نه ؤ پاتی. هم دغو خپلو حوائجو او ضروریاتو او د اقوامو هم دغه تبدیل او تغیر ته به مو کتل نو پخپله به پوهیدئ چه د هغه ذات د قدرت په لاس کښی چه د دغو امورو قبضه او اختیار دی یواځی هم هغه ذات د عبادت وړ (لائق) او مستحق دی.

أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۗ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چه لاره ښیی تاسی ته (په ستوریو سره) په تیارو د بر (بیدیا) او (په تیارو) د بحر (سیند) کښې او هغه (څوک بهتر دی) چه رالیږی بادونه زیری کوونکی په مخ کښې د رحمت (باران) خپل

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی ؟ که معبودان د تاسی چه هیڅ نشی کولی ؟ الله تعالیٰ د وچی او د سیند په تیارو کښې د ستوریو په وسیله ستاسی لار ښوونه کوی اعم له دی نه چه بلاواسطه وی که د قطب ښوونکی او نورو آلاتو په واسطه وی. او پخوا د رحمت له بارانه هواوی او بادونه چلوی او په هغو سره د باران د راتګ زیری ورکوی.

ءَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ ۚ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾

آیا شته بل معبود له الله سره ؟ (بلکه نشته) ډیر لوی ډیر پورته دی الله له هغو (شیانو) چه شریکوی ئی دغه (مشرکان له الله سره).

تفسیر: یعنی چیری هغه مطلق قادر او برحق حکیم او چیری هغه عاجز او ناقص مخلوق برابر دی چه هغوی د الوهیت شریکان ښوولی کیږی ؟

أَمَّنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ

آیا هغه څوک چه له ړومبی ئی پیدا کړی دی خلق (له نطفی په ارحامو کښې) بیا به ئی ژوندی کوی (بعد الموت په قیامت کښې).

تفسیر: ګرد (تول) خلق دغه قبلوی چه ابتدائی تخلیق د الله تعالیٰ کار دی. وروسته له مرګه بیا ژوندی پاځیدل هم پر هم دغه قیاس کړئ د «**بعث بعد الموت**» منکرین هم هم دغومره پوهیږی که بالفرض وروسته له مرګه بیا ژوندون وی نو هغه کار هم د هم هغه ذات دی چه اول ځلی ئی پیدا کړی دی.

وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۗ

او هغه څوک چه رزق روزي درکوي تاسي ته له (طرفه د) آسمانه (په باران) او له ځمکي (په محصولاتو ئي آيا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی ؟ که معبودان د تاسي چه هيڅ نشي کولی!؟)

تفسير: يعني هغه کوم ذات دی چه د سماوي او ارضي اسبابو په وسيله سم له خپله حکمته سره تاسي ته روزي در رسوي ؟

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ قُلْ هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۶۴﴾

آيا شته بل معبود له الله سره ؟ (بلکه نشته) ووايه (ای محمده ! دوی ته) راوړئ تاسي برهان (سند) خپل (په دی چه غير له الله هم داسي کولی شي) که چيري يئ تاسي صادق (رښتين په دی دعوی خپله کښي).

تفسير: يعني سره د دغو صافو ، ښکارو دلائلو له آوريدلو بيا تاسي د الله تعالیٰ وحدانيت او د کفر او شرک نقصان او قباحت نه تسليموئ نو هر هغه دليل چه تاسي ئي د خپلي دغي باطلي دعوی په ثبوت کښي لرئ هغه راوړاندی کړئ ! څو د هغي له مخي ستاسي دروغ او رښتيا ښکاره شي مگر له هغوی سره دليل او برهان چيری دی ؟ محض د ړندو په تقليد رهي (روان) دی. ﴿وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهٗ بِهٖ فَاِنَّمَا حِسَابُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ﴾ جزء ۱۸ (د المومنون (٦) رکوع) ۱۱۷ آيت .

قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ ؕ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) نه پوهيږي هغه څوک چه په آسمانونو کښي دي او په ځمکه کښي دي (له پرښتو او انسانانو په غيبو امورو باندی) مگر (عالم دی پر غيبو) الله

تفسير: دغه آيت د سابق مضمون تکميل او د لاحق مضمون تمهيد دی. د دی جزء له ابتداء څخه تر دی ځايه پوری د الله تعالیٰ د تام قدرت ـ عام رحمت ـ د کامل ربوبيت بيان ؤ ـ يعني هر کله چه الله تعالیٰ په دغو صفاتو او شئونو کښي متفرد دی نو ښائي چه په الوهيت او معبوديت کښي هم متفرد وي. په دغه آيت کښي په الوهيت له بله حيثيته استدلال کاوه شي يعني معبود به هم هغه ذات کيدی شي چه له تام قدرت سره محيط او کامل علم هم ولري ـ او دا هغه

صفت دی چه په څمکه او آسمان کښې هیڅ یو مخلوق ته نه دی حاصل او د هم هغه رب العزت سره مخصوص دی پس په دغه اعتبار سره هم د معبودیت استحقاق له هم هغه واحد ذات لپاره ثابت شو.

چتی (بیکاره) وائې چه وینا کوی له پتو

بی له خدایه نه پوهیږی څوک په پتو

پاک نبی ته به جبریل تل کړه وینا

لوی څیښتن (خاوند) به جبرئیل ته کړه وینا

تنبیه: پر تولو غیبو امورو ماسواء الله څخه بل هیچا ته کامل علم نه دی حاصل ـ او نه کوم غیبی علم یو سړی ته بالذات بی د الله تعالیٰ له عطاء څخه ور په برخه کیدی شی او نه الله تعالیٰ مفاتیح الغیب (د غیب کنجیګانی) چه ذکر ئی د «الانعام» په سورت کښې تیر شو د بل کوم مخلوق په لاس کښې ورکړی دی. هو! ځینی خپل بندګان پخپل اختیار پر ځینو غیبیه ؤ امورو مطلع کوی چه د هغه لامله (له وجی) مونږ ویلی شو چه الله تعالیٰ هغه سړی پر غیب مطلع فرمایلی دی. یا غیبی خبر ئی ورته ورکړی دی. لیکن پر هم دغومره یوه خبره قرآن او سنت په هیڅ یو ځای کښې پر داسی یو سړی د **«عالم الغیب»** یا فلان **«یعلم الغیب»** اطلاق نه دی کړی. بلکه په احادیثو کښې تری انکار هم شوی دی ځکه چه دغه الفاظ ظاهراً له دی نه مخالف دی چه «د علم الغیب اختصاص د باری تعالیٰ له ذات سره دی» نو ځکه محققین علماء اجازه نه ورکوی چه د دغسی الفاظو اطلاق پر کوم بنده وکړی شی ـ اګر که لغت صحیح هم وی ـ لکه چه که څوک داسی ووائی **«ان الله لایعلم الغیب** ـ له الله سره د غیبه ؤ امورو علم نشته» اګر که د ده مراد داسی وی چه د الله تعالیٰ په نسبت هیڅ شی له سره ورته غیب نه دی سخته ناروا او بی ادبی ده هم داسی که څوک له حق څخه «موت» او له «فتنی» څخه اولاد ـ او له «رحمت» څخه «باران» مراد واخلی ـ او داسی الفاظ ووائی **«انی اکره الحق ـ احب الفتنة ـ وافرمن الرحمة** ـ زه حق بد ګنم ـ او فتنه می خوښه ده او له رحمته څخه تښتم» نو دغسی ویل هم سخت قبیح او مکروه دی ـ حال دا چه د نیت او مراد په اعتبار قبیح نه دی ـ هم داسی «فلان یعلم الغیب» او د هغه په شان نور الفاظ هم وګڼئ ! واضح دی وی چه د «عالم الغیب» څخه ځمونږ مراد محض ظنون او تخمینات نه دی ـ او نه هغه علم مقصود دی چه له قرائنو او اماراتو څخه حاصلاوه شی ـ بلکه هغه مراد دی چه د هغه لپاره هیڅ یو دلیل او قرینه نه وی موجوده په سورت الانعام او سورت الاعراف کښې د دی موضوع په متعلق لږ څه لیکلی شوی دی ـ هلته دی مراجعت وکړی شی.

وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾

او نه پوهيږي دغه (كفار) چه كله به بيا ژوندي راپاڅول شي دوی.

تفسير: يعني پر قيامت يقين نه لري او وائي چه قيامت كله راځي ؟ چه د هغه په اثر مړي بيا ژوندي كيږي ـ پر دغه هيڅوک نه دی خبر ږومبۍ د مبدأ ذكر كيده له دی ځايه وروسته د معاد ذكر شروع كيږي.

بَلِ ادّٰرَكَ عِلۡمُهُمۡ فِی الۡاٰخِرَةِ ۚ بَلۡ هُمۡ فِیۡ شَكٍّ مِّنۡهَا ۚ بَلۡ هُمۡ مِّنۡهَا عَمُوۡنَ ﴿٦٦﴾

بلكه ستړي ستومان او له كاره لويدلی دی علم د دوی په (كار د) آخرت كښي بلكه دغه (كفار) په شک كښي دي له دغه (قيامت) بلكه دغه (كفار) له دغه (قيامته) ړانده دي (د زړه په سترګو چه پري باور نه كوي).

تفسير: يعني ډير عقل او فكر ئې وچلوه او له ډير فكر وهلو څخه بيخي ستړي او ستومان شول خو سره له هغه هم د آخرت په حقيقت او كيفيت ونه پوهيدل. كله د هغه په نسبت په حيرت شول كله په شک كښي تري ولويدل ـ او كله تري منكران شول. (موضح) ځينو مفسرينو داسي تقرير كړی دی چه د آخرت تر ادراكه پوري د دوی علم ونه رسيد او نه د عدم العلم له وجې څخه دوی خالي الذهن پاتي شول ـ بلكه د هغه په متعلق په شک او تردد كښي ولويدل او نه يوائځي په شک او تردد اخته شول بلكه له هغو دلائلو او شواهدو څخه ئې خپلي سترګي پټي كړی چه په هغو كښي له غور او تأمل كولو څخه د دوی شكوک او تردد رفع كيدی شو.

وَقَالَ الَّذِیۡنَ كَفَرُوۡۤا ءَاِذَا كُنَّا تُرٰبًا وَّاٰبَآؤُنَاۤ اَئِنَّا لَمُخۡرَجُوۡنَ ﴿٦٧﴾ لَقَدۡ وُعِدۡنَا هٰذَا نَحۡنُ وَاٰبَآؤُنَا مِنۡ قَبۡلُ ۙ اِنۡ هٰذَاۤ اِلَّاۤ اَسَاطِیۡرُ الۡاَوَّلِیۡنَ ﴿٦٨﴾

او وائي هغه كسان چه كافران شوي دي (او د زړه سترګي ئې ړندي دي) آيا كله چه شو موږ خاوري او پلرونه ځموږ (هم خاوري شي) آيا خامخا به

مونږ هرومرو (خامخا) رایستلی شو (ژوندی له ځمکی جزاء ته) خامخا په
تحقیق وعده کړی شوی ده له مونږ سره د دی (بعث بعد الموة هم) له مونږ
سره او هم له پلرونو ځمونږ سره له دی (وعدی د محمد نه) پخوا (د نورو
انبیاؤ له خوا) نه دی دغه خبری (بل شی) مگر لیکلی قصی (باطلی دروغ
افسانی) دی د پرومبنیو (خلقو).

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه ځمونږ له پلرونو سره هم داسی وعدی شوی وی دغه ده چه عیناً نن له مونږ سره هم هغسی خبری او اتری دغه رسول کوی. لیکن سره د دومره قرنو او پیړیو د تیریدلو مونږ ته تر نن ورځی پوری دغه خبره نشوه څرگنده او نه مو واوریده چه وروسته له دی نه چه مړی په خاورو کښی سره گدوډ او مخلوط شی هغه به بیا ژوندی کیږی ـ لکه د پخوا په شان روغ رمټ انسان تری جوړ او عیان کیږی او بیا د خپلو اعمالو سزا مومی ؟

قُلۡ سِيۡرُوۡا فِى الۡاَرۡضِ فَانۡظُرُوۡا كَيۡفَ كَانَ عَاقِبَةُ الۡمُجۡرِمِيۡنَ ﴿۶۹﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه وگرځئ تاسی په ځمکه (د مکذبینو) کښی
پس وگورئ چه څرنگه شو عاقبت (آخره خاتمه) د گنهگارانو (کافرانو ؟ او
تری عبرت واخلئ!)

تفسیر: یعنی ډیرو مجرمانو ته په هم دغه دنیا کښی عبرتناکه سزا ورکری شوی ده او د انبیاؤ مواعید پر دوی منطبق گرځیدلی دی پر هم دغه دی د بعث بعد الموت قیاس هم ښائی چه وکړ شی چه بالیقین بعث ـ حساب کتاب ـ ثواب ـ عقاب او اخروی عذاب شته چه ټول رښتیا دی او الله تعالیٰ له هغه څخه خبر راکړی دی او هغه ضرور راتلونکی دی او دغه لویه کارخانه هم داسی خوشی چتی (بیکاره) بی پایه او بی نتیجی نه پاتی کیږی او دغه هم امکان نه لری چه پر دغو ټولو علویه ؤ او سفلیه ؤ موجوداتو داسی کوم عمومی حاکم نه وی چه حق په حقدار ورسوی او خپل دغه گرد (ټول) رعایا هم داسی چتی (بیکاره) او مهمل پریږدی کله چه ټولو مجرمانو ته دلته پوره سزا نه ورکوله کیږی نو یقینی ده چه هرومرو (خامخا) بل کوم ژوندون او جهان شته چه هلته به هر څوک د خپلو اعمالو نتیجه او سزا او جزاء وومی. که تاسی پر هم دغه خپل تکذیب دوام (تینگوالی) وکړئ نو هم هغسی چه د نورو مکذبینو آخره خاتمه او انجام شوی دی ستاسی به هم کیږی.

وَلَا تَحۡزَنۡ عَلَيۡهِمۡ وَلَا تَكُنۡ فِىۡ ضَيۡقٍ مِّمَّا يَمۡكُرُوۡنَ ﴿۷۰﴾

او مه خفه کیږه (ای محمده!) پر دوی (چه ستا تکذیب کوی او له ایمانه مخ اړوی) او مه اوسه په تنګی (د زړه) کښې له هغه چه دوی مکر کوی (له تا سره ځکه چه زه ستا حافظ او ناصر یم).

تفسیر: یعنی ای محمده دغه مکذبان د دوی په ښو او بدو په ښه شان سره وپوهوه! او د آخری خاتمی تنبیه ورته ورکړه! وروسته له دغو پوهولو له دوی نه جلا (جدا) شه! که دغه خلق حق ونه منی نو تاسی ډیر غمجن، متأسف او مه خفه کیږئ! او نه د دوی د مکر او فریب او د حق په خلاف له تدبیر کولو څخه زړه تنګه او ملول کیږئ! تاسی خو خپل فرض په پوره ډول (طریقه) سره اداء فرمایلی دی. الله تعالیٰ پخپله داسی ضدی او عنادی کسانو ته سزا ورکوی او هم هغسی چه پخوانی مجرمان ئی په سزا رسولی دی دوی هم رسوی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾

او وائی دا (کفار) کله به وی دغه وعده (د نزول د عذاب) که یئ تاسی صادقان (رښتینی په دغی دعوی خپلی کښې).

تفسیر: یعنی بالاخر هغه قیامت کله راځی؟ او له هغو عذابونو څخه مو چه ویروی هغه به کله نازلیږی.

قُلْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ رَدِفَ لَكُم بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه نژدی ده چه شی پیوست په تاسی پسی ځینی هغه (عذاب) چه غواړئ ئی تاسی په جلتی.

تفسیر: یعنی ډیر شورماشور او غوغا مه نښلوئ! هغه وعده هرومرو (خامخا) ایفاء کیدونکی ده او هیڅ لری نه ده چه د هغی وعدی کومه برخه تاسی ته ډیره نژدی شوی او در پوری نښتی هم وی لکه چه ډیری ورځی نه وی تیری چه پر دوی باندی سخت قحط نازل شو او هم د «بدر» په غزوه کښې د دغه عذاب یوه برخه وررسیده پاتی شو قیامت کبریٰ د هغه هم ځینی آثار او علائم در ښکاره شوی دی. (په ردف لکم «ل» زائد دی).

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

او بیشکه رب ستا خامخا خیښتن (خاوند) د فضل (احسان انعام) دی پر خلقو (چه دوی ژر په ګناهونو نه نیسی ولیکن اکثر د دوی شکر نه کوی (په دی نعمت چه د عذاب تأخیر دی).

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ پخپل فضل او کرم سره د عذاب په لیږلو کښی تأخیر کوی نو لازم ؤ چه دوی دغه تأخیر غنیمت ګڼلی او د دغی مهربانی په مقابل کښی ئی شکر ایستی او د صالح عمل لاره به ئی خپلو ځانونو ته غوره کړی وی لیکن پر خلاف د دی دوی ناشکری کوی او په خپله خوله عذاب غواړی.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾
وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٧٥﴾

او بیشکه رب ستا ته خامخا معلوم دی هغه څه چه پټوی ئی سینی (زړونه) د دغو (کفارو) او هغه څه چه ښکاروی ئی دوی. او نشته هیڅ شی پټ پناه (له حوادثو) په آسمان کښی او په ځمکه کښی مګر (لیکلی) دی په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کښی.

تفسیر: یعنی ستاسی ظاهری او باطنی اعمال ، د زړونو پټی خبری ، نیات ، ارادی، د ځمکی او د آسمانونو ډیر زیات پټ اسرار ګرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښی او د لوح محفوظ په دفتر کښی درج دی. هره خبره له هغه سره موافقه واقع کیږی د ژر غوښتلو او تلوار کولو یا ځنډ (ایسارتیا) او ډیل کولو څخه هیڅ یو حاصل او ګټه (فائده) په لاس نه درځی ـ هر هغه څیز چه د الله تعالیٰ په علم کښی طی شوی وی ژر یا په ځنډ (ایسارتیا) پر خپل وقت هرومرو (خامخا) کیدونکی دی او هر یوه ته سم د ده له عمل ، نیت ، عزم او ارادی سره موافقه ثمره او نتیجه خامخا وررسیدونکی ده.

إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾ وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

بیشکه چه دغه قرآن قصه کوی (بیانوی) پر بنی اسرآئیلو (اولادی د

یعقوب) باندی اکثر له هغو ځیزونو چه دوی په هغو (ځیزونو) کښی سره اختلاف کوی. او بیشکه دغه (قرآن) خامخا هدایت دی او رحمت دی لپاره د مؤمنانو (چه هم دوی پری نفع اخلی).

تفسیر: یعنی اوس د عملی فیصلی وقت نه دی راغلی ـ بیشکه قرآن د قولی او عملی فیصلی دپاره راغلی دی ـ په دغه وقت کښی په سماویه ؤ علومو او مذهبی شیانو کښی له ګردو (تولو) ځخه لوی علماء بنی اسرآئیل ګنل کیدل مګر د عقائدو، احکامو، قصصو ، روایاتو او نورو په متعلق د هغوی د شدیدو اختلافاتو قاطعه فیصله او ښه تصفیه هم دغه پاک قرآن اورولی ده. فی‌الحقیقت قرآن هغه لوی کتاب دی چه ګردی (تولی) دنیا ته ئی د الله تعالیٰ آخری پیغام رسولی دی ـ او د ایمان راوړونکیو خلقو لاربنوونه ئی کړی ده خو ګرد (تول) خلق د هغی لوئی ورځی دپاره تیاری او آمادګی وکړی چه په هغی کښی به د هری معاملی عملی فیصله کیږی.

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُم بِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾

او بیشکه رب ستا فیصله به وکړی په منځ د دوی کښی (په قیامت کښی) په حکم (عدل) خپل سره او هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه علم والا (پر تولو احوالو او اشیاؤ)

تفسیر: یعنی قرآن خو د پوهولو او ښوولو دپاره نازل شوی دی باقی د ګردو (تولو) معاملاتو حکیمانه او عادلانه فیصله سم له حکمته سره پخپله قدرت لرونکی قادر او توانا الله تعالیٰ کوی.

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۖ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾

پس توکل (اعتماد) وکړه خاص پر الله (او د معاندانو له عداوته مه ویریږه ای رسوله ځما!) بیشکه چه ته پر حق ښکاره ئی (چه اسلام دی).

تفسیر: یعنی تاسی د هیچا د اختلاف او تکذیب ځخه مه متأثر کیږئ! یوائې پر پاک الله اعتماد او توکل ولرئ! او پخپله وظیفه کښی چه دعوت او تبلیغ دی مشغول او لګیا اوسئ! پر هغه سمه صافه لاره چه تاسی درومئ په هغی کښی هیڅ قسم خرخشه او اندیښنه نشته کله چه انسان پر سمه لاره رهی (روان) وی ـ او پر واحد الله اعتماد ولری ـ نو د بل هیڅ شی ویره او اندیښنه ورسره نه وی.

إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا
وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَا أَنتَ بِهَادِي الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ ۖ
إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

بیشکه ته نشي اورولی (خبره) مړیو ته او (هم داسی) نشي اورولی کنو ته غږ د نارو (د وعظ) کله چه وګرځی دوی په دی حال کښی چه شا کوونکی وی. او نه ئی ته لاره ښوونکی ړندو ته (چه ئی راوګرځوی) له ګمراهی د دوی څخه نه اوروی ته (په سماع د فائدی رسولو سره) مګر هغه چاته چه ایمان راوړی په آیتونو (د قدرت) څمونږ پس هم دوی مسلمانان دی (غاړه ایښودونکی الله ته).

تفسیر: یعنی هم هغسی چه یوه مړی ته خطاب یا کوم کانه ته ناری وهل په تیره بیا چه تاته ئی شا هم وی او په منډو در څخه څغلی ـ او د ناری وهونکی په طرف قطعاً ملتفت نه وی سودمن نه دی هم دغه د هغو مکذبینو حال دی چه د دوی زړونه مړه شوی دی او په زړه کانه هم دی او د اوریدلو اراده هم بیخی نه لری نو د دوی په حق کښی هیڅ نصیحت نافع او کار کوونکی نه دی که یو خاص ړوند د غتو او رڼو سترګو خاوند نشی نو تاسی به هغه ته څرنګه لار یا بل شی وروښوولی شی ؟ دغه خلق د زړه ړانده هم دی او نه غواړی چه د ړوند والی څخه هم ووځی نو بیا ستاسی په ښوونه سره که دوی وغواړی چه وګوری ـ نو څرنګه به وکتلی شی ؟ یعنی پند او نصیحت د هغو خلقو په حق کښی نافع دی چه ئی ومنی او پری متأثر شی. او د اثر قبلول هم دغه دی چه د الله تعالیٰ پر کلام یقین او باور وکړی او وئی منی.

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ
تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾

او کله چه واقع ثابت شی خبر د عذاب پر دغو (بنی آدمانو او نژدی شی قیامت پر دوی) نو راوبه باسو مونږ دوی ته یوه دابه (ژوندی خوځیدونکی تلونکی) له ځمکی چه خبری کوی دغه (دابه) له دوی سره چه بیشکه دا خلق ؤ چه په دلائلو (د قدرت الوهیت) څمونږ به ئی یقین نه کاوه.

تفسير: موضح القرآن ليکی «پخوا له قيامته به په مکه معظمه کښې د صفا غر وچوی او له هغه څخه به يو ژوندی خوځيدونکی ووځی چه له خلقو سره به خبری کوی چه اوس قيامت نژدی دی. او صادق مؤمن به له کاذب منکر څخه په نښه کولو سره بيلوی» له ځينو رواياتو څخنی معلوميږی چه دغه به بالکل په آخره زمانه کښې په هغه ورځ واقع کيږی چه لمر له مغربه وخيژی نو قيامت د هم دغی ورځی نوم دی چه د تولی دنيا گرد (تول) موجوده نظام به په کښې گډود او خرابيږی نو د داسی خوارقو په وقوع کښې هيڅ تعجب نه دی پکار چه د قيامت د قريبه ؤ علاماتو او د دی مقدمی په شان ظاهرولی شی. ښائی د «دابة الارض» په ذريعه د دی خبری ښودنه مقصود وی هغه خبره چه تاسی د يو رسول په ژبه نه منله نن مجبور يئ چه د يوه حيوان په ژبه ئی ومنئ ! مگر د دغه وقت منل تاسی ته مفيد او نافع نه دی او له دغه څخه يوائځی د مکذبينو تجهيل او تحميق مطلوب دی چه د منلو وقت تير شو.

تنبيه: د «دابة الارض» په نسبت ډير رطب او يابس اقوال او روايات په تفاسيرو کښې درج شوی دی ـ مگر د معتبرو رواياتو له مخی هم دغومره خبره ثابته شوی ده چه موضح القرآن ليکلی ده والله اعلم.

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِّمَّن يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾

او (ياده کړه) هغه ورځ چه ژوندی به راپورته کړو له (قبورو د) هر امت (فرقی) څخه يو فوج (چه اشراف او رؤسا دی) له هغو (منکرانو) چه تکذيب کوی په آياتونو ځمونږ پس د دوی جماعتونه به سره يو ځای کيږی بيا روانيږی.

تفسير: د هر گناه کوونکی تولنه او لښکر به سره بيل وی.

تنبيه: عموماً مفسرينو د «فهم يوزعون» معنی په ستنولو (واپس کولو) سره کړی ده ـ يعنی د هر امت مکذبان به د محشر په طرف بيول کيږی او دوی به دغومره ډير او زيات وی چه وړاندی تلونکی خلق به د وروستنيو مخه بندوی او له مخکښې تللو څخه به ئی ستنوی (واپس کوی) ـ لکه چه په لوی بيروباړ او ازدحام کښې د انتظام د ټينگ ساتلو لپاره هم داسی وضعيت غوره او اختيارولی شی.

حَتّٰٓى اِذَا جَآءُوْ قَالَ اَكَذَّبْتُمْ بِاٰيٰتِيْ وَلَمْ تُحِيْطُوْا بِهَا عِلْمًا اَمَّاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٨٤﴾

تر هغه پورې چه راشي دوی (تول محشر ته) نو وبه فرمائی (ورته الله) آیا تکذیب کړی ؤ تاسی د آیاتونو ځما حال دا چه احاطه نه وه کړې تاسی په هغو (آیاتونو) له جهته د علمه آیا څه شي دی هغه چه وئ تاسی چه کاوه به مو (هغه له مامور به څخه ؟ ووایئ!)

تفسیر: یعني زیار (محنت) ئې ونه کړو ـ او کوشش ئې ونه کړ چه په پوره ډول (طریقه) به پرې پوهیدل او تمامو اطرافو او جوانبو ته به ئې کتل ابتداء ئې د هغه په تکذیب خوله وسپړده «یا ووایئ! که داسی نه دی نو نور مو څه کول؟ یعني ماسواء له دی نه ستاسی بل څه کار ؤ ؟ امکان لرې چه مطلب ئې داسی وی چه بې له غوره او فکر کولو څخه تاسی هم داسی د هغه تکذیب کړی ؤ ؟ یا ووائی ؟! چه ماسواء له دی نه تاسی نوری څه گناه هم د خپلو ځانونو لپاره تولی کړی وی.

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوْا فَهُمْ لَا يَنْطِقُوْنَ ﴿٨٥﴾

او واقع ثابته به شي خبره (د عذاب) پر دغو (منکرانو) باندی په سبب د هغه چه ظلم ئې کړی ؤ پس دوی به هیڅ خبری نشي کولی (په عذر خواهی له جهته د عذاب لامتناهی)

تفسیر: یعني د دوی د شرارتونو یقیني ثبوت وشو ـ او د الله تعالیٰ حجت پر دوی تمام شو، اوس وروسته له دی نه به دوی څه ویلی شي ؟ باقي په ځینو نورو آیاتونو کښې چه د دوی عذر او پلمی (تدبیرونه) مذکور دی ښائی هغه به پخوا له دی نه شوی وی. په هر حال دغه نفی او اثبات دی د مواطنو او د مواقفو پر اختلاف حمل کړی شي.

اَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا الَّيْلَ لِيَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٨٦﴾

آیا نه وینی دا (منکران د حشر) چه بیشکه مونږ گرځولی مو ده شپه (توره تیاره) لپاره د دی چه آرام وکړی دوی پکښی او (گرځولی مو ده) ورځ لیدونکی (تکه سپینه روښانه چه کسب و کار په کښی وکړی) بیشکه په دغه (تعاقب د لیل او نهار) کښی خامخا دلائل (د قدرت او عبرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعنی څرنگه ښکاره دلائل او واضحی نښی الله تعالیٰ په دنیا کښی دوی ته وروښودی خو دوی لږ څه هم پر هغو فکر او غور ونه کړ ـ که یواځی د شپی او د ورځی پر دغه دائمی تبدیل او تحویل او نورو اختلافاتو دوی خپل افکار چلولی او پری غور او خوض ئی کولی نو د الله تعالیٰ پر توحید ـ د انبیاؤ پر ضرورت او اهمیت او پر بعث بعد الموت پر گردو (تولو) شیانو به دوی پوهیدل چه بالاخر هغه کوم یو ذات دی چه په داسی مضبوط او محکم انتظام سره برابر وروسته له ورځی څخه شپه او د شپی څخه ورځ راښکاره‌کوی او څمونږ د ظاهری بصارت لپاره وروسته د شپی له تیارو د ورځی رڼا (رڼرا) خوروی. نو آیا دغسی یو مطلق قادر څمونږ د باطنی بصیرت دپاره د اوهامو او اهواؤ په تیارو کښی د معرفت او هدایت رڼا (رڼرا) نه ده رالیږلی ؟ بیا نو شپه څه شی ده د ویدیلو وقت دی! چه مونږ هغی ته د موت یوه نمونه ویلی شو چه وروسته له هغه ورځ راځی او بیا سترگی په کښی غړیږی ـ او یو طرف بل طرف ته په کښی گرځو. هم داسی الله تعالیٰ پر مونږ موت هم طاری کوی او وروسته له مرگه مو بیا هم داسی ژوندی راپاڅوی نو په هغه کښی څه اشکال او استحاله شته ؟ الغرض د یقین کوونکیو لپاره په هم دغی یوی نښی کښی د گردو (تولو) ضروریه ؤ شیانو د حل لپاره اسباب موجود دی.

وَيَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَن
شَاءَ اللَّهُ ۚ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ
السَّحَابِ ۚ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ۚ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾
مَن جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا وَهُم مِّن فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ ﴿٨٩﴾ وَمَن جَاءَ
بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه پوکی وکړ شی په صور (شپیلی) کښی نو
ویریږی (له ډیره هیبته) هر هغه څوک چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه
څوک چه په ځمکه کښی دی مګر هغه څوک چه اراده وفرمائی الله (د نه
ویریدلو د هغه) او ټول به راشی د دغه (الله په حضور په قیامت کښی)
عاجزان او وینی به ته غرونه (په قیامت کښی) ګمان به کوی ته پر هغو چه
کلک ولاړ دی (له جهته د لویوالی) حال دا چه دوی به ځی تیریږی پشان د
وریځی کاریګری د الله (یا وکړ الله دا کار په کولو سره) هغه (الله) چه
محکم (درست) کړی ئی دی هر خیز (چه پیدا کړی ئی دی) بیشکه چه دغه
(الله) ښه خبردار دی په هغو کارو چه کوئ یې تاسی هر هغه څوک چه راشی
په حسنه (نیکی) سره (چه کلمه د توحید ده) پس شته ده ته (جزاء) بهتر
غوره له هغه او دوی به له سختنی ویری د دغی ورځی په امان وی. او هر هغه
څوک چه راشی په سیئه (بدی شرک سره) پس نسکور به وغورځول شی مخونه
د دوی په اور (د دوزخ کښی او وبه ویل شی دوی ته له جانبه د الله) آیا
جزاء درکوله کیږی (بلکه نه درکوله کیږی) مګر (جزاء د شرک او نور
معاصی) هغه چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: د صور (شپیلئ) پو کوونکی پرښته حضرت اسرافیل علیه السلام دی چه د الله تعالیٰ د حکم په انتظار کښی د صور د پوکولو لپاره تیار ولاړ دی.

په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه ﴿إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ﴾ حضرات جبرئیل ـ میکائیل ـ عزرائیل علیهم السلام دی. ځینی د دی مصداق شهداء بولی والله اعلم.

(موضح القرآن) لیکی یو ځلی صور پوکلی کیږی چه د هغه په اثر به ګرد (ټول) مخلوق سره مری. دوهم صور چه وپوکلی شی د هغه په اثر ټول مری بیا له سره ژوندی کیږی ـ دریم صور چه وپوکلی شی دوی ګرد (ټول) ویریږی. په څلورم کښی ګرد (ټول) بیهوشه کیږی. په پنځم کښی بیا په هوش کیږی. د صور پوکل به څو څو ځلی صورت نیسی. اکثر علماء یواځی هم دغه دوی نفخی منی ـ یعنی ګرد (ټول) سره فقط دوه ځلی صور پوکلی کیږی او دغه ګرد (ټول) احوال او اهوال د هم دغو دوو شپیلو لاندی درجوی والله اعلم.

﴿وَتَرَى الْجِبَالَ﴾ الآیة ـ او وینی به ته غرونه په قیامت کښی ګمان به کوی ته پر هغو چه کلک ولاړ دی له جهته د لویوالی حال دا چه دوی به تیریږی پشان د وریځی یعنی دغه لوی لوی غرونه چه تاسی ئی اوس وینئ او د دی خیال کوئ چه دغه به تل پر ځمکه کلک ولاړ وی او له سره به له خپله ځایه نه ښوریږی ـ دغه ګرده (ټوله) به د قیامت په ورځ کښی د تکول شویو رنګینو وړو پشان به فضاء او هواء کښی الوځی او ګرځی او د وریځو په شان به ژر ژر درومی لکه چه د

جزء ٢٧ «الواقعة» په اوله ركوع ٥ - ٦ آيت كښې داسې يو آيت لولو ﴿ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ۞ فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنْبَثًّا ﴾ او په «القارعة» كښې لولو ﴿ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ ﴾ او د جزء ١٦ «طٰهٰ» په (٦) ركوع ١٠٥ آيت كښې وايو ﴿ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴾

تنبيه: د دغه آيت هيڅ تعلق د ځمكې د حركت او سكون سره نشته لكه چه ځينې متنورين له هغه ځنې پوهيدلي دي.

﴿ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ كاريګرى د الله يا وكړ الله دا كار په كولو سره هغه الله چه محكم درست كړى ئې دى هر څيز چه پيدا كړى ئې دى).

يعنې هغه ذات چه هر شى ئې په نهايت حكمت سره درست كړ، هغه الله تعالىٰ چه نن ئې دغه غرونه داسې درانه او مضبوط جوړ او درولي دي هم هغه الله تعالىٰ به يوه ورځ دوى بخركې او دړې وړې كوى ـ او ترې دوړې به جوړوى ـ او په هواء به يې الوځوى. دغه د غرونو الوځول به د خرابۍ او تباهۍ په غرض نه وى بلكه د عالم په نظام كښې به سره لاندې باندې او لازمه تعديلات كوى ـ او په همغه درجه ئې رسوى چه د هغه لپاره ئې پيدا كړى دى نو دغه ګرد (تول) به د هغه حقيقي صانع صنعت او كاريګرى وى چه د هغه هيڅ يو تصرف له حكمت څخه تش نه دى.

﴿ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴾ بيشكه چه دغه الله ښه خبردار دى په هغو كارونو چه كوئ ئې تاسې) يعنې وروسته له دغو ماتولو او څيرولو او عظيمه ؤ انقلاباتو څخه بيا د بندګانو حساب او كتاب شروع كيږى كله چه الله تعالىٰ د بندګانو تر ذرې ذرې پورې اعمالو څخه هم خبير او عليم دى نو هر يوه ته به سم د ده له عمله سره جزاء وركوله كيږى ـ نه به پر چا ظلم كيږى ـ او نه به د چا حق تلف شى. وروسته له دى نه د هم دى خبرې لړ تفصيل بيانيږى چه هر هغه څوك چه راشى په حسنه نيكۍ سره چه كلمه د توحيد ده پس شته ده ته جزاء خير بهتر غوره له هغه يعنې د يوې نيكۍ بدل اقلا د لسو نيكيو په حساب وركول كيږى چه دغه مكافات له سره ختم كيدونكې نه دى. او دوى به له سختې ويرې د دغې ورځې په امان وى يعنې له ډيرې ويرې كما قال الله تعالىٰ فى ركوع (٧) ١٠٣ آيت من سورة «الانبياء» جزء ١٧ ﴿ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ ﴾ او كه ويره په لږ اندازه وى نو له دغه آيت سره هيڅ منافي نه ده.

﴿ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ ﴾ الآية ـ پس نسكور به وغورځولى شى مخونه د دوى په اور د دوزخ كښې او وبه ويل شى دوى ته له جانبه د الله آيا جزاء دركوله كيږى بلكه نه دركوله كيږى مګر هغه چه وئ تاسې په دنيا كښې چه كول به مو چه كفر او نور معاصى دى) يعنې د الله تعالىٰ له طرفه هيڅ زيادت او تيرى پرى نه كيږى څه ئې چه كړلي وى هم هغه به ريبى او له خپلو كړو څخه به سرى څه شكايت كوى.

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ

بیشکه هم دا خبره ده چه امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسی چه عبادت کوم د رب د دی بلدی (ښار) هغه (الله) چه حرمت (عزت) ورکړی دی دی (ښار د مکی ته په امن سره) او خاص هم دغه الله لره دی ملکاً ، خلقاً و عبیداً) هر شی

تفسیر: له بلده او ښار څخه مراد مکه معظمه ده چه الله تعالیٰ هغی ته خاص تعظیم ـ تحریم او تکریم ورپه برخه کړی دی نو د دغه تخصیص او تشریف په سبب د رب اضافت د هغی په طرف وکړ شو که نه الله تعالیٰ خو د ګردو (ټولو) شیانو رب او مالک دی.

وَاُمِرۡتُ اَنۡ اَکُوۡنَ مِنَ الۡمُسۡلِمِيۡنَ ﴿۹۱﴾

او امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسی چه شم زه له مسلمانانو (غاړه ایښودونکیو الله ته)

تفسیر: یعنی په هغو خلقو کښی محسوب شم چه د پاک الله کامل حکم منونکی او فرمان وړونی دی او بیخی ئی خپل ځانونه ورسپارلی دی.

وَاَنۡ اَتۡلُوَا الۡقُرۡاٰنَ ۚ فَمَنِ اهۡتَدٰی فَاِنَّمَا يَهۡتَدِیۡ لِنَفۡسِهٖ ۚ وَمَنۡ ضَلَّ فَقُلۡ اِنَّمَاۤ اَنَا مِنَ الۡمُنۡذِرِيۡنَ ﴿۹۲﴾

او (بل مامور یم) په دی چه ولولم قرآن (پر تاسو وائی وروم خلقو ته) پس هر چا چه سمه صافه لاره وموندله پس بیشکه هم دا خبره ده چه سمه صافه لاره ئی وموندله دپاره د ځان (او فائدی خپلی) او هر څوک چه ګمراه شو پس ووایه (ای محمده! ده ته) بیشکه هم دا خبره ده چه زه له ویروونکیو څخه یم.

تفسیر: یعنی زه بالذات هم د الله تعالیٰ بندګی او فرمان برداری کوم او نورو ته هم د الله تعالیٰ دغه عظیم‌الشان قرآن آوروم او د هدایت سمه صافه لاره خلقو ته ورښیم پس هر څوک چه لاره ئی

ومونډله له جهته د متابعت ځما توحید د الله او نفی د شرکاؤ ته پس بیشکه هم دا خبره ده چه لاره ئی ومونډله دپاره د ځان خپل ځکه چه نفع ئی هم ده ته راجع ده او هر څوک چه ګمراه شو له جهته د مخالفت ځما پس ووایه ورته چه بیشکه هم دا خبره ده چه زه له ویروونکیو یم او پر ما غیر له پیغام رسولو بل هیڅ نشته او وبال د ضلال د بل چا پر ما نه لویږی یعنی ما خپل پند او نصیحت کړی دی او له دغه تبلیغه می ځان فارغ الذمه ګرځولی دی که تاسو نه پوهیږئ یا ځان پری نه پوهوئ نو په دغه کښی ستاسو نقصان دی. او دغه احکام پخوا له امر د قتال ؤ

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

او ووایه (ای محمده!) چه ګردی (تولی) ثناوی ستاینی (صفتونه) (خاص) الله ته دی (په دغه نعمت د علم او نبوت) ژر به وښیی (الله) تاسی ته دلائل (د قدرت خپل) پس وبه پیژنئ تاسی هغه (دلائل) او نه دی رب (پالونکی) د تا غافل (بیخبره) له هغو عملونو نه چه کوئ ئی تاسی (ای مشرکانو نو جزاء به ورکړی هر چا ته د ده له عمله سره سمه)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته په زړهاؤ ځلی د حمد او شکر ځای دی چه زه ئی هادی او مهتدی ګرځولی یم فی‌الحقیقت د تعریف لائق هم هغه لوی او مقدس ذات دی. هر چا ته هر هغه ښیګڼی (فائدی) یا کمال چه ور په برخه شوی دی د ده له لطف او مرحمت څخه دی ژر به وښیی الله تاسی ته دلائل د قدرت خپل پس وبه پیژنئ تاسی هغه دلائل یعنی وروسته له دی نه الله تعالیٰ ستاسی په منځ کښی یا د باندی د خپل قدرت هغه نمونی او ځما د صداقت داسی ښکاره دلائل به درښیی چه د هغو په لیدلو سره به تاسی وپوهیږئ چه بیشکه دغه د الله تعالیٰ هغه آیات دی چه د هغو اطلاع مونږ ته رسول الله صلی الله علیه وسلم راکړی وه. باقی د هغه وخت پوهیدنی آیا تاسو ته نافع واقع کیږی ؟ که نه ؟ دغه بیله خبره ده. د قیامت علامات او نور ګرد (تول) تر دغه لاندی راغلل او نه دی رب پالونکی د تا غافل بیخبره له هغو عملونو نه چه کوئ ئی تاسی ای مشرکانو! یعنی هغه عمل او معامله چه تاسی ئی کوئ هغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی بالاخر سم له هغه سره تاسی ته د هغو بدل درکوی که په سزا او نورو کښی څه تأخیر او دیل پیښ شی نو داسی ئی مه ګڼئ چه الله تعالیٰ ځمونږ له اعمالو څخه غافل او بیخبره دی.

تمت سورة النمل ولله الحمد والمنة

سورة «القصص» مكية الا من آية (٥٢) الى غاية (٥٥) فمدنية و آية(٨٥) فبالجحفة اثناء الهجرة وهى (٨٨) آية وتسع ركوعات رقمها (٢٨) تسلسلهاحسب النزول (٤٩) نزلت بعد «النمل»
د «القصص» سورت «مكى» دى پرته (علاوه) له (٥٢) تر (٥٥) آيتونو پورى چه «مدنى» دى او له (٨٥)
آيت څخه چه په جحفه كښى د هجرت په اثناء كښى نازل شوى دى (٨٨) آيات (٩) ركوع لرى په
تلاوت كښى (٢٨) او په نزول كښى (٤٩) سورت دى وروسته د «النمل» له سورت څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډير) مهربان ډير رحم والا دى.

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿٢﴾ نَتْلُوْا عَلَيْكَ مِنْ نَّبَاِ مُوْسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٣﴾

دا (آيتونه د دى سورت) آيتونه د كتاب مبين (ښكاره) دى (چه خير او بركت ئى ښكاره او د حق او د باطل بيلوونكى دى). لولوؤ مونږ پر تا (اى محمده !) له (ځينو) خبرو د موسىٰ او د فرعون په حقه (ربښتيا) سره دپاره د (هغه) قوم چه ايمان راوړى.

تفسير: يعنى مسلمان خلق دى خپل حال قياس كړى! (موضح) د ظالمانو په مقابل كښى څرنګه چه د حضرت موسىٰ عليه السلام په ذريعه الله تعالىٰ بنى اسرآئيل سره له ضعف او كمزورى د فرعونيانو په مقابل كښى منصور او مظفر وګرځول هم داسى مسلمانانو ته هم اګر كه نن په مكى معظمى كښى قليل ـ ضعيف او ناتوانه په نظر راځى د دوى د بيشمارو زورورو اعداؤ په مقابل كښى برى او كاميابى ور په برخه كوى.

اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِى الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا شِيَعًا يَّسْتَضْعِفُ طَآئِفَةً مِّنْهُمْ

بیشکه چه فرعون لوئی (او تکبر) غوره کړی ؤ په ځمکه (د مصر) کښې او گرځولی ئی ؤ اهل د دغه (مصر) تولی تولی چه ضعیفه (مقهوره) کړی ئی وه یوه طائفه له دوی (چه بنی اسرآئیل ؤ)

تفسیر: یعنی په مصر کښې قبطیان ودان وو چه د فرعون له قوم ځخه ؤ او سبطیان هم اوسیدل چه په بنی اسرآئیلو سره مشهور ؤ لیکن فرعون به د ظلم او تکبر له لاری بنی اسرآئیلو ته فرصت او موقع نه ورکوله چه دوی ترقی وکړی او په هوسائی (راحت) او آرام سره دده ولگوی گواکی گرد (تول) قبطیان سرداران او آغایان گرځیدلی ؤ او د انبیاؤ اولاد بنی اسرآئیل ئی خپل غلامان او نوکران گرځولی ؤ ـ او پر دوی به ئی دیر ذلیل کارونه او سخته بیگاری اجرا کوله او په هیڅ دول (طریقه) ئی نه پریښوده چه دوی په مملکت کښې قوت او وقعت حاصل کړی.

يُذَبِّحُ اَبۡنَآءَهُمۡ وَيَسۡتَحۡيٖ نِسَآءَهُمۡ ؕ

چه وژل به ئی ځامن د دوی (چه نسل ئی منقطع شی) او ژوندی به ئی پریښودی ښځی (جنکیانی) د دوی (خپل خدمت ته)

تفسیر: مفسرین وائی چه فرعون یو خوب ولید چه کاهنانو د هغه تعبیر داسی وکړ چه «د کوم داسی بنی اسرآئیلی هلک له لاسه به ستا دغه سلطنت تباه او بربادیږی چه لا تر اوسه نه دی ځیږیدلی» نو ځکه فرعون د دغی پیښی د مخی نیولو په قصد دغه د ظلم او حماقت تدبیر له خپله ځانه وویست چه د تل دپاره بنی اسرآئیلیان مغلوب مقهور او ذلیل وساتی څو په دوی کښې داسی کوم قوت او قدرت پیدا نشی چه له هغه څخه د بغاوت او شرارت کومه اندیښنه متصوره وی ـ او داسی امر ئی صادر کړ ـ «وروسته له دی نه هومره بنی اسرآئیلی هلکان چه پیدا کیږی دوی دی د یوی مخی څخه ووژلی شی! او په دغه ترتیب دی د راتلونکی مصیبت او خطری مخه په ښه شان سره ونیوله شی کله چه قبطیانو ته د سبطیانو د جونو له خوا داسی کومه خطره نشته نو دوی دی ژوندی پریښودی شی څو وروسته له پیغلتوبه له هغوی څخه قبطیان د وینځو په شان کار واخلی ـ ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی چه بنی اسرائیلو پخپل منځ کښې د حضرت ابراهیم خلیل الله علیه السلام د یو پخوا ویلو تذکره کوله چه په هغه کښې داسی یوه تذکره شوی وه چه «د یوه بنی اسرآئیلی ځلمی له لاسه د مصر د دغه سلطنت تباهی او خرابی مقدره ده» دغه خبره ورو ورو او متدرجاً د فرعون غوږ ته ورسیده او هغه احمق د دغه قضاء او قدر د انسداد لپاره دغه اصول او فوق العاده احکام صادر کړل.

إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ۝٤

بیشکه ؤ دغه (فرعون) له مفسدانو (چه راز راز (قسم قسم) فسادونه به ئی کول).

تفسیر: یعنی فرعون خو بالطبع په ځمکه کښې خرابی غورځوونکی ؤ نو ځکه د داسی لوی ظلم او ستم څخه له سره نه لړځیده او نه ئی زړه خوږیده پس هر شی به چه د ده په زړه کښې راته هم هغه به ئی اجراء کول او خپل د کبر او غرور په نشه کښې داسی مست او بیهوشه ؤ چه بی له غور، فکر او اندیښنی او وړاندی او وروسته کتلو څخه به ئی هر شی کول.

وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى ٱلَّذِينَ ٱسۡتُضۡعِفُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَنَجۡعَلَهُمۡ أَئِمَّةٗ وَنَجۡعَلَهُمُ ٱلۡوَٰرِثِينَ ۝٥ وَنُمَكِّنَ لَهُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ

او اراده وکړه مونږ د دی چه منت احسان کیږدو پر هغو کسانو چه ضعیفان کړی شوی وو په ځمکه (د مصر) کښې او چه وګرځوو مونږ دوی امامان (د دارینو مقتدایان) او وګرځوو مونږ دوی وارثان (د ملک د فرعون) او چه قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه (د مصر او شام) کښې.

تفسیر: یعنی د دغه ملعون انتظامات خو هغه ؤ او ځمونږ اراده داسی وه چه کمزوران زورور کړو او ټیټ مخلوق هسک (اوچت) کړو او د هغه قوم پر سر د دینی امامت او دنیوی سیادت تاج کیږدو چه د فرعون او فرعونیانو له لوری ذلیل حقیر او مریان شوی ؤ ـ او له هغو ظالمانو او متکبرانو څخه هغه ځمکه پاکه او صافه کړو ـ او دغه مظلوم او ربړ (تکلیف) موندونکی قوم د دوی په ځای ودان کړو ـ او د دینی سیادت سره دنیوی حکومت هم دغه مقهور او مظلوم قوم ته وروسپارو.

وَنُرِيَ فِرۡعَوۡنَ وَهَٰمَٰنَ

او چه وښیو فرعون او هامان (وزیر ته ئی)

تفسیر: هامان د فرعون وزیر او د ده په ظلم او ستم او تیری کښې له ده سره شریک او د ده د کار آله او د لاس د یوی همسا په شان ؤ.

وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَّا كَانُوا يَحْذَرُونَ ۝

او لښکرو د دغو دواړو ته له دغو (بني اسرآئيلو نه) هغه شی چه ؤ دوی چه ویریدل (به تری چه زوال د قوت او سلطنت د قبطیانو دی).

تفسیر: یعني د هغې خطری لامله (له وجی) چه دغو قبطیانو د سبطیانو پر زرهاؤ معصوم هلکان وژلی ؤ مونږ اراده وفرمایله چه هم هغه خطره وردمخه کړو فرعون خپل ګرد (تول) امکاني کوشش او زیار (محنت) پکار واچولو ـ او پوره زور او قوت ئی ولګوه چه په هیڅ صورت هغه بني اسرآئیلی هلک چه د هغه له لاسه د ده سلطنت تباه کیږی مصئون او مأمون پاتی نشی ـ او فرعون د ده له شره ساتلی وی مګر کله چه د الله تعالیٰ تقدیر قاطع او د ده د ارادی په مقابل کښی هیڅ مانع نشی دریدی نو هم هغه معهود هلک ئی د ده په غیږ کښی وپاله او د دوی په وسیله ئی وساته ـ او د هم هغه فرعون په شاهی بستره او په پاچاهی ماني کښی ئی په ډیر ناز او نعمت لوی کړ او دغه یې علی رؤس الاشهاد ثابت او محقق کړ د هر هغه کار او انتظام اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی ـ هیڅ یو قوت او قدرت د هغه په انسداد کښی نه موفق کیږی.

د پاک الله ډیوه لګیږی به تل ▪ شوک چه ئی پو کړی دی سوځیږی به تل

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ

او وحی (الهام) وکړ مونږ مور د موسیٰ ته داسی چه تی ورکوه ته دغه (موسیٰ) ته نو کله چه وویریدی ته (په ده) پس وغورځوه دغه (موسیٰ سره له تابوته) په سیند کښی.

تفسیر: د موسیٰ علیه السلام مور ته یا الهام وشو یا ئی په خوب ولید یا په بله کومه ذریعه ورمعلومه شوه څو چه تاته خپل د دی هلک د وژلو ویره او اندیښنه نه وی پیدا شوی په منظم ډول (طریقه) سره ئی وپاله! او تی ورته ورکوه! کله چه د وژلو ویره درته پیدا شی نو په یوه صندوق کښی ئی تابوت کړه او د نیل په سیند کښی ئی لاهو کړه دغه قصه د «طٰهٰ» په سورت کښی هم لیکلی شوی ده.

وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي ۚ إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝

او مه ويريږه ته (له غرق ئی) او مه خفه كيږه ته (له بيلتون ئی) بيشكه چه مونږ بيرته راوستونكي يو د دغه (موسىٰ) تاته او (بيا) گرځوونكي يو د دغه (موسىٰ) له مرسلانو (پيغمبرانو).

تفسير: يعني مور ته ئی دادينه او تسلي وركړه شوه چه مه ويريږه او بی له كوم تردد او انديښنی ئی په سيند كښی لاهو كړه! ستا دغه هلک له سره نه ضائع كيږی او د خپل ځوی د دغه بيلتون څخه هم مه خفه كيږه! چه مونږ ئی دير ژر بيرته ستا غيږی ته درولو ـ او د پاک الله اراده په دی خبره تللی ده چه له دی نه يو دير لوی كار واخلی او د رسالت په منصب ئی افتخار وبښی او هيڅ يو قوت او طاقت د الله تعالیٰ د ارادی په مخ كښی حائل او مانع نشی كيدی ـ او دغه گرد (تول) موانع به له منځه لری كيږی او دغه مقدس مقصد هرومرو (خامخا) پوره كيدونكی دی چه د دغه محترم مولود له وجوده سره متعلق دی.

فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا ۗ إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ۝

پس ومونده دغه (او ونيو تابوت د موسىٰ) كورنی د فرعون دپاره د دی چه شی دغو (فرعونيانو) ته دښمن او (سبب د) غم بيشكه چه فرعون او هامان (وزير ئی) او لښكری د دغو دواړو وو (دا تول) خطاكاران

تفسير: مور ئی خپل هلک د لرگيو يوه صندوق كښی وغورځوه او د سيند په اوبو كښی ئی خوشی كړ ـ صندوق د اوبو د جريان په متابعت په داسی يوی ويالی كښی لاړ چه د فرعون په باغ كښی تيريده او هلته د ميرمنی آسيی رضی الله تعالیٰ عنها د فرعون د ښځی په لاس كښی ولويد ميرمنی آسيی رضی الله تعالیٰ عنها ته د دغه ښكلی هلک ښكلی صورت دير ښه په نظر ورغی او د ده په وچولی (تندی) كښی د نجابت او شرافت آثار وربښكاره شول نو ئی د پاللو په غرض راپورته كړ. مگر د دی پورته كولو آخری نتيجه داسی شوه چه دغه ووړكی لوی شو او د فرعون او د فرعونيانو سخت مخالف او دښمن ثابت شو ـ او د دوی په حق كښی د روح د

سوهان په شان عیان شو. نو ځکه الله تعالیٰ هغوی ته موقع ورکړه چه دی راپورته کړی. لعین فرعون له دی څخه څه خبر ؤ د هغه دښمن له ویری چه زه په زرهاؤ معصوم هلکان وژنم، هغه هم دغه هلک دی چه نن په ډیر ناز او نعمت سره ځمونږ په لاسو د هغه پالنه او روزنه کیږی فی‌الحقیقت فرعون او د ده گرد (تول) وزیران ـ مشیران او نور د دغه ناپاکه مقصد په اعتبار سخت وغولیدل چه بیشماره اسرآئیلی هلکان ئی پر دغه شبهه ووژل مگر یوائځی موسیٰ علیه السلام ئی ژوندی پریښود لپاره د دی چه دغه موسیٰ هغو فرعونیانو ته دښمن شی نارینه ؤ لره چه سبب د غرقیدلو د دوی به شی او غم ښځو ته چه وینځی به ئی شی. او دغه لام د عاقبت دی یعنی عاقبت د دی نیولو او ژوندی پریښودلو به دغه دواړه کارونه شی.
لیکن که دوی نه تیروتل نو څه به ئی کول ـ آیا د دوی له لاسه دغه خبره پوره وه چه د الله تعالیٰ تقدیر په دغه تدبیر سره واړوی ؟ د دوی ډیره لویه خطاء تیرواته او سهو په دی کښی ؤ چه دوی غوښتل د قضاء او د قدر فیصلی په انسانی تدابیرو سره ماتی کړی او مخه ئی ونیسی.

وَقَالَتِ امْرَاَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِّىْ وَلَكَ ؕ

او وویل ښځی د فرعون (آسیی چه دغه هلک) یخوالی د سترگو دی ماته او تاته.

تفسیر: یعنی ځومره ښکلی ، گلالی او په زړه پوری هلک دی مونږ هلک نه لرو راځئ ! چه له ده سره خپل فهم غلط کړو او سترگی پری رنی او زړونه مو خوښ کړو. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه فرعون وویل « لک لا لی» یعنی ستا د سترگو لپاره به رڼا (رنړا) او یخوالی وی نه ځما لپاره لکه چه ازلی تقدیر دغه الفاظ د دغه ملعون له ژبی څخه وویستل چه بالاخر هم هغسی هم وشو.

لَا تَقْتُلُوْهُ ۖۗ عَسٰٓى اَنْ يَّنْفَعَنَآ اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا

مه وژنئ دغه (هلک) ښائی چه نفع به راورسوی مونږ ته یا به ونیسو دی ځوی.

تفسیر: یعنی کله چه لوی شی ځمونږ په کار به راشی او که مو مناسب وگانه نو به ئی خپل متبنی وگرځوو.

وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ۝۹

حال دا چه دوی نه پوهیدل (پر دغه سبب د هلاک خپل).

تفسیر: یعني له دی نه خو نه ؤ خبر کله چه دی لوی شي نو څه څه کارونه به وکړی ؟ او دوی داسی وپوهیدل چه دغه هلک کوم بني اسرآئیلي له ویری ښخه په اوبو کښی غورځولی دی ښه که مونږ هم دغه یو هلک ونه وژنو نو په دغه کښی به کوم یو لوی نقصان متصور وی ؟ آیا دغه خبره خو ضروری نه ده چه هم دغه هلک به هم هغه ځمونږ معهود دښمن وی چه مونږ تری اندیښنه لرو بیا چه ئی کله مونږ وپالو نو دی به څرنگه ځمونږ په خلاف څه اقدام وکړی ؟ او دغه به څرنگه ممکن وی چه دغه ځمونږ روزلی او پاللی شوی هلک به له مونږ سره دښمنی وکړی ؟ دوی له دی نه نه ؤ خبر چه دغه هلک به له هغه لوی ذات سره زیاته دوستی کوی چه د ګرد (تول) جهان رب او پالونکی دی او کله چه تاسی د هغه رب العالمین دښمنان یئ نو ځکه دی به مجبور وی چه د هغه حقیقي رب العالمین په حکم ستاسی سره مخالفت وکړی تاسی پر خپل دغه ظاهری تربیت داسی اسره او هیله (امید) کوئ مگر له دی نه نه شرمیږئ چه د هغه حقیقي رب العٰلمین په مقابل کښی د ﴿فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ﴾ غږ پورته کوئ.

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا ۖ إِن كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِۦ لَوْلَآ أَن رَّبَطْنَا عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾

او صبا ته وګرځید زړه د مور د موسیٰ تش له صبره قراره (او له نورو افکارو پرته (علاوه) د غمه د موسیٰ) بیشکه چه نژدی وه چه اظهار وکړی په دغه (موسیٰ سره چه ځوی می دی) که چیری نه وی محکم کړی مونږ (صبر او ثبات) پر زړه د دی چه شي دا له باور کوونکیو (په وعده د الله سره).

تفسیر: اګر که د موسیٰ علیه السلام مور د موسیٰ علیه السلام تابوت په سیند کښی لاهو کړ مګر د مور والی لورینی او د مور والی مینی کله دی ته اجازه ورکوله او آرامه به ئی پریښوده چه د موسیٰ علیه السلام له حاله او له یاده غافله پاتی شي ـ نو شپه او ورځ به د موسیٰ علیه السلام فکر او ذکر له دی سره مل ؤ او له زړه ښخه ئی صبر او قرار فرار کړی ؤ او نژدی ؤ چه د ضبط او صبر تار تری وشلیږی او په عمومی دول (طریقه) سره د ژړا او انګولاء په ضمن کښی دغه خبره تری څرګنده شي چه زه هغه کمبخته مور یم چه خپل ځوی می په خپل لاس په سیند کښی غورځولی دی ـ که چا موندلی وی یا ئی پته ور معلومه وی نو راته ودی وائی ـ مګر د الله تعالیٰ دغه الهام ﴿إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ به ورته ډاډینه او تسلی ورکوله نو دغه د الله تعالیٰ کار ؤ چه د دی زړه ته صبر ، ثبات او تسکین ورپه برخه کړی څو د الله تعالیٰ

اسرار پخوا له وقته افشاء او اظهار نه شي او لږ څه مدت وروسته پخپله د موسٰی علیه السلام مور ته عین الیقین حاصل شي چه د الله تعالیٰ دغه وعده هرومرو (خامخا) پوره کیدونکې ده.

وَقَالَتْ لِأُخْتِهِۦ قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِۦ عَن جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾

او ویل (مور د موسٰی) خور د دغه (موسٰی) ته چه ځه برابره ورور پسې دې (او خبر ئې راوړه) پس کتل به ئې دغه (موسٰی) ته له لرې ځایه (لکه پردې حال دا چه دغه (فرعونیان) نه پوهیدل (په دغه) خوروالې او جاسوسې د دې).

تفسیر: یعنې کله چه د فرعون په حرم سرای کښې هغه صندوق خلاص او دغه هلک په کښې موندل شو او په ګرده (ټوله) دنیا کښې ئې آوازه (انګازه) ګده او شهرت ئې وموند د موسٰی علیه السلام مور خپلې لور د موسٰی علیه السلام خور ته لا له پخوا څخه حکم ورکړی ؤ چه ته دې د خپل ورور په سراغ او پته لګولو پسې تل له لرې او جلا (جدا) لګیاء اوسه! او له لرې په پټه سره د هغه حال او احوال ځان ته معلوم کړه! چه چیرې پیدا کیږې؟ او څه ماجراء پرې تیریږي ؟ کله چه دغه جینئ پوه او هوښیاره وه د هغه شهرت او انګاځې په اثر ئې ژر ځان برابر هم هغه ځای ته ورسوه چه پر هغه له سینده موندلې هلک باندې لوی ازدحام او بیروبار جوړ شوی ؤ - او هلته لکه یوه بې تعلقه اجنبیه لرې ودریده او هیڅ څوک په دې ونه پوهیدل چه دا د دغه هلک خور ده.

وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِن قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰٓ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُۥ لَكُمْ وَهُمْ لَهُۥ نَٰصِحُونَ ﴿١٢﴾

او حرام (منع) کړې وه مونږ پر دغه (موسٰی تې رودل د) دایګانو له پخوا (د بیرته ورتلو مور خپلې ته) نو ویل (خور د موسٰی) آیا خبر کړم زه تاسې پر اهل د (داسې) کاله باندې چه واخلې وساتې دا (هلک) تاسې ته او دوی به ده ته له خیر غوښتونکیو وي.

تفسیر: یعنې د فرعون ښځې ملعون فرعون هم د دغه هلک په پالنه او ساتنه راضي کړ - دلته د

تی ورکوونکی فکر ورپیدا شو او ډیری دائیګانی ئی طلب کړی ـ مګر قدرت لا له پخوا څخه د موسٰی علیه السلام شونډی کلکی تړلی وی چه پرته (علاوه) د خپلی مور له تی څخه د بل چا تی په خوله ونه نیسی نو سخت تشویش ورپیدا شو چه داسی یوه مرضعه له کومه ځایه راپیدا کړه شی چه دغه هلک ئی تی وروی ؟ ولی چه موسٰی علیه السلام به مطلقاً د هیڅ یوی مرضعی تی ته خپل مخ نه آړاوه فرعونی خدم او حشم په هم دغه فکر او اندیښنه کښی ؤ چه د موسٰی علیه السلام خور وویل چه «زه د داسی یوی کورنی معرفی تاسی ته کولی شم چه ډیره پاکه او صافه ده او ممکن دی چه دغه هلک د هغی کورنی د کومی ښځی تی وروی او تر هغه ځای پوری چه زه معلومات لرم هغوی به په ډیری لورینی (مهربانی) او خیر غوښتنی سره د دغه هلک روزنه او پالنه کوی ځکه چه هغه کورنی ډیره شریفه او نجیبه ده او علاوه پر هغه د باچاهی له کوره د انعام او اکرام لوی توقعات هغوی لا په دی اړوی چه پر دغه هلک ښه توجه او فهم ولری» بالنتیجه د هم دی جینئ په مشوره د حضرت موسٰی علیه السلام مور وغوښتله شوه په مجرد د دی چه د خپلی مور بوی پر موسٰی علیه السلام ولګیده په ډیره مینه او محبت سره ئی خپل ځان د مور په تی پوری ونښلوه او په غړکهار سره ئی په تی رودلو شروع وکړه ـ فرعونی کورنی ته د دغی ښځی پیدا کیدل ډیر غنیمت معلوم شول چه بالاخر هغه هلک د یوی مرضعی یعنی د خپلی مور تی سره پخلا شو او شودی ئی روی. په دغه ګرد (تول) سره خوښ او خوشال شول ـ او ډیر انعامونه او اکرامونه وکړل شول مګر مرضعی خپل ځینی عذرونه او ضروریات وروړاندی کړل چه « زه د هغو لامله (له وجی) دلته نشم اوسیدلی ـ که راته داسی امر او اجازه وشی چه دغه هلک له خپله ځانه سره کور ته یوسم ـ او هلته ئی په فارغ البالی سره روزنه او پالنه وکړم!» لکه چه په هم دغه پاس ترتیب سره بیا موسٰی علیه السلام په امن او اطمینان سره د خپلی مور غیږی ته ورسید او د فرعون هغه طلب او تنخاه چه د دغی مرضعی لپاره ټاکلی (مقرر کړی) شوی وه هم ورته په لاس ویړیاء ورغله.

فَرَدَدْنَٰهُ إِلَىٰٓ أُمِّهِۦ كَىْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ

پس بیرته راوست مونږ دغه (موسٰی مور خپلی ته دیاره د دی چه یخی (او رنی) شی سترګی د دی (په بیرته رسیدو د موسٰی) او چه نشی غمجنه (په بیلتون ئی) او دپاره د دی چه وپوهیږی (په عین الیقین هم) په دی چه بیشکه وعده د الله حقه ده

تفسیر: یعنی په ﴿ إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴾ کښی دوه وعدی ورسره شوی وی

يوه خو هم هغه وعده وه چه مور ئی پخپلو سترګو وليده چه په څه يو حيرانوونکی طريقه پوره او تر سره شوه او د دوهمی وعدی د پوره کيدلو له پاره ورته قياس موقع پيدا شوه چه بيشکه هغه هم په خپل وخت او نيته پوره کيدونکی ده.

وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

وليکن اکثر د دوی نه پوهيږی (پری چه حقه ده).

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ وعده هرومرو (خامخا) رسيدونکی او واقع کيدونکی ده هو! په منځ کښی ډير خندونه او موانع پيښيږی چه د هغو په نسبت ډير ضعيف الاعتقاد کسان متردد او مشتبه کيږی. (موضح).

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾

او کله چه ورسيد (موسیٰ) زور (قوت د ځوانی خپلی) ته او برابر شو (په عقل) نو ورکړ مونږ ده ته حکمت (نبوت) او علم (پوه) او هم داسی (مهربانی چه وکړه مونږ په موسیٰ او مور ئی) جزاء ورکووو مونږ نيکی کوونکو ته.

تفسير: يعنی کله چه موسیٰ عليه السلام د خپل رشد او ځلميتوب وخت ته ورسيد نو مونږ ده ته ډيری د حکمت خبری وروښودی او خصوصی علم او فهم او پوهه مو ورکړه ځکه چه دی د هلکتوبه را په دی خوا صالح او نيک عمل ؤ نو داسی پوه او قابلو خلقو سره زمونږ لطف او مرحمت هم داسی مبذول کيږی.

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا
رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَٰذَا مِن شِيعَتِهِ وَهَٰذَا مِنْ عَدُوِّهِ ۖ
فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِن شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ

مُوسٰى فَقَضٰى عَلَيْهِ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ اِنَّهٗ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۱۵﴾
قَالَ رَبِّ اِنِّيْ ظَلَمْتُ نَفْسِيْ فَاغْفِرْ لِيْ فَغَفَرَ لَهٗ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۶﴾

او ننوت (موسٰی) ښار (د مصر) ته په وقت د غفلت د اهل د هغه کښې (د غرمې په وقت کښې چه ویده ؤ) پس ویې موندل په دغه ښار کښې دوه سړی چه جګړه یې سره کوله دغه یو (سبطی) له تابعانو د دغه (موسٰی ؤ) او هغه (بل قبطی) له دښمنانو د دغه (موسٰی) ؤ پس مرسته (مدد) وغوښته دغه (سبطی) چه له تابعانو د دغه (موسٰی) ؤ پر هغه (قبطی) چه له دښمنانو د ده ؤ پس په سوک وواهه هغه (قبطی) لره موسٰی پس قضاء وکړه (الله) په دغه قبطی (چه مړ ئی کړ په سوک د موسٰی سره کله چه د وژلو قصد ئی نه ؤ کړی او نه ؤ مامور په قتل د هغه نو ځکه) وویل (موسٰی) چه دغه کار له عمله د شیطان دی، بیشکه چه دغه (شیطان) دښمن دی (د انسانانو) لغزوونکی دی ښکاره. وویل (موسٰی) ای ربه ځما بیشکه زه چه یم ظلم می کړی دی په نفس خپل (په قتل د دغه قبطی سره) پس مغفرت کړه ماته (دغه ګناه ځما) پس مغفرت وکړ (الله) دغه (موسٰی) ته بیشکه چه (الله) هم دی دی خامخا ښه ښښونکی د(خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام وروسته له ځلمی تویه یوه ورځ په داسی وقت کښې ښار ته ورسیده چه خلق غافل ویده ؤ ښایی چه یا به د شپی یا به د غرمی وقت ؤ حضرت موسٰی علیه السلام چه کله ځلمی شو د فرعون له قوم او د دوی د ظلم او کفر له سببه بیزاره ؤ او تل به ئی له بنی اسرآئیلو ناسته او ولاړه درلوده (لرله) د ده د مور کور د ښاره د باندی ؤ. حضرت موسٰی علیه السلام به کله کله هلته ورته او کله به د فرعون کره هم ورته ـ د فرعون قوم (قبط) د ده سره هم عداوت او دښمنی درلوده (لرله) او داسی به ئی د ده په نسبت وویل چه دی ذاتاً د غیر قوم یو ځلمی دی ـ نه چه د زور او قوت خاوند شی. موسٰی علیه السلام یوه ورځ ولید چه دوو سړیو پخپلو منځو کښې جنګ سره کوو چه یو ئی سبطی (اسرآئیلی) او هغه بل ئی قبطی ؤ ـ کله چه اسرآئیلی موسٰی علیه السلام ولید ورناری ئی کړی چه «راشه د دغه قبطی له لاسه می خلاص کړه» وایی چه دغه قبطی د فرعون د مطبخ یو سړی ؤ ـ موسٰی علیه السلام لا له پخوا څخه د قبطیانو د ستم او ظلم او تیری څخه باخبره ؤ ـ کله چه دلته موسٰی علیه السلام پخپلو

سترګو د ده لاس اچول او زیادت ولید ـ د ده د حمیت رګ هم وخوځید ممکن دی چه د
پوهولو او لار ښوولو او پند او نصیحت کولو په وقت کښی دا قبطی موسٰی علیه السلام ته هم
ځینی سختی خبری ویلی وی ـ لکه چه په ځینو تفاسیرو کښی شته الغرض موسٰی علیه السلام تش
تهدید او ویرولو لپاره د یوه سوک ګزار پری وکړ ځرنګه چه موسٰی علیه السلام ډیر یو قوی
ځلمی ؤ په هم هغه سوک سره ئی دغه قبطی پر ځمکه ونښلوه حال دا چه پخپله موسٰی ته دا نه وه
معلومه چه ځما په یوه سوک به داسی یو قوی سړی یو په یو مړی نو ډیر زیات خفه شو چه ولی
بلا قصده وینه را په غاړه شوه حال دا چه دغه قبطی یو حربی کافر ؤ ـ ظالم ؤ ـ او د موسٰی
علیه السلام نیت هم تش د ده تأدیب ؤ او نه ئی غوښت چه وئی وژنی مګر دغه خو یوه خبره
ده چه په دغه وقت کښی جنګ او جهاد نه ؤ نښتی ـ او موسٰی علیه السلام قبطیانو ته د سبطیانو
له طرفه د حرب اعلان نه ؤ ورکړی ـ بلکه د ده له هغه مطمئن او آرام ژوندون څخه چه په مصر
کښی معروف او مشتهر ؤ ګرد (تول) خلق د ده د لوری مأمون او داده ؤ چه دی بی موجب د
چا له ځان او مال او نورو شیانو سره هیڅ کار او تعلق نه لری بیا امکان لری چه د غیظ او
غضب په جوش کښی د هغی معاملی تحقیق هم په سرسری ډول (طریقه) سره شوی وی او د
سوک وهلو په وقت کښی ئی فکر ونشو چه په څه اندازه سره هغه ووهلی شی ؟ او څرنګه یو
وهل د تادیب لپاره بس او کافی دی ؟ له بل طرفه د دغه بلا اراده قتل په اثر دغه فکر او
اندیښنه تولیده کیده چه له ګوند (ډلی) او ګوند بازی (ډله بازئ) اور یو ځلی بل او د نورو
مصائبو او فتنو ابواب ونه پرانستل شی نو ځکه موسٰی علیه السلام له خپل عمل څخه سخت نادم
او متأثر شو. او داسی ویوهید چه د ده په دغه عمل کښی تر یوی درجی پوری د شیطان مداخله
هم شته. د انبیاء علیهم السلام ضمیر او فطرت داسی پاک او صاف او د هغوی استعداد دومره
اعلیٰ وی چه پخوا د نبوت له موندلو څخه دوی د خپلو اعمالو د یوی یوی ذری محاسبه په ډیر
تدقیق کوی. او په ډیر لږ ښوئیدلو یا اجتهادی خطاء د پاک الله له درباره په عجز او نیاز او ژړا
معافی غواړی او تری توبه کوی لکه چه موسٰی علیه السلام هم د دغی خپلی خطاء معافی وغوښته
او پر دغه خپل تقصیر ئی اعتراف وکړ چه د الله تعالیٰ له طرفه وروبښلی هم شو. او اغلباً د دغی
معافی معلومات به ده ته د الهام او نورو وسائلو په وسیله شوی وی. ځکه چه انبیاء علیهم السلام
خو پخوا تر نبوت د عظمت موندلو څخه د ولایت په خلعت هرومرو (خامخا) معزز وی.

قَالَ رَبِّ بِمَآ أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِّلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾

وویل (موسٰی) ای ربه ځما په حق د انعام فضل ستا پر ما (وساته ما) پس چه
له سره زه هیچیری نشم مددګار دپاره د ګنهګارانو.

تفسیر: یعنی کله چه تا ماته پخپل فضل او کرم د عفوی بشارت رامرحمت کړ او عزت ـ راحت

ـ قدرت او قوت دی راعطاء کړ نو زه د دی د شکریی لامله (له وجی) به له سره د مجرمانو او ګناهګارانو حامی او مرستی (مدد ګار) نه کیږم. ممکن دی چه موسٰی علیه السلام ته د دغه مستغیث اسرآئیلی څه تقصیر هم معلوم شوی وی او هم دغه ته به یی مجرم ویلی وی، یا به ئی له مجرمانو څخه کفار او ظالم خلق مراد وی یعنی زه ستا دغه راکړی قوتونه به وروسته له دی نه له سره د دغو خلقو په نصرت او حمایت کښی نه لګوم یا به له مجرمینو څخه شیاطین مراد وی چه زه به هیڅکله د دوی د جمعیت حمایت نه کوم. څو هغوی څما په زړه کښی دغسی وسوسی واچوی او دغسی کارونو ته می ولمسوی چه وروسته له هغه زه په ندامت او حسرت کښی اخته شم یا به یی هغه اسرآئیلی ته د دی لامله (له وجی) مجرم ویلی وی چه هغه د دغه جرم د وقوع سبب ګرځیدلی ؤ. والله اعلم.

فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ

بیا صبا پاخید (موسٰی) په دغه ښار کښی په داسی حال کښی چه ویریدونکی ؤ (پر ځان خپل) چه انتظار به ئی کوو (مدد د رب خپل ته یا لاره ئی کتله د نجات خپل).

تفسیر: یعنی موسٰی علیه السلام انتظار کوی او لاری ته ګوری چه د دغه مقتول وارثان خپله دعوی به ئی فرعون ته وړاندی کړی وی، ولید شی چه پر چا دغه جرم اوړی ؟ او له ما سره څه سلوک کوی ؟

فَإِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ ۚ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾

پس ناڅاپه هغه (اسرآئیلی) چه نصرت مدد ئی غوښتی ؤ له دغه (موسٰی) څخه پرون اوس بیا ناری وهی دغه (موسٰی ته او مرسته (مدد) تری غواړی پر بل قبطی باندی) پس وویل موسٰی هغه (اسرآئیلی) ته چه بیشکه ته خامخا بی لاری ئی ښکاره (چه پرون دی هغه قبطی راباندی مړ کړ او اوس بیا راته ناری وهی).

تفسیر: یعنی هم هغه اسرآئیلی نن له بل کوم سری سره جنګیده او لاس یی پری اچولی ؤ. نو موسٰی علیه السلام داسی ورته وویل چه ته هره ورځ له ظالمانو سره نښلی او غواړی چه ما هم له

هغوی سره په جنگ واچوی لنده یی دا چه حضرت موسٰی علیه السلام ورته ورغی لپاره د امداد.

فَلَمَّآ أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا قَالَ
يَٰمُوسَىٰٓ أَتُرِيدُ أَن تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًۢا بِالْأَمْسِ
إِن تُرِيدُ إِلَّآ أَن تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَن
تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾

پس کله چه اراده وکړه (موسٰی) چه ونیسی هغه (قبطی) چه ؤ دښمن د دغو دواړو (یعنی موسٰی او د دغه اسرآئیلي حال دا چه موسٰی هغه اسرآئیلی ته په قهر هم شوی ؤ نو) وویل ای موسٰی! آیا اراده لری د دی چه وژنی ته (نن) ما لکه چه وژلی دی ؤ یو نفس (د قبطی) پرون اراده نه لری ته (د هیڅ شي) مګر د دی چه شی (ای موسٰی) زوروور په ځمکه (د مصر) کښې او اراده نه لری چه شی ته له اصلاح کوونکیو ځخه.

تفسیر: یعنی موسٰی علیه السلام غوښت چه پر هغه ظالم قبطی لاس واچوی او دغه مظلوم سبطی (اسرآئیلی) تری خلاص کړی خو سبطی په دی ګمان له موسٰی علیه السلام څخه وویرید کله چه ده راته «غوی مبین» ویلی دی نو نه چه اوس می ووژنی ځکه چه دغه سبطی داسی وپوهید هم هغسی چه په خوله او خبرو سره ماته په غصه او قهر دی نو هرومرو (خامخا) لاس ئی هم پر ما پورته کیږی. هغه پرونی وینه چه تر نن پوری پټه وه او څوک پری نه ؤ خبر چه د هغه قاتل څوک دی ؟ کله چه دغه قبطی د هغه سبطی دا خبری واوریدی نو پوه شو چه هغه قبطی هم دغه موسٰی وژلی دی نو ورغی او فرعون ئی خبر کړ او فرعونیانو هم د موسٰی علیه السلام د وژلو اراده وکړه او دغه خبره د دغه سبطی له ژبی نه په هر ځای کښې داسی مشهوره شوه چه هغه سبطی داسی وائی چه د موسٰی یوازې هم دغه کار زده دی چه په زور او جبر سره وژل وکړی او دغه کار ئی زده نه دی چه د طرفینو په منځ کښې صلح او روغه وکړی.

وَجَآءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّ
الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّٰصِحِينَ ﴿٢٠﴾

او راغی یو سړی له آخره د ښاره په دی حال چه رامنډی ئی وهلی وی ویل
ای موسٰی! بیشکه چه مشران مشوری کوی په حق ستا کښی دپاره د دی چه
ووژنی تا (په قصاص د هغه قبطی) پس ووځه ته (له مصره) بیشکه زه یم تاته
له نصیحت کوونکیو (خیر غوښتونکیو) نه.

تفسیر: یعنی د دغه قتل خبر فرعون ته رسیدلی دی او هلته سره جرګی او مشوری کوی چه د غیر قوم د یوه ځلمی جرائت تر دغی اندازی پوری رسیدلی دی چه د شاهی قوم او د سرکاری ملازمانو د یوه فرد قتل ته اقدام کوی د حکومت ملازمان پر موسٰی علیه السلام پسی په سرعت وځغلول شول چه ژر ئی پیدا او بندی او په قتل ئی ورسوی له هغه مجمع څخه د یوه نیک طینته او پاک زړه او ښه نیته سړی په زړه کښی پاک الله دغه خبره واچوله څو هغه په تلوار او د یوی لنډی لاری څخه په ځغاسته موسٰی علیه السلام ته خپل ځان ورسوی او دی له دغه ماجراء څخه باخبره او داسی یوه مشوره ورته ورکړی چه ښائی ته هم دا اوس له ښاره ووځی! (موضح القرآن) لیکی دغه ئی څمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هم اورولی دی چه خلق د ده د وژلو په فکر کښی هم لویږی ـ او دی به هم لکه موسٰی علیه السلام له خپله وطنه هجرت کولو ته مجبوریږی لکه چه ګرد (تول) کفار تول شوی ؤ څو هغوی ګرد (تول) یو ځلی پر دوی ځان وغورځوی. نو په هم دغه شپه کښی دوی له خپله وطنه هجرت وفرمایه.

فَخَرَجَ مِنْهَا خَآئِفًا يَّتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِيْ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۱﴾
وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسٰى رَبِّيْٓ اَنْ يَّهْدِيَنِيْ سَوَآءَ
السَّبِيْلِ ﴿۲۲﴾

پس ووت موسٰی له دغه مصر څخه په دی حال کښی چه ویریدونکی ؤ کتل به
ئی (هر طرف ته چه څوک راپسی رانشی) وویل (موسٰی) ای ربه زما نجات
راکړه ته ماته له قومه ظالمانو (چه فرعون او تابعان ئی دی) او کله چه متوجه
شو (موسٰی) په طرف د مدین وی ویل امید دی له رب زما څخه د دی چه
وښیی ماته سمه لاره.

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام له مصر څخه د هجرت په قصد لاړ شو لیکن هیڅ یوه لاره او طرف ورته نه ؤ معلوم نو له پاک الله څخه ئی سوال وکړ چه په سمه لاره می برابر کړه! نو ځکه

دی د(مدین) په لویه لاره برابر شو او په خیر او سلامتی سره یی هلته ورسوه او په مدین کښی ئی داسی د امن او اطمینان ژوندون ور په برخه کړ چه په کښی ښه مانوس او متاهل شو یوائی هم دغومره نه بلکه تر ډیر لری پوری ئی نوری لار ښوونی هم ورته وکړی ـ او په سمه صافه لاره ئی رهی (روان) کړ.

وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ ۫ وَوَجَدَ مِن دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ ۚ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا ۖ قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّىٰ يُصْدِرَ الرِّعَآءُ ۖ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾

او کله چه ورسید (موسٰی) اوبو د مدین ته نو ئی وموندله پر هغه (کوهی) یوه ډله له خلقو چه اوبه یی ورکولی (مواشیو خپلو ته) او وئی موندلی رابیرته له دوی څخه دوه ښځی چه رامنع کولی به ئی ګډی خپلی (له اوبو نه) نو ویل (موسٰی دغو ښځو ته) چه څه دی حال ستاسی (چه منع کوئ له اوبو ګډی خپلی) وویل هغو (دواړو) چه اوبه نه ورکوو مونږ (ګډو خپلو ته) څو بیرته لاړ شی (دغه) شپانه او پلار څمونږ زوړ (د ډیرو کلونو سړی) دی چه کار ئی له لاسه نه کیږی.

تفسیر: مدین له مصر څخه د اتو یا لسو ورځو لری مسافه کښی پروت دی کله چه دی هلته ورسید وږی تږی ؤ. وئی لیده چه خلق پر کوهی راټول دی او خپل مواشی اوبه کوی او دوه داسی ښځی ئی هم هلته ولیدی چه دغو دواړو خپلی ګډی لری حصاری کړی دی او په شرم او حیاء سره لری ولاړی وی په دوی کښی دومره یو زور او قوت نه ؤ چه هغه مجمع له خپلی مخی څخه لری کړی یا بالذات هغه لویه درنه بوکه له اوبو څخه ډکه او له کوهی څخه ئی راوکاږی او ممکن ؤ چه دوی به خپلو ګډو ته داسی اوبه ورښبولی وی چه له نورو څخه وروسته پاتی کیدی نو موسٰی علیه السلام له دوی نه د انتظار علت استفسار کړ هغوی وویل چه مونږ له ګردو (ټولو) څخه وروسته خپلو مواشیو ته اوبه ورکوو ځکه که څمونږ پلار ځلمی او قوی وی نو مونږ به ولی راتلو او هغه به پخپله راته او له دغو خلقو سره به ئی خپله معامله خلاصوله.

فَسَقَىٰ لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰ إِلَى الظِّلِّ

پس اوبه کړه (موسٰی رمه) د دغو دواړو بیا ئی شا وګرځوله (ښځو ته او لاړ

شو) سیوری ته

تفسیر: د انبیاؤ فطری جذبات او ملکات هم داسی وی ـ سره له دی چه موسٰی علیه السلام په دغه وقت کښی ستری ستومان ـ وږی ـ تږی ؤ ـ خو بیا هم ورته دغه ننگ او غیرت ودرید چه سره ځما د موجودیته دغه ضعیف صنف به ولی له همدردی او اعانته محروم پاتی کیږی نو ودرید هغه لویه تیږه (گټه) او هغه مجمع ئی لری کړه یا وروسته له هغوی له کوهی څخه ئی صافی پاکی تازه اوبه راوویستی او د دغو جونو گډو ته ئی اوبه ورکری.

فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَآ أَنزَلۡتَ إِلَيَّ مِنۡ خَيۡرٖ فَقِيرٞ ﴿٢٤﴾

نو وی ویل ای ربه ځما بیشکه زه هر هغه څیز ته چه ولیږی ته ماته له خیره فقیر (محتاج) یم.

تفسیر: یعنی ای الله ! زه د خپل هیڅ عمل اجرت له مخلوقه نه غواړم! هو! که ستا له طرفه کومه ښیگڼه (فائده) راورسیږی زه هغی ته تل محتاج یم. (موضح القرآن) لیکی «ښځو دی وپیژاند چه دغه سړی د لاری مسافر او په سیورو کښی کیناستونکی پردیسی دی او له لری څخه وږی تږی راغلی دی لاړلی او خپل پلار ته ئی دغه گرد (تول) احوال وویل چه هغه حضرت شعیب علیه السلام ؤ علی القول المشهور او هغه ته هم دغسی یو سړی ور په کار هم ؤ چه نیکبخت وی او پسونه ئی وساتی او خپله لور ور واده کری.

فَجَآءَتۡهُ إِحۡدَىٰهُمَا تَمۡشِي عَلَى ٱسۡتِحۡيَآءٖ قَالَتۡ إِنَّ أَبِي يَدۡعُوكَ لِيَجۡزِيَكَ أَجۡرَ مَا سَقَيۡتَ لَنَاۚ

پس راغله دغه (موسٰی) ته یوه له دواړو چه تگ ئی کاوه په (طریقه د) حیاء سره نو وویل (دی موسٰی ته) چه بیشکه پلار ځما بولی تا دپاره د دی چه درکړی تاته اجر حق د اوبو کولو ستا (گډو) څمونږ ته

تفسیر: دغه جینئ داسی راتله لکه چه د شریفی او عفیفی او پاکی ښځی عادت او قاعده وی وائی چه دی له ډیره شرمه او حیاء خپل مخ په تکری (څادر) بیخی پیچلی (نغاړلی) ؤ ـ او خبری به ئی کولی. حضرت موسٰی علیه السلام د الله تعالیٰ څخه د خیر طالب ؤ چه ئی له خپله فضله په غیر متوقعه ډول (طریقه) سره ورولیږه نو ولی به ئی نه منله ـ پاڅید او له هغی ښځی

سره د شعیب علیه السلام په لوری روان شو وائی چه د تللو په وقت کښې دغې جینئ ته وویل چه «ته ځما په مخکښې مه درومه ! او راپسې راځه نه چه پر پردی ښځی عمداً ځما نظر ولویږی» لکه چه موسٰی علیه السلام د مخه شو ـ او هغه جینئ وروپسی تله او په خبرو سره ئی ورته د لاری ښوونه کوله ـ څو ئی خپل پلار ته راوست.

فَلَمَّا جَآءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ ۙ قَالَ لَا تَخَفْ ۖ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۵﴾

پس کله چه راغی (موسٰی) دغه (شعیب) ته او بیان ئی کړه پر دغه (شعیب) قصه خپله وویل (شعیب موسٰی ته) مه ویریږه ! چه نجات دی وموند له قومه ظالمانو (فرعونیانو) نه.

تفسیر: حضرت موسٰی علیه السلام خپله توله قصه حضرت شعیب علیه السلام ته واوروله شعیب علیه السلام ده ته ډادینه او تسلی ورکړه او وی فرمایل چه ته اوس د ظالم قوم د منګلو څخه خلاص شوی وروسته له دی نه دوی انشاءالله تعالیٰ تاته هیڅ ضرر نشی رسولی ځکه چه مدین د فرعون د سلطنت له حدوده خارج ؤ.

قَالَتْ إِحْدٰىهُمَا يٰٓأَبَتِ اسْتَـْٔجِرْهُ ۖ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَـْٔجَرْتَ الْقَوِىُّ الْأَمِيْنُ ﴿۲۶﴾

وویل یوی له دغو دواړو! ای پلاره ځما! مزدور ونیسه دی (دپاره د میږو «ګډو» څرولو) بیشکه چه غوره د هر هغه چا چه مزدور ئی نیسی هغه څوک دی چه قوتناک او امانتګر وی.

تفسیر: یعنی په موسٰی علیه السلام کښې دواړه صفات موجود دی زورور دی چه یواځی لویه تیږه (ګټه) ئی د کوهی له سره لری کړه چه هغه به په څو تنو لری کیده په ډیر قوت او میړانه (بهادری) سره ئی اوبه وویستلی او ځمونږ رمه ئی په لږ وقت کښې اوبه کړه او ګرده (توله) د اوبو ویستونکی مجمع ئی سره لری کړه او امانت دار دی چه هیڅ طمع او توقع نه لری او ډیر عفیف او یو شریف ځلمی دی تر دی چه په لاره کښې هم له ما ځنی پر مخ ته چه پر ما ئی له

سره نظر ونه لګیږی.

قَالَ إِنِّيٓ أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ٱبْنَتَيَّ هَٰتَيْنِ عَلَىٰٓ أَن تَأْجُرَنِى ثَمَٰنِىَ حِجَجٍ ۖ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ ۖ وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ۚ سَتَجِدُنِىٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٢٧﴾

وویل (شعیب موسٰی ته) بیشکه زه اراده لرم د دی چه په نکاح درکرم تاته یوه له دغو لوڼو خپلو چه دا دی په دی چه مزدوری وکړی ته ځما دپاره اته کاله پس که پوره کړه تا لس کاله نو هغه به ستا له طرفه (له ما سره احسان) وی او نه لرم زه اراده د دی چه مشقت واچوم پر تا (په اشتراط د لسو کلونو) ژر به ومومی ته ما که اراده وفرمائی الله له صالحانو نیکانو (وفا کوونکیو په وعده).

تفسیر: ښایی هم دغه خدمت د ده د جینۍ مهر وی.

ځمونږ حنفیانو په مذهب اوس هم که د بالغی جینۍ خوښه وی نو د دی اقارب هم داسی خدمت د مهر په عوض تاکلی (مقررولی) شی (**کذا نقله شیخ الانور اطال الله بقاءه**) دلته یوائخی د نکاح خبری مذکوری دی ظاهر دی چه د نکاح تړلو په وقت کښی حضرت شعیب علیه السلام پخپله یوه جینۍ معینه او د هغی په رضاء او خوښی سره ئی نکاح تړلی ده چه هغه په ارجح الاقوال هم هغه مشره وه او بی‌بی صفورا یا بی‌بی صفراء رضی الله تعالیٰ عنها نومیده او د حضرت موسٰی علیه السلام معرفی ئی په اول کښی له خپل پلاره سره کړی وه.

﴿ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ ﴾ - پس که پوره کړه تا لس کاله نو هغه به ستا له طرفه له ما سره احسان وی). یعنی اقلا اته کاله به ځما په خدمatو کښی هرومرو (خامخا) مصروفیږی که دوه کاله نور دی هم خدمت وکړ نو هغه ستا تبرع ده او زه خو کوم سخت خدمت له تا څخه نه اخلم ته به له ما سره اوسیږی انشاءالله پخپله به په تجربه سره درڅرګنده شی چه زه بدطینته سړی نه یم. بلکه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره د نیک بختانو څخه یم. ته به ځما په صحبت کښی نه خفه کیږی بلکه د طبیعت د مناسبت لامله (له وجی) به مؤانست درحاصل شی.

قَالَ ذَٰلِكَ بَيْنِى وَبَيْنَكَ ۖ أَيَّمَا ٱلْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَٰنَ عَلَىَّ ۖ وَٱللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

وویل (موسٰی شعیب ته) چه هم دا (عهد مقرر شو) په منځ ځما او ستا کښې
چه هره یوه له دی دواړو نیټو چه پوره کړه ما پس نه به وی زیادت پر ما او
الله پر دغه چه وایو (ئی مونږ یعنی زه او ته وکیل) ساتونکی شاهد دی.

تفسیر: یعنی زه مختار او خپلواک یم چه اته کاله درسره پاتی کیږم که لس کاله په هر حال دا
معاهده چه اوس تړلی شوی ده د الله په اعتماد ځما خوښه او منظوره ده زه پاک الله پر دغه
معاهده شاهدوم او دغه معامله ختم کوم. په احادیثو کښې راغلی دی چه موسٰی هم دغه اوږد مدت
(لس کاله) پوره کړ حضرت شاه صاحب فرمایی ځمونږ رسول صلی الله علیه وسلم هم کله چه له
خپله وطنه ووت اته کاله وروسته راغی چه معظمه مکه فتح کړی ـ او که ئی خوښه شوی وی په هم
هغه وقت کښې به ئی هم هغه ښار له کفارو څخه تخلیه کړی وی لیکن پخپله خوښه یی لس کاله
وروسته هغه له کفارو څخه پاکه کړه.

فَلَمَّا قَضٰى مُوْسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِهٖۤ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ
الطُّوْرِ نَارًا ۚ قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوْۤا اِنِّیْۤ اٰنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّیْۤ اٰتِیْكُمْ
مِّنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُوْنَ ﴿۲۹﴾
فَلَمَّاۤ اَتٰىهَا نُوْدِیَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَیْمَنِ فِی الْبُقْعَةِ
الْمُبٰرَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ اَنْ

پس کله چه پوره کړه موسٰی نیټه (خپله په اتو یا لسو یا شلو کلونو) او
رهی (روان) شو سره له عیال خپل (په اذن د شعیب مصر ته) ولید (موسٰی)
له جانبه (د غره) د طور یو اور، وی ویل عیال خپل ته چه مدار وکړئ تاسی
(په دی ځای کښې) بیشکه زه چه یم ومي لید یو اور ښائی ما لره چه راتله
وکړم تاسی ته له دی (اور) څخه په خبر (د لاری ورکی) یا په بخری
(سکروټی یا شغلی) له هغه اوره لپاره د دی چه تاسی (پری) تاوده شئ ! پس
کله چه راغی (موسٰی) دغه (اور) ته نو غږ (ورته) وکړ شو له غاړی د هغی
کندی چه په ښی طرف (د موسٰی) کښې وه (دغه غاړه وه) په هغه توټه
مبارکه کړی شوی کښې (له جهته د اوریدو د موسٰی کلام د الله لره په دی
کښې) له (هغی) ونی

تفسیر: چه ولاړه وه په غاړه د کندې کښې او د اور لمبې ترې خرګندیدې.

يٰمُوسٰىٓ إِنِّيٓ أَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِينَ ﴿٣٠﴾ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ ۖ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَآنٌّ وَّلّٰى مُدْبِرًا وَّلَمْ يُعَقِّبْ ۚ يٰمُوسٰىٓ أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ ۖ إِنَّكَ مِنَ الْاٰمِنِينَ ﴿٣١﴾ اُسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ ۫

داسې چه ای موسٰی بیشکه زه هم دا زه الله یم رب د عالمیانو او بل داسې (غږ پرې وشو چه) وغورځوه همسا خپله (پس وئې غورځوله) نو کله چه وئې لیدله (موسٰی) دا (عصا) چه خوځیدله ګواکې دا (عصا) یو نرې منګرې مار توپ وهونکې دې نو شا ئې کړه مخ ئې واړاوه په دې حال کښې چه تښتیدونکې ؤ (له ویرې) او بیرته راونه ګرځید (بیا پرې غږ وشو د الله تعالىٰ له جانبه داسې) چه ای موسٰی مخ راواړوه او بیرته راوګرځه! او مه ویریږه! بیشکه ته چه ئې له امان موندونکیو ئې (له ویرې نه او بیخې مامون ئې!) ننباسه (ښې) لاس خپل په ګریوان (د کمیس خپل کښې) بیا ئې خارج کړه حال دا چه راوځي به تک سپین بې له کوم عیب (مرض ـ بدې)

تفسیر: د دغې رکوع له ابتداء څخه تر «غير سوء» پورې ګرد (تول) مفصل واقعات د «طٰهٰ» په سورت او نورو ځایونو کښې تیر شوې دې هلته دې ولوستل شي!

وَّاضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ

او پیوست کړه (سینې) خپلې ته څانګ (یعنې لاس) دې له (جهته) د ویرې

تفسیر: او رانژدې کړه ځان ته یعنې سینې خپلې ته څانګ دې یعنې لاس دې له جهته د ویرې له مار یا له برص یعنې خپل مټ دې له خپلې سینې سره او تخرګ (ترخ) ته نژدې کړه د مار او د برص او د نورو شیانو ویره به له تا څخه لرې کیږي ښائې چه د راتلونکې لپاره ئې هم د ویرې د ازالې په نسبت هم دغه ترکیب وریښوولې وي.

فَذٰنِكَ بُرْهَانٰنِ مِنْ رَّبِّكَ إِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهٖ

نو دغه دواړه (عصا او يد بيضاء) دوه برهانه (او سندونه په رسالت د تا دی ليږلی شوی) له (طرفه د) رب ستا طرف د فرعون ته او قوم د ده ته

تفسير: يعنی د «عصا» او «يد بيضاء» معجزی د نبوت د برهان او سند په ډول (طريقه) درعطاء کړی شوی دی څو پر دغه وسيله سره پر فرعون او نورو سبطيانو د حجت اتمام وکړی شی!

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۳۲﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّيْ قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَّقْتُلُوْنِ ﴿۳۳﴾

بيشکه چه دوی دی قوم فاسقان (وتلی له فرمان د الله) وويل (موسٰی) ای ربه ځما بيشکه زه چه يم وژلی می دی له دغو (قبطيانو) څخنی يو نفس (سړی) پس ويريږم چه دوی وبه می ووژنی (په قصاص د هغه سره).

تفسير: يعنی که په مجرد د رسيدلو می ووژنی نو ستا دغه دعوت به څرنگه ورسولی شم ؟

وَأَخِيْ هٰرُوْنُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّيْ لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْأً يُّصَدِّقُنِيْٓ إِنِّيْٓ أَخَافُ أَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ﴿۳۴﴾

او ورور ځما هارون هغه ډير فصيح دی له ما له جهته د ژبی پس وليږه هغه هم له ما سره يار مددگار چه تصديق کوی ځما بيشکه زه ويريږم له دی چه دروغجن به کړی دوی ما.

تفسير: يعنی که کوم يو بل تصديق او تائيد کوونکی سړی هم راسره وی نو طبعاً به ځمونږ زړونه مضبوط او قوی کيږی نو د ده د دروغجن شميرلو په موقع کښی کله چه د بحث او مناظری وار ورسيږی امکان لری چه ځما د ژبی د لکنت او بنديدلو لامله (له وجی) په خبرو او اترو کښی څه موانع او عوائق واقع شی نو په دغه وقت کښی به د هارون رفاقت ماته ډير نافع

او مفید واقع شي ځکه چه د ده ژبه له ما څخه ډیره ښه چلیږي او ښه فصیح او بلیغ دی.

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَٰنًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا ۚ بِـَٔايَٰتِنَآ ۚ أَنتُمَا وَمَنِ ٱتَّبَعَكُمَا ٱلْغَٰلِبُونَ ﴿٣٥﴾

وفرمایل (الله) ژر به قوی کړو مونږ مټ ستا په ورور ستا او وبه ګرځوو مونږ تاسي ته غلبه (او تسلط پر دښمنانو د تاسي) پس وبه نه رسیږي دوی تاسي دواړو ته (په ضرر سره لاړ شئ تاسي دواړه) په سبب د معجزو څمونږ سره تاسي دواړه او هر هغه څوک چه متابعت وکړی ستاسي غالبان به اوسئ (پر دوی باندی)

تفسیر: یعني ما ستا دغه دواړه غوښتني منظوري کړی هارون به ستا بازو او مټ وی او د یوه وزیر پشان به ستا سره ملګرتوب کوی او د فرعون لاس به له سره په تاسي نه رسیږی او څمونږ د دغو دلائلو او نښو په برکت تاسي او ستاسي ملګری تل غالب او بریالی (کامیاب) او دوی سره له خپلو ملګرو تل مغلوب او پړه دی.

فَلَمَّا جَآءَهُم مُّوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَا بَيِّنَٰتٍ قَالُوا۟ مَا هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِىٓ ءَابَآئِنَا ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾

پس کله چه راغی دوی ته موسیٰ سره له معجزو څمونږ چه ښکاره وی وویل (فرعونیانو) چه نه دی دا مګر خو سحر (کوډی) دی په دروغو سره تړلی شوی او نه دی اوریدلی مونږ دا (سحر یا دعوی د نبوت) په (زمانو د) پلرونو څمونږ کښي چه پخوا تیر دی.

تفسیر: یعني د دغو معجزاتو د لیدلو په اثر ئی وویل چه دغه ګردی (تولی) کوډی او سحر دی او د هغو خبرو نسبت چه دوی الله ته کوی هغه هم د کوډو خبری دی چه دوی له خپله ځانه جوړی کړی دی او داسي دعوی کوی چه دغه پر ما باندی الله تعالیٰ د وحی په صورت نازلی کړی دی په واقع کښي دغه وحی او الهام هیڅ شي نه دی. او یوازی د سحر او د کوډو اعمال ـ او د سحر تخیل او افتراء ده دغه خبری چه موسیٰ کوی مثلاً یوه الله تعالیٰ دغه ګرده (توله)

دنیا پیدا کړی ده ـ او هم هغه یو الله جل جلاله هم دغه دنیا فناء کوی او بیا ئی له سره ژوندی کوی ـ بیا به حساب او کتاب اخلی ـ او زه ئی رسول گرځولی او درلیږلی یم ـ او نور مونږ له خپلو پخوانیو مشرانو او نورو څخه نه دی اوریدلی او داسی څیز مو له سره غوږو ته نه دی رسیدلی.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّيٓ أَعۡلَمُ بِمَن جَآءَ بِٱلۡهُدَىٰ مِنۡ عِندِهِۦ وَمَن تَكُونُ لَهُۥ عَٰقِبَةُ ٱلدَّارِۖ إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٣٧﴾

او وویل موسیٰ چه رب ځما ښه عالم دانا دی په هغه چا چه راغلی دی په هدایت (راوړی ئی دی) له طرفه د هغه (رب) او په هغه چا باندی چه شته هغه ته ښه خاتمه په دی دنیا کښی بیشکه دا دی چه نه مومی بری ظالمان (چه هدایت ومومی په دنیا او راحت په عقبیٰ کښی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دی باندی ښه عالم دی چه زه پخپله په دغی دعوی کښی رښتین یم او د هغه له نزده می هدایت راوړی دی نو ځکه آخره خاتمه او انجام به می ښه وی ـ هغه خلق چه د الله تعالیٰ دغه ښکاره د قدرت نښی وینی او د صداقت دلائل اوری او د بی انصافی له مخی ئی تکذیب کوی دوی له سره بری نه مومی او د کامیابی مخ نه وینی او په آخره خاتمه کښی دوی له ذلت او ناکامی سره مخامخ کیدونکی دی.

وَقَالَ فِرۡعَوۡنُ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَأُ مَا عَلِمۡتُ لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرِي فَأَوۡقِدۡ لِي يَٰهَٰمَٰنُ عَلَى ٱلطِّينِ فَٱجۡعَل لِّي صَرۡحٗا لَّعَلِّيٓ أَطَّلِعُ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُۥ مِنَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴿٣٨﴾

او وویل فرعون ای ټولیه د مشرانو (د اهل د مصر!) نه پیژنم زه تاسی ته کوم خدای (چه عبادت ورته کوئ) بی له ما څخه پس بل کړه اور ځما لپاره ای هامانه پر ختی باندی (خښتی راته پخی کړه) پس وگرځوه جوړه کړه ځما لپاره مانی لوړه (اوچته) ښائی ماته چه وخیژم الله د موسیٰ ته (وئ گورم چه شته ؟ که نشته ؟) او بیشکه خامخا زه گمان کوم پر موسیٰ (د

يوه) له دروغجنانو.
(په دعوی د بل معبود کښی بی له مانه)

تفسير: يعنی خپل وزير هامان ته ئی وويل چه «د خورا (ډير) کلکو او ښو خښتو دپاره ډير ښه داشونه جوړ کړه ! او بيا له هغو خښتو څخه يوه ډيره پخه او هسکه مانی راجوړه کړه ! چه آسمان ته نژدی شی څو زه پر هغه پاس وخيژم او د موسٰی الله جل جلاله وګورم چه چيری دی ؟ او څرنګه دی ؟ ځکه چه د ځمکی پر مخ باندی ماته له خپله ځانه پرته (علاوه) بل خدای په نظر نه راځی نو د آسمان په نسبت هم ځما خيال هم داسی دی چه هلته به هم بل خدای نه وی خو بيا په دغه ترتيب سره به د موسٰی عليه السلام دپاره يو مسکوت جواب پيدا شی.» دغه خبره دغه ملعون د تمسخر او استهزاء په ډول (طريقه) وکړه او امکان لری چه دومره بدحواسه او پاګل به هم شوی وی چه د هغه په اثر داسی چټی (بيکاره) او د خندا وړ (لايق) تجاويز به ئی جوړول او په کار به ئی اچول.

وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ
إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾

او کبر وکړ دغه (فرعون) او لښکرو د دغه (فرعون) په ځمکه (د مصر) کښی په ناحقه سره (بی له استحقاقه) او ګمان وکړ دوی د دی چه بيشکه دوی به مونږ ته نه راګرځول کيږی (په قيامت کښی) پس راونيوه مونږ هم دغه (فرعون) او (هم) لښکری د دغه (فرعون) پس وغورځول مونږ دوی (ټول) په سيند کښی (پس غرق شول) نو وګوره (ته ای محمده !) چه څرنګه ؤ عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو

تفسير: يعنی له خپلی خاتمی او انجامه بالکل غافل شو او په خپل مملکت کښی په تکبر او غرور ئی لاس پوری کړل او په دی ونه پوهيد چه بل د ده سر ماتوونکی او غاړه ځپيښونکی هم موجود دی. بالاخر قهار الله دی سره د ده د لاؤ لښکر د قلزم په بحيره کښی غرق کړ څو دغه لويه واقعه د يادګار په شان نورو هغو بدبختو ظالمانو ته پاتی شی چه له انجامه بی خبره او غافل دی او ښه وپوهيږی چه د دوی خاتمه به هم داسی کيږی د دغه غرق او نورو ورپوری تړلی خبرو تفصيلات پخوا له دی نه هم تير شوی دی.

وَجَعَلْنٰهُمْ أَئِمَّةً يَّدْعُوْنَ إِلَى النَّارِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿٤١﴾

او گرځولي ۇ مونږ دوى پيشوايان (د گمراهى په دنيا كښې) چه بولي دوى (تابعان خپل په بدو عقيدو او عملونو سره) طرف د اور ته او په ورځې د قيامت كښې وبه كړى شي مدد (له دوى سره په دفع د عذاب كښې له دوى نه)

تفسير: يعني دلته په ضلالت او طغيان كښې له گردو (تولو) څخه وړاندى او مقدم ۇ او خلقو ته به ئى د دوزخ په لورى بلنه كوله هلته به هم دى د نورو دوزخيانو امام او مشر وى لكه چه (د هود) په ۱۱ جزء (۹) ركوع ۹۸ آيت كښې مسطور دى ﴿ يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۖ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُوْدُ ﴾ يعني د دى ځاى لښكر به ئى هلته هيڅ په كار نه ورځى ـ نه به د چا له لورى كوم امداد او معاونت وررسيږى ـ دى سره له خپل لاؤ لښكر گرد (تول) په دوزخ كښې غورځول كيږى هيڅوک به د دوى خلاصوونكى نه وى.

وَأَتْبَعْنٰهُمْ فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِّنَ الْمَقْبُوْحِيْنَ ﴿٤٢﴾ ع

او تابع (لازم) كړ مونږ له دوى سره په دغه (لږ خسيس ژوندون د) دنيا كښې لعنت لريوالى (له رحمته) او په ورځ د قيامت كښې به وى دوى له قبيح (لرى له رحمت او بد ښيرو كړيو شويو څخه)

تفسير: يعني د عقبا بدى او بد انجام خو بيل دى په هم دغه دنيا كښې تر هغه پورى چه خلق اوسيږى پر داسى كسانو لعنت وائى.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِ مَآ أَهْلَكْنَا الْقُرُوْنَ الْأُوْلٰى

او خامخا په تحقيق وركړى ۇ مونږ موسٰى ته كتاب (توريت) وروسته د هغه چه هلاک كړى ۇ مونږ (اهل د) زمانو ړومبنيو (لكه قوم د نوح، لوط او نور)

تفسیر: د توریت له نزوله وروسته پر دنیا داسی د اهلاک او د افناء عذاب ډیر لږ راغلی دی ځکه چه د سماوی اهلاک په ځای د جهاد طریقه مشروع کړی شوی ده ځکه چه څه نه څه خلق هرومرو (خامخا) پر شرعیه و احکامو قائم اوسیږی.

بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿۴۳﴾

حال دا چه سبب د انوارو د زړونو وه دپاره د خلقو او سمه لاره ښوونکی او رحمت ؤ دپاره د هغو (کسانو چه ایمان ئی پری راوړی دی) ښائی چه دوی پند واخلی پری.

تفسیر: یعنی توریت چه موسٰی علیه السلام ته ورکړی شوی دی لوی فهم او بصیرت عطاء کوونکی او خلقو ته د هدایت پر سمه صافه لاره بیوونکی او د رحمت مستحق ګرځوونکی یو کتاب ؤ څو خلق هغه ولولی ـ او د الله تعالیٰ په یادو اوسیږی ـ او د الله تعالیٰ احکام یاد کړی پند او نصیحت تری حاصل کړی. رښتیا خو دا ده چه وروسته له عظیم‌الشان قرآن څخه په هدایت کښی د توریت شریف درجه ده او نن ورځ چه هغه د خپلو تابعانو له لاسه ضایع شوی دی هم دغه پاک قرآن د توریت د ضروری علومو او هدایت حفاظت کوی.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَآ إِلٰى مُوْسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿۴۴﴾

او نه وی ته (حاضر ای محمده! له موسٰی سره) په جانب (د هغه غره چه) غربی (ؤ له موسٰی څخه په وخت د مناجات کښی) هغه وقت چه ولیږه مونږ طرف د موسٰی ته امر (حکم د رسالت) او نه وی ته له حاضرینو (عندالوحی چه دغه قصه دی له خپلو لیدلو بیان کړی وی).

تفسیر: یعنی د طور د غره له غربی جانبه چیری چه موسٰی ته نبوت او توریت ورعطاء شوی دی.

وَلٰكِنَّآ أَنْشَأْنَا قُرُوْنًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ

ولیکن مونږ پیدا مو کړل اهل د زمانو (ډیر وروسته له موسیٰ) پس اوږده شول پر دوی عمرونه،

تفسیر: یعنی ته د هغه وقت واقعات په داسی صحت او صفائی ـ بسط او تفصیل سره بیانوی لکه چه هم هغلته له «طور» سره ولاړ وی او دغه ګرد (تول) واقعات دی پخپلو سترګو سره لیدلی وی حال دا چه ستاسی عدم الوجود په هغی موقع کښی یوه ښکاره او ظاهره خبره ده ـ او برسیره پر دی هم ګرد (تول) عالم خبر دی چه تاسی امی یئ ـ د کوم عالم په صحبت کښی هم نه یئ اوسیدلی. او نه د صحیحو او ثقه ؤ واقعاتو کوم ښه جید عالم په مکی معظمی کښی موجود ؤ نو سره له دی دغه خبره د غور او دقت لایقه او وړ (قابل) ده چه دغه علوم او حقایق له کوم ځای تاسی ته راغلل. حقیقت دا دی چه د دنیا پر اقوامو ډیر مدتونه او قرنونه تیر شوی دی چه د دهورو له مروره هغه علوم بیخی منحرف او مندرس او هغه حقائق محو او اضاعه او له یاده ووتل نو ځکه د هغه علیم او خبیر اراده په دی باندی مقتضی شوه چه د یوه امی له ژبی څخه هغه هیر شوی سبق بیا د خلقو په یاد ورکړ شی او د هغو عبرتناکو او موعظت ورکوونکیو واقعاتو داسی یوه صحیحه نقشه د دنیا خلقو ته ور وړاندی کړی شی چه د هغی له لیدلو څخه بی اختیاره د دغی خبری منل او تسلیم ته غاړه کیږدی چه بیشکه د دغو قصصو او اخبارو راوړونکی په هغه موقع کښی موجود ؤ او دغه واقعات ئی پخپلو سترګو سره لیدلی دی چه له «من» او «عن» او له ګردو (تولو) کیفیاتو څخه ئی خبردار دی پس ظاهر دی چه ته خو هلته نه وی موجود بی له دی نه چه د دی خبری تصدیق وشی چه دغه ګردی (تولی) خبری د پاک الله هغه کلام دی چه تاسی ئی په ژبه سره خپلو بندګانو ته بیانوئ او د ده په مخ کښی هر غائب حاضر ـ او هر مجهول معلوم دی بیشکه چه دغه د هم هغه واحد احد الله کلام دی.

وَمَا كُنتَ ثَاوِيًا فِيٓ أَهۡلِ مَدۡيَنَ تَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِنَا وَلَٰكِنَّا كُنَّا مُرۡسِلِينَ ۝٤٥

او نه وی ته (ای محمده!) اوسیدونکی په اهل د مدین کښی چه لوستل به دی پر دوی باندی آیتونه (د قدرت) ځمونږ ولیکن مونږ چه یو ـ یو مونږ لیږونکی (تا لره دپاره د دغی قصی په وحی سره).

تفسیر: یعنی موسیٰ علیه السلام ته هغه واقعات چه وروسته د «مدین» له هجرت څخه ورپیښ شوی دی ته د هغو واقعاتو بیان په داسی ښه ډول (طریقه) او صحت سره کوی چه له هغه څخه داسی څرګندیږی چه ګواکی تاسی په هغه وقت کښی سره د نبوت له شانه هلته مسکون وئ او

ځرنګه چه ته نن پخپل وطن معظمه مکه کښې آیات الله خلقو ته لولئ او ګردو (تولو) ته ئې اوروی په هغه وقت کښې به دی د «مدین» خلقو ته هم اورولی وی حال دا چه دغه څیز صریحاً منفی دی. خبره صرف دغومره ده چه مونږ تل تر تله انبیاء مبعوث کړی دی څو دنیا د غفلت له خوبه پاڅوی او د تیرو عبرتناکو واقعاتو نتائج وربه یاد کړی له دغه عمومی عادت سره سم مونږ په دغه وقت کښې تاسی د رسول الله په حیث لیږلی یئ څو د تیرو اقوامو قصی دوی ته وکړئ او دوی د غفلت له خوبه راپاڅوئ نو ځکه دغه خبره ضروری شوه چه د صحیح او ثقه او رښتیا واقعاتو معلومات او احوال هم تاسی ته درکړل شی او ستاسی په ژبه اداء کړل شی.

وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَٰكِن رَّحْمَةً مِّن رَّبِّكَ

او نه وی ته (ای محمده!) په جانب د طور کله چه غږ وکړ مونږ (موسٰی ته) ولیکن (لیږلی ئې مونږ ته ای محمده!) رحمت له طرفه د رب ستا

تفسیر: کله چه پر موسٰی علیه السلام داسی غږ وکړ شو چه ﴿ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴾ ته خو هلته ولاړ نه وی ؟ او دغه غږ خو دی نه دی اوریدلی ؟ دغه د الله تعالیٰ انعام او اکرام دی چه ته ئې پر دغو واقعاتو او حقائقو مطلع کړی او ستا سره ئې هم داسی یو وضعیت او رعایت وفرمایه لکه چه له موسٰی سره شوی ؤ. ګواکی په «جبل النور» کښې چیری چه د «حراء» غار دی او په مکه معظمه او مدینه منوره کښې د «جبل الطور» او د «مدین» واقعات بیا له سره اعاده او تکرار شول.

لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَاهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾

(دپاره) د دی چه وویروی ته هغه قوم چه نه دی راغلی دوی ته هیڅ ویروونکی (له عذابه) پخوا له تا (ای محمده!) دپاره د دی چه دوی پند واخلی پری.

تفسیر: یعنی د عربو خلقو ته دغه شیان وروښیه! او دوی له دغو خطرناکو عواقبو څخه خبردار کړه ! ممکن دی چه دوی دغه خبری واوری او په یاد ئې ولری او پند او نصیحت تری واخلی.
تنبیه: له ﴿ مَّا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ ﴾ څخه به «**آباؤهم الاقربون**» مراد وی. والله اعلم.

وَلَوْلَا أَن تُصِيبَهُم مُّصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ

إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ ءَايَٰتِكَ وَنَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

او كه چيرى نه وى دا چه وبه رسيږى دوى ته مصيبت (غم عذاب) په سبب د هغو (ګناهونو) چه پخوا ليږلى دى لاسونو د دوى پس وبه وائى (دغه كفار) اى ربه څمونږ ولى دى نه راليږه تا مونږ ته كوم رسول (چه ستا احكام ئى مونږ ته راوړى وى) پس متابعت به كړى ؤ مونږ د آياتونو ستا او شوى به وو مونږ له مؤمنانو (په تا او په هغه رسول ستا باندى).
(كه دا خبره نه وى نو نه به مو وى ليږلى ته دوى ته ليكن ليږلى مو ئى چه عذر ئى پاتى نشى)

تفسير: دا اول «لولا» امتناعيه دى چه شرط او جزاء غواړى او دا آيت ئى تر آخره شرط دى او جزاء ئى محذوفه ده چه «**كما ارسلناك**» يا «**لانزلنا عليهم العذاب**» دى. او دغه دوهم «**لولا**» تحضيضيه دى چه له درست مدخول خپل سره واقع شوى دى په سياق د اول. نو حاصل د آيت داسې شو چه كه چيرى نه وى دا قول د دوى په وقت د نزول د عذاب كښې له جهته د كفره او د معاصيو د دوى چه اى ربه ولى دى نه راليږه مونږ ته كوم رسول چه ستا آيتونه ئى رارسولى وى او مونږ پرى عمل كړى وى او اوس مؤمنان وى نو مونږ به ته نه وى ليږلى يا عذاب به مو راليږلى وى
يعنى د رسول الله بعثت په دوى كښې د دوى خوش قسمتى ده كه بى د رسول الله صلى الله عليه وسلم له ليږلو څخه مو دوى ته پر دغو ظاهرو او باهرو طغيانو او بى عقليو او بى ايمانيو سزا وركولى خو دغه هم عين الانصاف او عدل ؤ ليكن الله تعالىٰ پر دوى احسان وفرمايه او د هيڅ قسم معقول عذر او پلمو (تدبيرونو) وړاندى كولو لپاره ئى موقع ورپرى نه ښوده څكه امكان ئى درلود (لرلو) چه د سزاء وركولو په وقت كښى به ئى ويل چه «الها مونږ ته خو دى كوم رسول نه دى راليږلى ترڅو ئى مونږ پر خپلو اغلاطو پوهولى وى او اقلا سمه لاره ئى راښوولى او څه تنبيه ئى راكولى ـ او دغه دى چه مونږ دى بى خبره په دوزخ كښى ورغورځولو. هو ! كه كوم نبى دى راغلى وى نو عالم به ليده چه مونږ په څه اخلاص او عقيدت سره له پخو ايماندارانو څخه ثابت كيدو.»

فَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا۟ لَوْلَآ أُوتِىَ مِثْلَ مَآ أُوتِىَ مُوسَىٰٓ

پس کله چه راغی دغو (کفارو) ته حق قرآن له جانبه ځمونږ نو وی ویل (دغو کفارو) ولی نه دی ورکړی شوی (محمد ته معجزی) په شان د هغو (معجزو) چه ورکړی شوی وی موسٰی ته (لکه عصا او ید بیضاء)

تفسیر: یعنی که مو رسول نه لیږه نو داسی به ئی ویل چه ولی دی رسول راته ونه لیږه ؟ اوس چه داسی رسول ورمبعوث شوی دی چه له ګردو (تولو) انبیاؤ ځخه په شان او رتبه کښی لوی دی نو وائی صاحبه ! مونږ دی هله منو کله چه وګورو چه د موسٰی علیه السلام په شان له تا ځخه د «عصا او ید بیضاء» او نور معجزات راښکاره شی حال دا چه هغه ته «توریت» هم یو ځلی د یوه کتاب په شکل ورنازل شوی ؤ او ته دی خپل کتاب د دوو دوو ځلورو ځلورو آیاتونو په شکل راوړاندی کوی.

اَوَلَمۡ یَکۡفُرُوۡا بِمَاۤ اُوۡتِیَ مُوۡسٰی مِنۡ قَبۡلُ ۚ

آیا نه ؤ کافران شوی (جنس د کفارو) په هغو (معجزو) چه ورکړی شوی وی موسٰی ته پخوا (له نزوله د دغه قرآن)

تفسیر: یعنی د موسٰی علیه السلام کتاب او معجزات مو چیری ګرد (تول) سره منلی ؤ د هغه په نسبت مو هم شبهات ایستل او ورته مو «سحر مفتری» ویل لکه چه اوس په یوه دوه رکوع مخکښی تیر شو. هو! هر ځوک چه غواړی د پاک الله احکام ونه منی نو پر هره یوه خبره یو نه یو شی وائی او راز راز (قسم قسم) احتمالات د هغه په نسبت پیدا کوی.

قَالُوۡا سِحۡرٰنِ تَظٰہَرَا ٝ وَ قَالُوۡۤا اِنَّا بِکُلٍّ کٰفِرُوۡنَ ﴿۴۸﴾

وویل (منکرانو په حق د موسٰی او محمد کښی چه خاوندان د) سحر دی مدد کوی یو د بله او وی ویل چه بیشکه مونږ په هر یوه (د دی دواړو نبیانو) کافران یو.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «د معظمی مکی کفارو چه کله د موسٰی علیه السلام معجزات واوریدل نو په داسی یوه وینا ئی خوله وپرانستله «که له دغه نبی سره هم هم داسی معجزات وی نو مونږ به هغه منل کله چه دوی له یهودانو ځخه پوښتنه وکړه او د «توریت» خبری ئی د دغه نبی په موافقت او له خپلی مرضی ځخه مخالفی واوریدی مثلاً دغه چه بت پرستی کفر دی ـ بعث

بعد الموت حق دی او هر هغه ملبوح چه د پاک الله پر نامه ذبح نشی مردار دی او په عربو کښی آخر الزمان نبی مبعوث کیږی چه د هغه نبني به داسی وی او نور نو داسی ئی وویل چه دغه دواړه دروغجنان دی «توریت» او «قرآن» دواړه سحر دی موسٰی او محمد علیهما الصلوٰة والسلام (العیاذ بالله) ساحران دی چه یو د بل تصدیق کوی. یا وویل قبطیانو په حق د موسٰی او هارون کښی چه کودگران دی سره ملگری.

قُلْ فَأْتُوا بِكِتٰبٍ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ اَهْدٰى مِنْهُمَآ اَتَّبِعْهُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۴۹﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) پس راوړئ تاسی یو داسی کتاب له جانبه د الله چه هغه ښه لاره ښوونکی وی له دغو دواړو کتابونو چه متابعت وکړم زه د هغه (کتاب) که چیری یئ تاسی صادقان رښتینی.

تفسیر: په دغه دعوی د تاسی کښی یعنی په آسمانی کتابونو کښی له گردو (تولو) ځنی لوی او مشهور کتابونه هم دغه دوه کتابونه دی چه له هغوی سره سیالی او برابری بل هیڅ یو کتاب نشی کولی که دغو دواړو ته جادو وایئ نو تاسی بل کوم د الله تعالیٰ کتاب راوړاندی کړئ چه له دغو ځخه ښه او ډیر هدایت لرونکی وی. په فرض محال که تاسی داسی کوم کتاب راوړئ نو زه به د هغه متابعت وکړم لیکن تاسی داسی کتاب تر قیامته پوری هم نشئ راوړی. له دی نه به زیاته بدبختی څه وی چه تاسی پخپله له ربانی هدایته قطعاً بی برخی یئ ! او دغه مقدس کتاب ته چه سره له هدایت درغلی دی کودی وایئ ! او نه ئی منئ کله چه دغه کتاب د یوه انسان جوړ کړی جادو دی نو تاسی د گرد (تول) جهان جادوگران راتول کړئ او له هغوی ځخه له دغه ځنی لوی جادو جوړ کړئ ځکه چه جادو خو داسی یو شی نه دی چه د هغه مقابله به امکان نه لری.

فَاِنْ لَّمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَكَ فَاعْلَمْ اَنَّمَا يَتَّبِعُوْنَ اَهْوَآءَهُمْ ؕ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوٰىهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۵۰﴾ ع

پس که چیری ونه منله دوی خبره ستا پس پوه شه چه بیشکه هم دا خبره ده چه متابعت کوی دوی د خواهشونو خپلو (بی دلیله) او څوک دی ډیر گمراه له هغه چا چه متابعت کوی د خواهش خپل بی هدایته له ښوولو د لاری له (طرفه د) الله بیشکه چه الله نه ښیی سمه لاره قوم ظالمانو ته (چه تابع وی د نفسونو او هواؤ خپلو بی دلیله).

تفسیر: یعنی کله چه دغه خلق نه هدایت قبلوی او نه د هغه په مقابل کښی بل کوم شی وړاندی کولی شی ـ نو هم دغه وضعیت د دغی خبری دلیل دی چه دوی داسی مقصود نه لری چه د هدایت په لاره لاړ شی ـ محض پر خپلو نفسانی خواهشونو تګ کوی او هر شی یی چه زړه غواړی هغه منی او هر هغه شی چه د خپلی مرضی او غوښتنی څخه مخالف او چپ وسومی هغه نه منی او تردیدوی ئی نو دلته دغه راښوول کیږی چه داسی هوا پرستانو ظالمانو ته څرنګه هدایت ورکاوه کیږی ؟ د الله تعالیٰ عادت د هغه قوم پر هدایت جاری دی چه د هدایت موندلو اراده ولری او محض هوا او هوس د حق او حقانیت معیار ونه ګڼی.

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

او خامخا په تحقیق پرله پسی لیږلی ده مونږ دوی ته خبره (د پند چه قرآن دی) دپاره د دی چه دوی پند واخلی.

تفسیر: یعنی څمونږ د وحی سلسله لا له پخوا څخه جاری ده د یوی وحی په تصدیق او تائید مو بله وحی وربسی لیږلی ده ـ او قرآن مو هم په تدریج سره نازل کړی دی او په یوه آیت پسی بل آیت تل راځی ـ مقصد دا دی چه د کافی غور کولو او د پوهیدلو موقع په لاس درشی او د هغه په یادولو کښی درته آسانی او سهولت وی.

اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِهٖ هُمْ بِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ﴿٥٢﴾ وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖٓ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّنَآ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِيْنَ ﴿٥٣﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پخوا له دغه (قرآنه) دوی په دغه (قرآن) ایمان راوړی او کله چه ولوست شی (دا قرآن) پر دوی باندی نو

وائي دوی چه ايمان راوړی دی مونږ په دغه (قرآن چه) حق دی (راغلی دی) له (طرفه د) رب څمونږ بيشکه مونږ چه وو مونږ پخوا له نزوله د دغه (قرآن) مسلمانان (په دغه قرآن باندی).

تفسير: يعني د دغو جاهلانو مشرکانو حال داسی دی چه نه پخوانی کتابونه مني او نه د ورستنو کتابونو منونکی دی. د دوی په مقابل کښی هغو حق پسندو او انصاف خوښونکو کتابيانو ته وګوری چه دوی هغه دواړه مني پخوا له دی نه ئی په تورات او انجيل يقين لرلو کله چه پاک قرآن نازل شو نو ژر ئی تصديق وکړو. چه بلاشبه دغه هم حقانی آسمانی کتاب دی. چه زمونږ د الله له جانبه نازل شوی دی. مونږ په ده باندی هم د خپل يقين او اعتماد اعلان کوو. مونږ خو پخوا له دی نه هم د الله تعالیٰ خبری منلی دی. او اوس ئی هم منو. في الحقيقت مونږ له نن ورځی څخه نه يو مسلمانان بلکه لا له پخوا څخه مسلمانان وو. ځکه چه مونږ په خپلو پخوانو کتابونو هم ايمان لرلو چه په هغو کښی د مخه د دغه آخر الزمان نبی او د دغه عظيم الشان فرقان په متعلق صاف صاف بشارات موجود وو. لهٰذا په هغو پخوا ويلو مونږ پخوا له دی نه بالاجمال مومنان وو. اوس چه دغه تفصيل مو په خپلو سترګو وليدو لا پری مسلمانان شو.

اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوْا

دغه (يهودان او نصرانيان چه ايمان ئی راوړی دی په قرآن) ور به کړ شی دوی ته اجر د دوی دوه کرته په سبب د دی چه صبر کړی ؤ دوی (او پر خپل ايمان قائم ؤ په دی دواړو کتابونو)

تفسير: يعني په غرور او استغناء ئی د حق له قبوله مخ نه دی اړولی بلکه هر کله چه حق او صداقت ورسيږی بی تکلفه د تسليم او اطاعت غاړه ورته ږدی.

تنبيه: شيخ الاکبر په فتوحاتو کښی ليکلی دی چه د دغو اهل الکتابو ايمان راوړلو پر خپل نبی عليه السلام دوه ځلی صورت ونيو اول بالاستقلال، دوهم ځلی پر حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د ايمان راوړلو په ضمن کښی ځکه چه رسول الله صلی الله عليه وسلم د ګردو (تولو) پخوانيو انبياؤ مصدق دی ـ او پر هغو تولو ايمان لرل يو ضروری امر ګڼی. او پر حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم هم د دوی ايمان دوه ځلی شو يو هم دغه اوس بالذات او بالاستقلال ـ دوهم پر خپل هم هغه پخوانی نبی د ايمان راوړلو په ضمن کښی ـ ځکه چه هر يو له پخوانيو انبياؤ د حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د بعثت زيری ورکړی دی او متحداً لا له پخوا څخه يی د محمد صلی الله عليه وسلم رسالت تصديق فرمايلی دی. نو ځکه هغو خلقو ته به اجر هم دوه ځلی ورکول کيږی. هغه چه په حديث کښی راغلی دی **«ثلاث يؤتون اجرهم مرتين»**

د هغه د شرح موقع دلته نه ده هغه مو د الله تعالیٰ په فضل سره د «صحیح مسلم» په شرح کښې په تفصیل سره لیکلی ده. او د اشکالاتو په ارتفاع کښې مو زیار (کوشش) ایستلی دی. **فلله الحمد والمنة وبه التوفيق والعصمة**

وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ

او دفع کوی دوی په حسنه نیکی سره سیئه بدی

تفسیر: یعنی که بل څوک له ده سره بدی کوی دی له هغه سره نیکی او احسان، مروت او شرافت کوی. یا ئی دا مطلب که چیری له دوی نه کوم بد کار صادرېږی نو د هغه تدارک په نیکی سره کوی څو د حسناتو پله پر سیئاتو درنه شی.

وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٥٤﴾

او له څینو د هغو مالونو چه ورکړی دی مونږ دوی ته صرفوی ئی (په لاره د الله کښې).

تفسیر: او له هغه حلال مال چه پاک الله ورته ورعطاء کړی دی زکوٰة ورکوی. صدقات او خیرات اداء کوی له اقاربو او خپلوانو سره مرسته (مدد) او امداد کوی. لنډه دا چه په حقوق العباد کښې هم له سره قصور او لنډون نه کوی.

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَٰهِلِينَ ﴿٥٥﴾

او کله چه واوری دوی کومه چتی (بیکاره) خبره نو څنګ کوی دوی له هغی نه او وائی (هغو چتی (بیکاره) ویونکیو ته) دی مونږ ته عملونه څمونږ (له حلمه او صبره) او دی تاسی ته عملونه ستاسی له حماقته او بد ویلو) سلام دی پر تاسی (له طرفه څمونږ له کنځلو او طعنو) نه غواړو مونږ (مجلس او طریقه) د جاهلانو.

تفسیر: یعنی که کوم جاهل لغو او چتی (بیکاره) خبری کوی نو دی له هغه سره نه لگیږی او ورته وائی چه بس دی خانه! ستا د دغی خبری جواب مونږ له لری څخه په سلام اچولو سره درکوو. دغه د جهالت او ناپوهی وضعیت مونږ تاسی ته در پریږدو، مونږ پریږده چه پخپلو کارونو کښی مشغول اوسو ستاسی اعمال به ستاسی په مخ کښی او ځمونږ اعمال به ځمونږ په مخ کښی راځی مونږ ته د دی خبری هیڅ ضرورت نه دی پاتی چه خامخا به ستاسی غوندی له ناپوه خلقو سره لگیږو. محمد بن اسحاق رحمة الله علیه په سیرت کښی لیکلی دی کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکی معظمی کښی وو تقریباً شل تنه اشخاص له حبشی څخه د رسول الله د زیارت او د دوی د حال او احوال څخه ځان ته د معلومات حاصلولو لپاره راغلی ؤ څو ئی په تحقیقی دول (طریقه) سره دغه ځان ته راڅرگند کړی چه دوی د څه شان اوصافو سړی دی ؟ دوی له حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ملاقات او مکالمه وکړه. رسول الله صلی الله علیه وسلم هغوی ته عظیم الشان قرآن ولوست چه د هغه په اثر د دوی له سترگو څخه اوښکی وبهیدی او په ډیر شدت او قوت سره د دوی د رسالت تصدیق وکړ او تول مشرف بالاسلام شو او بیرته حبشی ته لاړل. ابوجهل او نورو مشرکینو پر دوی باندی طعنی وهلی او مسخری ئی پری کولی او داسی به ئی ویل چه «د احمقانو دغی قافلی ته وگورئ چه د دوی نظیر او څاری تر نن پوری هیچیری نه دی لیدلی شوی دوی د یوه سړی د حال د تحقیق دپاره راغلی دی او اوس بیخی پری مین او عاشق او د مریبی په شان ئی گرځیدلی دی او د هغه په لمسولو ئی خپل پلرنی دین پریښود او اوس بیرته درومی» دوی وویل: «**سلام علیکم لانجاهلکم لنامانحن علیه ولکم ما انتم علیه لم نأل انفسنا خیراً** ـ پس مونږ تاسی ته سلام درکوو معاف مو کړه مونږ ستاسی د دغه جهالت جواب نه غواړو چه په جهالت سره درکړو. له مونږ او تاسی ځنی هر یو چه په هر حال کښی دی هم هغه د هغه برخه ده ـ مونږ د خپلو نفسونو د ښیگڼی (فائدی) په غوښتلو کښی هیڅ قصور نه دی کړی» نو د هغه په متعلق دغه آیت نازل شو والله تعالیٰ اعلم. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له هر هغه جاهل څخه چه د دی خبری توقع نه وی چه دی په سمه لاره راځی او پر پوهولو پوهیږی ځان لری ساتل بهتر دی» موضح.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ

بیشکه ته (ای محمده!) نشی ښوولی (لاره حقه) هغه چاته چه خوښ وی ستا ولیکن الله سمه صافه لاره ښیی هغه چاته چه اراده وفرمائی (د سمی لاری ښوولو ئی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل تره ابو طالب لپاره ډیر زیار (کوشش) وکړو چه د مرگ په وقت کښی د اسلام کلمه ولولی مگر هغه

دغه خبره ونه منله نو د هغه په نسبت دغه آیت نازل شو» (موضح) یعنی له هغه چا سره چه ته طبیعي محبت لرې یا ستا زړه غواړي چه هغه هدایت ومومي نو دغه خبره ضروري نه ده چه هم هغسې واقع هم شي. ستا کار یواځې لار ښوونه ده پاتې شو دغه کار چه کوم یو سړی پر هغه لاره درومي او د مقصود تر منزل پورې رسیږي ؟ او کوم یو نه رسیږي ؟ دغه ستاسې د اختیار او له قبضې څخه خارج دی الله تعالیٰ اختیار لري چه د هر چا په نسبت اراده وفرمائي هغه ته د قبول الحق او وصول الی المطلوب توفیق ورکړي.

تنبیه: کوم شي چه حضرت شاه صاحب فرمایلي دي په صحیحه ؤ احادیثو کښې شته زیات له هغه پر دغه مسئله کلام او د ابوطالب د ایمان او کفر پر خاص موضوع مباحثه غیر ضروري ده ښه خو به دا وي چه له داسې غیر ضروري او ډک له خطراتو مباحثو څخه چپ شو او ترې کف اللسان وشي!.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

او هم دغه (الله) ښه عالم دی په سمه صافه لاره موندونکیو باندې.

تفسیر: هیڅ یو سړی د دغې خبرې واک (اختیار) او صلاحیت نه لري چه بل څوک پر سمه صافه لاره روان کړي ـ بلکه څوک پر دغه خبره علم هم نه لري چه کوم یو پر سمه لاره راتلونکی دی ؟ یا د راتللو استعداد او لیاقت لري ؟ په هر حال په دغه آیت کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلي ورکړې شوې ده چه تاسې د جاهلانو په دغو چټي (بیکاره) ویناؤ او د ضد او عناد پر شورماشور یا د خپل خاص اعزه او اقارب پر نه مسلمانیدلو مه متأثر او مه غمجن کیږئ ! هومره چه ستاسې پر ذمه فرض دی هغه اداء کړئ ! د خلقو استعدادات مختلف دي ـ او دغه خبره د الله تعالیٰ په اختیار او علم کښې ده چه د هغوی څخنی کوم یو پر سمه لاره راوستل کیږي.

وَقَالُوا إِن نَّتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا ۚ

او وائي (کفار د مکې) که چیرې متابعت وکړو مونږ د هدایت له تا سره (او ایمان په تا راوړو) نو وابه لوځول شو) او ژر به وشړل شو) له ځمکې خپلې نه

تفسیر: له هدایت څخنې د انسان منع کوونکي څو شیان دي مثلاً د ځان نقصان ـ د مال خوف لکه چه د مکې معظمې مشرکانو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویلي ؤ بیشکه چه مونږ په دې باندې ښه پوهیږو چه تاسې پر حقاني دین یئ لیکن که مونږ د اسلام دین قبول کړو او له تاسې سره یو ځای شو نو ګرد (تول) عرب به ځمونږ دښمنان شي ـ اود چار چاپیر ګرد (تول) اعراب

به پر مونږ هجوم او يرغل راوړی او تول به سره يو ځای كيږی ـ او مونږ به خپله يوه نمړی كړی، نه به مو ځان سلامت پاتی شی او نه به مو مال او دولت مأمون او مصئون پاتی وی. د هم دغه جواب په دغه راتلونكی آيت كښی داسی فرمائی.

أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا ءَامِنًا يُجْبَىٰٓ إِلَيْهِ ثَمَرَٰتُ كُلِّ شَىْءٍ رِّزْقًا مِّن لَّدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

آيا نه دی ورکړی (ځای) مونږ دوی ته داسی حرم چه په امان دی (له قتل او غارته) راچلولی شوی دی دی (حرم) ته (له هر طرفه) ميوی (دپاره) د هر څيز رزق د دوی له جانبه ځمونږ وليکن اکثر د دوی چه دی نه پوهيږی (په حق).

تفسير: حضرت شاه صاحب فرمائی «د مکی معظمی خلقو به ويل که مونږ مسلمانان شو نو د تول عربستان مسکونين به له مونږ سره دښمنان شی. الله تعالیٰ فرمائی که اوس تاسی د هغوی د دښمنی او لاس غځولو څخه د چا په پناه کښی ناست يئ ؟ هم دغه د حرم ادب مانع دی چه سره له دغی سختی دښمنی او عداوت چه تاسی ئی يو له بله سره لرئ ـ اطرافی اعراب پر تاسی يرغل او هجوم نه راوړی چه تاسی له مکی معظمی څخه د باندی وباسی هغه الله چه اوس دغه ځای ئی تاسی ته حرم گرځولی دی په هغه وقت کښی به هم تاسی ته پناه درکوونکی دی (موضح) » آيا سره له کفره او شرکه تاسی ته پناه درکوی او وروسته د ايمان او تقویٰ د اختيارولو څخه به تاسی ته د هغوی له شره پناه او امان نه درکوی ؟ هو! که د ايمان او تقویٰ د ازموينی دپاره يو څو ورځی له تاسی څخه امتحان واخيست شی نو نه ښائی چه تاسی له هغه څخه ووېريږئ

﴿ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴾

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍۭ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا ۖ فَتِلْكَ مَسَٰكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَن مِّنۢ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا ۖ

او څومره (ډير) هلاک کړی دی مونږ له (اهل د) کليو (او ښارونو) چه سرکشی ئی کړی وه په معاش خپل کښی پس دا دی کورونه د دوی چه نه ده کړی شوی هستوګنه په کښی پس له (اهلاک د) هغوی مګر لږ وقت (چه کوم

مسافر کومه شپه هلته دمه کړی ده).

تفسیر: یعنی د عرب له دښمنی څخه ولی ویریږئ ـ د الله تعالیٰ له عذابه وویریږئ آیا تاسو نه ګورئ او غور او دقت نه کوئ چه له تاسی څخه پخوا څومره لوی اقوام تیر شوی دی چه هغوی ګرد (ټول) پخپل عیش عشرت او خوښی مست او مغرور ؤ نو هر کله چه هغو د تکبر لوئی او سرکشی لاره ځان ته غوره کړه نو وګورئ چه پاک الله دوی څرنګه تباه ـ برباد او فنا کړل چه نن ورځ د دنیا په مخ کښی د هغوی نوم او نښه هم نه ده پاتی تش دغه ویجاړی مینی او کندوالی ئی پاتی دی چه په هغوی کښی هیڅ یو هستیدونکی نشته پرته (علاوه) له دی نه چه کوم مسافر کومه شپه هلته کینی او خپله دمه ونیسی یا کوم پوه او هوښیار سړی د الله د قدرت د دغه عبرتناکی منظری د کتلو دپاره هلته ودریږی.

وَكُنَّا نَحْنُ الْوٰرِثِيْنَ ﴿۵۸﴾

او یو مونږ هم دا مونږ وارثان.

تفسیر: یعنی ټول سره داسی ووژل شول چه د هغوی یو تن وارث هم بیرته پاتی نه شو هغه چه تل پاتی کیدونکی دی الله تعالیٰ دی او بس.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى حَتّٰى يَبْعَثَ فِيْٓ اُمِّهَا رَسُوْلًا يَّتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِنَا ۚ

او نه دی رب ستا (عادتاً) هلاک کوونکی (د اهل د دی) قریو تر هغه پوری چه ولیږی په مور (لویه قریه ښار) د هغو (قریو ښار کښی) یو رسول چه لولی پر دوی آیتونه ځمونږ (دپاره د قطع کولو د عذر)،

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تر هغه پوری دغه کلی او ښارونه تباه ـ خراب او فنا نه دی کړی څو د هغو مراکزو او لویو ځایونو کښی کوم هوښیاروونکی نبی نه وی ورلیږلی ـ د مرکز تخصیص ښائی د دی لامله (له وجی) وی چه د هغو اثر تر ډیر لری ځای پوری رسیږی او د ښارونو هستیدونکی نسبتاً سلیم او عقیل هم وی د ځمکی د مخ د ګردو (ټولو) ودانیو مرکز او د صدارت مقام بیت الحرام ؤ لکه چه د «شوریٰ» په اوله رکوع (۲۵) جزء کښی لولو ﴿ لِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا ﴾ نو ځکه هلته له ګردو (ټولو) څنی لوی او د آخر الزمان رسول مبعوث شو

صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه اجمعین.

وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿۵۹﴾

او نه یو مونږ هلاک کوونکی خرابوونکی د کلیو د ښارونو مګر په هغه وقت کښې چه اهل د هغو ظالمان وی (په تکذیب د رسولانو).

تفسیر: یعنی هر کله چه سره له پوهولو او هوښیارولو هم خلقو له کفره او شرکه لاس وانخیست او هم هغسی په خپل کفر - ظلم - طغیان او عصیان کښې چالان او مترقی ؤ دلته د الله تعالیٰ په دغه عذاب اخته او هلاک او سپیره شول.

وَمَا أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۶۰﴾

او هر هغه چه درکړی شوی دی تاسی ته له کوم څیزه پس هغه معاش نفع کار د دغه ژوندون لږ خسیس دی او ښایست د هغه دی او هر هغه چه په نزد د الله دی (اجر) خیر غوره (دی) او باقی دی (له دغه فانی نه) آیا پس تاسی عقل نه چلوئ.
(چه باقی بهتر دی په فانی باندی)

تفسیر: یعنی انسان ته ښائی چه له عقل او پوه کار واخلی! او دومره وپوهیږی چه دا ژوندون په دنیا کښې تر کله پوری به وی ؟ او د دنیوی د دغه باغ او بهار عیش عشرت - مزی او چرچو خوند به تر څه وقت پوری کوی ؟ فرض ئی کړئ چه په دنیا کښې له سره پر ده عذاب هم رانشی خو بیا هم د مرګی لاس تاسی ګرد (تول) له دغه ساز او سامان څخه جلا (جدا) کوی - او بیا به د الله تعالیٰ په مخ کښې حاضریږئ او تر یوی یوی ذری پوری هم د خپل اعمالو حساب ورکوئ - که مو آخروی عیش او عشرت په برخه شو نو دغه دنیوی عیش عشرت د هغه په مقابل کښې هیڅ او لاشی دی داسی به کوم پوه او عقلمن سړی وی چه یو مکدر او منغض ژوندون ته پر یو بی غشه او غله ژوندون او یو ناقص او فانی لذت ته پر کامل او باقی لذائذو ترجیح ورکوی بلکه نه ئی ورکوی!.

أَفَمَنْ وَّعَدْنٰهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيْهِ كَمَنْ مَّتَّعْنٰهُ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مِنَ الْمُحْضَرِيْنَ ﴿۶۱﴾

آیا پس هغه څوک چه وعده کړې ده مونږ له هغه سره وعده ښه (چه د جنت ده) پس دی موندونکی دی د هغی وعدی (خامخا داسی دی) لکه هغه څوک چه معاش ورکړی وی مونږه ته معاش د (ژوندون لږ خسیس د) دنیا بیا دی په ورځ د قیامت کښی له حاضر کړیو شویو وی (اور ته ؟ بلکه نه دی سره برابر دوی دواړه !).

تفسیر: یعنی مؤمن او کافر دواړه د انجام په اعتبار کله سره یو برابر کیدی شی ؟ د یوه دپاره د دائمی عیش کومه وعده چه شوی ده هغه هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی ده او د بل دپاره د څو ورځو عیش او عشرت کولو څخه وروسته د بندی کړی جلب ضروری رسیدونکی او دی به دائمی بندیخانه کښی خامخا لویدونکی دی (العیاذ باللّٰه) مثلاً که یو سړی په خوب کښی ووینی چه «څما پر سر شاهی تاج ایښی شوی دی، خدم حشم او د ملازمانو انواع او اصناف ماته لاس په نامه د باندی ولاړ دی او هر قسم خواړه او راز راز (قسم قسم) نعمتونه پر دسترخوان ماته تیار ایښوولی شوی دی چه د هغو خوند او مزه در ګرده (توله) څکم او خورم ئی.» که سترګی له خوبه خلاصه وی ګوری چه ورته د بندیتوب جلب ورواړاندی کیږی او پولیس ورته سره له ځنځیرونو او څولنو ولاړ وی او سم د لاسه بندی او امنیی ته بیولی کیږی او وروسته د پولیس او د عدلیی له تحقیقاتو او د جرم له اثباته په دائمی حبس سره محکوم او په عمری بندیخانه کښی غورځولی کیږی نو تاسی راوښیئ چه په دغه حالت کښی ده ته هغه د باچاهی خوب او په زړه پوری مکلفه خواړه کله په یاد پاتی کیږی ؟

وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ فَيَقُوْلُ أَيْنَ شُرَكَآءِيَ الَّذِيْنَ كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ ﴿۶۲﴾

او یاد کړه هغه ورځ چه غږ به وکړی دوی ته اللّٰه پس وبه وائی (اللّٰه) چیرته دی شریکان څما هغه (شریکان) چه وئ تاسی چه ګمان به مو کوو (پری چه دا شریکان څما دی).

تفسیر: یعنی هغه د خدایی برخی لرونکی چیری دی هغوی دی وغوښت شی چه اوس لږ څه د دوی تائید او حمایت وکړی.

قَالَ الَّذِيْنَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ الَّذِيْنَ اَغْوَيْنَا ۚ اَغْوَيْنٰهُمْ كَمَا غَوَيْنَا ۚ تَبَرَّاْنَآ اِلَيْكَ ۡ مَا كَانُوْٓا اِيَّانَا يَعْبُدُوْنَ ﴿۶۳﴾

وبه وائی هغه کسان چه حقه ثابته شوی ده پر دوی خبره (د عذاب په دخول د اور سره) ای ربه څمونږ دا (ضعیفان تابعان) هغه کسان دی چه ګمراه کړی ؤ مونږ (دوی) (ګمراه کړی مو ؤ دوی) لکه چه ګمراه شوی وو مونږ بیزاره یو مونږ تاته (له دوی او له کفره د دوی) نه ؤ دوی داسی چه څمونږ عبادت به ئی کوو (بلکه عبادت د هوا د نفس خپل ئی کوو).

تفسیر: یعني سؤال خو له مشرکینو څخه ؤ مګر ګمراه کوونکی شرکاء به داسی پوهیږی چه فی‌الحقیقت مونږ ته هم تنبیه راکړی شوی ده نو ځکه په جواب ورکولو کښی سبقت کوی چه ای الله بیشکه چه مونږ دوی ګمراه کړی دی مګر دا ګمراهي خو داسی ده لکه چه مونږ پخپله ګمراهان شوی یو یعني هغه بودری (تکره) چه د ګمراهي په وقت کښی مونږ خوړلی وه د هغه تکمیل مو په دغه ګمراهي سره وکړ ځکه چه د بل ګمراه کول هم د ګمراه کیدلو آخری درجه ده پس د دغو اغواؤ پر جرم مونږ اعتراف لرو لیکن پر دغو مشرکانو خو څمونږ له لوری هیڅ کوم جبر او اکراه نه وه ـ او نه مو هغوی په زوره دغی ګمراهي ته اړولی دی فی‌الحقیقت دغه د دوی نفسی اغراض او شخصی هوا پرستی وه چه څمونږ په غولولو وغولیدل او پر مونږ پسی رهی (روان) شول. نو په دغه اعتبار دوی څمونږ د عبادت په ځای د خپلو اهواؤ او ظنونو په عبادت کښی لګیا ؤ. مونږ د دوی له عبادته څخه نن ورځ ستاسی په حضور کښی د خپلی بیزاری او تنفر اظهار کوو. **كذا قال بعض المفسرين.** او حضرت شاه صاحب لیکی «چه دغه به د شیطان وینا وی چه هغوی می ګمراه کړی دی مګر د نیکیو په نامه نو هم ده ته وائی چه دوی خو څمونږ عبادت نه کاوه» والله تعالیٰ اعلم.

تنبیه: ﴿حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ﴾ څخه مراد ﴿لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ﴾ دی.

وَقِيْلَ ادْعُوْا شُرَكَآءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَهُمْ

او وبه ویلی شی (کفارو ته) چه وغواړئ تاسی شریکان د تاسی پس راوبه غواړی دا (کفار هغه بتان) پس هیڅ جواب به ور نه کړی (دا بتان) هغوی ته

تفسیر: یعني دوی ته به ویل کیږی چه اوس خپل مددګاران خپلی مرستی (مدد) ته راوبولئ مګر

هغوی به د دوی سره څه مرسته (تعاون) او مدد وکړی شی ـ ځکه چه په خپل غم او مصیبت کښې به اخته او مبتلا وی **كذا قال المفسرون** او د حضرت شاه صاحب د تحرير حاصل دا دی کله چه شياطين د نيکانو نوم واخلی نو مشرکينو ته به ويل کيږی چه خپلو هغو نيکانو ته ورناری کړئ! نو دوی به هيڅ جواب نشی ويلی ځکه چه دوی د هغه د شرک او کفر پر حرکاتو نه ؤ خوښ او نه تری راضی ؤ يا به تری بيخبره ؤ.

وَرَاَوُا الۡعَذَابَ‌ۚ لَوۡ اَنَّهُمۡ كَانُوۡا يَهۡتَدُوۡنَ ﴿۶۴﴾

او وبه وينی دغه (تابعان او متبوعان) عذاب، که چيری بيشکه دوی وی چه سمه صافه لاره ئی نيولی وی (نو اوس به نه معذب کيدل يا کاشکی په کوم دول (طريقه) مو لاره موندلی وی).

تفسير: يعنی د دغه وقت د عذاب د ليدلو څخه به داسی آرزو او تمنا کوی کاشکی زه په دنيا کښې پر سمه صافه لاره تللی تر څو په دغو مصائبو نه اخته او نه مبتلا کيدی.

وَيَوۡمَ يُنَادِيۡهِمۡ فَيَقُوۡلُ مَاذَاۤ اَجَبۡتُمُ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ﴿۶۵﴾
فَعَمِيَتۡ عَلَيۡهِمُ الۡاَنۡۢبَآءُ يَوۡمَئِذٍ فَهُمۡ لَا يَتَسَآءَلُوۡنَ ﴿۶۶﴾

او ياده کړه هغه ورځ چه غږ به وکړی دوی ته (الله) پس وبه وائی چه څه جواب ورکړی ؤ تاسی رسولانو ته (په هغه وقت کښې چه حق ته غوښتی شوی وئ)؟ پس پټ به شی پر دوی خبرونه (چه دوی خلاص شی په دغه ورځ کښې پس دوی به نه کوی پوښتنه يو تر بله.

تفسير: پخوانی سوالات د توحيد په نسبت ؤ. دغه د رسالت په نسبت سوال دی يعنی که تاسی پخپل عقل او پوه سره په حق نه وی پوهيدلی نو د انبياؤ په پوهولو خو ښائی پوهيدی. دا راوښيئ چه تاسی له هغو سره څه سلوک او رويه کړی ده؟ په دغه وقت کښې به هيڅوک هيڅ جواب نشی ورکولی او د خبرو ګردی (تولی) لاری به بندی شی. (او پټ به شی په دوی جواب).

فَاَمَّا مَنۡ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسٰۤى اَنۡ يَّكُوۡنَ مِنَ الۡمُفۡلِحِيۡنَ ﴿۶۷﴾

پس هر څه هغه څوک چه توبه وباسی (له شرکه) او ایمان راوړی (په الله او رسول د الله) او عمل وکړی د نیکیو پس ښائی چه وی به دی له خلاصیدونکیو.

تفسیر: یعنی د هغه ځای بری او کامیابی صرف له ایمان او صالح عمل سره ده که اوس هم څوک له کفره او شرکه توبه وباسی او ایمان راوړی او د نیکیو لاره ځان ته غوره کړی حق تعالیٰ د ده تول پخوانی ګناهونه معافوی او فائزالمرام ئی ګرځوی.

تنبیه: ﴿ فَعَسَىٰٓ أَن يَكُونَ مِنَ ٱلْمُفْلِحِينَ ﴾ د مالک الملکوتی په لهجه سره یوه وعده ده. یعنی هغه ته د فلاح او نجات امید پکار دی. پر موږ باندی د هیچا زور نه چلیږی چه خامخا مو د هغه په کولو مجبور کړی موږ محض په خپل فضل او کرم سره دغسی وعدی کوو.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ ۗ مَا كَانَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ ۚ

او رب ستا پیدا کوی هغه څه چه اراده وفرمائی (د پیدایښت ئی) او غوره کوی ئی نه دی دوی ته هیڅ اختیار (په هیڅ شی کښی):

تفسیر: یعنی د هر څیز پیدا کول د الله تعالیٰ په مشیت او اختیار کښی دی او د کوم شی غوره کول یا د نورو له منځه د هغه جلا (جدا) او منتخب کولو حق هم ده ته حاصل دی. او هر قسم چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی او مرضی ئی وی هم هغسی احکام صادروی. هر یو سړی په هر یو منصب سره چه دی مناسب او لازم وبولی هم هغه کار او منصب ورته عطاء کوی، په هر چا کښی چه استعداد او لیاقت وګوری نو د هدایت پر سمه لاره یی برابره وی او د مقصود تر منزله پوری په رسیدلو سره ئی بری او کامیابی ور په برخه کوی د مخلوقاتو په هر جنس کښی هره یوه نوعه یا په نوعه کښی هر یو فرد چه وغواړی سم له خپل حکمته سره هغه له نورو انواعو او افرادو څخه ممتازوی ماسواء الله څخه بل هیچا ته د هسی اختیار او انتخاب حق نه دی حاصل. حافظ ابن القیم د «زادالمعاد» په اوائلو کښی دغه مضمون په ډیر بسط او تفصیل سره لیکلی دی. فلیراجع.

سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾

پاکی ده الله لره او لوی پورته دی له هغه څه چه دوی ئی ورسره شریکوی.

تفسیر: یعنی په تخلیق او تشریع او مذکور اختیار کښی بل هیڅوک له الله تعالیٰ سره نه دی شریک. مشرکانو چه پخپل تجویز او انتخاب کوم شرکاء درولی او تاکلی (مقرر کړی) دی هغه ګرد (تول) باطل او بی سنده دی.

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾

او رب ستا ته معلوم دی هر هغه چه پټوی ئی سینی (زړونه) د دوی او هر هغه چه ښکاروی ئی (ژبی د دوی).

تفسیر: یعنی په زړونو کښی کومی باطلی او فاسدی عقیدی یا بد نیتونه چه لری! او په ژبه سره کومی خبری چه وایی! او په لاسو او پښو او نورو سره کوم کارونه چه کوی دا ګرد (تولو) د الله تعالیٰ په علم کښی موجود دی او د هر یوه سړی له پټو استعدادو او قابلیتونو څخه ښه خبردار دی او سم له هغه به معامله ورسره کوی.

وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَىٰ وَالْآخِرَةِ ۖ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

او هم دی الله دی نشته بل لائق د عبادت مګر هم دی دی. خاص هم ده ته توله ثناء ده په دنیا او (په) آخرت (عقبیٰ) کښی او خاص هم دغه (الله) ته دی حکم او خاص هم دغه (الله) ته به بیولی شئ تاسی (په قیامت کښی).

تفسیر: یعنی هم هغسی چه الله تعالیٰ په تخلیق او اختیار او محیط علم کښی متفرد دی په الوهیت کښی هم واحد او یو دی ماسواء له ده بل هیڅوا ته بندګی او عبادت نه کیږی ځکه چه د ده په منبع الکمالات ذات کښی ګرد (تول) محاسن او محامد مجموع دی ـ په دنیا او عقبا کښی هر راز (قسم) تعریف او توصیف چه وی اعم له دی نه چه پر هر اسم او رسم سره وکړ شی هغه په حقیقت او واقع کښی له هم دغه پاک الله سره نسبت لری او د ده تعریف دی او د ده په حکم سره چلیږی. د ده فیصله ناطقه ده ـ او دی د کلی اقتدار مالک دی او په آخره خاتمه کښی د هر چا رجوع د هم ده په لوری ده. وروسته له دی نه دغه راښیی چه په شپه او ورځ کښی شومره نعمتونه او فوائد تاسی ته عاید کیږی چه دغه ګرد (تول) د ده له فضله او انعامه دی بلکه بالذات د شپی او د ورځی تبدیل او تحویل د رب الجلیل له بی مثلو او مستقلو

احساناتو او انعاماتو څخه دی.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيْكُمْ بِضِيَآءٍ ؕ

ووایه (ای محمده دوی ته) آیا وینئ (یعنی خرنگه در ښکاری) که چیری وگرځوی الله پر تاسی دغه شپه اوږده همیشه تر ورځی د قیامت پوری نو څوک دی هغه (معبود) بی له الله چه راوړی تاسی ته رڼا (رنړا) (چه په کښی طلب د معاش کوئ)

تفسیر: یعنی تاسی خبر راکړئ ! که مثلاً الله تعالیٰ پری نه ږدی چه لمر طلوع وکړی یا ئی رڼا (رنړا) او تودوخی تری لری کړی نو تاسی به د خپلو کارونو او چارو لپاره داسی تودوخی او رڼا (رنړا) له کومه راوړئ؟

اَفَلَا تَسْمَعُوْنَ ﴿۷۱﴾

آیا پس نه اورئ تاسی (دغه خبره د زړه په غوږو سره؟).

تفسیر: یعنی دا خبره دومره روښانه او صافه ده چه تش په یوه اوریدلو سره هم په فهم او پوه راځی نو آیا تاسو له سره نه اوری.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَاْتِيْكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُوْنَ فِيْهِ ؕ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ﴿۷۲﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا وینئ تاسی (یعنی خرنگه در ښکاری) که چیری وگرځوی الله پر تاسی ورځ اوږده همیشه تر ورځی د قیامت پوری (چه هیڅ غروب الشمس ونشی) نو څوک دی (معبود) بی له الله چه راوړی تاسی ته شپه چه آرام وکړئ تاسی په هغه کښی آیا پس نه وینئ تاسی (دا آثار د قدرت).

تفسیر: یعنی تاسی خبر راکړئ! که الله تعالیٰ پری نهږدی چه لمر غروب وکړی او تل ترتله ستاسی پر سرونو هم داسی ولاړ وی نو هغه راحت او سکون او نور فوائد چه د شپی له راتلو څخه حاصلیږی د هغو حصول به په کوم یو طاقت سره ممکن کیدی شی؟ آیا دغسی یو ظاهر او باهر حقیقت هم تاسی نشئ لیدلی؟

تنبیه: ﴿ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴾ له ﴿ إِن جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا ﴾ سره مناسب دی ځکه چه په سترګو سره لیدل عادتاً پر رڼا (رنړا) موقوف دی چه په ورځی کښی په پوره ډول (طریقه) سره په عمل راځی د شپی په تیاره کښی کله چه د لیدلو هیڅ یو صورت نشته بلکه اوریدل په کښی امکان لری نو ځکه ﴿ إِن جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا ﴾ سره د ﴿ أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴾ فرمایل موزون ؤ والله اعلم.

وَمِن رَّحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

او (خاص) له رحمته مهربانی خپلی پیدا کړی ده (الله) تاسی ته شپه او ورځ دپاره د دی چه آرام وکړئ تاسی په هغه (شپه) کښی او چه ولتوئ تاسی (په دغه ورځ کښی) له فضله د دغه (الله) او دپاره د دی چه شکر وکړئ تاسی (د نعماؤ د الله).

تفسیر: یعنی د شپی او د ورځی اړول راړول کوی څو د شپی په تیارو او یخو کښی مو سکون او راحت په برخه شی او د ورځی په رڼا (رنړا) کښی خپلو کارو او چارو ته هم دوام ورکړی شئ ـ او د شپی او د ورځی پر مختلف الانواعو انعاماتو د الله تعالیٰ د انعاماتو شکر اداء کړئ.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾
وَنَزَعْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ
فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾ ع

او (یاده کړه) هغه ورځ چه غږ به وکړی دوی ته (الله) پس وبه فرمائی چیرته

دی شریکان ځما هغه چه وئ تاسي چه گمان به مو کاوه (پری د شریکانو ځما). او راوبه باسو له هر امت (ملت) څخه یو شاهد (پر اقوالو، افعالو، احوالو د دوی)، پس وبه وایو مونږ دوی ته راوړئ تاسي برهان سند خپل (په اشراک) پس هلته به پوه شي دوی چه حق (په الوهیت کښي) خاص الله لره دی او ورک به شي له دوی نه هغه چه ؤ دوی چه دروغ به ئي جوړول (په دنیا کښي چه الله شریک لری).

تفسیر: له شهید څخه احوال ښوونکی انبیاء علیهم السلام یا د دوی نائبان یا نور ښه سري مقصود دی (موضح) دوی به دغه راښیي چه خلقو له سماویه ؤ شرایعو او له الهیه ؤ احکامو سره څه رویه کړی ده؟ نو فرمائي الله چه وبه وایو مونږ دوی ته چه راوړی برهان سند خپل چه تاسي په کوم دلیل او سند سره الله تعالیٰ ته شریکان درولی دی؟ او د حلالو او د حرامو او نورو احکامو صحیح مأخذ مو له کوم ځای څخه اخیستی دی؟ کله چه مو نبی ونه مانه نو دغه خبره چا درښوولی وه چه دغه د الله تعالیٰ احکام دی او هغه حرام او هغه حلال دی پس هلته به پوه شي دوی چه حق خاص الله تعالیٰ لره دی او ورک به شي له دوی نه هغه چه ؤ دوی چه دروغ به ئي جوړول یعنی په هغه وقت کښي به دغه په نظر راځي چه رښتیا خبره د پاک الله ده او معبودیت هم یواځي د هم ده حق دی او بل هیڅوک د ده شریک نشي کیدی هغه خبری چه په دنیا کښي انبیاؤ علیهم السلام ښوولی وی هم هغه حقي او رښتیا وی هغه عقائد او افکار چه مشرکانو له خپل لوری جوړکړی وو هغه گرد (تول) به هغه ورځ کښي بی اثره او ناقص او بی کاره ثابتیږی.

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِن قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ ۖ وَآتَيْنَاهُ
مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ
إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾

بیشکه چه قارون ؤ له قومه د موسیٰ (یعنی د ده تربور ؤ) پس سرکشي وکړه (قارون) پر دغو (بنی اسرآئیلو) او ورکړی ؤ مونږ ده ته له خزانو دومره قدر چه بیشکه کلیگانی د هغو به خامخا درنیدلی پر (داسی یوی) ډلی چه خاوندان د قوت زور به ؤ (یاد کړه) هغه وقت چه وویل دغه (قارون) ته قوم د ده (چه مسلمانان ؤ په کبر او غرور سره) مه خوشالیږه! بیشکه چه الله نه خوښوی خوشالیدونکی (په مال د دنیا).

تفسیر: د سابقی رکوع په شروع کښې د دنیا د بی ثباتی او حقارت د آخرت په مقابله کښې بیان کړی شوی ؤ بیا د آخرت د ذکر په مناسبت د آخرت د عالم څه احوال بیان کړ شو په حاضره رکوع کښې بیا د هم هغه اصلی مضمون په طرف عود کړی شوی دی او د هغې دعوی په استشهاد د قارون قصه اورولی شی. وائی چه قارون د حضرت موسٰی علیه السلام د تره ځوی یا تربور او د فرعون د مخې سرې ؤ، څرنګه چه د ظالمو حکومتونو دستور وی چه د کوم قوم د وینې څښلو لپاره د هم هغه قوم ځینی افراد د خپل کار آله او د لاس همسا ګرځوی فرعون هم په بنی اسرائیلو کښې هم دغه ملعون ځان ته غوره کړی ؤ. قارون په دغه موقع کښې چه فرصت موندلی ؤ پخپلو دواړو لاسو سره د دولت او دنیا په تولولو کښې لګیا شوی ؤ او ډیر لوی دنیوی اقتدار ئی ځان ته ګټلی ؤ څه وخت چه بنی اسرآئیل د حضرت موسٰی علیه السلام تر حکم او ارادی لاندی راغلل او فرعون سره له فرعونیانو مغروق شول نو د قارون د مال د ترقی ذرایع هم مسدود شول او هغه مشری او سرداری ئی له لاسه ووتله نو د هم دغه غیظ ـ غضب ـ حسد له سببه به ئی زیاتره له حضرت موسٰی علیه السلام سره سری مخالفت او پټه دښمنی کوله خو سره د دغه هم په ښکاره ډول (طریقه) سره مؤمن ښکاریده، توریت به ئی ډیر لوست او د دینی علومو په حصول کښې به مشغول ؤ مګر زړه ئی صاف نه ؤ، د حضرت موسٰی علیه السلام او د هارون علیه السلام هغه عزت او حرمت ته به ئی چه د پاک الله له طرفه دوی ته عطاء او مرحمت شوی ؤ، کاته او کړیده ـ او سوځیده به ـ او لکه تور منګور پر خپل ځان له تاوه تاویده او له خپله ځانه سره به ئی ویل چه آخر زه هم د دوی د تره ځوی یم نو دغه څه خبره ده چه هغه دواړه نبیان او مذهبی سرداران ګرځیدلی دی او ځما په لاس کښې هیڅ د قدرت قوت نشته کله چه نا امیده او مأیوس کیده نو د تکبر په وضیعت به ئی داسی ویل «ښه دی که هغو دواړو ته نبوت وررسیدلی دی نو څه وشو له ماسره د مال او دولت دومره ډکی خزانی شته چه له بل هیچا سره نشته.» حضرت موسٰی علیه السلام یو ځلی پر قارون حکم وکړ چه «د خپل مال زکوة اداء کړه!» نو قارون له خلقو سره وویل «تر اوسه پوری کوم احکام چه موسٰی پر مونږ جاری کول د هغه په مقابل کښې مو حوصله او تحمل کاوه مګر آیا تاسی اوس د موسٰی علیه السلام د دغی خبری تحمل هم کولی شئ چه دی ځمونږ د اموالو څخه زکاتونه هم غواړی؟» څه خلق د قارون مؤیدان شول او ویل ئی چه نه ځمونږ له لاسه دغه نه ده پوره. بالاخر ملعون قارون د حضرت موسٰی علیه السلام د بدنام کولو له پاره یوه ډیره ناپاکه او چټله پلمه (تدبیر) جوړه کړه او یوی بدکاری ښځی ته ئی څه بدی او پیسی ورکړی او وی لمسوله چه د خلقو په یوه لویه جرګه کښې کله چه موسٰی علیه السلام د زناء د حد په اطراف بیانات ورکوی ته هغه له خپله ځانه سره متهم کړه ـ لکه چه دغی پلیتی ښځی په هم هغه لویه مجمع کښې هم داسی یوه چټی (بیکاره) خبره وکړله کله چه حضرت موسٰی علیه السلام هغی ته شدید قسمونه ورکړل او د الله تعالیٰ له قهره او غضبه ئی وویروله نو هغه وویریده او په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی وویل چه ما دغه د قارون په لمسولو سره ویلی دی دلته قارون د حضرت موسٰی علیه السلام په ښیرا سره له خپله کوره او

خزانو په ځمکه خښ او دوب کړل شو. د «مفاتح» تفسير په کنجيو (کليو) سره کړی دی يعنی د اموالو دومره صندوقونه ورسره ؤ چه د هغو د کليګانو په پورته کولو څو زورور کسان ستړی کيدل او دغه دومره مستبعد هم نه ؤ لکه چه په ځينو تفاسيرو کښی د هغه صورت هم ښوولی شوی دی.

﴿ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ ﴾ الآية - ياد کړه هغه وقت چه وويل دغه قارون ته قوم د ده چه مسلمانان ؤ په کبر او غرور سره مه خوشاليږه بيشکه چه الله نه خوښوی خوشاليدونکی په مال د دنيا) يعنی پر دغه فانی او زائل دولت ولی نازيږی او پړی فخر او غرور کوی؟ چه هغه د الله تعالیٰ په نزد د مياشی د يوه وزر په اندازه هم وقعت نه لری ښه وپوهيږه چه الله تعالیٰ مغرور او متکبر بنده نه خوښوی او هر هغه شی چه د ده مالک الملکوت خوښ او پسند نه وی د هغه نتيجه ماسواء له تباهی او هلاکت بل هيڅ شی نه دی.

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ

او وغواړه په هغه (دولت) چه درکړی دی تاته الله کور د آخرت

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ ورکړی مال د دی دپاره دی چه انسان هغه د آخرت خپله پنګه وګرځوی نه داسی چه د هغه د غفلت په نشو مست مغرور او متکبر شی او د متکبرانو په شان حرکت او وضعيت اختيار کړی.

وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ

او مه هيروه برخه خپله له (ماله د) دنيا او احسان کوه (له بندګانو د الله سره په ورکړه د مال) لکه چه احسان کړی دی الله له تاسره (چه داسی ډير دولت ئی درکړی دی)

تفسير: يعنی سم د خپلی برخی سره تری خوره! او څښه! او اغونده! او د آخرت دپاره دی پنګه تری واخله! او په ناروا مواردو کښی ئی مه لګوه! او د خلق الله سره ښه سلوک کوه!.

وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾

او مه غواړه (ای قارونه!) فساد (په تکبر ظلم بغی سره) په ځمکه کښی بيشکه چه الله نه خوښوی فساد کوونکی.

تفسیر: یعنی له حضرت موسٰی علیه السلام سره ضد مه کوه! د الله تعالیٰ پر ځمکه د مطیعانو په شان گرځه! او خامخا په بلاد الله کښې شورماشور او غلغله مه جوړوه! ځکه چه په ملک کښې فتنه او فساد اچول ښه کار نه دی.

قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِىٓ ۚ

وویل (قارون قوم خپل ته) بیشکه هم دا خبره ده چه راکړی شوی دی ماته دغه مال په هغه علم سره چه ما څخه دی،

تفسیر: یعنی هنرمن وم او د گټلو استعداد او سلیقه می درلوده (لرله) ـ پخپل لیاقت او قابلیت یا د کوم خاص علمی مهارت لامله (له وجی) ماته دغه دولت حاصل شوی دی الله تعالیٰ هم ماته ځما د لیاقت او اهلیت په ملحوظ دغه مال ـ دولت او شته راکړی دی او دغه ثروت په خوشی چتی (بیکاره) ناسته بی له محنته ماته په لاس نه دی راغلی چه اوس ئی زه د موسٰی په حکم او مشوره خوشی ویریا د الله تعالیٰ په نامه لگوم.

أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِن قَبْلِهِۦ مِنَ ٱلْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا ۚ

آیا نه پوهیده (قارون) چه بیشکه الله په تحقیق هلاک کړی دی په خوا له دغه (قارون څخه) له (اهل د) زمانو هر هغه څوک چه دی ډیر سخت ؤ له دی (قارون) څخه له جهته د قوت او ډیر ؤ له جهته د جمع کولو (د مال یا ملاترړ)

تفسیر: یعنی د دولت گټلو لیاقت چا درکړ؟ افسوس دی چه تا د حقیقی منعم احسان هیر کړ او د هغه په درکړی دولت او لیاقت مغرور شوی آیا ده دغه دولت له خپل نجات وسیله او ضامن گڼلی ؤ؟ او دی په دغه نه ؤ خبر چه د ده څخه پخوا څومره ملل او اقوام له خپلو هم داسی شرارتونو او سرکشیو له سببه هلاک او تباه شوی دی چه د هغوی پهٔ لاسو کښې لوی لوی سلطنتونه او ډیری زیاتی خزانی ـ لښکری او نور زیات دنیوی وسائل او وسائط ؤ. آیا دغه ملعون د هغو د احوالو د اوریدلو څخه پند او عبرت نه دی اخیستی؟

وَلَا يُسْـَٔلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿۷۸﴾

او نه به شي پوښتيدلى له ګناهونو خپلو څخه کافران (ځکه چه الله ته معلوم دى).

تفسير: يعنى پوښتنى ته به ضرورت نه وى پاتى الله تعالىٰ ته د دوى ګناهونه يو په يو معلوم دى او له پرښتو سره هم ليکلى پراته دى هو! که د توبيخ او تقريع په ډول (طريقه) کوم وقت کوم سؤال له دوى نه وشى نو هغه بيله خبره ده. يا خو دغه کنايه ده د ګناه له کثرته يعنى د دوى ګناهونه به دومره ډير او زيات وى چه دغه ته به ضرورت نه وى پاتى چه د يوى يوى جزئى پوښتنه له دوى څنى وکره شى. حضرت شاه صاحب ليکى «پوښتنى به نه کيږى له ګناه يعنى له ګناهګار څخه ځکه که د ده په پوه او عقل کښى څه نقصان نه وى نو ګناه به ئى نه اختياروله کله چه د دوى په پوه او عقل کښى نقص او خرابى ده نو پر دغسى ناپوهانو د الزام اړولو څخه څه فائده مرتبه کيدى شى؟ که دوى د هغو بدو کارو په بدى پوهيدل نو ولى به ئى کول» (موضح).

فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ ۖ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا يَٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ أُوتِيَ قَٰرُونُ إِنَّهُۥ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿۷۹﴾

پس راووت (قارون) پر قوم خپل په زينت ښائست (او دج خپل) وويل هغو کسانو چه غوښت ئى دغه ژوندون (لږ خسيس د) دنيا اى کاشکى چه وى مونږ ته هم (له ثروته) په شان د هغو (اموالو اتباعو) چه ورکړى شوى دى قارون ته بيشکه چه دغه (قارون) خامخا خاوند دى د برخى لوئى (له دنيا څخه).

تفسير: يعنى قارون خپل فاخره لباس واغوست او سره له ډيرو خدمو او حشمو او په ډير شان او شکوه او جل او بل ووت چه د هغه د ليدلو څخه د دنيا د طالبانو سترګى ړدى بدى پاتى شوى او ګرد (تول) ورته هک حيران ودريدل او له خپلو ځانونو سره به ئى داسى ويل «کاشکى چه مونږ هم د داسى دنيوى شان او شوکت خاوندان وى! او هم داسى ترقى او عروج مو حاصل کړى وى چه نن د قارون په برخه شوى دى. بيشکه چه دى ډير د اقبال او اجلال خاوند او ډير خوش قسمته سړى دى».

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

او وویل (دوی ته) هغو کسانو چه ورکړی شوی ؤ (هغوی ته) علم فهم چه افسوس دی تاسی ته (ای طلابو د دنیا) ثواب د الله خیر ډیر غوره دی هغه چاته چه ایمان ئی راوړی دی (په الله او رسول الله) او عمل ئی کړی دی د نیکیو،

تفسیر: یعنی پوهانو او ذی علم سریو وویل چه «ای کمبختانو! په دغه فانی جل وبل کښی څه ایښی دی چه د هغه هوس او ارمان کوئ؟ صالحانو مؤمنانو له پاره د الله تعالیٰ په دربار کښی کوم دولت او عزت چه شته او دوی ته وررسیدونکی دی د هغه په مقابل کښی دغه دنیوی شان او شوکت محض هیڅ او لاشی دی او دومره یو نسبت هم سره نه لری لکه چه د یوی ذری نسبت له لمر سره کیږی».

وَلَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾

او نشی ښوولی ورکولی دغه (خبره) مگر صبر کوونکیو ته (په طاعت او مصیبت او له معصیته)

تفسیر: یعنی له دنیا څخنی آخرت هم هغه ښه او بهتر گڼی چه دنیوی محنت پر ځان برداشت کولی شی او بی صبره خلق د حرص او طمع له سببه په دنیوی هوس او ارمانو پسی شنه ناست دی. نادان انسانان دنیوی هوسائی (آرام) او راحت ته چه گوری داسی گڼی هر څوک چه د آرامی او هوسائی (راحت) خاوند دی هغه ډیر بختور او خوش قسمته سری دی. نو ځکه د شپی او د ورځی د هم هغه په فکر او تشویش کښی اخته او مشوش اوسیږی ـ او د آخرت د ذلت او د اخروی زحمت او په سلهاؤ ځایو کښی خپل خوشامد او مداهنت ته غور نه کوی او نه گوری چه دغه دنیوی عیش او عشرت او آرامی وروسته د شلو یا څلویښتو کلونو پای (آخر) ته رسیږی او بیا د ده په زرهاؤ نور کلونو پر تیرو ازغو او راز راز (قسم قسم) ربړونو (تکلیفونو) کښی تیریږی. (موضح بتغییر یسیر).

فَخَسَفْنَا بِهٖ وَبِدَارِهِ الْاَرْضَ فَمَا كَانَ لَهٗ مِنْ فِئَةٍ يَّنْصُرُوْنَهٗ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِيْنَ ﴿٨١﴾

پس ننه ایست موږ دغه (قارون) او کور د ده په ځمکه کښې پس څه نه ؤ ده ته (په دغه وقت کښې) هیڅ ډله (د دوستانو) چه مددګاری ئی کړی وی له ده سره غیر له الله څخه (په دفع د عذاب کښې) او نه ؤ (قارون پخپله) له بدل اخیستونکیو څخه (چه ځان ئی له عذابه خلاص کړی وی).

تفسیر: یعنی نه بل څوک له خپله طرفه د ده مدد ته ورسید او نه ئی څوک د خپل مدد لپاره وغوښتی شو، نه ئی خپل قوت په کار ورغی نه د بل چا.

وَاَصْبَحَ الَّذِيْنَ تَمَنَّوْا مَكَانَهٗ بِالْاَمْسِ يَقُوْلُوْنَ وَيْكَاَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ

او صبا کړ هغو کسانو چه آرزو به ئی کوله د مرتبې د دغه (قارون) په پرون (ماښام) کښې ویل به ئی (یو بل ته) افسوس دی تاته پوه شه! چه بیشکه الله فراخوی رزق روزی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د ارتولو ئی) له بندګانو خپلو او تنګوی (الله دغه روزی په هر چا چه اراده وفرمائی د تنګولو ئی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د قارون ترقی او ترفع د لیدلو څخه پرون داسی آرزو او هیله (امید) کوله چه «کاشکی موږ ته هم داسی عروج او ترقی حاصل شوی وی» نن د قارون د دغه بد انجام د لیدلو څخه لاسونه پر غوږونو ږدی او توبی وباسی او اوس په هوش راغلل چه دغسی دولت په حقیقت کښې د یوه ښکلی مار په شان دی چه د هغه په منځ کښې مهلک زهر وی. له کوم سری د دنیوی ترقی او عروج د لیدلو څخه له سره موږ ته نه ښائی چه داسی کومه فیصله له خپله ځانه سره وکړو چه هغه هرومرو (خامخا) د الله تعالیٰ په دربار کښې څه نه څه عزت ـ وجاهت او مقبولیت هم لری. دغه دنیوی ترقی او تنزیل د کوم بنده د مقبولیت او مردودیت معیار نشی کیدی بلکه دغه د الله تعالیٰ مصلحت او حکمت دی. پر هر چا چه لازم او مناسب وګڼی د رزق او د روزی ورونه (ابواب) ورپرانیځی او هر چاته چه مناسب وی روزی ورتنګه او په اندازه کوی ئی. د مال او دولت فراخی او ارت والی د ښی خاتمی او مقبولیت دلیل نه دی بلکه علی الاکثر د هغه نتیجه تباهی او بربادی ده او د ابدی هلاکت او فلاکت په صورت څرګندیږی.

صدق من قال ۔

کم عاقل عاقل اعیت مذاهبه ۔ و جاهل جاهل تلقاه مرزوقا
هذا الذی ترک الاوهام حائرة ۔ وصیّرالعالم النحریر زندیقاً

تنبیه: په «ویک» کښی (وی) اسم د فعل دی په معنی د «اعجب» او دا (کاف) په معنی د (لام) دی نو معنی ئی داسی شوه چه تعجب کوم زه دپاره د دی چه بیشکه الله ارتوی رزق. **ونحن ترجمناه بمعنی ویلک وهذا ماقاله سیبویه**

لَوْلَآ اَنْ مَّنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا ۭ وَيْكَاَنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۲﴾

که چیری نه وی دا چه احسان کړی دی الله پر مونږ نو خامخا ډوب کړی به ئی وو مونږ په ځمکه کښی (د قارون په شان) افسوس دی ته نه پوهیږی نه وینی دا چه نه خلاصیږی کافران (له عذابه).

تفسیر: یعنی دغه د الله تعالیٰ مهربانی او احسان دی چه مونږ ئی د قارون په شان ونه ګرځولو که نه ځمونږ حال او احوال به هم داسی کیده له خپل لوری که مونږ د ډیر حرص او طمع له سببه داسی هیله (امید) او آرزو کړی وه. ﴿ يٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ قَارُوْنُ ﴾ الله تعالیٰ ځمونږ په مخ کښی خیر راپیښ کړ چه ځمونږ دغه آرزو او هیله (امید) ئی تر سره ونه رسوله او نه ئی پر دغه حرص او طمع مونږ ته څه تنبیه او سزا راکړه ۔ بلکه د قارون نتیجه او حشر ئی مونږ ته راښکاره او مونږ ئی په دغه وسیله سره ویښ او متنبه کړو اوس مونږ ته دغه خبره ښه څرګنده شوه چه محض د مال او زر په ترقی سره حقیقی فلاح او بری هیڅچا ته نشی حاصلیدی او دغه چه ناشکره منکران له سره د الله د عذابه نجات نشی موندلی.

تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِيْنَ لَا يُرِيْدُوْنَ عُلُوًّا فِي الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۭ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿۸۳﴾

دغه کور د آخرت (چه جنت دی) ورکوو مونږ دا دپاره د هغو کسانو چه نه لری اراده د لوئی (او تکبر) په ځمکه کښی او نه فساد ظلم کوی (پر خلقو) او عاقبت ښه خاتمه دپاره د پرهیزګارانو ده.

تفسیر: یعنی د قارون د دولت په نسبت ناپوهانو داسې ویل چه قارون خو ډیر خوش قسمته او بختور سړی دی حال دا چه دغه خوش قسمتي او بختورتوب نه دی بلکه د آخرت ګټه په لاس کول لویه خوش قسمتي ده او دغه ګټه د هغو کسانو لپاره ده چه د الله تعالیٰ په ملک کښې شرارت او فساد غورځول نه غواړي او په دغه فکر کښې له سره نه دی چه خپل ځان له ګردو (تولو) څخه لوی او لوړ (اوچت) وګڼي ـ بلکه د تواضع او انکسار او پرهیزګاری لار ځان ته اختیاروي ـ د دوی زیار (محنت) او کوشش د دی په ځای چه خپل ذات لوړ (اوچت) او لوی ښکاره کړی تل په دغه کار کښې مصروف او معطوف دی چه خپل دین لوړ (اوچت) کړی او کلمة الله په اعلاء کښې ووینی او خپل مسلم قوم مترقي او مرفه الحال او فارغ البال من حیث الحال وګرځوي، دوی د دنیا حریصان نه دی بلکه پر آخرت عاشقان دی او دنیا پخپله د دوی تر پښو لاندې رغړی نو اوس تاسی پخپله غور او فکر وکړئ چه آیا د دنیا مطلوب د دنیا له طالبه څخه ښه نه دی؟ صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم ته وګورئ چه هغوی له ګردو (تولو) څخنی زیات د دنیا تارکان ؤ مګر متروک‌الدنیا نه ؤ ـ په هر حال د مؤمنانو اصلي مقصد آخرت دی د دنیا هغه برخه چه د دغه مقصد ذریعه وګرځی هم هغه ښه او مبارکه ده که نه هیڅ.

مَن جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُۥ خَيْرٌ مِّنْهَا ۖ وَمَن جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّـَٔاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

او هر چا چه وکړه کومه نیکي پس شته ده ته (ښه جزاء) خیر غوره له جهته د دغې (حسنی) او هر چا چه وکړه کومه بدي پس نشي ورکولی جزاء هغو کسانو ته چه کړی ئی دی (عمل د) بدیو مګر (جزاء د هغه شی) چه ؤ دوی چه کاوه به ئی (په دنیا کښې).

تفسیر: یعنی کومه نیکي چه دلته وکړی له هغه څخه ښه او بهتره نیکي به هلته ورسره وکړه شي د یوې نیکۍ څرنګه چه د هغه اقتضاءوی اقلا لس چنده د هغه ثواب ورکاوه کیږی. حضرت شاه صاحب لیکي «پر نیکي باندې د نیکۍ وعده ئی ورکړه چه هغه علی‌الیقین رسیدونکی ده او پر بدی ئی د بدی وعده ونه فرمایله چه ضرور به وررسیږی ځکه چه ممکن دی چه هغه ورمعاف شي هو! دومره ئی وفرمایل چه د هغه فعل له سزا څخه به ډیره سزا ونه رسیږی».

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ ط

بیشکه هغه (الله) چه فرض (نازل) کړی ئی دی پر تا (احکام د) قرآن
خامخا بیرته بیوونکی دی د تا هغه ځای د وعدی (مکی) ته

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی ؤ ﴿ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴾ عاقبت او ښه خاتمه پرهیزګارانو ته ده یعنی په آخرت کښی لکه چه پاس معلوم شو ـ اوس دغه راښیی چه په دنیا کښی هم آخری بری او فتح هم د دوی ده. وګورئ نن تاسی د کفارو له ظلم او تیری څخه په تنګ شوی مکه معظمه مو پریښوده مګر هغه الله تعالیٰ چه تاسی ئی رسول ګرځولی ئی او د پاک قرآن په شان کتاب ئی درعطاء کړی دی هم هغه الله تعالیٰ بالیقین د تا په ډیره کامیابی او بری سره بیرته هم دلته راوستونکی دی. حضرت شاه صاحب لیکی «دغه آیات د هجرت په وقت کښی نازل شول او داسی ډاډینه او تسلی ئی وفرمایله چه ته به بیا مکی معظمی ته راتلونکی ئی لکه چه دوی په ډیر ښه وضعیت سره راغلل سره له غلبی او فتح» ځینو مفسرینو له «معاد» څخه موت مراد کړی دی ـ او ځینو آخرت ـ او ځینو جنت ـ او ځینو د شام ځمکه چه هلته دوی یو ځلی په لیلة المعراج کښی تشریف وړی ؤ. حافظ عماد الدین بن کثیر رحمة الله علیه په دغو اقوالو کښی ډیر عمیق او لطیف تطبیق کړی دی. یعنی له معاده دلته مکه معظمه مراد ده (کما فی البخاری) مګر د مکی معظمی فتح د قرب الاجل علامه وه لکه چه ابن عباس او عمر رضی الله تعالیٰ عنهما د ﴿ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ﴾ په تفسیر کښی وفرمایل د وراندنی «اجل» څخه وروسته «حشر» د حشر څخه وروسته د «آخرت» او د آخرت وروستنی منزل جنت دی. مطلب ئی داسی شو چه الله تعالیٰ به تا ړومبی په یوه شانداره طریقه سره بیرته مکی معظمی ته راولی، وروسته له هغه څو ورځی وروسته اجل مو واقع کیږی، بیا به د شام په ځمکه کښی حشر کیږئ لکه چه له احادیثو څخه ثابت شوی دی بیا په آخرت کښی به هم په ډیر شان او شوکت سره تشریف راوړئ. او په آخر کښی په جنت کښی ډیر اعلیٰ مقام ته استول کیږئ.

قُلْ رَّبِّي أَعْلَمُ مَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨٥﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) رب ځما ته ښه معلوم دی هغه څوک چه راوړی ئی ده لاره سمه او هغه څوک چه هغه په ګمراهی ښکاره کښی دی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ځما هدایت او د مکذبینو او معاندینو ګمراهی ښه معلوم دی. یقیناً دی به له هر یوه سره سم د دوی له احواله سره معامله کوی. او دغه له سره نشی کیدی چه ځما

دغه کوشش ضایع شی ـ یا ګمراهان رسوا ـ سپک او ګمراه نه کړی.

وَمَا كُنتَ تَرْجُوٓا۟ أَن يُلْقَىٰٓ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبُ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ

او نه وی ته چه توقع امید دی درلود (لرلو) د دی چه راوبه لیږلی شی تاته کتاب (قرآن) لیکن (راولیږلی شو محض) په رحمت مهربانی له (جانبه) د رب ستا

تفسیر: ته له پخوا ځنی د نبوت په انتظار کښی نه وی دا محض د الله تعالیٰ رحمت او موهبت دی چه ته ئی په رسالت سره سرفراز کړی نو هم هغه الله تعالیٰ به په دنیا او آخرت کښی تاته بری او کامیابی درکوی لهٰذا ای محمده! د ده پر معاونت او امداد تل ترتله اعتماد او اطمینان ولره!.

فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَٰفِرِينَ ﴿٨٦﴾

پس مه کیږه ته خامخا مددګار دپاره د کافرانو (په دین د دوی کښی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی ته دی خپل هغه قوم خپل خپلوان مه ګڼه چه دوی له تاسره بدی کړی ده او تاسی ئی مجبور کړی یئ چه خپل وطن پریږدئ! اوس هغه څوک چه له تاسره مرسته (تعاون) او مدد کوی هم هغه دی خپل دی.

وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنزِلَتْ إِلَيْكَ
وَٱدْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾

او (خبردار چه) وا دی نه ړوی (کفار) خامخا تا (په مکر او فریب) له آیاتونو د الله پس له هغه چه نازل کړل شول تاته او وبوله خلق (طرف د توحید او عبادت د) رب خپل ته او مه کیږه ته خامخا له مشرکانو څخه (په اعانت د دوی کښی).

تفسير: یعنی ته دی د دین په کار کښی د خپل قوم خاطر او رعایت مه کوه! او مه دی خپل ځان په هغوی کښی شمیره! اګر که دوی ستا له قرابت دارانو څخه هم وی. هو! دوی ګرد (تول) د خپل رب په لوری وبوله! او د الله تعالیٰ د احکامو په تعمیل کښی تینګ اوسه!.

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ ۘ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ۚ

او مه بوله ته له الله سره معبود بل (ځکه چه) نشته هیڅ لائق د بللو بل هیڅوک مګر هم دی دی (یواځی ځکه چه) هر څیز فانی کیدونکی دی مګر ذات د ده (چه تل باقی دی).

تفسير: دغه خطاب اګر که پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دی مګر بالوسیله په دغه سره نورو ته پند او نصیحت ورکول کیږی. د پاس آیتونو په نسبت ځینو مفسرینو هم داسی لیکلی دی. یعنی هر شی له خپله ذاته معدوم دی او تقریباً تول شیان فناء کیدونکی دی اعم له دی چه په هر وقت کښی وی مګر خو د الله تعالیٰ مخ یعنی د الله تعالیٰ مقدس ذات چه نه له سره معدوم ؤ او نه هرګز فناء کیدونکی دی رښتیا ده **(الا کل شئ ما خلاالله باطل).**

وقال الله تعالیٰ ﴿ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴾ .

ځینو اسلافو د دی مطلب داسی اخیستی دی نور ګرد (تول) کارونه فناء او محو کیدونکی دی ماسواء له هغو کارونو چه خالصاً مخلصاً له وجه الله وکړی شی والله تعالیٰ اعلم.

لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾ ع

هم ده ته دی حکم (نافذه قضاء) او هم ده ته به بیرته بوتلی شئ تاسی (لپاره د جزاء)

تفسير: یعنی د ګردو (تولو) حضور د ده په مخ کښی د حساب او کتاب دپاره یو حتمی او ضروری شی دی چه هلته یواځی د هم ده حکم چلیږی. او صورتاً، ظاهراً او مجازاً هم د بل هیچا حکم نه چلیږی او نه به قوت او اقتدار ورپاتی وی. ای الله! جار دی شم! په هم دغه وقت کښی پر دغه ګناهګار بنده دی هم رحم وفرمایه! او له خپله غضبه ئی وساته!.

تمت سورة القصص ولله الحمد والمنة.

سورة العنكبوت مكية الا من آية (۱) الى غاية آية (۱۱) فمدنية وهى (٦٩) آية و (۷)
رکوعات رقمها (۲۹) تسلسلها حسب النزول (۸۵) نزلت بعد سورة الروم
د العنکبوت سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۱) آیته څخه د (۱۱) آیته تر آخره پوری چه مدنی دی (٦٩) آیته
او (۷) رکوع لری په تلاوت کښی (۲۹) او په نزول کښی (۸۵) سورت دی وروسته د «الروم» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الٓمّٓ ﴿۱﴾ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُّتْرَكُوْٓا اَنْ يَّقُوْلُوْٓا اٰمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُوْنَ ﴿۲﴾

آیا گمان کوی دا خلق د دی چه پری به ښودی شی دوی (په) هم دی قدر چه ووائی دوی چه ایمان راوړی دی مونږ حال دا چه دوی به ونه ازمویل شی.

تفسیر: یعنی په ژبه سره د ایمان دعوی کول دومره سهل او آسانه نه دی هر څوک چه د ایمان دعوی کوی امتحان او ابتلاء ته دی ئی هم تیار شی! هم دغه د امتحان محک دی چه پری سره او ناسره سولولی کیږی او معلومیږی. په حدیث کښی راغلی دی چه له ګردو (تولو) څخه سخت امتحان د انبیاؤ دی. وروسته له هغه د صالحینو بیا درجه په درجه د هغو خلقو دی چه له هغو سره مشابهت ولری. او د انسان امتحان د ده د دین او ایمان له حیثیته اخیست کیږی. په هر اندازه چه انسان پخپل دین او ایمان کښی مضبوط او سخت وی په هم هغه اندازه له هغه څخه سخت امتحان اخیست کیږی.

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او خامخا په تحقیق ازمویلی ؤ مونږ هغه کسان چه له دوی نه ړومبی ؤ

تفسیر: یعنی د ړومبنیو انبیاؤ د متبعینو ډیر لوی او سخت امتحان اخیست شوی دی. په صحیح

بخاری شریف کښی دی چه صحابه ؤ رضی الله عنهم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی عرض وکړ چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! څمونږ له پاره د الله تعالیٰ له درباره دعاء او مدد وغواړئ! دا هغه زمانه وه چه د مکی معظمی مشرکینو پر مسلمانانو باندی انتهائی ظلم او ستم کوو. رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه پخوا له تاسو به ئی یو (ژوندی) انسان په ځمکه کښی ولاړ خښوو او بیا د هغه پر سر به ئی اره کشوله او د ده سر به له منځه دوه توتی کیده. د ځینو نورو مؤمنینو پر وجود به ئی د اوسپنی تک سره سیخونه وهل او لګول چه د هغو په اثر به د دوی پوستکی او غوښی وریتی کیدی او سوځیدی تناکی به ئی وهلی او لاندی به لویدی خو سره د دغو ربړو (تکلیفونو) او سختیو باوجود له خپل دین څخه به ئی دوی نشو ګرځولی.

اوښکی مو بهیږی ـ وینی مو توئیږی

زړونه مو کړیږی ـ تینګ ولاړ په مینه یو

له خوب خوړو نه لری یو ـ خوار زهیر او غلی یو

خوند او ژوند نه تلی یو ـ سخت لتاړ په مینه یو

فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِيْنَ ﴿۳﴾

پس خامخا معلوم به کړی هرومرو (خامخا) الله (په علم ظاهری سره هم) هغه کسان چه رښتینی دی (په دعوی د ایمان کښی) او خامخا معلوم به کړی الله هرومرو (خامخا) (هغه) دروغجنان (په علم ظاهری سره هم).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په علانیه ظاهروی او هر یو به پوهیږی چه د ایمان په دعوی کښی کوم یو رښتین راوځی؟ او کوم یو دروغجن شرګندیږی او سم له هغه سره به هر یوه ته سزا ورکوی.

تنبیه: له ﴿فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ﴾ الآیة ـ څخه چه د علم الباری د حدوث توهم کیږی د هغه یو نهایت محققانه جواب شیخ الهند قدس سره العزیز پخوا د البقرة په (۱۷) رکوع د دغه متبرک تفسیر کښی چه پر ﴿اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَّتَّبِعُ الرَّسُوْلَ مِمَّنْ يَّنْقَلِبُ عَلٰى عَقِبَيْهِ﴾ باندی لیکلی شوی ورکړی دی. مونږ دلته د هغو توجیهاتو په طرف اشاره کړی ده چه د مفسرینو له طرفه ایراد شوی دی.

اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ السَّيِّاٰتِ اَنْ يَّسْبِقُوْنَا ؕ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿۴﴾

آیا گمان کوی هغه کسان چه عمل کوی دوی د بدیو (لکه شرک او معاصی) د دی چه ړومبی به شی دوی پر مونږ (چه مونږ به له دوی نه انتقام ونشو اخیستی) بد دی هغه حکم چه کوی ئی دوی (چه نفی د انتقام دی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه «پخوانی دوه آیتونه د هغو مسلمانانو په متعلق ؤ چه د کفارو په ایذاء کښی اخته ؤ او دغه آیت د هغو کافرانو په متعلق دی چه مسلمانان به ئی ربړول (تکلیفول) (موضح)» یعنی د مومنینو امتحانات دی دوی داسی ونه گڼی چه «مونږ په خوندونو او مزو سره ظلمونه کوو او د هغو له سختیو او مصاعبو څخه مأمون او ساتلی یو.» دوی له مونږه خپل ځانونو چیری ساتلی شی هغه سختی سزاوی چه دوی ته ورکولی کیږی د هغه په مقابل کښی د مسلمانانو د امتحان سختی هیڅ حقیقت نه لری چه د دی وقت د دغه عارضی مهلت او ډیل په نسبت دوی داسی کومه رأیه قائمه کړی ده چه «مونږ به تل مأمون پاتی کیږو او د حساب او کتاب او سزا مونډلو په وقت کښی به د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی نه ورځو» نو په حقیقت کښی دوی پر ډیره خرابه خبره فیصله کړی ده او داسی د حماقت او د جهالت فیصلی د راتلونکیو مصائبو مخه له سره نشی نیولی.

مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝٥

هر څوک چه وی چه امید لری دی د ملاقات د الله (په جنت کښی) پس بیشکه اجل نیته د (ملاقات د) الله خامخا راتلونکی ده (نو ښائی چه ورته تیار شی) او هم دی ښه اوریدونکی دی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: یعنی هر هغه سړی چه په دغه توقع سختی گالی (برداشت کوی) او ربړونه (تکلیفونه) تیروی چه یوه ورځ به زه هرومرو (خامخا) د الله تعالیٰ په مخ کښی حاضریدونکی یم چه هلته تر یوی ذری پوری هم حساب او کتاب کیږی که زه دلته په دغه امتحان کښی ناکام شوم نو د دغه ځای له سختیو څخه په زیاتو سختیو کښی اخته کیدونکی یم او که تری بریالی او کامیاب ووتلم نو دغه گرد (تول) تکالیف به ځما له مخی څخه لری کیږی. او د الله تعالیٰ رضاء او لقاء به می په برخه کیږی نو داسی سړی دی په یاد ولری چه د الله تعالیٰ وعده هرومرو (خامخا) راتلونکی ده او هیڅ یو قوت او طاقت د هغی مخه نشی نیولی او د ده دغه اعلیٰ توقعات

خامخا پوره کیدونکی دی او ضرور د ده سترګی به پری یخی او رنی کیږی. الله تعالیٰ ګردی (تولی) خبری اوری او پری ښه عالم دی د هیڅچا زحمت نه ضایع او نه ابته (خراب) کوی.

وَمَنْ جٰهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهٖ ۚ إِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِينَ ﴿٦﴾

او هر څوک چه جهاد کوی (له کفارو یا له نفس خپل سره) پس بیشکه هم دا خبره ده چه جهاد کوی دپاره (د نفعی) د نفس خپل بیشکه چه الله خامخا غنی بی پروا دی له ګردو (تولو) عالمیانو څخه.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته د چا له طاعت او عبادت څخه هیڅ نفع او له معصیته هیڅ قسم نقصان نه رسیږی هغه غنی ذات له هغی شیانو څخه په کلی دول (طریقه) سره بی پروا او بی نیازه دی هو! بنده په هره اندازه چه د الله تعالیٰ په طاعت کښی محنت او زیار (کوشش) پر ځان اخلی د هغه ثمره او نتیجه ورته په دنیا او آخرت کښی رسیږی پس مجاهده کوونکی دی هیڅ کله داسی خیال ونه کړی کله چه مونږ د الله په لاره کښی دومره زحمت کوو نو (معاذالله) پر الله تعالیٰ خپل څه منت او احسان باروو بلکه بالعکس دا د هغه الله تعالیٰ مرحمت او احسان دی چه تاسی ته ئی ستاسی د ګټی او فائدی لپاره د طاعت او ریاضت توفیق درکړی دی.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) خامخا وبه رژوو مونږ هرومرو (خامخا) له دوی نه ګناهونه د دوی او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی ته ښه جزاء د هغه (عمل) چه وو دوی چه کاوه به ئی (په اسلام کښی).

تفسیر: یعنی سره له دی نه چه الله تعالیٰ د ګرد (تول) عالم څخه غنی، بی پروا او بی نیاز دی خو بیا هم په خپل رحمت او شفقت سره ستاسی محنت او زحمت نه ضایع کوی او په ځای ئی رسوی. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی د ایمان په برکت به تاسی ښیګنی (فائدی) او نیکی

وموميږ او بدی او خرابی مو ښښلی کیږی» (موضح القرآن).

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ

او (مؤکد) امر کړی دی مونږ پر انسان له مور پلار خپل سره ئی د نیکی (هر کله په هر څه کښی پرته (علاوه) له دی نه)، او که کوښښ کوی (دوی دواړه) له تاسره چه شریک ونیسی ته له ما سره هغه څیز چه نشته تاته په (الوهیت) د هغه کښی هیڅ علم پس اطاعت مه کوه ته د دوی (دواړو)

تفسیر: یعنی په ګردو (تولو) کائناتو کښی داسی کوم شی له سره نشته چه له الله تعالیٰ سره شریک یا شرکت وکړی شی بیا نو په دی باندی څوک له کومه ځایه څخه خبر شوی دی. دغه خلق چه الله تعالیٰ ته شرکاء ودروی محض د جهالت اوهام دی او د بی سنده خیالاتو متابعت کوی او په واقع سره له حقیقته بیخی بیخبره دی.

﴿فَلَا تُطِعْهُمَا﴾ ـ اطاعت مکوه ته د دی دواړو په اشتراک مع الله کښی)

په دنیا کښی له موره او پلاره د بل هیچا حق زیات نه دی خو د الله تعالیٰ حق له دوی نه هم دیر دی د والدینو لامله (له وجی) نه ښایی چه د الله تعالیٰ دین پریږدی (موضح) په حدیث کښی راغلی دی چه د حضرت سعد بن ابی وقاص والده چه مشرکه وه کله چه د خپل ځوی د اسلام خبر ئی واورید نو له خپله ځانه سره یی عهد وکړ ـ څو سعد (معاذالله) له اسلامه مرتد نشی نو زه به له سره خوړل او څښل نه کوم او تر چت لاندی به آرام ونه کړم لکه چه هغی له طعام خوړلو او له اوبو څښلو خپله خوله وتړله او بیخی خواره زهیره شوه خلقو به په زور او زیادت د دی خوله پرانستله او دودی او اوبه ئی ورکولی نو په دغه مناسبت دغه آیت نازل شو ګواکی دغه راوښودل چه د والدینو په داسی شان پر خلاف‌الحق باندی مجبورول هم هغه یو شان ابتلاء او امتحان دی ښائی چه د خالص مؤمن د ثبات پښه تری ونه ښوئیږی.

إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

خاص ماته دی بیا راتله د تاسی (تولو) پس خبر به کړم زه تاسی (جزاء به در کړم) پر هغو (اعمالو) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی تول به په هغه عدالت کښی حاضریږئ! په دغه وقت کښی به ګردو (تولو) ته د ورښول

کیږی چه په اولاده او والدینو کښې کوم یو متجاوز او له خپله حده تیری کوونکی ؤ؟ او کوم یو پر حق او صداقت قائم ؤ.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصّٰلِحِيْنَ ۝٩

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) خامخا داخل به کړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی په (جماعت) د صالحانو کښې (چه انبیاء او اولیاء دی)

تفسیر: یعنی هر څوک چه سره له داسی زبردستو موانعو او عوائقو هم پر ایمان او د نیکی پر لاره قائم وی حق تعالیٰ به د هغه حشر پخپلو خاصو بندګانو کښې کوی. ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی «که اولاد به ناحقه خبره کښې د خپلو والدینو خبره ونه منله او والدین هم هغسی په ناحقه ټینګ ولاړ وی نو د اولاد حشر به له صالحینو سره کیږی او د ده د والدینو به زمره کښې به نه کیږی. اګر که د طبیعی او نسبی تعلقاتو په بناء دی د ګردو (ټولو) څخنی دوی ته دیر نژدی وی. په «المرء مع من احب» کښې دینی محبت مراد دی طبیعی محبت نه دی مراد.»

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَآ اُوْذِيَ فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ ؕ

او ځینی له خلقو څخه هغه څوک دی چه وائی (تش په خوله) ایمان راوړی دی مونږ (هم) په الله باندی پس کله چه سختی ورسوله شی ده ته په (لاره) د الله کښې نو وګرځوی فتنه سختی خپګان د خلقو (او شمیری ئی) په شان د عذاب د الله

تفسیر: دغه د هغو خلقو ذکر دی چه پخپله ژبه ځان ته «مؤمن» وائی مګر د دوی په زړونو کښې له سره ایمان راسخ نه ؤ ـ دوی ته هر چیری چه د الله تعالیٰ په لاره کښې کوم رنځ یا تکلیف وررسیده یا د دین له سببه ئی څوک تکلیفوو نو دغه امتحان او آزموینه ده ـ الله تعالیٰ د عذاب په منزله ګڼله څرنګه چه انسان د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی او خپل ځان تری ساتی او وروسته د هغه له نزوله له خپلی هغی پخوانی دعوی څخه لاس واخلی ـ او ناچاره اعتراف او اقرار کوی چه زه په غلطی کښې وم هم دغسی حال د هغو ضعفاؤ القلوبو دی هر چیری چه د دین په معامله کښې کومه سختی وروړسیږی نو ژر تر ژره ویریږی او د ایمان له دعوی څخه لاس آخلی ـ

او په ژبه یا په عمل سره ګواکي داسي اقرار کوي چه مونږ پخپلی دغی دعوی کښی په غلطی کښی وو. یا دغسی دعوی مو له سره نه وه کړی.

وَلَئِنْ جَآءَ نَصْرٌ مِّنْ رَّبِّكَ لَيَقُوْلُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ

او قسم دی که چیری راشی مدد ګاری (د مؤمنانو) له (طرفه) د رب ستا (چه فتح او غنیمت یوسی) نو خامخا وبه وائی دغه (منافقان) هرومرو (خامخا) بیشکه مونږ (هم) یو له تاسی سره (په ایمان کښی) (نو په غنیمت کښی مو شریک کړئ!)

تفسیر: یعنی که د مسلمانانو کوم عروج او موفقیت وګوری نو له خپله ځانه د هغه په نسبت خبری جوړوی چه مونږ خو له تاسی سره وو - او اوس هم ستاسی اسلامی ورونه یو - خصوصاً که مسلمانان فاتح شی. او فرض ئی کړئ که دغه خلق چه د کفارو سره ئی معاونت کاوه د مسلمانانو په لاس کښی بندیان شی نو بیا د دوی د نفاق او تملق لپاره هیڅ حد او اندازه نشته.

اَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِمَا فِيْ صُدُوْرِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۰﴾

(وفرمایل الله) آیا نه دی الله ښه عالم په هغه (اخلاص او نفاق) چه په سینو زړونو د عالمیانو کښی (پټ) دی (بلکه په هر شی باندی ښه عالم دی).

تفسیر: یعنی لکه چه ځینی له دغو خلقو له مسلمانانو سره دی الله ته دغه ګرد (تول) معلوم دی آیا تش د ژبی په دعوی سره دوی له الله تعالیٰ څخه د خپلو زړونو احوال پټولی شی؟

وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ ﴿۱۱﴾

او خامخا معلوم دی هرومرو (خامخا) الله ته هغه څوک چه ایمان ئی راوړی دی او خامخا معلوم دی هرومرو (خامخا) (الله ته) منافقان (نو ور به کړی هری یوی فرقی ته جزا موافقه).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته لا له پخوا څخه هر شی پوره معلوم دی - لیکن اوس ستاسی اعمال او افعال نورو ته هم ورښیی او ظاهروی یی چه آیا د عمل په میدان او په ښکاره ډول (طریقه) کوم یو له تاسی خپل ځان صادق مؤمن ثابتوی؟ او کوم یو دروغجن - دغاباز او منافق دی؟

تنبیه: په دی قسم مواضعو کښی د ﴿وَلَيَعْلَمَنَّ اللهُ﴾ معنی په (لیرین الله) سره له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی کما فی تفسیر ابن کثیر رحمة الله علیه.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ ؕ

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی متابعت وکړئ تاسی د لاری څمونږ (په دنیا کښی) او ښائی بار به کړو (پر ځانونو) ګناهونه ستاسی

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته لازم دی چه پر ایمان مضبوط وی او هیڅ قسم تکلیف ـ ایذاء او ربړول (تکلیفول) یی د ثبات او استقامت له طریق څخه لری نشی کړی او نه د کفارو ډک له شیطنته او حماقته استمالت او پخلا کولو څخه متأثر شی ـ مثلاً کفارو به مسلمانانو ته ویل «راځی اسلام خوشی کړئ! او په خپلو هم هغو پخوانیو وروږګلویو او خپلویو کښی ننوځئ! او څمونږ پر لاره تګ وکړئ څو له ګردو (تولو) تکالیفو او ایذاؤ څخه نجات وموموئ! او بی سببه په دغو مصائبو او تکالیفو کښی پاتی نشئ او که تاسی داسی اقدام ګناه ګڼئ! او له مؤاخذی څخه ئی ویریږئ نو د الله تعالیٰ په دربار کښی څمونږ نوم واخلئ چه دوی مونږ ته داسی مشوره راکړی وه ـ او که داسی کومه پیښه درواندی شی نو ګرد (تول) مسئولیت او ذمه واری به مونږ په خپل سر اخلو» لکه چه یو شاعر وائی.

تو مشق ناز کر خون دوعالم میری ګردن پر

وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ ۖ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ⑫
وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ ۖ

حال دا چه نه دی دوی (پخپل ځان) اخیستونکی له ګناهونو د دوی د هیڅ شی بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی (په دغه وعده کښی). او خامخا بار به کړی هرومرو (خامخا) (دغه کفار) بارونه درانه د ګناهو خپلو او نور درانه بارونه هم سره له بارونو درنو د ګناهو خپلو

تفسیر: یعنی دوی دروغجنان دی او ستاسی بار د یوی ذری په اندازه هم دوی نشی سپکولی هو! خپل بار درنوی ـ یو خو د دوی د ذاتی ګناهونو بار ؤ ـ اوس د نورو د اغواؤ او د اضلالو بار

پر هغه لا زیات شو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «که څوک وغواړی چه رفاقت وکړی او د بل چا د گناه بار پر خپله اوږه واخلی امکان نه لری مگر که یو بل گمراه کړی نو د دغه گمراه شوی سړی د گناه بار هم د دغه گمراه او هم د هغه گمراه کوونکی په غاړه لویږی» (موضح) لکه چه په حدیث کښی راغلی دی «هر څوک چه په دنیا کښی (ناحقه) وینه توئی کړی د ده د گناه برخه د آدم علیه السلام ړومبنی ځوی «قابیل» ته هم رسیږی چه هغه اول ځلی دغه خرابه لاره ایستلی ده».

وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۱۳﴾

او خامخا وبه پوښتیدلی شی دوی هرومرو (خامخا) په ورځ د قیامت کښی له هغو (دروغو) چه وو دوی چه له ځانه به ئی جوړول (په الله په رسول الله).

تفسیر: یعنی دوی د دروغو خبری جوړوی چه مونږ به ستاسی بار پر خپلو اوږو آخلو دغه بالذات یوه مستقله گناه ده پر دغه هم دوی مأخوذیږی. وروسته د څو قصصو په منځ کښی پر دغی خبری تنبیه ورکړی شوی ده چه د رښتینو په مقابل کښی همیشه دروغ ـ اغواء او شرارت کیدل او د رښتینو او صادقانو د امتحان ابتلاء او آزموینی دوره به تر مدتو پوری اوږدیده مگر وروستنی نتیجه به د هم هغو په حق کښی ښه او بهتره څرگندیده او منکران او شریران به گرد (تول) سره خائبان او خاسران او زیانکاران گرځیدل ـ صادقان او رښتینان به بریالیان ـ کامیاب او سرفراز کیدل او د اشقیاؤ گرد (تول) مکائد د عنکبوت له تاره څخه زیات قوی نه ثابتیدل.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَلَبِثَ فِيْهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسِيْنَ عَامًا ؕ

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح قوم د ده ته پس مدت ئی تیر کړ په دوی کښی زر کاله (دپاره د تبلیغ او دعوت حق ته) مگر پنځوس کاله (کم له زرو نه)

تفسیر: له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه منقول دی چه حضرت نوح علیه السلام په څلویښت کلنی کښی مبعوث شو نهه نیم سوه کاله په دعوت ـ تبلیغ ـ سعی ـ او اصلاح کښی مصروف او لگیاء ؤ بیا طوفان (څپان) راغی له طوفانه وروسته (۶۰) کاله نور هم ژوندی پاتی ؤ چه په دغه حساب سره د دوی تول عمر ۱۰۵۰ کاله شو.

فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿۱۴﴾

(نو تکذیب ئی وکړ) پس ونیول دوی طوفان (ډیرو اوبو نو غرق شول) حال دا چه دوی ظالمان ؤ (په سبب د کفر خپل).

تفسیر: یعنی کله چه دوی له ګناهونو او شرارتو څخه لاس وانخیست نو طوفان پری نازل شو چه په هغه کښتی پرته (علاوه) له څو تنو مخصوصو نفوسو نور ګرد (تول) سره ډوب او هلاک شول.

فَأَنجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ

پس نجات ورکړ مونږ ده ته (له عذابه د طوفان) او خاوندانو د بیړی (ته چه له ده سره ؤ)

تفسیر: هغه انسانان یا حیوانان چه پر دغی بیړی کښتی سواره ؤ هغوی مو د نوح علیه السلام په ملګرتوب محفوظ او مأمون وساتل د هود علیه السلام په سورت کښی دغه قصه په تفصیل سره تیره شوی ده.

وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿۱۵﴾

او وګرځوله مونږ دغه (بیړی یا قصه یوه لویه) نښه (د قدرت او عبرت) عالمیانو ته.

تفسیر: وائی چه د نوح علیه السلام بیړی تر ډیرو مودو پوری د(جودی) پر غره ولاړه وه څو د ګردو (تولو) لیدونکو لپاره عبرت وی نن ورځنی بیړی او جهازونه هم د هم هغی بیړی یوه نښه ده چه د هغو د لیدلو څخه هم د نوح علیه السلام د سفینی یاد تازه کیږی او د الله تعالیٰ د قدرت یوه نمونه په نظر راځی ـ یا ښائی چه تری داسی مراد وی چه مونږ د بیړی دغه قصه د همیشه لپاره د عبرت نښه ګرځولی ده. حضرت شاه صاحب وائی «څه وقت چه دغه سورت نازل شو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ډیر اصحاب د کفارو له ایذاء او اضراره په تنګ شوی ؤ ـ او ځینی له هغو پر بیړیو سواره شوی او د حبشی په لوری ئی هجرت کړی ؤ کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینی منوری ته راغی دلته هغه جهاز والا اصحاب ئی هم مدینی منوری ته راغلل او په سلامتی له هغوی سره ملاقی شول (موضح بتغیر یسیر) ګواکی نوح علیه السلام او د نوح علیه السلام د سفینی تاریخ په دغه صورت او شکل سره بیا اعاده کړی شوی دی.

وَإِبْرَٰهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُ ۖ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَوْثَٰنًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا ۚ

او (یاده کړه قصه د) ابراهیم کله چه وی ویل قوم خپل ته چه عبادت کوئ تاسی الله ته او وویریږئ له (عذابه د) ده دغه (عبادت او ویره) غوره ده تاسی ته (له کفره) که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (په خیر او شر خپل) بیشکه هم دا خبره ده چه عبادت کوئ تاسی غیر له الله د بتانو او جوړوئ دروغ (له خپله ځانه چه خدایان ئی بولئ).

تفسیر: یعنی له خپله ځانه په دروغو سره عقیدی جوړوئ او د دروغو خیالاتو او اوهامو متابعت کوئ ـ لکه چه تاسی په خپلو لاسو بتان له تیږو (ګټو) څنی توږئ او دروئ ئی او بیا هغه تاسی په دروغو سره خپل معبودان ګرځوئ!

إِنَّ ٱلَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَٱبْتَغُوا۟ عِندَ ٱللَّهِ ٱلرِّزْقَ وَٱعْبُدُوهُ وَٱشْكُرُوا۟ لَهُۥٓ ۖ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾

بیشکه هغه کسان چه عبادت ئی کوئ تاسی بی له الله نه دی مالکان دوی تاسی ته د رزق پس طلب کړئ تاسی په نزد د الله رزق (چه قادر دی په رسولو د روزی) او عبادت کوئ د هم هغه (الله یوائی) او شکر وباسئ هم هغه (الله) ته (په نعمتونو د ده) هم دغه الله ته به بیرته بیولی کیږئ تاسی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «اکثر خلق په روزی پسی خپل ایمان ورکوی نو وپوهیږئ چه ماسواء الله څخه بل هیڅوک چاته روزی نه ورکوی هم هغه روزی رارسوی سم له خپلی ارادی سره» لهٰذا ښائی چه د هم هغه الله شکریه اداء کړئ! او هم هغه ته بندګی او عبادت وکړئ! چه هم هغه پاک الله تعالیٰ ته ستاسی بیا ورتګ او رجوع ده آخر په هغه وقت کښی به څرنګه د الله تعالیٰ سره مخامخ کیږئ؟.
(تر دغه ځایه پوری د حضرت ابراهیم علیه السلام مقوله وه اوس پاک الله داسی خطاب فرمائی قریشو ته)

وَإِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ۖ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾

او که نسبت د دروغو وکړ تاسی (ای کفارو رسول ته) نو په تحقیق نسبت د دروغو کړی ؤ (انبیاؤ خپلو ته) ډیرو قومونو پخوا له تاسی او نشته پر رسول باندی مګر رسوونه (د پیغام) ښکاره.

تفسیر: یعنی (ای کفارو!) ستاسی له دغه دروغجن شمیرلو څخنی ماته هیڅ ضرر او نقصان نه رسیږی زه په صافو الفاظو سره تبلیغ ـ پند او نصیحت کوم او خپله وظیفه او فریضه می په دغه مورد کښی په ښه ډول (طریقه) سره اداء کړی ده او د ښو او د بدو لاری او کندی می ګردی (تولی) تاسی ته در ښوولی دی که سره له هغه ئی تاسی نه منئ البته تاسی به هم داسی نقصانونه وموموئ ـ لکه چه پخوا له تاسی «عادیان» او «ثمودیان» او نور په کښی اخته او مبتلا شوی ؤ.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾

آیا نه وینی (دغه منکران له بعثه) چه څرنګه اول پیدا کوی الله دا خلق بیا به ئی دوهم ځلی هم خلق کړی بیشکه دغه (اعاده د مخلوق اول او دوهم ځلی) پر الله آسانه ده.

تفسیر: یعنی پخپلو ځانونو کښی غور او دقت وکړئ! ړومبی تاسی بیخی نه وئ! الله تعالیٰ تاسی له عدم څخه وجود ته راوستئ هم داسی تاسی به وروسته له مرګه هم بیا ژوندی راپاڅوی. حضرت شاه صاحب لیکی «ړومبی خو مو لیدلی دی، وروستی هم پری قیاس کړئ» یعنی د الله تعالیٰ په نزد خو هیڅ شی سخت او مشکل نه دی. مګر خبره ستاسی په پوهیدلو او باور کولو کښی ده هغه ذات چه یو شی ئی بی له نمونی څخه اول ځلی پیدا کړی دی دوهم ځلی ئی هم پیدا کولی شی د نمونی د قائمیدلو څخه وروسته د یوه شی جوړول ښائی چه لا سهل او آسان وی.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنْشِئُ

النَّشْأَةَ الْاٰخِرَةَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۲۰ يُعَذِّبُ مَنْ يَّشَاۗءُ وَيَرْحَمُ
مَنْ يَّشَاۗءُ ۚ وَاِلَيْهِ تُقْلَبُوْنَ ۝۲۱ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاۗءِ ۡ وَمَا
لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ۝۲۲

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه وګرځئ تاسی په ځمکه کښې پس وګورئ چه څرنګه شروع کړی ده پیدایښت (له نشتوالی څخه) بیا به الله پیدا کړی پیدا کول وروستنی هم (په آخرت کښې په مثل د ړومبنی پیدایښت په دنیا کښې ځکه چه) بیشکه الله پر هر شي باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی مبدا او اعاده ده) عذاب ورکوی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د تعذیب ئی) او رحم کوی پر هغه چا چه اراده وفرمائی (د رحمت ئی) او خاص هم دغه (الله) ته تاسی بیرته بیولی کیږئ. او نه یئ تاسی (ای خلقو!) عاجزوونکی (د الله) په ځمکه کښې او نه په آسمان کښې (له عذاب خپله) او نشته تاسی ته غیر له الله هیڅ دوست (چه وساتی تاسی) او نه هیڅ مددګار (چه ستاسی مرسته (مدد) وکړی په دفع د عذاب کښې).

تفسیر: یعنی خپل ذات پریږدئ د نورو اشیاؤ په پیدایښت کښې هم غور او فکر وچلوئ؟ او د الله تعالیٰ په ځمکه او ملکونو کښې وګرځئ! او سترګی وغړوئ! چه الله تعالیٰ څرنګه مخلوقات پیدا کړی دی؟ پر هم دغو مخلوقاتو او موجوداتو هم هغه خپل بل ژوندون هم اټکل او قیاس کړئ! او پری ښه وپوهیږئ! چه د هغه قدرت خو اوس نه دی محدود شوی. نو هم دغه الله تعالیٰ تاسی دوهم ځلی هم پیدا کوی او بیا به سم له خپله حکمته او مصلحته سره سزاء درکوی او پر هر چا چه اراده وفرمائی پخپل فضل ـ کرم او رحمت سره به خپله مهربانی مبذوله فرمائی ـ او د هر چا سزاء ورکولو ته چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هغه نه به دی سره له هغی سزاء څخه خلاصیدی شی چه دی د ځمکی په سوریو کښې ننوځی یا آسمان ته والوځی هیڅ یوه هسکه او تیټه د الله تعالیٰ مجرم ته د پناه ځای نشی ورکولی او نه هیڅ زور ـ قوت او طاقت هغه مجرم ته څه امداد او معاونت رسولی شی او نه ورسره څه مرسته (مدد) او نه ئی حمایت کولی شی.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَلِقَاۗىِٕهٖٓ اُولٰۗىِٕكَ يَىِٕسُوْا
مِنْ رَّحْمَتِيْ وَاُولٰۗىِٕكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝۲۳ فَمَا كَانَ

جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوا اقْتُلُوْهُ اَوْحَرِّقُوْهُ

او هغه کسان چه کافران شوی دی په آیاتونو د الله او په ملاقات د دغه (الله) دغه کسان نااميده دی له رحمت (جنت) ځما او دغه کسان مقرر دی دوی ته عذاب ډیر دردناک. پس نه ؤ جواب د قوم د دغه (ابراهیم) مګر دا ؤ چه وویل دوی ووژنئ تاسی دغه (ابراهیم) یا وسوځوئ ده لره

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ له خیره څخه انکار کوی ـ او د الله تعالیٰ سره د مخامخ کیدلو امید نه لری نو هغوی به څرنګه د الله تعالیٰ د رحمت څخه امید کولی شی ځکه چه دوی په بعث بعد الموت قائل نه دی لهٰذا دوی به په آخرت کښی هم محروم او مأیوس پاتی کیږی. او دغه د ﴿ مَنْ كَانَ يَرْجُوْا لِقَآءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ ﴾ عکس شو.
یعنی د ابراهیم علیه السلام د تمامو معقولو خبرو او دلائلو او براهینو د آوریدلو څخه کله چه د ده قوم له جواب څخه عاجز شو نو د قوت د استعمال دپاره ئی لاس وغځول ـ پخپلو منځونو کښی ئی سره جرګه او مشوره وکړه چه یا ښائی دی ووژلی شی او یو ځلی دغه شورماشور آرام کړی ـ یا په اور کښی وسوځولی شی ـ څو ئی د ربړ او تکلیف له احساسولو څخه له خپله دغو خبرو څخه واوړی. که ده له خپلو دغو خبرو څخه توبه وویسته نو نه به ئی سوځوو که نه په اور کښی به ئی غورځوو چه د ایرو یوه ډیری تری جوړه شی.

فَاَنْجٰىهُ اللّٰهُ مِنَ النَّارِ

پس نجات ورکړ دغه (ابراهیم ته) الله له (ضرره د) اوره

تفسیر: یعنی د دوی د مشورو او جرګو په اثر ابراهیم علیه السلام په اور کښی وغورځول شو مګر الله تعالیٰ اور پری ګلزار کړ ـ لکه چه د «الانبیاء» په سورت کښی ئی قصه مفصلاً تیره شوه.

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۲۴﴾

بیشکه په دغه (نجات د ابراهیم له اوره) خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره د هغه قوم چه ایمان ئی راوړی دی.

تفسیر: یعنی دغی واقعی دا راښکاره او جوته کړه چه الله تعالیٰ خپلو صادقو بندګانو ته څرنګه

نجات ورکوی؟ او د حق مخالفان څرنګه خائب ـ خاسر او نا امیده کوی؟ دا هم راڅرګنده شوه چه د هر شی تأثیر د الله جل جلاله له حکمه دی کله چه د الله جل جلاله حکم نه وی نو د اور په شان یو شی هم یو څیز نشی سوځولی.

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ۖ

او ویل (ابراهیم خپل قوم ته) بیشکه هم دا خبره ده چه نیولی دی تاسی غیر له الله بتان (په خدائی سره) دپاره د دوستی په منځ ستاسی کښی په دغه ژوندون لږ خسیس کښی،

تفسیر: یعنی کله چه حضرت ابراهیم علیه السلام له اوره څخه صحیح او سلامت ووت نو بیا خپل قوم ته دغسی نصیحت وکړ چه «کوم یو عقلمن سړی بت پرستی ته ښه او جائزه ویلی شی؟ بت پرستان هم پخپلو زړونو کښی په دی باندی دیر ښه پوهیږی چه دغه حرکت نهایت مهمل حرکت دی. مګر د قومی شیرازی د جمع ساتلو دپاره دوی داسی یو مذهب ځان ته ټاکلی (مقرر کړی) دی چه د هغه پر نامه ټول قوم سره متحد او متفق وی او یو له بل سره دوستان شی لکه چه نن ورځ موږ د یورپ د عیسائی اقوامو احوال ګورو ـ یا دا مطلب چه د بت پرستی شیوع او رواج پر دغه نه دی بناء شوی چه هغه کوم معقول څیز دی بلکه د ړندو تقلید، د قومی مروت او لحاظ او د ذات البینی تعلقاتو تأثیرات د هغه لوی سبب دی ـ یا ئی دا غرض دی چه د بت پرستی اصلی اساس د ذات البینی محبت، دوستی ده د یوه قوم هغه څه نیک سړی چه د خلقو په نزد به محبوب ؤ څه وقت چه انتقال ئی وکړ خلقو به د ډیری مینی د دوی تصاویر جوړول او د یادګار په دول (طریقه) به ئی ساتل بیا به ئی متدرجاً د دغو تصویرونو په تعظیم شروع کوله ـ هم دغه تعظیم به ورو ورو پسی زیاتیده او د عبادت شکل به ئی ځان ته اخیست. دغه ګرد (ټول) احتمالات په دغه آیت کښی د مفسرینو له طرفه بیان کړی شوی دی او ممکن دی له «مودة بینکم» څخه د بت پرستانو هغه محبت مراد وی چه دوی ئی له خپلو بتانو سره لری لکه چه په بل ځای کښی ئی ﴿ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ ﴾ فرمایلی دی ـ والله اعلم.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا ز

بیا په ورځ د قیامت کښی بیزاره (منکر) به شی ځینی ستاسی (چه متبوعان دی) له ځینو نورو سره (چه تابعان دی) او لعنت به وائی ځینی د تاسی (چه

تابعان دی) پر ځینو نورو (چه متبوعان دی)

تفسیر: یعنی دغه گردی (تولی) اوسنی دوستی او محبت د څو ورځی له مخی دی. د قیامت په ورځ کښی به یو د بل سره دښمنان شی! او ځینی به پر ځینو نورو لعنت وائی. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی هغه شیطان چه مشرکین او کفار به د ده په نامه قربانیدل او گردی (تولی) خبری به ئی منلی د الله تعالیٰ په مخ کښی به منکریږی چه مونږ له سره دوی ته نه دی ویلی چه ځمونږ عبادت کوئ! یا ځمونږ خبرو ته غوږ کیږدئ! دلته به عابدین پر دغو معبودینو لعنت وائی چه ځمونږ نذر نیاز او نور تاسی واخیستل او د مطلوب په وقت کښی له مونږ ځنی مخ مو وگرځوو.

وَمَاْوٰىكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿۲۵﴾

او ځای د هستوگنی ستاسی اور دی او نه به وی تاسی ته (په قیامت کښی) هیڅوک له مددگارانو

تفسیر: چه له عذاب نه مو خلاص کړی ای نمرودیانو! او د دوزخ له اوره تاسی ته نجات درکړی لکه چه ځما رب ماته ستاسی له دغه اوره نجات راکړ.

فَاٰمَنَ لَهٗ لُوْطٌ ۘ وَقَالَ اِنِّیْ مُهَاجِرٌ اِلٰى رَبِّیْ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۲۶﴾

پس ایمان راوړ (او تصدیق ئی وکړ) دغه (ابراهیم) ته لوط او وویل (ابراهیم) چه بیشکه زه هجرت کوونکی یم (له قوم خپله) رب ځما ته بیشکه چه دی هم دی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی.

تفسیر: حضرت لوط علیه السلام د حضرت ابراهیم علیه السلامؑ وراره ؤ - د ابراهیم علیه السلام له قوم ځنی هیچا دی ونه مانه یواځی لوط علیه السلام بلا توقف د دوی تصدیق وکړ - د دوی دواړو وطن په «عراق» کښی د «بابل» ښار ؤ - دوی د الله تعالیٰ په توکل له خپله وطنه ووتل - الله تعالیٰ دوی د شام ملک ته ورسول او هلته ئی د هستوگنی وسائل ورمهیاء کړل.

تنبیه: په ﴿وَقَالَ اِنِّیْ مُهَاجِرٌ﴾ الآیة - کښی دواړه احتمال شته چه قائل ئی ابراهیم وی یا لوط

علیهما السلام.

وَوَهَبْنَا لَهٗۤ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَجَعَلْنَا فِىْ ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ وَاٰتَيْنٰهُ اَجْرَهٗ فِى الدُّنْيَا ۚ وَاِنَّهٗ فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۲۷﴾

او وبانبه مونږ دغه (ابراهیم) ته (ځوی) اسحٰق او (لمسی) یعقوب او ګرځولی ؤ مونږ په اولاده د دغه (ابراهیم) کښې نبوت او کتاب (لکه توریت ـ انجیل ـ زبور او قرآن) او ورکړی ؤ مونږ دغه (ابراهیم) ته اجر د ده په دنیا کښې او بیشکه دی په آخرت کښې خامخا له (معتبرو) صالحانو څخه دی.

تفسیر: اسحاق علیه السلام ځوی او یعقوب علیه السلام لمسی ئې ورعنایت کړ چه د دوی اولادی ته بنی اسرآئیل وائی او د حضرت ابراهیم علیه السلام نه وروسته ماسواء د ده د اولادی څخه بل هیچا ته آسمانی کتاب او نبوت نه ورکاوه کیږی لکه هومره انبیاء چه مبعوث شوی دی د هم دغه ابراهیم علیه السلام له ذریاتو څخه دی ځکه دوی ته «ابو الانبیاء» هم ویلی کیږی او الله تعالیٰ په دنیا کښې ده ته مال اولاد ـ عزت ـ او د تل لپاره ښه نوم ورکړ ـ او د شام ملک ئې د همیشه لپاره ده ته او د ده اولادی ته وروبانبه «**کذا فی الموضح**» او په آخرت کښې ئې د صالحینو په اعلیٰ درجه جماعت کښې چه د اولوالعزمو انبیاؤ جماعت دی شامل کړه.

وَلُوْطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖۤ اِنَّكُمْ لَتَاْتُوْنَ الْفَاحِشَةَ ۫ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۸﴾

او یاد کړه (ای محمده! قصه د) لوط کله چه وی ویل قوم خپل ته چه بیشکه تاسی خامخا راځئ ناکاره کار (د لواطت) ته چه نه دی ړومبی شوی پر تاسی (په دغه قبیح کار کښې) هیڅوک له (تیرو) عالمیانو (چه انس او جن دی).

تفسیر: یعنی دغه شنیع فعل هیچا پخوا له تاسی نه دی کړی هم دا د دغی خبری دلیل دی چه

انسانی فطرت له هغه څخه منفور دی د داسی خلاف‌الفطرت او خلاف‌الشریعت کار اساس تاسی ایښی دی.

أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ ۙ

آیا تاسی خامخا راځئ سړیو ته (د لواطت دپاره) او قطع کوئ (شکوئ) لاره (او د خلقو مال اخلئ).

تفسیر: له لاری وهلو څنی مراد ممکن دی چه داړه ماری وی چه دغه کار به هم په دوی کښی رواج درلود (لرلو) یا په دغه بدکاری سره به ئی د مسافرانو لاری وهلی چه هغوی د خپل عفت او عصمت له ویری د هغی لاری په لوری نه راتلل یا به د ﴿وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ﴾ مطلب داسی وی چه تاسی فطری او معتاده لاره پری ایښی او د توالد او تناسل لاره مو منقطع کړی ده.

وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ ۖ

او راځئ تاسی په مجلسونو خپلو کښی منکرو ناکارو کارونو ته

تفسیر: ښائی چه دغه بدکاری به ئی په علانیه او ډانګ پیلی (ښکاره) د نورو خلقو په مخ کښی کوله او له سره به له خپلو دغو بدو اعمالو څخه نه شرمیدل یا برسیره په هغه نور څه تمسخر او استهزاء او لاس اچول او د بی شرمی خبری هم کولی.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾

پس نه ؤ جواب د قوم د دغه (لوط ده ته بل شی) مگر دا چه ویل به (دغو لواطت کارانو) چه راوړه مونږ ته عذاب د الله که چیری ئی ته (ای لوطه!) له صادقینو رښتیا ویونکیو (چه څمونږ کارونه بد دی).

تفسیر: یعنی که ته په رښتیا سره نبی ئی او په واقع سره رښتیا خبره وائی چه دغه کار خراب او مستوجب د عذاب دی نو دغه څند (ایسارتیا) او ډیل د څه دپاره دی ژر هغه عذاب مونږ ته

راوغواړه. «د الاعراف» په (۱۰) رکوع ۸۲ آیت کښې ئې داسې فرمایلي دي ﴿ وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴾
یعني د لوط علیه السلام د قوم جواب هم دغه ؤ چه د لوط کورنی له خپل کلی څخه وشړئ! چه دوی غواړی خپل ځانونه پاک وساتي ښائي د قوم ځینو افرادو به داسې ویلي وی او ځینو به هغسې ویلي وی. یا به ئې په یوه وقت کښې داسې ویلي وی او په بل وقت کښې به ئې هسې ویلي وی مثلاً ړومبی د عذاب په ویرولو به ئې توکې او مسخرې کړې وی او بالاخر به ئې داسې فیصله کړې وی چه راځئ دغه پاک مسلمانان له خپلو کلیو وشړو به هر حال دغه خبره ثابته شوه چه نه یواځې هغه قوم د دغه شنیع فعل مرتکب او بانی ؤ بلکه د هغه په جریان کښې ئې دومره اصرار هم درلود (لرلو) چه د نصیحت کوونکي پیغمبر د باندې شړلو لپاره ئې هم ملاوې تړلې وې د دوی فطرت او طبایع دومره قدر مسخ او په بل مخ اوښتي ؤ چه د الله تعالیٰ د خوف هیڅ یوه شائبه په کښې نه وه پاتې! د عذاب د انذار او ویرولو په نسبت به ئې توکې او مسخرې کولې او د نبي د مقابلې لپاره بیخي تیار ولاړ ؤ. د جرم دغه نوعیت د دوی د اهلاک لپاره بیخي بس او کافي ؤ کله چه له هغه سره د توحید منکران هم ؤ «نو له بد څخه بدتر» او «خاورې ئې په سر» شوې معلومیږی چه د توحید دعوت د حضرت ابراهیم علیه السلام له جانبه مشتهر شوی ؤ - نو ځکه حضرت لوط علیه السلام مخصوصاً د دغه شنیع فعل د انسداد لپاره مأمور شوی ؤ. امکان لري چه ده د توحید او د نورو مؤمن به شیانو دعوت او تبلیغ هم کړی وی مګر د هغه ذکر ئې دلته نه دی فرمائلي والله اعلم.

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

وویل (لوط) ای ربه ځما مدد وکړه له ماسره (په لیږلو د عذاب) پر دغه قوم مفسدانو (په پیدا کولو د ناکاره خصلت په عالم کښې).

تفسیر: دغه ئې وروسته له هغه چه له هغوی څخه نااميده او مأیوس شو وفرمایل. ښائي لوط علیه السلام به په دې پوهیدلی وی چه د دوی راتلونکي نسل به هم د عدل او اصلاح په لاره سمیدونکي نه وی او هغوی به هم د هم دغو خپلو پلرونو په لاره روان وی لکه چه نوح علیه السلام فرمائلی ؤ ﴿ إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴾ (د سوره نوح دوهم رکوع ۲۷ آیت (۲۹) جزء) کذا قال النیشا پوری فی تفسیره.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُو أَهْلِ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ ۖ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٣١﴾

او کله چه راغلل رسولان (لیږلی) څمونږ ابراهیم ته په زیری (د څوی او لمسی د ده) نو وویل (دغو ملائکو) بیشکه مونږ هلاک کوونکی یو د اهل د دغه کلی (او ښار د لوط) بیشکه چه اهل د دغو ځایونو وو دوی ظالمان (په سبب د کفر او منکراتو)

تفسیر: د لوط علیه السلام د دعاء په اثر پرښتو ته حکم وشو چه دغه ګرد (تول) کلی سره وران او تباه کړئ! دغه پرښتی ړومبی د حضرت ابراهیم کره راغللی او په زوړوالی کښی ئی ورته د څوی او لمسی بشارت ورکړ او هغه ئی مطلع کړ چه مونږ د دغو کلیو (سدوم) ورانولو ته هم راغلی یو او دغه دی هلته ورځو ځکه چه د دغو کلیو هستیدونکی په هیڅ دول (طریقه) سره له خپلو شنیعه ؤ حرکاتو څخه بیرته نه آوړی د دغو واقعاتو تفصیل د اعراف ـ هود ـ او حجر په سورتونو کښی پخوا تیر شوی دی.
تنبیه: ښائی د اهلاک د اطلاع سره یو ځای د هلک د زیری ورکولو څخه دغه مطلب وی که له یوه قوم ځنی الله تعالیٰ خپل ملک تشوی نو د بل عظیم الشان قوم یعنی د بنی اسرآئیل اساس هم سر له نن ورځی ږدی نبه علیه العلامه النیشاپوری فی تفسیره.

قَالَ اِنَّ فِيْهَا لُوْطًا ۭ قَالُوْا نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَنْ فِيْهَا ڵ لَنُنَجِّيَنَّهٗ وَاَهْلَهٗٓ اِلَّا امْرَاَتَهٗ ڭ كَانَتْ مِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿۳۲﴾

وویل (ابراهیم ملائکو ته) چه بیشکه په هغه ښار کښی لوط (هم) دی وویل دغو ملائکو مونږ ښه پوه یو په هر هغه چا چه په دغه ښار کښی دی خامخا به مونږ نجات ورکړو هرومرو (خامخا) هم ده ته او هم کورنی د ده ته مګر ښځه د ده چه ده هغه له پاتی کیدونکیو (په عذاب کښی).

تفسیر: یعنی آیا سره د لوط علیه السلام د موجودیت هغه کلی ورانوئ؟ یا هغوی به له هغه ځایه راوباسئ؟ او بیا د تعذیب په عملیاتو لاس پوری کوئ؟ غالباً ابراهیم علیه السلام ته به د شفقت له سببه دغه خیال پیدا شوی وی که د لوط علیه السلام تر سترګو لاندی دغه آفت او عذاب نازل شی ـ نو د تعجب ځای نه دی چه د عذاب د دغه هولناکو مناظرو د لیدلو ځنی څه خوف او وحشت او ویره ورپیدا نه شی ـ ځکه چه پرښتی په خپل کلام کښ څه استثناء نه وه کړی چه د هغه لامله (له وجی) د دوی په ذهن کښی به هم دغه شق راغلی وی چه د لوط علیه السلام په موجودیت کښ به دغه تخریبی عملیات شروع کیږی والله اعلم.

پرښتو دوی ته اطمینان ورکړ چه مونږ تول په دی باندی خبردار یو چه څوک هلته اوسیږی؟ او کوم کوم ئی د الله تعالیٰ مجرمان دی؟ یواځی لوط علیه السلام په هغوی کښی پاک او صاف دی ـ نو ځکه نه لوط علیه السلام ته او نه د ده نوری کورنی ته څه ربړ او تکلیف ور متوجه کیږی ـ بلکه تول سره روغ رمټ صحیح ـ سالم نجات مومی او د عذاب له منطقی څخه لری کیږی. یواځی د لوط علیه السلام ښځه هم هغلته پاتی کیږی ځکه چه هغه په معذبینو کښی شامله او عذاب پر هغی هم نازلیدونکی دی.

وَلَمَّآ أَن جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا

او کله چه راغلل رسولان ځمونږ لوط ته نو خپه شو (لوط) په (سبب د) دوی او تنگ شو په دوی له جهته د زړه (چه منکران به ئی راڅخه بوځی)

تفسیر: دغه پرښتی د ډیرو حسینو او جمیلو او ښکلو هلکانو په شکل او د امردانو په شکل هلته ورسیدی. حضرت لوط علیه السلام ړومبی دوی ونه پیژندلی نو ځکه د دوی د لیدلو څخه ډیر خپه او غمجن او لړمون خوړین شو چه اوس به زه د دغو میلمنو عزت او احترام د خپل قوم له لاسه څرنگه وساتلی شم که دوی پخپل کور کښی ونه ساتم نو دغه وضعیت د اخلاق ـ مروت او د میلمه پالنی له اصولاتو سره منافات لری ـ او که ئی ساتم نو د دوی پت ـ عزت او ناموس به د دغو بدکارانو څخه څرنگه وساتلی شم.

وَقَالُوا۟ لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۖ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ
إِلَّا ٱمْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا مُنزِلُونَ عَلَىٰٓ أَهْلِ
هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾

او وویل دغو (ملائکو لوط ته) مه ویریږه ! او مه خپه کیږه ! بیشکه مونږ نجات درکونکی یو د تا او د اهل ستا (ای لوطه! له عذابه) مگر ښځه ستا ده هغه له پاتی کیدونکیو (په دغه عذاب کښی) بیشکه مونږ نازلوونکی یو پر اهل د دی قریی (ښار د سدوم) باندی عذاب له آسمانه (چه د گټو ورول دی) په سبب د دی چه ؤ دوی چه فسق او بدکاری به ئی کوله.

تفسیر: یعنی د خپل قوم له شرارته څخه له سره مه ویریږئ ځکه دوی ځمونږ په نسبت هیڅ نشی

کولی او ځمونږ د ساتنی لامله (له وجی) تاسی هرگز مه غمجن کیږئ ځکه چه مونږ انسانان نه بلکه پرښتی یو چه ستا او ستا د ملگریو د نجات دپاره او د دغو مفسدانو اهلاک او افناء ته راغلی یو دغه قصه پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی تیره شوی ده.

وَلَقَدْ تَّرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾

او خامخا په تحقیق پریښوده مونږ له هغی (قریی ښار) یوه نښه ښکاره دپاره د هغه قوم چه عقل لری (او عبرت پری اخلی).

تفسیر: یعنی د دوی د منقلبو او الته شویو کلیو آثار او نښی مکیان د شام او مکی پر لاره له لری وینی.

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾

او (لیږلی مو ؤ اهل د) مدین ته ورور د دوی شعیب پس وویل (دغه شعیب) ای قومه ځما عبادت کوئ (یواځی) د الله او امید لرئ (د ثواب) د ورځی وروستنئ (او وویریږئ له عذابه ئی) یعنی د آخرت له طرفه مه غافلیږئ او د واحد الله تعالیٰ بی له شریکه عبادت کوئ. او مه گرځئ تاسی په ځمکه (د مدین) کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی یئ.

تفسیر: د فساد او خرابی اچولو څخه مراد په معاملاتو او راکړه او ورکړه کښی چل ـ فریب او دغابازی ده چه سود سوائی او غیر مشروعه گټی خوړل د دوی عادت ؤ ـ او امکان لری چه غلا او د لارو شکونه به ئی هم کوله. وقیل غیر ذلک.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَ وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِنِهِمْ

پس دروغجن وباله دوی دغه (شعیب) پس ونیول دوی لره سختی زلزلی (یا

چغې د جبریل) پس صبا کړ دوی په کورونو خپلو کښې (مړه) پړمخې پراته نسکور پر ځنګنونو. او (هلاک کړی مو وو قوم د) عاد او ثمود او په تحقیق ښکاره شوی دی تاسې ته (اهلاک د دوی) له کورونو د دوی (چه ورانې کنډوالې ئې پرتې دی)،

تفسیر: یعنې د دوی د کلیو کنډوالې او ویجاړې او ورانې شوې ودانې تاسې لیدلې دې ښائې چه له هغو څخه پند او عبرت واخلئ!.

وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ وَكَانُوْا مُسْتَبْصِرِيْنَ ﴿۳۸﴾

او ښایسته کړی ؤ دوی ته شیطان عملونه د دوی پس اړولی ؤ (دغه شیطان) دوی له لارې د حق (چه د خپلو انبیاؤ متابعت ئې ونه کړ) او ؤ دوی بینایان (هوښیاران).

تفسیر: یعنې د دنیا په کارونو کښې پوه او هوښیار ؤ او په خپل زعم او اټکل کښې پوهان او عاقلان ؤ مګر سره له هغه د شیطان له تیرایستلو او غولولو څخه ئې نجات ونه موند.

وَقَارُوْنَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ ۗ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مُّوْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ فَاسْتَكْبَرُوْا فِى الْاَرْضِ وَمَا كَانُوْا سٰبِقِيْنَ ﴿۳۹﴾

او (هلاک کړی مو وو) قارون او فرعون او (وزیر ئې) هامان او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته موسٰی په معجزاتو ښکاره ؤ سره پس تکبر وکړ دوی په ځمکه (د مصر) کښې او نه ؤ دوی ړومبې کیدونکی (له حکم او عذابه ځمونږ).

تفسیر: یعنې سره له دې نه چه د قدرت ښکاره معجزات ئې ولیده بیا هم د الله تعالٰی په مخ کښې ئې خپله غاړه کښینښوده او له کبره او غروره او لوئې څخه لږ څه هم راښکته نشول. بالاخره نتیجه ئې څه شوه؟ آیا دوی د خپلې دغې لوئې او مشرتوب له سببه له عذابه څخه نجات

ومونډ یا «العیاذبالله» الله تعالیٰ ئې پخپلو عذابونو کښې ستړی او ستومان کړ؟

فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنۢبِهِۦ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ ٱلصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ ٱلْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا ۚ

پس هر یو له دغو مذکورینو ونیول مونږ په (سبب) د ګناه خپلې ئې پس ځینې د دوی هغه څوک دی چه ولیږل مونږ پرې سخت (کاڼی وروونکی) باد او ځینې له دوی هغه څوک دی چه ونیول دوی چغې (چه زړونه ئې وچودل)، او ځینې له دوی هغه څوک دی چه ښکته ننه ایست مونږ دوی په ځمکه کښې او ځینې له دوی هغه څوک دی چه غرق کړل مونږ دوی (په اوبو کښې)،

تفسیر: یعنی له دوی ځنی هر یوه ته سم د دوی له جرمه سزا ورکړه شوه پس ځینې د دوی هغه څوک دی چه ولیږل مونږ پرې سخت کاڼی وروونکی باد دغه د لوط علیه السلام قوم دی ځینو عادیان هم په دوی کښې داخل کړی دی. او ځینې له دوی هغه څوک دی چه ونیوه دوی چغې او زړه ئې وچاود دغه ثمودیان ؤ او اهل المدین ورسره. او ځینې له دوی هغه څوک دی چه راپورته کړه مونږ ځمکه پر دوی باندی او په کښې ډوب مو کړ یعنی قارون لکه چه په سورت القصص کښې تیر شو او ځینې له دوی هغه څوک دی چه غرق کړل مونږ دوی په اوبو کښې دغه فرعون او هامان او قبطیان دی او ځینو د نوح علیه السلام قوم هم په دوی کښې داخل کړی دی.

وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

او نه ؤ الله چه ظلم ئې کړی وی پر هغو ولیکن ؤ دوی پر ځانونو خپلو به ئې ظلم کاوه (په کفر او معصیت سره).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ شان داسې نه دی چه کوم کار مخالف له عدله او انصافه یا بې موقعه وکړی د الله تعالیٰ لوی دربار له ګردو (تولو) عیوبو او نقائصو او معایبو څخه په کلی ډول (طریقه) سره مبرا او منزه دی، ظلم خو هلته له سره متصور نه دی. هو! پخپله بندګان پر خپلو ځانونو ظلم او تیری کوی یعنی داسې اعمال تری صادریږی چه د هغو نتیجه لامحاله د دوی په حق کښې بده او خرابه ده.

مَثَلُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوْتِ ۚ اِتَّخَذَتْ بَيْتًا ؕ وَ اِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوْتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوْتِ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿۴۱﴾

مثل حال د هغو كسانو چه نيولى دى دوى بى له الله دوستان (معبودان) لكه مثل حال د عنكبوت غنى جولاگى داسى دى چه ونيسى (جوړ كړى) يو كور (له تارونو خپلو) او بيشكه چه ډير ضعيف د تولو كورونو خامخا كور د غنى دى كه چيرى وى دوى چه پوهيدلى (نو د غير الله عبادت به ئى نه كاوه).

تفسير: يعنى كور د دى دپاره وى چه د انسانانو ځان او مال په هغه كښى محفوظ، مصئون او مأمون وى نو د غنى (جولاگى) ځالى ته هيڅوک كور نشى ويلى چه په ادنىٰ يوه اهتزاز او خوځولو سره شكيږى هم دغه مثال د هغو كسانو دى چه ماسواء له الله ځنى نور كسان د خپلو ځانونو له پاره خدايان نيسى او هغوى د خپلو ځانونو له پاره نجات وركوونكى محافظان گڼى ـ حال دا چه بى د الله تعالىٰ د ارادى او مشيته هيڅ يو فلاح او نجاح خارجى صورت نشى موندلى.

اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَىْءٍ ؕ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۴۲﴾

بيشكه چه الله ته معلوم دى هر هغه چه بولى ئى (عبادت ئى كوى) دوى غير له الله له هر شيزه چه وى او هم دى دى ډير غالب قوى (په انفاذ د احكامو) ډير حكمت والا (چه هر كار په تدبير او مصلحت سره كوى)

تفسير: يعنى ممكن ۋ چه اوريدونكى تعجب وكړى چه گرد (تول) معبودان ئى شرنگه په يوه ځنځير كښى سره وترل او هيڅ يو ئى د دوى له منځه جلا (جدا) او مستثنىٰ ونه فرمايه ځينى بتانو ته ـ ځينى اور ته ـ ځينى اوبو ته ـ ځينى باد ته ـ ځينى لمر او ستوريو ته ـ ځينى انبياء يا پرښتو ته عبادت كوى نو الله تعالىٰ فرمايى چه پاک الله ته دغه گرد (تول) شيان معلوم او عيان دى كه د دوى له منځه يو تن هم د مستقل قدرت، قوت او اختيار خاوند وى نو الله تعالىٰ به د دغو گردو (تولو) نفى نه كوله. الله تعالىٰ د هيڅا رفاقت او ملگرتوب ته ضرورت نه لرى ځكه چه ډير زبردست زورور ذات دى له سره جرگو او مشورو ته حاجت نه لرى ولى چه

مطلق حکیم دی.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۚ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

او دغه مذکوره مثالونه (په قرآن کښې) بیانوو مونږ دپاره د خلقو او نه پوهیږی پر دغو (مثالونو) مګر هغه پوهنده ګان (چه بیخ د خبری راسپړی).

تفسیر: یعنی د مکی معظمی مشرکینو به ویل چه الله تعالیٰ د غنی جولاګی او د مچانو او د نورو حقیرو او سپکو شیانو مثالونه بیان فرمائی چه د ده له عظمته سره منافی دی. نو د دغه جواب ورکوی چه دغسی مثالونه د خپل موقع په لحاظ نهایت موزون او پر «ممثل له» په پوره ډول (طریقه) سره منطبق کیږی. مګر د داسی مثالونو پر مطلب یوائحی پوهان په ښه ډول (طریقه) سره پوهیږی، جاهلان او ناپوهان او بی‌وقوفان کله پری پوهیدی شی؟ د مثال انطباق د مثال ورکوونکی پر حیثیت نه ښائی چه وکړی شی بلکه هر یو مثال چه ورکړی شوی دی ښائی د هم هغه حیثیت ته وکتلی شی. که هغه حقیر او کمزور وی نو ښائی چه تمثیل ئی هم هغسی له حقیرو او کمزورو شیانو څخه وی د مثال ورکوونکی عظمت له ده سره بیخی ارتباط او تعلق نه لری.

خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ

پیدا کړی دی الله آسمانونه او ځمکه په حق سره (څرنګه چه مناسب ؤ)

تفسیر: یعنی په نهایت حکمت سره ئی جوړ کړ - او بیکاره ئی نه دی جوړ کړی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾

بیشکه په دغه (تخلیق یا تمثیل) کښې خامخا لوی دلیل (د قدرت) دی دپاره د مؤمنانو (چه هم دوی پری نفع اخلی)

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ آسمانونه او ځمکې یوائحی جوړ کړی دی نو په نورو وړوکیو وړوکیو کارونو کښې به دی کله شریک، ملګری یا مددګار ته څه احتیاج لری (معاذ الله) که ورته ضرورت وی نو په هغو لویو لویو کارونو کښې به وی.

اُتْلُ مَآ اُوْحِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتٰبِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ ۭ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاۗءِ وَالْمُنْكَرِ ۭ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ ۭ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ﴿۴۵﴾

ولوله (ای محمده) هغه چه وحی کړی شوی ده تاته له کتاب نه (چه هم دا مقدس قرآن دی) او قائموه (سم اداء کوه سره له تولو حقوقو) لمونځ بیشکه لمونځ منع کوی (لمونځ کوونکی) له بی حیائی او له بدکار څخه، او خامخا یادول د الله ډیر لوی دی او الله ته معلوم دی هر هغه (عمل) چه کوئ ئی تاسی (نو جزاء به ئی درکړی په ښه ډول (طریقه) سره)

تفسیر: یعنی د لوی قرآن تل تلاوت کوه! څو چه زړه دی مضبوط او قوی شی او د تلاوت اجر او ثواب بیل در په برخه شی او د قرآن معارف او حقایق له پخوا څخه ډیر انکشاف او ترقی وکړی او نور خلق هم هغه واوری او د مواعظو، علومو او برکتونو څخه گټه (فائده) واخلی او هر څوک ئی چه ونه منی د الله تعالیٰ حجت پری تمام شی او د دعوت او اصلاح فریضه په ډیر حسن او ښه والی سره پای (آخر) ته ورسیږی، د لمانځه په سبب د بدیو نه منع کیدل دوه معنی گانی لری یوه د تسبب په طریقه یعنی الله تعالیٰ په لمانځه کښی داسی خاصیت او تاثیر ایښی دی چه لمونځ کوونکی له گناهونو او بدیو څخه ساتی لکه چه د کومی دوا استعمال تبه او نور امراض له سری شکوی او نه ئی پریږدی چه پری راشی په دغه صورت کښی ښائی په یاد ئی ولرئ چه د دوا دپاره دغه امر ضرور نه دی چه د هغه یوازی یو خوراک د ناروغتیا د لری کولو دپاره کافی شی ځینی دواگانی په خاص مقدار سره تر یوی مودی پوری په لازمی ډول (طریقه) خوړل کیږی نو وروسته بیا دوا خپل تاثیر ښکاره کوی مشروط په دی چه رنځور کوم داسی شی استعمال نه کړی چه د دی دوا له خاصیت سره منافی وی پس لمونځ هم بی شکه ډیر تاثیر نه ډک هسی روحانی دوا ده چه د روحانی امراضو د علاج دپاره د یوه اکسیر حکم لری. هو! دغه خبره هم ورسره ضروری ده چه دوی په برابر مقدار په صحی توگه (طریقه) او احتیاط سره چه روحانی اطباؤ د هغه تجویز کړی دی تر تاکلی (مقرر کړی) نیتی پوری استعمال او پری مواظبت وکړی شی وروسته له هغه دغه مریض به په خپله حس کړی چه څرنگه لمونځ د ده پخوانی رنځوری او د کلونو کلونو ناروغی لری کوی.

بله معنی ئی داسی کیدی شی چه له بدیو ځینی د لمانځه په برکت منع کیدل ښائی د اقتضاء په ډول (طریقه) وی یعنی د لمانځه هر یو هیئت او د ده د هر یو ذکر مقتضی دی. هغه انسان چه هم دا اوس د الله تعالیٰ په دربار کښی د خپل عبودیت، اطاعت، خشوع خضوع او تذلل او د الله تعالیٰ د الوهیت، ربوبیت، حکومت، مالک الملکوتیت اظهار او اقرار کړی دی نو اوس له لمانځه

وروسته او له مسجد نه د باندی دی هم په هم هغه خپل عهد او پیمان باندی تینګ ولاړ وی او بد عهدی او شرارت ونه کړی او د هغه لوی ذات له احکامو څخه منحرف نشی. ګواکی د لمانځه هره یوه اداء لمونځ کوونکی ته په پنځو وختونو کښی داسی حکم ورکوی چه ای د عبودیت او بندګی مدعی! تاته ښائی چه په رښتیا سره د عابدانو او د الله تعالیٰ د خاصو بندګانو په شان اعمال او افعال ولرئ! ځکه چه لمونځ د حال په ژبه سره له تانه غواړی چه د شرارت او سرکشی او بی‌حیائی څخه په څنګ شه اوس که څوک له دغو منهیاتو او لهویاتو څخه په څنګ کیږی که نه، لیکن لمونځ بلاشبه دی تری منع کوی او ستنوی (واپس کوی) ئی لکه چه الله تعالیٰ په خپله مونږ له هغو نه منع کوی لکه چه وائی ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ ﴾ جزء۱٤ (د النحل ۱۳ رکوع) ۹۰ آیت پس هغه بد بخت چه د الله تعالیٰ په منع کولو او نهی سره هم له بدو چارو څخه نه په څنګ کیږی نو که د لمانځه په منع کولو او نهی هم تری لاس وانخلی هیڅ د تعجب ځای نه دی هو! دغه دی واضح وی چه د هر لمانځه د نهی او منع کولو درجه به هم هغومره وی چه د هغه په ادا کولو کښی د الله تعالیٰ له یاده لمونځ کوونکی غافل نه وی ځکه چه لمونځ تش د څو ځلی پاڅیدلو او کیناستلو نوم نه دی، له تولو څخه لوی شی په لمانځه کښی د الله تعالیٰ قدرت، عظمت، کمال او جلال مستحضر وی او خپله ژبه او زړه سره موافق ولری هغومره به د ده زړه د لمانځه د منع کولو غږ اوری او په هم هغه اندازه دغسی لمونځ د منهیاتو په مخنیوی کښی موثر ثابتیږی که نه هغه لمونځ چه په خالی او غافل زړه سره ادا شی نو دغه لمونځ د منافق له لمانځه سره مشابهت لری چه د هغه په نسبت ئی په حدیث کښی ویلی دی «**لا یذکر الله فیها الا قلیلا**» د هم دغسی لمانځه په نسبت د (**لم یزدد بها من الله الا بعدا**) وعید راغلی دی

﴿ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ ﴾ او خامخا ذکر یادول د الله تعالیٰ ډیر لوی دی» یعنی لمونځ به له بدیو ځنی ولی انسان نه ستنوی (منع کوی) کله چه هغه د الله تعالیٰ د یادولو ډیر ښه صورت دی لکه چه الله تعالیٰ وائی ﴿ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴾ د طٰهٰ اوله رکوع» او د الله تعالیٰ یاد ډیر لوی شی دی، دغه د الله تعالیٰ ذکر هغه مقدس شی دی چه هغه ته د لمانځه جهاد او د ګردو (تولو) عباداتو روح ویلی شو، که د الله تعالیٰ ذکر نه وی نو عبادت به څه وی یو بی روحه جسد او بی معنی لفظ به وی د حضرت ابو دردا رضی الله تعالیٰ عنه او د نورو احادیثو په ملاحظ عالمانو هم دغسی فیصله کړی ده چه له ذکر الله (د الله تعالیٰ یاد) څخه بل کوم لوی عبادت نشته. اصلی فضیلت هم ده لره دی. که په عارضی او موقتی صورت سره کوم بل عمل په ذکر الله سبقت ومومی هغه بیله خبره ده. لیکن که غور او دقت وکړی شی نو دغه خبره باید ومنل شی کوم فضیلت چه په لمانځه کښی راغلی هغه د هم دی ذکر الله له برکته دی. په هر حال ذکر الله له ګردو (تولو) اعمالو څخه افضل دی. او هر کله چه هغه د لمانځه ضمن کښی وی نو هغه به ډیر افضل وی. پس بنده لره ښائی چه هیڅ وخت د الله تعالیٰ له ذکر او فکر نه غافل نشی. بالخاصه په کوم وخت کښی چه کومی بدی ته ئی میلان پیدا شی نو فوراً ښائی د الله تعالیٰ عظمت او جلال وریاد کړی

او له هغې منع شي. په قرآن او حدیث کښې راغلي دي . څه وخت چه بنده خپل الله یادوي نو الله تعالیٰ هم دی یادوي. څینو اسلافو د دغه آیت مطلب داسې بیان کړی چه په لمانځه کښې له دې خوا بنده خپل الله یادوي نو ځکه لمونځ یو لوی عبادت دی. لیکن د دې په ځواب کښې چه د هغه طرفه الله خپل بنده یادوي دغه له ګردو (تولو) څخه لوی شي دی چه ښائي د هغه قدر په انتهائي درجه سره وکړی او دغه شرافت او کرامت محسوس کړي، او لا زیات د الله تعالیٰ د ذکر په طرف راغب شي. کوم سړي د رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښې عرض وکړ چه د اسلام احکام ډیر زیات دي ماته یو جامع او مانع شي راوښیه! رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل «**لا یزال لسانک رطباً من ذکرالله** ښائي تل تر تله ستا ژبه د الله تعالیٰ په یاد لونده وي».

حضرت شاه صاحب لیکي څومره څند (ایسارتیا) چه په لمانځه کښې کیږي په هاغومره وخت کښې انسان له هرې ګناه څخه محفوظ وي هیله (امید) ده چه وروسته له هغه هم محفوظ پاتي شي او د الله تعالیٰ یاد پر دې ډیر اثر لري یعنې له ګناه څخه ئې ژغوري (ساتي) او اعلیٰ درجو ته ئې رسوي. (موضح) دغه د «ولذکرالله اکبر» یو بل لطیف تفسیر شو (والله یعلم ماتصنعون او الله تعالیٰ ته معلوم دي هر هغه عمل چه کوئ ئې تاسي) یعنې په هر اندازه چه انسان الله تعالیٰ په یاد ولري یا ئې ونه لري پاک الله ته دغه ګرد (تول) معلوم دي نو د ذاکر او غافل د هر یوه سره د هغو له عملونو سره سمه بیله بیله معامله کوي.

وَلَا تُجَادِلُوٓا أَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْهُمْ

او جګړه مه کوئ تاسي (ای مؤمنانو) له کتابیانو سره مګر په هغه (خصلت) سره چه هغه ډیر ښه وي مګر هغه کسان چه ظلم ئې وکړ له دوی څخه (نو ورسره په توري مجادله کوئ)

تفسیر: یعني د مشرکانو دین له اساسه غلط دی د کتابیانو دین اصلاً حق او رښتیا ؤ نو له کتابیانو سره د مشرکانو په شان جګړې مه کوئ! چه له بیخه د هغوی خبرې باطلې او پرې کړئ بلکه په نرمۍ، متانت خیر غوښتني، صبر او تحمل سره په ضروري خبرو باندې دوی وپوهوئ! هو! هغه کسان چه د دوی له منځه ښکاره بې انصافي، ظلم، عناد او سرتمبګي (سرکشي) کوي له هغوی سره په مناسب صورت د سختۍ او تشدد معامله کولی شئ او له دې نه وروسته دوی په سزا هم رسولی شئ ا.

تنبیه: پخوا د قرآن د تلاوت حکم ؤ. په زیاترو وختونو کښې به منکرینو د هغه د اوریدلو څخه په مباحثه او مناظره شروع کوله نو دا ئې راوښوده چه د مباحثې په وخت کښې د مقابلې دلې د

علمی او دینی حیثیت خیال ضرور ولرئ! او د مناظری په څوښ کښې د اخلاقو او صداقت له حده مه وځئ! او هر چیری چه ښومره صداقت وی پری اعتراف کوئ.

وَقُولُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأُنزِلَ إِلَيْكُمْ

او ووایئ تاسی چه ایمان راوړی دی مونږ په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی مونږ ته او (په هغه کتابونو چه) نازل کړی شوی دی تاسی ته

تفسیر: یعنی لکه ښنګه چه مونږ په عظیم الشان قرآن ایمان راوړی دی په دی مو هم ایمان راوړی دی چه الله تعالیٰ ستاسی د هدایت دپاره حضرت موسیٰ او عیسیٰ او نورو انبیاؤ علیهم الصلوٰة والسلام ته چه کوم کتابونه او احکام لیږلی دی هغه ګرد (تول) حق او رښتیا دی. او د هغو یو حرف هم غلط نه ؤ که ښه هم اوس هغه آسمانی کتابونه په خپل هم هغه اصلی صورت او حقیقت ستاسی په لاسونو کښې نه دی پاتی.

وَإِلَٰهُنَا وَإِلَٰهُكُمْ وَٰحِدٌ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾

او الله زمونږ او الله ستاسی یو دی او مونږ خاص الله ته غاړه ایښودونکی (موحدان) یو

تفسیر: یعنی زمونږ او ستاسی اصلی معبود یو دی یوازی دغومره یو فرق په منځ کښې شته چه مونږ یوازی د هم هغه الله تعالیٰ په حکم عمل کوو او تاسی له هغه ښخه لری شوی یئ او نورو ته مو هم د الوهیت حقوق او اختیارات ورکړی دی. مثلاً حضرت عزیر یا احبارو او رهبانانو ته. سربیره (علاوه) په دی مونږ د الله تعالیٰ ګرد (تول) احکام ومنل او د ده د ګردو (تولو) انبیاو او کتابونو تصدیق مو وکړ او په حقه او رښتیا سره ئی منو او د ده د وروستی حکم په مقابل کښې مو غاړه کیښوده او تاسی ځینی ومنل او ځینی مو ونه منل او له وروستی تصدیق ښخه بیخی منکر شوئ.

وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ فَٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۖ وَمِنْ هَٰٓؤُلَآءِ مَن يُؤْمِنُ بِهِۦ ۚ

او هم داسي (چه نازل کړی وو مونږ په نورو انبیاؤ کتابونه) نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن)، پس هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب (تورات) ایمان راوړی دوی په دی (قرآن) او ځینی له دغو (عربو) هغه څوک دی چه ایمان راوړی په دی

تفسیر: یعنی په دغه قرآن کښی ستاسی د کتابونو کوم یو حکم نشته چه تاسی د هغه په قبلولو کښی تردد لرئ ؟ هم هغسی چه پخوانیو انبیاؤ صحیفی او کتابونه په یوه پسی به بل نازلیده هم داسی په نبی آخرالزمان هم دغه لاځواب مقدس کتاب نازل شوی دی نو تاسی د هغه له منلو څخه ولی دومره انکار کوئ؟.

وَمَا يَجۡحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا الۡكٰفِرُوۡنَ ﴿٤٧﴾

او نه منکریږی په آیتونو زمونږ مګر کافران

تفسیر: یعنی هغه کتابیان چه د خپلو حقانی کتابونو په مفهوم او مدلول په ښه شان سره پوهیدلی دی، هغوی به دغه قرآن هم ومنی او انصافاً هم ښائی چه وئی منی لکه چه له هغوی ځینی هغه کسان چه منصفان دی هغوی د ده صداقت د زړه له کومی نه یوازی کتابیان بلکه د عربو ځینی خلق هم چه په پخوانیو کتابونو بیخی نه پوهیږی، دغه قرآن هم منی په حقیقت کښی د عظیم الشان قرآن د صداقت دلائل دومره روښانه دی چه له حق پټوونکی او نه منونکو خلقو نه پرته (علاوه) بل هیڅوک د ده له صداقت او منلو څخه نشی منکریدی.

وَمَا كُنۡتَ تَتۡلُوۡا مِنۡ قَبۡلِهٖ مِنۡ كِتٰبٍ وَّلَا تَخُطُّهٗ بِيَمِيۡنِكَ اِذًا لَّارۡتَابَ الۡمُبۡطِلُوۡنَ ﴿٤٨﴾

او نه وی ته (ای محمده!) چه لوست به تا پخوا له دی قرآن څخه کوم کتاب (له پخوانیو کتابونو نه) او نه به دی لیکه دغه (کتاب) په ښی لاس خپل (او که چیری وی ته لیکونکی، لوستونکی) نو هلته به خامخا شک کاوه باطلوونکو (خلقو)

تفسیر: د قرآن له نزول څخه پخوا د رسول الله صلی الله علیه وسلم څلویښت کاله په هم دغو مکیانو کښی تیر شول. تول په دی پوهیږی او خبر دی چه په دغو څلویښتو کلونو کښی محمد

صلی الله علیه وسلم هیڅ یو معلم او استاد ته نه دی ناست، نه ئی کوم کتاب لوستی دی او نه ئی په خپل مبارک لاس کښی قلم اخیستی دی. که داسی وی نو امکان ئی درلود (لرلو) چه دغو باطل ویونکو به داسی شبهی او تصور کاوه چه ممکن محمد صلی الله علیه وسلم به تول پخوانی کتابونه لوستی وی او د هغو له منځه به ئی ځینی یاداشتونه او اقتباسات کړی وی او بیا به ئی هغه ورو ورو په خپل عبارت او سبک سره جوړ کړی وی چه اوس ئی خلقو ته اوروی که څه هم په هغه تقدیر سره به هم داسی ادعاء غلطه وه ځکه چه هیڅ یو لیکونکی او لوستونکی انسان لا څه بلکه که د تولی دنیا علماء او فضلاء سره راتول شی او د ګردو (تولو) مخلوقاتو قوت په دغه لاره کښی صرف شی خو بیا هم دوی داسی یو بی مثاله کتاب نشی جوړولی خو سره د هغه هم دروغجنانو ته د خبرو جوړولو یوه زمینه په لاس ورتله لیکن کله چه د محمد صلی الله علیه وسلم امینتوب له مسلماتو او منل شوو خبرو څخه دی نو د دغی سطحی شبهی بیخ هم وویستل شو خو سره له دی هم ضد کوونکو او معاندینو له خپلو دروغو پلمو (تدبیرونو) او چتی (بیکاره) خبرو خوله ونه تړله لکه چه داسی به ئی ویل ﴿وَقَالُوٓا۟ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ٱكْتَتَبَهَا فَهِىَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ جزء ۱۸ د فرقان اوله رکوع) ۵ آیت

بَلْ هُوَ ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ فِى صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ

بلکه دغه (قرآن) آیتونه دی ښکاره په سینو د هغو کسانو کښی چه ورکړی شوی دی هغوی ته علم (فهم یعنی مومنان چه یادوی ئی)

تفسیر: یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا څخه لیکل او لوستل نه دی زده کړی بلکه دغه وحی چه په ده نازلیږی تل به بی د لیکلو سینه په سینه جاری پاتی وی او د الله تعالیٰ په فضل به د علماؤ، فضلاؤ، حفاظو او قراؤ په سینو کښی د ده د الفاظو او معانیو حفاظت کیږی. نور آسمانی کتابونه نه یادیدل او دغه کتاب یادیږی او په حفظ سره ساتلی او باقی پاتی دی لیکل پری سربیره او علاوه دی (موضح په لږ توضیح سره)

وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٤٩﴾

او نه منکریږی په آیتونو زموږ (هیڅوک) مګر بی انصافان ظالمان

تفسیر: یعنی د بی‌انصافی علاج به څرنګه وکړی شی که یو سړی له خپله ځانه سره داسی غوټه کړی وی چه زه به له سره رښتیا خبره نه منم او د ډیرو روښانو او څرګندو (ښکاروو) شیانو څخه به هم انکار کوم (نو د داسی وضعیت علاج نشته).

وَقَالُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيٰتٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۵۰﴾

او وائی (دغه د مکی کفار) چه ولی نه نازلولی شی په دغه (محمد) معجزی له (طرفه د رب د ده ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه معجزی (خاص) په نزد د الله دی او بیشکه هم دا خبره ده چه زه ویروونکی ښکاره یم (له جحیم څخه).

تفسیر: یعنی دغه خبره زمونږ په واک (اختیار) او قبضه کښی نه ده چه کومه معجزه چه تاسی ئی غواړئ زه هغه معجزه تاسی ته دروښیم او نه د کوم نبی تصدیق په دی خبرو څه ارتباط لری. زما کار او وظیفه دا ده چه د بدی د بدو نتائجو څخه تاسی خبر کړم او په ښکاره او صافو الفاظو کښی تاسی ته د خیر او شر ګردی (تولی) لاری دروښیم که حق تعالیٰ زما د تصدیق له پاره څه معجزی هم تاسی ته ښیی اختیار لری.

اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَّذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۵۱﴾

آیا نه دی کافی دوی ته (له جهته د معجزی دا چه) بیشکه مونږ نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن) چه تل لوستل کیږی په دوی باندی بیشکه چه په دی (کتاب باقی الی الابد) کښی خامخا رحمت مهربانی او ذکر، پند دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعنی آیا دغه معجزه نه ده کافی؟ له دغه کتاب نه چه تاسی ته ئی د شپی او ورځی لولی او اوروی بله معجزه به څه وی؟ آیا نه ګورئ چه د دی کتاب منونکو او تابعانو څرنګه عقل او پوهه پیدا کړی ده؟ او څنګه د الله تعالیٰ له رحمته مستفید شوی دی.

قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا ۖ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ

ووایه (ای محمده دوی ته) کافی دی الله په منځ زما او په منځ ستاسی کښنی شاهد (په صدق زما او تکذیب ستاسی) چه ورمعلوم دی هر هغه شی چه په آسمانونو کښنی دی او (هر هغه شی چه) په ځمکه کښنی دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په ځمکه او د ده تر آسمان لاندی زه ښکاره او په څرګند دول (طریقه) د رسالت دعوی کوم چه هغه ئی اوری او ګوری بیا ورځ په ورځ ماته او زما نورو ملګرو ته ترقی او پرمخ تګ راپه برخه کوی او تعداد او شمیر مو را زیاتوی او پرله پسی دول (طریقه) زما د دغی دعوی عملی تصدیق کوی. زما په ژبه زما په لاسونو د قدرت داسی خارق العاده معجزی څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د هغو د مثل او نظیر له وړاندی کولو څخه تول پیریان او انسانان عاجز دی. آیا زما د صداقت لپاره د الله تعالیٰ دغه شهادت کافی نه دی؟

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په باطل او کافران شوی دی په الله دغه کسان هم دوی زیانکاران دی (چه کفر ئی په ایمان بدل کړی دی)

تفسیر: د انسان لویه بدبختی او زیان دا دی چه دروغ خبره که څه هم وړه او په ښکاره دول (طریقه) باطله هم وی ژر منی او رښتیا خبره که څه هم صافه او ښکاره او واضحه هم وی نه ئی منی او تری انکار کوی.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۚ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ ۚ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾

او بیړه (تلوار) کوی (دغه کفار) په تا په راتلو د عذاب او که نه وی (هغه) نیته تاکلی (مقرر) شوی (له پاره د عذاب) نو خامخا راغلی به وو دغو (ژر غوښتونکو) ته عذاب (سم د لاسه) او خامخا رابه شی دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چه دوی به نه وی خبر (د راتګ په وخت ئی)

تفسیر: یعنی منکران وائی که مونږ په ناحقه او باطله یو نو په مونږ باندی ولی په هم دی دنیا کښی آفت او بلا نه نازلیږی ؟ نو د دوی د دغی غوښتنی ځواب داسی ورکړ شو چه که نه وی هغه نیته تاکلی (مقرر) شوی نو خامخا به راغلی ؤ دغو ژر غوښتونکو ته عذاب سم د لاسه او خامخا رابه شی دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چه دوی به نه وی خبر د راتګ په وخت ئی یعنی هر شی په خپل تاکلی (مقرر) وخت کښی راتلونکی دی. مه وارخطا کیږئ تاسی هرومرو (خامخا) په هم هغه مطلوبه بلا او آفت اخته کیدونکی یئ. حضرت شاه صاحب لیکی «د دغه امت عذاب هم دغه ؤ چه د مسلمانانو په لاس قتل او قید شول لکه د مکی معظمی په فتح کښی ګرد (تول) مکیان بی‌خبره وو چه محمدی لښکر په دوی ورغی».

يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۖ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾

بیره (تلوار) کوی کفار په تا په (راتلو) د عذاب (په دنیا کښی) حال دا چه بیشکه دوزخ خامخا احاطه کوونکی دی په کافرانو (یاده کړه ای محمده! هغه) ورځ چه لاندی به کړی دوی عذاب له پاسه (د سرونو) د دوی او له لاندی د پښو د دوی نه او وبه وائی دوی ته (الله د پرښتو په ژبه) وڅکئ تاسی (خوند د سزا) د هغه (عمل) چه وئ تاسی چه کاوه به مو (په دنیا کښی)

تفسیر: دلته به له عذاب څخه ښائی د آخرت عذاب مراد وی لکه چه له ځواب څخه ئی معلومیږی یعنی دوی د آخرت عذاب چتی (بیکاره) غواړی، دوی خو هم دا اوس په هم هغه عذاب کښی پراته دی. دغه کفر شرک او عصیان که دوزخ نه دی نو څه شی دی؟ چه دوی ئی له هری خوا چار چاپیر نیولی او احاطه کړی ئی دی. له مرګه وروسته د دغو ګردو (تولو) خبرو حقایق دوی ته د سر په سترګو ورښکاره کیږی او دوی به ګوری چه په څه شان به دوی د دوزخ په اور کښی سوځی؟ په تیره بیا څه وخت چه د دوی هم دغه اعمال د جهنم د اور مار او لړم په شان متمثل کیږی او دوی عذابوی.

دا به الله تعالیٰ وائی یا به هم هغه عذاب وائی لکه چه د زکوٰة نه ورکوونکی په باب په حدیث کښی راغلی دی چه د هغه مال به مار ګرځاوه شی او د ده په غاړه کښی به لکه غاړکی لویږی او دی به له ستونی څخه نیسی او څیروی به ئی او داسی به ورته وائی چه زه ستا مال یم او زه

ستا خزانه یم.

يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ اَرْضِيْ وَاسِعَةٌ فَاِيَّايَ فَاعْبُدُوْنِ ﴿۵۶﴾
كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُوْنَ ﴿۵۷﴾

ای بندگانو زما هغو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) بیشکه ځمکه زما ارته ده (نو د ویری له ځای نه د امن ځای ته هجرت وکړئ!) پس خاص ما لره عبادت کوئ تاسی (په هر هغه ځای کښی چه مامون اوسیئ!) دغه د مکی معظمی کفار که تاسی ربړوی (تکلیفوی) او خپه کوی نو د الله تعالیٰ ځمکه خو تنګه نه ده بل چیری لاړ شئ او هلته د الله تعالیٰ په عبادت مشغول شئ!. هر یو نفس (ژوندی) څکوونکی د مرګ دی (یعنی خامخا مری) بیا (خاص) مونږ ته (په بعث بعد الموت سره) راوستل کیږی (د جزاء له پاره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «کله چه کفارو په مکه معظمه کښی ډیر زور او قوت د مسلمانانو په خلاف پیدا کړ نو مسلمانانو ته حکم وشو چه هجرت وکړئ! لکه چه د مسلمانانو اتیا یا دری اتیا کورنی حبشی ته لاړی، د همغه په نسبت دلته وائی چه دغه د څو ورځو ژوندون هر چیرته چه ممکن وی هم هغلته ئی تیر کړئ بیا وروسته له هغه ګرد (تول) سره یو ځای کیدونکی یئ! او ماته راتلونکی یئ! په دغه سره مهاجرینو ته تسلی ورکړی شوه څو په دوی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مفارقت (جدائی) او د وطن لری والی آسان شی او د ډیرو زیاتو تکلیفونو او زحمتونو احساس ونه کړی.» ګواکی دغه ئی ور وښودل چه وطن، اقارب، خپل، خپلوان، دوستان، یاران لوی، واړه او نور نن یا سبا هرومرو (خامخا) له تاسی څخنی جلا (جدا) کیدونکی دی فرض ئی کړئ که نن مو له مکی معظمی څخه هجرت ونه کړ نو یوه ورځ خو خامخا له دغی دنیا څخه هجرت کوونکی یئ مګر هغه تلل به بی اختیاره وی. د بندګی او عبادت مفهوم دا دی چه په خپله خوښه او اختیار سره له هغو شیانو څخه ځان وساتئ چه د حقیقی معبود د عبادت په لیار کښی مزاحم کیږی او خلل پیدا کوی.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا
تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ نِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿۵۸﴾

الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾

او هغه (کسان) چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) خامخا ځای به ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی ته له جنته په جګو (اوچتو) مانیو کښی چه بهیږی لاندی له (ونو او مانیو د) هغو ویالی (ځغلور) حال دا چه تل به اوسیږی په دغو (مانیو کښی) ښه دی اجر د دغو عمل کوونکو (دا جنت) هغه (عاملان) چه صبر ئی کړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) او (خاص) په رب خپل توکل کوی

تفسیر: یعنی هر څوک چه له صبر او استقلال سره د ایمان او اسلام په لاره تینګ ثابت او قایم وی او په پاک الله اعتماد او توکل وکړی او خپل کور او کهول پریږدی او له خپل وطن څخه ووځی نو دوی ته به د دغه وطن په بدل هغه بل وطن ور په برخه کیږی او د دی ځای له کورونو څخه به ښه کورونه ورته ورکړل شی.

وَكَأَيِّن مِّن دَابَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾

او ډیر دی له خوځیدونکو (ذیروحو په ځمکه) چه نه پورته کوی دوی رزق خپل (له وجی د ضعف) الله رزق رسوی هغوی ته او تاسی ته هم او هم دی ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه پوه دی (په تولو احوالو)

تفسیر: په دغه سره ئی د روزی له پلوه اطمینان او داډ راکړ چه د زیاترو ساکښانو (جاندارو) په ځایونو کښی د بلی ورځی خوراک او روزی نه وی، په نوی ورځی کښی نوی روزی وررسیږی (موضح) بیا نو هغه الله تعالیٰ چه ساکښانو (جاندارو) ته رزق، روزی رسوی آیا خپلو وفادارو عاشقانو او خاصو بندګانو ته به ئی نه رسوی؟ ښه وپوهیږئ چه حقیقی رزاق خو هم هغه دی چه د ګردو (تولو) خبری اوری د دوی د زړونو په اخلاص پوهیږی د هر یوه ظاهر و باطن ده ته څرګند او ښکاره دی، د هیڅا زیار (محنت) او خواری د ده په دربار کښی بی ځایه نه پاتی کیږی، هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لیاره کښی خپل وطن پریږدی او محض لله وتلی وی د دوی دغه هجرت له سره نه ضایع کیږی دوی دی د معیشت د وسائلو او د سامان د وړلو چه له خپله ځانه سره ئی یوسی هیڅ فکر ونه کړی څومره ساکښان (جاندار) دی چه د دوی رزق روزی د دوی په شاګانو نه دی بار او له خپلی روزی سره هر چیری نه ګرځی خو حقیقی رازق دوی ته

هره ورځ رزق او روزی رسوی.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ فَأَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾

او قسم دی که سوال وکړی ته له دوی نه (ای محمده! داسی) چه چا پیدا کړی دی آسمانونه او ځمکه ؟ او مسخر کړی (په کار ئی اچولی) دی لمر او سپوږمی نو خامخا وائی هرومرو (خامخا) (د مکی کفار چه) الله (پیدا کړی دی له دغه اقراره سره سره) پس څرنګه دوی ګرځولی شی (له توحید څخه)

تفسیر: یعنی تاسی ګرد (تول) پوهیږئ چه د رزق او روزی تول آسمانی او ځمکنی اسباب الله پیدا کړی دی نو بیا ولی پری اعتماد او اطمینان نه کوئ ؟ چه هم هغه به ئی دررسوی مګر په هم هغه میچ او اندازه چه د الله تعالیٰ اراده وی نه هغومره چه تاسی ئی غواړئ دغه ئی په راتلونکی آیت کښی راښولی دی (موضح)

اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ لَهٗ ۚ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾

الله پراخوی رزق دپاره د هر هغه چا چه اراده وکړی (د پراخی ئی) له بندګانو خپلو څخه او تنګوی ئی په ده (که اراده وکړی د تنګی ئی) بیشکه چه الله په هر شی ښه عالم دی

تفسیر: یعنی په میچ او اندازه کوی ئی داسی نه چه بیخی ئی نه ورکوی بیشکه چه الله تعالیٰ په هر شی باندی ښه عالم دی یعنی په دی باندی یوازی هم دی عالم او خبر دی چه چاته ئی ورکړی؟ او څومره ئی ورکړی؟

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ نَّزَّلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ

مِنۢ بَعۡدِ مَوۡتِهَا لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُۚ قُلِ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِۚ بَلۡ أَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡقِلُونَ ﴿٦٣﴾

او بیا قسم دی چه که سوال وکړی ته له دوی نه (ای محمده! داسی) چه چا نازلی کړی دی (له طرفه) د آسمان (څخه اوبه پس ژوندی کړی ئی ده په دی اوبو سره ځمکه پس له مرګه (او وچوالی) د دی نو خامخا وائی دوی هرومرو (خامخا) چه الله (نازلی کړی دی! نو له دغه اقرار سره سره ولی شریک ورته پیدا کوی) ووایه (ای محمده!) توله ثناء الله ته ده بلکه زیاتری د دوی نه لری عقل (ځکه د دوی اقوال تناقض لری)

تفسیر: یعنی باران هم په هر چا او هر ځای یو برابر نه اوری هم داسی د حال او احوال په بدلولو کښی هم دومره ځند (ایسارتیا) او دیل نه پیښیږی یا کله الله په لږ وخت کښی خوار او غریب غنی او شتمن ګرځوی.

وَمَا هَٰذِهِ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ إِلَّا لَهۡوٞ وَلَعِبٞۚ وَإِنَّ ٱلدَّارَ ٱلۡأٓخِرَةَ لَهِيَ ٱلۡحَيَوَانُۚ لَوۡ كَانُواْ يَعۡلَمُونَ ﴿٦٤﴾

او نه دی دغه ژوندون (لږ خسیس د) دنیا مګر عبث او لوبی دی او بیشکه چه دار، آخرت خامخا هم هغه دی واقعی حیات (او ژوندون) که چیری وی دوی چه پوهیدلی. (نو نه به ئی غوره کوله دنیا په آخرت)

تفسیر: یعنی انسان ته ښائی چه د دی دنیا په څو ورځنی ژوندون کښی زیاتره د آخرت په فکر کښی اوسی ځکه چه اصلی او دائمی ژوندون هم هغه دی. نه ښائی چه څوک د دنیا په لوبو او تماشو کښی ډوب او د آخرت له فکر او یاد څخه بیخی غافل شی. بلکه د دی دنیا په ژوندون کښی ښائی د هغی دنیا دپاره تیاری وکړی او د عقبیٰ د سفر دپاره ځان ته څوړی او توښه برابره کړی.

فَإِذَا رَكِبُواْ فِي ٱلۡفُلۡكِ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمۡ إِلَى ٱلۡبَرِّ إِذَا هُمۡ يُشۡرِكُونَ ﴿٦٥﴾ لِيَكۡفُرُواْ بِمَآ

اٰتَیۡنٰهُمۡ ۚ وَلِیَتَمَتَّعُوۡا ۫ فَسَوۡفَ یَعۡلَمُوۡنَ ﴿٦٦﴾

پس هر کله چه سپاره (سواره) شی دوی په بیړۍ (یا جهاز) کښې نو بولی دوی (هلته یوازې) الله په داسې حال کښې چه خالص کوونکي وی دوی دغه (الله) ته دین (اعتقاد) خپل پس هر کله چه نجات ورکړی (الله) دوی ته وچې ته ناڅاپه دوی بیا شریکان نیسی له الله سره (لکه پخوا) دپاره د دې چه کافران منکران شی دوی په هغه نعمت چه ورکړی ۇ مونږ دوی ته او چه ګټه (فائده) واخلی دوی (په عبادت د بتانو) پس ژر به پوه شی دوی (په عاقبت د کار خپل)

تفسیر: یعنی لازم خو داسې ۇ چه انسان په دنیوی عیش او عشرت کښې په دې اندازه اخته او مشغول نشی چه د الله تعالیٰ او د عقبیٰ له یاده بیخی غافل شی. لیکن د خلقو دا عادت دی هر کله چه د دوی جهاز یا بیړۍ طوفانی شی نو په ډیر اخلاص او پوره عقیدې سره پاک الله یادوی بیا څه وخت چه هغه آفت او مصیبت د دوی څخه لرې شی او صحیح او سلامت په وچه کښې قدم کیږدی نو د الله تعالیٰ هغه ګرد (ټول) انعامونه او احسانونه هیروی، بیا د هم هغو باطلو معبودانو په عبادت او صفت لګیا کیږی ګواکې مطلب دا شو چه د الله تعالیٰ د نعمتونو ناشکری او کفران کوی. او په دنیوی خوندونو او چرچو کښې مشغولیږی خیر ښه دې دوی دې څو ورځې نور هم د خپل زړه دغه هوسونه او ارمانونه وباسی، هغه وخت ډیر نژدې دی چه دوی ته دغه خبره روښانه او څرګنده (ښکاره) شی چه د دغه بغاوت شرارت، احسان هیرول د نعمت کفران او د نورو ګناهونو نتایج به څرنګه وی؟

اَوَلَمۡ یَرَوۡا اَنَّا جَعَلۡنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَّ یُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنۡ حَوۡلِهِمۡ ؕ اَفَبِالۡبَاطِلِ یُؤۡمِنُوۡنَ وَ بِنِعۡمَةِ اللّٰهِ یَكۡفُرُوۡنَ ﴿٦٧﴾

آیا نه وینی (نه پوهیږی) چه بیشکه مونږ ګرځولی مو دی (دا ښار د دوی مکه) حرم امن ورکوونکی (له آفتونو نه) حال دا چه چور کیږی (تښتولی کیږی) نور خلق له چاپیره د دوی آیا پس په باطلو معبودانو ایمان راوړی دوی او په نعمت د الله (چه حرم کښې اوسیدل او امن دی) کافران کیږی.

تفسیر: د مکې معظمې خلق د بیت الله په برکت د دښمنانو د تیرې او ضرر څخه محفوظ ۇ. حال دا چه نور د عربستان په ګردو (ټولو) ځایونو کښې د فتنې، فساد، جدال، قتال، جنګ او

جنجال بازارونه تاوده وو نو دوی د باطلو معبودانو په دروغو احسان منی. مګر د پاک الله دغه واضح او ښکاره احسان نه منی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ ۚ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه له ځانه وتړی په الله دروغ (چه بی حجته ورته شریک نیسی) یا تکذیب وکړی د حق (رسول او قرآن) کله چه راشی هغه ده ته (بلکه له ده نه ډیر ظالم نشته) آیا نشته «بلکه شته» په دوزخ کښی ځای د هستوګنی له پاره د کافرانو

تفسیر: یعنی له ګردو (تولو) څخنی لوی ظلم او ناانصافی دا ده چه بل کوم مخلوق د دی لوی خالق شریک وګرځول شی، یا پاک الله ته د داسی خبرو نسبت وکړی شی چه د الوهیت له شان او عظمت سره وړ (مستحق) او لایق نه وی. یا د هغو انبیاؤ په تکذیب او دروغجنولو لاس پوری کړی چه د رب العزت له جانبه ئی دیانت او صداقت راوړی وی آیا دغو ظالمانو ته نه ده معلومه چه د منکرانو د هستوګنی ځای دوزخ دی چه په داسی بیباکی او بیحیائی سره د عقل او انصاف په مری چاړه کاږی.

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ

او هر څه هغه کسان چه کوښښ کوی تل په (دین د) مونږ کښی خامخا وبه ښیو هرومرو (خامخا) دوی ته لاری خپلی (چه مونږ ته پری راځی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه یوازی د الله تعالیٰ لپاره محنتونه کوی او ربړونه (تکلیفونه) ګالی (برداشت کوی) او په راز راز (قسم قسم) مجاهداتو کښی مشغول او لګیا وی الله تعالیٰ دوی ته د بصیرت یوه خاصه رڼا(رڼرا) او نور ور په برخه کوی او د خپل قرب او رضاء یا د جنت او د لقاء لیاری ورښیی، څومره چه دوی په ریاضتونو او مجاهداتو کښی ترقی او پرمخ تګ کوی هغومره د دوی د معرفت او انکشاف درجه هم لوړیږی او په داسی خبرو پوهیږی چه بل څوک د هغه له سره احساس نشی کولی.

وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

او بیشکه الله خامخا له نیکوکارانو سره دی (په مرسته (مدد) کښی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ حمایت او مرسته (مدد) د نیکی کوونکو سره دی.

تمت سورة العنکبوت بفضل الله تعالی فلله الحمد والمنة

«سورة الروم مکیة الا آیة (۱۷) فمدنیة وهی ستون آیة وست رکوعات رقمها (۳۰) تسلسلها (۸٤) نزلت بعد سورة الانشقاق ـ »

د الروم سورت مکی دی پرته (علاوه) د (۱۷) آیت چه مدنی دی (٦۰) آیتونه او (٦) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۰) او په نزول کښی (۸٤) سورت دی. وروسته د «الانشقاق له سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ ٱلرُّومُ ﴿٢﴾ فِيٓ أَدْنَى ٱلْأَرْضِ

مغلوب کړی شو (اهل د) روم په متصله (نژدی) ځمکه کښی (ځمکی د عربو ته)

تفسیر: له «ادنی الارض» لګیدلی ځمکه یا رانژدی ځمکی څخه مراد د «اذرعات» او «بصری» په منځ کښی سیمه ده چه د شام په سرحد د حجاز سره نښتی او معظمی مکی ته نژدی پرته ده. یا به تری فلسطین مراد وی چه د رومیانو ملک نژدی ؤ یا به د «ابن عمر جزیره» مراد وی چه «فارس» ته ډیره نژدی پرته ده. ابن حجر د ړومبنی قول تصحیح کړی ده. والله اعلم

وَهُم مِّنۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾ فِي بِضْعِ سِنِينَ ۗ

او دغه (رومیان) وروسته له دغه مغلوبیت د دوی ژر به بیا غالب شی (په

پارسیانو) په څو کلونو کښې

تفسیر: یعنی د نهو کلونو په منځ کښې به رومیان غالب شی ځکه چه په لغت او حدیث کښې د «بضع» اطلاق له دریو څخنی تر نهو پورې شوی دی. په دغو آیتونو کښې عظیم‌الشان قرآن یو عجیب او غریب پخوا ویل پیشگوئی کړی ده چه د ده په صداقت یو لوی دلیل دی. واقعه داسی ده د دغی زمانی دوه لوی سلطنتونه «فارس» او «روم» له ډیرو کلونو را په دیخوا په خپلو منځونو کښې سره په جنگ اخته وو له «۶۰۲ » عیسوی کال څخه د «۶۱۴» عیسوی کال تر آخره پورې د دوی د حریفانه جنگونو سلسله جاری وه لکه چه د «انسائیکلو پیډیا بریتانیکا (د برتانیی دائرة المعارف) د تصریحاتو څخه ښکاره ده په (۵۷۰) عیسوی کال کښې د محمد رسول الله شریف ولادت واقع او څلویښت کاله وروسته په سنه (۶۱۰) عیسوی کښې په نبوت مبعوث شو. مکیانو ته د روم او د فارس د جنگونو په متعلق خبرونه او اطلاعات رسیدل. په دغه وخت کښې د نبی کریم د نبوت دعوی او اسلامی تحریک د دغو خلقو په زړونو کښې د جنگی خبرونو سره یوه خاصه علاقه پیدا کړی وه. د فارس مجوسی آتش پرستانو د مکی معظمی له بت پرستانو سره یوه ځان ته علاقه او ارتباط درلود (لرلو) او هغوی به ئی د مذهب له مخی خپل بلل او د روم نصرانیانو به د اهل الکتب توب له امله (وجی) د مسلمانانو دینی ورونه یا لږ تر لږه د هغو د نژدی دوستانو په منزله گڼل کیدل کله چه به د فارسیانو د غلبی خبر راورسید نو د مکی معظمی مشرکانو به خوشالی کوله او په هغه سره به ئی د مسلمانانو په مقابل کښې په خپله غلبه او بری باندی فال نیوه او په خپلو زړونو کښې به ئی د ډیرو ښو توقعاتو امیدونه تړل مسلمانانو ته به هم بالطبع صدمه رسیدله چه ولی عیسائی اهل کتاب د آتش پرستو مجوسانو په مقابل کښې مغلوب شول؟ چه مونږ دلته د دغو مشرکانو د طعنو او پیغورونو مورد گرځیدلی یو بالاخر په سنه (۶۱۴) عیسوی کال څخه وروسته چه د نبوی له ولادت څخه په قمری حساب نژدی (۴۵) کاله او د نبوی بعثت څخه (۵) کاله تیر شوی وو، د خسرو پرویز (ثانی کیخسرو) په عهد کښې فارسیانو رومیانو ته ډیره سخته او مهلکه ماتی ورکړه شام مصر او وړوکی ایشیا او نور ډیر ممالک د روم د قیصر (هر قل) له لاسه ووتل او په خپله دی د فارس د لښکرو له لاسه په (قسطنطنیه) کښې کلابند او محصور شو، د رومیانو دارالسلطنت تر خطری او تهدید لاندی راغی ډیر لوی لوی اسقفان او پادریان قید یا ووژل شول. له بیت المقدس څخنی د عیسائیانو ډیر لوی او مقدس صلیب د ایرانی فاتحانو په لاس کښې ولوید د روم د قیصر اقتدار بیخی له منځه لاړ ظاهراً هیڅ یو داسی وسایل او وسائط په نظر نه راتلل چه د هغه په اثر به بیا رومیان په خپلو پښو دریدل او د فارسیانو د دغه بری او تسلط څخه به ئی خپل ځانونه بچ کول چه د دغو حالاتو او اوضاعو د لیدلو څخنی به د مکی معظمی مشرکان ډیر خوښ او خوشالیدل او مسلمانان به ئی ځورول او د دی بری په اساس به ئی نوری خبری هم په خپلو زړونو کښې برابرولی. تر دی پوری چه ځینو له مشرکینو څخه حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته وویل چه

«نن زمونږ ایرانی ورونو ستاسی رومی ورونو ته ماتی ورکړه او محوه ئی کړل سبا به مونږ تاسی ته هم داسی ماتی درکړو او له منځه به مو لری کړو» په دغه وخت کښی عظیم الشان قرآن د ظاهری اسبابو د سلسلی څخه بیخی مخالف داسی یو عام اعلان وکړ چه «بیشکه نن ورځ رومیان د فارسیانو له لاسه مغلوب شوی دی، لیکن د نهو کلونو په موده کښی به بیا رومیان په فارسیانو غالب، منصور او بریالی (کامیاب) کیږی» د دغو پخوا ویلو په اساس حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه له ځینو مشرکینو سره شرط وتړه تر دغه وخته پوری داسی شرط تړل نه و حرام شوی که «تر دومره کلونو پوری رومیان بریالی (کامیاب) نشول نو زه به سل اوښان تاسی ته درکړم که نه تاسی به هم دومره اوښان ماته راکوئ!» په ابتدا کښی حضرت ابوبکر له خپلی رائی سره سم د (بضع سنین) میعاد لږ څه تاکلی (مقرر کړی) ؤ، بیا ئی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په ارشاد (بضع) په لغوی مدلول یعنی په نهو کلونو معاهده وتړله. دلته د روم هرقل د خپل له لاسه تللی اقتدار او وقار د اعادی په نسبت ترتیبات ونیول او په اقداماتو ئی لاس پوری کړ او داسی نذر ئی پر خپل ځان ومانه «که الله تعالیٰ ماته پر پارس بری راکړ نو له «حمص» څخه به پیاده «تر ایلیا» یعنی بیت المقدس پوری لاړ شم.» د الله تعالیٰ شان او قدرت ته وګورئ چه د قرآن له دغو پخوا ویلو سر سم برابر د نهو کلونو په موده کښی یعنی له هجرت څخه یو کال وروسته عیناً د بدر په ورځ کښی څه وخت چه مسلمانانو ته د پاک الله په فضل پر مشرکانو ښکاره فتح او بری حاصل شو او په خوشالی او خوښی کښی وو، د دغه خبر له اوریدلو څخه لا خوښ او خوشاله شول چه د روم کتابیانو ته هم الله تعالیٰ پر پارسی مجوسیانو بری او فتح ورکړه. په دغه ضمن کښی د مکی شریفی مشرکین لا سپک او ذلیل شول د عظیم الشان قرآن د دغه محیر العقول پخوا ویلو د صداقت له مخی ډیر کسان په اسلام مشرف شول او حضرت ابوبکر صدیق خپل هغه سل اوښان د مکی د مشرکانو څخه واخیستل چه د رسول الله له ارشاد سره سم خیرات کړل شول. فلله الحمد علیٰ نعمائه الظاهرة وآلائه الباهرة.

لِلّٰهِ الۡاَمۡرُ مِنۡ قَبۡلُ وَمِنۡۢ بَعۡدُ ؕ

خاص الله ته دی حکم امر پخوا (له دی نه چه پارس په روم باندی بری ومومی) او وروسته (له دی نه چه روم پر پارس باندی غلبه ومومی او امر ئی تل نافذ دی)

تفسیر: یعنی ړومبی د پارسیانو غالبول او د رومیانو مغلوبول او بیا دغه اوضاع په بل مخ اړول دغه ګرد (ټول) بلکه نور ټول امور د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښی دی او یوازی په هم دغومره خبری سره د کوم قوم د مقبولیت او مردودیت فیصله نشی کیدی ﴿وَتِلۡكَ الۡاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيۡنَ النَّاسِ﴾

وَيَوْمَئِذٍ يَّفْرَحُ الْمُؤْمِنُوْنَ ۝۴ بِنَصْرِ اللّٰهِ ۭ يَنْصُرُ
مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ۝۵

او په دغه ورځ (د غلبې د روم په پارس) خوشاله به شي مؤمنان په نصرت د الله (له كتابيانو سره په مجوسيانو) مرسته (مدد) كوي (الله) له هر هغه چا سره چه اراده وكړي د نصرت ئې او هم دى دى ښه غالب قوي (د احكامو په انفاذ) ډير رحم والا

تفسير: يو خو په دغه ورځ د فتح په خوښۍ برسيره هغوی ته دغه خوښي هم حاصله شوه چه رومي كتابيان چه نسبتاً مسلمانانو ته نژدې وو په پارسي مجوسيانو غالب شول او د قرآن د دغو پخوا ويلو په صداقت باندې گرد (تول) سره وپوهيدل او د سر په ستركو ئې وليدل. او د مكې شريفې كفارو ته هر راز (قسم) ذلت ور په برخه شو. نو د هر چا په نسبت چه الله تعالیٰ اراده وكړي چه مغلوب ئې وگرځوي نو هيڅوك ئې مخه نشي نيولی او پر هر چا چه د مهرباني اراده وكړي نو ئې بې له هيڅ مزاحمت او ممانعت ضرور غالب گرځوي.

وَعْدَ اللّٰهِ ۭ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهٗ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝۶

وعده كړې ده الله (وعده كول) خلاف نه كوي الله له وعدې خپلې وليكن زياتره خلق نه پوهيږي (په دې چه د الله په وعده كښې خلاف نشته)

تفسير: يعني زياتره خلق نه پوهيږي چه په غالبولو او مغلوبولو كښې د الله تعالیٰ څه څه حكمتونه شته او كله چه دی د قدرت كوم كار كول غواړي نو د هغه له مخه گرد (تول) ظاهري موانع او عوايق لرې كيږي نو ځكه زياتري ظاهر ليدونكي خلق بې له ظاهري اسبابو په الله تعالیٰ اعتماد نه لري او د يو چا د عارضي برې او غلبې له ليدلو څخه داسې گڼي چه د الله تعالیٰ په دربار كښې به هم هغه مقبول وي.

يَعْلَمُوْنَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ښ وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غٰفِلُوْنَ ۝۷

(بلکه) پوهیږی په ښکاره سطحی شیانو له دغه ژوندون لږ «(خسیس» د دنیا ځخه حال دا چه دوی له آخرت نه (چه مقصود له ودانی د دی دنیا دی) هم دوی غافلان دی.

تفسیر: یعنی دغه خلق د دنیوی ژوندون په ظاهری سطح باندی پوهیږی د دی دنیا آرام، خایست، سینګار، خوړل، څښل، اغوستل، یوی کول، کرل، ریبل، ګتی کول، په خوندو او مزو سره ژوندون او ښی شپی ورځی تیرول د دوی د پوهی او تحقیق انتهائی ځای او پړاو دی او له دی نه له سره نه دی خبر چه پر دغه فانی ژوندون پوری د بل یو باقی ژوندون سلسله هم تړلی ده چه کله انسان هلته وروړسیږی نو د دغه ژوندون ښه او بد نتائج او ثمری ور د مخه کیږی او دغه خبره ضروری نه ده کوم سړی چه په دغه دنیا کښی خوښ او خوشاله اوسیږی هلته دی هم خوښ او خوشال وی. آخر د آخرت معامله خو لری ده هم دلته وګورئ چه یو شخص یا یو قوم کله کله په دنیا کښی لوړ (اوچت) مقام ته رسیږی لیکن د هغه آخری انجام او خاتمه پرته (علاوه) له ذلت او ناکامی ځخه بل شی نه وی.

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِم ۗ مَّا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ

آیا فکر نه کوی دوی په نفسونو خپلو کښی (چه عالم صغیر دی) چه نه دی پیدا کړی الله دغه اسمانونه او ځمکه او هر هغه چه په منځ د دغو دواړو کښی دی مګر په حقه سره او په نیتی تاکلی (مقرر کړی) شوی

تفسیر: یعنی د دنیا دغه زبردست انتظام خوشی چتی (فضول) او بیکاره نه دی دغه پیدایښت ضرور څه مقصود او غرض لری چه هغه به په آخرت کښی ځرګندیږی (ښکاره کیږی). هو که دغه سلسله تل تر تله هم داسی چلیدی نو بیا به یوه خبره وی، لیکن د دی دنیا په تغیراتو او احوالو کښی له فکر او غور کولو ځخه دغه راڅرګندیږی چه دغه دنیا هم ضرور یو حد او انتها لری لهٰذا په یوی تاکلی (مقرر کړی) وعدی به دغه دنیا فنا کیږی او یوه بله دنیا به د دی دنیا د نتیجی په شان منځ ته راشی.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾

او بیشکه چه ډیر له خلقو (کفارو) په ملاقات د رب خپل (په قیامت کښې) خامخا منکران دی

تفسیر: دوی داسې ګڼي چه له سره الله تعالیٰ ته ورتګ نشته او نه به الله تعالیٰ له مونږ څخه څه حساب او کتاب اخلي او نه به څه سوال او ځواب راڅخه کوي.

اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَّاَثَارُوا الْاَرْضَ وَعَمَرُوْهَآ اَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوْهَا وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ؕ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ؕ ﴿٩﴾

آیا نه ګرځي دغه کفار په ځمکه کښې پس ودې ګوري دا چه څرنګه وه آخره خاتمه د هغو (کسانو) چه تیر شوي دي پخوا له دوی نه، چه وو هغه پخوانی ملتونه ډیر سخت له دغو کفارو له جهته د قوت او څیرولې به دوی ځمکه (د اوبو، معادنو، کښتونو (فصلونو) او نورو دپاره) او ودانه کړې وه (کفارو پخوانیو) دغه ځمکه ډیره له هغې ځمکې نه چه ودانه کړې ده (د مکې کفارو) دغه (ځمکه) او راغلي وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره ؤ دلائلو (د قدرت او معجزو) او نه ؤ الله چه ظلم وکړي په دوی باندې ولیکن وو دوی چه پر نفسونو خپلو به ئې ظلم کاوه (د انبیاؤ په تکذیب سره)

تفسیر: یعنی ډیر زورور زورور قومونه مثلاً عاد او ثمود چه پخپل کښت (فصل) او کر او زیار (محنت) او زحمت ئې د ځمکې مخ ډیر ښه ودان، سمسور او تک شین کړی ؤ، او پکښې ئې کاریزونه، ویالې، کوهي کانونه (درنګونه) او نور ایستلي وو او د دغو منکرینو په نسبت د ډیر عظمت، قوت او شوکت خاوندان وو. او تهذیب او تمدن ته ئې زیاته تقویه او ترقي ورکړې وه او ډیر اوږده عمرونه به ئې کول او د ځمکې مخ ئې له دوی نه زیات ودان کړی ؤ بالاخر هغوی نن ورځ چیرې دي ؟ کله چه د الله تعالیٰ رسولان له ښکاره ؤ معجزاتو او روښانو احکامو سره راغلل او دوی د هغوی تکذیب وکړ. نو آیا تاسو ونه لیدل او وا مو نه وریدل چه د هغوی عاقبت او آخره خاتمه څرنګه شوه ؟ او په څه شان سره تباه او هلاک وګرځیدل ؟ د دوی ویجاړې میني کندوالې اوس هم هر سیاح هر مسافر او د هغو له شاؤ خواؤ څخه هر تیریدونکي لیدلې او ترې

پند او عبرت اخیستی شی نو آیا دغه بی‌فکران له دی نه څه پند او عبرت نه اخلی؟. ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ﴾ او نه ؤ الله چه ظلم وکړی په دوی ولیکن ؤ دوی چه پر نفسونو خپلو به ئی ظلم کاوه په تکذیب د انبیاؤ سره) د الله تعالیٰ په دربار کښی خو د ظلم امکان له سره نشته هو! دغه خلق پخپلو لاسونو خپل بیخ په تبر سره وهی او د داسی اعمالو او افعالو مرتکب کیږی چه د هغوی نتیجه پرته (علاوه) له تباهی او بربادی بل کوم شی نه دی. نو په دغه تقدیر سره دوی پر خپلو ځانونو پخپله ظلم کوی. که نه د الله تعالیٰ د عدل او رحم کیفیت خو داسی دی چه بی د رسولانو له لیږلو او بی له پوره پوهولو او هوښیارولو هیڅ څوک نه نیسی.

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَىٰ أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿۱۰﴾

بیا وه آخره خاتمه د هغو کسانو چه بد ئی کړی ؤ ډیر بد (ځای چه جهنم دی) په دی سبب چه تکذیب کړی دی دوی د آیتونو د الله او وو دوی (په دنیا کښی چه) په دغو آیتونو به ئی مسخری کولی

تفسیر: دغه نتیجه خو ئی په دنیا کښی لیدلی وه لیکن د تکذیب او استهزاء هغه سزاء چه دوی ته وروسته له دی نه په آخرت کښی رسیدونکی ده هغه خو بیله ده. موجوده‌ؤ اقوامو ته لازم دی چه د تیرو اقوامو له احوالو څخه پند او عبرت واخلی. ځکه هر یوه قوم چه پر کوم بد کار سزا موندلی وه بل ته په هم هغه بد کار باندی هم هغسی سزا ورکول کیږی د تولو اقوامو فناء هم لکه د هم دغه یوه قوم فناء وګنئ! او د ګردو (تولو) سزا هم لکه هم هغه سزا قیاس کړئ!.

اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۱۱﴾ وَيَوْمَ
تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿۱۲﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ
مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿۱۳﴾

الله اول ځلی پیدا کوی خلق (انسان له نطفی) بیا اعاده کوی هغه بیا به خاص هم دغه (الله) ته بیول کیږئ تاسی (د مجازاتو له پاره) او په هغه ورځ چه قائم شی قیامت ناامیده (زره ماتی) به شی ګنهکاران (مشرکان). او نه به

وی دوی ته له شریکانو د دوی څخه کوم شفاعت کوونکی او شی به دوی له شریکانو خپلو (پس له نااميدی) بیزاره منکران.

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د الله تعالیٰ شریکان گرځوئ کله چه په مطلوب وخت کښی په کار ورنشی نو ورڅخه منکریږی او داسی به وائی ﴿وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ﴾ قسم دی په الله چه مونږ مشرکان نه ؤ».

وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَّتَفَرَّقُوْنَ ﴿۱۴﴾

او په هغه ورځ چه ودریږی قیامت په دغه ورځ کښی تار په تار خپاره (خواره) به شی گرد (تول) مخلوقات (په دی شان سره)

تفسیر: یعنی نیک او بد او هر قسم خلق به سره بیل کړل شی. او هره یوه ډله به جلا جلا (جداجدا) خپلو ځایونو ته ورسوله شی چه تفصیل ئی په دغه راتلونکی آیت کښی راځی

فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَهُمْ فِيْ رَوْضَةٍ يُّحْبَرُوْنَ ﴿۱۵﴾

پس هر څه هغه (کسان) چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس دوی به په روضه (د جنت) کښی خوشاله کړل شی (چه له ډیری خوشالی به ئی مخونه تجلی کوی)

تفسیر: یعنی په انعام او اکرام سره به پری رحمت وکړ شی. او له هر راز (قسم) لذت او خوښی ځنی به مستفید او متمتع شی دغه د نیکانو د هستوگنی ځای دی. له دی نه وروسته د بدانو ځای هم راښیی، مطلب ئی دا چه د دواړو په منځ کښی به داسی تفریق او بیلتون وکړ شی چه له هغه ځنی به بل زیات کوم بیلتون امکان ونه لری.

وَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَلِقَآئِ الْاٰخِرَةِ فَاُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ
مُحْضَرُوْنَ ﴿۱۶﴾ فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ حِيْنَ تُمْسُوْنَ وَحِيْنَ تُصْبِحُوْنَ ﴿۱۷﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَعَشِيًّا وَّحِيْنَ تُظْهِرُوْنَ ﴿۱۸﴾

او هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی او دروغجن ئی شمیرلی دی آیتونه (د قرآن) زمونږ او (کافران دی) په ملاقات د آخرت پس دغه کسان په عذاب کښی حاضر کړی شوی دی. پس (تسبیح ووایئ د الله) تسبیح د الله کله چه داخل شئ په بیګا (ماښام) کښی او کله چه ننوځئ په سبا کښی او خاص هم ده ته د تولو ثناء صفت په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی او کله چه ننوځئ په آخر د ورځی کښی او کله چه ننوځئ په (وخت د) مازپښین کښی

تفسیر: یعنی که جنت غواړئ نو الله تعالیٰ یاد کړئ چه د هغه یاد په زړونو، ژبه، اعضاؤ او تولو جوارحو سره کیږی په لمانځه کښی د دریو واړو ډولو (طریقو) یاد سره جمع کړی شوی دی او د فرض لمانځه وختونه هم دغه دی چه په دغه آیت کښی بیان شوی دی یعنی سبا او ماښام چه مغرب او عشاء پکښی شامل دی د ورځی وروستی وخت مازیګر او مازپښین کله چه لمر له نصف النهاره واوړی چه هم دغه پنځه واړه وختونه د لمانځه دی په دغو وختونو کښی د الله تعالیٰ د رحمت یا قدرت یا عظمت آثار لا زیات ښکاره او ظاهریږی. لمر د اجسامو په عالم کښی له ګردو (تولو) ځنی لویه او روښانه کره ده چه بالواسطه یا بلاواسطه د ده له فیض او تاثیر څخه به د اسبابو په عالم کښی ښائی هیڅ یو مادی مخلوق مستثنیٰ نه وی. لکه چه د «ارض النجوم» مصنف دغه موضوع په ډیره شرح او بسط سره ثابته کړی ده په هم دی بنا د ستوریو عابدانو لمر خپل لوی معبود ګرځولی ؤ چه د هم هغه په لوری د حضرت ابراهیم علیه السلام په دغه قول ﴿ هٰذَا رَبِّیْ هٰذَآ اَكْبَرُ ﴾ کښی اشاره ده د دوی د عجز او بیچارګئ او د لمر پرستانو له دغه لوی فیض ځنی د محرومی ښکاره مظاهره هم په هم دغو پنځو وختونو کښی کیږی. سهار څه وخت چه لا لمر نه وی راختلی او غرمه څه وخت چه لمر په زوال شروع کوی او د ده په عروج کښی کمی پیښیږی او مازدیګر کله چه د ده په حرارت او رڼا (رڼرا) کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره ضعف واقع کیږی او له غروب څخه وروسته کله چه د ده نورانی وړانګو له اتصال څخه د ده عابدین په کلی ډول (طریقه) سره محرومیږی بیا د ماسخوتن په وخت کله چه شفق هم بیخی غائب شی او د رڼا (رڼرا) ډیر خفیف آثار هم په افق کښی باقی پاتی نشی په دغو وختونو کښی موحدینو ته حکم وشو چه د لوی خدای عبادت کوئ! او د لمانځه په ابتداء کښی په «الله اکبر» ویلو سره د هغه لوی موحد ابراهیم خلیل الله اقتدا کوئ چه هغه له «هذا ربی هذا اکبر» څخه وروسته ویلی وو ﴿ اِنِّیْ وَجَّهْتُ وَجْهِیَ لِلَّذِیْ فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ حَنِیْفًا وَّمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِیْنَ ﴾ جزء ۷ (د انعام (۹) رکوع) ۷۹ آیت ښائی په دغه آیت کښی ﴿ وَلَهُ الْحَمْدُ فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ﴾ ویلو سره ئی د دی مطلب یادونه کړی وی چه د تسبیح او تنزیه او یادولو لایق هم هغه جامع الصفات ذات کیدی شی چه د ده حمد «ثنا» او ښیګنی (فائدی) د

آسمانونو او ځمکی ټول کائنات د حال او قال په ژبه بيانوي. بل کوم مجبور او عاجز مخلوق د دی خبری استحقاق نه لری که څه هم په نظر کښی دیر لوی او خورا (دیر) ستر هم ښکاره شي وروسته له دی نه د لوی خدای د ځینو عظیمه ؤ شئونو او کامله ؤ صفاتو بیان دی څو د معبودیت استحقاق په پوره دول (طريقه) ښکاره او څرګند شي په دغه ضمن کښی د بعث بعدالموت په مسئله هم کافی رڼا (رنړا) اچولی شوی ده.

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾

راوباسی (الله) ژوندی له مړی (لکه مرغه له هګی نه عالم له جاهل څخه) او راوباسی (الله) مړی له ژوندی (لکه جاهل له عالم څخه هګی له مرغه څخه) او ژوندی کوی ځمکه پس له مرګه (وچوالی) د هغی او په مثل (د راویستلو د دغو شیانو) راویستل کیږئ تاسی (له قبرونو نه)

تفسير: يعنی انسان له نطفی څخه او نطفه له انسان څخه، مرغان له هګی څخه، هګی له مرغانو څخه، مؤمن له کافر څخه، کافر له مؤمن څخه پیدا کوی. او ځمکه څه وخت چه وچه کلکه او مړه شی نو د خپل رحمت په اوبو سره ئی ژوندی او سمسوره کوی. لنده دا چه موت او حیات حقیقی وی که مجازی، حسی وی که معنوی د دی ټولو واک (قبضه) او اختیار د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی دی. نو بیا ستاسی ژوندی کول او له قبرونو ځنی بیا راپاڅول د ده په نزد کوم سخت او مشکل کار نه دی بلکه الله تعالیٰ ته خورا (دیر) آسان دی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنتُم بَشَرٌ تَنتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾

او يوه له نښو (د قدرت) د دغه (الله) دا ده چه پیدا ئی کړ (اصل د) تاسی له خاورو بیا اوس تاسی یئ بشر خوریږئ (په ځمکه کښی)

تفسير: يعنی آدم علیه السلام ئی له خاورو څخه پیدا کړ. بیا د الله تعالیٰ دغه کامله قدرت او بالغه حکمت ته وګورئ چه د هغه اولاد ئی په څه اندازه دیر او تر کومی پیمانی ئی په ځمکه کښی خور کړ او له دغه خوریدلو نه وروسته ئی په څه اندازه عجیبی او غریبی هوښیاری د خاورو دی مجسمی وښودلی.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۱﴾

او (ځینې) له نښو (د قدرت) د دغه (الله) دا دي چه پیدا کړي ئې دي تاسي ته له نفسونو (ځانونو) ستاسي ښځې (جوړه) دپاره د دې چه مائل شئ دوی ته (او مطمئن اوسئ) او کرځولې ئې ده په منځ ستاسي (او د ښځو) کښې دوستي او مهرباني بیشکه په دغه (پیدا کولو د مودت او رحمت په منځ د ازواجو) کښې خامخا ډیرې نښې د قدرت دي دپاره د (هغه) قوم چه فکر کوی (د الله په صنع کښې)

تفسیر: یعني ړومبی ئې له خاورو څخه آدم علیه السلام پیدا کړ بیا ئې له آدم علیه السلام څخه د ده جوړه پیدا کړه څو له هغې څخه انس او اطمینان واخلي او په خلقي ډول (طریقه) ئې د دواړو صنفونو نارینه او ښځې په منځ کښې خاص قسم مینه او محبت او الفت واچوو څو د ازدواج اصلي مقصود ترې حاصل شي. لکه چه د دغو دواړو د اختلاط او ګډ اوسیدلو څخه انساني نسل په دنیا کښې خپور (خور) شو. لکه چه الله تعالیٰ د النساء د سورت په (۱) رکوع ۱ آیت کښې وائی ﴿يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَآءً﴾

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّلْعٰلِمِيْنَ ﴿۲۲﴾

او (ځینې) له نښو (د قدرت) د دغه (الله) پیدا کول د آسمانونو او (پیدا کول د) ځمکې او اختلاف دی د ژبو ستاسي او (بل اختلاف دی) د رنګونو ستاسي بیشکه په دغه (اختلاف کښې) خامخا ډیرې نښې (د قدرت) دي دپاره د عالمانو پوهانو.

تفسیر: ګرد (تول) انسانان ئې له یوه مور او پلار څخه پیدا او سره ئې مخلوط او میشته او د ځمکې په تولو نقاطو کښې ئې خپاره (خواره) کړل، د هر یوه ژبه او وینا ئې سره بیله کړه. که د یوه مملکت سړی بل ملک ته ورشي د ژبې په اعتبار محض پردی او اجنبي ښکاري. بیا

وګوری چه د دنیا له شروع څخه تر نن ورځې پورې څومره بیشماره انسانان پیدا شوی دی مګر هیڅ یوه داسی جوړه انسانان نه پیدا کیږی چه د هغو شوندی، ژبی لهجه تلفظ، د تکلم طرز او نور خصائص سره یو شان وی. هم هغسی چه د هر انسان شکل او صورت او رنګ او نور سره جلا (جدا) او ممتاز دی غږ او شوندی او لهجه ئی هم بیخی سره بیل دی، هیڅ یو داسی دوه انسانان نه پیدا کیږی چه د دوی په غږ او رنګ، هیئت، وضعیت کښی کومه بیلوونکی علامه او نښه نه وی. د عالم له ابتداء څخه تر نن ورځې پورې نوی نوی صورتونه، او د وینا او تکلم نوی نوی حالات لیدل کیږی او سره له هغه د الله تعالیٰ خزانه هم هغسی ډکه پرته دی. په واقع کښی دغه د الله تعالیٰ لوی قدرت څخه څومره یوه لویه نښه ده. فتذکروا یااولی الالباب!

وَمِنۡ اٰيٰتِهٖ مَنَامُكُمۡ بِالَّيۡلِ وَالنَّهَارِ وَابۡتِغَآؤُكُمۡ مِّنۡ فَضۡلِهٖ

او (ځینی) له نښو (د کامل قدرت) د دغه (الله) خوب ستاسی دی په شپه کښی او په ورځ کښی او طلب ستاسی دی (په ورځ کښی) له فضله د الله

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه «د انسان دوه حالتونه سره بدلیږی. که ویده شی نو د تیږی (ګټی) په شان بی هوشه او بیخبره پروت وی او که د رزق او روزی په تلاش لګیا شی نو په داسی پوهه او هوښیاری لګیاء کیږی چه د ده په شان بل هیڅوک هوښیار نه لیدل کیږی. په اصل کښی شپه د خوب دپاره ده او ورځ د روزی د تلاش لپاره مخصوصه ده نو ځکه په هم دغو دواړو وختونو کښی هم دغه دواړه کارونه اجرا کیږی»

اِنَّ فِیۡ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوۡمٍ يَّسۡمَعُوۡنَ ﴿۲۳﴾

بیشکه په دی (خوب او معیشت) کښی خامخا ډیری نښی (د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه اوری

تفسیر: یعنی څه چه اوری په یاد ئی ساتی لکه چه د ابن کثیر رحمة الله علیه په تفسیر کښی راغلی دی. حضرت شاه صاحب لیکی چه «د خپل خوب حالات نه وینی لیکن د نورو خلقو د ژبو څخه ئی اوری» (موضح) دغه د «یسمعون» د لفظ د اختیارولو نکته شوه.

وَمِنۡ اٰيٰتِهٖ يُرِيۡكُمُ الۡبَرۡقَ خَوۡفًا وَّطَمَعًا

او (ځینی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله دا دی) چه ښیی تاسی ته بریښنا

دپاره د ویرې (له تندر) او دپاره د امید د باران

تفسیر: د برق او د بریښنا د سخت بریښېدلو څخه خلق ویرېږي او دغسې تصور کوي نه چه تندر راولوېږي. یا باران له خپلې اندازې څخه زیات ونه ورېږي چه د هغه له امله (وجې) جانې او مالي تلفات واقع نه شي او هیله (طمع) او امید هم ورته لري چه که دغه وریدل ګټور واقع شي نو ګرد (تول) دنیوي کارونه به ښه وچلېږي. هغه مسافران چه په دغو تورو تیارو کښې سفر کوي کله دغه د بریښنا بریښېدل ځان ته غنیمت ګڼي چه تر ډېر لرې پورې د هغې د رڼا (رڼرا) په اثر لار او نور شیان ورځرګندیږي، او کله کله دوی هم ترې ویرېږي.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَيُحْيِ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۲۴﴾

او نازلوي (الله) له (طرفه) د آسمان څخه اوبه پس ژوندی کوي په دغو (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرګ (وچوالي) د دی بیشکه چه په دغه (بریښنا او باران) کښې خامخا ډېرې نښې (د قدرت) دي دپاره (د هغه) قوم چه عقل لري «او تدبر کوي په امورو کښې».

تفسیر: یعني له دې نه وپوهیږئ، چه له مرګ څخه وروسته ستاسې بیا ژوندي کول کوم مشکل کار نه دی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَن تَقُومَ السَّمَآءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ۚ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً ۖ مِّنَ الْأَرْضِ إِذَآ أَنتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿۲۵﴾

او (ځینې) له نښو (د قدرت) د دغه (الله دا دی) چه ولاړ دی آسمان (پاس بې له ستنو او نه لوېږي) او ځمکه په امر حکم د الله سره بیا کله چه راوبولي تاسې په بللو سره له ځمکې څخه ناڅاپه تاسې راوزئ (ژوندي له قبرونو خپلو څخه)

تفسیر: ړومبی د ځمکې او آسمان د پیدا کولو ذکر وشو دلته ئې د هغو بقاء او قیام وښود چه

هغه هم د الله تعالیٰ په حکم سره دی او له سره امکان نه لری چه هیڅ یو له دوی نه د خپل ثقل د مرکز څخه بی ځایه شی یا یو په بل باندی ولویږی او د کائناتو نظام تار په تار او وران او ویجاړ کړی. یعنی ځمکه او آسمان به تر هغه پوری چه د الله تعالیٰ حکم وی قائم وی بیا څه وخت چه د ځمکی او د آسمان او د نورو موجوداتو میعاد پوره شی او سر ته ورسیږی د الله تعالیٰ د یوه غږ په اثر به تاسی ګرد (ټول) له خپلو قبرونو څخه ژوندی راوځئ او د حشر میدان ته به منډی وهئ او هلته به سره ټولیږئ.

وَلَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَّهُۥ قَٰنِتُونَ ﴿٢٦﴾

او خاص الله لره دی هر هغه چه په آسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی خلقاً، ملکاً وعبیداً) دا ټول دغه (الله) ته اطاعت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی د آسمانونو او ځمکی ټول اوسیدونکی د ده مخلوق، مملوک، بندګان او رعیت دی او هیڅوک له سره د دغی خبری قوت او طاقت نه لری چه د الله تعالیٰ د دغو تکوینی احکامو له قبول څخه غاړه وغړولی شی.

وَهُوَ ٱلَّذِى يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ وَلَهُ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

او (الله) هم هغه (مطلق قادر) دی چه اول ځلی پیدا کوی خلق بیا به راژوندی کوی (دا خلق) او دغه (بیا ژوندی راپاڅول هم) ډیر آسان دی په دغه (الله) او خاص الله لره دی شان، صفت ډیر لوی، لوړ(اوچت) په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی (له عقل او ادراک څخه پورته) او هم دی دی ښه غالب، قوی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی ټول سره برابر دی. لیکن ستاسی د محسوساتو په اعتبار د اول ځل پیدا کولو په نسبت د دوهم ځل اعاده خو ښائی چه ډیر سهل او آسان وی. نو بیا به دغه ډیره عجیبه خبره وی چه په اول ځل پیدایښت کښی تاسی الله تعالیٰ قادر منئ مګر په دوهم ځل کښی د الله تعالیٰ پیدایښت مستبعد ګڼئ؟

﴿ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ ﴾ الآية ـ او خاص الله تعالیٰ لره دی شان، صفت ډیر لوی لوړ (اوچت) په آسمانونو او ځمکه کښې الخ)

تنبیه: یعنی له اعلیٰ ځنی اعلیٰ صفات او له لوړ (اوچت) څخه لوړ (اوچت) شان د الله تعالیٰ شان او صفتونه دی. په آسمان او ځمکه کښې هیڅ یو شی په خپل حسن او ښه والی کښې د الله تعالیٰ له شان سره برابر او مساوی لا څه بلکه ادنیٰ صفت او مشابهت ته ئی هم ځان نشی رسولی. الله تعالیٰ له ګردو (تولو) هغو شیانو څخه په جلال، جمال، کمال، مثال او نورو ممیزاتو (خصوصیاتو) کښې اولیٰ، اعلیٰ، ارفع او اقدس دی چه د مخلوقاتو په وهم او تصور کښې راتلی نشی. بلکه هر هغه حسن او ښه والی چه هر چیری لیدل کیږی او موجود وی هغه تول د الله تعالیٰ د کمالاتو یوه ادنیٰ پلوشه ده.

حضرت شاه صاحب لیکی چه «آسمانی پرښتی نه څه خوری او نه څه څښی او نه بشری نورو حاجاتو ته څه اړتیا (احتیاج) او مجبوریت لری بی له عبادت څخه بل څه مشغولیت نه لری او د ځمکی مخلوقات په تولو شیانو ککړ دی خو سره له دی د الله تعالیٰ اصلی ثنا او صفت نه د هغو او نه د دوی له لاسه پوره دی، هغه خورا (ډیر) لوی او پاک ذات دی. «موضح».

ای برتر از خیال و قیاس وګمان و وهم
و زهر چه ګفته اندوشنید یم وخوانده ایم

منزل تمام ګشت وبه پایان رسید عمر
ما همچنان در اول وصف تو مانده ایم

خدای دی خیر ورکړی څه ښه ئی ویلی دی.

ای برون ازوهم وقال وقیل من
خاک بر فرق من و تمثیل من

ضَرَبَ لَكُمْ مَّثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ ۖ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

بیانوی (الله) تاسی ته (ای مشرکانو) یو مثال له ځانونو ستاسی څخه(هغه مثال دا دی) آیا شته تاسی ته (بلکه شته) له هغو مریانو چه مالکان شوی دی د هغو ښی لاسونه ستاسی څه شریکان (له تاسی سره) په هغه څه کښې چه درکړی دی مونږ تاسی ته پس تاسی (او دا مریان مو) په هغه (رزق) کښې

سره برابر یئ چه ویریږی له هغو لکه ویریدل ستاسی له نفسونو (د نورو اصیلانو شریکانو) خپلو په مثل د دغه (تفصیل) په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه (د قدرت) دپاره (د هغه) قوم چه عقل لری (تدبر کوی).

تفسیر: یعنی د شرک په قباحت او بطلان د پوهولو له پاره الله تعالیٰ ستاسی له احوالو ځنی یو مثال راوړی او بیانوی، او هغه دا دی چه ستاسی د لاس مال (یعنی وینځه او مریی) چه تاسی د هغو ظاهری او مجازی مالکان او خاوندان یئ. په خپله هغه روزی او مال او متاع کښی چه الله تعالیٰ تاسی ته درکړی دی آیا هغوی له خپلو ځانونو سره مساوی او برابر منلی شئ ؟ لکه چه ستاسی په مشترکو مالونو جایدادونو او شتو کښی ستاسی ورونه او نور اقارب او خپلوان سره شریکان دی او تل داسی اندیښنه درسره وی نه چه په هغه مشترک مال کښی څه ناجائزه تصرف او مداخله ونه شی او که داسی کوم لاس وهنه په هغه کښی وشی نو تاسی تری متاثر او خپه کیږئ او د هغه په ویش او ترکه کولو پسی کیږئ. یا لږ تر لږه دغسی پوښتنه کوئ چه ولی زما د اجازی او خوښی څخه پرته (علاوه) هغه کار یا تصرف په دغه شی کښی شوی دی ؟ آیا کوم دغسی فکر کوم بادار ته د خپل مریی او خدمتگار په نسبت پیدا کیدی شی؟ او که نشی پیدا کیدی نو ښه وپوهیږئ څه وخت چه د یوه وړوکی مالک او بادار حال داسی دی نو هغه حقیقی او یقینی الله او مالک به د خپل بنده او غلام څه پروا کوی؟ چه تاسی له خپل حماقت، جهالت او ناپوهی نه هغه د ده شریک او ورسره مساوی گرځولی دی. یو مریئ په هیڅ حال د خپل بادار په مال او اسباب کښی شریک کیدی نشی حال دا چه دغه دواړه د الله تعالیٰ مخلوق دی او د ده له ورکړی شوی روزی څخه خوری مگر یو مخلوق بلکه د مخلوق مصنوع به څرنگه د الله تعالیٰ په الوهیت کښی شریک کیدی شی؟ او داسی یوه مهمله خبره یو عقلمن سړی له سره نشی منلی؟.

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوٓا أَهْوَآءَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ فَمَن يَهْدِى مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ ۖ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٢٩﴾

بلکه متابعت کوی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په شریک نیولو له الله سره) د آرزوگانو خپلو بی له علم (او حجت) څخه پس څوک به سمه صافه لاره وښیی هغه چاته چه گمراه کړی وی (دی) الله (بلکه هادی نه لری) او نشته دوی لپاره هیڅوک له مرسته (مدد) کوونکو (چه خلاص ئی کړی له عذاب نه)

تفسیر: یعنی دغه بی انصافه خلق به په داسی ښکاره‌ؤ او څرگندو خبرو څرنگه وپوهیږی حال دا

چه هغوی له سره نه غواړی چه ځان پری وپوهوی بلکه د جهالت او هواپرستی له سببه محض د اوهامو او نفسی غوښتنو په متابعت او پیروی کښی مشغول او لگیا دی.

﴿ فَمَنْ يَّهْدِيْ ﴾ الآية ـ پس څوک به سمه صافه لاره وښيی هغه چاته چه گمراه کړی وی دی الله بلکه، هادی نه لری)

تنبيه: يعنی هر هغه چاته چه الله تعالیٰ د ده د بی‌انصافی، جهل، او هواپرستی په سبب د حقی لاری تللو او پوهيدلو توفيق ور نه کړی نو څوک به د دغی خبری طاقت او توان ولری چه هغه پوه کړی او سمه لار ور وښيی؟ يا ورسره مرسته (مدد) او معاونت وکړی ؟ يا ئی له گمراهی او تباهی څخنی وژغوری (وساتی)؟ نو د داسی خلقو له طرفه زيات مه متحسر او مه خپه کيږه! او له دوی څخنی قطع نظر وکړه او بيخی الله تعالیٰ ته متوجه اوسه! او په خپل فطری دين تينگ اوسه!

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا ۖ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

پس برابر کړه (ای محمده !) مخ خپل دين ته په داسی حال چه مايل اوسی حق ته لازم ونيسئ پيدايښت د الله هغه چه پيدا کړی دی (الله) خلق په هغه (پيدايښت) چه نشته له سره بدلول پيدايښت (دين) د الله ته (او مه ئی بدلوئ چه شريک ورسره پيدا کړئ) دا هم هغه دين سم دی (چه هيڅ کوږوالی په هغه کښی نشته) وليکن زياتره خلق نه پوهيږی (په توحيد د الله) حال دا چه رجوع کوونکی يئ دغه (الله) ته او ويريږئ له (عذابه د) الله او قائموئ (سم درو‌ئ سره له تولو حقوقو) لمونځ او مه کيږئ تاسی له مشرکانو (يعنی) له هغو (مشرکانو) چه تار په تار کړی ئی دی دين خپل او شوی وو دوی ډلی ډلی هر يوه ډله (چه ده له دوی نه) په هغه(دين) چه له دوی سره دی خوشاله دی.

تفسير: يعنی هر هغه څوک چه له گمراهی څخنی په هيڅ يو شان سره نه غواړی چه ووځی نو هغه پريږده چه د هم دغه کفر او شرک په ختو کښی نښتی پروت وی او ته له دوی نه مخ وگرځوه! او يوازی له الله تعالیٰ سره خپل تعلقات تينگ وساته! او يوازی د هغه حق دين په پوره توجه

تینګ ونسیه!

﴿ فِطْرَتَ اللّٰهِ ﴾ لازم ونیسئ تاسی پیدایښت د الله تعالیٰ هغه چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ خلق په هغه پیدایښت الله تعالیٰ د انسان فطرت او جوړښت په ابتداء کښی داسی ګرځولی دی که دی وغواړی چه په حق ځان پوه کړی او ونی منی نو ځان وربانَدی پوهولی او منلی شی ځکه چه د فطرت له ابتداء څخه ئی د خپل اجمالی معرفت یوه سپرغی د ده په زړه کښی د هدایت د تخم په شان شندلی (کرلی) ده که د اطرافو او شاو خوا د خرابو اثراتو څخه متاثر نشی او په خپل اصلی طبیعت پریښودل شی نو یقیناً به حق دین اختیار کړی او بل طرف ته به متوجه نشی. د «ألست» د عهد قصه هم دغه طرف ته اشاره کوی او په صحیحو احادیثو کښی تصریح ده چه «هر مولود په فطرت د (اسلام) پیدا کیږی، وروسته مور او پلار ئی دی یهودی یا نصرانی یا مجوسی ګرځوی» په یوه قدسی حدیث کښی راغلی دی «ما خپل بندګان (حنفاء) پیدا کړی دی بیا شیطانانو دوی اغواء او له سمی لیاری ایستلی دی» په هر حال حق دین، حنیف دین، قیم دین هغه دین دی چه که انسان په خپل اصلی فطرت پریښودلی شی نو بالطبع هغه ته متمایل کیږی. د ټولو انسانانو فطرت الله تعالیٰ هم داسی پیدا کړی دی چه په هغه کښی له سره تفاوت او تبدیل نشته. فرض ئی کړئ که د فرعون یا ابوجهل په اصلی فطرت کښی دغه استعداد او صلاحیت موجود نه وی نو دوی ته د حق د منلو دعوت او د دوی مکلف ګرځول صحیح او درست نه وو لکه چه خښتی، تیږی (ګټی)، ونی خاوری، شګی، حیوانات او نور موجودات په شرائعو سره نه دی مکلف شوی د انسانی فطرت د دغه مساوات دغه اثر دی چه د دین ډیر منلی اصول او مهم اساس نور ګرد (ټول) انسانان هم په یوه نه یوه رنګ منی اګر که په هغه باندی په ښه ډول (طریقه) قایم او ټینګ هم نه وی ولاړ.

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی الله تعالیٰ د ټولو مالک حاکم او له ګردو (ټولو) څخنی لوی، پورته او اقدس دی او هیڅوک له هغه سره نه دی برابر، د هیچا زور په ده نه رسیږی په دغو خبرو باندی ګرد (ټول) خلق پوهیږی نو د هغه په لاره تګ په کار دی، هم داسی یوه انسان ته جانی یا مالی ضرر رسول، په نامه او ناموس ئی عیب لګول، هر څوک بد ګڼی. هم دغسی د الله تعالیٰ یادول، په فقیرانو او مساکینو زړه سوی او شفقت لرل، د حقوقو پوره اداء کول، تګی، چم، فریب نه کول، هر یوه انسان ته ښه ښکاری او په ښه نظر ئی ګوری په دغه لیاره تلل هم دغه حق دین دی او هم دغه ته فطری امور وائی مګر د دغه شیانو د اجرا کولو ډول (طریقه) الله تعالیٰ د خپلو انبیاؤ په ژبه خلقو ته ښوولی دی.»

﴿ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ﴾ نشته له سره بدلول پیدایښت دین د الله ته او مه ئی بدلوئ چه شریک ورسره پیدا کړئ) یعنی د اصلی پیدایښت په اعتبار هیڅ یو فرق او تغئیر او تبدیل پکښی نشته د هر انسانی فرد فطرت د حق د قبول لپاره صالح او مستعد ګرځولی شوی دی، یا ئی دا مطلب په هر هغه فطرت چه الله تعالیٰ خپل مخلوق پیدا کړی دی تاسی په خپل واک (قبضه) او اختیار هغه مه بدلوئ! او مه ئی خرابوئ! هغه تخم او استعداد چه په تاسی کښی کرلی شوی دی

هغه په خپلې بې توجې یا بې تمیزۍ مه خرابوئ!

﴿ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾ دا هم هغه دين سم دی چه هيڅ کوږوالی پر هغه کښې نشته وليکن زياتره خلق نه پوهيږی په توحيد د الله تعالیٰ) يعنی سمه لاره او حق دين هم دغه د فطرت غږ دی، خو زياتره خلق په دغه نکته نه پوهيږی.

﴿مُنِيبِينَ إِلَيْهِ﴾ حال دا چه تاسی رجوع کوونکی يئ دغه الله ته) يعنی اصلی دين ټينګ ونيسئ! او د هم هغه په طرف توبه او رجوع وکړئ! که محض د دنيوی مصلحت لپاره مو دغه کار وکړ نو دين به مو درست نه وی.

وروسته له دی نه د فطرت د دين مهمو اصولو ته پام ګرځولی شوی دی مثلاً اتقاء (له الله تعالیٰ څخه ويريدل) د لمانځه سم دروِل، د خفی او جلی شرک څخه بيزاری او د مشرکانو له عقائدو څخه اجتناب او په دين کښې نفاق، تفرقه نه غورځول.

﴿مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ﴾ له هغو مشرکانو چه تار په تار کړی ئی دی دين خپل او شوی وو دوی ډلی ډلی هر يوه ډله چه ده له دوی نه په هغه دين چه له دوی څخه دی خوشاله دی) يعنی د دين الفطرت له اصولو څخه بيل پاتی شوی دی او په خپلو اديانو او مذاهبو کښې ئی نفاق او تفرقه غورځولی ده، ډيری فرقی ئی سره جوړی کړی دی، د هری يوی عقيده، مذهب، مشرب او مسلک سره بيل او جلا (جدا) دی، هر هغه چه په غلطه يا په هوا او هوس ئی کومه عقيده قائمه کړه يا کومه طريقه ئی ايجاد کړه نو يوه تولنه په هغی پسی شوه، لږ څه موده وروسته له هغی څخه ډيری فرقی جوړی شوی بيا هره يوه فرقه په خپلو هم هغو تاکلو اصولو او عقايدو که څه هم هغه ډير چټی (بيکاره) او مهمل هم وی، داسی مين ګرځيدلی دی چه د خپلی غلطی د امکان تصور ئی هم په ماغزو کښې نه ګرځی.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُم مُّنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَآ أَذَاقَهُم مِّنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَآ ءَاتَيْنَٰهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

او کله چه ورسيږی خلقو ته څه ضرر نو بولی دوی رب خپل په داسی حال کښې چه رجوع کوونکی وی خاص الله ته بيا کله چه وڅکوی (الله) دوی ته له خپله طرفه کوم رحمت (مهربانی) ناڅاپه يوه ډله له دوی نه له رب خپل سره شريکان نيسی دپاره د دی چه ناشکری وکړی (او کافر شی) په هغو (نعمتونو) چه ورکړی دی مونږ دوی ته پس ګټه (فائده) اخلئ (ای کفارو څو ورځی) پس ژر به معلوم کړئ تاسی (عاقبت د عمل خپل)

تفسیر: یعنی څرنګه چه د هر انسان فطرت په ښو کارونو باندی پوهیږی هم دا راز (قسم) د هر انسان فطرت الله تعالیٰ ته په رجوع کولو هم پوهیږی لکه چه دا حقیقت د خوف او سختی په وخت کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی) ډیر لوی کبرجن او سرکش انسان هم د مصیبت او غم په وخت کښی بی اختیاره الله تعالیٰ ته رجوع کوی او د ده په دربار کښی په دعا او زاری شروع کوی او په دغه وخت کښی ئی نور وړوکی وسایل او د دروغو وسائط له فکره وځی او هم هغه واقعی او حقیقی مالک الملک ئی په یاد پاتی کیږی چه د هغه په طرف انسانی فطرت لارښوونه کوی مګر افسوس چه انسان په دغه حالت تر ډیری مودی پوری قایم نه پاتی کیږی څه وخت چه د الله تعالیٰ په لطف او مهربانی مصیبت ورځخه لری شی بیا له الله تعالیٰ ځخه غافلیږی او د هم هغو باطلو معبودانو په ستاینو (صفتونو) لګیا کیږی. ګواکی دوی د خپل دغه وضعیت څخه داسی څرګندوی (ښکاره کوی) چه دغه شی د هم دغو عطا او ورکړه ده او الله تعالیٰ هیڅ شی مونږ ته نه دی راکړی (العیاذ بالله) ښه دی دوی دی ځو ورځی خوښ اوسی او مزی دی کوی، وروسته به معلومیږی چه د دغه کفر او ناشکری نتیجه څه کیږی؟ که انسانیت وی نو دی به پوهیدی چه هغه لوی ذات ته چه د ده ضمیر د سختی او مصیبت په وخت کښی ناری کولی هم هغه د دی خبری وړ (مستحق) او لایق دی چه تل ئی په یاد ولرئ.

أَمْ أَنزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَـٰنًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا۟ بِهِۦ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾

آیا نازل کړی دی مونږ په دوی کوم برهان علمی سند پس هغه خبری کوی په هغه چه وو دوی په هغه سره شریک پیدا کوی (له الله سره دوی بلکه نه مو دی نازل کړی)

تفسیر: یعنی د سلیم عقل او انسانی فطرت شهادت په صاف ډول (طریقه) سره د شرک او کفر تردید کوی نو آیا دوی د هغه په خلاف کوم برهان، حجت او علمی سند لری؟ چه دغه راوښیی چه د الله تعالیٰ په الوهیت کښی بل څوک هم د هغه شریک دی (معاذالله) کله چه هیڅوک نشته نو د هغه د معبود ګرځولو استحقاق له کومه شو ؟

وَإِذَآ أَذَقْنَا ٱلنَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا۟ بِهَا ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾

او کله چه وڅکوو مونږ په خلقو څه رحمت (مهربانی) نو خوشاله شی دوی په

هغه او که ورسیږی هغوی ته څه سختی په سبب د هغو (اعمالو) چه پخوا لیږلی دی لاسونو د دوی ناڅاپه به بیا دوی ناامیده شی (د الله له رحمت څخه)

تفسیر: یعنی د دغو خلقو عجیب حالت دی. کله چه د الله تعالیٰ له رحمت مهربانی او احسان په عیش او عشرت کښی له خوښی او خوشالی په خپلو کالیو (جامو) کښی نه ځائیږی او داسی ناز او نخری او کبر او غرور کوی چه خپل حد او اندازه نه پیژنی او خپل حقیقی محسن بیخی هیروی او که کوم وخت د خپلو اعمالو له شامته په کوم غم یا مصیبت کښی اخته شی نو بیخی نااميده او مایوس شی او داسی گڼی چه اوس داسی څوک نشته چه دغه مصیبت زما له سره لری کړی او زما په امداد قادر وی. د مومن حال د ده په عکس دی. مومن په عیش، عشرت او راحت او نعمت کښی هم تل خپل حقیقی منعم یادوی د الله تعالیٰ له فضل او مرحمت څخه خوښی کوی او په زړه او ژبه او عمل سره د الله تعالیٰ حمد او شکر اداء کوی. که په کوم غم او مصیبت کښی مبتلا شی نو هغه په خورا (ډیر) صبر، تحمل سره گالی (برداشت کوی) او له پاک الله څخنی په هغه کښی خپل ځان ته مرسته (مدد) او توفیق غواړی او تل دغسی هیله (طمع) او امید په خپل زړه کښی پالی چه څومره لوی او سخت مصیبت هم چه وی او په هره اندازه سره چه ظاهری اسباب او وسایل هم مخالف وی په یقینی ډول (طریقه) د الله تعالیٰ فضل او کرم دغه گرد (ټول) سره په بل مخ اړولی شی او دغه مکدره فضاء په یوی منوری هوا سره بدلولی شی.

تنبیه: یو آیت ئی پخوا له دی نه ویلی ؤ چه «خلق د تنگسی او سختی په وخت کښی خالص د الله تعالیٰ په دربار کښی د عرض او نیاز غږ او آواز کوی» دلته ئی دغه وویل چه «د سختی او بدی د رسیدلو په وخت کښی دوی بی هیلی او نااميده کیږی» په دغو دواړو کښی هیڅ اختلاف سره نشته. ړومبنی حالت یعنی د الله تعالیٰ بلل ابتدائی منزل دی بیا کله چه سختی او مصیبت اوږدیږی او امتداد مومی نو بالاخره وارخطا او بی‌هیلی او نااميده کیږی یا به د ځینو خلقو احوال هغسی وی او د ځینو احوال به داسی وی. والله تعالیٰ اعلم.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

آیا نه وینی (نه دی خبر) دوی چه بیشکه الله پراخوی رزق هر هغه چاته چه اراده وکړی او تنگوی ئی (هغه چاته چه وئی غواړی) بیشکه په دغه (بسط او قبض) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعنی کامل ایمان او یقین لرونکی پوهیږی چه د دنیا سختی او نرمی او د روزی زیات والی او کموالی او نور گرد (تول) شیان د پاک الله او د قادر خدای د قدرت په لاس کښی دی. نو هر هغه وضعیت او احوال چه وربانِدی راشی لازم دی چه بنده هغه په صبر او شکر سره ومنی! او په قضا سره خپله خوښی او رضاء ښکاره کړی! د راحت او نعمت په وخت کښی دی صبر او تحمل وکړی! او هیله من (آرزومند) او امیدوار دی اوسی چه الله تعالیٰ به خپل فضل او مرحمت سره دغه تول زحمت او مصیبت له منځه لری کوی.

فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ ؕ ذٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ ۫ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۳۸﴾

پس ورکړه (ای مؤمنه!) خاوند د قرابت ته حق د ده (چه نیکی او صلة الرحمی ده) او محتاج ته او مسافر ته دغه (ورکول د حقوقو) خیر غوره دی (له امساک شخه) دپاره د هغو کسانو چه اراده لری د ثواب (رضاء) د الله او هم دغه ورکوونکی (د حقوقو) هم دوی دی خلاصیدونکی بریالیان (کامیاب)

تفسیر: یعنی هر کله چه د فطرت په شهادت سره دغه ثابته شوه چه حقیقی مالک او رب العالمین هم هغه الله تعالیٰ دی او د دنیا گرد (تول) نعمتونه د هم هغه پاک الله ورکړه او عطا ده نو په هغو کسانو چه د ده خوښی او رضا غواړی او د ده د لقاء او د لیدلو آرزو او امید لری لازم دی چه د ده د هغه عطاء او ورکړی ځنی څه شی د ده په لاره کښی صرف کړی. او د مسافرانو، محتاجانو او بی وسو خپلوانو له احواله ځان خبر او هغوی له خپل ځان شخه خوشاله کړی! او د خپلوانو حقوق درجه په درجه اداء کړی! نو دغسی بندگانو ته الله تعالیٰ په دنیا او آخرت کښی خیر ور په برخه کوی.

وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ رِّبًا لِّيَرْبُوَا۟ فِىْٓ اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوْا عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ زَكٰوةٍ تُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُوْنَ ﴿۳۹﴾

او هغه څه چه ورکوئ ئی تاسی له سود نه دپاره د دی چه زیات شی په مالونو د خلقو کښی پس نه زیاتیږی هغه په نزد د الله او هر هغه څه چه ورکوئ ئی تاسی له زکات شخه چه اراده لرئ تاسی په هغه سره د ثواب (او

رضاء) د الله پس دغه (محضالله ورکوونکی) هم دوی دی زیاتوونکی (د حسناتو خپلو)

تفسیر: یعنی که څه هم په سود سره ظاهراً د مال زیاتوالی ښکاری، لیکن په حقیقت کښی هغه کمیږی لکه چه د کوم انسان بدن د پرسوب له امله (وجی) غټ او څورب ښکاری نو دغه د صحت او روغتیا علامه نه بلکه د رنځوری نښه او د مرګ پیغام دی او د زکات له ورکولو څخه اګر که په ښکاره ډول (طریقه) سره داسی ښکاری چه د هغه مال کمیږی مګر هغه په حقیقت کښی زیاتیږی لکه چه د کوم مریض بدن له مسهل او تنقیی څخه وروسته ضعیف او ناتوانه ښکاری مګر بالاخره د ده صحت ښه کیږی د سود او زکات حال د انجام په اعتبار هم داسی وګڼئ ﴿ یَمۡحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَیُرۡبِی الصَّدَقٰتِ ﴾ د البقرة (۳۸) رکوع ۲۷٦ آیت په حدیث کښی راغلی دی (که د خرما یوه دانه مؤمن په صدقه ورکړی نو هغه د قیامت په ورځ دومره لوئیږی چه د یوه غره په اندازه به لویه ښکاری.

تنبیه: ځینو مفسرینو له «ربوا» ځنی دلته سود نه دی مراد کړی بلکه د آیت مطلب ئی داسی بیان کړی دی چه هر هغه انسان چه بل چاته په دغه مقصد یو څه شی ورکړی چه هغه به له دغه څخه زیات شی ورکړی لوی احسان به ورسره وکړی. نو دغه ورکړه د الله تعالیٰ په دربار کښی د ثواب او برکت موجب نه ګرځی که څه هم مباح ده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حق کښی دغه اباحت هم نه لری لقوله تعالیٰ «ولاتمنن تستکثر» د المدثر (۱) رکوع ٦ آیت «۲۹ جزء» والله تعالیٰ اعلم.

اَللّٰهُ الَّذِیۡ خَلَقَكُمۡ ثُمَّ رَزَقَكُمۡ ثُمَّ یُمِیۡتُكُمۡ ثُمَّ یُحۡیِیۡكُمۡ ؕ هَلۡ مِنۡ شُرَكَآئِكُمۡ مَّنۡ یَّفۡعَلُ مِنۡ ذٰلِكُمۡ مِّنۡ شَیۡءٍ ؕ سُبۡحٰنَهٗ وَتَعٰلٰی عَمَّا یُشۡرِكُوۡنَ ﴿۴۰﴾

الله هغه (مطلق قادر دی) چه پیدا کړی ئی یئ تاسی (په درکولو د روح سره) بیا ئی روزی درکړی ده تاسی ته بیا مړه کوی بیا به ژوندی کړی تاسی (په بعث) سره آیا شته له دغو شریکانو ستاسی داسی څوک چه کولی شی هغه له دغو (څلورو واړو کارونو) څخه کوم شی ؟ (بلکه نشی کولی) پاکی ده الله ته او ډیر لوی پورته دی شان د الله له دی نه چه شریک پیدا کوی دوی (له الله سره)

تفسیر: یعنی وژل، ژوندی کول، روزی ورکول، نور ګرد (تول) شیان د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښی دی نو بل شریک ئی له کومه شو او څرنګه د الوهیت مستحق وګرځید ؟

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۴۱﴾

ظاهر شو (آثار د) فساد په بر او بحر (په وچه او لونده) کښې په سبب د هغې (ګناه او شرک) چه کړی دی لاسونو د خلقو دپاره د دی چه وڅکوی (الله) دوی ته څه (سزا) د هغو (عملونو) چه کړی دی دوی دپاره د دی چه واوړی دوی (له دغو بدیو نه)

تفسیر: یعنی خلق د فطرت په دین قایم پاتی نشول، کفر او ظلم په دنیا کښې خپور (خور) شو او د هغو له شامته په ملکونو او جزایرو کښې خرابی او فساد خور شو نه په وچه کښې امن او سکون پاتی شو او نه په لونده کښې د ځمکی مخ فتنی او فساد ونیو، بحری جنګونه او د جهازونو جنګونو او داړه ماریو په سمندرونو کښې هم لوی شورماشو او طوفان ونښلاوه دغه ګرد (تول) د دی له امله (وجی) چه الله تعالیٰ اراده وکړه چه بندګان ئی د خپلو بدو اعمالو لږ څه خوند په دنیا کښې هم وڅکی پوره سزا خو دوی ته په آخرت کښې ورکوله کیږی مګر د هغې لږه نمونه هم دلته په هم دغه دنیا کښې دوی ته ورښوله کیږی ممکن دی چه ځینی خلق وویریږی او په سمه لاره روان شی.

تنبیه: د بندګانو د بدو کارونو له سببه په وچه او لونده کښې د خرابی خپریدل (خوریدل) که څه هم تل شوی دی او کیږی به، لیکن د نړی تاریخ د هغه بی مثاله ویروونکی تخریب مثال چه د محمدی بعثت څخه مخکښې په عام دول (طریقه) سره په مشرق او مغرب، وچه او لونده ئی غلبه کړی وه نشی ښوولی، اروپائی څیرونکو (محققینو) د دغی زمانی د تیاره حالت کومه نقشه چه ویستلی ده د هغې د لیدلو څخه د دی خبری اندازه په ښه دول (طریقه) سره کیدی شی چه له اسلامی مؤرخینو څخه پرته (علاوه) نور هم په دغه مشهور او معروف صداقت هیڅ دول (طریقه) تنقید او نکته ګیری نشی کولی وګورئ د فرید وجدی دائرة المعارف د حمد ماده ښائی چه د هم دغی عمومی فتنی او فساد په ملحوظ قتاده رحمة الله دغه آیت د جاهلیت په زمانی حمل کړی وی.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿۴۲﴾

ووایه (ای محمده! مشرکانو ته) چه وګرځئ په ځمکه کښی (د تیرو امتونو) پس وګورئ څرنګه شوه خاتمه د هغو کسانو چه پخوا له دوی څخه وو، ؤ زیاتره د دوی مشرکان «نو د خپل شرک په سبب هلاک شول»

تفسیر: یعنی د زیاترو شامت د شرک په وجه راغلی دی او د ځینو نورو به د نورو ګناهونو له سببه راغلی وی.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿۴۳﴾

پس برابر کړه مخ (وجود) خپل دین سم (معتدل د اسلام) ته پخوا له هغه چه راشی هغه ورځ چه نشته هیڅ بیرته ګرځیدل هغی ته له (جانبه د) الله په دغه ورځ کښی به تار په تار شی دغه مخلوق (چه ځینی به جنت ته ځی او ځینی به دوزخ ته)

تفسیر: یعنی په دنیا کښی خو فتنه او فساد خپور (خور) شوی دی نو تاسی پر سم او معتدل دین چه د فطرت دین دی په ښه شان سره قایم او ټینګ اوسئ! چه د ګردو (ټولو) خرابیو او مفاسدو علاج په هم دغه دین سره دی. پخوا له هغه چه راشی هغه ورځ چه نشته هیڅ بیرته ګرځیدل هغی ته له جانبه د الله تعالیٰ یعنی د الله تعالیٰ له طرفه د هغی راتلل قطعی او یقینی دی او هیڅ یو قوت او طاقت د هغی مخه نشی نیولی او نه به ئی په خپله الله تعالیٰ وځنډوی (ایسار کړی). په دغه ورځ کښی به تار په تار شی دغه مخلوق یعنی نیکان جنت ته او بدان دوزخ ته لیږی. «فریق فی الجنة و فریق فی السعیر» د الشوریٰ (۱) رکوع ۷ آیت (۲۵) جزء.
حضرت شاه صاحب دغه د دنیا په احوالو حمل کوی او لیکی «یعنی د دین غلبه به وی په سزا رسیدلی کسان به سره جلا (جدا) شی او د الله جل جلاله مقبول بندګان به سره بیل شی.

مَن كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿۴۴﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِن فَضْلِهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿۴۵﴾

هر څوک چه کافر شو پس په هغه ده (سزا) د کفر د هغه او هر څوک چه وکړی (نیک عمل) پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوی او په زړه پوری سامانی جوړوی لپاره د دی چه جزا ورکړی (الله) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) له فضله خپل څخه، بیشکه چه الله نه خوښوی کافران (نو ځکه ئی په دوزخ کښی غورځوی)

تفسیر: یعنی هر څوک چه کافر شو پس په هغه ده سزا د کفر د هغه چه د هغو گناه او وبال به پری لویږی او هر څوک چه وکړی نیک عمل پس خاص دپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوی او په زړه پوری سامانی جوړوی یعنی په جنت کښی د دوی د آرامی او هوسائی (راحت) له پاره تیاری کیږی. او دپاره د دی چه جزاء ورکړی الله تعالیٰ هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه عملونه له فضل خپل څخه یعنی هومره چه ښه او نیک وی هغه ته به هم یوازی د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره جنت ور په برخه کیږی «بیشکه چه الله تعالیٰ نه خوښوی کافران نو ځکه ئی په دوزخ کښی غورځوی» یعنی هر څوک چه هغه حقیقی مالک نه خوښوی هغه به چیری ښه ځای ومومی.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ يُّرْسِلَ الرِّيٰحَ مُبَشِّرٰتٍ وَّلِيُذِيْقَكُمْ مِّنْ رَّحْمَتِهٖ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِاَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۴۶﴾

او ځینی له نښو (د قدرت) د الله دا دی چه رالیږی بادونه زیری ورکوونکی او دپاره د دی چه وڅکوی په تاسی (په سبب د دغو بادونو) ځینی (مزی) د رحمت خپل او بل دپاره د دی چه روانه شی پری بیړی په امر حکم د الله او دپاره د دی چه طلب کړئ (په چلولو د بیړی له ځینو) له فضل د الله څخه او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (په دغو نعمتونو)

تفسیر: یعنی بادونه د رحمت د باران زیری او بشارت راوړی بیا د الله تعالیٰ لطف او مهربانی باران ورروی. او رالیږی بادونه له پاره د دی چه روانه شی پری بیړی په امر حکم د الله تعالیٰ سره یعنی بادوان لرونکی جهازونه او بیړی په باد سره چلیږی او درومی او دخانی جهازونو او استمرونو ته هم د موافق باد له الوتلو څخه په تگ کښی کومک او معاونت رسیږی. او دپاره د دی چه طلب کړئ تاسی په چلولو د بیړی له ځینو له فضل د الله تعالیٰ څخه او له پاره د دی چه تاسی شکر وباسئ په دغو نعمتونو یعنی د جهازونو په ذریعه تجارتی اموال منتقل او وړل کیږی او

د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره ډېره ښه ګټه (فائده) تری اخیستل کیدی شي بیا د الله تعالیٰ په دغو نعمتونو په ښه شان سره د ده شکر اداء کړئ!

تنبیه: پخوا له دی نه په بر او بحر کښي د فتني او د فساد د خوریدلو ذکر وو د هغه په مقابل کښي دلته د الله تعالیٰ د نعمت او د زیری یادونه وشوه، ښائی دی ته هم اشاره وی چه د غبار، دوړو او بخار له خوریدو وروسته دی ته هیله من (آرزومند) او امیدوار اوسو چه د الله تعالیٰ د رحمت باران راتلونکی دی، داسی یخ او ساړه بادونه الوځی او چلیږی چه د پاک الله د رحمت او فضل زیری او بشارتونه ورکوی، کفارو ته ښائی چه له شرارت او د نعمت له کفران څخه لاس واخلی! او د الله تعالیٰ دغو مراحمو او مهربانیو ته وګوری! او دوی دی د ده د شکر ګزارو بندګانو څخنی خپل ځان وګرځوی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَانتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا ۖ وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ پخوا له تا (ای محمده! نور) رسولان په طرف د قومونو د دوی ته پس راغلل (دغه رسولان) دوی ته په معجزو ښکاره ؤ (د قدرت) پس بدل واخیست مونږ له هغو کسانو چه کافران شول (نو دوی مو هلاک کړل او مؤمنانو ته مو نصرت ورکړ) او دی حق (تفضلاً) په مونږ نصرت د مؤمنانو

تفسیر: یعنی پخوا ئی ویلی وو چه مقبول او مردود سره بیل کړی شي. په منکرانو د دوی د ګناه وبال او سزاء لویږی او پاک الله دوی نه خوښوی اوس دا ښکاره کوی چه د دغی خبری اظهار به په دنیا کښي هم کیږی. دا د الله تعالیٰ عادت او وعده ده چه له مکذبینو او مجرمینو څخه ضرور انتقام اخلی او کامل مؤمنان په خپلی مرستی (مدد) او اعانت سره په دښمنانو غالبوی. په منځ کښي د باران ذکر ځکه راغی څرنګه چه د رحمت د باران د نزول څخه پخوا بادونه چلیږی هم داسی د دین د غلبی علایم هم روښانه کیږی.

اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ ۖ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ

مَنۡ يَّشَآءُ مِنۡ عِبَادِهٖۤ اِذَا هُمۡ يَسۡتَبۡشِرُوۡنَ ﴿۴۸﴾

الله هغه (مطلق قادر) دی چه رالیږی بادونه پس پورته کوی (په هوا کښې) وریځې پس خوروی دغه (وریځې) په آسمان کښې څرنګه چه اراده وکړی (الله) او ګرځوی دغه (وریځې) توټې توټې لاندې باندې پس وینې به ته (ای مخاطبه څاڅکی د) باران چه راوځی له منځه د دغې (وریځې) پس کله چه ورسوی دغه باران هغه چاته چه اراده وکړی (الله) له بندګانو خپلو ناڅاپه دوی خوشالیږی پری (او زیری پری کوی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ وریځې اول یو لوری ته او وروسته بل لوری ته خپروی (خوروی) هم داسې دین به هم منتشر او هر چیری خپور (خور) کړی لکه چه وئی هم کړل «او ګرځوی دغه وریځې توټې توټې لاندې باندې پس وینې به ته باران چه راوځی له منځه د دغې وریځې پس کله چه ورسوی الله دغه باران هغه چاته چه اراده وکړی له بندګانو خپلو ناڅاپه دوی زیری کوی، خوشالیږی پری» یعنی هم داسې هر څوک چه د ایمان او روحانی باران څخه ګټه (فائده) اخلی نو خوښی پری کوی.

وَ اِنۡ كَانُوۡا مِنۡ قَبۡلِ اَنۡ يُّنَزَّلَ عَلَيۡهِمۡ مِّنۡ قَبۡلِهٖ لَمُبۡلِسِيۡنَ ﴿۴۹﴾

او بیشکه چه وو دوی پخوا له دی چه نازل کړی شوی ؤ په دوی (باران) پخوا له (ظهوره له) دی (وریځې او باران) خامخا ناامیده وو (له وربښت څخه ئی)

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه خلق ناامیده وو تر دی چه د باران له راتګه لږ څه پخوا هم بیخی مایوس شوی وو چه په دغه باران به دغه مره ژوندی شی څنګه چه د انسان حال ډیر عجیب او غریب دی په لږ وخت کښې ناامیده او خپه کیږی بیا له لږ څه وخت نه وروسته له ډیری خوښی نه خاندی او ډیر خوشالیږی.

فَانۡظُرۡ اِلٰۤى اٰثٰرِ رَحۡمَتِ اللّٰهِ كَيۡفَ يُحۡىِ الۡاَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَا ؕ
اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحۡىِ الۡمَوۡتٰى ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرٌ ﴿۵۰﴾

نو وګوره (ای مخاطبه) نښې د رحمت (باران) د الله ته چه څرنګه ژوندی

کوی دی دغه ځمکه په باران (د وښو په زرغونولو سره) وروسته له مړوالی او وچوالی د هغی بیشکه دغه (ژوندی کوونکی د ځمکی) خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی. او هغه (الله) په هر شی باندی (چه اراده وکړی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی ژوندی کول او مړه کول دی)

تفسیر: یعنی څو ساعته پخوا له هر لوری خاوری او دوړی پورته کیدی او ځمکه وچه بی رونقه او مړه پرته وه ناڅاپه د الله تعالیٰ له مهربانی څخه ژوندی، شنه او زرغونه شوه او دغه باران د ځمکی دغه پټ قوتونه څرنگه ویښ او راژوندی کړل، هم دغه حال دی په روحانی باران هم قیاس کړ شی چه له هغه څخه به په مړو زړونو کښی نوی روح پیدا شی او د الله تعالیٰ دغه ځمکه د «ظهر الفساد فی البر والبحر» له مرگ څخه وروسته به بیا ژوندی کیږی له هر طرفه به د الله تعالیٰ د رحمت نښی او د دین آثار څرگندیږی (ښکاره کیږی) هغه استعداد او قابلیت چه مودو راپه دی خوا په خاورو کښی موجود ؤ د رحمت د باران په څاڅکو سره ئی تر او تازه څرگنده او ښکاره کوی لکه چه الله تعالیٰ د محمدی بعثت په وسیله دغه جلوه دنیا ته راښکاره کړه.

﴿ اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحۡيِ الۡمَوۡتٰی ﴾ بیشکه هم دغه محی الارض خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی او هم دغه الله تعالیٰ په هر شی باندی چه اراده وکړی ښه قادر دی) یعنی دلته به مړو زړونو ته روحانی ژوندون ورکړی او د قیامت په ورځ به په مړو جسلونو کښی بیا نوی روح اچوی. د الله تعالیٰ د کامل قدرت په مقابل کښی هیڅ شی گران او مشکل نه دی.

وَلَىِٕنۡ اَرۡسَلۡنَا رِيۡحًا فَرَاَوۡهُ مُصۡفَرًّا لَّظَلُّوۡا مِنۡۢ بَعۡدِهٖ يَكۡفُرُوۡنَ ﴿٥١﴾

او قسم دی که ولیږو مونږ باد (په شنه کښت ـ فصل) پس وبه وینی دوی دا کښت (فصل) تک زیړ نو خامخا وبه گرځی دوی وروسته له دغه زیړوالی کافران (په تیرو نعمتونو ای محمده! دوی نه د پوهی او منلو تمه مه کوه)

تفسیر: یعنی ړومبی ناامیده وو کله چه باران وشو او وچه کلکه ځمکه تری تکه شنه ژوندی زرغونه شوه او خلق تری خوښ او خوشال شول، اوس که مونږ له هغه وروسته یو سخت باد والوځوو چه د هغه په اثر د دوی گرد (تول) کښتونه (فصلونه) په شینوالی کښی وچ کلک او تک زیړ وگرځی. نو سم د لاسه د دغو خلقو وضعیت بدلیږی او د الله تعالیٰ گرد (تول) احسانونه هیروی او په کفران او ناشکرئ شروع کوی. لنده دا چه د دوی شکر گزاری او ناشکری تول د دنیوی اغراضو تابع دی او دلته د دی په نسبت وائی کله چه انسان د الله تعالیٰ په فضل او احسان په خپل مقصد او مراد وورسید نو نه ښائی چه بی خوفه وگرځی ځکه چه د ده قدرت راز

راز (قسم قسم) څرګندیږی (ښکاره کیږی)، دا نه دی معلوم چه دغه درکړی نعمت کله درڅخه بیرته اخلی ؟ او ښائی دی لوری ته هم اشاره وی چه د دین کښت (فصل) وروسته له دی نه چه په دنیا کښی تک شین او ښه زرغونیږی بیا د مخالف باد له اثره مړاوی او ویجاړ او تک زیړ اوړی نو په دغه وخت کښی نه ښائی چه انسان مایوس او پریشانه شی.

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾

پس بیشکه ته نشی اورولی مړو ته (او دغه کفار هم حکم د مړو لری) او نشی اورولی ته کڼو ته غږ (د بللو) کله چه وګرځی دوی په داسی حال کښی چه شا ګرځوونکی وی (تاته) او نه ئی ته سمه لاره ښوونکی (د زړونو) ړندو ته له ګمراهی د دوی، نشی اورولی ته (د پوهی او منلو په اورولو سره) مګر هغه چاته چه ایمان ئی راوړی وی په نښو د قدرت زمونږ پس دوی مسلمانان غاړه ایښودونکی دی

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر راز (قسم) قدرت لری. مړی ژوندی کولی شی تاته د دغی خبری قدرت نشته چه په مړو خپله خبره ومنلی شی یا په کڼو خپله خبره واورولی شی. یا ړندو ته سمه صافه لاره وښیی خصوصاً کله چه دوی په خپله د اوریدلو او لیدلو اراده هم ونه لری پس ته د دوی د دغه کفر او ناشکری څخه مه غمجن کیږه ستا کار یوازی تبلیغ او دعوت دی. که کوم بدبخت ئی نه اوری یا ئی نه منی نو له دغه څخه تاته څه نقصان نه پیښیږی ستا خبره همغه څوک اوریدی شی چه زمونږ په خبرو او ښکاره نښو یقین او باور لری او د تسلیم او انقیاد په صفت موصوف وی.

تنبیه: هم داسی یو بل آیت د «نمل» د سورت په آخر کښی هم تیر شوی دی ښائی هلته دی وکتلی شی. مفسرین په دغه موقع کښی د «سماع الموتیٰ» په بحث کښی غږیدلی دی چه په دغه مسئله کښی د صحابه ؓ رضی الله تعالیٰ عنهم له زمانی راهیسی اختلافات جریان لری او دواړو خواؤ قرآنی نصوص او نبوی احادیث وړاندی کړی دی. دلته ښائی چه په دغه خبره باندی سړی وپوهیږی چه په دنیا کښی هیڅ یو کار بی د الله تعالیٰ له مشیت او ارادی څخه نشی کیدی. مګر که انسان کوم کار د عادی اسبابو په دائره کښی په خپل واک (قبضه) او اختیار سره کوی نو هغه ته ئی نسبت کیږی. او هغه کار چه د عمومی عادت په خلاف په فوق العاده طریقه سره

وشی د هغه نسبت مستقیماً الله تعالیٰ ته کوی. مثلاً که یو سړی په چا د توپک ډزی وکړی او په ګولی ئی ووژنی نو دغه وژل (عرفاً) د هم هغه وژونکی فعل ګڼل کیږی. او فرض ئی کړئ که په یو موټی ګټکیو سره سلامت لښکر تباه او برباد شی نو دغه فعل په داسی الفاظو سره تعبیروی چه الله تعالیٰ په خپل قدرت سره هغه لښکر سپیره او پناه کړ، سره له دی چه په ګولی وژل هم بی د الله تعالیٰ له ارادی او مشیت څخه نه واقع کیږی. او که د الله تعالیٰ اراده نه وی نه ګولی او نه بم او نه بل شی له سره خپل تاثیر ښوولی شی. د الانفال په (۲) رکوع ۱۷ آیت کښی راغلی دی ﴿ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ﴾ دلته د خارق العاده توب له کبله (وجی) د «قتل» او «رمی» نفی له نبی او له مؤمنانو څخه وکړه او مستقیماً د هغی نسبت ئی الله تعالیٰ ته کړی دی. هم داسی د ﴿ فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ ﴾ مطلب وګڼئ! یعنی ته نشی کولی چه څه ووائی او خپل غږ مړو ته واوره وی. ځکه چه دغه شی د ظاهری او عادی اسبابو په خلاف دی. هو! د الله تعالیٰ په قدرت د ظاهری اسبابو په خلاف که ستاسو کومه خبره مړی واوری نو له هغه څخه هیڅ یو مؤمن انکار نشی کولی. اوس که د نصوصو څخه د ځینو خبرو اورول چه په دغی غیر معمولی طریقی سره ثابت شی تر هم هغه حده پوری ښائی چه مونږ هم د سماع الموتی قائل اوسو. محض د قیاس له مخی نشو کولی چه نوری خبری هم د دغی سماع لاندی راوړو. په هر حال په دغه آیت کښی د اسماع له نفی ځینی مطلقاً د سماع نفی نه کیږی. والله تعالیٰ اعلم.

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضُعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ ضُعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضُعْفًا وَّشَيْبَةً ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ وَهُوَ الْعَلِيْمُ الْقَدِيْرُ ﴿۵۴﴾

الله هغه (مطلق قادر) دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی له کمزوری (شی څخه چه نطفه ده) بیا ئی درکړی دی وروسته له بل ضعف (د طفولیت) قوت (د ځوانی) بیا ئی درکړی دی وروسته له قوت (د ځلمیتوبه) ضعف او د ویښتو سپینوالی پیدا کوی الله هر هغه شی چه اراده وکړی (د پیدایښت د هغه) او هم دغه (الله) ښه عالم دی ښه قادر دی (په هر شی)

تفسیر: یعنی کوچنی (ماشوم) د پیدایښت په وخت کښی بی حده کمزور او ناتوانه وی. بیا ورو ورو قوت مومی، تر دی چه د ځلمیتوب په وخت کښی د ده زور او قوت خپل انتهائی حد ته ورسیږی او د ټول زور او قوت ترقی د ځلمیتوب په وخت کښی وی. بیا ورو ورو عمر مخ په زوړوالی درومی او له زور او قوت نه وروسته د کمزوری آثار څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د هغی انتهائی حد سپین ږیری توب او زوړوالی دی، په دغه وخت کښی ګرد(ټول) اعضاء سست او

کمزوری کیږی او په قوتونو کښې ئې فتور او تعطیل واقع کیږی. د قوت او ضعف دغه ګردی (تولی) ترقی او تنزل د پاک الله د قدرت په لاس کښې دی هر قسم چه د الله تعالیٰ اراده وی هم هغسی یو شی جوړوی او هغه د ضعف او قوت له مختلفو ادوارو څخه تیروی، هم دغه الله تعالیٰ ته هر نوع قوت او قدرت حاصل دی او هم دغه الله تعالیٰ ښه پوه او ښه عالم دی چه کوم یو شی په کوم وخت کښې او په کومو کومو حالاتو کښې په څه ډول (طریقه) سره ښائی چه موجود وی ؟ نو په مونږ واجب او لازم دی چه د هم دغه الله تعالیٰ جل واعلیٰ شانه واعظم برهانه او د ده د رسولانو خبری په ښه شان سره واورو. ښائی په دغه کښې دی طرف ته هم اشاره کړی وی هم هغسی چه تاسی ته ئې وروسته له کمزوری څخه زور او قوت درکړ مسلمانانو ته به هم پس له دغه ضعفه قوت ورکړی او هغه دین چه اوس په ظاهر کښې کمزوری او کم قوته ښکاری څو ورځی وروسته به د ډیر زور او قوت خاوند وګرځی او خپل عروج او شباب ته به ورسیږی. له هغی وروسته بیا کیدی شی چه یوه زمانه د مسلمانانو د ضعف دوره هم راشی. نو سره له هغی لازمه ده چه دغه خبره تل په یاد وساتله شی چه قادر خدای په هر وخت کښې ضعف په قوت سره بدلولی شی مګر د داسی امر د وقوع له پاره مخصوص صورتونه او اسباب شته، والله تعالیٰ اعلم.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ ۙ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ

او په هغی ورځی کښې چه قائم شی قیامت نو قسمونه به خوری مجرمان (کافران په دی) چه نه دی پاتی شوی (په دنیا کښې) غیر له یو ساعته

تفسیر: یعنی په قبر یا په دنیا کښې به هستوګنه ورته ډیره لږه ښکاری. څه وخت چه غم او مصیبت د ده په سر باندی ودریږی او دی ورته وګوری نو په ډیر افسوس او ارمان سره به ووائی چه د برزخ او د دنیا ژوندون ډیر ژر راباندی تیر شو او لږ څه ډیل او مهلت راپه برخه نشو چه په هغه کښې مو د دغه دردوونکی عذاب څخه د نجات له پاره څه سعی او کوشش کړی وی. یا په دنیا کښې لږ ډیره موده پاتی کیدو څو د دغی ورځی له پاره مو څه تهیه او تیاری کړی وی دغه مصیبت خو یو ناڅاپه راته پیښ شو.

كَذٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾

هم دا رنګه (چه دوی دروغ وائی په آخرت کښې) وو دوی چه ګرځول کیدل به (له رښتیا نه په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی لکه چه هم هغلته د دوی داسی ویناوی به غلطی او دروغ وی هم داسی وپوهیږئ چه

په دنیا کښې به هم دغه خلق چتی (بیکاره) او غلط خیالات او معکوسې او منقلبې خبرې او اترې به سره کوی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ وَ الْاِيْمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ اِلٰى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۵۶﴾

او وائی به دوی ته هغه کسان چه ورکړې شوی ؤ دوی ته علم او ایمان (یعنی انبیاء، پرښتی، مؤمنان چه ولې دروغ وائی بلکه) خامخا په تحقیق ډیر پاتی شوی یئ (په دنیا کښې چه هغه لیکلی دی) په کتاب د الله (لوح محفوظ) کښې تر ورځې د بعث پورې پس دغه ده ورځ د بعث (چه تاسی ترې منکران وئ) ولیکن تاسی وئ تاسی په دنیا کښې چه د جهل او غفلت له امله (وجې) نه پوهیدئ (د دغې ورځې په وقوع)

تفسیر: یعنی مؤمنان او پرښتی به په دغه وخت کښې د دوی تردید کوی او دوی ته به داسی وائی چه تاسی دروغ او خوشې چتی (بیکاره) خبرې کوئ یا په مغالطه کښې لویدلی یئ چه مونږ په برزخ یا په دنیا کښې له یو مساعت څخه زیات نه یو پاتی شوی. تاسی د الله تعالیٰ د علم او د ده د خبر او د لوح محفوظ د لیکنی سره سم د قیامت تر ورځې پورې په دنیا او په برزخ کښې اوسیدلی یئ چه د یوې شیبې (لحظې) په اندازه هم په هغه کښې څه کمې نه دی واقع شوی. نن له هم هغې وعدې سره سم هغه ورځ رارسیدلې ده اوس هغه وګورئ چه تاسی پرې نه پوهیدئ او نه مو منله که له پخوا څخه مو په دغې ورځې یقین کړی وی او له تیاری سره ورته راغلی وی نو د دغه ځای له لذتونو او مسرتونو څخه به محظوظ او متمتع شوی وی. او د دغو انعامونو او اکرامونو د لیدلو په مقابل کښې به مو داسی ویل چه دغه ورځ په ډیر ځند (ایسارتیا) او ډیل راغلی ده او مونږ د دی د راتللو ډیر انتظار او اشتیاق ویستلی دی لکه چه مؤمنان ئې هم داسی ګڼی.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنْفَعُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُوْنَ ﴿۵۷﴾

پس په دغې ورځې کښې به نه رسوی ګټه (فائده) هغو کسانو ته چه ظلم کړی دی دوی (په ځانونو خپلو په کفر سره) عذر د دوی او نه به دوی وبللی شی راضی کولو د الله ته (یا به نه له دوی نه معذرت غوښتلی کیږی).

تفسير: يعني نه به كوم معقول عذر وړاندى كولى شى چه د دوى په كار ورشى او نه به دوى ته داسى ويل كيږى ښه ده اوس د توبى او اطاعت په ذريعه د الله تعالىٰ خوښى او رضا حاصله كړئ ! ځكه چه د هغو وخت تير شوى دى. او اوس پرته (علاوه) له دى نه چه د دايمى سزا ربړونه (تكليفونه) وګالئ(برداشت كړئ) بل هيڅ يوه چاره او مخلص نه دى پاتى

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِن جِئْتَهُم بِآيَةٍ لَّيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾

او خامخا په تحقيق بيان كړى دى مونږ دپاره د خلقو په دغه قرآن كښى له هر قسم مثال (چه مفيد واقع كيږى دوى ته) او (قسم دى اى محمده !) كه راوړى ته دوى ته كوم آيت د قدرت نو خامخا وبه وائى هرومرو (خامخا) هغه كسان چه كافران شوى دى (عناداً) چه نه يئ تاسى (اى محمده ! او مؤمنانو !) مګر (دروغجنان) باطل ويونكى

تفسير: يعني په دغه وخت كښى به ډير افسوس او ارمان كوى مګر نن چه د الله تعالىٰ د خوښى، رضا او لقاء حاصلولو وخت او موقع ده او عظيم الشان قرآن دوى ته داسى عجيب مثالونه او دليلونه بيان او راز راز (قسم قسم) خبرى ورته كوى او په هره ممكنه طريقه سره ئى په خپل خير او شر پوهوى خو سره له هغه هم دوى په هغو باندى خپل ځان نه پوهوى او نه د هغو هيڅ يو پند او خبره اورى. ځومره مهم او عالى آيتونه چه دوى ته واوروئ يا ډير لوى اوصاف او ځرګند (ښكاره) معجزات ورښكاره كړئ نو دوى د هغو په اوريدلو او ليدلو داسى وائى چه تاسى رسول الله او مسلمين ګردو (ټولو) لاسونه سره يو كړى دى او دغه دروغ مو(العياذ بالله) له خپله ځانه جوړ كړى دى، يو تن مو ځو آيتونه جوړوى او درلولى ئى او نور د هغه تصديق كوئ يو جادو او كودى كوى او نور دغه ته تيار ولاړ دى چه په هغه ايمان راوړى، په دغه ډول (طريقه) مو ګردو (ټولو) سره يو تړون كړى دى او يوه اتحاديه مو سره جوړه كړى ده او غواړئ چه په دغه چل سره خپل مذهب او مسلک خپور(خور) كړئ.

كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾

هم دا رنګه (لكه چه مهر لګولى دى) مهر لګوى الله په زړونو د هغو كسانو چه نه پوهيږى (او نه د پوهى غوښتنه كوى)

تفسیر: یعنی هغه انسان چه نه پوهیږی او نه د پوهیدلو دپاره زیار(محنت) او کوشش کوی او د ضد او عناد له سببه خامخا د هری خبری تردید او انکار ته هم تیار ولاړ وی نو د دغه وضعیت دوام ورو ورو په تدریجی توګه (طریقه) د ده زړه کلکوی او د شرک، شک، تردید او انکار مهر پری لګوی او بالاخر د ډیر ضد او عناد له سببه د ده زړه دومره سخت شی چه د حق د منلو قوت او استعداد پکښی بیخی پاتی نشی. (العیاذ بالله)

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾ ع

پس صبر کوه (ای محمده! په ضرر د دوی) بیشکه چه وعده (د نصرت) د الله حقه ده او نه دی پورته کوی ته هغه کسان چه یقین نه راوړی (په آخرت)

تفسیر: یعنی کله چه د دغو بدبختانو د ضد، عناد، او تکرار احوال او مقدار تر دغو درجو پوری ورسیدل نو ته د دوی له دغه شرارت، بغاوت، او طغیان څخه مه خپه کیږه! بلکه د پیغمبری په صبر، تحمل او حلم سره ورنه تیریږه! او په خپل دعوت، تبلیغ، پند او نصیحت کښی مشغول او لګیا اوسه! هغه د فتحی او نصرت وعده چه له تاسره رب العزت کری ده، هغه په یقینی ډول (طریقه) کامله او پوره کیدونکی ده او په هغه کښی د یوی ذری په اندازه هم څه تفاوت او تخلف واقع کیدی نشی. ته په خپل کار تل ټینګ اوسه! دغه بد عقیده او بی یقینه خلق د یوی ذری په اندازه هم تا له خپله ځایه څخه نشی خوځولی.

(تمت سورة الروم بعون الله الحی القیوم فله الحمد والمنة اولا و آخرا وظاهرا وباطنا)

«سورة لقمٰن مکیة الا الایات ۲۷ و ۲۸ و ۲۹ فمدنیة وهی اربع وثلاثون آیة و اربع رکوعات رقم تلاوتها (۳۱) و تسلسلها حسب النزول (۵۷) نزلت بعد سورة الصافات»

«د لقمٰن سورت مکی دی پرته له ۲۷، ۲۸، ۲۹ آیتونو نه چه مدنی دی (۳٤) آیتونه او (٤) رکوع لری»

«په تلاوت کښی (۳۱) په نزول کښی (۵۷) سورت دی وروسته د الصافات د سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمّٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ ﴿٢﴾ هُدًى وَّرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِيْنَ ﴿٣﴾
الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ
يُوْقِنُوْنَ ﴿٤﴾ اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِّنْ رَّبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿٥﴾

دا آیتونه د کتاب حکمت لرونکی (محکم قرآن) دی. په داسی حال کښی چه هدایت او رحمت دی دپاره د نیکو کارانو هغه کسان چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی دوی (واجب) زکوٰة او دوی په آخرت باندی هم دوی یقین کوی (چه خامخا راځی په حقه سره) دغه (ستایلی شوی کسان) په سمه لیاره دی له (طرفه) د رب د دوی او دغه «کسان» هم دوی په مراد رسیدلی دی.

تفسیر: دغه کتاب خاص د نیکانو دپاره د رحمت او هدایت پنګه (سرمایه) ده ځکه چه هم دغه خلق ورنه ګټه (فائده) اخلی که نه نو په نفس نصیحت او پوهولو کښی ذکر د جن او انس په حق کښی ښکاره هدایت او رحمت دی. د «سورة البقرة» په اوله رکوع کښی د دغه مقدس تفسیر په شپږم او اووم مخکښی هم داسی نور آیتونه هم تیر شوی دی او د «هم المفلحون» دوه ترجمی شوی دی دلته دی هم هغه بیا وکتل شی!

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْتَرِيْ لَهْوَ الْحَدِيْثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِ
اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ وَّيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۚ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿٦﴾

او (ځینی) له خلقو شخه هغه شوک دی چه پیری، اخلی عبثی خبری (اړوونکی له حق شخه) دپاره د دی چه وښویوی (خلق) له لاری د الله نه بی له علمه (په عاقبت د فعل خپل) او چه ونیسی دا (لاره یا آیتونه) په توکو مسخرو، دغه (کسان) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: د مفلحینو نیکبختانو په مقابل کښی دلته د هغو بدبختانو ذکر دی چه د خپل جهالت او نادانی او آخری خاتمی ته د نه کتلو له امله (وجی) ئی قرآن کریم پری ایښی په لوبو، لهوو

لعبو یا په نورو واهیاتو او خرافاتو کښی مستغرق دی غواړی چه نور هم په هم داسی مشغولیتو او ساعت تیریو کښی مشغول او لګیا او د الله تعالیٰ له دین او یاد څخه غافل او بی پروا کړی او د الله تعالیٰ یاد تری هیر کړی او په دینی خبرو پوری خاندی او پری مسخری او ملندی وهی.
حضرت حسن رضی الله تعالیٰ عنه د «لهو الحدیث» په متعلق وائی **«کل ما شغلک عن عبادة الله وذکره من السمر والاضاحیک والخرافات والغناء ونحوها (روح المعانی)** یعنی لهو الحدیث هر هغه شی دی چه د الله تعالیٰ له عبادت او له یاد څخه لری کوونکی وی، مثلاً فضولی قصی ویل، چتی (بیکاره) د خندا او توکو خبری چتی (بیکاره) کارونه، ساز او سرود او نور.
په روایتونو کښی راغلی دی چه نضر بن حارث چه د کفارو له مشرانو څخه ؤ کله چه به د تجارت دپاره پارس ته تلو نو له هغه ځای به ئی د عجمو باچاپانو قصی او د تواریخو کتابونه له خپله ځانه سره راوړل او قریشو ته به ئی ویل چه محمد صلی الله علیه وسلم تاسی ته د عاد او ثمود قصی آوروی راځئ چه زه تاسی ته د رستم او د اسفندیار او د آریانا د باچاپانو قصی واوروم. ځینو خلقو هغه قصی ښی او په زړه پوری ګڼلی او ورته به متوجه کیدل، هغه یوه سندرغاړی وینځه هم پیرودلی (اخیستلی) وه کله چه ده ولیدل چه د کوم سړی زړه نرم او اسلام ته لږ څه متمایل شوی دی نو هغه به ئی د هغی سندرغاړی کره لیږه او ورته ویل به ئی چه دغه ته ښه دودی او د څښلو شیان ورکوه او ښی بدلی ورته اوروه! بیا به ئی دغه سړی ته ویل چه ګوره دغه میلی او چرچی له هغه څخه ډیری ښی او بهتری دی چه محمد صلی الله علیه وسلم دی هغه لوری ته بولی چه لمونځ کوه! روژی نیسه! ځان دی په شهادت ورسوه! نو په دغه باندی دا آیتونه نازل شول.
تنبیه: د دغه آیت شان نزول اګر که خاص دی مګر د الفاظو د عمومیت له وجی ئی حکم عام دی. هغه لهو (شغل) چه د اسلامی دین څخنی د خلقو اړوونکی وی یا د اړولو له موجباتو څخه وی ممنوع او حرام بلکه کفر دی او هغه شیان چه د ضروری شرعی احکامو څخه انسان ستنوی (منع کوی) یا د معصیت سبب ګرځی ګناه او معصیت دی هو! هغه لهو چه د کوم واجب امر مانع نه وی او کوم شرعی غرض او مصلحت په هغه کښی نه وی هغه مباح دی. لیکن د لایعنی والی له سببه خلاف الاولیٰ دی. آس ځغلول، غشی او نوری نښی ویشتل یا د زوجینو ملاعبت چه په شرعی حدودو کښی وی څرنګه چه په معتد به شرعی اغراضو او مصالحو مشتمل دی نو ځکه د باطل لهو څخه مستثنیٰ ګرځول شوی دی. پاتی شوه د غناء او سماع مسئله، ښائی د هغو تفصیلات دی په فقهی او نورو کتابونو کښی ولیدل شی! د مزامیرو او ملاهیو په حرمت خو په صحیح البخاری شریف کښی حدیث موجود دی. البته نفس الغنا تر یوی درجی پوری مباح ګڼل شوی ده خو د هغی قیود او شرطونه دی هم په کتابونو کښی ولوستل شی. د «روح المعانی» صاحب د دی آیت لاندی د غناء او سماع د مسئلی تحقیق په زیات تفصیل سره لیکلی دی. هلته دی وکتل شی!.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا ۖ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ⑦

او کله چه ولوستل شي په ده باندې آيتونه (د قرآن) زمونږ نو وګرځوی تری مخ حال دا چه متکبر غاړه غړونکی وی داسی چه ګواکی له سره ئی نه دی اوريدلی (دا آيتونه) ګواکی په دواړو غوږونو د ده کښي دروند والی، کونوالی دی پس زيری، خبر ورکړه ته هغه ته په عذاب دردناک سره.

تفسير: يعنی د غرور او تکبر له سببه نه غواړی چه زمونږ آيتونه واوری بلکه د هغه په مقابل کښي بيخی ځان کوڼ اچوی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ⑧ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ⑨

بيشکه هغه کسان چه ايمان راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی لره جنتونه د نعمتونو (د هستوګنی له پاره) حال دا چه تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښي (دغه وعده کړی ده) وعده د الله حقه، رښتيا او هم دی دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت لرونکی (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی)

تفسير: يعنی هيڅ يو قوت دی د وعدی له سر ته رسولو څخه نشی ستنولی (منع کولی) او نه له چا سره بی موقعه وعده کوی.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا

پيدا کړی دی (الله) آسمانونه بی له ستنو چه وينئ تاسی هغه

تفسير: د دغه (د عمد د) لفظ تفسير د «رعد» د سورت په اوله کښي تير شو هلته دی وکتل

شي.

وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ

او غورځولي (پيدا کړي ئي دي) په ځمکه کښې غرونه دپاره د دې چه ونه خوځيږي دا ځمکه پر تاسې

تفسير: يعني د ځمکې د انتظام او استقرار له پاره خورا (ډير) لوی او درانه غرونه پرې درولي شوي دي چه د سمندر له موجونو يا د سختئ هوا له جتکو يا د نورو طبيعيه و اسبابو له اثره ونه لړزيږي او يوې خوا ته مائله نشي. د «نحل» د سورت په اوله کښې دغه مضمون پخوا له دې نه تير شوی دی. باقي د غرونو د پيدا کيدلو مصلحت يوازې پر هم دغومره حکمت چندانې محدود او منحصر نه دی نور داسې ډير فوايد او حکمتونه هم پکښې مضمر او موجود دي چه هغه ګرد (تول) پاک الله ته معلوم او ښکاره دي.

وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ ۚ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا
فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ⑩

او وئي شيندل (خواره واره ئي کړل) په دغه ځمکه کښې له هر قسم خوځيدونکو ساکښو (جاندارو) څخه او نازلي کړي دي موږ له «طرفه» د آسمانه اوبه پس زرغونه کړې دي موږ په دغه (ځمکه) کښې له هر هر قسمه ګياه ښې (خاصې جوړې).

تفسير: يعني هر قسم ښايسته، ښکلي، ګټورې او نفيسې ونې ئي په ځمکه کښې زرغونې کړي دي د «الشعراء» د سورت په شروع کښې په هم دغه مضمون يو بل آيت هم تير شوی دی هلته دې وکوت شي!

هَٰذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ ۚ بَلِ
الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ⑪

دغه (تول مذکوره شیان) مخلوق د الله دی پس وښیئ (ای مشرکانو!) ماته هغه شي چه پیدا کړی دی هغو «بتانو» بې له الله نه بلکه دغه ظالمان مشرکان په ګمراهي ښکاره کښې دی

تفسیر: کله چه د هغو مخلوق نشئ راښوولی نو په کوم مخ او خوله هغوی د الله تعالیٰ شریکان ګرځوئ ؟ او د معبودیت وړ (لائق) او مستحق ئې بولئ؟ معبود خو داسی یو جامع الصفات ذات کیدی شي چه د هغه په واک (اختیار) او قدرت کښې پیدا کول، وژل، روزی رسول او نور ګرد(تول) شیان وی مګر دلته دوی د پیدا کولو او د نورو افعالو یوه ذره اختیار هم نه لری مګر دغه ظالمان د فکر، ذکر، غور او دقت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لری په توره تیاره کښې پراته دی او حیران او سرګردانه ګرځی. وروسته له دی نه د شرک او عصیان د تقبیح دپاره د حضرت لقمان نصایح نقلوی چه دی د الله تعالیٰ له طرفه په دغو شیانو پوهیدلی وو او هغه ئې خپل زوی ته د پند او نصیحت په دول (طریقه) بیان کړی دی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ ؕ وَمَنْ يَّشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ﴿۱۲﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ لقمان ته حکمت (عقل، علم او ویلی ؤ مونږ ده ته) چه شکر کوه الله ته او هر چا چه شکر وکړ پس بیشکه هم دا خبره ده چه شکر کوی دپاره (د ښیګڼی «فائدی») د ځان خپل او هر څوک چه کافر شو پس بیشکه الله غنی دیر بې پروا د ګردو محامدو څښتن (خاوند) دی.

تفسیر: د زیاترو علماؤ رایه داسی ده چه حضرت لقمان نبی نه ؤ، هو! یو پاک او متقی انسان ؤ چه الله تعالیٰ ورته اعلیٰ درجه عقل، فهم، متانت او پوهه ورکړی وه، ده د خپل عقل او پوهی په قوت داسی خبری ځان ته کشفی او څرګندی (ښکاره) کړی وی چه د انبیاؤ له احکامو او هدایاتو سره موافقی وی. د ده د عقل او پوهی نصایح او د حکمت خبری په خلقو کښې له قدیم الایامه معروفی او مشهوری وی. رب العزت د هغه یوه برخه دغه ده چه په خپل عظیم الشان قرآن کښې هم نقلوی او د ده مرتبه لا زیاتوی. ښائی له دی نه مطلب دا وی چه د شرک، کفر او عصیان قباحت هم هغسی چه د انسانی فطرت په شهادت او د انبیاء الله له وحی ثابت دی د دنیا د غورو او منتخبو عاقلانو او فاضلانو مفکوره او مقوله هم د هغه تائید او تصدیق کوی، پس کفار ولی د توحید څخه بیزاره او کفر او شرک ئې ځان ته غوره او اختیار کړی دی ؟ او د

دوی دغه وضعیت که ښکاره ګمراهی نه دی نو بل څه شی دی ؟
تنبیه: حضرت لقمان د کوم ځای اوسیدونکی وو ؟ او په کومه زمانه کښی ئی ژوندون درلود (لرلو)؟ د دغو خبرو پوره او کامل تعین نشی کیدی د زیاترو دا قول دی چه دی حبشی ؤ او د حضرت داود علیه السلام په زمانه کښی ئی ژوند کاوه د ده په نسبت ډیری قصی او اقوال په نورو تفاسیرو کښی نقل کری شوی دی فالله اعلم بصحتها.
﴿ وَمَنْ يَّشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ﴾ او هر چا چه شکر وکړ پس بیشکه هم دا خبره ده چه شکر کوی دپاره د ښیګنی (فائدی) د ځان خپل او هر څوک چه کافر شو پس بیشکه چه الله غنی ډیر بی پروا د ګردو (ټولو) محامدو څښتن (خاوند) دی) یعنی پر دغه لوی احسان او نورو احساناتو ښائی چه د حقیقی منعم شکر اداء او د ده حق پیژندل ضروری وګڼل شی. لیکن دغه خبره دی واضحه وی چه د دغه حق پیژندلو او شکر ایستلو څخه الله تعالیٰ ته هیڅ یوه فائده نه رسیږی هو! هغومره ګټه (فائده) او نفعه چه رسیږی په خپله هم دغه عارف او شاکر ته رسیږی چه په دنیا کښی ډیر انعام او اکرام او په آخرت کښی اجر، ثواب او ښه مقام ئی ور په برخه کیږی. که دوی ناشکری او کفران کوی نو خپل ځان ته تاوان رسوی الله تعالیٰ داسی شکر ګزاریو ته هیڅ ضرورت او احتیاج نه لری د الله تعالیٰ په حمد او ثناء کښی د دنیا ټول مخلوقات د حال په ژبه مشغول او لګیا دی. او په فرض محال که کوم حامد او ثنا ویونکی له سره هم نه وی خو بیا هم پاک الله د خپل جامع الصفات او منبع الکمالات والی په بناء په خپله محمود دی او د چا د حمد او شکر کولو یا نه کولو څخه د ده په کمالاتو کښی د یوی ذری په اندازه هم څه زیاتی او کمی نه پیښیږی.

وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهٖ وَهُوَ يَعِظُهٗ يٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ

او یاد کړه (ای محمده! هغه وخت) چه وویل لقمان زوی خپل ته حال دا چه ده پند ورکاوه ده ته ای زوی ګوتیه زما مه شریک کوه له الله سره

تفسیر: دا نه ده معلومه چه د ده زوی مشرک ؤ که موحد، که مشرک ؤ خو ښکاره ده چه ده ته ئی سمه لاره ښوولی ده او غوښت ئی چه د هدایت په لاره لاړ شی. او که موحد ؤ نو په دغه سره ئی د ده د لا استحکام او مضبوطتیا په توحید غوښتله او د ټینګ اوسیدلو په غرض ئی ورته دغسی وصیت کړی دی.

اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۳﴾

بیشکه چه شرک خامخا ظلم دی ډیر لوی.

تفسیر: له دی نه به بله بی انصافي څه وی چه عاجز مخلوق ته د مختار خالق درجه ورکړی شی ؟ او له دی نه به زیات حماقت او ظلم په خپل ځان بل څه وی چه له اشرف المخلوقات والی سره سره د ډیرو خسیسو او سپکو شیانو په مقابل کښې د خپل عبودیت سر ښکته کړی ؟ لا حول ولاقوة الا بالله العلی العظیم

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾

او وصیت، امر کړی دی مونږ انسان ته له مور او پلار خپل سره (په نیکی کولو ځکه چه په نس کښې) ګرځاوه ده لره مور د ده په سستی سره له پاسه د بلی سستی او بیلول د ده دی (له تی نه) په (پوره کیدلو د) دوو کلونو کښې (او ورته ویلی دی مونږ داسی) چه شکر کوه ! ماته او مور پلار خپل ته خاص بیا ماته دی راتله (ستاسو ای انسانانو !)

تفسیر: یعنی د مور حق له پلار نه هم زیات دی ځکه چه مور تر ښو میاشتو پوری دی په خپله ګیده کښې ګرځوی بیا د حمل له وضعی نه وروسته تر دوؤ کلونو پوری تی ورته ورکوی او د ده د تربیې او پاللو په ضمن کښې راز راز(قسم قسم) تکالیف او ربړونه (زحمتونه) ګالی (برداشت کوی) او زحمتونه او تکالیف په ځان اخلی او خپله آرامی او هوسائی (راحت) تری جاروی (قربانوی) نو ضروری ده چه هر انسان ړومبی د الله تعالیٰ او بیا د خپل مور او پلار حقوق په مخصوص دول (طریقه) سره وپیژنی او په ځای ئی کړی. یعنی د الله تعالیٰ عبادت وکړئ! او د مور او پلار په خدمت او اطاعت کښې له توان سره سم بوخت اوسئ! او له سره تری غاړه مه غړوئ! خو تر هغی پوری چه د الله تعالیٰ معصیت ته مفضی نشی ځکه چه د الله تعالیٰ حق په دوی مقدم دی او د ده په حضور کښې تاسی او دوی ګرد (تول) سره حاضریږئ نو ښائی چه انسان دی په خپل زړه کښې ښه فکر او غور وکړی چه په کوم مخ او خوله به دی له پاک الله سره مخامخ کیږی.

تنبیه: د تی نه بیلولو موده چه دلته دوه کاله بیان شوی ده د غالب عادت او اکثریت په ملحوظ ده، زمونږ امام اعظم ابوحنیفه رحمة الله علیه چه د تی ورکولو زیاتره موده دوه نیم کاله بولی له ده سره به بل کوم دلیل وی د نورو جمهورو په نزد هم هغه دوه کاله ده والله اعلم.

وَإِن جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا

وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ۚ

او که کوشش وکړی دا مور او پلار په تا په دی چه شریک کړی ته له ماسره هغه شی چه نه وی تاته په هغه سره څه علم، پوهه نو اطاعت مه کوه د دی دواړو او ملګرتیا کوه له دوی سره په دنیا کښې ښه غوره (ملګرتیا له شرعی سمه) او متابعت کوه په دین کښې د لاری د هغه چا چه بیرته راګرځیدلی دی ماته (په توحید سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه «شریک ورسره مه پیدا کوه هغه شی چی تاته نه دی معلوم! یعنی په شبهه کښې ئی هم مه منه! او که په یقین سره پری پوهیږی خو له سره ئی مه منه!» د دین په خلاف د مور او پلار وینا مه منه! هو! په دنیوی معاملاتو کښې له هغوی سره نیکی او ښه سلوک کوه! په هم دغه مضمون یو بل آیت هم د «العنکبوت» په سورت کښې تیر شوی دی د هغه تفسیر دی هلته ولوستل شی! د انبیاؤ او مخلصو بندګانو په لیاره درومه! او د دین په خلاف د خپل مور او پلار تقلید او اطاعت مه کوه!

ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ⑮

بیا (خاص) ماته راتله ستاسی دی (د تولو په قیامت کښې د حساب دپاره) پس خبر به کړم زه تاسی په هغو عملونو چه وی تاسی چه کول به تاسی (په دنیا کښې له خیر او شر نه)

تفسیر: یعنی وروسته له دی نه چه د الله تعالیٰ دربار ته ورسیږئ نو اولاد او والدینو او نورو ګردو (تولو) ته به دغه خبره معلومه او څرګنده (ښکاره) شی چه کوم یو متجاوز او مقصر ؤ؟

تنبیه: له «ووصینا الانسان» څخه تر دی ځای پوری د الله تعالیٰ کلام دی ړومبی خپل زوی ته د لقمان وصیت ؤ او وروسته هم له «یابنی انها ان تک» څخه د هم دغه وصیت سلسله ده. په منځ کښې الله تعالیٰ له خپلی خوا یو ضروری تنبیه وکړه یعنی شرک دومره سخت او قبیح شی دی تر دی چه که مور او پلار خپل اولاد پری مجبور کړی خو بیا ئی هم څوک نشی غوره کولی.
حضرت شاه صاحب لیکی «لقمان خپل زوی ته د مور او پلار حق نه ؤ ورښوولی چه د ده غرض پکښې معلومیده، الله تعالیٰ د توحید له نصیحت څخه وروسته او له نورو نصایحو څخه مخکښې د مور او پلار حق بیان کړ چه وروسته د الله تعالیٰ له حق څخه د مور او پلار حق دی. پلار د الله

تعالیٰ حق او الله تعالیٰ د پلار حق بیان کړ باقي د نبي یا مرشد یا هادي حق هم د الله تعالیٰ د حق په ذیل کښې وګڼئ! چه دوی دغه راز (قسم) د الله تعالیٰ نائبان دی» (موضح په لږ تغیر سره) نو وویل لقمان خپل زوی ته داسې

يٰبُنَيَّ اِنَّهَآ اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِيْ صَخْرَةٍ اَوْ فِي السَّمٰوٰتِ اَوْ فِي الْاَرْضِ يَاْتِ بِهَا اللّٰهُ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَطِيْفٌ خَبِيْرٌ ﴿۱۶﴾

ای زوی ګوتیه زما بیشکه دا (د بدی او نیکی خصلت) که کوم شی وی په قدر د دانی له اوری څخه پس وی دا دانه په کومی تیږی (ګټی) کښې یا وی په اسمانونو کښې یا په ځمکی کښې (چه هیڅوک پری خبر نه وی) نو رابه ئی وړی الله (حساب کتاب ته) بیشکه الله ښه باریک لیدونکی ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنی کوم شی یا کوم خصلت ښه وی یا بد که د اوری په اندازه وړوکی هم وی او فرض ئی کړی چه په کومی لوی غتی تیږی (ګټی) کښې یا د آسمانونو د پاسه یا د ځمکی په تیارو کښې ایښودل شوی وی هغه هم له الله تعالیٰ څخه پټ نشی پاتی کیدی، هر کله چه وخت راشی هغه به له هم هغه ځایه هر چیری چه اراده وکړی راحاضر کړی نو ځکه هر انسان ته لازمه او ضروری ده چه دغه خبری دی تر نظر لاندی ونیسی هر هغه کار چه په زړهاؤ پردو کښې دننه هم وشی هغه الله تعالیٰ ته حاضر او دی ورته ناظر دی لکه چه نیکی یا بدی چه په هر څومره پټ ځای کښې وکړی شی د هغی اثر ضرور څرګندیدونکی (ښکاره کیدونکی) دی او اهل النظر هغه بی تکلفه محسوسولی شی.

يٰبُنَيَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوْفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ

ای زوی ګوتیه زما قائموه (سم ودروه سره له تولو حقوقو) لمونځ او امر کوه (خلقو ته) په نیکی او منع کوه خلق له بدی نه

تفسیر: یعنی ته پخپله هم د الله تعالیٰ پر توحید او بندګئ قایم اوسه! او هم نورو ته نصیحت کوه چه ښې خبری زده کړی، او له بدو او خرابو خبرو څخه ځان وساتی!

وَاصْبِرْ عَلٰى مَآ اَصَابَكَ ۭ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ﴿۱۷﴾

او صبر کوه په هغې سختۍ چه رسیږي تاته (بالخاصه په امر او نهي کښې) بیشکه دغه (مذکوره نصائح) له مهمو مقصودی کارونو څخه دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښې هر هغه سختي، کړاوونه او تکلیفونه چه درپیښیږي چه هغه اغلباً د امر بالمعروف او نهي عن المنکر په سلسله کښې وي نو هغه په تحمل او اولوالعزمي سره په ځان وګاله (برداشت کړه)! او له سختیو او تکلیفونو څخه له سره مه ویریږه! ځکه چه له دغو شیانو څخه د کلمة الله د اعلاء په مقابل کښې ویریدل د زړورو او د عزم د خاوندانو کار نه دی.

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ

او مه ګرځوه مخ خپل خلقو ته (له ډیره کبره بلکه ګوره دوی ته په تواضع سره)

تفسیر: یعنی په تکبر او غرور سره مه ګوره! خلق خوار، سپک او حقیر مه ګڼه! د متکبرانو په شان خبرې اترې مه کوه! بلکه په روڼ تندی، او په خندا، خوښي او خوشالي له خلقو سره غږیږه!

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾

او مه کوه تګ په ځمکه کښې په ناز او نخرو!، بیشکه الله نه خوښوی هر کبر کوونکی فخر کوونکی په «خلقو»

تفسیر: یعنی په غرور، تکبر، لوئی او لاپو د سړی څه قدر او عزت نه زیاتیږي بلکه د دی په عکس ذلیل، حقیر او سپک ښکاری که څوک مخامخ څه ورته ونه وائی، پسی شا خو خلق ورپسی ډیر بد وائی او سپک ئی ګڼی.

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

او میانه رو اوسه! په تګ خپل کښې (یعنی مه ډیر ګړندی او مه ډیر ورو ځه)

او ورو کړه غږ خپل بیشکه چه ډیر بد د تولو غږونو خامخا غږ د خرو دی.

تفسیر: یعنی تواضح، متانت، اعتدال او متوسط وضعیت ځان ته غوره او اختیار کړه. بی له ضرورت نه خبری مه کوه! د خبرو په وخت کښی بی له ضرورت نه چغی مه وهه! که په لوړ(اوچت) غږ سره غږیدل څه کمال وی نو د خره غږ ته به خلقو ډیر اهمیت ورکاوه حال دا چه څه وخت چه خر هنګیږی هغه په غوږونو ډیر کریهه او بد لګیږی. ډیر ځله د انسان په زوره غږیدلو کښی هم داسی بی‌نظمی او بی ترتیبی پیښیږی. (ربط) د لقمان کلام تر دی ځای پوری تمام شو. وروسته له دی نه بیا د اصل مضمون ته عود کړی شوی دی. یعنی د الله تعالیٰ عظمت، جلال، احسان او انعام راپه یادوی او د توحید او نورو فضائلو لوری ته مو متوجه کوی.

اَلَمْ تَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهٗ ظَاهِرَةً وَّبَاطِنَةً ؕ

آیا نه وینی تاسی (ای انسانانو) چه بیشکه الله مسخر کړی په کار اچولی دی تاسی ته هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چی په ځمکه کښی دی او پوره کړی دی (الله) په تاسی نعمتونه خپل (هم) په ښکاره او (هم) په پټه

تفسیر: یعنی د آسمان او ځمکی ګرد (تول) مخلوقات ستاسی په کارونو کښی لګیا دی نو بیا تاسی ولی د هغه په کار نه لګیا کیږئ. او پوره کړی دی الله په تاسی نعمتونه خپل هم ښکاره هم په پټه ښکاره نعمتونه هغه دی چه په حواسو سره ئی ادراک کیږی یا بلا تکلفه په فهم او پوهه کښی راتلی شی، پټ نعمتونه هغه دی چه په عقل فکر، غور او دقت سره موندل کیږی. یا به له ظاهری ځنی مادی او معاشی او له باطنی ځنی روحانی او معادی نعمتونه مراد وی ګواکی د رسول ارسال، د کتاب نازلول، د نیکی توفیق ورکول ګرد (تول) په باطنی نعمتونو کښی شامل دی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ﴿۲۰﴾

او (ځینی) له خلقو هغه څوک دی چه جګړه کوی په (حق د) الله کښی بی له پوهی (د توحید شخه) او بی له (لاری د) هدایت او بی له کتاب روښان شخه

تفسير: يعنى له داسى ظاهرو او باهرو نعمتونو او احسانونو سره سره څينى خلق خپلى سترگى پټوى، د الله تعالىٰ په وحدانيت كښى يا د ده په شيونو او صفاتو كښى يا په احكامو او شرايعو كښى مباحثى او جگړى كوى او تش په بى سندو جگړو كښى سره نښلى. نه كوم علمى او عقلى اصول له هغوى سره شته، او نه د كوم برحق هادى څه هدايت او نه د كوم مستند او روښان كتاب حواله له خپله ځانه سره لرى، تش د خپلو پلرونو او نيكونو ړوند تقليد له هغوى سره شته چه ذكر ئى په راتلونكى آيت كښى راځى.

تنبيه: شيخ الهند قدس الله سره العزيز د دغه آيت ترجمه داسى كړى ده. «او په خلقو كښى داسى هم شته چى جگړى كوى د الله په خبره كښى نه پوهه لرى او نه بصيرت او نه روښان كتاب» او له دغى ترجمى څخه داسى معلوميږى چه غالباً محقق مترجم رحمة الله عليه له «علم» څخه په عقلى دول (طريقه) «پوهيدل» مراد كړى دى. او له «هدى» څخه ئى يو قسم خاص بصيرت مراد دى چه د ذوق له سلامتى، وجدان، ممارست، عقل او فكر څخه نښئت مومى. مطلب ئى داسى شو چه دغه خلق نه معمولى پوهه لرى او نه د وجدانى بصيرت خاوندان دى، او نه روښان كتاب يعنى نه نقلى دليل لرى. دغه معنى ډيره لطيفه او ښه ده مونږ د دى آيت لپاره كوم تقرير چه غوره او اختيار كړى دى هغه يوازى د آسانى په غرض كړى شوى دى.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۚ أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾

او كله چه وويل شى دوى ته چه متابعت وكړئ په صدق سره د هغه (قرآن) چه نازل كړى دى الله نو وائى دوى نه! بلكه متابعت كوو د هغه شى چه موندلى وو مونږ په هغه شى پلرونه خپل (نو وائى الله) آيا (متابعت كوى دوى د پلرونو) اگر كه وى شيطان داسى چه بولى دوى (يا پلرونه د دوى) په طرف د عذاب د دوزخ (بلكه متابعت دى نه كوى).

تفسير: يعنى كه شيطان ستاسى پلرونه او نيكه‌گان د دوزخ په طرف بيولى وى بيا هم تاسى په هم هغو پسى درومئ او په كوم ځاى كښى چه هغوى لويدلى دى تاسى هم خپل ځانونه هم هغلته غورځوئ ؟

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ ۗ

او هر څوک چه وسپاری مخ (ځان) خپل الله ته (او پری تفویض او توکل وکړی) حال دا چه دی نیکوکار وی نو په تحقیق ده منګولی ښښی کړی دی په کړی مضبوطی باندی

تفسیر: یعنی هر هغه چا چه په اخلاص سره د نیکی لاره غوره او اختیاره کړه او خپل ځان ئی الله تعالیٰ ته وسپاره نو وپوهیږه چه خپل لاس ئی په ډیری مضبوطی او کلکی کړئ لګولی دی او ځان ئی پری تینګ کړی دی تر هغه وخته پوری چه ده دغه کړئ تینګه نیولی وی نو له سره نه شائی چه د لویدو کومه اندیښنه ورته پیدا شی

وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾

او خاص الله ته دی عاقبت خاتمه د (ټولو) کارونو

تفسیر: یعنی هر هغه چه دغه کړئ مضبوطه ونیوله بالاخره د هم دغی کړئ او سند په وسیله د الله تعالیٰ دربار او دیدار ته رسیږی او پاک الله د ده آخره خاتمه او انجام ښه کوی.

وَمَن كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُ ۚ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾

او هر څوک چی کافر شو پس نه دی خپه کوی تا (ای محمده!) کفر د ده (ځکه چی) خاص موږ ته دی بیا راتله د دوی په قیامت کښی پس خبر به کړو موږ دوی په هغو اعمالو چی کړی ئی دی بیشکه چی الله ښه عالم دی په هغو خبرو چی په سینو (د دوی) کښی دی.

تفسیر: یعنی تاسی خپله علاقه له پاک الله سره تینګه او مضبوطه ولرئ! د هیچا د تکذیب او انکار پروا له سره مه کوئ! د منکرینو بیرته راتګ او رجوع هرومرو (خامخا) زموږ په لوری ده په دغه وخت کښی به د دوی ټول عملونه بی له کموالی او زیاتوالی د دوی په مخکښی ایښوول کیږی او هیڅوک به خپل هیڅ یو جرم له پاک الله څخه نشی پټولی ځکه چی الله تعالیٰ د زړونو په پټو خبرو او مخفی اعمالو هم خبر دی او هغه ګرد (ټول) به دوی ته ور وړاندی کړی.

نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾

نفع به ورکړو مونږ دوی ته (په دنیا کښې) لږ شانې بیا راولو دوی په ډیره ناچاری عاجزی سره په طرف د عذاب سخت (د دوزخ)

تفسیر: یعنی د لږو ورځو عیش، عشرت، بې فکری او بیغمی ده کله چې د دوی دغه نیته او مهلت ختم شي نو خورا ډیری سختی سزا ته به راښکودل شي او هیڅ به د دوی له واکه (اختیاره) نه وی پوره چې چیری وتښتی یا پټ شي

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

او قسم دی که وپوښتی ته دغه (کفار) چې چا پیدا کړی دی دغه آسمانونه او ځمکه نو خامخا وبه وائی دوی هرومرو (خامخا) چې الله (کله چې مقر شول دوی نو ای محمده!) ووایه توله ثناء خاص الله لره ده، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږی.

تفسیر: یعنی الحمد لله دغومره خو په خپلو ژبو اعتراف کوی چې د آسمانونو او د ځمکی پیدا کول بې له الله تعالیٰ نه د بل هیچا کار نشي کیدی نو بیا اوس کوم قسم خوبی پاتی شوه چې د ده په پاک ذات کښې نه وی موجوده؟ آیا د دغو عظیم الشان شیانو پیدا کول او بیا ئې په یو مضبوط او ټینګ نظام په کار اچول بې له اعلیٰ درجی علم او حکمت، زور او قوت امکان لری ؟ نو هرومرو (خامخا) د «**خالق السمٰوات والارض**» په ذات کښې د تولو کمالاتو د موجودیت منل لازمیږی او دغه هم د ده د قدرت یوه نمونه ده چې تاسی غوندی مجرمینو او منکرینو باندی هم د خپل عظمت او قدرت اقرار او اعتراف کوی چې له دغه اقرار څخه وروسته تاسی ملزم ګڼل کیږئ یعنی کله چې ستاسی په نزد هم خالق یوازی هم هغه الله دی نو بیا ولی نور شیان مو خپل معبودان ګرځوئ ؟ خبره خو صافه او سمه ده خو سره له هغه ډیر کسان پری نه پوهیږی او دلته چې رسیږی بند پاتی کیږی.

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾

خاص الله له پاره دی هر هغه څه چې په آسمانونو کښې دی او په ځمکه

کښې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً خلقاً عبيداً) بيشکه چې الله هم دی دی غني بې پرواه ډيره ثنا ورته ويلې شوی ده

تفسير: يعنې هم هغسې چې د آسمانونو او د ځمکې پيدا کوونکې الله تعالىٰ دی هم داسې ټول هغه شيان چې په آسمانونو او ځمکه کښې دي ټول بلا استثنا بې د بل چا له اشتراکه د الله تعالىٰ مخلوق او مملوک دي. او تماماً د الله تعالىٰ محتاج دي او بالعکس پاک الله هيچا ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی. ځکه چې د وجود او د وجود د توابعو يعنې د ګردو (ټولو) کمالي صفاتو مخزن او منبع د ده ذات دی. د ده هيڅ يو کمال د بل چا څخه مستفاد نه دی. دی بالذات د ټولو عزتونو او محاسنو او ښيګنو (فائدو) مالک دی نو بيا به دی بل چا ته ولې محتاج او اړ (مجبور) وي؟ او د چا به څه پروا لري ؟

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾

او که چيرې هغه څه چې په ځمکه کښې دي له ونو څخه (هغه ټول) قلمونه شي او (سياهي شي محيط) بحر مرسته (مدد) وکړي له ده سره پس له (تماميدلو د اوبو) د ده او اوه (نور) بحرونه نو خلاص به نشي کلمات د الله بيشکه چې الله دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي)

تفسير: يعنې که د دنيا له ګردو (ټولو) ونو څخنې قلمونه جوړ کړی شي او دغه اووه موجوده ترخه بحرونه (سمندرونه) سياهي (مرکب) تيار کړل شي او بيا د هم دغو سمندرونو په شان اووه نور سمندرونه هم د ده د کار د کومک او معاونت لپاره پيدا کړل شي او فرض ئې کړئ چې د ټول عالم انسانان له خپل قدرت او قوت سره سم هم په ليکلو لاسونه پورې کړي خو سره له دغه هم د الله تعالىٰ د کلمو د ليکلو د عهدې څخه دغه ټول نشي وتلې او د الله تعالىٰ د کمالاتو او جلال، عظمت او قدرت له اظهار څخه ګرد (ټول) سره عاجز او ناتوان پاتې شي، د ليکونکو عمرونه به تمام شي، قلمونه به په ډيرو ليکلو وسوليږي او مات شي، سياهي به له ډيرو ليکلو څخه خلاصه شي، خو سره له دې به هم د الله تعالىٰ تعريف، توصيف محامد، محاسن او ثناء به ختم نشي. رښتيا خبره خو هم دا ده چې محدود او متناهي قوتونه به څرنګه د الله تعالىٰ لامحدود او غير متناهي صفات قيد او ضبط کړی شي؟ **اللهم لا احصى ثناء عليک انت کما اثنيت على نفسک.!**

مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَّاحِدَةٍ

نه دی پیدا کول ستاسی او نه بیا ژوندی راپاځول ستاسی مګر داسی دی لکه پیدا کول او ژوندی کول د یوه نفس

تفسیر: یعنی د ټول جهان پیدا کول او د یوه انسان پیدا کول دواړه پاک الله ته یو شان سهل او آسان دی نه په دغه کښی څه اشکال او دقت او نه په هغه کښی څه سختی ورته پیښیږی په یوه «کن» سره هر شی ته چی اراده وکړی هم هغه کیږی بلکه د «کن» د لفظ په ویلو پوری هم څه موقوف نه دی مګر مقصد د دغه د «کن» د لفظ له تعبیر څخه محض زمونږ افهام او تفهیم مقصود او د مستمعینو د پوهولو لپاره یو عنوان دی. په واقع کښی د دی سره سم چی الله تعالیٰ اراده وکړی هم هغه مطلوبه شی سم د لاسه موجودیږی.

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿۲۸﴾

بیشکه چی الله دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (د ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی څرنګه چی د یوه غږ آوریدل، یا د یو شی لیدل یا په یو وخت کښی د ټول جهان د شیونو لیدل الله تعالیٰ ته یو شان او برابر دی، هم داسی د یوه سړی وژل او ژوندی کول او د ګرد (ټول) جهان د ټولو موجوداتو وژل او ژوندی کول الله تعالیٰ ته برابر او مساوی دی او د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کښی یو شان دی، بیا له دوهم ځلی ژوندی راپاځولو څخه وروسته په یوه وخت کښی د ټولو لومړنیو او وروستنیو د پخوانیو او اوسنیو د ګردو (ټولو) اعمالو د یوی یوی ذری لیدل او سنجول (غور کول)، او حساب او کتاب ئی سره پری کول هم ده ته ډیر سهل او آسان دی او ورته دغه اعمال هیڅ قسم سختی او جنجال نه پیښوی ځکه چی الله تعالیٰ زمونږ ګرد (ټول) اقوال اوری، او ټول افعال مو وینی او هیڅ یوه پټه او ښکاره خبره او حال تری پټ نه دی

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ
وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى

آیا نه وینی (ته ای مخاطبه بلکه وینی ئی) چی بیشکه الله ننباسی شپه (په کامل قدرت خپل سره) په ورځ کښې او ننباسی (الله) ورځ په شپه کښې او مسخر کړی په کار اچولی ئی دی تاسی ته لمر او سپوږمی هر یو (له دغو دواړو نه لکه نور سیارات) روان دی (په آسمان خپل کښې) تر تاکلی (مقرر کړی) مودی پوری

تفسیر: د «مقرر وخت» څخه مراد قیامت دی، یا له لمر او سپوږمی څخه د هر یوه دوره ده ځکه چی د یوی دوری د پوره کیدلو څخه وروسته ګواکی دوی بیا له سره خپله دوره او تګ شروع کوی.

وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾

او بیشکه الله په هر هغه څه چی تاسی ئی کوئ ښه خبر دی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ هغه قوت او قدرت ته چی له شپی څخه ورځ او له ورځی څخه شپه جوړوی او د لمر او سپوږمی په شان له خورا ډیرو لویو کراتو څخه د ادنا مزدورانو په شان کار اخلی له مرګ نه وروسته ستاسی بیا ژوندی راپاڅول څه اشکال لری؟ او کله چی دی له هر لوی او وړوکی عمل څخه پوره واقف او ښه عالم دی نو بیا په حساب او کتاب کښې به الله تعالیٰ ته څه اشکال او سختی ورپیښه شی.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾

دغه (شامل معرفت کامل قدرت) له دی سببه دی چی بیشکه الله هم دی حق دی او بیشکه هغه (بتان) چی بولی (عبادت ئی کوی) دوی بی له دغه (الله هغه نه) حق نه دی او بیشکه الله هم دی ښه پورته ډیر لوی دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ دغه عظیمه شئون او قاهره صفات ځکه ذکر کړل شول څو آوریدونکی وپوهیږی چی د یوه الله تعالیٰ منل او د هم هغه واحد لاشریک عبادت کول هم هغه سمه لیاره ده. له دی نه خلاف هر څه چی وویل شی یا وکړل شی باطل او دروغ دی. یا به ئی دا مطلب وی

چې د الله تعالیٰ موجود بالذات او واجب الوجودتوب چې له ﴿ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَالْحَقُّ ﴾ څخه فهمیږی او د نورو باطل او هالک الذات توب له هغو سره دا خبره لازمه ده چې یوائې هم هغه الله تعالیٰ ته دغه شئون او صفات ثابت دی بیا هغه ذات ته چې دغه شئون او صفات ثابت دی نو هم هغه د الوهیت او معبودیت وړ (لائق) او مستحق دی نو د بنده انتهائی عجز او تذلل چې د هغه نوم عبادت دی خاص هم هغه ته ښائی چې ډیر پورته عظیم‌القدرت او په هر چا غالب دی.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِیْ فِی الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِیُرِیَكُمْ مِّنْ اٰیٰتِهٖ ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿۳۱﴾

آیا نه وینی ته چې بیشکه (دا) بیړی (جهاز) تګ کوی په بحر کښې په نعمت (فضل) د الله دپاره د دی چې وښیې تاسی ته له دلائلو «قدرت» د ده، بیشکه په دغی (بیړی او بحر) کښې خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر ډیر صابر ډیر شاکر (په آفتونو او نعمتونو).

تفسیر: یعنی جهازونه او بیړی ډیر ثقیل او درانه بارونه وړی او د الله تعالیٰ په قدرت، فضل او مرحمت څرنګه د سمندر موجونه (څپی) سره څیروی او پکښې ځی؟ یعنی د دغه بحری سفر په احوالو او حوادثو کښې له غور کولو څخه انسان ته د صبر او شکر ډیر مواقع په لاس ورځی. کله چې طوفان (څپان) پورته شی او جهاز د طوفان په څپو کښې ګیر شی او له هری خوا له لویو پیښو او حوادثو سره مخامخ شی نو دغه وخت د لوی صبر او تحمل وخت او کار دی. او کله چې الله تعالیٰ دوی د مرګ او ژوند له دغه کشمکش او ربړونو (تکلیفونو) څخه صحیح او سالم وباسی نو حتمی او ضروری ده چې د الله تعالیٰ د دغه احسان او مرحمت شکر اداء کړی!

وَاِذَا غَشِیَهُمْ مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ ۚ۬ فَلَمَّا نَجّٰىهُمْ اِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ ؕ

او کله چې لاندی کړی دغه (کفار) یو موج لکه وریځی نو بولی دوی الله په داسی حال کښې چې خالص کوونکی وی دوی خاص الله ته (د) دین خپل، پس کله چې نجات ورکړی دوی ته الله طرف د وچی ته نو ځینی د دوی ولاړ وی په (هم هغی) لاری سمی

تفسیر: پاس ئی په دلائلو او شواهدو سره دغه خبره ښودلی وه چی د یوه خدای منل صحیح دی او د دی عقیدی او مفکوری په خلاف نوری گردی (تولی) خبری دروغی او غلطی دی. دلته ئی دغه راوښودل چی د طوفانی موجونو او څپو (چپو) له ویری ډیر سخت او غلیظ مشرک هم په ډیر اخلاص او عقیدی سره د الله تعالیٰ په دربار کښی دعاء او استغفار کوی او تری خپل نجات او حیات غواړی نو معلوم شو چی د انسان ضمیر او د فطرت اصلی غږ هم دغه دی او باقی تول جعلی، ساختگی، موهوم او چتی (بیکاره) شیان دی.

پس هر کله چی پاک الله دوی له طوفان (څپان) نه روغ رمټ وچی ته راوباسی نو ډیر لږ کسان داسی دی چی د اعتدال او توسط په لاره قایم پاتی کیږی، که نه زیاتره څنگه چی له بحر څخه د باندی پل کیږدی بیرته په خپلو هم هغو شرارتونو لاس پوری کوی. شیخ الهند رحمة الله د (فمنهم مقتصد) ترجمه داسی کړی ده «نو ځینی وی له دوی څخه په منځنی حال باندی» حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی هغه حال چی د خوف په وخت کښی ؤ اوس هغه حالت په هیڅ یوه کښی نشته مگر هغه وضعیت بیخی تری هیر شوی هم نه دی. داسی کسان هم ډیر لږ دی. که نه زیاتره د قدرت له معاونته منکریږی او د خپل نجات او خلاصون راز راز (قسم قسم) تدبیرونه لټوی یا له کوم ارواح یا نورو ځنی استمداد غواړی.

وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُوْرٍ ۝۳۲

او انکار نه کوی له دلائلو د قدرت زمونږ مگر هر هغه چی ډیر عهد ماتوونکی غدار زیات ناشکره وی

تفسیر: یعنی اوس لږه شیبه (لحظه) پخوا ئی د طوفان له خوف او ویری څخه کوم قول او قرار چی له الله تعالیٰ سره ترلی ؤ هغه بیخی غلط او دروغ ثابت شو، څو ورځی ئی هم د ده د هغه انعام او احسان حق ونه مانه او دومره ژر د قدرت له دلائلو ځنی منکر شو.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَّا يَجْزِيْ وَالِدٌ عَنْ وَّلَدِهٖ ۡ وَلَا مَوْلُوْدٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَّالِدِهٖ شَيْـًٔا ؕ

ای خلقو! وویریږئ تاسی (تول له عذابه) د رب خپل او وویریږئ تاسی له هغی ورځی چی نه به شی دفع کولی عذاب هیڅ پلار له زوی خپل او نه هیڅ زوی (داسی وی) چی هغه دفع کوونکی شی له پلار خپل څخه کوم شی (څه عذاب)

تفسیر: د طوفان په وخت کښې د جهاز مسافران سخت پریشان، وارخطا وی او له هر انسان سره یوازی د خپل ځان د خلاصون فکر او اندیښنه وی، خو سره له هغه هم مور او پلار له خپلو اولادو، او اولاد له خپل مور او پلار څخه بیخی غافل او بی پروا نه وی. او هر یو د بل د نجات او خلاصی او مرستی (مدد) په فکر او چرت (خیال) کښې وی بلکه ډیر کله د والدینو شفقت غواړی چې هر راز (قسم) زحمت او مصیبت په خپل ځان واخلی چې خپل اولاد له هغه مصیبت څخه وژغوری (وساتی). لیکن د دی په عکس یوه داسی ویروونکی او هولناکه ورځ راتلونکی ده چې په هغی کښې به له هر طرفه هم دغه د «نفسی! نفسی!» غږ راپورته کیږی. نه اولاد او نه والدین بلکه هیڅوک به داسی یو ایثار او شفقت ونشی کړی چې د بل لږ څه مصیبت په ځان واخلی او بالفرض که دی وغواړی چې د خپل کوم عزیز لږ څه زحمت په ځان واخلی خو څوک د ده دغی غوښتنی او مطالبی ته څه اهمیت او قیمت نه ورکوی. نو په هر انسان لازم دی چې لا له اوسه د هغی ورځی په فکر او اندیښنه کښې واوسی! او د هغی لپاره توښه برابره کړی! او زیار (کوشش) وکړی څو د الله تعالیٰ له قهر او غضب څخه مامون او مصون پاتی شی که نن دوی د سمندر له طوفانه روغ رمټ ووتل نو سبا خو دوی د حشر له ډګر څخنی په هیڅ صورت نشی وتلی.

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَوٰةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾

بیشکه وعده د الله رښتیا ده (د بعث، د حساب، د جزا وعده) پس نه دی غره کوی تاسی خامخا دغه ژوندون لږ خسیس! او نه دی غره کوی خامخا تاسی په (عفو او کرم د) الله هیڅ غره کوونکی

تفسیر: یعنی هغه ورځ یقیناً او قطعاً راتلونکی ده. او دغه د پاک الله داسی قاطعه او نافذه وعده ده چې له سره په هغی کښې هیڅ لاندی باندی او وړاندی او وروسته والی نشی راتلی نو نه ښائی چې تاسی د دنیا په دغو څو ورځو باغ او بهار، عیش او عشرت، زرق او برق او رونق تیروځئ که نه تل به هم داسی له عقبیٰ څخه بی برخی او نا امیده پاتی شئ او داسی ئی مه ګڼئ چې هر څوک چې دلته په آرام وی نو بی له ایمان او صالح عمل څخه هلته به هم په آرامی او هوسائی (راحت) کښې وی. د ټګ شیطان له مکر او فریب او اغواء څخه تل هوښیار او ویښ اوسئ! چې شیطان مو د الله تعالیٰ په نامه هم غولوی او داسی درته وائی څه خانه! بیغمه خپلی چرچی او مزی کوه! پاک الله غفور او رحیم دی ښه په ګناهونو او خطاؤ ځان موړ کړه! او له سره تر پایه په دغه ډنډ کښې ځان ډوب کړه کله چې زوړ او سپین ږیری شوی نو بیا یو ځلی له دغو ګردو (ټولو) څخه توبه وباسه! پاک الله به دی وبښی. که ستا په تقدیر کښې جنت لیکلی وی نو هر څومره ګناهونه چې هم وکړی بالاخر به جنت ته ځی که په تقدیر کښې دی دوزخ لیکلی شوی

وی نو په هیڅ ډول (طریقه) ته خپل ځان له دوزخه نشی خلاصولی نو بیا د څه لپاره په دنیا کښې چړچې او مزې نه کوی ؟

إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

بیشکه الله خاص هم ده څخه دی علم (د قیام) د قیامت او نازلوی الله باران (او د نزول په وخت ئی هم علم لری) او معلوم دی الله ته هغه شی چی په ارحامو (د میندو په نسونو) کښې وی (نرتوب او ښځه توب ئی) او نه پوهیږی هیڅ نفس چی څه کار به کوی سبا، او نه پوهیږی هیڅ نفس چی په کومه ځمکه کښې به مری بیشکه الله دی ښه عالم (په دغو شیانو او نورو تولو اقوالو) ښه خبردار (په تولو احوالو) دی.

تفسیر: یعنی قیامت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی. د دی علم یوازی له الله تعالیٰ سره دی دغه نه ده معلومه چی دغه دنیوی لویه کارخانه به کله ویجاړه او دړی وړی کیږی ؟ انسانان په دنیوی عیش او عشرت، ښائست او مؤقتی تازګۍ نازیږی او پکښې مزی او چړچی کوی آیا دوی په دغه نه پوهیږی چی دغه دنیا په دی چی فانی ده فی الحال هم دغه دنیا او هم ئی تول اسباب او وسایل د الله تعالیٰ په واک (اختیار) او قدرت کښې دی د ځمکی تول رونق او مادی برکت چی ستاسی د خوښی خوشالی مدار دی په آسمانی باران موقوف دی که دوه دری کاله باران ونشی نو له هر طرفه به خاوری او دوړی پورته کیږی، نه به د ژوندانه څه سامان پاتی شی او نه به د راحت څه اسباب. بیا تعجب دی چی انسان د دنیا په زینت، ښائست او سینګار ولی غولیږی؟ او هغه لوی ذات د څه لپاره هیروی؟ چی د خپل رحمت په باران سره ئی ورته ښائست او سمسورتیا او رونق مرحمت کړی دی. چاته څه معلومه ده چی په دنیا کښې به د ده د دنیوی عیش او عشرت برخه څومره وی؟ ډیر خلق زیات کوشش کوی او زیار (محنت) کوی او له ډیرو ربړونو (تکلیفونو) له ګاللو (برداشت کولو) څخه مری لیکن په خپل ژوند کښې یی له سره هوسائی (خوشالی) او آرام نه په برخه کیږی. بالعکس ځینو نورو ته بی له ربړ (تکلیف) او زیار (محنت) څخه دولت او راحت ور په برخه کیږی د دغسی حالاتو او واقعاتو له لیدلو سره سره هم هر هغه انسان چی په دینی او دنیوی معاملاتو کښې د الله تعالیٰ په تقدیر اعتماد او اطمینان لری، په دینی او دنیوی امورو کښې لږ څه هم په جداوجهد او سعی او کوشش کښې

قصور او لندون نه کوی او سره له دی چی په تقدیر پوره داډ او قناعت لری په ریاضت او مجاهدت کښی هم لږ څه مساهلت نه کوی هغه پوهیږی چی انسان لره تدبیر په کار دی ځکه چی ښه تقدیر عموماً د هم دغه کامیاب تدبیر په ترڅ کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی) دغه علم په واقع یوازی او یوازی الله تعالیٰ ته حاصل دی چی زمونږ تقدیر به څرنګه وی؟ او زمونږ له لاسه به صحیح تدبیر ظاهریږی که نه؟ که مونږ د هم دغی معاملی رعایت په دینی امورو کښی لا په ښه شان سره وکړو نو د شیطان د چل او فریب په لومه او دام کښی به له سره ونه نښلو بیشکه چی جنت او دوزخ هر ځای چی زمونږ په برخه کیږی هغه د تقدیر په اساس دی او د هغه علم له پاک الله سره دی مګر عموماً د ښو او د بدو د تقدیر خیری د ښو یا د بدو تدبیرونو په آئینه کښی لیدلی کیږی نو ځکه مونږ د تقدیر په حواله او اساس تدبیر نشو پریښودی ځکه چی دغه خبره خو هیچا ته نه ده معلومه چی د الله تعالیٰ په علم کښی کوم یو سړی سعید یا شقی، جنتی یا دوزخی، غنی یا فقیر یا نور دی؟ نو ظاهری عمل او تدبیر داسی یو شی دی چی د هغه له لیدلو څخه عادتاً مونږ ته د تقدیر له نوعیت نه لږ څه معلومات راحاصلیږی که نه د دغی خبری حقیقی علم خو یوازی له الله تعالیٰ سره دی چی د ښځی په ګیډه کښی هلک دی که جینۍ ؟ او وروسته له ځیږیدلو څخه به د هغه عمر څومره وی ؟ روزی به ئی ارته وی که تنګه ؟ سعید دی که شقی ؟ د هم دی په طرف ئی په ﴿ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ﴾ کښی اشاره کړی ده، پاتی شوه د شیطان دغه تګی او برګی چی فی الحال خو به دنیا کښی چرچی او مزی کوه! بیا وروسته توبه وباسه! او ښه سړی شه! د دی ځواب ئی په ﴿ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ﴾ الآیة ـ کښی ورکړی دی یعنی هیڅوک په دی باندی نه دی خبر چی دی به سبا څه کوی ؟
او د څه کولو له پاره آیا دی به ژوندی پاتی کیږی که نه ؟ او کله به مری ؟ او چیری به مری ؟ نو بیا دی به په کوم اعتبار او اعتماد سره د نن ورځی د بدی تدارک سبا هرومرو (خامخا) وکړی شی او د توبی توفیق به ضرور ومومی په دغو شیانو او نورو ګردو (ټولو) امورو یواځی علیم او خبیر الله تعالیٰ ښه پوه او خبر دی.
تنبیه: په یاد ئی ولرئ! چی مغیبات یا به د احکامو له جنسه وی یا به د اکوانو له جنسه وی. بیا غیبی اکوان زمانی وی یا مکانی او زمانی د ماضی، مستقبل او حال په اعتبار په دری ډوله (قسمه) ویشل شوی دی له دغو څخه د غیبی احکامو کلی حکم رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی دی ﴿ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا إِلَّا مَنِ ارْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ ﴾ الآیة ـ (الجن ۲ رکوع ۲۶ـ۲۷ آیت (۲۹) جزء چی د هغه د جزئیاتو تفصیل او تبویب د امت اذکیاؤ کړی دی او د غیبیه ؤ اکوانو د کلیاتو او د اصولو علم الله تعالیٰ د خپل ځان له پاره خاص کړی دی هو! د هغو په منتشره ؤ جزئیاتو ئی ډیرو خلقو ته سم له هغو قوتونو او استعدادونو اطلاع ورکړی ده او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هم له دی نه داسی ډیره وافره او عظیم الشانه برخه ور رسیدلی ده چی اندازه ئی بیخی نشی کیدی. خو سره له دی هم د غیبیه ؤ اکوانو کلی علم له رب العزت سره مخصوص دی په دغه آیت کښی چی دا پنځه شیان مذکور دی په احادیثو کښی ئی دغو ته

«مفاتيح الغيب» ويل شوى دى چې د هغو كلى علم پرته (علاوه) له الله څخه بل هيچا ته نشته. په حقيقت كښې په دغو پنځو شيانو كښې د غيبيه ؤ اكوانو تولو انواعو ته اشاره وشوه. په «باى ارض تموت» كښې مكانيه غيوب په ﴿ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ﴾ كښې د مستقبله زمانيه ؤ غيوب او په ﴿ مَا فِي الْأَرْحَامِ ﴾ كښې د حاليه زمانيه ؤ غيوب او په «ينزل الغيث» كښې غالباً په ماضيه زمانيه ؤ غيوب تنبيه ده. يعنى كله چې باران راځى او وورېږى معلومېږى ليكن دغه خبره هيچا ته نه ده معلومه چې پخوا له باران څخه څرنګه اسباب او وسايل سره راغوند شوى دى چې د هغو په اثر، پوره په هم هغى تاكلى (مقرر كړى) نيتى او ځاى او موقع كښې په هم هغه مقدار او اندازه باران وشو. مور خپل ووړكى په خپله ګيډه كښې ګرځوى مګر په دى باندى نه پوهيږى چې دغه د دى په ګيډه كښې هلك دى كه جينئ ؟ انسان غواړى چې په راتلونكو حالاتو ځان پوه كړى مګر په دى نه پوهيږى چې دى به پخپله سبا څه كار وكړى؟ او د ده مرګ چيرى واقع كيږى ؟ له دغه جهل، ناپوهى او بيچاره‌ګى سره د تعجب ځاى دى چې په دنيوى ژوندون مفتون او مين كيږى او خپل حقيقى خالق او هغه لويه ورځ بيخى هيروى او له ياده ئى وباسى كله ئى چې د الله تعالىٰ لوى دربار ته په راشكودلو سره حاضروى. په هر حال د دغو پنځو شيانو له ذكر كولو سره په تولو غيبيه ؤ اكوانو د كلى علم په طرف اشاره كول دى او حصر نه دى مقصود. او اغلباً په ذكر كښې به د دغو پنځو شيانو تخصيص د دى له امله (وجى) شوى وى چې كوم سائل به د هم دغو پنځو شيانو په نسبت سوال كړى وى چې د هغه په ځواب كښې هم دغه آيت نازل شوى دى. لكه چې په حديث كښې راغلى دى. د علم الغيب په نسبت پخوا له دى نه په سورت «الانعام» او اوس په سورت «النمل» كښې هم ځينى نور معلومات ليكلى شوى دى هلته دى وكتل شى.

«تمت سورة لقمان بمنه وكرمه»

«سورة السجدة مكية الا من آية (١٦) الى غاية آية (٢٠) فمدنية وهى ثلاثون آية وثلاثة ركوعات»

« رقم تلاوتها (٣٢) تسلسلها حسب النزول (٧٥) نزلت بعد سورة «المؤمنون»

«د السجدة سورت مكى دى. پرته (علاوه) له (١٦) آيت څخه تر آخر د (٢٠) آيت چې مدنى دى (٣٠) آيتونه او (٣) ركوع ګانى لرى»

«په تلاوت كښې (٣٢) او په نزول كښې (٧٥) سورت دى وروسته د «المؤمنون» له سورت څخه نازل شوى دى»

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمٓ ﴿۱﴾ تَنزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۲﴾

نازلیدل د (دغه) کتاب (قرآن) چی نشته هیڅ شک په دغه کښی له (جانبه) د رب د عالمیانو دی

تفسیر: بی شکه دغه مقدس کتاب رب العالمین نازل کړی. په دغه کښی نه څه شک شته او نه شبهه. او نه د فریب او تیرویستلو ځای دی. لیکن کفار دا خبره نه منی چی راغلی دی دا قرآن له طرفه د الله تعالیٰ.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۚ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَاهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿۳﴾

آیا وائی (دغه کفار) له خپله ځانه ئی جوړ کړی دی دا (قرآن محمد داسی نه دی) بلکه هم دغه (قرآن) حق دی (نازل شوی دی) له جانبه د رب ستا چی ویروی ته (په قرآن سره) هغه قوم چی نه دی راغلی دوی ته هیڅ ویروونکی پخوا له تانه (تر اسمٰعیل علیه السلام پوری) دپاره د دی چی سمه لاره ومومی دوی (په سبب د ویرولو ستا).

تفسیر: یعنی د هغه کتاب په باب کښی چی اعجاز او حقانیت ئی دومره ښکاره او واضح دی چی د هیڅ شک او شبهی ځای پکښی نشته آیا د هغه په نسبت کفار داسی اظهار کوی چی رسول الله دغه قرآن له خپله ځانه جوړ کړی دی او معاذالله د لویو دروغو نسبت پاک الله ته کوی ؟ نو دغه د دوی انتهائی لجاجت، گستاخی او سپین سترگی ده چی په داسی واضح او روښانه بیان کښی هم له خپله ځانه شبهی پیدا کوی. که دوی لږ څه غور او انصاف کولی نو دوی ته به معلومه شوی وی چی په رښتیا سره دغه کتاب د پاک الله له طرفه راغلی دی او ته کوشش کوی چی د هغه په وسیله یو داسی قوم ویښ او هوښیار او په سمه لاره ئی راولی چی له څو پیړیو راپه دیخوا په دوی کښی ویښوونکی نبی نه دی مبعوث شوی دغه خبره د غور او فکر کولو وړ (لائق) ده چه انسان له خپله ځانه داسی یو شی جوړوی او خلقو ته ئی وړاندی کوی چی د هغه مثل یا قوی غوښتنه په محیط او ماحول کښی موجوده وی په دغسی یو ملک کښی د داسی یوی غتی خبری له خولی څخه ویستل چی د خلقو د سل هاؤ کلونو د مسخ شوی ذهنیت او مذاق څخه

غلطه او بیخی مخالفه وی او د هغی د قبول ډیره ادنیٰ قوه او استعداد هم ظاهراً په هغو کښی نه وی د کوم پوه او عاقل انسان کار له سره نشی کیدی هو! که د الله تعالیٰ قاهره قدرت کوم انسان په دغسی یو سخت او مشکل کار مامور کړی هغه بیله خبره ده. پس نبی الامی صلی الله علیه وسلم چی د نورو خلقو په نسبت د ده د عقل په زیاتوالی او پوخوالی باندی هغه کسان هم قایل دی چی (معاذالله) ده ته ئی مفتری ویل که کومه خبره ئی له خپله ځانه جوړوله او خلقو ته ئی اوروله نو یقیناً، داسی خبری به ئی راوړی وی چی هغه به له عربی فضا سره مطابقی او له عمومی جذباتو سره به موافقی او د هغی امثال او اشباه به د دوی په شاو خوا کښی زیاتی موندلی کیدلی هم دغه خبره یو پوه او انصاف خوښوونکی انسان متیقن کولی شی چی بیشکه محمد صلی الله علیه وسلم په خپله خوښه دغسی یو لوی او مهم کار ته اقدام نه دی کړی او نه هغه کلام چی ده راوړی دی د ده تصنیف دی.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَیْنَهُمَا فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ ؕ

الله هغه (مطلق قادر) دی چی پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه او هر هغه چی په منځ د دغو دواړو کښی دی په (مقدار د) شپږو ورځو کښی بیا استوا ئی وکړه په عرش باندی (هم هغسی چی لائقه وه له شانه د الله سره نو ایمان راوړی پری)،

تفسیر: د «استواء» بیان د «الاعراف» په (۷) رکوع کښی تیر شوی دی هلته دی بیا ولوستل شی!

مَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِیٍّ وَّلَا شَفِیْعٍ ؕ اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ﴿۴﴾

نشته تاسی لره (ای کفارو) غیر له الله هیڅ دوست او نه شفاعت کوونکی (چی عذاب درڅخه دفع کړی)، آیا پس نه اخلئ پند (په دغه وعظ)

تفسیر: یعنی غور او فکر نه کوئ! د الله تعالیٰ د پیغام او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم د دروغجنولو څخه وروسته به تاسی چیری ځئ ؟ په ګردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کښی له فرشه تر عرشه پوری د الله تعالیٰ حکومت دی. که ونیولی شوئ نو بی د هغه د اجازی او رضاء به مو هیڅ څوک څه حمایت او سپارښت ونشی کړی او نه به داسی کوم حامی او سپارښت کوونکی

وموميږ! او الله تعالیٰ داسې مطلق قادر دی چې

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَآءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ۝

تدبير كوي (او نازلوي) امر كار له آسمانه ځمكې ته (تر ورځې د قيامت پورې) بيا بيرته خيژي هغه كار ده ته په هغې ورځې كښې چې ده اندازه د هغې (ورځې) زر كاله له هغو ((دنيوي وختونو)) چې ئې شميرئ تاسې،

تفسير: د لويو كارونو او خورا (ډيرو) مهمو انتظاماتو له پاره حكم له عرش عظيم څخه مقرر او نازلېږي تول حسي، معنوي، ظاهري او باطني اسباب له اسمانونو او ځمكې څخه راجمع كيږي بيا د هغه په انصرام (سر ته رسولو) كښې مشغول او لگيا كيږي بالاخر هغه كار او انتظام د الله تعالیٰ په مشيت او حكمت تر مودو پورې جاري پاتې كيږي، بيا له يوې اوږدې زماني څخه وروسته پاى (آخر) ته رسيږي په دغه وخت كښې د الله تعالیٰ له خوا بل ډول (طريقه) حكم نازلېږي. لكه چې د لويو لويو انبياؤ اثر تر پيړيو پيړيو پورې پاتې دى، يا په كوم لوى قوم كښې سرداري او مشرتوب تر نسلونو نسلونو پورې جاري وي. هغه زر كاله د الله تعالیٰ په نزد يوه ورځ ده (موضح په لږ تغير) مجاهد رحمة الله عليه وائي چې ((الله تعالیٰ د زرو كلونو انتظامونه او تدبيرونه پرښتو ته القا كوي او دغه موده د ده په نزد يوه ورځ ده، بيا هر كله چې پرښتې هغه پاى (آخر) ته ورسوي او ترې خلاصې ومومي بيا د نورو راتلونكو زرو كلونو انتظامونه هغوى ته القاء كوي هم دغه سلسله به تر قيامت پورې تسلسل او دوام لرى)) ځينې مفسرين د دغه آيت مطلب داسې بيانوي چې ((د الله تعالیٰ حكم د آسمانونو له پاسه تر ځمكې پورې رسيږي بيا هر هغه كاروائي چې د هغه په متعلق دلته كيږي هغه د اعمالو په دفتر كښې د درج كيدلو له پاره پاس خيژي چې د دنيا د آسمان په محدب واقع دى. او له ځمكې څخه د هغه ځاى فاصله د انسان په متوسط تگ سره د يو زر كاله لياره ده چې د الله تعالیٰ په نزد هغه د يوې ورځې لياره تاكلى (مقرر كړى) شوې ده. مسافه خو هم دغومره ده دغه خو بيله خبره ده چې پرښته هغه په يوه گړى كښې وهي، يا له دى نه هم په لږه موده كښې وررسيږي.)) ځينې نور مفسرين داسې معنى كوي ((د كوم كار د كولو اراده چې پاك الله وكړى د هغه د ماديو او اسبابو سلسله زر كاله پخوا شروع كوي بيا هغه له بالغه حكمت سره سم په مختلفو ادوارو كښې تيريږي او مختلف ادوار او صورتونه ځان ته اختياروي او ورو ورو د خپل كمال انتها ته رسيږي په دغه وخت كښې كومې نتيجې او آثار چې له هغه څخه څرگنديږي (ښكاره كيږي) د ربوبيت دربار ته د وړاندې كيدلو له پاره پورته كيږي)) د ځينو نورو په نزد له ((يوم)) ځنې ((يوم

القیامت» مراد دی. یعنی الله تعالیٰ له آسمانونو څخه نیولی تر ځمکی پوری د ټولی دنیا او مافیها انتظام کوی، بیا یو داسی وخت هم راتلونکی دی چی دغه ګرده (ټوله) قصه به پای (آخر) ته ورسیږی او د ګردو (ټولو) شیانو رجوع به پاک الله ته وشی او ټول به د خپلی وروستی فیصلی لپاره الله تعالیٰ ته وړاندی شی چی هغه ته د قیامت ورځ ویل کیږی.
د قیامت یوه ورځ د زرو کلونو په اندازه ده. په هر حال ځینو «فی یوم» له «یدبر» سره او ځینو له «یعرج» سره متعلق کړی دی او ځینو د «تنازع الفعلین» په صورت منلی دی. والله اعلم.

ذٰلِكَ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾

هم دی (خالق او د امورو مدبر) عالم دی په هر پټ او ښکاره ښه غالب قوی دی (په تقدیر) ښه مهربان دی (په فرمان وړونکو باندی)

تفسیر: یعنی د داسی اعلیٰ او عظیم الشان انتظام او تدبیر قایمول د هغه پاک ذات کار دی چی په هر یو پټ او ښکاره شی علیم او خبیر دی او ډیر زبردست او نهایت مهربان دی.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ

هغه الله چه ښایسته کړی ئی دی هر شی چی پیدا کړی ئی دی هغه (هر موجود بالخاصه انسان) او شروع کړی ئی دی پیدایښت د انسان (یعنی آدم) له خټی څخه بیا ئی پیدا کړ نسل اولاد د ده له خلاصی له اوبو ضعیفو حقیرو څخه بیا ئی برابر کړ (قالب د) هغه او پو (داخل) ئی کړ په دغه (قالب) کښی له روح خپل څخه (چی مخلوق د ده دی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د انسان نسل او اولاد له خلاصی له اوبو ضعیفو حقیرو څخه چی د خورا ډیرو غذاګانو عصاره او خلاصه ده بیا ئی برابر کړ قالب د هغه یعنی شکل، صورت او اعضاء ئی موزون او متناسب خلق او موجود کړی دی. او پو، داخل، ئی کړ په دغه قالب کښی روح خپل حضرت شاه صاحب لیکی چی «ګرد (ټول) مخلوقات د ده مال دی مګر هر چاته ئی چی ډیر پټ او عزت ورکړی دی هغه ئی خپل بللی دی لکه چی وائی ﴿ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ ﴾ حال دا چی ټول د الله تعالیٰ بندګان دی لکه چی الله تعالیٰ ویلی دی ﴿ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَٰنِ عَبْدًا ﴾ نو د انسان روح د عالم الغیب له طرفه راغلی

دی او یوائحی له خاورو اوبو، او نورو څخه نه دی جوړ شوی که نه د الله تعالیٰ د روح څخه که هغه مطلب واخیست شی لکه چې د انسانی روح څخه مطلب اخیست شوی دی نو ښائی چې دغه روح په کوم بدن کښې وی که په بدن وی، ترکیب راځی، حال دا چې د ترکیب له وجود څخه حدوث پیدا کیږی او د الله تعالیٰ پاک او منزه ذات او صفات له دغو شیانو څخه پاک او منزه دی (موضح په لږ تغیر سره).

وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْـِٕدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ⑨

او وئی گرځول (در ئی کړل) تاسی ته (ای د آدم اولاده) غوږونه او سترگی (چی پری اوریځ! او وینئ)! او زړونه (چی عقل او فکر پری کوئ) خو سره د دغو نعمتونو بیخی لږ شکر کوئ تاسی!

تفسیر: د دغو نعمتونو شکر دا ؤ چی پخپلو سترگو مو د ده تکوینی آیتونه په غور سره کتلی وی او پخپلو غوږونو مو د ده تنزیلی آیتونه په پوره توجه او شوق سره آوریدلی وی. او په خپلو زړونو سره مو د دغو دواړو په پوهیدلو او غور او فکر کولو کښی پوره کوشش او زیار (محنت) ایستلی وی. او وروسته له پوهیدلو مو پری عمل کړی وی مگر تاسی خلق ډیر لږ شکر اداء کوئ.

وَقَالُوٓا۟ أَءِذَا ضَلَلْنَا فِى ٱلْأَرْضِ أَءِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍۭ ۚ
بَلْ هُم بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ كَـٰفِرُونَ ⑩

او وائی (منکران د بعث) آیا کله چی ورک شو مونږ په ځمکه کښی (چی خاوری شو) آیا بیشکه مونږ خامخا په نوی پیدایښت کښی یو ؟ (بلکه نه یو، نو الله وائی نه ده داسی چی دوی وائی) بلکه دوی له ملاقات د رب خپل څخه منکران دی (چی په قیامت باندی ایمان نه راوړی).

تفسیر: یعنی په دغه خبره ئی غور او فکر ونه کړ چی پاک الله دوی اول له خاورو څخه پیدا کړی دی او په خلاف د هغه ئی د شبهو په پیدا کولو شروع وکړ چی آیا له دی نه وروسته چی زمونږ جسم له خاورو سره گډوډ شی بیا به څرنگه مونږ ژوندی راپاڅول کیږو. دغه خو تشه یوه شبهه او استبعاد نه دی بلکه په صاف ډول (طریقه) سره دغه خلق له بعث بعد الموت څخه منکر شوی دی.

قُلْ يَتَوَفّٰىكُمْ مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِيْ وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُوْنَ ⑪

ووایه (ای محمده! دوی ته) قبض کوی ارواح ستاسی پرښته د مرګ (عزرائیل) هغه چی مقرره شوی ده په تاسی (دپاره د قبض د ارواحو) بیا به رب خپل ته بیرته بوتلل شئ (پس له مرګ نه د حساب دپاره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی تاسی خپل ځان یوازی بدن او جسد ګڼئ چی له خاورو سره ګډوډ او خاوری کیږی داسی نه ده. تاسی په حقیقت کښی روح یئ چی هغه پرښتی له خپله ځانه سره وړی او بیخی نه فنا کیږی! (موضح).

وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الْمُجْرِمُوْنَ نَاكِسُوْا رُءُوْسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۭ رَبَّنَآ اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا اِنَّا مُوْقِنُوْنَ ⑫

او که ووینی ته (ای محمده!) کله چی دغه کافران ښکته اچوونکی به وی د سرونو خپلو په نزد د رب خپل (په ورځ د قیامت کښی له ذلت ندامت او خجالت نه او وائی به) ای ربه زمونږ ولیده مونږ او واوریده مونږ «وعده ستا او تصدیق د رسولانو» پس بیرته بوزه مونږ «دنیا ته له پاره د دی» چی وکړو ښه عمل بیشکه چی مونږ یقین کوونکی یو (نو وبه ګوری ته یو سخت بد کار او دغه وینا به دوی ته له سره څه ګټه (فائده) نه رسوی.)

تفسیر: یعنی زمونږ غوږونه او سترګی، خلاصی شوی، د رسول الله په هغو خبرو چی ویلی ئې دی زمونږ یقین راغی او دغه ګرد (تول) شیان مو په خپلو سترګو سره ولیدل او ښه وپوهیدو چی یوائی ایمان او صالح عمل د الله جل جلاله په نزد منظور او مقبول دی او په کار راځی اوس مو یو ځلی بیا دنیا ته ولیږه او ومو ګوره چی مونږ څرنګه ښه عملونه کوو.

وَلَوْ شِئْنَا لَاٰتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰىهَا وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّيْ لَاَمْلَــٴَـنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ ⑬

او که اراده کړی وی مونږ نو خامخا ورکړی به ؤ مونږ هر نفس ته (په دنیا

کښې) هدایت د هغه ولیکن مقرره شوی ده دغه وینا (حکم) له ما چې خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) دوزخ (له کفارو نه) له پیریانو او انسانانو ټولو څخه.

تفسیر: د الانعام په (۳) رکوع ۲۸ آیت کښې ئې ویلی دی ﴿ وَلَوْرُدُّوْالَعَادُوْالِمَانُهُوْاعَنْهُ ﴾ یعنی بیا مو دنیا ته ولیږه! او ومو ګوره چې مونږ څرنګه ښه عملونه کوو یعنی دوی دروغ وائی که دنیا ته بیرته ولیږلی شي بیا به هم دوی پخپلو هم دغو شرارتونو کښې بوخت (مشغول) وی د دوی د طبیعت اقتضاء او غوښتنه هم داسې ده چې د شیطان اغواء او لمسون قبلوی او د الله تعالیٰ له رحمت څخه لرې تښتي بیشکه مونږ په دغه خبره قادر یو چې د دنیا ګرد (ټول) انسانان په جبر او زور سره د هدایت په لاره راولو او پرې قائم ئې کړو چې د هغه په لوری د انسانانو زړونه فطرتاً مایل دی لیکن په دغه تقدیر سره چې ګرد (ټول) انسانان په هم دغه یوه طور او طریقه اختیارولو مجبور کول دغه زمونږ د حکمت او مصلحت څخه مخالف ؤ چې د هغه بیان په څو نورو ځایونو کښې پخوا له دی نه شوی دی نو هم هغه خبره پوره کیدونکی وه چې د ابلیس د دغی دعوی ﴿ لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ اِلَّاعِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِيْنَ ﴾ ص، ۸۲-۸۳ آیت په ځواب کښې ویلی وه ﴿ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ اَقُوْلُ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴾ (د ص (۵) رکوع ۸٤-۸۵ آیت ۲۳ جزء) معلومه شوه چې دلته له جن او انس څخه مراد هم هغه شیاطین او د هغو پیروان دی.

فَذُوْقُوْا بِمَا نَسِيْتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا ۚ اِنَّا نَسِيْنٰكُمْ وَذُوْقُوْا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۴﴾

پس وڅکئ تاسې (دا عذاب) په سبب د دی چې هیر کړی ؤ تاسې ملاقات د ورځې ستاسې چې دا دی بیشکه چې مونږ به هم هیر کړو تاسې او وڅکی تاسې عذاب دائمی په سبب د هغه (کفر او تکذیب) چې وی تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی مونږ هم تاسې هیر کړی ئې، یعنی هیڅکله به په رحمت سره نه یادول کیږئ. وروسته له دی نه د مجرمینو په مقابل کښې د مؤمنانو حال او مآل بیانوی.

اِنَّمَا يُؤْمِنُ بِاٰيٰتِنَا الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِّرُوْا بِهَا خَرُّوْا سُجَّدًا وَّسَبَّحُوْا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ

وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ۩ ﴿١٥﴾ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ
رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿١٦﴾

بیشکه هم دا خبره ده چې ایمان راوړی په آیتونو زمونږ هغه کسان کله چې پند ورکړی شی دوی ته په دغو (آیتونو) نو پریوځی په داسی حال کښې چې سجده «عبادت» کوونکی وی الله ته او تسبیح وائی سره له ثناء د رب خپل او دوی تکبر لوئی نه کوی (له عبادت نه) لری کیږی ډډی د دوی له ځایونو د خوب (دپاره د تهجد) بولی دوی رب خپل (پټ له خلقو نه) له ویری (د قهره د الله نه) او له طمعی (د رحمت د ده نه) او ځینی له هغو مالونو چې ورکړی دی مونږ دوی ته لګوی (ئی په لاره د الله کښې)

تفسیر: یعنی په خوف او خشیت او خشوع او خضوع په سجده لویږی، په ژبه سره د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید اداء کوی او په زړه کښې د کبر، غرور، لوئی، ځانمنی (غرور) داسی خبری نه ګرځوی چې د الله د آیتونو په مقابل کښې د تیتیدلو څخه مانع وی. له خوږو خوبونو او پستو بسترو څخه پورته کیږی او د پاک الله په حضور کښې دریږی. له دی نه مراد د تهجد لمونځ دی لکه چې په صحیح حدیث کښې راغلی دی.

او ځینو تری د سبا او د عشا د لمانځه یا د مغرب او د عشا د لمانځه په منځ کښې کوم نفلونه چې کیږی هغه مراد کړی دی. ګواکی په الفاظو کښې د دی خبری د ځائیدلو ځای هم شته. لیکن قوی هم هغه لومړی تفسیر دی. والله اعلم.

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له الله تعالیٰ څخنی هیله (امید) او طمع لرل او ویریدل بد نه دی اعم له دی نه چې په دنیوی امورو کښې وی یا په اخروی کښې. که په دغه مقصد کوم بنده عبادت کوی نو مقبول دی. هو! که د بل کوم موجود د خوف یا رجاء له سببه بندګی وکړی نو هغه ریاء ده له سره نه قبلیږی».

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

پس نه دی معلوم هیڅ نفس ته (نه پرښتی او نه نبی ته) هغه شی چې پټ کړی شوی دی دوی ته له یخوالی د سترګو نه دپاره د جزاء د هغه عمل چې وو دوی چې کاوه به ئی (پټ)

تفسیر: یعنی څرنګه چی د شپو په تیارو کښی له خلقو څخه په پټه دوی بی ریاء عبادت کړی دی د هغه په بدل کښی الله تعالیٰ هغه نعمتونه چی پټ ساتلی دی او د هغو پوره کیفیت هیڅ‌چا ته نه دی معلوم دوی ته ورکوی چی د هغو د لیدلو څخه د دوی سترګی روښانه کیږی. په حدیث کښی راغلی دی چی ما خپلو نیکو بندګانو له په جنت کښی دوه شیان پټ ساتلی دی چی د هغو مثال نه سترګو لیدلی دی او نه د هغه تعریف غوږونو آوریدلی دی او نه د کوم انسان په زړه کښی ګرځیدلی دی.

تنبیه: سرسید او نورو د دغه حدیث په اساس په جنت کښی له جسمانی نعمتونو څخه انکار کړی دی د دوی په ځواب کښی د (مولیٰنا شبیر احمد) یو مضمون د «هدیه سنیه» تر عنوان لاندی چاپ دی ښائی چی هغه دی ولوست شی.

أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا ۚ لَّا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾

آیا پس هغه څوک چی وی مؤمن لکه هغه څوک دی چی وی هغه فاسق نه دی برابری (دا دواړه ډلی)

تفسیر: یعنی که د یوه ایماندار او د یوه بی ایمانه آخره خاتمه او انجام یو شانته شی نو وبوهیږئ چی (العیاذ بالله) د الله تعالیٰ په دربار کښی توره تیاره ده.

أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ نُزُلًا
بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

هر څه هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس شته دوی لره جنتونه د هستوګنی په طریقه د میلمستیا په سبب د هغو عملونو چی وو دوی چی کول به ئی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په فضل به د دوی صالح عمل د جنت د میلمستیا سبب ګرځی.

وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ ۖ كُلَّمَا أَرَادُوا أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا
وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾

او هر څه هغه کسان چې فاسقان شوي دي پس ځای د هستوګنې د دوی اور (د دوزخ) دی (هر کله چې اراده وکړي دوی د دې چې راوځي له دغه اوره نو بیرته به غورځول کیږي دوی په دغه اور کښې او ویل کیږي به دوی ته (د اهانت په ډول (طریقه)) وڅکئ تاسي عذاب د اور «د دوزخ» هغه عذاب چې وئ تاسې چې د هغه به مو تکذیب کاوه (په دنیا کښې او باور مو پرې نه کاوه).

تفسير: یعني کله کله چې د اور شغلې دوزخیان د دروازې په لورې وغورځوي په دغه وخت کښې ښائي دوی د تښتیدلو په فکر کښې ولویږي نو پرښتې به له هغه ځای څخه دوی په تیل وهلو سره بیرته بیائي او دوی ته به وائي چیرې ځئ ؟ هغه شي مو چې دروغ باله او باور مو پرې نه کاوه اوس د هغه خوند او مزه وڅکئ **(اللهم اعذني من النار واجرني من غضبك)**.

وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾

او خامخا وبه څکوو مونږ هرومرو (خامخا) په دوی باندې له هغه عذاب نژدې (په دنیا کښې) لږ له عذاب لوی نه (چې د آخرت دی) دپاره د دې چې دوی وګرځي (له کفر نه اسلام ته).

تفسير: یعني د آخرت د لوی عذاب څخه پخوا په دنیا کښې لږ څه کمه درجه عذاب پرې نازلؤو څو هغه کسان چې د رجوع توفیق ور په برخه وي له الله تعالیٰ څخه وویریږي او الله تعالیٰ ته رجوع وکړي. کمه درجه عذاب هم دغه دنیوي مصائب دي لکه ناروغي، قحطي، قتل، قید، د مال او د اولاد او د نورو تباهي او نور.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا ۚ إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چې پند ورکړ شي په آیتونو د رب خپل

(قرآن) بیا مخ وګرځوی تری (فکر او غور ونه کړی پکښی او وروسته له پوهیدلو تری بیرته وګرځی بلکه له دی نه ډیر ظالم نشته) بیشکه چی مونږ له دغو مجرمانو څخه انتقام اخیستونکی یو (په عذاب سره)

تفسیر: کله چی مونږ له تولو ګنهګارانو او ظالمانو او مجرمانو څخه انتقام او بدل اخیستونکی یو نو دغه ډیر ظالم به څرنګه نجات تری ومونډلی شی ؟ له دی نه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی ورکوی چی ته د دوی له ظلم او اعراض څخه مه خپه کیږه! پخوا مو موسیٰ علیه السلام ته هم کتاب ورکړی ؤ چی په هغه سره بنی اسرائیلو هدایت وموند او د ده په تابعانو کښی لوی لوی دینی پیشوایان او امامان تیر شول تاته هم بیشکه د الله تعالیٰ له طرفه دغه عظیم الشان کتاب درکړی شوی دی چی ډیر خلق به پری لار مومی او له بنی اسرائیلو څخه به زیات ستا په امت کښی لوی لوی امامان او پیشوایان پیدا شی. پاتی شوه د منکرانو فیصله هغه به پخپله پاک الله کوی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ فَلَا تَكُنْ فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَآئِهٖ وَجَعَلْنٰهُ هُدًى لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴿۲۳﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (د تورات لکه چی تاته مو ای محمده قرآن درکړی دی) پس مه کیږه ته! په شک کښی له ملاقاته د دغه (موسیٰ) او ګرځولی وو مونږ تورات یا موسیٰ هدایت دپاره د بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوب)

تفسیر: ﴿ فَلَا تَكُنْ فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَآئِهٖ ﴾ په منځ کښی معترضه جمله ده یعنی بیشکه او بی شبهی موسیٰ علیه السلام ته کتاب ورکړی شوی ؤ او تاته هم داسی کتاب درکړی شوی دی چی په دغه کښی هیڅ قسم چل او فریب او پلمه (تدبیر) نشته یا ئی د موسیٰ علیه السلام د ذکر په نسبت وویل چی تاسی له موسیٰ علیه السلام سره د معراج په شپه کښی ولیدل هغه واقعی او حقیقی ملاقات ؤ او په هغه کښی هیڅ قسم چل، تیرایستل، سترګی پټول او نور شک او شبهه نه وه.

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ اَئِمَّةً يَّهْدُوْنَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوْا ۣ

او ګرځولی ؤ مونږ ځینی له دوی نه امامان چی لاره به ئی ښووله (خلقو ته)

په حکم زمونږ کله چی صبر وکړ دوی (په دین خپل)

تفسیر: یعنی د دنیا په سختیو او د منکرانو په ظلم او تیریو ئی صبر وکړ او خپل دین ئی تینګ وساته

وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾

او وو دوی چی په آیتونو زمونږ (چی له انبیاؤ الله سره ؤ) یقین به ئی کاوه.

تفسیر: یعنی مسلمانان دی د الله تعالیٰ په وعدو یقین او باور ولری او په سختیو دی صبر وکړی او پخپلو کارونو کښی دی ثابت او قائم اوسی نو له دوی سره به پاک الله هم داسی معامله وکړی لکه چی وشوه او ښه وشوه.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾

او بیشکه رب ستا هم دی به فیصله (حکم) کوی په منځ د دوی کښی په ورځ د قیامت کښی په هغه شی کښی چی وو دوی په دغه شی کښی (په دغه دنیا کښی چی سره) اختلاف به ئی کاوه.

تفسیر: یعنی د اهل الحق او منکرانو په منځ کښی قاطعه فیصله او عملی پریکړه به د قیامت په ورځ وشی هو! په دنیا کښی هم دیر مثالونه داسی ښوول شوی دی چی انسان د هغو له لیدلو شخه پوهه او عبرت حاصلولی شی آیا د عاد او د ثمود د تباه او ویجاړ شوی کلی او کندوالی او مخروبی نښی دغو منکرانو نه دی لیدلی ؟ چی په هغو د شام او د مکی د سفر په وخت کښی مسافرین او عابرین تل تیریږی آیا د دوی د هلاکولو او تباهی قصی ئی نه دی آوریدلی ؟. د تعجب ځای دی چی د دغو شیانو د لیدلو او آوریدلو نه وروسته هم دوی متنبه نشول او د نجات او فلاح لاره ئی ونه لیدله.

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ
فِي مَسَاكِنِهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ ۖ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا
أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا

آیا (لاره د عبرت) نه ده ښوولی دغو (مکیانو) ته (دی خبری) چی څومره هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چی تل تیریږی (دغه کفار) په (ورانو) کورونو د دوی، بیشکه په دغه (هلاکولو د پخوانیو) کښی خامخا لوی دلائل د قدرت دی آیا پس نه اوری دوی (د عبرت په غوږونو) آیا نه وینی دوی چی بیشکه مونږ بهوو (ویالی د) اوبو طرف د ځمکی وچی ته (چی ګیاه پکښی نه وی) پس راوباسو مونږ په هغو سره کښت (فصل)

تفسیر: یعنی بهوو مونږ د نهرونو، ویالو او د سیندونو اوبه یا د باران اوبه. نو آیا نه وینی دوی دا چی بیشکه مونږ راوکاږو اوبه ځمکی وچی ته چی ګیاه پکښی نه وی له «الارض الجرز» څخه هغه وچه توره ځمکه مراد ده چی له نباتاتو څخه تشه او خالی وی ځینی تری خاص د مصر ځمکی مصداق او مراد ګرځوی او له «نسوق الماء» څخه د نیل د سیند اوبه مرادوی ولی دی تخصیص ته هیڅ ضرورت نشته **کما نبه علیه ابن کثیر رحمه الله.**

تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾

چی خوری له دغه کښته (فصله) چارپایان د دوی (واښه، پانی) او نفسونه د دوی (دانه او میوه) آیا پس نه وینی (نښی د قدرت د ده)

تفسیر: یعنی ښائی چی دغه نښی ئی کتلی او د الله تعالیٰ په کامل قدرت، حکمت او رحمت قائل شوی وی او ښه پوه شوی وی چی دی هم داسی د مړی په لاش کښی هم بیا روح ننباسی او دغه «بعث بعد الموت» ده ته څه اشکال او سختی نه لری او هم ښائی چی د الله تعالیٰ په نعمتونو ئی د زړه له کومی شکر ویستلی وی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾

او وائی (کفار) کله به وی دغه فتح (فیصله) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دغه فتحه کښی)

تفسیر: پخوا ئی ویلی وو چی د دوی فیصله به د قیامت په ورځ کیږی. د ده په نسبت به منکرینو داسی ویل چی ته پرله پسی قیامت قیامت وائی. که ته رښتینی ئی نو راوښیه چی هغه ورځ به کله راځی؟. مطلب دا دی چی دغه خو تش داړول او چتی (بیکاره) انذار دی قیامت او

نور هیڅ شی نشته

قُلۡ يَوۡمَ ٱلۡفَتۡحِ لَا يَنفَعُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِيمَٰنُهُمۡ وَلَا هُمۡ يُنظَرُونَ ﴿٢٩﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) چې په ورځ د فتح (قيامت) کښې هيڅ نفع به ونه رسوى هغو کسانو ته چې کافران شوى دى ايمان راوړل د دوى (په دغه ورځ کښې) او نه به دوى ته مهلت ورکړ شى او نه به دوى ته انتظار وکړ شى.

تفسير: يعنى اوس وخت دى چې د الله تعالىٰ او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خبرو يقين او باور وکړئ او د هغې ورځې د تاسف او تحسر او له عذابه ځان وژغورئ (وساتئ)! او ورته بيخى آماده او تيار شئ! وروسته له هغه چې قيامت شى بيا ايمان او باور له سره نه پکاريږى او نه به په سزا کښې څه تاخير تخفيف او مهلت وى او نه به مجرم ته داسى کومه موقع او فرصت ورکاوه کيږى چې په هغه کښې دى د خپلو اعمالو تعديل او اصلاح وکړى او بيا خپل حساب او کتاب ته حاضر شى. نو د دغه وخت فرصت او مهلت غنيمت وګڼئ! او په تکذيب او استهزاء خپل وخت مه ضائع کوئ ! هغه ساعت چې راتلونکى دى يقيناً او قطعاً راځى او له سره پکښې هيڅ ډيل، تعطيل او تاخير نشته نو داسى پوښتنى او وينا بيخى فضولى او بيکاره دى چې هغه ورځ به کله راځى؟ او څه وخت به دغه فيصله صادريږى؟

فَأَعۡرِضۡ عَنۡهُمۡ وَٱنتَظِرۡ إِنَّهُم مُّنتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾ ع

پس مخ وګرځوه ! له دوى نه او منتظر اوسه (د الله نصرت ته) بيشکه دوى هم منتظر دى (د غلبى په تا)

تفسير: يعنى هغه کسان چې داسى بى فکره او بى‌حسه دى چې د انتهائى مجرموالى او د سزا د وړ (لائق) ګرځيدلو سره سره د فيصلى د ورځې او د سزا د صدور په نسبت توکى او مسخرى کوى او ورپورى خاندى نو له دوى څخه خرنګه داسى هيله (اميد) او توقع کيدى شى چې ګوندى دوى به سمه لاره راشى نو تاسى د خپل تبليغ او د دعوت د فريضى په اداء کولو کښې مصروف او لګياء اوسئ! او د دوى له زيات فکر او خيال څخه بيخى بى پروا شئ! او هغوى پخپل سر پريږدى! او د دوى د هلاکيدلو او تباهى په انتظار کښې اوسئ! لکه چې هغوى هم پخپل زعم او اټکل (معاذالله) ستاسى د تباهى او خرابى په انتظار کښې دى **(وهذا قبل الامر بقتالهم).**

(تمت سورة السجدة ولله الحمد والمنة)

(سورة الاحزاب مدنية وهی ثلاث وسبعون آية وتسع رکوعات)
(رقم تلاوتها (۳۳) تسلسلها حسب النزول (۹۰) نزلت بعد سورة « آل عمران»
د الاحزاب) سورت مدنی دی (۷۳) آیت (۹) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۳) او په «نزول کښی (۹۰) سورت دی وروسته د آل عمران د سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم، په نامه د الله چی ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِيْنَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ۙ﴿۱﴾ وَّاتَّبِعْ مَا يُوْحٰٓى اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ۙ﴿۲﴾ وَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿۳﴾

ای نبی (محمده !) وویریږه (تل) له الله څخه او مه منه (حکم) د کافرانو او (نه) د منافقانو، بیشکه چی الله دی ښه عالم پر هر شی ښه حکمت والا. او متابعت کوه ! (ای محمده !) د هغه (حکم) چی درلیږل کیږی تاته له جانبه د رب ستا بیشکه چی الله دی پر هغو کارونو چی کوئ ئی تاسی ښه خبردار او توکل وکړه په الله (او وروسپاره کارونه خپل)، او کافی بس دی الله کار جوړوونکی (ستا).

تفسیر: یعنی هم هغسی چی تر نن پوری معمول ؤ وروسته له دی نه هم تل له یوه خدای څخه وویریږه ! او د کافرانو او منافقانو خبره له سره مه منه! که دغه ګرد (تول) سره یو ځای شی او خپل لاسونه سره یو کړی او راز راز (قسم قسم) پلمی(تدبیرونه) او حیلی هم جوړی کړی او تاسی ته د دروغو مطالبات او د تګی مشوری در وړاندی کړی او وغواړی چی خپل طرف ته دی متمایل کړی نو تاسی قطعاً او اصلاً د هغوی پروا مه کوئ! او بی د الله تعالیٰ څخه د بل هیچا څخه خوف او اندیښنه مه کوه! او د هم هغه یوه خدای خبره منه، او د هغه په دربار کښی خپله غاړه ږده ! اګر که ګرد (تول) مخلوق سره یو ځای شی او تاته راشی. د الله تعالیٰ د احکامو په خلاف د هیچا خبرو ته غوږ مه ږده ! الله تعالیٰ پر ګردو (تولو) احوالو ښه پوهیدونکی دی. الله تعالیٰ په هر وخت کښی هر حکم چی درکوی په نهایت حکمت او مصلحت او خبرداری سره ئی

درکوی او په هغه کښې ستا اصلي خیر او ښیګڼه (فائده) ده. کله چې ته د الله تعالیٰ پر احکامو تګ وکړې! او د ده پر لوی ذات توکل او اعتماد ولرې! نو دی به ستا ګرد (ټول) امور پخپل فضل او مرحمت او قدرت سره جوړ کړي. یوازې د الله تعالیٰ ذات د توکل او اعتماد وړ (لائق) دی. هر څوک چې قلباً، خالصاً، او مخلصاً په ده پورې خپل ځان وتړي، نو دی به په بل چا یا بلې خوا ته له سره خپل زړه نشي ترلي. هو! که دی د دوو زړونو خاوند وی نو طبیعي ده چې هغه بل زړه به ئې بلې خوا ته درومی لیکن د هر یوه انسان په تتر (سینه) کښې فقط هم دغه یو زړه وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي « کفار غواړي چې د ده زړه نرم او خپل لوری ته ئې متمایل کړي او منافقان په خپل چال او چل درزده کولو پسې لویدلی دی او رسول الله یوازې پر الله تعالیٰ باندې اعتماد او توکل کوی چې له هغه څخه زیات علیم او خبیر بل څوک نه دی.»

مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهٖ ۚ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمُ الّٰٓئِي تُظٰهِرُوْنَ مِنْهُنَّ أُمَّهٰتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَآءَكُمْ أَبْنَآءَكُمْ ۚ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ ۖ وَاللّٰهُ يَقُوْلُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيْلَ ۝٤

نه دی پیدا کړی الله دپاره د هیڅ سړی دوه زړونه په دننه د ده کښې او نه دی ګرځولی (الله) ښځې ستاسې هغه چې ظهار کوئ تاسې له هغو څخه میندې ستاسې او نه دی ګرځولی (الله) هغه په زامنو بلل شویو ستاسې (واقعي) زامن ستاسې دغه (دری مذکوره خبری چتې (بیکاره)) خبری ستاسې دی په خولو ستاسې (چې هیڅ حقیقت نه لری) او الله وائی حقه (رښتیا خبره) او هم دغه الله ښیی لیاره (سمه صافه حقه)

تفسیر: یعنی څنګه چې انسان په تتر (سینه) کښې دوه زړونه نه لری هم داسې په حقیقت کښې یو انسان دوه میندې یا دوه پلرونه هم نه لری. د جاهلیت په زمانه کښې به که کوم سړی خپله ښځه مور وبلله نو پخپل ګرد (ټول) عمر کښې به له هغې سره نه یو ځای کیده ګواکې دوی به داسې ګڼل چې په هم دغه لفظ سره هغه ښځه د ده د حقیقي مور په شان وګرځیده که چاته به ئې د خپل زوی یا د لور نسبت کاوه نو هغه به ئې واقعاً خپل اولاد ګڼه او د پلارتوب او زوی توب ګرد (ټول) احکام به پر هغو مترتب کیدل عظیم الشان قرآن د دغه مصنوعی او لفظي تعلق له حقیقي او فطري تعلق څخه د جلا (جدا) کولو لپاره د دغو رسومو او مفروضاتو په ډیر تشدید او تهدید سره تردید وکړ او دغه ئې ښکاره کړه چې که څوک خپلې ښځې ته مور ووائی

په دغه تش ویلو سره هغه د ده واقعی مور نه گرځی که نه د دغی خبری له منلو څخه دا لازمیږی چی دغه سړی د دوو ښځو له ګیدو څخه پیدا شوی دی یوه هغه چی دی ئی زیږولی دی او دوهمه دغه چی دی ورته مور وائی، په دغه صورت سره که څوک زید خپل زوی وبولی نو د زید یو پلار خو لا له پخوا څخه موجود وو چی دی د هغه له نطفی څخه پیدا شوی دی نو آیا د واقعیت له مخی دغه خبره ومنله شی چی زید د دوو پلرونو څخه بیل بیل پیدا شوی دی لکه چی داسی نه ده نو د حقیقی مور ۀ پلار او اولاد احکام پر دوی باندی نشی جاری کیدی لکه چی خپلی ښځی ته د مور ویلو حکم د (تحریم) په سورت کښی راځی او د متبنی (زوی بللو) حکم وروسته له دی نه راځی له دغو دواړو خبرو سره ئی دغه دریمه خبره د تمهید او تشریح په ډول(طریقه) هم واوروله چی داسی ډیری خبری له ژبی او خولی څخه راوځی چی په واقع کښی حقیقت او واقعیت نه لری لکه چی کوم غیر مستقل مزاج یا دوه رګه انسان یا کوم قوی الحفظ او قوی القلب سړی یا داسی چا ته چی په یوه وخت کښی د دوو مختلفو شیانو په طرف متوجه کیدی شی داسی وائی چی دی د دوو زړونو خاوند دی حال دا چی که څوک ئی تتر ورڅیری کړی او وئی ګوری نو هغه به ضرور هم هغه یو زړه لری. هم داسی پر خپلی مور سربیره (علاوه) بله ښځه مور بلل، یا برسیره (سوا) پر پلار بل کوم سړی پلار نیول، یا له خپل زوی څخه پرته (علاوه) بل کوم هلک ته خپل زوی ویل په واقع کښی په دغو ګردو (تولو) کښی قطعاً هغه نسبت نه ثابتیږی چی زمونږ د ژبی له ویلو څخه پرته (علاوه) د قدرت په قوت قائم شوی دی نو ځکه نه ښائی چی د حقیقی او مصنوعی تعلقاتو په منځ کښی ګډون او خلط وکړی شی.

ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ ۚ

وبولیٔ تاسی دغه (ادعیاء) پلرونو د دوی ته دغه (نسبت د دوی پلرونو د دوی ته) ډیر برابر (او غوره) دی په نزد د الله

تفسیر: یعنی ښه او د انصاف خبره خو دا ده چی د هر سړی نسبت د ده حقیقی پلار ته وکړ شی که کوم سړی کوم هلک خپل زوی وبولی (متبنی ئی وګرځی) نو هغه د ده حقیقی پلار نشی کیدی. که هم داسی د شفقت او محبت له مخی کوم سړی کوم هلک مجازاً په زوی توب سره ونیسی یا کوم وړوکی یو سړی ته پلار ووائی هغه بیله خبره ده. الغرض نه ښائی چی په نسبی تعلقاتو او د هغه په احکامو کښی د دغسی شیانو له امله (وجی) څه التباس او اشتباه واقع شی. د اسلام په ابتدا کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم زید بن حارثه آزاد کړ او خپل متبنی ئی وګرځاوه، لکه چی سم له دستوره به خلقو هغه ته «زید بن محمد صلی الله علیه وسلم» ویل، کله چی دغه آیات نازل شول ګردو (تولو) خلقو زید بن حارثه ورته ویل.

فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ فَإِخْوَٰنُكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَمَوَٰلِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَآ أَخْطَأْتُم بِهِۦ وَلَٰكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ۝٥

پس که نه پیژنئ تاسی (ای مؤمنانو!) پلرونه د دوی پس دوی ورونه ستاسی دی په دین کښی او دوستان ستاسی دی (په دین کښی) او نشته پر تاسی (هیڅ) ګناه په هغه شی کښی چی خطا شوی یئ تاسی پکښی (لکه چی وایئ زید بن محمد) ولیکن شته ګناه په هغه شی کښی چی قصد ئی وکړی زړونه ستاسی او دی الله ښه ښښونکی د (خطیاتو) ډیر رحم لرونکی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: یعنی که ئی پلار نه وی معلوم نو په هر حال ستاسی ورور او دینی ملګری خو دی. نو په هم دغو القابو سره ئی یادوئ! لکه چی نبی کریم صلی الله علیه وسلم زید بن حارث ته ویل «**انت اخونا ومولانا**» که په هیره یا ناپوهی یا غلطی سره ئی وویل چی فلانی د فلانی زوی نو دغه معاف دی د خطاء او نسیان ګناه په هیڅ شی کښی نشته. په دغه کښی هم که الله تعالیٰ اراده وکړی نو ښښی ئی.

ٱلنَّبِىُّ أَوْلَىٰ بِٱلْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ ۖ وَأَزْوَٰجُهُۥٓ أُمَّهَٰتُهُمْ ۗ وَأُو۟لُوا۟ ٱلْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِى كِتَٰبِ ٱللَّهِ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ إِلَّآ أَن تَفْعَلُوٓا۟ إِلَىٰٓ أَوْلِيَآئِكُم مَّعْرُوفًا ۚ كَانَ ذَٰلِكَ فِى ٱلْكِتَٰبِ مَسْطُورًا ۝٦

(محمد د الله) نبی ډیر وړ (لائق) دی له مؤمنانو سره له نفسونو د دوی (د احکامو په انجام) او ښځی د دغه (نبی الله) میندی د دوی دی (تعظیماً او تحریماً) او خاوندان د خپلوی ځینی د دوی ډیر وړ (لائق) دی پر ځینو نورو (په میراث کښی) په کتاب (حکم) د الله کښی له مؤمنینو (انصارو) او له مهاجرینو مګر خو دا چی وکړئ (پخپل ژوند کښی) له دوستانو خپلو سره څه احسان (یا ورته وصیت وکړئ په دریمه یا لږ له هغی) دی دغه (میراث په ایمان او په هجرت) په کتاب (قرآن یا لوح محفوظ) کښی لیکلی شوی

تفسیر: که په غور سره ولیدل شی د مؤمن ایمان د هغه لوی نور یوه شعاع ده چی د نبوت له

لمر څخه خوريږی. د نبوت لمر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم دی. نو په دی اعتبار که مؤمن **«من حيث هو مؤمن»** د خپل ځان د حقيقت پوهيدلو لپاره په فکری حرکت شروع وکړی نو له خپل ايمانی شتوالی څخه پخوا ښائی چی د رسول الله صلی الله عليه وسلم معرفت ځان ته حاصل کړی نو په دغه اعتبار ويلی شو چی د رسول الله صلی الله عليه وسلم مسعود وجود زمونږ له وجوده هم زيات راته نژدی دی. که د دغه روحانی تعلق په بناء وويل شی چی د مؤمنانو په حق کښی رسول الله صلی الله عليه وسلم د پلار په شان دی بلکه له پلار څخه هم په مراتبو ډير زيات دی نو دغه به بيخی په ځای او صحيح وی. لکه چی د ابو داؤد په سنن کښی د **«انما انا لکم بمنزلة الوالد»** الحديث او د ابی بن کعب او نورو په قرائتونو کښی د (النبی اولی بالمؤمنين) آيت او د «وهواب لهم» جمله دا حقيقت ښرګندوی (ښکاره کوی) که د پلار په تعلق کښی فکر وکړئ نو د هغه حاصل هم دا راوځی چی د زوی جسمانی وجود د پلار له جسمه راوتلی دی او د پلار طبيعی شفقت او تربيت له نورو څخه زيات دی ليکن آيا د رسول الله صلی الله عليه وسلم تعلق د ده له امت سره له دی نه لږ دی ؟ يقيناً د محمدی امت ايمانی او روحانی موجوديت د رسول الله صلی الله عليه وسلم د لوی روحانيت يوه پلوشه او د هغه سيوری دی. او هغه شفقت او تربيت چی د نبی صلی الله عليه وسلم څخه څرګند (ښکاره) شوی دی د مور او پلار له طرفه لا څه بلکه په ټولو مخلوقاتو کښی د هغه نمونه نشی موندلی. د پلار په ذريعه الله تعالیٰ مونږ ته د دنيا دغه عارضی حيات راکړی دی ليکن د نبی صلی الله عليه وسلم په برکت مونږ ته ابدی او دائمی حيات راحاصليږی. نبی کريم صلی الله عليه وسلم زمونږ په نسبت داسی شفقت، مرحمت، خير غوښتل، او همدردی کړی ده چی مونږ ئی د خپلو ځانونو لپاره نشو کولی نو ځکه رسول الله صلی الله عليه وسلم زمونږ په مال او په ځان او نورو شيانو کښی د تصرف هغه حق لری چی په دنيا کښی نور هيچا ته دغه حق نه دی حاصل. حضرت شاه صاحب ليکی چی «نبی د الله نائب(بمعنی رسول) دی، پخپل ځان او مال زمونږ دومره تصرفات او اختيارات نشی چليدی څومره چی د نبی تصرفات په مونږ چليږی مونږ ته دغه نه ده روا چی خپل ځان په سره لمبه او اور کښی واچوو که نبی صلی الله عليه وسلم دغه حکم صادر کړی نو بيا فرض کيږی. د هم دغو حقايقو په ملحوظ په احاديثو کښی راغلی دی « هيڅ يو له تاسی نشی مؤمن کيدی څو د ده په نزد زه له پلار او ځوی او نورو ګردو (ټولو) انسانانو بلکه د ده له خپله ځان څخه هم ډير زيات ګران او محبوب نه شم.» (وازواجه امهٰتهم، او ښځی د نبی ميندی د دوی دی) يعنی ستاسی دينی ميندی دی په تعظيم او احترام او په ځينو نورو احکامو کښی چی د هغوی لپاره د شريعت له مخ ثابت شوی وی نه په ټولو احکامو کښی

﴿ وَأُولُوا۟ ٱلْأَرْحَامِ ﴾ او خاوندانو د خپلوی ځينی د دوی ډير لائق دی په ځينو نورو الخ) يعنی له رسول الله سره دوی خپل وطن پريښی دی او له خپلو دوستانو او خپلوانو ځنی بيل شوی دی. رسول الله صلی الله عليه وسلم د مهاجرينو او د منوری مدينی د انصارو په منځ کښی د دوو تنو په منځ کښی دينی اخوت او اسلامی ورورورى ترلی وه. وروسته له دی چی د مهاجرينو نور خپلوان

مسلمانان شول نو دلته ئې داسې ووېل چې د قدرتي خپلوی رعايت په دغه مؤاخات پرومبی او مقدم دی ښائې چې ميراث او نور شيان د نسبي قرابت په اساس تقسيم كړل شي. هو! ښائې چې ښه سلوك او احسان دی له هغو ملګرو څخه هم منع نه شي.

﴿ كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ﴾ دی دغه ميراث او وصيت په كتاب قرآن لوح محفوظ كښې ليكلی شوی) يعنې په قرآن كښې دغه حكم د تل لپاره جاري او نافذ دی يا به په تورات كښې هم وی. يا به له كتاب څخه لوح محفوظ مراد وی.

وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ مِيْثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُّوْحٍ وَّاِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۪ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ۙ﴿۷﴾

او ياد كړه (ای محمده !) كله چې واخيست مونږ له (ټولو) انبياؤ څخه عهد د دوی (په الست كښې چې هم دی پخپله دوی عبادت كوی او هم دی نور زما عبادت ته رابولی) او (بالخاصه) له تانه او له نوح او (له) ابراهيم او (له) موسیٰ او (له) عيسیٰ زوی د مريمې نه (چې عبادت د الله كوئ) او واخيست مونږ له دغو (ټولو انبياؤ) څخه (په قسم سره) عهد محكم.

تفسير: يعنې دغه قول او قرار چې يو به د بل تائيد او تصديق كوی او د دين په قائمولو او د الله تعالیٰ د پيغام په رسولو كښې به له سره هيڅ قسم نقص او قصور نه كوی په « آل عمران» كښې د دغه ميثاق ذكر تير شوی دی. حضرت شاه صاحب ليكی «پاس ئې د رسول په حق كښې ويلی وو چې په مؤمنانو د دوی له ځانونو څخه زيات تصرف كولی شي. دلته دی ته اشاره ده چې دغه درجه انبياؤ ته ځكه وررسيدلی ده چې په دوی محنت مسؤليت او ذمه واری هم له ګردو (ټولو) څخه زيات دی. يواځې له ټولو خلقو سره مقابله او له هيچا څخه هيڅ ډول (طريقه) خوف او رجاء نه لرل» برته (علاوه) له انبياؤ نه د بل چا له لاسه پوره ده؟ د دغو پنځو رسولانو نومونه چې دلته په خصوصيت سره ياد شوی دی اولوالعزم بللی كيږی د دوی هدايت او ليار ښوونې تر زرهاؤ كلونو پاتې دی او تر څو چې دنيا ودانه ده پاتې به وی. له دوی ځنې پرومبی ئې زمونږ د رسول اكرم صلی الله عليه وسلم نوم واخيست حال دا چې د ده ظهور په عالم شهادت كښې له ګردو (ټولو) څخه وروسته شوی دی مګر په درجه كښې له ګردو (ټولو) څخه وړاندی دی. او د ده وجود هم په عالم غيب كښې له ټولو څخه مقدم دی لكه چې په حديث كښې راغلی دی.

لِّيَسْـَٔلَ الصّٰدِقِيْنَ عَنْ صِدْقِهِمْ ۚ وَاَعَدَّ لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابًا اَلِيْمًا ۠﴿۸﴾

دپاره د دی چی وپوښتی (الله) له صادقانو څخه له صدق (رښتیا) د دوی او (الله) تیار کړی دی دپاره د کافرانو عذاب دردناک

تفسیر: یعنی له قول او اقرار سره مطابق د انبیاؤ پر ژبه ئی خپل احکام خلقو ته ورسول او د حجت اتمام ئی وفرمایه بیا به له هر یوه څخه بیلی بیلی پوښتنی کوی څو د صادقینو پر صداقت قائم پاتی کیدل ښکاره شی او منکرینو ته د صدق پر انکار سزا ورکړه شی وروسته له دی نه د «احزاب» د جنګ واقعه یادوی چی د رښتین رسول الله صلی الله علیه وسلم او د رښتینو مؤمنینو په مقابل کښی د دروغجنانو منافقانو او د منکرانو څه حال احوال شو ؟ او د دوی د ظاهری ثمراتو او نتائجو ذکر کوی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَةَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَآءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) یاد کړئ تاسی نعمت د الله پر تاسی کله چی په (غزوه د احزاب کښی) راغللی تاسی ته لښکری (د کفارو) امر یعنی راولیږو مو پر دوئ باد او داسی فوځونه (د ملائکو) چی (هیڅ) نه لیدلی تاسی دوی (یعنی د پرښتو فوځونه چی د کفارو په زړونو کښی به ئی رعب او ویره غورځوله) او دی الله پر هغو (کارونو) چی کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی

تفسیر: د هجرت په څلورم او پنځم کال کښی د بنی نضیرو یهودان له منوری مدینی څخه وویستل شول چی ذکر ئی د «الحشر» په سورت کښی راځی دغه فراری یهودان کور په کور او قوم په قوم وګرځیدل او هغوی ئی د اسلام او مسلمینو په خلاف ولمسول او ګرد (تول) ئی د مسلمانانو په خلاف جنګ ته مستعد او تیار کړل. او د بنی فزاره او غطفان او د عربو د نورو قبائلو د متحده ؤ طاقتونو هجوم او حمله پر منوره مدینه باندی بریالیان او کامیاب شول. تقریباً دولس زره سره او کره لښکر سره له پوره وسلو، سامان، تجهیزاتو او لوازمو د فتح او ظفر په نشو کښی مست ورتوی شول د «بنی قریظه ؤ» د یهودانو یوه تینګه او کلکه کلا د مدینی منوری په شرقی جانب کښی وه. دوی پخوا له دی نه له مسلمانانو سره معاهده ترلی وه. بالاخر دوی د نضیری یهودانو په ترغیب او ترهیب هغه معاهده ماته کړه او د متعارضینو د امداد او معاونت له پاره د مسلمانانو په خلاف ودریدل د مسلمانانو عمومی جمعیت تول دری زره تنه ؤ

چی په هغه کښې یو لوی تعداد دغابازان منافقان ؤ چی د تکلیف او سختی په وخت کښې به ئې د دروغو بهانی او پلمی (تدبیرونه) جوړولی او د جنګ له میدانه به ئې ورو ورو خپل ځانونه ایستل رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه مورد کښې له مسلمانانو سره مشوره وکړه بالاخر د پارسی سلمان رضی الله تعالیٰ عنه په مشوره د ښار په اطرافو کښې په هغو ځایونو کښې چی د کفارو د تعرض او د حملی اندیښنه وه خندقونه وکنستل شو د سختی یخنی وقت ؤ غله هم ډیره قیمته او ډیره لږه پیدا کیده د لوږی له سببه صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم او پخپله رسول الله مبارک هم پر خپلو ګیدو تیږی (ګټی) ترلی وی مګر سره له هغه د الله تعالیٰ په عشق او مینه کښې ګرد (تول) مست او بیخوده وو. او دغه ګرد (تول) د خپلو سرونو څنی تیر صحیح اسلامی مجاهدان او د دی لوی قوماندان سید الانس والجان په دغی سختی ځمکی کښې د خندق په کنستلو کښې په یوه حیرت پیدا کوونکی مجاهدت او د میرانی (بهادری) په همت او غیرت مشغول وو. مجاهدین پر دغی سختی ځمکی کښې په کودال وهلو مشغول او لګیا وو او په خپلو منځونو کښې به ئې په ډیر جوش او خروش سره داسی ویل.

(نحن الذین بایعوا محمداً علی الجهاد مابقینا ابدا)

بالمقابل زمونږ د لوی سردار حضرت محمد رسول الله سیدالابرار او افضل الاخیار له طرفه به چی هغوی هم بالذات د خندق په کنستلو کښې مشغول وو د دوی ځواب داسی ویلی کیده

(اللّٰهم لا عیش الا عیش الآخرة فاغفر للأنصار والمهاجرة)

کله چی خندق تیار شو نو اسلامی مجاهدین د متعارضینو په مقابل کښې په خپلو سنګرونو او مورچو کښې تینګ ودریدل تقریباً تر پنځه ویشتو ورځو پوری دواړه فوځونه سره مخامخ پراته وو او د دغو دواړو قواوو په منځ کښې خندق حائل ؤ سره له دی چی د کفارو تعداد ډیر زیات وو خو د دوی له لاسه ونشو چی له خندقه تیر او پر ښار عمومی هجوم او یرغل (حمله) راوړی. مګر له لری څنی به ئې غشی ویشتل او کله کله به د فریقینو مخصوص زلمیان د مبارزی په ډګر کښې هم سره وتل. او یو له بله سره به ئې لاس او پښی پستول د مشرکینو او د بنی قریظه وو د یهودانو په منځ کښې مسلمین د محصورینو د جمعیت حیثیت درلود (لرلو) خو سره له هغه دوی تولی ښځی او ووړکی د ښار په مضبوطو او محفوظو انګرونو کښې خوندی کړل او دوی پخپله په ډیر شجاعت او استقامت سره د ښار په محافظت او مدافعت کښې مؤاظبت او مراقبت کاوه. بالاخره د نعیم ابن مسعودالاشجعی رضی الله تعالیٰ عنه د یوه عاقلانه او لطیف تدبیر په اثر د مشرکینو او د بنی قریظه وو د یهودانو په منځ کښې اختلاف او مشاجره واقع شوه. له بل طرفه د کفارو په زړونو کښې د الله تعالیٰ د غیر مرئی فوځونو له لوری ویره او رعب وغورځاوه شو په هم دغه ضمن په یوه شپه کښې یوه سخته ویروونکی سیلی راوالوته چی د هغی په اثر د دوی تولی خیمی او کیږدی وشلیدلی او له ځمکی څخه وشکولی شوی او ډیری لری ولویدلی. د دوی ګرد (تول) ښاروی او حیوانات توری شول اوروونه ئې مره او دیګونه او لوښی ئې په بل مخ نسکور او ګرد (تول) سره مات او ګډود شول شکی به په داسی شدت او حدت سره الوتلی چی

د دوی سترگی او خولی پوزی او غوږونه تری ډک پک شول. بالجمله د دغه سخت طوفان او ډیری زوروری سیلی په اثر د کفارو په دغه عظیم الشان لښکر کښی چی تر ۲٤۰۰۰ تنو ځلمیانو پوری رسیدل یو راز (قسم) ګډوډی او بی‌نظمی او پریشانی ښکاره شوه او بالاخر د ډیری یخنی او تیاری او دوړو او غبار له سببه ګرد (تول) سره تار په تار او د ابوسفیان د طبل الرحیل د غږیدلو په اثر چی دی بیا د کفارو د دغه عظیم الشان لښکر لوی سر افسر و تول په تیښته او فرار مجبور شول او ګرد (تول) خائب خاسر بی د مرام له نیله بی هیله (بی‌طمعی) او نا‌امیده بیرته ستانه (واپس) شول ﴿ وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴾ دغه جنګ ته د «احزاب» یا د «خندق» جنګ وائی د سخت برودت او سختو لوږو په وخت کښی د داسی خندق کنستل او د دغومره دښمنانو په مقابل کښی په میړانه (بهادری) سره تینګ ودریدل داسی اوضاع او حالات ؤ چی د منافقانو د زړونو پټی خبری ئی ښرګندی (ښکاره) کړی او د مؤمنینو ثبات او استقامت په ښه شان سره تثبیت شو په هم دغه جنګ کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چی وروسته له دی نه به بیا کفار پر مونږ تعرض او یرغل (حمله) نه کوی بلکه بالعکس مونږ به پر هغو هجوم وروړو لکه چی هم داسی وشول.

إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ

(یاد کړی) کله چی راغللی (لښکری د کفارو) تاسی ته له پاسه (جانبه) د تاسی او له ښکته (جانبه) د تاسی

تفسیر: یعنی د منوری مدینی په شرقی جانب چی جګ (وچت) دی او له غربی جانبه چی ښکته دی

وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ۝١٠

او کله چی کږی خړی شوی سترګی (له ډیری ویری) او ورسیدل زړونه چنغړکو (بیخونو د مریو) ته «له ډیره خوفه» او ګمانونه وکړل تاسو پر الله راز راز (قسم قسم) ګمانونه

تفسیر: یعنی له ډیره دهشته او حیرته سترګی ردی بدی پاتی شوی او د خلقو اشکال او بنی والوتی د دوستی او خپلوی مدعیانو به ځانونه پټول او له سترګو ځنی به ئی ځان ګوښی (جدا) کاوه. او ورسیدل زړونه چنغړکو بیخونو د مریو ته یعنی له ډیر خوف او هراسه زړونه لړزیدل او داسی په زور او شدت سره له خپله ځایه غورځیدل لکه چی د ستونی له لیاری د باندی راوتل. او

ګمانونه وکړل تاسو پر الله تعالیٰ راز راز (قسم قسم) ګمانونه یعنی یو به په یو شی پوهیده، او بل به بل شی اټکلاوه. مسلمانانو به داسې ګڼل چې دا ځلی یو بل قسم سخت امتحان رابانندی راغلی دی وګورو چې مونږ ته په دغه آزموینه کښې څه راپیښیږی؟ ناقص الایمان کسانو به داسې ګڼل چې اوس له دغې پیښې څخه زمونږ ژوندی وتل سخت او مشکل دی د منافقینو له احواله خو له سره پوښتنه مه کوئ چې هغوی په څه حال کښې وو؟ د منافقینو مقولې وروسته راځی.

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ⑪

په دغه وخت کښې وازمویلې شول مؤمنان (له منافقانو څخه) او وخوځولی شول په خوځولو سختو سره (له ډیرې ویرې)

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت حذیفة رضی الله تعالیٰ عنه ولیږه څو د دښمن صحیح احوال راوړی د دغې واقعې مفصله قصه دی په حدیث کښې ولوسته شی څو د دغه تردد او تذبذب او اندیښنې د کیفیت اندازه تری وشی دلته د هغې د ترجمې ګنجایش نشته.

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ⑫

او (یاد کړه هغه وخت) کله چې وویل (ابن ابی ابن قیشر او نورو) منافقانو او (وویل) هغو کسانو چې په زړونو د دوی کښې مرض (د نفاق) و چه نه ده وعده کړی له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله په فتح د شام یمن، پارس) مګر په غرور تیرایستلو سره

تفسیر: ځینو منافقینو به داسې ویل چې محمد صلی الله علیه وسلم به داسې دعوی کوله چې زما دین تر مشرقه او مغربه خور او منشوریږی او د روم، پارس او صنعا بنګلی او مانی ماته راکړی شوی دی حال دا چې اوس مسلمانان د اودس د تجدید لپاره هم له خپلو سنګرونو څخه نشی وتلی هغه وعدې چیری لاړې؟ حضرت شاه صاحب فرمائی «مسلمانانو ته ښائی چې اوس هم د ناامیدۍ په وخت کښې د بی ایمانی خبرې ونه کړی!»

وَإِذْ قَالَت طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ يَٰٓأَهْلَ يَثْرِبَ

او کله چی وویل یوی طائفی له دغو (منافقانو) چی ای اهل د یثربه (مدینی)

تفسیر: «یثرب» د طیبی مدینی قدیمی نوم ؤ کله چی رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه ځای ته تشریف راوړ د یثرب نوم په «مدینة النبی» سره تبدیل شو.

لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا ۚ وَيَسْتَـْٔذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ ٱلنَّبِىَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِىَ بِعَوْرَةٍ ۖ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿۱۳﴾

نشته ځای (د هستوګنی) تاسی ته پس بیرته وګرځئ او اذن (د بیرته تللو) غواړی یو فریق ډله له دوی له نبی وائی (بنو حارثه او بنو سلمه) چی بیشکه کورونه زمونږ تش پراته دی (له سړیو) حال دا چی نه دی تش پراته کورونه د دوی نه لری اراده دوی (په دغه تګ سره) مګر د تیښتی (له جنګه).

تفسیر: یعنی ګرد (تول) عرب زمونږ دښمنان شول او زمونږ لپاره هیڅیری د توقف او د هستوګنی ځای پاتی نشو تول له اسلامی لښکرو جلا (جدا) او خپلو کورونو ته لاړ شی! رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د اسلامی مجاهدینو د باندی ولاړ وو او د ښار د مضبوطو او محفوظو انګرونو په مزید تأمین او تحکیم او په هغو کښی د ښځو او وړوکو په خوندی کولو او ځای په ځایولو کښی مشغول ؤ په دغه وخت کښی به دغو منافقینو داسی پلمی (تدبیرونه) او بهانی سره کولی چی زمونږ کورونه د باندی په ډاګ ډبر میدان کښی پراته دی مونږ له دی نه ویریږو نه چی غله زمونږ په کورونو ولویږی او زمونږ ګرد (تول) مال او شته به تالا او لوټ یوسی. دغه محض د دروغو بهانی او پلمی (تدبیرونه) وی او له داسی خبرو څخه د دوی مقصود دا و چی په کوم چل او فریب سره خپل ځان د جنګ له میدانه وباسی لکه چی هومره سړیو چی له حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اجازه وغوښتله دوی هغو ګردو (تولو) ته اجازه ورکړه او د مرخصینو د تکثیر او تزئید هیڅ پروا ئی ونه کړه. له ځینو روایتو څخه داسی معلومیږی چی فقط دری سوه قدسیه نفوس له دوی سره باقی پاتی شول.

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا ٱلْفِتْنَةَ لَءَاتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَآ إِلَّا يَسِيرًا ﴿۱۴﴾

او که راننه ایستی شی پر دوی (دغه کفار په مدینه کښې او تری چاپیر شی) له اطرافو د دغی (مدینی) بیا طلب وکړ شی تری فتنه (شرک یا له مسلمانانو سره جنګ) نو خامخا رابه شی دوی هغی (فتنی) ته او ځند (ایسارتیا) به ونه کړی په دغی (قبول د فتنی) کښې مګر لږ

تفسیر: یعنی منافقان د دروغو حیلی او بهانی جوړوی. فرض ئی کړئ که دغه کسان په ښار کښې هم وی او کوم یو دښمن د دی خوا یا د هغی خوا راشی یا پر دوی ورتوی شی او له دوی څخه داسی یوه مطالبه وکړی چی د اسلام دغه دین پریږدئ چی تاسی ظاهراً هغه منلی دی یا ورته وویل شی چی راځئ چی له مسلمانانو سره وجنګیږو نو دوی سم د لاسه د جنګ او فتنی او فساد اچولو لپاره ولاړ او تیاریږی او په دغه وخت کښې د دوی دغه مکر او فریب او دروغ په ښکاره دول (طریقه) سره ظاهریږی. ځکه چی علی الفور دوی د کفارو د هغو مطالباتو د تعمیل لپاره خپلی ملاوی تړی او د دوی مرستی (مدد) او تائید ته چټ پټ ودریږی. نه به د خپلو کورونو د خالی کیدو او بی سر پرستی او د ساتلو عذر وړاندی کوی او نه د هغو د غلا او لوټیدلو او په تاراج تللو څخه څه اندیښنه کوی ماسوا له هغه توقفه چی په دغو مذاکراتو او د وسلی په اخیستلو کښې واقع شوی دی بلا توقف علی الفور د مسلمانانو د جنګ لپاره دوی حاضریږی او د اسلام د دغی ظاهری دعوی څخه هم لاس اخلی او بی له کومی معطلی او دیل سریعاً د جنګ په اور کښې خپل ځانونه غورځوی.

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّوْنَ الْاَدْبَارَ ۗ وَكَانَ عَهْدُ اللّٰهِ مَسْئُوْلًا ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقیق وو دوی چی وعده ئی کړی وه له الله سره پخوا له دی نه چی وبه نه ګرځوی (په جنګ کښې) شاوی خپلی (او نه به تښتی)، او دی عهد د الله پوښتیدلی شوی (په قیامت کښې له وفاء کولو سره).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چی « وروسته د احد له جنګه منافقانو اقرار کړی وو چی بیا به مونږ داسی یو حرکت ونه کړو» د دغه مخالفت پوښتنه به الله تعالیٰ له دوی څخه وکړی چی ستاسی هغه قول او اقرار چیری لاړ ؟ یعنی بنو حارثه او بنو سلمه د احد په غزوه کښې هم له لیاری څخه بیرته ګرځیدلی وو او بیا پښیمان شول او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی عهد وکړ چی بیا به له جنګه نه تښتو دغه دی چی دوی اوس بیا هم هغسی

وکړل.

قُلْ لَّنْ يَّنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِّنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذًا لَّا تُمَتَّعُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿١٦﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چې له سره به نفعه نه رسوی تاسی ته تیښته که چیری وتښتئ تاسی له مرګه یا له قتله او کله چې وتښتیدئ نو ژوندی به پاتی نه کړی شئ مګر لږ (مدت)

تفسیر: یعنی د هر چا په قسمت کښی چې مرګ دی هغه هیڅیری په تښتیدلو سره له مرګه ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) د الله تعالیٰ قضاء هر چیری انسان ته رسیږی او که اوس مرګ ستاسی لپاره نه وی مقدر نو له میدانه څخه تښتیدل بیکاره دی آیا دوی د جنګ په میدان کښی تول وژل کیږی ؟ او فرض ئی کړئ که د جنګ له میدانه وتښتئ نو بیا به له مرګه مامون یئ ؟ آیا دغه مامونیت به تر څو پوری وی ؟ بالاخر مرګ خو راتلونکی دی که اوس رانشی. نو څه موده وروسته خو خامخا راتلونکی دی ولی معلوم نه دی چې په څه ذلت او خواری سره ؟

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِيْ يَعْصِمُكُمْ مِّنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوْٓءًا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ۚ وَلَا يَجِدُوْنَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿١٧﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) څوک دی هغه (ذات) چې وساتی تاسی له (عذابه) د الله که چیری اراده وفرمائی الله په تاسی باندی د بدی (هزیمت) یا اراده وفرمائی په تاسی باندی د رحمت، نصرت او نه به مومی دوی خپلو ځانونو ته بې له الله کوم دوست (نافع) او نه کوم مددګار (دافع د ضرر).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ اراده هیڅ یو زور او طاقت نشی ګرځولی نه کومه حیله او تدبیر د هغه په مقابل کښی کار کولی شی انسان ته لازم دی چې پر پاک الله توکل وکړی او په هر حالت د الله تعالیٰ د مرضی غوښتونکی وی که نه د دنیا نیکی یا بدی، سختی یا نرمی خو یقیناً رسیدونکی دی نو بیا د الله تعالیٰ د احکامو په تعمیل او د ده په لیار کښی به ولی انسان خوف، ویره او دار له خپله ځانه ښکاره کړی. او په لازمه وخت کښی ولی ځان تری بیل او لری

کړی او په لوی لاس خپل عاقبت خراب کړی او له تکلیفه څخه هم خپل ځان خلاص نشی کړئ تاسو خو د عربو له مخالفت څخه ویرېږئ او دغه فکر او اندیښنه له تاسو سره نشته که الله تعالیٰ حکم وکړی مسلمانان تاسو علی‌الفور وژنی.

قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِيْنَ مِنْكُمْ وَالْقَآئِلِيْنَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا ۚ وَلَا يَأْتُوْنَ الْبَأْسَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۱۸﴾

په تحقیق ښه معلوم دی الله ته منع کوونکی (له جهاده) له تاسی او ویونکی ورونو خپلو ته (چی) راشئ زمونږ په لوری (چی آرام او هوسائی(راحت) وکړئ) او نه راځی دوی جنګ ته مګر لږ (کله نا کله)

تفسیر: یعنی د خودنی، ریاء او ظاهرداری له سببه یا له شرم او ننګ او د نورو په ترهیب او ترغیب کله کله د جنګ میدان ته راځی او د نورو حقیقی مجاهدینو په څنګ کښی ودرېږی. که نه عموماً دوی پخپلو کورونو کښی او په خپل عیش او عشرت، مزو او چړچو کښی مشغولېږی او خپلو نورو عزیزانو او خپلوانو ته چی صادق مسلمانان دی هم وائی چی جهاد ته مه ځئ ! او دوی جهاد ته له وتلو څخه منع کوی.

اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۚ

بخیلان دی (په اعانت له تاسی سره او انفاق) پر تاسی

تفسیر: یعنی د مسلمانانو د امداد او معاونت څخه ځان ساتی او د دوی له هر قسم همدردی او خیر غوښتلو او خیر رسولو څخنی بخل کوی. هو که د غنیمت مواقع راشی نو د ډیر حرص او طمع لامله (له وجی) غواړی چی بل هیڅا ته دی هیڅ شی ورنه کړه شی او دغه ګرد (تول) مال او غنیمت دی یواځی زمونږ برخه شی او په هم دغه امید او هیله (طمع) ځینی په جنګونو کښی هم حسب الظاهر شرکت کوی.

فَاِذَا جَآءَ الْخَوْفُ رَاَيْتَهُمْ يَنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ تَدُوْرُ اَعْيُنُهُمْ كَالَّذِيْ يُغْشٰى

عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۚ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۚ

پس کله چې راشي ويره (د دښمن) نو وبه وينې ته دوی ګوری به دوی تاته (ترهور) چې چاپير به چورلي (ګاتې د) سترګو د دوی په شان د هغه انسان چې بيهوشي راوستلې شوی وی پر هغه له (وجه د سکراتو د) مرګه پس بيا کله چې لاړه شي دغه ويره (او تول شي غنائم) نو ضرر دررسوی دوی تاسي ته په ژبو تيرو سره په دغه حال چې بخيلان (حارصان) وی په خير (او لاس اچوی پر غنيمت)

تفسير: يعنی د سختی او تنګسی په وخت کښې د رفاقت څخه ځانونه بيرته واپس کوی او له ډيری ويری ئی ساه راخيژی وروسته له بری او فتح راځی او له خپله ځانه خبری جوړوی او خپل شجاعت او ميرانه (بهادری) ښکاروی او له ډير حرص او طمع د غنيمت پر اموالو پرمخی نسکور لويږی. يا ئی دا مطلب چې د اسلام او مسلمانانو پر خلاف په طعنو او تشنيعو کښې خوله سپړی او ژبه کوی.

أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾

دغه (کسان د جنګ ګيدړان او د ولجې زمريان) ايمان ئی نه دی راوړی (په اخلاص سره) پس خراب (باطل) کړل الله عملونه د دوی او دی دغه (ابطال د اعمالو) پر الله آسان

تفسير: يعنی تر څو پر الله تعالیٰ او رسول الله ايمان رانه وړی د دوی هيڅ يو عمل نشی مقبول واقع کيدی. حضرت شاه صاحب ليکی « کوم ځای کښې چې د حبط الاعمال ذکر دی نو فرمائی چې الله تعالیٰ ته آسانه ده يعنی ظاهراً د الله تعالیٰ عدل او احسان ته کتلی دغه امر صعب او مشکل راښکاری چې څرنګه به پاک الله د چا محنت او اجر ضايع کوی ؟ ليکن دغه کار څکه سخت او مشکل نه دی چې پخپله په هم هغه عمل کښې داسی يو نقص او خرابی پته وی، چې په هيڅ صورت هغه عمل پری نه صحيح او نه درست کيږی لکه « د بی ايمان عمل» چې ايمان ورته شرط او روح ئی دی او هر عمل بی له هغه مړ او بی نتيجی دی نو څرنګه به قبليږی. کافر هومره محنت چې وکړی او ربړونه (تکليفونه) وګالی (برداشت کړی) ګرد (تول) ئی ابته (خراب) او بيکاره ځی.

يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ۖ وَإِن يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا

لَوْ اَنَّهُمْ بَادُوْنَ فِي الْاَعْرَابِ يَسْاَلُوْنَ عَنْ اَنْبَآئِكُمْ

گمان کوی «دغه منافقان» پر لښکرو (د کفارو) چی نه دی تللی (بیرته په ماتی) او که چیرته بیا راشی لښکر د (کفارو جنگ ته) نو دوست گنی (منافقان) دا چی کاشکی دوی اوسیدونکی وی په (لریو کلیو د) اعرابو کښی (له ښاره) چی پوښتنی به ئی کولی (له لری) له (احوالو) خبرو ستاسی.

تفسیر: یعنی د کفارو لښکری ناکامه بیرته لاړی لیکن دغه ویریدونکی منافقان لا تراوسه هم نه دی متیقن چی هغوی ماتی موندلی ده او فرض ئی کړئ که د کفارو افواج بیا بیرته وگرځی او پر مسلمانانو حمله او یرغل وکړی نو د دوی هم دغه هیله (امید) او تمنا وه که وروسته له دی نه د جنگ تر ختمه پوری بیخی په ښار کښی هم ونه اوسیږی او چیرته کوم کلی ته ولاړ شی او هم هلته لری ناست ننداری وکړی او له تلونکیو او راتلونکیو څخه پوښتنی وکړی چی مسلمانان څه حال لری ؟ او د جنگ نخچه (نقشه) او وضعیت څرنگه دی ؟

وَلَوْ كَانُوْا فِيْكُمْ مَّا قٰتَلُوْٓا اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۲۰﴾

او که چیری وی (دغه منافقان) په تاسی کښی نو جنگ به ئی نه وو کړی دوی مگر لږ «دپاره د ریاء»

تفسیر: یعنی د خولی پر خبرو کښی ستاسی خیر غوښتنه په ظاهری دول (طریقه) سره ښکاره کوی او په جنگ کښی زیات کار نه کوی او تش د مجبوریت او ضرورت لامله (له وجی) چی نوم ئی وشی په جنگ کښی شرکت کوی.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيْرًا ﴿۲۱﴾

خامخا په تحقیق دی تاسی ته (ای ویریدونکیو) په (کار د) رسول الله کښی اقتداء غوره نیکه دپاره د هغه چا چی وی دی چی داریږی د الله (او امید لری د رضاء او د لقاء ئی) او (د ثواب د نعمتونو د) ورځی وروستنی (د

قیامت) او یادوی الله ډیر (هم په خوله هم په زړه هم په راحت هم په زحمت)

تفسیر: یعنی رسول الله ته وګورئ ! چی په دغو سختیو او مصاعبو کښی څرنګه ثبات او استقلال لری حال دا چی له ګردو (تولو) څنی د زیاتی اندیښنی او فکر زور پر دوی لویږی مګر امکان نه لری چی لږ څه د دوی په استقلال او استقامت کښی تزلزل او فتور واقع شی هغه خلق چی د الله تعالیٰ د رضاء او لقاء هیله من (امیدوار) او د آخرت د ثواب د حصول امیدوار دی او په کثرت سره د الله تعالیٰ په ذکر او یاد کښی مشغول دی د هغوی له پاره د رسول الله ذات ډیر ښه اسوه او خورا (ډیر) ښه نمونه ده ښائی چی دوی په عباداتو، معاملاتو ماکولاتو، مشروباتو، ملبوساتو، حرکاتو، سکناتو، الاتو، ادواتو، محارباتو، جود، سخا، صبر، تحمل بلکه په هر حرکت او سکون او ناسته او ولاړه کښی د دغه جامع الصفات، منبع البرکات ذات د قدم پر نقش حرکت وکړی ! او په همت او شجاعت او استقلال او استقامت او ثبات او حیات کښی د دوی د عمل د طرز متابعت کوی ! او په ښه شان سره ئی زده کړی !

وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُوْنَ الْاَحْزَابَ ۙ قَالُوْا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ ۫ وَمَا زَادَهُمْ اِلَّاۤ اِيْمَانًا وَّتَسْلِيْمًا ؕ﴿۲۲﴾

او کله چی ولیدلی مؤمنانو لښکری (د کفارو) نو وویل (مؤمنانو) دا هغه دی چی وعده کړی ده له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله د نصرت) او رښتیا ویلی ؤ الله او رسول د دغه (الله په وعده کښی) او زیات نه کړ دغو (لښکرو د کفارو) مؤمنانو ته مګر ایمان او تسلیم (احکامو د الله ته)

تفسیر: یعنی کله چی ښخو مسلمانانو ولیدل چی د کفارو افواج سره یو ځای شوی دی او له څلورو خواؤ څخه پر مونږ راتوئیږی نو د دی په ځای چی متردد، مذبذب یا وارخطا شی د دوی د وفاداری، اطاعت شعاری په جذباتو کښی تزئید واقع شو او د دوی یقین او باور د الله تعالیٰ او د رسول الله پر وعدو لا زیات شو. او دوی به داسی ویل چی دغه خو هم هغه منظره ده چی د هغه خبر الله تعالیٰ او رسول الله ښخوا له دی نه ورکړی وو. او د ده په متعلق د الله تعالیٰ وعده لا له ښخوا څخه شوی وه لکه چی د (البقرة) د سورت په (۲٦) رکوع ۲۱٤ آیت کښی ئی فرمائلی دی

﴿ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَاْتِكُمْ مَّثَلُ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَاْسَآءُ وَالضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوْا حَتّٰى يَقُوْلَ الرَّسُوْلُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ ۭ اَلَآ اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ ﴾

او د (ص) د سورت په (۱) رکوع ۱۱ آیت (۲۳) جزء کښی چی مکی دی فرمایلی دی

﴿ جُنْدٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُوْمٌ مِّنَ الْاَحْزَابِ ﴾

مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ رِجَالٌ صَدَقُوْا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضٰى نَحْبَهٗ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوْا تَبْدِيْلًا ﴿۲۳﴾

ځینی له مؤمنانو څخه (داسی) سړی دی چی رښتیا کړی ئی ده هغه خبره چی عهد کړی ؤ دوی له الله سره په هغه باندی (چی ثبات، استقامت فی القتال دی) پس ځینی له دوی هغه دی چی تر سره ئی کړ نذر خپل «چی مړ شو یا شهید» او ځینی له دوی هغه دی چی انتظار کوی (دغه مرگ یا شهادت ته) او بدل ئی نه کړ (عهد خپل یوه ذره هم) په بدلولو سره

تفسیر: یعنی هغه وعده چی منافقینو کړی وه او د هغی ذکر په پخوانی رکوع کښی په دغو الفاظو سره شوی ؤ ﴿ وَلَقَدْ كَانُوْا عَاهَدُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّوْنَ الْاَدْبَارَ ﴾ هغه ئی ماته کړه او په ډیری بیحیائی او بی شرمی سره د جنگ له میدانه په ځنگ شول پرعکس د دوی ډیر زیات داسی پاخه مسلمانان هم شته چی هغو خپل عهد او پیمان په صداقت او امانت پای (آخر) ته ورسوه او د ډیرو زیاتو مصاعبو او متاعبو او سختیو په اوقاتو کښی هم د دین له حمایته او د رسول الله له نصرته، او د مسلمانانو له رفاقته یو قدم هم بیرته پاتی نه شول کوم عهد او پیمان او ژبه چی دوی د الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره کړی وه د غره په شان پری تینگ ولاړ ؤ له دوی نه خو ځینی کسان هغه دی چی خپله ذمه واری ئی پوره کړی وه یعنی په جهاد کښی د شهادت په درجه نائل شوی دی لکه د «بدر» او «احد» شهداء چی په دوی کښی د حضرت انس بن النضر رضی الله تعالیٰ عنه قصه ډیره مشهوره ده او زیات مسلمانان هغه دی چی په ډیره مینه او اشتیاق سره د فی سبیل الله موت په انتظار کښی دی. او دی ته گوری چی کله کومه محاربه راپیښیږی چی مونږ په هغی کښی د شهادت په درجه نائل شو. په هر حال دغه دواړه قسمه مسلمانان چی د الله په لیاره کښی ئی ځان قربان کړی دی، یا د شهادت مشتاق دی د خپلو عهدو او پیمانونو پوره حفاظت ئی کړی دی او له خپلو خبرو څخه ئی د یوه ذری په اندازه هم تجاوز نه دی کړی.

فائده: په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم طلحة رضی الله تعالیٰ عنه ته وفرمایل «**هذا ممن قضی نحبه** دغه له هغو کسانو څخه دی چی خپله ذمه واری ئی پای (آخر) ته رسولی ده» گواکی دی ئی په حیات کښی شهید درولی دی. دی هغه اعظم مجاهد دی چی د «احد» په غزا کښی ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حفاظت کښی د کفارو له غشو څخه په خپل وجود سره مدافعه فرمایله او په دغه ضمن کښی ئی لاس هم د خیر الناس څخه جار (قربان) شو رضی الله تعالیٰ عنه وارضاه.

لِّيَجْزِيَ اللّٰهُ الصّٰدِقِيْنَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ اِنْ شَآءَ اَوْ يَتُوْبَ عَلَيْهِمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۲۴﴾

دپاره د دی چی جزاء ورکړی الله رښتینو ته په (سبب د) رښتینی د دوی او په عذاب به کړی منافقان که اراده وفرمائی (د تعذیب ئی) یا رجوع په رحمت سره وکړی پر دوی (چی ایمان راوړی) بیشکه چی الله دی ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی هغو ته چی په خپل عهد باندی تینګ ولاړ ؤ او په خپل قول او اقرار کښی رښتین پاتی شوی دی پر دغه د رښتیا تینګ پاتی کیدلو بدل به وررسیږی بد عهد او دغابازانو منافقانو ته که اراده وفرمائی سزا ورکوی او که اراده وفرمائی د توبی توفیق ور په برخه کوی او معافوی ئی او دغه د الله تعالیٰ له مهربانی څخه بعید نه دی.

وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوْا خَيْرًا ۭ

او بیرته وشړل الله (له مدینی نه) هغه کسان چی کافران شوی وو (په ماتی بی له جنګه) سره له قهره خپله (ډک زړونه) چی وئی نه موند هیڅ خیر (بری پر مؤمنانو)،

تفسیر: یعنی د کفارو افواجو سره له ذلت او ناکامی په دغه حال کښی چی سره تاوونه او پیچونه ئی خوړل او له ډیره قهره او غصی څخه به ئی غاښونه چیچل د جنګ میدان ئی پریښود او بیرته خائب او خاسر خپلو کورونو ته لاړل هو! د عمرو بن عبدود په شان د کفارو ډیر نومیالی (نوموړی) سور چی خلقو به ده ته د یو زرو سورو په شان اهمیت ورکاوه په دغه جنګ کښی د سیدنا علی کرم الله وجهه په توره ووژل شو مشرکینو وغوښته چی مونږ تاسی ته لس زره دیناره درکوو خو د عمرو بن عبدود مړی مونږ ته راکړی ! رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چی «راځئ په ډیره خوښی سره خپل مړی یوسئ او پیسی دی هم ستاسی وی ولی چی مونږ د مړی د پیسو خوړونکی نه یو»

وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ الْقِتَالَ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيْزًا ﴿۲۵﴾

او کفایت وکړ الله مؤمنانو ته د جنګ کولو (په امداد د پرښتو) او دی الله قوی ښه زورور (په انفاذ د احکامو) ډیر زبردست (په هر چا او په هر شی)

تفسیر: یعنی له مسلمانانو سره د عمومی جنګ او جګړی وار ونه رسید، الله تعالیٰ په خپل قدرت سره ډیره سخته سیلی پر دوی مسلطه کړه او د پرښتو لښکر ئی ورولیږه، او داسی آثار ئی پیدا کړل چی کفار په خپل سر وارخطاء او پریشان شول او فرار ئی پر قرار اختیار کړ د پاک الله د زورور او زبردست قوت په مقابل کښی څوک ودریدی شی ؟

وَأَنزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُم مِّنْ أَهْلِ الْكِتَٰبِ مِن صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾

او راکوز کړل (الله) هغه کسان چی کومک ئی کړی ؤ له دغو (ډلو د احزابو) سره له اهل د کتابه (چی بنی قریظه ؤ) له کلاګانو د دوی او وغورځوله (الله) په زړونو د دوی کښی ویره (د رسول الله او د مؤمنانو) یوه ډله ووژله تاسی او بندی کوله به تاسی بله ډله.

تفسیر: دغه د بنی قریظه ؤ یهودان دی چی د منوری مدینی په شرقی جانب کښی د دوی یوه تینګه او مضبوطه کلا وه او دوی لا له پخوا له مسلمانانو سره د روغی معاهده درلوده (لرله) لیکن دغه د احزابو په جنګ کښی (دحیی بن اخطب) په اغوا او لمسونه دوی هغه ګرد (تول) معاهدات نقض کړل او د مشرکینو په امداد ودریدل له دوی څنی ځینو کسانو پر مسلمانی ښځی هم حمله کړی وه چی د دوی د حملی جواب حضرت بی بی صفیه رضی الله تعالیٰ عنها په ډیر شجاعت سره ورکړی ؤ کله چی د قریشو کفار عاجز او ناچاره شول او بیرته لاړل نو بنی قریظه په خپلو تینګو او مضبوط کلاو کښی ننوتل او دروازی ئی کلکی وتړلی کله چی حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم د احزابو له جنګه فارغ شو او په غسل او نورو تطهیراتو مشغول ؤ حضرت جبرئیل علیه السلام تشریف راووړ حال دا چی د جبرئیل علیه السلام پر څهره هم د دوړو او غبار آثار وو او وی ویل یا رسول الله! تاسی له خپل ځانه وسلی ایسته کړی دی حال دا چی پرښتی لا هم هغسی مسلحی پخپلو وظایفو کښی مشغولی دی الله تعالیٰ حکم درکوی چی پر بنی قریظه ؤ دی حمله وکړه شی! فوراً منادی وشوه چی «د بنی قریظه ؤ عهد ماتوونکیو یهودیانو باندی د یرغل (حملی) وروړلو حکم دی!» نو اسلامی افواجو په منتهی سرعت او شطارت (جلتی) سره د دوی کلاوی تر محاصری لاندی ونیولی دغه محاصره تر څلیرویشتو یا پنځه ویشتو ورځو وه، بالاخر محصورین ناطاقته شوه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور د پیغامونو په

لیږلو ئی شروع وکړه بالاخر د دوی له طرفه دغه خبره ومنله شوه چې «مونږ له خپلو کلاؤ څخه د باندی راوځوو او د «اوس» د قبیلې مشر حضرت سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه خپل منځګړی حکم او منصف دروو ځکه چې هغه د دوی حلیف ؤ هر هغه فیصله چې سعد زمونږ په نسبت صادره کړی مونږ ئی منو» د دوی دغه خبره رسول الله صلی الله علیه وسلم هم ومنله لنده ئی دا چې حضرت سعد تشریف راوړ د یوه مسلم حکم په حیثیت ئی فیصلې وکړه چې «د بنی قریظه ؤ ګرد (تول) جنګی زلمیان دی ووژلی شی ! او ښځې او وړوکی دی تول د مریتوب په قید کښې ونیولی شی ! او د دوی د داسی بد عهدی سزا هم داسی وه او دغه فیصله بیخی د مسلم او منلی شوی آسمانی کتاب (توریت) د احکامو سره موافقه وه. لکه چې د توریت په کتاب د استثناء په (۲۰) اصحاح (۱۰) آیت کښې مسطور دی «کله چې پر کوم ښار د حملې په قصد ورځئ نو ړومبی هغوی ته د روغې پیغام ولیږی ! که هغوی له تاسی سره روغه وکړه او تاسی ته ئی دروازې پرانستلې نو هومره خلق چې هلته موجود دی هغه به ګرد (تول) ستاسی مریان کیږی لیکن که هغوی له تاسی سره روغه ونه کړه نو هغوی محصور کړئ او کله چې ستاسی الله تاسی ته پر هغوی بری او فتح درکړه او هغوی ستاسی په قبضه کښې راغلل نو د دوی تول نارینه سره ووژنئ ! باقی ووړکی، ښځې او ساکښان (جاندار) او نور شیان هومره چې په هغه ښار کښې موجود وی هغه ګرد (تول) تاسی ته غنیمت دی » سم له دغی فیصلې سره څو سوه زلمی یهودان ووژل شول او څو سوه ښځې او ووړکی قیدیان شول او د دوی پر املاکو او اموالو مسلمانانو قبضه وکړه.

وَاَوۡرَثَكُمۡ اَرۡضَهُمۡ وَدِيَارَهُمۡ وَاَمۡوَالَهُمۡ وَاَرۡضًا لَّمۡ تَطَـُٔوۡهَا ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرًا ﴿۲۷﴾

او په میراث ئی درکړه تاسی ته ځمکه د دوی او کورونه د دوی او مالونه د دوی او هغه ځمکه چې نه وه پایمال کړی تاسی هغه (په ځغلولو د آسونو سره) او دی الله پر هر څیز باندی (چې اراده وفرمائی) ښه قادر (چې ځینې ئی فتح د امصار دی په لاسونو د ابرارو)

تفسیر: دغه ځمکه چې منوری مدینې ته نژدې ده په لاس ورغله رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه پر مهاجرینو باندی تقسیم کړه او په دغه سره د دوی د معاش وسیله پیدا شوه او د دوی د ژوندون بار د انصارو له اوږو څخه لرې شو. له نورو ځمکو څخه مراد د خیبر ځمکې دی چې له دغې واقعې څخه دوه کاله وروسته د مسلمانانو په لاس ورکړی شوی او په هغو سره د نبوی اصحاب آرام او هوسا (خوشاله) شول. ځینې وائی چې بله ځمکه معظمه مکه ده ځینې ترې د

پارس او روم ځمکی مرادوی چی وروسته له رسول الله صلی الله علیه وسلم د راشده ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم په لاس مفتوح شوی. ځینی وائی تر قیامت پوری هومره ځمکی چی د مسلمانانو په لاس فتح کیږی هغه ګردی (تولی) په دی کښی شاملی دی والله اعلم.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَٰجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَإِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَٱلدَّارَ ٱلْءَاخِرَةَ فَإِنَّ ٱللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَٰتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

ای نبی ووایه ته ښځو خپلو ته که چیری یئ تاسی چی غواړی هم دغه ژوندون لږ خسیس او ښایست رونق د هغه پس راشئ چی څه فایده درورسوم (د متعه طلاق درکړم) تاسی ته او خوشی کړم تاسی په خوشی کولو نیکو سره او که یئ تاسی چی اراده لرئ د الله او د رسول د دغه (الله) او د کور د آخرت (او د نعمتونو د جنت) پس بیشکه الله تیار کړی دی دپاره د نیکی کوونکیو (ښځو) له تاسی نه اجر ډیر لوی (ثواب زیات په جنت کښی)

تفسیر: د رسول الله مطهراتو ازواجو کله چی ولیدل تول خلق ماړه او هوسا (خوشاله) شول نو وی غوښتل چی ښائی زمونږ د ژوندون وسائل هم په ښه صورت سره شی! نو له دوی څخه ځینو بیبیانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په دغه مورد کښی خبری اتری وکړی او تری وی غوښتل چی زمونږ د مزیدو نفقو او سامانونو تهیه وفرمائی! څو مونږ هم لکه د نورو مسلمانانو په شان په عیش سره ژوندون وکړی شو. پر رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه خبره شاقه تیره شوه او قسم ئی یاد کړ چی تر یوی میاشتی پوری به د هیڅ یوی بی‌بی کره نه ورځی. مسجد ته قریب په یوی پاسنی کوته (مشربه) کښی دیره شو صحابه له دغه وضعیت څخه مضطرب شول. حضرت ابوبکر رضی الله تعالیٰ عنه او عمر رضی الله تعالیٰ عنه په دغه فکر کښی ولویدل چی په څه ډول (طریقه) سره دغه جګړه له منځه لری شی له دوی سره زیاته اندیښنه د دوی د لونو بی‌بی عایشه رضی الله تعالیٰ عنها او بی‌بی حفصه رضی الله تعالیٰ عنها وه چی هغوی رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپلو ځانونو خپه او غمجن نه کړی او بالوسیله خپل دین او دنیا دواړه له لاسه ور نه کړی. دوی دواړه پر هغوی دواړو په قهر شول او په خپلو خطاؤ ئی وپوهولی بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شول او له هغوی سره ئی د انس او د بی‌تکلفی څه خبری او اتری وکړی څو د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک طبیعت لږ څه خوښ او منشرح شو. بالاخره یوه میاشت وروسته دغه د تخییر آیت نازل شو یعنی خپلو ښځو ته په صافو الفاظو سره ووایه چی له

دوو خبرو ځنې ښائی دوی يوه خبره ځان ته غوره او اختياره کړی که دوی دنيوی عيش او عشرت او د اميرانو په شان ژوندون غواړی نو دوی ته ووايه چې زما او ستاسی ژوندون سره سخت او مشکل دی او نه سره جوړيږو نو راځئ چې زه تاسی ته څه يعنی د جامو هغه جوړه چې مطلقاتو ته ورکوله کيږی درکړم او په ډير ښه صورت سره مو مرخصی کړم يعنی په شرعی طريقه سره تاسی ته طلاق درکړم او که د الله تعالیٰ او د رسول الله خوښی او د آخرت د اعلیٰ مراتبو طالبات يئ نو د رسول الله صلی الله عليه وسلم سره د پاتی کيدلو له سببه به هغه دررسيږی هره هغه بی‌بی چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم کره پخپله خوښه او زړه پاتی کيږی او په صلاحيت سره ژوندون کوی د الله تعالیٰ له طرفه هغی ته خورا (ډير) لوی اجر تيار کړی شوی دی له دغه ځنی به نور څه ښه شی وی چې په جنت کښې له ګردو (تولو) ځنی په اعلیٰ او ارفع مقام کښې له سيدالانام عليه افضل الصلوٰة والسلام سره اوسيږی ! د دغه آيت له نزوله وروسته رسول الله صلی الله عليه وسلم کور ته تشريف يووړ او ړومبی ئې د الله تعالیٰ دغه حکم بی‌بی عايشی صديقی رضی الله تعالیٰ عنها ته واوراوه دی د الله او د رسول الله مرضی ځان ته غوره کړه وروسته له هغه نورو ګردو (تولو) ازواجو هم داسی وکړه او د دنيا د عيش او عشرت تصور ئې له خپلو زړونو څخه وويست. د رسول الله صلی الله عليه وسلم په کورونو کښې به هميشه اختياری فقر او فاقه موجوده وه څه شی چې دوی کره راتله سم د لاسه به په مصرف رسيده بيا به ئې په قرض او پور خپل حيات تيروه پر هم دغسی ژوندون مطهرات ازواج راضی ؤ او دغه ئې چې فرمايلی دی «هر هغه چې پر نيکی دی هغه ته به لوی ثواب وی» د رسول الله صلی الله عليه وسلم ازواج تول سره نيک ؤ ﴿ وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ ﴾ مګر الله تعالیٰ په قرآن کښې صاف بشارت چاته نه ورکوی تر څو ئې بندګان بی خوفه نشی او تل په خپل حسن الخاتمه پسی سعی وکړی او هم دغه ښه ده وروسته هغو ښځو ته خطاب دی چې د نبی معيت ئې اختيار کړی دی چې د دوی درجی د هغه نسبت له وجی ډيری لوړی (اوچتی) دی نو ښائی چې د دوی اخلاقی او روحانی حيات هم پر هغه معيار وی چې د هغه رفيع مقام سره مناسب دی ځکه چې علاوه د دوی پر ذاتی عظمت دوی امهات المؤمنين دی او پر ميندو د اولادو زياته ذمه واری عائديږی او لازم دی چې د دوی اعمال او اخلاق د امت لپاره حسنه اسوه وګرځی.

يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ مَنْ يَّأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُّضٰعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ؕ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ﴿۳۰﴾

ای ښځو د نبی هر څوک چې راشی له تاسی په يوه کار ناکاره ښکاره (چې دغه عصيان دی له رسول الله نه) نو دوچنده به کړ شی هغی ته عذاب په دوچند (د عذاب د نورو ښځو) او دی دغه (دوچندی د عذاب) پر الله آسان

تفسیر: د لویانو غلطی هم لویه وی که بالفرض له تاسی ځنی له کومی یوی د بد اخلاقی کوم فعل صادر شی نو هغه سزا چی نورو ته پر هغه عمل ورکوله کیږی د هغه دوچنده تاسو ته درکوله کیږی او دا کار الله تعالیٰ ته آسان دی یعنی ستاسی وجاهت او د زوجیت نسبت د الله تعالیٰ د عقوبت څخه له سره څه ممانعت نشی کولی.

وَمَن يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتَعْمَلْ صَٰلِحًا نُّؤْتِهَآ أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿۳۱﴾

او هر څوک چه (تل) اطاعت وکړی له تاسی الله او رسول د دغه (الله) ته او عمل کوی د نیکیو نو ور به کړو مونږ هغی (ښځی) ته اجر د هغی دوه کرته (دوه مثله د ثواب د نورو ښځو) او تیار کړی دی مونږ هغی ته رزق روزی نیکه (زیاته په جنت کښی)

تفسیر: یعنی پر نیکی او اطاعت هغومره اجر چی نورو ته وررسیږی د هغه دوچنده تاسی ته دررسیږی او مزید پر هغه یوه خاصه روزی او عزت به هم درعطاء کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له دغی لویی درجی سره لازمه ده چه د نیکی ثواب دوچنده او د بدی عذاب هم دوچنده وی» پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ئی فرمایلی دی ﴿إِذًا لَّأَذَقْنَٰكَ ضِعْفَ ٱلْحَيَوٰةِ وَضِعْفَ ٱلْمَمَاتِ﴾ جزء ۱۵ (اسراء (۸) رکوع) ۷۵ آیت

يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ ٱلنِّسَآءِ

ای ښځو د نبی نه یئ تاسی لکه یو تولګی (په شان د بل تولګی د محمدی امت) له ښځو

تفسیر: یعنی ستاسی حیثیت او مرتبه د عامو ښځو په شان نه ده ځکه چی تاسی د الله تعالیٰ له جانبه د سیدالمرسلین صلی الله علیه وسلم د زوجیت دپاره انتخاب او غوره شوی یئ او تاسی ئی امهات المؤمنین ګرځولی یئ نو که د تقویٰ او طهارت ډیره ښه نمونه شئ لکه چه له تاسی څخه هم دغه صفات او ستاینه متوقعه ده نو د هغه وزن به د الله جل جلاله په دربار کښی ډیر زیات وی او که بالفرض کوم بد حرکت له تاسی څخه څرګند (ښکاره) شی نو په هم هغه تناسب سره د هغه سزا به هم زیاته درنه وی او ډیر زیات قبیح ګڼلی کیږی. الغرض که د فضائلو خوا وی یا د رذائلو خوا په دواړو کښی ستاسی وضعیت (طور طریقه) له نورو عامو مؤمناتو څخه جلا (جدا) او ممتاز دی.

إِنِ ٱتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِٱلْقَوْلِ فَيَطْمَعَ ٱلَّذِى فِى قَلْبِهِۦ

مَرَضٌ وَّقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿۳۲﴾

نو كه چيرى پرهيزګارى كوله تاسى پس مه كوئ نرمى په ويلو كښې پس (كه پسته خبره تاسى وكړه) نو په طمع كښې به پريوځى هغه څوک چه په زړه كښې ئى رنځ وى (د نفاق يا د فجور) او ووايئ تاسى خبره ښه (ځيړه).

تفسير: يعنى كه تقوىٰ او د الله جل جلاله ويره پخپلو زړونو كښې لرئ! نو له پرديو سړيو سره چى خبرى اترى كوئ چى د هغه ضرورت خصوصاً امهات‌المؤمنين ته على الاكثر پيښيږى په پستى او زړه وړونكى لهجى سره ئى مه كوئ! بلاشبهه د ښځو په خبرو كښې قدرت په طبيعى ډول (طريقه) سره يو طبيعى پوستوالى ـ نزاكت او لطافت ايښى دى ليكن د پاكو مطهراتو ـ متقياتو ښځو شان او صفت ښائى داسى وى چه حتى المقدور د اجانبو سړيو سره د ضرورى خبرو كولو په وخت كښې لږ شانى په تكليف سره داسى خبرى او اترى او لهجه اختيار كړى چه په كښې لږ څه خشونت او ضبط النفس څرګند (ښكاره) شي او د كوم يوه بد باطن قلبى ميلان خپل طرف ته جذب او كش نه كړى امهات‌المؤمنين ته د دوى د لوړ (اوچت) مقام په لحاظ په هسى مواردو كښې لا احتياط لازم دى څو كوم روحانى مريض او د زړه رنځور خپل عاقبت تباه او برباد نه ګرځوى. حضرت شاه صاحب ليكى «دغه ئى يو ادب وروښود چى كه له كوم نارينه سره خبرى كوى نو ښائى چه داسى ئى وكړى لكه چه ميندى له خپلو ځامنو سره خبرى كوى او كومه خبره چى كوى ښائى هغه هم معروفه او معقوله وى».

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ

او قرار ونيسئ (اى ښځو!) په كورونو خپلو كښې او مه ښكاروئ (ښايست خپل بيګانه سړيو ته) په شان د اظهار (او ښائست) د جاهليت (د ښځو) ړومبنيو.

تفسير: يعنى پخوا له اسلامه د جاهليت په زمانه كښې به ښځى بى پردى ګرځيدى او د خپل بدن او د لباس ډول ښائست او د سينګار مظاهره او ښودنه به ئى په علانيه صورت سره كوله د دغى بداخلاقى او بيحيائى وضعيت د مقدس اسلام په نزد منفور او مهجور وګرځاوه شو او ښځو ته ئى صاف او پاک حكم صادر كړ چى دوى دى پخپلو كورونو كښې هستوګنه وكړى! او د جاهليت د رمانى په شانى دى د باندى نه وځى او نه دى د خپل حسن جمال ـ ډول او سينګار نمايش او ښودنه كوى! د امهات‌المؤمنين فرض به په دغه معامله كښې د نورو په نسبت لا زيات مؤكد وى لكه چه د ﴿ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ ﴾ په تفسير كښې وليكله شوه ـ باقى د كوم

شرعي يا ضروري يا طبيعي احتياج او ضرورت په بناء بې زينت او زيب په مبتذلو ـ او غير قابل الاعتناء لباسونو کښې د ستر او پردې د مراعاتو سره د دوی احياناً د باندې وتل مشروط په دې چه د ماحول په اعتبار د فتنې او فساد مظنه نه وي بلاشبهه د دې اجازت له نصوصو څخه مستفاد دی بالخاصه د مطهراتو ازواجو په حق کښې د هغه ممانعت نه دی ثابت ـ بلکه د متعددو واقعاتو څخه د دغې خبرې ثبوت هم په لاس راځي ليکن د شارع له ارشاداتو څخنې بالبداهه دغه ظاهريږي چه شريعت هغه نه خوښوي او په هر تقدير هم داسي حکم صادر دی چه خامخا دې يوه مسلمانه ښځه په خپل کور کښې کينې او د خپل کور زينت او سينگار دې جوړ او برابر کړي او د خپل د باندې وتلو څخه دې شيطان ته د کتلو او سترگو غورځولو موقع ور نه کړي د دې مسئلې تفصيل زمونږ د «شرعي حجاب» په رساله کښې شته پاتې شوه د ستر مسئله يعنې ښځې خپل کوم اعضاء د نارينه ؤ په مخ کښې ښکارولی شي؟ او خپل کوم اعضاء دې پټ کړي او کشف ئې ناجائز دی؟ د دې تفصيل د «النور» په سورت کښې ليکلی شوی دی.

تنبيه: کوم احکام چه په دغو آيتونو کښې مذکور دي د گردو (تولو) ښځو دپاره دي د مطهراتو ازواجو په حق کښې کله چه د دې تأکيد او اهتمام زيات ضرورت ؤ نو ځکه په الفاظو سره دوی په خصوصيت سره مخاطبې گرځولی شوې دي زما په نزد له ﴿ يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ مَنْ يَّاْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ﴾ څخه تر ﴿ لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ ﴾ پورې د دغو احکامو تمهيد وو په تمهيد کښې د دوو شقوقو ذکر ؤ د بيحيائی د خبرې ارتکاب او د هغه انسداد هغه په ﴿ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ ﴾ څخه تر ﴿ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْاُوْلٰى ﴾ پورې وکړی شو بل د الله تعالیٰ او د رسول الله اطاعت او صالح عمل د هغه سلسله د ﴿ وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ ﴾ څخه تر ﴿ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴾ پورې دوام لري خلاصه ئې داسې شوه چه د بدی له مواقعو څخه د ځان ساتنه او د نيکی په طرف سبقت گردو (تولو) ته ضروري دي مگر مطهراتو ازواجو ته له گردو (تولو) ښځو څخه زيات هغه ضروري او حتمي ده د دوی د نيکی او د بدی وزن دوچنده درولی شوی دی له دغه تقرير سره موافق د ﴿ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ﴾ تفسير هم بې تکلفه پوهيدلی کيږي.

وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَاٰتِيْنَ الزَّكٰوةَ وَاَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ

او سم دروئ لمونځ (چه د بدني عباداتو اصل دی) او ورکوئ زکوٰة (چه د مالي عباداتو اصل دی) او (تل) اطاعت کوئ د الله او د رسول د دغه (الله).

تفسير: يعنې له نورو څخه زيات تاسې د دغو شيانو اهتمام وکړئ! ځکه چه تاسې له نبي سره اقرب او د امت دپاره نمونه يئ!

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ۝٣٣﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه لری کړی له تاسی گناه ای اهل البیت (کورنی د محمد رسول الله) او چه پاک کړی تاسی (له گناه) په پاکوالی.

تفسیر: د الله تعالیٰ اراده هم دا ده چه د نبی صلی الله علیه وسلم پر کورنی باندی د دغو احکامو تعمیل په ښه شان سره وکړی او دوی ښه صاف او پاک وګرځوی او سم د دوی له رتبی سره دوی ته داسی قلبی صفائی او اخلاقی پاکی عطاء وفرمائی چه په هغی سره دوی له نورو څخه فائقی او ممتازی وی (چه د هغی په لوری ئی په ﴿وَيُطَهِّرَكُمْ﴾ کښی د ﴿تَطْهِيرًا﴾ په تزئید سره اشاره فرمایلی ده) دغه تطهیر او د رجس اذهاب هم هغسی نه دی لکه چه د وضوء په آیت کښی ﴿وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ﴾ د المائدة (۲) رکوع ٦ آیت یا د «بدر» په قصه کښی به ﴿لِيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ﴾ د الانفال (۲) رکوع ۱۱ آیت دا تری مراد شوی دی بلکه دلته له تطهیر څخه د تهذیب النفس ـ تصفیةالقلب او تزکیةالباطن هغه اعلیٰ مرتبه مراد ده چه اکملو اولیاؤ الله ته حاصله وی او د هغی له حصول څخه وروسته اگر که دوی د انبیاء الله په شان معصوم نه ګرځی هو! محفوظ ویلی کیږی لکه چه د ﴿يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ﴾ الآیة ـ فرمایل او د (اراد الله) نه فرمایل پخپله د دغی خبری دلیل دی چه د اهل البیت دپاره عصمت نه دی ثابت.
تنبیه: په نظم‌القرآن کښی تدبر کونکیو ته د یوی لمحی دپاره هم په دغه خبره کښی هیڅ شک او شبهه نشی واقع کیدی چه دلته د اهل البیت په مدلول کښی یقیناً مطهرات ازواج داخل دی ځکه چه د دغه آیت څخه ړومبی او وروستی په تولہ رکوع کښی ډیر خطابات له هم هغو سره شوی دی. او د «بیوت» نسبت هم پخوا په ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ او وروسته په ﴿وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ کښی د هم دوی په طرف کړی شوی دی. علاوه پر دی په قرآن کښی عموماً دغه لفظ په هم دغه سیاق مستعمل شوی دی. د حضرت ابراهیم علیه السلام ښځی بی‌بی ساری رضی الله تعالیٰ عنها ته د خطاب کولو په وخت پرښتی ویلی ؤ ﴿أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ﴾ د هود (۷) رکوع ۷۳ آیت د بیت نسبت مطلقی ښځی په طرف سره له دی نه چه د نکاح له قیده وتلی هم ده مگر د عدت د مدت د تیرولو دپاره هم لا د خپل خاوند کره ناسته ده په دغه آیت کښی کړی شوی دی ﴿لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِن بُيُوتِهِنَّ﴾ (الطلاق اول رکوع ۱ آیت ۲۸ جزء) د حضرت یوسف علیه السلام په قصه کښی هم د بیت نسبت د بی‌بی زلیخا رضی الله تعالیٰ عنها په طرف کړی شوی دی. ﴿وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا﴾ (یوسف (۳) رکوع) ۲۳ آیت په هر حال په «اهل البیت» کښی دلته د ازواجو دخول یقینی دی بلکه د آیت خطاب ړومبی له هغو سره دی لیکن کله چه اولاد او زوم هم پخپل ځای په اهل‌البیت (کوروالاؤ) کښی شامل دی لکه له

ځینو حیثیتونو دوی د دی لفظ لا زیات استحقاق لری لکه چه د احمد د مسند په یوه روایت کښی د «حق» له لفظ څخه ظاهریږی ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له جانبه حضرات فاطمه ـ علی ـ حسن او حسین رضی الله تعالیٰ عنهم ته په یوه څادر کښی ځای ورکول او د دوی په نسبت «اللّٰهم هٰٓؤلآء اهل بیتی» او نور فرمایل او د حضرت بی‌بی فاطمی رضی الله تعالیٰ عنها د کور له قریبه د تیریدلو په وخت کښی د **الصلوٰة اهل البیت** ﴿ يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ ﴾ الآیة ـ خطاب کول د دغه حقیقت د ظاهرولو دپاره ؤ اګر که د دی آیت نزول ظاهراً د ازواجو په حق کښی دی او له هم هغو سره تخاطب کیږی مګر دغه حضرات هم په طریق الاولیٰ سره په کښی شامل او د دغه لقب مستحق او د تطهیر د فضیلت اهل دی. باقی کله چه مطهرات ازواج د قرآنی خطاب ړومبنی مخاطبان دی نو ځکه د دوی په نسبت دی اظهار او تصریح ته ضرورت نه دی پاتی. والله اعلم بالصواب.

وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلٰى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ وَالْحِكْمَةِ ؕ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾ ع

او یادوئ تاسی هغه چه لوستی کیږی په کورونو ستاسی کښی له آیتونو د الله (چه قرآن دی) او له حکمته (حدیث رسول) بیشکه چه الله دی ښه عالم الاسرار ښه خبردار

تفسیر: یعنی په قرآن او سنت کښی کومی خبری چه د الله تعالیٰ پر احکامو او د پوهی پر مطالبو شاملی دی هغه زده او یادی کړئ! او نورو ته ئی هم ورښیئ! او د الله تعالیٰ د عظیم احسان شکر اداء کړئ! چه تاسو ته ئی په داسی متبرکو کورونو کښی ځای درکړی دی چه د حکمتونو خزانه او د هدایاتو سرچینه ده.

د الله تعالیٰ په آیتونو کښی ډیر دقیق اسرار او د قدرت د علاماتو زیات رموزات دی هغه الله جل جلاله پر دی ښه پوهیږی چه کوم یو سری د دی امانت د پورته کولو اهل دی؟ هم هغه په خپل لطف او مهربانی سره محمد صلی الله علیه وسلم په وحی او تاسی ئی د ده په زوجیت سره غوره کړی یئ ځکه چه الله تعالیٰ د هر چا د احوالو او استعدادو څخه علیم او خبیر دی او هیڅ یو کار بی له حکمته او تدبیره او تناسبه او تعلقه او ارتباطه نه کوی.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمٰتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنٰتِ

وَالْقٰنِتِيْنَ وَالْقٰنِتٰتِ وَالصّٰدِقِيْنَ وَالصّٰدِقٰتِ وَالصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰبِرٰتِ

بېشکه چه مسلمانان سړي او مسلمانانې ښځې او مؤمنان سړي او مؤمنانې ښځې او اطاعت کوونکي سړي او اطاعت کوونکې ښځې او رښتين سړي او رښتينې ښځې او صبر کوونکي سړي او صبر کوونکې ښځې.

تفسير: يعنې تکاليف پر ځان اخيستونکي سختي او ربړونه (تکليفونه) پر ځان ګالونکي (برداشت کونکي)، د شريعت پر احکامو قائم او ټينګ پاتې کيدونکي.

وَالْخٰشِعِيْنَ وَالْخٰشِعٰتِ

او ويريدونکي عاجزي کوونکي سړي او ويريدونکې عاجزي کوونکې ښځې.

تفسير: يعنې د تواضع او د عاجزۍ او د انکسار غوره کوونکي يا په خشوع سره د لمانځه اداء کوونکي.

وَالْمُتَصَدِّقِيْنَ وَالْمُتَصَدِّقٰتِ وَالصَّآئِمِيْنَ وَالصّٰٓئِمٰتِ وَالْحٰفِظِيْنَ فُرُوْجَهُمْ وَالْحٰفِظٰتِ وَالذّٰكِرِيْنَ اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّالذّٰكِرٰتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴿۳۵﴾

او خيرات کوونکي سړي او خيرات کوونکې ښځې او روژه نيوونکي سړي او روژه نيوونکې ښځې او حفاظت کوونکي سړي ځاى د شهوت خپل (له ښځو) او ساتونکې ښځې (ځاى د شهوت خپل له سړيو) او ذکر کوونکي سړي الله لره (په ذکر) ډير او ذکر کوونکې ښځې (الله لره په ذکر ډير) تيار کړي دي الله دغو (لسو واړو جامع الطاعاتو سړيو او ښځو ته) مغفرت او اجر ډير لوى (جنت).

تفسير: ځينو مطهراتو ازواجو ويلې وه چه په قرآن شريف کښې ډير ځايونه د نارينه ؤ ذکر شته مګر د ښځو ذکر هيچيرې نشته او ځينو نورو صالحانو ښځو ته داسې خيال پيدا شو چه په سابقه ؤ آيتونو کښې د ازواج النبي تذکار وشو خو د نورو ښځو په نسبت هيڅ کومه تذکره ونشوه ـ نو په دغه تناسب دغه آيت نازل شو څو ټولې سره متسلي شي چه که نارينه وي يا ښځه

د هیچا محنت او زحمت د الله تعالیٰ په نزد نه ضایع کیږی، هم هغسی چه نارینه ؤ ته د روحانی او اخلاقی ترقی د حاصلولو ذرایع او وسایل شته ښځو ته هم دغه میدان خلاص دی دغه ئی د اناثیه ؤ طبقی د اطمینان او تسلی دپاره وفرمایل که نه هر هغه احکام چه په قرآن کښی د نارینه ؤ دپاره فرمایلی شوی دی هم هغه عموماً پر ښځو هم عائدیږی او د بیل نوم اخیستلو دپاره هیڅ ضرورت نه دی پاتی. هو! په دوی پوری نور خصوصی احکام بیل بیان کړی شوی دی.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗٓ أَمْرًا أَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ؕ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا مُّبِيْنًا ﴿۳۶﴾

او نه دی (روا) هیڅ مؤمن سړی او نه هیڅ مؤمنی ښځی ته کله چه حکم وکړی الله او رسول د دغه (الله) په یو امر کار کښی دا چه وی دوی ته اختیار له امره کاره خپله (په خلاف د امر د الله او د رسول) هیڅ او هر څوک چه اطاعت نه کوی د الله او د رسول د دغه (الله) پس په تحقیق گمراه شو په گمراهی ښکاره سره.

تفسیر: حضرت بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها بنت امیمة بنت عبدالمطلب د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ترور لور چه د قریشو له ډیری لوئی کورنی څخه وه رسول الله صلی الله علیه وسلم وغوښت چه د هغی نکاح حضرت زید رضی الله تعالیٰ عنه بن حارثه سره وتړی دغه زید هم اصلاً د عربو له شرفاؤ څخه ؤ ـ خو کوم ظالم په وړوکوالی دی تښتولی او د مریبی په عنوان ئی د معظمی مکی په بازار کښی پلورلی (خرڅ کړی) ؤ بیا دغه زید رضی الله تعالیٰ عنه د حضرت بی‌بی خدیجة الکبریٰ رضی الله تعالیٰ عنها له طرفه په بیع سره واخیست شو چه څو موده وروسته بی‌بی صاحبی دغه خپل مریی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وباښه کله چه زید رضی الله تعالیٰ عنه لوی او هښیار شو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ملگرتوب د شام په یوه تجارتی سفر کښی تلو څه وخت چه زید رضی الله تعالیٰ عنه د خپل کور او کلی له څنگه تیریده دلته ئی د خپلو اقاربو او خپلوانو پوښتنه او پلټنه (تحقیق) وکړه ـ څو د زید رضی الله تعالیٰ عنه پلار ـ تره او ورور د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شول او داسی غوښتنه ئی تری وکړه چی «د زید معاوضه له مونږ څخنی واخلئ! او پر مونږ ئی وسپارئ!» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د معاوضی هیڅ ضرورت نشته که زید پخپلی رضا او خوښی له تاسی سره ځی سل کرته دی لاړ شی! زما له خوا ورته هیڅ ممانعت نشته کله چه هغوی له زید څخه دغه پوښتنه

وکړه زید وویل «چه زه له محمد صلی الله علیه وسلم څخه بل هیڅیری نه ځم څکه چه دوی له ما سره ډیر ښه سلوک کوی او له مور او پلار څخه می ښه ساتی.» په دغه تقریب رسول الله صلی الله علیه وسلم دی آزاد کړ او خپل زوی ئی وباله ـ لکه چه خلقو د هغی زمانی د رواج سره سم ده ته زید بن محمد ویل. تر هغه پوری چه دغه آیت نازل شو ﴿ ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِندَ اللَّهِ ﴾ دلته به د زید بن محمد صلی الله علیه وسلم په ځای خلقو زید بن حارثه باله کله چه سم د قرآن له حکمه سره د ده له نامه څخه د دغه عظیم نسبت شرف بیل کړی شوی ؤ ښائی د دغه د تلافی دپاره د تولو اصحابو له مجمع څخه یواځی هم ده ته دغه شرف ورو بخښلی شو چه نوم ئی تصریحاً په قرآن کریم کښی وارد شو لکه چه وروسته راځی ﴿ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا ﴾ په هر حال کله چه د حضرت زینب رضی الله تعالیٰ عنها د کورنی حیثیت ډیر لوړ (اوچت) ؤ او زید رضی الله تعالیٰ عنه بن حارثه ظاهراً د مریتوب په داغ داغلی شوی ؤ نو ځکه نه پخپله بی‌بی زینبه رضی الله تعالیٰ عنها او نه د دی ورور په دغه خوښ او رضاء ؤ چی د دی نکاح له زید سره وتړله شی لیکن د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم منظور داسی ؤ چه داسی موهوم تفریقات او امتیازات د دی د نکاح په لاره کښی نه ښائی چه حائل شی نو ځکه رسول الله مبارک پر بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها او د دی پر ورور زور زور غورځاوه څو هغوی پر دغه نکاح راضی شول ـ په دغه وخت کښی دا آیت نازل شو او دغه خلقو خپله خوښی او مرضی د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم تر خوښی او مرضی جار او قربان کړله او د بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها نکاح له حضرت زید رضی الله تعالیٰ عنه بن حارثه سره وتړله شوه.

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾

او (یاد کړه ای محمده!) کله چه وویل تا هغه (زید) ته چی انعام کړی ؤ الله پر هغه (په اسلام سره) او انعام کړی ؤ تا پر هغه (په آزادولو سره) چی

وساته ته په ځان ښځه د تا (زینب بنت جحش) او وویریږه له الله (په طلاق) حال دا چې پټوله (ای محمده!) تا په زړه خپل کښې هغه خبره چې الله ښکاره کوونکی ۇ د هغی (چې زوجة النبی کیدل د زینب دی) او ویریدی ته له خلقو او الله ډیر لایق دی د دی چه وویریږی ته له ده نه کله چې تمام کړ زید له دغی (زینب) څخه خپل غرض (او طلاقه ئی کړه او عدت ئی تیر شو) نو په نکاح درکړه مونږ تاته دغه (زینب) دپاره د دی چې نه وی پر مؤمنانو سختی (او وبال) په (نکاح کولو د) ښځو د ادعیاؤ د دوی کله چې تمام کړی (دغه ادعیاء) له دوی نه غرض (خپل چې طلاقی ئی کړی او عدت ئی تیر شی) او دی امر حکم د الله کیدونکی هرومرو (خامخا).

تفسیر: یعنی حضرت زید رضی الله تعالیٰ عنه حضرت بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها ته طلاق ورکړ او د دی عدت هم تیر شو او اوس زید رضی الله تعالیٰ عنه له بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها سره هیڅ غرض او تعلق نه لری. کله چې بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها د زید رضی الله تعالیٰ عنه په نکاح کښې ورغله نو زید بن حارثه رضی الله تعالیٰ عنه د دغی میرمنی په نظر کښې خوار او حقیر ښکاریده، د دی طبیعت او مزاج به له هغه سره نه لګیده او پخپلو منځو کښې ئی له هم دی سببه موافقت نه کاوه همیشه د دغو دواړو په منځ کښې به جنګ او جګړه نښتی وه. نو زید رضی الله تعالیٰ عنه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښې حاضریده او خپل دغه شکایت به ئی وروړاندی کاوه او هم داسی به ئی ویل چې زه دغه خپله ښځه خوشی کوم ځکه چې زما ګذران ورسره نه کیږی او شپی می ورسره نه تیریږی ـ خو رسول الله صلی الله علیه وسلم به تل دی منع کاوه او د صبر او استقامت توصیبی به ئی ورته کولی او ورته به ئی ویل چه هغی زما له خاطره او د الله او د رسول په حکم د خپلی منشاء او خوښی په خلاف له تاسره خپله نکاح وتړله نو که ته ئی اوس خوشی کړی نو دغه طلاق به هم هغی او هم د هغی نورو عزیزانو او خپلوانو ته د بل ذلت او سپکوالی په منزله وی نو ځکه له الله څخه وویریږه! او په وړوکو وړوکو خبرو دغسی خبری ته اقدام مه کوه او څو دی له وسه کیږی ګذران کوه! او شپی او ورځی دی ورسره په ښه شان تیروه! کله چه په هیڅ ډول (طریقه) د دوی دواړو په منځ کښې موافقت رانغی او تل به د دوی په منځ کښې جنګ او جګړی نښتی وی ـ او په شپه او ورځ کښې به د دوی د مناقشی مرافعی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رسیدی نو ممکن دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زړه کښې به دغی خبری خطور کړی وی که زید لاعلاجه شی او مجبوراً خپله ښځه خوشی کړی نو د بی‌بی زینبی تسلی او اطمینان بی له دی نه په بل شی نه کیږی څو چه زه خپله نکاح ورسره ونه تړم لیکن د جاهلانو او منافقانو له بد ویلو څخه په اندیښنه کښې ۇ چه دوی به داسی وائی چه «محمد د خپل زوی ښځه په نکاح واخیسته» حال دا چه دغه خبره دوی ته لا له پخوا څخه معلومه وه ـ چه د الله جل جلاله په نزد متبنی په هیڅ یوه خبره کښې د

زوی حکم نه لری.
له بل جانبه د الله تعالیٰ اراده په دی سره تللی وه چه دغه د جهالت خیال او مفکوره هم د خپل رسول په وسیله په عملی طور سره لری او ورکه کړی څو مسلمانانو ته په مستقبل کښی له داسی مسائلو څخنی هیڅ قسم تکلیف او زحمت وریښ نشی ـ او د هیڅ توحش او استنکاف مورد وریاتی نه وی. نو الله تعالیٰ خپل رسول ته اطلاع ورکړه چه «زه بی‌بی زینب ستا په نکاح کښی درکوونکی یم» ولی ئی درکوم؟ دغه پخپله د پاک قرآن دغه الفاظ ﴿ لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ ﴾ په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره ظاهروی یعنی
غرض له دغی نکاح څخه دا دی چه د نورو له زړه څخه دغه د جاهلیت خیال بیخی محو او معدوم شی او د دغی باطلی مفکوری بیخی قلع او قمع وکړه شی او وروسته له دی نه بل هیڅ قسم تنګسه او ممانعت په دغه معامله کښی پاتی نشی. او ښائی چه د هم دغه حکمت په اساس به ړومبی د بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها نکاح حکماً زید رضی الله تعالیٰ عنه سره تړلی شوی وی ځکه چه دغه خبره پاک الله ته معلومه وه چه دغه نکاح به تر ډیر مدت پوری نه پاتی کیږی. څو مهمه مصالح ؤ چه د هغوی حصول پر دغه عقد پوری معلق و. الحاصل نبی الکریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د خپل دغه شخصی خیال او د دغه آسمانی پخوا ویلو له اظهاره د عوامو د طعن او د تشنیع لامله (له وجی) شرمیده او له دی نه به ئی هم حیا کوله چه زید ته د طلاق مشوره ورکړی لیکن د الله تعالیٰ خبره هرومرو (خامخا) رښتیا کیدونکی ده او حتمی او ضروری ؤ چه د الله تعالیٰ دغه تکوینی او تشریعی حکم نافذ او تعمیل شی بالاخره زید رضی الله تعالیٰ عنه بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها ته طلاق ورکړ ـ او عدت ئی تیر شو وروسته الله تعالیٰ د بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها نکاح زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره وتړله. له دغه تقریر څخه معلوم شو کوم شی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زړه کښی پټ ؤ هغه هم دا د نکاح پخوا ویل او د هغه خیال ؤ چه د هم دغه اظهار پخپله الله تعالیٰ وفرمایه لکه چه د ﴿ زَوَّجْنَاكَهَا ﴾ له لفظ څخه ظاهر دی او ویره له دغی خبری څخه وه چه نه چه ځینی خلق به پر دغه خبره بدګمانی یا بد ویل وکړی او خپله آخره خاتمه او عاقبت به خراب او ویجاړ وګرځوی یا به په خپله ګمراهی کښی لا ترقی وکړی څرنګه چه د مهمه ؤ شرعیه ؤ مصالحو په مقابل کښی دغسی تذبذب او تردد هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له رفیع شان څخه نازل ؤ نو د «**حسنات الابرار سیئات المقربین**» له قاعدی سره سم هغه په عتاب لرونکی لهجی سره دروند او ثقیل ښکاره کړی شوی دی لکه چه عموماً د انبیاؤ علیهم السلام د زلاتو په ذکر کښی شویدی.
تنبیه: دغه مو چه ولیکل الله تعالیٰ د بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها د نکاح خبر له رسول الله سره پخوا له دی نه ورکړی ؤ ـ دغه روایات په فتح الباری د «الاحزاب» د سورت په تفسیر کښی موجود دی پاتی شوی هغه چتی (بیکاره) او بی موردی قصی او خبری چه حاطب‌اللیل مفسرین او مؤرخین او بالخاصه اروپایی مستشرقینو په دغه مقام کښی لیکلی دی او زمونږ ځینی متجدد زلمیان هم هغه د خپلی پوهی د نمونی پشان بیانوی د هغو په نسبت حافظ ابن حجر رحمة الله

عليه داسي ليکي «**لاينبغي التشاغل بها**» او ابن کثير رحمة الله عليه ليکي

«احببنا ان نضرب عنها صفحاً لعدم صحتها فلانوردها»

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ ۖ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ ۗ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾

نشته پر نبي هيڅ قدر سختي (او وبال) په هغه کار (د نکاح د زينبي) کښي چه مقرره کړي وه الله ده ته طريقه مقرره کړي ده الله په هغو (انبياؤ) چه تير شوي دي پرومبي له دي نه، او دي امر حکم د الله يو حکم مقرر کړي شوي (په قطع او جزم سره) هغه (انبياء) چه رسوي پيغامونه د الله (امتيانو خپلو ته) او ويريږي له دغه (الله) او نه ويريږي د بل هيچا مگر يواځي له الله او کافي (بس) دي الله ښه حساب کوونکي (د بندگانو).

تفسير: يعني د الله تعالیٰ حکم قاطع او نافذ دي کومه خبره چه د ده له جانبه طي او صادر شوي وي هغه هرومرو (خامخا) کيدونکي ده. بيا نبي صلی الله عليه وسلم ته په داسي کولو کښي هيڅ مضايقه نشته چه په شريعت کښي روا درولي شوي ده. انبياء او رسولان د الله تعالیٰ په پيغام رسولو کښي له ماسواء الله د بل هيچا څخه نه دي ويريدلي لکه چه تا هم خپل د دغه پيغام په رسولو کښي تر نن ورځي پوري د هيڅ شي پروا نه ده کړي - او نه د چا د ويلو او اورولو له تصوره لږ څه متأثر شوي ئي نو بيا د دي نکاح په معامله کښي به ولي څه ممانعت واقع شئ حضرت داؤد عليه السلام يو سل ښځي درلودي (لرلي) - هم داسي حضرت سليمان عليه السلام هم د ازدواج په کثرت کښي مشهور دي. سفهاء او ناپوهان هغه الزام چه پر تاسي اړوي د سابقينو انبياؤ په سوانح کښي له دي نه زيات د هغه اشباه او نظائر شته - لهٰذا تاسي ته نه ښائي چه دغو سفاهتي او جهالتي تنقيداتو ته وگورئ! وروسته دغه راښيي چه حضرت زيد بن حارثه رضی الله تعالیٰ عنه چه هغه تاسي د خپل زوی په ځای بللی ؤ ستاسي واقعي زوی خو نه دي گرځيدلي چه د هغه د مطلقي ښځي سره به تاسي نکاح نشي ترلي - او يو زيد رضی الله تعالیٰ عنه څه بلکه تاسي له نورو نارينه ؤ ځني هم د هيڅ يو سړي پلار نه ئي ځکه چه ستاسي له اولادي ځني خو يا هغه هلکان ؤ چه په وړوکوالي کښي مړه شول - او ځيني د دغه آيت د نزول په وخت کښي

بیخی نه ؤ پیدا شوی یا خو جونی وی چه د هغوی له منځه د سیدتنا حضرت فاطمة الزهرا رضی الله تعالیٰ عنها اولاده په دنیا کښی منتشره او خوره شوه.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ

نه دی محمد صلی الله علیه وسلم (حقیقی) پلار د هیڅ یو تن له سړیو ستاسی ولیکن رسول د الله دی (خلقو ته په شان د معنوی پلار)

تفسیر: یعنی هیڅوک د ده زوی مه ګڼئ! هو! محمد صلی الله علیه وسلم د پاک الله رسول دی نو په دغه حساب سره ګرد (تول) د ده روحانی زامن دی لکه چه د ﴿ اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ ﴾ په تفسیر کښی ولیکل شو.

وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ﴿٤٠﴾

او مهر د (تولو) انبیاؤ دی (چه پس له دی نه بل نبی نه دی). او دی الله پر هر څیز ښه عالم

تفسیر: د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په تشریف راوړلو سره د انبیاؤ پر سلسله د اختتام مهر ولګید ـ اوس به هیچا ته نبوت نه ورکاوه کیږی ـ پس هر چاته چی نبوت رسیدلی دی نو له هم دی جهته د دوی د نبوت دوره له ګردو (تولو) انبیاؤ څخه وروسته ایښی شوی ده چی د قیامت تر قیام پوری به اوږدوالی لری حضرت مسیح علیه السلام به هم په آخره کښی د محمد صلی الله علیه وسلم د یوه امتی په شان او حیثیت راځی او د عیسوی د نبوت او رسالت عمل به په هغه وخت کښی جاری نه وی لکه چی نن ورځ هم د ګردو (تولو) انبیاؤ ادیان پخپلو ځایونو کښی موجود شته مګر په شپږو جهاتو کښی یواځی د محمدی نبوت جاری او ساری دی په حدیث کښی راغلی دی که نن موسیٰ علیه السلام د ځمکی پر سر ژوندی وی نو هغه ته به هم ماسواء زما له متابعته بله چاره نه وه بلکه د ځینو محققینو په نزد پخوانی انبیاء به هم پخپلو زمانو کښی د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم له عظمی روحانیته مستفید کیدل لکه چی په شپه کښی سپوږمی او ستوری د لمر له رڼا (رڼرا) څخه مستفید کیږی حال دا چی په دغه وخت کښی لمر له سره په سترګو نه راځی هم هغسی چه د رڼا (رڼرا) ګرد (تول) مراتب په عالم الاسباب کښی پر لمر تمامیږی هم داسی د نبوت او رسالت ګرد (تول) مراتب او د کمالاتو تولی سلسلی هم په محمدی روح ختمیږی. په دغه لحاظ سره ویلی شو چی محمد صلی الله علیه وسلم د رتبی او زمانی او له هر حیثیته خاتم النبیین دی او هر چا ته چه نبوت وررسیدلی دی، د دوی د مهر

لګولو څخه وروسته وررسیدلی دی. والله اعلم بالصواب.

تنبیه: د نبوت د ختم په متعلق له قرآنه ـ حدیث ـ د امت اجماع څخه په سلهاؤ دلایل ځینو معاصرو عالمانو راټول کړی دی او تری مستقل کتابونه ئی لیکلی دی چه د هغو له کتلو څخه لږ څه تردد او اشتباه نه پاتی کیږی چه د دغی عقیدی منکر قطعاً کافر او له اسلامی ملت څخه خارج دی او دی الله پر هر شیز ښه عالم یعنی هم دغه الله تعالیٰ پر دغه باندی هم علیم او خبیر دی چه د رسالت یا د نبوت ختم په کوم ځای کښی کیښود شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) یادویئ الله په یادولو ډیرو سره او تسبیح وایئ (لمونځ کوئ) ده ته په صبا او په بیګا کښی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ دومره لوی احسان فرمایلی دی چه داسی عظیم‌الشان رسول او د انبیاؤ سردار محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی ستاسی د هدایت دپاره لیږلی دی نو پر دغه د ده شکر اداء کړئ! او له سره حقیقی منعم مه هیروئ! په ناستی او ولاړی ـ په تللو او راتللو ـ په شپه او ورځ ـ په صبا او بیګا په ګردو (ټولو) اوقاتو او حالاتو او محلاتو کښی د الله تعالیٰ په ذکر او فکر کښی لګیا اوسئ!

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾

دی هغه (الله) دی چی رحمت (نازلوی) پر تاسی او پرښتی د دغه (الله هم مغفرت درته غواړی) دپاره د دی چی وباسی (الله) تاسی له تیارو (د کفره) رڼا (رڼړا) ته (د اسلام) او دی (الله) پر مؤمنانو ډیر رحم والا.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د زیات ذکر او په کثرت سره د یادولو نتیجه داسی کیږی چه الله تعالیٰ هغه خپل رحمت پر تاسی نازلوی چه د پرښتو په وسیله ئی لیږی ـ هم دغه رحمت او برکت دی چه ستاسی لاس ئی نیولی دی او د جهالت او ضلالت له تیارو څخه ئی ایستلی ئی او د علم ـ پوهی او تقویٰ د رڼا (رڼړا) په طرف ئی لاره درښوولی او بیولی ئی یئ که د الله تعالیٰ خاصه مهربانی پر ایمان لرونکیو نه وی نو د ایمان دولت به دوی ته له کومه ځایه ورعطاء کیده؟ او

څرنګه به هغه له دوی سره محفوظ پاتی کیده؟ د الله تعالیٰ په لطف او مهربانی مؤمنین د رشد او هدایت ـ او ایمان او احسان په طریقو کښی ترقی کوی دغه خو د دوی دنیوی حال دی د دوی د اخروی اعزازو او اکرامو ذکر وروسته راځی.

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلٰمٌ ۚ وَّاَعَدَّ لَهُمْ اَجْرًا كَرِيْمًا ﴿۴۴﴾

(د الله) پیشکش دوی ته په هغی ورځی چه ملاقات وکړی دوی له دغه (الله) سره سلام دی او تیار کړی دی (الله) دوی ته اجر ډیر لوی (جنت).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ به پر دوی سلام لیږی او پرښتی به هم پری سلام اچوی او بیا ورننږدی کیږی مؤمنین به هم پخپلو منځونو کښی د سلامونو هم داسی مبادله او تعارف کوی لکه چه په دنیا کښی ئی سره کوی.

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّآ اَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ﴿۴۵﴾

ای نبی بیشکه مونږ لیږلی مو ئی ته شاهد (په هغه چا چه ورلیږلی شوی ئی) او زیری ورکوونکی (په نعیم سره مؤمنانو ته) او ویروونکی (له جحیم څخه کافرانو ته).

تفسیر: یعنی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسی ته د الله تعالیٰ توحید درزده کوی او تاسو ګردو (تولو) ته سمه صافه لاره درښیی هر هغه شی چه وائی په زړه او په عمل سره پری شاهدی ورکوی او په محشر کښی به هم د امت په نسبت شاهدی لولی چه د الله تعالیٰ پیغام کوم یوه سری تر کومی اندازی پوری منلی دی؟ (او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته په نعیم سره او ویروونکی دی منکرانو ته له جحیم څخه) یعنی ښاره ایښودونکی او فرمان منونکی ته په ثواب سره زیری ورکوی ښاره غړوونکی او نافرمانان په عذاب سره ویروی.

وَّدَاعِيًا اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِهٖ وَسِرَاجًا مُّنِيْرًا ﴿۴۶﴾

او بلونکی (د خلقو عبادت د) الله ته په اذن حکم د دی (الله) او ډیوه روښانه کوونکی.

تفسير: ښخوا ئې فرمايلي ؤ چې د الله تعالىٰ رحمت مؤمنين له تيارو څخه وباسي او رڼا (رڼرا) ته ئې راولي دلته دغه راښيي چه هغه رڼا (رڼرا) د دغې ډيوې څخه منتشره شوې ده. ښائې د ډيوې لفظ په دغه ځای کښې په هغې معنى سره وي چې د «نوح» په سورت کښې داسې فرمايلې شوې دی ﴿ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴾ - الله تعالىٰ سپوږمۍ رڼا (رڼرا) او لمر ئې ډيوه گرځولې ده» يعنې تاسې د نبوت او د هدايت هغه لمر ئې چه ستاسې د طلوع څخه وروسته بلې کومې رڼا (رڼرا) ته هيڅ ضرورت نه دی پاتې او نورې گردې (تولې) رڼاگانې (رڼراگانې) په دغه اعظم نور کښې محو او مدغم شوې دی.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُم مِّنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾

او زيرى وکړه په مؤمنانو په دې چه بېشکه شته دوى ته له (طرفه د) الله فضل ډېر لوى (جنت).

تفسير: يعنې الله تعالىٰ په دنيا او عقبىٰ کښې دغه محمدى امت ته د حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په طفيل پر نورو تولو اممو لويوالى او لوړوالى (اوچت والى) ورعطا فرمايلى دی.

وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾

او مه منه (حکم) د کافرانو او منافقانو (چې مخالف له شريعته وى) او پرېږده ضرر د دوى (په انتقام اخيستلو کښې) او توکل وکړه پر الله، او کافي (بس) دی الله وکيل (کار جوړوونکی).

تفسير: يعنې کله چه الله تعالىٰ تاسې ته داسې کمالات او داسې غوره او منتخبه جماعت عنايت فرمايلى دی نو تاسې حسب المعمول د دعوت او اصلاح او تبليغ فرائض په پوره قوت او مستعدى سره اداء کوئ! او پر هغه حکم چې الله تعالىٰ تاسې ته درکړى د هغه په ويلو او کولو کښې د هيڅ يوه کافر او منافق او د نورو د چتې (بيکاره) ويلو خيال او پروا مه کوئ! **(ودع أذاهم** - الآية - او پرېږده ضرر د دوى په انتقام اخيستلو کښې او توکل وکړه پر الله او کافي (بس) دی الله وکيل) يعنې که دغه اشقياء تاسې په ژبه او عمل وځوروى نو تاسې د دوى هيڅ پروا مه کوئ!. او د هغوى خبرو ته بيخى غوږ مه ږدئ! او پر پاک الله توکل او اعتماد وکړئ! هغه به

پخپل قدرت او رحمت سره گرد (تول) کارونه جوړوی د مجرمینو لار ښوونه یا د دوی په سزا رسونه دغه تول د هم ده د قدرت په لاس کښې دی تاسی ته هیڅ ضرورت نه دی پاتی چه په دغه فکر او اندیښنه کښې خپل ځان وکړوئ! د دوی مطلب خو هم داسی دی څو تاسی د دوی له طعنو او تشنیعو او نورو تعدیباتو څخه وویریږی! او د خپل دغه دعوت او تبلیغ له فریضی څخه مخ واړوی! که په فرض المحال سره تاسی هم داسی وکړئ نو گواکی د دوی مطلب مو پوره کړ او د هغوی خبرو ته مو غوږ کیښود. (العیاذبالله).

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نَكَحۡتُمُ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ ثُمَّ طَلَّقۡتُمُوهُنَّ مِن قَبۡلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمۡ عَلَيۡهِنَّ مِنۡ عِدَّةٖ تَعۡتَدُّونَهَاۖ فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحٗا جَمِيلٗا ﴿٤٩﴾

ای هغو کسانو چی ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چی په نکاح واخلی مؤمنی ښځی بیا طلاقی کړی تاسو دوی پخوا له دی نه چی مس (صحیحه خلوت) وکړی له دوی سره پس نشته تاسی ته پر دغو مطلقاتو هیڅ شمیر (د ورځو) چه شمیری به تاسو هغه، نو ورکړئ دوی ته څه فائده او خوشی کړئ دوی په خوشی کولو ښو سره.

تفسیر: یعنی هغه سړی چه خپلی ښځی ته پخوا له جماع یا صحیح خلوت څخه طلاق ورکړی که د دی دپاره ئې مهر تاکلی (مقرر کړی) وی نو نیمائی مهر ئې پری اوړی که نه لږ څه فایده ورورسوی یعنی سم له عرف او خپل حیثیت سره یوه جوړه جامه دی ورکړی او په ښه صورت سره دی خوشی او مرخصه کړی ـ او که ښځه په دغه صورت وغواړی چه له بل چا سره خپله نکاح وتړی نو عدت پری نشته زمونږ د حنفیانو په نزد صحیحه خلوت هم د جماع حکم لری د دغی خبری تفصیلات دی په فقهیه ؤ کتابونو کښې ولوستل شی دغه مسئله ئې دلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مطهراتو ازواجو په ذکر کښې بیان وفرمایله چه د هغه سلسله له لری ځای څخه دوام لری په منځ کښې څو آیتونه د ضمنی مناسباتو له سببه راغلل ـ له دی ځایه بیا د سابق مضمون په طرف عود وکړی شو په روایاتو کښې راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له یوی ښځی سره نکاح وتړله ـ کله چه هغی ته ورنژدی کیده نو دغی ښځی وویل چه زه له تا څخه الله تعالیٰ ته پناه نیسم» رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل چه «تا لوی پنا ځای ځان ته غوره کړی نو په دغه نسبت دا آیت نازل شو او خطاب ئې ایمان لرونکو ته وفرمایه څو معلوم شی چه دغه حکم په رسول الله صلی الله علیه وسلم پوری څه خصوصیت نه لری بلکه پر گردو

(تولو) مسلمانانو هم دغه حکم شته سم له دغه سره رسول الله مبارک هغې ښځې ته جوړه ورکړه او مرخصه ئې کړه مگر دغې ښځې په تول عمر کښې پر خپل دغه محرومیت ژړل.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾

ای نبی بیشکه مونږ حلالی کړی مو دی تاته ښځی ستا هغه ښځی چی ورکړی دی تا دوی ته مهرونه د دوی او هغه ښځی چه مالک شوی دی (د هغو) ښی لاس ستا له هغو (وینځو) چی راگرځولی دی الله په تا (له کفارو) او لونی د عم (تره) ستا او لونی د عمی (ترور) ستا او لونی د ماما (نیایی) ستا او لونی د خاله (توری) ستا هغه ښځی چی هجرت ئی کړی دی له تا سره او هغه ښځه مومنه چی وبښی نفس خپل نبی ته (بی له مهره) که اراده وکړی نبی د دی چی په نکاح واخلی (بی مهره) دغه (ښځه) خالصه (جایزه ده) تاته غیر له نورو مومنانو په تحقیق معلوم دی مونږ ته هغه (حکم) چه مقرر کړی دی مونږ پر دوی باندی په حق د ښځو د دوی او د هغو وینځو چی مالکان دی (د هغو) ښی لاسونه د دوی دپاره د دی چی نه وی پر تا باندی هیڅ حرج سختی، او دی الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی له هغو وینځو چی په غنیمت او نورو کښی ستاسی په لاس درشی او ستا هغه ښځی چه د دوی مهر دی ورکړی دی یعنی چه اوس ستاسی په نکاح کښی دی که قریشی وی یا له مهاجراتو څخه وی یا نه وی تولی تاسی ته حلالی دی له دوی څنی هیڅ یوه د دی وړ او قابله نه

ده چې خوشې کړی شي. د تره ـ د ترور ـ د ماما ـ او د توړی لوڼی یعنی له قریشیانو ځنی چې د مور یا د پلار له جانبه د تا قربت داری وی د هجرت په شرط حلالې دی او تاسی له هغوی سره نکاح کولی شی او هره ښځه چه خپل ځان نبی ته وبښی یعنی بې له مهره وغواړی چه په نکاح کښې ئی راشی هغه هم حلاله ده ـ که تاسی داسی په نکاح راوړل خوښوی! دغه اجازت مخصوص رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دی اگر که دوی پر دغه اجازت نه دی عمل کړی **(کما فی الفتح)** ښائی له ﴿ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ ﴾ څخه مرجوحه اباحت گڼلی شوی وی. په هر حال نورو مسلمانانو ته هغه حکم دی چې معلوم شوی دی ﴿ أَن تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُم ﴾ الآیة ـ (النساء (٤) رکوع) یعنی بې له مهره نکاح نه کیږی که د عقد په وخت کښې د هغه ذکر شوی وی او که وروسته له هغه تاکلی (مقرر) شوی وی یا هیڅ نه وی تاکلی (مقرر) شوی نو په دغه صورت مهرالمثل یعنی هغه مهر چه د دی په اقاربو او خپلوانو کښې معمول او مروج وی واجبیږی له رسول الله صلی الله علیه وسلم ځنی الله تعالیٰ دغه مهر قید لری کړی دی. په خلاف د مؤمنینو چه هغوی ته نه د دی خبری اجازه ده چه له څلورو ښځو څخه زیاتی ښځی واخلی او نه دا چه کومه ښځه بې له مهره په نکاح راولی.

تنبیه: رسول الله صلی الله علیه وسلم تر پنځه ویشتو کلونو پوری چه دوی د ځلمیتوب جوش او خروش او د خوند او نشاط وخت وو محض په تجرد ئی ژوندون کاوه ـ بیا د دوی د اقرباؤ او خپلوانو په اصرار او د حضرت بی‌بی خدیجة الکبریٰ رضی الله تعالیٰ عنها په غوښتنی چه د ځوانی وخت ئی تیر شوی وو او دوه ځلی کونده شوی وه له هغی سره ئی عقد وفرمایه ـ تر دری پنځوس کلونو پوری د دوی ژوندون په پوره سکون او اطمینان له دغی متقیی او عفیفی ښځی سره تیر شو دا هم دغه زمانه وه چې دوی به له گردو (تولو) مخلوقاتو څخه جلا (جدا) په سمڅو او کندو کښې د واحد الله تعالیٰ په عبادت ـ ریاضت کښې مشغول او لگیا ؤ او د الله جل جلاله دغی بختوری بندی بی‌بی خدیجة رضی الله تعالیٰ عنها به دوی ته د ژوندون تول ضروریات تهیه او تیارول او د الله تعالیٰ په عبادت او د دوی د قلبی سکون په حصول کښې به ئی له دوی سره پوره مرسته (مدد) او اعانت کاوه. د ژوندانه په دغی اوږدی زمانی کښې چه د نورو خلقو لپاره د نفسانی جذباتو د انتهائی شدت او حدت زمانه وی د دوی حیات په ډیر سکون او اطمینان سره تیر شو تر دی چه خورا ډیر معاند او له حده زیات کوم یو متعصب دښمن هم یو حرف، یوه نقطه هم د دوی د رسولانه عصمت او خارق العادت اتقاء او عفت پر خلاف نشی نقلولی او واضح دی وی چه دا د هغه اکمل البشر د سیرت ذکر دی چه دوی پخپله د خپل حق په نسبت داسی فرمایلی دی «هغه جسمانی قوت چه ماته عطاء کړی شوی دی د اهل الجنت د څلویښتو نارینه ؤ اندازه دی» چه د یوه جنتی قوت د سلو تنو سړیو په اندازه جسمانی قوت ورعطاء کړی وه او بیشکه چه د دنیا د اکمل البشر تمام روحانی او جسمانی قوتونه ښائی چه په هم داسی اعلیٰ او اکمله اندازه وی. په دغه حساب که فرضاً څلور زره بیبیانی د دوی په نکاح کښې راغلی وی نو د دوی د قوت په اعتبار به هم دغه درجه کښې شمیر کیدی شوی لکه چه یو نارینه له یوی ښځی

سره نکاح وکړی. لیکن الله اکبر! د دغه شدید ریاضت او ضبط النفس په نسبت څه وویلی شی چه دوی د خپل عمر تر دری پنځوسم کال پوری په هم هغه تجرد یا زهد په حالت کښی ژوندون وکړ بیا د بی‌بی خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها د وفات څخه وروسته د خپل ځان جاروونکی وفادار ملګری له لور حضرت بی‌بی عایشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها سره ئی خپل عقد وتاړه ـ ماسواء له عایشی صدیقی اته کونډی بیبیانی هم د دوی په نکاح کښی ورغلی دی چه د دوی له وفات څخه وروسته نهه واړه موجودی وی چه د دوی اسماء دا دی (۱) حضرت بی‌بی عایشه صدیقه رضی الله تعالیٰ عنها (۲) حضرت بی‌بی حفصه رضی الله تعالیٰ عنها (۳) حضرت بی‌بی سوده رضی الله تعالیٰ عنها (٤) حضرت بی‌بی ام سلمه رضی الله تعالیٰ عنها (٥) حضرت بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها (٦) حضرت بی‌بی ام حبیبه رضی الله تعالیٰ عنها (۷) حضرت جویریه رضی الله تعالیٰ عنها (۸) حضرت بی‌بی صفیه رضی الله تعالیٰ عنها (۹) حضرت بی‌بی میمونه رضی الله تعالیٰ عنهن وارضاهن دغه وروستنی دری بیبیانی قریشیانی نه دی د دنیا له ګردو (تولو) ځنی بیمثاله انسان چه د خپل فطری قوتونو په لحاظ اقلاً د څلورو زرو سړو مستحق وی که دی له څلورو زرو سړو څخه یوائځی تر نهو سړو اکتفاء وکړی نو آیا کوم یو انصاف پسنده سری پر دوی د ازواجو د کثرت الزام لګولی شی؟ بیا کله چه مونږ ګورو چی له یوه جانبه د دوی عمر له دری پنځوسم کاله متجاوز شوی وی او سره له عظیم الشانو فتوحاتو یوه ورځ هم په مړه ګیډه ئی دوډی نه وی خوړلی ـ هر شی چه ئی په لاس ورتله د الله تعالیٰ په لاره کښی به ئی صرفول په اختیاری فقر او فاقه کښی به ئی پر خپله ګیډه تیږی (ګټی) تړلی. په څو څو میاشتو کښی به ئی د مطهراتو ازواجو له کورو لوګی نه پورته کیده او اور به په کښی نه بلیده. علی الاکثر د دوی ژوندون به په اوبو او په کهجورو ؤ پرله پسی به ئی روژی نیولی څو متوالی ورځی به ئی په روژه سره تیرولی او له سره به ئی افطار نه فرمایه ـ د شپی له مخی به هم د الله تعالیٰ په عبادت کښی ولاړ وو تر دی چه د دوی پښی به پړسیدی ـ او د تولو خلقو زړه به پری سوځیده ـ د عیش او طرب سامان لا چیری بلکه دوی خپلو تولو بیبیانو ته داسی فرمایلی ؤ «زما هره هغه ښځه چی د اخرت ژوندون خوښوی له ما سره دی پاتی شی او هره هغه چه دنیوی ژوندون خوښوی مرخصه دی شی!» سره له دغو حالاتو که بیا هم په غور او دقت سره وکتل شی د تولو مطهراتو ازواجو حقوق به ئی په داسی اکملی او احسنی طریقی سره ادا فرمایل چه د هغه له تحمل او عهدی څخه به ډیر زورور او خورا (ډیر) طاقتور سری هم نشی وتلی. او د جنګ په ډګر کښی به د ډیرو لښکرو په مقابل کښی څه وخت چی ډیر شجاع او جنګیالی سری به هم له ډګره د باندی ووت دوی به لکه یو لوی غر په ډیر شجاعت او حماست سره د اعداؤ الله په مخ کښی تینګ ولاړ وو او په لوړ (اوچت) غږ سره به ئی داسی فرمایل «**الی عبادالله! انا رسول الله!**» او «**انا النبی لا کذب انا ابن عبدالمطلب**» د بیبیانو په تعلقاتو او د عبودیت په واجباتو او د رسالت په فرائضو کښی د یوی ذری په اندازه هم له دوی ځنی څه فرق او توپیر نه لیده کیده او نه به کوم سخت او ډیر ربړوونکی (تکلیفونکی) کار کښی د یوی شیبی له مخی هم له دوی

ځنې ضعف او تعجب احساس کیده - دغه خارق العادت احوال د اهل البصیرت په نزد له معجزې څخه کم نه دی هم هغسې چه د دوی هلکتوب او ځلمیتوب یوه معجزه وه د دوی زوړتوب هم یوه معجزه ده. ربښتیا خبره خو هم دا ده چه الله تعالیٰ د دوی د پاک ژوندون په هره یوه دوره کښې د عفیفو او متقی اشخاصو دپاره څه نمونې ایښې دی چې د انسانی ژوندون په هره شعبه کښې دوی ته عملاً هم لار ښوونه وکړی شی د مطهراتو ازواجو په دغه اسمې زیادت باندې د مخالفانو کوم تنقید او اعتراض دی هم هغه دغه مرحومه امت ته د دغې خبرې وسیله ګرځیدلې ده چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نارینه او ښځې اتباع کوونکی د هغو حکمو او نمونو څخه بې تکلفه واقف شی چه مخصوصاً په باطنې احوالو او کورنې ژوندون سره تعلق لرې. ګواکې د ازواجو په کثرت کښې یو لوی مصلحت هم دغه دی چه د کورنې معاشرت او نسوانی مسائلو په متعلق د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام او د دوی د حسنه اسوه اشاعت په کافی حد سره بې تکلفه وکړی شی او هم د مختلفو قبائلو او طبقاتو د ښځو اوسیدل د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې هغو قبائلو او طبقاتو ته د دوی د زوموالی او دامادی شرف حاصل شو او په دغه صورت سره د دوی وحشت او نفرت هم لږ شو او د خپلو دغو قومی ښځو په وسیله کله چه هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تقویٰ - عفت - شفقت - رأفت ښه اخلاق - ښو معاملو - ښې سجیې او نورو صفاتو څخه خبریدل نو د هغو لامله (له وجې) د دوی شوق او رغبت د اسلامیت په طرف زیادت مونده - او بالوسیله د شیطانی شکوکو او اوهامو ازاله په ښه طریقه سره کیده - او په دغه صورت سره د الله تعالیٰ د عشاقو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ځان جاروونکیو او د دنیا د هادیانو هغه عظیم الشان جمیعت تیار شو چې له هغوی ځنې زیات پرهیزګار او عفیف او شریف بل کوم جماعت (ماسوا له انبیاؤ الله څخه) تر آسمان لاندې له سره نه مونده کیږی او د هغو تهیه او تیاریدل د کومې بدې سجیې او بد ژوندون سرې په تربیت کښې مشکل او محال ؤ.

تُرْجِيْ مَنْ تَشَآءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔوِيْٓ اِلَيْكَ مَنْ تَشَآءُ ۭ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ۭ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ تَقَرَّ اَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَآ اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ۭ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِيْ قُلُوْبِكُمْ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَلِيْمًا ﴿۵۱﴾

بیرته کوی هر هغه ښځه چه غواړی ته له دغو ښځو خپلو او رانزدې کوی ځان ته هره هغه ښځه (خپله) چې غواړی ته (له دغو ښځو خپلو) او هغه چې بیا

ئې وغواړې له هغو (ښځو خپلو) چې لرې کړې دې پس نشته هيڅ ګناه پر تا باندې دغه (تفويض د کلي واک (اختيار) د ښځو خپلو) تاته ډير نژدې دی چې يخې او روښانه شي سترګې د دوی (او خوشالې شي) او نه به غمجنې کيږي او راضي (خوشاليږي) دوی په هغه شي چې ورکوې ته دوی ته تولې د دوی، او الله ته معلوم دي هر هغه څه چې په زړونو ستاسي کښې دي (له رغبت او کراهيت د ښځو) او دی الله ښه عالم ډير تحمل والا.

تفسير: يعني د «**واهبة النفس**» په متعلق اختيار لرې چه قبلوې ئې او که ئې نه قبلوې ـ او د موجوده ؤ ښځو څخه دې مختار ئې چې کومه ئې ساتې او کومې يوې ته ئې طلاق ورکوې او هم د هغو ښځو په نسبت چه پاتې شي پر تاسې قسم (وار ـ نوبت) نه دی واجب چه خامخا يوه يوه شپه له هرې يوې سره به اوسيږې د هرې يوې په نسبت چې زړه مو غواړې وړاندې وروسته هم کولی شې او له هرې يوې څخه مو چې ځان بيل کړې وې بيا د هغې د بيرته اخيستلو اختيار هم لرې ـ سره له دې چه دغه حقوق او اختيارات دوی ته ورکړې شوې ؤ مګر دوی په خپل تول عمر کښې له دغو اختياراتو څخه کار وانخيست. په معاملاتو کښې ئې دومره زيات له عدل او مساوات څخه کار اخيست او د هغه مراعات به ئې کاوه چه ډير لوی او محتاط سړی به هم هغسې نشي کولی ـ خو سره له دې نه که د دوی قلبي ميلان د چا په لوری بې اختياره کيده ـ نو داسې به ئې فرمايل «**اللّهم هذا قسمي فيما املک فلا تلمني فيما تملک ولااملک** اې الله! دغه زما تقسيم دی په هغو شيانو کښې چې ځما په واک (قبضه) او اختيار کښې دي او پر هغه څيز کښې چې يواځې ستا په اختيار دی او ځما په اختيار کښې نه دی مه مې ملامتوه» ښائې په ﴿ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴾ کښې د هم دغه په لوری اشاره وی حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي چه «که کوم سړی څو ښځې لرې نو پر ده واجب دی چې په وار او نوبت سره دی له ګردو (تولو) سره واوسيږی مګر پر رسول الله صلی الله عليه وسلم دغه وار او نوبت نه ؤ واجب او د دی لامله (له وجې) چې ښځې هغه خپل حق ونه ګڼي او هر څه چه دوی ته وررسيږی پر هم هغه دې خوښې او راضي اوسي او قبول دې کړی که نه هره ورځ به شور ما شور ـ جنګ ـ جنجال جاری او په ديني مهماتو کښې به خلل واقع کيده او د ازواجو نظر به هم له دنيا لرې کيده او بيخې د هم هغه اخروی اصلي مقصد په طرف به متوجه کيده ـ او په دغو غمونو او انديښنو کښې به سره نه اخته کيده مګر رسول الله صلی الله عليه وسلم د خپل طرف په دغه قسم نوبت او وار کښې هيڅ فرق او توپير (فرق) نه فرمايه ـ او د هرې يوې په وار کښې به له هم هغې سره د شپې اوسيدل. يواځې حضرت بي بي سوده رضي الله تعالیٰ عنها کله چه د دې عمر زيات شو خپل نوبت ئې حضرت بي بي عائشې صديقې ته وروباښه».

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَآءُ مِنْۢ بَعْدُ وَلَآ أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ

مِنْ اَزْوَاجٍ وَّلَوْ اَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ

نه دی حلالی تاته ښځی پس له دغو (نهو ښځو چه اوس دی په نکاح دی) او نه دغه (درته روا دی) چه بدل کړی په دوی له نورو ښځو اګر که تعجب درولی تاته ښائست د هغو نورو هم.

تفسیر: یعنی هومره اقسام ئی چه په ﴿ اِنَّآ اَحْلَلْنَا لَكَ اَزْوَاجَكَ الّٰتِیْٓ ﴾ کښی فرمایلی دی له هغو څخه زیاتی نه دی حلالی. او څه چی موجودی دی د هغو بدلول نه دی حلال یعنی دغه چی له دوی ځنی کومه یوه د دی لامله (له وجی) خوشی کړی چی د هغی په ځای بله کومه یوه راولی ـ له حضرت بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها او ام سلمی رضی الله تعالیٰ عنها څخه روایت دی چه دغه ممانعت په اخر کښی موقوف شو مګر واقعه دا ده چی رسول الله صلی الله علیه وسلم وروسته له دی نه نه کومه بله نکاح وفرمایله او نه ئی په دغو موجوده ؤ ښځو خپلو کښی په کومی یوی کښی تبدیل وفرمایه د دوی د وفات تر وخته پوری دغه ګردی (تولی) ازواجی موجودی وی.

اِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِيْنُكَ ۗ

مګر «خو روا دی درته» هغه وینځی چی مالک وی ښی لاس د تا «دوی ته»

تفسیر: یعنی وینځه ـ کنیزک ـ د رسول الله مبارک دوه ښځی مشهوری دی یوه «مارية القبطية چه د دی له نسه حضرت ابراهیم متولد او په هلکتوب کښی وفات شو ـ دوهمه ریحانه رضی الله تعالیٰ عنهما

وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ رَّقِيْبًا ﴿۵۲﴾

او دی الله په هر خیز باندی (د اعمالو ستاسی) ښه ساتونکی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ درته ګوری چه په کوم یوه د احکامو او حدودو پابندی کوی؟ او پر کوم یوه ئی نه کوی نو ښائی چه انسان د هر کار د کولو په وخت کښی هم دغه خبره تر نظر لاندی ونیسی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا بُيُوْتَ النَّبِيِّ

إِلَّآ أَن يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَٰظِرِينَ إِنَىٰهُ وَلَٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَٱدْخُلُوا۟

اى هغو كسانو چه ايمان ئى راوړى دى (يعنى اى مؤمنانو!) مه ننوځئ كورونو د نبى ته مگر (هغه وختى ننوځئ چى اذن وكړى شى تاسى ته (خوړلو د) طعام ته په دغه حال كښى چه نه اوسى منتظر پخلى د هغه ته وليكن كله چه وبلل شئ تاسى پس ننوځئ.

تفسير: يعنى بى له حكمه او اجازى په دعوت كښى مه ځئ! څو تاسى ئى نه يئ غوښتى پخپل سر چيرى مه دروميږئ كه نه هلته به په انتظار كښى ناست پاتى كيږئ او د هغه كورنى د كارونو په اجرا كښى مانع گرځئ او د حرج عوامل به پيدا كوئ!

فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَٱنتَشِرُوا۟ وَلَا مُسْتَـْٔنِسِينَ لِحَدِيثٍ ۚ

پس كله چى طعام وخورئ نو خواره شئ (نور ځند (تاخير) مه كوئ هلته) او مه كينئ آرام نيوونكى دپاره د خبرو (يو له بل سره)

تفسير: يعنى څه وخت چى له ډوډى څخه فارغ شوئ نو ښائى د خپلو كورونو په طرف بيرته ولاړ شئ! ځكه چى د هملته كيناستلو او مجلس جوړولو څخه هغى كوربه ته تكليف او حرج واقع كيږى. دغه خبرى اگر كه د نبى الله صلى الله عليه وسلم د كورونو په متعلق فرمايلى شوى دى ځكه چه د شان نزول تعلق له هغه سره دى مگر ترى د يوه عمومى ادب ښوونه مقصود ده چى بى له غوښتنى د چا كره تلل ـ يا د كوم ميلمه سره مل شوى په طفيلى حيثيت د چا كره ننوتل ـ يا پخوا له ډوډى هم داسى خوشى چتى (بيكاره) هلته پنديدل ـ او خبرى اترى كول ـ يا وروسته د ډوډى له فراغه هلته كيناستل او مجلس او ساعت تيرى كول نه دى په كار.

إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِى ٱلنَّبِىَّ فَيَسْتَحْىِۦ مِنكُمْ ۖ وَٱللَّهُ لَا يَسْتَحْىِۦ مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ

بيشكه دغه (ننوتل كيناستل خبرى كول) دى داسى كار چى تكليف رسوى نبى ته پس حيأ كوى (نبى) له تاسى (چى وباسى تاسى) او الله حيأ نه كوى له (ويلو د خبرى) حقى.

تفسير: يعني نبي الله صلى الله عليه وسلم د شرم او حيأ له وجې پر خپل ځان ربړ (زحمت) او تكليف اخلي ـ او د خاطر او لحاظ لامله (له وجې) په صافو الفاظو سره دغو ميلمنو ته نه وائي چه ځئ! خپلو ځايونو ته لاړ شئ! چې ماته تكليف او اذيت پېښيږي دا خو د نبي الله صلى الله عليه وسلم د اخلاقو او د مروتو وضعيت دى مګر ستاسي له تأديب او اصلاح څخه هيڅ شي پاک الله نشي منع کولی او الله تعالىٰ هرومرو (خامخا) د خپل رسول صلى الله عليه وسلم په ژبه تاسي ته خپل احکام اعلام او درښکاره وي.

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٍ ۚ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ ۚ

او کله چه غواړئ تاسي له دغو (مطهراتو ازواجو) څخه د کوم متاع کار کوم څيز پس غواړئ هغه له دوى نه د باندى د پردى دغه (غوښتل د باندى د پردى) د تاسي ډير پاک ساتونکى دى د زړونو ستاسي او (ډير پاک ساتونکى دى) د زړونو د دوى،

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «په دغه سره الله تعالىٰ مسلمانانو ته ادب ښوولى دى. کله چې دوى به د ډودى دپاره د رسول الله صلى الله عليه وسلم کره ورتلل نو وروسته له ډودى ځنې به هملته کښيناستل او په خپلو خبرو اترو به مشغوليدل حال دا چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم د هوسائى (آرام) او استراحت ځاى به هم هغه ؤ. مګر دوى له شرمه او حيأ دوى ته نه ويل چې ځئ پاڅئ! نو ځکه پاک الله دوى ته وفرمايل ـ او په دغه آيت کښې د پردى حکم صادر شو چې نارينه دى د رسول الله صلى الله عليه وسلم له ازواجو سره مخامخ نشي. که کوم شي غواړى ښائى چې د پردى له شا ئى وغواړى. په دغه کښې د جانبينو زړه صاف او پاک پاتي کيږى او د شيطاني وساوسو استيصال په عمل راځي».

وَمَا كَانَ لَكُمْ أَن تُؤْذُوا۟ رَسُولَ ٱللَّهِ وَلَآ أَن تَنكِحُوٓا۟ أَزْوَٰجَهُۥ مِنۢ بَعْدِهِۦٓ أَبَدًا ۚ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾

او نه ده روا تاسي ته دا چې تکليف (او ضرر) ورسوئ رسول د الله ته او نه ده (روا تاسي ته) دا چې په نکاح واخلئ ښځې د ده پس له وفات (يا

طلاق) د ده هیڅکله بیشکه دغه (ایذاء د رسول او د ازواجو نکاح ئی) ده په نزد د الله (گناه) ډیره لویه

تفسیر: یعنی د کفارو او منافقینو هر څه چی زړه ئی غواړی چتی (بیکاره) او فضول دی ووائی او پخپلو هم دغو ربړولو (تکلیفولو) او ایذاء رسولو کښی دی مشغول اوسی! مؤمنینو ته چی د ډیرو دلایلو او براهینو په رڼا (رنړا) د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتهائی صداقت ـ امانت ـ عفت ـ طهارت ظاهر او ښرگند (ښکاره) شوی دی ـ دغه خبره لائقه او مناسبه نه ده چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حیات یا ممات کښی داسی کومه خبره وکړی یا ئی ووائی چی دوی دی د ډیری ضعیفی درجی ایذاء او خفگان سبب وگرځی په مونږ او تولو مؤمنانو لازم دی چه د خپل دغه محبوب او مقدس رسول د عظمت شان تل ترتله رعایت وکړو او همیشه فهم او دقت وکړو چه په غفلت او تساهل سره هم کوم داسی تکلیف ورکوونکی حرکت له مونږ ځنی صادر نشی چه د هغه لامله (له وجی) د دنیا او آخرت په زیان او خساره اخته او ککړ شو له دغه تکلیف ورکوونکو حرکاتو څخه یوه ډیره سخته او لویه گناه دغه ده چه کوم سړی د دوی د مطهراتو او ازواجو سره وروسته د دوی له وفاته خپله نکاح وتړی. یا د داسی نالائقی ارادی اظهار د رسول الله په حیات کښی وکړی. ظاهر دی چه د مطهراتو ازواجو مخصوص عظمت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تعلق له سببه موجود او قائم شوی دی. او دوی له روحانی حیثیته د تولو مؤمنینو محترمی میندی تاکلی (مقرر) شوی دی. آیا وروسته له دی نه چه د کوم امتی د نکاح په عقد کښی راشی د دوی هغه عزت او احترام کماحقه ملحوظ پاتی کیدی شی؟ وروسته له دوی نه کله چی دوی په کورنی جنجالو او جگړو کښی ولویږی نو د تعلیم او تلقین او دینی احکامو د تبلیغ هغه اعلیٰ غرض او مقصود څرنگه په اطمینان او آزادی سره تکمیل او پوره کولی شی چه د هغه دپاره فی الحقیقت قدرت دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د زوجیت دپاره غوره کړی دی ـ او آیا کوم په انتهائی درجه سره بی حیاء او بیحسه او بی شعوره انسان به هم باور کولی شی چه له سیدالبشر امام المتقین او د خلق العظیم له مظهر سره کومی بی‌بی صاحبی چه خپل عمر تیر کړی وی هغه به د یوی شپی له مخی هم بی د دوی له کوره په بل ځای کښی اوسیدی شی؟ او هلته قلبی سکون او مسرت هم حاصلولی شی؟ یا د هغه هیله (ارزو) او امید په خپل زړه کښی گرځولی شی؟ خصوصاً څه وخت چه دغه خبره معلومه شوی هم وی چی دوی له هغو منتخبؤ او غورو خواتینو څخه دی چه د دوی په مخ کښی د دنیا او آخرت دواړه لیاری وروړاندی کړلی شوی مگر هغوی په خپل ذوق او خوښی سره د دنیا پر عیش، خوښی او عشرت د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت او د آخرت عظمت ته ترجیح او اهمیت ورکړ. او د آخرت د لیاری د اختیارولو اعلان ئی وکړ. لکه چه تاریخ راښیی چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته دغو مطهراتو ازواجو او جنتی مقدساتو خواتینو په څه عدیم‌النظیر زهد ـ ورع ـ تقویٰ ـ صبر او توکل سره د الله تعالیٰ په عبادت او خپلو معنوی اولادهؤ په هدایت

کښې مشاغلت او د اسلامي احکامو په نشر او اشاعت او په دیني خدمت کښې مواظبت کاوه او خپل ګرد (تول) اوقات ئې په هم دغو مهماتو کښې صرف او وقف کړل او هیڅ یوې له دوی څخنې په سهو او خطأ سره هم دنیوی لذایذو او مشاغلو ته نه دی کتلي او څرنګه داسې کوم خیال به د دوی په زړه کښې تیریده؟ حال دا چې الله تعالیٰ د دوی په نسبت داسې لطف او مرحمت فرمایلی ؤ ﴿ يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴾ او په دغه سره ئې د دوی د تزکیې او د تطهیر د کفالت بشارت ورکړی وو. (**فرضي الله عنهن! وارضاهن وجعلناممن يعظمهن حق تعظيمهن، فوق مانعظم امهاتنا التي ولدتنا. آمين.**) د دغې مسئلې نهایت محققانه بحث د حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی قدس سره د «آب حیات» په کتاب کښې شته.

إِن تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾

که چیرې ښکاره کړئ کوم شی (تاسې په خوله) یا ئې پټ وساتئ (په زړونو کښې) پس بیشکه الله دی پر هر څیز (د اعمالو ستاسې) ښه عالم.

تفسیر: یعني مه په ژبه سره دغسې خبرې کوئ او مه په زړه کښې داسې وسوسې ته لیاره ورکوئ! ځکه د الله تعالیٰ په نزد ظاهر او باطن او نور ګرد (تول) یو شان عیان دي او هیڅ یو شی له ده څخنې پټ نه دی او دی پر ګردو (تولو) اخبارو او اسرارو علیم او خبردار دی.

لَّا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ

نشته ګناه پر دغو ښځو په (مخامخ کیدلو د) پلرونو د دوی کښې او نه په ځامنو د دوی کښې او نه په ورونو د دوی کښې او نه په ځامنو د ورونو د دوی کښې او نشته (ګناه پر دغو ښځو په مخامخ کیدلو د) ځامنو د خویندو د دوی کښې او نه په ښځو د دوی (یعني په ښځو د نورو مؤمنانو) او نه په هغو (وینځو) چه مالکان وی ښي لاسونه د دغو (ښځو لره).

تفسیر: پاس د مطهراتو ازواجو سره د نارینه ؤ مخامخ کیدلو ممانعت وشو. اوس دغه ښوولی کیږي چې دوی سره د دوی د محارمو مخامخ کیدل ممنوع نه دی. په دغه مورد کښې کوم عمومي حکم چې د عمومو مستوراتو په نسبت د «النور» په سورت کښې تیر شو هم هغسې د

مطهراتو ازواجو په نسبت هم حکم دی. د ﴿ وَلَا نِسَآئِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ ﴾ کومه تشریح چې
مونږ هلته په (۱۰) رکوع کښې کړی ده هغه دی دلته بیا ولوسته شی.

وَاتَّقِينَ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٥٥﴾

او وویریږئ (ای ښځو) له الله! بیشکه الله دی پر هر شی باندی ښه شاهد عالم.

تفسیر: یعنی د پردی کوم احکام چه بیان شوی دی او هغه استثناء چه په کښې کړی شوی چه
هغه په پوره ډول (طریقه) سره ملحوظ ولرئ او لږ څه هم په هغه کښې وړاندی وروسته لاندی باندی
ونه کړئ ! او په ظاهر او باطن کښې ښائی چه د الله تعالیٰ د احکامو او د حدودو رعایت
وکړی! ځکه چه له الله تعالیٰ څخه ستاسی هیڅ شی نه دی پټ ﴿ يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ﴾

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ ۚ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾

بیشکه الله او پرښتی د الله درود وائی (رحمت لیږی) پر نبی باندی ای هغو
کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) درود ووایئ پر هغه (نبی)
باندی او سلام (پری) ووایئ په سلام ویلو سره.

تفسیر: د «**صلوٰة علی النبی**» مطلب دا دی د نبی ثناء له تعظیم ـ رحمت او عطوفت سره ـ
بیا د هر یوه په طرف چه صلوٰة منسوب وی سم د هغه د شان او مرتبی سره کومه ثناء ـ تعظیم
ـ رحمت او عطوفت چې وړ او لایق وی هم هغه به تری مرادوه شی. لکه چی وایی پلار پر زوی ـ
زوی پر پلار او ورور پر ورور مهربان دی یا هر یو له بل سره مینه او محبت کوی نو ظاهر دی د
پلار کوم قسم محبت او مهربانی چی پر زوی ده د زوی هغه قسم مینه او محبت پر خپل پلار نه
دی او د ورور له ورور سره هم هغسی نشته بلکه د دغو دواړو د مینی نوعیت بل شان دی
ـ هم داسی دلته ئی هم قیاس وکړئ او وپوهیږئ! الله تعالیٰ هم پر نبی صلوٰة لیږی یعنی په رحمت
او شفقت سره د ده ثناء ـ اعزاز او اکرام کوی پرښتی هم پری سلام لیږی مگر د هر یوه
صلوٰة رحمت ـ تکریم او تعظیم سم د ده د شان، مقام او مرتبی سره دی. وروسته له دی نه پر
مؤمنانو حکم دی چی تاسی هم پر نبی صلی الله علیه وسلم صلوٰة او رحمت ولیږئ! ښائی د دوی
حیثیت له دغو دواړو څخه بیخی جلا (جدا) او علیٰحده وی. علماؤ فرمایلی دی چی د الله

تعالیٰ صلوٰة رحمت لیږل دی او د پرښتو صلوٰة استغفار دی او د مؤمنینو صلوٰة دعاء ده. په حدیث کښې راغلی دی کله چې دغه آیت نازل شو صحابه ؓ رضی الله عنهم عرض وکړ یا رسول الله د سلام طریقه خو مونږ ته معلومه شوی ده یعنی چې د لمانځه په تشهد کښې داسې لوستل کیږی السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته د صلوٰة طریقه هم مونږ ته ارشاد وفرمایئ! څو یې مونږ په لمانځه کښې ولولو. رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغه درود تلقین دوی ته وفرمایه «**اللّٰهم صل علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کماصلیت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم انک حمید مجید ـ اللّٰهم بارک علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما بارکت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم انک حمید مجید**» غرض دا دی چې الله تعالیٰ مؤمنینو ته حکم ورکړ چې تاسې هم پر نبی صلوٰة (رحمت) ولیږئ نبی دغه راوښود چې ستاسې صلوٰة لیږل دغه دی چې له الله جل جلاله څخنې وغواړئ څو هغه زیات له زیات خپل رحمتونه تر ابد الاباد پورې تل ترتله پر نبی صلی الله علیه وسلم نازل وفرمایی! ځکه چې د الله تعالیٰ رحمتونه بیحده او بې نهایته دی، دغه هم د الله تعالیٰ رحمت دی چې پر دغه غوښتنه سره لا نور داسې رحمتونه پر خپل نبی صلی الله علیه وسلم نازل فرمائی چې مونږ د هغو د لیږلو څخه بې د ده د توفیقه عاجز او ناتوانه یو او بیا هغه خپل لطف مونږ ته منسوب وفرمائی چې ګواکې مونږ هغه د ده په حضور کښې وروړاندی کړی دی حال دا چې په واقع کښې رحمت لیږونکی هم هغه واحد ذات جل جلاله دی ولی چې د هیڅ بنده له اختیاره او قوته دغه کار نه دی پوره چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له رتبې سره لایق کومه تحفه او سوغات ده ته وروړاندی کړی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له الله تعالیٰ څخینې رحمت غوښتل پر رسول الله صلی الله علیه وسلم او له هغه سره د ده پر خپل خانه باندی هم درود ویل لوی قبولیت لری او پر دوی هم هغسې رحمت نازلیږی چې د دوی له شانه سره مناسب او لایق وی او له یو ځلی غوښتلو څخه لس رحمتونه پر هم هغه غوښتونکی نازلیږی اوس د هر چا چې هومره زړه غواړی هغومره رحمت دی ځان ته حاصل کړی»

تنبیه: د صلوٰة علی النبی صلی الله علیه وسلم په متعلق مزید تفصیلات په دغې مختصری حاشیې کښې نه ځائیږی ـ دغه موضوع دی د احادیثو په شروحو کښې ولوستله شی! په دغه مورد کښې د شیخ شمس الدین سخاوی رحمة الله علیه رساله د «**القول البدیع فی الصلوٰة علی الحبیب الشفیع**» د ویلو وړ (قابل) ده مونږ د «صحیح مسلم» په شرح کښې د کفایت په اندازه د ده په متعلق څه لیکلی دی. فالحمد لله علیٰ ذلک.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٥٧﴾

بیشکه هغه کسان چی ایذاء رسوی الله ته (په و لد او شریک) او (ایذاء رسوی) رسول الله (ته په نسبت د سحر ـ شعر ـ جنون) لری کړی دی دوی الله (له رحمته خپله) په دنیا او په آخرت کښی او تیار کړی ئی دی دوی ته عذاب سپکوونکی (د اور د دوزخ).

تفسیر: پاس پر مسلمانانو حکم ؤ چی دوی دی د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د ایذاء سبب ونه ګرځی بلکه د دوی په انتهائی تعظیم او تکریم کښی دی زیار (محنت) او کوښښ وکړی! چی د هغه یو صورت صلوٰة او سلام لیږل دی اوس دغه راښیی چی د رسول الله ایذاء رسونکی په دنیا او آخرت کښی ملعون او مطرود او په خورا (ډیر) سخت شرموونکی عذاب اخته او ککړیږی. د الله تعالیٰ ایذاء دغه ده چی د ده رسول صلی الله علیه وسلم ته څوک څه ربړ (تکلیف) او ایذاء ورسوی یا د ده لوی جناب په نسبت نالایقی خبری وکړی.

وَالَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوْا فَقَدِ احْتَمَلُوْا بُهْتَانًا وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ع ﴿۵۸﴾

او هغه کسان چی ایذاء رسوی مؤمنانو سړیو ته او مؤمنانو ښځو ته (په اتهام) په غیر د هغه کار چی کړی ئی وی دوی (یعنی په ناکړی کار) پس په تحقیق باروی دوی پخپل ځان غټ دروغ او ګناه ښکاره (چی د عقوبت موجب دی).

تفسیر: دغه منافقان ؤ چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم بد به ئی ویل یا د دوی د مطهراتو ازواجو په نسبت به ئی د دروغو خبری اتری لکه چی د «النور» په سورت کښی مسطوری دی کولی. وروسته له دی نه د ځینو هغو ایذاؤ د انسداد په نسبت ځینی ښوونی کړی شوی دی چی د دغو منافقینو له خوا به ځینی مسلمانانو ښځو ته رسیدی ـ په روایاتو کښی مذکور دی کله به چی مسلمانی ښځی خپلو ضروریاتو ته د باندی تللی نو بدکاره منافقان به دوی ته په پټونی کښی ناست ؤ او د دوی د اذیت او پریشانی اسباب به یی وریپښوه کله چی دغه منافقین به ونیول شول نو د پوښتنی په ځواب کښی به ئی داسی ویل چی مونږ په دی باندی نه وو خبر چی دغه اصیله او حره ښځه ده مونږ به داسی ګڼل چی ګوندی وینځه اوامه ده نو ځکه مو وچیړله.

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّاَزْوَاجِكَ وَبَنٰتِكَ وَنِسَآءِ الْمُؤْمِنِيْنَ يُدْنِيْنَ

عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيْبِهِنَّ ط

اى نبى ووايه ښځو ته دى او لونو ته دى. او ښځو (د نورو) مؤمنانو ته چه خواره دى كاندى پر تولو ځانونو خپلو له تكريو (څادرونو) پرونو خپلو څخه

تفسير: يعنى وروسته د تول بدن له پټولو څخه د تكرى (څادر) څه برخه پر سر او څه برخه ئى له سر ځنى راښكته پر خپله څيره باندى وځروى. په رواياتو كښى راغلى دى چى وروسته د دى آيت له نزوله مسلمانانو ښځو به خپلى څيرى او گرد (تول) بدنونه په خپلو تكريو (څادرونو) سره پټول او بيا به د باندى داسى وتلى چى يوائحى به د دوى يوه سترگه ښكاريده چى په هغه سره به لاره تلى شوى. له دى نه معلومه او ثابته شوه چى د فتنى او فساد په وخت كښى ښائى چى آزادى اصيلى ښځى خپله څيره هم پټه كړى او وينځى د شديدهؤ ضرورياتو له سببه پر دغه نه دى مكلفى ځكه چى د دوى په كارو او چارو كښى تكليف او حرج پيښيږى.

ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يُّعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ ط وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۵۹

دغه (پټول د بدن) نژدى دى ته چى وبه پيژندى شى دوى (چى اصيلى دى) پس ايذاء به ونشى رسولى دوى ته (په زعم د وينځو) او دى الله ښه ښښونكى (د خطياتو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى چى «ښه وپيژندله شى چى وينځه نه ده بلكه بى بى ده، د ننگ او ناموس ميرمن ده بدبخته او بدناموسه نه ده نيک بخته ده بدذاته نه ده څو بدنيته خلق هغوى ته لاس ونه غځوى او نقاب (بغره) ئى د هغه ښه كيښوده دغه د بهترى حكم دى وروسته ئى وفرمايل چى الله ښښوونكى مهربان دى» يعنى كه سره له دومره اهتمامه كوم تقصير پاتى شى نو د الله تعالىٰ له مهربانى نه د ښښنى توقع شته. (تكميل) دغه خو د آزادو ښځو په نسبت انتظام و څو هر څوک دوى وپيژنى او د دوى ربړولو (تكليفولو) ته زړه ښه نه كړى او بيا د دروغو پلمه (تدبير) او حيله ورته جوړه نه كړى. وروسته له دى د عمومى گوتى وروړلو او لاس غځولو په نسبت تهديد او ويرول دى اعم له دى چه له كومى ميرمنى سره وى يا له كومى وينځى سره.

لَئِنْ لَّمْ يَنْتَهِ الْمُنٰفِقُوْنَ وَالَّذِيْنَ فِىْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ

قسم دى كه منع نشول منافقان (له نفاق څخه) او هغه كسان چى په زړونو د

دوی کښی رنځ دی (د زناء کولو له بد کاری خپلی نه)

تفسیر: یعنی پر هغو خلقو چی د بدنظرئ او شهوت پرستئ مرض او ګرګ لګیدلی وی

وَّالْمُرْجِفُوْنَ فِی الْمَدِیْنَةِ

او بدی آوازی ګدوونکی په (ښار د) مدینی کښی

تفسیر: دغه غالباً یهودان دی یا ممکن دی چه هغه منافقان تری مراد وی چه علی‌الاکثر به ئی دروغ خبری شائع کولی او د اسلام او د مسلمانانو په خلاف به ئی شائعات او انتشارات کول.
او امکان لری چی منافقان تری مراد وی

لَنُغْرِیَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا یُجَاوِرُوْنَكَ فِیْهَآ اِلَّا قَلِیْلًا ﴿۶۰﴾ مَّلْعُوْنِیْنَ ۚ اَیْنَمَا ثُقِفُوْٓا اُخِذُوْا وَقُتِّلُوْا تَقْتِیْلًا ﴿۶۱﴾

نو خامخا به وګمارو مسلط به کړو مونږ خامخا تا پر دوی بیا به همسایه توب ونه کړی (دوی) د تا په دغه (مدینه کښی) مګر لږ وخت رټلی ترټلی شوی هر چیری چی ومونډلی شی وبه نیولی شی او وبه وژلی شی په وژلو (د خواری سره)

تفسیر: یعنی که دغه بد سری د خپلو دغو حرکاتو څخه لاس وانخلی نو مونږ به تا پر هغوی مسلط کوو چی په څو ورځو کښی تاسی هغوی له مدینی منوری څخه د باندی وشړی ـ او هومره ورځی چی دلته اوسیږی د ذلت او مرعوبیت په صفت کښی به پاتی وی لکه چی دغه یهودان ګرد (تول) وشړل شول ـ او منافقانو به د دغو ویرولو او ډارولو په اثر ښائی خپله رویه بدله کړی وی نو ځکه له سزا څخه ئی نجات وموند.
حضرت شاه صاحب لیکی «هغه خلق چی بدنیت وو ـ او په مدینی منوری کښی به ئی ښځو ته لاس آچاوه او په بدو سترګو به ئی ورته کتل ـ او دروغی خبری به ئی خوروِلی او پخپلو اوضاعو او حرکاتو سره به ئی د مسلمانانو د ضعف او ماتی او د مخالفانو قوت او قدرت به ئی خلقو ته ښکاره کوۀ دغه ئی هغو ته وفرمایل»

سُنَّةَ اللّٰهِ فِی الَّذِیۡنَ خَلَوۡا مِنۡ قَبۡلُ ۚ وَ لَنۡ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبۡدِیۡلًا ﴿۶۲﴾

دا یوه لاره ایښي ده الله لاره په حق د هغو (منافقانو مرجفانو) کښي چي تیر شوی دی پخوا له دی نه او له سره به نه مومی ته لاری د الله ته هیڅ تبدیل تغییر

تفسیر: یعني عادت الله په هم دی دوام لری هغو کسان چي د انبیاؤ الله په مقابل کښي شرارتونه کوی او فتنه او فساد خوروی هم داسي ذلیل ـ خوار او هلاک کړی. یا دغه مطلب دی چي په پخوانیو کتابونو کښي هم دغه حکم شوی دی چي مفسدان له خپله منځه د باندی وباسئ! لکه چي حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه ئی له توریت څخه نقلوی.

یَسۡـَٔلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ؕ قُلۡ اِنَّمَا عِلۡمُهَا عِنۡدَ اللّٰهِ ؕ وَ مَا یُدۡرِیۡكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُوۡنُ قَرِیۡبًا ﴿۶۳﴾

پوښتنه کوی له تا څخه خلق له قیامت (د راتلو چي کله دی؟) ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده علم د قیامت (خاص) په نزد د الله دی او څه شي پوه کړی ئی ته (په قیام د قیامت؟ یعني ته تری بیخبره ئی بیا نو ورته ووایه) ښائی چي قیام د قیامت دی نژدی.

تفسیر: ـ اګر که د قیامت د صحیح وخت تعیین الله تعالیٰ هیچا ته نه دی ښوولی مګر دلته ئی د هغه د قرب په طرف اشاره فرمایلی ده. په حدیث کښي راغلی دی چي رسول الله صلی الله علیه وسلم خپله د شهادت او وسطی ګوتی پورته کړی او ورسره ئی وفرمایل ـ «**اناوالساعة كهاتين**» زه او قیامت د دغو ګوتو په شان یو» یعني هومره چه وسطی ګوته د سبابی په نسبت وړاندی ختلی ده نو زه له قیامت څخه هم دغومره قدر ړومبی راغلی یم ـ قیامت ډیر نژدی او په ما پسی ژر راتلونکی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی

«ښائی په دغه کښي به هم منافقانو ضد عناد او سر تمبګی ځان ته غوره کړی وی د هغه څیز ځواب چي له تولی دنیا سره نشته د هم هغه پوښتنه څو څو ځلی وکړی نو هم هغه ئی هم دلته ذکر کړ» او ممکن دی چي د هغه په نسبت چي پخوا له دی نه ئی فرمایلی ؤ ﴿لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِی الدُّنۡیَا وَ الۡاٰخِرَةِ وَ اَعَدَّ لَهُمۡ عَذَابًا مُّهِیۡنًا﴾ د استهزاء او تکذیب په ډول (طریقه) به ئی ویل چي هغه قیامت او آخرت به کله راځی؟ چي ته مو له هغه څخه تل ویروی ـ آخر د هغه صحیح او ټاکلی (مقرر کړی) وخت خو مونږ ته راوښیه!

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَٰفِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾

بېشکه الله رټلي دي کافران (منکران د بعث له رحمت خپله) او تيار کړي ئې دي دوی ته سختي لمبې وهونکې اور.

تفسير: يعني د دغه لعنت اثر دی چې دوی داسې لاطائل سوالات کوي او د آخري خاتمې او د عاقبت هيڅ فکر نه کوي.

خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ لَّا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِى النَّارِ

په دغه حال کښې چې هميشه به اوسېږي په دغه اور کښې تل تر تله نه به مومي دوی هيڅ دوست (چې ئې تری وباسي) او نه کوم مددګار (چې عذاب تری لرې کړي ياده کړه) هغه ورځ چې چورلولي به شي مخونه د دوی په اور کښې

تفسير: يعني پړمخې نسکور غورځولی کيږي او د دوی څيرې به په اور کښې لاندې باندې کړې شي.

يَقُولُونَ يَٰلَيْتَنَآ أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾

وائي به دوی ای کاشکې مونږ اطاعت کړی وی مونږ د الله او اطاعت کړی وی مونږ د رسول (د الله).

تفسير: په دغه وخت به ارمان او افسوس کوي چې کاشکې مونږ په دنيا کښې د الله او د رسول الله پر وينا غوږ ايښی وی او پر هغه مو عمل کړی وی څو له دغه بدې ورځې سره مخامخ شوی نه وی.

وَقَالُوا رَبَّنَآ إِنَّآ أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾

رَبَّنَآ اٰتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيْرًا ﴿۶۸﴾ ع

او وايي دوی ای ربه زمونږ بیشکه مونږ اطاعت کړی و مونږ د مشرانو خپلو او د غټانو خپلو پس ورکه کړه دوی له مونږ ځنی سمه لاره. ای ربه زمونږ ورکړه دوی ته دوچنده له عذابه او لری کړه دوی له رحمته خپله رټلو ترټلو لویو سره

تفسیر: دغه به د غیظ او قهر له شدته وائی چی زمونږ دغو دنیوی سردارانو، مشرانو او مذهبی پیشوایانو وغولولو او تیری ایستلو او په دروغو او فریبو ئی په دغه غم او مصیبت کښی اخته کړو ـ د هم دوی په اغواؤ او لمسون د حق له لاری ځخه وښوئیدو او بی لاری شو. نو که اوس مونږ ته سزا راکوله کیږی ښائی دوی ته زمونږ په نسبت دوچنده سزا ورکړه شی. او هغه لعنت او زحمت چی پر مونږ نازلیږی له هغه ځخه دی زیات او ډیر پر دوی هم نازل شی. ګواکی د دوی پر دوچنده سزا ورکولو سره د خپل زړه یخول غواړی. په هم دغه مضمون یو بل آیت د «الاعراف» په (٤) رکوع کښی تیر شوی دی هلته د دوی د دغی غوښتنی ځواب هم شته هغه دی هلته بیا ولوست شی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ اٰذَوْا مُوْسٰى فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوْا ۭ وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَجِيْهًا ﴿۶۹﴾

ای هغو کسانو چی ایمان یی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه کیږئ په شان د هغو کسانو چی ایذاء ئی رسولی وه موسٰی ته پس پاک کړ دغه (موسٰی لره) الله له هغو دروغو چی دوی پری ویل او وو (موسٰی) په نزد د الله کښی وجیه (مخور خاوند د عزت)

تفسیر: یعنی تاسی داسی کوم کار یا خبره مه کوئ چی له هغه نبی علیه السلام ته ایذاء ورسیږی دغه ایذاء نبی علیه السلام ته هیڅ زیان او ضرر نشی رسولی ځکه چی دی د الله تعالیٰ په دربار کښی لوی عزت او پت لری او الله جل جلاله به له ده ځنی هغه د اذیت ګردی (تولی) خبری لری کوی مګر په هغه سره ستاسی آخرت خرابیږی. وګورئ چی د حضرت موسٰی علیه السلام په نسبت خلقو څرنګه د اذیت خبری کولی مګر الله تعالیٰ د موسٰی علیه السلام د وجاهت او مقبولیت له وجی د هغو ټولو ابطال وفرمایه او د موسٰی علیه السلام بیخطائی او بیداغی ئی

ثابته کړه. په روایاتو کښې راغلي دي چې ځینو مفسدینو پر حضرت موسٰی علیه السلام تهمت لګاوه چې حضرت هارون علیه السلام ئې بیدیا ته بیولی او هلته ئې وژلی دی نو الله تعالیٰ په یوه خارقه طریقه سره د هغه تردید وفرمایه او په صحیحینو کښې راغلي دي چې حضرت موسٰی علیه السلام د حیاء له وجې د هغې زمانې د خلقو د رواج او دستور په خلاف به په پټ ځای کښې تل په پټه غسل کاوه. خلقو به ویل چې د دوی په بدن کښې هرومرو (خامخا) څه عیب دی یا د برص داغ لري یا ئې خصیې پړسیدلې دي یوه ورځ موسٰی علیه السلام غسل کاوه او خپل کالي (جامې) ئې ایستلې پر یوې تیږې (ګټې) ئې ایښې ؤ هغه تیږه (ګټه) د دوی له کالیو (جامو) سره وتښتیده حضرت موسٰی علیه السلام بربنډ له اوبو څخه ووت او خپله همسا ئې واخیسته او په هغې تیږه (ګټه) پسې پر منډو شو په دغه وخت کښې تولو خلقو دوی ته کتل او ګردو (تولو) ته دغه حقیقت ورڅرګند (ښکاره) شو چې د دوی مبارک وجود بیخي پاک او بې‌عیبه دی څه ښه ئې ویلي هر چا چې ویلي دي

پټ ئې په جامو کړ. د هر چاچې څه عیب ولید

بې عیبو لره ورکړله جامه د بربنډتیا

ځینو مفسرینو لیکلي دي چې قارون یوې ښځې ته څه پیسې ورکړې او ویې لمسوله څو هغه په یوه لویه مجمع کښې چیرې چې موسٰی علیه السلام په موعظه او تذکیر کښې مشغول وي داسې ووائي چې (العیاذ بالله) موسٰی علیه السلام له ماسره مبتلا دی ـ بالاخر الله تعالیٰ قارون په ځمکه کښې خښ کړ او د هغې ښځې په ژبه ئې د هغه تهمت تردید وکاوه لکه چې د «قصص» په سورت کښې تیر شو.

تنبیه: د موسٰی علیه السلام بربنډ ځغلیدل په تیږې (ګټې) پسې د مجبوریت لامله (له وجې) ؤ ـ او ښائي دا ئې هم په خیال کښې نه وي ګرځیدلي چې دغه تیږه (ګټه) به برابره هغې لویې مجمعې ته ورځي او هلته به دریږي پاتې شو د تیږې (ګټې) دغسې حرکت نو هغه د فوق العادت په ډول (طریقه) وو د عاداتو پر خوارقو مونږ یو مستقل مضمون لیکلي دی د هغو له لوستلو څخه وروسته په دغسې جزئیاتو کښې د بحث او تمحیص ضرورت نه پاتې کیږي. په هر حال له دغې واقعې څخه ظاهریږي چې د الله تعالیٰ له جانبه د انبیاؤ علیهم السلام د پاکۍ اثبات له جسماني او روحاني عیوبو څخه تر کومې اندازې پورې منظور دی؟ او په څه اندازه د دغې شیانو په امحاء کښې اهتمام کړی شوی دی؟ څو د خلقو په زړونو کښې د دوی له جانبه د تنفر او استخفاف جذبات پیدا نشي او د قبول الحق په لاره کښې له هیڅ جانبه څه ممانعت ورپیښ نشي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَقُولُوا۟ قَوْلًا سَدِيدًا ۝٧٠

يُّصْلِحْ لَكُمْ اَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ ۗ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيْمًا ﴿۷۱﴾

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وویریږئ له عذاب د الله او ووایئ خبره سمه محکمه رښتیا! چی نیک صالح کړی (الله) تاسی ته عملونه ستاسی او وبښی (الله) تاسی ته ګناهونه ستاسی او هر چا چی اطاعت وکړ د الله او د رسول د دغه (الله) پس په تحقیق بریالی (کامیاب) شو په بری ډیر لوی سره.

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو! له الله تعالیٰ څخه وویریږئ او وپوهیږئ چی سمی خبری کوونکی ته د ډېرو ښو او مقبولو اعمالو توفیق ور په برخه کیږی او ګناهونه او تقصیرات ئی ورمعافیږی. په حقیقت کښی یوازی د الله تعالیٰ او د رسول صلی الله علیه وسلم په اطاعت کښی د حقیقی بری او کامیابی سر او راز پټ دی هر هغه څوک چی دغه لاره غوره کوی په مراد رسیږی.

اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ فَاَبَيْنَ اَنْ يَّحْمِلْنَهَا وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْاِنْسَانُ ؕ اِنَّهٗ كَانَ ظَلُوْمًا جَهُوْلًا ﴿۷۲﴾

بیشکه مونږ وړاندی کړ مونږ امانت (ثواب ـ عقاب) پر آسمانونو او پر ځمکه او غرونو (کله چی مو پیدا کړ په دوی کښی فهم او نطق) پس منع راوړه دوی له دی چی پورته کړی هغه (د امانت بار) او ویریدل دوی له هغه (امانت) او پورته کړ هغه (د امانت بار) انسان بیشکه چی دغه (انسان) دی ظالم ډیر بی ویری نادان (په عاقبت خپل).

تفسیر: یعنی انسان پر خپل ځان لوی ظلم او ستم وکړ ـ د هغه بار او پیتی په اوږو اخیستلو څخه چی آسمانونو ځمکی او غرونو د خپلی ناتوانی او عجز اظهار وکړ چی پورته کولی ئی نشو دغه ناپوه انسان هغه پر خپلو اوږو واخیست.

ددنیا له واکه نشو اخیستل د امانت
انسان واخیست دغه پیتی په خپل شا له جهالت

آسمان بار امانت نتوانست کشید
قرعه فال بنام من دیوانه زدند

حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی پر خپل ځان ونه ویریده ـ او پری ونه پوهیده چی امانت څه شی دی؟ د بل چا څیز په داسی حال کښی ساتل چی خپل خواهش او غوښتنه تری وساتی. په آسمان او ځمکه کښی د دوی څه ذاتی غوښتنه او خواهش نشته او که دی خو هم هغه شی دی چی دوی پری قائم ولاړ دی په انسان کښی غوښتنه یو شان او په خلاف له هغی غوښتنی حکم بل شان دی. نو د دغه پردی څیز یعنی حکم په خلاف د خپل ځان ساتنه ډیر لوی زور غواړی او د هغه انجام او عاقبت دا دی چی منکران پر خپلو گناهونو نیول کیږی او حکم منونکیو ته به قصور معافیږی. اوس هم د بل چا د امانت په نسبت هم دغسی حکم شته که څوک د بل چا امانت عمداً او په قصد سره ضایع کوی نو بدل (ضمان) ئی پری اوړی که بی اختیاره تری ضایع کیږی نو پری (ضمان) او بدل نشته «موضح» اصلی خبره دا ده چی الله تعالیٰ په خپل یو خاص امانت کیښودل د مخلوقاتو په کومه نوعه کښی اراده وفرمایله چی که هغه غواړی نو دغه امانت په خپلی سعی او کسب او د مټ په قدرت او قوت وساتلی شی بلکی تزئید او ترقی هم ورته ورکړه شی څو په دغه سلسله کښی د الله تعالیٰ د هر قسمو شیونو او صفاتو ظهور وشی مثلاً د هغی نوعی هغه افراد چی هغه امانت په پوره ډول (طریقه) سره محفوظ ساتی او ترقی ورته ورکړی ـ پر هغو انعام او اکرام وکړی. او هر هغه چی په غفلت او شرارت سره هغه ضائع کړی نو هغه ته به سزا ورکړه شی او هغه کسان چی په دغه مورد کښی لږ شان قصور وکړی له هغوی سره د عفوی او د ښنلو معامله وکړ شی. زما په خیال دغه امانت د ایمان او د هدایت یو تخم دی چی د بنیادمانو په زړونو کښی شیندلی (نوستلی) او کرلی شوی دی چی هم هغه ته «**مابه التکلیف**» هم ویلی شو «**لاایمان لمن لا امانة له**» چی د دغه د ساتنی او په حفاظت کښی له مداومت څخه د ایمان ونه زرغونیږی گواکی د بنی آدمیانو قلوب د الله تعالیٰ ځمکه دی چی تخم هم په هغو کښی پخپله الله شیندلی (کرلی) دی د باران ورولو له پاره ئی د رحمت وریځی هم لیږلی دی چی د هغوی له سینو ځنی د الله تعالیٰ د وحی باران هم وریدلی دی. د هر انسان فریضه دا ده چی د ایمان دغه تخم چی د الله تعالیٰ امانت دی ابته (خراب) او ضائع نه کړی بلکی په پوره سعی، کوشش، جهد، جد، تردد ـ او تفقد سره د هغه پرورش او پالنه وکړی او ډیر زیات دقت دی وکړی څو په سهو، خطا او غلطی هم دغه تخم ونه سوزیږی او ضائع نشی د هم دغه په لوری د حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه په دغه حدیث کښی اشاره ده «**ان الامانات نزلت من السماء فی جذر قلوب الرجال ثم علموا من القرآن ـ الحدیث**» دغه امانت هماغه د هدایت تخم دی چی د الله تعالیٰ له جانبه د انسانانو په قلوبو کښی ښخ کړی شوی دی بیا د قرآن او د سنت د علومو باران پری وشو چه که له هغه څخه پوره گټه (فائده) او انتفاع واخیستی شی نو د ایمان دغه مبارکه ونه زرغونه کیږی، لوئیږی، وده کوی، غټیږی میوو او ثمرو ته رسیږی او انسان د هغی له خوږو اثمارو څخه متلذذ او متمتع کیږی او د استثمار موقع

مومی او که په انتفاع کښې څه قصور او کوتاهي وکړی شي نو په هماغه اندازه د دغې ونې په وده او لوئیدلو کښې نقصان واقع کیږی که بیخي تری غافل کیږی او له سره ورته نه متوجه کیږی نو دغه تخم بیخي خراب ـ ضائع او بربادیږی. هم دغه امانت ؤ چې الله تعالیٰ آسمانونو او ځمکې او غرونو ته ورواندی کړ ـ مګر په هیڅ یوه له هغو کښې دغسی یو قوت او استعداد نه ؤ چې د دغه عظیمه امانت د پورته کولو زور او حوصله ولری او هر یوه له دوی د حال په لسان یا د قال په بیان د دغه غیر قابل متحمل بار او پیتی له پورته کولو څخه په ویره سره انکار وکړ او علیٰ رؤس الاشهاد ئې وویل چه زمونږ له عهدی او توانه دغه بار ډیر درونډ او ثقیل دی او نه ئې شو پورته کولی. ته پخپله فکر او دقت وکړه چه ماسواء له انسانه به بل کوم مخلوق وی چې پخپل کسب او محنت سره د ایمان د دغه تخم حفاظت او پرورش وکړی؟ او د ایمان دغه شجره مشجر او مثمر وګرځولی شي؟ فی‌الحقیقت د دغه عظیم‌الشان امانت د حق ادا کول او د یوی یابسی ځمکې څخه چې په هغې کښې د دی د مالک له جانبه تخم شیندلی (کرلی) شوی وی تکه شنه میوه داره ونه زرغونول او لویول د هم دغه ظلوم او جهول انسان حصه کیدی شي چې له هغه سره صالح‌الزراعت ځمکه شنه او په پخپل محنت سعی او تردد سره د الله تعالیٰ قدرت ده ته د کوم شي د زرغونولو او لویولو او په میوو راوستولو قوت او قدرت ورعطاء کړی دی.

«ظلوم» د «ظالم» او «جهول» د «جاهل» مبالغه دی. ظالم او جاهل هغه چاته ویلی شي چې بالفعل له عدله او علمه تش وی مګر د هغه استعداد او صلاحیت او د دغو صفاتو د حصول قوه ولری پس هغه مخلوق چې بدء‌الفطرت کښې په علم او عدل سره متصف وی او د یوی شیبی له مخې هم دغه اوصاف له ده څخه نشی بیلیدی مثلاً ملائکة الله یا هغه مخلوقات چه د دغو شیانو صلاحیت له سره نه لری مثلاً آسمان، ځمکه، غر او نور ظاهر دی چه دغه دواړه د الله تعالیٰ د دغه امانت حامل نشی کیدی بیشکه ماسواء له انسانه یوه بله نوعه هم شته چه هغه پیریان دی او په هغوی کښې فی‌الجمله د دی د تحمل استعداد موندلی کیږی نو ځکه په ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾ کښې دغه دواړه سره جمع کړی شوی دی. لیکن د انصاف خبره خو دا ده چه د دی امانت د حق د اداء استعداد په هغوی کښې دومره ضعیف وو چه د حمل الامانت په مقابل کښې دومره د تذکر قابل نه وو او قابل الاعتنا نه ګڼلی کیږی. ګواکی په دغه معامله کښې هغوی هم د انسانانو د تابعانو په شان درولی شي او د دوی د مستقل نوم اخستلو ته څه ضرورت نه دی پاتی. والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

لِّيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٣﴾ ع

(دغه د امانت غرض د دی دپاره وو) چه عذاب ورکړی الله منافقانو سړیو او

منافقاتو ښځو ته او مشركانو سړيو او مشركاتو ښځو ته او رجوع په رحمت سره وكړى الله پر مؤمنانو سړيو او مؤمناتو ښځو، او دى الله ښه ښښونكى (د خطياتو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: زما په خيال كه دلته د ﴿ وَيَتُوبَ اللهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴾ معنى په معافولو سره وانه خيسته شى بلكى كه پر حال د هغوى د متوجه كيدلو او په مهربانى فرمايلو سره واخيسته شى بهتره ده لكه چه په ﴿ لَقَدْ تَابَ اللهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهٰجِرِينَ ﴾ كښى اخيست شوى. دغه خو د كاملينو مؤمنينو بيان شو او په ﴿ وَكَانَ اللهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾ كښى ئى د قاصرينو او مقصرينو د حال په طرف اشاره وفرمايله.

«والله تعالىٰ اعلم لنسأل الله تعالىٰ ان يتوب علينا ويغفرلنا ويثبتنا بالفوز العظيم انه هو الغفور الرحيم جل جلاله وعم نواله واجل شانه واعظم برهانه

تمت سورة الاحزاب بعون الله الملك الوهاب فلله الحمد والمنة

سورة سبأ مكية الا آية (٦) فمدنية وهى اربع وخمسون آية وست ركوعات رقمها (٣٤) تسلسلهاحسب النزول (٥٨) نزلت بعد سورة لقمان

د «سبأ» سورت مكى دى پرته (علاوه) له (٦) آيته څخه چى مدنى دى (٥٤) آيتونه او (٦) ركوع لرى په نزول كښى (٥٨) او په تلاوت كښى (٣٤) سورت دى وروسته د «لقمان» له سورت څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

(شروع كوم) په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِىْ لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِى الْاٰخِرَةِ ؕ وَهُوَ الْحَكِيْمُ الْخَبِيْرُ ①

توله ثناء صفت خاص الله لره دى هغه چه خاص هغه ته دى هر هغه «شيان» چه په آسمانونو كښى دى او هر هغه شيان چى په ځمكه كښى دى (سره له آسمانونو او ځمكى ملكاً خلقاً عبيداً) او خاص هم دغه (الله) لره ده توله ثناء صفت په آخرت كښى (لكه چى په دنيا كښى هم دى) او هم دغه (الله)

ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسير: يعنی ګرد (ټول) محاسن او محامد او تعريف هغه الله جل جلاله ته دی چه واحد احد دی او بی د نورو له شرکته د ګردو (ټولو) آسمانونو او د ځمکو د شيانو مالک او خالق دی او په نهايت حکمت او خبرداری سره د دوی انتظام او تدبير کوی او دغه سلسله ئی چتی (فضول) او بيکاره نه ده پيدا کړی، د داسی حکيم او دانا په نسبت دغه ګمان نشی کيدی. ضرور دغه نظام بالاخر پر کومی اعلیٰ نتيجی منتهی کيدونکی دی چه هغه ته آخرت وائی. او څرنګه چه هم دی په دنيا کښی يواځی د ټولو تعريفاتو مستحق دی په آخرت کښی هم يواځی هم دی د ټولو تعريفاتو مستحق دی بلکه دلته خو ظاهراً د نورو کسانو هم لږ څه تعريف کيدی شی ځکه چه د مخلوق فعل د خالق اشعه او د دوی کمالات د ده د حقيقی کمال پلوشه ده ليکن هلته نور ګرد (ټول) وسايط او پردی لری کيږی او هر شی ليدل کيږی. هغه ګرد (ټول) د هم ده له طرفه وی نو ځکه صورتاً او معناً او حقيقتاً بلکه له هر حيثيته يواځی د هم هغه مطلق محمود تعريف پاتی کيږی.

يَعۡلَمُ مَا يَلِجُ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَمَا يَخۡرُجُ مِنۡهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا يَعۡرُجُ فِيهَاۚ

معلوم دی (الله ته) هر هغه شی چه ښکته ننوځی په ځمکه کښی او هر هغه شی چه بيرون راوځی له دغی (ځمکی) څخه او هر هغه څيز چه راښکته کيږی له آسمانه او هر هغه شی چه پورته خيژی په دغه (آسمان) کښی.

تفسير: يعنی په آسمان او ځمکه کښی هيڅ يو لوی او وړوکی داسی څيز نشته چه د ده له علم څخه خارج وی هر هغه شی چی په ځمکه کښی ښکته ننوځی مثلاً حشرات ـ خوځندی ـ د نباتاتو تخم ـ د باران اوبه ـ د مړيو اجساد او هر هغه شيان چه له ځمکی څخه د باندی راوځی او بهر کيږی مثلاً زراعت ـ نباتات ـ معدنيات او نور او هغه شيان چه د آسمان له جانبه راښکته کيږی لکه باران ـ وحی ـ تقدير پرښتی او نور او هغه شيان چی پورته خيژی آسمان ته مثلاً روح دعاء ـ اعمال ـ ملائک او نور پر دغو ګردو (ټولو) انواعو او جزئياتو د الله تعالیٰ علم محيط دی.

وَهُوَ ٱلرَّحِيمُ ٱلۡغَفُورُ ۝٢

او هم دغه (الله) ډير رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره) ښه ښښونکی

دی (د خطیاتو).

تفسیر: یعنی د دغه گرد (تول) د ژوندون رونق ـ ښائست د الله تعالیٰ له رحمته او ښښنی شخه دی. که د بندگانو د دغی ناشکری او د حق نه پیژندلو په اثر ـ لاس په لاس د دوی په نیونو باندی لاس پوری کیدی نو دغه گرد (تول) رونق او ښائست به په یوه لمحه کښی ختمیده ﴿ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِن دَابَّةٍ ﴾ (د فاطر (٤٥) آیت (٥) رکوع (۲۲) جزء)

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ ۖ

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی چی رابه نشی مونږ ته قیامت.

تفسیر: ولی به قیامت نه راځی؟ د هغه منشأ وروسته راځی ﴿ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴾

قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ

ووایه (ای محمده! دوی ته چه ولی به رانشی) بلکه را به شی قسم دی زما په رب خپل چی خامخا رابه شی هرومرو (لازماً) دا قیامت تاسی ته.

تفسیر: یعنی هغه معصوم او مقدس انسان چه د ده د صدق او امانت اقرار له نورو گردو (تولو) موجوداتو شخه ړومبی وو اوس له ساطعو او قاطعو براهینو شخه د ده صداقت په پوره ډول (طریقه) سره ښکاره شو. په مؤکد قسم سره د الله تعالیٰ له طرفه خبر ورکوی چه خامخا قیامت راتلونکی دی نو بیا ئی هیڅ علت او سبب نه دی معلوم چی ولی ئی دوی نه منی ـ هو! که کومه محاله خبره یا له حکمت شخه مخالفه کومه خبره ئی کړی وی نو د تردید او انکار ځای به په کښی وو ـ لیکن دغه خو نه محاله ده ـ او نه له حکمت شخه مخالفه ده نو بیا له هغه شخه انکار که ضد او عناد او سرتمبگی (سرکشی) نه ده نو شه ده؟

عَالِمِ الْغَيْبِ ۖ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٣﴾

(هسی رب) چه عالم دی په غیبو نه پټیږی له ده په اندازه د یوی ذری په آسمانونو کښې او نه په ځمکه کښې او نه وړوکی له هغی ذری او نه لوی (تری) مګر (چه دا ټول لیکلی پراته دی) په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کښې.

تفسیر: یعنی په هم هغه عالم‌الغیب قسم دی چی د ده له محیط علم څخه د آسمان او د ځمکی هیڅ یو لوی یا وړوکی شی یا یوه ذره یا له ذری څخه وړوکی یو شی هم نه دی پټ او نه هیڅ شی تری غائبیږی. ښائی چی دغه ئی ځکه فرمایلی وی چه د قیامت د وخت تعیین مونږ له سره نشو کولی د هغه علم له هغه چا سره دی چه د هغه له علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی. مونږ ته هم هغومره خبر چی هغه را کړی دی هغه مو بی له زیادته او تنقیصه درورسوه او په دی سره د هغی خبری جواب هم وشو ﴿ وَقَالُوٓاْ أَءِذَا ضَلَلۡنَا فِي ٱلۡأَرۡضِ ﴾ الآیة - یعنی کله چی زمونږ ذرات په ځمکه کښې منتشر شی بیا به څرنګه سره یو ځای کیږی؟ نو دغه ئی راوښوول چی هیڅ یوه ذره هم د الله تعالیٰ له علمه نه ده غائبه او پخوا ئی دغه راښولی وو چی د آسمان او د ځمکی پر هر یوه شی د ده قبضه ده نو بیا به ده ته څه مشکل وی چه ستاسی ګرد (ټول) منتشر ذرات یو ځلی سره راټول کړی.

تنبیه: له ښکاره کتاب څخه «لوح محفوظ» مراد دی چی په هغه کښې هر شی سم د الله تعالیٰ له علمه سره ثبت دی. دا ټول ځکه لیکلی پراته دی په کتاب ښکاره لوح محفوظ کښې

لِّيَجۡزِيَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِۚ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ
وَرِزۡقٞ كَرِيمٞ ۝٤ وَٱلَّذِينَ سَعَوۡ فِيٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُوْلَٰٓئِكَ
لَهُمۡ عَذَابٞ مِّن رِّجۡزٍ أَلِيمٞ ۝٥

دپاره د دی چی جزا ورکړی (الله) هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) دغه (نیکوکاران مؤمنان چی دی) شته دوی ته مغفرت ښښنه او رزق روزی ښه (د عزت چی جنت دی). او هغه کسان چی سعی کوښښ کوی په (ابطال د) آیتونو (د قرآن) زمونږ په دی حال چی عاجز کوونکی وی د الله په زعم خپل دغه کسان شته دوی ته عذاب له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: یعني د قیامت راتلل ځکه ضروري دي چې خلقو ته د دوی د نیکۍ او بدۍ نتیجه او ثمره ورکړه شي او د الله تعالیٰ د تولو صفاتو کامل ظهور په عمل راشي.
تنبیه: «هغه کسان چې سعي او کوښښ کوي په باطلولو د آیاتونو د قرآن زمونږ په دې حال چې عاجزونکي الله وي په زعم خپل» مطلب دا دی چې زمونږ د آیاتونو په ابطال او د خلقو په ممانعت کښې د هغو له قبول څخه قولاً او فعلاً زیار (محنت) او کوښښ کوي او د دغه مقصد د په مخ بیولو دپاره تینګ ولاړ دي ګواکي دوی (العیاذ بالله) داسې غواړي چه الله تعالیٰ عاجز کړي او پړ او مغلوب ئې وګرځوي او داسې ګڼي چه دوی د ده د قدرت په لاس کښې راتلونکي نه دي او هرومرو (خامخا) له ده څخه خپل ځان بچ کوي.

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝٦

او (بل دپاره د دې لیکلي پراته دي په لوح محفوظ کښې) چې ویني هغه کسان چې ورکړې شوی دی دوی ته علم فهم هغه (قرآن) چه نازل شوی دی تاته له (جانبه د) رب ستا هم هغه حق دی او سمه لاره ښیي طرف د لارې (د هغه الله ته چه) ښه زبردست ډیر ثنا ویلی شوی دی.

تفسیر: یعني ځکه قیامت راتلونکی دی څو هغه کسان چې پرې یقین او باور لري هغو ته عین‌الیقین حاصل شي او په خپلو سترګو سره هم د هغه وقوع او قیام ووینی او ښه وپوهیږي چې د لوی قرآن بیان څرنګه بې له تزئیده او تنقیصه صحیح او جوت ثابت شو. او بیشکه چې قرآن هم هغه لوی او زبردست کتاب دی چې د دغه زبردست د محامدو او محاسنو مالک الله ته مو رسوي او سمه صافه لاره راښیي. ځیني مفسرین د ﴿ وَيَرَى الَّذِينَ ﴾ الآیة ـ مطلب داسې اخلي چې د ﴿ وَالَّذِينَ سَعَوْ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ ﴾ په برخلاف هغه کسان چې پوهان او اهل العلم دي اعم له دې چې مسلمانان وي که کتابیان هغوی پوهیږي او ویني چې د قیامت او نورو په متعلق د قرآن المجید بیان بیخي صحیح دی او انسانانو ته د وصول الی الله ښه طریقه ورښیي او په سمه صافه لارې ئې برابروي. دا (یری) فعل قلب دی چې دوه مفعوله غواړي او دا (الذین) سره له خپلې صلې فاعل دی او دا بل (الذی) سره له خپلې صلې ئې مفعول اول دی او دغه (هو) ضمیر د فصل دی او دا (الحق) ئې مفعول ثاني دی او هم دغه جمله د (یری) بیا په موضع د نصب کښې عطف ده په تیره جمله د (یجزی) باندې او جمله د (و یهدی) عطف دی په (الحق) باندې حاصل دا شو یعني قسم دی چې رابه شي قیامت جزا به ورکړي خدای مؤمنانو لره او چې معلوم به شي عالمانو ته په وخت د ظهور د قیامت کښې عیاناً چې دا منزل حق دی لکه چې معلوم ؤ

ورته پخوا برهاناً .

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۝ أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَم بِهِ جِنَّةٌ

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی آیا (وښیو) دلالت کړو تاسی په یو سړی چی خبر درکوی تاسی ته کله چی ذری ذری کړی شی تاسی په کامل ذره ذره کیدلو سره بیشکه چی تاسی خامخا په پیدایښت نوی کښی یئ. آیا له خپله ځانه تړلی دی (محمد) پر الله باندی دروغ ؟ یا ورپوری لیونتوب دی؟.

تفسیر: د قریشو کفارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان کښی دغسی گستاخی او سپین سترگی کوله یعنی راځئ چی مونږ تاسی ته هغه سړی دروښیو چی وائی چه ستاسی دوړی او ذری او بخرکی به وروسته له مړ کیدلو او پرسیدلو او وراسته کیدلو او خاورو او دوړو کیدلو څخه بیا له خاورو څخه راتولیږی او له تاسو ځنی هم داسی روغ جوړ انسانان پیدا کیږی ـ او بیا به هم داسی ژوندی له قبرونو څخه راپاڅولی کیږئ. ښه نو پر داسی چتی (بیکاره) او مهملو خبرو څوک یقین او باور کولی شی؟ او څرنگه ئی منل امکان لری؟ له دوو حالو څخه خالی نه دی یا خو دغه شخص عمداً په قصد سره پر پاک الله دروغ تړی چی ده داسی خبر راکړی دی که نه لیونی او سودائی دی او دماغ ئی پخپل ځای کښی نه دی. نو ځکه دا هسی اپلتی او چتی (بیکاره) خبری کوی (العیاذ بالله).

بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ۝٨

(نو فرمائی الله تردیداً داسی نه دی) بلکه هغه کسان چی ایمان نه راوړی په آخرت په عذاب کښی به وی (په عقبیٰ کښی) او په گمراهی لوی کښی (لویدلی دی په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی نه دروغ دی او نه جنون بلکه خالی دغه خلق پخپله د عقل ـ پوه ـ صدق او صواب له لاری څخه ښوئیدلی دی او له حق او یقین څخه ډیر لری لویدلی دی چی دغسی چتی (بیکاره) خبری کوی او په خپل دغه انکار او تکذیب سره خپل ځان په آفت او عذاب کښی اخته کوی فی‌الحقیقت دغه ډیر لوی عذاب دی چی د انسان دماغ په دغه اندازه سره خراب او مختل شی چی دی د الله تعالیٰ انبیاؤ ته مفتری ـ مجنون او نور شیان ووائی (العیاذ بالله)

أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۚ إِن نَّشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ السَّمَاءِ ۚ

آیا نه ګوری (دا کافران) هغه څیز ته چه په مخ کښې د دوی دی او هغه څیز ته چې وروسته د دوی دی. له آسمانه او له ځمکې (چې دوی په کښې محاط وی) که چیری اراده وفرمایو نو څیری به کړو په دوی ځمکه (او په کښې به ئې ډوب کړو په شان د قارون) یا به وغورځوو پر دوی باندی یوه ټوټه له آسمانه.

تفسیر: آیا دغه خلق ړانده شوی دی چه آسمان او ځمکی ته هم نه ګوری او خپل اطراف او حوالی او شاؤ خوا ته هم سترګی نه غړوی چې پر موجوداتو خپل عقل او فکر وچلوی ـ پر دغی خبری باندی خو په خپله دوی هم قائلان دی چې د دوی او د ګردو (ټولو) علویاتو او سفلیاتو خالق الله دی. بیا نو آیا هغه الله ته چې د دغو شیانو مالک او خالق دی د دغو شیانو خرابول او ماتول او بیا جوړول هغه ته څه سختی او اشکال لری؟ او هغه ذات ته چې داسی عظیم الشان اجسام جوړولی شی او لاندی باندی او ویجاړولی ئی شی د انسانی جسم تخریب ـ تفکیک او تجزیه او بیا ئی سره ټولول ـ ژوندی کول او پاځول څه اشکال لری؟ آیا دغه خلق له دی نه نه ویریږی چې د الله تعالیٰ پر ځمکه او تر آسمان لاندی اوسیږی او بیا داسی د بی ادبی او ګستاخی خبری کوی او بیځایه خپلی ژبی خوځوی ـ حال دا چې که الله تعالیٰ اراده وفرمائی په یوه رپه کښې به دوی یا په ځمکه خښوی یا به له آسمانه یوه ټوټه پری وغورځوی او دوی به بیخی سپیره او فنا کړی او په هم دغه دنیا کښې به د قیامت یوه وړوکی نمونه دوی ته وښیی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ⑨

بیشکه په دغه (کتلو د پاس او تیټ او خسف او اسقاط) کښې خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر بنده رجوع کوونکی (الله ته)

تفسیر: یعنی هر هغه بنده چې له عقل او انصاف څخه کار واخلی نو د الله تعالیٰ په طرف ئې رجوع کیږی ځکه چې پوه او عاقل انسان ته په علویاتو او سفلیاتو او مافیهما کښې ډیر زیات د قدرت لوئی نښی او دلائل موجود دی د دغه منظم او ډک له حکمته نظام له لیدلو څخه پوهیږی چې هرومرو (خامخا) دغه ګرد (ټول) یوه ورځ خپلی علیا او اکملی نتیجی ته رسیدونکی دی

چې د هغه نوم «دارالآخرة» دی کله چې دوی دغه تصور وکړی نو زیات له زیاته خپل مالک او خالق او الله تعالیٰ ته رجوع او میلان کوی او د هغو علوی او سفلی نعماؤ چې ورته رسیږی شکریه اداء کوی له دغو بندګانو څخه د ځینو تذکره پاک الله داسې فرمائی چې.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ مِنَّا فَضْلًا ۖ يٰجِبَالُ اَوِّبِيْ مَعَهٗ وَالطَّيْرَ ۚ

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ داؤد ته له جانبه خپله فضل (لوئی پر نورو، وموفرمایل غرونو ته چې) ای غرونو راوګرځوئ (ښه) غږونه خپل له ده سره (په وخت د تسبیح کښې او له ده سره تسبیح ویل) مرغانو هم.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ حضرت داؤد علیه السلام ته له نبوت سره غیر معمولی سلطنت هم ورعنایت فرمایلی وو حضرت داؤد علیه السلام به کله کله بیدیا او صحرا ته هم ووت او هلته به د الله تعالیٰ په ذکر او یاد مشغولیده او د الله تعالیٰ له خوفه به ئی ژړل او په تسبیح او تهلیل به مشغولیده ـ او په خپل هغه ښه الحان او ښکلی غږ سره به چې ضرب‌المثل دی د (زبور) په لوستلو مصروفیده د ده د تسبیح او تهلیل د عجیب او غریب تاثیر په سبب به له ده سره غرونو هم تسبیح لوستلی او ګرد (تول) طیور او مرغان به هم د دوی په شاؤ خوا کښې سره تولیدل او د ده په شان هغوی به هم تسبیح او تهلیل وایه الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم ده ته دغه خاصه بزرګی او لوئی ورعطا، فرمایلی وه. که د غرونو له تسبیح څخه د ده د غږ محض عکس العمل (انګی) مراد وی یا هغه عمومی تسبیح مراد وی چې هر شی ئی د خپل حال یا د قال په ژبه سره اداء کوی یا ئی وائی نو د حضرت داؤد علیه السلام د مخصوص فضل او شرف په ذیل کښې به د دغی خبری تذکره بیخی مهمله او بی معنی وی (العیاذ بالله) د «یا جبال اوبی معه» حکم تکوینی دی «امر وفرمایه الله داؤد ته داسی»

وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيْدَ ۝١٠ اَنِ اعْمَلْ سٰبِغٰتٍ وَّقَدِّرْ فِي السَّرْدِ

او پسته کړی وه مونږ ده ته اوسپنه چې جوړوه ځغری ارتی اوږدی او اندازه کوه په اوبدلو کښې (چې حلقی ئی سره برابری وی)

تفسیر: د حضرت داؤد علیه السلام په حق کښې ئی اوسپنه لکه موم پسته وګرځوله او ده به بی د اور او د صناعیه ؤ آلاتو له مرستی (مدد) اوسپنه په هر شان سره چې غوښته کړوله او تاووله به ئی او پنده او نری کوله او له هغی ځنی به ئی ځغری او نور دقیق او نفیس آلات او ادوات جوړول او پلورل (خرخول) به یی او له هغی څخه به ئی د خپل قوت او معاش وسایل برابرول او

پر اسلامی بیت المال به ئی خپل د اعاشی بار نه غورځاوه. وائی چی کړی لرونکی څخری ږومبی ځلی د ده له لاسه ایجاد او اختراع وموندله چی ارتی او فراخی وی الله تعالیٰ ده ته امر ورکړ چی فراخی او ارتی څخری جوړوه! او د هغو حلقی او کړی په ښه نظم او ترتیب سره ونښلوه! چی د خپل لویوالی ـ وړوکوالی او نری والی په اعتبار یو له بل سره هم متناسبی وی.

وَاعْمَلُوا صَالِحًا ۖ إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١﴾

او عمل کوئ تاسی د نیکیو بیشکه زه چی یم پر هغو کارونو چی کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی یم.

تفسیر: یعنی د دغو چارو او صنایعو په مشغولیت کښی د حقیقی منعم له یاده مه غافلیږئ! او تل ترتله په صالحه ؤ اعمالو کښی مشغول اوسئ! او دغه خبره په یاد ولرئ چی الله تعالیٰ گرد (تول) اعمال او احوال وینی.

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۖ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ ۖ

او (مسخر کړی مو ؤ) سلیمان ته باد (د) سبائی (منزل) د هغه (د) یوی میاشتی او (د) بیگائی (منزل) د هغه د یوی میاشتی (لاره) وه او بهولی مو وه د ده دپاره چینه د ویلیو کړیو شویو مسو،

تفسیر: د حضرت سلیمان علیه السلام داسی یو تخت ؤ چی په فضا کښی الوته او دی به ئی له شام څخه یمن ته او له یمن څخه شام ته رساوه الله تعالیٰ د سلیمان دپاره باد تابع او مسخر کړی ؤ نو ځکه د باد وسیله به ئی د یوی میاشتی مسافه (واتن) په نیمه ورځ کښی طی کوله د «انبیاء» او د «نمل» په سورتونو کښی د دی څه بیان تیر شوی دی او وروسته له دی نه د «ص» په سورت کښی ئی هم څه بیان راځی. د ویلیو کړیو شویو مسو د چینی په نسبت وائی چی الله تعالیٰ دغه چینه د یمن په اطرافو کښی بهولی وه چی جناتو به هغه په قالبو او سانچو کښی اچول او تری لوی لوی ظروف (دیگونه ـ لگنونه او نور) به ئی جوړول چه پر هر یوه د هغو کښی د یوه لښکر طعام پخیده او پری خوړول کیده، سلیمان علیه السلام به لمر خاته له «دمشق څخه روانیده د غرمی خوب به ئی د (پارس) په (استخر) کښی کاوه او شپه به ئی زمونږ کابل ته راوړه چی د ده دغه لس ساعته منزل مساوی ؤ له دوه میاشتی منزل سره» (روح

المعاني ـ مدارك)

وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَّعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهٖ ؕ وَمَنْ يَّزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيْرِ ﴿۱۲﴾

او (مسخر کړی مو ؤ ده ته) له پیریانو هغه څوک چی کار به ئی کاوه په مخ د ده کښی، په اذن (حکم) د رب د ده، او هر چا چی به څنګ سرکشی وکړه له دوی له امره حکمه زموږ (او د سلیمان اطاعت به ئی نه کاوه) نو وبه څکوو موږ هغه ته (په آخرت کښی) له عذاب د اور.

تفسیر: یعنی ډیر پیریان چی هغه ئی په بل ځای کښی په شیاطینو سره تعبیر فرمایلی دی د معمولی چوپړانو او پندیانو په شان به په راز راز (قسم قسم) چارو او خدماتو کښی مشغول ؤ ـ د الله تعالیٰ له طرفه دوی ګرد (تول) محکوم شوی ؤ څو سلیمان علیه السلام ته اطاعت وکړی او که لږ څه سرکشی وکړی نو په اور کښی به غورځول کیږی.

يَعْمَلُوْنَ لَهٗ مَا يَشَآءُ مِنْ مَّحَارِيْبَ وَتَمَاثِيْلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُوْرٍ رّٰسِيٰتٍ ؕ

جوړوه (دغو پیریانو) دغه (سلیمان) ته هر هغه شی چی ده غوښت له هسکو (اوچتو) کلاؤ او تمثالونه او لوی لګنونه په شان د تالاو او (په شان د لویو کلکو) دیګونو پر نغریو پراته.

تفسیر: یعنی لوی لوی مساجد ـ کلاوی ـ محلات به ئی پر پیریانو تعمیر او ودانول ـ او مجسمی او تصاویر به ئی پر دوی جوړول چی ممکن په هغه شریعت کښی به دغه تصاویر نه ؤ ممنوع او په محمدیه شریعت کښی ممنوع درولی شوی دی او د مسو (تتو) لوی لوی داسی لګنونه به ئی جوړول چی لکه لوی تالاو او حوض به ؤ او داسی لوی لوی دیګونه به ئی هم جوړول چی له خپل ځای څخه له سره نه خوځیدل او په هغه خپل ځای کښی ځای په ځای باندی کیدل.

اِعْمَلُوْٓا اٰلَ دَاوٗدَ شُكْرًا ؕ وَقَلِيْلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُوْرُ ﴿۱۳﴾

(وفرمایل مونږ) عمل کوئ (د نیکیو ـ ای) آل د داؤده ! دپاره د شکر، او لږ دی له بندګانو زما شکر ایستونکی (احسان منونکی).

تفسير: یعنی ای د داؤد کورنی! د دغو عظیم‌الشانو انعاماتو او احساناتو شکر اداء کوئ محض په ژبه سره نه بلکه په عمل سره هم داسی کار وکړئ چی له هغو د الله تعالیٰ شکر ایستل مترشح وی. خبره دا ده چه الله تعالیٰ لږ ډیر احسان خو پر هر چا کوی لیکن پوره شکر ایستونکی بندګان ډیر لږ دی کله چی لږ دی نو قدر به ئی زیات کیږی لهٰذا کامل شکر ایستونکی شئ! او خپل قدر او منزلت زیات کړئ! دغه خطاب د داؤد علیه السلام کورنی او ټبر ته دی. ځکه علاوه پر نورو مستقلو احساناتو پر داؤد علیه السلام باندی احسان من وجه پر ګردو (ټولو) احسان دی. وائی چی داؤد علیه السلام د خپل ګردی (ټولی) کورنی دپاره داسی د اوقاتو تقسیم جوړ کړی ؤ چی د هغه په اساس د شپو ورځو په څلیرویشتو ساعتو کښی هیڅ یو وخت داسی نه ؤ چی د ده له کورنی ځنی به یو نه یو تن د الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول او لګیا نه وو.

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُ ۖ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَن لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

پس کله چی حکم وکړ مونږ پر سلیمان د موت (او دی مړ ولاړ وو، تکیه پر همسا یو کال) نو هیڅ‌ا خبر کړی نه ؤ دغه پیریان په مرګ د دغه (سلیمان) مګر چنجی د ځمکی (وینو) چی وئی خوړه همسا د ده پس کله چی ولوید (سلیمان پر ځمکه) نو معلوم شو پیریانو ته دغه که چیری وی چی پوهیدی په (علم د) غیب نو نه به ئی تیراوه (سلامت یو کال) په تکلیف مشقت سپکوونکی کښی.

تفسير: کله چی حضرت سلیمان علیه السلام پر پیریانو د بیت المقدس په تجدید کښی مشغول او لګیا وو مطلع شو چی زما د موت نیته رانژدی شوی ده نو پر پیریانو ئی د خپل ځان دپاره یوه د بلورو داسی مانی جوړه کړه چی د هغی منځنی سطحه له ورا ښکاریده بیا سلیمان علیه السلام په هغی کښی ننووت او دروازی ئی پر ځان پسی وتړلی او لکه چه د دوی عادت وو چی تر څو څو میاشتو پوری به په خلوت کښی د الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول وو بیا په داسی

یو وضعیت د رب العزت په عبادت کښې مشغول شو چې د قومي په حالت پر خپله همسا باندې ئې تکیه لګولې وه کله چې پرښتې د دوی روح هم قبض کړ د دوی مبارک نعش په هم دغه وضعیت ولاړ پاتې ؤ ـ او هیڅوک د دوی پر وفات متحسس نه شول. د دوی د وفات څخه وروسته تر ډیر مدت پورې پیریان په هم هغه شان پخپلو تعمیریه امورو مشغول وو کله چې تعمیرات سم له سلیماني نقشې سره پای (آخر) ته ورسیدل نو د هغې همسا په بیخ کښې چې دوی د هغه پر موازنه ولاړ وو د لرګي چنجي (وینه) ولګید او هغه ئې وخوړه او دوی ولید نو دلته د دوی وفات پر ګردو (تولو) منکشف شو په دغه سره جناتو ته د دوی د غیبي امورو د پوهیدلو حقیقت هم ورښکاره شو پر پیریانو باندې معتقدو انسانانو ته هم دغه خبره څرګنده (ښکاره) شوه که دغه پیریان پر غیبیه ؤ امورو پوهیدی نو څرنګه په دغه رېړ (زحمت) او تکلیف کښې به بلا موجبه پاتې کیدل او لازم وو چې د سلیمان علیه السلام پر وفات له مطلع کیدلو سره متصله به ئې له کاره لاس اخیست له دی نه دا هم ظاهره شوه چې د شیاطینو او د نورو تسخیر د حضرت سلیمان علیه السلام کسبي کمال نه ؤ بلکه محض د الله تعالیٰ فضل وو چې که اراده ئې فرمایلې وی نو هغه ئې د ده له تابوت سره هم قائم ایښودی شوی کوم انعامات چې پر حضرت سلیمان علیه السلام د ده په ژوندون کښې کړی شوی وو دغه د هغه تکمیل شو چې وروسته د دوی له موت څخه هم تر یوه ضروري حد پورې جاري کیښود شي. او دغه راښوولې شوی دی چه د انبیاوو د شروع کړیو کارو تکمیل الله تعالیٰ په څه تدبیر سره پوره کوی!.

(ربط) تر دی ځای پورې د ځینو منیبانو او شاکرانو بندګانو ذکر وو. وروسته له دی نه د یوه معرض او شکر نه کوونکي قوم (سبإ) ذکر کاوه شي چې د ډیر عیش، رفاهیت او خوشالي او فارغ البالي څخه وروسته د کفر او ناشکری په سزا کښې تباه کړ شو. دغه قوم د یمن ډیر داسې دولتمن او ذی اقتدار قوم ؤ چې تر سلهاوو کلونو پورې ئې په ډیر ښه جاه او جلال پر هغه مملکت کښې حکومت کاوه له هم دغو څخنې یوه هم هغه ملکه (بلقیس) وه چې د هغې د حاضریدلو ذکر د حضرت سلیمان علیه السلام په دربار کښې په خوا له دی نه د (النمل) په سورت کښې تیر شو ـ ښائې چې دلته وروسته له سلیمان علیه السلام د (سبأ) ذکر په هم دغه تناسب سره هم شوی وی.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ ۖ جَنَّتَانِ عَن يَمِينٍ وَشِمَالٍ ۖ

خامخا په تحقیق وه خلقو د سبا ته په ځای د هستوګنې د دوی کښې یوه لویه نښه چې (هغه لویه نښه) دوه باغونه دی له ښې او کیڼ (طرف د مینو د دوی).

تفسیر: یعنې د باغونو دوه طویلې سلسلې په ښی او کیڼ لوری اوږدی تر څو میلو پورې پرتې

وی که دوی پوهیدلی نو د الله تعالیٰ د رحمت او د قدرت هم دغه نښه د ایمان راوړلو او شکر گزار کیدلو دپاره کافی وه.

كُلُوا مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۚ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾

(وویلی شو دوی ته) خورئ تاسی له رزق روزئ د رب خپل او شکر وباسئ دغه (الله) ته، (دا) بلده ښار دی ډیر پاکیزه او (دغه رب د تاسی) رب دی ډیر ښونکی (د شکر کوونکیو).

تفسیر: گواکی دغه نښی ئی د حال په ژبه سره ویلی چی د خپل رب له دغو در کړیو شویو نعمتونو څخه متمتع او گټور شئ! او د دغه حقیقی منعم شکریه په ښه شان سره اداء کړئ! د کفر او عصیان په اختیارولو سره مه ناشکره کیږئ! یا لکه چه د ځینو اسلافو قول دی چه د انبیاؤ په ژبه به الله تعالیٰ دغه هدایت دوی ته ورکړی وی وائی چی دیارلس تنه انبیاء د دغه قوم په طرف لیږلی شوی وو ـ که دغه صحیح وی نو د حضرت مسیح څخه به پخوا دوی راغلی وی او د دوی وارثان به هم وروسته له دوی نه د دغه قوم تر بربادی پوری دوی پوهولی وی والله اعلم. د «ارض القرآن» مصنف د «سبا» د عمارتونو د ذکر په منځ کښی لیکی چی «د دغو عماراتو په سلسله کښی یو شی د اوبو بند هم دی چی هغه ته حجازی عرب «سد» او یمنی عرب «عرم» وایی. په عربستان کښی دایمی بهیدونکی سیند نشته ـ اوبه له غرونو څخه بهیږی او د شگو په کوریو کښی وچیږی او بی له دغه چی د زراعت او د نورو په درد وخوری ضائع او ابته (خراب) کیږی. د «سبا» واکدارانو په مختلفو مواقعو او ځایونو کښی د غرونو او بیدیاؤ او خوړونو په منځ کښی لوی لوی بندونه جوړ کړی وو چی په هغو کښی به اوبه دریدلی او حسب‌الضرورت د زراعت په کار ورتلی ـ د «سبا» په مملکت کښی دا شان په سلهاؤ مختلف بندونه ؤ. په دغو گردو (تولو) کښی له تولو څخه مشهور بند د «سدالمارب» بند وو چی د دوی په دارالسلطنت «مآرب» کښی واقع وو د مآرب د ښار په جنوب کښی په ښی او کیڼ طرف کښی دوه غرونه دی چی په «جبل الابلق» سره مشهور دی د «سبا» کاردارانو د دغو دواړو غرونو په منځ کښی نژدی په سنه ۱۴۰۰ قبل الهجرت کښی دا «سد المارب» تعمیر کړی وو دغه بند نژدی یو سل او پنځوس فیته طویل او پنځوس فیته عریض یو لوی دیوال وو. د دغه بند اکثره برخه اوس نړیدلی ده خو بیا یو ثلث برخه یی لا هم باقی ده. یوه اروپائی سیاح (ارناډ) د هغه پر موجوده و حالاتو یو مضمون په «فرنچ ایشیاتک سوسایتی جرنل» کښی لیکلی دی او د هغه موجوده نقشه ئی په خورا (ډیر) عمدگی سره تیاره کړی ده پر دغه دیوال کښی ځای په ځای داسی کتبات او لیکنی دی چی هغه گردی (تولی) لوستلی شوی هم دی د دغه سد په پاسنیو او لاندنیو برخو کښی ډیری زیاتی کړکی هم وی چی حسب‌الضرورت به مفتوح او

مسدودی کیدی د «سد» په ښی او کینه خوا په مشرق او مغرب کښی دوه لوئی دروازی وی چی د هغو په وسیله به اوبه تقسیمیدی او د ښی او کینی خوا ځمکی پری اوبه کیدی د اوبو رسول په دغه انتظام او ترتیب په دغو شکلنو او ښورو ځمکو کښی په ښی او کیڼ په دواړو جوانبو کښی په دریو سوو مربعو میلو کښی تر سلهاؤ کروهو پوری ونی غنی ـ باغونه ـ ځنګلونه ـ او د جنت په شان مناظر تیار شوی ؤ چی په هغو کښی له هر دوله (قسمه) میوی ـ دانی او معطری ونی حاصلیدی قرآن الکریم د «جنتان عن یمین و شمال» په ویلو سره د هم دغو باغونو په طرف اشاره فرمائی یونانی مؤرخ (اګاتهرشیدس) چی په ۷٦٦ قبل الهجرت کښی د سبا معاصر ؤ بیان کوی چی سبا د عربو تکه شنه ودانه او خروبه سیمه ده چی په کښی ډیری ونی او بیشماره میوی دانی پیدا کیږی په هغو ځمکو کښی چی د سیند په دواړو جوانبو کښی پرتی دی ډیری ښکلی او ښایسته ونی ولاړی دی د دغه ملک په داخلی برخه کښی د بخوراتو او د دارچینی او د کجورو او د هندی تمرو او د نورو خورا لوړی او ګڼی ونی او لوی ځنګلونه شته او له دغو ونه څخه ډیر زورور او خوندور عطریات او ښی وږمی (بوئی) پورته کیږی د ونو د اقسامو او انواعو د کثرت او تنوع له سبب د دوی د اصنافو او د اجناسو نومونه یادول او د دوی تعریف او پیژندګلوی کول سخت او مشکل دی هغه ښه وږم او معطره هوا چی د دغو ګڼو ځنګلو څخه پورته کیږی هغه د جنت له خوشبوئی او رائحی څخه کمه نه ده او د هغو تعریف په الفاظو سره نشی کیدی هغه اشخاص چی له دغو ځمکو څخه لری له ساحله تیریږی هغوی هم هر کله چی د ساحل له جانبه هوا وچلیږی له دغی خوشبوئی څخه محظوظ او مسروریږی او داسی ښکاری لکه چی ژوندون له اوبو څخه لطف او حظ اخلی او دغه تشبیه هم د ده د لطافت او نزاکت د قوت په مقابل کښی ناقصه ده. (آرتی مید روس) چی د سبا د عهد په آخر کښی اوسیده لیکی چی «د سبا باچا ـ او د ده ایوان په «مآرب» کښی دی چی په یوه له ونو ځنی ډک او د (ښځو) د عیش او عشرت لوړ (اوچت) ځای کښی واقع دی» الغرض د شینوالی شته والی موړتیا خوړوبتیا ـ ودانی ـ هوسائی (آرام) ـ عیش ـ عشرت او د هوا اعتدال په سبب د «مآرب» د هم دغه کلام مصداق وو ﴿بَلۡدَةٞ طَيِّبَةٞ وَرَبٌّ غَفُورٞ﴾ له رب غفور څخه دغه طرف ته اشاره ده چی ته له خپله جانبه شکرګزاره اوسه! که د بشریت په مقتضاء څه نقص او تقصیر پاتی شی نو الله تعالیٰ پر وړوکو وړوکو خبرو دومره سخت نیول نه کوی او په خپلی مهربانی سره ئی معافوی. د ده د نعماؤ شکر «کما کان حقه» د چا له لاسه پوره کیدی شی؟.

فَأَعۡرَضُواْ فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ سَيۡلَ ٱلۡعَرِمِ وَبَدَّلۡنَٰهُم بِجَنَّتَيۡهِمۡ جَنَّتَيۡنِ ذَوَاتَيۡ أُكُلٍ خَمۡطٖ وَأَثۡلٖ وَشَيۡءٖ مِّن سِدۡرٖ قَلِيلٖ ﴿١٦﴾

پس وګرزیدل (له شکره او له دعوته د انبیاو اهل د سبا) پس ومولیږه پر دوی

سیلاو د یوه زورور خوړ او بدل ورکړ مونږ دوی ته په ځای د دوو باغونو د دوی کښې دوه باغونه نور خاوندان د میوو بې مزې ترخو او د ښوره ګزه او یو قدر له بیرو هم خو ډیر لږ

تفسیر: یعنې پندونه او نصائح ئې په خپلو غوږونو کښې ونه نیول. او د حقیقي منعم له شکر ایستلو څخه ئې مخ واړوه نو بیا مونږ دوی باندې د اوبو عذاب ولیږه او هغه بند ونړیده او هغه ګرد (تول) باغونه، ځمکې تر خړو اوبو او ختو لاندې ډوب شول او د هغو ښائسته ؤ او خوندورو ـ اعلیٰ ـ نفیسو میوو او ثمراتو په ځای ډیر خراب او ښکته ونې او اغزې او د سوځولو وړ ځنګلونه زرغونه شول. کوم ځای کښې چې راز راز (قسم قسم) انګور (کور) او عدیم المثال خرما، کجور او د نورو ثمراتو اقسام پیدا کیدل او نعماؤ او د ښکلو انواعو څخه ډک او خړوب ـ او په اصنافو د پیداوارو او محاصیلو کښې مملو او ماړوب ؤ اوس ماسواء د هغو بیکاره ونو څخه چې محصولات ئې خراب او میوې ئې ترخې او بې مزې دې او له یو قسم ښوره ګز څخه پرته (علاوه) چې د هغې پانې سپینې دې ـ او یو قدر له بیرو ځنې خو ډیر لږ او نورو بدرنګو او بد خوندو او بدبویو ونو څخه بل هیڅ شې هلته نه لیده کیږي. دغه ځای ته باغ ویل تش دپاره د مشاکلت دې او د دغه لږ بیرو نورې بیکاره ونې د پاتې کیدلو څخه مطلوب تذکر او یادونه ده څو د هغو پخوانیو په زړه پورې شیونو او ودانیو واقعات له افکارو څخه هیر نشي.
دغه واقعه د حضرت مسیح او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په منځ زمانه کښې واقع شوې ده. د قدیمه و آثارو محققینو په لاس کښې د «ابرهت الاشرم» د زمانې یوه لویه کتیبه د سد العرم د بقیه دیوال څخه لویدلې ده چې په هغه د دغه بند د نړیدو پیښه مذکوره ده مګر دغه غالباً د دغې واقعې څخه د وروستنې زمانې قصه ده چې د هغې ذکر په قرآن کښې مذکور دی والله اعلم.
حضرت شاه صاحب لیکې کله چې الله تعالیٰ اراده وکړه چې پر اهل السبا عذاب او بلا نازله شي نو د بیدیا لوئې ړندې مږې (کور موش) ئې پرې مسلطې کړې او دغو د بند په بیخ او تاداو کښې ئې لوی سورې وکینودل چې د هغه په اثر یو ځلې یو لوی سیلاو او څپان تولید شو او هغه بند ئې مات کړ ـ دغه اوبه د عذاب وې نو څکه پر هره ځمکه چې دریدې هغه به ئې له فصل او کر څخه ایسته ـ وائې چې د دې بند د ماتیدلو یوه کاهن په خوا ویل کړې وو چې د هغه په اثر ډیر خلق له هغه وطن څخه د باندې وتلي ؤ ـ او هغه کسان چې هلته پاتې ؤ هغوی ته د هغو ښو او ښکلیو باغونو په عوض دغه خرابې او لا یعنې ونې او اغزې ورپاتې شول والله تعالیٰ اعلم.

ذٰلِكَ جَزَيْنٰهُم بِمَا كَفَرُوْاؕ وَهَلْ نُجٰزِيْٓ اِلَّا الْكَفُوْرَ ﴿۱۷﴾

دغه (عذاب) جزاء ورکړه مونږ دوی ته په سبب د هغه چې کافران شوي ؤ، او

آیا جزا ورکوو (یعنی نه ورکوو) مگر نا شکری ته

تفسیر: دغسی لویه سزا لویو ناشکرانو ته ورکوله کیږی له کفر څخه بله ناشکری څه ده؟ د «نمل» په سورت کښی تیر شو ﴿ وَجَدْتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن دُونِ اللَّهِ ﴾ جزء ۱۹ (۲ رکوع) ۲٤ آیت ظاهراً دغسی شرک به په دغه قوم کښی وروسته له بلقیس څخه پاتی وی.

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ⑱

او ګرځولی وو موږ په منځ د دی (اهل د سبا) او په منځ د کلیو ښارونو هغو کښی چی برکت اچولی وو موږ په هغه کښی کلی (ښارونه) ښکاره او په اندازه کړی وو موږ په هغو کښی منازل (د تګ او راتګ) (ومو فرمایل چی) ځی راځی په دغو کلیو (ښارو) کښی د شپی او د ورځی په امان (له هر آفته)

تفسیر: برکت والا کلی د شام مملکت دی یعنی د دوی د ملک ځنی د شام تر ملک پوری توله لاره مأمونه او مصونه او ودانه وه د لاری پر دواړو خواو د ودانیو او کلیو سلسله په داسی اندازه او تناسب سره موجوده وه چی مترددینو او مسافرانو ته په هر منزل کښی ځای په ځای ماکولات او مشروبات ور رسیدل او د آرامی او هوسائی (راحت) ځایونه ورمیسر کیدل د ودانیو د دغه مقاربت او پرله پسی د یوه څخه وروسته د بل د ژر لیدلو څخه به ئی فهم غلطیده او تری توحش ـ هیبت او اندیښنه به ورته نه پیدا کیده او نه د غلو او داړه مارانو څخه ډار او خرخشه ورته لویده ـ ګواکی پر دغو لارو باندی تلل سفر نه ـ بلکه یو راز (قسم) تفریحی سیر او سیاحت ؤ د «ارض القرآن» مصنف لیکی «د سبا» دولت او ثروت ـ اساس یوائحی تجارت ؤ. یمن له یوه جانبه د (هندوستان) د سواحلو په مقابل کښی واقع دی او له بله جانب د (افریقا) د سواحلو په محاذ کښی پروت دی. طلا ـ ډیر قیمت داره احجار ـ مصالح ـ عطریات ـ د هاتی غاښ او نور شیان له حبشی او هندوستان څخه برابر په (یمن) کښی ښکته کیده ـ او له دی ځایه (سبا) ته پر اوښانو او نورو بودګانو باریدل د (بحر الاحمر) پر سواحلو له حجازه تیر شوی شام او مصر ته وړل کیدل. قران مجید دغه لره په امام مبین یعنی ښکاره لاری سره موسومه او د دغه سفر نوم ﴿ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ﴾ ـ د ژمی او د اوړی کوچ) ایښی دی چی د قریشو له خوا جاری شوی ؤ. د دغو تجارتی جوړو تګ راتګ له سببه له یمن څخه تر شام پوری د ودانیو یوه لویه سلسله قائمه وه چی په هغو کښی بی له کوم خوف او خطر په ډیر سکون او اطمینان سره

مسافرت کیده یونانی مؤرخ (اراکوستهنس) د ۸۱٦ کال قبل الهجرت په احوالاتو کښې داسې بیان کوی چې له «حضرموت» څخه د «سبا» تر ملک پورې د څلویښتو ورځو لاره ده او له «معین» څخه سوداګران تر ایله (عقبه) پورې په اویا ورځو کښې رسیږی.

فَقَالُوا رَبَّنَا بٰعِدْ بَيْنَ اَسْفَارِنَا

پس وویل دوی ای ربه زمونږ لریوالی پیدا کړه په منځ د منازلو (د سفرو) زمونږ کښې

تفسیر: دغسې به ئې د حال په ژبه سره ویلی وی او ممکن دی چې د قال په ژبه سره ئې ویلی وی چې ای الله! په داسې صورت سره په منزل او مسافرت کښې څه مزه او خوند نه وی که منازل لرې وی او د لارې په شاؤ خوا کښې ودانی نه وی انسان ته د لوږې او تندې څخه تکلیف وررسیده نو هلته په مسافرت کښې لذت او خوند سړی ته حاصلیدی. حضرت شاه صاحب لیکی «په آرامی کښې دوی مست او مغرور شول او له ډیرې مستۍ اوس ځان ته تکلیف غواړی لکه چې د نورو ملکونو له احوالاتو څخه دوی مطلع کیدل چې هلته په سفر کښې اوبه نه پیدا کیږی، د ودانۍ او کلی اثر او پته بیخی نه ښکاری هم هغسې ښائی چې مونږ هم پخپلو مسافرتو کښې وګورو. دغه لویه ناشکری ده لکه چې بنی اسرائیل له «من» او «سلویٰ» څخه ماړه او د هوګې او پیازو په فکر کښې ولویدل»

وَظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ وَمَزَّقْنٰهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ؕ

او ظلم وکړ دوی پر ځانونو خپلو (چې راحت ئې بدل کړ په زحمت) پس وګرځول مونږ دغه (اهل السبا) قصې افسانې او تار په تار کړل مونږ دوی په پوره تار په تار کیدلو.

تفسیر: یعنې مونږ د دوی شیرازه وشلوله او هغوی مو سره تیت او پرک (منتشر) کړل د دوی اکثره خاندان او کورنۍ یو جانب او بل جانب ته کډې وکړې او منتشر شول ـ او یو ملک او بل ملک ته لاړل د دوی د ودانیو نوم او نښه د غلط حرف په شان بیخی د ځمکی له مخ څخه محو او لرې شوه اوس تش د دوی قصې باقی پاتې دی څو ئې خلق واوری او ترې پند او عبرت واخلی. د دوی عظیم‌الشان تمدن او شان او شکوه ګرد (تول) له خاورو سره ګډوډ شول. د «ارض القرآن» خاوند د دوی د زوال او سقوط توجیه داسې کوی چې «یونانیانو او رومیانو په مصر او شام قبضه وکړه او د افریقې او هندوستان تجارت ئې د بری لارې په ځای پر بحری لاره

شروع او منتقل کړ ـ او تول اموال ئې د بېړيو په وسيله له سرې بحيرې څخه د مصر او شام پر سواحلو کوزول ـ نو د دغه بحري لارې د سلسلې د قائميدلو په اثر له يمن څخنې تر شام پورې د برې لارې او د دې د هغو منازلو دوړې ئې پورته کړې ـ او د هغه تولې نوې ودانۍ سپيرې او ويجاړې شوې» د «ارض القرآن» مصنف دغه توجيه د «مولر» له تحريره اخيستې ده. ممکن دي چې د تباهۍ او انتشار يو ظاهري سبب هم دا وي مګر پر دغه ئې حصرول صحيح نه دي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾

بيشکه په دغه «تمزيق د سبا» کښې خامخا لوی دلائل (د عبرت) دي دپاره د هر ښه صبر کوونکي ډير شکر کوونکي.

تفسير: يعنې د دغو حالاتو له اوريدلو څخه ښائي عقلمن سړی پند او عبرت حاصل کړي! کله چې الله تعالیٰ ارتوالی عيش او عشرت ورپه برخه کړ نو د هغه شکريه دي په ښه شان سره اداء کړي! او که څه تکليف او مصيبت پرې راشي نو د صبر او تحمل لاره دي غوره کړي! او له الله تعالیٰ څخه دي توفيق او مدد وغواړي!

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾

او خامخا په تحقيق رښتيا وموند پر دوی ابليس ګمان خپل پس متابعت وکړ دوی تولو د دغه (ابليس) مګر يوې فرقې (چې هغه فرقه ده) د مؤمنانو

تفسير: په ړومبي ورځ کښې ابليس په تخمين او اټکل سره ويلي ؤ ﴿لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا﴾ جزء ۱۵ (د اسراء (۷) رکوع ٦۲ آيت ﴿ثُمَّ لَآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَن شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ﴾ جزء ۸ (د اعراف ۲ رکوع) ۱۷ آيت دغه پاس «من» بعضيه نه دي بلکه بيانيه دي.

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِم مِّن سُلْطَٰنٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ
مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ ۗ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

او نه ؤ دغه (ابلیس) ته په دوی څه تسلط مګر خاص دپاره د دی چی معلوم کړو (په علم‌الشهود) سره هم هغه څوک چی ایمان راوړی په آخرت له هغه چا څخه چی هغه له دی آخرت څخه په شک کښی وی، او رب ستا پر هر شیز باندی ښه ساتونکی دی.

تفسیر: یعنی شیطان ته دغسی کوم قوت او قدرت نه ؤ حاصل چه لکړه په لاس واخلی او په زور او جبر سره خلق له سمی لاری څخه منع کړی او وئی ښویوی. هو! لمسول ـ غلول ـ او تیر ایستل کوی ـ او دغومره قدرت ځکه شیطان ته ورکړی شوی دی چی د بندګانو امتحان او ابتلاء هم منظوره وه څو وکتل شی چی کوم یو پر آخرت یقین لری؟ او د الله تعالیٰ په فکر ـ ذکر او یاد کښی دوام کوی؟ او کوم یو په دنیوی لومه کښی نښلی؟ او له خپله انجامه او خاتمی څخه غافله کیږی؟ او له خپله ځانه ناپوه او بیوقوفه جوړوی؟ یا په چم چل او فریب غولیږی د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء هم دغه وه چه په دنیا کښی د انسانانو دپاره د دواړو خواؤ د تللو لاری خلاصی او ارتی وپرانستلی شی لکه چه پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی پر دغه موضوع تقریر لیکلی شوی دی داسی نه دی چه (معاذالله) الله پری نه دی خبر ـ او په بی خبری کښی شیطان کوم بنده له لاری څخه بی لاری کوی یا ئی تښتوی ښه پری وپوهیږه چی هر شی د الله تعالیٰ تر محیط نظر لاندی دی، تل تر تله د ګردو (تولو) احوالو او شیونو نظارت او مراقبت کوی. هر چاته چه هومره آزادی او واک (اختیار) ورکړی هغه د ده له عجزه او سفه نه دی بلکه د ده د حکمت او مصلحت په بنا دی.

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ ۖ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ
فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُ
مِنْهُم مِّن ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ عِندَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ ۚ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه وبولی تاسی هغه معبودان چه ګمان به کاوه تاسی (په دوی د خدایانو) غیر له الله چه نه لری دوی اختیار په اندازه د

يوی ذری (نه) په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی او نشته (دغو معبودانو) د دوی ته په دغو (علوياتو او سفلياتو) کښی څه شرکت او نشته دغه (الله) ته له دوی نه هيڅ مددګاره او نه رسوی هيڅ نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله کښی مګر (شفاعت) د هغه چا چه اذن ورکړی (الله) هغه ته،

تفسير: دغه «زعمتم» په اصل کښی «زعمتموهم آلهة» ؤ ځکه چه «زعمتم» دوه مفعوله غواړی او دلته يو ئی هم نشته بيا مفعول اول چه ضمير عائد دی حذف شو دپاره د دی چه طول د موصول له صلی نه راغلی دی او دی فضله دی او مفعول ثانی چه «آلهة» دی هغه هم حذف شو او په ځای د هغه دوه صفته قائم شول چه هغه ﴿ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُوْنَ ﴾ الآية ـ دی» له دی ځايه د مکی معظمی مشرکينو ته خطاب دی چه د هغوی د تنبيه لپاره د «سبا» قصه واوروله شوه يعنی ماسواء الله څخه پر هغو شيانو چی تاسی د خدائی ګمان کوئ نو لږ شانی د کوم ضرورت ـ احتياج او اړتيا (مجبوری) په وخت دوی وبولئ! تر څو وليد شی چی هغوی تاسی ته څه نفع رسولی شی؟ او څه په کار مو درځی؟ يعنی دغه مسکينان د تاسی څه په کار درځی چی په آسمان او ځمکه کښی د يوی ذری په اندازه هم د مستقل واک او اختيار خاوندان نه دی بلکه بتان خو غير مستقل اختيار هم نه لری نه په اسمان او نه په ځمکه کښی دوی څه شرکت لری، نه الله تعالیٰ د کوم کار په انجام کښی د بل چا امداد او معاونت ته څه ضرورت لری، چی دوی د هغه معين او مددګار وګرځی او څه حقوق ځان ته حاصل کړی د الله تعالیٰ دربار هغه اعلیٰ او ارفع ځای دی چه خورا ډير مقربين هم هلته د دغی خبری طاقت او توان نه لری چه بی د الله تعالیٰ له اذنه او رضاء د چا د شفاعت او سپارښت په نسبت يو حرف هم له خپلی خولی څخه وويستلی شی. د الله تعالیٰ د انبياؤ اولياؤ او د پرښتو شفاعت هم يواځی د هغو کسانو په حق کښی نافع واقع کيدی شی چی د هغو په نسبت د الله تعالیٰ له خوا د شفاعت اذن او حکم ورکړی شوی وی. او ويره د ملائکو او د شافع او د مشفوع او د اهل‌المحشر به باقی وی.

حَتّٰٓى اِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوْبِهِمْ قَالُوْا مَاذَا ۙ قَالَ رَبُّكُمْ ؕ قَالُوا الْحَقَّ ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴿۲۳﴾

تر هغه پوری کله چی پورته کړه شی ويره له زړونو د دوی وائی دوی (په خپلو منځو کښی) چی څه (حکم) وفرمايل رب ستاسی؟ نو وائی دوی چی حق ئی (وفرمايل) او هم دغه (الله) ډير پورته او ډير لوی دی.

تفسير: دغه ئی د پرښتو حال وفرمايه چه تل د ده په دربار کښی حاضری دی کله چی له پاسه

د الله تعالیٰ حکم نازلیږی نو داسی غږ تری پورته کیږی لکه چی پر صافو او ښویو تیږو (گټو) کوم لوی ځنځیر په شدت سره راښکودل شی ښائی اتصال او بساطت ته ئی د قرب الی الفهم کولو دپاره دغه تشبیه ورکړی شوی وی. پرښتی له دهشته او خوفه او رعبه سره لړزیږی او په دغه حال کښی چه تسبیح کوونکی وی سر په سجده لویږی ـ کله چی دغه حالت مرفوع شی ـ او زړونه ئی تسکین او آرام ومومی او د ملک العلام کلام نازل شی نو پرښتی یو له بل ځخه پوښتنه کوی چی څه حکم صادر شو؟ پاسنی پرښتی ښکتینو پرښتو ته درجه په درجه د هغه حکم نقل اوروی چی د الله تعالیٰ له حکمته سره سم او موافق او لا له پخوا د هغه قاعده او ضابطه ورته معلومه وی او هم هغسی حکم صادر شوی وی. ظاهر دی چه هلته د معقولی او واجبی خبری څخه ماسوا بل څه شی نشی کیدی پس هغه لوی ذات چی د ده د علو او عظمت داسی کیفیت وی څه وخت چی دی حکم صادروی نو مقربین د ده د هیبت او جلال په داسی وضعیت او حال مبتلا کیږی نو هلته به څوک دومره همت وکړی شی چی په خپل سر د بل چا شفاعت ته ودریږی.

تنبیه: د دی آیت نور تفسیر هم کړی شوی دی چه د هغه په نسبت حافظ ابن حجر رحمة الله علیه داسی لیکی «**وجمیع ذلک مخالف لهٰذالحدیث الصحیح (الذی فی البخاری)** والاحادیث کثیرة تؤیده «**فتح الباری**»

قُلْ مَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ قُلِ اللّٰهُ ۙ

ووایه (ای محمده! دوی ته) چی څوک رزق درکوی تاسی ته له (جانبه د) آسمانونو او ځمکی ؟ ووایه (ای محمده! د دوی په ځای ته په خپله) چی (خاص رزق راکوی تولو ته) الله.

تفسیر: یعنی له اسمانه او له ځمکی ځنی رزق او روزی د وسائلو او د سامانونو تهیه او برابرول یواځی د هم هغه لوی الله په واک (اختیار) او قبضه کښی دی چی پر هغه مشرکین هم اقرار کوی لهٰذا تاسی وفرمایی چی دغه مسلمه خبره خو تاسی هم راسره منئ نو بیا په الوهیت کښی نور شرکاء له کومه شول ؟. او بیا داسی هم ورته ووایه ای محمده! چی

وَاِنَّآ اَوْ اِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى اَوْ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٢٤﴾

او بیشکه مونږ (چی مؤمنان یو) او تاسی (چی منکران یئ) خامخا پر سمی صافی لاری کښی یو؟ یا په گمراهی ښکاره کښی یو؟ (وروسته به معلومیږی).

تفسیر: یعنی دغه دواړه فرقی خو رښتیا نه وائی (که نه د نقیضینو اجتماع لازمیږی) یقیناً په

دواړو کښې يو دروغجن ـ او بل رښتين دی نو لا سم دی چې غور او دقت وکړی! او رښتيا خبره ومنی! په دغه کښې د هغه ځواب دا دی چه ځينې خلق داسې وائی «خانه! د دغو دواړو فرقو په منځ کښې له قديمه راهيسې هم دغه وضعيت دوام لری نو په دغه کښې د جګړو کولو څه ضرورت دی؟» او په دغه سره ئې دا راوښودل چه يوه فرقه خو هرومرو (خامخا) خطاکاره او بې لارې ده باقی په تعيين نه کولو د هغه کښې يو حکيمانه حسن الخطاب دی يعنی درواخلئ! مونږ له خپله جانبه هيڅ نه وايو تاسو خو په خپله پوهيږئ چې يو جانب هرومرو (خامخا) پر غلط تينګ ولاړ دی دغه پاس دلائل خو مو واوريدل نو اوس تاسی به له خپله ځانه سره فيصله وکړئ چې کومه يوه پر غلطی ولاړه ده؟ ګواکې له مخالف سره په نرمی خبرې کوئ او ورته فرصت او موقع ورکوئ چه په دغه مورد کښې په خپل نفس او ځان کښې غور او دقت وکړی.

قُلْ لَّا تُسْـَٔلُوْنَ عَمَّآ اَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔلُ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ ۭ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيْمُ ﴿٢٦﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) وبه نه پوښتيدلی شی تاسی له هغو بديو چې کړی وی مونږ او (هم داسی) نه به پوښتيدلی کيږو مونږ له هغو بديو چه کوئ ئې تاسی ووايه (ای محمده!) چې جمع به وکړی په منځ زمونږ کښې رب زمونږ بيا حکم (فيصله) به وکړی په منځ زمونږ کښې په حق سره او هم دی دی ښه فيصله کوونکی ښه عالم.

تفسير: هر يوه ته لازم دی چې د خپل آخرت فکر او انديښنه وکړی! هيڅ يو به د بل د قصور او د غلطی ځواب نه ورکوی که د داسې صافی خبری له اوريدلو څخه وروسته بيا هم تاسی پر خپل حال د غور او دقت کولو دپاره نه تياريږی نو په ياد ئې ولرئ چې مونږ پر تاسی د حجت اتمام کړی دی ـ او د حق خبره مو در رسولی ده ـ اوس تاسی به په خپله د خپلو اعمالو ځواب ورکوئ او پر مونږ هيڅ قسم ذمه واری نه ده عائده ـ او نه په دغسی يو حالت کښې به زما او ستاسی په منځ کښې کومه وسيله او واسطه پاتی وی. د الله تعالیٰ د لقاء او رضاء د حصول لپاره هر يوه ته بيل بيل لازم دی چې د خپلو ځانونو فکر او انديښنه وکړی! ـ ځکه چه الله تعالیٰ به ګرد (ټول) مخلوقات سره يو ځای او هر يوه ته به بيله بيله برابره سزا او جزاء سم له عدله او انصافه سره ورکوله کيږی.

قُلْ اَرُوْنِيَ الَّذِيْنَ اَلْحَقْتُمْ بِهٖ شُرَكَآءَ

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه راوښیی ماته هغه (معبودان) چی پیوست کړی دی تاسی له دغه (الله) سره شریکان؟ (په عبادت کښی)

تفسیر: یعنی لږ خو ئی راوړاندی کړئ! چه دغه کوم یو موجود دی چی د الله تعالیٰ په الوهیت کښی مداخله او مشارکت لری؟ چی مونږ ئی هم وګورو چی په هغو کښی څه صلاحیت شته؟ او د کومو اختیاراتو خاوندان دی؟ آیا تاسو به مونږ ته د تیږو (ګټو) دغه له خپله ځانه توږلی او تراشلی بتان راوړاندی کوی؟.

كَلَّاۗ بَلْ هُوَ اللّٰهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٧﴾

نه ده داسی (او هیڅوک لایق د شرکت نه دی له الله سره)، بلکه هم دغه الله دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی له سره به تاسی داسی کوم موجود او هستی نښی راوړاندی کولی. په دغو اوصافو سره موصوف ذات خو یواځی الله تعالیٰ دی چی واحد احد ـ زبردست ـ قادر ـ قاهر ـ غالب او د اعلیٰ درجی حکمت قدرت علم او حکم خاوند دی او ګرد (تول) د هغه په مقابل کښی مغلوب او مقهور دی.

وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا كَاۗفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٢٨﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته مګر په دی حال کښی چی جامع ئی خلقو ته زیری ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته) او ویروونکی (له دوزخ کفارو ته) ولیکن اکثر خلق (له کفارو) نه پوهیږی (په فضائلو ستا او په رذائلو خپلو)

تفسیر: دغه ئی د توحید سره د رسالت ذکر وکړ ـ یعنی ستاسی فرض او ستاسی له بعثت څخه غرض دا دی چی نه یواځی عرب بلکه د دنیا ګرد (تول) خلق تاسی له نیکیو او بدیو څخه مطلع کړی چی دغه تبلیغ مو تاسی وکړ هغه کسان چی خپل ځانونو ئی پری نه دی پوهولی دوی پوهیږی او پوه سړی خو خپله نفع او نقصان سنجوی او هرومرو (خامخا) ستاسی خبری منی. هو! مګر په دنیا کښی د جاهلانو او ناپوهانو کثرت دی د دوی په ماغزو کښی چیری د

دی خبری ځای او ګنجائش شته چی د داسی کاری خبری قدر وکړی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾

او وائی (کفار له ډیره جهله) کله به وی دغه وعده (د عذاب) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دی کښی چی عذاب به راشی نو رائی ولی!).

تفسیر: یعنی له هغی ګړئ او ساعت څخه چی تاسی مو درګرده ویروئ هغه به کله رائځی؟ که دغه خبره رښتیا وی نو ژر ئی راوله! او راښکاره ئی کړه!.

قُل لَّكُم مِّيعَادُ يَوْمٍ لَّا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چی (مقرره) ده تاسی ته وعده د یوی ورځی (په نازلیدو د عذاب) چی نه به وروستی کیږئ له هغی (ورځی) یو ساعت (قدر) او نه ړومبی کیږئ تاسی (تری).

تفسیر: یعنی مه وار خطا کیږئ! د هغی ورځی د راتګ وعده چی له تاسی سره شوی ده هغه ضرور راتلونکی ده او کله چی وخت راشی نو د یوی شیبی په اندازه به هم چاته وار فرصت نه ورکوی. نو د دغه ژر غوښتلو او شور او شر نښلولو په ځای د دغی خبری فکر تاسی ته ضروری دی چی د هغه وختی د راتللو څخه په خوا ورته څه تیاری وکړئ!.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی له سره به ایمان رانه وړو مونږ په دی قرآن (چی محمد ته راغلی دی) او نه پر هغه کتابونو چی راغلی دی په خوا له دی (قرآنه)،

تفسیر: یعنی منکران وائی مونږ نه قرآن منو او نه نور هغه پخوانی کتابونه لکه توریت انجیل زبور چی تاسو ئی آسمانی کتابونه ګڼئ ـ دغه ګرد (تول) سره هم هغه یو دول (قسم) او یو شان خبری کوی ـ د دوی په هر یوه کښی چی وګورئ هم هغه د حساب ـ کتاب ـ قیامت ـ شفاعت ـ ثواب ـ او عقاب او د توحید او رسالت قصی او افسانی دی. حال دا چی بیخی مونږ د دغسی شیانو منونکی نه یو ـ او نه پری یقین او باور لرو (العیاذ بالله).

وَلَوْ تَرٰىٓ اِذِ الظّٰلِمُوْنَ مَوْقُوْفُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۖۚ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضِ ِالْقَوْلَ ۚ

او كه ووينى ته (اى محمده په آخرت كښى) كله چې دغه ظالمان ودرول شي په نزد د رب د دوى (دپاره د حساب) چې اړوى به ځينى د دوى له ځينو نورو سره خبره (داسى چې)

تفسير: يعنى هم هغسى چې د مغلوبيت او ناكامى په اوقاتو كښى بالعموم داسى پيښى واقع كيږى چې ناكامان د يې والى او مغلوبيى اسباب او وسائل يو پر بل اړوى او يو سړى خپل مسوليت پر بل سړى اچوى هم داسى په محشر كښى به كفار يو پر بل خپل بار غورځوى او غواړى چې مجرم او ملزم ئى كړى چې د هغه تفصيل داسى فرمائى

يَقُوْلُ الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا لَوْلَآ اَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِيْنَ ﴿٣١﴾

وبه وائى هغه (تابعان) چې ضعيف ګڼلى شوى ؤ هغو (متبوعانو) ته چې تكبر به ئى كاوه چې كه نه وى تاسى (منع كوونكى مونږ لره له ايمانه) نو خامخا وو به مونږ مؤمنان (نو خامخا وينى يو كار ډير سختى او دغه محذوف «لو» جواب دى)

تفسير: يعنى هغه كسان چې په دنيا كښى له ښكتو طبقاتو ځنى شميرلى كيدل او د نورو مشرانو متابعت به ئى كاوه دوى به پر خپلو دغو مشرانو او غټانو الزام اړوى او وائى به چې مونږ ستاسى له لاسه په دغه غم او مصيبت كښى ككړ او اخته شوى يو كه ستاسى لمسون او ممانعت نه وى مونږ به ضرور د انبياؤ خبرو ته غوږ ايښود او په دغه عذاب به نه اخته كيدو.

قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا لِلَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْٓا اَنَحْنُ صَدَدْنٰكُمْ عَنِ الْهُدٰى بَعْدَ اِذْ جَآءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ مُّجْرِمِيْنَ ﴿٣٢﴾

وبه وائى هغه (متبوعان) چې تكبر به ئى كاوه دپاره د هغو كسانو چې

عاجزان کړی شوی وو آیا مونږ منع کړی مو وئ تاسی له سمی صافی لاری پس له هغه چی راغلی ؤ. (دغه هدایت) تاسی ته (نه دی داسی) بلکه وئ تاسی په خپله مجرمان (کافران).

تفسير: يعنى كله چى تاسى ته حقه خبره ورسيده او پرى وپوهيدئ نو بيا مو هغه ولى ونه منله؟ آيا مونږ په زور او زيادت سره ستاسى زړونه د ايمان او ايقان له قبوله اړولى ؤ ؟ پر تاسى دغه لازم ؤ چى په دغه مورد كښى مو د هيڅا خبرو ته غوږ نه كيښوده او هيڅ پروا به مو نه وى كړى او هرومرو (خامخا) به مو حق قبلولى اوس خپله ګناه او جرم په نورو ولى غورځوئ؟.

وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا ۚ

او وبه وائی هغه کسان چی عاجزان ګڼلی شوی وو هغو (رئیسانو) ته چی تکبر به ئی کاوه بلکه دا فریب (ستاسی ؤ) د شپی او د ورځی کله چی امر به کاوه تاسی مونږ ته (هر وخت داسی) چی کافران شو مونږ پر الله او پیدا کړو مونږ دغه (الله) ته شریکان،

تفسير: يعنى بيشكه چى تاسى په زوره مونږ نه وى منع كړى مګر د شپى او د ورځى په مكر او فريب او په غولوونكيو تدابيرو سره مو تير ايستلى او لمسولى او په هر وخت او په هر ځاى كښى به ستاسى ښوونه او تلقين مونږ ته هم داسى وو څو مونږ د انبياؤ الله له ارشاد سره سم الله تعالىٰ په وحدانيت سره ونه منو بلكه ځينى نور مخلوقات د ده شريک او مماثل وګڼو - آخر تاسى خو پوهيږئ چى ستاسى دغه د شپى او د ورځى دائمى او متوالى ترغيب او تشويق او لمسونى تر كومى اندازى پورى مونږ له لارى ښخه بى لارى او پر مونږ ډير بد اثرات غورځولى دى.

وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ۚ

او پټه به کړی (دغه تابعان او متبوعان یو له بله) پښیمانی خپله کله چی ووینی عذاب.

تفسير: يعنى څه وختى چى دوى له هولناک عذاب سره مخامخ كيږى تابعين او متبوعين دواړه په خپلو زړونو كښى افسوسونه او ارمانونه كوى او هر يو به دغه محسوسوى چى په رښتيا سره

زه مجرم او ګناه ګار يم ليکن له شرمه به دغه کيفيت يو بل ته نه ښکاره کوي (ښکاره کوي) او د شديد خوف او اضطراب له امله (وجې) امکان لري چې دوی به هم د وينا قوت او قدرت ونه لري.

وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ

او وبه ګرځوو ځنځيرونه (د اور) په غاړو د هغو کسانو کښې چې کافران شوي دي (تابعان دي که متبوعان).

تفسير: د دوی په غاړو کښې به د فولادو غاړکي او په لاسونو او پښو د دوی کښې به لوی او غټ ځنځيرونه او زولنې لويدلي وي.

هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

آيا جزا به ورکوله شي دوی ته (بلکه نه ورکوله کيږي) مګر خو د هم دغو (عملونو) چې دوی کول (په دنيا کښې).

تفسير: يعني هر هغه عمل چې مو کړی دی نن هغه د هم دغې سزا په شکل در ښکاره کيږي (ښکاره کيږي) نو اوس ورييږئ هغه داني چې مو کرلي دي.

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾

او نه وو ليږلي مونږ په هيڅ کلي (او ښار) کښې هيڅوک ويروونکی (له عذابه) مګر ويل به خوشاله (ماړه او مشرانو خلقو) د هغه (قريې) چې بيشکه مونږ په هغه څه چې راليږلي شوي ئی تاسي په هغه شي کافران (منکران) يو.

تفسير: په دغه سره رسول الله صلی الله عليه وسلم ته تسلي او اطمينان ورکړی شوی دی چې تاسي د معظمې مکې د رؤساو او غټانو د غاړه غړولو او سرکشۍ څخه مه مغموم او مه خفه کيږئ! په هره زمانه کښې د انبياؤ الله په مخ کښې هم داسې بد بخت رؤساء او مشران په مخالفت سره دريدلي دي. د دولت او ثروت نشه او د عزت او اقتدار غوښتلو جذبه د انسانانو

سترگی ړندوی او دوی پر دغه باعث کوی چی د هیچا په مقابل دی ښائی غاړه کښېنږدی او د کشرانو په مجلس کښی کیناستل ځان ته عیب وګڼی نو ځکه د انبیاؤ ړومبی متبعین به عموماً هم دغه مسکینان او ضعیفان ؤ کما ورد فی حدیث هرقل.

وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾

او ویل به دوی چی مونږ ډیر یو (له تاسی) له جهته د مالونو او د اولاد او نه یو مونږ په عذاب کړی شوی.

تفسیر: یعنی معلوم شو چی الله تعالیٰ له مونږ ځنی راضی او خوښ دی که نه دومره مال او اولاد به ئی مونږ ته ولی راکوو؟ کله چی الله له مونږ څخه خوښ وی نو مونږ د هیڅ یو آفت څخه نه ویرېږو ته چتی (بیکاره) مونږ له عذابه ډاروی.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چی بیشکه رب ځما فراخوی رزق روزی دپاره د هر هغه چا چی اراده وفرمائی او تنګوی ئی (پر هر هغه چا چی اراده وفرمائی) ولیکن اکثر خلق نه پوهیږی (چی دا استدراج دی).

تفسیر: یعنی د رزق وسعت یا ضیقت د الله تعالیٰ د خوښی یا د ناخوښی دلیل له سره نشی کیدی . آیا نه ګورئ چی په دنیا کښی څومره بداخلاقان ـ شریران ـ دهریان او ملحدان مزی او چرچی کوی حال دا چی هغو ته هیڅ یو مذهب هم ښه نه وائی. او ډیر متقیان ـ او مخلصان ـ د الله تعالیٰ نیک او خالص بندګان ظاهراً اوږی تږی بربند دی. نو معلوم شو چی دولت او افلاس ـ د رزق تزئید ـ یا تقلیل د هیچا د محبوب او مقبول توب عند الله دلیل نه دی. دغه معاملات خو پر نورو هغو مصالحو او حکمتونو مبنی دی چی پری یواځی پاک الله پوهیږی مګر اکثر خلق پر دغه نکته نه پوهیږی.

ومن الدلیل علی القضاء وحکمه

بؤس اللبیب وطیب عیش الاحمق

د قضأ قدر پر حکم بوله دغه يو مثال
چې پوهان وی په جنجال ـ ناپوهان وی ډير خوشال

وَمَآ اَمۡوَالُكُمۡ وَلَآ اَوۡلَادُكُمۡ بِالَّتِیۡ تُقَرِّبُكُمۡ عِنۡدَنَا زُلۡفٰٓی اِلَّا مَنۡ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ۫

او نه دی دغه مالونه ستاسی او نه اولاد ستاسی داسی شيز (خصلت هغه خصلت) چه نژدی کوی تاسی په نزد زمونږ نژدی کول مگر (نژدی کوی له تاسی) هر هغه څوک چې ايمان راوړی او کړی ئی وی ښه (عملونه)

تفسير: يعنی د مال او د اولاد کثرت نه د الله تعالیٰ د قرب علامت دی لکه چې په پاس آيت کښی تير شو او نه د الله تعالیٰ د قرب حاصلولو سبب دی. بلکه بالعکس د کفارو په حق کښی د دغو شيانو تزئيد او تکثير د دوی د بعد او د لريوالی سبب گرځی. هو! که مؤمنان خپل مال او دولت په خيريه ؤ امورو کښی ولگوی يا خپل اولاد ته ښه تعليم او تربيه ورکړی او ښه ئی اهل او صالح وپالی ـ نو دغسی مال او اولاد په يوه درجه د الله تعالیٰ د قرب وسيله گرځی. په هر حال د الله تعالیٰ په دربار کښی د مال او د اولاد څه پوښتنه نه کيږی بلکه هلته محض د ايمان او د صالح عمل پوښتنه کيږی. **اللّٰهم ارزقناه و وفقنابه!**

فَاُولٰٓئِكَ لَهُمۡ جَزَآءُ الضِّعۡفِ بِمَا عَمِلُوۡا وَهُمۡ فِی الۡغُرُفٰتِ اٰمِنُوۡنَ ﴿۳۷﴾

پس دغه (مؤمنان چې دی) شته دوی ته جزاء دوچنده په سبب د هغه (نيکيو) چې کړی دی دوی او دوی به په مانيو (د جنت کښی مطمئن) مأمون وی (له هر آفته)

تفسير: يعنی پر يوه نيک کار د هومره اجر او ثواب استحقاق چه لری له هغه څخه به زيات بدل وررسيږی. اقلا لس چنده او که زيات وی تر اوه سوه چنده بلکه که الله تعالیٰ اراده وفرمائی له هغه څخه به هم هومره ډير اجر او ثواب ورپه برخه کوی چې بيحده او بيحسابه وی ﴿ وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنۡ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيۡمٌ ﴾ (د البقرة ۳٦ رکوع) دلته له «ضعف» څخه مطلقاً زيادت مراد دی.

وَالَّذِيۡنَ يَسۡعَوۡنَ فِیۡۤ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيۡنَ اُولٰٓئِكَ فِی الۡعَذَابِ مُحۡضَرُوۡنَ ﴿۳۸﴾

او هغه کسان چې سعی کوښښ کوی په (ابطال د) آیتونو زمونږ په دی حال کښې چې عاجز کوونکی وی زمونږ (په زعم خپل) دغه کسان په عذاب (د دوزخ کښې) حاضر کړی شوی به وی.

تفسیر: یعنی هغه بدبختان چه د الله تعالیٰ د آیتونو تردید کوی او پر هغو طعنی وهی او د خلقو مخ له هغوی څخنی اړوی او داسی دعوی کوی چه مونږ الله تعالیٰ او د هغه رسول مغلوب او عاجزوو دوی تول به په عذاب اخته کیږی او د الله تعالیٰ په مخ کښې به حاضر کړی شی او هیڅ یو به له دوی څخنی د الله تعالیٰ له نیولو څخه نه خلاصیږی او نه به چیری تښتیدی شی.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ ۚ وَمَا أَنفَقْتُم مِّن شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٣٩﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه رب زما فراخوی رزق روزی دپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمائی له بندگانو خپلو او تنگوی ئی ورته (چې اراده وفرمائی امتحاناً) او هر هغه څه چې لگوئ ئی تاسی (په لاره د الله کښې) له کوم شي څخه (ډیر وی که لږ) پس هغه (الله) عوض درکوی د هغی او هم دغه (الله) خیر غوره د روزی ورکوونکیو دی.

تفسیر: دغه ئی مسلمانانو ته اورولی دی هغه وجوه چې تاسی ئی په خیریه و امورو کښې لگوئ د هغو د لگولو په وخت کښې له تنگسی او افلاس څخه مه ویریږئ. له صرف کولو څخنی ستاسی رزق نه کمیږی ـ هغه شی چه تاسی ته مقدر او مقرر دی هغه هرومرو (خامخا) دررسیږی ـ الله تعالیٰ په خپل حکمت او مصلحت هر چاته چې د هومره شی د اعطاء اراده وفرمائی ورکوی ئی په هغه کښې ستاسی له صرفولو او نه صرفولو څخه هیڅ فرق او توپیر (تفاوت) نه واقع کیږی. بلکه په خیریهوو امورو کښې د اموالو له لگولو څخه برکت په کښې لویږی، الله تعالیٰ د هغه عوض درکوی ـ اعم له دی چې د مال په صورت وی یا د قناعت یا د قلبی غناء په شکل وی. په آخرت کښې د هغه د بدل درسیدلو خو یو حتمی امر دی. الغرض د الله تعالیٰ په دربار کښې د هیڅ یو شی تقلیل او کمی نشته. مسلمانانو ته ښائی چې له الله تعالیٰ سره تل حسن‌الظن ولری او د الله تعالیٰ د مرضی په مقابل کښې د فقر او فاقی اندیښنه په زړه کښې رانه وړی «**ولا تخش من ذی العرش اقلالا**»

تنبیه: په آیت کښې گواکی دی لوری ته هم اشاره کړی شوی ده هم هغسی چې په دنیا کښې د

فقر او غناء او تنگسی او ارتوالی له پلوه د خلقو احوال متفاوت دی په آخرت کښې به هم د ثوابونو او عذابونو د مراتبو په اعتبار هم داسی توپیر (فرق) او تفاوت موجود وی.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چی (الله) ټول به کړی دوی ګرد (ټول) بیا به فرمائی (الله) ملائکو ته آیا دا هغه ګمراهان دی چی خاص تاسی ته (بی له الله) ؤ (په دنیا کښې) چی عبادت به ئی کاوه؟.

تفسیر: زیاتو مشرکانو به پرښتو ته د الله تعالیٰ لونی ویلی، ډیرو مشرکانو به د دغو پرښتو هیکلونه پخپل اټکل سره جوړ کړی وو او هغو ته به ئی عبادت کاوه بلکه ځینو لیکلی دی چی د اصنامو عبادت ابتداء ملائکو له عبادت څخه شروع شوی دی. او (عمرو بن لحی) دغه قبیح رسم له (شام) څخه (حجاز) ته راوړی دی په هر حال په قیامت کښې د کفارو د اورولو دپاره به له پرښتو څخه داسی سوال فرمائی آیا دغو خلقو به خاص تاسی ته عبادت کاوه؟ ښائی له دی نه به دا مطلب وی چی تاسی خو دوی ته څه نه وو ویلی؟ یا تاسی خو له دوی د دغه عبادت څخه نه ئی خوشال شوی؟ لکه چی له حضرت مسیح علیه السلام څخه به هم داسی سوال کیږی ﴿ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِى وَأُمِّىَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ جزء ۷ (المائدة د (۱٦) رکوع) ۱۱٦ آیت او جزء ۱۸ د فرقان د سورة په (۲) رکوع ۱۷ آیت کښې راغلی دی ﴿ءَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِى هَٰٓؤُلَآءِ﴾

قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم ۖ بَلْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ٱلْجِنَّ ۖ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

وبه وائی (پرښتی جواباً) پاکی ده تاته ته ئی مولیٰ (معبود) زمونږ بی له دوی نه (نه ده داسی چی دغه کفار وائی) بلکه وو دوی چی عبادت به ئی کاوه د پیریانو شیطانانو او زیاتره د دوی پر دغو (پیریانو شیاطینو باور کوونکی او) مؤمنان وو (نو منلی به ئی خبری د دوی)

تفسیر: یعنی عرض کوی یا الله! ستا ذات له دی نه پاک دی چی په کومه درجه شوک درسره شریک شی العیاذبالله مونږ به ولی داسی خبری کړو؟ یا له هسی واهیاتو حرکاتو څخه به خوښیږو؟ زمونږ رضاء خو ستا د رضاء تابع ده مونږ له دغو مجرمانو سره هیڅ علاقه او واسطه نه لرو. مونږ یوائځی خاص ستا فرمان منونکی بندګان او مریان یو خو سره له دی دغو بد بختانو

کله زمونږ عبادت کاوه. دوی په حقیقت کښې زمونږ په نامه د شیاطینو په عبادت کښې مشغول وو ـ فی‌الحقیقت د دوی عقیدتمنی او اخلاص له شیاطینو سره اختصاص لری. شیاطین دوی خپل طرف ته کش کاږی او د ضلالت په لار ئی بالاستمرار بولی. دوی دائماً د شیاطینو په تعقیب روان دی. اګر که ظاهراً دوی د پرښتو یا د کوم ولی نوم اخلی مګر په واقع کښې پرته (علاوه) له شیطان څخه بل څوک دوی نه منی بلکه څینی د دوی په علانیه سره د هم دغه شیطان په بندګی کښې لګیا دی. لکه چی پخوا له دی نه د «الانعام» د سورت (۱۲) رکوع زمونږ د دغه تفسیر دغه موضوع په تفصیل سره لیکلی ده.

فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَّفْعًا وَلَا ضَرًّا ط

(نو الله فرمائی) پس نن ورځ نه لری اختیار څینی ستاسی (معبودان) دپاره د څینو نورو (عابدانو) نه د نفعی او نه د ضرر.

تفسیر: یعنی نن د عابدانو او د معبودانو عجز او ناتوانی واضحه شوه، چی هیڅ یو د بوی ذری په اندازه هیڅا ته څه ګټه (فائده) او تاوان نشی رسولی د دوی پر هغو معبودانو چی مغرور ؤ او هغوی ئی د خپلو ځانونو دپاره وسیله او شافع ګرځولی ؤ نن ورځ هغه معبودان له دوی ځنی خپله بیزاری ښکاره کوی.

وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَن يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ ج

او وبه وایو مونږ دپاره د هغو کافرانو چی ظلم ئی کړی دی وڅکئ تاسی عذاب د اور هغه چی وئ تاسی چی د دی (اور) تکذیب به مو کاوه (په دنیا کښې) او کله چی ولوستلی شي پر دوی آیتونه زمونږ په دی حال کښې چی واضح دی نو وائی نه دی دغه (محمد) مګر یو داسی سړی دی چی اراده لری د دی چی منع کړی تاسی له هغه شی څخه چی وو (داسی) چی عبادت به کاوه پلرونو ستاسی،

تفسیر: دغسی به دوی د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په نسبت په خپلو منځو سره ویل چی دغه سړی خو نه رسول او نه نبی دی او فقط هم دغومره مقصد لری چی مونږ زمونږ د پلرونو او نیکه ګانو له هغه دود (رواج) او دستور او طریقی څخه جدا او بیل کړی چی له قدیمه راهیسی مونږ ته پاتی دی او مونږ ئی حق ګڼو او مونږ خپل دین او طریقی ته کش کوی او په دغه وسیله سره خپل ځان حاکم او متبوع او مونږ محکوم او تابع وګرځوی. ګواکی دی یواځی خپل حکومت او ریاست غواړی (العیاذ بالله).

وَقَالُوا مَا هٰذَآ اِلَّآ اِفْكٌ مُّفْتَرًى ؕ

او وائی دغه (منکران) چی نه دی دغه (قرآن) مګر یو دروغ دی له خپله ځانه جوړ کړی.

تفسیر: یعنی دغه چیری قرآن دی (العیاذ بالله) بلکه د څو دروغو خبرو مجموعه دی چی د هغه نسبت الله تعالیٰ ته کاوه شی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ ۙ اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٤٣﴾

او وائی هغه (منکران د مکی) چی کافران شوی دی حق (قرآن ـ اسلام ـ نبوت) ته کله چی راغی دوی ته نه دی دغه مګر خو دی سحر کوډی ښکاره

تفسیر: یعنی دغه د نبوت دعوی چی د هغه د څو معجزو او خوارقو ښوونه هم کړی شوی ده یا د اسلام دین چی په خپل نزول سره ئی د میره (خاوند) او ښځی او زوی او پلار په منځ کښی بیلتون او تفرقه اچولی ده یا قرآن چی د هغه له فوق العاده تأثیره د خلقو په زړونو کښی فوق العاده اثرات او انفعالات پیدا کیږی د صریح جادو او ښکاره کوډو او سحر څخه ماسواء بل شی نه دی. (العیاذ بالله).

وَمَآ اٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ كُتُبٍ يَّدْرُسُوْنَهَا وَمَآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَّذِيْرٍ ؕ ﴿٤٤﴾

حال دا چی نه دی ورکړی مونږ دوی ته له کتابونو (منزله ؤ څخه) چی لولی دوی هغه (کتابونه) او نه وو لیږلی مونږ دوی ته پخوا له تانه کوم ویروونکی (له جحیمه)

تفسير: يعني محض امي وو ـ نه كوم سماوي كتاب د دوى په لاس كښې وو ـ نه په دومره اوږد مدت كښې كوم نبي په دوى كښې مبعوث شوى وو. الله تعالىٰ په دوى كښې داسي عظيم‌الشان رسول مبعوث او داسي جليل القدر قرآن ئې ورولېږه چې دواړه ئې عديم النظير او بيمثاله دي. نو پر دوى لازم وو چې دوى به دغه نعمت غنيمت ګڼلى! او د الله تعالىٰ د دغه انعام او احسان به ئې زيات قدر كاوه! خصوصاً چې دوى به پخپله په خوا له دى نه داسي ويل «كه په موږ كښې كوم نبي مبعوث شوى وى يا پر موږ كوم آسماني كتاب نازليدى نو موږ به هغه مانه او په اطاعت كښې به مو له نورو څخه زياته جلتي او مسارعت كاوه» اوس چې هغه مطلوب مقصود وررسيدلى دى نو دوى د هغه په مقابل كښې استكبار او انكار كوى. يا ئې دا مطلب چې موږ دوى ته هيڅ يو كتاب او هادي داسي نه دى لېږلى چې د ده د تعليم او ښوونې څخه ئې مخالف كومه ښوونه او تعليم كړى وى نو بيا د كوم عقلي او نقلي دليل په اساس دغه خلق د رسول مخالفت كوى؟.

وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾

او تكذيب كړى وو (د انبياؤ هم داسي) هغو كسانو چې په خوا ؤ له دوى حال دا چې نه دى رسيدلى (دغه كفار د مكې) لسمې برخې د هغه شي ته چې وركړى مو وو هغوى ته (له قوت او قدرت) پس تكذيب وكړ (هغو پخوانيو) د رسولانو زما، پس څرنګه ؤ انكار زما (په عذابولو د هغو).

تفسير: يعني هم هغسي اوږده عمرونه ـ جسماني قوتونه ـ مال ـ دولت عيش ـ عشرت چې هغوى ته وركړى شوى وو د هغه عشرالعشير هم تاسي ته نه دى دركړى شوى. نو هر كله چې هغوى له خپلو انبياؤ سره مخالفت او د هغوى تكذيب ته ودريدل ښه وګورئ چې د هغوى آخره خاتمه څرنګه شوه؟ او د هغوى ګرد (تول) ساز او سامان څنګه ابته (خراب) او بيكاره پاتې شو؟ او د الله تعالىٰ منزله عذاب د يوى شيبې له مخې هم معطل نه شو او نه ئې چا مخه ونيوى شوه نو بيا تاسي پر څه مغرور او د څه دپاره دومره لوئى او ځان منمې (غرور) كوى؟ آيا په دى نه پوهيږئ چې له دغسې وړئ څخه هم داسي شرى اوبدلى كيږى؟ او كوچنى سرى ته دغسي لويه خبره نه ده په كار.

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُم بِوَاحِدَةٍ ۖ أَن تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَادَىٰ ثُمَّ

تَتَفَكَّرُوْا ۗ مَا بِصَاحِبِكُمْ مِّنْ جِنَّةٍ ۗ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيْرٌ لَّكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيْدٍ ﴿٤٦﴾

ووایه (ای محمده ! منکرینو ته) بیشکه هم دا خبره ده چه پند درکوم تاسی ته په یوی خبری سره چی ودریږئ تاسی خاص الله ته دوه دوه او یو یو بیا ښه فکر (او غور) وکړئ چه نشته په دغه ملگری ستاسی کښی هیڅ لیونتوب نه دی دغه (محمد) مگر ویروونکی دی تاسی ته په مخ کښی د عذاب سخت (د قیامت).

تفسیر: یعنی تعصب او عناد پریږدئ! په انصاف او اخلاص سره د پاک الله په نامه سم ودریږئ او څو څو تنه سره یو ځای شئ! او پخپلو منځو کښی سره مباحثه مرکه او مشوره او جرگه وکړئ! او یواځی له خپلو ځانونو سره هم بیل کینئ او ښه فکر - دقت او غور وکړئ! چه ستاسی دغه رفیق محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چه له څلویښتو کلونو څخه ډیر ستاسی تر نظر لاندی حیات او ژوندون کوی او تاسی دغه د گردو (تولو) حالاتو او له ذری ذری خصوصیاتو څخه ئی د طفولیت څخه تر کهولت پوری کامل خبردار یئ - او د ده پر امانت - دیانت - صداقت - عفاف او یوه تل ترتله قائلان یئ او ښه پوهیږئ چه دی هیڅکله په هیڅ یوه معامله کښی په نفسانیت - اغراض او نورو بدو خبرو او اخلاقو ملزم او مشبوه نه دی گرځیدلی نو آیا تاسی په واقعی ډول (طریقه) سره اوس داسی اتکل او گمان پری کولی شئ چه دی (العیاذبالله) بی له کومو موجبه ؤ اسبابو یو ناځاپه لیونی شوی دی؟ او بی سببه ئی ځینی خلق له خپله ځانه سره دښمنان او مخالفان گرځولی دی؟ آیا کوم یو لیونی داسی د حکمت او مصلحت خبری کولی شی؟ یا کوم مجنون په دغه شان د خپل قوم خیر غواړی؟ او د دوی د دنیوی او اخروی فلاح او ترقی دغسی زورور دستورالعمل وروړاندی کولی شی؟ دی ستاسی د مستقبل له ډیرو مهلکو خطراتو او شدیدو آفاتو څخه خبروی څو مو ځانونو تری وژغوریئ (وساتی)! او د نورو پخوانیو اقوامو تواریخ در آوروی - او په دلائلو او شواهدو سره تاسی ته د خیر او شر لاری دربښیی - چه دغه کارونه د هیڅ یوه لیونی له لاسه نه دی پوره بلکه دغه د هغو اولوالعزمو انبیاؤ له اعمالو څخه دی چی هغوی ته تل ترتله احمقانو او شریرانو د لیونیانو خطاب کاوه.

قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللّٰهِ ۚ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) هر هغه څه چی وغوښتل ما له تاسی له اجرته (په

دغه انذار) پس هغه دی هم ستاسی وی. نه دی اجر زما مګر پر الله دی.

تفسیر: یعنی زه د خپل محنت او زیار(کوشش) څه صله له تاسی څخه نه غواړم که ستاسی په خیال کښی داسی راغلی وی چه زه به له تاسی څخنی څه معاوضه غواړم نو هغه ټول تاسی له خپله ځانه سره وساتئ! بیخی هغه ته څه ضرورت نه لرم. زما صله خو د الله تعالیٰ په دربار کښی ده. هغه شی چه زه ئی له تاسی څخه غواړم یعنی ایمان او اسلام هغه یواځی ستاسی د فائدی او ګټی دپاره دی. له دی نه په دغه دعوت او تبلیغ کښی زما څه غرض او مقصد نشته.

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيْدٌ ﴿٤٧﴾

او هم دغه (الله) پر هر شی باندی ښه شاهد (خبردار دی).

تفسیر: یعنی زما رښتیا او صداقت او نیت الله تعالیٰ ته معلوم او ښکاره دی.

قُلْ إِنَّ رَبِّىْ يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ ﴿٤٨﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه رب زما ویشتل کوی (رالیږی) حق (دین) ښه خبردار دی پر ټولو پټو اشیاؤ هم.

تفسیر: یعنی له پاسه وحی نازلیږی ـ او د دین باران اوری دغه موقع ویریا له له لاسه مه ورکوئ! او تری ښه ګټه (نفعه) او فائده واخلئ! په هغه زور او قوت سره چه پاک الله د باطل په سر ویشتل کوی او لری ئی غورځوی له هغه څخه اندازه وکړئ چه وروسته له دی نه به باطل چیری ودریدی شی؟ ضرور دی چه باطل محو او په سوړو کښی ننوځی او په ټولو آفاقو کښی به د حق دین غږ ډیر ډیر پورته شی. هغه علام الغیوب پخپل علم او پوهی سره موافق په ډیر مناسب وخت او عین الموقع کښی د باطل د سر د ټکولو او لتاړولو دپاره حق نازل کړ ـ ﴿بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهٗ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ﴾

قُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيْدُ ﴿٤٩﴾

ووایه ای محمده! دوی ته) راغی حق (قرآن ـ اسلام) او نشی پیدا کولی باطل (معبودان هیڅ شی) او نه ئی بیا له سره ژوندی راپاځولی شی.

تفسير: یعنی حق دین راورسید هغه زور او قوت له سره منع کیدونکی نه دی او حتماً او جزماً غالب او مظفریږی او باطل لاندی او شکته کوی. دروغ کله د رښتیا په مقابل کښی چلیدی شی؟ او باطل څرنګه د حق په مقابل کښی راتلی شی؟ هغه اوس نه د دریدلو قوت او توان لری او نه د تښتیدلو او داسی ئی وګنړ چی لکه له منځه ورک او تری تم شوی وی. دغه د «جاء الحق» آیت د معظمی مکی د فتحی په ورځ د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر مبارکه ژبه جاری وو.

قُلْ إِن ضَلَلْتُ فَإِنَّمَآ أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِى ۖ وَإِنِ ٱهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِىٓ إِلَىَّ رَبِّىٓ ۚ إِنَّهُۥ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) که چیری وښوئیدم زه (له سمی لاری په زعم ستاسی) پس بیشکه هم دا خبره ده چه وبه ښوئیږم په (ضرر د) ځان خپل (او زما نقص دی) او که سمه لاره می ومونده نو په سبب د دی به وی چه وحی کوی ماته رب زما بیشکه هم هغه (الله) ښه اوریدونکی دی ډیر رانژدی دی.

تفسير: یعنی که ما دغه نوی دود (رواج) او دستور له خپله ځانه درولی وی نو تر څو ورځو پوری به وچلیږی؟ په دغه کښی بالاخر ماته نقصان راپیښیږی ـ دنیوی بغض او عداوت به ځان ته ګټم ـ خواری ـ زحمت ـ او ذلت به پر ځان اخلم اخروی رسوائی به پر ځان ګالم (برداشت کوم) (العياذ بالله) لیکن که زه پر سمه لاره یم لکه چه په واقع سره هم په سمه صافه لاره روان یم نو ښه وپوهیږئ چه دغه ګرد (ټول) د الله تعالیٰ تائید او امداد ـ او د آسمانی وحی مرسته (مدد) ـ برکت او هدایت دی چه هیڅکله او هیچیری به زما ملګرتوب نه خوشی کوی او تل ترتله به له ما سره وی. زما پاک الله هر شی اوری، او هغه بیخی رانژدی دی. هغه به همیشه له ما سره الطاف او امداد فرمائی او خپل دغه پیغام هرومرو (خامخا) ګردی (ټولی) دنیا ته رسوی او پر ټولو مخلوقاتو ئی ظاهر او څرګندوی (ښکاره وی) اعم له دی نه چه تاسو ئی ومنئ او که ئی ونه منئ.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ فَزِعُوا۟ فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا۟ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾

او که ووینی ته کله چه وویریږی دوی (عندالنزع) پس نه به خلاصیږی په تیښته (له عذابه زمونږ) او وبه نیول شی دوی له ځایه نژدی (له ځمکی قبر ته یا له موقفه اور ته).

تفسير: يعني كفار خو دلته خپله لوئی، تکبر او غرور ښکار کوی مگر هغه وقت به د ليدلو وړ (لائق) او قابل وی چه دغه خلق د محشر ويروونکی مناظر او لړزوونکی مظاهر وګوری او سخت وويريږی او د ښتيدلو په فکر کښی ولويږی، مگر د تيښتی لوری تری ورک وی او هيچری به ونشی خوځيدلی ـ کله چه د دوی د نيولو او په اور کښی د غورځولو حکم صادر شی نو دوی بی له لټولو او دغی خوا او هغی خوا کتلو څخه سم د لاسه هم هغلته پيدا کيږی بلکه په نهايت آسانی سره علی‌الفور د حکم د اصدار سره متصل او جوخت نيولی کيږی او د خپلو اعمالو په سزا (هيداد) اخته کيږی.

وَّقَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖ ۚ وَاَنّٰى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ ﴿٥٢﴾

او وبه وائی (دا کفار) ايمان مو راوړی دی پر دغه (الله) او له کومه به وی دوی ته نيول (د ايمان يا بيرته ګرځيدل دنيا ته) له ځايه لری (چه آخرت دی).

تفسير: يعني په دغه وخت کښی به وائی چه اوس مو باور د رسول الله پر خبرو راغی ـ او اوس ايمان راوړو حال دا چه د اوس ايمان به څرنګه وی؟ هغه وخت او موقع ډيره لری لاړه چه ايمان راوړل به مفيد او نافع او د نجات وسيله واقع کيده ـ اوس د دوی لاس تر دومره لری ځای پوری چيری رسيدی شی؟ چه له هغه ځايه د خپل ځان دپاره ايمان راوړی ـ مطلب ئی دا دی چه مقبول او منجی ايمان هغه دی چه پخوا له مرګه په هم دغی دنيا کښی د انسان په برخه شی. په اخرت کښی کله چی ګرد (تول) احوال ګرد (تول) سری پخپلو سترګو سره ګوری نو هلته ګرد (تول) متيقن کيږی. نو هلته به د ايمان راوړلو څه فائده وی؟

وَقَدْ كَفَرُوْا بِهٖ مِنْ قَبْلُ ۚ وَيَقْذِفُوْنَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ ﴿٥٣﴾

او په تحقيق کافران شوی وو په الله پخوا له دی نه (په دنيا کښی) او ويشتل به کول دوی په غيب له ځايه لری (د حق ـ صدق او د صواب پر امورو د معاد).

تفسير: يعني پخوا له دی نه چه د ايمان راوړلو وخت وو تاسی پر کفر او انکار ټينګ ولاړ وئ او هم داسی په خپل خيال او اټکل سره مو ښنی، ويشتلی د دنيا په ژوندون کښی به مو تل بی تحقيقه خبری کولی ـ او رښتيا او محققی خبری به مو هيڅ نه منلی اوس د افسوس او ارمان

ځخه هيڅ شی په لاس نه درځی.

وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ

او پرده (جدائی) به واچولی شی په منځ د دوی او په منځ د هغه شی چه ارمان ئی کوی دوی (لکه ايمان او اعاده الی الدنيا).

تفسير: يعنی دهغو شيانو په نسبت چه دوی ئی هيله او ارمان لری مثلاً مقبول ايمان يا نجات يا د دنيا په لوری بيرته ورتګ ـ دنيوی لذائذ، عيش او آرام د دغو شيانو او د کفارو په منځ کښی به سخت سد او مانع وی چه د هغه لامله (له وجی) به دوی له سره تر هغه پوری نشی رسيدی.

كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِم مِّن قَبْلُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُّرِيبٍ ﴿٥٤﴾

لکه چه کړی شوی وو (دا کار) له سيالانو د دوی سره پخوا له دی نه، بيشکه هغوی وو په داسی شک کښی چه ډير تردد اچوونکی وو (خلقو ته).

تفسير: يعنی ړومبی له دی نه له هغو مخلوقاتو سره چی د هم دوی په وضعيت او هيئت تير شوی دی کومه معامله چی کړی شوی ده له دوی سره هم هغه معامله وکړه شوه ځکه چی هغو خلقو به هم داسی مهملی او بی ځايه شبهی کولی او په داسی بی‌موردو شکوکو او ترديداتو کښی اخته وو چی دوی ئی له سره مطمئن او په آرام نه وو پری ايښی.

تمت سورة سبأ بفضل الله تعالیٰ ومنه و کرمه وله الحمد.

سورة فاطر مكية وهي خمس و اربعون آية وخمس ركوعات رقمها (۳۵)
تسلسلها حسب النزول (٤۳) نزلت بعد سورة الفرقان
د فاطر سورت مکی دی (٤٥) آیتونه او (٥) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۵)
او په نزول کښی (٤۳) سورت دی ـ وروسته د (الفرقان) له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

توله ثناء صفت خاص (هغه) الله ته دی چی بی له نمونی څخه پیدا کوونکی دی د آسمانونو او د ځمکی

تفسیر: یعنی آسمان او ځمکه ئی ابتداء له عدم څخه وجود ته راوړه ـ حال دا چه له پخوا څخه د دغو علویاتو او سفلیاتو کومه نمونه یا د تخلیق قانون نه ؤ موجود.

جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا

ګرځوونکی د پرښتو دی رسولان.

تفسیر: یعنی ځینی پرښتی انبیاؤ ته د الله تعالیٰ پیغام رسوی او ځینی نوری د نورو جسمانی او روحانی نظام پر تدابیرو او تشکیلاتو مامورانی دی. ﴿فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا﴾

اُولِيْٓ اَجْنِحَةٍ مَّثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ

(هسی ملائکی) چی خاوندانی د وزرو (متو) دوو دوو او دریو دریو او څلورو څلورو دی

تفسیر: یعنی د ځینو پرښتو دوه دوه متی (یا وزرونه) او د ځینو دری دری او د ځینو څلور وی. د دغو متو او وزرو کیفیت یوازی پاک الله ته معلوم دی یا هر هغه څوک چی لیدلی ئی وی څه راښوولی شی.

يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَآءُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ①

زیاتوی (الله) په پیدایښت کښې هومره چې اراده وفرمائی (د هغو) بیشکه چې الله پر هر شی باندی (چې اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی دغسی تزئید او تخلیق دی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په هر مخلوق کښې هر هغه عضو او صفت چې اراده وفرمائی سم له خپله حکمته سره زیاتوی پرښتو ته دوه دوه یا دری دری یا څلور څلور متی (وزرونه) هم هغه ورپیدا کړی دی که اراده وفرمائی نو ځینو پرښتو ته له څلورو څخه زیات هم ورکوی. لکه چې په حدیث کښې راغلی دی چې حضرت جبریل علیه السلام شپږ سوه متونه یا وزورنه لری او له ﴿ جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا ﴾ څخه داسی ونه ګڼله شی چه ګوندی الله تعالیٰ دغو وسائلو ته څه ضرورت او احتیاج لری! پاک الله دغسی وسائطو ته بیخی څه اړتیا (احتیاج) او ضرورت نه لری او بالذات دی پر هر څیز باندی ښه قادر او مقتدر دی. ولی محض د حکمت او مصلحت دپاره ئی د دغو اسبابو او وسائطو سلسله قائمه کړی ده.

مَا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِن رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا ۖ

هر هغه شی چې پرانیځی الله دپاره د خلقو له رحمت خپل (لکه صحت وسعت) پس نشته هیڅوک بندوونکی د هغه،

تفسیر: رحمت جسمانی وی لکه باران روزی او نور ـ یا روحانی وی لکه انزال د کتابونو او ارسال د رسولانو الغرض هر کله چه الله تعالیٰ پر خلقو د خپل رحمت ورونه وپرانیځی نو څوک ئی ترلی شی؟.

وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِن بَعْدِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ②

او هر هغه شی چې بند کړی (له عطاء خپلی) پس نشته لیږونکی د هغه (هیڅوک) پس له بندولو د الله او هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی سم له خپله بالغه حکمته سره د هر شی د کولو او په وجود راوړلو اراده چې

وفرمائی علی‌الفور ئی کوی او داسی قوی مقتدر ـ غالب او زبردست ذات دی چی هیڅوک د ده د ارادی مخه نشی نیولی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡۚ هَلۡ مِنۡ خَٰلِقٍ غَيۡرُ ٱللَّهِ يَرۡزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ فَأَنَّىٰ تُؤۡفَكُونَ ۝٣

ای خلقو! یاد کړئ نعمت احسان د الله پر تاسی (چی حیات او روزی او نور ئی درکړی دی) آیا شته بل کوم پیدا کوونکی بی له الله (بلکه نشته) هم دغه (الله) روزی دررسوی تاسی ته له (طرفه) د اسمانه (په سبب د باران) او(له محصولاتو د) ځمکی (په سبب د زرغونولو) نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مکر هم دی دی پس له کوم جهته گرځولی کیږئ (له توحیده شرک ته).

تفسیر: یعنی تاسی دغه تول سره منئ چی پیدا کول او د روزی د وسائلو او اسبابو برابرول ژوندی ساتل او نور گرد (تول) د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښی دی نو بیا د معبودیت استحقاق بل شی ته له کومه پیدا شو؟ هر هغه ذات چه حقیقی خالق او رازق دی واقعی معبود او لوی الله هم هغه دی.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدۡ كُذِّبَتۡ رُسُلٌ مِّن قَبۡلِكَۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ۝٤

او که دروغجن وشمیری (دغه کفار ای محمده!) تا پس په تحقیق دروغجن شمیرلی شوی وو ډیر رسولان پخوا له تانه (نو ته هم صبر کوه په شان د هغو) او خاص الله ته بیرته گرځولی شی تول کارونه (په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی سره له دومره پوهولو او د حجت د تمامولو بیا هم دغه خلق تاسی دروغجنوی . نو تاسی په دغه سره مه غمجن کیږئ! ځکه له نورو پخوانیو انبیاؤ سره هم داسی رویه او سلوک کری شوی دی. دا کومه نوی خبره نه ده متعصبنیو او معاندینو هیڅکله له خپله ضده او عناده لاس نه دی اخیستی. د دغسی خلقو معامله پاک الله ته وسپارئ! کله چه دوی په آخرت کښی الله تعالیٰ ته بوتلل شی نو الله تعالیٰ به د دغو گردو (تولو) جگړو فیصله صادروی.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ ۖ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا ۖ
وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلْغَرُورُ ۝٥ إِنَّ ٱلشَّيْطَـٰنَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَٱتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ۚ
إِنَّمَا يَدْعُوا۟ حِزْبَهُۥ لِيَكُونُوا۟ مِنْ أَصْحَـٰبِ ٱلسَّعِيرِ ۝٦

ای خلقو بیشکه وعده د الله حقه ده (چه قیامت حساب کتاب جزا شته) پس خبردار چی نه دی کړی غره نه دی تیر باسی تاسی دغه ژوندون لږ خسیس او نه دی غره کړی (تیر باسی) تاسی په (کرم د) الله غره کوونکی (شیطان) بیشکه چی شیطان تاسی ته دښمن دی پس تاسی هم ونیسئ دی (خپل) دښمن بیشکه هم دا خبره ده چه بولی شیطان ډله خپله (ځای د هلاک ته) دپاره د دی چی شی دوی له ملګرو د دوزخ (په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی قیامت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی. او علی الیقین تول مخلوقات د پاک الله په مخ کښی حاضریدونکی دی د دغی دنیا پر عیش او نشاط ـ عشرت ـ راحت میلو او چرچو ـ باغ او بهار ډیر مه مغروریږئ! او مه پری غولیږئ! او د دغه مشهور دغاباز شیطان په چلونو او فریبونو مه تیروځئ! ځکه چی دی ستاسی ازلی دښمن دی او له سره تاسی ته کومه مفیده مشوره نه درکوی او دی تل په هم دغه کوښښ او زیار(محنت) کښی دی چی تاسی هم له خپله ځانه سره په دوزخ کښی وغورځوی. راز راز (قسم قسم) خبری اتری درجوړوی څو تاسی د الله او د آخرت له جانبه غافل کړی. نو پر تاسی لازم دی چی دغه دښمن خپل دښمن وګڼئ! او د ده خبرو ته غوږ مه ږدئ! او دغه خبره ورثابته او جوته کړئ چی مونږ له سره ستا په خبرو او لمسولو نه تیروځو او نه ستا د مکاری په جال کښی راتلی شو. او په دغه باندی ډیر ښه پوهیږو چی ته د دوستی په لباس کښی له مونږ سره دښمنی کوی.

ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ
لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ۝٧ أَفَمَن زُيِّنَ لَهُۥ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ فَرَءَاهُ حَسَنًا ۖ فَإِنَّ
ٱللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ ۖ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ
عَلَيْهِمْ حَسَرَٰتٍ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِمَا يَصْنَعُونَ ۝٨

هغه کسان چې کافران شوي دي شته دوی ته عذاب سخت او هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی (او له شیطانه ئې مخالفت کړی دی) او کړي ئې دي ښه (عملونه) شته دوی ته مغفرت ښښنه او اجر ډیر لوی. آیا پس هغه څوک چې ښائسته کړی شوی وی ده ته بد عمل د ده پس وینی ئې دی ښائسته پس بیشکه چې الله گمراه کوی هر هغه څوک چې اراده وفرمائی (د گمراهی ئې) او سمه صافه لاره ښیی هر هغه چاته چې اراده وفرمائی (د هدایت ئې) پس نه دې ځی (نه دې هلاکیږی) نفس ستا په (گمراهی) د دوی له جهته د افسوسه بیشکه چې الله جل جلاله ښه عالم دانا دی په هغو کارونو چې کوی ئې دوی (نو جزاء به ورکړی دوی ته).

تفسیر: یعنی شیطان چې د هر چا په سترگو کښې خراب کار ښه ورځرگند (ښکاره) کړی آیا دغه سړی له هغه چاسره برابر کیدی شي چې د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره د خیر او شر په منځ کښې فرق او تمیز کولی شي! نیکی نیکه بولی ـ او بدی بده گڼی ـ کله چې دوی دواړه سره نشي برابریدی نو د دغو دواړو آخره خاتمه او انجام به څرنگه برابر کیدی شي؟ او داسی خیال مه کوئ چې کوم انسان به سره د خپلو رڼو سترگو پر بدو څنگه د ښو گمان وکړی. د الله تعالیٰ اراده د هر چا په نسبت چې د ده د سوءالاستعداد او سوءالاختیار په بناء په گمراهی او ضلالت تللی ده د هغه عقل به هم هغسی منقلب او په بل مخ اوړی او هر چاته چې د ده د حسن‌الاستعداد او حسن‌الاختیار د سببه سمه صافه لاره ښیی نو له سره د شیطان له واکه دغه نه دی پوره چې دی له سمی لاری څخه بی لاری کړی یا چتی (بیکاره) خبری او نامناسبه ښوونه ورته وکړی. په هر حال هغه سړی چې په شیطانی اغواوو سره بدو ته ښه او ښو ته بد وائی او په زهرو باندی د تریاقو گمان کوی د ده په نسبت داسی توقع نشي کیدی چې گوندی دی به پر سمه صافه لاره راشی کله چې دغسی نشي کیدی او د هدایت او د ضلالت ټوله سلسله د الله تعالیٰ د مشیت او حکمت تابع ده نو تاسی د دغو معاندینو په غم او اندیښنه کښې خپل ځان مه ویلی کوئ! او مه په دوی پسی کړیږئ! او مه د دغی خبری حسرت او ارمان کوئ چې دغه بدبختان ولی پر خپلو منافعو او زیانونو نه پوهیږی؟ او ولی حقه خبره نه منی؟ آیا تاسی غواړئ چې په دوی پسی خپل ځان او روح له لاسه وباسئ؟ تاسی د دوی دغه قصه یوی خوا ته پریږدئ! الله تعالیٰ ته د دوی گرد (ټول) اعمال او احوال ښه معلوم او ښکاره دی او بالذات له دوی سره حساب او کتاب کوی او د دوی په نسبت خپله لازمه فیصله صادروی تاسی مه خفه او مه غمجن کیږئ!

وَاللّٰهُ الَّذِيٓ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ فَتُثِيْرُ سَحَابًا فَسُقْنٰهُ اِلٰى بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَاَحْيَيْنَا بِهِ الْاَرْضَ

بَعۡدَ مَوۡتِهَاۚ كَذَٰلِكَ ٱلنُّشُورُ ۝٩

او الله هغه (مطلق قادر) دی چې لیږلې ئې دی بادونه پس راپورته کوی (بادونه) وریځې پس راکاږو مونږ دغه وریځې هغه کلی (ځمکې) مړی (وچې کلکې بې وښو) ته پس ژوندی کوو مونږ په هغو (اوبو) ځمکه پس له مړوالی (وچوالی) د هغې هم داسې به وی حال د بیا ژوندی پورته کیدلو هم.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په حکم د هواؤ په وسیله وریځې پورته شوی او په هغې سیمې رقبه کښې چې مړه وچه کلکه پرته وه یعنی هیڅ واښه ، کښت (فصل) او شینکی په کښې نه ؤ ـ او له اتو خواؤ ئې دوړی او غبار پورته ؤ. د باران د اوبو له سببه په کښې ساه ولویده. هم داسې وګڼئ چې الله تعالیٰ به تاسې هم وروسته له مرګه بیا ژوندی راپاڅوی. په روایاتو کښې راغلی دی «څه وخت چې الله تعالیٰ د مړیو د بیا ژوندی راپاڅولو اراده وفرمائی نو له ماتحت العرش څخه به یو مخصوص قسم باران واوروی چې د دغه باران په اوبو سره به تول مړی داسې ژوندی راپاڅیږی لکه چې د پسرلی د معمولی باران په اثر پتنګان او نور مچان او خوځندی د ځمکې له سوریو څخه ووځی ښائی چې مزید تفصیلات ئې په روایاتو کښې ولیدل شی.

مَن كَانَ يُرِيدُ ٱلۡعِزَّةَ فَلِلَّهِ ٱلۡعِزَّةُ جَمِيعًاۚ

هر هغه څوک چې وی چې اراده لری د عزت پس خاص الله ته دی عزت تول

تفسیر: یعنی کفارو نور معبودان ځکه د خپلو ځانونو دپاره نیولی ؤ چې ګوندی د دغو معبودانو د الله تعالیٰ په دربار کښې ډیر عزت او پت وی ﴿وَٱتَّخَذُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ ءَالِهَةً لِّيَكُونُواْ لَهُمۡ عِزّٗا﴾ ۱٦ جزء د مریم ۵ رکوع ۸۱ آیت او ډیرو کسانو له مسلمانانو څخه مخ اړولی ؤ او له کفارو سره ئې خپله دوستی او خپلوی تینګه کړی وه څو په دغه وسیله سره دوی پتمن او باعزت شی ﴿ٱلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ ٱلۡكَٰفِرِينَ أَوۡلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَۚ أَيَبۡتَغُونَ عِندَهُمُ ٱلۡعِزَّةَ فَإِنَّ ٱلۡعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعٗا﴾ جزء ۵ د نساء (۲۰) رکوع ۱۳۹آیت نو دغه قسم خلقو ته ئې دغه ورووښودل چې هر هغه انسان چې د دنیا او آخرت عزت غواړی ښائی چې دغه عزت له الله تعالیٰ څخه وغواړی چې مطلق عزیز هم دی دی. او د الله تعالیٰ له اطاعت او یادولو څخه اصلی پت او عزت میسر کیږی. د ګردو (تولو) اعزازونو مالک همغه واحد احد الله دی. هر هغه څوک چې عزت مومی یا ئې موندلی دی د هم دغه الله له خزائنو څخه ورته رسیدلی دی یا به وررسیږی.

إِلَيۡهِ يَصۡعَدُ ٱلۡكَلِمُ ٱلطَّيِّبُ

خاص هم دغه (الله) ته پورته خيژي خبري پاکي (يعني مقام د قبول او رضاء د ده ته)

تفسير: يعني پاکيزه کلام ذکر الله، دعاء ، تلاوةالقرآن ، د علم او نصيحت خبري دي چي دغه گرد (تول) شيان د رب العزت دربار ته ورخيژي ـ او د قبول او اعتناء عزت حاصلوی.

وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ؕ

او عمل صالح نيک پورته کوی. دغه (خپل عامل او عزتمن کوی ئی)

تفسير: د پاکيزهؤ کلامو (ذکر الله) او نورو ذاتي اقتضاء هم دا ده چي پاس خيژی. له هغه سره که نور صالحه اعمال وی نو د هغه په طفيل او وسيله هغوی هم پاس ورخيژی ـ او هغه ته زيات قوت ـ نشاط او تازگی ـ رفعت او عظمت ښښی. ښه کلام ته بی له ښو کارونو پوره د رفعت شان نه حاصليږی. ځينی مفسرين د ﴿ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ﴾ د ضمائرو مرجع سره بدلوی او داسی معنی تری اخلی چی ښه کلام ښه کار لوړ (اوچت) او پورته کوی. دغه هم درست دی چی ځينو خلقو د (رفع) ضمير د الله تعالیٰ په لوری اړولی دی يعنی الله تعالیٰ صالحه اعمال لوړوی (اوچتوی) او د قبول تر معراج پوری ئی رسوی. په هر حال غرض دا دی چی ښه کار او ښی خبری دواړه علو او رفعت غوښتونکی دی لهٰذا هر هغه سړی چی د الله تعالیٰ د عزت طالب وی دغه عزت او رفعت دی د دی په وسيله حاصل کړی.

حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «يعنی عزت د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی دی. ستاسی ذکر او ښه کار پاس خيژی، کله چی خپل حد ته ورسيږی نو هلته پر بدی پوره غلبه حاصلوی. کفر به دفع کيږی او اسلام به معزز شی » او د مکارانو گردی (تولی) حيلی او پلمی (تدبيرونه) به عبث او بيکاره کيږی.

وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَمَكْرُ أُولَٰئِكَ هُوَ يَبُورُ ⑩

او هغه کسان چی جوړوی (تاته د قتل ـ حبس ـ نفی) مکرونه ناکاره شته دوی ته عذاب ډير سخت او مکر فريب د دغو (قريشو چی دی ستا په باب کښی) هم هغه فاسد باطل هلاک دی.

تفسير: يعنی هغه کسان چی بد تدابير جوړوی او د حق په خلاف تل په حيلو او پلمو

(تدبيرونو) جوړولو کښې مشغول او لګيا وي بالاخر ناکامه کيږي ـ او ضرور تاوان مومي. وګورئ قريشو په «دارالندوة» کښې سره جرګه او پر دغې خبرې ئې ترون وکړ «ښائي چې رسول الله دې يا ووژلې شي ـ يا دې بندي کړې شي ـ يا دې له ملکه د باندې وشړلې شي» د دغې فيصلې نتيجه داسې شوه چې د «بدر» د غزوې په وخت کښې هم دغه خلق له خپله وطنه د باندې وويستل شول ـ او هم دوی د مسلمانانو له لاسه ووژلې شول او د «بدر» په قليب او کوهي کښې د تل دپاره قيد کړل شول.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا ۚ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثٰى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهٖ ۚ

او الله پيدا کړې ئې تاسې (يعنې اول ځلې نيکه د تاسې) له خاورو بيا (تاسې اولاده ئې پيدا کړې) له څاڅکي (د منی) بيا ئې وګرځولې تاسې جوړې جوړې (ښځه او ميړه (خاوند) دپاره د توالد او تناسل) او نه اخلې حمل هيڅ ښځه او نه ږدي (حمل هيڅ ښځه) مګر په علم د الله سره

تفسير: يعنې آدم عليه السلام ئې له خاورو څخه او بيا د هغه نوره اولاده ئې د اوبو له يوه څاڅکي څخه پيدا کړه ـ بيا له نارينه او ښځې څخه ئې جوړه پيدا کړه چې له هغو څخه انساني نسل منتشر او خوريږي. په دغه ضمن کښې د حمل د استقرار له وخته د ووړکي د پيدا کيدلو تر وخته هغه اطوار او ادوار چې تيريږي پر هغو ګردو (ټولو) باندې الله تعالیٰ عالم دی او هغه داسې پټ او مخفي اعمال دي چې مور او پلار هم پرې نه دي خبر چې دننه څه صور، اعمال او تحولات پيښيږي.

وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُّعَمَّرٍ وَّلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهٖٓ إِلَّا فِيْ كِتٰبٍ ۚ إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ﴿۱۱﴾

او نشي اوږديدلی عمر د هيڅ عمر اوږد کړی شوی او نه هيڅ قدر کمولی شي له عمر د دغه (معمر) شخصه (يا له عمره د بل معمر شخصه يعنی تزئيد او تنقيص د عمر نه دی) مگر په کتاب (د لوح محفوظ کښې ليکلی دی) بيشکه دغه (لنډول او اوږدول د عمر) پر الله ډير آسان دی.

تفسير: يعنی د هر چا چې هر قدر عمر وی هغه په «لوح محفوظ» کښې ليکلی شوی دی او هغه اسباب او وسائل چې د عمر د اوږديدلو يا د لنډيدلو دی يا دا چې کوم يو به خپل طبيعي عمر ته رسيږي؟ او کوم يو به نه رسيږي؟ دغه ټول د الله تعالیٰ په محيط علم کښې موجود دی او پاک الله ته پر دغو ټولو جزئياتو باندې احاطه لرل هيڅ اشکال نه لري او الله تعالیٰ ته د گردو (ټولو) «**ماکان ومايکون**» جزئي ـ کلي ـ او د غيب او شهادت علم له ازله تر ابده او الیماشاءالله پوري حاصل معلوم او ښکاره دی نه ښائی چه د الله تعالیٰ علم او صفات پر خپل ځان قياس کړی شي. حضرت شاه رحمة الله عليه ليکي «هر کار الله تعالیٰ ته ډير آسان وی لکه د انسان پيدايښت» او رسونه ئی خپل مقدر عمر ته او هم داسی وگڼی د اسلام تدريجي پرمختگ او ارتقاء او بالاخر د کفر مقهور او مغلوبيدل».

(او بل له قدرته د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه و اعظم برهانه دغه دی)

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ ۖ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ ۖ وَمِن كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا ۖ

او نه برابريږي سره هغه دواړه بحرونه سيندونه دا يو خوږ دی تنده لري کوونکی خوندوري ښی هضميدونکی ښی تيريدونکی اوبه د ده او دا بل تريو دی تريخ او له هر يوه له دغو (دواړو بحرونو سيندونو څخه) خوری تاسی غوښی تازه (د مهی) او راوباسئ (له دغه ترخه سينده) گانه (د مرغلرو او مرجانو) چې اغوندی (او اغوندوی ښځو خپلو ته)

تفسير: له پاسه د توحيد د دلائلو او د قدرت د شواهدو بيان ادامه لري چه په دغه ضمن کښې يوه لطيفه اشاره د اسلام د غلبې په طرف هم کيږي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعنی کفر او اسلام سره برابر نه دی الله تعالیٰ کفر مغلوبوی اگر که تاسی ته به له دغو دواړو څخه فائده دررسيږي له مسلمانانو ځنی دين قوت او غلبه مومی او له کفارو ځنی جزيه او خراج حاصلوی. غوښه د خوږو او د ترخو د دواړو سيندونو څخه وځی يعنی مهی (کب) مگر گانه

(زيور) مرغلرى ـ مرجان او جواهر علىالاكثر له ترخه (تريو) سيند څخه ايستل کيږى.

وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۱۲﴾

او (تل) وينى ته بيړى (او جهازونه) په دغه (بحرسيند) کښى تلونکى څيروونکى (د اوبو) دپاره د دى چه طلب کړئ تاسى له فضله د الله (په تجارت کښى) او دپاره د دى چه تاسى شکر وباسئ (په دغه لوى نعمت).

تفسير: اکثريه لوى لوى او مهم تجارت او سوداګرى د جهازونو په وسيله کيږى. له هغه څخه کوم منافع چى حاصليږى هم دغه د پاک الله فضل او مهربانى ده. پر دغو فوائدو او انعاماتو انسان ته لازم دى چه د دغه مالک الملکوت او صاحب الکبرياء والجبروت حمد او شکر اداء کړى!.

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى

ننباسى (الله) شپه په ورځ کښى او ننباسى (الله) ورځ په شپه کښى او مسخر په کار کښى ئى لګولى دى لمر او سپوږمى چى هر يو بهيږى (روان دى) تر يوى نيتى په نامه کړى شوى (چى ورځ د قيامت ده)

تفسير: دغه مضمون پخوا له دى نه په څو ځايونو کښى تير شوى دى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکى «يعنى د شپى او ورځى په شان کله کفر غلبه مومى او کله اسلام او د لمر او سپوږمى په شان د هر يوه څيز دپاره يو مدت تاکلى (مقرر) شوى دى چه په هغه کښى څه ډيل او ځند (تاخير) وړاندى وروسته نه کيږى. او د حق واضحه او ښکاره غلبه به پخپل تاکلى (مقرر کړى) وخت کښى کيږى.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿۱۳﴾

دغه (ذات موصوف په پاس صفاتو) الله دى رب ستاسى خاص هم ده ته دى

ملک باچاهی او هغه (بتان) چی بولی ئی تاسی (ای مشرکانو او عبادت ئی کوی) بی له دغه (الله) نه دی مالکان دوی د نری پردی (چی په زړی) د خرماؤ (کښی پرته وی).

تفسیر: یعنی د هغه لوی ذات صفات چی پاس بیان شول هم هغه فی‌الحقیقت ستاسی حق الله دی. او د ټولو علویاتو او سفلیاتو ـ خالق ـ مالک ـ الله دی. هغه شیان چی ستاسی له خوا معبودان درولی شوی دی او تاسو ئی بولی او عبادت ورته کوی د هغو خوارانو باچاهی او خپلواکی چیری بلکه دوی د هغی نری پردی په اندازه هم د یوه څیز مالکان نه دی چه د کجورو (خرماؤ) په زړیو پوری نښتی وی.

إِن تَدۡعُوهُمۡ لَا يَسۡمَعُواْ دُعَآءَكُمۡ وَلَوۡ سَمِعُواْ مَا ٱسۡتَجَابُواْ لَكُمۡۖ وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يَكۡفُرُونَ بِشِرۡكِكُمۡۚ

که وبولئ تاسی (ای منکرانو) دغه بتان نه آوری (دغه بتان) بلنه ستاسی او که (بالفرض) وائی وری دوی نو نه به شی درکولی جواب ستاسی (ځکه چی ژبه نه لری) او په ورځ د قیامت به منکران شی دوی په شریک کولو ستاسی (باندی دوی لره سره له الله نه)

تفسیر: یعنی له هغو معبودانو څخه چی تاسی مرسته (مدد) او امداد غواړی او هغه خپلو ځانونو ته وسیله گڼی دوی ستاسی غږ او بلنه نه اوری ـ او که تاسی ته څه توجه هم وکړی هغه ستاسی په کار نشی درتلی ـ او په درد مو نه خوری بلکه د قیامت په ورځ به دوی ستاسی د دغه شرک څخه په علانیه ډول (طریقه) د خپل تنفر او بیزاری اعلان کوی او د امداد او کومک په ځای به تاسی ته دښمنان ثابت شی.

وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثۡلُ خَبِيرٖ ﴿١٤﴾

او خبر به نه کړی تا (له حقیقت د دی کار هیڅ خبرؤنکی) په شان (د خبرولو د هغه ښه عالم) ښه خبردار (الله).

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخنی پر ټولو احوالاتو باندی بل څوک ښه علیم او خبردار دی؟ هم دغه علیم او خبیر الله تعالیٰ فرمائی چی دغه شرکاء بیخی چتی (بیکاره) او غلط دی ـ او له سره

ستاسی په کار نه درځی دغسی سمی صافی ثابتی پخی او جوتی خبری بی له الله تعالیٰ نه ـ بل څوک تاسی ته کولی شی؟ او ښولی شی؟.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ أَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ إِلَى ٱللَّهِ ۖ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلْغَنِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿١٥﴾

ای خلقو تاسی فقیران محتاجان یئ الله ته، او الله هم دی دی غنی بی پروا ښه حمد ثناء ویلی شوی،

تفسیر: یعنی تول مخلوقات هم هغه الله جل جلاله ته اړ (مجبور) او محتاج دی او الله جل جلاله هیچا ته او هیڅ شی ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی ځکه چه گرد (تول) محاسن ـ محامد او صفات د ده په محمود او ذی الجود وجود کښی مجموع او موجود دی نو هم دغه الله جل جلاله د بلنی او دعاء وړ (مستحق) او لایق دی او د امداد او استعانت څیښتن (مالک) او مستحق دی چی د خپلو بندگانو هر راز (قسم) دعاء او سؤال اوری او په خوښی سره ئی مستجابوی او که څوک د ده لوی دربار ته خپل عجز ـ نیاز او افتقار نه وړاندی کوی په قهریږی

الله یغضب ان ترکت سؤاله　　　　وبنی آدم حین یسأل یغضب

له خالقه که ونه غواړی په قهر شی　　　　له مخلوقه چی وغواړی دوی په قهر شی

إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾

که اراده وفرمائی (الله) د بیولو ستاسی (په هلاک سره نو بو به موځی) او را به ولی نور مخلوق نوی (بدل د تاسی) او نه دی دغه (شړل ستاسی او راوستل د نورو) پر الله څه سخت مشکل.

تفسیر: یعنی که تاسو ئی منئ یا ئی نه منئ الله تعالیٰ داسی مطلق قادر دی چه تاسی گرد (تول) له منځه ورک کړی او خپل بل مخلوق ستاسی په ځای ودان او ودروی چه من کل الوجوه الله تعالیٰ ته داسی مطیع تابع او حکم منونکی وی لکه چی په آسمانونو کښی پرښتی د ده خالصی او مخلصی بندگانی دی او داسی کول پاک الله ته ډیر سهل او آسان دی. لیکن د الله د حکمت اقتضاء داسی ده چی په ځمکه کښی دغه گردی (تولی) سلسلی ښائی چی قائمی او جاری وی او په پای (آخر) کښی هر یو د خپلو ښو او بدو اعمالو جزا او بدل ومومی. څو په

دغه ترتيب سره د الله تعالىٰ د تولو صفاتو ظهور په عمل راشي.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَإِن تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۗ

او نه اخلي (هيڅ نفس عاصي) بار د ګناه د بل نفس او كه راوبولي درونـد باري (بل څوک) بار د ګناهونو خپلو ته وابه نه خيستى شي له هغه څخه هيڅ څيز او اګر كه وى (دغه بللى شوى) خاوند د خپلوى هم،

تفسير: يعني هيڅوک به خپل د خپلوانو، عزيزانو او اقاربو بار پخپل سر وانخلي او نه به يو د بل د ګناه له پيټى څخه لږ څه کم کړى او نه به د بل چا د بللو او غږ كولو څخه څه ګټه (نفع) او فائده وررسيږى اګر که ئى ډير نژدى خپلوان هم وى. ګرد (ټول) خلق به نفسى! نفسى!! وائى هلته يوائې د الله تعالىٰ په فضل او مرحمت سره كار چليږى او بس!.

إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ ۚ

بيشكه هم دا خبره ده چى ويروى ته هغه كسان چى ويريږى له ربه خپله په غيبو سره او قائموى (سم اداء كوى سره له تولو حقوقو) لمونځ

تفسير: يعني ستاسى له ويرولو څخه هم هغه سړى خپله رويه ښه كوى ـ او نفع ترى آخلي چى له الله تعالىٰ څخه بالغيب ويريږى ـ او د ده له ويرى څخه تل په عبادت كښى لګيا وى ـ د هر چا په زړه كښى چى د الله تعالىٰ خوف او ويره بيخي نه وى ـ نو هغه كله له دغو ويرولو څخه متأثر كيږى.

وَمَن تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

او هر څوک چى ځان پاک كړى (له شركه او معاصى) پس بيشكه هم دا خبره ده چى ځان ئى پاک كړ دپاره (د نفعى) د ځان خپل او خاص (طرف) د الله ته ورتله دى (د هر چا).

تفسیر: یعنی هر څوک چی ستا پند او نصیحت واوری او خپل وضعیت اصلاح او ښه کړی نو د ده احسان او منت نه پر تا او نه پر الله تعالیٰ وی. بلکه په دغه کښې په خپله د هم هغه سړی فائده ده ـ او دغه فائده په پوره ډول (طریقه) سره هلته څرګندیږی (ښکاره کیږی) چی د ګردو (تولو) رجوع او بیرته ورتګ الله تعالیٰ ته شی.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾
وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ

او نه برابریږی سره ړوند (کافر) او لیدونکی (مؤمن) او نه تیاره (باطل) او نه رڼا (رڼړا) (حق) او نه سیوری (ثواب یا جنت) او نه تود باد (عقاب یا دوزخ) او نه برابریږی سره ژوندی (علما) او نه مړی (جهلاء)

تفسیر: یعنی هغه مؤمن چی الله تعالیٰ ورته د زړه سترګی ښځلی دی د حق په رڼا (رڼړا) او د الله تعالیٰ د وحی په پلوشو کښې بی له کوم تکلیفه او زحمته دغه لاره پری کوی ـ او برابر د جنت باغونو او د الله تعالیٰ د رحمت سیوری ته رسیږی ـ آیا له دغسی انسان سره هغه کافر سیالی او برابری کولی شی چی د زړه ړوند او د اهواؤ او اوهامو په تیارو کښې حیران سرګردان ګرځی ـ او بالاخر ناځاپه او بی تحاشا د جهنم اور او د هغه سخت سوځوونکی تاوده باد په طرف منډی وهی؟ له سره دغه دواړه سره نه دی برابر او که داسی وی نو داسی وپوهیږئ چه مړی او ژوندی سره برابر شول. فی‌الحقیقت د مؤمن او کافر په منځ کښې له دی نه هم زیات داسی فرق او تفاوت شته چی د یوه ژوندی روغ رمټ انسان او د یوه مړی لاش په منځ کښې وی. اصلی او دائمی ژوندون یواځی د ایمان د روح په برکت پیدا کیږی ـ او ماسواء له ایمانی روح څخه ښائی ژوندی انسان له زرهاوو مړیو څخه بدتر وګانه شی.

إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ ۖ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي
الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾

بیشکه چی الله آوروی هر هغه چاته چی اراده وفرمائی (د آورولو ئی) او نه ئی ته (ای محمده!) اوروونکی (د نافع قول) هغو ته چی په قبورو هدیرو کښې دی. نه ئی ته (ای محمده!) مګر ویروونکی (د منکرانو له جحیمه).

تفسير: يعني كه الله تعالىٰ اراده وكړى نو مړيو ته ئى هم آورولى شى حال دا چې د دغى خبرى قدرت نورو ته نشته هم داسى وګڼئ چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم كار دعوت ـ تبليغ ـ پيغام رسول او په خير او شر باندى پوهول او خبرول دى. كه زړه مړى كافران دغه خبرى وانه ورى نو هغه آورول د حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له قوته او قدرته پورته دى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «يعنى ګرد (تول) خلق سره نه دى برابر د هر چا په نسبت چې د ايمان د اعطاء فيصله شوى ده هم هغه به د ايمان خاوند كيږى كه نه هومره ډير خلق چې د ايمان هيله (ارزو) او اميد وكړى كله ئى ور په برخه كيږى ـ دغه ئى فرمايلى دى چې «نه تياره نه رڼا (رڼرا) يعنى نه تياره له رڼا (رڼرا) سره برابره ده او نه رڼا (رڼرا) له تيارى سره (په دغه سره ئى د «لا» د تكرار فائده راوښوده) او وئى فرمايل او نه ئى ته آوروونكى هغو ته چې په هديرو كښى پراته دى. «په حديث كښى راغلى دى چې مړيو ته سلام واچوئ!» او په ډيرو ځايونو كښى مړيو ته خطاب هم كړى شوى دى د دى خبرى حقيقت دا دى چې د مړى روح آورى ـ او هغه جثه ئى چې په قبر كښى پرته ده نه آورى» دغه بحث پخوا له دى نه د «نمل» د سورت په آخر كښى تير شوى دى هلته دى وكوت شى!.

إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ بِٱلۡحَقِّ بَشِيرٗا وَنَذِيرٗاۚ وَإِن مِّنۡ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٞ ﴿٢٤﴾

بيشكه چې مونږ ليږلى مو ئى ته په حق رښتيا (دين) سره زيرى وركوونكى (د جنت مؤمنانو ته) او ويروونكى (له دوزخ كفارو ته) او نه ؤ هيڅ امت مګر چې تير شوى په هغه كښى كوم ويروونكى.

تفسير: ويرى آوروونكى نبى وى يا د نبى قائم مقام ـ هر څوک چې د الله تعالىٰ د لارى په لورى بلنه وكړى د دى په متعلق د «نمل» د سورت په (٤ ركوع) كښى څه ليكلى شوى دى.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدۡ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ جَآءَتۡهُمۡ
رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَبِٱلزُّبُرِ وَبِٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡمُنِيرِ ﴿٢٥﴾

او كه دروغجن بولى (كفار) تا (نو مه خفه كيږه ځكه چې) پس په تحقيق دروغجن ئى بللى وو (انبياء خپل) هغو كسانو چې وو پخوا له دوى نه چې راغلى ؤ دوى ته رسولان د دوى په ښكاره دلائلو (د قدرت) او په صحيفو سره او په كتاب ښكاره كوونكى (د حق او باطل).

تفسیر: یعنی پخوانیو انبیاء الله هم دغه روښان تعلیمات یا ښکاره معجزات له خپلو ځانونو سره راوړی ؤ له هغو ځنی ځینو ته مختصری مختصری صحیفی او ځینو ته لوی مفصل کتابونه ورکری شوی دی.

ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾

بیا می ونیول هغه کسان چی کافران شوی ؤ (په سخت عذاب سره) پس څرنگه شو انکار زما (او تغییر د دوی په عذاب سره).

تفسیر: یعنی کله چی له تکذیب څخه دوی مخ وانړوه نو وگورئ چی د هغوی آخره خاتمه څرنگه شوه؟ ستاسی انجام هم هغسی کیدونکی دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا ۚ

آیا نه وینی ته چی بیشکه الله نازلی کړی دی له (جانبه) د آسمانه اوبه پس راویستلی مونږ په وسیله د دی (اوبو) میوی په دی حال چی مختلف دی رنگونه د دغو (میوو).

تفسیر: یعنی قسم قسم میوی ـ بیا په یوه قسم کښی رنگا رنگ ثمرات ئی پیدا کړی دی. له یوی ځمکی او له یو اوبو او له یوی هوا څخه د دغومره مختلفو اشیاؤ او انواعو پیدا کول د پاک الله عجیب او غریب قدرت ښکاره کوی.

وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾

او ځینی له غرونو (خاوندان د) لاری (توتی توتی) دی سپینی او سری چی مخالف دی سره رنگونه د دغو (لارو) او (ځینی د دوی) تک تور دی.

تفسیر: یعنی سپین هم په څو څو درجو دی کوم ئی تک سپین لکه د مرمر ډبره ـ کوم ئی سپین لکه مالگه او ځینی ئی نسبتاً سپین او سور هم په څو څو درجو او تور هم په څو څو درجو دی ځینی تک تور لکه رانجه او د ډبرو سکاره او ځینی تور لکه د کارغه وزر او ځینی نسبتاً تور. او په ځینو غرونو کښی رنگا رنگه رگونه او لاری شته.

وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَآبِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَٰلِكَ

او (هم داسی) له خلقو څخه هم او (هم داسی له نورو) ژوندیو خوځیدونکو او څارویو څخه هم چی سره مخالف دی رنګونه د هغو هم داسی (لکه دغه اختلافات)

تفسیر: دغه ګرد (تول) د قدرت د عجائبو او غرائبو تذکره ده. یعنی هم هغسی چی په نباتاتو ـ جماداتو ـ حیواناتو کښی راز راز (قسم قسم) او رنګ په رنګ مخلوقات لیدل کیږی په انسانانو کښی هم هره نوعه او صنف سره بیل او جلا (جدا) دی. که د مؤمن په شان کافر هم سمه صافه لاره ځان ته غوره کړی او دواړه سره یو شی. او ګرد (تول) انسانان یو رنګ ځان ته غوره کړی ـ نو دغه کله امکان لری او له سره نشی کیدی. په دغه سره ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته اطمینان او تسلی ورکړی ده چی تاسی د مخلوقاتو له اختلافاتو څخه مه خفه کیږئ!.

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَٰٓؤُا۟ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾

بیشکه هم دا خبره ده چی ویریږی له الله څخه له بندګانو د دغه (الله) پوهنده عالمان، بیشکه الله ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: یعنی نه ویریدونکی بندګان هم شته او د الله تعالیٰ څنی ویریدونکی هم دی مګر ویریږی هغه کسان چی الله تعالیٰ د عظمت او جلال او د آخرت د بقأ او دوام او د دنیا په فناء او اتمام باندی پوهیږی او د الله تعالیٰ د احکامو او هدایاتو د علم تحصیل کوی ـ او تل د مستقبل په فکر کښی اوسیږی ـ په هر هغه چا کښی چی دغه پوهه او علم په هره درجه وی په هم هغه درجه به دی هم له الله تعالیٰ څخه ویریږی ـ په هغه کښی چی خوف نه وی هغه فی‌الحقیقت د دی خبری مستحق نه دی چی ورته پوه او عالم وویلی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی ګرد (تول) انسانان ویریدونکی نه دی له الله تعالیٰ څخه ویریدل د پوهانو صفت او کار دی ـ او د الله تعالیٰ معامله هم په دوه ډوله (قسمه) ده. الله غالب قوی او زبردست هم دی چی په هره خطاء چی سری ونیسی نیولی ئی شی ـ او غفور ـ رحیم هم دی که ګنهګاران وبښی بښلی ئی هم شی» نو په دواړو حیثیتو انسان ته ښائی چی د الله تعالیٰ څخه وویریږی ځکه چی نفع او ضرر دواړه د الله تعالیٰ په واک (اختیار) او قبضه کښی دی نو هر کله چی اراده وکړی نفع

ستنوی (واپس کوی) او ضرر لاحقوی.

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتٰبَ اللّٰهِ وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَأَنْفَقُوا
مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً يَّرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُوْرَ ﴿٢٩﴾

بیشکه هغه کسان چی لولی کتاب د الله (قرآن) او قایموی (تل سم اداء کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او لګوی (په لاره د الله کښی) ځینی له هغو شیانو شخه چی ورکړی مو دی دوی ته (لګوی ئی) په پته او په ښکاره امید لری دوی د داسی یوه تجارت چی له سره نه هلاک کیږی.

تفسیر: یعنی هر هغه چی د الله تعالیٰ شخه ویریږی. قلباً او لساناً مسلمان شی ـ او د ده احکام ومنی ـ او د ده کتاب په اخلاص او عقیدت سره ولولی ـ او په بدنی او مالی عباداتو کښی هیڅ قصور او کوتاهی ونه کړی ـ نو دغه مسلمان دی د داسی لوی او زورور تجارت او اعتباری سوداګری هیلمن (ارزومند) او امیدوار اوسی چی له سره په هغه کښی نقص او خساره نه عائده کیږی او د ضرر او تاوان احتمال په کښی نشته. بلاشبهه کله چی په خپله الله تعالیٰ د دوی د اعمالو پیرودونکی او اخیستونکی وی نو دی په دغه هیله (ارزو) او امید کښی بیخی حقدار دی، او ده ته د خسران او نقصان اندیښنه له هیڅ طرفه نه ده متصوره ـ او له سره تر پایه بیخی نفع په نفعه کښی دی او ګټه (فائده) ورته رسیږی.

لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُوْرَهُمْ وَيَزِيْدَهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ۭ إِنَّهٗ غَفُوْرٌ شَكُوْرٌ ﴿٣٠﴾

دپاره د دی چی پوره ورسوی (الله) دوی ته اجرونه (د عملونو) د دوی او زیات ورکړی دوی ته له فضله خپله بیشکه چی دغه (الله) ښه ښونکی (د معصیاتو) دی ښه قبلونکی (د احسان د محسنینو) دی.

تفسیر: یعنی دیر ګناهونه ښښی او معافوی ئی او د خورا (دیر) لږ طاعت قدر فرمائی ـ او سم له اصوله او قاعدی شخه کوم ثواب چی ښائی چا ته ورسیږی الله تعالیٰ له هغه شخه زیات ثواب ورعطاء کوی.

وَالَّذِيْٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتٰبِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ۭ

إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾

او هغه چې وحي کړې ده مونږ تاته له کتابه (قرآنه) هم هغه حق رښتيا ده په دغه حال کښې چې مصدق رښتينې کوونکې دى هغو کتابونو ته چې پخوا له دې نه وو، بيشکه الله پر بندګانو خپلو خامخا ښه خبردار دى (په باطن د دوى) ښه ليدونکى دى (په ظاهر د دوى).

تفسير: يعني د بندګانو پر احوالو ښه عليم او خبير دى او په ښه موقع کښې ئې دغه کتاب نازل کړى دى.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۖ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

بيا مو وارث وګرځول (او ور مو کړ دا) کتاب (قرآن) هغو کسانو ته چې غوره کړي مو دي له بندګانو خپلو (چې دغه محمدي امت دى) پس ځينې له دوى ظالم دي پر خپل ځان او ځينې له دوى په منځ د لارى کښې برابر تلونکي دي او ځينې له دوى ړومبي کيدونکي دي خيراتونو نيکيو ته په اذن حکم د الله دغه (توريت او غوره کول هم دغه) يو فضل دى ډير لوى.

تفسير: يعني وروسته د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه د دغه کتاب وارث محمدي امت ګرځولى شوى دى چې په مجموعي حيثيت او هيئت د ګردو (تولو) امتونو څخه غوره ـ افضل او اعلىٰ دى. هو! د امت ګرد (تول) افراد سره يو شان نه دي په دوى کښې ځينې افراد خو هغه دي چې سره له صحيح ايمانه په ګناهونو کښې اخته او مبتلا کيږي چې دغه «ظالم لنفسه» شو او هغه دي چې متوسط تلونکي دي يعني نه په ګناه کښې لګيا او نه منهمک ـ او نه لوى ولي او بزرګ دى دغو ته ئې «مقتصد» وفرمايل يو خو هغه کامل بنده دي چې د الله تعالىٰ په فضل او توفيق سره ئې پر مخ تګ کړى دى او د محاسنو ـ فضائلو او کمالاتو په تحصيل کښې له مقتصدانو څخه ډير مخ کښې تللي دي مستحب شيان ئې هم نه دي پريښي ـ او د ګناه له خوفه له تنزيهي مکروه بلکه له مباحاتو څخه هم پرهيز کوي ـ او خپل ځان ژغورى (؟) د اعلىٰ درجې

بزرگی او د فضیلت خاوندان هم دوی دی. په دغسی منتخبو او غورو بندګانو کښی له یوه حیثیته ګرد (تول) مسلمانان سره شمیرلی شوی دی ځکه چی دوی ګرد (تول) درجه په درجه جنتیان دی ګنهګار هم که مؤمن وی نو یوه نه یوه ورځ حتماً جزماً په جنت کښی ننوځی. په حدیث کښی فرمایلی شوی دی «چی زمونږ ګنهګاران ګرد (تول) سره معفو او ښښلی شوی دی» یعنی بالاخر د دوی په برخه معافی ده. او مقتصد په سلامت دی. او پرمخ تلونکی له ګردو (تولو) څخه په مخ کښی دی. خو سره له دی الله کریم دی او د ده په لوی دربار کښی هیڅ بخل او امساک نشته.

جَنّٰتُ عَدۡنٍ يَّدۡخُلُوۡنَهَا يُحَلَّوۡنَ فِيۡهَا مِنۡ اَسَاوِرَ مِنۡ ذَهَبٍ وَّلُـؤۡلُـؤًا‌ ۚ وَلِبَاسُهُمۡ فِيۡهَا حَرِيۡرٌ ﴿۳۳﴾

جنتونه د هستوګنی دی ننوځی به (دغه دری واړه طائفی) په هغو کښی ګانهدار کولی بشی په دغه (جنت) کښی له باهوګانو (وښیو) څخه له سرو زرو (خالصو) او له مرغلرو (صافو) او جامی د دوی په دغه (جنت) کښی د وریښمو «مخصوصو» به وی.

تفسیر: سره زر او وریښم د مسلمانانو نارینه ؤ دپاره هلته دی په جنت کښی نه دلته په دنیا کښی. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی هر هغه (نارینه) چی ورښمین (جامی) اغوندی په دنیا کښی وابه ئی نغوندی په آخرت کښی.

وَقَالُوا الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِىۡۤ اَذۡهَبَ عَنَّا الۡحَزَنَ‌ ؕ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُوۡرٌ شَكُوۡرُ ۙ﴿۳۴﴾

او وبه وائی (جنتیان په وخت د دخول د جنت کښی) توله ثناء صفت خاص الله ته دی هغه الله چی بو ئی ته (لری ئی کړ) له مونږ څخه خفګان بیشکه رب زمونږ خامخا ښه ښښونکی (د عاصیانو) ښه قدردان (د نیکانو) دی.

تفسیر: یعنی د دنیا او د محشر غم ئی لری او ورک کړ او ګناه ئی وروبښله او د قدردانی له لوری ئی زمونږ لږ طاعت قبول وفرمایه.

اِۨلَّذِىۡۤ اَحَلَّنَا دَارَ الۡمُقَامَةِ مِنۡ فَضۡلِهٖ‌ۚ لَا يَمَسُّنَا فِيۡهَا نَصَبٌ وَّلَا يَمَسُّنَا فِيۡهَا لُـغُوۡبٌ ﴿۳۵﴾

هغه (رب) چې را ئې وستو مونږ کور د اقامت (جنت ته) له فضله خپله چې نه رسيږي مونږ ته په دغه (جنت) کښې هيڅ مشقت او نه رسيږي مونږ ته په دغه (جنت) کښې هيڅ ستوماني خفگان.

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «د هستوگنې کور له دې نه پخوا هيڅ نه وو ـ هر چيرې به تلل راتلل نقل او حرکت ؤ ـ د روزي غم ـ د دښمنانو انديښنه ـ د رنځ او مشقت مصيبت او نور مصاعب او مصائب به موجود ؤ کله چې جنت ته ورسيږي دغه گرد (تول) شيان له منځه لرې او ورک کيږي ».

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ لَا يُقْضٰى عَلَيْهِمْ فَيَمُوْتُوْا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِّنْ عَذَابِهَا ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِيْ كُلَّ كَفُوْرٍ ۚ﴿۳۶﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي شته دوی ته اور د دوزخ حکم به ونه کولی شي پر دوی (د دوهم مرگ چې) پس مړه (او په آرام) شي او نه به سپکوالی کاوه شي له دوی نه له عذابه د دې (اور د دوزخ) هم داسې جزاء ورکوو مونږ هر ناشکره (بې ايمانه) ته.

تفسير: نه کفارو ته په جهنم کښې مرگ وررسيږي چې د دوی هغه تکاليفو ته خاتمه ورکړي او نه به د عذابه تکليف لږ شيبه هم له دوی نه کميږي داسې ناشکرانو ته زمونږ له جانبه هم دغسې سزاوې وررسيږي.

وَهُمْ يَصْطَرِخُوْنَ فِيْهَا ۚ رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِيْ كُنَّا نَعْمَلُ ؕ

او دوی به ناري سوري وهي په دغه دوزخ کښې (او داسې به وائي) ای ربه زمونږ (يو کرت) راوباسه مونږ (بيرته دنيا ته څو هلته) عمل وکړو صالح نيک غير له هغه چې وو مونږ چې کاوه به مو (پخوا له دې بد عمل)

تفسیر: یعنی په هغه وخت کښې دوی هغه ښه ګڼل مګر اوس داسې وائی چه بیا به هم هغسې عملونه ونه کړو د لږ مدت له مخې مونږ له دوزخ څخه وباسه څو مونږ ښې چارې ـ صالحه اعمال ـ او حسنه افعال ځان ته راټول کړو او سره له اطاعته او غاړه ایښودلو او فرمان منلو بیرته درحاضر شو. بیا الله تعالیٰ ورته داسې فرمائی

اَوَلَمۡ نُعَمِّرۡكُمۡ مَّا يَتَذَكَّرُ فِيۡهِ مَنۡ تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ النَّذِيۡرُؕ فَذُوۡقُوۡا فَمَا لِلظّٰلِمِيۡنَ مِنۡ نَّصِيۡرٍ۠ ﴿۳۷﴾

آیا نه وو درکړی مونږ تاسې ته عمر دومره (موده) چې پند اخلی په هغه کښې هر هغه څوک چې پند اخیستل غواړی او راغلی ؤ تاسې ته ویروونکی (چې د هغو خبره مو ونه منله) پس وڅکئ (عذاب) پس نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅوک مددګار (چه له عذابه ئې خلاص کړی).

تفسیر: دغه جواب به دوزخیانو ته ورکاوه کیږی. یعنی مونږ خو تاسې ته عقل او پوه درکړی وه او پوره عمر مو هم در په برخه کړی ؤ چې ښائی تاسې به په هغه کښې ښه فکر او غور کاوه او ښه به مو له بده جلا (جدا) او سمه صافه لاره به مو ځان ته غوره کړی وی تر دی چې له تاسې څخنی دیر کسان تر شپیتو ـ اویا او اتیا کلونو پورې هم په دنیا کښې ژوندون کړی ؤ ـ برسیره په دې ستاسې د هدایت او لارښوونی دپاره مونږ تاسې ته داسې اشخاص او حالات هم درلیږلی و چې تاسې د بدیو له خرابې خاتمې څخه وویروی او د غفلت له خوبه مو ویښ کړی ـ آیا وروسته له دې نه اوس تاسې ته کوم عذر او بهانه پاتې ده؟ اوس نو په هم دغه دوزخ کښې اوسیږئ! او د سختو عذابونو خوندونه وڅکئ! او له هیڅ لوری د هیڅ چا امداد او معاونت ته هم څه هیله (امید) او توقع مه لرئ!.

اِنَّ اللّٰهَ عٰلِمُ غَيۡبِ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِؕ اِنَّهٗ عَلِيۡمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوۡرِ ﴿۳۸﴾

بیشکه چې الله عالم دی په پټو (اسرارو) د آسمانونو او د ځمکې بیشکه الله ښه عالم دی پر هغو خبرو چې پټې دی په سینو زړونو کښې.

تفسیر: یعنی پاک الله ته د بندګانو کردی (تولی) پټی او ښکاره خبری، احوال افعال، او د زړونو اسرار معلوم دی د هیڅا نیت او استعداد له الله تعالیٰ څخه پټ نه دی او سم له هغه له هر چا سره معامله کوی. الله جل جلاله ته دغه خبره هم څرګنده (ښکاره) ده چی دغه خلق چی اوس داسی ناری او سوری وهی چی مونږ یو ځلی خوشی کړه چی بیرته دنیا ته لاړ شو څو هلته په صالحه ؤ اعمالو بوخت (مشغول) او له سره ګناه ته ورنژدی نشو دوی پخپلو دغو دعوو کښی دروغجنان دی ځکه که دوی اویا ځلی نور هم پریښودی شی چی بیرته لاړ شی څو صالحه اعمال وکړی خو بیا هم دوی له خپلو شرارتونو او بغاوتونو څخه لاس اخیستونکی نه دی د دوی عادت او د مزاج اقتضاء هم داسی ده. ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ ۷ جزء (د الانعام (۳) رکوع) ۲۸ آیت

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ ۚ

دغه (الله) هم هغه ذات دی چی ګرځولی ئی یئ تاسی خلیفګان (د تیرو خلقو) په ځمکه کښی

تفسیر: یعنی د پخوانیو امتونو په ځای مو تاسی ته ځای درکړ چی اوس د هغو په مینو کښی ودان یئ ـ او وروسته له هغوی څخه تاسی حکومت او ریاست چلوی! نو ښائی چی د هغه د شکر ایستلو حق په ښه شان سره اداء کړئ!.

فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا ۖ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾

پس هر څوک چی کافر شو (یا ئی ناشکری وکړه) پس پر هغه دی (دغه) کفر (یا کفران) د ده او نه زیاتوی کافرانو ته کفر د دوی په نزد د رب د دوی مګر بی زاری غضب (د رب په دوی) او نه زیاتوی کافرانو لره کفر د دوی مګر خساره زیان (په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی ستاسی له دغه کفره او ناشکری او د الله تعالیٰ له آیاتونو څخه له انکاره الله تعالیٰ ته هیڅ ضرر او نقصان نه رسیږی. الله زمونږ له حمده او شکره بی پروا دی. هو! له ناشکری څخه پر فاعل ئی د هغی ګناه او وبال لویږی د کفر آخره خاتمه ماسواء له دی نه بل هیڅ شی نه دی چی پاک الله له دغه ناشکره څخه بیزاره او نارضاء کیږی ـ او د دغه کافر په نقصان او

خسران کښې مسلسلاً او منظماً تزئید او ترقي واقع کيږي.

قُلْ أَرَءَيْتُمْ شُرَكَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا وينئ تاسئ شريكان ستاسي هغه چې بلل به مو (او عبادت به مو كاوه د دوى) غير له الله راوښيئ ماته چې كوم څيز پيدا كړى دى (دغو معبودانو ستاسي) له ځمكې څخه او كه شته دوى ته (كوم قسم) شريكوالى په (پيدايښت د) آسمانونو كښې (له الله سره).

تفسير: يعنى د خپلو معبودانو په احوالو كښې فكر وكړئ! او بيا ماته دغه خبره راڅرګنده (ښكاره) كړئ چې د ځمكې كومه برخه دوى جوړه كړې ده يا د آسمانونو په جوړولو په ساتلو او اداره كولو كښې دوى څومره برخه او شركت لري؟ كه دوى په دغه كښې هيڅ برخه نه لري نو دوى څرنګه معبودان ګرځيدلي دي؟ لږ شانې خو له عقل او پوهى او فكر او غور څخه هم كار واخلئ!

أَمْ ءَاتَيْنَٰهُمْ كِتَٰبًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَتٍ مِّنْهُ

يا وركړې دى مونږ دوى ته كتاب پس دوى پر پاخه حجت ولاړ دي له هغه كتابه (او دا يو هم نه دى).

تفسير: يعنى كه عقلي دليل او سند نشته نو كوم هسې معتبر نقلي دليل راوړاندې كړئ! چې د هغه په اساس تاسي دغه د شرك دعوى كوئ؟ دا يو هم نه دى!

بَلْ إِن يَعِدُ ٱلظَّٰلِمُونَ بَعْضُهُم بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾

بلكه نه كوى وعده دا ظالمان (مشركان) ځينې د دوى (چې غټان او مشران دي) ځينو نورو ته (چې خواران او كشران دي) مګر غره كول (او فريب وركول).

تفسیر: یعني هیڅ عقلي یا نقلي دلیل نشته. خبره فقط هم دغومره ده چي په دوی کښي مشرانو کشرانو ته او پخوانیو وروستنیو ته د شیطان په لمسون او اغواء پرله پسي دغسي وعدی کړی او داسي خبری ئې ورښوولی دی ﴿ وَيَقُولُونَ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللَّهِ ﴾ هم دغه بتان او نور زمونږ شفاعتګران دی د الله تعالیٰ په نزد کښي ـ او د هغه قرب مونږ ته راعطاء کوی. حال دا چي دغه خالص چل ـ فریب ـ او غولول دی. دوی به څرنګه شفیع وګرځیدلی شی؟ حال دا چي ډیر لوی مقربین به هم د کفارو د شفاعت او سپارښت په موضوع کښي خپله ژبه نشي خوځولی.

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَن تَزُولَا ۚ وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّن بَعْدِهِ ۚ

بیشکه الله ساتي (دغه) آسمانونه او ځمکه له دی نه چي زائل شي (او له خپله محوره بیځایه شي) او (قسم دی) که (بالفرض) مخ په زوال شي دا دواړه نو وبه نه ساتي (له زواله) دغه دواړه بل هیڅوک ماسواء له دغه (الله) نه،

تفسیر: یعني د الله تعالیٰ د قدرت لاس دی چي دومره لویو لویو عظامو کراتو ته ئې داسي تنظیم، تنسیق، ترتیب ورکړی دی چي هیڅ یو له دوی ځیني له خپلو مراکزو څخه نه ښوئیږي او نه له خپل مقام او نظام څخه یو طرف او بل طرف ته لږ تمایل او حرکت کوی او که بالفرض دغه شیان له خپلو ځایونو څخه بل کوم طرف ته نقل یا حرکت وکړی نو بیا له ماسواء الله څخه کوم یو زور او طاقت به وی چي هغه بیا بیرته خپل ځای ته راولي یا ئې تر خپل نظارت او انتظام او اداری لاندی ونیسي ؟ لکه چي په قیامت کښي کله چي الله تعالیٰ دغه نظام او قوام ګډوډ او تیت او پرک (منتشر) کړی نو کوم قوت به د ده مخه ونیسي؟.

إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾

بیشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (چي تعجیل نه کوی په تعذیب د منکرینو) ښه ښښونکی (د تائبانو).

تفسیر: یعني د خلقو د کفر او عصیان اقتضاء خو هم داسي ده چي دغه ګرد (تول) نظام یو ځلي ګډوډ او لاندی باندی کړی شي لیکن د الله تعالیٰ لطف ـ کرم حلم تحمل او بردباری دغه نظام تینګ پخپل قوام درولی او ساتلی دی که د الله تعالیٰ مرحمت ـ مکرمت ـ او ښښنه نه وی نو

دغه ودانه دنیا ورانیږي.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۚ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ ۚ

او قسمونه به خوړل (کفارو د مکې) پر الله پر سختو قسمونو خپلو سره خامخا که چیرې راغی دوی ته کوم ویرونکی (پیغمبر) خامخا وی به دوی هرومرو (خامخا) ښه لاره موندونکی له یوه (له تیرو) امتونو پس کله چې راغی دوی ته ویروونکی (چې محمد دی) نو زیات نه کړ (دغه راتګ) دوی ته مګر تیښته (له حقه). دپاره د لوی غوښتلو په ځمکه او (دپاره د) مکر بد (په رسول پوری چې هلاک ئی کړی) او نه چاپیره کیږی مکر فریب ناکاره مګر خو په اهل خپل (چه مکر کوونکی دی)

تفسیر: کله چې د عربو اقوامو دغه قصې او خبرې اوریدلې چې یهودانو او نورو اقوامو د انبیاء الله خبرې نه منلې او د دوی له احکامو څخه به ئی غاړې غړولې نو دوی به پخپلو منځونو کښې سره داسې ویلې «که د الله تعالیٰ له فضله په مونږ کښې کوم نبی مبعوث شی، نو مونږ به د هغو عاصی اقوامو پر خلاف د خپل نبی په ډیر ښه شان سره رفاقت، اطاعت او متابعت وکړو او د خپل اخلاص او صمیمیت یو ډیره ښه وضعیت به دنیا ته ورښکاره وو. خو څه وخت چې الله تعالیٰ دوی ته خپل داسې نبی مبعوث او ولیږه چې له ټولو انبیاؤ څخه په عظمت او شان لوی دی نو له حقه څخه دوی لا لرې شول او غاړه ئی تړې وغړوله د دوی تکبر ـ غرور ـ لوئی دوی ته کله اجازه ورکوی چې نبی الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښې خپلې غاړې کیږدی او د رفاقت او اطاعت په ځای ئی عداوت او مخالفت ته ملاوی تړلی دی او راز راز (قسم قسم) مکروه او نامناسبه تدابیر ـ چلونه ـ فریبونه ئی شروع کړی دی مګر دغه خبره مو په یاد وی چې ناکاره کار او بدی چاری پخپله هم دغه د بدو کارونو او بدو عملونو عامل او فاعل ته عائد او راجع کیږی.

اګر که دوی څو ورځې په عارضی ډول (طریقه) خپل زړونه خوښوی چې مونږ پخپل چل او تدبیر سره دغسې ضرر او نقصان ورواړوه لیکن په پای (آخر) کښې به دوی وګوری چې په واقع کښې ئی خپل ځان ته نقصان او زیان اړولی دی. فرض ئی کړئ چې په دنیا کښې ورته څه زیان او تاوان هم ونه رسید مګر په آخرت کښې خو یقیناً پخپله سزا رسیږی.

فَهَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا سُنَّتَ الْاَوَّلِيْنَ ۚ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحْوِيْلًا ﴿۴۳﴾

پس آیا انتظار کوی دوی (یعنی نه کوی) مګر طریقی (جاریي د الله ته په امتونو) پخوانیو کښې پس له سره به نه مومې ته سنت عادت د الله ته هیڅ تبدیل (اړول) او بیا به له سره نه مومې ته سنت عادت د الله ته هیڅ تحویل (ګرځول).

تفسیر: یعنی دوی د دغې خبرې په انتظار کښې دی کومه معامله چې له پخوانیو مجرمینو سره شوی ده هم هغه معامله دی له مونږ سره هم وکړه شي. نو که دوی له خپل دغه کفره ـ شرکه ـ طغیانه او عصیانه لاس وانخیست هم هغسې معامله له دوی سره هم هرومرو (خامخا) کیدونکې ده. د الله تعالیٰ هغه سنت او دستور چې د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت له پخوا څخه جریان او ادامه لري هغه له سره بدلیدونکی او تغییر موندونکی نه دی او په خپل تاکلی (مقرر) وخت او نیته کښې خامخا رسیدونکی دی او هرګز داسې نه کیږي چې پر داسې مجرمینو به په آخرت کښې انعام او اکرام مبذول شي او له سره هغه لرې کیدونکی نه ده چې له مجرم څخنې سزا لرې کړه شي یا غیر مجرم ته سزا ورکړه شي.

اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۭ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعْجِزَهٗ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ ۭ اِنَّهٗ كَانَ عَلِيْمًا قَدِيْرًا ﴿۴۴﴾

آیا نه دی ګرځیدلی (دغه کفار د مکې) په ځمکه (ملکونو) کښې پس چې ووینې (په دغو اوطانو کښې چې) څرنګه ؤ عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تیر شوي) دي او ؤ دوی ډیر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهته د قوت او نه دی الله (داسې) چې عاجز ئې کړي کوم شي نه په آسمانونو کښې او نه په ځمکې کښې بیشکه چې الله دی ښه عالم (په احوال د مخلوقاتو) ښه قادر (په اجراء د ارادې خپلې).

تفسیر: یعنی لوی لوی زورور او قوی مدعیان هم د الله له نیولو څخه ځان نشی خلاصولی لکه عاد او ثمود او نور. دغه خواران څه حیثیت لری؟ او څه شی دی؟ ښه وپوهیږی چی په آسمان او ځمکه کښی د هیڅ یو قوت او قدرت له لاسه دغه نه دی پوره چی الله تعالیٰ عاجز او ناتوان کړی شی. د الله تعالیٰ علم محیط او قدرت کامل دی بیا که معاذ الله عاجز او ناتوانه شی ـ نو له کومی خوا به وی؟.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِن دَابَّةٍ

او که چیری نیولی وی الله دا خلق په سبب د هغو (بدو اعمالو) چی کوی ئی دوی نو نه به ئی پریښی وی پر شا د ځمکی هیڅ ژوندی خوځیدونکی تلونکی (په شامت د عاصیانو)

تفسیر: یعنی خلق چی دغه خطاوی او گناهونه کوی که د دوی پر هره یوه گناه او جزئی خطا نیولو شروع له سببه پوښتنه تری وکړه شی نو هیڅ یو جاندار او متنفس د ځمکی پر مخ کښی نه پاتی کیږی ـ نافرمان خو د خپلی نافرمانی له سببه په تباهی رسولی کیږی او کامل فرمان منونکی چی عادتاً ډیر لږ هم وی د قلت له امله (وجی) راپورته کیږی ځکه چی د جهان نظام په داسی یو اصول او ترتیب سره قائم کړی شوی دی چی محض د څو معدودو انسانانو هستوگنه دلته خلاف الحکمت ده بیا کله چی د نورو انسانانو ژوندون او ودانی پاتی نشی نو حیوانات به د څه لپاره پریښودی شی ځکه چی د دوی وجود بلکه د گرد (تول) جهان موجودیت خو د هم دغه حضرت انسان دپاره دی.

وَلَٰكِن يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

ولیکن وروستی کوی (الله) دوی تر نیتی په نامه کړی شوی پوری کله چی راشی اجل (نیته) د دوی پس بیشکه چی الله دی پر بندگانو خپلو ښه لیدونکی بینا (نو وربه کړی دوی ته جزا سم له اعمالو د دوی).

تفسیر: یعنی تر یوه مقرر میعاد او معین حد پوری الله تعالیٰ مهلت ایښی دی چی پر هر جرم به ئی فوراً نه نیسی کله چی موعود وخت راشی نو په یاد ئی ولرئ چی گرد (تول) شیان د پاک الله تر نظر لاندی دی او د هیچا د یوی ذری په اندازه ښه یا بد عمل د ده له علمه نه دی بهر ـ

پس د هر یوه په نسبت سم له خپل محیط علم سره ډیری ښی ښی فیصلی صادروی نه به مجرم چیری پټیدی شی ـ او نه به د مطیع له حقه سترګی پټیږی.

«اللّٰهم اجعلنا ممن یطیعک واغفرلنا ذنوبنا انک انت الغفور الرحیم»
تمت سورة فاطر بعون الله الملک القادر فالحمدلله والشکرله

سورة یٰسٓ مکیة الاآیة (٤٥) فمدنیة وهی ثلاث وثمانون آیة وخمس رکوعات رقمها (٣٦)
تسلسلهاحسب النزول (٤١) نزلت بعد سورة الجن
د «یاسین» سورت مکی دی. پرته (علاوه) له (٤٥) آیته چی مدنی دی (٨٣) آیتونه (٥) رکوع لری
په تلاوت کښی (٣٦) او په نزول کښی (٤١) سورت دی وروسته د الجن له سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ۝

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

یٰسٓ ۝١ وَالۡقُرۡاٰنِ الۡحَکِيۡمِ ۝٢ اِنَّكَ لَمِنَ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ۝٣ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسۡتَقِيۡمٍ ۝٤

قسم دی په دغه قرآن محکم (حکم کوونکی په حق خاوند د حکمت) باندی چی بیشکه ته (ای محمده!) خامخا له (هغو) رسولانو څخه ئی (چی لیږلی شوی دی خلقو ته) پر سمه لاره (یا ته ئی روان پر سمه لاره چی توحید دی).

تفسیر: یعنی لوی قرآن پخپل اعجازی شان ـ ډک له حکمته تعلیماتو ـ پخو مضامینو په لحاظ د دی خبری ډیر لوی زبردست شاهد دی چی هغه نبی الامی چی د دغه پاک قرآن حامل دی بالیقین د الله تعالیٰ رسول دی او بی له شکه او شبهی پر سمه لاره دی او د دوی ګرد (تول) تابعان بی له کومی اندیښنی او خطری د مقصود تر منزل پوری رسیږی او نه بی لاری کیږی.

تَنۡزِيۡلَ الۡعَزِيۡزِ الرَّحِيۡمِ ۝٥

نازل شوی دی (تاته دغه قرآن په نازلیدلو) د زبردست رحم والا.

تفسير: يعنی دغه د دين سمه لاره، يا قرآن الحكيم د هغه الله تعالیٰ له جانبه نازل شوی دی چی داسی يو لوی زبردست ذات هم دی چی هرومرو (خامخا) منكرانو ته سزا وركوی او داسی رحمٰن رحيم مهربانی كوونكی ذات هم دی چی امر منونكيو او مطيعانو ته خامخا پخپل بخشش او مهربانۍ سره انعام او اكرام وركوی نو له هم دی جهته په قرانی آياتو كښی بعضاً د لطف ـ رحم ـ او كرم شان عيان دی ـ او بعضاً د قهر ـ غضب ـ تهديد او تخويف شان بيان شوی دی.

لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ أُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غٰفِلُوْنَ ۝٦ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝٧

دپاره د دی چی وويروی ته هغه قوم چی نه وو ويرولی شوی پلرونه د دوی (تر اسماعيل پوری) پس دوی غافلان دی (له توحيده) خامخا په تحقيق حقه ثابته شوی خبره (د عذاب) پر اكثرو د دوی (په ازل كښی) پس دوی نه راوړی ايمان

تفسير: يعنی ډير سخت او مشكل كار تاسی ته درسپارلی شوی دی چی دغه عربی قوم ئی د دی پاک قرآن په وسيله ويښ او هښيار ـ او د نورو اقوامو مقتداء او بادار (آقا) وګرځوه حال دا چی دغو عربو ته له سلهاؤ كلونو راهيسی كوم ويښوونكی او پوهوونكی نه دی راغلی ـ نو د دغسی يو غافل، جاهل او عاطل قوم چی نه له الله جل جلاله څخه خبر دی، او نه آخرت پيژنی ـ نه له ماضی څخه ئی عبرت اخيستی دی او نه د مستقبل په فكر كښی دی نه پر مبداء نظر غورځوی ـ او نه پر منتهاء ـ او نه د ښو او د بدو تميز لری ـ او نه د اصلاح او افساد شعور په دوی كښی شته. د دغی ممتد جهالت او غفلت له تيارو څخه د هدايت او اسلاميت رڼا (رڼرا) ته ايستل او د رشد، هدايت او صلاحيت پر سمه لويه لاره باندی برابرول كوم معمولی او سهل كار نه دی بلاشبهه تاسی په پوره قوت او قدرت او فعاليت سره دوی د دغه غفلت او جهالت د ويروونكيو نتائجو او ډير خراب مستقبل څخه خبروئ او ويروئ ئی ـ او زيار (كوشش) كوئ او رنړ (تكليف) برداشت كوئ څو دغه قوم د فوز او فلاح او بهبود او نجاح اعلیٰ مدارجو (درجو) ته ورسيږی او د دغه قوم د برې او كاميابی په وسيله د جهان نورو انسانانو ته هم د فلاح او نجاح لار وښيی ليكن تاسی له داسی ډيرو افرادو سره مخامخ كيدونكی يئ چی هغوی به هيڅ قسم پند او نصيحت ته غوږ نه ږدی نو ځكه پر دوی باندی شيطان په پوره ډول (طريقه) سره

مسلط کیږی او په دغه وسیله سره د دوی حماقتونه او شرارتونه د دوی په نظر کښې ډیر ښکلی او ښائسته ښکاره کوی او د دوی ګرد (تول) رومبنی او وروستنی احوال اګر که ډیر ګنده او خراب هم وی د دوی تر سترګو ښه او موزون ورښکاره کوی بالاخر دغه خلق له بل ژوندون څخه بالکل منکریږی. او هم هغه فانی غوښتنی د خپل مقصود قبله ګرځوی په دغه وخت کښې له یوه جانبه د شیطان دغه خبره ﴿ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴾ – ماسواء له مخلصانو نور ګرد (تول) په بی لاری کړم» رښتیا کیږی او له بل طرفه د الله تعالیٰ دغه قول «﴿ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾ – له ستا او ستا له تابعانو څخه به دوزخ ډک کړم» ثابت او منطبق کیږی باقی د الله تعالیٰ په علم کښې دغه خبره له ازله ثابته ده چې د هغه قوم دغه افراد خپلی بی تمیزی او بی پروائی د شیطان په اغواء کښې اخته کیږی او د الله تعالیٰ د عذاب مستحق ګرځی نو له داسی خلقو څخه دغسی هیله (امید) او توقع نه کیږی چې دوی به په سمه لاره راشی نو که تاسی ته د انذار او اصلاح په سلسله کښې له داسی همت او حوصله ماتوونکو واقعاتو سره مقابله واقع شی نو مه خفه او مه ملول کیږئ! او په ډیر ښه شان سره خپله وظیفه انجاموئ! او نتائج ئی پاک الله ته وسپارئ! د پاس تقریر د پوهیدلو دپاره ښائی دغه آیات تر نظر لاندی ونیسی!

الف – ﴿ وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴾ جزء ٢٥ (د الزخرف (٤) رکوع) ٣٦-٣٧ آیت معلوم شو چې شیطان ابتدأ پر چا باندی نه مسلط کیږی بلکه څه وخت چې انسان په لوی لاس خپل ځان ړندوی او له پند او نصیحت او عبادت څخه اعراض او په څنګ کیږی نو بالاثر پری شیطان مسلط کیږی لکه چې انسان تر یوی مودی پوری له خپلو لاسو او پښو څخه هیڅ کار وانخلی نو بالطبع هغه غونج او مونج او معطل او بیکاره کیږی کما قال الله تعالیٰ ﴿ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ ﴾ جزء ٢٨ د الصف (١) رکوع ٥ آیت ﴿ وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴾ (د الانعام (١٣) رکوع) جزء ٧

ب – ﴿ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ ﴾ جزء ٢٤ (د حٰمٓ السجدة (٣) رکوع). ٢٥ آیت

وروسته له تسلط شیطان دغه کار کوی چې د هغه نتیجه ﴿ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ ﴾ دی.

ج – ﴿ وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَكُمَا أَتَعِدَانِنِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللّٰهَ وَيْلَكَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ أُولٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ ﴾ جزء ٢٦ (د الاحقاف (٢) رکوع) ١٧-١٨ آیت

له دغو آیاتونو څخه معلوم شو چې د ﴿ حَقَّ الْقَوْلُ ﴾ لفظ پر دغو خلقو صادق راځی چې وروسته له مرګه پر بل کوم ژوندون یقین او باور نه لری او نه بدی بده ګڼی. بلکه په شیطانی اغواء او لمسون خپل بد کارونه ښه او نیک ګڼی او ضلالت ورته هدایت ښکاری. هومره معقولی او مدلولی خبری او دلایل چې دوی ته واورولی شی او واضح او ښکاره دلایل چې دوی ته وښوولی شی هغه

گرد (تول) دروغجنوی او نه یی منی او د هغو په نسبت چتی (بیکاره) دلایل او فضول حجتونه وړاندی کوی. اگر که دوی په ښکاره ډول (طریقه) سره د انبیاؤ او هادیانو خبرو ته غوږ ږدی مگر نه غواړی چی په یوه حرف ئی پوهیږی یا خپل ځان پری وپوهوی او تش هوا او هوس ئی خپل معبود درولی دی. نه له عقله او فکره کار اخلی او نه پخپلو سترگو سره د قدرت مظاهرو او مناظرو ته گوری. دا هم هغه خلق دی چی د دوی د دغه اعراض او عناد په نتیجه بالاخر الله تعالیٰ د دوی پر زړونو مهر لگوی ـ او بیا په هغو کښی د حقی خبری د ننوتلو لږ شانی هم ځای او گنجایش نه پاتی کیږی. لکه چی کوم سری پر خپل ځان د رڼا (رنړا) او د نور ننوتلو گرد (تول) وروونه او کړکی وتړی او په توره تیاره کوته کښی خپل ځان بندی کړی نو الله تعالیٰ هم په هغه توره تیاره کوته کښی پریږدی. یا یو رنځور د دواء د نه استعمالولو قسم وخوری یا له طبیب او ډاکتر سره عناد او دښمنی وکړی ـ او په هر ډول (طریقه) بد پرهیزی او بی احتیاطی لاس پوری کړی نو الله تعالیٰ هم د هغه مرض سخت او مهلک گرځوی او د ناامیدی او مایوسی تر درجی پوری ئی رسوی. فرمائی! چی ﴿ تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَآئِهَا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۚ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا مِنْ قَبْلُ ۚ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ الْكٰفِرِيْنَ ﴾ (د اعراف (۱۳) رکوع) ۱۰۱آیت ﴿ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْۢ بَعْدِهٖ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا بِهٖ مِنْ قَبْلُ ۚ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوْبِ الْمُعْتَدِيْنَ ﴾ جزء ۱۱ (د یونس (۸) رکوع) ۷٤ آیت ﴿ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَّيَقُوْلَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُبْطِلُوْنَ ۝ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ﴾ جزء ۲۱ (د روم (٦) رکوع) ٥٨-٥٩-٦٠ آیت ﴿ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابُ ۝ اۨلَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطٰنٍ اَتٰىهُمْ ۭ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۭ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴾ جزء ۲٤ (د المؤمن (٤) رکوع) ۳٤-۳٥ آیت ﴿ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُ اِلَيْكَ ۚ حَتّٰٓى اِذَا خَرَجُوْا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوْا لِلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًا ۣ اُولٰۗئِكَ الَّذِيْنَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ ﴾ جزء ۲٦ (د محمد (۲) رکوع) ۱٦ آیت ﴿ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴾ (د نساء (۲۲) رکوع) ۱٥٥ آیت ﴿ كَلَّا بَلْ ۜ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴾ (د المطففین (۱) رکوع) ۱٤ آیت ﴿ اَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ وَّخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهٖ وَقَلْبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشٰوَةً ۭ فَمَنْ يَّهْدِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ اللّٰهِ ﴾ (د الجاثية (۳) رکوع) ۲۳ آیت ﴿ وَلَقَدْ ذَرَاْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيْرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ښ لَهُمْ قُلُوْبٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ بِهَا ۡ وَلَهُمْ اَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُوْنَ بِهَا ۡ وَلَهُمْ اٰذَانٌ لَّا يَسْمَعُوْنَ بِهَا ۭ اُولٰۗئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ ۭ اُولٰۗئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ﴾ جزء ۹ د الاعراف (۲۲) رکوع) ۱۷۹ آیت ﴿ يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ مِنْۢ بَعْدِ مَوَاضِعِهٖ ۚ يَقُوْلُوْنَ اِنْ اُوْتِيْتُمْ هٰذَا فَخُذُوْهُ وَاِنْ لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوْا ۭ وَمَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهٗ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ شَـيْـــًٔا ۭ اُولٰۗئِكَ الَّذِيْنَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُّطَهِّرَ قُلُوْبَهُمْ ﴾ جزء ٦ (د المائدة (٦) رکوع) ٤١ آیت .

إِنَّا جَعَلْنَا فِىٓ أَعْنَٰقِهِمْ أَغْلَٰلًا فَهِىَ إِلَى ٱلْأَذْقَانِ فَهُم مُّقْمَحُونَ ⑧

بیشکه مونږ ګرځولی مو دی په غاړو د دوی کښی طوقونه پس دغه (طوقونه رسیدلی دی) تر زنو د دوی پوری پس دوی جګ (وچت) سری کړی شوی دی (چی له سره ښکته نشی کتلی او لاتک خوری).

تفسیر: دغه د هم هغو خلقو په حق کښی دی چی د دوی ذکر پاس تیر شو. دغه غاړکی د عاداتو ـ رسومو ـ د جاه او مال حب ـ او د آباؤ او اجدادو تقلید ؤ چی دغو شیانو دوی له ستونیو (مرو) څخه سخت نیولی وو او د نخوت او تکبر لامله (له وجی) د دوی سرونه نه راښکته کیدل.

وَجَعَلْنَا مِنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَٰهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ⑨

او ګرځولی مو دی په مخ د دوی کښی سد دیوال او له وروسته د دوی سد دیوال پس پټی کړی مو دی (سترګی د دوی) پس دوی هیڅ نه وینی.

تفسیر: د نبی الله عداوت د دوی او د هدایت قبلولو په منځ کښی لوی دیوالونه درولی ؤ ـ دوی د جاهلانه ؤ رسومو اطوارو ـ عاداتو ـ او د فاسدو آراؤ په تیارو کښی داسی بند ؤ چی وړاندی ـ وروسته ـ هسک (اوچت) او تیټ هیڅ د دوی په نظر کښی نه ښکاریده ـ نه به ئی ماضی ته کتل او نه به ئی مستقبل ته. باقی د دوی د افعالو نسبت الله تعالیٰ ته د دی دپاره کړی شوی دی چی د خیر او شر خالق هم هغه دی. او پر اسبابو د مسبباتو ترتب د الله تعالیٰ په اراده او مشیت سره کیږی. زمونږ لوی عالم فخرالدین رازی فرمائی «په دغه آیت سره په آفاقیه ؤ دلائلو کښی د دوی د غور کولو نفی وشوه لکه چی په ﴿فَهُم مُّقْمَحُونَ﴾ کښی د انفسیه ؤ دلائلو په طرف د دوی د نه ملتفت کیدلو اشاره وه ځکه څه وخت چی سر د پاس په لوری لاتک ووهی او وخوځیږی او د ښکته په طرف متمائل نشی نو څرنګه پر خپل ځان او بدن به نظر وغورځولی شی»؟.

وَسَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ⑩

او برابر دی پر دوی باندی چی وویروی ته دوی (له عذابه) یا ونه ویروی ته

دوی (خو دوی) ایمان نه راوړی (ځکه چی مقرر دی په ازل کښی مرګ د دوی په کفر سره).

تفسیر: دوی ته برابر دی لیکن ستاسی په حق کښی برابر نه دی بلکه داسی سخت معاند او سرکش قوم ته نصیحت کول او د دوی په اصلاح پسی لویدل د عظیمه ؤ درجاتو د حصول سبب دی او کله هم دغه ښه اخلاق د نورو د هدایت باعث ګرځی. هم داسی آیت د البقرة په (١) رکوع کښی هم تیر شوی دی.

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ ۖ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾

بیشکه هم دا خبره ده چی ویروی ته هر هغه چی متابعت کوی د پند (د قرآن) او ویریږی له رحمٰن څخه په غیب (بی د لیدلو) پس زیری ورکړه (ای محمده) هغه ته په مغفرت ښښنی سره او په اجر لوی (د جنت سره)

تفسیر: یعنی زما د ویرولو فائده د هم هغه په حق کښی ظاهریږی چی نصیحت ومنی او پر هغه عمل وکړی او د الله تعالیٰ ویره د ده په زړه کښی وی هر هغه چاسره چی بیخی د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هغه نه د پند او نصیحت څه پروا کوی او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تنبیه او تذکیر څخه څه ګټه (نفعه) او فائده اخیستی شی دغسی خلقو ته د مغفرت او عزت په ځای ذلت ور په برخه کیږی. وروسته اشاره فرمائی چی د فریقینو د دغه عزت او ذلت پوره اظهار د ژوندانه په بله دوره کښی کیږی چی د هغه مبادی وروسته له موته شروع کیږی.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ

بیشکه مونږ هم دا مونږ به ژوندی کوو مړی (په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی وروسته له موته د بل ژوندانه وجود حتمی او یقینی دی چی هلته به تول د خپلو اعمالو بدل ومومی او ښائی دغه لوری ته هم اشاره وی چی الله تعالیٰ پخپل قدرت د دغه عربی قوم هغه ګردی (تولی) مړی روحانی قواوی بیا ژوندی کولی شی څو د دغه روحانی قوت په مدد په دنیا کښی ډیر لوی او عظیم الشان خدمات وکړی او راتلونکیو نسلونو ته خپل عظیمه آثار په یادګار پریږدی

وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوْا وَاٰثَارَهُمْ ؕ

او ليکو مونږ هغه چې ومخکښې ليږلي دي دوی او (هغه) نښې (چې وروسته پاتې کيږي) له دوی

تفسير: يعنې هغه نيک او بد اعمال چې له خپله ځانه ئې ړومبی ليږلي دي او د ځينو هغه اعمالو ښه يا بد اثرات يا نښې چې له خپله ځانه ئې وروسته پريښې دي مثلاً د کوم کتاب تصنيف يا د علومو ښوونه ـ يا د عمارت ودانې ـ يا د کوم رسم اساس کيښودل ـ اعم له دې چې ښه وی يا بد دغه ټول په دې کښې داخل دي بلکه د الفاظو په عموم کښې د اقدامو هغه نښې هم شاملې دي چې د کوم عبادت په طرف د تللو په وخت کښې پر ځمکه لويږی لکه چې په ځينو صحيحو احاديثو کښې تصريح ده «ديارکم تکتب آثارکم».

وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنٰهُ فِيْٓ اِمَامٍ مُّبِيْنٍ ﴿۱۲﴾ ع

او هر شی شميرلی دی مونږ هغه په اصل ښکاره (لوح محفوظ کښې).

تفسير: يعنې څرنګه چې ټول اعمال او آثار وروسته له وقوعه سم له خپلې ضابطې سره ليکلې کيږی پخوا له وقوعه هم هر څيز په لوح محفوظ کښې ليکلې شوی دی او هغه ليکل هم د انتظامي ضوابطو او مصالحو پر بناء دي که نه د الله جل جلاله په قديم علم کښې هر وړوکی او لوی شی لا له پخوا څخه موجود او حاضر دی چې سم له هغه سره په لوح محفوظ کښې نقلولی شی.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلًا اَصْحٰبَ الْقَرْيَةِ ۘ

او بيان کړه (ای محمده!) دغو کفارو ته يو مثل د اوسيدونکيو د کلی (د انطاکيې)

تفسير: دغه کلی د اکثرو په نزد د (انطاکيې) ښار دی او د «بائيبيل» په کتاب الاعمال په (۸) او (۱۱) باب کښې په يوه قصه کښې چې له هم دې قصې سره مشابه ده سره له څه تفاوت د (انطاکيې) د ښار بيان شوی دی ليکن ابن کثير رحمة الله عليه له تاريخي حيثيت او د قرآن د سياق په لحاظ پر دغه څه اعتراضات کړی دي. که هغه صحيح وی نو ښائی چې بل کوم کلی

ترى مراد شي. والله اعلم. د دغې قصې ذکر مؤمنينو ته بشارت او د مکذبينو دپاره عبرت دی.

إِذْ جَآءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾

کله چې راغلل هغې ته مرسلان استاځي

تفسير: د دغو نومونو صحيح تعيين نشي کيدی او نه په يقيني ډول (طريقه) سره دغسې ويلی شي چې هغوی به بلا واسطه د الله تعالیٰ رسولان وو يا د کوم نبي په واسطه دوی ماموران شوي ؤ څو د ده په نيابت هغه کلي ته لاړ شي. دغه دواړه احتماله په کښې شته. اګر که متبادر هم دغه دی چې ګوندی دوی پخپله انبياء وی. ممکن دی چې له حضرت مسيح عليه السلام څخه به وړاندې دوی مبعوث شوی وی. بعضي وائي چې دغه د عيسیٰ عليه السلام استاځي ؤ چې د الله جل جلاله په امر ليږلي شوی ؤ

إِذْ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوٓا إِنَّآ إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ ﴿١٤﴾

کله چې وليږل مونږ دوی ته دوه (استاځي) پس تکذيب وکړ دوی د هغو دواړو پس عزت ورکړ مونږ (او قوت دوی ته) په دريم سره پس وويل دوی بيشکه مونږ تاسی ته مرسلان استاځي يو (له طرفه د عيسیٰ)

تفسير: يعني ړومبی دوه تنه لاړل ـ بيا د دوی د تائيد دپاره دريم هم وليږل شو ـ دوی دری واړه سره يو ځای شول او داسې ئې وويل چې مونږ خو په خپل سر نه يو راغلي بلکه د الله تعالیٰ استاځي يو لهٰذا هر هغه شی چې مونږ ئې وايو هغه د الله تعالیٰ پيغام وګڼیء؟

قَالُوا مَآ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَمَآ أَنزَلَ الرَّحْمٰنُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾

وويل (انطاکيانو دغو استاځيو ته) نه ئې تاسی مګر انسانان په شان زمونږ او نه دی راليږلي رحمٰن هيڅ شی (نه وحي او نه رسالت) نه ئې تاسی مګر دروغ

وائی (په دغی دعوی).

تفسير: يعنی له تاسی سره خو د عنقا يا د سيمرغ بنه نشته چی تاسی د الله تعالیٰ انبياء شوی تاسی خو په هيڅ شی کښی له مونږ څخه څه توپير(فرق) او امتياز نه لرئ نو بس کړی! خامخا داسی چتی (بيکاره) او چپوله (فضول) خبری مه کوئ! او بی سببه د الله نوم مه اخلئ! له سره الله هيڅ شی نه دی رالیږلی. فقط تاسی دری واړه پخپلو منځ کښی سره جوړه او دغه خبره مو غوټه کړی ده، چی راځئ يوه داسی د دروغو خبره له خپله ځانه وتړو او بيا د هغی نسبت الله ته وکړو.

قَالُوْا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّآ إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُوْنَ ﴿۱٦﴾

وويل (استاځيو) رب زمونږ ته معلوم دی (دا چی) بيشکه مونږ تاسی ته خامخا درليږلی شوی يو.

تفسير: يعنی که مونږ پر الله تعالیٰ دروغ وتړو هغه خو مو وينی نو آيا الله جل جلاله به پخپل فعل سره د دروغجنانو پرله پسی تصديق او تائيد کوی ؟ داسی له سره نشی کيدی اوس تاسی پوهيږئ که نه پوهيږئ الله تعالیٰ ته دغه خبره ښه معلومه ده چی مونږ پخپلی دغی دعوی کښی رښتينی يو او هيڅ يوه خبره له خپله ځانه نه وايو نو ځکه فعلاً هغه زمونږ تصديق فرمائی.

وَمَا عَلَيْنَآ إِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿۱۷﴾

او نشته پر مونږ مگر (پيغام) رسوونه ښکاره (سره له معجزاتو).

تفسير: يعنی مونږ خپله فريضه اداء کړی ده، د الله تعالیٰ پيغام مو په ښه واضح او ښکاره صورت تاسی ته رسولی دی او په ښو معقولو دلائلو او په زړه پوری طريقو مو تاسی پخپل خير او شر پوهولی يئ اوس وروسته د حجت له اتمامه تاسی پخپله غور او دقت وکړئ چی د تکذيب او عداوت انجام او عاقبت به څرنگه وی؟

قَالُوْٓا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ ۚ لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهُوْا لَنَرْجُمَنَّكُمْ
وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيْمٌ ﴿۱۸﴾

وويل (انطاكيانو) بيشكه مونږ بدفالي مو نيولي ده په تاسي (چې بند والي د باران دی) قسم دی که منع نه شوئ (له دعوی د دغه رسالته خپل) خامخا سنګسار به کړو مونږ هرومرو (خامخا) تاسي او خامخا وبه رسيږی هرومرو (خامخا) تاسي ته له طرفه زمونږ عذاب دردناک.

تفسير: ممکن چې د مرسلينو د تکذيب او د کفر او عناد له شامته به پر دوی قحط او نور بليات نازل شوی وی يا د انبياؤ د ښوونې په اثر د دوی په منځ کښې بيلتون واقع او بيا دوی په خپلو منځو کښې سره اختلاف وکړ څه ئې ومنل او څه ئې ونه منل او د نامبارکی نسبت ئې دوی ته وکړ يعني ستاسي د قدمونو له شامته پر مونږ د قحط او بې اتفاقی او مصيبت بلاء نازله شوی ده دغه ګرد (تول) ستاسي له نحوست دی (العياذبالله) که نه مونږ پخوا له دی نه ښه ماړه وو او په اطمينان او سکون مو ژوندون کاوه. بس کړئ! او وروسته له دی نه مو په خپلو دی مواعظو او نصائحو سره مه ربړوی (تکليفوئ)! او غوږونه مو مه کنوئ! که تاسي له خپل دغه وضعيت څخه لاس وانخيست! او له خپلو مواعظو او نصائحو څنې مو خوله ونه نيوله نو مونږ به سخت تکليف او عذاب تاسي ته دررسوو او تاسي به تر هغه پوری په ګټو سره وولو تر څو چې مړه شئ.

قَالُوْا طَآئِرُكُمْ مَّعَكُمْ ؕ اَئِنْ ذُكِّرْتُمْ ؕ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُوْنَ ﴿۱۹﴾

وويل (استازيو) چې بدفالي ستاسي له تاسي سره ده (چې دغه کفر دی) آيا نو که پند درکړ شي تاسي ته (نو دغه ته بدفالي وايي نه ده داسی) بلکه تاسي يو قوم يئ مسرفان د انصاف له حده تيريدونکی.

تفسير: يعني ستاسي د کفر او تکذيب له شامته عذاب نازل شوی دی که تاسي ګردو (تولو) متحداً او متفقاً حق او صداقت منلی وی نو نه به دغه مذموم اختلاف او تفرقه ستاسي په منځ کښې پيدا کيده او نه به په دی شان په آفاتو او بلياتو مبتلا او اخته کيدی پس د نامبارکی او نحوست اسباب پخپله په تاسي کښې موجود دی نو بيا ولی په دغومره يوه خبره چې مونږ تاسي ته ښه نصائح او پوهنه درورواندی کړی ده او تاسي مو ستاسي پر خير او شر پوهولی يئ خپل نحوست زمونږ پر سر غورځوئ! او له وژلو څخه مو ويروئ! حقيقت دا دی چې تاسي د عقل او د انسانيت له حدوده بيخی وتلی يئ! نه خپله نفع او ضرر پخپل عقل سره معلومولی شئ! او نه د انسانيت خبری ستاسي له خولی څخه وځی!.

وَجَآءَ مِنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ رَجُلٌ يَّسْعٰى

او راغی له لری طرفه د هغه ښار یو سړی (حبیب نجار) چی منډی ئی وهلی.

تفسیر: وائی چی د دغه صالح سړی نوم حبیب وو او د ښار په آخری برخه کښی په عبادت مشغول او لگیا ؤ او له حلاله کسبه به ئی روزی خوړه. دغی فطری صلاحیت ده ته وار او موقع ور نه کړه چی چپ او ساکت پاتی شی د دغی قصی د آوریدلو په اثر د استاځیو او د مرسلینو د تائید او حمایت او د مکذبینو د پوهولو او نصیحت دپاره په منډه او ډیره جلتی راغی ـ ولی چی دی وویرید نه چی اشقیاء د خپلو هغو ویرولو په اثر دغو مرسلینو او استاځیو ته څه ضرر او اذیت ورسوی. له دغه څخه معلومیږی چی د دغو مرسلینو د دعوت او تبلیغ اثر د دی ښار تر لری برخو پوری هم رسیدلی وو.

قَالَ يٰقَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوْا مَنْ لَّا يَسْـَٔلُكُمْ اَجْرًا وَّهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿٢١﴾

وویل (حبیب نجار) ای قومه زما متابعت وکړئ تاسی د مرسلانو استاځیو. متابعت وکړئ تاسی د هغه چا چی نه غواړی له تاسی څخه اجر بدل حال دا چی دوی پر سمه صافه لاره (د خیر او اصلاح) رهی (روان) دی.

تفسیر: یعنی دوی د الله تعالیٰ استاځی دی او د الله تعالیٰ پیغام ئی له خپل ځان سره راوړی دی کوم پند او نصیحت چی دوی تاسی ته کوی ښائی تاسی هغه ومنئ! او پری عمل وکړئ! وګورئ چی د دوی اخلاق ـ اعمال عادات او اطوار ټول ښه دی. او بی غرضه د خیر غوښتنه کوی او څه معاوضه او مزدوری هم له تاسی څخه نه غواړی نو بیا ولی د داسی بی غرضو او پاکو بزرگانو متابعت او اطاعت ونه کړی شی؟ او د الله تعالیٰ هغه پیغام چی د دوی په ذریعه لیږلی شوی دی ولی ونه منلی شی!.

(نو دوی ورته وویل چی ته په دین د دوی ئی! نو هغه ورته داسی وویل چی)

وَمَالِيَ لَآ أَعۡبُدُ ٱلَّذِي فَطَرَنِي

او څه مانع ده ماته (بلکه نشته چې د زړه له صدقه) عبادت نه کوم د هغه (الله) چې پيدا کړې ئې يم زه

تفسير: دا ئې اګر که خپل ځان ته ويلي دي مګر اصلي مقصود ئې دا دی چه نورو ته ئې واوروي يعني پر تاسي څه شوي دي چه د هغه لوی الله تعالیٰ عبادت نه کوئ چې رب او خالق دی.

وَإِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ﴿٢٢﴾

او خاص دغه (الله ته) بيولی کيږئ تاسي (په قيامت کښې نو ښائي تاسي هم د هم دغه الله عبادت وکړئ!)

تفسير: يعني داسي مه ګڼئ چه تاسي ئې عبث پيدا کړي يئ! او بيا ئې هم داسي سر خوشي او آزاد پريښي يئ؟ او بل هيڅ مقصود ستاسي له دغه پيدايښت څخه نشته. داسي نه دی بلکه تاسي وروسته له مرګه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په حضور کښي حاضريږئ! نو ښائي چه لا اوس د هغی ورځې په تهيه او فکر کښي واوسئ!.

ءَأَتَّخِذُ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً إِن يُرِدۡنِ ٱلرَّحۡمَٰنُ بِضُرّٖ لَّا تُغۡنِ عَنِّي
شَفَٰعَتُهُمۡ شَيۡـٔٗا وَلَا يُنقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّيٓ إِذٗا لَّفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾

آيا ونيسم (پيدا کړم) بې له الله نور معبودان که اراده وفرمائي ماته رحمٰن د ضرر رسولو نو دفعه به نه کړي له ما څخه شفاعت سپارښت د دوی هيڅ شي (له هغه ضرره) او نه به مې خلاص کړي (په زور) بيشکه زه کله (چې نور معبودان ونيسم) خامخا په ګمراهي ښکاره کښي يم.

تفسير: يعني دغه څومره ښکاره او صريحه ګمراهي ده چې له هغه مهربان او مطلق قادر الله څخه مخ اړوئ او د داسي شيانو عبادت کوئ چې هغوی مو نه د پاک الله د نازل کړيو تکاليفو او ربړو (زحمتونو) څخه پخپله خلاصولی شي او نه مو په سپارښت سره تری بچ کولی شي.

اِنِّیۡۤ اٰمَنۡتُ بِرَبِّكُمۡ فَاسۡمَعُوۡنِ ؕ﴿۲۵﴾

بیشکه زه چی یم ایمان می راوړی دی په رب ستاسی پس واورئ تاسی له مانه، (څو می شاهدان شی! په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی په مجمع کښی بی له تردده او اندیښنی اعلان کوم چی ما پر واحد الله ایمان راوړی دی. دغه خبره دی ګرد (تول) سره واوری! شاید مرسلانو ته ئی د دی لامله (له وجی) اورولی وی څو د الله تعالیٰ په مخ کښی شهادت ورکړی. او قوم ته ئی دا شهادت ځکه اورولی وی چی د هغه د آوریدلو څخه متأثر شی ـ یا اقلاً د یوه مؤمن د ایمان د قوت د مشاهدی په طرف متوجه شی.

قِيۡلَ ادۡخُلِ الۡجَنَّةَ ؕ

وویل شو (ورته چی ځه) ننوځه جنت ته (نو داخل شو جنت ته او بی انتهاء نعمتونه ئی په کښی ولیدل)

تفسیر: یعنی علی‌الفور ده ته د جنت د ننوتلو فرمان ورکړ شو ـ نقل کوی چی قوم هغه په دیر ظلم، جفا او غټ زړه توب سره په شهادت ورسوه نو ځکه سم د لاسه د ده شهادت سره متصل حکم صادر شو چی دی دی فوراً په جنت کښی داخل شی ـ لکه چی د شهداؤ د ارواحو په نسبت له احادیثو څخه ثابت دی چی دوی پخوا له محشره په جنت کښی داخلیږی.

قَالَ يٰلَيۡتَ قَوۡمِیۡ يَعۡلَمُوۡنَ ۙ﴿۲٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِیۡ رَبِّیۡ وَجَعَلَنِیۡ مِنَ الۡمُكۡرَمِيۡنَ ﴿۲۷﴾

وویل ده کاشکی چی دا قوم زما پوه شوی وی په دی چی مغفرت ښښنه وکړه ماته رب زما او وئی ګرځولمه زه له عزت ورکړیو شویو (په ادخال د جنت سره).

تفسیر: قوم له هغه سره دښمنی وکړه چی دی ئی ووژاه مګر دی وروسته د جنت له ننوتلو څخه

هم د قوم له خیر غوښتلو څخه بیفکره نشو ـ او وی ویل که زما قوم زما له حاله او له دغه انعام او اکرام څخه چی د الله تعالیٰ له لوری پر ما مبذول شوی دی خبریدلی نو هرومرو (خامخا) ئی ایمان راووړ.

وَمَآ أَنزَلْنَا عَلَىٰ قَوْمِهِۦ مِنۢ بَعْدِهِۦ مِن جُندٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا كُنَّا
مُنزِلِينَ ﴿٢٨﴾ إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَٰمِدُونَ ﴿٢٩﴾

او نه مو ؤ نازل کړی پر قوم د دغه (حبیب نجار) وروسته (له شهادته) د ده هیڅ لښکر له (جانبه د) آسمانه او نه وو مونږ نازلوونکی (د لښکر د ملائکو). نه ؤ دا عذاب (د دی قوم) مګر چغه وه یوه (د جبریل) پس ناڅاپه دوی مړه یخ کړخ پراته ؤ (لکه ایره د اور).

تفسیر: یعنی وروسته له هغه دغه قوم د کفر ـ ظلم او د مرسلینو د تکذیب په بدل هلاک کړل شول او د دوی د دغه اهلاک دپاره مزیدو ترتیباتو او اهتمامو ته دومره ضرورت پاتی نشو چی له آسمانه ورته پرښتی لیږلی کیدی او نه د الله تعالیٰ دغه عادت دی چی د اقوامو د اهلاک دپاره لوی افواج ولیږی که هسی د کوم خاص مصلحت دپاره ئی د پرښتو افواج لیږلی وی هغه بیله خبره ده په دغسی مواردو کښی د ډیرو لویو مدعیانو او اعیانو د سرولو او شخ یخ غورځولو دپاره یوه معمولی چغه کافی ده لکه چی د هم دغه قوم حال هم داسی شو چی پرښتی پر دوی یوه چغه ووهله او دوی ګرد (تول) سره یو ځای همغلته مړه شول.

يَٰحَسْرَةً عَلَى ٱلْعِبَادِ ۚ مَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٠﴾
أَلَمْ يَرَوْا۟ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ ٱلْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾

ای حسرت افسوس دی پر بندګانو (کافرانو) نه دی راغلی دوی ته هیڅ رسول مګر ؤ دوی چی په هغه پوری به ئی توکی مسخری کولی. آیا نه وینی (دغه کفار) چی څومره ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانی چی بیشکه هغه (هلاک کړی شوی) دوی ته بیرته نه راګرځی (دنیا ته

نو دوی پری ولی عبرت نه اخلی؟).

تفسیر: یعنی گوری او اوری چی په دنیا ځومره اقوام او ملل له انبیاؤ سره د استهزاء او تمسخر په بدل هلاک او تباه شوی دی چی اوس د هغوی نوم او نښه هم د دنیا په مخ کښی نه ده پاتی نو هیڅ یو تن له هغوی ځنی د دغی خبری توان او طاقت هم نه لری چی بیرته راشی. د عذاب په ژرنده کښی دوی تول سره اوړه او دلده او برابر شوی دی خو دوی سره له هغه پند او عبرت نه اخلی او هر کله چی کوم نوی رسول دوی ته راځی نو دوی بیا په همغو تمسخرو او استهزاؤ او توکو مسخرو باندی لاس پوری کوی چی پخوانی کفار په هغه معتاد او د هغو په اثر پخپله سزا او هیداد (انجام) ورسیدل لکه چی نن له خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم سره د معظمی مکی کفار هم داسی سلوک او معامله کوی .

وَإِن كُلٌّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾ ع

او نه دی دا گرد (خلائق) مگر تول په نزد زموږ حاضر کړی شوی وی دپاره د جزاء (په قیامت کښی).

تفسیر: یعنی هغه خو د دنیا عذاب ؤ د آخرت سزا خو بیله ده داسی مه گڼئ کله چی هلاک شوځ نو بیا به بیرته زموږ په طرف نه راځی او گردی (تولی) خبری او قصی ختمی شوی. د گردو (تولو) مخلوقاتو رجوع او حضور د پاک الله په دربار کښی یو حتمی او ضروری امر دی او هلته به تول مجرمین او منکرین بلا استثناء نیولی کیږی.

وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا مِن ثَمَرِهِ

او یو دلیل (د قدرت) دی دوی ته ځمکه مړه (وچه کلکه) چی ژوندی کوو موږ هغه (په اوبو سره) او راوباسو موږ له هغی ځمکی څخه دانی نو له ځینو د دغو (دانو) څخه خوری (خپل قوت پری کوی). او پیدا کړی مو دی په دغی ځمکی کښی باغونه له (هر قسمه د) خرماگانو او (له هر راز (قسم) کورو) انگورو او جاری کړی مو دی په دغی (ځمکی) کښی له چینو (د

اوبو) څخه دپاره د دی چی وخوری دوی له میوو د هغو (مذکورهؤ شیانو)

تفسیر: یعنی ښائی دوی ته داسی شبهه پیدا شوی وی چی پس له موته بیا به مونږ څرنګه ژوندی راپاڅولی کیږو؟ دغه په دی صورت ورپوهوی څرنګه چی ځمکه وچه کلکه مړه پرته وی نو بیا الله تعالیٰ ئی تکه شنه زرغونه او ژوندی کوی او په کښی راز راز (قسم قسم) ونی، ګلان، غلی، دانی، میوی، باغ، بهار او نور پیدا کوی چی تاسی ئی استعمالوئ هم داسی قیاس او اټکل وکړی چی په مړو ابدانو کښی هم الله تعالیٰ د حیات روح پو کوی په هر حال په دغی مړی ځمکی کښی دوی ته یوه داسی نښه او د قدرت دلیل شته چی په هغه کښی د غور او دقت کولو څخه بعث بعدالموت ـ د الله تعالیٰ وحدانیت او عظمت او انعام او احسان په ښه ډول (طریقه) سره پیژندل او پوهیدل کیږی.

تنبیه: په پاسنیو آیتونو کښی د ترهیب خوا ښکاره وه چی د الله تعالیٰ له عذابه وویریږئ! او د هدایت لاره ئی ځان ته اختیار کړئ! په دغو آیتونو کښی ئی د ترغیب صورت اختیار فرمایلی دی. یعنی د الله تعالیٰ نعمتونه په ښه شان سره وپیژنئ! او د الله شکر ګزاری ته متوجه شئ! او په دغه ښه وپوهیږئ هغه الله چی مړه ځمکه ژوندی کولی شی هغه که په ایمانی حیثیت سره یو مړ قوم هم ژوندی کړی نو هغه ته دغه کار هیڅ اشکال نه لری.

وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾

او نه دی پیدا کړی دغه (میوی) لاسونو د دوی آیا پس شکر نه وباسی دوی (په دغو نعماؤ د الله).

تفسیر: یعنی میوی او د ځمکی نور حاصلات د الله تعالیٰ په قدرت سره پیدا کیږی د دوی په لاسونو کښی داسی قدرت نشته چی د کورو یا کجورو (انګورو یا خرماؤ) یوه دانه هم پیدا کړی شی. سره له هغه محنت او تردد چی د یوه باغ په لګولو او روزنه کښی کیږی مګر د دغه باغ د میوو او حاصلاتو راوستل د الله تعالیٰ کار او د ده د قدرت په قبضه او اختیار کښی دی. او که په غور سره وکتل شی تول هغه کارونه چی د انسانانو په سعی او کوښښ سره انجام مومی هغه هم فی‌الحقیقت د الله تعالیٰ په عطاء کړی شوی قدرت او قوت او مشیت او ارادی سره کیږی. لهٰذا په هر حیثیت سره د الله تعالیٰ شکر ایستل او احسان پیژندل واجب دی.

تنبیه: محقق مترجم رحمة الله علیه په ﴿وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ﴾ کښی «ما» نافیه اخیستی ده. کماهو دأب اکثر المتأخرین ـ لیکن له اسلافو څخه عموماً د دغی «ما» موصوله توب نقل شوی دی چی د هغه تائید د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه له قرأته چی په کښی «**ومماعملته ایدیهم**» دی کیږی.

سُبْحٰنَ الَّذِیْ خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْۢبِتُ الْاَرْضُ وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا یَعْلَمُوْنَ ﴿۳٦﴾

پاکی ده (له هر عیبه) هغه الله ته چې پیدا کړی ئې دی دغه (ټولې) جوړې (انواع اصناف) ټول له هغو څیزونو چې زرغونوی ئې ځمکه او له ځانونو د دوی (اولاد لمسی کروسی) او له هغو (مخلوقاتو) څخه چې دوی ئې نه پیژنی (د علویاتو او د سفلیاتو له عجائبو مخلوقاتو څخه).

تفسیر: یعنی په نباتاتو او انسانانو او په هغو نورو مخلوقاتو کښې چې لا له هغوی څخه خلق پوره نه دی خبر الله تعالیٰ جوړې پیدا کړی دی. اعم له دی نه چې دغه جوړه توب د تقابل له حیثیته وی لکه نر او ښځه (نر وماده) خواږه او تروه، تور او سپین، ورځ او شپه، رڼا (رڼړا) او تیاره. یا د تماثل له حیثیته وی لکه په یوه شان ـ یو رنګ، یو خوند میوی او د ځمکی نور محصولات او په یوه شکل او صورت سره دوه ساکښان (جاندار). په هر حال په مخلوقاتو کښی هیڅ یو داسی مخلوق نشته چې د هغه بل کوم مقابل او مماثل نه وی. ځکه چې مقابله یا مماثلت په هغو شیانو کښی کیدی شی چې په کومه درجه کښی فی الجمله اشتراک ولری. د خالق او مخلوق اشتراک په هیڅ یوه حقیقت ـ صورت او صفت کښی سره بیخی نشته.

وَاٰیَةٌ لَّهُمُ الَّیْلُ ۚۖ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ مُّظْلِمُوْنَ ﴿۳۷﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِیْ لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ؕ

او یو دلیل (د قدرت د الله) دوی ته شپه ده چې راوباسو مونږ له هغی (شپې) څخه ورځ پس ناڅاپه دوی ننوتونکی وی په تیارو کښې او (بل دلیل د قدرت د الله دوی ته) لمر (دی چې) ځی پخپلی تاکلی (مقرر) لاری باندی (یا خپل ځای ته)،

تفسیر: «سلخ» د حیوان پوستکی ایستلو ته وائی چې تری لاندی غوښه ئې ښکاره شی هم داسی وګڼئ د شپې په تیارو باندی د ورځی څادر هوار کړی شوی دی. څه وخت چې دغه د رڼا (رڼړا) څادر د دی له سره څخه لری کړ شی خلق په تیارو کښې پاتی کیږی وروسته له هغه لمر بیا په خپل همغه مقرر تګ سره په معین وخت راڅیژی او ټول جهان او شیان رڼوی، د لیل او نهار پر

دغو تقلباتو قیاس او اټکل وکړئ او ښه وپوهیږئ چې الله تعالیٰ عالم هم داسې فناء کوي او بیا
ئې د بقاء بل عالم ته انتقال او ژوندي راپاڅوي او بیشکه هم دغه الله تعالیٰ د عبادت وړ (قابل)
او لایق دی چې د ده په قدرت کښې د دغو عظیم الشانو انقلاباتو واک اختیار او زمام دی چې
له هغه شخه مونږ ته د مختلفو اقسامو فوائد رارسیږي. هغه مطلق قادر چې شپه په ورځې سره
تبدیلوي نو له هغه شخه دغه خبره کله لرې او بعیده ده چې د رسالت د لمر په ذریعه دغه دنیا
هم د جهالت له تیارو شخه وباسي او لرې ئې کړي. لیکن د شپې او ورځې او د لمر او قمر او
د انجم د طلوع او غروب په شان هر کار پخپل وخت او نیته کیږي.

ذٰلِكَ تَقۡدِيۡرُ الۡعَزِيۡزِ الۡعَلِيۡمِ ﴿۳۸﴾

دغه (مخصوص حرکت د لمر حکم) اندازه ده د ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه دانا (پر هر شیز).

تفسیر: د لمر چال او لاره مقرره ده او دی پر هغې باندې منظم درومي یو بخرکې یوه ربه له
هغې شخه وراندې وروسته نشي کیدی پر همغه کار چې لګولی شوی دی تل تر تله په هم هغه
کښې لګیا دی یوه شیبه هم په قرار او آرام نه دی د شپې او د ورځې چورلیدل او د کلنی
تحویل په هر هر ځای کښې چې ښائي ورسیږي او مقرر مواسم او اوقات پیدا کړي په همغو
ځایونو او مواسمو رسیږي بیا له هغه ځایه د الله تعالیٰ په حکم سره په بلې دورې باندې شروع
کوي د قیامت تر قرب او قیام پورې هم دغه وضعیت دوام لري شو دغسې یو وقت راشي چې
هلته د الله تعالیٰ له جانبه پر لمر داسې حکم صادریږي چې له همغه ځایه چه غروب شوی ئې بیرته
راوخیژه! دغه هم دا وخت دی چې بابالتوبه به ترل کیږي کما ورد فیالحدیث الصحیح. خبره
دا ده چې د ده دغه د طلوع او غروب، د دغه گرد (تول) نظام د هغه غالب، زبردست، علیم او
خبیر ذات له جانبه قائم کړی شوی دی چې د ده انتظام او قوام بل هیڅوک نشي خرابولی او نه
ئې ماتولی او نه د ده پر دغه حکمت او پوهنې څه تنقید او تبصره کولی شي دی هر وخت چې
اراده وفرمائي او څرنګه چې مشیت وفرمائي په کښې تحویل او تبدیل او تعدیل کولی شي
هیڅوک او هیڅ شی د ده د دغو اراداتو او مشیاتو په مقابل کښې له سره هیڅ تردد او انکار
نشي کولی.

تنبیه: د دغه آیت په تفسیر کښې یو حدیث راغلی دی چې په هغه کښې د لمر په تحت العرش
کښې د سجده کولو ذکر شته دلته د هغه د تشریح ځای نه دی په دغه مورد کښې دی زمونږ هغه
مستقل مضمون ولوست شي چې د «**سجودالشمس**» تر عنوان لاندې چاپ شوی دی.

وَالۡقَمَرَ قَدَّرۡنٰهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالۡعُرۡجُوۡنِ الۡقَدِيۡمِ ﴿۳۹﴾

او سپوږمۍ ته اندازه کړی (او ویشلی) دی مونږ منزلونه تر هغه پوری چی وګرځی (په نظر کښی) لکه وچه څانګه د خرما (چه کلکه کږه، ژیړه او نرۍ شی).

تفسیر: یعنی د لمر په شان قمر تل په یوه وضعیت او هیئت نه دی بلکه هره ورځ تزئید یا تنقیص مومی الله تعالیٰ قمر ته (۲۸) منازل مقرر فرمایلی دی چی دی دغه منازل په یوه معین نظام سره درجه په درجه طی او پری کوی په ړومبنی آیت کښی د شپی بیان و، بیا د لمر بیان وشو چی تری د کلونو او مواسمو او فصلونو او شپو او ورځو ـ ګړی ـ (ساعت) شیبی ـ (دقیقی) ربی (ثانیی) اوقات تشکیل کیږی. اوس د سپوږمۍ تذکره فرمائی چی د هغی په نقل او حرکت پوری د قمری ورځو، میاشتو کلونو اوقات مربوط دی. لمر او سپوږمۍ د هری میاشتی په آخر کښی تقریباً سره نژدی کیږی دلته قمر له سترګو څخه پټیږی. کله چی بیا له لمر وړاندی کیږی نو په نظر راځی. بیا نو منزل په منزل په دی حال کښی چی پرله پسی زیاتیږی پرمخ تګ کوی. څو څلورلسمی شپی ته ورسیږی. نو په (١٤) کښی بیخی پوره او کاملیږی وروسته له دی نه بیا پخپل تنقیص شروع کوی څو متدرجاً او ورو ورو خپل همغه د اولی شپی هیئت ته اعاده او مراجعت وکړی او د کجورو د هغی قدیمی وچی کلکی څانګی په شان چی له ډیر وچوالی لکه لینده کږه او نری کیږی، کږه وږه، نری، بی رونقه ضعیفه، نحیفه په سترګو کښی بریښی.

لَا الشَّمْسُ يَنْۢبَغِيْ لَهَآ اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ؕ وَكُلٌّ فِيْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ۝٤٠

نه دی لمر لائق دغه لره (او له وسه ئی پوره نه ده) چی لاندی کړی سپوږمۍ (په زمان مکان اوصافو کښی) او نه شپه ړومبۍ کیدونکی ده له ورځی، او دغه ټول (فلکی اجرام) په آسمان کښی چورلیدونکی دی (لامبو په کښی وهی فراخ په کښی روان دی).

تفسیر: د لمر سلطنت په ورځو کښی دی. او د شپی حکومت په سپوږمۍ پوری ترلی دی. داسی نشی کیدی چی سپوږمۍ د خپلو وړانګو (انوارو) شیندلو (خورولو) په وخت کښی لمر د پلوشی (اشعه) تحت الشاع واقع شی. یا ورځ لږ شانتی په مخ کښی شی او د شپی پر کومه برخه متصرف شی یا شپه سبقت وکړی او د ورځی له اختتام څخه پخوا راشی. په هر ملک او اقلیم او

په هره زمانه او موسم کښې کومه اندازه چې شپې او ورځې ته اېښودلې شوې ده دغه کرات هيڅ مجال او قدرت نه لري چې له خپل تاکلي (مقرر کړی) حرکت او سرعت څخه وړاندې يا وروسته د يوې ربې په اندازه هم تجاوز يا تخلف وکړی شي. هره يوه سياره په همغه خپل مدار کښې قائمه او پخپل معين نظام سره چورلي او له هغه ځنې د يوې ذرې په اندازه هم يوې خوا او بلې خوا ته هيڅ تمائل او تجاوز نشي کولی او سره له دغومره لويوالي او سريع او ګرندي حرکت په دغې آزادې فضا کښې يو له بله سره ټکر نه وهي او نه متصادم کيږي او نه له خپلې مقررې اندازې څخه څوکه (ورو) يا ګرندی کيږي. آيا دغه د دې خبرې واضحه نښه نه ده چې دغه ټول عظيم الشان مشينونه او د هغو دغه ګرد (ټول) اجزاء او پرزې د کوم زبردست عليم، خبير، قدير ذات په قبضه او اختيار کښې دي چې په داسې دقيق او منظم صورت سره پخپلو کارونو کښې لګيا دي، بيا نو هغه لوی ذات چې دغه شپې ورځې، لمر، قمر، انجم او ټول علويات او سفليات ومافيها ئې پيدا کړي دي او په دغو کښې هر راز (قسم) تبديل، تحويل کوي آيا هغه په دې باندې نه دی قدير چې تاسې وروسته له فناء څخه بيا ژوندي راپاڅوی. (العياذ بالله)

تنبيه: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه د ﴿لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَآ أَن تُدْرِكَ الْقَمَرَ﴾ د تعبير نکته داسې بيان فرمائي چې «لمر او قمر د هرې مياشتې په آخر سره نژدې کيږي نو قمر لمر نيسي او لمر قمر نشي نيولی نو ځکه **«لاالقمر ينبغي له ان يدرک الشمس»** ئې ونه فرمايل «والله اعلم»

يا دا چې نه دې لمر داسې او نه ښائي لمر ته دا چې لاندې کړي دې سپوږمئې او وروړسيږې يعنې چې صحيحه او آسانه وی ورته دا چې لاندې کړي سپوږمۍ او ورسيږې ورته يا په زمان کښې چې په شپو کښې ورسره يو ځاې شي يا په مکان کښې چې لمر سماءالدنيا ته ورکوز شي يا په اوصافو کښې چې د لمر سير هم لکه قمر شي يا په سلطان او کمال کښې چې په څوارلسمه کښې ورسره ګډ شي، يا په آثارو او منافعو کښې چې لمر هم د قمر آثار او خواص پيدا کړي حال دا چه هر يو له دغو پنځو ممنوعۀ شيانو ممنوع او دليل د هر يو ښکاره دی. «برهان الدين کشککی»

وَءَايَةٌ لَّهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي ٱلْفُلْكِ ٱلْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُم مِّن مِّثْلِهِۦ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾

او يوه نښه دليل (د قدرت د الله) دوی ته دا ده چې بېشکه مونږ سواره کړي دي مونږ اولاد د دوی په بېړۍ (جهاز د نوح) ډکه کړې شوې کښې او پيدا کړي دي مونږ دوی ته په شان د دغه (بېړۍ) هر هغه څه چې دوی پرې سوريږي (له نورو نواقلو څخه).

تفسیر: یعنی د حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښې لکه چه طوفان راغی نو د آدم نسل ئې د هغه پر ډکې بیړی سور کړ چې نوح علیه السلام هغه جوړه کړی ده که نه د انسان تخم به نه پاتې کیده بیا د هغې بیړی په نمونه ئې نورې بیړی او جهازونه درجوړ کړل چې پر هغو تاسی تر نن پورې سوریږئ او سره له خپلو احمالو او اثقالو ئې له یوی وچې څخه بلې وچې ته وړئ! او له دغو جهازونو څخه هم داسې کار اخلئ لکه چې له نورو نواقلو څخه ئې اخلئ مثلاً اوښ چې هغه ته عربو «**سفائن البر**» یعنې د وچې بیړی ویل.

وَإِن نَّشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنقَذُونَ ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾

او که اراده وفرمایو مونږ نو غرق کړی به مو وو دغه (راکبین د بیړی) پس نه به وی هیڅ فریاد رس او نه به دوی خلاصولی کیږی (له غرقه) مگر (نه ئې غرقوو) په رحمت مهربانی خپلی سره او دپاره د نفعی اخیستلو تر نیتی (د مرگ د دوی) پورې.

تفسیر: یعنی دغه د هدوکو یوه موټی انسان ته وگورئ چې څرنگه له ویروونکی سمندرونو او سیندونو څخه د جهاز په ذریعه تیریږی راتیریږی چې د هغو په نسبت د خورا (ډیر) لویو جهازونو حقیقت د یوه نری خځلی په اندازه هم نه دی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی چې تاسی په دغو سیندونو کښې ډوب کړی نو څوک تاسی ته له دغه ډوبیدلو څخه نجات درکوی؟ او څوک به مو په فریاد رسیږی. مگر دغه د الله تعالیٰ د حکمت او مهربانی او مصلحت اقتضاء ده چې گرد (تول) بحری راکبین نه ډوبوی ځکه چې د ده د رحمت او حکمت اقتضاء هم دغسی ده چې دوی تر یوی معینی نیتی پورې ژوندی وی او دغه دنیوی امور پخپل طبیعی مدار وگرځی. د ډیر افسوس ځای دی چې ډیر خلق د قدرت پر دغو دلائلو او نښو نه پوهیږی او نه د الله تعالیٰ د دغو نعماؤ قدر پیژنی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾
وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾

او کله چې وویل شی دوی ته چې ځان وساتئ له هغه (دنیوی عذابه) چې په مخکښې ستاسی دی او له هغه (اخروی عذابه) چې وروسته درپسی راځی ښائی پر تاسی رحم وکړ شی (نو دوی مخ وګرځوی) او نه راځی دوی ته هیڅ دلیل له دلائلو د(قدرت) د رب د دوی مګر دی دوی له هغو (دلائلو) څخه مخ ګرځوونکی.

تفسیر: وړاندی د جزاء ورځ راځی ـ او وروسته مو پریښی دی خپل اعمال. یعنی کله چه دوی ته وویل شی چې د قیامت د سزا او د بدو اعمالو له شامت څخه وویرېږئ! او د خپلی آخری خاتمی په نسبت څه فکر او غور وکړئ! څو د الله تعالیٰ رحمت ستاسی په لوری متوجه شی نو دوی په نصیحت له سره غوږ نه ږدی او تل د الله تعالیٰ له احکامو څخه مخ اړوی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ ۖ

او کله چې وویل شی دوی ته چې نفقه ورکړه کوئ (عاجزانو ته) له ځینو هغو (مالونو) چې رزق روزی درکړی دی تاسی ته الله نو وائی هغه کسان چې کافران شوی دی (له جهته د استهزاء) هغو کسانو ته چې ایمان ئې راوړی دی آیا طعام ورکړو مونږ هغه چاته که اراده فرمائلی وی الله نو طعام به ئې ورکړی وو هغه ته

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ نور احکام به څه ومنی ـ پر فقراؤ او مساکینو مال لګول د دوی په نزد هم د ثواب کار دی لیکن هم دغه مسلمه خبره لکه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مؤمنانو له طرفه دغو منکرانو ته ویله کیږی نو په نهایتو سپکو طریقو او تمسخرو او پوچندو (استهزاء) سره تری اعراض او انکار کوی، او وائی« هغو کسانو ته چې پخپله پاک الله رزق او روزی نه ده ورکړی مونږ به هغوی ته څه ورکولی شو او ولی به ئې ورخورو مونږ د الله تعالیٰ له مشیته مخالف کار نشو کولی، که د الله تعالیٰ مشیت داسی نه وی نو دوی به ئې فقرا او محتاج ـ او مونږ به ئې غنی او دولتمن نه وو ګرځولی.» نو آیا د دغه حماقت او بیحیائی په مقابل کښې څه وویل شی؟ آیا که د الله تعالیٰ اراده د چا په ورکړه کښې شوی وی نو د هغه هم دا یو صورت دی چې پخپله الله تعالیٰ بلا واسطه رزق د هغه په لاس کښې ورکړی؟ که په وسایطو ورکول هم د الله تعالیٰ له مشیت څخه دی؟ نو تاسی دغسی فیصله ولی وکړله؟ چه د الله تعالیٰ اراده په دی نه ده شوی چې هغو ته دودی ورکړی دغه خو د الله تعالیٰ امتحان دی چې

اغنيا ئې د فقراؤ پر اعانت مامور فرمايلي دي او د دوی په وسيله ئې د هغوی د رزق رسولو سامان مهياء کړی دی. هر هغه چې په دغه امتحان کښې پاتې او ناکامه شي نو ښائي چې دی پر خپلې بدبختی او ناکامی وژاړي.

تنبيه: د ځينو اسلافو له اقوالو معلوميږي چې دغه آيت د ځينو زنادقه ؤ په حق کښې دی په دغه صورت به د دوی دغه قول پر تمسخر نه حمل کيږي بلکه پر خپل حقيقت ايښود کيږي.

إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٤٧﴾

نه يئ تاسي مگر په گمراهي ښکاره کښې.

تفسير: که دغه جمله د کفارو د قول تتمه وی نو مطلب به ئې داسې کيږي «ای د مؤمنانو تولنې! تاسي په صريحې گمراهي کښې لويدلي يئ چې د داسې خلقو د گيډی پر مړولو پسې گرځئ چې د الله تعالیٰ له طرفه هغو کفارو ته خطاب دی چې دوی ځومره چتې (بيکاره) او فضول خبری کوی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «دغه گمراهي ده چې په نيک کار کښې پر تقدير حواله ورکړی او د خپلو مزو په لاس ته راوړلو کښې په طمعی او توقع پسې مندی ووهی».

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤٨﴾

او وائی (کفار) چې کله به وی دغه وعده (د قيامت ؟ ووايئ راته!) که چيری يئ تاسي صادقين رښتيني (په دی کښې ای مؤمنانو!).

تفسير: يعنې ستاسي دغه قيامت او دغه عذاب او آفتونه چې تاسي مو له هغو څخه پرله پسې ويروی، کله راځی ؟ او دغه مواعيد مو کله پوره کيږی ؟ که تاسي په واقع سره رښتيني يئ نو دغه وعده ژر تر ژره پوره کړئ او مونږ ته ئې راوښيئ!

مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾
فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰٓ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾ ع

(نو فرمائی الله چې) انتظار نه کوی (کفار) مگر د چغې يوی (د اسرافيل)

چې وبه نيسي دوی حال دا چې دوی به جګړې سره کوی. پس توان به ئې ونه شي د وصيت او نه به خپل اهل ته بيرته ورشي (له مشاغلو خپلو).

تفسير: يعنی قيامت به يو ناڅاپه فجأة واقع شي او په داسې حالت کښې به قائميږی چې تول خلق پخپلو معاملاتو او چارو کښې مشغول او لګيا وی. څه وخت چې اول صور (شپيلی) وپوکلی شي د ګردو (تولو) هوش او حواس به مفقود او ورک شي او بالاخر تول سره مری او په هر ځای کښې به مری يو پر بل لوېږی دوی به دومره يو فرصت هم ونه مومي چې څه ووائی يا څه وصيت وکړی يا خپلو کورونو ته خپل ځان ورسوی، او بالفرض که وصيت هم وکړی نو چا ته به ئې کوی؟ او که خپلو کورونو ته راهم شي نو کورونه به ئې چيری ودان پاتی وی؟

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿٥١﴾

او بيا به پوکی وکړ شي په صور (شپيلی) کښې پس ناڅاپه دوی له قبورو څخه په طرف د رب خپل به منډی وهی ځغلی.

تفسير: يعنی کله چه دوهمه شپيلی (صور) وپوکلی شي نو ګرد (تول) مخلوقات به سره ژوندی کيږی او له خپلو قبورو څخه به راپورته کيږی. او پرښتی به په ډير سرعت او شطارت (چالاکۍ) سره دوی ګرد (تول) په تيل وهلو سره د محشر د ميدان په لوری ولی او شړی به ئې.

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۜ

وائی به دوی ای هلاک خرابی ده مونږ ته چا راپاڅولو له ځايونو دخوبونو زمونږ څخه.

تفسير: ښائی چې د اولی او دوهمی نفخی په منځ کښې به پر دوی د خوب حالت طاری کيږی. يا د قيامت د هولناکی منظری له ليدلو څخه به دوی د قبر عذاب آسان وګنی او داسی يو وضعيت به ځان ته اختياروی چې خوب ته به ورته او مشابه وی يا به «مرقد» د مضجع په معنی وی د خوب له کيفيت څخه به تجريد وکړی شي والله اعلم.

هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾

دا هغه (دوهم ژوندون) دی چې وعده ئې کړې وه رحمٰن او رښتيا ويلي وو رسولانو.

تفسير: دغه جواب د الله تعالیٰ له جانبه په هغه وخت کښې ورکاوه کيږي. يا ئې مستقبل د حاضر په ځای درولی هم دا اوس ورته جواب وائي يعنی ولې دغه پوښتنه کوئ ؟ لږ شانته خو خپلې سترګې وغړوی! او دغه وضعيت ته وګورئ! دا خو هم هغه ژوندی راپاڅول دی چې د هغو وعده د الله تعالیٰ له طرفه تاسی ته درکړی شوې وه. او انبياؤ الله به پرله پسې د هغو اخبار او اطلاع تاسی ته درکوله.

إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾

نه به وی (دغه نفخه الثانيه) مګر چغه يوه (چې وشي نو راژوندی به شي دوی ټول) پس ناڅاپه دوی ټول په نزد زمونږ به حاضر کړی شوی وی.

تفسير: يعنی هيڅ يو متنفس به نه تښتيدلی شي ـ او نه به چيرې خپل ځان پټولی شي.

فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

پس نن ورځ به ونه کاوه شي ظلم په هيڅ نفس باندې د هيڅ څيز او نه به جزاء درکوله کيږي تاسی ته مګر (جزاء) د هغو (اعمالو) چې وئ تاسی چه کول به مو (له خير او شر په دنيا کښې).

تفسير: يعنی د هيچا به نه نيکی ضائع کيږي او نه به د جرم له حيثيت او اندازې څخه زياته سزا چاته ورکوله کيږي. پوره پوره او په کامل ډول (طريقه) سره هر چاته د هغې جزاء او سزاء ورکاوه کيږي. او له هر چا سره به په عدل او انصاف سره معامله وشي. او هر چاته به هر هغه نيک او بدکار چې په دنيا کښې ئې کړی وی په عقبیٰ کښې د ثواب او عقاب په شکل او صورت ور د مخه او وړاندې کيږي.

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ
عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُم مَّا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾

بیشکه اصحاب یاران د جنت به نن ورځ په مشغولتیا کښې د لذت اخیستونکي وی. دغه (جنتیان) او ښځې د دوی به په سیوریو کښې (ناست وی) پر تختونو باندې تکیه وهونکي به وی. وی به دوی ته په دغه جنت کښې (انواع د) میوو او وی به دوی ته هر هغه شی چه غواړی ئې دوی (او آرزو ئې کوی).

تفسیر: په جنت کښې به د هر قسم عیش ـ عشرت او نشاط وسائل او سامان وی. مؤمنین به له دنیوی مکروهاتو څخه نجات ومومي او په جنت کښې به د هغوی مشغله ماسواء له تفریح او ساعت تیری څخه بل شی نه وی. دوی به له خپلو ښځو سره یو ځای لکه شودی او شکره ګډ او خوښ او خوشال وی. په ډیره اعلیٰ درجه ښائسته او ښکلو چپرکټونو (څپرکټونو) او پالنګونو به هوسائی (راحت) او آرام کوی. هر قسم میوی، دانی مأکولات او مشروبات به دوی ته حاضر او مهیا وی. پس لنده ئې دا د هر هغه شی طلب آرزو او تمنا چې د جنتیانو په زړونو کښې وګرځي همغه به ورته علی الفور وړاندی کیږی. او د دوی ګرد (تول) مرادونه، ارمانونه به دوی ته پوره او کامل وررسیږی. دغه خو جسماني خوندونه او لذائذ شول وروسته له دی نه د روحانی نعمتونو په طرف په ﴿ سَلٰمٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ رَّحِيمٍ ﴾ سره لږ څه اشاره فرمائی.

سَلٰمٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ رَّحِيمٍ ﴿٥٨﴾

وی به دوی ته سلام (چې وبه ویلی شی ورته) په ویلو سره له (طرفه د) رب رحم والا.

تفسیر: یعنی د هغه مهربان رحمٰن له جانبه به جنتیانو ته سلام وایه کیږی که د پرښتو په ذریعه وی یا به بلا واسطه پخپله رب الرحیم د سلام ارشاد فرمائی لکه چې د «**ابن ماجه**» په یوه روایت کښې راغلی دی. د دی اعلیٰ لذت او کیفیت په نسبت به څه وویلی شی چې د ښکلو او ویلو له قوی څخه وتلی دی. **اللّٰهم ارزقنا هذه النعمة العظمى بحرمة نبيك محمد صلى الله عليه وسلم.**

وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾

او (وبه وایه شی چې) راجدا شئ نن ورځ ای مجرمانو (کافرانو له مؤمنانو څخه).

تفسیر: یعنی د جنتیانو په عیش او آرام کښې تاسې له سره هیڅ برخه نه لرئ ستاسې د هستوګنې ځای بیل دی چې تل به همغلته اوسیږئ ای مجرمانو کافرانو!

اَلَمۡ اَعۡهَدۡ اِلَیۡكُمۡ یٰبَنِیۡۤ اٰدَمَ اَنۡ لَّا تَعۡبُدُوا الشَّیۡطٰنَ ۚ اِنَّهٗ لَكُمۡ عَدُوٌّ مُّبِیۡنٌ ﴿۶۰﴾ وَّاَنِ اعۡبُدُوۡنِیۡ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسۡتَقِیۡمٌ ﴿۶۱﴾

آیا حکم نه وو کړی ما تاسې ته (په ژبو د رسولانو سره) ای ځامنو د آدم په دی سره چې عبادت مه کوئ تاسې د شیطان بیشکه دغه شیطان تاسې ته دښمن دی ښکاره. او (داسې حکم مې نه وو کړی بلکه کړی مې وو) چې عبادت کوئ (یواځې) زما دغه (عبادت زما) لاره ده سمه (چې جنت ته تللې ده).

تفسیر: یعنی د هم دغې ورځې په نسبت مو تاسې د انبیاؤ الله په واسطه مکرر پوهولې وئ او ویلې مو وو چې د لعین شیطان متابعت له سره مه کوئ! چې ستاسې ښکاره او صریح دښمن دی او هغه مو تر هغه پورې نه پریږدی څو مو په دوزخ کښې وغورځوی. که ابدی نجات غواړئ نو پر دغه سمې صافې لارې چې درښکاره او واضحه کړې شوې ده لاړ شئ او یواځې د الله تعالیٰ په عبادت او بندګۍ کښې مشغول اوسئ!.

وَلَقَدۡ اَضَلَّ مِنۡكُمۡ جِبِلًّا كَثِیۡرًا ؕ اَفَلَمۡ تَكُوۡنُوۡا تَعۡقِلُوۡنَ ﴿۶۲﴾ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِیۡ كُنۡتُمۡ تُوۡعَدُوۡنَ ﴿۶۳﴾ اِصۡلَوۡهَا الۡیَوۡمَ بِمَا كُنۡتُمۡ تَكۡفُرُوۡنَ ﴿۶۴﴾

او خامخا په تحقیق ګمراه کړی وو (شیطان) له تاسې خلق ډیر، آیا پس نه یئ تاسې داسې چې عقل وچلوئ. (وبه ویلې شي منکرانو ته په آخرت کښې) دا دوزخ دی هغه چې وئ تاسې چې (په دنیا کښې) وعده ئې درسره کړې شوې وه. ځې ننوځې په ده کښې نن ورځ په سبب د هغې چې وئ تاسې (په دنیا کښې) چې کافران کیدئ.

تفسیر: یعنی افسوس چې سره له دومره نصیحت او پوهولو تاسې ونه پوهیدئ او له غور او فکر

او عقل شخه مو کار وانخیست ـ او دغه ملعون شیطان له تاسی یو لوی جمعیت گمراه او بی لاری کړ ـ آیا تاسو دومره عقل او پوه نه درلوده (لرله) چی د دوست او دښمن په منځ کښی فرق او تمیز سره وکړی شئ ؟
او پخپلی گټی او تاوان وپوهیږئ ؟ په دنیوی کارونو کښی خو مو خپله ډیره هوښیاری او ذهانت ښکاروه ـ مگر په اخروی معامله کښی مو ځان دومره ناپوه او غبی وغورځوه چی په دومره غټو غټو خبرو هم ونه پوهیدئ ـ یا ځان مو پری نه پوهوه ـ او د پوهیدلو لیاقت نه وو درپاتی ـ اوس نو د خپل هغه حماقت او سفاهت نتائج او ثمرات وڅکئ! دغه دی دوزخ درته تیار او منتظر دی چی د هغه وعده مو له تاسی سره د کفر اختیارولو په تقدیر کړی وه. د کفارو د هستوگنی ځای هم دا دی ـ ځئ خپلو ځایونو ته او په کښی الی الابد پریوځئ!.

اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ اَيْدِيْهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۶۵﴾

نن ورځ به مهر ووهو پر خولو د دوی او خبری به وکړی له مونږ سره لاسونه د دوی او شاهدی به ورکړی پښی د دوی په هغو کارونو چی وو دوی چی کول به دوی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی که نن دغه خلق پخپلو جرائمو باندی پخپلو ژبو سره هم اقرار او اعتراف وکړی نو څه به کیږی ؟ مونږ د دوی پر خولو مهر لگوو او د دوی لاسونو او پښو بلکه د دوی ابدانو پوستکیو ته به حکم ورکوو څو د هغو د جرائمو بیان وکړی چی د دوی په ذریعه ئی پر هغو ارتکاب کړی وو لکه چی هر عضو (هنده) د الله تعالیٰ په قدرت په وینا راځی او شهادت ورکوی کماجاء فی الرکوع الثالث ۲۰ آیت من حٰمٓ السجدة قوله تعالیٰ. ﴿حَتّٰٓى اِذَا مَا جَآءُوْهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُوْدُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ﴾ وفی موضع آخر فی ذٰلک الرکوع ۲۱ آیت ﴿قَالُوْٓا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِيْٓ اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾

او د نیکانو اعضاء شهادت ورکوی د دوی په طاعت او صلاحیت باندی.

وَلَوْ نَشَآءُ لَطَمَسْنَا عَلٰٓى اَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى يُبْصِرُوْنَ ﴿۶۶﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنٰهُمْ عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوْا مُضِيًّا وَّلَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۶۷﴾

او که اراده فرمایلی وی مونږ نو خامخا هوارولی به راوستلی وو مونږ پر سترګو د دوی پس وړاندی شوی به ؤ دوی هغی لاری ته (چی تل پری تلل). پس څرنګه به لیدلی وه دوی (هغه لاره) او که اراده فرمائلی وی مونږ خامخا مسخ کړی به وو مونږ دوی په ځایونو خپلو کښی پس طاقت به ئی نه وو د وړاندی تللو او نه به بیرته ګرځیدلی شو (شاته).

تفسیر: یعنی لکه چی دوی زمونږ له آیاتونو څخه سترګی پټی کړی دی که مونږ اراده فرمائلی وی نو د سزا په ډول (طریقه) به مو د دوی ظاهری بصارت هم له دوی نه اخیست او له دوی نه به مو خالص ړانده جوړ کړی وی چی د دی لوری او د هغه لوری لار به ئی هم پری نه لیدله او هم هغسی چی دوی له شیطانی لارو څخه نه پر څنګ کیږی او نه غواړی چی د الله تعالیٰ پر لاره لاړ شی مونږ قدرت لرو چی د دوی صورتونه بیخی مسخ او له اصلی حالت څخه ئی واړوو څو دوی د خپل کوم ضرورت دپاره بیخی له خپله ځایه پر خوځیدلو قادر نه وی. مګر مونږ داسی ونه کړه ـ او له دغو جوارحو او قواوو څخه مو دوی محروم ونه ګرځول دغه زمونږ له خوا دوی ته مهلت او ډیل وو نن به همغه سترګی لاسونه پښی پر دوی شاهدی ورکوی چی دغو چټی (بیکاره) خلقو مونږ پر کومو چټی (بیکاره) کارونو لګولی وو او له مونږ ئی څه څه کارونه اخیستل.

وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ ۖ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾

او هر چاته چی اوږد عمر ورکړو مونږ هغه ته نو نسکور به کړو هغه په پیدایښت کښی، آیا پس نه کوی دوی عقل (چی نه پوهیږی چی الله په معمروالی او تنکیس بلکه په بعث هم قادر دی.)

تفسیر: یعنی د خپل بصارت فقدان او د صورت مسخ مستبعد مه ګڼئ! آیا تاسی نه ګورئ او غور نه کوئ چی یو روغ رمټ او مضبوط انسان څه وخت چی زیات سپین ږیری او زوړ شی څرنګه د لیدلو ـ آوریدلو ـ تللو ـ ګرځیدلو څخه معذور کیږی. ګواکی د هلکتوب په شان کمزور او ناتوانه ګرځی او بیا د نورو کومک او معاونت او لاس نیولو ته لکه وړوکی محتاجیږی او په زوړتوب کښی همغه د وړوکتوب حالت او عادت له سره شروع کیږی نو آیا هغه الله تعالیٰ چی د دوی د دغه قوی په عطالت او ازاله په وړتوب او زړتوب کښی قادر دی په ځلمیتوب کښی به نه وی مقتدر ؟.

وَمَا عَلَّمْنٰهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهٗ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَّقُرْاٰنٌ مُّبِينٌ ﴿٦٩﴾

او نه دی ښوولې مونږ دغه (محمد) ته شعر او نه ښائیږی ورلره (شعر ویل)، نه دی دغه (قرآن) مگر خالص ذکر پند دی او قرآن دی ښکاره کوونکی (د احکامو).

تفسیر: یعنی څه چی پاس بیان شو گرد (تول) واقعیه حقائق دی او کوم شاعرانه تخیلات نه دی ـ دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته مونږ داسی یو عظیم الشان قرآن احسان کړی دی چی پر نصائحو او روښانو تعلیماتو معمور دی کوم د شعر او شاعری دیوان نه دی چی په کښی خالص طبع ازمویل ـ او د تخیل او مبالغی مظاهره وی بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم مبارکه طبع په فطری ډول (طریقه) سره د شاعری له فنه دومره بعیده ده چی سره له دی چی دوی د قریشو له خاندانه څخه دی چی د هغوی هر فرد حتی چی وینځو ئی هم د شعر ویلو قدرت او طبیعی سلیقه لرله مگر دوی پخپل مدت العمر کښی شعر نه دی جوړ کړی البته په رجز او په نورو مواقعو کښی به یو نیم ځلی د دوی د مبارکی ژبی څخه بی تکلفه ځنی مقفیٰ عبارت وتلی وی چی د شعر خاصیت به تری څرگندیده (ښکاریده) چی ښائی دغه تری مستثنیٰ گڼل شی ـ او نه ښائی چی پر دغو د شعر او شاعری اطلاق وکړی شی نه یواځی دوی پخپله شعر نه دی ویلی بلکه د بل کوم شاعر اشعار ئی هم پخپل عمر کښی له دوو ځلورو مرتبو څخه زیات نه دی ویلی ـ او د دغو اشعارو د لوستلو په وخت کښی به ئی هم داسی لهجه اختیاروله چی په هغه شعر کښی به د شعریت خصوصیات نه ښکاریده یعنی تش د هغه شعر مطلب به ئی اداء فرمایه. الغرض د دوی شریفه طبع له شعر او شاعری سره دومره تناسب او علاقه نه درلوده (لرله) ـ ځکه چی دغه شی د دوی له جلیل منصب سره لائق نه ؤ ـ دوی د حقیقت ترجمان ؤ د دوی د بعثت مقصد دا ؤ څو گرده (توله) دنیا له علویه و حقایقو څخه بی له ادنیٰ کذب او غلو خبردار او پوه کړی ظاهر دی چی دغه کار د یوه شاعر له لاسه نه دی پوره ـ ځکه د شاعریت حسن او کمال په دی کښی دی چی په کذب ـ مبالغه ـ تخیل ـ فرضی خبرو جوړولو کښی غلو وکړی که په شعر کښی کوم محمود جزء وی نو هغه پری مؤثر کیږی او په زړه کښی ځای نیسی نو دغه صفت د لوی قرآن په نثر کښی په هغه اندازه موندلی کیږی چی که د تولی دنیا شعراء سره راتول شی نو دوی په گردو (تولو) اشعارو کښی د دی پاک قرآن یوه ادنیٰ نمونه هم نشی پیدا کولی. د قرآن الکریم د دغه بدیع اسلوب د لیدلو په اثر ویلی شو چی گواکی د نظم اصلی روح د ده په هم دغه نثر کښی مزج او خلط کړی شوی دی ښائی چی له هم دی سببه لوی لوی فصحاء ـ بلغاء ـ او عقلاء د پاک قرآن د فصاحت او بلاغت په مقابل کښی هک پک او حیران پاتی شوی او پاتی کیږی او قرآن ته به ئی شعر او سحر ویل حال دا چی شعر او سحر له قرآن سره هیڅ نسبت نه لری آیا د شاعری او جادوگری پر اساس او بنیاد په دنیا کښی د قومیت او روحانیت داسی عظیم الشان او لازوالی ودانی او عمارتونه ودانیدلی او دریدلی شی چی تر نن ورځی پوری د قرآنی تعلیم په

اساس قائم او تینگ ولاړ دی ؟ دغه د شاعرانو او د جادوګرانو کار نه دی بلکه د انبیاؤ الله کار دی چی د الله تعالیٰ په حکم مړو زړونو ته ابدی ژوندون عطاء کوی. الله تعالیٰ عربو ته د دی خبری د ویلو موقع ور نه کړه چی ووائی تاسی له ابتدا څخه شاعر وئ او اوس مو له شاعری څخه ترقی کړی نبی شوی یئ.

لِّيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾

چی وویروی (دغه قرآن یا نبی) هر هغه چی وی ژوندی او ثابته شی خبره (د عذاب) پر کافرانو (چی قرآن نه منی).

تفسیر: یعنی د ژوندی زړه انسان د قرآن په آوریدلو سره له الله تعالیٰ څخه وویریږی او پر منکرانو د حجت اتمام وشی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په هر چا کښی چی روح وی یعنی نیک اثر واخیستی شی د هغه د فائدی دپاره او پر منکرانو د الزام اړولو دپاره».

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾

آیا نه وینی دوی (بلکه وینی ئی) چی بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی دوی ته له هغه چی جوړ کړی دی لاسونو (د قدرت) زمونږ چارپایان پس دوی د هغوی مالکان (واکداران) دی.

تفسیر: له تنزیلیه و آیتونو څخه وروسته بیا د تکوینیهؤ آیتونو په طرف توجه ورکوی. یعنی له یوه جانبه د لوی قرآن پندونه او نصائح واورئ او له بل طرفه په غور او دقت سره وګورئ چی پاک الله څرنګه انعام او احسان پر تاسی فرمایلی دی. اوښ ـ غوائی ـ آس ـ کچر ـ پسه او نور ساکښان (جاندار) تاسی نه دی پیدا کړی بلکه دغه ګرد (تول) پخپله پاک الله ستاسی د فائدی او ګټی دپاره پیدا کړی دی او بیا ئی تاسی محض پخپل فضل او کرم سره د هغو مالکان ګرځولی یئ چی تری وخورئ! او تری هر راز (قسم) کار چی مو زړه غواړی واخلئ! او تری په هر دول (طریقه) منتفع شئ!.

وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

او ذلیل عاجز ایل کړی مو دی دغه (چارپایان) دوی ته پس ځینې له دوی د سورلیٔ د دوی دی او له ځینې د دوی خوری. او شته دوی ته په دغو انعامو کښې نفعې ډیری د څښلو (شیان) آیا پس دوی شکر نه وباسی (په دی نعماؤ) ؟.

تفسیر: وګوریٔ چې څومره لوی او عظیم‌الجثه او قوی هیکله حیوانان د ضعیف البنیان انسان په مقابل کښې عاجزان او ناتوانان ـ او ټول ده ته مسخر او تابعان دی د زرهاؤ اوښانو یو قطار (لړ) یو وړوکی هلک هر چیری چې وغواړی بیائی او دوی د پوزی له نکیله راکاږی او دوی د دغه وړوکی په مقابل کښې خپل غوږ هم نه خوځوی او پر څومره قوی او زورورو حیواناتو انسانان سوریږی ـ پیټی پری وړی او ډیر حیوانات حلالوی او له غوښو او نورو اجزا ؤ څخه ئې منتفع کیږی ـ علاوه پر غوښې د دوی له پوستکیو ـ هډوکیو ـ وړیو ـ ویښتانو او نورو څخه څومره فائدی حاصلولی شی ـ د دوی غلانځی داسی دی لکه د شودو چینی چې د هم دغو چینو له اوبو خور (مشرب) څخه ډیر انسانان خړوبیږی (سیرابیږی) خو سره له دی شکر ایستونکی بندګان ډیر لږ دی.

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ ﴿۷۴﴾ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ
نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُّحْضَرُوْنَ ﴿۷۵﴾

او نیولی دی (دغو مشرکانو) بی له الله (نور) معبودان چې ښائی دوی سره به مدد وکړی شی. نه لری (طاقت) (دغه معبودان) د نصرت له دوی سره حال دا چې دغه (معبودان) به دوی ته لښکری حاضری کړی شوی وی (په دوزخ کښې).

تفسیر: یعنی هغه الله چې دغسی نعمتونه ئې تاسی ته عطاء او مرحمت کړی دی د هغه شکریه تاسی په دی ډول (طریقه) سره ادا کړیٔ چې د ده په مقابل کښې مو نور معبودان او اختیار لرونکی ودرول او د دوی په نسبت داسی عقیده لریٔ چې ګواکی دوی د اړتوب (مجبوری) او احتیاج په وخت کښې زمونږ په کار راځی او په درد خوری او راسره امداد او مرستی (مدد) کوی نو په یاد ئې ولریٔ چې هغوی به ستاسی سره څه کومک او مرستی (مدد) وکړی شی؟ حال دا چې دوی خپلو ځانونو ته هم څه نفعه او ګټه (فائده) نشی رسولی. هو! څه وخت چې تاسی امداد او معاونت ته سخت اړ (مجبور) او محتاج اوسیٔ دوی به هم دغه وخت کښې پر تاسی نور

الزامات او جرمونه هم اړوی او ستاسی پیټی لا درنوی نو هلته به تاسی ته دغه خبره ښکاره شی چی د هغو معبودانو په طرفداری او حمایت چی تاسی خپل ګرد (تول) عمر مصرف کړی ؤ نن هغوی په کومه سترګه تاسی ته ګوری ؟.

فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ ۘ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾

پس نه دی غمجن کوی تا خبری د دوی (په دی چی ته رسول نه ئی) بیشکه مونږ ته معلوم دی هغه (حسد او بغض) چی پټوی ئی دوی او هغه (کفر او عناد) چی ښکاره کوی ئی دوی.

تفسیر: یعنی کله چی پخپله له مونږ سره د دوی سلوک او معامله داسی ده نو تاسی له سره مه غمجن او مه خفه کیږئ! او خپله فریضه په ډیر ښه ډول (طریقه) سره اداء کړئ! او دوی مونږ ته پریږدئ ! مونږ د دوی له ظاهری او باطنی احوالاتو څخه ښه واقف او خبردار یو او په ډیر ښه شان سره د دوی حساب او کتاب اخلو او لازمه احکام د دوی په نسبت صادروو.

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٧٧﴾

آیا نه وینی نه پوهیږی انسان چی بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی هغه له نطفی (یوه څاڅکی اوبو) پس ناڅاپه دی سخت جګړه کوونکی ښکاره دی (له مونږ سره په نفع د بحث کښی).

تفسیر: یعنی انسان خپل اصلیت او ماهیت ته نه ګوری او نه ئی په یاد وی چی دی د یوی ناخیزی او ناولی اوبو یو څاڅکی ؤ چی د الله تعالیٰ په قدرت له څه شی څخه څه شی تری جوړ شوی دی ؟ د اوبو دغه څاڅکی ته الله تعالیٰ داسی زور او قوت ـ نطق او بیان ورعطاء کړ چی دی اوس پر هره یوه خبره جګړی او مناقشی کوی او له خپله ځانه راز راز (قسم قسم) خبری او اتری جوړوی ـ تر دی اندازی پوری چی نن له خپله حده متجاوز شوی د خپل لوی خالق په مقابل کښی هم تینګ او ولاړ دی.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ ۖ قَالَ مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾

او تړی پر مونږ پوری مثل (د هډوکی وراسته) او هیر کړی ئی دی پیدایښت خپل، وائی څوک به ژوندی کړی دغه هډوکی حال دا چی هغه وراسته دی.

تفسیر: یعنی وګوری، چی دوی پر الله تعالیٰ څرنګه خبری او فقری تړی ؟ ګویا هغه مطلق قادر د عاجز مخلوق په شان فرضوی او داسی وائی کله چی زموږ اجساد وراسته شی او بیخی وریژی یواځی وراسته او زاړه هډوکی او ککره مو پاتی شی نو آیا دغه شیان بیا څوک ژوندی کولی شی ؟ د دغسی سؤال کولو په وخت کښی دوی ته د دوی اصلی پیدایښت نه په یادیږی. که نه دغه ناځیزه څاڅکی ته به د دغه الفاظو د ویلو جرأت نه وی پیدا شوی. ښائی چی دی خپل اصل او ماهیت ته نظر وکړی! او لږ دی وشرمیږی! او لږ څه دی له خپله عقله او پوهی کار واخلی! ښکاره ده چی په دغه تقدیر به دی پخپله د دغو سوالاتو هغه جواب ومومی چی په دغه راتلونکی آیت کښی مذکور دی.

قُلۡ يُحۡيِيهَا ٱلَّذِيٓ أَنشَأَهَآ أَوَّلَ مَرَّةٖۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلۡقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

ووایه (ای محمده ده ته) بیا به ژوندی کړی دغه (وراسته هډوکی) هغه (مطلق قادر) چی پیدا کړی ئی دی اول ځلی حال دا چی دغه (الله) په هر قسم پیدایښت ښه عالم دی (که نوی وی او که زوړ).

تفسیر: یعنی هغه لوی ذات چی اول ځلی ئی په دغو هډوکو کښی روح غورځولی دی هغه ته دوهم ځلی په دوی کښی روح اچول څه سختی او اشکال نه لری. بلکه ستاسی په زعم دغه دوهم ځلی ژوندی کول د اول ځلی ژوندی کولو په نسبت لاسهل او آسان دی ﴿ وَهُوَ أَهۡوَنُ عَلَيۡهِ ﴾ حال دا چی هغه مطلق قادر ته هر شی آسان دی. اعم له دی چی اول ځلی وی که دوهم ځلی. دی په هر ډول (طریقه) سره په پیدا کولو قادر او مقتدر دی او د بدن اجزاء او د هډوکو بځرکی هر چیری چی تیت او پرک (منتشر) وی د هغه هره هره ذره د ده په محیط علم کښی ده او هغه ئی پخپل موعد (تاپی) بیا تولوی او ژوندی کوی ئی.

ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ ٱلشَّجَرِ ٱلۡأَخۡضَرِ نَارٗا فَإِذَآ أَنتُم مِّنۡهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾

هغه (مطلق قادر) چی پیدا کړی ئی دی تاسی ته له ونی شنی څخه اور پس ناڅاپه تاسی له هغی ونی څخه بلوئ اور.

تفسیر: یعنی ړومبی ئی له اوبو څخه تکه شنه او خړوبه ونه زرغونه کړه. بیا د دغی تکی شنی او ښکلی ونی لرګی ئی وچ او خس ئی وګرځوله چی اوس تاسی له هغی څخه اور وباسئ پس هغه الله جل جلاله چی دغسی متضاد صفات په اول او آخر کښی بدلولی شی آیا دی به د یوه څیز

په موت او حیات او په لاندې باندې کولو او اړولو رااړولو څرنګه قادر او توانا نه وی.
تنبیه: ځینو اسلافو له ﴿ مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ ﴾ څخه هغه خاصه ونه مراده کړې ده چې د هغې له څانګو څخه کله چې یو په بل باندې ومښلی شی اور وځی لکه چې زمونږ په مشرقی جلال آباد کښې د (بانس) ونه یا په عربو کښې د (مرخ) او (عفار) ونې دی والله اعلم.

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ ۚ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾

آیا نه دی هغه (مطلق قادر) چې پیدا کړی ئې دی آسمانونه او ځمکه قادر په دی باندې چې پیدا کړی په شان د دوی ؟ هو! (قادر دی په دی باندې). او هم دی دی اصلی ډیر پیدا کوونکی (د مخلوقاتو) ښه عالم (پر هر شی باندې).

تفسیر: یعنی هغه لوی ذات چې د آسمان او ځمکې په شان لوئی لوئی کری ئې پیدا کړی هغه ته د دغسې کفارو په شان د وړوکو وړوکو شیانو پیدا کول له سره مشکل نه دی.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾

بیشکه هم دا خبره ده چې امر حکم د الله هر کله چې اراده وفرمائی (د پیدا کولو) د یوه څیز دا دی چې وفرمائی هغه ته چې (جوړ) شه نو (جوړ) شی.

تفسیر: یعنی د کوم لوی یا وړوکی شی په اول یا دوهم ځلی پیدا کولو کښې الله تعالیٰ ته هیڅ یو اشکال او دقت نشی وړاندی کیدی د ده له جانبه خو تش یوه اراده په کار ده هر کله چې دی د کوم شی د پیدا کولو اراده وفرمائی هغه له علی‌الفور څخه هم وړاندی پیدا کیږی او د یوی ربې ډیل او تأخیر هم په کښې امکان نه لری.
تنبیه: زما په خیال دغه آیت له پخوانی آیت سره هم لګولی شو او داسی هم ویلی کیدی شی چې پرومبی د بدن د پیدایښت ذکر ؤ او دلته ئې د نفخ الروح مطلب پوهولی دی والله اعلم (ارجع الی بحث الروح فی سورة الاسراء من هذا التفسیر.)

فَسُبۡحٰنَ الَّذِیۡ بِیَدِهٖ مَلَكُوۡتُ كُلِّ شَیۡءٍ وَّاِلَیۡهِ تُرۡجَعُوۡنَ ﴿۸۳﴾

پس پاکی ده هغه (الله) ته چې په لاس (د قدرت) د ده کښې ده باچاهي د هر څیز او خاص هم ده ته بیرته بیا بیولی کیږئ (په آخرت کښې لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنی هغه لوی معبود او اقدس او ارفع موجود چې د ده د قدرت په لاس کښې فی‌الحال هم د ګردو (ټولو) علویاتو او سفلیاتو د مخلوقاتو د حکومت واک (اختیار) او زمام (واګی) شته په مستقبل کښې هم ګرد (ټول) د هم هغه په لوری ورتلونکی او رجوع کوونکی دی او پاک الله د عجز او سفه او نور هر قسم عیب او نقص څخه په کلی ډول (طریقه) منزه او پاک دی.

تمت سورة یٰسٓ ولله الحمد والمنة

سورة «الصافات»مکیة وهی مائة واثنتان وثمانون آیة وخمس رکوعات رقمها (۳۷) تسلسلهاحسب النزول (٥٦) نزلت بعد سورة «الانعام»

د «الصافات» سورت مکی دی (۱۸۲) آیته او (٥) رکوع لری په تلاوت کښې (۳۷) او په نزول کښې (٥٦)

سورت دی وروسته د «الانعام» له سورته څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ○

شروع کوم، په نامه د الله چه ډېر زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالصّٰٓفّٰتِ صَفًّا ﴿۱﴾ فَالزّٰجِرٰتِ زَجۡرًا ﴿۲﴾

قسم دی پر (هغو پرښتو چې) صف تړونکی دی په صف تړلو سره بیا پر (هغو) شړونکیو (د شیطانانو) په شړلو سره.

تفسیر: یعنی چې صف تړی قطار قطار او په منظم ډول (طریقه) سره ودریږی که پرښتې وی چې د الله تعالیٰ د احکامو د اوریدلو دپاره پخپلو ځایونو کښې درجه په درجه ودریږی یا عبادت کوونکی انسانان وی چې په لمانځه او جهاد او نورو کښې سره صفونه تړی.

تنبیه: په محاوراتو کښې قسم د تاکید دپاره دی چې علی‌الاکثر د منکرانو په مقابل کښې

استعمالیږی لیکن ډیر اوقات محض د یوه مضمون د مهتم بالشان ظاهرولو دپاره هم استعمالیږی او د قرآن الکریم قسمونه پر متبعینو ظاهریږی چی عموماً مقسم به مقسم علیه ته د یوه شاهد یا دلیل په ډول (طریقه) وی. والله اعلم.

﴿ فَالزّٰجِرٰتِ زَجْرًا ﴾ - بیا پر هغو شړونکیو د شیطانانو په شړلو سره).

یعنی هغه پرښتی چی شیطانان رټی او شړی ئی څو د خپلو استراق السمع په اراده کښی بریالیان او کامیاب نشی یا بندګانو ته د نیکی او فضائلو لاره ښیی او له بدی او رذائلو څخه ئی منع کوی یا هغه نیک انسانان چی خپل ځان له بدیو څخه ساتی او نورو ته هم د بدی او شرارت په خلاف پند او نصیحت او زجر ورکوی بالخاصه د جهاد په ډګر او د کفارو په مقابله کښی چی د دوی زجر - تهدید او توبیخ لا زیات وی.

فَالتّٰلِيٰتِ ذِكْرًا ﴿۳﴾ اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ﴿۴﴾

بیا په هغو لوستونکیو په ذکر کولو سره. چی بیشکه معبود ستاسی خامخا یو دی.

تفسیر: یعنی هغه پرښتی یا انسانان چی د الله تعالیٰ احکام وروسته له آوریدلو څخه لولی او یادوی ئی څو ئی نورو ته هم وروښوولی شی.

﴿ اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ﴾ - چی بیشکه حق معبود د ستاسی خامخا یو دی).

بیشکه په آسمانونو کښی پرښتی او په ځمکه کښی د الله تعالیٰ نیک بندګان په هره زمانه کښی قولاً او فعلا شهادت ورکوی چی د تولو مالک او حقیقی معبود هغه یو الله دی چی مونږ تول د هم هغه بندګان او تابعان او رعایا یو.

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ﴿۵﴾

چی رب د آسمانونو او ځمکی دی او د هغو (شیانو) دی چی په منځ د دوی کښی دی او رب د مشرقونو (او د مغربونو او نورو دی).

تفسیر: له شمال څخه تر جنوب پوری یو طرف «مشرقین» دی ځکه چی لمر - قمر او نجوم هره ورځ او هره شپه له بیلو بیلو ځایونو څخه راڅرګندیږی (ښکاره کیږی)! یعنی هغه نقاط چی له هغو ځایونو څخه طلوع کیږی. او بل طرف ئی په هغومره اندازی «مغربین» دی ښائی دلته د مغاربو ذکر ئی د دی لامله (له وجی) نه وی کړی چی له «مشارق» ځنی د مقابل طرف په اعتبار پخپله فهمیږی او له یوه حثیته طلوع الشمس والکواکب ته د الله د حکومت د شان او عظمت په

اثبات کښې د دوی د غروب په نسبت زیات اثر او دخل شته والله اعلم.

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ﴿٦﴾

بیشکه مونږ ښائسته کړې مو دی دغه آسمان نژدې په ښائست سره چې ستورې دی.

تفسیر: یعنې په تیارو شپو کښې دغه آسمان د دغو بیحسابو ستوریو د ځلیدلو څخه د کتونکیو په سترګو څومره ښائسته او ښکلی ـ مزین او ډک له سینګاره او رونقه معلومیږي.

وَحِفْظًا مِّن كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ ﴿٧﴾

او ساتلی دی (مونږ دا آسمان) په ساتنې سره له هره شیطانه سرکشه نافرمانه (چې ویشتلی شي په لمبو سره)

تفسیر: یعنې په دغو ستوریو د آسمان زینت او ښائست دی او له ځینو ستوریو څخه چې رالویږي د شیاطینو په انسداد او اندفاع کښې هم کار اخیست کیږي. دغه لویدونکي ستوري څه شی دی؟ آیا له نوریه ؤ کواکبو څخه برسیره د بلې کومې نوعې مستقل کواکب دی؟ یا د دغو نوریه ؤ کواکبو له شعاعو ځنې منفک کیږي! او تری یو راز (قسم) سوځوونکي اور پیدا کیږي؟ یا پخپله له دغو کواکبو ځنې اجزاء جدا کیږي او لویږي؟ په دغه مورد کښې د علماؤ او حکماؤ مختلفې خبرې او اقوال دی. په هر حال د ده حقیقت هر شی چې وی وی دی خو له دغو څخه د شیاطینو د ویشتلو کار هم اخیست کیږي د دې څه تفصیل د «حجر» د سورت په تفاسیرو کښې تیر شوی دی هلته دې ولوست شي!.

لَّا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ وَيُقْذَفُونَ مِن كُلِّ جَانِبٍ ﴿٨﴾ دُحُورًا

غوږ نه نیسي (دغه شیاطین) طرف (د خبرو) د هغه تولې لوی پورته ته او ویشتلې غورځولې شي له هر طرفه (د آسمانه چې دوی اراده وکړي د هغه د ختلو) دپاره د شړلو.

تفسیر: له پاس مجلس څخه د پرښتو مجلس مراد دی یعنې شیاطینو ته د دې خبرې قدرت نه دی ورکړې شوی چې د پرښتو مجلس ته ځان ورسوي او د الله تعالیٰ له وحي څخه کومه خبره واوري.

کله چی شیاطین داسی اراده وکړی او پاس آسمانونو ته د ورنژدی کیدلو کوشش کوی نو هر طرف ته چی دوی ورځی له هغه ځایه ئی پرښتی شړی او په وهلو او ویشتلو سره ئی لاندی غورځوی.

وَلَهُمْ عَذَابٌ وَّاصِبٌ ﴿٩﴾

او شته دوی ته عذاب دائم سخت.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی دوی تل تر تله شړل او رټل کیږی د دوی اخروی عذاب خو بیل دی.

اِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَاَتْبَعَهٗ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾

مګر (غوږ نیسی) هغه (شیطان) چی غوته واچوی په یو کرت غوته اچولو سره پس ژرورپسی راخطا شی لمبه رڼا (رڼړا) کوونکی سوځونکی.

تفسیر: یعنی په هم دغو تښتیدلو او ځغلیدلو کښی د ویری او وارخطائی په منځ کښی یوه نیمه خبره آوری خو سره له هغه پرښتی په شهاب ثاقب سره د دوی تعاقب کوی. د دی تفسیر د «حجر» د سورت په ابتدا کښی پخوا لیکلی شوی دی.

فَاسْتَفْتِهِمْ اَهُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمْ مَّنْ خَلَقْنَا ؕ

پس وپوښته ته دغه مشرکان چی آیا دوی سخت دی له جهته د پیدایښت که هغه څوک چی پیدا کړی مو دی.

تفسیر: یعنی د بعث له منکرینو څخه پوښتنه وکړئ چی د آسمان ـ ځمکی ـ ستوریو ـ پرښتو ـ شیاطینو او د نورو مخلوقاتو پیدا کول د دوی په خیال کښی زیات مشکل کار دی یا پخپله د دوی پیدا کول؟ او هغه هم وروسته له یو ځلی پیدا کولو څخه ظاهر دی هغه الله تعالیٰ ته چی د داسی عظیم الشان مخلوقاتو خالق دی دوهم ځلی پیدا کول هم هیڅ اشکال نه لری.

اِنَّا خَلَقْنٰهُمْ مِّنْ طِيْنٍ لَّازِبٍ ﴿١١﴾

بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی دوی له ختی سریښناکی.

تفسیر: یعنی د دوی اصلی حقیقت مونږ ته تول معلوم دی له یو شان سریښناکی ختی څخه مونږ د دوی د نیکه کالبوت جوړ کړ. اوس د هغه اولاده داسی دعوی کوی چی د آسمان او د ځمکی پیدا کوونکی د دوی په بیا پیدا کولو نه دی قادر همغسی چی مونږ اول ځلی تاسی له خاورو څخه پیدا کړی یئ دوهم ځلی به هم تاسی له خاورو څخه بیا ژوندی راپاڅوو.

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُوْنَ ﴿١٢﴾

بلکه ته تعجب کوی ته (د دوی پر تکذیب او انکار) حال دا چی مسخری کوی دوی (پر تا پوری).

تفسیر: یعنی ته تعجب کوی چی دوی ولی پر داسی صافو خبرو نه پوهیږی ؟ او له دوی سره توکی او مسخری کوی چی دغه (نبی) څرنگه چټی (بیکاره) او فضول خبری کوی ؟ (العیاذبالله).

وَاِذَا ذُكِّرُوْا لَا يَذْكُرُوْنَ ﴿١٣﴾ وَاِذَا رَاَوْا اٰيَةً يَّسْتَسْخِرُوْنَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿١٥﴾

او هر کله چی وپوهول شی دوی نه پوهیږی (پند نه اخلی) او هر کله چی ووینی دوی کومه نښه دلیل (د قدرت) نو مسخری پری کوی. او وائی (منکران) چی نه دی دا (چی مونږ ولید) مگر سحر کوډی دی ښکاره.

تفسیر: یعنی کله چی پند او نصیحت اوری پری غور او فکر نه کوی او هغه د قدرت د دلائلو نښی او معجزی چی گوری هغو ته د کوډو او د سحر نسبت کوی او پری خاندی تمسخر او پوچندی (استهزاء) کوی او غواړی چی بلا اثر ئی وگرځوی.

ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ ﴿١٦﴾ اَوَاٰبَآؤُنَا الْاَوَّلُوْنَ ﴿١٧﴾

(او وائی منکران) آیا هر کله چی مړه شو او شو خاوری او (وراسته) هډوکی آیا مونږ به خامخا بیا ژوندی راپاڅول کیږو که پلرونه ړومبنی زمونږ (هم را ژوندی کیږی ؟).

تفسیر: د دوی همغه یوه خبره زده ده چی صاحبه ! کله چی زمونږ وجود له خاورو سره یو ځای شو او یوائځی زمونږ هډوکی پاتی وی او له دې نه زیات زمونږ پلار نیکه چی د هغوی له مړینی څخه قرنونه تیر شوی دی او ښائی چی هډوکی ئی هم نه وی پاتی نو دغه څرنګه منلی شو چی دغه ټول له سره راټولیږی، او بیا له سره ژوندی راپاڅولی کیږی؟.

قُلْ نَعَمْ وَاَنْتُمْ دٰخِرُوْنَ ﴿۱۸﴾ فَاِنَّمَا هِیَ زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ فَاِذَا هُمْ یَنْظُرُوْنَ ﴿۱۹﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) هو ! (ټول راژوندی کیږئ) حال دا چی تاسی به ذلیل هم یئ پس بیشکه هم دا خبره ده چی دغه قیامت چغه ده یوه پس ناڅاپه دوی به ګوری (چی څه راپوری کیږی).

تفسیر: یعنی هو! ضرور هغوی ګرد (ټول) بیا ژوندی راپاڅول کیږی او هلته به په نهایت ذلت او رسوائی سره د دغه تکذیب او انکار ربړ (تکلیف) او سزا مومی.

وَقَالُوْا یٰوَیْلَنَا هٰذَا یَوْمُ الدِّیْنِ ﴿۲۰﴾

او وائی به (منکران) ای خرابی ده مونږ ته (نو وائی) به ملائکی دوی ته) دا خو هغه ورځ ده د جزاء

تفسیر: یعنی په یوه چغه سره به ټول سره ژوندی راپاڅولی کیږی او له ډیر حیرت او دهشت څخه به یو طرف او بل طرف ته ګوری. (دغه چغه یا جګړی ورکول به د صور نفخی په ذریعه وی).

هٰذَا یَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِیْ كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ﴿۲۱﴾

دا هم هغه ورځ د فیصلی (او قضاء) ده هغه (ورځ) چی وئ تاسی چی په دی باندی به مو نسبت د دروغو کاوه (او باور مو پری نه کاوه چی رابه شی).

تفسیر: یعنی دغه خو په واقعي او رښتیا سره د جزاء ورځ راورسیده چي د هغی اطلاع او خبر مونږ ته انبیاؤ الله راکړی وو او مونږ به پری مسخری کولی.

أُحۡشُرُوا الَّذِيۡنَ ظَلَمُوۡا وَاَزۡوَاجَهُمۡ وَمَا كَانُوۡا يَعۡبُدُوۡنَ ﴿۲۲﴾

(وبه فرمائی الله ملائکو ته چی) راتول کړئ تاسی هغه کسان چی ظلم ئی کړی وو (په ځانونو خپلو په انکار او په شرک سره) او (کافرانی) ښځی (یا شیطانان ملګری) د دوی او هغه چی وو دوی چی عبادت به ئی کاوه (د بتانو).

تفسیر: دغه خطاب به د الله تعالیٰ له طرفه کیږی.

مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ فَاهۡدُوۡهُمۡ اِلٰى صِرَاطِ الۡجَحِيۡمِ ﴿۲۳﴾

بی له الله پس روان کړئ برابر کړئ دوی لاری د دوزخ ته (او دوزخ ته ئی ورسوئ).

تفسیر: دغه حکم به پرښتو ته ورکاوه کیږی چی دغه ګرد (تول) سره راتول کړئ! او د دوزخ لاره وروښیئ.
تنبیه: له «ازواج» یا جوړی شخه د یوی نوعی یا صنف ګنهګاران مراد دی یا به د دوی کافری ښځی مرادی وی او له ﴿ وَمَا كَانُوۡا يَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ ﴾ شخه اصنام ـ شیاطین او نور مراد دی.

وَقِفُوۡهُمۡ اِنَّهُمۡ مَّسۡـُٔوۡلُوۡنَ ﴿۲۴﴾

او ودروئ دوی (په دغی لاری کښی) بیشکه دوی پوښتیدل شی (یعنی تری پوښتنه کیږی د اقوالو او افعالو د دوی)

تفسیر: له حکم شخه وروسته به لږ شه هلته درول کیږی شو له دوی ځنی هغه سؤال او جواب وکړ شی چی وروسته له دی نه په ﴿ مَا لَكُمۡ لَا تَنَاصَرُوۡنَ ﴾ کښی مذکور دی.

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ۝٢٥ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ۝٢٦

څه مانع ده تاسي ته چې مرسته (مدد) نه کوئ يو له بل سره (په خلاصې کښې لکه چې کوله مو په دنيا کښې) (هيڅ نشي کړی) بلکه دوی نن ورځ پخپله خپل ځانونه تسليموي (او ذليل) دي.

تفسير: يعني په دنيا کښې به تاسي ﴿ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنْتَصِرٌ ﴾ ويل چې مونږ يو له بل سره مرستي (مدد) او مددګاران يو نن پر تاسي څه شوي دي چې يو له بل سره هيڅ امداد او معاونت نه کوئ ؟ بلکه هر يو له تاسي بې له دې نه چې لږ څه خپل غوږ وخوځوئ په نهايت ذلت او حقارت سره نيول او راوستل کيږئ.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ۝٢٧ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ۝٢٨

او مخ به وګرځوي ځيني د دوی پر ځينو نورو (کشرانو او مشرانو) پوښتنه به کوي دوی يو له بله وبه وائي (کشران مشرانو ته) چې بيشکه تاسي وئ تاسي (په دنيا کښې) چې راتلئ به مونږ ته له جانبه د قسم (يا زور او قوت).

تفسير: په «**يمين** - ښي لاس» کښې عموماً ډير زور او قوت وي يعني هم دا تاسي وئ چې پر مونږ باندې به راتلئ زمونږ د ګمراه کولو دپاره او د خپل زور او قوت راښوولو په نسبت يا له يمين څخه مراد د خير او برکت په جانب نيول دي يعني هم دا تاسي وئ چې راتلئ او غلبه به مو کوله پر مونږ باندې چې له نيکۍ او ښيګڼې (ښه کار) څخه مونږ واپس شو. يا وئ تاسي چې راتلئ به په نصائحو او ښو غوښتنو سره چې نيک به وو په ګمان ستاسي سره - يا له جانبه د قسمه چې مونږ په حق دين يو دغه خبری او اتری به د تابعانو او متبوعينو (مشرانو او کشرانو) په منځ کښې سره کيږی.

قَالُوا بَل لَّمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ۝٢٩ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ ۚ بَلْ كُنتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ۝٣٠ فَحَقَّ عَلَيْنَا

قَوْلُ رَبِّنَآ ۖ إِنَّا لَذَآئِقُوْنَ ﴿٣١﴾ فَأَغْوَيْنٰكُمْ إِنَّا كُنَّا غٰوِيْنَ ﴿٣٢﴾

ویه وائی (متبوعان تابعانو ته نه ده داسی) بلکه نه وئ تاسی پخپله ایمان راوړونکی او نه وو مونږ ته پر تاسی باندی هیڅ زور تسلط بلکه وئ تاسی یو قوم سرکشه (له حده وتونکی زمونږ په شان) پس ثابته شوه پر مونږ خبره د رب زمونږ بیشکه مونږ خامخا څکونکی یو (د عذاب) پس مونږ گمراه کړئ تاسی بیشکه (لکه) چی مونږ وو گمراهان.

تفسیر: یعنی تاسی خو پخپله ایمان نه راووړ اوس د هغه الزام او ملامتی پر مونږ باندی غورځوئ مونږ خو څه زور او زیادت نه وو کړی او نه پر تاسی باندی داسی زوررور او قوی وو چی مونږ ایمان نه دی پریښی چی ستاسی په زړونو کښی ننوځی. تاسی پخپله د عقل او انصاف له حده وتلی وئ چی د بیغرضو ناصحانو پندونو ته به مو غوږ نه کیښود او زمونږ په تش لمسون له لاری بی لاری شوی وئ که تاسی له خپله عقله، فهمه او پوه څخه کار اخیستی او خپل عاقبت ته مو کتلی. نو زمونږ پر خبرو به مو له سره غوږ نه کیښود، مونږ خو ظاهر باهر گمراهان، او بی لاری رتلی شوی شیطانان یو ـ او دغه خبره ظاهره او څرگنده (ښکاره) ده چی له یوه گمراه څخه ماسواء له گمراهی او د ضلالت په طرف له بلنی څخه بل شی نه متوقع کیږی مونږ همغه شی کړی دی چی زمونږ له حاله سره وړ (لائق) او مناسب وو ـ لیکن پر تاسی څه بلا او آفت لویدلی وو چی زمونږ په لمسون وغولیدئ ؟ او د شیطانی حکمونو اطاعت مو وکړ؟ په هر حال هر هغه شی چی کیدونکی وو هغه وشو او د الله تعالیٰ حجت پر مونږ قائم شو او د ده همغه خبره ﴿ لَأَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ ﴾ الآیة ـ کامله تثبیته شوه. نن مونږ او تاسو گرد (تول) سره یو ځای د خپلو بدو افعالو او بدو چارو او غلطو کارونو خوند او مزه څکونکی یو او د دوزخ د سختو عذابونو موندونکی یو.

فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِى الْعَذَابِ مُشْتَرِكُوْنَ ﴿٣٣﴾

(نو فرمائی الله) پس بیشکه چی دوی نن ورځ په عذاب کښی سره شریکان دی.

تفسیر: یعنی تول مجرمان به درجه په درجه په عذاب کښی هم همغسی شریکیږی لکه چی په جرم او گناه کښی سره ملگری او شریکان وو.

إِنَّا كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِيْنَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوْٓا إِذَا قِيْلَ لَهُمْ

لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿۳۵﴾

بیشکه مونږ هم داسی (لکه چی له دوی سره مو وکړ) کوو له تولو مجرمانو سره بیشکه دوی وو کله چی وبه ویل شو دوی ته چی نشته بل برحق معبود هیڅوک مګر یواځی الله دی نو تکبر به ئی کاوه (له ویلو د کلمی نه یا کبر او لوئی کوی دوی په دی بلونکی باندی).

تفسیر: یعنی د دوی کبر او غرور مانع دی چی د نبی الله له ارشاد سره سم د «لاالٰه الاالله» پاکه کلمه پر خپلی ژبی راوړی چی په هغی سره د دروغو معبودانو نفی کیږی اګر که په زړه کښی هغه رښتین ګڼی.

وَيَقُوْلُوْنَ اَئِنَّا لَتَارِكُوْٓا اٰلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُوْنٍ ﴿۳۶﴾ بَلْ جَآءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۳۷﴾

او وائی (دغه منکران) چی آیا بیشکه مونږ خامخا پریښودونکی یو د خدایانو خپلو دپاره د یو شاعر لیونی (الله فرمائی په تردید د منکرانو ـ نه ده داسی) بلکه راغلی دی (محمد) په حق (دین) سره او رښتین بولی (محمد تول پخوانی) رسولان.

تفسیر: یعنی د شاعرانو دروغ خو مشهور دی. نو دغسی صدیق او امین ذات ته څرنګه تاسی شاعر وایئ ؟ چی دنیا ته حقیقی رښتیا او صداقت هم دوی له خپله ځان سره راوړی دی او د ګرد (تول) جهان د صدیقانو او رښتینو تصدیق کوی. آیا لیونی او مجنون هم داسی رښتیا او صافی صافی خبری کوی ؟ او دغسی صحیح او پاخه اصول دروړاندی کولی شی؟.

اِنَّكُمْ لَذَآئِقُوا الْعَذَابِ الْاَلِيْمِ ﴿۳۸﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۳۹﴾

بیشکه چی تاسی خامخا څکونکی یئ د عذاب دردناک (په سبب د شرک او تکذیب خپل). او جزاء به نه درکوله کیږی تاسی ته مګر په قدر د هغه (عمل) چی وئ تاسی چی کاوه به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی د توحید د انکار او د دغو بی ادبیو او ګستاخیو خوند او مزه به وڅکئ چی د رسالت په دربار کښی ئی کوئ هر څه چی کوئ د هغه ګرد (تول) نتائج او ثمری هرومرو (خامخا) یوه ورځی ستاسی په مخ کښی راتلونکی دی.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿۴۰﴾

مګر هغه بندګان د الله چی پاک کړی شوی دی (له پلیتی نه نو ډیره ښه مضاعفه جزاء به مومی).

تفسیر: یعنی د دوی په نسبت څه وویل شی د دوی وضعیت او حالت خو بیخی له هغوی څخه جلا (جدا) او متمائز او کامل بل قسم دی او پر دوی د الله تعالیٰ کرم او احسان نازلیږی او د داسی انعاماتو مورد ګرځی چی ځینی ئی دغه دی

أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ ﴿۴۱﴾ فَوَاكِهُ

دغه (مخلصین چی دی) شته دوی ته رزق روزی معلومه (رنګا رنګ) میوی

تفسیر: یعنی داسی عجیبی او غریبی میوی د خوړلو دپاره دوی ته وړاندی کیږی چی د هغوی پوره صفت او خاصیت فقط الله تعالیٰ ته معلوم دی. هو! د هغو لږ څه لنډ او مختصر تعریف ئی په دی صورت سره خپلو بندګانو ته ښوولی دی چی ﴿ لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴾ جزء ۲۷ (د الواقعه (۱) رکوع) ۳۳ آیت

وَهُمْ مُكْرَمُونَ ﴿۴۲﴾

او دوی ته به عزت ورکړی شوی وی.

تفسیر: په دی باندی پاک الله ښه پوهیږی چی څومره لوی اعزاز او اکرام او احترام به وی.

فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿۴۳﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿۴۴﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ
مِنْ مَعِينٍ ﴿۴۵﴾ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ﴿۴۶﴾

لَا فِيهَا غَوْلٌ وَّلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُوْنَ ﴿۴۷﴾

په جنتونو ودانو له نعمتونو كښې (ناست به وى) پر تختونو سره مخامخ (چې هر يو د بل له ليدلو ځخه خوشاليږى). ګرځولى به شي پر دوى (له طرفه د سقات د جنت) له جامونو د صافو شرابو تک سپين خوند وركوونكى دپاره د ښښونكيو نه به وى په دغو شرابو كښې ځه آفت علت او نه به وى دوى له هغو شرابو ځخه مست بيخوده.

تفسير: يعني خوند ـ مزه او نشاط به ئې پوره وى او د هغو مضارو او مفاسدو به هيڅ يوه نښه او اثر هم په كښې نه وى چې په دنيوى شرابو كښې شته، د دغو طهورو شرابو له ښښلو ځخه به د سر دروند والى او نشه نه پيدا كيږى ، ينى او سګى به نه خرابوى، او نه به ئې ويالى وچيږى.

وَعِنْدَهُمْ قٰصِرٰتُ الطَّرْفِ عِيْنٌ ﴿۴۸﴾ كَاَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُوْنٌ ﴿۴۹﴾

او وى به په نزد د دوى كښې حورى تيتى لرونكى د ستركو غتى ستركى ګواكى دوى هګى دى پتى ساتلى شوى (په صفائى كښې).

تفسير: يعني له ډيره شرمه او نازه ښكته كتونكى حورى چې ماسواء له خپلو ميړو (خاوندانو) بل هيچا ته نه ګورى او نه ستركى وراړوى.
د دى حورو رنګونه به ډير صاف او شفاف وى په شان د هغو تكو سپينو هګيو چې الوتونكى ئې تر خپلو وزرو لاندى پتى ساتى نه به پرى كوم داغ لګيدلى وى او نه به ځه ګردغبار او دوړى پرى لويدلى وى يا د هغو نريو پردو په شان تكى سپينى او پستى او نازكى وى چې د هګى د پوستكى په منځنى برخه كښې د سپينى برخى او پوتكى په منځ كښې واقع او ساتلى وى ځينى وائى چې د «**شتر مرغ**» هګى ترى مراده ده چې ډيره ښائسته وى ـ په هر حال دغه تشبيه په صفائى او ښكليتوب كښې ده نه په سپينوالى كښې لكه چې د «**الرحمٰن**» په جزء ۲۷ (۳) ركوع ۵۸ آيت كښې داسى يو آيت مونږ لولو ﴿ كَاَنَّهُنَّ الْيَاقُوْتُ وَالْمَرْجَانُ ﴾

فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ ﴿۵۰﴾ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ اِنِّىْ كَانَ لِىْ قَرِيْنٌ ﴿۵۱﴾ يَّقُوْلُ اَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِيْنَ ﴿۵۲﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَدِيْنُوْنَ ﴿۵۳﴾

پس مخ به وګرځوی ځینی د دی جنتیانو پر ځینو نورو جنتیانو چی پوښتنه به سره کوی یو له بله (له احواله د دنیا) نو وبه وائی یو ویونکی له دوی نه چی بیشکه زه چی وم وو ما لره یو ملګری (منکر له بعثه) چی ویل ئی (ماته) آیا بیشکه ته چی ئی له باور کوونکیو ئی (په بعث بعد الموت) آیا هر کله چی مړه شو مونږ او شو مونږ خاوری او هډوکی آیا بیشکه مونږ ته به خامخا جزاء راکړه شی ؟.

تفسیر: یعنی د مجلس ملګری به سره تولیږی او د طهورو شرابو جامونه به سره څښی او د دغه عیش او تنعم په وقت کښی به ځینی د خپلو تیرو حالاتو او واقعاتو تذکری سره کوی. یو جنتی به وائی چی خانه! په دنیا کښی به یو سړی د دی لامله (له وجی) پر ما خندیده چی زه ولی پر آخرت قائل او پر وجود ئی باور لرم او ماته به ئی د نادان او د احمق نسبت کاوه او ویل به ئی چی دغه بیخی مهمله او چټی (بیکاره) خبره ده وروسته له دی نه چی سړی مړ او له خاوری او له نورو سره ګډ شی او غوښه او پوستکی هیڅ شی ئی پاتی نشی او تش وراسته هډوکی ئی پاتی شی نو بیا دی د خپلو اعمالو د بدل موندلو دپاره ژوندی راپاڅاوه شی؟ ـ ښه خو پر دغه چټی (بیکاره) او بی منطقه خبره به څوک یقین او باور کولی شی ؟.

قَالَ هَلْ اَنْتُمْ مُّطَّلِعُوْنَ ﴿۵۴﴾

بیا وائی آیا یئ تاسی کتونکی (په دوزخ کښی چی د هغه منکر حال درښکاره شی).

تفسیر: یعنی هغه پر آخرت مسخره کوونکی سړی یقیناً په دوزخ کښی لویدلی دی راځئ چی له لری څخه خو لږ څه د هغه بد احوال ځان ته په عین‌الیقین سره هم معلوم کړو ـ دغه به د هم هغه جنتی مقوله وی. او ځینی وائی چی دغه مقوله د الله تعالیٰ ده ـ یعنی الله تعالیٰ به وفرمائی چی آیا تاسو غواړی، چی د هغه منکر بد احوال وګورئ.

فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ فِیْ سَوَآءِ الْجَحِیْمِ ﴿۵۵﴾ قَالَ تَاللّٰهِ اِنْ کِدْتَّ لَتُرْدِیْنِ ﴿۵۶﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّیْ لَکُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِیْنَ ﴿۵۷﴾

پس وبه ګوری (دغه قائل) پس وبه وینی هغه (منکر ملګری) په منځ د دوزخ

کښې. وبه وائی (قائل منکر ته د ملامتیا دپاره) قسم دی په الله چې نژدې وی ته چې په کنده د دوزخ کښې مې وغورځوې او که نه وی انعام (فضل) د رب زما خامخا وم به زه له حاضر کړیو شویو (دوزخ ته سره له تا).

تفسیر: یعنی دغه جنتی ته د ده د ملګری حال ورښوود کیږی چې بیخی د دوزخ منځ کښې به پروت وی د ده له لیدلو شخه به دی عبرت اخلی او د الله تعالیٰ فضل او احسان به ئی په یاد ورشی او هغه ته به داسی وائی «ای کمبخته! تا غوښته چه ما هم له خپل ځانه سره یار او ملګری کړی» محض د الله تعالیٰ فضل او احسان زما لاس ونیو او له دغه مصیبت شخه ئی بچ کړم چې زما قد هم د اسلام د سمی لاری شخه ونه ښوئیده که نه نن به زما حال هم ستا په شان وو تا غوندی به زه هم نیول کیدم او په دغه دوزخ کښې به غورځول کیدم او دغه سخت دردناک عذاب به مې موندو.

أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾
إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هَٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾

آیا پس نه یو مونږ (جنتیان) مړه کیدونکی (بلکه نه یو) مګر همغه مرګ زمونږ ړومبنی (په دنیا کښې) او نه یو مونږ په عذاب کړی شوی. بیشکه چې دغه (ابدی خوندور حیات) خامخا هم دغه په مراد رسیدل بری ډیر لوی دی. خاص دپاره د مثل د دی (نعمتونو) پس ښائی چې عمل وکړی عمل کوونکی (نه دپاره د جاه او مال د دنیا چې فانی دی).

تفسیر: په دغه وخت کښې به له ډیره مسرته ووائی آیا دغه واقعی خبره نه ده بلکه ده چې ماسواء له هغه پخوانی مرګه چه په دنیا کښې مونږ ته رسیدلی دی وروسته له دی نه مونږ له سره نه مرو او نه له سره له دغه عیش او عشرت او راحت شخه وځو او نه د تکلیف ـ عذاب ـ ربړ (سختیع) او اندیښنی کومه ویره او خرخشه (خطره) مونږ ته عائده کیږی. د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره دغه زمونږ تنعم او رفاهیت به همیشه وی بیشکه چې لوی بری او کامیابی هم دی ته وائی او دغه دی هغه اعلیٰ مقصد چې ښائی د هغه د تحصیل دپاره هر قسم زحمتونه او تکالیف پر ځان واخیستل شی! او هر ډول (طریقه) ایثار او فدا کاری په دغه لاره کښې وکړی شی! اوس بیا الله تعالیٰ عظم برهانه فرمائی

أَذٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنٰهَا فِتْنَةً لِّلظّٰلِمِينَ ﴿٦٣﴾
إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِىٓ أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾

آیا دغه (نعماء د جنت) غوره دی له جهته د میلمستیا (جنتیانو ته) یا ونه د زقوم (غوره ده دوزخیانو ته). بیشکه مونږ ګرځولی مو ده دغه ونه فتنه عذاب دپاره د ظالمانو. بیشکه چی دا ونه ده چی راووځی په بیخ د دوزخ کښی.

تفسیر: پاس د جنتیانو د میلمستیا تذکره وه ـ له دی ځایه د دوزخیانو د میلمستیا وینا شروع کیږی. «زقوم» د کومی ونی نوم دی چی ډیره ترخه او خورا (ډیر) بد خونده ده لکه چی په هندوستان کښی د (تهر) یا (سیهنډ) ونه هم دغسی ده. د دوزخ په منځ کښی الله تعالیٰ پخپل قدرت سره دغه ونه زرغونه کړی ده همغه ئی دلته په ﴿ إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴾ سره موسومه کړی ده. هغه یوه بلا ده ظالمانو لره په آخرت کښی ځکه څه وخت چی دوزخیان له لوږی څخه ډیر په عذاب او بیقراره شی نو هم دغه خوراک به دوی ته ورکاوه کیږی او د دوی له ستونی (حلق) ځینی د هغه له تیرولو یا تیریدو څخه وروسته له دی څخه یو مخصوص بد اثر پیدا کیږی چی له هغه ځینی یو ځان ته مستقل عذاب پر دوزخیانو نازل او مسلط کیږی. او په دنیا کښی هم د دی ونی تذکره یو شان ته ابتلا او ازموینه ده چی منکران د هغی له ذکره په قرآن کښی په ضلالت او ګمراهی کښی لویږی. ځینی وائی چی شنه ونه به د دوزخ په اور کښی څرنګه زرغونیږی ؟ حال دا ممکن دی چی د دی ونی مزاج ناری وی لکه د «سمندر» مزاج چی د اور په چنجی سره مشهور دی او د هندوستان د سهارنپور د بلدی په عمومی باغ کښی ځینی داسی ونی هم شته چی د هغو تربیت په اور سره کیږی ځینی وائی چی «زقوم» په فلانی لغت سره کجوره او کچ (خرما او مسکه) ته وائی او دوی به هم دغه کچ او کجوره پخپل مخ کښی کیښودل او خپلو نورو ملګرو ته به ئی ناری وهلی «راځئ چی زقوم سره وخورو».

طَلْعُهَا كَأَنَّهُۥ رُءُوسُ الشَّيٰطِينِ ﴿٦٥﴾

وږی د هغی ګواکی سرونه دی د شیطانانو (په عمومی قباحت او کراهیت خپل سره).

تفسیر: یعنی د سخت بدرنګه شیطان په صورت یا ئی مارانو (منګورو) ته شیاطین ویلی دی یعنی د هغی وږی یا واښکی به ئی د منګور د سرونو په شان وی لکه چی په هندوستان کښی په

تشبیه سره یوی ونی ته «ناگپهن» وائی یعنی د منګور پرانستلی خوله.

فَاِنَّهُمْ لَاٰكِلُوْنَ مِنْهَا فَمَالِـُٔوْنَ مِنْهَا الْبُطُوْنَ ﴿۶۶﴾ ثُمَّ اِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيْمٍ ﴿۶۷﴾

پس بیشکه دوی خامخا خوړونکي وی له هغه (زقوم) شخه پس ډک کوونکی به وی له هغه (زقوم) د نسو خپلو (له جهته د ډیری لوږی نه). بیا بیشکه دوی ته پر هغه (ونه د زقوم) خامخا ګډول (شنبول) به وی له اوبو یشولیو شویو شخه (چی کلمی به ئی توتی توتی کوی).

تفسیر: کله چی دوزخیان «زقوم» وخوری تږی کیږی دلته سختی تودی یشیدلی اوبه پر دوی شنبولی کیږی چی د هغو په اثر د دوی کلمی توتی توتی لاندی تری لویږی ﴿ فَقَطَّعَ اَمْعَآءَهُمْ ﴾ جزء ۲۶ د محمد ۲ رکوع ۱۵ آیت اعاذنا الله منها

ثُمَّ اِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَاِلَى الْجَحِيْمِ ﴿۶۸﴾

بیا بیشکه ورتله د دوی به هرومرو (خامخا) ډیری د اور ته وی.

تفسیر: او کله چی دوی ډیر وږی کیږی نو له اوره یو شنګ ته بیول کیږی او دغه خوراک او اوبه پر دوی خوړلی او شنبلی کیږی. نو بیا بیرته په هم دغه اور کښی غورځول کیږی. او دوی د دغه عذاب ځکه مستحق دی چی

اِنَّهُمْ اَلْفَوْا اٰبَآءَهُمْ ضَآلِّيْنَ ﴿۶۹﴾ فَهُمْ عَلٰۤى اٰثٰرِهِمْ يُهْرَعُوْنَ ﴿۷۰﴾

بیشکه چی دوی موندلی دی پلرونه خپل ګمراهان پس دوی په قدمونو (پلو) د هغوی پسی ځغلی مندی وهی (د هغوی تقلید کوی دلیل او برهان ته نه ګوری).

تفسیر: دغه وروستنی کفار د پخوانیو کفارو په ړوند تقلید ګمراه شول په کومه لاره چی پخوانی کفار تللی وو دوی هم پر همغو لارو په مندو شول او هغه کندو ژورو ته ئی له سره فکر او دقت

ونه کړ او د حجت متابعت ئې پرېښود.

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُّنذِرِينَ ﴿٧٢﴾
فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾

او خامخا په تحقیق گمراه شوی وو پخوا له دوی نه اکثر د ړومبنیو (اممو څخه په تقلید او ترک د دلیل او خامخا په تحقیق لیږلی مو وو په دوی کښې ویروونکی (انبیاء له عذابه نو دوی هغه نه منل نو هلاک مو کړل) پس وگوره چې څرنگه وو عاقبت آخره خاتمه د ویرولیو شویو (له جهته د عذابه چې تول هلاک شول). مگر هغه بندگان د الله چې پاک کړی شوی وی (له عصیانه خلاص دی له عذابه).

تفسیر: یعنی په هره زمانه کښې له انجامه خبروونکی او له آخرته ویروونکی انبیاء راغلی دی. د هغو کسانو عاقبت او آخره خاتمه څرنگه شوه ؟ چې د هغوی خبرو ته ئې غوږ کښېنښود یوازې د الله تعالیٰ همغه مخصوص او منتخب بندگان له عذابه محفوظ او مصؤن پاتې شول چې له الله تعالیٰ څخه ویریدل او د آخرت فکر له هغوی سره وو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی، «د ویری خبری خو گردو (تولو) ته اوروِلی کیږی خو تری همغه کسان پند او عبرت اخلی چې نیک وی، بدان تری تور خوری او بد تری وړی » وروسته له دی نه د ځینو منذرینو (ویرونکیو) او د ځینو منذرینو (ویرولیو شویو) قصی اوروِلی کیږی څو مکذبین تری عبرت واخلی او مؤمنین پری ډاډه او متسلی شی.

وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ
الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٧٨﴾
سَلَامٌ عَلَىٰ نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّهُ مِنْ
عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٨٢﴾

او خامخا په تحقیق غږ کړی وو مونږ ته نوح پس خامخا ښه جواب

ورکوونکی یو مونږ. او نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او اهل د دغه (نوح) ته له غمه ډیر لوی (چې ایذاء قوم او غرق وو) او وګرځوله مونږ اولاده د دغه (نوح) هم دوی باقی پاتې کیدونکی. او پرې مو ښودل پر دغه (نوح مدح او ثناء) په وروستنیو خلقو کښې. سلام دی (له الله) پر نوح په عالمیانو کښې. بیشکه مونږ هم داسې (لکه نیکه جزاء د نوح نیکه) جزاء ورکوو محسنانو نیکوکارانو ته. بیشکه چې دغه (نوح) وو له (خاصو) بندګانو مؤمنانو زمونږ نه. بیا غرق کړل مونږ (قوم د ده بې له ده شخه) هغه نور (کفار په سؤال د نوح)،.

تفسیر: تقریباً تر یو زر کاله پورې نوح علیه السلام خپل قوم ته پند او نصیحت کاوه او دوی ئې د دوی په خیر او شر پوهول مګر د دوی شرارت او ایذاء رسول پرله پسې تزئید او ترقي مونده. بالاخر حضرت نوح علیه السلام له ډیر مجبوریت د خپل لیږونکی دربار ته متوجه شو او عرض ئې وکړ ﴿فَدَعَا رَبَّهُۥٓ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَٱنتَصِرْ﴾ جزء ۲۷ د القمر (۱) رکوع (۱۰) آیت ای ربه! بیشکه چې زه پر مغلوب یم ـ ته له ما سره مدد او مرسته وکړه» نو وګورئ چې الله تعالیٰ د ده دعاء څرنګه مستجابه او په څه شان ئې ورسره مدد وکړ ؟ نوح علیه السلام ته ئې سره د ده له کورنۍ او اتباع د کفارو د هغه مسلسل او متوالي ضرر رسولو څخه نجات ورکړ ـ او د هولناک طوفان په وخت کښې ئې د ده حفاظت وکړ ـ او یوازې بیا د نوح علیه السلام له اولادی او د ذریاتو څخه ئې دنیا ودانه کړه ـ او تر څو چې دنیا ودانه وی د ده د خیر ذکر ئې پر ژبو جاري او باقي پریښود لکه چې تر نن پورې خلق پرې سلامونه لیږی او په ټوله دنیا کښې د نوح علیه السلام پر نامه یادیږی دغه خو د نیکو بندګانو عاقبت او انجام شو له بل جانب د ده د دښمنانو حال او انجام ته وګورئ چې ټول یو ځای په ډیر زورور څپان او طوفان کښې داسې ډوب ـ مغروق او فنا شول چې د خپلو حماقتونو او سفاهتونو په سزا او نکبت ئې ټول خلق سپیره او ورک کړل او د دوی هیڅ نوم او نښان پاتې نشو.

تنبیه: د اکثرو علماوو قول دا دی چې نن د ټول جهان انسانان د حضرت نوح علیه السلام د دریو زامنو (سام ـ حام ـ یافث) اولاد دی. د «**جامع ترمذی**» له ځینو احادیثو څخه د دی ثبوت کیږی. والتفصیل یطلب من مظانه.

وَإِنَّ مِن شِيعَتِهِۦ لَإِبْرَٰهِيمَ ﴿۸۳﴾

او بیشکه یو له تابعانو د دغه (نوح) خامخا ابراهیم دی.

تفسیر: انبیاء علیهم السلام د دین په اصول کښې ټول سره یو او پر یوه سمه صافه لاره روان دی

او هر یو وروستنی نبی د پخوانیو انبیاوو تائید او تصدیق کوی نو ځکه حضرت ابراهیم علیه السلام ئی د حضرت نوح علیه السلام له دلی څخه وفرمایه ﴿ وَاِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّاَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُوْنِ ﴾ جزء ۱۸ د المؤمنون (٤) رکوع ٥٢ آیت

اِذْ جَآءَ رَبَّهٗ بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ ﴿۸۴﴾

کله چی راغی (ابراهیم) رب خپل ته سره له زړه ښه سالم پاک بی له شکه.

تفسیر: یعنی له هر قسمه اعتقادی او اخلاقی رنځوری او مرض څخه ئی خپل زړه پاک کړ! او د دنیوی اندیښنو او خرخشو (خطرو) څخه ئی ځان خلاص کړ! سره له تواضع او انکسار د خپل رب په طرف راغب او متمائل شو! او خپل قوم ته ئی هم پند او نصیحت وکړ چی له کفر ـ شرک او بت پرستی او عصیان څخه خپل ځانونه وساتی.

اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖ مَاذَا تَعْبُدُوْنَ ﴿۸۵﴾ اَئِفْكًا اٰلِهَةً دُوْنَ اللّٰهِ تُرِيْدُوْنَ ﴿۸۶﴾

کله چی وویل (ابراهیم) پلار خپل او قوم خپل ته څه شی دی چی عبادت ئی کوئ تاسی. آیا په دروغو سره معبودان نور غیر له الله غواړئ تاسی (او عبادت ئی کوئ).

تفسیر: یعنی دغه د تیږی (ګټی) بتان څه شی دی او څه حیثیت لری چی تاسو ئی په دی اندازه عزت او احترام کوئ او له الله تعالیٰ څخه مو مخ اړولی او له بتانو سره مو خپل عابدانه مناسبات تړلی دی. آیا په واقع سره د دوی په لاس کښی د تول جهان واک (واګی) ، اختیار او حکومت دی ؟ او د کوم وړوکی یا لوی نقصان او نفعی مالکان دی ؟ آیا تاسی ولی له خپل حقیقی الله او مالک اجل واعلیٰ شأنه و اعظم برهانه څخه مخ ګرځوئ ؟ او د دغو باطلو او د دروغو حاکمانو او بتانو خوشامد او حمایت کوئ؟.

فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۸۷﴾

پس څه ګمان مو دی پر رب د عالمیانو (چی بی له عذابه به مو پریږدی بلکه

نه مو پریږدی).

تفسیر: یعني آیا د ده په وجود کښې څه شک او شبهه شته ؟ آیا تاسی د هغه له شان او رتبې څخه بیخبره او ناپوهان یئ چې (معاذ الله) تیری (ګتې) له هغه سره شریکان دروئ یا د ده له غضب او انتقام څخه ناواقفه یئ چې پر داسې ګستاخۍ او بې ادبۍ زړور شوی یئ ؟ بالاخر دا راوښیئ چې تاسې د رب العٰلمین په نسبت څرنګه افکار او خیالات لرئ ؟

فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾
فَرَاغَ إِلَىٰ آلِهَتِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾

پس نظر ئې واچوه یو نظر په ستوریو کښې. پس وویل (ابراهیم) چې بیشکه زه ناجوړ یم. پس وګرځیدل هغوی له ابراهیم څخه حال دا چې شا کوونکی وو. پس پټ راغی (دغه ابراهیم) معبودانو د دوی ته پس وویل (ابراهیم دغو بتانو ته) چې آیا نه خورئ (تاسې له دغو درته ایښودلیو شویو طعامونو څخه).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام په زمانه کښې د نجوم علم ډیر مترقي وو. ده خپل قوم ته د ورښوودلو دپاره ستوریو ته وکتل او وې ویل چې زما طبیعت ښه نه دی په دنیا کښې به څوک داسې شي پیدا شي چې د هغه طبیعت بیخي له هر حیثیته ښه وي او څه نه څه داخلي یا خارجي عوارض ورلاحق نه وي ـ آیا دغه ربړ (تکلیف) او اندیښنه لږه وه چې دی به هره شیبه د خپل قوم پر دغه بد احوال او انجام پسې پخسیده یا ئې مطلب دا وو چې زه ناجوړه کیدونکی یم ـ ځکه چې ناروغي د مزاج د بې اعتدالۍ سره مرادفه ده او له موت څخه پخوا هر سړی ته هم دغه صورت وړاندې کیدونکی دی په هر حال د حضرت ابراهیم مراد صحیح وو. لیکن ستوریو ته کتلې د ده له داسې وینا څخه چې ﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾ خلق داسې وپوهیدل چې دی د نجوم په وسیله وپوهید چې ده نژدې ده چې رنځوریږم. دغه خلق د خپل یو لوی جشن په طرف د ښاره د باندې ګرد (تول) سره روان وو، نو د ابراهیم علیه السلام د دې وینا له آوریدلو څخه هغوی د ده په نه ورتګ باندې د معذوریت په علت وپوهیدل او دی ئې یوائحې په ښار کښې پریښود. د ابراهیم علیه السلام غرض له دغه بیل پاتې کیدلو څخه دغه وو څو یوه داسې موقع او فرصت ومومي چې په هغه کښې د دغو باطلو خدایانو یو خبر واخلي ـ نو دی په لویه بتخانه کښې ننوت او بتانو ته ئې خطاب وکړ «چې تاسې د دغو ماکولاتو او نذورو ځنې چې په مخ کښې مو پراته دي ولې نه خورئ ؟» سره له دې چې ستاسې ظاهري صورت د خوړونکیو په شان دی.

تنبیه: د پاس تقریر څخه ظاهر شو چی د حضرت ابراهیم علیه السلام ﴿ اِنِّیْ سَقِیْمٌ ﴾ ویل په واقع کښی دروغ نه وو. هو! له هغه څخه اوریدونکی په کوم مطلب چی پوهیدلی دی د هغه په اعتبار خلاف‌الواقع وو ځکه په بعض الاحادیث الصحیحه کښی پر دغه د کذب د لفظ اطلاق کړی شوی دی حال دا چی دغه «کذب» نه بلکه فی الحقیقت «توریه» ده او داسی توریی د شرعی مصلحت په وخت کښی مباح دی لکه چی د هجرت په حدیث کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم د «**ممن الرجل**» په جواب کښی «**من ماء**» وفرمایل او ابوبکر صدیق رضی الله عنه د یوه سوال په جواب کښی ویلی وو. «**رجل یهدینی السبیل**» هو! څرنګه چی دغه «توریه» هم د حضرت ابراهیم علیه السلام د لوړ (اوچت) مقام په لحاظ خلاف‌الاولیٰ وه نو ځکه د «**حسنات الابرار سیئات المقربین**» په اساس په حدیث کښی «ذنب» ورته ویلی شوی. والله اعلم.

مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُوْنَ ﴿٩٢﴾

څه شوی دی پر تاسی چی خبری نه کوئ (او جواب نه راکوئ تاسی ما لره؟).

تفسیر: کله چی د بتانو له طرفه د خوړلو او نه خوړلو په نسبت ابراهیم علیه السلام کوم جواب وانه ورید نو وی ویل چی تاسی خبری ولی نه کوئ ؟ حال دا چی ستاسی اعضاء او صورت د انسانانو په شان جوړ کړی شوی دی لیکن وئی نشو کړی چی د انسانانو روح هم په تاسی کښی وغورځوی نو بیا د تعجب ځای دی چی خوړونکی ـ څښونکی ـ ویونکی انسانان د دغو بی‌حسه او بی‌حرکته د انسان په شان ښکاریدونکیو بتانو په مخ کښی ولی سر په سجده لویږی ؟ او خپل حاجات او مهمات تری غواړی ؟ نو کله ابراهیم علیه السلام چی د دغو دواړو پوښتنو هیڅ جواب وانه ورید نو.

فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِيْنِ ﴿٩٣﴾

پس پټ ننووت پر دوی په وهلو سره په قوت (یا قسم یا ښی لاس).

تفسیر: یعنی په زور او قوت سره ئی ودرزول او ګرد (تول) ئی سره مات او ګوډ کړل. د انبیاء په سورت کښی دغه قصه مفصله تیر شوی ده چی ابراهیم علیه السلام داسی قسم یاد کړی وو ﴿ وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ ﴾

فَأَقْبَلُوٓا۟ إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾

پس مخامخ شول (متوجه شول نمرودیان) دغه (ابراهیم) ته چې رامنډې ئې وهلې (پسې لپاره د نیولو).

تفسیر: کله چې خلق له خپلې میلې او چرچې څخه بیرته راوګرځیدل که ګورې چې د دوی بتان ګوډ او مات توټې توټې پراته دي نو له قرائنو او اماراتو څخه وپوهیدل چې دغه کار پرته (علاوه) له ابراهیم څخه بل چا نه دی کړی لکه چې ګرد (ټول) د ده په چار چاپیر کښې سره راټول شول او ورته وویل چې دغه زمونږ معبودان دې ولې مات کړي دي.

قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَٱللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

وویل (ابراهیم دوی ته جواباً) آیا عبادت کوئ تاسې د هغه چې تاسو ئې تراشوئ (او پخپلو لاسو ئې جوړوئ) حال دا چې الله پیدا کړي یئ تاسې او هغه (عمل) چې کوئ ئې تاسې (نو ولې د غیر الله عبادت کوئ).

تفسیر: یعنې هر چا چې دغه بتان مات کړي دي تاسو هغه پسې ولې ګرځئ تاسې پخپله ولې داسې چټې (بیکاره) او احمقانه حرکات کوئ ؟ آیا د تیږو (ګټو) بیځانه بت چې تاسې ئې پخپلو لاسو سره جوړوئ د عبادت لائق کیدی شي او له هغه الله تعالیٰ څخه مو چې ستاسې او ستاسې د اعمالو او د دغو تیږو (ګټو) او د نورو ګردو (ټولو) موجوداتو خالق دی ولې شکولې دي؟ کله چې الله تعالیٰ د ټولو موجوداتو خالق او رب دی نو تاسې ولې د نورو اشیاؤ په عبادت کښې مشغول او لګیا کیږئ ؟ حال دا چې دغه نور اشیاء هم مخلوق فی المخلوق دي آخر دغه څومره جهالت او ظلمت دی؟

قَالُوا۟ ٱبْنُوا۟ لَهُۥ بُنْيَٰنًا فَأَلْقُوهُ فِى ٱلْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَأَرَادُوا۟ بِهِۦ كَيْدًا فَجَعَلْنَٰهُمُ ٱلْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾

وویل (کفارو) چې جوړه کړئ دغه (ابراهیم) ته یوه بناء (او له خسو ئې ډکه کړئ او اور ورواچوئ) پس وغورځوی دغه (ابراهیم) د اور په ډیرې

کښې. پس اراده وکړه دوی له ابراهیم سره د فریب (دپاره د سوځولو) پس ومو ګرځول دوی لاندې (خوار سپک)

تفسیر: کله چې د ابراهیم علیه السلام د دغو معقولو خبرو جواب دوی ورنشو کړی نو داسی تجویز ئې سره غوته کړ چې راځئ یوه لویه آتشخانه (بهتی) جوړه کړو ـ او ابراهیم د هغې په اور کښې وغورځوو ـ څو په دغه تدبیر د خلقو په زړونو کښې د بتانو عقیده بیرته تینګه شي ـ او په عین زمان کښې د دوی یو خوف او هیبت هم په زړونو کښې پیدا شي ـ او ګرد (تول) سره وپوهیږی چې د مخالفت انجام څرنګه کیږی ؟ څو وروسته له دی نه بل څوک له سره داسی یو حرکت ته جرأت او اقدام ونه کړی مګر الله تعالیٰ بیا هم دوی سپک او ذلیل وګرځول ـ او هغه ډیر زورور اور ئې پر خپل خلیل ګلزار کړ چې له هغه څخه علی رؤس‌الاشهاد دغه خبره ثابته شوه چې تاسی او ستاسی معبودان که تول سره خپل لاسونه یو کړئ ـ خو بیا هم د الله تعالیٰ د یوه مخلص بنده یو ویښته ته هم څه ضرر او زیان نشی رسولی او له سره د دی خبری مجال نه لری چې د ابراهیم علیه السلام د رب او د الله تعالیٰ له اجازی څخه ماسواء یو ویښته ئې هم وسوځوئ!.

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾

او وویل (ابراهیم) بیشکه زه تلونکی یم (مامور به د) رب خپل ته ژر به لاره راوښیی ماته (رب زما).

تفسیر: کله چې ابراهیم علیه السلام له خپل قوم څخه مأیوس او ناامیده شو ـ او پلار ئې هم پرې سختی او شدت شروع کړ ـ نو د هجرت اراده ئې وفرمایله او الله تعالیٰ د شام لار ورته وروښوده.

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾

ای ربه زما راوبښه ماته (ځوی) له صالحانو (چې معین وی په طاعت د تا او مین وی په غربت کښې زما)

تفسیر: یعنی کله چې تبر او قوم او کور کهول می پریښود نو ښه اولاد راته عطاء کړه چې په دینی چارو کښې زما مدد وکړی ـ او د دوی سلسلې ته دوام ورکړه.

فَبَشَّرۡنٰهُ بِغُلٰمٍ حَلِيۡمٍ ﴿۱۰۱﴾

پس زیری وکړ مونږ په دغه (ابراهیم) په داسی هلک چی ډیر تحمل والا به وی.

تفسیر: یعنی له دی نه معلوم شو چی حضرت ابراهیم علیه السلام د اولاد په نسبت چی دعاء کړی وه ـ او د الله تعالیٰ په دربار کښی قبوله شوه نو هم دغه هلک ئی د الله تعالیٰ په دربار کښی د قربانی په شان وروړاندی کړ، له موجوده توریت څخه هم ثابت دی کوم هلک چی ابراهیم علیه السلام ته د ده د دعا په اثر ورعطا شوی ؤ هغه هم دغه حضرت اسمٰعیل علیه السلام دی. او ځکه ئی نوم اسمٰعیل علیه السلام کیښود شو چی معنی ئی «واورید الله» ده لکه چی اسمٰعیل له دوو لفظونو څخه جوړ دی چی «سمع ـ اوریدل» او «ایل ـ الله» دی یعنی الله تعالیٰ حضرت ابراهیم علیه السلام دعا واوریده او مستجابه ئی وګرځوله او دغه هلک ئی ورعطاء کړ ـ په «توریت» کښی دی چی الله تعالیٰ ابراهیم ته وویل چی د اسمٰعیل علیه السلام په باره کښی ماله تا واوریده ـ نو په دی بناء په دغه آیت کښی چی د هغه ذکر دی هغه حضرت اسمٰعیل علیه السلام دی حضرت اسحٰق علیه السلام نه دی. برسیره په دی د ذبحی د قصی د ختمولو څخه وروسته د حضرت اسحٰق علیه السلام بشارت جلا (جدا) ورکړی شوی دی. ﴿ وَبَشَّرۡنٰهُ بِاِسۡحٰقَ نَبِیًّا ﴾ معلوم شو چی په ﴿ فَبَشَّرۡنٰهُ بِغُلٰمٍ حَلِيۡمٍ ﴾ کښی علاوه پر اسحٰق علیه السلام د بل کوم هلک بشارت مذکور دی. د اسحٰق علیه السلام د بشارت ورکولو سره د هغه د نبی ګرځولو زیری هم ورکړی شوی دی. او د «هود» په سورت کښی له حضرت اسحٰق علیه السلام سره د حضرت یعقوب علیه السلام بشارت هم ورکړی شوی دی چی د حضرت اسحٰق علیه السلام ځوی دی ﴿ وَمِنۡ وَّرَآءِ اِسۡحٰقَ یَعۡقُوۡبَ ﴾ (د هود ۷ رکوع) بیا نو څرنګه ګمان کاوه شی چی حضرت اسحٰق علیه السلام به ذبیح وی ګواکی پخوا له نبوت او د اولاد له عطاء څخه ذبیح کیږی نو ځکه لا محاله د دی خبری تسلیم ضروری کیږی چی هم دغه حضرت اسمٰعیل علیه السلام ذبیح الله دی چی د ده په متعلق د ولادت د بشارت په وخت کښی نه د نبوت او نه د اولاد د اعطاء وعده کړی شوی وه. هم دغه ده چی د قربانی یادګار او د هغه متعلقه رسوم برابر په بنی اسمٰعیل علیه السلام کښی د وراثت په طور منتقل او ادامه لری. او نن هم د بنی اسمٰعیل علیه السلام هم دغه روحانی اولاد یعنی مونږ مسلمانان د همغه مقدس یادګار حاملین یو. په موجوده توریت کښی تصریح ده چی د قربانی مقام «مورا» یا «مریا» ؤ یهودیان او نصرانیان د دغه ځای په پته ښودلو کښی له هغو احتمالاتو څخه کار اخیستی دی چی له مطلبه ډیر لری دی. حال دا چی نهایت اقرب او بی تکلفه خبره دا ده چی دغه ځای «مروه» دی چی بیخی له کعبی شریفی سره نژدی واقع او هغه ځای دی چی هلته معتمرین د بین الصفا والمروة له سعیی وروسته حلالیږی. او ممکن دی چی په ﴿ بَلَغَ مَعَهُ السَّعۡیَ ﴾ کښی د هم دغی سعی په طرف اشاره وی. د امام مالک په موطا کښی یو روایت دی چی «رسول الله صلی الله علیه وسلم د مروی په طرف اشاره وکړه او وی

ویل چی دغه د قربانی ځای دی» غالباً دغه اشاره د ابراهیم او اسمٰعیل علیه السلام هم دغه د قربانی ځای ته ده که نه د دوی په زمانه کښی خو خلق عموماً له مکی معظمی څخه دری میله لری په «منیٰ» کښی قربانی کوله لکه چی تر نن پوری همغه سنت همِلته جاری دی. معلومیږی چی د ابراهیم علیه السلام د قربانی اصلی ځای «مروه» ؤ بیا حجاجو د ذبائحو د کثرت په ملحوظ هغه «منیٰ» ته منتقل کړ. په عظیم‌الشان قرآن کښی هم ﴿ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ ﴾ او ﴿ ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴾ مذکور دی چی له همغه څخه د کعبی شریفی نژدیوالی څرګندیږی (ښکاره کیږی) والله اعلم. په هر حال قرائن او آثار هم دغه راښیی چی «ذبیح الله» همغه اسمٰعیل ؤ چی په مکی معظمی کښی اوسیده او هم هغلته د ده نسل خور شوی دی. په تورات کښی دغه هم مصرح ده چی «حضرت ابراهیم علیه السلام ته حکم ورکړ شو چی خپل یو نازولی محبوب ځوی قربانی کړه!» او دغه مسلم دی چی حضرت اسمٰعیل علیه السلام پر حضرت اسحٰق علیه السلام لوی ؤ نو بیا حضرت اسحٰق علیه السلام د حضرت اسمٰعیل علیه السلام په موجودیت کښی څرنګه د حضرت ابراهیم علیه السلام یواځی یو ځوی کیدی شی؟ عجیبه خبره لا دا ده چی دلته د ابراهیم د دعا په جواب کښی د هغه هلک بشارت چی ورکړی شوی دی هغه ته ئی «غلام حلیم» ویلی دی لیکن د حضرت اسحٰق په بشارت کښی کله چی ابتداء پرښتو د الله تعالیٰ له جانبه زیری ورکاوه په «غلام علیم» سره تعبیر کړی شوی دی ـ د الله تعالیٰ له خوا په لوی قرآن کښی د «حلیم» لفظ پر حضرت اسحٰق یا بل کوم نبی نه دی اطلاق کړی شوی بلکه دغه لقب یواځی پر هم دغه هلک چی د همغه د ولادت بشارت دلته ورکړی شوی دی او د ده پر پلار حضرت ابراهیم اطلاق شوی دی لکه چی د هود په ۷ رکوع ۷۵ آیت کښی ﴿ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُّنِيبٌ ﴾ راغلی دی او د توبی په (۱٤) رکوع ۱۱٤ آیت کښی ﴿ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴾ مذکور دی چی له هغه څخه ظاهریږی چی هم دغه پلار او ځوی په هم دغه خاص لقب سره ملقب کیدلو وړ (لائق) او مستحق دی. د «حلیم» او د «صابر» مفهوم سره نژدی دی . د هم دغه «غلام حلیم» له ژبی څخه دلته داسی نقل فرمائی ﴿ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾ د انبیاء په (٦) رکوع ۸۵ آیت کښی ئی په صاف ډول (طریقه) سره فرمایلی دی ﴿ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِّنَ الصَّابِرِينَ ﴾ ښائی له هم دغه سببه ئی د «مریم» په سورت کښی حضرت اسمٰعیل ته «صادق الوعد» فرمایلی وی چی د ﴿ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾ وعده ئی په څه ښه شان سره تصدیق او رښتیا کړه. په هر حال د حلیم ـ صابر او صادق الوعد د القابو مصداق همغه یو شی معلومیږی چی حضرت اسمٰعیل علیه السلام دی ﴿ وَكَانَ عِندَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴾ د «البقرة» په سورت کښی د کعبی شریفی د تعمیر په وخت کښی د حضرت ابراهیم او اسمٰعیل علیهما السلام له ژبی څخه کومه دعا چی نقل فرمایلی شوی ده په هغی کښی دغه الفاظ هم شته ﴿ وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ ﴾ بعینه د هغه مسلم تثنیه هم دلته هم د قربانی په ذکر کښی داسی اداء فرمائی چی ﴿ فَلَمَّا أَسْلَمَا ﴾ او د هم دغو دواړو ذریات ئی په خصوصی ډول (طریقه) په «مسلم» سره ملقب وفرمایل بیشکه چی له دی نه اسلام ـ تفویض ـ صبر او تحمل بل

به څه وي؟ چې دغو دواړو پلار او زوی د ذبحه کولو او د ذبحه کيدلو په وخت کښې له خپلو ځانونو څخه راښکاره او څرګند کړل هم دغه د همغه «أسلما» صله ده چې الله تعالیٰ د دغو دواړو صوري او معنوي زريات ئې د ﴿ أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ ﴾ وګرځول فلله الحمد علیٰ ذلک والشکر له.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يٰبُنَيَّ إِنِّيٓ أَرٰى فِي الْمَنَامِ أَنِّيٓ أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰى ۚ قَالَ يٰٓأَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ ۖ سَتَجِدُنِيٓ إِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِينَ ﴿١٠٢﴾

پس کله چې ورسيد اسمٰعيل سره له پلار خپل حد د سعی ته وويل (ابراهيم) ای ځويکيه زما بيشکه زه پرله پسی وينم په خوب کښې داسی چې بيشکه زه ذبحه کوم تا پس ته هم نظر وکړه چې څرنګه مصلحت ګڼې؟، وويل (اسمٰعيل) ای پلاره زما وکړه ته همغه چې حکم ئې دربانَدي شوی دی ژر ده چې وبه مومې ته ما که اراده فرمايلي وی الله له صبر کوونکيو (په حکم د الله).

تفسير: څه وخت چې حضرت اسمٰعيل عليه السلام لوی ځلمکی (ځنکی) او د دغه کار وړ (لائق) او قابل شو چې د خپل پلار په مخ کښې مندی ووهی او ورسره وګرځي او د ده په کارونو کښې ورسره سعی ـ کوښښ وکړی او زيار (محنت) وکړی نو په دغه وخت کښې حضرت ابراهيم عليه السلام خپل خوب دغه خپل په زړه پوری يو ځوی ته ووايه څو د ده افکار او خيالات ځان ته معلوم کړی. چې په خوښی سره دغه کار ته تياريږی ؟ که جبر او اکراه ته هم وار رسيږی؟ وائی چې حضرت ابراهيم عليه السلام پرله پسی دری شپی هم دغسی خوب ليده په دريمه ورځ کښې ئې خپل ځوی ته هم د هغه اطلاع ورکړه چې ځوی ئې هم بلا توقفه هغه ومنله. او وی ويل «بابا جانه! نو ولې ډيل او ځنډ (تاخير) کوئ ؟ هر هغه حکم چې لوی مالک له جانبه تاسی ته شوی دی، ژر تر ژره ئې اجراء او نافذ کړئ! په دغسی کارونو کښې هيڅ صلاح او مشوری ته ضرورت نشته. د الله تعالیٰ د حکم په امتثال کښې نه ښائی چې د پلارتوب شفقت مانع شی زما له جانبه بيخی مطمئن او ډاډه اوسئ! ان شاء الله تاسی به وګورئ چې زه به څه صبر او تحمل سره د الله تعالیٰ د دغه حکم تعميل کوم». په زرګونو رحمتونه دی وی پر دغسی پلار او ځوی باندی؛

فَلَمَّآ أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴿١٠٣﴾

پس کله چی غاړه کیښوده (دواړو حکم د الله ته) او وائی چاوه دغه (اسمٰعیل) پر ښی) اړخ د ده.

تفسیر: (یا وائیچوه پرمخی پر وچولی د ده) پرمخی ئی ځکه واچوه څو د ځوی مخ ورته مخامخ نشی، نه چی د پلارولئ مینه او محبت په جوش راشی او د دغه حکم په تعمیل کښی څه ډیل او ځنډ (تاخیر) واقع شی وائی چی دغه خبره ځوی خپل پلار ته ور وښوده. زیات له دی نه الله تعالیٰ نه دی فرمایلی چی څه کیفیت او ماجرا تیره شوه ـ یعنی هغه احوال په ویلو او لیکلو کښی نه راځی چی د دوی پر زړونو تیر او پر ملائکو طاری شوی دی.

وَنَادَيْنَٰهُ أَن يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ ﴿١٠٤﴾ قَدْ صَدَّقْتَ ٱلرُّءْيَآ ۚ

او غږ وکړ مونږ ده ته داسی چی ای ابراهیم! په تحقیق رښتیا کړ تا خوب (خپل او ومو مانه هغه له تا)،

تفسیر: یعنی بس! بس!! پریږده !!! تا رښتیا کړ خوب خپل! او قبوله می کړه دغه قربانی ستا! زمونږ مقصود خو ستا د زوی د حلالولو نه دی! او تش مو ستا ازموینه او امتحان منظور ؤ چی ته به هغه کښی پوره بریالی (کامران) او کامیاب ووتی.

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلْبَلَٰٓؤُا۟ ٱلْمُبِينُ ﴿١٠٦﴾

بیشکه مونږ هم داسی (لکه نیکه جزاء د ابراهیم نیکه) جزا ورکوو (نورو محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه چی هم دا (ذبحه) خامخا هم دا ابتلاء ازموینه وه ښکاره.

تفسیر: یعنی داسی سخت او مشکل حکمونه د امتحان او ازموینی دپاره صادروو ـ او بیا هغه مستقیم او ثابت قدم د هغه په تعمیل کښی گرځوو ـ بیا ورته لوئی درجی ورکوو. په توریت کښی راغلی دی لکه چی ابراهیم علیه السلام وغوښت چی خپل زوی قربانی کړی نو یوی پرښتی ورغږ کړ چی خپل لاس دی ونیسه! نورو پرښتو ورته داسی الفاظ وویل «الله تعالیٰ وائی کله چی تا داسی کار وکړ ـ او خپل یو نازولی زوی دی ونه ژغوره (منع نه کړو) زه به تاته برکت درکړم ـ او ستا نسلونه به د آسمانی ستوریو په شان او د بحر د ساحل د شگو په شان خواره واره کړم» (توریت تکوین اصحاح ۲۲ آیت دا).

وَفَدَيْنٰهُ بِذِبْحٍ عَظِيْمٍ ﴿١٠٧﴾

او فدیه مو ورکړه دغه (اسمٰعیل) ته په مذبوحی لوئی (جنتی پسه سره).

تفسیر: یعنی د لوئی درجی چی له جنته راغلی وه. یا ډیره قیمتداره یا سمینه ـ څربه او تیار بیا هم دغه د قربانی رسم د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د عظیم‌الشان یادګار په شان د تل دپاره همیشه قائم او دائم پاتی شو.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿١٠٨﴾ سَلٰمٌ عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ ﴿١٠٩﴾

او باقی پریښود مونږ پر ده په وروستنیو خلقو دا چی سلام دی پر ابراهیم (یا باقی پریښود مونږ پر ابراهیم ښه ثناء او مدح په وروستنیو خلقو تر قیامت پوری.

تفسیر: سلام دی زمونږ پر ابراهیم باندی یعنی مونږ تر نن پوری حضرت ابراهیم علیه السلام په عزت او عظمت او حرمت سره یادوو علیٰ نبینا و علیه الف سلام وتحیة.

كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١١٠﴾ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١١١﴾

هم داسی (په مثل د نیکه جزاء د ابراهیم نیکه) جزاء ورکوو (نورو محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه چی دی له هغو (خالصو) بندګانو زمونږ دی چی (خاص) مؤمنان دی.

تفسیر: یعنی حضرت ابراهیم علیه السلام زمونږ له اعلیٰ درجه ایماندارو بندګانو څخه دی.

وَبَشَّرْنٰهُ بِاِسْحٰقَ نَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿١١٢﴾

او زیری ورکړ مونږ دغه (ابراهیم) ته (پس له اسمٰعیل) په اسحٰق سره چی نبی و له صالحانو.

تفسیر: معلوم شو چی هغه ړومبنی زیری د اسمٰعیل علیه السلام ؤ او د ذبحی د قصی ګرده (توله) واقعه پر هغه مبنی وه.

وَبٰرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلٰٓى اِسْحٰقَ ۭ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَّظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ مُبِيْنٌ ﴿۱۱۳﴾

او برکت اچولی ؤ مونږ پر دغه (اسمٰعیل) او پر اسحٰق (په تکثیر د اولاد) او له اولادی د دی دواړو ځنی ځوک نیکو کار دی (په ایمان او طاعت سره) او ځوک ظالم دی په ځان خپل ښکاره (په کفر او معصیت سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه فرمائی دغه دواړه ئی وویل د ابراهیم علیه السلام دغو دواړو ځامنو ته. د دغو دواړو ډیر اولاد خور شو. د اسحٰق علیه السلام په اولاد کښی د بنی اسرائیلو انبیاء پیدا شول. او د اسمٰعیل علیه السلام له اولادی ځنی عرب متشکل شول چی د هغوی له منځه زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم مبعوث شوی دی. یعنی د دوی اولاد (ځوځات) ټول سره یو شان نه دی. په دوی کښی داسی نیکان او پاکان هم شته چی د خپلو آباؤ او اجدادو نومونه روښانه او ژوندی کوی. او ډیر بدان او خراب سری هم په کښی شته چی د خپلو بدو عملونو او بدو چارو لامله (له وجی) هغوی ته د دغو معظمی کورنی ننګ ویلی شی. او د بدو سزاؤ وړ (لائق) او مستحق دی.

تنبیه: عموماً مفسرینو د ﴿ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا ﴾ ضمیر د ابراهیم او اسحٰق په طرف راجع کړی دی مګر حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه هغه د حضرت اسمٰعیل او اسحٰق په طرف راجع کړی او مضمون ته ئی زیات وسعت ورکړی دی.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۱۱۴﴾ وَنَجَّيْنٰهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿۱۱۵﴾

او خامخا په تحقیق احسان مو کړی ؤ پر موسیٰ او هارون او نجات مو ورکړ دغو دواړو ته او قوم د دوی ته له غمه ډیر لوی (ویر اندیښنی) نه.

تفسیر: یعنی د فرعون او د ده د قوم له ظلم او ستم ځنی ئی نجات ورکړ او د قلزم له بحیری ځنی ئی پوری ایستل په ډیره آسانی سره.

وَنَصَرْنٰهُمْ فَكَانُوْا هُمُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿۱۱۶﴾

او نصرت مو ورکړ دغو (سبطیانو) ته پس ؤ هم دوی بریالیان (کامیاب) (پر قبطیانو دښمنانو خپلو).

تفسیر: یعني فرعون او د فرعونیانو لاؤ لښکر ئی ګرد (تول) سره غرق او ډوب کړل ـ او بنی‌اسرائیل ئی غالب ـ مظفر او منصور وګرځول او د هالکینو قبطیانو د املاکو او اموالو وارثان ئی هم دغه سبطیان او اسرائیلیان کړل.

وَاٰتَيْنٰهُمَا الْكِتٰبَ الْمُسْتَبِيْنَ ﴿۱۱۷﴾

او ورکړی مو دی دغو دواړو (ورونو) ته کتاب (توریت) ډیر ښه بیانوونکی (شرائعو لره).

تفسیر: یعني توریت شریف چی په هغه کښی د الله تعالیٰ احکام په ډیر تفصیل او ایضاح سره بیان شوی دی.

وَهَدَيْنٰهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ ﴿۱۱۸﴾

او ښودلی مو وه دغو دواړو (ورونو) ته لاره سمه (رسوونکی مقصود ته).

تفسیر: یعني په ښو افعالو او اقوالو کښی مونږ هغوی ته ثبات او استقامت ور په برخه کړل! او پر سمه صافه لاره مو دوی رهی (روان) کړل! او هغه اوصاف او صفات مو ورعطاء کړل چی د انبیاؤ د عصمت له لوازمو څخه دی.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿۱۱۹﴾ سَلٰمٌ عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۱۲۰﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۲۱﴾ اِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۲۲﴾

او پری ښود مونږ په دی دواړو (ورونو) په وروستنیو خلقو کښی دا چی سلام دی (د الله له طرفه) پر موسیٰ او هارون بیشکه مونږ هم داسی (په مثل د نیکی جزاء د موسیٰ او هارون نیکه) جزاء ورکوو (نورو) محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه دوی دواړه له هغو (خالصو) بندګانو زمونږ دی چی

(خاص) مؤمنان دی.

تفسیر: یعنی زمونږ د کاملو ایماندارانو بندګانو څخه دی.

وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾
أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ ﴿١٢٥﴾

او بیشکه الیاس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چې وئی ویل قوم خپل ته آیا نه ویریږئ (له عذابه د الله څخه) آیا تاسی عبادت کوئ د (هغه بت چې نوم ئی) بعل (دی) او پریږدئ تاسی (عبادت) د ښه پیدا کوونکی

تفسیر: د ځینو په نزد حضرت الیاس علیه السلام د حضرت هارون علیه السلام له نسله دی. الله تعالیٰ الیاس علیه السلام د شام په ملک کښی یوه ښار ته چې د «بعلبک» په طرف کښی ؤ ولیږه د هغه خلق د هغه بت په عبادت کښی مشغول ؤ چې د «بعل» په نامه سره مشهور ؤ. حضرت الیاس علیه السلام دوی د الله تعالیٰ له قهره او غضبه وویرول او د بت پرستی له بد انجام او عاقبت څخه ئی یوه او خبردار کړل او وئی ویرول.

اللَّهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٢٦﴾

چې الله دی رب ستاسی او رب د هغو پلرونو ستاسی چې ړومبی ؤ.

تفسیر: یعنی هسی خو په دنیا کښی بنیآدمان هم د تحلیل ـ ترکیب ـ تعدیل ـ تحویل او نورو وسائلو په ذریعه ظاهراً ډیر شیان جوړوی ـ مګر ډیر ښه خالق ـ صانع او جوړونکی همغه پاک الله دی چې د ټولو اصولو ـ فروعو ـ جواهرو ـ اعراضو ـ صفاتو ـ موصوفاتو او نورو مخلوقاتو حقیقی خالق دی. هغه لوی ذات چې تاسی او ستاسی پلرونه او نیکونه ئی پیدا کړی دی نو بیا به دغه کار چیری جائز او روا وی چې هغه ﴿ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴾ پریږدئ او د «بعل» بت په عبادت کښی بوخت (مشغول) او لګیا شئ او له هغه څخه امداد او مرسته (مدد) وغواړئ چې په ظاهری ډول (طریقه) سره د یوی ذری د پیدا کولو قوت او قدرت هم نه لری بلکه د هغه وجود د ده د منونکیو د کار او زحمت رهین دی چې د خپلو دغو عابدانو په لاسونو کښی څرنګه چې د دوی زړه غوښت جوړ شوی او پخپل دغه ځای کښی درولی شوی دی.

فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٧﴾

پس تکذیب وکړ دوی د هغه پس بیشکه دوی به خامخا حاضر کړی شوی دی (دوزخ ته).

تفسیر: یعنی د دروغجنولو سزا دوی ته هرومرو (خامخا)وررسیږی.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٨﴾

مګر تکذیب ونه کړ (د دوی هغو) بندګانو د الله چی مخلصان دی.

تفسیر: یعنی نور ګردو (تولو) هغه ته د دروغو نسبت وکړ مګر د الله تعالیٰ مخلص او غوره بندګانو د هغه تصدیق وکړ نو ځکه له سزا څخه ئی نجات وموند.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِلْ يَاسِينَ ﴿١٣٠﴾

او پری ښود مونږ پر دغه (الیاس مدح او ثناء) په وروستنیو خلقو کښی سلام دی (له الله) پر ال یاسین.

تفسیر: «الیاس» ته «الیاسین» هم وائی لکه چی «طور سینا» ته «طورسینین» هم ویلی کیږی. یا به له «الیاسین» څخه د حضرت الیاس متبعین مراد وی. او ځینی «آل یاسین» ئی هم لولی نو په دغه تقدیر به «یاسین» د هغوی د پلار نوم وی یا به د هغوی نوم «یاسین» او د «آل» لفظ به مقحم او زائد وی لکه چی په «**کماصلیت علیٰ آل ابراهیم**» کښی یا چی په «**اللهم صلّ علیٰ آل ابی اوفی**» کښی دی والله اعلم.

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣١﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾
وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٣﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٤﴾ إِلَّا
عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٣٥﴾

بیشکه مونږ هم داسی (په مثل د نیکه جزاء د الیاس نیکه) جزاء ورکوو
نیکو بندګانو ته بیشکه چی دی له هغو بندګانو زمونږ دی چی (خاص)
مؤمنان دی. او بیشکه چی لوط وو خامخا له مرسلانو څخه کله چی نجات
ورکړ مونږ ده ته او اهل د ده ته تولو ته مګر یوی زړی ښځی ته چی وه دا
په باقی پاتی کیدونکیو (د عذاب) کښی

تفسیر: یعنی د ده ښځه چه له معذبینو سره تعلق او ارتباط درلود (لرلو).

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِيْنَ ﴿۱۳۶﴾

بیا مونږ ګرد (تول) سره هلاک کړل نور (کفار).

تفسیر: یعنی ماسواء له لوط علیه السلام څخه او د ده له کورنی څخنی نور د هغو کلیو پر ګردو (تولو) هستیدونکیو باندی د دوی کلی واړولی شول. دغه قصه پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی په تفصیل سره لیکلی شوی ده.

وَاِنَّكُمْ لَتَمُرُّوْنَ عَلَيْهِمْ مُّصْبِحِيْنَ ﴿۱۳۷﴾ وَبِالَّيْلِ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۳۸﴾ ع

او بیشکه چی تاسی خامخا تیریږئ (ای اهل د مکی) پر دوی په دی حال
کښی چی صبا کوونکی ئی (د ورځی) او د شپی (یعنی هر وخت پری
تیریږئ) آیا پس عقل نه چلوئ (چی عبرت تری واخلئ).

تفسیر: دغه ئی مکیانو ته فرمایلی دی ځکه چی کوم قوافل چی له معظمی مکی څخه شام ته تلل او راتلل د دوی د لاری په منځ کښی د لوط علیه السلام د قوم په بل مخ اوښتیو کلیو به ئی سترګی لګیدلی. یعنی سره له دی چی دوی تل ترتله پر همغو ورانو قریو تیریدل او د عذاب او عبرت علائم او هغه د قدرت لوئ نښی ئی لیدلی خو بیا هم دوی ته هیڅ پند او عبرت له هغو څخه نه حاصلیده. آیا دوی پر دی نه پوهیږی کوم حال او انجام چی د بل یو نافرمانه قوم شوی وی همغسی احوال پر بل یو نافرمانه قوم هم راتلونکی دی.

وَاِنَّ يُوْنُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۳۹﴾ اِذْ اَبَقَ اِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۱۴۰﴾ فَسَاهَمَ
فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِيْنَ ﴿۱۴۱﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوْتُ وَهُوَ مُلِيْمٌ ﴿۱۴۲﴾

او بیشکه چی یونس خامخا له مرسلانو څخه دی. لکه چی وتښتید (له خپل قوم څخه) طرف د هغی بیړی ډکی ته پس قرعه ئی واچوله (له دغو خلقو د بیړی (سره) دری کرته) پس شو له مغلوب کړیو شویو (په قرعه کښی بیا نو ځان ئی سیند ته واچوه). پس یوه مری کړ دغه (یونس) لره مهی کب حال دا چی دی پخپله د خپل ځان ملامت کوونکی وو (په دغه بلا اذن راتلو کښی).

تفسیر: یعنی بیړی د سیند په منځ کښی په چورلیدلو شروع وکړه - پر بیړی سورو خلقو وویل چی زمونږ پر دغی بیړی کښی داسی کوم مریی هم سور دی چی له خپل باداره تښتیدلی دی نو د ګردو (تولو) پر نامه څو ځلی پچی واچولی شوی خو په هر ځلی به پچه (قرعه) د هم دغه یونس علیه السلام پر نامه خته. دغه قصه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کښی په تفصیل سره تیره شوی ده هلته دی د هغی تحقیق ولوست شی. د ده الزام هم دغومره وو چی د اجتهادی خطاء په اقتضاء بی له دی نه چی د الله تعالیٰ حکم ته ئی انتظار کولی له هغه کلی څخه ووت او د الله تعالیٰ د عذاب د نزول ورځ ئی تعیینه فرمایلی وه.

فَلَوْلَآ اَنَّهٗ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِيْنَ ﴿۱۴۳﴾ لَلَبِثَ فِیْ بَطْنِهٖٓ اِلٰی يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴿۱۴۴﴾

پس که نه وی دغه خبره بیشکه چی دغه (یونس) وو له تسبیح کوونکیو څخه. نو خامخا پاتی به وو په نس د دی مهی کښی تر هغی ورځی پوری چی بیا ژوندی راپاڅولی شی (خلق).

تفسیر: یعنی کله چی د مهی (کب) په ګیډه کښی او پخوا له هغه څخه به یونس علیه السلام د الله تعالیٰ په ذکر او یاد کښی ډیر مشغول وو نو ځکه مونږ هغه ته ډیر ژر نجات ورکړ که نه تر قیامته به دی د همغه مهی په ګیډه کښی پاتی وو او د باندی وتل به ئی په برخه نه کیده او د همغه مهی غذا او خوراک به کیده.

تنبیه: ﴿ لَلَبِثَ فِیْ بَطْنِهٖٓ ﴾ الآیة - د دی خبری کنایه ده چی دی به له سره له هغه ځایه نه ووت. دغه واقعه د فرات په سیند کښی واقع شوی ده علامه محمود الالوسی البغدادی لیکی چی «ما په خپله په دغه سیند کښی ډیر لوی لوی کبان لیدلی دی ښائی دغه خبره د تعجب مورد ونه ګرځی» پخوا تیر شو چی د کب په ګیډه کښی د یونس علیه السلام تسبیح دغه وه ﴿ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ اِنِّیْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴾

فَنَبَذْنٰهُ بِالْعَرَآءِ وَهُوَ سَقِيْمٌ ﴿۱۴۵﴾ وَاَنْۢبَتْنَا عَلَيْهِ

شَجَرَةً مِّنْ يَّقْطِينٍ ﴿١٤٦﴾

پس وموغورځوه دغه (یونس) په ډاګ میدان کښې حال دا چې دی رنځور وو. او زرغونه کړه مونږ پرې یوه ونه له جلغوالاوو (کدو) نه.

تفسیر: پر مهی حکم وشو چې دی حضرت یونس علیه السلام له خپلې ګېډې څخه قی کړی ـ او په یوه خلاص میدان کښې ئې وغورځوی غالباً یونس علیه السلام به د کافي غذا او هواء او نور ضرورياتو د نه رسیدلو له سببه رنځی او نحیف شوی وو. وائی چې د ده ضعف او نحیفی دی اندازې ته رسیدلی وه چې لمر پلوشې او د مچ او نورو شیانو کښیناستل هم د ده پر بدن بد لګیده، الله تعالیٰ پخپل قدرت د ده په څنګ کښې د کدو یو بوټی سم د لاسه زرغون او لوی کړ چې د هغه د جلغ د پانو سیوری د ده پر جسم لویده ـ او هم دغسې به پاک الله د ده د غذا او نورو ضروریاتو وسائل او وسائط هم پخپل قدرت وربرابر کړی وی.

وَأَرْسَلْنَٰهُ إِلَىٰ مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ ﴿١٤٧﴾

او بیا مونږ ولیږه دغه (یونس) سلو زرو (خلقو) ته یا زیات له دی نه.

تفسیر: یعنی یواځې که د دوی عاقلان او بالغان شمیرل کیدی نو د هغوی شمیر یو لک تنه وو او که ټول واړه او لوی سره وشمیرل شی نو د هغوی شمیر زیات وو. یا داسې ووایئ چې له یو لک تنو څخه زیات وو ـ او دوو لکو ته نه رسیدل. د زرو کسور ورسره مه لګوی نو یو لک ئې ووایئ. او که کسر ورسره لګوئ نو د یوه لک څخه به څو زره د پاسه وی. والله اعلم.

فَـَٔامَنُوا۟ فَمَتَّعْنَٰهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١٤٨﴾

پس ایمان راوړ (هغوی پرې) پس نفع مو ورکړه دوی ته تر یوی نیتی پورې.

تفسیر: یعنی د ایمان او یقین په برکت ئې د الله تعالیٰ له عذابه نجات وموند. او په خپل مقدر عمر پورې له دنیوی لذائذو او ژوندون څخه متمتع او مستفید شول. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغه قوم پر یونس علیه السلام ایمان راوړ چې یونس علیه السلام له هغوی څخنی تښتیدلی وو. دوی پرله پسې په ده پسې ګرځیدل او لتوه ئې څو ورته ورسیدل او د یونس علیه السلام له موندلو څخه ډیر زیات خوښ او خوشال شول» دغه قصه پخوا له دی نه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کښې هم لیکلی شوی ده هلته دی ولوستله شی.

فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُوْنَ ﴿۱۴۹﴾ اَمْ خَلَقْنَا الْمَلٰٓئِكَةَ
اِنَاثًا وَّهُمْ شٰهِدُوْنَ ﴿۱۵۰﴾ اَلَآ اِنَّهُمْ مِّنْ اِفْكِهِمْ لَيَقُوْلُوْنَ ﴿۱۵۱﴾
وَلَدَ اللّٰهُ ۙ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿۱۵۲﴾

پس وپوښته ته (ای محمده) دغه (کفار) آیا رب ستا لره لونی دی ؟ او دوی لره ځامن دی ؟. او که مو پیدا کړی دی پرښتی ښځی (لونی د الله) حال دا چی دوی حاضر وو (په وخت د پیدا کولو د پرښتو کښی) خبردار! پوه شه! چی بیشکه دوی له دروغو خپلو خامخا وائی (داسی) چی ولد راوړی دی الله حال دا چی بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی (په دی ویلو خپلو).

تفسیر: یعنی د انبیاوو حال خو مو واورید چی د حضرت نوح، ابراهیم، اسمٰعیل، موسیٰ، هارون، الیاس، لوط او یونس علیهم السلام د ګردو (ټولو) مشکلات د الله تعالیٰ په امداد او اعانت سره حل شول. خورا ډیر لوی مقرب انسانان هم د الله تعالیٰ له امداد او معاونت څخه مستغنی او بی پروا کیدی نشی. اوس وروسته لږ څه د پرښتو او د پیریانو حال واورئ. چی کفارو د دوی په نسبت څرنګه چټی (بیکاره) او واهی عقائد له خپل ځانه ترلی او جوړ کړی دی لکه چی د عربو ځینو قبائلو به ویل چی پرښتی د الله تعالیٰ لونی دی. کله چی له دوی نه پوښتنه کیده چی ښه نو د دوی میندی څوک دی ؟. نو د لویو لویو پیریانو لونه به ئی ورښوولی په دی شانی چه (العیاذ بالله) د الله تعالیٰ تعلقات به ئی له پیریانو سره ترل. وروسته له دغو دواړو احوال ذکر کیږی. مګر پخوا له هغه د توطیه او تمهید په ډول (طریقه) د عربو د کفارو د دغی چټی (بیکاره) او مردودی عقیدی تردید شوی دی لکه چی د سورت په ابتداء کښی د عظمت او وحدانیت د دلائلو او قصصو په ضمن کښی د خپل قاهره قدرت د آثارو د بیان او تذکار څخه وروسته فرمائی چی اوس لږ شانی له دغو حمقاوو او جهلاوو څخه پوښتنه وکړئ چی آیا داسی لوی عظمت او قدرت والا الله تعالیٰ (معاذ الله) د خپل ځان دپاره که د اولاد تجویز هم کوی نو آیا د خپل ځان دپاره لونی غوره کوی ؟ او تاسی ته هلکان درکوی ؟ یوه خو دغه بی ادبی او ګستاخی شوه چی تاسی الله تعالیٰ ته د اولاد نسبت کوئ او بیا په اولاد کښی هم ورته کمزوری او ښکته او ضعیفه اولاد او پر هغه مستزاد چی پرښتو ته هم د اناثو (ښځو) نسبت کوئ آیا کوم وخت چی مونږ پرښتی پیدا کولی دوی زمونږ په څنګ کښی ولاړ وو ؟ او دوی د هغوی د انثیت دغه اطلاع او اخبار له خپلو مشهوداتو او مرئیاتو څخه ورکوی ؟ آیا دوی په واقع سره له دی نه خبر او مطلع دی چه مونږ پرښتی اناثی پیدا کړی دی ؟ **لاحول ولا قوة الا بالله**

العلی العظیم! د دغه انتهائی سفاهت او حماقت په نسبت څه وویلی شی ؟

اَصۡطَفَی الۡبَنَاتِ عَلَی الۡبَنِیۡنَ ﴿۱۵۳﴾ مَا لَكُمۡ ۟ كَیۡفَ تَحۡكُمُوۡنَ ﴿۱۵۴﴾
اَفَلَا تَذَكَّرُوۡنَ ﴿۱۵۵﴾

آیا غوره کړی دی دغه (الله) لونی پر ځامنو څه وشوه پر تاسی (په دغه حکم د دروغو کښی) دغه څرنګه حکم کوئ تاسی آیا پس پند نه اخلئ تاسی (چی الله پاک دی له تولو عیوبو).

تفسیر: یعنی لږ ذره خو غور او دقت وکړئ د عیب تړلو دپاره هم لیاقت او علمیت پکار دی که مو داسی یوه غلطه عقیده له خپله ځانه جوړوله نو ښائی چی دغسی بی اساسه او بی منطقه به مو نه جوړوله. دغه کوم عدل او انصاف دی چی د خپل ځان دپاره هلکان غوره او پسند کړئ ؟ او پاک الله ته د لونو نسبت وکړئ ؟.

اَمۡ لَكُمۡ سُلۡطٰنٌ مُّبِیۡنٌ ﴿۱۵۶﴾ فَاۡتُوۡا بِكِتٰبِكُمۡ اِنۡ كُنۡتُمۡ صٰدِقِیۡنَ ﴿۱۵۷﴾

آیا شته تاسی ته کوم برهان سند ښکاره (چی الله اولاد لری). پس راوړئ تاسی هغه کتاب خپل که چیری یئ تاسی صادقین رښتینی (په خپل قول کښی).

تفسیر: یعنی بالاخر دغسی مهمله او بی اساسه خبره مو له کوم ځای څخه راایستلی ده ؟ له عقل او فهم او علمی اصول سره خو د دغی خبری هیڅ اړه (تعلق) او ارتباط نشته. نو آیا کوم نقلی سند د دغی عقیدی د اثبات دپاره لرئ ؟ که داسی وی نو بسم الله! راوړاندی ئی کړئ!.

وَجَعَلُوۡا بَیۡنَهٗ وَبَیۡنَ الۡجِنَّةِ نَسَبًا ؕ وَلَقَدۡ عَلِمَتِ الۡجِنَّةُ اِنَّهُمۡ
لَمُحۡضَرُوۡنَ ﴿۱۵۸﴾ سُبۡحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا یَصِفُوۡنَ ﴿۱۵۹﴾

او ګرځوی دغه مشرکان په منځ د دغه (الله) او په منځ د پیریانو نسب قرابت (نسبت د خپلوی)، او خامخا په تحقیق پوهیږی پیریان چی بیشکه دوی

خامخا حاضر کړی شوی دی (دوزخ ته). پاکی ده الله ته له هغو (خبرو) څخه چی وائی ئی دوی (چی شریک او ولد ورته نیسی).

تفسیر: یعنی دغو حمقاوو د پیریانو سره (معاذ الله) د الله تعالیٰ د ځوموالی (دامادئ) تعلقات قائم کړی دی. سبحان الله! دوی څرنګه خبری کوی ؟ که موقع ومومئ نو لږ شانی له دغو پیریانو څخه پوښتنه وکړئ چی د هغوی عقیده او افکار د خپلو ځانونو په نسبت څرنګه دی ؟ او خپل ځانونو څه ګنی؟ دوی ته دغه خبره په ښه شان سره معلومه ده چی دوی هم لکه نورو مجرمینو نیولی کیږی او د الله تعالیٰ په مخ کښی وړاندی کولی شی. آیا له ځوم او داماد سره هم داسی معامله کوله شي ؟ ځینو اسلافو له نسب څخه دغه مراد نیولی دی چه دغو خلقو شیاطین الجن د الله تعالیٰ مقابل حریفان ګڼل لکه چی مجوسیان د «یزدان» او «اهریمن» قائلان دی. یعنی یوه ته د نیکی خدای او بل ته د بدی خدای وائی.

اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِيْنَ ﴿۱۶۰﴾

مګر هغه بندګان د الله چه پاک کړی شوی دی (منزه دی له دغه نسبت او احضار د دوزخ).

تفسیر: یعنی له پیریانو یا له انسانانو ځنی د الله تعالیٰ غوره او منتخب بندګان له نیولو او په عذابولو څخه آزاد دی معلوم شو چه هلته د نسبونو او د ارتباطو او د تعلقاتو څه پوښتنه نشته بلکه هلته یواځی د بندګی او اخلاص پوښتنه کیږی.

فَاِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ ﴿۱۶۱﴾ مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفٰتِنِيْنَ ﴿۱۶۲﴾ اِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيْمِ ﴿۱۶۳﴾

پس بیشکه تاسو چی یئ او هغه چی عبادت ئی کوئ تاسی نه یئ تاسی (ای عابدانو او معبودانو په دغه بت پرستی سره په فتنه اچوونکی (د هیچا) مګر د هغه چا چی ننوتونکی د دوزخ دی (په علم الله کښی).

تفسیر: دیر خلق داسی ګنی چی د پیریانو په لاس کښی د بدی او پرښتو په لاس کښی د نیکی واک او اختیار شته هر چاته چی دوی وغواړی ښیګڼه (فائده) وررسوی او الله تعالیٰ ته ئی مقرب ګرځوی او هر یوه ته چی دوی وغواړی بدی او تکلیف رسوی یا ئی ګمراه کوی. ښائی د دغو

مفروضه وو اختیاراتو په بناء به ئی دوی د الله تعالیٰ اولاد یا خسر گرځولی وی. نو دلته ئی د دغی مسئلی جواب ورکړی دی چی نه ستاسی او نه د دوی په لاس کښی څه مستقل اختیار شته. تاسی او هغه شیاطین چی تاسو ئی عبادت کوئ. که گرد (تول) سره یو ځای شئ د دغی خبری قوت او قدرت نه لرئ چی بی د الله تعالیٰ له مشیته یو متنفس هم په جبر او اکراه سره گمراه کړی شئ گمراه خو همغه څوک کیږی چی الله تعالیٰ دی د ده د بد استعداد په بناء دوزخی لیکلی وی او د خپلی بدکاری په سبب خپل ځان دوزخ ته ورسوی. (بیا وویل جبریل علیه السلام حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته).

وَمَا مِنَّآ إِلَّا لَهُۥ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾

او نشته له مونږ ځنی هیڅوک مګر چی مقرر دی ورته یو مقام ځای معلوم.

تفسیر: الله تعالیٰ دغه کلام د پرښتو له ژبی او د دوی له جانبه فرمایلی دی لکه چی په ډیرو ځایونو کښی د انسانانو له جانبه دعاوی فرمائی. یعنی د هری لوئی پرښتی دپاره یو حد مقرر دی چی دا له هغه حده نشی وړاندی کیدی، دا ئی ځکه وفرمایل چی کافران وائی چی پرښتی د الله تعالیٰ لونه دی چی د پیریانو له ښځو څخه پیدا شوی دی. حال دا چی پیریانو ته د دوی حال په ښه شان سره معلوم دی. او پرښتی داسی وائی چی مونږ د دغی خبری له سره طاقت او توان نه لرو چی د الله تعالیٰ له احکامو د یوی ذری په اندازه هم تجاوز او تخلف وکړی شو.

وَإِنَّا لَنَحْنُ ٱلصَّآفُّونَ ﴿١٦٥﴾

او بیشکه مونږ خامخا مونږ صف تړونکی یو (په وخت د طاعت کښی).

تفسیر: یعنی په خپلو حدودو کښی هر څوک د الله تعالیٰ عبادت او د ده د احکامو د منلو دپاره تیار ولاړ دی. او له سره هیڅ یو د دی خبری طاقت او توان نه لری چی له هغه څخه د یوه ویښته په اندازه هم وړاندی وروسته وښوئیږی.

وَإِنَّا لَنَحْنُ ٱلْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾

او بیشکه مونږ خامخا مونږ تسبیح ویونکی یو.

تفسیر: یعنی تر دی ځای پوری د پرښتو کلام ختم شو ـ وروسته له دی نه د مکی معظمی د

خلقو حال بیان فرمائی.

وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾
لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

او بیشکه چی وو (دغه کفار) خامخا ویل به ئی داسی چی که چیری بیشکه وی له موږ ځخه ذکر (کوم کتاب) له پخوانیو (کتابونو) ځخه نو خامخا وو به موږ بندګان د الله مخلصان (بیا چی ورته راغی دغه قرآن) پس کافران شول په دغه (کتاب) پس ژر ده چه پوه به شی دوی (په عاقبت د دی کفر خپل).

تفسیر: د عربستان خلقو څه مهال (وخت) چی د انبیاوو نومونه او قصی اوریدلی او د دوی له علم ځخه بی خبران وو نو پخپلو منځ کښی به ئی سره داسی ویل «که موږ ته د دغو پخوانیو علوم حاصل وی یا پر موږ باندی هم کوم آسمانی کتاب یا د پند او نصیحت خبری نازلیدی نو موږ به پر هغو په ډیر ښه شان سره عمل کوه او خپل حسن الاعمال به مو نورو ته هم ښوول او په معرفت او عبادت کښی به مو تر دغی اندازی پوری ترقی او پرمخ تګ کوه چی د الله تعالیٰ په مخصوصو او منتخبو بندګانو کښی به شاملیدو» اوس چی د دوی په منځ کښی نبی الله صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی دوی له خپلو هغو خبرو ځخه اوښتی دی او هغه خپل قول او اقرار ئی هیر کړی دی نو د دغه انحراف او انکار ځخه کومه نتیجه او انجام چی دوی ته پیښیدونکی دی دوی به ئی عنقریب وګوری.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ﴿١٧٢﴾
وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾

او خامخا په تحقیق پخوا لا صادر شوی دی حکم زموږ دپاره د بندګانو زموږ مرسلینو. چی بیشکه دوی هم له دوی سره مدد کړی شوی دی. او بیشکه لښکری زموږ خامخا هم دوی بریالیانی (کامیاب) دی (په کفارو).

تفسیر: یعنی دغه خبره د الله تعالیٰ په علم کښی مقرره شوی ده چی د منکرینو په مقابل کښی

پاک الله له خپلو انبیاوو سره مدد او معاونت کوی او بالاخر د الله تعالیٰ لښکر غالب او بریالی (کامیاب) کیږی اگر که ضمناً حالات په هر ډول (طریقه) او هر وضعیت سره واوړی او لوټونه وخوری مگر فتحه ـ بری او کامیابی هرومرو (خامخا) د مخلصو بندگانو دپاره ده او دغه نصرت هم د حجت او برهان په اعتبار او هم د ظاهری تسلط او غلبی په معیار وی مگر په دغه شرط چی دغه «جند» فی الواقع «جند الله» وی.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿۱۷۴﴾ وَّاَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ ﴿۱۷۵﴾

پس مخ وگرځوه ته (ای محمده!) له دوی نه تر یوه وقته پوری. او گوره ته دوی ته پس ژر ده چی وبه وینی دوی (عاقبت خپل).

تفسیر: یعنی اوس څو ورځی نور هم دوی ته څه مه وائی! او په صبر او استقامت سره د دوی حال ته وگورئ دوی به هرومرو (خامخا) خپل انجام وگوری لکه چی ونی هم لید. کله چی وویل منکرانو تمسخراً چی کله به وی نزول د عذاب ؟ نو نازل شو

اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿۱۷۶﴾ فَاِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَآءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِيْنَ ﴿۱۷۷﴾

آیا پس (په راتلو) د عذاب زمونږ تلوار کوی دوی. پس کله چی نازل شی (عذاب) په میدان (غولی) د دوی پس بد به وی صبا د ویرولیو شویو.

تفسیر: شاید ﴿فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ﴾ د آوریدلو په اثر به دوی داسی وی چی اوس نو ژر شه زمونږ عاقبت خاتمه او انجام مونږ ته اوښیه! نو د هغه جواب ئی داسی ورکړ چی پر خپل ځان باندی د آفت د ژر غوښتلو دغه شورماشور چی تاسی نښلولی دی کله چی وخت ئی راشی هغه به ډیر بد وخت وی. د الله تعالیٰ عذاب داسی درځی لکه چی کوم دښمن سری ته په پټونی کښی د شپی پټ ناست وی او گهیځ (سحر) د وقته یو ځلی په میدان کښی ځان ورښکاره کړی او پر خپل غلیم په ډانگپیلی (ښکاره) داړه واچوی. د الله تعالیٰ د عذاب د نزول په وخت کښی به د هغو خلقو حشر هم داسی کیږی چی دوی پخوا له دی نه ویرولی شوی دی او له آخری خاتمی څخه په ښه دول (طریقه) پوه او مطلع کړی شوی دی لکه چی د مکی معظمی په فتح او په نورو ځایونو کښی هم داسی وشو. اوس بیا الله جل شانه واعظم برهانه لپاره د تسلی د خپل رسول صلی الله علیه وسلم مکرراً مؤکداً داسی امر فرمائی

وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿۱۷۸﴾ وَّاَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ ﴿۱۷۹﴾

او مخ وګرځوه (ای محمده!) له دوی څخه تر یوی نیتی پوری. او ګوره (دوی ته) پس ژر ده چه وبه وینی دوی (احوال خپل).

تفسیر: ښائی چی ړومبنی وعده د دنیوی عذاب وه ـ او دغه به د اخروی عذاب وی. یعنی تاسی ورته ګورئ چی وروسته له دی نه دغه کفار به آخرت کښی څه څه عذابونه مومی.

سُبْحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۱۸۰﴾ وَسَلٰمٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۸۱﴾ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۸۲﴾

پاکی ده رب ستا لره (له هره عیبه او نقصانه) چی رب د عزت (قوت غلبی دی او پاک دی) له هر هغه څیزه چی (مشرکان ورته) نسبت کوی او سلام دی پر (تولو) مرسلینو استاځیو. او توله ثناء صفت خاص الله لره دی چی رب پالونکی د تولو عالمیانو دی.

تفسیر: د سورت په خاتمه کښی ئی د ګردو (تولو) اصولی مضامینو خلاصه بیان کړه ـ یعنی د الله تعالیٰ ذات له تولو عیوبو او نقائصو څخه پاک او منزه دی، په ګردو (تولو) کمالیه وو صفاتو او محاسنو موصوف او ګردی (تولی) ښیګنی (خوبئ) د ده په پاک ذات کښی مجتمعی دی ـ پر ګردو (تولو) انبیاوو او رسولانو د ده له طرفه سلام راځی چی د دوی د عظمت او عصمت او سالمیت او منصوریت دلیل دی.

تنبیه: له احادیثو څخه، وروسته د لمانځه او د مجلس پر ختم کښی د دغو آیاتونو د لوستلو فضیلت ثابت شوی دی نو ځکه مونږ هم د هم دغه سورت د تفاسیرو خاتمه پر هم دغی عقیدی تینګه کړه! څو مو پاک الله پر هم دغه عقیده باندی تینګ ولری!

سُبْحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ وَسَلٰمٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ

(تمت سورة الصافات بفضل الله تعالی ومنه)

(سورة صٓ مكية وهى ثمان وثمانون آية وخمس ركوعات رقمها(۳۸) تسلسلهاحسب النزول ايضا (۳۸))

نزلت بعد سورة القمر

د «صٓ» سورت مکی دی (۸۸) آیته (۵) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۸) او په نزول کښی هم (۳۸) سورت دی

وروسته د «القمر» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ○

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

صٓ وَالۡقُرۡاٰنِ ذِی الذِّکۡرِ ①بَلِ الَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا فِیۡ عِزَّۃٍ وَّشِقَاقٍ ②

قسم دی په قرآن چی خښتن (خاوند) د پند ذکر بیان، شرف، شهرت، عظمت دی (داسی نه دی چی کفار د معبودانو په نسبت وائی). بلکه هغه کسان چی کافران شوی دی په کبر، سرکشی کښی دی (له قبوله د حق) او په مخالفت کښی دی (له مسلمانی سره).

تفسیر: یعنی دغه عظیم الشان، عالی مرتبت قرآن چی په ډیرو عمده وو نصائحو سره ډک او په نهایت مؤثر طرز خلقو ته د هدایت او معرفت خبری ښوونکی او پوهونکی دی په جګ (وچت) غږ سره شهادت ورکوی هغه خلق چی له قرآنی صداقت او د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له رسالت څخه منکر دی د هغه سبب داسی نه دی چی د قرآن په تعلیم یا تفهیم کښی څه نقص یا قصور شته یا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د ده په تبلیغ او تبین کښی معاذ الله مقصر دی بلکه د دغه انکار او انحراف اصل سبب دا دی چه دغه مخلوق دروغ پری تری، چتی (بیکاره) لوئی، تکبر، غرور، نخوت، معاندت، مخالفت، جهالت او حماقت کوی او د شقاق او نفاق د جذباتو په جال کښی نښتی دی که چیری دوی لږ څه له دغه دلدل څخه ووځی نو د حق او صداقت ډیر صاف او پاک سړک د دوی په نظر ورځی.

کَمۡ اَهۡلَکۡنَا مِنۡ قَبۡلِهِمۡ مِّنۡ قَرۡنٍ فَنَادَوۡا وَّلَاتَ حِیۡنَ مَنَاصٍ ③

(نه ګوری منکران چی) څومره ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دی څخه له اهل د زمانی پس ناری به ئی وهلی (عند نزول العذاب) حال دا چی نه به وو

هغه وخت د خلاصیدلو (او د تښتیدلو).

تفسیر: یعني دوی ته دې معلوم وي چې د هم دغه غرور او تکبر په سبب او د انبیاؤ د الله د مقابلې او مجادلې په علت پخوا له دې نه ډیر اقوام او ملل سره تباه او برباد شوي دي، هغه خلق هم تر ډیرو مودو پورې د الله تعالیٰ له انبیاوو سره جنګیدلي وو، بیا څه وخت چې پر هغوی هغه بد ساعت راغی او د الله تعالیٰ عذاب دوی له څلورو خواوو څخه چار چاپیر ونیول نو سخت وویریدل او شورماشور او غلغله ئې ونښلوله، مګر د هغه وخت د آنې او فورې غلبلې او کریکې څخه هیڅ یوه نتیجه نه مرتبه کیده ځکه چې د خلاصی او نجات موقع تیره شوې وه او وخت او فرصت نه وو پاتې چې د دوی د دغو شور او بکاوو او فریادونو په طرف غوږ کیښودی شوی. («لات» د «لیس» په معنی ده چې «ت» تاکیداً پرې زائده شوې ده او له «حین» سره مختص دی چې ترې اسم یا خبر عموماً محذوفیږي «مناص» د واوي اجوف مصدر دی).

وَعَجِبُوٓا۟ أَن جَآءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ ۖ وَقَالَ ٱلْكَٰفِرُونَ هَٰذَا سَٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٤﴾

او تعجب کوي (کفار) له دې نه چې راغلی دی دوی ته (نبي) ویروونکی له دوی نه او وائي دا کافران چې دغه (ویروونکی نبي) ساحر کوډګر دی دروغجن.

تفسیر: یعني که له آسمانه کومه پرښتنه راتلې خو بیا هم یوه خبره وه. زمونږ له منځه یو سړی راپورته شوی او زمونږ په ویرولو او ژړولو ئې شروع کړې ده او داسې وائي چې زه د آسمان والا الله له جانبه راغلی یم. دغه یوه ډیره عجیبه خبره ده اوس ماسواء له دې نه بل څه وویل شي چې یوه کوډګر (ساحر) یوه د دروغو ننداره جوړه کړې ده، او د کوډو په زور دغه ننداري او کرشمې راښیي او ورته معجزه وائي او څو د افساني خبرې ئې هم راتولې کړې دي او د هغو په نسبت داسې دعوی کوي چې دغه د الله تعالیٰ رالیږلې شوي علوم دي او زه ئې رسول یم.

أَجَعَلَ ٱلْءَالِهَةَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ عُجَابٌ ﴿٥﴾ وَٱنطَلَقَ ٱلْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ ٱمْشُوا۟ وَٱصْبِرُوا۟ عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمْ ۖ

آیا ده ګرځولي دي دغه (۳٦۰) معبودان الله یو ؟ بیشکه دغه (ګرځول٠ د ډیرو معبودانو یوه ته چې تاسي نور معبودان پریږدئ او د یو الله عبادت کوئ) خامخا یو شیز ډیر عجیب دی (چې مثل نه لري) او لاړل په تلوار سره مشران

له دوی نه (له مجلسه چې سره ویونکي وو یو بل ته) چې ځئ (پاځئ له دې ځایه) او صبر وکړئ (او محکم اوسئ) پر (عبادت د) معبودانو خپلو

تفسیر: یعنې دغه بل هم درواخلئ! د دومره بیشماره خدایانو دربارونه دې بند وي او یواځې یو الله ئې پریښې دی له دې نه بله لویه د تعجب خبره به څه وي چه د دغومره لوی جهان انتظام یواځې هم دغه یو الله ته وسپارلی شي او د مختلفو شعباتو او اداراتو هغه معبودان چې د هغوی بندګی له ډیرو کلونو راهیسې جریان او ادامه لری له یوې مخې ممنوع ودرولې شي. ګواکې زمونږ پلرونه او نیکونه بیخې جاهلان او ناپوهان وو چې دغومره ډیرو بتانو او معبودانو ته ئې عبادت کاوه. په روایاتو کښې راغلی دی چه د ابوطالب په رنځورئ کښې ابوجهل او د قریشو نور غټان ابوطالب ته ورغلل او هغه ته ئې د رسول الله مبارک شکایت یووړ چې دغه ستا وراره زمونږ معبودانو ته بدې ردې خبرې کوی او مونږ ته په څو څو ډوله (قسمه) احمقان او ناپوهان وائی تاسو ده ته نصیحت وکړئ! کله چه ابوطالب دغه خبرې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وکړې دوی د هغه په جواب کښې وویل «ای زما تره! زه تشه له دوی نه یوه کلمه غواړم چه وروسته له هغه به ګرد (تول) عربستان د دوی مطیعان او عجمیان به د دوی خدمت ګاران شي او نور ادیان به ورته جزیه ورانډې کړی» دوی خوشال شول او ورته ئې وویل «چې هغه څه شی دی؟ تاسې خو همغه یوه کلمه وایئ مونږ ستاسې د لسو کلمو منلو دپاره تیار ولاړ یو» رسول الله مبارک وفرمایل چه «نه! هغه خو هم دا یوه د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ده!» کله چه هغوی دغه خبره واوریدله ډیر په قهر او غصه شول او تاو کړی له هغه مجلسه پاڅیدل او وې ویل چه مونږ دومره ډیر خدایان پریږدو او فقط ستا په خوله یواځې هم دغه یو الله معبود ومنو! ځئ چه ځو! محمد صلی الله علیه وسلم له خپلو دغو چلونو او فریبونو څخه لاس اخیستونکی نه دی. ده زمونږ د دغو معبودانو په خلاف خپلې پښې لوڅې (بربندې) کړې دی او خامخا د هغوی پر ضد تبلیغات کوی مونږ لره هم ښائی چې د هم ده په شان خپل لستونې پورته او د خپلو معبودانو حمایت او عبادت وکړو نه چې د ده په دغو تبلیغاتو سره د کوم ضعیف الاعتقاد سړی پښه زمونږ د دغې پخوانی آبائی او اجدادی طریقې څخه وښوئیږی او دی پخپل مقصد بریالی (کامیاب) شي د ده د دغې بلیغې سعیې او کوښښ په مقابل کښې مونږ ته هم لازم دی چه ډیر زیات صبر، استقلال او استقامت له خپله ځانه ورښکاره کړو.

إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ﴿٦﴾

بیشکه دغه شي (توحید) خامخا یو شي دی چه اراده ئې کړې شوې ده (له مونږ څخه)

تفسیر: یعني محمد صلی الله علیه وسلم چې په داسې زور او شور او عزم او استقلال سره زمونږ د معبودانو په خلاف په جهاد لاس پورې کړی دی ضرور په دغه کښې د ده څه غرض شته او هغه دا دی چې دی د یوه الله په نامه اخیستلو سره مونږ ګرد (تول) خپل ځان ته مطیع او محکوم وګرځوي او خپل ځان ته حکومت او ریاست حاصل کړي. نو لازم دی چې مونږ دی پرې نږدو چې پخپل دغه مقصد کښې بریالی (کامران) او کامیاب شي. ځینې مفسرین د ﴿ إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ﴾ مطلب داسې بیانوي بیشکه دا همغه شی دی چه محمد صلی الله علیه وسلم د هغه تینګه اراده کړې ده او په هیڅ صورت له هغه څخه لاس اخیستونکی نه دی. یا دی داسې وویل شي چې هم دغه خبره (معلومیږي) کیدونکې ده الله ته هم دغه منظور دی چه په دنیا کښې انقلاب شي، لهذا حتی الامکان په ډیر صبر او تحمل سره د خپل قدیمي دین په حفاظت کښې تینګ اوسئ! یا ممکن دی چه د تحقیر له لارې ئې داسې ویلي وي چه بیشکه د محمد صلی الله علیه وسلم په اراداتو کښې خو ډیر شیان دي لیکن دغه خو کومه ضروري خبره نه ده چې دې پخپلو هغو ګردو (تولو) هیلو، امیدونو او اراداتو ورسیږي چې آرزو، تمنا او اراده کوي. مونږ لره ښائي چې د ده په مقابله کښې تینګ ودریږو او یو پل هم د ده په مقابل کښې بیرته کښینږدو.

مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَٰذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ ﴿٧﴾

نه دی اوریدلې مونږ دغه (توحید، وحدانیت) په دین وروستني (عیسوي) کښې نه دی دغه (توحید) مګر له خپله ځانه جوړ کړی شوی دروغ دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «چې خپل د پلرونو او نیکونو دین ته ئې پخواني دین وایه. یعني پخوا مو داسې آوریده چې پخوانیو خلقو به هم داسې خبرې کولې مګر زمونږ پلرونو خو داسې نه دي کړي او نه ئې دي ویلي» او ممکن دی چه له پخواني دین څخه عیسائي دین مراد وي لکه چې د اکثرو اسلافو قول دی. یعني نصرانیان چې له اهل الکتاب څخه دي د هغوی په نسبت هم مونږ داسې نه دي اوریدلي چې ګرد (تول) نور خدایان له منځه لرې کړي او تش یو الله ئې پرې ایښی وي آخر دوی خو هم درې خدایان مني او دوی هم دغه رسول، د رسول په حیثیت نه مني او وائي که د ده د دغو ویناوو کوم اصل په نورو کتابونو کښې وي مونږ به هم هغه ضرور منلې وي معلومیږي چې دغه خبرې ګردې (تولې) له خپل ځان څخه جوړې کړی شوې دي (العیاذ بالله)

أَأُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا

آیا نازل شوی دی پر دغه (محمد) دغه ذکر قرآن له منځ زمونږ (غتانو)،

تفسیر: یعني بالفرض دغه قرآن هم مونږ په نامنلي زړه د الله تعالیٰ کلام منو، او د دغي موضوع په نسبت زیاتي خبرې نه کوو چي ولي له آسمانه کومه پرښته د نبي په حیثیت را ونه لیږله شوه ؟ مګر دغه ډیر د تردد او انکار ځای دی چه زمونږ د تولو له منځه څرنګه محمد صلی الله علیه وسلم په نبوت سره منتخب شو ؟ آیا په توله دنیا کښي پرته (علاوه) له محمد صلی الله علیه وسلم بل د دی کار دپاره وړ (قابل) او لایق نه وو ؟ او هم دغه لوی کار فقط هم دغه ته پاتي وو؟ او بل کوم مشر، غټ، ستر، مالداره جایداد لرونکی او بااعتبار سړی په دنیا کښي نه مونده کیده چي خپل دغه کلام او د نبوت مهام ئې د ده په لاس کښي ورکړي وي ؟.

بَلْ هُمْ فِیْ شَكٍّ مِّنْ ذِكْرِیْ ۚ بَلْ لَّمَّا یَذُوْقُوْا عَذَابِ ۸ؕ

بلکه دوی په شک کښي دي له ذکره قرآنه پنده زما (بل څه منشأ نه لري)، بلکه نه دي څکلي دوی عذاب زما (که نه شک به ئې ورک شوی وي).

تفسیر: دغه د الله تعالیٰ له طرفه د دوی د دغي چتي (بیکاره) وینا او نامعقولي خبرې جواب شو، یعني د دوی دغه خرافات او واهیات هیڅ اصل او حقیقت نه لري خبره فقط هم دغومره ده چي اوس دوی ته زمونږ د خبرو په نسبت څه شک او اندیښنه ورپیدا شوی ده او دوی پر دغه خبره یقین او باور نه لري چي هغه خوفناک مستقبل چي دوی ته ئې خبر او اطلاع ورکوله کیږي هرومرو (خامخا) واقع کیدونکی هم دی ځکه چي دوی تر اوسه پوري د الله تعالیٰ د ویشتلو خوند نه دی څکلی، څه مهال (وخت) چي دوی د الله تعالیٰ د ویشتلو خوند او مزه وڅکي نو دغه ګرد (تول) شکوک او شبهات به ئې لري کیږي.

اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَآئِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِیْزِ الْوَهَّابِ ۹ۚ اَمْ لَهُمْ مُّلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَیْنَهُمَا ۫ فَلْیَرْتَقُوْا فِی الْاَسْبَابِ ۱۰

آیا په نزد د دوی دي خزانې د رحمت د رب ستا چي ډیر غالب قوي ښه ښښونکي دی ؟. آیا دوی لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکي او د هغو ګردو (تولو) شیانو چي په منځ د دغو کښي دي ؟ پس ودي خیژي (دوی آسمان ته) په اسبابو (رسوونکیو) سره.

تفسیر: یعني د رحمت خزائن او د آسمانونو او د ځمکي حکومت ګرد (تول) د الله تعالیٰ د

قدرت په لاس کښې دی الله ډیر زبردست او لوی بخشش والا دی پر هر چا چې د هر انعام اراده وکړی هیڅوک د هغه مانع نشی گرځیدی او نه پری څه تنقید او اعتراض کولی شی. که الله تعالیٰ پخپل حکمت او علم سره کوم بشر ته د نبوت او رسالت په منصب سره افتخار وبښی نو تاسی د هغه په نسبت څه مداخله کولی شئ ؟ چې پر دغه دی ولی داسی مهربانی فرمایلی ده ؟ او پر موږ دی ولی نه ده فرمایلی ؟ آیا د رحمت د خزائنو او د آسمانونو او د ځمکی د سلطنت اختیار داره او واکداره هم دا تاسی یئ ؟ چې داسی چټی (بیکاره) او لغو اعتراضات کوئ ؟ که یئ نو خپل گرد (ټول) وسائل، اسباب مو په کار واچوئ او په آسمان پوری خپلی رسی وتړی، او پر علویاتو هم قبضه وکړئ! او سم له خپلی مرضی او منشأ سره د آسمانونو او ځمکو په تدبیر او انتظام کښې که مو له لاسه پوره وی گوتی ووهئ! او که دغه مو له واکه نه وی پوره نو د آسمانونو او د ځمکی د حکومت او د رحمت د خزائنو د مالکیت دعوی بیخی چټی (بیکاره) او غلطه ده او په سر د هغه د الوهیت په کارونو او انتظاماتو کښې مداخله پرته (علاوه) له بیحیائی او جنون به بل څه شی وی ؟.

جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهزُومٌ مِّنَ الأَحزَابِ ⑪

دوی خو یو لښکر گوتی دی په دغه ځای کښې چې ماتی ورکړی شوی له هغو ډیرو لښکرو څخه دی.

تفسیر: یعنی هیڅ نشته! د آسمانونو او د ځمکی له حکومت او د رحمت د خزائنو له مالکیت سره دغه خواران څه اړه او تعلق لری ؟ دوی خو د څو ماتو او هزیمت خوړلیو انسانانو یوه ډله او جمعیت دی چې د پخوانیو سپیرو او تباه شویو اقوامو په شان لا له اوسه تباه او برباد په نظر راځی. لکه چې دغه منظره د خلقو له نظره د «بدر» له غزوی څخه د مکی معظمی تر فتحی پوری تیره شوه. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی پخوانی اقوام تباه شول که دوی هم پر خپل طغیان او عصیان کښې هم داسی مداومت وکړی نو هغوی په شان دوی هم تباه او فناه کیږی» گواکی د دغه آیت ربط ئی له پـخوانی آیت سره وښود والله اعلم.

كَذَّبَت قَبلَهُم قَومُ نُوحٍ وَّعَادٌ وَّفِرعَونُ ذُو الأَوتَادِ ⑫

تکذیب کړی وو پخوا له دوی نه قوم د نوح او (قوم د) عاد او (قوم د) فرعون چې خاوند د میخونو وو.

تفسیر: یعنی زور او قوت او لاؤ لښکر والا چې په دنیا کښې ئی د خپل سلطنت میخونه په

ځمکه کښې تک وهلی ؤ. او ځینې وائی هغه ښوک چې سرې به ئې په میخونو سره واړه نو د دغه لامله (له وجې) د هغه نوم هم داسې ﴿ ذُوالْأَوْتَادِ ﴾ میخ والا مشتهر شو. والله اعلم.

وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ لْئَيْكَةِ ۚ أُولَٰئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِنْ كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾

او (قوم د) ثمود او قوم د لوط او اهل د ځنګله (چې شعیب ورمبعوث شوی وو)، دغه کسان (همغه) لوئی لوئی ډلې (او لښکری) وی. نه ده (هر یوه د دغو ډلو) مګر نسبت د دروغو ئې کړی ؤ رسولانو د (الله) ته پس ثابت شو عذاب زما (دوی ته).

تفسیر: یعنی دغو تولو لویو زورورو او طاقتورو افواجو هم څه وخت چې د الله تعالیٰ رسولان دروغجن وشمیرل د الله تعالیٰ له سزا او عذاب څخه ئې نجات ونه موند نو ستاسو حقیقت څه دی ؟.

وَمَا يَنْظُرُ هَٰؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ ﴿١٥﴾

او نه کوی انتظار دغه کسان (کفار د مکې) مګر چغې یوې ته (د اسرافیل) چې نشته هغې ته هیڅ ډیل بیرته ګرځیدل.

تفسیر: یعنی د صور (شپیلۍ) د غږ منتظر دی چه پوره سزا خو دوی ته په هغه وخت کښې ورکوله کیږی او ممکن دی چې له «صیحه» څخه دلته فقط یوه چغه او انضجار مراد وی.

وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾

او وائی (کفار تمسخراً) ای ربه زمونږ زر راکړه مونږ ته برخه عملنامه زمونږ پخوا له ورځې د حساب.

تفسیر: یعنی هر کله چې دوی د قیامت خبری اوری نو په توکو او مسخرو سره وائی چې زمونږ د هغه وخت برخه اوس راکړه! تر څو مونږ هم دا اوس خپله اعمالنامه وګورو او لاس په لاس له

خپلې سزا څخه فراغت ومومو.

اِصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوٗدَ ذَا الْاَيْدِ ۚ اِنَّهٗٓ اَوَّابٌ ﴿١٧﴾

(فرمائی الله) صبر تحمل کوه (ای محمده!) پر هغی خبری چې وائی دوی (تاته) او یاد کړه (قصه) د بنده زمونږ داؤد خاوند د قوت (په عبادت کښې) چې بیشکه دی ډیر رجوع کوونکی ؤ (عبادت د الله ته).

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «په دغه ځای کښې ده ته د داؤد علیه السلام قصه ور په یادوی چې ده هم د «طالوت» د حکومت په عهد کښې ډیر صبر کړی ؤ څو بالاخر حکومت ده ته ورسید او «جالوت او نور» مخالفین گرد (تول) سره په جهاد کښې پره او مغلوب شول چې هم دغه وضعیت او نقشه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم ته هم ورپیښه شوه.
تنبیه: د «ذاالاید» ترجمه حضرت شاه صاحب په «د لاس زور والا» سره کړی ده یعنی د سلطنت قوت یا به ئې دغه لوری ته اشاره وی چه د ده په لاس کښې اوسپنه نرمه کیده. یا به د «لاس قوت» څخه دغه مطلب وی چه ده به د سلطنت مال نه خوړ بلکه د خپل لاس له گټې څخه ئې ډوډی خوړه او «اواب» یعنی په هره معامله کښې به ده د الله تعالیٰ په طرف توجه او رجوع کوله.

اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهٗ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِشْرَاقِ ﴿١٨﴾

بیشکه چې مونږ تابع مسخر کړی مو وو غرونه له دغه (داؤد) سره چې تسبیح به ئې ورسره ویلی په آخره او په اوله برخه د ورځې کښې.

تفسیر: یعنی صبا او بیگا کله چې حضرت داؤد علیه السلام په تسبیح کښې مشغولیده نو غرونو به هم له ده سره تسبیح ویل. د ده په متعلق څه مضمون د «سبأ» په سورت کښې تیر شوی دی هلته دی ولوست شي.

وَالطَّيْرَ مَحْشُوْرَةً ۭ كُلٌّ لَّهٗٓ اَوَّابٌ ﴿١٩﴾

او (بل تابع او مسخر کړی ؤ مونږ) مرغان حال دا چې تول کړی شوی به ؤ (صفونه صفونه) هر یو (له دوی) به ده ته رجوع کوونکی ؤ (په طاعت سره).

تفسیر: یا به گرد (تول) له ده سره یو ځای کیدل او د الله تعالیٰ په طرف به ئی رجوع کوله کما قال بعض المفسرین.

وَشَدَدۡنَا مُلۡكَهُۥ

او قوی محکم کړی ؤ مونږ ملک سلطنت د دغه (داؤد).

تفسیر: یعنی پر دنیا باندی د ده د سلطنت رعب او دأب مو کینولی وو او پخپل نصرت او اعانت سره مو ورته د مختلفو اقسامو کثیر التعداد افواج ورکړی ؤ، او د ده قدرت او اقتدار مو په ښه شان سره تینګ کړی ؤ.

وَءَاتَيۡنَٰهُ ٱلۡحِكۡمَةَ وَفَصۡلَ ٱلۡخِطَابِ ﴿٢٠﴾

او ور مو کړ ده ته حکمت (نبوت تدبیر د تولو امورو) او فصل الخطاب (د حق او باطل بیان شافی په هر مقصد کښی).

تفسیر: یعنی لوی مدبر او پوه ؤ د هری خبری فیصله به ئی په دیر ښه صورت سره کوله د وینا په وخت کښی به ئی دیر فیصله کوونکی تقریر او وینا کوله، په هر حال الله تعالیٰ ده ته نبوت، ښه تدبیر، د فیصلی قوت، او راز راز (قسم قسم) علمی او عملی کمالات ورعطاء فرمائلی ؤ لیکن د ابتلاء او امتحان څخه ده هم نجات ونه موند، چی د هغه قصه اوس بیان فرمائی

وَهَلۡ أَتَىٰكَ نَبَؤُاْ ٱلۡخَصۡمِ إِذۡ تَسَوَّرُواْ ٱلۡمِحۡرَابَ ﴿٢١﴾ إِذۡ دَخَلُواْ عَلَىٰ دَاوُۥدَ فَفَزِعَ مِنۡهُمۡ

او آیا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د جګړه کوونکیو کله چی راوختل (پس له دیواله د) عبادتخانی. کله چی ننوتل (تول) پر داؤد باندی (او ده ولیدل) پس وویرید (داؤد) له دوی نه (چی دوی ولی راوختل له دیواله ؟ او ولی راننوتل بی له اجازی نه ؟).

تفسیر: یعنی حضرت داؤد علیه السلام دری ورځی ئی سره داسی تقسیم فرمایلی وی چی یوه ورځ د عمومی دربار او فصل الخصوماتو دپاره وه، یوه ورځ له خپل اهل او عیال سره اوسیدل، یوه ورځ به خالص د الله تعالیٰ د عبادت دپاره وه چی په دغه ورځ کښی بیخی په خلوت کښی کیناستل او پیره دارانو ته به ئی امر ور کاوه چی هیچا ته اجازه مه ورکوئ چی ماته راشی.

یوه ورځې چې داؤد علیه السلام په عبادت کښې مشغول ؤ یو ناڅاپه څو سړی له دیواله راختلی ده ته مخامخ ودریدل، داؤد علیه السلام سره له خپله هغه فوق العاده قوت او شوکت د دغه خلاف التوقع حرکت څخه وویرید او متحیر شو چې دغه انسانان دی که پیریان یا د الله تعالیٰ بل کوم مخلوق ؟ که انسانان دی نو ولې بې وخته راغلي دی ؟ او څرنګه له پیره دارانو څخه تیر شوی دی ؟ او ولې د دروازې له لارې څخه نه دی راغلي ؟ او له دومره جګ (وچت) دیوال څخه به دوی څرنګه راختلي وی ؟ خدای خبر دی چې دوی په دغه غیر معمولی طریقې سره څنګه دلته راغلي دی ؟ او څه نیت او قصد لری ؟ الغرض یو ناڅاپه ئې د دغې عجیبې او مهیبې واقعې له لیدلو څخه ئې افکار او خیالات مشوش او متفرق شول، او په خپل عبادت کښې په همغه خشوع او خضوع چې پخوا مشغول وو نشو مشغو لیدی.

قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَىٰ بَعْضُنَا عَلَىٰ بَعْضٍ فَاحْكُم بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَىٰ سَوَاءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾

وویل دوی مه ویریږه (مونږ دوه ډلې) جګړه کوونکي یو چې ظلم کړی دی ځینو زمونږ پر ځینو نورو پس حکم وکړه په منځ زمونږ کښې په حق سره او لرې مه غورځوه (ظلم مه کوه پر مونږ باندې) او برابر کړه مونږ سمې لارې (د انصاف ته).

تفسیر: دغو راتلونکیو ورته وویل چې تاسې مه ویریږئ! او له مونږ څخنې پخپل زړه کښې څه فکر او اندیښنې ته لارې مه ورکوئ! مونږ دواړه ډلې د خپلې یوې جګړې د فیصله کولو دپاره ستاسې په خدمت کښې درحاضر شوی یو او غواړو چې تاسې د هغې په نسبت یوه منصفانه فیصله وفرمایئ! کومه بې لارې یا د تال ورکولو خبره دې ښائی په کښې نه وی ځکه چې مونږ د عدل او د انصاف د سمې لارې د معلوملو دپاره راغلي یو ښائی د دوی د دغې خبرې له عنوانه حضرت داؤد علیه السلام به لا مبهوت او متعجب شوی وی.

إِنَّ هَٰذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾

بیشکه چې دا (سړی) ورور زما دی ده لره نهه نوی میږی (ګډی) دی او ما

لره یوه میږه (ګډه) ده پس وائی دی ماته کفیل وګرځوه ما د دی (یوی میږی (ګډی) او ماته ئی راکړه) او غلبه ئی کړی ده پر ما په خطاب خبرو کښی هم.

تفسیر: یعنی زمونږ جګړه دغه ده چی زما د دغه ورور سره نهه نوی (۹۹) میږی (ګډی) دی او له ما سره یوائځی یوه میږه (ګډه) ده، خو دی غواړی چی همغه یوه میږه (ګډه) هم له ما څخنی په هر دول (طریقه) سره چی وشی واخلی او خپل سل میږی (ګډی) پری پوره کړی، او بل مشکل دغه دی چی دغه ورور می همغسی چی په مال او دولت کښی له مانه موړ او لوړ (اوچت) دی په ژبه او خبرو کښی هم له ما څخه لوړ (اوچت) او غوړ دی هر کله چی دی خبری کوی ما مغلوب او پړ کوی، او ګرد (تول) اوریدونکی د ده په لوری ګرځی او خبری کوی. لنده ئی دا چی زما د حق د اخیستلو دپاره په جبر او تیری سره خبری کوی.

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِ ط

وویل (داؤد) خامخا په تحقیق چی ظلم کړی دی ده پر تا په غوښتلو د میږی (ګډی) ستا (چی یو ځای ئی کړی) له میږو (ګډو) خپلو سره.

تفسیر: حضرت داؤد علیه السلام به د شریعت په قاعده ثبوت او نور شیان طلب کړی وی او په آخر کښی ئی داسی وفرمایل چی «بیشکه که ستا دغه ورور هم داسی کوی خو دغه د ده تیری او ناانصافی ده، او غواړی چی په دغی وسیلی د خپل غریب او خوار ورور مال وخوری» مطلب دا چی مونږ ئی نه پریږدو چی داسی وکړی.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ ط

او بیشکه چی ډیر له خلطاؤ شریکانو خامخا ظلم (تیری) کوی ځینی د دوی پر ځینو نورو مګر (تیری) نه کوی هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او ډیر زیات لږ دی (داسی کسان په منځ) د دغو شرکاؤ کښی.

تفسیر: یعنی دغه د شریکانو عادت دی چی یو پر بل باندی ظلم او تیری کوی قوی حصه دار

غواړی چی ضعیف وخوری او له منځه ئی لری کړی. یواځی د الله تعالیٰ ایمانداره او نیک بندگان له دی نه مستثنیٰ دی چی د هغوی شمیر په دنیا کښی ډیر لږ دی.

وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّٰهُ فَٱسْتَغْفَرَ رَبَّهُۥ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ۩ ﴿٢٤﴾ فَغَفَرْنَا لَهُۥ ذَٰلِكَ

او متیقن پوه شو داؤد په دی چی بیشکه هم دا خبره ده چی وازمویه مونږ دی نو ښښنه ئی وغوښته له رب خپل او پرمخی پریوت په دغه حال کښی چی رکوع سجده کوونکی ؤ (الله ته) او بیرته راجع شو (الله ته په توبه سره) پس ومو ښښله مونږ ده ته هغه (خطاء د ده)

تفسیر: د دغی قصی په اثر داؤد علیه السلام متنبه شو چی دغه زما په حق کښی یوه فتنه او امتحان ؤ په مجرد د دی چه دغه خیال ور پیدا شو له خپلی دغی خطاء څخه ئی معافی وغوښتله او په ډیر عجز او نیاز ئی سر په سجده کیښود، آخر الله تعالیٰ د هغه خطاء ورمعافه کره، د داؤد علیه السلام هغه خطاء کومه وه ؟ چی د هغی په نسبت په دغو آیتونو کښی اشاره ده د هغه په نسبت مفسرینو ډیری اوږدی قصی لیکلی دی، مگر حافظ عماد الدین بن کثیر رحمة الله علیه د هغوی په نسبت لیکی «**وقد ذکر المفسرون هٰهنا قصة اکثرها ماخوذ من الاسرائیلیات ولم یثبت فیها عن المعصوم حدیث یجب اتباعه**» او حافظ ابوحیان رحمة الله علیه او نورو له دغو قصو څخه خپل ځان بیل ساتلی دی، او د دغو آیتونو کوم مجمل چی بیان کړی دی هغه هم له تکلفه څخه نه دی خالی. زمونږ په نزد اصلی خبره خو همغه ده چی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما څخه منقوله ده یعنی داؤد علیه السلام ته دغه ابتلاء د یوه شان اعجاب په بناء ور دمخه شوه او صورت ئی داسی ؤ چی داؤد علیه السلام د الله تعالیٰ په دربار کښی عرض وکړ چی ای رب العالمینه! په شپه او ورځ کښی هیڅ یوه گړی داسی نه ده چی په هغه کښی د داؤد علیه السلام د خیلخانی کوم یو تن ستا په عبادت یعنی په لمانځه، تسبیح، تهلیل او تکبیر کښی مشغول نه وی دا ئی ځکه وویل چی ده د شپی او د ورځی څلیرویشت ساعتونه د خپلی کورنی پر گردو (تولو) افرادو تقسیم کړی ؤ څو دوی وار په وار د الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول اوسی او هیڅ وخت د ده عبادتخانه د عابدینو څخه تشه نه وی. او ممکن دی چی نور داسی قسم شیان به ئی هم عرض کړی وی او ښائی خپل د ښه انتظام او نورو اعمالو په نسبت ئی هم څه ویلی وی د الله تعالیٰ په دربار کښی د ده دغه وینا ناپسنده واقع شوه او ورته داسی ارشاد وشو «ای داؤده! دغه تول شیان زمونږ په توفیق ستا په برخه شوی دی که زما مدد له تا سره نه وی نو ته پر دغو شیانو قدرت نشی موندلی او سره له زرهاو کوششونو به هغه تر سره نشی رسولی زه پخپل جلال باندی قسم یادوم که تا یوه ورځ ستا نفس ته پریږدم یعنی که خپل مدد له تا څخه لری کړم نو وبه کتلی شی چی تر کومی اندازی پوری

پخپل عبادت کښې مشغول پاتې کیدی شي ؟ او خپل دغه انتظام قائم ساتلی شي ؟ داؤد علیه السلام عرض وکړ چې یا ربه! ما په هغه ورځ خبر کړه نو دی په هغه ورځ کښې په فتنه مبتلا شو **اخرج هذا الاثر الحاکم فی المستدرک و قال صحیح الاسناد واقره الذهبی فی التلخیص** دغه روایت داسې څرګندوی (ښکاره **کوی**) چې د فتنې نوعیت ښائې صرف هم دغومره قدر وی چې په هغه وخت کښې چې داؤد علیه السلام په عبادت کښې مشتغل وی سره له پوره سعی او کوشش ونشی مشتغل کیدی او خپل انتظام قائم ونشی ساتلی لکه چې اوس مو ولوست چې په بی قاعده‌ګی او فوق طریقې سره څو تنه سړی یو ځای یو ناڅاپه د ده په عبادتخانې ورننوتل او حضرت داؤد علیه السلام ئې وویراوه او دی ئې د ده له هغه مخصوص شغل څخه منصرف او خپل جانب ته ئې متوجه کړ. سره له ډیرو پیرو او انتظام دوی د داؤد علیه السلام تر څنګه پورې ورسیدل او دوی ته هیڅا ممانعت ونه کړ، دلته داؤد علیه السلام ته داسې خیال پیدا شو چې الله تعالیٰ زه د خپلې همغې دعوی له سببه په دغې فتنې کښې مبتلا کړی یم. د فتنې د لفظ اطلاق دلته تقریباً داسې وګنې لکه چې په حدیث کښې راغلی دی چې حضرت حسن او حسین رضی الله تعالیٰ عنهما په هلکتوب کښې کمیسونه اغوستلی ؤ او لړځیدونکی او ریږدیدونکی (رپیدونکی) سره راتلل د رسول الله صلی الله علیه وسلم نظر د منبر له پاسه پر دوی ولوید خطبه ئې قطعه کړه او هغوی ئې راپورته کړل، او وئې فرمایل «**صدق الله. انما اموالکم واولادکم فتنة**» په ځینو آثارو کښې راغلی دی که څوک د نیکې کولو په وخت وائې ای الله! ما داسې کار کړی دی صدقه مې ورکړی، لمونځ مې ادا کړی، دوډی مې ورکړی نو الله تعالیٰ فرمائې «او ما ستا سره مدد کړی او توفیق مې درکړی دی» او کله چې بنده وائې «ای ربه تا راسره مدد کړی او ماته دی توفیق رابښلی او راباندی احسان دی ایښی دی» نو الله تعالیٰ فرمائې «او تا عمل کړی او اراده دی کړی او تا دغه نیکې ګټلې ده» (د مدارج السالکین (۱) ج ۹۹ صفحه) له دی نه ویوهیږئ چې د حضرت داؤد علیه السلام په شان د یوه جلیل القدر نبی خپل ښه انتظام ورڅرګندول (ښکاره کول) او د ده داسې فرمایل چې «ای ربه په شپه او ورځ کښې هیڅ یوه ګړی داسې نه دی چې په هغه کښې د داؤد د خیلخانې کوم یو تن ستا په عبادت یعنې په لمانځه، تسبیح، تهلیل او تکبیر کښې مشغول نه وی» څرنګه د الله تعالیٰ د خوښې په مورد کښې واقع کیدی شي ؟ لویان په خورا ډیری وړوکی ګناه هم نیولی کیږی نو ځکه په یوه ازموینه کښې مبتلا کړی شو څو باخبره او متنبه شي او د خپلې غلطی اصلاح او تدارک وکړی لکه چې تدارک او اصلاح ئې هم وکړ او په ډیر ښه شان سره ئې وکړه. زما په نزد د دی آیت بی تکلفه تقریر هم دغه دی. باقی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د هغې مشهورې قصې په اساس څه شي چې لیکلی دی هغه دی په «موضح القرآن» کښې وکوت شي.

وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَـَٔابٍ ﴿٢٥﴾

او بیشکه ده ته په نزد زمونږ کښی خامخا مرتبه ده او ښه ځای د ورتلو دی.

تفسیر: یعنی لکه د ښخوا په شان زمونږ د دربار له مقربانو څخه دی او په دغی غلطی سره د ده په تقرب او په مرتبه کښی څه فرق او توپیر (تفاوت) نه دی راغلی فقط لږ شانی تنبیه ورکړی شوی ده ځکه چی د مقربینو ډیره وړوکی ګناه لویه ګڼله شی «**حسنات الابرار سیئات المقربین**».

يٰدَاوٗدُ اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ يَضِلُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌۢ

ای داؤده بیشکه مونږ ګرځولی مو ئی ته خلیفه په ځمکه کښی (چی لوی سلطنت مو درکړی دی) پس حکم وکړه په منځ د خلقو کښی په حق سره او متابعت مه کوه د هوا (د نفس په احکامو کښی) پس ګمراه به کړی (دغه هوا) تا له لاری د الله، بیشکه هغه کسان چی ګمراه کیږی له لاری د الله (بعدم الایمان به) شته دوی ته عذاب سخت

تفسیر: یعنی ای داؤده! الله تعالیٰ په ځمکه کښی ته خپل نائب ګرځولی ئی لهٰذا د هغه پر احکامو عمل او ټګ وکړه! او د معاملاتو فیصله سم د عدل او انصاف او د الله تعالیٰ له شریعت سره موافق وکړه! څو په هیڅ یوه معامله کښی هم د یوی ذری د نفسانی خواهش ادنیٰ شائبه هم پیدا نشی ځکه چی دغه شی انسان د الله تعالیٰ له لاری څخه بی لاری کوی او څه وخت چی انسان د الله تعالیٰ له لاری څخه بی لاری شو نو بیا دی د ښی ورځی او د ښه ځای خاوند نه کیږی.

بِمَا نَسُوْا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿۲۶﴾

په سبب د هیرولو د دوی ورځی د حساب لره.

تفسیر: یعنی عموماً د نفسانی خواهشونو متابعت او پیروی د دی لامله (له وجی) کیږی چی د انسانانو په یاد کښی د حساب او کتاب ورځ نه پاتی کیږی که دغه ورځ ئی تل په یاد پاتی

وی چې زه هرومرو (خامخا) یوه ورځ له الله تعالیٰ سره مخامخ کیدونکی یم او د یوی ذری حساب به هم له ما څخه اخیست کیږی نو انسان به هیڅکله خپل خواهش د الله تعالیٰ پر مرضی نه وراندی کوی.

تنبیه: ممکن دی چې د ﴿ يَوۡمَ ٱلۡحِسَابِ ﴾ تعلق د ﴿ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدُۢ ﴾ سره وی او له «نسوا» سره نه وی یعنی د الله تعالیٰ د احکامو د هیرولو په سبب به د قیامت په ورځ کښی پر دوی باندی سخت عذاب نازلیږی.

وَمَا خَلَقۡنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا بَٰطِلٗاۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۚ فَوَيۡلٞ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنَ ٱلنَّارِ ﴿٢٧﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ دغه آسمان او ځمکه او هغه ګرد (تول) مخلوقات چې د دغو دواړو په منځ کښی دی په باطله سره، دغه (پیدا کول د دغو په باطله سره) ګمان د هغو کسانو دی چې کافران شوی دی. پس عذاب هلاک خرابی ده دپاره د هغو کسانو چې کافران شوی دی له اوره (چې سوځی به په کښی).

تفسیر: یعنی چې د هغه څه نتیجه وروسته له دی نه ظاهره نشی بلکه د دغی دنیا نتیجه آخرت دی لهٰذا انسان ته لازم دی چې د دی دنیا په هستوګنه کښی د خپل آخرت دپاره څه وګټی او هغه دا دی چې انسان دی د خپل نفسی خواهشونو متابعت پریږدی! او د حق او عدل پر اصولو دی ټینګ عامل او قائم وی! او له خالق او مخلوق له دواړو سره دی خپله معامله په ښه ډول (طریقه) سره ولری. داسی دی نه ګڼی چې فقط هم دغه دنیوی ژوندون دی چې هغه به په خوړلو، څښلو او چړچو سره په پای (آخر) رسوو او وروسته له هغه حساب، کتاب، ثواب، عقاب هیڅ نشته دغسی خیالات همغه کسان لری چې وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد نه لری او تری انکار کوی نو د دغسی منکرانو دپاره د دوزخ اور تیار دی.

أَمۡ نَجۡعَلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ كَٱلۡمُفۡسِدِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِ أَمۡ نَجۡعَلُ ٱلۡمُتَّقِينَ كَٱلۡفُجَّارِ ﴿٢٨﴾

آیا وبه ګرځوو مونږ هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) په شان د فساد کوونکو په ځمکه کښی (بلکه نه ئې ګرځوو) ؟
آیا وبه ګرځوو مونږ پرهیزګاران په شان د بدکارانو ؟ (بلکه نه ئې ګرځوو !).

تفسیر: یعنی زمونږ د عدل او حکمت اقتضاء داسی نه ده چی نیک ایماندار بندګان له شریرانو او مفسدانو سره برابر او یو شان کړو یا له ویریدونکیو سره هم همغسی معامله وکړو لکه چی له غاړه غړوونکیو او بیخوفه شریرانو سره ئی کوو نو ضروری شوه چی کوم وخت د حساب او کتاب، ثواب او عقاب دپاره وټاکلی (مقرر) شی. لیکن مونږ په دنیا کښی ګورو چی خورا ډیر نیک او ایماندار سړی په راز راز (قسم قسم) مصائبو، آفاتو او بلیاتو کښی اخته او مبتلا وی او ډیر شریران، بدکاران او بی‌حیا سړی مزی، چړچی، عیش، عشرت کوی نو لامحاله د دی خبری تسلیم لازمیږی چی وروسته له موته یو بل حقیقی ژوندون شته چی په هغه کښی سم د صادق مخبر له وینا سره د دغی خبری فیصله سم د حکمت او مصلحت د اقتضاء سره کیږی او هلته به د هر صالح او طالح، نیک او بد د اعمالو په نسبت لازمه جزاء سزا صادریږی. نو بیا ﴿ یَوۡمَ الۡحِسَابِ ﴾ له اخبار څخه انکار څرنګه صحیح کیدی شی ؟.

كِتٰبٌ اَنۡزَلۡنٰهُ اِلَيۡكَ مُبٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوۡۤا اٰيٰتِهٖ وَلِيَتَذَكَّرَ اُولُوا الۡاَلۡبَابِ ﴿۲۹﴾

(دغه قرآن) یو کتاب دی چی نازل کړی مو دی هغه تاته (ای محمده !) برکتناک دی دپاره د دی چی فکر وکړی (کفار) په آیتونو د ده او دپاره د دی چی پند واخلی پری خاوندان د صافو عقلونو.

تفسیر: یعنی کله چی د نیک او بد انجام سره یو شان نشی کیدی نو ضروری ؤ چی کوم هدایت کوونکی کتاب د رب‌الارباب له خوا نازل شی څو خلق په ښی او معقولی او مقبولی طریقی سره د دوی له انجام څخه مطلع او خبردار کړی لکه چی په دغه وخت کښی دغه کتاب نازل شو چی ورته قرآن المبین وائی چی د هغه په الفاظو حروفو، نقوشو، معانیو، مضامینو او نورو هر هر څیزونو کښی خیر او برکت دی، او په دغه غرض نازل کړی شوی دی څو خلق د ده پر آیتونو غور او دقت وکړی، عقلمندان د ده له نصائحو څخه متمتع او منتفع شی، لکه چی د دی آیت نه پخوانی آیت ته وګوری چی په څه صاف فطری او معقولی طریقی سره ئی د «معاد» مسئله حل کړی ده چی ډیر لږ عقل لرونکی سړی هم که پری غور او فکر وچلوی نو پر یوی صحیحی نتیجی رسیږی.

تنبیه: ښائی له «تدبر» څخه علمیه قوت مراد وی او په «تذکر» سره د عملیه قوت د تکمیل په طرف اشاره وی دغه ګردی (تولی) خبری د حضرت داؤد علیه السلام د تذکری په ذیل کښی راغلی دی وروسته له دی نه بیا د ده د دی قصی تکمیل فرمائی.

وَوَهَبۡنَا لِدَاوٗدَ سُلَيۡمٰنَ ؕ

او وموبانبه داؤد ته سلیمان،

تفسیر: یعنی سلیمان علیه السلام مو ورته وبانبه چی د ده ځوی او د ده په شان نبی الله او باچا ؤ.

نِعۡمَ الۡعَبۡدُ ؕ اِنَّہٗۤ اَوَّابٌ ﴿۳۰﴾ اِذۡ عُرِضَ عَلَیۡہِ بِالۡعَشِیِّ الصّٰفِنٰتُ
الۡجِیَادُ ﴿ۙ۳۱﴾ فَقَالَ اِنِّیۡۤ اَحۡبَبۡتُ حُبَّ الۡخَیۡرِ عَنۡ ذِکۡرِ رَبِّیۡ ۚ حَتّٰی
تَوَارَتۡ بِالۡحِجَابِ ﴿ٝ۳۲﴾ رُدُّوۡہَا عَلَیَّ ؕ فَطَفِقَ مَسۡحًۢا بِالسُّوۡقِ
وَ الۡاَعۡنَاقِ ﴿۳۳﴾

چی ښه بنده ؤ بیشکه چی دی ډیر رجوع کوونکی دی (الله ته). کله چی وړاندی کړی شو په ده باندی په آخر د ورځی کښی هغه ګړندی خاصه آسونه په دریو پښو ولاړ او د یوی سوی نوکه ئې په ځمکه لګولی نو وویل (سلیمان) بیشکه زه چی یم غوره می کړه مینه د آسونو په ذکر د رب خپل تر هغه پوری چی پټ شو (لمر) په پرده کښی (بیا وویل سلیمان) بیرته راولیږ دغه آسونه ماته (نو ورته رائی وستل) پس شروع وکړه (سلیمان) په وهلو د دی آسونو (په توره) پنډیو او غاړو (یعنی پښی او غاړی ئی تری پری کړی او ګرد (ټول) ئی حلال او خیرات کړل).

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه د دغه وروستنی آیت ترجمه داسی کړی ده «بیا راولیږ هغه آسونه ماته پس ولګید سلیمان پر څنډلو د پنډیو او غاړو د دوی» یعنی نهایت اصیل او ښایسته ښکلی، ښه او ګړندی تلونکی آسونه چی د جهاد دپاره ساتلی او پاللی شوی ؤ د ده په مخ کښی وړاندی کړل شول، د دغو آسونو په کتلو او معائنه ؤ کښی ښه ځنډ (تاخیر) او ډیل وشو تر دی چی لمر پریووت، ښائی په دغه شغل کښی به د عصر د وخت وظیفه ده نه وی لوستلی نو د دغه په نسبت ئی وویل خیر دی که له یوه جانبه له ذکر الله څخه ظاهراً بیلتون واقع شو نو له بل جانبه د جهاد له آسونو سره مینه او د هغو معائنه او کتنه هم له هغه ذکر الله سره لازم دی کله چی د جهاد نه راځی که الله تعالیٰ د جهاد او آلات الجهاد تهیه او مهیا کولو ترغیب نه وی راکړی نو مونږ به له دغه ښائسته بوده (څناور) سره ولی دومره مینه او محبت کاوه ؟ نو د جهاد په دغه جوش او جذبه کښی ئی حکم وکړ چی دغه آسونه بیرته راولیږ لکه چی هغه آسونه بیرته راوستلی شو نو حضرت سلیمان علیه السلام له ډیری مینی او محبته د دغو آسونو د

ورمیږونو او پندیو په صافولو او خرخره کولو او پاکولو مصروف شو. د دی آیت دغه تقریر ځینو مفسرینو کړی دی او د «حب الخیر» له لفظ څخه د دی تائید هم کیږی ګواکی د خیر لفظ د هغه مضمون په طرف اشاره کوی چی رسول کریم صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی فرمایلی دی «**الخیل معقود فی نواصیها الخیرالی یوم القیٰمة**» لیکن نور علماء د هغه تفسیر زمونږ د پاس ترجمی په شان داسی بیانوی کله چی حضرت سلیمان د آسونو په معائنه او کتلو کښی مشغول پاتی شو نو د هغه وختی په لمانځه یا وظیفه کښی ذهول پیښ شو او ذهول او نسیان د انبیاؤ په حق کښی محال نه دی نو وئی فرمایل چی وګورئ! د دنیوی مال محبت چی د دی خبری سبب شو چی زه د الله تعالیٰ له یاده غافل شوم تر دی چی د لمر تر پریوتو پوری هم خپله وظیفه می ادا نه کړه. سلمنا چی د دغه مال په محبت کښی هم د عبادت یوه ډډه وه او په هغه کښی هم بالمآل د ذوالجلال یاد وو مګر له خواصو او مقربینو سره دغه فکر او اندیښنی هم لګیدلی دی چی د هر عبادت هر وخت چی مقرر دی ښائی په هغه کښی له سره څه تخلف واقع نشی او که احیانا په کښی څه توپیر (فرق) واقع شی نو د هغه د غم او اندیښنی څخه سخت متأثر او ناآرامه کیږی اګر که د معذوریت له جهته هم وی.

که وی لږ کومه خځله

د سالک له باغه وروره!

سالک ژاړی ډیر غمجن وی

زړه ئی چوی له غمه وروره

د خندق په غزوه کښی وګورئ! چی د رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم څو لمنځونه قضا شول سره له دی چی دوی په عین الجهاد کښی مشغول ؤ او د هیڅ یو قسم ذنب او ګناه اندیښنه هم پر دوی نه وه لیکن د هغو کفارو له تعرضه او یرغله (حمله) چی دغه واقعه ورپیښه شوی وه د دوی په حق کښی د «**ملأ الله بیوتهم وقبورهم ناراً**» او نورو الفاظو سره ښیری وفرمایلی. حضرت سلیمان علیه السلام هم د یوه مؤقت عبادت له فوتیدلو څخه سخت غمجن او متأثر شو، او داسی حکم ئی صادر کړ چی هغه آسونه دی بیرته راوستل شی چی د الله تعالیٰ د یادولو د فوت سبب شوی دی کله چی هغه آسونه بیرته راوستل شول نو د الله تعالیٰ د محبت له غلبی او د غیرت له شدته ئی په توره سره د هغوی غاړی پری او پندی ئی غوڅی کړی او تول ئی د پاک الله په لاره کښی خیرات او پر فقراو ئی وویشل څو د دغه غفلت سبب له خپل ځانه په دغی وسیلی سره لری کړی چی فی الجمله د دغه ذهول کفاره شی، ممکن چی په سلیمانی شریعت کښی د اسونو قربانی جائزه وه او له ده سره په اسونه او نور بودګان (څاروی) ډیر زیات وی چی د دغو څو اسونو د قربانی کولو څخه به د جهاد په مقصد کښی هیڅ خلل او نقصان نه واقع کیده، او د ﴿فَطَفِقَ مَسۡحًا﴾ له لفظ څخه دغه هیڅ نه لازمیږی چی ده به هغه ګرد (تول) اسونه

وژلی وی او محض هم دغومره به ئی کړی وی چی څو آسونه ئی پخپل لاس سره حلال او سر او پښی به ئی هیسته غورځولی وی والله اعلم. د دی تقریر تائید په یوه «مرفوع حدیث» سره هم کیږی چی «طبرانی» په «حسن اسناد» سره له ابی ابن کعب څخه روایت کړی دی (راجع روح المعانی وغیره).

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَٰنَ وَأَلْقَيْنَا عَلَىٰ كُرْسِيِّهِۦ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾

او خامخا په تحقیق ازمویلی دی مونږ سلیمان او غورځولی مو ؤ پر تخت د ده یو جسد (بی روحه) بیا رجوع وکړه ده (الله ته).

تفسیر: په صحیح حدیث کښی راغلی دی چی حضرت سلیمان علیه السلام قسم یاد کړ چی «زه نن شپه د خپلو ګردو (تولو) ښځو کره ځم چی په شمیر اویا ـ یا نوی یا سلو ته نژدی ښځی وی او زما هره یوه ښځه به یو یو هلک وځیږوی چی دغه ټول به د الله تعالیٰ په لاره کښی جهاد وکړی» پرښتی دغه خبره ورالقا کړه چی «ان شاء الله» ووایئ! سره له دی چی ان شاء الله ئی په زړه کښی ؤ مګر په ژبه ئی ان شاء الله ونه فرمایل. د الله تعالیٰ کارونو ته وګورئ چی له هغه مباشرت څخه د ده د دومره ښځو کره یو وړوکی هم پیدا نشو یواځی له یوی ښځی څخه یو ناقص مولود موجود شو. ځینی مفسرین وائی چی دایه همغه ناقص مولود د ده پر تخت وغورځوه او ورته ئی وویل «درواخله دا ده ستا د قسم نتیجه!» همغه ئی دلته په «جسد» (جثه) سره تعبیر کړی دی د دغه وضعیت د لیدلو څخه سلیمان علیه السلام سره له افسوسه او ندامته د الله تعالیٰ په طرف رجوع وکړه او د ان شاء الله په نه ویلو ئی استغفار وکړ. «هو! مقربینو ته زیات ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه پیښیږی» په حدیث کښی راغلی دی که ان شاء الله ئی ویلی وی نو بیشکه الله تعالیٰ به همغسی کړی وی چی د ده آرزو او تمنا وه.

تنبیه: اکثرو مفسرینو د دی آیت تفسیر په بل ډول (طریقه) سره کړی دی او پر دغه موقع کښی ډیری بی اساسی قصی د حضرت سلیمان علیه السلام د ګوتمی او د پیریانو نقل کړی دی هر څوک چی د هسی قصو د لوستلو شوق لری هغوی دی همغو تفاسیرو ته رجوع وکړی ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی «**وقد رویت هذه القصة مطولة عن جماعة من السلف رضی الله تعالیٰ عنهم وکلها متلقاة من قصص اهل الکتاب والله سبحانه و تعالیٰ اعلم بالصواب**».

قَالَ رَبِّ ٱغْفِرْ لِى وَهَبْ لِى مُلْكًا لَّا يَنۢبَغِى لِأَحَدٍ مِّنۢ بَعْدِىٓ ۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾

وویل (سلیمان) ای ربه زما مغفرت ښښنه وکړه ماته او راکړه ماته داسی ملک لوی سلطنت چی نه ښائیږی (او نه وی) بل هیچا لره وروسته له ما (او غیر له ما) شخه، بیشکه هم دا ته (ای زما ربه!) ته ډیر ښښونکی ورکوونکی ئی.

تفسیر: یعنی داسی عظیم الشان سلطنت عنایت وفرمایه چی ماسواء له ما څخنی د بل هیچا په برخه نه وی او نه بل څوک د هغه اهل ثابت شی یا به ئی دا مطلب وی چی هیڅوک د دی خبری قوت او قدرت ونه لری چی هغه له ما شخه په زور واخیستی شی.

تنبیه: په احادیثو کښی د هر یوه نبی یوه دعا شته چی د هغه په نسبت الله تعالیٰ د اجابت وعده فرمایلی ده یعنی هغه دعا ضرور قبوله شوی ده ښائی د حضرت سلیمان علیه السلام دا دعا همغه دعا وی څرنګه چی حضرت سلیمان علیه السلام نبی او په عین زمان کښی د باچا څوی ؤ نو د هغه دعا هم په هم داسی وضعیت او کیفیت سره مختصه وه څو ده ته لوی سلطنت ورکړی شی مګر په اعجازی ډول (طریقه) سره کله چی دغه زمانه د زوررو باچایانو او د جبارینو وه نو په دغه حیثیت سره هم دغه دعا د همغی زمانی له حیثیت او وضعیت سره موافقه او مناسبه وه او ظاهر دی چی د انبیاؤ علیهم السلام مقصد د ملکونو له حاصلولو شخه د خپل شوکت او حشمت مظاهره او خلقو ته ئی ښودنه مقصود نه ؤ، بلکه د الله تعالیٰ د دین د غلبی اظهار او انتشار د دوی له عمده ؤ مقاصدو شخه ؤ، او غوښت چی د ځمکی په مخ کښی هغه سماوی قانون په ښه ډول (طریقه) سره اجرا او تنفیذ وومی چی دوی د هغه حاملان او ناشران دی لهٰذا نه ښائی چی دغه دعا د نورو دنیادارانو پر دعا قیاس کړه شی. نو دغه پاس دعا د سلیمان قبوله شوه لکه چی داسی فرمائی

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾

پس مسخر تابع کړ مونږ دغه (سلیمان) ته باد چی چلیده په امر حکم د ده سره نرم نرم هر چیرته چی اراده به وشوه د ده. او (مسخر کړل مونږ ده ته پیریان) شیطانان هر بنا کوونکی (د ښو لوړو (اوچتو) عمارتو) او غوته وهونکی (په لویو بحارو کښی دپاره د ایستلو د جواهرو)

تفسیر: یعنی پیریانو د حضرت سلیمان علیه السلام په حکم ډیر لوی لوی عمارتونه جوړول، او مرغلری او نور قیمتداره شیان به ئی له بحارو او سیندونو شخه په غوته وهلو سره ایستل ، د

هوا او د پیریانو د تسخیر او تابع کرځولو په نسبت پخوا له دی نه د «سبا» په سورت او په نورو ځایونو کښې لازمه تفصیلات لیکلی شوی دی.

وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ ﴿۳۸﴾

او (تابع مو کړ سلیمان ته) نور (سرکش شیطانان) تړلی شوی په ځنځیرونو کښې (لپاره د تادیب او دفع د ضرر).

تفسیر: یعنی ډیر نور پیریان ؤ چې هغوی د سرکشي او تمرد لامله (له وجی) په بندی خانه کښې غورځولی شوی ؤ (داسی وموفرمایل سلیمان ته).

هٰذَا عَطَآؤُنَا فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۹﴾

دغه (سلطنت او تسخیر) عطاء ښښنه زمونږ ده پس احسان کوه (له هر چا سره) یا ئی وساته (له خپل ځان سره) بی له حسابه.

تفسیر: یعنی که چاته عطاء او ښښنه ورکری یا ور نه کړی مختار ئی دومره بیحساب ئی ورکړ، او بیا د حساب او کتاب قید ئی هم تری لری کړ، حضرت شاه صاحب لیکی «دغه بله مهربانی ده چې دغومره دولت او دنیا ئی ورکره، او مختار ئی وګرځوه، حساب او کتاب ئی هم ورمعاف کړ، مګر ده به پخپله د خپل لاس له ګټی څخه دوډی خوړه چې توکری به ئی جوړولی.

وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿۴۰﴾

او بیشکه چې ده ته په نزد زمونږ خامخا قرب دی (په دنیا کښې) او ښه ځای د ورتلو دی (په عقبیٰ کښې).

تفسیر: یعنی سره له سلطنته هغه روحانی تقرب او مرتبه چې زمونږ په نزد سلیمان علیه السلام ته حاصله ده او په اعلیٰ فردوس کښې له اعلیٰ څخه اعلیٰ ځای چې د ده دپاره تیار دی هغه خو علیٰحده او جلا (جدا) دی.

وَاذْكُرْ عَبْدَنَآ اَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الشَّيْطٰنُ بِنُصْبٍ وَّعَذَابٍ ﴿۴۱﴾

او یاد کړه (ای محمده!) بنده زمونږ ایوب کله چې غږ ئې وکړ رب خپل ته چې بیشکه زه چې یم مس کړی یم شیطان په ایذاء او تکلیف سره.

تفسیر: د عظیم الشان قرآن له تتبع څخه ظاهریږی چې په هغو امورو کښې چې په کوم پلو کښې شر یا ایذاء وی یا کوم صحیح مقصد فوتیږی د هغه نسبت د شیطان په طرف کیږی لکه چې د موسیٰ علیه السلام په قصه کښې راغلی دی ﴿وَمَآ اَنۡسٰنِیۡهُ اِلَّا الشَّیۡطٰنُ اَنۡ اَذۡکُرَهٗ﴾ د ۱۵ جزء الکهف ۹ رکوع ۶۳ آیت زمونږ د دغه مبارک تفسیر څکه چې علی الاکثر د دغه قسم شیانو قریب سبب یا بعید سبب په یوه نه یو درجه کښې شیطان وی د هم دغی قاعدی په موجب حضرت ایوب علیه السلام د خپلی رنځوری یا د تکلیف او ربړ (زحمت) نسبت د شیطان په طرف وکړ ګواکی تواضعاً یا تأدباً ئې دغه ښکاره کړه چې ضرور له ما ځنی څه تساهل یا کومه غلطی زما له درجی سره سمه صادره شوی ده چې د هغی په نتیجه کښې دغه آزار راورسید یا د مرض په حالت او شدت کښې به شیطان د وساوسو د القاء او د خرخشو (خطرو) د غورځولو زیار(محنت) او کوشش کړی وی او ده به د هغه په مدافعت کښې تکلیف او تعب احساس کړی وی نو هغه ئې په «نصب» او «عذاب» سره تعبیر فرمایلی دی والله اعلم.

تنبیه: د حضرت ایوب علیه السلام قصه د «انبیاء» په سورت کښې تیره شوی ده هلته دی وکتله شی مګر واضح دی وی چې د حضرت ایوب علیه السلام د قصی په نسبت کومی افسانی چې قصه ویونکی جوړی کړی دی په هغو کښې ډیره مبالغه شته. داسی مرض چې په عمومی ډول (طریقه) سره د عامو خلقو په حق کښې د تنفر او استقذار موجب وی د انبیاؤ علیهم السلام له وجاهت سره منافی ده **کما قال الله تعالیٰ** ﴿لَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِیْنَ اٰذَوْا مُوْسٰی فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوْا ؕ وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَجِیْهًا﴾ (د جزء ۲۲ الاحزاب ۹ رکوع ۶۹ آیت) لهٰذا ښائی هغومره بیان ومنلی شی چې د نبوت له منصب سره منافی نه وی.

نو د الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه له جانبه جبریل علیه السلام ایوب علیه السلام ته داسی وویل.

اُرۡکُضۡ بِرِجۡلِكَ ۚ هٰذَا مُغۡتَسَلٌۢ بَارِدٌ وَّشَرَابٌ ﴿۴۲﴾ وَوَهَبۡنَا لَهٗۤ اَهۡلَهٗ وَمِثۡلَهُمۡ مَّعَهُمۡ رَحۡمَةً مِّنَّا وَذِكۡرٰی لِاُولِی الۡاَلۡبَابِ ﴿۴۳﴾

ووهه (ځمکه) په پښه خپله (نو وی وهله او اوبه راووتی) دغه ده ځای د غسل یخ او اوبه د څښلو (نو غسل ئې وکړ اوبه ئې وڅښلی جوړ شو) او وموبښل دغه (ایوب) ته اهل د ده (په بیرته ژوندی کولو) او په مثل د دوی له هغوی

سره له جهته د مهربانی له خپله طرفه او دپاره د ذکر پند اخیستلو خاوندانو د صافو عقلونو ته.

تفسیر: کله چی الله تعالیٰ داسی اراده وفرمایله چی ایوب علیه السلام روغ او جوړ وګرځوی نو پری حکم ئی وکړ چی خپله پښه پر ځمکه ووهه. هم دا چی ده خپله پښه پر ځمکه ووهله د الله تعالیٰ په کامله قدرت له هغه ځایه د یخو اوبو چینه وخوتیده چی ده په هغه کښی غسل وکړ او له هغو اوبو څخه ئی وڅښلی او هم دغه د ده د شفاء سبب شو او د ده د هغی کورنی خلقو په مقابل کښی چی د کوتی تر چت لاندی مړه شوی وو پخپلی مهربانی او فضل سره دوچنده خیلخانه ورعطاء کړه څو عقلمن خلق د دغو واقعاتو له لیدلو څخه په دی ښه وپوهیږی هغه بنده چی په مصائبو کښی مبتلا کیږی ښائی صبر وکړی او الله ته رجوع وکړی څو ئی د ده حفاظت کفایت، کفالت، او اعانت په ښه شان سره وفرمائی. (وموفرمایه ایوب ته داسی)

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِب بِّهِۦ وَلَا تَحْنَثْ ۗ إِنَّا وَجَدْنَٰهُ صَابِرًا ۚ نِّعْمَ ٱلْعَبْدُ ۖ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

او ونیسه په لاس خپل جارو (د کنکو ـ ډکو) پس ووهه په هغه جارو (د کنکو ـ ډکو) سره (ښځه خپله) او مه حانثوه ځان خپل (په ترک د وهلو کښی) بیشکه مونږ وموند مونږ دغه (ایوب) صبرناک (په سختیو) ښه بنده ؤ دی، بیشکه چی دی ډیر رجوع کوونکی ؤ الله ته.

تفسیر: حضرت ایوب علیه السلام د رنځوری په حالت کښی پر کومی خبری خفه شوی ؤ او قسم ئی یاد کړی ؤ کله چی زه روغ شوم نو پر خپله ښځه به سل ګزارونه وکړم حال دا چی دغه بی‌بی (رحیمه) د ابتلا په دغه حالت کښی د ده صادقه خدمتګاره او صمیمه خادمه وه او چندان داسی کوم قصور او خطا ئی هم نه درلوده (لرله) چی د وهلو وړ (قابل) وی نو الله تعالیٰ د ده د قسم د رښتیا کولو یوه حیله (چل) وروښوده چی فقط هم ده ته مخصوصه ده او که نن څوک داسی قسم یادوی نو د هغه د پوره کولو لپاره به دغومره یوه خبره کافی نه وی.
تنبیه: په هغه حیله (چل) سره چی د کوم شرعی حکم یا د نبی د حکم ابطال په عمل راځی هغه جائز نه دی، لکه د زکوٰة، اسقاط او نوری حیلی (چلونه) او پلمی (تدبیرونه) چی خلقو له طرفه جوړی او ایستلی شوی دی هو! هره هغه حیله (چل) چی کوم شرعی حکم نه باطلوی بلکه د کوم معروف کار ذریعه ګرځی د هغو اجازه شته والتفصیل یطلب من مظانه.

وَاذْكُرْ عِبٰدَنَآ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ اُولِى الْاَيْدِىْ وَالْاَبْصَارِ ﴿۴۵﴾

او یاد کړه (ای محمده!) بندګان زما ابراهیم او اسحاق او یعقوب خاوندان د لاسونو او د سترګو (کوونکی د صالحه ؤ اعمالو لیدونکی د آیات الله).

تفسیر: یعنی د عمل او معرفت خاوندان چې په خپلو لاسونو او پښو به ئې عبادت او بندګی کوله او په خپلو سترګو سره به ئې د الله تعالیٰ قدرتونه کتل او په هغه سره به ئې خپل یقین او بصیرت زیاتوه.

اِنَّآ اَخْلَصْنٰهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿۴۶﴾

بیشکه مونږ خالص کړی مو دی دوی په خالص خوی سره په ذکر یادولو د کور (د آخرت).

تفسیر: د انبیاؤ امتیاز دا دی چې د دوی په شان بل هیڅوک د الله تعالیٰ او د آخرت یادوونکی نشته. او د هم دغه خصوصیت لامله (له وجې) دوی د الله تعالیٰ په دربار کښې له ګردو (تولو) ځنې زیات ممتاز مراتب او مدارج حاصلوی.

وَاِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْاَخْيَارِ ﴿۴۷﴾ وَاذْكُرْ اِسْمٰعِيْلَ
وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ ۖ وَكُلٌّ مِّنَ الْاَخْيَارِ ﴿۴۸﴾

او بیشکه دوی په نزد زمونږ خامخا له غوره کړیو شویو بهترو خلقو (د زمانی خپلی) وو او یاد کړه (ای محمده!) اسمٰعیل او الیسع او ذوالکفل (خاوند د ضمانت)، او دغه تول (مذکورین) ؤ له خاوندانو د خیر (په خلقو کښې).

تفسیر: د حضرت اسمٰعیل علیه السلام او ذوالکفل علیه السلام ذکر پخوا له دی نه تیر شوی دی او الیسع علیه السلام ته وائی چې د حضرت الیاس علیه السلام خلیفه ؤ چې هغه ته هم الله تعالیٰ نبوت ورعطاء کړی ؤ.

هٰذَا ذِكْرٌ ۗ

حال دا چې دغه (بيان د انبياؤ) ذکر پند دی (هر پند اخيستونکي ته يا په دنيا کښې ښه ذکر د دوی دی)،

تفسير: يعني دغه مذکور خو د انبياء ؛ وروسته له دی نه د عامو متقيانو انجام واورئ!.

وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الْأَبْوَابُ ﴿٥٠﴾

او بيشکه دپاره د پرهيزګارانو خامخا ښه ځای د ورتلو دی (په آخرت کښې) جنتونه دی د هميشه هستوګنې په دی حال کښې چې تل پرانستلې وی دوی ته دروازی (د جنتونو).

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «کله چې جنتيان په جنت کښې ننوځي نو هر يو جنتي به بې د بل چا د ورښوولو سم برابر خپلې مانۍ او باغ او تاکلې (مقرر) ځای ته ورځي» او د دی خبرې ضرورت به ورته نه وی پاتې چې غږ وکړی يا ناری ووهي يا د وره د پرانستلو په انتظار کښې ودريږی.

مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾

تکيه وهلی (ناست به وی مؤمنان) په دغو (جناتو) کښې چې غواړی به (دغه جنتيان) په هغو کښې ميوی ډيری او څيزونه د څښلو.

تفسير: قسماقسم ميوی، دانې، خوراک او نور مطلوبه شيان به دوی ته غلمان سم د دوی له غوښتنې سره سم د لاسه ورحاضر وی.

وَعِندَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾

او وی به په نزد د دوی ښځې بندونکې د سترګو (ميړو (خاوندانو) خپلو ته) همځولې (پخپل منځ کښې يا له ميړو (خاوندانو) سره).

تفسير: يعني ټولې ښځې به پيغلې نوی جونې او په يوه عمر او يوه منګ وی يا په اشکال او شمائل عادات، اطوارو کښې به له خپلو ازواجو سره هم عمر او يو شان وی. نو د الله تعالیٰ له

جانبه پرښته به ورته داسې وائي

هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿۵۳﴾ إِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِن نَّفَادٍ ﴿۵۴﴾

دا هغه دی چې وعده به ئی کوله کیده (له تا سره په دنیا کښې دپاره د خوښی) د ورځې د حساب. بیشکه چې دغه خامخا داسې رزق زمونږ دی چې نشته ده لره خلاصیدل.

تفسیر: یعنی غیر منقطع او لازواله نعمتونه دی چې د هغوی سلسله به له سره هیچیری نه ختمیږی او نه کمیږی.

رزقنا الله منها بفضله وکرمه فانه اکرم الاکرمین وارحم الراحمین.

هٰذَا ۚ وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ ﴿۵۵﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿۵۶﴾ هٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿۵۷﴾

دغه (حال د مطیعانو وو) او بیشکه دپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع ده (چې هغه) دوزخ دی چې ننوځی دوی په هغه کښې، پس بده بستره ده (دا دوزخ). دا دی عذاب د کفارو پس ودی څکی دوی دا ایشیدلی اوبه (چې توتی توتی کیږی کلمی د دوی) او (د دوزخیانو د جراحاتو بدبویه) زوی

تفسیر: یعنی د متقیانو او پرهیزګارانو انجام مو واورید وروسته له دی نه د شریرانو انجام واوریځ! او بیشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع دوزخ دی چې ننوځی دوی په هغه کښې پس بده بستره ده دا دوزخ دا دی عذاب پس ودی څکی دوی دا. یعنی درواخله! دغه درحاضره ده د هغه خوند وڅکه!. له «غساق» څخه ځینی وائی چې د دوزخیانو د پرهارو زوی او وینی او نوری چتلی مراد دی چې په هغو کښې به د منګورانو (مارانو) او لړمانو او د نورو زهر هم ګډ وی. او د ځینو په نزد «غساق» خورا ډیرو یخو او بی نهایته سړو اوبو ته وائی چې د هغو له څکلو څخه له حده زیات تکلیف او اذیت وررسیږی. ګواکی په دغه تقدیر سره دغه د «حمیم» ضد او کامل مقابل دی چې «غساق» سوځول کوی له ډیری یخنی خپلی څخه لکه چې سوځول کوی «حمیم» له ډیر ګرمی خپلی نه) والله اعلم.

وَّاٰخَرُ مِنۡ شَكۡلِهٖۤ اَزۡوَاجٌ ﴿۵۸﴾ هٰذَا فَوۡجٌ مُّقۡتَحِمٌ مَّعَكُمۡ‌ۚ لَا مَرۡحَبًۢا بِهِمۡ‌ؕ اِنَّهُمۡ صَالُوا
النَّارِ ﴿۵۹﴾ قَالُوۡا بَلۡ اَنۡتُمۡ لَا مَرۡحَبًۢا بِكُمۡ‌ؕ اَنۡتُمۡ قَدَّمۡتُمُوۡهُ لَنَا‌ۚ فَبِئۡسَ الۡقَرَارُ ﴿۶۰﴾

او څه بل (قسم عذاب) له قسمه د هغه تير عذاب راز راز قسمونه. دغه يو فوج دی (د تابعانو) چې ننوتونکی دی په سختۍ له تاسی سره نه دی وی خوشالی ځای د آرامی دوی ته، بيشکه چې دوی ننوتونکی دی اور ته، وائی (دغه تابعان متبوعانو ته) بلکه تاسی چې يئ نه دی وی خوشالی په تاسی (په ځای موندلو د آرامی) تاسی راوړاندی کړی دی دغه (عذاب) مونږ ته پس بد قرار ځای دی (دا دوزخ).

تفسير: دغه خبری او اتری به دوزخيان په خپلو منځونو کښی سره کوی څه وخت چې پرښتی دغه دوزخيان پرله پسی په شړلو او تيل وهلو سره د دوزخ پر څنډو (غاړو) ودروی ړومبی ډله به د غتانو او سردارانو وی. وروسته له هغه به د دوی د تابعانو او پيروانو وی. د دغو تابعانو د ليدلو په وخت کښی به له لری څخه دغه متبوعان وائی چې «دغه دی يو بل فوج له تاسو سره يو ځای په تيل وهلو او کشولو او راښکودلو سره په دوزخ کښی د غورځولو دپاره په زور راوستل کيږی. د الله تعالیٰ قهر او غضب دی وی پر دوی باندی دوی هم دلته د رېړ (تکليف)، زحمت او عذاب ګاللو (برداشت کولو) دپاره راغلل، الله تعالیٰ دی وکړی چې دوی ته په بل کوم ځای کښی کوم ارت مکان ور نه کړ شی» د دغی خبری د آوريدلو په اثر به هغوی د دوی جواب داسی ورکوی «ای کمبختانو! پر تاسی باندی دی د الله تعالیٰ قهر او غضب وی! پاک الله دی تاسو ته هيچيری د هوسائی (راحت) او آرامی ځای در نه کړی!، هم دغه تاسو وئ چې زمونږ د اغواء او اضلال وسائل مو راتيار کړی ؤ، او مونږ ستاسی له لمسونه او غولولو نه په دغه کنده کښی ولويدو او په دغه سخت مصيبت او آفت کښی اخته شو اوس دغه راوښيئ چې چيری لاړ شو ؟ هر څه چې دی هم دغه دريدلو ځای دی په هر ډول (طريقه) سره چې کيږی هم دلته خپل ځانونه تر هغه پوری تينګ او کلک کړئ! چې ګرد (تول) سره ومرئ! او يو پر بل باندی خوله ولګوئ! او په خپلو منځونو کښی سره وخری!.

قَالُوۡا رَبَّنَا مَنۡ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدۡهُ عَذَابًا ضِعۡفًا فِى النَّارِ ﴿۶۱﴾

وبه وائی (تابعان) ای ربه زمونږ هر چا چې ړومبی تياره کړی ده مونږ ته دغه لاره (د کفر) پس زيات کړه ورته عذاب دوچنده په اور کښی.

تفسیر: یعني په خپل منځ کښې به یو بل ته طعن او لعن وائي او بالاخر الله تعالیٰ ته به داسې عرض کوي چې «ای ربه! هغه کسان چې له خپل شقاوته ئې دغه بلا او مصیبت زمونږ پر سر راوستلی دی د دوزخ په دوچنده عذاب ئې اخته او مبتلا کړه!» ښائي چې دوی به داسې وګڼي چې د دوی د دوچنده عذاب ګاللو (برداشت کولو) په لیدلو سره زمونږ لږ څه زړونه پرې یخ شي حال دا چې هلته به د تسلي او اطمینان وسائل او سامان چیری وی ؟ دغه یو بل ته طعن او لعن او کنځلې او سپکې ویل به هم دوی ته یو ځان ته مستقل عذاب وي.

وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرٰى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِّنَ الْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾
أَتَّخَذْنٰهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ ﴿٦٣﴾

وبه وائي (مشرکان د کفارو) څه مانع ده مونږ ته چې نه وینو هغه سړي چې وو مونږ چې شمیرلي مو وو هغوی له اشرارو څخه. آیا نیولي مو وو دوی په مسخرو سره یا که کږی (چپی) شوي دي له هغوی څخه سترګې زمونږ (چې نه ئې وینو په دوزخ کښې)

تفسیر: هلته به دوی وګوری چې ګرد (تول) د دوی دوستان، آشنایان، خپلوان او نور تول اعلیٰ او ادنیٰ خلق سره یو ځای غونډ او تول کړی شوی دي چې ګرد (تول) سره یو ځای په دوزخ کښې وغورځول شي، مګر د هغو مسلمانانو پته او درک به دوی ته نه وي معلوم چې دوی له هغوی سره آشنائي او پیژندګلوی درلوده (لرله) او پرې توکې او مسخرې به ئې کولې نو په حیرت او افسوس سره به داسې ووائي چې مونږ څرنګه چتي (بیکاره) او غلط کارونه کول چې له هغوی سره به مو مسخرې او توکې کولې حال دا چې دوی د هغو وړ (لائق) او قابل نه ؤ هم دا ده چې نن هغوی هیڅ د دوزخ په شاؤ خوا او اطرافو کښې نه ښکاري یا خو هغوی هم په هم دغو خلقو کښې دي مګر زمونږ په سترګو نه ښکاري یا زمونږ له سترګو څخه چیرې الوتي دي.

إِنَّ ذٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾

بیشکه دغه (مذکوره قصه د اهل النار) خامخا حقه ربښتیا ده جګړه کول د دوزخیانو په منځ خپل کښې.

تفسیر: یعني په ظاهر سره دغه خبره خلاف القیاس ښکاري چې په هغې ویرې او خوف او

پریشانی کښې به دوی یو له بل سره جګړې او مناقشې کوی او دوی به څرنګه د عذاب په دغې هولناکې منظرې کښې بل لوری ته متوجه کیدی شي ؟ مګر په یاد ئې ولره چې هم داسې به کیږی او دغسې پیښه بیخې په یقینې او واقعې ډول (طریقه) پیښیدونکې ده چې په کښې هیڅ د شک او شبهې ځای نشته او په حقیقت کښې دغه د هغوی د عذاب تکمیل دی.

قُلۡ إِنَّمَآ أَنَا۠ مُنذِرٞۖ وَمَا مِنۡ إِلَٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ ٱلۡوَٰحِدُ ٱلۡقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡغَفَّٰرُ ﴿٦٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چې زه ویروونکی یم (د عالم له عذابه) او نشته هیڅ بل حق معبود بې له الله چې یو ډیر قهر کوونکی دی. رب د آسمانونو او د ځمکې او د هغو تولو شیانو دی چې په منځ د دوی کښې دی (ملکاً خلقاً و عبیداً) ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه ښښونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: ووایه ای محمده! منکرانو ته چې زما کار خو هم دغومره دی چې تاسې د هغه راتلونکی خوفناک ساعت له راتګه باخبره او هوښیار کړم او له هغې سختې پیښې او ویروونکې واقعې څخه مو بیخبره پرې نه ږدم باقی ستاسې معامله او سؤال او جواب له هغه حاکم او قاضی سره چې واقع کیدونکی دی هغه خو همغه احکم الحاکمین واحد الله تعالیٰ دی چې د هغه په مخ کښې هیڅ لوی او وړوکی له سره سا نشی اخستې او هر شی او هر څوک د ده په مقابل کښې عاجز، ناتوانه او ضعیف دی. د آسمانونو او ځمکې په منځ کښې هیڅ یو شی داسې نه دی چې د ده تر واک (اختیار) او تصرف لاندې نه وی تر هغه وخته پورې چې د ده اراده وی دغه علویات او سلفیات قائم ساتې او څه وخت چې اراده وفرمائی خراب، ابتر، لاندې باندې او ویجاړوی ئې د دغه عزیز قوی غالب الله تعالیٰ د قدرت لاس څوک نیولی شي ؟ او د ده د زبردستې قبضې څخه هیڅوک نه وتلی او نه تښتیدلی شي ؟ او ورسره د ده د لامحدوده او بې نهایته رحمت او ښښنې په محدودولو او محصوررولو کښې هیڅوک هیڅ وسعه او اقتدار نه لري.

قُلۡ هُوَ نَبَؤٌاْ عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنتُمۡ عَنۡهُ مُعۡرِضُونَ ﴿٦٨﴾

ووایه (ای محمده !) دوی ته دغه (قرآن یا عذاب) خبره ډیره لویه ده چې تاسې له دې نه مخ ګرځوونکی یئ (او هیڅ غور په کښې نه کوئ).

تفسير: يعنى قيامت او د هغه سخت اهوال كوم معمولى شى نه دى او ډير لوى درونډ او مهم مصيبت او خورا (ډيره) غټه خبره ده چى زه د هغه خبر او اطلاع تاسى ته دركوم ﴿ عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ﴾ (د نبأ ۱ ركوع ۳۰ جز) مگر افسوس چى تاسى له هغه څخه بيخى بيفكره يئ! او پر هر هغه شى چى د تاسى د خير او ښيگڼى (فائدى) دپاره ويل كيږى هيڅ فكر، غور او دقت نه كوئ بلكه بالعكس له هغه څنى توكى او مسخرى جوړوى او پرى پوچندى (تمسخر) او ملندى وهئ، او په استهزاء سره داسى پوښتنى كوئ چى قيامت كله راځى ؟ او د څه لامله (له وجى) په راتګ كښى ئى ډيل او معطلى واقع ده ؟ او ولى هم دا اوس نه راځى ؟ خير قيامت هر وخت چى راځى رادى شى، مگر زمونږ د قيامت برخه دى خو هم دا اوس راكړه شى! و غير ذلک كه ماته وحى شوى نه وى نو د آسمانونو حال به مى كله ويلى شو څكه چى.

مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِنْ يُوحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٧٠﴾

نشته ما لره هيڅ قدر علم پوه په هغه تولى ډير پورته لوى (د ملائكو) كله چى سره جگړى ئى كولى (په شان د آدم كښى بى له وحيه). وحى نه كوله كيږى ماته مگر د دى چى بيشكه هم دا خبره ده چى زه ويروونكى يم ښكاره (له عذابه).

تفسير: ملاء الاعلىٰ يعنى پاسنى جرگه د مقربينو ملائكو او د نورو مجلس دى چى د هغو په واسطه د الٰهيه ؤ تدابيرو او د كونيه وو تصرفاتو ظهور راځى. يعنى په ملاء الاعلىٰ كښى د عالم د نظام د فناء او بقاء په متعلق كوم تدابير يا ابحاث او قيل او قال چى كيږى، زه له هغو څخه نه وم خبر چى تاسى ته به مى د هغه بيان كوه پر كومى اجزاء باندى چى زه د الله تعالىٰ له طرفه مطلع شوى يم هغه مى بيان كړى دى. زه هر څه چى وايم د همغه الله تعالىٰ د وحى، الهام، اعلام له مخى ئى وايم، ماته داسى حكم راكړى شوى دى چى گرد (تول) عالم د هغو له راتلونكى مستقبل څخه خبردار كړم او د هغه توضيحات په ښكاره ډول (طريقه) سره دوى ته وركړم پاتى شوه دغه خبره چى قيامت كله راتلونكى دى ؟ نه د انذار دپاره زه دغى خبرى ته څه ضرورت لرم او نه د دى خبرى اطلاع چاته وركړى شوى ده. په يوه حديث كښى راغلى دى چى د څو انبياؤ عليهم السلام په مجمع كښى د قيامت تذكره د مباحثى موضوع شوه. چى په كښى وويل شول چه د قيامت قيام به كله وى ؟ گردو (تولو) سره دغه غوته كړه چى د حضرت ابراهيم عليه السلام څخه دى پوښتنه وكړه شى خليل الله وفرمايل چى زه ترى نه يم خبر بيا ئى له

حضرت موسیٰ علیه السلام څخه سؤال وکړ هغه هم وفرمایل چې زه هم نه یم خبر. بالاخر ګردو (تولو) له حضرت مسیح علیه السلام څخه سؤال وفرمایه مسیح وویل چې د «وجة الساعه» یا د عین القیامت د وقوع وخت علم له سره له ما سره نشته. هو! الله تعالیٰ له ما سره وعده فرمائلې ده الخ. په یو حدیث کښې راغلي دي چې حضرت مسیح علیه السلام له حضرت جبریل علیه السلام څخه د قیامت د راتګ د وخت پوښتنه وکړه، ده په جواب کښې وویل «**ما المسئول عنها باعلم من السائل**» یعنی زه له تانه پر دغه موضوع باندې زیات پوه نه یم. معلوم شو چې په ملأ الاعلیٰ کښې د قیامت په نسبت هم داسې قسم څه مباحثه او مذاکره کیږي، علاوه پر دې نور ډیر مسائل هم دي چه د هغه په متعلق یو شان مذاکره او قال او قیل جاري دي. لکه چې په یوه حدیث کښې الله تعالیٰ له دوی څخه پوښتنه کړې ده «**فیم یختصم الملأ الاعلیٰ**» او د دوی اجوبه مذکور دي. مګر د ملأ الاعلیٰ له مذاکراتو څخه ماسواء الله څنې بل هیڅوک نه دي خبر، او نه ترې خبریدی شي، هم دغه ذریعه ده چې په هغې سره دوی د اهل النار له تخاصم او جګړې څخه مطلع شول. او هغه تخاصم چې د آدم علیه السلام او ابلیس په معامله کښې وشو چې ذکر ئې اوس راځي هغه هم په هم دغه ذریعه راڅرګند (ښکاره) شو.

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾

(یاد کړه) هغه وقت چې وفرمایل رب ستا پرښتو ته چې بیشکه زه پیدا کوونکی یم د یو بشر (آدم) له ختې څخه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «دغه هم د پرښتو یوه مباحثه وه چې بیان ئې وفرمایه».

فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِى

پس کله چې برابر کړم (قالب د) هغه (په ښه شکل سره) او پو کړم په هغه قالب کښې له روح خپل

تفسیر: یعنی قالب کالبوت ئې په ډیر ښه ډول (طریقه) سره جوړوم بیا په کښې خپل روح پوکم. حضرت شاه صاحب لیکي «(روحي - خپله سا)» ئې ځکه وفرمایله چې هغه له اوبو او خاورې څخه نه دی جوړ شوی او د غیب له عالمه راغلی دی. څه مضمون د روح په متعلق د «بني اسرآئیل» په سورت زموږ په دغه مبارک تفسیر کښې پخوا لیکلی شوی دی هلته د روح پر اضافت هم څه رڼا (رڼړا) غورځولی شوی ده ښائي چې هغه دې ولوست شي!

فَقَعُوا لَهُ سٰجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾ إِلَّآ إِبْلِيسَ ط

پس پریوځئ (تاسی تول ای پرښتو! تعظیماً) ده ته سجده کوونکی پس سجده وکړه ملائکو تولو دوی ګردو (کلهمو) مګر ابلیس (چی هغه ونه کړه سجده)

تفسیر: دغه د آدم علیه السلام قصه په «البقرة» او «الاعراف» او په نورو سورتونو کښی پخوا له دی نه هم تیره شوی ده او د «الاعراف» په تفاسیرو کښی مو مفصل بحث پری کړی دی هلته دی ولوست شی!.

اِسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكٰفِرِينَ ﴿٧٤﴾

او لوئی وکړه او وو دی (په علم د الله کښی) له کافرانو.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دغه ابلیس په اصل کښی جن ؤ چی علی الاکثر د الله تعالیٰ له احکامو منکران دی لیکن بیا د خپل عبادت له کثرته او د نورو اسبابو په بناء په پرښتو کښی اوسیده».

قَالَ يٰٓإِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ ط

وفرمایل (الله) ای ابلیسه څه شیز منع کړی ئی ته له دی نه چی سجده وکړی (ته) هغه شیز ته چی پیدا کړی دی ما په دواړو (بلا کیف) یدو خپلو

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی بدن ئی د قدرت په ظاهری لاس او روح ئی د قدرت په غیبی (باطنی) لاس سره جوړ کړ. الله تعالیٰ غیبی شیان پخپل یو شان قدرت سره او ظاهری شیان په بل شان قدرت سره جوړوی او پر دغه انسان باندی ئی خپل دواړه اقسامه قدرت صرف کړی دی» د «المائدة» په (۹) رکوع ٦٤ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر کښی دی ﴿بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ﴾ تفسیر ملاحظه شی زمونږ په نزد د الله تعالیٰ په نعوتو او صفاتو کښی د اسلافو هم هغه مسلک اقوی او احوط دی.

أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿٧٥﴾

آیا تکبر دی وکړ یا که ئی ته له لویانو.

تفسیر: آیا په قصد او عمد سره دی خپل ځان لوی وګانه یا په واقع کښی ته خپله مرتبه لویه بولی.

قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِيْ مِنْ نَّارٍ وَّخَلَقْتَهٗ مِنْ طِيْنٍ ﴿۷۶﴾

وویل (ابلیس په جواب کښی) زه غوره یم له دغه (آدم) څخه پیدا کړی دی یم زه له اوره او پیدا کړی دی دی دغه (آدم) له ختو.

تفسیر: د «الاعراف» په سورت کښی د دی بیان تیر شوی حضرت شاه صاحب لیکی «اور دی ګرم پرجوشه او خاوره ده یخه او خاموشه ابلیس اور ښه وګانه او پاک الله خاوره غوره او خوښه کړه».

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيْمٌ ﴿۷۷﴾

وفرمایل (الله) پس ووځه له جنته (یا له ملکی صورته ای ابلیسه!) پس بیشکه ته رټلی شوی ئی.

تفسیر: یعنی شیطان جنت ته د پرښتو د ملاقات دپاره ورتلو اوس له هغه ځایه وویست شو او ورته وویل شول چی ووځه له جنته یا له ملکی صورته پس بیشکه ته رټلی شوی ئی له رحمته ویشتلی شوی ئی په شغلو سره.

وَّاِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِيْٓ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ ﴿۷۸﴾

او بیشکه پر تا دی لعنت زما تر ورځی د جزاء پوری.

تفسیر: یعنی تر هغه وخته پوری پر تا باندی ستا د اعمالو د شامت لامله (له وجی) لعنت وریږی او ستا د شقاوت مرتبی زیاتیږی. وروسته له هغه چی عذاب او بلیات چی پر تا نازلیدونکی او ته په هغو کښی اخته کیدونکی ئی د هغه له احواله څه پوښتنی مه کوه!. وروسته راځی چی ﴿لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِيْنَ﴾ د اخروی لعنت په مقابله کښی دغه دنیوی لعنت هیڅ اهمیت نه لری.

قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِيٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾

وویل (ابلیس) ای ربه زما پس مهلت راکړه ماته تر هغی ورځی پوری چی پورته کول شي مړی (له قبورو نه)

تفسیر: یعنی د صور (شپیلی) تر دوهمی نفخی پوری.

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ ٱلْمُنظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْوَقْتِ ٱلْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾

وفرمایل (الله) پس بیشکه ته (ای ابلیسه!) له مهلت ورکړ شویو څخه ئی. تر ورځی د وخت معلوم پوری (چی نفخة الاولىٰ ده).

تفسیر: یعنی د اولی نفخی تر قریب پوری نه وروسته له هغه نه.

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾
إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾ قَالَ فَٱلْحَقُّ وَٱلْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾

وویل (ابلیس) پس قسم دی په عزت ستا چی خامخا گمراهان به کړم هرومرو (خامخا) دوی تول. مگر هغه بندگان ستا له دوی څخه چی خلاص کړی شوی دی (له شرک شک عصیان څخه چی مؤمنان دی) نو وفرمایل (الله) چی پس حقه خبره هم دا ده او حقه خبره زه وایم.

تفسیر: یعنی زما گردی (تولی) خبری رښتیا او په واقع سره برابری او منطبقی وی. او زه همیشه وایم دغسی چی

لَاَمۡلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنۡكَ وَمِمَّنۡ تَبِعَكَ مِنۡهُمۡ اَجۡمَعِيۡنَ ﴿۸۵﴾ قُلۡ
مَاۤ اَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ اَجۡرٍ وَّمَاۤ اَنَا مِنَ الۡمُتَكَلِّفِيۡنَ ﴿۸۶﴾ اِنۡ
هُوَ اِلَّا ذِكۡرٌ لِّلۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۸۷﴾ وَلَتَعۡلَمُنَّ نَبَاَهٗ بَعۡدَ حِيۡنٍ ﴿۸۸﴾

خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) دوزخ له تانه (او ستا له اولاد نه) او له هغه چا نه چې متابعت ئې کړی وی ستا له دغو (انسانانو) نه له تولو څخه. ووایه (ای محمده ! دوی ته) نه غواړم زه له تاسی په دی (قرآن یا تبلیغ) ځان ته هیڅ اجر او نه یم زه له تکلیف کوونکیو نه (په جوړولو د قرآن کښی له ځانه) نه دی دغه (قرآن) مگر پند دی دپاره د عالمیانو او خامخا عالمان به شئ هرومرو (خامخا) په خبر (د صدق) د دی (قرآن) لږ څه وروسته (پس له یو مدت چې د قیامت ورځ ده)

تفسیر: یعنی له نصیحت څخه دا غرض دی چې تاسی د خپل دوست او دښمن په منځ کښی سره فرق او تمیز وکړئ! او د لعین شیطان په لاره چې ستاسی ازلی دښمن دی مه ځئ! د انبیاؤ خبره ومنئ چې ستاسی د خیر غوښتنی دپاره لیږلی شوی دی. زه له تاسی څخه د دغه نصیحت څه اجر، صله او معاوضه نه غواړم او نه څه شی له خپله ځانه جوړوم چې تاسی ته ئې وایم هر هغه شی چې پاک الله زه پری پوهولی یم همغه زه تاسی ته وایم او دررسوم ئې. لږ مدت وروسته تاسی به پخپله معلوم کړئ چې دغه اخبار او اطلاعات چې تاسی ته درکړی شوی دی تر کوم ځای پوری صحیح او درست دی ؟ او کوم نصائح چې کړی شوی دی څرنگه رښتیا او مفید وه.

تمت سورة «صٓ» بعون الله رب العباد وحسن توفیقه ولله الحمد والمنة

سورة الزمر مكية الا الآيات ۵۲ و ۵۳ و ۵٤ فمدنية وهى خمس وسبعون آية وثمانى ركوعات
رقمها (۳۹) تسلسلهاحسب النزول (۹۵) نزلت بعد سورة سبأ
د «الزمر» سورت مكی دی پرته (علاوه) له (۵۲ و ۵۳ و ۵٤) آیتونو چی مدنی دی ۷۵ آیات
۸ رکوع لری په
تلاوت کښی (۳۹) او په نزول کښی (۹۵) سورت دی وروسته د «السبا» له سورت څخه نازل
شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ۝١

رالیږل د دی کتاب (قرآن پر محمد) دی له (جانبه د هغه) الله چی ډیر
زبردست قوی غالب د حکمتونو څیښتن (خاوند) دی.

تفسير: کله چی زبردست او زورور او غالب (په انفاذ د احکامو) دی نو ځکه د هغه کتاب
انتشار او انفاذ او اجراء مومی او هیڅ یو مقابل او مزاحم د ده د شیوع او د انفاذ مخه نشی
نیولی او حکیم دی چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی نو ځکه د دنیا هیڅ یو کتاب
د ده له محاسنو او ښیګڼو (فائدو) سره مقابله نشی کولی.

إِنَّآ أَنْزَلْنَآ إِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّيْنَ ۝٢ أَلَا لِلّٰهِ الدِّيْنُ الْخَالِصُ

بیشکه مونږ نازل کړی مو دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره
پس عبادت کوه د الله حال دا چی خالص کوونکی ئی دغه (الله) ته د دین
(خپل له شرک) واوری خبردار اوسیٔ خاص الله لره دی دین (او طاعت) خالص

تفسير: یعنی حسب المعمول د الله تعالیٰ تل داسی بندګی کویٔ چی د شرک او ریاء او له نورو
شوائبو څخه پاک وی! او د الله تعالیٰ په طرف قولاً او فعلاً خلقو ته دعوت او بلنه کویٔ! او اعلان

وفرمایئ چې الله تعالیٰ همغه بندګي قبوله فرمائي چې خالص د همغه دپاره وي. د الله تعالیٰ په دربار کښې د هغه عمل له سره پوښتنه نه کیږي چې له اخلاصه تش وي.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۗ

او هغه کسان چې نیولي ئې دي غیر له دغه (الله) څخه نور دوستان (وائي) نه کوو عبادت د دوی مګر دپاره د دې چې نژدې کړي دوی مونږ طرف د الله ته نژدې کول، بیشکه الله به فیصله (حکم) کوي په منځ د دوی کښې په هغه څیز کښې چې دوی په هغه سره اختلاف کوي

تفسیر: عموماً مشرکینو به داسې ویل چې مونږ د دغو وړوکیو معبودانو او بتانو عبادت ځکه کوو چې دوی زمونږ د نزدیکۍ او قرب وسیله د پاک الله په دربار کښې کیږي او هغه پر مونږ مهرباني وفرمائي چې په دغه وسیله سره زمونږ کار یو سر او صورت ونیسي. د هغه جواب ئې وفرمایه چې په دغو چټي (بیکاره) او پوچو چلونو، پلمو (تدبیرونو) او حیلو (بهانو) سره چې تاسې په خالص توحید کښې جګړې او مناقشې وړاندې کوئ او له اهل الحق سره اختلاف کوئ نو د هغه عمل فیصله به د الله تعالیٰ له طرفه وروسته له دې نه وکړه شي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾

بیشکه الله نه ښیي سمه لاره د هدایت هغه چاته چې دی دروغجن وي ناشکره.

تفسیر: یعنې هر چا چې پخپل زړه کښې دغه خبره غوټه کړې وي چې زه به له سره رښتیا خبره نه منم او تل به په دروغو او ناحقو خبرو ټینګ ولاړ یم او له حقیقي منعم څخه مخ اړوم او د دروغو محسنینو او باطلو خدایانو عبادت کوم نو د الله تعالیٰ دا عادت دی چې دغسې بد باطنانو ته د فوز، فلاح، بری او کامیابۍ لاره نه ښیي.

لَّوْ أَرَادَ اللَّهُ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ سُبْحَانَهُ ۖ

که چرې اراده فرمایلې وی الله (په زعم د مشرکانو) د دې چې ونیسي ولد نو خامخا غوره کړې به ئې وی له هغه مخلوقه چې پیدا کوی ئې هر هغه چې اراده ئې فرمایلې وی پاکي ده الله لره (له ولده او تولو عیوبو)

تفسیر: له دې ځایه د هغو کسانو تردید دی چې د الله تعالیٰ دپاره د اولاد تجویز کوی لکه چې نصاریٰ حضرت مسیح علیه السلام ته د الله ځوی وائی او ورسره له دریو خدایانو څخه یو خدای الله هم منی. یا د عربو ځینو هغه قبائلو چې پرښتو ته به ئې د الله تعالیٰ لونی ویلې، مطلب دا دی که په فرض المحال سره الله تعالیٰ داسې اراده فرمایلې وی چې د ده کوم اولاد وی نو ښکاره ده چې ده به له خپله مخلوقه کوم یو د دغه کار دپاره غوره کوو ځکه چې له دلایلو څخه ثابت شوی دی چې له یوه الله څخه ماسواء نور تول شیان د همغه الله مخلوق دی. اوس ظاهر دی چه په مخلوق او خالق کښې په هیڅ یوه درجه کښې هم نوعی یا هم جنسی اشتراک نشته بیا یو د بل پلار یا ځوی څرنګه کیدی شي ؟ او کله چې په خالق او مخلوق کښې د دغسې تعلقاتو وجود محال دی نو د الله تعالیٰ له طرفه به داسې اراده هم محال وی. علاوه پر دې فرض ئې کړئ که دغه کار محال هم نه وی نو بیا د پرښتو لونی ګرځول خو په هیڅ ډول (طریقه) په فهم او پوه کښې نشي راتلې. نو کله چې له مخلوقه څخه انتخاب وتاکلې (مقرر کړی) شي نو بیا د دغې خبرې مقصد به څه وی چې خوار او سپک اولاد ځان ته غوره کړی او دروند او پتمن اولاد تاسې ته غوره او در ئې کړی ؟

هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۝

هم دی دی الله یواځې (بې شریکه لا ولده) ډیر غالب (پر هر شي).

تفسیر: یعنی هر څیز د الله تعالیٰ په مخ کښې عاجز ناتوانه تیټ او ښکته دی د هیچا اثر او نفوذ پرې نشته او نه کوم شي ته اړ (مجبور) او محتاج دی، نو بیا د اولاد جوړول او لرلو معنی او غرض به څه وی ؟.

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ يُكَوِّرُ الَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ

پیدا کړی دی (الله) آسمانونه او ځمکه په حقه سره (چې دلیل شي په وجود د صانع مطلق)، تاووی (نغاړی داخلوی الله) شپه پر ورځې او تاووی (نغاړی

داخلوی الله) ورځ په شپه کښې (یا زیاتوی د شپې نه په ورځې او له ورځې نه په شپې باندې)

تفسیر: په ماښام کښې که د لمرخاته په لوری وګورئ نو داسې به درښکاری چه افق څخه یوه تکه توره لویه پرده راپورته کیږی چې له خپل مخ څخه د ورځې رڼا (رڼرا) د لمر لویدو په لوری تاووی او ورنغاړی ئې. هم داسې ګهیځ (سحروختې) د سپیده داغ په وخت کښې داسې درښکاری چې د ورځې رڼا (رڼرا) د شپې ظلمت او تیاره د لمرخاته له خوا راښری او د لمر له پلوه ئې راښری او د لمر پریوتو په لوری ئې تیل وهی. حضرت شاه صاحب لیکی چې «پر یوه باندې بل داسې غوړیږی او راځی چې په منځ کښې کوم ماتوالی او نقص نه واقع کیږی»

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى ۗ أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ۝٥

او مسخر کړی په کار لګولی ئې دی لمر او سپوږمی، چې هر یو روان دی تر نیتې په نامه کړی شوی پوری (چې ورځ د قیامت ده) واورئ خبردار شئ چې الله ښه زبردست قوی غالب ښه ښښونکی دی.

تفسیر: یعنی په هم دغه زبردست قدرت سره ئې دغه انتظام قائم او دائم او ټینګ کړی دی. د خلقو ګستاخی سپین سترګی او شرارتونه خو داسې دی چې ښائی د هغه په ملحوظ دغه ګرد (تول) انتظامات ګډوډ او دړی وړی کړی شی لیکن کله چې الله تعالیٰ لوی ښښونکی او درګزر کیدونکی ذات دی نو د خپلی عفوی او مغفرت له شانه یو ځلی داسې نه کوی.

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ ۚ

(الله) پیدا کړی یئ تاسی له نفس یوه (آدم) څخه بیا ئې پیدا کړه له دغه (نفس واحد یعنی آدم) څخه جوړه د ده (حواء) او نازل (پیدا) ئې کړل لپاره د (نفعی د) تاسی له چارپایانو څخه (لکه اوښان غوایان پسونه اوزی) اته جوړی (نر او ښځی).

تفسیر: یعنی آدم علیه السلام او د ده جوړه بی‌بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها ئې پخپل قدرت سره پیدا کړل یعنی نر او ښځی او ستاسی د نفعی او ګټی (فائده) اخسیتلو دپاره په انعامو او

مواشیو کښې ئې هم اته جوړې پیدا کړې اوښ غوائې، پسه، وزه، چې د هغوی ذکر د انعام په سورت کښې تیر شو (وګورئ).

يَخۡلُقُكُمۡ فِي بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمۡ خَلۡقٗا مِّنۢ بَعۡدِ خَلۡقٖ فِي ظُلُمَٰتٖ ثَلَٰثٖۚ

پیدا کوی (الله) تاسی په ګیډو د میندو ستاسی کښې یو قسم پیدایښت وروسته له یو بل قسم پیدایښت په تیارو دریو کښې (چې مشیمې او د رحم او د ګیډې دی).

تفسیر: یعنی په تدریج سره مو پیدا کړ، مثلاً له نطفې څخه علقه او له علقې څخه مضغه، او بیا مو ترې هډوکې پیدا او د هغه له پاسه مو غوښه ورشنه کره، او بیا مو په هغه کښې روح ورپو کړ. **فسبحٰن الله احسن الخالقین.** (فی ظلمات ثلاث ـ په تیارو دریو کښې). یعنی یوه ګیډه بل رحم، دریم هغه پرده (پیلار) چې په منځ کښې ئې مولود پیدا کیږی او مولود په کښې تاو شوی متولد کیږی.

ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمۡ لَهُ ٱلۡمُلۡكُۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ فَأَنَّىٰ تُصۡرَفُونَ ۝٦

دغه (موصوف په دغو صفاتو) الله دی رب ستاسی خاص ده ته دی ملک سلطنت (بې زواله). نشته بل هیڅوک لائق د عبادت مګر هم دی یوائځی پس کوم طرف ته ګرځولی شئ تاسی (له عبادت د ده نه)

تفسیر: یعنی کله چې خالق، رب، مالک او ملک هم دی دی نو ماسواء له ده څخه بل څوک څرنګه معبود کیدی شی ؟ وروسته له دی نه چې تاسی واحد الله تعالیٰ په دغو صفاتو سره موصوف ګڼئ او پرې اقرار کوئ، نو بیا نورو مخلوقاتو ته ولې عبادت کوئ ؟ مطلب دا چې وروسته له دومره ورنژدې رسیدلو نو بیا ولې سمه لاره در څخه ورکیږی ؟ او دغه پر بلې لارې ولې درومئ ؟.

إِن تَكۡفُرُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ عَنكُمۡۖ وَلَا يَرۡضَىٰ لِعِبَادِهِ ٱلۡكُفۡرَۖ

که چرې کفر اختیار کړئ تاسی پس بیشکه الله غنی بې پروا دی له تاسی (او ستاسی له عبادته) او نه خوښوی (الله) دپاره د بندګانو خپلو کفر (اګر که ئې فرمائلی وی اراده د کفر له بعضو نه).

تفسیر: یعنی که کافر کیږئ او د الله تعالیٰ له انعاماتو او حقوقو څخه انکار کوئ! نو په دغه کښې پخپله ستاسې نقصان دی او د الله تعالیٰ هیڅ یو شی تاسې نشئ خرابولی. هو! هرومرو (خامخا) الله تعالیٰ په کفر خوښ او رضاء نه دی او د خپلو بندګانو پر کفر او انکار خفه او نارضاء کیږی او دغه شیان دوی ته نه خوښوی او د رضاء په سترګه سره ئی نه ګوری.

وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ

او که شکر وباسئ (په نعمت د اسلام) نو خوښوی دغه (شکران الله) تاسې ته،

تفسیر: یعنی که بندګان د الله تعالیٰ حق ومنی او ده ته مطیع او شکر ګزار شی نو دغه خبره د الله تعالیٰ خوښه ده او د هغه نفعه هم دوی ته رسیږی.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

او وابه نخلی بار هیڅ بار اخیستونکی بار د ګناهونو د بل چا،

تفسیر: یعنی داسې کیدونکی نه دی چې یو سړی ناشکری وکړی او په جرم او ګناه ئی بل څوک ونیولی شی داسې تیاره او بې تمیزی د ده په دربار کښې نه نشته او «هر چا چې هر څه کړلی وی همغه به هلته ریبی».

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝

بیا خاص رب ستاسې ته بیرته ورتله ستاسې دی پس خبر به کړی تاسې پر هغو (عملونو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کښې)، بیشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سینو (د زړونو په پټو نیاتو هم).

تفسیر: کله چې دوی هلته وررسیږی د دوی ګرد (تول) ښه او بد اعمال د دوی په مخ کښې وړاندې کیږی او د دوی هیڅ لوی یا وړوکی کار به له منځه نه ورک کیږی ځکه چې د الله

تعالیٰ له محیط علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی. الله تعالیٰ د زړونو له پټو خبرو او نیاتو څخه هم علیم او خبیر دی او په هر شی په ښه شان سره پوهیږی.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلَّ عَن سَبِيلِهِ

او کله چی ورسیږی انسان (کافر) ته کوم قسم سختی نو بولی رب خپل په دی حال کښی چی رجوع کوونکی وی خاصه هم ده ته (شکوونکی له نورو) بیا هر کله چی ورکړی (الله) ده ته نعمت له خپل جانبه نو هیر کړی هغه (ذات الله) چی ؤ دی چی په کښی باله به ئی (تضرع به ئی کوله) هغه (الله) ته پخوا له دی نعمته او ګرځوی الله ته شریکان (په عبادت کښی) دپاره د دی چی ګمراه کړی (خلق) له لاری د الله (چی دین د اسلام دی)،

تفسیر: یعنی د انسان حالت او وضعیت عجیب دی کله چی پری کوم غم او مصیبت واقع شی نو مونږ ئی په یادیږو او دی زمونږ په ذکر او فکر کښی لویږی، ځکه چی دی ښه پوهیږی چی ماسواء الله څخه بل هیڅوک د دغه مصیبت لری کوونکی نشته. بیا هر کله چی د الله تعالیٰ په لطف او مهربانی سره لږ څه آرام او اطمینان ئی په نصیب شی سم د لاسه دی خپل همغه پخوانی حالت ته مراجعت او پخپلو همغو اعمالو کښی مداومت کوی او هغه پاک الله تری هیریږی چی هم دا اوس د هغه په دربار کښی ئی عرضونه او دعاوی کولی او ناری او سوری ئی وهلی، او د عیش او تنعم په نشو کښی داسی مست او غافل کیږی چی ګواکی له سره زمونږ سره ئی واسطه او علاقه نه وه. د الله تعالیٰ د ورکړیو نعمتونو نسبت نورو د دروغو او له خپلو ځانونو جوړ کړیو خدایانو ته منسوبوی او له هغوی سره همغسی سلوک او معامله کوی چی ښائی له واحد الله تعالیٰ سره وکړی شی په دی ډول (طریقه) سره هم دوی پخپله ګمراه کیږی او هم پخپلو دغو اقوالو او اعمالو سره نور خلق بی لاری او ګمراه کوی.

قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا ۖ إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾

ووایه (ای محمده! دغه کافر ته) چی نفع واخله په کفر خپل لږ (مدت په دنیا کښی). بیشکه ته له یارانو د اور (د دوزخ) ئی.

تفسیر: یعنی ښه ده، څو ورځی د هم دغه کفر په حالت کښی دلته عیش او عشرت وکړئ! او

تر هغه پورې چې الله تعالیٰ تاسې ته مهلت درکړی دی د دنیا له نعمتونو څخه فائده واخلئ! او ترې متمتع شئ! وروسته له دې نه به ستا د هستوګنې ځای دوزخ وي چې له هغه ځایه له سره نشي وتلی او تل به هم هغلته پراته يئ او له سره به دې نجات نه په برخه کيږي.

أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ ۗ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٩﴾

آيا هغه څوک چې دی طاعت کوونکي وي په ساعتونو د شپې کښې سجده کوونکی او ولاړ (په لمانځه) ويريږي (له عذابه) د آخرت او اميد لري د رحمت د رب خپل (داسې دی لکه هغه څوک چې بې فرمانه وي په کفر او نورو بديو) ووايه (ای محمده!) آيا برابر دي سره هغه کسان چې پوهيږي (او خاوندان د علم دي) او هغه کسان چې نه پوهيږي (جاهلان وي، بلکه برابر نه دي) بيشکه هم دا خبره ده چې پند اخلي خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسير: يعنې هر هغه بنده چې د شپې خوب او آرامي پريږدي او د الله تعالیٰ په عبادت کښې لګيا کيږي، کله د ده په حضور کښې لاس تړلی دريږي، کله په سجده ورته لويږي، له يوه جانبه د ده زړه د آخرت له ويرې بې قراره کړی شوی وي او له بل جانب د الله تعالیٰ رحمت او مهرباني ته هيلمن (ارزومند) او اميد وار وي آيا دغه سعيد بنده او هغه بدبخته انسان چې ذکر ئې پاس وشو چې د مصيبت په وخت کښې الله تعالیٰ ته ناري وهي او څه مهال (وخت) چې مصيبت له ده نه لرې کيږي نو الله هم ترې هيريږي سره برابر کيدی شي؟ بلکه نه! له سره نشي سره برابر کيدی. او که داسې وی نو داسې ووايه چې د يوه عالم او جاهل او يوه پوه او ناپوه په منځ کښې بيخي څه فرق او توپير (تفاوت) نشته مګر په هم دغې خبرې باندې هم هغه پوهيدی شي او غور کولی شي چې پاک الله ورته څه عقل او پوه ورکړی وي.

قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۗ

ووايه (ای محمده! دوی ته د الله له جانبه) ای بندګانو زما هغه چې ايمان ئې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو) وويريږئ له (عذابه د) رب خپل شته هغو کسانو ته چې نيکي ئې کړې ده په دغه دنيا کښې (په طاعت سره) نيکي

(په آخرت چې جنت او رضوان دی)،

تفسیر: یعنې هر هغه څوک چې په دنیا کښې نیکي وکړي نو په آخرت کښې هم د ده دپاره نیکي او ښېګڼه (فائده) ده یا ئې دا مطلب هر چا چې نیکي وکړه هغه ته پخوا له عقبیٰ په هم دغې دنیا کښې هم ښېګڼه (فائده) او نیکي ورپه برخه کېږي اعم له دی نه چې ظاهري وي که باطني.

وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ ۗ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ⑩

او ځمکه د الله ارته ده، بېشکه هم دا خبره ده پوره ورکوه شي صابرانو ته اجر ثواب د دوی بې حسابه (ډېر زيات).

تفسیر: یعنې که په يوه ملک کښې خلق له نیکي او ښېګنې (فائدی) څخه ممانعت کوي نو د الله تعالیٰ ځمکه ارته او فراخه ده بل ملک ته لاړ شئ څو هلته په آزادئ او خپلواکئ سره د الله تعالیٰ احکام په ځای راوړئ. بېشکه په دی صورت کښې به د ترک الوطن له سببه تاسې په ډېرو مصائبو اخته او مبتلا کېږئ او په راز راز (قسم قسم) خلاف العادت او خلاف الطبیعت امورو باندې په صبر او تحمل کولو اړ او مجبورېږئ. لیکن دا مو په یاد وي چې د هغه په مقابل کښې به ډېر ثواب هم دررسېږي چې د دغه اجر او ثواب په برابر کښې چې داسې مهاجرینو ته ورکوه کېږي دغه ګردې (ټولې) سختې او تکالیف هیڅ شی دی.

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ ⑪ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ⑫

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه زه چې يم امر حکم کړی شوی دی ماته د دی چې عبادت کوم يواځې د الله چې خالص کوونکی يم ده ته (د) دين (بندګي خپلې). او امر حکم کړی شوی دی ماته چې شم زه اول د مسلمانانو (د دی امت).

تفسیر: لکه چې ته په عالم الشهادت کښې د دی امت په لحاظ او په عالم الغیب کښې د ټولو اولینو او آخرینو په اعتبار د الله تعالیٰ له ګردو (ټولو) څخې ړومبنی حکم منونکی او مطیع بنده ئې. صلی الله علیه وسلم.

قُلْ اِنِّیْٓ اَخَافُ اِنْ عَصَیْتُ رَبِّیْ عَذَابَ یَوْمٍ عَظِیْمٍ ﴿۱۳﴾

ووایه (ای محمده !) بیشکه زه ویریږم که چری نافرمانی وکړم د رب خپل له عذابه د ورځې لوئی (د قیامت).

تفسیر: یعنی زما په شان یو معصوم او مقرب بنده هم که په فرض محال سره نافرمانی وکړی نو په دغه ورځ کښې له عذاب څخه نشی مأمون او مصئون کیدی نو د نورو څه پوښتنه کوئ ؟.

قُلِ اللّٰهَ اَعْبُدُ مُخْلِصًا لَّهٗ دِیْنِیْ ﴿۱۴﴾ فَاعْبُدُوْا مَا شِئْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ

ووایه (ای محمده !) الله ته عبادت کوم په دی حال چی خالص کوونکی یم ده ته (د) دین خپل (له شرکه). پس عبادت کوئ تاسی د هر هغه څیز چی اراده وکړئ تاسی غیر له الله.

تفسیر: یعنی زه خو د الله تعالیٰ له حکم سره موافق په نهایت اخلاص او صمیمیت سره د هغه واحد احد الله تعالیٰ عبادت کوم. تاسی مختار ئی چی د هر چا عبادت کوئ او هر چاته چی مو زړه غواړی سرونه ښکته کړئ، هو! دغومره فکر او دقت وکړئ! او له غور څخه کار واخلئ! چی ستاسی آخره خاتمه او انجام به څرنگه کیږی ؟ **(وکان ذلک قبل الامر بالقتال)** وروسته له دی نه د دوی هغه عاقبت او خاتمه داسی څرگندوی (ښکاروی)

قُلْ اِنَّ الْخٰسِرِیْنَ الَّذِیْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِیْهِمْ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ ؕ اَلَا ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِیْنُ ﴿۱۵﴾

ووایه (ای محمده !) بیشکه زیان کاران هغه کسان دی چی زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته او اهل خپل ته په ورځ د قیامت کښې، واورئ خبردار شئ چی دغه (خسران) هم دغه دی زیان ښکاره.

تفسیر: یعنی مشرکین نه خپلو ځانونو ته د الله تعالیٰ له عذابه نجات ورکولی شی او نه خپلی کورنی او خیلخانی ته څه فائده او نجات ببښلی شی او گرد (تول) د جهنم د شغلو ځنی جاړوُل

(قربانول) شي. له دی نه به زیاته نور څه خساره وی ؟

لَهُمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ؕ

وی به دوی ته د پاسه د دوی طبقات له اوره او د لاندې د دوی طبقات (د اور)،

تفسیر: یعنی له هر طرفه به ئی اور محیطوی لکه چی وریځ یا بخار له کوم شی څخه راتاویږی.

ذٰلِكَ يُخَوِّفُ اللّٰهُ بِهٖ عِبَادَهٗ ؕ يٰعِبَادِ فَاتَّقُوْنِ ۝١٦

دغه (مذکور عذاب) ویروی الله په هغه سره بندګان (مؤمنان خپل)، ای بندګانو زما پس وویریږئ له ما (په اجتناب د معاصیو).

تفسیر: یعنی ای بندګانو زما! وپوهیږئ چی دغه شی د ویریدلو وړ (لائق) او قابل دی که نه ؟ که د ویریدلو وړ (لائق) او قابل وی نو د الله تعالیٰ له غضب او قهر څخه تل ښائی چی وویریږو.

وَالَّذِيْنَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوْتَ اَنْ يَّعْبُدُوْهَا وَاَنَابُوْٓا اِلَى اللّٰهِ لَهُمُ الْبُشْرٰى ۚ

او هغه کسان چی ځان ئی ساتلی دی له بتانو داسی چی عبادت وکړی د هغو او رجوع ئی کړی وی طرف د الله ته شته دوی ته بشارت زیری

تفسیر: یعنی هغو کسانو چی د شیطانانو خبرو ته ئی له سره غوږ نه دی ایښی او له ګردو (تولو) شرکاوو څخنی ئی مخ اړولی دی او خاص الله تعالیٰ ته ئی خپل مخ ګرځولی دی د هغوی دپاره ډیر لوی بشارت او زیری دی.

فَبَشِّرْ عِبَادِ ۝١٧ الَّذِيْنَ يَسْتَمِعُوْنَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُوْنَ اَحْسَنَهٗ ؕ

پس زیری وکړه (ای محمده!) پر بندګانو زما هغو چی اوری خبره (د قرآن) پس متابعت کوی دوی ډیر ښه د هغه،

تفسیر: یعنی ګردی (تولی) خبری اوری بیا د هغو له منځه پر همغه خبره عمل کوی چی ډیره

ښه وي. يا ئې دا مطلب چې د الله تعالیٰ خبرې اورې او پر هغو هداياتو ئې چې له اعلاوو څخه اعلا وي عمل کوي مثلاً که يوه خبره د رخصت او اباحت په نسبت واوري، او بله د عزيمت نو د عزيمت په لورې منډې وهي او ځان هم هغه لورې ته رسوي او خامخا د ترخيصاتو تتبع نه کوي.
يا ئې داسې ترجمه وکړئ چې د الله تعالیٰ کلام آورې او د هغه د ډيرو ښو خبرو اتباع کوي.
ځکه چې د ده ګردې (تولې) خبرې احسن فیالاحسن دي **كذا قال المفسرون** حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه د دې مطلب په يو بل ډول (طريقه) سره بيان فرمايلې دې «دروميځ د هغه پر نيک باندې يعنې د هغه پر نيکو احکامو دروميځ چې پرې تعميل وکړئ او پر منع باندې غوږ ږدئ چې نه ور نژدې کيږئ چې د هغه کول ښه کار دی او د دغه نه کول ښه کار دی».

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾

دا هغه کسان دي چې سمه لاره ښوولې ده دوی ته الله او دغه کسان هم دوی دي خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسير: يعنې د برې او کاميابۍ لاره هم دوی موندلې ده ځکه چې هغوی له خپل عقل او پوه څخه کار اخيستې دی او د خالص توحيد او د انابت الی الله لاره ئې غوره کړې ده.

أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾

آيا هغه څوک چې واجب شوی وي په ده حکم د عذاب آيا پس خلاصولی شې ته هغه څوک چې په اور کښې وي (بلکه نه ئې شې خلاصولی).

تفسير: يعنې پر هغو باندې چې د دوی د ضد او عناد او بدو اعمالو له سببه د عذاب حکم ثابت او مسلم شوی دی کوم يو سړی ئې له اوره د باندې ايستلی شي ؟ او سمه لاره ورښوولی شي ؟.
ښه نو دغسې کمبختان چې د خپل ازلي شقاوت له سببه په اور کښې لويدلې دې څرنګه د نجات وړ (لائق) کيدی شي او څوک ئې له اوره ايستلی شي او په سمه صافه لاره ئې بيولی شي ؟.

لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ

ليکن هغه کسان چې ويريږي له رب خپله شته دوی ته مانۍ (په جنت کښې) چې له پاسه د هغې نورې مانۍ بنا کړې شوې دي.

تفسیر: دغه د جنت د درجاتو په طرف اشاره ده او دا چی هغه ګرد (ټول) آماده او تیار دی نه داسی چی د قیامت په ورځ به تیاریږی.

تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۬ وَعْدَ اللّٰهِ ؕ لَا یُخْلِفُ اللّٰهُ الْمِیْعَادَ ﴿۲۰﴾ اَلَمْ تَرَ
اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَسَلَکَهٗ یَنَابِیْعَ فِی الْاَرْضِ

چی بهیږی لاندی د ماڼیو (او ونو د هغی څلور قسمه) ویالی (وعده کړی ده) وعده کول د الله، نه کوی مخالفت الله له وعدی خپلی. آیا نه وینی ته بیشکه الله نازلی کړی دی له (طرفه) د آسمانه اوبه پس ننه ایستلی ئی دی دا (اوبه) په چینو په ځمکه کښی.

تفسیر: یعنی د وریا او باران اوبه د غرونو او د ځمکو په مساماتو کښی جذب او بیا د چینو په حیث له ځمکی څخه راخوتیږی. باقی که د چینو د حدوث بل څه اسباب هم وی نو د هغه نفی په دغه آیت کښی نشته.

ثُمَّ یُخْرِجُ بِهٖ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا اَلْوَانُهٗ

بیا راوباسی په دغو (اوبو) سره کښت (فصل) حال دا چی مختلف وی رنګونه د هغه

تفسیر: یعنی شین، زیړ، سپین سور او داسی نور یا د مختلفو اقسامو کښتونه (فصلونه) راوباسی مثلاً غنم، جوار، شولی وغیر ذلک.

ثُمَّ یَهِیْجُ فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ یَجْعَلُهٗ حُطَامًا ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِکَ لَذِکْرٰی
لِاُولِی الْاَلْبَابِ ﴿۲۱﴾ ع

بیا وچ شی پس وینی ته هغه شین رنګی تګ زیړ پس ګرځوی دغه کښت (فصل) رژیدلی مات شوی بیشکه په دغو (اوبو او وښو) کښی خامخا ډیر لوی پند دی خاوندانو د خالصو عقلونو ته.

تفسير: يعني عقلمن سړى د كښت (فصل) حال ته ګورى او ترى نصيحت حاصلوى، څرنګه چې د هغه رونق او شينوالى د څو ورځو له مخې وى او بيا وچ كلك او مات او بوس بوس كول شى د دنيا د دغه عيش او نشاط او باغ او بهار حال هم داسې دى. ښائى چې انسان د دغې دنيا پر عارضي بهار مغرور او مفتون او د آخرت له انجام څخه غافل او بې پروا نشي همغسې چې كښت (فصل) له مختلفو اجزاوو څخه مركب دى مثلاً په هغه كښې دانه شته چې د انسانانو غذا ترى حاصليږى او واښه هم شته چې د حيواناتو خوراک او نواله ترى جوړيږى او د ده له هر جزء څخه منتفع كيدل بې له دى نه امكان نه لرى څو د نورو اجزاوو څخه بيل او جلا (جدا) نه كړى شى او پخپل ځاى ئې ونه شى رسولى دنيا هم داسې وګڼئ چې په هغه كښې نيكى، بدى، راحت، تكليف او نور ګرد (تول) سره ګډوډ او مخلوط دى. يو داسې وخت راتلونكى دى چې دغه كښت (فصل) به وريبل شى او ښه ميده او بوس بوس به كيږى بيا به له هغه څخه هر يو جزء د هغه مناسب ځاى ته ورسول شى. نيكى او راحت به خپل مركز او مستقر ته رسول كيږى او بدى او تكليف خپلې خزانې ته رسيږى. الغرض د كښتونو (فصلونو) د مختلفو احوالو له ليدلو څخنې عقلمن ډير مفيد سبق حاصلولى شى د آيت په مضمون كښې دغه طرف ته هم اشاره كړى شوى ده هغه الله چې په آسماني باران سره ئې په ځمكه كښې چينې، ويالې او سيندونه بهولى دى هم هغه الله د جنت په محلاتو كښې هم په نهايت ښه انتظام او ترتيب سره د انهارو سلسله جارى كوى.

أَفَمَن شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِ ۚ فَوَيْلٌ لِّلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٢﴾

آيا پس هر هغه څوک چې پرانستلې او ارته كړې وى الله سينه د ده (قبول د) اسلام ته پس وى به دى په رڼا (رڼرا) (د هدايت) له (طرفه) د رب خپل پس افسوس هلاک خرابى ده هغو كسانو ته چې سخت وى زړونه د دوى له ذكره د الله، دغه كسان په ګمراهى ښكاره كښې دى.

تفسير: يعني دواړه سره كله برابر كيدى شى. يو هغه چې الله تعالىٰ د هغه سينه او تتر د اسلام د قبول دپاره پرانستلې ده. دى نه د اسلام په حقانيت كښې څه شک او شبهه لرى او نه د اسلامى احكامو له تسليم څخه خپل څه انقباض ښكاره كوى. الله تعالىٰ ده ته د توفيق او بصيرت يوه عجيبه رڼا (رڼرا) او انوار ورعطاء كړى دى چې د هغو په رڼا (رڼرا) كښې په نهايت سكون او اطمينان سره د الله تعالىٰ پر لاره په منډو ځغلى. بل هغه بدبخت دى چې د ده زړه د تيږى

(ګټي) په شان سخت دي. هیڅ یو نصیحت پرې اثر نه کوي او نه د خیر کوم څاڅکی پکښې نښوتلی شي. هیڅکله د الله تعالیٰ د یادولو توفیق نه مومي او هم داسې خوشې چټي (بیکاره) د اوهامو او اهواوو او رسومو او د آباوو د تقلید په تیارو کښې حیران او سرګردان ګرځي.

اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحْسَنَ الْحَدِیْثِ كِتٰبًا

الله توته توته نازل کړی دی ډیر ښائسته خوږ کلام کتاب

تفسیر: یعني په دنیا کښې هیڅ یوه خبره د دې کتاب له خبرو څخه ښه او بهتره نه ده.

مُّتَشَابِهًا مَّثَانِیَ

(او دغه پاک کتاب ډیر ښائیسته خوږ کلام) مشابه یو له بل سره مکرر غبرګ (دی)

تفسیر: یعني داسې صحیح، صادق، مضبوط، نافع، معقول فصیح او بلیغ دی چې په هیڅ یوه آیت کښې ئې هیڅ صوري او معنوي نقص نه لیده کیږي او هیڅ یو آیت ئې له بل آیت څخه کم نه دی. یو له بل سره موافق مطابق او مشابه دي. په مضامینو کښې ئې هیڅ یو اختلاف او تعارض نشته. بلکه د اکثریهوو آیتونو مضامین داسې متشابه سره واقع شوي دي چې د یوه آیت د راجع کولو څخه بل آیت ته د هغه صحیح معنی او تفسیر معلومیږي. «**القرآن یفسر بعضه بعضا**» او د «مثاني» یعني غبرګ مکرر مطلب دا دی چې ډیر احکام، مواعظ قصص او نور په مختلفو عناوینو او اسلوبو سره اړولي شوي دي څو په ښه ډول (طریقه) سره په یاد او په زړه کښې ځای ونیسي. په تلاوت کښې هم څو څو ځلي آیتونو مکرریږي او ځینو علماوو د «متشابه» او د «مثاني» څخه داسې مطلب اخیستی دی چې په ځینو آیتونو کښې د یوه قسم مضمون سلسله تر لرې ځای پورې اوږدیږي او هغه متشابه دي. او په ځینو ځایونو کښې د یوه نوعیت مضمون سره په بله جمله کښې د هغه د مقابل نوعیت مضمون بیان کوه شي مثلاً ﴿اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِیْ نَعِیْمٍ وَّ اِنَّ الْفُجَّارَ لَفِیْ جَحِیْمٍ﴾ یا ﴿نَبِّئْ عِبَادِیْۤ اَنِّیْۤ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِیْمُ وَ اَنَّ عَذَابِیْ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِیْمُ﴾ یا ﴿وَ یُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ وَ اللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ﴾ دغسې آیتونو «مثاني» ویل کیږي چې په دغو کښې دوه مختلف قسمونه مضامین بیان شوي دي.

تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُوْدُ الَّذِیْنَ یَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ۚ

ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ

چې لړځيږي رپيږي ځيګ کيږي له ده پوستکي د هغو کسانو چې ويريږي له رب خپل بيا پاسته شي (آرام نيسي) پوستکي د دوی او زړونه د دوی طرف د يادولو د الله ته

تفسير: يعني د کتاب الله له آوريدلو څخه د الله تعالیٰ خوف او د ده د کلام له عظمته د ده زړه مرتعش او لړځيږي او ويښتان ئی شکيک (نيغ) دريږي او پوستکی ئی پاسته کيږي. مطلب دا چې د خوف او رعب کيفيت پر دوی طاری کيږي او د دوی، قلب او قالب، ظاهر او باطن د الله تعالیٰ له ياده متمايل او راتيتيږي او د الله تعالیٰ ياد د دوی پر روح او بدن پر دواړو يو خاص اثر پيدا کوی. دغه د کاملينو اقوياوو حال شو. که کله پر ضعفاوو او ناقصينو بل کوم قسم کيفيات او احوال طاری شي مثلاً غشي يا صعقه او نور نو د هغه نفی له دغه آيت څخه نه کيږي او نه د هغه تفصيل پر هغوی لازميږي بلکه داسی له خپل ځانه تلل او له سده (هوشه) او واکه (اختياره) وتل عموماً د وارد د قوت او د مورود د ضعف دليل دی. په جامع ترمذی کښې يو حديث دی چې پر ابوهريره رضی الله تعالیٰ عنه د يوه حديث د بيانولو په وخت کښې د ځينو داسی قسم احوال طاری کيدل مصرح دی. والله اعلم بالصواب.

ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾

دغه (قرآن) هدايت دی د الله سمه لاره ښيي په دغه (قرآن) سره هر هغه چاته چې اراده وفرمائی، او هر څوک چې وئی ښويوی الله پس پيدا به نشي هغه ته هيڅوک لاره ښوونکی.

تفسير: يعني د هر چا دپاره چې د الله تعالیٰ حکمت مقتضی وی داسی د بری او کاميابی لاری ورخلاصوی او په دغه شان سره د مقصود د منزل پر طرف درومی. او هر هغه چاته چې الله تعالیٰ د ده د سوء استعداد له وجی د هدايت توفيق ور نه‌کړی نو بل څوک به له هغه سره څه مرستی (مدد) وکړی او څرنګه به ئی لاس ونيسی ؟

أَفَمَن يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾

آیا پس هغه څوک چی ځان ساتی په مخ خپل سره له سختی د عذاب د ورځی د قیامت (په شان د هغه مامون دی ؟ بلکه نه دی) او وبه ویلی شی ظالمانو ته چی وڅکئ (خوند) د هغه عمل چی وئ تاسی چی کوه به مو (په دنیا کښی چی د انبیاوو تکذیب وو).

تفسیر: د انسانانو قاعده ده کله چی د مخامخ له لوری پری څوک حمله او یرغل راوړی نو په لاسونو سره د هغه مخه نیسی لیکن په محشر کښی به د ظالمانو لاسونه بند وی څو د عذاب څپیړی برابری د دوی پر مخ ولگیږی نو آیا داسی یو انسان چی د داسی خورا (ډیر) سخت گزار مخه پخپل مخ سره ونیسی او ورته وویل شی چی اوس د هغو کارونو مزه وڅکه چی په دنیا کښی دی کړی وو د هغه مؤمن په شان کیدی شی چی هغه ته به په آخرت کښی د هیڅ یو قسم تکلیف او زحمت رسیدلو فکر او اندیښنه نه وی او د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره به بیخی مطمئنه او بیفکره اوسیږی ؟ له سره یو نه دی!

كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾ فَأَذَاقَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

(هم داسی) دروغجن شمیرلی وو (خپل انبیاء) هغو کسانو چی پخوا له دوی نه وو پس رابه غی دوی ته عذاب له داسی طرفه چی نه به پوهیدل. پس وبه څکوله په دوی الله خواری او رسوائی په دغه ژوندون لږ خسیس کښی او خامخا عذاب د آخرت ډیر لوی دی که چری وی دوی په دی عالمان (نو ایمان به ئی راوړی وو).

تفسیر: یعنی ډیر اقوام د انبیاوو د تکذیب په سبب هلاک او رسواء کړی شوی دی او د آخرت اشد عذاب لا د هغوی دپاره همغسی امرک او پوره پاتی دی. نو آیا دغه موجوده مکذبین داده او

مطمئن دی چی له هغوی سره به دغسی معامله نه کیږی. هو! که دوی د پوه او فکر او غور خاوندان وی نو په دغه مورد کښی به ئی فکر او غور کوو.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾

او خامخا په تحقیق بیان کړی دی مونږ خلقو ته په دغه قرآن کښی له هر مثله (چی په دینیه وو امورو کښی پکاریږی) دپاره د دی چی دوی (پری) پند واخلی. په دی حال کښی چی دا قرآن دی لوستلی شوی په عربی ژبی سره چی نه دی خاوند د کوږوالی دپاره د دی چی دوی وساتلی شی (له معاصیو او له کفره).

تفسیر: دغه د دوی نه پوهیدل د دوی له غفلته او حماقته دی. د قرآن په پوهولو کښی هیڅ قصور او لندون نه دی. پاک قرآن خو هره یوه خبره په مثالونو او دلیلونو سره پوهوی، څو خلق په هغه کښی غور او دقت وکړی، او په هغه سره خپل عاقبت اصلاح کړی، قرآن په یوه صافه عربی ژبه رالیږلی شوی کتاب دی چی د ده د ړومبنیو مخاطبینو مورنی ژبه ده. په دغه قرآن کښی هیڅ یوه کږه او ناموافقه خبره نشته او ډیری ښی صافی سمی خبری په کښی شته چی سلیم عقل ئی په ډیر ښه شان سره قبلوی هیڅ قسم اختلال او کوږوالی د ده په مضامینو او عباراتو کښی نشته. د هغو خبرو د اجراء او تعمیل احکام ئی صادر کړی دی چی د هغه تعمیل سخت او مشکل نه دی او د هغو عقائدو اذعان او ایقان چی غوښتلی شوی دومره صعب او محال نه دی غرض تری دا دی چی خلق په سهولت سره تری مستفید شی او د اعتقادی او عملی اغلاطو څخه محفوظ پاتی وی او صاف صاف نصایح واوری او له الله تعالیٰ څخه تل وویریږی.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ۚ

تری (بیانوی) الله یو مثل چی یو سړی وی (مریی) چی وی په ده کښی (ډیر) شریکان تول بدخویه سره ناسازه او یو بل سړی وی (هغه هم مریی خو) سلامت تول د یوه سړی وی، آیا برابر دی سره دغه دواړه مثلونه (د

مریو بلکه ؟ نه دی سره برابر هم داسی دی حال د کافر او د مؤمن)،

تفسیر: یعنی که څو تنه حصه لرونکی په یوه مریی یا نوکر کښې شریک وی او له دغو څخه هر یو حصه لرونکی بد خلقه بیمروته سخت مزاجه، ضدی او عنادی واقع شوی وی او له دوی څخنی هر یو هم دغه غواړی چی هغه مریی یا نوکر یواځی د هم ده خدمت او کار وکړی او نور شرکاء ورسره څه اړه (تعلق) او علاقه ونه لری نو ښکاره خبره ده چی په دغه فکر کښې دغه خدمتگار سخت وارخطاء او پریشان کیږی په خلاف د دی هغه مریی او نوکر چی یواځی یوه سره وی نو هغه ته به یو شان یو جانبه طمانیت حاصل وی او د څو تنو بادارانو د خوښ ساتلو فکر او د دی خوا او هغی خوا ځغلولو اندیښنه به ورسره نه وی. اوس ښکاره خبره ده چی دغه دواړه مریان بیخی نشی سره برابریدلی هم داسی وګڼئ مشرک او موحد د مشرک زړه به څو جانبه ویشلی شوی وی او د څو تنو باطله معبودانو د خوښ ساتلو په فکر کښې مشغول وی پر خلاف د دی موحد خپل ګرد (تول) توجهات، خیالات، ارتباطات او تعلقات د واحد الله په طرف مصروفوی او د ده مرجع او مرکز د تل دپاره د همغه پاک الله دربار دی. موحد به پوره اطمینان او تول زړه سره د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی په فکر کښې مشغولیږی او پوهیږی چی وروسته د پاک الله له خوښی څخه د بل چا خوښی او خوشالی ته چندانی اړ (محتاج) نه یم. اکثرو مفسرینو د دی مثال تقریر هم داسی کړی دی مګر حضرت شاه صاحب لیکی «یو مریی چی د څو تنو وی نو هیڅوک به هغه خپل نه ګڼی نو هیڅوک به ئی له حاله په پوره ډول (طریقه) سره نه وی باخبره او هغه مریی چی صرف د یوه سړی وی نو بادار (مالک) ئی هم هغه خپل مریی ګڼی او په پوره ډول (طریقه) سره د ده له احواله ځان خبروی هم دغه مثال دی د هغو کسانو چی د یوه رب بندګی کوی او د هغو چی د څو باطلو خدایانو بندګان وی.

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ ۚ بَلۡ اَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۲۹﴾

توله ثناء صفت خاص الله ته دی، بلکه زیاتره د خلقو نه پوهیږی (په نفع او ضرر خپل).

تفسیر: یعنی ګرد (تول) محاسن او محامد هغه پاک الله ته دی چی په داسی اعلیٰ مطالبو او حقایقو سره مو په داسی صاف او په زړه پوری مثالونو او شواهدو پوهوی مګر سره له دی ډیر داسی بدنصیبه کسان دی چی د دغو واضحه ؤ مثله ؤ په پوهیدلو توفیق نه مومی.

اِنَّكَ مَيِّتٌ وَّاِنَّهُمۡ مَّيِّتُوۡنَ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ اِنَّكُمۡ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ عِنۡدَ رَبِّكُمۡ تَخۡتَصِمُوۡنَ ﴿۳۱﴾

بیشکه چې ته هم مړ کیدونکی ئی او بیشکه دوی هم مړ کیدونکی دی (او هیڅوک بی له الله پاتی کیدونکی نه دی) بیا بیشکه تاسی په ورځ د قیامت کښی په نزد د رب خپل جګړه به کوئ (په دینیه ؤ امورو کښی).

تفسیر: یعنی د دغه اختلاف اثر چې د مشرک او موحد په منځ کښی دی د قیامت په ورځ کښی علیٰ رؤس الاشهاد ظاهریږی څه مهال (وخت) چې نبیان به سره له خپلو امتیانو یو ځای کړل شی، او کافران به د انبیاؤ او مؤمنینو په مقابل کښی جګړی او مناقشی وکړی او حجتونه او دلائل به را وړاندی کړی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کفار به منکریږی چې له سره مونږ ته ستا حکم نه دی را رسیدلی بیا د دوی د دغه انکار په مقابل کښی د پرښتو او د ځمکی او آسمان او د دوی د لاسونو او پښو او نورو اعضاؤ په شهادت به پری ثابتیږی » چې دوی پخپلو دغو ادعاؤ کښی دروغجنان دی هم داسی د نورو ګردو (ټولو) جګړو فیصلی به هم په هغه ورځ کښی د پاک الله په حضور کښی صادریږی. بهتر هم دا دی چې د «اختصام» لفظ عام کیښود شی څو د احادیثو او آثارو څخه مخالف نشی.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ ۚ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

پس څوک دی ډیر ظالم؟ (بلکه نشته) له هغه چا چې دروغ تړي پر الله (په لرلو د شریک څوی، ښځې) او دروغ شمیري رښتیا خبره (قرآن) کله چه راشي (دغه قرآن) دغه (مکذب) ته، آیا نشته په دوزخ کښې ځای دپاره د کافرانو ؟ (بلکه شته).

تفسیر: پر الله باندی ئې دروغ وویل یعنې شریک ئې ورته ودراوه یا ئې اولاد ور تجویز کړ، یا ئې داسې صفات ورمنسوب کړل چه په واقع کښې د ده د ذات او صفاتو سره وړ (مستحق) او لائق نه وې او رښتیا خبره کله چه ورته ورسیده دروغ ئې وشمیرله، یعنې هغه رښتیا خبرې چه انبیاؤ علیهم السلام د الله تعالیٰ له طرفه راوړلې هغوی ته ئې د دروغو نسبت وکړ او هیڅ ئې پکښې خپل فکر او غور ونه چلاوه. بلا شبهه هغه څوک چې له حق او حقانیت سره دومره عداوت او دښمنی لری له هغه ځنې ډیر لوی ظالم بل څوک کیدی شي، او د داسې ظالمانو د ورتلو او هستوګنې ځای ما سوا له دوزخه بل به چیری وی؟ عموماً مفسرینو د دی آیت تفسیر داسی کړی دی لیکن حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی که نبی (معاذالله) په دروغو سره د الله تعالیٰ نوم واخیست نو له دی نه ډیر خراب بل څوک کیدی شي؟، او که نبی رښتین وی او تاسی ئې دروغجن کوئ نو له تاسی څخه به لوی دروغجن بل څوک وی ګواکی د ﴿ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ ﴾ او د ﴿ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ ﴾ مصداق ئې سره جلا جلا (جدا جدا) مقرر کړ، او هم داسی وروسته له دی نه په ﴿ وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ ﴾ الآية - کښې راځي.

وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ ۙ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾

او هغه (محمد) چې راغی په (خبری) رښتیا سره او هغه (مؤمنان) چه رښتیا ئې وشمیرله دا (خبره) دغه کسان هم دوی دی پرهیزګاران (له معاصیو او له شرکه).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د ویریدونکیو شان داسی وی چه تل رښتیا ووائی او د رښتیا تصدیق وکړی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هر هغه چې رښتیا خبرې ئې له خپل ځان سره راوړی دی هغوی انبیا او هغه کسان چه په رښتیا سره ئې منی مؤمنان دی» ګواکی د دواړو

جملو مصداق سره جلا (جدا) دی.

لَهُم مَّا يَشَآءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ۚ ذَٰلِكَ جَزَآءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٤﴾ لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾

شته دوی ته (په جنت کښې) هر هغه (نعمت) چې غواړی ئې په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) جزا ده د محسنانو نیکو کارانو دپاره د دی چه ورژوی (توئی کړی) الله له دوی نه بدتر د هغو گناهونو چې کړی ئی وی او چې جزا ورکړی (الله) دوی ته اجر د دوی په سبب د هغه ډیر ښه عمل چې ؤ دوی چې کوو به ئی (په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ متقینو او محسنینو ته د دوی د ډیرو ښو کارونو اجر او بدل ورکوی که په غلطه کوم بد عمل تری صادر شوی وی هغه وربښی.

تنبیه: ښائی چه د «اسوأ» او د «احسن» د تفضیل صیغی ئی ځکه اختیار فرمایلی وی چه د لویو ذواتو او مقربینو ادنیٰ نیکی او حسنات د نورو له نیکیو او حسناتو او ادنیٰ بدی او سیئه ئی د نورو له سیئاتو ښخه لوی او درانه گڼل کیږی. والله اعلم.

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ ۖ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِن دُونِهِ ۚ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾ وَمَن يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّضِلٍّ ۗ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انتِقَامٍ ﴿٣٧﴾

آیا نه دی الله کافی بس کیدونکی د بنده خپل (بلکه کافی دی) او ویروی (کفار ای محمده!) تا په هغو بتانو (چې عبادت ئی کوی کفار) بی له الله، او هر څوک چې گمراه ئی کړی الله پس پیدا به نشی دی (گمراه) ته هیڅوک سمه لاره ښوونکی او هر چا ته چې سمه لاره وښیی الله پس نشته ده ته هیڅوک گمراه کوونکی، آیا نه دی الله ډیر زبردست غالب قوی څښتن

(خاوند) د بدل اخيستلو؟ (بلكه دى).

تفسير: څو آيتونه پخوا په ﴿ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيْهِ شُرَكَآءُ ﴾ الآية ـ كښې د شرک رد او د مشركينو د جهل بيان كړى شوى وو نو د هغه په نسبت به مشركينو زمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم له بتانو څخه ويراوه، او ويل به ئى «وګورئ تاسى زمونږ د معبودانو تحقير او توهين مه كوئ! او دوى پر خپل ځان مه خپه او مه قهرجنوئ! نه چې دوى (معاذالله) له تا څخه بالكل روغ ليونى او تيار پاګل جوړ كړى» نو دلته د هغه جواب وركوى «هر هغه چې د لوى زبردست الله بندګى ځانته غوره كړى وى نو دى به كله له دغو عاجزانو او ناتوانانو باطلو معبودانو څخه ويريږى آيا د هغه عزيز منتقم الله تعالىٰ امداد او اعانت ده لره بس او كافى نه دى چه له بل چا څخه وويريږى يا ورته څه هيله (اميد)، طمعه، توقع او اميد ولرى؟ دغه هم د دغو مشركينو خبط، ضلال او مستقله ګمراهى ده چه د واحد الله بندګان له هسى چتى (بيكاره) او فضولو شيانو څخه ويروى. رښتيا خبره خو هم دا ده چې پر سمه صافه لاره روانول او نه روانول دغه ګرد (تول) د پاک الله په واک، قبضه او اختيار كښې دى كله چه كوم يوه ته الله تعالىٰ د ده د بدتميزى او كږو تللو په بنا د برى او كاميابى سمه صافه لاره ونه ښيى نو هغه هم داسى ليونى او پاګل كيږى او دغسى د غتو غتو خبرو د پوهيدلو قوت او قدرت هم ترى ورک كيږى آيا دغه احمقان دومره هم نه پوهيږى هغه بنده چې د قدوس الله په حمايت او پناه كښې ننوتلى وى نو كوم يو قدرت او طاقت د هغه يوه ويښته ته هم څه ضرر رسولى شى؟ هر يو طاقت چې دغسى يوه كار ته اقدام او څغرد (ضد) وكړى تكړى تكړى به كړ شى ځكه چه د الله تعالىٰ غيرت هرومرو (خامخا) د خپلو مخلصو بندګانو انتقام (كسات) آخلى».

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ؕ قُلْ اَفَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَنِيَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كٰشِفٰتُ ضُرِّهٖۤ اَوْ اَرَادَنِيْ بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكٰتُ رَحْمَتِهٖ ؕ قُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ ؕ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴿٣٨﴾

او خامخا كه وپوښتى ته (اى محمده!) له دغو (مشركانو) چې چا پيدا كړى دى دا آسمانونه او ځمكى نو خامخا وبه وائى هرومرو (خامخا) چې الله (پيدا كړى دى) ووايه (اى محمده! دوى ته) آيا پس وينئ تاسى هغه بتان چه بولئ (عبادت ئى) كوئ تاسى بى له الله كه چيرى اراده وفرمائى له ماسره الله

د ضرر رسولو آیا دی دا بتان لری کوونکی د ضرر د هغه (له مانه؟ بلکه نه دی!) یا که اراده وفرمائی (الله) له ماسره د رحمت (د نفعی رسولو) آیا دی دغه (بتان) منع کوونکی د رحمت د الله (له مانه؟ بلکه نه دی!) ووایه (ای محمده!) دوی ته بس دی زما الله، خاص په هم دغه الله توکل کوی توکل کوونکی (په هر حال او هر کار کښی او خپل تول امور هم هغه ته ورسپاری).

تفسیر: یعنی یو طرف خو قدوس الله چی پخپله ستاسی د اقرار سره موافق د تولو آسمانونو او ځمکی خالق او مالک دی او بل طرف دغه د تیږو (گټو) بیځانه او بیسا بتان یا عاجز مخلوقات چی که هغوی گرد (تول) سره یو ځای هم شی د الله تعالیٰ د رالیږلی شوی یو ادنیٰ زحمت یا راحت مخه نشی نیولی او نه ئی نوعیت بدلولی شی. نو تاسی پخپله دغه خبره راوښیئ چه له دغو دواړو څخه کوم یو د اطمینان او اعتماد وړ (مستحق) او لایق کیدی شی؟ او کوم یو د خپل مدد دپاره کافی او بس وگڼلی شئ؟ د حضرت هود علیه السلام قوم هم ویلی ؤ ﴿ إِن نَّقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوٓءٍ ﴾ چی د هغه جواب حضرت هود علیه السلام داسی ورکړی ؤ ﴿ قَالَ إِنِّيٓ أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوٓا أَنِّي بَرِيٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ مِن دُونِهِۦ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُم مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ ءَاخِذٌۢ بِنَاصِيَتِهَآ إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴾ (د جزء ۱۲ هود (٥) رکوع ٥٤، ٥٥، ٥٦ آیت) او حضرت ابراهیم علیه السلام هم خپل قوم ته داسی فرمایلی ؤ ﴿ وَلَآ أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِۦٓ إِلَّآ أَن يَشَآءَ رَبِّي شَيْـًٔا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ وَكَيْفَ أَخَافُ مَآ أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ عَلَيْكُمْ سُلْطَٰنًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ (د جزء ۷ الانعام ۹ رکوع) ۸۰-۸۱ آیت

قُلْ يَٰقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَٰمِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٤٠﴾

ووایه (ای محمده!) ای قومه زما ژوند (روزگار) کوئ تاسی په ځای (او حال) خپل کښی بیشکه زه هم عمل کوونکی یم (په حال د توکل او صبر خپل) پس ژر ده چی معلوم به کړئ تاسی (زما او له تاسو نه) هر هغه چی رابشی هغه ته داسی عذاب چی وبه شرموی (او رسوا به کړی) دی او نازل به شی په ده عذاب همیشه

تفسیر: یعنی عنقریب دغه خبره واضحه او څرگندیږی (ښکاره کیږی) چه د واحد الله بندگان

غالبان کیږی که د دغو سلهاؤ دروازو فقیران ؟ واقعات به ډیر ژر دا راوښیی چه هر هغه بنده چی د الله تعالیٰ په حمایت او پنا کښی راغلی وی د هغه مقابله کوونکی بالاخر گرد (تول) سره خوار، زار او تباه کیږی.

تنبیه: له «عذاب یخزیه» څخه دنیوی عذاب او له «عذاب مقیم» څخه اخروی عذاب مراد دی والله اعلم.

إِنَّآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ لِلنَّاسِ بِٱلْحَقِّ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِۦ ۖ
وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾

بیشکه مونږ نازل کړی مو دی پر تا کتاب (قرآن) دپاره (د انتفاع د تولو) خلقو په حقه سره پس هر چا چی سمه لاره ئی وموندله پس نفس د ده لره ده (فائده ئی) او هر څوک چی گمراه شو پس بیشکه هم دا خبره ده چی گمراه کیږی پر ځان خپل (چی ضرر ئی گالی (برداشت کوی)) او نه ئی ته پر دوی وکیل (ساتونکی)

تفسیر: یعنی ستا په ژبه او د دغه کتاب په ذریعه د نصیحت رښتیا خبری ویلی شوی دی او د دین سمه صافه برابره لاره ښوولی شوی ده، زیات له دی نه هر انسان دی خپله گته (فائده) او تاوان وسنجوی (معلوم وکړی) هر څوک چی پر نصیحت عمل او تگ کوی خپل ځانته فائده او گته (فائده) رسوی که نه خپله آخره خاتمه او انجام خرابوی پر تا د دوی نور هیڅ مسؤلیت او ذمه واری نشته چی په زور او جبر سره دوی پر سمه لاره راولی ستاسی وظیفه تش د الله تعالیٰ د پیغام رسوونه ده چه دغه فریضه تاسی ادا کړی ده، وروسته له دی نه نور گرد (تول) معاملات هغه پاک الله ته وسپارئ چی د ده د قدرت په لاس کښی ژوندی کول، مړه کول، ویده کول او ویښول او نور گرد (تول) شیان دی.

ٱللَّهُ يَتَوَفَّى ٱلْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَٱلَّتِى لَمْ تَمُتْ فِى مَنَامِهَا ۖ
فَيُمْسِكُ ٱلَّتِى قَضَىٰ عَلَيْهَا ٱلْمَوْتَ وَيُرْسِلُ ٱلْأُخْرَىٰٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ
مُّسَمًّى ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

الله راکاږی (قبضوی) نفسونه په وخت د مرګ د دوی او هغه نفس چې نه وی مړ (هغه راکاږی) په خوب د هغه کښې پس وساتی هغه (نفس) چې حکم کړی پر هغه د مرګ او بیرته رالیږی (بدن ته) هغه بل (نفس) تر نیتی په نامه کړی شوی پوری، بیشکه په دغه (قبض، امساک، ارسال) کښې خامخا ډیر دلائل د قدرت دی دپاره د هغه قوم چې فکر کوی (او عبرت تری اخلی لیکن نه کوی فکر پکښې کفار)

تفسير: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی په خوب کښې هره ورځ روح (سا) اخلی او بیا ئی بیرته ورلیږی هم دغه نښه ده د آخرت، معلوم شو چې په خوب کښې هم لکه موت سا اخیسته کیږی که خوب وځنډیږی (ایسار شی) نو هم هغه مرګ دی مګر دغه روح هغه دی چې ورته ظاهری هوش وائی او هغه روح چې په هغه سره تنفس جریان لری او نبضین خوځیږی او خواړه هضمیږی هغه بل دی چې پخوا د مرګ له وقوع څخه نه ایستل کیږی». (موضح القرآن). «بغوی» له حضرت علی کرم الله وجهه څخه نقل کوی «په خوب کښې روح له بدن څخه وځی مګر د ده مخصوص تعلق د مخصوصو اشعوؤ په ذریعه له بدن سره وی چې د دغه تعلق او ارتباط له وجې حیات له بطلانه ساتلی کیږی» لکه چې لمر له ملیونو میلو څخه لری د خپلو اشعهؤ په ذریعه ځمکه تودوی له دی نه ظاهریږی چې په خوب کښې هم همغه شی وځی چې د موت په وخت کښې وځی لیکن په خوب کښې د تعلق انقطاع هم هغسی نه وی لکه چې په موت کښې وی. والله اعلم.

أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ ۚ

آیا نیولی دی دغو (مشرکانو) غیر له الله شفاعتګران (بتان چې زاری وکړی الله ته)

تفسير: یعنی مشرکین د بتانو په نسبت داسی دعوی کوی چه دوی د الله تعالیٰ په دربار کښې زمونږ سپارښت او شفاعت کوی او د هم دوی له سپارښت څخه زمونږ ګرد (تول) کارونه هلته جوړیږی نو ځکه مونږ د دوی عبادت کوو. حال دا چه اول د شفیع کیدلو دپاره معبودیت لازمی نه دی بل شفیع هم هغه څوک ګرځیدی شی چې ورته د الله تعالیٰ له طرفه د شفاعت حکم او اجازه وی او یوائځی د هغو کسانو په حق کښې شفاعت په عمل راتلی شی چې دوی د الله تعالیٰ په نزد غوره او مقبول وی. لنده ئی دا چه د شفیع مازونیت او د مشفوع مرتضائیت یو ضروری امر دی او دلته دغه دواړه خبری نشته نه د اصنامو (بتانو) مأذونیت ثابت دی او نه د کفارو مرتضائیت نو د دوی دغه دعوی غلطه شوه.

قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْـًٔا وَّلَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) آيا اګر که وى دوى په داسى حال کښى چه مالکان نه وى د هيڅ شى او نه عقل لرى (دوى چى ستاسى عبادت ورته معلوم شى ځکه چى جمادات وى).

تفسير: يعنى بتان نه اختيار لرى او نه پوه نو بيا د دوى شفيع کيدل دير عجيب دى.

قُلْ لِّلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيْعًا ۖ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۖ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿٤٤﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) خاص الله ته (اختيار د) شفاعت دى تول (او بل هيچا لره دخل نشته) خاص الله ته دى سلطنت د آسمانونو او د ځمکى، بيا خاص هم ده ته بيرته بيول کيږئ (لپاره د جزا)

تفسير: يعنى فى الحال هم پر آسمانونو او ځمکه کښى د هم دغه الله تعالىٰ سلطنت دى او فى‌المال هم د ګردو (تولو) رجوع او بيرته ورتګ هم هغه ته دى. نو بى د الله تعالىٰ له خوښى او رضا هيڅوک د دى خبرى قوت او قدرت نه لرى چى خپلى شوندى هم وخوځولى شى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکى «يعنى د الله تعالىٰ په مخکښى شفاعت شته مګر د هم هغه الله تعالىٰ په حکم نه ستاسى په خوله. کله چى مرګ راشى نو حضرت عزرائيل عليه السلام هم د چا په خوله هيڅوک نشى خوشى کولى».

وَاِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَحْدَهُ اشْمَاَزَّتْ قُلُوْبُ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ ۚ وَاِذَا ذُكِرَ الَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهٖۤ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ ﴿٤٥﴾

او په هغه وخت کښى چى ياد کړ شى الله يواځى (بى له بتانو) نو منقبض شى وترهيږى زړونه د هغو کسانو چى ايمان نه راوړى په آخرت باندى او په هغه وخت کښى چى ياد کړل شى هغه (بتان) بى له دغه (الله) ناڅاپه دوى

خوشالیږی (مخونه ئی رانه او وچولی (تندی) ئی خلاص شی له خوښی)

تفسیر: د مشرکانو دغه یوه خاصه ده چی په ځینو اوقاتو کښی تش پخپلو ژبو د الله تعالیٰ د عظمت او د محبت اعتراف کوی لیکن د هغوی زړونه د واحد الله له ذکره او حمده او ثنا نه خوښیږی. هو! که د نورو بتانو یا وړوکیو معبودانو تعریف ورته وکړ شی نو له ډیری خوښی او خوشحالی پخپلو جامو کښی نه ځائیږی او د مسرت آثار د دوی له څیرو څخه له ورا (لری) څرګندیږی (ښکاره کیږی). د افسوس او حسرت ځای دی چی نن ورځ علی‌الاکثر تش په نامه سره مسلمانانو هم داسی یو وضعیت ځانته غوره کړی دی مثلاً که د واحد الله قدرت، قوت، عظمت او د ده د لامحدوده علم وسعت بیان وکړ شی نو د دوی په مخونو کښی د انقباض آثار احساس کیږی مګر که د کوم پیر، فقیر، حضرت، شیخ، ملنګ صاحبزاده، خواجه، سید او د نورو متعارفه ؤ خوارقو، رښتیا، دروغ کرامات، او نوری چتی (بیکاره) او مهملی خبری دوی ته وویلی شی نو د دوی په څیرو کښی د وجد او نشاط علائم قائمیږی او په زړونو کښی ئی د سرور او انبساط امواج پیدا کیږی، بلکه ډیر اوقات د خالص توحید بیانوونکی د دوی په نزد د اولیاؤ الله منکر ګڼل کیږی «**فإلی الله المشتکی وهو المستعان**».

قُلِ اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ عٰلِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ اَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيْ مَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿٤٦﴾

ووایه (ای محمده!) ای الله پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی ای عالمه خبرداره په پټو او په ښکاره‌ؤ ته حکم (فیصله) کوی (په قیامت کښی) په منځ د بندګانو خپلو کښی په هغو (دینیه ؤ امورو کښی) چی ؤ دوی چی پکښی اختلاف به ئی کوو.

تفسیر: یعنی هر کله چی دوی په داسی غتو خبرو کښی هم جګړی کوی او د الله تعالیٰ دومره عزت او وقار هم د دوی په زړونو کښی نشته نو اوس زه ستا پاک دربار ته عرض او فریاد کوم څو پخپله د دغو جګړو په منځ کښی یوه پریکړه او فیصله وفرمائی.
(اوس بیا اخبار فرمائی د سختی د عذاب د کفارو او له نه خلاصیدلو د دوی له دغه عذابه په هیڅ وجه سره نو فرمائی)

وَلَوْ اَنَّ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مَا فِي الْاَرْضِ

جَمِيعًا وَّمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِنْ سُوْٓءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ وَبَدَا لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُوْنُوْا يَحْتَسِبُوْنَ ﴿٤٧﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا كَسَبُوْا وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٤٨﴾

او كه چيرى بيشكه مملوك شي د هغو كسانو چي ظلم ئى (پر نفسونو خپلو په كفر سره اختيار) كړى دى هغه (اموال مبالغ) چي په ځمكه كښي دى تول او په مثل (هم د هغه) نور ورسره شي نو خامخا فديه به وركړى دوى په هغه سره له بدرنگه عذابه په ورځ د قيامت كښي، او ښكاره به شي دوى ته له جانبه د الله هغه (عذاب) چي نه ؤ دوى چي گمان به ئى كوو (د هغه). او ښكاره به شي دوى ته (جزا د) بدى د هغو اعمالو چي كړى ئى وو دوى او چاپيره نازله به شي په دوى (جزا د) هغه څيز چي ؤ دوى چي په هغه پورى به ئى مسخرى كولى (چي د الٰهي قهر او ابدى عذاب دى.)

تفسير: يعني د قيامت په ورځ چي د دغو اختلافاتو فيصلي اوروِلي كيږى په دغه وخت كښي به د دغو ظالمانو چي په شك او شرك سره ئى د الله تعالىٰ شان تنقيص كوو ډير بد حال وى. فرض ئى كړئ كه په دغه ورځ د ځمكي د مخ گردى (تولى) خزانى بلكه له هغو څني زائد مبالغ هم له دوى سره موجود وى او وغواړى چي دغه گرد (تول) اضعافاً مضاعفة خزائن د خپلي فديى په ډول (طريقه) وركړى او خپل ځان خلاص كړى مگر هغه ترى نه قبليږى او هر څه بد اعمال چي ده كړى دى يو په يو ئى په مخ راوړل كيږى او د داسي راز راز (قسم قسم) ويرونكيو عذابونو خوند به وڅكي چي هيڅكله به د هغه مثال او نظير د ده په وهم او خيال كښي هم نه وى گرځيدلى. الغرض هغه كسان چي پر خالص توحيد او حق دين پورى به ئى توكى او مسخرى كولى د هغه ربړ (تكليف) او وبال دوى هرومرو (خامخا) گالونكى (برداشت كوونكى) دى او په هغو عذابونو كښي چي دوى وړپورى مسخرى كولى دوى پخپله پكښي اخته كيدونكى دى.

فَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ۡ

پس كله چي ورسيږى (جنس د) انسان ته څه قسم ضرر، نو بولي مونږ (دفع د هغه ته)

تفسير: يعني چه د هغه الله تعالىٰ له ذكر څخه چي اوس خپه او ناراضه كيږى د مصيبت په وخت

کېښي ورغږ او ناري وهي او د ده ذکر چې د مصائبو په وخت کېښي پرې خوشېږي د مرفهالحالي په وخت کښې له دوی نه هېرېږي.

ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَٰهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍۭ

بیا کله چې ورکړو مونږ ده ته کوم نعمت له (جانبه) خپله وائي بیشکه هم دا خبره ده چې راکړی شوی دی ماته دغه (نعمت) په سبب د پوه (زما، نه ده داسی)

تفسیر: یعنې قیاس خو هم دغه غوښت چې دغه نعمت زما په برخه شي ځکه چې په ما کښې د دغې خبرې لیاقت وو او د هغه د ګټلو ذرائع ماته ښکاره او معلوم وو او الله تعالیٰ ته زما استعداد او اهلیت څرګند (ښکاره) وو نو بیا هغه ولې ماته ونه رسید. الغرض چې ده پر خپل لیاقت او عقل نظر وکړ او د الله تعالیٰ پر فضل او قدرت ئې نظر ونه کړ.

بَلْ هِىَ فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾

بلکه دغه (اعطا د نعمت) فتنه امتحان ازموینه ده ولیکن اکثر د دوی نه پوهېږي (چې دغه تخویل استدراج، امتحان دی دوی ته).

تفسیر: یعنې داسې نه دی بلکه دغه نعمت د الله تعالیٰ له طرفه یو امتحان دی چې بنده د هغه پر موندلو تر کوم حد پورې د حقیقي منعم شکریه ادا کوي ؟ او د احسان او انعام حق ئې پېژني؟ که ناشکري ئې وکړله نو دغه نعمت ورته نقمت او د ده د ځان وبال ګرځي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «دغه امتحان دی چې د ده عقل او سد (هوش) تر هغه ځای پورې رسېږي څو پر خپل عقل باندې مغرور شي نو سره له هغه عقله او سده (هوشه) آفت وررسېږي» نو بیا د بل چا په اړولو او منع کولو سره هغه نه اوړي او نه ترې منع کېږي.

قَدْ قَالَهَا ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾
فَأَصَابَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا۟ ۚ وَٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْ هَٰٓؤُلَآءِ
سَيُصِيبُهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا۟ وَمَا هُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾

په تحقیق ویلی ده دغه خبره هغو کسانو (چی تیر شوی دی) پخوا له دوی نه (لکه قارون او قوم د ده) پس هیڅ قدر دفع د عذاب ونه کړه له دوی څخنی هغه (دنیوی مال او متاع) چی ۇ دوی چی کسب (د ګټی د هغو) به ئی کوو. پس ورسید له هغو (پخوانیو) ته (جزا د هغو بدو) اعمالو چی کول به دوی (په خسف سره) او هغه کسان چی ظلم ئی کړی دی (په اختیارولو د کفر) له دغه (قوم ستا ای محمده!) ژر ده چی وبه رسیږی دوی ته (جزا د بدیو د هغو اعمالو چی کړی دی دوی او نه دی دوی عاجز کوونکی (مونږ لره له تعذیب د دوی نه)

تفسیر: لکه چی قارون هم داسی ویلی ۇ د هغه څه حشر او آخره خاتمه وشوه د هغه ذکر پخوا له دی نه تیر شو یعنی څرنګه چی پر پخوانیو مجرمینو د خپلی ګناه سزا او وبال ولوید پر دغو موجوده ۇ مشرکینو هم د دوی د بدو اعمالو سزا او وبال لویدونکی دی. څه وخت چی پاک الله د دوی د سزا ورکولو اراده وفرمائی نو دوی له سره خپل ځانونه نشی پټولی او نه چیری تری تښتیدلی شی او نه په کوم چل او تدبیر سره دی ستړی، ستومانه او عاجزولی شی.

أَوَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

آیا نه پوهیږی دوی په دی چی بیشکه الله فراخوی رزق روزی هر هغه چا ته چی اراده وفرمائی او تنګوی (په اندازه کوی ئی) بیشکه په دغه (بسط او قبض) کښی خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چی ایمان راوړی (په الله چی باسط او قابض دی)

تفسیر: یعنی په دنیا کښی محض د روزی فراخی او تنګی د کوم سری د مقبولیت او مردودیت دلیل نشی کیدی نه د روزی ګټل دومره په عقل، ذهانت، علم او لیاقت پوری منحصر دی. وګورئ چی څومره بیوقوفان ناپوهان په ډیر اطمینان او هوسائی (آرام) سره ژوندون کوی او څومره عقلا، فضلا او نیکان په لوږو سره شپی او ورځی تیروی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی
«یعنی په عقل چلولو او تدبیر کولو کښی هیڅوک څه کمی نه کوی بیا د یوه روزی ارته او د بل تنګه ده نو وپوهیږی چی دغه یواځی د عقل کار نه دی چی پر خپل ځان باندی روزی ارته

کړی بلکه دغه تقسیم د حقیقی رزاق د حکمت او مصلحت تابع او د هم ده د قدرت په لاس کښې دی».

﴿قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿۵۳﴾﴾

ووایه (ای محمده! چی فرمائی الله) ای بندګانو (مؤمنانو) زما هغو کسانو چی اسراف ئی کړی دی پر نفسونو خپلو مه نا امیده کیږئ له رحمته د الله (ځکه چی) بیشکه الله مغفرت کوی ښښی ګناهونه ټول (اګر که ډیر هم وی بی له شرکه) بیشکه چی الله هم دی دی ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: دغه آیت د ارحم الراحمین د بی پایانه رحمت بیان او د ده د عفوی او د عظیم الشان تیریدلو اعلان کوی او د خورا ډیرو سختو مأیوس العلاجو مریضانو په حق کښې د شفاء د اکسیر حکم لری. مشرک، ملحد، زندیق، مرتد، یهودی، نصرانی، مجوسی، مبتدع، فاسق، فاجر، او نور عاصیان او باغیان هر څوک چی وی د دغه آیت له آوریدلو څخه وروسته د الله تعالیٰ مهربانی ته امیدوار کیږی ځکه د هر چا په نسبت چی الله تعالیٰ اراده وفرمائی د هغه ګناه معافوی او هیڅوک د ده لاس نشی نیولی بیا بنده به ولی نا امیده کیږی؟ هو! دغه ضروری ده چی د الله تعالیٰ له نورو اعلاناتو سره سم چی په هغو کښې تصریح شوی ده چی د کفر او شرک جرم به بی له توبی او بی له ایمانه نه قبلوی، ښائی چه ﴿اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا﴾ له «من يشاء» سره مقیده وګڼله شی خو سره له هغه د دغی خبری تقیید ئی هم فرمایلی دی. ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ﴾ (د جزء ٥ نساء ١٨ رکوع ١١٦ آیت) له دغه تقیید څخه دغه نه لازمیږی چی الله تعالیٰ بی له توبی هیڅ یوه لویه یا وړوکی ګناه نشی معافولی او نه ئی داسی مطلب کیږی چه د هیڅ یو جرم دپاره له سره د توبی ضرورت نشته او بی له توبی به ګرد (ټول) ګناهونه معافیږی. قید یوائحی د مشیت دی او د مشیت په متعلق په نورو آیتونو کښې دا ښوولی شوی دی چی هغه په کفر او شرک کښې بی له توبی ممکن نه دی لکه چی د دغه آیت شان نزول هم پری دلالت کوی او د دی وروستنی آیت له افادی څخه هم معلومیږی.

وَأَنِيبُوٓا۟ إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا۟ لَهُۥ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ ٱلْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿٥٤﴾

او بیرته وګرځئ تاسی رب خپل ته (له شرکه او عصیانه) او غاړه کیږدئ ده ته پخوا له هغه چی راشی تاسی ته عذاب بیا به مدد درسره نشی کولی (په دفع د عذاب کښی)

تفسير: د مغفرت په لوری د توجه ورکولو سره له دی ځایه د توبی په طرف توجه ورکوی یعنی پخپلو تیرو اغلاطو نادم شئ! او د الله تعالیٰ د بی پایانه جود او کرم څخه وشرمیږئ! او د کفر او عصیان لاره پریږدئ! او د هغه کریم رب په طرف رجوع وکړئ! او خپل ځانونه بیخی هغه ته وروسپارئ! او د ده د احکامو په مقابل کښی په نهایت عجز او اخلاص سره غاړه کیږدئ! او ښه وپوهیږئ چی په حقیقت کښی نجات یوائځی د ده په فضل او کرم سره ممکن دی. زموږ رجوع او انابت هم بی د الله تعالیٰ له فضله او کرمه نشی میسر کیدی. حضرت شاه صاحب لیکی «کله چی الله تعالیٰ اسلام غالب وګرځاوه هغه کفار چی په دښمنی کښی به مصروف ؤ وپوهیدل چی بیشکه الله تعالیٰ د اسلام حامی او ناصر دی او قانع شول چی موږ په غلطه او بی لاری یو. نو پر خپلو دغو غلطیو متأثر او متاسف شول لیکن له شرمه او خجالته په اسلام نه مشرف کیدل او په خپلو زړونو کښی به ئی ویل اوس به زموږ اسلام څرنګه منل کیږی؟ چی دښمنی مو له اسلام سره وکړه، او له مسلمانانو سره مو جنګونه وکړل او د ډیرو مسلمانانو وینی مو توی کړی نو الله تعالیٰ د دوی د تسلئ دپاره وفرمایل چی داسی هیڅ یوه ګناه نشته چی الله تعالیٰ د هغه توبه قبوله نه کړی مه بی‌هیلی او مه نا امیده کیږئ! توبه وکړئ! او الله ته رجوع وکوئ! بښلی کیږئ! مګر څه وخت چی ستاسی پر سر عذاب راشی او مرګ مو په نظر ورسیږی نو په هغه وخت کښی هیڅوک ستاسی کومک او مدد ته نشی رسیدی».

وَٱتَّبِعُوٓا۟ أَحْسَنَ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ
ٱلْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾

او متابعت وکړئ د ډیر غوره حکم د هغه (قرآن) چی نازل کړی شوی دی تاسی ته له (جانبه د) رب ستاسی پخوا له هغه چی راشی تاسی ته عذاب یو ناڅاپه حال دا چی تاسی به نه پوهیږئ (چی له کوم لوری راځی)

تفسير: له ښی خبری څخه مراد قرآن کریم دی یعنی پر قرآنی هدایتو عمل وکړئ! او د عذاب له

راتګه پخوا د خپل مستقبل په فکر او اندیښنه کښې اوسئ! که نه د عذاب له معائنې څخه وروسته به د هغه هیڅ تدارک او انتظام نشي کیدی او هیڅ یو تدبیر به مؤثر نه لویږی. د الله تعالیٰ عذاب به مو داسې یو ناڅاپه راګیر کړی چه تاسې به له سره د هغه پر راتګ نه خبریږئ.

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَحَسْرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطتُ فِي جَنبِ ٱللَّهِ وَإِن كُنتُ لَمِنَ ٱلسَّٰخِرِينَ ﴿٥٦﴾

(چابکي کوئ تاسي په تعمیل د قرآن باندې پخوا له هغه) چې ووائي یو نفس ای ارمان او ندامت مي دی پر هغه چې تقصیر مي کړی دی په طرف (په حق د طاعت) د الله کښې او بیشکه چې وم زه خامخا له مسخره کوونکیو (په مؤمن به) څخه.

تفسیر: یعنې په هوا او هوس، رسم، تقلید او په دنیوی خوندو او چرچو کښې اخته او مشغول او د الله تعالیٰ له ذکره او یاده بلکه د ده له وجوده بیخې غافلان شوی ؤ. د ده دین او رسول او د هغه هولناک انجام په نسبت به مو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ویرولو ملندی، توکی او مسخری کولې، او د دغو شیانو په حقیقت نه ؤ پوهیدلی. د ډیر افسوس ځای دی چې د الله تعالیٰ په پیژندلو او د ده د حقوقو په منلو کښې مونږ په څه اندازه سره غفلت او قصور کړی دی چې د هغه په نتیجه کښې نن له دغې بدې پیښې سره مخامخ شوی یو کفار به دغسې خبری په محشر کښې کوی که د آیت مضمون کفارو او عصاتو لره عام کیښود شي نو د ﴿وَإِن كُنتُ لَمِنَ ٱلسَّٰخِرِينَ﴾ معنی به «عملت عمل ساخر مستهزئ» وی. (کما فسر به ابن کثیر رحمة الله علیه).

أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ ٱللَّهَ هَدَىٰنِي لَكُنتُ مِنَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾

یا (پخوا له دی نه) چې ووائي که چیری داسې وی چې بیشکه الله سمه لاره ښوولې وی ماته نو خامخا وم به زه له متقیانو پرهیزګارنو (له شرکه او له معاصی نه).

تفسیر: کله چې په حسرت او افسوس سره کار ونه چلیږی نو د خپل فهم غلطولو دپاره دغه ګوډ عذر وړاندی کوی. څه ووایم الله تعالیٰ ماته هدایت رانه کړ. که الله اراده فرمایلې وی نو نن به زه هم د متقیانو په مرتبه رسیدلی وم د دغه جواب وروسته داسې راځي ﴿بَلَىٰ قَدْ جَآءَتْكَ ءَايَٰتِي﴾

او ممکن دی چه دغه کلام د اعتذار او احتجاج په طريقه سره نه وی بلکه تش د ياس د اظهار په طور وی يعنی زه د خپلی بداستعدادی او بدتميزی له سببه د دغی خبری وړ (مستحق) او لائق نه وم چی الله تعالیٰ ماته سمه لاره ښوولی وی او د مقصود تر منزل پوری ئی زه رسولی وی که په ما کښی اهليت او استعداد وی او الله تعالیٰ زما لاس نيوی کړی وی نو زه به هم نن ورځ د متقيانو په زمره کښی شامل شوی وم.

أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

يا (پخوا له دی نه) چی ووائی (نفس) په هغه وخت کښی چی ووينی عذاب کاشکی وی ماته بيا بيرته ورتگ (دنيا ته) پس وم به زه هلته له نيکوکارانو (موحدانو هم په عقائدو هم په اعمالو کښی)

تفسير: کله چی حسرت او اعتذار دواړه بيکاره ثابت شی او د دوزخ له عذابونو سره مخامخ شی نو په دغه وخت کښی به د اضطراب وارخطائی له شدته داسی وائی «په هر ممکنه صورت سره چی کيږی يو ځلی می بيا دنيا ته بيرته وليږه! او د توبی او اطاعت فرصت او موقع راکړه! او وگوره چی زه به څه صلاح او تقویٰ سره بيرته درحاضريږم». فرمائی الله تعالیٰ چی ولی می هدايت نه وو درته کړی بلکه درته کړی می ؤ.

بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾

هو! داسی ده چی په تحقيق راغلی ؤ تاته دلائل (قرآن) زما پس تکذيب کړی ؤ تا په هغو سره او تکبر دی کړی وو او وی ته له کافرانو (نامنونکيو نه)

تفسير: يعنی غلط وائی. آيا الله تعالیٰ درته سمه صافه لاره نه وه درښوولی؟ او خپل انبياء ئی سره له معجزو او احکامو نه وو درليږلی؟ مگر د هغوی خبری دی ونه منلی او هر هغه شی چی تاته ويلی کيده هغه مو سره له غروره تکبره او تکذيب کوو او ستا هم دغه لوئی او تکبر د حق له قبوله مانع گرځيده. او خبره هم دا ده چی الله تعالیٰ ته له ازله دغه خبره معلومه وه چی ته به

د ده له آیتونو څخه انحراف او انکار کوی او په تکبر او سرکشی سره به وړاندی کیږی. ستا د طبیعت او مزاج غوښتنه او اقتضاء هم داسی ده چی که زر کرته د دنیا په طرف بیرته وګرځولی شی بیا به پخپلو هم هغو واهیو حرکاتو کښی مداومت کوی او له هغه څخه له سره لاس اخیستونکی نه ئی ﴿ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴾ (د انعام ٣ رکوع ٢٨ آیت د داسی خلقو په نسبت د الله تعالیٰ داسی عادت نه دی چی دوی بریالیان او کامیاب کړی بلکه خائب او خاسر کوی ئی.

وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ

او په ورځی د قیامت کښی به ووینی ته هغه کسان چی دروغ ئی تړلی دی پر الله پوری (په نسبت د شرک او نورو عیوبو) مخونه د دوی به تور کړی شوی وی

تفسیر: کومه خبره چی د الله تعالیٰ له جانبه راځی او هغی ته د دروغو نسبت کول شی هم دغه پر الله تعالیٰ دروغ تړل دی ځکه چی دروغ شمیرونکی داسی دعوی کوی چی الله تعالیٰ هغه خبره نه ده فرمایلی، حال دا چی په واقع کښی به ئی فرمایلی وی نو د دغو دروغو توروالی د قیامت په ورځ د دوی پر ځیرو کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی).

أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾

آیا نشته په دوزخ کښی ځای دپاره د منکرانو (کافرانو؟ یعنی شته!)

تفسیر: پخوا په «فکذبت بها واستکبرت» کښی د دوو قسمو کفارو بیان وشو تکذیب چی پر کذب مشتمل دی او استکبار او غرور. دلته ئی دغه راوښودل چی د کذب او دروغو لامله (له وجی) به د دوی مخونه توریږی او د غرور او تکبر ځای پرته (علاوه) له دوزخه بل ځای نه دی.

وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾

او وبه ساتی الله (له دوزخه) هغه کسان چی ځان ئی ساتلی وی (له شرکه) په

سبب د خلاصي موندلو د دوی نه به رسیږی دوی ته سختي او نه به دوی
غمجن کیږی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ متقیان د دوی د ازلی فوز او فلاح په سبب د بری او کامیابی پر هغه لوړ (اوچت) مقام رسوی چی هلته به له هر قسمه بدیو او شرورو څخه محفوظ او له هر راز (قسم) فکر او غم څخه به آزاد او محفوظ وی.

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۖ وَّهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَّكِيْلٌ ﴿٦٢﴾ لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ ۗ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿٦٣﴾ ع

الله پیدا کوونکی د هر شیز دی (چی موجود وی په دنیا کښی) او دغه (الله) پر هر شیز وکیل (ساتونکی متصرف) دی. خاص هم دغه (الله) لره دی کلیګانی (چابیانی) (د خزانو) د آسمانونو او د ځمکی، او هغه کسان چی کافران شوی دی په آیتونو (دلائلو د قدرت) د الله دغه کسان هم دوی زیانکاران دی (چی ځای ئی ابدی دوزخ دی.)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر شی پیدا کړی دی او وروسته له پیدائښته د ده د بقاء او تحفظ ذمهواری ئی هم پر خپل قدرت اخیستی ده او د ځمکی او آسمان د ګردو (تولو) شیانو تصرف او اقتدار هم ده ته حاصل دی څکه چی د ګردو (تولو) خزانو کنجیانی له ده سره دی نو له داسی الله څخه مخ اړول او نورو شیانو ته مخ ګرځول فضول او بیکاره خبره ده ښائی چی انسان د الله تعالیٰ له غضبه وویریږی او د الله تعالیٰ رحمت او مهربانی ته امیدوار اوسی څکه چی کفر او ایمان، جنت او دوزخ ګرد (تول) د ده تر واک (اختیار) او تصرف لاندی دی. هر څوک چی د الله تعالیٰ او د ده له کلامه منکریږی هیچیری به د قرار او هستوګنی ځای نه مومی. آیا هغه څوک چی د الله تعالیٰ څخه منحرف کیږی او مخ تری اړوی حقیقی فوز او فلاح ته هیلمن (آرزومند) کیدی شی؟ کله چی کفار د بت پرستی دعوت ورکړ سید الابرار ته نو دغه آیت نازل شو.

قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَاْمُرُوْٓنِّيْٓ اَعْبُدُ اَيُّهَا الْجٰهِلُوْنَ ﴿٦٤﴾

ووایه (ای محمده!) آیا پس بی له الله امر کوئ تاسی ماته چی عبادت ئی
وکړم ای جاهلانو ناپوهانو!

تفسير: يعني انتهائي ناداني حماقت او جهالت دا دى چې انسان الله تعالیٰ پریږدی او د نورو په عبادت کښې بوخت (مشغول) او لګیا شي او له رسول الله څخه داسې غوښتنه وکړی او ترې طمع ولرى چې دی (معاذالله) د کفر او شرک لاره د دوى له سببه غوره کړی. په ځینو روایاتو کښې راغلی دی چې مشرکانو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دعوت ورکړی ؤ چې راځه زمونږ د معبودانو عبادت کوه نو ځکه دغه پاس آیت لکه چې اوس مو ولیکل د دوی په جواب کښې نازل شو.

وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ اللَّهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٦﴾

او خامخا په تحقیق وحی کړی شوی ده تاته او (وحی کړی شوی ده) هغو کسانو ته چه ړومبی له تا نه ؤ (داسې چې قسم دی) که شرک پیدا کړ تا (فرضاً) نو خامخا خراب به شي هرومرو (خامخا) عمل ستا او خامخا شي به ته هرومرو (خامخا) له زیانکارانو (نو ځان وساته له شرکه). بلکه (یواځی) د الله پس عبادت کوه او اوسه له شکر کوونکیو (په نعمت د توحید او عبادت).

تفسير: يعني كه له عقلی حیثیته وکتلی شي د ګردو (ټولو) اشیاؤ پیدا کول، باقي پریښودل، او په هغه کښې د هر دول تصرفاتو جاری لرل یواځی د الله تعالیٰ کار دی. نو د عبادت مستحق ماسوا له الله څخه بل هیڅوک نشي کیدی او که له نقلي حیثیته ملاحظه وکړئ نو ټول انبیاء الله او سماویه ادیان د توحید په صحت او د شرک پر بطلان متفق دی بلکه هر نبی ته د وحی په ذریعه دغه ښوولی شوی دی چه په آخرت کښې د مشرکانو ټول اعمال بیخی بیکاره دی او د شرک انجام د خالص حرمان او خسران څخه سواء بل شي نه دی. لهٰذا پر هر انسان دغه لازم دی چې له ګردو (ټولو) څخه وشکوی او له الله تعالیٰ سره د خپل عبودیت تعلقات ونښلوی او د الله تعالیٰ وفادار او شکرګزار او احسان پیژندونکی بنده شي د ده عظمت، قدرت، جلال، او کمال ښه وپیژنی. عاجز او ناتوانه مخلوقات د ده شریک ونه ګرځوی او هغه په هم هغو صفاتو سره لوی پورته اعلیٰ او ارفع وګنی لکه چې په واقع کښې هم دی.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ

او تعظیم نه دی کړی دغو (مشرکانو) د الله حق د تعظیم د ده

تفسیر: یعني مشرکینو د الله تعالیٰ عظمت، علویت، کمال، جلال لوئي او بزرگي تر هغې اندازې او مرتبې پورې ونه پیژندله او ملحوظه ئې نه کړه چې تر هغې اندازې او مرتبې پورې پر یوه بنده د هغه معرفت او پیژندګلوي لازمه ده چې هغه وپیژني او ملحوظه ئې ولري. د الله تعالیٰ د رفیع شان او لوړې (اوچتې) مرتبې د اجمالي تصور کوونکی آیا د عاجز او محتاج مخلوق حتّٰی د بیځانه ګټو او بتانو شرکت له الله تعالیٰ سره تجویز کولی شي؟ حاشا وکلا! وروسته له دې نه د الله تعالیٰ د عظمت او قدرت، د جلال او کمال د ځینو شئونو بیان دی.

وَالْاَرْضُ جَمِيْعًا قَبْضَتُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَالسَّمٰوٰتُ مَطْوِيّٰتٌۢ بِيَمِيْنِهٖ ؕ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٦٧﴾

او ځمکه ټوله په قبضه تصرف د ده کښې ده په ورځ د قیامت کښې او آسمانونه نغښتلي شوي دي په یمین د ده کښې، پاکي ده ده ته او لوړ (اوچت) لوی دی له هغو شیانو نه چې دوی ئې شریکوي (له الله سره بتان او نور شیان).

تفسیر: یعني د ده د عظمت شان دغه حال دی چه د قیامت په ورځ کښې ټوله ځمکه د ده د قدرت په یو موټي کښې او ګرد (ټول) آسمانونه د کاغذونو د یوې لولې پشان به د ده د قدرت په یوه لاس کښې وي د ده په بندګي او عبادت کښې به د بیځانه یا عاجز او محتاج مخلوق شرکت تر کومې اندازې پورې جائز او روا وي؟ دغه شرکاء خو ټول د ده د قدرت په موټي کښې دي. څرنګه چې دې اراده وکړي پر دوی خپل هر راز (قسم) تصرفات جاري کوي هیڅوک د ده په مقابل کښې خپل غوړ او ژبه نشي خوځولی.

تنبیه: د «مطویات بیمینه» په متعلق د «انبیاء» په سورت کښې د «یوم نطوی السماء» الآیة تفسیر ښائي ولوست شي. او پر «یمین» او نورو متشابهاتو الفاظو بلاکم او کیف ایمان لرل واجب دی. په ځینو احادیثو کښې راغلي دي **«وکلتایدیه یمین»** د ده دواړه لاسونه ښي دي. له دې نه د تجسم، تحیز، جهت او د نورو نفي کیږي.

وَنُفِخَ فِى الصُّوْرِ فَصَعِقَ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ ؕ ثُمَّ نُفِخَ فِيْهِ اُخْرٰى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ يَّنْظُرُوْنَ ﴿٦٨﴾

او پوکل به وکړل شي په صور (شپیلی) کښې پس بیخوده مړه به شي هر هغه چې په آسمانونو کښې دی او هر هغه چې په ځمکه کښې دی مګر هغه څوک چې اراده وفرمائی الله (د نه وژلو د هغه) بیا به وپوکل شي په هغه (صور) کښې بل ځلی پس ناڅاپه دغه خلق به (چې مړه ؤ تول) ولاړ وی (منتظر وی چې څه راباندی کیږی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یو ځلی د صور شپیلی نفخ د عالم د فنا کولو دپاره ده او دوهمه د ژوندی کولو او دریمه وروسته له حشره د بیهوشی، څلورمه د خبردار کیدلو، وروسته له هغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په مخکښې ور وړاندی کیږی» (بتغییر یسیر).
لیکن د اکثرو محققینو علماوو په نزد تول به دوه ځلی د صور نفخی کیږی په اوله کښې به د ګردو (تولو) هوش او حواس ورک کیږی بیا هغه کسان چې ژوندی دی مړه کیږی. او د هغو پر ارواحو چې مړه دی د بیهوشی کیفیت طاری کیږی بیا به بله نفخه کیږی چې د هغې په اثر د مړیو ارواح به د ابدانو په طرف بیرته راګرځی. او تول بیهوشان به په سد (هوش) کیږی. په دغه وخت کښې د محشر د دی عجیبو او غریبو مناظرو د لیدلو څخه ګرد (تول) مخلوقات حیران او پریشان او متحیر کیږی بیا به په ډیر سرعت سره د قدوس الله په مخکښې وړاندی کیږی او ګرد (تول) سره ورحاضرول شي.
تنبیه: له «الا من شاءالله» څخه ځینو جبرئیل، میکائیل، اسرافیل او عزرائیل علیهم السلام مراد نیولی دی او ځینو له هغوی سره حملة العرش هم شامل کړی دی. د ځینو په نزد تری انبیاء او شهداء مراد دی. والله اعلم. په هر حال دغه استثناء به د هغی نفخی په وخت کښې وی چې وروسته له هغه ممکن دی پر دوی هم فناء طاری کیږی ﴿ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾ (د جزء ٢٤ المؤمن ٢ رکوع ١٦ آیت).

وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُوْرِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتٰبُ وَجِايْٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَآءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿٦٩﴾

او روښانه به شي ځمکه په نور د رب د دغې (ځمکې لپاره د فیصلې د بندګانو) او کیښود به شي کتاب (عمل نامې دپاره د حساب) او راتله به وکړل شي په انبیاؤ (محشر ته) او په شهداؤ سره (له هر امته) او حکم به وکړ شي په منځ د دوی کښې په حق عدل سره او پر دوی به ظلم ونکړ شي (هیڅ قدر په تزئید د عقاب یا تنقیص د ثواب)

تفسیر: یعنی وروسته له هغه به الله تعالیٰ د حساب او کتاب دپاره له خپل شان سره مناسب د اجلال نزول فرمائی **(کما ورد فی بعض روایات الدر المنثور)** په دغه وخت کښې د الله تعالیٰ له بې کیفه تجلی او نور څخه په محشر کښې یوه مخصوصه رڼا (رڼرا) او انوار پورته کیږی. د ګردو (تولو) اعمال نامې به د دوی په لاسو کښې ورکولې کیږی. انبیاء علیهم السلام او نور شاهدان به د الله تعالیٰ په دربار کښې حاضریږی. او د هر انسان د اعمالو په نسبت به په نهایت عدل او انصاف سره په ښه شان سره فیصلې او احکام اورولی کیږی. او پر هیچا به هیڅ قسم زیادت او تیری نه کیږی.

تنبیه: له «شهداء» څخه مراد برسیره پر انبیاء علیهم السلام پرښتې، محمدی امت او د انسانانو لاسونه پښې او نور ګرد (تول) مراد کیدی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه له دی نه د هر امت نیک انسانان مراد کړی دی.

وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ

او پوره به ورکړه شی هر نفس لره (جزا د هغه) عمل (چې کړی) ئې ؤ (ده)

تفسیر: یعنی د نیکی په بدل کښې تنقیص او د بدی په بدل کښې تزئید نه واقع کیږی د هر چا هومره چې ښه یا بد عمل وی هغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښې دی سم له هغه سره بدل ورکول کیږی چې د هغه څه تفصیل وروسته له دی نه راځی.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ۝٧٠

او حال دا چې الله ښه عالم دی پر هغو اعمالو چې دوی ئې کوی (نو جزا به پرې ورکړه شی)

تفسیر: یعنی شاهدان راځی د دوی د ملزم کولو دپاره که نه له الله تعالیٰ څخه هیڅ یو شی پټ نه دی (کذا فی الموضح).

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا ۖ

او شړلی راښکلی کیږی (په شدت سره) هغه کسان چې کافران شوی دی طرف د دوزخ ته ډلې ډلې

تفسیر: یعنی ټول کافران په ټیل وهلو او په نهایت ذلت او خوارۍ سره د دوزخ په طرف شړل او بیول کیږي، څرنګه چې د کفر اقسام او مراتب ډیر دي نو هر قسم او هره درجه د کفارو ډله سره بیله بیله کوله شي.

حَتّٰٓى اِذَا جَآءُوْهَا فُتِحَتْ اَبْوَابُهَا

تر هغه پورې چې راشي دوی دوزخ ته حال دا چې وبه پرانیستلی شي دروازې د دغه (دوزخ)

تفسیر: هم هغسې چې د دنیوي بندیخانې دروازې خلاصې نه وي هر کله چې کوم بندي پکښې ننویستل کیږي ور ئې ورته خلاصوي او وروسته د ده له ننوتلو څخه بیرته وربندول کیږي. هم داسې څه وخت چې دوزخیان دوزخ ته نژدې رسیږي د دوزخ دروازې پرانیستلې کیږي او دوزخیان په ټیل وهلو سره پکښې غورځولې کیږي او بیا ئې دروازې تړلې کیږي، **کما قال الله تعالیٰ** ﴿ اِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّؤْصَدَةٌ ﴾ (همزة).

وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَآ اَلَمْ يَاْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ

او وبه وائي دوی ته خزانچیان (متصرفان) د دغه (دوزخ) آیا نه ؤ راغلي تاسې ته رسولان له تاسې نه

تفسیر: یعنی هغه پرښتې چې د دوزخ محافظاني دي دوی به کفارو ته د ملامتې په ډول سره داسې وائي «آیا نه ؤ درغلي تاسې ته رسولان له تاسې» یعنی چې له هغه ځنې له دې سببه چې ستاسې له همجنسانو څخه ؤ فیض فائده اخیستل ډیر آسان ؤ.

يَتْلُوْنَ عَلَيْكُمْ اٰيٰتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُوْنَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا ؕ قَالُوْا بَلٰى وَلٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿٧١﴾

چې لوستل به دغو (رسولانو د تاسې) پر تاسې آیتونه (د قرآن) د رب ستاسې او ویرول به دوی تاسې له ملاقات د هغې ورځې ستاسې چې دغه ده،

وبه وائی (کفار چی ولی نه ؤ راغلی) بلکه راغلی ؤ ولیکن ثابته شوی ده کلمه (حکم) د عذاب پر کافرانو

تفسیر: یعنی ولی انبیا نه ؤ راغلی، بلکه ضرور راغلی ؤ او د الله تعالیٰ کلام ئی راوړی ؤ او له نن ورځی څخه ډیر زیات ویرولی شوی ؤ، لیکن مونږ له خپلی بدبختی او نالائقی، د هغو خبرو او پندونو ته غوږ کښینښود، څو بالاخر د الله تعالیٰ د داسی قاطع او لایتغیر تقدیر سره مخامخ شو او د عذاب حکم پر مونږ کفارو په قطعی ډول سره ثابت او نافذ شو ﴿ فَاعْتَرَفُوا بِذَنۢبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴾ (الملک).

قِيلَ ٱدْخُلُوٓا۟ أَبْوَٰبَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۖ فَبِئْسَ مَثْوَى ٱلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾

وبه ویل شی دوی ته ننوځئ دروازو د دوزخ ته په دی حال کښی چی همیشه اوسیدونکی اوسئ په ده کښی. پس بد دی ځای د هستوګنی د متکبرانو (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی تاسی د خپل تکبر، لوئی او غرور له سببه د الله تعالیٰ خبره ونه منله نو اوس تل په دوزخ کښی پراته اوسئ! او د هغه د عذابونو خوند وڅکئ!

وَسِيقَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ رَبَّهُمْ إِلَى ٱلْجَنَّةِ زُمَرًا ۖ

او بیول کیږی (بلل کیږی) به هغه کسان چی ویریدل به دوی له ربه خپله طرف د جنت ته ډلی ډلی

تفسیر: یعنی کله چی د ایمان او تقویٰ مدارج متفاوت دی د هری درجی متقین مؤمنین جلا (جدا) او د هری یوی ډلی به سره بیلی وی. او دغو ګردو (تولو) جماعتونو ته ډیر زیات تشویق او ترغیب ورکول کیږی او په ډیره مینه او محبت سره د جنت په طرف لیږل کیږی.

حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَٰبُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَٱدْخُلُوهَا خَٰلِدِينَ ﴿٧٣﴾

تر هغه پوری چې راشي دوی جنت ته حال دا چې پرانيستلي شوی به وی دروازی د دغه (جنت) او وبه وائی دوی ته خزانچيان (متصرفان) د جنت سلام دی وی پر تاسی پاک يئ تاسی (له ګناهونو) پس ننوځئ جنت ته په دی حال کښی چې هميشه اوسيدونکی اوسئ (په ده کښی)

تفسير: څرنګه چې د ميلمنو د دوی له راتګه څخه پخوا د مهمان خانی دروازی پرانيستلی کيږی او د هغوی دپاره د هوسائی (راحت) او آرام هر راز (قسم) وسائل او وسائط برابرول شی کله چې جنتيان هلته ورسيږی نو د جنت دروازی به د دوی په مخکښی پرانيستلی خلاصی وی. كما جاء فی الركوع (٤) من سورة صٓ ﴿ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الْاَبْوَابُ ﴾ او د الله تعالیٰ پرښتی به په نهايت اعزاز او اکرام سره په سلامونو او ثناؤ او نورو د دوی استقبال کوی او ورته «هر کله راشئ! ښه راغلئ!» وائی او د جنت د تل اوسيدلو بشارات او زيری به ورته ورکوی.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ صَدَقَنَا وَعْدَهٗ

او وائی به دغه (جنتيان) ټوله ثناء صفت خاص الله ته دی هغه (الله) چې رښتينه ئی کړه له مونږ سره وعده خپله

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ شکر او حمد وايو. هغه وعدی چې مونږ د انبياؤ له خولی څخه اوريدلی وی د هغو تصديق مونږ پخپلو سترګو وينو.

وَاَوْرَثَنَا الْاَرْضَ نَتَبَوَّاُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَآءُ

او ميراث ئی راکړه مونږ ته ځمکه (د جنت) چې ځای نيسو له جنته هر ځای چې خوښ شی زمونږ،

تفسير: حضرت شاه صاحب ليکی «جنتيانو ته حکم شته هر چيری چې زړه ئی غواړی هم هغلته دی وسيږی ليکن د هر جنتی زړه به هم هغه ځای خوښوی چې د ده دپاره لا له پخوا څخه مخصوص او معين کړی شوی دی» د ځينو په نزد مراد ئی داسی دی چې په جنت کښی د تللو او راتللو او له يوه ځای بل ځای ته ورتګ هيڅ ممانعت نه دی او هر جنتی هر چيری ئی چې زړه وغواړی هم هغلته وردرومی.

فَنِعۡمَ اَجۡرُ الۡعٰمِلِيۡنَ ﴿۷۴﴾ وَتَرَى الۡمَلٰٓئِكَةَ حَآفِّيۡنَ مِنۡ حَوۡلِ
الۡعَرۡشِ يُسَبِّحُوۡنَ بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡ‌ۚ وَقُضِىَ بَيۡنَهُمۡ بِالۡحَـقِّ وَقِيۡلَ
الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۷۵﴾

پس ښه دی اجر د (نیک) عمل کوونکیو (دغه جنت). او وینی به ته (ای محمده!) پرښتی طواف کوونکی (چار چاپیر نیوونکی) چاپیر له عرشه چی تسبیح به وائی دوی (پیوسته) له حمده ثنا د رب د دوی سره، او حکم به وکړ شی په منځ د خلقو کښی په حق سره او به ویلی شی چی تولہ ثناء ده خاص الله ته چی رب پالونکی د عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی څه وخت چی الله تعالیٰ د حساب او کتاب دپاره د اجلال نزول وفرمائی په دغه وخت کښی به پرښتو د عظیم عرش په چار چاپیر کښی حلقه تړلی وی او گردی (تولی) به د خپل رب په تسبیح او تحمید کښی لگیا او مشغولی وی او د گردو (تولو) بندگانو د اعمالو فیصلی به په دیر انصاف او ښه دول (طریقه) سره وکړی شی چه د هغی په اثر به له هر لوری څخه په دیر جوش او خروش سره د ﴿ اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴾ ناری پورته کیږی یعنی تولہ ثناء صفت او محامد هغه پاک الله ته وړ (مستحق) او لائق دی چی د گرد (تول) جهان رب او پروردگار دی او د تول عالم په نسبت ئی داسی ښه احکام او عمده فیصلی صادری کړی دی د دغه تحمید او تحسین د چغو څخه وروسته دغه دربار خاتمه مومی. عموماً گردو (تولو) مفسرینو د دغه آیت هم دغه مطلب اخیستی دی لیکن حضرت شاه صاحب دغه آیت د راهنه پر حالت حمل کړی دی او د «قضی بینهم» ضمیر ئی د ملائکو په طرف راجع کړی داسی لیکی «د پرښتو په منځ کښی فیصله دغه ده چی هر یوه پرښته (په ملأ الاعلیٰ کښی) یو تدبیر سم له خپلی قاعدی سره وائی (**کما یشیر الیه اختصام الملا الاعلی وتفصیله فی حجة الله البالغة**) بیا الله تعالیٰ د یوی پرښتی خبری ته د نفاد او د اجراء حکم ورکوی او هم هغه خبره له حکمت سره موافقه وی. دغه ماجراء اوس هم دوام او جریان لری او په آخرت کښی به هم د دی سلسله نه منقطعه کیږی.» والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

تمت سورة الزمر بعون الله وتوفیقه فله الحمد والمنة

سورة المؤمن مكية الا آيتى (٥٦ و ٥٧) فمدنيتان وهى خمس و ثمانون آية وتسع ركوعات
عدد تلاوتها (٤٠) وعدد نزولها (٦٠) نزلت بعد الزمر
د «المومن» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٥٦) ؤ (٥٧) آیته څخه چی مدنی دی (٨٥) آیت
او (٩) رکوع لری
په تلاوت کښی (٤٠) او په نزول کښی (٦٠) سورت دی وروسته د «الزمر» له سورته نازل شوی
دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کووم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ۝١ تَنۡزِيۡلُ الۡكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الۡعَزِيۡزِ الۡعَلِيۡمِ ۝٢ غَافِرِ الذَّنۡۢبِ وَقَابِلِ التَّوۡبِ

نازليدل د دی کتاب (قرآن) له (جانبه) د الله دی چی (دی) ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم دی (پر هر څيز) ښښونکی د گناهونو دی (عاصيانو لره) او قبلوونکی د توبی دی (تائبانو لره)

تفسير: يعنی توبه قبلوی او له گناهونو څخنی تائب داسی پاک او صافوی چی گواکی له سره ئی څه گناه او خطا نه وی کړی او علاوه پر هغه توبه ئی د مستقل طاعت په منزله دروی او د هغه په بدل اجر ورعنايت فرمائی.

شَدِيۡدِ الۡعِقَابِ ذِی الطَّوۡلِ

سخت دی عذاب (د ده کفارو لره) څښتن (خاوند) د فضل دی (په مؤمنانو بی پروا له هر چا)

تفسير: يعنی بی نهايته د قدرت او وسعت او غناء څښتن (خاوند) دی چی پر بندگانو د انعام او احسان بارانونه وروی.

لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾

نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر یوازی هم دی دی خاص هم ده ته بیرته ورتلل دی (لپاره د حساب)

تفسیر: چی هلته له وررسیدلو څخه وروسته هر یوه ته د دوی د اعمالو مکافات او بدل ورکول کیږی.

مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا

جګړی نه کوی (طعنی نه وائی) په آیتونو د الله مګر هغه کسان چی کافران شوی دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ کلام او خبری او د ده د عظمت او قدرت دلائل داسی نه دی چی په هغه کښی څه مناقشه، مجادله او جګړه وکړه شی. مګر هغه خلق چی دا ئی له خپلو ځانونو سره غوته کړی ده چی د خورا (ډیر) روښانو دلائلو او براهینو او له ډیرو ښو ښکاره‌ؤ شواهدو څخه به هم انحراف او انکار کوی نو دوی پر دغو د رښتیا خبرو په ناحقه سره جګړی او مناقشی کوی.

فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ﴿٤﴾

پس نه دی تیر باسی تا ګرځیدل د دوی (په هوسائی (آرام) سره) په ښارونو کښی (ځکه چی عاقبت د دوی دوزخ دی)

تفسیر: یعنی د داسی منکرینو انجام تباهی او هلاکت دی. اګر که دوی فی‌الحال په ښارونو او کلیو کښی ګرځی، سیلونه ، سیاحتونه سوداګری کوی او پخپلو چړچو کښی مشغول دی. نو نه ښائی چی تاسی د دوی پر دغه راحت او هوسائی (آرام) وغولیږئ . ځکه چی دغه د الله تعالیٰ له طرفه امهال او استدراج دی. څو دوی څو ورځی په دنیا کښی ښکته پورته وګرځی، خوندونه او مزی وکړی یا تجارت او پلمی (تدبیرونه) او بهانی وکړی په هغه ورځ کښی چی دوی د غفلت په نشه کښی په ښه ډول (طریقه) سره مست او مخمور شی بیا نیول کیږی. د پخوانیو اقوامو حال هم هم داسی شوی ؤ. لکه چی اوس الله اعلیٰ شانه واعظم برهانه پخپله ئی مثال داسی فرمائی

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَّالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٥﴾

دروغجن شمیرلی ؤ (رسولان خپل) پخوا له دوی نه قوم د نوح او نورو اقوامو وروسته له دوی نه او قصد وکړ هر امت (له دوی نه پر رسول خپل چې ونیسی دوی هغه (رسول او ضرر وررورسوی) او جګړې به کولی دوی (له دغو رسولانو سره) په باطله سره دپاره د دې چې پټ کړی په دغه (باطله سره). حق (توحید) پس ومو نیول دوی (په عذاب سره) پس څرنګه ؤ سزاء عقوبت زما (دوی لره؟)

تفسیر: د هر امت اشرارو د خپلو انبیاؤ د وژلو یا د د زحمت او تکلیف وررسولو ارادې کړې وې او همیشه هغوی د داسې چلونو او پلمو (تدبیرونو) په جوړولو کښې مصروفیدل چې د هغو په وسیله حق او رښتیا دین ته ماتې او شکست ورکړي او د حق غږ پرې نږدې چې پورته شي لیکن مونږ د دوی دغه مکرونه او فریبونه ټول ناقصه او ناکامه ګرځولی دي، او د دې په ځای چې دغه اشرار زمونږ انبیاؤ ته لاس وروغځوی یا ئې ونیسي مونږ هم دغه اشرار پخپل غضب او قهر کښې اخته او سختې سزاوې مو ورته ورکړې دي. بیا وګورئ چې زمونږ د هغو سزاؤ نتیجه څرنګه په ظهور ورسیده؟ او د دوی بیخ او بکر مو څرنګه له وویست؟ نن هم د هغو سپیره شویو اقوامو څه آثار چیرې چیرې شته او په نظر راځي چې د هغو د لیدلو څخه یو انسان د دوی تباهي په نسبت څه فکر، غور او تصور کولی شي.

وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٦﴾

هم داسې (لکه وجوب د عذاب پر دغو مکذبینو) واجبه شوی ده خبره (د عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چې کافران شوی دي (هغه کلمه دا ده چې) بیشکه دوی ملګری د اور (د دوزخ) دي.

تفسیر: یعنې هم هغسې چې پر پخوانیو اقوامو د عذاب راتلونکې خبره پوره نازله او منطبقه شوې ده پر اوسنیو منکرینو ئې هم نازله وبوله او هم هغسې چې د انبیاؤ د اعلان سره موافق پر کفارو

دنیوی عذاب نازل شوی دی ستا د رب دغه خبره هم یو ثابت شوی حقیقت دی. چی په آخرت کښی د دغو خلقو ځای دوزخ دی.

تنبیه: ځینو «انهم اصحاب النار» د «لانهم» په معنی اخیستی او دغه مطلب ئی تری ایستلی دی چی د تیرو منکرینو په شان پر موجوده منکرینو هم د الله تعالیٰ خبری رښتیا دی ځکه چی دوی هم له «اصحٰب النار» څخه دی.

ٱلَّذِينَ يَحۡمِلُونَ ٱلۡعَرۡشَ وَمَنۡ حَوۡلَهُۥ يُسَبِّحُونَ بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡ وَيُؤۡمِنُونَ بِهِۦ وَيَسۡتَغۡفِرُونَ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْۖ

هغه کسان (له ملائکو) چی پورته اخلی عرش او هم هغه (پرښتی) چی چار چاپیری دی د عرش تسبیح وائی سره د حمده ثناء د رب د دوی او ایمان ئی راوړی دی. په دغه (الله) او مغفرت غواړی (له الله نه) هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی دی،

تفسیر: په پرومبنیو آیتونو کښی د مجرمینو او منکرینو د بدو حالاتو بیان ؤ، دلته د دوی په مقابل کښی د تائبینو مؤمنینو د فضل او شرف بیان فرمائی یعنی د عظیم عرش حاملین او د هغه په چار چاپیر کښی بیشماره مطوفینی پرښتی چی د دوی غذا یواځی د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید دی او د الله تعالیٰ د دربار د مقربیت لامله (له وجی) په اعلیٰ درجی سره د ایمان او یقین لرونکی دی دوی د الله تعالیٰ په حضور کښی د مؤمنینو دپاره دعاء او استغفار کوی سبحان الله د داسی عزت او پت زیاتولو او شرف او احترام په نسبت څه وویلی شی چی د خاوری په مخ د هستیدونکو مؤمنینو څخه چی کومی خطاوی تیروتل او ښوئیدل شوی دی د کروبیین ملائکی د هغوی دپاره د احدیت په دربار کښی په غیاب د دوی کښی دعاء او استغفار کوی او کله چی د دوی په شان کښی «ویفعلون مایؤمرون» راغلی دی نو دوی به د الله تعالیٰ له طرفه پر دغه کار مامور وی.

رَبَّنَا وَسِعۡتَ كُلَّ شَيۡءٖ رَّحۡمَةٗ وَعِلۡمٗا فَٱغۡفِرۡ لِلَّذِينَ تَابُواْ وَٱتَّبَعُواْ سَبِيلَكَ وَقِهِمۡ عَذَابَ ٱلۡجَحِيمِ ⑦

(نو وائی چی) ای ربه زمونږ رسیدلی ئی ته هر شیز ته له جهته د رحمته

بخشش او علمه پس مغفرت وکړه هغو کسانو ته چې توبه ئې ایستلې دی او متابعت ئې کړی دی د لارې ستا او وساته دوی له عذابه د دوزخ نه.

تفسیر: دغه ئې د پرښتو د استغفار صورت ښوولی دی یعنی د الله تعالیٰ په دربار کښې داسې عرض کوی «ای زمونږ ربه! ستا علم او رحمت په هر شی محیط دی پس هغه څوک چې ستا په محیط علم ئې بد کارونه پرې ایښې وی او د زړه په صدق سره ئې ستا په طرف رجوع کړې وی او ستا پر سمه لاره ئې د تللو زیار، کوشش ایستلی وی او د بشریت په اقتضاء څه کمزوری او خطاوی له دوی نه صادری شوی وی ته پخپل فضل، رحمت او کرم سره هغه ورو‌ښه نه په دنیا کښې څه ربړ (تکلیف) او زحمت ورپیښ کړې! او نه په عقبا کښې د دوزخ مخ ورښکاره کړې! باقی هغه مسلمانان چې د توبې او انابت لاره ځانته غوره نه کړی دلته د هغوی څه ذکر نشته او دغه آیت د دوی له ذکره ساکت دی. په ظاهر سره د عرش حاملین د دوی په حق کښې دعا نه کوی. الله تعالیٰ له هغوی سره څرنګه معامله کوی؟ دغه خبره دی له نورو نصوصو څخه ښائی د ځان دپاره معلومه کړی!

رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنّٰتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَّهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ ۚ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٨﴾

(او هم وائی به) ای ربه زمونږ او ننه باسه دوی په جنتونو د همیشه هستوګنې کښې هغه چې وعده کړې ده تا له دوی سره او څوک چې نیک شوی وی له پلرونو د دوی او (له) ښځو د دوی او (له) اولادو د دوی، بیشکه چې ته هم ته ئې ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی اګر که جنت هر چا ته د ده د عمل په صله کښې وررسیږی لکه چې دلته هم د «ومن صلح» له قیده ښکاره ده او بې له خپل ایمان او اصلاح، ښځه، اولاد، مور ؤ پلار او نور ئې هیڅ په کار نه ورځی لیکن ستا حکمتونه داسې هم دی چې د یوه له خاطره ډیرو کسانو ته د دوی له عمله زیات په اعلیٰ درجې رسوی کما جاء فی الرکوع (١) ٢١ آیت من سورة (الطور) فی جزء (٢٧) ﴿وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنٰهُمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ﴾ که په ژوره کتنه سره وګورئ نو هغه به هم په حقیقت کښې د هم دوی د
قلبی عمل بدل وی مثلاً دوی به آرزو او ارمان لرې چې مونږ هم ښائی د دی صالح سری د اعمالو متابعت او تقلید کړی وی دغه نیت او د نیکی حرص به د الله تعالیٰ په دربار کښې مقبول شی

يا د هغه صالح سړی د اکرام او مداراتو يو صورت به هم دغه وی چی د هغه مور او پلار او ښځه او اولاد هم په هم هغی درجی کښی ورسره پريښودلی شی.

وَقِهِمُ السَّيِّاٰتِ ۭ وَمَنْ تَقِ السَّيِّاٰتِ يَوْمَىِٕذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهٗ ۭ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝

او وساته دوی له بديو څخنی، او هر څوک چی وساتی ته له بديو څخه په دغه ورځ د قيامت کښی نو په تحقيق رحمت دی وکړ پری او دغه (ساتل ستا له عذابه) هم دغه دی بری ډير لوی.

تفسير: يعنی په محشر کښی دوی ته هيڅ قسم بدی مثلاً ويره، پريشانی او نور لاحق نه وی او دغه عظيم الشان بری او کاميابی خاص ستا په مهربانی او مرحمت حاصليدی شی. څينو مفسرينو له «سيآت» څخه سيئه اعمال مراد اخيستی دی يعنی وروسته له دی نه دوی ئی له بدو کارونو څخه محفوظ وفرمايل! او د دوی خوی او عادت ئی داسی وګرځاوه چی د بدی په لوری متمائل نشی. ښکاره ده هر هغه چی نن دلته له بدی څخنی ځان وساتی پر هغه ستا لوی فضل او کرم شوی دی. او هم دغسی سړی به هلته اعلیٰ بری او کاميابی حاصلوی. په دغه تفسير کښی د «يومئذ» ترجمه دی د هغی ورځی په ځای په دی ورځی سره وکړه شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «يعنی که ستا لطف او مهربانی وی نو له بديو څخنی به دوی ځان وساتی او پخپل عمل سره هيڅوک خپل ځان نشی ساتلی له لړ يا ډيری بدی څخه څوک تش دی» په دغو الفاظو سره دغه دواړه تفاسير منطبق کيدی شی.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللّٰهِ اَكْبَرُ مِنْ مَّقْتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ اِذْ تُدْعَوْنَ اِلَى الْاِيْمَانِ فَتَكْفُرُوْنَ ۝

بيشکه هغه کسان چی کافران شوی دی (چی دوزخ ته داخل کړل شی نو) غږ به ورته وکړ شی (په ژبو د ملائکو چی) خامخا دښمنی (او قهر) د الله (پر تاسی باندی) ډير لوی دی له دښمنی (او قهر) ستاسی له ځانونو خپلو سره کله چی وبه بللی شوئ تاسی (په دنيا کښی) طرف د ايمان راوړلو ته پس کافران کيدئ به تاسی (او له ايمانه به تښتيدلئ).

تفسیر: دغه به د قیامت په ورځ کښی وائی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی نن تاسی له خپل نفس څخه بیزاره یئ او پر خپل ځان لعنت وایئ په دنیا کښی چی کافران کیدئ په دغه وخت کښی الله تعالیٰ له دی نه زیات پر تاسی لعنت لیږه او ستاسی له حرکاتو به نارضاء ؤ چی د هم هغه بدل نن ورځ مومئ» ځینو مفسرینو د «مقتین» له زمانو ځنی یوه زمانه مراده کړی ده او داسی معنی ئی کوی چی تاسی په دنیا کښی څو څو ځلی د ایمان په طرف بللی شوی وئ او څو څو ځلی مو کفر اختیار کړی ؤ نو اوس د هغه سزا وګالئ (برداشت کړئ) اوس هر قدر چی تاسی له خپلو ځانونو څخه بیزار او خپه یئ له همغه څخه زیات الله تعالیٰ له تاسی ناراضه او بیزاره دی.

قَالُوا رَبَّنَآ أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ

(نو) وبه وائی (دا کفار) ای ربه زمونږ مړه دی کړو مونږ دوه ځلی او ژوندی دی کړو مونږ دوه ځلی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «پخوا له دی نه تاسی خاوره وئ یا نطفه په دواړو تقدیرو سره مړه او بیځانه وئ. بیا په تاسی کښی سا ننوته نو ژوندی شوئ بیا مړه شوئ بیا به ژوندی راپاڅول کیږئ هم دغه دی دوه ژونده او دوه مړینی، کما قال الله تعالیٰ فی الرکوع (۳) من سورة البقرة ﴿ كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾ آیت ۲۸ **وقیل غیر ذلک والاظهر هو هذا.**

فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا

پس قایل شو مونږ په ګناهونو خپلو

تفسیر: یعنی انکار به مو کوو چی وروسته له مرګه بیا ژوندون نشته. نه حساب دی نه کتاب، نه ثواب دی نه عقاب. نو ځکه پر ګناهونو او شرارتونو زړه‌ور او جری شوی وو. اوس مو ولید هم هغسی چی تا له ړومبنی موت څخه وروسته مونږ ته ژوندون راکړ او له عدم څخه دی مونږ وجود ته راوستو له وروستنی موت څخه وروسته هم تا مونږ سم د انبیاؤ له ارشاده سره بیا له قبورو څخه ژوندی راپاڅولو لکه چی نن د بعث بعد الموت هغه ګرد (تول) مناظر مونږ پخپلو سترګو سره وینو چی له هغه څخه مو انکار کوو او بی له دی نه بل څه چاره نه لرو چی پر خپلو هغو اغلاطو او خطاؤ اقرار او اعتراف وکړو.

فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ﴿١١﴾

پس آیا شته د وتلو (زمونږ ته له دغه دوزخه) کومه لاره!

تفسیر: یعنی افسوس چې اوس حسب الظاهر له دې ځایه د خلاصیدلو او تښتیدلو هیڅ یوه چاره او لاره نه راښکاری ماسواء له دې نه لکه چې تا پخپل قدرت سره مونږ ته دوه ځلې موت او حیات راکړی دی دریم ځلی مو هم دنیا ته ولیږئ څو دا ځلی هلته صالحه اعمال وکړو او سره له ډیرو نیکیو بیرته درحاضر شو.

ذَٰلِكُم بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ ۖ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا ۚ فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ﴿١٢﴾

دغه (ابدی عذاب) تاسی ته په سبب د دی دی کله چې وبه باله شو الله یواځی (بی له خدایانو ستاسی) نو کفر به اختیار کړ تاسی او که شریکان به هم وبللی شول له الله سره نو ایمان به راوړ تاسی پس حکم خاص الله لره دی (چې هر څه کوی دغه الله) ډیر پورته دی (له شرکه) ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی بیشکه اوس د دنیا په لوری د بیرته ورتګ هیڅ یو صورت نشته اوس تاسی د خپلو پخوانیو اعمالو سزاوی درواخلئ. ستاسی په نسبت د ابدی هلاکت دغه فیصله ځکه شوی ده چې تاسی د واحد الله او حقیقی معبود غږ ته غوږ کینښود او تل مو د ده له وحدانیت څخه انکار کوو. که له تاسی نه د کوم دروغ او باطل معبود په لوری بلنه کیده نو علی‌الفور به مو «آمنا و صدقنا» ویل او په هغه پسی به مو منډی وهلی نو له دغه وضعیت څخه ستاسی خوی او طبیعت او عادت اندازه کیدی شی که زر ځلی هم تاسی بیرته ستانه (واپس) کړل شئ بیا به تاسی په هم هغه کفر او شرک کښی اخته او مصروف کیږئ او پرته (علاوه) له طغیانه او عصیانه بل شی به له خپله ځانه سره نه راوړئ. پس نن ورځ ستاسی عادلانه او په ځای سزا هم دغه دائمی حبس دی. چې د هغه مرافعه او تمییز بل هیچیری نشی کیدی او له هغه څخه د نجات او خلاصی هیله (امید) او تمنا عبثه ده.

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا ۚ

وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾

الله هغه ذات دی چی ښيي تاسي ته دلائل نښې (د قدرت) خپل او نازلوی تاسي ته له (طرفه) د آسمانه رزق روزی (باران چی سبب د روزی دی) او پند نه اخلی (په دغو دلائلو د قدرت) مگر هغه چی راگرځيدلی وی (له شرکه او معصيته توحيد او طاعت ته)

تفسير: يعني د الله تعالیٰ د عظمت او وحدانيت دلائل او نښې په هر څيز کښې ظاهری دی. انسان دی ښائی چی يوائځي پخپلی روزی او رزق کښی لږ غور او دقت وکړی او ودی گوری چی په څه وسائلو او وسائطو سره هغه وررسيږی حتیٰ چی د هغه سامان له آسمانه هم تهيه کيږی. بيا په نورو شيانو کښی هم د ده عقل او پوه رسيږی. ليکن که څوک هغه لوری ته له سره رجوع هم ونه کړی او له غور او فکر څخه کار وانخلی نو له کوم ځايه او په کومی وسيلی سره به پوه حاصله کړی شی.

فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَٰفِرُونَ ﴿١٤﴾

پس وبولئ تاسی الله په دی حال کښی چی خالص کوونکی اوسئ دغه (الله) ته (د) دين (له شرکه) او اگر که بد گنی دغه کافران (دغه اخلاص ستاسی)

تفسير: يعني د الله تعالیٰ بندگانو ته ښائی چی له پوه او عقل څخه کار واخلی. او د واحد الله په طرف رجوع وکړی او هم هغه دی وبولی او عبادت دی وکړی، او د ده په بندگی کښی دی بل چا ته شرکت ور نه کړی بيشکه چی د مخلصو بندگانو د دغه موحديت او بلا اشتراک د واحد احد الله د عبادت کولو څخه کفار او مشرکان خپه کيږی او خپله استکراه او تنفر تری ښکاروی چی دوی ولی نور گرد (تول) معبودان له منځه لری کړی دی او صرف واحد الله قبلوی او يوائځی د همغه قدوس الله په عبادت کښی مشاغلت لری. مگر پوخ او حقيقی موحد هم هغه دی چی د مشرکانو په مجمع کښی د توحيد غږ پورته کړی او د هغوی د بد ويلو او خپگان څخه له سره انديښنه او پروا ونه کړی.

رَفِيعُ الدَّرَجَٰتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ
مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

(هم دغه الله) پورته کوونکی د درجو (د مؤمنانو) دی څیښتن (مالک) د عرش دی رالیږی روح (جبرئیل یا پتی خبری) په امر حکم خپل پر هغه چا چی اراده وفرمائی له بندګانو خپلو

تفسیر: له پتو خبرو څخه وحی مراد ده چی پر انبیاؤ علیهم السلام نازلیږی او د دوی د ورثه ؤ په وسیله نورو بندګانو ته هم رسیږی لکه چی د قیامت تر ورځی پوری به رسیږی.

لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾

دپاره د دی چی ووېروی (خلق) له ورځی د ملاقات (چی په کښی یو ځای کیږی خالق او مخلوق او نور)

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښی چی تول اولین او آخرین به سره یو ځای د پاک الله په حضور کښی حاضریږی او هر یو سری به د خپلو ښو یا د بدو اعمالو له بدل سره ملاقات کوی. یا ارواح له اجسادو، یا اعمال له عمالو یا مظلومان له ظلامو، یا عابدان له خپلو معبودانو سره ګوری.

يَوْمَ هُم بَارِزُونَ ۚ

په هغه ورځ کښی چی دوی به راښکاره وی (بهر راولاړ له قبورو)

تفسیر: یعنی له قبورو څخه به ووځی او په یوه داسی ډاګ سم صاف هوار میدان کښی به حاضریږی چی هلته به هیڅ غر او غونډی او نور حائل نه وی.

لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ۚ

پټ به نه وی پر الله له دوی نه هیڅ څیز

تفسیر: یعنی ښه وپوهیږئ چی د هغه احکم‌الحاکمین په دربار کښی حاضریدل دی چی له هغه څخه ستاسی هیڅ احوال پټ نه دی او ګرد (تول) ظاهری او باطنی اسرار او احوال ورته ښکاره او څرګند دی او د دوی ګرد (تول) اعمال به دوی ته وروړاندی کیږی او خپله جزاء مومی بیا به داسی وفرمائی الله جل جلاله پس له نفخی د صور

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

چا لره دی سلطنت (نو جواب فرمائی پخپله الله) نن ورځ خاص الله لره دی (سلطنت) چی یو دی ښه غالب قوی

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښی به ټول وسائل او حجب (پردی) لری کیږی. په ظاهری او مجازی ډول (طریقه) به هم د هیڅا سلطنت او باچاهی نه وی پاتی او یواځی د هم هغه مالکالملکوت او صاحبالکبریاء والجبروت حکومت او سلطنت به دائم او قائم وی چی د ده په مقابل کښی ټول زور او قوت او طاقت عاجز او ناتوانه مطیع او منقاد دی.

اَلْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ ۗ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۗ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْاٰزِفَةِ اِذِ الْقُلُوْبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كٰظِمِيْنَ ۬ۚ

نن ورځ به جزاء ورکړه شی هر نفس ته په قدر د هم هغه عمل چی کړی ئی دی نشته هیڅ قدر ظلم نن ورځ، بیشکه چی الله ډیر ژر حساب کوونکی دی. او وویروه (ای محمده! دغه کفار له عذابه) د ورځی نژدی کله چی زړونه به په نزد د چنغړکو وی په دی حال کښی چی غم کوونکی (پوری راؤری) به وی (خاوندان د زړونو)

تفسیر: یعنی له ډیری ویری او خوف زړونه به ئی ترپیږی او تر ستونو پوری به پورته کیږی او خلق به په دواړو لاسونو سره هغه ټینګ ونیسی او له دی نه به ویریږی چی چیری د دوی زړونه د دوی له تنفس سره یو ځای د باندی ونه وځی.

مَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ حَمِيْمٍ وَّلَا شَفِيْعٍ يُّطَاعُ ﴿١٨﴾ ۭ

نه به وی ظالمانو ته (په قیامت کښی) هیڅوک دوست او نه کوم شفاعتګر چی خبره ئی ومنله شی

تفسیر: یعنی داسی کوم شفاعتګر به نه وی چی د هغه خبره به خامخا اوریدله کیږی، سپارښت

به هم هغه څوک کولی شی چی د الله تعالیٰ له طرفه مجاز او مأذون وی او د هغه انسان په حق کښی کیدی شی چی شفاعت د هغه دپاره غوره او پسند وی.

يَعْلَمُ خَآئِنَةَ الْاَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُوْرُ ⑲ وَاللّٰهُ يَقْضِيْ بِالْحَقِّ ؕ

معلوم دی (الله) ته خیانت د سترگو او هغه نیات چی پټوی ئی سینی (زړونه) او الله حکم (فیصله) کوی په حقه (عدل) سره

تفسير: یعنی له مخلوقاتو ځنی خپلی سترگی وژغوری (وساتی) او په پټه او مخفی دول سره پر کوم یو شی نظر وغورځوی یا د سترگو په یوه کنج یا په غلا سره وگوری یا پخپل زړه کښی کوم نیت وکړی یا د کومی خبری اراده یا خیال پخپل زړه کښی تیر کړی له دغو گردو (تولو) شیانو څخه پر تولو او پر هر یوه باندی الله تعالیٰ علیم او خبیر دی او فیصله ئی په عدل او انصاف سره کوی.

وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ لَا يَقْضُوْنَ بِشَيْءٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ⑳ ع

او هغه کسان چی بولی ئی دوی غیر له دغه (الله) حکم نشی کولی دوی په هیڅ څیز، بیشکه الله هم دی دی ښه اوریدونکی (د اقوالو) ښه لیدونکی (د اعمالو)

تفسير: یعنی فیصله صادرول د هم هغه ذات کار کیدی شی چی ښه اوریدونکی ښه پوهیدونکی وی. ښه نو دغه بیځانه تیږی (گټی) او بی روحه بتان چی تاسی هغوی ته خدای وایئ او په بندگی کښی ئی لگیا یئ څرنگه به فیصله وکړی شی بیا هغه څیز چی د فیصله کولو قوت او قدرت نه لری نو هغه څرنگه خدای کیدی شی؟

اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ كَانُوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَانُوْا هُمْ اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَّاٰثَارًا فِي الْاَرْضِ

آیا نه گرځی (دغه مشرکان) په ځمکه (ملکونو) کښې پس چې وګوری دوی چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې وو پخوا له دغو (مشرکانو) چې وو هغوی (پخوانی مکذبین) هم دوی ډیر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهته د قوت او آثار (چې پریښې ئی دی) په ځمکه کښې

تفسیر: یعنی ډیری کلکی او مضبوطی کلاوی، عالی شانه عمارتونه، او د مختلفو اقسامو. یادګارونه.

فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ ﴿٢١﴾

پس ونیول هلاک کړل دوی لره الله په سبب د ګناهونو د دوی، او نه وو دوی ته له (عذابه د) الله هیڅوک ساتونکی.

تفسیر: یعنی کله چې څوک مو له دنیوی عذاب څخه نشی بچ کولی نو له اخروی عذاب څخه مو څوک ژغورلی (بچ کولی) شی؟

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا
فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾

دغه (نیول او اهلاک د دوی) په سبب د دی وو چې بیشکه هغوی ته به راتلل رسولان د دوی په دلائلو ښکاره وو (د قدرت) پس کافران شول پس ونیول دوی لره الله (هلاک ئی کړل) بیشکه چې دغه (الله) قوی ښه زورور سختوونکی د عذاب دی.

تفسیر: یعنی تاسی هم د هغوی په شان د رسول الله په تکذیب کښې نشئ فلاح موندلی او بالاخر رسوا او هلاک کیږئ او قدوس الله به پخپل زور او قوت سره خپل رسول فاتح، غالب، مظفر او منصور ګرځوی. په هم دغه مناسبت الله اکرم شانه واعظم برهانه اوس د موسیٰ علیه السلام او د فرعون قصه دغسی بیان فرمائی

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسیٰ په آیاتونو دلائلو (د قدرت) خپل او په برهان سند ښکاره سره.

تفسیر: له «آیاتونو او دلائلو» ځنی ئی معجزات او له «برهان سند ښکاره» څخه ئی ما سواء له معجزاتو نور قسمونه دلائل او براهین مراد فرمایلی دی یا دی له «آیات» څخه تعلیمات او احکام او له «سلطان مبین» ځنی معجزات مراد واخیست شي یا به «سلطان مبین» د هغه قدسیه قوت او مخصوص ربانی تائید نوم وی چی د هغه آثار په انبیاوو کښی هر لیدونکی ته په ښکاره ډول (طریقه) سره په نظر راځی والله اعلم.

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ

طرف د (باچا د مصر) فرعون ته او هامان ته (چی وزیر ئی وو) او قارون ته (چی مصاحب ئی وو)

تفسیر: هامان د فرعون وزیر وو. قارون د بنی اسرائیلو ډیر لوی متمول او تاجر وو چی د موسیٰ علیه السلام پر خلاف د فرعون پر مرضی به ئی اقدامات کول پخوا له دی نه د ده قصه تیره شوی دی.

فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾

پس وویل (دوی چی دا رسول) ساحر کوډګر دی دروغجن دی.

تفسیر: یعنی ساحر او کوډګر دی، د دغو معجزاتو په ښوولو کښی دروغجن دی د رسالت په دعوٰی کښی دغسی به ځینو د هغو ویلی وی او نورو به د دوی تصدیق کړی وی.

فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ ۚ

پس کله چی راغی (موسیٰ) دغو (قبطیانو) ته په حقه سره له نزده زمونږ وویل

(قبطیانو) چې ووژنئ تاسې ځامن د هغو (سبطیانو) چې ایمان ئې راوړی دی له موسیٰ سره او ژوندی پرېږدئ تاسې ښځې (لوڼې) د دوی (خدمت ته)،

تفسیر: دغه حکم ئې دوهم ځلې د موسیٰ علیه السلام د تشریف راوړلو څخه وروسته ورکړ څو په دغه سره د بني اسرائیلو تذلیل او توهین وکړي او د دوی تعداد کم کړي او د دوی په زړونو کښې دغه خیال کینوي چې دغه ګرد (تول) مصائب پر مونږ د موسیٰ علیه السلام له سببه راغلي دي او په دغه علت د هغه ملګرتیا پرېږدي او دی به پخپل دغه ویرولو او د تخویف په سیاست کښې بریالی (کامیاب) کیږي وروسته له دې نه دې رامعلوم چې پر دغو احکامو تعمیل او مداومت شوی دی که نه؟

وَمَا كَيْدُ الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿٢٥﴾

او نه دی کید مکر د کافرانو مګر په ګمراهي کښې

تفسیر: یعنې له هسې مکرونو، فریبونو او تدابیرو څخه هیڅ نه کیږي. الله تعالیٰ له خپلو مخلصو بندګانو سره امداد او معاونت فرمائي. او د منکرینو ګردې (تولې) حیلې او پلمې (تدبیرونه) ناکامې او غلطې ثابتوي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُوْنِيْٓ اَقْتُلْ مُوْسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهٗ ۚ

او وویل فرعون (عملې خپلې ته) پرېږدئ (ای مشرانو) ما چې ووژنم موسیٰ او راودې بولې (موسیٰ) رب خپل (چې خلاص ئې کړي له ما)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «فرعون وویل ما پرېږدئ! ښائي چې د ده د سلطنت ارکانو به د موسیٰ د وژلو مشوره نه وې ورکړې او هغوی د ده د معجزاتو له لیدلو څخه متاثر شوي او ویریدلي وو. او له دې نه ډاریدل نه چې د موسیٰ رب زمونږ څخه انتقام واخلي. پخپله فرعون هم ویریدلی او سخت مرعوب او منفعل شوی وو لیکن خپل دغه خوف او بیم به ئې پټاوه او په خلقو کښې به ئې د خپل قوت او شجاعت او د انتهائي درجې شقاوت او بیحیائي د اظهار دپاره دغسې خبرې کولې څو خلق وګڼي چې د فرعون په مخکښې د موسیٰ د وژلو په لاره کښې هیڅ یوه مانع او رادع نشته. او د فرعون د ارادې په مقابل کښې هیڅ یو قوت او طاقت نشي دریدلی».

إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمۡ أَوۡ أَن يُظۡهِرَ فِي ٱلۡأَرۡضِ ٱلۡفَسَادَ ٢٦

(وويل فرعون) بیشکه چی زه ویریږم چی بدل به کړی (موسیٰ) دین ستاسی (ای قبطیانو!) یا به ظاهر کړی (موسیٰ) په ځمکه (د مصر) کښی فساد (او مخالفت په منځ زمونږ کښی)

تفسیر: یعنی که موسیٰ علیه السلام ژوندی پریښود شی نو د دینی او دنیوی د دواړو قسمو د نقصان اندیښنه ده ممکن دی چی دی د خپل وعظ او تلقین په اثر ستاسی هغه مذهبی دود (رواج) او دستور در خراب کړی چی له پخوا راهیسی جریان او دوام لری یا د سازش او د نورو وسائلو جال په ځمکه کښی وغځوی او خور ئی کړی او په مملکت کښی انقلاب، تطور او بدامنی واچوی چی نتیجه به ئی داسی کیږی چی د تاسی (قبطیانو) حکومت به خاتمه ومومی او سلطنت به د بنی اسرائیلو (سبطیانو) په لاس کښی ورشی.

وَقَالَ مُوسَىٰٓ إِنِّي عُذۡتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٖ

او وویل موسیٰ (قوم خپل ته) چی بیشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسی له (شره د) هر متکبره (سرکشه)

تفسیر: کله چی حضرت موسیٰ علیه السلام ته د دغو مشورو خبر وررسید نو خپل قوم ته ئی وفرمایل چی زه له دغو ویرولو ځخه له سره نه ویریږم او نه ئی پروا لرم. یواځی فرعون لا څه کوی که د دنیا ګرد (تول) متکبرین او جبارین هم سره راتول شی خو بیا زما الله ما د دوی له شر څخه ساتی او هغه ماته کافی دی. ما خپل ځان یواځی د ده په پناه کښی ورکړی دی هم هغه زما حامی او مددګار دی کما قال الله تعالیٰ ﴿ لَا تَخَافَآ إِنَّنِي مَعَكُمَآ أَسۡمَعُ وَأَرَىٰ ﴾ جزء ١٦ (د طٰهٰ ٢ رکوع ٤٥ آیت) ښه وروسته د الله تعالیٰ له حمایته او امداده داسی اولوالعزم نبیان به څرنګه له یوه مغرور انسان څخه ویریږی نو ځکه موسیٰ علیه السلام وویل بیشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسی له شره د هر متکبره سرکشه.

لَّا يُؤۡمِنُ بِيَوۡمِ ٱلۡحِسَابِ ٢٧ ع

چی نه راوړی ایمان په ورځ د حساب.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «څوک چی په حساب او کتاب یقین او باور ولری نو هغه به

خرنګه ظلم وکړی؟»

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ ۖ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيْمَانَهٗٓ اَتَقْتُلُوْنَ رَجُلًا اَنْ يَّقُوْلَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَآءَكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ مِنْ رَّبِّكُمْ ۭ وَاِنْ يَّكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهٗ ۚ وَاِنْ يَّكُ صَادِقًا يُّصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِيْ يَعِدُكُمْ ۭ

او وویل یو سړی مؤمن له خپلوانو د فرعون څخه چې پټاوه ده ایمان خپل (له نورو قبطیانو) آیا وژنئ تاسې داسې یو سړی چې وائی رب زما الله دی او حال دا چې په تحقیق راغلی دی تاسې ته په ښکاره دلائلو له (طرفه) د رب ستاسې، او که چیرې وی (موسیٰ) دروغجن نو پس په هم ده ده (جزاء د) دروغو د ده او که چیرې وی (موسیٰ) صادق رښتینی نو وبه رسیږی تاسې ته ځینی د هغه عذاب چې وعده کوی (موسیٰ د هغه) له تاسې سره.

تفسیر: یو مؤمن سړی چې هغه تر دغه وخته پورې خپل ایمان له فرعونه او د ده له قومه مخفی ساتلی وو د «ذرونی اقتل موسیٰ» په جواب کښې ئې داسې وویل «آیا ته د داسې یو سړی په ناحقې وینې تویولو پسې خپله ملا تړې چې هغه علاوه له دغه اظهاره بله هیڅ ګناه نه لري چې زما رب یوائې الله دی او دی ولې یوائې یوه الله ته خپل رب وائی؟ حال دا چې دی د خپلې دغې دعوی په تصدیق کښې ښکاره دلائل هم لري چې تاته ئې درښوولی دی او ته د هغه وژلو ته دومره ضرورت هم نه لرې. بلکه امکان لرې چې د هغه وژل تاته مضر هم واقع شي فرض ئې کړه که دی پخپلې دغې دعوی کښې دروغجن هم ثابت شي نو پر دغسې لویو دروغو ئې خامخا الله تعالیٰ هلاک یا رسوا کوی د الله تعالیٰ عادت داسې نه دی چې هغه داسې کاذب ته دومره موقع او فرصت ورکړی چې ترقي وکړی یا برې ومومي، د دې دپاره چې د دنیا خلق د تل دپاره پرې تیر نه وځی او له دغه التباس او اشتباه څخه ووځی یقیناً یوه نه یوه ورځ د ده دغه کلائین ویلی کیدونکی دی او دغسې حالات به پیښیږی چې دنیا به په علانیه ډول (طریقه) سره د ده رسوائی، ناکامی او د دروغو او د پلمو (تدبیرونو) تماشا او ننداره کوی، او تاته له سره د دغې خبرې ضرورت نه دی پاتې چې هرومرو (خامخا) ته دې خپل لاس د ده په وینو سره سور کړې. که په واقع سره دی صادق او رښتینی وی نو له هغه دنیوی او اخروی عذاب څخه به چې دی خپل مخالفین او مکذبین ویروی څه نه څه برخه علی‌الیقین تاته به هم دررسیدونکې وی، لهٰذا په ړومبنی تقدیر سره د ده په وژلو کښې تلوار کول عبث او بیکاره دی. او په دوهم تقدیر خو بیخی د نقصان او خسران موجب دی» حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی که

دروغجن دی نو هم هغه الله ئی سزا پر دروغ ویونکی ورنازلوی. او امکان لری چی رښتین وی نو ته دی فکر وکړه!»

تنبیه: دغه تقریر په هغه تقدیر سره دی کله چی د کوم مفتری کذب صریحاً ظاهر شوی نه وی. که د نبوت د مدعی کذب او افتراء په دلائلو او براهینو سره ثابت شی نو بلا شبهه واجب القتل دی. په دغه زمانه کښی چی زمونږ د سیدالمرسلین خاتم النبیین توب په قطعیه وو دلائلو سره ثابت شوی دی که کوم سړی د نبوت مدعی شی نو کله چی دغه مدعی د یوی قطعی الثبوتی عقیدی تکذیب کوی لهٰذا د دغه مدعی النبوت په متعلق به د هیڅ قسم تامل، تردد، امهال او انتظار ځای نه وی.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِيْ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿۲۸﴾

بیشکه الله سمه لاره نه ښیی هر هغه چا ته چی هغه مسرف له حده تیریدونکی وی ډیر دروغجن وی

تفسیر: یعنی که بالفرض موسیٰ علیه السلام دروغجن وی نو له سره به الله تعالیٰ ورته داسی سمه لاره نه ښووله، او هغه به داسی متوالیاً او مسلسلاً خپلی معجزی نشوی راښوولی. او په بری او کامیابی کښی به ئی دغومره ترقی او پرمخ تګ نه کوو. او که ته داسی دروغجن ئی چی عمداً یوه رښتین او صادق نبی ته د دروغو نسبت کوی نو بالاخر به دی الله تعالیٰ ذلیل، پاتی او ناکاموی.

يٰقَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظٰهِرِيْنَ فِي الْاَرْضِ ۫ فَمَنْ يَّنْصُرُنَا
مِنْۢ بَاْسِ اللّٰهِ اِنْ جَآءَنَا ؕ

ای قومه زما تاسی لره دی ملک باچاهی نن ورځ په دغه حال کښی چی غالب ئی په ځمکه (د مصر کښی پر سبطیانو) پس څوک به نصرت وکړی له مونږ سره له عذابه د الله که راشی (دا عذاب) مونږ لره (په سبب د قتل د موسیٰ؟ بلکه ناصر نشته نو مه ئی وژنئ!)

تفسیر: یعنی پر خپلو تسلیحاتو، تجهیزاتو، وسائلو، وسائطو او لاؤ لښکر مه مغروریږئ! اګر که نن تاسو د دغه شان او شوکت او دج او سلطنت خاوندان یئ که صبا مو الله تعالیٰ پخپل عذاب محاط او محصور کړی نو کوم یو سړی به تاسو ته نجات او پناه درکولی شی! او دغه ستاسی

ګرد (ټول) ساز او سامان به هم داسې ویجاړ او وران پاتې کیږي.

قَالَ فِرْعَوْنُ مَآ أُرِيكُمْ إِلَّا مَآ أَرَىٰ وَمَآ أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾

وویل فرعون چې زه نه ښیم تاسې ته مګر هم هغه (مصلحت) چې وینم زه (په وژلو د موسیٰ کښې) او نه ښیم زه تاسې ته (ای قبطیانو!) مګر لاره د نیکۍ (او د مصلحت)

تفسیر: ستا په دغه تقریر سره زما خیالاتو تبدیل نه دی موندلی هر هغه څیز چې زما په نزد خیر او مصلحت وو هم هغه مې تاسو ته وویل او غواړم چې تاسې په ښه شان سره ځانونه پرې پوه کړئ زما په خیال د بهترۍ او صواب هم هغه لاره چې پکښې امنیت، راحت او نجات مرکوز دی هم دغه لاره ده چې د دغه سړي خبرو ته دې سم د لاسه خاتمه ورکړه شي.

وَقَالَ الَّذِيٓ ءَامَنَ يَٰقَوْمِ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيْكُم مِّثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ ﴿٣٠﴾ مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِمْ ۚ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ ﴿٣١﴾

او وویل هغه (سړي) چې ایمان ئې راوړی وو ای قومه زما بیشکه زه ویریږم پر تاسې (په تکذیب د موسیٰ کښې) په مثل د (عذاب) د ورځې د ډلو (د پخوانیو په سبب د تکذیب د انبیاؤ) په مثل د حال د قوم د نوح (چې ډوب شول) او (په شان) د عادیانو (چې په باد صرصر هلاک شول) او (په شان د) ثمودیانو (چې په چغه مړه شول) او هغه کفار چې وروسته له دوی نه وو، او نه دی الله چې اراده لري د ظلم پر بندګانو خپلو

تفسیر: یعنې که تاسې هم داسې پر تکذیب او عداوت ټینګ ولاړ اوسئ نو سخته اندیښنه ده چې تاسې هم چیرې هم هغه عذاب ونه ګورئ چې پخوانیو مکذبینو اقوامو د خپلو انبیاؤ د تکذیب په مقابل کښې لیدلی دی. په یاد ئې ولرئ چې د الله تعالیٰ په دربار کښې ظلم، تیري او بې

انصافي بيځي نشته که پر دغسې سختو جرائمو تاسې ته يا نورو اقوامو ته سخته سزا درکړې او سپېره او تباه مو کړې نو دغه اهلاک به د عين‌العدل او نفس‌الانصاف تقاضا وي هغه به کوم يو حکومت وي چې د خپلو سفراوو قتل او رسوائي ته زيرې زيرې ګورې؟ او له قاتلينو او معاندينو څخه د دوی بدل او انتقام نه اخلي؟

وَيٰقَوْمِ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٣٢﴾

او ای قومه زما بيشکه زه ويرېږم پر تاسې له (عذابه د) ورځې د رابللو (په چغو سره يو بل ته)

تفسير: عموماً مفسرين له «يوم التناد» د (نارې سورې بلنې ورځ) قيامت مراد اخلي ځکه چې په محشر کښې د جمع کېدلو او حساب ورکولو دپاره د هر چا بلنه کېږي او پرله پسې د خلقو نومونه ياديږي او اهل الجنت به اهل النار او بالعکس او اهل الاعراف پخپلو منځونو کښې يو پر بل به نارې وهي څو بالاخر داسې يو غيبي غږ واوراوه شي! «**يا أهل الجنة خلود لاموت ويا أهل النار خلود لا موت**» کما ورد في الحديث. ليکن حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه له «يوم التناد» څخه هغه ورځ مراد کړې ده چې په هغې کښې پر فرعونيانو عذاب نازل شو لکه چې ليکي «د نارو سورو او بلنو ورځ پر هغوی راغله په هغه ورځ کښې چې د قلزم په بحيره کښې ډوب شول او د دغو ډوبېدلو په وخت کښې به دوی يو بل ته نارې او سورې وهلې او په ژړا او انګولا لګيا وو ښائي دغه وضعيت به د هغه مؤمن سړي له کشفه معلوم شوی وي يا به ئې له خپل قياسه داسې ويلي وي چې پر هر قوم هم داسې عذاب نازلېږي.

يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ ۚ

هغه ورځ چې وګرځئ تاسې شا اړوونکي (موقف ته په طرف د دوزخ)،

تفسير: يعني په محشر کښې به په شا اړولو سره د دوزخ په طرف په منډو منډو سره شړلی او تښتولی شئ يا د عذاب د نزول په وخت کښې به د تښتېدلو دپاره ناکامه زيار او کوښښ کوئ.

مَا لَكُم مِّنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ۗ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

نو نه به وي تاسو ته له (عذابه) د الله هيڅوک ساتونکی او هر هغه چې ګمراه ئې کړي الله نو نه به وي ده ته هيڅوک هادي لار ښوونکی.

تفسير: یعنی تاسو ته ګرد (تول) هسک (اوچت) او تیټ په پوره دول (طریقه) سره ښوولی شوی دی که سره له هغه تاسی پری نه پوهیږئ یا ئی نه منئ نو ښه وپوهیږئ! چی ستاسی د عناد او کږو تللو له شامته الله تعالیٰ داسی اراده فرمایلی ده چی تاسی په هم هغه ستاسی خوښی کړی غلطی او ګمراهی کښی پریږدی بیا د داسی اشخاصو د پوهیدلو او منلو څه توقع کیدی شی؟.

وَلَقَدْ جَآءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِٱلْبَيِّنَـٰتِ فَمَا زِلْتُمْ فِى شَكٍّ مِّمَّا جَآءَكُم بِهِۦ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ ٱللَّهُ مِنۢ بَعْدِهِۦ رَسُولًا ۚ

او خامخا په تحقیق راغلی وو تاسی ته یوسف پخوا له (موسیٰ څخه) په ښکاره وو دلائلو (د قدرت) پس همیشه به وئ تاسی په شک (ګمان) کښی له هغه (حکمه) چی راغلی ؤ دی تاسی ته په هغه سره، تر هغه پوری کله چی وفات شو (یوسف) نو وویل تاسی چی له سره به راونه لیږی الله وروسته له دغه (یوسفه) هیڅ رسول.

تفسير: یعنی ځئ! خبره پای (آخر) ته ورسیده! نه دغه رسول وو نه وروسته له دی نه بل کوم رسول راتلونکی دی ګواکی بیخی ئی د رسالت له سلسلی څخه انکار وکړ. لیکن حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د حضرت یوسف علیه السلام په ژوندانه مصریان د ده په نبوت قائل نه شول او د یوسف علیه السلام له مرګه وروسته کله چی د مصر انتظام خراب شو نو دوی وویل چی د یوسف قدم پر دغه ښار څومره مبارک وو دغسی بل نبی به په مستقبل کښی نه راځی یا هغه انکار یا دغه اقرار هم دغه اسراف او زیات ویل دی» د مؤمن سری چی نوم ئی «خربیل» او د فرعون ترورځی یا بل کوم خپلوان کیده غرض دا وو چی د نعمت قدر له زوال څخه وروسته پیدا کیږی تاسی فیالحال د موسیٰ علیه السلام قدر نه پیژنئ خو بیا به ارمان وکړئ.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ ﴿٣٤﴾ ٱلَّذِينَ يُجَـٰدِلُونَ فِىٓ ءَايَـٰتِ ٱللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَـٰنٍ أَتَىٰهُمْ ۖ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ وَعِندَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۚ

هم داسی (لکه دغه اضلال) گمراه کوی الله (په کنده د سرکشي کښې) هر هغه لره چې مسرف له حده تیریدونکی وی شک راوړونکی وی (په دین د الله کښې) هغه (مسرفین او مرتابین) چې جگړې کوی (له انبیاؤ سره) په (ابطال) د دلائلو (د قدرت) د الله کښې بې له کوم برهان علمی سنده چې راغلی وی دوی ته، ډیر لوی دی (دغه جدال) له جهته د بغض په نزد د الله او په نزد د هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی

تفسیر: یعنې بې له عقلیه او نقلیه حجت څخه د الله تعالیٰ په خبرو کښې جگړې کوی او شبهې غورځوی له دی نه به بل لوی زیادت او بیباکی څه وی؟ نو الله تعالیٰ او د ده ایماندار بندگان له دغو خلقو څخه زیات نارضاء او بیزاره وی چې دغه د دوی د انتهائی ملعونیت سبب دی.

كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾

هم داسی (لکه دغه اضلال) مهر وهي الله (د کفر او شقاوت) پر هر زړه د متکبر (سرکش) ډیر جبر کوونکی

تفسیر: هغه خلق چې د الله تعالیٰ په مخ کښې له ډیر غرور څخه خپله غاړه ښکته نه کړی او د انبیاؤ د ارشاداتو په مقابل کښې خپل اطاعت او فرمان منل ښکاره نه کړی نو بالاخر الله تعالیٰ د دوی پر زړونو داسی مهر لگوی چې بیا له سره د قبول الحق او نفوذ الخیر ځای او گنجایش په هغه کښې نه پاتی کیږی.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰهَامٰنُ ابْنِ لِيْ صَرْحًا لَّعَلِّيْٓ اَبْلُغُ الْاَسْبَابَ ﴿٣٦﴾
اَسْبَابَ السَّمٰوٰتِ فَاَطَّلِعَ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوْسٰى

او وویل فرعون ای هامان (زما وزیره) جوړه کړه ماته یوه مانۍ ډیره لوړه اوچته ښائی ورسیږم لارو ته (په دغو ختلو سره) لارو د آسمانونو ته پس چې زه له لرې څخه وگورم الله د موسیٰ ته (چې آیا شته که نشته؟)

تفسیر: دا د دغه ملعون انتهائی بې شرمی او بیباکی وه. ښائی چې ده به له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه د الله تعالیٰ علویه صفات او نور محامد اوریدلی وی او د هغه په اثر به ئې پخپل زړه کښې داسی تاکلی (مقرر کړی) وی چې د موسیٰ الله پر آسمان کښې اوسیږی نو د هغه په نسبت

ئی دغه استهزاء او تمسخر شروع کړ. ربنتیا ده «د میږی مرګ چی راشی د وزرو خاوند شی» د «قصص» په سورت کښی په دغه مورد کښی تقریر کړی شوی دی.

وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا ۚ

او بیشکه زه ګمان کوم پر دغه (موسیٰ) د دروغجن (په دغه دعوی کښی چی خدای یو دی)

تفسیر: یعنی د رسالت په دعوی هم، او په دغی دعوی کښی هم چی په توله دنیا کښی ماسواء له هم هغه یوه واحد احد الله څخه بل هیڅوک حقیقی معبود نشته. ماته خو ماسواء له خپل ځانه بل هیڅ یو رب په نظر نه راځی کما قال فی جزء ٢٠ الرکوع (٤) آیت ٣٨ من سورة القصص ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِي﴾

وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ ۚ

او هم داسی (لکه ښائست د دغی وینا) ښائسته کړی شوی وه فرعون ته بدی د عمل د ده او منع کړی شوی ؤ دی له سمی لاری (د هدایت څخه)،

تفسیر: د بد کار کولو په وخت کښی د انسان پوه او سد (هوش) د ده له سره ځی او په داسی مضحکه راوړونکیو حرکاتو لګیا او مشغولیږی چی وروسته له هغه د هدایت او پر سمه لاره باندی د راتګ هیڅ یوه چاره او لاره نه پاتی کیږی هم دغسی د فرعون حال هم شو.

وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ ﴿٣٧﴾

او نه وو دغه کید مکر د فرعون (په جوړولو د دغی مانی کښی) مګر په زیان کاری هلاکوالی کښی وو

تفسیر: یعنی د فرعون هومره جرګی، مشوری، تدابیر، چل، پلمی (تدبیرونه) او نور چی ؤ هغه ګرد (تول) خوشی او بی حقیقته وو. ده پخپله د خپلی تباهی دپاره اقدامات وکړل او موسیٰ علیه السلام ته ئی هیڅ ضرر ونه شو رسولی.

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٣٨﴾

او وويل هغه (سړی) چې ایمان ئې راوړی وو ای قومه زما متابعت وکړئ زما چې وښیم تاسې ته لاره د هدایت (او صواب).

تفسیر: کله چې فرعون ویلی ؤ ﴿ وَمَآ أَهۡدِيكُمۡ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ﴾ د هغه په جواب کښې مؤمن سړی داسې وویل چې «سبیل‌الرشاد د نیکۍ او بهترۍ لاره» هغه نه ده چې فرعون ئې تجویز کوی بلکه تاسې پر ما پسې راځئ! څو د فایدې او بهترۍ لاره وموموئ!.

يَٰقَوۡمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا مَتَٰعٞ وَإِنَّ ٱلۡأٓخِرَةَ هِيَ دَارُ ٱلۡقَرَارِ ٣٩

ای قومه زما بیشکه هم دا خبره ده چې دغه ژوندون لږ خسیس یوه متاع (ګټه (فائده) لره) ده او بیشکه آخرت هم هغه دی کور د قراری (بی زواله)

تفسیر: یعنې په فانی او زائل ژوندون او دغو څو ورځنیو عیش او عشرت او میلو او چرچو کښې مه شاغل او مه غافلیږئ! او تل د آخرت په فکر او ذکر کښې مشغول اوسئ او مه ئې هیروئ! دغه دنیوی ژوندون په هر دول (طریقه) سره چې وی ښه یا خراب پای (آخر) ته رسیږی او خاتمه مومی او وروسته له هغه داسې یو ابدی حیات شروع کیږی چې هغه له سره انجام او خاتمه نه لری. عقلاؤ او پوهانو لره لازم دی چې په دغه آنی فانی ژوندون کښې هغه دائمی او باقی حیات ته تهیه او ترتیبات ونیسی! که نه تل تر تله به په مصائبو او تکالیفو کښې اخته کیږی.

مَنۡ عَمِلَ سَيِّئَةٗ فَلَا يُجۡزَىٰٓ إِلَّا مِثۡلَهَاۖ وَمَنۡ عَمِلَ صَٰلِحٗا مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ يُرۡزَقُونَ فِيهَا بِغَيۡرِ حِسَابٖ ٤٠

هر څوک چې وکړی بد کار پس جزا نه ورکوله کیږی (هغه ته) مګر په قدر د هم هغې بدۍ او هر څوک چې وکړی نیک کار له نارینه ؤ وی یا له ښځو وی حال دا چې دی مؤمن وی پس دغه (صالحان مؤمنان) ننه به وځی په جنت کښې رزق روزی به ورکوله کیږی (دوی ته) په دغه جنت کښې بې حسابه.

تفسیر: په دغه سره د اخروی ژوندون لپاره څه تفصیل ښوولی شوی دی چې اخروی حیات څرنګه ښه کیدی شي معلوم شو چې هلته ایمان او صالح عمل په کار دی د مال او متاع هیڅ قدر او قیمت هلته نشته او دا هم ظاهر شو چې د الله تعالیٰ رحمت د ده پر غضب غالب دی. عاقلانو ته ښائی چې دغه طلائی فرصت او موقع له خپل لاسه ونه باسی.

وَيٰقَوْمِ مَا لِيْٓ اَدْعُوْكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُوْنَنِيْٓ اِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾

او ای قومه زما څه دی ما لره چې بولم تاسی په طرف د نجات (او خلاصی) او بولئ تاسی ما په طرف د اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی زما او ستاسی معامله هم سره عجیبه ده زه غواړم چې تاسی د ایمان پر لاره روان کړم. او د الله تعالیٰ له عذابه مو وژغورم (وساتم) او ستاسی کوښښ دا دی چې ما هم له خپلو ځانونو سره په دوزخ کښې اړتاو کړئ له یوه جانبه داسی دوستی او خیر غوښتنه له بل جانبه داسی دښمنی او بده غوښتنه.

تَدْعُوْنَنِيْ لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِهٖ مَا لَيْسَ لِيْ بِهٖ عِلْمٌ ۡ

بولئ تاسی ما دپاره د دی چې کفر اختیار کړم په الله پوری او چې شریک ونیسم له دغه (الله) سره هغه (شیز) چې نشته ماته په (ربوبیت د) هغه هیڅ علم

تفسیر: یعنی ستاسی د کوښښ حاصل دا دی چې زه معاذ الله له واحد الله څخه انکار وکړم د ده او د ده د انبیاؤ خبری ونه منم او د ناپوهانو جاهلانو په شان هغه شیان خدای وبولم چې د دوی الوهیت په هیڅ یوه دلیل او علمی اصولو سره هم نه دی ثابت. نه زه پر دغه خبر یم چې د څه لامله (له وجی) دغسی شیانو ته دوی خدای وائی بلکه زه پر دغه ښه پوهیږم چې د هسی اقدام په خلاف قطعیه دلائل قائم دی.

وَّاَنَا اَدْعُوْكُمْ اِلَى الْعَزِيْزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾

حال دا چې زه بولم تاسی هغه (الله) ته چې ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دی.

تفسیر: یعنی زما منشاء دا ده چی په هیڅ شان ستاسی سرونه د هغه واحد الله له درشله لری نشی او تل مو سرونه د هغی دروازی په مخکښی ښکته وی چی نهایت زبردست هم دی او ډیر زیات د خطاؤ ښښونکی هم دی او که مجرم ونیسی نو هیڅوک د هغه ژغوروونکی (بچ کوونکی) او خلاصوونکی هم نشته دی د هم دی خبری وړ (لایق) او مستحق دی چی هر انسان د ده په مقابل کښی سره له خوفه او رجاء او ویری خپل د عبودیت سر ښکته کړی. په یاد ئی ولرئ چی زه د هغه پاک الله په پناه کښی راغلی یم چی تاسی د هغه په طرف بولم.

لَاجَرَمَ اَنَّمَا تَدْعُوْنَنِیْٓ اِلَيْهِ لَيْسَ لَهٗ دَعْوَةٌ فِی الدُّنْيَا وَلَا فِی الْاٰخِرَةِ

حقه او رښتیا (دغه) خبره ده بیشکه هغه (معبود) چی بولئ تاسی ما (عبادت د) هغه ته نشته هغه ته (قوت د) بلنی (نه) په دنیا کښی او نه په آخرت کښی (چی شفاعت وکړی د چا)

تفسیر: یعنی ما سواء الله څخه بل هیڅ شی داسی نه دی چی په دنیا یا عقبا کښی د ډیری ادنیٰ نفعی او ضرر مالک وی، نو د مخلوقاتو بندگی او بلنه که جهل او حماقت نه دی نو بل څه دی؟ ﴿وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗٓ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غٰفِلُوْنَ وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوْا لَهُمْ اَعْدَآءً وَّكَانُوْا بِعِبَادَتِهِمْ كٰفِرِيْنَ﴾ جزء ٢٦ (د احقاف (١) رکوع) ٥-٦ آیت آخر داسی عاجزو او ناتوانو شیانو ته انسان په څه نیت اومقصد تعظیم او تکریم کوی او بولی ئی؟ د ننداری وړ (مستحق) خیز دا دی چی په دغو کښی ډیر شیان هغه دی چی دوی پخپله د خپل ځان په طرف دعوت نه ورکوی بلکه د دعوت ورکولو او ویلو قدرت او قوت هم نه لری.

وَاَنَّ مَرَدَّنَآ اِلَى اللّٰهِ وَاَنَّ الْمُسْرِفِيْنَ هُمْ اَصْحٰبُ النَّارِ ﴿٤٣﴾

او بیشکه چی ورتله زمونږ (د تولو) خاص الله ته دی او بیشکه چی مسرفان له حده تیریدونکی (مشرکان) هم دوی ملگری د اور (د دوزخ) دی (چی تل پکښی اوسیږی).

تفسیر: یعنی د کار په انجام کښی د هر ډول (طریقه) تگ او راتگ رجوع او بیرته ورتله د واحد الله په طرف دی. کله چی انسان هلته ورسیږی د خپلو گردو (تولو) تجاوزاتو او زیادتو نتیجه به ورڅرگندیږی. راوښیه! چی له دی نه بل زیادت به څه وی؟ چی عاجز مخلوق ته د خالق درجه ورکړه شی.

کله چې فرعونیانو قصد د قتل د هغه مؤمن وکړ نو ده ورته داسې وویل چې

فَسَتَذۡكُرُونَ مَآ أَقُولُ لَكُمۡۚ

پس ژر ده چې یاد به کړئ تاسو (په وخت د لیدلو د عذاب کښې هغه) چې زه ئې وایم اوس تاسې ته

تفسیر: یعنې کله چې وروسته له دې نه د خپلې تیرۍ، تجاوز او زیادت د خوند څکوونکي یئ نو په هغه وخت کښې به زما دغه پند او نصیحت یادوئ، چې هو! د الله تعالیٰ یوه بنده مونږ ته دغه ګردې (تولې) خبرې ښوولې وې او رښتیا ئې فرمایلې وې، لیکن د دغه وخت یادونه، ارمان، پښیمانتیا او افسوس څه فائده رسوي؟ بلکه بیخې مفید نه واقع کیږي.

وَأُفَوِّضُ أَمۡرِيٓ إِلَى ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَصِيرُۢ بِٱلۡعِبَادِ ﴿٤٤﴾

او سپارم زه هر کار خپل الله ته بیشکه چې الله ښه لیدونکي دی (د تولو اقوالو او افعالو) د بندګانو

تفسیر: یعنې ما د الله تعالیٰ حجت درتمام کړی دی او د نصیحت خبرې مو درپوهولې دي. که تاسو ئې نه منئ نو زه له هغه سره څه کار او غرض نه لرم. اوس زه خپل ځان بیخي پاک الله ته سپارم، او پرې پوره اعتماد لرم. که تاسې زما ربړولو (تکلیفولو) او ضرر رسولو پسې لوېږئ نو هم هغه الله تعالیٰ زما حامي او ناصر دی، او تول بندګان د ده تر کتنې لاندې دي. هغه ستا او زما دواړو معامله ګوري. د هیچا هیڅ یو حرکت له ده څخه پټ نه دی. د یوه قانت مؤمن کار دا دی چې له خپلې امکاني سعې او کوشش ایستلو څخه وروسته نتیجه الله تعالیٰ ته وسپاري.

فَوَقَىٰهُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِ مَا مَكَرُواْۖ وَحَاقَ بِـَٔالِ فِرۡعَوۡنَ سُوٓءُ ٱلۡعَذَابِ ﴿٤٥﴾

پس وساته دغه (موسیٰ یا مؤمن سړی) لره الله له سختو (عذابونو) د هغو چې مکر کړی وو دوی او (بالعکس) چاپیر شو په آل د فرعون (سره د فرعون) بد عذاب (د غرق په دنیا او بد عذاب د غرق په عقبیٰ کښې).

تفسیر: یعنې د حق او باطل د دغه کشمکش آخري نتیجه داسې شوه چې الله تعالیٰ حضرت موسیٰ علیه السلام او د ده ملګرو ته سره له هغه مؤمن سړي چې له آل د فرعون څخه وو د

فرعونیانو له شره او کیده نجات ورکړ، او محفوظ ئی وساته او د فرعونیانو هیڅ یو مکر او فریب ته ئی د اجراء موقع ورنه کړه، بلکه د دوی هغه مکر او فریب ئی پخپله پر هم دوی واړاوه نو هغه کسان چی د حق منونکیو تعاقب ته وتلی ؤ ووژلی شول او قوم د قلزم په بحیره کښې مغروق او تر اوبو لاندی محروق شول.

اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا ۚ

اور (د دوزخ) وړاندی کاوه شی (دا کفار) پر دی (اور) هر صبا او هر بیگا

تفسیر: یعنی د دوزخ ځای چی په هغه کښې به د قیامت په ورځ ننه ایستلی کیږی هر صبا او بیگا به دوی ته ورښوول کیږی څو د نمونی په ډول د هغه راتلونکی عذاب څه خوند تل وڅکی دغه د برزخ د عالم احوال شو له احادیثو څخه ثابت دی چی هم داسی د هر کافر په مخکښې دوزخ او د هر مسلمان په مخکښې جنت صبا او بیگا وروړاندی کیږی.

تنبیه: له دغه آیت څخه یواځی د فرعونیانو د معذب کیدلو حال په عالم البرزخ کښې ثابت شوی ؤ وروسته له دی نه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معلوم کړی شو چی تول کفار بلکه د مؤمنینو عصات هم په برزخ کښې معذب کیږی (اعاذناالله منه) کما ورد فی الاحادیث الصحیحة. او له ځینو آثارو ځنی معلومیږی هم هغسی چی د جنتیانو له منځه د شهداؤ ارواح د «طیور خضر» په حواصلو کښې داخلیږی او د جنت په سیل کښې هر صبا او بیگا مشغولیږی هم هغسی د دوزخیانو له منځه د فرعونیانو ارواح د «طیور سود» په حواصلو کښې داخلیږی او د دوزخ په آه او بکا واویلا کښې هر صبا او بیگا کړیږی او سوځیږی او له یوی خوا بلی خوا ته توپونه وهی البته له ارواحو سره د اجسادو اقامت په دوزخ یا په جنت کښې په آخرت کښې کیږی که صحیح وی نو د فرعونیانو په متعلق ﴿ اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا ﴾ او د عامو دوزخیانو په نسبت د «**عرض علیه مقعده بالغداة والعشی**» د حدیث د الفاظو تفاوت ښائی په هم دغی بناء سره وی والله تعالیٰ اعلم.

وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ ۗ اَدْخِلُوْٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾
وَاِذْ يَتَحَآجُّوْنَ فِى النَّارِ فَيَقُوْلُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا
كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُّغْنُوْنَ عَنَّا نَصِيْبًا مِّنَ النَّارِ ﴿٤٧﴾

او په هغه ورځ کښې چی قائم شی قیامت، (نو وبه ویلی شی له جانبه د الله

ملائکو ته) ننباسئ تاسي آل د فرعون (سره له فرعون) په ډير سخت عذاب کښې (له عذابه د برزخ) او (ياد کړه) هغه چې جګړه به کوي (دوزخيان د دوزخ) په اور کښې پس وبه وائي ضعيفان (کشران تابعان) هغو کسانو ته چې سرکشان (او مشران متبوعان وو) بيشکه وو مونږ تاسي ته تابعان پس آيا اوس يئ تاسي (اى متبوعانو!) دفع کوونکي له مونږ څخه کومه برخه له اوره (د دوزخ)

تفسير: يعني په دنيا کښې مو پر مونږ خپل اطاعت او اتباع کوله چې د هغه لامله (له وجې) مونږ نيولي شوي يو اوس دلته خو مونږ ته څه ګټه (فائده) او نفع راورسوئ! آخر مشرانو ته لازم دي چې د خپلو کشرانو لږ خبر او احوال واخلي آيا ګورئ چې نن مونږ په څرنګه سخت عذاب او مصيبت کښې اخته يو! آيا ستاسي له لاسه نه دي پوره چې له دغو مصائبو کومه برخه له مونږ څخه لرې او سپکه کړئ؟

قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا كُلٌّ فِيْهَآ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾

وائي هغه کسان چې تکبر ئې کړى ؤ (سرکش او متبوع وو چې څنګه به دفع کوو عذاب) بيشکه مونږ ټول په دوزخ کښې يو بيشکه الله په تحقيق حکم کړى دى په منځ د بندګانو کښې (داسي چې هر څوک ئې خپلو خپلو هغو ځايونو ته چې له دوى سره وړ (مستحق) او لائق ؤ وليږل، مستحقان د جنت، جنت ته، او لائقان د دوزخ دوزخ ته)

تفسير: يعني هغه کسان چې خپل ځانونه ئې په دنيا کښې لوى ګڼل اوس داسي جواب ورکوي چې مونږ او تاسي دواړه په دغه مصيبت کښې اخته او مبتلا يو. الله تعالیٰ زمونږ د هر يوه په نسبت سم د مونږ له جرمه سره خپله فيصله اورولې ده چې د ده دغه صادر حکم بيخي قاطع او لايتغير دى. او د دغې خبرې موقع نه ده پاتي چې يو د بل په کار ورشي. مونږ يواځې خپل مصيبت زغملي شو. کله چې مونږ خپل دغه درونډ مصيبت نشو سپکولي نو بيا به تاسي ته څه ګټه (فائده) او منفعت دررسولي شو.

وَقَالَ الَّذِيْنَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوْا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾

او وبه وائی هغه کسان (چی پراته دی) په اور کښی خزانچیانو متصرفانو د دوزخ ته چی دعاء وکړئ (زمونږ دپاره) رب خپل ته چی سپک کړی له مونږه یوه ورځ له عذابه (چی لږ څه په ارام شو).

تفسیر: یعنی کله چی له خپلو دغو مشرانو څخه بی‌هیلی او مایوس شی نو له هغو پرښتو څخه به داسی غوښتنه کوی چی د دوزخ په انتظام مسلطی دی چی خیر تاسی خپل رب ته ووایئ چی اقلا د یوی ورځی له مخی خو زمونږ په دغه عذاب کښی څه تقلیل، تخفیف او تعطیل وفرمائی څو مونږ لږ څه په ارام شو.

قَالُوٓا۟ أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُم بِٱلْبَيِّنَـٰتِ ۖ قَالُوا۟ بَلَىٰ ۚ
قَالُوا۟ فَٱدْعُوا۟ ۗ وَمَا دُعَـٰٓؤُا۟ ٱلْكَـٰفِرِينَ إِلَّا فِى ضَلَـٰلٍ ﴿٥٠﴾

وبه وائی (متصرفان د دوزخ دوزخیانو ته) آیا نه ؤ راغلی تاسی ته رسولان ستاسی په دلائلو ښکاره‌ؤ (د قدرت) وائی (ولی نه ؤ راغلی) بلکه راغلی ؤ نو وبه وائی (متصرفان د دوزخ) پس وبولئ تاسی (پخپله الله) او نه دی دعاء د کافرانو مگر په گمراهی کښی (چی هیڅ فائده ورته نه رسوی).

تفسیر: یعنی په هغه وخت کښی مو د هغه خبره ونه منله او د انجام فکر مو ونه کړ چی په هغه سره څه گټه (فائده) تاسی ته دررسیده اوس مو موقع له لاسه وتلی ده اوس په هیڅ دول سعی، کوښښ، تملق او سپارښت سره څه کار نشی کیدی اوس هم دلته پراته وسئ! او په ژړا او انگولا سره اوقات تیروئ! او راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) او عذابونه گالئ (برداشت کوئ)! مونږ نه په داسی معاملاتو کښی گوتی وهلی شو او نه د چا په سپارښت کښی خپله خوله خوځولی شو او نه ستاسی له دغی ژړا او انگولا څخه څه فائده تاسی ته رسیدی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د دوزخ پرښتی به وائی چی سپارښت کول زمونږ کار نه دی مونږ خو د عذاب ورکولو لپاره مقرری یو او سپارښت کول د رسولانو کار دی حال دا چی تاسی له رسولانو سره مخالفت کوو».

تنبیه: له دغه آیت څخه معلوم شو چی په آخرت کښی د کفارو په ادعیه وو کښی به هیڅ تاثیر نه وی باقی که په دنیا کښی الله تعالیٰ کفارو ته د دوی د دعاء په اثر څه شی ورکړی هغه بیله خبره ده لکه چی ابلیس ته ئی تر قیامته پوری مهلت ورکړی دی.

إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا

بیشکه چې مونږ خامخا مدد کوو له رسولانو خپلو سره او (مدد کوو له) هغو کسانو سره چې ایمان ئې راوړی دی په ژوندانه لږ خسیس کښې (په حجته او په ظفر او په انتقام له اعداؤ د دوی)

تفسیر: یعنی په دنیا کښې د مرسلانو خبرو ته وقعت او وقار ورکوی او د هر مقصد دپاره چې انبیاء الله ودریږی د الله تعالیٰ په امداد او نصرت سره په هغه کښې مظفر او کامیاب کیږی د حق منونکیو اعمال او ایثار بیخی نه ضائع کیږی اګر که په منځ کښې دیر هسک (اوچت) او تیټ واقع او د امتحانانو مواقع وروړاندی شی مګر بالاخر حزب الله فائزالمرام ګرځی. په علمی حیثیت او په حجت او برهان سره خو تل دوی فائزان او بریالیان دی لیکن مادی فتحه او ظاهری عزت او رفعت هم بالاخر د هم دوی په برخه کیږی. د صداقت دښمن هیڅیری معزز او پتمن نشی پاتی کیدی. د اعداؤ الله علو او عروج تش د کتو ځګ او د سوړا د ځوښ په شان دی بالاخر دوی د قانتینو مؤمنینو په مقابل کښې شکته، خوار او ذلیل کیږی او الله تعالیٰ خو له دوی نه د خپلو اولیاؤ انتقام وانه خلی نه ئې پریږدی. لیکن واضح دی وی چې هغه وعده چې په دغه آیت کښې له مؤمنینو سره کړی شوی ده په هغه تقدیر سره ایفاء او انجام مومی چې مؤمنین هم په حقیقی اوصافو سره مؤمنین او د سید المرسلین صحیح متبعین وی ﴿ وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾ (د آل عمران ١٤ رکوع ١٣٩ آیت) د مؤمنینو خصال په پاک قرآن کښې ځای په ځای مذکور دی ښائی چې هر مسلمان د خپل ایمان او ایقان زر د دغه محک په تیږه (ګټه) ومږی! او د هغه حسن او قبحه، سره او ناسره ځانته معلوم کړی!.

وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿٥١﴾

او په هغه ورځ چې وبه دریږی شاهدان (له ملائکو، انبیاؤ مؤمنانو، پر منکرانو باندی)

تفسیر: یعنی د حشر په میدان کښې کله چې اولین او آخرین ګرد سره تولیږی حق سبحانه و تعالیٰ به پخپل فضل علی رؤوس الاشهاد د دوی سرفرازی عزت او رفعت ښکار کوی. په دنیا کښې لږ څه شبهه پاتی کیږی او التباس هم واقع کیږی لیکن هلته به لږ څه ابهام او التباس باقی نه پاتی کیږی.

يَوْمَ لَا يَنفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾

په هغې ورځې کښې به هيڅ نفع نه رسوی ظالمانو ته معذرت عذرونه د دوی او شته دوی ته لعنت لريوالی له رحمته او شته دوی ته ناکاره کور (د دوزخ).

تفسير: يعنى له دوى سره به هيڅ مدد او مرسته او لاس نيوى نه کيږى د مقبولينو په مقابل کښې ئې دغه د مطرودينو انجام بيان وفرمايه.

وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡهُدَىٰ وَأَوۡرَثۡنَا بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱلۡكِتَٰبَ ﴿٥٣﴾ هُدٗى وَذِكۡرَىٰ لِأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿٥٤﴾

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسىٰ ته (امور د) هدايت (توريت) او په ميراث مو ورکړ بنى اسرائيل اولادى د يعقوب ته کتاب (د توريت) په دى حال کښې چې هدايت سمه لاره ښوونکى ؤ او ذکر پند (او پوهه) وو دپاره د خاوندانو د خالصو عقلونو.

تفسير: يعنى په دنيا کښې وګوره چې فرعون او د ده قوم سره د دومره زور او قوت د الله تعالىٰ د دښمنى له سببه څرنګه سپيره هلاک او برباد شول او د موسىٰ عليه السلام په برکت او لار ښوونه د بنى اسرائيلو مظلوم او کمزور قوم څنګه ترقى او ودانى وموندله؟ او د دغه عظيم الشان کتاب (توريت) وارث وګرځاوه شو چې د دنيا د عقلاؤ دپاره ئې د هدايت د ډيوى په شان کار ورکوو.

فَٱصۡبِرۡ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۢبِكَ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ بِٱلۡعَشِيِّ وَٱلۡإِبۡكَٰرِ ﴿٥٥﴾

پس صبر وکړه (اى محمده! په ايذاء د کفارو) بيشکه چې وعده د الله حقه ده (په نصرت د انبياؤ، په اهلاک د اعداؤ) او مغفرت وغواړه دپاره د ګناه (د امت) خپل (له الله) او تسبيح وايه سره له ثناء د رب خپل هم په آخره د ورځې کښې او (هم) په اوله د ورځې کښې (يعنى تل تسبيح تحميد ووايه!)

تفسير: يعنى اى محمده! تاسى هم داده او متسلى اوسئ هغه وعده چې له تاسى سره کړى شوى ده هغه هرومرو (خامخا) پوره کيدونکى ده. الله قدوس په دواړو دارينو کښې تاسى او ستاسى په

طفیل ستاسی ګردو (تولو) متبعینو ته عزت او سرلوړی عطاء فرمائی. ولی دغه خبره ضروری ده چی د الله تعالیٰ د خوښی او رضاء حاصلولو دپاره پر هر قسم شدائدو او نوائبو صبر وکړئ او له هر چا څخه په هره درجه چی د تقصیر امکان وی له الله تعالیٰ څخه د هغه ښښنه او معافی وغواړئ! او همیشه صبا او بیګا د خپل رب د تسبیح او تحمید قولاً او فعلاً ورد او عادت ولرئ! په ظاهر او باطن کښی د الله تعالیٰ له یاده غافل نشئ بیا د الله تعالیٰ امداد او مرسته (مدد) یقینی ده. په دغه سره ئی رسول الله مبارک مخاطب ګرځولی دی او بالوسیله ګرد (تول) محمدی امت ته ئی آوروی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه ارشاد فرمائی چی «حضرت رسول صلی الله علیه وسلم به په هره ورځ کښی سل ځلی استغفار فرمایه. د هر بنده تقصیر د ده له درجی سره موافق دی. نو ځکه هر چا سره استغفار یو ضروری شغل او کار دی».

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِيٓ ءَايَٰتِ اللَّهِ بِغَيۡرِ سُلۡطَٰنٍ أَتَىٰهُمۡ إِن فِي صُدُورِهِمۡ إِلَّا كِبۡرٞ مَّا هُم بِبَٰلِغِيهِۚ

بیشکه هغه کسان چی مجادله جګړه کوی په (بطلان) د آیتونو د الله بی له کوم برهان علمی سنده چی راغلی (ښکاره شوی) وی دوی ته (بله هیڅ خبره نشته) بیشکه چی نه دی په سینو (زړونو) د دوی کښی مګر کبر او سرکشی ده چی نه دی دوی رسیدونکی هغه (برهان) ته

تفسیر: یعنی هغه کسان چی خامخا د الله تعالیٰ د توحید په دلائلو او په سماویه وو کتابونو او د انبیاؤ الله په معجزاتو او هدایاتو کښی خامخا جګړی او مناقشی کوی، او بی سنده خبری وائی او د حق غبر بی اثره ګرځوی او بطلان ئی غواړی، حال دا چی د دوی په لاس کوم حجت، دلیل او برهان هم نشته. او نه فی‌الواقع په هغو ښکاره‌ؤ شیانو کښی د څه شک او شبهی موقع شته. او یواځی، تکبر، غرور، لوئی د دغی خبری مانع ده چی حق ته غاړه کیږدی او د نبی متابعت وکړی. دوی ډیر خپل ځان لوی او پورته ګنی او غواړی چی له نبی څخه پورته وی یا اقلا د نبی په مخ کښی خپل سرونه ښکته نه کړی. لیکن په یاد ئی ولرئ چی دوی له سره په دغه مقصد کښی بری نه مومی، او هرومرو (خامخا) مجبور دی چی د نبی په مخکښی د اطاعت سر ښکته کړی، که نه ډیر سخت ذلیل او رسوا کیدونکی دی.

فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ٥٦

پس پناه ونیسه په الله پوری (له شره د دوی) بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه

اوریدونکی (د اقوالو) ښه لیدونکی (د افعالو نو جزاء به ورکړی دوی ته)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخه پناه وغواړه چی هغه د دغو مجادلینو له دغو خیالاتو څخه نجات درکړی او د دوی له شره دی وساتی. وروسته له دی نه د ځینو هغو مسائلو تحقیق دی چی په هغو کښی خلق سره جګړی کوی. مثلاً بعث بعدالموت وروسته له مرګه بیا ژوندی راپاڅیدل چی دغه امر دوی محال ګڼی یا د الله تعالیٰ له توحیده ئی انکار کوو.

لَخَلۡقُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ اَكۡبَرُ مِنۡ خَلۡقِ النَّاسِ
وَلٰكِنَّ اَكۡثَرَ النَّاسِ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿٥٧﴾

خامخا پیدا کول د آسمانونو او د ځمکی ډیر لوی دی له پیدایښته د خلقو ولیکن اکثر د خلقو نه پوهیږی (په آسانی د دغه دوهم پیدایښت لکه د اول).

تفسیر: یعنی ظاهراً له مادی حیثیته د آسمان او د ځمکی د عظمت او جسامت په مخکښی د انسان حقیقت څه دی؟ حال دا چی دغه خبره مشرکین هم منی چی د آسمان او د ځمکی پیدا کوونکی هم دغه واحد قدوس الله دی. بیا هغه لوی ذات چی د دغومره لویو مخلوقاتو پیدا کوونکی وی آیا هغه ته د انسانانو اول ځلی یا دوهم ځلی پیدا کول کوم سخت یا مشکل کار دی؟ د تعجب ځای دی چی پر دغسی غټو غټو خبرو هم ډیر خلق نه پوهیږی.

وَمَا يَسۡتَوِى الۡاَعۡمٰى وَالۡبَصِيۡرُ ۙ وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا
وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَلَا الۡمُسِىۡٓءُ ؕ قَلِيۡلًا مَّا تَتَذَكَّرُوۡنَ ﴿٥٨﴾

او نه سره برابریږی (یو) ړوند (غافل جاهل) او بل کتونکی (ذاکر ـ عالم) او (هم داسی نه برابریږی سره) هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او نه هغه چی بدکار دی، ډیر لږ پند اخلئ تاسی (ای خلقو).

تفسیر: یعنی یو داسی ړوند چی د حق سمه صافه لاره نشی لیدلی او یو لیدونکی چی په نهایت بصیرت سره صراطالمستقیم کتلی شی او پری پوهیږی آیا دغه دواړه سره برابر کیدی شی یا د

يوه نيكوكار مؤمن او د بدكار كافر انجام سره يو شانى كيدى شى؟ كه داسى نه وى نو ضرور دى چى يوه داسى ورځ به وى چى د دغو دواړو په منځ كښى به فرق او تفاوت ښكاره شى او د دغو دواړو د علمونو او د عملونو د ثمراتو نتائج به ډير اكمل صورت سره ظاهر او ښكاره شى مگر افسوس چى تاسى دومره هم نه پوهيږئ؟

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ط

بيشكه چى قيامت خامخا راتلونكى دى نشته هيڅ شك په (راتللو د) دغه (قيامت) كښى وليكن زياتره د خلقو ايمان نه راوړى (په قيامت او تصديق ئى نه كوى) او فرمائى رب ستاسى (اى بندگانو زما) تاسى وبولئ ما چى قبلوم تاسى ته (دعاء ستاسى)

تفسير: يعنى ماته عبادت وكړئ! چى د هغه بدل او جزاء به دركړم او له ما څخه وغواړئ! چى ستاسى دغه غوښتنه به توى او تشه نه ځى.

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾ ع

بيشكه هغه كسان چى تكبر (سركشى) كوى له عبادت څخه زما ژر ده چى ننه به وځى دوى په دوزخ كښى په دى حال كښى چى خوار او سپك وى

تفسير: د بندگى شرط له الله تعالىٰ څخه غوښتنه ده، نه غوښتل تكبر او غرور دى او له دى آيت څخه معلوميږى چى الله تعالىٰ ته د بندگانو غږ او دعاء وررسيږى دغه خبره خو بيشكه برحقه ده مگر د دى مطلب داسى نه دى چى د هر بنده هره دعاء قبلوى يا ښائى چى قبوله ئى كړى يعنى هر هغه شى چى غواړى هم هغه شى ورته وركړى. نه! د ده د دعا اجابت څو اقسامه او انواع لرى چى په احاديثو كښى بيان كړى شوى دى. د كوم شى وركړه او عطاء د الله تعالىٰ پر مشيت موقوفه او د ده د حكمت تابع ده كما قال فى الركوع الرابع ٤١ آيت من سورة الانعام ﴿فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ﴾ په هر حال د بندگانو كار د الله له درباره هم دغه غوښتنه ده او دغه غوښتنه فى حد ذاته يو عبادت بلكه د عبادت ماغزه او لباللباب دى «الدعاء مخ العبادة».

اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ؕ

الله هغه (ذات) دی چی ګرځولی ئی ده تاسی ته شپه لپاره د دی چی آرامی وکړئ تاسی په هغی کښی او (ګرځولی ئی ده) ورځ لیدلو ته

تفسیر: د شپی په مستریحه یخه او تیاره فضاء او د هوسائی (آرام) او د راحت په هوا کښی تول خلق د استراحت خوب کوی هر کله چی ورځ شی نو په نوی نشاط او تازه قوت سره پاڅیږی او د لمر په رنا (رڼرا) کښی پخپلو کارو او چارو کښی بوخت (مشغول) او لګیا کیږی په دغه وخت کښی د تګ او راتګ لیدل کار کول او د نورو اعمالو دپاره د مصنوعی رنا (رڼرا) بیخی ضرورت نه وی.

اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿٦١﴾

بیشکه الله خامخا خیښتن (خاوند) د فضل دی پر انسانانو ولیکن زیاتری د انسانانو شکر نه وباسی (په دغو نعماؤ د الله)

تفسیر: یعنی د حقیقی منعم پیژندل هم دغه ؤ چی په قول او فعل او په ځان او زړه ئی شکر اداء کولی خو ډیر خلق د شکر ایستلو په ځای شرک اختیاروی.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۘ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ﴿٦٢﴾

دغه (ذات) تاسی ته الله دی رب پالونکی ستاسی چی خالق پیدا کوونکی د هر څیز دی نشته هیڅوک لائق د عبادت مګر هم دی دی یوائځی پس کوم طرف ته ګرځولی شوی یئ تاسی (له عبادت د ده)

تفسیر: یعنی د شپی او د ورځی ګرد (تول) نعمتونه د الله تعالیٰ له طرفه منئ نو ښائی چی بندګی هم همغه ته وکړئ! وروسته د دغه مقام له رسیدلو بیا تاسی ولی بی لاری کیږئ چی حقیقی مالک یو ذات وی او عبادت وکړی شی د بل چا.

كَذٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِيْنَ كَانُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ﴿٦٣﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ
لَكُمُ الْاَرْضَ قَرَارًا وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً وَّصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِّنَ
الطَّيِّبٰتِ ؕ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ ۚۖ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٤﴾

هم داسی (لکه چې ګرځولی شوی دی قوم ستا) ګرځولی کیږی (له حقه) هغه کسان چې ؤ له آیتونو د الله به ئی انکار کوو الله هغه (ذات) دی چې ګرځولی ئی ده تاسی ته ځمکه ځای د قرار (چې پری ګزران او معاش کوئ) او (ګرځولی ئی دی تاسی ته) آسمان چت (د قبی په شان) او صورتونه ئی ترلی دی ستاسی پس ډیر ښائسته جوړ کړه صورتونه ستاسی او روزی ئی درکړی ده تاسی ته له طیباتو پاکیزه وو (لذتناکو شیانو) دغه (خالق مصور رازق) الله دی رب پالونکی ستاسی پس ډیر برکتی (ډیر پورته دی شان) د الله چې رب پالونکی د تولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی له ګردو (تولو) ساکښانو (جاندارو) څخه د انسان صورت ښه، بهتر او ښکلی او د ده روزی ئی پاکه صافه ګرځولی ده.

هُوَ الْحَيُّ

هم دی ژوندی دی تل په یو حال باقی قائم کامل تدبیر والا

تفسیر: چې له هیڅ یوه حیثیته او جهته له سره فناء او موت نه پری طاری کیږی او نه طاری کیدی شی او ظاهر دی کله چې د الله تعالیٰ حیات ذاتی او دائمی دی نو د ده د حیات ګرد (تول) لوازم ذاتی او دائمی دی.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ؕ اَلْحَمْدُ
لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٥﴾

نشته بل هیڅوک لائق د عبادت مګر هم دی دی یواځې پس وبولی هم دی په دی حال چې خالص کوونکی یئ تاسی خاص دغه (الله) لره (د) دین (له

شرکه) توله ثناء ده خاص الله لره چی رب پالونکی د تولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی گرد (تول) کمالات، محامد، محاسن د حیات د وجود تابع دی. هغه چی علی‌الاطلاق حی دی هم دی د عبادت وړ (لایق) او مستحق دی او د گردو (تولو) کمالاتو مالک دی ځکه په «هوالحی» پسی وروسته ئی «الحمد لله رب العالمین» وفرمایل لکه چی په پخوانی آیت کښی ئی د نعمتونو له ذکر څخه وروسته «فتبارک الله رب العٰلمین» فرمایلی ؤ. له ځینو اسلافو څخه منقول دی چی وروسته له «لا إله الا الله» څخه ښائی «الحمد لله رب العٰلمین» وویل شی د هغه ماخذ هم دا آیت دی.

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) بیشکه زه منع کړی شوی یم له دی نه چی عبادت وکړم د هغو (بتانو) چی بولئ ئی تاسی غیر له الله کله چی راغلل ماته ښکاره دلیلونه (د توحید) له (جانبه د) رب پالونکی زما او امر حکم کړی شوی دی پر ما چی غاړه کیږدم (تابع شم) رب پالونکی د (تمامو) عالمیانو ته

تفسیر: یعنی وروسته د قدرت د دغو ښکاره‌ؤ دلائلو له لیدلو څخه آیا دغه حق او مناسب دی چی انسان پاک واحد الله ته د عبودیت او اخلاص سجده ونه کړی او مخصوصاً ورته ایل، مطیع او تابع نشی او احکام ئی له زړه ونه منی.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ

الله هغه (ذات) دی چی (اول) ئی پیدا کړی دی (نیکه) ستاسی له خاورو نه

تفسیر: یعنی ستاسی پلار آدم، یا تاسی مو په داسی شان له خاورو څخه پیدا کړئ. هغه نطفه چی تاسی تری پیدا کیږئ د هغو ماکولاتو او مشروباتو خلاصه ده چی له ځمکی څخه پیدا کیږی.

ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ

بیا ئی (پیدا کړه اولاده د آدم) له نطفې (اوبو د منی) بیا له کلکی توتی د وینو

تفسیر: یعنی بنی آدم اصلاً د اوبو له څاڅکی د منی له قطری څخه مخلوق دی، چی وروسته ترلی وینه کیږی او د حیات نور مدارج پری کوی.

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا۟ أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا۟ شُيُوخًا ۚ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ ۖ وَلِتَبْلُغُوٓا۟ أَجَلًا مُّسَمًّى

بیا راوباسی تاسی (له ارحامو د میندو) اطفال واړه (بیا تربیت کوی ستاسی) دپاره د دی چی ورسیږئ تاسی منتها د قوت خپل ته بیا (ژوندی ساتی تاسی) دپاره د دی چی شئ تاسی زاړه (بی قوته بی‌مجاله) او ځینی له تاسی هغه دی چی مړه کول شی پخوا له دی (بلوغه) او (ساتی مو) دپاره د دی چی ورسیږئ تاسی تر هغی نیتی په نامه کړی شوی پوری (چی وخت د مرگ دی)

تفسیر: یعنی له وړوکیتوبه ځلمی کیږئ او له ځلمیتوبه زوړتوب ته رسیږئ او ځینی سری پخوا له ځلمیتوبه یا زوړتوبه مری. په هر حال گرد (تول) تر یوه ټاکلی (مقرر کړی) معین میعاد او لیکلی شوی وعدی پوری رسیږی. له موت او حشر څخه هیڅوک نه دی خلاص او نه تری مستثنیٰ کیدی شی. ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۝ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾

وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

او دپاره د دی چی تاسی عقل ورکړئ (په دلائلو د وحدانیت او قدرت د الله او په بعث بعد الموت)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی ښه فکر او دقت وکړئ چی دومره احوال او ادوار پر تاسی تیر شوی دی ممکن چی یو بل حال او دوره هم پر تاسی تیره شی چی وروسته له مرگه بیا ژوندی راپاڅیدل دی نو هغه تاسی ولی مشکل او محال گڼئ؟»

هُوَ الَّذِي يُحْيِ وَيُمِيتُ ۚ فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ
كُن فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾

(الله) هم هغه (ذات) دی چی ژوندی کول کوی او مړه کول کوی پس هر کله
چی اراده حکم وکړی د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چی وائی ورته
چی (موجود) شه پس هغه موجود شی (بی له مهلته).

تفسیر: یعنی د ده کامل قدرت او د «کن فیکون» د شان په مقابل دغه څه سختی او اشکال لری چی وروسته له مرګه مو بیا ژوندی کړی؟

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا ۖ فَسَوْفَ
يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾ إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ

آیا نه وینی ته هغه کسان چی مجادله جګړه (او نزاع) کوی په آیتونو
(قرآن) د الله کښی پس کوم طرف ته ګرځولی شی دوی له تصدیقه د هغو.
هغه (کسان) چی تکذیب ئی کړی دی په دغه کتاب (قرآن) او په هغو
(شیانو) چی رالیږلی مو دی په هغو سره رسولان (پخوانی) خپل پس ژر ده
چی پوه به شی دوی (چی د دغه تکذیب بده نتیجه کیږی؟) کله چی وی به
(د اور) غاړکۍ په غاړو د دوی کښی او ځنځیرونه به هم وی (په پښو د
دوی)

تفسیر: د ځنځیر یو سر به په غاړه پوری نښتی وی او بل سر به ئی د پرښتو په لاسو کښی وی او په دغه دول (طریقه) دوی د مجرمانو او قیدیانو په شان راوستل کیږی.

يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾ فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾

چې راښکلی کیږی به دوی په اوبو ډیرو تودو کښې بیا به په اور (د دوزخ) کښې سوځول وریتول شی دوی (او اور به له داخله او له خارجه هغوی راچاپیر کړی).

تفسیر: یعنی په دوزخ کښې به کله په ایشیدلو ډیرو سوځوونکیو اوبو سره او کله به په اور سره عذاب ورکول کیږی (اعاذنا الله منهما).

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ

بیا به وویل شی دوی ته چې چیرته دی هغه (بتان) چې وئ تاسی چې شریکول به مو (له الله سره په عبادت کښې) بغیر له الله (چې اوس خلاص کړی تاسی له عذابه).

تفسیر: یعنی په دغه وخت به له دوی ځنی هیڅ یو په کار نه ورځی. که مو له لاسه پوره وی او توانیږئ نو هغوی خپل مدد ته راوبولئ!

قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا

نو وبه وائی (کفار) چې ورک شول له موږ ځخه (هغه معبودان زموږ)

تفسیر: یعنی له موږ ځخه خطا او ورک او موږ تری تیر شو. ښائی په دغه وخت کښې به عابدین او معبودین سره بیلول شی یا به د «ضلواعنا» مطلب داسی وی چې اګر که موجود دی مګر کله له دوی نه کومه فائده نه رسیږی نو د دوی وجود او عدم سره برابر دی.

بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُوا مِنْ قَبْلُ شَيْئًا ۚ

بلکه ګویا نه وو موږ چې بلل به مو (په عبادت سره دغه بتان) پخوا له دی نه هیڅ شی

تفسیر: اکثرو مفسرینو د دی مطلب داسی اخیستی دی په دنیا کښې موږ هغو کسانو ته چې بلنه کوله اوس راښکاره شوه چې هغوی په واقع کښې هیڅ شی نه ؤ. ګواکی د حسرت او افسوس په دول (طریقه) په دغو الفاظو سره پر خپلی غلطی اعتراف کوی لیکن د حضرت شاه

صاحب د کلام حاصل دا دی چی مشرکین ړومبی منکران شوی وو. چی مونږ له سره له تا سره شریک نه دی درولی اوس ویریدلی د دوی له خولی څخه به دغه الفاظ وځی چی «ضلواعنا» چی په دغه سره به د شریک درولو اعتراف کوی. بیا لږ څه خپل ځانونه سنبالوی او بیا به انکار کوی چی مونږ له الله څخه ماسواء بل شی له سره نه دی بللی.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾

هم داسی (په شان د دغو مجادلانو) گمراهان کوی الله کافران (چی سمه لاره به نه مومی)

تفسير: یعنی لکه چی دلته له ډیر انکار کولو څخه وشوئیدل او وویریدل او داسی اقرار ئی وکړ، په دنیا کښی هم د هم دغو کفارو هم دغه حال ؤ. نو وبه ویل شی دغو منکرینو ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی

ذَٰلِكُم بِمَا كُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾

دغه (گمراهی او عذاب) تاسی ته په سبب د هغه دی چی وئ تاسی چی خوشالی به مو کوله په ځمکه کښی په ناحقه سره او په سبب د هغه چی وئ تاسی چی تکبر (لوئی) به مو کوله په ناحقه سره

تفسير: یعنی ومولید چی د ناحق غرور، تکبر او لوئی آخره خاتمه او عاقبت داسی کیږی! اوس مو هغه لوئی او ښودنه چیری لاړه؟ او بیا وبه ویل شی دغو منکرینو ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی

ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ

ننوځئ تاسی په (اوو) دروازو د دوزخ کښی

تفسير: یعنی هر قسم مجرم په هم هغه وره کښی ننوځی چی د دوی دپاره تاکلی او مقرر کړی شوی دی.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿٧٦﴾ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ فَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا يُرْجَعُوْنَ ﴿٧٧﴾

په دی حال چی همیشه پاتی کیدونکی اوسئ په دغه (دوزخ) کښی پس ناکاره ځای د متکبرانو دی (دا دوزخ) پس صبر وکړه (ای محمده! په ضرر د کفارو) بیشکه چی وعده د الله (په نصرت د اولیاؤ او اهلاک د اشقیاؤ) حقه ده پس که وښیو مونږ تاته ځینی د هغه عذاب چی وعده ئی کوو مونږ له هغوی سره (نو ډیر ښه ده!) یا قبض کړو مونږ تا پس (په هر حال کښی) خاص مونږ ته بیا بیرته راوستل شی دوی (نو جزاء به ورکړه شی دوی ته)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د ده دپاره د عذاب ورکولو کومه وعده چی فرمایلی وه هغه یقیناً پوره او ایفاء کیدونکی ده. ممکن دی چی ځینی مواعید د رسول الله مبارک په حیات کښی په سر ورسیږی لکه چی د بدر او معظمی مکی فتح او نور فتوحات یا د دوی له وفاته وروسته. په هر حال دوی له مونږ څخه خپل ځانونه نشی ژغورلی (ساتلی) او نه ئی چیری ایستلی شی د ګردو (تولو) انجام زمونږ د قدرت په لاس کښی دی د دوی د عذاب تکمیل له دغه ژوندانه څخه وروسته کیږی او دوی په هیڅ صورت سره خپل ځان زمونږ څخه نشی خلاصولی.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ؕ

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ رسولان پخوا له تانه چی ځینی له (یو لک ٢٤ زره انبیاؤ) هغه (٢٩) انبیاء دی چی قصی د هغو کړی دی مونږ تاته او ځینی له دغو هغه انبیاء دی چی قصی نه دی کړی مونږ تاته،

تفسیر: یعنی د ځینو انبیاؤ تفصیلی حال ئی تاسی ته بیان کړی دی. او د ځینو ئی نه دی کړی. او امکان لری چی د دی آیت له نزوله وروسته ئی د هغوی تفصیلی حال هم بیان کړی وی په هر حال د هغو رسولانو نومونه چی معلوم دی پر هغو باندی تفصیلاً او پر هغو چی نوم او نور ئی نه دی معلوم اجمالاً ایمان راوړل ضروری دی ﴿ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ ﴾

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ

او نه وو هيڅ رسول ته (او نه ئې مقدور وو) دا چې راوړي کوم يو دليل (د قدرت د الله تعالىٰ) مګر په اذن حکم د الله سره

تفسير: يعني د الله تعالىٰ په مخکښې تول سره عاجزان دي. رسولانو ته هم د دې خبرې واک او اختيار نشته چې هر معجزه چې د دوی زړه وغواړي هم هغه معجزه ور وښيي. دوی يوائخې هم هغه معجزات ښولی شي چې د هغې د ښوونې اجازت د رب العزت له طرفه دوی ته شوی وي.

فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾

پس هر کله چې راغی امر حکم د الله حکم فيصله به وکړه شي په حقه سره او زيان به وکړي هلته باطلوونکي (د حق دروغجنان)

تفسير: يعني څه وخت چې د الله تعالىٰ حکم رسيږي د رسولانو او د دوی د اقوامو په منځ کښې په عدل او انصاف سره حکم فيصله صادريږي. په دغه وخت کښې رسولان کامياب او فائزالمرام کيږي او د باطلو منونکيو په برخه پرته (علاوه) له ذلته او رسوائی بل هيڅ شی نه رسيږي او حکمت په نه واقع کيدلو د دغو کښې دا دی چې.

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾
وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ

الله هغه (ذات) دی چې پيدا کړي ئې دي تاسی ته چارپايان دپاره د دې چې سوريږئ پر ځينو د دوی او له ځينو د دوی خورئ تاسی. او دي تاسی لره په دغو انعامو کښې ډيرې نفعې او دپاره د دې چې ورسيږئ تاسی په دوی سره هغه حاجت ته چې په سينو (زړونو) ستاسی کښې وي

تفسير: مثلاً د دوی له پوستکي، څرمنې، وړيو، ويښتانو او نورو څخه راز راز (قسم قسم) فائدې، اخلئ پر دوی باندې سورلی پخپل ځای کښې يو مقصد دی او د سورلی په وسيله انسان

ډير ديني او دنيوي مقاصد حاصلولی شی.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾

او پر دغو انعامو (په بر کښی) او پر بيړی (په بحر کښی) سورول کيږئ تاسی

تفسير: يعنی په وچه کښی د څاروو پر شا، او په سيند کښی پر بيړيو سواره ګرځئ او مال او اسباب مو هم پری باروئ.

وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنكِرُونَ ﴿٨١﴾

او ښيي تاسی ته دلائل (د قدرت) خپل پس له کوم يوه له دلائلو (د قدرت) د الله څخه انکار کوئ تاسی

تفسير: يعنی سره د دومره ښکاره‌وو دلائلو له ليدلو بيا انسان تر کوم حد او اندازی پوری پخپل شک او انکار کښی تينګ ولاړ دی لا نه دی معلوم چی الله تعالیٰ د خپل قدرت څومره نوری نښی او دلائل هم ورښيي؟

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

آيا پس نه دی ګرځيدلي دوی په ځمکه (ملکونو) کښی پس چی وګوري دوی چی څرنګه شو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چی پخوا له دوی نه (تير شوی) وو. چی وو هغوی ډير زيات له دغو (کفارو) څخه او ډير سخت وو په (بدنی) قوت او (مدنی) آثارو په ځمکه کښی پس هيڅ دفع ونه کړه له دوی نه هغه (اعمال) چی وو هغوی چی کسب پيدا کول به ئی (چی اموال او رجال او نور وو)

تفسیر: یعني پخوا له دی نه ډیر داسې اقوام تیر شوی دی چې په سرو او ملاتړ، زور او قوت او نورو شیانو کښې له دغو موجوده وو کفارو څخنی ډیر قوی ؤ. هغوی له دوی څخنی زیاتی او مهمی نښې او یادونې په ځمکه کښې پریښې دی لیکن څه وخت چې د الله تعالیٰ عذاب ورنازل شو نو هغه زور او قوت، سامان او وسائل هیڅ د دوی په کار ورنغلل او سره له هغو سپیره، هلاک او تباه شول.

فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَٰتِ فَرِحُوا۟ بِمَا عِندَهُم مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٨٣﴾

پس هر کله چې رابه غلل دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو (د قدرت) نو خوشاله به شول (دغه کفار استهزاء) په هغه چې له دوی څخه به وو له علمه (اخباره پوهنه) او چاپیر (محیط منعکس) شو پر دوی هغه (عذاب) چې وو به دوی چې په هغه پوری به ئې مسخری کولې.

تفسیر: یعني د معاش د وجوه او مادیه ؤ ترقیاتو کوم علوم او فنون چې له هغوی سره ؤ او پر هغو غلطو عقیدو چې دوی خپل زړونه تړلی ؤ او پر هغو به ئې تکبر، تفاخر او لوئی کوله او د انبیاؤ علیهم السلام علومو او هدایاتو ته به ئې په سپکه کتل او په تحقیر به ئې لیدل، او پری توکی او مسخری به ئې کولې. بالاخر داسې یو وخت راغی چې هغوی ته د خپلو هم هغو توکو او ملندو نتیجه او حقیقت پخپله ورښکاره شوه او د هغه تمسخر او استهزاء مورد پخپله هم دوی وګرځیدل.

فَلَمَّا رَأَوْا۟ بَأْسَنَا قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُۥ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِۦ مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾

پس هر کله چې وبه لید دوی (په دنیا کښې) سخت عذاب زمونږ نو وبه ئې ویل ایمان مو راوړی دی په الله یواځې او کافران شو مونږ پر هغو څیزونو چې وو مونږ په سبب د هغه څیز مشرکان (چې بتان دی)

تفسير: يعني څه وخت چې دوی له عذاب سره مخامخ شول او د الله تعالیٰ د عذاب معائنه ئې وکړه، نو دلته هوش ئې په سر راغی، او د ایمان راوړلو او توبه ایستلو په فکر کښې ولویدل، او وروسته له هغه په دې وپوهیدل چې یوائځې د واحد الله په لطف او مرحمت سره کار چلیدی شی، هغو شیانو ته چې مونږ د معبودیت درجه ورکړی وه هغه ګرد (تول) عبث او بیکاره او عاجزان ؤ او مونږ ډیر احمقان او جاهلان وو چې داسی چتی او بیکاره شیان مو د الوهیت پر تخت کینولی ؤ.

فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۖ

پس نه ؤ (دا کار) چې نفع ورسوی دوی ته ایمان د دوی هر کله چې وبه لید دوی سخت عذاب زمونږ

تفسير: یعنی اوس د افسوس او ارمان او د تقصیر له اقراره او اعترافه هیڅ یوه فائده نه وررسیږی د ایمان او د توبی وخت تیر شوی دی. د عذاب له لیدلو څخه خو هر یوه سړی ته بی اختیاره یقین او باور پیدا کیږی مګر دغسی یقین د نجات موجب نشی کیدی او نه د داسی یقین په واسطه نازل شوی عذاب منع کیدی شی کما قال الله تعالیٰ فی الرکوع (۳) آیت ۱۸ من سورة النساء ﴿ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ ﴾ وقال فی قصة فرعون ﴿ آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴾ وفی الحدیث «**ان الله تعالیٰ یقبل توبة العبد ما لم یغرغر**».

سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ ۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

(طریقه ایښی ده الله) طریقه د الله هغه چې په تحقیق تیره شوی ده په بندګانو د دغه (الله) او زیان کاره شول په دغه ځای کښې کافران (چې ښکاره شو هغه متمادی خسران د دوی)

تفسير: یعنی دغه وضعیت له پخوا راهسی تل دوام لری چې خلق ړومبی د انکار او استهزاء له لاری وړاندی کیږی بیا هر کله چې په عذاب کښې اخته او مبتلا شی نو شورماشور لګوی او پر خپلو اغلاطو اعتراف کوی د الله تعالیٰ دا عادت دی چې ناوخته توبه نه قبلوی بالاخر منکرین د خپلو جرائمو په بدل سپیره، خراب او بربادیږی.

«اللّٰهم احفظنا من الخسران واحفظنا من غضبک وسخطک فی الدنیا والآخرة»

«تمت سورة المؤمن ولله الحمد والمنة»

سورة حٰمٓ السجدة مكية وهى اربع و خمسون آية وست ركوعات رقم تلاوتها (٤١) تسلسلها حسب النزول (٦١)
«نزلت بعد سورة المؤمن»
«د حٰمٓ السجده سورت مكى دى (٥٤) آيت (٦) ركوع لرى په تلاوت كښى (٤١) او په نزول كښى (٦١) سورت دى»
«وروسته د «المؤمن» له سورت څخه نازل شوى دى»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيْلٌ مِّنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ﴿٢﴾

(دغه قرآن) راليږلى شوى دى له (هغه الله) چى خورا(ډير) مهربان ډير رحم والا دى

تفسير: يعنى د الله ډيره زياته مهربانى او رحمت پر خپلو بندګانو دى چى د دوى د هدايت دپاره ئى داسى عظيم‌الشان او بيمثاله كتاب نازل فرمايلى دى.

كِتٰبٌ فُصِّلَتْ اٰيٰتُهٗ

داسى كتاب دى چى په تفصيل سره بيان شوى دى آيتونه د ده.

تفسير: په لفظى ډول (طريقه) سره د آيتونو بيل بيل توب خو ښكاره دى مګر له معنوى حيثيته هم د سلهاوو اقسامو علومو او مضامينو تفصيل په بيلو بيلو آيتونو كښى وركړى شوى دى.

قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿٣﴾

په دى حال چى لوستلى شوى دى په عربى ژبه دپاره د هغه قوم چى پوهيږى.

تفسير: يعني عظيم‌الشان قرآن په اعلیٰ درجې صافي عربي ژبې نازل کړی شوی دی چې د ده د رومبنيو مخاطبينو مورنۍ ژبه وه څو هغو خلقو ته د ده په پوهيدلو کښې څه تکليف ورپيښ نشي، او دوی ژر او ښه پرې وپوهيږي او بيا نور انسانان هم پرې په ښه شان سره وپوهوي. مګر سره له هغه دغه خبره هم ظاهره ده چې هم هغه خلق له دغه قرآن څخه منتفع او ګټور کيدی شي چې د عقل او پوه خاوندان وي. ناپوه او جاهل خلق د دغه عظمی نعمت څه قدر او عزت کولی شي؟

بَشِيرًا وَّنَذِيرًا ۚ

زيری ورکوونکی دی (دا کتاب مؤمنانو ته په جنت) او ويروونکی دی (دا کتاب کفارو لره له دوزخ)

تفسير: يعني دغه پاک قرآن خپلو منونکيو ته د نجات او فلاح زيری آوروی او منکرينو ته د دوی له بده انجامه ويره ورکوی.

فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٤﴾

پس مخ وګرځاوه زيادترو د دغو (کفارو) پس دوی نه اوري (حق په آوريدلو د قبول سره)

تفسير: يعني سره له دغو ګردو (تولو) خبرو تعجب دی چې له دوی نه ډير کسان د دی کتاب دغه ډير قيمت لرونکيو پندونو او نصائحو ته غور او دقت نه کوی. کله چې دی ته بيخی د دوی فکر نشته نو ولی به ئې آوری؟ او فرض ئې کړئ که دوی دغه قرآن پخپلو غوږونو سره هم واوری ليکن د زړه په غوږونو سره ئې نه آوری. او د ده د منلو او قبلولو توفيق نه ورحاصلوی نو د دوی دغه آوريدل د نه آوريدلو په شان دی.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ
وَّمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ ﴿٥﴾

او وائی (دغه کفار محمد ته) زړونه مو په پردو کښی دی له (فهمه) د هغه شیزه چی بولی ته مونږ هغه ته (چی توحید یا قرآن دی) او په غوږونو زمونږ کښی دروندوالی دی (چی نه اورو وینا ستا) او په منځ زمونږ او په منځ ستا کښی پرده (د مخالفت) ده نو عمل وکړه ته (پر دین خپل) بیشکه مونږ هم عمل کوونکی یو (پر دین خپل)

تفسیر: یعنی یواځی دومره قدر نه دی چی دوی د نصیحت په طرف نه متوجه کیږی یا غوږ ورته نه نیسی بلکه دغسی خبری هم کوی چی له هغو آوریدلو ځنی بیخی ناصحان بی‌هیلی او ناامیده کیږی او په مستقبل کښی د نصیحت اورولو اراده هم پریږدی. مثلاً وائی چی زمونږ پر زړونو ستا د خبرو له جانبه غلاف دی او په کڅوړو کښی تری پټ دی ځکه ستا هیڅ یوه خبره پکښی نشی ننوتلی، او نه وررسیږی. هر کله چی ته خبری کوی زمونږ په غوږونو کښی د کونتوب دروندوالی پیدا کیږی او د دغه ثقل‌السماع له سببه مونږ څه شی نشو اوریدلی او زمونږ او ستاسی په منځ کښی داسی یوه پرده ده چی مونږ سره بیلوی دغه د دښمنی او عداوت لوی لوی دیوالونه چی ستا او زمونږ په منځ کښی سره ولاړ دی که له منځه لری شی، او که دغه ژور خلیج چی په منځ کښی مو حائل دی ورک شی بیا به نو مونږ یو بل ته رسیدی شو. لیکن داسی کیدل بیخی ممکن نه دی. نو بیا ته ولی خپل ماغزه خوږوی؟ او سر دی ګرځوی مونږ پر خپل حال خوشی پریږده! ته دی خپل کار کوه! مونږ به خپل کار کوو. له سره د دغی خبری توقع مه لره چی مونږ چیری ستا له دغو پندونو او نصائحو څخه متاثر کیدونکی یو.

قُلْ اِنَّمَآ اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوْحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ فَاسْتَقِيْمُوْٓا اِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوْهُ ؕ

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده زه یو بشر انسان یم په شان ستاسی (لیکن فرق می دا دی چی) وحی کیږی ماته (له طرفه د رب زما) داسی چی بیشکه هم دا خبره ده چی معبود ستاسی معبود یو دی پس سم مستقیم ورځئ ده ته (په توحید) او مغفرت وغواړئ له ده نه

تفسیر: یعنی نه زه خدای یم چی په زور سره ستاسی زړونه واړولی شم. او نه هغه پرښته یم چی د هغی د رالیږلو غوښتنه تاسی کوئ او نه کوم بل مخلوق یم. بلکه ستاسی له نوعی او له جنسه یو انسان یم چی زما خبره پوهیدل ستاسی د همجنسی له سببه تاسو ته آسان دی او هغه انسان یم چی د الله تعالیٰ له جانبه آخری او د خورا (ډیر) اکملی وحی دپاره غوره شوی یم بناء علیه

هومره چې تاسې له هغه څخه مخ واړوئ او هومره چې پاس راوړونکې خبرې وکړئ زه خامخا د پاک الله پیغام تاسې ته آوروم. ماته د وحې په وسیله دا ښوولې شوې دي چې ستاسې تولو معبود او علی‌الاطلاق حاکم یو دی چې ماسواء له هغه بل هیڅوک د عبادت لائق نه دی. لهٰذا پر تولو لازم دي چې په ګردو (تولو) شئونو او احوالو کښې سم د هم هغه واحد الله تعالیٰ په طرف مخ وګرځوئ او د ده د سمې صافې لارې څخه یوه خاشه دې خوا او هغې خوا ته لاړ نشئ. او هغه بې لارې او کاږه تلل چې پخوا له دې نه ستاسې څخه صادر شوې وې د هغو معافې د الله تعالیٰ له درباره وغواړئ چې پاک الله ګرد (تول) پرومبنې او وروستنې ګناهونه دروبښې.

وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ ﴿٦﴾ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُم بِالْآخِرَةِ هُمْ كٰفِرُونَ ﴿٧﴾

او افسوس هلاک خرابې ده دپاره د مشرکانو هغه چې نه ورکوي زکوٰة (یا نه کوي هغه کار چې پرې پاکیږي) او دوی پر آخرت (حساب کتاب ثواب عقاب) هم دوی کافران منکران دي.

تفسیر: د هغو خلقو معامله چې له الله تعالیٰ سره داسې وي چې عاجز مخلوق د ده په عبادت کښې شریکوي او له بندګانو سره داسې وي چې د صدقې او زکوٰة پیسې پر کوم فقیر او محتاج نه لګوي او نه غواړي چې مساکین پرې خوشاله شي او ورسره له آخرته او انجامه هم بیخې بیفکره او غافل دي ځکه چې دوی له سره دغه خبره نه مني چې له مړینې څخه وروسته بل کوم ژوندون حساب، کتاب، ثواب، او عقاب شته. د دغسې خلقو مستقبل ماسواء له اهلاکه خرابې، بربادۍ او سپکتیا بل شی نه دی.

(تنبیه) د ځینو اسلافو په نزد دلته له «الزکوٰة» څخه طیبه کلمه مراد ده. او ځینې د «زکوٰة» معنی په پاکۍ، او صفایي سره کوي. نو په دغه تقدیر سره ئې مطلب داسې کیږي «هغه خلق چې خپل نفس له فاسدهوو عقائدو او ذمیمه وو اعمالو څخه پاک او صاف نه ساتي» په دغه کښې د طیبې کلمې ترک او زکوٰة نه ادا کول او نور ګرد (تول) راغلل. **وهذا کما قال** ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكّٰى﴾ **وقال** ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكّٰىهَا﴾ **وقال** ﴿وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكٰوةً﴾ **وغیر ذلک.**
ښائي دغه معنی د دې لامله (له وجې) کړې شوې وي چې کفار مخاطب بالفروع نه دي.
یا ځکه چې دغه آیت مکي دی او د زکوٰة او د نورو تشخیص په مدینې منورې کښې شوی دی.
والله اعلم.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾ ع

بيشکه هغه کسان چې ايمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) شته
دوی ته اجر چې نه دی قطع کيدونکی.

تفسير: يعنې هيڅکله به نه منقطع کيږی او تر ابدالاباد پوری به جاری وی کله چې جنت ته ورسيږی نه به دوی او نه به د دوی ثواب فناء او انقطاع مومی.

قُلْ اَىِٕنَّكُمْ لَتَكْفُرُوْنَ بِالَّذِیْ خَلَقَ الْاَرْضَ فِیْ یَوْمَیْنِ
وَ تَجْعَلُوْنَ لَهٗۤ اَنْدَادًا ؕ ذٰلِكَ رَبُّ الْعٰلَمِیْنَ ۟ۚ ٩

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا بيشکه تاسی خامخا کافران کيږئ په هغه الله چې پيدا کړی ئې ده ځمکه په دوو ورځو (د يکشنبې چې په اول کښې ئې پيدا او په دوهمه کښې ئې وغوړوله) او ګرځوئ له خپل ځانه (دغه الله) ته شريکان، دغه ذات (چې ځمکه ئې په دوو ورځو کښې پيدا کړی ده) رب د علميانو دی

تفسير: يعنې څومره د حيرت او د تعجب ځای دی چې د رب العٰلمين د وحدانيت او کماليهٔ صفاتو څخه انکار کوئ او نور داسې شيان له هغه سره برابروئ چې د يوې ذرې په اندازه هم د کار او اختيار مالکان نه دی.

وَ جَعَلَ فِیْهَا رَوَاسِیَ مِنْ فَوْقِهَا وَ بٰرَكَ فِیْهَا وَ قَدَّرَ فِیْهَاۤ اَقْوَاتَهَا

او پيدا کړی دی (الله) په دغه (ځمکه) کښې درانه کلک محکم غرونه د پاسه د دی نه او بيا ئې برکت کيښود په دغه (ځمکه يا غرونو) کښې او مقرره (په اندازه) کړی ئې ده په دی ځمکه کښې روزی (د اهل) د دی

تفسير: «او بيا ئې برکت کيښود په دغه ځمکه يا غرونو کښې» يعنې قسم قسم کانونه، ونې، ميوی، ثمرات، غلې او حيوانات او نور له ځمکې څخه وځی «او مقرره او په اندازه کړی ئې ده په دی ځمکه کښې روزی د اهل د دی» يعنې پر ځمکه باندې ئې د هستيدونکيو خواړه په يوې خاصې اندازې او حکمت سره په ځمکه کښې کيښودل. لکه چې د هر اقليم او د هر ملک د هستيدونکيو له طبايعو او له ضرورياتو سره ئې موافق خواړه مهيا او تهيه فرمايلی دی. او الله

اکرم شانه واعظم برهانه پیدا کړه ځمکه، غرونه او نور او مقدر ئی کړل اوقات.

فِیٓ اَرۡبَعَةِ اَیَّامٍؕ سَوَآءً لِّلسَّآئِلِیۡنَ ﴿۱۰﴾

په څلورو ورځو کښې برابر دی دپاره د پوښتنې کوونکیو (له پیدا کولو د ځمکې او د مافیها)

تفسیر: یعنی ګرد (تول) کارونه په څلورو ورځو کښې وشول. په دوو ورځو کښې ځمکه پیدا کړی شوه. او په دوو نورو ورځو کښې چې سه شنبه چار شنبه دی د دوی د نورو متعلقاتو بندوبست وشو. هر څوک چې پوښتنه کوی یا د پوښتنې کولو اراده لری هغوی ته دغه وروښیه! چې دغه تول په څلورو ورځو کښې بی له تزئیده او تنقیصه په وجود راغلی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د پوښتنو کوونکیو جواب پوره شو».

تنبیه: دلته له ورځو ځنې په ظاهری صورت سره هم دغه معروفې او متبادری ورځې نشی مراد کیدی. ځکه چې د ځمکې او د لمر او د نورو موجوداتو له وجوده پخوا د هغه وجود له سره نه دی متصور. لامحاله له دغو څلورو ورځو څخه به د هغو مقدار مراد وی یا به هغه ورځې تری مرادی وی چې د هغو په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿وَاِنَّ یَوۡمًا عِنۡدَ رَبِّکَ کَاَلۡفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوۡنَ﴾ جزء ۲۲ (د الحج (٦) رکوع ٤٧ آیت زموږ د دغه مقدس تفسیر) والله اعلم.

ثُمَّ اسۡتَوٰۤی اِلَی السَّمَآءِ وَهِیَ دُخَانٌ

بیا ئی اراده وفرمایله (پیدا کولو د) آسمان ته حال دا چې دغه آسمان یو لوګی ؤ (ولاړ)

تفسیر: یعنی بیا د آسمانونو په طرف متوجه شو چې په دغه وخت کښې دوی ګرد (تول) سره یو وو د یوه لوګی په شان نو هغوی ئی سره تقسیم کړل، او په اووو آسمانونو سره ئی وویشل لکه چې وروسته له دی نه ئی ذکر راځی.

تنبیه: ممکن دی له «دخان» څخه د آسمانونو د مادی په طرف اشاره وی.

فَقَالَ لَهَا وَلِلۡاَرۡضِ ائۡتِیَا طَوۡعًا اَوۡ کَرۡهًاؕ قَالَتَاۤ اَتَیۡنَا طَآئِعِیۡنَ ﴿۱۱﴾

پس وفرمایل (الله) دغه (آسمان) ته او (دغی) ځمکی ته چې راشئ دواړه پخپلې خوښې سره یا په زور سره، وویل آسمان او ځمکی راځو موږ (فرمان

ستا ته) په خوښی سره

تفسیر: یعنی اراده ئی وفرمایله چی د دغو دواړو آسمان او ځمکی له یو ځای کیدلو څخه دنیا ودانه کړی اعم له دی نه چی دوی دواړه پخپل طبیعت سره یو ځای شی که په زور سره په هر حال د دواړو له یو ځای کولو سره ئی دغه نظام جوړول مقصود ؤ او دغه دواړه سره یو ځای شول پخپل طبیعت له آسمان د لمر اشعی راغلی او تودوخی پیدا شوی هواوی جاری شوی، د هغو دوړی او بخار پاس پورته شو، بیا له هغه څخه اوبه توئیدی او د باران په صورت ووریدی چی د هغو په وسیله راز راز (قسم قسم) شیان پیدا شول او پخوا ئی فرمایلی ؤ چی «په ځمکه کښی ئی د دوی خوراکونه کیښودل» یعنی په ځمکه کښی ئی داسی قابلیت کیښود چی دغسی شیان تری پیدا کیږی والله اعلم.

فَقَضٰىهُنَّ سَبۡعَ سَمٰوَاتٍ فِىۡ يَوۡمَيۡنِ

پس مقرر جوړ کړل (الله لوګی ځنی) اووه آسمانونه په دوو ورځو (د پنجشنبی جمعی) کښی

تفسیر: یعنی څلور ورځی هغه وی او په دوو ورځو کښی ئی آسمانونه پیدا کړل چی ګردی (تولی) سره شپږ ورځی شوی لکه چی په بل ځای کښی د «ستة ایام» تصریح شته.
تنبیه: په هغو مرفوعه ؤ احادیثو چی د کائناتو د تخلیق په متعلق د ورځو تعین او ترتیب راغلی دی چی هغه دغه شیان الله تعالیٰ د هفتی په دغو او هغو ورځو کښی پیدا کړی دی په هغو کښی کوم یو صحیح حدیث تر اوسه پوری په نظر نه دی راغلی حتیٰ چی د ابوهریره د حدیث په متعلق چی په صحیح مسلم کښی دی «ابن کثیر» لیکی «**هو من غرائب الصحیح وقد علله البخاری فی التاریخ فقال رواه بعضهم عن ابی هریرة عن کعب الاحبار وهوالاصح**» او په روح المعانی کښی له (قفال شافعی) څخه نقل کړی دی «**تفرد به مسلم وقد تکلم علیه الحفاظ علی بن المدینی والبخاری و غیرهما وجعلوه من کلام کعب وان ابا هریرة انما سمعه منه ولکن اشتبه علی بعض الرواة فجعله مرفوعا**» باقی د قرآن الکریم دغه آیت او د البقرة د سورت له دغه آیت ﴿ ثُمَّ اسۡتَوٰىٓ اِلَى السَّمَآءِ فَسَوّٰىهُنَّ سَبۡعَ سَمٰوٰتٍ ﴾ څخه دغه ظاهریږی چی اووه آسمانونه د ځمکی د پیدا کولو څخه وروسته جوړ شوی دی او د «النازعات» په سورت کښی له ﴿ وَالۡاَرۡضَ بَعۡدَ ذٰلِكَ دَحٰىهَا ﴾ څخه ظاهریږی چی ځمکه وروسته له آسمانه غوړولی شوی ده د دغه جواب په څو دولو (قسمو) سره ورکړی شوی دی د (ابوحیان) تقریر د دی احقر خوښ دی یعنی ضروری نه ده چی په ړومبنی آیت کښی «ثم» او په وروستنی آیت کښی «بعد ذٰلک» د زمان د تراخی دپاره

وی ممکن دی چی له دغو الفاظو څخه تراخی فی الاخبار یا رتبی تراخی مراد واخیسته شی لکه چی په ﴿ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴾ کښی یا په ﴿ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴾ کښی هم دغه معنی مراد اخیستی شوی ده په هر حال په قرآن کریم کښی د زمانی ترتیب تصریح نشته هو! د نعمت په تذکره کښی د ځمکی او د عظمت او قدرت په تذکره کښی ئی د آسمان ذکر مقدم ایښی دی چی د هغه نکته په ادنیٰ تامل او تدبر سره معلومیدی شی د تفصیل موقع دا نه ده دغه څو الفاظ د اهل العلم د تنبیه دپاره لیکلی شوی دی.

وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا

او وئی لیږه (مقرر ئی کړ) په هر آسمان کښی کار (مناسب تدبیر) د هغه (آسمان)

تفسیر: یعنی هر هغه حکم چی د هر آسمان دپاره مناسب وو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چی «دغه رب ته معلوم دی چی هلته څه قسم مخلوق اوسیږی؟ او د دوی اسلوب وضعیت او هیئت څرنګه دی؟ په دغه ځمکه کښی چی په زرهاوو کارخانی دی نو آیا دومره لوی آسمانونه به څرنګه تش پراته وی».

وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ ۖ وَحِفْظًا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾

او ښائسته کړی مو دی دغه آسمان نژدی په ډیوو (ستوریو) سره او (ساتلی دی مونږ دا آسمان) په ساتلو سره (له غوږ کیښودلو د شیطانانو) دغه (مخلوقات) اندازه کول دی د الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم (په هر څیز)

تفسیر: یعنی په لیدلو سره داسی معلومیږی چی دغه ګرد (ټول) ستوری پر هم دغه آسمان باندی ختلی دی د شپی له مخی په دغه قدرتی ډیوو سره آسمان څرنګه ښکلی او ډک له رونقه ښکاری؟ بیا ئی څومره محفوظ ګرځولی دی چی د هیچا لاس او قدرت ورته نه رسیږی د پرښتو زوروری پیری ولاړی دی هیڅ یو طاقت او قوت پر دغه تینګ نظام کښی څه درځ او چاود نشی غورځولی ځکه چی هغه د الله تعالیٰ له خوا جوړ او قائم شوی دی چی له ګردو (تولو) څخه لوی زبردست او باخبر ذات دی.

فَاِنۡ اَعۡرَضُوۡا فَقُلۡ اَنۡذَرۡتُكُمۡ صٰعِقَةً مِّثۡلَ صٰعِقَةِ عَادٍ وَّثَمُوۡدَ ﴿١٣﴾

پس که چیری مخ وګرځاوه (دغو کفارو له حقه) پس ووایه (ای محمده! دوی ته) چې ویروم زه تاسې له سخت عذابه په مثل د سخت عذاب د عادیانو (لکه باد د صرصر) او ثمودیانو (لکه چغه د جبریل).

تفسیر: یعنی که د معظمی مکی کفارو د داسې عظیم‌الشان آیتونو د آوریدلو څخه وروسته بیا هم د نصیحت له قبلولو او د توحید او د اسلام له لارې د غوره کولو څخه مخ واړوي نو تاسې دوی ته وفرمایئ «زه تاسې په دغه خبروم چې ستاسې خاتمه هم د «عاد» او «ثمود» او نورو معذبینو اقوامو په شان کیږي».

اِذۡ جَآءَتۡهُمُ الرُّسُلُ مِنۡۢ بَيۡنِ اَيۡدِيۡهِمۡ وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ

کله چې راغلل دوی ته رسولان (هود او صالح) له طرفه د وړاندی د دغو (کفارو او له طرفه د وروسته د دغو (کفارو له هره طرفه) او وی ویل دوی ته داسې

تفسیر: یعنی له هر طرفه ښائی چې ډیر رسولان به ورغلی وی مګر مشهور دا دی چې دا رسولان حضرت هود او حضرت صالح علیٰ نبینا و علیهما الصلوٰة والسلام دی یا به له ﴿مِنۡۢ بَيۡنِ اَيۡدِيۡهِمۡ وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ﴾ څخه داسې مراد وی چې دوی ئې د ماضی او مستقبل پر خبرو وپوهوی او د ورښوولو او د پند او نصیحت هیڅ جانب او پلو ئې پرې نښود.

اَلَّا تَعۡبُدُوۡۤا اِلَّا اللّٰهَ ؕ قَالُوۡا لَوۡ شَآءَ رَبُّنَا لَاَنۡزَلَ مَلٰٓئِكَةً فَاِنَّا بِمَاۤ
اُرۡسِلۡتُمۡ بِهٖ كٰفِرُوۡنَ ﴿١٤﴾

چې مه کوئ عبادت مګر یواځې د الله وویل (کفارو په جواب د دوی کښې) که اراده فرمائلی وی رب زمونږ (په لیږلو د رسولانو) نو خامخا لیږلی به ئې وی پرښتې پس بیشکه چې مونږ په هغه څیز چې رالیږلی شوی یئ تاسې په هغه سره کافران (یو او نه ئې منو ځکه چې تاسې زمونږ په شان انسانان یئ

او پر مونږ څه امتیاز نه لرئ)

تفسیر: یعنی د الله رسول څرنګه بشر کیدی شي؟ که الله په واقع سره کوم رسول لیږه نو له آسمانه به ئې کومه پرښته لیږلې وه په هر حال تا پخپل زعم سره کومې خبرې چې د الله تعالیٰ له جانبه راوړې دي مونږ د هغو د منلو دپاره تیار نه یو.

فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً ۖ

پس هر څه چې عادیان وو پس کبر (لوئی) ئې غوره کړه په ځمکه کښې په ناحقه سره او (کله چې هود دوی ووېرول نو) وویل دوی څوک دی زیات سخت له مونږ څخه په قوت کښې

تفسیر: ښائی کله چې رسولانو دوی له عذابه ویرولي وي دوی به د هغوی په جواب کښې داسې ویلي وي چې له مونږ څخه زیات زورور او طاقتور بل څوک دی؟ چې مونږ له هغه څخه وویریږو. آیا زمونږ په شان پر زورورو انسانانو خپل رعب او ویره کینولی شي؟ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د دوی اجسام ډیر لوی لوی وو. نو د خپلو ابدانو په زور او قوت مغرور شول حال دا چې د تکبر او غرور له پلوه ئې خبرې کول د الله تعالیٰ له درباره وبال او نکال نازلوی».

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۖ وَكَانُوا
بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾

آیا نه وینی (او نه پوهیدل) دوی چې بیشکه الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړی ئې دی دوی هغه ډیر سخت دی له دوی نه په قوت زور کښې او دوی په دلائلو د (قدرت) زمونږ چې انکار به ئې کوو (سره له علمه په دې باندې چې هغه حق دی)

تفسیر: یعنی پخپلو زړونو کښې د ده پر حقانیت پوهیدل مګر د ضد او انکار له لوري به ئې هم داسې معامله کوله.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ

پس راومو لیږه پر دوی باندی باد یخ ډیر زورور هیبتناک په څو ورځو کښې چې ډیری نحسې شومي وی دپاره د دې چې وڅکوو مونږ پر دغو (کفارو) عذاب رسوا کوونکی په دغه ژوندون لږ خسیس کښې

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د دوی د غرور ماتولو دپاره د یوه کمزور مخلوق په وسیله هغوی پناه او سپیره شول اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سیلی چلیده ونی، غني، انسان، حیوان، ودانی او عمرانی شیان ئی بیخی له ځمکی څخه یوووړل او هیڅ یو شی ئی باقی پری نښود.»

وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ ۖ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ﴿١٦﴾

او خامخا عذاب د آخرت خو ډیر رسوا کوونکی دی حال دا چې له دوی سره به مدد ونه کړ شي (په دفع د عذاب کښې)

تفسیر: یعنی د آخرت رسوائی خو ډیره لویه ده چې د هیچا په منع کولو او مخه نیولو سره نه معطلیږی او نه بیرته آوړی. او نه هلته یو بل ته څه کومک او مدد رسولی شي. له هر سړی سره به د خپل ځان فکر وی د محبت او مینی او د همدردی ډیر مدعیان به هلته له خپلو دوستانو، خپلوانو او مینانو څخه سترګی اړوی او په پټه او په غلا سره به ورګوری.

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ

او هر څه چې ثمودیان وو پس سمه لاره مو وښووله دوی ته (په لیږلو د رسولانو سره) پس غوره کړه دوی ړوندوالی (ضلالت) پر هدایت (او رهنمائی)

تفسیر: یعنی د نجات له هغی لاری څخه چې زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم ورښوولی وه دوی خپلی سترګی وتړلی او ړوندوالی ئی ځانته غوره کړ. بالاخر الله تعالیٰ هم دوی د هم دوی په خوښه سره په هم هغه حالت پریښودل.

فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾

پس ونیول دوی لره سختی چغی (د جبریل او) د عذاب سپکوونکی په سبب د هغه (شرک او عصیان) چی وو دوی چی کول به ئی (چی تکذیب د صالح وو)

تفسیر: یعنی داسی یوه سخته زلزله راغله چی له هغی سره ډیره سخته چغه هم وه چی د هغه غږ له شدته د دوی زهره وچاوده او د زړونو حرکت ئی بند شو.

وَنَجَّيْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا يَتَّقُوْنَ ﴿١٨﴾

او نجات مو ورکړ هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی وو او وو دوی چی پرهیزگاری به ئی کوله (له شرکه)

تفسیر: یعنی هغه کسان چی ایمان ئی راووړ او له بدی څخه ئی ځانونه وژغورل (وساتل) الله تعالیٰ دوی ته له عذابه نجات ورکړی دی. او د عذاب د نزول په وخت کښی لږ څه صدمه او تود باد هم نه وررسیږی.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ اَعْدَآءُ اللّٰهِ اِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوْزَعُوْنَ ﴿١٩﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چی راتول به کړل شی دښمنان د الله اور (د دوزخ) ته پس دوی به ډلی ډلی کړل شی.

تفسیر: یعنی د هر یوه قسم مجرمانو ډلی او جماعتونه به سره بیل بیل وی او دغه گرد (تول) جماعتونه به یو د بل په انتظار کښی جهنم ته نژدی درول کیږی. بیا چی تول سره یو ځای شی نو روان به کړل شی دوزخ ته.

حَتّٰٓى اِذَا مَا جَآءُوْهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُوْدُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٢٠﴾

تر هغه وخته پوری چی راشی دوی دغه (اور ته) شاهدی به ورکړی پر دوی باندی غوږونه د دوی او سترگی د دوی او پوستکی (او نور اعضاء) د دوی پر

هغو (کارونو) چې وو دوی چې کول به ئې.

تفسیر: په دنیا کښې ئې پخپلو غوږونو سره تنزیله آیتونه واوریدل او پخپلو سترګو سره ئې تکوینیه آیتونه ولیدل مګر سره له هغه د الله تعالیٰ وحدانیت او د ده د رسول رسالت ئې ونه مانه او په هر حیث او هر جهت د الله تعالیٰ عصیان او نافرمانی ته متوجه شول خو له دی نه بې‌خبره وو چې د ګناهونو ګرد (ټول) دفاتر یاداشتونه او تیکلی (ریکارډونه) د هم دوی په وجود کښې محفوظ او ډک کړی شوی پراته دی چې په لازمه وخت کښې به لوڅ او آورول کیږی، له روایاتو څخه معلومیږی چې په محشر کښې به کفار له خپلو جرائمو څخه پخپلو ژبو سره انکار کوی نو په دغه وخت کښې به داسی احکام صادریږی چې د دوی د هغو اعضاؤ او جوارحو شهادت وړاندی کړ شی چې دوی د هغوی په ذریعه د دغو ګناهونو مرتکب شوی دی لکه چې ګرد (ټول) وجود به ئې پرې شاهدی ورکوی او په دی صورت د دوی د هغه اظهار چې پخپلو ژبو سره ئې رومبی کړی وو تکذیب کیږی دلته به دوی حیران او مبهوت او هک پک پاتی کیږی او خپلو اعضاؤ ته به وایی چې ای کمبختانو! لرې او ورک شئ! ما خو دغه مدافعه ستاسی له طرفه کوله او جګړې می ستاسی په ګټه (فائده) نښلولی وی حال دا چې تاسی پخپله پخپلو جرائمو اقرار او اعتراف وکړ.

وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا ۖ

او وبه وائی (کفار په تعجب سره اعضاؤ او) پوستکیو خپلو ته ولی مو شاهدی وکړه تاسی پر مونږ؟

تفسیر: یعنی دغه منکرین به وائی کله چې پخپله ژبه سره مونږ داسی انکار کوو نو پر تاسی داسی کوم مصیبت رالویدلی وو چې خامخا مو په وړښوولو شروع وکړه او په آخر کښې دغه وینا تاسی ته چا دروښوده.

قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ

نو وبه وائی (دغه جلود دوی ته چې مونږ پخپله نه یو غږیدلی بلکه) غږولی یو مونږ الله هغه (مطلق قادر) چې غږولی ئې دی هر څیز

تفسیر: د هغه لوی ذات قدرت هر ناطق ته د وینا قوت وربښلی دی، نن ورځ هم هغه لوی ذات مونږ ته هم د وینا قوت او قدرت راکړ، نو که مو خبری نه کولی او شیان مو نه وی ښوولی نو څه شی به مو کړی وی. کله چې د هغه مطلق قادر اراده وشی چې یو شی خبری وکړی نو کوم

شي توانيږي او قدرت او مجال لري چي وينا ونه کړي، هغه لوی ذات چي ژبی ته ئی د وينا قوت او قدرت وربښلی دی آيا هم دغه قوت لاسو او پښو او د بدن نورو اندامونو ته نه شي بښلی؟ نو دغه دی چي مونږ هم د الله تعالیٰ په اراده دغسی شهادت اداء کړ.

وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾

حال دا چي الله پيدا کړی يئ تاسی اول ځلی او خاص هم دغه الله ته بيرته بيولی شئ (مجازاتو ته)

تفسير: دغه مقوله يا خو د الله تعالیٰ ده يا خو د جلودو ده دواړه محتملی دی.

وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَن يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ

او نه وئ تاسی (په وخت د کولو د دغو فواحشو داسی) چي پټول به مو (دغه فواحش له ويری د دی) چي شاهدی به ورکړی پر تاسی غوږونه ستاسی او نه سترګی ستاسی او نه پوستکی ستاسی (ځکه چي د خپلو اعضاؤ په شهادت مو باور نه درلود (لرلو)

تفسير: يعنی له نورو ځنی په پټه سره مو ګناه کوله او له دی نه نه وئ خبر چي ستاسی لاسونه او پښی به ستاسی هغه مخفی اعمال ښرګندوی (ښکاره کوی). ښائی چي تاسی هغه ګناه له دغو اندامونو څخه هم پټه کړی وی حال دا چي تاسو هم داسی کول هم غوښتل دغه مو له قدرته او واکه نه وو پوره.

وَلَٰكِن ظَنَنتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

وليکن ګمان به کوو تاسی (په وخت د ستر کښی) د دی چي بيشکه الله نه دی عالم پر ډيرو له هغو کارونو چي کول به تاسو.

تفسير: يعنی اصلاً ستاسی چاری او د عمل طرز ئی ښکاره کوه چي ګواکی تاسی د الله تعالیٰ

په محیط علم یقین نه درلود (لرلو) او داسې مو ګڼل چې هر څه مو چې زړه غواړي ښائی هم
هغسې وکړو څوک مو وینی؟ او راپسې ګرځی؟ که په پوره ډول (طریقه) سره مو یقین او باور
کړی وی چې الله تعالیٰ زمونږ له ګردو (تولو) حرکاتو څخه عالم او باخبر دی او د ده په نزد
کښې زمونږ مکمل دفتر شته نو له سره به مو داسې شرارت او طغیان نه کوو.

وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِىْ ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ اَرْدٰىكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ مِّنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٢٣﴾ فَاِنْ يَّصْبِرُوْا فَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ۚ وَاِنْ يَّسْتَعْتِبُوْا فَمَا هُمْ مِّنَ الْمُعْتَبِيْنَ ﴿٢٤﴾

او دغه (فاسد ګمان) ستاسې هغه ګمان ستاسې دی چې کوو به تاسې دغه (ګمان) په رب خپل هلاک کړی یئ تاسې (دغه ګمان په آخرت کښې) پس نن وګرځیدئ تاسې له زیان کارانو څخه پس که صبر وکړی دوی (په دی عذاب یا ئې ونه کړی) پس اور (د دوزخ) ځای د هستوګنې دی دوی ته او که رضاء د الله (او قبول د توبې یا رجوع دنیا ته) غواړی دوی پس نه به وی دوی له قبول کړیو شویو (په طلب د رضاء د الله)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی په دنیا کښې ځینې بلاء په صبر سره آسانیږی هلته که صبر وکړی یا ئې ونه کړی دوزخ د دوی دپاره کور مقرر کړی شوی دی چې له هغه ځایه له سره نشی وتلی او ځینې بلاء دلته په منت خوشامند او تملق سره لرې کیدونکې دی ولی هلته دغه شیان له سره مفید نه واقع کیږی او هومره زاری خواری او عاجزی چې وکړی نه قبلیږی او نه ئې په درد خوری».

وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَآءَ فَزَيَّنُوْا لَهُمْ مَّا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

او مقرر کړی مو دی دوی ته ملګری (له شیاطینو) پس ښائسته کړی ئې دی دوی ته هغه شیزونه چې وړاندی له دوی دی او هغه شیزونه چې وروسته له دوی دی (له هواء او هوس او انکار د آخرت)

تفسیر: یعنی پر دوی باندی یو یو شیطان مقرر شوی دی څو دوی ته خراب کارونه چې پخوا ئې کړی وو یا وروسته له دی نه ئې کوی ښه وروښیی، او د دوی تبا کوونکی ماضی او مستقبل

هغوی ته ښه او ښکلی ورښکاره کړی او د دغو شیاطینو تقرر هم د دوی د اعراض عن الذکر نتیجه وه. کما قال الله تعالیٰ (فی جزء ٢٥ الرکوع ٤ آیت ٣٦ من سورة الزخرف) ﴿وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطٰنًا فَهُوَ لَهُ قَرِيْنٌ﴾

وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِيْٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۚ

او ثابته شوی ده پر دوی خبره (د عذاب) په هغو امتونو کښی چی په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی نه له پیریانو او له انسانانو،

تفسیر: یعنی هم هغه خبره چی د دوی په نسبت په ابتداء کښی فرمایلی شوی ده ﴿لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ﴾ جزء ١٢ (د هود ١٠ رکوع ١١٩ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر).

اِنَّهُمْ كَانُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿٢٥﴾

بیشکه چی دوی وو زیانکاران (په دواړو جهانونو کښی)

تفسیر: کله چی انسان ته خساره واقع کیږی نو هم داسی سامان ورمهیاء کیږی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُوْنَ ﴿٢٦﴾

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی (په وخت د قرائت د قرآن) چی مه اوروئ غوږ مه ږدئ تاسی دغه قرآن ته (چی محمد ئی لولی) او شورماشور واچوئ په (وخت د لوستلو د) ده کښی ښائی چی تاسی غالب شئ (پری او له تبلیغه ئی ساکت کړئ)

تفسیر: یعنی د عظیم‌الشان قرآن غږ د برق په شان د اوریدونکیو پر زړونو اثر غورځوی او هر څوک ئی چی اوری سخت تاثیر پری کوی نو ځکه د دغه تاثیر د انسداد دپاره کفارو دغه یوه

طریقه څانته غوره کړی ده هر کله چی قرآن لوستلی کیږی دوی غوږ ورته نه نیسی او دومره شورماشور اچوی چی نور ئی هم وانه وریدی شی او داسی به ئی ګڼل چی زمونږ په دغه شورماشور سره د قرآن غږ پورته نشی او پر خلقو خپل تاثیر ونه غورځوی. نن ورځ هم جاهلان هم داسی تدابیر کوی چی د کار د خبرو په مقابل کښی شورماشور کوی څو بل څوک ئی وانه وری مګر د حقانیت او صداقت کرنګهار او تنهار کله د میاشو او مچانو په بنهار پټ او مغلوبیدی شی؟ او سره له دغسی تدابیرو هم د حق غږ د زړونو تر ژورو پوری رسیږی او هم هغه هلته خپل اثر غورځوی.

فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

(فرمائی الله تعالیٰ چی) پس خامخا وبه څکوو مونږ هرومرو (خامخا) هغو کسانو ته چی کافران شوی دی عذاب سخت او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی ته ډیره بده سزا د هغو اعمالو چی وو دوی چی کول به ئی.

تفسیر: یعنی له دی نه به زیات خراب کار بل څه وی چی دی پخپله هم د پند او نصیحت خبری وانه وری او نور خلق هم پری نه ږدی چی نصیحت ته غوږ کیږدی.

ذَٰلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ ۖ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ ۖ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾

دغه (سخت عذاب جزاء ده د دښمنانو د الله (یعنی) چی اور دی شته دوی ته په دغه اور کښی کور د همیشه والی (دپاره د جزاء) په جزاء ورکولو په سبب د هغه چی وو دوی (په دنیا کښی) چی په آیتونو زمونږ (قرآن) انکار به ئی کوو.

تفسیر: یعنی په زړه په ښه شان پری پوهیدل لیکن له ضده او عناده او تعصبه به ئی تری انکار کوو.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا رَبَّنَآ اَرِنَا الَّذَيْنِ اَضَلّٰنَا مِنَ الْجِنِّ
وَالْاِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ اَقْدَامِنَا لِيَكُوْنَا مِنَ الْاَسْفَلِيْنَ ﴿٢٩﴾

او وبه وائی (په اور کښی) هغه کسان چی کافران شوی دی ای ربه زمونږ وښیه مونږ ته هغه (دوه تنه) چی ګمراهان کړی ئی ؤ مونږ له پیریانو (ابلیس) او له انسانانو (قابیل) چی وګرځوو (واچوو) دوی لاندی د قدمونو خپلو دپاره د دی چی شی دوی له ښکته (سپکو ذلیلانو خلقو څخه)

تفسیر: یعنی خیر مونږ خو په آفت کښی اخته شوو لیکن له انسانانو او پیریانو ځنی هغه شیاطین چی زمونږ د اغواؤ او د غولولو سبب ګرځیدلی دی او مونږ د دوی له لاسه په دغه مصیبت کښی مبتلا شوی یو له مونږ سره ئی مخامخ کړئ څو ئی مونږ تر خپلو پښو لاندی ذری ذری او لتاړ کړو او په نهایت ذلت او خواری سره ئی د دوزخ په ډیری ښکتنی طبقی کښی وغورځوو او په دغه ډول (طریقه) خپل انتقام تری واخلو او لږ څه خپل زړونه پری ساړه کړو.

اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ
اَلَّا تَخَافُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا وَاَبْشِرُوْا بِالْجَنَّةِ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴿٣٠﴾

بیشکه هغه کسان چی ویلی ئی دی صدقاً له زړه چی رب زمونږ الله دی بیا تینګ ولاړ وی (په دغه توحید او نورو اعمالو د دین) رانازلیږی به پر دوی پرښتی (عند النزع والبعث یا فی القبر چی داسی به وائی) مه ویریږئ او مه خپه کیږئ او خوشاله اوسئ تاسی په جنت هغه چی وئ تاسی چی وعده ئی درسره کړی شوی ده (په ژبی د انبیاؤ الله سره)

تفسیر: یعنی په زړه سره ئی اقرار وکړ او پر هغه قائم پاتی شو او د الله تعالیٰ په ربوبیت او الوهیت کښی ئی بل څوک شریک ونه دراوه او نه له دغه یقین او اقرار څخه د مرګ تر لحظی پوری وانه وښته او نه ئی خپل رنګ بدل کړ هر هغه شی ئی چی په ژبه سره ویلی وو، د هم هغه پر مقتضاء عملاً او اعتقاداً تینګ پاتی شو او د الله تعالیٰ د کامل ربوبیت حق ئی په پوره ډول (طریقه) سره وپیژاند او هر هغه عمل ئی چی وکړ خالص د ده د خوښی او شکر ګزاری دپاره ئی وکړ، د خپل رب ګرد (تول) عائد کړی حقوق او فرائض ئی په ښه شان سره وپیژندل او په

ښه ډول (طريقه) سره ئې اداء او په ځاى ئې راوړل، الغرض له ماسواء الله څخه ئې مخ واړاوه او يوائځې د هم هغه په جانب متوجه شو او د هم ده پر سمه صافه لاره رهى (روان) شو. پر داسې مستقيم الحال بندګانو د مرګ په وخت او د قبر د رسيدلو په فرصت او وروسته له هغه د بيا ژوندى راپاڅيدلو په وخت کښې پرښتې نازليږى او دوى ته تسکين، تسلى ورکوى او د جنت د دخول زيرى وراوروى او ورته وائى چې اوس تاسى ته له هيڅ جهته د ويرى او د انديښنې موقع نه ده پاتې. د فانى دنيا ټول فکرونه او غمونه ختم شوى دى او د بل کوم راتلونکى آفت او مصيبت انديښنه نه ده پاتې اوس په ابدى ډول هر قسم جسمانى او روحانى خوښى او عيش تاسى لره دى او د جنت هغه مواعد چې د انبياؤ عليهم السلام په ژبو له تاسى سره کړى شوى وو هغه ګرد (ټول) اوس له تاسى سره ايفاء کيدونکى دى. دا هغه دولت او نعمت دى چې د هغه د رارسيدلو د يقين له حاصليدلو څخه وروسته هيڅ يو غم او فکر د انسان په شاو خوا کښې نشى ګرځيدلى.

تنبيه: ډير ممکن دى چې پر متقينو او ابرارو په دغه دنيوى ژوندون کښې هم د پرښتو يو قسم مخصوص نزول وشي چې د الله تعالىٰ په حکم سره دوى ته د دوى په دينى او دنيوى امورو کښې د بهترى او ښيګڼې (فائدې) او نورو ښو خبرو الهام وکړى چې د دوى د شرح الصدر، تسکين او اطمينان موجب شي. لکه چې د دوى بالمقابل يو دوه آيتونه پخوا تير شول چې پر کفارو شياطين مسلط دى څو رذائل او قبائح دوى ته ښه وربښکاره کړى او د دوى د اغواؤ او اضلالو وسائل ورپيدا او مهياء کړى. او په بل ځاى کښې د شياطينو په حق کښې د «تنزل» لفظ استعمال شوى دى (کما قال الله تعالىٰ فى جزء ١٩ الرکوع (١١) آيت ٢٢٢ - ٢٢٣ من سورة الشعراء) ﴿ تَنَزَّلُ عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ يُّلْقُوْنَ السَّمْعَ وَاَكْثَرُهُمْ كٰذِبُوْنَ ﴾ په هر حال د مفسرينو په نزد دغه معنى هم کيدى شي، او په دغه تقدير وروستنى آيت ﴿ نَحْنُ اَوْلِيٰٓـؤُكُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ﴾ سره په ډير ښه ډول لګيږى. والله اعلم.

نَحْنُ اَوْلِيٰٓـؤُكُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ

(بل داسې ورته وائى ملائکى) مونږ يو دوستان ستاسى په دغه ژوندون لږ خسيس کښې (په حفاظت نصرت) او په آخرت کښې (چې به درڅخه لرى کړو وحشت د قبر او وبه مو رسوو جنت ته)

تفسير: ځينو دغه د الله تعالىٰ کلام ښوولى دى يعنى د پرښتو کلام له دى نه پخوا ختم شوى دى. او د اکثرو په نزد دغه هم د پرښتو مقوله ده. ګواکې پرښتې دغه قول د دوى په زړونو کښې الهام کوى او د دوى حوصله او همت زياتوى. ممکن دى چې ځينو بندګانو ته بالمشافه هم هم دغومره الفاظ ووائى. او ممکن دى چې موت ته نژدى يا بعد الموت ورته وويلى شي، نو په دغه

تقدير د ﴿ نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ﴾ مطلب به داسي کيږي چې مونږ په دنيا کښې هم ستاسي ملګري او رفيقان وو چې د الله تعالیٰ په حکم به مو په باطني دول (طريقه) سره ستاسي امداد او معاونت کوو او په آخرت به هم ستاسي رفيقان او ملګري يو چې هلته ستاسي شفاعت يا د اعزاز او د اکرام انتظام وکړو.

وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾

او شته تاسي ته په دغه جنت کښې هغه نعماء چې مينه ورته کوي نفسونه ستاسي او شته تاسي ته په دغه (جنت) کښې (لذاتو کراماتو) چې غواړئ ئې تاسي

تفسير: يعني د هر شي خواهش، رغبت او هوس چې تاسي پخپلو زړونو کښې وکړئ يا هر هغه شي چې په ژبه سره ئې وغواړئ هغه تول به تاسي ته درکولی کيږي. د الله تعالیٰ په خزانو کښې د هيڅ شي کمی او تقليل نشته.

نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾

ميلمستيا ده له (جانبه د الله) ښه ښښوونکی (د خطياتو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: يعني ښه وپوهيږئ چې هغه غفور رحيم به له خپل ميلمه سره څومره ښه سلوک وکړي؟، او دغه څومره يو لوی عزت او توقير دی چې يو ضعيف بنده د خپل رب العزت ميلمه شي.

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾

او څوک دی ډير ښائسته (بلکه نشته) له جهته د وينا له هغه چا چې بولي (خلق) طرف د الله ته او عمل کوي نيک او وائي بيشکه زه له مسلمانانو غاړه ايښوونکيو يم (احکام الله ته).

تفسیر پخوا په ﴿ اِنَّ الَّذِیۡنَ قَالُوۡا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسۡتَقَامُوۡا ﴾ کښې د هغو مخصوصو بندګانو ذکر وو چې هغوی یواځې د یوه الله پر الوهیت خپل اعتقاد ټینګ کړی وو او د خپل استقامت ثبوت ئې ورکړی ؤ دلته د هغوی د یوه بل اعلیٰ مقام ذکر فرمائی یعنی خورا (ډیر) ښه سړی هغه دی چې خپل ځان پاک الله ته بیخي وسپاری او د الله تعالیٰ د پوره طاعت او کامل انقیاد اعلان وکړی، او هم دغه غوره دین او سمه لاره ځانته اختیاره کړی او د ده قول او فعل نورو بندګانو ته د الله تعالیٰ په طرف د راتللو دپاره ډیر ښه محرک، مؤثر او سائق شی او دوی د دنیا نورو خلقو ته هم د الله تعالیٰ په طرف دعوت ورکړی او د دین په طرف ئې جذب او کش کړی. او د هغې نیکی په طرف چې دی خلق رابولی دی پخپله هم پرې عامل وی. او د الله تعالیٰ په نسبت د خپلې بندګی او احکام منلو د اعلان په وخت کښې هیچیرې او هیڅکله ونه ویریږی. او نه څه اندیښنه ورته پیدا شی. د ده د قومیت طغراء ښائی چې د اسلام مذهب وی او له هر قسم بخل، امساک، تعصب، او نورو عنادیه وو خبرو څخه لرې وګرځی، او د خپلې خالصې مسلمانی منادی وکړی! او د هغه اعلیٰ مقام په لوری خلقو ته بلنه او دعوت کوی چې سیدنا و مولانا حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم د هغه دپاره مبعوث شوی ؤ، او پخپله سیدالمرسلین وخاتم النبیین صلی الله علیه وسلم او صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین پر هغې لاری خپل مقدس حیات او مجاهدات صرف کړی دی. دغه آیت په شان د محمد صلی الله علیه وسلم کښې دی یا مراد ترې صحابه رضی‌الله تعالیٰ عنه یا عالمان یا محتسبان یا مؤذنان یا نور هغه څوک دی چې پکښې دغه ښه صفات وی.

وَلَا تَسۡتَوِی الۡحَسَنَةُ وَلَا السَّیِّئَةُ ؕ اِدۡفَعۡ بِالَّتِیۡ هِیَ اَحۡسَنُ فَاِذَا الَّذِیۡ بَیۡنَكَ وَبَیۡنَهٗ عَدَاوَةٌ كَاَنَّهٗ وَلِیٌّ حَمِیۡمٌ ﴿۳۴﴾

او نه برابریږی سره نیکی او نه بدی (په جزاء او حسن‌العاقبة کښې) دفعه کوه (ته هغه بدی) په هغه خصلت سره چې هغه ډیر ښه وی پس ناڅاپه هغه څوک چې په منځ ستا او په منځ د هغه کښې عداوت دښمنی وی لکه چې دی به دوست وی ډیر مهربان

تفسیر: په دغو آیتونو کښې یوه رښتین داعی الی الله ته د هغو ښو اخلاقو تعلیم ورکوی چې دوی ورته ضرورت لری یعنی ښه وپوهیږه چې بدی له نیکی سره، او نیکی له بدی سره قطعاً نشی برابریدی، او د دواړو تاثیرات سره بیل دی. بلکه یوه نیکی له بلې نیکی سره، او یوه بدی له بلې بدی سره په اثر او نتیجه کښې متمایزی دی. لهٰذا د یوه قانت مؤمن مخصوصاً د یوه داعی الی الله مسلک ښائی داسې وی چې د بدی جواب دی له سره په بدی سره ورنه کړی بلکه

حتی الامکان د بدی مقابله دی په نیکی سره وکری. که څوک ورته کومه سخته خبره وکری یا بده معامله ورسره وکری نو د هغه په مقابل کښی دی دی داسی رویه او د عمل طرز ځان ته غوره کری چی له هغه شخه بهتر او ښه وی. مثلاً د قهر او غصی په مقابل کښی دی له حلم او تحمل شخه کار واخلی! او د کنځلو جواب دی په تهذیب او انسانیت سره په دعاء او د سختی جواب دی په نرمی او مهربانی سره ورکری د دغه وضعیت او مسلک له غوره کولو شخه به په نتیجه کښی ژر دربنکاره شی چی دیر سخت دښمن به هم ستاسی په مقابل کښی نرم او پوست شی. اګر که په زړه او اساسی دول (طریقه) سره به ستا دوست او خیر غوښتونکی نه ګرځی خو په ښکاره دول (طریقه) سره به دی دوست ګرځی، او متدرجاً دغه ظاهری دوستی په باطنی دوستی تبدیل او تحویل مومی او د دښمنی او عداوت ګرد (تول) خیالات د ده له زړه او افکارو شخه بیخی وځی کما قال الله تعالیٰ ﴿ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً ﴾ (د الممتحنة (٢) رکوع ٧ آیت ٢٨ جزء) هو! که د کوم سړی د طبیعت اقتضاء هم داسی وی چی د لړم او منګور په شان بی له ضرره او اذیته بل شی انسان ته نه رسوی نو هغه مستثنیٰ او جلا (جدا) خبره ده چی پر داسی افرادو نرمی، ښه اخلاق، صبر، تحمل هیڅ مثبت اثر نشی غورځولی. مګر دغسی افراد دیر لږ وی په هر حال هغو کسانو ته چی د دعوت الی الله پر منصب فائز دی لازم دی چی په دیر صبر، استقلال، ښه خلق تحمل سره کار وکری!.

وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾

او نه ورکول کیږی دا (نیک خصلت د بدی دفع په نیکی سره) مګر هغو کسانو ته چی صبر تحمل کوی او نه ورکول کیږی دا (نیک خصلت) مګر خاوند د برخی دیری لوئ ته

تفسیر: یعنی دیره لویه حوصله په کار ده چی انسان په هغی سره د بدو خبرو تحمل وکری شی او د هغه مقابله په ښه سره وکری. دغه ښه اخلاق او اعلیٰ خصلت د الله تعالیٰ له درباره دیرو ښو او خوش قسمته او اقبالمنو سړیو ته وربښلی کیږی. (ربط) تر دی ځایه پوری د هغه حریف او دښمن سره د معاملی او ښه سلوک ښوونه وه چی په ښو معاملو او ښو اخلاقو سره متاثر کیدی شی لیکن ځنی داسی دښمنان هم پیدا کیږی چی په هیڅ حالت او صورت سره له دښمنی شخه لاس نه اخلی، که څوک ورسره هومره ملاطفت او محبت وکری د هغه د شقاوت او عداوت مراتب لا پسی زیاتیږی او هغه تل په هم دغه فکر او ذکر وی چی هرومرو (خامخا) تاته څه ضرر او اذیت دوررسوی نو د داسی پخو شیطانانو له اضرار او ایذاء شخه د ځان ساتلو تدبیر اوس دغسی

الله تعالیٰ بیان فرمائی چی

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَٰنِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

او که ورسیږی تاته له طرفه د شیطان څه تباهی، وسوسه (چی دی واړوی تا له دغه ښه خصلت) پس پناه ونیسه په الله (له شره د ده) بیشکه الله هم دی دی ښه اوریدونکی ښه عالم

تفسیر: یعنی د داسی شیطان په مقابل کښی له نرمی او عفوی او په تیریدلو سره کار نه چلیږی یواځی د هغه د نجات دپاره یو تدبیر شته چی د الله قدوس جل و اعلیٰ شانه واعظم برهانه په پناه کښی راشئ! دا هغه مضبوطه کلا ده چی هغی ته له سره شیطان نشی رسیدی. که تاسی واقعی په اخلاص او زاری سره د الله تعالیٰ په حضور کښی دعاء وکړئ نو هغه به ضرور تاسی ته پناه درکوی ځکه چی الله تعالیٰ د خپلو مخلوقاتو هر غږ او بلنه ښه آوری او ښه پری پوهیږی چی کوم یو په څومره اخلاص او تضرع سره ماته دعاء او نداء کوی؟ حضرت شاه صاحب د دغه آیت د ربط په نسبت له پخوانی سره داسی لیکی «یعنی که بی اختیاره قهر او غصه درشی نو دغه د شیطان مداخله ده» شیطان نه غواړی چی تاسی په «حسن‌الاخلاق» موصوف اوسئ او د دعوت الی‌الله په مقصد کښی بریالی (کامیاب) او فائزالمرام شئ.

وَمِنْ ءَايَٰتِهِ ٱلَّيْلُ وَٱلنَّهَارُ وَٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ

او ځینی له دلائلو (د قدرت) د الله شپه او ورځ ده (چی په یوه کښی لباس او په بل کښی معاش دی) او (بل ځینی له دلائلو) لمر او سپوږمی دی

تفسیر: له دعوة الی الله سره څو سماویه او ارضیه دلائل هم بیان فرمائی څو په هغو سره داعی الی الله ته د الله تعالیٰ د عظمت او وحدانیت او بعث بعدالموت او نورو اهمو مسائلو په پوهولو کښی مدد ورسیږی په دغه ضمن کښی دی لوری ته هم اشاره وشوه چی له یوه جانبه د الله تعالیٰ مخصوص بندګان پخپل قول او عمل سره خلق د الله تعالیٰ په طرف رابولی او له بل جانبه د نمر، قمر، آسمان، ځمکی او د نورو مخلوقاتو عظیم الشان نظم او نسق غور او دقت کوونکیو ته د هغه واحد الله په طرف د راتللو دعوت ورکوی.

وفی کل شئ له آیة تدل علی انه واحد

انسان ته لازم دی چی په دغو تکوینیه ؤ دلائلو کښی هم هغسی بند پاتی نشی لکه چی نور ډیر اقوام پکښی بند پاتی دی بلکه ضروری ده چی د هغه لامحدوده قدرت لرونکی مالک‌الملکوت په مخ د خپل عجز او تسلیم سر ښکته کړی چی دغه ګرد (تول) د ده د قدرت او عظمت دلائل دی او د هغه په حکم سره له عدمه په وجود راغلی دی او ممکن دی چی پر دغه هم تنبیه وی څرنګه چی شپه او ورځ، او د دغو دواړو ښو لمر او قمر یو د بل په مقابل کښی دی او پاک الله تل په دغو دواړو کښی رد او بدل کوی هم داسی هغه پر دغه هم قدیر دی چی د دعوت الی الله په رڼا (رڼړا) کښی او د داعی د همت په علویت او د ده د ښو اخلاقو په میمنت د دغه قرآن د مخاطبینو وضعیت ته هم تبدیل او تحویل ورکړی او دغه توره تیاره فضاء په یوه روښانه رڼا (رڼړا) سره بدله کړی.

لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾

مه کوئ سجده تاسی دپاره د لمر او نه دپاره د سپوږمی او سجده کوئ تاسی خاص هغه (الله) ته چی پیدا کړی ئی دی دا (څلور علامی) که چیری یئ تاسی چی خاص هم ده (الله) ته عبادت کوئ

تفسیر: د لمر، سپوږمی او د نورو شیانو عبادت کوونکو به هم په ژبه سره هم داسی ویل چی زمونږ غرض د دغو شیانو له عبادته د پاک الله عبادت دی مګر پاک الله دغه وښوول چی دغه شیان بیخی د عبادت لیاقت نه لری د عبادت لائق یوائحی واحد الله دی او د کوم غیر الله عبادت کول د قدوس الله څخه له بغاوت کولو سره مرادف دی.

فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ ۩ ﴿٣٨﴾ السجدة

پس که لوئی وکړه دوی (له سجدی د الله نو الله مستغنی دی) پس هغه څوک چی په نزد د رب ستا دی (له پرښتو) تسبیح وائی دغه (الله) ته هم په شپه کښی او هم په ورځ کښی حال دا چی دوی (له دغه تسبیح او عبادته) نه ستړی کیږی.

تفسیر: یعنی که غرور، تکبر، لوئی د حق له قبوله مانع ده او د توحید د دلائلو له وضوح سره د واحد الله د عبادت په جانب نه غواړی چی راشی، نو نه دی راځی دوی خپلو ځانونو ته نقصان رسوی. الله تعالیٰ له سره د دوی پروا نه لری هغه لوی ذات چی د ده عظمت او جبروت داسی وضعیت لری چی بی حسابه مقربین ملائک شپه او ورځ د ده په عبادت، تسبیح او تقدیس کښی داسی مشغول او لګیا دی چی له سره پکښی نه خپه، نه ستړی او ستومانیږی نو د دوی په مقابل کښی دغه خواران څه شی دی. دوی په دغو دروغو تکبر، او غرور خامخا خپلو ځانونو ته ضرر او نقصان رسوی.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ۭ اِنَّ الَّذِيْٓ اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ۭ اِنَّهٗ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٣٩﴾

او ځینی له دلائلو (د قدرت) د دغه (الله) دا دی چی بیشکه ته وینی ځمکه وچه کلکه پس هر کله چی نازلې کړو مونږ پر دغی (ځمکی) اوبه (د باران) نو سره وخوځیږی او وپړسیږی (او شنه شی) بیشکه هغه الله چی ژوندی کړی ده دا (ځمکه) خامخا ژوندی کوونکی دی د مړیو بیشکه الله پر هر شی باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چی ځینی ئی هم دغه احیاء او اماتت دی)

تفسیر: یعنی ځمکی ته وګوره چی دغه خواره چپ چاپ، ذلیل او سپک تر درانه بار لاندی ده د وچوالی په وخت کښی ئی له هری خوا څخه دوړی او خاوری پورته کیږی لیکن هم دا چی د باران پرخه پری ولویده یو ځلی طراوت، رونق، تازګی او نشونما او د لیدلو وړ (مستحق) تحولات پکښی څرګندیږی (ښکاره کیږی). آخر دغه اقلاب د کوم ذات د قدرت د لاس تصرف او نتیجه ده؟ هغه الله جل جلاله چی وچی کلکی مړی ځمکی ته طراوت، شینوالی او ژوندون وربښلی دی آیا هغه پر دغه نه دی قدیر چی د انسانانو په ابدانو کښی بیا روح واچوی؟ او آیا هغه مطلق قادر نشی کولی چی مړو زړونو ته د دعوت الی الله له تاثیره بیا له نوی سره ژوندون او جدید حیات ورعطاء کړی؟ بیشکه الله تعالیٰ هر شی کولی شی! او د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی هیڅ شی مانع او مزاحم نشی کیدی.

إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَآ ۗ أَفَمَن يُلْقَىٰ فِي النَّارِ خَيْرٌ أَم مَّن يَأْتِيٓ ءَامِنًا يَوْمَ الْقِيَٰمَةِ ۚ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ ۖ إِنَّهُۥ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾

بیشکه هغه کسان چې میلان کوي له حقه باطل ته په آیتونو (د قرآن) زمونږ کښې نه دي پټ دوی پر مونږ (نو د دغه الحاد جزاء به ورته ورکړو) آیا پس هغه څوک چې وغورځولی شي په اور کښې غوره دی یا هغه څوک چې رابه شي په امن (له عذابه) په ورځ د قیامت کښې (نو تهدیداً دوی ته ویلی کیږي چې) کوئ تاسي هر څه چې مو خوښ وي (ای کفارو) بیشکه الله پر هغو اعمالو چې کوئ ئې تاسي ښه لیدونکی دی (نو جزا به د اعمالو درکړي)

تفسیر: یعني د الله تعالیٰ په لوری د دعوت ورکوونکیو له ژبو څخه د تنزیلیه ؤ آیتونو له آوریدلو او د دهر پر قرطاس د تکوینیه وو آیتونو له لیدلو څخه هم چې دغه خلق له کړو تللو بیرته نه ګرځي او په سمو صافو خبرو کښې واهي او تباهي شبهات پیدا او ترې کږې وږې خبرې جوړوي یا ئې خامخا سره اړوي رااړوي او یو غلط مطلب ترې وباسي یا خوشې چټي (بیکاره) بل کوم عذر او بهانه وړاندې کوي او د آیتونو په منلو کښې وړاندې وروسته تحریف او تبدیل کوي د داسې کړو تلونکیو پر اوضاعو پاک الله ډیر ښه پوهیږي ممکن دي چې دغه پر خپلو مکاریو او چالاکیو ډیر مغرور وي مګر له الله تعالیٰ څخه د دوی هیڅ احوال نه دی پټ څه وخت چې دوی له الله تعالیٰ سره مخامخ ودرول شي هلته به دوی وپوهیږي چې فی‌الحال الله تعالیٰ هغوی ته مهلت ورکړی ؤ ځکه چې الله تعالیٰ سم د لاسه مجرمین نه نیسي له هم دې جهته وروسته فرمائي ﴿ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُۥ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾ یعني ښه دی څرنګه چې پوهیږئ هم هغسې وکړئ مګر ښه وپوهیږئ چې ستاسې ګرد (تول) حرکات د پاک الله اعظم برهانه تر نظر لاندې دي او په یوه ورځ د هغه سزا تاسي ته یو ځای پوره درکوي او بالاخر د هغه رب (تکلیف) او زحمت تاسي موندونکي یئ اوس تاسي پخپله فکر او غور وکړئ هغه سړی چې د خپلو شرارتونو په علت په ډیر سخت سوځوونکي اور کښې ولویږي او یو بل سړی چې د خپل شرافت او سلامت خوښولو په برکت تل په امنیت او طمانیت کښې اوسیږي آیا له دغو دواړو څخه کوم یو ښه او بهتر دی؟

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَآءَهُمْ ۖ

بیشکه هغه کسان چې کافران شوي دي په ذکر قرآن کله چې راغی دوی ته (نو ژر به په عذابیږي دوی)

تفسير: یعنی دوی خامخا د خپلو کړو تللو په علت د پند او نصیحت په خبرو کښې شبهات پیدا کوی حال دا چې په هغه کښې د دروغو ځای او ګنجائش له سره نشته. هغه ذکر، پند نصیحت څه شی دی؟ یو صاف، واضح، مضبوط او محکم کتاب چې له هغه څخه ما سواء له یوه ناپوه، احمق او شریر انسان بل هیڅوک انکار نشی کولی.

وَاِنَّهٗ لَكِتٰبٌ عَزِيْزٌ ﴿٤١﴾ لَّا يَاْتِيْهِ الْبَاطِلُ مِنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهٖ ؕ تَنْزِيْلٌ مِّنْ حَكِيْمٍ حَمِيْدٍ ﴿٤٢﴾

حال دا چې بیشکه دغه قرآن خامخا کتاب قوی (نادر) دی نه راځی دغه قرآن ته باطل (نه) د مخی (له طرفه) د دی او نه د شا (له طرفه) ئې (بوجه من الوجوه) رالیږلی شوی دی له طرفه د حکمت والا ثناء ویلی شوی (الله).

تفسير: یعنی د الله تعالیٰ په رالیږلی شوی کتاب کښې که دروغ راغلی دی نو له کوم ځای څخه راغلی دی؟ او د هغه کتاب د ساتلو ذمه چې هغه پخپله غاړه اخیستی ده نو ناحق او باطل څه قوت او مجال لری چې د هغه شاوو خوا ته ورنژدی شوی وی.

مَا يُقَالُ لَكَ اِلَّا مَا قَدْ قِيْلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ؕ اِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ مَغْفِرَةٍ وَّذُوْ عِقَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٤٣﴾

نه ویل کیږی تاته (ای محمده!) مګر (هم هغسی) وینا چې په تحقیق ویلی شوی وه دپاره د هغو رسولانو چې پخوا له تا تیر شوی دی، بیشکه رب ستا خامخا خیښتن (مالک) د مغفرت دی (مؤمنانو لره) او خیښتن (مالک) د عذاب دردناک دی (کافرانو لره)

تفسير: یعنی د منکرینو کومه معامله چې له تاسی سره ده هم دغه معامله به د هری زمانی منکرینو له خپلو انبیاؤ سره درلوده (لرله). انبیاوو به تل د دوی دپاره خیر غوښت او هغوی به د هغه په مقابل کښې هر راز (قسم) تکالیف او مصائب خپلو انبیاؤو ته رسول بیا هم هغسی چې هغو انبیاؤ پر هغو ربړو (تکلیفونو) او سختیو کښې صبر او تحمل کوو تاسی هم پر دغو

مصاعبو صبر او تحمل وکړئ په نتیجه کښې به څینې توبه کوی او پر سمه لاره به راځی چې د دوی دپاره د الله تعالیٰ له جانبه معافی او ښېنه ده او څه نور کسان به پر خپلو هم هغو کړو تللو، ضد او عناد ټینګ او قائم پاتی کیږی چې بالاخر دوی د دردناکی سزا مستوجب کیږی.

وَلَوْ جَعَلْنٰهُ قُرْاٰنًا اَعْجَمِيًّا لَّقَالُوْا لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰيٰتُهٗ ءَاَعْجَمِيٌّ وَّعَرَبِيٌّ

او که ګرځولی مو وی. دغه قرآن په ژبه د عجمو نو خامخا ویلی به وو (دغو د عربو کفارو) ولې واضح بیان شوی نه دی آیتونه د دی (په ژبی فصیحی عربی دغه قرآن) آیا عجمی دی او (نبی ئی) عربی دی

تفسیر: یعنی که یوه سړی داسی اراده کړی وی چې یوه خبره نه منی نو په زرګونو حیلی او بهانی ورته جوړولی شی. د معظمی مکی کفارو کله چې بل شی ونه موند نو په داسی ویناوو ئی شروع وکړه چې «صاحبه! مونږ خو د عربی نبی په معجزی باندی هلته قائل او معترف کیدو چې دغه قرآن ماسواء له عربی ژبی په بلی کومی ژبی راغلی وی» لیکن فرض ئی کړئ که هم داسی هم کیدی نو د هغه کتاب د دروغجن کولو دپاره به دوی داسی ویل «ښه صاحبه! چیری داسی بی اساسه او بی منطقه خبره به لیدلی شوی وی چې پخپله رسول عربی او د ده قوم چې د دغه کتاب ړومبنی مخاطبین دی هم عرب مګر دغو ته دغسی کتاب رالیږلی شوی دی چې پر یوه توریی هم دوی نشی پوهیدی.

قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّشِفَآءٌ

ووایه ته (ای محمده! دوی ته) چې دغه قرآن دپاره د هغو کسانو چې ایمان ئی راوړی دی هدایت او شفاء دی

تفسیر: یعنی لغو او چټی (بیکاره) شبهات خو به له سره نه ختمیږی هو! دغومره تجربه هر یو سړی کولی شی هغو کسانو چې پر دغه مقدس کتاب ایمان راوړی دی او پری عمل کوی په څرنګه عجیب هدایت او بصیرت عقل او پوه نائل او فائز شوی دی او د دوی د سلهاوو کلونو او قرنو امراض او رنځوری ئی لری او ورکه کړی ده او له دوی څخنی ئی ظاهری او باطنی روغ رمټ انسانان جوړ کړی دی.

وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى

او هغه کسان چې ایمان نه راوړي په غوږونو د دوی کښې دروندوالی دی حال دا چې دغه (قرآن) پر دوی باندې ړوندوالی پټوالی دی (نو نه ويني دوی هغه جمال او کمال د ده)

تفسیر: یعني هم هغسې چې د خفاش (شکالي ـ ښاپیرک) سترګې د لمر په رڼا (رڼړا) کښې ترلې کیږي او دی هیڅ یو شی پرې نشي کتلی دغه منکرین هم د قرآن په رڼا (رڼړا) کښې ړانده او هیڅ یو روڼ شی نشي لیدلی نو په دغه کښې د قرآن څه قصور دی؟ منکرینو ته لازم دی چې د خپلو لیدلو دغه ضعف ته ښه ځیر شي او محسوس ئې کړي! او بیا د هغې معالجې ته متوجه شي!

أُولَٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾

دغه کفار (ګواکې داسې دي لکه چې) غږ ورته کوو شي له ځایه لرې (او په کیفیت ئې نه پوهیږي).

تفسیر: یعني که یو سړي ته له لرې ځخه غږ او ناري وکړي هغه ئې نه آوري او که وائې ورې ښه پرې نه پوهیږي هم داسې د قرآن منکرین هم د دغه صداقت او منبع د صداقت څخه دومره لرې لویدلي دي چې د حق غږ د هغو د زړه غوږو ته له سره نشي رسیدی او که چیرې هم وررسیږي نو دوی د هغه پر مطلب په ښه شان سره نشي پوهیدی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ

او خامخا په تحقیق ورکړې وو مونږ موسیٰ ته کتاب (توریت) پس اختلاف وکړ شو په (تصدیق او تکذیب د) هغه کښې

تفسیر: یعني هم هغسې چې نن د «قرآن» د منونکیو او د نامنونکیو په منځ کښې اختلاف واقع شوی دی پخوا له دې نه د «توریت» په متعلق هم هم داسې اختلاف واقع شوی وو بیا وګورئ چې د هغه انجام څرنګه شوی وو؟

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ

او که چیری نه وی هغه خبره چی ړومبی شوی ده له (طرفه) د رب ستا (چی تاخیر د عذاب دی تر قیامت پوری) نو خامخا حکم به کړی شوی ؤ په منځ د دوی (په دنیا) کښی

تفسیر: هم هغه خبره صادره شوی ده چی د دغو ګردو (تولو) شیانو فیصله په آخرت کښی کیږی.

وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾

او بیشکه چی دغه (دروغ جوړوونکی) خامخا په داسی شک کښی دی له دی (قرآنه یا له توریت) چی موجب د اضطراب دی

تفسیر: یعنی مهمل شکوک او چتی (بیکاره) شبهات دوی ته اطمینان او هوسائی (آرام) نه ورکوی او تل د دوی په زړونو کښی اندیښنی وی.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ۗ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾

هر څوک چی وکړی نیک (کار) پس دپاره د ځان خپل ئی دی او هر څوک چی بدکار وکړی پس هغه بار دی په ده او نه دی رب ستا ظلم کوونکی پر بندګانو (چی بی موجبه ئی په عذاب کړی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له جانبه ظلم نه کیږی هر سړی به د خپل عمل بدل ومومی، څه چی ئی کړی وی هم هغه به ئی په مخه ورشی نه د هیچا نیکی هلته ضائع کیږی او نه د یوه بدی د بل چا په غاړه کښی لویږی. (ربط) کله چی د نیکی او بدی پوره بدل د قیامت په ورځ ورکول کیږی او کفارو به علی‌الاکثر دغسی پوښتنی کولی چی قیامت کله راځی؟ نو ځکه د هغه په نسبت اوس د هم دغه مبارک تفسیر د مخامخ مخ په اوله کرښه کښی داسی ارشاد صادریږی چی

اِلَيۡهِ يُرَدُّ عِلۡمُ السَّاعَةِؕ

خاص هم دغه (الله) ته ورکاوه شی علم د قیامت (چه څه وخت به واقع کیږی)،

تفسیر : یعنی یواځی الله تعالیٰ په دی عالم دی چه قیامت کله راځی؟ ډیر لوی رسول او ستره پرښته هم د قیامت د وخت له تعیینه عاجزه او ناتوانه ده. که څوک د قیامت د قیام پوښتنه له دوی نه وکړی نو جواب به ئی داسی آوری «ما المسئول عنها باعلم من السائل».

وَمَا تَخۡرُجُ مِنۡ ثَمَرٰتٍ مِّنۡ اَكۡمَامِهَا وَمَا تَحۡمِلُ مِنۡ اُنۡثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلۡمِهٖؕ

او نه راوځی هیڅ قسم له میوو څخه له غلافو د دوی څخه او نه آخلی بار هیڅ ښځه (له انسانه او حیوانه) او نه ږدی بار (حمل) خپل مگر په علم د الله سره.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ علم پر هر شی محیط دی. هیڅ یوه خرما له خپلی واښکی، او هیڅ یوه دانه له خپل وږی او هیڅ یوه میوه او ثمره له خپلی خولی (غلافه) د باندی نه راوځی چه الله تعالیٰ ته هغه نه وی معلوم (بلکه معلوم دی) د هیڅ یوی ښځی یا د ښځی ساکښ (ذی روح) په گیډه یا په هگی کښی به داسی وړوکی مولود او موجود نه وی چه الله تعالیٰ ته هغه نه وی معلوم (بلکه معلوم دی) او هر هغه چی دوی ئی څیږوی یا تری ووځی هغه گرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښی شته. هم داسی وپوهیږئ چه د دغی موجودی وړی دنیا د نتیجی په ډول (طریقه) د آخرت ظهور او د قیامت وقوع هم هرومرو (خامخا) په عمل راځی د هغه وخت او نیته هم هم دغه رب البریه ته معلومه او ښکاره ده چه کله راځی؟ هیڅ یو انسان یا پرښته په دی نه دی خبر او نه دغه ضروری ده چه څوک پری خبر شی بلکه دغه هر انسان ته لازم دی چه د قیامت پر خبرو او احوالو او اهوالو سم د الله تعالیٰ له اخبار او اعلام تام یقین او باور ولری! او د هم هغی ویروونکی ورځی په توتیه او فکر او ذکر کښی دی تل اوسی! چه په هغه کښی به له سره دوستی او رفاقت، امداد او شفاعت، کومک او معاونت بی د رب العزت له مرحمته ممکن نه دی او نه تری نجات او مخلص شته.

وَيَوۡمَ يُنَادِيۡهِمۡ اَيۡنَ شُرَكَآءِىۙ

او په هغه ورځ غږ به وکړي (الله) مشرکانو ته چې څه شول شريکان زما (په زعم د تاسي).

تفسير : يعنې هغه خپل معبودان راوبولئ چه هغو مو زما په الوهيت کښې شريک درولي وو چه اوس هغوی چيرې دي؟.

قَالُوٓا اٰذَنّٰكَ ۙ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيْدٍ ۚ﴿٤٧﴾

نو وبه وائي دغه (مشرکان) چې خبر کړي مونږ ته (اوس) چې نشته زمونږ نه هيڅوک شاهد (په دی چې تاته شريک شته).

تفسير : يعنې مونږ په صافو او ښکاره وو الفاظو سره د تا په حضور کښې عرض کړی دی چې مونږ له سره پخپل جرم او گناه اقرار او اعتراف نه کوو، او نه د هغه د اقبال دپاره حاضر يو (گواکې په دغه وخت کښې په نهايت لجاجت او سپين سترگۍ توب په درواغو سره له خپل کفر، شرک او عصيان، انکار کوی) ځينو د «شهيد» معنی شاهد اخيستې ده او داسې مطلب ترې اخلي چه په دغه وخت کښې هيڅ يو زمونږ هغه شرکاء دلته نه وينو او را څخه ورک شوي دي.

وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَدْعُوْنَ مِنْ قَبْلُ وَظَنُّوْا مَا لَهُمْ مِّنْ مَّحِيْصٍ ﴿٤٨﴾

او ورک به شي له دوی نه هغه (بتان) چې وو دوی چه عبادت به ئې کاوه (د هغو) پخوا له دی نه (په دنيا کښې) او يقين به راشي د دوی چه نشته دوی ته هيڅ ځای د تيښتې (له عذاب د الله څخه).

تفسير : يعنې هغو شيانو ته چه تاسي په دنيا کښې د الله تعالیٰ شريکان ويل او د هغو په عبادت کښې لگيا وئ نن د هغوی هيڅ درک او پته نه ده معلومه چه چيرې دي؟ د خپلو عابدانو مدد ته ولې نه راځي؟ او د عابدانو له زړو ځنې هم هغه د بللو او د عبادت کولو خيالات او افکار غائب شوی دي هغوی اوس ښه پوهيدلي دي چه د الله تعالیٰ له سزا څخه له سره نشي خلاصيدی او خپل مری د ده د سزا له منگلو څخه په هيڅ وسيله نشي خوشي کولی بالاخر بې‌هيلي او نااميده کيږي او له هغو ځنې بيخي خپله بې‌تعلقي او بيزاری ښکاروی چه د دوی په حمايت به له انبياؤ سره جنگيدل او د هغو پند به ئې نه اوريده.

لَا يَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَآءِ الْخَيْرِ وَاِنْ مَّسَّهُ الشَّرُّ فَيَـُٔوْسٌ قَنُوْطٌ ۝٤٩ وَلَئِنْ اَذَقْنٰهُ
رَحْمَةً مِّنَّا مِنْۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُوْلَنَّ هٰذَا لِيْ وَمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً
وَّلَئِنْ رُّجِعْتُ اِلٰى رَبِّيْٓ اِنَّ لِيْ عِنْدَهٗ لَلْحُسْنٰى

نه ستړی کیږی انسان له غوښتلو د خیر (او د انواعو د ښیګڼو) او که ورسیږی ورته کوم شر پس ناامیده وی دی ډیر سخت (له رحمته د الله). او قسم دی خامخا که وڅکوو ده ته رحمت (مهربانی غنا او صحت) له (جانبه) زمونږ پس له هغی سختی چی رسیدلی وی ده ته (له فقر او مرض) نو خامخا وبه وائی دی هرومرو (خامخا) چه دغه (غنا او صحت لائق) زما دی (په سبب د عمل زما) او ګمان نه کوم پر قیامت د دریدونکی (چه رابه شی) او قسم دی که (بالفرض) بیرته وګرځولی شم په طرف د رب خپل نو بیشکه زما دپاره به وی په نزد د دغه (الله) کښی خامخا نیکی (جنت)،

تفسیر : یعنی د انسان طبیعت هم عجیب قسم دی کله چه لږ څه دنیوی نیکی او ښیګڼه ورته ورسیږی او څه عیش او عشرت او آرامی ئی په برخه شی نو د ډیر حرص او طمعی لامله (وجی) غواړی چه لا نوری مزی او چرچی هم وکړی او تر هری اندازی پوری چه آرام او هوسا وی نه پری قانع کیږی او ګیډه ئی پری نه مړیږی او که له وسه او توانه ئی پوره وی د ټولی دنیا مال او دولت به ټولوی او پخپل کور کښی ئی غونډوی لیکن که چیری لږ څه سختی او بده ورځ پری راشی او د ظاهری اسبابو سلسله له خپله مرضی څخه چپه او مخالفه ووینی نو ژر تر ژره نا امیده او مأیوس کیږی او په دغه وخت کښی په مات زړه بی‌هیلی او وارخطاء کیږی ځکه چه د هغه نظر تش پر دغه ورواندی شویو اسبابو محدود وی او پر مطلق قادر او مسبب‌الاسباب ئی اعتماد نه وی چه که هغه اراده وفرمائی په یوه آن کښی د اسبابو ګرده (ټوله) سلسله پر بلی خوا هم اړولی شی. له دغی مأیوسی څخه وروسته که بالفرض الله تعالیٰ له ده نه دغه تکلیف او مصیبت لری هم کړی او پخپل فضل او مرحمت سره د عیش او راحت مسائل هم ور تهیه کړی نو وائی «هذا لی» یعنی ما هغه فلانی تدبیر کړی ؤ زما په تدبیر او لیاقت او فضیلت سره خامخا هم داسی کیدونکی ؤ اوس نه د پاک الله فضل او مرحمت یادوی او نه ئی د خپلی هغه مأیوسی او ناامیدی کیفیت چی لږ څه پخوا ورپیښ وو په یادیږی. د عیش او آرام په نشو کښی داسی مخمور او مسرور کیږی چی ګواکی وروسته به هیڅ یو مصیبت او نکبت نه ورواندی کیږی او داسی به ئی ګڼی چه تل به هم داسی په آرامی او هوسائی (آرام) کښی اوسیږم او که چیری د دغو تأثیراتو په منځ کښی د قیامت نوم واوروی نو وائی چی زه خو داسی خیال نه کوم چه

دغسی یو شی واقع کیدونکی دی او فرض ئی کړئ که دغسی پیښه واقعه هم شی او زه بیا د خپل رب په طرف بوتللی هم شوم نو یقین کوم چی هلته به هم زما انجام ښه وی که زه د الله تعالیٰ په نزد خراب او نالائق وی نو په دنیا کښی به دومره عیش او راحت زما په برخه نه کیده نو ځکه توقع ده چه هلته هم هم دغسی معامله به له ماسره کیږی.

فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ۝٥٠

پس خامخا خبر به درکړو هرومرو (خامخا) هغو کسانو ته چی کافران شوی دی په هغو (عملو) چی کړی ئی دی او خامخا وبه څکوو هرومرو (خامخا) پر دوی له عذابه سخته لویه.

تفسیر : یعنی خوښ شئ! چی له دغه کفر او غرور سره به هم هلته مزی او چړچی کوئ؟ کله چه هلته ورسیږئ بیا به درڅرگنده (ښکاره) شی چه منکرین څرنگه سختی سزاوی گالی (برداشت کړی) او په څه شان سره د خپل گرد (تول) عمر د اعمالو په سزا (هیداد) رسیږی؟.

وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَىٰ بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ۝٥١

او کله چی انعام وکړو مونږ پر انسان نو وگرځی (له حقه او په څنگ شی له شکره) او لری شی (له سمی لیاری) په سبب د غرور (لوئ) خپلی او کله چی ورسیږی ده ته کومه سختی (بلاء) پس دی خاوند د دعاء اوږدی وی (یعنی تل مشغول وی په سؤال او زاری سره).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ د نعمتونو د متمتع کیدلو په وخت کښی خو د حقیقی منعم د حق پیژندلو او شکر ایستلو څخه اعراض کوی او مخ تری اړوی او بیخی تری بی پروا کیږی او په بل اړخ اوړی. بیا هر کله چه کوم تکلیف او مصیبت وروراندی شی نو هم هغه پاک الله ته خپل د عجز لاس غځوی او اوږدی دعاوی کوی او له دی نه نه شرمیږی چه په کوم مخ او خوله تری دغسی غوښتنی وکړم او وئی بولم. د تماشا (ننداری) ځای دا دی چه ځینی اوقات پر اسبابو او وسائلو نظر اچوی او پخپل زړه کښی مایوس کیږی او په دغه حالت کښی هم له ډیری مایوسی او وارخطائی ترهور کیږی او د پاک الله په طرف بی اختیاره د دعاء لاس پورته کوی اگر په په خپل زړه کښی بی هیلی او نا امیده هم وی خو پخپلی ژبی سره در گرده (توله) الله تعالیٰ یادوی.

حضرت شاه صاحب رح ليکی «دغه ګرد (تول) د انسان د قصور او د نقصان بيان دی چه نه پر سختی صبر او نه پر نرمی شکر کوی».

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن كَانَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُم بِهِۦ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِى شِقَاقٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا وينئ تاسی (نو ما هم خبر کړی چی) که چيری وی (دغه قرآن) له نزده د الله بيا کافران شئ تاسی په دغه قرآن) نو څوک دی ډير ګمراه له هغه چا چی دی په مخالفت لری کښی (له حقه) وی.

تفسير : پاس ئی د انسان د طبيعت عجيبه او غريبه نخچه وايسته او ده ته د ده پر کمزوريو او ناروغيو په نهايت مؤثر بيان سره توجه ورکړه شوه اوس تنبيه کوی چه دغه کتاب تاسی ته ستاسی په کمزوريو او نقائصو پوهوونکی او د انجام په طرف مو متوجه کوونکی دی که د الله تعالیٰ له جانبه راغلی وی (لکه چی په واقع کښی دی) بيا نو تاسی ئی ولی نه منئ؟ او له دغسی اعلی او ډيرو قيمتدارو نصائحو څخه ولی منکريږئ؟ او د خپل عاقبت فکر او انديښنه نه کوئ؟ بلکه د حق په مخالفت کښی ډير لری تښتی نو آيا له دی نه بله کومه لويه ګمراهی، نقصان او خساره شته؟.

سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ ۗ

ژر ده چی وبه ښيو دوی ته دلائل (د قدرت) خپل چی په آفاق ملکونو کښی دی او په نفسونو د دوی کښی دی تر هغه پوری چی ښکاره شی دوی ته چی بيشکه دغه قرآن حق دی،

تفسير : يعنی د قرآن حقانيت خو د نورو دلائيلو او براهينو په موجب په خپل ځای پاتی دی اوس موږ منکرينو ته د دوی په خپلو ځانونو کښی او د دوی په اطرافو او اکنافو کښی او په ګرد (تول) عربستان بلکه په تول جهان کښی د خپل قدرت هغه دلائل او نښی ورځرګندوو (ښکاره کوو) چی په هغو سره د قرآن او د پاک قرآن د حاملينو صداقت بيخی د رڼی ورځی په شان تر سترګو روښان او عيان شی. هغه نمونی څه دی؟ هغه د اسلام د عظيم‌الشانو او محيرالعقولو هغه فتوحات دی چه د ظاهری اسبابو له سلسلی څخه بيخی مخالف او د لوی قرآن له پخوا ويلو سره ئی عيناً موافق وقوع ومونده لکه چه د بدر په غزوی کښی کفارو پخپلو

ځانونو کښې او د معظمې مکې په فتحه کښې د عربستان په مرکز کښې او د راشده‌وو خلفاوو په عهد کښې په ګرد (تول) جهان کښې د هغه نمونې دوی پخپل سترګو سره ولیدلې او دا هم ممکن دی چه له «آیات» څخه د قدرت عمومی دلائل او نښې مرادې وی چې غور او دقت کوونکی ته پخپل وجود کښې او له خپله وجوده د باندې د دنیا په ګردو (تولو) شیانو کښې په نظر ورځی چې له هغو ځنې د الله تعالیٰ د وحدانیت او د عظمت ثبوت مونده کیږی او د پاک قرآن د بیاناتو تصدیق په عمل راځی. کله چې هغه د هغو الهیه ؤ سننو او فطریه ؤ نوامیسو سره موافق ثابتیږی چې په دغه د تکوین په عالم کښې کار کوونکی دی په دغه قسم سره کله چې د تولو کونیه ؤ او د آفاقیه ؤ او د انفسیه ؤ حقائقو او آیاتو انکشاف خلقو ته دفعتاً نشی کیدی بلکه وقتاً فوقتاً او متدرجاً د هغو له څیرو څخه پردی لری کیږی نو ځکه ئی داسی تعبیر وفرمایه «سنریهم آیاتنا».

اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيْدٌ ﴿٥٣﴾

آیا کافی نه دی رب ستا (بلکه بس او کافی دی) بیشکه الله پر هر څیز شاهد حاضر ګواه دی.

تفسیر : یعنی ته پاک قرآن حق او رښتیا ومنه! که بل څوک ئی نه منی نو آیا یواځی د الله شهادت لږ دی او کافی نه دی؟ چې هغه پر هر شی شاهد او ګواه دی او پر هر څیز باندی له غور کولو څخه د ده د شهادت ثبوت مونده کیږی.

اَلَآ اِنَّهُمْ فِىْ مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَآءِ رَبِّهِمْ ۭ اَلَآ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَىْءٍ مُّحِيْطٌ ﴿٥٤﴾ ع

وواوره خبردار شه! چې بیشکه کفار په شک کښې دی له ملاقات د رب خپل (ځکه چې منکران دی له بعثه) واوره خبردار شه! چې بیشکه الله پر هر څیز چاپیر کیدونکی دی (په علم په قدرت خپل او جزاء د کفر به ورکړی).

تفسیر : یعنی دوی په دی تیروتلی دی چه مونږ له الله تعالیٰ سره مخامخ کیدونکی نه یو او له سره د ده مخ ته نه بیولی کیږو حال دا چې الله تعالیٰ په هر وخت او هر شی باندی محاط او چاپیر دی او په هیڅ وخت کښې هیڅوک د ده له قبضې او احاطی څخه نشی وتلی که له مر کیدلو څخه وروسته د دوی د ابدانو ذرات له خاورو سره ګډ یا په اوبو کښې خلط او وبهیږی یا په هوا منتشر شی خو بیا هم د دغه پر هری یوی ذری د الله تعالیٰ علم او قدرت محیط دی او هغه بیا جمع کول او له نوی سره بیا ژوندی پاځول ورته هیڅ سختی او اشکال نه لری.

تمت سورة حٰمٓ السجدة فلله الحمد والمنة.

سورة الشوریٰ مکیة الا الآیات ۲۳و ۲٤ و ۲۵ و ۲۷ فمدنیة وهی ثلٰث و خمسون آیة وخمس رکوعات. رقم تلاوتها (٤۲) تسلسلها حسب النزول (٦۲) نزلت بعد حٰمٓ السجدة.

د «الشوریٰ» سورت مکی دی پرته (علاوه) له ۲۳، ۲٤، ۲۵، ۲۷ آیتونو څخه چی مدنی دی (۵۳) آیته (۵) رکوع لری. په تلاوت کښی (٤۲) په نزول کښی (٦۲) سورت وروسته د «حٰمٓ السجدة» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی.

حٰمٓ ۝١ عٓسٓقٓ ۝٢ كَذٰلِكَ يُوحِيٓ اِلَيۡكَ وَاِلَى الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِكَ ۙ اللّٰهُ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ۝٣ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الۡاَرۡضِ ؕ وَهُوَ الۡعَلِيُّ الۡعَظِيۡمُ ۝٤

په مثل (د وحی) د هم دی (سورت) همیشه وحی کوی تاته (ای محمده!) او (وحی کړی وه) هغو انبیاؤ ته چی پخوا له تا وو الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) خاص هم ده لره دی هر هغه شیان چی په آسمانونو کښی دی او هر هغه شیان چی په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) او هم دی دی ډیر پورته ډیر لوی.

تفسیر : یعنی هم هغسی چی دغه سورت (چی په نهایت اعلی او اکملو مضامینو مشتمل دی) ستا په طرف وحی کاوه شی هم داسی د الله تعالیٰ عادت دی چی دغه وحی ستا په طرف او د نورو انبیاؤ په طرف دائمه ولیږی چی په هغی سره د حکمت شان او د حکومت اظهار تل تر تله وشی.

تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرۡنَ مِنۡ فَوۡقِهِنَّ

نژدی دی آسمانونه (تول دی ته) چی وچوی له پاسه د دوی (له جهته د ظهور د کبریاء او عظمت د رب العزت).

تفسیر : یعنی آسمان به د الله تعالیٰ د عظمت او جلال له زوره څیری شی (یا به وچوی) یا د بی حسابو پرښتو له درندوالی یا د دوی د ذکر له کثرته یو خاص تاثیر تولید او د هغه په اثر به څیریږی. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چی «په آسمانونو کښی د څلورو ګوتو په اندازه هم داسی یو ځای نشته چی په هغه کښی به پرښتی سر په سجده نه وی پرتی« . ځینو د دی آیت مطلب داسی اخیستی دی کله چی مشرکین الله تعالیٰ ته شریکان، ځامن او لونی دروی نو د پاک الله په دربار کښی داسی بی ادبی، سپین سترګی، او ګستاخی له اثره هیڅ لری نه دی چی د اسمان پاسنی سطحه څیری او توتی توتی د لاندی ولویږی. کما قال الله تعالیٰ فی سورة مریم ﴿ تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا ﴾
مګر د الله تعالیٰ د رحمت او مغفرت له شانه او د پرښتو د تسبیح او استغفار له برکته دغه نظام قوام لری او تینګ ولاړ دی.

وَالْمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ لِمَنْ فِى الْاَرْضِ ؕ

او پرښتی تسبیح وائی سره د حمد د رب خپل او مغفرت غواړی دپاره د هغه
چا چی په ځمکه کښی دی (له مؤمنانو)،

تفسیر : یعنی ای الله تعالیٰ! د مؤمنینو خطاء او ښوئیدل معاف وفرمایه! او کفار یو ځلی مه نیسه! او بیخی ئی مه سپیره او مه ئی پو پناه کوه!.

اَلَآ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝۵

واوره خبردار شه چی بیشکه هم دغه (الله) ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو)
ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی خپلی مهربانی د پرښتو دعاوی قبلوی او د مؤمنینو خطاوی ور معافوی او کفارو ته تر یوی نیټی پوری مهلت ورکوی. که نه د دنیا دغه نظام او قوام او دغه لویه کارخانه به په یوه رپه کښی ډړی وړی خرابه او ویجاړیږی.

وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ اللّٰهُ حَفِيْظٌ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَآ اَنْتَ
عَلَيْهِمْ بِوَكِيْلٍ ۝۶

او هغه کسان چې نيولي ئې دي بې له دغه (الله نور) دوستان (بتان) چې عبادت ئې کوي) الله ښه ساتونکې دی پر دوی (او ټول احوال ئې ورمعلوم دي چې جزاء به ورکړي) او نه ئې ته پر دوی وکيل (مسلط کړې شوی)

تفسير : يعنې په دنيا کښې خو مشرکينو ته مهلت ورکوی ليکن داسې مه ګڼئ چې هغوی د هميشه دپاره نجات وموند. د دوی ګرد (ټول) اعمال او احوال د الله تعالیٰ په نزد محفوظ دي چې پخپل وخت (تاپې) به ورخرګنديږي (ورښکاريږي) تاسې په دغه فکر او انديښنه کښې مه لويږئ چې دوی ولې زما دعوت او تبليغ ته غوږ نه ږدي؟ او د نه منلو په صورت ولې سم د لاسه نه تباه او نه بربادېږي؟ تاسې د دغو خبرو ذمه وار نه يئ! ستاسې کار يوائځې د حق تعالیٰ پيغام رسول دي وروسته له هغه زمونږ کار دی چې مونږ د دوی حساب او کتاب ګورو او عادلانه فيصله د هغه په نسبت صادروو.

وَكَذٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِّتُنذِرَ أُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا

او هم داسې (چې هر نبي ته مو وحې کوله) وحې مو کړې ده تاته (اې محمده !) قرآن عربي (په ژبه د قوم ستا) دپاره د دې چې وويروې (اهل د) مور د ښارونو (چې مکه ده) او هغه کسان چې چاپېر دي له دې نه.

تفسير : امالقرى (لوی کلی) ئې مکې معظمې ته وفرمايل چې د ګردو (ټولو) اعرابو مجمع به هلته سره کيده او په ټوله دنيا کښې د الله تعالیٰ کور هلته دی او هم هغه کور د ځمکې پر مخ له ګردو (ټولو) ځنې ړومبی اول معبد ټاکلی (مقرر) شوی دی بلکه له رواياتو څخه معلوميږي چې د خلقت په ابتدا کښې الله تعالیٰ د ځمکې په غوړولو ارتولو لويولو له هم دغه ځايه شروع کړې ده چيرې چې اوس کعبة الله واقع ده او د معظمې مکې له شاؤ خوا څخه اول عربستان او بيا ګرد (ټول) جهان مراد دی.

وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِى الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِى السَّعِيرِ ۝٧

او چې وويروې (خلق) له ورځې د جمع کيدلو (چې ورځ د قيامت ده) چې نشته هيڅ شک په (وقوع د) دغه (قيامت کښې) يوه فرقه به وي په جنت کښې (چې مؤمنان دي) او بله فرقه به وي په دوزخ کښې (چې کافران دي).

تفسیر : یعنی دوی خبردار کړئ چی یوه داسی ورځ هم راتونکی ده چی ګرد (تول) ړومبنی او روستنی مخلوقات به د خپل حساب، کتاب، ثواب او عقاب دپاره د الله تعالیٰ په حضور کښی حاضریږی دغه یوه یقینی او قاطعه خبره ده چی په هغی کښی هیڅ قسم تردد، اشتباه، فریب، شک او شبهه نشته پر هر انسان لازم دی چی د هغی ورځی دپاره خپل ځان تیار کړی په دغه وخت کښی به تول مخلوقات په دوو فرقو سره تقسیمیږی، یوه فرقه به جنتیان وی او بله فرقه به دوزخیان وی نو تاسی پخپل ځان غور او دقت وکړئ چی په کومه فرقه کښی به یئ؟ که نه؟ او څه سامان مو ورته تهیه کړی دی؟ که نه؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ يُّدْخِلُ مَنْ يَّشَآءُ فِيْ رَحْمَتِهٖ ۭ وَالظّٰلِمُوْنَ مَا لَهُمْ مِّنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ۝

او که اراده فرمائلی وی الله نو خامخا ګرځولی به ئی وو دغه تول مخلوق فرقه یوه (په دین د اسلام) ولیکن ننباسی (الله) هر هغه څوک چی اراده وفرمائی په رحمت (جنت) خپل کښی او ظالمان چی دی نشته دوی ته هیڅوک دوست (نافع) او نه مددګار (دافع د عذاب).

تفسیر : یعنی بیشکه الله تعالیٰ قدرت درلود (لرل) که اراده ئی فرمایلی وی نو ګرد (تول) خلق به ئی یو شان جوړ او پیدا کړی وی او په یوه لیاره به ئی لګولی وی لیکن د ده د حکمت اقتضاء داسی شوه چی خپل د رحمت او د غضب د دواړو قسمو صفات اظهار وفرمائی نو ځکه د بندګانو په احوال کښی ئی اختلاف او تفاوت کیښود یوه ډله ئی د خپل عبادت او اطاعت له سببه د رحمت مورد وګرځوله او بله ډله ئی د دوی د ظلم، طغیان او عصیان په علت له خپل رحمت څخه لری وشړله هغه کسان چی له رحمت څخه لری شوی دی او د غضب مستحق ګرځیدلی دی او د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء پر دوی خپله سزاء جاری کړی ده نو د دوی د آرامی او هوسائی (آرام) ځای هیچیری نشته او نه دوی کوم دوست، رفیق او مددګار موندلی شی چی دوی ته د الله تعالیٰ له عذابه نجات ورکړی.

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ ۚ فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتٰى ۡ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝

آیا نیولی دی (کفارو) غیر له الله (نور بتان) دوستان (که دوی نیسی حقانی دوست) پس الله چی دی هم دی دی دوست (په حق سره) او هم دی ژوندی کوی مړی او هم دی پر هر شیز باندی (چی اراده وفرمائی) سه قادر دی (چی ځینی ئی هم دغه احیاء ده).

تفسیر : یعنی که رفیق او مددګار د خپلو ځانونو دپاره نیسی نو پاک الله خپل ځانته ولی او دوست وګرځوئ چی ګرد (تول) کارونه جوړولی شی تر دی پوری چی مړی هم ژوندی کولی شی او پر هر شیز پوره قدرت او توان لری دغه عاجز، مجبور او ناتوان رفیقان هیڅ ستاسی په کار نه درځی.

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ

او په هغه خبره کښی چی جګړه کوئ تاسی (له کفارو سره) په هغه کښی له کوم شیزه پس حکم (فیصله د هغه (مفوض دی) الله ته.

تفسیر : یعنی ښائی چی د ګردو (تولو) جګړو فیصله هم هغه ته ورسپارلی شی! عقاید وی که احکام عبادات وی که معاملات په هر شیز کښی چی جګړه او اختلاف واقع شی د هغه ډیره ښه فیصله هم دا ده چی پاک الله ته وروسپارله شی! دی به د کونیو دلائلو په ذریعه، یا پخپل کتاب کښی یا د خپل رسول په ژبه صراحتاً یا اشارتاً د هری مسئلی هره هغه فیصله چی صادره کړی نو بیا بنده ته د دی خبری حق نشته چی په کښی څه ووائی. توحید چی اصل‌الاصول دی کله چی الله تعالیٰ قولاً او فعلاً بالتساوی د هغه په نسبت حکم صادروی نو بیا څرنګه جائز وی چه بنده به داسی قطعی او محکمی فیصلی کښی مناقشه او جګړه وکړی او چتی (بیکاره) شبهی په هغی کښی پیدا کړی او د ده له فیصلی څخه غاړه وغړوی.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿١٠﴾

دغه (مطلق قدیر چی حکم کوی په حقه سره) الله دی رب زما خاص پر هم ده توکل کړی دی ما او خاص هم ده ته رجوع کوم (په هر حال په اطاعت سره).

تفسیر : یعنی زه تل پر الله اعتماد او اطمینان لرم او په هره معامله کښی تل د هم هغه په طرف رجوع کوم.

فَاطِرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَّمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا ۚ

(الله) پیدا کوونکی دی آسمانونو او د ځمکی پیدا کړی دی (الله) تاسو ته له ځانونو ستاسی جوړی (له جنسه ستاسی ښځی) او له چارپایانو جوړی (نر او ښځه).

تفسیر : یعنی له چارپایانو (څلور بولو) څخه ئی جوړی (نر او ښځه) در پیدا کړی دی چی هغه ستاسی په کار درځی او تری منافع اخلئ!.

يَذْرَؤُكُمْ فِيْهِ ۭ

پیدا کوی (زیادوی) تاسی په دغه (طریقه د توالد او تناسل) سره،

تفسیر : یعنی د انسانانو بیلی بیلی جوړی ئی پیدا کړی دی او د نورو ساکښانو بیله جوړه ئی پیدا کړی ده او د دوی ډیر نسلونه ئی خپاره واره او منتشر کړی دی چی د ځمکی پر مخ کښی په هر ځای کښی په خپلی روزی او معیشت پسی ګرځی او په جدوجهد کښی مشغول او لګیا دی.

لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ

نشته په شان د دغه (الله) هیڅ څیز (په هیڅ څیز کښی).

تفسیر : یعنی نه په ذات کښی ورسره مماثل دی او نه په صفاتو کښی او نه د ده د احکامو او فیصلو په شان د بل چا حکم او فیصله کیدی شی. او نه د ده د دین په شان بل کوم دین دی او نه دی کومه جوړه، سیال، شریک، خپل او خپلوان لری.

وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ⑪

او هم دغه (الله) دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (د ګردو (ټولو) اعمالو) .

تفسير : يعني بيشكه الله هر شي ويني او آوري ئې مګر د الله تعالیٰ ليدل او اوريدل هيڅ د مخلوقاتو په شان نه دي ګرد (تول) کمالات د ده په جامع‌الصفات ذات کښې مجموع دي خو د ده هيڅ يو کمال داسې نه دی ی د هغه کيفيت بيان کړای شي ځکه چې د هغه مثال او نظير هيڅيري نشته. الله تعالیٰ د مخلوقاتو له مشابهت او مماثلت څخه بيخي پاک، مقدس او منزه دی نو بيا د ده د صفاتو کيفيت په څرنګه په فهم او پوه کښې راشي؟.

لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِۚ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُؕ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۱۲﴾

خاص دغه (الله) لره دي کليګاني (چابياني) (د خزائنو) د آسمانونو او د ځمکې فراخوي ارتوي رزق روزي دپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمائي او تنګوي (ئې پر هغه چا چې اراده وفرمائي) بيشکه دغه (الله) پر هر څيز باندې ښه عالم دی.

تفسير : د ګردو (تولو) خزائنو کليګاني (کنجياني) د ده د قدرت په لاس کښې دي هم ده ته دغه قدرت او اختيار حاصل دی چې له هرې خزانې څخه هر چاته هر څومره چې اراده وفرمائي ور ئې کړي، ګردو (تولو) ذوی‌الارواحو ته هم دی رزق او روزي ورکوي، ليکن د هغه زيادت او د نقصان تعيين سم له خپل حکمت سره کوي. پاک الله ته دغه خبره ډير ښه معلومه ده چې چاته څومره شي ورعطا کړی شي؟ او د ده استحقاق څومره دی؟ او د هغه په حق کښې د څومره ورکړې مصلحت دی؟ کوم حال او وضعيت چې د روزي په نسبت دی د نورو عطاياوو په متعلق ئې هم همه غسې وګڼئ!

شَرَعَ لَكُمْ مِّنَ الدِّيْنِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوْحًا وَّالَّذِيْۤ اَوْحَيْنَاۤ اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖۤ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسٰۤى

مقرر کړي بيان کړي دي (الله) تاسې ته له دين څخه هغه چې وصيت (حکم) ئې کړی وو په هغه سره نوح ته او هغه (څيز) چې وحې حکم کړی ده تاته (ای محمده!) او هغه (څيز) چې حکم کړی وو موږ په هغه سره ابراهيم ته او موسیٰ ته او عيسیٰ ته.

تفسیر : له آدم علیه السلام څخه وروسته او له ګردو (ټولو) څخه ړومبنی رسول حضرت نوح علیه السلام دی بلکه ښائی چی وویلی شی فی‌الحقیقت د تشریعیه ؤ احکامو سلسله له هم دغه نوح علیه السلام څخه شروع شوی ده او وروستنی رسول حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چی پر دوی د رسالت او د نبوت سلسلی خاتمه موندلی ده په منځ کښی هومره انبیاء او رسولان چی راغلی دی په دوی کښی حضرت ابراهیم حضرت موسیٰ حضرت عیسیٰ علیهم السلام هم دغه دری واړه هم زیات مشهور شوی دی او د دوی نوم اخیستونکی په هره زمانه کښی ډیر کسان موجود وو. ځینی دغو پنځو تنو رسل الله ته اولوالعزم رسولان هم وائی. په هر حال په دغه ځای کښی الله تعالیٰ په صاف ډول (طریقه) سره وښود چی په اصل کښی دین تل تر تله یو وو ځکه چی په عقائد، اخلاق او د دیانت په اصول کښی ټول سره یو او ګرد (ټول) سره متفق وو. هو! په ځینو فروعو د هری زمانی د مصالحو په موجب څه تفاوت واقع شوی دی او هم د دین د قیام طور او طریقه ئی په هر وخت کښی بیله درولی ده چی هغه ئی په بل ځای کښی داسی فرمایلی دی ﴿ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ﴾

أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ

داسی چی قائم کړئ سم ودروئ دین (د توحید) او مه غورځوئ اختلاف په هغه کښی،

تفسیر : یعنی پر ګردو (ټولو) انبیاؤ او د دوی پر امتو هم داسی حکم صادر شوی دی چی د الله تعالیٰ دین پخپلو اعمالو او اقوالو کښی ټینګ او قائم وساتئ! او د دین په اصل کښی هیڅکله تفریق او اختلاف روا او جائز مه بولئ!

كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ ۚ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾

ډیر درونډ دی پر مشرکینو هغه (څیز) چی بولی ته دوی هغه (توحید) ته، الله راکاږی ځان خپل ته (غوره کوی) هغه څوک چی اراده وفرمائی (د غوره کولو ئی) او سمه لیاره ښیی دین خپل ته هغه چاته چی رجوع کوی (الله ته).

تفسیر : یعنی د توحید د هغه دین په طرف چی تاسی خلقو ته دعوت ورکوئ پر مشرکینو هغه ډیر درونـد واقع کیږی ګواکی تاسی کوم نوی او عجیب شی خلقو ته ورواندی کوی چی هیچا د هغه نظیر او مثال پخوا له تاسی نه دی وړاندی کړی. نو ښه د توحید په مثال یو صاف، معقول، ښکاره او متفق علیه شی هم کله چی سخت او درونـد وربشکاره شی او په هغه کښی هم خلق د اختلافاتو له غورځولو څخه پاتی نشی نو آیا د دوی جهالت او بدبختی خپلی انتهائی اندازی ته نه دی رسیدلی؟ رښتیا خبره هم دا ده هدایت او نور شیان ګرد (تول) د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی دی په هر قسم چی اراده وفرمائی خپل بندګان غوره کوی او خپل طرفته وربولی او په خپل رحمت سره د قرب او اصطفاء په مقام ئی فائزوی او هغه کسان چی له خپلو ښو استعداداتو د ده په جانب رجوع کوی او محنتونه پر خپلو ځانونو ګالی (برداشت کوی) د دوی محنتونه پر خپله ښه لګول او د دوی لاس نیول او بریالی (کامیاب) ګرځول هم د هغه کار دی کما قال الله تعالیٰ فی جزء ٢٠ الرکوع (٧) آیت ٦٨ من سورة القصص ﴿ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ﴾ وفی جزء ١٧ الرکوع (١٠) آیت٧٥ من سورة الحج ﴿ اَللّٰهُ يَصْطَفِىْ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ ﴾ وفی جزء ٢١ الرکوع (٧) آیت ٦٩ من سورة العنکبوت ﴿ وَالَّذِيْنَ جٰهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ﴾ په هر حال د الله تعالیٰ حکمت د هر چا هدایت ته چی مقتضی شی هغه هدایت موندلی او د الله تعالیٰ د رضا او د لقاء په نعمت فائزالمرام کیدی شی!

وَمَا تَفَرَّقُوْٓا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًاۢ بَيْنَهُمْ ؕ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى لَّقُضِىَ بَيْنَهُمْ ؕ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اُوْرِثُوا الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ لَفِىْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ ﴿١٤﴾

او نه وو سره مختلف شوی (پخوانی خلق په دین خپل کښی) مګر پس له هغه چی راغی دوی ته علم (مختلف شو) له جهته د حسده په منځ خپل کښی او که چیری نه وی یوه خبره چی ړومبی ویلی شوی ده له (جانبه) د رب ستا تر نیتی په نامه کړی شوی پوری نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دوی کښی (په عذاب د کفارو په دنیا) کښی او بیشکه هغه کسان چی ورته په میراث ورکړی شوی دی کتاب پس له هغوی څخه خامخا په داسی شک کښی دی له دی (قرآنه) چی په اضطراب اچوونکی دی.

تفسیر : یعنی په توحید او د دین په اصولو کښی هغو کسانو چی اختلاف ئی غورځولی دی او په سماویوو کتابونو کښی ئی تحریف کړی دی د دوی دغه وضعیت د غلط فهمی یا د اشتباه

له وجی نه وو په داسی صاف او صریح او مجمع علیه تعلیماتو کښی اشتباه او التباس څنګه واقع کیدی شی؟ محض نفسانیت، ضد، عناد، عداوت د مال او جاه طلب او نور اسباب دی چی فی‌الحقیقت د دغه مذموم تفریق او اختلاف باعث شوی دی. وروسته له هغه چی اختلاف قائم شو مختلفو مذاهبو خپلو ځانونو ته بیل بیل سنګرونه او مورچلونه جوړ کړل او وروسته له هغه راتلونکی نسلونه په عجیبوو خبطو او خطاؤ کښی ولویدل، او داسی شکوک او شبهات پیدا کړل شول چی د هغو لامله (له وجی) په هیڅ یوه حال کښی په اطمینان او آرامی کښی تری پاتی نشول. مګر دغه ګرد (تول) شیان د دی لامله (له وجی) وشول چی الله تعالیٰ پخپل حکمت خپلو بندګانو ته ډیل او مهلت ورکړی دی. که الله تعالیٰ اراده فرمایلی وی نو دغه ګرد (تول) اختلافات به ئی یو ځلی ختم کړی وی مګر داسی کول د تکوین له اصلی غرض سره منافی وو، د ده بالغه حکمت د دغی خبری مقتضی وو چی د دغو اختلافاتو عملی او قاطعه فیصله په یوه معینه نیته د ژوندانه په بله دوره کښی وکړه شی. که دغه خبره پخوا له دی نه نه وی وتلی نو د تولو جګړو، مناقشو، خبرو اترو او وقائعو فیصله به چت پټ او لاس په لاس کیده او هره خبره به په هم هغه خپل موقع کښی فیصله او پری کیده.

فَلِذٰلِكَ فَادْعُ ۚ وَاسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ ۚ وَقُلْ اٰمَنْتُ بِمَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتٰبٍ ۚ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ ۖ اللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۖ لَنَآ أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ۖ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ۖ اللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۚ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

پس دغه (توحید) ته پس وبوله (ای محمده ! دغه خلق) او محکم ولاړ اوسه (په دی دعوت) لکه چی امر حکم کړی شوی دی تاته او مه کوه متابعت د خواهشونو د دوی او ووایه (ای محمده ! دوی ته) ایمان می راوړی دی پر هغه چی نازل کړی دی الله له (جنسه د سماوی) کتاب څخه او امر حکم کړی شوی دی ماته چی عدل وکړم په منځ ستاسی کښی، الله رب دی زمونږ او رب دی ستاسی، مونږ ته ده (جزاء د) اعمالو زمونږ او تاسی ته ده (جزاء د) اعمالو ستاسی نشته هیڅ جګړه په منځ زمونږ او په منځ ستاسی کښی الله جمع به وکړی په منځ زمونږ (او تاسی کښی لپاره د فیصلی) او خاص هم ده ته بیا ورتلل دی.

تفسیر : یعنی کله چی د حق دین په متعلق د تفریق او اختلاف داسی طوفان له څو لرو خواوو څخه پورته شوی دی نو ستاسی فریضه دا ده چی په غیر متزلزل عزم او تینګی ارادی سره د دغه دین او آئین په طرف خلقو ته هم هغسی بلنه، دعوت او تبلیغ وکړئ چی آدم او نوح او وروسته له هغو نور ګرد (تول) انبیاء علیهم السلام نور خلق الله ته بلل تاسی شخصاً د الله تعالی له حکمه لږ شانی هم دی خوا او هغی خوا ته مه غورځیږئ! قولاً، فعلاً، عملاً او حالاً برابر پر هم هغی سمی صافی لیاری رهی (روان) اوسئ! چی تر اوسه پوری پری روان یئ. د مکذبینو او معاندینو د غوښتنو هیڅ پروا مه کوئ! او په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره د خپل تبلیغ اعلان وکړئ! او داسی ووایئ چی زه د الله تعالیٰ پر تولو نازل کړیو شویو کتابونو اعم له دی نه چی توریت وی که انجیل، یا قرآن یا بله کومه صحیفه چی په هره زمانه کښی پر هر یو نبی نازل شوی دی د زړه له صدقه ایمان، ایقان لرم. زما کار د پخوانیو صداقتونو تکذیب نه دی. بلکه زه هغه ګرد (تول) منم او باقی ئی پریږدم، او پر ما حکم صادر شوی دی چی ستاسی په منځ کښی عدل او انصاف وچلوم او د هغو اختلافاتو فیصله په عدالت او انصاف سره صادره کړم چی تاسی پخپل منځ کښی غورځولی دی. او د احکامو او شرائعو په تبلیغ، یا د خصوماتو په حل او فصل کښی د عدل او مساوات اصول قائم ودروم. هر هغه صداقت او رښتیا بی له تکلفه ومنم او تسلیم ئی کړم چی په هر ځای او په هر مذهب کښی وی. هم هغسی چی تاسی د الله تعالیٰ د بندګی او احکامو منلو په طرف رابولم له تاسی څخه ړومبی زه پخپله هم پر هغو پوره عمل کوم او غواړم چی د خپل پوره اطاعت صمیمیت او عابدیت تثبیت وکړم ځکه چی زه ښه پوهیږم چی زما او ستاسی رب هم هغه یو رب العالمین دی نو ښائی چی مونږ د هغه د خوښی او استرضاء دپاره زیار (محنت) او کار وکړو. که تاسی داسی ونه کړئ نو له تاسی سره زه هیڅ تعلق نه لرم او غرض نه نیسم ما خپل د دعوت او د تبلیغ فریضه اداء او له هغی ځنی په ښه شان سره فارغ شوی یم. له مونږ ځنی هیڅ یو د بل چا د اعمالو ذمه وار کیدی نشی د هر چا عمل له هغه سره مل دی، او هر څه ئی چی کړی وی هم هغه ئی په مخ ورځی او هر څه ئی چی کرلی وی هم هغه به ریبی. نو ښائی چی هر څوک د خپلو اعمالو نتائجو ته تیار او په انتظار اوسی! وروسته له دی نه د دی خبری ضرورت نه دی پاتی چی زه له تاسی سره جګړه، مباحثه او تکرار وکړم مونږ او تاسی او نور مخلوقات د الله تعالیٰ په حضور کښی خپل د حساب او کتاب دپاره حاضریدونکی یو هلته به هر یوه ته د دغی خبری اطلاع حاصلیږی چی ده له دنیا ځنی څه شیز د خپل ځان دپاره ګټلی او راوړی دی؟.

تنبیه : دغه آیت مکی دی او د قتال آیات په مدینی منوری کښی نازل شوی دی.

وَالَّذِيْنَ يُحَآجُّوْنَ فِى اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا اسْتُجِيْبَ لَهٗ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَّلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ﴿١٦﴾

او هغه کفار چی مخاصمه جګړی کوی په (دین د) الله کښی وروسته له دی نه چی قبولوالی کړی شوی دی (حکم د) دغه (الله) لره خصومت حجت د دوی باطل دی په نزد د رب د دوی او پر دوی غضب دی (د الله) او شته دوی ته عذاب ډیر سخت.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ دین، او د ده کتاب، او د ده د خبرو صداقت په علانیه صورت ظاهر شوی دی، تر دی پوری چی د زیاتو عقلاؤ او پوهانو له خوا قبول او منلی شوی هم دی، او علی‌الاکثر سره له دی چی تر اوسه ئی دغه دین نه دی منلی خو سره له هغه د ده په حقانیت او صداقت اقرار کوی. نو سره له دی چی حق او حقیقت د ظهور او وضوح دغی درجی ته رسیدلی دی ولی خلق خامخا د دین په مورد کښی سره جنګ او جګړی نښلوی؟ او د محمدی دین د متابعینو سره مناقشی کوی؟ دوی د الله تعالیٰ د غضب او د سخت عذاب مستوجب دی. د دوی دغه ګردی (تولی) د دروغو جګړی او تمام ابحاث چتی (بیکاره) باطل او بی اساسه دی.

اَللّٰهُ الَّذِیۡۤ اَنۡزَلَ الۡکِتٰبَ بِالۡحَقِّ وَالۡمِیۡزَانَ ؕ

الله هغه (لوی ذات) دی چی نازل کړی ئی دی کتاب (قرآن) په حقه سره او میزان تله ئی هم مقرره کړی ده (چی خرخوونکی او اخیستونکی دواړه نقصانی نشی)،.

تفسیر : الله تعالیٰ مادی تله (میزان) هم نازله کړی ده چی په هغی سره اجسام تلل کیږی او معنوی علمی تله ئی هم چی هغه ته سلیم عقل وائی او اخلاقی تله هم چی هغی ته عدل، انصاف او مساوات ویل کیږی او له ګردو (تولو) څخه لوی او مهم میزان «حق دین» دی چی د خالق او مخلوق حقوق په ډیر ښه صورت سره تصفیه او بیلوی او په هغه کښی ګردی (تولی) خبری په ښه ډول (طریقه) سره داسی تللی شوی دی چی هیڅ تزئید او تنقیص پکښی نشته.

وَمَا یُدۡرِیۡکَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِیۡبٌ ﴿۱۷﴾

او څه شیز خبر کړی ئی ته (په قرب د قیامت بی له وحی) ښائی چی ساعت (قیامت) نژدی وی (نو په ښو اعمالو ورته تیار شئ!).

تفسیر : یعنی خپل اعمال او احوال د کتاب الله په محک (کسوتئ) ومبرئ! او د «حق دین» په

تله کښې ئې وتلې! او دغه خبره په ښه شان سره ځان ته معلومه کړئ چې په څه اندازه ستاسو اعمال خالص او کامل دي؟ دغه چاته معلومه ده چې د قیامت ساعت به ډیر نژدې رارسیدلی وی بیا په هغه وخت کښې به هیڅ نشې کیدی هر هغه فکر او ذکر او تیاری چې کوئ ښائی د هغه له رارسیدلو څخه مخکښې ئې وکړئ!.

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ ۗ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾

تعجیل کوی په راتللو د دغه (قیامت) هغه کسان چې نه راوړی ایمان په هغه (قیامت) باندې او هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی ویریدونکی دی له دغه (قیامت) او پوهیږی په دې چې بیشکه دغه (قیامت) حق دی واوره خبردار شه! بیشکه هغه کسان چې مخاصمه جګړې کوی په (راتللو د) قیامت کښې خامخا دوی په ګمراهۍ لرې کښې دی (له حقه).

تفسیر : یعنی هغه کسان چې پر قیامت یقین نه لری نو هغوی د توکو مسخرو په ډول (طریقه) په ډیرې بې‌فکری او لاقیدی سره وائی چې صاحبه! هغه ستا قیامت کله راځی؟ ولې دومره ځنډ (ایسارتیا) او تعطیل په کښې کیږی؟ ولې ژر نه واقع کیږی؟ لیکن هغه ته چې الله تعالیٰ ایمان او یقین ور په برخه کړی وی هغوی د هغه هولناک ساعت له تصوره څخه ویریږی او ریږدی او لړځیږی او په دې ښه پوهیږی چې هم دغه شی واقع کیدونکی دی او هیڅوک د هغه د وقوع مخه نشی نیولی. نو ځکه تل د هغه په ذکر او فکر او تیاری کښې مشغول او لګیا اوسیږی نو له دې نه وپوهیږئ چې د دغو جګړه کوونکیو منکرانو حشر او نشر به څرنګه کیږی؟ کله چې یو سړی د قیامت په راتګ یقین نه لری نو دغه به څه تهیه او تیاری ورته وکړی؟ هو! هومره چې له دغه ثابت حقیقت څخه انکار او پرې تمسخر کوی هومره په ګمراهی او ضلالت کښې ترقی او پرمخ تګ او له مسلمانی او هدایت څخه مباعدت کوی.

اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ

الله ډیر لطف کوونکی ښه مهربان دی پر بندګانو خپلو.

تفسیر : یعنی (الله اکرم شانه واعظم برهانه) سره له تکذیبه او انکاره د هیڅ روزی نه بندوی بلکه د بندګانو د خورا (ډیر) نریو نریو احوالو رعایت کوی. او په نهایت نرمی او لطیف تدبیر سره د دوی تربیت فرمائی.

یَرۡزُقُ مَنۡ یَّشَآءُ ۚ وَ هُوَ الۡقَوِیُّ الۡعَزِیۡزُ ﴿۱۹﴾

رزق روزی ورکوی (الله) هغه چاته چی اراده وفرمائی او هم دی قوی زورور ښه زبردست ډیر غالب دی.

تفسیر : یعنی د هر چا په نسبت هر څه چی اراده ئی وی ورکوی ئی.

مَنۡ کَانَ یُرِیۡدُ حَرۡثَ الۡاٰخِرَۃِ نَزِدۡ لَهٗ فِیۡ حَرۡثِهٖ ۚ

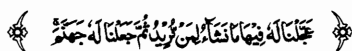
هر څوک چی وی دی چی اراده لری (په عمل سره ثواب) کښت (فصل) د آخرت نو زیادت کوو ده ته په کښت (فصل) د ده کښی،

تفسیر : د یوی نیکی لس چنده ثواب ورکوی بلکه تر اووه سوه چنده او له دی نه هم لا زیات. او په دنیا کښی د ایمان او صالح عمل په برکت کومه فراخی او برکت ئی چی پر برخه کیږی هغه بیل دی.

وَ مَنۡ کَانَ یُرِیۡدُ حَرۡثَ الدُّنۡیَا نُؤۡتِهٖ مِنۡهَا وَ مَا لَهٗ فِی الۡاٰخِرَۃِ مِنۡ نَّصِیۡبٍ ﴿۲۰﴾

او هر څوک چی وی دی چی اراده لری (په عمل خپل سره متاع) کښت (فصل) د دنیا نو وربه کړو ده ته له هغه (که اراده وفرمایو) او نه به وی ده ته په آخرت کښی هیڅ نصیب برخه (بی له جهنمه).

تفسیر : هر څوک چی د دنیا دپاره محنت او زحمت وګالی (برداشت کړی) نو سم له خپل قسمت سره برخه تری مومی. خو له دغه نه زیاته هیڅ یوه فائده په آخرت کښی نه وررسیږی. کما قال الله تعالیٰ فی جزء ۱۵ الرکوع (۲) آیت ۱۸ من

سورة بنی اسرائیل :

أَمْ لَهُمْ شُرَكَٰٓؤُا۟ شَرَعُوا۟ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنۢ بِهِ ٱللَّهُ

آیا دی دوی لره شریکان چی ساز کړی دوی لیاره هغوی ته له دین (د جاهلیت) هغه (څیز) چی اذن حکم نه دی کړی په هغه سره الله (دی کفارو ته لکه شرک او نور معاصی).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ د خپلو انبیاؤ په ژبه د دین، د آخرت حقه لیاره ښوولی ده آیا ما سواء له الله څخه بل څوک داسی شته چی د بلی کومی لیاری د مقررولو حق او اختیار ورته حاصل وی؟ چی هغه د الله تعالیٰ حرام کړی شیان حلال یا حلال شیان حرام کړی؟ نو بیا دغو مشرکانو د الله تعالیٰ هغه لیاره چی انبیاؤ علیهم السلام ښوولی ده ولی پریښوده؟ او بله لیاره ئی له کومه راویستله؟.

وَلَوْلَا كَلِمَةُ ٱلْفَصْلِ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾

او که چیری نه وی (ویلی شوی) خبره د فیصلی (د تاخیر د عذاب) نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دغو (کفارو او مؤمنانو) کښی او بیشکه ظالمان چی دی شته دوی ته عذاب ډیر درد ورکوونکی.

تفسیر : یعنی د فیصلی وعده ده په خپل وخت

تَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا۟ وَهُوَ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۗ

وبه وینی ته (په قیامت کښی) ظالمان ویریدونکی له جهته (د جزاء) د هغو (بدیو) چی کړی ئی دی حال دا چی هغه (جزاء خامخا) به پریوتونکی واقع کیدونکی وی پر دوی.

تفسیر : یعنی د خپلو اعمالو له نتائجو څخه که نن نه ویریږی نو په هغه ورځ کښی به خو

هرومرو (خامخا) وویرېږي او دغه ویره خامخا پر دوی لوېدونکې ده، حال دا چې دوی به د تیښتې د خلاصې او نجات دپاره هیڅ یوه لیاره نه مومي.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِيْ رَوْضٰتِ الْجَنّٰتِ ۚ لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيْرُ ﴿٢٢﴾

او هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی او کړي ئې دي ښه (عملونه) په (خورا) (ډېر) ښو پاکو) باغونو د جنت کښې به وي. وي به دوی ته هغه (نعمتونه) چې خوښ وي د دوی په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) هم دغه دی فضل ډېر لوی.

تفسیر : یعنې په جنت کښې هر قسم روحاني او جسماني راحتونه او د خپل رب قرب شته چې هم دغه خورا (ډېر) لوی فضل دی د دنیا عیش او راحت د دې په مقابل کښې څه حقیقت لري؟.

ذٰلِكَ الَّذِيْ يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ؕ

دغه (ثواب) هغه دی چې زیری کوي الله (په هغه سره) پر هغو بندګانو خپلو چې ایمان ئې راوړی دی او کړي ئې دي ښه (عملونه)،

تفسیر : یعنې الله تعالیٰ کوم زیری چې ورکړی هغه خامخا واقع کېدونکی دی.

قُلْ لَّآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى ؕ

ووایه (ای محمده! دوی ته) چې نه غواړم له تاسې په دغه (پیغام رسولو) اجر لیکن دوستي غواړم په قرابت خپلوی کښې،

تفسیر : د قرآن په شان دولت تاسې ته درکوم، او د ابدي نجات او فلاح لیاره درښیم، او د جنت زیری درکوم، دغه ټول محض لوجه الله دی. د دغې خیر غوښتنې او احسان څه معاوضه له

تاسي څخنې نه غواړم تش يوه خبره غواړم چې له هغه نسبي او کورني او قومي تعلقاتو څخه اقلا سترګي مه پټوئ چې زه ئې له تاسي سره لرم آخر ستاسي معامله له اقاربو، خپلوانو او عزيزانو سره څرنګه ده؟ ډير کله د دوی بي موقعه حمايت هم کوئ زما وينا دا ده که تاسي زما خبره نه منئ مه ئې منئ! که زما دين نه قبلوئ، يا زما د تائيد او حمايت دپاره که نه درېږی هم څه خبره نشته، ليکن اقلا د قرابت او صلةالرحمي لږ څه خيال او رعايت په کار دی. ښائي چې له ظلم او ضرر رسولو او لاس غځولو څخه ستانه (منع) شئ! او ماته دومره فرصت او موقع او آزادي راکړئ چې د خپل الله پيغام تولی دنيا ته ورسوم. آيا زه د دغومره دوستي او فطري محبت استحقاق هم نه لرم؟

تنبيه : د دی آيت دغه معنی له حضرت ابن عباس څخه په صحيحينو شريفينو کښي منقوله ده ځيني له اسلافو د ﴿ إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ ﴾ مطلب داسي بيانوی چې تاسي پخپلو منځونو کښي يو له بل سره محبت وکړئ! او د قرابت او خپلوی حق وپيژنئ!. او ځيني له «قربیٰ» د الله تعالیٰ قرب او نژديوالي مرادوی يعنی د هغو کارونو سره مينه او محبت ولرئ چې الله تعالیٰ ته نژدی کوونکی وی. ليکن صحيح او راجح تفسير هم هغه دی چه هغه مو په ابتداء کښي نقل کړ. ځيني علماء له «المودة فی القربیٰ» څخه د نبوی د اهل البيت سره مينه او محبت لرل مرادوی او معنی ئې داسي بيانوی. «زه پر تبليغ له تاسي څخه هيڅ بدل نه غواړم فقط دومره هيله (اميد) لرم چې زما له اقاربو سره محبت وکړئ»! په دغه خبره کښي هيڅ د شک او شبهی ځای نشته چې د حضرت محمد رسول الله د اهل بيت او د اقاربو محبت، تعظيم او حقوق پيژندل پر محمدی امت لازم او واجب دی او د ايمان له اجزاؤ څخنې دی او له هغوی سره درجه په درجه محبت لرل په حقيقت کښي د رسول الکريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم پر محبت او مودت متفرع دی ليکن د دی آيت تفسير په دی شان سره کول له شان نزول او صحيحه وو رواياتو سره مخالف او د رسول الکريم له رفيع شان سره هم دومره مناسب نه واقع کيږی. والله اعلم.

وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾

او هر څوک چې وکړی نيک کارونه زيادت به کوو مونږ ده ته په هغه (نيک کار) کښي ښائست، بيشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د معصيت) ښه قبلونکی (د طاعت) دی.

تفسير : يعنی که انسان د نيکي او ښيګڼي (فايدی) لياره اختيار کړی نو الله تعالیٰ هم د ده نيکي او ښيګڼه (فائده) زياتوی. په آخرت کښي د اجر او ثواب په اعتبار، او په دنيا کښي ښه اخلاق او ښايسته رشی (خويونه) ورعطاء کوی او د داسي سړی ښوئيدل هم ښخی، ښائي دلته د دی مضمون ذکر ئې ځکه فرمايلي وی چې اقلا د قرابت محبت مطلوب دی چې د هغه حاصل د

ایذاء او ظلم څخه ممانعت وو لیکن که څوک له دی نه زیاته نیکی وکړی نو هغه دی ښه وپوهیږی چی د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیچا نیکی نه ضائع کیږی بلکه زیاتیږی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۖ فَإِن يَشَإِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ ۗ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

آیا وائی (دا کفار) چی له خپل ځانه تړلی دی (محمد) پر الله دروغ پس که اراده وفرمائی الله نو مهر به کیږدی (د صبر) پر زړه ستا، او محو کوی (یا) پس که اراده وفرمائی الله نو مهر به کیږدی پر زړه ستا (زائل به کړی نازل شوی وحی له تانه) او محو کوی الله باطل او ثابتوی حق په کلماتو خپلو سره، بیشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سینو (زړونو) باندی هم.

تفسیر : یعنی که په فرض محال سره ته کومه خبره په دروغو سره جوړه او د هغی نسبت پاک الله ته وکړی نو الله تعالیٰ قدرت لری چی ستا پر زړه مهر ولګوی او بیا پرښته سره له دغه معجز نظام کلام پر تا نازل نشی او د وحی سلسله در څخه منقطعه شی، بلکه هغه خبری چی پخوا له دی نه پر تا نازلی شوی دی هم در څخه سلب او هیری کړی کما قال الله تعالیٰ فی جزء ١٥ الرکوع (١٠) آیت ٨٦-٨٧ من سورة بنیٓ اسرآئیل ﴿ وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ۝ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴾ مګر کله چی په واقع کښی قطعاً د کذب او افترا شائبه نشته نو ځکه یواځی د بدبختانو د قدر نه پیژندلو او د دوی د طعن او تشنیع لامله (له وجی) دغه لوی فیض له تاسی څخه نشی منقطع کیدی بیشکه چی د الله تعالیٰ به د دغه فیض جریان ته ادامه (ثبات) ورکوی او پخپلو خبرو به عملی ډول (طریقه) سره دروغ په دروغ او رښتیا په رښتیا ثابتوی او په هغه وخت کښی به پر ګردو (تولو) دغه خبره په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره څرګندیږی (ښکاریږی) چی په دغو فریقو کښی مفتری او دروغجن څوک دی؟ او د چا پر زړه باندی ئی فی‌الواقع مهر لګولی دی چی د خیر د نزول او د حق د قبول ځای او استعداد په کښی له سره نه دی پاتی شوی. پاتی شو دغه سوال چی د الله تعالیٰ هغه خبره کومه یوه ده چی په هغی سره دروغ محو او پنا کیږی او حق ثابتیږی؟ نو زما په نزد هغه هم هغه دلائل او براهین دی چی د قرآن او رسول الله پر تصدیق ئی قائم کړی دی. بالخصوص هغه انفسیه او آفاقیه آیات دی چی د هغو ذکر اوس د «حٰمٓ السجدة» په آخر کښی داسی وشو« ﴿ سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ ﴾

او د هغه په نسبت لازمه تفصيلات د هغه په تفسير كښې وركړل شول. د دغو آيتونو له ظاهريدلو څخه به د ګردو (تولو) سره او ناسره، كره او كوته حال په علانيه ډول (طريقه) واضح كيږي.

تنبيه : د دغه آيت په تفسير كښې ډير اقوال شته زما په نزد هم دغه مذكور مطلب بې تكلفه دى چې پاس وليكه شو. په دغه تفسير سره د ﴿ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ ﴾ جمله مستأنفه شوه لكه چې له ترجمې څخه هم ظاهر دى او اكثرو محققينو هم دغه غوره كړې ده البته د مضارع معنى مترجم رحمه الله په حال سره كړې ده چې هغه بيخى صحيحه ده مګر زما په خيال سره دلته د استقبال معنى اخيستل ترى زيات ښه لګيږي. والله اعلم. حضرت شاه صاحب قدس سره د ﴿ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ ﴾ عطف پر ﴿ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ ﴾ باندى كوى لكه چې فرمائى «الله به ولې توفيق وركوى چې پر الله دروغ وتړى زړه به ئې داسى بندوى چې له سره داسى كوم مضمون په كښې رانشى چې هغه پرې وتړلى شى كه الله اراده وكړى نو كفر محو او زائل كوى، او بې له پيغامه هم خبرى ليږى مګر الله پر خپلو خبرو دين ثابتوى نو ځكه پر خپل نبى كلام ليږى.»

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ
وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٥﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِ ۚ

او الله هغه (مهربان ذات) دى چې قبلوى توبه له بندګانو خپلو او عفوه كوى له بدو كارونو (د دوى پس له پښيمانى) او ورمعلوم دى هر هغه كار چې كوئ ئې تاسى او قبلوى (الله دعاء) د هغو كسانو چې ايمان ئې راوړى دى او كړى دى ښه (عملونه) او زيادت كوى (دوى ته) له مهربانى خپلى،

تفسير : يعنى نبى د الله تعالىٰ كلام دررسوى، تاسى هغه رښتيا ګڼئ كه دروغ وروسته له هغه د بندګانو ګرد (تول) معاملات له الله سره دى. له هر يوه بنده سره په دنيا او آخرت كښې سم د ده له حال او استعداد سره معامله كيږى د توبه كوونكيو توبه قبوله فرمائى او سره له دى چې پر هر شى ښه عليم، خبير او پوه دى له ډيرو بدو معاملو څخه تيريږى او ښښى ئې هغه ايمان دارن او نيک بندګان چې د ده خبرى آورى الله تعالىٰ هم د دوى دعاوى آورى او د دوى طاعاتو او عباداتو ته د قبول شرف ښښى او د هومره اجر او ثواب استحقاق چې دوى سم له عمومى ضابطى سره لرى، هغوى ته پخپل فضل او مرحمت سره له هغه څخه زيات مرحمت فرمائى.
پاتى شول هغه منكرين او پاخه كفار چې دوى ته د موت تر وخت پورى د رجوع الى الله او د

توبې توفيق نه ميسر كيږي نو الله اكرم شانه واعظم برهانه د دوی عاقبت او انجام داسې بيان فرمائي.

وَالْكٰفِرُوْنَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ﴿۲٦﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهٖ لَبَغَوْا فِي الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُّنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَآءُ ؕ اِنَّهٗ بِعِبَادِهٖ خَبِيْرٌۢ بَصِيْرٌ ﴿۲۷﴾

او كافران چې دی شته دوی ته عذاب ډير سخت (د دوزخ). او كه چيرې ارته فراخه كړی وی الله رزق روزی دپاره د (تولو) بندګانو خپلو نو خامخا سركشي به كړې وه دوی په ځمكه كښې وليكن نازلوی (روزی الله دوی ته) په هغې اندازې سره چې اراده وفرمائي، بيشكه الله پر بندګانو خپلو ښه خبردار دی ښه ليدونكی دی.

تفسير : د الله تعالیٰ په خزانو كښې د هيڅ يو شي تقليل نشته، كه الله تعالیٰ اراده وفرمائي نو خپل تول بندګان غني ګرځولی شي ليكن د الله تعالیٰ حكمت د دې خبرې مقتضي نه دی چې ګردو (تولو) مخلوقاتو ته بې له ميچه او اندازې روزی وركړی او تول په عيش او عشرت كښې آرام او هوسا (خوشاله) وساتي. كه داسې وكړل شي نو بالعموم خلق طغيان او تمرد اختياروی او په دنيا كښې يو لوی شور ماشور جوړيږی، نه به د الله تعالیٰ دربار ته خپل سرونه ښكته كوی او نه به د مخلوق څه رعايت او خاطر كوی، او نه به پر هغو سامانونو چې هغوی ته ورعطا كيږی خپل قناعت ښكاروی، د دوی حرص او طمع به لا زياتيږی لكه چې مونږ په هم دغه موجوده حالت كښې بالعموم په هوسا (آرام) او مرفه‌الحال اشخاصو كښې وينو هومره غناء چې د دوی په لاس ورځی لا د هغې د تزئيد او د تكثير طالب كيږی، د دوی دايمي كوشش او قلبي تمنا هم داسې وی چې نور ګرد (تول) كورونه دې تش شي او يوائځې زما كور دې ډک وی، ظاهر دی چې د داسې جذباتو په اثر د عمومي غناء او مرفه‌الحالي په صورت كښې څرنګه يو عمومي او زبردست تصادم او بد نظمي پيدا كيږی او داسې اوضاع او حالات راڅرګنديږی (راښكاريږی) چې د هيچا سترګې به له هيچا څخه نه شرميږی او نه به ترې ويريږی. هو! كه د دنيا د عمومي مذاق او رجحان په خلاف فرض ئې كړئ كه په كوم وخت كښې په فوق العاده صورت د كوم اعظم مصلح او كوم مامور من الله تر كتنې لاندې د عمومي خوښي او خوشالي او فارغ البالي مناظر او مظاهر وليدلی شي خو سره له هغه هم د تصادم، تخالف، تمرد، طغيان، تفاخر، غرور او سركشي وقائع واقع نشي او د زماني عظيم انقلاب د دنيا په طبائعو كښې تطور او انقلاب پيدا كړی نو هغه به له دغې عادې او اكثرې قاعدې څخه جلا (جدا) او مستثنیٰ وی. په هر حال دغه دنيا په موجوده حالت كښې پر كوم اساس او نظام چې چليږی او تدوير لری د

هغه اقتضاء هم دا ده چې نه ښائی غناء عمومی صورت ولری بلکه هر چا ته ښائی د ده له استعداد او احوال سره سم هومره چې ورسره وړ (قابل) او لائق وی په هم هغې اندازې او میچ سره ورکړی شی، او پر دغه یواځې پاک الله ښه پوهیږی او عالم دی چې د چا په حق کښې په کوم حال کښې کوم وضعیت او صورت اصلح او اولیٰ دی؟، ځکه چې ګرد (تول) ړومبنی او وروستنی حالات د پاک الله په محیط علم کښې حاضر او موجود دی.

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ ۚ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾

او الله هغه لوی ذات دی چې نازلوی باران وروسته له هغه چې نا امیده شی (خلق له وریدلو ئی) او خوروی رحمت (باران) خپل (په تولو ځایونو کښې) او هم دی دی ولی دوست کار جوړوونکی ډیر ثناء ویلی شوی.

تفسیر : یعنی ډیر کله د ظاهری اسبابو او حالاتو په ملحوظ څه وخت چې خلق له باران او وریا څخه مأیوسیږی نو په هم دغه وخت کښې الله تعالیٰ پخپل فضل او مرحمت سره باران نازلوی او د خپلی مهربانی آثار او د برکاتو علائم څلور خواؤ ته خوروی څو پر بندګانو ثابت شی چې د رزق په شان د رزق اسباب هم د الله تعالیٰ د قدرت په قبضه کښې دی لکه چې الله تعالیٰ په یوی خاصی اندازی سره عطاء کوی باران هم په خاصو اوقاتو او په خاصو مقدار سره مرحمت فرمائی خبره دا ده چې ګرد (تول) کارونه د ده په واک (قبضه) او اختیار کښې دی او هر هغه شی چې دی ئی کوی عین د حکمت او صواب دی ځکه چې تول محاسن او کمالات د ده په مجمع الصفات ذات کښې مجموع دی او د هر راز (قسم) کار جوړول امداد او اعانت د هم ده له درباره کیدی شی.

تنبیه : د الله تعالیٰ د رحمت او قدرت له طرفه مأیوس کیدل د کفارو عادت دی لیکن د یوه مؤمن په نظر کښې د اسبابو سلسله یأس راوړونکی کیدی شی لکه چې د جزء ۱۳ یوسف علیه السلام د سورت په ۱۰ رکوع ۸۰ آیت کښې داسی یو آیت لولو ﴿فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا﴾ او د جزء ۱۳ یوسف علیه السلام د سورت په ۱۲ رکوع ۱۱۰ آیت کښې لولو ﴿حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ﴾

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

او ځینی له دلائلو (د قدرت) د الله پیدا کول د آسمانونو او د ځمکی (او د مافیها) دی.

تفسير : يعنی هم هغسی چی رزق رسول او د هغه د اسبابو (باران او نورو) مهياء کول د ده په قبضه او واک (اختيار) کښی دی د دغو اسبابو سماويه او ارضيه اسباب او د هغو آثار او نتايج هم د هم ده مخلوق دی.

وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِن دَآبَّةٍ

او (پيدا کول) د هغو اشياؤ دی چی خواره کړی ئی دی په آسمانونو او په ځمکه کښی له ذی روح خوځيدونکيو.

تفسير : له دغه آيت څخه ظاهراً هم دا معلوميږی چی د ځمکی په شان پر آسمانونو هم د ساکښانو (ذی روحو) په شان کوم مخلوق موجود دی.

وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَآءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾

او دغه (الله) په جمع کولو (بيا راتولولو) د دوی (محشر ته) هر کله چی اراده وفرمائی ښه قادر دی.

تفسير : يعنی هغه ذات چی دوی ئی ګرد (تول) خواره واره کړی دی هم هغه کولی شی چی دوی ګرد (تول) سره يو ځای کړی او هم دغه به د قيامت ورځ وی.

وَمَآ أَصَابَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَن كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾

او هغه څه چی رسيږی تاسی ته (ای مؤمنانو) له کوم مصيبت پس له (شامته) د هغو اعمالو دی چی کړی دی لاسونو ستاسی او عفوه کوی (الله) له ډيرو (ګناهونو).

تفسير : يعنی هم هغسی چی نعمتونه په يو خاصی اندازی او په خاصو اوقاتو او احوالو په رعايت ورکول کيږی د مصائبو نزول هم د خاصو اسبابو او ضوابطو ماتحت وی. مثلاً بندګانو ته

چې کومه سختي او مصيبت ورورانډې کيږي د هغه قريب يا بعيد سبب د هم دغو بندګانو ځيني اعمال او افعال وي. عيناً د دوى په شان چې انسان د غذاء او د نورو شيانو له بې احتياطۍ څخه رنځور شي بلکه په ځينو اوقاتو کښي ترى مړ هم شي يا ځيني اوقات د ميندو له بد پرهيزۍ څخه وړوکيو ته رنځ او درد رسيږي. يا کله د يوى کوڅې او محلې يا د يوه ښار د بې تدبيرۍ او حماقت له سببه پوره محلې يا ښار ته نقصان رسيږي هم دغه حال دى د روحاني او باطني بدپرهيزۍ او بې‌تدبيرۍ او ښائي چې دغه دى پر هغه قياس کړى شي. ګواکې د دنيا هر مصيبت د بندګانو د ځينو ماضيه وو اعمالو نتيجه ده او په مستقبل کښي د دوى دپاره د تنبيه او امتحان موقع وربرابروى. او دغه د دى لامله (له وجې) ده چې د الله تعالىٰ رحمت د بندګانو له ډيرو ګناهونو څخه تيريږي. که پر هر يوه جرم نيونه او پوښتنه وى نو د ځمکې پر مخ به يو سادار هم نه پاتې کيده. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي « دغه خطاب دى عاقلو او بالغو خلقو ته اعم له دى چې صالح وى که طالح مګر انبياء عليهم السلام په دغه کښي نه دى داخل او وړوکي هم په کښي نه دى شامل د هغوى دپاره به بل شى وى. په دغى سختى کښي دنيوى سختي او د قبر او اخروى سختي هم داخلې دى».

وَمَآ أَنتُم بِمُعۡجِزِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِۖ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِيّٖ وَلَا نَصِيرٖ ۝٣١

او نه يئ تاسې عاجز کوونکي (د الله اى مشرکانو په انفاذ د احکامو خپلو سره) په ځمکه کښي او نشته تاسې ته غير له الله هيڅوک ولي دوست کار جوړوونکى او نه مدد کوونکى (د دفع د عذاب له تاسې نه).

تفسير : يعني محض پخپلې مهربانۍ سره ئې معافوى که پر هر جرم چې د سزا ورکولو اراده وفرمائي نو مجرم چيرې ترى تښتيدلى او پټيدلى هم نشي او له ما سوا الله څخه بل څوک د ده د حمايت او امداد دپاره دريدلى شي؟.

وَمِنۡ ءَايَٰتِهِ ٱلۡجَوَارِ فِي ٱلۡبَحۡرِ كَٱلۡأَعۡلَٰمِ ۝٣٢

او ځيني له دلائلو (د قدرت) د الله روان جهازونه دي په بحر سيند کښي په شان د غرونو (په لويوالي کښي).

تفسير : لکه چې د ځمکې پر سطح غرونه د باندې وتلي دي د سمندر لوى لوى جهازونه هم

لوړ (اوچت) په نظر راځی.

إِن يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهْرِهِ ۚ

که اراده وفرمائی (الله) نو وبه دروی دغه باد (محرکه قوت) پس وبه ګرځی (دغه جهازونه) ولاړ په شان د دغه (بحر)،

تفسير : يعنی (محرکه قوه او) هوا هم د الله تعالیٰ په قبضه کښی ده که دغه محرکه قوه او هوا ودروی چی ونه چلیږی نو ګرد (تول) بادوان لرونکی جهازونه د سمندرو پر شا چیری چی ولاړ دی هم هغلته به ولاړ وی. الغرض اوبه او هوا او نور ګرد (تول) شیان د الله د حکم او د فرمان تابعان دی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾

بیشکه په دغه (حرکت د جهازونو) کښی خامخا لوی دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر صبر کوونکی (په مصیبت) شکر کوونکی (په نعمت).

تفسير : د سمندرو په سفرونو کښی د موافق او ناموافق له دواړو قسمو حالاتو سره د مسافرینو سابقه لویږی نو ځکه دغه امر ډیر ضرور دی چی انسان پر موافقو حالاتو شاکر، او پر ناموافقو اوضاعو صابر اوسی او د الله تعالیٰ قدرت او نعمت په ښه شان وپیژنی.
نو که اراده وفرمائی الله جل وعلا شانه وعظم برهانه

أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾

یا به هلاک (ډوب) کړی دغه (جهازونه) په سبب د هغو ګناهونو چی کړی دی (راکبینو ئی) او عفو کوی (الله) له ډیرو (ګناهونو نو ځکه ئی نه غرقوی).

تفسير : يعنی ښائی چی د بعضو مسافرینو د ځینو اعمالو په بدل تباه او مغروق کړل شی مګر د دغه تباهی په وخت کښی هم الله دوی معافوی او بښی ئی.

وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٣٥﴾

او چې پوه شي هغه کسان چې مجادلې جګړې کوي په آيتونو زمونږ کښې چې نشته دوی ته هيڅ ځای د خلاصيدلو.

تفسير : يعنى د دى لامله (له وجى) به تباه کړل شي څو دوی د خپلو ځينو اعمالو بدل ومومي او خورا ډير لوی جګړه کوونکی هم وګوري چې بيشکه د الله تعالیٰ له نيولو څخه هيڅوک نشي وتلی او نه تښتيدلی شي او نه چيرې ترې د پټيدلو ځای موندلی شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «هغه کسان چې هر شي د خپلو تدابيرو له نتائجو څخه ګڼي په دغه وخت کښې حيرانيږي» او يوه چاره او تدبير به ئې له لاسه نه وي پوره.

فَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَىْءٍ فَمَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾

پس هغه چې درکړی شوی دی تاسي ته (ای مخاطبانو) له څه څيزه (لکه اسباب د دنيا) لږ خسيس ده (چې زائليږي) او هغه ثواب چې په نزد د الله دی خير غوره او ډير باقي پاتي کيدونکی دی دپاره د هغو کسانو چې ايمان ئې راوړی دی او (خاص) پر رب خپل توکل کوي دوی.

تفسير : يعنى د دغو ګردو (ټولو) خبرو له اوريدلو څخه وروسته انسان ته لازم دی چې د الله تعالیٰ د رضاء حاصلولو په فکر کښې واوسي او پر دغه څو ورځنی ژوندون او فاني عيش مغرور نشي او ښه وپوهيږي چې ايماندارانو ته کوم عيش او آرام چې د الله تعالیٰ له جانبه ورعطاء کيږي هغه به د دغه دنيوی عيش او آرام څخه ډير ښه او با دوامه وي او نه به په هغه کښې هيڅ قسم کدورت وي او نه به ئې د فناء او زوال څه انديښنه وي.

وَٱلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلْإِثْمِ وَٱلْفَوَٰحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا۟ هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾

او (بل دپاره د) هغو کسانو چې ځان ساتي دوی له غټو ګناهونو او له فواحشو (قبائحو نورو ګناهونو نه) او هر کله چې په غضب شي هم دوی ښښنه

کوی.

تفسیر : د دی بیان د «نساء» په سورت کښی د ﴿ إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ ﴾ په تفسیرو کښی لیکلی شوی دی هلته دی بیا ولوست شی. ښائی دلته له «کبآئر الاثم» څخه به هغه لویه گناه مراده وی چی د نظریه وو قوت له بدو کارونو څخه پیدا کیږی مثلاً بدعیه وو عقائدو او «فواحش» هغه گناهونه چی په هغو کښی د شهوانیه وو قواوو د بی اعتدالیو مداخله وی او په ﴿ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴾ کښی خو ظاهر دی چی د غضبیه وو قوت اندفاع او انسداد کړی شوی دی والله اعلم.

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ

او (بل دپاره د) هغو کسانو چی اجابت کوی (د احکامو) د رب د دوی او قائموی (اداء کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او کار د دی (په) مشورت (سره) وی په منځ د دوی کښی.

تفسیر : په مشوره سره کار کول د الله تعالیٰ خوښ دی اعم له دی چی دغه مشوره په دنیوی امورو کښی وی یا په آخروی امورو په شیونو کښی وی رسول الله مبارک د امورو په مهماتو کښی برابر له کرامو اصحابو سره مشوره کوله، او صحابه وو به هم پخپلو منځونو کښی سره مشوره کوله د حربو او نورو امورو په موضوعاتو کښی او د ځینو مسائلو او احکامو په نسبت هم بلکه د راشده خلافت بنیاد پر هم دغی مشوری قائم شوی وو. دغه ظاهر دی چی د مشوری ضرورت په هغو کارونو کښی شته چی مهتم‌بالشان وی او په کتاب د الله، او د رسول الله په سنت کښی منصوص نه وی هر شی چی منصوص وی په هغه کښی رأیه او مشوره هیڅ معنی او مورد نه لری او که په هر لوی او واړه کار کښی مشوره وکړی شی نو هیڅ کار به په سر نه رسیږی. له احادیثو څخه معلومیږی چی مشوره دی له هم هغسی سړی څخه واخیسته شی چی عاقل او عابد وی که نه د هغه له بیوقوفی او بد دیانتی څخه د کار د خرابیدلو اندیښنه شته.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾

او له ځینو د هغو شیانو چی ورکړی دی مونږ دوی ته نفقه کوی (په لیاره د الله) او (بل دپاره د) هغو کسانو کله چی ورسیږی دوی ته ظلم تعدی (له

طرفه د کفارو) نو دوی انتقام اخلی (له هغو متجاوزو خلقو).

تفسیر : یعنی چیری چی معافول مناسب وی معافوی ئی مثلاً د یوه سړی پر یوه حرکت ئی غصه راغله او هغه سره له ندامته پر خپل عجز او قصور هم اعتراف وکړ او دی ئی معاف کړی، دغه محمود دی. چیری چی بدل اخیستل مصلحت وی مثلاً کوم سړی خامخا بی سببه او بی جهته له خلقو سره منګلی لګوی یا خوله اچوی، او په ظلم او زور سره د مخلوق تعجیز او تحقیر ته ئی ملا تړلی وی، یا د څه نه ویلو او تأدیب نه ورکولو څخه د ده حوصله او جرئت لا زیادت مومی. یا زمونږ له شخصی حیثیت څخه قطع نظر د دین اهانت یا د مسلمینو د جمعیت ذلت په کښی متصور وی نو په دغو پاس صورو کښی دی داسی بدل او انتقام اخلی چی په قدر د هم هغه تیری او زیادت وی او له جرم څخه زائده سزا نه ورکوی.

وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۚ

او جزاء د بدکار بدکار دی په شان د هغه (نه زیات).

تفسیر : د بدل او انتقام په طور سره کومی بدی چی له چا سره کولی شی هغه حقیقتاً بدی نه بلکه صورتاً بدی وی. د «سیئة» اطلاق پر هغه «مشاکلةً» کړی شوی دی.

فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ؕ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۴۰﴾

پس هر چا چی عفو وکړه او صلح ئی وکړه پس اجر د ده پر الله دی بیشکه الله نه خوښوی ظالمان (شروع کوونکی په ظلم سره).

تفسیر : یعنی ظلم او زیادت د الله تعالیٰ په نزد په هیڅ یوه حالت کښی پسند نه دی. دیر ښه خصلت هم دغه دی چی انسان هغومره بدل او انتقام چی اخیستی هم شی له هغه څخه هم منصرف شی مشروط په دی سره چی د هم دغو تیریدلو په سبب هغه خبره اصلاح ومومی.

وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيْلٍ ؕ ﴿۴۱﴾

او خامخا هغه څوک چی واخلی حق خپل پس له مظلوم کیدلو د ده پس دغه کسان (چی خپل حق ئی اخیستی دی) نشته پر دوی هیڅ لیاره (د معاتبت او ملامتیا).

تفسیر : یعنی که مظلوم له ظلم څخه خپل بدل او انتقام اخلی نو په دغه کښی پری هیڅ الزام او گناه نشته مگر د هغه معافول او تری تیریدل ډیر ښه، احسن او افضل دی.

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ

بیشکه هم دا خبره ده چی لیاره (د معاتبت) پر هغو کسانو ده چی (ابتداء په) ظلم کوی پر خلقو.

تفسیر : یعنی ابتداء په ظلم کوی، یا په انتقام اخیستلو کښی د خپل استحقاق له حده تجاوز او تیری کوی.

وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿٤٣﴾

او سرکشی (تجاوز) کوی په ځمکه کښی په ناحقه سره (بی له حجته) دغه (ظالمان) شته دوی ته عذاب دردناک او خامخا هغه څوک چی صبر (او تحمل ئی وکړ په ظلم او آزار) او ببښنه ئی وکړه، بیشکه دغه (صبر، غفران او عفو) خامخا له عزم الامور غورو کارونو څخه دی.

تفسیر : یعنی د قهر او د غصی ځغمل، او د ایذاء او ضرر گالل (برداشت کول)، او د ظالم ببښل او معافول د لوی همت او د تحمل او حوصلی کار دی. په حدیث کښی راغلی دی «هغه بنده چی ظلم پری شوی وی او هغه محض د الله تعالیٰ دپاره تری تیریږی او ببښی ئی نو الله تعالیٰ ضرور د هغه عزت او پت زیاتوی، او مدد او اعانت ورسره فرمائی».

وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهِ ۗ

او هر هغه څوک چی گمراه ئی کړی الله پس نشته ده ته هیڅوک ولی دوست کار جوړوونکی وروسته له (گمراه کولو د) الله نه.

تفسیر : یعنی محض د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیونه انسان ته د عدل، انصاف، صبر او غفران اعلیٰ خصائل حاصلیدی شی. که الله تعالیٰ ده ته د دغو ډیرو ښو اخلاقو په طرف لیار ښوونه ونه کړی نو څوک به ئی لاس ونیسی؟ او د دغی سپکتیا او تیتوالی او رسوائی له کندی څخه بی ئی ویستلی شی؟.

وَتَرَى الظّٰلِمِيْنَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُوْلُوْنَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِّنْ سَبِيْلٍ ﴿٤٤﴾

او وینی به ته ظالمان (کافران) هر کله چی ووینی دوی عذاب (په ورځ د قیامت کښی) وائی به دوی آیا شته بیرته تللو (د دنیا) ته کومه لیاره (چی بیرته د مافات تدارک وکړو؟).

تفسیر : یعنی کومه داسی لیاره هم شته چی مونږ په هغی سره بیرته دنیا ته ستانه (واپس) شوی او دا ځلی له دنیا څخه سره له ښو عملونو بیرته دلته راحاضر شو.

وَتَرٰىهُمْ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا خٰشِعِيْنَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُوْنَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ

او وینی به ته دوی چی وړاندی کولی به شی په دغه اور په دغه حال کښی چی ویریدونکی به وی له خواری ګوری به دوی (دغه اور ته) په کتنی پټی (له ډیر هیبته به د سترګو له کنجونو ورته ګوری).

تفسیر : یعنی د یوه ډیر ویریدونکی مجرم په شان د ډیر خوف، ذلت او ندامت له سببه به په تیتو سترګو سره ګوری او هیڅا ته به په هسکه غاړه او اوچتو سترګو نه شی کتلی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

او وائی به هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی (داسی چی) بیشکه زیانکاران هغه کسان دی چی زیان ئی رسولی دی نفسونو خپلو ته او کورنی خپلی ته

په ورځ د قيامت كښي (په خلود فی‌الجحيم او حرمان من النعيم سره).

تفسير : يعني دغه بدبخت له خپل ځان سره خپل متعلقين او كورني او ګرد (تول) ئی سپيره او په عذابونو كښي اخته كړل او تول ئی تباه ، برباد او كړل.

اَلَآ اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ فِيْ عَذَابٍ مُّقِيْمٍ ﴿٤٥﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنْ اَوْلِيَآءَ
يَنْصُرُوْنَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ سَبِيْلٍ ﴿٤٦﴾

واوره ! خبردار شه! چي بيشكه ظالمان په عذاب هميشه كښي دی. او نه به وی دغو كفارو ته هيڅوک له دوستانو چي مدد وكړی له دوی سره (په دفع د عذاب كښي) غير له الله او هر هغه چي ګمراه ئی كړی الله پس نه به وی ده ته هيڅ لياره (حق ته په دنيا كښي او جنت ته په آخرت كښي.)

تفسير : يعني نه ئی په دنيا كښي هدايت ورپه برخه كړ، او نه ئی په آخرت كښي نجات ور په برخه شو.

اِسْتَجِيْبُوْا لِرَبِّكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ ؕ

اجابت وكړئ (ای خلقو!) رب د تاسی ته (په ايمان او توحيد سره) پخوا له هغه چي راشي (هغه) ورځ چي نشته هيڅ رد او دفعه هغی (ورځی) لره له (جانبه د) الله،

تفسير : يعني هم هغسی چي په دنيا كښي د هغه عذاب مؤخر كيده او وروسته لويده په هغه ورځ كښي به نه وروسته لوېږی او نه به ټال خوری (بلكه حتماً او خامخا عذاب به واقع كيږی).

مَا لَكُمْ مِّنْ مَّلْجَاٍ يَّوْمَئِذٍ وَّمَا لَكُمْ مِّنْ نَّكِيْرٍ ﴿٤٧﴾

نه به وی تاسی ته هيڅ د پټيدلو (تښتيدلو) ځای په دغه ورځ كښي او نه به وی تاسی ته هيڅ لياره د انكار (له ګناهونو).

تفسير : يعنى له انكار څخه به هيڅ فائده نه وررسيږى او ابن كثير رحمة الله عليه داسى معنى كرى ده چى هيڅ يوه داسى موقع به نه پيدا كيږى چى تاسى به هغه نه پيژنئ.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ ۗ

پس كه مخ وګرځوه (دغو مشركانو له دعوته ستا اى زما رسوله!) پس نه ئى ليږلى مونږ ته پر دوى ساتونكى، نشته پر تا مګر يوائځى تبليغ (د احكامو دى او كړى دى تا اى محمده دا كار).

تفسير : يعنى اى محمده صلى الله عليه وسلم تاسى د دى خبرى مسؤل او ذمه وار نه يئ چى يوائځى هرومرو (خامخا) په جبر او اكراه او زور سره دغه خبره پر هغوى ومنئ، ستاسى فريضه او وظيفه هم دا ده چى د الله تعالىٰ پيغام دوى ته ورسوئ چى هغه تاسى اداء كړى ده او اداء كوئ ئى، كه دوى ئى نه منى بلا ورپسى دوى پوهيږى او جهنم.

وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾

او بيشكه مونږ كله چى وڅكوو (جنس) د انسان ته له طرفه خپله كوم رحمت (لكه غناء او صحت) نو خوشاله شى دى په هغه او كه وررسيږى دوى ته كوم قسم بدى (لكه مرض يا فقر) په سبب د هغو بديو چى پخوا ليږلى دى لاسونو د دوى بيشكه چى (جنس د) انسان ناشكره دى (چى نعمت هيروى زحمت يادوى).

تفسير : يعنى تاسى د دوى د مخ اړولو او اعراض څخه مه خفه كيږئ! د انسان طبيعت هم داسى واقع شوى دى «الا من شاء الله» چى كه پاک الله پرى نعمت، احسان او انعام وفرمائى نو دى له هغه سببه تكبر، لوئى فخر او غرور كوى بيا هر چيرى چى ده ته د ده د بدو اعمالو له شامته كوم مصيبت، نقص او ضرر واقع كيږى نو بيا هغه ګرد (تول) نعمتونه او احسانات ئى له ياده وځى او هيروى ئى او داسى منكر او ناشكره كيږى چى ګواكى پرى ښه وخت له سره نه وو تير شوى. خلاصه ئى دا چى كه د عيش او عشرت نعمت او فراخى او ارتوالى حالت وى، يا كه د تنګى سختى، تكليف او مصيبت وخت دوى په دغو دواړو حالاتو پخپل حد او ځاى كښى نه دريږى. هو! د قانتينو مؤمنينو شان او طريقه هم داسى ده چى په سختى او مصيبت كښى صبر،

او د وسعت او فراخي په حالت كښې د حقيقي منعم شكريه اداء كوي او په هيڅ حالت كښې د الله تعالىٰ انعامات او احسانات نه هيروي او له ناشكرى ځني ځان بچ كوي.

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ يَهَبُ لِمَنْ يَّشَآءُ اِنَاثًا وَّيَهَبُ لِمَنْ يَّشَآءُ الذُّكُوْرَ ﴿٤٩﴾ اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَّاِنَاثًا ۚ وَيَجْعَلُ مَنْ يَّشَآءُ عَقِيْمًا ۚ اِنَّهٗ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ﴿٥٠﴾

خاص الله لره ده سلطنت باچائى د آسمانونو او د ځمكى، پيدا كوى (الله) هر هغه شى چى اراده وفرمائى، ښښى دپاره د هر هغه چا چى اراده وفرمائى لونى او ښښى (الله) دپاره د هر هغه چا چى اراده وفرمائى ځامن يا جوړه وركوى دوى ته (الله) ځامن او لونى او ګرځوى هر هغه څوك چى اراده وفرمائى (الله) شنده، بيشكه دغه (الله) دى ښه عالم (په فائدى د هر چا) ښه قادر (په هر شى باندى چى اراده وفرمائى).

تفسير : يعني سختي وى يا نرمي وى ګرد (تول) احوال د الله تعالىٰ له لورى ليږلي شوى دى په آسمان او ځمكه او پر هر شى د هم هغه سلطنت دى او د هم ده حكم چليږى، د هر هغه شى اراده چى وكرى هم هغه پيدا كوى او د هر چا دپاره چى د هر شى د اعطاء اراده وفرمائى ورعطاء كوى ئى او هر چاته چى د عدم الاعطاء اراده وفرمائى نه ئى وركوى د دنيا دغه رنګ په رنګ حالاتو ته وګورئ چى مثلاً يو له سره اولاد نه لرى او دوهم تش لونى لرى، دريم تش ځامن لرى، څلورم هم ځامن او هم لونى لرى، جوړه جوړه يا جلا جلا (جدا جدا) په دغه كښى هيڅ دعوى نه ده هم هغه حقيقي مالك پوهيږى چى د كوم يوه سرى په كوم حالت كښى ساتل مناسب دى او هم دى سم له خپل علم او حكمت سره تدبير كوى هيڅچا ته د دغى خبرى قوت او مجال نشته چى د الله تعالىٰ د ارادى مخه ونيسى يا د الله تعالىٰ پر تخليق او تقسيم څه تنقيد اعتراض وكړى شى د عاقل كار دا دى چى په هر قسم تودو او سړو حالاتو كښى د هم هغه الله په طرف رجوع وكړى او تل دى خپل ناچيز حقيقت تر خپل نظر لاندى ونيسى! او د تكبر او د نعمت له كفرانه دى خپل ځان وساتى!.

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُّكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَّرَآئِ حِجَابٍ اَوْ يُرْسِلَ رَسُوْلًا فَيُوْحِيَ بِاِذْنِهٖ مَا يَشَآءُ ۚ

او نه ښائی دپاره د هیڅ بشر دا چې خبری وکړی له ده سره الله مګر په وحی سره (په خوب کښې یا په الهام سره) یا وروسته له پردی څخه یا ولیږی (الله) کوم رسول استاځی (له ملائکو لکه جبریل) پس وحی یوسی په اذن حکم د الله سره هغه چې اراده وفرمائی (الله).

تفسیر : هیڅ یو انسان پخپل عنصری خلقت او د موجوده‌وو قواؤ په اعتبار د دی خبری طاقت نه لری چې له الله قدوس سره په دغی دنیا کښې مخامخ شی او ورسره بالمشافهه کلام وفرمائی او دی ئی تحمل وکړی شی نو ځکه د کوم بشر له الله تعالیٰ سره خبری او کلام کول دری صورتونه لری.

الف: واسطه په پرده کښې کلام فرمایل یعنی د الله تعالیٰ له کلامه د سامعی له قوت سره د نبی متلذذ کیدل مګر په دغه حالت کښې د نبی سترګی د الله تعالیٰ له لقاء څخه نشی متمتع کیدی لکه چې حضرت موسیٰ علیه السلام ته د طور پر غره او خاتم الانبیاء محمدالمصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ته په لیلة الاسراء کښې ور د مخه شو.

ب : د پرښتی په واسطه د الله تعالیٰ کلام فرمایل مګر چې پرښته متجسده نشی او د ده تر سترګو لاندی رانشی بلکه مستقیماً د نبی پر قلب نزول وکړی او په قلب سره د پرښتی د نزول ادراک او د صورت احساس وشی او ظاهری حواس په هغه کښې څه مداخله ونه کړی شی زما په خیال دغه هغه صورت دی چې د هغه په نسبت د حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کښې راغلی دی **«یأتینی فی مثل صلصلة الجرس»**او په صحیح بخاری شریف د بدء الخلق په ابواب کښې د وحی د دغه صورت د پرښتی د راتللو تصریح هم موجوده ده هم دغه ته ئی په حدیث کښې «وهو أشده علیَّ» فرمایلی دی. او ښائی چې قرآنی وحی علی‌الاکثر په هم دغه صورت سره نازله شوی وی. لکه چې په ﴿ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَىٰ قَلْبِكَ ﴾ او ﴿ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ ﴾ کښې د «قلبک» په لفظ سره دی ته اشاره ده چې دغه معامله بیخی مخفی او پټه سره اجرا کیده او د رسول الله له وجوده بیل کوم موجود په نظر نه راته او نه به داسی خبری سره کیدی لکه چې یو انسان ئی له بل انسان سره کوی چې ورسره نژدی کیناستونکی نور انسانان هم پری وپوهیږی نو ځکه د داسی خصوصیت ذکر ئی په دغه آیت کښې په «وحیاً» سره وفرمایه. ولی چې «وحی» په لغت کښې پر اخفاء او سریعه اشاره باندی دلالت کوی.

ج : دریم صورت دا دی چې پرښته ورمتجسده شی او نبی ته مخامخ راشی او په دی دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ کلام او پیغام ورسوی. لکه چې یو انسان له بل انسان سره خبری او بیان کوی. لکه چې حضرت جبریل علیه السلام یو یا دوه ځلی پخپل اصلی صورت سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شوی دی او نور علی‌الاکثر د حضرت دحیة الکلبی رضی الله تعالیٰ عنه

په شکل راته او کله به د غیر معروف انسان په صورت هم راته په دغه وخت کښې به سترګو د پرښتی صورت لیده او غوږونو به ئی غږ آوریده، او نور حاضرین به هم د ده پر خبرو پوهیده او د دوی له خبرو او اترو څخه به مستفید کیده. د حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کښې چې دوه قسمه بیان شوی دی له هغه څخه دغه ئی دوهم صورت دی او زما په خیال هم دغه ئی په دغه آیت کښې په دغو الفاظو سره تعبیر فرمایلی دی ﴿ اَوْ يُرْسِلَ رَسُوْلًا فَيُوْحِيَ بِاِذْنِهٖ مَا يَشَآءُ ﴾ والله اعلم بالصواب. باقی حجاب والا صورت څرنګه چې بیخی نادر بلکه پټه او مخفی دی نو ځکه د حضرت صدیقی بی بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کښی له هغه سره بالکل تعرض نه دی کړی شوی.

اِنَّهٗ عَلِيٌّ حَكِيْمٌ ﴿٥١﴾

بیشکه دغه (الله) ډیر پورته غالب دی (په انزال د وحی کښې) ښه حکمت والا دی (په صنعت خپل کښې).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ علو له دی نه مانع دی چې بی حجابه خبری وکړی او حکمت ئی د دی مقتضیٰ دی چې په ځینو صورتونو کښې د هم کلامی صورت اختیار کړی.

وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ رُوْحًا مِّنْ اَمْرِنَا ؕ

او هم داسی (لکه چې وحی مو کړی وه نورو انبیاؤ ته) وحی راولیږلی مونږ تاته (ای محمده!) روح (قرآن، پرښته) په امر حکم خپل سره،

تفسیر : محقق شیخ الهند رحمة الله علیه په دغه ځای کښې له روح څخه مراد پرښته اخیستی ده یعنی جبرائیل الامین او دغه د ځینو مفسرینو رأیه ده. لیکن ظاهر دا دی چې دلته پخپله قرآن کریم به ئی په روح سره تعبیر فرمایلی وی ځکه چې د پاک قرآن له تاثیره مړه زړونه ژوندی کیږی، او انسان ته ابدی حیات ور په برخه کیږی. وګورئ! هغه اقوام چې د کفر، ظلم، طغیان او بد اخلاقی په موت سره مړه شوی وو عظیم‌الشان قرآن په دوی کښې په څه شان نوی روح او ځان واچوه.

مَا كُنْتَ تَدْرِيْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْاِيْمَانُ

نه وی ته چې پوهیدی به چې څه دی کتاب او نه (پوهیدی په دی چې څه

شي دی شرایع او) ایمان.

تفسیر : یعنی ایمان او د ایمانیه ؤ اعمالو دغه تفاصیل چې د وحی په ذریعه اوس معلوم شوی دی پخوا له دی نه چیری معلوم وو. اګر که په نفس‌الایمان سره تل تر تله متصف وو.

وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ؕ

ولیکن ګرځولی دی مونږ دغه (روح کتاب، ایمان) داسی یوه رڼا چې سمه لیاره ښیو په هغه سره هغه چاته چې اراده وفرمایو مونږ له بندګانو خپلو،

تفسیر : د پاک قرآن په رڼا کښې د هر هغو بندګانو په نسبت چې مونږ اراده وکړو نو هغوی د سعادت او فلاح پر لیاری بیایو.

وَاِنَّكَ لَتَهْدِيْۤ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۙ﴿۵۲﴾

او بیشکه ته خامخا ښودل کوی (خلقو ته) په طرف د لیاری مستقیمی برابری.

تفسیر : یعنی تاسی خو تولو بندګانو ته د پاک قرآن په ذریعه تر الله تعالیٰ پوری د رسیدلو سمه صافه لیاره ورښییٔ اعم له دی چه څوک پر هغی لاړ شی که لاړ نشی.

صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ

سمی لیاری د هغه الله ته چې خاص ده لره دی هر هغه شیان چې په آسمانونو کښې دی (له علویاتو) او هر هغه شیان چې په ځمکه کښې دی (له سفلیاتو سره له اسمانونو او ځمکی خلقاً ملکاً عبیداً)،

تفسیر : یعنی سمه صافه لیاره هغه ده چې پر هغی باندی له تللو څخه انسان تر واحد الله تعالیٰ پوری ورسیدی شی هر څوک چې له دی لیاری څخه بې لیاری شی نو هغه له الله تعالیٰ څخنی بیل پاتی کیږی.

اَلَآ اِلَى اللّٰهِ تَصِيْرُ الْاُمُوْرُ ع ﴿۵۳﴾

واوره ! خبردار اوسه! خاص الله ته بیرته ګرځی تول کارونه (د مخلوقاتو په قیامت کښی).

تفسیر : یعنی کله چی د ګردو (تولو) کارونو انجام د هغه په طرف دی نو ښائی چی انسان له شروع څخه د عاقبت په فکر او ذکر کښی اوسی او پخپل اختیار سره پر داسی یوی لیاری لاړ شی چی هغه سم وروړسیږی. اللّهم اهدنا الصراط المستقیم وثبتنا علیه.

تمت سورة الشوریٰ بعون الله وتوفیقه فله الحمد والمنة

سورة الزخرف مکیة الا آیة (٥٤) فمدنیة وهی تسع و ثمانون آیة وسبع رکوعات
رقم تلاوتها (٤٣) تسلسلها حسب النزول (٦٣) نزلت بعد الشوریٰ

د «الزخرف» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٥٤) آیته څخه چی مدنی دی (٨٩) آیت او (٧) رکوع لری
په تلاوت کښی (٤٣) او په نزول کښی (٦٣) سورت دی وروسته له «الشوریٰ» څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿٢﴾ إِنَّا جَعَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿٣﴾

قسم دی په دغه کتاب روښان بیانونکی چی بیشکه مونږ ګرځولی مو دی دغه (کتاب) قرآن په عربی ژبه دپاره د دی چی تاسی پری وپوهیږئ (عقل په کښی وچلوئ).

تفسیر : ځکه چی عربی ژبه ستاسی مورنی ژبه ده. او ستاسی په ذریعه به د دنیا نور اقوام هم دغه کتاب زده کوی او پری پوهیږی به.

وَإِنَّهُ فِيْٓ أُمِّ الْكِتٰبِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيْمٌ ﴿٤﴾

او بیشکه دغه کتاب (ثابت دی) په اصل د کتاب (لوح محفوظ) کښې په نزد زمونږ خامخا خاوند د لوئی مرتبی ډیر مستحکم دی.

تفسیر : یعنی دغه پاک قرآن د اعجاز پر وجوه او پر عظیمو اسرارو د اشتمال له وجې نهایت لوړه مرتبه لری او له تبدیل او تحریف څخه د محفوظیت او مصؤنیت له سببه نهایت مستحکم دی. د ده دلائل او براهین نهایت مضبوط او د ده احکام نافذ او غیر منسوخ دی. هیڅ یو حکم ئې له حکمته تش نه دی او د ده ټول مضامین د معاش او معاد پر ډیرو اعلیٰ هدایاتو مشتمل، او له حکمت او مصالحو څخه مملو دی. او د قرآن پر دغو ګردو (ټولو) محاسنو پخپله هم دغه قرآن شاهد دی د لمر دلیل پخپله دی لمر.

تنبیه : قرآن او نور سماویه کتابونه پخوا له نزوله په لوح محفوظ کښې لیکلی شوی دی.

أَفَنَضْرِبُ عَنكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَن كُنتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ۝

آیا پس بند کړو (وګرځوو) له تاسی دغه ذکر پند (قرآن) بندیدل (ګرځیدل) له دی سببه چی یئ تاسی یو قوم مسرف له حده تیریدونکی (مشرکان چی پری نه راوړئ ایمان).

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له دی سببه چی تاسی حکم نه منئ نو آیا مونږ به د حکم لیږل موقوف کړو؟» یعنی دغسی توقع له سره مه کوئ! د الله تعالیٰ حکمت او رحمت د دی خبری مقتضی دی چی سره د دغو زیاداتو، تجاوزاتو او شرارتونو چی ستاسی له خوا کیږی د الله تعالیٰ د کتاب نزول او د تبلیغ دعوت، نصیحت او د پند سلسله ونه ترله شی، ځکه چی ډیر نور سعید ارواح له هغه څخه مستفید کیږی او پر منکرانو به کامل طور سره د حجت اتمام کیږی.

وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِن نَّبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ ۝ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝

او څومره ډیر مو لیږلی دی له انبیاؤ څخه په پخوانیو (خلقو کښی) او نه به راته دوی ته هیڅ نبی مګر وو به هغوی چی په هغه (نبی) پوری به ئی مسخری کولی.

تفسير : يعنی له پخوانيو انبياؤ سره هم داسی استهزاء کړی شوی وه او د هغو تعليماتو ته د دروغو نسبت کړی شوی وو مګر د دغی استهزاء او تکذيب له وجی د نبوت سلسله ونه تړله شوه.

فَأَهْلَكْنَآ أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾

پس هلاک کړل مونږ هغه (پخوانی خلق چی) سخت تر (ؤ) له دوی نه له جهته د قوت او تير شوی دی (ځو ځايه په قرآن کښی) مثل صفت د ړومبنو خلقو (چی اهلاک او تعذيب وو).

تفسير : يعنی د عبرت دپاره د هغو مکذبينو د تباهی او هلاک مثالونه وړاندی کړی شوی او پخوا له دی نه مذکور شوی دی چی په زور او په قوت کښی له تاسی څخه دير زيات وو کله چی هغوی د الله تعالیٰ له عذابه نجات ونه موند نو تاسی په څه شی مغرور يئ؟ وروسته له دی نه د الله تعالیٰ هغه د عظمت او قدرت او د تصرف د کمال ذکر راځی چی تر يوی اندازی پوری د دوی په نزد هم منلی شوی او مسلم وو.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٩﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾

او قسم دی خامخا که چيری پوښتنه وکړی ته له دغو کفارو چی څوک دی هغه ذات چی پيدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه؟ نو خامخا وبه وائی دغه کفار هرومرو (خامخا) چی پيدا کړی دی (تول هغه الله چی) ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم دی (فرمائی الله) هغه (ذات) چی ګرځولی ئی ده تاسی ته ځمکه فرش (ځای د قرار) او ګرځولی دی تاسی ته په دغی ځمکی کښی لياری دپاره د دی چی تاسی سمه لياره ومومئ (مقاصدو خپلو ته).

تفسير : يعنی تر هغه ځايه پوری چی انسان هلته هستوګنه کوی او يو له بل سره ګوری او تګ راتګ کوی او پخپلو منځونو کښی سره لياری لری او په دغه تللو راتللو سره په دنيوی او

آخروی مقاصدو کښی د بری او کامیابی لیاری ځان ته معلومی کړی.

وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ

او هغه (ذات) چی نازلی کړی ئی دی له (طرفه) د آسمانه اوبه په اندازه سره.

تفسیر : یعنی په یوه مخصوص مقدار چی د ده له حکمت سره مناسب او د ده په علم کښی مقدر وو.

فَأَنشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ⑪

پس ژوندی کړی دی مونږ په دغو اوبو سره کلی مړه (وچی کلکه ځمکه) په شان (د دغه ژوندی کیدلو د ځمکی) راوبه ایستل شیٔ تاسی (هم بیا ژوندی له قبورو).

تفسیر : یعنی څرنگه چی په وچی کلکی مړی ځمکی کښی د باران د اوبو په وسیله نوی ژوندون او حیات پیدا او تکه شنه ودانه او زرغونه کوی ئی هم داسی په مړو اجسامو کښی هم روح غورځوی او بیا مو له مقابرو څخه ژوندی راپاڅوی.

وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا

او هغه (ذات) چی پیدا کړی ئی دی اصناف (او انواع د مخلوقاتو) تول د دوی .

تفسیر : یعنی په دنیا کښی د هومره اشیاوو جوړی چی دی او د مخلوقاتو هومره اقسام او متماثل یا متقابل انواع چی دی د هغو گردو (تولو) خالق الله تعالیٰ دی.

وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ⑫ لِتَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ

او گرځولی ئی دی تاسی ته له بیړیو (جهازونو) او له چارپایانو هغه چه سوریږئ تاسی پری (په لونده او وچی کښی) دپاره د دی چی سم برابر کینئ تاسی پر شاوو (د هر یوه) د هغه.

تفسير : يعني په بر (وچه) کښې د ځینو چارپایانو (څلوربولو) پر شاوو او په بحر (سیند) او فضاء او نورو کښې د بیړۍ او جهازونو او طیارو او نورو مراکبو پر شاوو سوریږۍ.

ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾

بیا یاد کړۍ (قلباً) تاسی نعمت د رب خپل کله چې برابر کینۍ (سواره شۍ) پر هغه او ووایۍ تاسی پاکی ده هغه (لوی ذات) ته چې مسخر کړی ئی دی مونږ ته دغه (مذکور له مراکبو) او نه وو مونږ ده لره په ضبط (او قید) کښې راوستونکی (په وس خپل سره)

تفسير : يعني پر حیواناتو یا کشتی او جهازونو او نورو نقلیه ؤ وسایلو باندی د سوریدلو په وخت کښې د الله تعالیٰ د هغه انعام او احسان یادونه پخپلو زړونو کښې وکړۍ چې الله تعالیٰ مونږ ته دومره عقل، پوه، تدبیر، قوت او قدرت او نور رابښلی دی چې پخپل عقل او تدبیر او نورو سره دغه شیان مونږ تر خپلی اداری لاندی راوستلی دی دغه محض د الله تعالیٰ فضل او احسان دی، که نه په مونږ کښې دومره قدرت، او طاقت کوم دی چه داسی شیان مو قابو کړی وی لازم دی چې په ژبه سره هم پر نقلیه ؤ وسایلو د سوریدلو په وخت کښې دغه الفاظ ووایۍ ﴿ سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴾ نور اذکار او ادعیه هم په احادیثو کښې راغلی دی. چې د حدیث او تفسیر په کتابونو کښې مذکور دی.

وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿١٤﴾

او بیشکه چې مونږ رب خپل ته خامخا بیرته ورتلونکی یو (په سورلی د جنازو).

تفسير : يعني د دغو سفرونو په تقریب د آخرت د سفر په یادونه کښې ولویږۍ. رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم خو د سوریدلو په وخت هم دغه تسبیح فرمایله.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا ۚ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنٰتٍ وَّاَصْفٰكُمْ بِالْبَنِيْنَ ﴿١٦﴾

او ګرځوی (مقرروی کفار) الله ته له بندګانو د ده یوه برخه (اولاد چی ملائکو ته د الله لونړه وائی)، بیشکه چی (کافر) انسان خامخا ناشکره دی ښکاره. آیا وایئ تاسی چی (الله) نیولی دی له هغه مخلوقه چی پیدا کوی ئی لونړی (چی اخس او ادنیٰ دی) او غوره کړی ئی یئ تاسی په زامنو (چی اشرف او اعلیٰ دی له لونړو نه)

تفسیر : یعنی لازم خو داسی ؤ چی د الله تعالیٰ نعمتونه به ئی پیژندلی او د هغو شکریه به ئی اداء کړی وه دوی صریحی ناشکری ته اوښتی دی او د الله تعالیٰ دربار ته سپین سترګی او ګستاخی کوی له دی نه لویه ګستاخی او ناشکری به څه وی چی د هغه دپاره د اولاد تجویز وکړی شی او هغه هم له بندګانو څخه او هغه هم لونړی. اول اولاد د مور او پلار د وجود یو جزء وی نو قدوس الله ته د اولاد د تجویز کولو معنی دا ده چی ګواکی دی له اجزاوو څخه مرکب دی او د مرکب حدوث ضروری دی دوهم په ولد او والد کښی ښائی چی مجانست وی که دواړه له یوه جنسه نه وی نو د ولد یا والد په حق کښی عیب دی. دلته د خالق او مخلوق په منځ کښی د مجانست تصور هم نشی کیدی. دریم جونی د جسمیه وو او عقلیه وو قواوو په اعتبار د هلکانو په نسبت عموماً ناقصی او کمزوری وی ګواکی معاذ الله که الله تعالیٰ د خپل ځان دپاره اولاد هم اختیار کړی وی هغه هم ټیټ او ناقص. آیا تاسی ته شرم نه درځی چی پخپلو برخو او حصو کښی عمده او اعلیٰ شیان او د الله تعالیٰ په حصه کښی ناقص او ټیټ شیان راوباسی. او مقرروئ ئی.

وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهٗ مُسْوَدًّا وَّهُوَ كَظِيْمٌ ﴿١٧﴾

حال دا هر کله چی زیری ورکړ شی یو د دوی ته په (تولد د) هغه سره چی ګرځولی ئی دی رحمٰن ته مثل (او شبیه نو) وګرځی مخ د ده تک تور (له ډیره غمه) حال دا چی دی به ډک وی له غمه.

تفسیر : یعنی هغه اناثیه اولاد چی د الله تعالیٰ دپاره دوی تجویز کړی دی هغه د دوی په زعم کښی داسی عیب دار او ذلیل او حقیر دی چی که پخپله دوی ته د هغه د تولد زیری ورکړ شی

نو له ډير رنځ او خفګانه د دوی مخ تک تور اوړی او وضعیت ئی سخت تغیر مومی او پخپل زړه کښی سخت پیچونه او تاوونه خوری. د دی پوره تقریر د «صافات» د سورت په آخری رکوع کښی پخوا له دی لیکلی شوی دی.

أَوَمَن يُنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿۱۸﴾

آیا (مقرروی دوی الله ته) هغه څوک چی لویولی شی په ګانو (کالیو) کښی حال دا چی هغه په وخت د جګړو کښی نشی ښکاره کولی (بیانولی مطلب خپل).

تفسیر : آیا الله تعالیٰ خپل اولادیت ته جونی غوره کړی دی؟ چی عادتاً په دول او سینګار سره نشو او نما مومی د ګانو او زیورو په شوق کښی مستغرقی اوسی چی د دوی د رایی او عقل پر ضعف باندی دلیل دی او دوی د فکریه قوت له ضعفه د مباحثی په وخت کښی بیانیه قوت هم ونه لری لکه د ښځو په تقریرونو کښی که څوک لږ څه غور وکړی نو ګوری به چی دوی نه خپله دعوی په کافی بیان سره ثابتولی شی او نه د نورو دعاوی ماتولی شی او تل ناقصی او ناتمامی خبری کوی او نوری داسی فضولی او چتی (بیکاره) خبری له هغی سره ګدوی چی له هغه موضوع سره به بیخی څه علاقه او تناسب نه لری چی په دغه سره هم د مقصود په تبیین کښی احتیاج زیات وی او په دغه سره د دوی عجز لا څرګندیږی (ښکاره کیږی) پس هر طویل کلام په هم دغه حکم کښی راځی او د معمولی جملی او عادی خبری اداء کول، لکه راځه! څه! دا شی راکړه! هغه واخله، هغه راغلی وو، دی تللی وو، د بیانیه قوت دلیل نه دی.

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ إِنَاثًا

او ګرځوی (کفار) پرښتی هغه چی دوی عبادالرحمٰن د الله بندګان دی ښځی (لونی د الله)،

تفسیر : یعنی دغه د دغو مشرکانو یو بل دروغ دی چی پرښتی د ښځو په وصف کښی داخلوی، حال دا چی پرښتی نه د ښځو او نه د نارینه وو له جنسه دی بلکه دوی د الله تعالیٰ یو بیل علیٰحده مخلوق دی.

أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴿۱۹﴾

آیا حاضر وو (دغه کفار په وخت د) پیدا کیدلو د دغو پرښتو کښې (چې ښځې لونه پیدا شوی دی) ژر ده چه وبه لیکلې شي شاهدی د دوی او پښتنه به هم تری وکړه شي (په آخرت کښې).

تفسیر: یعنې کوم یو عقلي یا نقلي دلیل خو له دوی سره د دغې دعوی د اثبات دپاره نشته. نو آیا دوی په هغه وخت کښې چې الله تعالیٰ پرښتې پیدا کولې ورته ولاړ وو؟ او دوی پخپلو سترګو پرښتې لیدلې دی چې پرښتې نارینه نه دی ښځې دی؟ ښه دی د دوی دغه شهادت د اعمالو په دفتر کښې لیکلې کیږی څه مهال (وخت) چې دوی به د الله تعالیٰ د عدل او انصاف په دربار کښې وړاندی کیږی نو هلته به د دې موضوع په نسبت هم له دوی نه پوښتنې کیږی چې تاسې ولې داسې خبری کولې او له کومه تاسې ته دا معلومات په لاس درغلي و؟.

وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَاهُم ۗ

او وائي (دغه مشرکان) که اراده فرمائلې وی رحمٰن نو عبادت به مو نه وی کړی د دغو (باطلو معبودانو).

تفسیر: یعنې دوی د خپلو دغو د شرک، بې ادبی او ګستاخۍ په جواز او استحسان کښې یو داسې عقلي دلیل هم وړاندی کوی چې که الله تعالیٰ اراده کړی وی نو مونږ ته به ئې موقع نه راکوله چې له ماسواء الله څخه به مو د نورو شیانو عبادت کاوه، او هرومرو (خامخا) به ئې زمونږ مخه نیوه. کله چې مونږ برابر پر خپل هم دغه دود (رواج) او دستو دوام کوو چې هغه ئې ګوری نو ثابت شو چې دغه کار بهتر او د ده خوښ دی. نو الله جل وعلا شانه واکرم واعظم برهانه د مشرکانو د دغې وینا تردید داسې فرمائي

مَّا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾

نشته دوی ته په دغې (وینا خپلې) هیڅ قدر علم پوه نه دی دوی مګر دروغ وائي (خوشې چټې (بیکاره) اټکلونه چلوی ځکه چې الله راضي نه دی په کفر).

تفسیر: یعنې دغه خبره خو رښتیا ده چې بې د الله تعالیٰ له ارادی څخه هیڅ شي نشي کیدی لیکن د کوم شي ښیګڼه (فائده) او بهتری زمونږ دپاره له دې نه نه ثابتیږی. او که داسې وی نو په دنیا کښې به هیڅ کار بیکاره او هیڅ شي خراب او بد نه پاتې کیده او په ګرد

(تول) جهان کښې به محض خیر وه او بس او د شر تخم به له سره نه پیدا کیده او هر یو دروغجن ظالم او مکار به هم داسې وائی که د الله تعالىٰ اراده نه وی نو زه به ئې نه پرې ښودم چې داسې ظلم او تیری به می کاوه او کله ئې چې ماته د ظلم، ستم او تیری موقع راکړه نو معلومه شوه چې دی په دغه کار خوښ او راضی دی. په هر حال په مشیت او رضاء کښې د لزوم ثابتول کوم علمی اصول نه دی او محض د گمان او اټکل غشی دی چې د هغه بیان د جزء ۸ «الانعام» د سورت په (۱۸) رکوع ۱۴۸ آیت کښې د دغه آیت په تفسیر کښې پخوا لیکلی شوی دی ﴿ سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا ﴾

أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِّن قَبْلِهِ فَهُم بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

آیا ورکړی مو دی دوی ته کوم کتاب پخوا له دغه (قرآن) پس دوی په هغه کتاب منګلی خښوونکی (حجت نیوونکی دی نه ده داسی) بلکه وائی دغه مشرکان بیشکه موږ موندلی مو دی پلرونه خپل پر یوی لیاری (دین) او بیشکه موږ پر قدمونو د دوی لیاره موندونکی تلونکی یو (یعنی د هم هغو خپلو پخوانیو په پلونو ځو او د غیر الله عبادت کوو).

تفسیر : د عقلی دلیل حال خو مو واورید، آیا ما سواء له هغه څخه بل کوم نقلی دلیل پخپلی دغی دعوی باندی وړاندی کولی شی؟ یعنی د الله تعالىٰ له منزله وو کتابونو څخه کوم کتاب د دوی په لاس کښې شته؟ چې په هغه کښې د شرک غوره والی لیکلی شوی وی؟ ظاهر دی چې داسې کوم سند له دوی سره نشته. نو ماسواء له دی نه چې د خپلو پلرونو او نیکونو ړوند تقلید دلیل وړاندی کړی بل څه شی له دوی سره نه دی پاتی شوی، هم دغه د دوی له ګردو (تولو) څخه زبردست دلیل دی چې د هری زمانی مشرکانو به هم دغه دلیل وړاندی کاوه چې وروسته له دی نه د هم دغه بیان دی.

وَكَذَٰلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكُم بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدتُّمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ

او هم داسی (ستا په شان) نه وو لیږلی مونږ پخوا له تانه په هیڅ قریه کلی کوم ویرووونکی (له عذابه یعنی نبی) مگر وبه ویل هوسا (آرام) او نعمت لرونکیو (خلقو د هغو کلیو) بیشکه مونږ چی یو موندلی مو دی پلرونه خپل پر یوی لیاری او بیشکه مونږ پر قدمونو د دوی اقتداء کوونکی تلونکی یو. وبه ویل (نبی دوی لره) آیا (کوئ تاسی متابعت د پلرونو خپلو) اگر که راتله کړی دی ما تاسی ته په ښه لیاره ښوونکی له هغه شی څخه چی موندلی دی تاسی پر هغه شی باندی پلرونه خپل،

تفسیر : یعنی نبی الله فرمایلی دی چی ستاسی د پلرونو او د نیکه‌گانو له لیاری څخه بهتره یوه ښه سمه صافه لیاره تاسی ته درښیم خو آیا تاسی سره له هغه د خپل هغه پخوانی جهل او عناد څخه مخ نه اړوئ؟.

قَالُوٓا۟ إِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ كَـٰفِرُونَ ﴿٢٤﴾

وبه ویل دوی بیشکه مونږ چی یو په هغه (دین) چی لیږلی شوی یئ تاسی په هغه سره کافران یو.

تفسیر : یعنی هر څه چی وی مونږ ستاسی خبری نشو منلی، او له خپل هغه پخوانی دود (رواج) او دستور څخه چی له پلرونو او نیکه گانو څخه راته پاتی شوی دی نشو گرځیدی.

فَٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَـٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ
لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِى بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِى فَطَرَنِى فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾

پس انتقام مو واخیست له دوی نه پس وگوره چی څرنگه وه عاقبت آخره خاتمه د دروغجن گڼونکیو (انبیاؤ خپلو ته) او (یاد کړه) هغه وخت چی وویل ابراهیم (کله چی ووت له غاره) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل (نمرودیانو) ته چی بیشکه زه بیزاره (جلا (جدا)) یم له هغو بتانو چی تاسی ئی عبادت کوئ مگر هغه الله چی پیدا کړی ئی یم زه پس بیشکه چی هغه (الله) به ثابت لری ما په هدایت (او دین خپل) باندی.

تفسير : يعنی صرف له يوه پاک الله سره زما علاقه ده چی هغه زما خالق دی او هم هغه می د مقصود د منزل پر لياره تر آخره پوری بيائی.

تنبيه : دلته ئی دغه قصه پر دی بيان فرمايلی ده چی وگورئ ستاسی مسلم پلار او پيشوا کله چی د خپلو پلرونو لياره غلطه ومونده هغه ئی پريښوده تاسی هم هغسی وکرئ! که مو د خپلو پلرونو او نيکونو تقليد پسی سا خيژی او له سره له هغه څخه خلاف بل کار نه کوئ نو د هغه پلار پر لياره تگ وکرئ چی په دنيا کښی ئی د حق او صداقت بيرغ هسک (اوچت) کړی ؤ، خپلی اولادی ته ئی نصيحت او وصيت فرمايلی ؤ چی وروسته له ما څخه هم ما سواء له واحد احد الله د بل هيڅ شی عبادت مه کوئ! کما جاء فی الركوع (۱٦) آيت ۱۳۲ من سورة البقرة ﴿ وَوَصّٰى بِهَآ اِبْرٰهِيْمُ بَنِيْهِ وَيَعْقُوْبُ ﴾ الآية -

وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِیْ عَقِبِهٖ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۲۸﴾

او گرځولی وه (ابراهيم) دغه کلمه (د توحيد) باقی پاتی کيدونکی په پشت اولاد خپل کښی دپاره د دی چی دوی بيرته راوگرځی (توحيد ته له شرکه).

تفسير : يعنی د ابراهيم عليه السلام اولاده يو له بل څخه د توحيد بيان او دلائل واوری او د حق د لياری په طرف دی رجوع وکړی.

بَلْ مَتَّعْتُ هٰٓؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰی جَآءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُوْلٌ مُّبِيْنٌ ﴿۲۹﴾

(دوی هم هغسی ونه کړ) بلکه نفعه ورکړی وه ما دغو (شرکاؤ) ته او پلرونو د دوی ته تر هغه پوری چی راغی دوی ته حق (دين قرآن) او رسول (محمد) ښکاره بيانونکی (د شرعيوو احکامو دوی لره).

تفسير : يعنی ای مکيانو! افسوس چی تاسی د ابراهيم عليه السلام ارث مو حاصل نه کړ او د ده پر وصيت مو تگ ونه کړ، بلکه د هغو دنيوی سامانونو په خوندونو او مزو کښی ولويدئ چی د الله تعالیٰ له درباره تاسی ته درعنايت کړی شوی دی او د قدوس الله له طرفه بيخی غافل شوئ تر دی چی د هغه غفلت د خوب د ويښيدلو لپاره الله تعالیٰ تاسی ته خپل داسی انبياء وليږل چی د هغوی نبوت بيخی روښان او واضح دی. الله حق او رښتيا دين تاسی ته درولیږه قرآن ئی تاسی ته در ولولوه او در واموروراوه، او د الله تعالیٰ په احکامو په نهايت صفائی سره مو مطلع کړئ.

وَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوْا هٰذَا سِحْرٌ وَّاِنَّا بِهٖ كٰفِرُوْنَ ۝٣٠

او څه وخت چې راغی دوی ته حق (دین قرآن) وویل (کفارو) دا سحر (کوډې) دی او بیشکه مونږ پر دغه قرآن کافران یو (او نه ئې منو).

تفسیر : یعنی پاک قرآن ته ئې د جاود او کوډو نسبت وکړ، او د انبیاء الله د کلام له منلو څخه منکران شول.

وَقَالُوْا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيْمٍ ۝٣١

او وویل (کفارو) ولې نه نازلوه شی دغه قرآن پر یوه سړی له دغو دوو قریو څخه (چې مکه او طائف دی چې دغه سړی هم) ډیر لوی دی (لکه ولید په مکه کښې او عروه په طائف کښې).

تفسیر : یعنی که خامخا د قرآن نزول د پاک الله مقصود وو نو ښائی چې هغه ئې د معظمی مکې یا د طائف پر کوم مشر نازلوه. دغه څرنګه د باور کولو وړ (لائق) دی چې لوی لوی غتان، مشران او د مالونو د شتو له خاوندانو څخه پاک الله منصرف شوی دی او د رسالت د لوی منصب لپاره ئې داسې یو سړی غوره او منتخب فرمایلی دی چې د دولت او ریاست په اعتبار د هیڅ یو امتیاز خاوند نه دی.

نو پاک الله جل وعلا شانه واعظم واکرم برهانه جواباً د دوی په تردید کښې داسې فرمائی

اَهُمْ يَقْسِمُوْنَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ؕ

آیا دوی تقسیموی ویشی رحمت (نبوت) د رب ستا (لکه چې دوی وائی)،

تفسیر : یعنی آیا د نبوت او د رسالت د مناصبو تقسیم ستاسی په لاس کښې درکړی شوی دی چې د هغه پر انتخاب داسې مباحثې کوئ؟.

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَّعِيْشَتَهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجٰتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا ؕ

(نه ده داسی بلکه پخپله) مونږ ویشلی قسمت کړی مو دی په منځ د دوی کښې معیشت د دوی په دغه ژوندون لږ کښې او پورته کړی مو دی ځینی د دوی د پاسه د ځینو نورو په مرتبو کښې د دی چی ونیسی ځینی د دوی (چی غنیان دی) ځینی نور (چی فقیران دی) تابعان کار کوونکی

تفسیر : یعنی ځینی ئی غنی او شتمن او ځینی ئی فقیران او خوار گرځولی دی یوه ته ئی بی حسابه دولت ورکړی دی او بل ته ئی له هغه شخه لږ څوک ئی مسخر تابع او مطیع گرځولی دی او څوک ئی متبوع او مطاع.

وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾

او رحمت د رب ستا (جنت) خیر ډیر غوره دی له هغو (اموالو) چی تولوی ئی دوی (په دنیا کښې).

تفسیر: یعنی د نبوت او د رسالت شرف خو د ظاهری مال او جاه او د دنیوی ساز او سامان شخه ډیر اعلیٰ او اولیٰ دی، کله چی الله تعالیٰ دنیوی روزی د دوی په فکر او تجویز سره نه ده ویشلی نو د نبوت او رسالت تقسیم به ولی د دوی په تجویز سره سم وکړی وروسته له دی نه د مال او دولت او د مادی سامانونو د بی وقعتی او حقارت بیان فرمائی،

وَلَوْلَآ أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَّاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ
بِالرَّحْمٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَّمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾
وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَّسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا ط

او که نه وی دغه (خطره) چی شی دا خلق ډله یوه (متفق په کفر) نو خامخا گرځولی به مو وو هغه چا لره چی کافر کیږی په رحمٰن دپاره د کوټو د دوی چتونه له سپینو زرو او زینه پائی (به می هم له سپینو زرو ور جوړولی څو په هغو سره) پر دغو (کوټو) به ختلی دوی (دپاره د حاجاتو خپلو) او دپاره د کوټو د دوی (د سپینو زرو) دروازی به وی او تختونه (به وو د سپینو زرو) چی پر هغو به ئی تکیی وهلی وی دوی او (له) سرو زرو

(نور د زینت شیان به می هم ورلره ورکړی ؤ)

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په نزد دغه دنیوی مال او دولت هیڅ قدر او اهمیت نه لري او نه د دنیوی مال اعطاء څه د قرب او د وجاهت عند الله دلیل دی دا خو داسی بی قدره او حقیر شی دی چی که کوم خاص مصلحت مانع نه وی نو الله تعالیٰ د کفارو کوټو، چتونه، زینی، دروازی، درشائی، قلفونه، تختونه، چوکیګانی او نور اثاث البیت به ئی، ګرد (ټول) له سرو او سپینو زرو څخه جوړول مګر په دغه صورت کښی به خلقو د دغه وضعیت له لیدلو څخه چی کفارو ته دغسی اسباب او سامان ور په برخه کیږی عموماً د کفر لیاره اختیاروله (الا ماشاء الله) او دغه شی د الله تعالیٰ له مصلحته مخالف دی نو ځکه داسی ونه کره شوه. په حدیث کښی راغلی دی چی که د الله تعالیٰ په نزد د دنیا قدر د میاشی د یوه وزر په اندازه هم وی خو بیا هم کفارو ته به یو غړپ اوبه هم نه ورکولی کیدی ښه کله چی یو شی د الله تعالیٰ په نزد دومره حقیر وی نو هغه د سیادت او د وجاهت عند الله او د رسالت او نبوت معیار درول به تر کوم ځای پوری صحیح وی. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی الله تعالیٰ کافر ئی پیدا کړ، چیری خو هغه ته آرام ورکړی، په آخرت کښی خو ورته دایمی عذاب دی. چیری خو دوی ته آرام وررسی. مګر که داسی کیدی نو ګردو (ټولو) به د هم هغه کفر لیاره غوره کوله.»

وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ۚ وَالْآخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾

او نه دا ټول (مذکوره شیان) مګر متاع نفعه د دغه ژوندون لږ خسیس، او (متاع نفعه د) آخرت (جنت) په نزد د رب ستا دپاره د متقیانو دی.

تفسیر : یعنی دنیوی عیش او عشرت او خوند کښی خو ګرد (ټول) سره شریکان دی مګر آخرت سره له خپلو ابدی نعماوو او آلاوو د متقینو دپاره مخصوص دی چی متقیان له الله جل جلاله څخه ویریږی او ځان له معاصیو ساتی.

وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَٰنًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾

او هر څوک چی اعراض کوی (سترګی پټوی) له ذکر یادولو (د قرآن) د رحمٰن مسلط به کړو مونږ پر هغه باندی یو شیطان پس هغه به له ده سره (دائمی) ملګری وی (چی ئی لمسوی ګناهونو ته او لغزوی ئی له سمی لیاری نه).

تفسير : يعنى هر څوک چى له رښتيا نصيحت او د الله تعالىٰ له ذکره او ياده اعراض کوى او مخ ترى اړوى پر ده باندى يو شيطان په خصوصى ډول (طريقه) سره مسلطوه شى چى تل تر تله ئى اغواء کوى او د ده په زړه کښى راز راز (قسم قسم) وسوسى اچوى دغه شيطان به تر دوزخ پورى هم د ده له ملګرتوبه لاس نه اخلى.

وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾

او بيشکه دغه (شيطانان) خامخا اړوى دغه خپل ملګرى له ليارى (د حق) او ګمان کوى (دغه سترګى پټوونکى کفار له حقه) داسى چى بيشکه دوى د سمى ليارى موندونکى دى.

تفسير : يعنى شياطين به تل د دوى مخه د نيکى له ليارى څخه نيسى، مګر د دوى عقلونه هم تر دى اندازى پورى مسخ کيږى چى هغه غلطه ليارە د دوى په نظر کښى سمه ليارە ښکارى او ښه ئى ګڼى. د بدى او د نيکى تميز هم په دوى کښى نه پاتى کيږى.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿٣٨﴾

تر هغه پورى چى راشى مونږ ته نو وبه وائى (دغه اعراض کوونکى خپل ملګرى ته) کاشکى چى وى په منځ زما او په منځ ستا کښى لرى والى له مشرقه تر مغربه پس بد ملګرى (ئى ته زما).

تفسير : يعنى هر کله چى د الله تعالىٰ په حضور کښى ورسيږى هلته به دغه خبره په ښه شان سره ورڅرګنديږى (ورښکاريږى) چى دغه ملګرى ئى څومره بد او خراب ملګرى وو هلته به له حسرته او قهره داسى وائى چى کاشکى زما او ستا په منځ کښى د مشرق او مغرب فاصله وى! او يوه شيبه به مى هم ستا په صحبت کښى نه وى تيره کړى.
اى کمبخته! اوس خو لږ شانى له ما څخه لرى شه!. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکى «يعنى په دنيا کښى د شيطان پر مشورو عمل کوى او هلته به د شيطان له ملګرتوبه افسوس او ارمان کوى. داسى شيطان رفيق چاته له پيريانو څخه او چا ته له انسانانو څخه وررسيږى.»
نو پاک الله اجل واعلىٰ شانه واکرم واعظم برهانه داسى فرمائى

وَلَن يَنفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾

او له سره به څه فائده ونه رسوی تاسی ته نن ورځ (له دی جهته) چی ظلم کړی دی تاسی (په شرک سره) دا چی بیشکه تاسی (سره له ملګرو خپلو) په عذاب کښی سره شریکان یئ (لکه چی په کفر کښی سره شریکان وئ)

تفسیر: د دنیا قاعده ده په کوم مصیبت کښی چی په عمومی ډول (طریقه) سره لوی او واړه تول سره شریکان وی نو هغه لږ شانی سپک او آسان وربښکاری. مشهور متل دی چی «په ګډه مرګ کښی لویه چرچه وی» مګر په دوزخ کښی د تولو شیاطین الانس والجن او د تابعینو او متبوعینو په اشتراک او ګډون کښی دوی ته هیڅ یوه فائده او ګټه نه وررسیږی، د عذاب شدت به دومره زیات وی چی په داسی سطحی خبرو له سره دوی نشی متسلی کیدی او دوی ته له هغه څخنی څه تخفیف او سپکتیا نه محسوسیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی کفار به وائی چی د دوی له لاسه مونږ په دغه عذاب کښی اخته شوی یو ډیر ښه شو چی دوی هم له هغه څخه نجات ونه موند او تری بچ نشو. لیکن که هغه بل نیولی شوی دی نو د هغه له نیولو څخه ده ته څه فائده نه وررسیږی».

اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ اَوْ تَهْدِی الْعُمْیَ وَمَنْ كَانَ فِیْ ضَلٰلٍ مُّبِیْنٍ ﴿۴۰﴾ فَاِمَّا نَذْهَبَنَّ
بِكَ فَاِنَّا مِنْهُمْ مُّنْتَقِمُوْنَ ﴿۴۱﴾ اَوْ نُرِیَنَّكَ الَّذِیْ وَعَدْنٰهُمْ فَاِنَّا عَلَیْهِمْ مُّقْتَدِرُوْنَ ﴿۴۲﴾
فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِیْۤ اُوْحِیَ اِلَیْكَ ۚ اِنَّكَ عَلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیْمٍ ﴿۴۳﴾

آیا پس ته به (ای محمده!) آورول وکړی کڼو ته یا سمه لیاره به وښیی ړندو ته او هغه چا ته چی وی په ګمراهی ښکاره کښی پس که بیول وکړو مونږ خامخا پتا سره (په خوا د تعذیب د منکرینو) پس بیشکه مونږ له دوی نه انتقام اخیستونکی یو (په آخرت کښی) یا به وښیو تاته (په حیات ستا کښی) هغه (عذاب) چی وعده ئی کوو له دوی سره پس بیشکه مونږ په (عذاب د) دوی قادر یو (په هر حال کښی) پس منګلی خښی کړه (ښه عمل وکړه) په هغه (قرآن) چی وحی کړی شوی دی تاته (ای محمده!) بیشکه ته پر لیاری سمی روان ئی (نو ژر به مطلب ته ورسیږی).

تفسیر : یعنی ړندو ته د حق لیاره ښوول، کڼو ته د حق غږ آورول، او هغو کسانو ته چی

په صریحی غلطی او گمراهی کښی سرگردانه حیرانه گرځی سمه صافه لیاره ښوول او د کفر، شرک، شک او عصیان له تیارو څخه ئی د باندی ایستل او د هدایت پر لوی سرک ئی روانول، ستاسی په واک (قبضه) او اختیار کښی نشته که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو ستا په غږ کښی تأثیر پیدا کوی. په هر حال تاسی داسی غم او اندیښنه مه کوئ چی دغه گرد (تول) خلق ولی حق نه منی؟ او ولی خپله آخره خاتمه خرابوی؟ د دوی معامله پاک الله ته وسپارئ! هم هغه به دوی ته د دوی د دغو اعمالو سزا ورکوی، که د دوی دغه په سزا رسول ستاسی له وفاته وروسته واقع شو نو هغه به هم تاسی ته دربښوول کیږی په هر صورت نه دوی زمونږ له واکه او اختیاره وتلی او نه چیری تللی شی، او نه به مونږ دوی بی له سزا ورکولو خوشی پریږدو. ستاسی کار هم دا دی کومه وحی چی راغلی ده او کوم حکم چی تاسی ته درکړی شوی دی پر هغه به ډیر مضبوطی سره تینگ ولاړ اوسئ! او برابره خپله فریضه اداء کوئ، ځکه که د دنیا نور خلق پر بلی لیاری لاړ شی نو ته د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره پر سمه لیاره روان ئی چی له هغه ځنی یو قدم دی خوا یا هغی خوا ته د هیسته کیدلو ضرورت نه دی پاتی او نه د کوم هوا پرست په غوښتنه، هیله (امید) آرزو او تمنا ته کوم بل لوری ته کتلی او التفات کولی شی.

وَإِنَّهُۥ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ۖ

او بیشکه دغه (قرآن) ذکر پند (شرف عزت) دی تاته (ای محمده!) او قوم (امت) ستا ته.

تفسیر : یعنی لوی قرآن د تاسی او ستاسی د قوم دپاره د خاص فضل او شرف سبب دی. له دی نه به لوی عزت او ښه نصیب څه وی چی د الله تعالیٰ کلام، او د گردی (تولی) دنیا د نجات او د فلاح ابدی دستورالعمل د دوی په ژبه نازل شوی دی. او د داسی مقدس کلام ړومبنی مخاطبان هم دوی دی. که دوی څه عقل او پوه ولری نو د دغه عظمی نعمت قدر دی وکړی! او د لوی قرآن چی د دوی لپاره یو قیمتدار د پند او نصیحت کتاب دی پر هدایاتو دی تګ وکړی، او له نورو گردو (تولو) ځنی دی ړومبی خپل ځانونه د دنیوی او آخروی سعاداتو وړ (لائق) او مستحق وگرځوی.

وَسَوْفَ تُسْـَٔلُونَ ﴿٤٤﴾

او ژر ده چی پوښتنه به وکړه شی له تاسی (په ورځ د قیامت کښی).

تفسیر : یعنی مخ کښی به د دی خبری پوښتنه کیږی چی تاسی د دغه عظمی نعمت څه قدر

کړی ؤ؟ او د دغه لوی فضل او شرف شکریه مو په څه شان سره اداء کړی وه؟.

وَسْـَٔلْ مَنْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُّسُلِنَآ اَجَعَلْنَا مِنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً يُّعْبَدُوْنَ ﴿۴۵﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده!) له هغه چا چې لیږلی مو دی پخوا له تا له رسولانو زمونږ (په شپه د معراج کښې یا له علماؤ د دوی) آیا مقرر کړی وو مونږ بې له رحمٰن نور معبودان چې عبادت به ئې کاوه.

تفسیر : یعنی ستاسی لیاره خو هم هغه ده چې د پخوانیو انبیاؤ لیاره وه هیڅ یوه نبی د شرک تعلیم نه دی ورکړی. او نه الله تعالیٰ په هیڅ یوه دین کښې شرکیه اعمال جائز درولی دی چې ماسواء الله څخه د بل چا عبادت هم وکړی شی. او دغه ارشاد چې پوښتنه وکړه یعنی هر کله چې له دوی سره ملاقات وکړئ! لکه چې د معراج په شپه کښې وشو یا د دوی احوال له کتابونو څخه تحقیق وکړئ! په هر حال د تحقیق او تفتیش هومره ذرائع چې وی هغه گرد (تول) تر استعمال لاندی ونیسئ! له هغو څخه به په صاف ډول (طریقه) سره ثابتیږی چې په هیڅ سماوی دین کښې هیڅ کله د شرک اجازه نه ده ورکړی شوی.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَقَالَ اِنِّىْ رَسُوْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۶﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمْ بِاٰيٰتِنَآ اِذَا هُمْ مِّنْهَا يَضْحَكُوْنَ ﴿۴۷﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسیٰ سره له (نهو) دلائلو (د قدرت) زمونږ فرعون ته او مشرانو د دغه (فرعون) ته پس وویل (موسیٰ) بیشکه زه چې یم رسول د رب د عالمیانو یم پس کله چې راغی (موسیٰ) دوی ته سره له دلائلو (د قدرت) زمونږ ناڅاپه دوی په دغو دلائلو (د قدرت زمونږ) به ئې خندل.

تفسیر : یعنی پر معجزاتو ئې توکې مسخری کولې.

وَمَا نُرِيْهِمْ مِّنْ اٰيَةٍ اِلَّا هِىَ اَكْبَرُ مِنْ اُخْتِهَا ۫

او نه مو ښوده دوی ته (هیڅ دلیل) له دلائلو (د عذاب) مګر چې هغه لوی وه له خوره د دی (یعنی له هغه تیر عذابه)

تفسیر : یعنی له یوه څخه بل د قدرت لوی دلیل مو د موسیٰ علیه السلام د تصدیق لپاره وښوده.

وَأَخَذْنَٰهُم بِٱلْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾

او نیولی وو مونږ دوی په عذاب سره دپاره د دی چې دوی راوګرځی (له کفره خپله).

تفسیر : بالاخره مو هغه دلائل ورولیږل چې د عذاب یو شان رنګ د هغو په منځ کښی مرکوز ؤ لکه چې د جزء ۹ «الاعراف» په (۱٦) رکوع ۱۳۳ آیت کښی مذکور دی ﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلطُّوفَانَ وَٱلْجَرَادَ وَٱلْقُمَّلَ وَٱلضَّفَادِعَ وَٱلدَّمَ ءَايَٰتٍ مُّفَصَّلَٰتٍ ﴾ او له دی نه غرض دا وو څو دوی وویریږی او له خپلو هغو حرکاتو څخه مخ وګرځوی نو هغوی بیرته ونه ګرځیدل کله چې عذاب ئی ولید نو داسی فریاد ئی وکړ

وَقَالُوا۟ يَٰٓأَيُّهَ ٱلسَّاحِرُ

او وویل (قبطیانو موسیٰ ته) ای ساحره !

تفسیر : د دوی په محاوراتو کښی عالم ته به ئی «ساحر» ویل، ځکه چې لوی علم د دوی په نزد هم دغه سحر وو. ښائی د دغه عجز، زاری، خوشامد او تملق په وخت، حضرت موسیٰ ئی په دغه ظاهری تعظیمی لقب سره بللی وی او له خپل باطنی خباثته ئی په دغه لوری هم اشاره کړی وی چې مونږ تر اوسه پوری تا د نبی په صفت نه پیژنو او تش دی د یوه ماهر کوډګر (ساحر) په حیثیت ګڼو.

ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

وبوله زمونږ دپاره رب خپل په سبب د هغی وعدی (د الله) چې له تا څخه ده (چې له مونږ لری کړی عذاب) بیشکه چې مونږ خامخا لیاره موندونکی یو

(په ايمان راوړلو سره په تا باندی ای موسیٰ!).

تفسير : يعنی د دعاء هغه طريقه چې تاته رب ستا ښوولی ده، او هغه عهد چې مونږ له تاسی سره کړی دی سم له هغه دعاء سره داسی وشو نو ضرور مونږ به هم پر سمه لياره راځو او ستا خبرو ته به غوږ ږدو نو سمه صافه لياره به بيامومو.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾

پس کله چې لرې مو کړ له دوی نه عذاب (په دعاء د موسیٰ سره) ناڅاپه ماته کړه دوی (هغه وعده خپله)

تفسير : يعنی څه مهال (وخت) چې هغه تکليف مرتفع او د مصيبت ساعت له دوی نه پورته او مندفع شو يو ځلی تولو سره له خپلو هغو مواعيد څخه مخ واړوه او داسی ئی ورښکاره کړل چې مونږ له سره تاسره څه عهد او پيمان نه وو کړی او فی الحال ئی بيا مات کړ.

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَٰقَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ
وَهَٰذِهِ الْأَنْهَٰرُ تَجْرِي مِن تَحْتِيٓ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾

او غږ وکړ فرعون (افتخاراً) په قوم خپل کښې (د جارچيانو په وسيله) وويل (فرعون) ای قومه زما! آيا نشته ما لره ملک سلطنت د مصر او دغه ويالی چې بهيږی (او اصلی منبع ئی نيل دی) لاندی تر (مانی) زما آيا پس نه وينئ تاسی (دغه لوئی جاه او جلال زما).

تفسير : په دغو اطرافو او حواليو کښې د مصر حاکم ډير لوی سری ګڼلی کيده، او نهرونه ئی هم ده کينولی وو، او د نيل اوبه ئی په هم دغو ويالو کښې غورځولی وی او خپل باغ ته ئی هم را ايستلی وی. مطلب دا چې سره د دغو سامانونو او وسائلو د موجوديت آيا زمونږ دغه حيثيت او وضعيت له دی خبری سره وړ (لائق) او متقاضی دی چې د موسیٰ عليه السلام په شان د يوه معمولی حيثيت والا خبرو ته غوږ ونيسو او غاړه ورته کيږدو.

أَمْ أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾

بلکه زه بهتر یم له دغه سړی (موسیٰ) چې هغه سپک (او حقیر) دی. او نه دی نژدی (دی ته چې) صاف بیان (د مطلب) وکړی.

تفسیر : یعنی له موسیٰ سره نه څه مال او دولت شته او نه حکومت او نه عزت او نه کوم ظاهری کمال تر دی چې په خبرو او اترو کښې ئې ژبه هم په صاف ډول (طریقه) سره نه چلیږی او تته کیږی.

فَلَوْلَآ أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾

پس ولی نه غورځول کیږی په ده باندی وښی له سرو زرو یا ولی نه دی راغلی له ده سره پرښتی پیوسته (صف تړلی).

تفسیر : وائی چې فرعون به پخپله د جواهراتو وښی پخپلو لاسو کښې اچول او پر هر وزیر او امیر او مشر به ئې چې لطف او مهربانی کوله د هغه په لاسو کښې به ئې هم سم د ده له حال سره مناسب وښی اچول د ده په مخ کښې د ده لاوو لښکر صف تړلی وو. مطلب ئې دا کله چې مونږ چاته عزت ورکوو نو دغسی وضعیت ورسره کوو، نو آیا کله چې دی د الله تعالیٰ د رسالت مدعی دی نو ولی د ده الله د ده په لاسو کښې وښی نه دی اچولی؟ او له ده سره ئې د ملائکو یو لښکر نه دی رالیږلی؟.

فَٱسْتَخَفَّ قَوْمَهُۥ فَأَطَاعُوهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٥٤﴾

پس سپک بی عقل موند (فرعون) قوم خپل پس اطاعت ئې وکړه د هغه (فرعون په مطلب د ده کښې)، بیشکه چې دوی وو یو قوم فاسقان (نو وی مانه فرمان د فاسق).

تفسیر : یعنی په دغو چټیو (بیکارو) او غلطو تیرایستونکیو خبرو سره ئې له خپل ټول قوم څخه ناپوهان جوړ کړی دی او هغه ټول احمقان د ده خبرو ته غوږ ږدی حقیقت دا دی چې د دغو خلقو طبائع د الله تعالیٰ په نافرمانی له ابتداء څخه عادت او معتاد شوی وو دغه ئې اوس د هغه عصیان او طغیان دپاره یوه نوی حیله او پلمه (تدبیر) وګرځوله.

فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا

پس کله چی خفه کړو (په غضب ئی کړو) دوی مونږه (په ډیر طغیان خپل سره)

تفسیر : یعنی هم هغسی کارونه ئی وکړل چی په هغو سره عادتاً پاک الله په قهر او غضب کیږی.

انتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنٰهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۵۵﴾ فَجَعَلْنٰهُمْ سَلَفًا وَّمَثَلًا لِّلْاٰخِرِيْنَ ﴿۵۶﴾

نو انتقام واخیست مونږ له دوی نه پس غرق ډوب مو کړل دوی تول (په بحیره د قلزم کښی) پس ومو گرځول دوی پیشوایان (دپاره د عبرت اخیستلو) او مثل دپاره د وروستنیو (خلقو تر قیامت پوری).

تفسیر : یعنی وروسته راتلونکیو نورو نسلونو ته د دوی قصه د یوی عبرتناکی پیښی په شان ذکر او بیانیږی.

وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا اِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّوْنَ ﴿۵۷﴾ وَقَالُوْٓا

ءَاٰلِهَتُنَا خَيْرٌ اَمْ هُوَ ؕ

او کله چی وگرځاوه شو ځوی د مریمی مثل ناڅاپه قوم ستا پر هغه (مثال) شور ماشور د خوشالتیا (او خندا) کوی او وائی (دغه کفار) آیا معبودان زمونږ غوره دی او که هغه غوره دی (هر کله چی عیسیٰ په دوزخ کښی شو خو زمونږ بتان دی هم په دوزخ کښی وی).

تفسیر : یعنی کله به چی د حضرت مسیح علیه السلام ذکر کیده نو د عربو مشرکانو به ډیر شور ماشور نښلاوه او راز راز (قسم قسم) غږونه به ئی پورته کول. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی. څه مهال (وخت) چی رسول الله مبارک دغه آیت ولوست ﴿ اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ﴾ جزء ۱۷ (د انبیاء ۷ رکوع ۹۸ آیت زمونږ د دغه تفسیر کښی) نو مشرکانو وویل چی نصاریٰ د حضرت مسیح علیه السلام عبادت کوی اوس راوښیه چی ستاسی په خیال زمونږ معبودان ښه دی؟ که حضرت مسیح علیه السلام ظاهر دی چی تاسی حضرت مسیح ته ښه وایئ کله چی حضرت مسیح (معاذ الله) د دی آیت په عموم کښی داخل دی نو خیر دی زمونږ معبودان دی هم

ورسره داخل وی په ځینو روایاتو کښې راغلی دی چی نبی الکریم یو ځلی فرمایلی وو «**لیس احد یعبد من دون الله فیه خیر**» نو کفارو وویل چی آیا په مسیح کښې هم څه خیر او ښیګنه (فائده) نشته؟ ظاهر دی چی د آیت او د رسول الله د دی الفاظو مطلب له هغو شیانو سره متعلق وو چی مشرکان د هغوی په عبادت کښې لګیا وو او په دغو معبودینو کښې د دغی خبری قوت او قدرت هم نه وو چی د خپلو عابدینو جواب په لا او نعم سره ورکړی شی یا دوی له دغه ناحقه عبادت څخه منع کړی یا د خپلی بیزاری اعلان هغوی ته واوروی. مګر د دغو معترضینو منشاء تش جګړه کول او اعتراض ایستل، او د مناقشی او مجادلی خبری پیدا کول، او د حق لتاړول وو، نو ځکه قصداً به ئی داسی خبری جوړولی چی د متکلم له مراده مخالفی وی، کله به ئی داسی ویل بس کړه! مونږ ته معلوم شو چی تاسی هم له مونږ څخه د خپل ځان هم هغسی عبادت غواړئ لکه چی نصاریٰ ئی مسیح علیه السلام ته کوی. ښائی چی کله به ئی داسی ویل چی پخپله قرآن د حضرت مسیح علیه السلام مثال داسی بیان کړی دی.

﴿ إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ٦ رکوع) ٦٨ آیت اوس وګورئ چی زمونږ معبودان ښه دی که مسیح علیه السلام تاسی ولی د مسیح ذکر په خیر سره کوئ او زمونږ معبودانو ته ردی بدی خبری کوئ او خدای زده چی نور به څه شیان ویل د دغو ګردو (تولو) خبرو جواب وروسته له دی نه الله اجل واعلیٰ شانه واکرم واعظم برهانه داسی فرمائی.

مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾

نه دی ترلی دوی دغه مثال تا لره مګر محض دپاره د مجادلی خصومت جګړی بلکه دوی یو قوم جګړه کوونکی دی (په هر کار کښې)، نه دی دغه (عیسیٰ) مګر یو بنده دی چی نعمت کړی ؤ مونږ پری او ګرځولی مو وو دی یو مثل دپاره د بنی اسرائیلو.

تفسیر : یعنی یواځی په هم دغه مسئله کښې د دوی دغه جګړی نه دی محدودی بلکه د دوی په طبیعت کښې جګړه او جنجال واقع دی سمی او صافی خبری هیڅ کله د دوی په مغزو کښې ځای نه نیسی، هم داسی مهملی او چتی (بیکاره) مباحثی او لری له مقصده جګړی راوباسی. چیری هغه شیاطین چی پر خلقو خپل عبادت اجرا کوی. او پر هغو دوی خوښیږی، یا هغه د تیږی (ګټی) بیځانه بتان چی پر دغه بیخی قوت او قدرت نه لری چی خلق له کفره او شرکه منع کړی او چیری د لوی الله هغه مقبول بنده چی پری الله تعالیٰ خپل خاص فضل او کرم

فرمايلي او د بنی اسرآئيلو د هدايت دپاره ئی درولی وو چی دی پخپله پر خپل عبوديت مقر وو او هم خپل امت ئی د وحدانيت په طرف باله او هغوی ته به ئی داسی ويل ﴿ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ رَبِّیْ وَ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴾ نو آيا دغه مقبول بنده ته (العياذ بالله) «حصب جهنم» يا «ليس فيه خير» ويلی کيدی شی؟ يا د تيږو (ګټو) بتان له هغه سره برابری او سيالی کولی شی؟ په ياد ئی ولرئ چی لوی قرآن هيڅ يوه بنده ته د الوهيت درجه نه ورکوی. د ده تول جهاد د هم دغه مضمون په خلاف دی. هو! داسی هم نشی کيدی چی محض د څو تنو احمقانو او ناپوهانو د ادعا په موجب چی ده ته د الوهيت نسبت کوی خپل دغه مقرب او مقبول بنده د تيږو (ګټو) له بتانو يا له نورو شريرانو سره برابر کړی.

وَلَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَّلٰٓئِكَةً فِی الْاَرْضِ يَخْلُفُوْنَ ﴿٦٠﴾

او که اراده فرمائلی وی مونږ نو خامخا ګرځولی به مو وی په ځای د تاسی پرښتی په ځمکه کښی چی خليفګانی شوی به وی.

تفسير : يعنی په عيسیٰ عليه السلام کښی د پرښتو لږ څه آثار وو لکه چی د «المائدة» او د «آل عمران» او د «کهف» د سورتونو په تفاسيرو کښی اشاره کړی شوی ده په دغومره يوه خبره هيڅوک نشی معبود کيدی. که تاسی غواړی نو ستاسی له نسله به مونږ هم داسی خلق پيدا کړو يا ستاسی په ځای به له آسمانه پرښتی راښکته او په ځمکه کښی به ئی ودانی کړو. مونږ ته دغه تول قدرت حاصل دی.

وَاِنَّهٗ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ

او بيشکه دغه (عيسیٰ) خامخا علامه نښه ده دپاره د قيامت (په اعتبار د نزول سره)

تفسير : يعنی د حضرت مسيح عليه السلام اول ځلی راتلل خو خاص د بنی اسرآئيلو دپاره يوه د قدرت نښه وه چی بی له پلاره پيدا شو، او عجيبی او غريبی معجزی ئی ورښکاره کړی، او د ده دوهم ځلی راتګ به د قيامت له نښو څخه وی، د ده له نزوله به خلق معلوم کړی چی قيامت بيخی نژدی رارسيدلی دی.

فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُوْنِ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ

الشَّيْطٰنُ ۚ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٢﴾

پس شک مه کوئ تاسی په (راتلو د) قیامت کښی او متابعت وکړئ زما (په توحید کښی) دغه لیاره ده سمه برابره (چی نه پری ګمراه کیږی هیڅوک) او نه دی اړوی تاسی شیطان (له دغی سمی لیاری) بیشکه چی (دغه شیطان) تاسی ته دښمن دی ښکاره.

تفسیر : یعنی د قیامت په راتګ کښی شک مه کوئ! او د توحید او د ایمان پر هغی سمی لیاری چی زه ئی تاسی ته درښیم سم برابر لاړ شئ! نه چی ستاسی ازلی دښمن شیطان تاسی له هغی لیاری څخه منع کړی او مخه مو ونیسی.

وَلَمَّا جَآءَ عِيسٰى بِالْبَيِّنٰتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُم بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُم بَعْضَ الَّذِى تَخْتَلِفُونَ فِيهِ ۚ

او کله چی راغی عیسیٰ په دلائلو ښکاره‌وو سره وویل (عیسیٰ) چی په تحقیق راغلی یم زه تاسی ته په حکمت (نبوت شریعت ښه درایت پخی خبری) او دپاره د دی چی بیان کړم تاسی ته ځینی له هغو احکامو چی وئ تاسی چی اختلاف به مو کاوه په هغو کښی (له امورو د دین نه)

تفسیر : یعنی دینی خبری یا ځینی هغه شیان چی د موسوی شریعت له طرفه حرام درولی شوی وو د هغه حلت بیان تاسو ته کوم کما جاء فی الرکوع (٥) آیت ٥٠ من سورة آل عمران

﴿ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعْضَ الَّذِى حُرِّمَ عَلَيْكُمْ ﴾

فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللّٰهَ هُوَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۚ هٰذَا صِرٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾

پس ووېرېږئ له (عذابه د) الله او اطاعت وکړئ زما (په شرعیه ؤ امورو کښی). بیشکه الله هم هغه دی رب زما او رب ستاسو پس عبادت کوئ یواځی د دغه (الله او حکم ئی منئ) دغه لیاره ده سمه برابره.

تفسير : دغه تعليم وو د حضرت مسيح عليه السلام وګورئ چې په څومره صفائی او درستی سره ئی د واحد الله د ربوبيت او معبوديت بيان فرمايلی دی او هم دغه توحيد، اتقاء او د رسول الله اطاعت ئی صراطالمستقيم درولی دی.

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْۢ بَيْنِهِمْ

پس مختلف شول سره دغه قومونه (د نصارىٰ) په منځ خپل کښې.

تفسير : يعنی اختلاف واقع شو. يهودان تری منکران شول او نصرانيان پری قائلان شول بيا وروسته له دی نه نصرانيان هم سره څو ډلی شول، ځينی حضرت مسيح ته د الله تعالیٰ ځوی وائی ځينی له دری خدايانو يو خدای ورته وائی، ځينی يو څه وائی او ځينی بل څه وائی د حضرت مسيح عليه السلام پر اصلی تعليم خو ير تن هم نه دی پاتی.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾ هَلْ يَنظُرُونَ
إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾

پس افسوس هلاک خرابی ده دپاره د هغو کسانو چې ظلم ئی کړی دی (په باب د عيسیٰ کښې) له عذابه د ورځې درد ورکوونکی. آيا منتظر دی (دغه احزاب يا کفار د مکې يعنی نه دی) مګر قيامت ته چې رابه شی دوی ته يو ناڅاپه او دوی به نه پوهيږی (په وخت د راتلو ئی قبلالظهور).

تفسير : يعنی له داسی ښکاره ؤ او واضحو بياناتو او هداياتو سره هم که دغه خلق د حق او صدق منونکی نه دی نو بالاخر دوی د څه شی په انتظار کښې دی؟ د دوی د دغه وضعيت او احوال له ليدلو څخه داسی ويل کيدی شی چې که قيامت يو ځلی ناڅاپه د دوی پر سرونو ودريږی نو هلته به ئی ومنی. حال دا چې د هغه وخت منل له سره په درد نه خوری او مفيد نه واقع کيږی.

الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍۭ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾

یاران (دوستان د کفر او معصیت) په دنیا کښې په دغه ورځ (د قیامت کښې) ځینې د دوی له ځینو نورو سره به دښمنان وی مګر (پاتې به وی دوستی) د متقیانو.

تفسیر : په دغه ورځ کښې به دوست له دوست څخه لرې تښتی نه چې زه هم د ده په شامت ونیولی شم د دنیا دغه ګردی (تولی) دوستی او محبت او خپلوی به سره منقطع کیږی انسان به افسوس او ارمان کوی چه ولې می له هغه شریر سری سره دوستی کړی وه چې د هغه په غولولو او لمسولو سره زه نن په دغه مصیبت کښې اخته شوم په دغه وخت کښې به ډیر خوږ او مین محبوب هم د خپلې خوږی او مینی محبوبی له لیدلو څنی ویریږی به او یو د بل له لیدلو څخه به بیزاره وی. هو! د هغو کسانو محبت او دوستی به په کار ورځی چې خاص د الله دپاره وی.
او نداء به وکړه شي پر دغو مؤمنانو باندی د الله اعظم شانه واکرم برهانه له جانبه داسې چې

یٰعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَیْکُمُ الْیَوْمَ وَلَآ اَنْتُمْ تَحْزَنُوْنَ ﴿۶۸﴾

ای بندګانو زما نشته هیڅ ویره پر تاسی نن ورځ او نه به تاسی غمجن کیږئ.

تفسیر : یعنی نه د وړاندی ویره او نه به د وروستی غم اندیښنه ورسره وی. او د دوی صفت دغه دی

اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا بِاٰیٰتِنَا وَکَانُوْا مُسْلِمِیْنَ ﴿۶۹﴾

هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی په آیتونو زمونږ او وو دوی مسلمانان (په دنیا کښې).

تفسیر : یعنی په زړه سره ئې یقین وکړ او پخپلو نورو جوارحو او اعضاوو سره ئې د ده احکام په ځای راوړل او د اطاعت او انابت غاړه ئې ورته کیښوده. له دې ځایه د ایمان او اسلام فرق ظاهریږی لکه چې د جبریل علیه السلام په حدیث کښې د دې مفصل بیان شوی دی.
بیا به وویلی شي دغو مؤمنانو ته له جانبه د الله اکرم شانه واعظم برهانه داسې چې

اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ اَنْتُمْ وَاَزْوَاجُکُمْ تُحْبَرُوْنَ ﴿۷۰﴾ یُطَافُ عَلَیْهِمْ بِصِحَافٍ

مِّن ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ ۖ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ ۖ

ننوځئ (اى زما مؤمنانو بندګانو) جنت ته تاسى او ښځى ستاسى چى خوشاله به کړل شئ. ګرځولى کيږى به (د غلمانو له خوا) پر دغو جنتيانو کاسى ګلاسونه له سرو زرو څخه او (طلائى) صراحى ګانى او (وى به دوى ته) په دغه (جنت) کښى هغه څيزونه چى خواهش کوى د هغو نفسونه (د دوى) او چى خوند اخلى سترګى (د دوى ترى).

تفسير : له تولو څخه هغه اعلىٰ او اولىٰ څيز چى ترى سترګى په ليدلو سره رنى او يخى او زړونه آرامى او هوسائى (راحت) مومى د الله تعالىٰ لقاء رزقنا الله تعالىٰ بفضله ومنه.

وَأَنتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٧١﴾ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾

او تاسى په دغه جنت کښى هميشه اوسيدونکى يئ. او دغه جنت دى هغه چى په ميراث درکړى شوى دى هغه تاسو ته په سبب د هغو (نيکو عملونو) چى وئ تاسى چى کول به مو په دنيا کښى.

تفسير : يعنى ستاسى د پلار آدم عليه السلام ميراث تاسى ته بيا درورسيده او دغه د الله تعالىٰ فضل او مرحمت او ستاسى د اعمالو برکت دى.

لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ
فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾

شته تاسى ته په دغه (جنت) کښى (ښى غورى منتخبى) ميوى ډيرى چى له هغو څخه به ئى خورئ تاسى. بيشکه چى مجرمان (کافران) په عذاب د دوزخ کښى به هميشه پاتى کيدونکى وى نه به سپکاوه شى له دوى څنى (عذاب) او دوى به په دغه عذاب کښى ساکت نااميده وى (له نجاته او نشاطه).

تفسير : يعنى عذاب به نه کوم وخت ملتوى کيږى او نه سپکاوه شى. دوزخيان به نااميده کيږى چى اوس په هيڅ صورت له دى ځايه نشو وتلى او نه د وتلو څه سبيل او لياره شته.

وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْا هُمُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۷۶﴾

او نه دی کړی مونږ ظلم پر دوی ولیکن دوی وو هم دوی ظالمان (پر ځانونو خپلو په کفر سره)

تفسیر : یعنی مونږ په دنیا کښی د نیکی او بدی هره خوا او هر پلو دوی ته ښوولی او پوهولی وو او انبیاؤ الله می لیږلی وو او پر دوی می د حجت اتمام کړی وو او هیڅ یو معقول عذر می دوی ته باقی نه وو پریښی خو سره له هغه دوی ونه منل او له خپلو تیریو او زیاتو ځخه ئی لاس وانه خیست. که داسی ظالمینو او متجاوزینو ته سزا ورکړه شی نو ځوک دغی سزا ته ظلم ویلی شی.؟

وَنَادَوْا يٰمٰلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ؕ

او غږ به وکړی (جهنمیان) چی ای مالکه (خازنه د دوزخ) حکم دی وکړی پر مونږ رب ستا (د مرګ)

تفسیر : «مالک» د هغی پرښتی نوم دی چی پر دوزخ مؤکله ده او د اور داروغه ورته ویلی شی. دوزخیان به ده ته غږ کوی او ناری به وهی چی مونږ نه مرو او نه خلاصی مومو ته دی خپل رب ته ووایه چی یو ځلی دی مونږ ته عذاب راکړی او کار مو دی له بیخه تمام کړی. ګواکی له نجاته بی هیلی او مأیوس کیږی او د مرګ په ارمان کښی لویږی.

قَالَ اِنَّكُمْ مّٰكِثُوْنَ ﴿۷۷﴾

وبه وائی (ملک خازن پس له زرو کلو په جواب د دوی) چی بیشکه تاسی (ژوندی) پاتی کیدونکی یئ (په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی له چغو او شورماشور ځخه هیڅ فائده نه دررسیږی تاسی په هم دغه خپل حال تل ترتله پاتی کیدونکی یئ. وائی چی دوزخیان به تر یو زر کاله چغی وهی، ناری سوری به کوی بالاخر دوی ته به داسی یو جواب اوراوه شی او د الله اجل واعلیٰ شانه واکرم واعظم برهانه له جانبه داسی ویلی کیږی

لَقَدْ جِئْنٰكُمْ بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كٰرِهُوْنَ ﴿۷۸﴾

خامخا به تحقیق راغلی وو مونږ تاسی ته (په وسیله د انبیاؤ) په حق سره ولیکن زیاتره ستاسی حق لره بد گنونکی یئ (چی حق به مو نه قبلاوه).

تفسیر : یعنی هغه سزا تاسی ته پر دغه جرم درکړی شوی ده چی تاسی علی‌الاکثر د صداقت او حقانیت په خلاف اقدامات کول او زیات له تاسی د ړندو په شان په هغه پسی لویدلی وئ.

أَمْ أَبْرَمُوٓا۟ أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾

بلکه محکم کړی دی (کفارو په خلاف د انبیاؤ) یو کار پس بیشکه مونږ هم محکم کوونکی یو (د تدبیر خپل).

تفسیر : د عربو کفار زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خلاف راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړولی او قسم په قسم پټ تدبیرونه به ئی سره ترل مگر د الله تعالیٰ خفیه تدبیر د دوی پر دغو گردو (تولو) پلمو (تدبیرونو) باندی اوبه بهولی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کفارو گردو (تولو) سره یو ځای داسی مشوره او جرگه کړی وه چی زمونږ له تغافله د دغه نبی کار پرمخ تگ وکړ او ډیر ترقی ئی ومونده وروسته له دی نه هر یو سړی چی د ده په دین کښی داخلیږی ښائی چی د هغه نور خپلوان هغه ووهی او تر هغه پوری ئی ودبوی څو بیرته مرتد شی او هر یو اجنبی سړی چی دغه ښار ته ننوځی ښائی چی هغه په دغو خبره خبردار کړی شی څو د دغه سړی شاو خوا ونه گرځی او له سره ورنژدی نشی» دغه خبری دوی پخپلو منځو کښی سره غوټه کړی او الله تعالیٰ داسی اراده وفرمایله چی متدرجاً دوی ته ذلت او رسوائی او خپل دین او رسول ته عروج او ترقی ورکوم لکه چی بالاخر د پاک الله اراده غالبه وگرځیده.

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُم ۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾

آیا گمان کوونکی دی (کفار) چی بیشکه مونږ نه آورو پټی خبری د دوی او پټی مشوری د دوی (نه ده داسی) بلکه آورو ئی او رسولان زمونږ (چی حفظه ملکی دی) له دوی سره دی چی لیکی (تول اعمال د دوی)

تفسیر : یعنی دوی د زړونو پر اسرارو، نیاتو او پټو خبرو مونږ پوهیږو او د دوی پټی جرگی او مشوری مونږ آورو او سم د حکومت د انتظامی ضابطی سره زمونږ پرښتی (کراماً کاتبین) د دوی گرد (تول) اعمال لیکی دغه گرد (تول) دفاتر به د قیامت په ورځ وروړاندی کیږی.

قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَٰبِدِينَ ﴿٨١﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) كه وى (بالفرض والتقدير لكه چى تاسى وايئ) رحمٰن ته ولد (ځوى لور) پس زه به (دغه ولد لره) ړومبنى له عبادت كوونكيو وم (خو الله له ګردو (تولو) عيوبو څخه پاک دى ولد نه لرى).

تفسير : يعنى له دى نه لوى ظلم به بل څه وى چى الله تعالىٰ ته ځامن او لونى تجويزوئ، تاسى وايئ كه په فرض محال سره الله تعالىٰ اولاد درلودى (لرلى) نو ړومبنى سړى به زه وم چى د ده د اولاد عبادت به مى كاوه ځكه چى په دنيا كښى زه له ګردو (تولو) ځنى زيات د الله تعالىٰ عبادت كوونكى يم او هر چاته چى هومره زياته علاقه له الله تعالىٰ سره وى په هم هغه تناسب ښائى د ده له اولاد سره ئى هم وى. بيا څه مهال (وخت) چى زه سره له اول العابدين توبه د هيڅ يو موجود په ولديت الله ته قائل نه يم نو تاسى څرنګه د پاک الله داسى منونكى يئ چى د ده تر فرضى اولاده حقوق هم منئ؟.

تنبيه : ځينو مفسرينو د دى آيت مطلب داسى ليكلى دى. «كه ستاسى په اعتقاد كښى د الله تعالىٰ كوم اولاد وى نو په ياد ئى ولرئ چى زه ستاسى په مقابل كښى د هغه واحد الله تعالىٰ عبادت كوونكى يم چى له اولاد او احفاد او نورو بشرى صفاتو څخه پاک او منزه دى. ځينو د «عابد» معنى په جاحد «منكر» سره كړى ده. يعنى له دى فاسدى عقيدى څخه له ګردو (تولو) څخه ړومبنى انكار كوونكى او ترديد كوونكى يم. او د ځينو نورو په نزد «ان» نافيه ده يعنى رحمٰن هيڅ اولاد نه لرى. مګر دغه قول څه زيات قوى نه دى. نور احتمالات هم شته چى دلته د هغو تولو د استيعاب ځاى نشته. والله تعالىٰ اعلم. اوس الله تعالىٰ د خپل ذات پاكى داسى فرمائى

سُبْحَٰنَ رَبِّ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾

پاكى ده رب د آسمانونو ته او (رب د) ځمكى ته رب د عرش ته له هغه څه چى بيانوى (دوى ورته چى نسبت د ولد او شرک او نور عيوب دى).

تفسير : يعنى د هغو خبرو نسبت چى دغه خلق الله تعالىٰ ته كوى، مثلاً اولاد او نور، له هغو ګردو (تولو) ځنى د الله تعالىٰ ذات پورته او منزه دى. د ده په ذات كښى د دى خبرى له سره امكان نشته چى معاذ الله د چا پلار يا ځوى شى.

فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَٰقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾

پس پرېږده دوی چې غوټې وهي (په باطلو خبرو) او لوبې کوي تر هغه پورې چې ملاقات وکړي له ورځې د دوی سره هغه (هغه ورځ) چې وعده کړی شوې ده (له دوی سره په دغه ورځ د قیامت کښې د عذاب).

تفسير : يعنی دوی د غفلت او حماقت په نشو کښې هر څه چټې (بیکاره) او چپولې خبرې چې کوی ودی کړی، او تاسی له سره ورته توجه او التفات مه کوئ! دغه خلق د څو ورځو له مخې په دنیوی عیش او عشرت او چرچو او نندارو کښې خپلې ورځې تیروی. بالاخر هغه موعوده ورځ راتلونکې ده چې په هغې کښې دوی ته د دوی دغه بې‌ادبی او گستاخی او نور شرارتونه یو په یو وروړاندې کیږی او د هغو په مقابل به دوی د هر یوه د خوند او مزی څکونکی وی.

وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَٰهٌ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چې په آسمانونو کښې معبود دی او په ځمکه کښې معبود او هم دی دی ښه حکمت والا ښه عالم.

تفسير : يعنی نه په آسمان کښې پرښتې، لمر، قمر، او ستوری معبود گرځیدی شي او نه په ځمکه کښې اصنام، اوثان او بتان او نور. د گردو (ټولو) علویاتو او سفلیاتو او مافیهما حقیقی معبود هم هغه واحد احد الله تعالیٰ دی چې له فرشه تر عرشه پورې د گردو (ټولو) اشیاؤ مالک او خالق دی. او د ټولو اکوانو او امکنهٔ، ازمنه وو پخپل علم او اختیار سره مالک او متصرف دی.

وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ

او برکت ناک دی هغه (لوی ذات) چې خاص ده ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکې او د هر هغه څه چې په منځ د دغو دواړو کښې دی او (خاص) له هم ده سره دی علم د قیامت.

تفسير : يعنی قیامت کله راځی؟ د دی خبری علم یواځې له هغه مالک الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت الله اجل واعلیٰ شانه واعظم واکرم برهانه سره دی.

وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾

او خاص هم دغه (الله) ته به بیرته بیولی شئ (تول قیامت ته له پاره د جزاء)

تفسير : یعنی کله چی هلته ورسیږئ د ګردو (تولو) حسناتو او سیئاتو حساب او کتاب به مو کیږی، او د هغو ثواب او عذاب به دررسیږی.

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

او اختیار نه لری هغه معبودان چی دوی ئی عبادت کوی بی له دغه (الله) د شفاعت (لکه چی منکران ګمان کوی) مګر هغه څوک چی شاهدی ئی ویلی وی (په ژبه) په حقه سره حال دا چی دوی پوهیږی (او علم ئی وی پر هغو باندی په زړه سره)

تفسير : یعنی دومره سپارښت کولی شی، هر هغه چا چی له خپل علم سره موافق د اسلام حق کښی د یوه حرف سپارښت نشی کیدی. دغومره سپارښت به هم هغه صالحین وکړی چی د دوی په رښتین توب خبردار وی او په دی باندی ښه پوهیږی چی دغه په ژبه او په زړه سره مسلمان دی، نورو ته به داسی اجازه نه وی.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾

او قسم دی که وپوښتی ته دوی چی چا پیدا کړی دی دغه (عابدان او معبودان) نو خامخا وبه وائی هرومرو (خامخا) دوی چی الله (پیدا کړی دی) پس کوم طرف ته ګرځول کیږی دغه (مشرکان له عبادت د الله)

تفسير : یعنی کله چی پیدا کوونکی هم دغه یو الله دی نو د بندګی او د عبادت مستحق ولی نور شول؟ عبادت د انتهائی تذلل نوم دی او دغه تذلل د هغه ذات دپاره ښائی چه وکړی چی د انتهائی عظمت او جبروت څښتن (خاوند) دی. دیر د تعجب ځای دی چی دوی مقدمات تسلیموی لیکن د هغو له نتایجو څخه منکران کیږی.

وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

او (قسم دی) پر دغې وینا د دغه (رسول) چې ای رب زما بیشکه دغه (قریشی منکران) یو قوم دی چې ایمان نه راوړی دوی (په مومن به شیانو باندی)

تفسیر : یعنی د نبی دغه وینا هم الله تعالیٰ ته معلومه ده. د ده پر دغه د اخلاصو التجا او له درده ډک غږ باندی الله قسم یادوی چې الله به هرومرو (خامخا) له ده سره امداد او مرسته کوی او پخپل فضل او مرحمت سره ئی حتماً غالب، مظفر او منصور گرځوی. وفرمائل الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی چې

فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلٰمٌ

پس مخ وگرځوه له دوی (او طمع پریکړه له ایمانه د دوی) او ووایه (ای محمده! دوی ته غواړم له شره ستا) سلامتی.

تفسیر : یعنی غم مه خوره! او زیات په دوی پسی مه لویږه! محض د دعوت او تبلیغ فریضه دی اداء کوه! نو بیا له دوی څخه خپل مخ وگرځوه! او ووایه ښه ده که تاسی زما خبرو ته غوږ نه بردئ نو زما سلام دی وی تاسی ته.
(وکان هذا قبل الامر بالقتال).

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

پس ژر ده چې پوه به شی دوی (په عاقبت د کفر خپل).

تفسیر : یعنی بالاخره دوی ته به دغه خبره ښکاریږی چې دوی په څرنگه یوی لوئ غلطی کښی لویدلی وو؟ لکه چې پر خپلو دغو تیروتو باندی ځینی کسان لږ څه په هم دغه جهان کښی پوه شوی هم دی خو د هغه پوره تکمیل په آخرت کښی کیدونکی دی.

تمت سورة «الزخرف» بعون الله و توفیقه فلله الحمد والمنة

سورة الدخان مكية وهی تسع وخمسون آية وثلاث رکوعات
رقم تلاوتها (٤٤) تسلسلها حسب النزول (٦٤) نزلت بعد سورة «الزخرف»

د «الدخان» سورت مکی دی (٥٩) آیت دری رکوع لری په تلاوت کښی (٤٤) او په نزول کښی (٦٤)
سورت دی وروسته د «الزخرف» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿٢﴾ اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ

قسم دی پر دغه کتاب ښکاره کوونکی (د دینی احکامو) چی بیشکه مونږ نازل کړی مو دی هغه په شپه برکتناکه کښی.

تفسير : د «برکت شپه» د قدر شپه ده کما قال الله تعالیٰ فی سورة القدر ﴿ اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴾ چی د رمضان المبارک په میاشت کښی واقع ده له قوله تعالیٰ ﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ فِيْهِ الْقُرْاٰنُ ﴾ (د البقرة (٢٣) رکوع) ١٨٥ آیت په دغه شپه کښی عظیم الشان قرآن له لوح محفوظ څخه سماء الدنیا ته نازل کړی شوی دی او بیا له هغه ځای متدرجاً په درویشتو کلونو کښی پر رسول الله صلی الله علیه وسلم نازل شوی دی. هم په هم دغه شپه کښی پر رسول الله مبارک د پاک قرآن ابتدائی نزول شروع شوی دی.

اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِيْنَ ﴿٣﴾

بیشکه مونږ یو ویروونکی (په رالیږلو د دغه قرآن).

تفسير : یعنی آورول همیشه زمونږ کار او دستور وو چی له هغه سره موافق دغه پاک قرآن هم نازل شوی دی.

فِيْهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِيْمٍ ﴿٤﴾ اَمْرًا مِّنْ عِنْدِنَا

په دغه (شپه) کښی بیانوه شی بیلاوه شی هر کار حکمتناک (داسی تینګ چی نه بدلیږی) حکم له نزده زمونږ

تفسير : يعني د ټول کال په متعلق د قضاء او قدر ګرد (ټول) د حکمت او د مصلحت ډکې قاطعې او لايتغيرې فيصلې په دغې عظيم‌الشاني شپې کښې له لوح محفوظ څخه نقل کيږي او هغو پرښتو ته سپارلې کيږي چې د تکويناتو په شعبو کښې کار کوي. له ځينو رواياتو څخه معلوميږي چې هغه د شعبان المعظم پنځلسمه شپه ده چې ورته د «برآءة» شپه وائي ممکن دی چې له دغه وخته د دې کار ابتداء او د قدر په شپه انتهاء مومي، والله اعلم.

إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ۝٥

بېشکه مونږ يو ليږونکي (د رسولانو).

تفسير : يعني (مونږ ليږونکي يو د) پرښتې پر هر هغه کار چې له دوی سره مناسب وي لکه چې جبرئيل عليه السلام ئې سره له پاک قرآن محمد صلی الله عليه وعلىٰ آله وصحبه وسلم ته وليږه.

رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝٦

دپاره د رحمت (او مهرباني پر خلقو) له رب ستا بېشکه الله هم دی دی ښه اوريدونکې د (ټولو) اقوالو ښه عالم (په ټولو احوالو)

تفسير : يعني الله تعالىٰ د ټول عالم له ګردو (ټولو) حالاتو څخه باخبر دی د دوی غږ او دعاء اوري، ځکه په عين ضرورت کښې ئې خاتم النبيين صلی الله عليه وسلم ته قرآن ورکړ، او د عالم دپاره ئې د لوی رحمت په شان وليږه.

رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ۝٧

(رحمت دی ټولو ته له طرفه د) رب د اسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شيانو چې په منځ د دوی کښې دي که چيرې يئ تاسې يقين کوونکي (نو يقين وکړئ چې محمد د الله رسول دی).

تفسير : يعني که په تاسې کښې پر کوم شي د يقين لرلو صلاحيت وي نو له ګردو (ټولو) شيانو څخه ړومبی شي د يقين کولو قابل د الله تعالىٰ عمومي ربوبيت دی چې د هغه آثار په هر هر ذره کښې له روښاني ورځې څخه زيات ښکاره او څرګند دي. او د حضرت محمد رسول الله

صلى الله عليه وسلم رسالت دی.

لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِۦ وَيُمِيتُ ۖ رَبُّكُمْ وَرَبُّ ءَابَآئِكُمُ ٱلْأَوَّلِينَ ۝٨

نشته لائق د عبادت بل هیڅوک مګر هم دی دی چې ژوندی کوی او وژل کوی (دغه الله) رب ستاسی دی او رب د پلرونو ړومبنیو ستاسی دی.

تفسیر : یعنی چې د هغه الله په قبضه کښې ژوندی کول او مړه کول او د وجود او عدم واک او اختیار د هغه د قدرت په لاس کښې وی او ګرد (تول) اولین او آخرین ئې تر پالنې او تربیت لاندې دی آیا ما سواء له هغه د بل چا عبادت او بندګی جایزه ده؟ دغه یو داسې صاف او ښکاره حقیقت دی چې په هغه کښې د شک او شبهې هیڅ ځای او ګنجایش نشته.

بَلْ هُمْ فِى شَكٍّ يَلْعَبُونَ ۝٩

(یقین نه کوی) بلکه دوی په شک کښې دی (له بعث نه) چې لوبې مسخری کوونکی دی (په مؤمن به شیانو).

تفسیر : یعنی د دغو واضحه وو ښېو او دلائلو اقتضاء خو داسې وه چې دغو خلقو به هغه منل مګر سره له هغه دوی ئې نه منی بلکه دوی د توحید او د نورو حقه ؤ عقائدو له طرفه په شکوکو او شبهو کښې لویدلی دی او په دنیوی عیش او عشرت او لهو او لعبو کښې سره مصروف او لګیا دی، او د اخروی اندیښنې څخه بیخې بې فکره دی چې د حق په طلب کښې مشغول شی او په هغه کار له غور او فکر څخه کار واخلی. دوی په دغه شک او شبهه کښې دی چې تل به دوی هم داسې اوسیږی او له سره له الله تعالیٰ سره د مخامخ کیدلو په فکر او اندیښنه کښې نه دی نو ځکه د نصیحت پر خبرو توکې او مسخرې کوی، او پرې خاندی او ملندی وهی.

فَٱرْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِى ٱلسَّمَآءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ ۝١٠ يَغْشَى ٱلنَّاسَ ۖ
هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝١١

پس منتظر اوسه (ای محمده! دوی ته) په هغه ورځ چې راشی دا آسمان په لوګی ښکاره سره چې پټ به کړی تول مخلوق، (وبه وائی دوی) دغه عذاب

ډير دردناک دی.

تفسير : له «لوګی» څخه دلته څه مراد دی؟ په دغه مورد کښی د اسلافو دوه قوله دی. ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او نور وائی چی قيامت ته نژدی به يو لوګی پورته کيږی چی ګرد (تول) خلق به پټوی. نيکو سړيو ته به د ده ډير لږ خفيف څه اثر د زکام په شان ورسيږی. او د کفارو او منافقينو په ستونيو او دماغو کښی ننوځی او بی هوشه کوی ئی. دلته هم هغه لوګی مراد دی. ښائی دغه لوګی هم هغه د سماواتو ماده وی چه د هغه ذکر په ﴿ ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ ﴾ کښی شوی دی. ګواکی آسمان تحليل او د خپل اصلی حالت په طرف عود کوی. او دغه به ئی ابتداء وی والله تعالیٰ اعلم. ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په ډير قوت سره ادعا کوی. چی له دغه آيت څخه مراد هغه لوګی نه دی چی د قيامت له علائمو څخه دی. بلکه رسول الله مبارک کله چی د قريشو له تمرد او طغيان څخه په تنګ شو نو دعا ئی وفرمايله چی الله جل جلاله پر دوی تر اووو کلو پوری مسلسل قحط مسلط کړ هم هغسی چی د يوسف عليه السلام په زمانه کښی پر مصريانو مسلط شوی وو لکه چی قحط پر دوی مسلط شو چی مکيانو به په هغه کښی له مردارو او له پوستکو او له هډوکو څخه خوړل غالباً په هم دغه دوران کښی د «يمامه» رئيس ثمامه بن اثال رضی الله تعالیٰ عنه په اسلام سره مشرف شو او د ماکولاتو د هغو ګودامونو ليږل ئی منع کړل چی له هغه ځايه معظمی مکی ته تلل. الغرض مکيان د لوږی له لاسه مړه کيدل. او دغه مسلمه او ښکاره خبره ده چی د مسلسلی وچکالی او قحط په زمانه کښی به د جو يعنی د ځمکی او آسمان په منځ کښی لوګی په شان دوړی او غبار په نظر راځی. او برسيره په دی د اوږده مدت د باران د نه ووريدلو څخه ګردو غبار او دوړی له ځمکی څخه پورته کيږی او د آسمان په لوری د لوګی په شان لوپی او سپيری دوړی تری معلوميږی. چی هغه ئی دلته په «دخان» سره تعبير فرمايلی دی. په دغه تقرير په «يغشی الناس» کښی به له خلقو څخه مراد مکيان وی. ګواکی دغه يو پخوا ويل ؤ چی پوره شو کما يدل عليه قوله تعالیٰ﴿ فَارْتَقِبْ ﴾

رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾

ای ربه زمونږ لری کړه له مونږ دغه عذاب بيشکه مونږ ايمان راوړونکی يو.

تفسير : يعنی کله چی په هغه عذاب کښی مبتلا کيږی نو داسی به وائی چی اوس له دغه آفت څخه نجات راکړه وروسته له دی نه مو توبه ده! اوس مونږ ته پوره يقين حاصل شو. بيا به طغيان او شرارت نه کوو او پاخه مسلمانان کيږو وروسته له دی نه د دغی خبری الله اعظم برهانه واکرم شانه داسی جواب فرمائی:

أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا
عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ ﴿١٤﴾

چیرته به نفع ورسوی دوی ته پند اخیستل (پس د عذاب له نزوله) حال دا چی په تحقیق راغلی ؤ دوی ته رسول ښکاره بیانوونکی بیا هم داسی وګرځیدل دوی له هغه (اجابت د رسول نه) او وویل (کفارو) ده ته ښوونه کړی شوه ده (د قرآن له بل چانه) لیونی دی.

تفسیر : یعنی اوس له پوهیدلو او له نصیحت څخه د فائدی اخیستلو موقع چیری پاتی ده په هغه وخت کښی مو دغه پندونه ونه منل چی زمونږ رسول سره له ښکاره نښو او واضحه وو هدایاتو درغلی وو هلته به مو داسی ویل چی دغه لیونی دی کله به مو ویل چی دی دغه خبری له بل چا څخه زده کوی او بیا د هغه له مخی دغه کتاب جوړوی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د تفسیر سره سم د دی آیت مطلب داسی شو او د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه له تفسیر سره موافق معنی به ئی داسی وی چی مکیان له قحط او نورو مصائبو څخه په تنګ شول او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی غوښتنه وکړه چی دغه آفت له مونږ څخه لری کړئ په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چی ابوسفیان او نورو مشرکانو د رسول الله په حضور کښی عرض او فریاد وکړ چی تاسی خو فرمائی چی زه رحمة للعالمین یم او دغه دی ستا قوم له قحط او د وچکالی له لاسه تباه او فنا کیږی نو مونږ تاسی ته د مرحمت او شفقت او د قرابت وسائط در وړاندی کوو څو د دغه مصیبت د لری کیدلو دپاره دعاء وکړئ که دغه قحط او مصیبت له مونږ څخه پورته شو نو مونږ تول سره ایمان راوړو لکه چی د دوی په دعاء سره باران وشو او له یمامی څخه د غلی کوم ګودامونه چی منع کړی شوی ؤ هغه هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره سم بیرته جاری شول مګر سره له دی هم دوی مسلمانان نه شول د هم دی په نسبت فرمائی ﴿أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ﴾ یعنی دغه خلق د دغی خبری له سره منونکی نه دی په دغه قسم شیانو دوی په زړهاؤ تأویلات له خپله ځانه جوړوی هغه شیان چی بیخی لکه د لمر په شان عیان او روښان دی یعنی ستاسی نبوت دوی نه منی او تاسی ته د مجنون نسبت کوی او ځینی داسی وائی چی دی له هغه رومی مریی څخه ځنی خبری زده کوی او بیا ئی پخپل عبارت سره اداء کوی. له داسی متعصبو معاندینو څخه د کوم شی د پوهیدلو څه توقع کیدی شی؟.

إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾

بیشکه مونږ لری کوونکی یو د دغه عذاب (په دعاء د نبی) لږ مدت بیشکه

تاسی بیرته گرځیدونکی یئ (کفر خپل ته).

تفسیر : یعنی که مونږ د لږ څه مدت له مخی له دوی څخه عذاب لری کړو دوی به بیا پخپلو هم هغو حرکاتو لاس پوری کوی چی پخوا له دی نه به ئی کول او د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه له تفسیر سره موافق به ئی داسی مطلب کیږی درواخلیٔ مونږ د لږ څه مدت له مخی دغه عذاب له دوی څخه لری کوو تاسی وګوریٔ چی دوی به په هم هغسی اعمالو مداومت کوی چی پخوا له دی نه هم په هغه کښی مشغول وو.

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ ۚ إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٦﴾

(یاده کړه) هغه ورځ چی ویه نیسو مونږ (دغه کفار) په نیولو سختو لویو سره بیشکه مونږ انتقام اخیستونکی یو (په دغه ورځ کښی).

تفسیر : د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد به لویه نیونه په قیامت کښی وی غرض دا دی چی د آخرت عذاب له سره نه منع او نه بیرته کیدونکی دی. د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په نزد له لوئی نیونی څخه د «بدر» غزا مراده ده چی په دغی غزوی کښی له کفارو څخه بدل او انتقام واخیست شو.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقیق ازمویلی وو مونږ پخوا له دی نه قوم د فرعون او راغلی ؤ دوی ته رسول (موسیٰ) عزتمند (په نزد د الله).

تفسیر : یعنی د حضرت موسیٰ علیه السلام په ذریعه د دوی امتحان واخیست شو چی آیا دوی د الله تعالیٰ پیغام قبلوی که نه؟.

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ ۖ

(او وویل موسیٰ فرعونیانو ته) چی وسپاریٔ تاسی په ما باندی بندګان د الله،

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ بندګان خپل مریان مه ګرځویٔ! بنی اسرائیلو ته له مریتوبه آزادی ورکړیٔ! او ماته ئی وسپاریٔ چی هر چیری زما خوښه وی دوی له خپل ځان سره بوځم.

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَأَن لَّا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ ۖ إِنِّي آتِيكُم بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٩﴾

بیشکه زه تاسی ته رسول مکرم امانتگر یم او (وویل موسیٰ فرعونیانو ته) چی سرکشی مه کوئ پر الله (په اهانت د وحی) بیشکه چی زه راوړونکی یم تاسی ته د برهان حجت دلیل ښکاره واضح.

تفسیر : «برهان، حجت، دلیل ښکاره واضح» هغه معجزات دی چی موسیٰ علیه السلام ښوول لکه عصا یدبیضاء یعنی (همسا) او «سپین لاس» او نور.

وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَن تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾

تفسیر : او وویل موسیٰ فرعونیانو ته چی بیشکه زه پناه نیسم په رب خپل او په رب ستاسی له دی نه چی سنگسار کړئ تاسی ما.

تفسیر : په دغه سره ئی د دوی د هغو ویرولو جواب ورکړ، یعنی ما ستاسی له ظلم او ایذاء څخه د الله تعالیٰ پناه حاصله کړی ده. هغه زما په حمایت کښی دی او د الله تعالیٰ پر حفاظت زه پوره اعتماد او اطمینان لرم.

وَإِن لَّمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾

او که ایمان نه راوړئ تاسی (ای فرعونیانو!) پر ما پس په څنګ شئ (له ما پریږدئ ما).

تفسیر : یعنی که زما خبره نه منئ نو اقلا ماته څه ضرر او ایذاء مه رسوئ! او په دغه سره خپل جرم مه درنوئ.

خیر نه دی بی هیلی یم   شر دی رانه لری کړه!

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی چی خپل قوم بوځم ته می لیاره مه نیسه!»

فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾

پس دعاء وکړه (موسیٰ) رب خپل ته داسي چي بیشکه دغه (قبطیان) یو قوم دی ګنهګاران (کافران). (نو وفرمایل الله موسیٰ ته چي) پس بوځه بندګان زما (سبطیان) د شپي بیشکه تاسي متبوع یئ (د قبطیانو).

تفسیر : یعني بالاخر مجبور شو او د الله تعالیٰ په حضور کښي ئی عرض او فریاد وکړ چي دغه خلق له خپلو جرائمو څخه لاس اخیستونکی نه دی نو اوس ته زمونږ او د دوی په منځ کښي فیصله وکړه! د ده دعاء فوراً مستجابه او پر حضرت موسیٰ علیه السلام امر وشو چي بی د فرعونیانو له اطلاعه له بني اسرآئیلو سره د شپي له مخي له مصره ووځئ! ځکه چي د ګهیځ (سحر) له مخي به دوی وروسته له دی نه چي ستاسي له تګه خبر شي نو د تاسي د تعاقب دپاره درپسي وځي لیکن په یاد ئی ولرئ چي په لیاره کښي ستاسي په مخ کښي تریخ سیند درځي چي هغه به ستا د همسا په اشاره سره دی خوا او هغي خوا لری کیږی او په منځ کښي وچه صافه لیاره تاسي ته پیدا کیږی چي ته به سره له خپل قومه له هم هغي لیاری تیریږئ.

وَاتۡرُكِ ٱلۡبَحۡرَ رَهۡوًاۖ إِنَّهُمۡ جُندٞ مُّغۡرَقُونَ ﴿٢٤﴾

او پریږده بحر سیند ولاړ (ساکن کوځي کوځي) بیشکه دوی لښکری دی ډوبي کړی شوی.

تفسیر : یعني د دغي خبری په فکر او اندیښني کښي مه اوسه! دغه لیاره چي د الله تعالیٰ په قدرت په دغه سیند کښي شوی ده بیرته پاتي نشي پریږده چي دغه لیاره هم دغسي پر خپل حال پاتي وی څو فرعون او فرعونیان ئی وګوری او پر تاسي پسي د راتلو همت او ځغرد (جراءت) وکری، لکه چي هغوی هم په هم دغي وچي کښي ننوتل، کله چي تول د سیند منځ ته ورسیدل، دلته الله تعالیٰ د سمندر اوبو ته حکم ورکړ چي بیا سره یو ځای شي، او په دغه ترتیب سره هغه ګرد (تول) لاؤ لښکر ډوب او مغروق کړ. نو فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه چي:

كَمۡ تَرَكُواْ مِن جَنَّٰتٖ وَعُيُونٖ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٖ وَمَقَامٖ كَرِيمٖ ﴿٢٦﴾
وَنَعۡمَةٖ كَانُواْ فِيهَا فَٰكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَٰلِكَۖ وَأَوۡرَثۡنَٰهَا قَوۡمًا ءَاخَرِينَ ﴿٢٨﴾

څومره ډیر پریښودل دوی له باغونو او (له) چینو (د اوبو) او (له) فصلونو او ځایونه عمده مخصوص ښائسته او (له) نعمتونو (او له هسی د هوسائی

(آرام) سامان) په هغو (نعمتونو) کښې خوشال خوندور. هم داسې (هلاک کوو مونږ له مکذبينو) او په ميراث مو ورکړل (دغه شيان) قوم بل (سبطيانو) ته.

تفسير : يعنې د بنې اسرآئيلو په لاسونو کښې ئې ورکړ، لکه چې د «شعرآء» په سورت کښې دی له دی نه معلوم شو چې د فرعون د غرقيدلو څخه وروسته د بنې اسرآئيلو تصرفات او مداخله په مصر کښې شروع شوله او که دغه ثابت نشی مطلب به ئې داسې وی د هم هغو اقسامو سامانونو په شان چې له فرعونيانو څخه پاتې وو هم هغسې شيان مونږ بنې اسرآئيلو ته هم ورکړل والله اعلم.

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَآءُ وَالْأَرْضُ

پس ونه ژړل پر دوی (يا پر هلاک د دوی) باندې آسمانونو او ځمکې.

تفسير : په رواياتو کښې راغلې دی چې د مؤمن د وفات په تقريب کښې د آسمان هغه دروازه ژاړی چې له هغې څخه به ده ته روزی نازليده يا هغه دروازه چې په هغې کښې د ده صالح عمل پورته خوت او هغه ځمکه به هم ژاړی چې ده به پرې لمونځ کاوه يعنې افسوس چې هغه سعادت له مونږ ځنې واخيست شو کله چې له کفارو سره د صالح عمل تخم نشته نو په ده پسې به آسمان يا ځمکه ولې ژاړی؟ بلکه ممکن دی چې د دوی پر مرګ خوښ هم شی چې ښه شو چې دغه يوه بلا له دنيا ورکه شوه.

وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ
الْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِّنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾
وَلَقَدِ اخْتَرْنٰهُمْ عَلٰى عِلْمٍ عَلَى الْعٰلَمِينَ ﴿٣٢﴾

او نه وو دوی مهلت ورکړی شوی. او خامخا په تحقيق نجات مو ورکړ بنې اسرايلو ته له عذاب سپکوونکی (د قبطيانو). چې له (طرفه د) فرعون وو (چې مجسم مصيبت او آفت وو) بيشکه دغه (فرعون) وو سرکشه متکبر له مسرفينو له حده تيريدونکی سر غړوونکی (په شرک کښې) او خامخا په تحقيق غوره کړی مو وو دغه (بنې اسرآئيل) په علم خپل پر خلقو (د زمانې د دوی).

تفسير : يعنى اگر كه د بنى اسرآئيلو كمزورى او نواقص هم مونږ ته معلوم وو خو سره له هغه مونږ دوى ته د هغى زمانى پر گردو (تولو) خلقو فضيلت وركړ او ځينى جزئيه فضائل خو هم هغه دى چى تر نن پورى د بل هيڅ قوم په برخه نه دى شوى مثلاً د ډيرو انبياو په دوى كښى مبعوثيدل.

وَاٰتَيْنٰهُمْ مِّنَ الْاٰيٰتِ مَا فِيْهِ بَلٰٓؤٌا مُّبِيْنٌ ﴿۳۳﴾

او ور مو كړ دوى ته له دلائلو (د قدرت خپل په لاس د موسىٰ) هغه (نعمت) چى په هغو كښى ازمائش مدد ؤ ښكاره.

تفسير : يعنى د حضرت موسىٰ عليه السلام په ذريعه مثلاً د «من او سلوىٰ» نزول د وريځو سيورى غورځول وغير ذلك.

اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَيَقُوْلُوْنَ ﴿۳۴﴾ اِنْ هِىَ اِلَّا مَوْتَتُنَا الْاُوْلٰى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِيْنَ ﴿۳۵﴾

بيشكه دغه (كفار) خامخا وائى چى نه دى دغه عاقبت زمونږ مگر هم دا ړومبى مرگ زمونږ دى (په دنيا كښى) او نه يو مونږ راپورته كړى شوى (له قبورو).

تفسير : په منځ كښى د حضرت موسىٰ عليه السلام د قوم ذكر استطراداً راغلى وو، له دى ځايه بيا د رسول الله د قوم تذكره شروع كيږى. يعنى دوى وائى چى زمونږ اخرى حالت فقط هم دغه دى چى موت پر مونږ راځى هر كله چى مړه شو نو وروسته له مرگه بيا نو نورى خبرى اترى له سره نه دى پيښيدونكى. او له موجوده ژوندون څخه ما سواء بل ژوندون بيخى نشته حشر او نشر ثواب او عقاب څه شى دى؟ او حساب او كتاب چيرى كيږى؟

فَاْتُوْا بِاٰبَآئِنَآ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۳۶﴾

پس (ژوندى) راولئ پلرونه زمونږ كه چيرى يئ تاسى صادقين رښتينى (په دغى وينا خپله كښى).

تفسير : يعنى رسول الله مبارک او مؤمنانو ته كفار وائى كه تاسى پخپلى دغى وينا كښى

يئ او دغه عقيده مو صحيحه وی چی وروسته له مرګه بیا ژوندون هم شته. نو دیره ښه ده تاسی خو زمونږ دغه مړه شوی پلرونه او نیکه ګان راژوندی کړئ چی مونږ ئی پخپلو سترګو سره ووینو او په کیفیت ئی وپوهیږو.

أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ

(نو فرمائی الله چی) آیا دغه (قریش) غوره دی (په مال او قوت کښی) که قوم د «تبع»؟

تفسیر : «تبع» د یمن د باچا لقب وو چی د ده حکومت پر سبا، حضر موت او نورو تولو وو «تبع» دیر تیر شوی دی الله تعالیٰ ښه عالم دی چی دلته تری کوم یو مراد دی؟ په هر حال دومره تری ظاهر شو چی دغه قوم د دیر قوت او قدرت خاوندان وو چی د خپل طغیان او تمرد په سبب هلاک او تباه شو. ابن کثیر رحمة الله علیه له دغه قوم څخه د سبا قوم مرادوی چی د هغه ذکر د سبا په سورت کښی تیر شوی دی. والله اعلم.

وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾

او هغه کسان چی پخوا تیر شوی وو له دغو (قوم د تبع لکه عاد او ثمود بلکه قوی نه وو په مال او قوت نو سره له هغه هم) هلاک کړل مونږ دوی بیشکه دوی وو ګنهګاران (کافران منکران له بعثه او له قیامته)

تفسیر : مثلاً عاد او ثمود او نور. الله تعالیٰ دغه تول د دوی د ګناهونو په بدل هلاک او تباه کړل، آیا تاسی له دوی نه بهتر زیات زورور طاقتور یئ چی نه مو هلاکوی؟ یا مو نه شی هلاکولی؟

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا
بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ آسمانونه او ځمکه او تول هغه شیان چی په منځ د دغو دواړو کښی دی حال دا چی لوبی کوونکی یو (یعنی عبث) نه دی پیدا

کړی مونږ دغه دواړه مگر په حقه سره ولیکن زیاتره د دغو (مشرکانو) نه پوهیږی (په دی چی فعل د حکیم هیڅیری له حکمته خالی نه وی).

تفسیر : یعنی نه می دی پیدا کړی دغه تول علویات او سفلیات بی مطلب او عبث، او دغه لویه کارخانه د څه لوبو او تماشو دپاره نه ده جوړه شوی بلکه په ډیر لوی حکمت سره پیدا کړی شوی ده چی د هغی نتیجه ضرور یوه ورځ څرگندیږی (ښکاره کیږی) چی هم دغه نتیجه آخرت دی.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾

بیشکه ورځ د فیصلی (قیامت په منځ د خلقو کښی) وعده (د جمع کولو) د دوی ده د تولو (چی په دغه ورځ کښی د تولو حساب په یوه وخت کښی کیږی). هغه ورځ چی دفع به نشی کولی هیڅ دوست خپلوان له دوست خپل څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به له دوی سره (له کوم طرفه) مدد وکړی شی (او نه مرسته (مدد) رسیدی شی) مگر هغه څوک چی رحم پری وکړی الله (چی مومنان دی) بیشکه الله هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی بس پر هم هغه چا چی الله تعالیٰ رحمت وکړی هم هغه به نجات مومی کما ورد فی الحدیث «الا ان یتغمدنی الله برحمته».

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾

بیشکه (میوه د) ونی د زقوم طعام خواړه د (ډیر لویو) گنهگارانو (کافرانو) دی.

تفسیر : یعنی د کومی ادنٰی مشابهت لامله (له وجی) ورته «زقوم» چی په اردو ورته (سیهند) وائی ویلی شوی دی که نه د دوزخ د زقوم کیفیت خاص الله ته معلوم دی لکه چی د جنت ځینی نعمتونه له دنیوی نعمتونو سره اسم اشتراک لری هم داسی د دوزخ په نسبت هم وپوهیږئ.

كَالْمُهْلِ ۚ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾

په شان د مس (او ژیړ) ویلی کړی شوی (توری ختی د تیلو) چې ایشیږی په ګیډو کښې په شان د ایشیدلو اوبو خوتیدونکیو (وبه فرمائی الله خازنانو د دوزخ ته چې) ونیسئ دی پس راکاږئ دی برابر منځ د دوزخ ته.

تفسیر : دغه د «خذوه» حکم به هغو پرښتو ته کیږی چې د مجرمینو په تعذیب ماموری دی.

ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾

بیا ورتوئی کړئ پاس پر سر د ده له عذابه د ایشیدلو اوبو

تفسیر : دغه اوبه به د پوزو او دماغو له لیاری د دوی ګیډو ته ننوځی او د دوی کلمی پری کوی او د هغو توتی د باندی لویږی (اعاذنا الله منه!)

ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾

(وبه ویل شی ده لره) وڅکه (دغه عذاب) بیشکه ته هم دغه ته عزتمن غټ مشر (کافر) وی (په زعم خپل).

تفسیر : یعنی ته خو هم هغه ئی چې په دنیا کښې ځان لوی معزز او مکرم ګانه او خپل مشرتوب او سرداری به دی ثابتوله اوس دی هغه مشرتوب چیری لاړ؟.

إِنَّ هَٰذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

بیشکه چې دغه عذاب هغه دی چې وئ تاسی چې په ده کښې به مو شک کاوه.

تفسیر : یعنی تاسی کله داسی یقین او باور درلود (لرلو) چې له دغه ورځی سره به مخامخ کیږئ تاسی په دغه شک او شبهه کښې وئ چې فقط مونږ هم دلته لوبی او چرچې کوو، او په هم

دغی مشغولتیا کښی خپل عمر تیروو. کله چی مره شو. نو له خاورو سره ګدود کیږی، او وروسته له هغه بل هیڅ شی پر مونږ نه دی راتلونکی اوس خو مو پخپلو سترګو ولیدی چی هغه تولی خبری رښتیا وی چی انبیاء علیهم السلام به د هغو بیان تاسی ته کاوه.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾

بیشکه چی متقیان به په ځای د امن کښی وی (له تولو مکروهاتو).

تفسیر : یعنی هغه کسان چی دلته له الله تعالیٰ څخه ویریږی هلته به داده هوسا (آرام) او مطمئن اوسیږی او هیڅ ډول (طریقه) خوف او غم به دوی ته نه رسیږی.

فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾

په جنتونو او چینو کښی چی اغوندی به (دوی جامی) له وریښمو نازکو او له وریښمو پیړو (غتو) په دی حال کښی چی سره مخامخ به ناست وی.

تفسیر : یعنی د دوی پوښاک (لباس) به له نریو او پریړو وریښمینو کالیو (کپړو) څخه وی او یو جنتی به له بل جنتی څخه له سره اعراض نه کوی او مخ به تری نه اړوی او بی تکلفه لکه ډیر خواږه دوستان خپلوان به سره مخامخ کینی او خبری اتری به سره کوی.

كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾

هم داسی به وی (بی تغیره او بی تبدیلی) او ملګری به کړو مونږ دوی له پیغلو سپینو پوستو غتو (ښایسته) سترګو سره.

تفسیر : یعنی له دوی سره به د دوی جوړی (ښځی) یو ځای کوی.

يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ ﴿٥٥﴾

غواړی به دوی په دغه (جنت) کښی له هر قسم میوی حال دا چی په امن کښی به وی له (انقطاع او ضرر د میوو او هر مکروه نه)

تفسير : يعني هره هغه ميوه چې د دوی په زړه كښې وګرځي او دوی ئې وغواړي فوراً دوی ته ورحاضروله كيږي او هيڅ يو فكر او انديښنه به له دوی سره نوی په پوره زړه جمعي او اطمينان سره به ئې خوري او څښي او مسرور به اوسيږي.

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ

نه به څكي دوی په دغه جنت كښې مرګ مګر خو هغه مرګ ړومبنی (چې تير شوی دی په دنيا كښې).

تفسير : يعني هغه موت چې پخوا له دی نه راغلي وو اوس وروسته له دی نه به له سره مرګ او درد تاسی ته نه راځي دائم به په هم دغه عيش او نشاط كښې خوښ او خوشال اوسيږئ چې نه ستاسی خوندور ژوندون ته څه فناء او زوال رسيږي، او نه د هغه وسائلو او وسائطو ته.

وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾

او وبه ساتي (الله) دوی له عذابه د دوزخ نه له جهته د فضل له طرفه د رب ستا ، دغه (انعام او اكرام) هم دا بری دی ډير لوی.

تفسير : يعني له دی نه به بل لوی بری او كاميابی څه شی كيدی شی چې د الله تعالیٰ له عذابه محفوظ او مأمون پاتي وی او تر ابدالاباد پوری د الطافو او افضالو مورد ګرځي!.

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾

پس بيشكه هم دا خبره ده چې آسان كړی مو دی دغه (قرآن) په ژبه ستا دپاره د دی چې دوی پند واخلي (ښه وپوهيږی او ايمان پری راوړی).

تفسير : يعني پخپلی مورنی ژبی سره به اسانی پری پوهيږی او ياد ئې كړی.

فَارْتَقِبْ إِنَّهُم مُّرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

پس منتظر اوسه ته (هلاک د دوی ته) بیشکه دوی هم منتظر دی (هلاک د تاته).

تفسیر : یعنی که دوی ونه پوهیږی نو تاسی څو ورځی انتظار وکړئ د دوی بد انجام د دوی په مخ کښی راتلونکی دی. دوی خو د دغی خبری په انتظار کښی دی که کومه بده پیښه پر تاسی واقعه شی. لیکن تاسی هم د دوی اخری خاتمی ته وګوری، چی هغوی ته څه شیان ور د مخه کیدونکی دی؟.

تمت سورة الدخان بفضل الله تعالىٰ فلله الحمد والمنة

سورة الجاثية مكية الا آية (١٤) فمدنية وهى سبع و ثلاثون آية و اربع ركوعات.
رقم تلاوتها (٤٥) تسلسلها حسب النزول (٦٥) نزلت بعد سورة الدخان.

د الجاثية» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (١٤) آیتونو څخه چی مدنی دی (٣٧) آیت (٤) رکوع لری په تلاوت کښی
(٤٥) او په نزول کښی (٦٥) سورت دی وروسته د «الدخان» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ﴿٢﴾ اِنَّ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيٰتٍ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٣﴾

نازلیدل د کتاب له طرفه د الله دی چی ډیر غالب قوی دی ښه حکمت والا دی. بیشکه په (پیدایښت د) آسمانونو کښی او په ځمکی کښی خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی مؤمنانو ته.

تفسیر : یعنی که انسان ومنی نو په هم دغه د ځمکی او د آسمانونو په پیدا کولو او د دوی په دغه منظم او محکم نظام او قوام کښی له غور او فکر کولو څخه پر دغه خبره په ښه شان سره

پوهیدی شی چی خامخا د دغو علویه وو او سفلیه وو موجوداتو داسی پیدا کوونکی او ساتونکی شته چی دغه ئی پخپل کامل قدرت او حکمت سره په دغسی محاسن او مزایا سره جوړه کړی دی او پخپل لامحدود قدرت سره د هغه حفاظت هم کوی.

«البعرة تدل على البعير، وأثر الأقدام تدل على المسير، فكيف لا يدل هذا النظام العجيب الغريب على الصانع اللطيف الخبير»

وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَآبَّةٍ ءَايَٰتٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾

او په پیدا کولو (د هر یوه) ستاسی کښی او په هغه څه کښی چی خواره (تیت) کړی دی (الله په ځمکه کښی) له هر قسم دابی (خوځیدونکیو) ډیر دلائل (د قدرت او استدلال) دی دپاره (د هغه) قوم چی یقین کوی (پر بعث باندی).

تفسیر : یعنی که انسان پخپل خلقت او د نورو ساکښانو (جاندارو) او ذوی الارواحو په خلقت کښی غور او فکر وکړی نو د عرفان او ایقان تر درجو پوری رسوونکی په زرهاو دلائل او نښی په نظر ورځی چی هر یو ئی لوی برهان او قوی استدلال دی په وجود د الله العالمین.

وَاخْتِلَٰفِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَآ أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَآءِ مِن رِّزْقٍ

او په اختلاف د شپی او د ورځی (په تیاره او رڼا، تزئید او تنقیص او نورو کښی) او په هغه کښی چی نازل کړی دی الله له (له طرفه د) آسمان له (اسباب د) رزق (باران، حرارت).

تفسیر : یعنی اوبه ئی د آسمانه له طرفه رانازلی کړی چی د رزق او روزی ماده ده.

فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَٰحِ ءَايَٰتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾

پس (الله) ژوندی کړی ده په دی (اوبو) سره ځمکه پس له مرګه (وچوالی) د هغی او په بدلولو د بادونو (په یو قسم بل قسم سره) دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چی عقل چلوی.

تفسیر : یعنی که لږ څه هم له پوه او عقل څخه کار واخلئ نو دغه درمعلومیږی چی دغه امور

پرته (علاوه) د هغه زبردست قادر او حکیم له قوته او قدرته د بل هیچا په واک (قبضه) او اختیار کښې نشته. لکه چې پخوا له دی نه په ځو ځو ځایونو کښې د دی مفصل تقریر لیکلی دی.

تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِٱلْحَقِّ ۖ فَبِأَىِّ حَدِيثٍۭ بَعْدَ ٱللَّهِ وَءَايَٰتِهِۦ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾

دغه (علامی د قدرت لوی) دلائل (د قدرت) د الله دی چې لولو ئې مونږ په تا باندی په حقه سره پس پر کومه یوه خبره پس له (خبری) د الله (قرآن) او پس له دلایلو (د قدرت) د الله ایمان به راوړی دوی؟ (بلکه نه ئی راوړی).

تفسیر : یعنی له ما سواء الله څخه بل کوم شی د بندگی او عبادت وړ (لائق) او مستحق دی؟ او بغیر د الله له خبرو څنی بل کوم کلام د آوریدلو او منلو قابل دی؟ کله چې د داسی لوی مالک داسی رښتیا او صافی او سمی خبری هم کوم بد بخت نه قبلوی نو بالاخر دوی د کوم شی په انتظار کښې دی چې هغه به بیا منی.؟

وَيْلٌ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٧﴾ يَسْمَعُ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا ۖ

خرابی هلاک افسوس دی هر دروغ تړونکی گنهگار ته چې آوری آیتونه (د قدرت د) الله چې لوستل کیږی پر ده بیا لا ښه کلک شی (په کفر خپل) په دی حال کښې چې متکبر (گرځیدونکی وی له ایمانه) دی لکه چې ئی نه دی آوریدلی هغه (آیتونه).

تفسیر : یعنی د ضد او غرور له سببه د الله تعالیٰ خبری نه اوری او تکبر او لوئی ورته اجازه نه ورکوی چې له خپل جهالت او حماقت څخه لاس واخلی کله چې حقه او رښتیا خبره آوری داسی تری مخ اړوی لکه چې له سره ئی نه وی آوریدلی.

فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٨﴾ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٩﴾

پس زیری ورکړه ده ته په عذاب دردناک سره. او کله چې پوه شي له آیتونو (د قرآن) زموږ پر یوه څه شي نو نیسي ئې په توکو او مسخرو دغه (دروغجنان متکبران مسخره کوونکي) شته دوی ته عذاب سپکوونکي.

تفسیر : یعني څرنگه چې دوی له آیات الله سره د اهانت او استخفاف معامله کوي نو د هغه سزاوي به هم دوی ته سره له سخت اهانت او ذلت وررسیږي چې ذکر ئې دغه دی.

مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ ۖ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ ۖ

وروسته له (مرگه) د دوی دوزخ دی او دفعه به نه کړي له دوی نه هغه څیز چې کسب کړی وي دوی هیڅ څیز (له عذابه) او نه (به دفعه کوي) هغه بتان چې نیولي دي دوی بې له الله دوستان (معبودان).

تفسیر : یعني اموال او اولاد او نور شیان به سره هلته په کار ورنشي، او نه هغه شیان په کار ورځي چې هغوی له ماسواء الله څخه معبودان دوستان او رفیقان گرځولي شوي وو او له هغوی څخه ئې د ډیر امداد او اعانت توقعات هم درلودل (لرل).

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠﴾ هَٰذَا هُدًى ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٌ ﴿١١﴾

او شته دوی ته عذاب ډیر لوی (د دوزخ). دغه (قرآن کامل) هدایت دی او هغه کسان چې کافران شوي دي په آیتونو د رب خپل شته دوی ته عذاب له (هغه ډیر سخت) عذاب درد رسوونکي نه.

تفسير : يعني دغه لوی عظیم‌الشان برکت او ستر هدایت دی چی د هر راز (قسم) ښو او بدو لیاری او چاری انسانانو ته ښیی، هر هغه څوک چی د دغه لوی قرآن احکام او بیان نه منی او هغه دی خپل ځان د دیر سخت غلیظ او دردناک عذاب گاللو (برداشت کولو) دپاره آماده او تیار کړی!.

ٱللَّهُ ٱلَّذِى سَخَّرَ لَكُمُ ٱلْبَحْرَ لِتَجْرِىَ ٱلْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِۦ

الله هغه (ذات) دی چی مسخر (تابع) کړی ئی دی تاسی ته بحر سیند دپاره د دی چی گرځی بیړی په دغه (بحر) کښی په امر حکم د الله سره.

تفسير : یعنی د سمندر په شان مخلوق مو تاسی ته داسی تابع او مسخر گرځولی دی چی تاسی بلا تکلفه د خپلو بیړیو او جهازونو په وسیله پری گرځئ! او له میلونو میلونو ژورو (دوبو) اوبو له پاسه پری تیریږئ او له یوی وچی څخه بلی وچی ته پری رسیږئ!.

وَلِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

او دپاره د دی چی طلب کوئ تاسی له فضله د الله او دپاره د دی چی شکر ئی وباسئ.

تفسير : یعنی بحری تجارت وکړئ!، یا ښکار وکړئ!، یا د ده له منځه مرغلری او نور شیان وباسئ! او د دغو گردو (تولو) منافعو او فوائدو د حاصلولو په وخت کښی هغه حقیقی منعم مه هیروئ! او د ده حق اداء کړئ او قدر ئی په ښه شان سره وپیژنئ! او په ژبه او زړه او قلب او قالب سره ئی شکریه اداء کړئ!.

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ

او په کار لگولی مسخر کړی ئی دی تاسی ته هر هغه شیان چی په آسمانونو کښی دی (لکه لمر قمر نجوم) او هر هغه شیان چی په ځمکه کښی دی (لکه اوبه خاوره او حیوانات او نور) تول (مسخر) له (طرفه د) الله (دی).

تفسير : یعنی پخپل حکم او قدرت سره ئی دغه گرد (تول) شیان ستاسی په کار کښی لگولی دی. دغه د الله تعالیٰ لویه مهربانی او فضل دی چی دغسی عظیم الشان مخلوقات ئی د انسانانو

د خدمت، منفعت او چرچو دپاره په کار کښې لګولی دی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾

بیشکه په دغه (تسخیر) کښې خامخا لوی دلائل (د قدرت) دی دپاره د هغه قوم چې فکر کوی (په دغو مخلوقاتو کښې).

تفسیر : که انسان فکر او غور وکړی نو پوهیدلی شی چې دغه شی د ده له توانه، قوته او قدرته وتلی وو، محض د الله تعالیٰ په فضل او د ده د کامل قدرت په برکت دغه ګرد (تول) شیان زمونږ په کارونو کښې بوخت (مشغول) او لګیا دی. نو لامحاله زمونږ دپاره هم دغه کار په کار دی چې په کوم کار کښې مشغول او لګیا شو. او هغه کار هم دا دی چې خپل عمر د هغه حقیقی منعم او علی‌الاطلاق محسن په عبادت او اطاعت کښې تیر کړو چې زمونږ خالق او مالک دی او پخپل مستعار حیات کښې یوه شیبه هم د الله تعالیٰ له یاده غافل نشو څو په هغه سره زمونږ عاقبت مسعود شی.

قُل لِّلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ

ووایه (ای محمده !) هغو کسانو ته چې ایمان ئې راوړی دی چې مغفرت (ببښنه) وکړی (د آزار) هغو کسانو ته چې امید نه لری د ورځو (وقائعو حوادثو) د الله.

تفسیر : له «ایام الله» یعنی د الله له ورځو څخه هغه ورځې مراد دی چې په هغو کښې الله تعالیٰ خپلو دښمنانو ته کومه خاصه سزا ورکړی یا پر خپلو بندګانو کوم مخصوص انعام او اکرام ابذال او احسان وکړی لهٰذا له ﴿قُل لِّلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ﴾ څخه هغه کفار مراد دی چې د الله تعالیٰ له رحمت څخه بیخی نا امیده او د ده له عذابه بیخی بی فکره وی.

لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

دپاره د دی چې جزاء ورکړی (الله) هغه قوم ته پر هغه چې وو دوی چې کسب کول به ئې.

تفسیر : یعنی ای مسلمانانو تاسی د دوی د بدل او انتقام اخیستلو په فکر کښې مه اوسئ! د

هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ! هغه پخپله دوی ته د دوی پر شرارتونو کافي او پوره سزا ورکوی او د مؤمنینو د صبر، تحمل عفوی او تیریدلو مناسبه صله هم ورکوی.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۫

هر هغه څوک چی وکړی (کوم کار) نیک نو (وکړه ده دا کار) دپاره (د نفع) د ځان خپل او هر هغه څوک (چی وکړی کوم کار) بد پس پر هم ده دی (وبال او ضرر ئی).

تفسیر : یعنی د ښو کارونو مناسبه صله هغو کار کوونکیو ته رسیدونکی ده الله تعالیٰ هغه ته هیڅ ضرورت نه لری او بدی کوونکی پخپله په خپل حق کښی خراب تخم شندی او کری ئی او د نقصان په فکر کښی اوسی او هر کار او عمل چی کوی په دغه علم قصد او نیت سره ئی وکړی چی د هغه نفع او نقصان دواړه زما خپل ځان ته رسیدونکی دی.

ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُوْنَ ﴿۱۵﴾

بیا خاص رب ستاسی ته به بیول کیږئ (په قیامت کښی لپاره د جزاء د اعمالو).

تفسیر : یعنی څه مهال (وخت) چی هلته ورسیږی نو د دوی تول ښیګڼه (فائده) او خرابی د دوی په مخه ورځی او هر یو به د خپلو اعمالو او چارو نتیجه او سزا ومومی او د خپل عمل د میوی خوند به وڅکی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنٰهُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ بنی اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) ته کتاب (توریت) او حکم (په تورات په مابین د خلقو کښی) او نبوت (موسیٰ او هارون ته له دوی نه) او روزی کړی مو وه دوی ته له څیزونو پاکو حلالو (لکه من او سلویٰ).

تفسير : يعني توريت ئې دركړ، او سلطنت، يا د فيصلې قوت يا د پوهنې خبرې، يا د دين پوه ئې درعطا كړه او ډير زيات انبياؤ الله ئې په تاسې كښې مبعوث كړل دغه خو روحاني غذا وه كه جسماني غذا ته وګورئ هغه ئې هم په كثرت او افراط سره تاسې ته درعطاء كړې ده تر دې چې «من او سلوىٰ» ئې هم پر تاسې نازل كړل.

وَفَضَّلْنٰهُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٦﴾

او فضيلت وركړى وو مونږ دوى ته پر خلقو (د زماني خپلې).

تفسير : يعني د هغې زمانې پر ګردو (ټولو) خلقو دوى ته كلي فضيلت حاصل وو او د ځينو جزئيه ؤ فضائلو په اعتبار نو د هغې زمانې قيد لګولو ته هم دومره ضرورت نه پاتې كيږي.

وَاٰتَيْنٰهُمْ بَيِّنٰتٍ مِّنَ الْاَمْرِ

او وركړي وو مونږ دوى ته ښكاره دلائل له امره (له ديني احكامو)

تفسير : يعني نهايت واضح او مفصل احكام، يا ښكاره واضح معجزات چې د دين په باب كښې د حجت او برهان په شان وړاندې كول كيږي.

فَمَا اخْتَلَفُوْٓا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًاۢ بَيْنَهُمْ ؕ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِيْ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿١٧﴾

پس ونه كړ اختلاف (دوى په امورو د دين كښې) مګر پس له هغه چې راغې دوى ته علم له جهته د هغه ضد او عناد چې وو په منځ د دوى كښې بيشكه رب ستا به حكم وكړي په منځ د دوى (او ستاسې) كښې په ورځ د قيامت په هغه شي كښې چې وو دوى چې په هغه كښې به ئې سره اختلاف كاوه.

تفسير : يعني تاسې له ضده او عناده او له خپل نفسانيته اصلي كتاب پريښى دى او بيشماره فرقې جوړې شوې دي چې د دوى عملي فيصلې به د قيامت په ورځ كيږي. او هلته به دوى ته ښه

معلوم او دغه پته به ولګیږی چی د دوی منشاء ماسواء د نفس پاللو او هووا او هوس خوښولو بل هیڅ شی نه وو.

ثُمَّ جَعَلْنٰكَ عَلٰى شَرِيْعَةٍ مِّنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝١٨

بیا مو وګرځولی ته ولاړ پر شریعت ارته لیاره له کاره د دین پس متابعت وکړه د هغه او متابعت مه کوه د آرزوګانو د هغو کسانو چی نه پوهیږی دوی (په حقیقت د توحید).

تفسیر: یعنی د دغو اختلافاتو او د ګوند (دلی) او ګوندبازی (دله بازئ) په موجودیت کښی مونږ تاسی د دین په صحیحه لیاری قائم کړئ. نو تاسی ته او ستاسی امت ته لازم دی چی پر دغی سمی صافی برابری لیاری باندی برابر او مستقیم واوسئ! او هیڅ کله په خطاء او تیروتلو سره هم د دغو جاهلانو او ناپوهانو په فکر غوښتنه او خواهشونو مه ځئ مثلاً د دوی غوښتنه داسی ده چی تاسی د دوی د طعن، تشنیع، ظلم او تعدی څخه په تنګ راشئ او د دعوت او تبلیغ له کارونو څخه لاس واخلئ! یا په مسلمانانو کښی هم داسی تفریق او اختلاف ولویږی چی دوی پخپله په هغه کښی اخته او مبتلا دی. په دغه صورت کښی واجب دی چی د دوی دغسی غوښتنی بیخی پائمالی او خرابی کړی شی؟.

اِنَّهُمْ لَنْ يُّغْنُوْا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ؕ

بیشکه چی دوی له سره به دفعه نه کړی تا له (عذابه د) هیڅ شی،.

تفسیر : یعنی د دوی په طرف ستاسی متمایل کیدل تاسی ته د الله تعالیٰ په نزد هیڅ په درد نه خوری او په کار نه درځی.

وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَاللّٰهُ وَلِىُّ الْمُتَّقِيْنَ ۝١٩

او بیشکه چی ظالمان ځینی د دوی دوستان (کار جوړونکی) دی د ځینو نورو او الله ولی دوست دی د متقیانو (په اعانت نصرت اثابت سره).

تفسیر : یعنی منصف او رښتیا خوښوونکی مسلمانان د ظالمانو او بی لیاری کفارو رفیق او ملګری له سره نشی کیدی. دوی خو د الله تعالیٰ مطیع بندګان دی. او الله تعالیٰ هم د دوی رفیق ناصر او مددګار دی. لازم دی چی دوی پر هغی سمی لیاری لاړ شی او پر هم هغی باندی اعتماد او توکل ولری.

هٰذَا بَصَآئِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿۲۰﴾

دغه (قرآن) بصیرتونه پندونه دی دپاره د خلقو او هدایت لیار ښوونه دی او رحمت دی دپاره د هغه قوم چی یقین راوړی (پر بعث باندی).

تفسیر : یعنی دغه قرآن پر ډیر بصیرت زیاتونکیو حقایقو مشتمل دی خلقو ته د کار ښی خبری ښیی او د بری او کامیابی لیاری هغوی ته ښیی او هر هغه خوش قسمته او بختور سری چی پر دغو هدایاتو او نصائحو باور او یقین وکړی او په ښه شان سره پری عامل شی نو د دوی په حق کښی په خصوصی ډول (طریقه) سره دغه قرآن رحمت برکت او لوی نعمت دی.

اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ اجْتَرَحُوا السَّيِّاٰتِ اَنْ نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ؕ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿۲۱﴾

آیا ګمان کوی هغه کسان چی کړئ دی بد کارونه (د شرک او کفر) د دی چی وبه ګرځوو مونږ دوی (په آخرت کښی) په شان د هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) برابر (او یو شانی) به وی ژوندون د دوی او مرګ د دوی (بلکه نه دی برابر) بد دی هغه چی حکم کوی دوی (چی دا برابری ده).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ د حکمت پر شؤن له نظر اچولو څخه آیا کوم عاقل داسی اټکل او ګمان کولی شی چی له یو بد عمله او له یوه صالح انسان سره به رب المنان څرنګه یو شان معامله وکړی او د دغو دواړو آخره خاتمه به څنګه سره برابره کړی؟ داسی له سره کیدونکی نه دی نه دغه دواړه په دغه ژوندون کښی سره یو شان دی او نه به له مړ کیدلو څخه وروسته برخه کیږی او هغه د علو، نصرت، رفعت او مغفرت وعدی چی دلته ورسره کړی شوی دی هغه د یوه بدکار کافر په برخه کله کیدی شی. د کفارو دپاره د دغی دنیا په ژوندانه کښی د «معیشة

ضنک » او په عقبیٰ کښې پرته (علاوه) له لعنت او خسران بل شي نشته. الغرض دغه دعوی بیخی غلطه او دغه خیال بالکل چټی (بیکاره) او مهمل دی چې الله تعالیٰ به د نیکانو او بدانو موت او حیات سره یو شان کوي. د الله تعالیٰ د حکمت مقتضا له سره داسي نه ده بلکه ضرور د ده مصلحت او معدلت د هغو دواړو د اعمالو جزاء او سزا په پوره او کامل صورت سره ورکړی او ډیر صحیحه او درسته نتیجه به تری څرګندوی (ښکاره کوی) . او د هر یوه د نیکی او د بدی فی‌الجمله ځینی آثار هم دلته هم ظاهروی مګر د هغوی پوره مشاهده او معائنه وروسته له مرګه کیږی.

وَخَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۢ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿٢٢﴾

او پیدا کړی دی الله آسمانونه او ځمکه په حقه سره (لکه چې مناسب وو) او دپاره د دې چې جزاء ورکړه شي هر نفس ته په هغه عمل سره چې کړی ئې وي او پر دوی به ظلم ونه کړی شي (په تزئید د سیئاتو یا تنقیص د حسناتو).

تفسیر : یعنی ځمکه او آسمانونه ئې هم داسي خوشي او چټي (بیکاره) نه دی پیدا کړی، بلکه په نهایت حکمت سره ئې د کوم خاص مقصد او مصلحت دپاره پیدا کړی دی څو مخلوق د هغو پر احوالو غور او دقت وکړی چې کوم شیان ئې جوړ کړی په ښه ډول (طریقه) او ښه حکمت او اتقان سره ئې پیدا کړی دی او له هغو ځنی دغه خبره ځان ته معلومه کړی او اندازه ئې ولګوی چې یوه ورځ هرومرو (خامخا) د دغو موجوداتو او د دغی عظیم‌الشانی کارخانی نتیجه هم ظاهریدونکی ده چې هغه ته آخرت وائی او هلته به هر چاته د ده د اعمالو جزاء او سزا، ثمره او نتیجه ور وړاندی کیږی. او هر څه ئې چې کرلی وی هغه به ریبی.
د عمل له مکافاته غافل مه شه!　　له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه

اَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ

آیا پس وینی ته هغه څوک چې نیولی وی ده معبود خپل آرزو (د نفس) خپل او ګمراه کړی وی ده لره الله په علم باندی (چې استعداد ئې ورته معلوم دی په ازل کښې).

تفسير : يعني الله تعالیٰ ته معلوم دی چی د هغه استعداد خراب دی او د دغی خبری وړ (لائق) او مستعد دی چی له سمی لیاری څخه دی لوری او بل لوری ته درومی یا دا مطلب چی هغه بدبخت وروسته له علم، پوه، ایقان او اذعان گمراه شوی دی.

وَخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهٖ وَقَلْبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشٰوَةً ؕ فَمَنْ يَّهْدِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ اللّٰهِ ؕ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۲۳﴾

او مهر لگولی وی پر غوږونو د ده او پر زړه د ده او گرځولی ئی وی پر سترگو د ده پرده پس څوک به لیاره وښیي ده ته پس له (گمراه کولو د) الله (ده لره) پس آیا تاسی پند نه اخلئ (او غور او دقت نه کوئ بلکه پند پری واخلئ).

تفسير : یعنی هغه سړی چی محض خپل نفساني خواهش خپل حاکم او معبود وگرځوی او هر چیری ئی چی خواهش وی هغه لوری ته لاړ شی او د حق او باطل د معلومولو او بیلولو معیار له ده سره هغه د ده نفساني خواهش او غوښتنه وی نو الله تعالیٰ دی د ده په هم هغی خوښی کری گمراهی کښی پریږدی، بیا د ده حالت داسی کیږی چی نه ئی غوږونه پند او نصیحت اوریدی شی، او نه ئی په زړه کښی رښتیا خبری ځای نیولی شی او نه پری پوهیدلی شی او نه د ده په سترگو کښی د بصیرت رڼا بریښی ظاهر دی چی الله تعالیٰ هر هغه څوک چی د ده د اعمالو په سبب داسی یوه حالت ته رسوی بل به کوم قوت او طاقت وی چی وروسته له هغه دی پر هغی سمی لیاری راولی.

وَقَالُوْا مَا هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوْتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَآ اِلَّا الدَّهْرُ ۚ

او وائی (کفار) نشته ژوندون مگر هم دغه ژوندون زمونږ دی په دغی دنیا کښی چی مړه کیږو او ژوندی کیږو او نه مو هلاکوی مگر زمانه.

تفسير : یعنی کفار وائی ماسواء له دغه ژوندانه بل ژوندون نشته بس هم دغه دنیا ده چی مونږ په کښی ژوندون کوو او مرو لکه چی د باران په اثر په ځمکه کښی شینکی او ترکودی زرغونیږی، لوئیږی، وچیږی او بیا له منځه ورکیږی د انسان حال هم پر هم دغه قیاس کړئ چی یو وخت پیدا کیږی او تر یوه معینه وخته پوری ژوندون کوی او بالاخر د زمانی چورلیدل او تدویر ئی له منځه پورته کوی او ژوندون ته ئی خاتمه ورکوی او د موت او حیات هم دغه

سلسله تل تر تله ادامه او تسلسل لری، او ما سواء له دی نه بل هیڅ شی نشته. حال دا چی د منکرانو دغه عقیده غلطه ده.

وَمَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾

او نشته دوی ته په دغه (انتساب د مرگ زمانی ته) هیڅ قدر علم پوه نه دی دوی مگر گمان کوی (او اتکل چلوی او دغه خبره بی دلیله وائی).

تفسیر : یعنی «دهر» د زمانی نوم دی چی هغه هیڅ کار کوونکی نه دی ځکه چی په هغه کښی نه حس شته او نه شعور او نه اراده لامحاله د دوی مقصد به له دی نه بل کوم شی وی چی هغه د دوی په زعم نه معلومیږی، لیکن په دنیا کښی د هغه تصرفات چلیږی نو بیا د هم دغو تصرفاتو او تحولاتو نسبت ولی پاک الله تعالیٰ ته ونه کری شی چی د ده وجود او علی‌الاطلاق متصرفوالی له فطریه وو دلائلو او عقلیه وو او نقلیه وو براهینو څخه ثابت شوی دی او د زمانی تحولات تبدیلات او انقلابات او د ورځی او د شپی تبدیل او اختلاف او نور تول د ده د قدرت په لاس کښی دی هم دغه معنی په حدیث کښی ښوولی شوی ده چی «دهر» الله دی نه ښائی چی دهر ته بد وویلی شی، ځکه څه مهال (وخت) چی انسان دهر ته بد وائی په دی نیت ئی وائی چی د دهر حوادث ورته منسوبیږی، حال دا چی د دهر تول حوادث د الله تعالیٰ په مشیت او ارادی سره کیږی نو د دهر بد ویل په حقیقت کښی د الله تعالیٰ په حضور کښی بی ادبی او گستاخی ده اعاذنا الله منه.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا
ائْتُوا بِآبَائِنَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾

او هر کله چی ولوستل شی پر دغو (کفارو) آیتونه (د قرآن) زمونږ ښکاره نو نه وی حجت دلیل د دوی مگر دا چی وائی راولئ پلرونه زمونږ که چیری یئ تاسی رښتینی (په دغی وینا خپلی کښی چی پس له مرگه بیا ژوندون دی).

تفسیر : یعنی کله چی د لوی قرآن آیات یا د بعث بعد الموت دلائل دوی ته اورول کیږی نو وائی چی مونږ له سره د دغو دلائلو منونکی نه یو هو! که تاسی پخپله په دغی دعوی کښی رښتینی یئ نو زمونږ مره پلرونه او نیکونه راژوندی کړئ او راوئی ښیئ، نو خامخا مونږ به ستا

دغه ګردی (تولی) خبری منو چی بیشکه پس له مرګه په حقه او رښتیا سره بیا ژوندی کیدل شته.

قُلِ اللّٰهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چی الله ژوندی کوی تاسی بیا مړه کوی تاسی بیا به سره تولوی تاسی ورځی د قیامت ته چی نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغی کښی ولیکن زیاتره (کافران) خلق نه پوهیږی. (نو ځکه تری انکار کوی).

تفسیر : یعنی هغه ذات چی یو ځلی مو ژوندی کوی او بیا مو وژنی هغه ته دغه کار څه سختی او اشکال لری چی تاسی بیا ژوندی کړی او بیا مو ګرد (تول) سره یو ځای راتول او جمع کړی؟.

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی خلقاً، ملکاً و عبیداً) او په هغه ورځ کښی چی ودریږی قیامت نو په دغه ورځ به زیانکاره شی مبطلان (کافران).

تفسیر : په هغی ورځی کښی چی ذلیل، سپک او خوار ودریږی نو هلته به دوی ته دغه خبره ښکاره او څرګندیږی (ښکاریږی) چی تیروتلی او غولیدلی وو.

وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً ۚ كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾

او وبه وینی ته (ای کتونکیه په قیامت کښی) هر امت ناست پر ځنګنونو

خپلو (له خوفه او هيبته) هر يو امت به رابللى شى په طرف د كتاب اعمالنامى خپلى (نو ويه ويل شى دوى ته له جانبه د الله چى) نن ورځ به جزاء دركړه شي (تاسى ته د) هغو (اعمالو) چى وئ تاسى چى كول به مو (په دنيا كښى)

تفسير : يعنى د اعمالنامى په طرف بلل كيږى چى راځئ سم له دى سره حساب راكړئ! نن هر سړى ته د ده له هغه عمل سره سم بدل جزاء او سزا وررسيږى چى په دنيا كښى ئى كړى وى.

هٰذَا كِتٰبُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ

دغه كتاب زمونږ دى خبرى كوى (او شاهدى وائى) پر (اعمالو د) تاسى باندى په حقه سره.

تفسير : يعنى هر هغه كار چى كړى ئى وى، دغه اعمالنامه به هم هغه په پوره او كامل صورت سره درښيى او د يوى ذرى په اندازه به هم په هغه څه تزئيد او تنقيص نه كيږى.

إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٩﴾

بيكشه مونږ وو چى امر به مو كاوه په ليكلو سره د هر هغه څه چى وئ تاسى چى كول به مو (په دنيا كښى).

تفسير : يعنى زمونږ په علم كښى هر شى له ازله شته، مگر د دوى د انضباط دپاره زمونږ پرښتى مقررى دى چى د دوى گرد (تول) اعمال حقاً حقاً وليكى، نن د دوى ليكلى شوى مكمل ريورټ ستاسى په مخ كښى پروت دى.

فَأَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِيْ رَحْمَتِهٖ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِيْنُ ﴿٣٠﴾

پس هر څه هغه كسان چى ايمان ئى راوړى دى او كړى ئى دى ښه (عملونه) پس ننباسى دوى رب د دوى په رحمت (جنت) خپل كښى دغه (ننوتل د

جنت) هم دغه برى دى ښكاره .

تفسير : يعنى په جنت كښې به الله تعالىٰ مومنان داخلوى چى هلته په اعلىٰ درجه سره رحمت او هر قسم مهربانى وى.

وَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا اَفَلَمْ تَكُنْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِيْنَ ﴿٣١﴾

او هر څه هغه كسان چى كافران شوى دى (وبه ويل شى دوى ته داسى) آيا نه ؤ آيتونه (د قرآن) زما چى لوستل كيدل به پر تاسى باندى پس تكبر مو وكړ (او ايمان مو پرى رانه وړ) او وئ تاسى قوم گنهگاران (كافران).

تفسير : يعنى زمونږ له طرفه د پندونو او نصيحتونو پوهولو او د حجت د اتمام گردى (تولى) خبرى دوى ته ور رسولى شوى دى، او له هيڅ پلوه هيڅ يو قصور او لندون په دغه مورد كښې نه دى پاتى، خو سره له هغه هم د دوى د غرور او تكبر سر ښكته نشو او بالاخر د پخو مجرمانو په حيثيت واوښتل يا له ﴿ وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِيْنَ ﴾ څخه داسى مطلب واخيست شى چى تاسى لا له پخوا څخه جرائم كوونكى خلق وئ.

وَاِذَا قِيْلَ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيْهَا قُلْتُمْ مَّا نَدْرِيْ مَا السَّاعَةُ اِنْ نَّظُنُّ اِلَّا ظَنًّا وَّمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِيْنَ ﴿٣٢﴾

او هر كله چى وبه ويل شو (تاسو ته اى كفارو چى) بيشكه چى وعده د الله حقه ده (په ژوندون سره) او قيامت نشته شك په (راتلو) د هغه كښې نو وبه ويل تاسى نه پوهيږو چى څه شى دى قيامت گمان نه كوو مگر گمان لږ او نه يو مونږ يقين راوړونكى (په راتلو د قيامت).

تفسير : يعنى مونږ په دى باندى هيڅ نه پوهيږو چى قيامت به څرنگه وى؟ ته د قيامت كوم عجيب او غريب احوال چى بيانوى مونږ پر هغه له سره يقين او باور نشو كولى، هو! دغو خبرو او اترو او ستا د ډيرو آورولو په اثر يو لږ څه ضعيف امكان او يوه توره تياره خيال ئى زمونږ

په افکارو کښې کله نا کله راځي چې هغه بيله خبره ده.

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا عَمِلُوْا وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٣٣﴾

او ښکاره به شي (په قيامت کښې) دوی ته ناکاره والي (بدی جزاوی) د هغو (بدو اعمالو) چې کړی وو دوی (په دنيا کښې) او چاپير (نازل) به شي په دوی عذاب د) هغه چې وو دوی چې په هغه پورې به ئې مسخری کولې.

تفسير : يعني څه مهال (وخت) چې قيامت راشي، د دوی دغه ټول بد کارونه او د هغو نتائج به د دوی په مخ کښې وروړاندی کيږی، او د عذاب او د نورو انذاراتو په نسبت څه توکی ټکالی چې دوی به کولې هغه ټول به د دوی په مخ کښې راځي او دوی چپ له خپل تصوره په هم هغو کښې اخته او ککړ کيږی.

د ملائکة العذاب په ژبه دغو کفارو ته د الله تعالیٰ اعلیٰ شانه واعظم برهانه له جانبه دغسې خطاب کيږی چې.

وَقِيْلَ الْيَوْمَ نَنْسٰىكُمْ كَمَا نَسِيْتُمْ لِقَاۤءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا

او وبه ويل شي چې نن ورځ به هير کړو (پری به ږدو) مونږ تاسې (په دوزخ کښې) لکه چې هير کړی وو تاسې ملاقات د ورځې ستاسې دغه (چې ورځ د قيامت ده).

تفسير : يعني په دنيا کښې دغې لوئې ورځې ته مو هيڅ فکر او خيال نه وو او بيخې مو هغه نه يادوله نن مونږ هم په لطف او مهربانۍ سره ستاسې يادونه نه کوو او تل تر تله مو په هم دغه عذاب کښې هم هغسې سره خوشې پريږدو لکه چې تاسې په دنيوی مزو، ميلو، او چرچو کښې ډوب تللي وئ.

وَمَاْوٰىكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿٣٤﴾ ذٰلِكُمْ بِاَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَّغَرَّتْكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۚ

او ځای ستاسې اور دی او نشته تاسو ته هيڅوک له مددګارانو (چې مو تری

خلاص کړی). دغه (تعذیب له دی سببه دی) چی بیشکه تاسی نیولی مو وو آیتونه (د قرآن) د الله په توکو سره او مغرور کړی وئ تاسی دغه ژوندون لږ خسیس.

تفسیر : یعنی په دنیوی مزو او چرچو کښی داسی مشغول او لگیا شوی وئ چی له سره دغه خبره ستاسی په فکر او خیال کښی نه گرځیده چی کله به دلته راځئ، او له الله تعالیٰ سره مخامخ کیدونکی یئ، او که څه خیال هم تاسی ته در پیدا شوی وو نو داسی به مو گڼل او تصور به مو کاوه څرنگه چی نن په دنیوی ژوندانه کښی مونږ د مسلمانانو حریف او مقابل طرف گڼلی کیږو په اخروی ژوندانه کښی به هم مونږ د هم داسی قوت او زور خاوندان یو.

فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ۝٣٥

نو نن ورځ وبه نه ایستلی شی دوی له دوزخه او نه به د دوی عذر قبول (او توبه ومنله) شی.

تفسیر : یعنی نه دوی له دوزخه ایستل کیږی او نه داسی کومه موقع دوی ته ورکوله کیږی چی په هغی کښی څه عبادت او ریاضت وکړی او د رب العزت د رضاء میمنت ځان ته حاصل کړی.

فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَرَبِّ الْاَرْضِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝٣٦
وَلَهُ الْكِبْرِيَآءُ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝٣٧ ع

پس خاص الله سره ده توله ثناء صفت چی رب د آسمانونو او رب د ځمکی دی رب د تولو عالمیانو دی. او خاص الله لره ده لوئی په آسمانونو او په ځمکه (په علویاتو او سفلیاتو) کښی او هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر : ښائی چی انسان الله تعالیٰ ته متوجه شی! او د ده د احساناتو او انعاماتو قدر وکړی! او پر هدایاتو ئی تگ وکړی او له نورو گردو (تولو) څخه وشکوی! او محض د ده خوښی او رضا ځان ته حاصله کړی او تل تر تله په هم دغه فکر او ذکر کښی اوسی! تل د ده د عظمت او قدرت په مقابل کښی پخپل واک او اختیار د زړه له کومی مطیع او منقاد وی! له سره د

سرکشی، تمرد، طغیان او عصیان، خیال او گمان پخپل زړه او مخیله کښې ونه گرځوی! په قدسی حدیث کښې راغلی دی. **«الکبریاء ردائی والعظمة ازاری فمن نازعنی واحداً منهما قذفته فی النار»** کبریاء زما څادر دی او لوی زما ازار دی نو هر څوک چی په دغو دواړو کښې له ماسره منازعه یا کشمکش وکړی زه به ئی په سخت اور کښې په غوځارولو سره غورځوم.**«اللهم اجعلنا مطیعین لامرک وجنبنا غضبک وقنا عذاب النار انک سمیع قریب مجیب الدعوات»**.

تمت سورة الجاثیة بعونه وصونه فلله الحمد والمنة وبه التوفیق.

سورة الاحقاف مكية الا الآيات (١٠ و ١٥ و ٣٥) فمدنية وهى خمس وثلاثون آية و اربع ركوعات
رقم تلاوتها (٤٦) تسلسلها حسب النزول (٦٦) نزلت بعد سورة الجاثية
«د الاحقاف» سورت مكى دى پرته (علاوه) له ١٠ ؤ ١٥ ؤ ٣٥ آياتونو څخه چى مدنى دى (٣٥)
آيته (٤) ركوع لرى په تلاوت كښى (٤٦) او په نزول كښى (٦٦) سورت دى وروسته د
«الجاثية» له سورته نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

حٰمٓ ۝١ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ۝٢
مَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّى ۭ

راليږل د دى كتاب (قرآن) دى له طرفه د الله ښه غالب قوى (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چى هر كار په تدبير او مصلحت سره كوى) نه دى پيدا كړى مونږ آسمانونه او ځمكه او هر هغه څيزونه چى په منځ د دى دواړو كښى دى مگر په حقه (دپاره د دى چى دلالت وكړى په قدرت او وحدانيت زمونږ) او (په) تاكلى(مقرر كړى) وعدى سره.

تفسير: يعنى آسمان او ځمكه او دا گردى (تولى) كارخانى الله تعالىٰ خوشى چتى (بيكاره) نه دى جوړى كړى. بلكه هغه گردى (تولى) ئى د يوه غرض او مقصد دپاره پيدا كړى دى چى تر يوه تاكلى(مقرر كړى) مدت او ايښود شوى نيتى او معين ميعاد پورى به هم داسى چليږى كله چى د دى نړى (دنيا) نتيجه راښكاره شى نو هغه ته به آخرت وايه شى.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَمَّآ اُنْذِرُوْا مُعْرِضُوْنَ ۝٣

او هغه كسان چى كافران شوى دى له هغه څيزه چى دوى پرى ويرولى شى (چى قرآن دى) مخ گرځوونكى دى

تفسیر: یعنی له بد انجام څخه نه ویریږی او د آخرت دپاره څه تیاری نه کوی کله چی د آخرت خبری آوری نو په یوه غوږ ئی ننوځی او له بل غوږ څخه ئی وځی او ژر تر ژره ئی هیروی.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَرُوْنِیْ مَاذَا خَلَقُوْا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِی السَّمٰوٰتِ

ووایه (ته ای محمده!) آیا وینئ خبر کړئ تاسی ما په (حال د) هغو (بتانو) چی بولئ ئی عبادت کوئ تاسی بی له الله وښیئ تاسی ماته کوم دی هغه څیز چی پیدا کړی دی دوی له ځمکی څخه؟ آیا شته دوی ته څه شرکت په (پیدا کولو د) آسمانونو کښی؟ (یعنی نشته له الله سره شریک)

تفسیر: یعنی قدوس الله تعالیٰ آسمان او ځمکه او ګرد(تول) مخلوقات پیدا کړی دی آیا په رښتیا سره ویلی شئ چی د ځمکی کومه توته یا د آسمان کومه برخه بل چا پیدا کړی ده؟ یا ئی پیدا کولی شی؟ نو دوی بیا ولی هغه خپل باطل معبودان له الله تعالیٰ سره بولی؟ بلکه زیات له هغه څخه ئی ولی ګڼی؟ او ولی غوښتنی ورځنی کوی؟ دا «ام» بمعنی د همزی د انکار دی.

اِیْتُوْنِیْ بِكِتٰبٍ مِّنْ قَبْلِ هٰذَاۤ اَوْ اَثٰرَةٍ مِّنْ عِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ④

راوړئ تاسی ماته کوم کتاب (چی راغلی وی تاسی ته) پخوا له دغه (قرآنه) یا یوه باقی علامه دلیل له علمه (د پخوانیو انبیاؤ) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دی کښی چی په عبادت کولو د دی بتانو به الله ته نژدی کیږئ)

تفسیر: یعنی که دوی د خپل شرک په دعوی کښی رښتین وی نو د کوم آسمانی کتاب سند دربښکاره کړی یا په داسی یو علمی اصول سره دی دا خپله وینا جوته (ثابته) کړی چی د عاقلانو په مخکښی د منلو وړ(لائق) وی که پر یو څیز باندی نه عقلی او نه نقلی دلیل په لاس وی نو هغه په څه ډول(طریقه) د منلو او آوریدلو وړ(لائق) کیدی شی؟

وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيْبُ لَهٗٓ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَآئِهِمْ غٰفِلُوْنَ ﴿٥﴾

او څوک دی ډیر ګمراه (یعنی هیڅوک نشته ډیر ګمراه) له هغه چا چی بولی بی له الله څخه هغه چی نشی قبلولی هغه لره (دعاء سؤال) تر ورځی د قیامت پوری (چی هغه بتان دی) او دغه (بتان) له دعاء بلنی د دغو (عابدانو څخه) بی خبره دی (ځکه چی جمادات دی)

تفسیر: یعنی له دی څخه به لویه ګمراهي او زیات حماقت څه شی وی چی یو ناپوه خپل الله تعالیٰ پریږدی او له داسی یو بی ژوند او بی واک مخلوق څخه د خپلو اړتیاوو(مجبورو) او احتیاجاتو به پوره کولو کښی امداد او مرستی(مدد) وغواړی چی هغوی پخپل مستقل اختیار د هیڅا غږ نشی اوریدلی بلکه دا هم کومه ضروری خبره نه ده چی که هغوی له داسی غږیدلو څخه خبر هم شی. د تیږو(ګټو) او خاورو او د نورو شیانو بتان خو لا پریږده پرښتی او پیغمبران هم هغه خبری آوری او همغه چاری کولی شی چی د هغو اجازت او قدرت د پاک رب العزت جل جلاله له لوری هغوی ته ورکړی شوی دی.

وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوْا لَهُمْ اَعْدَآءً وَّكَانُوْا بِعِبَادَتِهِمْ كٰفِرِيْنَ ﴿٦﴾

او کله چی راتول کړل شی خلق (لپاره د حساب) وی به (وبه ګرځی) دغه (بتان) دغو (خپلو عابدانو) ته دښمنان او وی به (وبه ګرځی) دغه (معبودان) په عبادت د دغو (عابدینو خپلو) منکران

تفسیر: یعنی په آخرت کښی چی امداد او معاونت ته ئی ډیره اړتیا(احتیاج) او حاجت وی نو دا بی وسه معبودان خپلو عابدانو ته څه مرستی(مدد) رسولی شی؟ بلکه لکه دښمن د دوی په مخکښی به ودریږی او له دوی څخه به خپله سخته بیزاری او خپګان ښکاروی تر دی چی داسی به هم وائی ﴿مَا كَانُوْٓا اِيَّانَا يَعْبُدُوْنَ﴾ جزء ۲۰ (د قصص ۷ رکوع ٦٣ آیت) یعنی دا خلق مونږ نه پیژنو او نه ئی زمونږ بندګی کړی ده نو تاسی فکر وکړئ چی په هغه وخت کښی به دوی ته څومره حسرت او ندامت وریپېښیږی.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا بَيِّنٰتٍ قَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٧﴾

او کله چې ولوستل شي پر دغه (اهل د مکې) باندې آيتونه (دلائل د قدرت) زمونږ ښکاره نو وائي هغه کسان چې کافران شوي دي حق (قرآن) ته کله چې راشي دوی ته چې دا سحر جادو دی ښکاره

تفسیر: یعنی دا خلق اوس د آخرت هیڅ فکر نه کوي او نه نصیحت او نه پند او نه ښووني ته غوږ ږدي که د پاک قرآن آیتونه دوی ته واورول شي نو په ځغرد (ضد) سره وائي چې دا خو ظاهر سحر کوډې او جادو دی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۖ

بلکه وائي دوی له ځانه ئې جوړ کړی دی (محمد دغه قرآن او د الله له جانبه نه دی راغلی)

تفسیر: یعنی د جادو ویلو څخه زیاته قبیحه او شنیعه د هغوی دا دعوی ده چې قرآن مجید دوی له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د خورا(ډیر) لویو دروغو نسبت ئې الله تعالیٰ ته کوي (العیاذ بالله).

قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۖ

ووایه (ته ای محمده ! دوی ته) که ما جوړ کړی وی دغه (قرآن فرضاً) له ځانه پس نه به شئ تاسی مالکان (خلاصوونکی) ما لره له (عذاب د) الله په مخکښې هیڅ قدر (نو ولې به تړم دغومره لوی دروغ پر الله باندې؟)

تفسیر: یعنی پر الله تعالیٰ باندې دروغ ویل ډیر لوی جرم دی که په فرض محال سره داسی جسارت هم وکړم نو ګواکی په لوی لاس می خپل ځان د الله تعالیٰ لوی غضب او ډیر سخت عذاب ته وروړاندی کړ، لږ څه خو خیال وکړئ هغه سړی چې پخپل ګرد(ټول) عمر کښې پر بندګانو باندې دروغ نه وی ویلی او په ډیرو کوچنیو کوچنیو (وړو وړو) معاملو کښې د الله تعالیٰ له ډاره ریږدی نو څرنګه به یو ناڅاپه پر الله تعالیٰ باندې دروغ وائي او خپل ځان پخپل لاس په داسی لوی عذاب کښې اخته کوي چې د دنیا هیڅ یو قوت له هغه څخه ژغوروونکی (بچ کوونکی) نشی کیدی. فرض ئې کړئ که زه رښتیا په دروغو سره تاسی د خپل ځان تابع کړم نو تاسی به می څرنګه د الله تعالیٰ د هغه قهر او غضب څخه وژغورلی (وساتلی) شئ چې هغه د

نبوت دروغجنو مدعيانو ته تاكلى(مقرر) شوى دى چى په دروغو ځان پيغمبر بولى او كله چى ما له الله تعالىٰ څه بدى راپيښى كړى نو تاسى به له ما سره څه ښيګڼى(فائدى) وكړلى شئ؟ آخر زما ټولوينت كلن حالات او سوانح تاسى ګردو(تولو) ته معلوم دى چى زه نه دومره بى خوفه او بى باكه او نه داسى بى عقل يم چى د ځينى مخلوق د خوښولو دپاره د الله تعالىٰ خپګان ځان ته وګټم په هر حال كه زه معاذ الله كاذب او مفترى يم نو د هغه وبال به زما په غاړه وى.

هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ ۖ كَفَىٰ بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۖ

دغه (الله) ته ښې معلومى دى هغه خبرى چى تاسى لګيا يئ، په هغو كښى، كافى دى دغه (الله) ښه شاهد حق ښوونكى په منځ زما او په منځ د تاسى كښى (چى دغه قرآن له جانبه د الله دى)

تفسير: يعنى هغه خبرى چى تاسى ئى ويونكى يئ الله تعالىٰ ته هغه ښې معلومى دى نو ځكه د لغو او چتى(بيكاره) خبرو او بيكاره خيالاتو څخه وګرځئ! او د خپل انجام په فكر كښى ولوېږئ! كه د الله تعالىٰ حق رسول ته كاذب او مفترى وايئ نو د دى خبرى پاى (آخر) دروند دى ولى چى الله تعالىٰ ته زمونږ او ستاسى هيڅ كومه پټه خبره پته نه ده هغه په خپل صحيح او محيط علم سره موافق د هر چا له چارى سره سمه معامله كوونكى دى زه هغه پاك الله د خپل او ستاسى په منځ كښى شاهدوم هغه به د خپل قول او فعل سره راښيى چى كوم يو رښتيا وائى؟ او كوم يو دروغجن دى؟ او افتراء كوى.

وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ⑧

او هم دغه (الله) دى ښه مغفرت كوونكى (د خطياتو) ډير رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير: يعنى كه اوس هم له هغو خبرو څخه خپله خوله ونيسئ نو وبه ښلى شئ؟ او وپوهيږئ چى دا ښښنه د الله له لورينى (مهربانى) او ښښنى او حلم څخه ده چى سره له دى چى ستاسى په جرايمو باندى پوه دى او پوره قوت او قدرت هم لرى چى تاسو ووژنى او په راز راز(قسم قسم) بلاوو كښى مو اخته كړى خو بيا هم له تاسى سره ښه كوى.

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ

ووايه (اى محمده دوى ته) نه يم زه اول له رسولانو (بلكه زما نه پخوا هم رسولان تير شوى دى)

تفسير: يعنى تاسى زما له دى خبرو څخه ولى دومره بد وړئ؟ ما كوم نوى شى له ځان سره نه دى راوړى. له ما څخه مخ كښى هم د نبوت او رسالت سلسله جارى وه. زه هم هغه خبره كوم چى هغوى كوله، له هغو ګردو(تولو) پيغمبرانو څخه وروسته زه د الله تعالىٰ له لورى رسول او استاځى شوى يم. او هغه خبرى تاسى ته دررسوم چى پخوانيو پيغمبرانو هم ويلى دى نو له دى حيثيته هم زه د كومى نوى خبرى ويونكى نه يم. بلكه د ډيرو پخوانيو زيريو مصداق يم چى تاسو ته مخامخ شوى يم. نو د هغه په منلو كښى څه اشكال درپيښ دى؟.

وَمَآ اَدۡرِىۡ مَا يُفۡعَلُ بِىۡ وَلَا بِكُمۡ‌ؕ اِنۡ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوۡحٰٓى اِلَىَّ وَمَآ اَنَا اِلَّا نَذِيۡرٌ مُّبِيۡنٌ‏ ۝٩

او نه پوهيږم چى څه به وكړل شى له ما سره (په دنيا كښى) او نه (پوهيږم) چه څه به وكړل شى له تاسو سره (په دنيا كښى) نه كوم زه پيروى متابعت مګر خو د هغه (حكم) چى راليږلى شوى دى ماته (چى قرآن دى) او نه يم زه مګر ويروونكى يم ښكاره (له عذابه).

تفسير: يعنى زه له دى خبرى سره هيڅ اړه (تعلق) او كار نه لرم چى زما د دى كار وروستنى نتيجه څه كيږى؟ او له ما سره به الله تعالىٰ څه معامله كوى؟ او له تاسى سره به څه چارى كوى؟ او نه اوس زه پوره پوره تفصيلونه د خپل او ستاسى د انجام په نسبت ښوولى شم چى په دنيا او آخرت كښى به څه څه پيښى پيښيدونكى وى؟ يوه خبره كوم چى زما كار يواځى د الله تعالىٰ د وحى اتباع او د الله جل جلاله د حكم امتثال او د كفر او د عصيان له خرابو نتائجو څخه په ډير ښكاره ډول(طريقه) سره د خلقو پوهول دى له دى نه زيات هغه شيان چى زما او ستاسو په مخكښى په دنيا او آخرت راتلونكى دى د هغو ګردو(تولو) تفصيلات سم د لاسه زه نشم درښوولى او نه په داسى خبرو كښى له لويدلو څخه كوم مطلب لرم. د بندګانو كار د الله تعالىٰ د احكامو د منلو په وخت كښى دا دى چى هغه فقط د زړه له كومى په اخلاص سره بلاكم او كيف ومنى او اجراء ئى كړى او د هغو له نتايجو څخه پوښتنه ونه كړى.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهٖ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْۢ بَنِيٓ
اِسْرَآءِيْلَ عَلٰى مِثْلِهٖ فَاٰمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٠﴾

ووایه (ته ای محمده دوی ته) آیا وینئ خبر کړئ تاسی ما (چی څه حال به وی ستاسو) که چیری وی دغه (قرآن) له جانبه د الله حال دا چی کافران شوی یئ تاسی په ده سره او بیا شاهدی ویلی ده یوه شاهد له (علماؤ) د بنی اسرائیلو په مثل حقیقت د داسی یو کتاب باندی پس ایمان راوړی وی (پری هغه شاهد) او تکبر کړی وی تاسی (له ایمان راوړلو پری نو آیا تاسو نه یئ ظالمان؟ بلکه خامخا ظالمان یئ!) بیشکه الله نه ښیی سمه صافه لیاره قوم ظالمانو ته

تفسیر: په دغه زمانه کښی د عربو ناپوهان د بنی اسرائیلو له علم او فضل څخه مرعوب وو کله چی زمونږ د پیغمبر د نبوت آوازه (انگازه) خوره شوه نو گردو(تولو) مشرکانو د دوی د بعث په نسبت د بنی اسرائیلو له پوهانو څخه پوښتنی کولی او غوښتل ئی چی د هغوی په خولو دوی دروغجن وښیی. او د خپلو ویناوو دپاره کومه خبره زده کړی او وئی وائی چی وگورئ! د علم خاوندان او اهل الکتاب هم د ده خبری دروغ گڼی خو په دی مقصد کښی هم مشرکان تل ناکام شول او الله تعالیٰ د هم هغو بنی اسرائیلو په ژبو زمونږ د پیغمبر تصدیق او تائید وفرمایه. او دا ئی ورښکاره کړه چی هغوی هم لکه پاک قرآن غوندی یو آسمانی کتاب چی توریت دی او یو پیغمبر چی حضرت موسٰی علیه السلام دی لری نو څکه د حضرت د رسالت دعوی او د قرآن نزول او راښکته کیدل کوم نوی شی نه دی. له یهودانو څینی عالمانو په ښکاره ډول(طریقه) سره هم اقرار وکړ چی بیشکه زمونږ په توریت کښی لیکلی دی چی له عربو څخه به یو عظیم الشان رسول مبعوث شی چی د یوه مقدس آسمانی قرآن لرونکی وی او دا رسول هم هغه موعود پیغمبر راښکاری او دا کتاب ئی هم هغه آسمانی کتاب دی چی مونږ په توریت کښی لوستلی دی د یهودانو د عالمانو دا شهادتونه فی‌الحقیقت له هغو پخوانیو ویناوو سره سم وو چی سره له زرهاوو تحریفونو او تبدیلو تر اوسه پوری په توریت او نورو کتابونو کښی لیکل کیږی چی له هغو څخه راښکاریږی چی د بنی اسرائیلو ډیر لوی او مقدس گواه حضرت موسٰی علیه السلام په زرهاوو کلونو پخوا له دی نه داسی شاهدی ورکړی ده چی د بنی اسرائیلو له اقاربو او ورونو څخه په بنی اسمٰعیل کښی به زما په شان یو پیغمبر راشی لکه چی د جزء ٢٩ (المزمل) په اوله رکوع ١٥ آیت کښی راغلی دی ﴿ اِنَّآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْكُمْ رَسُوْلًا ۙ شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ اَرْسَلْنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ رَسُوْلًا ﴾ له هم دی سببه وو چی څینی منصف او حق خوښوونکی یهودان احبار لکه عبدالله بن سلام او نور زمونږ د پاک پیغمبر په اول لیدلو کښی مسلمانان شول او وئی ویل «**ان هذا الوجه لیس بوجه**

كاذب» نه دی دا مخ د دروغجن او هغوی د پاک قرآن غوندی د یو واضح الاعجاز کتاب په حقانیت باندی شاهدی ولوستله کله چی موسٰی علیه السلام د یوه شی په وقوع باندی په زرهاوو کلونو پخوا له دی نه زیری وکری او یقین ولری او د یهودانو علماء د هغه په صدق باندی شاهدی ورکری او د هغوی ځینی احبار برسیره د ژبی په شاهدی ورکولو په زړه سره هم داسی شاهدی ورکره چی په اسلام مشرف شول نو سره له دومره شهادتونو که تاسی د خپلی لوینی او غرور لامله(له وجی) هغه نه منئ نو وپوهیږئ چی له دی څخه به کومه سخته گناه بله نه وی او داسی ظالم او لوی گنهگار ته نه ښائی چی د نجات او فلاح څه توقع ولری.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُونَا إِلَيْهِ

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی په حق د هغو کسانو کښی چی ایمان ئی راوړی دی (داسی) که چیری وی (دا ایمان راوړل) خیر بهتر نو نه به وو ړومبی شوی (دغه خوار مؤمنان) پر مونږ باندی هغه ته (بلکه مونږ اشراف به پری ړومبی شوی ؤ نه دغه خواران او ضعیفان مسلمانان)

تفسیر: یعنی زیاتره مسلمانان کمزوران ذلیلان، وینځی مریان دی که دا دین ښه وی نو ښو سریو به مندی وروهلی او د هغه په منلو کښی به ئی زمونږ په شان پوهان، لویان، عزتمندان او مالدار څرنگه له دی مریانو او وینځو څخه وروسته پاتی کیدل؟

وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَسَيَقُولُونَ هَٰذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١١﴾

او کله چی سمه صافه لیاره بیا نه موندہ دغو (منکرانو) په دغه قرآن سره نو ژر ده چی وبه وائی دوی دغه (قرآن) دروغ پخوانی دی

تفسیر: یعنی پخوانیو خلقو هم تل داسی خبری سره جوړولی ښائی چی دا به د ﴿ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّن بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴾ او د ﴿ قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ ﴾ جواب وی.

وَمِن قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ وَهَٰذَا كِتَابٌ مُّصَدِّقٌ

حال دا چی پخوا له دغه (قرآنه) کتاب (توریت) د موسٰی امام پیشوا لیار ښوونکی وو (مؤمنانو ته) او (سبب د) رحمت وو (پر دوی) او دغه (قرآن) یو کتاب تصدیق کوونکی دی (هغو پخوانیو کتابو لره)

تفسیر: یعني دا پخواني دروغ نه دی بلکه پخواني رښتیا دی چې په زرهاوو کلونو پخوا له دی نه توریت هم د هم دی اصول تعلیم او ښوونه کړی ده او د هغه اقتداء گردو(تولو) پیغمبرانو او ولیانو کوله او پخپلو بشارتو د تعلیم سره ئی گردو(تولو) راتلونکیو نسلونو ته د هدایت رښتیا ښی لیاری وروښوولی او د رحمت ورونه ئی ورپرانیستل. اوس پاک قرآن نازل شوی دی او د هغه تصدیق کوی. لنده ئی دا چې دواړه کتابونه یو د بل تصدیق کوونکی دی. او هم دا حال د نورو سماوی کتابونو دی.

لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرَىٰ لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣﴾

په دی حال کښې چې په ژبه عربی دی دپاره د دی چې وویروی (دغه قرآن) هغه کسان چې ظلم ئی کړی دی «پر ځانونو خپلو په کفر سره» او زیری (د خوشالی) دی نیکو کارانو (مؤمنانو) لره (په جنت سره) بیشکه هغه کسان چې وائی رب زمونږ الله دی (نه بتان) بیا تینگ ودریږی (په عبادت د ده) پس نه به وی (هیڅ) ویره پر دوی او نه به وی دوی چې خپه به شی (په آخرت کښې)

تفسیر: هم داسی آیت د «حمٓ السجدة» سورت په څلیرویشتمه سیپاره کښې تیر شوی دی ښائی چې د هغه فوائد هلته ولوستل شی.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

دغه کسان یاران اوسیدونکی د جنت دی په دی حال کښې چې همیشه به وی دوی په دغه (جنت) کښې ورکوله به شی دوی ته جزاء په سبب د هغو (نیکو عملونو) چې وو دوی چې کول به ئی (په دنیا کښې)

تفسیر: یعني د نیکو چارو په سبب د حق تعالیٰ په رحمت به همیشه په جنت کښې پاتی کیږی.

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا ۖ

او وصیت حکم مو کړی دی هر انسان ته له مور او پلار خپل سره د احسان نیکی کولو

تفسیر: د قرآن کریم په ځو ځایونو کښی حق تعالیٰ خپل حق د مور او پلار له حق سره یو ځای بیان فرمایلی دی ځکه چی حقیقی موجد خو الله تعالیٰ دی لیکن په عالم اسباب کښی د اولاد د وجود ظاهری سبب والدین دی، او د حق تعالیٰ د ربوبیت د شان خاص مظهر وایه شی. دلته هم ړومبی په ﴿ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا ﴾ کښی د الله تعالیٰ د حقوقو ذکر وو اوس ئی د والدینو حق راوښود. یعنی انسان ته حکم ورکړی شوی دی چی له خپلو والدینو سره ښه سلوک وکړی! د هغوی تعظیم، محبت خدمت کول او خوښی خپل سعادت وګڼئ! په بل ځای کښی ئی دا ښوولی دی . که والدین مشرک هم وی بیا هم له هغوی سره په دنیا کښی ښائی ښه معامله وکړی! په تیره بیا د مور خدمت کول چی د ځینو وجوهو لامله(له وجی) د هغی حق دی له پلار څخه زیات اداء کړ شی لکه چی صحیحه احادیث په دی باندی دال دی. ځکه چی

حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ

پورته کړی (ساتلی) ئی ده دی (په نس خپل کښی) مور د ده په سختی سره او (بیا) ئی ایښودلی (ځیږولی) دی ده لره په سختی سره،

تفسیر: یعنی کله چی حمل د څو میاشتو شی د هغه دروندوالی معلومیږی مور په دی وخت کښی او د تولد په وخت کښی څومره صعوبتونه او ربړونه (تکلیفونه) پر ځان آخلی بیا خپل کوچنی(ماشوم) ته شودی ورکوی او تر کلونو کلونو هغه هر راز(قسم) ربړونه (تکلیفونه) په ځان ګالی(برداشت کوی)، روزنه او پالنه ئی کوی. خپله آرامی او هوسائی(راحت) د هغه په هوسائی(راحت) او آرامی باندی جاروی(قربانوی) پلار هم تر زیاتی اندازی پوری په دغو تکلیفونو کښی مل وی او د هغه د روزنی وسیلی ورغونډوی بیشکه چی دا ګردی(تولی) چاری د فطرت په تقاضا کیږی او د هم دی فطرت تقاضا وی چی اولاد د خپل مور او پلار دا محبت او شفقت محسوس کړی او د هغوی د هغه محنت او ایثار قدر وکړی.

تنبیه: په حدیث کښی د پلار د خدمت کولو امر یو ځلی او د مور د خدمت کولو امر دری ځلی راغلی دی. د خبری خوند او لطف په دی کښی دی چی دی مبارک آیت هم د پلار او والد ذکر یو کرت په «والدیه» کښی او د والدی ذکر دری کرته راغلی دی. یو کرت د «والدیه» په لفظ کښی دوهم کرت په «حملته امه» او بیا په «وضعته» کښی.

وَحَمْلُهٗ وَفِصٰلُهٗ ثَلٰثُوْنَ شَهْرًا

او (دا) پورته کول ساتل د ده (په نس د مور کښې) او جلا(جدا) کول د ده (له تی نه) دیرش میاشتې وی.

تفسیر: ښائی د اکثریه عادت لامله(له وجی) ئی داسی فرمایلی وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه وائی «که هلک قوی وی وروسته له یوویشتو میاشتو څخه له شودو بیلیږی او نهه میاشتې د هغه د حمل دی. یا داسی ووایئ چې لږ تر لږه د حمل مدت شپږ میاشتې دی او په دوو کلونو کښې کوچنیان (واړه) عموماً له تی څخه جلا(جدا) کیږی چې گرده(توله) مدت سره دیرش میاشتې شوی د رضاع د مودی زیادت له دی څخه دیر کم او نادر دی.

حَتّٰۤى اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهٗ وَبَلَغَ اَرْبَعِيْنَ سَنَةً ۙ

تر هغه پوری کله چې ورسید دی قوت (د هوښیاری) خپلی ته او ورسید څلویښت کلونو ته

تفسیر: په څلویښت کلنی کښې عموماً د انسانانو عقلی او اخلاقی قوتونه پخیږی نو ځکه د انبیاؤ علیهم السلام بعث هیڅ کله پخوا له څلویښت کلنی څخه نه دی شوی.

قَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِیْۤ اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِیْۤ اَنْعَمْتَ عَلَیَّ وَعَلٰی وَالِدَیَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰىهُ وَاَصْلِحْ لِیْ فِیْ ذُرِّیَّتِیْ ۚ اِنِّیْ تُبْتُ اِلَیْكَ وَاِنِّیْ مِنَ الْمُسْلِمِیْنَ ﴿۱۵﴾

وویل ده ای ربه زما الهام وکړی ماته په زړه کښې توفیق راکړی په دی چې شکر اداء کړم د نعمت ستا هغه (اسلام) چې انعام کړی دی تا پر ما باندی او په مور او پلار زما باندی او (بل دا راته الهام وکړه) چې عمل وکړم نیک چې راضی کیږی ته په هغه او صلاحیت کیږده ته (یا الله) په اولاده زما کښې، بیشکه ما توبه کړی ده تاته او بیشکه یم زه له حکم منونکیو څخه

(فرمان ستا ته)

تفسير: يعني سعادتمند سړی داسي وي چي د هغو احساناتو شکريه ادا کړي چي الله تعالیٰ په هغه باندي او د هغه په مور او پلار باندي احسان کړي دي او د راتلونکي نيک عمل توفيق له الله څخه وغواړي او د خپل اولاد په حق کښي هم د نيکي دعاء طلب وکړي او له هغه تقصير او لند والي څخه چي په حقوق الله او حقوق العباد کښي له هغه څخه شوي وي توبه وکړي او د خلوص او تواضع او بندگي له لياري څخه د خپل مخلصانه عبوديت او فرمانبرداري اعتراف وکړي!.
تنبيه: په صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم کښي حضرت ابوبکر صديق رضی الله تعالیٰ عنه خورا(دير) دير خوش قسمت وو چي پخپله دوی او د هغوی مور او پلار او اولاد ته سره د ايمان د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د صحبت شرف حاصل شوی دی په صحابه ؤ کښي دا خصوصيت بل هيچا ته نه دی حاصل شوی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّئَاتِهِمْ
فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾

دغه (تول چي دا ئې حال او قال دی) هغه کسان دي چي قبلوو مونږ له دوی نه ډير ښه د هغو(کارونو) چي کړي دي دوی او تيريږو له گناهونو د دوی نه په دې حال کښي چي وي به په يارانو اوسيدونکيو د جنت کښي وعده کړي ده الله وعده رښتيني هغه (وعده) چي وو دوی چي وعده به ئې ورسره کولی شوه (په دنيا) کښي

تفسير: يعني د داسي بندگانو نيکي منلی، بدی ئې ښښلی کيږی او د دوی ځای د الله اعظم شانه و اکرم برهانه له صادقي وعدی سره سم جنت دی.

وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَا

او هغه (سړی) چي وئې ويل مور او پلار خپل ته (کله چي راوئې باله ايمان ته) قباحت او کراهيت دی وي تاسي دواړو لره

تفسير: د سعادت من اولاد په مقابل کښي ئې دغه د بې ادب او نالائق او نافرمان اولاد ذکر وفرمايه چي مور او پلار هغه ته د ايمان خبری کوی او پری پوهوی ئې مگر هغه پری نه پوهيږی

او په ډيرو بې ادبو خبرو سره ورته غبرګېږي او سپک خطابونه ورته کوي او ايذاء وررسوي. او دغسې هم هغوي ته وائي چې

اَتَعِدٰنِنِيْٓ اَنْ اُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُوْنُ مِنْ قَبْلِيْ ۚ

آيا وعده کوئ تاسې له ماسره چې وبه ايستلې شم (له قبره) حال دا چې په تحقيق تير شوي دي ډير اهل د زمانې پخوا له ما څخه (او يو هم نه دي ژوندي شوي نو زه به څرنګه بيا ژوندي شم؟)

تفسير: يعنې د مړ کيدلو څخه وروسته له ژوندي کيدلو څخه انکار کوي او هيڅ له قيامت او پوښتنې څخه نه ويريږي او وائي چې څومره قومونه او تبرونه پخوا له ما څخه تير شوي دي نو آيا له هغوي څخه کوم يو سړى تر اوسه پورې بيا ژوندي شوى دى؟ خلق له پخوا څخه تر اوسه پورې درګرده هم داسې خبرې اورې خو تر اوسه پورې د دې خبرې تحقيق پاى(آخر) ته نه دى رسيدلى نو اوس زه څرنګه په دې باندې اعتبار وکړم؟

وَهُمَا يَسْتَغِيْثٰنِ اللّٰهَ وَيْلَكَ اٰمِنْ ۖ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ

او هغو دواړو زارى کولې الله ته (په دغه حال کښې چې ويل دوى) خرابي ده تاته ايمان راوړه ته! بيشکه وعده د الله (په بعث بعد الموت سره) حقه رښتيا ده

تفسير: يعنې د ده په اړامنې (ګستاخې) باندې له يوې خوا الله تعالىٰ ته فريادونه او دعاوې کوي چې ده ته د حق د قبول توفيق ور په برخه شي او له بلې خوا ئې پوهوي چې کمبخته ستا کور وران شو اوس هم وخت دى فکر وکړه او وګوره چې د الله تعالىٰ وعده رښتيا ده د بعث بعدالموت کوم خبر چې د الله تعالىٰ له لورې ورکړى شوى دى بالکل حق او هغه پخپل تاپې او وعدې پوره کيدونکې دى او په هغه وخت کښې به ستا د دغه ناګارى (انکار) نتيجه ښه درښکاره شي.

فَيَقُوْلُ مَا هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٧﴾

پس وائي دى نه دى دا (قول په بعث) مګر دروغې قصې د پخوانيو خلقو دي

تفسیر: یعنی داسی قصی مونږ ډیری اوریدلی دی د پخوانیو وختونو قصی داسی ډیری مشهوریږی چی په رښتیا سره هغه گردی (تولی) دروغ دی او هیڅ خارجی مصداق نه لری (العیاذ باللہ)

اُولٰٓئِكَ الَّذِیْنَ حَقَّ عَلَیْهِمُ الْقَوْلُ فِیْٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ؕ

دا هغه کسان دی چی حقه ثابته شوی ده پر دوی باندی خبره (د عذاب) په جمله د نورو امتونو خلقو کښی چی په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی څخه له پیریانو او انسانانو

تفسیر: د عذاب خبره هم هغه ده چی د (السجدة) په دوهمه رکوع کښی ﴿ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِیْنَ ﴾ راغلی دی یعنی څرنگه چی ډیری ډلی له پیریانو او له بنی آدمانو څخه پخوا له دی نه د دوزخ مستحق گرځیدلی دی دا بدبختان هم په هغوی کښی گډ دی.

اِنَّهُمْ كَانُوْا خٰسِرِیْنَ ﴿۱۸﴾

بیشکه دوی وو زیان کاران (په دنیا کښی)

تفسیر: اللہ تعالیٰ له خپل رحمت د ایمان او د سعادت تخم د هر سری په زړه کښی په فطری ډول(طریقه) سره کرلی دی هغه هم د دی کمبختانو له لاسه ضائع شوی دی له دی څخه به زیات نقص او خساره څه وی چی یو سری په تجارت کښی د گټی په ځای د خپلی ناپوهی، غفلت او حماقت له سببه خپله پنگه او رأس المال هم ضائع او له لاسه وباسی.

وَلِكُلٍّ دَرَجٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوْا ۚ

او هری فرقی ته (د مؤمنانو او کافرانو) مرتبی دی له (جزاء د) هغو چی کړی ئی دی (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی د اعمالو د تفاوت لامله(له وجی) چی د جنتیانو په درجاتو کښی فرق او توپیر (تفاوت) دی هم دا راز(قسم) د دوزخیانو په درجاتو کښی هم فرق شته.

وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾

او (مقرری کړی درجی) دپاره د دی چی پوره به ورکړه شی دوی ته جزاء د عملونو د دوی حال دا چی پر دوی به ظلم ونه کړ شی (په تنقیص د حسناتو یا تزئید د سیئاتو سره

تفسیر: نه د کومی نیکی ثواب لږ ورکاوه شی او نه د کومی بدی سزا د هغه له میچه پورته او نامناسبه تاکلی(مقرر) کیږی.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا

او یاده کړه (ای محمده!) هغه ورځ چی وړاندی کړ شی هغه کسان چی کافران شوی دی پر اور (د دوزخ باندی او وبه ویلی شی ورته) چی وړی دی تاسی لذائذ نیکی خپلی په ژوندون لږ خسیس خپل کښی او نفع اخیستی ده تاسی په هغه سره (په دنیا کښی)

تفسیر: د کافرانو په هیڅ یو کار کښی د ایمان روح نه وی یوائی د نیکی د یوه قالب او نمونی غوندی یو شی وی. د دی راز(قسم) فانی نیکی اجر هم فانی وی چی په دی ژوندون کښی د مال، شتو، اولاد، حکومت، روغتیا، عزت، شهرت او نورو په شکل ورکاوه شی. هم هغه ئی وفرمایل چی تاسی د خپلو صوری نیکیو مزی په دنیا کښی اخیستی دی او په هغه ځای کښی ئی له لذاتو څخه متمتع شوی یئ هغه عیش او آرام چی د ایمان راوړلو په تقدیر تاسو ته په آخرت کښی رسیده گواکی د هغه په ځای مو په دنیا کښی مزی وکړی. اوس دلته تاسو په عیش او مزو کښی هیڅ برخه نه لرئ. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغه کسان چی آخرت نه غواړی او فقط دنیا ئی وغوښته د دوی د نیکیو بدله هغوی ته په هم دی دنیا کښی ورکوله کیږی».

فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

پس نن ورځ به جزاء درکوله شي تاسي ته د عذاب سپکوونکی په سبب د هغی چی وئ به تاسو (په دنیا کښی) چی تکبر لوئ به مو کوله په ځمکه کښی په ناحقه سره او په سبب د هغی چی وئ تاسو چی نافرمانی به مو کوله (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی نن تاسی ته د دروغو باتو (لافو) او غاړه غړولو په سزا کښی ذلیل او رسوا کوونکی عذاب درکاوه کیږی هم دا یو شی تاسی لره دلته پاتی دی وروسته له دی نه د ځینو زوررورو او متکبرو اقوامو احوال فرمائی چی پخوا له آخرته د هغوی انجام څرنګه شوی دی.

وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ

او یاد کړه (ای محمده! دغو منکرانو ته قصه) د ورور د عاد(هود) کله چی وویراوه ده قوم خپل په (ریګستان چی نوم ئی) احقاف دی (له عذابه)

تفسیر: یعنی د حضرت هود علیه السلام چی د «عادیانو» قومی ورور وو قصه دغو معاندانو ته وکړه کله چی ویراوه ده قوم خپل له عذابه.
د «ارض القرآن» مؤلف تر «بلا د الاحقاف» لاندی لیکی د یمامی، عمان، بحرین، حضرموت او د مغربی یمن تر منځ هغه لویه صحراء چی د (الدهناء) یا (ربع الخالی) په نامه پرته(علاوه) ده اګر که هغه د ودانی وړ(لائق) نه ده خو د هغه په شاو خوا کښی چیری لږی دیری ځمکی د ودانی وړ(لائق) شته په تیره بیا په هغی برخی کښی چی له حضرموت څخه تر نجران پوری پرتی دی ګواکی اوس هم هغه نه ده ودانه خو په پخوانیو وختو کښی له هم دی نجران او حضرموت تر منځ د «عادارم» نومیالی قبیله ودانه وه چی د الله تعالیٰ د نافرمانی په سبب پناه شوه.

وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا
إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾

او په تحقیق تیر شوی وو (نور) ویروونکی (انبیاء) وړاندی له دغه (هوده) او وروسته له ده څخه (په دی سره) چی عبادت بندګی مه کوئ د هیچا بی له الله، بیشکه زه ویریږم پر تاسی باندی له عذابه د ورځی لوئی (د قیامت نه چی دوزخ دی)

تفسير: يعني له هود عليه السلام څخه وړاندی او وروسته ډير ويروونكي انبياء راغلي دي گردو(تولو) به هغه ويل چې حضرت هود عليه السلام ويل يعني د يوه الله بندگي كوئ! او د كفر او د معصيت له بد انجام څخه وويريږئ! ممكن دی چې د عاد په قوم كښې به هم برسيره له هود عليه السلام نور ويروونكي هم راغلي وي والله سبحانه وتعالىٰ اعلم

قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ ءَالِهَتِنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٢٢﴾

وويل (هود ته قوم ئی) آيا راغلی ئی ته مونږ ته چې وگرځوی مونږ له معبودانو خپلو پس راوړه مونږ ته هغه (عذاب) چې وعده ئی كوی له مونږ سره كه چيری ئی ته له رښتيا ويونكيو څخه.

تفسير: يعني مونږ د خپل آبائی طريقي څخه بيرته گرځيدونكي نه يو كه ستا دا ويرول رښتيا وی نو ولي پكښې ځنډ(ايسارتيا) كيږی؟ هغه چې په ژبه سره ئی وائی ښائی چې په كولو ئی هم راښكاره كړی.

قَالَ إِنَّمَا ٱلْعِلْمُ عِندَ ٱللَّهِ وَأُبَلِّغُكُم مَّآ أُرْسِلْتُ بِهِۦ وَلَٰكِنِّىٓ أَرَىٰكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾

وويل (هود قوم خپل ته) بيشكه هم دا خبره ده چې علم په (راتلو د عذاب په) نزد د الله دی او رسوم زه تاسی ته هغه څه (احكام) چې پری راليږلی شوی يم زه په هغو سره وليكن زه وينم تاسی يو قوم جاهل ناپوه (ځكه چې په زوره خپل ځان ته عذاب غواړئ)

تفسير: يعني داسی غوښتنه او مطالبه ستاسو ناپوهي او جهالت دی زه د الله رسول يم هغه پيغام چې زما په وسيله ليږلی شوی دی زه هغه دررسوم، زيات له هغه څخه نه علم لرم او نه د اختيار خاوند يم او علم له الله تعالىٰ سره دی چې منكران كله د دنيوی سزا مستوجب كيږی؟ او تر كله هغوی ته مهلت وركوی؟ (نو چې منع نه شول دوی نو ورته راغی هغه مطلوب او موعود عذاب).

فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْ ۙ قَالُوْا هٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا ؕ

پس كله چى وليد دوى (هغه عذاب په شكل د) يوى پلنى وريځى مخ كوونكى كندو كښتو (فصلونو) د دوى ته نو وى ويل دوى دا يوه پلنه وريځ ده باران ورروونكى پر مونږ باندى

تفسير: يعنى له مخامخ خوا څخه يوه وريځ په پورته كيدلو سره ښكاره شوه خلقو وګڼل چى د دى وريځى له وريدو څخه به ګرد(تول) وتونه (درى) او خوړونه وبهيږى او د ځمكى مخ به له اوبو څخه نه ښكارى نو وئى ويل چى ډيره اورونكى وريځ پورته شوه اوس به ډير ښه وورېږى او زمونږ كار به پرى جوړيږى ځكه چى په هغه وخت كښى د يوى اوږدى وچكالى او سوكړى له سببه خلق ډير پريشان او له قحط په رېړ(تكليف) وو او اوبو ته ئى ډير ضروررت درلود(لرلو).

بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهٖ ؕ رِيْحٌ فِيْهَا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۙ﴿٢٤﴾

(نو وويل هود نه ده دا وريځ) بلكه دا هغه عذاب دى چى تلوار به مو كاوه تاسو په هغه، يو باد دى چى په ده كښى عذاب دى دردناك

تفسير: يعنى دا اورونكى وريځ نه ده بلكه د الله د عذاب طوفان دى چى د هغه ژر راتللو ته تاسى سترګى په ليار ه ولاړ وئ. او په دغه وريځ كښى دغسى يو سخت او تند باد دى.

تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ ۭ بِاَمْرِ رَبِّهَا فَاَصْبَحُوْا لَا يُرٰٓى اِلَّا
مَسٰكِنُهُمْ ۭ كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿٢٥﴾

چى هلاكوى (او له بيخه راوكاږى) هر شيز په امر حكم د رب خپل بيا صباح ته پاتى شول داسى چى نه به ليدل شو مګر كورونه (خالى) د هغوى هم داسى (لكه چى مو جزاء وركړه عاديانو ته) جزاء وركوو مونږ قوم ګنهګارانو ته (چى كوى جرمونه په شان د هغوى).

تفسير: اوه شپى او اته ورځى پرله پسى داسى غضبناك طوفان راوالوت چى د هغه په مخ كښى

ونی، سری او بودګان(څاروی) لکه خځلی ښکاریده وربښ به هر شی له بنسته (بیخه) ایستل او چار چاپیر پرته (علاوه) له خرابی او ورانی څخه بل شی نه ښکاریده په پای (آخر) کښی پرته(علاوه) له نړیدلیو کندوالو څخه بل هیڅ څیز په سترګو نه راتله. ومو لیدل چی د الله تعالیٰ د مجرمانو دا حال دی ښائی د دی پیښو له آوریدلو څخه په سد (هوش) راشئ که نه ستاسی احوال به هم داسی شی.

وَلَقَدْ مَكَّنّٰهُمْ فِيْمَآ اِنْ مَّكَّنّٰكُمْ فِيْهِ

او خامخا په تحقیق قوت قدرت ورکړی وو مونږ دوی ته په هغو څیزونو کښی چی قوت قدرت مو دی درکړی تاسی ته (ای قریشو) په هغه کښی

تفسیر: یعنی هغه مال، اولاد، کور، کهول او جسمانی طاقت چی هغوی ته ورکړی شوی وو تاسی ته نه دی درکړی شوی. کله چی د الله تعالیٰ له جانبه عذاب راغی هیڅ یو شی د هغوی په کار ورنغی بیا نو تاسی په کومه خبره مغرور یئ؟

وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَّاَبْصَارًا وَّاَفْئِدَةً ۖ فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ اَبْصَارُهُمْ وَلَآ اَفْئِدَتُهُمْ مِّنْ شَيْءٍ

او ګرځولی دی مونږ هغوی ته غوږونه (سماعت) او سترګی (بصارت) او زړونه (بصیرت) بیا دفع نه کړه له دوی نه غوږونو (سماعت) د دوی او نه سترګو (بصارت) د دوی او نه زړونو (بصیرت) د دوی هیڅ قدر (له عذاب څخه)

تفسیر: یعنی د نصیحت آوریدلو ته ئی غوږونه او د قدرت د دلائلو لیدلو ته ئی سترګی او پوهیدلو سنجولو (فکرکولو) ته ئی زړونه هغوی ته ورکړی وو خو یو له هغوی څخه د دوی په کار ورنغی، ړانده، کاڼه او لیونیان شول. د پیغمبرانو په مخکښی ودریدل تر څو چی سره د لرلو د دی ګردو(تولو) قوتونو د الله تعالیٰ عذاب هغوی راچاپیر کړل، او هیڅ یو دننی او د باندنی قوت هغه ونشو ګرځولی.

اِذْ كَانُوْا يَجْحَدُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٢٦﴾ ع

له دی جهته چی وو دوی چی انکار به ئی کاوه په دلائلو د (قدرت) د الله او نازل شو په هغوی هغه (عذاب) چی وو دوی چی په هغه پوری به ئی مسخری توکی کولی.

تفسیر: یعنی په هغه عذاب باندی چی هغوی خندا کوله او ملندی ئی پری وهلی اخته شول. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغوی ته ئی غوږونه او سترګی ورکړی وی یعنی د دنیا په کار کښی دیر پوه او هوښیار وو خو داسی پوه ئی نه درلوده(لرله) چی په هغی باندی د خپل آخرت چاری درستی کړی.

وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى

او خامخا په تحقیق هلاک کړی دی موږ هغه چی چاپیر له تاسی څخه دی له (اهل د) کلیو ځنی

تفسیر: یعنی پرته (علاوه) د «عاد» له قومه د ثمود د قوم او د لوط د قوم کلی او د نورو کلی هم دا راز(قسم) وران شوی دی چی ستاسی په شاوخوا کښی پراته ؤ. دا خطاب مکیانو ته ځکه شوی دی چی هغوی د خپل تګ او راتګ په وخت کښی هغه ځایونه پخپلو سترګو سره وینی.

وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٢٧﴾

او مکرر مو بیان کړی دی دلائل (د قدرت) لپاره د دی چی دوی بیرته راوګرځی (له کفر نه)

تفسیر: مګر سره له دومره پوهولو بیا هم هغوی له هغو چارو څخه مخ ونه ګرځاوه.

فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ قُرْبَانًا اٰلِهَةً ؕ

پس ولی مدد مرسته ونه کړه له دوی سره هغو (بتانو) چی نیولی ؤ دوی (هغه بتان) بی له الله دپاره د نژدیوالی (خدای ته په زعم خپل) نور خدایان

تفسیر: یعنی د هغو بتانو په نسبت به ئی ویل چی موږ د هغوی عبادت ځکه کوو تر څو هغوی موږ الله ته نژدی کړی او لوی درجی راوبښی. نو هغه بتان د دی اړی (حاجت) په وخت کښی

ولي د هغوی په کار ورنغلل.

بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ ۚ

بلکه ورک شول (بتان په وخت د عذاب کښې) له دوی څخه

تفسیر: یعنی نن ورځ د هغوی هیڅیری پته نشته. چی د عذاب په وخت کښې هغوی ته غږ وکړی، آخر هغوی چیرته تللی دی؟ چی د داسی مصیبت په وخت کښې هم په کار نه ورځی.

وَذَٰلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾

او دا (نیول د بتانو) دروغ د دوی وو او هغه چی وو دوی چی له خپل ځانه به ئی جوړول (پر الله)

تفسیر: یعنی درښکاره شوه چی بتانو ته الله ویل او هغو ته هیلی (امید) لرل او په زړه پوری خبری له هغوی څخه غوښتل ګردی(تولی) چتی(بیکاره) او اپلتی خبری وی او لکه د لرګیو پښی د دریدلو وړ(لائق) نه وی. (ربط) په پرومبنیو آیتونو کښې د انسانانو د تمرد او سر غړولو خبری وی وروسته له دی نه د پیریانو د اطاعت او غاړه ایښودلو خبری راځی تر څو له هغه څخه راښکاره شی هغه قوم چی په طبیعی ډول(طریقه) سره سخت متمرد او سرکش دی له هغو ځینی افرادو څرنګه د الله تعالیٰ خبری آوریدلی دی؟ او د هغه په مقابل کښې لکه موم غوندی پاسته شوی دی او غاړه ئی کیښودلی؟

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ ۚ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا ۖ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ ﴿٢٩﴾

او یاد کړه (هغه وخت ای محمده!) کله چی وګرځول مونږ تاته یو تولی له پیریانو څخه چی غوږ به ئی ایښود قرآن ته پس کله چی حاضر شول دوی (دی قرآن ته) وویل دوی په منځ خپل کښې چپ شئ تاسی ای پیریانو بیا کله چی تمام شو (د قرآن تلاوت) بیرته وګرځیدل قوم خپل ته ویروونکی (له عذابه که هم هغسی کافران پاتی شی)

تفسیر: له محمدی بعثت څخه پخوا ځینو پیریانو ته لږ څه آسمانی خبری راښکاریدی کله چی زمونږ په پیغمبر باندی د وحی راتلل شروع شو دا سلسله تقریباً بنده شوه او په ډیر کثرت د شهاب سره ویشتل شروع شو پیریانو ته دا خیال ولوید چی هرومرو(خامخا) کومه نوی خبره پیښه شوی ده چی د هغی په وسیله آسمانی پیښی کلکی ساتلی او سختی پیری پری دریدلی دی. د دی خبری د پلتنی(تحقیق) دپاره پیریان څو څو لوئی ډلی په مشرق او مغرب کښی سره خواره شول له دوی څخه یوه ډله (بطن نخله) ته ورسیده چی اتفاقاً هلته زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابو د سهار لمونځ ادا فرمایه الله تعالیٰ د پیریانو د دی ډلی فکر د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د قرآن لوستلو په لوری وګرځاوه د قرآن کریم غږ د هغوی په غوږونو کښی ډیر عجیبه غریبه مؤثر او زړه وړونکی اثر او اغیزه وکړه او د هغه عظمت، هیبت او لوینی د هغوی په زړونو کښی ولویدی او پخپلو منځونو کښی ئی سره وویل «چپ شئ! او د زړونو له کومی څخه ئی واورئ!» تر دی چی پاک قرآن د هغوی زړونه په خپل لوری ورکش کړل او په دی خبره باندی ئی باور وشو چی هم دا هغه نوی خبره ده چی د هغی په سبب پیریان له آسمانه شړل کیږی. کله چی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قرآن له لوستلو څخه فارغ شو د پیریانو ډلی پخپلو زړونو کښی د ایمان او ایقان سوغات نیولی د خپلو تبرو په لوری رهی(روان) شوه. او دا ګردی(تولی) خبری ئی هغوئ ته وویلی او لازمه ښوونی ئی هغوی ته وکړی. چی مفصلی خبری ئی د (جن) په سورت کښی راځی. له احادیثو څخه راښکاریږی چی ونی هغوی ته له دی خبرو څخه د الله تعالیٰ په اذن څه اجمالی خبری وکړی او مفصل احوال ئی وروسته له هغه د وحی په ذریعه هغوی ته ښکاره شوه.
لکه چی د (جن) په اوله رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿ قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ ﴾ الآیة ـ
وروسته له دی څخه ډیر پیریان مسلمانان او زمونږ د پیغمبر آخر زمان
صلی الله علیه وسلم په مخ کښی مشرف شول او د هغوی ډیری مرکی (وفود) د دین د احکامو د زده کولو دپاره راغلی.
(خفاجی) د روایتو په بناء دعوی کوی چی شپږ ځلی زمونږ د پیغمبر په حضور کښی پیریان مشرف شوی دی نو ځکه هغه اختلافات چی د پیریانو د شمیر یا د نورو امورو په نسبت شته هغه ګرد(تول) د واقعاتو په تعدد او په بیا بیا پیښیدو باندی حمل کاوه شی.

قَالُوا يٰقَوْمَنَآ إِنَّا سَمِعْنَا كِتٰبًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى

وویل دوی ای قومه زمونږ بیشکه مونږ واموروریده داسی یو کتاب چی نازل کړی شوی دی وروسته له موسیٰ

تفسیر: په پخوانیو کتابونو کښې د حضرت موسٰی علیه السلام کتاب (توریت) غوندې بل کتاب، احکام، او شرایع لرونکی نه وو چې د بنی اسرائیلو گردو(ټولو) انبیاوو په هم هغه باندې عمل کاوه. حضرت مسیح علیه السلام هم دا فرمایل چې زه د توریت د بدلولو دپاره نه یم راغلی بلکه د هغه د پوره کولو دپاره راغلی یم. د حضرت سلیمان علیه السلام په وخت کښې په پیریانو کښې هم دا توریت مشهور وو، نو ځکه په دې ځای کښې د هم هغه په لوری اشاره شوې ده. په توریت کښې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت کومه وینا چې لیکلې شوې ده مضمون ئې دا دی «ای موسٰی! تا غوندې یو بل نبی معبوثیږي».

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

په دې حال کښې چې تصدیق کوونکی موافق دی له هغو (کتابونو) سره چې پخوا له دې نه وو

تفسیر: ښائی په هغه وخت کښې د پاک قرآن هغه برخه چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لوستله د هم داسې مضمون لرونکې وه. یا به له قرینو څخه پوهیدلي وي.

يَهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ وَاِلٰى طَرِيْقٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٣٠﴾

لیاره ښیي حق دین ته او لیارې سمې ته

تفسیر: یعنی رښتینې عقیده او د عمل سمه لاره.

يٰقَوْمَنَآ اَجِيْبُوْا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوْا بِهٖ

ای قومه زمونږ! قبول کړئ تاسې قول د بلونکي د الله او ایمان راوړئ په ده باندې

تفسیر: یعنی د هغه خبره ومنئ! چې د الله تعالیٰ په لوری مو بولي او د هغه په رسالت باندې یقین ولرئ!.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ

چې مغفرت کړی (الله) تاسی ته گناهونه ستاسی

تفسیر: یعنی هغه گناهونه چې د کفر په حالت کښې مو کړی دی اوس به د اسلام له برکته هغه گرد(تول) درمعافیږی او پس له دی نه به بل دفتر شروع کیږی. خو په یاد ئې ولرئ چې دلته د (حق الله) گناهونو ذکر دی او د حقوق العباد معافی له دی ځخه څه نه ښکاری.

وَيُجِرْكُمْ مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣١﴾ وَمَنْ لَّا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءُ

او خلاص به کړی (الله) تاسی له عذاب دردناک ځخه او هغه څوک چې ونه منی (بلنه د) بلونکی د الله پس نه به وی عاجز کوونکی (د الله په تیښته سره) په ځمکه کښې (بلکه هیچیری) او نه به وی ده ته بی له هغه (الله) ځخه دوستان مددگاران

تفسیر: یعنی نه دوی پخپله په تښتیدلو سره د الله له ویشتلو ځخه ځان ژغورلی (بچ کولی) شی او نه ئې بل څوک ژغورلی (بچ کولی) شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی د «فی الارض» له قید ځخه دا ښکاری چې د پرښتو له خوا (شیطانان) شړل کیږی او د ځمکی په لوری تښتی.

أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٢﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ

دغه کسان په گمراهی ښکاره کښې دی. آیا نه وینی فکر نه کوی (منکران د بعث) چې بیشکه الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړی ئې دی آسمانونه او ځمکه حال دا چې نه دی ستړی شوی په پیدا کولو د هغوی کښې

تفسیر: په دی لفظ کښې د یهودانو د دی عقیدی تردید دی چې ویل به ئې «الله تعالیٰ» په شپږو ورځو کښې ځمکه او آسمان پیدا کړل او په اوومه ورځ کښې ئې هوسائی (آرام) وفرمایله (العیاذ بالله) آیا نه دی الله

بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْـِۧىَ الْمَوْتٰى ؕ بَلٰٓى اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٣٣﴾

قادر په دې باندې چې ژوندي کړي مړي؟، بلکه قادر دی بیشکه دغه (الله) پر هر شي باندې (چې اراده وفرمائي) ښه قادر دی (چې ځینې ئې بعث بعد الموت دی)

تفسیر: یعني لوی عذاب به وروسته له مړ کېدلو څخه وي. تاسو په دې چرت (خیال) کښې مه اوسئ چې وروسته له مړینې څخه بیا ژوندون چیرې دی؟ الله جل جلاله ته دا کوم ګران کار نه دی د ځمکې او د آسمان په پیدا کولو کښې هیڅ ستړی شوی نه دی نو آیا ستاسې دا دوهم ځلې پیدا کول کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډیر ورته آسان دی.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَلَى النَّارِ ؕ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ ؕ قَالُوْا بَلٰى وَرَبِّنَا ؕ

او یاده کړه هغه ورځ چې وړاندې به کړل شي هغه کسان چې کافران شوي دي په اور باندې (وبه ویل شي دوی ته) آیا نه وو دغه (عذاب) حق رښتیا نو وبه وائي دوی چې هو! حق او رښتیا ده قسم دی زموږ په رب زموږ

تفسیر: یعني په هغه وخت کښې به ویل کیږي چې آیا دوزخ شته او د هغه عذاب رښتیا دی؟ په پای (آخر) کښې به ګرد(ټول) خړ او ذلیل کیږي او داسې اقرار به وکړي چې بیشکه واقعي دی! او موږ په غلطه سره له هغه څخه انکار کاوه. نو په دغه وخت کښې الله اجل واعلیٰ شانه واعظم و اکرم برهانه به د پرښتو په ژبه دغو منکرینو ته داسې فرمائي چې «ښه ! اوس د خپلو هغو انکارونو او د تکذیب مزې وڅکئ!» لکه چې اوس راځي.

قَالَ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿٣٤﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَّهُمْ ؕ

فرمائي نو وڅکئ تاسې عذاب په سبب د هغه چې وئ تاسې چې کافران

کیدلی. نو صبر کوه ته لکه چی صبر کړی وو خاوندانو د عزم تینګ ودریدلو (په حق) له رسولانو او تلوار مه کوه (په غوښتلو د عذاب) دوی ته

تفسیر: یعنی کله چی ښکاره شوه چی د منکرانو سزا ورکول که په دنیا کښی وی یا په آخرت کښی یو ضروری امر دی. تاسی د دوی په معاملو کښی تلوار ونه کړئ! بلکه تر تاکلی(مقرر) نیتی پوری صبر وفرمایئ لکه چی نورو اولوالعزمو رسولانو همت لرونکیو او تینګ ودریدونکیو پیغمبرانو به صبر کاوه.

تنبیه: ځینو اسلافو ویلی دی چی ګرد(تول) اولوالعزم پیغمبران همت لرونکی وو. خو په عرف کښی پنځه پیغمبران په خصوصی ډول(طریقه) ویل کیږی. حضرت نوح، حضرت ابراهیم، حضرت موسٰی، حضرت عیسیٰ، حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیهم وعلیٰ آلهم واصحابهم وسلم اجمعین.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ ۚ

ګویا دوی په هغه ورځ کښی چی ووینی هغه (عذاب) چی وعده ئی ورسره کوله شی نه دی ډیل کړی (په دنیا کښی) مګر یو ساعت یوه ګړی له یوی ورځی څخه

تفسیر: یعنی په دنیا کښی هیڅ ډیل او تاخیر پکښی نه دی شوی یعنی اوس خو ډیل او تاخیر درښکاری او درګرده وائی چی ولی هغه عذاب ژر نه رارسیږی خو په هغی ورځی کښی به وپوهیږی چی هغه عذاب ډیر ګړندی راغلی دی. او په دنیا کښی هغوی فقط یو ګړی ژوندون کړی دی. یا به د قبر د هستوګنی موده ورته یو ګړی معلومیږی. دا یوه عمومی قاعده ده چی تیره شوی موده ډیره لږه ښکاری په تیره بیا د سختی او مصیبت په وخت کښی د عیش آرامی ډیره موده خورا(ډیر) لږه په نظر ښکاری.

بَلَٰغٌ ۚ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٣٥﴾

دغه (قرآن) پند رسوونه دی نو آیا هلاک به کړ شی (بلکه نه هلاک کیږی) مګر قوم فاسقان سر غړوونکی (له احکامو د الله)

تفسیر: یعنی مونږ د نصیحت خبری تاسی ته دررسولی او د ښو او بدو لیاری مو درښوولی دی اوس هر هغه چی دا پند نه آوری هم هغه به تباه او پناه کیږی. زمونږ له خوا د حجت اتمام

شوی دی. مونږ هیڅوک بی قصوره نه نیسو هم هغه سړی خرابوو چی په خرابی پسی ئی ملاوی ترلی وی.

تمت سورة الاحقاف

سورة محمد صلی الله علیه وسلم مدنیة الا آیة ١٣ فنزلت فی الطریق فی اثناء الهجرة وهی ثمان و ثلاثون آیة و اربع رکوعات رقم تلاوتها
(٤٧) تسلسلها حسب النزول (٩٥) نزلت بعد سورة الحدید
د «محمد» صلی الله علیه وسلم سورت مدنی دی، پرته(علاوه) له ١٣
آیته څخه چی د هجرت په لیاره کښی نازل شوی دی (٣٨) آیته
٤ رکوع لری، په تلاوت کښی (٤٧) او په نزول کښی (٩٥) سورت دی وروسته د «الحدید» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا وَصَدُّوۡا عَنۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ

هغه کسان چی کافران شوی دی او منع کړی ئی دی (خلق یا منع ئی راوړی ده) له لیاری د الله (اسلام) نه

تفسیر: لکه چی د کفارو د مشرانو دا عادت وو چی په ځان، مال او اولاد او نورو شیانو سره ئی په دی لیاری کښی کوشش کاوه.

اَضَلَّ اَعۡمَالَهُمۡ ①

خراب (ابته) کړی دی (الله نیک) عملونه د دوی

تفسیر: یعنی هغه چاری چی دوی ښی ګنلی دی د ایمان د نه لرلو په سبب هغه نه منلی کیږی بلکه له هغو څخه ځینی چاری د عتاب موجب ګرځی. لکه د اسلام د نه خوریدلو په لیاره کښی د پیسو لګول.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاٰمَنُوْا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ ۙ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ۝٢

او هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (کارونه) او ایمان ئې راوړی دی په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی پر محمد او هغه حق (دین) دی له (نزده د) ربه د دوی وبه رژوی له دوی څخه (الله) ګناهونه د دوی او ښه به کړی (الله) حال د دوی.

تفسیر: یعني خراب عادتونه به الله جل جلاله له هغو څخه لری، او د هغوی احوال به ښه کوی چې ورځ په ورځ په ښه والی کښې پرمخ تګ کوی او په آخرت کښې د هغوی له ګناهونو څخه تیریږی او ښه ورځ ورکوی. حضرت شاه صاحب لیکی «په پخوا زمانه کښې ګرد(تول) خلق د یوه شریعت په منلو باندی مکلف نه ؤ خو اوس ګردی(تولی) دنیا ته یو حکم، دین او رښتیا دین هم دا دین دی. مسلمانان هم ښه او خراب کارونه کوی او کافران هم خو د دی حق دین له منلو څخه دا ګټه(فائده) او قبولیت لاس ته راځی چې نیکی ئې پاتی کیږی او خرابی ئې ښښلی کیږی او د نه منلو دا سزا ده چې نیکی ئې برباده او ګناه ئې لازمه ده».

ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَّبِّهِمْ ۭ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ ۝٣

دغه (د کفارو د ښو اعمالو تخریب او د مسلمانانو د بدیو مغفرت) په سبب د دی دی چې بیشکه هغه کسان چې کافران شوی دی متابعت ئې کړی دی د باطل (د شیطان) او بیشکه هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی متابعت ئې کړی دی د حق (قرآن) له جانبه د رب د دوی هم داسی (په مثل د دی بیان) بیانوی الله خلقو ته مثالونه (احوال) د دوی.

تفسیر: یعني الله تعالیٰ خلقو ته داسی ښه ښکاره د هغوی د ښو او بدو احوال ورښوولی او په ګردو(تولو) خبرو باندی ئې پوه کړی دی تر څو د باطلو خوښولو نحوست او شامت او د حق منلو برکت او کرامت د هغوی په زړونو کښې په ښه ډول(طریقه) سره کینی.
هر کله چې الله تعالیٰ حقوالی د مؤمن او باطلوالی د کافرو بیان کړ، اوس د کافرو بیان دی

يعني چې داسې ورسره مناسب دی لکه چې فرمائي:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ
فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً

نو کله چې مخامخ شوئ (په جنګ کښې) له (هغو کسانو) سره چې کافران شوی دی نو ووهئ وهل د ورمیږونو (د هغو) تر هغه پورې چې ښه ډیر مو ووژل دوی او پرې غالب شوئ نو (وتړئ دوی) بیا سخت محکم کړئ تړل (د دوی چې در څخه خلاص نشي) پس بیا یا احسان ورسره وکړئ احسان کول وروسته (له بندی کولو او تړلو ئې) او یا تاسې فدیه کړئ دوی فدیه کول (په عوض ئې مال واخلئ یا مسلمانان بندیان راخلاص کړئ)

تفسیر: یعني د حق او باطل مقابله تل وی کله چې د مسلمانانو او کافرانو په منځ کښې جنګ شروع شي نو مسلمانانو ته ښائي چې په هغه کښې په ډیره میړانه او بهادری سره توره وکړی. د باطل زور هلته ماتیږی چې خورا(ډیر) شریر سری ووژلی شي او د هغوی دلی ورماتی شي نو ځکه د جنګ او جګړی په ډګر کښې لتی، بی زړه توب، ویره، توقف، تردد او تیښته خورا(ډیر) بد کار دی. پر مسلمانانو باندی لازم او ضرور دی چې د الله تعالیٰ د دښمنانو په ورمیږونو وهلو کښې بیړه (تلوار) وکړی او د دوی د وینی تویولو څخه وروسته کله چې د هغوی قوت دج(دبدبه) ماته شي او زور ئې ماتې نشي نو هلته د هغوی بندی ساتل هم کافي دی. د جزء ١٠ (الانفال) په نهمه رکوع ٦٧ آیت کښې مونږ داسې یو آیت لولو ﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ﴾ دا قید او بند ممکن دی چې د هغوی دپاره یو لوی عبرت او ویښتوب شي او دوی ته د مسلمانانو له دی نژدی والي څخه داسې یوه ګټه(فائده) په لاس ورشي چې په خپل او د مسلمانانو په حال او احوال باندی په ښه شان ځانونه پوه کړی او پخپل وړاندی او وروسته باندی فکر ووهي او ورو ورو هغوی د حق او صداقت لیاره غوره او له اسلامی تعلیماتو څخه ګټور شي. بیا که مو مصلحت وشي نو بی له کومی معاوضې د احسان په ډول(طریقه) هغه خوشې کړئ. په دی ډول(طریقه) ښائي چې ډیر افراد زمونږ له دی ښو رشو (اخلاقو) څخه متاثر شي او زمونږ د اسلام په لوری راغب وګرځي. او زمونږ له دین سره مینه او محبت پیدا کړی. داسې هم کولی شئ چې نغدی فدئی ورځنی واخلئ یا ئې د مسلمانانو له بندیانو سره مبادله کړئ په دی دوو هر یوی کښې دیری ګټی او راز راز(قسم قسم) فائدی شته لنده ئې دا که دا د جنګ کافر بندیان د هغوی د وطن او هیواد په لوری لیږئ دوه صورتونه لری:
(١): په معاوضه باندی خوشې کول.

(۲): بې له معاوضې پرېښودل. په دې دواړو کښې هر يو چې اسلامي تولواک(باچا) ته ښه ښکارېږي او اصلح وي هم هغه دې غوره او اختيار کړي. زمونږ حنفيانو په مذهب په فتح القدير شامي او نورو لويو کتابونو کښې داسې روايتونه شته که د دې کافرو بنديانو (قيديانو) د دوی هيواد په لوری بېرته لېږل مصلحت نه وي بيا درې صورتونه لري:

(۱): ذمي دې وګرځول شي او د يوه رعيتي په توګه(طريقه) دې ساتل کېږي.

(۲): ودې وژلې شي

(۳): مريي دې وګرځول شي

په احاديثو کښې د کافرو د بنديانو د وژلو په نسبت ډير ممانعت شوی دی او د هغوی وژل فقط په خاصو وختونو کښې جائز تاکلي(مقرر کړی) شوي دي او هغه هم کله چې هغه کافر بندي (قيدی) د داسې کومې درنې ګناه مرتکب شوی وي چې د هغې جزاء او هيداد په بل کوم شي باندې چې تر وژلو څخه لږ وي نشي کېدی نو په مريي ګرځولو يا په ذمي درولو کښې هيڅ يو ممانعت نشته.

حَتّٰى تَضَعَ الْحَرْبُ اَوْزَارَهَا ۛ

(جنګ ورسره کوئ) تر هغه پورې چې کېږدي (جنګياليان د) جنګ وسلې خپلې

تفسير: يعنې د دې حرب، ضرب، قيد او بند سلسله به تر هغه پورې جاري وي تر څو چې خپله وسله کېږدي او جګړه بنده شي.

ذٰلِكَ ۛ وَلَوْ يَشَآءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلٰكِنْ لِّيَبْلُوَا۠ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ؕ

دغه (حکم د الله په دوی کښې) دی او که اراده فرمايلې وی الله (د بدل اخيستلو) نو خامخا به بدل اخيستی ؤ الله له دوی څخه (بې له جنګه) وليکن (امر ئې درته وکړ په جهاد له دوی سره) لپاره د دې چې ازموينه وکړي الله د ځينو ستاسو په ځينو نورو (په جنګ کښې)

تفسير: يعنې الله قدرت لري چې پر دې کافرانو باندې کوم آسماني عذاب نازل کړي او لکه عاد او ثمود غوندې دوی هم هلاک کړي. خو د جهاد او قتال له مشروعيت څخه د بندګانو امتحان مقصود دی او الله دوی ازموئي چې څوک د الله په پاک نامه باندې خپل نوم، نښان، ځان مال، اولاد او نور شيان جاروي(قربانوي)؟ او د کفارو په مخکښې څومره مسلمانان له تنبيهي کاروائيو

ځکه ویښیږي؟ او څومره کسان له دی مهلت څخه فائده اخلي چې الله تعالیٰ هغوی ته ورکړی دی او هغوی لکه پخوانی قومونه یو ځلي په سزا نه رسوي او نه ئې استیصال کوي.

وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ④ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ⑤

او هغه کسان چې وژلی شوي دي په لیاره د الله کښې پس له سره به ضایع نه کړي (الله) عملونه د دوی ژر به سمه لیاره وښیي دوی ته (الله په دنیا او په آخرت کښې) او ښه به کړي حال د دوی (په دارینو کښې)

تفسیر: یعني هغه کسان چې د الله جل جلاله په لیاره کښې شهیدان کیږي اګر که په ښکاره دول(طریقه) سره دوی پاتي او ناکام په نظر راځي خو په رښتیا سره هغوی بریالیان(کامیاب) دي الله تعالیٰ د هغوی چارې نه ضایع کوي بلکه د کار په پای (آخر) کښې د هغوی هغه ربړونه(تکلیفونه) ګټور کیږي او دوی ته د جنت په لوري لیاره ورکوي او د آخرت په ګردو(تولو) منازلو او مواقعو او مواقفو کښې د هغه حال ښه کوي.

وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ⑥

او داخل به کړي (الله) دوی په جنت کښې چې معلوم کړی دی (الله) دغه (جنت) دوی ته

تفسیر: یعني په هغه جنت کښې داخلیږي چې د هغه احوال دوی ته د انبیاؤ علیهم السلام په ژبه او د خپلو صحیحو وجدانو په ذریعه وربښکاره شوي دي وروسته له دې نه چې هلته ورسیږي هر جنتي د خپلي هستوګنی ځای پخپله پیژني او د هغه د زړه کشش به په هم هغه لوري وي چې د هغه د هستوګنی دپاره ټاکلی(مقرر) شوی دی.

تنبیه: ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د (عرفها لهم) معنی (طیبها لهم) اخیستی ده. یعني جنت هغوی ته هسې خوشبوئي وربښندي (ورنولي) چې د هغه د هغو ښو وږمو په وسیله به پیژندګلوي دوی ته آسانیږي.

يَآيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ اَقْدَامَكُمْ ⑦

اى هغو كسانو چى ايمان ئى راوړى دى (يعنى اى مؤمنانو) كه مددګارى وكړئ تاسى له (دين د الله او رسول د) الله سره نو مدد به وكړى (الله) له تاسى سره (په غلبه پر دښمن) او ثابت به كړى قدمونه ستاسى (په ځاى د جنګ)

تفسير: يعنى په جهاد كښى به د الله جل جلاله په مرسته(مدد) ستاسى قدمونه تينګ پاتى كيږى او د اسلام په اطاعت كښى به ثابت قدم اوسيږئ چى د هغه په نتيجه كښى به مو په «صراط» كښى ثابت قدمى په برخه شى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «كه الله جل جلاله وغواړى نو ګرد(تول) كافران به مسلمانيږى خو داسى نه غواړى او خپل بندګان آزموئى خو كله چى بنده خپله ملا وتړى او په يو كار باندى له زړه لاس پورى كړى نو الله جل جلاله هم مرسته(مدد) ورسره كوى».

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَتَعْسًا لَّهُمْ وَاَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ⑧

او هغه كسان چى كافران شوى دى پس هلاكوالى شرمول دى دوى ته (له الله) او عبث خراب به كړى (الله خامخا نيک) عملونه د هغوى

تفسير: يعنى هسى چى د مسلمانانو قدمونه تينګوى پرته(علاوه) له هغه د كفارو په پښو كښى ريږديدل او په زړونو كښى ئى ويره غورځوى. او هسى چى مسلمانانو ته د الله تعالىٰ له لورى مرستى(مدد) رسيږى د كافرانو كارونه خراب او ابته كيږى.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَرِهُوْا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ⑨

دغه (هلاكوالى او د دوى د اعمالو تخريب په سبب د دى دى چى) بيشكه هغوى بد ګڼلي دى هغه (قرآن) چى نازل كړى دى الله (پر محمد باندى) پس الله عبث كړل(نيک) عملونه د دوى.

تفسير: يعنى كله چى هغوى د الله جل جلاله خبرى نه آورى نو الله تعالىٰ به څرنګه د هغوى كارونه خوښوى. او هغه شيز چى د الله تعالىٰ په دربار كښى نامنلى وى هغه به خوشى چتى(فضول) او بيكاره شيز وى.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۖ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾

آیا پس نه گرځي دوی په ځمکه کښې پس چې وګوري دوی (په نظر د عبرت سره) چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی څخه وو، هلاک راوست الله په دوی باندې او شته دپاره د کافرانو مثلونه (حالونه د هلاکت د پخوانیو کفارو).

تفسیر: یعني په هم دې دنیا کښې وګورئ چې منکرانو ته څه پیښیږي؟ او د هغوی ګرد(تول) تدبیرونه څنګه په ځمکه لوېږي؟ آیا په دې ورځو کښې به هغوی لره داسې سزاوې نه ورکولې کیږي؟

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿١١﴾ ع

دغه (نصرت د مؤمنانو اهلاک د کافرانو په سبب د دې دی چې) بیشکه الله دوست مددګار د هغو (کسانو) دی چې ایمان ئې راوړی دی او بیشکه چې کافران نشته (هیڅ) دوست مددګار دوی لره.

تفسیر: یعني الله تعالیٰ د مؤمنانو او صالحانو رفیق دی چې په ټاکلي(مقرر) وخت کښې له هغوی سره مرستي(مدد) کوي. د کافرانو هسې ملګری به څوک وي چې د الله تعالیٰ په مخکښې ودریږي. د احد په غزوه کښې به ابوسفیان داسې چغې وهلې «لنا العزیٰ ولا عزیٰ لکم» زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې تاسې ئې جواب داسې په لوړ(اوچت) غږ سره ووایئ «**الله مولانا ولا مولی لکم**»

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ﴿١٢﴾

بیشکه الله داخل به کړي هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی او کړي ئې دي

ښه (عملونه) په جنتونو کښې چې بهیږی به له لاندی (د ونو او ماڼیو د هغو څلور قسمه) ویالې او هغه کسان چې کافران شوی دی (لږ) نفع اخلی دوی (په دنیا کښې) او خوراک به کوی لکه چې خوراک کوی چارپایان او اور (د دوزخ) ځای د ورتلو (او کور د اوسیدو دی) دوی لره

تفسیر: یعنی د دنیا سامان غونډوی او له ډیر حرص لکه بهائم غوندی ګرځی، خوری او مزی کوی او د خپلو اعمالو له نتایجو څخه نه دی خبر چې د دوی د خوړلو او څښلو پای(آخر) به څه کیږی؟ ښه دی دلته په دنیا کښې دی څو ورځې مزی او چرچې کوی په آخرت کښې دوی ته د اور کور تیار دی.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّن قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿۱۳﴾

او ډیر له (اهل د) کلیو نه چې هغوی به ډیر سخت محکم وو له جهته د قوت نه له (اهل د) کلی ستا نه هغه (کلی) چې ئې تری ایستلی ئې ته (ای محمده! اهل د هغی قریبی) هلاک مو کړل هغوی پس نه به ؤ هیڅوک مدد کوونکی هغوی سره (په دفع د عذاب کښې)

تفسیر: یعنی هغو قوم ته چې په زور او قوت کښې د مکې معظمې له خلقو څخه ډیر لوړ(اوچت) ؤ سخت هیدادونه او سزاوی ئې ورکړی دی. چې د هغوی مرستی(مدد) ته هیڅوک حاضر نه شول. نو بیا دوی په کومې خبری دومره مغرور دی.

تنبیه: له ﴿ مِّن قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ ﴾ څخه مراد مکه معظمه ده چې خلقو ئې داسې حرکات وکړه چې د هغوی په سبب زمونږ لوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه خپل محبوب او مالوف ښار پریښود. په حدیث کښې راغلی دی چې حضرت محمد رسول الله مبارک د وتلو په وخت کښې مکه معظمه ئې مخاطبه کړه وی فرمایل «خدائیګو چې ته له ګردو(تولو) ښارونو څخه الله تعالیٰ او ماته محبوبه ئې که زما تبر زه له تا څخه نه ایستلی نو زه به هیڅ کله له تا څخه نه جلا(جدا) کیدم».

أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ كَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُم ﴿۱۴﴾

آیا نو هغه چی وی په ښکاره حجت (لیاری) له (جانبه د) رب خپل نه په شان د هغه دی چی ښائسته کړی شوی دی ده ته ناکاره کار عمل د ده او متابعت ئی کړی وی د هواؤ خپلو (بلکه نه دی سره برابر)

تفسیر: یعنی یو سړی په ډیر خلاص زړه سره او په ډیره پوه او بصیرت سره د صداقت په ارت او صاف سړک باندی بی له اندیښنی رهی(روان) دی او بل په تیاره کښی لویدلی درگرده بدرئ کوی (تکری خوری) او د تور او سپین او د نیکو او بدو هیڅ تمیز نشی کولی تر دی چی له خپلی بی تمیزئ څخه ښه او بد هم نشی پیژندلی او د خواهش په پیروی کښی هسی ډوب تللی دی چی سر له پښو څخه نشی جلا(جدا) کولی نو آیا د دی دواړو پای(آخر) او انجام به یو شان وی؟ داسی به هیڅ کله نه کیږی ځکه چی د حق تعالیٰ د حکمت او د عدل له شان څخه منافی دی.

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِیْ وُعِدَ الْمُتَّقُوْنَ ؕ فِیْهَاۤ اَنْهٰرٌ مِّنْ مَّآءٍ غَیْرِ اٰسِنٍ ۚ

مثل صفت بیان د جنت هغه چی وعده ئی کړی شوی ده له پرهیزگارانو سره، په هغه کښی ویالی دی له اوبو چی نه به وی بد خوندی (بدلیدونکی په مزه او بوی کښی)

تفسیر: یعنی له ډیرو ځنډیدلو (ایساریدلو) یا د کوم شی له گډیدلو څخه د هغوی بوی او وږم نه خرابیږی له شهدو څخه ډیری خوږی او له شودو څخه ډیری سپینی وی هیڅ ډول(طریقه) تغییر او بدخوندی په کښی نه پیښیږی بلکه تل به صافی خوږی وی.

وَاَنْهٰرٌ مِّنْ لَّبَنٍ لَّمْ یَتَغَیَّرْ طَعْمُهٗ ۚ

او ویالی دی له شودو چی نه به وی متغیری (مزه ئی بلکه صاف او خوندوره ده) مزه د هغو

تفسیر: یعنی نه ښائی د هغو قیاس د دنیا په شودو باندی وکړ شی په دی شودو کښی سره له تیریدلو د زیات مدت څه تغییر او فرق نه پیدا کیږی بلکه تل به صافی خوږی وی.

وَاَنْهٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشّٰرِبِیْنَ ۚ

او ويالې دي له شرابو چې مزه ورکونکې دي (هغه) څښونکيو ته

تفسير: يعنې د جنت په شرابو کښې به يو صاف لذت او ښه خوند او مزه وي نه به کښې نشه وي او نه ماتيدل، او نه سر ګرځيدل او نه بل کوم تريخ والې او نه څه عيب او نقصان پکښې ليده کيږي.

وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ۖ

او ويالې دي له شاتو (ګبين) صفا کړيو شويو (له خيريو نه)

تفسير: يعنې صاف او شفاف شات چې تکدر چيرې حتى د يوه نرې ځګ نښه به هم په کښې نه ښکاري.

تنبيه: دلته د څلورو قسمو ويالو ذکر شوې دې چې په دوی کښې اوبه داسې يو څيز دی چې د انسان ژوند په هغوی باندې تړلې دې. او شودې د لطيفې غذا کار ورکوي. شراب د خوښې او د نشاط څيز دی. او شهدو ته ئې «شفاء للناس» فرمايلې دی.

وَلَهُمْ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ

(او شته) دوی ته په دغه (جنت) کښې له هر راز(قسم) ميوو

تفسير: له مشروباتو څخه وروسته ئې د دې ماکولاتو ذکر وفرمايه.

وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ ۖ كَمَنْ هُوَ خَٰلِدٌ فِى ٱلنَّارِ وَسُقُوا۟

او مغفرت له (طرفه د) رب د دوی (آيا دغه څښتن (خاوند) د نعمتونو) په شان د هغه دي چې تل دی په اور د دوزخ کښې او ورڅښولې به شي پرې

تفسير: يعنې الله تعالىٰ د دوی ګردې(تولې) خطاوې ښښي او په جنت کښې به ئې داخلوي. د جنت له ننوتلو څخه وروسته به هيڅ کله د خطاؤ ذکر نه کيږي چې د هغوی د خپګان سبب شي. او وروسته له هغه به هم د کومې خطا پوښتنه ترې نه کيږي.

مَآءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَآءَهُمْ ﴿١٥﴾

اوبه ډيرى تودى پس پرى به كړى (توتى توتى به كړى دغه اوبه) كولمى د دوى (بلكه دوى سره هيڅكله برابر نه دى)

تفسير: يعنى كله چى ايشيدلى اوبه پر دوزخيانو باندى وڅښولى شى نو كولمى به ئى پرى كيږى او د باندى رالويږى. «اعاذناالله منه»

وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّىٰٓ إِذَا خَرَجُوا۟ مِنْ عِندِكَ قَالُوا۟ لِلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ مَاذَا قَالَ ءَانِفًا

او ځينى له دغو (كفارو) څخه هغه دى چى غوږ ږدى تاته تر هغه پورى هر كله چى بهر ووځى دوى له نزده د تا څخه نو وائى هغو كسانو ته چى وركړى شوى دى ورلره علم څه وويل (محمد) اوس (په دى ساعت كښى)

تفسير: پورته د مؤمنانو او د كافرانو حال بيان شو. په دى آيت كښى د هغه راز(قسم) كافرانو حال بيانيږى چى هغه ته منافق وايه شى يعنى په ښكاره ځان په مسلمانانو كښى ګډوى او په پټه كښى له هغه څخه انحراف كوى. يعنى دا خلق په ښكاره ډول(طريقه) د پيغمبر صلى الله عليه وسلم خبرى ته غوږ نيسى خو په زړه كښى ورته توجه نه كوى او نه ئى په يادوى او نه پرى پوهيږى، كله چى له مجلس څخه د باندى ووځى نو پوهانو ته وائى چى دغه سړى حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم اوس څه وويل؟ ښائى له دى پوښتنى څخه به د دى خبرى تعريض وى چى مونږ د هغه خبرى د اعتناء وړ(لائق) نه بولو او غوږ ورته نه ږدو او نه ورته متوجه كيږو. يا څه حكم ئى وفرمايه زمونږ ورته ښه فكر نه وو يا خو مونږ پرى هيڅ پوه نشو.

أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُمْ ﴿١٦﴾

دوى هغه كسان دى چى مهر وهلى دى الله په زړونو د دوى (چى تينګ په كفر ولاړ دى) او متابعت كړى دى دوى د هواؤ خپلو (په نفاق كښى)

تفسير: يعنى د دى راز(قسم) نالائقو حركتونو اثر او اغيزه دا كيږى چى الله تعالىٰ د هغوى په زړونو باندى مهر لګوى او بيا دوى ته د نيكى توفيق هيڅ نه پاتى كيږى او يواځى پر خپلو

غوښتلو (خواهشو) پسې درومي او پيروي ئې کوي.

وَالَّذِيْنَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَّاٰتٰىهُمْ تَقْوٰىهُمْ ﴿١٧﴾

او هر څه هغه کسان چې سمه لياره ئې موندلې ده زيات کړي دي دوی ته (الله يا قرآن) هدايت بصيرت او ورکړی ده (الله) دوی ته پرهيزګاري د دوی.

تفسير: يعني د هدايت د لياري د تګ اثر او اغيزه دا کيږي چې سړی ورځ په ورځ په هدايت کښې ترقي او پرمخ تګ کوي او د هغه پوه، سد (هوش)، عقل، پرهيزګاري او اتقاء زياتيږي.

فَهَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا السَّاعَةَ اَنْ تَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً ۚ فَقَدْ جَآءَ اَشْرَاطُهَا ۚ فَاَنّٰى لَهُمْ اِذَا جَآءَتْهُمْ ذِكْرٰىهُمْ ﴿١٨﴾

پس انتظار نه کوی دوی مګر د قيامت چې رابه شي دوی ته ناڅاپه نو په تحقيق راغلي دي علامې نښې د هغه (قيامت) پس بيا څرنګه به (نفع ورسوی) دوی ته هغه وخت چې راشي دوی ته (قيامت) پند آخيستل توبه ايستل د دوی.

تفسير: يعني د قرآن نصيحتونه، د پخوانيو قومونو عبرت لرونکی قصې، د جنت وعدې، او د دوزخ وعيدونه ئې ګرد(تول) واوريدل اوس د هغو د منلو دپاره د کوم وخت په انتظار کښې دي؟ آيا دي خبرې ته دوی سترګې نيولي دي چې قيامت ناڅاپه د دوی په سر باندې ودريږي؟ د قيامت څو علامې او نښې خو اوس هم راښکاره شوی دئ خو کله چې پخپله قيامت راودريږي نو هلته به دوی ته د پوهنې د حاصلولو وخت کله پاتي وي، يعني د هغه وخت منل او پوهيدل چتي(فضول) او بيکاره دي ځکه چې په هغه باندې نجات او ژغوريدل(بچ کيدل) نه حاصليږي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «د قيامت علامه او لويه نښه زمونږ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم پيدا کيدل دي، چې ګرد(تول) پيغمبران د هغوی په انتظار کښې وو. کله چې دوی مبعوث وګرځيدل او د تخليق اصلي مقصود حاصل شو نو اوس يوازې د قيامت راتګ پاتي دي» په حديث کښې راغلي دي چې نبی کريم صلى الله عليه وسلم خپله مسواکه ګوته «انګشت شهادت» او منځنۍ ګوته «انګشت وسطى» سره درولي او هغوی ته ئې اشاره کړې وئې فرمايل «**انا والساعة کهاتين**، زه او قيامت لکه داسي يو» ګواکي زه له قيامت څخه دومره وړاندې راغلي يم لکه چې منځنۍ ګوته له مسواکي ګوتي څخه جګه (وچته) ختلې ده د «صحيح مسلم»

په شرح کښې مونږ په دې باندې پوره لیکل کړې دي. دلته د هغه د بیا لیکلو ځای نشته.

فَاعْلَمْ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْۢبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَ الْمُؤْمِنٰتِ ؕ

نو پوه شه (ای مخاطبه) شان دا دی چې نشته هیڅ برحق معبود مګر یواځې الله دی او مغفرت بښنه غواړه د ګناه خپلې او دپاره د مؤمنانو سړیو او مؤمناتو ښځو

تفسیر: د هر سړی ذنب (ګناه) د هغه له مرتبې سره سمه وي د کوم کار دیره ښه خوا پریښودل او لږه ښه خوا غوره کول که څه هم د جواز او د استحسان مرتبه ولري ځینې اوقات د مقربینو په حق کښې ذنب (ګناه) ګڼل کیږي د «**حسنات الابرار سیئات المقربین**» معنی هم دا ده. په حدیث کښې راغلي دي چې «نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د ورځې سل کرته استغفار فرمایه».

تنبیه: د ﴿ فَاعْلَمْ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ ﴾ خطاب هر یوه مخاطب لره دی که خاص نبی کریم صلی الله علیه وسلم مخاطب وي نو مطلب ئې داسې دی چې پر هغه علم باندې ټینګ او قائم اوسه! او تل استغفار وایه!، د «فاعلم» تفریع له ما قبل څخه داسې کاوه شي چې د قیامت له راتګ څخه وروسته هیچا ته ایمان راوړل توبه کول او نور څه ګټه(فائده) نه رسوي نو هر چا لره ښائي چه د قیامت له راتګ څخه پخوا صحیح معرفت حاصل کړي د ایمان او د استغفار په طریقې باندې مستقیم اوسي.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰىكُمْ ﴿١٩﴾ ع

او الله ته معلوم دی ځای د ګرځیدلو ستاسې (په ورځ کښې یا په دنیا کښې) او ځای د هستوګنې ستاسې (په شپه کښې یا په آخرت کښې)

تفسیر: په هومره پردو کښې چې وګرځې بیا به جنت یا دوزخ ته ورسیږي چې هغه ستاسو اصلي ځای او کور دی.

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُوْرَةٌ ۚ

او وائي هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی ولې نه نازلوه کیږي یو سورت (د قرآن په باب د قتال د کفارو سره)

تفسير: داسي يو سورت چي په هغه کښي د جهاد اجازه وي.

فَإِذَآ أُنزِلَتۡ سُورَةٞ مُّحۡكَمَةٞ

نو پس کله چي نازل کړ شي يو سورت محکم

تفسير: په داسي محکمو او مضبوطو او تاکليو حکمونو باندي مشتمل وي چي نه وي منسوخ شوي او پوره پخپل مهال (وخت) سم راښکته کيږي او معنی ئی دغسي ظاهريږي چي پکښي بل احتمال نه وي غير له قتاله.

وَذُكِرَ فِيهَا ٱلۡقِتَالُ رَأَيۡتَ ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ يَنظُرُونَ إِلَيۡكَ نَظَرَ ٱلۡمَغۡشِيِّ عَلَيۡهِ مِنَ ٱلۡمَوۡتِۖ فَأَوۡلَىٰ لَهُمۡ ٢٠

او ياد کړی شوی وی په هغه کښي جنګ نو وينی به ته هغه کسان چي وی په زړونو د دوی کښي ناروغی (د نفاق) ګوری تاته لکه کتنه د هغه چا چي بيخودی راغلی وی پر هغه باندی له ويری د مرګ نه پس هلاک دی وی دوی لره

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «مسلمانانو سورت غوښت يعنی د کافرانو له ربړونو(تکليفونو) څخه چي دير په تکليف و هيلی (اميدونه) به ئی کولی که الله جل جلاله د جهاد امر راکړی نو هغه چي زمونږ له لاسه کيدی شی هغه به مونږ وکړو کله چي د جهاد امر راغی، نو پر منافقانو او خامو خلقو باندی دروند شو په ويريدلو او تيغو ختليو سترګو سره به ئی پيغمبر ته کتل او د حال په ژبی سره به ئی ويل «کاشکی مونږ له دی امر څخه معاف اوسو!» په زياته ويره کښي د سترګو رونق او ښائستوالی نه پاتی کيږی لکه چي د ځنکدن په وخت کښي د سترګو نور ورک کيږی.

طَاعَةٞ وَقَوۡلٞ مَّعۡرُوفٞۚ فَإِذَا عَزَمَ ٱلۡأَمۡرُ فَلَوۡ صَدَقُواْ ٱللَّهَ لَكَانَ خَيۡرٗا لَّهُمۡ ٢١

طاعت کول (د دوی الله ته) او خبره نيکه کول (تاته غوره دی دوی ته) پس

هر كله چې فرض شي كار (د جهاد) پس كه چيرې رښتيا ويل كړي وي دوى له الله سره (په اظهار د حرص جهاد ته) نو خامخا به وو دغه رښتيا ويل بهتر دوى ته

تفسير: په ښكاره سره دا خلق امر مني او په خپلو ژبو سره په اسلام او د هغه په احكامو باندى اقرار كوى مگر د كار خبره دا ده چې ښائى په عمل سره هم هغوى د الله او د رسول هر امر ومنى ښى او معقولى خبرى وكړى او بيا د جهاد او د نورو زوررورو كارونو په مهال (وخت) كښې د الله جل جلاله رښتينى بندگان ثابت شي نو دا صورت به د هغوى د ښيگڼى (فايدى) او بهترى وى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «يعنى د شرعى حكم له نه منلو څخه كافريږى، د الله جل جلاله امر په هر صورت كښې ښائى ومانه شي بيا پيغمبر صلى الله عليه وسلم هم پوهيږى چې دارن سرى به څرنگه توره وكړى؟ هو! كله چې زيات تاكيد وكړ شي نو هلته جنگيدل ضرورى دى كه نه جنگيدونكى ډير دى».

فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِن تَوَلَّيْتُمْ أَن تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾

پس آيا نژدى ئى تاسى (اى منافقانو) كه چيرى بادشاهان او متصرفان شي يا وگرځيدى (له طاعته د الله او سنت د رسول الله) نژدى ئى دى ته چې فساد به كوى. په ځمكه كښې او پرى به كړى تاسى (خپلولى او) قرابتونه خپل

تفسير: د حكومت او اقتدار په نشه كښې خلق په عمومى ډول(طريقه) په اعتدال او انصاف باندى قائم نه پاتى كيږى او د دوى دنيوى حرص لا زياتيږى بيا د مال او د جاه په كشمكش كښې د غرض خوښولو جگړى پيدا كيږى چې د هغه وروستنى نتيجه داسى شي چې په دنيا كښې عمومى فتنه او فساد پورته كيږى او يو له بل څخه خپل تعلقات او اړيكى پرى كوى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «يعنى له خپل ځان په تنگ كيږى او د جهاد آرزو كوى نو كه الله تعالىٰ هم دا تاسى غالب كړى او برى دركړى نو فسادونه به وكړى»

تنبيه: محقق شيخ الهند قدس الله روحه د «توليتم» ترجمه په حكومت رسيدلو سره كړى ده لكه چې د ډيرو مفسرينو هم دا رايه ده نورو علماؤ د «تولى» معنى اعراض اخيستى او داسى ئى مطلب اخلى «كه تاسى د الله جل جلاله په لياره كښې له جهاد كولو څخه مخ واړوى، نو ښكاره ده چې په دنيا كښې به امن او انصاف پاتى نشى او په ښكاره ډول(طريقه) به د فساد، بدامنى او ناراحتى دوره كيږى» ځينى ئى داسى تفسير كوى كه تاسى له ايمان راوړلو څخه مخ واړوى

نو د جاهلیت د زمانی کیفیت به بیرته راوگرځی او هغه خرابی او فسادونه چی په هغه وخت کښی وو او په ډیری وروکی خبری باندی به لوئی جګړی او شخړی کیدی مړی پری کیدی.
اړیکی به سره لری کیدی اوس به بیا همغه نقشی قائمیږی که په دی آیت کښی خاص منافقینو ته خطاب ومانه شی نو داسی ئی هم مطلب کیدی شی که له جهاد څخه مخ واړوی له تاسی څخنی هم دا هیله(امید) کیدی شی چی له خپلو منافقانه ؤ شرارتونو څخه په ملک کښی شرارتونه خواره کړی او د هغو مسلمانونو چی له تاسی سره ئی خپلوی ده هیڅ پروا ونه کړی او په ښکاره ډول(طریقه) د کافرانو مدد وکړی.

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰٓ أَبْصَٰرَهُمْ ﴿٢٣﴾

دا (مفسدان) هغه کسان دی چی لری کړی دی دوی الله (له رحمت) پس نو کانه کړی ئی دی دوی (له آوریدلو د حق نه) او ړندی کړی ئی دی سترګی د دوی (له لیدلو د حق نه)

تفسیر: د حکومت په غرور کښی کانه او ړانده شوی ظلم کوی او ضرر رسوی او د نورو په پوهولو هم پخپل خیر او شر باندی نه پوهیږی. د الله جل جلاله له لعنت څخه بالکل سنګدل او کلک زړه ګرځیدلی دی او دا تول د هغوی د بد اختیار او د استعداد له قصوره ډګر ته راوتلی دی.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَآ ﴿٢٤﴾

آیا فکر نه کوی دوی په قرآن کښی بلکه پر زړونو (د دوی باندی) قفلونه د زړونو د دوی دی

تفسیر: منافق په قرآن کښی غور نه کوی یا د هغوی د شرارتونو لامله(له وجی) د هغوی پر زړونو باندی مهر او قفل لګیدلی دی چی د نصیحت د تللو لپاره بنده شوی ده که د قرآن د پوهیدلو توفیق د دوی په برخه وی نو په آسانی سره به پوهیدل چی په جهاد کښی څومره اخروی او دنیوی ګټی شته.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱرْتَدُّوا۟ عَلَىٰٓ أَدْبَٰرِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلْهُدَى ٱلشَّيْطَٰنُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾

بیشکه هغه کسان چی بیرته گرځیدلی دی (له ایمانه) پر شاؤ خپلو پس له
هغی څخه چی ښکاره شوی ده دوی ته سمه لیاره شیطان ښایسته کړی دی
دوی ته (گناهونه) او مهلت ښکاره کړی دی (شیطان) دوی ته

تفسیر: منافقان وروسته د اسلام له اقراره او د هغه د رښتیا گڼلو له اعتراف څخه کله چی د
ازموینی وخت راشی د خپل قول او اقرار څخه غاړه غړوی، او په جهاد کښی له مسلمانانو سره
ملگرتوب نه کوی. شیطان هغوی ته دا خبره ورښوولی ده چی که جنگ ته لاړ نشی تر دیر مدت
پوری به ژوندون کوی. نو خامخا به د جنگ له ورتگه او په هغه کښی له مړ کیدلو څخه څه
گټه(فائده) دررسیږی. او معلوم نه دی چی دوی پخپلو زړونو کښی څه څه شیان سنجولی (غوره
کړی) دی؟ او څومره اوږدی وعدی او خوږی خبری ئی تر سترگو لاندی نیولی دی ﴿وَمَا يَعِدُهُمُ
الشَّيْطٰنُ اِلَّا غُرُوْرًا﴾

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْا لِلَّذِيْنَ كَرِهُوْا مَا نَزَّلَ اللّٰهُ سَنُطِيْعُكُمْ فِيْ بَعْضِ
الْاَمْرِۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾

دغه (مهلت دوی ته په سبب د دی دی چی) بیشکه دوی وویل هغو کسانو ته
چی بد ئی گانه هغه (قرآن) چی رالیږلی دی الله ژر به حکم ومنو ستاسی (او
فرمانبرداری به وکړو) په ځینو کارونو کښی (چی مرسته(مدد) ده په جنگ او
عداوت د رسول الله کښی) او الله ته معلومی دی پټی خبری (او مشوری) د
دوی هم

تفسیر: منافقانو به له یهودانو او کافرانو سره ویل که څه هم مونږ په ښکاره دول(طریقه) سره
مسلمانان شوی یو خو مونږ به له مسلمانانو سره نه یو ځای کیږو او نه به د هغوی په
مرسته(مدد) جنگ کړو. بلکه که مو د لاسه وشو ستاسی سره به مرستی(مدد) وکړو او په
گردو(تولو) چارو کښی به مونږ ستاسی خبرو ته غوږ ږدو.

فَكَيْفَ اِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُوْنَ وُجُوْهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾

نو څرنګه به وی (حال د دوی) کله چی قبض کوی دوی لره پرښتی (سا ئی راکاږی) وهی به دوی مخونه د دوی او شاګانی د دوی

تفسیر: په هغه وخت کښی به له موت څخه څرنګه خلاصیږی بیشکه په هغه وخت کښی به د نفاق خوند څکی.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَآ أَسْخَطَ اللّٰهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾

دغه (سا وښکل د دوی په دغه سختی سره په سبب د دی دی چی) بیشکه دوی متابعت کړی وو د هغه شی چی په غضب کاوه به ئی الله او بده ئی ګڼله خوښی د دغه (الله) پس ابته (ضائع) خراب کړل (الله نیک) عملونه د دوی.

تفسیر: د الله جل جلاله د خوښولو لیاره ئی نه ده خوښه کړی او په هغی لیاری باندی ئی تګ کړی دی چی د هغه نه وه خوښه ځکه د مړ کیدلو په وخت کښی داریدونکی، او اوتر ښکاریده او الله تعالیٰ د هغه کفر او طغیان په سبب د هغه ګرد(تول) عملونه بیکاره کړل او هیڅ یو عمل هغه ته په بل ژوندون کښی ګټه (فائده) ونه رسوله.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَن لَّن يُخْرِجَ اللّٰهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾

آیا ګمان کوی هغه کسان چی په زړونو د دوی کښی ناروغی (د شک او د نفاق) ده چی نه به ښکاروی الله تعالیٰ پټی کینی د دوی له مؤمنانو سره بلکه ظاهر به ئی کړی

تفسیر: منافقان پخپلو زړونو کښی له اسلام او مسلمانانو سره حسد او ډیر عداوتونه لری. او له هغوی سره هندی (دښمنی) او کینی کوی. آیا دوی داسی خیال کوی چی دا به د هغوی په زړونو کښی پټ پاتی کیږی؟ او الله تعالیٰ به هغه نه ښکاروی او مسلمانان به د هغوی په مکر او فریب باندی نه خبریږی؟ هیڅ کله به داسی نه کیږی! بلکه د هغوی د باطن خبث به هرومرو(خامخا) ښکاریږی او د ازموینی په داسی بهتی کښی به اچول کیږی چی هلته به تولی ککړتیا او خیری له پاکو شیانو څخه جلا(جدا) کیږی.

وَلَوْ نَشَآءُ لَاَرَيْنٰكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيْمٰهُمْ ۚ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِیْ لَحْنِ الْقَوْلِ ؕ

او که اراده وفرمايو مونږ نو خامخا به وښيو مونږ تاته دغه کسان نو خامخا وبه پيژنی ته دوی په (علامو د) څيرو د دوی او (قسم دی چی) خامخا وبه پيژنی ته دوی په ګرځولو اړولو د خبرو کښی

تفسير: که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو ګرد(تول) منافقان به فرداً فرداً وتاکی(مقرر کړی) او تاته به ئی دروښيی او نامه په نامه به ئی درڅرګند کړی، چی په دی مرکه کښی دغه او هغه سړی منافقان دی. خو د الله تعالیٰ بالفعل حکمت د داسی سپينو ويلو متقاضی نه دی. برسيره په دی الله تعالیٰ تاسی ته اعلیٰ درجه د فراست نور او رڼا(رنړا) دربښلی دی چی تاسو هغوی له څيری او بشری څخه پيژنی او وروسته له دی څخه هغه خلق د خبرو اترو او د وينا له ډوله هم پيژندلی شی ځکه چی د منافقانو او د مخلصانو د خبرو کولو او ويلو لهجه او د ګفتګو چل سره جلا(جدا) وی. هغه زور شوکت او د خلوص رنګ چی د مخلصانو له خبری څخه له لری ښکاری هغه د منافقانو په خبرو کښی هيڅ نه وی.

تنبيه: محقق شيخ الهند قدس الله روحه ﴿فَلَعَرَفْتَهُمْ﴾ تر ﴿وَلَوْ نَشَآءُ﴾ لاندی نه دی ايښی او نورو ګردو(تولو) مفسرينو هغه تر «لو نشاء» لاندی ايښی دی او په «لارينا کهم» باندی متفرع کړی دی يعنی که مونږ اراده وفرمايو نو تاسی ته هغه سړی درښوولی شو بيا به نو ته هغوی وپيژنی د څيری په ليدلو سره له دی د دی احقر په خيال سره د شيخ الهند رحمة الله عليه تفسير زيات لطيف دی والله اعلم. له ځينو احاديثو څخه ثابت دی چی زمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم ډير منافقان د دوی په نامه سره وبلل او له خپلی مرکی څخه ئی وشړل ښائی چی دا پيژندګلوی د «لحن القول» او د «سيما» او له نورو څخه ورڅرګند(ورښکاره) شوی وی يا وروسته له دی آيت څخه الله تعالیٰ د ځينو منافقانو نومونه په تفصيل سره ورښوولی وی. والله اعلم.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَعْمَالَكُمْ ﴿۳۰﴾

او الله ته معلوم دی تول اعمال ستاسی.

تفسير: له بندګانو څخه د کومی خبری پتيدل امکان لری، مګر الله تعالیٰ ته ستاسی ګردی(تولی) چاری که پتی وی که څرګندی وی ورښکاره دی.

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجٰهِدِيْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ ۙ

خامخا او هرومرو(لازماً) مو آزمويو تاسی (په جهاد او نورو تکاليفو سره) تر هغه پوری چی ظاهر کړو مونږ جنګ کوونکی له تاسی څخه او صبر کوونکی (په جهاد او په نورو احکامو او تکاليفو د اسلام کښی)

تفسير: د جهاد او د نورو شيانو د احکامو ازموينه مقصود ده په هم دی سختی ازموينی کښی دا ښکاروی چی کوم کسان د الله تعالیٰ په لياره کښی خپلی وينی توبوی؟ او په ديره سخته ازموينه کښی ثابت قدم دريږی؟ او کوم سړی تری تښتی؟ او هغه په ښه شان سره جلا(جدا) کړو او تاسو ته ئی درښکاره کړو.

وَنَبۡلُوَاْ۟ أَخۡبَارَكُمۡ ﴿٣١﴾

او ازمويو مونږ عملونه حالونه خبرونه ستاسی (د ايمان چی آيا رښتيا ده که دروغ؟)

تفسير: د هر سړی د ايمان، اطاعت او د انقياد تول (وزن) معلوميږی او د ګردو(تولو) داخلی خبری عملاً محققی کيږی؟

تنبيه: پر ﴿ حَتّٰى نَعۡلَمَ ﴾ الآية ـ باندی هغه شبهه چی د علم د حدوث په نسبت کيږی د هغه مفصل جواب د «سيقول» د (۲ جزء) په شروع کښی د ﴿ إِلَّا لِنَعۡلَمَ مَن يَتَّبِعُ ٱلرَّسُولَ ﴾ الآية ـ کښی دی وکوت شی.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَشَآقُّواْ ٱلرَّسُولَ مِنۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلۡهُدَىٰ لَن يَضُرُّواْ ٱللَّهَ شَيۡـًٔا وَسَيُحۡبِطُ أَعۡمَٰلَهُمۡ ﴿٣٢﴾

بيشکه هغه کسان چی کافران شوی دی او منع کوی يعنی راګرځوی نور (خلق) له لياری د الله څخه او مخالفت کوی له رسول سره پس له هغه چی ښکاره شوه دوی ته لياره سمه له سره به ضرر ونه رسوی دوی الله ته هيڅ شی او ژر ده چی ابته (ضائع) خراب به کړی (الله ـ نيک) عملونه د دوی.

تفسير: د خپلو ځانونو نقصان کوی الله تعالیٰ ته په دی کښی څه نقصان نشته نه د هغه دين او نه د هغه پيغمبر څه خرابولی شی. هغه قدرت لرونکی الله تعالیٰ د هغوی ګردی(تولی)

پلمې(تدبيرونه) (حيلې) ورخرابوي او تولې داسې چارې ړنګوي او د هغوی زيارونه (كوششونه) ورانوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُوا۟ ٱلرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوٓا۟ أَعْمَٰلَكُمْ ﴿٣٣﴾

اى هغو كسانو چې ايمان ئې راوړى دى (يعني اى مومنانو) اطاعت كوئ د الله او اطاعت كوئ د رسول الله او مه باطلوئ تاسې عملونه خپل (په معاصيو سره)

تفسير: په جهاد يا د الله په لياره كښې بل كوم محنت او رياضت هلته منلى او مقبول كيږي چې د الله او د رسول الله له احكامو سره سم وي. او يوازې پخپل شوق، ذوق، خواهش او د طبيعت په غوښتنى سره نه وي، كه نه داسې عملونه بيكاره او ابته (خراب) كيږي او توى ځى او ضائع كيږي هيڅ يو مسلمان داسې كار نه كوي چې د هغه كوم ښه كار توى لاړ شي يا له كوم سببه ضائع او بيكاره شي. مسلمان هيچيرې خپل ښه كار په سپيره ډاګ ميدان نه پريږدى نه ريا، ښوونه، ننداره اعجاب، غرور او نورو شيانو ته په هغه كښې ليار وركوي چې په هر يوه كښې له دوى څخه د هغه عمل بالكل ضائع او بيكاره كيږي ګواكي دا شيان هم هغسې چې ارتداد د مرتد ګرد(تول) حسنه اعمال خرابوي د يوه مسلمان صالحه چارې ورانوي (العياذ بالله)

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا۟ وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾

بيشكه هغه كسان چې كافران شوي دي او منع كوي (خلق) يا منع راوړي له لياري د الله نه بيا مړه شي او دوى كافران وي پس له سره به مغفرت ونه كړي الله دوى ته.

تفسير: هيڅ يو كافر د الله تعالىٰ له خوا نه بخښل كيږي په تيره بيا هغه كافران چې نور خلق د الله تعالىٰ له لياري څخه ګرځوي او تل په هم دې پسې لويدلي وي چې څوک د نبي الله د لياري په لوري لاړ نشي.

فَلَا تَهِنُوا۟ وَتَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱلسَّلْمِ ۖ

پس سستي مه کوئ او مه ضعيفان کيږئ (په جهاد) کښې او مه غواړئ تاسي (کفار) روغې ته (بلکه جنګ ورسره کوئ)

تفسير: مسلمانانو ته ښائي چې د کفارو په مقابله کښې سست او کم همت نشي! او د جنګ له سختيو څخه ونه ويريږي او د جهاد په موقع کښې د روغې په لوري ونه څغلي! که نه دښمن زړور کيږي او په تاسي باندې به خپل ډير زور او قوت غورځوي او د اسلام تولي به مغلوب او رسوا کيږي. هو! کله چې د اسلام مصلحت او د مسلمانانو ښيګنې(فائدې) تر سترګو لاندې وي نو هلته روغه بده نه ده لکه چې وروسته د «الفتح» په سورت کښې راځي په هر حال د روغې بنا ښائي پخپل کم همتي او نامردي باندې نه وي.

وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ ۖ وَاللّٰهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَّتِرَكُمْ اَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾

حال دا چې هم دا تاسي غالب ئې اې مومنانو! پر منکرانو باندې او الله له تاسي سره دی (په ثابت نصرت کښې) او له سره به ناقص او ضائع نه کړي له تاسي عملونه ستاسي (بلکه په قيامت کښې به پوره جزاء درکړي)

تفسير: د ويريدلو هيڅ يوه خبره نه ده که صبر او استقلال وښيي او د الله تعالیٰ په احکامو باندې ثابت قدم واوسي نو الله له تاسي سره دی او هغه په پای(آخر) کښې تاسي ته بري درکوي او په هيڅ حال کښې تاسي ته نقصان او خساره نه درپيښوي.

اِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ؕ وَاِنْ تُؤْمِنُوْا وَتَتَّقُوْا يُؤْتِكُمْ اُجُوْرَكُمْ وَلَا يَسْـَٔلْكُمْ اَمْوَالَكُمْ ﴿٣٦﴾

بيشکه دا ژوندون لږ خسيسي لوبې او مشغوليده دی، او که ايمان راوړئ تاسي او پرهيز وکړئ (له معاصيو)! در به کړي تاسي ته (الله) اجرونه ستاسي او نه به غواړي له تاسي (ټول) مالونه ستاسي (بلکه مفروضه زکوة درڅخه آخلي، يا نه به غواړي له تاسي هيڅ مالونه د تاسي ځکه چې غني دی)

تفسير: د آخرت په مقابل کښې د دنيا حقيقت د يوې لوبې او تماشې غوندې دی که تاسي ايمان او تقویٰ غوره کړئ او له دې لوبو او تماشو څخه لږ خپل ځانونه وژغورئ (وساتئ) نو الله

تعالیٰ به د هغه بدل تاسی ته پوره درکوی او ستاسی مال به هم له تاسی څخه نه غواړی. هغه مال ته هیڅ اړ (مجبور) نه دی. دی پخپله مال درکوونکی دی لکه چی فرمائی ﴿ مَآ اُرِيْدُ مِنْهُمْ مِّنْ رِّزْقٍ وَّمَآ اُرِيْدُ اَنْ يُّطْعِمُوْنِ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِيْنُ ﴾ جزء ۲۷ (د ذاريات ۳ رکوع) ۵۷ ـ ۵۸ آیت که ئی وغواړی نو حقیقی مالک ئی دی او ګرد(تول) مال او شته د ده دی خو سره د دی که د دین په معامله کښی کله چی د خرڅ کولو امر دوی ته کیږی نو د تول مال غوښتنه له دوی څخنی نه کیږی بلکه یوه لږه برخه تری طلب کیږی هغه هم ځان ته نه بلکه د دوی د ګتی دپاره. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «حق تعالیٰ ملک فتح کړی دی مسلمانانو لره که د دوی څو ورځی له خپل جیبه څخه پولونه (رقمونه) خرڅ شول. بیا د هغه په مقابل کښی سل سل چنده د هغوی په لاس کښی ورغلل. داسی خبری په قرآن کریم کښی څو ځایه راغلی دی چی «تاسی الله ته حسنه قرض ورکړی!»

اِنْ يَّسْـَٔلْكُمُوْهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوْا وَيُخْرِجْ اَضْغَانَكُمْ ﴿۳۷﴾

که وغواړی دی له تاسی څخه هغه (مال) پس ښه کوښښ وکړی په غوښتلو کښی (له تاسی) نو بخل به وکړی تاسو (په دغی سره) او راو به باسی (په دغو غوښتلو یا بخل سره) پتی کینی دښمنی ستاسی (له اهل اسلام سره).

تفسیر: که الله تعالیٰ په سختی سره د هغوی ګرد(تول) مال وغواړی چی هغوی ته ئی وربښلی دی نو څومره د الله بندګان به وی چی په خلاص زړه او روڼ تندی د دی امر په مقابل کښی (لبیک) ووائی زیاتره به هغه سری وی چی د بخل او تنګدستی ثبوت ښکاره کوی او د مال ښندلو (لګولو) په وخت کښی به د هغوی د زړونو خپګان له لری ښکاریږی.

هٰٓاَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ

واوری خبردار شی تاسی چی ئی ای دغو کسانو چی بللی شوی ئی لپاره د دی چی نفقه کړی مال ولګوی په لیاره د الله کښی (په هغو طریقو سره چی فرض کړی ئی دی په تاسی لکه زکوٰة او جهاد)

تفسیر: یوه برخه د الله له ورکړی شوی مال څخه د ده په لیاره کښی د خپلی ګتی دپاره ولګوی !.

فَمِنْكُمْ مَّنْ يَّبْخَلُ ۚ وَمَنْ يَّبْخَلْ فَاِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَّفْسِهٖ ۭ

پس ځینی له تاسو هغه دی چی بخل کوی (نه لګوی مال) او هغه څوک چی بخل کوی مال نه لګوی نو بیشکه چی بخل کوی خپل ځان ته (چی محروموی ئی له ثوابه)

تفسیر: ستاسی دنیا ستاسی د فائدی دپاره ده که ئی نه ورکوی نو د خپل ځان نقصان کوی الله تعالیٰ ستاسی د ورکولو او د نه ورکولو هیڅ پروا نه لری.

وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَاَنْتُمُ الْفُقَرَآءُ ۚ

او الله غنی بی پروا دی (له نفقی د تاسی او له هر څیزه) او تاسی فقیران محتاجان ئی (الله ته)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی د مال د ښندلو (لګولو) هغه تاکیدونه چی تاسی ئی آوری داسی خیال ونه کړی چی الله تعالیٰ یا د هغه رسول له تاسی څخه سؤالونه کوی. داسی نه دی دا ګردی(تولی) ویناوی د تاسی د ښیګڼی(فائدی) دپاره دی. بیا د یوه په مقابل کښی په زرګونو عوضونه تاسی ته رسیږی که تاسی له داسی ګټی څخه مخ اړوی نو الله تعالیٰ او د هغه رسول ستاسی څه پروا نه لری.

وَاِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُوْنُوْٓا اَمْثَالَكُمْ ﴿٣٨﴾

او که وګرځیدی تاسی (له ایمان او سخا نه نو الله) به بدل راولی یو قوم بل بی له تاسی بیا به نه وی هغوی پشان د تاسی (ګرځیدونکی له احکامو د الله بلکه فرمان بردار به وی).

تفسیر: الله تعالیٰ په هغه حکمت او مصلحت چی خپلو بندګانو ته د خرخ کولو امر ورکوی د هغه حاصل کیدل پر تاسی باندی څه انحصار نه لری. فرض کړی که تاسی بخل او کینی وکړی او د الله تعالیٰ له امره مخ واړوی نو الله تعالیٰ ستاسی په ځای بل کوم قوم دروی چی هغه قوم به تاسی غوندی کنسک او بخیل نه وی او په لوی زړه او ډیره خوښی به د الله تعالیٰ د احکامو تعمیل او د هغه په لیاره کښی به خپل مال ښندی(لګوی). په هر ډول(طریقه) د الله جل جلاله حکمتونه او مصلحتونه پوره کیدونکی دی. خو تاسی له دی سعادته بی برخی پاتی کیږی په حدیث کښی راغلی دی چی صحابه ؓ عرض وکړ چی یا رسول الله! دغه بل قوم به څوک وی؟

چې د هغه په لوری اشاره شوی ده. نو زمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم د حضرت سلمان فارسی په اوږه باندی خپل مبارک لاس کيښود او وی فرمايل چې «د ده قوم» او وی ويل «قسم په الله تعالیٰ دی که ايمان «ثريا» ته ورسيږی نو د فارس خلق به ئی له هغه ځايه هم راښکته کوی»

يادونه: «فارس» د عربو په لغت کښې هغه چاته وايه شی چې په اس سور وی او دا کنايه ده زمونږ د خراسان يا افغانستان له خلقو څخه چې له بين النهرين څخه تر سند پوری او له خليج فارس څخه تر بخارا پوری پراته ؤ او خلق به ئی زياتره په هغی پيری کښې په آسونو باندی سوريدل او له چين څخه نيولی تر روما کوچنی ايشيا او افريقا پوری د تجارت او سياحت دپاره تلل د دوی يوی ځانګې چې پارسوا نوميده د (بلخ) په جنوب غربی سيمه کښې هستوګنه درلوده(لرله) چې هغه هيواد له هم دی سببه په پارس سره مشهور دی.

الحمد لله چې صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم د دی بينظير ايثار او د ايمانی جوش ثبوت ورکړ چې د هغوی په ځای کښې د بل قوم د راتللو وار ونه رسيد. خو پخپله دغه فارسيان هم په اسلام مشرف شول او د ايمانداری هغه شانداری مظاهری ئی ور وښوولی او داسی زبردست دينی خدمتونه ئی پای(آخر) ته ورسول چې هر سړی به د هغو له ليدلو څخه خامخا داسی اقرار کاوه چې بيشکه هم دغه فتوحات او ترقی د حضرت محمد رسول الله د دغه پيش ګوئی سره برابری دی هم دا د (خراسان) او فارس قوم ؤ چې د ضرورت په وخت کښې به ئی د عربو ځای نيولی شو. له زرهاؤ ائمه ؤ او علماؤ څخه قطع نظر يواځې زمونږ د لوی امام ابوحنيفه رحمة الله عليه (کابلی ثم الکوفی) وجود د دی پيش ګوئی په صدق باندی کافی شهادت دی. هم دا راز(قسم) په خراسان او پښتونخوا کښې نور لوی عالمان او پوهان د دی ميهن په پيريو کښې هم شته چې تقريباً د علم او عمل د هغی لوئی ونی څخه چې ځانګې ئی تر «ثريا» پوری جګې (اوچتی) ختلی دی خوندوری ميوی ئی راښکته کری دی.

تمت سورة محمد صلی الله عليه وعلیٰ آله وصحبه وسلم بتوفيقه واعانته فلله الحمد والمنة

سورة الفتح مدنية وهی تسع وعشرون آية و اربع رکوعات

د «الفتح» سورت مدنی دی (٢٩) آية او (٤) رکوع لری.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

د دی سورت په مختلفو آيتونو کښې د متعددو واقعاتو په لوری اشاری دی چې د فهم د سهولت دپاره د هغو خلاصه او لندون داسی بيانيږی.

الف: پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مدینه کښی خوب ولید چی «په امن او امان سره مکی ته داخل او عمره ئی ادا کړی حلق او قصر ئی فرمایلی دی» دوی دا خوب صحابه ؤ ته ووایه خو د ورتګ نیته ئی ونه تاکله (مقرر نه کړه) مګر د شدت له اشتیاق څخه د ډیرو داسی خیال کیده چی سږکال به عمره میسره کیږی. او اتفاقاً دوی هم د عمری قصد وفرمایه.

ب: دوی له یو نیم زر سریو سره د عمری په نیت د مکی په لوری وخوځیدل او «هدیی» هم له دوی سره وی. کله چی دا خبر مکی ته ورسید قریشو یوه لویه جرګه جوړه او په هغی کښی دا خبره غوته کړه چی دوی به نه پریږدو چی مکی ته راشی سره له دی چی سم د مکی معظمی له اصولو سره دښمنانو حق درلود(لرلو) چی حج او عمره وکړی. کله چی محمدی قافله مکی ته نژدی او (حدیبیی) ته ورسیده نو د دوی اوښه هلته چو شوه او سره له ډیرو وهلو او خوځولو او کشمکش هیڅ له خپل ځای څخه ونه خوزیده تر څو چی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل **«حبسها حابس الفیل»** او وی ویل «قسم په الله که د مکی خلق له ما څخه د داسی خبری مطالبه وکړی چی په هغی کښی د حرمات الله تعظیم قائم وی زه به هغه منم» نو په هغه ځای کښی ئی قیام وفرمایه چی اوس په (١٣٦٧ ق هـ) کښی «شمسیه» ورته وائی.

ج: حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مکیانو ته سری ولیږل چی «مونږ د جګړی دپاره نه یو راغلی مونږ پریږدی چی خپله عمره وکړو او بیرته لاړ شو» کله چی د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم جواب ور ونه رسید. نو حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په خوله هم دا خبره هغوی ته ولیږله. او هغو نارینه ؤ او ښځو مسلمانانو ته ئی زیری ورکړ چی هلته مغلوب او مظلوم اوسیدل «نژدی ده چی په مکه کښی اسلام غالب شی» قریشو حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه ستون (واپس) کړ. کله چی د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه بیرته راتګ وځنډید (ایسار شو) دا خبره خوره شوه چی هغه هلته وژلی شوی دی دلته رسول الله مبارک په دی خیال چی ښائی اوس د جګړی وار هم راورسیږی. ګرد(تول) اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم ئی تر یوی ونی لاندی کینول او د جهاد بیعت ئی تری واخیست. کله چی قریشو د بیعت خبره واوریدله وویریدل او حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه ئی بیرته ولیږه.

د: بیا د مکی څو غتان د روغی په غرض د حضرت محمد رسول الله مبارک په حضور کښی حاضر شول او صلحنامه ئی ولیکله دلته پر ځینو خبرو باندی بحث او مناقشه پیښه شوه او مسلمانان په قهر شول او وی ویل چی د داسی خبری پری کړه په توره وکړی. خو رسول الله مبارک د مکیانو ګردی(تولی) غوښتنی ومنلی او مسلمانانو د رسول الله مبارک په وینا او د کفارو د ډیرو اصرارو لامله(له وجی) له ضبط او تحمل څخه کار واخیست او روغه غوته شوه. په دی روغلیک (صلحنامه) کښی یو شرط د کفارو له لوری دا وو چی سږکال تاسی مسلمانان بیرته لاړ شی کال ته بی وسلی (تش لاس) راشی او عمره وکړی. تر لسو کلونو پوری به د دواړو ډلو په منځ کښی جنګ نه کیږی. په دی مدت کښی هومره سړی چی له مکی څخه مدینی ته راشی

ښائی چې بیرته ولیږل شی. که له مدینې څخه کوم سړی مکې ته راشی هغه هم دلته په مکې کښې ساتل کیږی. وروسته له دی روغی څخه دوی په (حدیبیې) کښې د هدی حیوانات ذبح او وروسته له حلق او قصر ئی خپل احرام خلاص کړ او مدینې منورې ته بیرته راغلل.

هـ: په لیاره کښې هم دا د (الفتح) سورت نازل شو. دا ګردی(تولی) پیښې د هجرت په (٦) کال کښې پیښې شوی.

و: د (حدیبیې) له راتګه وروسته د هجرت په (٧) کال په اوله کښې حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم (خیبر) فتح کړ چې د مدینې په شمال کښې څلور منزله لرې پروت دی او د شام په لوری د یهودانو یو ښار وو. په دی جهاد کښې له دوی سره پرته(علاوه) له هغو سړیو څخه چې په حدیبیې کښې ورسره ملګری وو بل هیڅوک نه وو.

ز: حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (٧) کال د هجرت د ذیقعدة الحرام (حوت) په میاشت کښې سم له تړون سره د عمرة القضا دپاره مکې ته تشریف یووړ او په امن او امان او په زړه پورې ئی عمره اداء کړه.

ح: د هغه روغلیک (صلحنامې) هغه خبره چې تر لسو کلونو پورې به جنګ نه کیږی د قریشو له خوا ماته شوه نو ځکه د هجرت په (٨) کال د رمضان المبارک (جدی) په میاشت کښې مکه معظمه د مسلمانانو په لاس فتحه شوه.

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ﴿١﴾ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

بیشکه چې مونږ فتح او بری مو درکړی دی تاته فتحه او بری ظاهر او ښکاره دپاره د دی څو چې وبښی تاته الله هغه چې پخوا تیر شوی دی له ګناه د تا څخه او هغه چې وروسته دی (له ګناه څخه)

تفسیر: د حدیبیې روغه که څه هم په ښکاره ډول(طریقه) د ذلت او د مغلوبیت روغه په نظر راځی او د هغی د شرایطو له لوستلو څخه په بادی النظر کښې دا محسوس کیږی چې ګردی(تولی) خبری د قریشو په ګټه(فائده) دی. لکه حضرت عمر الفاروق او نورو اصحاب الکرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین د دی روغی د ښکاره توری له کتلو څخه سخت خپه، محزون، مضطرب او پریشان وو. دوی خیال کاوه چې د مسلمانانو د دی یو نیم زر سر جارونکی (قربانوونکی) لښکر په مخکښی قریش او د هغوی نور طرفداران څه اهمیت لری. ولی د دی راز(قسم) ګردو(تولو) جګړو پریکړه او فیصله په توره سره ونه کړه شی؟ مګر د رسول الله صلی الله علیه وسلم سترګی هغه احوالو او نتیجو ته وی چې د نورو له سترګو څخه به پته وی ځکه چې الله جل جلاله د دوی تتر(سینه) د ډیرو سختو پیښو د تحمل دپاره پرانیستلی وو دوی په بی مثاله استغنا توکل، تحمل او ایثار سره هغه شرطونه ومنل او خپلو اصحابو ته ئی په دی لندو توریو (الله

ورسوله اعلم) سره ډاډينه(سكون) او تسلي وركوله يعنى الله او د هغه رسول په داسي خبرو باندى ډير ښه پوهيږي. تر څو چې دا سورت نازل شو او الله تعالىٰ د دى روغي او فيصلي نوم «فتح مبين» كيښود. خلقو په دى باندى هم تعجب كاوه او ويل به ئى چې يا رسول الله صلى الله عليه وسلم دا برى دى؟ حضرت نبوى صلى الله عليه وسلم به فرمايل چې «هو! لوى برى دى» حقيقت دا دى چې د اصحابو د جهاد بيعت، او له هغه معمولي كشمكش څخه وروسته ګرد(ټول) كفار او معاندين وويريدل او د روغې په لورى ئى خپلى خوښى ښكاره كړى. او نبى كريم صلى الله عليه وسلم سره له دى چې پر جنګ او انتقام باندى ئى پوره قدرت درلود(لرلو) خو بيا هم په هر ځاى كښې به ئى له عفوى اغماض او حلم څخه كار اخيست او محض د بيت الله شريف د تعظيم دپاره د هغوى په هغو چټى(بيكاره) غوښتنو باندى نه په قهر كيدل. دا پيښې له يوه لورى د الله تعالىٰ د خصوصي مدد او رحمت د استجلاب وسيله ګرځيدى او له بل لورى د دښمنانو په زړونو كښې د اسلام اخلاقي او روحاني طاقت او د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم د صبر او تحمل او د شان مينه او اثر په زړونو كښې زياتوه اګر كه د عهد نامې د ليكلو په وخت كښې ځينو ښكاره ليدونكيو به د كافرانو برى ليدل خو كه په سره سينه دى پيښى ته كتل كيدى او د هغى شاؤ خوا ته ځيروالى شوى وى او وروسته له غور كولو او له وړاندى وروسته سنجولو(فكر كولو) څخه به هر سړى په دى پوهيده چې دا ګردى(ټولى) فيصلى د اسلام په ګټه(فائده) شوى دى نو ځكه الله تعالىٰ د هغى نوم «فتح مبين» كيښود او تنبيه ئى وفرمايله چې دا روغه اوس هم روغه ده او په راتلونكى كښې به هم دوى ته د ظاهرى او باطنى ډيرو فتوحاتو ورونه پرانيځى لكه چې له دى روغې څخه وروسته د كافرانو له مسلمانانو سره ناسته ولاړه، اختلاط شروع شو او بى تكلفه به ئى سره ليدل او خبرى او اترى به ئى سره كولى او كافرانو د مسلمانانو له خولو څخه د مسلمانى خبرى اوريدلى. او د دغو مقدسو مسلمانانو اقوالو، احوالو، اعمالو او اطوارو ته به ئى كتل چې له دى ګردو(ټولو) پيښو او ننداړو څخه هرومرو(خامخا) د دوى په زړونو كښې د اسلام مينه پيدا كيده. آخره نتيجه دا شوه چې د حديبيې له روغې څخه د مكې تر برى پورى يعنى د دوو كلونو په موده كښې ډير خلق مسلمانان شول او اسلام زيات خور شو خالد بن الوليد او عمرو بن العاص غوندى نوميالى په هم دى مدت كښې مسلمانان شول او دا فتح او برى جسمي فتح او برى نه بلكه روحى فتح او برى وو او د حديبيې صلح مسلمانانو لره د لوى خير او بركت سبب شوه او اسلام په شاؤ خوا كښې دومره منتشر شو چې د معظمى مكې د فتح كيدلو ګردى(ټولى) وسيلى راغونډى شوى او د هغه پاك ځاى د تل دپاره د شرك له ګندګى پاكيدل ئى آسان وګرځيدل په حديبيې كښې له رسول اكرم صلى الله عليه وسلم سره يو نيم زر تنه اصحابان وو خو دوه كاله وروسته له دى څخه د مكې معظمې په عظيمې فتح كښې لس زره توريالى لښكر له دوى سره ؤ. رښتيا خو دا ده چې نه يوازې د مكې او د خيبر فتح بلكه د نورو اسلامى فتوحاتو دپاره د حديبيې روغه لكه يو اساس بنياد او زرينه ديباچه وګرځيده او هغه صبر او تحمل توكل او د حرمات الله تعظيم چې په دغه روغه كښې ورځرګند(ورښكاره) شو او د

هغه علوم او قدسيه معارف او د باطني مقاماتو او د مراتبو فتح الباب چي له دی پيښی څخه شوی دی د هغو اندازه څوک کولی شي؟ هو! د هغو لنډ اجمال او لړه اشاره حق تعالیٰ په دی آيتونو کښې فرمايلی ده يعني هسی چي دنيوی سلاطين کوم لوی فاتح سپه سالار په خصوصي اعزاز او اکرام سره پالي الله تعالیٰ د دی فتح مبين په صله کښې هغوی ته څلور صلی وربښلی دی اول د ذنوبو غفران له هميشه تر هميشه پوری د هغوی هغه ګردی(تولی) کوتاهی چي د هغوی د رفيعي مرتبی په اعتبار کوتاهي ګڼلی کيږی ګردی(تولی) سره معافي دی دا خبره الله جل جلاله بل هيچا ته نه ده ښبلی خو په حديث کښې راغلی دی چي د دی آيت له نزول څخه وروسته رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په عبادت کښې دومره زيات زيار (کوشش) کوو چي کرئ شپه به ئی په لمانځه کښې تيروله تر دی چي د دوی پښی وپړسيدلی او د ګردو(تولو) کتونکيو زړونه به پری خوږيدل اصحابو عرض وکړ چي «يا رسول ولی دومره ربړونه(تکليفونه) په ځان کوئ؟ د الله له لوری خو ستاسو ګردی(تولی) پخوانی او وروستنی خطاوی ښبلی شوی دی دوی به داسی فرمايل: «**افلا اکون عبدا شکوراً**» ولی زه د هغه شکر ګزاره بنده نشم؟ ښکاره دی چي الله تعالیٰ داسی زيری خپل همغه بنده ته اوروی چي دی د هغه له اوريدلو څخه بی ويری نه شي بلکه لا زيات له الله جل جلاله ودار شي. د شفاعت په طويل حديث کښې راغلی دی کله چي خلق سره راتول شي د حضرت مسيح عليه السلام په حضور کښې عرض کوی نو حضرت مسيح عليه السلام ورته وائی چي حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته لاړ شي! چي خاتم النبيين دی او د هغوی پخوانی او وروستنی ګرد(تول) ګناهونه ښبلی شوی دی يعني د ده د شفاعت په مقام کښې که بالفرض کوم تقصير هم وشي نو هغه هم په عامه عفو کښې پخوا له دی راغلی او پرته(علاوه) له دوی څخه بل څوک دا کار نشي کولی.

وَيُتِمَّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكَ

او (بل دپاره د دی) چي پوره کړی (الله په فتحه د مکی او د نورو ښارونو سره) مهرباني خپله پر تا باندی

تفسير: يواځی له تقصيراتو څخه نه تيريږی بلکه هر هغه ظاهري، باطني، مادي، روحي انعام او احسان چي تر اوسه پوری درسره شوی دی د هغه تکميل او تتميم هم کاوه شي.

وَيَهۡدِيَكَ صِرَٰطٗا مُّسۡتَقِيمٗا ۝٢

او (بل دپاره د دی) چي وښيی الله تعالیٰ تاته سمه صافه لياره.

تفسیر: تل به دی د هدایت او استقامت په سمه لیاره کښی قائم لری. د معرفت او شهودو په غیر محدودو مراتبو باندی د فائزیدلو او په قلوبو او ابدانو باندی د اسلام د حکومت د قائمیدلو په لیاره کښی به تاته هیڅ مشکلات نه درپیښیږی خلق به ډلی ډلی ستاسو په لیار ښوونه د اسلام په سمه لیاره راځی او په دی ډول(طریقه) د تا د حسناتو په ذخیره کښی بیشماره زیادت کیږی.

وَّ يَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَزِيْزًا ﴿٣﴾

او (بل دپاره د دی) چی کومک(مدد) وکړی الله تعالیٰ له تا سره مدد غالب زبردست

تفسیر: د الله تعالیٰ داسی مدد به راشي چی هیڅوک به ئی نشی بندولی او د هغه په مرسته(مدد) به فتح او ظفر ستاسی له قدمونو سره مل وی د «نصر» په سورت کښی ئی فرمایلی دی کله چی د الله له لوری مدد او فتح راشي او خلق د الله په دین کښی فوج فوج داخل شی نو ته د الله تسبیح، تحمید او استغفار کوه! ښکاره ده چی پر دی فتح مبین باندی به هم حضرت محمد استغفار ویلی وی د ده په جواب کښی د ﴿ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ ﴾ الآیة - مضمون لا صاف ښکاریږی. دا تنبیه ابن جریر رحمة الله علیه کړی ده.

هُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ فِيْ قُلُوْبِ الْمُؤْمِنِيْنَ لِيَزْدَادُوْٓا اِيْمَانًا مَّعَ اِيْمَانِهِمْ ؕ

دغه (الله) هغه ذات دی چی نازله کړی ئی ده سکینه او ډاډینه(سکون) په زړونو د مؤمنانو کښی له پاره د دی چی زیات کړی دوی لره ایمان سره له ایمان د دوی

تفسیر: اطمینان او ډاډینه(سکون) ئی راښکته کړه یعنی سره له دی چی د هغوی له طبعی څخه خلاف وو د رسول صلی الله علیه وسلم په حکم باندی تینګ ودریدل او له ضد کوونکیو کافرانو سره ئی ضد ونه کړ نو د هغه په برکت د دوی د ایمان درجات لا زیات شول او د عرفان او ایقان په مراتبو کښی ئی ترقی وشوه. اول د جهاد په بیعت سره ئی ثابته کړه چی مونږ د الله جل جلاله په لیاره کښی د جنګ کولو او ځان جارولو(قربانولو) دپاره حاضر یو. دا هم د ایمان یو رنګ وو، وروسته له دی کله چی پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مسلمانانو له جذباتو څخه پرته (علاوه) روغه وکړه نو دغه د هغوی د ایمان د رنګ بله ننداره وه چی خپل جوش، جذبات او

عواطف ئی په زور سره تینګ کړل. او د الله او د رسول الله د فیصلی په مقابل کښی ئی غاړه کیښودله رضی الله تعالیٰ عنهم ورضواعنه.

وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿۴﴾

او خاص الله لره دی لښکری د آسمانونو او د ځمکی (که اراده وفرمائی الله د نصرت د دین خپل بی له تاسی څخه ئی هم کوی)، او دی الله ښه خبردار ښه حکمت والا.

تفسیر: دغه خبره همغه پاک الله ته ښه معلومه ده چی کوم وخت تاسو ته د قتال امر کول مصلحت دی؟ او په کوم وخت کښی له قتال څخه بیرته دریدل او روغه کول تاسی لره ښه دی؟ که تاسی ته د قتال امر درکړ شی نو هیڅ کله د کفارو د کثرت له خیاله تردد ونه کړی. ځکه چی د ځمکی او د آسمانونو د لښکرو مالک همغه الله تعالیٰ دی چی سره د لړتوب ستاسی امداد او مرسته(مدد) په غیبی لښکرو سره هم کولی شی لکه چی په «بدر، احزاب، حنین» او نورو کښی ئی وکړه. او که د روغی او د جنګ نه کولو امر درکړی نو هغه هم ومنی. او داسی خیال ونه کړی چی افسوس روغه وشوه او کافران په ویړیا له لاسه ووتل او په سزا ونه رسیدل که د قتال امر کیده نو هغوی به مو وژل. ولی چی د هغوی وژل په تاسی پوری موقوف نه دی که مونږ وغواړو نو پخپلو لښکرو سره ئی وژلی شو. په هر حال د ځمکو او د آسمانونو د لښکرو مالک الله تعالیٰ دی که د روغی امر ورکوی نو خامخا په هغی کښی خیر او حکمت دی.

لِّيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ
خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ ؕ

لپاره د دی چی داخل کا مؤمنان سړی او مؤمنات ښځی په جنتونو کښی چی بهیږی د لاندی (د ونو او مانیو) د هغو (څلور قسمه ویالی) حال دا چی همیشه به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی او(دپاره د دی چی) ورژوی الله تعالیٰ له دوی څخه ګناهونه د دوی

تفسیر: کله چی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ﴿ اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِيْنًا ﴾ الآیة ولوست نو اصحابو هغوی ته مبارکی عرض کړه او وئی ویل یا رسول الله! دا خو تاسی ته وشوه مونږ ته څه ده؟ نو ځکه دا آیتونه نازل شول یعنی الله تعالیٰ اطمینان دادینه(سکون) او سکینه راښکته کړله

او د مؤمنانو ايمان ئی لا زيات کړ تر څو دوی په ډير اعزاز او اکرام سره په جنت کښی داخل کړی او د هغو ګردی(تولی) خرابی او کمزوری معاف کړی. په حديث کښی دی هغو اصحابو چی د حديبيی بيعت کړی دی هيڅ يو له هغو څخه هم دوزخ ته نه ځی.

تنبيه: د مؤمنانو ذکر د تعميم دپاره دی يعنی که نارينه وی يا ښځی د هيڅ يوه محنت او ايمانداری نه ضائع کيږی. له احاديثو څخه ثابت شوی دی چی په دی سفر کښی حضرت بی بی ام سلمة رضی الله تعالیٰ عنها د رسول صلی الله عليه وسلم سره وه.

وَكَانَ ذٰلِكَ عِنْدَ اللّٰهِ فَوْزًا عَظِيْمًا ۝

دی دغه (غفران او ادخال د جنت) په نزد د الله په مراد رسيدل بری موندل ډير لوی

تفسير: ځينی نقال صوفيان يا مغلوب الحال لويان وائی چی د «جنت غوښتل د ناقصانو کار دی» له دی ځای څخه راښکاره شوه چی د الله تعالیٰ په نزد دا لوی کمال دی.

وَّيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ وَ الْمُشْرِكٰتِ

او (لپاره د دی) چی په عذاب کړی (الله) منافقان سړی او منافقانی ښځی او مشرکان سړی او مشرکاتی ښځی

تفسير: د مؤمنينو په زړونو کښی ئی د صلحی او روغی له خوا ډاډينه(سکون) پيدا کړه او د اسلام اساس او بنسټ (بنياد) ئی ټينګ کړ او د اسلامی فتوحاتو او ترقياتو وورنه ئی خلاص کړل چی په پای(آخر) کښی به د کافرانو او منافقانو د مصيبت او د ماتی سبب کيږی او هغوی ته به سخته سزا رسيږی.

الظَّآنِّيْنَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ

چی ګمان کوونکی دی پر الله باندی ګمان د بدی (چی الله به هيڅ کله رسول الله ته بری نه ورکوی)

تفسير: «بد اتکلونه» دا دی چی د مدينی د تګ په وخت کښی منافقان پرته له «جد بن قيس څخه» ګرد(تول) هلته پاتی شول او پلمی(تدبيرونه) ئی ځان ته جوړی کړی. ولی چی هغوی داسی

اتکل کاوه چې په مکه کښې ضرور جنګ پېښيږي او دا ګرد(تول) مسلمانان په ښکاره دول(طريقه) عمري ته راغلي دي خو په چل سره غواړي چې په معظمه مکه باندې تصرف وکړي.

عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ۚ

پر دوی باندې دې راګرځېدل د بدۍ (په ذلت او عذاب) سره

تفسير: د زمانې په ګردش او د مصيبت په احاطه کښې راغلي تر کومه به احتياط او وړاندې کتل وکړي.

وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ۝٦ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝٧

او غضب کړی دی الله پر دوی باندې او لرې کړي دي (الله دوی له رحمت خپله) او تيار کړی دی الله تعالیٰ دوی ته (عذاب د) دوزخ او بد ځای د ورتللو دی (دغه دوزخ) او خاص الله لره دي لښکرې د آسمانونو او د ځمکې او هميشه دی الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي)

تفسير: که هغه سزا درکړي نو څوک به مو وژغوري(وساتي). خدائي لښکر به مو په يوه شيبه(لحظه) کښې وړې ذرې کړي. خو هغه ذات سره د زبردستۍ حکمت لرونکی هم دی او د الٰهي حکمت داسې مقتضي نه دی چې سم دلاسه هغوی ته سزا ورکړي.

إِنَّآ أَرْسَلْنٰكَ شٰهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝٨

بېشکه موږ لېږلی ئې ته (ای محمده!) شاهد او زيرې ورکوونکی او ويروونکی

تفسير: تاسې د الله امر منونکيو ته زيرې د خوښۍ ورکوئ او غاړه غړوونکو لره ويره اوروی او خپل احوال ښيي لکه چې له ﴿إِنَّا فَتَحْنَا﴾ څخه تر دې ځای پورې درې واړه مضامين راغلي دي. او په آخرت کښې هم پر خپل امت او هم پر انبياؤ عليهم السلام باندې ګواهي ورکوي.

لِّتُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَتُعَزِّرُوْهُ وَتُوَقِّرُوْهُ

لپاره د دی چی ایمان راوړی تاسی په الله او په رسول د دغه (الله) او مدد وکړی د هغه د دین او تعظیم وکړی د هغه

تفسیر: د «تعزروه» او د «توقروه» ضمیرونه که الله ته راجع شي نو د الله له مدد کولو څخه د هغه د دین او د هغه د پیغمبر مدد کول دی. که رسول ته راجع شي نو هیڅ اشکال نه پاتی کیږی.

وَتُسَبِّحُوْهُ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ⑨

او هغه (الله) ته نسبت د پاکی وکړی صباح او بیگا

تفسیر: د الله تعالیٰ د پاکی بیان تل کوی که په لمانځه کښی وی او که د باندی له لمانځه څخه وی

اِنَّ الَّذِيْنَ يُبَايِعُوْنَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُوْنَ اللّٰهَ ؕ يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيْهِمْ ۚ

بیشکه هغه کسان چی بیعت کوی له تاسره بیشکه بیعت کوی له الله سره او لاس د الله د پاسه د لاسونو د دوی دی

تفسیر: خلقو به خپل لاسونه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لاس کښی ورکول او له هغوی سره ئی بیعت کاوه نو دا ئی فرمایل چی د نبی الله په لاس باندی بیعت کول داسی دی لکه له الله تعالیٰ سره بیعت کول ځکه چی حضرت محمد رسول الله په حقیقت کښی د الله تعالیٰ له جانبه بیعت آخلی او د هغه د احکامو تعمیل او تاکید د بیعت په وسیله کوی نو دا هسی ده لکه چی د جزء ٥ «النساء» د سورة په (١١) رکوع ٨٠ آیت کښی دی ﴿مَنْ يُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ﴾ او د جزء ٩ (انفال) د سورة په (٢) رکوع ١٧ آیت کښی راغلی دی ﴿وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى﴾ کله چی د نبوی د بیعت حقیقت داسی شو نو په یقین سره د الله تعالیٰ د شفقت او د حمایت لاس به هم د هغو د لاسونو د پاسه وی.

تنبیه : رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به له خپلو اصحابو څخه کله د جهاد په نسبت او کله د بل کوم خیر د کار په نسبت بیعت اخیست په صحیح مسلم کښی د (وعلی الخیر) لفظ راغلی

دی. د طریقت د مشائخو بیعت که په مشروعی طریقی سره وی نو د هم دی لفظ لاندی مندرج کیدی شی. په حدیبیی کښی پر دی خبری باندی بیعت اخیستی شوی وو چی تر مرینی(مرګه) پوری مونږ په میړانی(بهادری) سره جنګ کوو! او له جهاده او له جنګه نه تښتو!.

فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِ ۖ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾

پس هغه چا چی مات کړ دا بیعت نو بیشکه چی ماتوی به دی بیعت په ځان خپل (او ضرر ئی هم ده ته راجع کیږی) او هغه څوک چی وفا وکړی په هغه شی چی عهد او اقرار ئی کړی دی پر هغه له الله سره پس ژر ده چی ور به کړی الله تعالیٰ ده ته اجر او بدل ډیر زیات (چی د جنت عطاء او د الله لقاء ده)

تفسیر: هغه خبری چی د بیعت په وخت کښی کولی کیږی که څوک هغه ماتوی نو خپل ځان ته عار او نقصان پیښوی او الله تعالیٰ او د هغه رسول ته هیڅ یو نقص او ضرر نشی رسولی او هغه ته د عهد ماتولو سزا وررسیږی هر څوک چی خپل استقامت ښکاره کړی او پخپل عهد او پیمان باندی په تینګه سره ولاړ وی نو هغه ته به د هغه پوره اجر او بدل وررسیږی.

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ

ژر دی چی وبه وائی تاته (له تا څخه) وروسته پاتی شوی (له تللو د مکی په کال د حدیبیی) له صحرایانو مشغول کړی ئی وو مونږ مالونو زمونږ او کورنی زمونږ نو ښښنه وغواړه مونږ لره (د ګناه زمونږ)

تفسیر: له مدینی څخه د وتلو په وخت کښی رسول الله مبارک مکی معظمی ته د خپلو تللو اعلان کړی ؤ او مسلمانانو ته ئی له خپل ځان سره د ورتګ تشویق او رغبت ورکړی ؤ. ښائی له قرائنو څخه دوی ته هم د جګړی د پیښیدلو کوم احتمال ورپیدا شوی وی خو له دی څخه هغو کلی والو صحرائیانو چی هنوز ایمان د هغوی په زړونو کښی لا ښه ځای نه ؤ نیولی خپل ځانونه ئی پټول

او پخپلو منځونو کښې به ئې سره ویل «آیا مونږ د هغه قوم کورونو ته لاړ شو چې هغوی د محمد صلی الله علیه وسلم پر کور مدینې باندې راغلل. او د هغه ملګرې اصحاب ئې ورځنی ووژل. آیا مونږ چې د هغو توره دلته لیدلې ده هلته له هغوی سره جنګیدی شو؟ وګوری چې دا تلونکی هم له دې سفره بیرته راتلونکی نه دی او ګرد(تول) به هلته سره سټ (تباه) شی» په دی آیتونو کښې حق تعالیٰ د هغوی پټې خبرې راښکاره (راښکاره) کړی او د هغوی د مدینې له رسیدلو څخه پخوا په لیاره کښې ئې ورښکاره کړه چې ستاسې د صحیح او سالم بیرته راتللو په نسبت به دا خلق د خپلې غیر حاضرۍ راز راز(قسم قسم) سوبې (دروغ) او عذرونه ووائی او ډول ډول(قسم قسم) هیلې بهانې پلمې(تدبیرونه) به جوړوی. او وائی به چې مونږ د خپل کور او کهول له چارو څخه نه وو وزګار یا مو څوک په کورونو کښې نه ؤ چې وروسته له مونږ څخه د مال اسباب، اهل او عیال سرپرستی وکړی په هر حال له مونږ څخه لوی قصور شوی دی اوس ته له الله تعالیٰ څخه زمونږ مغفرت او ښښه وغواړه.

يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ ۚ

وائی دغه (پاتی کیدونکی منافقان) په ژبو خپلو سره هغه (خبری) چې نشته په زړونو د دوی کښې

تفسیر: پخپلو زړونو کښې پوهیږی چې دا عذر بیخی غلط دی او استغفار او د ښښنی غوښتل هم یو ظاهر داری ده او رښتیا او له زړه نه ده. ځکه چې دوی نه دا کومه ګناه ګڼی او نه په داسې څه اعتقاد لری.

قُلْ فَمَن يَمْلِكُ لَكُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۚ بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ⑪

ووایه ته (ای محمده! دوی ته) نو څوک دی چې مالک به شی تاسی لره په دفع د عذاب کښی د جانبه د الله څخه د یو څیز که الله اراده وفرمائی ستاسی د ضرر او نقصان یا الله تعالیٰ اراده وفرمائی ستاسو د نفع او ګټی (بل هیڅوک نشته چې ضرر او نفع ئې په قدرت کښې وی) بلکه دی، الله په هغو ګردو(ټولو) کارونو چې کوی ئې تاسې ښه خبردار (نو مطابق د عمل د تاسې په مقتضی د علم خپل سره تاسو ته جزا درکوی)

تفسير: هر راز(قسم) گټه(فائده) او نقصان د الله تعالیٰ د قدرت په ید کښې دی. د هغه د ارادی او مشیت په مخامخ کښې هیڅوک هیڅ شی نشی کولی. هغه نه غوښت چی تاسی په دی مبارک سفر کښې د هغه له پیغمبر سره شرکت ولری. او د هغه فوائد ستاسی په برخه شی او نه ئی اوس منظوره ده چی تاسی ته ښښنه وغواړم. الله تعالیٰ پخوا د تاسی له دی دروغو، حیلو او عذرونو ویلو څخه خبر راکړی دی او ستاسی حال احوال ئی ماته راڅرگند(راښکاره) کړی دی. او اراده ئی فرمایلی ده چی ستاسی د دی ناوړه (گنده) اعمالو او حرکاتو په سبب تاسی د حدیبیی د غزوی له راز راز(قسم قسم) برکاتو او گټو څخه بی برخی کړی. او تاسی ته له دی درکه نقصان او خساره ورسوی که تاسی وائی چی مونږ د مال، اولاد او کور او کهول لامله (له وجی) په دی غزوی کښې شرکت ونه کړ نو که الله وغواړی چی ستاسی مال، اولاد، کور کهول ته ستاسی په حضور کښې څه زیان او ضرر ورسوی نو ستاسی له لاسه څه کیدی شی؟ یا فرض کړی که الله تعالیٰ تاسی یا د تاسی اهل عیال او مال ته کومه گټه(فائده) رسوی نو ستاسی نشتوالی او مسافرت د هغی مانع کیدی نشی او هرومرو(خامخا) ئی دررسوی نو د الله او د هغه د رسول د خوښی په مقابل کښې داسی خبری ته ځیر کیدل او د داسی شیانو پروا کول پرته(علاوه) له حماقت او ضلالت څخه بل شی نه دی او داسی فکر هم مه کوی چی په پلمو(تدبیرونو)، حیلو، بهانو او خبرو سره به د الله تعالیٰ او د رسول الله خوښی حاصله کړی، او په دی ښه پوه شی چی الله تعالیٰ ستاسو په گردو(ټولو) خبرو اترو او پلمو(تدبیرونو) خبردار دی.

بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿١٢﴾

(دا عذرونه او بهانی چی تاسی ئی کوی داسی نه ده) بلکه گمان به کاوه تاسی (ای متخلفینو) چی بیا به له سره بیرته راونه گرځی رسول الله او مؤمنان (له حدیبیی نه) کورونو خپلو ته هیڅ کله او ښائسته کړی شوی دی دغه (گمان د تباهی د مؤمنانو) په زړونو ستاسی کښې (ای منافقانو) او گمان کړی ۇ تاسی گمان بد شوی (په علم د الله کښې). او وی تاسی یو قوم هلاک کړی

تفسير: په رښتیا سره ستاسی د نه ورتگ سبب دا خبری نه دی چی تاسی ئی وائی بلکه ستاسی گمان داسی ۇ چی اوس پیغمبر او د هغه ملگری له دی سفره په روغ صورت بیرته راونه گرځی دا ستاسی د زړه تینگه خبره وه چی دا گمان مو بیخی غلط او چتی(بیکاره) ثابت شو نو ځکه

تاسی خپل حفاظت او ګټی د جلا(جدا) اوسیدلو په صورت کښی سنجولی (غوره کړی) وی او حال دا دی چی په دی صورت کښی ستاسی خسران او تباهی وه او الله تعالیٰ ته ښه معلوم وه چی تاسی تباه او برباد کیدونکی ئی.

وَمَن لَّمْ يُؤْمِن بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا ﴿١٣﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٤﴾

او هر هغه چی ایمان ئی نه وی راوړی په الله او په رسول د دغه (الله) نو بیشکه مونږ تیار کړی دی مونږ الله تعالیٰ کافرانو ته تود اور (د دوزخ) او خاص الله لره دی سلطنت او باچائی د آسمانونو او د ځمکی (ملکاً خلقاً وعبیداً) ښښی هر هغه چی اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او په عذاب کښی اچوی هر هغه چی اراده وفرمائی (د عذاب ئی) او همیشه دی الله ډیر ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په ورکولو د اجر او ثواب سره).

تفسیر: هغه څوک چی د الله تعالیٰ اراده د هغه ښښنی ته نه وی تللی نو زه ئی څرنګه ښښنه وغواړم هو! که الله تعالیٰ مهربانی پر تاسی باندی وفرمائی نو تاسی ته توفیق درکوی چی توبه وکاږی او د هغه ښښنه ځان ته وګټی د هغه رحمت په هر حال کښی د هغه په غضب باندی سابق دی.

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ ۖ يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ ۚ قُل لَّن تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِن قَبْلُ ۖ

ژر به ووائی (تاته) وروسته پاتی کیدونکی (خلق) کله چی روان شی تاسی غنیمتونو (د خیبر ته) (دپاره د دی) چی واخلی تاسی هغه (غنائم).! پری ږدی مونږ چی درځو په تاسی پسی (دپاره د جنګ او غنیمت)، اراده لری دوی چی بدل کړی کلام الله (حکم د الله) ووایه (ای محمده! دوی ته) چی له سره به متابعت ونه کړی تاسی زمونږ هم داسی فرمایلی وو الله پخوا له دی

څخه.

تفسير: د حديبيې له راتګ څخه وروسته رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ته امر ورسيد چې پر (خيبر) باندې بريد او تعرض وکړې! چې هلته هغه غداران يهودان اوسيدل چې د (احزاب) په غزا کښې ئې کافرانو ته د مدينې ليار ښوونه کړې وه. حق تعالیٰ خپل رسول ته خبر ورکړ چې هغه صحرائيان چې حديبيې ته نه وو تللي اوس به د (خيبر) په غزا کښې له تاسې سره د ورتګ غوښتنه وکړي ځکه چې هلته ويره لږه او د ولجې(غنيمت) هيلي (اميدونه) ډيرې دي تاسې هغوی ته ووائی چې ستاسې له دې غوښتنې څخه لا پخوا ماته الله تعالیٰ ستاسې په نسبت هدايت راکړی دا چې تاسې په دې سفر کښې هم هرګز نشئ تلی نو آيا په دې صورت کښې به تاسې له مونږ سره تلی شئ؟ که ځی نو د دې تګ معنی به دا وي چې د الله تعالیٰ خبره بدله شوې ده حال دا چې د الله تعالیٰ احکام هيڅ کله بدليدونکې نه دي.

فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ

بيا به ژر ووائی چې حسد او کينه کوی تاسې له مونږ سره (په ګټه(فائده) زمونږ کښې ای مؤمنانو!)

تفسير: الله تعالیٰ هيڅ نه دی فرمايلي تاسې محض دا غواړی چې مونږ ته څه ګټه(فائده) ونه رسيږي او د غنيمت مال يواځې تاسې ته پاتې شي.

بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾

(داسې نه ده) بلکه ؤ دوی چې نه به پوهيدل (له دين د اسلام نه) مګر خو لږ څه

تفسير: ډيره لږه پوهه لري او دا ناپوهان په دې نه پوهيږي چې د مسلمانانو د زهد او د قناعت مرتبه دومره لوړه(اوچته) ده چې هغوی هيڅ دنيوی ګټو ته نه ګوري کله چې د مال حرص پاتې نه شو نو پر تاسې باندې به څرنګه حسد کوی؟ آيا رسول الله مبارک د رخې(کينې) له پلوه د الله تعالیٰ له خوا تاسې ته (العياذ بالله) داسې يو امر کوی؟

قُلْ لِّلْمُخَلَّفِيْنَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ

شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ ۖ فَإِن تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا ۖ

ووايه (اى محمده !) وروسته پاتى كيدونكيو ته له صحرائى خلقو ژر ده چى راوبه بللى شى تاسى طرف د جنگ د يوه قوم ته چى خاوندان د جنگ سخت وى يا به جنگ كوى تاسى له هغو سره (چى ايمان ئى نه راوړ) يا به مسلمانيږى هغوى نو بيا كه امر ومنى تاسى د دغو بلونكيو دربه كړى تاسى ته الله اجر ثواب ښه (چى عزت او غنيمت دى په دنيا كښى، جنت او رؤيت دى په عقبا كښى)

تفسير: لږ څه صبر وكړى دى غزا ته نشى تلى. خو وروسته له دى نه نورى جگړى ډيرى راتلونكى دى او د خورا(ډير) سختو جنگياليو قومونو سره به د مسلمانانو جنگونه پيښيدونكى وى او د هغه سلسله به تر هغه پورى اوږديږى تر څو هغه اقوام يا د اسلام په دين مشرف شى يا جزيه وركړى او ځان مطيع الاسلام وشميرى. كه په رښتيا سره تاسى د جهاد مينه لرى نو هلته د جهاد ډگر ته ننوځئ! او خپل شجاعت ميرانه(بهادرى) او توره راښكاره كړى كه په هغه وخت كښى د الله تعالىٰ امر او حكم ومنى نو الله تعالىٰ به خورا(ډير) ښه بدل او جزاء تاسى ته دركړى.
تنبيه: له دى جنگياليو قومونو څخه (بنو حنيفه) يا نور مراد دى چى د كذاب مسيلمه تبر و يا (هوازن) يا (ثقيف) او نور دى چى د حنين په غزا كښى له هغوى سره مقابله وشوه، يا به هغه مرتدان وى چى له هغوى سره د ابوبكر الصديق رضى الله تعالىٰ عنه په خلافت كښى سخته جگړه پيښه شوه يا به د پارس، روم، خراسان، پښتونخوا، گرد(تول) او نور هغه توريالى قومونه وى چى د راشدهؤ خلفاؤ په وخت كښى له هغوى سره سخت جنگونه ونښتل لكه چى د پښتونخوا په تيره بيا په كابل كښى ډير سخت جنگونه وشول چى تر ډيرى مودى پورى وږده شول. او پښتانه څو ځلى ايل (محكوم) او بيا باغيان شول او د اصحابو لوى تورياليان لكه حضرت تميم او جبير رضى الله تعالىٰ عنهم دلته شهيدان شول او د حضرت عثمان ذى النورين لوى لښكرى اميران لكه عبد الرحمن بن سموره بن حبيب القريشى اول ځلى او ليث بن قيس بن حضرت عباس د رسول اكرم تره رضوان الله تعالىٰ عليهم اجمعين دوهم ځلى دلته سترى او ستومان شول. او تر ابد پورى دوى او د هغوى د تورياليو ملگريو مطهر اجساد زمونږ او مونږ گنهگاران د هغوى شو او د ذى النورين رضى الله تعالىٰ عنه له خلافت راهيسى گرد(تول) افغانستان د اسلام په مباركه رڼا(رنړا) منور شو. الحمد لله علىٰ ذلك والشكر له وائى په ځينو هغو جنگونو كښى چى نومونه ئى پاس ياد شول بى له كومى لوئى جگړى برى حاصل او دغه اقوام مسلمانان شول او لوئى ولجى (غنيمتونه) په لاس ورغلى.

وَإِن تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُم مِّن قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾

او كه وګرځيدى تاسى لكه چې ګرځيدلى وى پخوا له دى څخه نو په عذاب
به كړى (الله) تاسى په عذاب ډير دردناك سره

تفسير: لكه چې د حديبيى له تګه بيرته پاتى شوى كه په راتلونكى جګړى كښې هم بيرته پاتى شوى نو الله تعالىٰ تاسى ته ډير درد لرونكى عذاب دركوى. او ښائى پخوا له آخرته په هم دغه دنيا كښې هم څه عذاب درورسيږى.

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ
حَرَجٌ ؕ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهٰرُ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٧﴾

نشته پر ړانده باندى هيڅ ګناه او تكليف او نه په ګوډ باندى هيڅ ګناه او
تكليف او نه په ناروغ باندى هيڅ ګناه او تكليف (ځكه چې جهاد پر دغو
معذورانو فرض نه دى) او هر هغه څوک چې اطاعت وكړى ومنى حكم د الله
او د رسول د دغه (الله) نو داخل به ئى كړى (الله) دى په جنتونو كښې چې
بهيږى له لاندى (د ونو او مانيو) د هغو (څلور قسمه) ويالى او هر هغه
څوک چې وګرځيد (له احكامو د الله) نو (الله) به په عذاب كړى دى په
عذاب ډير دردناک سره

تفسير: په ګردو(تولو) امورو او معاملو كښې عامه ضابطه هم دا ده چې متخلفين معذب كړى.

لَقَدْ رَضِىَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ يُبَايِعُوْنَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

خامخا راضى او خوښ شوى دى الله تعالىٰ له مؤمنانو نه هغه وخت چې بيعت
ئى كاوه له تا سره د لاندى د ونى

تفسير: دا د «كيكر» ونه وه غالباً د ﴿لَقَدْ رَضِىَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ الآية ـ د فرمايلو له سببه دغه بيعت ته (بيعة الرضوان) وائى چې د هغه مفصله قصه د دى سورت په شروع كښې تيره شوه.

فَعَلِمَ مَا فِىْ قُلُوْبِهِمْ

بیا معلوم کړ (الله په ظاهری علم سره هم) هغه (اخلاص) چې په زړونو د دوی کښې وو

تفسیر: د ظاهر اندیښنه او د زړه توکل، حسن نیت، صدق، اخلاص اسلامی مینه او نور.
تنبیه: ګردو(تولو) مفسرینو له ﴿ مَافِىْ قُلُوْبِهِمْ ﴾ څخه هم دا مراد اخیستی دی مګر ابوحیان رحمة الله علیه وائی چې له دی نه د روغی او د روغی له شرایطو څخه هغه رنځ، غم، او اضطراب چې زړونو ته وررسیدلی وو مراد دی په دی تقدیر سره وروسته له دی نه ﴿ فَاَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ ﴾ ډیره ښه ورسره لګیږی والله اعلم.

فَاَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ عَلَيْهِمْ وَاَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيْبًا ﴿١٨﴾ وَّمَغَانِمَ كَثِيْرَةً يَّاْخُذُوْنَهَا ؕ

بیا راښکته کړه (الله) سکینه او ډاډینه(سکون) پر دوی باندی او عوض ئی ورکړ (الله) دوی ته بری نژدی، (چې فتح د خیبر ده) او ولجی(غنیمت) ډیری چې وابه خلی دوی هغه (ولجی)

تفسیر: مراد له فتحی نژدی څخه فتحه د خیبر ده چې د حدیبیی له بیرته راتګ څخه سم د لاسه پیښه شوه او زیاتی ولجی(غنیمت) په لاس ورغللی چې له هغو سره مجاهدین هوسا (خوشاله) او خوښ شول.

وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿١٩﴾

او دی الله همیشه قوی غالب ډیر حکمت والا

تفسیر: الله تعالیٰ په خپل زور او حکمت سره، د حدیبیی نقصانونه! په دی ځای کښې تلافی او معاوضه کړل او په فتحه د مکی معظمی او حنین کښې هم داسی تلافی او معاوضی په ظهر ورسیدی.

وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثِيْرَةً تَاْخُذُوْنَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهٖ

وعده کړې ده له تاسې سره الله د غنائمو او ولجو ډیرو چې وابه ئې خلې تاسې هغه نو (الله) ژر درکړل تاسې ته دا (غنائم او ولجې)

تفسير: وروسته به ډیرې ولجې او غنیمتونه دررسیدونکي وي چې له هغو یو هم دا د خیبر غزا ده چې ستاسې برخه په دې کښې درکړه شوه.

وَكَفَّ اَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

او (الله) بند کړل لاسونه د خلقو له تاسې نه

تفسير: عام جنګ درپیښ نه شو او په حدیبیې او خیبر کښې ئې د کفارو له لاسه تاسې ته څه ضرر او نقصان ونه رساوه او ستاسې په نشتوالي کښې هیڅ ستاسې اهل او عیال کور او کهول ته هم لاس ونه غځاوه.

وَلِتَكُوْنَ اٰيَةً لِّلْمُؤْمِنِيْنَ

او چې شي دا کار نښه (د قدرت د الله) له پاره د مؤمنانو

تفسير: مسلمانان دې وپوهیږي چې د الله قدرت څرنګه دی؟ او د هغوی درجه د هغه په دربار کښې څومره ده؟ او بل دا چې وروسته له دې څخه هم د هغه نورې ګردې(تولې) وعدې هم داسې پوره کیدونکې دي.

وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ﴿٢٠﴾

او الله ښیي تاسې ته لیاره برابره (د توکل په الله باندې په هر کار کښې)

تفسير: د الله تعالیٰ پر وعدو باندې ډاډینه(سکون) او د هغه د لامحدود قدرت پیژندنه او همغه ذات ته د ځان او د جهان سپارنه! د لا زیات اطاعت او حکم منلو ترغیب درکوي، چې هم دا ده د توکل برابره او سمه لیاره.

وَّاُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوْا عَلَيْهَا قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرًا ﴿٢١﴾

او بل (ئی درکړی دی تاسو ته غنیمتونه او بری) چی لا نه وی قادر تاسی په هغو (غنیمتونو) باندی په تحقیق (علمی) احاطه کړی ده الله په هغو (غنائمو) باندی هم او دی الله تعالیٰ پر هر شی باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر او توانا

تفسیر: د دی بیعت په انعام کښی ئی د خیبر فتح درکړه او د مکی شریفی فتح چی په هغه وخت کښی په لاس درنغله وروسته له دی څخه به په لاس درشی ځکه چی الله د هغه وعده کړی ده. چی په حقیقت او عالم اسباب کښی هم دا د حدیبیی صلح د مکی شریفی د فتحی مقدمه او توطیه ده.

وَلَوْ قٰتَلَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوَلَّوُا الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُوْنَ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿٢٢﴾

او که جنګ وکړی له تاسی سره هغه کسان چی کافران شوی وو نو خامخا به ئی ګرځولی وی شاوی خپلی بیا به ئی نه وو موندلی څوک دوست ساتونکی او نه مددګار

تفسیر: که جنګ پیښیده نو بری به ستاسی وو او کافرانو به شا اړوله او تښتیدل به او مدد کوونکیو به دوی له آفته نه شو ژغورلی (بچ کولی) خو د الله تعالیٰ د حکمت داسی اقتضاء وشوه چی سم د لاسه روغه وشی او د روغی د عظیم الشانو برکاتو څخه مسلمانان مستفید او ګټور شی.

سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِىْ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۖ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ﴿٢٣﴾

(طریقه ایښی ده الله د غالبیدلو د حق) په طریقی هغو سره چی په تحقیق سره تیر شوی ده پخوا له دی نه او هیڅ کله به نه مومی ته طریقی د الله لره تبدیل او، اوښتل.

تفسیر: کله چې د اهل الحق او د اهل‌الباطل په منځ کښې په کومه فیصله کوونکې موقع کښې سره مقابله وشي نو په دغې مقابلې کښې به بالاخر اهل الحق غالب او اهل الباطل مغلوب او مقهوریږي. د الله هم دا عادت له پخوا راهیسې جاري دی چې هیڅ تغییر او تبدیل په کښې پیښیدونکې نه دی. هو! دومره شرط پکښې شته چې اهل الحق په هیئت مجموعي سره په پوره حق منلو باندې تینګ ولاړ وي. ځینو د ﴿ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ﴾ معنی داسې اخیستې ده چې د الله عادت بل څوک نشي اړولی. یعنې بل څوک داسې قوت او قدرت نه لري چې پرته(علاوه) له هغه کاره بل کار پرې وکړي شي چې له سنت الله څخه چپ (مخالف) یا پرته(علاوه) وي.

وَهُوَ الَّذِيْ كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْۢ بَعْدِ اَنْ اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ؕ

او دغه (الله) هغه (ذات دی) چې بند ئې کړل لاسونه د هغو (کفارو) له تاسې څخه او لاسونه ستاسې له هغوی څخه په منځ د مکې کښې پس له هغې څخه چې غالب ئې کړی تاسې په هغوی باندې

تفسیر: د مشرکانو څو ډلې حدیبیې ته راغلې وې چې که لاس ئې بر شي رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسوي یا یو نیم مسلمان ګوښې (بیل) ګیر کړي او وئې ربړوي لکه چې داسې څو پیښې هم راپیښې شوې او په دې منځ کښې یو مسلمان هم په شهادت ورسید چتې(بیکاره) خبرې او د جنګ د اور بلیدلو خبرې هم وشوې، تر دې چې اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین هغه قاتل ونیو او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته ئې وروړاندې کړ او رسول الله د هغه د انتقام څخه سترګې پټې کړې او وئې باښه. په دې آیت کښې د هم دغو واقعاتو په لوري اشاري دی او (ببطن مكة) د مکې د ښار له منځ څخه مقصد د ښار هغه نږدې منطقه ده چې له ډیره نږدې والې څخه داسې ښکاري لکه مځکه د حرم او یا مابین د ښار.

وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرًا ﴿٢٤﴾

او دی الله په هغه څه چې کوی ئې تاسې ښه لیدونکې

تفسیر: الله تعالیٰ ته د کفارو شرارتونه او ستاسې عفو او تحمل ښه معلوم دی او وینې ئې. نو جزا به پرې درکړي.

هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوفًا أَن يَبْلُغَ مَحِلَّهُ ۚ

دوی هغه کسان دی چی کافران شوی دی او منع کړی ئی وی تاسی له مسجد الحرام څخه او (منعه کړی ئی وی) قربانی د تاسی په دی حال کښی چی بندی کړی شوی وی له دی نه چی ورسیږی ځای د حلالولو خپلو ته

تفسیر: د حرم تر هغی برخی پوری ئی د قربانی حیوانات پری نه ښوول چی هلته ئی بوځی او په مشروعه طریقه سره ذبح کړی او هملته په حدیبیی که بند پاتی شول.

وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُّؤْمِنَاتٌ لَّمْ تَعْلَمُوهُمْ أَن تَطَئُوهُمْ فَتُصِيبَكُم مِّنْهُم مَّعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ لِّيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ ۚ

که چیری نه وی (پټ په کفارو کښی) څو سړی ایمان راوړونکی او څو ښځی ایمان راوړونکی چی نه پیژندل تاسی هغوی لره (په صفت د ایمان سره دا خطره) چی پایمال کړی وو تاسو هغوی (هم سره له کفارو) پس رسیدلی به وو تاسی ته له هغوی څخه ضرر او غم په ناپوهی سره (نو د جهاد حکم به ئی درکړی وی لیکن حکم ئی در نه کړ) دپاره د دی چی داخل کړی الله په رحمت خپل کښی هر هغه چی اراده وفرمائی (د داخلولو ئی)

تفسیر: هغه مسلمانان نارینه او ښځی چی په مکی کښی مظلوم او مقهور اوسیدل او د مدینی منوری مسلمانانو له هغوی سره پوره پیژندګلو نه درلوده(لرله) هغوی به په جنګ کښی د ناپوهی په سبب پایمال او لتاړ کیدل که دا ویره نه وی نو سم د لاسه به د جنګ کولو امر کیده خو که داسی امر صادریدی نو تاسی به په دی قومی نقصان باندی متاسف او خپه کیدی او کافرانو ته به د داسی ویناؤ موقع په لاس ورتله چی «وګوری! مسلمان د خپل مسلمان پت (عزت) هم نه ساتی». نو ځکه مو جنګ منع کړ تر څو هغه مسلمانان محفوظ او ساتلی پاتی وی او پر تاسی باندی د دی بیمثاله صبر او تحمل له سببه الله خپل رحمت اوروی او له دی کافرانو څخه هغه سړی چی د هغو مسلمان کیدل مقرر او مقدر دی ښائی په دی خطرناکی جګړی کښی له لاسه ونه وځی او د الله تعالیٰ په رحمت کښی پخپلی نیتی داخل شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه

لیکی «په دی گردی (تولی) قصی کښی تول ضد او د کعبی شریفی بی ادبی د هم دغو مشرکانو له پلوه وشوه تاسی مسلمانان په ادب وی کفارو عمره کوونکی منع کړل قربانی ئی پری نښودی چی خپل ځای ته ورشي بیشکه دا ځای د دی وړ (لائق) وو چی په همغه وخت کښی ستاسی په لاسونو فتح کیده نو کله چی ځینی مسلمانان نارینه او ښځی په مکه کښی پټ اوسیږی او ځینی هغه کسان چی د هغوی مسلمان کیدل مقدر دی هم په دی جنګ کښی لتاړیدل او له لاسه وتل نو ځکه مو جنګ معطل کړ د روغی په هغو دوو کلونو کښی هومره سړی چی مسلمان کیدونکی وو مسلمان شول او هغه مؤمنان چی وتونکی وو ووتل نو وروسته له هغه په مکه معظمه کښی جګره ونښته او فتحه وشوه.

لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾

که چیری جلا(جدا) شوی وی دغه (مسلمانان له کفارو نه) نو خامخا به مو په عذاب کړی ؤ هغه کسان چی کافران شوی دی له دغو (اهل د مکی) څخه په عذاب ډیر دردناک سره

تفسیر: که مسلمانان له کافرانو څخه جلا(جدا) اوسیدی او مسلمانان له هغوی سره داسی ګډوډ نه وی پراته نو تاسی به کتل چی مونږ کافرانو ته د مسلمانانو په لاس څومره خوږوونکی سزاوی ورکولی.

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ

کله چی ګرځولی وو هغو کسانو چی کافران شوی وو په زړونو خپلو کښی ننګ هسی ننګ چی د جاهلیت ناپوهی وه نو راښکته کړی الله ډاډینه(سکون) او اطمینان خپل پر رسول خپل او پر مؤمنانو باندی

تفسیر: د ناپوهی ضد دا دی چی سږکال عمره ونه کړی، هغه مسلمانان چی له مکی څخه هجرت کوی هغوی بیرته راليږی کال ته دی عمری ته راشی او زيات له دريو ورځو څخه به په مکه کښی نه اوسی علاوه پر دی وسلی له خپله ځانه سره ونه لری، په روغلیک (صلحنامی) کښی بسم الله الرحمٰن الرحیم مه لیکی! د محمد رسول الله په ځای یوائی محمد بن عبدالله ولیکی حضرت رسول اکرم دا ګردی(تولی) خبری ومنلی او اصحابو سره د سخت انقباض او اضطرابه د پیغمبر له ارشاد

سره سم دی ته غاړه کېښووله او په پای (آخر) کښې په هم دی فیصلی باندی د هغوی زړونه مطمئن شول.

وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾

او تینګه لازمه ئی کړله هغوی لره کلمه د تقویٰ (خبره د ادب) او وو دوی ښه لائق ور(مستحق) له دغه سره او اهل د دی (کلمی د تقویٰ) او دی الله په هر شی باندی ښه پوه

تفسیر: له الله تعالیٰ وویرېږی او د نافرمانی له لیاری ځخه ځان وژغوری(وساتی) او د کعبی په ادب باندی په مضبوطی سره تینګ واوسی او ولی به نه اوسی چی تاسی په دنیا کښی د واحد الله تعالیٰ رښتین منونکی او د **(لا اله الا الله محمد رسول الله)** زبردست قایلان عاملان او حاملان ئی او د یوه پوخ او موحد پیغمبر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مطیع او وفادار امتیان ئی او خپل جذبات او رجحانات مو په جوش کښی د الله جل جلاله په خوښی او د هغه د شعائرو په تعظیم کښی جار(قربان) کړی دی. حقیقی توحید هم دا دی چی سړی د هغه واحد الله تعالیٰ اوامر او احکام واوری او د خپل عزت او د ذلت خبری د هغه په مخکښی یوه خوا ته کیږدی. ښائی د هم دی لامله (له وجی) په حدیث کښی د (کلمة التقویٰ) تفسیر په ﴿ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ ﴾ سره شوی وی. ولی چی زیاتره د طهارت او د تقویٰ اساس هم دا پاکه کلمه ده چی د دی د منلو او د حق د اداء کولو دپاره الله تعالیٰ د رسول اکرم اصحاب غوره کړی وو او بیشکه هم دوی د الله تعالیٰ په علم کښی د دی خبری اهل او مستحق هم وو.

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ ۖ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۖ

خامخا په تحقیق رښتیا ښودلی دی الله رسول خپل ته خوب د ده په حقه او رښتیا سره چی خامخا به داخل شی تاسی مسجد حرام ته که اراده وفرمائی الله په امن او آرام سره حال دا چی خریونکی به وی د سرونو خپلو او لندوونکی به وی (د ویښتو خپلو) او نه به ویرېږی تاسی (له هیڅا هیڅیری)

تفسير: د دی سورت په ابتدا کښی ذکر شوی دی چی په مدینی منوری کښی رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم خوب ولید چی مونږ په مکی کښی داخل شوی یو سر خرییلی او ویښتان پری کری، له احرامه وتلی، حلال شوی یو له بل لوری اتفاقاً په هم دی کال کښی دوی د عمری قصد وفرمایه په اصحابو کښی زیاتره هم دا خیال تینګ شو چه په هم دی کال کښی به مونږ مکی ته رسیږو او عمره به اداء کوو. کله چی روغه غوته شوه او دوی له حدیبیی څخه بیرته راوګرځیدل ځینو اصحابو عرض وکړ چی «آیا تاسو نه وو فرمایلی چی مونږ به په امن او امان سره په مکی معظمی کښی داخلیږو او عمره به اداء کوو» دوی وفرمایل چی «ما داسی هم ویلی وو چی سږکال به داسی کیږی؟» هغوی عرض وکړ «یه» نو وی فرمایل چی «بیشکه هم داسی به کیږی! او تاسی به په امن او امان سره مکی ته رسیږی او د بیت الله الشریف طواف به کوی، او له تاسی ځنی به څوک سر خری ئی او څوک به ویښتان لندوی او احرام به خلاصوی او د هغه ځای له ورتګه به هیڅ راز(قسم) فکر او اندیښنه تاسی ته نه وی» لکه چی د حدیبیی له کال څخه وروسته هم داسی هم وشو. په دی آیت کښی ئی هم دا فرمایلی دی چی په تحقیق سره الله خپل رسول ته رښتیا خوب ورلیدلی دی. پاتی شو د (إن شاء الله) فرمایل د «ابن کثیر » په نزد دا إن شاء الله د تحقیق او توکید دپاره ده. (سیبویه) وائی په داسی ځایونو کښی چی د یوه شی په قطعی دول(طریقه) سره ورښوول د ځینو مصلحتونو له مخی مقصود نه وی او کول ئی منظور وی داسی عنوان غوره کاوه شی. یا محض دپاره د تبرک، الله تعالیٰ «إن شاءالله» فرمایلی دی یا لپاره د تعلیم د بندګانو خپلو ئی فرمایلی دی یعنی هر مؤمن لره مناسب دی چی د راتلونکو کارونو په نسبت إن شاء الله ووائی!

فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوْا فَجَعَلَ مِنْ دُوْنِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيْبًا ﴿٢٧﴾

نو معلوم دی الله ته (فوائد د دغی صلحی) هغه څه چی نه پوهیدی تاسی نو وئی ګرځوله پخوا له دغه داخلیدلو د مکی نه فتحه او بری نژدی.

تفسير: بیا الله تعالیٰ له خپل محیط علم سره سم د واقعاتو سلسله قائمه کره. الله تعالیٰ ته دغه خبره معلومه وه چی د خوب د تعبیر په ښکارولو کښی وروسته له یوه کال څخه څومره ګتی او مصالح دی چی عام خلق پری نه دی خبر نو ځکه ئی د خوب د تعبیر وقوع بل کال ته وځنډوله (ایساره کره) . او د هغه له وقوع څخه ئی پخوا تاسی ته سم د لاسه یو بل بری دروباښه یعنی د خیبر بری یا د حدیبیی روغه چی هغی ته اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم (فتح مبین) ویله لکه چی د دی سورت په اول کښی زمونږ دغه تفسیر د دی خبری تفصیلات لیکلی شوی دی.

هُوَ الَّذِیۡۤ اَرۡسَلَ رَسُوۡلَهٗ بِالۡهُدٰی وَدِیۡنِ الۡحَقِّ

دغه (الله) هغه ذات دی چی رالیږلی ئی دی رسول خپل په (ښوونه د) سمی لیاری او دین حق سره (چی دین د اسلام دی)

تفسیر: د اصولو او فروعو او عقائدو او احکامو په اعتبار دا دین رښتیا دی او هم دا سمه لیاره ده چی محمد صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم راوړی ده.

لِیُظۡهِرَهٗ عَلَی الدِّیۡنِ کُلِّهٖ ؕ

لپاره د دی چی غلبه ورکړی (پورته کړی هغه دین) پر دینونو تولو باندی

تفسیر: الله تعالیٰ دا دین په ښکاره ډول(طریقه) تر سلهاوو کلونو پوری پر گردو(تولو) مذاهبو باندی غالب کړی دی. او مسلمانانو تر څو پیریو پوری په تول بشریت باندی حکومت او تسلط درلود(لرلو) او په راتلونکی زمانی کښی د دنیا له ختمیدو سره نژدی هم داسی یو وخت راتلونکی دی چی په هر ځای کښی به د دی حق دین حکومت او تسلط وی. د استدلال او حجت له مخی به هم د اسلام دین تل غالب وی لکه چی اوس هم غالب دی.

وَکَفٰی بِاللّٰهِ شَهِیۡدًا ؕ ﴿۲۸﴾

او کافی بس دی الله ښه شاهد (حق ثابت کوونکی)

تفسیر: الله تعالیٰ د دی دین په حقانیت باندی گواه دی او همغه ذات پخپل قدرت سره حق ثابت کوونکی دی یا کافی بس دی الله شاهد په وعدو خپلو یا په نبوت او رسالت د رسول خپل یعنی محمد صلی الله علیه وسلم لکه چی د دوی عالی شان په وروسته کښی داسی بیانیږی.

مُحَمَّدٌ رَّسُوۡلُ اللّٰهِ ؕ وَالَّذِیۡنَ مَعَهٗۤ اَشِدَّآءُ عَلَی الۡکُفَّارِ

محمد رسول او رالیگل شوی د الله دی (په حق سره)، او هغه کسان چی له ده سره دی سخت دی از روی مقابله او مجاهده پر کافرانو باندی

تفسیر: د کافرانو په مقابل کښې هسې سخت، مضبوط او قوي دي چې له هغو څخه گرد(تول) کافران ویرېږي او له کفر څخه نفرت او بیزاري ښکاروي لکه چې الله تعالیٰ د جزء ۱۱ د توبې د سورت په (١٦) رکوع ۱۲۳ آیت کښې فرمایلي دي ﴿ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً ﴾ او هم داسې د (توبې) په لسمه رکوع ۷۳ آیت کښې ﴿ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ﴾ او د جزء ٦ د (مائدې) په اتمه رکوع ٥٤ آیت کښې ئې ﴿ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴾
فرمایلي دي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هغه تندي او نرمي چې د چا په خوی کښې وي ښائي هر چیرې برابر وي او هغه چې په ایمان سره ښائسته شوي وي نو د هغه تندي او نرمي پخپل ځای کښې څرگندیږي (ښکاره کیږي) عالمان وائي چې له کفارو سره احسان او ښه کول که د کوم شرعي مصلحت له مخې وي نو څه مضائقه نه لري خو د دین په معامله کښې له هغوی سره هیڅ سستي کول په کار نه دي.

رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

مهربانان او زړه سواندي دي پخپلو منځونو کښې

تفسیر: دوی پخپلو منځونو کښې یو تر بله ډیر شفقت او مهرباني کوي. یو په بل باندې د ضرورت په وخت کښې سر ایږدي، له مال، ځان اولاد تولو نه ورته تیریږي.

تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا ز

وینې به ته هغوی، رکوع کونکي او سجده کونکي! غواړي دوی په دې عبادت سره، فضل او مهرباني له الله تعالیٰ نه، او غواړي رضامندي د هغه

تفسیر: دا هغه خاص بندگان د الله تعالیٰ دي، چې په تولو عملونو کښې خصوصاً په لمانځه کښې چې یو لوی رکن د اسلام دی یوازې او یوازې اخلاص او عجز الله تعالیٰ ته ښکاره کوي مهرباني او رضا د هغه غواړي. هیڅ ریاکاري او نور باطل غرضونه د دوی په شان کښې نه لیدل کیږي.

سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ط

نښې د دین داری د دوی ثابتې دي په مخونو د دوی کښې له اثر د سجدو نه یعني هغه انوار چې په اوداسه، لمانځه او سجدې سره په وجود د بنده کښې پیدا کیږي هغه نورانیت د دوی په وجودونو کښې له ورایه بریښي.

تفسیر: په آدا د لمانځه سره بنده ډیرو لوړو(اوچتو) کمالاتو ته رسیږی، مشکلات د دنیا او د آخرت په لمانځه سره حل کیدی شی خو په شرط د دی سره چی لمونځ کامل شی، اصحاب د احمد صلی الله علیه وسلم اولین اشخاص دی چی دوی لمونځ کمال ته رسولی و نو ځکه الله تعالیٰ د دوی صفت په قرآن کښی بیانوی، اثر د نورانیت ئی په سجدی سره د دی لپاره خاص ذکر کړی چی په سجده نه کولو سره شیطان له درباره د رحمت نه ورتل شو او انسان به د هم دی سجدی له لاری لوړو(اوچتو) کمالاتو ته رسیږی د اووم آسمان ملائکی چی له وخته دی پیدایښت نه تر پو کولو د شپیلی د اسرافیل علیه السلام پوری په سجده پرتی دی دا له مهمیت د سجدی او له کمال د بندګی نه.
محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ته به چی یو ښه نعمت ورسید نو علی الفور به په سجده پریوت په بل ځای کښی د سجدی اهمیت داسی بیانیږی ﴿ وَظِلَٰلُهُم بِٱلْغُدُوِّ وَٱلْءَاصَالِ ﴾ په صحرا د محشر کښی چی امت د محمد مصطفیٰ خاص او ممتاز بریښی، له آثارو د اوداسه او لمانځه ځنی دی، چی په حدیث کښی په نامه د «**الغر المحجلون**» سره یادیږی.

ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِى ٱلتَّوْرَىٰةِ ۚ وَمَثَلُهُمْ فِى ٱلْإِنجِيلِ

دا اوصاف هغه اوصاف دی، چی مثالونه ئی په تورات کښی بیان شوی، او دا هغه اوصاف دی چی مثالونه ئی په انجیل کښی بیان شوی.

تفسیر: د اصحابو د محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د فضائلو او د کمالاتو بیان په نورو آسمانی کتابونو کښی هم راغلی دی. هم دا وجه ده چی ډیرو پوهانو له اهل د کتاب نه چی تنګ نظری نه درلوده (لرله)، اصحاب کرام به ئی چی ولیدل نو به ئی سم د لاسه تصدیق کاوه چی دوی په مثل د حواریونو د حضرت مسیح علیه السلام غوندی ښکاری.

كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسْتَغْلَظَ فَٱسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ

لکه هغه کښت (فصل) چی راوباسی ځانګی خپلی بیا ئی ملا خپله تینګه کړی، بیا کلکه شی دغه ځانګه بیا ودریږی دغه کښت (فصل) پس له ضعیفی او نرمی نه په پندیو او بیخونو خپلو باندی

تفسیر: الله تعالیٰ حضرات صحابه، په تقویه د دین کښی له کښت (فصل) او زراعت سره تشبیه کوی یعنی لکه څنګه چی کښت (فصل) او زراعت په څلورو مراحلو او مراتبو سره، ثمر او

پخوالی ته رسیږی، هم دا رنګه، اصحابو خصوصاً خلفاو راشدوو پخپلو دورو د خلافت کښې دین د اسلام ئې درجه په درجه ثمر او پخوالی ته ورساوه، که د دوی مقام علمی، مناقب او تاریخ د کارنامو ولتول شی، دا څلور کلمی د دوی له کارنامو سره په ابلغه وجه سره داسی تشبیه کیدی شی اخرج شطئه دوره د صدیق. (فآزره) دوره د فاروق (فاستغلظ) دوره د ذی نورین. (فاستوی علیٰ سوقه) دوره د اسد الله! دوی هغه برجسته او غیور شخصیتونه دی، چی په کارنامو خپلو سره ئې تاریخ د بشریت او د اسلامیت د همیش لپاره روښانه او ژوندی ساتلی دی.

آیت د ﴿ وَالَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ تَرَىٰهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا ﴾ مصداق د تولو اصحابو ګرزیدلی شی، خو سره له دی بیا هم درجه بندی د مراتبو د دوی له نظر نشی وتلی خصوصاً د هغو کسانو چی په بیعت الرضوان کښې شامل وو ځکه چی هغوی یو خاص رول لوبولی دی.

يُعْجِبُ ٱلزُّرَّاعَ

په داسی حال کښې چی قوت د دی کښت (فصل) په تعجب کښې اچوی بزګران (زمیدار).

تفسیر: تشبیه د اصحابو له بزګرانو (زمیدارو) سره په تدبیر او غیرت کښې، او تشبیه د دین د اسلام له کښت (فصل) سره په قوت او کثرت کښې! ډیره ابلغه او مناسبه تشبیه ده یعنی لکه څنګه چی اصحاب کرام په صدر اسلام کښې ډیر کم او په یوه حالت د غربت او ناتوانی کښې وو، خو وروسته وروسته ډیر قوت او کثرت ته ورسیدل حتیٰ چی په تول جهان د بشریت بلکه په ثقلینو باندی مسلط شول، او هم دا رنګه دین د اسلام هم په یوه حالت د غربت او ناتوانی کښې و خو وروسته وروسته په ډیر زر وخت کښې داسی قوت او شهامت ته ورسید چی تول جهان د بشریت او د ثقلینو پیروی هغی ته مجبور شول او خلق فوج فوج په دین د اسلام کښې داخل شول، بله وجه د ابلغیت د کښت (فصل) دا ده چی دا مثال عمومیت لری په هیڅ پټ او خفی نه پاتی کیږی، او لکه څنګه چی کښت (فصل) قوت ظاهری د وجود د انسان ګرزی، هم دا رنګه اسلام قوت باطنی د وجود د انسان ګرزی.

لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلْكُفَّارَ ۗ

دا قوت د دی لپاره دی چی په قهر راولی کفار

تفسیر: اسلام په دی قوت او رونق سره، د کفارو په زړونو کښې د حسد او کینی اورونه بلوی،

چې دا کار پخپل ذات کښې لویه فتنه او مرض ګرزي د دوی په زړونو او فکرونو کښې

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنْهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٢٩﴾

وعده کړې ده الله تعالیٰ له هغو کسانو سره چې ایمان ئې راوړی او عملونه نیک ئې کړي دي دوی لره د ښښنې او د اجر ډیر لوی، چې (جنت، لقا او رضا د الله تعالیٰ ده)

تفسیر: دا وعده له هغو کسانو سره ده چې ایمان لرونکی وی او ښه عملونه کوی، هغه څوک چې په داسې صفتونو موصوف وی، حضرات صحابه دی. خو د اندیښنې د خاتمې له امله(وجې)، چې خاتمه مستوره ده، حق تعالیٰ خپلو بندګانو ته داسې صاف زیرې وانه وراوه، لپاره د دې چې له ویرې د خاتمې نه غافل او بې پروا پاتې نشي، نو د ذات صمد دومره ستاینه (صفت) ډیره غنیمت او عالي ده.

تمت سورة الفتح

سورة الحجرات مدنية وهي ثمان عشرة آية وفيها ركوعان
د الحجرات سورت مدني دی اتلس آیات او دوه رکوع لري

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ

ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی مه وړاندې کوی مفکوری خپلې په مخکښې له صدوره د اوامر د الله تعالیٰ او د رسول د هغو بلکه انتظار کوئ او امر د هغوی لره.

تفسیر: په کوم کار او فیصله کښې چې له طرفه د الله تعالیٰ او د رسول د هغه، کومه امیدواري د اصدار د حکم! لری نو عجله مه کوی چې پخپلې رأی او فکر سره حکم وکړی بلکه انتظار وباسی حکم د ذات احد لره، کله چې حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم ارشاد درته وفرمایه، نو

په ډیر ښه سکوت او ادب سره، د دوی مبارکو ارشاداتو ته غوږ ونیسي او په ډیري پاکي عقیدی سره ئې قبول او په عمل کښې ئې پیدا کړی.

تنبیه: په انسانانو خصوصاً په مسلمانانو لازمه ده، چې آراء او افکار خپل په تولو امورو کښې! تابع د امورو اسلامی وو، وګرزوی ځکه انسان په آراو خپلو سره په تولو امورو کښې اعتماد نشی کولی، بلکه په سلو کښې سل خطا کیږی او ناکامیږی، او پیروی د آراوو انسان! له تولو بد مرغیو او کړاونو سره مخامخ کوی.

یوازی او یوازی اسلامی دستورات دی، چې په تولو لارو، چارو باندی سل په سلو کښې تیک وی، نو هم دا وجه ده چې الله تعالیٰ په مقابل د امر خپل او د رسول د هغی، کښې! اختیار د بنده سلبوی او فرمائی ﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ﴾

او په حدیث د مشکوٰة کښې په روایت د عبدالله بن عمرو سره راغلی دی

کمال د ایمان د اهل آراء او بدع سلب وی او فرمائی:

(لا یؤمن احدکم حتی یکون هواه تبعاً لما جئت به)

که په دقت سره څیړل (غور) وشی تولو ته! په تجربه او مشاهده سره ثابتیږی، چې تولی بدمرغی او کړاونه بشریت ته، د پیروی د آراوو او خواهشاتو نه وررسیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ①

وویریږئ له الله تعالیٰ ځنی هر وخت الله تعالیٰ اوریدونکی او ښه پوه دی

تفسیر: حقیقی فرمان برداری د الله تعالیٰ هغه ده، چې د زړه له کومی وی، او که په خوله ناری سوری د اسلام او اصلاح وهی، او په زړه کښې ئې نفاق او عمل ئې هم د فساد وی، داسی رویه د هیڅ په درد نه خوری ځکه څه؟ چې په خوله ویل کیږی الله تعالیٰ ئې آوری، او څه؟ چې په زړونو کښې ساتل کیږی الله تعالیٰ ښه پری پوهیږی، نو بهتر به دا وی چې له داسی مکاری څخه هر څوک ځان وساتی، او په تول قدرت او طاقت سره ځان په اسلامی شعائرو باندی سنبال کړی، په حضور او غیاب کښې له خالق او مخلوق سره یو شان په ډیر صداقت سره چال چلند وکړی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ②

ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی، مه پورته کوی آوازونه خپل برسیره په

آواز د پیغمبر او په لوړه(اوچته) مه پورته کوی ده لره آواز په خبرو کښې لکه په لوړ(اوچت) آواز خبری د بعضو د تاسو له بعضو نورو سره، له جهته د ویری د دی چې ضایع به شي عملونه د تاسی او تاسی به پری خبر نه وی.

تفسیر: په مجلس د حضرت محمد رسول الله کښې به په داسی شور او غوغا سره غږیدل لکه چې پخپلو منځونو کښې به په هغی سره غږیدل، چې دا کار په داسی عالی حضور کښې ډیره لوی بی احترامی او بی ادبی ده، او په بی ادبی سره انسان له لطف د رب او د رسول او د هر حضور عالیه څخنی محروم پاتی کیږی، په ادب سره مقام د انسان له ملائکو څخنی پورته کیږی او په بی ادبی سره مقام د انسان له خاورو سره خاوری کیږی.

صالح اولاد په مقابل د مور او پلار، صالح شاگرد په مقابل د استاد، صالح مرید په مقابل د مرشد، صالح مامور په مقابل د آمر کښې څومره ادب ساتی، نو تر تولو نه چې مهمتر او اول تر! ادب وساتل شی، په مقابل د محمد کښې (دی)، ځکه د هغوی مقام تر هر څه نه عالی او لوړ(اوچت) دی، که لږ څه تغییر په فکر د آنحضرت کښې پیښ شی! ډیر خطر د دی شته چې عملونه ستاسی هبت او ضایع شی او تاسی به پری خبر هم نه وی.

تنبیه: د قاطعه نصوصو څخه داسی ښرگندیږی(ښکاره کیږی) چې دا ادب او احترام ته آنحضرت صلی الله علیه وسلم څه ضرورت نه لری او نه ئی د افتخار دپاره غواړی. بلکه دی ادب ته انسان په شرافت مندانه ژوند کښې اشد ضرورت او احتیاج لری. په حدیث کښې وائی: **(انا اکرم الاولین والآخرین ولا فخر)** او هم دغه ادب او احترام دی چې په واسطه د هغی سره، استفاده ظاهری او باطنی میسر کیدلی شی، او په واسطه د هغی سره! نظم د کورنیو او اجتماعاتو برقرار کیدلی شی. نو له دی کبله(وجی) ضرور ده چې د علماوو حقانیوو، او اولوالامر سره هم داسی احترام او ادب وشی.

او که چاته زیارت د مدینی منوری میسر شی، باید هلته هم داسی ادب او احترام وشی لکه چې په ژوند کښې ورسره کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ ۚ

هر هغه کسان چې ټیټوی آوازونه خپل په نزد د رسول الله دا ډله هغه کسان دی چې آزمویلی دی الله تعالیٰ جل جلاله زړونه د دوی لپاره د پرهیزگاری او ویری له ده څخنی.

تفسیر: هغه څوک چې په مجلس د محمد رسول الله کښې، په تواضع او ادب سره خبرې کوی، او په مقابل د پیغمبر کښې آوازونه خپل نه پورته کوی، دوی هغه کسان دی چې الله تعالیٰ جل جلاله د دوی زړونه د تقویٰ او پرهیزګاری لپاره آماده کړی یعنی خپل الٰهی توفیق ئې له دوی سره ملګری کړی دی.

لوی شعائر په اسلام کښې څلور شیان دی! (قرآن، پیغمبر، کعبه، لمونځ) تر هر څه د مخه لازم دی چې د دی څلورو شیانو احترام وساتل شی، الله تعالیٰ جل جلاله په احترام د شعائرالله کښې فرمائی: ﴿وَمَن يُعَظِّمْ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى ٱلْقُلُوبِ﴾ جزء ۱۷ الحج رکوع(٤) آیت ۳۲ هغه څوک کولی شی چې د (شعائرالله) احترام وساتی چې زړه ئې په توله معنی پاک او صاف وی.

د محمد رسول الله له لویو صفتونو څخه چې په تورات کښې پیش بینی شوی وو، یو له هغی نه په تیټ آواز غږیدل وو. په حدیث کښې راغلی **(ولا سخاب فی الاسواق)** په جزء ۲۱ سورة لقمان رکوع(۲) آیت ۱۹ کښې په لوړ(اوچت) آواز باندی غږیدل له (خره) سره تشبیه کوی او وائی: ﴿وَٱقْصِدْ فِى مَشْيِكَ وَٱغْضُضْ مِن صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنكَرَ ٱلْأَصْوَٰتِ لَصَوْتُ ٱلْحَمِيرِ﴾

لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ۝٣

دوی لره ده ښښنه عوض او ثواب لوی.

تفسیر: له دی نه چې دوی په ډیر اخلاص او غیرت سره د شعائر الله احترام ساتی او له رحمت العالمین سره ډیر احترام او ادب ساتی، نو که کله وخت له دوی نه څه کوتاهی او خطا پیښیږی، الله تعالیٰ ډیر مهربان دی د دوی ګناهونه ښښی او لوی اجرونه ورته نصیب کوی.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَآءِ ٱلْحُجُرَٰتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝٤ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا۟ حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝٥

هر هغه کسان چې چغې وهی تا لره، د کورنو د امهات المؤمنونو نه، له هغه خوا اکثری د دوی عقل نه لری، که چیری دوی صبر کړی وی تر هغو پوری، چې راوتلی وی ته دوی لره، نو دا صبر به په خیر تمامیده دوی لره او الله تعالیٰ جل جلاله ډیر ښښونکی او مهربان دی.

تفسیر: د بنی تمیمو قوم لپاره د لیدلو د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینی منوری ته راغلل، او حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په کور کښې تشریف درلود(لرلو)، دوی د بیرون

نه ورته چغي وهلي! اى محمده راووزه، دا د دى نه وه چي دوى پوهه نه درلوده(لرله)، او ايجابات اخلاقي ئى نه مراعات كول، حضرت محمد ئى يو عادى شخص فكر كاوه، حال دا چي حضرت محمد عالي شخصيت دى، دومره چي دى له خلق او خالق سره كار او علائق لرى هيڅوک ئى نه لرى كيدى شي په هغه وخت كښي چي دوى چغي وهي آنحضرت په وحى گرفتار وى نو لازمه ده چي په ډير لوړ(اوچت) ادب او احترام له دوى سره چال چلند وشي، عام د دى نه كه په ژوند ئى شرف ياب شوى وى او يا ئى په مزار او زيارت شرف ياب كيدونكى وى، ځكه دى جامع الكمالات واله خالق او مخلوقه سره ئى جامع علاقه درلوده(لرله)، او ژوند ئى په يوه جامع ادب او عالي پروگرام باندى تياروه، او هم دا رنگه ئى د مسلمان لپاره د جامع فكر، ادب او عمل ارشاد فرمايلي دى.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾

اى هغو كسانو چي تاسو ايمان راوړى، كه چيرته راتگ وكړ تاسو لره فاسق او بدكار! په يوه خبر سره، نو تاسو ښه تحقيق پكښي وكړى، له جهته د ويرى د دى چي وبه رسوى تاسو يوه قوم لره ضرر او تاوان په ناپوهي سره نو پس وبه گرزئ تاسو په هغه څه سره چي مو عمل كړى دى خفه او پښيمانه

تفسير: تولي شخرى او جگرى، بغض او عداوت، انسان ته د دروغو له لارى پيښيږى، نو له دى خاطره الله تعالىٰ جل جلاله بندگانو خپلو ته ارشاد فرمائى كه چيرى تاسو ته كوم بدكاره انسان په كومه موضوع كښي خبر دركوى! تاسو په هغى كه ډير فكر وكړى، حق او باطل، رښتيا او دروغ ئى ښه ځان ته ثابت كړى، وروسته له هغى څخه په حل د موضوعاتو باندى اقدام وكړى، لپاره د دى چي په احساساتو او تنگ نظرى سره مو كه كومه خرابي او ضرر رسولي وى، بيا ئى جبيره مشكله او پښيماني ئى هم څه په درد نه خورى، چي په دى صورت كه به ظلم برقرار او عدالت به نړيدلي وى، او حال دا چي انسان بايد عدالت برقرار كړى، او د ظلم ريښي له بيخ څخه وباسي.

وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ ۚ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ

او پوه شي تاسي چي بيشكه په منځ ستاسي كښي رسول د الله دى (نو مه وائى دروغ)، كه چيرى پيروى وكړى حضرت رسول الله تاسي لره په ډيرو

امورو کښې چې هغه خلاف د واقعیت او حقیقت وی! نو هر وخت به تاسی په مشقت او ګناه کښې لویدی.

تفسیر: که رسول الله ستاسی د کوم سړی پر رای او غوښتنی باندی عمل ونه کړی نو تاسی مه خپه کیږی ځکه چې حق د خلقو د غوښتنو یا د یوه او د بل د رای نه تابع کیږی که داسی وشی نو د ځمکی او د آسمانونو ګردی(تولی) کارخانی سره خرابیږی لکه چې د جزء ١٨ (المؤمنون) په (٤) رکوع ٧١ آیت کښې مونږ داسی یو آیت لولو ﴿ وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ ﴾ لنډه ئی دا چې تل د خبرو تحقیق وکړی او هیڅ کله حق او رښتیا د خپلو شخصی اغراضو او افکارو تابع مه ګرځوی بلکه تل خپل فکرونه د حق تابع وبولی چې له دی څخه به د ګردو(تولو) جګړو او مناقشو بنسټ (بنیاد) له بیخه ختلی وی. نو که ستاسی مشوره ونه منله شی مه خپه کیږی! ځکه چې رسول الله د الله تعالیٰ پر احکامو عمل کوی چې په هغه کښې ستاسی تولی ښیګڼی (فایدی) دی او که ستاسی خبرو ته غوږ وباسی نو تاسی هر یو د خپلو ښیګنو (فایدو) په نسبت خبری کوی. نو ده ته بیا داسی مشکلات پیښیږی چې د کوم یوه سړی پر فکر باندی عمل وکړی، سره له دی چې حضرت رسول الله په ډیرو ځایونو کښې له پیروی د افکارو باطلو د دوی نه منع شوی لکه چې په سورت البقرة رکوع (١٧) آیت (١٤٥) کښې دی ﴿ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴾

وَلَٰكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً ۚ

لیکن الله تعالیٰ جل جلاله دوست او محبوب ګرځولی دی تاسی ته ایمان او ښائسته کړی ئی دی دغه (ایمان) په زړونو ستاسی کښې، بد او منفور ئی ګرځولی دی تاسو لره کفر (پټول د حق)، فسق او نافرمانی له اوامرو د الله تعالیٰ نه. (هغه تحقیق کوونکی په خبرونو کښې) هم دوی دی ثابت په دین حق باندی. له جهته د فضله له طرفه د الله نه او د نعمت د ده له طرفه

تفسیر: که تاسی دا غواړی چې محمد علیه الصلوٰة والسلام ستاسی هره خبره ومنی نو خورا(ډیر) زیات مشکلات به پیښیږی خو د الله تعالیٰ شکر وکړی چې هغه د خپل فضل او احسان په واسطه د قانتینو مؤمنانو په زړونو کښې ایمان محبوب ګرځولی دی او د کفر او معصیت نفرت ئی پکښې اچولی دی چې د هسی بی‌هودګیو په شاؤ خوا کښې نه نژدی کیږی په هغی مجتمع کښې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف ولری په هغی کښې د بل چا د رایو او فکرونو منل

چې پرته (علاوه) له منلو د هغه څخه وي نشي کيدی او نه ښائي چې وشي نن اگر که رسول الله صلى الله عليه وسلم زمونږ په منځ کښې تشريف نه لري مگر د هغوی پاک شريعت او د هغو وارثان او نائبان شته او تل به وي.

وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾

او الله تعالىٰ ښه عالم ښه حکمت والا دی.

تفسير: الله تعالىٰ ته د گردو(تولو) استعداد ښه معلوم دی او هر يوه ته پخپل حکمت سره هغه احوال او مقامات فرمائي چې د هغه استعداد د ده په ځان کښې وي.

وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا
عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا
بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾

که چيری دوه ډلی د مؤمنانو (پخپلو منځونو کښې) سره په جنگ او جگړه کښې ولويږی پس روغه او صلح وکړی (ای نورو مؤمنانو) په منځ د هغو دواړو جنگ کوونکيو کښې په نصيحت سره او په بلنی سره حکم د الله او د رسول الله ته نو که ظلم او تيری وکړ يوی له دغو دواړو په هغی بلی ډلی باندی يعنی چې صلح قبوله نه کړی او حکم د الله او رسول الله ته راضی نشی پس جنگ کوی تاسو ټول ای مؤمنانو له هغی (ډلی) سره چې ظلم او تجاوز کوی (پر هغی بلی مظلومی ډلی باندی) تر هغه پوری چې بيرته راوگرځی دوی حکم د الله تعالىٰ ته او غاړه ورته کيږدی او که چيری وگرځيدله (دغه ډله بې انصافه له ظلم نه او د الله تعالىٰ حکم ئی بيرته ومانه) پس صلح او روغه وکړی تاسی په منځ د دوی کښې په عدل او انصاف سره او مه کوئ ملگرتيا له ظالمی ډلی سره په نامه د ننگ غيرت او داسی نورو سره بلکه تل د شرع تابعان اوسی، عدل او انصاف کوی تاسی ای مؤمنانو په هر کار کښې ځکه چې بيشکه الله تعالىٰ دوست لری عدل او انصاف کوونکی (په قول او په فعل کښې)

تفسیر: سره له دی گردو(تولو) مخ نیونو که د مسلمانانو د دوو گوندو (ډلو) په منځ کښی جنګ او جګړه پیښه شي نو تاسی زیات کوشش وکړی چی هغه جګړه لری شی که په هغه بری ونه مومی او یوه ډله په بلی ډلی باندی برید او تعرض وکړی او ظلم او زیادت ته ملاوی وتړی نو تاسی د هغوی سیل او ننداره مه کوی بی پلوی او بیطرفی مه غوره کوی. بلکه تیری او تجاوز له هری خوا چی وی گرد(تول) مسلمانان دی په هغی کښی سره یو شی او له هغی سره دی جنګ وکړی تر څو هغه ډله مجبوره شي او د خپلو تیریو او زیادت څخه لاس واخلی او د الله د امر او حکم په لوری راشي او روغی ته ځان ورورساندی کړی. نو مسلمانانو لره ښائی چی د دواړو ډلو په منځ کښی په عدل او انصاف سره روغه وکړی. او یوه له بلی سره یو ځای کړی او د دواړو ډلو په مابین کښی په طرفداری کښی د حق د لیاری نه دی خوا او هغه خوا چپ (غلط) نه شی ځکه چی په طرفداری د ظالم باندی سړی له ایمان وځی لکه چی په حدیث کښی دی **(من مشي مع ظالم ليقويه ويعلم انه ظالم فقد خرج من الاسلام)** مشکوٰة باب الظلم!

تنبیه: د صحیحینو له روایت سره سم د دی آیت نزول د انصارو د هغو دوو ډلو په نسبت شوی دی چی د (اوس) او (خزرج) په نامه سره مشهوری دی او دوی پخپلو منځونو کښی ډیری جګړی سره کولی. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د دی آیت په اساس د هغوی دواړو په منځ کښی سره روغه وفرمایله لکه چی په جزء ٤ سورت اٰلعمران رکوع (١١) آیت (١٠٣) کښی دی ﴿وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾ الآیة ـ او د دی آیت نه دا هم استنباط کیږی! هغه خلق چی د اسلامی تولواک(باچا) او خلیفه په مقابل کښی بغاوت وکړی هغه هم د دی آیت تر عموم لاندی راځی لکه چی له پخوا راهیسی پخوانیو علماؤ د باغیانو په مسئله کښی په دی آیت استدلال کاوه او لکه چی د ده د شان نزول څخه ښکاری، دا حکم د مسلمانانو د گردو(تولو) کورنیو او ملکی جګړو او اولسی پیښو او گردو(تولو) مناقشاتو او مشاجراتو لره هم شامل دی نور د دی باغیانو په نسبت شرعی مسائل او لازمه تفصیلات دی په فقهی کتابو کښی وکتل شی!

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

بیشکه چی مؤمنان تول په دین کښی سره ورونه دی نو پس صلح او جوړښت کوی تاسی (ای مؤمنانو) په منځ د ورونو خپلو کښی (تل ترتله) او ویریږی له الله تعالیٰ څخه (په هر څیز او په هر وقت کښی) او ځان ساتی (له معاصیوو) ښائی چی درباندی رحمت وکړ شی (له جانبه د الله)

تفسیر: د روغی او د جګړی په وقت کښی بلکه په هر حالت کښی ښائی دا تر سترګو لاندی وی چی د دوو ورونو روغه یا جګړه دی د دښمنانو او کافرانو په څیر ونه بلله شی! کله چی دوه

ورونه سره ولګیږي نو هغوی هم هغسی مه پریږدی بلکه په ذات البینی اصلاح کښی ئی ډیر زیات کوشش وکړی او د دی کوشش کولو په وخت کښی تل له الله تعالیٰ څخه وویریږی! چی له کومی خوا بی ځایه طرفداری ونه شی، یا د انتقامی جذبی کومه نښه په منځ کښی ونه لیدله شی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُوا۟ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَآءٌ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ ۖ وَلَا تَلْمِزُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا۟ بِٱلْأَلْقَٰبِ ۖ

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) توکی او سپکاوی دی نه کوی هیڅ یو قوم له تاسی څخه په بل قوم باندی ځکه ښائی چی وی به دغه (مسخره کړی شوی) بهتره او غوره (په نزد د الله) له دی (مسخره کوونکیو) څخه او (نه دی توکی او سپکاوی کوی) یو تولی ښځی له تاسی په نورو ښځو ځکه ښائی چی هغه (مسخری کړی شوی) به بهتری او غوره وی (په نزد د الله له دی مسخره کوونکیو څخه) او مه عیب جوئی کوی بعضی د تاسو د بعضی نورو، ځکه چی بیا د تاسو عیب جوئی هم کیږی (چی دا په حقیقت کښی د ځان عیب جوئی ده.) او مه غواړی تاسی یو تر بله په بد نومونو او القابو سره

تفسیر: رومبی ئی د مسلمانانو د نزاع او جګړی د لری کولو تدبیرونه راوښوول بیا ئی دا راوښوده که اتفاقاً اختلاف پیښ شی نو په زور او مؤثری طریقی سره دی هغه ورک کړ شی خو تر کله پوری چی د نزاع خاتمه ونه شی ښائی کوشش وکړ شی چی لږ تر لږه د منافرت او مخالفت جذبی زیاتی او مشتعلی نه شی ډیر کله لیده کیږی چیری چی د کومو دوو سړیو یا ډلو په منځ کښی جګړه او اختلاف پیښیږی نو یو په بل باندی مسخری کوی او ملندی پری وهی که لږه کومه خبره پیښه شی لاس سره اچوی، توکی پری کوی خاندی او حال دا دی چی ده ته نه ده ښکاره، هغه سړی چی دی په هغه پوری خاندی او مسخری پری کوی د الله تعالیٰ په دربار کښی څه مرتبه لری؟ او چی الله جل جلاله له دی دواړو څخه له کوم یوه څخه خوښ دی؟ بلکه ډیر کله داسی هم پیښیږی چی یو سړی پخپله پخوا له جګړی او اختلاف یو بل سړی ښه ګڼی. خو د ضد او نفسانیت له سترګو ده ته خپل ډیر لوی نقص هیڅ نه ښکاری او د بل چا ډیر کم نقص ډیر لوی ورته ښکاری نو ځکه د نفرت او عداوت خلیج ورځ په ورځ پسی ارتیږی او وسعت مومی. او په زړونو کښی دومره بعد او لریتوب پیدا کیږی چی د روغی او اختلاف هیڅ امید نه

پاتې کیږي په دې آیت کښې الله تعالیٰ مونږ له دې راز(قسم) خبرو څخه منع کوي او داسې حکم فرمائي چې یوه ډله دې له بلې ډلې سره مسخري او توکې نه کوي او نه دې یو په بل باندې ناوړه (غلط) غړونه کوي! او نه دې یو په بل پسې د عیب لټولو دپاره لوېږي او نه دې په بدو نومونو او ناولیو لقبونو سره یو بل یاد کړي ولې چې له داسې خبرې څخه دښمنۍ او نفرت ورځ په ورځ زیاتیږي او د فتنې او د فساد اور لا تیزیږي. سبحان الله! دا څومره قیمتداري لیار ښوونې او هدایات دي! که نن مسلمانان لږ څه ځیر شي د دوی د ګردو(ټولو) جګړو او جنګونو او د نورو اخلاقي رنځوریو د علاج نسخې په هم دې د (حجرات) په سورت کښې شته. په حدیث کښې وائي **(ان الله اوحی الی ان تواضعوا حتی لا یفخر احد علی احد ولا یبغی احد علی احد)** مشکوٰة باب المفاخرة والعصبية.

بِئۡسَ ٱلِٱسۡمُ ٱلۡفُسُوقُ بَعۡدَ ٱلۡإِيمَٰنِۚ

بد دې دا درې نومونه د (سخريي، تلمز، تنابز) له جهته د فاسقۍ وروسته له ایمان درلودلو(لرلو) څخه

تفسیر: د بل سړي د خراب نوم په اخیستلو سره په خپله هغه نوم اخیستونکی ګنهګاریږي که پر هغه باندې هغه بد اثر وکړي که ئې ونه کړي خو دې پخپله ځان بد تهذیب، فاسق، ګنهګار او خلق ربړوونکی ښکاروي. خیال وکړي چې د مؤمن له ښکلي لقب سره دا بل توری ښه ښکاري؟ او بل تفسیر ئې داسې کیدی شي کله چې یو څوک مسلمان شي نو بیا هغه ته په هغو پخوانیو خبرو باندې طعنه ورکول یا د هغه وخت په بدترینو القابو یادول لکه پرنګي، یهود هندو او داسې نور ډېر مذموم حرکت دی هم داسې هغه سړي چې په کوم عیب کښې اخته وي چې هغه ئې په واک(اختیار) کښې نه وي یا ئې له کومې ګناه څخه فرض ئې کړي توبه کړې وي له هغه څخه د ژغورنې (بچ کیدنې) دپاره د هغه یادول ښه نه دي.

وَمَن لَّمۡ يَتُبۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ⑪

او هغه چې توبه ئې ونه ایستله نو دغه کسان هم دوی دي ظالمان (پر ځانونو خپلو)

تفسیر: هغه ګناه چې پخوا شوې له هغې څخه توبه وکړئ! که د دې هدایاتو او حکمونو د اوریدلو څخه وروسته دوی له هغو جرائمو څخه توبه نه کوي نو د الله په نزد به اصلي ظلم هم دا وي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوْا كَثِيْرًا مِّنَ الظَّنِّ ۫ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ وَّلَا تَجَسَّسُوْا وَلَا يَغْتَبْ بَّعْضُكُمْ بَعْضًا ؕ

اى هغو كسانو چى ايمان ئى راوړى دى (اى مؤمنانو) ځان وساتى تاسى ډير له بدګمانيو او تهمتونو نه (په خلقو باندى) بيشكه ځينى بدګمانونه او تهمتونه ګناه ده او مه لټوى تاسى پټ عيبونه د مسلمانانو او نه دى كوى غيبت ځينى ستاسى د ځينو نورو

تفسير: د دوو تنو د اختلاف او تفريق په ډيروالى كښى دا امور په خصوصيت سره داخل دى. يو فريق په بل فريق باندى داسى بدګمان كوى چى حسن ظن لره چى په حديث كښى راغلى هيڅ ځاى نه پاتى كيږى له هرى يوى خبرى څخه څه نا څه مخالفت كوى كه د هغه په خبرو كښى د ښه والى له زرو احتمالو څخه د يوى خرابى احتمال متصور وى نو د هغه فكر او چرت(خيال) د هم هغى خرابى په لورى وردرومى او له هغو تولو ښيګنو (خوبو) څخه ئى سترګى پټوى او د هم هغى كوچنى (وړى) خرابى په شاؤ خوا كښى چورلى او هم هغه خراب او كمزورى خوا ته يوه قطعى او يقينى بڼه او شكل وربښى او پخپل مقابل فريق باندى د تهمت په الزام شروع كوى كه اتفاقاً كومه مخالفه خبره ورته ورسيږى دى د خپلى بدګمانى په سبب هغى ته لا غلطه معنى وركوى تل د هم دى خبرى په پلټنه(تحقيق) كښى وى چى د مقابلى خوا كومه پټه خبره ښكاره(ښكاره) كړى او بيا د هغى په شاؤ خوا كښى نورى خبرى جوړى او عجيبى حاشيى وركړى. او د ده په نشتوالى كښى د هغه په خلاف هر راز(قسم) خبرى اترى وكړى. نو پاك قرآن له دى ګردو(تولو) ويناؤ او خرافاتو څخه منع كوى. كه مونږ مسلمانان د پاك قرآن په احكامو باندى عمل وكړو نو هغه ګرد(تول) اختلافات چى له بدقسمتى راپيښيږى له خپله حده نه تيريږى او د هغو ضررونه به محدود پاتى كيږى بلكه په لږ مدت كښى به د هغه نوم او نښه هم وركيږى. الزام لګول او د پټو خبرو لټول او د هر چا په شا خبرى كول هيچا ته او هيڅ كله روا نه دى په حديث كښى وائى **(الغيبة اشد من الزنا)** «الحديث» پرته(علاوه) له هغو مواردو څخه چى په هغو كښى څه دينى ګټه(فائده) وى او نفسانيت پكښى دخل ونه لرى نو هلته اجازه شته لكه چى د حديثو د رجالو په نسبت دائمى جرح او تعديل كيده ځكه چى پرته(علاوه) له هغه د دين محفوظ پاتى كيدل محال ؤ او يا د فاسق غيبت كول او داسى نور د مشروعه ضرورتونو لپاره.

اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَّاْكُلَ لَحْمَ اَخِيْهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوْهُ ؕ

آيا خوښوی يو له تاسی څخه دا چی وخوری غوښی د ورور خپل حال دا چی مړی وی پس بد گنی تاسی هغه نو هم دا رنگه بد وگنی د مسلمان ورور غيبت او عيب لتول

تفسير: د خپل مسلمان ورور غيبت كول داسی گنده كار دی لكه چی څوک د خپل هسی مړه ورور غوښه چی سخا شوی هم وی پخپلو نوكانو سره شكوی او خوری ئی نو آيا د ده دا چاری كوم انسان خوښوی نو وپوهيږی چی غيبت كول له دی نه هم يو شنيع او خراب كار دی تولی كينی او دښمنی او حتی داسی نور ډير بد عواقب تول له غيبت نه پيدا كيږی.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَّحِيْمٌ ⑫

وويريږی تاسی له الله تعالىٰ څخه بيشكه الله ښه توبه قبلوونكی ډير رحم والا دی

تفسير: په دی نصيحتونو باندی هم هغه څوک عمل كوی چی په زړه كښی ئی د الله تعالىٰ ويره وی كه د الله تعالىٰ ويره نه وی نو هيڅ نه كيږی. ښائی چی د اسلام او د ايمان دعوی كوونكی په رښتيا سره د هغه قهار الله له غضبه وويريږی او د داسی ناوړو (غلطو) پيښو شاؤ خوا ته هيڅ ورنږدی نشی كه پخوا د دی حكم له لوستلو څخه كومه غلطی يا تيرواته له هغوی څخه شوی وی نو اوس ښائی د پاک الله په مخكښی د زړه له كومی توبه وكړی او د هغه له مهربانی او لورينی څخه خپله ښښنه او مغفرت وغواړی چی مغفرت ئی كړی.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ وَّاُنْثٰى وَجَعَلْنٰكُمْ شُعُوْبًا وَّقَبَآىِٕلَ لِتَعَارَفُوْا ۭ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ ۭ

ای خلقو بيشكه مونږ پيدا كړی ئی تاسی (تول اصلاً) له يوه سړی چی (آدم) او له يوی ښځی چی (حوا) ده او گرځولی ئی مونږ تاسی څانگی او قبيلی قبيلی دپاره د دی چی وپيژنی يو له بل سره بيشكه چی ډير مكرم او معزز له تاسی څخه په نزد د الله ډير متقی ادب لرونكی ستاسی دی.

تفسير: زياتره د غيبت، طعن، ذم، او عيب لتولو منشاء كبر او غرور دی چی آدمی خپل ځان لوی گنی او نورو ته په حقارت او سپكه گوری نو ځكه الله تعالىٰ دلته دا راښيی چی انسان لره نه ښائی چی پخپل اصل او نسب او لوئی او عزت باندی مغرور شی بلكه ودی پوهيږی، چی د

انسان اصلی لوئی او عزت په دی کښی دی چی ښه روش او ښه خصلتونه ولری او تل له الله وویریږی مؤدب او پرهیزګار وی تر څو د دی ښو صفاتو په میچ او اندازه د الله تعالیٰ په دربار کښی معزز، مکرم، او محترم شی. د نسب حقیقت خو دا دی چی ګرد(تول) نارینه او ښځی له آدم او حوا علیهما السلام څخه پیدا دی سیدی، عثمانی، فاروقی، صدیقی، انصاری، شیخی، خانی، ځویټوب او نوری ستاینی (صفتونه) د ښه علم، عمل او تقویٰ په مقابل کښی هیڅ دی. او دا خاندانونه، صفتونه، او ستاینی پرته له دی څخه چی خلق پری پیژندل کیږی او په تعارف کښی کار ورکوی بل کوم قدر او قیمت نه لری. اصلی قدر او قیمت د هر سړی په دی کښی دی چی متقی پرهیزګار او پوه وی. بلاشبهه هر څوک چی الله تعالیٰ په کومه شریفه، لویه، معززه او ښه کورنی کښی پیدا کړی وی هغه خو یو موهوب شرف دی. لکه چی ځینی کسان ئی ښکلی (خوبصورت) جوړ کړی دی. خو یوائې هم هغه ښکلیتوب د ناز او د فخر وړ(لائق) نه دی. او نه د کمال او د فضیلت معیار ګانه شی. او نه د هغه لامله (له وجی) نورو ته په سپکه سترګه کتی شی. هو! شکر دی وکړی چی الله تعالیٰ بلا اختیار او کسب مونږ ته دا نعمت رامرحمت کړی دی. دا هم په شکر کښی داخل دی چی د غرور او تفاخر څخه ځان وژغوری(وساتی). او هغه نعمت دی په هسی رټلیو روشونو، بدو اخلاقو او خرابو خصلتونو سره خراب نه کړی. لنده ئی دا چی د مجد او شرف او عزت او فضیلت اصلی معیار نسب نه بلکه تقویٰ او طهارت دی او متقی سړی نورو ته هیڅ کله په سپکه سترګه نه ګوری.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

بیشکه چی الله تعالیٰ ښه عالم دیر خبردار دی.

تفسیر: تقویٰ او ادب په اصل کښی د زړه کار دی الله تعالیٰ ته دغه ښه معلوم دی هر هغه سړی به چی په ښکاره دولړ(طریقه) سره متقی او مؤدب په نظر راځی هغه په واقع کښی څنګه دی او وروسته له دی څخه به څرنګه شی؟ العبرة للخواتیم.

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا ۖ قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا وَلَٰكِن قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ ۖ

وویل صحرائیانو ایمان راوړی دی مونږ، وواېه (ای محمده ! دوی ته) له سره ایمان نه دی راوړی تاسی ولیکن ووائی اسلام راوړی دی مونږ او له سره نه دی ننوتی ایمان په زړونو ستاسی کښی

تفسير: دلته دا راښيي چې ايمان او يقين كله چې په پوره ډول(طريقه) په زړه كښې راښخ شي او بيخ ونيسي نو په هغه وخت كښې غيبت، عيب لټول او نور خراب خصلتونه له سړي څخني لرې كيږي هر هغه سړى چې د نورو عيبونه لټوي او آزار ورسوي نو دى دى وپوهيږي چې تراوسه پورې ايمان په پوره ډول(طريقه) په زړه د ده كښې ځاى نه دى نيولى د ابن كثير رحمة الله عليه په اتم جلد (٢٤) مخ كښې يو حديث ليكلى شوى دى **«يا معشر من آمن بلسانه ولم يُفْض الايمان الى قلبه لا تغتابوا المسلمين ولا تتبعوا عوراتهم»**

تنبيه: له دې آيت څخه د ايمان او د اسلام فرق ښكاريږي او هم دا خبره له حديث د جبريل او نورو څخه هم ثابتيږي په حديث مرويه د ابى هريرة كښې چې په كتاب الايمان د مشكواة كښې راغلى فرق د ايمان او د اسلام داسې فرمائي:

«المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده والمؤمن من امنه الناس علىٰ دمائهم واموالهم» (ترمذى)). له اكثرى نصوص څخه داسې معلوميږي چې هغه څوک چې په اسلام راوړلو سره دا نظر هم ولرى چې له شكنجې د مسلمانانو څخه مامون پاتې شي او يا داسې نور اغراض چې كفر ته اړونكې نه وي! غور كړى داسې شخص مسلمان بلل كيږي چې هنوز نور د ايمان د ده په زړه كښې نه دى كامل شوى، نو هم دا وجه ده چې له غيبت كولو او عيب لټولو څخه ځان نشي ساتلى. او هغه څوک چې بلا قيد او شرط او پخپل ذوق سره په اسلام كښې داخليږي، دا هغه اشخاص دي چې نور د ايمان د دوى په زړونو كښې كامل شوى نو خولې او ټول حواس ئې نه غواړي چې په غيبت او يا نورو باطلو باندې وخوځيږي.

وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ⑭

او كه حكم ومنى تاسې د الله او د رسول د دغه (الله په اخلاص سره) نو نه پرې كوي نه كموي (الله) له (جزاء د) عملونو ستاسې څخه هيڅ شى، بيشكه چې الله ښه مغفرت كوونكى ډير رحم والا دى.

تفسير: كه اوس هم د الله تعالىٰ د اوامرو د منلو لپاره غوره كړى نو د ړومبنيو كمزوريو لامله (له وجې) ستاسې له هيڅ يو عمل څخه د هغه ثواب نه كموي.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ

وَ اَنْفُسِهِمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ﴿١٥﴾

بیشکه چې (صادقان) مؤمنان هغه کسان دی چې ایمان راوړی دی په الله او په رسول د دغه (الله) باندی بیا شک نه کوی (په ایمان کښې) او جهاد کوی دوی په مالونو خپلو سره (چې لګوی ئی په اعلا د کلمة الله کښې) او په ځانونو خپلو سره چې جهاد کوی په لیاره د الله کښې دا کسان هم دوی رښتینی دی (په دعویٰ د ایمان کښې)

تفسیر: د رښتینی مؤمن شان داسی وی چې په الله تعالیٰ او د هغه په رسول باندی پوره او پوخ اعتقاد ولری او د هغه په لیاره کښې په هر قسم سره چې وی په مال او ځان سره حاضر وی.

قُلْ اَتُعَلِّمُوْنَ اللّٰهَ بِدِيْنِكُمْ ؕ وَ اللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ
وَ مَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿١٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا خبروی پوهوی تاسی الله په دین د تاسی سره حال دا چې الله ته معلوم دی هر هغه څیزونه چې په آسمانونو کښې دی او هر هغه څیزونه چې په ځمکه کښې دی او الله تعالیٰ پر هر څیز باندی ښه خبردار دی هیڅ شی تری پټ نه دی.

تفسیر: که په رښتیا سره واقعی دین او پوره یقین تاسی لره حاصل وی نو له تش ویلو څخه به لاس درځی؟ له هغه پاک الله سره چې ستاسو معامله ده هغه دیر ښه پری پوهیږی هر شی ورته دیر ښه ښکاره او معلوم دی.

يَمُنُّوْنَ عَلَيْكَ اَنْ اَسْلَمُوْا ؕ

احسان باروی دوی په تا باندی (ای محمده !) د دی چې تش مسلمانان شوی دی دوی

تفسیر: ځینی کوچیان او صحرائیان راځی او وائی وګوری چې مونږ بی له جنګه او جګړی مسلمانان شوی یو ګواکی دوی خپل احسان ښکاره وی او د دی جواب وروسته له دی نه داسی

ورکاوه کیږی.

قُلْ لَّا تَمُنُّوْا عَلَیَّ اِسْلَامَكُمْ ۚ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ اَنْ هَدٰىكُمْ لِلْاِيْمَانِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿١٧﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) احسان مه باروی تاسی په ما باندی د اسلام راوړلو د تاسی بلکه الله احسان کوی په تاسی باندی د دی چی لیاره ئی وښووله تاسی ته د ایمان راوړلو که ئی تاسی رښتینی او صادقان (په دعوی د ایمان کښی).

تفسیر: که په واقعی دول(طریقه) تاسی د اسلام دعوی لری او په رښتیا سره ایمانداران ئی! نو دا ستاسی احسان نه دی بلکه د الله احسان دی چی تاسی ته ئی د ایمان په لوری لیاره دروښوده او د اسلام په لوی دولت ئی سرفرازی درکړه. که رښتیا ووایو نو اصلی خبره هم دا ده. ځکه چی الله تعالیٰ پخپله رسول الله ته داسی فرمائی ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ ﴾ الآیة ـ «آل عمران» نو بنا په دی که د چا له لاسه ښیګڼی (ښه) کیږی دا د هغه ستاینه (صفت) نه ده بلکه د الله ستاینه (صفت) ده چی هغه ته ئی د نیکی لیاره ورښوولی ده ګواکی د دی سورت په پای(آخر) کښی ئی تنبیه فرمایلی ده که تاسی ته پر قرآنی هدایاتو او اسلامی تعلیماتو باندی د عمل کولو توفیق په لاس درځی نو هغه د احسان په دول(طریقه) مه ورښکاروی بلکه د الله تعالیٰ اکرم شانه واعظم برهانه د شکر او انعام حق اداء کړی چی تاسی ته ئی داسی توفیق درکړی دی.

اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٨﴾ ع

بیشکه الله ته ښه معلوم دی غیب د آسمانونو او د ځمکی او الله تعالیٰ ښه لیدونکی دی په هغو کارونو باندی چی کوی ئی تاسی

تفسیر: الله تعالیٰ ته د زړونو پټی خبری او ښکاره چاری ګردی(ټولی) ورمعلومی دی نو د دغه علیم او خبیر په مخکښی خبری او بهانی مه جوړوی.

تمت سورة الحجرات

سورة (قٓ) مكية (الا آية) (۳۸) فمدنية وهي خمس و اربعون آية و ثلث ركوعات
د «ق» سورت مكي دى پرته له (۳۸) آيته څخه چي مدني دى (٤٥) آيتونه (۳) ركوع لري

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

قٓ ۚ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ ﴿١﴾ بَلْ عَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ
هٰذَا شَيْءٌ عَجِيْبٌ ﴿٢﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۚ ذٰلِكَ رَجْعٌۢ بَعِيْدٌ ﴿٣﴾

قسم دى پر قرآن چي لوى شان لرى (او نه دى راوړى ايمان كفارو په تا اى محمده) بلكه تعجب كوى دوى له دى نه چي راغى دوى ته ويروونكى له دوى څخه نو وويل كافرانو دا (ويرول) يو شى عجيب دى آيا كله چي مره شو مونږ او شو مونږ خاورى (بيا به هم ژوندى كيږو؟) دغه بيرته راتلل ډير لرى دى (له عقله)

تفسير: د قرآن د لوئى او شان په نسبت څه وويل شي چي د هغه له راتګ څخه ګرد(تول) كتابونه منسوخ شول او د ده د اعجازى قوت او لامحدودو اسرارو او معارفو څخه د دنيا ګرد(تول) پوهان محو او حيران دى هم دا لوى قرآن پخپله شاهد دى چي په ده كښي هيڅ يو نقص نشته او د عيب او ګوتى نيولو ځاى پكښي نه ليده كيږي. خو بيا هم منكران دا نه مني نه د دى دپاره چي د هغوى په لاس كښي د ده په خلاف كوم حجت يا برهان شته بلكه يوازي د خپلى ناپوهى او جهل او حماقت لامله (له وجى) په دى خبرى باندى تعجب كوى چي د دوى له تبر او خيلخانى څخه يو سړى د دوى په لورى رسول او استاځى راغلى دى، تولو ته نصيحت كوى او داسى عجيبى خبرى هم كوى چي څوك ئى نه شي منلى. نه دا د منلو وړ(لائق) خبره ده چي مونږ به وروسته له مړينى څخه ژوندى كيږو؟ دا بيرته راتګ له عقل څخه ډير لرى او له امكان او عادت څخه بيخى بعيد دى (معاذالله) خو خبره دا ده چي دوى عقل او پوهه نه لرى او كه وګورى چي په اول كښي چا پيدا كړل آيا د دوى فكر او عقل په اول كښي پخپلو حواسو او اعضاو باندى خبر و چي څنګه جوړيږى دوى يا د دوى پلرونو كولى شوى چي په حواسو او اعضاو كښي څه تغيير او ښايست راولي؟ طبعاً نه. نو ثابته شوه چي دا كار د الله تعالىٰ په قدرت سره وشو نو هغه ذات چي په اول كښي دا كار كولى شي، په آخر كښي څه مشكله ده هيڅ مشكل نه لرى بالضرور ئى كولى شي. لكه چي وائى ﴿ وَهُوَ الَّذِيْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ

وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿﴾ جزء ۲۱ «سورة الروم» ۲۷ آیت هغه ذات چی دا کار کولی شي نښی د قدرت ئی په وروسته آیتونو کښی په طور د مثال سره داسی بیانیږی.

قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ

(الله فرمائی په رد د قول د دوی) په تحقیق سره معلوم دی مونږ ته هغه چی کموی ئی ځمکه له وجوده د دوی

تفسیر: ګرد(تول) وجود نه خاوری کیږی روح سلامت پاتی کیږی او د بدن اجزاء تحلیل کیږی او په هر لوری تیت او پرک (منتشر) کیږی خو الله تعالیٰ ته هغه ګرد(تول) ښکاره دی او کولی شي چی بیا هغه تیت پیت (منتشر) اجزاء سره راتول کری او بیا ئی لکه اول ځلی جوړ او غوښه، پلی، رګونه او پوست پری زرغون او سا پکښی واچوی.

وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيظٌ ﴿٤﴾

او مونږ سره یو کتاب دی په یاد ساتونکی د هر شي چه لوح محفوظ دی.

تفسیر: دا نه ده چی له نن ځخه راښکاره او معلوم دی بلکه قدیمی علم مو دی تر دی چی له هغه ځخه پخوانی قبل الوقوع ګرد(تول) حالات هم په یو کتاب کښی چی لوح محفوظ نومیږی لیکلی شوی دی او تراوسه پوری هغه کتاب ځمونږ سره شته که په علم قدیم باندی څوک نه پوهیږی نو دومره دی وپوهیږی هغه دفتر چی هر شي پکښی لیکلی وی او تل د الله تعالیٰ په حضور کښی پروت وی. یا دا د ړومبنی جملی تاکید وبوله ځکه هر هغه څیز چی د چا په علم کښی وی او بیا ئی ولیکی نو هغه د نورو په نزد ډیر تینګ او مؤکد راځی هم داسی دلته د مخاطبینو د محسوساتو په اعتبار تنبیه شوی ده چی هر څیز د الله تعالیٰ په علم کښی شته او د هغه په دفتر کښی لیکلی دی چی هیڅ زیادت او نقصان نشی پکښی کیدی. نو فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه بیا ژوندی کول د خلقو راباندی ګران نه دی.

بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَرِيجٍ ﴿٥﴾

بلکه نسبت د دروغو کړی دی دوی حق او رښتینی دین ته کله چی راغی دوی ته پس دوی په ګډو وډو مختلفو خبرو کښی (مضطرب) دی.

تفسیر: یوائې تعجب نه بلکه په ښکاره ډول(طریقه) ئې دروغ بولي او ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم نبوت، قرآن، بعث بعدالموت او نور اعتقادی شیان هم دروغ ګڼي او عجیبې ګډې وډې مختلفې خبرې او راز راز(قسم قسم) ویناوې کوي بیشکه هر هغه سړی چې رښتیا خبرې دروغ بولي په هم داسې شکوکو، اضطرابو، حیرانتیاؤ تردد او تحیر تذبذب سره غاړه په غاړه کیږي او د ناپوهي په غرومبي (ګرداب) کښې لوېږي ځکه چې له داسې یوه څرګند(ښکاره) امر نه انکار کوي چې ثبوت ئې له نمر نه هم روښانه دی خو که نصوص او دلائل ئې ولټول شي.

اَفَلَمْ يَنْظُرُوْٓا اِلَى السَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنٰهَا وَزَيَّنّٰهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوْجٍ ⑥

آیا پس نه ګوري دغه (منکران د بعث له غفلته) طرف د آسمان ته د پاسه د دوی چې څرنګه جوړ کړی دی مونږ هغه او ښائسته کړی دی مونږ هغه او نشته دغه آسمان ته کوم چاود (عیب)

تفسیر: لومړی نښه د قدرت، هغه ذات چې انسان پس له مرګه بیا ژوندی کوي نښې د قدرت دا دي.

الف: ـ پیدایښت د آسمانونو

ب:ـ لوړوالی د هغې چې په څه عجیب او غریب کیفیت سره جوړ شوی

ج:ـ زینت او ښایست د هغوی په ستوریو او یا طبیعي منظری سره.

د:ـ د نقصان او عیب نه موجود والي لکه سوری، چاودیدل، زړوالي او داسې نور. آسمان ته وګوری! چې په ښکاره ډول(طریقه) سره نه کومه ستنه پکښې په نظر راځي او نه کومه پایه لري او نه له کوم شي سره تړلی شوی دی داسې عظیم الشان جسم ئې څرنګه مضبوط او مستحکم درولی دی؟ د شپې له مخې د ستوریو په کروړونو قنادیل دیوی پکښې بلیږي او د هغې منوری کری له لری لکه د بریښنا لوئی ونی رابریښي او په مجموعي ډول(طریقه) څومره په سنګار او رونق ډولي ښکاری له ګردو(تولو) څخه غوره خبره دا ده چې سره له تیریدلو د زرګونو قرنو څخه نه کوم سوری یا چاود پکښې لویدلی دی نه ئې کومه ګنګوره نړیدلې ده، نه ئې پلاستر مات دی، نه ئې رنګ الوتی دی آخر دا کوم یو لاس دی؟ چې داسې مخلوق ئې جوړ کړی دی؟ او بیا ئې له ډیرو پیریو راهیسې هم داسې ساتلی دی؟

وَالْاَرْضَ مَدَدْنٰهَا وَاَلْقَيْنَا فِيْهَا رَوَاسِيَ وَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ
زَوْجٍۭ بَهِيْجٍ ⑦ تَبْصِرَةً وَّذِكْرٰى لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيْبٍ ⑧

او (آیا نظر نه کوی دوی) ځمکی ته (چی څرنګه ښه) غوړولی مو ده او غورځولی مو دی په هغی کښی درانه بارونه محکم غرونه او زرغونه کړی مو دی په هغی (ځمکی) کښی له هر قسم تازه ګیاوی د رونق شیان دپاره د شوونی (د قدرت خپل) او د پند او نصیحت هر هغه بنده ته چی رجوع کوونکی وی الله ته

تفسیر: دوهمه نښه د قدرت پیدایښت د مځکی دی

(الف): آوارول د هغی

(ب): اچول د غرونو او میخ کول د ځمکی په هغوی سره

(ج): زرغونه کول د هر قسم ګیاه او بوټو تازه وو په رونق سره

(د): هر یوه د دی نښو څخه درس د عبرت ګرځی رښتینو بندګانو لره هغه سړی چی رجوع ئی د الله په لوری وی ځان د دی محسوساتو په دائره کښی بی ځایه نه اخته کوی هغه ته د آسمان او د ځمکی په تخلیق او تنظیم کښی دومره د کتنی او لیدنی سامان او اسباب شته چی د هغو له ادنیٰ غور کولو څخه صحیح حقیقت ته رسیدی شی او هغه هیر شوی سبق ئی بیا وربه یادیږی. بیا خو الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چی سره له دومره قوی دلائلو او روښانو نښو له موجودیته دا خلق ولی د حق په دروغجنولو کښی جرائت او ځغردوالی (ضد) کوی؟

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ جَنّٰتٍ وَّحَبَّ الْحَصِيْدِ ﴿٩﴾

او نازلی ښکته کړی دی مونږ له (طرفه د) آسمانه اوبه ډیری برکتناکی نو زرغونه مو کړل په دغو (اوبو) سره باغونه (چی هر راز(قسم) میوی لری) او دانی کښت چی فصل ئی ریبلی کیږی.

تفسیر: دریمه نښه د قدرت راښکته کول د اوبو دی له آسمانونو نه

(الف): اوبه مبارکی او بابرکته چی هر شی په هغی سره ژوندی کیږی.

(ب): باغونه او دانی د کښتونو (فصلونو) چی په هغی سره زرغونه کیږی.

غله هغه ده چی له هغی سره بوټی ئی هم ریبل کیږی او د باغ ونی سره له دی چی میوی ئی شکولی کیږی ونی ئی پخپله پاتی کیږی.

وَالنَّخْلَ بٰسِقٰتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيْدٌ ﴿١٠﴾

او (زرغونی مو کړلی په دغو اوبو سره ونی د) خرماؤ لوړی هغی لره وړی دی لاندی باندی.

تفسیر: (ج). زرغونول د خرما د ونو، لوړی لوړی(اوچتی) چی دوی لره وړی دی لاندی باندی چی روزی دی لپاره د بندګانو. په ډیر کثرت او، وفرت سره چی د هغو وړی په لیدلو کښی هم ډیر ښه ښکاری.

رِّزْقًا لِّلْعِبَادِ ۙ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا ۚ كَذَٰلِكَ الْخُرُوجُ ⑪

رزق روزی دپاره د بندګانو او ژوندی کړل مونږ په دغو (اوبو) سره کلی او ښارونه مړه. هم داسی دی راوتل (د مړیو له قبرونو نه).

تفسیر: (د): الله تعالیٰ ژوندی کوی په دی اوبو د باران سره ښارونه او کلی مړه یعنی چی بوتی او ګیا تولی وچی او خزان وی بیا ئی ژوندی کوو او زرغونی کوو ئی، نو نتیجه د دی دریو نښو سره له اجزاوو ئی دی ته شوه، چی تاسی انسانان هم داسی راوتونکی او ژوندی کوونکی ئی، لکه چی ګیاوی زرغونی کیدونکی او راوتونکی دی، نو که تاسو عقل لری په خپل ژوند کښی پس له مرګه هیڅ شک او شبه مه کوی. لکه چی د باران په اورولو سره مړه ځمکه ژوندی کوی هم داسی د قیامت په ورځ مړی هم ژوندی کولی شی.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ⑫ وَعَادٌ
وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ⑬ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ ۚ

دروغجن کړی ؤ پخوا له دغو (کفارو) قوم د نوح (نوح لره) او ملګری د کوهی (نبی خپل لره) او ثمودیانو (صالح لره) او عادیانو (هود لره) او فرعون (موسیٰ لره) او (نوعی) ورونو د لوط (لوط لره) او خاوندانو د ځنګله (شعیب لره) او قوم د تبع (خپل نبی لره)

تفسیر: د دی قومونو قصی د حجر، فرقان او دخان او په نورو سورتونو کښی تیری شوی دی هلته ئی بیا ولولی!.

تبع: یا نوم د ځای دی یا نوم د هغه پیغمبر دی چی دا قوم ئی اسلام ته وغوښت.

كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيْدِ ﴿۱۴﴾

دوی ټولو نسبت د دروغو کړی و پیغمبرانو خپلو لره نو بیا حق او ثابت شو ځما عذاب پر دوی

تفسیر: د انبیاو د دروغجنولو لامله(له وجې) له هغو شیانو څخه چې دوی ویرول شوی ؤ هغه ور د مخه راغلل. او په هم هغه عذابونو کښې چې دوی ترې ویرول شوی وو، ولویدل.

اَفَعَيِيْنَا بِالْخَلْقِ الْاَوَّلِ ؕ بَلْ هُمْ فِيْ لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيْدٍ ﴿۱۵﴾

آیا پس نو مونږ ستړی شوی وو په پیدایښت اول باندی یعنی نه یو ستړی شوی بلکه دوی په شک کښې دی له جوړولو او ژوندی کولو نویو څخه.

تفسیر: د دوهم ځلی نوی ژوندون په نسبت هغوی ته خوشی او فضول یو شک پیدا شوی دی هغه قادر مطلق چې دوی ئی اول ځلی پیدا کړی دی آیا دوهم ځلی هغه ته د هغوی بیا پیدا کول کوم ګران کار دی؟ آیا دوی هسی ګمان کوی چې (معاذالله) هغه به په اول ځلی د دی ګردی(ټولی) دنیا له پیدا کولو څخه ستړی شوی وی؟ د هغه مطلق قادر په نسبت داسی توهمات غور کول ډیر سخت جهالت او سپین سترګیتوب دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهٖ نَفْسُهٗ ۚ

او په تحقیق پیدا کړی دی مونږ جنس د انسان، په داسی حال کښې چې مونږ پوهیږو په هغه څیز چې وسوسه او خطره کوی په هغه سره زړه د ده له فکرونو عبثو او ناکارو سره

تفسیر: د انسانانو د هر قول او فعل څخه مونږ خبردار یو تر دی چې له هغو پټو خبرو چې د وسوسی په ډول(طریقه) د هغو په زړه کښې تیریږی هغه هم مونږ ته معلوم دی ﴿ اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴾ جزء ۲۹ (الملک ـ رکوع ـ۱) آیت ۱۴

وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيْدِ ﴿۱٦﴾

حال دا چې مونږ ډیر نژدی یو ده ته په علم سره له رګونو د ورمیږ د ده

شخه.

تفسیر: د ژوندانه له رګه مراد د اورمیږ (شارګ) دی چی د هغه لرځیدونکی رګ له پری کیدلو شخه سری مری ښائی چی دا له روح او نفس شخه کنایه وی او مطلب ئی دا دی چی مونږ د علم په اعتبار د ده له روح او نفس شخه هم ډیر نژدی یو یعنی هسی چی سړی پخپل احوال باندی پوهیږی مونږ له هغه شخه زیات د هغه په حال او احوال باندی پوه او خبردار یو. لکه چی مونږ د الله تعالیٰ دا پوهه او خبرداری په تجربه سره ثابت ولی شو، مثلاً وینو چی یو متخصص طبیب په یوه مرض آخته کیږی او دی خبر نه دی چی شه وخت مریض کیږی او یا شه وخت جوړیږی، یو پوهان، نجومی، ولی، پیغمبر! د هغو مشکلاتو نه چی ورته پیښیږی هیڅ پیش بینی او چاره سازی نشی کولی او پخپله رسول الله وائی ﴿وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ﴾ جزء ۹ «اعراف ـ ٢٣ ع ١٨٨ آیت» نو دا ثابته شوه چی الله تعالیٰ جل جلاله له مونږ نه مونږ ته نژدی دی، او له مونږ نه په مونږ عالم دی، له مونږ نه په مونږ مهربان دی، له مونږ نه د مونږ کارساز دی.

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾

(او یاد کړه) کله چی اخلی دوه اخیستونکی پرښتی چی یوه له ښی طرف نه ناسته وی لیکلو د نیکی ته او بله له کیڼ طرف نه ناسته وی لیکلو د بدی ته

تفسیر: دوه پرښتی د الله په حکم سره د همیش لپاره د هر سړی په کتنه کښی دی هر هغه لفظ چی د دوی له خولی شخه ووځی یا هر کار چی دوی ئی کوی سم د لاسه ئی لیکی د نیکی لیکونکی ښی خوا ته او د بدی لیکونکی کیڼی خوا ته ناستی او ټاکلی (مقرر کړی) شوی دی شه زیادت او نقصان نه کوی بلکه په ډیری امانت داری سره لیکنی کوی ﴿وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ كِرَامًا كَاتِبِينَ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ﴾ جزء عم (سورة الانفطار رقم ٨٢).

مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾

نه وائی دغه بنده هیڅ خبره مګر خو وی له ده شخه دوه ساتونکی، حاضر او تیار چی ژر ئی ولیکی.

تفسیر: دا دوه پرښتی لیکلو ته همیش تیاری وی. او هیڅکله نه تری جدا کیږی هغه چی د ورځی له طرفه موظفی دی د نمازدیګر په وخت کښی عملونه د بندګانو، ثبت ته رسوی. او هغه

چې د شپې له طرفه موظفې دي په وخت د صباح کښې عملونه د بندګانو حضور د رب العالمين ته پورته کوي، حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم وائي چې الله تعالیٰ له دې ملائکو نه پوښتنه کوي چې د ما بندګان په څه حالت کښې وو هغوی ورته وائي چې په سجده وو نو حضرت رب العالمين په ملائکو باندې افتخار کوي نو له هم دې وجې نه بايد په دې دوو لمونځونو باندې ډير خيال وشي.

وَجَآءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ؕ

او راغلې بې هوشي سختي د مرګ لپاره د دې چې په سترګو ئې ووينې په حق سره

تفسير: له يوه لورې ئې دفتر او دوسيه تياره شوې ده او له بل لورې ئې د مرګې په کنده باندې رسيدلې دې مړ کيدونکې دې او د ځنکدن په ربړونو(تکليفونو) کښې غوټې خورې نو هلته دا ګردې(ټولې) خبرې ورته رښتيا ښکاري چې الله تعالیٰ او د هغه پيغمبرانو د هغه خبر ورکړې و او د مړې له مخې د هغه د سعادت او شقاوت پردې لرې کيږي. او د داسې پيښې پيښيدل يقينې او قطعي دي. ځکه چې د مطلق حکيم ډير حکمتونه د ده سره اړې (تعلق) لري. نو په دغه وخت کښې به وويلې شي دغه منکر انسان ته داسې چې:

ذٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيْدُ ﴿١٩﴾

دا مرګ هغه دی چې وې به ته له ده څخه په ځنګ کيدونکې او نه وې پرې اقرار کوونکې

تفسير: سړی ډير زيار(کوشش) کوي چې له مرګ څخه ځان وژغوري(وساتي) او د هغه د بد خوند او وحشت څخه تل ځان وساتي او دې خوا هغې خوا سر او پښې ووهي خو سره له دې د مرګې شيبه(لحظه) چيرې وروسته کيدونکې ده. آخر هغه په سر باندې راتلونکې ده او هيڅ يوه حيله او تدبير د مرګې مخه نشي نيولې.

وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ ؕ ذٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيْدِ ﴿٢٠﴾

او وبه پوکل شي په صور (شپيلې) کښې چې دا يوه ورځ ده د ويرولو (د کفارو په عذاب سره).

تفسير: وړوکی قیامت خو د مرګ وقت دی. وروسته له دی لوی قیامت حاضر دی فقط چی په صور او شپیلی کښی وپوکلی شی هغه ویروونکی ورځ موجودیږی چی انبیاؤ او پیغمبرانو خلق ترینه ویرولی وو.

وَجَآءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ وَّشَهِيدٌ ﴿۲۱﴾

او راځی هر نفس په دی ورځ کښی چی وی به له ده سره یو شړونکی (محشر ته) او شاهدی ورکوونکی (پر اعمال ئی لکه لاس، پښی او داسی نور).

تفسير: خلق به په قیامت کښی داسی حاضر کړل شی چی یوه پرښته به ئی میدان ته د وړاندی کولو دپاره راکاږی او بلی به ئی عملنامه نیولی وی چی د ده د ژوندانه ګرد(تول) احوال او خبری پکښی لیکلی شوی وی ښائی چی دا به همغه دوه پرښتی وی چی ﴿ كِرَامًا كَاتِبِينَ ﴾ ورته وائی او د هغو په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿ إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ ﴾ الآية ـ او ښائی چی کومه بله وی. والله اعلم. نو وبه ویلی شی ده ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی:

لَقَدْ كُنتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا فَكَشَفْنَا عَنكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿۲۲﴾

په تحقیق سره (په دنیا کښی) وی ته په غفلت بیخبری له دی ورځی د عذاب ځخه نو بیرته مو کړه له تا ځخه پرده د غفلت ستا، نو سترګی ستا نن ډیری تیزی دی (چی پری وینی خپل ګرد(تول) اعمال)

تفسير: په هغه وخت کښی به وویلی شی دوی ته چی وی تاسی د دنیا په خوندورو شیانو کښی مشغول او له دی ورځی ځخه بیخبر او بی پروا وی! او ستاسی سترګی د شهواتو او غوښتنو تیاری او پردی پتی کړی وی. هغه ښوونی چی پیغمبرانو تاسی ته کولی هغو ته مو فکر نه کاوه. نن هغه پرده ستاسی له سترګو ځخه لری کوو او ستاسی لیدنه خورا(ډیر) زیاتوو، تر څو ښه وګوری آیا هغه خبری چی تاسی ته کیدلی صحیح وی او که غلطی؟ ثابته وه او ثابته شوه چی دا تولی خبری رښتیا وی، ځکه له هر یوه سره یو قرین شیطان او بل ئی له ملائکو نه د مراقبت لپاره ورسره همراه دی لکه چی په حدیث کښی وائی: **(ما منكم من احد الا وقد وكل به قرينه من الجن وقرينه من الملائكة ـ الحديث)**.

وَقَالَ قَرِينُهُ هَٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ﴿۲۳﴾

او وبه وائی ملګری د ده (پرښته) دا دی هغه شي چې ماسره حاضر دی (د دفاترو د اعمالو د ده)

تفسير: پرښتې به ئې له اعمالنامو سره حاضرې وی ځینې له (قرين) څخه شیطان مرادوی. یعنې شیطان به وائی دا مجرم حاضر دی چې ځما له خوا اغوا شوی ؤ. او هغه مې د دوزخ لپاره تیار کړی دی. مطلب دا چې هغه اغوا ځما له لاسه شوی ده خو په ما کښې دومره زور او تسلط چیری ؤ چې هغه مې په جبری دول(طریقه) سره په شرارت کښې اخته کړ دی پخپل اختیار، اراده او واک ګمراه شوی دی.

أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٤﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ ﴿٢٥﴾

(نو وبه ویل شي دوو پرښتو ته) وغورځوی تاسې په دوزخ کښې هر یو کافر عناد کوونکی منع کوونکی د خیر تیریدونکی له حدودو مشروعو، ظالم او شک کوونکی (په دین کښې).

تفسير: د الله تعالیٰ له درباره به دغه حکم دوو پرښتو ته وشي چې داسې سړی دی په دوزخ کښې واچول شي!

الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾

هغه (کافر) چې ګرځولی ئې دی سره له الله! (الله بل) نو وغورځوی دی په عذاب سخت کښې

تفسير: داسې سړی په دوزخ کښې د ډیر سخت عذاب مستحق دی، ځکه چې تر مشرکینو نه لوی ظالمان نور په دنیا کښې نشته.

قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَٰكِن كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٢٧﴾

وبه وائي ملګری د ده یعنې شیطان ای ربه ځمونږ، نه ؤ ګمراه کړی ما دی (جبراً) لیکن و دی پخپله په ګمراهی لری کښې له حقه ځنی.

تفسیر: ځما زور پر ده باندی نه رسیده. لږ څه اشاره می چی ورته وکړه دغه کمبخت پخپله گمراه شو د نجات او فلاح له لیاری څخه لری ولوید. شیطان به داسی وینا او سره غواړی چی خپل جرم سپک ورښکاره کړی داسی جګړی او منازعی په مابین د دوزخیانو او خدایانو باطله و د هغوی کښی او په مابین د اغوا کونکو د دوی کښی دیری راځی چی قرآن له بعضی د هغو ځنی خبر ورکوی او وائی: ﴿ وَقَالَ الشَّيْطٰنُ لَمَّا قُضِيَ الْاَمْرُ اِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُّكُمْ فَاَخْلَفْتُكُمْ ۗ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ اِلَّآ اَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِيْ ۚ فَلَا تَلُوْمُوْنِيْ وَلُوْمُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۗ مَآ اَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ ۗ اِنِّيْ كَفَرْتُ بِمَآ اَشْرَكْتُمُوْنِ مِنْ قَبْلُ ۗ اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴾ (جزء ـ ۱۳ سورة ابراهیم آیت ـ ۲۲)

قَالَ لَا تَخْتَصِمُوْا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ اِلَيْكُمْ بِالْوَعِيْدِ ﴿۲۸﴾

وبه فرمائی (الله قهراً چی) جګړه مه کوی تاسی دلته له ما څخه چی فائده نه کوی جګړی د تاسی په دی ځای کښی او په تحقیق ړومبی لیږلی و ما تاسی ته ویرول خپل په ژبو د انبیاو.

تفسیر: تاسی چتی(بیکاره) او اپلتی خبری مه کوی په دنیا کښی می هر چا ته د ښو او بدو لیاری ورښولی وی اوس هر یوه ته د هغه له جرم سره سمه جزا ورکوله کیږی هغه چی گمراه شوی دی او هغه چی له دوی څخه ئی لیاره ورکه کړی ده دواړه به د خپلو جرمونو سزاوی مومی.

مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَآ اَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿۲۹﴾ ع

نه شی بدلیدلی هیڅ خبره په دی باره کښی په نزد زما او نه یم زه ظلم کوونکی پر بندگانو چی بی له گناه ئی په عذاب کړم.

تفسیر: ځمونږ له لوری به ظلم نه کیږی. هغه فیصله چی صادریږی عین حکمت او انصاف به وی «او خبره به نه بدلیږی» یعنی کافران به نه بښلی کیږی نو د دی لوی کافر شیطان بښنه به چیری کیږی.

يَوْمَ نَقُوْلُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَاْتِ وَتَقُوْلُ هَلْ مِنْ مَّزِيْدٍ ﴿۳۰﴾

(یاده کړه هغه ورځ) چی وایو مونږ دوزخ ته داسی آیا ډک او موړ شوی ته له خلقو نه؟ او وبه وائی هغه آیا نور هم څه زیات ځای شته بلکه شته یعنی

زیات کړه زه لا ښه موړ شوی نه یم.

تفسیر: د دوزخ وسعت او ارتوالی به له دومره خلقو څخه نه ډکیږی. او د قهر له شدته به نور کافران او نافرمانان هم ورغواړی.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾

او رانژدی به کړ شی جنت لپاره د ویریدونکیو پرهیزګارانو چی نه به وی لری (له دوی نه).

تفسیر: جنت به له دوی څخه لری نه وی. دوی به له ډیر نژدی څخه د هغه تر او تازګی ښائست او سینګار وینی.

هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾ مَّنْ خَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُّنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ط

فرمائی الله چی دا هغه دی چی وعده به ئی کوله کیده له تاسی سره دپاره د هر رجوع کوونکی الله لره او د هر ساتونکی حدودو د هغه لره او هر هغه چی ویریږی له عذابه د رحمان په غیب سره او راتلونکی وی په زړه رجوع کوونکی سره الله ته (نو وبه فرمائی الله ځی ننوځی پکښی په سلامتیا سره)

تفسیر: هغه کسان چی په دنیا کښی ئی الله تعالیٰ یادوه او له ګناهونو څخه ئی ځانونه ژغورل (بچ کول) او د الله په لوری به ئی رجوع کوله او بی له لیدلو څخه د هغه له قهر او جلاله ویریدل او په یوه پاک او صاف رجوع کوونکی زړه د الله په حضور حاضر شوی و د هغه جنت وعده له داسی سړیو سره کړی شوی وه اوس ئی وخت رارسیدلی دی چی په سلامتیا او عافیت سره پکښی ننوځی او پرښتی دوی ته سلام اچوی او د پاک پروردګار سلام هم وررسوی.

ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾

دا ورځ د ورننوتلو په جنت کښی ورځ ده د همیشه توب په هغه کښی

تفسیر: په حدیث کښې وائی جنتیان چې جنت ته ننوزی. ورته ویل کیږی، ننوزی بیا مو نو مرګ نشته، دوزخیانو ته په وخت د ننوتلو کښې دوزخ ته هم داسې ویل کیږی نو هغه ورځ هر چا ته هر څه چې وررسیږی د تل دپاره دی.

لَهُم مَّا يَشَآءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ۝٣٥

وی به دغو (مومنانو) لره هغه چې غواړی ئی دوی په دی جنت کښې او له مونږ څخه ئی زیادت هم شته په هغو باندی

تفسیر: هر شی چې وغواړی هغه وررسیږی برسیره په هغه داسې نعمتونه هم ور رسیږی چې د هغوی په خیال کښې نه وی رسیدلی لکه د الله تعالیٰ لقا او لیدنه. او ممکن دی له (ولدینا مزید) څخه دا غرض وی چې له مونږ سره ډیر شیان دی هر څومره چې د جنتیانو له خوا وغوښت شی هغه ګرد(تول) به ورکړل شی او د الله تعالیٰ په ورکولو سره بیا هم څه لږتیا نه پیښیږی او نه د هغو لامله(له وجې) څه ربړ(تکلیف) او مشکلات پیدا کیږی نو داسې بې شماره انعامات او عطایا لیری مه ګڼی! ﴿وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا عِندَنَا خَزَائِنُهُ﴾ الآیة - په حدیث کښې وائی که الله تعالیٰ تولی آرزوګانی د بندګانو ورپوره کړی د ده په دربار کښې په اندازه د یوه وزر د میاشی هم څه نه کمیږی.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُم بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِن مَّحِيصٍ ۝٣٦

او ډیر مو هلاک کړی دی پخوا له دی څخه له اهل د زمانو پخوانیو نه چې هغوی ډیر سخت او قوی و له دغو (کفارو د مکی) څخه له جهته د قوته نو ډیر ځایونه د پنا ئی ولټول په ښارونو کښې، چې ګوندی پیدا به کړی ځای د ساتنی له مرګه څخنی، خو پیدا ئی نه کړ

تفسیر: ړومبی د کفارو د اخروی تعذیب بیان و په منځ کښې د هغوی په مقابل کښې د اهل جنت د تنعم ذکر راغی اوس بیا د کفارو د سزا ورکولو ذکر فرمائی یعنی پخوا له آخرته په دنیا کښې مونږ ډیر داسې شریر سرکش او غاړه غړوونکی قومونه تباه او خراب کړی دی چې په زور او قوت کښې له موجوده کافرانو څخه ډیر لوړ(اوچت) و او په ډیرو ملکونو کښې ګرځیدلی

وو او راز راز(قسم قسم) تصرفات ئې پکښې کړې و، کله چې د الله تعالیٰ عذاب ورسيد نو د تښتيدلو او پټيدلو لپاره هغوی ته په ګرد(تول) جهان کښې په هيڅ يو ځای کښې داسې ځای نه پيدا کيده ﴿ اَيْنَ مَا تَكُوْنُوْا يُدْرِكْكُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِيْ بُرُوْجٍ مُّشَيَّدَةٍ ﴾ الآية ـ النساء رکوع (۱۱) آيت (۷۸)

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهٗ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيْدٌ ۝۳۷

بيشکه په دغو (مذکوره و شيانو) کښې خامخا ذکر او پند دی هر هغه چا لره چې وی هغه لره زړه روغ او فکر کوونکی يا کيږدی غوږ نصيحت ته په داسې حال کښې چې دی حاضر متوجه وی په زړه سره

تفسير: په دی عبرتناکو واقعاتو باندی له غور او فکر کولو څخه هم هغه خلق پند اخيستی شی چې د هغوی په سينه کښې هسې پوهيدونکی زړه وی چې يا پخپله په خبری باندی وپوهيږی يا د نورو له پوهولو څخه پوهه ومومی او غوږ ورته ونيسی ځکه چې دا هم د پوهنی يوه درجه ده چې سړی پخپله نه پوهيږی خو د نورو له ويښولو څخه متنبه او هوښياريږی او منفعت تری آخلی. هغه چې نه پخپله پوهيږی او نه د نورو پوهولو ته غوږ ږدی، او نه ئې په زړه کښې ځای ورکوی، نو له هسې سړی څخه لوته او تيږه(ګټه) ښه ده.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ

او په تحقيق پيدا کړی دی مونږ آسمانونه او ځمکه او هغه نور مخلوقات چې په منځ د دغو (آسمانونو او ځمکه) کښې دی په شپږو ورځو کښې

تفسير: د دی بيان پخوا له دی تير شوی دی.

وَّمَا مَسَّنَا مِنْ لُّغُوْبٍ ۝۳۸

او نه وه رسيدلې مونږ ته هيڅ ستوماني

تفسير: کله چې دی د اول ځلی له پيدا کولو څخه نه دی ستړی شوی نو د دوهم ځلی په پيدا کولو کښې به څرنګه ستړی کيږی؟ او تباه او برباد کول خو له جوړولو څخه ډير آسان دی.

فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

نو صبر کوه (ای محمده) پر هغه چی وائی ئی دوی او تسبیح ووایه پیوست له حمده د رب خپل

تفسیر: که دا خلق په داسی غتو خبرو باندی هم نه پوهیږی نو تاسی مه خپه کیږی! بلکه پر داسی چتی(بیکاره) خبرو باندی صبر وکړی! **(وهذا کان قبل الامر بالجهاد)** او د هغه الله تعالیٰ په یاد کښی د زړه له کومی مشغول اوسی! چی د گردو(تولو) آسمانونو او ځمکی پیدا کوونکی دی، او د هر شی په ودانولو او ورانولو باندی قدرت لری.

قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ

پخوا له راختلو د لمر یعنی لمونځ د صبا او پخوا له لویدلو د لمر څخه یعنی لمونځونه د ماسپښین او د مازدیگر او په بعض کښی د شپی نه پس تسبیح وایه د دغه الله یعنی لمونځ د تهجد او ماسختنی وکړه.

تفسیر: دا د الله تعالیٰ د یادولو وختونه دی. په دی کښی عبادتونه او دعاوی قبلیږی. له ځینو روایتونو څخه ښکاریږی چی ړومبی ځمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی د دریو وختونو لمونځ فرض و. سهار ـ مازدیگر او تهجد. لکه چی اوس هم دی دریو وختو ته یو خصوصی فضل او شرف حاصل دی. ښائی چی هر سړی په لمانځه، ذکر، دعا، تلاوت یا نورو ښو کارونو باندی په دغو وختو کښی مشغول اوسی او معمور ئی ولری. په حدیث کښی راغلی دی **(علیکم بالغدوة والروحة وشئ من الدُلجة)** ځینی وائی چی له قبل الطلوع څخه د سهار لمونځ او له قبل الغروب څخه د ماسپښین او مازدیگر لمونځونه او له (من اللیل) څخه د ماښام او ماسختن لمونځونه مراد دی.

وَاَدْبَارَ السُّجُوْدِ ﴿٤٠﴾

او وروسته له سجدو د لمونځونو څخه هم تسبیح ووایه!

تفسیر: وروسته له لمانځه څخه دی څه تسبیح او تهلیل وکړ شی چی هغه عبارت له سنتو لمونځونو او نوافلو څخه دی او یا عبارت له هغو اذکارو څخه دی چی په احادیثو کښی راغلی لکه دری دیرش کرته سبحان الله، دری دیرش کرته الحمدلله، څلوردیرش کرته الله اکبر او یا داسی

نور اذکار او اوراد چی په نصوصو کښی راغلی.

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٤١﴾

او واوره غوږ کیږده (ای محمده) هغه ورځ چی آواز وکړی آواز کوونکی (اسرافیل) له ځای نژدی نه

تفسیر: وائی چی د بیت المقدس پر تیږی (ګټی) باندی به صور او شپیلی پوکل کیږی نو ځکه ئی نژدی ویلی دی. یا ئی دا مراد دی چی د هغه غږ به په هر ځای کښی له ډیر نژدی ځخه اوریده کیږی او تول به یو شانی اوری پرته(علاوه) له صور ځخه نور غږونه هم د الله تعالیٰ له لوری آورول کیږی چی ځینی له دی آیت ځخه هم هغه غږونه مراد وی چی په هغی ورځی کښی پرته(علاوه) له صور ځخه له ډیر نژدی ځخه غوږونو ته رسیږی خو ښکاره نفخ صور دی. والله اعلم.

يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾

هغه ورځ چی واوری (دغه خلق) سخته چغه د (اسرافیل) په حقه سره دا (ورځ د آواز) ورځ د وتلو ده (له قبورو) نه.

تفسیر: کله چی دوهم ځلی صور او شپیلی پوکله کیږی نو ځمکه بالکل سره بیرته کیږی او ګرد(تول) مړی تری ژوندی راوځی او په میدان دریږی.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾

بیشکه هم دا مونږ ژوندی کول کوو او مړه کول کوو او شته خاص مونږ ته راګرځیدل (د تولو امورو).

تفسیر: په هر حال موت او حیات ګرد(تول) د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی دی او د هر دول(طریقه) ګرځیدلو پای(آخر) د الله تعالیٰ په لوری دی هیڅوک له دی ځخه نه شی خلاصیدی.

يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ۚ ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾

په هغه ورځ چی وچوی ځمکه له دوی ځخه په چابکی سره دغه (ژوندی کول)

تول دی پر مونږ باندی ډیر آسان.

تفسیر: ځمکه به چوی، مړی به له هغی څخه راووځی او د حشر د میدان په لوری به سره په منډو غونډیږی الله تعالیٰ به ګرد(تول) پرومبی او وروستنی مخلوقات سره یو ځای تولوی او داسی کول هغه ته کوم لوی کار نه دی.

نَحۡنُ أَعۡلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَآ أَنتَ عَلَيۡهِم بِجَبَّارٍۖ فَذَكِّرۡ بِٱلۡقُرۡءَانِ مَن يَخَافُ وَعِيدِ ٤٥

مونږ ته ښه معلوم دی هغه څه چی وائی ئی دوی او نه ئی ته په دوی باندی زور کوونکی (په راوړلو د ایمان) نو پند ورکوه په قرآن سره هغه چاته چی ویریږی له وعیدونو او ویرولو ځما په عذابونو د آخرت سره

تفسیر: هغه خلق چی له حشر څخه منکران دی هغوی چټی(بیکاره) اپلتی کوی. دوی پریږدی چی هسی چټی(بیکاره) خبری کوی او د هغوی معامله مونږ ته راوسپاری مونږ ته دوی ګرد(تول) معلوم دی او په هغو خبرو مونږ ښه پوهیږو چی دوی ئی وائی. ستاسو دا کار نه دی چی په زور او زیادت سره په هر سری باندی هره یوه خبره ومنئ هو! هغوی ته قرآن کریم واوروی! او مخصوصاً هغوی ته نصیحت او لیار ښوونه وکړی! چی له الله تعالیٰ څخه وویریږی او په دی معاندینو پسی ډیر زیات هڅه مه کوی!.

تمت سورة (قٓ) بتوفيقه تعالىٰ

سورة الذاريات مكية وهى ستون آية وثلث ركوعات

رقم نزولها (٦٧) رقمها (٥١) (نزلت بعد سورة الأحقاف)

د «الذاریات» سورت مکی دی (٦٠) آیتونه او دری رکوع لری په تلاوت کښی (٥١) او په نزول کښی (٦٧) سورت دی. وروسته د الاحقاف له سورت نه نازل شوی دی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَالْحٰمِلٰتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجٰرِيٰتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَالْمُقَسِّمٰتِ أَمْرًا ﴿٤﴾

قسم دی په هغو بادونو باندی چی تیتوی (الوځوی) خاوری او نور شیان په الوتلو خپلو سره پس قسم دی په وریځو پورته کوونکیو د اوبو درنو سره پس قسم دی په کشتیو تلونکیو په نرمی سره په سر د اوبو پس قسم دی په (ملائکو) قسمت کوونکو د کارونو لویو په حکم د الله سره «لکه ارزاق باران او داسی نور».

تفسیر: ړومبی ډیر سخت بادونه او سخته سیلی الوځی چی د هغو له دوړو او غبار څخه وریځی پورته کیږی بیا له هغو څخه اوبه جوړیږی او هغه پیتی پورته ګرځی. بیا د اوریدلو په وخت کښی سپکه هوا چلیږی بیا د الله تعالیٰ له حکم سره سم د هری سیمی هومره وربش چی په برخه ئی وی هغه ورویشل کیږی. پر دی هواو باندی الله تعالیٰ قسم خوری. ځینی عالمان له (ذاریات) څخه هواوی له (حاملات) څخه وریځی او له (جاریات) څخه ستوری او له (مقسمات) څخه پرښتی مرادوی. ګواکی د مقسم په ترتیب له ښکته والی څخه د پورته په لوری شوی دی. له حضرت علی کرم الله وجهه او نورو څخه روایت دی چی (ذاریات) هواوی (حاملات) وریځی (جاریات) بیړی او (مقسمات) هغه پرښتی دی چی د الله تعالیٰ په حکم خواړه او نور شیان تقسیموی. جواب د قسم دا دی چی:

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ﴿٦﴾

بیشکه هغه چی له تاسو سره ئی وعده کاو شی چی هغه عبارت ده له ژوندی کولو پس له مرګه ځنی خامخا یوه وعده رښتیا ده او بیشکه چی جزا د عمل خامخا واقع کیدونکی او راتلونکی ده (نو ځانونه ورته ښه تیار کړی!)

تفسیر: دا د هواو او وربښو او نورو شیانو نظام ښه شاهد او ښوونکی دی چی د آخرت وعده رښتیا ده او د دنیا د اموراتو فیصله کول په عدل او انصاف سره هم ضروری دی. کله چی په نری کښی یو باد، وربښ، هوا هم بی له نتیجی نه ښوری نو آیا دا دومره لویه کارخانه به څرنګه بی له کومی نتیجی پخپل سر ګرځی؟ خامخا دوی لره به هم کومه عظیم الشانه نتیجه وی چی هغه ته مونږ آخرت وایو.

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾

او (قسم دی) په آسمان خاوند د لیارو خلقی وو، مزینو

تفسیر: په صاف، مضبوط او ډیر ښه رونق لرونکی آسمان باندی قسم دی چی پر هغه باندی د ستوریو جال لویدلی راښکاری او په هغه کښی د ستوریو او پرښتو لیاری شته. جواب د قسم دا دی چی:

إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ⑧ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ⑨

بیشکه تاسی ئی ای مشرکانو خامخا په یوه خبره مختلفه ګډه وډه کښی! ګرځول کاو شی له دغه (نبی، قرآن او ایمان څخنی په هغوی سره) هغه څوک چی ګرځولی شوی دی له هدایته په علم د الله کښی.

تفسیر: د قیامت او د آخرت خبری هرومرو(خامخا) ستاسو د جګړو مورد ګرځیدلی دی. دا هغه سری منی چی د ربوبیت له دربار سره څه تعلق ولری. هغه چی له دی درباره رټلی او شړلی وی د خیر او د سعادت له لیاری څخه ګرځیدلی وی. نو هغه د دی شیانو له تسلیم او منلو او قبلولو څخه تل بی برخی پاتی کیږی. که دوی یوائی د آسمان په نظم او نسق باندی فکر وچلوی او غور وکړی نو یقین ئی راځی چی په هسی خبرو کښی جګړی کول ناپوهی او حماقت دی.

قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ⑩

لعنت کړی شوی دی پر دروغ ویونکیو اټکل کوونکیو باندی

تفسیر: په دوی ځکه لعنت شوی دی چی دوی د دین په خبرو کښی اټکلونه وهی او پخپل ګمان او اټکل سره د قطعیاتو تردید کوی. ﴿ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴾ د معنی او معرفت په امورو کښی د دوی ټول اعمال په تخمین او اټکل سره دی.

الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ⑪

هغه کسان چی دوی په نهایت غفلت کښی سهو کوونکی غافل او بیخبره دی (له قیامت نه)

تفسير: د دنيا د چرچو او د مزو لامله(له وجې) دوی له الله تعالیٰ څخه او له آخرت نه بالکل غافل شوی دی.

يَسْـَٔلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٢﴾

سوال کوی منکران (تمسخراً له محمد نه) چې کله به وی ورځ د انصاف (او د جزاء)

تفسير: د انکار او خندا په دول(طريقه) پوښتنې کوی ښه! خانه! هغه د عدل او د انصاف ورځ کله راځی؟ او دومره ولې وځنديده (ايساره شوه) ؟ نو فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه په جواب د دوی کښې چې واقع به شی دا جزا.

يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾

هغه ورځ چې دوی په اور باندی معذب شی ورته وبه ويل شی! وڅکی تاسی (خوند د) عذاب ستاسی، دا دی هغه (عذاب) چې وی تاسی چې په جلتی سره مو غوښت دغه عذاب په دنيا کښې

تفسير: دا د الله تعالیٰ له لوری هغوی ته جواب ورکړی شوی دی چې لږ صبر وکړی! هغه ورځ راتلونکی ده. کله چې تاسی په اور کښې سره سم او کاږه واږه ولويږی او ښه په کښې وسوځی! نو هلته به تاسی ته وويل شی واخلی وڅکی دا مو د شرارت او استهزاء مزه او خوند او دا ده هغه ورځ چې تاسی ژر غوښتله درغله.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ

بيشکه ويريدونکی له الله او ځان ساتونکی له معاصيو به په جنت کښې وی او په چينو کښې به وی يعنی ښبونکی د اوبو د دی چينو به وی. اخيستونکی به وی هغو نعمتونو لره چې ورکړی وی دوی ته رب د دوی.

تفسير: په ډېره خوښۍ هغه نعمتونه قبلوي چې الله تعالیٰ ورښلي دي ته چې يو له هغې څخه انواع د چينو دي لکه سلسبيل، ﴿عَيْنًا فِيهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيلًا﴾ «الدهر» . تسنيم، ﴿عَيْنًا يَّشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُوْنَ﴾ «التطفيف». جارية، ﴿فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ﴾ «الغاشية» .

إِنَّهُمْ كَانُوْا قَبْلَ ذٰلِكَ مُحْسِنِيْنَ ﴿١٦﴾

بيشکه دوی و پخوا له دې څخه! يعني په دنيا کښې محسنان او نيکي کوونکي

تفسير: له دنيا څخه سره له ډېرو ښېګڼو (فايدو) راغلي و نن د هغو ښېګڼو (فايدو) ميوه مومي وروسته له دې د ښېګڼو (فايدو) لږ څه تفصيل هم راځي.

كَانُوْا قَلِيْلًا مِّنَ الَّيْلِ مَا يَهْجَعُوْنَ ﴿١٧﴾ وَبِالْاَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُوْنَ ﴿١٨﴾

وه دوی (په دغه وصف) چې په لږ برخه د شپې کښې به اوده کېدل او په اکثره د شپې کښې به ئې عبادت کاوه او په وخت د ګهيځ (سحر وختي) کښې دوی مغفرت غوښت له الله نه د ګناهونو خپلو

تفسير: د شپې زياته برخه د الله تعالیٰ په عبادت کښې تيروي او د ګهيځ (سحر) په وخت کښې کله چې شپه پای (آخر) ته ورسيږي له الله تعالیٰ څخه د خپلو تقصيراتو ښښنه غواړي او وائي، الها ستا د معبوديت حق مې نشو ادا کړی هغه تقصيرات چې ځما څخه واقع شوي دي پخپلې مهربانۍ او مرحمت سره ئې رامعاف کړه! د عبادت کثرت دوی نه مغروروي بلکه څومره چې په عبوديت کښې ترقي کوي په هماغه اندازه په دوی کښې خوف او خشيت لا زياتيږي.

وَفِيْٓ اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُوْمِ ﴿١٩﴾

او په مالونو د دوی کښې حق او برخه وه سوالګر لره او صبر کوونکي لره (يعني مسکين سوال نه کونکي لره).

تفسير: محروم هغه اړ(مجبور) او محتاج دی چې له هيچا څخه هيڅ شی نه غواړي مطلب ئې دا دی چې دوی برسيره پر زکوٰة له خپلو مالونو او شتو څخه پخپلې خوښۍ سره سائلانو او محتاجانو ته برخې ټاکي او مقرروي چې د التزام لامله (له وجې) ګواکې حق ورته وايه شي او

اغنيا بايد له حال د داسي محتاجانو نه خبر وي چي دوی له شرم او غيرت نه له چا شخه څه نه غواړی.

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنْفُسِكُمْ ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾

او په ځمکی کښی علامی او نښی دی، د قدرت د الله تعالیٰ یقین لرونکیو لره. په نفسونو او ځانونو ستاسی کښی هم علامی د عبرت دی آیا نو تاسی ئی نه وینی چی تری پند واخلی

تفسير: دا د شپی ویښتیا، استغفار او پر محتاجانو او اړو(ضرورتمندو) باندی خرخ او لګول د مال شائی چی د دی یقین په بنا وی چی الله تعالیٰ شته او د ده په دربار کښی د هیڅا اجر او نیکی نه ضایع کیږی، نو ځکه متقیان په داسی شاقه عبادتونو ځان سنبالوی. له دغو نښو د قدرتونو د الله تعالیٰ شخه چی په آفاقی او انفسی یعنی په ځان او جهان کښی شته! که سړی پخپل ځان یا د ځمکی د مخی د موجوداتو په احوالو باندی فکر او غور وکړی نو دا تفکر او تعمق هر انسان په دی متیقین کوی چی د هرو نیکو او بدو جزا په هر ډول(طریقه) چی وی ضرور رسیدونکی ده.

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾

او په آسمان کښی دی (سبب د) رزق ستاسی چی (باران دی) او هغه چی له تاسو سره ئی وعده کړی شوی ده (د ثواب او عقاب)

تفسير: په سائلانو او محتاجانو باندی له لګولو شخه مه ویریږی په دی معنی چی که مونږ خپل مال اقرباو او فقیرانو ته ورکړو نو له کومه به ئی بیا وخورو، او مه په لګولو سره په مساکینو باندی څه منت او احسان ږدی ځکه چی مونږ ستاسی ګردو(تولو) روزی، اجر او ثواب سم له کړی شوی وعدی سره درکوو او د هر یوه روزی رسیدونکی ده هیڅوک ئی مخه نشی نیولی، او لګونکی لره به ډیر اجر او ثواب نور هم وررسیږی.

فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ ﴿٢٣﴾

نو قسم دی وی ځما په رب د آسمان او ځمکی باندی بیشکه دا خبره چی وعده ئی کړی شوی ده خامخا حقه او رښتیا ده په مثل د هغی حقیقت او

واقعيت چې تاسو پرې خبرې کوې.

تفسير: هسې چې ستاسې په وينا کښې څه شک نشته هم هغسې په دې خبرې کښې هم څه شبهه نشته په يقين سره دا ورځ رسيدونکې ده او د قيامت لويه ورځ دريدونکې ده آخرت راتلونکې دی او د الله تعالیٰ ګردی (تولی) وعدې پوره کيدونکې دي. وروسته له دې نه د ﴿ وَفِيٓ أَمۡوَٰلِهِمۡ حَقّٞ لِّلسَّآئِلِ وَٱلۡمَحۡرُومِ ﴾ په مناسبت د حضرت ابراهيم عليه السلام د ميلمه پالنې قصه را آوروي چې د لوط عليه السلام د قصې تمهيد دی او له دغو دواړو قصو څخه دا راښکاريږي چې د الله تعالیٰ معامله په دنيا کښې له محسنانو او ښو خلقو او له مکذبانو او بدو سړيو سره څرنګه ده؟

هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ضَيۡفِ إِبۡرَٰهِيمَ ٱلۡمُكۡرَمِينَ ﴿٢٤﴾

آيا رسيدلې او راغلې ده تاته (اې محمده) خبره د ميلمنو د ابراهيم چې مکرمان او عزتمندان وو (په نزد د الله)

تفسير: دا ميلمانه هغه پرښتې وې چې په اوله کښې ابراهيم په هغوی باندې د بنی آدمانو ګمان کړی و او د هغوی ئې ډيره عزت داری کوله اګر چې د الله په دربار کښې پرښتې هم معززی او مکرمې دي لکه چې پاک الله فرمائي ﴿ بَلۡ عِبَادٞ مُّكۡرَمُونَ ﴾

إِذۡ دَخَلُواْ عَلَيۡهِ فَقَالُواْ سَلَٰمٗاۖ قَالَ سَلَٰمٞ قَوۡمٞ مُّنكَرُونَ ﴿٢٥﴾

کله چې ننوتلې دغه (پرښتې) پر دغه (ابراهيم) نو وې ويل (سلام کوو مونږ پر تا) په سلام کولو سره، وويل (ورته ابراهيم چې) سلام دې وي پر تاسو او په زړه کښې ئې دغه تيره شوه چې دوی يو) قوم نا آشنا دي

تفسير: د سلام جواب ئې په سلام سره ورکړ او پخپلو زړونو يا په خپلو منځونو کښې ئې سره وويل چې دوی خو اوپره او ناپيژندلې سړې راښکاري.

فَرَاغَ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ فَجَآءَ بِعِجۡلٖ سَمِينٖ ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيۡهِمۡ قَالَ أَلَا تَأۡكُلُونَ ﴿٢٧﴾

پس ورغی (ابراهيم) کور خپل ته نو رائې وړ(لائق) يو خوڅې(سخيء) تيار، ورېت کړی نو ورنژدې ئې کړ هغوی ته وې ويل ولې نه خورې (يعنې وخورې

تری)

تفسیر: په ډیر اهتمام سره ئې په میلمستیا لاس پورې کړ او په ډیر تهذیب او خوږه ژبه ئې دوی ته وفرمایل «ګرانو میلمنو! ولې تاسو ډوډی نه خورئ؟» کله چې هغوی پرښتې وې او خواړه ئې نه و پکار نو دوی ورته وویل چې نه ئې خورو.

فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۖ قَالُوا لَا تَخَفْ ۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾

پس پټه کړه (ابراهیم) په زړه کښې له دوی نه ویره. ورته وې ویل دوی مه ویرېږه (مونږ لیږلی شوی د رب ستا یو) او زیری ئې ورکړ ده ته په یوه هلک ښه عالم هښیار سره

تفسیر: دلته ابراهیم علیه السلام وپوهیده چې دوی بنی آدمان نه دی بلکه ملائکې دی دا قصه پخوا له دی ځخه په تفصیل سره د (هود) په سورت او د (حجر) په سورت کښې تیره شوې ده هلته دې وکتله شي.

فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾

پس مخ ئې وراړاو ښځې د ده په غږ د حیرانتیا سره نو وئې واهه مخ خپل (په څپیړو) وویل دې چې زړه بوډۍ یمه شنډه (نو څرنګه به وځیږوم زه ځوی؟)

تفسیر: حضرت بی‌بی ساره رضی الله تعالیٰ عنها چې په یوه ګوټ کښې ولاړه وه د هلک د ځیږیدلو د زیری له آوریدلو ځخه په چغو سر شوه او بلې خوا ته متوجه شوه او له ډیره تعجبه ئې په څپیړو خپل مخ ووهه او وې ویل «دا څرنګه د منلو وړ(لائق) خبره ده چې یوه هسې زړه بوډۍ او شنډه ښځه لنګه شي چې په ځوانۍ کښې ئې اولاد نه دی شوی او اوس چې ډیره زړه او کروپه شوې ده! د هلک مور شي».

قَالُوا كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ ۖ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾

وویل دغو (ملائکو) هم داسې (لکه چې بشارت مو درکړ) ویلی دی رب ستا بیشکه هغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسیر: مونږ دا خبره له ځانه نه وایو بلکه ستاسی پروردګار هم داسی فرمایلی دی او هم هغه پاک الله ته دغه ښه معلوم دی چی چا ته څه شی؟ او په کوم وقت کښی ورکړ شی؟ (او بیا تاسی سره له دی چی د نبوت له کورنی شخه ئی نو ولی په دی زیری باندی تعجب کوی؟)

تنبیه: له ګردو(تولو) آیتونو شخه دا راښکاری چی دا هلک حضرت اسحاق علیه السلام دی چی د هغه زیری مور او پلار دواړو ته ورکړی شوی دی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿۳۱﴾

وویل (ابراهیم) نو څه کار (شان) دی ستاسو ای مرسلانو (رالیږلیو شویو د الله له جانبه).

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام له پرښتو څخه پوښتنه وکړه چه آخر تاسی د څه دپاره راغلی یئ؟ ښائی چه له قرینی څخه پوهیدلی وی چه دوی د کوم ضروری او اهم مقصد دپاره راغلی دی.

قَالُوٓا إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿۳۲﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن طِينٍ ﴿۳۳﴾

وویل دوی بیشکه مونږ چه یو رالیږلی شوی یو طرف د یوه قوم گنهگار (کافر) ته دپاره د دی چه ولیږو پر هغوی باندی تیږی (گټی) له ختو (پخو شوو په اور لکه پخی خښتی).

تفسیر: یعنی د لوط علیه السلام د قوم د سزا ورکولو دپاره ورلیږلی شوی دی ترڅو ئی د کنکرو د دبرو په ورولو سره ووژنو. د(من طین) له قید څخه دا ښکاری چه دا د وریا (باران) له ږلیو نه وه چه هغه ته توسعاً تیږه (گټه) ویل کیږی.

مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿۳۴﴾

نشان داره کړی شوی (په نامه د هغه چا چه پری ویشتل کیږی) په نزد د رب ستا دپاره د مسرفانو له حده تیریدونکیو (په کفر او فجور کښی دپاره د هلاک کولو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له خوا په هغه باندی نښی لګولی شوی وی (چه لیکلی ؤ پر هری گټی باندی نوم د هغه چا چه پری ویشتلی کیده او هلاکیده) دا د عذاب کانی یواځی پر هغوی باندی لګیږی چه د عقل ـ دین او د فطرت له حدوده وتلی وی.

فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾

بیا راوویستل مونږ هغه څوک چه ؤ په دی کلیو کښی له ایمان لرونکیو څخه پس بیا ونه مونده مونږ په دغو کلیو کښی پرته (علاوه) له یوه کوره د مسلمانانو (د لوط) او کورنی د ده.

تفسیر: یعنی په هغه کلی کښی یوائحی د حضرت لوط علیه السلام کورنی د مسلمانانو یو کور ؤ چه مونږ هغه له عذابه وژغوره (وساته) او تول هستیدونکی ئی روغ رمټ پاتی شول او نور تول سره هلاک او فنا شول.

وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾

او پریښوده مونږ په (هلاکت) د دغو (کلیو) کښی یوه نښه (لویه د عبرت د هلاکت) دپاره د هغو کسانو چه ویرېږی له عذاب دردناک څخه چه له بدو څخه ځان وژغوری (وساتی).

تفسیر: یعنی تر اوسه هلته د تباهی علائم او نښی شته او د دوی دغه ډیر ویروونکی وژل ویریدونکیو لره لوی عبرت دی او په دی قصی کښی د عبرت او نصیحت ښه پندونه لیدل کیږی.

وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾

او (پریښی دی مونږ ویریدونکیو ته علامی د قدرت) په (قصی د) موسیٰ کښی کله چه ور ومولیږه دغه (موسیٰ) طرف د فرعون ته په برهان واضح دلیل ښکاره سره (یعنی سره له معجزی او براهین) بیا نو مخ واړاوه (فرعون له ایمان راوړو) سره له قوت زور او لاؤ لښکر خپل او وویل (فرعون چه دغه موسیٰ کودگر دی یا لیونی دی.

تفسیر: یعنی فرعون پخپل زور او قوت باندی مغرور شوی د حق له لاری څخه ئی مخ واړاوه. او

د دولت ارکان او تبر ئی هم له خپل ځان سره یو ځای دوب کړل. فرعون به ویل چه «موسیٰ یا یو ګرندی کودګر دی یا لیونی دی او له دغو دوو خبرو څخه خالی نه دی.

فَأَخَذْنٰهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنٰهُمْ فِى الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿۴۰﴾

نو ونیوه مونږ دغه (فرعون) او لښکر د ده نو وغورځول مونږ دوی په سیند کښی (نو غرق شول) او هغه ملامته کړی شوی ؤ.

تفسیر: یعنی مونږ په هغوی باندی څه زیادت نه دی کړی. هغوی پخپله ګرم او ملزم دی. چه ولی ئی کفر او غاړه غړول او سرکشی غوره کوله. او سره له پوهولو هم ونه پوهیدل. آخر هغه چه کرلی ئی ؤ وئ ریبل.

وَفِى عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿۴۱﴾ مَا تَذَرُ مِن شَىْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿۴۲﴾

او (پریښی دی مونږ علامی د قدرت) په (قصی د) عاد کښی کله چه ومولیږه پر دوی باندی باد شنډ خیره نه به پریښوده (دغه باد) هیڅ شی (له نفس او مال) چه وابه لوت په هغه باندی مګر خو وبه ئی ګرځاوه لکه وچ زوړ رژیدلی (وابنه توتی توتی).

تفسیر: یعنی د عذاب هغه سخته سیلی راوالوته چه له سیلمی له خیر او برکته تشه وه او د مجرمانو سته (بیخ) ئی وویسته او په هر شی باندی چه الوته د هغه دوړی به ئی ایستلی.

وَفِى ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتّٰى حِينٍ ﴿۴۳﴾

او (پریښی دی مونږ علامی د قدرت) په (قصی د) ثمود کښی کله چه وویل شو دوی ته (پس له اهلاک د ناقی) نفع واخلئ تاسی تر یوه وقته (د راتللو د عذاب) پوری.

تفسیر: یعنی حضرت صالح علیه السلام ثمودیانو ته وفرمایل «ښه ده څو ورځی نور هم د دنیا

مزی وڅکئ! او د دی ځای سامان درغوند کړئ! په پای (آخر) کښی به د الله تعالیٰ په عذاب اخته شئ».

فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّعِقَةُ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٤٤﴾
فَمَا اسْتَطَاعُوا مِن قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾

نو سر ئی وغړاوه له امره حکمه د رب خپل نو ونیول دوی تکی (د تندر عذاب هلاک کوونکی) او دوی به (ورته) کتل نو بیا نه توانیدل دوی چه پورته شی (وتښتی له عذاب د الله څخه) او نه ؤ دوی بدل اخیستونکی (له مونږه مقابله کوونکی له عذاب الله سره).

تفسیر: یعنی د دوی شرارت ورځ په ورځ پسی زیاتیده. آخر د الله تعالیٰ عذاب راغی ـ یوه سخته تکه (تندر) ولویده او په یوی کتنی هغوی تول یخ پخ شول. او د هغوی هغه تول زور او قوت او متکبرانه دعوی او د ښه او بد ویناوی ګردی (تولی) په خاورو کښی ولړلی شوی. د دوی د یوه له لاسه دومره ونه شوه چه له سرګردانی څخه وروسته له خپل ځای څخه وخوځیږی. نو دوی به څرنګه انتقام او بدل اخلی؟ او څه ډول (طریقه) به نور خپلو مرستو (مدد) ته وغوښتی شی؟.

وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٦﴾

او (هلاک کړی ؤ مونږ) قوم د نوح پخوا له دی (اهلاک د دی قومونو) بیشکه دوی ؤ قوم فاسقان وتونکی له فرمان.

تفسیر: یعنی له دی قوم څخه پخوا د نوح علیه السلام قوم د خپل بغاوت او سرکشی په سبب تباه شوی دی. ځکه چه هغوی په نافرمانی کښی له حده ډیره تیری کړی وه.

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾

او آسمان موجود کړی دی مونږ په ایدی (د قدرت خپل) او بیشکه مونږ خامخا پراخوونکی یو (او هر شی مو له واک (اختیار) او قدرته پوره دی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ آسمان غونډی یو لوی څیز پخپل قدرت او قوت سره پیدا کړی دی او هغه ته له آسمان او له ځمکی څخه د نورو لویو شیانو پیدا کول هیڅ مشکل نه دی.

وَالْأَرْضَ فَرَشْنٰهَا فَنِعْمَ الْمٰهِدُوْنَ ﴿۴۸﴾

او ځمکه غوړولی ده مونږ نو ښه غوړوونکی یو مونږ.

تفسیر: یعنی آسمان او ځمکه ټول د الله تعالیٰ پیدا کړی اجسام دی او هغه ټول د الله تعالیٰ په واک (اختیار) او قبضه کښی دی نو د دی مجرم به چیری وتښتیدی شی؟ او کوم ځای ته به پناه یوسی؟ که سړی د دی دنیا او د کائناتو د خالق په عجیبو او غریبو کارونو او چارو کښی فکر وچلوی او غور پکښی وکړی او د سلیم عقل خاوند وی نو الله تعالیٰ به ښه وپیژنی او وبه پوهیږی چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه هیڅوک هیڅ واک (اختیار) نه لری.

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿۴۹﴾

او له هر څیز څخه پیدا کړی دی مونږ جوړی دوه قسمه (نر ـ ښځه) دپاره د دی چه تاسی پند واخلئ (پوه شئ چه یواځی فردیت او وحدانیت د الله صفت دی).

تفسیر: یعنی پیدا کړی دی مونږ نر او ښځه لکه چه «ابن زید» ویلی دی او نن نوی حکماء هم په هغه باندی اعتراف کوی چه په هری نوعی کښی د نر او ښځی تقسیم شته ـ یا له (زوجین) څخه متقابل او متضاد شیان مراد دی لکه شپه ورځ ـ آسمان ځمکه ـ رڼا (رڼرا) تیاره ـ تور سپین ـ روغتیا ـ ناروغتیا ـ ایمان کفر او د دوی په شان نور. پس ووایه ای محمده دوی ته داسی چه:

فَفِرُّوْٓا اِلَى اللّٰهِ ۭ اِنِّىْ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۵۰﴾ وَلَا تَجْعَلُوْا مَعَ اللّٰهِ اِلٰـهًا اٰخَرَ ۭ اِنِّىْ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۵۱﴾

او وتښتئ (رجوع وکړئ) په طرف د الله (په طاعت سره) بیشکه زه تاسی ته له طرفه د هغه (الله) ویروونکی ښکاره یم او مه ګرځوئ مه شریکوئ تاسی

سره له الله معبود بل بیشکه زه تاسی ته له طرفه د هغه (الله) ویروونکی ښکاره یم.

تفسیر: یعنی کله چه آسمان او ځمکه او ګرد (تول) کائنات د واحد الله تعالیٰ پیدا کړی شیان دی او د هغه تر واک (اختیار) او حکومت لاندی دی نو بنده لره ښائی چه له هری خوا څخه لری شی! او د هغه لوری ته په منده وروځغلی! که د هغه د خوا نه ځغلی او رجوع ورته نه کوی نو دا د ډیری ویری خبره ده که کوم بل یو شی ته رجوع وکړه شی نو هغه هم د ویریدلو شی دی د دی دواړو صورتونو له ویروونکو نتیجو او پای (آخر) څخه زه په ښکاره ډول (طریقه) تاسی ویروم.

كَذٰلِكَ مَآ اَتَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا قَالُوْا سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُوْنٌ ﴿۵۲﴾

هم داسی (چه وائی تاته قوم د تا ساحر، مجنون) نه دی راغلی هغو کسانو ته پخوا له دوی څخه هیڅ رسول مګر خو ویل هغوی چه (دی) ساحر کوډګر دی یا مجنون لیونی دی.

تفسیر: یعنی که داسی ښکاره تنبیه او انداز ته دا منکران غوږ نه ږدی نو مه غمجن کیږئ! له دوی څخه پخوا هغو کافرو قومونو ته چه پیغمبران ورتلل هغوی ته به ئی هم داسی کوډګر او لیونی ویل او د هغوی په پندونو او نصیحتونو باندی ئی خندل او ملندی به ئی پری وهلی. شیخ الهند د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «هم داسی له دوی څخه پخوا خلقو ته چه کوم رسول راغلی دی ـ هغه ته ئی هم دا ویل چه کوډګر یا لیونی دی».

اَتَوَاصَوْا بِهٖ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُوْنَ ﴿۵۳﴾

آیا وصیت کړی دی دوی یو بل ته په دی خبری سره (نه) بلکه هم دوی دی قوم سرکشان.

تفسیر: یعنی د هری زمانی کافران په دی خبری باندی هم داسی متفق‌اللفظ ؤ لکه چه دوی یو بل ته وصیت کړی وی او بیا مړه شوی وی چه د الله هر یو رسول چه راشی ښائی چه هغه ته ساحر یا مجنون ووائی! او په واقع کښی به ئی کله وصیت کاوه؟ هو! د شرارت په عنصر کښی

ګرد (تول) سره شریکان او مله دی او د هم دی اشراک لامله (له وجی) پخوانیو شریرانو هم هغسی خبری کړی دی لکه چه اوسنی شریران ئی هم کوی.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَآ أَنتَ بِمَلُومٍ ۝٥٤ وَذَكِّرْ فَإِنَّ ٱلذِّكْرَىٰ تَنفَعُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۝٥٥

پس مخ وګرځوه ته له دوی څخه پس نه ئی ته هیڅ ملامت کړی شوی (ځکه چه پوره تبلیغ دی کړی دی) او تل نصیحت کوه پس بیشکه چه ذکر پند ګټه (فائده) نفعه رسوی مؤمنانو ته.

تفسیر: یعنی تاسی د تبلیغ او دعوت فرض هسی چه ښائی ادا کړی دی ـ اوس د زیات غمجن کیدلو او فکر وهلو ضرورت نشته په نه منلو باندی کوم الزام چه راتلونکی دی هغه پر هم دغو نمنونکیو او معاندینو باندی دی هو! پوهول ستاسی کار دی نو دا د پوهولو سلسله جاری ولرئ! د هر چا په قسمت او برخه چه ایمان وی هغه ته دا پوهول نافع او ګټور واقع کیږی او هغو کسانو ته به چه ایمان ئی راوړی دی لا ګټه (فائده) وررسوی او په منکرانو باندی به د الله تعالیٰ حجت تمامیږی.

وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۝٥٦

او نه دی پیدا کړی ما پیریان او انسانان مګر لپاره د دی چه عبادت وکړی دوی ځما.

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کوی او هر څه چه مو پیدا کړی دی جن او آدمی خو لپاره د بندګی خپلی یعنی د هغو له پیدا کولو څخه شرعاً بندګی مطلوبه ده نو ځکه خلقتاً په دوی کښی داسی استعداد ایښود شوی دی چه که وغواړی پخپل اختیار د بندګی په لاره کښی تلی شی داسی خو د کونیه او قدریه په اعتبار هر یو شی د هغه د تکوینی حکم په مقابل کښی عاجز او ناتوان دی. ولی داسی یو وقت هم راتلونکی دی چه ګرد (تول) بندګان پخپلی ارادی د عالم تخلیق دا شرعی غرض پوره کوی. په هر دول (طریقه) چه وی تاسی پوهول کوئ چه په پوهولو سره دا شرعی مقصود لاس ته راځی.

مَآ أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ۝٥٧
إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ذُو ٱلْقُوَّةِ ٱلْمَتِينُ ۝٥٨

او اراده نه لرم زه له دوی څخه د هیڅ رزق روزی (ما لره او ځانونو خپلو ته) او اراده نه لرم زه د دی چه طعام راکړی ما لره دوی (او ځانونو خپلو ته) بیشکه الله هم دی ښه رزق روزی ورکوونکی دی څیښتن (خاوند) د قوت محکم مضبوط دی.

تفسیر: یعنی د دوی له بندگی څخه ماته هیڅ گټه (فائده) نه رارسیږی بلکه د هم دوی گټه (فائده) په کښی ده. زه هسی یو مالک او بادار نه یم چه خپلو نوکرانو ته ووایم چه ماته وگټئ! او رائی وړئ! یا ځما په مخ کښی د خوړو او څښو شیان کیږدئ! ځما ذات له داسی تخیلاتو څخه پاک او صاف لوړ (اوچت) لوی پورته دی. زه له دوی څخه رزق او خواړه او نوری گټی نه غواړم بلکه هغوی ته زه پخپله خواړه او گټی وررسوم. ما غوندی یو مالک الملک قادر ـ توانا ـ زورور ته به تاسی غوندی عاجزان ناتوانان څه خدمت وکړی شی؟ او زه به څه اړه (احتیاج) او ضرورت حاجت تاسی ته لرم د بندگی امر می پر تاسی باندی ځکه کړی دی چه تاسی می د ستر تولواکی (شهنشاهی) عظمت ـ کبریا او لوئی په ویلو او کولو (قولا ـ فعلا) ومنئ تر څو ځما د خصوصی الطافو او مراحمو مستحق او مورد وگرځئ.

نه می گټی ته وگړی کړل پیدا　　　　تل ښه وی پر دوی باندی ځما

من نه کردم خلق تاسودی کنم　　　　بلکه تا بر بندگان جودی کنم

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿۵۹﴾

پس بیشکه هغو کسانو لره چه ظلم ئی کړی دی (په نفسونو خپلو او په بل چا) حصه د عذاب ده پشان د حصی د عذاب د یارانو هلاک کړیو شویو د دوی پس تلوار دی نه کوی دوی (په ما باندی په غوښتلو د عذاب کښی که ئی چیری وروستی کړم).

تفسیر: یعنی که دا ظالم د بندگی په لوری نه درومی نو وپوهیږئ چه د نورو ظالمانو په شان د ده سلواغه او بوکه هم له کفر او شرک څخه ډکه ده او اوس ډوبیږی ـ نو خامخا د هغوی په ژر سزا ورکولو کښی تلوار مه کوئ لکه چه نورو کفارو ته له خدائی سزا څخه برخه رسیدلی ده دوی ته هم رسیږی.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ يَّوْمِهِمُ الَّذِيْ يُوْعَدُوْنَ ﴿٦٠﴾

پس افسوس هلاک خرابی سخت عذاب دی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی له ورځی د عذابه د دوی څخه هغه ورځ چه وعده ئی ورسره کړی شوی ده.

تفسیر: یعنی د قیامت ورځ یا له هغی څخه به پخوا د سزا کومه بله ورځ راځی لکه چه د مکی مشرکانو ته د بدر په غزا کښی سخته سزا ور ورسیده.

تمت سورة الذاريات ولله الحمد والمنة

سورة الطور مكية وهى تسع واربعون آية وفيها ركوعان رقمها (۵۲) تسلسلهاحسب النزول (۷٦) نزلت بعد سورة السجدة.

د «الطور» سورت مکی دی نهه څلویښت آیتونه دوه رکوع لری په تلاوت کښی (۵۲) او په نزول کښی (۷٦) سورت دی.

وروسته د «السجدة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالطُّوْرِ ﴿١﴾

قسم دی په (غره د) طور باندی.

تفسیر: یعنی د «طور» غر چه په هغه باندی موسیٰ علیه السلام له الله تعالیٰ سره خبری اتری کولی یا به تری مراد مطلق غرونه وی ځکه چه د ځمکی میخونه دی او په کښی د مخلوقاتو لوی منافع دی او په دوی کښی د الله تعالیٰ اکرم شانه واعظم برهانه لوی لوی نعمتونه دی.

وَكِتٰبٍ مَّسْطُوْرٍ ﴿٢﴾ فِيْ رَقٍّ مَّنْشُوْرٍ ﴿٣﴾

او په کتاب لیکلی شوی باندی په کاغذ ارت خور کړی شوی کښی

تفسير: له دی کتاب څخه ښائی لوح محفوظ مراد وی یا د خلقو اعمالنامی یا قرآن کریم یا د طور په مناسبت تورات یا عام سماوی کتابونه مراد دی دا ټول احتمالات شته.

وَٱلْبَيْتِ ٱلْمَعْمُورِ ﴿٤﴾

(او قسم دی) په کور معمور ودان کړی شوی باندی (په آسمان کښی).

تفسير: ښائی چه له دی څخه کعبه شریفه مراد وی یا د کعبی له محاذ سره سم په اووم آسمان کښی د پرښتو کعبه ده چه هغی ته بیت المعمور وائی لکه چه له احادیثو څخه ثابته ده.

وَٱلسَّقْفِ ٱلْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾

او قسم دی په چت پورته کړی شوی باندی (چه آسمان دی).

تفسير: یعنی په آسمان باندی قسم دی چه پر ځمکی باندی لکه چت داسی دی یا به له «**السقف المرفوع**» څخه عرش عظیم مراد وی چه له ګردو (ټولو) آسمانونو څخه هسک (اوچت) دی او له روایتونو څخه ښکاری چه هغه د جنت چت دی.

وَٱلْبَحْرِ ٱلْمَسْجُورِ ﴿٦﴾

او (قسم دی) په بحر سیند تود یا ډک کړی شوی باندی.

تفسير: یا به د دنیا کوڼم او خارخوړی سیندونه (دریاهای جوشان) مراد وی یا به هغه سیند مقصد وی چه د ګردو (ټولو) آسمانونو د پاسه او تر عرش عظیم لاندی بهیږی او له روایتونو څخه ثابت شوی دی. جواب د قسم دا دی چه:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَٰقِعٌ ﴿٧﴾ مَّا لَهُۥ مِن دَافِعٍ ﴿٨﴾

بیشکه عذاب د رب ستا خامخا واقع کیدونکی دی (په مستحق ئی) نشته هغه لره هیڅوک دافع لری کوونکی.

تفسیر: یعني دا ګرد (ټول) شیان چه قسم پرې یاد شو شهادت ورکوي چه الله تعالیٰ ډیر یو قوت او قدرت لرونکي او باعظمت ذات دی نو په هغو کسانو باندې به چه د ده احکام نه مني ولې سخت عذابونه نه راځي؟ او کوم یو داسې طاقت به پیدا شي چه د هغه د رالیږلې شوي عذاب مخه ونیسي؟.

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَآءُ مَوْرًا ﴿٩﴾

هغه ورځ چه وخوځیږي آسمان په خوځیدلو سره.

تفسیر: یعني آسمان به ولړځیږي او د ډیرو خوځیدلو او لړځیدلو لامله (له وجې) به وشلیږي وبه چوي.

وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ﴿١٠﴾

او روان به شي غرونه په روانیدلو سره.

تفسیر: یعني غرونه به له خپلو ځایونو څخه وخوځیږي او پاغوندو غوندې به یوې خوا او بلې خوا ته رغړي او د وریځو په شان به یوه لوري او بل لوري ته درومي.

فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ﴿١٢﴾

نو خرابي افسوس هلاک دی په دغه ورځ کښې دروغجن کوونکیو ته هغو لره چه دوی په چټي (بیکاره) خبرو جوړولو کښې لوبې مشغولتیا کوي.

تفسیر: یعني چه نن په لوبو تماشو او ننداړو کښې مشغولیږي او راز راز (قسم قسم) خبرې جوړوي او د لوئي ورځې (آخرت) تکذیب کوي هغوی لره به د آخرت په ورځ کښې سخته سزا ورکوله کیږي او پرته (علاوه) له خرابۍ او تباهۍ به بل کوم شی نه وررسیږي.

يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾ هَٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾

هغه ورځ چه تیل وهلی پوری وهلی شی دوی اور د دوزخ ته په تیل وهلو
پوری وهلو سره (وبه ویلی شی دوی ته) دا دی هغه اور چه وئ تاسی چه په
دی به مو دروغ ویل (یعنی تری منکران وئ).

تفسیر: یعنی پرښتی به له هغوی سره په سخت ذلت او خواری معامله کوی او په تیل وهلو سره ئی تر دوزخ پوری بیائی. او هلته ورته وائی دا دی حاضر او تیار دی هغه اور چه تاسی به هغه دروغ ګانه.

أَفَسِحْرٌ هَٰذَا أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾

آیا پس سحر کوډی دی دا (عذاب چه وینئ تاسو) که یئ تاسی چه نه ئی وینئ.

تفسیر: یعنی تاسی به په دنیا کښی انبیاء علیهم السلام ته کوډګر (ساحر) او د هغوی وحی ته به مو کوډی (سحر) ویلی. اوس نو لږ څه راوښیئ چه دا دوزخ چه د هغه خبر تاسی ته انبیاؤ علیهم السلام درکړی ؤ آیا په رښتیا سره جادو کوډی یا نظربندی ده؟ یا دا چه په دنیا کښی ستاسی سترګی د حق له لیدلو څخه عاجزی وی او نه مو شوی لیدلی دلته هم د دوزخ د اور له لیدلو څخه عاجزی دی؟.

اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

ځئ ننوځئ په دغه دوزخ کښی پس صبر وکړئ تاسی یا مه کوئ صبر برابر دی (دغه دواړه کارونه) په تاسی باندی بیشکه هم دا خبره ده چه جزا درکوله شی تاسی ته د هغو (کارونو) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی کله چه په دوزخ کښی ولویږئ او هلته وویریږئ او ډیر شورماشور چغی په کښی وکړئ نو سره له هغه به هیڅوک ستاسی چغو ته غوږ کینږدی او نه به مو مرستی (مدد) ته څوک درشی. که په فرض محال تاسی لږ څه چپ شئ نو پر تاسی باندی به څوک رحم کوونکی او زړه

سوځوونکی هم نه پیدا کیږی. لنده ئی دا چه دواړه خبری سره برابری دی. له دی بندی خانی څخه ستاسی وتل سخت دی او هیڅ یوه لاره نه لری هغه کارونه چه تاسی په دنیا کښی کول د هغو سزا او هیداد هم دا د تل دپاره بندیتوب (حبس دوام) او ابدی عذاب دی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾

بیشکه ویریدونکی (له الله ـ ځان ساتونکی له معاصیو) په جنتونو کښی به وی او په نعمتونو کښی به وی میوی خوړونکی خوشالیدونکی به وی په هغو (شیانو) چه ورکړی دی دوی ته رب د دوی او ساتلی دی دوی رب د دوی له عذاب د دوزخ.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په دنیا کښی له الله تعالیٰ څخه ویریدل په جنت کښی به بالکل مأمون او بیفکره اوسیږی. هلته به دوی ته د هوسائی (راحت) ـ آرامی او د عیش هر راز (قسم) اسباب او سامان موجود وی. پرته (علاوه) له هغو څخه آیا یوائځی دا ښښنه او انعام لږ دی چه الله تعالیٰ به ئی د دوزخ له اوره وساتی؟!
او وبه ویل شی دغو متقیانو ته له جانبه د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه داسی چه:

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ

خورئ او څښئ ښه هضمیدونکی په بدل د هغو (ښو اعمالو) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی) حال دا چه تکیه کوونکی به ناست وی دوی پر تختونو باندی چه برابر به ایښود شوی وی صف صف.

تفسیر: یعنی د جنتیانو مجلس به هسی وی چه ګرد (تول) جنتیان لکه باچاهان غوندی پخپلو تختونو باندی یو له بل سره مخامخ ناست وی او د هغوی ترتیب به خورا (ډیر) ښه وی.

وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ

او په نکاح به ورکړو دوی لره حوری ښې ښائسته غټې سترګې او هغه کسان
چه ایمان ئې راوړی دی او متابعت کړی وی د دوی اولادونو د دوی په ایمان
سره نو پیوست به کړو مونږ په دوی پوری اولاد د دوی او کم به نه کړو مونږ
دغو (پلرونو) لره له (جزاء د) عملونو د دوی هیڅ شی.

تفسیر: یعنی د کاملانو اولاد او د دوی متعلقین که په ایمان باندی قائم وی او د هم هغو کاملانو په لاره باندی لاړ شی ـ او هغه خدمتونه چه د دوی اسلافو انجام کړی دی دوی هم د هغو په انجام او تکمیل کښې سعی وکړی نو د الله تعالیٰ په فضل او کرم به دوی په جنت کښې له هغوی سره یو ځای کیږی که څه هم د دوی اعمال او احوال د دوی له اعمالو او افعالو څخه په ځنګه والی او څومره والی کم او کیفیت کښې راښکته وی نو بیا هم د هغو لویانو د عزت او اکرام دپاره دا تابعان له متبوعینو سره یو ځای کیږی. او ممکن دی چه ځینو ته پوره همغه ځای او مقام هم ورکړ شی. لکه چه له روایتونو څخه معلومیږی او ښکاری. په دی صورت کښې داسی ګمان ونه کړ شی چه د دی کاملانو له ځینی ښو څخه به څه قدر لږ کړ شی او د هغه په بدل کښې د دوی ځوځات (ذریات) ته څه ثواب ورکاوه کیږی. نه دا به د الله تعالیٰ له فضل کرم او احسان څخه وی چه د قاصرینو لږ عمل ته ډیر موقعیت وربښی او هغه د کاملینو تر مقام پوری رسوی.

تنبیه: د ﴿وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم﴾ مطلب چه دی احقر داسی اخیستی دی د «صحیح بخاری شریف» دا حدیث له هغه سره مناسبت لری «**قالت الانصار یا رسول الله ان لکل قوم أتباعا واناقد اتبعناک فادع الله ان یجعل لنا أتباعنا منا ـ قال النبی صلی الله علیه وسلم اللهم اجعل أتباعهم منهم**».

كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾

هر سړی به په هغه عمل چه کړی ئې وی ګروآخته وی (که نیک وی یا بد).

تفسیر: پاس د «فضل» بیان ؤ. دلته د «عدل» ضابطه راښیی. یعنی د عدل اقتضاء دا ده هر سړی چه ښه یا بد عمل وکړی له هغه سره سم خپل بدل مومی. زیات له دی څخه د الله تعالیٰ فضل او کرم دی چه هغه تقصیرات ښښی یا ئې کومه درجه لوړوی (اوچتوی).

وَأَمْدَدْنَاهُم بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾

او مدد به وکړو مونږ له دوی سره په ورکولو د میوو (په هر وقت کښې) او د غوښو له هغه څیز چه د دوی زړه ئې غواړی.

تفسیر: یعنی هر راز (قسم) غوښې ئې چه زړه وغواړی او هره میوه ئې چه په زړه کښې وګرځی بې له ډیله او توقفه ورته حاضر او رسیږی.

يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾

یو له بله به اخلی دوی په دغه (جنت) کښې پیالی (د شرابو) چه نه وی چتی (بیکاره) ویل په هغی کښې او نه نسبت کول د ګناه یو بل ته.

تفسیر: یعنی کوم وقت چه د شراب طهور دوره وشی نو جنتیان به د خوش طبعی په ډول (طریقه) یو د بل له لاسه کاسی (ګلاسونه) سره اخلی. خو په دی پاکو شرابو کښې به یوائځی خوند نشاط او مزه وی. نشه ـ چتی (بیکاره) خبری او اپلتی به نه وی او په هوش او عقل کښې څه نقصان او فتور نه ورپیښوی. او نه به ګناه کښې څه مرسته (مدد) کوی. او نه کومه بده پیښه ورځنی پیښیږی.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿٢٤﴾

او چاپیر به ګرځی (دپاره د خدمت) پر دوی باندی غلامان ځنکیان د دوی ګواکی دغه (خدام په حسن او پاکی کښې) مرغلری پتی په غلاف کښې ساتلی شوی به وی.

تفسیر: یعنی لکه مرغلری پخپل پوښ (غلاف) کښې به بالکل پاک ـ صاف او شفاف وی. هیڅ دوړه ګرد او غبار نه ورته رسیږی. د دوی د پاکی او ستر حال به هم هم داسی وی.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا
قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ
السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

او مخ به کړی ځینی د دوی ځینو نورو نه چه پوښتنی به سره کوی (له دنیوی مشقتونو څخه تشکراً) وبه وائی دوی چه بیشکه مونږ ړومبی له دی نه وو په اهل خپل کښی ویریدونکی (له عذابه). نو احسان وکړ الله پر مونږ باندی او وی ساتلو مونږ له عذاب د تودوخی ګرمی (د دوزخ) بیشکه مونږ وو مونږ پخوا له دی څخه (په دنیا کښی) چه عبادت به مو کاوه د دغه (الله) بیشکه چه دغه (الله) هم دی دی ډیر ښه احسان کوونکی خورا (ډیر) رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی جنتیان به په هغه وقت کښی یو د بل په لوری متوجه کیږی او خبری به سره کوی او د خورا (ډیر) مسرت او امتنان له سببه به یو بل ته داسی وائی «ورونو! مونږ په دنیا کښی له الله تعالیٰ څخه ویریدو! او په دی اندیښنی کښی تل اوسیدو چه وروسته له مړینی به په مونږ باندی څه راځی؟ د الله تعالیٰ دی احسان ته وګوریږ! چه نن مونږ څومره ډاډه ـ مطمئن او مأمون یو چه د دوزخ یو تود باد او ورمه هم مونږ ته نه ده رسیدلی. مونږ له خپل الله تعالیٰ ویریدو او د هغه په مهربانی باندی مو هیله (امید) لرله او د هغه له یاده نه وو غافله او په ذکر او عبادت کښی ئی تل بوخت او لګیا ؤ دا دی چه هغه پر مونږ باندی ډیره مهربانی وفرمایله او ځمونږ دعاء ئی واوریده او له مونږ سره ئی ښه سلوک او احسان وفرمایه.

فَذَكِّرْ فَمَآ أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾

پس پند ورکوه ته (ای محمده! خلقو ته) پس نه ئی ته په سبب د فضل نعمت د رب خپل سره فال ګر (خبر ورکوونکی له غیبه) او نه مجنون ـ لیونی.

تفسیر: کفارو ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم کله لیونی ـ کله کاهن ـ کله له پیریانو او شیطانانو څخه خبری اوریدونکی باله او ویل به ئی چه دوی له هغوی څخه څه خبری اوری بیا له هغه سره نوری خبری ګډوی مګر بی عقلان په دی باندی نه پوهیدل چه تر اوسه پوری کوم یو کاهن ـ شاعر ـ یا لیونی داسی پندونه ـ او حکیمانه اصول او داسی خوږی خبری ـ او هسی ښی ویناوی کړی وی؟ نو ځکه الله تعالیٰ خپل حبیب صلی الله علیه وسلم ته وائی چه تاسی د هغوی له پوهولو څخه لاس مه اخلئ! او د خپل رسالت پندونو ته دوام ورکړئ! او د دوی له دی چتی (بیکاره) خبرو څخه مه خپه کیږئ! ځکه چه د الله تعالیٰ له فضل او کرم څخه نه تاسی لیونی نه کاهن یئ بلکه د هغه مقدس استاځی او رسول یی او نصیحت کول ستاسی منصبی فرض دی نو تل په هغه باندی دوام ولرئ!

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِۦ رَيْبَ ٱلْمَنُونِ ۝٣٠

آیا وائی دوی دی شاعر دی مونږ منتظر یو په ده باندی ګرد (تول) حوادثو د زمانی ته.

تفسیر: یعنی دغه پیغمبر صلی الله علیه وسلم چه دغو منکرینو ته د الله تعالیٰ خبری آوروی ـ او پندونه ورکوی آیا دا خلق ئی ځکه نه منی چه هغه محض شاعر ګنی ـ او د دی خبری په انتظار کښی دی هسی چه د پخوانی زمانی ډیر شاعران د زمانی په ګردش کښی مره شوی دی دوی به هم مری او دا خبری به سرپړی او په راتلونکیو زمانو کښی به هیڅ یو بری او کامیابی د دوی په لاس نه ورځی او دا یواځی د څو ورځو موقتی خبری دی او بس.

قُلْ تَرَبَّصُوا۟ فَإِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُتَرَبِّصِينَ ۝٣١

ووایه (ای محمده! دوی ته) منتظر اوسئ تاسی (هلاک ځما ته) پس بیشکه زه له تاسی سره له منتظرانو څخه یم (اهلاک د تاسی ته).

تفسیر: یعنی ښه دی تاسی ځما انجام ته ګورئ زه به ستاسی انجام ته ګورم ژر دی چه دا غوټه به خلاصیږی نو دا به درښکاره شی چه څوک خائب او خاسر دی؟.

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَـٰمُهُم بِهَـٰذَآ ۚ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ۝٣٢

آیا امر حکم کوی دوی ته عقلونه د دوی په دی (کار) یا دوی یو قوم دی سرکښه شر خوښوونکی تیریدونکی له حده (جګړو او په عنادونو کښی).

تفسیر: یعنی پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته له لیونی ویلو څخه دا ښکاری چه ګواکی هغوی ډیر پوهان او عقلمندان دی نو آیا د دوی عقل او پوه دا ورښیی چه ډیر صادق ـ امین ـ پوه عاقل او په رښتیا پیغمبر ته شاعر ـ کاهن او لیونی ووائی او د هغه له ښوونی څخه سترګی واړوی که دوی د شاعرانو او پیغمبرانو د ویناؤ په منځ کښی څه فرق او توپیر (امتیاز) نه شی کولی نو دوی څرنګه پوهان او عقلمندان دی؟ مګر حقیقت خو دا دی چه دوی پخپلو زړونو کښی په ګردو (تولو) خبرو باندی په ښه شانی پوهیږی خو په ښکاره داسی چتی (بیکاره) خبری کوی او د شرارت چاری وړاندی کوی.

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾

آیا وائی دوی چه له ځانه ئی جوړ کړی دی ده دا (قرآن نه ده داسی) بلکه دوی ایمان نه راوړی (تکبراً عناداً) پس رادی وړی دوی یوه خبره (جوړه کړی شوی) په شان د دی (قرآن په فصاحت بلاغت کښی) که چیری وی دوی رښتینی په دی (وینا).

تفسیر: یعنی داسی خیال کوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه شیان چه آوروی هغه د الله تعالیٰ کلام نه دی بلکه هغه دی له خپله ځانه جوړوی او د هغه د دروغو خبرو نسبت الله تعالیٰ ته کوی. څوک چه کومه خبره نه منی نو د هغی دپاره په زرهاؤ بهانی او پلمی (تدبیرونه) جوړوی. کوم سړی چه په یوی خبری باندی باور نه لری او زړه ئی نه کیږی چه یقین پری وکړی نو هم دا راز (قسم) بی سر او پښو احتمالات ورته راوباسی. که څوک وغواړی چه دا ښکاره خبره ومنی نو دومره خبره د هغه د منلو دپاره کافی ده چه د دنیا ګرد (تول) طاقتونه که سره یو ځای شی نو د دی پاک قرآن په شان یو کتاب نشی راوړی لکه چه د الله تعالیٰ د ځمکی او د الله تعالیٰ د آسمان په شان بله ځمکه او آسمان جوړول ممکن نه دی هم داسی د دغه قرآن په شان بل کلام الله جوړول هم مشکل او محال دی.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾

آیا پیدا کړی شوی دی دوی بی له یو څیز (خالق پخپل سر) یا که دوی پخپله پیدا کوونکی دی د ځانونو خپلو آیا پیدا کړی دی دوی آسمانونه او ځمکی (نه ده داسی خالق د تولو الله دی) بلکه یقین نه کوی دوی (او نه ئی منی چه ایمان راوړی په هغه باندی او بندګی وکړی د هغه).

تفسیر: یعنی دغه منکران د الله تعالیٰ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبری ولی نه منی؟ آیا په دوی باندی هیڅ یو هسی الله نشته چه د هغه حکم منل په دوی باندی لازم وی؟ آیا دوی پرته (علاوه) له کوم پیدا کوونکی څخه پخپل سر پیدا شوی دی؟ آیا دوی خپل ځان خدای ګڼی؟

داسی خیال کوی چه آسمان او ځمکه د دوی جوړ کړی شیان دی؟ او ځکه په دی قلمرو کښی هر څه چه د دوی زړونه غواړی هم هغسی کوی او هیڅوک د دوی د مخی نیولو واک او اختیار نه لری. دا ګرد (تول) خیالات باطل او مهمل دی. دوی هم پخپلو زړونو کښی ښه پوهیږی چه هرومرو (خامخا) الله تعالیٰ شته چه همغه پاک الله تعالیٰ د دوی او د ځمکی او آسمان پیدا کوونکی دی. مګر سره له دی علمه دوی له هغه ایمان او یقین څخه چه شرعاً مطلوب دی محروم او بی برخی دی.

أَمْ عِندَهُمْ خَزَآئِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ ٱلْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾

آیا له دوی څخه دی خزانی (د نبوت نعمت) د رب ستا! آیا هم دوی دی واکداران (زوروران چه کوی هر کار پخپل سر بلکه دوی تول د الله تعالیٰ تر حکم لاندی دی).

تفسیر: آیا دوی داسی خیال کوی چه ځمکه او آسمان د الله تعالیٰ له جوړ کړیو شیانو څخه دی خو الله تعالیٰ د خپلو خزانو مالکان دوی ګرځولی دی یا د ده په ملک او خزانو باندی دوی په زور او تسلط سره قبضه کړی ده؟ نو دوی سره له دومره تسلط، تصرف او اقتدار څرنګه مطیع او منقاد کیدی شی؟.

أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ۖ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُم بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾

آیا شته دوی ته (اندرپایه چه پری خیژی آسمان ته او) اوریدل کوی په هغه باندی (خبری د ملائکو) پس را دی وړی هغه اوریدونکی د دوی یو برهان سند ښکاره (په صحت د اوریدلو د ده باندی).

تفسیر: یعنی آیا هغوی داسی دعوی کوی چه دوی پوړی (زینه) درولی پر آسمان باندی ختلی دی او هلته ئی له ملأ الاعلی څخه خبری اوریدلی دی کله چه دوی پخپل سر تر هغه درباره پوری رسیدی شی نو د بل چا متابعت ته اړ (محتاج) نه دی؟ څوک چه هسی دعوی کوی نو بسم الله رادی شی او خپل حجت ـ قاطع سند لامع برهان او بیان دی راوړاندی کړی. اوس په حماقت او جهالت د مشرکانو کښی فرمائی چه:

أَمْ لَهُ ٱلْبَنَٰتُ وَلَكُمُ ٱلْبَنُونَ ﴿٣٩﴾

آیا هغه (الله) لره لونی دی (په زعم ستاسی) او تاسی لره ځامن دی.

تفسیر: یعنی آیا دغه منکران الله تعالیٰ له خپل ځان څخه ښکته ګڼی؟ معاذ الله لکه چه د دوی د لونو او ځامنو له ویشلو څخه راڅرګندیږی. نو ځکه د هغه د احکامو او هدایتونو په مخ کښی غاړه ایښودل د خپل شان کسر بولی.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾

آیا ته غواړی له دوی څخه (ای محمده!) څه اجر بدل پس دوی له تاوان (د هغه) درانه کړی شوی دی (او ځکه درڅخه تاووی مخ او نه مؤمنانیږی له عناده).

تفسیر: یعنی آیا دا خلق ځکه ستاسی خبری نه منی چه الله تعالیٰ دی نه کړی تاسی په ارشاد او تبلیغ باندی له هغوی څخه څه باړه مزدوری او معاوضه غواړئ چه د هغه د دروندوالی لامله (له وجی) تور خوری.

أَمْ عِندَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾

آیا په نزد د دوی (علم د) غیب دی نو دوی ئی لیکی (له هغه نه).

تفسیر: یعنی آیا پخپله الله تعالیٰ پر دوی باندی وحی لیږی او لکه پیغمبران دوی له خپلو اسرارو څخه خبروی چه دوی ئی لیکی لکه چه د انبیاؤ علیهم السلام وحی لیکلی کیږی نو ځکه دوی ستاسی پیروی ته څه ضرورت نه لری. بلکه نه ده دا خبره چه له دوی څخه علم د غیب وی بلکه دوی صرف ضد نیولی دی نو ځکه ایمان نه راوړی.

أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾

آیا اراده لری دوی د مکر کولو (او د چل په اهلاک د تا) پس هغه کسان چه کافران شوی دی هم په دوی باندی مکر کړی شوی دی (او خپله جزاء مومی).

تفسیر: یعنی له دغو پاسو خبرو څخه هیڅ یوه خبره نشته. نو بیا آیا داسی اراده لری چه له

پیغمبر سره فریب دروغ چل او مکر وکړی ـ او په خفیه ډ تدابیرو په پټو غوټو سره حق مغلوب؟ یا ئی له منځه وباسی؟ که داسی وی نو په یاد ئی ولرئ چه هغه مکر ـ چل او فریب ګرد (ټول) د هم دوی په غاړه کښی لویږی ژر به دوی ته دا څرګنده شی چه آیا حق مغلوب کیدونکی دی؟ که دوی پخپله له منځه وتونکی او فناء کیدونکی دی؟ بلکه حق خامخا غالب دی او پخپله هم دوی په هم دغه خپل کنستلی کوهی کښی لویږی.

أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾

آیا شته دوی ته کوم معبود بی له الله پاکی ده الله لره له هغه شی چه دوی ئی ورسره شریکوی (نور).

تفسیر: یعنی آیا بی له الله تعالیٰ بل کوم حاکم یا معبود ئی تجویز کړی دی چه د مصیبت په وقت کښی د هغوی مرسته (مدد) وکړی او د هغه عبادت دوی د الله تعالیٰ له عبادت څخه بی پروا کړی دی؟ نو په یاد ئی ولرئ چه دا ګرد (ټول) اوهام او وساوس دی او د الله تعالیٰ ذات له ګردو (ټولو) څخه پاک او د هغه هیڅوک شریک ـ مثیل ـ مقابل او مزاحم نشی کیدی.

وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾

او که ووینی دوی یوه ټوټه له آسمانه رالویدونکی نو وبه وائی (دا) وریځ ده پریړه (غټه) یوه پر بلی باندی سوره شوی.

تفسیر: یعنی په حقیقت کښی له دوو خبرو څخه هیڅ یوه هم نشته. او یواځی یوه خبره ده چه هغه عناد او ضد دی او د هغه لامله (له وجی) دا خلق هره رښتیا خبره دروغ ګڼی ـ او د هغی په دروغ بللو باندی ټینګ ولاړ دی ـ د دی خبری کیفیت دا دی که د دوی له غوښتنی سره سم د آسمان یوه ټوټه هم راولویږی او دوی هغه پخپلو سترګو سره هم ووینی نو بیا هم هغه ته خبری جوړوی او څه په څه تأویل په کښی کوی مثلاً وائی به چه دا د آسمان ټوټه نه ده بلکه د وریځی یوه پریړه (غټه) حصه ده چه منجمد شوی راولویده. لکه چه د کرل (یخ) لوئی دړی کله کله رالویږی. ښه نو د هسی متعصبو معاندانو د منلو او قبلولو هیله (امید) او توقع په څه دول (طریقه) کیدی شی؟.

فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾

يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٦﴾

نو پرېږده دوی تر هغه پورې چه یو ځای شي دوی له ورځې خپلې سره هغه چه پکښې وبه لوېږي پر دوی باندې تکه (تندر) (د برېښنا یا بې هوشه هلاک کړی شي) هغه ورځ چه وبه نه کړي دفع له دوی نه کید مکر د دوی هیڅ خیز (له عذابه د الله) او نه به له هغوی سره څه مدد مرسته (امداد) وکړه شي.

تفسیر: یعني په هسې معاندینو پسې زیات لویدل دومره په کار نه دي. پرېږدهٔ چه د څو ورځو له مخې لوبې وکړي او خبرې جوړې کړي. آخر هغه ورځ راتلونکې ده چه د الله تعالیٰ د قهر برېښنا تکه (تندر) پرې ولوېږي او د دوی هوش او حواس والوځي. او د ژغورنې (نجات) هیڅ ترتیب به ئې په کار نه ورځي. نه له کوم لورې ورته مرسته (مدد) رسیږي. غالباً له دې څخه به قیامت مراد وي.

وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

او بیشکه هغو کسانو لره چه ظلم ئې کړی (کافران شوي) دي (اخروي) عذاب دی بې له دې (دنیوي) عذابه ولیکن زیاتره د دوی نه پوهیږي (نو ځکه مخ ګرځوي له ایمانه).

تفسیر: یعني له دوی څخه زیاتره سړي په دې خبر نه دي چه پرته (علاوه) له آخرته په دنیا کښې هم دوی ته یوه سزا او هیداد رسیدونکی دی ـ ښائي چه له دې څخه د بدر غزا او د نورو غزواتو سزاوې مراد وي.

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا

او صبر کوه ته (ای محمده!) حکم د رب خپل ته بیشکه ته په ځای د لیدلو ځمونږ کښې ئې (او ساتو دې له اضراره).

تفسیر: یعني له صبر او استقامت سره د خپل رب د تکویني او تشریعي حکم انتظار وباسي چه ژر به ستاسي او د هغو په منځ کښې فیصله وکړي او تاسي ته به د مخالفینو له خوا هیڅ نقصان نه رسیږي ځکه چه تاسي ځمونږ د قدرت تر سترګو لاندې یئ! او ستاسي ساتنه او حفاظت ځمونږ د قدرت په غاړه دی!.

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِيْنَ تَقُوْمُ ﴿٤٨﴾

او تسبيح وايه پيوست له حمده د رب خپل سره په هغه وقت كښې چه راپاڅيږې (له خوبه يا له مجلسه).

تفسير: يعني له صبر ـ تحمل ـ سكون او اطمينان سره تل د الله تعالىٰ په تسبيح ـ تحميد او عبادت كولو كښې مشغول اوسېږه! په تيره بيا كله چه له خوبه را پاڅيږې ـ يا لمانځه ته ودريږې! يا له مركې څخه تشريف يوسې. په دى حالاتو كښې د تسبيح او تهليل او د نورو اذكارو ډير ترغيب او تاكيد شوى دى.

وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَاِدْبَارَ النُّجُوْمِ ﴿٤٩﴾

او په بعض د شپې كښې پس تسبيح وايه د دغه (الله) او د وروستو د ستوريو څخه (يعني د شپې په آخره هم تسبيح وايه).

تفسير: د شپې له دى برخى څخه ښائى چه د تهجد وقت مراد وى. او د ستوريو نه شا گرځولو وقت گهيځ (سحر) دى ځكه چه په دى مهال (وخت) كښې گرد (تول) ستورى د سحر په رڼا (رنړا) كښې پټيږى.

تمت سورة الطور ولله الحمد والمنة.

سورة النجم مكية الاآية (٣٢) فمدنية وهى اثنتان وستون آية وثلث ركوعات رقمها (٥٣) تسلسلهاحسب النزول (٢٣) نزلت بعد سورة الاخلاص.

د «النجم» سورت مكى دى ـ پرته (علاوه) د(٣٢) آيته څخه چه مدنى دى. (٦٢) آيته (٣) ركوع لرى.

په تلاوت كښې (٥٣) او په نزول كښې (٢٣) سورت دى. وروسته د«الاخلاص» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوٰى ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى ﴿٢﴾

قسم دی په ستوریو باندی کله چه پریوځی (غروب وکړی یا راوخیژی طلوع وکړی) نه دی گمراه شوی ملگری (رسول) ستاسی او نه ئی لاره ورکه کړی ده.

تفسیر: له «صاحب» او «رفیق» او ملگری څخه نبی کریم صلی الله علیه وسلم مراد دی. یعنی نه دوی د غلط فهمی لامله (له وجی) له لاری څخه وتلی دی او نه په خپل قصد او اختیار سره پوهیدلی بی لاری تللی دی ـ بلکه هم هغسی چه د اسمان ستوری له ختلو څخه نیولی تر پریوتلو پوری په یوه تاکلی (مقرر کړی) تگ او لاری باندی درومی او یوی خوا بلی خوا ته نه خوځیږی د نبوت لمر هم په همغه ډول (طریقه) د الله تعالیٰ په تاکلی (مقرر کړی) لاری باندی برابر ځی او هیڅری یوه او بل لوری ته نه ځی او نه امکان لری چه تری مخالفت وکړی او که یو قدم او یو پل دی خوا او هغی ته کوږ شی نو هغه غرض چه د دوی په بعثت پوری تړلی دی لاس ته نه راځی. انبیاء علیهم السلام هم د نبوت د آسمان ستوری دی چه د هغوی له رڼا (رنړا) څخه توله دنیا هدایت او لاره مومی. هسی چه د ستوریو له لویدلو څخه وروسته ځلیدونکی لمر راخیژی هم دا راز (قسم) د گردو (تولو) انبیاؤ له تشریف وړلو څخه وروسته محمدی لمر د عربو له مطلع څخه راوخوت. نو کله چه قدرت د دی ظاهری ستوریو نظام دومره محکم جوړ کړی دی چه په هغوی کښی د هیڅ راز (قسم) تزلزل او اختلال ځای نشته نو ښکاره ده چه د دی باطنی ستوریو او روحانی لمر او سپوږمی انتظام به څومره مضبوط او محکم وی چه په هغوی پوری د تولی دنیا او نړی سعادت او هدایت تړلی دی.

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحٰى ﴿٤﴾

او خبری نه کوی (محمد) له هوا (خپلی) نه ـ نه دی دغه (قرآن) مگر وحی ده چه ورته لیږلی شوی ده.

تفسیر: یعنی مخالف عمل او کار چیری ـ د دوی له مبارکی خولی څخه داسی یو توری هم نه دی وتلی چه د دوی په نفسانی غوښتلو باندی مبنی وی. بلکه دوی هر هغه شی چه د دینی امورو په نسبت فرمایلی دی هغه د الله تعالیٰ رالیږلی وحی ده. او هغه گرد (تول) د الله تعالیٰ له حکمونو سره سم ؤ. د دوی په منځ کښی متلو وحی ته قرآن او غیر متلو وحی ته حدیث وایه شی.

عَلَّمَهٗ شَدِيۡدُ الۡقُوٰىۙ ۝۵ ذُوۡ مِرَّةٍؕ

ښوولی ده ده ته د سختو قوتونو مالک (جبرئیل) چه خاوند د ښه قوت صورت عقل دی.

تفسیر: یعنی اصلی وحی لیږونکی الله تعالیٰ دی خو د هغه په وسیله چه دا وحی تر دوی پوری رسیږی او هغه چه په ښکاره ډول (طریقه) ده ته ښوونه کوی هغه د ډیرو قوتونو څیښتنه (خاونده) ـ خورا (ډیر) زوروره ـ حسینه ـ او وجیهه پرښته ده چه هغی ته «جبریل امین» وایه شی. لکه چه د (التکویر) په سورت کښی ئی هم د «جبریل امین» په نسبت فرمایلی دی.
﴿ اِنَّهٗ لَقَوۡلُ رَسُوۡلٍ كَرِيۡمٍۙ ذِىۡ قُوَّةٍ عِنۡدَ ذِى الۡعَرۡشِ مَكِيۡنٍۙ مُّطَاعٍ ثَمَّ اَمِيۡنٍ ﴾ الآیة ـ

فَاسۡتَوٰىۙ ۝۶ وَهُوَ بِالۡاُفُقِ الۡاَعۡلٰىؕ ۝۷

بیا برابر کیناست او هغه ؤ په کنارو لوړو (اوچتو) (له آسمانه).

تفسیر: له لوړو (اوچتو) کنارو څخه زیاترو مفسرینو شرقی افق مراد کړی دی چه له هغه ځایه سپیده داغ رابریښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته د بعثت په اول کښی یو ځلی حضرت جبریل امین پخپل اصلی صورت سره ورښکاره شو چه پر یوه کرسی باندی ناست ؤ. په هغه وقت کښی د آسمان یوه څنده (غاړه) تر بلی څندی (غاړی) پوری د هغه له وجود څخه ډکه ښکاریده او خورا (ډیره) لویه او ویروونکی په نظر راتله چه له دی امله (وجی) محمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له دوی څخه وویرید نو د (مدثر) سورت نازل شو.

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰىۙ ۝۸ فَكَانَ قَابَ قَوۡسَيۡنِ اَوۡ اَدۡنٰىۚ ۝۹ فَاَوۡحٰۤى اِلٰى عَبۡدِهٖ مَاۤ اَوۡحٰىؕ ۝۱۰

بیا نژدی شو (جبریل محمد ته) پس ښه نژدی شو پس ؤ په منځ د نژدی والی د دوو لیندو یا ډیر نژدی له دی نه هم پس وحی وکړله (الله په ژبه د جبریل) بنده خپل ته هغه چه وحی ئی وکړه.

تفسیر: یعنی جبریل علیه السلام سره له دی چه له خپل اصلی مستقر سره تعلق لری خو سره له هغه هم راښکته شو او رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک ته دومره ورنژدی شو چه د دواړو په منځ کښی د دوو لاسو یا د دوو لیندو څخه زیاته فاصله نه وه پاتی په خپل هغه وقت کښی الله تعالیٰ پر خپل خاص بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وحی ورنازله کړه. غالباً له دی څخه د «المدثر» سورت دا آیتونه مراد وی ﴿ يَاأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۝ قُمْ فَأَنذِرْ ﴾ الآیة - یا به نور احکام وی.

تنبیه: په ﴿ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴾ کښی د محققینو په نزد (او) د شک دپاره نه دی بلکه داسی ترکیب په پوره تاکید او مبالغه سره د زیادت د نفی دپاره وی یعنی په تاکلو (مقررولو) سره دا وربښوول مقصود نه دی چه د (قوسینو) فاصله ده که له هغه څخه هم لږ ؤ؟ هو! دومره وربنکارول مقصد دی چه په هیڅ حال او په هیڅ صورت له ده څخه زیاته فاصله نه وه په دی موضوع کښی نوری ډیری خبری هم شته چه د نورو مفسرانو له خوا لیکلی شوی دی.

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ⑪

نه ؤ ویلی دروغ زړه (د محمد) هغه (جبریل) چه لیدلی ئی ؤ (په سترګو).

تفسیر: یعنی محمد صلی الله علیه وسلم جبریل علیه السلام په خپلو سترګو سره ولید او زړه ئی ورته وویل چه په دی وقت کښی په زړه پوری هم هغسی چه ښائی ته جبریل علیه السلام ته وګوره او په دی کښی ته هیڅ غلطی نه کوی او د یوه شی په ځای بل شی په نظر نه درځی په دی ویلو کښی د ده زړه رښتین ؤ. حق تعالیٰ هم داسی د پیغمبرانو په زړونو کښی د پرښتو پیژندګلو اچوی او که په خپله رسول پر پرښتو باندی ډاډینه (اعتماد) ونه لری نو بل ته به په څه ډول (طریقه) ډاډینه (تسلی) ورکړی.

أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ⑫

پس آیا تاسی جګړه کوئ له هغه (محمد) سره په هغه کښی چه ده لیدلی دی.

تفسیر: یعنی وحی لیږونکی الله او وحی راوړونکی هسی پرښته ده چه د هغی صورت - سیرت - فهم - حفظ او نور صفات ګرد (تول) ښائسته او ښه او د هغی ګرد (تول) قوتونه کامل دی. او بیا داسی سره نژدی شول او وحی ئی ور ورسوله چه پیغمبر هغه پخپلو سترګو سره ولید او د هغه صاف او روڼ زړه د هغه تصدیق وفرمایه. نو آیا په هسی لیدلی شوی او ښه اوریدلی شوی څیز کښی تاسی لره د داسی چتی (بیکاره) او اپلتی خبری کولو څه حق شته؟ چه خامخا په کښی

فضول بحثونه او بیکاره جگړی او تکرارونه وکړئ.

اذا لم تر الهلال فسلم لناس رأوه بالابصار

ته چه میاشت په سترګو نه وینی وئی سپاره

هغه چاته چه ئی وینی په لیمو

وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰى ﴿۱۳﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ﴿۱۴﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰى ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی ؤ محمد هغه (جبریل) په راښکته کیدلو کښی بل ځلی په نزد د ونی د بیری سدرةالمنتهیٰ (چه منتها د علم د خلقو دی) په نزد د هغی دی جنت الماویٰ (یعنی ځای د هستوګنی د مؤمنانو).

تفسیر: حضرت شاه رحمة الله علیه لیکی «دوهم ځلی ئی جبریل علیه السلام پخپل اصلی صورت د معراج په شپه په اووم آسمان کښی د بیری له ونی سره ولید چه هغه د پورتنیو او ښکتنیو مخلوقاتو په منځ کښی ویش سرحد دی یعنی چه پاسنی خلق لاندی او ښکتنی خلق پورته نشی تلی او د هغه په خوا کښی جنت ئی هم وکوت.

تنبیه: څرنګه چه د جنت انګور ـ انار او نوری میوی له دنیوی میوو سره نه قیاس کیږی او یواځی د نامه اشتراک د هغوی په منځ کښی شته هم داسی دا بیره هم د دنیوی بیرو سره نشی قیاس کیدی. دغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه هغه بیره به څرنګه اونه وی لنده ئی دا چه هغه ونه د دی خوا او د هغی خوا په سرحد کښی ولاړه ده هغه اعمال احوال او نور چه له دی لوری خیژی او هغه احکام او امرونه چه له پاسه راښکته کیږی د هغو ګردو (تولو) منتهیٰ هم دا اونه ده له ګردو (تولو) روایتونو څخه داسی راووځی چه د دی ونی بیخ په شپږم آسمان کښی او څانګی ئی تر اووم آسمان پوری غځیدلی دی والله اعلم.

اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى ﴿۱۶﴾

(لیدلی ؤ محمد جبریل لره) کله چه پټی کړی هغی ونی د بیری لره هغه څه چه پټ کړی ئی ؤ.

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ انوارو او تجلیاتو پر دی ونی باندی پلوشی اچولی وی او د پرښتو د

هجوم او کثرت دا حال ؤ چه د دی ونی له هری پانی سره یوه پرښته په نظر راتله. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه (ما یغشی) طلائی پتنونه (پتنگان) دی یعنی ډیر ښه صورت لری چه د هغی په لیدلو سره زړه خوشیږی په دی وقت کښی د دی ونی د بهار او د سینگار او د هغی د حسن او جمال داسی یو حال دی چه هیڅ یو مخلوق د هغی صفت په الفاظو سره نه شی کولی ښائی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او د نورو له خبرو سره موافق په معراج کښی د الله تعالیٰ لیدنه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته میسره شوی وی دا د هغه بیان د دی آیت په ابهام کښی منطوی او مندرج وی ځکه چه د پخوانیو آیتونو په نسبت د حضرت بی‌بی عائشی صدیقی په احادیثو کښی تصریح شوی ده چه له هغی څخه د پروردگار لیدل مراد نه دی یواځی د جبریل علیه السلام رؤیت مراد دی. ابن کثیر له مجاهد څخه چه د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له خاصو اصحابو څخه دی تر دی آیت لاندی دا الفاظ لیکی **(کان اغصان السدرة لؤلؤا ویاقوتا وزبرجداً فرآها محمد صلی الله علیه وسلم ورأی ربه بقلبه)** او دا رؤیت څرنگه چه یواځی په قلب سره نه بلکه په قلب او بصر یعنی دواړو سره حاصل شوی دی لکه چه له (مازاغ البصر) څخه ښکاره ده ښائی ځکه ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د طبرانی په ځینو روایتونو کښی فرمایلی دی **(رآه مرتین مرة بقلبه ومرة ببصره)** دلته به له دوه ځلی لیدلو څخه دا مطلب وی چه په یوه وقت کښی ئی دوه ډوله ولید **(کما قالوا فی حدیث انشق القمر بمکة مرتین)** په ظاهری سترگو سره هم او د زړه په سترگو سره هم ولید شو لیکن په یاد دی وی چه دا هغه رویت نه دی چه د هغه نفی په ﴿لَاتُدۡرِكُهُ الۡاَبۡصَارُ﴾ کښی کړی شوی ده ځکه چه له هغی څخه غرض د احاطی د نفی کول وی یعنی کتنه هغه نشی احاطه کولی برسیره په دی کله چه له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه پوښتنه وشوه چه د رؤیت دعوی د ﴿لَاتُدۡرِكُهُ الۡاَبۡصَارُ﴾ له آیت څخه مخالفه ده نو وی فرمایل **«ویحک ذاک اذاتجلی بنوره الذی هو نوره ـ رواه الترمذی»** معلوم شوی دی چه د الله تعالیٰ انوار او تجلیات متفاوت دی ځینی انوار قهره للبصر دی ځینی داسی نه دی او د رؤیت الرب رؤیت فی الجمله په دواړو درجو باندی صادقیږی او ځکه ویل کیږی د رؤیت هغه درجه چه مؤمنانو لره په آخرت کښی په برخه کیږی هلته به کتنی داسی تیزی او تیری کیږی چه د هغی تجلی د لیدلو طاقت ولری چه هغه په دنیا کښی چاته نه حاصلیږی هو! یوه خاصه درجه رؤیت سیدنا محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د معراج په شپه کښی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له روایت سره موافق میسر شوی دی چه په دی خصوصیت کښی هیڅوک له دوی سره شریک کیدی نشی او هم د دی انوارو او تجلیاتو تفاوت او تنوع په ملاحظه ویل کیږی چه د حضرت صدیقی بی‌بی عائشی او حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په اقوالو کښی هیڅ تعارض نشته. کیږی چه حضرت صدیقه بی بی عائشه به د یوی درجی نفی کوی او حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه ئی په بلی کښی اثبات کوی او هم داسی د ابوذر رضی الله تعالیٰ عنه په روایاتو (رایت نورا) او (نورانی اراه) کښی هم تطبیق ممکن دی. **والله سبحانه وتعالیٰ اعلم**

مَازَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿۱۷﴾

نه وی گرځیدلی سترګی د (محمد بلې خوا ته) او نه دی تیری شوی (له حده).

تفسیر: یعنی هر هغه شی چه د محمد صلی الله علیه وسلم سترګو ولید په پوره تمکن او اتقان سره ؤ نه کتنه کړه شوی ده او نه ښی او کینی او ښکته او پورته خوا ته اوښتی ده او نه له مبصر څخه تجاوز کړی وړاندی تیر شوی دی پس په هغه شی باندی نښتی ؤ چه د هغه ښوونه منظور وه د باچاهانو په دربار کښی هر شی چه وربښوول کیږی د هغه نه لیدل او هغه شیان چه نه وربښوول کیږی د هغو په لیدلو پسی لویدل دواړه عیب دی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له دی دواړو څخه پاک ؤ.

لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيٰتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿۱۸﴾

خامخا په تحقیق لیدلی دی (محمد) له (ځینو) دلائلو (د قدرت) د رب خپل چه ډیر لوی ؤ.

تفسیر: د ﴿ اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ ﴾ په تفسیر کښی هغه بیان چه شوی دی برسیره په هغه باندی هغه نور شیان چه لیدلی او اوریدلی ئی وی هغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم او ښکاره دی.

اوس څوک توان لری چه وپوښتی بڼ وال بیا
بلبل څه وویل ګل واوریدل څه څه وکړل سبا؟
اکنون کرا دماغ که پرسد زباغبان
بلبل چه گفت گل چه شنید وصباچه کرد؟

اَفَرَءَيْتُمُ اللّٰتَ وَالْعُزّٰى ﴿۱۹﴾ وَمَنٰوةَ الثَّالِثَةَ الْاُخْرٰى ﴿۲۰﴾

آیا پس وینئ تاسی لات او عزیٰ او منات (په مرتبه کښی) دریم بل له دغو (یعنی دغه بتان بیخی بیکاره شیان دی).

تفسیر: یعنی د هغه الله تعالیٰ په مقابل کښې چه د هغه عظمت او جلال لره حد او اندازه نشته د دی سپکو او ناولو شیانو له نوم اخیستلو څخه شرم په کار دی.
تنبیه: «لات ـ عزیٰ ـ مناة» د هغی زمانی د کفارو د بتانو او باطلو معبودانو نومونه دی. د دوی له منځه (لات) د طائفیانو په نزد ډیر معظم ؤ. او (مناة) د اوس او خزرج او خزاعه په نزد او (عزیٰ) د قریشو او بنی کنانه او نورو په نزد دومره لوی معزز ؤ چه له هغو دوو ړومبنیو څخه ئی ده ته عزت ورکاوه. او (عزیٰ) چه په مکه معظمه کښې نخلی ته نژدی ؤ بیا (لات) چه په طائف کښې ؤ بیا له دوی څخه وروسته په دریمه درجه (مناة) ؤ چه له مکی څخه لری او مدینی ته نژدی ؤ. علامه یاقوت رحمة الله علیه په معجم‌البلدان کښې هم دا ترتیب نقل کری لیکی چه قریشو د کعبې شریفې د طواف په وقت کښې داسی ویل « **اللات والعزیٰ ومناة الثالثة الاخریٰ ـ هٰؤلآء الغرانیق العلیٰ وان شفاعتهن لترتجیٰ**» په ځینو تفاسیرو کښې پر دی ځای کښې یوه قصه نقل کوی چه د محدثینو د جمهورو له اصول سره د صحت تر درجې پوری نه رسیږی. او که فی الواقع هغه لره کوم اصل هم وی نو ښائی هم دا به وی چه ځمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په هسی جرګه کښې چه د مسلمانانو او کافرانو لوئی ډلی پکښې ګډی وډی او مخلوطی ناستی وی دا سورت ئی ولوست. او د کفارو دا عادت ؤ چه د قرآن د لوستلو په وقت کښې به ئی هسی شورماشور لګاؤ چه تر څو ئی څوک وانه وری لکه چه الله تعالیٰ د حٰمٓ السجدة په څلورمه رکوع کښې فرمائی ﴿ وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُوْنَ ﴾ کله چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دا سورت ولوست کوم شیطان کافر خپل غږ د دوی له غږ سره یو ځای کړی د دوی په لهجه او د وینا په تقلید سره به ئی هغه الفاظ ویلی وی چه د ګردو (تولو) کافرانو په ژبو سواره ؤ نو ځکه د (**تلک الغرانیق العلیٰ** الخ) له الحاق څخه له دی آیتونو سره او له دی تصرف څخه چه په تعبیر او اداء کښې شوی وی د هغو کفارو په زعم مطلب بالکل اوښتی دی او له ذم څخه (معاذ الله) مدحی ته رسیدلی دی که نه ښکاره خبره ده چه د نبی پر ژبه شیطان کله دومره تسلط لری او دا څرنګه امکان لری؟ د هغه شی ابطال چه وروسته راځی نو د هغه صفت مخکښې څه معنی لری؟.

اَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنْثٰى ﴿۲۱﴾ تِلْكَ اِذًا قِسْمَةٌ ضِيْزٰى ﴿۲۲﴾

آیا تاسی لره (ای کفارو) هلکان دی او دغه (الله) لره لونی دی دا (قسمت د اولاد) په دی شان قسمت دی ډیر کوږ ناکاره.

تفسیر: یاقوت په (معجم البلدان) کښې لیکی چه کافرانو دا بتان د الله تعالیٰ لونی بللی خو اول الله هغه لوی ذات دی چه صفت ئی په ﴿ لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ﴾ سره شوی دی او بالفرض که د اولاد تقسیم هم وماته شی نو دا تقسیم څومره خراب او بیکاره دی چه تاسی خپلو ځانونو ته هلکان

او الله تعالیٰ ته لونی ورکوئ (العیاذ بالله).

إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَاؤُكُم مَّا أَنزَلَ اللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ ۚ

نه دی (دا بتان) مگر خو تش نومونه دی چه ایښی دی تاسی دوی لره تاسی او پلرونو ستاسی نه دی نازل کړی الله په دغه (عبادت د بتانو) باندی کوم برهان ـ علمی سند.

تفسیر: یعنی په تیرو (گټو) او ونو باندی یو څه نوم ږدی چه د هغوی پر خدائی باندی کوم برهان او علمی سند نه لری بلکه د هغوی پر خلاف دلائل قائم دی هغوی ته تاسی پخپلو خیالونو کښی که د الله تعالیٰ لونی یا د هغه هلکان یا بل شی وایئ دا گردی (تولی) چتی (بیکاره) او د خولی خبری دی چه هیڅ صحیح نه دی او نه څه حقیقت لری.

إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنفُسُ ۖ وَلَقَدْ جَاءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ الْهُدَىٰ ﴿۲۳﴾

متابعت نه کوی دوی مگر خو د گمان خپل او د هغه شی چه غواړی ئی نفسونه د دوی او خامخا په تحقیق سره راغلی دی دوی ته له ربه د دوی څخه هدایت لار ښوونه.

تفسیر: یعنی سره له دی چه د الله تعالیٰ له خوا د هدایت رڼا (رنړا) راغلی ده او سمه لاره ئی راښوولی ده مگر دا ناپوهان د هم هغو اوهامو په توره تیاره کښی سره نښتی دی. هغه گمانونه چه د وړوکی په شان د دوی خیال ته رسیږی او هغه آرزو او هیله (امید) او خبره چه د دوی په زړونو کښی گرځی سم د لاسه هم هغسی کوی له تحقیق او بصیرت سره د دوی هیڅ علاقه ـ ارتباط او سروکار نشته.

أَمْ لِلْإِنسَانِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿۲۴﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ﴿۲۵﴾ ع

آیا شته (کافر) انسان لره هغه چه غواړی ئی (له نبوت او اخروی سعادت ؟ بلکه نشته!) پس خاص الله لره دی (سلطنت او باچائی د) آخرت او د دنیا.

تفسیر: یعنی هسی اټکل او ګمان کوی چه دا بتان به څمونږ سپارښت کوی دا خو تش خیال او تشی آرزوګانی دی آیا هر هغه تمنا او آرزو چه سړی ئی وکړی هغه ئی په لاس ورځی په یاد ئی ولرئ چه د دنیا او آخرت ګردی (تولی) ښیګڼی (فائدی) د الله تعالیٰ په لاس کښی دی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی یعنی د بتانو عبادت څخه ستاسی لاس ته څه ورځی ګټه (فائده) همغه ده چه د الله تعالیٰ له لوری ئی سړی مومی.

وَكَمْ مِّنْ مَّلَكٍ فِي السَّمٰوٰتِ لَا تُغْنِيْ شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا إِلَّا مِنْۢ بَعْدِ أَنْ يَّأْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَرْضٰى ﴿۲۶﴾

او ډیری دی له ملائکو څخه په آسمانونو کښی چه نه دفع کوی شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی مګر وروسته له هغه چه اذن حکم وفرمائی الله دپاره د هغه چا چه اراده وفرمائی او راضی وی په شفاعت ئی.

تفسیر: یعنی د دی بتانو حقیقت څه دی د آسمانی هستیدونکیو د مقربو پرښتو شفاعت او سپارښت هم هیڅ په کار نه راځی. هو! د هر چا په حق کښی چه پاک الله د سپارښت کولو حکم وکړی هغه د کار شی دی او هغه له هر چا څخه چه خوښ وی همغه ګټور دی. ښکاره ده چه هغه نه بتانو ته د سپارښت کولو اذن ورکړی دی او نه دی له کافرانو څخه خوښ دی.

إِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ لَيُسَمُّوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنْثٰى ﴿۲۷﴾ وَمَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ يَّتَّبِعُوْنَ إِلَّا الظَّنَّ ۖ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِيْ مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا ﴿۲۸﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان نه راوړی په آخرت باندی خامخا نومونه ږدی پر ملائکو باندی په نوم ایښودلو د ښځو سره او نشته دوی ته په دی وینا کښی هیڅ علم پوه متابعت نه کوی دوی مګر خو د ګمان او بیشکه ګمان نه دفع

کوی له حق څخه هیڅ شی.

تفسیر: هر څوک چه په آخرت باندې یقین او باور نه لری هغه له سزا او هیداد څخه بیفکره کیږی او په داسې بیباکی او بیفکری کښې اخته کیږی چه الله تعالیٰ ته بد نسبتونه کوی او مثلاً وائی چه پرښتې ښځې او د هغه لونې دی دا محض د دوی جهالت او ناپوهی ده ځکه چه پرښتې له نارینتوب او ښځیتوب سره هیڅ تعلق او علاقه نه لری. او الله تعالیٰ به څرنګه اولاد ولری؟ که څوک په رښتیا او ټینګو خبرو باندې قائم وی نو په داسې ګمانونو اټکلونو او اوهامو او چټی (بیکاره) خبرو پسې چه هیڅ کار ورځنې نه جوړیږی نه ګرځی. او آیا داسې اټکلونه او تخمینات د ثابته ؤ حقائقو قائم مقام کیدی شی؟

فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ الْعِلْمِ

پس مخ وګرځوه ته له هغه چا څخه چه مخ ئې ګرځولی دی له ذکره زمونږ او نه لری اراده مګر خو د ژوندون لږ خسیس دا (اختیارول د ده دنیا لره) ځای د رسیدلو د دوی دی له علمه پوهه (د دوی).

تفسیر: یعنی د هر چا پرستن او نالی چه د دنیا دا څو ورځې ژوندون دی او په هغه کښې هسې منهمک شی چه الله تعالیٰ او آخرت ور څخه هیر وی او هیڅ خپل فکر ورته نه نیسی نو تاسې د دوی اپلتو او چټی (بیکاره) خبرو ته زیات مه متوجه کیږئ! هم هغسې چه هغوی له الله تعالیٰ څخه مخ اړوی تاسې هم د هغوی له شرارت او بدی څخه مخ واړوئ! په پوه باندې څو مو دوی پوهولی دی ولې هغوی ځان پرې نه پوهوی. نو له بدطینتو سریو څخه د حق منلو توقع لرل او د هغوی په فکر او غم کښې خپل ځان پخول او ویلی کول بیکاره دی. د دوی فکر فقط د هم دې دنیا فوری نفع او نقصان ته رسیږی. له دې څخه وړاندې د هغوی فکر نه رسیږی. دوی څه پوهیږی چه وروسته له مرینې د حقیقی مالک په دربار کښې حاضریږی او د ذرې ذرې شمیر ورکوی. د دوی علمی جداوجهد یواځې د بهائمو په شان د ګیډو ډکول او د شهوت شړل دی. پرته (علاوه) له نفسانی او شهوانی غوښتنو څخه بل شی ته نه متوجه کیږی.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾

بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم دی په هغه چا باندې چه ګمراه شوی دی له

لاری د ده څخه (چه اسلام دی) او هم دی ښه عالم پوه دی په هغه چا باندی چه سمه لاره ئی مونډلی ده.

تفسیر: یعنی هغه چه په گمراهی کښی پروت دی او هغه چه په سمی لاری باندی رهی (روان) دی دوی تول سره د هغوی د مخفی استعداداتو له ازل راهسی پاک الله ته معلوم او الله تعالیٰ پری ښه خبر دی. او سم له هغه سره هر کار کیدونکی دی. هر څومره زیار (کوشش) چه وویستل شی پرته (علاوه) له هغه څخه بل کوم شی نه کیږی برسیره پر هغه الله تعالیٰ پخپل محیط علم سره له هر یوه سره د هغه له احوالو سره سمه او برابره معامله کوی. نو ځکه تاسی ځان یوی خوا ته ونیسی او د هغو معاندینو معامله الله تعالیٰ ته خوشی کړئ او ور وئی سپارئ.

وَلِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ۙ لِیَجْزِیَ الَّذِیْنَ اَسَآءُوْا بِمَا عَمِلُوْا وَیَجْزِیَ الَّذِیْنَ اَحْسَنُوْا بِالْحُسْنٰی ۚ

او خاص الله ته دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً و خلقاً و عبیداً) (پیدایښت) لپاره د دی دی چه جزاء ورکړی (الله) هغو کسانو ته چه بدی ئی کړی وی په (سبب) د هغه (بد) عمل چه کړی ئی وی او جزاء ورکړی هغو کسانو ته چه نیکی ئی کړی وی په نیکو (اعتقادونو او ښو) عملونو سره (په جنت).

تفسیر: یعنی د هر سړی احوال الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی. او د ځمکی او د آسمان پر هر شی باندی د هغه واک (اختیار) او قبضه ده. بیا نو د ښو او د بدو په بدل ورکولو کښی د هغه په مخ کښی څه ممانعت موجود کیدی شی. بلکه که په غور سره وګورئ نو ځمکه او د آسمان دا گردی (تولی) کارخانی د هم دی دپاره پیدا کړی شوی دی چه د هغو په نتیجه کښی د ژوندون یوه بله غیر فانی سلسله قائمه کړه شی تر څو په هغی کښی بدانو ته د هغوی د بدی او نیکانو ته د هغوی د نیکی بدل ورکړ شی.

اَلَّذِیْنَ یَجْتَنِبُوْنَ كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ ؕ

(نیکوکاران) هغه کسان چه ځان ساتی له کبائرو لویو ګناهونو څخه او له فواحشو قبیحو کارونو څخه مګر وړی وړی ګناه (لکه نظر کول حرامو ته او

نور د دی پشان ښښل کیږی له جانبه د الله په سبب د اجتناب له کبائرو نه).

تفسیر: د صغیری او کبیری گناه فرق د نساء د سورت په تفاسیرو کښی په تفصیل سره تیر شوی دی. د (لمم) په تفسیر کښی څو خبری شته. ځینی وائی هغه خیالات او چرتونه دی چه د گناه په نسبت په زړونو کښی گرځی خو له قوی څخه فعل ته نه وځی هغه لمم دی. ځینی له هغه څخه صغیره گناه مراد اخلی. ځینی وائی هغه گناه چه په کولو باندی ئی اصرار نه کوی. یا ئی خپل عادت ونه گرځوی. یا هغه گناه چه توبه ورځنی وکړی مراد دی. ځمونږ په نزد دیر ښه تفسیر همغه دی چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د (النساء) د سورت په تفاسیرو کښی لیکلی دی. مگر دلته ئی په ترجمه کښی د نورو معانیو گنجائش هم پری ایښی دی.

إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ ۚ

بیشکه رب ستا واسع (فراخ کوونکی د ښښنی او) د مغفرت دی.

تفسیر: نو ځکه له دیرو وړو گناهونو څخه تیریږی او توبه قبلوی او گنهگاران نه مأیوس کوی. که په هره لویه او وړوکی گناه باندی ئی پوښتنه کولی نو د امید ځای به چیری پاتی کیده.

هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ
أُمَّهَاتِكُمْ ۖ فَلَا تُزَكُّوا أَنفُسَكُمْ ۖ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَىٰ ﴿٣٢﴾

هغه ښه عالم دی په تاسی باندی کله چه پیدا ئی کړئ تاسی له ځمکی څخه او کله چه وئ تاسی (پټ) بچی په گیدو د میندو خپلو کښی نو مه ستایئ مه پاکوئ تاسو ځانونه خپل (چه ستاییئ به ځانونه خپل) هم دغه (الله) ښه عالم دی. په هغه چا باندی چه ویریږی (له الله او ځان ساتی له معاصیو).

تفسیر: یعنی که د تقوىٰ څه توفیق الله تعالىٰ چاته ورکړی نو دی دی لوئی نه کوی! او خپل ځان دی نه ستائی! ځکه چه پاک الله د هر سړی له لوئی او پاکی او تقوىٰ نه په ښه شان خبردار دی. او له هغه وقته ورښکاره ده چه دوی لا د دی وجود او شتوالی په دائره کښی قدم او پل نه ؤ ایښی. هر سړی لره ښائی چه خپل اصل او ماهیت دی نه هیروی. د چا ابتداء چه له خاورو څخه شوی وی او بیا ئی د مور د گیدی په تیاره کښی له ناولی وینی څخه خواړه مونډلی وی او په هسی ځای کښی پاللی شوی وی او وروسته له هغه څخه له نورو دیرو روحانی او جسمانی

کمزوریو سره مخامخ شوی وی په پای (آخر) کښی که الله تعالیٰ د خپل فضل او کرم له مخی هغه ته یو لوړ (اوچت) مقام وروبښی او هسک (اوچت) لوړ ځای ته دی ورسوی نو هغه ته نه ښائی چه په هغه باندی لوئی وکړی. او ځان د هغه لوی مقام مستحق وبولی هغه کسان چه په حقیقت سره متقیان دی نو هغوی له هسی دعوی کولو څخه شرمیږی. او په دی باندی ښه پوهیږی چه په پوره دول (طریقه) له ګردو (تولو) کمزوریو څخه ځان ساتل د بشریت له قوت څخه بهتر دی. لږ تر لږه څه ناولیتوب په هر یوه کښی شته پرته (علاوه) له هغو څخه چه د الله تعالیٰ له لوری ساتلی شوی وی.

أَفَرَءَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾

آیا پس لیدلی دی تا هغه څوک چه مخ ئی واړاوه (له ایمانه او مرتد شو).

تفسیر: یعنی خپل اصل ئی هیر کړ او د خپل اصلی خالق او حقیقی مالک له لوری ئی مخ واړاوه.

وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٤﴾

او ور ئی کړ لږ شی (له مقرره مال څخه) او منع ئی کړل نور (او سخت پری تینګ شو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی لږ څه ایمان ئی راوړ بیا ئی زړه کلک شو». مجاهد رحمة الله علیه او نور لیکی چه دا آیت د ولید بن مغیره په باره کښی نازل شوی دی چه هغه څمونږ د پیغمبر لږ څه خبری واوریدی او د اسلام په لوری ئی لږ څه رغبت پیدا شو او د کفر له سزا څخه ویریده نژدی ؤ چه مسلمان شی چه یوه کافر ورته وویل داسی مه کوه! چه زه ستا ګرد (تول) جرائم پخپله غاړه اخلم او ستا له لوری ګرده (توله) سزا زه به ځان تیروم په دی شرط سره چه لږ څه مال ماته راکړی. هغه دا خبره ومنله او د مقرر شوی رقم څه قسط ئی هم ور ورساوه او بیا ئی انکار وکړه نو په دی صورت سره د ﴿ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴾ معنی به داسی کیږی چه څه مال ئی ورکړ او بیا ئی لاس وویست.

أَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰٓ ﴿٣٥﴾

آیا شته له ده څخه علم د پټو (خفی شیانو) پس دی وینی (نجات خپل).

تفسیر: یعنی آیا دا د غیب خبر ئی لیدلی دی چه هغه ته به د کفر سزا نه رسیږی؟ او بل سری به پخپل ځای ودروی او په رښتیا سره به دی خلاصیږی؟.

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ ﴿٣٧﴾

آیا نه دی خبر کړی شوی دی په هغه (شی) چه ؤ په صحیفو پانو د موسیٰ کښې او (په صحیفو پانو) د ابراهیم کښې هغه (ابراهیم) چه وفاء ئی کړی وه (په احکامو د الله).

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام پخپله وینا او عهد او پیمان باندی پوره تینګ ولاړ ؤ. او د الله تعالیٰ ګرد (تول) احکام ئی په ځای کړل او د هغه د احکامو په تعمیل کښې ئی لږ څه تقصیر هم ونه کړ.

أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾

(په صحف مذکوره ؤ کښې دا دی) چه نه پورته کوی هیڅ نفس پورته کوونکی بار پیتی د بل نفس.

تفسیر: یعنی د موسیٰ او د ابراهیم علیهما السلام په صحیفو کښې داسی مضمون ؤ چه د الله تعالیٰ په مخکښې یو مجرم د بل مجرم پیتی نشی اخیستی. او هر یو سری خپل سؤال او جواب او ښه او خراب پخپله غاړه اخلی.

وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾

او بله دا چه نشته هیڅ انسان لره مګر (جزاء د هغه شی) چه کړی ئی دی.

تفسیر: یعنی سری چه هر څه پخپل زیار او کوشش سره ګټی هغه د ده دی. او هیڅوک د بل نیکی او بدی نشی اخیستی. پاتی شوه دا خبره که څوک پخپله خوښه خپل ځینی حقوق بل ته وربښی او د الله تعالیٰ منظور شی. دا بیله خبره ده چه د هغه تفصیل له حدیث او فقهی څخه معلومیدی شی.

وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَى ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى ﴿٤١﴾

او بیشکه (دا چه) جزا د سعی عمل د ده ژر ده چه وبه ښوولی شی (ده ته) بیا به جزاء ورکړی شی هغه ته جزاء پوره بدل ښه (د نیکی نیکه ـ د بدی بده).

تفسیر: یعنی د هر چا سعی او کوشش به د هغه په مخ کښی کیښوود شی او د هغه پوره بدل به ورکاره کیږی.

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ ﴿٤٢﴾

او بیشکه (دا چه) رب ستا ته ده انتهاء د ګردو (تولو) (مخلوقاتو پس له مرګه چه ورځی ورته لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنی د ګردو (تولو) علومو او افکارو سلسله او د وجود انتهاء د الله تعالیٰ په لوری کیږی او تول شیان په پای (آخر) کښی هغه الله تعالیٰ ته رجوع او ورتګ کوی او د ده له مخی به هر چا ته د هغه د ښو او بدو ثمره ورکوله کیږی.

وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾ وَأَنَّهُ
خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَىٰ ﴿٤٥﴾

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) خندوی او ژړوی او بیشکه همغه (الله) وژنی او ژوندی کوی او (دا چه) بیشکه همغه (الله) پیدا کړی ئی دی جوړی نر او ښځه.

تفسیر: یعنی په دی نړی (جهان) کښی ګرد (تول) متضاد او متقابل احوال هغه لوی ذات پیدا کړی دی. د شر او د خیر خالق همغه الله تعالیٰ دی. د خوښی او د غم کیفیات د هغه په لاس کښی دی ـ خندول ـ ژړول ـ لار ښوول ـ ګمراه کول ـ ژوندی کول او مړه کول ـ نر او ښځه پیدا کول او د دوی په شان نور شیان تول د دی خالق د کون و مکان له کارونو څخه دی.

مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ۝٤٦ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْأُخْرَىٰ ۝٤٧

له یوه ځاځکی اوبو د (منی) څخه کله چه وڅڅاوه شی (په رحم کښی) او (دا چه) بیشکه په ده باندی دی پیدا کول د دوهم ځلی (پس له مرګه).

تفسیر: یعنی هغه ذات چه له یوه ځاځکی اوبو څخه ئی نر او ښځه پیدا کړی دی نو هغه ته بیا پیدا کول څه مشکل دی د یوه پیدایش له ښوولو څخه ئی په بل پیدایش باندی هم تنبیه وفرمایله.

وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ۝٤٨

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) غنی کوی او خزانی ورکوی (یا خواروی).

تفسیر: یعنی مال ـ خزانه ـ جایدادونه ټول د هغه ښېنه دی. ځینی د (اقنیٰ) معنی (افقر) اخلی یعنی هغه ځینی غنی کوی او ځینی فقیر اکرب کوی دا معنی له ړومبنی سیاق سره مناسبه ښکاری ـ ځکه چه د متقابلو شیانو ذکر له اول تر اخر پوری راغلی دی او که اول مطلب واخیست شی نو د هغه په مقابل کښی ښائی چه اهلاک کیښود شی چه ذکر ئی وروسته راځی یعنی خزانی ـ مال او دولت هغه ورکوی او زیاتوی ئی او همغه ډیر لوی دولتمندان او طاقتوران اقوام او تبرونه تباه او بربادوی.

وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَىٰ ۝٤٩

او (دا چه) بیشکه هم هغه (الله) رب د شعری دی

تفسیر: «شعری» یو لوی ستوری دی چه ځینو له اعرابو به د هغه عبادت کاوه او داسی ئی ګانه چه د عالم په پیښو او احوالو کښی هغه ډیر تأثیر او اغیزه (اثر) لری دلته دا راښکاروی چه د «شعری» رب هم الله تعالیٰ دی او د دنیا ګردی (تولی) پیښی او لاندی باندی او نور د ده د قدرت په لاس او واک (اختیار) کښی دی بی وځلی (شعری) هم لکه یو معمولی مزدور د هغه احکامو په ځای راوړلو کښی زیار (کوشش) کوی او په هغه کښی کوم مستقل تاثیر او اغیزه (اثر) هیڅ نشته.

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ۝٥٠

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) وژلی هلاک کړی دی عادیان ړومبی.

تفسیر: یعنی د حضرت هود علیه السلام قوم.

وَثَمُودَاْ فَمَآ أَبْقَىٰ ۝٥١ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ۝٥٢

او (هلاک کړی ئی دی) ثمودیان پس باقی ئی پری نه ښود بل هیڅوک (له هغوی نه) او (هلاک کړی ئی دی) قوم د نوح پخوا له دوی نه بیشکه چه دوی ؤ هم دوی ډیر ظالمان او ډیر سرکشان.

تفسیر: یعنی تر سلهاؤ کلونو د الله تعالیٰ رسول حضرت نوح علیه السلام ته ئی هسی ډیر سخت ضررونه او ایذاوی رسولی چه د هغو له ویلو څخه د هر سړی زړه خوږیږی او راتلونکیو لره ئی بده لاره وېرانیستله.

وَٱلْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ۝٥٣ فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ۝٥٤

او هغو کلیو اړولیو شویو لره ئی ښکته راوغورځول (څمکی ته پس له پورته کیدو نه) پس راولوید په هغه باندی هغه څه چه راولوید (یا پس پټ ئی کړه هغه څه چه پټ ئی کړل).

تفسیر: یعنی د تیږو (ګټو) باران او وریا ئی پری وکړه دا د لوط علیه السلام د قوم یادونه ده.

فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ۝٥٥

پس په کومو نعمتونو د رب خپل شک کوی ته (ای کافره انسانه؟).

تفسیر: یعنی د داسی مفسدانو ـ ظالمانو ـ او باغیانو تباه کول او له منځه لری کول او ورک کول هم د الله تعالیٰ ډیر لوی انعام او ښښنه ده. آیا د داسی نعمتونو له لیدلو څخه وروسته هم انسان خپل الله تعالیٰ دروغجنوی.

هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ ٱلنُّذُرِ ٱلْأُولَىٰٓ ۝٥٦

دغه (محمد رسول الله هم) ویروونکی دی له (جملی د) ویروونکیو ړومبنیو
شخه.

تفسیر: یعنی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د مجرمانو د بد انجام شخه هم داسی ویرول کوی لکه چه له دوی څنی وړاندی نورو پیغمبرانو هم کفار ویرول.

أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾

رانژدی شو راتلونکی (قیامت) نشته هغه لره پرته (علاوه) له الله ښکاره
کوونکی (راوستونکی).

تفسیر: یعنی قیامت ډیر نژدی شوی دی خو د هغه تاکلی (مقرر) وقت پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل چاته په ښکاره ډول (طریقه) نه دی معلوم او کله چه تاکلی (مقرر) وقت ئی راشی نو هیڅ یو طاقت هغه نشی ستنولی (واپس کولی) که الله تعالیٰ اراده وفرمائی د هغه په دفع باندی قادر دی ـ خو هغه ئی هم نه لری کوی.

أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾
وَأَنتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾

آیا پس له دی خبری (قرآن) شخه تعجب کوئ تاسی (انکاراً ای منکرانو) او
خاندئ تاسی (تمسخراً) او نه ژاړئ (خوفاً) او تاسی غافلان یئ (له هغه شی
چه مطلوب دی تاسی ته) چتی (بیکاره) لوبی کوئ.

تفسیر: یعنی قیامت او د هغه نژدیوالی د خبر له اوریدلو شخه بایده ؤ چه تاسی د الله تعالیٰ له ویری په ژړا کیدئ او ویریدئ او د خپلی ژغورنی (نجات) تیاری به مو کاوه. مګر تاسی په خلاف د هغه تعجب کوئ او خاندئ او په غفلت او بیفکری کښی په چتی (بیکاره) لوبو کښی اخته یی.

فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ۩ ﴿٦٢﴾

پس سجده کوئ تاسی (خاص) الله ته او عبادت کوی د هم دغه (الله نه د نورو).

تفسیر: یعنی یو عاقل او یوه لره نه ښائی چه له انجامه غافل شی ـ او په پند ـ نصیحت او پوهولو باندی توکی او مزاح وکړی او پری وخاندی بلکه ښائی چه د بندگی لاره غوره کړی! او مطیع او منقاد اوسی! د عاجزی او نیاز وچولی (تندی) د الله تعالیٰ په دربار کښی کیږدی!
تنبیه: په روایتونو کښی راغلی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کله چه د (النجم) سورت ولوست دی پخپله هم په سجده پریوت او نورو گردو (تولو) مسلمانانو او مشرکانو هم چه هلته حاضر ؤ سجده وکړله. حضرت شاه ولی الله قدس سره لیکی چه «په دی وقت کښی پر گردو (تولو) باندی د الٰهی یوه غنشیه راښکته شوه او په یوه غیبی او قهری تصرف سره تولو طوعاً او کرهاً سرونه په سجده کیښودل یوائی یو بدبخت چه په زړه کښی ئی سخت مهر ؤ سجده ئی ونه کړه خو له ځمکی څخه ئی لږ څه خاوره پورته کړه او پر هغی باندی ئی خپل وچولی (تندی) کیښود او وی ویل چه ماته دومره کافی دی.

تمت سورة «النجم» ولله الحمد والمنة

سورة القمر مکیة الا الآیات (٤٤) و (٤٥) و (٤٦) فمدنیة وهی خمس وخمسون آیة وثلٰث رکوعات رقمها (٥٤) تسلسلهاحسب النزول (٣٧) نزلت بعد سورة «الطارق».
د «القمر» سورت مکی دی ماسواء له (٤٤) ؤ (٤٥) ؤ (٤٦) آیاتونو څخه چه مدنی دی (٥٥) آیته دری رکوع
لری په تلاوت کښی (٥٤) او په نزول کښی (٣٧) سورت دی وروسته د «الطارق» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ①

رانژدی شو قیامت او څیری دوه توتی شوه سپوږمی.

تفسیر: له هجرت څخه پخوا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په (منا) کښی تشریف درلود (لرلو)

- د کافرانو یوی لوئی جرگی له دوی څخه یوه معجزه وغوښته - دوی وفرمایل چه د آسمان په لوری وگوریځ! ناڅاپه سپوږمی له منځه دوه توټی شوه یوه توټه ئی د لمرخاته په لوری - او بله توټه ئی د لمر پریوتو په لوری لاړه په منځ کښی ئی غر حائل ؤ - کله چه د کافرانو جرگی دا لویه معجزه ولیده سره ئی وویل چه «محمد صلی الله علیه وسلم پر مونږ یا پر سپوږمی باندی سحر جادو کوډی کړی دی». دغی معجزی ته (شق القمر) وائی او دا یوه نمونه یا نښه وه د قیامت چه وروسته له دی څخه به هر شی لکه دا شلیږی او چوی طحاوی او ابن کثیر او نورو د دی واقعی د تواتر دعوی کړی ده او له کوم عقلی دلیل سره تر اوسه پوری د هسی واقعاتو محال کیدل نه شی ثابت کیدی - او یواځی د استبعاد په بناء باندی داسی قطعی الثبوت شیان نه شی تردید کیدی. بلکه استبعاد خو اعجاز لره لازم دی. ورځنیو واقعاتو ته څوک معجزه ویل شی؟ ځمونږ هغه مستقل مضمون دی وکوت شی چه په «المحمود» کښی د معجزاتو او خوارق العاداتو په نسبت خور شوی دی. پاتی شوه دا خبره که (شق القمر) واقع شوی وی نو په تواریخو کښی ولی هغه نشته! په یاد ئی ولریځ چه دا قصه د شپی ده نو په ځینو ملکونو کښی د مطالعو د اختلاف په سبب په دی وخت کښی ورځ وه او په ځینو ځایونو کښی نیمه شپه او خلق به اوده ؤ او که ځینی وی او په خلاصه هوا کښی ناست وی او هر چیری اسمان هم صاف او شین وی نو عادتاً دا ضروری نه ده چه هغوی ټول د آسمان په لوری هسی وگوری چه هیڅ سترگی ئی له سپوږمی ځینی په بل لوری وا نه وړی. که پر ځمکی باندی د سپوږمی رڼا (رنړا) وی او آسمان هم شین وی نو د هغی د دوو ټوټو کیدلو څخه د هغی په رڼا (رنړا) کښی کوم محسوس فرق او توپیر (تفاوت) نه څرگندیږی. برسیره په دی دا قصه د څو ړیو (ثانیو) پیښه وه. مونږ وینو چه ډیر ځلی د سپوږمی تندر (خسوف) پیښیږی او تر ډیر وقت پوری ځنډیږی (وړدیږی) ولی په ملیونو انسانان نه پری خبریږی په تیره بیا چه په هغی زمانی کښی لکه نن غوندی رصدخانی او نور آلات او ادوات هم نه ؤ او نه دومره مکمل او وسیع انتظامات او نه د تقاویمو - جنتریگانو زیادت ؤ او نه دومره اشاعت ؤ. په هر حال د دی معجزی نشتوالی په غربی تاریخونو کښی د دی د تکذیب دلیل نشی کیدی او په شرقی تواریخو کښی د دی معجزی ذکر شته. په هندوستان کښی د (مالیبار) د مهاراجی د اسلام سبب هم دا واقعه شوی ده.

وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾

او که ووینی دغه (کفار د قریشو) کوم دلیل (د قدرت) نو پر څنگ به شی دوی (مخ به واړوی) تری او وائی به دوی (دغه) سحر کوډی دی قوی چه له پخوا راهیسی راځی.

تفسیر: یعنی پخوا له دی هم د نبوت دعوی کوونکیو د داسی سحر او کوډو دعاوی کړی دی

هم هغسې چه هغه تللې دی ـ دا به هم ځی.

وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوٓا أَهْوَآءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾

او دروغجن کوی دوی (حق لره) او متابعت کوی دوی د خواهشونو خپلو او هر کار قرار نیوونکی دی (سره له کوونکی خپل په نعیم یا جحیم کښې).

تفسیر: یعنی د هغوی عذاب هم په خپل وقت باندی راتلونکی دی او هغوی لره هغه هلاک او ګمراهی چه د الله تعالیٰ په علم کښې تاکلی (مقرر) شوی ده هیڅ وړاندی وروسته کیدونکی نه ده.

وَلَقَدْ جَآءَهُم مِّنَ الْأَنۢبَآءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾

او خامخا په تحقیق راغلی دی دوی ته خبری د اهلاک د پخوانیو امتونو هغه شی چه په هغه کښې امتناع سرزنش ؤ (له کفره).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم په وسیله هر راز (قسم) احوال او د تباه شویو قومونو واقعات دربنکاره شوی دی که په هغو باندی غور وکړئ نو د الله تعالیٰ له لوری لویه تنبیه او ویښول دی. راغلی دی دغو منکرانو ته دغسې پند چه:

حِكْمَةٌۢ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ

حکمت دی کامل نهایت ته رسیدلی پس هیڅ نفع نه رسوی (دوی ته) ویروونکی (انبیاء قرآن مواعظ) نو مخ وګرځوه ته له هغوی څخه.

تفسیر: یعنی قرآن مجید د پوره عقل او حکمت د خبرو مجموعه ده که څوک ئې په ښه نیت او پوره توجه سره ولولی نو په زړونو کښې ئې ځای نیسی او په کښې لویږی مګر د افسوس ځای دلته دی چه سره د دومره لار ښوونی او د هدایت د اسباب د شتو بیا هم دوی هدایت نه مومی او په سمه لاره نه راځی او هیڅ یو نصیحت او پوهول په دوی باندی خپل اثر نه اچوی هومره چه دوی ویږهوی هم هغسې چه په تیږو (ګټو) کښې موږی (میخ) نه ننوځی پند هم د هغوی په زړونو کښې کار نه کوی نو ځکه د هسې غتو زړونو او سنګدلو بدبختانو په فکر کښې ډیر زیات مه اوسئ تاسی د خپل تبلیغ فرض او د دعوت وظیفه او دنده په ښه شان او سلوک سره ادا

وفرمايي ـ اوس نو د زيات تعاقب ضرورت نشته پريږدئ چه هغوی د خپلی هستوګنی د ځای په لوری ور درومی.

يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نُّكُرٍ ﴿٦﴾

(او ياده كړه هغه) ورځ چه راوبولي (دوی لره) بلونكى يو شى نااشنا ته (چه حساب او جزاء د اعمالو ده).

تفسير: يعنى د حشر د ډګر (ميدان) په لورى د شمير (حساب) وركولو دپاره.

خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ

حال دا چه ويريدونكى خړى خوارى به وى سترګى د دوى.

تفسير: يعنى په هغه وقت كښى به ئى د خوف او ندامت لامله (له وجى) په ډير ذلت او ندامت سره سترګى ځوړى او مرى وى او له ډيره شرمه به ځمكى ته ګورى.

يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ﴿٧﴾ مُّهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ

رابه وځى دوى له قبرونو څخه ګواكى دوى به ملخان مچان وى خواره واره چه تلوار كوونكى به وى په لورى د بلونكى خپل.

تفسير: يعنى ګرد (تول) ړومبنى او وروستنى خلق به له خپلو قبرونو څخه ووځى او د مچانو په ډول (طريقه) سره به په ځمكه كښى تيت پيت او خواره شى. او د الله تعالىٰ په مخ كښى به د خپلو چارو د جزاء دپاره په ډير تلوار سره حاضريږى.

يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾

وائى به كافران دا ورځ ده ډيره سخته.

تفسیر: یعني د هغې ورځې د ویرونکیو احوالو او شدائدو لامله (له وجې) او د خپلو جرائمو له تصوره به کفار داسې ووائي چه دا بده سخته ورځ ده! وبه لیده شي چه نن به څه راباندې تیرېږي. وروسته دا راښیي چه قیامت او د آخرت عذاب پخپل وقت باندې راتلونکي دی. ډیرو دروغجنانو ته له هغه څخه پخوا په دنیا کښې هم یوه سخته ورځ په مخ راغلې ده.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ۝٩

دروغجن کړي دي پخوا له دوی څخه قوم د نوح نو دروغجن کړ دوی بنده ځمونږ او وی ویل چه (دغه نوح) لیونی دی او منع کړی شوی دی (له دعوت د خلقو نه).

تفسیر: کفارو به تهدیداً ویل ای نوحه که ته له خپلو هسې خبرو نه اوړې نو مونږ به دې تر ډبرو (گټو) لاندې خښ کړو! گواکې په داسې ویرولو سره ئې د هغوی خبرو ته غوږ نه نیو او د ده خبرې په توی تللې. ځینې د ﴿وَازْدُجِرَ﴾ معنی داسې کوی چه لیونی یا بادسار یا رنځور دی او سد (هوش) او عقل ترې ورک دی. (العیاذ بالله).

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ۝١٠

پس دعا سؤال وکړ (نوح) له ربه خپله (داسې چه) بیشکه زه مغلوب عاجز شوی یم نو بدل مې واخله (له کفارو).

تفسیر: یعني له سلهاؤ کلونو پوهولو سره هم کله چه څوک د دوی په خبرو باندې ونه پوهیدل نو دوی هغوی ته ښیرې وفرمایلې او وی ویل «آلویه څیښتنه (خاونده)! زه اوس د دوی له لاړ ښوونې څخه عاجز شوی یم. پر دوی باندې ځما هدایت او لار ښوونې هیڅ اغیزه (تاثیر) او اثر ونه کړ. اوس نو ته د خپل دین او پیغمبر بدل او کسات واخله! او پر ځمکه باندې هیڅ یو کافر ژوندی مه پرېږده!».

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ ۝١١ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ۝١٢

نو وېرانیستل مونږ ورونه د آسمان په اوبو ډیرو راتوئی شویو سره (له آسمانه) او وبهولی مونږ له ځمکی څخه (هم) چینی بیا سره ګډی شوی ټولی اوبه (د آسمان او د ځمکی) په هغه کار باندی چه تاکلی مقرر شوی ؤ (چه اهلاک د قوم د نوح ؤ).

تفسیر: یعنی اوبه داسی سختی راوشوریدی لکه چه د آسمان ګرد (ټولو) ورخونه خلاص شوی وی او لاندی د ځمکی ټولی اوبه هم له یوی مخی د باندی راوخوتیدلی او دومره زیاتی اوبه راووتی لکه چه د ځمکی مخ د لویو چینو یوه مجموعه شوه، بیا د لاندی او د باندی او دا دواړه اوبه سره ګډی شوی د هغه کار دپاره حاضری شوی چه د الله تعالیٰ له خوا لا پخوا له هغه تاکلی (مقرر) شوی ؤ. یعنی د نوح علیه السلام د قوم تباهی ـ هلاکت او ډوبیدل.

وَحَمَلْنٰهُ عَلٰى ذَاتِ اَلْوَاحٍ وَّدُسُرٍ ﴿۱۳﴾ تَجْرِىْ بِاَعْيُنِنَا

او سور کړی وو مونږ دغه (نوح) پر (بېړی چه) خاونده د تختو پلنو او میخونو پریړو (غټو) وه چه تلله ګرځیده په ځای د لیدلو د سترګو ځمونږ.

تفسیر: یعنی د دی ویروونکی طوفان په وقت کښی د نوح علیه السلام بیړی ځمونږ تر کتنی حفاظت او نګرانی لاندی وه. او په ډیره هوسائی (راحت) او آرامی سره د اوبو په سر ګرځیده.

جَزَآءً لِّمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿۱۴﴾

(واقع شوی ؤ دا طوفان) لپاره د امداد د هغه چا چه کفران د احسان ئی کړی شوی ؤ (چه نوح دی).

تفسیر: یعنی کفارو د نوح علیه السلام بی قدری وکړه او د الله تعالیٰ د خبری له منلو څخه ئی مخ واړاوه. دا وه د هغه سزا او انتقام چه د لوی طوفان او سخت څپان په ډول (طریقه) ورورسیده.

وَلَقَدْ تَّرَكْنٰهَآ اٰيَةً فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقیق پریښودله مونږ دغه (بیړی) یو دلیل (د قدرت خپل) نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعنی فکر کوونکی لره په دی واقعی کښی د قدرت ډیر دلائل او د عبرت زیاتی نښی دی یا ئی دا مطلب چه نن د کشتی وجود په دنیا کښی هغه قصه را په یادوی او د الله تعالیٰ د لوی قدرت لویه نښه ده ځینی وائی چه عیناً همغه د نوح علیه السلام کشتی تر ډیری مودی پوری پاتی او د (جودی) پر غره باندی پرته وه تر دی چه د دی امت د خلقو تر سترگو هم تیره شوی وه. والله اعلم.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾

پس څرنگه ؤ عذاب ځما (په دوی چه می هلاک کړل تول په طوفان) او ویرول (ځما په ژبی د نوح).

تفسیر: یعنی ځما عذاب ئی ولید چه څومره ویروونکی دی او ځما دارول څومره په ځای او رښتیا دی.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن دپاره د یادولو او پند اخیستلو نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعنی له قرآنه پند اخیستل ډیر آسان دی ځکه هغه مضامین چه د ترغیب ـ ترهیب ـ انداز ـ تبشیر او نورو په نسبت دی هغه گرد (تول) بالکل صاف ـ سهل ـ ساده او آسان او مؤثر دی او دومره سهل او صاف دی چه هر سړی په لږ فکر او غور سره پری پوهیږی.

تنبیه: د آیت مطلب دا نه دی چه قرآن یواځی یو سطحی او معمولی کتاب دی. او دقائق ـ حقائق او غوامض پکښی نشته ځکه چه د هغه علیم ـ خبیر د کلام په نسبت به هسی اتکل او گمان څوک وکړی شی؟ آیا داسی دی فرض کړ شی کله چه پاک الله له خپلو بندگانو سره خبری کوی نو معاذ الله له خپلو لایتناهی علومو څخه بالکل جلا (جدا) کیږی؟ او ساده خبری کوی؟ یقیناً د ده په کلام کښی هسی ژور حقائق او دقائق شته چه د هغو لتول د نورو په خبرو کښی چتی (بیکاره) او عبث دی. نو ځکه په حدیث کښی راغلی دی «**لاتنقضی عجائبه** د قرآن عجائب او اسرار له سره ختم کیدونکی نه دی» د دی امت علماء او د دی ملت حکماء د دی پاک کتاب د دقائقو او اسرارو په نسبت او د هغو د خبایاؤ په لتولو او د زرهاؤ احکامو استنباط په شاؤ خوا کښی خپل عمرونه صرف کړی دی خو سره له هغه هم د هغه پای (آخر) او

انتهاء ته نه دی رسیدلی.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾

دروغجن کړی ؤ عادیانو (هود) نو څرنگه ؤ عذاب څما او ویرول څما بیشکه مونږ لیږلی ؤ مونږ پر دوی باندی باد ډیر سخت په ورځی نحسی (د بدی) کښې چه تل وی بدی ئی (پر دوی باندی چه په کښې اهلاک شو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی بدی او نحوست پورته نه شو تر څو گرد (تول) سره تمام نه شول او دا د نحوست ورځ هغوی لره وه نه تل» هغه ورځی منحوسی گڼلی کیږی ـ لکه چه په ناپوهانو کښې مشهوره ده. که هغه ورځ د عذاب د راښکته کیدلو په نسبت تل منحوسه وگڼله شی نو کومه ورځ به بختوره وگڼله شی. په قرآن کریم کښې تصریح ده چه هغه عذاب اووه شپې او اته ورځی پرله پسی وو. اوس نو وښییځ چه په دی تقدیر د اونی (هفتی) کومه ورځ به له نحوسته تشه وی؟

تَنزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿٢٠﴾

چه را ایستل به (باد له پتو ژورو کندو د ځایونو خپلو نه) خلق گواکی دوی تنی د خرماؤ وی چه له بیخه را ایستلی شوی په ځمکه پریوتلی وی.

تفسیر: د عاد قوم ډیر پیاوړی (بهادر) قوی او د لویو جثو او ونو (قد) خاوندان ؤ خو دوی د دی سخت باد او د لویی سیلئ له ورښه داسی سر په څټ راولویدل لکه چه د کجورو ونی چه له سته او بیخه وویستلی شی او هغه خوا وغورځولی شی.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾

نو څرنگه ؤ عذاب څما او ویرول څما (له بیخه ایستل می) او خامخا په

تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن ذکر پند اخیستلو ته نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی دروغجن کړی ؤ ثمودیانو (انبیاء او نور) ویروونکی.

تفسیر: یعنی حضرت صالح علیه السلام ئی دروغجن کړ او حال دا دی چه د یوه نبی دروغجن کول عیناً د ټولو پیغمبرانو دروغجن بلل دی ځکه چه د دین په اصولو کښی دوی ګرد (ټول) یو د بل مصدقان او مؤیدان دی.

فَقَالُوٓا أَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهُۥٓ إِنَّآ إِذًا لَّفِى ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾

پس وویل دوی آیا یو بشر لره له مونږ څخه چه یو دی متابعت وکړو (مونږ چه ډیر یو) ده لره بیشکه مونږ په دغه وقت کښی خامخا به یو په ګمراهی او لیونتوب کښی (نو نه ئی کوو متابعت).

تفسیر: یعنی دغه خو کومه آسمانی پرښته نه دی بلکه مونږ غوندی یو سړی دی هغه هم یو بیکس او یواځی چه هیڅ یو قوت او ملګری ورسره نشته دی غواړی چه مونږ راښکته او د خپل ځان تابع وګرځوی او حال دا دی چه دا کار له سره هیڅ کیدونکی نه دی که مونږ د ده په خبرو باندی وغولیږو او د ده په لومه کښی بند شو نو دغه به ځمونږ سخته غلطی او ناپوهی ـ حماقت ښرګند کړی بلکه دا کار به له لیونتوب سره سم وی هغه مونږ ویروی چه که تاسی ځما دا خبری ونه منئ نو په اور کښی لویږئ او ځمونږ په نزد په اور کښی لویدل دا دی چه مونږ د ده خبرو ته غوږ کیږدو او تابع ئی وګرځو.

ءَأُلْقِىَ ٱلذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنۢ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٢٥﴾

آیا غورځولی شوی دی ذکر وحی په ده باندی په منځ ځمونږ کښی (نه ده شوی وحی) بلکه دی ډیر دروغجن متکبر دی (چه پخپله ځان غټوی).

تفسیر: یعنی پیغمبری ته د نورو خلقو په منځ کښی یواځی هم دغه پاتی ؤ؟ ګردی (ټولی) خبری ئی دروغ دی! خامخا ځان لوی راښیی! تکبر کوی او وائی چه زه د الله تعالیٰ له لوری استاځی او پیغمبر یم! او ګرد (ټول) قوم ته ښائی چه ځما خبری ته غوږ کیږدی او اطاعت می وکړی او حکم می ومنی! نو تردیداً فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی چه:

سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَّنِ ٱلْكَذَّابُ ٱلْأَشِرُ ﴿٢٦﴾

ژر ده چه پوه به شي دوی صباح (په وقت د نزول د عذاب کښې یا په ورځ د قیامت کښې) چه څوک دی هغه ډیر دروغجن متکبر.

تفسیر: یعنی ډیر ژر معلومیږی چه د دی دواړو په منځ کښې دروغجن او متکبر څوک دی؟

إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَّهُمْ

بیشکه مونږ لیږونکی یو د اوښې دپاره د فتنې ازمویښت د دوی.

تفسیر: یعنی د هغوی له غوښتنی سره سم مونږ له تیږی (ګټی) څخه اوښه را وویسته او ور ومو لیږله او د هغې په وسیله مو دا په عملی ډول (طریقه) هم ښکاروله چه له هغوی څخه کوم یو د الله تعالیٰ او د هغه د رسول خبری منی؟ او کوم یو د خپل نفس په غوښتنی کار کوی؟

فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿۲۷﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ ﴿۲۸﴾

پس منتظر اوسه ته (ای صالح!) دوی ته او صبر وکړه (یعنی وګوره! چه څه نتیجه راوځی؟) او خبر کړه دوی (په دی) چه بیشکه اوبه ویشلی شوی په منځ د دوی (او د اوښې) کښې هر وار د اوبو ته حاضر کړی شوی دی (خاوندان د اوبو پخپل وار).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی هغه اوښه به په هر وار چه اوبو ته تله نور بودګان (څاروی) او حیوانات به له هغې څخه ویریدل او لری به تښتیدل نو د الله تعالیٰ له لوری وار او نوبت مقرر شو چه یوه ورځ به هغې اوښې اوبه څښلی او بله ورځ به نورو حیواناتو.

فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ ﴿۲۹﴾

نو راوباله دوی ملګری خپل (لپاره د وژلو د اوښې نو توره ئی واخیسته) پس پری ئی کړی پښې (د هغې اوښې او مړه ئی کړه).

تفسير: حضرت شاه صاحب ليکی «يوه بدکاره ښځه وه چه حيوانات ئی ډير ؤ هغی خپل يو آشنا وسراښاوه (ولمساوه) او هغه د دی اوښی پښی پری کړی او وی وژله نو نازل شو پری عذاب پس له دريو ورځو نه».

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾

پس څرنگه ؤ عذاب ځما او ويرول ځما. بيشكه مونږ وليږه مونږ پر هغو باندی غږ يو (د جبريل) نو شول دوی لكه وچ مات شوی (توتی توتی خس خاشاك واښه شپول جوړوونكی).

تفسير: يعنی پرښتی يوه سخته کريکه وکړه چه د هغی لامله (له وجی) د هغو گردو (تولو) زړونه وچاودل او تول سره هك پك او ترهور (حيران) پاتی شول او هسی راوبريښيدل لكه چه د وښو يوه لوبه كوته د بودگانو (ښاروو) تر پښو لاندی غوبل شوی وی او گرد (تول) سره گوډ او مات او چيت او بوس بوس شوی وی.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾

او خامخا په تحقيق آسان كړی دی مونږ قرآن لپاره د ذكر يادولو پند اخيستلو نو آيا شته څوك يادوونكی پند اخيستونكی؟ دروغجن كړی ؤ قوم د لوط ويروونكی انبياء لره.

تفسير: يعنی دوی حضرت لوط عليه السلام ته دروغجن وويل او په داسی كار سره چه د يوه نبی تكذيب ئی وكړ گواكی د گردو (تولو) انبياؤ تكذيب ئی وكړ يا دروغجن كړی قوم د لوط لوط په ويرولو او پند وركولو د ده سره دوی لره.

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾

بیشکه مونږ لیږلی ؤ مونږ پر دوی باندی باد کانی ویشتونکی مګر کورنی د لوط ومونږ ژغورل (وموساتل) دوی په پیشمنی کښې له جهته د مهربانی له نزده ځمونږ هم داسی (د آل لوط په شان) جزاء ورکوو مونږ هغه ته چه شکر وباسی حق منونکی وی.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام په پیشمنی کښی له خپلو کورنیو سره روغ رمټ ووتلو او هغوی ته هیڅ ربړ (تکلیف) او عذاب ونه رسید. او ځمونږ عادت هم داسی دی چه حق پیژندونکیو او شکر ویستونکیو بندګانو ته هسی جزا ورکوو.

وَلَقَدْ أَنذَرَهُم بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾

او خامخا په تحقیق ویرولی ؤ (لوط) دوی لره له نیولو ځمونږ څخه نو شک وکړ دوی په ویرولو (د هغه کښې).

تفسیر: یعنی د هغو په خبرو کښی به یی چټی (بیکاره) ویناوی شبهی جګړی کولی او هغه به ئی دروغجن کاوه (په ویلو د ده کښې).

وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَن ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقیق غوښتی ؤ دوی له دغه (لوط څخه) میلمانه د هغه (بدکاری ته) نو محو ړندی کړی مونږ سترګی د دوی پس (وفرمایل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چه) وڅکئ تاسی ثمر د عذاب ځما او د ویرولو ځما.

تفسیر: پر هغو پرښتو باندی چه د ښکلیو هلکانو په اشکالو راغلی وی دوی د انسانانو ګمان کړی او د خپلو بدو اخلاقو او بدو رشو په غوښتنه پر دوی باندی د لاس اچولو په فکر کښی شول نو مونږ هغوی ړانده کړل چه هر لوری ته ګرځیدل او له هر شی سره لګیدل او هیڅ شی به هغوی ته نه ښکاریده نو ورته ومو ویل چه ړومبی تاسی د دی عذاب خوند وڅکئ!

وَلَقَدْ صَبَّحَهُم بُكْرَةً عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾

او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته په وقت د صباح کښی عذاب چه ثابت

قرار نیوونکی ؤ (په دوی باندی) نو (وفرمایل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چه) وڅکئ تاسی ثمره د عذاب ځما او د ویرولو ځما.

تفسیر: یعنی له ړندولو څخه وروسته مو د هغوی کلی واړول او پر دوی باندی می له پاسه تیږی (ګټی) وورولی له هغه وړوکی عذاب څخه وروسته دا لوی عذاب ؤ چه پر دوی باندی له پاسه د صباؤن په وقت کښی راولوید.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ جَآءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادولو پند اخیستلو نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی. او خامخا په تحقیق راغلی ؤ (فرعون او) قوم د فرعون ته ویروونکی.

تفسیر: حضرت موسیٰ او هارون علیهما السلام او د هغوی ویروونکی نهه مشهوری معجزی.

كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا كُلِّهَا فَاَخَذْنٰهُمْ اَخْذَ عَزِيْزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

دروغجن کړل هغوی دلائل د قدرت ځمونږ ټول نو ونیول مونږ دوی په نیولو د ذات ډیر غالب او قادر سره.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ نیول زبردست نیول دی چه د هغه قوت او قدرت له لاسه هیڅوک چیری نشی تښتیدلی ـ لکه چه د فرعونیانو ګرد (ټول) لاؤ لښکر ئی سره له فرعون د قلزم په بحیره کښی هسی سره ډوب کړل چه یو تن هم د هغو له منځه خلاص نشو.

اَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ اُولٰٓئِكُمْ اَمْ لَكُمْ بَرَآءَةٌ فِى الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ نَحْنُ جَمِيْعٌ مُّنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾

آیا کفار ستاسی (ای عربو!) غوره دی له ړومبنیو (کفارو) د تاسی څخه یا

تاسي ته (حکم) د خلاصي دی په (پرومبنيو) کتابونو کښې. آيا وائی دوی (چه) مونږ يو تولی مرستی (مدد) کوونکی يو له بل سره بدل اخيستونکی.

تفسير: الله تعالیٰ د پرومبنيو قومونو قصه اوروی او د هغی په منځ کښې موجوده ؤ خلقو ته خطاب کوی چه آيا له دی موجوده ؤ کافرانو څخه پخوانی کافران کم قوته يا بی شوکته ؤ؟ يا دوی له هغوی څخنی قوی او ښه دی ؟ کله چه مونږ هغو تيرو کافرانو ته د هغوی د کفر او طغيان په سزا کښې تباهي ورکړه نو آيا د دوی تباهی کومه سخته خبره ده؟ يا دوی ته د الله تعالیٰ له لوری کوم ليکلی امر ورکړی شوی دی چه هومره مو چه زړه غواړی شرارت او سرکشي وکړئ تاسي ته هيڅوک سزا نه درکوی يا ئی داسي گڼلي او تاکلي (مقرر کړی) دی چه څمونږ مجمع او تولنه ډيره لويه ده مونږ به يو له بل سره مرستی (مدد) کوو او گرد (تول) به په دی وسيله له سزا څخه ځانونه ساتو او هيڅوک به نه پريږدو چه څمونږ په مخ کښې بريالی (کامياب) شی نو فرمائی الله جل جلاله:.

سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾

ژر ده چه ماته به کړه شي جمع (د دوی) او وبه گرځوی دوی شاوی خپلی (مسلمانانو ته له جنگه).

تفسير: يعنی ژر ده چه دوی ته به د هغوی د دی مجمع حقيقت ورښکاره شي او د مسلمانانو په منځ کښې به ماتی ومومی او شا به وگرځوی لکه چه په بدر ـ احزاب او نورو غزاؤ کښې دغه وړاندی ويل راښکاره شول په دی وخت کښې څمونږ د لوی استاځی په ژبه باندی دا آيت جاری ؤ ﴿ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴾

بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾

(دغه قتل او ماتی کافي نه ده دوی ته) بلکه قيامت دی وقت ځای د وعدی (د عذاب) د دوی او قيامت ډير سخت دی (چه نه لری هيڅ علاج) او ډير تريخ دی (له عذابه د دنيا نه).

تفسير: يعنی دلته به څه ماتی وموموئ د دوی اصلی ماتی به په هغه وقت کښې وی چه قيامت په سر راودريږی او هغه به د سخت مصيبت وقت وی.

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾

بیشکه ګنهګاران په ګمراهی کښې دی او په اور ګرم (د دوزخ او لیونتوب) کښې دی. هغه ورځ چه راکش کړل به شي دوی په اور (د دوزخ) کښې په مخونو د دوی (وبه ویل شي دوی ته زجراً چه) وڅکئ تاسی (مزه) د مس کولو رسیدلو (د اور) د دوزخ.

تفسیر: یعنی په هغه وقت کښې د غفلت لامله (له وجی) هک بک او حیران پاتی کیږی او دا سودا یی هلته له ککری څخه راوځی چه په زیرو سترګو او مات اورمیږه د دوزخ په اور کښې راښکوولی شی او وبه ویل شی دوی ته زجراً د ملائکو په ژبه چه «واخلئ اوس لږ څه د دی ګرم اور مزه هم وڅکئ!».

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾

بیشکه مونږ هر شي پیدا کړی مو دی په (ړومبنی ازلی) اندازه سره.

تفسیر: هر راتلونکی شي لا له پخوا څخه د الله تعالیٰ په علم کښې شته او کتمت (هو بهو) هم هغسی لیکلی شوی دی او له هغه څخه هیڅ یو شي وړاندی وروسته کیدونکی نه دی. د دنیا عمر، د قیامت وقت او نور تول شیان د الله تعالیٰ په ازلی علم کښې معین، مقرر او ټاکلی شوی دی چه هغه خامخا په همغه مقرر او مقدر وقت کښې واقع کیدونکی دی او له سره په هغه کښې تقدیم او تاخیر نشی کیدی.

وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾

او نه دی امر ځمونږ (یو شي لره چه اراده مو کړی ده د هغه د پیدا کولو) مګر (امر) یو ځل لکه رپول د سترګو.

تفسیر: یعنی د سترګو په رپولو کښې د هر څیز اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هم هغسی کوی الله تعالیٰ ته د یوه شي په جوړولو یا د یوه څیز په ورانولو کښې هیڅ ځنډ (ایسارتیا) نه واقع کیږی او نه څه ربړ (تکلیف) او مشقت وریپښیږی.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾

او خامخا په تحقيق هلاک کړي دي مونږ مشابه نظائر ستاسي (له سابقه ؤ اممو) نو آيا شته څوک يادوونکی پند اخيستونکی.

تفسير: يعني تاسي غونډي ډير کافران مو تباه کړي دي نو په تاسي کښي دغسي کوم فکر کوونکی نه دی چه د هغو له احواله عبرت واخلي او په صدق سره ايمان راوړي.

وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾

او هر هغه شی چه کړی دی هغوی (ليکلی شوی دی) په (پاڼو د اعمالنامی د دوی او په) لوح محفوظ کښي.

تفسير: يعني هر يو نيک او بد عمل وروسته له کولو څخه د هغوی په اعمالنامو کښي ليکلی کيږي او د پوښتني په وقت کښي دا ګرد (ټول) کاغذونه او دفترونه وروړاندی کيږي.

وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾

او هر وړوکی او لوی (عمل که خير وي که شر وي) ليکلی شوی دی (په لوح محفوظ کښي).

تفسير: يعني پخوا له دی څخه د هر وړوکيو او لويو شيانو تفصيل په لوح محفوظ کښي ليکلی شوی دی او ګرد (ټول) دفترونه ئې په منظم ډول سره مرتب دي تر دی چه ډير يو وړوکی شي هم له قلمه نه دی لويدلی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ
مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

بيشکه ويريدونکی به په جنتونو کښي وي او په ويالو کښي وي (چه څکي له

اوبو شرابو ـ شاتو ـ شودو د هغو) په مجلس (حق) رښتیا (د جنت) کښې په نزد د باچا لوی قدرت لرونکی (چه هیڅوک ئی نشی عاجزولی).

تفسیر: وروسته له مجرمینو څخه اوس د متقینو انجام بیان فرمائی چه دوی به د خپل صدق په سبب د الله تعالیٰ د استاځی له رښتیا وعدی سره سم په یوه غوره ځای کښې وی چه هلته به ئی د مالک الملک والملکوت د قرب دولت په لاس وی.

اللّٰهم انک ملیک مقتدر ماتشاء من امر یکون فاسعدنا فی الدین وکن لنا ولا تکن علینا وآتنا فی الدنیا حسنة وفی الآخرة حسنة وقنا عذاب النار.

تمت سورة القمر بعون الله وتوفیقه

سورة الرحمٰن مدنیة وهی ثمان وسبعون آیة وثلٰث رکوعات رقمها (۵۵) تسلسلهاحسب النزول (۹۷) نزلت بعد سورة الرعد.

د «الرحمٰن» سورت مدنی دی (۷۸) آیتونه (۳) رکوع لری په تلاوت کښې (۵۵) او په نزول کښې (۹۷) سورت دی وروسته د «الرعد» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلرَّحْمٰنُ ﴿۱﴾ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ﴿۲﴾

رحمٰن ښوولی دی قرآن (هغه چاته چه اراده ئی شوی ده د ښوونی د قرآن).

تفسیر: یعنی دغه قرآن کریم د الله تعالیٰ په عطایاؤ کښې لویه عطیه او د ده په نعمتونو کښې له گردو (تولو) څخه لوی نعمت او رحمت دی. د انسان بساط ته او د هغه ظرف ته خیال وکړئ او د قرآن د علم دا بی څندی (غاړی) لرونکی لوی بحر او سیند ته وگورئ او بیا څیر شئ چه انسان ته ئی سره له دومره ضعفه څومره عزت او لوئی د عظیم الشان قرآن په وربښلو سره ورکړی ده ! او دی ضعیف‌البیان انسان ته ئی له آسمانونو او غرونو څخه خورا (ډیر) لوی او دروند شی وربښلی دی او دی ئی د هغه حامل گرځولی دی چه هغه د رحمٰن هم دا پاک کلام دی. که نه چیری بشر او چیری د الله تعالیٰ کلام؟

تنبیه: د «النجم» په سورت کښې ئې وفرمايل چه ﴿ عَلَّمَهٗ شَدِیْدُ الْقُوٰی ﴾ الآية ـ او دلته ئې راڅرگنده کره چه د قرآن اصلي ښوونکی الله تعالیٰ دی که څه هم د پرښتو په وسيلې سره ئې رابښي.

خَلَقَ الْاِنْسَانَ ﴿۳﴾ عَلَّمَهُ الْبَیَانَ ﴿۴﴾

پيدا كړی ئې دی انسان بيا ئې ورښوولی دی بيان (خبرې چه د زړه مقصدونه ئې پرې ادا كيږي).

تفسير: «ايجاد» يعنې د وجود عطاء فرمايل د الله تعالیٰ له لويو نعمتونو څخه دی. بلکه د گردو (تولو) نعمتونو بيخ دی او هغه په دوه ډوله (قسمه) دی ايجاد د ذات او ايجاد د صفت نو الله تعالیٰ اول سړی پيدا كړ او په هغه كښې يې د علم بيان صفت هم كيښود. يعنې قوت ئې ورو باښه چه د خپل زړه خبره په ډيره صفائی ـ حسن او ښه والي سره اداء كړی شي او د نورو په خبرو او اترو باندی هم ښه وپوهيږي. انسان په دی صفت سره قرآن مجيد هم لوستی شي او هم ئې لولولی شي د خير او شر ـ د هدايت او ضلالت د ايمان او كفر ـ د دنيا او آخرت په خبرو باندی هم په ښه شان سره پوهيږي او هم نور پرې پوهولی شي.

اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿۵﴾

لمر او سپوږمی (جاری او روان) دی په حساب سره (چه پخپل تگ كښې نه تيريږي له هغه نه).

تفسير: يعنې د دواړو طلوع او غروب زياتوالي او لږوالي يا په يو احوال باندی قائم پاتی كيدل ـ بيا د هغوی په وسيله د فصلونو او موسمونو بدليدل او په سفلياتو باندی راز راز (قسم قسم) تاثيرات غورځول دا گرد (تول) تر يوه خاص حساب او ضابطي او مضبوط نظام لاندی دی مجال نشته چه د هغه له تاكلي (مقرر كړی) دائری څخه بهر ووځی او د خپل مالک او خالق له وركړيو شويو احكامو څخه مخ واړولی شي الله تعالیٰ هغه لوئی گټی چه د دی دواړو په وسيله خپلو بندگانو ته تل وررسوی. دوی په هغو كښې هيڅ قصور او كوتاهي او لندوالی نشی كولی او پرله پسې دوی د مخلوقاتو په خدمت كښې بوخت او لگيا دی.

وَّالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدٰنِ ﴿۶﴾

او ستوري يا نباتات (چه ساق نه لري د ودريدو) او ونی (چه ساق لری د ودريدو) سجده کوی دوی دواړه (الله تعالیٰ ته دغسی سجده چه له شان د دوی سره مناسب دی او تول د الله تعالیٰ تسبیح وائی چه بل پری نه پوهیږی).

تفسیر: یعنی د علویاتو په شان سفلیات هم د خپل مالک مطیع او منقاد دی له وړوکی ترکودی (نباتات) څخه نیولی تر غځیدلیو پنګو جلغو (تاکو) لویو ونو او غنو ګرد (تول) د هغه د تکوینی امر په مقابل کښی سر په سجده دی که بندګان دوی پخپلو چارو کښی ولګوی نو له هغه څخه هم انکار نشی کولی.

وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ۝ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ۝ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ۝

او آسمان پورته کړی دی (الله) هغه (پر ځمکه باندی) او ایښی ئی دی میزان تله (د عدل پر ځمکه لپاره د دی چه ونه کړئ تاسی تیری په میزان تله (د عدل) کښی (او کوئ معامله په راستی سره) او برابروئ وزن تول په انصاف سره او مه کموئ میزان تلل (او کمی مه کوئ په تول کښی).

تفسیر: وړاندی تر دی د هسی دوو دوو څیزونو بیان راغلی دی دلته هم د آسمان له پاسوالی سره د ځمکی د تیتوالی ذکر یی وفرمایه او ښائی په منځ کښی ئی د تلی او میزان ځکه ذکر کړی وی چه زیاتره د تللو په وقت کښی تله له ځمکی څخه هسکه او د آسمان په لوری اوچته وی دا په هغه تقدیر سره دی چه له میزان څخه هم دا هسی او متعارف میزان مراد وی ځکه چه په دی صورت کښی د زیاترو ورکړه راکړه او د معاملاتو سموالی او د حقوقو حفاظت له هغه سره تړلی دی نو د دی لامله (له وجی) ئی هدایت وفرمایه چه د میزان د ایښودلو مقصد هلته حاصلیږی چه نه د اخیستلو په وقت کښی زیات واخیست شی او نه د ورکولو په وقت کښی لږ ورکړ شی او نه د تلی په دواړو پلو او چاپریو کښی هیڅ لږ والی او ډیروالی ولید شی او نه د تللو په وقت ډندی ووهله شی بلکه په ډیر دیانت ـ امانت او نیاو (عدل) سره سم او برابر وتللی شی.

تنبیه: زیاترو اسلافو او پخوانیو مشرانو د میزان له وضع څخه په دی ځای کښی د نیاو (عدل) تینګوالی د عدل قیام مراد کړی دی یعنی الله تعالیٰ له آسمان څخه اخیستی تر ځمکی او نورو هغو شیانو چه د دوی په منځ کښی شته په هر شی کښی حقانیت او عدالت او مساوات قائم کړی دی او په اعلیٰ درجی سره د هغو شیانو په منځ کښی توازن او تناسب ساتی که په

کائناتو کښې د حق او عدل ساتنه ملحوظه نه وی نو د نړی (دنیا) او نړی والانو (دنیادارو) او د ګردو (تولو) کائناتو دا تول انتظام او ساتنه او انضباط سره ګدوډ کیده. نو ځکه پر مونږ بندګانو باندی هم لازم دی چه د عدالت او حقانیت په لاری سم او برابر لاړ شو او په هغی باندی مستقیم واوسو. د نیاو (عدل) او انصاف تلی ته هیڅ هسکوالی او تیتوالی ور نه کړو. او نه پر چا باندی تجاوز او زیادت وکړو او نه د چا حق وساتو. په حدیث کښې راغلی دی چه «ځمکه او اسمان په عدل باندی قائم دی».

وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ﴿۱۰﴾

او ځمکه غوړولی تیته کړی ده (الله) دپاره د خلقو.

تفسیر: یعنی خلق په هغی باندی په آرامی او هوسائی (راحت) سره تګ وکړی. او راشه درشه ولری او خپل کاروبار دنده (وظیفه) قائمه وساتی.

فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ﴿۱۱﴾ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿۱۲﴾

په دی (ځمکی) کښې (ډول ډول ـ قسم قسم) میوی دی او خرماګانی دی خاوندانی د پوښو او (په دی ځمکه کښې دی ډول ډول ـ قسم قسم) دانی خاوندانی د وښو او (خاوندانی) د خوشبوئی ورقی د ښو وږمو.

تفسیر: یعنی میوی او دانی هم له ځمکی څخه راوځی او په غلو او دانو کښې دوه شیان وی. اول دانه چه هغه زیاتره د انسانانو خواړه دی. بل واښه چه هغه د بودګانو (حیوانانو) ازوغه (خوراکه) ده او ځینی نور شیان هم له ځمکی څنی پیدا کیږی چه یا د خوړلو دپاره پکار راځی یا د خوشبوئی دپاره او د ښو وږمو او د نورو چارو او کار فائده ورڅخه اخیسته کیږی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۱۳﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی ای پیریانو او انسانانو په پاس آیتونو کښی ستاسی د رب هغه عظیم الشان نعمتونه او د قدرت لوئی نښی چه بیان کړی شوی تاسی به د هغو له منځه د کومو کومو څیزونو په دروغ ګڼلو باندی څغردوالی او جراءت وکړئ ایا دا نعمتونه او نښی د نه منلو او د انکار وړ (لائق) دی بلکه نه دی. عالمان د یوه صحیح حدیث په بناء سره لیکی «کله چه کوم سړی دا آیت ولولی ﴿ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴾ یا ئې واوری نو داسی جواب دی ورکړی «**لابشئ من نعمک ربنا نکذب فلک الحمد**» ای څمونږ پالونکیه! مونږ د ستاسی هیڅ یو نعمت نه شو دروغ ګڼلی ګرد (تول) حمد او ثناوی ستاینی (صفتونه) تاته دی!.
تنبیه: که څه هم د پیری (جن) ذکر په تصریح سره پرومبی نه دی راغلی لیکن د (انام) په لفظ کښی هغه شامل دی. او په ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِیَعْبُدُوْنِ ﴾ کښی د دواړو پیدایش عبادت ته ذکر شوی دی. او وروسته له دی څخه پرله پسی د انسان او د پیری د پیدا کولو کیفیت راښیی او له څو آیتونو څخه وروسته په ﴿ سَنَفْرُغُ لَکُمْ اَیُّهَ الثَّقَلٰنِ ﴾ او ﴿ یٰمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ﴾ کښی ئې په صراحت سره جن او انس مخاطب کړی دی. دا قرائن داسی دلالت کوی چه دلته هم هغه دواړه مخاطبان دی.

خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿۱۴﴾ وَخَلَقَ الْجَآنَّ مِنْ مَّارِجٍ مِّنْ نَّارٍ ﴿۱۵﴾

پیدا کړی دی (الله) انسان (آدم) له ختی کړنګیدونکی وچی څخه په شان د کودری او پیدا کړی دی (الله) (پلار د) پیریانو (ابلیس) له خالصی شغلی د اور څخه چه دود (لوګی) ئې نه درلود (لرلو).

تفسیر: یعنی د ګردو (تولو) بنی آدمانو پلار مو له خاوری څخه او د پیریانو پلار مو د اور له خالصو لمبو څخه پیدا کړی دی.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۱۶﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکرېږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: د «**آلاء**» ترجمه عموماً په نعمت سره کړی شوی ده مګر ابن جریر رحمة الله علیه د څینو

اسلافو له روایته د هغه معنی په «قدرت» سره کړی ده نو ځکه په هر یوه ځای کښی هر یوه معنی چه ښه سره لګیږی همغه معنی دی واخیسته شی دلته او له دی څخه په پخوانی آیت کښی د دی دواړو مطلبونو معنی ښښی ځکه چه جن او انس لره ئی د وجود په خلعت سره سرلوړی (سرفرازی) ښښل او د لایعقل جماد څخه عاقل ناطق جوړول د الله تعالیٰ لوی نعمت دی او د هغه د لامحدود قدرت نښی هم دی.

تنبیه: د ﴿ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾ جمله په دی سورت کښی یو دیرش ځلی تکرار شوی ده او په هر ځلی کښی د یوه خاص نعمت په لوری اشاره شوی ده یا د عظمت او قدرت له شئونو څخه یو خاص شان ته توجه په عمل راغلی ده. داسی مکررات د عربو او د عجمو په خبرو کښی ډیر موندلی کیږی څه موده پخوا له دی څخه د «القاسم» په رساله کښی مولیٰنا شبیر احمد العثمانی یو مضمون تر دی عنوان لاندی چه «په قرآن مجید کښی ولی تکرار شته» چاپ کړی ؤ په هغه کښی ئی څو نظائر د عربو د لویو شعراؤ وړاندی او د تکرار په فلسفی باندی ئی بحث کړی دی چه دلته د هغه د بسط ځای نشته.

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾

دی رب د دواړو مشرقونو لمر ختو د ژمی او ووړی دی او رب د دواړو مغربونو لمر پریوتو د ژمی او ووړی دی.

تفسیر: په اوړی او ژمی کښی له کومو کومو ځایونو څخه چه لمر راخیژی او په کومو کومو ځایونو کښی چه لمر پریوځی هم دغو ځایونو ته «مشرقین» او «مغربین» وایه شی چه د هم دی مشرقینو او مغربینو د تغییر او تبدیل څخه موسمونه او فصلونه پیدا کیږی. او راز راز (قسم قسم) انقلابات ښرګندیږی د ځمکی هستیدونکیو ته له دی تغیراتو څخه په زرهاؤ ګټی فوائد او مصالح ور رسیږی. نو د دوی بدلیدل او یو د بل په ځای راتلل هم د الله تعالیٰ لوی نعمت دی او د الله تعالیٰ له لویو قدرتونو څخنی یو عظیم قدرت دی.

تنبیه: د دی آیت په وړاندی او وروسته کښی د دوو شیانو ذکر شوی دی نو ځکه دلته د مشرقینو او مغربینو ذکر هم ډیر خوندور او لطیف ښکاری.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا
بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری

ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) بهولی ئی دی دوه بحرونه سیندونه چه یو ځای ښکاریږی په منځ د دواړو کښی یوه پرده (د قدرت) ده چه نه ګډیږی یو په بل باندی.

تفسیر: یعنی هسی نه دی چه خوږی او ترخی اوبه یو په بل باندی تیری وکړی او د مخامخ خوا په خاصیت کښی څه تزئید او تبدیل وارد کړی یا د دی دواړو له یو ځای کیدلو څخه دومره اوبه زیاتوب وکړی چه د طوفان او ډوبیدلو ویره پیدا شی. د دی آیت د مضمون په نسبت څه تقریر د «فرقان» د سورت په آخر کښی ځمونږ دغه مبارک تفسیر کښی پخوا له دی څخه تیر شوی دی هغه دی هلته وکوت شی!

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۲۱﴾ یَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿۲۲﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۲۳﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَاٰتُ فِی الْبَحْرِ کَالْاَعْلَامِ ﴿۲۴﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). راوځی له دی دواړو څخه لؤلؤ او مرجان پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). او خاص دغه (الله) لره دی بیړی تلونکی نوی پیدا کړی شوی لوړی (اوچتی) په بحر سیند کښی لکه لوی لوړ (اوچت) غرونه.

تفسیر: یعنی کشتی او بیړی که څه هم په ښکاره ستاسی جوړ کړی شیان دی مګر ستاسی جوړوونکی الله تعالیٰ دی او همغه پاک الله تاسی ته هسی قوت ـ قدرت ـ ساز ـ او سامان دربښلی دی چه د هغه په وسیله یواځی جهازونه بلکه په زرهاؤ نور شیان جوړولی شئ. نو ځکه الله تعالیٰ ستاسی او ستاسی د ګردو (تولو) مصنوعاتو او مملوکاتو څیښتن (خاوند) او خالق دی او دا ګرد (تول) د هغه نعمتونه او د ده د قدرت دلائل او نښی دی.

تنبیه: دا جمله د ړومبنی جملی ﴿یَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ﴾ الآیة ـ په مقابل کښی ده یعنی د سیند د تل (تحت) څخه هسی ښه شیان راوځی او د پاسه ئی داسی شیان رادرومی چه دا دواړه په خپلو ځایونو کښی د هغه لوی قدرت او نعمت ګڼل کیږی.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۲۵﴾ کُلُّ مَنْ عَلَیْهَا فَانٍ ﴿۲۶﴾ وَّیَبْقٰی

وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ﴿۲۷﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). تول هغه څوک چه په دی (ځمکه) کښی دی فانی کیدونکی دی او باقی به پاتی شی ذات د رب ستا چه خاوند د جلال لوئی دی او (خاوند د) اکرام عزت ورکولو ـ عظمت ـ فضل ـ احسان دی.

تفسیر: د ځمکی او د آسمان گرد (تول) مخلوقات د حال په ژبی سره خپل حاجات او اړتیاوی (احتیاجونه) له هغه الله تعالیٰ څخه غواړی هیڅوک د یوی رپی (ثانیی) له مخی هم د الله تعالیٰ له مهربانی څخه بی پروا او مستغنی کیدی نشی او الله تعالیٰ هم سم له خپله حکمته او قدرته د هر چا اړتیاوی (احتیاجونه) او حاجات پورته کوی هر وقت د هغه کار جلا (جدا) دی او هره ورځ د ده شان او عظمت بل دی څوک وژنی ـ څوک ژوندی کوی ـ یو رنځوروی بل جوړوی له یوه څخه اخلی او بل ته ئی ورکوی یو ځای ودانوی او بله سیمه ورانوی لنده ئی دا هر څه چه غواړی کوی ئی او د الله تعالیٰ په شئوناتو کښی داخل دی او هر شی چه کوی څوک یی مخه نشی نیولی.

سبحان من تحیر فی صنعه العقول . سبحان من بقدرته یعجز الفحول

مړ کوی ژوندی کوی دی څه ښی چاری د ده

شین کوی شین وچ کوی زه دی شم واری د ده

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۲۸﴾ یَسْـَٔلُهٗ مَنْ فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِیْ شَاْنٍ ﴿۲۹﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د ستاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). سؤال غوښتنه کوی له دغه (الله څخه د رزق د مغفرت او د نورو حوائجو) هر هغه څوک چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی هره ورځ هر وقت دی په یوه کار کښی دی (د احیاء او د افناء او د نورو).

تفسیر: یعنی د دنیا دا کارونه او دندی وظیفی ژر دی چه پای (آخر) ته به ورسیږی وروسته له هغه ستاسی بل ژوندون او دوره شروع کیږی کله چه ستاسی د دی لویو جوړو او قافلو شمیر او لیک حساب او کتاب کیږی نو هلته به د گنهگارانو او مجرمانو پوره خبر واخیست شی او وفا لرونکی ته به ښه صله او انعام ورکاوه کیږی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾ سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿٣٣﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) ژر ده چه فارغ وزگار به شو مونږ (او قصد به وکړو حساب د) تاسی ته ای دوو درنو قبیلو (د انسانانو او پیریانو) پس په کوم یوه نعمت د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه تری منکریدی نشئ چه دا د الله له جانبه نه دی) ای تولیه د پیریانو او د انسانانو که چیری قدرت لرئ تاسی چه بهر ووځئ (وتښتئ تاسو) له څنډو (غاړو) د آسمانونو او (له څنډو د) ځمکی څخه پس ووځئ وتښتئ وبه نه وځئ وبه نه تښتئ تاسی مگر په قوت او زور سره (چه نه ئی لرئ!).

تنبیه: په ﴿سَنَفْرُغُ﴾ کښی مقصود ویرول دی د خلقو د الله تعالیٰ له جانبه په حساب سره نه وزگاریدل دی له څه کار څخه په رښتیا سره ځکه چه نه مشغولوی الله تعالیٰ یو کار له بل کار څخه یعنی که څوک وغواړی چه د الله تعالیٰ له حکومت څخه وتښتی نو بی له قوت او غلبی څخه به څرنگه وتښتی آیا پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه بل څوک قوتمن او زورور شته؟ نو دی به چیری تښتی؟ بله باچائی او قلمرو کوم دی چه دی هلته لاړ شی برسیره پر دی د دنیا معمولی حکومتونو ته هیڅوک بی سنده او رهداری (پاسپورټ) نه پریږدی چه لاړ شی یا راشی نو الله تعالیٰ به څرنگه چاته اجازه ورکړی چه بی له سنده بل چیری لاړ شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری

ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی داسی په ښکاره ډول (طریقه) به ګرد (تول) وړاندی او وروسته او لاندی باندی درښیی او پر هر شی باندی تاسی خبروی چه هر یو له دوی څخه لوی نعمت دی نو آیا تاسی به د دی لویو نعمتونو هیڅ قدر نه کوئ؟ او د الله تعالیٰ هسی عظیم الشان قدرتونه به دروغ ګڼئ.

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَّنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾

وبه لیږلی شی په تاسی باندی خالصی لمبی له اوره او په لوګی (سره ګډ، یا خالی له اوره) بیا به تاسی مدد نشئ کولی یو له بل سره په دفع د عذاب کښنی.

تفسیر: یعنی کله چه په ګنهګارانو باندی د اور صافی لمبی او د لوګی سره ګډی لمبی پریښودی شی نو هیڅوک به د هغو مخه نشی نیولی او نه به ئی په دفع پوهیږی او نه به د هغی سزا کوم بدل او انتقام اخیستی شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی مجرمانو ته سزا ورکول او د هغوی د سزا بیان کول هم وفادارانو لره نعمت دی چه خلق د هغی د اوریدلو لامله (له وجی) له هغه جرم څخه ځان وژغوری (وساتی) نو دا یوه مستقل انعام دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په هر یوه آیت کښنی مونږ ته یو نعمت راښوولی شوی دی چه ځینی ئی اوس نعمت دی او له ځینو څخه خبر ورکول هم نعمت دی تر څو له هغه څخه مونږ ځان وژغورو (وساتو)».

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾

بیا کله چه وچوی څیری شی آسمان نو وبه ګرځی ګل سور رنګ لکه سری څرمنی (یا د زیتون تیل).

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښې به آسمان وچوی او رنګ به ئې لکه سره ځرمن غوندې بریښي یا به په شان د تیلو د زیتون ځلیدونکې پرقیدونکې وی نو دا به څه لوی هیبت وی.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۳۸﴾ فَیَوْمَئِذٍ لَّا یُسْئَلُ عَنْ ذَنْۢبِهٖۤ اِنْسٌ وَّلَا جَآنٌّ ﴿۳۹﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) نو په دغه ورځ (د چاودیدلو ځیریدلو د اسمان) کښې نه به پوښتیدل کیږی له ګناه د دوی نه (نه) له انسانانو او نه له پیریانو.

تفسیر: یعنی له کوم سری یا پیری څخه به د هغه د ګناه د معلومولو په نسبت څه پوښتنې نه کیږی. ځکه چه الله تعالیٰ ته هغه ټول ځرګند دی. هو! د الزام او توبیخ او ویرولو په ډول (طریقه) به پوښتنې ورځنې کوی لکه چه د جزء ۱٤ (حجر) د سورت په (٦) رکوع ۹۲ آیت کښې داسی راغلی دی ﴿ فَوَرَبِّكَ لَنَسْئَلَنَّهُمْ اَجْمَعِیْنَ ﴾ یا دا مطلب چه له قبر څخه د وتلو په وقت کښې هسی پوښتنې نه کیږی او له هغه څخه وروسته پوښتنه له هغه څخه منافی نه ده.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۴۰﴾ یُعْرَفُ الْمُجْرِمُوْنَ بِسِیْمٰهُمْ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) پیژندل کیږی ګنهګاران (کافران) په علامو نښو د دوی سره.

تفسیر: یعنی د بنو (ځیرو) له توروالی او د سترګو د شینتوب به مجرمان پخپله پیژندل کیږی. لکه چه مؤمنان مسلمانان به د اوداسه او لمانځه د نښو په لرلو سره له لری هر چاته ښکاری او د عباداتو انوار او آثار د هغوی سینګار زیاتوی.

فَیُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِیْ وَ الْاَقْدَامِ ﴿۴۱﴾

نو وبه نیولی شی (دغه منکران) په (ویښتو د) وچولی (تندی) سره او په

قدمونو سره (او وبه غورځولی شي په اور کښې).

تفسير: يعني ځيني به له ويښتو (موی پيشانی) نه او ځيني به له پښو څخه نيسي، په دوزخ کښې به ئې اچوي او په راښکودلو سره ئې د اور په لوري کش کوي. يا د هر مجرم پندی او هډوکي ماتاوه شي او د هغوی وچولی (تندی) له پښو سره يو ځای کاوه شي او په ځنځيرونو او نورو سره ئې ترلی په دوزخ کښې غورځاوه شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسي دروغ وايئ (او منکريږئ ای انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدی) دا دوزخ دی هغه چه دروغ به ئې ويل په ده سره مجرمانو (کافرانو).

تفسير: يعني هلته به داسي ورته ويل کيږي چه دا هغه دوزخ دی چه په دنيا کښې ته د هغه له وجود څخه منکر وی.

يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ﴿٤٤﴾

ګرځي به دوی په منځ د دوزخ او په منځ د اوبو ډيرو تودو ډيرو ګرمو کښې.

تفسير: يعني کله به د اور او کله به د ډيرو تودو او ايشيدلو اوبو عذاب مومي (**اعاذنا الله منها ومن سائر انواع العذاب**) « ای لويه څيښتنه! (خاونده) له دې دوو ربړو (تکليفونو) او له نورو ربړو (تکليفونو) څخه مو تل وساتې!».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب خپل دروغ وايئ (او منکريږئ ترې ای انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدی). او هغه لره چه ويريږي (په وقت د ګناه کښې) له ودريدلو څخه په مخ د رب خپل کښې (حساب ته) دوه جنتونه دي.

تفسير: يعني هغه سړی چه په دنيا کښې له دې خبرې څخه ويريده چه زه به يوه ورځ د خپل

پاک پروردگار په مخ کښې ودریږم او د یوی یوی ذری او ککی شمیر به ورکوم او له دی ویری څخه به ئی د الله تعالیٰ له نافرمانی څخه ځان ساته او د تقویٰ په سمه لاره باندی به ئی تګ کاوه نو ځکه هسی سړیو ته دوه عالیشان جنتونه ورکول کیږی چه د هغو صفتونه لاندی راځی.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۴۷﴾ ذَوَاتَآ اَفۡنَانٍ ﴿۴۸﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). (هسی جنتونه) چه خاوندان د ډیرو ډیرو څانګو دی.

تفسیر: یعنی په جنت کښې د مختلفو اقسامو راز راز (قسم قسم) میوی به وی او د ونی څانګی به ډیری میوی او ښه سیوری لری.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۴۹﴾ فِیۡهِمَا عَیۡنٰنِ تَجۡرِیٰنِ ﴿۵۰﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). په دی دواړو (جنتونو) کښې به دوه چینی وی چه بهیږی به (هر چیرته ئی چه غواړی دوی).

تفسیر: چه اوبه ئی نه لږی کیږی او نه وچیږی او تل بهیدونکی دی او هر چیری چه د دی جنتی زړه وغواړی هلته ځی د دغو چینو نومونه دا دی «تسنیم» او «سلسبیل».

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۵۱﴾ فِیۡهِمَا مِنۡ کُلِّ فَاکِهَةٍ زَوۡجٰنِ ﴿۵۲﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ
رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۵۳﴾ مُتَّکِـِٕیۡنَ عَلٰی فُرُشٍۭ بَطَآئِنُهَا مِنۡ اِسۡتَبۡرَقٍ ؕ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) په دی دواړو (جنتونو) کښې به له هری میوی (آشنا ناآشنا وچه لمده او نور) دوه دوه قسمه وی پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او تری منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) پر هسی فرشونو باندی چه استرونه د

هغو به له وریښمو کلکو څخه به وی

تفسیر: کله چه د هغه استر له کلکو وریښمو څخه وی نو له هغه ځنی دی اټکل او قیاس وکړ شی چه د هغه مخ به له څه نرم او پاسته وریښمین او ښه توکی څخه وی؟

وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ

او انول (شوکول) (د میوی د دغو) دوو جنتونو به تر لاس لاندی وی.

تفسیر: چه د هغو انول (شوکول) دانه دانه کول به ډیر آسان وی په ولاړه ـ ناسته ـ ملاسته او په هر یوه حالت او ډول (طریقه) چه جنتیان وغواړی تولولی ئی شی او له هغو څخه په زړه پوری خوند اخیستی شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) په دغو (جنتونو) کښی به بند کوونکی د سترګو (حوری) وی چه نه وی مسه کړی دوی لره انسان پخوا له دغو (جنتیانو میرو (خاوندانو) خپلو) او نه پیری.

تفسیر: یعنی د هغو عصمت ته د هیچا ګوته نه ده رسیدلی او نه دوی پرته (علاوه) له خپلو میرو (خاوندانو) څخه د نورو په لوری خپلی سترګی غړوی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝ كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ۝ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) ګواکی دغه (حوری) یاقوت لعل وی

(په صفائی) او مرجان وی (په سپین والی کښی). پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی هسی خوشرنګی او بیش بها او قیمتداری به وی.

هَلْ جَزَآءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿٦٠﴾

نه ده جزاء بدل د احسان نیکی مګر احسان نیکی ده.

تفسیر: یعنی د ښو بندګانو بدل پرته (علاوه) له ښه ثوابه بل څه کیدی شی؟ دی جنتیانو په دنیا کښی د الله تعالیٰ داسی ډیر ښه عبادتونه کری ؤ ګواکی هغوی الله تعالیٰ پخپلو سترګو سره لیدو او الله تعالیٰ هم هغوی ته انتهائی بدل ورکړ. لکه چه د سجدی د سورت په دوهمه رکوع کښی راغلی دی ﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ ﴾ ښائی په دی کښی د هم دی لیدو دولت ته اشاره او نغوته وی والله اعلم.

فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾ وَمِن دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) او بی له دغو (دوو جنتونو) دوه جنتونه نور هم دی.

تفسیر: ښائی ورانډنی باغ مقربینو لره وی او دا دوه باغونه ښو ډلو (اصحاب یمین) لره وی.

فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾ مُدْهَآمَّتَانِ ﴿٦٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) تک تور به وی (له ډیر شینوالی څخه).

تفسیر: یو څیز چه ډیر زیات شین شی توروالی ته اوری.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) وی به په دغو (جنتونو) کښی دوه چینی جوش وهونکی پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) وی به په دغو (دوه جنتونو) کښی هر راز (قسم) میوی او خرما او انار.

تفسیر: خو د دنیا په نرګسو (انارو) او کجورو (خرماؤ) باندی دی قیاس ونه کړل شی ولی چه د هغو میوو کیفیت او خنګوالی بل رنګ دی او یوائحی پاک الله ته معلوم دی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) وی به په دغو (تولو جنتونو) کښی حوری پیمخی نیکی ښائسته.

تفسیر: یعنی په دغو څلور واړو جنتونو کښی به پیغلی وی ښی رشی پیمخی پیمخی ښکلی (خوبصورت خوب سیرت).

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) حوری به وی پتی کړی شوی په خیمو کښی.

تفسیر: له دی څخه راښکاری چه د ښځی لویه بزرګی او صفت ستر او پرده ده او ښځی اصلی دول او سینګار په کور او په پرده کښی دی. او ښائی چه پخپلو کورونو کښی درنی لکه مرغلری ناستی وی.

فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿٧٤﴾
فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٧٥﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلٰى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَّعَبْقَرِيٍّ
حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٧٧﴾ تَبٰرَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي
الْجَلٰلِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) چه نه به وی مسه کړی دوی لره سړی پخوا له دغو (جنتیانو میړو (خاوندانو) خپلو) او نه پیری. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) تکیه کوونکی به وی دوی پر بالښتونو شین رنګو باندی او په فرشونو نفیسو عمده ؤ ښائسته ؤ باندی پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او تری منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه تری منکریدی نشئ چه دا د الله له جانبه نه دی). برکت ناک دی نوم د رب ستا چه خاوند د لوئی سترتوب او د عزت ورکولو انعام دی.

تفسیر: یعنی هغه څوک چه په خپلو وفادارانو باندی دومره احسان او انعام فرمائی نو غور وکړئ چه په ګردو (تولو) نعمتونو کښی اصلی ښه والی د ده د پاک نامه له برکته په لاس راځی او د ده د نوم اخیستلو په وسیله دا نعمتونه حاصلیږی. بیا وپوهیږئ په هغه نامه کښی چه دومره برکت وی نو په مسمی کښی به ئی څومره برکات او حسنات وی.

ونسأل الله الکریم الوهاب ذاالجلال والاکرام ان یجعلنا من اهل الجنة الاولین آمین.

تمت سورة الرحمٰن بفضل الله الملک المنان فله الحمد والمنة.

سورة الواقعة مكية الا آيتی (٨١) و (٨٢) فمدنيتان وهی ست وتسعون آية وثلٰث ركوعات رقمها (٥٦) تسلسلهاحسب النزول (٤٦) نزلت بعد سورة «طٰهٰ».

د «الواقعة» سورت مکی دی بی له (٨١ ؤ ٨٢ آیتونو چه په مدینه کښی نازل شوی دی (٩٦) آیتونه او دری رکوع لری.

په تلاوت کښی (٥٦) او په نزول کښی (٤٦) سورت دی وروسته د (طٰهٰ) د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝١ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ۝٢

کله چه واقعه شی واقع کیدونکی (قیامت) نشته پیښیدلو د هغی لره هیڅ نفس دروغ کوونکی (او انکار کوونکی لکه چه به ؤ تری منکر په دنیا کښی).

تفسير: یعنی کله چه قیامت شی نو دا به ښکاره شی چه هغه یوه رښتیا خبره وه او هیڅوک ئی مخه نشی نیولی او نه ئی بیرته شرلی شی او هسی دعوی چه الله تعالیٰ مری نه ژوندی کوی او نور ګرد (تول) دروغ ثابتیږی. هیڅوک د دروغو په تسلی او په غلطو ډاډینو (تسلو) د هغی ویروونکی ورځی له ربړو (تکلیفونو) او عذابونو څخه څه څيز نشی لړولی.

خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ۝٣

(قیامت) ښکته کوونکی دی (د کفارو په جحیم) پورته کوونکی دی (د ابرارو په نعیم).

تفسير: یعنی یوه ډله به پورته بیوله کیږی او بله ډله به ښکته شړله کیږی او لوی متکبران چه په دنیا کښی دوی خپل ځانونه لوی ګڼل د اسفل السافلین په لوری راښکودل شی او د دوزخ په اور کښی به سوځی او ډيرو متواضعینو او له الله تعالیٰ څخنی ویریدونکیو ته به چه په دنیا کښی به وړوکی او حقیر ښکاریدل د ایمان او صالح عمل په وسیله د جنت لوړ (اوچت) ځایونه وربښل کیږی.

إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنۢبَثًّا ﴿٦﴾

کله چه وخوځولی شي ځمکه په لړځولو سختو سره او وریژول شي غرونه په ریژولو سختو سره (داسي چه توټي توټي شي) نو شي به دا غرونه یوه دوړه خوره کړی شوی.

تفسیر: یعني په ځمکه کښي به سخته ریږدیدنه (زلزله) پیدا شي او ګرد (تول) غرونه به توټي توټي شي او له بڅرکو څخه به ئې هسې دوړي او ګردونه پورته کیږي چه توله دنیا به په هغه کښي ډوبیږي.

وَكُنتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ﴿٧﴾

او شي به تاسي صنفونه دری (دوه جنتیان او یو دوزخیان).

تفسیر: یعني د قیامت له وقوع څخه وروسته ګرد (تول) خلق په دری برخو ویشل کیږي - دوزخیان - عام جنتیان او د مقربینو خواص چه د جنت په اعلیٰ درجاتو رسیږي وروسته د دی دری واړو ذکر په مجمل ډول (طریقه) سره راځي - او بیا د هغو احوال په تفصیل سره بیانیږي.

فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾

پس یاران ملګری د ښي لاس څومره ښه دی یاران ملګری د ښي لاس.

تفسیر: یعني هغه خلق چه د عظیم عرش په ښي خوا کښي وی او هغوی د میثاق اخیستلو په وقت کښي هم د آدم علیه السلام له ښي خوا څخه ایستلی شوی ؤ او د هغوی اعمالنامی هم د هغوی په ښي لاس کښي ورکولی کیږي او پرښتي ئې هم د دوی له ښي لاس څخه اخلی نو هغه ورځ د دوی ښه والی او برکت ډیر زیات او د دوی مرتبه به ډیره لوړه (اوچته) وی. ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کښي د هم دوی په نسبت داسي یوه ننداره کړی وه چه آدم علیه السلام به کله چه خپل ښي لاس ته کاته نو مسکیدل او تبسم به ئې کاوه او کله چه به ئې خپل کیڼ لاس ته کتل نو له ژړا پوری راوری کیده. نو دغه اصحاب الیمین خورا (ډیر) ښه نیک بختان دی او د داسي ښو درجو او نعمتونو خاوندان دی چه هر څوک پری تعجب کوی.

وَأَصْحَٰبُ الْمَشْـَٔمَةِ مَآ أَصْحَٰبُ الْمَشْـَٔمَةِ ﴿٩﴾

او یاران ملګری د کیڼ لاس څومره بد سپک دی یاران ملګری د کیڼ لاس.

تفسیر: یعنی دا خلق د آدم علیه السلام له کیڼی خوا څخه ایستلی شوی او د عرش عظیم په کیڼی خوا کښی ودرول شی او د دوی اعمالنامی هم په کیڼ لاس کښی ورکولی کیږی او پرښتی ئی د هغوی له کیڼ لاس څخه کش کوی نو دوی ډیر بدبخت او په ډیرو ربړو (تکلیفونو) او نحوستونو اخته دی. چه هر څوک پری تعجب کوی.

وَالسَّٰبِقُونَ السَّٰبِقُونَ ﴿١٠﴾ أُولَٰٓئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِى جَنَّٰتِ النَّعِيمِ ﴿١٢﴾

او ړومبی کیدونکی (حسناتو ته) هم دوی ړومبی کیدونکی دی (جنت ته) هم دوی نژدی کړی شوی دی (الله ته) په جنتونو د نعمتونو کښی به وی.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه په دنیا کښی د علمیه ؤ او عملیه ؤ کمالاتو او د تقویٰ د مراتبو لامله (له وجی) وړاندی وی نو په آخرت کښی به هم د ښی لاس له ډلی څخه وړاندی تیریږی او لوړو (اوچتو) مرتبو ته خیژی نو دوی به د الله تعالیٰ په رحمتونو او تقرب او وجاهت په مراتبو کښی له ګردو (تولو) څخه په مخ کښی وی. او ابن کثیر رحمة الله علیه وائی چه دا خورا (ډیر) منلی سری به پیغمبران رسولان ـ صدیقان ـ شهیدان وی چه الله تعالیٰ ته به مخامخ ودریږی.

ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِّنَ الْءَاخِرِينَ ﴿١٤﴾

لویه ډله به وی له اولینو ړومبنیو څخه او لږ دی له آخرینو وروستنیو څخه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «ړومبی ئی ړومبنی امتونه یاد کړل او وروسته ئی دا (محمدی) امت یاد کړ یا به له وړاندی او وروسته څخه د هم دی محمدی صلی الله علیه وسلم امت مقدم او مؤخر کسان مراد وی یعنی اعلیٰ درجه سری پخوا ډیر ؤ او وروسته به لږ کیږی».
تنبیه: زیاترو مفسرینو د دی آیت په تفسیر کښی دا دواړه احتمالات بیان کړی دی خو حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه دوهم احتمال ته ترجیح ورکړی ده او په روح المعانی کښی له طبرانی او نورو څخه د ابوبکره په سند حسن سره یو حدیث نقل کړی دی چه په هغه کښی نبی اکرم صلی الله علیه وسلم د دی آیت په نسبت داسی فرمایلی دی «**هما جمیعا من هذه الامة** ـ دا ګرد (تول) به له هم دی امت څخه وی» والله اعلم.

ابن کثیر رحمة الله علیه له دی آیت څخه یو دریم مطلب هم اخیستی چه مونږ ته هغه غوره ښکاری یعنی د هر امت په وړاندینیو پیړیو (طبقو) کښی د نبی د صحبت یا د قرب عهد له برکته اعلیٰ درجه مقربین هومره چه زیات وی په وروستنیو پیړیو کښی ئی دومره نه پاتی کیږی. په هم دی مضمون ځمونږ د پاک پیغمبر څخه هم یو حدیث داسی روایت شوی دی «**خیر القرون قرنی ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم**» هو! که د ابوبکره حدیث صحیح وی لکه چه په روح المعانی کښی شته نو ښکاره ده چه همغه مطلب به تاکلی (مقرر کړی) شی.

عَلٰی سُرُرٍ مَّوۡضُوۡنَةٍ ۙ﴿۱۵﴾

ناست به وی (جنتیان) په تختونو اوبدلیو شویو جړاو کړیو شویو په زرو جواهرو باندی.

تفسیر: چه دغه جنتی تختونه په سپینسو (تارونو) د سرو زرو (طلاؤ) او جواهرو سره اوبدلی شوی وی.

مُّتَّکِـِٕیۡنَ عَلَیۡهَا مُتَقٰبِلِیۡنَ ﴿۱۶﴾

چه تکیه وهونکی به وی (جنتیان) په هغو (تختونو) باندی مخامخ کیناستونکی یو بل ته.

تفسیر: یعنی د دوی کیناستل به په داسی یو ډول (طریقه) سره وی چه د هیڅ یوه شا به د بل په لوری نه وی او یو به د بل په لیدلو سره خوشالیږی.

یَطُوۡفُ عَلَیۡهِمۡ وِلۡدَانٌ مُّخَلَّدُوۡنَ ۙ﴿۱۷﴾

ګرځی به په دوی باندی (دپاره د خدمت) هلکان تل پاتی کیدونکی (په هلکوالی سره).

تفسیر: یعنی د دوی د خدمت دپاره به هسی هلکان تاکلی (مقرر) شوی وی چه تل به هغوی به همغه یوه صحیح او اندازه عمر او منګ وی او ګرځی به دغه هلکان پر دغو جنتیانو.

بِاَکۡوَابٍ وَّ اَبَارِیۡقَ ۬ۙ وَ کَاۡسٍ مِّنۡ مَّعِیۡنٍ ﴿ۙ۱۸﴾ لَّا یُصَدَّعُوۡنَ عَنۡهَا وَ لَا یُنۡزِفُوۡنَ ﴿ۙ۱۹﴾

په ګلاسونو او په کوزو سره او په کاسو لوښيو سره له صافو پاکو شرابو بهيدونکيو څخه چه نه به سر خوږيږي له دغو (شرابو) او نه به بې هوشه کيږي چتي (بيکاره) وئيږي (ترې).

تفسير: يعني ډير ښه او پاک شراب چه د هغو قدرتي چينې به په جنت کښې بهيږي او د هغو له څښلو څخه به نه په سر کښې خوږ پيدا کيږي او نه به ئې څښونکي چتې (بيکاره) او اپلتې خبرې کوي ځکه چه په هغو کښې به نشه نه وي او يواځې د خوښۍ ـ سرور ـ خوند ـ لذت او خوشالي څخه به ډک وي.

وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾

او (ګرځي به په دوی باندې هلکان په) ميوو له هغه راز (قسم) چه ئې خوښوي (جنتيان) او غوښو د مرغانو سره له هغه ډوله (قسمه) چه زړونه ئې غواړي.

تفسير: يعني هر کله ئې چه هره ميوه زړه وغواړي او هر راز (قسم) غوښه ئې چه خوښه وي بې له زحمته او تکليفه هغه ورته رسيږي.

وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾

او (ګرځي به په دغو جنتيانو باندې) حوري پيمخې غټې سترګې په شان د لؤلؤ مرغلرو ساتليو شويو په پوښو (غلافونو) کښې.

تفسير: يعني لکه صافي او پاکي مرغلري غوندې چه د هيڅ ګرد او دوړو اثر او اغيزه به په کښې نه وي.

جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾
إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾

جزاء بدل ورکول دی په هغو چه ۆ دوی چه کول به ئی (له حسناتو په دنیا کښی) نه به اوری دوی په دغه (جنت کښی) چتی (بیکاره) خبری او نه د ګناه خبری مګر اوری یوه خبره سلام سلام (یعنی تل به سلام اچوی جنتیان یو په بل باندی په جنت کښی).

تفسیر: یعنی چتی (بیکاره) خبری ـ لغویات او واهیات به هلته بیخی نه وی او نه به څوک دروغ وائی او نه به پر چا باندی تهمت او تور تړل شی یوائځی له هری خوا څخه د سلامونو غږونه پورته کیږی چه جنتیان به یو بل ته سلامونه اچوی او پرښتی به هم دوی ته سلامونه اچوی او د الله تعالیٰ سلامونه به هم دوی ته وررسیږی چه هغه خورا (ډیر) د عزت او احترام صورت لری او په ډیر اعزاز او اکرام سره اجرا کیږی او د سلام په دی ډیر والی کښی دی خبری ته اشاره ده چه وروسته له هغه چه تاسی دی ځای ته ورسیږی. له هر راز (قسم) ربړو (تکلیفونو) او مصیبتونو څخه ساتلی او ګرد (تول) هلته له هر راز (قسم) پیښو څخه محفوظ ـ صحیح او سالم پاتی کیږئ او هیڅ قسم آزار ـ درد او مرګ به نه دررسیږی او له فناء څخه به د تل دپاره ساتلی یئ.

وَاَصْحٰبُ الْيَمِيْنِ ۙ مَآ اَصْحٰبُ الْيَمِيْنِ ﴿٢٧﴾ فِيْ سِدْرٍ مَّخْضُوْدٍ ﴿٢٨﴾

او ملګری یاران د ښی لاس څومره ښه دی ملګری یاران د ښی لاس په بیرو بی اغزیو کښی به وی.

تفسیر: چه په راز راز (قسم قسم) خوندورو ګلانو کښی پټی وی.

وَّطَلْحٍ مَّنْضُوْدٍ ﴿٢٩﴾ وَّظِلٍّ مَّمْدُوْدٍ ﴿٣٠﴾

او په کیلو له بیخه تر سره ډکو کړیو شویو کښی به وی او په سیوریو اوږدو کړیو شویو همیشه ۆ کښی به وی.

تفسیر: یعنی نه د لمر تکلیف وی او نه د ګرمی او نه د یخنی له لاسه کوم زحمت وررسیږی. نه به تیاره وی تل به هسی وقت وی لکه چه د لمر ختو له وقت څخه لږ څه پخوا وی. او هسی یو برابر او ښه اوږد سیوری وی چه ډیر ګرندی آس به په پنځه سوو پرله پسی کلونو تګ سره نشی تری وتلی.

وَّمَآءٍ مَّسْكُوْبٍ ﴿٣١﴾ وَّفَاكِهَةٍ كَثِيْرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَّا مَقْطُوْعَةٍ وَّلَا مَمْنُوْعَةٍ ﴿٣٣﴾

او په اوبو بهیدونکیو توئیدونکیو همیشه ۇ کښې به وی او په میوو ډیرو کښې به وی چه نه به قطع کولی کیږی په هیڅ وقت او نه به منع کولی کیږی په هیڅ عذر سره.

تفسیر: یعنی هر راز (قسم) میوی به وی چه پرته (علاوه) له جنتیانو څخه به هیچا ګوتی نه وی وروړی او نه به چا پری کړی وی او نه د دنیا د موسمی میوو غوندی وی چه کله وی او کله نه وی او نه به په کښې څه ډیل او انقطاع پیښیږی بلکه تل ښه او تاندی او خوندوری میوی موجودی وی او بلاممانعت او تکلف به هر وقت ورتقدیمیږی.

وَّفُرُشٍ مَّرۡفُوۡعَةٍ ﴿٣٤﴾

او په فرشونو اوچتو کړیو شویو کښې به وی (په پالنګونو باندی).

تفسیر: یعنی خورا (ډیر) پریر (غټ) او جګ (وچت) به وی او له ظاهری او باطنی حیثیته به هم خورا (ډیر) ښه اعلیٰ عمده او هسک (اوچت) وی.

اِنَّاۤ اَنۡشَاۡنٰهُنَّ اِنۡشَآءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلۡنٰهُنَّ اَبۡكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرُبًا اَتۡرَابًا ﴿٣٧﴾ لِّاَصۡحٰبِ الۡيَمِيۡنِ ﴿٣٨﴾

بیشکه مونږ نوی پیدا کړی دی دغه حوری په یوه ښه پیدا کولو سره نو ګرځولی مو دی دوی بکری پیغلی عاشقانی (پر جنتیانو خاوندانو خپلو) همزولی (په خپل مابین کښې) دپاره د ملګرو یارانو د ښی لاس.

تفسیر: یعنی حوری او د دنیا ښځی چه په جنت کښې سره ګډیږی نو هلته د دی دنیا د ښځو پیدائش وده او ښائست به د الله تعالیٰ په قدرت هسی وی چه تل به پیمخی ـ پیغلی ښائسته او په زړه پوری وی او د هغوی خبری اتری طرز ـ اداء انداز او طبیعی مینه د خپلو میړو (خاوندانو) شوق ځان ته ورکش کوی. او تل به دوی د خپلو میړو (خاوندانو) سره همزولی هم منګی (هم عمر) او هم فکره وی.

ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾

(اصحاب اليمين به) لويه ډله وی له اولينو ړومبنيو خلقو څخه او لويه ډله به وی له آخرينو وروستنيو خلقو نه.

تفسير: يعني اصحاب يمين په پخوانيو کښې هم ډير ؤ او په وروستنيو کښې به هم ډير وی.

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾

او ملګری ياران د کيڼ لاس څومره بد دی ملګری ياران د کيڼ لاس په اور تاوده کښې به وی او په سوځوونکيو اوبو کښې به وی او په سيوری کښې به وی د لوګی ډير تور چه نه به بيخی سړی وی او نه به د عزت راحت وی.

تفسير: يعني د دوزخ د اور تک تور لوګی به پورته کيږی او دوی به د هغه لوګی تر هغه سيوری لاندی ودرول کيږی چه هلته به دوی ته هيڅ يو جسمانی او روحانی آرام او هوسائی (راحت) نه رسيږی. نه به يخنی وررسيږی او نه به هغه د پت او عزت سيوری وی. ډير ذليل او خوار به د هغه سيوری تر سوځوونکی براس (بخار) لاندی په ربړو (تکليفونو) اخته وی. دا د هغوی د دنيوی خوشالی بدل دی چه هغوی د هغه په غرور او ضد سره د الله تعالیٰ او د هغه د رسول مخالفت کاوه.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾

(دا عذابونه په سبب د دی ؤ چه) بيشکه دوی ؤ پخوا له دی څخه په دنيا کښې ودان کړی شوی په نعمتونو کښې خوشال او ؤ دوی چه دوام اصرار ضد به ئی کاوه پر ګناه لويه (کفر) باندی.

تفسير: هغه لويه ګناه ـ کفر او شرک او د انبياؤ تکذيب يا هسی دروغ قسمونه دی چه وائی

ئی «له مړينی څخه وروسته هيڅ کله بيا ژوندون نشته» لکه چه د جزء۱٤ (نحل) د سورت په پنځمه رکوع ۳۸ آيت کښی داسی يو آيت لولو ﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ ﴾

وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾

او ؤ دوی چه ويل به ئی آيا کله چه مړه شو مونږ او شو خاوری او هډوکی آيا بيشکه مونږ به بيا خامخا راپورته کړی شو او پلرونه څمونږ ړومبنی هم (به بيا ژوندی راپورته کيږی؟ بلکه نه کيږو!).

تفسير: هغه مړی هم ژوندی کيږی چه له مونږ څخه پخوا مړه شوی دی يعنی دا خبره د چا په فکر او پوه کښی راتلی شی.

قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) بيشکه چه ړومبنی (خلق) او وروستنی (خلق) به خامخا ګرد به تول کړل شی وقت د ورځی معلومی ته (چه قيامت دی).

تفسير: يعنی د قيامت ورځ چه د هغی وقت يواځی الله تعالیٰ ته ښکاره دی او د ده په علم کښی مقرر او مقدر دی.

ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾

بيا به بيشکه تاسی ای ګمراهانو دروغ ويونکيو خامخا خوړونکی به يئ (په دوزخ کښی) له ونی د زقوم څخه پس ډک کوونکی به يئ له هغی (ونی) څخه ګيډو خپلو لره.

تفسير: يعنی کله چه د لوږی له لاسه ترهور (مضطرب) شی نو دا ونه دوی ته د خوړلو دپاره

ورکوله کیږی او دوی به له هغی څخه خپلی ګیډی ډکوی.

فَشٰرِبُونَ عَلَيۡهِ مِنَ الۡحَمِيۡمِ ﴿٥٤﴾ فَشٰرِبُونَ شُرۡبَ الۡهِيۡمِ ﴿٥٥﴾

پس څښونکی به یئ تاسی په هغه (زقوم خوړلی شوی) باندی له اوبو سوځوونکیو څخه پس څښونکی به یئ (په شان) د څښلو د اوښانو ډیرو تږو.

تفسیر: یعنی هسی چه اوښ په ډیره سخته ګرمی کښی د ډیری تندی له لاسه وروسته له دی چه څو ورځی ئی اوبه نه وی څښلی او بیا اوبو ته وروړسیږی نو اوبه په ډیره وارخطائی سره داسی څښی چه یو څاڅکی هم نه تری پاتی کیږی. دوزخیان به هم داسی هغه سوځوونکی اوبه څښی چه د هغوی خولی به ټناکی او کولمی به ئی ټوټی ټوټی لویږی. (العیاذ بالله).

هٰذَا نُزُلُهُمۡ يَوۡمَ الدِّيۡنِ ﴿٥٦﴾

دا (خوړل او څښل چه ذکر شول) میلمستیا د دوی ده په ورځ د جزاء انصاف کښی.

تفسیر: یعنی د انصاف اقتضاء هم داسی ده چه د هغو منکرانو میلمستیا هم دا راز (قسم) وکړه شی.

نَحۡنُ خَلَقۡنٰكُمۡ فَلَوۡلَا تُصَدِّقُوۡنَ ﴿٥٧﴾

مونږ پیدا کړی یئ تاسی (له نشتوالی څخه) نو ولی تاسی باور یقین نه کوئ په ژوندون پس له مرګه.

تفسیر: یعنی دا خبره ولی نه منئ چه پخوا هم پیدا کوونکی الله تعالیٰ دی او بیا هم پیدا کوونکی همغه الله تعالیٰ دی.

اَفَرَءَيۡتُمۡ مَّا تُمۡنُوۡنَ ﴿٥٨﴾ ءَاَنۡتُمۡ تَخۡلُقُوۡنَهٗۤ اَمۡ نَحۡنُ الۡخٰلِقُوۡنَ ﴿٥٩﴾

آیا وینئ تاسی (چه خبر راکړئ له) هغه اوبو څخه چه څڅوی ئی تاسی (آیا پر رحمونو د ښځو خپلو کښی) آیا پیدا کوئ تاسی له دغه (منی نه بشر)

که یو مونږ پیدا کوونکی (د تولو موالیدو بلکه ته ئی خالق ای الله).

تفسیر: یعنی د میندو په رحم کښې له نطفې څخه سرې څوک جوړوی هلته ستاسی هیڅ ظاهری تصرف نه چلیږی او د هیڅا یو ښکاره لاس نه وررسی او نه څه تصرف پکښې کولی شئ. بیا نو پرته (علاوه) له مونږ څخه بل څوک دی چه له هغه یوه څاڅکی اوبو څخه هسې ښکلې شکل جوړوی؟ او بیا په هغې کښې سا او روح اچوی **(فتبارک الله احسن الخالقین والحمد لله رب العالمین)**.

نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ

مونږ مقدر کړی مو دی په منځ ستاسی کښې (ای مخلوقاتو) مرګ.

تفسیر: یعنی ژوند ښنل ـ وژل او نوری ګردی (تولی) چاری ځمونږ په قدرت او قبضه کښې دی کله چه د وجود او د عدم واک او اختیار ځمونږ په لاس کښې دی نو وروسته له مړینې ژوندی کول هم مونږ ته کوم ګران کار نه دی.

وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

او نه یو مونږ عاجز چه څوک تیری راباندی وکړی له دی نه چه پیدا کړو بدل ستاسی (نور خلق) پشان ستاسی او مونږ راپورته پیدا کړو تاسی په هغو (صورتونو سره) چه تاسی په علم نه پری لرئ.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی تاسی به بلی نړی (جهان) ته بیایو او ستاسی په ځای به نور خلق ودروو.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

او خامخا په تحقیق پوهیدلی یئ تاسی په پیدا کیدلو ړومبنیو باندی نو ولی نه یادوئ پند نه اخلئ (د دغه الله تعالیٰ په قدرت او یقین نه کوئ په بیا

پیدا کولو باندی).

تفسیر: یعنی همغه ړومبنی پیدائش په یاد کړئ او د هغه له مخی او اتکله دا دوهم پیدائش هم قیاس کړئ!.

أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ﴿٦٤﴾

آیا پس وینئ (چه خبر راکړی ماته) هغه چه کړئ ئی تاسی. آیا تاسی زرغونوئ هغه (کرلی شوی) که مونږ یو زرغونوونکی (پخوونکی د هغه بلکه ته ئی ای الله).

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره خو تاسی تخم شیندئ ولی دننه په ځمکه کښی د هغه پالل او د هغه زرغونول او له هغه څخه یو تک شین کښت (فصل) جوړول او بیا هغه ګټور (فائده مند) ګرځول د چا کار دی؟ د دی په نسبت خو تاسی ظاهری او سطحی دعوی هم نشئ کولی چه هغه ځمونږ تیار کړی شوی شی دی.

لَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَٰهُ حُطَٰمًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾
بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾

که اراده وفرمایو مونږ نو خامخا وبه ګرځوو مونږ هغه (کښت (فصل) لره چه کرلی دی تاسی بی دانه بی حاصله) وچ واښه ذره ذره نو وبه ګرځئ تاسی تعجب کوونکی او ویونکی د دی خبری بیشکه مونږ خامخا تاوان کړی یو (په زراعت خپل کښی) بلکه مونږ محروم بی برخی کړی شوی یو (له رزق نه).

تفسیر: یعنی د کښت (فصل) له پیدا کولو څخه وروسته د هغه محفوظ او باقی پاتی کیدل هم ځمونږ کار دی که مونږ وغواړو نو کوم یو آفت ورولیږو چه په هغه سره ګرد (تول) کښت (فصل) خاوری ایری شی او بیا به تاسی خپل سر پخپلو لاسونو نیولی ژاړئ او پخپلو منځونو کښی به سره ناست راز راز (قسم قسم) خبری به جوړوئ! او وایئ به چه خانه! تاته خو سرکال ډیر لوی تاوان او جنجال در رسیدلی دی که رښتیا پوښتنه کوئ نو زه بالکل خوار او فقیر او تش لاس پاتی شوی یم.

أَفَرَءَيْتُمُ الْمَآءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ
الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾

آیا پس وینئ (چه خبر راکړئ) تاسي اوبه هغه چه څښئ ئی تاسي (او ژوند پری ترلی دی) آیا تاسو نازلی کړی دی هغه لطیفی خوږی (اوبه) له سپینو وریځو څخه که مونږ نازلوونکی راښکته کوونکی یو (د هغو اوبو؟ بلکه ته ئی ای الله!).

تفسیر: یعنی باران هم څمونږ په حکم سره وریږی او د ځمکی په خزانو کښی هغه اوبه هم مونږ تولوو آیا تاسی څه زور او قوت لرئ چه اوبه جوړی کړئ؟ یا ئی په زور او زاری له وریځو څخه وورویئ؟

لَوْ نَشَآءُ جَعَلْنَٰهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

که اراده فرمایو مونږ نو وبه گرځوو دا (اوبه) تروی ترخی نو ولی شکر نه وباسئ (تاسی په دغو نعماؤ).

تفسیر: یعنی که مونږ اراده وفرمایو نو خوږی اوبه ترخی کوو چه هیڅوک ئی ونشی څښلی او نه کښت (فصل) ته په کار ورشی بیا هم تاسی څما احسان نه منئ چه مونږ تاسی ته خوږی اوبه اوروو او د خوږو اوبو لوئی خزانی تاسی ته ساتو او له هغو څخه تاسی ته راز راز (قسم قسم) گټی رسوو.

په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم کله چه اوبه به ئی څښلی نو ویل به ئی

(الحمد لله الذی سقانا عذبا فراتا برحمته ولم یجعله ملحا اجاجا بذنوبنا. ابن کثیر).

أَفَرَءَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَآ
أَمْ نَحْنُ الْمُنشِـُٔونَ ﴿٧٢﴾

آیا پس وینئ (چه خبر راکړئ) تاسي د اور هغه نه چه بلوئ ئې تاسي (له هر راز (قسم) محروقاتو نه) آیا تاسي پیدا کړی ده ونه د دی (اور) او که مونږ پیدا کوونکي یو (د هغې ونې او د ټولو محروقاتو؟ بلکه ته ئې ای الله!).

تفسیر: په عربو کښې داسي څو تکي شنې ونې دي چه د هغو د دوو لرګیو له سولولو څخه اور پیدا کیږی لکه چه په هندوستان کښې د بانس د ونې له سولولو څخه اور پیدا کیږی پخوا له دی نه د (یٰسین) د سورت په آخر کښې د دی په نسبت څه بیان لیکلی شوی دی یعنې په دی ونو کښې اور چا ایښی دی؟ تاسي که ما؟ (بلکه تا ایښی دی ای الله!).

نَحۡنُ جَعَلۡنٰهَا تَذۡكِرَةً

مونږ ګرځولی مو دی دغه (دنیوی اور) تذکره یادول (د دوزخ).

تفسیر: یعنی دی اور ته وګورئ او د دوزخ اور یاد کړئ دا هم د هغه اور یوه برخه او ادنیٰ نمونه ده او فکر وهونکی لره دا خبره ور په یادیږی هغه الله چه له تکي شنې ونې څخه تک سور اور راوباسي هغه په یقین سره کولی شي او قادر دی چه مړی هم ژوندی کړی!.

وَمَتَاعًا لِّلۡمُقۡوِينَ ۝٧٣

او (ګرځولی دی مونږ دا اور نفعمن او) په کار راتللو ته دپاره د مسافرانو محتاجانو بې وځلو.

تفسیر: یعنې د بیدیا او میدان اوسیدونکیو او پردیسیانو (مسافرانو) ته اور ډیر په کاریږی په تیره بیا د ژمی او سړو په وقت کښې او پرته (علاوه) له دی څخه د نورو هم ډیر په ښه ورځی او د مدنیت ډیر امور پری مربوط دی.
تنبیه: د ځینو روایاتو په بناء پوهانو (علماؤ) دا ښه مستحب ګڼلی دی چه د دی آیتونو د هری استفهامي جملې له لوستلو څخه وروسته ښائی چه هسې وویل شي «**بل انت یاربی**».

فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ ۝٧٤

نو وکړه نسبت د پاکي نامه د رب خپل ته چه له ګردو (ټولو) څخنې ډیر لوی دی (او تل شاکر اوسه په دغو نعماؤ ئې).

تفسير: يعني هغه ذات چه داسی مختلف شیان او د کار وړ (لائق) څیزونه ئی پیدا کړی دی او خاص پخپل فضل او احسان ئی مونږ منتفع ګرځولی یو د هغه شکر اداء کول په کار دی او د کافرانو او منکرانو د هغو چتی (بیکاره) او اپلتو خبرو په مقابل کښی چه هغه الله تعالیٰ ته ئی نسبت کوی د هغه د مبارک نامه پاکی بیانول په کار دی د تعجب ځای دی چه دا خلق سره د داسی باهره ؤ آیاتونو او نښو د لیدلو بیا هم د هغه الله تعالیٰ په قدرت او وحدانیت باندی هسی چه ښائی نه پوهیږی.

فَلَآ أُقْسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴿٧٥﴾

نو قسم خورم زه په ځایونو د پریوتلو د ستوریو باندی.

تفسير: او دوهمه معنی ئی دا ده چه قسم خورم د آیتونو په راښکته کیدلو د پیغمبرانو په زړونو باندی (موضح) یا د قرآنی آیتونو په راښکته کیدلو باندی له آسمانه پر ځمکی باندی چه لږ لږ او ورو ورو رانازلیږی.

وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾ إِنَّهُۥ لَقُرْءَانٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِى كِتَٰبٍ
مَّكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾

او بیشکه (قسم) خامخا قسم دی که پوهیږئ تاسی عظیم ډیر لوی چه بیشکه دا (کتاب لوستی شوی په تا باندی) خامخا قرآن کریم عزت والا دی (چه لیکلی شوی دی) په کتاب پټ ساتلی شوی (لوح محفوظ) کښی چه نه ئی مسه کوی ده لره او نه دی ئی مسه کوی مګر هغه چه پاک کړی شوی وی (یعنی پاکان).

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی پرښتی په دی پاک کتاب باندی لاس لګوی. هغه کتاب هم دا لیکلی شوی کتاب دی د پرښتو په لاسونو سره یا په لوح محفوظ کښی» ځینی د «لایمسه» ضمیر قرآن ته اړوی یعنی دی پاک قرآن ته لاس نه وروړی مګر خو پاک سړی یعنی هغه کسان چه زړونه ئی صاف او اخلاق ئی پاک وی د هم داسی سړیو فکرونه او عقلونه د دی لوی کتاب په علومو او حقائقو ـ معارفو او آیاتونو باندی هم په ښه ډول (طریقه) سره رسیږی. یا نه مسه کوی دا قرآن مګر خو پاک خلق. یعنی بی اودسه هغه ته لاس نه وروړی لکه

چه د نبوی له احادیثو څخه هم دا خبره ثابته شوی ده نو په دی تقدیر سره د (لایمسه) نفی به د نهی دپاره وی.

تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَٰلَمِينَ ۝

(هغه قرآن چه توته توته) نازل کړی شوی دی له (طرفه د پالونکی) رب د عالمیانو.

تفسیر: یعنی دا کومی کوډی (جادو) او توکی نه دی او نه د کاهنانو چتی (بیکاره) او اپلتی خبری دی او نه د شاعرانو توهمات او مبالغات او هسکی استعاری دی بلکه یو لوی ـ مقدس ـ معزز ـ پاک او آسمانی کتاب دی چه د رب الْعٰلمین له لوری د تول عالم او گردو (تولو) نړی والانو (اهل جهان) د لار ښوونی دپاره راښکته شوی دی. هغه الله تعالیٰ څمونږ پاک الله دی چه د لمر ـ سپوږمی او ستوریو ډیر کلک محکم ـ عجیب ـ غریب او ښکلی ترتیب او نظام ئی قائم کړی دی او هغه گرد (تول) سماوی اجرام د یوه مرتب قانون ـ او منظم اصول سره د خپلو ورځنیو ختلو او پریوتلو او نورو تأثیراتو او اغیزو سره د خپل عظمت ـ قدرت ـ قوت ـ وحدانیت تصرف او د عظیم الشان اقتدار مظاهری او په زړه پوری ننداری راښیی لکه چه ابراهیم علیه السلام هغه خپل دلیل ښوولی ؤ او د حال په ژبی سره شهادت ورکوی چه څمونږ ملونی او واک (اختیار) د هغه اعلیٰ اولیٰ ـ برتر ـ بهتر ذات د غیبی سلطی د قدرت په لاس کښی دی، همغه یو «**وحده لاشریک له**» د ځمکی ـ آسمان ـ وریځ ـ اور ـ هوا او گردو (تولو) کائناتو او ذراتو مالک ـ خالق او ستر تولواک (شهنشاه) دی. آیا د هسی رڼو او ښکاره ؤ آسمانی نښو له لیدلو څخه وروسته د دی مضامینو په صداقت کښی کومه شبهه پاتی کیږی چه د دی سورت په اوله رکوع کښی د هغو بیان وشو. او آیا کوم یو عاقل په دی عظیم الشان فلکی نظام باندی چه سترگی وغړوی دومره نشی پوهیدلی چه یو بل باطنی شمسی نظام هم شته چه هغه هم دا قرآن کریم او د هغه پاک لوړ (اوچت) آیتونه او نور گرد (تول) آسمانی کتابونه او آسمانی پانی دی چه دا گردی (تولی) د همغه الله تعالیٰ خالق الکل قائمی کړی نښی دی هغه ذات چه پخپل کامل قدرت او رحمت سره ئی دا ظاهری نظام قائم کړی دی همغه پاک الله دی چه د روحانی ستوری له پریوتو څخه وروسته یی د محمدی صلی الله علیه وسلم قرآن د لمر په پلوشو نړی (دنیا) او نړی والان (دنیادار) د کفر او شرک له توری تیاری څخه راوویستل چه د الله تعالیٰ په فضل سره تر اوسه پوری دغه لمر خپلی ښکلی شوی پلوشی (انوار) او په زړه پوری وړانگی (اشعه) پر نړی (جهان) باندی نولی او هیڅوک د دی خبری مجال نه لری چه هغه بدل کړی یا ئی غائب کړی. د هغه انوار او اشعی پر همغو زړونو باندی په ښه شان سره منعکسی کیږی چه ښه وینځلی او ښه پاک او صاف کړی شوی وی.

أَفَبِهٰذَا الْحَدِيْثِ اَنْتُمْ مُّدْهِنُوْنَ ﴿۸۱﴾ وَتَجْعَلُوْنَ رِزْقَكُمْ اَنَّكُمْ تُكَذِّبُوْنَ ﴿۸۲﴾

آیا په دی خبری (د قرآن) باندی تاسی سپک کوونکی یئ (دروغ ئی گڼئ!) او گرځوئ تاسی روزی برخه خپله (له قرآنه دا خبره) چه تاسی دروغ کوونکی یئ (دغه قرآن لره).

تفسیر: یعنی آیا دا هسی دولت دی چه له هغه ځنی په گټه (فائده) اخیستلو کښی تاسی سستی او کاهلی وکړئ او خپله برخه هم دومره وگڼئ چه د الله تعالیٰ هغه راښوولی حقائق دروغ ثابتوئ؟ لکه چه د وریا (باران) د لیدلو په وقت کښی وائی چه هغه ستوری هغه برج ته راغلی دی نو ځکه ورښت وشو گواکی دوی د الله په قدرت قائل نه دی او په هسی وینا سره دوی د رحمت د دی باران قدر هم نه کوی چه د پاک قرآن په شکل رانازل شوی دی او دا ویل چه د الله تعالیٰ له خوا نه دی لیږلی شوی سخته بدبختی ـ حرمان او بدنصیبی ده آیا د یوه نعمت شکر گزاری هم داسی کیدی شی چه هغه دروغ وبللی شی؟

فَلَوْلَآ اِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُوْمَ ﴿۸۳﴾ وَاَنْتُمْ حِيْنَئِذٍ تَنْظُرُوْنَ ﴿۸۴﴾ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلٰكِنْ لَّا تُبْصِرُوْنَ ﴿۸۵﴾ فَلَوْلَآ اِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِيْنِيْنَ ﴿۸۶﴾ تَرْجِعُوْنَهَآ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۸۷﴾

نو ولی په هغه وقت کښی چه ورسیږی (روح د سړی) ستونی ته او (حال دا وی چه) تاسی په دغه وقت حاضر اوریدونکی نظر کوونکی یئ هغه ته او مونږ ډیر نژدی یو هغه ته (په علم او قدرت) له تاسی ځخه مگر نه وینئ او نه پوهیږئ تاسی پس ولی که یئ تاسی چه جزاء نه درکوله کیږی او نه ژوندی کیږئ نو بیرته راوگرځوئ تاسی دا (روح) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دی گمان خپل کښی چه جزاء نشته).

تفسیر: یعنی په داسی بی‌فکری او بی‌خوفی سره د پاک الله تعالیٰ خبری دروغجنی کوئ گواکی تاسی د چا په حکم او واک کښی نه یئ یا هیڅ نه مرئ او له الله تعالیٰ سره نه مخامخ کیږئ ښه ځه وقت چه ستاسی د کوم عزیز او محبوب سا په ختلو کښی وی او سا ئی په ستونی کښی بنده شی او د ځنکدن ربړونه (تکلیفونه) پری تیریږی که تاسی له هغه سره نژدی کینئ او د ده

هغه بې‌وځلي او بيچارګي پريشاني او سرګرداني وګورئ له بلي خوا الله تعالیٰ يا د هغه پرښتي له تاسي څخه هغه ته ډيري نژدي دي چه تاسي ئي نه وينئ كه ستاسي واک او اختيار د بل چا په لاس کښي نه دی نو په هغه وقت کښي تاسي د خپل هغه محبوب او مين سا او روح ولي نه شئ ساتلي؟ او د څه لپاره هغه مين او محبوب مو له تاسي څخه په داسي حال کښي چه ستاسي زړونه خوږيږي او اوښکي مو بهيږي بيلتون کوی او تاسي په خپل فراق او بيلتون ژړوی او ولي د ستاسي له لاسه پوره نه ده چه هغه د څه مودی له مخي نور هم وساتئ؟ يا ئي له هغه تکاليفو او ربړو (تکليفونو) څخه وژغوری (وساتی)؟ لنده ئي دا كه تاسي پخپلو دغو ويناؤ کښي رښتينی يئ نو له دی تيرو چارو څخه يوه راوښيئ.

فَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّا إِن كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩١﴾

نو كه چيري وی (دغه مړی) له مقربينو څخه (الله ته). نو (شته ده لره) راحت هوسائي (آرام) او ښه رزق او جنت ډک له نعمتونو څخه. او كه چيري وی (دا مړی) له يارانو ملګريو د ښي لاس. نو سلامتيا ده تا لره له يارانو ملګريو د ښي لاس څخه.

تفسير: يعني تاسي د يوی شيبي (دقيقی) دپاره هم هغه نه شئ ساتلي او هغه خپل ځای ته هرومرو (خامخا) رسيدونکی دی كه هغه مړی له مقربينو څخه وی نو په اعلیٰ درجه روحاني او جسماني ـ د هوسائي (آرام) راحت عيش او چړچو سامانونو ته رسيږي او په ښي لاس (اصحاب يمين) کښي شامليږي او هيڅ يوه ويره او ربړونه (تکليفونه) ورته نه پاتي کيږي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعني د هغوی له لوري ډاډه (خاطر جمع) اوسه!» يا دا مطلب چه د (اصحاب يمين) له طرفه هغوی ته سلامونه رسيږي يا هغه ته ويل کيږي تا لره په راتلونکی وخت کښي سلامتي او هوسائي (آرام) ده. او ته په اصحاب يمين کښي شامل او ګډ ئي. په ځينو احاديثو کښي راغلي دي چه د ځنکدن په وقت کښي د خوښي داسي زيري هغه ته ورکاوه شي.

د مؤمن سړی لويه نښه درته وايم
ځنکدن کښي تل مسکيږي ښکاری خوښ

او هم داسي مجرمينو او بدانو ته هم په هم دی وقت کښي د هغوی د بدحالي ويري اورولي کيږي.

وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾

او که چیری وی (دغه مړی) له دروغ ویونکیو ګمراهانو څخه نو میلمستیا ده (ده ته) له سوځوونکیو اوبو څخه او ننه ایستل دی په اور (د دوزخ) کښی.

تفسیر: یعنی د هغه پای (آخر) او انجام هسی وی چه پخوا له مړ کیدلو څخه هغه ته د هغه راتلونکی حال احوال اوراوه کیږی.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٩٥﴾

بیشکه دا خبره (چه ذکر شوه پشان د دی دری صنفو کښی) خامخا هم دا حقه یقینی ده.

تفسیر: یعنی ستاسی له تکذیب څخه هیڅ شی کیدونکی نه دی. هر هغه شیان چه د مؤمنانو او مجرمانو په نسبت خبر ورکړی شوی دی هغه ګرد (تول) صحیح او یقینی دی او هم هغسی کیدونکی دی نو هیڅا ته نه ښائی چه په هسی ښکاره خبرو کښی داسی شبهی او تردد پیدا کړی او خپل ځان وغلوی. بلکه د لویی ورځی او د قیامت دپاره ځان تیار او چمتو کړئ.

فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

پس وکړه نسبت د پاکی نامه د رب خپل ته چه له ګردو (تولو) څخه ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی په تسبیح او تحمید کښی مشغول اوسئ! چه دا د هغه ځای دپاره لویه تیاری ده. او په هم دی ښه چاره کښی بوخت (مشغول) اوسئ! او د مکذبینو د زړه خوږوونکیو خبرو څخه زیات مه خپه کیږئ! بلکه هیڅ غوږ ورته مه ږدئ ځکه چه په تسبیح او تحمید کښی د هغو باطلو او چتی (بیکاره) خیالاتو تکذیب او تردید په طبیعی دول (طریقه) سره هم کیږی. دلته د «الواقعة» د سورت په خاتمی کښی مو زړه غواړی چه هغه مبارک حدیث نقل کړو چه په هغه سره

حضرت امام بخاری رحمة الله علیه خپل کتاب ختم فرمایلی دی

«عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم کلمتان خفیفتان علی اللسان ثقیلتان فی المیزان حبیبتان الی الرحمٰن» ـ

«سبحان الله وبحمده سبحان الله العظیم»

تمت سورة الواقعة ولله الحمد والمنة

سورة الحدید مدنیة وهی تسع وعشرون آیة و اربع رکوعات رقمها (۵۷) تسلسلهاحسب النزول (۹٤) نزلت بعد سورة الزلزال»

د «الحدید» سورت مدنی دی ـ (۲۹) آیتونه او (٤) رکوع لری. په تلاوت کښې (۵۷) او په نزول کښې (۹٤) سورت دی د «الزلزال» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ۚ

نسبت د پاکی کوی الله ته هغه چه په آسمانونو او په ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکو).

تفسیر: یعنی د حال یا د قال په ژبه یا په دواړو سره د الله تعالیٰ حمد ـ ثناء او تسبیح وائی.

وَهُوَ الۡعَزِیۡزُ الۡحَکِیۡمُ ① لَهٗ مُلۡکُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ۚ یُحۡیٖ وَیُمِیۡتُ ۚ وَهُوَ عَلٰی کُلِّ شَیۡءٍ قَدِیۡرٌ ②

او هم دغه (الله) ښه غالب قوی ښه حکمت والا دی. خاص دغه (الله) لره ده باچائی د آسمانونو او (باچائی) د ځمکی (هم دغه الله) ژوندی کول کوی

او مړه کول کوی او هم دغه (الله) په هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی هم دغه ژوندی کول او مړه کول دی).

تفسیر: یعنی په آسمان او ځمکه یا په دواړه کښی یا هر چیری د الله تعالیٰ احکام چلیږی او هر چیری او هر کله واک او اختیار لری. د ایجاد او اعدام او د گردو (تولو) چارو ملونی او قبضه د ده په لاس کښی ده هیڅ یو قوت او طاقت د هغه د تکوینی قدرت او تصرف مخه نشی نیولی.

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ

هم دغه (الله) اول دی (له هر شی څخه چه ابتداء نه لری) او آخر دی (له هر شی ځنی چه انتهاء نه لری).

تفسیر: کله چه هیڅوک نه ؤ الله جل جلاله موجود ؤ او کله چه هیڅوک نه وی الله جل جلاله به موجود وی چه نه ابتداء لری نه انتهاء.

وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ③

او ظاهر دی (په دلیلونو سره) او باطن دی (پټ دی له لیدلو د سترگو نه په دنیا کښی) او هم دغه (الله) دی په هر شی باندی ښه عالم ښه پوهیدونکی.

تفسیر: د هر شی وجود او ظهور د هغه الله تعالیٰ له وجود څخه دی. نو ځکه د الله تعالیٰ وجود که ظاهر او باهر نه وی؟ نو د بل چا به وی؟ له عرشه نیولی تر فرش پوری او له ذری څخه اخیستی تر لمر او نورو لویو کرو پوری هر یو شی د هغه په وجود او شته والی باندی روښان دلیلونه دی او بیلی بیلی شاهدی لولی. خو سره له دی د هغه ذات او اصلی حقائقو او صفاتو ته هغسی چه ښائی عقل ـ پوه او ادراک نه ور رسیږی. او د ده د هیڅ یوه صفت احاطه کول هم امکان نه لری. او نه پخپل قیاس او ادراک سره څوک د هغه د څنگوالی (کیفیت) بیان کری شی. نو ځکه ویلی شو چه له هغه څخه زیات پټ او باطن بل څوک نشته. په هر حال سره هغه الله تعالیٰ د باندی هم دی او دننه هم دی ظاهر هم شته او په باطن کښی هم دی. او په هر راز (قسم) احوالو باندی که پټ دی یا ښکاره ښه خبردار او خورا (ډیر) پوه دی ظاهر د غالب په معنی هسی چه د هغه له پاسه هیڅ یو قوت نشته. باطن داسی چه له هغه ځنی پرته (علاوه) هسی کوم ځای موقع به نه وی چه څوک به هلته تری پټ شی یا ئی له علمه او پوه څخه کوم شی لری

او پټ وی. د نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښې راغلی دی

«وانت الظاهر فليس فوقک شئ! وانت الباطن فليس دونک شئ»

هُوَالَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ ؕ

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په مقدار د شپږو ورځو کښې (له ورځو د دنیا نه) بیا ئی استواء وکړه په عرش باندی (لکه چه له شانه د الوهیت د ده سره مناسبه وه)

تفسیر: دغه بیان پخوا له دی نه د «الاعراف» په سورت کښې د اتمی پاری په آخر کښې تیر شوی دی.

یَعْلَمُ مَا یَلِجُ فِی الْاَرْضِ وَمَا یَخْرُجُ مِنْهَا

معلوم دی (الله ته) هغه څه چه ننوځی په ځمکه کښې (لکه مړی او باران) او هر هغه څه چې راووځی له دغه زمکی نه .

تفسیر: لکه کښت (فصل) او ترکودی (نباتات) چه له ځمکی څخه راوځی. د دی بیان د (سبا) په سورت کښې پخوا له دی تیر شوی دی.

وَمَا یَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا یَعْرُجُ فِیْهَا ؕ

او (معلوم دی الله ته) هر هغه چه نازلیږی له آسمانه (لکه رحمت او عذاب) او هر هغه چه پورته خیژی په دغه (آسمان) کښې لکه نیک او بد عملونه.

تفسیر: یعنی له آسمانه پرښتی ـ حکمونه ـ د قضاء او قدر فیصلی ـ وریا (باران) او نور راښکته کیږی او د بندګانو اعمال او د الله اکرم شانه واعظم برهانه پرښتی او نور پورته کیږی.

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ④

او دغه (الله) له تاسی سره دی (په علم او قدرت سره) هر چیری چه یئ تاسی او الله پر هر هغه څه چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی دی (نو جزاء به پری درکړی).

تفسیر: یعنی هیڅ کله له تاسی څخه غائب نه دی. بلکه هر چیری او په هر حال کښی چه تاسی یئ هغه ګرد (تول) دی ښه پیژنی. او تولی ښکاره او پتی خبری ښه اوری او ستاسی اعمال او نور ګرد (تول) شیان ښه وینی.

لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ⑤

خاص هغه (الله) لره ده باچائی سلطنت د آسمانونو او د ځمکی او خاص الله لره ګرځول کیږی تول کارونه.

تفسیر: یعنی منکران د الله تعالیٰ له باچائی او قلمرو څخه د باندی وتلی نشی - په ګردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کښی یواځی د هغه وحده لا شریک‌له حکومت دی او په پای (آخر) کښی د ګردو (تولو) کارونو فیصله د ده له لوری کیږی.

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ

ننه باسی (الله) شپه په ورځی کښی او ننه باسی (الله) ورځ په شپی کښی.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ کله ورځ لندوی او شپه اوږدوی (په قوس او جدی کښی) او کله په عکس د دی شپی لندوی او ورځی اوږدوی (په جوزا او سرطان کښی).

وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ⑥

او دغه (الله) ښه عالم دی په پټو خبرو نیاتو عقائدو د سینو زړونو باندی هم.

تفسیر: یعنی په زړونو کښی هغه نیات او ارادی یا هغه خطری او وسوسی چه پیدا کیږی په هغو ګردو (تولو) باندی هغه ښه پوهیږی او هیڅ شی د ده له پوه څخه د باندی نه دی.

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِيْنَ فِيْهِ ؕ

ایمان راوړئ تاسي (او په ایمان همیشه اوسئ) په الله او په رسول د دغه (الله) باندی او لګوئ (په لاره د الله کښې) له هغو (اموالو) څخه چه ګرځولی یئ تاسو (الله) خلیفګان (د پخوانیو) په هغو (اموالو) کښې.

تفسیر: یعنی هغه مال او شته چه ستاسی په لاسونو کښې شته د هغو ګردو (تولو) مالک او څیښتن (خاوند) پاک پروردګار دی او تاسی یواځې د یوه امانتدار او خزانه‌دار په شان یئ نو ځکه په هر ځای او هر چا باندی چه هغه الله تعالیٰ تاسی ته د هغه د صرفولو او لګولو په نسبت امر وکړی په هم هغه ځای کښې ئی تاسی د هغه د نائب او خلیفه په ډول (طریقه) خرڅ او صرف کړئ او دا خبره مو هم په یاد وی چه پخوا له دی څخه دا مال د نورو په لاسو کښې ؤ خو اوس د هغوی په ځای تاسی یی او ښکاره ده چه تاسی به هم ځئ. ستاسی په ځای به هم بل سړی کیناستونکی وی کله چه دا خبره ښکاره شوه چه دا مال نه د پخوانیو په لاسو کښې پاتی شو او نه ستاسی په لاسو کښې پاتی کیدونکی دی نو له هسی فانی او زائل شیز سره دومره علاقه مینه او تعلق لرل چندان ښه کار نه دی او ښائی چه په ضروری او مناسبو ځایونو کښې په ښه ډول (طریقه) سره صرف او ولګول شی او نه ښائی چه په خیر خیرات کښې بی زړه توب وکاوه شی.

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيْرٌ ۝۷

پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی له تاسی او لګولی ئی دی (اموال خپل په لاره د الله کښې) هغوی لره دی اجر ثواب ډیر لوی (په جنت کښې نو تاسو ته هم رسوی نفع ایمان او خرڅول د اموالو د تاسی).

تفسیر: نو ځکه ضروری ده په هغو کسانو کښې چه دا خصلت او صفت موجود نه وی ښائی چه هغه پیدا کړی او په هغو کښې چه شته ښائی چه په هغه باندی مستقیم پاتی وی او د ایمان په مقتضاء باندی تګ او عمل وکړی.

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ۚ وَالرَّسُوْلُ يَدْعُوْكُمْ لِتُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ
وَقَدْ اَخَذَ مِيْثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۝۸

او څه مانع عذر دی تاسی لره (بلکه هیڅ مانع نشته) چه ایمان نه راوړئ په الله او رسول د دغه (الله) حال دا چه (رسول الله) رابولی تاسی چه ایمان راوړئ په رب خپل باندی او په تحقیق اخیستی ده (الله) وعده کلکه د تاسی که چیری یئ تاسی ایمان راوړونکی (نو ایمان ولی نه راوړئ؟).

تفسیر: یعنی په الله تعالیٰ باندی له ایمان راوړلو څخه یا د یقین او معرفت په لاری باندی له تللو څنی کوم شیان ستاسی مخه نیسی؟ او په داسی چارو او معاملو کښی لتی سستی او تقاعد ولی وکړ شی. الله تعالیٰ او د هغه پاک رسول تاسی د کوم پردی (اجنبی) او غیر معقول څیز په خوا نه رابولی بلکه تاسی ته ستاسی د حقیقی رب او پالونکی په لوری بلنه کوی چه د هغه اعتقاد د ستاسی په اصلی فطرت کښی په ودیعت ایښود شوی دی او تاسی د هغه د ربوبیت اقرار پخوا له دی څخه چه دی دنیا ته راشئ کړی دی؟ لکه چه تر نن پوری د هغه اقرار اثر او اغیزه څه نه څه د بنی آدمانو په زړونو کښی موندله کیږی، بیا په دلائلو ـ براهینو او د رسولانو په ارسال او د آسمانی کتابونو په لیږلو سره د هغه ازلی عهد او پیمان تجدید او بیا په یادولو پرله پسی شوی دی او پخوانیو انبیاؤ له خپلو امتیانو څنی داسی وعده او پیمان هم اخیستی ؤ چه د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم اتباع دی هرومرو (خامخا) وکړی! او له تاسی څخه دیر سړی هسی هم دی چه پخپله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک لاس باندی د سمعی طاعت ـ انفاق فی سبیل الله او نورو ایمانی امورو باندی د تینګوالی او پابندی کلک عهد او تړون هم کړی دی نو وروسته له دی مبادیو څخه اوس څنګه کیدی شی هغه څوک چه د منلو اراده لری هغه ئی ونه منی او چا چه منلی دی له هغه څخه غاړه وغړوی او تری انحراف وکړی.

هُوَ الَّذِىْ يُنَزِّلُ عَلٰى عَبْدِهٖۤ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ لِّيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِؕ وَاِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۹﴾

دغه (الله) هغه ذات دی چه نازلوی پر بنده خپل باندی دلائل (د قدرت خپل) ښکاره (لپاره د دی) چه وباسی تاسی له تیارو (د کفر) څخه رڼا (رڼړا) (د ایمان) ته او بیشکه الله په تاسی باندی خامخا ښه مهربان ډیر رحم والا دی.

تفسیر: یعنی قرآن ئی رانازل کړ او د صداقت لاری ئی دروښودی چه د هغو په وسیله تاسی د کفر او جهل له تیارو څخه ووځئ او د ایمان او علم او عمل رڼا (رڼړا) ته راشئ! او دا د پاک الله لوی شفقت او مهربانی ده که سختی ئی کولی نو تاسی به ئی په هم دی تیارو کښی پری

ښودئ تر څو په کښې مره شئ ـ یا به ئې د ایمان او یقین له راوړلو څخه وروسته ستاسې خطاوې او ګناهونه نه ښښل.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

او څه مانع عذر دی تاسې لره چه نه نفقه کوئ نه لګوئ (مال خپل) په لاره د الله کښې او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکې.

تفسیر: یعنی (مجازی) مالکان فنا کیږی ـ او ملک هغه حقیقی مالک ته چه الله تعالیٰ دی پاتی کیږی که نه هسې خو د تل دپاره هغه د ده مال ؤ ـ نو بیا د ده په مال کښې سم د ده له امر سره خرڅ کول او لګول ولی در نه ښکاری که په خپله خوښې او واک (اختیار) سره ئې نه ورکوئ نو بې واک هم هغه ته رسیدونکی دی نو د بندګی اقتضاء او غوښتنه هم دا ده چه په خوښې سره هغه وروړاندې کړئ! او د هغه په لاره کښې ئې خرڅ کړئ! ـ او د فقر ـ فاقې ـ افلاس او تنګی څخه ونه ویریږئ! ځکه چه د ځمکې او د آسمانونو د خزانو او د شتو مالک او څیښتن (خاوند) پاک پروردګار دی. نو آیا په دی لاری کښې به پخپلی خوښې سره خرڅ کوونکی او لګونکی وړی پاتی کیږی !. «**ولا تخش من ذی العرش اقلالا**».

لَا يَسْتَوِي مِنكُم مَّنْ أَنفَقَ مِن قَبْلِ الْفَتْحِ

نه دی برابر له تاسې څخه هغه چه لګولی ئې دی (مال خپل په لاره د الله کښې) پخوا له فتحې (د حدیبیې یا د مکې) څخه.

تفسیر: ځینو له فتحې څخه د حدیبیې صلحه روغه مراد کړی ده او له ځینو روایتونو څخه د هغه تائید هم کیږی.

وَقَاتَلَ أُولَٰئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِينَ أَنفَقُوا مِن بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ

او بیا ئې جنګ کړی دی (له اعداء الله سره لپاره د اعلاء د کلمة الله) دا

(لګوونکی د مالونو خپلو په لاره د الله کښی او جنګیدونکی پخوا له فتحی د حدیبیی یا د مکی نه) ډیر لوی دی له جهته د درجی مرتبی له هغو کسانو چه لګوی مال خپل په لاره د الله کښی وروسته (له فتح د مکی نه) او جنګیږی (لپاره د اعلاء د کلمة الله) او له دواړو طائفو سره وعده کړی ده الله د نیکی (جنت).

تفسير: یعنی که هسی د الله تعالیٰ په لاره کښی هر مهال (وقت) هر شی خرخ کړل شی او جهاد وکړ شی هغه ښه دی. او الله تعالیٰ به د هغه ډیر اجر په دنیا او آخرت کښی ورکوی لیکن هغه مقدور لرونکی چه له خپلو شتو څخه ئی پخوا د حدیبیی له روغی یا د مکی له بری فتحی څخه خرڅ کړی دی او د جهاد شرف ئی ګټلی دی هغوی ډیری لوئی درجی موندلی دی او وروستنی مسلمانان د هغوی په درجو پوری نه شی رسیدلی ځکه چه په هغه وقت کښی د حق منونکی او په هغه باندی سر قربانونکی سړی ډیر لږ ؤ. او ګرده (توله) دنیا له کافرانو او باطلو خوښوونکیو څخه ډکه وه. په هغه وخت کښی اسلام جانی او مالی قربانی ته ډیره اړتیا او احتیاج درلود (لرلو). او مجاهدینو ته په ښکاره ډول (طریقه) د اسبابو ـ اموالو ـ غنائمو ـ وسلو ـ خوړو او نورو ضروریاتو هیلی (امیدونه) او توقعات ډیر لږ ؤ. په داسی حالاتو کښی ایمان راوړل او د الله او د هغه د رسول په لاره کښی د خپلو ځانونو او مالونو او شتو قربانول د دنیا د لویو اولوالعزمانو او د هغو لویو سړیو کار دی چه د هغوی ثابت قدمی او تینګتیا له غرونو څخه هم تینګه کلکه وی. **فرضی الله عنهم و رضوا عنه ورزقنا الله اتباعهم وحبهم آمین!**

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿١٠﴾

او الله په هغو کارونو باندی چه کوئ ئی تاسی ښه خبردار دی (نو جزاء به پری درکړی).

تفسير: یعنی الله تعالیٰ له هر شی څخه خبر دی او پوهیږی چه د چا عمل څه درجه لری ؟ او د هغه د اخلاص وزن او تول څومره دی؟ نو له خپلی پوه سره سم له هر یوه سره به بیله بیله معامله کوی.

مَنْ ذَا الَّذِيْ يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضٰعِفَهٗ لَهٗ وَلَهٗٓ اَجْرٌ كَرِيْمٌ ﴿١١﴾

ثوک دی ذات هغه چه قرض ورکوی الله لره په قرض ورکولو نیکو سره نو بیا به (الله) دوچنده کړی (هغه قرض) ده لره او خاص ده ته اجر ثواب دی نیک (د عزت).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له پور (قرض) څخه دا مطلب دی چه په دی وقت کښی په جهاد باندی تاسی خپل مالون او شته ولګوئ بیا هم دا تاسی د ډیرو شتو خاوندان کیږئ او په آخرت کښی لوئی مرتبی او مرادونه مومئ! د دوه ګونی معنی هم هم دا ده. که نه د نوکر او بادار په منځ کښی هسی ګټی وټی (سود) نشته. که چا ته څه شی ورکوی مختیار دی او که نه ئی ورکوی هم هم دی مختیار او واکدار دی.»

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِم

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ (د قیامت) چه وینی ته مؤمنان سړی او مؤمنانی ښځی چه ځغلی به رڼا (رڼړا) د دوی مخکښی له دوی څخه او له ښی خوا د دوی څخه.

تفسیر: د حشر په میدان کښی کله چه د (صراط) په پل تیریږی پس ډیره سخته توره تیاره وی نو په دی وخت کښی له هر چا سره د هغه د ایمان او ښه عمل رڼا (رڼړا) وی. ښائی چه د ایمان رڼا (رڼړا) چه ځای ئی زړه دی وړاندی وی او د ښو عملونو به په ښی خوا کښی وی ځکه چه ښی چاری ګردی (تولی) په ښی خوا کښی سره تولیږی د هر چا ایمان او عمل په هره درجه اندازه او میچ چه وی په هغه میچ درجه او اندازه سره به د هغه رڼا (رڼړا) او روښانتیا هم وی. او ښائی چه د محمدی صلی الله علیه وسلم د امت رڼا (رڼړا) به د نورو امتونو له رڼا (رڼړا) څخه ډیره رڼه او ښه او ډیره سپینه او پلوشی غوړوونکی وی. په ځینو روایتونو کښی د مسلمانانو د کینی خوا د رڼا (رڼړا) ذکر هم شته نو د هغه مراد به هسی وی چه د رڼا (رڼړا) اغیزی او آثار هر لوری ته رسیږی. والله اعلم.

بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾

(او وبه ویل شی دوی ته چه) زیری د تاسی نن ورځ دی (ننوتل په) جنت چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغو کښی دغه دی هم دغه بری موندل ډیر لوی.

تفسیر: ځکه چه جنت د الله تعالیٰ د خوښی ځای دی. هغه کسان چه جنت ته رسیږی ګواکی د هغو ګردو (تولو) مرادونه وررسیدلی دی.

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنٰفِقُونَ وَالْمُنٰفِقٰتُ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُّورِكُمْ ۚ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَآءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا ۗ فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَّهُ بَابٌ ۗ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ۝١٣

(یاده کړه ای محمده ! هغه) ورځ چه وائی به منافقان سړی او منافقانی ښځی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی (داسی چه) وګورئ مونږ ته (انتظار وکړئ) چه رڼا (رنړا) واخلو له رڼا (رنړا) ستاسی نو وبه ویل شی دوی ته (تمسخراً) چه وګرځئ شاؤ خپلو ته پس ولتوئ رڼا (رنړا) پس وبه واهه شی په منځ د دغو (منافقانو او مؤمنانو) کښی یو دیوال چه هغه لره به دروازه وی دننه طرف د هغی (دروازی کښی به چه د جنت په جانب دی) رحمت وی (مؤمنانو لره) او د باندی طرف ته د هغه (چه جانب د منافقانو دی) له طرفه د هغه څخه به عذاب وی.

تفسیر: یعنی د مؤمنانو او منافقانو په منځ کښی به یو لوی دیوال ودرول کیږی چه په هغه کښی به یو ور وی له دی وره به مؤمنان د جنت په لوری درومی او د منافقانو له سترګو څخه به پټیږی ـ د وره په منځ کښی د جنت وږمی او ښی ننداری له لری بریښی او له وره د باندی به د الله د عذاب نښی او د هغه ویروونکی اغیزی (اثر) او منظری وی.

يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَّعَكُمْ ۗ

غږ به وکړی (منافقان) دغو (مؤمنانو) ته آیا نه وو مونږ له تاسی سره (ملګری په دنیا کښی).

تفسیر: خبره داسی ده چه رسمی کافران به د (صراط) په پل باندی نه تیریږی بلکه رومبی به په دوزخ کښی د هغه له وره څخه په تیل وهلو سره غورځولی شی. هو! هغه کسان چه د کوم پیغمبر امت او تابعدار وی اعم له دی چه ښه وی یا خراب ـ هغه به د (صراط) له پله تیریږی وروسته له دی څخه چه د الله تعالیٰ امر ورته وشی په هغه پل باندی به وخیژی په یوه سخته تیاره کښی به گرد (تول) خلق ډوبیږی په دی تو**ره** تیاره کښی به له ایمان لرونکیو سره یوه رنا (رنړا) وی چه دوه مخیز (منافقان) به هم غواړی چه د هغی رنا (رنړا) په شاؤ خوا کښی لاړ شی خو څرنگه چه مؤمنان ډیر گرندی او تیز لکه الوتکی، موتر، بائسکل ـ آس او نور ځغلی نو ځکه هغه رنا (رنړا) له هغوی لری تښتی ـ نو دلته به دا منافقان په شورماشور او نارو سورو باندی خولی پرانیځی چغی به وهی او وائی لږ خو ودریږئ چه مونږ هم ستاسی په رڼا کښی درسره لاړ شو مونږ په دا توره تیاره کښی لکه ړانده هسی تیریږو مونږ مه پریږدئ چه له تاسی څخه وروسته پاتی شو لږ څه ډیل وکړی او انتظار وکړئ چه مونږ هم ستاسی له دی رنا (رنړا) څخه لږ څه گټور شو ـ آخر مونږ په دنیا کښی له تاسی سره یو ځای اوسیدو ـ او په ښکاره ډول (طریقه) مونږ هم په مسلمانانو کښی شمیرل کیدو ـ نو د دی مصیبت په وقت کښی مونږ ولی په دی توره تیاره کښی پریږدئ؟ او له مونږ څخه هسی گرندی تښتئ؟ آیا دا د ملگریتوب وړ (لائق) او له اندیوالی سره ښائی؟ دوی به داسی جواب اوری چه بیرته وگرځئ! ـ او خپلو ځانونو ته هلته رنا (رنړا) ولتوئ! که ئی وموموئ له هغه ځایه ئی واخلئ! د دی خبری له اوریدلو څخه دوی بیرته گرځی په دی منځ کښی به په هسی یوه توره تیاره کښی سره لویږی چه په هیڅ یو شی باندی به د دی نظر ونه لگیږی ـ او هغه دیوال د دوی او د هغی رنا (رنړا) په منځ کښی راځی. مطلب ئی دا چه دا رنا (رنړا) په دنیا کښی په ښو عملونو سره په لاس راتله هغه گټه (فائده) او رنا (رنړا) له تاسی څخه هلته پاتی شوی ده بیرته دنیا ته وگرځی چه دا هلته له تاسی څخه پاتی ده یا به هغه ځای مراد وی چه د (صراط) په پل له ختلو څخه پخوا هلته رنا (رنړا) او نور هر چاته تقسیم کیده.

قَالُوْا بَلٰى وَلٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ اَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْاَمَانِيُّ حَتّٰى جَآءَ اَمْرُ اللّٰهِ وَغَرَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُوْرُ ﴿١٤﴾

نو وبه وائی (مؤمنان منافقانو ته چه) هو! وئ (تاسی له مونږ سره) مگر تاسی په فتنه کښی اچولی ؤ تاسو ځانونه خپل او انتظار کاوه تاسی (په آفتونو او حوادثو مؤمنانو ته) او شک به مو کاوه تاسی (په اسلام کښی) او غولولی وئ تیر ایستلی وئ تاسی آرزوگانو خپلو تر هغه پوری چه راغی امر

حکم د الله (چه مرګ ستاسی دی) او غولولی یئ تاسی په (کرم د) الله باندی غلوونکی (چه شیطان دی).

تفسیر: یعنی بیشکه په ښکاره ډول (طریقه) په دنیا کښی تاسی له مونږ سره وئ او په ژبی سره مو د اسلام دعوی کوله خو باطنی حالت مو داسی ؤ چه په لذاتو او شهواتو کښی پریوتلی وئ او د نفاق لاره مو غوره کړی وه او خپل ځانونه مو غولولی او په هلاکت کښی مو اچولی ؤ او بیا مو توبه هم ونه کړه ـ بلکه تل به مو لاری ته کتل او انتظار به مو ایستو چه کله پر اسلام او مسلمانانو باندی کومه تکه لوېږی او د دین په نسبت به په شکوکو او شبهاتو کښی لویدلی وئ تاسی په هم دی فریب او غلونه کښی داسی ګڼل چه ورروسته له دی څخه به ستاسی څنی هیڅ پوښتنه نه کیږی ـ او تاسی به دا د خپل نفاق کښت (فصل) هیڅ نه ریبئ بلکه داسی هیلی او امیدونه مو په زړونو کښی ؤ چه په څو ورځو کښی به اسلام او مسلمانان له منځه ورک کیږی او دا ګردی (تولی) خبری او اتری به له زړونو څخه هیرېږی او په پای (آخر) کښی به مونږ بری مومو پاتی شوه د آخرت خبره خو هلته به هم څه نه څه پلمی (تدبیرونه) جوړوو او خپل ځانونه به د هغو له ربړو (تکلیفونو) څنی خلاصوو ـ تاسی په داسی خیالونو کښی مست او بیخبره پراته وئ چه د الله تعالیٰ حکم او امر راورسید مرګی راغی او تاسی ئی راګیر کړئ ګواکی هغه لوی غلوونکی (شیطان) تاسی له لاری څخه وویستئ چه اوس هیڅ یوه د ژغورنی (نجات) او د خلاصی لاره در پاتی نه ده.

فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ مَأْوَاكُمُ النَّارُ ۖ هِيَ مَوْلَاكُمْ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

پس نن ورځ وا به نه خیستله شی له تاسی څخه (ای منافقانو) فدیه معاوضه او نه له هغو کسانو څخه چه کافران شوی ؤ ځای د ورتلو ستاسی (او د دوی د تولو) اور (د دوزخ) دی همغه (اور لائق او) ملګری ستاسی دی او بد ځای د ورتلو دی (دغه دوزخ).

تفسیر: یعنی بالفرض که تاسی منافقان او ښکاره کافران څه معاوضه او فدیه ورکړئ او وغواړئ چه په هغه چل سره مو ځانونه وژغوری (وساتی) نو د داسی چاری د منظوری هیڅ یو صورت نشته پس تاسی ګرد (تول) په همغه کور کښی پاتی کیدونکی یئ او هم دا د دوزخ اور ستاسی د هستوګنی ځای دی او هم دا مو ملګری دی د بل چا د رفاقت او ملګرتوب توقع او هیله (ارزو) او امید مه لرئ.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

آيا نه دی راغلی وقت هغو كسانو لره چه ايمان ئی راوړی دی (د دی) چه وویریږی زړونه د دوی (له جهته) د ذکر (وعید) د الله نه او (له جهته د) هغه څیز چه نازل شوی دی له حق څخه (چه قرآن دی).

تفسیر: یعنی هغه مهال (وقت) رارسیدلی دی چه د مؤمنانو په زړونو کښې د الله تعالیٰ او د قرآن یاد او مینه او محبت لا ښه ځای ونیسی او د اسلام د حقانی دین په مقابل کښې غاړه کیږدی ـ او ښه پاسته شي او له الله تعالیٰ څخه لا وویریږی.

وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾

او نه دی کیږی (په سختوالی د زړه کښې) په شان د هغو کسانو چه ورکړی شوی ؤ هغوی ته کتاب پخوا له دی څخه نو اوږده شوه په دوی باندی زمانه نو سخت شول زړونه د دوی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دی.

تفسیر: یعنی ایمان همغه دی چه زړونه پری نرم شي. د نصیحت او د الله تعالیٰ یاد په هغو باندی ډیره اغیزه او اثر واچوی او ژر ئی قبول کړی. پخوا به اهل الکتابو ښه پندونه د خپلو پیغمبرانو له صحبته اخیستل له څو مودی راهیسی پر هغوی باندی د غفلت خوب غلبه کړی ده او هر شی له دوی څخه هیر او زړونه ئی سخت او په اکثرو د دوی کښې ډیره سرکشی او یاغیتوب پیش شوی دی نو اوس د مسلمانانو وار راغلی دی چه هغوی د خپل مبارک پیغمبر له صحبت څخه ښې ګټی وکړی. او په نرم زړه کامل انقیاد او د ذکر الله په پوره خشوع او زیات خضوع سره د الله تعالیٰ او د ده د رسول اوامر او احکام ومنی او په ښو صفاتو سره متصف شی ـ او هغه لوی مقام ته وخیژی چه هلته تر اوسه پوری بل کوم امت نه دی ختلی.

اِعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۭ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۷﴾

پوه شئ تاسي بیشکه چه الله ژوندی کوی زرغونوی ځمکه وروسته له موت وچوالي د هغې (په باران سره) په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ تاسي ته دلائل (د قدرت، وحدت او عظمت خپل) دپاره د دې چه تاسي عقل پکښې وچلوئ (او کار ترې واخلئ په دنیوی او اخروی امورو خپلو کښې).

تفسیر: یعني د عربو خلق جاهل او گمراه او داسي ؤ لکه مړه ځمکه اوس الله جل جلاله هغوی ته ایمان وروباښه او د علم په روح سره ئې ژوندی او په دوی کښې ئې گرد (تول) کمالات پیدا کړل لنده ئې دا چه د کوم مړی ځخه مړ انسان لره نه ښائي چه مایوس بې‌هیلی او ناامید شی ځکه چه که په رښتیا سره توبه وکاږی نو بیا الله تعالیٰ د هغه په کالبد کښې د ژوندون روح ننباسی.

اِنَّ الْمُصَّدِّقِيْنَ وَالْمُصَّدِّقٰتِ وَاَقْرَضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضٰعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ اَجْرٌ كَرِيْمٌ ﴿۱۸﴾

بیشکه خیرات ورکوونکي سړی او خیرات ورکوونکي ښځې او هغه خوک چه قرضونه ئې کړی دی له الله سره قرض نیک دوچند به کړ شي دوی ته (ثواب د قرض د هغوی) او وی به دوی ته اجر ثواب ډیر لوی (چه جنت دی).

تفسیر: یعني هغه خوک چه د الله جل جلاله په لاره کښې په خالص نیت سره د هغه د خوښې په خاطر خرڅ وکړی او خپل مال ولگوی او پرته (علاوه) له الله جل جلاله ځخه د کومې بدلې یا د شکریې غوښتونکي نشي گواکي هغه پاک الله ته پور (قرض) ورکوی نو داده اوسئ چه د هغه ورکړه به نه ضائع کیږی بلکه څو چنده به بیرته ورکړځي.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖٓ اُولٰۗىِٕكَ هُمُ الصِّدِّيْقُوْنَ ڰ وَالشُّهَدَاۗءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۭ لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَنُوْرُهُمْ ۭ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰۗىِٕكَ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿۱۹﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په الله او په (ټولو) رسولانو د دغه (الله) دغه کسان هم دوی دی ډیر رښتینی او شاهدان دی (په ورځ د قیامت کښی پر دروغ ویونکیو باندی) په نزد د رب خپل وی به دغو (صدیقانو مؤمنانو) ته اجر د دوی او رڼا (رنړا) د دوی (چه پری تیریږی به په پل صراط باندی) او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیاتونو ځمونږ ته هغوی دی یاران ملګری د دوزخ (چه اصلاً د هم دوی لپاره جوړ شوی دی).

تفسیر: محقق مترجم رحمة الله علیه په ښکاره سره د (الشهداء) عطف په (الصديقون) باندی منلی دی یعنی هغه خلق چه په پاک الله او د ده په رسول پوره یقین لری او د دی یقین اثر د دوی له اعمالو او احوالو څخه هم ښکاری نو دوی رښتینی او پاخه ایمانداران دی او د الله تعالیٰ په مخ کښی هم دا حضرات د شاهدانو په ډول (طریقه) د نورو حال او احوال هم راښکاروی لکه چه د «البقرة» د سورت په اوولسمه رکوع ۱۴۳ آیت ځمونږ د دغه مقدس تفسیر کښی داسی یو آیت راغلی دی ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ﴾ په آخرت کښی به داسی رښتونکیو ایماندارانو لره د دوی د عمل او د ایمان له درجی سره سم ثواب او رڼا (رنړا) وربښله کیږی د دی آیت تفسیر په بل ډول (طریقه) سره هم شوی دی خو د اختصار د رعایت لامله (له وجی) مونږ هغه نشو لیکلی.

اِعْلَمُوٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ وَّزِيْنَةٌ وَّتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ ؕ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهٗ ثُمَّ يَهِيْجُ فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُوْنُ حُطَامًا ؕ وَفِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ۙ وَّمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ ؕ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ۞۲۰

پوه شئ تاسی (ای تشی دنیا خوښونکیو) چه بیشکه دغه ژوندون لږ خسیس خوشی بی فائدی لوبی او بیکاره عبث مشغولتیا او زینت ښائست او فخر لوئی کول دی په منځ ستاسی کښی یو په بل باندی او زیادت (او ډیر والی) دی په اموالو او (ډیر والی دی) په اولاد کښی (ستاسی یو په بل باندی دا ژوندون لږ خسیس په فنا کیدلو کښی) په مثل (د نباتاتو) د باران دی (چه

پر تیزی ځمکی باندی اوری) ښه ښکاری ناشکرانو کرونکو لره زرغونه د دغه (باران) بیا وچه شي (دا گیا) نو پس وبه وینی (ای کتونکیه) هغه (زرغونه) زیړ شوی (پس له شینوالی د هغه) بیا شي هغه (وچ واښه) مات تار په تار او په آخرت کښی عذاب شدید سخت دی (دپاره د هغه چا چه منگلی ئی ولگولی په تشو دنیوی امورو او آخرت ته ئی شا کړه) او مغفرت ښښنه ده لویه له (جانبه) د الله او رضوان رضاء خوښی ده (هغه چاته چه مشغول شي په اخروی امورو او دنیا ته شا کړی) او نه دی (دغه) ژوندون لږ خسیس مگر دی متاع اسباب د غرور د غولیدلو (چه نه پاتی کیږی).

تفسیر: هر سړی د خپل عمر په اول کښی بازی او لوبی کوی - بیا په جوړښت ډول او فیشن او سینگار پسی گرځی بیا د خپل پت او د اعتبار په زیادت پسی لوېږی بیا نی د مړینی ورځ نزدی کیږی د مال او اولاد په فکر کښی ډوب تللی وی چه وروسته له ما ځنی به ځما د کور - کهول - آل اولاد حال او ژوندون څرنگه وی مگر دا گرد (تول) ساز او سامان - فکرونه او جاجونه فانی او زائل دی لکه چه د کښتو (فصلونو) رونق او بهار د څو ورځو له مخی وی بیا زیړ شی او وچیږی او انسانان او بودگان (حیوانان) ئی گوډ او ماتوی او ذره ذره کوی ئی - او د هغه د سینگار او رونق نوم او نښه نه پاتی کیږی د دنیا د ژوندون حال او احوال او د هغه ساز او سامان هم چه په رښتیا سره د تگی یوه پنگه او د غلولو او د تیرایستلو یوه وسیله ده هم داسی وگڼئ چه سړی د هغه په عارضی باغ او بهار باندی غولیږی او تیروځی او خپل انجام پری خرابوی ځکه چه وروسته له مرگه هیڅ یو له دی شیانو ځنی نه په‌کاریږی او هلته یواځی هغه ایمان او ښی چاری او صالحه اعمال په‌کاریږی او په درد ئی خوری چه سړی په دنیا کښی کړی وی. او که کور ئی ورانیږی په آخرت کښی هغه لره د الله تعالیٰ خوښی او رضامندی لاس ته نه ورځی هغه کسان چه د ایمان له دولت څخه بی برخی وی او د کفر عصیان او د گناهونو له پیتی سره آخرت ته حاضریږی هغه ته به سخت عذاب وررسیږی او هغو مړیو ته چه سره د لرلو د ایمان ئی پخپلو ایمانی چارو کښی څه لندوالی او کوتاهی کړی وی د هغوی له قصور سره برابره سزا ورکوله کیږی او بیا ئی پاک الله ښښی - د دنیا خلاصه هغه وه او د آخرت مجموعه دا ده.

سَابِقُوٓا۟ اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ۙ اُعِدَّتْ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ؕ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴿٢١﴾

تلوار وکړئ وځغلئ تاسی (ای مؤمنانو) طرف د مغفرت او ښښنی ته چه له (جانبه) د رب ستاسی دی (او وکړئ ښه عملونه) او (تلوار وکړئ وځغلئ تاسی ای مؤمنانو هغه) جنت ته چه پلنوالی ئی (داسی) دی لکه پلنوالی د آسمان او د ځمکی (چه دواړه سره یو ځای کړل شی داسی جنت چه) تیار کړی شوی دی دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی په الله او (ایمان ئی راوړی دی) په رسولانو د دغه (الله) دغه (موعود جنت مغفرت رضاء لقاء) فضل د الله دی چه عطاء کوی ئی هغه چاته چه اراده وفرمائی (د عطا ئی چه مؤمنان دی او الله خیښتن (خاوند) د فضل عظیم دی (چه په دنیا کښی مؤمنانو ته توفیق د ایمان او په عقبا کښی جنت او رضوان ورکوی).

تفسیر : یعنی له موت او مړینی څخه پخوا د هغو شیانو په راغوندولو پسی ولویږئ چه د هغو په وسیله ستاسی ګناهونه وبښل شی ـ او جنت مو په برخی شی. په داسی ښو چارو کښی لتی کول او سستی ښه کار نه دی او وړاندی والی وکړی وځغلئ تاسی ای مؤمنانو هغه جنت ته چه پلنوالی ئی داسی دی لکه پلنوالی د آسمان او د ځمکی یعنی که ځمکه او آسمان دواړه سره یو ځای کړل شی نو له هغو څخه به د جنت عرض او سور جوړیږی. الله تعالیٰ ښه پوهیږی چه د هغه طول اوږدوالی به څومره وی. تیار کړی شوی دی دغه جنت دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی په الله او ایمان ئی راوړی دی په رسولانو د الله دغه فضل د الله دی چه عطاء کوی ئی هغه چاته چه اراده ئی وفرمائی. یعنی ایمان او ښه عمل خو بیشکه د جنت د حصول وسیله ده لیکن په حقیقت سره به د جنت موندل د الله تعالیٰ په فضل او کرم پوری اړه (تعلق) لری که د هغه فضل او کرم نه وی نو له سزا څخه ځان بچ کول سخت دی او جنت ته رسیدل خو جلا (جدا) خبره ده.

مَآ اَصَابَ مِنْ مُّصِیْبَةٍ فِی الْاَرْضِ وَلَا فِیْٓ اَنْفُسِكُمْ اِلَّا فِیْ كِتٰبٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّبْرَاَهَا ؕ

نه رسیږی هیڅ مصیبت آفت غم په ځمکه او نه ستاسی په ځانونو کښی مګر هغه خو لیکلی شوی دی په کتاب (لوح محفوظ) کښی پخوا له هغی څخه چه پیدا کړی وی مونږ هغه (په دنیا کښی).

تفسیر: په دنیا او نړی کښی هغه عمومی آفتونه لکه قحط او سوکړه ـ زلزله وبا او نور چه راځی ـ او هغه غمونه او آفتونه لکه رنځ ـ درد ـ ناروغی او نور چه په ځینو سړیو کښی لیدل

کیږی دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ په علم قدیم کښی شته او فیصله ئی صادره شوی ده او په لوح محفوظ کښی لیکلی شوی دی چه سم له هغه سره دا ګردی (تولی) پیښی واقع کیږی او د یوی ذری په اندازه او میچ هم په هغه کښی څه شی نه لږ او نه ډیریږی.

إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾

بیشکه دا (اندازه پخوا له پیدا کولو) پر الله ډیره آسانه ده.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د هر شی علم په ذاتی ډول (طریقه) سره لری او په زحمت او تکلیف ئی نه زده کوی نو بیا هغه ته د علم محیط سره سم د ګردو (تولو) واقعاتو او حوادثو لیکل پخوا له وقوع څخه په هغه کتاب (لوح محفوظ) کښی آیا کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډیر ورته سهل او آسان دی. او خبر کړئ تاسی الله اکرم شانه واعظم برهانه په دی سره.

لِّكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ

لپاره د دی چه خفه نشئ تاسو پر هغه څه چه فوت شوی له لاسه وتلی دی د تاسو او خوشحاله نشئ تاسی په هغه څه چه تاسی ته ئی درکړی وی (په خوشحالتیا د کبر او هوا سره).

تفسیر: په دی حقیقت مو ځکه تاسی ته خبر درکړ چه تاسی ښه وپوهیږئ هغه فائدی چه تاسی لره مقدری دی هغه به ضرور در رسیدونکی وی او هغه چه مقدری نه دی هیڅ کله په لاس نه درځی هر هغه شی چه د الله تعالیٰ په قدیمی علم کښی مقرر او تاکلی شوی دی هم هغسی کیدونکی دی نو ځکه که کومه ګټه (فائده) د چا لاس ته ونه رسیږی ښائی چه پری خفه او مضطرب او پریشان نشی او هغه شی ئی چه په برخه ورسیږی په هغه باندی ځان تریخ او تریو او مضطرب نه کړی بلکه د مصیبت او ناکامی په وقت کښی صبر او تسلیم ـ او د هوسائی (آرام) او کامیابی په وخت کښی دی شکر او حمد ووائی.

تنبیه: په ﴿ اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ ﴾ الآیة ـ کښی ئی راښوولی ؤ چه د دنیا د عیش او طرب په سامان کښی سری ته نه ښائی چه له آخرت څخه غافل شی په دی آیت کښی ئی تنبیه وفرمایله چه د دنیا په تکالیفو او مصائبو کښی ښائی چه سری ځیر شی چه د اعتدال له میچه ورتیر نشی.

وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُوْرِۙ۝۲۳ الَّذِيْنَ يَبْخَلُوْنَ وَيَاْمُرُوْنَ النَّاسَ بِالْبُخْلِؕ

او الله نه خوښوی هر متکبر (په نعمت باندی) او فخر کوونکی (په نورو باندی). هغه کسان چه (هم دوی پخپله) بخل کوی او (هم) امر کوی خلقو ته په بخل سره (نو دوی لره سخت عذاب ورکوی).

تفسیر: د زیاترو متکبرو مالدارانو حالت داسی دی چه لوئی کوی خو د لګولو په وقت کښی به یو پول او پیسه هم د دوی له جیبه څخه نه راوځی په کوم یوه ښه کار کښی به دی پخپله د ورکولو توفیق نه لری مګر پخپلو ویلو او کولو سره نورو ته دا ورښیی چه په موقع کښی خرڅ کول د هغو متوکلانو او همتناکو کار دی چه له پیسو شتو سره دومره زیاته مینه او محبت نه کوی او پوهیږی چه سختی او نرمی او نور ګرد (تول) هغه علی الاطلاق مالک له لوری دی.

وَمَنْ يَّتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ۝۲۴

او هر هغه چه مخ ئی وګرځاوه (له احکام الله نه) نو بیشکه الله همغه غنی بی پروا په صفتونو سره ښه ستایلی شوی دی.

تفسیر: یعنی ستاسی له خرڅ کولو او نه کولو څخه هغه ته هیڅ یوه ګټه (فائده) نه وررسیږی هغه خو یو بی‌نیاز او بی‌پروا ذات دی. ګردی (تولی) ښیګنی (فائدی) او صفات علی وجه الکمال د ده په ذات کښی سره تول شوی دی. ستاسی په هیڅ یو فعل کښی د هغه هیڅ یوه له ښه والی څخه هیڅ یو زیادت نه کیږی هره هغه ګټه (فائده) او نفع او نقصان چه دی له تاسی څخه دی که څه شی لګوئ او خرڅوئ نو ګټه (فائده) به ئی اخلئ که نه په نقصان او ګار کښی به پاتی کیږئ.

لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتٰبَ وَالْمِيْزَانَ لِيَقُوْمَ النَّاسُ بِالْقِسْطِۚ

خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ پیغمبران خپل سره له ښکاره‌ؤ دلائلو او نازل کړی ؤ مونږ له هغوی سره کتاب او میزان تله (قواعد د عدل) لپاره د دی

چه ودرېږي خلق په انصاف باندې.

تفسیر: ښائي چه له دې کتاب او میزان او تلې څخه د تللو تله مراد وي چه خلق په هغې سره خپل حقوق ادا کوي او راکړه ورکړه کوي او د هغې په وسیلې سره عدل او انصاف کیږي یعنې کتاب الله ځکه نازل شوی دی چه خلق په عقائدو ـ اخلاقو ـ اقوالو کښې د عدل او انصاف (نیاو) په سمه لاره لاړ شي او د افراط او تفریط څخه بالکل ځانونه وژغوري (وساتي). او تله ئې ځکه تاکلې (مقرر کړې) وه چه په پلورلو او پیرودلو (بیع شرې) او نورو معاملاتو کښې د انصاف د تلې پلې چابرې (پله ترازو) هیڅ لورې ته ښکته او پورته نه وي. او ممکن دی چه له تلې څخه شریعت مراد وي چه د ګردو (تولو) قلبیه ؤ او قالبیه ؤ اعمالو حسن او قبح مونږ ته په ښه ډول (طریقه) سره راښیي والله اعلم.

وَاَنْزَلْنَا الْحَدِيْدَ

او را لیږلې ده مونږ اوسپنه.

تفسیر: یعنې الله تعالیٰ «اوسپنه» پخپل قدرت پیدا کړه او په ځمکه کښې ئې د هغه درنګونه (معادن) کیښودل.

فِيْهِ بَاْسٌ شَدِيْدٌ وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

چه په دې کښې سخت جنګ ډیر قوت دی او (په کښې ډیرې) منافع ګټې دي لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنې چه له دغې اوسپنې څخه د جګړې او جنګ وسلې (اسلحې) او نور شیان جوړیږي او د خلقو زیات کارونه په هغې باندې چلیږي او ګرد (تول) مدني او عصري امر پرې مربوط دي.

وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَّنْصُرُهٗ وَرُسُلَهٗ بِالْغَيْبِ ط

او بل لپاره د دې چه عالم شي الله (په علم ظاهري سره) په هغه چا باندې چه مرسته (مدد) کوي له ده سره او له رسولانو د ده سره په غیبو (بې له لیدلو).

تفسیر: یعنې هغه کسان چه د آسماني کتاب په لار ښوونه په سمه لاره رانشي او د انصاف او

نیاو تله په دنیا کښې سمه ونه دروی که ضرورت پیښ شی نو هغوی ته جزاء او گوشمالی ورکوله کیږی او په ظالمانو معاندینو ـ مخالفینو او نورو کږو تلونکیو باندی به د الله تعالیٰ او د ده د رسول د احکامو وقار او اقتدار قائمیږی. په هغه وقت کښې د توری له موتی څخه نیول او په یوه خالص اسلامی جهاد کښې د داخلیدلو وار راځی چه په هغه کښې به له هم دی اوسپنې څخه کار اخیست کیږی. په دی وقت کښې به دا خبره راښکاره کیږی چه کوم یو بنده وفادار دی؟ چه بی له لیدلو د الله تعالیٰ د هغه مینه او محبت او د آخرت په راتللو ـ او د اجر او ثواب او په گناه او عقاب باندی په غیاب سره ایمان ـ یقین او عقیده لری؟ او د هغه د دین ـ او د هغه د رسول او د کتاب متابعت او اعانت کوی؟.

إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

بیشکه الله ډیر قوی دی (په نصرت د احباؤ) ښه غالب دی (په ذلت د اعداؤ).

تفسیر: د جهاد تعلیم او ترغیب د دی دپاره نه دی ورکړی شوی چه الله تعالیٰ ستاسی مرستی (مدد) ـ معاونت او امداد ته څه اړتیا او احتیاج لری ځکه چه هغه لوی او بی‌نیاز او بی‌پروا پروردگار ته دا بی وځلی او کمزوری مخلوق څه مرسته (مدد) او کومک رسولی شی؟ او هغه به دوی ته څه اړتوب (احتیاج) ولری؟ هو! دومره ده چه الله تعالیٰ له داسی امر څخه ستاسی د وفاداری امتحان او ازموینه کوی. تر څو هغو بندگانو ته چه دوی په ازموینه (امتحان) کښې بریالی (کامیاب) شی لوړ (اوچت) او اعلیٰ مقامات ورکړی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَٰهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلْكِتَٰبَ

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح او ابراهیم او گرځولی ؤ مونږ په اولاده د دغه (نوح او ابراهیم کښې) نبوت پیغمبری (او نازل کړی ؤ مونږ په اولادو د دوی کښې) کتاب.

تفسیر: یعنی د پیغمبری او کتاب دپاره مونږ د دی دواړو له اولادی څخه سری غوره کړل تر څو وروسته له دوی څخه دا لوی دولت د هغوی د ذریت او خیلخانی او ځوځات څخه بهر لاړ نشی.

فَمِنْهُم مُّهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٢٦﴾

نو ځینی له دوی لار موندونکی دی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان

وتونکی دی (له لاری حقی نه).

تفسیر: یعنی هغو خلقو لره مو چه لیږلی ؤ یا داسی ئی وبولی چه د دی دواړو له اولادی ځنی بعضی په لاره ؤ او زیاتره کسان نافرمانان ثابت شول.

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰٓ اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا

بیا وروسته ولیږل مونږ پر آثار قدمونو د هغوی باندی نور رسولان خپل.

تفسیر: یعنی وروستنیو رسولانو د هغو پخوانیو پیغمبرانو په پل باندی تګ کاوه ـ ځکه چه په اصولی حیثیت کښی د ګردو (تولو) رسولانو تعلیم او ښوونه سره یوه وه.

وَقَفَّيْنَا بِعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيْلَ ۙ

او وروسته راووست مونږ عیسیٰ ځوی د مریمی او ورکړ مونږ ده ته انجیل.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په آخر کښی د بنی اسرآئیلو د انبیاؤ خاتم یعنی حضرت عیسیٰ علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام ته انجیل ورکړ او استاځی وټاکه او هغوی ته ئی واستاوه.

وَجَعَلْنَا فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ رَاْفَةً وَّرَحْمَةً ۭ

او ګرځولی ؤ مونږ په زړونو د هغو کسانو کښی چه متابعت ئی کړی ؤ د دغه (عیسی) رأفت نرمی او رحمت مهربانی.

تفسیر: یعنی د حضرت مسیح عیسیٰ علیه السلام ملګری چه په واقعی ډول (طریقه) د هغوی په طریقی باندی تلل د هغوی په زړونو کښی پاک الله نرمی ایښی وه ـ دوی د الله تعالیٰ له مخلوقاتو سره د محبت او شفقت په ډول (طریقه) سلوک کاوه او پخپلو منځونو کښی به هم تل په مهربانی اوسیدل او ښه ژوندون ئی سره درلود (لرلو).

وَرَهْبَانِيَّةَ ۨ ابْتَدَعُوْهَا مَا كَتَبْنٰهَا عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَآءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۚ

او (پیدا کړی ؤ دوی له ځانه) رهبانیت (ترک د دنیا) چه نوی ئی له ځانه جوړ کړی ؤ دوی هغه (رهبانیت) نه ؤ مقرر کړی مونږ دغه (رهبانیت) په دوی باندی مګر (دوی غوره کړی ؤ رهبانیت) دپاره د خوښی د الله پس ونه کړ دوی رعایت د دی لکه چه حق د رعایت ئی ؤ.

تفسیر: یعنی په وروستنیو زمانو کښی د حضرت مسیح عیسیٰ علیه السلام تابعین د بی‌دینو باچاهانو له لاسه په تنګ شول او د دنیا له مخمصو ځخه وویریدل او د رهبانیت یو بدعت ئی وویست چه د هغه حکم د الله تعالیٰ له لوری نه دی شوی مګر د رهبانانو نیت هسی ؤ چه د پاک الله خوښی حاصله کړو خو بیا ئی هغه په پوره ډول (طریقه) سره پای (آخر) ته ونشو رسولی. حضرت شاه صاحب لیکی «دا د فقیری او تارک الدنیا کیدلو رسم پرنګیانو (نصاریٰ) ایستلی دی دوی به په ځنګلو کښی یوه تکیه جوړوله ـ او هلته به کیناستل نه به ئی ښځه لرله ـ او نه به د اولاد په فکر کښی لویدل ـ شپه او ورځ به ئی عبادت کاوه له خلقو سره به ئی خبری اتری نه درلودی (لرلی) او له هغوی ځنی به لری تښتیدل ـ او حال دا دی چه الله تعالیٰ خپلو بندګانو ته داسی حکم نه دی کړی چه دنیا داسی پریږدئ او له ځیلمی وزګار کینئ نو کله چه دوی پخپلو ځانونو باندی د دنیا ترک نوم کیښود بیا نو په پټه او پردی کښی د دنیا غوښتنه ډیره لویه ګناه ده» د اسلامی حق شریعت له فطری اعتدال ځخه پرته (علاوه) (متجاوز) د داسی رهبانیت منع فرمایلی ده هو! په ځینو احادیثو کښی راغلی دی چه «د دی محمدی امت رهبانیت غزا کول او فی سبیل الله جهاد دی» ځکه چه غازی او مجاهد د خپلو ګردو (تولو) حظوظو- غوښتنو او تعلقاتو ځخه بالکل ځان لری ساتی او د الله تعالیٰ په لاره کښی خپله ککره په لاس نیولی راوځی او پخپله توده وینه کښی لامبو وهی.

غازی په غزا خپل ځان جاروی
خپلو ته پکښی فقیر او خان جاروی

مال وشته ـ کور کهول سره تول
په دی ښه لاره کښی افغان جاروی

تنبیه: «بدعت» هغه کار ته وایه شی چه د هغه اصل په پاک قرآن او احادیثو او په هغو پیریو (قرنو) کښی چه مشهود لها بالخیر دی نه وی او هغه د دین او د ثواب کار وګانه شی.

فَاٰتَيْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ ۚ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿۲۷﴾

پس ورکړ مونږ هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ (په محمد) له هغو څخه اجر ثواب د دوی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دی.

تفسیر: یعنی په دوی کښی اکثر نافرمانان دی نو ځکه سره له دی چه پر حضرت خاتم الانبیاء صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم پخپلو زړونو کښی یقین او باور لری خو بیا هم پر دوی ایمان نه راوړی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَءَامِنُوا۟ بِرَسُولِهِۦ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِن رَّحْمَتِهِۦ وَيَجْعَل لَّكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِۦ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو پر پخوانیو انبیاؤ) وویرېږئ تاسی (له عذابه) د الله او ایمان راوړئ په رسول د دغه (الله چه محمد دی) چه درکړی تاسی ته دری حصی برخی له رحمته خپله او چه وګرځوی تاسی لره یوه رڼا (رنړا) چه تلل به کوئ په هغی سره (پر صراط) او وبښی تاسی ته (ګناهونه ستاسی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی ای کتابیانو د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع اوسئ! تر څو دا نعمتونه ومومئ او ستاسی تیری خطاوی وبښلی شی ـ او د ښه عمل او هر کار دوچنده ثواب در ورسیږی او سره له خپلی رڼا (رنړا) هر چیری وګرځئ یعنی ستاسی ښه (وجود) د ایمان او د تقویٰ په وسیله روڼ او نورانی شی او په آخرت کښی هم دا رڼا (رنړا) ستاسی په مخ او ښی څنګ کښی له تاسی سره هر چیری لاړه شی.

تنبیه: د دی خوار په خیال کښی به دا خطاب هغه اهل الکتابو ته وی چی زمونږ پاک پیغمبر باندی ایمان راوړی وی نو په دی تقدیر سره له (وآمنوا برسوله) څخه به په ایمان باندی ثابت او مستقیم پاتی کیدل مراد وی. نورو اهل کتابو ته د دوه چنده ثواب موندلو څه بیان د (القصص) په سورت کښی تیر شوی دی هلته دی وکتل شی.

لِّئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَىْءٍ مِّن فَضْلِ ٱللَّهِ ۙ وَأَنَّ ٱلْفَضْلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

لپاره د دی چه وپوهیږی اهل د کتاب (په دی) چه قادران نه دی دغه (منکران) په هیڅ شی له فضل د الله نه او (بل عالمان شی دغه منکران په دی) چه بیشکه فضل لوئی په ید (بلا کیف) د الله کښی ده ورکوی ئی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د ورکولو ئی) او الله خاوند د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی اهل الکتابو د پخوانیو پیغمبرانو خبری او قصی اوریدلی او خپل افسوسونه او ارمانونه ئی داسی ښکارول چه کاشکی مونږ هم د هغو په پیریو کښی اوسیدی تر څو مو هغه درجی او مرتبی موندلی وی. اوس مونږ ته د هغو برکاتو او فیوضاتو موندل گران دی نو دلته داسی وایه شی چه هغه پیغمبران هم د الله تعالیٰ له لوری لیږلی شوی ؤ او هغه دوچنده ثواب ورکول هم د پاک الله له درباره مرحمت کیږی او حال دا دی چه اوس همغه الله تعالیٰ شته او د هغه د فضل او کمال بحار او سیندونه تر څندو ډک خاړخوړی بهیږی.

تنبیه: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د دی آیت تفسیر داسی فرمایلی دی خو له زیاترو د اسلافو څخه داسی منقول دی دلته ﴿لِئَلَّا يَعْلَمَ﴾ د **(لکی یعلم)** په معنی ده یعنی تر څو وپوهیږی اهل کتاب هغه چه تر اوسه ئی ایمان نه دی راوړی چه د هغوی له وسه پوره نه ده چه د الله تعالیٰ فضل ځان ته په زور وګټی بلکه دا فضل او لورینه (مهربانی) د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښی ده په هر چا چه اراده وفرمائی ورکوی ئی لکه له اهل الکتابو څخه هغه چه په خاتم الانبیاء باندی ئی ایمان راوړی دی په هغوی باندی ئی خپل دا فضل کړی دی او هغوی ته دوچنده ثواب ورکوی او د هغوی تیری خطاوی ښښی او رڼا (رنړا) هغوی ته مرحمت کیږی او هغه کسانو چه ایمان ئی نه دی راوړی هغوی له داسی انعاماتو څخه بی برخی او محروم دی.

«تمت سورة الحديد بفضل الله المجيد فلله الحمد والمنة»

سورة المجادلة مدنية و هی اثنتان و عشرون آیة و ثلث رکوعات
رقمها (۵۸) تسلسلهاحسب النزول (۱۰۵) نزلت بعد سورة المنافقون
د «المجادلة» سورة مدنی دی (۲۲) آیته (۳) رکوع لری په تلاوت کښې (۵۸) او په نزول کښې (۱۰۵) سورت دی وروسته د «المنافقون» له سورة څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ○

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان دیر رحم والا دی

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِیْ تُجَادِلُكَ فِیْ زَوْجِهَا وَتَشْتَكِیْٓ اِلَی اللّٰهِ ۖ

په تحقیق اوریدله الله خبره د هغی (ښځی) چه سؤال او جواب ئی کاوه له تا سره په شان د خاوند خپل کښې او شکایت ئی کاؤ طرف د الله ته.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه که کوم سړی خپلی ښځی ته ویل چه ته می مور ئی نو دا خبره داسی گڼله کیده چه هغه د ژوندون تر آخرت پوری په هغه باندی حرامه شوه . او بیا به هیڅ یو داسی صورت هغه ته نه ؤ چه هغه ښځه ئی بیا ښځه شی. څمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کښې یو مسلمان چه نوم ئی اوس بن الصامت رضی الله تعالیٰ عنه ؤ خپلی ښځی ته چه خوله بنت ثعلبه رضی الله تعالیٰ عنها نومیده هم داسی وویل. هغه ښځه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښې ودریده او دا قصه ئی ورته وکړه. حضرت صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د دی معاملی په نسبت لا د الله تعالیٰ له لوری ماته کوم خاص حکم نه دی رارسیدلی. خو زه خیال کوم چه ته په هغه باندی حرامه شوی ئی ـ او وروسته له دی څخه تاسی سره گډ نه شی اوسیدلی. هغی ښځی په نارو او چغو باندی پیل (شروع) وکړ ـ او داسی به ئی ویل چه «څما ودان کور وران او واړه ماشومان می خوار او پریشان شول.» کله به ئی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره داسی جگړی کولی چه «یا رسول الله د هغه مقصد د دی الفاظو له ویلو څخنی د طلاق اراده نه وه» کله به یی د الله تعالیٰ په دربار کښې ژړا او انگولا کوله او داسی به ئی ویل « آ اله العالمینه! زه د خپل یواځیتوب او د دی مصیبت شکایت ستا دربار ته کومه! ته می په عرض او فریاد ورسه! که نه دا څما ماشومان که له ما سره پاتی شی له لوږی څخه مری او که ئی هغه ته ورکړم نو څما د نه پاللو او نه ساتلو څخه له کاره وځی او ضایع کیږی ای الله تعالیٰ ته پخپله د آخرالزمان نبی په خوله څما د ژغورنی (بچ کوونی) یوه لاره راوښیه! او څما دا مشکل او غوته را وپرانیځه!» نو په دی وقت کښې دا آیات نازل او د «ظهار» احکام ورانعام شول.

تنبیه: څمونږ د حنفیانو په نزد «ظهار» دا دی چه د خپلی ښځی کومه (عضو) د ابدیه محرماتو

مور - خور - او نورو کومی عضو سره تشبیه وزکری چه د هغه کل ده ته حرام او ناروا وی لکه چه داسی ووائی چه «انتِ علیَّ کظهرامی - ته دی پر ما باندی داسی ئی لکه څما د مور شا». د «ظهار» د احکامو تفصیلات دی په فقهیه ؤ کتابونو کښی وکتل شی.

وَاللّٰهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ①

او الله اوریده سؤال او جواب ستاسی بیشکه چه الله ښه اوریدونکی دی (د تولو اقوالو) ښه کتونکی دی (د ګردو (تولو) احوالو).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر څیز وینی او اوری ئی. هغه خبری اتری چه ستاسی او د هغی ښځی په منځ کښی وشوی نو هغه به ئی ولی نه وی اوریدلی. محققه ده چه پاک الله د هغی مصیبتناکی ښځی په شکایت چه فریاد ئی کاوه ورسیده او د همیشه دپاره ئی د داسی حوادثو د ژغورنی (بچ کیدنی) لیاره په لاندی دول (طریقه) سره څرګندنه (ښکاره) کره!

الَّذِينَ يُظٰهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَآئِهِم مَّا هُنَّ أُمَّهٰتِهِمْ إِنْ أُمَّهٰتُهُمْ
إِلَّا الّٰٓـِٔي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُورًا

هغه کسان چه ظهار کوی (مور وائی) له تاسی څخه ښځو خپلو ته نه کیږی دغه ښځی (په بللو د دوی سره) میندی د دوی نه دی میندی د دوی مګر هغه ښځی دی چه څیږولی ئی وی دوی او بیشکه دوی خامخا وائی یوه خرابه (نا اشنا خبره) له خبری او دروغ وائی،

تفسیر: یعنی ماندینه (منکوحه) کله چه دی ئی نه دی څیږولی نو څرنګه د ده مور کیدی شی؟ او څنګه به په محض یوه تشبیه سره د تل دپاره په ده باندی لکه حقیقی مور غوندی حرامیږی؟ هو! که کوم سړی د خپلی بی تمیزی لامله (له وجی) داسی یوه دروغ او چتی (بیکاره) او نامعقوله خبره وکړی نو د هغی بدله دا ده چه کفاره د ورکړی بیا که هغی ته ورنژدی شی یا ورنژدی نشی هغه ښځه د ده ښځه ده او له ظهاره طلاق نه اوری.

وَإِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ②

او بیشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی ښه مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی هغه حرکتونه چه د جاهلیت په زمانه کښې شوی دی هغه گرد (تول) معاف دی اوس وروسته له هدایته هسی مه کوی.! که په غلطه له تاسی څخه داسی گناه کیږی نو ژر تر ژره توبه وباسی، او پخوا له دی څخه چه خپلی ماندینی (ښځی) ته ورنژدی شئ د «ظهار» کفارت اداء کړئ!

وَالَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ مِنْ نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُوْدُوْنَ لِمَا قَالُوْا فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَآسَّا ؕ

او هغه کسان چه (مور وائی) ظهار کوی له ښځو خپلو نه بیا راگرځی دوی (ماتولو د) هغی خبری ته (چه ویلی ئی وی) نو لازم دی دوی ته ازادول د مریی پخوا د هغه چه یو بل سره مسه کړی (په وطی سره)،

تفسیر: یعنی د دغه لفظ «**انتِ عليّ کظهرامي**» له ویلو څخه د میړه (خاوند) او ماندینی (ښځی) مسه کول او یو پر بل باندی لاس اچول او صحبت کول حرامیږی کله چه یو مریی ازاد کړی یا د دوو میاشتو د روژی نیولو څخنی فارغ شی نو بیا یو بل ته سره نژدی کیدی شی.
تنبیه: ځمونږ د حنفیانو په مذهب پخوا له کفاری ورکولو څخه جماع او د هغه دواعی دواړه ممنوع دی په ځینو احادیثو کښې راغلی دی «**امره ان لایقربها حتی یُکفِّر**».

ذٰلِكُمْ تُوْعَظُوْنَ بِهٖ ؕ

دغه (حکم په کفارت سره) پند درکاوه شی تاسی ته په دغه (حکم) سره،

تفسیر: د کفاری مشروعیت ستاسی د تنبیه او پند دپاره دی چه بیا داسی غلطی ونه کړئ! او نور هم له هسی غلطیو څخنی ځانونو وساتئ!

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝۳

او الله په هغه څه چه کوئ تاسی ښه پوهیدونکی دی (نو جزاء به پری

درکړي).

تفسير: يعني سم د تاسي له احوال سره احکام درليږي او په دي باندي پوهيږي چه تر کومي اندازي پوري تاسي په هغو باندي عمل کوئ.

فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَّتَمَاسَّا ۖ فَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّيْنَ مِسْكِيْنًا ۚ

پس هغه چا چه ونه مونده (مريي) نو (پرې لازم) روژه نيول دي د دوو مياشتو پرله پسي (چه پکښي بي له عذره فصل واقع نشي) پخوا له هغه چه يو بل سره مسه کړي (په وطي سره)، پس هغه توان نه لري (د روژې نيولو) نو (پرې لازم) طعام (خواړه) ورکول دي شپيتو مسکينانو ته،

تفسير: يعني که د غلام ازادولو توان نه لري نو پرله پسي دوه مياشتي داسي روژې دي ونيسي چه پکښي بي له عذره هيڅ يو ډيل او پريکړه واقع نشي که په روژه نيولو باندي ئي هم توان نه رسيږي نو شپيتو تنو اکربانو او فقيرانو ته دي طعام او خواړه ورکړي د دي مسئلي نور تفصيلات دي په فقهيه ؤ کتابونو کښي وکتل شي.

ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ۚ

دغه (تخفيف په کفاره کښي) دپاره د دي دي چه ايمان راوړئ تاسي په الله او په رسول د دغه (الله).

تفسير: يعني د جاهليت د زماني خبري پريږدي ! او د الله تعالیٰ په حکمونو باندي تګ وکړي او هسي چاري وکړي، چه مؤمن لره ښائي او د مومن له شان ښخه وي.

وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ۗ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ أَلِيْمٌ ۝۴ إِنَّ الَّذِيْنَ يُحَآدُّوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ كُبِتُوْا كَمَا كُبِتَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَآ

ايٰتٍۢ بَيِّنٰتٍ ۚ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ۝۵

دا (مذکوره احکام) حدونه (مقرر شوی) د الله دی (معین کړی شوی) او کافرانو ته عذاب ډیر دردناک دی بیشکه هغه کسان چه مخالفت کوی له الله نه او له رسول د دغه (الله) څخه خوار هلاک به کړل شی دوی لکه چه خوار هلاک کړی شوی ۀ هغه (کسان) چه پخوا له دوی څخه ۀ او په تحقیق نازل کړی دی مونږ دلائل (د قدرت خپل او صدق د رسول) روښان او کافرانو منکرانو ته عذاب سپکونکی رسوا کوونکی دی (په دنیا یا په عقبا کښی).

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته نه ښائی چه د الله تعالیٰ له ټاکلیو (مقررو) حدودو څخه تجاوز وکړی. پاتی شول کافران چه د الله د حدودو څه پروا نه کوی او پخپل فکر او غوښتنه سره حدود ټاکی (مقرروی) نو تاسی هغوی پریږدئ چه هغوی لره درد رسوونکی عذاب دی داسی خلق به پخوانیو زمانو کښی هم ذلیل او خوار ۀ او اوس هم خواریږی د الله تعالیٰ د قدرت د دلائلو له لیدلو او د رڼو او ښکاره ۀ نښو له اوریدلو څخه وروسته بیا پخپلو انکارو باندی کلک پاتی کیدل او د الله تعالیٰ د احکامو عزت او احترام نه کول د خپل ځان د ذلت او سپکتیا او بی احترامی او خواری په عذاب کښی ځان اخته کولو سره مرادف دی.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيْعًا فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا ۭ

(یاد کړه ای محمده) هغه ورځ چه ژوندی به پورته کړی الله دوی ټول له قبورو پس خبر به کړی (الله) دوی په هغو کارونو باندی چه کړی ئی وی.

تفسیر: یعنی هر هغه کارونه چه دوی کړی وی د هغو له نتیجی سره به مخامخ کیږی. د دوی به هیڅ عمل غائب کیدونکی نه وی.

اَحْصٰىهُ اللّٰهُ وَنَسُوْهُ ۭ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ۝۶

شمیرلی ساتلی دی هغه (اعمال) الله او هیر کړی دی هغوی (هغه اعمال) او الله پر هر شی باندی ښه شاهد ښه خبردار دی (نو ور به کړی دوی ته جزاء موافقه).

تفسیر: یعنی هغوی ته د هغوی د ګرد (ټول) عمر کارونه او اعمال هیڅ په یاد هم نه دی پاتی

شوی یا هغوی ته یې هیڅ توجه نه ده شوې لیکن د الله تعالیٰ په نزد هغه ګرد (تول) یو په یو محفوظ او ساتلی شوی دی ـ دی به هغه ګرد (تول) دفترونه په هغه ورځ کښې پرانیځي. او د هر سړي په مخ کښې به ئې بږدي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَٰثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ۖ

آیا نه وینې ته نه ئې خبر چه بیشکه الله ته ښه معلوم دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښې دی (بلکه خبر ئې) نه به وی پټې خبرې (یو د بله په غوږونو کښې) د درې تنو مګر خو دغه (الله) به څلورم د هغوی وی (علماً) او نه به وی پنځه تنه (راز ویونکی) مګر خو دغه (الله) به شپږم د هغوی وی (په اعتبار د علم سره) او نه به وی لږ له دی (عدد) نه او نه به وی ډیر (له دی عدد نه) مګر خو وی به دغه (الله) له هغو سره (په اعتبار د علم سره) هر چیرې چه وی هغوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ علم یواځې د دوی په اعمالو باندې منحصر نه دی بلکه د هغه په علم کښې د آسمان او ځمکې هر وړوکی او لوی شی شته هیڅ یو مجلس ـ مشوره ـ جرګه ـ مرکه ـ پته خبره ګنګوسه او پس پسی به نه وی چه الله تعالیٰ به په هغوی باندې نه خبریږی. د ده محیط علم په هر شي او هر ځای باندې رسیږي. هر چیرې چه درې سړي سره کیني او خبرې اترې سره وکړي دوی دی داسې نه ګڼي چه دلته بل څلورم څوک نشته ـ او پنځه ګوني مرکه دی خیال ونه کړي چه له مونږ سره کوم شپږم اوریدونکی نشته تاسو ښه وپوهیږئ، چه درې وی که څلور یا پنځه یا له دی څخه لږ یا ډیر ـ هر چیرې چه وی ـ او په هر حالت کښې چه وی الله تعالیٰ په خپل محیط علم له هغوی سره شته او هیڅ کله له هغوی څخه جلا (جدا) نه دی.

تنبیه: که په مشوره کښې سره دوه تنه وی نو د جګړې او اختلاف په صورت کښې ترجیح مشکله ده ځکه په عمومی معاملو کښې ضرور یو طاق عدد په جرګو او مرکو کښې وی او له یوه څخه وروسته ړومبنی طاق شمیر درې بیا پنځه وی. ښائی چه دا دوه شمیر د دوی لامله (له وجې) غوره کړې شوی وی نو وړاندې ئې له ﴿وَلَا أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْثَرَ﴾ سره د هغه تعمیم وفرمایه پاتی شوه دا خبره چه د فاروقی د خلافت مرکه ولې د شپږو تنو مشرانو لرونکې وه حال دا دی چه د شپږو شمیر طاق نه دی ښائ چه د هغه سبب دا وی چه په هغه وقت کښې هم دا

شپږ سره مشران هر یو د خلافت او تولواکی (باچاهی) وړ (لائق) ؤ چه هیڅ یو له دوی څخه د خوشی کولو وړ (لائق) نه ؤ او هم د راتلونکیو خلیفگانو انتخاب د هم دوی له منځه کیده او ښکاره ده د هر مشر نوم چه په ریاست سره واخیست شی نو پرته (علاوه) له هغه څخه پنځه رأی ورکوونکی پاتی کیږی . بیا حضرت عمر بن خطاب رضی الله تعالیٰ عنه د احتیاط له مخی د مساوات په صورت کښی ترجیح دپاره د عبدالله بن عمر رای ته کتل والله اعلم.

ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ

بیا به خبر کړی (الله) دوی په هغو (دنیوی اعمالو) چه کړی ئی دی په ورځی د قیامت کښی بیشکه الله په هر څیز باندی ښه پوهیدونکی ښه خبردار دی ـ آیا نه وینی ته نه ئی خبر هغه کسان چه منع کړی شوی ؤ له پټو خبرو څخه بیا بیرته ور وگرځیدل دوی هغه شی ته چه منع کړی شوی ؤ دوی له هغه څخه او پټی خبری کوی دوی په گناه سره او په تجاوز دښمنی ظلم سره او په معصیت نافرمانی د رسول (د الله) سره.

تفسیر: ځمونږ د پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په مرکه کښی دوه مخو او منافقانو به پخپلو منځونو کښی پټی خبری سره کولی د مرکی په سریو باندی به ئی مسخری کولی او عیبونه به ئی څرگندول (ښکارول) ـ یو د بل په غوږو کښی به ئی پس پسی کولی او د سترگو او د سر په اشارو سره به ئی له خپلو ملگرو سره خبری کولی چه له دی حرکاتو څخه صادقو او مخلصو مسلمانانو ته تکلیف پیښیده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خبری له اوریدلو څخه وروسته به ئی ویل چه «دا مشکل کار ځمونږ له لاسه کیدونکی نه دی» اگر که پخوا له دی څخه د (النساء) په سورت کښی له هسی سرگوشی او پټی خبری څخه هم هغوی ته ممانعت شوی ؤ خو دغو مؤذی او بی حیاء منافقانو سره له هغه د خپلو دی بدو عملونو څخه لاس وانخیست دا دی اوس بیا د هغه په نسبت داسی ممانعت وشو.

وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنفُسِهِمْ

لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا نَقُوْلُ ؕ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ۚ يَصْلَوْنَهَا ۚ فَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝۸

او کله چه راشي دوی تاته (ای محمده!) نو پیشکشي درکوی سلام اچوی تاته په هغه شي سره چه پیشکشي نه ده مقرره کړی تاته په هغه شي سره الله (په ځای د السلام علیک السام علیک وائی) او وائی دوی په نفسو زړونو خپلو کښې ولی نه په عذابوی مونږ الله په هغه (غلط) څه چه وایو ئی (نو فرمائی الله) بس دی دوی ته (په تعذیب کښې) دوزخ چه ورننوځی پکښې نو بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی پاک الله له نورو پیغمبرانو سره تاسی ته داسی دعاوی وفرمایلی (سلام علی المرسلین) او (سلام علی عباده الذین اصطفیٰ) او د مؤمنانو په ژبه ئی داسی ویل «السلام علیک ایهاالنبی و رحمة الله و برکاته» مگر ځینی یهودان به کله چه د هغوی حضور ته راتلل نو د السلام علیک په عوض به ئی په ژولی ژبی سره ویل السام علیک چه د هغه معنی داسی ده چه تا باندی دی مرگی راشي! گواکی د هغه د سلامتیا د دعاء په عوض کښې چه الله تعالیٰ هغوی ته ورکړی ؤ دوی شیراوی کولی ببا به ئی پخپلو منځونو کښې سره ویل که دی په رښتیا سره پیغمبر دی نو د داسی وینا له ویلو سره سم د لاسه ولی پر مونږ باندی عذاب نه رانازلیږی؟ نو د دوی د دی سؤال په جواب کښې فرمائی ﴿حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ﴾ یعنی تلوار مه کوئی داسی کافی پوره عذاب به دروړسیږی چه د هغه په مقابل به د بل عذاب ضرورت نه پاتی کیږی.

تنبیه: په احادیثو کښې راغلی دی چه یهودانو به د السلام علیک په ځای باندی السام وویل ممکن دی چه ځینو منافقانو به هم داسی ویل ـ ځکه چه زیاتره منافقان یهودیان ؤ. د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم داسی عادت ؤ کله به چه کوم یهودی داسی ورته ویل دوی به په لنډ دول (طریقه) سره داسی جواب وایه (وعلیک) یو ځلی چه عائشی صدیقی رضی الله عنها د کوم یهودی له خولی څخه السام علیک واورید نو په جواب کښې ئی داسی ورته وویل علیک السام واللعنة نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل اخلاق له کماله له دی خبری څخه خوښ نه شو.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُوْلِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ؕ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه پتی

خبری کوئی تاسی یو له بله سره (په غوږونو کښی) پس مه کوئی پتی خبری پخپلو منځونو کښی په ګناه سره او په تجاوز دښمنی ظلم سره او په معصیت نافرمانی د رسول (الله) سره او پتی خبری مصلحت کوئ پخپلو منځونو کښی په احسان نیکی او پرهیزګاری سره.

تفسیر: یعنی صادقو مسلمانانو لره ښائ چه د منافقینو له داسی عاداتو (اخلاقو) ځخه ځانونه وژغوری (وساتی) او د مسلمانانو پس پسی او ګنګوسی او مشوره نه ښائ چه د ظلم او عدوان او د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم د نافرمانی دپاره وی بلکه د نیکی ـ د تقویٰ او د معقولی او ښی خبری د اشاعت دپاره وی لکه چه (النساء) د سورت په (۱۷) رکوع ۱۱۴ آیت ځمونږ د دغه مقدس تفسیر کښی مو داسی یو آیت ولوست

﴿ لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ﴾

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ۝

او ویریږئ له (عذابه د) الله هغه (الله) چه خاص ده ته به تاسی جمع کړی شئ په قیامت کښی جزاء ته.

تفسیر: یعنی تاسی ټول د الله تعالیٰ په مخ کښی ودریږی. او تر ذری پوری حساب ورکوئ له الله تعالیٰ ځخه د هیڅا پته او ښکاره خبره پټه نه ده نو ځکه د هغه د ویری او د پرهیزګاری خبری وکړی.

إِنَّمَا النَّجْوَىٰ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ۝

بیشکه چه پتی خبری (په ګناه) (کارونو) د شیطان دی لپاره د دی چه خفه کړی هغه کسان چه ایمان ئ راوړی دی او نه دی (شیطان یا پته خبره) ضرر رسوونکی دغو (مومنانو) ته د هیڅ شی مګر په اذن حکم اراده د الله او ښائ چه خاص پر الله پس توکل دی وکړی مومنان (او الله ته وسپاری تول امور خپل او هیڅ پروا دی نه کوی د پټ راز ویلو د نورو ځخه)

تفسیر: یعنی د منافقانو دا سرگوشی او پس پسی د دی لامله (له وجی) وی چه لږ څه مسلمانان خپه او په سودا کښی ولوېږی ووېرېږی او پخپلو زړونو کښی وواېٔ چه آیا دا خلق څه غوته کوی؟ او څه سره واېٔ؟ او په څه ترون کښی سره بوخت (مشغول) دی؟ دا کار شیطان په هغوی باندی کاوه مسلمانان دی په یاد ولری چه د شیطان له لاسه هیڅ شی کیدونکی نه دی او هیڅ یو څیز د هغه په واک (قبضه) کښی نشته گټه (فائده) او نقصان د الله تعالیٰ په اختیار کښی دی که د هغه حکم او اراده نه وی که هرڅومره مشوری او منصوبی او ترون وکړی تاته هیڅ نقصان نه شی رسولی نو ځکه په ځای د دی چه تاسی خفه او پریشان شی. ښایٔ چه الله تعالیٰ ته هیله (طمعه) او امید او اسره وکړیٔ.

تنبیه: په احادیثو کښی له دی خبری څخه ممانعت شوی دی چه په مجلس کښی یو سړی پرېږدی دوه نور پخپلو منځونو کښی سره پس پسی او پټی خبری وکړی ځکه چه هغه دریم سړی به خفه کیږی ـ دا مسئله ښایٔ چه تر دی آیت لاندی راشی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «که دوه سره په مجلس کښی پټ غږیږی نو نورو لیدونکیو ته سودا پیښیږی او هر یو پخپل زړه کښی وایٔ چه له ما ځنی کومه خرابه خبره شوی ده چه دوی یٔ په پټه سره وایٔ او د هغی په شاؤ خوا کښی پټی خبری سره کوی.

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِذَا قِیۡلَ لَکُمۡ تَفَسَّحُوۡا فِی الۡمَجٰلِسِ فَافۡسَحُوۡا یَفۡسَحِ اللّٰهُ لَکُمۡ ۚ

آی هغو کسانو چه ایمان یٔ راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه وویل شی تاسی ته ځای ارت کړیٔ په مجلس کښی نو ځای ارت کړیٔ چه ارتیا وکړی الله تاسی لره (په جنت کښی).

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو په مجالسو کښی داسی سره کینیٔ چه د کښیناستلو ځای نورو ته پاتی شی او تول موقع ومومی او د نورو ځای تنگ نه شی کله چه تاسو ځایونه ارت کړیٔ خلقو ته نو پاک الله تعالیٰ به هم تاسی له تنگی څخه وباسی او د خپل رحمت ابواب او ورونه به در پرانیځی.

وَاِذَا قِیۡلَ انۡشُزُوۡا فَانۡشُزُوۡا

او کله چه وویل شی (تاسی ته) چه پورته شیٔ ! (کوم ښه کار ته لکه لمونځ او نور) نو پورته شیٔ!

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا د مجلس ادب دی که کوم سړی راشي او د هغه د کیناستلو ځای نه وی نو نورو ته ښائی چه لږ لږ سره وخوځیږی تر څو د مجلس حلقه لویه او ځای ارت شي یا له خپلو ځایونو څخه ودریږی او لږ څه ارته بله حلقه او پینده سره جوړه کړی که بالکل د تللو په نسبت دوی ته وویل شي نو لاړ دی شي په داسی حرکت کښی غرور او بخل کول ونه کړئ ځکه چه په ښو رشو (خویونو) په سړی باندی الله تعالیٰ مهربان او له بدو رشو (خویونو) څخه الله تعالیٰ بیزار دی.

تنبیه: د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مجلس کښی هر سړی خپل نژدیوالی له پیغمبر سره غوښتو چه د هغه لامله (له وجی) دیر ځلی په مجلس کښی تنگی پیښیده تر دی چه کله کله به لویو اصحابو ته هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره نژدی ځای نه پیدا کیده. نو ځکه دا احکام صادر شول تر څو هر یوه ته د هغه له درجی او غوښتنی سره سم درجه په درجه پرله پسی د استفادی موقع په لاس ورشی او د مجلس ضبط او ربط او نظم او نسق قائم شی. اوس هم د داسی بی انتظامی پیښوونکیو شیانو په لری کیدلو کښی د مرکو او د جرگو د ریئس او ستر احکام او هدایت منل یو ضروری کار دی. او ښائ چه نور یی د زړه له کومی څخه ومنی . اسلام مونږ ته ابتری بی نظمی ـ پریشانی نه راښیی بلکه د اسلام په مفهوم کښی انتهائی نظم ـ نسق ـ انضباط او ارتباط پروت دی او په هر خیز او هر کار کښی مونږ ته داسی گټور (فائده مند) شیان راښیی چه په هغو کښی په زرهاؤ صوری او ممنوی ښیگڼی (فائدی) شته. کله چه په عامو او معمولی جرگو او مرکو کښی داسی حکم دی نو د جگړی په ډگر(میدان) او د جهاد په میدان کښی له دی څخه لوړ (اوچت) او غوړ حکمونه راکړی شوی دی چه د هغو ساتنه او رعایت پر هر مسلمان باندی ضروری دی.

يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجٰتٍ

پورته کوی الله هغه کسان چه ایمان راوړی دی له تاسی څخه (په طاعت فرمان برداری د ده) او(خاص پورته کوی) هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم پوه په درجو مرتبو کښی.

تفسیر: یعنی صادق ایمان او صحیح علم سړی ته ادب او تهذیب ورښیی او متواضع کوی یی. علم او د ایمان خاوندان چه هومره کمالاتو ته ورسیږی او لوړو (اوچتو) مرتبو ته وخیژی او پرمخ تگ وکړی هومره ځان ښکته ـ مات ـ متواضع او ناخیزه گڼی. نو ځکه الله تعالیٰ د هسی سړیو درجی لا پسی وچتوی او دوی لا د پت او د عزت خاوندان کوی **(من تواضع رفعه الله)** دا د متکبرانو ـ بی دینانو جاهلانو ـ ناپوهانو کار دی چه په لږ خبره باندی جگړی نښلولی او سره ځانونو سره او شنه کوی یا په دومره یوه خبره باندی خفه کیږی چه ولی زه له دی ځایه

پاخیدم؟ او ولی هلته کیناستم؟ یا پاخولی او کینولی شوی یم؟ یا ولی له مجلسه د باندی ووتم یا وویستلی شوم؟ د افسوس ځای دی چه نن ډیر ناپوهه مشران او په نامه سره مشهور ملایان د دی خیالی اعزازاتو په سلسله او لړ کښی په یو پای (آخر) ته نه رسیدونکیو جګړو کښی سره نښتی دی او هر یو پخپلو سنګرو او مورچلو کښی کلک ناست دی او در ګرده (تولډ) پر موهومو شیانو باندی سره جنګیږی ﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

او الله په هغو (کارونو) چه کوئ تاسو ښه خبردار دی (نو جزاء به پری درکړی).

تفسیر: یعنی هر یوه ته د هغه له کار ـ لیاقت او درجی سره سمه مرتبه ښښی ـ او هغه الله اکرم شانه واعظم برهانه ته ښه معلوم دی چه کوم یو په رښتیا سره ایماندار او د علم خاوند دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ذَٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئ راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه (اراده کوئ د پټو خبرو) له رسول سره نو وړاندی کړئ په مخکښی د راز خپل څه صدقه خیرات (فقر اؤ لره) دغه تقدیم د صدقی پخوا له پټو خبرو نه خیر بهتر ډیر غوره تاسی لره او ډیر پاکیزه دی نو که بیا نه مومئ (تاسی هغه شی چه صدقه ئ کړی،) پس بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: منافقانو به بی فائدی خبری د رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کښی ویلی او په دی چل به ئ خپله لوئ او نژدیوالی نورو ته وربنود او ځینو مسلمانانو به هم غیر مهمی خبری د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کښی په ورو سره ویلی او د هغوی وخت به یی خرابولو او نورو ته به ئی موقعه نه ورکؤله چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له فیضه مستفید شی یا که کوم وقت رسول الله مبارک غوښتل چه ګوښی (بیل) کینی او لږ څه خلوت شی نو

هلته به هم خلق ورننوتل او هغه ځای به ئ هم تنګوو او دوی به ئ پخپل فکر نه پری ښودل او د هغوی به چار چاپیر کښی به ډیر سری غونډیدل خو رسول الله صلی الله علیه وسلم د مروت او اخلاقو له سببه هیچاته هیڅ نه ویل نو ځکه داسی حکم را نازل شو «هر څوک چه غواړی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره پټی خبری او څه مصلحت وکړی ښائ چه پخوا له هغه فقیرانو او مسکینانو ته څه خیرات ورکړی!» د دی حکم په منلو کښی څو ګټی دی ـ د غریبانو او فقیرانو سره امداد او معاونت کیږی او د خیرات ورکوونکی د نفس تطهیر او تزکیه په عمل راځی ـ او د منافق او مخلص مسلمان معرفی او پیژندګلو په ښه شان سره کیږی او د پټو خبرو د کوونکیو لږ توب په عمل راځی که له چا سره به د خیرات ورکولو څه شی نه ؤ نو هغه له دی قید معاف ؤ کله چه دا حکم رانازل شو نو منافقانو د بخل او کنسکی لامله (له وجی) هغه عادت پری ښود ـ او مسلمانان هم وپوهیدل چه ډیر پټی خبری کول د الله تعالیٰ نه خوښیږی او د دی دپاره ئ داسی حکم رانازل کړی دی په پای (آخر) کښی دا حکم په راتلونکی آیت سره منسوخ وفرمایه.

ءَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ ۚ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

آیا ویریږئ تاسی (له فقر) چه وړاندی کړی په مخکښی د پټی خبری ستاسی صدقات خیراتونه پس په هغه وقت کښی چه ونه کړ تاسی دغه (خیرات) او رجوع په رحمت سره وکړه الله پر تاسی باندی نو قائم کړئ سم ودروئ (سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکړئ تاسی زکوٰة او حکم ومنئ تاسی د الله او (حکم ومنئ تاسی) د رسول د دغه (الله) او الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو باندی (هم) چه کوئ تاسی (نو جزاء ئ به درکړی).

تفسیر: یعنی د صدقی د ورکولو له حکم څخه کوم مقصد چه ؤ هغه حاصل شو اوس مو دا مؤقت حکم له تاسی څخه پورته کړ. ښائ چه تاسی د هغو حکم په تعمیل کښی په صدق او د زړه له کومی څخه زیار (کوشش) وکړئ چه هیڅ منسوخ کیدونکی نه دی او هغه لمونځ روژه او نور حسنات دی چه له دوی څخه د تاسی د نفس پوره تطهیر او تزکیه کیږی

تنبیه: له ﴿ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا ﴾ څخه ښکاری چه پر دی حکم باندی په عام دول (طریقه) سره د عمل کولو وار نه دی راغلی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه حضرت علی کرم الله وجهه فرمایلی

دی چه په دی حکم باندی د محمدی امت له منځه یواځی ما عمل کړی دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِم

آیا نه ګوری ته (ای محمده!) هغو (منافقانو) ته چه دوستی کوی له (هغه) قومه (د یهودانو) سره چه غضب کړی دی الله پر هغوی باندی،

تفسیر: دا خلق منافقان او هغه قوم او تبر یهودان دی (چه دغه منافقین له هغو یهودانو سره دوستی او همدردی کوی)

مَّا هُم مِّنكُمْ وَلَا مِنْهُمْ

نه دی دغه (منافقان) له تاسی (مؤمنانو) څخه او نه له هغو (یهودانو) څخه.

تفسیر: یعنی منافق نه په پوره ډول (طریقه) په تاسی مسلمانانو کښی شامل دی ځکه چه په پته کافر دی او نه په پوره ډول (طریقه) په هغو یهودانو کښی ګډ او شامل دی ځکه چه په ښکاره سره ځان مسلمان بولی ﴿ مُّذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ ﴾

وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾

او قسمونه خوری (منافقان په دعوی د اسلام) په دروغو باندی حال دا چه دوی پوهیږی (پخپلو دروغو)

تفسیر: قسمونه خوری منافقان په دعوی د اسلام او احترام د سیدالانام صلی الله علیه وسلم حال دا چه دوی پوهیږی چه دروغ وائی او دروغ هم له بی خبری او غفلت څخه نه بلکه په قصد سره پر دروغو خبرو باندی قسمونه خوری. مسلمانانو ته وائی ﴿ إِنَّهُمْ لَمِنكُمْ ﴾ هغوی له تاسی څخه دی او تاسی غوندی په رښتیا سره مسلمانان دی او حال دا دی چه هغوی له اسلام سره له لری نه هم څه نسبت نه لری .

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تیار کړی دی الله دوی ته عذاب ډیر سخت

تفسير: چه د هغوی په نسبت د دی پاک قرآن د (النساء) د سورت په (۲۱) رکوع ۱٤٥ آیت کښې داسی ویلی شوی دی ﴿ إِنَّ الْمُنَٰفِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ ﴾

إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

بیشکه دوی لره بد دی هغه شی چه ؤ دوی چه کول به ئ (له گناهونو).

تفسير: یعنی که څه هم اوس هغوی ته د دوی بد کارونه په نظر ورنشی خو هغوی د نفاق په کارونو کښې هسی سره بوخت (مشغول) دی چه ځان ته ډیر خراب تخم کری او خپل ځانونه پخپلو لاسو سره په بلا اخته کوی.

اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٦﴾ لَّن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾

گرځولی ئ دی قسمونه خپل ډال (چه پری ساتی سر او مال خپل) پس منع ستانه کړل دوی (په دغو قسمونو سره مؤمنان له لاری د الله (له جهاد) څخه (له دوی سره) پس دوی لره دی عذاب سپکوونکی. له سره به دفع نه کړی له دوی څخه (په قیامت کښې) مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له (عذابه د) الله څخه هیڅ څیز دغه کسان یاران ملگری د دوزخ دی دوی به په دی دوزخ کښې تل اوسیدونکی وی.

تفسير: یعنی د دروغو په قسمونو سره خپل ځانونه او مالونه د مسلمانانو له لاسو څخه ساتی او خپل ځان مسلمان ورښکاروی او د دوستی او خپلوی په ډول (طریقه) نور سری هم د اسلام له لاری څخه وباسی. نو په یاد ئ ولرئ. چه داسی خلقو ته په دی ډول (طریقه) سره هیڅ یو پت او عزت نه پاتی کیږی او د ذلت او سپکتیا په سختو ربړو (تکلیفونو) او عذابونو ککړ کیږی کله چه د سزا وقت راورسیږی نو دوی د الله تعالیٰ له لاسه خپل ځانونه نشی ژغورلی (بچ کولی) او دوی ته د دوی هغه مالونه او اولادونه څه مرسته (امداد) او مدد رسولی نشی چه دوی د هغو د حفاظت لپاره په دروغو سره قسمونه پری خوړل.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ ۚ

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ چه ژوندی پورته کړی (دوی) الله تول نو قسمونه به خوری دوی هغه (الله) ته لکه چه قسمونه خوری دوی تاسی ته (په دنیا کښی ای مسلمانانو) او گمان به کوی (دوی) چه بیشکه دوی په پوی دی (نفعمن او پر کومه ښه لاره درومی)

تفسیر: یعنی د دی ځای هغه روږد شوی عادت به هلته هم له دوی سره وی لکه چه دلته ستاسی په مخ کښی په دروغو سره ځانونه ساتی او داسی گڼی چه مونږ ډیر هوښیار یو ـ او ډیر ښه چالونه چلوو د الله تعالیٰ په مخ کښی به هم د دروغو قسمونو په یادولو سره ځان تیاروی او وائی ای پروردگاره مونږ خو داسی نه وو او داسی وو ښائی دوی داسی گڼی چه هلته به هم په داسی اقوالو او ویناؤ سره نجات مومو!.

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ⑱

واورئ! خبردار شئ! چه بیشکه دوی هم دوی دی دروغجنان (چه له الله سره هم دروغ وائی)

تفسیر: بیشکه چه اصل او دبل دروغ هغه دی چه د الله تعالیٰ په مخ کښی ئ هم وائی او د خپلو هغو دروغ ویلو څخه هیڅ نه شرمیږی.

اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنْسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ ۚ

غالب شوی دی پر دوی باندی شیطان نو هیر کړی دی شیطان له دوی نه ذکر ـ یاد د الله.

تفسیر: پر هر چا باندی چه شیطان داسی پوره لاس ولری نو د هغه زړه او دماغ داسی مسخ او بدلیږی چه هیڅ یو شی ئی په یاد نه پاتی کیږی او په دی باندی هیڅ نه پوهیږی چه آیا پاک الله هم شته؟ که نه؟ دا کمبخت د الله تعالیٰ له عظمت لوئ ـ جلال او کبریا څخه ځان نه خبروی

او داسې خيال کوي چه په قيامت کښې به هم د دروغو په مرسته (مدد) خپل ځان ژغورې (بچ کوي) ـ او په دې باندې نه دې خبر چه دې پخپل دې وضعيت سره د خپلې بې‌حيائی ـ حماقت او ناپوهی اعلان کوي او دغه ممسوخ په دغومره يوه خبره هم نه پوهيږي چه د ده دغه دروغ د الله تعالىٰ په دربار کښې هيڅ نه چليږي .

أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ ۚ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٩﴾

(دغه هيروونکي کسان) لښکر د شيطان دي واورئ! خبردار شئ! بيشکه لښکر تابعان د شيطان هم دوی دي زيانکاران (چه ئ ورکړل د لاسه باقي نعمتونه او ځانونه ئې وغورځول په ابدي زحمت کښې)

تفسير: د شيطاني لښکرو انجام ضرور خراب دی نه په دنيا کښې د دوی مکر فريب منصوبې د وروستنی برې مخ ليدلی شي او نه په آخرت کښې له سخت عذاب څخه خپل ځانونه ژغورلی (بچ کولی) شي.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾
كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ۚ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾

بيشکه هغه کسان چه مخالفت کوي له الله او له رسول د دغه (الله) څخه دغه (د مخالفانو تولی) په (جملې د) ذليلانو مغلوبانو کښې دي ليکلی دی الله (په لوح محفوظ کښې) چه خامخا به غلبه برې وکړم هرومرو (خامخا) زه او رسولان ځما بيشکه الله ډير قوي دی ښه غالب دی.

تفسير: يعنې له الله تعالىٰ او د ده له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره مقابله کوونکي چه د حق او صداقت په خلاف جنګيږي سخت ناکام ـ او سپک او ذليل دي پاک الله په لوح محفوظ کښې ليکلی دی چه په پای (آخر) کښې يوائې حق او حقانيت لره برې او غلبه ده او د ده پيغمبران هرومرو (خامخا) مظفر او منصور کيږي دغه تقرير پخوا له دې په څو څو نورو ځايونو کښې هم تير شوی دی.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ

وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوَٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ
أُو۟لَـٰٓئِكَ كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْإِيمَـٰنَ

او نه به مومی ته (ای محمده او نه ښائیږی چه بیامومی) یو قوم چه ایمان ئی راوړی وی په الله او په ورځې آخری (د قیامت) چه دوستی به کوی دوی له هغه چا سره چه مخالفت کوی له الله او له رسول د دغه (الله) نه اګر که وی (دغه مخالفین) پلرونه د دوی او ځامن د دوی یا ورونه د دوی یا (نور قبیله خپلوان د دوی دغه (قوم چه له اعداء الله سره دوستی نه کوی) لیکلی دی (الله) په زړونو د دوی کښې ایمان.

تفسیر: یعنی ایمان د هغوی په زړونو کښې داسې تینګ ثبت شو لکه هغه لیکه چه پر دبره باندی لیکلی شوی وی.

وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ ۖ

او قوی کړی ئی دی دوی په غیبی فیض مدد له نزده خپل ځخه، (او قوی کړی قوت ورکړی دی الله تعالیٰ دوی لره په روح رحمت نصرت خپل سره یا په نور رڼا (رڼړا) د زړه یا په قرآن عظیم‌الشان سره)

تفسیر: یعنی غیبی رڼا (رڼړا) ئی ورته عطاء وفرمایله چه له هغی ځخه زړه ته یو راز (قسم) ځان ته معنوی ژوندون وررسیږی یا د **(روح القدس جبریل)** په وسیله سره ئی مرسته (مدد) وفرمایله.

وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّـٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ خَـٰلِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِىَ ٱللَّهُ
عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ

او داخل به کړی دوی (الله) په جنتونو کښې چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د هغو (ځلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغو (جناتو) کښې، راضی شو الله له دوی ځخه (په طاعت سره) او راضی شول دوی له الله ځخه (په

موندلو د جنت). (او خوشال شو الله تعالیٰ له دوی نه په سبب د طاعت سره په دنیا کښې او خوشاله شول دوی له الله تعالیٰ څخه په موندلو د لقاء او رضاء او عطاء د جنت په آخرت کښې)

تفسیر: یعنی دا خلق د پاک الله دپاره له ګردو (تولو) اعداء الله څخه خپه او ناراض شوی دی نو الله تعالیٰ له هغوی څخه خوښ دی له هر چا څخه چه الله تعالیٰ خوښ وی نو دی نور څه غواړی.

ای رب العالمینه! وګرځوه مونږ له دغو څخه!

أُولَٰٓئِكَ حِزْبُ ٱللَّهِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

دغه (خلق) دی حزب ـ لښکر د الله، واورئ ! خبردار شئ ! چه بیشکه لښکر د الله چه دی هم دوی دی په مراد رسیدونکی بریالیان (کامیاب) .

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی هغه څوک چه د الله تعالیٰ له مخالفینو سره دوستی نه لری اګر که ئی پلار وی یا نور خپلوان هم وی هغه هم رښتونی مسلمانان دی او هغو ته هم دا درجه وررسیږی» د کرامو صحابه ؓ هسی شان ؤ چه د الله تعالیٰ او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاملو کښې به ئی د هیڅ څیز او هیچا پروا نه کوله په هم دی سلسلی کښې د احد په غزا کښې حضرت ابو عبیده رضی الله تعالیٰ عنه خپل پلار وواژه د بدر په غزا کښې ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه د خپل ځوی د مقابلی دپاره ځان تیار کړ مصعب بن عمیر رضی الله تعالیٰ عنه د خپل ورور عبید بن عمر بن خطاب رضی الله تعالیٰ عنه د خپل نیاڼ عاص بن هشام ـ علی بن ابی طالب رضی الله تعالیٰ عنه حمزه ـ عبیده بن الحارث د خپلو خپلوانو مخی ته چه عتبه ـ شیبه او ولید بن عتبه ؤ وو‌تل او هغوی ئی ووژل ـ او رئیس المنافقین عبدالله بن ابی یعنی د عبدالله ځوی چه هغه هم عبدالله نومیده او د ابی لمسی ؤ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مخ کښې د مریسبع په غزا کښې عرض وکړ چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم که ستاسی امر وی نو زه د خپل پلار سر اوس پری کوم او ستاسی په حضور کښې یی لکه یو پندوس غورځوم خو د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خبره خوښه نه شوه. **فرضی الله عنهم و رضوا عنه و رزقنا حبهم واتباعهم واماتنا علیه آمین.**

تمت سورة المجادلة فلله الحمد والمنة .

سورة الحشر مدنية وهى اربع وعشرون آية و ثلث ركوعات رقمها (۵۹) تسلسلهاحسب النزول (۱۰۱) نزلت بعد سورة «البينة»

د «الحشر» سورت مدنى دى ، (۲٤) آيته او درى ركوع لرى ـ په تلاوت کښې (۵۹) او په نزول کښې (۱۰۱) سورت دى وروسته د «البينة» له سورته نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکى دى

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ①

نسبت د پاکى کوى الله ته هر هغه چه په آسمانونو کښې او هر هغه چه په ځمکه کښې دى (سره له آسمانونو او ځمکى) او هم دغه (الله) ښه غالب دى ښه حکمت والا دى.

تفسير: لکه چه د هغه د زبردستى غلبى او د حکمت له اثارو څخه يوه پيښه او واقعه وروسته له دى نه بيانيږى.

هُوَ الَّذِيْٓ اَخْرَجَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِاَوَّلِ الْحَشْرِ ؕ

دغه (الله) هغه ذات دى چه ايستلى دى هغه کسان چه کافران شوى ؤ له اهل د کتابونو څخه له کورونو خپلو څخه په اول د ايستلو د دوى (له مدينى نه شام ته دوهم ايستل د دوى له خيبر نه شام ته د حضرت عمر په خلافت کښې دى).

تفسير: له مدينى منورى څخه د مشرق په لورى د څو کروهو په فاصله (واټن) کښې د يهودانو د قوم او ټبر يو کلى ؤ چه بنى نضير باله کيده. دا ټبر د ډيرو سريو او شتو ـ مالونو خاوند ؤ. او پخپلو کلکو او مضبوطو کلاؤ (قلعو) باندى ئى زيات اطمينان او ډيره ډادينه (سکون) لرله. څمونږ پيغمبر حضرت محمد صلى الله عليه وسلم کله چه هجرت وفرمايه او په مدينى منورى کښې

ئی هستوګنه غوره کړه. نو ړومبی دوی له مسلمانانو سره د روغی تړون وکړ. او داسی یی غوته کړه چه مونږ به ستاسی په مقابله کښی د نورو مرستی (مدد) نه کوو یعنی د عدم تعرض معاهده ئی وتړله بیا دوی د خیانت (درغلی) له مخی د مکی معظمی له کافرانو سره په پټه مکاتبی - لیکنی خبری - اتری کولی تر څو چه د دوی یو لوی مشر کعب بن اشرف له څلویښتو سورو سره مکی معظمی ته ځان ورساوه او له بیت الله سره مخامخ د مسلمانانو په مخالفت له قریشو سره ئی معاهده او تړون وکړو څه موده وروسته د الله او رسول صلی الله علیه وسلم له امر سره سم دغه (کعب) د خپلی دغی درغلی او خیانت لامله (له وجی) د محمد بن مسلمه رضی الله تعالیٰ عنه له لاسه وواژه شو بیا هم د بنی نضیر له لوری د غداری او بد عهدی سلسله جاری وه. د مکر فریب او دغابازی له مخی دوی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابانو وبلل چه پخپلو کورونو کښی ئی په مکر فریب او درغلی سره ناڅاپه په شهادت ورسوی یو ځلی ئی د یوی لوړی په څنګ کښی پر رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاسه یو د ژرندی پل(آسیا سنګ) ور ورغړاوه چه که ځمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی لګیدلی وی نو په شهادت به رسیدلی و مګر په دی ګردو (تولو) مواقعو کښی د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره اسلام او مسلمانانو د دوی له شرورو څخه نجات وموند. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له مسلمانانو سره یوه جرګه وکړه او په هغی کښی ئی دا سره غوته کړه چه له بنی نضیر سره دی غزا وشی. کله چه مسلمانانو په ډیر سرعت ګرندیتوب او تلوار سره په هغوی باندی حمله یرغل ور ووړ او د دوی ګردی (تولی) کلاوی او کلی یی کلا بند او محاصره کړل. نو ځکه دوی سخت مرعوب شول او ووېریدل - او د ویری او ډار لامله (له وجی) له خپلو کلاؤ څخه د باندی په ډګر(میدان) جګړی ته راونه وتل او عمومی جنګ ته وار ونه رسید او بیا یی د روغی غوښتنه وکړه. تر دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په دوی باندی داسی مرحمت او مهربانی وفرمایله چه دوی دی له مدینی منوری څخه د باندی ووځی د دوی سرونه او وینی به ساتلی وی. دوی دی د خپلو منقوله ؤ اموالو څخه هومره شیان چه وړی یی شی یو دی سی خو د دوی غیر منقوله مالونه به د
مسلمانانو په لاسو کښی وی د الله تعالیٰ په حکم هغه کلاوی او ځمکی او نور د مسلمانانو په لاس او قبضه کښی ولویدل خو د غنائمو په ډول (طریقه) ونه ویشلی شوی بلکه یواځی ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واک (قبضه) کښی پاتی شوی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی ځمکی زیاتره برخه پر مهاجرینو باندی وویشله او د هغو مصارفو بار او پیتی ئی د انصارو له اوږو څخه سپک کړ چه انصارو به پر مهاجرینو کول او په دی ډول (طریقه) سره دواړو ته له هغه ځنی ګټی ورسیدی. او هم رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د خپلی کورنی خرځ او د نبوت د مقام کلنی مصارف له هم دی جائداده اخیسته. که له داسی مصارفاتو څخه څه شی بیرته پاتی کیده هغه به ئی د الله تعالیٰ په لاره کښی صرفول.
په دی سورت کښی د هم دی قصی په لوری اشاره شوی دی چه الله تعالیٰ همغه غالب قوی حکمت والا ذات دی چه دپاره د ذلیل کولو ئی وویستل هغه کسان چه کافران شوی ؤ له اهل کتاب

شخه چه یهودان د بنی نضیر ؤ له کورونو خپلو نه چه په ځمکه د مدینی منوری کښی ؤ په اول د جمع کیدلو د لښکرو سره یعنی یواځی په همغه یو یرغل (حمله) سره ودار شول او په همغی ړومبنی جگړی کښی ئی خپل کور او کلی او کلکی کلاوی ویجاړی پریښودلی او له مدینی شخه وتښتیدل او هیڅ یوه میړانه (بهادری) او ثابت قدمی ئی له ځانه ورښکاره نه کره

تنبیه: له «اول الحشر» شخه ځنی مفسرین داسی مراد اخلی چه د یهودانو دغو تبرو ته د وطن پریښودل اول ځلی ور د مخه شول چه پخوا له دی شخه دوی له داسی پیښی سره مخامخ شوی نه ؤ یا په (اول الحشر) کښی به د دی په لوری اشاره وی چه د یهودانو اول حشر خو هم دا دی چه مدینه منوره ئی پریښوده او په ډیر شمیر د خیبر او نورو ځایونو په لوری لاړل او دوهم حشر به ئی هغه وی چه د حضرت عمر د خلافت په عهد کښی ورپیښ شو یعنی د نورو یهودانو او نصرانیانو سره دوی هم له خیبره وویستل شول او د شام په لوری واستول شول چه هلته به هم د هغوی وروستنی حشر کبری نو ځکه شام ته ارض المحشر هم وائی.

مَا ظَنَنتُمْ أَن يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُم مَّانِعَتُهُمْ حُصُونُهُم مِّنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ

گمان نه کاوه تاسی (ای مؤمنانو) چه وبه ځی دوی (له مدینی نه) او گمان نه کاوه دوی چه بیشکه دوی لره منع کوونکی ساتونکی دی کلاوی د دوی له (عذابه د) الله پس راغی پر دوی (عذاب د) الله له هغه ځایه چه گمان نه کاوه دوی او واچوله (الله) په زړونو د دوی کښی ویره.

تفسیر: یعنی د هغوی د ساز او سامان تینگو کلاؤ ـ او د توریالی توب او میړانی (بهادرئ) په نسبت به ستاسی خیال داسی نه ؤ چه تاسی دومره زر به هغوی پره کوئ او دوی خپلی وسلی له لاسو غورځوی او نه د هغوی داسی خیال ؤ چه دا وړوکی او بی وسلی او بی سامان د مسلمانانو تولی دوی هسی مغلوب او منکوب کری. هغوی د غفلت په دی خوب کښی تللی ؤ چه دا مسلمانان چه د هغوی په سر باندی د پاک الله لاس دی ځمونږ تر تینگو کلاؤ پوری، چیری رسیدی شی او ښائی چه مونږ به د خپلو ښو وسلو ـ او کلکو مورچلو او میړانی په سیوری کښی د الله له عذابه ساتلی یو مگر خو هغوی ولیدل چه هیڅ یو قوت او طاقت د الله تعالیٰ د حکم مخه نشی نیولی. پر دوی باندی د پاک الله حکم له هغی خوا راورسید چه له هغی خوا نه د هغوی خیال او گمان هم نه ؤ یعنی د هغوی په زړونو کښی الله تعالیٰ ویره واچوله او د بی وسلو او بی شتو مسلمانانو دار ئی پر هغوی باندی کیښود یو خو هغوی د خپل مشر کعب بن اشرف له ناڅاپی وژلو شخه ډیر مرعوب او ترهور ؤ اوس نو د مسلمانانو له دی ناڅاپی حملی او یرغل

ځني ئې خپل حواس بالکل له لاسه وويستل.

يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ

چه ورانول به ئې کورونه خپل په لاسو خپلو سره (چه پرې ولې مسلمانان يا چه پکښې هستوګنه ونه کړي څوک) او په لاسو د مؤمنانو سره (چه وران کړي ځاى د پناهي او ارت شي ورته ځاى د جنګ)

تفسير: يعني د حرص ـ غيظ ـ غضب او قهر په جوش کښې به ئې د خپلو ودانيو ځنځيرونه ـ ورونه ـ دړې او نور شلول ـ ماتول ـ ورانول او نړول به ئې تر څو له هغو شيانو څخه چه دوى ئې له خپلو ځانونو سره نشي وړى مسلمانان ګټور نشي. په دې کار کښې مسلمانانو هم له هغوى سره ښې مرستې (مدد) کولو يعني له يوه لورى هغوى په نړولو سره مشغول او بوخت ؤ او له بل لورى مسلمانانو هم د هغوى هغه ودانى ورانولې چه دوى هلته مورچل نيولي ؤ که په غور سره وکتل شي هغه ورانى او تباهي چه د مسلمانانو له لاسه رسيدلې وه هغه هم د هم دې بدبختانو د بد عهديو او شرارتونو په نتيجه کښې وه.

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ﴿۲﴾

پس عبرت واخلئ تاسې اى خاوندانو د ستر ګو (عقلونو په احوالو د دوى)

تفسير: يعني خاوند د بصيرت ته په دې واقعې کښې لوى عبرت دى. الله تعالىٰ دا وروښوول چه د ظلم ـ کفر، شرک ـ او بدعهدى انجام څرنګه کيږي؟ او يوازې په ظاهري اسبابو باندې داده کيدل او د الله تعالىٰ له قدرت او قوت څخه غافل اوسيدل د پوهانو کار نه دى.

وَلَوْلَا أَن كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا
وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿۳﴾

او که نه وى ليکلې (مقرر کړي) الله په دوى باندې وتل (فرار کول) له وطنه نو خامخا په عذاب کړي به ؤ (الله) دوى لره په دنيا کښې (په وژلو او بندي کولو سره) او دوى لره دي په آخرت کښې عذاب د اور.

تفسیر: یعنی د هغوی په برخه له وطنه جلا (جدا) کیدل لیکلی و که دا ئې په قسمت کښی نه وی لیکلی نو بله کومه دنیوی سزا به هغوی ته ورکوله کیده او د بنی قریظه په شان به وژل کیدل لنده ئې دا چه له سزا څخه به دوی خپل ځانونو نشو بچ کولی دا د الله تعالیٰ حکمت دی چه د وژلو په ځای د هغوی په جلا وطنی سره اکتفا وشوه مگر خو دا تخفیف یوائحی د هغوی په دنیوی سزا کښی شوی دی ځکه چه د آخرت ابدی سزا په هیڅ دول (طریقه) سره له کافرانو څخنی نه کمیږی «موضح القرآن» لیکی «کله چه دغه قوم او تبر له شامه تښتیدلی دلته راغلی ؤ د دوی مشرانو په همغه وقت کښی دوی ته ویلی ؤ چه یوه ورځ به ستاسی کورونه هلته ورانیږی او بیا به بیرته شام ته راتلونکی یئ! لکه چه د نبوی صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی د دوی کورونه هلته وران شول څینی بیرته شام ته لاړل او څینی په خیبر کښی پاتی شول ـ خو د حضرت عمر الفاروق رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی د تولو کورونه وران او بیا په شام کښی سره ودان شول».

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاۗقُّوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۚ وَمَنْ يُّشَاۗقِّ اللّٰهَ فَإِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ④

دغه (تعذیب د دوی) په سبب د دی ؤ چه بیشکه ؤ دوی چه مخالفت به ئې کاوه له الله او له رسول د دغه (الله) سره او هر هغه چه مخالفت کوی له الله څخه نو بیشکه الله شدید سخت دی عذاب (د ده په دنیوی قتل نفی او اسارت او آخروی عقوبت)

تفسیر : یعنی داسی مخالفانو ته هم داسی سختی سزاگانی ورکولی کیږی

مَا قَطَعْتُمْ مِّنْ لِّيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوْهَا قَاۗئِمَةً عَلٰٓى أُصُوْلِهَا فَبِإِذْنِ اللّٰهِ

هغه چه پری کوئ تاسی له تنو د ونو د (کم اصلو) خرماؤ څخه یا ئې پریږدئ هغه ولاړی په بیخونو خپلو باندی نو دغه (تول) په اذن حکم د الله سره دی .

تفسیر: کله چه دا قوم کلابند شو نو رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم اجازه وفرمایله چه د هغوی څینی کم اصلی ونی دی پری کری شی ! او هغه باغونه دی ویجاړ شی چه دوی د هغو تر شا پر مسلمانانو گزارونه کوی تر څو چه د هغو د درد لامله (له وجی) په بهر وتلو باندی مجبور

او په ډګر (میدان) کښې وجنګیږي او د ډګر(میدان) د جګړې په وخت کښې له ونو څخه غازیانو ته څه ربړ(زحمت) او تکلیف وریښ نشي . د دې امر په سبب ځینې ونې ووهلې شوې او ځینې ئې پاتې شوې تر څو له برې څخه وروسته د مسلمانانو په ښه ورشي . کافرانو په داسې طعنه ورکولو باندې شروع وکړه چه دوی خلقو ته پندونه ورکوي چه له فساده ځانونه وژغوری (وساتی) مګر دوی پخپله فساد کوي . ایا د ونو پرې کول او سوځول فساد نه دی ؟ نو ځکه دا آیت نازل شو چه دا ګردې (تولې) چارې د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه په اذن او حکم سره سمې شوې دي او د الله تعالیٰ د حکم تعمیل ته هیڅ کله هیڅوک فساد نشي ویلی ځکه چه هغه په ژورو حکمتونو او مصلحتونو باندې مشتمل وي لکه چه د دې حکم ځینې حکمتونه او مصالح پاس ولیکل شول.

وَلِيُخْزِيَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۵﴾

او (بل لپاره د دې دی) چه رسوا کړي (الله) فاسقانو نافرمانانو (یهودیانو) لره

تفسیر: یعنې چه مسلمانانو ته عزت ورکړي او کافران خوار او سپک کړي لکه هغه ونې چه پاتې وې په هغو کښې د مسلمانانو ګټې او د کافرانو غیظ او خفګان ؤ ځکه چه هغوی به د دې پاتې ونو له کتلو څخه ویل چه دا ونې به د مسلمانانو شي ـ او هغوی به له دې ځینې ګټې اخلې او هغه ونې چه پرې شوې یا سوځولې شوې وې په هغو کښې د مسلمانانو برې ؤ چه د غلبې د اثارو ظهور ـ او د کفارو هسې غیظ او غضب منظور ؤ چه مسلمانان ځمونږ په شیانو کښې څرنګه تصرفات کوي . نو ځکه دواړه امور جائز او په حکمت باندې مشتمل دي

وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْهُمْ فَمَآ اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَّلَا رِكَابٍ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهٗ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ۭ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۶﴾

او هغه مال چه راګرځولی دی الله په رسول خپل باندې له مالونو د دوی پس نه ؤ ځغلولې تاسې پر دوی هیڅ اس او نه هیڅ اوښ لیکن الله مسلطوي برې ورکوي رسولانو خپلو ته پر هغه چا باندې چه اراده وفرمائ او الله پر هر څیز باندې ښه قادر دی (چه ځینې ئې غلبه د احباؤ الله ده پر اعداؤ الله باندې).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «په غنیمت او فی کښې هم دا فرق او توپیر (تفاوت) شته هغه مال چه د جګړې او د جنګ په ډګر (میدان) کښې په لاس راځي هغه غنیمت دی چه د هغه پنځمه برخه د الله تعالیٰ نذر دی . چه د هغه تفصیل د لسمی پارې په شروع کښې تیر شوی دی . او نورې څلور برخې ئې پر لښکرو باندې ویشلی کیږي او هغه شیان چه بې له جنګه په لاس راځي هغه د ټولو مسلمانانو په خزانو کښې ایښودل کیږي . او د هغوی په عامو مصالحو او ضروري کارونو کښې لګول کیږي.

تنبیه: که له ړو څه جنګ او جګړې څخه وروسته کفار مرعوب شي او صلحې او روغې ته مسارعت وکړي او مسلمانان ومني په دې صورت کښې هغه مالونه چه له هسې روغې څخه په لاس راشي د هغه حکم هم په (فی) کښې داخل دی د نبوی صلی الله علیه وسلم په مبارک عهد کښې د فی په مالونو کښې یواځې حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم خپل تصرفات او اختیارات جاري کول . ښائي چه دا اختیارات د تملک او تصرف وي او یواځې حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم لره مخصوص وي لکه چه له دې آیتونو څخه او د (علیٰ رسوله) له لفظ څخنی متبادر دی او احتمال لري چه محض حاکمانه وي په هر حال الله تعالیٰ د دې مالونو په نسبت دوی ته په راتلونکیو آیتونو کښې هدایت فرمائ چه وجوباً یا ندباً په هغو او دغو مصارفو کښې ولګول شي . له حضرت څخه وروسته داسې مالونه د امام په واک (اختیار) او تصرف کښې وي . خو د ده دا تصرف به مالکانه نه وي او یواځې حاکمانه به وي او هغه د ده په مشوره او فکر او ښوونه د مسلمانانو په عمومي ضروریاتو او مصالحو کښې صرف او لګول کیږي د غنیمت د مالونو حکم بیل دی او هغه وروسته د خمس له ایستلو څخه د ګردو (ټولو) لښکرو برخه کیږي لکه چه د الله تعالیٰ له دې ارشاد څخه ښرګند (ښکاره) دی ﴿ وَاعْلَمُوٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ ﴾ الآیة - که لښکر پخپلی خوښی سره پرې ښود شي هغه بیله خبره ده البته حنفی شیخ ابوبکر رازی په (احکام القرآن) کښې داسې لیکي چه دا د منقوله و اموالو حکم دی په غیر منقوله ؤ اموالو کښې امام لره اختیار او مصلحت دی که ئې وغواړي په لښکرو دې تقسیم کړي او که ئې وغواړي په عمومي مصالحو کښې دې صرف کړي لکه چه د عراق په سواد کښې حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د ځینو جلیل القدرو اصحابو په مشوره په هم دې خبرې باندې عمل وکړ . سم له دې مسلک سره رازی شیخ ابوبکر ﴿ وَاعْلَمُوٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ ﴾ پر منقوله ؤ اموالو او د دې د (حشر) د سورې آیتونه ئې پر غیر منقوله ؤ اموالو باندې حمل کړي دي په دې ډول (طریقه) چه د دې ړومبنی آیت

﴿ وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْهُمْ ﴾ حکم په «فی» باندې او د دې ورستنی آیت ﴿ مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى ﴾ حکم په غنیمت باندې محمول دی . او د لغت له مخې د غنیمت تعبیر د (فی) په لفظ باندې کیدی شي . والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ

هغه شي چه راګرځولی دی الله پر رسول خپل باندی له (مالونو د) اهل د قریو کلیو (بی له جنګه) نو (هغه) دی الله لره او رسول (د الله) لره.

تفسیر: په ړومنیو آیتونو کښی یواځی د بنی نضیرو د مالونو د لګولو ذکر ؤ اوس د فی د مالونو په نسبت عمومی ضابطه راښیی . یعنی په فی باندی د رسول الله صلی الله علیه وسلم او وروسته له دوی څخه د امام قبضه او تصرف وی چه پر دغو خلقو ئې وویشی . د الله تعالیٰ ذکر دلته تبرکاً شوی دی ځکه چه دی د ګردو (تولو) شیانو مالک دی . هو ! د کعبی شریفی او د مساجدو صرفیات چه د الله تعالیٰ په نامه یادیږی ممکن دی چه پکښی درج وی .

وَلِذِى الْقُرْبٰى

او (دغه اموال دی) خپلوانو د رسول (الله) لره.

تفسیر: یعنی د حضرت خپلوانو څرنګه چه د نبوی په زمان کښی له دی مالونو څخه هغوی ته ورکول کیدل او په هغوی کښی د فقر او مسکنت قید هم نه ؤ . لکه چه حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم خپل تره حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه ته چه یو بدای (غنی) مشر ؤ برخه ورکړه اوس هم وروسته له دوی څخه ځمونږ حنفیانو په مذهب کښی د پیغبر هغو خپلوانو ته چه اړ (مجبور) او محتاج وی پر نورو اړو (مجبورو) او محتاجانو باندی ترجیح ورکوله کیږی او ښائ چه امام هغوی ته پخوا له نورو څخه په مخ کښی برخه ورکړی .

وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ۙ كَىْ لَا يَكُوْنَ دُوْلَةً ۢ بَيْنَ الْاَغْنِيَآءِ مِنْكُمْ ؕ

او (دغه اموال دی) یتیمانو لره او مسکینانو لره او مسافرانو لره (مقرر کړی دی الله دا قسمت) لپاره د دی چه ونه ګرځی (دغه اموال) دولت په منځ د غنیانو کښی له تاسی څخه (چه له خپله حقه زیات واخلی او فقراؤ ته لږ ورکړی).

تفسیر: یعنی دا مصارف ځکه راښوولی شوی دی چه مسلمانان تل د پلار مریو ـ اړو (مجبورو) ـ

بیکسانو او عامو مسلمانانو په پالنه او پوښتنه کښې متوجه اوسی ! او تل د اسلامی عمومی ضروریاتو او مصالحو ته خیال ولری ځکه چه داسی مالونه د بډایانو او دولتمندانو راکړه ورکړه او نورو ګټو دپاره نه دی . او نه ښائ چه هغه د هغوی د مخصوص جایداد په منزله وګرځی او یواځی بډایان پری مزی وکړی او خوندونه تری واخلی ـ او غریبان او اکربان له لوږی څخه ومری یا عمومی مصالح خراب او ویجاړ پراته وی .

وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ ۚ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۖ إِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

او هغه څه چه درکړی تاسی ته رسول (د الله) نو وائ خلی وئ نیسئ قبول ئ کړئ! او هغه څه چه منع کوی (رسول الله) تاسی له هغه څخه نو بیرته شئ تری (مه ئ غواړئ) او وویریږئ له (عذاب د) الله په ځان ساتلو له معاصیو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده).

تفسیر: یعنی مال او جائداد او نور چه سم د پیغبر صلی الله علیه وسلم له امر سره تقسیمیږی هغه د تقسیم امر دی په ډیر خوښی سره ومنلی شی . هغه چه دررسیږی هغه په خوښی سره واخلئ! او هغه ته چه ور نه کړ شی هغه دی لاس واخلی هم داسی د ګردو (تولو) احکامو او نواهیو منل او پابندی په کار ده .
ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نافرمانی د الله تعالیٰ نافرمانی ده . او وویریږئ که چیری د رسول الله د نافرمانی لامله (له وجی) الله تعالیٰ له تاسی څخه خفه نشی او سخت عذاب په تاسی مسلط ونه فرمائ .

لِلْفُقَرَآءِ الْمُهٰجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا وَيَنصُرُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ ۚ أُولَٰٓئِكَ هُمُ الصّٰدِقُونَ ۝

(دغه اموال دی) دپاره د فقیرانو هجرت کوونکیو (هغه مهاجران) چه ایستلی شوی دی دوی له کورونو کلیو خپلو څخه او له اموالو خپلو څخه په دی حال

کښې چه طلبوی دوی فضل ښېنه مهربانی له الله او رضاء (د ده) او مرسته (مدد) کوی له الله او له رسول د دغه (الله) سره (په نفسونو او مالونو خپلو سره) دغه (مهاجران) هم دوی دی صادقان رښتینی (په ایمان او جهاد کښې).

تفسیر: یعنی هسی خو په دی مال پوری د گردو (تولو) مسلمانانو حوائج او ضروریات تعلق او اړه لری مگر په خصوصی ډول (طریقه) سره د ځان قربانونکو او ایثار خوښوونکیو رښتینو مسلمانانو حق مقدم او وړاندی دی چه هغوی یواځی د الله تعالیٰ په خوښی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په محبت او اطاعت له خپلو کورونو او مالونو او شتو څخه لاس وینځلی دی او بالکل په تش لاس له خپل هواده (وطنه) راوتلی دی تر څو د الله تعالیٰ او د هغه د رسول الله په کارونو کښې په زړه پوری پخپل سر او ازاد کار وکړی شی او هغه ته په ښه ډول (طریقه) مرسته (مدد) ورسوی.

وَالَّذِيْنَ تَبَوَّءُو الدَّارَ وَالْاِيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او هغو (انصارو لره دی دغه اموال) چه ځای ئې نیولی دی په (دی) کور (مدینه) کښې او (خالص کړی ئې دی خپل) ایمان پخوا له دغو (مهاجرانو) څخه .

تفسیر: له دی کور څخه مدینه طیبه مراده ده او دا خلق د مدینی منوری انصار دی چه د مهاجرینو له راتگه وړاندی ئې په مدینی منوری کښې هستوگنه لرله او د ایمان او عرفان په لارو کښې زیات مضبوط او مستقیم شوی ؤ .

يُحِبُّوْنَ مَنْ هَاجَرَ اِلَيْهِمْ

خوښوی محبت کوی دوی له هغه چا سره چه هجرت ئې کړی دی دوی ته.

تفسیر: یعنی په مینه او محبت سره د مهاجرینو خدمت کوی تر دی چه پخپلو مالونو او شتو کښې ئې هغوی ته برابره برخه ورکړی ده او د هغوی په شریک گرځولو کښې ئې خپل ځانونه تیار کړی دی .

وَلَا يَجِدُوْنَ فِىْ صُدُوْرِهِمْ حَاجَةً مِّمَّآ اُوْتُوْا وَيُؤْثِرُوْنَ عَلٰٓى

أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

او نه مومی دوی په زړونو سینو خپلو کښې څه تنګی (حسد) له هغه شی څخه چه ورکړی شوی وی (مهاجرانو لره) او غوره کوی (مهاجران) مقدموی ئې پر خپلو ځانونو او اګر که وی پر دوی باندی تنګی (فاقه او حاجت هغه څه ته چه دوی ئې ایثاروی).

تفسیر: یعنی مهاجرینو ته هغه فضل او شرف چه الله تعالیٰ عطاء فرمایلی دی یا د فی په مالونو او نورو کښې هغه برخه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم هغو ته عطاء فرمائ د هغوی له لیدلو څخه د انصارو زړونه نه خفه کیږی او په هغوی باندی کینه او حسد نه کوی بلکه پری خوښیږی او په هر شیز کښې هغوی پخپلو ځانونو باندی وړاندی ګڼی پخپله دغه انصاریان مصاعب او متاعب ـ سختیاوی او ربړونه (تکلیفونه) وچتوی او په لوږه ئی تیروی مګر هغوی ته هرومرو (خامخا) څه نه څه وررسوی داسی بی مثله او بی ساری ایثار په دنیا کښې تراوسه پوری هیڅ یو قوم د بل قوم دپاره نه دی کړی .

وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ⑨

او هر هغه چه وساتلی شی له بخل د نفس د ده نه (او له حرص نه په مال باندی) نو هم دغه کسان دی هم دوی مراد موندونکی په مراد رسیدلی (په ثناء صفت د دنیا او په ثواب د عقبا سره).

تفسیر: یعنی ډیر بریالی او کامیاب دی هغه قوم چه د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیوی د هغوی په زړونو باندی طمع حرص او بخل هیڅ اغیزه (اثر) نشی اچولی ځکه چه طماع او بخیلان کله خپلو نورو ورونو ته څه ایثار او ګټه رسولی شی ؟ او د نورو په خوښی او هوسائی (آرام) باندی کله خوښیږی ؟.

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِن بَعْدِهِمْ

او (اموال) هغو (کسانو لره دی) چه راغلی دی راځی وروسته له دغو (مهاجرو او انصارو) نه .

تفسیر: یعنی هغه کسان چه له مهاجرینو او انصارو څخه وروسته د وجود په عالم کښې راځی یا وروسته له دوی څخه د اسلام په حلقه کښې داخلیږی یا له وړاندنیو مهاجرینو ځنې وروسته ئې هجرت کړی مدینې منورې ته راغلی دی **والظاهر هو الاول.**

يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠﴾

وائې دوی چه ای ربه ځمونږ مغفرت وکړه مونږ ته او هغو (دینی) ورونو ځمونږ ته چه وړومبی داخل شوی دی (له مونږ څخه) په ایمان کښې او مه ګرځوه په زړونو ځمونږ کښې بغض کینه د هغو کسانو سره چه ایمان ئې راوړی دی بیشکه ته (یا الله) ښه مهربانی کوونکی خورا (ډیر) رحم والا ئې .

تفسیر: یعنی دغه اخلاف او وروستنی کسان هغو اسلافو او سابقینو وړاندنیو ته د ښېنې دعاء کوی او د خپل هیڅ یو مسلمان ورور په نسبت ـ بغض او کینه په خپل زړه کښې نه لری ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا آیت د ګردو (تولو) مسلمانانو دپاره دی چه وړاندنیو حق ومنی او د هغوی په پله باندی لاړ شی او د هغوی په نسبت هیڅ یوه کینه ـ حسد او بغض ونه لری. امام مالک رحمة الله علیه له هم دی ځایه فرمائې هغه سړی چه د صحابه ؤ په نسبت بغض او کینه ولری او د هغوی بدګوئې وکړی هغه لره د (فی) په مال کښې هیڅ یوه برخه نشته.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ

آیا نه ګوری ته هغو کسانو ته چه منافقان دغابازان شوی دی وائې هغوی هغو ورونو خپلو (یهودانو) ته چه کافران شوی دی له اهل د کتابونو قسم دی که خامخا وویستل شئ تاسی (له مدینی څخه) نو خامخا وبه وځو مونږ هرومرو (خامخا) له تاسی سره او نه به منو مونږ (خبره په ضرر د تاسی کښې) د

هیڅا هیڅکله او که چیری جنګ شروع کړ شی له تاسی سره نو خامخا مدد به وکړو مونږ هرومرو (خامخا) له تاسی سره،

تفسیر: عبدالله بن ابی او نورو منافقانو د بنی نضیر یهودانو ته پیغام او پټه خبره ورلیږلی وه چه تاسی مه ویریږی او خپل ځانونو یواځی مه ګڼئ که مسلمانان غواړی چه تاسی له مدینی څخه وباسی نو مونږ به له تاسی سره درېږو که د جنګ او جګړی وار ورسید نو مونږ به له تاسی سره مرسته (مدد) کوو . دا ځمونږ قطعی او ناګرځیدونکی تینګه فیصله او پریکړه ده او پرته (علاوه) له دی څخه مونږ ستاسی په جنګ او جګړه کښی د هیڅا خبره نه اورو او نه د هیڅا پروا کوو.

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكٰذِبُونَ ⑪

او الله شاهدی ګواهی ورکوی چه بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی (په هم دغو خبرو کښی).

تفسیر: یعنی دغه منافقان یهودانو ته دغه خبری له زړه څخه نه وائی یواځی د مسلمانانو په مخالفت خلق ورپورته کوی او هسی خبری کوی چه هغه د مسلمانانو په ګټه (فائده) نه وی او هغه خبری چه په ژبه وائی په هغو باندی هیڅ عمل نه کوی.

لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ ۚ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ ۚ

قسم دی که وویستل شی دغه (یهودان) (له کورونو خپلو نه) نه وځی دغه (منافقان له هغو یهودانو) سره (له کورونو خپلو نه) او که جنګ وکړ شی له هغو (یهودانو) سره نو مرسته مدد نه کوی دغه (منافقان) هغوی سره .

تفسیر: لکه چه په مدینی منوری کښی جګړه ونښته او د بنی نضیر یهودان محصور شول په هغه نازک حال کښی هیڅ یو منافق د دوی مرستی (امداد) او مدد ته ونه رسید په پای (آخر) کښی کله چه هغوی وویستل شول دغه منافقان په دی وقت کښی هم په ډیره خوشالی سره پخپلو کورونو کښی ناست ؤ .

وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ۟ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ⑫

او که (اراده د) مدد مرستی (امداد) وکړی دغه (منافقان) دغو (یهودانو) لره خامخا وبه ګرځوی دغه (منافقان) په تیښته سره شاوی خپلی بیا به مدد مرسته (امداد) ونه مومی ونه کړ شی (منافقانو یهودانو سره وروسته له ماتی).

تفسیر: یعنی لکه په فرض محال سره منافق د هغو یهودانو مرستی (مدد) ته راغلی وی نو نتیجه به ئې څه کیده ؟ پرته (علاوه) له دی څخه چه د مسلمانانو له مقابلی څخه بیرته وتښتی بله نتیجه نه لری او بیا به د دوی مرسته (مدد) څرنګه کیده نو د دوی د مرستی (مدد) دپاره به هم څوک نه رسیده.

لَأَنتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِم مِّنَ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾

خامخا تاسو (ای مؤمنانو څخه) ډیر سخت یئ له جهته د ویری په سینو زړونو د دغو (منافقانو) کښی له (ویری د) الله دغه ویره (د منافقانو له مؤمنانو څخه) په سبب د دی ده بیشکه چه دوی (داسی) قوم دی چه نه پوهیږی (نه پیژنی الله).

تفسیر: یعنی که د الله تعالیٰ په عظمت باندی دغه منافقان پوهیدی او د هغوی په زړونو کښی د الله تعالیٰ خوف او ویره وی نو کفر او نفاق به ئې ولی غوره کاوه ؟ هو ! د مسلمانانو د شجاعت او میړانی (بهادرئ) څخه ویریږی ځکه د مسلمانانو په مقابل کښی نه شی ودریدلی . او نه د جنګ په ډګر(میدان) کښی له ځانه څه ثبات او توره او میړانه (بهادری) ورښوولی شی .

لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَاءِ جُدُرٍ ۚ

جنګ به ونه کړی دغه (یهودان) له تاسی سره (ای مؤمنانو) تول په ګډه سره مګر په قریو کلیو تینګ کړیو شویو کښی یا وروسته له دیوالونو سنګرونو څخه .

تفسیر: یعنی څرنګه چه د دی خلقو په زړونو کښی د مسلمانانو ویری او خوف ځای نیولی دی نو ځکه د جنګ په ډګر(میدان) کښی نشی جنګیدلی هو په کلیو او تینګو کلاؤ کښی سنګرونه نیولی او جګړی کولی شی یا که د دیوالونو او ونو او نورو شیانو تر شاؤ ئې ځانونه پټ کړی

نو جنګیدی شی . ځمونږ یو مشر به ویل کله چه یورپیانو د مسلمانانو له توری ښخه خپل ځانونه عاجز ولیدل نو راز راز (قسم قسم) اور خوروونکی وسلی او د جګړی اصول ئې ایجاد کړی خو سره له دی هم که کوم وقت د هغوی جګړه له مسلمانانو سره لاس په لاس ونښلی نو هغوی د څو شیبو دپاره هم د مسلمانانو په مخ کښی نشی ودریدلی او ګرده (توله) دنیا د قرآن دا معجزه پخپلو سترګو سره ګوری چه ﴿ لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَاءِ جُدُرٍ ﴾ د نورو هغو خلقو په نسبت څه ولیکلی شی چه د هغوی په نزد میرانه (بهادری) او توره دا ده چه د خپلو انګنونو (انګرونو) ورونه په خپلو ځانونو پسی تړی او په بامونو او بلیو باندی ختلی په تیږو (ګټو) او لوټو او خښتو او نورو شیانو سره ویشتل کوی .

بَأْسُهُم بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ

جنګ د دوی په منځ د دوی کښی ډیر سخت دی .

تفسیر: یعنی په جګړو کښی چه دوی ئې پخپلو منځونو کښی کوی ډیر تیز او ګرندی او سخت ښکاری لکه چه پخوا له اسلامه د اوس او خزرج د جنګونو تجربه ځمونږ په مخ کښی پرته ده مګر د مسلمانانو په مقابله کښی د هغوی وینه وچه ـ توره پڅه ـ ژبه (چاړئې) او میړانه (بهادری) ورکه شی .

تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾

ګمان به کوی ته په دوی چه سره یو دی او (حال دا چه) زړونه د دوی سره جلا جلا (جدا جدا) دی (په خیالاتو کښی)، دا (پریشانی د زړونو د دوی) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی داسی یو قوم دی چه نه پوهیږی (نه چلوی عقل په خیر خپل) .

تفسیر: یعنی د مسلمانانو په مقابله کښی د هغو په ظاهری اتفاق او اتحاد مه غولیږئ د هغوی زړونه هیڅ کله سره غوند نه دی او بالکل جلا (جدا) دی هر یو د خپل غرض او غوښتنی مین ـ او د هر یوه فکر او خیال بیل دی . او د یوه خیال او چرت د بل د چرت او خیال سره مل نه دی . نو ځکه د دوی په منځ کښی حقیقی اتحاد او یو جهتی هیڅری نه پیدا کیږی ؟ که دوی پوه ولری نو پوهیدل به چه دا نمائشی اتحاد او د ښودنی یووالی هیڅ نه پکاریږی اتحاد

هغه ته وايه شي چه د مؤمنينو او قانتينو په منځ کښې ليدل کيږي چه هغوی له ګردو (تولو) اغراضو او خواهشونو څخه ځانونه ژغوري (محفوظوی) او تولو يو ځای د الله تعالیٰ په رسی باندی منګولی لګولی دی . او د هغو ګردو (تولو) ژوندون او مرګ يوازې واحد او احد او صمد الله تعالیٰ لره دی .

كَمَثَلِ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۵﴾

مثال د دوی (په نه ايمان راوړو کښې) لکه مثل قصه د هغو کسانو دی چه ؤ پخوا له دوی نه په نژدی زمانه کښې چه (اهل د بدر دی) چه وڅکله هغوی وبال سزا د بدو چارو خپلو (په دنيا کښې په قتل او بند سره) او شته هغوی ته عذاب دردناک (په عقبا کښې) .

تفسير: يعنی اوس په نژدی زمانی کښې د بنی قينقاع يهودانو د خپلی درغلی خيانت او غداری خوند څکلی دی ـ کله چه هغوی بد عهدی وکړه نو مسلمانانو له هغوی سره يوه مختصره جګړه ونښلوله او وروسته د يوه وړوکی جنګ څخه ئ هغوی د باندی وشړل . او له هغه ځنی په مخ کښې په قرينه ماضی کښې مکيانو هم د بدر په ورځ کښې خپله سزا وموندله همغسی د بنی نضيرو انجام هم وګورئ چه په دنيا کښې د مسلمانانو له لوری پخپل هيداد (انجام) او سزا ورسيدل او دوی ته د آخرت درد رسوونکی عذاب هم هغسی چه دوی ته تاکلی (مقرر) شوی دی هم وررسيږی .

كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۶﴾ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿۱۷﴾

(مثال د منافقانو په مخالفت د وعدی کښې) لکه مثل (قصه) د شيطان داسی ده کله چه وائ انسان ته چه کافر شه نو کله چه (انسان) کافر شي وائ (شيطان) زه بيزاره جلا (جدا) يم له تا څخه بيشکه زه ويريږم له الله چه رب

(پالونکی) د تولو عالمیانو دی پس دی عاقبت انجام د دواړو (ګمراه کوونکی او ګمراه شوی) داسی چه بیشکه هغوی دواړه به وی په اور (د دوزخ) کښې تل به اوسیږی دوی (دواړه) په هغه (اور د دوزخ) کښې او هم دا (خلود د اور د دوزخ جزاء د ظالمانو (کافرانو) ده .

تفسیر: یعنی شیطان په اول کښې انسان ته کفر او معصیت تشویق او تحضیض ورکوی کله چه سړی د ده د اغواء په لومه او دام کښې ونښتلی نو وائی چه زه له تا څخه جلا (جدا) او د تا له کاره بیخی بیزار یم زه خو له الله تعالیٰ ویریږم «دا وینا به هم د ریا او مکاری له مخی وی» نتیجه به داسی وی چه دی به هم د دوزخ خس او بوټی او دړی کیږی او د هغه د دوزخ لویدلو سبب به هم ګرځی . حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «شیطان به په آخرت کښې دا خبره وائی . او د بدر په ورځ کښې ئې هم د یوه کافر په شکل او بڼه نور خلق په جګړه کښې اچولی ؤ کله چه سترګی ئې پر پرښتو باندی ولګیدی نو ژر وتښتید. لکه چه د هغه بیان د (الانفال) په سورت کښې پخوا له دی څخه څمونږ د دغه پښتو تفسیر کښې تیر شوی دی هم دا مثال د منافقینو هم دی» هغه بنی نضیر ته د خپل حمایت او رفاقت یقین ورکړی ؤ او په دی چل سره ئې د مخالفت ډګر(میدان) ته را وویستل . کله چه هغوی په مصیبت سره اخته شول دی جلا (جدا) شو ـ او لری تری کیناست . ولی ایا هغه په دی ډول (طریقه) د الله تعالیٰ له عذابه خلاصیدی شی ؟ هیڅ کله نه خلاصیږی او د دواړو د هستوګنی ځای دوزخ دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلْتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ ۖ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو ! تل ځان وساتئ له معاصیو) وویریږی له (عذابه د) الله او ښائی چه ودی ګوری هر نفس هغه شی ته چه ړومبی ئې لیږلی دی دپاره د صبا (قیامت).

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو له الله تعالیٰ څخه وویریږئ ! او خپلو ځانونو ته د طاعاتو او عباداتو سرمایه ذخیره برابره کړئ او فکر وکړئ چه صبا به څه څه شیان در د مخه کیدونکی وی ؟ او د قیامت لویی ورځی دپاره مو څه ذخیره او ځیرمه کړی دی ؟ او څه شی مو د مخه ورلیږلی دی چه وروسته له مرګه هغه هلته در پکار شی ؟

وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

او وویریږئ له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) بیشکه چه الله ښه خبردار دی په

هغو عملونو چه کوئ تاسو (نو جزا به پری درکړی) .

تفسیر: یعنی ستاسی هیڅ یو کار له الله تعالیٰ څخه پټ نه دی . نو ځکه له هغه الله تعالیٰ څخه وویریږئ ! او د تقویٰ او پرهیزګاری لاری غوره کړئ ! او له ګناهونو او معاصیو څخنی خپل ځانونه وژغوری (وساتی) !

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾

او مه کیږئ تاسی (ای مومنانو) په شان د هغو کسانو چه هیر کړی دی هغوی الله بیا هیر کړ الله په دوی حق د نفسونو د دوی دغه خلق هم دوی دی فاسقان نافرمانان (بهر وتونکی له فرمانه د الله نه) .

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ حقوق ئې هیر کړی دی او د هغه له یاده غافل شوی دی او د ده د اوامرو او نواهیو هیڅ پروا نه کوی نو الله تعالیٰ هیر کړی دی په دوی باندی حق د نفسونو د دوی چه له راتلونکیو افتونو څخنی د ژغورنی (بچ کوونی) هیڅ یو فکر او اندیښنه د دوی سره نشته . او په معاصیو او نافرمانیو کښی دوب تللی دی او په دائمی خساری او ابدی هلاکت کښی لویدلی دی او داسی کار نه کوی چه د دوی په حق کښی په واقع سره مفید او نافع وی.

لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۚ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾

نه دی سره برابر (په نزد د الله) یاران ملګری د اور (چه هیر کړی ئې دی الله) او یاران ملګری د جنت (چه ویریږی له الله) یاران ملګری د جنت هم دوی دی مراد موندونکی په مراد رسیدلی (په لقاء د الله او نعماؤ د جنت) .

تفسیر: یعنی ښائې چه هر سړی خپل ځان د جنت د داخلیدلو وړ(لائق) وګرځوی چه لاره ئې پرته (علاوه) د قرآن کریم د هدایاتو او احکامو په مخامخ کښی له غاړی ایښودلو بل شی نه دی .

لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَّرَاَيْتَهٗ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ؕ

که نازل کړی وی مونږ (احکام د دغه) قرآن په یوه غره باندی (په مثل د انسان او فهم مو ورته ورکړی وی لکه چه انسان ته مو ورکړی دی) نو خامخا لیدلی به ؤ تا هغه (غر) ویریدونکی فرمان منونکی توتی توتی کیدونکی له ویری (د عذابه) د الله ،

تفسیر: یعنی د افسوس او د حسرت ځای به وی چه قرآن مجید د انسانانو پر زړونو باندی هیڅ یو اثر او اغیزه ونه کړی حال دا چه د قرآن شریف اثر او اغیزه دومره زبردسته او قوی ده چه که هغه پر غرونو غوندی یو کلک شی باندی هم راښکته شوی وی او په هغه کښی د پوهیدلو داسی یوه ماده چه په انسانانو کښی شته وی نو هغه به متکلم د عظمت په مقابل کښی ویریده او چاودیده او له ډاره به ئې توتی توتی کیده . ځما د الله ښېلی پلار په یوه اوږده منظومه کښی دا دری شعرونه راغلی دی .

محفل بدعت ځنی نغمی چه اوریدونکی دی
غوږ ئې کوڼ په سترګه ړوند زړګی ئې لړځیدونکی دی
راشه واوره دا روا سازونه اوازونه تل
لمر دی پر روښان او ګرد (تول) ستوری غورځیدونکی دی
څوک چه شی بی ویری ډیر افسوس دی پر حالت د ده
غر ته ګوره ﴿ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا ﴾ کیدونکی دی

وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۱﴾

او دا مثالونه بیانوو اورو مونږ هغه خلقو ته (لپاره د دی) چه دوی فکر غور وکړی پکښی (فائده تری اخلی) .

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د کافرانو زړونه ډیر سخت دی سره له دی چه د الله تعالیٰ کلام اوری خو بیا هم ایمان نه پری راوړی که غر د دی پاک کلام په مفهوم باندی وپوهیږی نو هغه به هم له ډیری ویری وشلیږی » .
تنبیه: دا خو د کلام د عظمت ذکر ؤ اوس په دغه راتلونکی آیت کښی د متکلم د عظمت او رفعت بیان دی .

هُوَ اللّٰهُ الَّذِیۡ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ عٰلِمُ الۡغَیۡبِ وَ الشَّهَادَةِ ۚ هُوَ الرَّحۡمٰنُ الرَّحِیۡمُ ﴿۲۲﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِیۡ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ اَلۡمَلِکُ الۡقُدُّوۡسُ السَّلٰمُ الۡمُؤۡمِنُ

دغه الله هغه ذات دی چه نشته بل هیڅ معبود برحق مګر خو هم دی (دی یوائحی) عالم دی په غیبو باندی او (عالم دی) په ښکاره ؤ باندی هم هغه (الله) دی خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دغه الله (هغه ذات دی) چه نشته بل هیڅ معبود برحق مګر خو هم دی دی (یوائحی) بادشاه دی ښه پاک دی (له تولو قبائحو ځخه) سالم دی (له ګردو (تولو) عیوبو) ځخه امان ورکوونکی دی .

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه له ګردو (تولو) نقائصو او کمزوریو ځخه پاک منزه دی او له تولو عیوبو او افاتو ځخه سالم دی هیڅ یوه خرابی او نقصان نه د هغه دربار ته رسیدلی دی او نه به وررسیږی . د «مؤمن» ترجمه ئې په امان ورکوونکی سره کری ده او د ځینو نورو مفسرینو په نزد د «مصدق» په معنی هم راغلی دی یعنی پخپل قول او فعل سره د خپلو پیغبرانو د اقوالو او ویناؤ تصدیق کوونکی دی . یا د مؤمنانو په ایمان باندی د تصدیق د مهر ثبت کوونکی دی .

الۡمُهَیۡمِنُ الۡعَزِیۡزُ الۡجَبَّارُ الۡمُتَکَبِّرُ ؕ سُبۡحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا یُشۡرِکُوۡنَ ﴿۲۳﴾

شاهد حافظ دی (په اعمالو د بندګانو) ښه زبردست دی د ویری خاوند دی د لوئ ځیښتن (خاوند) دی ، پاک دی ذات د الله له هغو شیانو چه (مشرکان ئې) ورسره شریکوی .

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په ذات او صفاتو او افعالو کښی هیڅوک ورسره مل او شریک نه دی .

هُوَ اللّٰهُ الۡخَالِقُ الۡبَارِئُ الۡمُصَوِّرُ

دغه الله (هغه ذات دی) چه پیدا کوونکی دی راویستونکی دی (له عدم نه وجود ته) صورت ورکوونکی دی .

تفسیر: د (خالق) او د (باری) د فرق په نسبت مو د بنی اسرائیل په سورت کښې د دی آیت ﴿ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي ﴾ د تفاسیرو په ضمن کښې څه اشاری کړی دی .

څمونږ دغه مبارک تفسیر بیا ولولئ ؟ المصور ـ صورت جوړوونکی لکه چه په نطفه باندی ئ د انسان تصویر جوړ کړی دی.

لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ۚ

هم دغه (الله) لره دی نومونه نیک عمده مخصوص.

تفسیر: یعنی هغه نومونه چه په اعلیٰ درجه په ښه والی او کمالاتو او صفاتو باندی دلالت کوی .

يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ

په پاکی سره یادوی هغه (الله) لره هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او (هر هغه څه چه په) ځمکه کښې دی .

تفسیر: یعنی د قال یا د حال په ژبه سره چه په هغه باندی مونږ او تاسی نه پوهیږو .

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

او هم دغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی

تفسیر: د الٰهیه د ګردو (تولو) کمالاتو او صفاتو مرجع د دوو صفتونو په لوری دی چه «عزیز» د قدرت په کمال او (حکیم) د علم په کمال باندی دلالت کوی . او هر څومره کمالات چه دی په علم او قدرت پوری ئ په یو نه یو دول (طریقه) سره ترلی دی . په روایتونو کښې د (حشر) د سورت له دی دری آیتونو ﴿ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ﴾ څخه نیولی د سورت تر آخره پوری ډیر فضیلتونه راغلی دی . نو هر مسلمان ته ښائ چه سهار او ماښام ئ په لوستلو باندی تینګوالی او مؤاظبت وکړی !.

تمت سورة «الحشر» بمنه وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة الممتحنة مدنية وهی ثلث عشرة آية و فيها ركوعان
رقمها(۶۰) تسلسلهاحسب النزول (۹۱) نزلت بعد سورة الاحزاب
د «الممتحنة» سورت مدنی دی(۱۳) آیتونه او دوه رکوع لری په تلاوت کښی (۶۰) او په نزول کښی (۹۱) سورت دی وروسته د «الاحزاب» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په حدیبیی کښی له مکیانو سره روغه وفرمایله چه د هغی ذکر څمونږ د دغه پښتو تفسیر د (الفتح) په سورت کښی پخوا له دی نه شوی دی تر دوو کلونو پوری دا روغه قائمه وه بیا د کافرانو له لوری هغه ماته شوه نو دلته رسول الله صلی الله علیه وسلم د حربی له اصولو سره سم په پټه خوله افواج تولول او د مکی معظمی د بری فتح دپاره ئې ترتیبات نیول د خبرو اترو او لیکونو په لیږلو باندی ئې ممانعت او بندشونه کیښوول چه تر څو د مکی معظمی کافران د دوی له دی تیاری څخه خبر نشی او هغوی هم د جګړی دپاره ځانونه تیار نه کړی او په دی ډول (طریقه) سره په حرم شریف کښی د جګړی مخه ونیوه شی یوه مسلمان چه حاطب رضی الله تعالیٰ عنه بن ابی بلتعه نومیده او د بدر له مهاجرینو څخه و مکیانو ته ئې یو لیک ورولیږه چه «د محمد صلی الله علیه وسلم لښکر پر تاسی باندی لکه د شپی تیاره یا د لوی سیلاو د اوبو پشان درتلونکی دی » دا خبره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د وحی په وسیله ورښکاره شوه دوی حضرت علی کرم الله وجهه او څو نورو اصحابو ته امر ورکړ چه یوه ښځه د مکی شریفی په لوری رهی (روانه) ده تاسی وریپسی ورشئ تاسی به له هغی سره په فلانی ځای کښی مخامخ کیږی له هغی سره یو لیک دی هغه ورځنی واخلئ! او له ځان سره ئې راوړئ دا اصحاب په تلوار رهی (روان) شول او هغه ښځه ئې پوره په همغه ځای کښی وموندله . هغی ښځی ډیر «**لیت او لعل**» او وړاندی او وروسته وکړ خو سره له هغه هم همغه لیک (خط) ئې وروسپاره چه د هغه له لوستلو څخه دا خبره ښکاره شوه چه د حاطب رضی الله تعالیٰ عنه بن ابی بلتعه له لوری د مکی معظمی د کافرانو په نامه لیکلی شوی دی او هغوی ته ئې د مسلمانانو د تعرض اطلاع ورلیږلی ده . څمونږ پیغمبر حاطب رضی الله تعالیٰ عنه راوباله او تری وئې پوښتل چه دا څرنګه یو حرکت دی ؟ دی وویل یا رسول الله نه زه کافر یم او نه می له اسلامه مخ اړولی دی . رښتیا خبره خو دا ده چه ځما کور او کهول په مکه معظمه کښی دی او هلته د هغوی ساتونکی او پالونکی هیڅوک نشته نو می وغوښتل چه پر کافرانو باندی خپل یو احسان واړوم تر څو هغوی د هغه په معاوضه کښی ځما له اهل او عیال سره څه غرض ونه لری بلکه له هغوی سره

څه ښيګڼې (ښه) هم وکړی . زه پوهيږم چه له دی څخه ماته ډيره ګټه (فائده) رارسيږی خو اسلام او مسلمانانو ته له هغه ځنی هيڅ يو ضرر نه رسيږی هغه د فتح او نصرت وعدی چه تاسی ته د الله تعالیٰ له لوری شوی دی هغه په يقينی ډول (طريقه) سره پای (آخر) ته رسيدونکی دی او د هغو مخه هيڅوک نشی نيولی لکه چه د ده د هغه خط په منځ کښی هم دا مضمون ليکلی شوی و. قسم په الله که رسول الله صلی الله عليه وسلم يواځی هم پر تاسی باندی حمله وکړی نو الله تعالیٰ به ورته مدد ورکوی او هغه وعدی چه له هغه سره شوی دی خامخا پوره کيدونکی دی.
بلاشبهه د حاطب رضی الله تعالیٰ عنه څخه دا غته خطائ شوی ده خو رحمة للعالمين وفرمايل «**لا تقولوا له الا خيراً** مه وايئ ورته هيڅ شی پرته (علاوه) له خيره او وی فرمايل «چه حاطب د بدر د اصحابو څخه دی او تاسی ته نه دی معلوم چه الله تعالیٰ د بدر د اصحابو ګرد (تول) ګناهونه ښبلی دی ». د دی سورت زياتره برخه هم دی قصی لره نيوونکی ده لکه چه الله اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه داسی فرمائ چه

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ

ای هغو کسانو چه ايمان ئ راوړی دی (يعنی ای مؤمنانو) ! مه نيسئ تاسی دښمنان ځما او دښمنان خپل دوستان په دغه حال کښی چه غورځوئ ليږئ تاسی خبرونه هغوی ته په سبب د دوستی سره (په منځ ستاسی او د دوی کښی) حال دا چه په تحقيق کافران شوی دی هغوی په هغه شی چه راغلی دی تاسی ته له حق (دين او قرآن) څخه .

تفسير: يعنی د مکی کافران هم د الله جل جلاله دښمنان دی او هم ستاسی نو له هغوی سره دوستی مه کوئ!. او هغوی ته دوستانه پيغامونه ليږل مسلمانانو لره ښه نه دی. او په تحقيق کافران شوی دی هغوی په هغه څه چه راغلی دی تاسی ته له حق دين څخه نو د دی لامله (له وجی) د الله تعالیٰ دښمنان شول .

يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ

چه وباسی دوی رسول (د الله) او هم تاسی (له خپل وطن مکی څخه ځکه) چه ايمان راوړی دی تاسی په الله چه رب ستاسی دی (پس مه نيسئ دوی په دوستی سره) .

تفسیر: یعني پیغمبر ته او تاسي ته ئې څنګه سخت ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه درورسول او تاسي ئې د خپل هیواد او وطن په پریښوولو باندې اړ (مجبور) کړئ یواځې په هم دې خبره سره چه تاسي ولې د یوه الله تعالیٰ چه ستاسي او د ګردو (ټولو) مخلوقاتو پروردګار دی عبادت کوی ؟ نو له دی څخه به لویه دښمني او عداوت څه وی ؟ د تعجب ځای دی چه تاسي له داسي سړیو سره دوستي کوئ ؟ او د خپلوی لاسونه وروړاندی کوئ ؟ .

إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي

که چیری یئ تاسي چه راوتلي ئې تاسي (له اوطانو خپلو) دپاره د جهاد جنګ په لاره ځما کښي او دپاره د رضاء خوښي غوښتلو ځما (پس مه نیسئ دوی په دوستي سره)

تفسیر: یعني که ستاسي له کوره وتل ځما د خوښي لپاره او ځما په لاره کښي د جهاد دپاره وی او خاص ځما د رضاء دپاره تاسي نور د خپلو ځانونو دښمنان کوئ نو بیا په هغي دښمني کښي د دوستي ارتباط د څه دپاره دی ؟ ایا د هغو کسانو په ناراضي چه تاسي د الله تعالیٰ رضاء ګټلي وه اوس غواړئ چه هغوی له خپلو ځانونو څخني رضاء او خوښ او الله تعالیٰ ناراض کړئ! (العیاذ بالله)

تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنتُمْ

چه په پټه (خبری) لیږئ تاسي هغوی ته په (سبب د) دوستي سره او زه ښه عالم یم په هغه څه چه پټوئ تاسي (له مراسلاتو) او په هغه څه چه ښکاروئ تاسي (له معاذیرو) .

تفسیر: یعني که یو سړی وغواړی چه یو کار له ګردو (ټولو) خلقو او نړی والو (اهل جهان) څخه په پټه اجرا کړی نو ایا هغه له الله تعالیٰ څخه هم پټولی شي ؟ وګورئ چه حاطب رضی الله تعالیٰ عنه څومره زیار (محنت) وکړ او کوښښ ئې وکړ چه د خپل لیک (خط) اطلاع هیچا ته ورنه کړی خو الله تعالیٰ له هغه څخه خپل رسول خبردار کړ او دغه پټه خبره پخوا له وقته ورڅرګنده (ښکاره) شوه !.

وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ①

او هر څوک چه وکړی دغه (کار) له تاسی څخه نو په تحقیق ورکه کړی ئ ده سمه صافه لاره .

تفسیر: یعنی که سره له مسلمانی داسی کار وکړی او داسی ئ وگڼی چه دی به د هغه په پټو ساتلو کښی بری ومومی نو سخته غلطی او زیات تیرواته کوی.

إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ﴿٢﴾

که چیری ظفر بری وموم (کفار) په تاسی باندی (نو) شی به دوی تاسی لره دښمنان او اوږده به کړی تاسی لاسونه خپل (په وهلو او وژلو د تاسی) او (اوږدی به کړی) ژبی خپلی په بدی (ویلو د تاسی) سره او خوښوی به دوی (دغه) چه کافران شئ تاسی (لکه چه دوی دی) .

تفسیر: یعنی له دی کافرانو څخه په موجوده حالت کښی څه هیله (امید) او اسره مه لرئ! که څه هم تاسی زیاته پیرزوینه او رواداری پر هغوی باندی وکړئ او د دوستی اظهار وکړی هغوی هیڅ کله د مسلمانانو خیر غوښتونکی نشی کیدی او سره له دی انتهای رواداریو که د هغوی لاسونه پر تاسی باندی بر شی نو له هیڅ راز (قسم) خرابی او دښمنی څخنی خپل ځانونه نه منع کوی. په ژبو او لاسو سره هر دول (طریقه) ضررونه او ایذاوی تاسی ته دررسوی . او داسی غواړی هم هغسی چه هغوی له صداقته منکران دی تاسی هم منکران کړی نو ایا داسی شریران او بد باطنان د دی خبری وړ (لائق) دی چه هغوی ته هسی پیغامونه ورولیږل شی ؟ .

لَن تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ ۚ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾

له سره به نفع در ونه رسوی تاسی ته (که کافران شئ) خپلوی (د خپلوانو) ستاسی او نه اولاد ستاسی په ورځی د قیامت کښی فیصله به وکړی (الله) په منځ ستاسی کښی او الله په هغو عملونو چه کوئ تاسی ښه لیدونکی دی (نو

جزا به ئ درکړی) .

تفسیر: حاطب رضی الله تعالیٰ عنه هغه خط د خپل اهل او عیال دپاره لیکلی ؤ نو په دی باندی داسی تنبیه فرمائ چه اولاد او خپلوان د قیامت په ورځ کښی هیڅ نه په کاریږی الله تعالیٰ د هر یوه سړی اعمال تر ذری ذری پوری هم ګوری او سم له هغه سره فیصله او پریکړه کوی د الله تعالیٰ دا فیصله هیڅ یو ځوی ـ لمسی ـ کروسی خپل ـ خپلوان او عزیز نشی ماتولی نو بیا دا کومه عقلمندی ده چه یو مسلمان د خپل اهل او عیال دپاره الله تعالیٰ له خپل ځان څخه نارضاء کړی په یاد ئ ولرئ چه له هر شی څخه د الله تعالیٰ رضامندی او خوښی وړاندی ده که دی له مونږ څخه راضی وی نو د هغه په فضل او کرم سره ګرد (تول) کارونه ښه کیږی او که الله تعالیٰ نارضاء او خفه شی نو هیڅ شی نه په کاریږی .

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِيٓ إِبْرٰهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُۥٓ إِذْ قَالُوا۟ لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُا۟ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدٰوَةُ وَالْبَغْضَآءُ أَبَدًا حَتّٰى تُؤْمِنُوا۟ بِاللَّهِ وَحْدَهُۥٓ

په تحقیق شته تاسی لره (ای مؤمنانو) طریقه ښه (چه اقتداء پسی کولی شئ) په (قول او فعل) د ابراهیم کښی او په (قول ـ فعل د) هغه چا کښی چه ده سره ؤ (له مؤمنانو) کله چه وویل (دغه ابرهیم او اتباعو ئ مشرکانو د) قوم د دوی ته چه بیشکه مونږ جلا (جدا) بیزاره یو له تاسی څخه او (بیزاره یو) له هغه څیزه چه عبادت ئ کوئ تاسی بی له الله منکران شوی یو مونږ (په باطل دین) ستاسی باندی او ښکاره شوی دی په منځ ځمونږ او ستاسی کښی عداوت دښمنی او بغض حسد ابدی همیشه تر هغه پوری چه ایمان راوړی په الله باندی یواځی (چه واحد لا شریک دی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه سره له اسلامه د ابراهیم علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة السلام سره ملګری شوی دی هر یوه په خپلو وقت کښی په خپلو فعلونو او قولونو سره له هغو کفارو ځنی د بیزاری او بیلتون اعلان کړی دی او ابراهیم علیه السلام سره له نورو مؤمنانو اتباعو خپلو وویل هغو مشرکانو د قوم خپل ته چه په تحقیق سره مونږ بیزاره یو له تاسی څخه او بیزاره یو له هغه شی

څخه چه عبادت ئې کوئ تاسې بې له الله چه بتان دي او کافر شوي يو مونږ په دين يا په معبود ستاسو باندې يعنې تاسې اى كفارو څرنګه چه له الله تعالىٰ څخه منكران يې او د الله تعالىٰ د احكامو پروا نه کوئ نو مونږ هم ستاسې له طريقې څخه منكران يو او د يوې ذرې په ميچ هم ستاسې فكر او پروا نه کوو او ښکاره شوې دې په منځ څمونږ او ستاسې كښې عداوت دښمنى او بغض كينه هميشه تل تر هغه پورې چه ايمان راوړئ تاسې په الله تعالىٰ باندې يواځې يعنې دا دښمنى به هلته پاى (آخر) ته رسيږي چه تاسې شرک او كفر پريږدئ او د همغه يوه مالک الملک والملكوت اكرم شانه واعظم برهانه هسې بندګان او چوپړان شئ لكه چه مونږ ئې هم بندګان او تابعان يو.

إِلَّا قَوْلَ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمْلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن شَيْءٍ ۖ

مګر خو (اقتداء مه کوئ د) يوې خبرې د ابراهيم (چه ويلې ئې ؤ پخوا له امتناعه) پلار خپل ته (داسې) چه خامخا زه ښښنه غواړم هرومرو (خامخا) د تا دپاره او مالک نه يم زه تا لره له عذابه د الله د هيڅ څيز ،

تفسير: يعنې يواځې دعا كولى شم د كومې ګټې او نقصان مالک نه يم . الله تعالىٰ هر څه چه وكړي كولى ئې شي او د هغه مخه هيڅوک نشي نيولى . حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «يعنې حضرت ابراهيم عليه السلام هجرت وكړ او بيا ئې خپل تبر ته مخ ونه ګرځاؤ نو ايا تاسې به هم همغسې كوئ ؟ يو خو ابرهيم عليه السلام كله چه دا خبره ورمعلومه نه وه خپل پلار ته ئې دعا وكړه او هر كله چه دا خبره ورمعلومه شوه چه مشركان له غفران څخه محروم دي نو چپ شو. اوس چه هغه خبره تاسې ته ښکاره شوه نو څکه د كافرانو ښښنه مه غواړئ .
تنبيه: د ابراهيم عليه السلام د استغفار قصه دې د خپل پلار دپاره د (براءة) په سورت كښې د دې آيت ﴿ وَمَا كَانَ ٱسْتِغْفَارُ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَآ إِيَّاهُ ﴾ الآية - په تفاسيرو كښې وكتله شي او ويل ابراهيم عليه السلام او اتباع ئې داسې چه:

رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ۝٤

اى ربه څمونږ (خاص) په تا باندې توكل كړى دى مونږ او (خاص تاته رجوع كړې ده مونږ او (خاص) تاته بيرته ګرځيدل د ګردو (تولو) دي په آخرت كښې دپاره د جزاء .)

تفسير: يعني ګرد (تول) مو پرې ښوول او تاته مو هيله (اميد) وکړه او د خپل له قوم او له تبر څخه مو پريکړه وکړه او له تا سره مو خپل علاقه ونښلوله او تاته مو رجوع وکړه او په دې باندې ښه پوهيږو چه د ګردو (تولو) ورتګ ستا په لورې دې .

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۖ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝٥

(ووېل ابراهيم او اتباعو د ده) اې ربه ځمونږ مه ګرځوه ته مونږه فتنه ځاى د ازمويلو هغو كسانو لره چه كافران شوي دي او ښښنه وكړه مونږ لره اې ربه ځمونږ بيشكه هم ته ئ ښه غالب قوي (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چه هر كار په تدبير او مصلحت سره كوې).

تفسير: يعني مونږ د كافرانو دپاره فتنه او د ازمويښت محل د مشق تخته مه ګرځوه ! او مونږ پخپل فضل او كرم سره په دغسې حالت كښې وساته چه د هغو له ليدلو څخه كافران خوښ نشي او پر اسلام او مسلمانانو باندې د تمسخر او استهزا غږونه وكړي او ځمونږ په مقابل كښې په خپل حقانيت باندې استدلال وكړي . بيشكه هم ته ئ ښه غالب قوي په انفاذ د احكامو ښه حكمت والا چه هر كار په تدبير او مصلحت سره كوې يعني ځمونږ تقصيرات او كوتاهي وبښه او را معاف ئ كړه . ستا د زبردست قوت او حكمت څخه هم دا هيله (اميد) او توقع ده چه خپل وفا لرونكي بندګان د دښمنانو په مقابل كښې مقهور او مغلوب مه كړې اوس دپاره د ازياد د حرص په اقتداء د ابراهيم عليه السلام كښې الله اكرم شانه واعظم برهانه داسې ارشاد فرمائ:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ ۚ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝٦ ع

خامخا په تحقيق ده تاسې لره (اې مؤمنانو) په دغو (خبرو د ابراهيم او اتباعو د ده) كښې طريقه حسنه ښه (چه اقتداء پسې كوې او دا اقتداء ده) هغه چا لره چه وي چه اميد لرې (د ثواب) د الله او ويرېږي د (جزاء د) ورځې آخرې (د قيامت)، او هر هغه څوک چه مخ وګرځوي (له احكام الله)

نو بیشکه الله همغه دی غنی بی پروا ښه ستایلی شوی (په محامدو)

تفسیر: یعنی تاسی مسلمانانو ته یا په بل لفظ هغو خلقو ته چه د الله د لیدلو او د آخرت د قائمیدلو هیله (امید) لرئ د ابرهیم علیه السلام او د ده د ملگرو حسنه اسوه او نیکی طریقه غوره کول په کار دی . که څه هم توله دنیا تاسی ته متعصب او جاهل ووائ تاسی خپل مخونه د هغی لاری څخه مه اړوئ ! چه د دنیا هغه لوی موحد هغه پخپل تگ او طرز عمل سره قائم کړی دی . د مستقبل وقت ابدی کامیابی او بری د هم دی لاری په تللو سره په لاس درتلی شی . که چپ (مخالف) له دی نه لاړ شئ او د الله تعالیٰ له دښمنانو سره خپله دوستی تینگه کړئ نو تاسی په پخپله نقصان او زیان مومئ. ځکه چه الله تعالیٰ د هیچا د دوستی او دښمنی پروا نه لری . هغه پخپل ذات سره د گردو (تولو) کمالاتو او هر راز (قسم) ښیگنو (فائدو) مالک او څیښتن (خاوند) دی او هیڅ ضرر ورته نه رسیږی .

عَسَى اللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم مَّوَدَّةً ۚ وَاللَّهُ قَدِيرٌ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٧﴾

ښائیږی چه الله پیدا کړی په منځ ستاسی کښی او په منځ د هغو کافرانو چه دښمنی لری تاسی له هغوی سره دوستی او الله (په هر شی چه اراده وفرمائ) ښه قادر دی (چه ځینی ئ دغه دښمنی په دوستی سره بدلول دی) او الله ښه مغفرت کوونکی دی ډیر رحم والا دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د قدرت او رحمت څخه بعید نه دی چه د نن ورځی ډیر کلک کافر صبا ښه پوخ مسلمان وگرځوی . او په دا ډول (طریقه) ستاسی او د هغوی په منځ کښی د دوستی تعلقات قائم شی . لکه چه د مکی معظمی په فتحه کښی هم داسی وشوه نژدی گرد (تول) مکیان مسلمانان شول او هغه کسان چه پرون به ئ یو د بل په مخ توری وښکلی نن یو پر بل باندی ځان قربانوی . په دی آیت کښی مسلمانانو ته اطمینان او تسلی ورکړی شوی ده چه د مکیانو په مقابل کښی د مسلمانانو دا د خپلوی شلول او ترک موالات او جهاد د څو ورځو له مخی موقتی دی . بیا به هغه ته څه اړه (حاجت) او ضرورت نه پاتی کیږی . ښائ چه په موجوده حالت کښی تاسی په همغه ترک د موالاتو باندی تینگ اوسئ ! او له چا څخنی چه په دی لاره کښی څه بی اعتدالی شوی وی الله تعالیٰ د ده د هغی خطا بښونکی دی ځکه چه همغه لوی بښونکی دی .

لَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ لَمْ يُقَاتِلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَلَمْ يُخْرِجُوْكُمْ
مِّنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوْهُمْ وَتُقْسِطُوْٓا اِلَيْهِمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ
الْمُقْسِطِيْنَ ۝۸

نه منع کوی تاسی (ای مومنانو) الله له (دوستی د) هغو کسانو چه نه دی کړی جنګ له تاسو سره په (کار د) دین کښی او نه ئې ایستلی تاسی له کورونو خپلو څخه (له دی نه) چه نیکی کوئ تاسی له دوی سره او چه عدل او انصاف کوئ تاسی له هغوی سره بیشکه چه الله خوښوی دوست لری انصاف عدل کوونکی .

تفسیر: یعنی په مکه معظمه کښی داسی خلق هم شته چه دوی پخپله مسلمانان شوی نه ؤ خو له مسلمانانو سره ئې څه ضد او مخالفت هم نه کاوه او نه به ئې د دین په چارو کښی له هغو سره جګړی کول او نه به ئې ربړونه (تکلیفونه) وررسول او نه به ئې د هغوی په ایستلو کښی د ظالمانو مرستی (مدد) کولی . له داسی کافرانو سره له ښیګڼی (نیکی) او ښه سلوک کولو څخه اسلام هیڅ ممانعت نه کوی کله چه هغوی ستاسی سره عدل او انصاف ـ نرمی او رواداری کوی نو د انصاف تقاضا هم دا ده چه تاسی هم له هغوی سره ښه تینګ او مناسب سلوک وکړئ ! او دنیا ته ئې وروښیی چه د اسلامی اخلاقو معیار څومره هسک (اوچت) دی ؟ دا د اسلام تعلیم نه دی که د کافرانو یو قوم له مسلمانانو سره جنګ کوی نو د ګردو (تولو) کفارو سره بلا تمیز جنګ ونښلوو او له تولو سره د توری په څوکی خبری وکړو که مونږ داسی وکړو نو د حکمت او انصاف له اصول څخه مو پرته (علاوه) او خلاف کار کړی دی . دا ضروری خبره ده چه د ښځو او نارینه ؤ او وړوکیو سپین ږیرو ځلمیو او معاندو او مسالمو په منځ کښی فرق او توپیر (تفاوت) سره وکړو او د هغو حالاتو په اعتبار مراعات وکړو چه د هغو لړ څه تفصیل د (ال عمران) او د(المائده) د سورتونو په تفاسیرو کښی پخوا لیکلی شوی دی .

اِنَّمَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ قٰتَلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَاَخْرَجُوْكُمْ مِّنْ
دِيَارِكُمْ وَظٰهَرُوْا عَلٰٓى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ
فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ۝۹

بیشکه هم دا خبره ده چه منع کوی تاسی الله له (دوستی د) هغو کسانو څخه چه جنګ ئې کړی دی له تاسی سره په (کار د) دین کښی او چه ایستلی ئې یئ تاسی له کورونو د تاسی څخه او کومک مرستی (مدد) ئې کړی دی له دښمنانو ستاسی سره په ایستلو ستاسی کښی له دی څخه چه دوستی کوئ تاسی له هغوی سره او هر هغه چه دوستی کوی له هغوی سره دغه (خلق) هم دوی دی ظالمان ګنهګاران .

تفسیر: یعنی له هسی ظالمانو سره دوستانه تعلقات قائمول بیشکه سخت ظلم او ګناه ده .
(ربط) تر دی ځای پوری د کفارو د دوو فریقو تولیو (معاند ـ مسالم) سره د معاملی ذکر ؤ وروسته له دی نه دا راښیی چه له هغو ښځو سره څه معامله وکړو چه له (دار الحرب) څخه (دار الاسلام) ته راشی ؟ یا په (دار الحرب) کښی هستوګنه ولری ؟ خبره دا ده چه د حدیبیی په روغه کښی مکی والو داسی تاکلی (مقرر کړی) ؤ چه ځمونږ هغه سړی چه د مسلمانانو په لوری راشی ښائ چه هغه بیرته ولیږلی شی لکه ځمونږ پیغمبر دا خبره منلی هم ؤه او د هغه په اثر څو سړی چه مدینی منوری ته راغلی ؤ بیرته مکی معظمی ته ولیږل شول . وروسته له هغه څخه څو ښځی هم راغلی . که دا ښځی هم بیرته لیږلی کیدی نو د کافر نارینه په کور کښی د مسلمانی ښځی هستوګنه له اسلامی غیرته لری ښکاریدل او د هغو ناسته ملاسته سره حرامه وه نو په دی باندی دا وروستی آیتونه رانازل شول . معلومیږی چه وروسته له دی نه د ښځو په بیرته لیږلو کښی کافرانو اصرار ونه کړ او که نه هغه روغه به روغه نه پاتی کیده .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ مُهَٰجِرَٰتٖ فَٱمۡتَحِنُوهُنَّۖ ٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّۖ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه راشی تاسی ته مؤمنانی (ښځی) هجرت کوونکی وطن پریښووونکی نو واځ ازمویئ تاسی هغوی الله ته ښه معلوم دی ایمان د دوی .

تفسیر: یعنی د زړونو احوال الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی خو په ښکاره ډول (طریقه) سره تاسو د هغو ښځو تفتیش او تحقیق په ښه ډول (طریقه) سره وکړئ ! چه ایا په رښتیا سره مسلمانانی دی ؟ ایا په رښتیا د مسلمانی لامله (له وجی) دوی هجرت کړی دی او خپل وطن ئې پری ایښی دلته راغلی دی ؟ ایا کومی دنیوی یا نفسانی غوښتنی د دوی هجرت او راتګ سبب نه دی شوی ؟ په ځینو راویتونو کښی راغلی دی چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه به د دوی امتحان

اخیستلو او ازموینه ئې کوله او د حضرت نبوی له لوری به ئې د هغوی بیعت اخیست کله کله به پخپله رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم هم د دوی بیعت مانه چه وروسته په ﴿ يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا جَآءَكَ الْمُؤْمِنٰتُ يُبَايِعْنَكَ ﴾ الآیة - کښی مذکور دی .

فَاِنْ عَلِمْتُمُوْهُنَّ مُؤْمِنٰتٍ فَلَا تَرْجِعُوْهُنَّ اِلَى الْكُفَّارِ ؕ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّوْنَ لَهُنَّ ؕ وَاٰتُوْهُمْ مَّاۤ اَنْفَقُوْا ؕ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اَنْ تَنْكِحُوْهُنَّ اِذَاۤ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ ؕ

نو که وپیژنئ تاسی دوی (په قسم سره) مومنانی نو بیرته مه لیږئ هغوی طرف د کفارو ته نه دی دغه (مؤمنانی ښځی) حلالی هغو (کفارو سړیو) لره او نه دی هغه (کافران) حلال دی (ښځو مؤمنانو) لره او ورکړئ تاسی (هغو کافرانو) ته (چه میړونه (خاوندان) د هغو ښځو دی) هغه څه چه لګولی ئې دی (له مهره) او نشته هیڅ ګناه پر تاسی باندی چه نکاح وتړئ تاسی له دی ښځو سره په شرط د دی کله چه ورکړئ تاسی هغو (ښځو) ته مهرونه د دوی

تفسیر: داسی حکم وشو که له زوجینو څخه یو مسلمان او بل مشرک وی نو د دارینو په اختلاف سره د نکاح تعلقات قائم نه پاتی کیږی که د کوم کافر ښځه مسلمانه شوی وی او دار الاسلام ته راشی هر هغه مسلمان چه د دی نکاح تړی د ده په غاړه ده چه هومره مهر چه هغه کافر په دی ښځی ورکړی دی هومره بیرته ورکړی . او اوس د دی ښځی مهر هر څه چه تاکلی (مقرر) شوی وی هغه جلا (جدا) دی ښځی ته وروسپاری نو وروسته له دی څخه د هغی ښځی سره نکاح تړلی شی

وَلَا تُمْسِكُوْا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَسْـَٔلُوْا مَاۤ اَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْـَٔلُوْا مَاۤ اَنْفَقُوْا ؕ ذٰلِكُمْ حُكْمُ اللّٰهِ ؕ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۱۰﴾

او منګولی مه نښلوئ په عصمتونو د ښځو کافرانو (او مه ئې ساتئ په نکاح خپله کښی) او وغواړی تاسی هغه څه چه خرڅ کړی دی تاسی (پر دغو کافرانو) او ودی غواړی (دغه کفار هم) هغه څه چی خرڅ کړی وی هغوی

(له مهرونو پر دغو مهاجرانو) دا (مذکوره احکام) حکم د الله دی حکم کوی (الله په دغه سره) ستاسی کښی او الله ښه علم والا دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: د ړومبی حکم په مقابل کښی وروستنی حکم داسی شو د هغه مسلمان سړی ښځه چه لا کافره پاتی وی دغه مسلمان دی هغه ښځه پریږدی ! بیا هر کافر چه له هغی سره نکاح وتړی د دی مسلمان لګولی شوی مهر به بیرته وررسوی په هم دی ډول (طریقه) هر یو له دواړو فریقینو څخه دی یو له بل څخنی خپل حق وغواړی کله چه دا حکم راښکته شو نو مسلمانان دی خبری ته تیار شول چه هم ئې ورکړی او هم به ئې واخلی خو کافرانو ورکول ونه منل نو ځکه دا راتلونکی آیت رانازل شو .

وَإِن فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُم مِّثْلَ مَا أَنفَقُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

او که چیری فوت شی له تاسو نه (ای مؤمنانو) یو شی له ښځو ستاسی په طرف د کفارو پس غزا مو وکړه (او غنیمت مو واخیست تاسی په غزا کښی) پس ورکړئ تاسی هغو کسانو ته چه تللی وی ښځی د هغوی (کفارو ته) په مثل د هغه (مهر) چه ورکړی دی دوی (هغو ښځو لره) او ویریږئ تاسی له الله هغه چه تاسو پر هغو باندی ایمان راوړونکی یی ، (شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده که لاړی شی له لاسو ستاسی څه ښځی د کافرانو په طرف بیا ستاسو لاس بر شی یا وار مو راشی الخ).

تفسیر: یعنی که د کوم مسلمان ښځه مرتده او دارالحرب ته لاړه شی او کافر د هغه خرڅ بیرته نه ورکوی نو که د کوم کافر ښځه د مسلمانانو کره راشی د هغه هر څومره خرڅ چه کیږی ښائې د هغه کافر په ځای دی مسلمان ته ورکړی چه ښځه ئې د کافر کره تللی ده او حق ئې سوځیدلی دی . هو ! دومره ده که دغه مسلمان د حق له ورکولو څخه څه شی بیرته پاتی شی هغه به همغه کافر ته وررسوی ! ځینو عالمانو لیکلی دی که کوم مسلمان د کافر خرڅ نشی ورته رسولی نو هغه دی د مسلمانانو په بیت المال کښی ور تحویل کړی . الله اکبر ! دا څومره د عدل ـ انصاف تعلیم دی ! خو په دی باندی عمل کوونکی به همغه څوک وی چه د هغه په زړه کښی د الله تعالیٰ ویره وی او په هغه باندی پوره او کامل ایمان ولری ! .

تنبیه: د ﴿فَعَاقَبْتُمْ﴾ ترجمه محقق مترجم په دوه ډول (طریقه) سره فرمایلی دی «بیا ستاسی لاس بر شی» او «ستاسی وار راشی» مونږ د دوهمی ترجمی په لحاظ سره د دی مطلب تقریر دلته

ولیکه . له ړومبنی ترجمی سره سم ځینی مفسرینو ویلی دی چه له دی څخه د غنیمت د مال حاصلیدل مراد دی یعنی د غنیمت له مال څخه د دی مسلمان خرڅ شوی مال ورته ورسپارلی شی والله تعالیٰ اعلم .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ يُبَايِعۡنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشۡرِكۡنَ بِٱللَّهِ شَيۡـٔٗا وَلَا يَسۡرِقۡنَ وَلَا يَزۡنِينَ وَلَا يَقۡتُلۡنَ أَوۡلَٰدَهُنَّ

ای نبی (ای محما پیغمبره !) کله چه راشی تاته مؤمنانی ښځی چه بیعت کوی له تا سره پر دی شرط چه نه به شریکوی دوی له الله سره هیڅ شی او نه به کوی غلا دوی او نه به کوی زناء دوی او نه به وژنی دوی اولاد خپل

تفسیر: یعنی ای محمده بیعت واخله له ښځو څخه په خبره چه نه به شریکوی دوی له الله تعالیٰ سره هیڅ څیز او غلا به نه کوی او زناء به نه کوی او نه به وژنی اولاد خپل لکه چه د جاهلیت په زمانه کښی رواج و د معمولی ننگ او عار لامله (له وجی) به ئې جونی ژوندی په هدیرو (مقبرو) کښی خښولی او په ځینو وقتو کښی به ئې د لوږی له ویری هم خپل اولاد واژه

وَلَا يَأۡتِينَ بِبُهۡتَٰنٖ يَفۡتَرِينَهُۥ بَيۡنَ أَيۡدِيهِنَّ وَأَرۡجُلِهِنَّ

او نه به راتله کړی په دروغو سره چه جوړوی ئې دوی په منځ د لاسو او پښو خپلو کښی (یعنی له خپله ځانه)

تفسیر: او بیعت واخله ای محما پیغمبره له ښځو څخه په دی خبره چه نه به راځی په دروغو سره چه جوړوی هغه دروغ په منځ د لاسونو او پښو خپلو یعنی چه حرامزاده اولاد رانه وړی او په بل چا باندی په دروغو سره دعوی کوی . یا په دروغو سره شاهدی ورکوی. یا په کومه معامله کښی له خپل ځانه خبره جوړه کړی په دروغو سره او قسمونه خوری بله معنی ئې دا ده چه د خپل ځیږولی اولاد نسبت په دروغو سره بل چاته کوی یا د بل چا اولاد پتوی او داسی وائی چه دا می له خپل میره (خاوند) دی . یعنی په مکر او فریب دروغ درغلی او ناروا سره خپل اولاد بل ته یا د بل اولاد ځان ته کوی په حدیث شریف کښی راغلی دی «هغه ښځه چه یو اولاد بل ته ورکوی جنت په هغه باندی حرام دی» .

وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ

او نه به کوی نافرمانی له تا څخه په معروف ښو چارو کښی نو ته بیعت وکړه له دوی سره

تفسیر: پخوا ئې فرمایلی ؤ هغه مسلمانی ښځی دی چه په هجرت کولو سره راځی وپوښتلی شی . دلته دا راښیی چه د هغوی پوښتل دا دی که دا ګرد (تول) حکمونه چه په دی آیت کښی دی هغوی ومنی نو د هغوی ایمان ثابت وګڼه ! دی آیت ته د بیعت آیت وایه شی . ځمونږ د پیغمبر په مخ کښی به چه ښځو بیعت کاؤ نو هم دا اقرار به ئې له دوی څخنی په ژبه سره اخیست لیکن د بیعت په وقت کښی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لاس د هیڅ یوی ښځی لاس ته نه دی رسیدلی .

وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

او مغفرت بښنه وغواړه دپاره د دغو (ښځو) له الله بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی په دی چارو کښی هغه لندون (کوتاهی) چه پخوا له دی څخه شوی دی یا د دی احکامو په ځای راوړلو کښی وروسته له دی نه کوم تقصیر وربیښ شی نو ځکه تاسی د هغوی په حق کښی د مغفرت او ښنی غوښتنه وفرمائ تر څو الله تعالیٰ ستاسی په برکت د دوی تقصیرات وروبښی .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو !) مه کوئ دوستی له هغه قوم (د یهودو) سره چه په قهر شوی دی الله پر دوی باندی

تفسیر: هغه خبره چه د دی سورت په شروع کښی ؤه د دی سورت په ختم کښی ئې هم د هغه یاد وفرمایه یعنی د مؤمن په شان کښی نه دی چه له هغه چا سره رفاقت او دوستی وکړی چه الله تعالیٰ ورڅخه خفه شوی وی په هر چا باندی چه پاک الله په قهر وی ښائ چه د الله تعالیٰ دوستان هم له هغه سره خفه وی

قَدۡ يَئِسُوۡا مِنَ الۡاٰخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الۡكُفَّارُ مِنۡ اَصۡحٰبِ الۡقُبُوۡرِ ﴿١٣﴾

په تحقيق نااميده شوي دي دغه (يهودان) له (ثواب د) آخرته لکه چه نااميده شوي دي كافران (له خيره د آخرت) له تولګيو ملګرو د هديرو (مقبرو) څخه

تفسير: يعني منكران داسي توقع نه لري چه له هديري (مقبري) څخه به څوک پاڅيږي او بيا به په بل ژوندون کښي يو له بل سره وګوري دا كافران هم هم هغسي نااميده دي

تنبيه: د ځينو مفسرينو په نزد ﴿مِنۡ اَصۡحٰبِ الۡقُبُوۡرِ﴾ د كفارو بيان دي يعني هغسي چه هغه كافران چه هديرو (مقبرو) ته رسيدلي دي او د هغه ځاى له حال او احوال څخه خبر شوي دي او د الله د مهرباني او خوښي څخني بالكل بي‌هيلي او نااميده شوي دي هم دا راز (قسم) دا كافران هم د آخرت له لوري بالكل بي‌اسري او نااميده دي

تمت سورة الممتحنة بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الصف مدنية وهى اربع عشرة آية وفيها ركوعان رقمها (٦١) تسلسلهاحسب النزول (١٠٩) نزلت بعد سورة التغابن

د «الصف» سورت مدني دي (١٤) آيتونه دوه ركوع لري په تلاوت کښي (٦١) او په نزول کښي (١٠٩)

سورت دي وروسته د «التغابن» له سورت نازل شوي دي

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الۡاَرۡضِ‌ۚ وَهُوَ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ﴿١﴾
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا لِمَ تَقُوۡلُوۡنَ مَا لَا تَفۡعَلُوۡنَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقۡتًا
عِنۡدَ اللّٰهِ اَنۡ تَقُوۡلُوۡا مَا لَا تَفۡعَلُوۡنَ ﴿٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِيۡنَ
يُقَاتِلُوۡنَ فِىۡ سَبِيۡلِهٖ صَفًّا كَاَنَّهُمۡ بُنۡيَانٌ مَّرۡصُوۡصٌ ﴿٤﴾

نسبت د پاکی کوی الله لره هر هغه څیزونه چه په آسمانونو کښې دی او (هر هغه څیزونه چه) په ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی) او همغه (الله) ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی ای هغو کسانو چه ایمان ئ راوړی (یعني ای مؤمنانو) ولی وایئ تاسی هغه (خبره) چه نه ئ کوئ لویه ده له جهته د غضبه په نزد د الله (دا خبره) چه وایئ تاسی هغه څه چه نه ئ کوئ بیشکه الله (مدد ورکوی) خوښوی هغه کسان چه جنګ کوی په لاره (د دین) د دغه (الله) کښې صف تړونکی ګواکی دوه بناګانی په قلعی سره تینګی کړی شوی (ښی محکمی)

تفسیر: هر بنده ته ښائ چه له لوئ ځانمنمی(تکبر) او باټ (لاف) وهلو او له ناحقو دعوی ځنی ووېرېږی ځکه چه وروسته به په جنجال او ربړو (تکلیفونو) کښې اخته شی . له خولی څخه د یوی‌خبری ایستل ډیر اسانه دی مګر د هغی سر ته رسوونه ډیر سخت کار دی . الله تعالیٰ له هغه سړی څخه ډیر خفه او ناراض کیږی چه په ژبه سره یو شی وائ خو کول ئ هسی نه وی . په روایاتو کښې راغلی دی چه په یو ځای کښې څه مسلمانان ګرد (تول) سره تول شوی ؤ نو وئ ویل که مونږ ته دا خبره راښکاره شی چه الله تعالیٰ د کوم کار له کولو څخه ډیر خوښیږی مونږ تول به همغه غوره کوو . په دی خبری باندی دا آیتونه رانازل شول چه خبردار وګورئ! په احتیاط سره داسی خبری کوئ ! دا ده ! در وائی خلئ د الله تعالیٰ په دربار کښې هغه سړی ګران دی او زیات محبت ورسره کوی چه د الله تعالیٰ په لاره کښې د هغه د دښمنانو په مقابل کښې لکه د اوسپنی دیوال غوندی تینګ ودریږئ او د جهاد په ډګر(میدان) کښې خپل معنوی صفونه داسی وتری چه ګواکی داسی یو مضبوط دیوال دی چه له سریو څخه ریژیدلی شوی وی . او په هغه کښې له هیڅ لوری کوم کنداو او رخنه نه وی لویدلی نو اوس په دی معیار سره هر سړی خپل ځان ته وګورئ نو هلته به دا خبره ورښکاره شی چه په تاسی کښې ډیر سړی داسی دی چه په دی معیار سره اکمل ـ کامل ـ جوړ او مناسب ښکاری . مګر ځینی به داسی ښرګندیږی (ښکاریږی) چه په ځینو مواقعو کښې په ژبه او تشو ویناؤ سره ډیر وئیږی مګر د هغوی عمل هغه ورتکذیبوی او دروغ ئ ورښکاروی . لکه چه د احد په غزا کښې هغه (بنیان مرصوص) ولی تینګ پاتی نه شو؟ هو ! کله چه د قتال حکم نازل شو . ځینو خلقو داسی هم وویل ﴿ رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا ﴾ الآیة - (النسآء) په هر حال سره نه ښائ چه په ژبه سره ویناوی وکړئ ! لاف او باټ ووهئ ! او ناحقی دعوی وکړئ ! مګر د کولو او عمل په وقت کښې هیڅ ونه کړی شئ بلکه بهتر خو دا ده چه تاسی په ژبه سره هیڅ ونه وایی مګر د کولو په ډګر(میدان) کښې خپله قربانی الله تعالیٰ ته وروړاندی کړئ چه د بری لویه برخه مو درورسیږی . د موسیٰ علیه السلام قوم ته نه ګورئ چه په ژبه سره د تعالی ـ تفاخر او تمائز

ډيرې خبرې اترې کولې خو د عمل په ډګر(ميدان) کښې هيڅ شول . هر کله چه د کار کومه موضع ورپيښيدله نو سم د لاسه به نه خوځيدل او د پر مخ تګ د تللو قوت به ئې نه درلود (لرلو) او ډير خفه کوونکې خبرې به ئې کولې له هسې چارو ځنې کومه نتيجه چه راووته د هغې بيان وروسته له دې نه فرمائې.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَد تَّعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ

او (ياد کړه اى محمده ! هغه وقت) کله چه وويل موسىٰ عليه السلام قوم خپل ته داسې چه اى قومه ځما ولې اذيت ضرر رسوئ تاسې ماته (په بد ويلو سره) حال دا چه په تحقيق پوهيږئ تاسې په دې چه بيشکه زه رسول د الله يم تاسې ته

تفسير: يعنې د ښکاره دليلونو او څرګندو (ښکارو) معجزاتو په ليدلو سره تاسې پخپلو زړونو کښې باور کوئ چه زه د الله تعالىٰ رښتين رسول او پيغمبر يم بيا خو مې په ډيرو ناکاره او زړه خفه کوونکيو حرکتونو سره ولې ربړوئ (تکليفوئ) ؟ دا معامله خو يو معمولي ناصح او خير غوښتونکې سرې سره هم نه ښائيږي د افسوس ځاى دې چه تاسې هسې معامله د الله تعالىٰ له رسول سره کوئ ايا ځما زړه ته له داسې خرابو حرکاتو څخه درد نه رسيږي ؟ چه کله يو بې ساه خوسکئ جوړوئ او بيا هغه خپل او د موسىٰ عليه السلام خداى ګڼئ کله چه له (عمالقې) سره د جهاد کولو امر پر تاسې باندې کيږي نو وايئ مونږ به هيڅ جنګ ته نه ځو ته دې د خپل رب سره څه هغوى سره جګړه وکړئ مونږ دلته درته ناست يو. او د دې په شان نورې اپلتې او چتې (بيکاره) خبرې لکه چه موسىٰ عليه السلام له دې خبرې ځنې په تنګ شو او وئې ويل ﴿ رَبِّ إِنِّي لَآ أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَٱفْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ ٱلْقَوْمِ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴾

فَلَمَّا زَاغُوٓا۟ أَزَاغَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾

نو هر کله چه وګرځيدل دوى (له احکام الله نه) نو وګرځول الله زړونه د دوى (له هدايت او يقين نه) او الله نه ښيي سمه صافه لاره فاسقانو نافرمانانو ته (په علم د دغه الله کښې).

تفسير: قاعده ده چه ډيرو بديو کولو څخه زړه تګ تور او سختيږي تر دې چه د ښو کارونو

دپاره په هغه کښې هيڅ يو ځای نه پاتې کيږی هم دا حال د هغوی شو چه په هره خبره کښې به ئ د الله تعالیٰ له رسولانو سره عناد او ضد او اختلاف کاوه او در گرده (توله) به ئ په کږو چالونو سره تګ کاوه تر څو چه مردود شول او الله تعالیٰ د هغوی زړونه هسې کاږه کړل چه د سمې خبرې د منلو صلاحيت هيڅ په کښې پاتې نه شو له داسې ضد کوونکيو نافرمانانو سره د الله تعالیٰ هم داسې عادت دی .

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ

او (ياد کړه ای محمده ! هغه وقت) کله چه وويل عيسیٰ ځوی د مريمې داسې چه ای بني اسرائيلو (اولاده د يعقوب) بيشکه زه رسول ليږلی شوی د الله يم تاسې ته (حال دا چه) تصديق کوونکی يم د هغه کتاب چه وړاندې ځما دی له توريت څخه .

تفسير: يعنی اصلاً زه د دې خبرې تصديق کوم چه توريت د الله تعالیٰ له لورې راغلی دی او په اخبارونو او احکامو ئ يقين او باور لرم. او ځما گرد (تول) تعليم او ښوونې په حقيقت سره د همغو اصولو باندې مبنې دی چه په توريت کښې ښوولې شوی دی .

تنبيه: ابن کثير رحمة الله عليه او نور پوهان د ﴿ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ﴾ الآية - مطلب داسې اخلی چه ځما وجود د توريت د خبرو تصديق کوی ځکه چه زه د هغو شيانو مصداق يم چه په توريت شريف کښې ذکر شوی دی . والله اعلم.

وَمُبَشِّرًۢا بِرَسُولٍ يَأْتِى مِنۢ بَعْدِى ٱسْمُهُۥٓ أَحْمَدُ

او زيری کوونکی يم په هغه رسول سره چه را به شي وروسته له ما څخه چه نوم د هغه احمد دی

تفسير: يعنی د ړومبنی تصديق کوم او د وروستنی زيری اورم . هسې خو نورو پخوانيو پيغمبرانو هم د خاتم الانبياء د تشريف راوړلو زيری اورولی دی خو په هغه صراحت او ښکاره ډول (طريقه) سره چه حضرت مسيح عليه السلام په ډير اهتمام سره د حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ عليه وعلیٰ آله وصحبه وسلم د راتګ زيری اورولی دی هغسې له نورو ځنې نه دی منقول شوی . ښائ چه د قرب العهد له وجې دا خصوصيت د ده په برخه کښې راغلی وی ځکه چه وروسته له

دوی څخه پرته (علاوه) د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم بل کوم پیغمبر راتلونکی نه دی . دا رښتیا ده چه د یهودانو او نصاراؤ د مجرمانه ؤ غفلتونو او متعمدانه ؤ لاس اچولو لامله (له وجی) نن د دنیا په لاسو کښی د اصلی توریت او د انجیل او نورو آسمانی کتابونو په استثناء د قرآن کریم کومه صحیحه نسخه نه ده پاتی چه د هغو له لوستلو څخه نری والان (اهل جهان) ښه وپوهیږی چه پخوانیو پیغمبرانو په تیره بیا حضرت مسیح علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام څمونږ د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم په نسبت څه زیری اوروِلی دی ؟ او په کومو الفاظو سره ئې هغوی ستایلی دی ؟ نو څکه هیڅوا ته دا حق نه دی پاتی چه هغه د قرآن کریم دا صاف او صریح بیان له دی سببه دروغ وبولی چه په تحریف شوی بائیبل کښی نشته . سره له دی ښائې دا د حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم له معجزاتو څخه وګڼله چه حق تعالیٰ دی محرفینو ته دومره قوت ور نه کړ چه هغوی د دی آخر الزمان پیغمبر په نسبت هغه ګردی (تولی) پخوا ویلی خبری وباسی یا ئې بالکل محوه کړی تر څو د هغه هیڅ یوه نښه هم پاتی نشی . لکه چه په موجوده بائیبل کښی په شلو ځایونو کښی د حضرت محمد مصطفیٰ ذکر نژدی تر تصریح پوری هم شته . او عقل او انصاف لرونکیو لره په هغو کښی د تأویل او د انکار ځای قطعاً نه دی پاتی . او د (یوحنا) په انجیل کښی د (فارقلیط یا پیر کلوطوس) والا بشارت خو دومره ښکاره او صاف دی چه د هغه مطلب بی تکلف پرته (علاوه) له احمد چه معنی ئې (محمود ستایلی شوی ستوده ـ برګزیده) ده بل کوم شی نشی کیدی . لکه چه د اهل الکتاب ځینو منصفو عالمانو هم پر دی باندی مجبور او لاعلاجه اقرار او اعتراف کړی دی او ویلی ئې دی چه د دی پخوا ویلو او پیشګوئې اطلاق او انطباق په پوره ډول (طریقه) سره پر حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله و صحبه وسلم او روح القدس باندی کیدونکی دی . او پرته (علاوه) له دوی څخه بل هیڅوک مراد نه دی. لله الحمد چه اسلامی علماؤ پر دی بشاراتو باندی ځان ته مستقل کتابونه لیکلی دی . او د تفسیر حقانی فاضل مؤلف د (فارقلیط) والا په بشارت او د (بائیبل) په تحریف باندی د (صف) د سورت په تفسیر کښی ډیر ښه مشبع بحث کړی دی . الله تعالیٰ دی هغه ته د خیر بدل ورکړی .

فَلَمَّا جَآءَهُم بِالْبَيِّنَٰتِ قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ⑥

بیا (وائې الله) کله چه راغی هغه (رسول) دوی ته په ښکاره ؤ معجزو سره وویل (بنی اسرائیل) دا (قرآن) سحر کوډی دی ښکاره .

تفسیر: یعنی حضرت مسیح سره له ښکاره نښو راغی . یا د هغه شی زیری ئې چه ورکړی ؤ حضرت احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم له هغو ښکاره ؤ معجزاتو سره راغی نو خلقو هغه سحر کوډی او جادو وبللی .

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾

او څوک دی ډیر ظالم (بلکه هیڅوک نشته) له هغه چا څخه چه له ځانه تړی په الله پوری دروغ او (حال دا چه) دی بللی شوی دی طرف د اسلام ته او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمانو بی انصافانو ته (په علم د دغه الله) .

تفسیر: یعنی کله چه هغوی ته د اسلام په لوری بلنه کیږی نو حق پټوی او له خپل ځانه دروغ جوړوی او پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی له ایمان راوړلو څخه مخ اړوی ، هغوی پر الله تعالیٰ د بشر یا په بشر باندی د خدای حکم کوی . په آسمانی کتابونو کښی تحریفونه کوی . او له هغو شیانو څخه چه واقعیت او حقیقت لری منکریږی او هغه شیان چه هیڅ حقیقت نه لری په آسمانی کتابونو کښی داخلوی . نو له دی څخه به لوی ظلم څه وی؟ او د الله تعالیٰ له جانبه داسی بی انصافانو ته به هدایت چیری په برخه کیدی شی؟. او ممکن دی چه په ﴿ لَا يَهْدِي ﴾ کښی دی لوری ته هم اشاره وی چه دا ظالمان چه هومره انکار ـ تحریف او تأویل وکړی الله تعالیٰ به هغوی ته د بری لاره نه ورښیی ګواکی د پیغمبر په نسبت چه دوی ئې خبری پټوی یا ئې لری کوی په هغه کښی دوی بری نه مومی او څه ئې له لاسو ځنی نه پوره کیږی لکه چه سره له زرهاؤ لری کولو او پری کولو ځنی اوس هم د نبی آخر الزمان په نسبت یوه د بشاراتو لویه ذخیره د هغوی په کتابونو کښی شته .

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾

اراده لری غواړی (منکران) چه مړه کړی رڼا (رڼرا) د الله (شریعت د محمد) په خولو خپلو سره او الله پوره کوونکی د رڼا (رڼرا) خپلی دی اګر که بد ګنی دغه (اتمام د رڼا (رڼرا)) لره کافران منکران.

تفسیر: یعنی که کافران منکران بد وګنی او خفه هم شی خو سره له هغه پاک الله خپله رڼا (رڼرا) پوره رڼوی. او د الله تعالیٰ د مشیت په خلاف کوښښ کول هسی دی لکه چه کوم احمق د لمر رڼا (رڼرا) پخپله خوله سره مړه کوی. هم دا حال دی د حضرت محمد مصطفیٰ د مخالفانو او د مخالفانه ؤ زیار (کوشش) و.

تنبیه: ښائی (بافواههم) له لفظ څخه دی لوری ته هم اشاره وی د بشاراتو د اخفاء او انکار دپاره هغه دروغ او چټی (بیکاره) خبری چه هغوی ئی جوړوی هیڅ کله به نه رښتیا کیږی که په زرهاؤ ځله دوی کوشش وکړی چه (فار قلیط) محمد صلی الله علیه وسلم نه دی خو الله تعالیٰ ئی ورثابتوی چه هغه هم دی دی او پرته (علاوه) له حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم څخه بل څوک ئی مصداق کیدی نشی.

هُوَ الَّذِیٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰی وَدِیْنِ الْحَقِّ لِیُظْهِرَهٗ عَلَی الدِّیْنِ کُلِّهٖ وَلَوْ کَرِهَ الْمُشْرِکُوْنَ ﴿۹﴾

دغه (الله) هغه (ذات) دی چه رالیږلی ئی دی رسول خپل (محمد) په هدایت سمه صافه لاره او په دین حق لپاره د دی چه غلبه ورکړی (الله) دغه (حق دین) ته پر دینونو تولو باندی اګر که بده ګنی (دغه غلبه) مشرکان.

تفسیر: په دی آیت باندی د (براءة) د سورت په تفاسیرو کښی خبری شوی دی هلته دی وکتلی شی.

یٰٓاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا هَلْ اَدُلُّکُمْ عَلٰی تِجَارَةٍ تُنْجِیْکُمْ مِّنْ عَذَابٍ اَلِیْمٍ ﴿۱۰﴾ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَتُجَاهِدُوْنَ فِیْ سَبِیْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِکُمْ وَاَنْفُسِکُمْ ذٰلِکُمْ خَیْرٌ لَّکُمْ اِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۱﴾ یَغْفِرْ لَکُمْ ذُنُوْبَکُمْ وَیُدْخِلْکُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) آیا دلالت وکړم تاسی ته (درو ښیم تاسی ته) په هسی تجارت سوداګری چه نجات درکوی

خلاصوی تاسی له عذاب دردناک (پس دغه تجارت او سوداګری کوئ چه هغه دا ده) ښه ټینګ محکم مضبوط اوسئ په ایمان باندی چه لرئ ئی په الله باندی او په رسول استاځی د دغه (الله) او جهاد جنګ کوئ تاسی (ای مؤمنانو له اعداءالله سره) په لاره د الله کښی په اموالو خپلو سره او په نفسو خپلو سره (چه جنګ ته ئی وړاندی کوئ) دغه (ټینګ ایمان او مالی او جانی جهاد) خیر بهتر دی تاسی ته (ای مؤمنانو له نورو دنیوی معاملاتو څخه) که چیری یئ تاسی چه پوهیږی (په طریقی د حقیقی تجارت باندی پس محکم ایمان راوړئ او پوره جهاد وکړئ نو) وبه ښی (الله) تاسی ته (ای مؤمنانو په دنیا کښی تیر شوی) ګناهونه د تاسی او داخل به کړی تاسی (ننه باسی به مو په داسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (د پاکو شرابو او د شاتو او د شودو او د خوږو اوبو) ویالی

تفسیر: یعنی دغه دین ته پر نورو ادیانو باندی بری ورکول د الله تعالیٰ کار دی خو پر تاسی باندی دا فرض دی چه پخپل ایمان باندی په ښه ډول (طریقه) سره مستقیم اوسئ او د هغه په لاره کښی په ځان او مال سره جهاد وکړئ دا هغه تجارت او سوداګری ده چه هیڅ زیان پکښی نشته. په دنیا کښی په زرهاؤ کسان داسی پلورل او پیرودل (اخستل او خرڅول) کوی او خپله ګرده (ټوله) پنګه (سرمایه) په هغه کښی لګوی او یواځی په دی هیله (امید) چه له هغه څخه ګټی واخلی او په دی وسیله خپل رأس المال له تلف کیدلو څخه وساتی. او خپل ځان او آل او عیال له تنګسی افلاس او نورو ربړو (تکلیفونو) څنی وژغوری (وساتی). لیکن مؤمنان به د خپلو ځانونو او مالونو پنګه (سرمایه) په هغه اعلیٰ تجارت کښی لګوی چه د هغه لامله (له وجی) د دنیا د څو ورځو له تنګسی څنی نه بلکه د آخرت د دردناک عذاب او له تباه کوونکی خساری څخه ساتل کیږی. که مسلمانان وپوهیږی نو دا تجارت د دنیا له ګردو (ټولو) تجارتونو څخه بهتر دی ځکه چه د هغه ګټه (فائده) کامله مغفرت او دائم جنت دی چه له هغه څخه پورته او ښه بری او مراد موندل بل نشته.

وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِيْ جَنّٰتِ عَدْنٍ ؕ

او (داخل به مو کړی) په ځایونو ښائسته ؤ پاکیزه ؤ کښی (چه جوړ شوی دی) په جنتونو د همیشه اوسیدلو کښی

تفسیر: یعنی هغه پاکیزه مانی به د هغو جنتونو په مخ کښی وی چه هلته مؤمنان اوسیږی. دا خو د آخرت کامیابی ده وروسته له دی د دنیا د اعلیٰ او انتهائی کامیابی او بری ذکر هم

راځي چه.

ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿۱۲﴾ وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ

دغه (مغفرت او ادخال د جنت مؤمنانو ته) فوز عظيم بری موندل په مراد رسيدل ډير لوی دی او (الله تاسی ته ای مؤمنانو درکړی دی له) بل (دنيوی نعمت چه) خوښوئ غواړئ تاسی هغه (نعمت) نصرت مدد کومک حفاظت دی له (جانبه د) الله او فتح قريب بری نژدی ده.

تفسير: يعنی اصلی او لوی بری او کاميابی خو هغه ده چه په جنت کښی ورکاوه شی چه د هغه په مقابل کښی د اوور اقليمو او د تول جهان شهنشاهی هيڅ ده. خو په دنيا کښی هم يو داسی شی تاسی ته درکاوه کيږی چه هغه ستاسی په نزد طبعاً ډير غوره او محبوب دی. او هغه ﴿نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ﴾ دی يعنی د الله تعالیٰ له لوری يو ځان ته مخصوصه مرسته (مدد) او امداد او ژر حاصل کيدونکی فتح او ظفر چه له دوی ځنی به هر يو له بل سره هسی تعلق لری لکه خوله او لاس ـ گردی (تولی) نری (دنيا) وليد چه د هجری د ړومبنيو پيړيو مسلمانان دا وعدی په څه صفائی او ښه والی سره پای (آخر) ته ورسولی. نن هم که مسلمانان په حقيقی معنی مؤمنان او مجاهدان شی او د جهاد فی سبيل الله په لاره کښی ثابت قدم شی نو دا بری او کاميابی د هغوی د پښو ښکلولو (قدمبوسی) ته حاضر دی.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۳﴾

او بشارت زيری ورکړه (ای محمده) مؤمنانو ته (په دنيوی فتح نصرت او آخروی مغفرت او جنت)

تفسير: ځکه چه د دی زيری او بشارت اورول هم ځان ته يو مستقل بخشش او انعام دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنصَارَ اللَّهِ

ای هغو کسانو چه ايمان ئی راوړی دی (يعنی ای مؤمنانو) شئ تاسی مرسته (مدد) کوونکی (د دين) د الله (لکه چه مرسته (مدد) کړی وه حواريونو)

تفسير: يعنی د هغه الله تعالیٰ د دين او د ده د رسول الله صلی الله عليه وسلم او استاځی مرستی

او مددگار شئ ! لکه چه د دی حکم د تعمیل په اثر د الله تعالیٰ په فضل او احسان او توفیق سره په مسلمانانو کښی یوه ځان ته فرقه د «انصارو» په نامه پیدا شوه.

كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ ۖ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ اللَّهِ

لکه چه ویلی ؤ عیسیٰ ځوی د مریمی حواریونو(ملګرو خپلو) ته څوک دی مرسته (مدد) کوونکی ځما په لاره د الله کښی؟ نو وویل حواریونو(ملګریو د ده) مونږ یو مرسته (مدد) کوونکی (د دین) د الله

تفسیر: حورایین د مسیح علیه السلام یاران لږ څه ښه او غوره سړی ؤ چه د خپل حسب او نسب په اعتبار دومره زیات معززان نه ګڼل کیدل دوی د حضرت مسیح علیه السلام دین ومانه او د عیسوی دین په دعوت او بلنه کښی لوئ قربانی ورکړی تر څو ئی چه په ښارونو او کلیو کښی خواره کړل. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له حضرت عیسیٰ علیه السلام څخه وروسته د دوی یارانو او ملګرو ډیر ربړونه (تکلیفونه) د عیسوی دین په نشر او اشاعت کښی وګالل (برداشت کړل) تر څو ئی چه هغه خور کړ ځمونږ له پیغمبر څخه وروسته د دوی راشده خلیفګانو هم ډیر ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه پخپلو ځانونو باندی د محمدی دین په انتشار کښی اخیستی دی **الحمد لله علیٰ ذلک**

فَآمَنَت طَّائِفَةٌ مِّن بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَت طَّائِفَةٌ ۖ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

نو ایمان راووړ یوی طائفی ډلی له بنی اسرائیلو نه (په عیسیٰ باندی چه بنده د الله دی پورته شوی دی آسمان ته) او کافر شوه پری بله طائفه ډله (چه ویل ئی عیسیٰ ځوی د الله دی پس دواړو طائفو جنګ سره وکړ) نو قوت مو ورکړ هغو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ پر دښمنانو د دوی باندی پس وګرځیدل دوی (مؤمنان) غالبان (پر کافرانو).

تفسیر: یعنی بنی اسرائیل په دوو فرقو باندی وویشل شول یوه ئی په ایمان باندی قائمه پاتی شوه

او بلی له هغه ځخه غاړه وغړوله بیا د حضرت مسیح علیه السلام ځنی وروسته دوی دواړو سره منګولی ولګولی او شخری (جګړی) به ئی سره کولی - په پای (آخر) کښی د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) په دی مباحث - مناظرو او جګړو کښی عیسویانو پر منکرانو باندی بری ومونډ او د حضرت مسیح علیه السلام پر نوم اخستونکیو (نصاریٰ) یهودانو باندی غالب شول وروسته له عمومی ګمراهی ځخه د نصاراؤ ځینی پاتی سری ته چه صحیح عقیده ئی درلوده (لرله) حق تعالیٰ ځمونږ د نبی آخرالزمان په وسیله پر نورو باندی بری او غلبه وروښله چه د دوی دا غالبیت او بری هم د حجت او برهان په اعتبار او هم د سلطنت، قوت او حیثیت له پلوه د افتخار وړ (لائق) ؤ **فلله الحمد والمنة**

تمت سورة الصف بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة الجمعة مدنية وهی احدی عشرة آية وفيها رکوعان
رقمها (٦٢) تسلسلهاحسب النزول (١١٠) نزلت بعد سورة الصف
د «الجمعة سورت مدنی دی (١١) آیتونه (٢) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٢) او په نزول کښی(١١٠)
سورت دی ورسته د «الصف» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوْسِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِيْ بَعَثَ فِي الْاُمِّيّٖنَ رَسُوْلًا مِّنْهُمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٢﴾

نسبت د پاکی کوی خاص الله لره هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو) چه باچا تولواک

دی ډیر پاک دی له هره عیبه ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی دغه (الله) هغه ذات دی چه پورته کړی لیږلی ئی دی په امیانو ناپوهانو کښې یو رسول (محمد) له دوی څخه چه لولی پر دوی باندی آیتونه د دی (قرآن) او پاکوی دوی (له شرکه له نورو رذیله و اخلاقو) او ښیی دوی ته کتاب (قرآن) او احکام (د قرآن) اگر که ؤ دوی پخوا له (بعثه د محمده) خامخا په گمراهی ښکاره کښې

تفسیر: «امیین» نالوستو عربو ته چه په دوی کښې علم او هنر هیڅ نه ؤ ـ نه ئی کوم آسمانی کتاب درلود (لرلو) ـ په معمولی لیک او لوست باندی هم د دوی ډیر لږ سری پوهیدل د دوی وحشت او جهالت په دنیا او نری کښې ضرب المثل ؤ خدائ بالکل هیر ؤ پر بت منلو او اوهامو غوښتلو ـ فسق او فجور باندی د ابراهیمی ملت نوم ایښی ؤ ـ او تقریبا گرد (تول) قوم په صریحی گمراهی کښې ډوب تللی ؤ ـ ناڅاپه د الله تعالیٰ له لوری په دی قوم کښې یو رسول مبعوث شو چه د هغوی امتیازی لقب «نبی امی» دی خو سره د دی امی توب ئی خپل قوم ته له گردو (تولو) څخه زیات عظیم الشان کتاب راوړ او وائ وراوه ـ او د علومو او معارفو او د حکمت او پوهنی عجیبی او غیبی خبری وروښوولی او دوی هسی پوهان او حکیمان کړل چه د نری لویو لویو حکیمانو ـ پوهانو ـ علماؤ ـ عرفاؤ او نورو به له دوی څخنی د علم او معرفت او کریمه اخلاق زده کول.

تنبیه: په هم دی مضمون نور آیتونه د (البقرة) او د (آل عمران) په سورتونو کښې هم تیر شوی دی هغه دی هلته وکتل شی.

وَّاٰخَرِيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوْا بِهِمْ

او (الله پورته کړی لیږلی دی محمد لره په منځ د نورو راتلونکیو کښې) له مؤمنانو چه نه دی رسیدلی دوی هغو (پخوانیو) ته (په فضیلت کښې)

تفسیر: یعنی هم دا رسول صلی الله علیه وسلم د نورو راتلونکیو خلقو د هدایت دپاره هم یو واسطه دی ښائی هغوی ته د مبدأ او معاد او آسمانی شرائعو باندی د صحیح علم او پوره پوه د نه لرلو په واسطه مونږ امی او نالوستی ویلی شو ـ لکه د بلخ ـ هرات ـ سیستان ـ غزنی ـ کابل ـ خراسان ـ پارس ـ روم ـ چین ـ هند او نور قومونه چه وروسته له دی نه د دی امیونو په دین کښې داخل او په اسلامی اخوت ، وروری کښې شامل شول. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «حق تعالیٰ اول عربان د محمدی دین د نشر او اشاعت دپاره غوره کړل ـ وروسته له هغه ئی په عجمو کښې هسی پوره او کامل او فاضل سری راپورته کړل چه د اسلام لوی خدمتونه ئی

کړی دی» په حدیث کښی راغلی دی کله چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخنی د ﴿ وَاٰخَرِیْنَ مِنْهُمْ لَمَّا یَلْحَقُوْا بِهِمْ ﴾ په نسبت پوښتنه وشوه نو دوی د سلمان پارسی رضی الله تعالیٰ عنه په اوګه باندی لاس کیښود او وئ فرمایل «که علم یا دین په ثریا کښی هم هسک (اوچت) لاړ شی نو د ده قوم به هغه له هغه ځایه راښکته کوی» شیخ جلال الدین سیوطی رحمة الله علیه او نور پوهانو دا خبره منلی ده چه د دی پیشګوئی لوی مصداق (ځمونږ کابلی) امام اعظم ابوحنیفة النعمان بن ثابت بن روطی الکابلی ثم الکوفی دی رحمهماالله تعالیٰ.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

او دغه (الله) ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: چه د هغه زبردست قوت او حکمت د دی جلیل القدر پیغمبر په وسیله تر قیامت پوری د عربو او عجمو د تعلیم او تزکیی انتظام وفرمایه صلی الله علیه و علیٰ آله واصحابه وسلم.

ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ۝

دغه (نبوت) فضل لوئ د الله (له طرفه) دی چه ورکوی ئی هغه چاته چه اراده وفرمائی د ورکولو ئی او الله څیښتن (خاوند) د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسی لوئ ورکړه او دی امت ته ئی داسی د لوئ مرتبی څیښتن (خاوند) رسول ورویاښه. «**فلله الحمد علیٰ ما انعم**» نو ښائی چه مونږ مسلمانان د دی انعام او اکرام په قدر وپوهیږو ـ او د خپل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د لوړ (اوچت) تعلیم او تزکیی څخه ښه مستفید او منتفع شو او هیڅ قصور او لندون په کښی ونه کړو وروسته له دی نه د یهودانو مثال د عبرت په ډول (طریقه) بیانوی چه هغوی د خپل پیغمبر په کتاب کښی ډیر زیات غفلت ، بی پروائی کړی ده.

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ۚ

مثل د هغو کسانو چه مکلف کړی شوی ؤ هغوی په توریت (چه پری عمل

وکړی) بیا بار نه کړ هغوی هغه (توریت یعنی عمل ئی پری ونه کړ مثال د دغو کسانو چه علماء د یهودو دی) په مثل د خره دی چه په شا وړی کتابونه او نفع تری نشی اخیستی.

تفسیر: یعنی پر یهودانو باندی د توریت پیتی ایښود شوی ؤ ـ او دوی د هغه ذمه وار گرځولی شوی ؤ ـ خو هغوی د هغه د تعلیماتو او هدایاتو هیڅ پروا ونه کړه ـ او نه ئی محفوظ وساتل ـ او نه ئی پخپلو زړونو کښی ځای ورکړ ـ او نه ئی پری عمل وکړو ـ او نه د الله تعالیٰ له هغو فضلونو او انعامونو ځنی گټور شول چه د هغو له لوری هغوی ته ورعطا او ښښلی شوی ؤ بیشکه هغه توریت چه دوی حاملان تاکلی (مقرر کړی) شوی ؤ د ربانی هدایتو او حکمتونو یوه لویه خزانه وه نو کله چه دوی له هغه څخه منتفع نه شول نو د دوی مثال هسی شو لکه چه یو خر چه د علم او د حکمت ډیر لوی کتابونه پری بار شوی وی نو هغه ته پرته (علاوه) له دی څخه چه د هغه پیتی لاندی ستری ستومان شی بله کومه گټه (فائده) نه وررسیږی.

نه محقق بود نه دانشمند

چارپای بر و کتابی چند

هو! دی پرته (علاوه) د شنو وښو له لتولو څخه بل شی پسی نه گرځی او له دی خبری سره هیڅ اړه (تعلق) او رابطه نه لری چه پر شا ئی لال او جواهر بار دی؟ که کوم بل چتی (فضول) او بیکاره څیز؟ که یواځی هغه په دی خبری باندی فخر کوی چه گورئ ځما پر شا باندی څرنگه عمده او قیمتداره کتابونه دی نو ځکه زه لوی عالم او معزز سړی یم نو دا وینا د هغه لا خرتوب ښکاره کوی.

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ؕ

بد دی مثل د قوم هغه (کسانو) چه دروغ وائی دوی په دلائلو (د قدرت) د الله

تفسیر: یعنی خراب قوم دی هغه کسان چه د هغوی مثال داسی وی الله مو دی تری پخپله پناه کښی وساتی! الله تعالیٰ په توریت او نورو کتابونو کښی کوم زیری چه د نبی آخرالزمان په نسبت ورکړی دی او هغه دلائل او براهین چه د دوی پر رسالت باندی قائم دی د هغو دروغ بلل د الله تعالیٰ آیتونه دروغ گڼل دی.

وَاللّٰهُ لَا يَهۡدِي الۡقَوۡمَ الظّٰلِمِيۡنَ ۝٥

او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته (کافرانو ته)

تفسیر: یعني هسی معاندانو زوراورانو او بی انصافانو ته د هدایت توفیق نه ورکوی.

قُلۡ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ هَادُوۡۤا اِنۡ زَعَمۡتُمۡ اَنَّكُمۡ اَوۡلِيَآءُ لِلّٰهِ مِنۡ دُوۡنِ
النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الۡمَوۡتَ اِنۡ كُنۡتُمۡ صٰدِقِيۡنَ ۝٦ وَلَا يَتَمَنَّوۡنَهٗۤ
اَبَدًۢا بِمَا قَدَّمَتۡ اَيۡدِيۡهِمۡ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيۡمٌۢ بِالظّٰلِمِيۡنَ ۝٧

ووایه ته (ای محمده!) ای هغو کسانو چه یهودان شوی یی که گمان دعوی کوئ تاسی (د دی) چه بیشکه تاسی دوستان یئ د الله پرته (علاوه) له نورو خلقو (چه مؤمنان دی) نو (فرمائی الله) ارزو وکړئ د مرگ که چیری یئ تاسی صادقان رښتینی (په دغه ادعاء د دوستی کښی) حال دا چه وبه نه کړی دوی ارزو د دغه (مرگ) هیچیری په سبب د هغو کارونو چه مخکښی لیږلی دی لاسو د دوی (لکه قتل او تکذیب الانبیاء او نور) او الله ښه عالم دی (په احوالو د) گردو (تولو) ظالمانو (کافرانو نو وربه کړی ورته جزاء)

تفسیر: یعني سره له دی ناپوهی ـ جهل او حماقت داسی دعوی کوی چه مونږ بی د نورو له شرکته د پاک الله دوستان یو ـ او ـ جنت واکوالان او حقداران یو ـ کله چه له دنیا څخه ولتیږو نو سم دلاسه جنت ته ځو که په رښتیا سره دوی خپلو زړونو کښی داسی یقین لری ـ او پخپلو دغو دعوو کښی رښتین دی نو ضرور ۇ چه دوی د دنیا له مکدر عیش څخه خپل زړونه شکولی او د حقیقی محبوب او د جنت الفردوس په تمنا کښی به ئی د مرگ ارزو کوله ځکه هغه چاته چه دا خبره یقیناً ښکاره وی چه ځما درجه د الله تعالیٰ په دربار کښی ډیره لویه ده او هلته ځما دپاره هیڅ یوه خطر او ویره نشته نو هغه بیشکه په مر کیدلو باندی خوښیږی او مرگ داسی گڼی لکه چه یو دوست له بل یو دوست سره یو ځای کوی او د دوی په ژبو باندی به داسی توری وی

(غدا نلقی الأحبة محمداً و حزبه)
یا (حبذا الجنة و اقترابها طیبة و بارد شرابها)
أو (حبیب جاء علی ناقة)

أو (یابنی لایبالی أبوک سقط علی الموت أو سقط علیه الموت)

او د دی په شان نور دا د هغو اولیاؤ الله خبری دی چه نه د دنیا د مصیبتونو او سختیو او ویرولو لامله (له وجی) بلکه خالص د الله تعالیٰ د لقاء، تمنا یا د جنت په اشتیاق کښی به ئی د موت تمنا کوله او د هغوی افعالو او حرکاتو به هم داسی شاهدی ویله چه مرگ هغوی ته د دنیا د گردو (ټولو) لذایذو څخه ډیر لذیذ او خوندور دی لکه څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم فرمایلی دی «**لوددت انی اقتل فی سبیل الله ثم احیا ثم اقتل**» د دی په مقابل کښی د دی دروغجنو مدعیانو پر افعالو او حرکاتو باندی نظر واچوی چه له دوی څخنی زیات له مرگ څخنی ویریدونکی بل څوک نشته دوی د مرگ د نوم له اوریدلو څخنی ویریږی او لری تری تښتی - نه د دی دپاره که هغوی ډیر کلونه ژوندی پاتی شی نو زیاتی ښیگڼی (فایدی) به گټی بلکه یواځی د دی دپاره چه د دنیا له حرص څخه هیڅ کله د دوی گیډی ډکی شوی نه دی او داسی گڼی د هغو چارو له وجی چه دوی ئی دلته کوی په مجرد د دی چه دوی له دی ځایه وخوځیږی د هغو په سزا به اخته کیږی لنده ئی دا چه د هغوی له گردو (ټولو) افعالو او اطوارو څخه لکه رڼا (رنړا) ورځ داسی ښکاری چه هغوی د یوی رپی (لمحی) دپاره هم د مرگ ارزو نشی کولی او ممکن دی چه د هغی زمانی یهودانو د دی قرآنی دعوی د دروغ بللو دپاره په دروغو په ژبه سره د مرگ ارزو ښکاروله - مگر الله تعالیٰ دا قدرت هم له هغوی څخنی اخیستی ؤ- په روایاتو کښی راغلی دی چه که له دوی څخنی به کوم یهودی د موت تمنا کوله نو په همغه وقت کښی به د ده په غاړه کښی غړوندی لویده او واړه کیده به.

تنبیه: په هم دی مضمون یو بل آیت د (البقرة) په سورت څمونږ د دغه مبارک تفسیر کښی هم تیر شوی دی دلته دی هم د هغه تفسیر بیا وکتل شی د ځینو اسلافو په نزد د موت د تمنا مطلب «مباهله» وه یعنی معاندو یهودانو ته وویل شو که «هغوی په رښتیا سره د خپلو اولیاء کیدلو یقین لری - او مسلمانان په باطلو باندی گڼی نو داسی دی تمنا وکړی د دواړو فریقینو له منځه هر څوک چه دروغجن وی مړ دی شی!» مگر هغوی به هیڅ کله داسی نه کوی ځکه چه هغوی ته د دوی د کذب او د ظلم یقین حاصل دی ابن کثیر رحمة الله علیه او ابن قیم رحمة الله علیه او نورو هم دا توجیه غوره کړی ده. والله اعلم.

قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ
إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

ووایه (ای محمده! دغو یهودانو ته) بیشکه مرگ هغه چه تښتئ تاسی له هغه نه (او نه ئی غواړئ) پس بیشکه هغه مرگ ضرور رسیدونکی دی تاسی ته بیا به بوتلی شئ تاسی په لوری د (هغه) ښه پوهیدونکی په پټو او په ښکاره ؤ باندی

پس خبر به کړی تاسي په هغو (کارونو باندی) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښې نو جزاء به پر درکړی)

تفسیر: یعنی ای یهودانو که تاسی له مرګه ویریږئ نو چیری به تری تښتئ او ځی؟ که په زرګونو ځلی کوښښ هم وکړئ او په هسی کلکو کلاګو کښې سنګر (مورچه) ونیسئ چه ورونه ئی ترلی وی نو هلته به هم له مرګه نه خلاصیږئ او وروسته له مرګه بیا همغه د الله تعالیٰ عدالت دی او تاسی (ربط) د یهودانو لویه خرابی دا وه چه کتابونه به ئی پر شا ترلی ؤ مګر له هغو څخه نه ګټور (منتفع) کیدل سره له دی چه د دین په ډیرو خبرو باندی ښه پوهیدل خو د دنیوی چارو دپاره هم له هغو ځنی غاړه غړوله . په دنیوی چارو کښې مشغول او منهمک شوی د آخرت د یاد تصور هم له زړونو څخه باسی. له داسی تګ او روش ځنی مونږ مسلمانان منع کړی شوی یو د جمعی د لمانځه تقیید هم داسی دی چه په دغه وقت کښې په دنیوی چارو کښې ښائی بوخت (مشغول) نه شو، بلکه په پوره توجه او چوپیا سره ئی خطبه واورو او لمونځ ئی اداء کړو په حدیث کښې راغلی دی «هغه څوک چه د خطبی په وقت کښې خبری کوی نو دی د همغو خرو یهودانو په شان دی چه پر شا ئی کتابونه بار وی» یعنی د ده مثال د یهودانو په شان دی. العیاذ بالله.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا نُودِىَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوْمِ ٱلْجُمُعَةِ فَٱسْعَوْا۟ إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ وَذَرُوا۟ ٱلْبَيْعَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه (اول) اذان وویلی شی دپاره د لمانځه په ورځی د جمعی کښې نو ځغلئ منډی وهئ طرف د ذکر د الله ته او پریږدئ (بیع ؤ شری پلورل او پیرودل)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «د هر اذان حکم داسی نه دی ځکه چه بل جماعت هم موندل کیږی او د جمعی لمونځ په یوه مسجد کښې اداء کیږی په بل ځای کښې نه اداء کیږی» او د الله تعالیٰ له یاده څخه خطبه مراد ده او لمونځ د هغه په عمومیت کښې داخل دی یعنی په داسی وقت کښې ښائی چه مونږ مسجد ته ورشو چه خطبه واورو په دی وقت کښې پلورل او پیرودل (اخستل او خرڅول) حرام دی او له منډی وهلو او ځغلیدلو او سعی څخه په پوره اهتمام او استعداد سره ورتګ مطلوب او منډی وهل مراد نه دی

تنبیه: په قرآن کریم کښې له (نودی) څخه هغه اذان مراد دی چه د دی آیت د نزول په وقت کښې ؤ یعنی هغه اذان چه امام ته مخامخ پخوا له خطبی څخه ورکاوه کیږی ځکه چه له دی اذان څخه ړومبنی اذان د سیدنا کامل الحیاء والایمان جامع آیات القرآن حضرت عثمان بن عفان

رضی الله تعالیٰ عنه الرحمان په زمانه کښې د صحابه ؓ په اجماع سره مقرر شو لیکن د بیعې په حرمت کښې د دې ورستنی اذان حکم هم په مثل د همغه پخوانی اذان شامل دی ځکه چه د علت په اشتراک کښې د حکم اشتراک هم کیږی ـ هو! په قدیمی اذان کښې به دا حکم قطعی او منصوصی وی ـ او په حادث اذان کښې دا حکم به مجتهد فیه او ظنی وی په دې تقریر سره ګرد (تول) علمی اشکالات مرتفع شوی. او هم ښکاره دی وی چه دلته په ﴿ یٰٓاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْٓا ﴾ کښې «عام مخصوص منه البعض» دی ځکه چه په اجماع سره پر ځینو مسلمانانو لکه ښځې ـ مریض ـ مسافر ـ بندی او نورو باندی جمعه نه فرضیږی.

ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ⑨

دا (تګ لمانځه ته) خیر بهتر دیر غوره دی تاسی ته که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (په آخروی نفع او نقصان خپل)

تفسیر: ښکاره ده چه د آخروی ګټی په مقابل کښې دنیوی فائدی هیڅ یو حقیقت نه لری.

فَاِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوْا فِى الْاَرْضِ وَابْتَغُوْا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ⑩

نو هر کله چه اداء کړی شی لمونځ (د جمعې) پس خواره شئ تاسی په ځمکه کښې (خپلو حوائجو ته که ئې لرئ) او ولتوئ تاسی له فضله د الله او یادوئ تاسی الله (په یادولو) دیرو سره ښائیږی چه وموموئ تاسی ښیګڼی (نیکی) خلاصی مراد

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د یهودانو په نزد د عبادت ورځ د شنبې ورځ وه چه په ګردو (تولو) ورځو کښې سود سودا منع وه ـ نو ځکه ئې وفرمایل چه وروسته له لمانځه څخه د روزی په لټولو پسی وګرځئ! او په هغه وقت کښې هم تاسی د الله تعالیٰ له یاده غافل مه اوسئ!

وَاِذَا رَاَوْا تِجَارَةً اَوْ لَهْوَا ِۨانْفَضُّوْٓا اِلَيْهَا وَتَرَكُوْكَ قَآئِمًا ؕ

قُلۡ مَا عِنۡدَ اللّٰهِ خَیۡرٌ مِّنَ اللَّهۡوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ ؕ وَاللّٰهُ خَیۡرُ الرّٰزِقِیۡنَ ﴿۱۱﴾

او کله چه ووینی دوی تجارت سوداگری یا کومه لهو تماشا ننداره نو خوریږی دوی په لوری د هغې او پریږدی دوی تا ولاړ (خطبه ویونکی پر منبر) ووایه (ای محمده دوی ته) هغه څه (ثواب) چه په نزد د الله دی خیر ډیر بهتر غوره دی له لهوی تماشی نندارې او له تجارت سوداگری څخه او الله خیر ډیر بهتر غوره له گردو (تولو) رزق روزی ورکوونکیو دی.

تفسیر: یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د جمعی په ورځ خطبه فرمایله چه د سوداگرانو جوپی (قافلی) له د باندی ځنی خواړه او غله راوړه چه له هغه سره د خبرتیا دپاره طبل تغاری او ډمامی هم وهلی کیدی څرنگه چه په ښار کښی غله ډیره لږه وه نو خلقو ورمندی وهلی چه هغه جوپه واړوی گواکی دوی داسی گڼل چه د خطبی حکم هم لکه د نورو وعظونو غوندی دی چه په هغو کښی د ضرورت په وقت کښی سړی پاڅیدی شی ـ او بیا لمانځه ته ځان ور رسوی یا به لمونځ شوی وی لکه چه د ځینو قول دی چه په هغه وقت کښی د جمعی لمونځ پخوا له خطبی څخه کیده په هر حال د خطبی احکام لا ښه ښکاره نه ؤ چه خطبه هم د لمانځه په شان ده ډیر خلق لاړل رسول صلی الله علیه وسلم سره له دولسو سړیو چه په هغوی کښی راشده خلفاء هم ؤ. پاتی شول نو په دی نسبت دا آیت رانازل شو ـ یعنی سوداگری او د دنیا لوبی او تماشی څه شی دی هغه ابدی گټه (فائده) حاصله کړئ! چه له الله تعالیٰ سره ده او د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحبت او مجلس په برکت او د ذکر او عبادت څخه په لاس راځی. پاتی شوه هغه اندیښنه چه تاسی ته د خوړو او قحط له پلوه پیدا شوی وه او د هغی لامله (له وجی) تاسی ولتیدلئ نو په یاد ئی ولرئ چه رزق روزی د الله تعالیٰ په لاس کښی ده او همغه ډیر ښه روزی ورکوونکی دی او د هغه مالک هیڅ یوه بنده ته نه ښائی چه په دی باره کښی اندیښنه وکړئ وروسته له دی تنبیه څخه د صحابه ؤ شان داسی ؤ چه د (النور) په سورت کښی راغلی دی ﴿ رِجَالٌ لَّا تُلۡهِیۡهِمۡ تِجَارَةٌ وَّلَا بَیۡعٌ عَنۡ ذِکۡرِ اللّٰهِ ﴾

تنبیه: لهو هر هغه شی ته وایه شی چه سړی د الله تعالیٰ له یاده وباسی لکه لوبی ـ ننداری ـ او ښائی چه د هغی طبل تغاری او ډمامی غږ ته لهو ویلی شوی وی.

تمت سورة الجمعة بفضل الله ومنه وکرمه

سورة المنافقون مدنية وهي احدى عشرة آية وفيها ركوعان
رقمها (٦٣) تسلسلهاحسب النزول(١٠٤) نزلت بعد سورة «الحج»
د «المنافقون» سورت مدنی دی (۱۱) آیات (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٣) او په نزول کښی (١٠٤)
سورت دی وروسته د «الحج» له سورت ځخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا جَآءَكَ الْمُنٰفِقُوْنَ قَالُوْا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُوْلُ اللّٰهِ ۘ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُوْلُهٗ ؕ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَكٰذِبُوْنَ ۚ ①

کله چه راشی تاته (ای محمده) منافقان نو وائی دوی (په ژبو خپلو په خلاف د زړونو خپلو داسی چه) شاهدی ورکوو مونږ چه بیشکه ته خامخا رسول د الله ئی (یعنی مونږ ستا پر رسالت له زړه معتقدان یو) او الله ته معلوم دی چه بیشکه ته خامخا رسول د دغه (الله) ئی او الله شاهدی ورکوی په دی چه بیشکه منافقان خامخا دروغجنان دی (په دی شهادت خپل کښی)

تفسیر: یعنی منافقان دروغ وائی چه هغوی له زړه ستا په رسالت باندی اعتقاد لری. په رښتیا سره هغوی ستاسی په رسالت قائل نه دی او یوازی د خپلو اغراضو لامله (له وجی) په ژبه سره داسی خبری کوی ـ او پخپلو زړونو کښی وائی چه مونږ دا خبری په دروغو سره وایو. بیا د هغوی دا کذب یوازی په هم دی خبری باندی نه دی منحصر بلکه دروغ بیل د هغوی امتیازی خصلت او شعار ګرځیدلی دی په هره هره خبره کښی له دروغ ویلو ځخه کار اخلی لکه چه په هم دی سورت کښی د یوی واقعی ذکر راغلی دی چه په هغی کښی منافقان داسی ورښکاره‌وی چه یو شان ته خبری وکړی خو الله تعالیٰ جل شانه واعظم برهانه له آسمانه د هغوی تکذیب کوی.

اِتَّخَذُوْٓا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً

نیولی دی دوی قسمونه خپل ډالونه (چه پری ساتی سرؤمال خپل)

تفسیر: یعنی په دروغو سره قسمونه خوری چه مونږ مسلمانان یو ـ او د اسلامی مجاهدینو له لاسه د خپلو ځانونو او مالونو د ساتنی دپاره د داسی قسمونو تر سیوری لاندی خپلی شپی او ورځی تیروی. کله چه له دوی ځنی د پوښتنی وړ (لائق) کوم کار څرګندیږی (ښکاریږی) او د مسلمانانو له لوری د مؤاخذی ویره پیدا کیږی نو سم د لاسه دوی په ناحقو قسمونو یادولو باندی شروع کوی.

فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ②

پس اړوی (دوی خلق په دغو قسمونو سره) له لاری د الله څخه (چه جهاد فی سبیل الله دی) بیشکه دوی چه دی بد دی هغه عمل چه دی دوی چه کوی ئی (له قسمونو او دروغو او له اړولو د خلقو له لاری د الله نه)

تفسیر: یعنی د اسلام او مسلمانانو په نسبت طعن ـ تشنیع وائی او عیبونه ئی لتوی او د اسلام له ننوتلو څخه نور خلق منع کوی. او خلق هم د دوی په ښکاره مسلمانی باندی غولیږی نو د دوی د دروغو قسمونو ضرر او فساد تر دوی پوری محدود نه پاتی کیږی بلکه نورو ته هم متعدی کیږی نو له دی څخه به لویه خرابی څرنګه وی. خو سره له دی که یو سړی په ښکاره سره د اسلام په ضروریاتو باندی اقرار کوی اګر که په دروغو او فریبو سره هم وی نو اسلام د هغه په وژلو باندی امر نه شی ورکولی.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ③

دا (بدی د عمل د منافقانو په سبب د دی ده چه) بیشکه دوی ایمان راوړی دی (لساناً) بیا کافران شوی دی (قلباً تینګ ولاړ په کفر) بیا مهر وهلی شوی دی په زړونو د دوی باندی پس دوی نه پوهیږی په (حقیقت د ایمان باندی چه اقرار باللسان تصدیق بالقلب دی)

تفسیر: یعنی په ژبه سره د ایمان دعوی کوی او په زړه کښی له هغوی څخه انکار کوی سره د ایمان د دعوی د کافرانو په شان کارونه کوی د دی بی ایمانی او انتهائی مکر او فریب او دغا اثر داسی شو چه د هغوی په زړونو باندی مهر ولګید چه پر هغوی د ایمان ـ خیر ـ صداقت او امانت ګردی (تولی) لاری وتړلی شوی او هیڅ یو ښه شی په هغه کښی نه ځائیږی . ښکاره ده چه اوس دی حالت ته رسیدلی دی چه له هغوی ځنی د پوهیدلو او په لار راتللو هیڅ یوه هیله

(امید) او توقع نشی کیدی کله چه د سری زړه د بدکاریو او د بی ایمانیو څخه بالکل خراب او مسخ شوی وی بیا نو په دی کښی د ښه او بد پوهیدلو هیڅ صلاحیت نه پاتی کیږی .

وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِن يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ

او کله چه ووینی ته دوی په تعجب کښی تا اچوی اجسام جثی بنی د دوی له جهت د ښائست او که خبری کوی دوی اوری غوږ ږدی ته خبرو د دوی ته له جهته د فصاحته او بلاغته

تفسیر: یعنی زړه خو مسخ شوی دی مگر که بنی (جسم) ته وکتل شی ډیر ډولی ـ ښائسته ـ روغه رمته لویه درنده ښکاری ، په خبرو اترو کښی ډیر غوږ او ښه غږیږی ـ په فصاحت او بلاغت کښی بی مثال او بی نظیر ښکاری او خامخا د اوریدونکی فکر او توجه ځان ته وراړوی او د هغه د څیری د ظاهری سطحی له لیدلو څخه هر سړی د هغه منلو او باور کولو ته حاضریږی هر چا چه ویلی دی څرنگه ئی ښه ویلی دی

په لیدو ښکاری ښه غوړ .

منځ ئی ډک دی له ککړه

له ورا بریښی په څرونکی

له نژدی لیوه خوړونکی

از برون چون گور کافر پر حلل

واندرون قهر خدای عزوجل

از برون طعنه زند بر با یزید

و زدرونش ننگ میدارد یزیذ

كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ

حال دا چه په واقع کښی گواکی دوی لرگی وچ دی درولی شوی دیوال ته

تفسیر: هغه وچ او بیکاره لرگی چه له دیوالونو سره ئی لگولی دروی محض بی ځان او لایعقل او د نشوونما او د ودی څخه بی برخی وی . په لیدلو سره ډیر لوی او پند ښکاری مگر یوه شیبه هم بی له تکیی او استناده نه شی ودریدی. هو یوازی د سوځولو په کار راتلی شی. هم دا حال د دی خلقو دی چی د هغوی ښه شکل او ښائسته جثه او ښکاره ډول ودیل ډیر ښه ښکاری

خو په منځ کښې تش او بې ځان وی او یواځې د دوزخ خس کیدی شي .

يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ

ګنې دوی هر غږ (هسې چه بلاء راغله) پر دوی باندی

تفسير: هسې بزدل ـ نامرد ـ او ویریدونکی دی چه په لږ شوروشر سره د هغوی زړونه لړځیږی او داسې ګنې چه سم د لاسه پر مونږ باندی کومه لویه بلا یا افت راتلونکی دی . د خپلو درنو جرمونو ـ درغلیو ـ درغو او خیانت لامله (له وجی) هر کله د هغوی په زړونو کښې دغه ، اندیښنه او ویره لویدلی وی او تل په هم دی فکر او اندیښنې کښې وی چه چیری ځمونږ د دی دغابازیو او درغلیو پته او سراغ چاته ښکاره نشي یا ځمونږ د دی حرکاتو او چارو لامله (له وجی) کومه پیښه راپیښه نشي ! .

هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ

هم دوی دی دښمنان (د مؤمنانو) نو ځان وساته ته له دوی څخه

تفسير: یعنی لوی ویروونکی دښمنان او غلیمان هم دوی دی . د دوی له مکرونو او چالونو څخه تل خبردار شي
او بې غمه او بې اندیښنې مه تری کښینئ!

قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٤﴾

هلاک دی کاندی دوی لره الله څرنګه ګرځولی شوی دی دوی (له سمې صافی لاری نه)

تفسير: یعنی وروسته د ایمان له اظهاره دا بې ایمانی ـ او پس له دی نه چه د حق او صداقت په رڼا (رڼرا) کښې ننوتلی دی د دوی دا ظلمت ـ تیاره خوښول ډیر عجیب او حیرانوونکی دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ

يَصُدُّونَ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ۝٥

او كله چه وويل شي دوى ته راشئ (په عذر غوښتلو سره) چه ببښنه وغواړى تاسى ته (محمد) رسول د الله تاو كړى دوى سرونه خپل (مخ ترى اړوى) او وينى ته دوى چه څنګ كوى (له درتللو نه په خدمت د تا) حال دا چه وى دوى لوئ كوونكى (له توبى او استغفار نه)

تفسير: يعنى كه چيرى د دى منافقانو كوم شرارت په صاف دول (طريقه) سره څرګند (ښكاره) شى او د دوى د كذب او د خيانت پرده وشليږى نو خلق دوى ته وائى اوس لا هم وقت شته ورځئ د حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت كښنى او د هغوى په وسيله د الله تعالىٰ له لورى خپلى ببښنى وغواړئ تر څو الله تعالىٰ د رسول الله د استغفار په بركت ستاسى دا خطاوى وببښى نو دوى د لوئ او تكبر او غرور له پلوه خپلى غاړى غړوى ـ او سرونه اړوى او اوګى پورته غورځوى او خپله بى پروائى ښكاروى . بلكه څينى كمبختان په غوړه ژبه سره وائى چه مونږ ته د رسول الله د استغفار هيڅ ضرورت نشته .

سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ۝٦

برابر ده پر دوى باندى چه ببښنه غواړى ته (اى محمده !) دوى ته او كه ببښنه نه غواړى ته (اى محمده !) دوى ته له سره به ببښنه نه كوى الله دوى ته بيشكه الله نه ښيى سمه صافه لاره قوم فاسقانو نافرمانو ته .

تفسير: يعنى ممكن دى چه تاسى له ډير رحمت او شفقت د هغوى په موجوده حالت باندى زړه سوى وكړى او هغوى ته ببښنه وغواړئ مګر الله تعالىٰ په هيڅ صورت سره هغوى نه ببښى او داسى نافرمانانو ته د هغه په لورى د هدايت توفيق نه وركاوه كيږى هم داسى يو بل آيت د (براءة) په سورت كښنى راغلى دى د هغه تفسير دى هلته وكوت شى . څمونږ د دغه تفسير كښنى راغلى دى د هغه تفسير دى هلته وكوت شى .

هُمُ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُوا۟ عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّوا۟ ۗ

دوى هغه كسان دى چه وائى (خپلو ملګرو ته) مه وركوئ نفقه مه لګوئ تاسى مال په هغه چا باندى چه په نزد د رسول الله دى (له فقراؤ د مهاجرينو) تر څو چه متفرق خواره شى دوى (ترى)

تفسیر: په یو سفر کښې دوه تنه سره په جنګ شول چه یو مهاجر او بل انصاری ؤ ـ هر یوه له دی دواړو څخه خپلو ملګرو ته ورغږ کړ ـ او یوه لویه شخړه (جګړه) تری جوړه شوه کله چه دا خبر د منافقانو مشر عبدالله بن أُبَیّ بن سلول ته ورسید نو وئ ویل «که مونږ دغو مهاجرینو ته پخپلو کورونو کښې ځای نه ورکولی نو دوی به ولی ځمونږ په مخ کښې داسې پورته کیدل هم دا تاسې بیځ چه د دوی پالنه کوی چه دوی د دی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په شاؤ خوا کښې سره ګرځی ـ تاسی د دوی دا خبر اخیستل او پوښتیدل پریږدی . نو دوی د خپلو خوړو له لاسه په تنګ کیږی او ګرد (تول) سره خواره کیږی ـ او د دوی دا تولنه سره تار په تار کیږی » دا ئی هم وویل که مونږ له دی خپل سفره بیرته وګرځیدو ـ او مدینی ته ورسیدو نو ښائی هغه کسان چه د زور او اقتدار خاوندان دی نور سپک ذلیل او بی قدر خلق وشړی یعنی مونږ چه مالدار او عزتمندان یو ښائی دا خوار مسلمانان له مدینی څخنی وباسو یو صحابی چه زید ابن ارقم رضی الله تعالیٰ عنه نومیده کله چه دا خبری ئی واوریدی هغه ئی یو په یو حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته واورولی رسول الله صلی الله علیه وسلم عبدالله بن أُبَیّ او نور سری خپل مخ ته وروغوښتل ـ او لازمه تحقیقات ئی وفرمایل ـ نو منافقانو په قسم خوړلو باندی شروع وکړه او تولو سره وویل چه دا ګردی (تولی) خبری دروغ دی چه د زید رضی الله تعالیٰ عنه بن ارقم له لوری ځمونږ په خلاف په دښمنی سره جوړی شوی دی نو خلقو پر زید رضی الله تعالیٰ عنه باندی په مسخرو شروع وکړه او دی ډیر خفه ـ نادم او محجوب ؤ ـ په دی وقت کښې دا آیتونه رانازل شول نو رسول الله مبارک زید رضی الله تعالیٰ عنه راوغوښت او ورته ئی وفرمایل چه ته د الله تعالیٰ له لوری رښتین شوی .

وَلِلّٰهِ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ ۝

او خاص الله لره دی خزانې د آسمانونو او د ځمکی ولیکن منافقان نه پوهیږی (په رزاقیت د رب العزت)

تفسیر: یعنی دا احمقان ناپوهان منافقان دومره هم نه پوهیږی چه د ګردو (تولو) آسمانونو او د ځمکو د خزانو مالک الله تعالیٰ دی نو ایا هغه خلق به چه یواځی د هغه د خوښی دپاره د ده د رسول په خدمت کښې سره بوخت (مشغول) دی په لوږه سره وژنی او که خلق په هغوی باندی د خوړو (رزق) ورونه وتړی نو الله تعالیٰ به هم د خپلو خوړو او رزق ور پر دوی باندی وتړی بلکه نه ئی تری رښتیا خو دا ده هغه بندګان چه پر دی اهل الله باندی خپل مالونه لګوی هغه هم پر هغوی باندی پاک پروردګار کوی ـ که د هغه له لوری دوی ته توفیق په برخه نه شی نو په ښو کارونو کښې به یو پول او پیسه ونه لګوی

يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ ٱلْأَعَزُّ مِنْهَا ٱلْأَذَلَّ ۚ وَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۝٨

وائی منافقان که چیری بیرته وګرځو مونږ طرف د مدینی ته نو خامخا به وباسی هرومرو (خامخا) ډیر عزتمن (کافر خلق له دغی مدینی نه) ډیر خوار کمزور خلق (لره له مؤمنانو) او خاص الله لره دی عزت او غلبه او رسول د ده لره دی او مؤمنانو لره دی ولیکن منافقان نه پوهیږی (په عزت او رزاقیت د ربلعزت).

تفسیر: یعنی منافقان په دی باندی نه پوهیږی چه زورور او عزتمن څوک دی ؟ په یاد ئی ولری چه اصلی او ذاتی عزت خو د الله تعالیٰ دی . وروسته له هغه له الله تعالیٰ سره د علاقه لرونکو ذواتو دی چه درجه په درجه د هغه د تعلقاتو له مخی مراتب لری یعنی بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم او د نورو مؤمنانو دی ـ په روایتونو کښی راغلی دی چه عبدالله بن اُبَیّ دا الفاظ چه زوراوران به کمزوران شړی کله چه د هغه ځوی عبدالله بن عبدالله بن اُبَیّ تر غوږ شو چه مخلص مسلمان ؤ نو د خپل پلار په مخ کښی توره په لاس نیغ ودرید او ورته ئی وویل زر شه داسی ووایه چه عزتمن او زورور رسول الله مبارک او د هغوی امتیان دی او ذلیل او سپک زه او ځما ملګری دی که نه اوس به دی سم د لاسه ککره پری کړم او لکه پندوس غوندی به ئی هیسته وغورځوم او ژوندی به دی نه پریږدم چه مدینی منوری ته ننوځی ـ هم دا وه چه پلار ئی د پیغمبر په عزت او پخپل ذلت باندی اقرار وکړ او د خپل ځوی رضی الله تعالیٰ عنه له قهره خلاص شو . د منافقینو له توبیخ او تقبیح څخه وروسته مؤمنانو ته څو هدایتونه ورکړی شوی دی یعنی تاسی په دنیا کښی اخته شوی د الله تعالیٰ له یاد او عبادت څخه مه غافلیږئ لکه چه دا خلق په هغه کښی ککړ شوی دی .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَٰلُكُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُكُمْ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ۝٩

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مشغول غافل دی نه کړی تاسی مالونه ستاسی او نه اولاد ستاسی له ذکره یاده د الله څخه او هغه څوک چه وکړی دا کار نو هم دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (چه بی

برخی شول له باقی څخه په غوره کولو د فانی)

تفسیر: یعنی هر سړی ته دا لوی زیان دی چه باقی دولت پریږدی او په فانی پسی وردرومی ـ او له اعلیٰ څخنی مخ اړوی او په ادنیٰ کښې پریوځی . همغه مال او اولاد ښه ګانه شی چه سړی د الله تعالیٰ له یاده نه غافلوی او د آخرت له کاره ئی نه وباسی ـ که کوم سړی په دی شیانو کښې داسی اخته کیږی او له الله تعالیٰ څخه غافلیږی نو آخرت ئی له لاسه ووت او د دنیا په جنجالونو کښې هسی کیووت چه هغه ته به د زړه ډاډینه (سکون) او اطمینان هیڅ په نصیب کښې نه وی

﴿ وَمَنْ اَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِيْ فَاِنَّ لَهٗ مَعِيْشَةً ضَنْكًا وَّنَحْشُرُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى ﴾

وَاَنْفِقُوْا مِنْ مَّا رَزَقْنٰكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُوْلَ رَبِّ لَوْلَآ اَخَّرْتَنِيْٓ اِلٰٓى اَجَلٍ قَرِيْبٍۙ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝١٠ وَلَنْ يُّؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْسًا اِذَا جَآءَ اَجَلُهَا ۭ

او نفقه کړئ ـ ولګوئ تاسی له هغو مالونو څخه چه درکړی مو دی تاسی ته پخوا له هغه څخنی چه راشی یو ستاسی ته (اسباب) د مرګ (او پریوځی له مبرات او خیرات) نو وبه وائی ای ربه څما ولی دی وروستی نه کړ ما لره (یعنی څه به وشی که تاخیر کړی موت) تر اجل نیتی نژدی پوری چه صدقه خیرات وکړم زه او شم زه له صالحانو نیکانو څخه (په موندلو د مافات سره نو فرمائی الله) او له سره به نه وروستی کوی الله هیڅ نفس لره (له مرګه) کله چه راشی نیته ئی

تفسیر: دا ښائی د منافقانو د دی وینا جواب وی چه ﴿ لَا تُنْفِقُوْا عَلٰى مَنْ عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﴾ الآیة ـ دی یعنی په خرڅ کولو کښې ستاسی ښه ده هر څه خیرات او صدقات مو چه له لاسه پوره وی هغه ژر تر ژره هم دا اوس وکړئ ـ که نه موت او مړینه مو پر سر رسیدونکی ده نو هلته به افسوس او ارمان کوئ چه ولی مو څه د الله تعالیٰ په لاره کښې ونه لګول ؟ کله چه مرګی د شوم او بخیل په سر باندی راځی نو هلته دی ارزو او تمنا کوی چه ای الله تعالیٰ ! څو ورځی نور می په مرګ کښې ډیل او معطلی وفرمایه ! چه زه ښه خیرات صدقات ورکړم ـ او ځان ښه سنبال کړی په اصلاح او توبه سره راشم . خو هلته به کله مهلت ورکاوه کیږی هر سړی لره هومره عمر او نیته او میعاد چه تاکلی (مقرر) شوی دی د هغه د پوره کیدلو څخه وروسته د

يوى لحظى دپاره هم په هغه كښې څه ډيل او تاخير پيښيدونكى نه دى .

تنبيه: له ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنه څخنى منقول دى چه هغه دا غوښتنه او تمنا د قيامت په ورځ باندى حمل كوى او وائى چه بخيلان به د قيامت په ورځ كښې داسى ارزو او ارمان كوى چه كاشكى زه بيا د څه مدت له مخى دنيا ته ورشم او هلته ښه خيراتونه وكړم او ښى چارى وكړم او بيا په ښه اصلاح او توبى سره دلته راشم .

وَاللّٰهُ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١١﴾

او الله ښه خبردار دى په هغه څه (ښه او بد) چه كوى ئى تاسى(نو جزا به پرى دركړى) .

تفسير: يعنى هغه الله تعالىٰ ته دا خبره هم ښه ورمعلومه او ښكاره ده ـ كه بالفرض ستاسى مرګ ملتوى كړى يا مو له محشره د دنيا په لورى بيرته ورولیږى نو هلته به بيا څرنګه چارى وكړئ ؟ هغه ته ګردى (تولى) پټى او ښكاره خبرى معلومى او ښكاره دى او ستاسى پر ګردو (تولو) استعداداتو ـ او ظاهرى او باطنى اعمالو احوالو ، اقوالو ، نياتو افكارو باندى ښه خبردار دى او سم له هغه سره به له تاسى سره معامله او تګ كوى .

تمت سورة المنافقون بفضل الله تعالىٰ

سورة التغابن مدنية وهى ثمانىعشرة آية وفيها ركوعان رقمها(٦٤) تسلسلهاحسب النزول (١٠٨)
نزلت بعد سورة التحريم

د «التغابن» سورت مدنى دى (١٨) آيت دوه ركوع لرى .

په تلاوت كښې (٦٤) او په نزول كښې (١٠٨) سورت دى وروسته د «التحريم» له سورت څخه نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِۚ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ

الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ① هُوَ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَّمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ ؕ

نسبت د پاکی کوی الله ته هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی له علویاتو سره له آسمانونو او هر هغه څه چه په ځمکه کښې دی له سفلیاتو سره له ځمکې خاص هم دغه (الله) لره دی ملک باچائی (د ټول جهان) او هم ده لره ټوله ثناء ستاینه (صفت) ده او هم دغه (الله) په هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی . هم دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی ځینې له تاسی کافر دی (په اصل خلقت کښې) او ځینی له تاسی مؤمن دی (په اصل خلقت او پیدایښت کښې).

تفسیر: د هر چا حکومت او ټولواکی (باچاهی) چه په دنیا کښې لیده کیږی په حقیقت کښې هغه د الله تعالیٰ سلطنت او ټولواکی (باچاهی) ده . او د هر سړی چه ستائنه (صفت) او تعریف کاوه شی هغه په واقع سره د همغه الله تعالیٰ حمد ، ثناء او ستاینه (صفت) ده . هم دغه پاک الله تعالیٰ ځمونږ او د ګردو (ټولو) مخلوقاتو خالق او پیدا کوونکی دی او ښائیږی چه ګردو (ټولو) به په ده باندی ایمان راوړی وی او د هغه حقیقی منعم اطاعت به ئی کړی وی مګر ځینی کسان منکران شول او ځینی ایمانداران وګرځیدل بیشکه چه الله تعالیٰ هر سړی ته داسی یو قوت او استعداد ورښلی دی چه د هر لوری د حرکت او د تګ قوت پکښې شته الله تعالیٰ ړومبی ګرد (ټول) خلق په صحیح فطرت سره پیدا کړل بیا ځینی پخپل همغه صحیح فطرت باندی ټینګ پاتی شول ـ او ځنی نور له شاوخوا له حالاتو څخه متاثر شو ـ خلاف له هغه څخه واوښتل او بله لیاره ئی غوره کړه چه الله تعالیٰ لره له پخوا د هم دی دواړو احوال ښکاره ؤ او پوهیده چه کوم سړی پخپلی ارادی او اختیار سره به کوم لوری ته ځی ؟ او بیا به سم له هغه سره د سزا یا د انعام وړ (لائق) او مستحق ګرځی دا خبری له خپلی پوه سره سم د ده په قسمت کښې لیکلی دی او ټاکلی (مقرر کړی) ئی دی چه هغه به داسی کیږی . د الله تعالیٰ محیط علم د دی مستلزم نه دی چه په دنیا کښې بله کومه اراده ـ اختیار ـ قوت او قدرت پاتی نشی دا مسئله ډیره دقیقه ده او مونږ پر دی باندی د یو ځان ته مضمون د لیکلو اراده کړی ده . **والله الموفق والمعین**

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِیْرٌ ② خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۚ وَاِلَیْهِ الْمَصِیْرُ ③

او الله په هغه څه چه کوئ تاسی ښه لیدونکی دی (نو جزا به درکړی) پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په تدبیر حق سره او صورتونه ئی تړلی دی ستاسی بیا ئی ښه ښائسته کړی دی صورتونه ستاسی (په امتداد د قامت او په اعتدال د خلقت سره) او هغه (الله) ته بیرته ورتلل دی ستاسی (دپاره د جزاء)

تفسیر: په ګردو (تولو) ساکښانو (ذی روحو) کښی د انسان خلقت ښه دی په لیدلو کښی دیر ښه ښکاری . پخپلو ملکاتو او قواؤ کښی هم له ګرد (تول) عالم څخه لوړ (اوچت) غوړ او ممتاز دی بلکه د تولو ښو مجموعه ده نو ځکه صوفیه د انسان وجود ته «عالم صغیر» وائی امام قشیری رحمة الله علیه فرمائی چه د انسان ظاهر الله تعالیٰ مزین کړی دی په کمال د قدرت خپل سره او باطن ئی مزین کړی دی په جمال د قربت سره . **فتبارک الله احسن الخالقین والحمدلله رب العٰلمین .**

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوْا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيْمٌ ۝

ښه معلوم دی دغه (الله) ته هغه څه چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی او ښه معلوم دی دغه (الله ته) هغه څه چه پتوئ تاسی او هغه څه چه ښکاره کوئ ئی تاسی او الله ته ښه معلوم دی هغه پتی خبری چه په سینو زړونو ستاسی کښی دی ایا نه دی راغلی تاسی ته ای منکرانو خبر د هغو کسانو چه منکران شوی دی پخوا له دی نه پس وئی څکل وبال سزا د کار خپل او شته دوی ته (په عقبیٰ کښی بی انتهاء) عذاب دردناک

تفسیر: یعنی له تاسی څخه پخوا دیر قومونه لکه عاد او ثمود او نور هلاک شوی دی او د آخرت عذاب جلا (جدا) دی دا خطاب د مکی مکرمی هستیدونکیو دپاره دی .

ذٰلِكَ بِأَنَّهُ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَٰتِ فَقَالُوٓا۟ أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا۟ وَتَوَلَّوا۟

دا (عذاب دوی ته) د دی دپاره دی چه ؤ به دوی چه راتلل به دوی ته رسولان د دوی په ښکاره و دلائلو (د قدرت ځمونږ) سره نو ویل به دوی (تعجباً وتمسخراً) چه ایا بشر سړی (لکه مونږ) لاره ښیی مونږ ته بیا به کافران شول (په رسولانو) او مخونه به ئی وګرځول (له دلائلو د قدرت ځمونږ نو هلاک به کړل دوی لره الله)

تفسیر: یعنی ځمونږ غوندی پر یوه سړی باندی ئی د لاری ښوونی او د هادی نوم ایښی او هغه ئی مونږ ته رالیږلی دی ؟ که مونږ ته هادی لیږونکی ؤ نو ښائی پرښته ئی رالیږلی وی ګواکی د دوی په نزد د بشریت او رسالت په منځ کښی منافات ؤ نو ځکه هغوی خپلو ځانونو ته کفر غوره کړ او د پیغمبرانو د خبرو له منلو څخه ئی مخ واړاؤ .

تنبیه: له دی آیت ځنی دا خبره ثابتول چه رسول ته (بشر) ویل کفر دی انتهائی جهل او الحاد دی . پرته (علاوه) له دی څخه که څوک ووائی چه دا آیت د هغو سړیو په جهل او کفر باندی دلالت کوی چه د پیغمبرانو له بشریت څخه انکار کوی نو دا دعوی د پخوانیو دعوو څخه زیاته قوی ده .

وَّاسْتَغْنَى اللَّهُ ۚ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ⑥

او بی پروا غنی دی الله (له ایمان د خلقو) او الله غنی بی پروا دی (له عبادت) او ډیر ستایلی شوی دی (بی له ستایلو د خلقو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ څه پروا ده که هغوی مخ واړوی ـ یا غاړه وغړوی نو الله هم له هغوی ځنی د خپل رحمت نظر اړوی

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَن لَّن يُبْعَثُوا۟ ۚ

دعوی کوی هغه کسان چه کافران شوی دی چه له سره به بیا ژوندی راپورته نه کړی شی دوی

تفسیر: هم هغسی چه دغه کفار پخپل زعم د انبیاؤ له رسالت څخه انکار کوی د بعث بعدالموت ځنی هم انکار کوی .

قُلْ بَلٰى وَرَبِّيْ لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ۚ وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ۝

ووايه (اى محمده دوى ته چه) هو بيا به ژوندى راپورته كړى شئ قسم دى په رب ځما چه خامخا ژوندى پورته به كړل شئ هرومرو (خامخا) تاسى (پس له مرګه) بيا خامخا خبر به كړى شئ تاسى هرومرو (خامخا) په هغه څه چه كړى دى تاسى په دنيا كښې او دا (ژوندى پاڅول جزاء وركول) په الله باندى ډير اسان دى .

تفسير: يعنى د دوهم ځلى بيا ژوندى كول او د ګردو (ټولو) حساب ، كتاب اخيستل الله تعالىٰ ته كوم سخت او ګران او مشكل كار نه دى پوره يقين ولرى ، چه دا كار ضرور كيدونكى دى د چا له انكار كولو څخه هغه ټاكلى (مقرر كړى) شوى كار هيڅ وړاندى وروسته نه كيږى نو ځكه ښائى چه تاسى انكار پريږدى ، او د هغى ورځى په فكر كښې ولويږئ .

فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَالنُّوْرِ الَّذِيْٓ اَنْزَلْنَا ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝٨

نو ايمان راوړئ په الله او په رسول د ده (محمد) باندى او په هغى رڼا (رڼړا) (قرآن) باندى چه نازل كړى دى مونږ او الله په هغه څه چه كوئ ئى تاسى ښه خبردار دى (نو جزاء به دركړى) .

تفسير: يعنى ايمان سره عمل هم يو ضرورى شى دى .

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ۭ

(ياده كړه) هغه ورځ چه راجمع به كړى (او خبر به دركړى الله) تاسو لره په ورځ د جمع كيدلو (قيامت) كښې دا (ورځ چه ده) ورځ د نفعى او نقصان ده(چه مؤمنان جنت ته ځى او كافران په دوزخ كښې لويږى او غبن ئى ظاهريږى يا ځينى نيكان به هم په سبب د تقصير د نيكى او د احسان خپل زيان وينى)

تفسير: يعنى دوزخيان به ړه كيږى او جنتيان به كاميابيږى . ړه كيدل دا چه هغوى به د الله تعالىٰ وركړى قوتونه بې ځاى لګولى وى ، رأس المال او پنګه (سرمايه) به ئى هم له لاسه وتلى

وی . بری دا چه د لویی فائدی په بدل کښی په زړهاؤ ښه مومی . اوس د هم دی خبری لړ څه تفصیل داسی راځی چه

وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ

او هغه چه ایمان راوړی په الله او وکړی عمل نیک لری به کړی (الله) له ده څخه بدی د ده

تفسیر: یعنی هغه تقصیرات چه شوی وی د ایمان او ښو کارونو له برکته معاف او بښلی کیږی .

وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

او داخل به کړی (الله) دغه (صالح مؤمن) په هغو جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د ونو او مانیو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغه کښی ابدی همیشه دغه (مغفرت او جنت) بری خلاصی ډیر لوی دی .

تفسیر: یعنی هر څوک چه جنت ته ورسیږی تول مرادونه ئی په لاس ورځی ځکه چه جنت د الله تعالیٰ د لیدلو او د هغه د رضاء موندلو ځای دی .

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾ مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ ۚ

او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو کوی آیتونو ځمونږ ته دغه کسان دی یاران ملګری د دوزخ تل به وی دوی په هغه (دوزخ) کښی او بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ) نه رسیږی هیڅ مصیبت غم درد هیڅ‌چاته مګر خو (رسیږی) په اذن حکم د الله سره او هغه څوک چه ایمان ئی راوړی

دی په الله باندی لیاره شیی (الله) زړه د ده ته (د صبر او ثبات)

تفسیر: په دنیا کښی هیڅ یوه سختی او مشیت بی د الله تعالیٰ له رضاء ـ مشیت او ارادی څخه نه رسیږی کله چه مؤمنان په دی خبره باندی یقین او باور لری نو نه ښائی چه په هغه باندی خفه شی ـ بلکه په هر وقت او په هر حال باندی د هغه په فیصلی باندی رضاء وی او تل دی هسی وینا وکړی .

نه شود نصیب دشمن که شود هلاک تیغت
سر دوستان سلامت که تو خنجر ازمائی

هم داسی الله تعالیٰ مؤمنانو ته د صبر او د تسلیم لاری ورښیی چه د هغه له برکته پر دوی باندی د عرفان او ایقان گرد (تول) ورونه پرانیستل کیږی او عجیبی او غیبی ښوونی او فائدی په برخه شی ـ او له باطنی کیفیاتو او قلبی ترقیاتو څخنی گټور او خوندور کیږی .

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾

او الله په هر څیز باندی ښه عالم دانا دی (پر شاکرانو صابرانو) .

تفسیر: یعنی هغه تکلیف او مصیبت چه د الله تعالیٰ له لوری رارسیږی د هغه عین علم او حکمت دی همغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه کوم یو له مونږ څخنی د واقعی صبر تسلیم او رضاء په سمه لاره ځی؟ او د چا زړه د کومو احوالو او کیفیاتو د مورد گرځیدلو وړ (لائق) دی ؟

وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ۚ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾

او حکم ومنئ تاسی د الله او حکم ومنئ تاسی د رسول (د دغه الله) پس که مخ وگرځوه تاسی (له طاعته نو د تاسی نقصان دی رسول ته څه زیان نه رسیږی ځکه چه) نو بیشکه په رسول ځمونږ باندی رسونه ښکاره دی (او خپل تبلیغ ئی کړی دی).

تفسیر: یعنی په نرمی ـ سختی ـ تکلیف ـ راحت او په هر صورت کښی د الله تعالیٰ او د هغه د

رسول حکم ومنع ! که نه ستاسی خپل نقصان دی رسول الله صلی الله علیه وسلم خو تاسی ته تول ښه او بد درپوهولی دی او خپل فرض ئی ادا کړی دی او الله تعالیٰ ته ستاسی له اطاعت یا معصیت څخه هیڅ یو ضرر یا گټه (فائده) نه وررسیږی .

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۳﴾

الله (یو دی) نشته هیڅوک وړ (لائق) د عبادت مگر خو هم دی دی او خاص یواځی پر الله باندی پس توکل دی وکړی مؤمنان (چه د ایمان اقتضاء هم دا ده چه مؤمنان دی خپل کار الله ته وسپاری)

تفسیر: یعنی معبود او مستعان یواځی د الله تعالیٰ لوی ذات دی بل څوک د بندگی او د هیلی او د اسری وړ (لائق) نه دی .

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) بیشکه ځینی له ښځو ستاسی او (ځینی له) ځامنو ستاسی دښمنان دی تاسی لره

تفسیر: ډیر ځلی داسی کیږی چه سړی د ښځی او ځامنو په مینه او محبت کښی داسی اخته کیږی چه د الله تعالیٰ له یاده غافلیږی او د داسی تعلقاتو لامله (له وجی) نور ډیر خراب کارونه هم کوی او له ډیرو ښو څخه بی برخی پاتی کیږی د ښځی او اولاد غوښتنی او د هغوی خوښی ساتل هیڅ کله دی نه پریږدی چه بل شی ته خپل فکر واړوی ، د آخرت فکر تری هیریږی کله چه آل او عیال د سړی د داسی ضرر او نقصان سبب وگرځی هغه ئی دوستان نه بلل کیږی بلکه داسی دښمنان دی چه سړی د دوی د دی دښمنی احساس نشی کولی نو ځکه الله تعالیٰ مو ویښوی چه ځانونه مو له داسی دښمنانو څخه ساتئ ! او له هسی چارو ځنی لری گرځی چه د هغو په وسیله دنیا تاسی ته ډیره ښه ښکاره شی او آخرت مو له یاده ووځی او د دنیا لامله (له وجی) مو دین له لاسه وران شی . ولی داسی نه دی چه په دنیا کښی گردی (تولی) ښځی یا توله اولاده او خپلوان هسی وی چه سړی د آخرت له یاده غافلوی بلکه ځینی بختوری ښځی او هلکان داسی هم وی چه له خپلو میړو (خاوندانو) او پلرونو سره د هغوی د دین په حفاظت کښی مرستی(مدد) کوی او په ښو چارو کښی هغوی ته لار ښوونه او لاس نیونه کوی او هغوی ته عابدی ښځی نعم الصاحبات او نیک مرغی اولاده باقیات الصالحات گرځی **(جعلنا الله منهم بفضله ومنه)** .

فَاحۡذَرُوۡهُمۡ ۚ وَاِنۡ تَعۡفُوۡا وَتَصۡفَحُوۡا وَتَغۡفِرُوۡا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ﴿١٤﴾

نو ځان وساتئ تاسی له دوی څخه (په مقابل د حکم د الله او د دوی لحاظ مه کوئ) او که عفوه او گزشت وکړئ تاسو او مخ وگرځوئ تاسو او مغفرت وکړئ تاسی پس بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیانو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی که دوی له تاسی سره دښمنی وکړه ـ او تاسی ته دینی یا دنیوی زیان ورسید نو د هغه اثر او اغیزه به داسی کیږی چه تاسی به په انتقام او کسات (بدل) پسی لویږی ـ او پر هغوی باندی به نامناسبه سختی شروع کوئ ـ نو له داسی کولو څخه به د دنیا انتظام خرابیږی تر هغه ځایه پوری چه عقلاً او شرعاً گنجائش وی له هسی حماقتونو ، تقصیراتو ځنی تیریږئ او ښښئ انتقام او کسات پسئ مه گرځی ! چه په داسی مکارمو اخلاقو سره به الله تعالیٰ پر تاسی باندی مهربانی کوی او ستاسی خطاوی ښښی

اِنَّمَاۤ اَمۡوَالُكُمۡ وَاَوۡلَادُكُمۡ فِتۡنَةٌ ؕ وَاللّٰهُ عِنۡدَهٗۤ اَجۡرٌ عَظِيۡمٌ ﴿١٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مالونو ستاسی او اولاد ستاسی یوه فتنه ازمویښت دی او الله چه دی په نزد د ده دی اجر ثواب ډیر لوی .

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تاسی ته مال او اولاد درکوی ـ او تاسی پری ازمویی چه کوم یو له تاسی څخه په داسی فانی او زائلو شیانو کښی اخته کیږی ؟ او کوم یو له تاسی ځنی د فانی شیانو د خپل آخرت پنگه (سرمایه) او ذخیره گرځوی ؟ او د آخرت ډیر لوی اجر او ثواب د دی ځای پر حظوظو او مالونو باندی ښه بولی او ترجیح ورکوی ؟ او د آخروی باقی او غیر فانی نعمتونه هیروی او په بدل ئی دغه زائل او فانی شیان اخلی ؟.

فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسۡتَطَعۡتُمۡ وَاسۡمَعُوۡا وَاَطِيۡعُوۡا وَاَنۡفِقُوۡا خَيۡرًا لِّاَنۡفُسِكُمۡ ؕ

نو وویریږئ تاسی له الله خومره چه توانیږئ تاسی واورئ (خبری د الله په سماع د قبول سره) او اطاعت کوئ (د احکام الله) او نفقه کوئ لگوئ ښه شیان دپاره (د نفعی) د ځانونو خپلو

تفسير: یعنی تر څو مو چه له وسه کیږی له الله تعالیٰ څخه وویریږئ او په دی امتحان او ازموینه کښی ثابت قدم اوسئ ! او د هغه احکام واورئ ! او عمل پری وکړئ !.

وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُولَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾

او هغه چه وساتلی شو له حرص بخیلی د نفس خپل څخه نو دا کسان هم دوی دی بریالیان (کامیاب) په مراد رسیدلی (له عذابه په دواړو دارینو کښی)

تفسير: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی به له نفقه کولو او له مال لګولو څخه ستاسی خپلی ښیګڼی (فائدی) کیږی . او همغه سړی بریالی (کامیاب) او په مراد رسیږی چه الله تعالیٰ د هغه زړه له دی اندیښنی غوښتنی څخه پاک ساتلی وی او حرص ـ بخل ـ طمع او کنسکی (شومتیا) لار پکښی ونه لری ! .

إِن تُقْرِضُوا ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَٰعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ

که چیری قرض پور (قرض) ورکړئ تاسی الله لره (په هغه څه چه فرمائلی دی) قرض پور نیک (په محبت او اخلاص سره) نو دوچنده به کړی (الله ثواب د) هغه (پور) تاسی ته او مغفرت به وکړی (الله) تاسی ته .

تفسير: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی په اخلاص او نیک نیت سره له خپل حلال او طیب مال څخه صرف کړی او وئ لګوئ ! تر څو الله تعالیٰ تاسی ته څو چنده له هغه څخه زیات ثواب درکړی او ستاسی ګردی (تولی) خطاوی او تجاوزات وبښی هم داسی یو مضمون پخوا له دی څخه هم تیر شوی دی پوره تقریر دی هلته وکوت شی .

وَٱللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾

او الله ښه قدردان دی ښه تحمل والا دی (چه لږ قبلوی او ډیر ورکوی) .

تفسير: د قدر پیژندلو خبره دا ده چه په لږ عمل سره ډیر ثواب ورکوی او تحمل ئی دا دی چه د ګناه په لیدلو سره سم د لاسه عذاب نه مقرروی . بیا هم د ډیرو ګناهګارانو جرم بښی او د ډیرو په سزا تخفیف کوی .

عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

عالم پوهیدونکی د پټ او ښکاره دی ښه غالب قوی دی ډیر حکمت والا دی

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په ښکاره کارونو او پټو نیتونو باندی علیم او خبیر ښه دانا او بینا دی او سم د خپل زبردست قوت او حکمت سره هر چاته بدل ورکوی

تمت سورة التغابن بفضل الله تعالیٰ ومنه ولله الحمد والمنة

سورة الطلاق مدنية وهي اثنتاعشرة آية وفيها ركوعان
رقمها (٦٥) تسلسلهاحسب النزول (٩٩) نزلت بعد سورة الإنسان
د «الطلاق» سورت مدنی دی (۱۲) آیت (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٥)
او په نزول کښی (۹۹) سورت دی وروسته د «الإنسان» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوْهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ

ای نبی (ووایه امت خپل ته) کله چه اراده وکړئ طلاقوئ تاسو ښځی (خپلی چه مدخول بهاوی او صغیره آیسه حامله نه وی) نو طلاقوئ په (وقت د) عدت د دوی کښی (په طهر کښی چه خالی له جماع وی)

تفسیر: اګر که دلته مخاطب نبی صلی الله علیه وسلم دی مګر په واقع کښی ګرد (تول) امت مخاطب دی . یعنی کله چه کوم سری بیا په کوم ضرورت یا د مجبوریت له کبله (وجی) د خپلی ښځی د طلاق ورکولو اراده وکړی . نو ښائی چه هغه دی په عدت سره طلاق ورکړی . (البقرة) سورت کښی راغلی دی چه د مطلقی عدت دری حیضه دی لکه چه هم دا ځمونږ د حنفیانو مذهب دی نو ځکه له حیض څخه پخوا د طهر په وقت کښی ښائی طلاق ورکړ شی تر څو تول حیض پر شمیر کښی راشی فرض ئی کړئ که د حیض په وخت کښی طلاق ورکوی نو هغه حیض چه طلاق پکښی ورکړی شوی وی له دوو حالتو څخه خالی نه دی په عدت کښی

شمیرلی کیږی ؟ یا نه. که هغه د حیض ورځی په عدت کښی شمیرل کیږی نو طلاق د ایقاع څخه پخوا هومره مدت د حیض چه تیر شوی وی هغه له عدت څخنی لرېږی ؟ او پوره دری حیضه د عدت دپاره پاتی کیږی . او که ئی نه وی شمیرلی کله چه پرته (علاوه) له موجوده حیض څخه دی نور دری حیض ښائی وګوری او دا حیض ئی له هغو دری حیضو څخه زیات وی . نو ځکه مشروعه طریقه دا ده چه په طهر کښی دی طلاق ورکړی شی او له احادیثو څخه هم دا قید ثابتیږی چه په هغه طهر کښی چه کوروالی او صحبت پکښی نه وی شوی ښائی میړه (خاوند) خپلی ښځی ته طلاق ورکړی

وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ

او وشمیرئ وساتئ تاسو عدت (د ښځو خپلو)

تفسیر: نارینه او ښځی دواړه ته ښائی چه دا خبره په یاد ولری چه چیری د غفلت او سهوی په وسیله له دوی څخنی کومه سهوه او بی احتیاطی ونشی او څه لاندی باندی په منځ کښی رانشی او هم ښائی چه طلاق داسی ورکړ شی چه د عدت په شمیر کښی هیڅ شانی ډیروالی او لږوالی رانشی لکه چه په پاس تفسیر کښی وویل شو

وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ ۖ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ

او وویریږئ تاسو له الله چه رب (پالونکی) د تاسی (دی) مه وباسئ (ای میړو «خاوندانو») دغه (ښځی خپلی) له کورونو خپلو څخه (چه پکښی اوسی دوی تر هغه پوری چه ئی تیر شی عدت)

تفسیر: یعنی له الله څخه وویریږئ او په شرعیه ؤ احکامو باندی پابندی ولرئ ـ چه له هغو څخه یو حکم دا دی چه د حیض په حالت کښی دی طلاق ور نه کړ شی ! او دری طلاق دی یو ځای ور نه کړ شی ! او مطلقه ښځه دی له کوره د باندی ونه ایستله شی ! او د دی په شان د الله اکرم شانه واعظم برهانه نوری ښوونی هم په اخلاص سره منئ !

وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ ۚ

او نه دی وځی دغه (ښځی هم پخپله له کورو نه تر څو چه عدت د دوی تیر شی) مګر هلته چه راشی دوی په فاحشه بی حیائی ښکاره سره (لکه زناء)

تفسیر: یعنی ښځی دی پخپله خوښه هم نه وځی ځکه چه دا سکنی محض حق العبد نه دی چه د هغه په رضاء سره ساقطه شی بلکه حق الشرع دی هو! که ښځه کومه ښکاره بی‌حیائی وکړی ـ یا په بدو چارو ځغرد (ضد) وکړی یا د غلا مرتکبه شی یا د ځینو علماؤ په قول ژبه وکړی ـ یا تل په جنګ جنجال او جګړه کښی لګیا وی او بی له غمه او خفګانه ئی بل کار نه وی نو ایستل ئی روا دی که دا ښځه بی‌موجبه له کوره ووځی نو دا په خپله د دی د صریحی بی‌حیائی یو کار دی !.

وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يَّتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهٗ ۚ

او دا (احکام) حدود اندازه کړی شوی د الله دی او هر هغه چه تیریږی له حدودو د الله څخه نو په تحقیق ظلم ئی کړی دی په ځان خپل باندی

تفسیر: یعنی ګناهګار شوی دی د الله تعالیٰ په نزد د سزا موجب وګرځید.

لَا تَدْرِيْ

نه پوهیږی (ته ای طلاق کوونکیه ! یا نه پوهیږی هیڅ نفس)

تفسیر: د لاندی ترجمه شیخ الهند رحمة الله علیه په نه پوهیږی سره چه د غائب مؤنث صیغه ده کړی ده چه «نفس ته» راجع شی چه سماعی مؤنث دی او تری ښکاره شی چه دا خطاب طلاق ورکوونکی ته دی نه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته

لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا ①

ښائی چه الله پیدا کړی وروسته له دی طلاق کوم ښه کار او نوی صورت لکه رجوع له طلاقه .

تفسیر: یعنی ښائی چه بیا د دواړو په منځ کښی روغه او صلحه وشی او په طلاق باندی پښیمان او نادم شی

فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ اَوْ فَارِقُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ

بیا نو کله چه ورسیږی دغه (ښځی) نیتی خپلی ته نو وساتئ (تاسی ای میړو «خاوندانو») دوی په معروف نیکی ښه شان سره یا جلا (جدا) شئ تاسی له دوی ځنی په معروف نیکی ښه شان سره

تفسیر: یعنی په رجعی طلاق کښی کله چه عدت ختمیدلو ته نژدی شی نو تاسی لره له دوو چارو څخه د یوی چاری اختیار دی چه یا د عدت له ختمیدلو څخه پخوا سم له دستوره هغی ښځی ته رجعت او خپلی نکاح ته دوام ورکړئ ! یا د عدت په ختمیدلو سره په معقولی طریقی باندی له هغی څخه جلا (جدا) شئ ! مطلب دا که د نکاح تینګ ساتل مقصد وی نو په هغه وقت کښی او که ئی شلول مطلب وی نو په دغه وقت کښی ځغرد (تینګوالی) پری وکړئ ! او په دواړو صورتونو کښی د انسانیت ، شرافت اصولو ته په درنه سترګه وګورئ ! او داسی هم مه کوئ چه ساتنه ئی مقصود نه وی او خامخا د عدت د اوږدوالی دپاره رجعت وکړئ یا د ساتلو په صورت کښی هغی ته ایذا ورسوی او طعن او تشنیع ورواروئ ! .

وَّاَشۡهِدُوۡا ذَوَىۡ عَدۡلٍ مِّنۡكُمۡ

او شاهدان نیسئ تاسی (په دغه رجوع باندی) دوه خاوندان د عدل له تاسی څخه

تفسیر: یعنی وروسته له طلاق ورکولو او پخوا د عدت له پوره کیدلو که د نکاح بیا ساتل غواړی نو په دی رجعت باندی دوه شاهدان ونیسی تر څو د خلقو په نزد متهم نه شئ.

وَاَقِيۡمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ

او ښه اداء کړئ تاسی شاهدی (ای شاهدانو په وقت د حاجت کښی د) پاره د (ثواب او رضاء د) الله

تفسیر: په دی کښی شاهدانو لره هدایت دی چه د شاهدی ورکولو په وقت کښی کږه او خرابه خبره ونه کړی او سمه صافه او درسته خبره ووایئ ! .

ذٰلِكُمۡ يُوۡعَظُ بِهٖ مَنۡ كَانَ يُؤۡمِنُ بِاللّٰهِ وَالۡيَوۡمِ الۡاٰخِرِ ۙ

دا (ساتنه په نیکی سره) نصیحت کاوه شي په دی سره هغه چاته چه وی چه ایمان ئی راوړی وی په الله او په ورځی ورستی (د قیامت) باندی

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی پر ښځو باندی زیات ظلمونه کیدل او له ښځو سره هسی سلوک جاری ؤ لکه چه له غواؤ او خرونو سره ئی کوی یا له خورا (ډیر) سختو او ذلیلو بندیانو سره کاوه شی ځینی ښځی سل سل کرته طلاقولی خو سره د هغه به هم د هغوی د مصیبت دوره پای (آخر) ته نه رسیده په قرآن په ځو ځو ځایونو کښی د دی وحشیانه و مظالمو او بی رحمیو په خلاف ویناوی کړی دی او د نکاح او د طلاق په حدودو او حقوقو باندی په ډیر ښه دول (طریقه) سره زور غورځولی دی بالخصوص د دی سورت په منځ کښی په نورو حکیمانه ؤ هدایتو او نصیحتو کښی یو نهایت جامع او مانع او تول ښوونکی اصول بیان فرمایلی دی چه ﴿ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ﴾ دی چه د هغه حاصل دا دی چه که ئی ساتئ نو په معقوله دول او طریقی سره ئی وساتئ ! او که ئی پریږدئ نو هم په معقوله طریقه سره ئی پریږدئ ! خو له دی ښو او زرینو نصیحتو څخه هغه سړی منتفع او ګتور کیدی شی چه په الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم او په آخرت باندی یقین لری ځکه چه هم دا باور او یقین د انسان په زړه کښی د الله تعالیٰ ویره او خوف پیدا کوی او د هم دی ویری لامله (له وجی) دا خیال د انسان په فکر کښی پیدا کیږی همغسی چه یوه کمزوره ښځه له بخته او اتفاقه ځمونږ په منګلو او قبضه او اقتدار کښی راغلی ده مونږ هم تول د یوه لوی قهار الله تعالیٰ په قبضه او اقتدار کښی پراته یو هم دا یو خیال دی چه په هر حال کښی سړی له ظلم او تعدی څخه ساتی او د الله تعالیٰ په امر منلو باندی اړوی د دی دپاره په دی سورت کښی په مخصوص دول (طریقه) سره په اتقاء پرهیزګاری او د الله تعالیٰ په ویره باندی زیات امرونه او توصیی شوی دی .

وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا ۝٢

او هغه څوک چه ویریږی له الله ځان ساتی له معاصیو وبه ګرځوی ده ته یو ځای د وتلو(له دنیوی او آخروی غمونو نه)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ ځنی وویریږئ ! او د هغه د احکامو تعمیل په هر حال کښی وکړئ ! که څه هم له ډیرو مشکلاتو او شدائدو سره مخامخ شی ځکه چه الله تعالیٰ د هغو ګردو (تولو) مشکلاتو ځنی د وتلو لاره درخلاصوی او په سختیو کښی د ګزاری وسیلی هم در برابروی .

وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

او رزق روزی به ورکړی (الله) ده ته له هغه (ځایه) چه ګمان به نه کوی دی

تفسیر: د الله تعالیٰ ویری د دواړو دارینو د خزانو کنجی ده او د ګردو (تولو) بریو او کامیابیو وسیله ده له هم دی ځنی ګرد (تول) مشکلات اسانیږی بی قیاس او بی ګمانه ئی رزق روزی او خواړه ور رسیږی ، ګناهونه ئی ببښل کیږی جنت ورحاصلیږی ثواب ئی زیاتیږی او یوه عجیبه د زړه ډادینه (تسکین) ـ سکون ـ اطمینان او خوښی په برخه او نصیب راځی چه د هغه لامله (له وجی) بیا هیڅ یوه سختی لکه سختی نه وربښکاری ـ او ګردی (تولی) پریشانی او ربړونه (تکلیفونه) ئی پخپله ورکیږی په یوه حدیث کښی راغلی دی که د دنیا ګرد (تول) خلق په هم دی آیت باندی په اخلاص سره منګولی ولګوی نو ګردو (تولو) نړی والانو (اهل دنیا) ته هم دا هدایت بس او کافی دی .

وَمَنۡ يَّتَوَكَّلۡ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسۡبُهٗ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمۡرِهٖ ؕ قَدۡ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَىۡءٍ قَدۡرًا ③

او هغه څوک چه توکل وکړی په الله باندی نو دغه (الله) بس کافی دی ده لره (په دواړو جهانو کښی) بیشکه الله رسیدونکی دی امر کار خپل ته په تحقیق ګرځولی ده الله هر څیز لره اندازه (نو هر څه کیږی په تقدیر د الله سره نو هم ده ته پکار ده سپارنه د هر کار خپل)

تفسیر: یعنی پر الله تعالیٰ باندی هیله (امید) او اسره ولرئ او یواځی پر وسائلو او اسبابو باندی تکیه ونه کرئ ! د الله تعالیٰ قدرت په دی اسبابو اړه (انحصار) نه لری د کوم کار د کولو اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هغه هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی اسباب او وسائل هم د ده د مشیت تابع دی هو! د هر څیز اندازه د هغه له خوا تاکلی (مقرر) شوی دی چه سم له هغه سره هغه ښکاره کیدونکی ده نو ځکه که د کوم څیز په حاصلیدلو کښی څه ډیل ښکاره شی نو متوکل لره نه ښائی چه ځان خپه یا پریشان کړی .

وَالّٰٓـىِٴۡ يَئِسۡنَ مِنَ الۡمَحِيۡضِ مِنۡ نِّسَآئِكُمۡ اِنِ ارۡتَبۡتُمۡ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشۡهُرٍ وَّالّٰٓـىِٴۡ لَمۡ يَحِضۡنَ ؕ

او هغه ښځي چه نااميده شوي وي (په سبب د كبارت يا د مرض) له حيضه له ښځو ستاسي ځني كه چيري په شک کښي ئي تاسي نو عدت د دوی دري مياشتي دي او هم داسي ښځي چه نه وي شوي حائضه (په سبب د صغارت نو دري مياشتي عدت دي تيروي)

تفسير: يعني پاک قرآن د مطلقي عدت لکه چه د «البقرة» په سورت کښي هم راغلي دي دري حيضه ښوولي دي كه شبهه او شک پيدا شي چه چاته حيض ور نشي يا د دير عمر او منګ لامله (له وجي) ئي حيض بند شوي وي نو د هغي عدت به څو وي ؟ دا ئي راښکاره کړه چه دري مياشتي دي .

وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

او (ښځي) خاوندانی د بار ګيدی (حاملاتي بلاربي) عدت د دوی دا دی چه کيږدی دوی بار خپل (وځيګوی مولود دغه طلاقي يا چه ميره (خاوند) ئي مړ شوي وي) (يعني د حاملي عدت بچي کيدو پوري دي)

تفسير: د جمهورو په نزد د حاملي عدت د هغي د حمل تر وضعي او د مولود تر ځيګولو پوري دی كه څه هم هغه يوه لحظه او شيبه وروسته وي يا تر ديرو مياشتو پوري وځنديږي (ايسار شي) په دي کښي د مطلقي او د کوندي حکم يو دی **(كما هو مصرح في الاحاديث)**

وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ④ ذَٰلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنزَلَهُ إِلَيْكُمْ ۚ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ⑤

او هغه څوک چه ويريږی له الله ځان ساتي له معاصيو نو وبه ګرځوی الله ده ته کار د ده کښي اساني دا (چه ويلي شوی دی) امر حکم د الله دی چه نازل کړی دی تاسي ته او هغه څوک چه ويريږی له الله ځان ساتي له معاصيو نو لری به کړی الله له ده څخه ګناهونه د ده او لوی به کړی (الله) ده لره اجر ثواب (د ده)

تفسير: د هری جملي په آخر کښي د اتقاء او د الله تعالىٰ اكرم شانه اعظم برهانه د ويری مضمون په مختلفو اساليبو او دول دول (قسم قسم) پيرايو سره ئي تکرار کری دی تر څو

لوستونکی د هغه د بار بار ویلو څخه ډیر ویښ او متنبه شي چه د ښځو په معاملاتو کښې د دی اتقاء او پرهیزګاری ضرورت ډیر زیات دی .

اَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ

واوسوئ دا (ښځی طلاقي کړی شوی) په هغه ځای کښې چه پکښې اوسیږئ تاسی (سم) له طاقت د تاسی (چه توانیږئ !)

تفسیر: د نارینه په ذمه باندی ضرور دی چه خپلی مطلقی ښځی ته تر عدت پوری هستوګنی دپاره کور ورکړی چه هغه ته «سکنیٰ» وایه شي نو کله چه سکنی واجبه شي نو نفقه هم د هغه په ذمه ثابتیږی ځکه چه ښځه دومره موده د ده په کور کښې مقیده او محبوسه (بنده) پاتی کیږی د قرآن کریم د دی الفاظو اشاره په هم دی لوری ده ﴿ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ﴾ کله چه نارینه هغه ښځه له خپل مقدور او حیثیت سره سمه په خپل کور کښې پریږدی ښکاره ده چه دا خبره دی لره هم متضمنه وی چه د هغی د خوراک او پوښاک مناسب بندوبست هم وکړی لکه چه د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په مصحف کښې دا آیت داسی ؤ **(اسکنوهن من حیث سکنتم وانفقوا علیهن من وجدکم)** ځمونږ د حنفیانو په نزد دا د سکنی او د نفقی حکم هر ډول (طریقه) مطلقی لره عام دی د رجعیه قید پکښې نشته ځکه هغه بیان چه له ړومبی څخه راغلی دی لکه د انسی ـ صغیری او حاملی د عدت مسئلی په هغه کښې هیڅ یو تخصیص نشته بیا په دی کښې بلاوجه تخصیص ولی وکړی شي ؟پاتی شو د فاطمی بنت قیس حدیث چه په هغه کښې هغه وائی چه میره (خاوند) می ماته دری طلاق راکړی ؤ ـ نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم ماته سکنی او نفقه ونه تاکه (مقرر نه کړه) او له دی حدیث څخه فاروق اعظم ـ عائشی صدیقی او نورو صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین او تابعینو رحمهم الله تعالیٰ اجمعین انکار فرمایلی دی بلکه فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه تر دی پوری هم ویلی دی چه «مونږ د یوی ښځی په وینا سره د الله تعالیٰ کتاب او د هغه د رسول سنت نشو پریښودی چه دا هم مونږ ته نه دی معلوم چه هغه پیښه د دی ښځی په یاد پاتی ده که نه» ښکاره ده چه فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه له کتاب الله څخه په هم دی خبری باندی پوهیدلی دی چه ثلاثه مطلقی ته نفقه او سکنی واجبه ده ، او د هغه په تائید د رسول الله صلی الله علیه وسلم کوم سنت هم ورسره موجود ؤ لکه چه (طحاوی) او نورو داسی راویتونه نقل کړی دی چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په تصریح سره بیان پکښې کړی دی چه «دا مسئله می له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه اوریدلی ده» په «دارقطنی» کښې د جابر رضی الله تعالیٰ عنه یو حدیث په دی باره کښې صریح دی اګر که د هغه د ځینو راویاتو نورو رفع او وقف کلام کړی دی بل دا هم امکان لری چه حضرت نبوی به له دی جهته فاطمی بنت قیس ته د

سکنی تجویز نه وی فرمایلی چه دی خپل خسر سره ژبه او ویل کول او ناوړی (غلطی) خبری ویلی لکه چه په ځینو نورو روایتونو کښی شته نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم امر حکم ورکړ چه دا دی د هغوی له کوره ووځی نو کله چه سکنی پاتی نه شوه نو نفقه هم ساقطه شوه لکه هغه ښځه چه بی د میړه (خاوند) له پوښتنی له کوره د باندی درومی نفقه ئی تر هغه پوری ساقطیږی چه بیرته د خپل میړه (خاوند) کره راشی **نبه علیه ابوبکر الرازی فی احکام القرآن** برسیره په دی په (جامع ترمذی) او نورو کښی ځینی داسی روایتونه هم شته چه فاطمی ته د نفقی دپاره څه غله ورکړی شوی وه خو هغی له هغه مقدار څخه زیاته غوښتنه وکړله چه هغه ونه منله شوه نو مطلب ئی داسی شو چه رسول مبارک د دی د هغی زیاتی نفقی تجویز منظور ونه فرمایه چه د نارینه له لوری ورکړه شی والله اعلم بالصواب هو ! دا خبره مو هم په یاد وی چه نسائی ـ طبرانی او مسند امام احمد رضی الله تعالیٰ عنه په ځینو روایتو کښی فاطمی بنت قیس د رسول الله صلی الله علیه وسلم صریح ارشاد داسی نقل کړی دی چه سکنی او نفقه یواځی هغی مطلقی لره دی چه د هغی د رجعت امکان وی خو د دی روایتو سندونه دومره زیات قوی نه دی «زیلعی» د (هدایی) په تخریج کښی په دی باندی بحث کړی دی هلته دی وکوت شی !

وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ۚ

او مه کوئ اراده د ضرر تاسی د دغو (مطلقانو) لره چه تنګوئ به (ځایونه او نفقی) په دوی باندی

تفسیر: یعنی ای میړونو (خاوندانو) ضرر مه رسوئ تاسو دی ښځو طلاقو شوو ته په ځای د هستوګنی چه هغوی په تنګ شی او په وتلو سره مجبوری شی.

وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ

او که چیری وی دغه (ښځی) خاوندانی د بار ګیډی (حاملانی بلاربی) نو نفقه کوئ تاسی پر دوی باندی تر هغه پوری چه کیږدی دوی بار (حمل د ګیډو) خپلو (په ځیګیدلو سره)

تفسیر: د حمل مدت کله چه ډیر اوږدیږی نو هغه په خصوصیت سره راوښود چه په هغه کښی که هومره اوږدوالی هم وشی خو د حمل تر ځیږیدلو پوری ښائی هغی ته دی نفقه ورکړه شی او داسی دی ونه کړی چه دری میاشتی نفقه ورکړی او بیا ئی بنده کړی.

فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ

نو که تی ورکاؤ دوی (پس له طلاقه) اولاد د تاسو لره پس ورکړئ تاسی هغوی لره مزدوری د هغوی او مصلحت مشوره کوئ (ای ښځو او میړو (خاوندانو) په حق د مولود خپل) په منځونو خپلو کښی په معروف نیکی سره

تفسیر: یعنی که له وضع حمل څخه وروسته ښځی ستاسی له خاطره وړوکی ته شودی ورکوی نو اجرت ئی ښائی هومره ورکړ شی لکه نورو تی ورکونکیو ښځو ته ورکاوه کیږی . او سم له دستوره په معقوله طریقی سره یو له بله د دی وړوکی په نسبت مشوره وکړی او لازمه قراردادونه وتړی او خامخا ضد او خراب تګ ونه کړی! او یو له بل سره د نیکی سلوک وکړی. نه دی ښځه د شودو له ورکولو څخه غاړه غړوی. ! او نه دی نارینه له هغی څخنی مخ اړوی چه بلی ښځی ته د دی وړوکی ورکړی چه د ده د مور په ځای بله ښځه په اجرت سره تی ورکړی.

وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ ۞٦

او که سختی وکړئ تاسی (ای والدینو په تی ورکولو او اجرت کښی) نو لپاره د تی ورکولو دی طلب کړی هغه (مولود) لره بله ښځه (یعنی دائی دی ورته ونیسی او په مور باندی دی زور نه کوی)

تفسیر: یعنی که د مخالفت ـ ضد لامله (له وجی) ښځه په شودو ورکولو باندی راضی نشی نو نارینه دی هرومرو (خامخا) هغی ته نه ګوری او بله ښځه دی پیدا کړی چه هغه کوچنی (ماشوم) ته شودی ورکړی. او که نارینه پر هغی ښځی باندی خپل وړوکی نه پالی او شودو ته ئی نه پریږدی نو خامخا به بله کومه ښځه پیدا کیږی. او په دواړو صورتو کښی به بلی ښځی ته څه ورکول کیږی ـ نو ولی هم دا شی د همغه وړوکی مور ته ورنه کړ شی چه هم وړوکی په ارام او خوشاله ـ او هم مور پری داده او بی پروا شی.

لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ ۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا ۚ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ۞٧

نو نفقه دی ورکوی (مطلقانو او مرضعانو ته) خاوند د طاقت له طاقته شتو
خپلو نه او هغه چه تنگ کړ شی په ده باندی رزق د هغه پس نفقه دی کوی
له هغه ځنی چه ورکړی وی هغه لره الله نه ورکوی تکلیف الله هیڅ نفس لره
مگر خو په هغه قدر چه ورکړئ وی هغه لره له ماله) ژر به ښکاره کړی الله
پس له سختی تنگی ځخه اسانی فراخی

تفسیر: یعنی د وړوکی خرڅ پر پلار باندی دی. مال او شته والا دی د خپل مال او شتو په نسبی خرڅ او نفقه ورکوی فقیر ـ اکرب او نادار دی د خپل نشتوالی په حیثیت نفقه خرڅ کوی. که د کوم سړی په برخه ډیره فراخی او شته نه وی او د الله جل جلاله له درباره ئی لږ رزق او خواړه په برخه شوی وی نو دی په هغه کښی د خپل گنجائش او قوت په نسبت خرڅ کړی ځکه چه الله تعالیٰ هیچاته د هغه له طاقت ځخه زیات تکلیف نه ورکوی کله چه کوم سړی په تنگه کښی هم د هغه له احکامو سره خرڅ وکړی نو الله تعالیٰ به هغه سختی او تنگه په اسانی او فراختیا سره ور بدله کړی.

وَكَأَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا
وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨﴾

او ډیر ؤ له کلیو ځخه چه گرځیدلی سرکښی کړی وه له امره حکمه د رب
خپل او له (امره حکمه) د رسولانو د دغه (الله) ځخه نو حساب به وکړو
مونږ له هغوی سره حساب سخت (په قیامت کښی) او په عذاب به کړو مونږ
هغوی په عذاب نا اشنا ناکاره سخت سره.
شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړے ده چه «او ځومره
(ډیر) ؤ له کلیو نه چه سرکشی کړی وه له حکمونو د رب خپل نه او له
رسولانو د ده نه پس حساب مو وکړ له هغوی سره حساب سخت او په عذاب
مو کړ هغو په ناکاره ناځاپه عذاب سره

تفسیر: یعنی د شریعت د احکامو مخصوصاً د ښځو په نسبت د گردو (تولو) حکمونو پوره پابندی ولری که نافرمانی وکړئ نو په یاد ئی ولرئ چه ځومره کلی او ښارونه د الله تعالیٰ او د ده د رسولانو د نافرمانی لامله (له وجی) ویجاړ او وران شوی دی. کله چه هغه خلق د تکبر او ځانمنمی (لویی) آخری درجی ته ورسیدل او مونږ د هغوی حساب او کتاب ښه او کلک

واخیست او د هغوی یو عمل مو هم بی له پوښتنې پرې نښود. او ټول مو په هسې سخت عذاب او افت کښې اخته کړل چه د هغه نظیر او ثانی پخوا له هغه څخه هیڅ لیدلی شوی نه ؤ.

فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾

نو (وڅکله یا) وبه څکی هغوی سزا د کار خپل (په دنیا کښې) او دی عاقبت آخر د امر کار د دوی زیان (په آخرت کښې چه حرمان دی له جنتونو).

تفسیر: یعنی هغه سودا ـ بیع او شری او پلورل او پیرودل (اخستل خرخول) چه په ټول عمر کښې کړی ؤ اخر ئی په هغو کښې سخت نقصان وموند تر دی چه پنګه (سرمایه) ئی هم له لاسه ووتله.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تیار کړی دی الله هغوی ته عذاب سخت (په دارینو کښې)

تفسیر: د مخه د دنیوی عذاب ذکر ؤ دا د آخروی عذاب ذکر دی

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ۚ الَّذِينَ آمَنُوا ۚ

نو وویریږئ له الله ځان وساتئ ای خاوندانو د عقلونو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی

تفسیر: یعنی د دی عبرتناکو واقعاتو له اوریدلو څخه عقلمند ایماندارانو ته ویریدل په کار دی او مونږ لره داسی کار کول نه ښائی چه د هغه لامله (له وجی) د الله تعالیٰ د قهر او د خپګان مورد وګرځو العیاذ بالله.

قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾

په تحقیق نازل کړی دی الله تاسی ته ذکر نصیحت (قرآن)

تفسیر: یعنی قرآن که له (ذکر) څخه (ذاکر) مراد وی نو هغه پخپله رسول دی.

رَّسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ

رسول (چه محمد) دی لولی په تاسی باندی آیتونه د الله چه ښکاره ظاهر کوونکی دی (د احکامو)

تفسیر: یعنی ښکاره نښی او آیات چه په هغو کښی د الله تعالیٰ احکام په ډیر ښه ډول (طریقه) سره اورولی شوی دی.

لِّيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ

دپاره د دی چه وباسی (الله) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی او کړی دی ښه عملونه له ظلمتونو تیارو (د جهل او کفر) څخه رڼا (رڼرا) (د علم او ایمان) ته

تفسیر: یعنی د کفر او د جهل له ظلمت او تیارو څخه ایستلی د ایمان او د عمل رڼا (رڼرا) ته مو لار ښوولی ده

وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا ﴿١١﴾

او هغه چه ایمان راوړی په الله باندی او وکړی ښه (عمل) نو داخل به کړی (الله) ده لره په جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به اوسیدونکی وی دوی په هغو کښی ابدی همیشه په تحقیق ښه ورکړی دی الله هغه ته رزق روزی

تفسیر: او له جنت څخه زیات ښه رزق ـ خواړه او روزی چیری موندل کیږی.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ ؕ

الله هغه (ذات) دی چه پیدا کړی دی اوه آسمانونه او (پیدا کړی دی) له ځمکی څخه هم په مثل د دی (اوه آسمانونه اوه ځمکی)

تفسیر: یعنی اوه ځمکی هم پیدا کړی دی لکه چه د (ترمذی) او نورو په احادیثو کښی راغلی دی. په دوی کښی احتمال شته چه په سترګو سره وکتل شی ـ او احتمال لری چه په نظر کښی رانشی خو خلق هغه د ستوری (کواکب) په نامه پیژنی لکه مریخ غوندی چه د هغه په نسبت د اوسنو پوهانو او حکماؤ داسی ګمان دی چه په هغه کښی غرونه او سیندونه ودانی او نور ژوندی شیان شته پاتی شوه دا خبره چه په حدیث کښی د دی ځمکی شتوالی د دی ځمکی لاندی وارد شوی دی ښائی هغه د هغو د ځینو حالاتو او اعتباراتو په نسبت وی او په ځینو حالاتو کښی کیدی شی چه هغه ځمکی له دی ځمکی څخه پاس ورشی هر څه د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه هغه اثر چه په کښی «**آدم کآدمکم**» او نور راغلی دی د هغه د شرحی موقع نشته په (روح المعانی) کښی په دی باندی پوره خبری شوی دی او د حضرت مولانا محمد قاسم رحمة الله علیه په ځینو رسالو کښی د هغه په شاؤ خوا کښی ښی خبری او څرګند (ښکاره) ونی شته او د هغه هر لوری ښه ښکاره شوی دی. کیږی چه له اوه ځمکو څخه د دنیا اوه براعظم مراد وی «برهان الدین کشککی»)

یَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَیْنَهُنَّ

نازلیږی امر حکم (د الله) په منځ د دغو (آسمانونو او ځمکو) کښی

تفسیر: یعنی د عالم د انتظام او تدبیر لاره د الله تعالیٰ تکوینیه او تشریعیه احکام په آسمانونو او ځمکه کښی راښکته کیږی.

لِتَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَیْءٍ عِلْمًا ﴿۱۲﴾ ع

(پوهوی مو) تر څو چه وپوهیږئ تاسی چه بیشکه الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی دغه جریان د احکام ئی دی په ځمکه او آسمان کښی) او (پوه شئ!) بیشکه چه الله په تحقیق احاطه فرمائلی رسیدلی دی هر شی ته له جهته د علمه قدرته.

تفسیر: یعنی د آسمان او د ځمکی د پیدا کولو او د هغو د انتظامی احکامو له جاری کولو څخه دا مقصود دی چه د الله تعالیٰ د علم او د قدرت د صفاتو اظهار وشی دا خبره د «ابن قیم رحمة الله علیه» له لوری په (بدائع الفوائد) کښی څرگنده (ښکاره) شوی ده. نور صفات په هم دی دوو صفتونو سره څه نه څه تعلق لری د صوفیه ؤ د دی مشهور حدیث مضمون چه «**کنت کنزاً مخفیا فاحببت ان اعرف**» دی اگر که د محدثینو په نزد صحیح نه دی خو ښائی چه هغه مضمون د دی آیت له مضمون څخه مستفاد شوی وی والله تعالیٰ اعلم.

تمت سورة الطلاق ولله الحمد والمنة

سورة التحريم مدنية وهي اثنتا عشرة آية وفيها ركوعان
رقمها (٦٦) تسلسلها حسب النزول (١٠٧)
نزلت بعد سورة الحجرات
د «التحریم» سورت مدنی دی (۱۲) ایتونه او (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٦) او په نزول کښی (١٠٧)
سورت دی وروسته د «الحجرات» له سورته نازل شوی دی

بِسۡمِ اللهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

د (الاحزاب) د سورت په تفاسیرو کښی تیر شوی دی کله چه الله تعالیٰ مسلمانانو ته بری او فتوحات وبښل او گرد (تول) مسلمانان سره ښه اسوده شول نو د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم مطهراتو ازواجو ته هم دا خیال پیدا شو چه مونږ به ولی په خوشالی سره ژوندون نه کوو؟ نو ځکه دوی تولو سره لاس یو کړ او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له حضوره ځنی خپلی نفقی وغوښتلی په صحیح مسلم کښی یو حدیث دی « **هن حولی یسألننی النفقة**» او د صحیح بخاری شریف په ابواب المناقب کښی راغلی دی «**وحوله نسوة یکلمنه ویستکثرنه**» دلته حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه حضرت بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته ـ او حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه حضرت بی‌بی حفصی رضی الله تعالیٰ عنها ته په قهر شول او دوی له هسی غوښتنی ځنی منع کړلی ـ نو د دوی لامله (له وجی) نورو مطهراتو ازواجو هم له دی خبری ځنی مخ واړاوه او دا ئی سره غوته کړله چه وروسته له دی نه به مونږ له پیغمبر ځنی داسی یو شی نه غواړو چه له نبی الله صلی الله علیه وسلم سره نه وی.

بیا هم د پیښو تګ داسې راپېښې شوې چه د هغو لامله (له وجې) رسول اکرم صلی الله علیه وسلم تر یوې میاشتې پورې له خپلو ټولو کډو څخه جلا (جدا) شو او (ایلاء) ئې فرمایلې تر څو د تخییر آیت چه په (الاحزاب) کښې تېر شو راغی او دی قصې ته ئې خاتمه ورکړه په دې ضمن او ترڅ کښې څه نورې پیښې هم واقع شوې چه د هغو له سببه د دوی مبارک زړه لږ څه خفه شو رښتیا خبره دا ده هغه مینه او محبت او تعلقات چه مطهراتو ازواجو د حضرت رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم سره درلودل (لرل) د هغو اړیکیو (تعلقاتو) او علائقو لامله (له وجې) د هغو په منځ کښې یو شان قدرتي او فطری کشمکش پیدا شوی و. هره یوه به په هم دې تمنا او ارمان وه چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیاته توجه او مینه خپل ځان ته ورکش کړې او خپل ځان د دوی د زیاتې توجه او مینې مرکز وګرځوي او د دواړو د دارینو له برکاتو او فیوضاتو څخنې ګټورې او متمتعې شي نارینه ته دا موقع د تحمل ـ تدبر خوش اخلاقی ډېره نازکه موقع او مرحله وی خو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ثابت قدمی او استقامت په دې نازک فرصت کښې هم همغسې غیر متزلزل ثابت او تحسین او د ستایلو وړ (لائق) ښکاره شو چه د هغه هیله (امید) او توقع د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مسعود وجود او ښه سیرت څخنې کېده ـ د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم هسې عادت ؤ چه وروسته له مازدیګره د خپلو ټولو مطهراتو ازواجو کره د څو لحظو او شیبو له مخې ته ـ یوه ورځ حضرت صلی الله علیه وسلم د خپلې ښځې حضرت ام‌المؤمنین بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها په کور کښې لږ شانې ډیل وفرمایه ـ وروسته دا ښکاره شوه چه دوی هلته د هغه عسل شات ګبینه څخه لږ څه خوړلی ؤ چه د دوی په مخ کښې ور وړاندې کړی شوی وه دا د شاتو او د ګبینو د خوړلو ډیل او وقفه په هره ورځ پرله پسې پیښیده. تر څو چه حضرت ام المؤمنین بی‌بی عائشة الصدیقة او حضرت ام‌المؤمنین بی‌بی حفصة رضی الله تعالیٰ عنها سره ملګرې وې او داسې تدبیر ئې سره جوړ کړو چه د هغې لامله (له وجې) نه یواځې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شاتو د شربت څښلو د هغې کره پرې ښود بلکه حضرت بی‌بی حفصې رضی الله تعالیٰ عنها ته ئې وفرمایل چه «ما د زینب کره د شاتو شربت څښلی و. اوس قسم خورم چه وروسته له دې نه ئې نه څښم!» کله چې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خیال دا خبره هم تېره شوې وه که له دې خبرې څخه حضرت بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها خبره شي نو هرومرو (خامخا) خپه کیږي. نو حضرت صلی الله علیه وسلم بی‌بی حفصې رضی الله تعالیٰ عنها ته ئې دا هم فرمایلې ؤ چه «له دې خبرې هیچا ته څه ونه وائې» هم داسې یوه خبره د ام‌المؤمنین حضرت بی‌بی ماریة القبطیة رضی الله تعالیٰ عنها په نسبت هم پیښه شوې وه. ماریة القبطیة هم د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ماندینه (بی بی) وه چه د دې له ګیډې څخه د دوی ځوی سیدنا ابراهیم رضی الله تعالیٰ عنه ځیږیدلی ؤ چه حضرت نبوی د نورو ازواجو د خوښې دپاره قسم خوړلی ؤ چه «پس له دې نه به د هغې کره نه ځم» او دا خبره نشي. خو حضرت بی‌بی حفصة رضی الله تعالیٰ عنها له دې خبرې څخه په پټه حضرت عائشې رضی الله تعالیٰ عنها ته خبر ورکړ او دا ئې هم ورته وویل چه پټه ئې وساتي. دلته د الله تعالیٰ له لورې

دا خبرى ځمونږ پيغمبر ته ورښكاره شوى نو حضرت صلى الله عليه وسلم حضرت بي‌بي حفصة رضى الله تعالىٰ عنها ته وفرمايل چه «ولى دى له دى خبرى ځنى نورى خبر كړى دى؟ چه په تينګه سره مى درته ويلى ؤ چه پټه ئى وساته » نو هغوى په تعجب سره وويل «تاسى ته دا خبر چا دركړى دى؟ ښائى چه د هغى خيال د عائشى رضى الله تعالىٰ عنها په لورى تللى وى نو پيغمبر صلى الله عليه وسلم وفرمايل چه «الله تعالىٰ ماته له دى خبرى ځنى خبر راكړى دى» د هم دى پيښى په لړ كښى دا ايتونه راښكته شوى دى

يَآأَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ اللهُ لَكَ ۚ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ ۗ

اى نبى (اى ځما پيغمبره!) ولى حراموى ته هغه چه حلال كړى دى الله تاته غواړى ته (په دى حرامولو سره) خوښى د ښځو خپلو

تفسير: د حلال شى په ځان باندى د حرامولو مقصد داسى دى چه د هغه شى په نسبت چه د عقيدى له مخى حلال او مباح ګڼى هسى عهد او پيمان وكړى چه وروسته له دى نه به ئى نه استعمالوم. كه داسى كول د كوم صحيح مصلحت پر بناء وى نو شرعاً جائز دى. مګر د پيغمبر صلى الله عليه وسلم د رفيع شان سره دا وړ (لائق) او مناسب نه ؤ چه د ځينو ازواجو د خوښى دپاره داسى يوه (اسوه) قائمه كړى چه وروسته له دى نه به د هغه د امت دپاره د تكليف سبب وګرځى نو ځكه الله تعالىٰ خپل رسول ئى متنبه وفرمايه چه ازواجو سره بيشكه خوش اخلاقى كول او په مينى او محبت سره سلوک لرل ښه كار دى مګر نه په دى اندازه او ميچ چه يو حلال شى پر ځان باندى حرام كړى او خامخا ځان په ربړ (تكليف) كښى واچوى.

وَاللهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ①

او الله ښښونكى دى (ستا قسم لره) ډير رحم والا دى (چه مقرر كړى دى كفارت د قسم)

تفسير: چه ګناه ښښى او له تاسى ځنى كومه ګناه هم نه ده شوى ـ يوائځى پخپلى درجى كښى يو خلاف اولىٰ خبره دى له خولى ځخه وتلى وى.

قَدْ فَرَضَ اللهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ ۚ وَاللهُ مَوْلَاكُمْ ۚ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ②

په تحقیق مقرر کړی دی الله تاسی لره حلالوالی د قسمونو ستاسی (په کفارت سره) او الله مولیٰ دوست مددگار ستاسی دی او هم دغه (الله) ښه عالم دانا دی ښه حکمت والا دی

تفسیر: یعنی هغه مالک الملک اعلیٰ شانه واعظم برهانه د خپل علم او حکمت له مخی تاسی ته مناسب احکام او هدایات درلیږلی دی چه له هغو څخه دا دی که کوم سړی په یوه نامناسب شی باندی قسم وخوری نو کفاره دی ورکړی او خپل قسم دی حلال کړی چه د هغه ذکر د «المائدة» په سورت کښی راغلی دی حضرت شاه صاحب لیکی اوس که څوک د خپل مال په نسبت داسی ووائی چه دا په ما باندی حرام دی نو ئی قسم شی کله چه کفاره ئی ورکړی بیا به له هغه څخنی گټه (فائده) اخیستی شی خواړه که جامی او زیورات (**هذا ما علیه نحن الحنفیة)**

وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَٰذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٣﴾

کله چه پټ راز ووایه نبی پیغمبر ځینو ښځو خپلو ته یوه خبره (چه تحریم د عسلو یا د ماریی یا د زینبی ؤ) نو کله چه خبر ورکړ هغی (حفصی) په دی (خبری) سره (عائشی ته) او ښکاره کړه هغه خبره الله پر دغه (خپل نبی پیغمبر) باندی نو ور وپیژندله (نبی حفصی ته) له ځینو هغو (خبرو) سره وویل دی (حفصی) چه چا خبر کړئ ته په دی باندی وویل (نبی) خبر کړی یم زه ښه عالم دانا ښه خبردار (الله په اسرارو د کائناتو).

تفسیر: د دی سورت په شروع تاسی د شاتو او د ماریی قبطیی قصی ولوستلی په آیت کښی دا راښوولی شوی چه بنده د یوی خبری به هغومره پټو ساتلو کښی چه کوشش وکړی نو کله چه الله تعالیٰ د هغی ښکاره کول وغواړی نو هیڅ کله هغه پټه نه پاتی کیږی او هم د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حسن معاشرت او د اخلاقو د وسعت ثبوت له دی څخه لا ښه ثابتیږی چه په هغو چارو کښی چه د دوی د طبیعت په خلاف پیښیدی تر کومی اندازی پوری تساهل او اغماض فرمایه او څرنگه ئی د عفوی او د کرم له لاری څخنی خبرو ته کتل گواکی د شکایت په وقت

کښې ئې پوره الزام نه ورکاوه په (موضح القران) کښې راغلي دی چه «ځينې وائې د هغه حرم (ماريې قبطيې رضی الله تعالىٰ عنها) موقوفولو خبر حضرت پيغمبر حضرت بي‌بي حفصې رضی الله تعالىٰ عنها ته په پټه سره ووېل او وئې فرمايل چه هغه دې هيچاته ونه وائې او له هغې سره ئې څه نورې خبرې هم هغوی ته ويلې وې حضرت بي‌بي حفصې رضی الله تعالىٰ عنها د هغو ګردو (ټولو) خبرو حال احوال حضرت بي‌بي عائشې صديقې رضی الله تعالىٰ عنها ته ووايه ځکه چه په دې ګردو (ټولو) خبرو کښې د دوی دواړو مطلب ؤ بيا د وحې په وسيله سره ئې دا خبره معلومه کړه او حضرت بي‌بي حفصة رضی الله تعالىٰ عنها ئې د حرم په خبره باندې ملزمه وپيژندله او د بلې خبرې ذکر ئې ونه فرمايه. هغه بله خبره څه وه؟ ښائې چه هغه بله خبره به دا وی چه ستا پلار حضرة الناطق بالصواب عمر بن الخطاب رضی الله تعالىٰ عنه د عائشې له پلار **(افضل الصحابة واولهم بالتحقيق حضرة ابوبکر الصديق رضی الله تعالىٰ عنه)** څخه وروسته په خلافت غوره کيږی الغيب عندالله هغه خبرې چه د الله او د هغه رسول له لورې په تال اچولې شوې وې او نه وې ويلې شوې نو مونږ به په هغه باندې څه پوهيږو؟ ښائې چه هغه ئې د دې لامله (له وجې) نه وې څرګندې (ښکاره) کړې چه پخوا له وقته په هغه باندې خبرې اترې او جرګې ونه کړلې شي او پر خلقو باندې بد اثر ونه لويږی. دا د خلافت مضمون په ځينو ضعيفو روايتونو کښې راغلي دی چه هغه د اهل التشيع د ځينو علماؤ له لورې هم منلې شوې دی.

إِن تَتُوبَآ إِلَى ٱللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا ۖ

که توبه وباسئ تاسې دواړه (ای بيبيانو) الله ته (قبوله به شی) نو په تحقيق کاږه شوې دی زړونه د تاسې دواړو

تفسير: دا خطاب بي‌بي عائشې رضی الله تعالىٰ عنها او بي‌بي حفصې رضی الله تعالىٰ عنها ته دی که تاسې توبه وباسې نو بيشکه د توبې ايستلو موقع ده ځکه چه ستاسې زړونه د اعتدال له لارې څنې کاږه شوې دی نو ښائې چه بيا هسې د بې اعتدالې په لورې لاړې نشئ او د بې اعتدالې څنې ځانونه وژغورئ (وساتئ).

وَإِن تَظَٰهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ مَوْلَىٰهُ وَجِبْرِيلُ وَصَٰلِحُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۖ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ ④

او که مرستې (مدد) وکړئ تاسې دواړه يوه له بلې سره (په ضرر د دغه نبي باندې) نو بيشکه الله همغه مددګار دی د هغه (نبي) او جبريل او صالح د

مؤمنانو (ئی هم مددګاران دی) او ملائکی (ئی هم) وروسته له دغه (مددګاری نه) مددګارانی دی.

تفسیر: د زوجینو په کورنیو چارو کښی ځینی اوقات ځینی خبری ړومبی ډیری معمولی او وړوکی په نظر راځی خو که لږ څه عنان او ملونه ئی سسته پری ښوده شی نو په پای (آخر) کښی هغه ډیر یو ویرووونکی او خطرناک شکل ځان ته غوره کوی په تیره بیا ښځه که کومی لوئ کورنی ته منسوبه وی نو هغه طبعاً پخپل پلار - ورور - خپلوانو او کورنی باندی نازیږی نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه وګوری، که تاسی دا راز (قسم) مرستی (مدد) ملګرتیا او ښوونی کوئ نو په یاد ئی ولرئ چه له هغه شخه پیغمبر ته هیڅ یو ضرر نه رسیږی ولی چه الله تعالیٰ - پرښتی او نیک بخت ایمان لرونکی درجه په درجه چه د چا مرستی (مددګار) او رفیقان او مددګاران وی نو د هغه په مقابل کښی د بل کوم انسان تدبیر نه چلیږی هو! یواځی له هسی چارو ځنی تاسی ته نقصان در پیښیږی.

تنبیه: ځینو اسلافو د صالح المؤمنین په تفسیر کښی د حضرت ابوبکر او حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنهما نوموونه اخیستی دی. چه ښائی دا د بی‌بی عائشی او بی‌بی حفصی رضی الله تعالیٰ عنهما په مناسبت وی والله اعلم

عَسٰی رَبُّهٗٓ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُّبْدِلَهٗٓ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكُنَّ مُسْلِمٰتٍ مُّؤْمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰٓئِبٰتٍ عٰبِدٰتٍ سٰٓئِحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَّاَبْكَارًا ۝٥

نژدی دی (او قادر دی) رب د دغه (نبی) که چیری طلاق درکړی تاسی تولو ته په دی چه بدل ورکړی ده لره نوری ښځی بهتری له تاسی شخه (په سیرت او صورت کښی) حکم منونکی مؤمنانی لمونځ کوونکی توبه ایستونکی عبادت کوونکی روژه نیوونکی هجرت کوونکی کونډی او پیغلی.

تفسیر: یعنی داسی وسوسو ته پخپلو زړونو کښی لاری مه ورکوئ! چه نارینه لره خو خامخا د ښځو ضرورت وی او له مونږ ځنی ښائسته او ښکلی ښځی چیری پیدا کیږی نو ځکه دوی مجبور دی چه ځمونږ ګردی (تولی) ویناوی واوری. په یاد ئی ولرئ که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو له تاسی ځنی بهتری ښځی هم خپل پیغمبر ته پیدا کولی شی. ولی چه د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیڅ یوه شی لږوالی نشته

تنبیه: د ثیباتو (کونډو) ذکر د دی لامله (له وجی) دلته راغلی دی چه کونډی د ځینو حیثیتونو لامله (له وجی) نارینه ۇ ته د ابکارو (پیغلو) په مقابل کښی مرجحی وی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَأَهۡلِيكُمۡ نَارٗا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلۡحِجَارَةُ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وساتئ تاسی ځانونه خپل او کور کهول خپل (په اطاعت د الله) له اور څخه چه خس اور لګونی بالنړ د هغه سړی او تیږی (ګټی) دی

تفسیر: هر مسلمان ته لازم دی چه د خپلو ملګرو او کور کهول والو په دینداری او مسلمانی کښی هم توجه ولری او د هغوی په سمون او لار ښوونه کښی زیار (کوشش) وباسی په پوهولو ـ ویرولو ـ پاللو ـ روزلو ـ مینه ـ محبت ـ وهلو او نورو وسیلو سره کوښښ وکړی چه هغی ته د دیانت چاری ور وښیی که سره له دی هم هغوی په لاره باندی برابر نه شی ـ نو د هغوی کمبختی او د ده بی قصوری پیژندی شی د ﴿ وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلۡحِجَارَةُ ﴾ تفسیر د(الٓمٓ) په (جزو) ځمونږ د دغه مبارک تفسیر کښی لیکلی شوی دی هلته دی وکوت شی!

عَلَيۡهَا مَلَٰٓئِكَةٌ غِلَاظٞ شِدَادٞ

په دی اور باندی مقرری دی پرښتی کلکی زوړنی قوتناکی زبردستی

تفسیر: یعنی دغه پرښتی پر مجرمانو باندی زړه سوی او رحم نه کوی او نه ئی پری بږدی او نه د هغه د زبردست نیولو ځنی هیڅوک ځان ژغورلی (بچ کولی) شی او نه تری تښتیدلی شی.

لَّا يَعۡصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمۡ وَيَفۡعَلُونَ مَا يُؤۡمَرُونَ ۝٦

نه کوی نافرمانی دغه (پرښتی) له الله د هغه څه چه امر ئی کړی دی دوی ته او کوی دوی هغه کار چه پری ماموری وی (من جانب الله).

تفسیر: یعنی نه د الله تعالیٰ له حکمونو ځنی خلاف تګ کوی او نه د هغو د احکامو په تعمیل کښی او په ځای راوړلو کښی څه ډیل او سستی کوی. او نه د حکم په امتثال کم قوته او عاجزانی دی. او په قیامت کښی ویلی کیږی دغو منکرانو ته داسی چه:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۝

ای هغو کسانو چه کافران منکران شوی یئ یعنی ای کافرانو عذر مه کوئ تاسی نن ورځ (ځکه چه نه قبلیږی) بیشکه هم دا خبره ده چه بدل جزاء به درکړ شی تاسی ته د هغه څه عمل چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی)

تفسير يعنی د قيامت په ورځ کښی کله چه د جهنم عذاب په مخ کښی شته نو هلته به منکرانو ته ویلی کیږی چه اوس پلمی (تدبیرونه) او بهانی مه راښیی ځکه چه نن به هیڅ یوه پلمه (تدبیر) او بهانه نه چلیږی بلکه هر څه چه مو کړی دی هغه سزا به تاسی ته پوره درکوله کیږی او ځمونږ له لوری په تاسی باندی هیڅ یو ظلم او زیادت نه کیږی دا گرد (تول) ستاسی عملونه دی چه د عذاب په بنی (شکلونو) تاسی ته په نظر درځی.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا ط

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) توبه وباسئ تاسی الله ته توبه خالصه رښتیا د زړه له کومی

تفسير: د زړه له کومی خالصه توبه دا ده چه په زړه کښی بیا گناه یو خیال هم تیر نشی که وروسته له توبی څخه بیا هم د ده په زړه کښی د همغو چتی (بیکاره) او خرابو چارو چرتونه (خیالونه) او فکرونو ته اندیښنه وگرځیده نو وپوهیږی چه د هغه په توبه کښی څه نقص او کسر شته او د گناه بنیاد ئی لا له بیخه نه دی وتلی.

رزقنا الله من التوبة النصوح حظا وافرا بفضلک و کرمک إنک علیٰ کل شئ قدیر.

عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ

امید دی چه رب ستاسی وبه رژوی له تاسی ځنی گناهونه ستاسی او داخل به کړی تاسی هغو جنتونو ته چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو (څلور قسمه) ویالی (دا ننویستل ستاسی دی جنت ته) په هغه ورځ کښی چه وبه نه

شرموی الله نبی او هغو کسانو لره چه ایمان ئی راوړی دی له هغه سره

تفسیر: یعنی د نبی مقام خو ډیر لوړ (اوچت) دی د هغوی ملګرو ته هم ذلت نه ورپیښیږی بلکه په خورا (ډیر) اعزاز اکرام د فضل او شرف په مناسبو او لوړو (اوچتو) مقام کښی ځای مومی او د ډیر لوی افتخار او امتیاز خاوندان ګرځی.

نُورُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ

رڼا (رڼړا) د دوی به ځغلی وړاندی د دوی څخه او په ښی خوا د دوی

تفسیر: د دی بیان د (حدید) په سورت کښی په خوا له دی نه تیر شوی دی وګورئ ځمونږ دغه مقدس تفسیر

يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۚ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٨﴾

وبه وائی دوی ای ربه ځمونږ پوره کړه باقی ولره مونږ لره رڼا (رڼړا) ځمونږ او وبښه مونږ لره (ګناهونه ځمونږ) بیشکه ته پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر ئی (چه ځینی هم دغه اتمام د نور او مغفرت دی).

تفسیر: یعنی ځمونږ رڼا (رڼړا) تر آخر پوری قائمه ولره او مه ئی وژنه! لکه چه د منافقینو په نسبت د (حدید) په سورت کښی ولیکل شو چه د هغوی رڼا (رڼړا) مړه کیږی او په توره تیاره کښی پاتی کیږی مفسرینو عموماً هم داسی لیکلی دی خو حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د (اتمم لنانورنا) د مراد په بیانولو کښی لیکی چه د ایمان رڼا (رڼړا) په زړه کښی وی چه زیاته شی نو په ټول بدن کښی خوره شی بیا په غوښه بیا په پوستکی کښی سرایت کوی.»

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۭ

ای نبی (ای محمدا پیغمبره) جهاد جنګ کوه له کفارو سره (بالسیف) او له منافقانو سره (باللسان) او سختی کوه پر دوی باندی.

تفسیر: د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم خلق او پسته رشه (خوی) په دی اندازی سره زیاته وه چه الله تعالیٰ نورو ته د تحمل کولو امر فرمائی او په دوی باندی د سختی کولو امر کوی.

وَمَأْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ⑨

او ځای (د ورتللو) د دوی جهنم دوزخ دی او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسير: پومبی د مؤمنانو د هستوګنی ځای ور وښوود ـ او بیا د هغوی په مقابل کښی د کفارو او د منافقانو د هستوګنی ځای او کور راښکاره کړ.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوْحٍ وَّ امْرَاَتَ لُوْطٍ ۖ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتٰهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَّقِيْلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدّٰخِلِيْنَ ⑩ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا امْرَاَتَ فِرْعَوْنَ ۘ

بیان کړی دی الله یو مثل دپاره د هغو کسانو چه کافران منکران شوی دی ښځه د نوح او ښځه د لوط چه وی دا (دواړه ښځی تر نکاح) لاندی د دوو بندګانو له بندګانو صالحانو ځمونږ بیا خیانت وکړ (دی دواړو ښځو له دغو دواړو (صالحانو میړو (خاوندانو) خپلو سره) نو دفع نه کړ (دغو پیغمبرانو) له دغو (خپلو) ښځو څخه له عذاب د الله څخه هیڅ شی او وویل شو ننوځئ تاسی دواړه (دوزخ ته) سره له نورو ننوتونکیو (کافرانو) او بیان کړی دی الله یو مثل دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی ښځه د فرعون

تفسير: یعنی حضرت نوح او حضرت لوط علیهماالسلام د الله څنګه نیک بندګان ؤ مګر د دواړو په کورونو کښی د هغوی ښځی منافقانی وی چه په ښکاره ډول (طریقه) به ئی هغو سره تعلقات لرل خو په پټه به له کافرانو سره ملی وی. نو بیا څنګه شول؟ له عامو دوزخیانو سره دوی هم د الله تعالیٰ له لوری په دوزخ کښی وغورځول شول او د پیغمبرانو د زوجیت تعلقات یوه ذره هم هغوی ته څه فائده ونه رسوله او نه ئی له عذابه وژغورل (وساتل) پرته (علاوه) له دی څخه د فرعون ښځه بی‌بی آسیه رضی الله تعالیٰ عنها بنت مزاحم چه یوه پخه ایمانداره او کامله ولیه وه او د هغی میړه (خاوند) د الله تعالیٰ لوی یاغی ؤ هغی نیکی ښځی خپل میړه (خاوند) له عذابه

ونه شو ژغورلی (ساتلی). او نه د میره (خاوند) د شرارت او بغاوت په جرم هغې ښځې ته کوم آخروی رنځ ور ورسید. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی خپل ایمان درست کړئ! چه نه میره (خاوند) او نه مو ښځې او نه مو نور ژغورلی (بچ کولی) شي او دا قانون ئې په عام دول (طریقه) ګردو (تولو) ته وارواوه.» داسې دی توهم ونه کړ شي چه (معاذ الله) دا ئې د حضرت ښځو ته ویلي دی هغوی ته خو ئې هغه فرمایلی دی چه د النور په سورت کښې راغلي دی. ﴿وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ﴾ او که په فرض محال سره داسې توهم وکړی شي نو د فرعون د ښځې مثال له چا سره ونښلاوه شي؟ **«لاحول ولاقوة الا بالله العلی العظیم»**

اِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِيْ عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

کله چه وویل دی ای ربه ځما جوړ کړه ماته په نزد خپل یو کور په جنت کښې

تفسیر: یعنی خپل قرب دی را عنایت کړه! او په جنت کښې راته یوه مانۍ ودانه کړه!.

وَنَجِّنِيْ مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهٖ وَنَجِّنِيْ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١١﴾

او ومې ژغوره (خلاصه) مې کړه له عذاب د فرعون څخه او له عملی د ده څخه او ومې ژغوره (خلاصه) مې کړه له قومه ظالمانو څخه.

تفسیر: یعنی د فرعون له منګولو څخه مې وژغوره (وساته)! او د هغه له ظلم ځنې راته نجات وبښه دوی حضرت موسیٰ علیه السلام پاللی ؤ او د دوی له مرستیانو (ملګرو) ځنې ؤ وائی کله چه فرعون ته دا حال ورڅرګند شو نو دایئ په څلورو مورو کښې وتاړه او راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) او ایذاوی ور ورسولی په هم دی حال کښې د الله تعالیٰ له لوری هغه ته د هغه د جنت ځای ور وښوول شو چه د هغه لامله (له وجی) په هغې باندی هغه ګرد (تول) ربړونه (تکلیفونه) او سختیاوی ور اسانی شوی په پای (آخر) کښې فرعون هغه سیاستاً ووژله او دی د شهادت کندول په سر واړاوه او د حقیقی مالک الملکوت اجل و اعلیٰ شانه واعظم برهانه مخی ته ورسیده په صحیح حدیث کښې نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د دی د کامل توب اعلان فرمایلی او حضرت بی‌بی مریم سره ئې د هغه شتوالی ذکر کړی دی په زرهاؤ رحمتونه دی وی د دوی په پاک روح باندی.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّتِيْٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا

او (مثل بیان کړی دی الله د) مریم لور د عمران هغه چه ساتلی و ځای د شهوت خپل (له نکاح او سفاح څخه)

تفیسر: یعنی له حلال او له حرام له ګردو (تولو) څخه ئی محفوظه وساتله.

فَنَفَخْنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا

نو ومو پوکل (په ګریوان د هغی) کښی له روح خپل څخه

تفسیر: یعنی د پرښتی په وسیله ئی یو روح ورو پوکله. حضرت جبریل علیه السلام د دی د کمیسه په ګریوان کښی پوکلی و چه د هغه په نتیجه کښی د حمل استقرار وشو او حضرت مسیح علیه السلام پیدا شو.

تنبیه: د نفخی نسبت ئی د ځان په لوری ځکه وفرمایه چه حقیقی خالق او علی الاطلاق مؤثر همغه دی ځکه چه د هری ښځی په رحم کښی هر یو وړوکی چه جوړیږی د هغه اصلی جوړونکی او پیدا کوونکی پرته (علاوه) له دی خالق څخه څوک دی. ځینو محققینو دلته د (فرج) معنی د ګریوان یا ځاک (چاک ګریبان) اخیستی ده نو په دی تقدیر سره ﴿ أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا ﴾ معنی به داسی وی چه د هیچا لاس ئی خپل ګریوان ته نه دی پری ایښی او دا به نهایت بلیغه کنایه د دی له عصمت او عفت څخه وی لکه ځمونږ د پښتنو په محاورو کښی وایه شی چه هغه ښځه ډیره سپین لمنی ده ! په عربو کښی داسی وائی «**نقی الجیب طاهر الذیل**» توله دی ځنی عفیف النفس مراد اخلی او د جامی لمن او یا ځاک مراد نه وی نو په دی تقدیر سره به ﴿ فَنَفَخْنَا فِيهِ ﴾ کښی ضمیر د (فرج) په لوری د هغه د لغوی معنی په اعتبار سره راجع کیږی والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ

او تصدیق باور کړی و هغی په خبرو د رب خپل باندی او په کتابونو د ده

تفسیر: د رب خبری هغه وی چه د پرښتو په ژبو سره د آل عمران په سورت کښی بیان شوی دی ﴿ وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ ﴾ الآیة ـ او له کتابونو ځنی به عام سماویه کتابونه مراد اخلی او د تخصیص ضرورت نشته.

وَكَانَتْ مِنَ الْقٰنِتِيْنَ ﴿١٢﴾

او وه دا له امر منونکیو فرمان وړونکیو څخه.

تفسیر: یعنی د کاملینو نارینه ؤ په شان په بندګی او طاعت کښی تینګه او ثابت قدمه وه باقی داسی وبوله چه د قانتینو له کورنی څخه وه.

«تمت سورة التحریم ولله الحمد والمنة وبه التوفیق والعصمة»

سورة الملک مکية وهی ثلثون آية وفيها رکوعان رقمها (٦٧) تسلسلهاحسب النزول (٧٧) نزلت بعد سورة الطور

د الملک سورت مکی دی (۳۰) آيته دوه رکوع لری په تلاوت کښی (٦٧) او په نزول کښی (٧٧) سورت دی

وروسته د «الطور» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَبٰرَكَ الَّذِيۡ بِيَدِهِ الۡمُلۡكُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيۡءٍ قَدِيۡرُۨ ۝١

ډير برکت کوی هغه (الله) چه په لاس (بلاکيف) د ده کښی دی ملک سلطنت او هم دغه (الله) پر هر څيز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی.

تفسير: يعنی لوی برکتناک او خورا (ډير) ثابت دی په دوام هغه الله تعالیٰ چه ګرد (تول) ملک د ده دی او يواځی په هر شی کښی د هغه واک او اختيار دی او حکم ئی پر هر څيز او هر ځای باندی چليږی.

الَّذِيۡ خَلَقَ الۡمَوۡتَ وَالۡحَيٰوةَ لِيَبۡلُوَكُمۡ اَيُّكُمۡ اَحۡسَنُ عَمَلًا ؕ

هغه (الله) چه پيدا کړی ئی دی مرګ او ژوندون لپاره د دی چه وازموئی تاسی چه کوم يو له تاسی ډير ښه دی د عمل له مخی (چه درکړی تاسو ته جزاء د اعمالو)

تفسير: يعنی د مرينی او د ژوندون سلسله هغه الله قائمه کړی ده. مونږ او تاسی ړومبی هيڅ نه وو هم هغه مرګ او مرينه وګڼی بيا پيدا شو وروسته له هغه مرينه او مرګ پر مونږ راځی بيا مو له هغی مرينی او مرګ څخه ژوندی راپاڅوی لکه چه د(البقرة) په دريمی رکوع ۲۸ آيت ځمونږ د دغه تفسير کښی راغلی دی ﴿وَكُنۡتُمۡ اَمۡوَاتًا فَاَحۡيَاكُمۡ ثُمَّ يُمِيۡتُكُمۡ ثُمَّ يُحۡيِيۡكُمۡ ثُمَّ اِلَيۡهِ تُرۡجَعُوۡنَ﴾ د مرينی او د ژوندون دا ګردی (تولی) سلسلی د دی دپاره دی چه ستاسی د چارو کتنه او ازموينه وکړه شی چه کوم يو خراب کار کوی؟ او کوم يو ښه کوی په ړومبنی ژوندون کښی ازموينه کيږی او په دوهم ژوندون کښی د هغه نتيجه فوراً درښوله کيږی. فرض ئی کړی. که ړومبی

ژوندون نه وی نو چا به عمل کاوه. که موت نه راتلی نو خلق به له مبدا او منتهیٰ ځنی غافل او بی فکره پاتی کیدل او هیڅ به نه پسی گرځیدل که بیا ژوندون نه وی نو د ښو او بدو چارو بدل به چیری ورکاوه کیده؟.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ②

او هم دغه (الله) ښه غالب قوی دی ډیر مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی داسی زبردست دی چه د هغه له نیولو ځنی هیڅوک ځان نشی بچ کولی او لوی لورورنکی مغفرت کوونکی او ښونکی هم دی.

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا

هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی اووه آسمانونه طبقی طبقی لاندی باندی

تفسیر: په حدیث کښی راغلی دی چه د یوه آسمان په سر باندی بل آسمان او د هغه د پاسه دریم آسمان او هم داسی یو پر بل باندی اووه آسمانونه سره لاندی باندی طبقی دی چه له یوه آسمانه تر بل آسمان پوری د پنځو سوو کلونو مسافه ده. د دی خبری تصریح په نصوصو کښی نه ده شوی دا شینتوب (شینوالی) چه ځمونږ په نظر راځی هم دغه آسمان دی؟ کیږی چه اووم آسمان له دی څخه پاس وی او دا شین والی د آسمان د چت رنگ وی.

مَا تَرٰى فِي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفٰوُتٍ

وبه نه وینی ته (ای کتونکیه) په پیدایښت د رحمٰن کښی هیڅ تفاوت خلل عیب فرق

تفسیر: یعنی قدرت پخپل انتظام او کاریگری کښی هچیری هیڅ فرق نه دی ایښی په هر شی کښی له انسان ځنی اخیستی تر حیواناتو ـ نباتاتو ـ جماداتو ـ عناصرو ـ علوی او سفلی ـ اجرامو او اوو آسمانونو ـ ستوریو ـ او نورو پوری یو شانی د هغه قدرت او کاریگری ښکاری ـ هسی نه دی چه ځینی شیان ئی په حکمت او بصیرت سره او ځینی ئی هم داسی چتی (فضول) او بیکاره او بی اصوله پیدا کړی وی (العیاذ بالله) که چیری چاته هسی کوم شی په نظر ورشی نو ودی پوهیږی چه د هغه په ځای د ده په عقل او نظر کښی څه نه څه نقص او قصور شته.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُوْرٍ ﴿۳﴾

بیا واړوه (خپلې) سترګې چه آیا وینې ته (پکښې) څه چاود خیروالي نقصان.

تفسیر: یعنې ګرد (تول) کائنات له ښکته څخه تر پاسه پورې په یوه قانون او مضبوط نظام سره تړلې شوې دي او یو لړ ئې له بل لړ سره داسې نښتې دي چه هیچرې څه چاود ـ فرق ـ تفاوت سورې ـ خلل ـ نقصان عیب او څه تنقید پکښې نشته. او نه د هغه په کاریګرې کښې څه اهمال او اختلال موندل کیږي هر شې همغسې دی لکه چه ښائي. که دا آیتونه د آسمان په نسبت وي نو مطلب به ئې داسې وي چه ای اوریدونکیه (مخاطبه) پاس آسمان ته وګوره چه په کوم ځای کښې ئې څه لاندې باندې درز چاود خیروالي او نقصان موندل کیږي؟ بلکه یو صاف ـ هوار ـ متصل ـ مربوط او منظم شې په نظر راځي چه سره د تیریدلو د دومره زمانو او د او د ازمنو د تطاولو تر نن پورې هیڅ یو فرق او تفاوت نه پکښې لیده کیږي.

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَّهُوَ حَسِيْرٌ ﴿۴﴾

بیا وګرځوه سترګې خپلې (آسمان ته ای کتونکیه!) دوه دوه ځلې بیرته به راو ګرځي پاتې سترګې (ستا) بیرته ګرځیدونکې او دغه (سترګې به وي) ذلیلې ستړې ستومانه (له نه لیدو د خلل نه).

تفسیر: یعنې ممکن دی چه په یوه نیمه کتنه کښې سترګې تیروځي نو ځکه په پوره کوشش سره څو څو ځلې وګوره! چه آیا په کوم ځای کښې کوم چاود ـ کندو ـ خیروالي او رخنه شته؟ ښه غور ـ فکر او دقت وکړه او بیا کتنه پرې وکړه چه د قدرت په انتظام کښې څو چیرې د ګوتې ایښوولو ځای شته؟. په یاد ئې ولرئ! چه ستاسې سترګې له ډیرو کتلو څخه ستړې ستومانیږي او ذلیلې ـ درمانده خړې پړې به بیرته راګرځي څو د الله تعالیٰ په کاریګرې کښې او مصنوعاتو او انتظاماتو به هیڅ عیب او قصور نه شي! ایستلی.

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ

او خامخا په تحقیق ښائسته کړی دی مونږ دا آسمان (له تولو آسمانونو څخه) ډیر نژدې (ځمکې ته) په ډیوو ستوریو سره

تفسير: يعنی د آسمان په لوری وګوری چه د شپی له مخی د ستوريو اشعه پلوشی ـ ځليدل او سينګار په څه رونق او شان سره بريښی ـ دا د قدرت هسی رڼاګانی او ډيوی دی چه د نړی (دنيا) ډيری ګټی په هغو پوری تړلی دی.

وَجَعَلْنٰهَا رُجُوْمًا لِّلشَّيٰطِيْنِ

او ګرځولی دی مونږ دغه (ډيوی ستوری) ويشتونکی شيطانانو لره

تفسير: د (رجم الشياطين) مضمون د (الحجر) په سورت او په نورو ځايونو کښی په تفصيل سره تير شوی دی.

وَاَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيْرِ ۝

او تيار کړی دی مونږ دوی لره عذاب ډير سوځوونکی (د دوزخ).

تفسير: يعنی په دنيا کښی په شهابو سره ويشتل کيږی او په آخرت کښی دوی لره د دوزخ اور تيار دی!.

وَلِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝

او شته دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی په رب خپل باندی عذاب د جهنم دوزخ او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسير: يعنی د کافرانو د هستوګنی ځای له شياطينو سره په همغه دوزخ کښی دی.

اِذَآ اُلْقُوْا فِيْهَا سَمِعُوْا لَهَا شَهِيْقًا وَّهِىَ تَفُوْرُ ۝ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ؕ

کله چه وغورځولی شی (کافران) په دغه (اور د دوزخ) کښی وابه وری دوی دغه (دوزخ لره) آواز لوی بد او هغه به خوټيږی. نژدی به وی (دا دوزخ)

چه توتی توتی شی له جهته د قهره (غضبه پر کفارو باندی).

تفسیر: یعنی په هغه وقت کښی به د دوزخ غږ ډیر بد او ویروونکی وی ـ او په بی انتها خوتیدلو او اشتعال سره به هسی راښکاری لکه چه له ډیری غصی او قهر پوری راؤړی چه اوس به سم د لاسه توتی توتی الوځی (اعاذناالله منها بلطفه وکرمه).

كُلَّمَآ أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ۝٨

هر کله چه وغورځوله شی پکښی یوه ډله (د منکرانو) پوښتنه به وکړی (توبیخاً) له هغوی نه خازنانی د دوزخ (داسی چه) آیا نه ؤ راغلی تاسی ته (ای منکرانو) ویروونکی (پیغمبر په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی دا پوښتنی به د زیاتو ذلیلولو ـ محجوبولو او خړولو دپاره وی چه تاسی په دی مصیبت کښی ککړ شوی یئ آیا پخوا له دی څخه چا نه وی خبر کړی؟ او نه ئی متنبه کړی او ویرولی وی؟ چه په دی لاره باندی مه ځی، ! که نه سم به په دوزخ کښی لویږئ چه هلته به داسی سخت سخت عذابونه وی!.

قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَآءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِن
شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَٰلٍ كَبِيرٍ ۝٩

نو وبه وائی (منکران داسی چه) هو! په تحقیق راغلی ؤ موږ ته ویروونکی (پیغمبر) نو دروغجن وباله موږ دی او وویل موږ (هغوی ته چه) نه دی رالیږلی الله هیڅ شی نه یئ تاسی مگر په گمراهی لویه کښی

تفسیر: یعنی خجل او نادم شوی په ډیر حسرت او ندامت سره به جواب ورکوی چه بیشکه ویروونکی پیغمبر موږ ته راغلی و ـ مگر موږ د هغوی خبری ونه منلی او دوی به مو تل دروغجنول او ورته ویل به مو چه تاسی غلطی خبری کوی ـ نه د الله تعالیٰ له لوری رالیږلی شوی یی ـ او نه پر تاسی باندی وحی راځی بلکه تاسی د عقل او پوه له لاری څخه لری تللی یئ او په سخته گمراهی کښی لویدلی یئ. یا دا خطاب د ملائکو دی کافرانو ته یعنی په جواب د کافرانو کښی وبه وائی ملائکی نه وی تاسی په دنیا کښی مگر په گمراهی لویه کښی.

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ⑩

او وبه وائی (منکران) که چیری وی مونږ چه اوریدلی مو (خبری د انبیاؤ په دنیا کښې په سماع القبول سره) یا مو عقل لرلی (په خیر او شر خپل) نو نه به وو مونږ (نن) په اهل ملګرو د دوزخ کښې

تفسیر: یعنی مونږ په دی نه پوهیدو چه دا ویروونکی به رښتین راووځی ـ که مونږ په هغه وقت کښې د کوم پند ورکوونکی خبری اوریدلی وی ـ او له پوه او عقل څخه مو کار اخیستی وی ـ او د معاملی په حقیقت باندی پوهیدلی وی نو نن به ولی د دوزخیانو په ډله کښې ګډیدو او تاسی ته به د دی پیغور او طعن ورکولو موقع څه رنګه په لاس درتله؟.

فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ ⑪

نو اقرار ئی وکړ (قائل شول) دوی په ګناه خپلی باندی نو (لری کړی دی دوی لره الله له رحمته) لری والی خاوندانو د دوزخ لره

تفسیر: یعنی پخپله دوی اقرار وکړ چه بیشکه مونږ مجرمان یو هسی بی ګناه مونږ په دوزخ کښې نه یو لویدلی خو د دی ناوقته اقرار او اعتراف څخنی هغوی ته هیڅ یوه ګټه (نفعه) او فائده نه وررسیږی او هسی ارشاد به کیږی ﴿فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ اوس دی لری او ورک شی او دفعه دی شی دوزخیان» دوی لره د رحمت په شاؤ خوا کښې هیڅ د هستوګنی ځای نه دی پاتی بلکه دوی ته لریوالی دی له مهربانی د الله څخه.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ

بیشکه هغه کسان چه ویریږی له رب خپل په غیب سره

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ئی نه دی لیدلی ـ مګر پر هغه او د هغه په صفاتو باندی پوره باور لری او د هغه د عظمت او د جلال له تصوره ربږدی (رپی) او د هغه د عذاب له خیاله لرځیږی. یا د (بالغیب) مطلب دا دی چه د خلقو له مجمع څخنی جلا (جدا) په عزلت او خلوت کښې هم په پټه سره خپل پروردګار یادوی او د هغه له ویری څخه لرځیدونکی ویریدونکی وی.

لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ﴿١٢﴾ وَاَسِرُّوْا قَوْلَكُمْ اَوِ اجْهَرُوْا بِهٖ ؕ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿١٣﴾

شته دوی ته مغفرت (د ګناهونو) او اجر ثواب ډیر لوی (چه جنت دی). او که پټوئ تاسی خبره خپله او که ښکاروئ (هغه خبره) بیشکه هغه (الله) علیم ښه دانا دی په پټو خبرو د سینو باندی هم

تفسیر: یعني اګر که تاسی هغه نه وینئ ـ مګر هغه تاسی ویني ـ او ستاسی په هره پټه او ښکاره خبره که په خلوت کښي وی یا په جلوت کښي پوهیږی بلکه پر هغو تولو شیانو باندی هم خبردار دی چه ستاسی په زړونو کښي ګرځی لنده ئی دا چه سره له دی چه الله تعالیٰ ستاسی له سترګو څخنی پټ او غائب دی خو بیا هم ستاسی په تولو پټو او ښکاره ؤ باندی پوه او خبردار دی او هیڅ شی تری غائب او پټ نه دی.

اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ ؕ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴿١٤﴾

آیا نه پوهیږی (په پټو اسرارو د زړونو) هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی (زړونه بلکه هر شی ورمعلوم دی) او همغه (الله) دی علیم دانا (په پټو اسرارو) ښه خبردار دی (په ظواهرو د موجوداتو هم).

تفسیر: یعني ستاسی او ستاسی د افعالو او اقوالو د هر څیز خالق او مختار هم همغه الله تعالیٰ دی کله چه خالق او مختار کوم شی پیدا کوی نو خامخا په هغه باندی پوه او خبردار او پوره عالم هم وی که نه پیدا کول ناممکن دی او داسی امکان نه لری چه یو شی ئی جوړ کړی وی خو پری ونه پوهیږی.

هُوَ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ ذَلُوْلًا فَامْشُوْا فِيْ مَنَاكِبِهَا وَكُلُوْا مِنْ رِّزْقِهٖ ؕ وَاِلَيْهِ النُّشُوْرُ ﴿١٥﴾

دغه (الله) همغه ذات دی چه ګرځولی ئی ده تاسی ته ځمکه پسته تابعداره نو ځئ ګرځئ تاسی په اوږو اطرافو لارو د دی ځمکی او خورئ تاسی له (حلال) رزق د دغه (الله) او خاص دغه (الله) ته بیا ژوندی راپورته کیدل ستاسو دی

(پس له مرګه).

تفسیر: یعنی ځمکه ئې ستاسې په مقابل کښې داسې نرمه ـ پسته ـ ذلیله مسخره او منقاده ګرځولې ده چه هر څه وغواړئ په هغې کښې تصرف کولی شئ او په هغې باندې او د هغې پر غرونو باندې ځئ او راځئ ـ او ترې خپل خوراک څښاک او نور ضروریات ګټئ مګر دومره په یاد ولرئ هغه څوک خواړه او نور شیان درکوی د همغه په لوری پس له مرګه او بیا ژوندی پاڅیدلو ستاسې بیا ورتګ دی.

ءَاَمِنۡتُمۡ مَّنۡ فِی السَّمَآءِ اَنۡ یَّخۡسِفَ بِکُمُ الۡاَرۡضَ فَاِذَا ہِیَ تَمُوۡرُ ﴿۱۶﴾

آیا مأمون ډاډه شوی یئ تاسې له هغه (الله) څخه چه په آسمانونو کښې دی (په زعم ستاسې ای منکرانو) چه راپورته به کړی په تاسې باندې ځمکه (او ډوب به مو کړی پکښې) بیا به (ناڅاپه) هلته دا (ځمکه) ولړزیږی وخوځیږی

تفسیر: ړومبې ئې انعامات راښوولی ؤ اوس د قهر انتقام او د پوښتنې شان راښیی او ویرول ئې مقصود دی یعنی بیشکه ځمکه تاسې لره تابعه او مسخره شوې ده مګر په یاد ئې ولرئ چه په هغې باندې حکومت د همغه د آسمان د څښتن (خاوند) دی چه که وغواړی تاسې په ځمکه کښې داسې خښوی چه له چار چاپیره به ځمکه درباندې پورته کوی او په هغه وقت کښې به ځمکه ولړځیږی او تاسې د هغې په هم دا خوزیدلو سره پکښې ډوبیږی نو څکه سړی لره نه ښائی چه د هغه خالق مختار له دربار څخه بې ویرې او بې پروا شی ـ او په شرارت باندې لاس پورې کړی او د هغه په ډیل او معطلی باندې مغرور شی!.

اَمۡ اَمِنۡتُمۡ مَّنۡ فِی السَّمَآءِ اَنۡ یُّرۡسِلَ عَلَیۡکُمۡ حَاصِبًا ؕ

آیا مأمون ډاډه شوی یئ تاسې له هغه (الله) څخه چه په آسمانونو کښې دی (په زعم ستاسې) له دې نه چه وبه لیږی په تاسې باندې کانې ویشتونکې باد

تفسیر: یعنی په ډیره خوښی سره په ځمکه باندې ځئ راځئ ـ او خواړه او نور ضروریات ځان ته ګټئ خو سره له هغه خپل الله تعالیٰ مه هیروی. که نه هغه الله تعالیٰ په دې باندې قادر دی چه پر تاسې باندې یوه سخته سیلۍ درولیږی یا د کانو باران درباندې اوروی ـ نو بیا به تاسې څه وکړلی شئ او ستاسې به دا ګرد (ټول) ځغلیدل ـ لاندې باندې کیدل په ځای پاتې کیږی.

فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾

نو ژر ده چه پوه به شئ تاسی چه څه رنګه وو ویرول ځما

تفسیر: یعنی له هغه عذابه چه تاسی ویرؤل کیږئ هغه څومره تباه کوونکی او ویروونکی ؤ؟.

وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾

او خامخا په تحقیق دروغجن کړی ؤ (کفارو خپل انبیاء) چه پخوا له دغو (کفارو د مکی) څخه ؤ نو څه رنګه وو انکار عذاب ځما

تفسیر: یعنی له عاد او ثمود او له نورو سره کومه معامله چه شوی ده له هغی څنی عبرت واخلئ! او وګورئ چه د هغوی په حرکاتو باندی هم مونږ انکار کړی ؤ نو هغه ځمونږ انکار څه رنګه د عذاب په صورت ورښکاره شو؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَٰنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾

آیا نه ګوری دوی مرغانو ته (په هوا کښی) له پاسه د سرونو د دوی پرانیځی وزرونه او تولوی (وزرونه خپل) نه نیسی نه ساتی دوی په هوا کښی له پریوتو مګر خو رحمٰن (ئی ساتی په رحمت او قدرت خپل) بیشکه هغه (الله) په هر څیز باندی بینا ښه لیدونکی دی.

تفسیر: پورتنی د آسمان او د ځمکی ذکر شوی ؤ دلته د هغو د منځ د شیانو ذکر دی. یعنی د الله تعالیٰ قدرت ته وګورئ چه مرغان د ځمکی او د آسمان په منځ کښی کله خپل وزرونه غوړوی او پرانیځی او خواره ئی کړی څرنګه ورسره الوځی؟ او کله ئی تولوی او سره له دی چه د ثقیل جسم او د درنی بنی او بشری خاوندان او مائل الی المرکز دی خو بیا هم هغوی لاندی نه رالویږی. او نه د ځمکی جاذبه قوت هغه وړوکی مرغه د خپل ځان په لوری راښکلی شی. وښیه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د چا قدرت لاس هسی دی؟ چه هغه ئی په فضاء او تشتیا کښی هسی ساتلی دی؟ بیشکه رحمٰن پخپل رحمت او حکمت سره د هغوی بنی (شکلونه) هسی جوړی کړی دی او په هغوی کښی ئی داسی یو قوت ایښی دی چه د هغه په وسیله هغوی بی تکلفه په هوا

کښې ځو ځو ګرې الوتلې او ګرځېدلې شي همغه د هر یوه څیز په استعداد باندې ښه پوهیږي او ګرد (ټول) مخلوق تر خپل نظر لاندې ساتي ښائي د مرغانو د مثال له بیان کولو څخنې دلته د دې په لوري هم اشاره ده چه الله تعالیٰ په دې باندې هم قادر دی چه له آسمانه عذاب راولیږي او کافران د خپلو شرارتونو له سببه د دې عذاب مستحق او لائق دي. خو څه رنګه چه د الله تعالیٰ رحمت مرغان په هوا کښې ساتي د هغه رحمت له هغوی څخنې عذاب هم همغسې لرې کړی دی.

اَمَّنْ هٰذَا الَّذِیْ هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ یَنْصُرُكُمْ مِّنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ ؕ اِنِ الْكٰفِرُوْنَ اِلَّا فِیْ غُرُوْرٍ ۚ﴿۲۰﴾

آیا څوک دی هغه (ذات) چه هغه لښکر ستاسي شي کومک مرستې (مدد) وکړي له تاسي سره (هیڅوک مو مددګار نشته) بې له رحمٰن نه دي کافران مګر خو په غرور غولیدلو کښې دي

تفسیر: منکران سخت غولیدلي دي که هغوی داسي ګڼي چه د هغوی باطل خدایان او د فرضي بتانو لښکرې دوی د الله تعالیٰ له عذابه او له راتلونکې آفت څخنې ژغورلې (بچ کولی) شي؟ ښه وپوهیږئ چه له رحمانه جلا (جدا) شوی هیڅوک به هغوی ته مدد او مرستې (امداد) ونه رسوي!

اَمَّنْ هٰذَا الَّذِیْ یَرْزُقُكُمْ اِنْ اَمْسَكَ رِزْقَهٗ ۚ

آیا څوک دی هغه (ذات) چه رزق درکړي تاسي ته که چیرې بند کړي (الله) درڅخه رزق خپل (هیڅوک مو بې له الله رازق نشته)

تفسیر: یعنې که الله تعالیٰ د خوړو سامان او اسباب دربند کړي نو څوک به طاقت ولري چه په تاسي باندې د خوړو ورونه پرانیځي؟

بَلْ لَّجُّوْا فِیْ عُتُوٍّ وَّ نُفُوْرٍ ﴿۲۱﴾

بلکه ننوتلي او محکم شوي دي دوی په سرکشۍ عناد او تیښته نفرت کښې (له حقه).

تفسير: يعنى دا خلق پخپلو زړونو كښى پوهيدل چه له الله تعالىٰ ځنى جلا (جدا) پاتى شوى نه د چا د نقصان مخه نيولى شي او نه چاته گټه (فائده) رسولى شي. مگر يواځى د شرارت او سركشى لامله (له وجى) كله چه د توحيد او اسلام په لورى راوبللى شي نو تور خورى او ياغى كيږى.

أَفَمَن يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِۦٓ أَهْدَىٰٓ أَمَّن يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾

آيا پس هغه څوک چه ځى نسكور په مخ خپل باندى ښه لار موندونكى وى يا هغه څوک چه ځى. برابر سم په لارى سمى باندى.

تفسير: يعنى د ظاهرى كاميابى لارى طى كوى همغه تر اصلى مقصد پورى رسيدى شي چه په سمه لاره باندى د سريو په شان برابر لاړ شي هغه څوک چه په كږه لاره لكه ړانده نسكور ځى نو هغه د مقصود تر منزل پورى نشى رسيدلى دا د يوه موحد او د يوه مشرک مثال دى. په قيامت كښى د دوى دواړو په ورتگ كښى هم داسى فرق ليده كيږى.

قُلْ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۖ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾

ووايه (اى محمده !) دغه (الله) هغه ذات دى چه پيدا كړى ئى يئ تاسى او دركړى گرځولى ئى دى تاسى ته غوږونه (دپاره د سماعت اوريدلو د حق) او سترگى (دپاره د بصارت ليدلو د حق) او زړونه (لپاره د بصيرت پيژندلو د حق) ډير لږ شكر وباسئ تاسى (په دغو ډيرو نعماؤ د الله).

تفسير: يعنى الله تعالىٰ د اوريدلو دپاره غوږونه او د ليدلو دپاره سترگى او د پوهيدلو دپاره زړونه راكړى دى تر څو د هغه حقونه ومنو او دا قوتونه په ښه لاره كښى مصروف كړو او د هغه طاعت او فرمان بردارى وكړو مگر داسى شكرگزاره سرى ډير لږ دى كافرانو ته وگورئ چه هغوى د دى نعمتونو حق څه رنگه په ځاى راوړى؟ او د الله تعالىٰ دا وركړى شوى قوتونه د هغه الله تعالىٰ په مقابل څنگه استعمالوى؟.

قُلْ هُوَ الَّذِيْ ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۲۴﴾

ووایه (ای محمده!) دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا (خواره) ئی کړئ تاسی په ځمکه کښی (دپاره د عبادت) او خاص ده ته به راتول کړل شئ تاسی (تول لپاره د حساب او جزاء په قیامت کښی).

تفسیر: یعنی ابتدا هم له هغه څخه شوی ده او انتهاء به هم پر هغه وی. له هر ځایه چه راغلی یئ هلته به بیرته ځئ بایده ؤ چه له هغه ځنی یوه شیبه (لحظه) هم نه غافلیدئ او هر وقت د هغه په فکر او یاد کښی وئ. او زیار (کوشش) وکړئ تر څو د هغه مالک په مخ کښی تش لاس ونه دریږی مګر داسی بندګان ډیر لږ دی.

وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۲۵﴾

او وائی دغه (کفار مؤمنانو ته په تمسخر سره) کله به وی دا وعده (د حشر) که چیری یئ تاسی صادقان رښتینی (په دغه ویلو کښی نو مونږ پوه کړه په زمانه د راتلو د قیامت)

تفسیر: یعنی مونږ او تاسی به کله تولیږو؟ او د الله تعالیٰ په حضور تول کله سره ځو؟ او قیامت به کله وی؟ او ژر ئی راښکاره کړه!

قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۪ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۲۶﴾

ووایه (ای محمده! دغو منکرانو ته) بیشکه د دی خبری یوه خبر (چه قیامت کله قائمیږی) په نزد د الله دی او بیشکه (خبره دا ده چه) زه ویروونکی یم ښکاره (له جحیمه او نه یم خبر په وقت د راتلو د قیامت باندی)

تفسیر: یعنی د قیامت وقت او مهال زه تاکلی (مقررولی) نه شم د هغه علم له الله تعالیٰ سره دی. هو هغه شی چه په یقین سره راتلونکی دی له هغه ځنی پوهول او د هغه له ویروونکی مستقبل ځنی داروِل ځما فرضی کار دی چه زه ئی ادا کوم

فَلَمَّا رَاَوْهُ زُلْفَةً سِيْٓـَٔتْ وُجُوْهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَقِيْلَ هٰذَا الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تَدَّعُوْنَ ﴿٢٧﴾

پس کله چه ووینی دوی هغه (عذاب قیامت) ډیر نژدی نو بد شکله تور به شی مخونه د هغو (کسانو) چه کافران شوی دی او وویل به شی (دوی ته) دا همغه (عذاب) دی چه وی، به تاسو چه دغه مو (ژر) غوښتلو (په دنیا کښې).

تفسیر: یعنی اوس خو د هغه د راتګ په نسبت شور لګوی، خو کله چه هغه تاکلی (مقرر) وقت ورنژدی شی د ډیرو لویو یاغیانو او سرکشانو خولی به چینګی پاتی کیږی او په ویجاړو (ورانو) مخونو بدو اشکالو او وچو شوندو به هک پک اریان په ردو سترګو ورته ګوری او هیڅ به ئی له لاسه نه وی پوره

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَهْلَكَنِيَ اللّٰهُ وَمَنْ مَّعِيَ اَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُّجِيْرُ الْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٢٨﴾

ووایه (ای محمده! دغو منکرانو ته) آیا وینئ خبر راکړئ تاسی ماته که چیری هلاک می کړی الله او هغه څوک چه څما سره دی (لکه چه تاسی د دی قصد کړی دی) یا رحم وکړی (الله) پر مونږ باندی په طول د عمر پس څوک دی چه وبه ژغوری (بچ به کړی) خلاص به کړی کافران له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: کفارو به تمنا کوله چه که محمد صلی الله علیه وسلم ژر مړ شی نو دا قصه به پائ ته ورسیږی (العیاذ بالله) د هغه جواب داسی ورکوی چه فرض ئی کړی، که سم د ستاسی له اتکله محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګری رضی الله تعالیٰ عنهم مړه شی یا سم څمونږ د مسلمانانو له عقیدی سره محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګری د الله تعالیٰ په رحمت بریالیان (کامیاب) او مراد موندونکی شی نو په دی دواړو صورتونو کښې هر یو چه وی چه له هغی څنی تاسی ته هیڅ یوه ګټه (نفعه) او فائده نه رسیږی څمونږ انجام په دنیا کښې هر څه چه وی خو آخرت مو ډیر ښه دی څکه چه مونږ په دی لاری کښې جداوجهد کوو. لیکن تاسی د خپلو څانونو فکر وکړی چه په دی کفر او سرکشی سره تاسی به له هغه درد رسوونکی عذاب څخه چه راتلونکی دی څوک وژغوری (بچ کړی) ؟ څمونږ فکر او اندیښنه پریږدی، پخپل فکر

کښې ولوېږي ولې چه کافران په هيڅ دول (طريقه) د الله تعالیٰ له عذابه ژغوريدونکی (بچ کيدونکی) نه دی.

قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ۚ

ووايه (ای محمده دغو منکرانو ته الله) رحمان دی چه ايمان مو راوړی دی پر هغه (رحمان) باندی او پر همغه (رحمان) باندی توکل کړی دی مونږ (په تولو کارونو خپلو کښې)

تفسير: يعنی څنګه چه څمونږ ايمان په هغه الله تعالیٰ باندی دی نو د هغه په مرسته (مدد) څمونږ ژغورنه (نجات) يقينی ده او کله چه مونږ په صحيحی معنی سره پر هغه الله تعالیٰ باندی اسره او توکل لرو په ګردو (تولو) مقاصدو کښې مو بری او کاميابی يقينی ده. ﴿وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ﴾ او هر کله چه په تاسو کښې دا دواړه نشته نه ايمان او نه توکل ـ نو څه رنګه به تاسی بې فکره يئ؟.

فَسَتَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۹﴾

نو ژر به پوه شی تاسی په (وقت د ليدلو د عذاب کښې) چه څوک دی هغه (چه لويدلی دی) په ګمراهی ښکاره کښې (له مؤمنانو او کافرانو)

تفسير: يعنی مونږ مؤمنان داسی يو چه ستاسی ګمان دی يا تاسی منکران همغسی يئ چه څمونږ عقيده ده.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَّاْتِيْكُمْ بِمَآءٍ مَّعِيْنٍ ﴿۳۰﴾

ووايه (ای محمده دغو منکرانو ته) آيا وينئ خبر راکړئ تاسی ماته که چيری ګهيځ (سحر) وګرځی اوبه ستاسی ښکته (په ځمکه کښې ننوتلی ورکی) نو څوک دی هغه چه راولی تاسی ته اوبه روانی شفافی پاکی صافی.

تفسير: يعنی د مرينی او ژوندون ګرد (تول) اسباب د هغه الله تعالیٰ د قدرت په لاس دی يوه اوبه د مثال په دول (طريقه) واخلئ چه په هغه باندی هر شی ژوندی دی. فرض ئی کړئ که د چينو ـ ويالو ـ کوهی او نورو اوبه وچی شی او د ځمکی لاندنی عمق او تل ته ورښکته شی لکه

چه زیاتره د تودوخی په موسم کښی پیښیږی نو د چا له لاسه به پوره وی چه لکه مرغلری غوندی جاری پاکی رنی او صافی اوبه په زیاته اندازه سره راپیدا کړی چه ستاسی ژوندون او بقاء لره کافی وی. نو ځکه یو متوکل مؤمن لره ښائی چه په هغه خالق الکل مالک علی الاطلاق باندی هیله (امید) او اسره ولری. له هم دی ځایه وپوهیږی کله چه د هدایت گردی (تولی) چینی وچی شوی دی نو په دغه وقت کښی د هدایت او د معرفت نه وچیدونکی چینه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارک صورت بهول هم د هغه مطلق رحمٰن کار دی چه د خپل فضل او انعام ځنی د گردو (تولو) ذوی الارواحو او ساکښانو (جاندارو) د ظاهری او باطنی ژوندون سامان پیدا کړی دی که په فرض محال سره دا چینه وچه شی لکه چه د اشقیاؤ تمنا ده نو څوک به وی چه مخلوقاتو لره داسی صافی شفافی اوبه راپیدا کړی شی؟.

تمت سورة الملک بفضل الله وکرمه ومنه

سورة القلم مکیة الا من آیة (۱۷) الی غایة آیة ۳۳ ومن آیة (٤٨) الی غایة (٥٠) فمدنیة وهی اثنتان وخمسون آیة وفیها رکوعان رقمها (٦٨) تسلسلها حسب النزول (۲) نزلت بعد سورة العلق.

د «القلم» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۱۷) آیته تر ۳۳ آیت پوری او له (٤٨) آیت څخه تر (٥٠) آیت

پوری چه مدنی دی (٥۲) آیتونه او دوه رکوع لری په تلاوت کښی (٦٨) او په نزول کښی دوهم سورت دی

وروسته د «العلق» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُوْنَ ۝١ مَآ اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُوْنٍ ۝٢

قسم دی په قلم او په هغه څه چه دوی ئی لیکی چه نه ئی ته (ای محمده!) په نعمت (فضل انعام) د رب خپل سره لیونی

تفسیر: د مکی مشرکانو پیغمبر ته (العیاذ بالله) لیونی ویل ځینو به ویل چه په دوی باندی د شیطان اثر لویدلی دی چه داسی یو ناڅاپه له گرد (تول) کور کهول او تبر څخه جلا (جدا)

شوی داسی غتی خبری کوی چه هیڅوک ئی نشی منلی ـ حق تعالیٰ د دی باطل خیال تردید او د خپل پیغمبر تسلی وفرمایله ـ یعنی پر هغه چا باندی چه د الله تعالیٰ دومره لوی فضل او انعام شوی وی چه د هغه مشاهده هر لیدونکی په ښه شان سره کولی شی ـ مثلاً اعلیٰ درجی فصاحت د حکمت او د پوهنی خبرو ئی د مخالفینو او موافقینو په زړونو کښی ډیر قوی تاثیر اچولی دی او سره د داسی لوړی (اوچتی) رشی (خوی) او ښو اخلاقو دوی ته لیونی ویل پخپله د ویونکی لیونتوب نه دی؟ په دنیا کښی ډیر لیونیان او اعلیٰ درجه مصلحان تیر شوی دی چه هغوی ته به هم ړومبنیو خلقو لیونی ویل مگر د هغو د تاریخی معلوماتو هغه ذخیره چه د قلمونو په وسیله د پانو په منځ کښی لیکلی شوی ده په لوړ (اوچت) غږ سره شاهدی لولی چه د دی رښتینو لیونیانو او د هغو بللی شویو لیونیانو سریو د ژوندانه د حالاتو په منځ کښی څومره د ځمکی او د آسمان فرق او توپیر (تفاوت) شته؟ نن څمونږ د پیغمبر (العیاذ بالله) لیونی بلل بالکل داسی دی لکه د دنیا د گرد (تول) جلیل القدر اولوالعزم مصلحین په هره زمانه کښی ناپوهانو او شریرانو لیونیان بلل. خو ځرنگه چه تاریخ د هغو مصلحانو په لوړو (اوچتو) کارونو باندی دوام او د بقاء مهرونه ثبت او لگولی دی او د هغو لیونی ویونکیو نومونه او نښی هم نه دی پاتی نژدی دی چه قلم او د هغه په وسیله سره لیکلی شوی لیکی د محمدی ذکر خیر ـ او بی مثاله چاری ـ او علوم او معارف هم د همیشه دپاره تل لیکلی وساتی او د هغو کسانو نومونه او نښی به په دنیا کښی پاتی نشی چه دوی ئی لیونی ښوول. یو وقت داسی هم په دنیا کښی راتلونکی دی چه توله دنیا به د محمدی صلی الله علیه وسلم د حکمت ـ معارف او پوهنی ستاینه (صفت) کوی او د دوی ذات به لکه یوه ډیر ښه کامل انسان په شان د یوی اجتماعی عقیدی په دول (طریقه) ومنی کله چه د چا لوړوالی (اوچت والی) او لوئی او فضیلت قدوس الله تعالیٰ په ازل الازال کښی پخپل نورانی قلم سره د لوح محفوظ پر تختی باندی نقش کړی وی نو څوک به طاقت ولری چه یواځی د مجنون او د مفتون په ناکاره تشبیهاتو سره د هغه لیک یوه ځنده (غاړه) هم محو او وتوړلی شی؟ هغه څوک چه داسی خیال لری هغه خورا (ډیر) جاهل او مجنون او ډیر ناپوه او لیونی دی.

وَإِنَّ لَكَ لَأَجۡرًا غَيۡرَ مَمۡنُونٖ ۝٣

او بیشکه چه دی خاص تا لره خامخا اجر بدل ثواب بی انتهاء

تفسیر: یعنی تاسی مه خپه کیږی د دوی له دی لیونی بللو څخه ستاسی اجر او ثواب زیاتیږی او ستاسی غیرمحدود هدایت فیض انسانی بنی‌نوعو ته رسیدونکی دی. او د هغو بی انتهاء ثواب تاسی ته رسیدونکی دی آیا د لیونیانو او پاگلانو مستقبل به هسی روڼ او شاندار او پایدار وی؟ لکه چه ستاسی دی؟. یا د کوم لیونی طرز عمل او پروگرام او د عمل لاری داسی بری موندی شی

لکه چه ستا دا د طریق او تګ په بری سره پائ ته رسیږی؟ لکه چه د چا رتبه د الله تعالیٰ په دربار کښې دومره لوړه (اوچته) وی نو که هغه ته څو احمقان لیونی ووائی څه پروا ده ؟.

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ۝٤

او بیشکه چه ئې ته (ای محمده) هرومرو (خامخا) په خلق خویونو (دین ډیر لوی باندی).

تفسیر: یعنی په هغو اعلیٰ اخلاقو او ملکاتو سره چه د الله تعالیٰ له جانبه تاسی ستایلی شوی یی کله په لیونیانو کښې د هسې ښو خویونو تصور کاوه شی؟ د یوه لیونی په خبرو ـ اترو ـ کار ـ روزګار کښې هیڅ کله د نظم او ترتیب اثر نه لیدل کیږی او نه خبری یی پر چارو باندی منطبقی وی. او حال دا دی چه ستاسی په مبارکه ژبه باندی پاک قرآن چلیږی او ستا ښه اعمال ـ افعال او اخلاق د هغه بی غبړه تفسیر دی. پاک قرآن د هغو ښیګنو (خوبیانو) او محاسنو ته چه دعوت او بلنه کوی هغه ګرد (تول) ستاسی په وجود کښې فطرتاً شته. او د هغو بدو چارو ـ خرابی او معایبو څخنی چه امتناع او رتنه کوی هغه طبعاً هیڅ ستاسی په وجود کښې نشته او تاسی بیخی له هغو څخنی لری ګرځی او تری بیزار یئ او منفور ئی ګڼئ. ستاسی د پیدایښت ډول (طریقه) ـ ساخت او تربیت داسی واقع شوی دی چه ستاسی هیڅ یو حرکت او هیڅ یو کار او شی د تناسب او اعتدال څخه یو بخرکی هم دی خوا هغی خوا ته وړاندی وروسته نه ځی ستاسی ښه اخلاق تاسی ته اجازه نه درکوی چه د جاهلانو او سپکو او ناپوهو خلقو هسی طعن او تشنیع او چتی (بیکاره) خبرو ته غوږ کیږدی د هغه چا چه خلق دومره عظیم او د نظر مطمح دومره لوړ وی نو هغه به څرنګه د یوه لیونی په لیونی ویلو سره خپل چرت (خیال) خرابوی؟ تاسی خو د هغه چا چه تاسی ته به ئی لیونی ویل په ښیګنه (فائده) نیکخواهی او دردمندی پسی دومره ګرځئ چه د هغوی لامله (له وجی) په ربړو (تکلیفونو) ـ کړاونو کښې مو ځان ویلی کړی وی او په ﴿ فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ ﴾ سره مخاطب شوی یئ په حقیقت کښې له ګردو (تولو) څخنی زیات د اخلاقو د لوېنی او عظمت خورا (ډیره) زیاته ژوره خبره خو دا ده چه سړی د دنیا د دی حقیرو شیانو د معاملی په وقت کښې له الله تعالیٰ څخنی غافل او ذاهل نشی ـ تر څو چه دغه خبره د چا په زړه کښې وی د هغه ګردی (تولی) معاملی او چاری د عدالت او اخلاقو په تله کښې په ښه شان سره تللی کیږی. شیخ جنید بغدادی رحمة الله علیه څرنګه ښه فرمایلی دی «**سمی خلُقه عظیماً اذ لم تکن له همة سوی الله تعالی،عاشر الخلُق بخلقه وزایلهم بقلبه فکان ظاهره مع الخلق و باطنه مع الحق**» او د ځینو حکیمانو په وصیت کښې راغلی دی

«**علیک بالخلُق مع الخلُق وبالصدق مع الحق**» له خلق او له خالق سره په ښه خلق او ښه

عمل اوسه!.

فَسَتُبۡصِرُ وَيُبۡصِرُونَ ۝٥ بِأَيِّكُمُ الۡمَفۡتُونُ ۝٦

پس ژر به ووینی ته (ای محمده!) او وبه وینی دغه (منکران هم) چه په کوم یوه له تاسو څخه لیونتوب دی

تفسیر: یعنی په زړه کښی پخوا له دی نه تول ښه پوهیدل لیکن عنقریب دواړو ته به په کتنه سره هم ورښکاره شی چه د دوی په منځ کښی کوم یو هښیار ـ عاقبت اندیش او په وروستنی اندیښنه کښی و؟ او کوم سړی ناپوه او بی سده (بی عقله) و؟ چه د هغه لامله (له وجی) ئی لکه لیونیان چتی چتی (بیکاره بیکاره) خبری کولی.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعۡلَمُ بِالۡمُهۡتَدِينَ ۝٧

بیشکه رب ستا چه دی همغه ته ډیر ښه معلوم دی هغه څوک چه گمراه شوی دی له لاری د ده څخه او همغه (الله) ته ښه معلوم دی لار موندونکی (چه مؤمنان دی).

تفسیر: یعنی پوره علم خو له الله تعالیٰ سره دی چه کوم یو په لار راتلونکی دی؟ او کوم یو له لاری څنی چپ (غلط) درومی؟ لیکن نتایج گردو (تولو) ته ښکاره کیدونکی دی او تول به سره پوهیږی چه څوک بریالی (کامیاب) دی او څوک د شیطان په لمسون پاتی او نامراد شوی دی.

فَلَا تُطِعِ الۡمُكَذِّبِينَ ۝٨ وَدُّوا۟ لَوۡ تُدۡهِنُ فَيُدۡهِنُونَ ۝٩

نو ته مه منه (خبره) د دروغجن کوونکیو خوښوی دوی چه که ته نرمی کوی (له دوی سره) نو دوی به هم نرمی کوی (له تاسره)

تفسیر: یعنی په لار راتلونکی او بی لاری گرد (تول) د الله تعالیٰ په محیط علم کښی تاکلی (مقرر) شوی دی نو ځکه د دعوت او د تبلیغ په معامله کښی د مخ اړولو او د رعایت دومره ضرورت نشته څوک چه د لار موندلو وړ (قابل) وی هغه هرومرو (خامخا) لار مومی. او هغه چه ازلی محروم وی هغه په هیڅ لحاظ او مروت سره منونکی نه وی د مکی کافرانو به څمونږ پیغمبر ته ویل چه تاسی د بت پرستی په نسبت خپله دا سخته رویه ترکه کړی! او څمونږ د معبودانو

بیخی تردید مه کوی تر څو مونږ هم ستا د الله تعظیم وکړو! او ستاسی د طور ـ طریق ـ مسلک ـ مشرب ـ او له دین سره متعرض نه شوو امکان لری چه د یوه اعظم مصلح په زړه کښی چه په «عظیم خلق» سره پیدا شوی وی د ښه نیت له خوا داسی یو فکر یا خیال پیدا شی څنګه چه د لږ نرمی له غوره کولو کار چلیږی نو د څه مدت له مخی د دی پاسته تګ له غوره کولو څنی به څه نقص راپیښیږی؟ نو څکه حق تعالیٰ تنبیه ورته وفرمایله چه تاسی د دی دروغجنانو خبرو ته غوږ مه ږدئ! د دوی مقصد دا دی چه تاسی د کفر په نسبت پاسته اوسئ! ایمان راوړل او صداقت منل د هغوی مقصد نه دی. او ستاسی د بعثت اصلی مقصد په دی ډول (طریقه) سره په لاس نه راځی. تاسی د هر لوری څنی سترګی واړوئ او خپله وظیفه او فرض ادا کړئ تاسی د دی خبری ذمه وار او اجاره دار نه یئ چه څوک یی منی؟ که ئی نه منی؟

تنبیه: د مداهنت او د (مدارات) په منځ کښی نری فرق شته مداهنت مذموم او مدارات محمود دی فلا تغفل.

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾

نو ته خبره مه منه د هر ډیر قسم خوړونکی سپک (یا د دروغجنو څکه چه دروغجن سپک وی په خلقو کښی).

تفسیر: یعنی د چا په زړه کښی چه د الله تعالیٰ د نامه عظمت نه وی نو د دروغو قسم خوړل هغه ته یوه خوشی خبره ښکاری ـ کله چه خلق د هغه په خبرو باور نه کوی نو څکه د هغو د یقین راوړلو دپاره څو څو څلی قسمونه خوری او ځان په دی وسیلی سره ذلیل او بی قدره کوی.

هَمَّازٍ مَّشَّآءٍۭ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّۭ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾

عیب ویونکی تلونکی په چغلی سره منع کوونکی د خیر له حده تیریدونکی (په ظلم کښی) ډیر ګنهګار بدخوی سخت ویونکی وروسته له دی تولو عیبو حرام زاده

تفسیر: یعنی سره د دی خصلتونو بدنام او بد انجام او د خاص او عام رسوا هم وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «دا ګرد (تول) د کافرانو وصف دی سری دی دننه خپل ځان ته ګوری که چیری هسی کوم خصلت پکښی وی هغه دی پریږدی!»

تنبیه: د «زنیم» معنی د ځینو اسلافو په نزد ولدالزنا او حرامزاده دی. د هغه کافر په نسبت چه دا آیت نازل شوی دی هغه هم داسی و چه ولید بن مغیرة نومیده او د مکی معظمی یو لوی مشر سړی او د اسلام سخت دښمن و.

اَنۡ كَانَ ذَا مَالٍ وَّبَنِيۡنَ ﴿١٤﴾

د دی دپاره چه دی و خاوند د مال او د ځامنو.

تفسیر: یعنی که یو سړی په دنیا کښی طالعمن او خوش قسمت وی لکه چه مال دولت ځامن او شته ولری نو یواځی په دی سره د دی وړ (لائق) نه دی چه د هغه هره خبره ومنله شی. اصلی شی په انسان کښی شرافت نجابت ـ او ښه اخلاق دی ځوک چه شرافت او ښه اخلاق نه لری ښو مسلمانانو لره نه ښائی چه د هغه خبری ته غوږ وباسی یا ئی په غولونکیو چارو باندی تیروځی.

اِذَا تُتۡلٰى عَلَيۡهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيۡرُ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿١٥﴾

کله چه ولوستل شی په ده باندی آیتونه (د قرآن) ځمونږ نو وائی دا قصی نقلونه دی د پخوانیو. (خلقو)

تفسیر: یعنی د الله اکرم شانه واعظم برهانه خبری په داسی ویناؤ سره دروغ گڼی.

سَنَسِمُهٗ عَلَى الۡخُرۡطُوۡمِ ﴿١٦﴾

ژر دی چه داغ به کیږدو ده لره پر پوزه (خلتم) باندی (تحقیراً).

تفسیر: وائی ولید بن مغیرة د قریشو یو سردار و چه په هغه کښی دا گرد (تول) اوصاف مجتمع ؤ پر پوزه او خلتم باندی ئی له داغ ورکولو څخه د هغه رسوائی مختوروالی او سپکتیا مراده ده ښائی چه په دنیا کښی په حسی ډول (طریقه) کوم داغ په ده باندی هم لویدلی وی یا به په آخرت کښی ورباندی خیژی.

اِنَّا بَلَوۡنٰهُمۡ كَمَا بَلَوۡنَاۤ اَصۡحٰبَ الۡجَنَّةِ ۚ

بیشکه مونږ ومو ازمویل دغه (مکیان په قحط سره) لکه چه ازمویلی ؤ مونږ

خاوندان د باغ.

تفسیر: یعنی د مال او د اولاد زیادت د کوم مقبولیت علامت او نښه نه ده او د الله تعالیٰ په نژد د هسې شیانو څه قدر او قیمت نشته نو ځکه نه ښائی چه د مکې کافران په دې شیانو باندې مغرور شي دا خو د الله تعالیٰ له لوری هغوی ته د ازموینې دپاره ورکړی شوی دی لکه چه د پخوانیو خلقو ازموینه هم پرې شوې وه.

إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾

کله چه قسمونه وخوړل دوی تولو چه هرومرو (خامخا) پرې به کړو میوې د هغه باغ په اول وقت د صباح کښې او استثنا ئې ونه کړه إن شاء الله ئې ونه ویل (یا ئې ونه ایستله حصه د فقیرانو لکه چه پلار به ئې ایستله)

تفسیر: څو ورونه ؤ چه هغوی ته له پلاره په ترکه کښې یو میوه دار باغ پاتې شوی ؤ چه په هغه کښې کر هم کیده او ګرده (توله) کورنې د هغه له حاصلاتو ځنې خوشاله ؤ. د پلار په زمانه کښې داسې عادت ؤ په هغه ورځ کښې چه د باغ میوې تولیدې یا کښت (فصل) ریبل کیده نو د ښار ګرد (تول) فقیران او اړ (مجبور) سرې به هم هلته تولیدل او دې ګردو (تولو) ته به د هغو میوو او کښتو (فصلونو) ځنې لږ او ډیر ورکول کیدل ـ او په هم دې خیر او خیرات سره په هغه باغ کښې لویه ګته (فائده) او برکت ؤ د هغه له مره کیدلو څخه وروسته د ده د ځامنو په فکر کښې دا خبره وروګرځیده دومره میوه او کښت (فصل) چه فقیران له مونږ ځنې وړی که دا ګرد (تول) مونږ پخپله سره تول کړو نو مونږ ته به له هغه ځنې ډیری ګتې راورسیږی ولې داسې یو تدبیر به وکړو چه فقراء او نورو ته هیڅ ونه رسیږی او ګرد (تول) حاصلات ځمونږ کورونو ته راشي نو پخپلو منځونو کښې ئې مشوره وکړه او دا ئې سره غوته کړه چه سهار د وقته باغ ته ځو او خپلې میوې تولوو چه فقیران او نور کسان پرې خبر نه شي دوی دا تدبیر داسې سره غوته کړ إن شاء الله تعالیٰ ئې هم پکښې ونه ویل.

فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾

پس نازله شوه پر دغه (باغ) یوه طواف کوونکی (بلاء سوځوونکی اور) په شپه کښې له (طرفه د) رب ستا حال دا چه دوی اوده ؤ پس تر ګهیځ (سحر وختې) پورې وګرځید (هغه باغ لکه له بیخه) ریبلی شوی کښت (فصل) یا تک تور لکه توره شپه

تفسیر: یعنی د شپې له مخې سخته سیلۍ راوالوته یا اور ولګید یا بل کوم افت پرې نازل شو او ګرد (تول) کښت (فصل) او باغ له کاره ووت او تک تور وګرځید.

فَتَنَادَوْا مُصْبِحِیْنَ ﴿۲۱﴾ اَنِ اغْدُوْا عَلٰی حَرْثِکُمْ اِنْ کُنْتُمْ صٰرِمِیْنَ ﴿۲۲﴾
فَانْطَلَقُوْا وَهُمْ یَتَخَافَتُوْنَ ﴿۲۳﴾ اَنْ لَّا یَدْخُلَنَّهَا الْیَوْمَ عَلَیْکُمْ مِّسْکِیْنٌ ﴿۲۴﴾
وَّغَدَوْا عَلٰی حَرْدٍ قٰدِرِیْنَ ﴿۲۵﴾

بیا ئې یو بل ته ورغږ کړل په وقت د صباح کښې (داسې) چه صباح له وقته ورشئ کښتو (فصلونو) خپلو ته که چیرې یئ تاسې پرې کوونکې (د میوو لو کوونکې د کښت - فصل) نو لاړل دوی او دوی پخپلو منځونو کښې پټې خبرې سره کولې (داسې) چه داخل نه شي هرومرو (خامخا) هغه (باغ ته) نن ورځ پر تاسې باندې هیڅ مسکین محتاج اړ (مجبور) سړی او سهار لاړل په منع د فقیرانو سره (باغ ته) حال دا چه قادر ؤ (په منع د فقیرانو په زعم خپل).

تفسیر: یعنی په دې یقین او باور سره وخوځیدل چه اوس به درومي او ګرد (تول) کښت (فصل) او د باغ حاصلات به په لاس راولي.

فَلَمَّا رَاَوْهَا قَالُوْۤا اِنَّا لَضَآلُّوْنَ ﴿۲۶﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُوْمُوْنَ ﴿۲۷﴾

بیا هر کله چه وئې لید هغه (باغ تک تور سوځیدلی) وې ویل بیشکه مونږ خامخا لاره ورکه کړې ده (د خپل باغ) بلکه مونږ پخپله محرومه بې برخې شوي یو (له حاصلاتو په سبب د منعې د فقراؤ).

تفسیر: هغه ځمکه او باغ داسې داګ ډبر (خراب) شوی ؤ چه دوی هلته ورسیدل هغه ئې نشو پیژندلی او داسې ئې وګڼل چه لار ئې ورکه کړې ده او بل کوم لورې ته وتلي دي نو بیا چه ښه ورته ځیر شول او غور ئې وکړ وپوهیدل چه ځای خو همغه دی چه دوی ورته راغلي دي مګر دوی له هغه ځنې بې برخې او بې نصیبه دي او د الله تعالیٰ له درباره محروم شوي دي.

قَالَ اَوۡسَطُهُمۡ اَلَمۡ اَقُلۡ لَّكُمۡ لَوۡلَا تُسَبِّحُوۡنَ ﴿۲۸﴾

ووېل منځنی بهتر د دوی (په عقل کښې) آیا ما نه ؤ ویلی تاسی ته ولی په پاکی نه یادوی تاسی الله او توبه نه وباسئ له منع د فقیرانو یا ولی نه وایی إن شاء الله)

تفسیر: د دوی په منځ کښې منځنی وروړ دیر پوه او هښیار ؤ ده د مشوری په وقت هغوی ته تنبیه کړی وه او دا خبره ئی ورته ویلی وه چه وګوری وروڼو! الله تعالیٰ مه هیروئ! ځکه چه دا تول د هغه احسان او انعام دی نو تاسی هم له فقیرانو او مسکینانو څخه هغه مه منع کوئ. کله چه چا د ده خبری ته غوږ کینښود نو دی هم چپ شو او په پته خوله له هغوی سره ملګری شو. څرنګه چه دا خرابی ئی ولیده نو ژر ئی هغه خبره بیا ور په یاد کړه.

قَالُوۡا سُبۡحٰنَ رَبِّنَاۤ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيۡنَ ﴿۲۹﴾ فَاَقۡبَلَ بَعۡضُهُمۡ عَلٰى بَعۡضٍ يَّتَلَاوَمُوۡنَ ﴿۳۰﴾

ووېل دوی پاکی ده رب ځمونږ لره بیشکه مونږ وو پخپله ظالمان (په منع د فقراؤ کښې) بیا مخ واړاوه ځینی د دوی پر ځینو نورو باندی چه یو بل به ئی ملامتوه.

تفسیر: اوس ئی پخپل تقصیر باندی اعتراف وکړ او ګردو (تولو) د الله په لوری مخ واړاوه. او لکه چه د عمومی مصیبت د وقت قاعده ده یو په بل باندی ئی الزام وروستو او در ګرده (توله) به ئی یو بل د دی مصیبت سبب او عامل شمیره.

قَالُوۡا يٰوَيۡلَنَاۤ اِنَّا كُنَّا طٰغِيۡنَ ﴿۳۱﴾ عَسٰى رَبُّنَاۤ اَنۡ يُّبۡدِلَنَا خَيۡرًا مِّنۡهَاۤ اِنَّاۤ اِلٰى رَبِّنَا رٰغِبُوۡنَ ﴿۳۲﴾

وی ویل دوی ای هلاک افسوس خرابی ده مونږ لره بیشکه مونږ وو له حده تیریدونکی ښایی چه رب ځمونږ بدل راکړی مونږ لره خیر غوره له دی

(باغچې) څخه بېشکه مونږ رب خپل ته رغبت کوونکي يو.

تفسير: په پای (آخر) کښې تول سره يو ځای شول وی ويل چه په رښتيا سره مونږ ګرم (قصور وار) او ملامت يو ځکه چه مونږ د فقيرانو او غريبانو د برخې د خوړلو په قصد وتلی وو او د حرص او طمع لامله (له وجې) مو اصلی ګټه (فائده) هم له لاسه ووتله. دا څه خرابی چه مونږ ته رارسيدلی دی د هغه ذمه وار مونږ پخپله يو ـ مګر اوس هم مونږ له الله تعالیٰ څخه بې هيلې او نااميده نه يو او د هغه له مهربانی او لورينی (رحمت) ځنی دا خبره لری نه ګڼو چه هغه له خپل فضل او رحمت ځنی مونږ ته له هغه پخوانی باغ څخه يو بل ښه باغ را په برخه کړی.

كَذٰلِكَ الْعَذَابُ ۖ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٣﴾ ع

هم داسې (راځي آفت ـ عذاب په دنيا کښې مخالفانو ته له حکمه د رب) او خامخا عذاب آفت د آخرت ډير لوی دی که چيری وی دوی چه پوهيدلی (په سختی د عذاب د آخرت نو مخالفت به ئې نه ؤ کړی).

تفسير: يعنې دا خو د دنيا د عذاب يوه وړوکې نمونه وه چه هيڅ ئې مخه نشوه نيولی نو د آخرت د خورا (ډير) لوی عذاب مخه به څوک ونيولی شي. که پوه وی نو ښائی چه سری په دی خبره باندی ښه وپوهيږی.

اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿٣٤﴾

بېشکه ويريدونکيو (له الله ځان ساتونکيو له معاصيو) ته په نزد د رب د دوی جنتونه ډک له نعمتونو دی.

تفسير: يعنې د دنيا باغ وبهار پسی دومره زيات ولی لويدلی يی د جنت باغونه له دی ځنی په څو څو درجو لوړ (اوچت) او غوره دی چه هر راز (قسم) نعمتونه پکښې شته او د هوسائی (آرام) ګرد (تول) اسباب خاص متقيانو او ويريدونکيو لره راتول شوی دی.

اَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِيْنَ كَالْمُجْرِمِيْنَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ ۟ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿٣٦﴾ ع

آيا پس وبه ګرځوو مونږ مسلمانان (حکم منونکی) په شان د مجرمانو ګنهګارانو (په خلاصی او ثواب بلکه نه ئې ګرځوو) څه شوی دی تاسی ته

ځرنګه حکم کوئ تاسي (خبره غوته کوئ په برابرئ د منکرانو او مؤمنانو).

تفسير: يعني د مکي کفارو د غرور او تکبر له مخي پخپلو زړونو کښي داسي تاکلي (مقرر کړي) ؤ «که د قيامت په ورځ پر مسلمانانو باندي عنايت او ښېنه وشي نو پر مونږ باندي به له هغه ځخه ښه او زياته مرحمت کيږي» او لکه چه په دنيا کښي مونږ په آرامي او هوسائي (راحت) کښي يو هلته به هم له مونږ سره هم داسي معامله کيږي نو دلته داسي فرمائي چه دا به ځرنګه کيدی شي؟ که داسي وشي نو د دی مطلب به داسي وی چه د يوه وفا لرونکي غلام چه تل د خپل بادار (سردار) د حکم منلو دپاره تيار ولاړ وی او د يوه بدکار او باغي سړی انجام به سره يو شان ته وی بلکه هغه بدکار له وفادار ځني ښه وی. دا هغه خبره ده چه سليم عقل او صحيح فطرت ئې هيڅ نشي منلی.

أَمْ لَكُمْ كِتَٰبٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾
أَمْ لَكُمْ أَيْمَٰنٌ عَلَيْنَا بَٰلِغَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ إِنَّ لَكُمْ
لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُم بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾

آيا له تاسي سره شته کوم کتاب چه په هغه (له آسمانه نازل شوی کتاب) کښي لولئ تاسي داسي چه بيشکه تاسي لره دی په هغه (کتاب) کښي خامخا هغه څه چه خوښوئ ئې تاسي. آيا شته تاسي لره قسمونه پر (وعدو د) مونږ باندي چه رسيدلي وی تر ورځی د قيامت پوري بيشکه چه شته تاسي ته هغه چه پری حکم کوئ تاسي پوښتنه وکړه له دوی نه چه کوم يو له دوی نه په دغه (حکم چه کوی ئې) ضامن ذمه اخيستونکی دی (دوی ته).

تفسير: يعني دا خبره چه مسلم او مجرم سره يو برابر وګڼل شي ښکاره ده چه له عقل او فطرت ځخه مخالفه ده. بيا د دی په تاکيد او تائيد کښي کوم عقلي دليل هم له تاسي سره شته؟ آيا په کوم معتبر کتاب کښي داسي کوم مضمون تاسي لوستی دی چه هر هغه شي چه تاسي ئې د خپلو ځانونو دپاره غوره کوی، همغه به تاسي ته درکاوه شي؟. او ستاسي ګردی (تولی) غوښتني او په زړه پوری خبری پوره کيدونکی دی؟ يا به الله تعالیٰ تر قيامت پوري داسي قسم خوړلی وی چه تاسي هر هغه شي چه پخپلو زړونو کښي وتاکی (مقرر کړئ) همغه به تاسي ته درکاوه شي؟ او همغسي چه اوس تاسي هم په عيش او استراحت کښي يئ تر قيامت پوري به په هم دی حال کښي وساتل شئ؟ هغه سړی چه د دوی له منځه داسي دعوی کوی نو د دی خبری د

ثابتولو ذمه واری ښائی پخپله غاړه ونیسی رائی‌وله او مخامخ ئی ودروه چه وئی وینو او وئی پوښتو چه له کومه وائی؟ او څه غړیږی؟.

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٤١﴾

آیا شته دوی لره شریکان (په دغه دعوی کښی په زعم د دوی) نو رادی ولی هغه شریکان خپل که چیری وی دوی صادقان رښتینی (په دی دعوی خپله کښی).

تفسیر: یعنی که له هغوی سره هیڅ یو عقلی او نقلی دلیل نشته او یواځی د دروغو بتانو په نامه داسی ویناوی کوی چه هغوی به له موږ سره داسی او هسی کوی او داسی مرتبی رابښی ځکه چه هغوی (استغفر الله) په خدائی کښی برخه لرونکی او مله دی نو په داسی دعوو کښی د هغوی رښتینوالی هلته ثابتیږی چه دوی دی شریکانو ته د الله تعالیٰ په مخ کښی هم دعوت او بلنه ورکړی او د هغوی په وسیله خپلی په زړه پوری خبری او چاری پر دوی باندی اجراء کړی. خو دا خبره دی هر چاته په یاد وی چه هغه ناحق معبودان د خپلو عابدانو په نسبت دیر عاجزان او ناتوانان دی. هغوی ستاسی هیڅ مرسته (مدد) نشی کولی ځکه چه هغوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد نشی رسولی.

يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾

(او یاده کړه) هغه ورځ چه بربندوالی به وکړی شی له پندی نه (او سخت وقت راشی د قیامت) او راوبه بللی شی دغه (کافران) طرف د سجدی کولو ته (لپاره د امتحان) پس توان به ئی ونه شی (سجدی کولو ته).

تفسیر: د دی قصه د شیخینو په حدیث کښی مرفعاً داسی راغلی ده چه «حق تعالیٰ به د قیامت په میدان کښی خپل ساق ښکاروی.» «ساق» پندی ته وائی دا به د الهیه ؤ صفاتو له حقائقو څخه کوم خاص صفت او یا حقیقت وی چه هغه ته ئی د کوم خاص مناسبت لامله (له وجی) (ساق) وفرمایه. لکه چه په قرآن کریم کښی د (ید - لاس) او (وجه - مخ) الفاظ هم راغلی دی چه دغه تول مفهومات د متشابهاتو له دلی څخه بلل کیږی چه پر دوی هم بلاکیف همغسی چه ښائی سری ایمان راوړی لکه چه د الله تعالیٰ په ذات - وجود - حیات - سمع - بصر او نورو صفاتو باندی موږ بلاکیف ایمان او عقیده لرو. په همغه حدیث کښی راغلی دی چه «د الله تعالیٰ د تجلی له لیدلو څخه گرد (تول) مؤمنین او مؤمنات په سجده لویږی مگر هغه سری چه

د ریاء دپاره به ئی سجدی کولی د هغه ملا به سمه سیخه وچه پاتی کیږی او سجدی کولو دپاره به نه کږیږی. هر کله چه ریاکاران او منافقان په سجده کولو باندی قدرت نه مومی نو د کافرانو عدم قدرت او ناتوانی په سجده کولو کښی په ښه ډول (طریقه) سره ثابتیږی.» دا ګردی (تولی) چاری په قیامت کښی ځکه کیږی چه مؤمن او کافر ـ مخلص او منافق په ښکاره ډول (طریقه) سره څرګند (ښکاره) شی. او د هر یوه باطنی حالت په حسی ډول (طریقه) سره وکتل شی.
تنبیه: پر متشابهاتو باندی پخوا له دی نه خبری کړی شوی دی. او حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله د دی «کشف ساق» د آیت په تفسیر کښی ډیره ښه او عالی او عجیبه تبصره پر متشابهاتو باندی کړی ده ـ فلیراجع.

خَاشِعَةً اَبۡصَارُهُمۡ

حال دا چه ذلیلی ښکته به وی (له شرمه) سترګی د دوی

تفسیر: یعنی د ندامت او شرمندګی لامله (له وجی) به یی سترګی تیتی وی او نشی ئی پورته کولی.

تَرۡهَقُهُمۡ ذِلَّةٌ ؕ وَقَدۡ كَانُوۡا يُدۡعَوۡنَ اِلَى السُّجُوۡدِ وَهُمۡ سٰلِمُوۡنَ ﴿۴۳﴾

راګیر کړی به وی دوی ذلت خواری او بیشکه ؤ دوی (په دنیا کښی) چه بلل کیدل دوی طرف د سجدی کولو ته او دوی به ؤ روغ رمټ (نو سجده به یی نه کوله).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی هغوی ته د سجدی حکم ورکړی شوی ؤ کله چه دوی روغ رمټ ؤ او پخپل واک (اختیار) ئی سجدی کولی شوی هلته دوی په اخلاص سره هیڅ سجده ونه کړه د هغه اثر داسی شو چه استعداد ئی باطل شو. اوس که غواړی چه سجده وکړی نه یی شی کولی.

فَذَرۡنِیۡ وَمَنۡ يُّكَذِّبُ بِهٰذَا الۡحَدِيۡثِ ؕ سَنَسۡتَدۡرِجُهُمۡ مِّنۡ حَيۡثُ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۴۴﴾

نو پریږده ما او هغه څوک چه دروغ وائی په دی خبری (قرآن) باندی ژر ده

چه وبه نیسو مونږ دوی ورو ورو (او نژدی به یی کړو عذاب ته) له هغه ځایه چه دوی نه دی پری پوه.

تفسیر: یعنی د هغوی په عذاب کښی لویدل یقینی دی. خو د دوی د دی څو ورځنی د توقف او د عذاب د ډیل په نسبت تاسی مه خپه کیږئ ـ او د هغوی معامله ماته پریږدئ زه به پخپله د هغوی چاره وکړم. او داسی به ورو ورو او په تدریج سره به ئی دوزخ ته بوځم او زینه په زینه به راښکته کړو دوی او ورو ورو به نژدی کړو دوی عذاب ته چه هغوی په ځان هم خبر نشی. دوی به پخپلو چرتو (خیالونو) کښی ډوب تللی وی خو د دوی بنستونه (بنیادونه) له بیخه خیژی.

وَأُمۡلِی لَهُمۡۚ إِنَّ كَيۡدِی مَتِينٌ ۝٤٥

او تال ورکوم دوی ته (په دنیا کښی) بیشکه ځما کید ـ مکر ـ وار کلک دی (او تدبیر می پوخ دی).

تفسیر: یعنی ځما لطیف او خفیه تدبیر داسی پوخ دی چه په هغه باندی دا خلق پوهیدی نشی نو بیا به دوی هغه خرنګه ماتولی شی.

أَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ أَجۡرًا فَهُم مِّن مَّغۡرَمٍ مُّثۡقَلُونَ ۝٤٦ أَمۡ عِندَهُمُ
الۡغَيۡبُ فَهُمۡ يَكۡتُبُونَ ۝٤٧

آیا ته غواړی له دوی ځنی (په تبلیغ د رسالت) څه اجر مزدوری نو دوی د هغه له زیان تاوان څخه دروند بار کړی شوی دی (نو ځکه مخ درڅخه اړوی؟ بلکه نه ئی غواړی!) آیا شته په نزد د دوی پته خبره علم الغیب پس دوی ئی لیکی (له هغه څخه دغه حکم د برابری د مؤمن او د کافر).

تفسیر: یعنی د افسوس او د تعجب ځای دی چه دا خلق داسی د تباهی په لوری ورځی څو ستاسی خبری نه منی. آخر د دوی د نه منلو سبب څه شی دی؟ آیا تاسی له دوی ځنی کومه معاوضه تنخواه ـ کمیشن ـ او نور څه غواړئ چه د هغه له پاره هغوی ځان بیرته راکاږی؟ یا پخپله له هغوی سره د پټو خبرو څه حال او احوال شته؟ یا د الله تعالیٰ وحی دوی ته راځی؟ او هغوی هغه په ډیر حفاظت سره لکه قرآن غوندی لیکی نو ځکه ستاسی متابعت ته ځان اړ (محتاج) او مجبور نه بولی او آخر به څه نه څه په منځ کښی وی. کله چه پر هغوی باندی هیڅ

یو بار نه اچول کیږی او .له هغه شی څخه دوی مستغنی او بی پروا هم نه دی نو د دوی د دی نه منلو سبب به پرته (علاوه) له ضده عناده ـ انکاره ـ رخې (کینې) او عداوت بل شی کیدی نشی

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾

نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په باب د منکرانو کښی) نو مه کیږه ته (په تنگ دلی او تلوار کښی) لکه خاوند د ماهی کب (په تنگ دلی او تلوار کښی) کله چه غږ وکړ او دی و ډک له غم غصی نه.

تفسیر: یعنی د کب (ماهی) په گیډه کښی تلونکی پیغمبر حضرت یونس علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام په شان د مکذبینو په معامله کښی تنگدلی او ویره مه ښکاروی د دوی قصه پخوا له دی نه په څو څو ځایونو کښی لږه لږه تیره شوی ده

﴿ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴾ ـ کله چه غږ وکړ او دی و ډک له غم غصی نه) یعنی د قوم له لوری له غصی نه ډک شوی و له ډیره قهره ئی د عذاب په غوښتلو کښی ډیره چالاکی بلکه پیشگوئی وکړه.

تنبیه: د «مکظوم» معنیٰ مفسرینو داسی کړی ده چه دی د ډیری اندیښنی او خپگان له لاسه کړی ده او د هغه دا غم د څو نورو غمونو مجموعه وه. یو د قوم د ایمان نه راوړلو بل د عذاب د بیرته لویدلو. بل د بی له صریح اذن او اجازی څخنی له ښاره وتلو ـ او برسیره (سیوا) په هغوی باندی د هغه د ده د بندی پاتی کیدلو د ماهی په گیډه کښی. نو ده په دی وقت کښی داسی دعاء وکړه ﴿ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ نو دلته د الله تعالیٰ فضل پری وشو او د ماهی له گیډی څخه ئی نجات ومونډ.

لَّوْلَا أَن تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾

که چیری نه وی دا چه موندلی وی ده نعمت احسان له لوری د رب د ده نو خامخا به پری وتی و دی (له گیډی د مهی نه) په سپیره ډگر (میدان) کښی او دی به ملامت کړی شوی و (ولیکن مرحوم شو له طرفه د رب نو ځکه ملامت نه شو)

تفسیر: یعنی د توبی له قبول څخه وروسته که د الله تعالیٰ زیات فضل او احسان د هغه لاس

نیونه نه وی کړی نو په هغه وچ کلک لوی میدان کښې چه د ماهی له ګیډی څخه د باندی لویدلی همغسې ملزم شوی به پروت و. او هغه کمالات او کرامات به بیا نه ورته ښځل کیدل خو یوازې د الله تعالیٰ د فضل او مهربانی لامله (له وجی) د هغه د ابتلاء په وقت کښې هم هغه شیان له هغه سره پاتی ؤ.

فَاجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَجَعَلَهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۵۰﴾

پس غوره کړ دغه (یونس) لره رب د ده (په نبوت سره) نو ګرځولی ئې و دی له (کاملانو صالحانو انبیاؤ څخنی)

تفسیر: یعنی بیا ئې د هغه نوره رتبه هم لا اوچته کړه او په اعلیٰ درجه نیکو خلقو کښې ئې ورداخل کړ. په حدیث کښې راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه «له تاسی څخنی دی هیڅ یو داسی ونه وائی چه زه د یونس علیه السلام بن متی څخه ښه او بهتر یم»

وَاِنْ يَّكَادُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَيُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُوْلُوْنَ اِنَّهٗ لَمَجْنُوْنٌ ﴿۵۱﴾

او بیشکه نژدی و هغه کسان چه کافران شوی دی خامخا وبه ښویوی تا (وبه دی غورځوی په ځمکه) په سترګو خپلو سره هر کله چه واوریده دوی قرآن (ستا له ژبی) او وائی دوی (د کینی له مخی) بیشکه دغه (محمد) لیونی دی

تفسیر: یعنی د قرآن کریم له اوریدلو څخه له غیظ او غضبه خوتکیږی او په هسی رډو سترګو تاسی ته ګوری چه تاسی پخپلو سترګو سره له ځایه وښویوی یا خامخا هلاک دی کړی تا لره یا دی وغورځوی له مرتبی خپلی نه او په ژبه سره هم چتی (بیکاره) اپلتی خبری کوی چه استغفرالله دا سړی لیونی شوی دی او د ده هیڅ یوه خبره (نعوذ بالله) د التفات وړ (قابل) نه ده مقصد دا دی چه داسی غواړی چه تاسی وویروی او د صبر او د استقامت له ځایه مو وخوځوی مګر تاسی همغسې سم پخپل مسلک باندی کلک اوسئ! او مه زړه تنګه کیږئ او په هره معامله کښې خپل خپګان مه ښکاره کوئ! او مه چالاکی کوئ! ویره او مداهنت مه اختیاروئ!.

تنبیه: ځینی له ﴿لَيُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ﴾ څخه دا مطلب اخلی چه د کفارو څخنی هغه کسان چه په سترګو کولو کښې دومره مشهور ؤ په دی باندی ئې وګمارل چه پر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم باندی خپلی بدی سترګی واچوی! لکه چه هغه نظر اچوونکی سړی راغلل او په خورا (ډیر)

قوت سره ئی پر رسول الله مبارک باندی چه په لمانځه مشغول و نظر واچوه او خپل زیات همت ـ زیار (کوشش) ئی په هغه کښی ولګوه مګر د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم فقط په دومره ویلو سره هغوی ناکام پاتی شول چه «**لاحول ولاقوة الابالله**» پاتی شوه دا خبره چه په نظر لګیدلو او یا نظر اچولو باندی هم څه وینا وکړه شی خو دا ئی ځای نه دی. او څنګه چه نن مسمریزم یوه باقاعده فن او چاره شوی ده نو په هغه کښی زیات بحث او څیړنه (تحقیق) کول ښه کار نه دی.

وَمَا هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿٥٢﴾

او حال دا دی چه نه دی دا (قرآن) مګر خو ذکر پند دی تولو عالمیانو لره.

تفسیر: یعنی په قرآن کښی د لیونتوب او جنون خبری چیری دی. هغه خو د ګردی (تولی) نړی (جهان) او نړی والانو (اهل جهان) دپاره د خورا (ډیر) لوی ذکر پند او د نصیحت لویه ذخیره ده. په دی کښی د بنی نوع انسان اصلاح او فلاح جاری پرتی دی او په ربښتیا سره همغه سړی لیونی باله شی چه د دی پاک کلام لیونی نه وی او د زړه په اخلاص سره ئی نه منی.

تمت سورة القلم بفضل الله وکرمه ومنه

سورة الحآقة مکية وهی اثنتان وخمسون آية وفيها رکوعان رقمها (٦٩) تسلسلهاحسب النزول (٧٨) نزلت بعد سورة الملک.

د «الحآقة» سورت مکی دی (٥٢) آیته (٢) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٩) او په نزول کښی (٧٨) سورت دی

وروسته د «الملک» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْحَآقَّةُ ﴿١﴾ مَا الْحَآقَّةُ ﴿٢﴾

هغه (قیامت) حق واقع کیدونکی ـ څه شی دی هغه حق واقع کیدونکی.

تفسیر: یعنی د قیامت هغه گړئ ـ چه د هغی راتلل له ازله د الله تعالیٰ په علم کښی ثابت او تاکلی (مقرر) شوی دی. کله چه حق له باطل څخه بالکل ښکاره او بی له کوم التباس او اشتباه څخه هر شی بیل او جلا (جدا) کیږی او گرد (تول) حقائق په پوره کمال او سبوغ سره ښرگندیږی (ښکاریږی) او د هغه د ذات په نسبت گرد (تول) جگړه کوونکی هلته مغلوب او مقهور کیږی نو هلته به وپوهیدی شی چه هغه گړی څه شی ده؟ او څرنگه احوال او کیفیات په هغی کښی شته؟.

وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْحَآقَّةُ ۝٣

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه شی دی هغه (قیامت) حق واقع کیدونکی.

تفسیر: یعنی که هر څومره یو خورا (ډیر) لوی سړی هر څومره فکر ووهی او خپل چرت (خیال) او جاج (اندازه) وچلوی د هغی ورځی د ویروونکی ننداری او زړه خوځوونکی پیښی منظری ته ئی فهم او ادراک نه وررسیږی. هو! د تقریب الی‌الفهم دپاره د تمثیل او تنظیر په ډول (طریقه) څو واقعی وروسته بیانیږی چه په دنیا کښی د هغه کبریٰ قیامت د یوی وړوکی او بیخی حقیری او ناتمامی نمونی کار ورکوی. گویاکی دا د وړوکی (حاقی) یادونه د هغی لوئی (حاقی) دپاره د یوه تمهید کار ورکولی شی.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌۢ بِٱلْقَارِعَةِ ۝٤

دروغ ویلی ؤ ثمودیانو او عادیانو په (هغه قیامت) تکوونکی (د زړونو او د غوږونو په سختیو سره)

تفسیر: یعنی د ثمود او د عاد قومونو دا د قیامت راتلونکی گړئ دروغ وبلله چه هغه به گرد (تول) څمکه آسمان ـ لمر ـ سپوږمی ـ ستوری ـ غرونه او سړی تکوی او ډیر سخت شیان تری وړی وړی او ذری کیږی بیا وگوره چه د دی دواړو انجام او پای (آخر) څرنگه شو؟.

فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا۟ بِٱلطَّاغِيَةِ ۝٥

پس هر څه چه ثمودیان ؤ نو هلاک کړل شول (هغوی) په سخت آواز (د جبریل یا په سبب د سرکښی خپلی)

تفسير: يعنى يوه سخته زلزله له يوه سخت آواز د جبريل عليه السلام سره يو ځاى راغله او ګرد (تول) ئى سره لاندى باندى كړل يا هلاک شول ثموديان په سبب د سركشيو خپلو سره چه د صالح عليه السلام ناقه ئى ګوده او هلاکه كړه.

وَاَمَّا عَادٌ فَاُهْلِكُوْا بِرِيْحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ۙ﴿٦﴾

او هر څه چه عاديان ؤ نو هلاک كړى شوى ؤ (دوى) په باد سخت آواز كوونكى (يا په ډير سخت له حده تيريدونكى يخ باد)

تفسير: يعنى هغه باد (وربښ) دومره سخت او شديد ؤ چه په هغه باندى د هيڅ يوه موجود زور نه رسيده تر دى چه هغو پرښتو له واكه (اختياره) هم د هغه سخت باد اداره كول نه و پوره او د هغوى له لاسو ځنى هم الوت چه د هغه باد په اراده باندى مسلطى او مقررى وى.

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَّثَمٰنِيَةَ اَيَّامٍ ۙ حُسُوْمًا
فَتَرَى الْقَوْمَ فِيْهَا صَرْعٰى ۙ كَاَنَّهُمْ اَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ۚ﴿٧﴾
فَهَلْ تَرٰى لَهُمْ مِّنْ ۢ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾

مقرر كړى ؤ (الله) دغه (باد) پر دوى باندى اووه شپى او اته ورځى متواتر پرله پسى برابر نو ليده به تا هغه قوم (د عاد) په هغه كښى لويدلى (مړه پراته په ځمكه باندى) ګواكى دوى (له جهت د لويوالى د جثو بيخونه) ډډونه د خرماؤ دى (هلاک پريوتلى په ځمكى باندى) نو آيا وينى ته كوم يو (نفس) له دوى ځنى باقى پاتى شوى (بلكه هيڅ ئى نه وينى).

تفسير: يعنى هغه قومونه چه لنګ وهلى د مباحثى او مناقشى ډګر (ميدان) ته راوتى ؤ او په لوړو (اوچتو) غړونو سره به ئى ويل. څوک به وى چه له موږ ځنى زيات زور ولرى؟ هغه هم ځمونږ له هغه زورور باد او وربښ سره مقابله ونشوه كړى. او ډير پهلوانان ئى د هغه زورور وربښ (باد) د څپيړو په مخ كښى داسى كم قوت او بى سيكه او اوړده غځيدل لكه د خرما لوى ډډونه چه سرونه ئى وهلى شوى او له بيخه او بنسټ (بنياد) څخه راوويستل شى. نو آيا وينى ته كوم يو له دوى ځنى پاتى شوى؟ بلكه وبه نه وينى يو تن هم له هغوى څخه پاتى شوى يعنى د هغو قومونو ذريه او برګ (نسل) پاتى نه شو ـ او د دنيا له مخ څخه بيخى فنا شول.

وَجَآءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهٗ وَالْمُؤْتَفِكٰتُ بِالْخَاطِئَةِ ۚ ﴿٩﴾
فَعَصَوْا رَسُوْلَ رَبِّهِمْ فَاَخَذَهُمْ اَخْذَةً رَّابِيَةً ﴿١٠﴾

او راغی فرعون او هغه چه پخوا له هغه ځنی و او (اهل د) کليو چپه (الته) کړی شويو په ګناهونو سره (چه شرک و) نو حکم ونه مانه دوی د رسول د رب د دوی نو (الله) ونيول هغوی په نيولو سختو سره.

تفسير: يعنی وروسته له عاد او ثمود څخه فرعون ډيری سختی خبری او تکبر او ځانمنمی (لويئ) کولی او پخوا له هغه څخه نور څو قومونه هم سره له لويو ګناهونو تير شوی دی لکه د نوح قوم او د شعيب قوم او د لوط قوم چه د هغوی کلی سره له کليوالو د هغو په بل مخ واړول شول دوی ګردو (ټولو) د خپلو خپلو پيغمبرانو خبری نه منلی ـ او د الله تعالیٰ مقابلی ته راوتلی ؤ او د الله تعالیٰ له احکامو څخه ئی غاړی غړولی وی په پای (آخر) کښی د الله تعالیٰ له لوری دوی ګرد (ټول) په لويو آفتونو سره ککړ شول او په هسی سختو بلاؤ کښی اخته شول چه د هغوی ژغورنه (نجات) له هغه ځنی مشکله وه. هو! د الله تعالیٰ په مخ کښی د هيچا له لاسه هيڅ شی نه دی پوره.

اِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَآءُ حَمَلْنٰكُمْ فِی الْجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً
وَّتَعِيَهَآ اُذُنٌ وَّاعِيَةٌ ﴿١٢﴾

بيشکه مونږ هر کله چه طغيان وکړ اوبو راپورته شوی په هر شی باندی پورته کړی وو مونږ تاسی په تلونکی بيړی (د نوح) باندی لپاره د دی چه وګرځوو مونږ دا (واقعه) تاسی ته تذکره پند (په نجات د مؤمنانو او غرق د کافرانو) او په ياد دی ولری (ودی ساتی) دا (نصيحت) غوږونه يادوونکی ساتونکی.

تفسير: يعنی د نوح عليه السلام په زمانه کښی کله چه طوفان راغی نو ښکاره وه چه په هيڅ ډول (طريقه) د هيڅ يو انسان پاتی کيدل او ژغورنه (نجات) له هغه ځنی ممکنه نه وه او ځمونږ قدرت او عام انعام ـ اکرام ـ او احسان ؤ چه ګرد (ټول) منکران مو ډوب کړل او يواځی نوح عليه السلام او د هغه ملګريو ته مو نجات ورکړ نو ښه په داسی يوه لوی طوفان کښی د هغی وړوکی بيړی سلامت پاتی کيدل له توقع او هيلی (اميد) ځنی لوړ (اوچت) کار نه دی؟ او آيا

هغه ځمونږ د قدرت او حکمت یوه علامه او نښه نه ده؟ تر څو هغه ژغورلی (بچ) شوی انسانان د هغه لوی طوفان او د خپلی ژغورنی (نجات) قصی نورو ته وکړی او په دی ډول (طریقه) سره دا پیښه تر آخر پوری د هر سړی په یاد پاتی وی نو دغه خبری د هغو غوږونو له یاده چه کومه معقوله خبره اوری او پری پوهیږی او په یاد ئی ساتی هیڅ کله به نه هیریږی چه په یوه زمانه کښی د الله تعالیٰ له لوری ځمونږ پر پلرونو باندی هسی یو لوی احسان شوی دی. او په دی باندی وپوهیږی، لکه چه د دنیا په جګړو او پیښو کښی تل فرمان برداران له نافرمانانو څخنی بیلیږی هم داسی حال به د قیامت په ویروونکی (حاقه) کښی هم کیدونکی وی. وروسته له دی نه بیا الله تعالیٰ اجل شانه واعظم برهانه په هم دی لوری خپل کلام منتقل کوی.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَّاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَّحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَّاحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَّقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾

بیا کله چه پوکی وشی په صور شپیلی کښی پوکی یو او پورته کړه شی ځمکه او غرونه (له خپلو ځایونو) نو مات به کړل شی دا دواړه (توټی توټی) په ماتولو یوه سره نو په دغه ورځی کښی به واقع شی (هغه) واقع کیدونکی (قیامت)

تفسیر: یعنی د صور (شپیلی) له پو کیدلو سره به سم ځمکه او غرونه له خپل اصلی صورت څخنی راووځی او ګرد (تول) سره وړوکی وړوکی ذری ذری او بخرکی بخرکی کیږی نو هم دا د قیامت د قائمیدلو وقت دی.

وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَّاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ وَّالْمَلَكُ عَلَىٰ أَرْجَائِهَا

او وبه چوی (څیری به شی) آسمان بیا هغه (آسمان) په دغه ورځ کښی سست ضیف وی او ملائکی پرښتی به وی په څنډو (غاړو) د هغه (آسمان)

تفسیر: یعنی نن ورځ چه آسمان دومره کلک او مضبوط دی چه سره د لکونو کلونو د تیریدلو بیا هم هیڅ یو سوری او کندو پکښی نه لیده کیږی په هغی ورځی کښی به شلیږی او توټی توټی کیږی به کله چه د هغه د منځنی برخی نړیدل شروع کیږی نو پرښتی به د هغه څنډی (غاړی) ته ځی.

وَيَحۡمِلُ عَرۡشَ رَبِّكَ فَوۡقَهُمۡ يَوۡمَئِذٍ ثَمَٰنِيَةٌ ﴿١٧﴾

او پورته به کړی عرش د رب ستا د پاسه د دوی په هغه ورځ کښې اته (پرښتی).

تفسیر: اوس څلورو پرښتو عظیم عرش راپورته کړی دی چه د هغه د لویوالی او ارت والی علم یوائځی له پاک پروردګاره سره دی په هغه ورځ کښې له هغوی سره څلور پرښتی نوری هم ملګری کیږی. په «تفسیر عزیزی» کښې د دی عددونو په حکمت او د دی پرښتو پر حقائقو باندی ډیر دقیق او بسیط بحثونه شوی دی ښائی چه شائقین به ئی هلته ولولی.

يَوۡمَئِذٍ تُعۡرَضُونَ لَا تَخۡفَىٰ مِنكُمۡ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾

په دغه ورځ کښې به تاسی حاضر وړاندی کړل شئ (الله ته سره د حساب) پټه به نه پاتی کیږی له (اعمالو د) تاسی هیڅ یوه پټه خبره

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښې به تاسی د الله تعالیٰ دربار ته راحاضر کړی شئ او د هیچا هیڅ یوه نیکی او بدی به نه پټیږی او ګرد (تول) عام منظر ته به راښکاره کړی شی.

فَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ فَيَقُولُ هَآؤُمُ ٱقۡرَءُواْ كِتَٰبِيَهۡ ﴿١٩﴾

نو هر هغه څوک چه ورکړ شی کتاب عمل نامه د ده په ښی لاس د ده نو وبه وائی (له خوشالی داسی چه) راشئ (واخلئ) او ولولئ تاسی دا ځما کتاب عملنامه.

تفسیر: یعنی په هغی ورځی کښې هره اعمالنامه چه په ښی لاس کښې ورکړه شی هغه د نجات او د مقبولیت علامه ده نو هغه له ډیری خوښی ځنی هر سړی ته ورښکاروی او وائی به چه راځی ځما اعمالنامه ولولئ!.

إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلَٰقٍ حِسَابِيَهۡ ﴿٢٠﴾

بیشکه ما یقین کاوه (په دنیا کښې) چه بیشکه زه پیوست کیدونکی یم له حساب خپل سره.

تفسیر: یعنی په دنیا کښې ئې هسې خیال کاوه چه یوه ورځ به ضرور ځما حساب او کتاب اخیست کیږی نو ځکه زه ویریدم او د خپل ځان سره مې محاسبه کوله نن شکر دی چه د هغه په زړه پورې نتیجه وینم چه د خدای په فضل سره ځما حساب بالکل صاف او پاک دی.

فَهُوَ فِیْ عِیْشَةٍ رَّاضِیَةٍ ﴿۲۱﴾ فِیْ جَنَّةٍ عَالِیَةٍ ﴿۲۲﴾ قُطُوْفُهَا دَانِیَةٌ ﴿۲۳﴾

نو هغه (شخص) دی په عیش ښه کښې (چه دی به پرې راضی وی) په جنت عالی لوی اوچت کښې چه میوی به ئې نژدی وی.

تفسیر: چه په ولاړه ـ ناسته ـ ملاسته او هر وقت او هر حال کښې په ډیره آسانی سره په لاس راځی او په ښه ډول (طریقه) سره شوکولی کیږی!

كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِیْٓـًٔا بِمَآ اَسْلَفْتُمْ فِی الْاَیَّامِ الْخَالِیَةِ ﴿۲۴﴾

(ورته وبه ویل شی) خورئ او څښئ په اشتهاء هضم سره په بدل د هغو عملونو خپلو چه مخکښې لیږلی ؤ (تاسی ای مؤمنانو) په ورځو تیرو شویو د دنیا کښې.

تفسیر: یعنی په دنیا کښې تاسی خاص د الله تعالیٰ دپاره د خپلو نفسانی خواهشونو مخې مو نیولی وې او د لوږی او تندی ربړونه (تکلیفونه) مو پر ځان اخیستی ؤ نن هیڅ یو رنځ او تکلیف په تاسی باندې نشته. په ښو مزو او اشتهاء سره هر شی مو چه زړه غواړی خورئ او څښئ ئی! ځکه چه نه مو طبیعت خفه او نه منغض او نه منقبض کیږی او نه د بدهضمی او د بولو او غائطو او د بلی ناروغی اندیښنه له تاسو سره شته او نه مو د دی نعمتونو زوال په تصور کښې راځی.

وَ اَمَّا مَنْ اُوْتِیَ كِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ ۙ۬ فَیَقُوْلُ یٰلَیْتَنِیْ لَمْ اُوْتَ
كِتٰبِیَهْ ﴿۲۵﴾ وَلَمْ اَدْرِ مَا حِسَابِیَهْ ﴿۲۶﴾ یٰلَیْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِیَةَ ﴿۲۷﴾
مَآ اَغْنٰی عَنِّیْ مَالِیَهْ ﴿۲۸﴾ هَلَكَ عَنِّیْ سُلْطٰنِیَهْ ﴿۲۹﴾

او هر هغه څوک چه ورکړ شي کتاب عملنامه د ده په کيڼ لاس د ده نو وبه وائي (له غمه داسي چه) ای کاشکي نه وی راکړی شوی ماته دا کتاب اعمالنامه زما او نه وم پوه شوی زه چه څه دی حساب زما. ای کاشکي وی (ړومبنی مرگ زما په دنيا کښي) خلاصوونکي (زما له دوهم حيات) هيڅ دفع ونه کړه له ما زمنی مال زما برباد شو له ما زمنی سلطنت حکومت زما.

تفسير: يعني د شا له لوری په کيڼ لاس کښي د هر چا اعمالنامه چه ورکوله کيږی هغه پوهيږی چه په ما باندی کمبختي راغلي ده. نو په دی وقت کښي په ډير حسرت سره داسي تمنا کوی چه کاشکي زما دا اعمالنامه نه وی راکړی شوی او زه نه خبريدی چه زما حساب او کتاب څرنگه دی! کاشکي په مړيني مي دا قصه پای (آخر) ته رسيدلي وی! او زه د تل دپاره مړ پروت وی! او له مړيني څخه وروسته مي بيا دا ژوندون نه په برخه کيدی او که ژوندی کيدم خو بيا زر د مرگي يوه لقمه او نمری کيدلی!! افسوس چه هغه مال ـ جاه ـ حکومت او دولت مي هيڅ په کار رانغي ـ او نن مي د هغو گردو (تولو) شيانو هيڅ يو شي په سترگو نه راځي. نه څه دليل او حجت په لاس لرم او نه څه عذر او معذرت کولی شم.

(نو الله تعالیٰ اجل شانه واعظم برهانه خازنانو د جحيم ته داسي حکم فرمائي چه)

خُذُوۡهُ فَغُلُّوۡهُ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ الۡجَحِيۡمَ صَلُّوۡهُ ﴿۳۱﴾ ثُمَّ فِيۡ سِلۡسِلَةٍ ذَرۡعُهَا سَبۡعُوۡنَ ذِرَاعًا فَاسۡلُكُوۡهُ ﴿۳۲﴾

ونيسئ دی! پس په ځنځير سره وتړئ دی! بيا (اور د) د دوزخ ته وغورځوئ دی! بيا په يوه ځنځير کښي چه گزونه د هغه اويا گزه وی پس ننه باسئ دی (په دوزخ کښي)!.

تفسير: پرښتو ته به حکم کيږی چه هغه ونيسئ! او غاړکي ئي په غاړه کښي ورواچوئ! او په اور کښي ئي غوپه کړئ! او په هغه ځنځير کښي ئي چه اوږد والي ئي اويا گزه دی وتړئ! تر څو د سوځيدلو په وقت کښي هيڅ ونه خوځيدی شي ځکه چه د دی خوا او هغي خوا له خوځيدلو ځني سوځيدونکي لږ څه تخفيف حس کولی شي.
تنبيه: له گز ځني د هغه ځای گز مراد دی چه د هغه اندازه هم الله تعالیٰ ته معلومه ده.

إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾

بیشکه دی و (په دنیا) چه ایمان ئی نه راووړ په الله لوی باندی او تاکید تیزوالی به ئی نه کاوه په طعام ډوډی ورکولو د مسکینانو محتاجانو باندی.

تفسیر: یعنی چه په دی دنیا کښی اوسیده نه ئی د الله تعالیٰ حق پیژندہ او نه ئی د بندګانو د حقوقو ساتنه کوله د فقیرانو او د محتاجانو لاس نیونه او ګرویږنه (تپوس) چیری حتیٰ نورو ته ئی هم په دی مورد کښی څه تشویق او ترغیب ور نه کړ بیا په الله تعالیٰ باندی همغسی چه ښائی ایمان ئی رانهووړ نو نجات به چیری وی او کله چه کوم لوی او وړوکی کار د دوی له لاسه ونه ووت نو د دوی د عذاب د تخفیف هم هیڅ یو صورت نه دی پاتی.

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾

نو نشته ده ته نن ورځ په دی ځای کښی کوم دوست (دافع د عذاب)

تفسیر: یعنی لکه چه هغه الله تعالیٰ ئی خپل دوست نه کړ نو نن به د هغه دوست څوک شی چه د ده حمایت وکړی او دی له عذابه وژغوری (وساتی). یا د مصیبت په وقت کښی تسلی ورکړی.

وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ﴿٣٧﴾

او نشته هیڅ طعام (چه وئی خوری) مګر خو (د دوزخیانو د زخمونو) له وینو او زوو څخه چه نه خوری دغه (غسلین) مګر همغه خطاکاران ګناهګاران (ئی خوری).

تفسیر: له طعام او خوړو څخه انسان ته قوت رسیږی مګر دوزخیانو ته هیڅ یو داسی مرغوبه خواړه نه وررسیږی چه د هغوی د راحت او د قوت سبب شی. هو! یوائځی هغوی ته به د دوزخیانو د زخمونو زوی ورکولی کیږی چه هغه به پرته (علاوه) له هغو ګنهګارانو څخه بل څوک نشی خوړی او هغه هم د لوږی او تندی له شدته تیروتلی په دی خیال سره ئی خوری او داسی ئی ګنی چه د هغه څښی هغه ته څه ګټه وررسیږی وروسته له هغه دا ورښکاریږی چه د هغه خوړلو د لوږی له ربړه (تکلیفه) لوی ربړ(تکلیف) ورپیښ کړ. (اعاذنا الله من سائر انواع العذاب فی الدنیا والآخرة)

فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَا تُبۡصِرُونَ ﴿۳۸﴾ وَمَا لَا تُبۡصِرُونَ ﴿۳۹﴾ إِنَّهُۥ لَقَوۡلُ رَسُولٖ كَرِيمٖ ﴿۴۰﴾

نو قسم خورم زه په هغو شیانو چه وینئ ئی تاسی او په هغو شیانو چه نه ئی وینئ تاسی بیشکه دا (قرآن) خامخا خبره د رسول مکرم عزتمن ده.

تفسیر: یعنی هر څه چه د جنت او د دوزخ او نورو په نسبت بیان وشو دا کومه شاعری نه ده ـ او نه د کهانت اټکلونه او چتی (بیکاره) خبری دی. بلکه دا قرآن کریم د الله تعالیٰ کلام دی چه له آسمانه ئی یوه لویه پرښته حضرت جبریل علیه السلام راوړی ـ او یو لوی پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته ئی اوروی. هغه پرښته چه دغه قرآن کریم له آسمانه راوړی او دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چه هغه قرآن شریف په ځمکه کښی انسانانو ته وررسوی دوی دواړه عزتمن رسولان دی د یوه کرامت خو تاسی پخپلو سترګو سره وینئ او د بل کرامت او لویی د هغه اول کریم د بیان ځنی تاسی ته ثابته شوی ده.

تنبیه: په دنیا کښی دوه راز (قسم) شیان وی یو هغه چه سړی ئی په سترګو سره لیدلی شی. بل هغه چه په سترګو سره ئی نشی لیدلی بلکه په عقل او نورو ذرائعو سره د هغه په منلو سره سړی مجبوریږی. مثلاً هومره چه مونږ خپلی سترګی ستړی ـ او ځمکی ته ځان ځیر کړو په محسوس ډول (طریقه) سره د هغه په خوځیدلو باندی نه پوهیږو لیکن د حکیمانو د دلائلو او براهینو له اوریدلو څخه مونږ پر شوی د خپلو سترګو په غلطی باندی پوهیږو او د خپل عقل یا د نورو عقلاؤ د عقل په وسیله د خپلو حواسو دا غلطی اصلاح او تصحیح کوو. خو مشکل دا دی چه له مونږ ځنی د هیڅچا عقل هم له هسی غلطی او لندوالی ځنی محفوظ نه دی. آخر د هسی غلطی او لندوالی اصلاح تلافی په څه ډول (طریقه) سره وکړه شی؟ بس په ګرد (ټول) عالم کښی یو د حضرت الٰهی د وحی قوت دی چه هم پخپله دی له غلطی څخه محفوظ او معصوم دی او هم د نورو ګردو (ټولو) عقلی قوتونو اصلاح او تکمیل کولی شی. همغسی چه ځمونږ حواس تر یوه حده پوری رسیدلی عاجز پاتی کیږی او له هغه څخه وروسته مو عقل کار ورکوی هم داسی په کوم میدان کښی چه مجرد عقل کار نشی ورکولی یا پکښی وښوئیږی په داسی ځای کښی د عقل لاس نیونه د الٰهی وحی کوی او لوړ (اوچت) حقائق ورښیی. ښائی دلته په ﴿ فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَا تُبۡصِرُونَ وَمَا لَا تُبۡصِرُونَ ﴾ باندی ئی ځکه قسم ورياد کړ یعنی هغه د جنت او دوزخ او د نورو حقائق چه په ړومبنی آیت کښی بیان شو که د محسوساتو له دائری څخه د اوچتوالی لامله (له وجی) ستاسو په ککره کښی ځای ونه نیسی نو په اشیاؤ کښی د مبصراتو او غیر مبصراتو یا په نورو الفاظو د محسوساتو او غیر محسوساتو له تقسیمه وپوهیږئ چه دا د رسول کریم کلام دی چه د الٰهی وحی په وسیله د عقل او د حس له دائری څخه اوچت د حقائقو خبر راکوی. کله چه مونږ ډیر غیر محسوس بلکه د حس مخالف شیان پخپل عقل یا د نورو په تقلید منو ـ نو د ځینو نورو لوړو

(اوچتو) اشیاؤ په منلو کښې چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مونږ ته خبر راکړی دی څه اشکال وینئ ؟.

وَّمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ؕ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

او نه ده دا خبره د کوم شاعر بیخی لږ ایمان راوړئ تاسی (بلکه نه مؤمنان کیږئ).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم په کلام الله والی باندی کله کله ستاسی په زړونو کښې له یقین ځینی پلوشی راځلیږی مگر ډیر لږ چه د نجات له پاره کافی نه دی. آخر ولی د دی کلام الله په نسبت د شاعری او کاهنی خبری کوئ؟ آیا د واقعی انصاف له مخی دا ویلی شئ؟ آیا د دا کوم شاعر کلام کیدی شی؟ او د شعر له قسم څخه دی؟ په شعر کښې د وزن ـ بحر او نورو شتوالی ضروری دی او په قرآن کښې د هغو شیانو نښه نشته. د شاعرانو خبری زیاتره بی اصله وی او زیاتره مضمونونه ئی یواځی وهمی او خیالی وی او حال دا دی چه په عظیم الشان قرآن کښې ټول ثابته حقایق او محکمه اصول په قطعیهؤ دلائلو او یقینیهؤ حجتونو سره بیان شوی دی!

وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ؕ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

او نه ده دا خبره د کاهن (ترویتی لکه چه تاسو گمان کوئ!) لږ پند اخلئ تاسی (بلکه نه ئی آخلئ).

تفسیر: یعنی په پوره فکر سره ئی رامعلوم کړی او ښه چرت (خیال) پکښې ووهئ چه دا د کوم شاعر او کاهن کلام نه دی. کاهنان په عربو کښې همغه خلق ؤ چه له بتانو ـ پیریانو ـ او نورو خرافاتو او رذائلو سره ئی تعلقات او مناسبات لرل ـ دوی خلقو ته د کومی جزوی غیبی خبری په نسبت ځینی مقفا او مسجع خبری اوورولی ـ مگر د پیریانو په کلام کښې معجزی نه وی چه هغه غوندی بل څوک به خبری نشی کړی بلکه که کوم جن کوم ترویتی بامبر(کاهن) ته کومه خبره وروښیی بل پیری هم همغسی خبری ورښوولی شی او دا کلام یعنی پاک قرآن داسی یوه معجزه ده چه گرد (ټول) جن او انس که سره یو ځای شی د هغه په شان کومه خبره نشی جوړولی. د نورو کاهنانو او ترویتیانو بامبرانو په خبره کښې یواځی د قافیی او د سجعی د رعایت دپاره ډیر الفاظ راوړی چه بالکل بیکاره وی خو په دغه معجز نظام کلام کښې یو حرف او توری یو حرکت هم بیکاره او بی فائدی نه دی. د کاهنانو خبری په څو مبهمو او جزوی او

معمولي خبرو باندې مشتملې وي څو د علومو او حقائقو څخنې مطلع کيدل ـ او په اديانو ـ شرائعو ـ اصولو او قوانينو باندې پوهول او د معاش او معاد دستور او آئين معلومول ـ او د پرښتو او د آسمانونو له پټو خبرو څخنې خبر ورکول له هغوی څخنې له سره نشي کيدی او حال دا دی چه پاک قرآن له هسې خبرو څخنې ډک دی.

تَنۡزِيۡلٌ مِّنۡ رَّبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۴۳﴾

دغه (قرآن) نازل شوی دی له (جانبه د پالونکي) رب د عالميانو.

تفسير: ځکه چه د ګردی (تولې) دنيا د تربيت ډير اعلیٰ او کلک اصول په دغه عظيم الشان قرآن کښې بيان شوی دی.

وَلَوۡ تَقَوَّلَ عَلَيۡنَا بَعۡضَ الۡاَقَاوِيۡلِ ﴿۴۴﴾ لَاَخَذۡنَا مِنۡهُ بِالۡيَمِيۡنِ ﴿۴۵﴾
ثُمَّ لَقَطَعۡنَا مِنۡهُ الۡوَتِيۡنَ ﴿۴۶﴾ فَمَا مِنۡكُمۡ مِّنۡ اَحَدٍ عَنۡهُ حٰجِزِيۡنَ ﴿۴۷﴾

او كه له ځانه جوړولی (محمد) مونږ باندې ځينې خبرې (چه مونږ ورته نه وی ويلی) نو هرومرو (خامخا) بدل اخيستی به ؤ مونږ له ده په يمين قوت عذاب سخت سره بيا به خامخا پرې کړی ؤ مونږ له ده رګ د زړه (او وژلی به مې ؤ) پس نه به ؤ هيڅوک له تاسی څخه (يعنی نه يئ تاسی) له قتل د) هغه (محمد) څخنې منع کوونکی (ما لره).

تفسير: حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله عليه ليکی «يعنی که دروغ پر الله تعالیٰ باندی جوړول نو اول به ئی الله تعالیٰ دښمن کيده او له لاسه به ئی نيوه قاعده ده چه د ورميږ ووهلو په وقت کښې جلادان مقتول له ښی لاس څخه اخلی تر څو له خپل ځای څخه له سره ونه ښوريږي».
حضرت شاه عبدالعزيز رحمه الله فرمايلی چه د (تقول) ضمير د رسول په لوری راجع کيږی. يعنی که رسول بالفرض والتقدير کومه خبره د الله تعالیٰ پر لوری منسوبه کړی يا د هغه په کلام کښې بل شی له خپل لوری ګډوی چه الله تعالیٰ نه وی ويلی نو په هغه وقت کښې پر ده باندی عذاب نازل کيږی (العياذ بالله) ځکه چه د هغه تصديق او رښتيا والی له بيناتو آياتو او دلائلو او براهينو په وسيله ظاهر او ښکاره شوی دی. اوس که په داسی خبرې باندی سم د لاسه عذاب او سزا ورنه کړه شی نو د الله تعالیٰ له وحی څخنې به امن پورته کيږی ـ او هسی يو التباس او اشتباه پکښې لويږی چه د هغه اصلاح به ناممکنه وی چه دا د حکمت او تشريع څخنې منافی دی

په خلاف د دی هغه سړی چه د هغه رسالت په بیناتو آیاتونو براهینو سره ثابت شوی نه وی بلکه ښکاره قرائن او علانیه دلائل د هغه د رسالت نفی کړی وی نو د هغه خبری چتی (بیکاره) او خرافاتی دی او هیڅ یو پوه او عاقل هغه د اعتناء وړ (لایق) نه بولی ـ او نه بحمدالله د الله تعالیٰ په دین کښی له هغه ځنی کوم التباس او اشتباه واقع کیږی او هم د هسی سړی تصدیق کیدل د معجزاتو او نورو په وسیله مشکل دی. او ضرور دی چه الله تعالیٰ د هغه دروغجن کولو او رسوا ثابتولو دپاره داسی چاری وړ د مخه کړی چه د ده د رسالت له دعوی کولو څخه مخالفی وی. د هغه مثال داسی وګڼئ که باچا کوم سړی پر کوم منصب او ماموریت باندی مقرروی ـ او سند او فرمان او نور ورکوی ـ او چیری ئی استوی ـ اوس که له دغه سړی ځنی په خدمت کښی کوم خیانت څرګندیږی (ښکاریږی) ـ یا په باچایی کوم دروغ تړی ـ او بیا دا پری ثابتیږی نو سم د لاسه بلاتوقف هغه پخپل هیداد (انجام) او سزا رسیږی لیکن که کوم مزدور او معمولی سړی تل داسی اپلتی او چتی (بیکاره) خبری کوی چه د حکومت له خوا ماته داسی فرمان شوی دی یا ماته داسی امر راکړی شوی دی چه دغه او هغه وکړم نو هیڅوک نه د هغه هغو خبرو ته غوږ ږدی او نه ئی څوک له هسی خبرو ځنی خوله نیسی په هر حال په دی آیت کښی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر نبوت باندی استدلال نه دی شوی بلکه دا راښوولی شوی دی چه دغه قرآن کریم د الله تعالیٰ خالص کلام دی چه په یوه حرف یا یوه توری کښی ئی شک او شبهه نشته او نه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په هغه کښی څه زیاتتوالی کولی شی او نه سره د رسالت د دوی په شان هسی ګمان کاوه شی چه دوی د کومی خبری نسبت په غلطه سره الله تعالیٰ ته وکړی ـ د سفر استثنا د توریت په (۱۸) باب (۲۰) فقره کښی ده «که هغه نبی داسی ګستاخی وکړی چه هسی کومه خبره ځما په نامه وکړی چه ځما نه وی او نه هغه ته می د هغه د ویلو په نسبت څه امر ورکړی وی او هغه ئی د خپل معبود په نامه مشهوره کړی نو داسی پیغمبر دی وواژه شی». لنده ئی دا څوک چه پیغمبر وی له هغه ځنی داسی کار کیدل ممکن نه دی د دی آیت نظیر د (البقرة) په سورت د دغه تفسیر کښی یو بل آیت هم شته

﴿ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُم بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴾ آیت ۱۲۰

وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾
وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾

او بیشکه دغه (قرآن) خامخا تذکره پند دی ویریدونکیو لره (چه نفع تری اخلی) او بیشکه مونږ ته خامخا معلوم دی دا چه بیشکه ځینی له تاسی څخه دروغ کوونکی دی (قرآن لره). او بیشکه دغه (انکار له قرآن) خامخا سبب

پښیمانی دی پر منکرانو کافرانو باندی (کله چه ووینی ثواب د مصدقینو)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخه ویریدونکی د دی خبرو له اوریدلو څخه پند اخلی او د هغو په زړونو کښی چه ویره نه وی هغه ئی دروغ ګڼی لیکن یو وقت داسی راتلونکی دی چه دا کلام او د هغوی دا دروغ بلل به د سخت حسرت او پښیمانی سبب شی او هلته به ارمان کوی چه ولی مو هسی رښتیا خبره دروغ وبلله چه نن د هغی لامله (له وجی) په دی آفت ککړ شوی یو.

وَإِنَّهُۥ لَحَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾ ع

او بیشکه دغه (قرآن) خامخا (عین) حق یقین (محض او د منلو وړ- قابل) دی. پس تسبیح پاکی ووایه په نامه د رب خپل چه له ګردو (ټولو) څخنی عظیم ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی دا کتاب خو داسی حق او رښتیا دی چه له حده تیر د منلو وړ (لایق) دی او د هغه مضامین له سره تر آخره پوری رښتیا او هیڅ یو شک او شبهه پکښی نشته ښائی چه هر سړی په هغه باندی ایمان راوړی او تل د الله تعالیٰ په عبادت او تسبیح او تحمید کښی مشغول اوسی.

تمت سورة الحآقّة بفضل الله ومنه وكرمه فلله الحمد والمنة

سورة المعارج مكية وهى اربع و اربعون آية وفيها ركوعان رقمها (۷۰) تسلسلهاحسب النزول (۷۹) نزلت بعد سورة «الحآقّة».

د «المعارج» سورت مکی دی (٤٤) آیتونه (۲) رکوع لری په نزول کښی (۷۹) او په تلاوت کښی (۷۰) سورت دی وروسته د «الحاقة» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَأَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِّلْكَٰفِرِينَ لَيْسَ لَهُۥ دَافِعٌ ﴿٢﴾

وغوښت غوښتونکی یو عذاب واقع کیدونکی لویدونکی. (منکرانو) کافرانو لره چه نشته هغه ته دفع کوونکی (چه راشی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی پیغمبر تاسی ته عذاب غوښتی دی چه هغه هیڅوک له تاسی ځنی نشی لری کولی» یا به غوښتونکی کفار وی چه ویل به یی آخر هغه عذاب ولی ژر نه راځی چه وعده ئی مونږ ته راکری شوی ده؟ ای الها! که د محمد دا وینا په رښتیا وی نو پر مونږ باندی له آسمانه تیږی (ګټی) ولی نه وریږی؟ دا خبری به ئی د انکار او تمسخر له لاری کولی نو ځکه فرمائی چه عذاب غوښتونکی داسی یو آفت غواړی چه بالیقین پر هغه باندی لویدونکی دی او د هیچا له منع کولو څخه به نه منع کیږی دا د کفارو انتهائی درجه ناپوهی ـ حماقت او سپین سترګی ده چه د هسی یوه شی مطالبه او غوښتنه کوی.

مِّنَ اللّٰهِ ذِی الْمَعَارِجِ ۟ؕ

له طرفه د الله چه څیښتن (خاوند) د لویو لوړو (اوچتو) زینو دی (د ملائکو چه آسمانونه دی)

تفسیر: یعنی پرښتی او د مسلمانانو ارواح ګرد (تول) آسمانونه درجه په درجه طی کوی د هغه د قرب دربار ته ورنزدی کیږی. یا د هغه بندګان د هغه حکمونه منی او د زړه له کومی زیار (کوشش) کوی او ځان په ښو اخلاقو او خویونو سره ښائسته کوی او د وصول او د نزدیکت روحانی مرتبی او درجی ته لوړ (اوچت) خیژی او د هغه حضور شرف ته رسیږی. او دا درجی د مسافت او د لریوالی او نژدیوالی له پلوه سره مختلف او متفاوت دی او فرق او توپیر لری ځینی داسی چی په یوه رپه (ثانیه) کښی د هغه د لوړوالی (اوچتوالی) سبب کیدی شی. لکه د اسلام کلمه په ژبه سره ویل. او ځینی داسی دی چه یوه ګړی (ساعت) په هغه سره ترقی حاصلیږی لکه اودس او لمونځ کول. او ځینی په پوره یوه ورځ کښی لکه روژه یا په کامله میاشت کښی لکه د رمضان د میاشتی روژه نیول او ځینی په پوره یو کال لکه حج کول. (وعلیٰ هذا القیاس) هم دا راز (قسم) د پرښتو او د ارواحو عروج چه په هر کار باندی مقرر دی وروسته له دی چه له هغه ځنی فراغت ومومی هم مختلف او متفاوت دی او د قدوس الله تعالیٰ تدبیر او انتظام هسک (اوچت) او تیتی بیشماره درجی لری.

تَعْرُجُ الْمَلٰٓىِٕكَةُ وَالرُّوْحُ اِلَيْهِ

چه خیژی ملائکی پرښتی او روح (جبریل) په طرف د هغه (مامور به ځای)

تفسیر: یعنی د پرښتی او د خلقو د ارواحو وړاندی والی او حاضری به اجراء کیږی. او دغه وړاندی والی او حاضری به کله اجراء کیږی؟ د دغه سؤال جواب پخپله الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی چه

فِيْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗ خَمْسِيْنَ اَلْفَ سَنَةٍ ۝۴

په هغه ورځ کښی چه ده اندازه د هغی پنځوس زره کاله (په نسبت سره کافرانو ته).

تفسیر: د قیامت ورځ د پنځوسو زرو کلونو په میچ ده. یعنی له اولی شپیلی (صور) څخه تر هغه پوری چه جنتیان په جنت کښی او دوزخیان په دوزخ کښی ننوځی پنځوس زره کاله تیریږی ـ او گردی (تولی) پرښتی او د تولو مخلوقاتو ارواحونه په دی تدبیر کښی د خدمتگار په ډول (طریقه) ملگرتوب کوی. بیا به د دی لوی کار د مدت تر سره کیدلو څخنی وروسته د دوی عروج کیږی.

تنبیه: د نبی کریم په یوه حدیث کښی راغلی دی «خدائیگو دا دومره لویه ورځ به په ایماندار باندی داسی تیریږی لکه چه یو فرض لمونځ ئی اداء کری وی»

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيْلًا ۝۵

نو صبر وکړه (ای محمده!) صبر جمیل نیک (بی له شکوه ـ شکایت جزع فزع).

تفسیر: یعنی که دا کافران د انکار او تمسخر له لاری شورماشور کوی چه ژر هغه تاکلی (مقرر) عذاب راورسیږی! بیا هم تاسی تلوار مه کرئ! بلکه په صبر او استقلال سره اوسئ! مه مو زړه تنگوئ! او نه د پتی (شکایت) الفاظ (توری) ښائی د تاسی له خولی څخه ووځی! دا ستاسی صبر او د دوی تمسخر او ملندی به ضرور خپله اغیزه او اثر راښکاره کری.

اِنَّهُمْ يَرَوْنَهٗ بَعِيْدًا ۝۶ وَّنَرٰىهُ قَرِيْبًا ۝۷

بیشکه دغه (منکران) وینی هغه (عذاب یا قیامت) لری، او مونږ ئی وینو هغه (عذاب یا قیامت) نژدی.

تفسير: يعنى د دوى په خيال کښى د قيامت راتګ لرى ورځى بلکه د دوى په زعم وقوع ئى هم ممکن نه دى او په عقل کښى ئى له سره نه ځائيږى. او مونږ ئى ډير نژدى ګڼو او هسى بولو چه اوس راځى!.

يَوْمَ تَكُونُ السَّمَآءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾

هغه ورځ (به واقع شى پر منکرانو عذاب) چه وګرځى آسمان په شان د قلعى ژير ويلى شوى (تورى ختى د تيلو) ځينو د (مهل) ترجمه د تيلو په ختو او تلچتو سره کړى ده. او وبه ګرځى غرونه په شان د وړى نداف وهلى رنګارنګ

تفسير: وړئ مختلف او راز راز (قسم قسم) رنګونه لرى او د دغو غرونو رنګونه هم سره مختلف او راز راز (قسم قسم) دى لکه چه الله تعالىٰ د «فاطر» د سورت په شلورمه رکوع ۲۷ آيت کښى فرمائى ﴿ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌۢ بِيضٌ وَّحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ اَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴾ او د (القارعة) په سورت کښى ئى فرمايلى دى ﴿ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ﴾ يعنى غرونه لکه رنګينى وهلى شوى وړئ غوندى به وى دا خوا او هغه خوا به رغړى رارغړى.

وَلَا يَسْـَٔلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾ يُبَصَّرُونَهُمْ ط

او نه به کوى پوښتنه يو دوست له بل دوسته (ځکه چه مشغول به وى په ځان خپل) اګر که په نظر ورځى دوى ته هغوى او ښه به ئى وپيژنى

تفسير: حضرت شاه صاحب ليکى «يعنى ګرد (تول) به سره په نظر راځى او دا به ورښکاريږى چه د دوى دوستى چتى (فضول) او بيکاره وه». هر يو به د بل حال او احوال ګورى مګر يو له بل سره څه مرسته (مدد) او حمايت نشى کولى او هر يو به پخپل فکر کښى ډوب تللى وى.

يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِى مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍۭ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾
وَصَاحِبَتِهِ وَاَخِيهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِى تُـْٔوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَنْ فِى
الْاَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ ﴿١٤﴾

خوښوی به مجرم ګنهګار (کافر) چه فدیه ورکړی له عذابه د دغی ورځی په ځامنو خپلو سره او ملګری ښځی خپلی سره او ورور خپل سره او خپلوانو قبیلو خپلو هغو سره چه ځایونه ئی ورکول دوی ته په دنیا کښی او هغه ځوک چه په ځمکه کښی دی ټول بیا وژغوری (وساتی) ځان خپل نه ده داسی چه آرزو کوی دوی

تفسیر: یعنی غواړی به چه ګرد (ټول) کور او کهول او خیل که ئی له لاسه پوره وی او په درد ئی وخوری له خپله ځانه قربان کړی او پخپله فدیه کښی ورکړی او خپل ځان وژغوری (وساتی) مګر دا به امکان ونه لری او خلاص به نشی له عذابه ځکه چه:

كَلَّاۗ اِنَّهَا لَظٰى ۝١٥ نَزَّاعَةً لِّلشَّوٰى ۝١٦

بیشکه دا (اور د دوزخ) لمبی وهونکی دی ویستونکی دی (له کفارو څخه) د اینی (یا د پوستکو د لاسو او د پښو د دوی)

تفسیر: یعنی هغه اور به مجرم کله پرېږدی هغه به ئی پوستکی وباسی او تر اینی (جګر) پوری ئی رسیږی او اینه ئی هم تری وباسی.

تَدْعُوْا مَنْ اَدْبَرَ وَتَوَلّٰى ۝١٧ وَجَمَعَ فَاَوْعٰى ۝١٨

رابولی (دا دوزخ) هغه ځوک چه شا ئی کړی وی او مخ ئی ګرځولی وی (له ایمانه). او ټول کړی ئی وی (مال) نو ساتلی ئی وی (د الله حق ئی تری نه وی ورکړی).

تفسیر: یعنی د دوزخ له لوری به یو راښکودل او ناری او سوری وی. هومره سړی چه په دنیا کښی د حق او رښتیا په لوری شا اړولی او د ښو چارو څخنی مخ ګرځولی وی او د مالونو او شتو په ټولولو او کلکو ساتلو کښی مشغول و هغه ګرد (ټول) به د دوزخ په لوری راښکودل کیږی. په ځینو آثارو کښی شته چه اول به دوزخ د (قال) په ژبه سره داسی وائی «**الیّ یا کافر! الیّ یا منافق! الیّ یا جامع المال!** - یعنی ماته راشه ای کافره! ماته راشه ای منافقه ماته راشه ای مال ټولونکیه!» خو خلق به دی خوا او هغه خوا سره تښتی. وروسته له دی نه به یو لوی ورمېږ لرونکی شی له دوزخه سر راوباسی او تښتیدونکی دوزخیان به پخپل اوږد

شونډ سره هسی تولوی او پخپلی ګیډی کښې به یې اچوی لکه چه مرغه پخپلی مښوکی سره دانې تولوی (العیاذ بالله)

إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾

بیشکه انسان بنی آدم پیدا کړی شوی دی هلوع حارص بی صبره او کله چه ورسیږی ده ته شر خرابی صبر نه کوی ډیر فریاد کوی او کله چه ورسیږی ده ته ښیګڼی (فایدی) نو بی توفیق کیږی منع کوونکی شی (حق لره)

تفسیر: یعنی په هیڅ لوری پخپلی بهادریځ ـ کلکتوب ـ پوخوالي ـ قوت او همت نه ورښکاروی. که فقر ـ فاقه ـ ناروغی او سختی پری راشی نو بی صبری ورښکاروی ـ ویریږی او ناامیده کیږی او هسی ګڼی چه اوس د هغه دپاره هیڅ یوه لاره نه ده پاتی چه په هغی کښې له هغه ربړ (تکلیف) او مصیبت نه ځان وژغوری (وساتی). که مال ـ شته ـ دولت روغتیا ـ عظمت او پت ور په برخه شی نو د ښیګڼی (فایدی) دپاره به هیڅ خپل لاس نه غځوی او د الله تعالیٰ په لاره کښې هیڅ یو شی په اخلاص او مینی سره نه لګوی. هو! هغه سری له دی وینا ځنی مستثنیٰ دی چه د هغوی بیان دغه دی چه اوس راځی.

إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿٢٣﴾

مګر (نه دی پیدا کړی شوی هلوع هغه) لمونځ کوونکی چه دوی پر لمانځه خپل دائم قائم دی او هیڅکله او هیچیری هیڅ یو لمونځ تری نه فوت کیږی.

تفسیر: یعنی د لمانځه ناغه کوونکی نه دی بلکه په مداومت او انتظام او التزام سره ئې کوی. او د لمانځه په حالت کښې په ډیر سکون او اطمینان سره سم برابر لمونځ کوی او تل لمانځه ته متوجه وی.

وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه په اموالو د هغوی کښې حق برخه معلومه

وی (له زکوٰة او صدقات) دپاره د غوښتونکیو (فقیرانو) او محروم (فقیرانو چه سؤال نه کوی).

تفسیر: د (المؤمنون) په سورت کښې د دی تفسیر تیر شوی دی. ځمونږ د دغه پښتو «فوائد موضح الفرقان» وګورئ.

وَالَّذِيْنَ يُصَدِّقُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿۲۶﴾

(او هغه کسان هم هلوع نه دی) چه مصدق باور کوونکی وی په ورځ د انصاف جزاء باندی.

تفسیر: یعنی د هم دی یقین په بناء باندی ښه کارونه کوی چه په هغه ورځ به ئی په کار ورځی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُّشْفِقُوْنَ ﴿۲۷﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی له عذابه د رب خپل ویریدونکی وی (اګر که په عبادت کښې ئی ډیر کوښښ هم کړی وی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی او په خرابو کارونو پسی هیڅ نه ګرځی. ځکه چه:

اِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَاْمُوْنٍ ﴿۲۸﴾

بیشکه له عذابه د رب دوی نه دی پر امن کړی شوی (بلکه تل تری ویریږی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ عذاب داسی یو شی نه دی چه بنده د هغه له لوری ځنی مأمون شی او بی ویری کینی. بالخاصه منکران او مجرمان خو له سره تری په امان نه دی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ﴿۲۹﴾ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ
اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ﴿۳۰﴾

فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ﴿۳۱﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی د خپل شهوت د ځایونو ساتونکی دی. مگر په ښځو خپلو باندی او په هغی وینځی خپلی باندی چه ئی مالکان شوی دی ښی لاسونه د دوی نو بیشکه دوی نه دی ملامت کړی شوی (ځکه چه خپلی ښځی ـ وینځی پری حلالی دی) نو هغه چه غواړی پرته (علاوه) له دغو (حلالو ښځو او وینځو خپلو) څخه پس هم دوی دی له حده تیریدونکی.

تفسیر: یعنی که څوک پرته (علاوه) له خپلی حلالی ښځی یا وینځی ځنی بل کوم ځای د شهوت د قضاء دپاره ولټوی نو هغه د اعتدال د حد او جواز څخه د باندی قدم ږدی. نو متعه موقته بهیمه او استمناء او نور ناروا ده.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِاَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ﴿۳۲﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی امانتونو خپلو لره او وعدو خپلو لره ساتونکی دی (او په سر ئی رسوی)

تفسیر: په دی کښی د الله تعالیٰ او د بندگانو د گردو (تولو) حقوق راغلل. ځکه د سری هومره قوتونه چه شته هغه گرد (تول) د الله تعالیٰ امانت دی نو ښائی هغه د الله تعالیٰ په راښوولو مواقعو کښی صرف کړی شی او هغه قول او اقرار چه په ازل کښی ترلی دی له هغه ځنی خپله غاړه ونه غړوی!.

وَالَّذِيْنَ هُمْ بِشَهٰدٰتِهِمْ قَآئِمُوْنَ ﴿۳۳﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه هم دوی په شاهدی خپلی باندی سم ولاړ وی (نه پټوی او نه تزئید او تنقیص پکښی کوی)

تفسیر: یعنی که ضرورت پیښ شی نو بی له زیادت او لږوالی او لحاظ او رعایت شاهدی ورکوی او حقه خبره هیڅ کله نه پټوی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ﴿۳۴﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه هم دوی پر لمانځه خپل باندی ساتنه کوی (پخپلو وقتونو ئی اداء کوی)

تفسیر: یعنی د لمونځونو د اوقاتو ـ شرائطو او آدابو څخه باخبر وی او د هغه صورت او حقیقت د ضائع کیدلو څخه تل خپل ځان ساتی.
تنبیه: په تکرار د لمانځه کښی بهتری او افضلیت د لمانځه پر نورو عباداتو باندی ثابتیږی **«الصلوٰة عماد الدین»**.

أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾

دغه کسان به (چه موصوف په دغو اتو صفاتو دی) په جنتونو کښی به وی مکرم عزتمن کړی شوی.

تفسیر: یعنی د جنتیانو هم دا اته صفتونه دی چه په لمانځه سره شروع او په لمانځه باندی ختم شوی دی تر څو معلوم شی چه لمونځ د الله تعالیٰ په دربار کښی څومره مهتم بالشان او الزم او ضروری عبادت دی. د هر یوه مسلمان په وجود کښی چه دا صفات او ستاینی وی نو په هغه کښی به د «هلوع» مذمت نه وی بلکه د اوم زړه په ځای په هغه کښی به د عزم ـ همت ـ قوت او قدرت صفتونه وی.

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾ كَلَّا

نو څه شوی دی هغو کسانو لره چه کافران شوی دی چه طرف ستا نه راځغاستونکی دی. له ښی لوری څخه او له کیڼ لوری څخه ناست ډلی ډلی (حلقه وهونکی) آیا طمع کوی هر سړی له دوی څخنی چه داخل به کړی شی په جنت د نعمتونو کښی نه ده داسی (چه دوی طمع کوی د دخول د جنت).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم د تلاوت او د جنت د ذکر له اوریدلو څخه وروسته کافران ډلی سره جوړوی او ستاسی په لوری په ګډه سره راځی ـ خاندی ـ ملندی وهی ـ اپلتی وائی مسخری کوی. آیا سره له هسی چارو به دوی داسی طمع او هیله (امید) لری چه د جنت په باغونو کښی به

سره له مؤمنانو ننوځی؟ لکه چه هغوی به ویل که مونږ ته د الله تعالیٰ په لوری د ورتګ اتفاق ولویږی نو مونږ به هم برابر جنت ته ځو او هلته به مونږ خورا (ډیر) بهتری او لوړی (اوچتی) مرتبی ته رسیږو. داسی به هیڅ ونشی او د هغه عادل او حکیم الله تعالیٰ په مخ کښی هیڅیری داسی چاری کیدونکی نه دی بلکه هغه تل له هر چا سره د هغه له چارو سره سمه معامله کوی.

تنبیه: ابن کثیر رحمة الله علیه د دی آیتونو مطلب داسی اخیستی دی یعنی ستاسی په لوری دا منکرین ولی په ډیره جلدی او تلوار سره درځغلی او مندی وهی او ښی او کینی خوا ته ډلی ډلی پندیږی! یعنی د پاک قرآن له اوریدلو ځنی ولی دومره تور خوری او بد وړی او لری تښتی؟ نو آیا سره له دی وحشت او نفرت دوی داسی توقع او هیله (امید) هم لری چه له دوی ځخه به هر یو سړی بی له اندیښنی جنت ته ننوځی؟ هرګز داسی نه ده **(هذا کما قال الله تعالیٰ**

﴿ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ﴾ د «المدثر» دوهمه رکوع.

إِنَّا خَلَقْنَٰهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی دوی له هغی (نطفی) ځخه چه پری پوهیږی دوی (چه ضعیفه او حقیره ده).

تفسیر: یعنی د خاوری غوندی یوه حقیر شی یا له منی غوندی یو ناولی شی ځنی پیدا شوی هغه چیری د جنت وړ (لایق) وی تر څو چه په ایمان او وحدت سره خپل ځان پاک نه کړی. او په رښتیا سره معظم او مکرم نه شی. او امکان لری چه ﴿ إِنَّا خَلَقْنَٰهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴾ اشاره د ﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴾ په لوری وی چه څو آیته پخوا له دی ځخه تیر شوی دی یعنی هغه څو پیدا شوی دی په داسی صفتونو سره ولی دی خپل ځان د ﴿ إِلَّا الْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴾ په استثنا کښی نه دی داخل کړی نو بیا د جنت مستحق څرنګه کیدی شی؟ په دی تقدیر سره د ﴿ مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴾ ترکیب به د ﴿ خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ ﴾ له قبیلی ځخه وی.

فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَٰرِقِ وَالْمَغَٰرِبِ

نو قسم خوړم په رب (مالک) د مشرقونو او (په رب مالک د) مغربونو

تفسیر: لمر سپوږمی او نور ستوری هره ورځ له یوه نوی ځایه راخرګندیږی او په یو نوی ځای راپتیږی نو د دی نقطو په اعتبار ئی مشارق او مغارب ورته وویل ځما مرحوم پلار الحاج مولوی احمد علی الکشککی د «مشارق» او «مغارب» مدلول او مآل په سفلیاتو کښی مشرقی او مغربی

ځمکی راز راز (قسم قسم) خلق او هستیدونکی او موجودات او په علویاتو کښی لمر سپوږمی ستوری او نور موجودات راښوولی دی. برهان الدین کشککی.

إِنَّا لَقَٰدِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾

بیشکه مونږ خامخا قادر یو په دی باندی چه بدل راوړو خیر ډیر غوره له دوی څخه او نه یو مونږ عاجز کړی شوی (له ارادی خپلی).

تفسیر: یعنی کله چه د هغوی په ځای له هغوی ځنی ښه سړی راوستلی شو نو پخپله دوی ولی نشو ژوندی کولی؟ یا د (خیراً منهم) څخه د دوی دوهم ځلی ژوندی کول وی. ځکه که عذاب وی یا ثواب دوهم ژوندون به له دی ژوند څخه په هر حال اکمل وی. یا دا مطلب - پریږدئ چه دا د مکی کافران خندا او مسخری وکړی او ملنډی ووهی مونږ به د اسلام د خدمت دپاره له دوی ځنی غوره قوم راولو لکه چه د قریشو په ځای ئی د مدینی انصار ودرول او مکه والان بیا د هغوی د واک (اختیار) ځنی بهر ونه وتی شو او په پای (آخر) کښی ئی د خپلو شرارتونو خوند وڅکو.

تنبیه: د مشارق او د مغارب قسم ئی ښائی د دی دپاره یاد کړی وی چه هغه الله چه هره ورځ مشرق او مغرب بدلوی نو آیا هغه ته ستاسی بدلول کوم سخت او مشکل کار دی ؟.

فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا۟ وَيَلْعَبُوا۟ حَتَّىٰ يُلَٰقُوا۟ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾

نو پریږده دوی (ای محمده!) چه ننوځی مشغولیږی په باطلو کښی او لوبی کوی په دنیا کښی تر هغه پوری چه پیوست شی دوی له هغی ورځی خپلی سره چه وعده ئی کړی شوی ده له دوی سره (چه بدر یا قیامت دی)

تفسیر: یعنی د لږو ورځو څند (ایسارتیا) دی بیا به د هغوی سزا یقینی وی. **(هذا کان قبل الامر بالقتال)**

يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ ٱلْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾

هغه ورځ چه بهر راویستل شی دوی له قبرونو څخه چه ځغلیدونکی به وی لکه چه دوی په طرف د نښو چابک ځغلی.

تفسیر: یعنی څرنګه چه څوک د کومی خاصی نښی او علامی په لوری په منډو سره ځغلی او یو له بله غواړی چه ژر ورسیږی. یا به «نصب» له هغو بتانو څخه مراد وی چه د کعبی په شاؤخوا کښی درولی شوی ؤ چه کافرانو دغو بتانو ته هم په ډیر شوق او عقیده سره تلل او وردانګل.

خَاشِعَةً اَبۡصَارُهُمۡ تَرۡهَقُهُمۡ ذِلَّةٌ ؕ ذٰلِكَ الۡيَوۡمُ الَّذِىۡ كَانُوۡا يُوۡعَدُوۡنَ ﴿۴۴﴾

حال دا چه ذلیلی خواری به وی سترګی د دوی چه پټ کړی به وی دوی لره ذلت خواری دا ورځ ده (هغه د قیامت) چه ؤ دوی چه وعده ورسره کړی شوی وه (په دنیا کښی).

تمت سورة المعارج بفضل الله ومنه وكرمه

سورة نوح مكية وهى ثمان وعشرون آية وفيها ركوعان رقمها(۷۱) تسلسلهاحسب النزول (۷۱) نزلت بعد سورة النحل .

د «نوح» سورت مکی دی (۲۸) آیتونه (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۱) او په نزول کښی هم
(۷۱) سورت دی وروسته د «النحل» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِنَّاۤ اَرۡسَلۡنَا نُوۡحًا اِلٰى قَوۡمِهٖۤ اَنۡ اَنۡذِرۡ قَوۡمَكَ مِنۡ قَبۡلِ اَنۡ يَّاۡتِيَهُمۡ عَذَابٌ اَلِيۡمٌ ﴿۱﴾

بیشکه مونږ لیږلی وو مونږ نوح طرف د قوم د ده ته په دی سره چه وویروه ته قوم خپل پخوا له هغه ځنی چه راشی دوی ته عذاب دردناک (په دنیا او عقبا کښی که ایمان رانه وړی).

تفسیر: یعنی پخوا له دی چه په دنیا کښی د خپل کفر او شرارت لامله (له وجی) له یو لوی طوفان سره مقابل او په آخرت کښی د دوزخ له عذاب سره مخامخ شی ښائی چه مؤمنان شی.

قَالَ يٰقَوْمِ اِنِّيْ لَكُمْ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۝۲ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوْهُ وَاَطِيْعُوْنِ ۝۳

وویل (نوح) ای قومه ځما بیشکه زه تاسی ته ویروونکی ښکاره یم (په دی سره چه وایم تاسی ته) چه بندګی کوئ تاسی الله ته او وویریږئ له الله ځنی او ومنئ تاسی ځما خبری (په شرعیه ؤ امورو کښی)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخه وویریږئ! او کفر او معصیت پریږدئ! او د اطاعت او عبادت لاری خپلو ځانونو ته غوره کړئ!.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ

چه وبښی (الله) تاسی ته (تول یا ځینی) ګناهونه ستاسی (چه حقوق الله دی) او وروستی به کړی (الله) تاسی (بی له عذابه) تر نیتی په نامه کړی شوی پوری (چه نیته د موت ده).

تفسیر: یعنی که ایمان مو راوړو نو پخوا له ایمانه هغه حقونه چه تاسو تلف کړی دی هغه به دروبښلی شی او د کفر او شرارت لامله (له وجی) د کوم عذاب راتلل چه مقدر ؤ هغه به د ایمان راوړلو ځنی وروسته نه راځی. بلکه تاسی ته مهلت درکاوه شی چه خپل طبیعی عمر سر ته ورسوئ او د نورو ساکښانو (جاندارو) د موت او د حیات له عمومی قانون سره سم په مقرر شوی وقت کښی پر تاسی باندی مرګ راځی ځکه چی له مرګ ځنی په هیڅ دول (طریقه) هیڅا ته چاره نشته دغه په هغه تقدیر چه «من» زائده ومنلی شی او که «من» تبعیضیه وویلی شی لکه چه مونږ په ترجمه کښی آخیستی دی نو حقوق الله به تری مراداوه شی.

إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ

بیشکه چه اجل نیته د الله (لپاره د عذابولو د تاسی که ایمان را نه وړئ) کله چه راشی نه وروستی کیږی.

تفسیر: یعنی د ایمان د نه راوړلو په صورت کښی د هغه عذاب وعده چه شوی ده که هغه پر سر باندی ودریږی نو څوک ئی مخه نشی نیولی او نه د یوی شیبی دپاره وړاندی وروسته کیږی. یا دا مطلب چه مرگ پخپله مقرره وعده باندی راتلونکی دی او په هغه کښی هیڅ تاخیر نشی پیښیدلی والظاهر هوالاول. حضرت شاه صاحب د دی آیتونو تقریر په بل ډول (طریقه) کوی. «یعنی بندگی وکړئ! تر څو د انسان نوع په دنیا کښی تر قیامت پوری پاتی شی. او حال دا دی چه د قیامت په راتگ کښی هم هیڅ ځنډ (ایسارتیا) نشته. که گرد (تول) سره یو ځای شی او د الله تعالیٰ بندگی پریږدئ نو گرد (تول) به سره یو ځای مړه کیږئ! طوفان هم داسی راغلی ؤ چه په هغه کښی گرد (تول) سره ډوب شول او یو کافر انسان هم ژوندی پاتی نشو او یواځی د حضرت نوح علیه السلام بندگی د بنی نوع انسان د ژغورنی (نجات) سبب وگرځیده.

لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾

که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ.

تفسیر: یعنی که تاسی پوه لرئ نو دا گردی (تولی) خبری د پوهیدلو او د عمل کولو وړ (لایق) دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِي إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾

وویل (نوح) ای ربه ځما بیشکه ما ومی باله قوم خپل (توحید ته) شپه او ورځ (تل) نو زیات نه کړ دوی ته دعوت بلنی ځما مگر تیښته (له ایمان او اطاعت څخه)

تفسیر: یعنی حضرت نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پوری دوی وپوهول کله چه د امید هیڅ یوه هیله ورته پاتی نشوه نو مأیوس او خفه شو د الله تعالیٰ په دربار کښی ئی عرض وکړ چه ای الله! ما له خپل لوری د دعوت او تبلیغ حق ادا کړ او یوه شیبه می هم څه معطلی او ډیل نه دی کړی د ورځی په رڼا (رنړا) او د شپو په تیارو کښی می تل تر تله ستا په لوری بلنه کړی

ده مګر نتیجه داسی شوه چه هر څو هر څومره می دوی ستا په لوری وبلل دوی هومره له تا څخه لری شول. او هومره چه ځما د لوری د هغوی په نسبت د شفقت او لورینی (مهربانی) اظهار وشو زیات له هغه څخه د دوی له خوا د نفرت او عداوت معامله راسره وشوه.

وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوٓا أَصَٰبِعَهُمْ فِيٓ ءَاذَانِهِمْ

او بیشکه زه هر کله چه وبولم دوی (وحدت او طاعت ته) د دی دپاره چه وبښی ته دوی نو نناباسی دوی ګوتی خپلی په غوږونو خپلو کښی (چه ځما دعوت وا نه وری)

تفسیر: ځکه چه هغوی ځما د خبرو اوریدل نه غواړی. او دا ئی پر ځان اخیستی ده چه دا غږ خامخا د هغوی غوږونو ته ونه رسیږی.

وَٱسْتَغْشَوْا۟ ثِيَابَهُمْ

او چاپیر کړی نغښتلی ئی ۇ ځانونه خپل په جامو خپلو (لپاره د دی چه ما ونه وینی)

تفسیر: تر څو هغوی ځما او زه د هغوی صورت ونه ګورم که کوم وقت په ګوتو سره هغوی غوږونه په ښه ډول (طریقه) بند نشی لږ زړوکی هم په هغو کښی مندی او غواړی چه هیڅ یوه خبره په هیڅ یوه ډول (طریقه) او عنوان د هغوی په غوږونو کښی ور نه ننوځی.

وَأَصَرُّوا۟ وَٱسْتَكْبَرُوا۟ ٱسْتِكْبَارًا ۝

او همیشه والی کوی (په کفر خپل) او سرکشی کوی (له متابعته ځما) سرکشی کول.

تفسیر: یعنی په هیڅ ډول (طریقه) هغوی له خپلی طریقی څخه مخ اړوونکی نه دی او د هغوی غرور دوی ته اجازه نه ورکوی چه ځما د اسلامی دعوت خبرو ته غوږ کیږدی.

ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾

بیا بیشکه ما وبلل دوی په ښکاره (بلنه سره).

تفسیر: یعنی د هغوی په مرکو او جرګو کښې می ویناوی وکړی. او په مجلسونو کښې می هم دوی په ښه شان سره وپوهول.

ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾

بیا بیشکه ما ښکاره وینا وکړه دوی ته او په پټه می وینا وکړه دوی ته.

تفسیر: یعنی پرته (علاوه) له جرګو او مجامعو څخه می هم ګوښی (بیل) له هغوی سره خبری وکړی او صافی می هم هغوی ته وویلی او په اشارو او کنایاتو می هم وپوهول. په لوړ (اوچت) غږ می هم وینا وکړه او په ورو می هم وویل. لنډه ئی دا چه د پند هیڅ یو عنوان او هیڅ یو رنګ می هم پری نښود.

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾

نو ومی ویل دوی ته ښښنه وغواړئ له ربه خپله (له شرکه) بیشکه هغه (الله) دی ډیر ښښونکی (توبه کوونکیو لره هر کله چه توبه وباسی).

تفسیر: یعنی سره له سلهاؤ کلونو له پوهولو څخه چه په تاسی باندی ئی څه اثر ونه کړ که اوس څما دا خبری ومنئ او د خپل حقیقی مالک په لوری مو سرونه تیټ کړئ او له هغه څخنی د خپلو تیروتو او خطاؤ ښښنه وغواړئ نو ستاسی هغه پخوانی ګناهونه او قصور ښښل کیږی څکه چه الله تعالیٰ لوی ښښونکی دی او ستاسی هغه ګرد (تول) پخوانی ګناهونه به درمعافوی.

يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَالٍ
وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾

راو به لیږی باران پر تاسی باندی ډیر اوریدونکی (باران) او در ډیروی کومک به کوی له تاسی سره په مالونو او ځامنو سره او وبه ګرځوی تاسی ته باغونه او وبه ګرځوی تاسی ته ویالی.

تفسیر: یعنی د ایمان او استغفار په برکت به هغه قحط او سوکړه چه له څو کلونو راهیسی په هغه کښی اخته یئ لری کیږی ـ او الله تعالیٰ ډیری ښی وریدونکی وریځی درلیږی چه د هغه د وریدو لامله (له وجی) به مو کښتونه (فصلونه) او باغونه ښیږی (اوبه کیږی) میوی او غلی ډیریږی ـ بودګان (څاروی) او نور ساکښان (جاندار) به څربیږی ـ شودی او غوړی به ډیریږی او هغه ښځی چه د کفر او معصیت له سببه اوس شندی شوی دی هلکان به وځیږوی. لنده ئی دا چه د دنیا د عیش او نشاط سره د آخرت لوئی درجی هم مومی.

تنبیه: ځمونږ حضرت امام ابوحنیفة الکابلی ثم الکوفی رحمة الله علیه د دی آیت څخه دا نتیجه اخیستی ده چه «استسقاء» روحاً او په اصل حقیقت کښی استغفار او انابت دی او لمونځ د انابت او د استغفار یو ښه صورت دی چه له صحیحو سنتو څخه ثابت شوی دی.

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلّٰهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾

څه شوی دی په تاسی باندی چه امید هیله (ارزو) نه لرئ له الله څخه د وقار لوئی عزت.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له لوئی ځنی ښائی هیله (امید) وکړه شی که تاسی د هغه امر ومنئ نو تاسی ته به لوئی ـ عزت او وقار دروبښی. یا دا مطلب چه تاسی د الله تعالیٰ په لوئی باندی ولی اعتقاد نه لرئ؟ او د هغه د عظمت او جلال ځنی ولی نه ویریږئ؟.

وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾

او (حال دا دی چه) په تحقیق پیدا کړی ئی یئ تاسی راز راز (قسم قسم).

تفسیر: یعنی د مور په ګیډه کښی مو ډول ډول (قسم قسم) رنګونه بدل کړل او د اصلی مادی څخه اخیستی تر مرینی پوری سری په راز راز (قسم قسم) بنو (صورتونو) او رنګارنګ اشکالو اوړی رااوړی! او له ډیرو اطوارو ادوارو سره مخامخ کیږی.

أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ﴿۱۵﴾
وَّجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَّجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿۱۶﴾

آیا نه ګورئ تاسی څرنګه پیدا کړی دی الله اووه آسمانونه لاندی باندی (یعنی یو د بل د پاسه) او ګرځولی ئی ده سپوږمی په دی آسمانونو کښی رڼا (رنړا) روښانه او ګرځولی ئی دی لمر ډیوه بله روښانه.

تفسیر: د لمر رڼا (رنړا) ته چه تیزه او توده وی او د راتګ په سبب ئی د شپی تیاره ورکیږی ښائی څکه ئی په بله ډیوه سره مشابه او ورته کړه ـ او د سپوږمی رڼا (رنړا) ته ښائی څکه په رڼا (رنړا) سره تعبیر وفرمایه چه د هغه روښانی ډیوی د نور اغیزه (اثر) او انتشارات وګڼل شی چه د قمر د جرم په واسطه سره او تته سرد ـ کم نور کیږی والله اعلم.

وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِّنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿۱۷﴾

او الله زرغون پیدا کړی یئ تاسی (یعنی پیدا کړی ئی دی پلار ستاسی) له ځمکی ځنی زرغونیده پیدا کیده.

تفسیر: یعنی له ځمکی شخه ئی په ډیر پوخوالی سره پیدا کړ. اول ئی ځمونږ پلار حضرت آدم علیه السلام له خاوری شخه پیدا کړ. بیا ئی نطفه چه له هغه شخه ووړکی پیدا کیږی او د غذا او د خوړو خلاصه او جوهر دی او د ځمکی له عناصرو ځنی پیدا کیږی.

ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿۱۸﴾

بیا به ننباسی تاسی (پس له مرګه) په هغی (ځمکی) کښی بیا به راوباسی تاسی (له قبورو شخه عندالبعث) رایستل

تفسیر: یعنی وروسته له مړینی شخه بیا له خاوری سره ګډیږی. بیا د قیامت په ورځ له هغه ځنی راخیژی.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿۱۹﴾ لِّتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿۲۰﴾

او الله ګرځولی ده تاسی ته ځمکه غوړولی فرش تر څو چه لاړ شئ تاسی له دغی (ځمکی) نه پر لارو لویو ارتو باندی.

تفسیر: یعنی پر هغه باندی کینئ ـ ګرځئ ـ لاندی ـ باندی ورشئ او اوده شئ په هر لوری ئی ارتی لاری درایستلی دی. که یو سری وغواړی او لازم وسائل ورسره وی نو په توله ځمکه باندی چورلیدی شی او د لاری د نشتوالی لامله (له وجی) به هیڅ یو مشکلات نه ورپیښیږی.

قَالَ نُوحٌ رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾

وویل نوح ای ربه ځما بیشکه دوی نافرمانی وکړه له ما څخه او متابعت ئی وکړ د هغه چا چه نه ئی دی زیات کړی ده ته مال د ده او اولاد د ده (په هیڅ بابت کښی) پرته (علاوه) له زیانکاری ګمراهی.

تفسیر: یعنی د خپلو مشرانو خبری ئی واوریدی چه د هغوی په مال او اولاد کښی هیڅ یو ښه والی او بهتری نشته. بلکه دوی پر هغوی باندی ورغوند شول او د هم دی لامله (له وجی) هم مشران له دین ځنی بی برخی شول او هم ئی د ډیر تمرد او تجبر په سبب کشران محروم کړل.

وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾

او مکر وکړ دغو (رؤساؤ د دوی) مکر ډیر لوی.

تفسیر: یعنی ګرد ئی وپوهول چه د هغه خبره ونه منی او راز راز (قسم قسم) تکلیفونه ور ورسوی.

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ

او وویل (مشرانو کشرانو ته) چه مه پریږدی تاسی (عبادت د) معبودانو خپلو

تفسیر: یعنی د خپلو معبوادنو په عبادت او حمایت باندی تینګ اوسئ! او د نوح په لمسون

باندی مه غولیږئ! وایه شي چه تر سلهاؤ کلونو پورې هر یوه خپلو ځامنو لمسیو او کړوسیو ته ئې وصیت کاؤ چه ښائي هیڅوک د دې سپین ږیرې نوح خبرې وا نه ورئ! او پام کوئ چه تیر مو نه باسي او پخپل آبائي دین باندې ټینګ اوسئ! چه له هغه څخه مو ونه ښویوي!.

وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَّلَا سُوَاعًا ۙ وَّلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿۲۳﴾

او مه پرېږدئ (عبادت د هغه بت چه) ود (نومیږي) او مه (پرېږدئ عبادت د هغه بت چه) سواع (نومیږي) او مه (پرېږدئ تاسي عبادت د هغو بتانو چه) یغوث او یعوق او نسر (نومیږي).

تفسیر: دا د هغو بتانو نومونه دي چه د هر مطلب دپاره ئې یو بیل بت جوړ کړی و. هم دا بتان بیا په عربو کښې جوړ شول او په هندوستان کښې هم داسي بتان د «بشنو» - «برهما» - «اندر» - «شیو» - «هنومان» او په نورو نومونو مشهور دي چه د هغوی مفصل تحقیق حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله په «تفسیر عزیزي» کښې کړی دی په ځینو نورو روایتونو کښې راغلي دي چه په پخوانیو زمانو کښې ځیني لویان هسي تیر شوي ؤ چه خلقو له هغوی سره ډیره مینه درلوده (لرله) کله چه هغوی مړه شول نو د شیطان په لمسولو او غولولو خلقو د هغوی تصویرونه د یادولو په ډول (طریقه) ودرول بیا ئې د هغوی په تعظیم باندې شروع وکړه ورو ورو ئې د هغوی په بندګي باندې شروع وکړه (العیاذ بالله)

وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا ۚ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴿۲۴﴾

او په تحقیق ګمراه کړي دي (دغو مشرانو په سبب د عبادت د بتانو) ډیر (کثران خلق) او مه زیاتوه (ای ربه ځما) ظالمانو بې‌انصافانو لره مګر خو ګمراهي هلاک عذاب.

تفسیر: حضرت شاه عبد القادر رحمة الله علیه لیکي یعني سرګردانه ګرځي یو سم تدبیر د دوی له لاسو نه دی پوره. حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه لیکي چه «د استدراج په توګه (طور) هم هغوی له معرفت سره مه آشنا کوه!» او عامو مفسرینو ظاهري معنی اخیستې ده یعني ای اله! د دې ظالمانو ګمراهي لا پسې ورزیاته کړه تر څو ئې د شقاوت کندول ژر ډک او ستا د عذاب مورد وګرځي. مفسرین لیکي چه نوح علیه السلام دا ښیرا هلته وفرمایله چه د هغوی له هدایت څخني بیخي بې‌هیلي او ناامیده شو. که دا مأیوسي د زر کلني تجربو په بناء ده یا د حق تعالیٰ په ارشاد دوی ته ورښکاره شوې ده لکه چه د «هود» د سورت په څلورمه رکوع ځمونږ دغه

تفسیر کښی راغلی دی. ﴿ أَنَّهُ لَن يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴾
په هر حال د داسی مایوسی په وقت کښی د قهر او غضب لامله (له وجی) هسی ښیرا کول مستبعد نه دی. حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله لیکی «کله چه د کوم سری یا جماعت د سمی لاری له راتللو څخنی بیخی بی هیلی توب (ناامیدی) او مأیوسی ولیده شی او پیغمبر د هغوی د استعداد په پوره ډول (طریقه) سره تحقیق وکړی او ځان پری په ښه شان سره خبر کړی ـ او بیا ورښکاره شی چه خیر د نفوذ گنجائش په هغوی کښی مطلق نشته. بلکه د هغه وجود لکه یو فاسده عضو داسی دی چه په یقین سره نور اعضاء هم فاسد، مسموم او خرابوی نو په داسی وقت کښی د هغه د پری کولو او د هستی د صفحی څخنی د محو کولو څخنی سوا بل کوم علاج نه لیدل کیږی. که د قتال حکم وی نو د قتال په وسیله دی هغوی فناء کړل شی او د دوی قوت دی مات کړ شی تر څو د هغه بد اثر متعدی نشی او نورو ته سرایت ونه کړی. که نه وروستنی صورت ئی هم دا دی چه له الله تعالیٰ څخه داسی غوښتنه وکړه شی چه د هغه وجود له دنیا څخه واخله! او د هغه د وژونکیو جراثیمو څخنی نور وساته! چه لکه پخپله پاک قرآن فرمائی ﴿ إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ ﴾ الآیة ـ　په هر حال د نوح علیه السلام دا ښیرا او د موسیٰ علیه السلام هغه ښیرا چه د یونس علیه السلام په سورت کښی تیره شوه له هم دی قبیلی څخه ده . والله اعلم.

مِمَّا خَطِيٓـَٔـٰتِهِمْ أُغْرِقُوا۟ فَأُدْخِلُوا۟ نَارًا ۬

په سبب د گناهونو خپلو سره ډوب کړل شول (په دنیا کښی په ډیرو دریابی اوبو کښی) نو داخل به کړل شی (آخروی) اور ته .

تفسیر: یعنی څپان (طوفان) راغی او په ښکاره ډول (طریقه) د لوی بحر په اوبو کښی ډوب شول خو په رښتیا سره د برزخ عذابونو ته ورسیدل چه ورپسی متصل د آخرت اور هم هغوی ته تیار دی.

فَلَمْ يَجِدُوا۟ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ أَنصَارًا ﴿٢٥﴾

بیا نه موندل دوی د خپلو ځانونو لپاره پرته (علاوه) له الله مددگاران (چه له عذاب څخه ئی خلاص کړی).

تفسیر: یعنی هغه بتان ود ـ سواع ـ یغوث او نور د دوی د دی اړتوب (مجبوریٔ) په وقت کښی هیڅ په کار ورنغلل او نه ئی مرسته (مدد) له هغوی سره وکړه او هم داسی بی له پوښتنی او بی

له پالني په بد وضعيت سره مړه شول او د خولې خبره ئې په خوله او د زړه خبره ئې په زړه کښې پاتې شوه.

وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴿۲۶﴾ إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿۲۷﴾

او ووېل نوح اې ربه ځما مه پرېږده! پر ځمکه باندې له کافرانو څخه هيڅ اوسيدونکی (يا ګرځيدونکی او ټول هلاک کړه) بېشکه ته که چيرې پرېږدې ته دوی نو ګمراهان به کړي دوی (مؤمنان) بندګان ستا او نه ځيږوي دوی مګر خو فاجر بېباکه ناشکره بدکاره له حقه منکره.

تفسير: يعني يو کافر هم ژوندی مه پرېږده! ځکه چه له دوی څخنې هيڅ يو کافر د دې خبرې لايق او وړ (قابل) نه دی چه ژوندی پرېښود شي. که له دوی څخنې کوم يو ژوندی پاتې شي نو ځما تجربه دا راښيي چه د هغه له نطفې څخه به هم بې‌حيا بېباک د حق منکر او بې شرم او ناشکره ځوځات (ذريه) پيدا کيږي او تر هغه پورې چه له دوی څخنې يو سړی هم پاتې وی نور خلق نه پرېږدي چه په سمه لاره راشي او ګرد (ټول) به سره ګمراهان کړي.

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَّلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ط

اې ربه ځما وبښه ما او مور پلار ځما او هغه څوک چه ننوځي کور بيړۍ مسجد ځما ته حال دا چه ايمان لرونکی وي او (وبښه) ګرد (ټول) ايمان لرونکي نارينه او ګردې (ټولې) ايمان لرونکې ښځې.

تفسير: يعني که سم ځما د مرتبې سره له ما نه کوم تقصير شوی وي هغه پخپل فضل او کرم سره راوبښه! او ځما د مور او پلار او هغه ايمانداران چه ځما په کور يا بيړۍ ـ يا مسجد کښې دي د هغوی ګردې (ټولې) خطاوې ورمعاف کړه! بلکه تر قيامت پورې هرڅومره نارينه او ښځې چه د ايمان په شرف رسيدلي وي هغوی ګرد (ټول) وبښه! اې اله! د نوح عليه السلام د دعا په برکت دا عاصي او خاطي بنده هم پخپل رحمت او کرم سره وبښې! او بې له دنيوي او آخروي

تعذیب ئی د خپلی رضاء او کرامت محل ور په برخه کړی! «**انک سمیع قریب مجیب الدعوات**» .

وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا تَبَارًا ﴿۲۸﴾

او مه زیاتوه (ای ځما پروردګاره) ظالمانو (کافرانو) لره مګر خو بربادی هلاک (لکه چه هغوی هلاک شول).

تمت سورة نوح بفضل الله وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة الجن مکية وهی ثمان وعشرون آية و فيها رکوعان رقمها (۷۲) تسلسلهاحسب النزول (٤۰) نزلت بعد سورة «الاعراف».

د «الجن» سورت مکی دی (۲۸) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۲) او په نزول کښی (٤۰)

سورت دی وروسته د «الاعراف» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ اُوْحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ

ووایه (ای محمده دوی ته) وحي راغلی ماته چه بیشکه شان دا چه واوریده (قرأت ځما) یوه تولی له پیریانو نه.

تفسیر: د جناتو او د پیریانو په وجود او حقیقت باندی حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه پخپل تفسیر کښی په هم دی سورت کښی یو مبسوط او مفصل بحث کړی دی. او په عربی ژبه کښی یو کتاب دی چه «**آکام المرجان فی احکام الجان**» نومیږی په دی کتاب کښی هم په دی موضوع باندی نهایت جامع خبری شوی دی که د چا مینه وی هغه دی وګوری. دلته د داسی خبری د لیکلو ځای نشته.

فَقَالُوْٓا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا ۙ﴿۱﴾ يَّهْدِيْٓ اِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِهٖ ۭ وَلَنْ نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ اَحَدًا ۙ﴿۲﴾

نو وویل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چه بیرته ورغلل چه) بیشکه مونږ وامو وریدو یو قرآن عجیب (په فصاحت او بلاغت سره) چه هدایت کوی لاره ښیی رشد (ایمان او حق) ته نو ایمان راووړ مونږ پر هغه (قرآن) او هرگز به شریک نه کړو (پس له دی ورځی) له رب خپل سره بل هیڅوک.

تفسیر: د «**احقاف**» په سورت کښی تیر شوی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د سهار په لمانځه کښی قرآن کریم لوست چه یوه ډله پیریان له هغه ځایه تیریدل ـ کله چه د قرآن مجید غږ ئی واورید ـ تول په هغه باندی مین او د زړه له کومی مسلمانان شول ـ بیا خپلو تبرو ته بیرته لاړل ـ او دا گردی (تولی) خبری ئی هلته وویلی چه مونږ داسی یو کلام واورید چه پخپل فصاحت ، بلاغت ـ حسن الاسلوب ـ قوت تأثیر ـ خوږ والی ـ موعظت ـ علومو او مضامینو او پندونو په اعتبار ډیر عجیب او غریب دی. د معرفت ربانی او رشد دنیوی او فلاح آخروی په لوری لار ښیی ـ او د خیر د طالب لاس اخلی ـ او د نیکی او د تقویٰ په خوا ئی بیائی ـ نو ځکه په مجرد د آوریدلو بلاتوقف پر هغه مو یقین وکړ. او هیڅ یو شک او شبهه ځمونږ په زړونو کښی پاتی نشوه چه داسی خبری پرته (علاوه) د الله تعالیٰ د بل چا نه دی. اوس مونږ سم د هغه له تعلیم او هدایت سره عهد کوو چه وروسته له دی نه مونږ هیڅ یو شی د الله شریک نه گڼو. د دوی دا تولی خبری د الله تعالیٰ له لوری په رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وحی په ډول (طریقه) ورنازلی شوی ـ وروسته له دی نه بیا څو ځلی د پیریانو جرگی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی حاضریدی ـ او د ایمان په شرف مشرفیدی ـ او قرآن کریم به ئی یادولو.

وَّاَنَّهٗ تَعٰلٰى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا ۙ﴿۳﴾

او بیشکه شان دا دی چه لوی دی شان لوئی د رب ځمونږ نه ده نیولی (الله) ښځه او نه اولاد (لکه چه وائی د پیریانو او د انسانانو کفار او مشرکان).

تفسیر: یعنی ښځه او اولاد لرل د الله تعالیٰ له شان او عظمت څخه منافی دی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «چه هغه گمراهی او خرابی چه په انسانانو کښی ده هغه توله په پیریانو کښی هم ده. هغوی هم د عیسایانو په شان الله ته ښځه او ځامن جوړول.

وَّ اَنَّهٗ كَانَ يَقُوْلُ سَفِيْهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا ۟ۙ

او (وويل پيريانو قوم خپل ته داسې) بيشكه شان دا دې چه ويل به ناپوه ځمونږ (ابليس) پر الله باندې خبرې لوئې لرې له حق صواب

تفسير: يعنې ځمونږ په منځ كښې هغه بې‌وقوفان چه د الله تعالىٰ په نسبت داسې چټې (بېكاره) خبرې له خپل ځانه جوړوې او لوئې ئې كړې وې د هغوې په منځ كښې له ګردو (تولو) څخه لوې ناپوه ابليس دې. ښائې خاص هم دغه شيطان د (د سفيه) له لفظ څخه مراد وې.

وَّ اَنَّا ظَنَنَّاۤ اَنْ لَّنْ تَقُوْلَ الْاِنْسُ وَ الْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۟ۙ

او بيشكه مونږ ګمان كاوه چه هيڅكله به نه وائې انسانان او پيريان پر الله باندې دروغ.

تفسير: يعنې ځمونږ په خيال كښې داسې راتلل چه دومره زيات انسانان او پيريان چه په دوې كښې لوې سرې او پوهان هم شته څرنګه سره يو ځاې شوې د الله تعالىٰ په نسبت دروغ خبرې جوړوې او داسې جرأتونه كوې په هم دې چرت (خيال) كښې مونږ لاره غلطه كړه. اوس د پاك قرآن له اوريدلو څخه هغه ګردې (تولې) غلطې خبرې او دروغ راښكاره شوې او د خپلو مشرانو د بې‌لزوم تقليد څخه مو ځانونو وژغورل (وساتل).

وَّ اَنَّهٗ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ
فَزَادُوْهُمْ رَهَقًا ۟ۙ

او بيشكه شان دا دې چه ؤ به ډير سړې له انسانانو څخه چه پناه به ئې غوښتله په سړيو له پيريانو څخه نو زياته كړه دغو انسانانو دغو پيريانو لره سركشې (په سبب د استعاذې پناه غوښتو د دوې له جناتو نه)

تفسير: په عربو كښې جهالت ډير و ـ له پيريانو ځنې به ئې د پټو خبرو پوښتنې كولې او د هغوې په نامه به ئې نذرونه په غاړه اخيستل او وركول به ئې. كله به چه د كومې جوپې (قافلې) پړاو يا د تيريدلو لاره پر كومې ويروونكې كندې يا ځاې باندې لويده ويل به ئې چه مونږ د دې ځاې د پيريانو د هغه مشر په حلقه كښې ننوځو او ننګ ورورو چه د دې سيمې د پيريانو سردار

دی. تر څو مو هغه د خپل لاس لاندی د پیریانو له شره وساتی. له داسی خبری به پیریان لا مغروریدل او په سر به ئی ختل. او له بل لوری د داسی شرک لامله (له وجی) د انسانانو عصیان او طغیان لا پسی زیاتیده کله چه دوی پخپله پر خپلو ځانونو باندی پیریان مسلطول نو هغوی به هم د هغوی په اغواء کښی هیڅ لږ والی نه کاو. په پای (آخر) کښی پاک قرآن د دی گردو (تولو) خرابیو بیخ وویست.

وَّاَنَّهُمْ ظَنُّوْا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ۙ﴿۷﴾

او بیشکه دوی گمان کړی دی لکه چه گمان کړی دی تاسی چه هرگز به پورته نه کړی الله هیڅوک (پس له مرگه له قبره).

تفسیر: مسلمانان پیریان دا گردی (تولی) خبری له خپلو قومونو سره کوی. یعنی لکه چه تاسی خیال کوئ د دیرو سریو خیال هم داسی دی چه الله تعالیٰ به مری هیڅ کله له هدیرو څخه نه پورته کوی. یا به وروسته له دی نه بل کوم پیغمبر نه مبعوثوی هغه پیغمبران چه پخوا له دی نه مبعوث شوی دی اوس له قرآنه راښکاری چه الله تعالیٰ یو عظیم الشان رسول رالیږلی چه گردو (تولو) خلقو ته دا ور په یادوی چه تاسی تول له مرینی څخه وروسته بیا ژوندی کیږئ او د ذری ذری حساب به ورکوی!.

وَّاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَآءَ فَوَجَدْنٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيْدًا وَّشُهُبًا ۙ﴿۸﴾ وَّاَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ؕ فَمَنْ يَّسْتَمِعِ الْاٰنَ يَجِدْ لَهٗ شِهَابًا رَّصَدًا ۙ﴿۹﴾

بیشکه مونږ ورسیدو آسمان ته (لپاره د غوږ نیوو خبرو د ملائکو ته) نو ومو موندو هغه (آسمان) ډک کړی شوی له څوکیدارانو سختو (چه ملائکی دی) او له ستوریو سوځوونکیو څخه او بیشکه وو مونږ چه کیناستلو پخوا له لیږلو د دی پیغمبر له دی آسمانه په ځایونو د کیناستلو کښی دپاره د اوریدلو نو هغه څوک چه اوریدل غواړی اوس مومی به دپاره د ځان د اور لمبه منتظره (چه سوځوی ئی).

تفسیر: یعنی مونږ الوتلی نژدی آسمان ته ورسیدو نو هلته مو ولیدی چه ډیری سختی جنگی

پیری دریدلی دی چه هیڅ یو شیطان نه پریږدی چه غیبی خبری واوری او هر هغه شیطان چه داسی اراده ولری پر هغی باندی د اور لمبه او انګار وریږی. پخوا له دی نه دومره سختی او ساتنه او مخ نیونه نه وه پیریان او شیطانان به آسمان ته نژدی په پټ ځای کښی کیناستل او د یوه لوری او بل لوری څخه به ئی څه خبری اوریدلی مګر اوس دومره سختی او انتظام او لار نیونه شته چه هر څوک د اوریدلو خیال وکړی سم د لاسه پری شهاب ثاقب د اورونو ډک مردک (ګولۍ) اوری او د هغوی تعاقب کیږی. دا بحث پخوا له دی نه د حجر په سورت او نورو ځایونو کښی تیر شوی دی هلته دی وکتل شی!

وَّاَنَّا لَا نَدْرِیْٓ اَشَرٌّ اُرِیْدَ بِمَنْ فِی الْاَرْضِ اَمْ اَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾

او بیشکه مونږ نه پوهیږو (چه دغه منع کیدل ځمونږ له آسمانه) آیا شر بد دی چه اراده کړی شوی ده په هغه چا باندی چه په ځمکه کښی دی یا اراده کړی ده په دوی باندی رب د دوی د رشد د لار ښوونی.

تفسیر: یعنی دا نوی انتظامات او د لارو تینګونه الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه ولی شوی دی؟ په دی خو مونږ پوهیدلی یو چه د قرآن کریم نزول او د عربی محمد صلی الله علیه وسلم بعثت د هغه سبب دی. ولی آیا د هغه نتیجه به څه کیږی؟ آیا د ځمکی هستیدونکی دا پاک قرآن منی او د هغه په ښوونی باندی عمل کوی؟ او الله تعالیٰ به پر دوی باندی خپل خصوصی الطاف مبذول فرمائی؟ یا ئی په دی باندی اراده تاکلی (مقرر) شوی ده چه خلق د قرآنی هدایاتو د مخ اړولو په بدل باندی تباه او بربادوی. د دی علم ټول د هغه علام الغیوب سره دی بل هیڅوک په دغه مورد کښی هیڅ نښی ویلی.

وَّاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوْنَ وَمِنَّا دُوْنَ ذٰلِكَ ۭ كُنَّا طَرَاۗىِٕقَ قِدَدًا ﴿١١﴾

او بیشکه مونږ چه یو ځینی له مونږ څخه نیکان دی (پس له اوریدلو د قرآن) او ځینی له مونږ غیر له دوی دی وو مونږ ناست پر لارو مختلفو (د ادیانو).

تفسیر: یعنی د قرآن مجید له نزول څخه پخوا هم ګرد (ټول) پیریان په یوه لاره نه تله. ځینی ئی ښه او ښائسته ؤ او ډیر ئی بدکار او بدرنګ ؤ. په هغوی کښی هم فرقی او جماعتونه دی. ځینی مشرکان ـ ځینی عیسایان ځینی یهودان او نور دی او په عملی ډول (طریقه) باندی د هر

یوه د عمل لاری بیلی او فکر ـ عقیده جلا (جدا) ده وروسته له هغه چه قرآن کریم راغی د هغه ښونه د اختلافاتو او تفرقو لری کول دی زیاتره پیریان مسلمانان شول او ځینی همغسی پاتی دی ځکه چه داسی خلق چیری پیدا کیږی چه تول د حق په منلو کښی لاسونه سره یو کړی او په یوه سمه لاره باندی لاړ شی نو هرومرو (خامخا) اوس هم د هغوی په منځ کښی اختلاف او جګړه شته!.

وَّاَنَّا ظَنَنَّاۤ اَنْ لَّنْ نُّعْجِزَ اللّٰهَ فِی الْاَرْضِ وَلَنْ نُّعْجِزَهٗ هَرَبًا ﴿۱۲﴾

او بیشکه مونږ یقین مو کاؤ چه له سره به مونږ عاجز نه کړو الله په ځمکه کښی (چه تری پټ او خلاص شو) او له سره به نه عاجز کوو مونږ دغه (الله) په تیښتی سره (که تری وتښتو).

تفسیر: یعنی که مونږ قرآن ونه مانه د الله تعالیٰ له سزا څخه نشو ځان ژغورلی (بچ کولی) نه په ځمکه کښی چیری تری پټیدی شو ـ نه دی خوا هغوی خوا چیری تری تښتیدلی یا په هوا کښی الوتلی شو.

وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰۤی اٰمَنَّا بِهٖ ط

او بیشکه مونږ کله چه واورید هدایت (د قرآن) نو ایمان راوړ مونږ پر هغه

تفسیر: یعنی مونږ لره د فخر موقع ده چه په پیریانو کښی له ګردو (تولو) څخه پخوا مونږ قرآن واورید او بی له ډیله مو ومانه ـ او په ایمان راوړلو کښی مو یوه شیبه (لحظه) ځنډ (تاخیر) ونه کړ.

فَمَنْ یُّؤْمِنْۢ بِرَبِّهٖ فَلَا یَخَافُ بَخْسًا وَّلَا رَهَقًا ﴿۱۳﴾

نو هغه چه ایمان راوړی په رب خپل باندی نو نه ویریږی له نقصان (د خپلی نیکی) او نه له زیادت څخه (په تزئید د بدی).

تفسیر: یعنی رښتین ایماندار لره د الله تعالیٰ له لوری هیڅ یوه اندیښنه نشته او نه نقصان وررسیږی نه ئی کومه نیکی او محنت خوشی ځی او نه بل څوک پری څه زیادت او زبردستی کولی شی چه د بل جرم او ګناه په هغه باندی ورواړوی لنده ئی دا چه ایمانداران له هر نقصان ـ

تکلیف ـ ذلت او رسوائی او نورو څخه مأمون او مصون دی.

وَّاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ ؕ فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰٓئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿۱۴﴾ وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿۱۵﴾

او بیشکه مونږ چه یو ځینی له مونږه مسلمانان دی او ځینی له مونږه ظالمان کاږه دی (له لاری د حقه په کفر سره) نو هر هغه چه (الله ته) غاړه کیږدی (او ایمان راوړی) نو دوی قصد کړی دی د سمی صافی لاری. او هر څه کږیدونکی له سمی لاری نو وی به دوی دوزخ لره لرګی د (سوځولو).

تفسیر: یعنی د قرآن له نزول څخه وروسته په مونږ کښی دوه ډوله (قسمه) خلق دی یو هغه چه د الله تعالیٰ پیغام اوری او د هغه د احکامو په مقابل کښی غاړه ږدی او مسلمانیږی دوی همغوی دی چه د حق په تلاش کښی بریالیان (کامیاب) شوی دی او د خپل تحقیق ـ تفحص او تعمق په وسیله سمی لاری ته رسیدلی دی. بل هغه د بی‌انصافانو ډله ده چه کږه لاره ئی خوښه کړی او د بی‌انصافی له لوری د خپل پروردګار احکام دروغ بولی او د هغه له حکم منلو څخه انحراف کوی دا هغه کسان دی چه هغوی ته د دوزخ دړی او د جهنم خس وایه شی.
تنبیه: تر دی ځای پوری د مسلمانانو پیریانو د هغه کلام نقل و چه هغوی خپل قوم ته کړی و وروسته له دی الله تعالیٰ د خپل لوری څخه د نصیحت څو خبری ارشاد فرمائی ګویا د ﴿وَّاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا﴾ عطف پر ﴿اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ﴾ باندی شوی دی او محقق مترجم رحمة الله علیه په ترجمه کښی د «او بله وحی راغلی» الفاظ زیات کړی دا ئی راوښوود چه له دی ځایه تر آخره پوری د ﴿قُلْ اُوْحِیَ اِلَیَّ﴾ لاندی داخل دی.

وَّاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا عَلَى الطَّرِيْقَةِ لَاَسْقَيْنٰهُمْ مَّآءً غَدَقًا ﴿۱۶﴾ لِّنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ؕ

او (بله وحی راغلی ده ماته چه) که دا (خلق اهل د مکی) برابر شی پر طریقه (سمی لاری د اسلام) نو هرومرو (خامخا) به وڅښوو دوی ته اوبه ډیری (پس له قحطه) تر څو وازمویو مونږ دوی په دغه (نعمت) کښی.

تفسیر: یعنی که پیریان او انسانان په سمه لاره باندی تلل نو مونږ به هم د ایمان او اطاعت په ظاهری او باطنی خوږو او برکاتو سره دوی خړوبول او په هغه کښی به هغه هم د هغوی ازموینه مقصد وه چه د دی نعمتونو د ګټور (منتفع) کیدلو په وقت کښی دوی ځمونږ شکر ادا کوی او

په طاعت کښې به ترقي او زيادت ليده کيږي؟ يا په کفران د نعمت کښې اخته شوی هغه اصلي سرمايه او پنګه هم له لاسه وباسي؟ په ځينو رواياتو کښې راغلي دي چه په دې وقت کښې د مکيانو د ظلم او د شرارت لامله (له وجې) او د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم د ښيرا په وسيله څو کاله قحط (سوکړه) ولويده خلق له وچکالي څخه پريشان شوي ؤ نو ځکه ئې وفرمايله که ګرد (ټول) خلق له ظلم او شرارت څخه لاس وکاږي او ټول د الله تعالىٰ په سمه لاره تګ وکړي لکه چه مسلمانان پيريان هغه ځان ته غوره کړي دي نو دا قحط او سوکړه لرې کيږي او د رحمت له وريدو او باران څخه به ګرد (ټول) ملک خروب او زرغونيږي او پر دوی به روزي فراخيږي.

وَمَن يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِۦ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾

او هغه څوک چه مخ واړوي له ذکر (قرآن) د رب خپل نو داخل به ئې کړي (الله) عذاب سخت ته.

تفسير: يعني که سړی د الله تعالىٰ له ذکر او ياده مخ واړوي هغه ته به هيڅ ډاډينه (سکون) او خوشالي نه په برخه کيږي او تل به د هغه تګ په داسي يوه لاره باندې وي چه له پريشاني او له ربړو (تکليفونو) څخه ډک وي او عذاب ئې ګړی په ګړی زيادت مومي.

وَأَنَّ الْمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا۟ مَعَ اللَّهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾

او (بله وحي راغلي ده ماته) دا چه بيشکه مسجدونه (او د سجدې اعضاء) دپاره (د ياد) د الله دي نو مه بولئ تاسي (په دغو مساجدو کښې) سره له الله بل هيڅوک.

تفسير: اګر که الله تعالىٰ ګرده (ټوله) ځمکه د محمدي صلى الله عليه وسلم امت دپاره مسجد جوړه کړې ده ـ ليکن په خصوصيت سره هغه ځايونه چه د مسجدونو په نامه خاص د الله تعالىٰ د عبادت دپاره جوړ شوي دي هغه لره زيات امتياز دی هلته تللي پرته (علاوه) له الله تعالىٰ د بل چا بلل لوی ظلم او ډير بد شرک دی مطلب دا دی چه د خالص واحد الله په لوري راځئ!

او له هغه سره بل څوک مه شریکوئ او له هغه سره ئی مه بولئ! خصوصاً په مسجدونو کښی چه د الله تعالیٰ په نامه او یوائحی د هغه د عبادت دپاره جوړ شوی دی. ځینو مفسرینو له «مساجد» څخه هغه اعضا مراد اخیستی دی چه د سجدی په وقت کښی پر ځمکه باندی ایښودل کیږی په دی وقت کښی به ئی مطلب داسی وی چه د الله تعالیٰ دا درکړی شوی او جوړ کړی اعضاء نه ښائی چه پرته (علاوه) د هغه خالق او مالک له عبادت څخه د بل چا په مخ کښی راښکته کړی شی.

وَّاَنَّهٗ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ

او بله (وحی کړی شوی ده ماته) دا چه بیشکه کله چه ودرید (لمانځه ته) بنده د الله (محمد).

تفسیر: یعنی کامل بنده حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم.

يَدْعُوْهُ كَادُوْا يَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿۱۹﴾

چه باله ئی دغه (الله) نژدی ۇ دغه (پیریان) چه کیدل به پر ده باندی سر په سر پریوتونکی (له جهته د ازدحامه)

تفسیر: یعنی کله چه محمد صلی الله علیه وسلم ودریږی او پاک قرآن لولی نو خلق ډلی ډلی په ګڼ ډول (طریقه) پر دوی باندی توئیږی. مؤمنانو د شوق ـ د مینی او رغبت لامله (له وجی) قرآن اوریده او کافرانو او منافقانو د عناد او عداوت په سبب پر دوی باندی هجوم کاوه. ځینی مفسرین د دی آیت دغسی ترجمه کوی! او بله وحی شوی ده ماته چه په تحقیق سره کله چه پورته شو لمانځه ته په بطن نخله کښی بنده د الله محمد صلی الله علیه وسلم چه باله ئی الله او عبادت ورته کاوه او قرآن ئی لوست او پیریانو قرائت د ده واوریده نو نژدی ۇ دوی چه کیدل به په ده باندی پریوتونکی له جهته د ډیر شوقه او د ازدحامه. کله چه کفار د مکی حضرت ته وویل چه عجیبه کار دی نیولی دی پریږده او را وګرځه تری چه مونږ ستا مددګاری او ملګرتیا کوو نو د الله تعالیٰ اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه دغه آیت نازل شو.

قُلْ اِنَّمَآ اَدْعُوْا رَبِّيْ وَلَآ اُشْرِكُ بِهٖٓ اَحَدًا ﴿۲۰﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) په تحقیق زه بولم (عبادت کوم د) رب خپل او

شریک نه نیسم له دغه (الله) سره هیڅوک.

تفسیر: یعنی کافرانو ته ووایه چه تاسی د مخالفت په لاره کښی دومره هجوم او بیړه (تلوار) ولی کوئ کومه خبره داسی ده چه په هغی باندی تاسی خفه یی زه کومه خرابه او نامعقوله خبره نه کوم - زه خو یواځی خپل رب بولم او هیڅوک د هغه شریک نه ګنم - نو په دی کښی د جنګ او جګړی سبب څه شی دی؟ که تاسی ګرد (تول) هجوم راباندی کوئ نو په یاد ئی ولرئ چه ځما توکل یواځی پر هغه الله باندی دی چه له هر راز (قسم) شرک څخه پاک او بی نیاز دی

قُلْ اِنِّیْ لَاۤ اَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَّ لَا رَشَدًا ﴿۲۱﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه زه مالک نه یم نه توانیږم تاسی لره د څه ضرر (ګمراهی) او نه د څه رشد خیر رسولو (ځکه چه پخپله الله هم ضار او هم نافع دی)

تفسیر: یعنی دا ځما په اختیار کښی نه ده چه تاسی په سمه صافه لاره راولم. او که رانشئ تاسی ته کوم ضرر او نقصان دررسوم. ګردی (تولی) ښیګڼی (خوبئ) او خرابی هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښی دی.

قُلْ اِنِّیْ لَنْ یُّجِیْرَنِیْ مِنَ اللّٰهِ اَحَدٌ ۙ۬ وَّ لَنْ اَجِدَ مِنْ دُوْنِهٖ مُلْتَحَدًا ۙ﴿۲۲﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه زه چه یم هرګز به می خلاص نه کړی له (عذابه) د الله (که چیری می په عذاب کړی) هیڅوک او له سره به بیا نه مومم بی له دغه (الله) څخه ځای د پناهی

تفسیر: یعنی تاسی ته ځما ګته (فائده) رسول چیری ځما خپله ګته (فائده) او زیان هم ځما په قبضه او واک (اختیار) او لاس کښی نه دی. که بالفرض زه پخپلو فرائضو کښی څه سستی او تقصیر وکړم نو هیڅوک می د الله تعالیٰ له عذابه نشی ژغورلی (بچ کولی) او هیڅ یو ځای هم داسی نشته چه هلته وتښتم او پناه حاصله کړم.

إِلَّا بَلٰغًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِسٰلٰتِهٖ ؕ

مگر خو (مالک یم د) تبلیغ (د شریعت تاسو ته) له (طرفه د) الله او (تبلیغ د) رسالت د دغه (الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له لوری پیغام راوړل ـ او هغو بندګانو ته رسول هم دا یو شی دی چه ځما په اختیار کښې دی. او هم دا فرض دی چه د هغه د اداء کولو لامله (له وجې) زه د الله تعالیٰ په پناه او حمایت کښې پاتی کیدی شم.

وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَاِنَّ لَهٗ نَارَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ۲۳

او هر هغه څوک چه نافرمانی کوی د الله او د رسول صلی الله علیه وسلم د دغه (الله) نو بیشکه هغه لره دی اور د دوزخ حال دا چه تل به وی په هغه کښې همیشه (چه نه به خلاصیږی تری هیڅیری).

تفسیر: یعنی زه د تاسی د ګټی او د زیان مالک نه یم. خو دومره تاسی ته وایم چه د الله تعالیٰ او ځما د خبرو د نه منلو په سبب تاسی ته ضرور زیان رسیږی. مشرکان ضعیف ګڼی محمد او نور مسلمانان.

حَتّٰٓى اِذَا رَاَوْا مَا يُوْعَدُوْنَ فَسَيَعْلَمُوْنَ مَنْ اَضْعَفُ نَاصِرًا وَّاَقَلُّ عَدَدًا ؕ۲۴

تر هغه پوری چه ووینی دوی هغه (عذاب) چه وعده ئی ورسره شوی ده نو ژر به پوه شی دوی (په وقت د تعذیب کښې چه) څوک دی ډیر ضعیف له جهته د مددګاره او ډیر لږ له پلوه د شمیره (آیا مؤمنان دی که کافران بلکه کافران دی)

تفسیر: یعنی تاسی چه سره راغونديږی. او پر مونږ باندی هجوم راوړی. او داسی ګڼئ چه د محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه د ملګریو قوت او شمیر لږ دی او ورسره ضعیفان او کمزوران هم دی. نو کله چه د وعدی وقت راشی هلته به درښکاره شی چه د چا ملګری کمزوری او شمیر ئی لږ ؤ؟ وویل بعض کافرانو چه دا وعده به څه وقت وی؟ نو الله فرمائی:

قُلۡ اِنۡ اَدۡرِيۡۤ اَقَرِيۡبٌ مَّا تُوۡعَدُوۡنَ اَمۡ يَجۡعَلُ لَهٗ رَبِّيۡۤ اَمَدًا ﴿۲۵﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) نه پوهیږم چه آیا نزدی دی هغه (عذاب) چه وعده ئی درسره کړی شوی ده او که ئی مقرره کړی ده ده لره رب ځما یوه زمانه لری. (بلکه خامخا به په عذاب کړی شئ تاسو لیکن زه نه پوهیږم چه آیا دا به فیالحال وی او که وروسته له دی نه واقع کیږی ژر به وی یا به په ډیل سره ؟)

تفسیر: یعنی د دی خبری علم ماته نه دی راکړی شوی چه هغه وعده ژر راتلونکی ده؟ که څو مدت څخه وروسته؟ ځکه چه د قیامت وقت الله تعالیٰ نه دی تاکلی (مقرر کړی) او نه ئی چاته وربښکاره کړی دی. دا له هغو پټو خبرو څخه دی چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخنی بل هیڅوک په هغی باندی نه دی خبر.

عٰلِمُ الۡغَيۡبِ فَلَا يُظۡهِرُ عَلٰى غَيۡبِهٖۤ اَحَدًا ﴿۲۶﴾ اِلَّا مَنِ ارۡتَضٰى مِنۡ رَّسُوۡلٍ فَاِنَّهٗ يَسۡلُكُ مِنۡۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهٖ رَصَدًا ﴿۲۷﴾

(الله) عالم دی پر غائبو (اشیاؤ) باندی نو نه خبروی په غیبو خپلو باندی هیڅوک مګر هغه څوک چه راضی وی تری (او غوره کړی ئی وی په اطلاع د غیبیاتو) له رسول خپل څخه نو بیشکه هغه (الله) روانوی په مخ د هغه (رسول محمد) کښی او وروسته له هغه څخنی ساتونکی څوکیداران له هر طرفه (له ملائکو).

تفسیر: یعنی د خپلو پټو خبرو احوال هیچا ته نه ورکوی. هو! پیغمبرانو ته په همغه اندازه چه د هغو له شان او منصب سره لایق او وړ (قابل) وی د وحی په وسیله خبر ورکوی. له دی سره د پرښتی پیری او څوکۍ هم وی تر څو ئی کوم شیطان وانه وری او څه مداخله پکښی ونه کړی. او د رسول صلی الله علیه وسلم نفس هم په هغه باندی په ښه ډول (طریقه) سره وپوهیږی د دی خبری هم دا معنی ده چه پیغمبرانو ته په علومو او اخبارو کښی هسی یو عصمت حاصل دی چه نور ئی نه لری. د انبیاؤ په معلوماتو کښی د شک او شبهی اندیښنه هیڅ نشته او د نورو په معلوماتو کښی د څو څو ډولو (طریقو) احتمالاتو اندیښنی کیږی نو ځکه د صوفیه ؤ محققینو فرمایلی دی چه ولیان دی خپل کشف قرآن او سنت ته ور وړاندی کړی او ودی ګوری که له هغه څخنی

چپ (خلاف) نه وی نو غنیمت دی وگنی که نه بلا تکلف دی رد کړی!.
تنبیه: د دی آیت نظیر د «آل عمران» په سورت ۱۷۹ آیت کښی هم داسی راغلی دی ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِيْ مِنْ رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَآءُ﴾ او په نورو سورتونو کښی هم د غیب مسئله بیان شوی ده چه په هر یوه باندی د هغه مفصل کلام د هغه په تفاسیرو کښی لیکلی شوی دی نو هلته دی وکتلی شی!. او دغه انضباط ځکه شوی دی:

لِّيَعْلَمَ اَنْ قَدْ اَبْلَغُوْا رِسٰلٰتِ رَبِّهِمْ

تر څو چه پوه شی (رسول یا الله په علم ظهور سره) په دی چه بیشکه پوره رسولی دی (جبریل او نورو پرښتو ملګرو د هغه یا رسولانو) پیغامونه د رب خپل(بی له نقصانه او تزئیده).

تفسیر: یعنی ځکه زبردست انتظامات کاوه شی چه الله تعالیٰ دا راښکاره کړی چه پرښتی پیغمبرانو ته ـ او پیغمبران نورو بندګانو ته دا پیغامونه په ښه ډول (طریقه) سره بی له تزئیده او بی له تنقیصه ورسوی.

وَاَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَاَحْصٰى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿۲۸﴾ ع

او نیوونکی دی (علم د الله او چاپیر دی) په هغه (علم) باندی چه په نزد د دغو (ملائکو او رسولانو) دی او شمیرلی ساتلی دی (الله) هر شی د شمیر او عدد له مخی. (په ډیر ښه انضباط سره).

تفسیر: یعنی هر شی د هغه الله تعالیٰ تر کتنی او نګرانی لاندی دی. هیڅوک د دی خبری طاقت نه لری چه د الله تعالیٰ په وحی کښی څه تغیر او تبدیل او قطع او پریکره وکړی. او دا پیری او څوکۍ د حکومت د شان د اظهار او د محافظت د اسبابو د سلسلی دپاره ډیرو حکمتونو لره نیوونکی دی. که نه هغه لوی ذات چه په علم او قبضه کښی یی هر شی شته داسی شیانو ته هیڅ احتیاج نه لری او نه ورته اړ (محتاج) دی.

تمت سورة الجن بفضله وكرمه فلله الحمد والمنة

سورة المزمل مكية الا الآيات (۱۰) و (۱۱) و (۲۰) فمدنية وهی عشرون آية و ركوعان رقمها (۷۳) تسلسلهاحسب النزول (۳) نزلت بعد سورة «القلم».

د «المزمل» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۱۰ ؤ ۱۱ ؤ ۲۰) یته څخه چه مدنی دی شل آیته او دوه رکوع لری په تلاوت کښی
(۷۳) او په نزول کښی (۳) سورت دی وروسته د «القلم» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

یٰۤاَیُّهَا الۡمُزَّمِّلُ ۙ﴿۱﴾

ای نغښتونکیه د ځان په جامه کښی (له هیبته د وحی).

تفسیر: دا سورت له ابتدائی سورتونو څخنی دی چه په مکه کښی نازل شوی دی. په صحیحو روایاتو کښی دی چه په شروع کښی کله چه د وحی له ثقل او دهشته د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم بدن ریږدیده نو دوی خپلی کورنی ته وفرمایل (زملونی زملونی! په کالیو (جامو) کښی می ونغاړئ! په کالیو (جامو) کښی می ونغاړئ!) لکه چه دوی په کالیو (جامو) کښی ونغښتل شول. الله تعالیٰ په دی سورت کښی او په لاندنی سورت کښی ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په هم دی نامه سره یادوی. او په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه قریش په «دارالندوه» کښی تول شوی ؤ او د دوی په نسبت ئی مشوری سره کولی چه د دوی له حال سره مناسب کوم لقب ورکړ شی ځینو ئی «کاهن» ځینو ئی «مجنون» ځینو ئی «ساحر» وویل خو یو هیڅ یوی خبری باندی د دوی د رأیو اتفاق حاصل نشو - په پای (آخر) کښی د «ساحر» په لوری ئی رجحان حاصل شو. کله چه ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم له دی جرګی څخه خبر شو نو خفه په کالیو (جامو) کښی ئی خپل ځان ونغښتو کیناست لکه چه په عام ډول (طریقه) سره د غم او خپګان په وقت کښی هم داسی وضعیت له ښه سریو څخنی لیده کیږی. نو په دی مناسبت سره حق تعالیٰ د تأنیس او ملاطفت دپاره په دی عنوان سره ورته خطاب فرمائی لکه چه ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم یو ځلی حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه ته هم داسی خطاب فرمایلی ؤ چه «قم ابا تراب» کله چه هغوی له کوره مرور شوی او د مسجد پر ځمکی باندی غځیدلی و.
حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه لیکی چه په دی سورت کښی د کند اغوستلو (خرقه پوشی) لوازم او شرائط بیان شوی دی. ګواکی دا سورت د هغه سړی سورت دی چه د فقیرانو کند اغوندی او ځان ته هم دا رنګ او شکل غوره کوی. د عربو په لغت کښی «مزمل» هغه سړی ته

وایه شي چه ډیر ارت کالی (جامی) پخپل ځان باندی ونغاړی او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم دا معمول و. کله به چه د تهجد یا د قرآن شریف د تلاوت دپاره د شپی له مخی پاڅیدل نو یوه اوږده کمبله به ئی اغوسته چه له یخنئ ځنی پری ساتلی وی او د لمانځه او اوداسه په حرکاتو کښی هیڅ ډول (طریقه) ربړ (زحمت) او تکلیف دوی ته عائد نشی. او هم د دی عنوان له غوره کولو ځنی د هغو خلقو ویښول مقصد دی چه خپل ځانونه په کالیو (جامو) کښی نغاړی او له ماښامه تر سحره پوری مست اوده کیږی تر څو هغوی هم له خوبه پاڅیدلی د شپی یوه معتدبه برخه د الله تعالیٰ په یاد سره تیره کړی.

قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۲﴾

ودریږه (لمانځه ته) په شپه کښی مګر خو په لږه (له تولی شپی نه).

تفسیر: یعنی که کومه شپه اتفاقاً ونه شوه نو معاف دی. د ډیرو مفسرینو په نزد د (الاقلیلاً) مطلب دا دی چه د شپی له مخی د الله تعالیٰ د عبادت دپاره ودریږی. هو! که د شپی په کومه لږه برخه کښی هوسا (دمه) کیږی. نو څه مضائقه نشته. اغلباً له لږو ځنی به مطلب دلته نیمائی وی. ځکه شپه چه د هوسائی (آرام) دپاره ده کله چه نیمه ئی په عبادت باندی تیره شوه نو په هغه اعتبار پاتی نیمی ته ئی لږ ویل موزون ښکاری. ودریږه ای محمده لمانځه ته په لږه د شپی کښی.

نِّصْفَهٗٓ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيْلًا ﴿۳﴾ اَوْ زِدْ عَلَيْهِ

(چه هغه نیمه د شپی ده) یا لږه کړه له هغی (نصفه) لږ څه (چه ثلث دی) یا زیاته کړه په هغی (نیمی شپی) باندی (چه ثلثان دی)

تفسیر: یعنی له نیمی شپی ځنی څه لږه چه تر دریمی برخی پوری ورسیږی یا له نیمائی ځنی څه زیاته چه تر دوو ثلثو پوری ورسیږی په قرینئ د هغی وینا د الله تعالیٰ چه وروسته له دی نه ئی داسی لولو ﴿ اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُوْمُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ ﴾ الآیة - .

وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيْلًا ﴿۴﴾

او ښکاره واضح لوله قرآن په ښکاره واضح لوستلو سره (چی وشمیرلی شی حروف ئی)

تفسیر: یعنی په تهجد کښې قرآن په وضاحت سره لوله چې یو یو توری ئې په صاف ډول سره وپوهیدی شي ځکه چې له داسې لوستلو څخه فهم او تدبر ته ډیر مدد رسیږي او په زړه باندې زیات اثر کوي او په شوق او ذوق کښې زیادت راولي.

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ۝٥

بیشکه مونږ غورځوونکي یو پر تا باندې قول درونډ (قرآن ځکه چه مشتمل دی په اوامرو او نواهیو سخت دی پر مکلفینو باندې)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعني ریاضت وکړه چه درونډ پیټی دی آسان شي!» او هغه پیټی (بار) داسې دی چه د هغه په مخامخ کښې د شپې ویښتوب ډیر آسان وګڼه شي. مطلب دا دی چه وروسته له دی نه به پر تاسې باندې پرله پسې مونږ قرآن کریم راښکته کوو چه د خپل قدر او منزلت په اعتبار ډیر قیمتدار او وزندار او د خپلو کیفیاتو او لوازمو په اعتبار ډیر درونډ او ګران بار دی. په احادیثو کښې راغلي دي چه د قرآن کریم د راښکته کیدلو په وقت کښې پر رسول اکرم باندې ډیره سختي او تکلیف تیریده د یخنۍ په موسم کښې هم دوی خولې کیدل. که د وحې په وقت کښې پر هر یوه بوده (ښاروی) باندې سور ؤ هغه به د دوی د سورلی توان نه درلود (لرلو). یو ځلې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پتون د زید بن ثابت پر پتون باندې و په دی وقت کښې وحی نازله شوه زید بن ثابت ته داسې محسوسه شوه ګواکي د هغه پتون له ډیره باره ماتیږي . برسیره په دی په شاؤخوا کښې د قرآن کریم دعوت او تبلیغ او د هغه د نورو حقوقو پوره اداء کول او په دی لاری کښې ګردی (تولی) سختي په روڼ تندی سره تیرول هم ډیر لوی او مشکل کار و. او همغسې چه له یوه حیثیته دا کلام پر دوی باندې درونډ و په بل حیثیت پر کافرانو او منکرانو باندې هم ډیر شاق ؤ. الغرض د دی ګردو (تولو) وجوهو په ملاحظه پر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم باندې امر صادر شو چه هومره قرآن کریم چه نازل شوی دی د هغه په تلاوت باندې د شپې له لوری مشغول شئ! او د دی خاص عبادت په انوارو باندې خپل ځان مشرف او منور کړئ! او د دی عظیم فیض د قبولیت استعداد پخپل مبارک وجود کښې لا مستحکم وفرمایئ.

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ۝٦

بیشکه پورته کیدل د شپې (له خوبه) دغه (پاڅیدل) ډیر سخت دی له پلوه د مشقته پائمال کولو د نفس (یا له حیثیته د موافقته د سمع له قلبه سره) او

ډیر ښه ثابت محکم دی (دا پورته کیده له خوبه لپاره د ویلو د قرآن).

تفسیر: یعنی د شپې له مخې له خوبه پاڅیدل کوم آسان کار نه دی ډیر دروند ریاضت او نفس وژل دی او له هغه څخه نفس او هوس پایمال کیږی او خوب او آرام او نوری نفسانی غوښتنی خرابیږی او د شپې په منځ کښې دعاء او د الله تعالیٰ یاد په ډیر ښه ډول (طریقه) سره کاوه شی. زړه او خوله سره ملګرتیا کوی او هغه خبری چه له ژبې څخه راوځی په ذهن کښې ښه ځای نیسی ځکه چه په دی وقت کښې شورماشور نه وی او د الله تعالیٰ له نزول څخه د دنیا په آسمان کښې زړه ته یو راز (قسم) عجیب سکون او قرار، لذت او د اشتیاق کیفیت ورمیسر او حاصلیږی.

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ﴿٧﴾

بیشکه تا لره (ای محمده!) په ورځې کښې شغل دی په کارونو اوږدو کښې (له مخلوق سره).

تفسیر: یعنی په ورځ کښې د خلقو پوهول او نور راز راز (قسم قسم) مشاغل او چاری ستاسی په مخ کښې دی اګر که هغه هم بالواسطه عبادت دی خو سره له هغه هم د پروردګار د بلا واسطې عبادت او مناجات دپاره د شپې اوقات تاکل (مقررول) هم لازم دی که د شپې د مشغولتیا لامله (له وجې) ځینی د شپې چاری پاتی کیږی نو د هیڅ فکر کولو ځای نه دی او د هغو تلافی د ورځې له مخې هم کیدی شی.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿٨﴾

او یادوه نوم د رب خپل او جلا (جدا) شه له هر شی څخه په لوری د دغه (رب خپل) جلا (جدا) کیدل کامل.

تفسیر: یعنی علاوه د شپې له قیامه د ورځې له مخې هم اګر که په ښکاره ډول (طریقه) له مخلوقاتو سره معاملات او علائق ساتلی کیږی خو په زړه کښې د هغه الله تعالیٰ علاقه ډیره زیاته وساتئ!. او په تللو او راتللو ناستی ملاستی کښې هم د الله تعالیٰ په یاد او فکر کښې مشغول اوسئ! پرته (علاوه) له الله تعالیٰ نورو شیانو ته مه متوجه کیږئ! بلکه له ګردو (تولو) تعلقاتو ځنی ځان وساتئ! او یواځې له هغه سره خپل تعلق او علاقی تینګی ولرئ.! یا داسی ووایئ چه ښائی ګرد (تول) تعلقات په همغه یوه تعلق کښې مدغم شی چه صوفیه د هغه تعبیر بی له ګردو

(تولو) او سره له گردو (تولو)» یا د «ځان ته کیدلو په تولنه کښی» سره کوی. یادوه! ای محمده! نوم د رب خپل هغه چه:

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

(هم دغه الله) رب د مشرق د لمرختو دی او (رب) د مغرب لمرپریوتو دی (بلکه د تولو شیانو دی).

تفسیر: مشرق د ورځی او مغرب د شپی نښه ده. گواکی اشاره ئی وکړه چه شپه او ورځ دواړه د هغه مشرق او مغرب د مالک اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه په رضاء غوښتلو سره ښایی صرف کړی شی.

لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ۝٩

نشته بل هیڅوک حقانی معبود مگر خو هم دی دی یوائځی نو ونیسه دغه (الله) وکیل کار ورسپالی شوی کار جوړوونکی لپاره د امورو خپلو.

تفسیر: یعنی بندگی هم د هغه وکړئ! او توکل هم پر همغه باندی ښائی چه سری ولری.! کله چه هغه وکیل او کار چلوونکی وی نو له نورو ځنی د جلا (جدا) اوسیدلو څخه هیڅ ویره نه ده په کار.

وَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ

(نو فرمائی الله) او صبر کوه (ای محمده!) په هغه څه باندی چه وائی ئی دوی (ځما او ستا په حق کښی)

تفسیر: یعنی کفار تاسی ته ساحر ـ کاهن ـ مجنون ـ مسحور او نور وائی او ماته د ښځی او ولد نسبت کوی تاسی داسی خبری په ډیر صبر او استقلال سره واورئ! تحمل وکړی.!

وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ۝١٠

او پریږده دوی پریښوول نیک (یعنی صبر کړه! او شورماشور مه کوه!).

تفسیر: ښه پریښوول دا دی چه اول په ښکاره ډول (طریقه) سره د هغوی صحبت ترک کړئ! او په پټه سره د هغوی له احوال ځنی خبردار شئ! چه څه کوی؟ او څه وایی؟ او پاک الله څرنګه یادوی ـ دوهم دا چه د هغوی د بدسلوکی شکایت د نورو په مخ کښی ونه کړئ؟ او نه په انتقام اخیستلو پسی وګرځئ!. او نه د ویلو او د مکالمی او مقابلی په وقت کښی د خپګان اظهار وکړئ!. دریم دا چه سره د بیلتانه او مفارقت د هغوی په نصیحت کښی قصور ونه کړئ! بلکه په هر ډول (طریقه) چه کیدی شی د هغوی په هدایت او لارښوونه کښی سعی وکړئ! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی له ګردو (تولو) څخه یواځی شه! مګر په جنګ او شور سره نه بلکه په ښه سلوک سره» مګر په یاد ئی ولرئ چه دا آیت مکی دی او د قتال آیت مدنی دی.

وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿۱۱﴾

او پریږده ما او دروغ کوونکی چه خاوندان د نعمت دی او مهلت ورکړه دوی ته (مهلت) لږ.

تفسیر: یعنی د حق او صداقت د دروغجن کوونکی معامله چه په دنیا کښی په عیش او آرام دی ماته وسپارئ! زه به له هغوی سره پوهیږم مګر لږ څه ورو سته.

إِنَّ لَدَيْنَا أَنْكَالًا وَجَحِيمًا ﴿۱۲﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿۱۳﴾

بیشکه په نزد ځموږ دی (لپاره د منکرانو په آخرت کښی) ځنځیرونه درانه او اور سوځوونکی. او طعام نښتونکی په مری کښی (چه د زقوم او ضریع ونه ده) او عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی عذاب دردناک د مارانو ، لړمانو او الله پوهیږی په نورو څه څه راز (قسم) عذابونو (العیاذ بالله).

يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلًا ﴿۱۴﴾

(دا واقع عذابونه په هغی) ورځی کښی دی چه وخوځیږی ولړځیږی ځمکه او غرونه او شی به دا غرونه لکه د شګو ډیری روانی شوی (تیت پیت (خواره واره) له ډیره هیبته).

تفسیر: یعنی د هغه عذاب تمهید له هغه وقت راهیسی شروع کیږی کله چه د غرونو بیخونه سست شی او په خوځیدو او لړځیدلو سره توټی توټی والوځی او داسی راښکاره شی لکه د شګی دلی چه څوک به قدم پری نشی ایښودی.

إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ

بیشکه مونږ لیږلی مو دی تاسی ته (ای محمدی امته!) رسول (محمد) شاهد په (اعمالو د) تاسی باندی (په ورځی د قیامت کښی)

تفسیر: یعنی دا پیغمبر به د الله تعالیٰ په مخ کښی شاهدی ورکوی چه کوم سړی د الله تعالیٰ وحدانیت او د انبیاؤ رسالت او شریعت منلی دی؟ او کوم سړی نه دی منلی؟.

كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

لکه چه لیږلی وو مونږ فرعون ته رسول (موسیٰ علیه السلام).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د حضرت موسیٰ علیه السلام په شان تاسی ته هم ای محمده صلی الله علیه وسلم! مستقل دین او عظیم الشان کتاب درکړی دی. ښائی چه دا د هغی پیشګوئی په لوری اشاره وی چه د (سفر استثناء) په تورات کښی مرقومه ده چه «زه به هغوی کښی له ورونو د تاسی یعنی د بنی اسمٰعیل څخنی تاسی غوندی یو نبی پاڅوم»

فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾

نو عصیان نافرمانی وکړه فرعون له هغه رسول (موسیٰ علیه السلام) څخه پس ونیو مونږ دغه (فرعون) په نیولو سختو سره.

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ د موسیٰ علیه السلام منکران په سختی سره ونیول او د غرق له لاری ئی حرق ته واستول نو د محمد صلی الله علیه وسلم منکرین به ولی نه نیسی چه له ګردو (تولو) پیغمبرانو څخنی افضل او برتر دی.

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ﴿١٧﴾

پس څرنګه به وساتئ (ځانونه خپل) که چیری کافران منکران شئ (تاسی په دنیا کښی) له (عذاب د) هغی ورځی څخه (چه له هیبته) به وګرځوی هلکان واړه سپین ږیری (چه ورځ د قیامت ده).

تفسیر: یعنی که په دنیا کښی خلاص شوئ نو په آخرت کښی به څرنګه خلاصیږئ چه د هغی ورځی د ډیر اوږدوالی سختوالی لامله (له وجی) به هلکان زاړه کیږی. که څه هم په حقیقت کښی خو هلکان نه زاړه کیږی خو د هغی ورځی د سختی اوږدوالی اقتضاء به هم داسی وی.

السَّمَآءُ مُنۡفَطِرٌۢ بِهٖ ؕ كَانَ وَعۡدُهٗ مَفۡعُوۡلًا ﴿۱۸﴾

آسمان به (وچوی په سبب د هیبت شدت د دغی ورځی) ده وعده د هغه (الله په راتلو د دغی ورځی سره) کیدونکی خامخا.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ وعده ضروری ده اګر که تاسی هغه ډیره لری وګڼئ او غیر ممکنه ئی وبولئ.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذۡكِرَةٌ ۚ فَمَنۡ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿۱۹﴾ ع

بیشکه دا (آیتونه) ویروونکی تذکره پند دی (خلقو لره) نو هر هغه څوک چه اراده کوی (چه) نیسی رب خپل ته لاره (د ایمان په دغه نصیحت سره ودی نیسی).

تفسیر: یعنی نصیحت کری شوی دی نو اوس که څوک خپله فائده غواړی پر هغه نصیحت باندی دی عمل وکړی! او خپل پروردګار ته دی ځان ورنژدی کړی او ملجاء دی ونیسی! ځکه چه لاره خلاصه ده او هیڅ ممانعت نشته او نه له هغه څخه الله تعالیٰ ته څه فائده رسیږی بلکه په هغه کښی ستاسی ډیری فائدی او ګټی دی نو پر صافه سمه لاره لاړ شئ!.

تنبیه: د شپی د ویښیدلو امر چه د دی سورت په شروع کښی یاد شو تقریباً تر یوه کال پوری وروسته له هغه هغه آیت په دغه راتلونکی آیت سره منسوخ شو.

اِنَّ رَبَّكَ يَعۡلَمُ اَنَّكَ تَقُوۡمُ اَدۡنٰى مِنۡ ثُلُثَىِ الَّيۡلِ

وَنِصۡفَهٗ وَثُلُثَهٗ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ الَّذِيۡنَ مَعَكَ ؕ

بیشکه رب د تا عالم دی په دی بیشکه ته چه ئی پاخیږی لمانځه ته په شپه کښی لږ له دوو برخو د شپی څخه او نیمه برخه د شپی او دریمه برخه د شپی او (هم دا رنګه پورته کیږی لمانځه ته) یوه طائفه له هغو کسانو څخه چه له تاسره دی (په دین کښی له مؤمنانو).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ښکاره ده چه تاسی او ستاسی ملګرو د دی امر تعمیل په ښه شان سره کړی دی کله مو نیمه شپه کله مو دوه برخی کله مو تر دریو برخو د شپی پوری د الله تعالیٰ عبادت کړی دی لکه چه په روایاتو کښی راغلی دی چه د لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم پښی د شپی د ډیرو ودریدلو لامله (له وجی) پړسیدلی وی او د ځینو ئی له ډیر پړسوبه چاودی شوی وی بلکه ځینی حضراتو به خپلی څنی (ویښته) پاس په سقف او چت کښی تړلی تر څو د ویدیدلو په وقت کښی هغه کش او دوی ویښ شی.

وَاللّٰهُ يُقَدِّرُ الَّيۡلَ وَالنَّهَارَ ؕ عَلِمَ اَنۡ لَّنۡ تُحۡصُوۡهُ فَتَابَ عَلَيۡكُمۡ فَاقۡرَءُوۡا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الۡقُرۡاٰنِ ؕ

او الله اندازه کوی ساتی شپه او ورځ پوه دی (الله) په دی شان دا دی چه هرګز به طاقت ونه لرئ تاسی د هغی (شپی چه پورته کیږئ پکښی په هغه ټاکلی (مقرر کړی) وقت) نو معافی ئی ولیږله پر تاسو باندی (او درآسانه ئی کړه او د قیام فرضیت ئی ساقط کړ) پس ولولئ (په لمانځه کښی) هومره چه آسان وی له قرآنه.

تفسیر: یعنی د شپی او د ورځی پوره اندازه او میچ الله تعالیٰ ته معلوم دی هم دی په یوی ځان ته (خاصی) اندازی سره کله شپه او کله ورځ اوږدوی ـ لندوی او برابروی ئی خپل ګرد (تول) بندګان د هغوی د خوب او د غفلت په وقت کښی چه کله نیمه او کله دری برخی او کله دوه برخی او کله پر ګردی (تولی) شپی پوری اوږدیږی په ښه ډول (طریقه) سره ئی ساتی او حفاظت ئی کوی په تیره بیا په هغو وقتونو کښی چه لکه اوس د ګړیو او ګړیالونو او نورو سامان او اسباب نه و او د وقت معلومولو کار دومره آسان نه و اصحابو ته ئی داسی توفیق وباښه چه پوره پخپل وقت باندی پخپل عبادت ودریږی دا یواځی د هغه له مهربانئ څخه و اګر که ځینی کسان

گرده (توله) شپه له دی ویری څخه نه ویدیدل چه په تاکلی (مقرر) وقت به ویښ نشم او د تهجد لمونځ او د شپې قیام به راڅخه پاتی کیږی. نو د دی تکالیفو لامله (له وجی) الله تعالیٰ پخپل رحمت سره د معافی امر هغوی ته ولیږه او وئی فرمایل چه تاسی په دی دول (طریقه) سره تر آخره پوری نشئ دریدلی نو ځکه هر چا لره چه د ویښیدلو توفیق وی پا دی څیږی! او هر څومره ئی چه زړه غواړی لمونځ دی وکړی! او هر څومره ئی چه خوښه وی هومره قرآن دی پکښی ولولی!. نو اوس پر محمدی امت باندی نه د تهجد لمونځ فرض دی او نه ئی د وقت مقدار او نه د قرآن شریف د تلاوت او د لوست انداز ئی تاکلی (مقرر) شوی دی.

عَلِمَ اَنْ سَيَكُوْنُ مِنْكُمْ مَّرْضٰى ۙ وَاٰخَرُوْنَ يَضْرِبُوْنَ فِى الْاَرْضِ يَبْتَغُوْنَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ ۙ وَاٰخَرُوْنَ يُقَاتِلُوْنَ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۖ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۙ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ

پوه دی (الله) شان دا دی چه ژر به شی بعض له تاسی ځنی مریضان ناروغان او وی به نور له تاسی څخه چه سفر مزل به کوی دوی په ځمکه کښی لټوی به دوی له فضله رزقه د الله او وی به نور له تاسی څخه چه جنگونه به کوی دوی په لاری د الله کښی نو لولئ تاسی (په لمانځه کښی) هومره چه آسان وی له دغه (قرآنه) او قائموئ سم ودروئ لمونځ (سره له تولو حقوقو ئی) ورکوئ زکوٰة.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ولیده او ښه ورته معلوم و چه په تاسی کښی به رنځوران او پردیسیان هم وی چه د خوړو د گټلو یا د علم د زده کولو یا د نورو دپاره به سفرونه کوی او هم به غازیان او مجاهدین وی چه د الله تعالیٰ په لاری کښی جنگونه کوی نو سره له دی حالاتو د شپې ویښیدل او د هغه په احکامو باندی عمل کول به ډیر سخت کار وی نو ځکه ئی هغه پر تاسی باندی تخفیف کړ او وئی فرمایل چه په لمانځه کښی هومره قرآن چه لوستلی شئ وئی لولئ! او پر خپلو ځانونو باندی نور زیات څه تکلیف وانه خلئ! هو! فرض لمونځونه پر ډیر اهتمام او توجه سره وکړئ.! او له شریعت سره برابر زکوٰة ورکوئ! او د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل مالونه ولگوئ! چه د دی چارو له کولو څخه ډیری روحانی فائدی او ترقیات حاصل کیدی شی.

تنبیه: په ړومبنیو اصحابو باندی تر یوه کال پوری په ډیر تاکید او تحتم سره دا شاقه ریاضت ښائی له دی جهته کړی شوی وی چه دا حضرات د گرد (تول) راتلونکی امت هادیان او معلمان کیدونکی ؤ او ضرورت ئی درلود (لرلو) تر څو دوی ډیر ښه پاخه او په داسی رنگ سره رنگ

کړل شي چه ګرده (توله) دنیا د هغوی په هنداره (آئینه) کښې د محمدی کمالاتو ننداره (نظاره) وکړی ـ او دا قدسیه نفوس د ټول امت د اصلاح پیټی پر خپلو اوږو باندی واخیستی شی. والله اعلم.

وَاَقۡرِضُوا اللّٰهَ قَرۡضًا حَسَنًا ؕ

او قرض کوئ تاسی له الله سره قرض ښه مال ورکوئ په لاره د الله کښې (په خوښی له حلالو).

تفسیر: په پوره اخلاص سره د هغه الله تعالیٰ په لاری کښې د هغه له احکامو سره سم مال او شته لګول هم هغه ته د ښه پور (قرض) ورکولو په شان دی. که بندګانو ته حسنه قرض ورکړ شي نو هغه به هم دغه عموم کښې داخل دی ـ کماثبت فضله فی الحدیث.

وَمَا تُقَدِّمُوۡا لِاَنۡفُسِکُمۡ مِّنۡ خَیۡرٍ تَجِدُوۡهُ عِنۡدَ اللّٰهِ هُوَ خَیۡرًا وَّاَعۡظَمَ اَجۡرًا ؕ

او هر هغه چه وړاندی لیږئ تاسی دپاره د ځانونو خپلو له څه خیر نیکی څخه نو بیا به مومئ تاسی هغه (نیکی) په نزد د الله دا (پخوا لیږل د حسناتو) خیر ډیره غوره ده او ډیره لویه ده له پلوه د اجر ثواب.

تفسیر: یعنی هغه نیکی چه تاسی ئی دلته کوئ د هغه بدل به هلته په ډیر ښه صورت سره مومئ او ډیر زیات اجر ثواب به تاسی ته له هغه څخه دررسیږی او داسی ئی مه ګڼئ هغه نیکی چه مونږ ئی په دنیا کښې کوو هم دلته ختمیږی به بلکه هغه ګرد (ټول) سامان له تاسی څخه د مخه هلته رسیږی او په عین حاجت او اړتیا (احتیاج) کښې ستاسی په کار درځی.

وَاسۡتَغۡفِرُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوۡرٌ رَّحِیۡمٌ ﴿۲۰﴾ ع

او ښښنه وغواړئ له الله په هر حال کښې بیشکه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا. (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی تاسی گرد (تول) شرعی حکمونه په ځای راوړئ! او بیا د الله تعالیٰ له حضوره معافی وغواړئ! ځکه هر څومره محتاط سړی چه وی بیا هم له هغه څخه ځه نه څه گناه او خطاء کیږی. څوک به دعوی وکړلی شی چه زه د الله تعالیٰ د پوره بندگی حق اداء کولی شم. بلکه هر څومره لوی سړی چه وی دغومره دی خپل ځان قاصر گڼی او د خپلو تقصیراتو مغفرت او ښننه دی غواړی. ای ښښونکیه پخپل فضل او کرم سره څمونږ گردی (تولی) خطاوی او تقصیرات راوبښه!.

تمت سورة المزمل بفضل الله ومنه فله الحمد والمنة

سورة «المدثر» مکیة وهی ست وخمسون آیة وفیها رکوعان رقمها (۷٤) تسلسلهاحسب النزول (٤) نزلت بعد سورة «المزمل».

د «المدثر» سورت مکی دی (٥٦) آیته او (۲) رکوع لری په تلاوت کښې (۷٤) او په نزول کښې (٤) سورت دی وروسته د «المزمل» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰۤاَيُّهَا الۡمُدَّثِّرُ ① قُمۡ فَاَنۡذِرۡ ②

ای په جامه کښې نغښتونکیه (له هیبته د وحی) پورته شه! (له ځایه د خوبه خپله) نو وویروه (خلق له عذابه د الله که ایمان رانه وړی).

تفسیر: دلته دی د «المدثر» په نسبت د «المزمل» تفسیر دی څمونږ دغه تفسیر کښې ولوستله شی یعنی د وحی له ثقاله او د پرښتو له هیبته نه ښائی چه تاسی وویریږئ یا ودار شئ؟ د تاسی کار خو دا دی چه گردی (تولی) هوسائی (راحتونه) او آرامی مو پری ایښی دوی له الله څخه وویروئ او د کفر او د معصیت له خراب انجام څخه ئی ودار کړئ.

وَرَبَّكَ فَكَبِّرۡ ③

او رب خپل پس په لوئی سره یادوه.

تفسیر: ځکه چه د الله تعالیٰ د لوئی د ویلو او د هغه عظمت او بزرگی له بیانولو څخه د هغه ویره په زړونو کښې پیدا کیږی او د الله تعالیٰ تعظیم او تقدیس داسی یو شی دی چه د هغه معرفت ښائی له ګردو (تولو) اعمالو او اخلاقو څخه پخوا حاصل شی. په هر حال د هغه پر کمالاتو او انعاماتو باندی نظر اچول په لمانځه کښې یا د باندی له هغه څخه د هغه لوئی اعلان کول او د ګردو (تولو) اقرار پر هغه باندی اخیستل ستاسی کار دی.

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۝٤ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ۝٥

او کالی (جامی) خپل پس پاک وساته! (له پلیتی نه لکه چه ځان دی پاک ساتی) او ګندګی ګناه او بتان پس ترک کړه(دائم اوسه په ترک ئی لکه چه له نورو ګناهونو څخه په څنګ ئی!)

تفسیر: د دی سورت په نازلیدلو کښې حکم شوی دی چه ګرد (تول) مخلوق د خالق په لوری وبلل شی! بیا د لمانځه او نورو حکم شوی دی. د لمانځه دپاره شرط دی چه کالی (جامی) پاک وی او له پلیتی څخنی ځان وژغورل (وساتل) شی! دا دی چه هغه شیان ئی هم دلته بیان وفرمایل. دا ښکاره ده کله چه کالی (جامی) پاک ساتل له حسی او معنوی نجاستونو څخنی ضروری دی نو د بدن پاکی به په طریق اولیٰ سره حتمی او ضروری وی نو ځکه د هغه د بیان ضرورت پاتی نه شو. ځینو عالمانو د کالی (جامی) له پاک ساتلو څخنی له بدو اخلاقو څخنی د نفس پاک ساتل مراد کړی دی. او د ګندګی له لری کیدلو څخه دا معنی مرادوی چه د بتانو له ګندګی څخنی لری شئ! لکه چه تر اوسه پوری لری یئ. په هر حال په دی مبارک آیت کښې د ظاهری او باطنی طهارت تأکید مقصود دی ځکه چه پرته (علاوه) له هغه د الله تعالیٰ لوئی هغسی چه ښائی پر زړونو باندی دومره اغیزه او اثر نشی اچولی!.

وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ۝٦ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ۝٧

او مه کوه داسی (لږ) احسان چه بدل ئی ډیر غواړی او دپاره د رب خپل پس صبر کوه (او هیله (امید) ورته ولره احکامو ته ئی منتظر اوسه)

تفسیر: دلته الله اعظم برهانه همت او اولولعزمی راښیی چه هر شی مال ـ دولت ـ علم لار ښوونه یا نور چه چاته ورکوئ نه ښائی چه د هغه بدل عوض او ونج وغواړئ یواځی د الله تعالیٰ پر ورکړه باندی شاکر او صابر اوسئ! او هغه شدائد چه د تبلیغ او دعوت په لاره کښې تاسی ته

پیښېږي د هغه په مقابل کښې له صبر او تحمل څخه کار واخلئ! او د هغه د امر لارې ته سترګې ونیسئ! او وپوهیږئ چه دا عظیم الشان کار پرته (علاوه) له پوره زړه ورتیا حوصلې صبر او استقلال څخه هیڅ کله انجام ونه مومي. د دې آیتونو تفسیر په بل ډول (طریقه) سره هم شوی دی خو د دې حقیر په خیال دغه تفسیر بې تکلف دی.

فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ﴿٨﴾ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾

کله چه پو کړه شي په صور (شپیلۍ) کښې نو د هغه (وقت د) پوکې په دغه ورځ کښې ورځ سخته ده.

تفسیر: یعنې د هغې ورځې په واقعاتو او پیښو کښې د صور نفخ او د شپیلۍ پوکل ګواکې یوه مستقله ورځ او ځان ته پیښه ده چه له سره تر پایه پورې به له مشکلاتو ځنې ډکه وي.

عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾

پر (منکرانو) کافرانو باندې نه به وي آسانه (په دوی باندې هغه ورځ).

تفسیر: یعنې پر منکرانو کافرانو باندې به هیڅ ډول (طریقه) آسانې نه وي. بلکه د هغې ورځې سختې به لحظه په لحظه پر هغوی باندې زیاتیږي پرته (علاوه) له مؤمنانو څخه چه که دوی سختې هم ووینې خو د څه مدت له مخې به وي او وروسته له هغه به بیا په دې باندې ډیره آسانې شي.

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾

پرېږده ما او هغه څوک چه پیدا کړی مې دی یواځې (بې له ماله او بې له مددګاره اولاده).

تفسیر: هر سړی د مور له ګیډې څخه یواځې او جره راځي مال، اولاد ـ فوج ـ لښکر ـ سامان ـ او نور شیان له ځان سره نشي راوړی. یا به له وحید څخه مراد خاص ولید بن مغیره وي چه د هغه په باره کښې دا آیات نازل شوي دي. ځکه چه ولید د خپل پلار یو ځوی و او د دنیوي ثروت او لیاقت له اعتباره په عربو کښې یو نومیالی سړی و. مطلب دا دی چه د داسې منکرانو په معاملو کښې چابکتیا مه کوئ! او مه د دوی له مهلت موندلو څخه خفه کیږئ! بلکه د هغوی ګردي (تولې) خبرې ماته پرېږدئ! زه به تول پخپل هیداد (انجام) او سزا ورسوم نو نه ښایي چه

تاسی خفه او پریشان شئ.

وَّجَعَلْتُ لَهٗ مَالًا مَّمْدُوْدًا ﴿۱۲﴾ وَّبَنِیْنَ شُهُوْدًا ﴿۱۳﴾

او بیا می وګرځاوه ور می کړ ده ته مال ډیر زیات (له هر قسمه چه تل زیاتیده) او ځامن حاضر (کیناستونکی له ده سره په هره مرکه مجلس کښی).

تفسیر: یعنی ولید ځوی د مغیره د ډیر مال او اولاد او د ډیرو شتو خاوند و. لس واړه ځامن ئی تل د هغه په مخ کښی ؤ. په جرګو او مرکو کښی به ئی د خپل پلار عزت او وقار ډیر زیاتؤو او نور به تری ویریدل ـ د سوداګری چارو او د نورو کارونو دپاره به د هغه په مخ کښی ډیر سړی ؤ او هیڅ ضرورت نه پیښیده چه ځامن ئی د پلار له مخی شخه غائب شی.

وَّمَهَّدْتُّ لَهٗ تَمْهِیْدًا ﴿۱٤﴾

او تیاری می وکړه فراخی می وکړه ده لره تیاری (په عیش ـ عمر ـ مال ـ اولاد ـ ریاست سره).

تفسیر: یعنی ولید ځوی د مغیره په دنیا کښی ډیر د عزت خاوند و ـ او خپل ځان ته ئی د ریاست او حکومت ډیر ښه مسند تیار کړی و لکه چه ګرد (تول) قریش به هر مشکل کار کښی هغه ته ورتلل او دی به ئی د خپلو ځانونو حاکم او مشر ګانه.

ثُمَّ یَطْمَعُ اَنْ اَزِیْدَ ﴿۱۵﴾

بیا طمع کوی امید لری دی چه لا به ښه زیات کړم (ده لره دغه تول شیونه).

تفسیر: یعنی د ولید ځوی د مغیره له ژبی شخه سره له دغه ډیر نعمت او ثروت د شکر توری به ئی هیڅکله نه وتو. بلکه تل به د بت پاللو او د مال تولولو په حرص او طمع کښی بوخت (مشغول) او دوب ؤ او که رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به د هغه په مخ کښی کله د جنت د نعمتونو ذکر فرمایه نو ده به ویل «که دا سړی پخپل بیان کښی رښتین وی نو زه کامل یقین لرم چه د هغه ځای نعمتونه هم ماته رارسیږی.» نو د هغه په نسبت فرمائی چه سره له دومره ناشکری او حق نه پیژندلو داسی هیله (امید) هم لری چه الله تعالیٰ هغه ته د دنیا او آخرت نعمتونه لا زیاتوی.

دغه خوبی له ایمانه او شکرانه له سره کیدونکی نه دی. لکه پخپله الله اجل شانه واعظم برهانه داسی فرمائی:

كَلَّآ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ لِءَايَٰتِنَا عَنِيدًا ⑯

نه کوم داسی (چه مال رجال او نعماء ئی ډیر کړم) بیشکه هغه وو آیتونو ځمونږ لره عناد کوونکی مخالف.

تفسیر: یعنی کله چه د هغه حقیقی منعم له آیتونو ځنی ولید ځوی د مغیره مخالف دی نو دی هیڅ حق نه لری چه داسی توقع او هیله (امید) ولری او هسی خیالی پلاؤنه پاخه کړی. وائی چه د دی آیتونو له نازل کیدلو ځنی د وروسته پرله پسی د ده په مال او اسباب کښی نقصان پیښیده تر څو چه ملنګ او فقیر شو او په ډیره خواری او ذلت سره مړ شو.

سَأُرْهِقُهُۥ صَعُودًا ⑰

ژر ده چه مکلف به ئی کړم په مشقت عذاب سخت سره (یا) وبه ئی خیژوم پر لوړ (اوچت) غره د اور باندی.

تفسیر: یعنی اوس هغه ولید ځوی د مغیره ته ډیر په لوړه (اوچته) باندی ختل پاتی دی او په خورا (ډیر) سختو مصائبو کښی ئی اخته کیدل په مخ کښی دی. او په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه « صعود » په دوزخ کښی د یوه غره نوم دی چه په هغه باندی کافران تل خیژول کیږی او بیا د هغه له څوکی ځنی راښکته رغړول کیږی چه دا هم بالذات یو قسم عذاب دی.
تنبیه: ولید یو ځلی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په حضور کښی مشرف شو دوی ولید ته د قرآن کریم څو آیتونه واورول چه ولید د هغو له اوریدلو څخه لږ څه متأثر شو مګر ابوجهل ئی وغلاؤ په قریشو کښی یو شورماشور ونښت چه که ولید مسلمان شی نو کفارو ته به سخته خرابی پیښیږی نو ځکه ګرد سره راتول شول او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په نسبت راز راز (قسم قسم) خبری وشوی ځینو ویل چه شاعر دی او ځینو کاهن او نور ویل ولید وویل چه « زه پخپله په شعر او شاعری کښی پوه او ماهر یم او د کاهنانو خبری می هم ډیری آوریدلی دی خو دا قرآن نه شعر دی نه سحر او نه کهانت » خلقو وویل « آخر ستا فکر د هغه په نسبت څه دی؟» وئی ویل چه «ماته وار راکړی چه زه چرت (خیال) ووهم» په پای (آخر) کښی ئی وچولی (تندی) تریو او خوله ئی ورانه کړه او وئی ویل چه «هیڅ شی نه دی هغه کوډی دی چه له بابلیانو ځنی نقل شوی دی » حال دا دی چه ده پخوا له دی نه د قرآن د آوریدلو په وقت

کښې ویلي و چه دا نه کوډی دی او نه د لیونیانو د خبرو په شان دی بلکه د الله تعالیٰ کلام دی مګر یواځې د نورو خپلوانو د خوشولو دپاره ئې وروسته له خپله ځانه ئې هسې یوه خبره جوړه کړه لکه چه وروسته د هم دی په لوری اشاره شوی ده.

إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾

بیشکه هغه فکر وکړ (چه څرنګه طعن وکړم په قرآن) او اندازه ئې وکړه په زړه خپل کښې (کار د محمد) ووژلی شو (ملعون کړ شو) څرنګه ئې اندازه کړه بیا د ووژلی شي (ملعون د کړ شی) څرنګه ئې اندازه وکړه (په طعن د قرآن او محمد کښې).

تفسیر: یعنی دی بدبخت ولید پخپل زړه کښې خبره جوړه او داسې ئې غوره کړه چه قرآن کوډی دی الله تعالیٰ دی دی غارت کړی او ملعون ئې وګرځوی او ودی وژنی دا ئې څومره چټی (بیکاره) او مهمل تجویز وکړ بیا ئې الله تعالیٰ غارت کړی او ملعون ئې وګرځوی او ودی وژنی چه ده د خپل قوم د جذباتو لحاظ داسې وکړ چه سم د هغوی له خوښې سره ئې یوه هسې خبره وویله چه ګرد (تول) تری خوښ شول.

ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾
فَقَالَ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

بیا ئې وکتل (محمد یا قرآن ته) بیا ئې مخ تریو کړ او وچولی (تندی) ئې غوته کړ (له کراهیته) بیا ئې شا واړوله (له محمده) او غاړه ئې وغړوله (له اسلامیته) نو وئې ویل نه دی دا (قرآن) مګر خو سحر دی چه نقل کاوه شی (له نورو ساحرانو نه) نه دی دا (قرآن) مګر خو خبره د بشر بنی آدم ده.

تفسیر: یعنی ولید د کفارو تولنی ته وکتل او خوله ئې ورانه کړه بیا ئې په وینا شروع وکړه تر څو لیدونکي وپوهیږی چه دی د قرآن په نسبت سخت کراهیت او انقباض لری بیا ئې هسې شا واړوله لکه چه د یوه منفور شي په نسبت وینا کوی او حال دا دی چه پخوا ئې د ده د حقانیت په نسبت اقرار کړی و اوس دی د خپلوانو د خوښې لامله له هغې وینا څخه واوښت او په ډیر غرور او تکبر سره ئې وویل چه «بس بل شی نه دی دا هغه سحر او جادو دی چه له پخوانیو نقل شوی راځی ـ او په یقین سره دا د سری خبره ده چه د جادو په ډول (طریقه) پلار له ځوی

ـ میره (خاوند) له ماندینی (ښځی) ـ دوست له دوسته جلا (جدا) کوی!».

نو اوس الله اعظم شانه واکرم برهانه د ده د دغی وینا داسی تردید فرمائی:

سَأُصۡلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾

(نو فرمائی الله) ژر به داخل کړم دی سقر (اور د دوزخ) ته.

تفسیر: یعنی ژر به هغه په اور کښی واچوم او د ده د عناد او تکبر خوندونه هغه ته وروښکوم.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبۡقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه دی اور د سقر چه نه پاتی کیږی (تری هیڅ شی د غوښو بی له سوځولو او نه پریږدی (هډوکی بی له سوځولو نه).

تفسیر: یعنی د دوزخیانو هیڅ یو شی به داسی نه پاتی کیږی چه ونه سوځی بیا له سوځیدلو څخه وروسته به په همغه خپل حال باندی هم نه پاتی کیږی بلکه دوهم ځلی به بیا پخپل هغه اصلی حالت باندی بیرته اوړی او بیا سوځی او دا سلسله به تل جاری پاتی کیږی (العیاذ بالله).
تنبیه: له زیاترو اسلافو ځنی هم دا معنی منقوله ده مګر ځینو مفسرینو د دی توجیه په بل دول (طریقه) سره هم کړی ده.

لَوَّاحَةٌ لِّلۡبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيۡهَا تِسۡعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾

سوځوونکی توروونکی دی (دغه اور بشره د کافرو) سړیو لره په هغه (اور د سقر) باندی مؤکلی دی نولس پرښتی.

تفسیر: یعنی د بشری پوستکی او نور هر هغه شیان چه د انسان پر بدن په نظر راځی تول وریژیږی او تک تور به اوړی او د دوزخی حیثیت به بیخی خرابوی. حضرت شاه صاحب لیکی لکه چه اوسپنه په اور کښی سره شی او تکه سره بریښی د کافرو بنی آدمانو د ساقونو او د پندی پوستکی او پردی به همغسی رابریښی. ځینی د ﴿ لَوَّاحَةٌ لِّلۡبَشَرِ ﴾ ترجمه داسی کوی ظاهر کیدونکی خلقو لره یا په نظر راتلونکی پر بدن باندی ﴿ عَلَيۡهَا تِسۡعَةَ عَشَرَ ﴾ ـ پر هغه اور د سقر باندی مؤکلی دی نولس پرښتی) یعنی د دوزخ د انتظام دپاره هغه پرښتی لښکری چه تاکلی

(مقرر) شوی دی د هغوی مشرتوب او لار ښوونی ته نولس مشران مقرر دی چه د دوی په منځ کښی د لوی افسر نوم «مالک» دی.

تنبیه: حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه په ډیر تفصیل سره د «نولسو» د عدد حکمتونه بیان کړی دی چه د کتلو وړ (لایق) دی. لنډه ئی دا چه په جهنم کښی د مجرمینو د تعذیب دپاره نولس وظیفی چاری او دندی دی چه د هری یوی دندی (وظیفی) په ځای راوړل د یوی پرښتی تر کتنی لاندی کیږی. په دی خبری کښی هیڅ د شک او شبهی ځای نشته چه پرښتی د ډیر زور او قوت خاوندانی دی او د یوی پرښتی له لاسه دومره کار پوره دی چه په لکونو انسانان د هغه له کولو څخه عاجز پاتی کیږی. خو په یاد ئی ولری چه د هری پرښتی قوت په همغی دائری کښی محدود دی چه دا په هغه کښی په کار کولو سره مأموره ده لکه ملک الموت چه د ملیونو سړیو ارواح او ساوی په یوه دقیقه (لحظه) کښی ایستلی شی مگر د ښځو په گیډو کښی د یوه ووړوکی ساه نه شی اچولی. حضرت جبریل علیه السلام په یوی لمحی او ربی کښی وحی راوړی شی خو باران وورل د هغه کار نه دی. لکه چه غوږونه لیدی نشی او سترگی اوریدی نشی اگر که هر یو له دوی ځنی پخپلی مخصوصی وظیفی او دندی کښی که هر څومره سخت هم وی کار کولی شی لکه غوږ کولی شی چه په زرهاوو غږونه واوری او دومره ستړی نشی ـ او سترگی په زرهاوو رنگونه ووینی او په لیدلو ئی چندان ستړی نشی هم داسی که یوه پرښته د یو راز (قسم) عذابولو دپاره پر دوزخیانو باندی مقرره کیږی نو د دی له لوری یو راز (قسم) عذاب پر دوزخیانو باندی عائد کیږی ـ او هغه بل قسم عذاب چه د دی د استعداد له دائری څخه د باندی دی ممکن نه دی نو ځکه د دی نولس قسم عذابونو دپاره چه د هغوی تفصیل په تفسیر عزیزی کښی شته نولس مسؤلی لوئی پرښتی مقرری شوی عالمانو د دی عددونو په حکمتونو باندی ډیری خبری کړی دی مگر د دی احقر په خیال کښی د حضرت شاه صاحب کلام په دی مورد کښی ډیر عمیق او لطیف دی. والله تعالیٰ اعلم.

وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحٰبَ النَّارِ إِلَّا مَلٰٓئِكَةً

او نه دی گرځولی مونږ خازنانی مؤکلانی د دوزخ مگر پرښتی (ډیری قوتناکی)

تفسیر: د نولسو د شمیر له اوریدلو څخه کافرانو خندل او ملندی ئی پری وهلی او ویل به ئی چه څمونږ شمیر له زرگونو څخه زیات دی نولس پرښتی پر مونږ باندی څه کولی شی؟ که هغوی ډیر زور ولری نو هرومرو (خامخا) څمونږ د لسو تنو له مقابلی ځنی یوه پرښته نشی وتلی. یوه غیږ باسی (پهلوان) د دوی له منځه وویل «چه زه یواځی د دی نولسو پرښتو له منځه اوولسو تنو لره بس یم. د دوو نورو ساتنه ستاسی په غاړه ده» نو په دی مناسبت دا آیت رانازل شو. یعنی

دوی خو په شمیر نولس دی ولی پرښتی دی بنیادمان نه دی او د هری یوی پرښتی قوت دومره زیات دی چه د لوط علیه السلام تبر او کلی ئی په یوه لاس لکه چه دوډی په تبی باندی پر بل مخ اړوی واړول.

وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا

او نه دی گرځولی مونږ (دا لږ) شمیر د دوی مگر فتنه ازموینه دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی (چه استهزاء او توکی پری کوی چه دا څه عدد دی چه مقرر شوی دی).

تفسیر: یعنی د کافرانو د عذابولو دپاره د نولسو پرښتو شمیر پر یوه خاص حکمت باندی مبتنی دی چه د هغه په لوری د «علیها تسعة عشر» په تفسیر کښی اشاره وشوه. او د دی شمیر له بیانولو څخه د منکرانو ازموینه مقصد ده چه آیا د دی له اوریدلو څخه کوم یو ویرېږی؟ او کوم یو پری خاندی او ملندی پری وهی.

او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ دپاره د دی:

لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا
وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ

تر څو چه یقین وکړی هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب (چه یهود او نصاریٰ څکه چه د دوی په کتابونو کښی د خازنانو د اور هم دغه عدد و) او (بل لپاره د دی چه) زیات کړی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په محمد له اهل کتابو نه له جهته د ایمان ایمان ئی زیات کړی (او لپاره د دی) چه ونه کړی شک هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب او (غیر له مذکورینو نه نور) مؤمنان.

تفسیر: یعنی اهل د کتابونو ته دا شمیر لا پخوا معلوم و لکه چه د ترمذی په یوه روایت کښی راغلی دی. یا لږ تر لږ د نورو سماوی کتابونو په ذریعه به دومره پوهیدلی وی چه یوه پرښته څومره زور او قوت لری. او حال دا دی چه نولس پرښتی هم دومره لږ شمیر نه دی. بله دا چه د تعذیب د انواعو په اعتبار ښائی چه مختلفی پرښتی پر دوزخ باندی ماموری وی او دا کار یواځی د یوی پرښتی له لاسه پوره نه دی. په هر حال له دی بیان څخه د اهل کتابونو په زړونو کښی د

قرآن د حقیت یقین پیدا کیږی او د مؤمنانو په زړونو کښې له دې څخه د ایمان قوت لا زیاتیږی او د دې دواړو دلو په زړونو کښې د پاک قرآن په بیان کښې هیڅ یو شک او تردد او اشتباه نه پاتې کیږی. او نه مؤمنان د کافرانو په دې مسخرو او ملندو باندې تیروځي او غولیږی. او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ دپاره د دې:

وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْكَٰفِرُونَ مَاذَآ أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۚ

او چه ووائي هغه کسان چه په زړونو د هغوی کښې مرض ناروغي (د نفاق) ده او (ووائی) کافران څه شي اراده کړی ده الله پر دې شمیر (د ملائکو) سره له جهته د مثاله.

تفسیر: له ﴿ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ ﴾ څخه منافقان یا ضعیف الایمان سړی مراد دی. او له «کافرون» څخه ښکاره منکران مطلب دی.
یعنی د نولسو له بیان څخنی مقصد څه و؟ داسی ناموزونه خبره څوک منلی شي؟ (العیاذ بالله).

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِي مَن يَشَآءُ ۚ

هم داسی (په شان د گمراه کولو د منکرانو) گمراه کوی الله هر هغه څوک چه اراده وفرمائي د ضلالت ئې او سمه لاره ښیی هر هغه چاته چه اراده وفرمائي (د هدایت ئې)

تفسیر: یعنی له یوه څیز څخنی یو بداستعداده سړی گمراه کیږی او یو سلیم الطبع انسان لاره مومي څوک چه غواړی کومه خبره ونه منی نو خامخا ښه خبره په بدی باندی اړوی او له هغی څخه مسخری او ملندی (توقی) جوړوی. او د هر چا په زړه کښې چه د الله تعالیٰ ویره او ایمان وی نو د هغه له آوریدلو څخه د ده ایمان ټینګیږی او یقین ئې ترقی کوی.

وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ۚ

او نه پوهیږی په لښکر د رب ستا مگر هم دغه (الله پری پوهیږی او ورته معلوم

دی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د بې‌شمیرو لښکرو شمیر یوائحی هغه ته معلوم دی دا نولس تنه پرښتی خو یوائحی د دوزخ د کارکوونکیو پرښتو مشرانی دی.

وَمَا هِيَ اِلَّا ذِكْرٰى لِلْبَشَرِ ﴿۳۱﴾

او نه دی دا (سقر ـ عدد ـ قرآن) مګر خو ذکر پند دی خلقو ته (چه پری پند ونیسی).

تفسیر: یعنی د دوزخ ذکر یوائحی د عبرت پند او نصیحت دپاره دی تر څو د هغه د احوال له آوریدلو څخه خلق د الله تعالیٰ له غضبه وویریږی او د هغه له نافرمانی څخه مخ واړوی.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿۳۲﴾ وَالَّيْلِ اِذْ اَدْبَرَ ﴿۳۳﴾ وَالصُّبْحِ اِذَآ اَسْفَرَ ﴿۳۴﴾ اِنَّهَا لَاِحْدَى الْكُبَرِ ﴿۳۵﴾

نه ده داسی (چه څوک به انکار وکړی له سقره) او قسم دی په سپوږمی باندی او په شپې باندی کله چه شا واړوی او په ګهیځ (سحر) باندی کله چه روڼ شی، بیشکه دا (اور د سقر) خامخا (یو له بلاګانو) لویو څخه دی.

تفسیر: یعنی هغه خورا (دیر) لوی ویروونکی او دیر عظیم الشان شیان چه په قیامت کښی ظاهر کیدونکی دی دوزخ له هغو لویو شیانو ځنی یو شی دی.

نَذِيْرًا لِّلْبَشَرِ ﴿۳۶﴾ لِمَنْ شَآءَ مِنْكُمْ اَنْ يَّتَقَدَّمَ اَوْ يَتَاَخَّرَ ﴿۳۷﴾

ویروونکی دی (سقر) بشر بنی آدمانو لره هغه چا لره چه غواړی له تاسی ځنی چه وړاندی شی (نیکی جنت ته په ایمان سره) یا وروستی شی (شرور ته په کفر سره).

تفسیر: که وړاندی لاړ شی د نیکی یا د جنت په لوری درومی که بیرته پاتی شی په بدی اخته

کیږی یا په دوزخ کښې لوېږی په هر ډول (طریقه) سره مقصود دا دی چه دوزخ گردو (تولو) مکلفینو لره ډیر ویروونکی شی دی څرنګه چه د هغه ویرولو عواقب او نتائج په قیامت کښې ښکاره کیدونکی دی نو ځکه ئې پر داسی شیانو باندی قسمونه یاد کړی دی چه له قیامت سره ډیر مناسبت لری لکه د سپوږمی اول زیاتیدل او بیا لږیدل د دی نړی او جهان د نشوونما ـ او د اضمحلال او فنا مثال او نمونه ده هم داسی د دی دنیا د ژوندون نسبت د آخرت له ژوندانه سره د اختفا او اکتناف له پلوه داسی دی لکه د شپی نسبت له ورځی سره ګواکی د دی دنیا ختمیدل به هسی وی لکه د شپی پائ (آخر) ته رسیدل او د هغی دنیا ظهور به هسی وی لکه د سپیده داغ د رڼا (رڼرا) خوریدل. والله اعلم.

كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّآ أَصْحَٰبَ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٩﴾
فِى جَنَّٰتٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾

هر نفس په سبب د هغه چه کړی ئې وی ګروبندی به وی (په سقر کښې). مګر خو خاوندان د ښی لاس وی به په جنتونو کښې چه پوښتنی به سره کوی یو له بل له حال د مجرمانو (ګنهګارانو).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د میثاق په ورځ کښې د حضرت آدم علیه السلام د شا له ښی لوری څخه وتلی وی، او په دنیا کښې ئې هم ښی چاری کړی وی او په سمه لاره تللی وی او په موقف کښې د عرش په ښی خوا چیری چه جنت وی ودریږی او په همغه طرف رهی (روان) کیږی او د هغوی عملنامی هم په ښی لاسی کښې ورکړی شوی وی نو دا خلق نه یوائځی له قیده او رنځ څخه خوشی دی بلکه د جنت په باغونو کښې خوښ ـ خوشاله او په خپل واک (اختیار) سره ګرځی او په خورا (ډیر) بی فکری او فارغ البالی سره له خپلو نورو ملګرو یا پرښتو څخه د ګنهګارانو احوال پوښتی چه هغوی چیری دی؟ چه دلته نه ښکاری؟.

مَا سَلَكَكُمْ فِى سَقَرَ ﴿٤٢﴾

(نو وبه وائی مؤمنان منکرانو ته داسی چه) څه شی داخل کړی یئ تاسی (ای منکرانو) په دوزخ کښې.

تفسیر: یعنی کله چه واوری چه ګنهګاران په دوزخ کښې اچولی شوی دی نو دوی د دی ګنهګارانو په لوری متوجه کیږی او داسی پوښتنی تری کوی چه تاسی سره له پوهنی او عقل

څرنګه د دوزخ په اور کښې لويدلی يئ؟.

قَالُوْا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّيْنَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِيْنَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوْضُ مَعَ الْخَآئِضِيْنَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿٤٦﴾ حَتّٰٓى اَتٰىنَا الْيَقِيْنُ ﴿٤٧﴾

وبه وائی (مجرمان په جواب د مؤمنانو کښې چه) نه وو مونږ (په دنيا کښې) له لمونځ کوونکيو څخه او نه وو مونږ چه طعام خواړه مو ورکړی وی مسکينانو ته او وو به مونږ چه ننوتلو شغل مو کاوه په (باطلو) خبرو کښې سره له ډيرو خبرو کوونکيو او وو به مونږ (په دنيا کښې) چه دروغ به مو ويل په ورځ د جزاء (قيامت) باندی تر هغه پوری چه راغله مونږ ته (هغه) يقينی خبره (مرګ).

تفسير: يعنی نه ئی د الله تعالیٰ حق وپيژنده او نه ئی د بندګانو خبر واخيست. هو! د نورو خلقو په شان به ئی د حق په خلاف بحثونه کول او په بدو صحبتونو کښې کيناسته تر څو د شکوکو او شبهاتو په دلدل کښې کيواته (ونختل) او له ګردو (ټولو) څخه لويه خبره دا ده چه د هغوی باور نه ؤ چه د انصاف ورځ به هم راتلونکی وی او تل به هغو رښتيا خبری دروغ ګڼلی تر څو چه د مرګی په کنده کښې ولويده او پخپلو سترګو ئی وليده او په هغو ګردو (ټولو) خبرو چه دروغ ئی بللی پوره باور وشو.

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشّٰفِعِيْنَ ﴿٤٨﴾

(نو فرمائی الله) پس نفع ګټه (فائده) به ونه رسوی دوی ته شفاعت د سپارښت کوونکيو.

تفسير: د کافرانو په حق کښې به هيڅوک سپارښت ونه کړی او که ئی وکړی نه به منلی کيږی.

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِيْنَ ﴿٤٩﴾

پس څه شوی دی په دوی باندی چه له تذکره پنده (قرآنه) مخ ګرځوونکی دی.

تفسیر: یعنی سره له دی چه دا مصیبتونه د دوی په مخ کښی دی او ښه پندونه هم اوری خو هیڅ نه متأثر کیږی بلکه د هغو له اوریدلو ځنی هم غاړه غړوی.

كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾

ګواکی دوی (صحرائی خره) ګوره خر دی تښتیدونکی چه تښتی له ځمری (یا له غال مغال) څخه.

تفسیر: یعنی د حق او حقیقت د شورماشور له اوریدلو څخه او د الله تعالیٰ د ځمریانو له غرمبیدلو څخه لکه ځنګلی ګدی او وحشی خره لری تښتی.

بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾

بلکه غواړی هر یو سړی له دوی نه دا چه ورکړی شی ده ته پاڼی خوری شوی (په متابعت د محمد کښی).

تفسیر: یعنی نه غواړی چه د پیغمبرانو خبری واوری بلکه له دوی ځنی د هر سړی غوښتنه دا ده چه پخپله په ده باندی د الله تعالیٰ صحیفی رانازلی شی او دی هم پیغمبر وپیژنده شی لکه چه د الانعام په پینځلسمه رکوع ۱۲٤ آیت څمونږ دغه تفسیر کښی راغلی دی ﴿حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ﴾ یا دا چه د دوی د هر یوه په نامه بلاوسیله د الله تعالیٰ له لوری یوه داسی لیکه راشی چه په هغی کښی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د اتباع امر لیکلی شوی وی لکه چه د بنی اسرآئیل د سورت په لسمه رکوع ۹۳ آیت څمونږ دغه تفسیر کښی دی ﴿حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرَؤُهُ﴾

كَلَّا ۖ بَل لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾

داسی نه ده (ور به نه کړی شی دوی ته دا پاڼی) بلکه نه ویریږی دوی له (عذابه د) آخرت څخه.

تفسیر: یعنی هیڅ کله به داسی نه کیږی ـ ځکه چه نه په هغو کښی دا لیاقت شته او نه د دی خبری د اجراء دپاره څه اړه (احتیاج) او ضرورت دی. یعنی که چیری دغه پاڼی هم دوی ته ورکړی شی نو بیا هم دوی ایمان نه راوړی نو پس څنګ کول د دوی له ایمانه په سبب د نه

راتللو د کاغذونو سره نه دی بلکه دوی نه ویریږی له عذابه د آخرته دوی دا چتی (بیکاره) غوښتنی د دی دپاره نه کوی چه که داسی وشی نو دوی به ایمان راوړی بلکه اصلی خبره خو دا ده چه دا خلق د آخرت له عذابه نه ویریږی نو ځکه د دوی دا غوښتنی حقیقت نه لری بلکه یواځی تعنت او ملندی دی که بالغرض د دوی دا غوښتنی هم پوره شی بیا به هم دوی د هغه متابعت نه کوی لکه چه د انعام په اوله رکوع ۷ آیت ځمونږ دغه تفسیر کښی الله تعالیٰ فرمایلی دی

﴿ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتٰبًا فِىْ قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوْهُ بِاَيْدِيْهِمْ لَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴾

كَلَّآ اِنَّهٗ تَذْكِرَةٌ ۚ﴿۵۴﴾ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ ﴿۵۵﴾ؕ

نه ده داسی چه دوی وائی (قرآن ته چه سحر کهانت دی) بیشکه دا (قرآن) تذکره پند دی. پس هر هغه څوک چه غواړی پند دی واخلی له دغه (قرآن).

تفسیر: یعنی داسی له سره نشی کیدی چه هر یوه ته بیل بیل کتاب ورکړ شی هم دا یو کتاب پاک قرآن د پند دپاره بس او کافی دی ﴿ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ ﴾ - پس هر هغه څوک چه غواړی پند دی واخلی له دغه قرآن څخه) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی که دا کتاب په یوه باندی نازل شو نو څه وشوه دا خو ستاسی د ټولو د ښیګڼو (فایدو) دپاره دی.

وَمَا يَذْكُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ

او نه آخلی پند (له قرآنه) دوی مګر که اراده وفرمائی الله (د هدایت ئی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ غوښتل او نه غوښتل اګر د ده په حکمت باندی مبنی دی چه هیڅ یو بشر په هغه باندی احاطه نشی کولی هم دی د هر سړی استعداد او لیاقت په ښه ډول (طریقه) سره پیژنی او سم له هغه ورسره معامله کوی.

هُوَ اَهْلُ التَّقْوٰى وَاَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿۵۶﴾ع

همغه (الله) دی اهل (وړ) د ویری (چه تری ویریږو) او اهل د ښښنی (چه ښښنه تری غواړو)

تفسیر: یعنی سړی هومره ګناه چه وکړی خو هر کله چه د تقویٰ په لاری باندی لاړ شی او له

الله تعالیٰ څخه وویرېږی نو دی به ئی ګرد (ټول) ګناهونه وبښی او د هغه توبه به ومنی. له انس ابن مالک رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت شوی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په دی ځای کښی د منهیی حاشیی په ډول (طریقه) د دی آیت له لوستلو څخه وروسته وفرمایل چه د هغه الفاظ دا دی «**قال ربکم عزوجل انا اهل ان اتقیٰ فلا یشرک بی شئ فاذا اتقانی العبد فانا اهل ان اغفر له** - زه د دی خبری لائق او وړ (قابل) یم چه بنده له ما څخنی وویرېږی او له ما سره دی بل څوک شریک ونه ګڼی کله چه بنده له ما څخه وویرېږی او د زړه په اخلاص له شرک څخه ځان وژغوری (وساتی) نو ځما شان دا دی چه زه ئی ګناهونه وبښم » الله تعالیٰ مو دی پخپل فضل او کرم سره په توحید او ایمان باندی قائم او دائم ټینګ ولری او پخپلی مهربانی مو دی ټول ګناهونه راوبښی.

تمت سورة المدثر بمنه وتوفیقه فله الحمد والمنة

سورة القیٰمة مکیة وهی اربعون آیة وفیها رکوعان رقمها (۷۵) تسلسلهاحسب النزول (۳۱) نزلت بعد سورة «القارعة».

د «القیامة» سورت مکی دی (٤٠) آیته او (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۵) او په نزول کښی (۳۱)

سورت دی وروسته د «القارعة» د سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَآ اُقۡسِمُ بِیَوۡمِ الۡقِیٰمَةِ ﴿۱﴾

قسم خورم زه په ورځی د قیامت باندی.

تفسیر: یعنی د قیامت د ورځی امکان د عقل له مخی او متیقن‌الوقوع کیدل ئی د داسی مخبر صادق په وینا سره ثابت شوی دی چه د هغه په صدق باندی قطعیه دلائل قائم دی. زه په هغه باندی قسم خورم چه تاسی په یقین وروسته له مړینی څخه بیا ژوندی کیږئ او ضرور به د ښو او د بدو حساب کیږی.

تنبیه: ښکاره دی وی چه په دنیا څو راز (قسم) داسی شیان دی چه خلق په هغو باندی قسمونه خوری . په خپل معبود باندی ، په معظمو او محترمو شتو باندی په کوم مهتم بالشان څیز باندی

پر کوم عجیب او نادر شی باندی د هغه د ښیګڼی (فایدی) او ندرت ورښوولو دپاره. لکه چه وائی چه د فلانی په قسمت باندی قسم یاد کړئ! بیا بلغاء د دی خبری رعایت هم کوی چه د مقسم به او مقسم علیه په منځ کښی څه مناسبت هم وی ـ او دا هم ضروری نه ده چه په هر ځای کښی خامخا مقسم به د مقسم علیه دپاره شاهد وګرځاؤ شی لکه په دی بیت کښی

هومره ستا د توری د ښیګڼی (فایدی) یم زیمنه

لوړمه په سر دی چه سر می دی درښکته

په دی بیت کښی د خپل سر تیتوالی او د خپل محبوب په سر باندی لوړل (قسم خوړل) څومره ښه او موزون دی. اسلامی شریعت مسلمانانو ته پرته (علاوه) له الله تعالیٰ پر بل شی باندی قسم یادول حرام کړی دی. خو د الله تعالیٰ شان له بندګانو ځنی جلا (جدا) او بیل دی هغه لوی ذات پرته (علاوه) له خپل ځان په بل باندی هم قسم یادوی او عموماً پر هغه شیانو باندی قسم یادوی چه د ده په نزد محبوب یا نافع یا وقیع او مهتم بالشان وی. یا مقسم علیه لپاره په دول (طریقه) د شاهد او حجت ودراوه شی. دلته د قیامت په ورځ لوړل (قسم خوړل) د هغه د نهایت وقیع او مهتم بالشان او عظمت له حیثیته دی او په هغه مضمون باندی ئی چه قسم یاد کړی دی د هغه مناسبت ښکاره دی ځکه چه د بعث او د مجازاتو ظرف هم دغه قیامت دی. والله تعالیٰ اعلم.

وَلَآ أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ۝٢

او قسم خورم زه په نفس ملامت کوونکی (ځان خپل لره په خرابی باندی اګر که کوشش ئی کړی وی په نیکو کارونو. جواب د قسم دا دی چه خامخا به ژوندی کړی شی دوهم وار).

تفسیر: محققینو لیکلی دی چه د سړی نفس یو شی دی خو همغه یو نفس د دریو حالاتو په اعتبار دری نومونه لری. اول که نفس د علوی عالم په لوری مائل وی او د الله تعالیٰ په عبادت او اطاعت کښی خوښی ورته حاصله وی ـ او د شریعت په پیروی کښی ئی اطمینان او تسلی په برخه وی نو دی نفس ته «مطمئنه» وائی لکه چه د جزء ۳۰ «الفجر» په سورت ۳۰ آیت کښی ئی لولو ﴿ يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ٱرْجِعِيٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴾ دوهم که نفس د سفلی عالم په لوری مائل وی او په دنیوی لذاتو ـ غوښتنو او خواهشونو کښی مبتلا او اخته وی او د بدی په لوری ئی رغبت او د شریعت له اطاعته مباعدت خوښوی نو دی نفس ته (اماره) وائی. ځکه چه هغه سړی ته امر ورکوی چه په بدو چارو کښی مشغول او بوخت شی. لکه چه د جزء ۱۳ یوسف علیه السلام د سورت په اوومه

رکوع ۵۳ آیت کښې څمونږ دغه تفسیر کښې راغلی دی ﴿ وَمَآ اُبَرِّئُ نَفْسِيْ ۚ اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌۢ بِالسُّوْٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيْ ﴾ دریم نفس کله د عالم سفلی په لوری میلان کوی او په شهوت او غضب کښې اخته کیږی او کله د عالم علوی په لوری رجحان غوره کوی او له ګردو (تولو) خرابو شیانو څخه لری تښتی او که کومه خرابی یا تیرواته تری وشی نو په هغه باندی شرمیږی او خپل ځان ملامتوی نو دی نفس ته «لوامة» وائی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «د سړی نفس په اول کښې په لوبو او مزو کښې ډوب وی ـ او هیڅ د نیکی په لوری رغبت نه کوی ـ نو داسی نفس ته «نفس امارة بالسوء» وایه شئ بیا چه لږ څه عقل او هوش ورته پیدا کیږی ـ ښه او بد پیژنی ـ نو له بدو ځان ساتی ـ او کله په غفلت کښې بیا په بدو پسی منډی وهی ـ خو بیا چه ویښ شی ـ ژر تر ژره خپل ځان ملامتوی او ډیر پښیمانیږی ـ نو داسی نفس ته (نفس لوامة) وایه شی ـ بیا چه کله ښه پاک او صاف شی ـ او د زړه له کومی د ښو په لوری تمائل پیدا کوی ـ او له چتی (بیکاره) او خرابو چارو څخنی پخپله لری تښتی ـ او د بدی او خرابی له تصوره ډیر ورته ربړ (زحمت) او تکلیف رسیږی ـ نو داسی نفس ته «نفس مطمئنة» وایه شی (انتهیٰ بتغییر یسیر) دلته ئی په نفس لوامی باندی قسم یاد کړ چه که د چا فطرت صحیح وی نو دی پخپله د خپل نفس له لوری په دنیا کښې په خرابی او تقصیراتو باندی ملامتی آړوی او هم دا شی دی چه پخپل خورا (ډیر) لوی او ښه او بهتر صورت سره په قیامت کښې به راڅرګندیږی (ښکاریږی).

اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَلَّنْ نَّجْمَعَ عِظَامَهٗ ﴿۳﴾

آیا ګمان کوی (کافر) انسان چه له سره به نه تولوو مونږ (خواره واره) هډوکی د ده (لپاره د ژوندون په ورځ د قیامت).

تفسیر: یعنی کافر انسان داسی خیال کوی چه تر هډوکی پوری هم مات او ګوډ او خواره واره شوی دی او د هغو وړوکی بخرکی هم په خاورو او نورو کښې ګډوډ شوی دی نو ښه اوس به هغه څرنګه یو ځای کیږی؟ او بیا به په څه ډول (طریقه) سره جوړ او پیوندیږی؟ داسی خو ډیر سخت او محال ښکاری داسی نه ده چه مونږ به جمع نه کړو خواره واره شوی هډوکی د ده.

بَلٰى قٰدِرِيْنَ عَلٰٓى اَنْ نُّسَوِّيَ بَنَانَهٗ ﴿۴﴾

هو! (بلکه جمع به ئی کړو) حال دا چه قادر یو مونږ په دی باندی چه برابر تول کړو هډوکی او بندونه د ګوتو د ده.

تفسیر: یعنی مونږ خو د ګوتی بندونه هم جوړولی شو. د بندونو تخصیص ښائی د دی لامله (له وجی) وی چه دا د بدن له اطرافو ځنی دی او د هر شیز تکمیل د هغه په اطرافو باندی کیږی لکه چه ځمونږ په محاورو کښی هم په داسی مواردو کښی داسی ویلی کیږی چه ځما بندونه خوږیږی. او له هغه شخه مراد ګرد (تول) بدن وی بله دا چه په بندونو کښی سره د هغو د وړوکی‌توبه د صنعت رعایت زیات دی او عادتاً دا ډیر سخت او نری کار دی. نو ځکه هغه شوک چه په سخت کار باندی قادر وی نو هغه په آسان کار باندی په اولیٰ طریقه سره قادر دی

بَلْ يُرِيْدُ الْاِنْسَانُ لِيَفْجُرَ اَمَامَهٗ ۝۵ يَسْـَٔلُ اَيَّانَ يَوْمُ الْقِيٰمَةِ ۝۶

بلکه اراده لری (کافر) انسان چه دروغ ووائی (په هغه شیز باندی چه) په مخ کښی د ده دی (له قیامت او حسابه) پوښتنه کوی (کافر انسان استهزاء چه) کله به وی (ورځ د) قیامت (شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «بلکه غواړی انسان چه بی حیائی وکړی د ده (یا پخپل) مخ کښی (یعنی ګناه وکړی اوس یا په راتلونکی زمانه کښی) پوښتنه کوی کله به وی قیامت»).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه له قیامت شخه انکار کوی ـ او دوهم ځلی ژوندون محال ګنی ـ د هغه سبب دا نه دی چه دا خبره ډیره مشکله ده ـ او د الله تعالیٰ کامل قدرت او نبنی ښکاره نه دی ـ بلکه بنی آدم غواړی چه د قیامت له راتګه پخوا پخپل راتلونکی عمر کښی چه پاتی دی بالکل بیباک او بی‌پروا شی او په فسوقو او فجورو کښی مشغول پاتی وی. که چیری د قیامت اقرار وکړی او د اعمالو د حساب او کتاب ویره ئی په زړه کښی ځای ونیسی نو په فسق او فجور کښی دومره بی حیائی او بیباکی نشی کولی نو ځکه له داسی خیال شخه ئی زړه تل په ډده ګرځی چه تری عیش منغض نشی او په لذت کښی ئی شه خلل ونه لویږی. بلکه د استهزاء او تعنت او د سپین سترګی له مخی پوښتنی کوی چه ښه خانه! هغه ستاسی قیامت به کله راځی؟ که په رښتیا سره راتلونکی وی نو میاشت او کال او نیته ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره راوښیه!.

فَاِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ۝۷ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۝۸

کله چه خړی متحیری شی سترګی له هیبته او توره شی سپوږمی (رڼا (رڼړا) ئی لاړه شی).

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ د جلالی تجلی له سببه سترګی تیغی وخیژی او د حیرت او ویری لامله (له وجی) ئی سترګی خری پاتی شی او لمر به هم سر ته ډیر نژدی راشی او سپوږمی بی نوره شی سپوږمی ئی ځکه جلا (جدا) ذکر کړه چه عربو د قمری حساب لامله (له وجی) هغی ته په ډیر زیات اهتمام سره کتل ـ او د هغی له احواله به تل خبر ؤ.

وَجُمِعَ الشَّمۡسُ وَالۡقَمَرُ ۙ﴿۹﴾ یَقُوۡلُ الۡاِنۡسَانُ یَوۡمَئِذٍ اَیۡنَ الۡمَفَرُّ ﴿ۚ۱۰﴾ کَلَّا لَا وَزَرَ ﴿ؕ۱۱﴾ اِلٰی رَبِّکَ یَوۡمَئِذِ ۣالۡمُسۡتَقَرُّ ﴿ؕ۱۲﴾

او جمعه شی لمر او سپوږمی (له طرفه د مغربه په قیامت کښی یا جمع شی په تور والی کښی په تلو د رڼا (رڼرا) د دواړو سره یعنی په بی نوری او تت والی کښی به دواړه سره شریک او مله وی). نو وبه وائی (کافر) انسان په دغه ورځی کښی چیرته ځای د تیښتی شته؟ نه دی مناسب طلب د تیښتی نشته ځای د پناه خاص (مشیت د) رب ستا ته په دغی ورځی کښی ځای د قرار د خلقو دی (نو حساب ورسره کړ شی او جزاء ورکړه شی).

تفسیر: یعنی اوس خو وائی چه هغه ورځ چیری ده؟ او په هغه وقت کښی به له ویری بدحواس کیږی او داسی به وائی چه نن زه چیری وتښتم؟ او په کوم ځای کښی پټ شم؟ نو داسی ارشاد به کیږی چه نن نه د تښتیدلو موقع ده او نه د پوښتنی وقت نن هیڅ یو طاقت هم تاسی نشی خلاصولی او نه پناه درکولی شی نن ګرد (تول) د خپل پروردګار په مخ کښی حاضریږی او د هغه د عدل او انصاف په مخ کښی ودریږی او هغه هره فیصله چه وغواړی د هر چا په حق کښی ئی کوی.

یُنَبَّؤُا الۡاِنۡسَانُ یَوۡمَئِذٍۭ بِمَا قَدَّمَ وَ اَخَّرَ ﴿ؕ۱۳﴾

خبر به کړ شی انسان په دغی ورځی (د قیامت) کښی په هغو (اعمالو) چه مخ کښی ئی لیږلی دی (نیک وی که بد) او (په هغو اعمالو چه) وروسته ئی پری ایښی وی (نیک وی که بد).

تفسیر: یعنی ګرد (تول) پخوانی او وروستنی اعمال ښه وی که بد وی هغه ته ورڅرګندیږی (ښکاریږی) او پری پوهیږی.

بَلِ الْإِنْسَانُ عَلٰى نَفْسِهٖ بَصِيْرَةٌ ﴿١٤﴾ وَّلَوْ اَلْقٰى مَعَاذِيْرَهٗ ﴿١٥﴾

بلکه انسان په ځان خپل باندی حجت لیدونکی شاهد دی که چیرته وړاندی کړی عذرونه خپل (قبول به نشی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی انسان که پخپلو احوالو باندی غور وکړی نو د خپل رب په وحدانیت به او په دی باندی چه د ګردو (تولو) ورتګ د ده په لوری دی وپوهیږی. که څوکووائی چه زه پری نه یم پوهیدلی نو دا ګردی (تولی) به پلمی (تدبیرونه) او بهانی وی» خو زیاترو مفسرینو د دی تعلق له ﴿ يُنَبَّؤُا الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ ﴾ الآية - سره اخیستی دی یعنی په ورښولو باندی هم موقوف نه دی. انسان به پخپل احوال باندی پخپله مطلع وی که څه د طبیعت په اقتضاء سره دوی هلته هم بهانی جوړی کړی - او راز راز (قسم قسم) حیلی وروړاندی کړی - لکه چه کافران به وائی ﴿ وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ ﴾ بلکه دلته په دنیا کښی هم هغه انسان چه د هغه ضمیر بالکل مسخ شوی نه وی پخپل حال باندی په ښه دول (طریقه) سره پوهیږی. اګر که د نورو په مخ کښی حیلی او بهانی جوړی کړی او د هغه په مخالفت کښی دیر کوښښ وکړی. کله چه به جبریل محمد صلی الله علیه وسلم ته وحی لوسته نو ده به ژر ژر ورسره لوسته چه هیر ئی نشی او په دیر مشقت کښی ؤ نو الله فرمائی چه:

لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ﴿١٦﴾ اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ﴿١٧﴾
فَاِذَا قَرَاْنٰهُ فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهٗ ﴿١٨﴾ ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهٗ ﴿١٩﴾

مه خوځوه په دی (قرآن) سره (ای محمده پخوا له وحی) ژبه خپله چه تعجیل به کوی په دی (قرائت سره) بیشکه پر مونږ باندی دی جمع کول ئی (په سینه ستا کښی) او لوستل ئی (په ژبه ستا) بیا مو کله چه ولوست دا (قرآن په ژبی د پرښتی) نو متابعت کوه ته د لوستلو د ده (غوږ ورته نیسه) بیا بیشکه په مونږ باندی دی ښکاره بیانول د هغه (په اعتبار د فهم سره).

تفسیر: لکه چه مو ولیکل ړومبی به کله چه حضرت جبریل علیه السلام د الله تعالیٰ له لوری د قرآن وحی راوړه د جبریل علیه السلام له لوستلو سره به یو ځای څمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم هغه لوسته چه ژر ئی یاد او زده ئی کړی او د جبریل علیه السلام له تللو څخه وروسته وحی ئی په ښه دول (طریقه) په یاد پاتی وی. مګر په دی صورت کښی دوی ته دیر تکلیف پیښیده کله به چه دوی هغه ړومبی کلمه لوستله دوهمه کلمه به د دوی په فهم کښی په ښه دول

(طریقه) سره نه راتله ـ او د هغو په پوهیدلو کښې به هم دوی ته لږ ډیر دقت پیښیده نو ځکه الله تعالیٰ وفرمایل چه په دی وقت کښې ستا د ژبې د خوځولو او لوستلو هیڅ ضرورت نشته تاسی بالکل د زړه له کومی د وحی اوریدلو ته متوجه شئ! او داسی اندیښنه مه کوئ! چه دا به می نه یادیږی ـ او بیا به ئی څرنګه ولولم؟ او خلقو ته به ئی په څه ډول (طریقه) وپوهوم؟ ـ د هغو ګردو (تولو) تورو ستاسو په تتر (سینه) کښې حرف په حرف تولول او ستاسی له ژبې څخه د باندی راایستل ـ او په خلقو ئی لولول ځما کار دی کله چه پرښته پاک قرآن ځما له لوری تاسی ته ولولی ـ نو تاسی چپ اوسئ! ـ پوره او ښه ئی واورئ! ـ د هغه اوریدل د هغه یادول ـ او د هغه علومو او معارفو وررونه درخلاصول او ستاسی له ژبې څخه نورو ته د هغه رسؤل او روښانول ـ دا ګرد (تول) ځمونږ له کارونو څنې دی. وروسته له دی څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم له جبریل علیه السلام سره یو ځای لوستل پری ښودل. نو دا هم یوه معجزه شوه چه یو ځلی ګرده (توله) وحی له سره تر پایه پوری واوری ـ او یو توری ئی هم له خولی څخه ونه باسی ـ او نه ئی ضبط او ګردان کړی ـ خو د پرښتې له ورتګ څخه وروسته پوره وحی لفظ په لفظ په پوره ترتیب سره بې له کومی فتحی او ضمی او نور د تزئید او تنقیص ولولی ـ او وئی لولوی ـ او وئی پوهوی دا په دی دنیا کښې یوه وړوکی نمونه له ﴿ يُنَبَّؤُا الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍۭ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴾ څخه ده یعنی څرنګه چه الله تعالیٰ په دی قادر دی چه خپله وحی د پرښتې له ورتګه وروسته په پوره ترتیب سره حرف په حرف پرته (علاوه) له کومی ادنیٰ خطاء او تیروتو د خپل پیغمبر صلی الله علیه وسلم په تتر (سینه) کښې تولوی ـ نو آیا هغه په دی باندی قادر نه دی چه د بندګانو پخوانی او وروستنی هغه ګردی (تولی) چاری چه ښائی ځینی ئی د هغوی د کوونکی له فکره هم وتلی وی ـ ګرد (تول) سره تول کړی او په یوه وقت کښې هغه د دوی په مخ کښې وروړاندی کړی او په هغه باندی هغوی ګرد (تول) سره ښه وپوهوی. او هم داسی د هدوکی منتشر ذرات او رژیدلی بخرکی سره راتول کړی؟ او بیا له نوی سره هغه ړومبنی انسان ورڅنی پیدا کړی؟ بیشکه هغه الله اکرم شانه واعظم برهانه له دی څخه لا په لویو کارونو باندی هم قادر دی.

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢١﴾

نه دی داسی (لکه چه انکار کوی کفار له بعثه) بلکه خوښوئ تاسی ځغلیدونکی (ژر فانی کیدونکی دنیا) او پریږدی تاسی آخرت (چه باقی او وروسته راتلونکی دی او د هغه دپاره هیڅ عمل نه کوئ)

تفسیر: یعنی ستاسی دا د قیامت او د نورو حقائقو انکار کول هیڅ یو په کوم یوه صحیح دلیل باندی مبنی نه دی بلکه د دی سبب د دنیا انهماک دی. کله چه دنیا نقدی او ژر رسیدونکی شی دی نو ځکه ئی تاسی غواړئ. آخرت تاسی پور (قرض) ګڼئ او پریږدئ ئی او

وایئ چه د هغه رارسیدل لری دی. د انسان په طبیعت کښې ژر غوښتل او جلتبازی داخله ده ـ لکه چه د جزء ۱۷ انبیاء په دریمه رکوع ۳۷ آیت څمونږ دغه متبرک تفسیر کښې مونږ داسی یو آیت لولو ﴿خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ﴾ فرق دومره دی چه نیکان د ښو شیانو په حاصلولو کښې جلتی کوی چه هغه یو مثال اوس په ﴿لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ﴾ تیر شو. او بدان هغه شی غوره کوی چه ژر ئی په لاس ورځی اگر که د هغه نتیجه هلاک هم وی.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿۲۲﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿۲۳﴾

ځینی مخونه (یعنی د مؤمنانو به) په دغی ورځی (د قیامت) کښې ښائسته تازه روښانه وی خاص ذات د رب خپل ته به کتونکی وی.

تفسیر: دا د آخرت بیان دی یعنی د مؤمنانو څیری به په دی ورځی کښې ډیری روښانه ځلیدونکی تر او تازه او ډیری خوښی او بشاشی وی. او د دوی سترگی به د حقیقی محبوب په لقاء او کتلو سره رنی وی. له قرآن کریم او متواترهؤ احادیثو ځنی په یقینی ډول (طریقه) سره معلوم شوی دی چه په آخرت کښې به د الله تعالیٰ لیدنه وی ـ خو گمراهان له دی څخه منکر دی ـ ځکه چه دا نعمت د هغوی په برخه کښې نه دی. **اللّٰهم لاتحرمنامن هذه النعمة التی لیس فوقها نعمة**

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿۲۴﴾ تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿۲۵﴾
كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿۲۶﴾

او ځینی مخونه (یعنی د کفارو) په دغی ورځی (د قیامت) کښې به تریو بدڅیره وی یقین به کوی چه کاوه شی واقع کیږی په دغو (مخونو) باندی دوی ته بلا لویه چه ماتوونکی وی هډوکی د شا لره نه ده داسی (چه دنیا خوښوی پر آخرت) کله چه ورسیږی (سا) هډوکی د ستونی ته.

تفسیر: یعنی باور لری چه هغه ناکاره معامله کیدونکی ده او هغه عذاب د گاللو (تیرولو) دی چه بالکل به ملا ماتوونکی وی.

﴿كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ﴾ ـ نه ده داسی چه دنیا خوښوی پر آخرت کله چه ورسیږی سا هډوکی د ستونی ته)

یعنی آخرت مه لری گڼئ ځکه چه موت د دی سفر ړومبی منزل دی چه هغه ډیر نژدی له هم دی

ځایه د نورو منزلونو په تللو باندی شروع کیږی تر څو چه وروستنی منزل ته ورسیږی ګواکی د هر سړی مرګ هغه لره د لوئی ورځی (قیامت) یوه وړوکی نمونه ده هر کله چه د مریض روح ګرد (تول) سره غونډ شی او چنغرک هډوکی د تتر (سینی) او ورمیږ ته ورسیږی ـ او سا ئی په مری کښی ونښلی ـ نو ویوهیږه چه د آخرت منزل ئی شروع شو.

وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾

او وبه ویلی شی (یعنی وبه وائی هغه څوک چه چاپیر له مریضه دی) څوک دی دم کوونکی (په هغه رنځور باندی چه جوړ شی او روح ئی بیرته ور وګرځی) او یقین کړی هغه مریض) چه بیشکه په ده (باندی راغلی) دی وقت د فراق جدائی (له دنیا او خپلوانو).

تفسیر: د داسی مایوسی په وقت کښی د طبیبانو او ډاکترانو له لاسه هیڅ شی نه وی پوره کله چه خلق له ظاهری علاج او تدبیر ځنی عاجز شی نو د دم او دعاء ـ تعویذ په فکر کښی لویږی او یو له بل سره وائی «خانه! کوم داسی ښه سړی راولئ چه په دی رنځور څه دم او دعاء وکړی. ګوندی وی چه جوړ شی ځینو اسلافو ویلی دی چه «من راق» د پرښتو وینا ده چه له ملک الموت سره د روح د قبضولو دپاره راځی او له دوی سره داسی وائی چه د دی مړی سا څوک وباسی او وړی ئی؟ د رحمت پرښتی؟ که د عذاب؟ نو په دی تقدیر سره (راقی) له (رقی) څخه مشتق ګڼه کیږی چه معنی پاس ختل دی او د (رقیه) ځنی به نه وی چه معنی ئی دم او دعاء او توتکه او افسون دی.

﴿ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴾ ـ او یقین کړی هغه محتضر چه بیشکه په ده باندی راغلی دی وقت د فراق جدائی له دنیا او خپلوانو) یعنی مړ کیدونکی به ویوهیږی چه دی اوس له ګردو (تولو) عزیزانو او اقاربو او محبوبو او مألوفو شیانو ځنی بیلیدونکی دی. یا ئی دا مطلب چه سا ئی له بدنه تلونکی ده.

وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾

او تاویږی یوه پنډی (د ده) له بلی پنډی (د ده) سره (له هیبته د مرګ).

تفسیر: یعنی په ځینو اوقاتو کښی د موت د سکراتو لامله (له وجی) یوه پنډی له بلی پنډی سره لګیږی. او هم د بدن د لاندنی برخی ځنی د روح د تعلق له منقطع کیدلو څخه وروسته د پنډیو خوځول او یوه له بلی ځینی بیلول به د ده په واک (اختیار) کښی نه پاتی کیږی نو ځکه یوه

پندی له بلی پندی څخه بی‌واکه لویږی. ځینی اسلاف وائی چه د عربو په محاورو کښی «ساق» کنایه ده له سخت مصیبت څخه ـ نو په دی تقدیر به د دی آیت ترجمه داسی کیږی. «یوه سختی به له بلی سختی سره یو ځای کیږی» ځکه چه مړ کیدونکی ته په دی وقت کښی دوه سختی وروړاندی کیږی یوه دا چه له دنیا ځنی داسی درومی چه مال او اسباب ـ اهل او عیال ـ کور او کهول ـ جاه او حشم گرد (تول) ځنی پاتی کیږی ـ غلیمان پری خوشیږی او پیغورونه ورکوی ـ او خپلوان ئی خفه کیږی ـ او په رنځ او خپگان کښی لویږی. بله ئی له دی ځنی ډیره لویه او ویروونکی ده چه هغه د قبر او آخرت هسی پیښی او احوال دی چه د هغه کیفیت په بیان نشی راتلی یعنی سختی د دنیا له سختی د آخرت سره یو ځای کیږی.

إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾ ع ط

په لوری د رب ستا په دغی ورځی کښی ورتله دی (د تولو مخلوقاتو لپاره د مجازاتو).

تفسیر: یعنی د آخرت د سفر ابتداء له دی ځای ځنی ده. گواکی اوس د بنده راښکوول د خپل پروردگار په لوری شروع شو مگر افسوس چه له خپل غفلت او حماقت څخه ئی د سفر هیڅ سامان تراوسه پوری نه دی جوړ کړی او نه د دی اوږده منزل لپاره کومه توښه له ځان سره لری.

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ لا وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ لا
ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ﴿٣٣﴾ ط

بیا یقین ونه کړ (په مؤمن به باندی) او نه ئی لمونځ وکړ مگر دروغجن ئی کړ (قرآن لره) او مخ ئی وگرځاؤ (له ایمانه) بیا لاړ اهل خپل ته (له مجلس نه) په تکبر سره.

تفسیر: یعنی د رښتین گڼلو او باور لرلو په ځای پیغمبران دروغجنوی ـ او د لمانځه کولو او د الله تعالیٰ په لوری د متوجه کیدلو په ځای تل له هغه ځنی غاړه غړوی ـ او په دی باندی یواځی اکتفا نه کوی بلکه په خپل تکبر او غرور د خپلو متعلقینو او خپلوانو په لوری ځی ـ او داسی راښکاروی چه لکه کوم ښه لوی کار او ډیره میرانه (بهادری) او د پوهنی کار ئی کړی دی.

أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿۳۴﴾ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿۳۵﴾

وړ لایقه ده تاته (ای کافر انسانه هغه شی چه بد ئی بولی سختی د مرګ) پس وړ لایقه ده (هغه شی چه بد ئی بولی چه سختی د قبر ده) بیا وړ لایقه ده تا لره) هغه شی چه بد ئی بولی چه سختی د ورځی د قیامت ده) پس وړ لایقه ده (تا لره هغه شی چه بد ئی بولی چه همیشه عذابیدل ستا دی په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی ای بدبخته! اوس ستا د هلاک، افسوس او کمبختی وار دی. یو ځلی نه بلکه څو څو ځلی اوس پاتی خرابی پر خرابی او تباهی پر تباهی ده پرته (علاوه) له تانه به بل هیڅوک د الله تعالیٰ د نوی نوی سزا وړ (لائق) او مستحق نه وی.

تنبیه: ښائی اوله خرابی په باور نه لرلو او لمونځ نه کولو او دوهمه په بل یو لوی ځغردوالی (ضد) باندی چه دروغجنول او غاړه غړول دی او دریمه او څلورمه د دی دواړو امورو ځنی په هره یوه باندی چه دی ئی د افتخار وړ (لائق) ګنی بنا دی لکه چه د هغه په لوری په ﴿ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ يَتَمَطَّىٰٓ ﴾ کښی اشاره ده والله اعلم.

أَيَحْسَبُ ٱلْإِنسَٰنُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿۳۶﴾

آیا ګمان کوی (کافر) انسان چه پری به ښود شی دی چټی (بیکاره) بی قیده مهمله بیکاره (په دنیا او عقبا کښی مکلف به نه شی په احکامو د ده).

تفسیر: یعنی آیا بنی آدم داسی ګنی چه دی به هم داسی چټی (فضول) بیکاره او مهمل پری ښوده شی؟ او د امر او نهی هیڅ یو قید به په ده باندی نه وی؟ یا له مرینی څخه وروسته به بیا نه ژوندی کیږی؟ او له ده څخه به د نیکیو او د بدیو ګرد (تول) شمیر نه اخیست کیږی؟ او هیڅ حساب او کتاب به ورسره نه کیږی.

أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِىٍّ يُمْنَىٰ ﴿۳۷﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿۳۸﴾
فَجَعَلَ مِنْهُ ٱلزَّوْجَيْنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلْأُنثَىٰٓ ﴿۳۹﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ
أَن يُحْـِۧىَ ٱلْمَوْتَىٰ ﴿۴۰﴾

آیا نه ؤ دغه (انسان اول) يو ښاڅکی له منی څخه چه تويوه شي (اچوه شي پر رحمونو د ښځو کښي). بيا و دی يوه توټه د وينو نو پيدا کړ الله (اندامونه ئی) پس برابر کړ (صورت ئی او روح ئی پکښي وپوکلو) نو پيدا کړ له هغه (اوبو د منی) څخه جوړه (دوه صنفه) نارينه او ښځه آيا نه دی دغه (ذات) قدرت لرونکی کوونکی د دغو افعالو قادر په دی باندی چه ژوندی کړی مړی (بلکه ښه قادر دی).

تفسیر: يعنی انسان له نطفی څخنی د غوټه شويو وينو په شکل ګرځی بيا الله تعالیٰ د دی د پيدايښت ګرد (ټول) مراتب پوره کوی او انسان تری جوړوی ـ او ټول ظاهری اعضاء او باطنی قوتونه ئی برابروی ـ او د يوی بيځانی نطفی څخنی يو عاقل انسان جوړوی ـ او هم له هم دی نطفی څخنی دوه ډوله (قسمه) بنی آدم پيدا کوی چه د دوی د هر يو ظاهری او باطنی خصوصيات سره بيل وی. آيا هغه مطلق قادر چه له اوله ئی ګرد (ټول) خلق په داسی يو حکمت او قدرت سره پيدا کوی بيا په دی باندی قادر نه دی چه دوی بيا راژوندی کړی؟ «**سبحانک اللّٰهم فبلیٰ!**» پاک دی ستا ذات ای اله ولی به ئی نه پيدا کوی! ته بيشکه قادر ئی.

تمت سورة القيامة بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الدهر (سورة الانسان) مدنية وهی (۳۱) آية ورکوعان رقمها (۷٦)
تسلسلهاحسب النزول (۹۸) نزلت بعد سورة الرحمٰن.
د «الدهر» د «الانسان» سورت مکی دی (۳۱) آيته (۲) رکوع لری په تلاوت کښي (۷٦) او په نزول کښي (۹۸) سورت دی وروسته د «الرحمٰن» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

هَلۡ اَتٰى عَلَى الۡاِنۡسَانِ حِيۡنٌ مِّنَ الدَّهۡرِ لَمۡ يَكُنۡ شَيۡـًٔـا مَّذۡكُوۡرًا ①

آيا راغلی دی (يعنی په تحقيق سره راغلی دی) پر انسان څه وقت له زمانی څخه چه نه و دی يو شي ياد کړی شوی (په يوه نامه سره).

تفسیر: بیشکه پر انسان باندی داسی یو وقت تیر شوی دی چه هیڅ نوم او نښه ئی نه وه بلکه یو غیر مذکور په انسانیت څیز و. او یو جز وو له اجزاؤ د عناصرو او د نطفی بیا ئی څومره مدت طی کړ چه د نطفی په شکل راووت ـ دا حال ئی هم د دی د موجوده شرافت او کرامت لامله (له وجی) د ویلو وړ (لایق) نه دی او نه ښائی چه پری ژبه وخوځوله شی.

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ

بیشکه پیدا کړی دی مونږ انسان له نطفی څخه چه گډوډه شوی ده (د نر او د ښځی)

تفسیر: یعنی د نارینه او د ښځی د دوو دولو (قسمونو) اوبو څخنی ئی پیدا کړ.
تنبیه: د (امشاج) معنی مخلوط دی نطفه د هغو غذاؤ خلاصه ده چه له مختلفو شیانو څخنی روغه ده نو ځکه د ښځی له اوبو څخه پرته (علاوه) یواځی همغه یو اوبو ته هم (امشاج) وایه شی. او پیدا کړ مونږ دغه انسان لره په دغه حال کښی چه:

نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٢﴾ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾

ازمایو ئی نو وموگرځو مونږ دغه (انسان) اوریدونکی بیشکه مونږ ورښوولی ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په لیږلو د رسولانو او په دلائلو د عقل سره) یا نه وو دی شکر کوونکی او یا به وی دی ناشکره.

تفسیر: یعنی له نطفی څخنی د وینی غوټه او له هغی څخنی ئی د غوښی یوه ټوټه جوړه کړه هم دا راز (قسم) له څو څو ځلی اړولو او گرځولو څخه ئی هغه دی درجی ته ورساؤ چه دی پخپلو غوږونو سره اوری او په سترگو سره وینی او له هسی قوتونو څخه کار اخلی چه بل کوم حیوان له هغو څخنی نشی کار اخیستی. گواکی نور گرد (ټول) د ده په مخ کښی کانه او ړانده دی.
تنبیه: د «نبتلیه» معنی اکثرو مفسرینو (امتحان) او ازموینه اخیستی ده د بنی آدم له پیدایښته دا غرض دی چه دی د الله تعالیٰ په احکامو ـ امر ـ نهی او نورو مخاطب شی او امتحان تری واخیست شی او ولیده شی چه دی تر کومی اندازی پوری د خپل الله تعالیٰ د احکامو تعمیل او خپل اخلاص او وفاداری څرگندوی (ښکاره کوی)؟ نو ځکه هغه ته ئی د آوریدلو ـ پوهیدلو او

لیدلو قوتونه وروبښل چه پر هغو باندی د شرعی تکالیفو مدار دی.
﴿ اِنَّا هَدَيْنٰهُ ﴾ الآية ـ بیشکه مونږ وربښوولی ده انسان ته سمه لاره یا به وی دی شکر کوونکی او یا به وی ناشکره) یعنی ړومبی ئی د اصلی فطرت او پیدائشی عقل او پوه څخنی ـ بیا ئی د عقلیه او نقلیه دلائلو په وسیله هغه ته د نیکی لاره وروښووده چه د دی ښوونی اقتضاء داسی ده چه ښائی گرد (تول) انسانان په یوه سمه لاره باندی لاړ شی خو د شاؤخوا د حالاتو لامله (له وجی) او د خارجی عواملو اغیزی (اثر) او د نورو عوارضو له سببه گرد (تول) په یوه .لاره باندی پاتی نشول. څینو الله تعالیٰ ومانه او حق ئی وپیژنده ـ او څینو ناشکری او ناحقی ته ملا وتړله وروسته له دی نه الله اکرم شانه واعظم برهانه د دی دواړو د پای (آخر) او انجام ذکر دغسی فرمائی:

اِنَّآ اَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ سَلٰسِلَاۡ وَاَغْلٰلًا وَّسَعِيْرًا ۝۴

بیشکه مونږ تیار کړی مو دی کافرانو ته ځنځیرونه او طوقونه او تود اور (لمبی وهونکی چه تل به په کښی سوځی).

تفسیر: یعنی هغو خلقو چه د رسمونو او رواجونو او اوهامو او ظنونو په ځنځیرونو کښی ځانونه تړلی دی او بی د الله تعالیٰ له اقتدار او حکومته ئی د نورو د حکومت او اقتدار طوقونه او غاړکی له خپلو غاړو څخنی نه دی ایستلی بلکه د حق او د حق د عاملینو په خلاف د دښمنی او د جگړی د اورونو په لگولو کښی خپل عمر تیروی. او کله په تیروتلو سره هم د الله تعالیٰ د نعمتونو شکر نه اداء کوی ـ او نه ئی په زړه کوی نو داسی خلقو ته په آخرت کښی د دوزخ طوقونه او غاړکی ـ ځنځیرونه او ډیر سخت سوځوونکی اور تیار دی.

اِنَّ الْاَبْرَارَ يَشْرَبُوْنَ مِنْ كَاْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُوْرًا ۝۵ عَيْنًا يَّشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللّٰهِ

بیشکه ابرار نیکان څښی (په جنت کښی) له جامونو د شرابو څخنی چه وی گډ له هغو سره (جنتی) کافور. چینه چه څښی به له هغی څخه (نیکـ) بندگان د الله.

تفسیر: یعنی د شرابو هسی جامونه به څښی چه لږ څه کافور به په کښی گډ وی دا کافور د دی دنیا د کافورو په شان نه دی بلکه د جنت د یوی خاصی چینی نوم دی چه د الله تعالیٰ له

لوری په خاص ډول (طریقه) د الله تعالیٰ مخصوصو او مقربو بندګانو ته د هغه له اوبو څخه ورکولی کیږی. ښائی چه د دی سوړوالی ـ ښه رائحه او وړم ـ مفرح ـ خاصیت ـ او د تک سپین رنګ لامله (له وجی) هغه ته کافور وایه شی.

يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ۝٦ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ

چه بیائی به (مؤمنان) دغی (چینی) لره (هر چیرته چه ئی خوښه وی په بیول) وفا کوی (ابرار) په (هغه) نذر سره (چه ئی واجب کړی وی په طاعت د الله کښی پر ځانونو خپلو باندی)

تفسیر: یعنی دا چینه د هغو بندګانو په واک (قبضه) او اختیار ده چه په هر لوری دوی اشاره وکړی د دی د اوبو ویالی به په همغه لوری بهیږی. ځینی وائی چه د دی چینی اصلی منبع به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په لوړه (اوچته) مانی کښی وی چه له هغه ځایه به د ګردو (تولو) انبیاؤ ـ اولیاؤ ـ صلحاؤ او مؤمنینو مانیو ته د هغی ویالی وبهیږی والله اعلم ورروسته له دی نه اکرم شانه واعظم برهانه د ابرارو د خصائلو داسی بیان فرمائی.

﴿ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ ﴾ ـ وفا کوی ابرار په هغه نذر سره چه ئی واجب کړی وی په طاعت د الله پر ځانونو خپلو)

یعنی هغه نذرونه چه پخپلو ځانونو باندی ئی منلی وی اداء کوی ئی ښکاره ده کله چه پخپل ځان باندی لازم کړی شیز پوره کاؤ شی نو هغه خبری چه د الله تعالیٰ له لوری لازمی شوی دی څرنګه به پری ښودی شی؟.

وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ۝٧

او ویریږی (ابرار) له هغی ورځی چه شر ئی ښکاره او تیت (څرګند) دی

تفسیر: یعنی د دی ورځی سختی او خرابی به درجه په درجه پر تولو عامه او ګردو(تولو) لره نیوونکی وی او هیڅوک به په کلی ډول (طریقه) له هغه ځنی محفوظ نه وی. الا من شاء الله!

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ۝٨

او (ابرار) ورکوی طعام خواږه پر محبت مینی د دغه (الله یا د طعام) مسکین اړ (مجبور) ته او یتیم پلار مړی ته او اسیر بندی ته.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په محبت کښې خپل طعام او خواړه سره له دې چه دې پخپله ورته اړ (مجبور) او محتاج دي او ډیر خواهش ئې ورته کیږي په ډیر اخلاص ـ شوق او ذوق سره مسکینانو ـ یتیمانو او بندیانو ته ئې ورکوي.

تنبیه: بندي عام دي مسلمان وي یا کافر. په حدیث کښې راغلي دي چه د بدر د بندیانو په نسبت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چه «له هر مسلمان سره چه کوم بندي وي ښائي چه له هغه سره ښه سلوک وکړي!» لکه صحابه ؓ رضي الله تعالیٰ عنهم د دې حکم په تعمیل بندیانو ته له خپلو ځانونو څخه ښه خواړه ورکول او حال دا چه هغه بندیان مسلمانان نه ؤ د مسلمان ورور حق خو له دې څخه هم لا زیات دی. که د «اسیر» په لفظ کښې لږ څه توسیع وکړه شي نو دا آیت مریبي او پور وړي (قرضداري) لره هم شامل کیدی شي ځکه چه هغوی هم یو راز (قسم) بندیان دي.

إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَآءً وَلَا شُكُورًا ۝٩
إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ۝١٠

(وائي ابرار) بیشکه چه مونږ طعام خواړه درکوو تاسي ته خاص دپاره (د ثواب) د الله نه غواړو مونږ له تاسي څخه جزاء بدل او نه شکر ایستل بیشکه مونږ ویریږو له ربه خپله له عذابه د ورځی تریو مخی (غمجنی) ډیری سختی تریو مخی نه

تفسیر: یعني دا طعام او خواړه ورکوونکي به د حال په ژبې سره داسي ویونکي وي او که چیري مصلحت وي او لازم ئې وګڼي د قال په ژبې سره ئې هم ویلي شي.

﴿إِنَّا نَخَافُ﴾ بیشکه مونږ ویریږو له ربه خپله له عذابه د ورځی تریو مخی غمجنی ډیری سختی تریو مخی نه).

یعني ولي به مونږ نورو ته طعام او خواړه نه ورکوو؟ او له خوړو ورکولو څخه وروسته به ولي د بدل او شکریې هیله (ارزو) او امید ونه لرو چه مونږ له خپل پروردګاره او له هغې لوی ورځی څخه ویریدونکي یو چه هغه ورځ به ډیره غمجنه او سخته تریو تندی وي مونږ په ډیري مینې او اخلاص مستحقینو ته طعام او خواړه ورکوو او سره له هغه ویریږو چه آیا ځمونږ دا عمل به د الله تعالیٰ په دربار کښې منلی کیږي؟ که نه؟ نه چه د هغه په اخلاص او نورو شرائطو کښې څه لږتیا پاتي وي او بالعکس دا اعمال ځمونږ د ځان وبال نه شي.

فَوَقٰىهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقّٰىهُمْ نَضْرَةً وَّسُرُوْرًا ﴿۱۱﴾

نو وبه ساتي دوی لره الله (په سبب د حسناتو د دوی) له شره سختی د دغی ورځی او ملاقي ور به کړی دوی ته تازګی او حسن د مخونو (او خوشالی د زړونو).

تفسیر: یعنی له هغه شی ځنی چه دوی دیر ویریدل الله تعالیٰ دوی له هغه ځنی محفوظ او مأمون وساتل او د هغوی مخونو ته ئی ښائست او تازګی او زړونو ته ئی خوښی او سرور ورعطاء کړ.

وَجَزٰىهُمْ بِمَا صَبَرُوْا جَنَّةً وَّحَرِيْرًا ﴿۱۲﴾

او جزاء به ورکړی دوی ته (الله) په سبب د صبر د دوی (تول نعماء د) جنت او (جامی) وریښمینی.

تفسیر: یعنی کله چه دی خلقو د دنیا پر تنګسی او سختیو باندی صبر کاؤ ـ او له ګناهونو او معاصیو ځنی ئی ځانونو ساتل او په طاعت او عبادت کښی قائم اوسیدل نو ځکه الله تعالیٰ د هغوی د آرام او راحت دپاره دوی ته د جنت ښه نعماء ـ اعلیٰ باغونه او فاخره لباسونه مرحمت کړل. اوس الله اکرم شانه واعظم برهانه د دغو جنتیانو یو بل ښه وضعیت داسی بیان فرمائی:

مُّتَّكِـِٕيْنَ فِيْهَا عَلَى الْاَرَآئِكِ لَا يَرَوْنَ فِيْهَا شَمْسًا وَّلَا زَمْهَرِيْرًا ﴿۱۳﴾

حال دا چه تکیه کوونکی به وی په هغه (جنت) کښی پر تختونو باندی د باچایانو او تولواکانو په دول (طریقه) نه به وینی دوی هلته شمس لمر (ګرمی) او نه زمهریر (ساړه یا به نه وینی په دغه جنت کښی لمر سپوږمی چه رڼا (رڼرا) به ئی له بل څه وی).

تفسیر: یعنی د جنت موسم به دیر معتدل او برابر وی نه د تودوخی او نه د یخنی او نه به نور څه رېړ (زحمت) او تکلیف هلته وی.

وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلٰلُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوْفُهَا تَذْلِيْلًا ﴿۱۴﴾

حال دا چه نژدی به وی پر دوی باندی سیوری (د ونو) د هغه او مسخری

تیتی کړی شوی به وی میوی د هغو په مسخریدلو تیتیدلو سره (چه شوکول به ئی اسان وی).

تفسیر: یعنی د ونو څانگی د خپلو میوو سره دوی ته دیری نژدی کیږی او د هغوی میوی به ورڅورندی او د دوی په واک (اختیار) کښی به وی او جنتیان په هر حالت او هر ځای کښی چه وغواړی اعم له دی څخه چه ولاړ وی یا ناست یا ملاست بی له تکلفه هغه تولولی او شوکولی شی.
تنبیه: ښائی د ونو څانگی ئی دلته په ظلال سره تعبیر کړی وی یا به دا واقعی سیوری وی ځکه که د لمر رڼا (رنړا) هلته نشته بل راز (قسم) کومه رڼا (رنړا) خو به هرومرو (خامخا) هلته وی او د دی رڼا (رنړا) په سیوری کښی به جنتیان د ارام او تفریح دپاره به کینی والله اعلم

وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِاٰنِيَةٍ مِّنْ فِضَّةٍ وَّاَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيْرَا۟ ﴿۱۵﴾ قَوَارِيْرَا۟ مِنْ فِضَّةٍ

او گرځولی به شی پر دغو (ابرارو) باندی (په دغه جنت کښی) جامونه له سپینو زرو او گلاسونه صراحی چه وی به (دغه ظروف) په شان د ښیښو هسی ښیښی چه له سپینو زرو به وی (صاف به وی د ښیښو په شان چه ظاهر به ئی له باطن او باطن به ئی له ظاهره ښکاری)

تفسیر: یعنی دا ظروف لوښی به په اصل کښی د سپینو زرو څخه جوړ وی او دیر سپین بی داغه او خوښی ښینونکی ـ او داسی صاف او شفاف او ځلیدونکی به وی چه لکه ښیښی غوندی به ښکاری او د هغه د منځ شیان به له باندی څخه له لری لیده کیږی.

قَدَّرُوْهَا تَقْدِيْرًا ﴿۱۶﴾

په اندازه کړی به وی هغه (جامونه ساقیانو د جنت جنتیانو ته) اندازه کول.

تفسیر: یعنی یو جنتی هومره چه خښلو ته ضرورت لری او زړه ئی وغواړی په هغه میچ او اندازه سره به سم او برابر په هغه کښی شراب وی چه نه به تری لوږیږی ـ او نه به تری زیاتیږی ـ یا په هره اندازه چه جنتیان پخپلو زړونو کښی تاکلی (مقرر کړی) او گرځولی وی بی له تزئید او بی له تنقیص سم د دوی له غوښتنی سره ورته وړاندی کیږی.

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴿١٧﴾

او ورځښول کیږی به جنتیانو ته په جنت کښی جامونه د شرابو چه وی به ګډ له (پاکو شرابو د) هغه سره (لپاره د خوشبوئ جنتی) زنجبیل.

تفسیر: یعنی د شرابو جام یو هغه و چه د هغه ګډ جنتی کافور دی. دوهم ئی هغه دی چه زنجبیل (سوند) ورسره ګدوی مګر دا د دی دنیا زنجبیل او سوند ونه ګاته شی ځکه هغه یوه چینه ده چه «سلسبیل» نومیږی د سوند تأثیر تود دی او په غریزیه حرارت کښی انتعاش پیدا کوی - او عرب هغه ډیر خوښوی.
په هر حال سره په کوم خاص مناسبت سره دی چینی ته «زنجبیل» وائی. د نیکانو په جامونو کښی د هغه لږ څه ګدون کاوه شی په اصل کښی دا چینه لویو عالی مقامو مقربینو لره ده. والله اعلم.

عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾

چینه په دغه (جنت کښی چه) نوم ئی ایښودلی شوی دی په سلسبیل سره (چه د حلقه آسانه لنیذه تیریږی).

تفسیر: د سلسبیل معنی صافی بهیدونکی اوبه دی. کذا فی الموضح. او ځکه ورته «سلسبیل» وائی چه آسانه تیریږی له حلقه او ډیری لنیذی او خونده وری دی په څښلو کښی او هر چیرته چه د جنتی زړه وغواړی هملته ورته بهیږی.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ

او ګرځی پر دغو جنتیانو باندی هلکان تل پاتی شوی (پخپل حال د ځوانی باندی).

تفسیر: یعنی تل به هلک پاتی کیږی یا به له جنتیانو څخه هیڅ نه اخیست کیږی او تل ترتله د هغوی په خدماتو کښی مشغول وی.

إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا ﴿١٩﴾

کله چه ووینی ته دوی گنی به هغوی (په صفائی کښې) لکه مرغلری خوری شوی.

تفسیر: یعنی پخپل حسن ـ جمال ـ صفائی ـ او ښائست سره په هر لوری گرځی او داسی خوش منظر معلومیږی لکه چه د ډیرو ځلیدونکیو او ښائسته مرغلرو په شان پر ځمکی باندی خواره شوی وی. او تخصیص د «منثور» دپاره د دی دی چه دا ښائسته او ښی ښکاریږی له مرغلرو منظومو او پیلو شویو څخه.

وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾

او هر کله چه وگوری ته دغه (جنت) ته نو وبه وینی ته نعمتونه (ډیر چه صفت ئی کیدی نشی) او ملک پاچائی لویه (لازواله چه انتهاء او زوال نه لری).

تفسیر: یعنی د جنت حال او احوال څه ووایه شی ـ که څوک ئی ووینی نو ور معلومیږی چه په جنت کښې به څه عظیم‌الشان نعمتونه او څومره لویه لازواله بیمثاله باچائی یوه معمولی او ادنیٰ جنتی ته ور په برخه کیږی رزقنا الله تعالیٰ منها بمنه و فضله.

عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ ۖ

د پاسه پر دوی باندی به کالی (جامی) د نریو وریښمو وی چه شنه به وی او د پریړو (غتو) وریښمو نه

تفسیر: یعنی نری او پریړ (غت) دوه دوله (قسمه) د وریښمو کالی (جامی) به جنتیانو ته ورکاوه کیږی.

وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ

او وابه غوسته شی (دوی ته) باهوگان له سپینو زرو.

تفسیر: په دی سورت کښې دری ځایه د سپینو زرو ـ د لوښیو ـ گانو (زیوراتو) او نورو ذکر راغلی دی ـ په بل ځای کښې د سرو زرو ذکر شوی دی. ممکن دی چه دا هم وی او هغه هم وی. ځینو ته به دا ورکاؤ شی ـ او ځینو ته به هغه یا به کله دا او کله به هغه وروراندی کیږی.

وَسَقٰهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُوْرًا ﴿٢١﴾

او ور وبه څښي دغو (جنتيانو ته) رب د دوی شراب طهور (څښناک ښه پاکيزه)

تفسير: يعني له ګردو (تولو) نعمتونو وروسته د شراب طهور يو جام به د حقيقي مالک له لوری ورکاوه شي چه نه په کښي نجاست وی او نه کدورت نه به ورسره څه درد او الم او نه به بدبوئي وی او د هغه له څښلو ځني به زړه پاک او ګيده صفا کيږي. له څښلو څخه وروسته له بدن څخه به داسي عرق او خولي وځي چه د هغه وږمه او خوشبوئي به د مښکو په څير زړونه خوښوی.

إِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَّكَانَ سَعْيُكُمْ مَّشْكُوْرًا ﴿٢٢﴾ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيْلًا ﴿٢٣﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

(او وبه فرمائي الله دوی ته چه) بيشکه دغه (نعمتونه) ؤ تاسي لره جزاء بدل (د اعمالو ستاسي) او دی سعي عمل زيار (کوشش) ستاسي مشکور مقبول. بيشکه مونږ هم دا مونږ نازل کړی مو دی په تا باندی (ای محمده !) قرآن نازل کول نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته (په نصرت د تا).

تفسير: يعني د زيات اعزاز او اکرام او د زړونو د خوښي دپاره به ويلي شي چه دا ستاسي د اعمالو بدل دی ستاسي زيارونه (کوششونه) مقبول او مشکور او سعي مو ومنلي شوی ـ د دی زيری له آوريدلو ځني به جنتيان لا خوښيږي.

﴿ إِنَّا نَحْنُ ﴾ الآية ـ بيشکه مونږ نازله کړی مو دی په تا باندی ای محمده قرآن نازلول نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته په نصرت د تا)

چه ستا زړه مضبوط شي او خلق ورو ورو پخپلو ښو او بدو باندی ښه وپوهيږي او معلوم ئی کړی چه جنت د کومو اعمالو په وسيله موندل کيږي ـ که په داسي پوهولو سره هم ونه پوهيده او پخپل ضد او عناد کښي ټينګ پاتي شو نو تاسي د خپل پروردګار په حکم باندی همغسي ټينګ ودريږی او د وروستني فيصلي انتظار وکړئ.

وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ اٰثِمًا اَوْ كَفُوْرًا ﴿٢٤﴾

او مه منه خبره له دوی څخنی د هیڅ یو ګنهګار او ناشکره (چه تا بولی کفر ته).

تفسیر: یعنی عتبه او ولید او د قریشو نور کفار تاسی ته دنیوی ترغیبونه درکوی او شنه باغونه درښیی او په دی تحریص ـ تطمیع سره غواړی چه تاسی د تبلیغ له فرضه واړوی ـ نو الله تعالیٰ تنبیه فرمائی چه تاسی د دوی په خبرو باندی مه تیروځی ځکه چه د ګنهګار ـ فاسق او ناشکر کافر له وینا منلو څخه پرته (علاوه) له نقصانه بل څه په لاس نه درځی نو د داسی شریرانو او بدبختانو خبرو ته غوږ نیول نه دی په کار.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ۝٢٥

او یادوه نوم د رب خپل صباح ګهیځ (سبا) او بیګا ماښام.

تفسیر: یعنی تل هغه پخپل زړه کښی ولره! په تیره بیا په دی دوو وقتونو کښی ئی هرومرو (خامخا) یادوه! ګردو (تولو) اندیښنو علاج هم دا د الله تعالیٰ ذکر دی.

وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهٗ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيْلًا ۝٢٦

او په څه برخه د شپی کښی نو سجده کوه هغه (الله) ته او نسبت د پاکی کوه دغه (الله) ته په شپه اوږده کښی (یعنی تهجد کوه او)

تفسیر: لمونځ وکړه! ښائی چه له دی څخنی د مغرب او عشاء لمونځونه یا به تهجد مراد وی که له ﴿وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ﴾ څخه تهجد مراد وی نو دلته به له تسبیح څخنی د هغه متبادره معنی اخیسته کیږی. یعنی د شپی له لوری علاوه پر تهجد پر ډیرو تسبیحو او تهلیلو کښی مشغول شئ! که له ړومبی «فاسجد» څخنی د ماښام او ماسختن لمونځ مراد وی نو دلته به له تسبیح څخه تهجد مراد وی.

اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّوْنَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُوْنَ وَرَآءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيْلًا ۝٢٧

بیشکه دا (خلق چه کفار دی) خوښوی ژر تیریدونکی (دنیا) او پریږدی وروسته له ځانه ورځ سخته (د عقبیٰ چه د هغی دپاره څه تیاری او عمل نه

کوی).

تفسیر: یعنی دا خلق که ستاسی پند او هدایت نه منی د هغه سبب د دنیا مینه ده. کله چه دنیا یو ژر په لاس راتلونکی شیز دی دوی هم دا غواړی. او د قیامت له درنی ورځی څخه غافل شوی دی او هیڅ د هغه په فکر کښی نه دی لویدلی. بلکه د هغه په راتللو باندی باور هم نه لری او هسی ئی ګڼی کله چه مونږ ومرو او له خسا کیدلو څخه پس وراسته او تجزیه کیږو بیا به مو څوک راژوندی کوی؟ وروسته د دی پوښتنی جواب ورکوی.

نَحۡنُ خَلَقۡنٰهُمۡ وَشَدَدۡنَآ اَسۡرَهُمۡ ۚ وَاِذَا شِئۡنَا بَدَّلۡنَآ اَمۡثَالَهُمۡ تَبۡدِيۡلًا ﴿۲۸﴾

مونږ پیدا کړی مو دی دوی او بیا مو مضبوط کړل پیدایښت بندونه اندامونه د دوی او کله چه اراده وفرمایو بدل به راوړو مونږ امثال د دوی (په خلقت کښی) بدل.

تفسیر: یعنی اول مو تاسی پیدا کړی او ستاسی ګرد (تول) بندونه او اندامونه مو جوړ کړی دی نن ځمونږ هغه قدرت نه دی سلب شوی. هر کله چه مونږ وغواړو ستاسی دا موجوده ژوندون پائ (انجام) ته ورسوو او هم داسی یوه بله هستی بیا پیدا او ودرولی شو. یا دا مطلب که دا خلق ئی ونه منی نو مونږ قادر یو هر کله چه وغواړو د دوی په ځای به نور داسی سړی راولو چه ګرد (تول) سره به مطیع او فرمانبرداران وی او د دوی په شان به سرکشان نه وی.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذۡكِرَةٌ ۚ فَمَنۡ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿۲۹﴾

بیشکه دغه (سورت) تذکره پند دی (خلقو لره) نو هر هغه څوک چه اراده کوی نیسی طرف د رب خپل ته لاره (په خیر او طاعت سره ـ پس و دی نیسی!).

تفسیر: یعنی په جبر او زور سره په دوی باندی د دی خبری منل ستاسی کار نه دی ـ د پاک قرآن په وسیله پند ورکوئ! وروسته له دی د هر چا اختیار دی هر څوک چه زړه ئی غواړی د خپل پروردګار تر خوښی پوری د رسیدلو لاره ځان ته جوړه کړی!.

وَمَا تَشَآءُوۡنَ اِلَّاۤ اَنۡ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيۡمًا حَكِيۡمًا ﴿۳۰﴾ۖ

او اراده نشئ کولی تاسی (د هیڅ لاره د طاعت) مګر هغه چه اراده وفرمائی الله (تاسو ته) بیشکه الله دی (پر هر شی باندی) ښه عالم دانا ښه حکمت والا.

تفسیر: یعنی ستاسی غوښتنه هم پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له غوښتنی نشی کیدی ـ ځکه چه د بنده مشیت د الله تعالیٰ د مشیت تابع دی دغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم او ښکاره ده چه د چا استعداد او قابلیت څه قسم دی؟ نو سم له هغه سره د هغه مشیت کار کوی. بیا پاک الله هر چا لره چه پخپل مشیت په سمی لاری باندی بیائی یا په ګمراهی کښی پریږدی.

یُّدۡخِلُ مَنۡ یَّشَآءُ فِیۡ رَحۡمَتِهٖ ؕ وَ الظّٰلِمِیۡنَ اَعَدَّ لَهُمۡ عَذَابًا اَلِیۡمًا ﴿۳۱﴾

داخلوی (الله) هغه څوک چه اراده (د دخول ئی) وفرمائی په رحمت خپل کښی او ظالمان (کافران چه دی) تیار کړی دی (الله) دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: یعنی د هر چا استعداد چه ښه وی هغه ته به په نیکی باندی د تللو توفیق وروبښی او د خپل رحمت او فضل مستوجب به ئی وګرځوی.

تمت سورة «الدهر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه.

سورة المرسلات مکیة الا آیة (٤٨) فمدنیة وهی خمسون آیة وفیها رکوعان رقمها (٧٧) تسلسلهاحسب النزول (٣٣) نزلت بعد سورة «الهمزة».

د «المرسلات» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٤٨) آیته څخه چه مدنی دی (٥٠) آیته (٢) رکوع لری

په تلاوت کښی (٧٧) او په نزول کښی (٣٣) سورت دی وروسته د «الهمزة» د سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَ الۡمُرۡسَلٰتِ عُرۡفًا ۙ﴿۱﴾ فَالۡعٰصِفٰتِ عَصۡفًا ۙ﴿۲﴾

قسم دی په هغو بادونو چه لیږلی شوی دی (د الله له طرفه) پی در پی پرله پسی (چه زړونه خوښوی) (یا) قسم دی په هغو ملائکو لیږلیو شویو په نیکیو سره (چه امر او نهی دی). بیا قسم دی په هغو سختو خوځوونکیو بادونو باندی چه الوځی په زور سره (یا) پس قسم دی په هغو ملائکو تلونکیو په حکم د الله سره ګرځندی تلل

تفسیر: یعنی اول پسته او ښه نری هوا چلیږی چه له هغی سره به د مخلوقاتو ډیر توقعات او منافع تړلی وی بیا لږ څه وروسته همغه یوه نرمه او پسته هوا د یوی سختی سیلی او طوفان جکړ پشان به الوځی او داسی خرابی او ورانی به راولی چه خلق به په نارو سورو شی. هم دا د دنیا او د آخرت مثال وګڼئ! ډیر داسی کارونه دی چه خلق هغه اوس مفید او نافع ګڼی او پر هغه باندی د دوی لوئی هیلی (امیدونه) تړلی وی او ډیر توقعات تری لری خو همغه کار کله چه د قیامت په ورځ پخپل اصلی او ډیر سخت او ویروونکی صورت سره راښکاره شی نو ګرد (ټول) خلق به تری پناه غواړی.

وَّالنّٰشِرٰتِ نَشْرًا ﴿۳﴾ فَالْفٰرِقٰتِ فَرْقًا ﴿۴﴾

قسم دی په هغو خواره کوونکیو بادونو باندی (باران لره) پورته کول خورول بیا (قسم دی) په (هغو ملائکو یا آیتونو د قرآن چه) جدائی کوی (په منځ د حق او باطل کښی) جدائی کول

تفسیر: یعنی پر هغه هواؤ باندی قسم دی چه بخارات او نور له ځانه سره راپورته کوی او وریځی پیدا کوی او په فضاء کښی ئی خوروی ۔ بیا په هر هر ځای کښی چه د هغوی رسونه مقصود وی د الله تعالیٰ په امر هغه هم هغلته رسوی او ویشی ئی او له وریا (باران) څخه وروسته بیا وریځی یوه لوری بل لوری ته خوروی. هوا یوازی له وریځی سره مخصوصه نه ده بلکه د هغه عمومی خاصیت دا دی چه د ګردو (ټولو) شیانو کیفیات لکه ښی او بدی وږمی او نور خوروی او د هغوی لطیف اجزاء ځنی بیلوی او له ځان سره ئی وړی او یو څیز له یوه ځایه جلا (جدا) کوی او له بل سره ئی لګوی غرض دا جمع او تفریق چه د هوا خاصه ده د آخرت یوه نمونه ده چه هلته د حشر او نشر څخه وروسته به وګړی (خلق) سره بیلول شی او پس له یوه تولیدلو ځنی به بیلو بیلو ځایونو ته رسول شی ﴿ هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنٰكُمْ وَالْاَوَّلِيْنَ ﴾

فَالْمُلْقِيٰتِ ذِكْرًا ﴿۵﴾ عُذْرًا اَوْ نُذْرًا ﴿۶﴾

پس قسم دی په هغو (پرښتو) چه راښکته کوونکی د ذکر وحی پند دی لپاره د لری کولو د عذر (الزام د مؤمنانو) او لپاره د ویرولو (الزام د کافرانو).

تفسیر: حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه له «الملقیات ذکراً» څخه هم هوا مراد کړی ده ځکه چه د وحی غږ د خلقو غوږونو ته رسوونه هم د هوا کار دی.

تنبیه: «المرسلات ـ العاصفات ـ الناشرات ـ الفارقات ـ الملقیات» د پنځو واړو مصداق ځینو هواوی ټاکلی (مقرر کړی) دی ځینو پرښتی ځینو پیغمبران او ځینو مفسرینو لکه چه ړومبنیو څلورو څخه هواوی مراد کړی دی او له پنځمی ځنی ئی پرښتی اخیستی دی چه په ترجمه کښی ښکاره ده نوری خبری هم په دی مورد کښی شته چه د هغوی ګرد (ټول) تفصیلات په (روح المعانی) کښی شته.

حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی چه «له وحی څخه د کافرانو د دغه الزام لری کول منظور دی چه د سزا په وقت کښی ونه وائی چه مونږ نه وو خبر او هغو کسانو ته چه په برخه کښی ئی ایمان دی د ویری اورول دی چه ایمان راوړی» حضرت شاه عبد العزیز رحمة الله علیه فرمائی چه «د الله تعالیٰ هغه کلام چه پر امر ـ نهی عقائدو او احکامو باندی مشتمل دی هغه د عذر کولو دپاره دی چه د اعمالو د پوښتنی په وقت د دی سری دپاره عذر او دستاویز وی چه ما هغه کار سم د الله تعالیٰ له امره سره کړی دی ـ او د ده د هغه امر په نسبت می له هغه کار ځنی ځان ساتلی دی او د الله تعالیٰ هغه کلام چه پر قصصو ـ اخبارو او نورو باندی مشتمل وی عموماً د منکرانو د ویرولو او دارولو دپاره دی». په دی سورت کښی د خبری مخه زیاتره د مکذبینو او منکرینو په لوری ده نو ځکه د بشارت ذکر ئی ونه کړ. والله اعلم په هر حال سره وحی راوړونکی پرښتی او وحی رسوونکی هواوی دواړه شاهدانی دی چه یو وقت هرومرو (خامخا) داسی راتلونکی دی چه په هغه کښی به مجرمان پخپلو حرکاتو باندی پړ او ملزم کیږی ـ او له الله تعالیٰ ځنی ویریدونکی به بیخی مأمون ـ مصئون او بی فکره وی.

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ۝

بیشکه څه وعده چه له تاسی سره کړی شوی ده (د قیامت) خامخا واقع کیدونکی ده.

تفسیر: یعنی د قیامت او د آخرت د حساب او کتاب او جزاء او سزا وعده هرومرو (خامخا) پیښیدونکی ده.

فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ﴿٨﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ﴿٩﴾

نو کله چه ستوری تور شی رڼا (رڼړا) نور یی ورک شی. او کله چه آسمان څیری کړ شی.

تفسیر: یعنی ستوری محوه بی رڼا خړیړ کیږی آسمان به توتی توتی را لویږی او د څیریدلو له وجی به په هغه کښی ورونه او کړکی څرګندیږی

وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ ﴿١٠﴾

او کله چه غرونه والوځولی شی (وایستل شی له ځایونو خپلو نه) او روان شی.

تفسیر: یعنی د پاغوندو په شان په هوا کښی الوځی او دی خو او هغی خوا ګرځی.

وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ ﴿١١﴾

او کله چه د پیغمبرانو وقت وټاکلی (مقرر) شی (او جمع کړل شی دپاره د شهادت).

تفسیر: چه له وړاندی وروسته ټاکلی (مقرر) وقت سره سم د خپلو امتیانو سره د رب العزت په دربار کښی حاضر شی.

لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ﴿١٢﴾ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿١٣﴾

دپاره د کومی ورځی وروستی کړی شوی دی (دا څیزونه) دپاره (د شهادت) د ورځی د فیصلی.

تفسیر: یعنی پوهیږئ چه دا فیصله کومی ورځی دپاره ساتلی شوی ده؟ هغی ورځی ته چه په هغی کښی به د هری خبری بیخی او آخری او قطعی فیصله وی بیشکه که الله تعالیٰ غوښتلی اوس به هم د هر څیز فیصله لاس په لاس او سم د لاسه هم کوله خو د ده د حکمت اقتضاء داسی نه ده چه اوس هر څوک پخپلی سزا ورسوی.

وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ﴿١٤﴾ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿١٥﴾

او څه شي پوه کړی ئی ته چه څه ده ورځ د فیصلی افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په ورځی د قیامت باندی).

تفسیر: یعنی هیڅ مه پوښته چه د فیصلی ورځ به څرنګه وی؟ بس دومره وپوهیږه چه دروغ ویونکیو لره به د تباهی ډیره سخته ورځ وی او له سختو مصائبو او ربړو (تکلیفونو) سره به په کښی مخامخ کیدونکی وی ځکه چه د هغه څیز له لیدلو ځنی چه د دوی په فکر او خیال کښی هم نه ؤ تیر هر کله چه ورسره مخامخ شی سخت وار خطاء کیږی او د حیرت او ندامت لامله (له وجی) ئی حواس خرابیږی.

اَلَمْ نُهْلِكِ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْاٰخِرِيْنَ ﴿١٧﴾ كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِيْنَ ﴿١٨﴾

آیا نه دی هلاک کړی مونږ مجرم خلق پرومبنی بلکه هلاک کړی مو دی په سبب د تکذیب سره بیا ورلیږو په هغو پسی وروستنی (مجرمان هم لکه چه له دوی سره مو معامله وکړه) هم داسی کار کوو مونږ له تولو مجرمانو ګنهګارانو سره.

تفسیر: د قیامت منکرانو داسی ګڼل چه د دنیا دا لوی ژوندون به په څه ډول (طریقه) پای (آخر) ته رسیږی؟ او څرنګه به باور کیدی شی چه دا ګرد (تول) بنی آدمان به په یوه ورځ کښی سره مره - او انسانی نسل به بیخی فنا کیږی؟ دا دوزخ او عذاب ویرول ګرد (تول) سره فرضی او ساختګی راښکاری - نو د دی چتی (بیکاره) خبرو په جواب کښی فرمائی چه پخوا له دی څخه ډیر خلق مره شوی دی - او ډیر اقوام او تبرونه د خپلو ګناهونو په بدل د تباهی سره مخامخ شوی دی - د ورستنیو په نسبت به هم داسی د موت او هلاکت سلسله جاری وی نو پاک الله فرمائی کله چه ځمونږ قدیمی عادت د مجرمانو په نسبت معلوم او څرګند (ښکاره) دی نو وپوهیږئ چه د دی پیری کفار به هم په همغو پخوانیو کفارو پسی شړو. هغه لوی ذات چه په بیلو بیلو زمانو کښی ئی لوی لوی مضبوط او تکړه سړی وژلی دی - او ډیر طاقتور مجرمان ئی هلاک کړی دی - نو آیا هغه اوس په دی باندی قدرت نه لری چه په دی ګردو (تولو) مخلوقاتو باندی په یوه وقت کښی د عذاب خوند وڅکی؟ او تول یو ځلی فنا کړی بلکه ښه قادر او کولی ئی شی.

﴿ سبحان ذی العزة والعظمة والكبرياء والجبروت﴾

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿١٩﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په بعث بعد الموت باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د قیامت راتگ ئی د دی لپاره دروغ گڼانه چه گرد (تول) انسانان به ځرنگه یو ځلی پناه کیږی؟ او په څه دول (طریقه) به گرد (تول) مجرمان په یوه وقت کښی گرفتار او په سزا رساوه کیږی؟.

اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنٰهُ فِىْ قَرَارٍ مَّكِيْنٍ ﴿٢١﴾
اِلٰى قَدَرٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿٢٢﴾

آیا نه یئ پیدا کړی مونږ تاسی له اوبو سپکو (د منی) ځنی نو ومو ساتلی مونږ هغه (اوبه) په ځای د قراری تینګ کښی (چه د مور رحم دی) تر نیتی معلومی (وقت د ولادت) پوری.

تفسیر: یعنی د یوی وقفی په ځای کښی ئی محفوظ وساته. له دی ځنی مراد د مور رحم دی چه هغه ته (بچه دان) هم وایه شی. او علی‌الاکثر ووړکی هلته تر نهو میاشتو پوری وی او خپل خلقت کاملوی.

فَقَدَرْنَا ۖ فَنِعْمَ الْقٰدِرُوْنَ ﴿٢٣﴾

پس قادر یو مونږ په دغو کارونو باندی پس ښه تیک قادران یو مونږ

تفسیر: یعنی د اوبو هغه څاڅکی ئی او تر نیتی معلومی پوری په هغه تینگ او مضبوط ځای (رحم) کښی چه اکثر نهه میاشتی وی وساته په تدریج سره یی پوره کړ او له هغه څخه یی په ورو ورو یو کامل انسان جوړ کړ له دی ځنی ځمونږ په قدرت او قوت باندی وپوهیږئ نو آیا دا الله تعالیٰ دا انسان وروسته له مړینی څخه نشی ژوندی کولی.

تنبیه: ځینو د «قدرنا» معنی اندازه کول اخیستی دی یعنی «اندازه مو کړ» او مونږ یو ښه اندازه کوونکی یو چه په دومره مدت کښی له مونږ ځنی هیڅ یو ضروری څیز نه دی پاتی او نه مو کوم زائد او بیکار شی پیدا کړی دی.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۲۸﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په ایمان او په نعمت باندی).

تفسیر: چه داسی به ئی ویل کله چه مونږ په خاورو کښی داسی ګډود شو چه ځمونږ د هډوکو بڅرکی بیخی نری او ګرد (تول) سره خاوری ایری شی نو آیا بیا به په څه دول (طریقه) ژوندی کیږو؟ نو په هغه وقت کښی به دوی پخپلو دی چتی (بیکاره) او پلیتو شبهاتو باندی وشرمیږی او د ندامت او ارمان ګوتی به په غاښونو وچیچی.
(اوس الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه ذکر کوی د خپل احسان پر خپلو بندګانو او داسی فرمائی):

اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ كِفَاتًا ﴿۲۵﴾ اَحْيَآءً وَّاَمْوَاتًا ﴿۲۶﴾

آیا نه ده ګرځولی مونږ ځمکه جمع کوونکی (په شا خپلی) ژوندیو لره او مړیو لره (په ګیده نس خپل کښی).

تفسیر: یعنی ګرد (تول) ژوندی مخلوقات پر هم دغی ځمکی باندی د خپل ژوندون چاری برابروی او د دوی مړی هم په هم دی ځمکی کښی خښیږی او ورته رسیږی. انسان ته ژوندون د هم دی خاوری په وسیله په برخه شوی دی او له مړینی ځنی وروسته ئی هم دا خاوره د هستوګنی ځای دی. نو آیا بیا دوهم کرت له دی خاوری ځنی د هغه پورته کیدل کومه مشکله خبره ده؟.

وَّجَعَلْنَا فِيْهَا رَوَاسِيَ شٰمِخٰتٍ وَّاَسْقَيْنٰكُمْ مَّآءً فُرَاتًا ﴿۲۷﴾

او پیدا کړی دی مونږ په دی (ځمکه) کښی غرونه لوی او لوړ (اوچت) او در ومو څښلی تاسی ته اوبه خوږی تنده ماتوونکی.

تفسیر: یعنی په هم دغی ځمکی کښی مو لکه غر غوندی درونډ او سخت جسم پیدا کړی دی چه

له خپله ځایه هیڅ نه خوځیږی. او په هم دی ځمکی کښی مو د اوبو چینی در بهولی دی چه د خپلی نرمی او سیلان په سبب تل تر تلله بهیږی او په دیر سهولت سره ئی ښښونکی څړوبیږی ـ پس هغه الله تعالیٰ چه په دی حقیری ځمکی کښی ئی پخپل قدرت سره داسی متضادی نمونی راښولی دی او د موت او حیات او د سختی او نرمی دیری منظری او ننداری ئی راوړاندی کړی دی نو آیا هغه د حشر په میدان کښی د سختی او د نرمی او د نجات او د هلاک مختلف مناظر او ننداری نشی راښوولی؟ او هم د هغه ذات په قبضه کښی چه د پیدا کولو هلاک کولو او د حیات او بقاء ګرد (تول) سامان او وسیلی شته نو آیا د هغه قدرت او نعمت دروغ ګڼل څرنګه جائز کیدی شی؟.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۲۸﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په دغو مخلوقاتو او نعمتونو باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه داسی ئی ګڼل چه په یوه ځای او یوه وقت کښی به د ګردو (تولو) ږومبنیو او وروستنیو د اثابت او تعذیب په دی اندازه مختلفی او متضادی چاری څرنګه پای (آخر) ته رسیږی او وبه ویل شی دغو مکذبینو ته د الله اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه د قیامت په ورځی کښی داسی چه:

اِنۡطَلِقُوۡۤا اِلٰى مَا كُنۡتُمۡ بِهٖ تُكَذِّبُوۡنَ ﴿۲۹﴾

ځئ لاړ شئ! هغه څیز ته چه وئ تاسی چه په هغه (عذاب د اور) به مو دروغ وئیل په دنیا کښی.

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښی به منکرانو ته داسی ویل کیږی. بیا به وویل شی د الله له جانبه منکرانو ته داسی چه:

اِنۡطَلِقُوۡۤا اِلٰى ظِلٍّ ذِىۡ ثَلٰثِ شُعَبٍ ﴿۳۰﴾

ځئ لاړ شئ تاسی! هغه سیوری ته چه خاوند د دریو څانګو دی.

تفسیر: له قتادة رضی الله تعالیٰ عنه او نورو څنی مروی دی چه د کافرانو د سیوری دپاره یو

لوګی له دوزخه راوځي چه په چاودلو سره به په دریو څانګو ویشل کیږي وائي چه دا لوګی به داسي وی چه له هر یوه منکر به له دری خواؤ راچاپیر وی ـ یوه ټوټه به ئی د سر له لوری د چتری په دول (طریقه) ولاړه وی او دوهمه به ئی په ښی لاس او دریمه به ئی په کیڼ لاس. د حساب تر خلاصیدلو پوری به دا خلق تر هم دی سیوری لاندی وی او ایمانداران او نیک کرداران به د عرش عظیم تر سیوری لاندی په دیره هوسائی (راحت) او آرام سره ولاړ وی.

لَّا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾

چه نه به وی (دا سیوری) یخ او نه به دفع کوی (له دوی نه هیڅ شی) له لمبی د اور نه).

تفسیر: یعنی یواځي په نامه سره به سیوری وی. داسی کوم ګڼ سیوری به نه وی چه د هغه په وسیله د لمر له تودوخي یا د اور له لمبو څخنی منکرین ځان وژغوری (وساتی) یا د تندی د داخلی او خارجی تودوخی مخه ونیسی.

إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾

بیشکه هغه (اور) ویشتل کوی په هسی بخرکو سرو سکروټو سره (چه هره یوه به ئی وی) لکه لوړه (اوچته) غټه مانی.

تفسیر: یعنی د دوزخ دغه سکروټی به دغومره لوړی (اوچتی) وی او هغه سکروټی به د لوئی مانی د وچتوالی په میچ رااللوځی. یا به د هغه د سکروټو لویوالی د لوئی مانی له لویوالی سره برابر وی.

كَأَنَّهُ جِمَٰلَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾

ګواکی هغه (بخرکی سکروټی قطار د) اوښانو زیړو تورو دی.

تفسیر: یعنی که له مانی سره تشبیه په لوړوالی (وچتوالی) کښی وی نو له اوښ سره به په لویوالی کښی هم وی. که هغه تشبیه په لویوالی کښی وی نو د ﴿ كَأَنَّهُ جِمَٰلَتٌ صُفْرٌ ﴾ مطلب به داسی وی چه ؤرمبی به د اور هغه بخرکی او سکروټی له مانی سره برابری وی بیا به ماتی او وری شوی د اوښ په اندازه به کیږی. یا به له اوښ سره په رنګ کښی تشبیه ولری خو په دی

صورت کښې هغو کسانو چه د ﴿ جِمٰلَتٌ صُفْرٌ ﴾ ترجمه په «تورو اوښانو» سره کړې ده هغه زیاته ښه لګیږي ځکه چه له روایتونو څخه دا ثابته شوې ده چه د دوزخ اور تک تور دی او عرب تورو اوښانو ته د دې لامله (له وجې) «صفر» وائي چه هغه عموماً زیړوالي ته مائل وي. والله اعلم.

وَيْلٌ يَّوْمَىِٕذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۳۴﴾

افسوس هلاک خرابي ده په دغې ورځې کښې دروغ ویونکیو لره (د داسې عذابونو).

تفسیر: چه داسې به ئې ګڼل چه قیامت نه دی راتلونکی او که را هم شي نو مونږ به هلته په آرام او هوسائي (راحت) کښې یو.

هٰذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُوْنَ ﴿۳۵﴾

دا هغه ورځ ده چه (مفیدې) خبرې نه کوي (پکښې کفار یا به نشي نیولی هیڅ حجت پر الله باندې).

تفسیر: یعنې منکران به ځینو مواطنو کښې بالکل خبرې ونه شي کړې او په هغو مواطنو کښې چه وینا کوي هغه به نافع نه وي. نو په دې لحاظ سره به د هغوی ویل او نه ویل ګرد (تول) سره برابر وي.

وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُوْنَ ﴿۳۶﴾

او اذن حکم به ونه کړ شي دوی ته چه عذر وغواړي (او نه به معذرت ورته څه نفع ورسوي).

تفسیر: ځکه چه د معذرت او د توبې د قبلیدلو وقت تیر شوی دی.

وَيْلٌ يَّوْمَىِٕذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۳۷﴾

افسوس هلاک خرابي ده په دغې ورځې کښې دروغ ویونکیو لره (په دغې ورځې د قیامت باندې).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه دغه ورځ د دنیا په عدلیو او محکمو باندی قیاس کوی او داسی ئی گڼلی وی چه که هسی کومه موقع راوړاندی شوه نو هلته به هم په غوړو خبرو او په عذرونو او ننواتو سره ځانونه خلاصوو.

هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنٰكُمْ وَالْاَوَّلِيْنَ ﴿۳۸﴾

دا ورځ د فیصلی ده ټولوو مونږ تاسی (ای مکذبانو) او پخوانی خلق هم.

تفسیر: د دی لامله (له وجی) چه گرد (ټول) سره راټول کړو او بیا ئی بیل بیل سره ودروو او وروستنی او آخری حکم او فیصله ورواوروو.

فَاِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيْدُوْنِ ﴿۳۹﴾

پس که وی تاسی لره څه کید مکر چل (په دفع د عذاب کښی) نو وکړئ دغه کید مکر چل مو په ما باندی.

تفسیر: هو که! دا گرد (ټول) مو دلته سره راټول کړی اوس دی یو له بله سره جرگی او مشوری وکړی هر هغه چم (چل) کید او مکر فریب او تدبیر چه څمونږ د نیولو دپاره جوړولی شی هغه دی جوړ کړی او راودی ښیی په دنیا کښی خو مو د حق په باطلولو او پټولو کښی ډیر تدبیرونه کړی ؤ نن مو هم له همغو تدبیرونو څخه هر یو مو چه زړه غواړی راد مخه ئی کړئ!.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۴۰﴾ ع

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په حساب کتاب باندی).

تفسیر: چه په نورو باندی ئی هیله (امید) او اسره کړی وه چه هغوی به مونږ په هر دول (طریقه) سره چه وی خلاصوی ځینو سپین سترگو خو د دوزخ د پرښتو شمیر نولس اوریدلی داسی ئی هم ویلی دی چه د دوی له منځه اوولسو تنو ته یواځی زه کافی یم.

اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِىْ ظِلٰلٍ

خامخا پرهیزگاران ویریدونکی به (د جنت د ونو) په سیوری کښې وی.

تفسیر: یعنی ویریدونکی له عذابه د الله چه کوی پرهیز له کفر او عصیان څخه ړومبی د عرش بیا د جنت په سیوریو کښې به وی.

وَّعُيُوۡنٍ ﴿۴۱﴾ وَّفَوَاكِهَ مِمَّا يَشۡتَهُوۡنَ ﴿۴۲﴾ كُلُوۡا وَاشۡرَبُوۡا هَـنِيۡٓـئًا ۢ
بِمَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۴۳﴾

او په (غاړه د) چینو کښې به وی او په (منځ د) میوو کښې به وی له هغه قسمه چه غواړی ئی دوی (او وائی به مومنانو ته پرښتی چه) خورئ تاسی او څښئ تاسی (ای متقیانو) په داسی حال کښې چه لذت اخیستونکی او هضمیدونکی به یئ په بدل د هغو (صالحه ؤ اعمالو) چه وئ به تاسی چه کول به مو (په دنیا کښې)

تفسیر: د مکذبینو په مقابل کښې ئی دا د متقینو حال بیان وفرمایه ځکه «الاشیاء تعرف باضدادها».

اِنَّا كَذٰلِكَ نَجۡزِى الۡمُحۡسِنِيۡنَ ﴿۴۴﴾ وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۴۵﴾

(لکه چه جزاء مو متقیانو ته ورکړه) بیشکه مونږ دا رنګه ښه بدل ورکوو نیکانو ته (پس نیکی دی کوی چه ښه جزاء بیامومی دغسی) افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (په نعماؤ د جنت سره).

تفسیر: چه په دنیا کښې به ئی مسلمانانو ته ویل که له مرینی څخه وروسته بیا ژوندون وی نو هلته به هم مونږ له تاسی څخه ښه یو اوس چه هغوی تاسی په عیش او عشرت کښې وینی او خپل ځانونه په تکلیف او زحمت کښې مومی نو دوی ته لا زیات ربړ (تکلیف) رسیږی او رسوا او ذلیل کیږی. او وائی به منکرانو ته پرښتی داسی چه:

كُلُوۡا وَتَمَتَّعُوۡا قَلِيۡلًا اِنَّكُمۡ مُّجۡرِمُوۡنَ ﴿۴۶﴾

خوریٔ تاسو! او نفع اخلئ (ای مکذبانو له نعمتونو د فانی دنیا) لږی ورځی بیشکه یئ تاسی مجرمان (گنهگاران په عقبیٰ کښی).

تفسیر: دا خطاب مکذبینو ته دی چه څو ورځی نوری هم مزی وکړئ! آخر به د دی خوړلو او څښلو بدل په ښه ډول (طریقه) له تاسی ځنی اخیست کیږی ځکه چه تاسی د الله تعالیٰ مجرمان یئ چه د هغه سزا پرته (علاوه) له حبس دوام او عذاب الیم څخه بل شی نه دی گواکی «کلوا وتمتعوا» فرمایل داسی شول لکه چه یو هسی مجرم ته چه په وژلو سره محکوم شوی وی داسی وویل شی که څه غوښتنه یا خواهش لری راښکاره ئی کړه چه د هغه په پوره کولو کښی کوشش وکړ شی.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۴۷﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (له عذاب دردناک څخه).

تفسیر: چه د دنیا په عیش ـ عشرت ـ ساعت تیری او لذتونو کښی ډوب تللی وی ـ له دی څخه خبر نه وی هغه څیز چه تاسی ته د گلانو امیل ښکاریده او هغه مو پخپلو غاړو کښی اچول هغه یو تک تور سخت چیچونکی مار او منگور دی.

وَاِذَا قِيۡلَ لَهُمُ ارۡكَعُوۡا لَا يَرۡكَعُوۡنَ ﴿۴۸﴾

او کله چه وویل شی (په دنیا کښی) دغو (مکذبینو) ته چه رکوع وکړئ لمونځ وکړئ تاسی (الله ته) نه کوی دوی رکوع لمونځ (الله ته).

تفسیر: یعنی مکذبین په لمانځه کښی رکوع نه کوی یا د الله تعالیٰ د عامو احکامو په مقابل کښی غاړه نه ږدی.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۴۹﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په اوامر او نواهی د الله).

تفسیر: په هغې ورځې کښې به ارمان او افسوس کوی چه په دنیا کښې مو ولې د الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کښې سرښکته نه کړ که مو په دنیا کښې د هغه الله تعالیٰ په مقابل کښې سر تیټ کړی وی نو دلته به هرومرو (خامخا) معزز محترم او سرلوړی (سرفراز) وم.

فَبِأَيِّ حَدِيثٍۢ بَعْدَهُۥ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾ ع

پس په کومې خبرې باندې وروسته ما سوا له دې (قرآنه) په ایمان یقین راوړی (دغه منکران) بلکه په بل شی باندې ممکنه نه ده پرته (علاوه) له (قرآن).

تفسیر: یعنی له قرآن مجید ښخه لوړ (اوچت) او کامل او مؤثر بیان به د چا وی؟ که دا مکذبین په دې باندې باور نه کوی نو پر کومې خبرې به ایمان راوړی آیا له دې پاک قرآن ځنې وروسته د بل کوم کتاب د راتللو په انتظار کښې دی چه له آسمانه به راښکته شی؟.

(آمنا بالله وبماانزل الله فاکتبنامع المؤمنین)

تمت سورة «المرسلات» بفضله ولله الحمد والمنة وبه التوفيق والعصمة

سورة النبإ مكية وهى اربعون آية و فيها ركوعان تسلسلها حسب النزول (۸۰) رقم تلاوتها (۷۸) نزلت بعد سورة المعارج

د «النبا» سورت مکی دی (٤٠) آیة (۲) رکوع لری په نزول کښې (۸۰) او په تلاوت کښې (۷۸) سورت دی
وروسته د المعارج له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

عَمَّ يَتَسَآءَلُوْنَ ①

له څه شی څخه پوښتنه کوی (کفار) یو له بله (یا له مؤمنانو څخه په طریقه د مسخری سره).

تفسیر : یعنی خلق د کومی خبری پته لګولو او د کوم شیز په تحقیق او تفتیش کښې مشغول دی؟ آیا په هغو کښې داسی څه قوت او استعداد شته چه له ډیرو پوښتنو څخه په هغه شیز باندی وپوهیږی؟ هیڅ کله به ونه پوهیږی یا دا چه کافران د انکار او استهزاء او د نه منلو او مسخرو په ډول (طریقه) په خپلو منځونو کښې او هم له پیغمبر او مسلمانانو څخه پوښتی خانه ! هغه لویه ورځ کله راځی؟ ولی دومره وځندیده (ایساره شوه) اوس ولی نه راځی؟» تاسی پوهیږئ چه دوی د څه دپاره داسی پوښتنی کوی؟ هغه داسی عظیم الشان او لویه خبره او ویروونکی ننداره ده چه د هغه علم او پوه دوی ته عنقریب راځی او دوی به ئی ژر په خپلو سترګو ووینی او پری وبه پوهیږی.

عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيْمِ ② الَّذِىْ هُمْ فِيْهِ مُخْتَلِفُوْنَ ③

پوښتنه کوی (کفار) د لوئی خبری (قیامت یا قرآن څخه چه مشتمل دی په بعث او نورو اخروی امورو) هغه (قرآن) چه دوی په کښې مختلف دی (مؤمنان ئی په حقانیت اقرار لری او کافران تری انکار کوی).

تفسیر : یعنی د قیامت لویه ورځ چه د خلقو په منځ کښې په هغی کښې اختلاف او شخړه

(جګړه) ده او کفار په هغه کښې سره مختلف دی په انکار او په شک کښې یا به تپوس کاوه مؤمنانو او کافرانو تولو. مؤمنانو دپاره د زیادت د ویرې او کافرانو له جهته د مسخرې نه څوک ئې راتګ منې څوک ئې نه منې څوک ئې په خیال کښې ورته تللې دی څوک وائې جسم پورته کیږی څوک وائې ګرد (تول) رنځ او خوند په روح او په سا باندې تیریږی او په جسم پورې هیڅ څیز اړه (مجبوری) نه لری ځینی وائې قیامت شته او بتان به ځمونږ شفاعت کوی او ځینی وائې نشته او ځینی شک کوی په واقع کیدو ئې او په نه واقع کیدو ئې. او نورې دا راز (قسم) جګړی.

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

نه دی کوی(دا اختلاف او پوښتنې) ژر به وپوهیږی (دا کافران په عذاب د انکار باندی) بیا هیڅکله دی نه کوی (پوښتنې او اختلاف) ژر به وپوهیږی (په عذاب د انکار) دغه منکران په هغه باندې چه حق دی په هغه وقت کښې چه مړه شی او وڅکی عذاب.

تفسیر : یعنی پیغمبرانو د دنیا له اوله تر اوسه پورې خلق ډیر پوهولی دی خو خلقو هیڅ کله له خپلو جګړو او پوښتنو څخه مخ نه دی اړولی اوس نژدی ده چه هغه ویروونکی ننداره هغوی ته په مخ کښې راشی نو هلته به وپوهیږی چه د قیامت لویه ورځ څه شی ده؟ او د هغی پوښتنی او جګړی په څه ډول (طریقه) دی؟.

اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهٰدًا ﴿٦﴾

آیا نه ده ګرځولی مونږ ځمکه فرش (بلکه ګرځولی ده مونږ ځمکه فرش لپاره د هستوګنی د خلقو).

تفسیر : چه خلق په سکون او اطمینان پرې ولګوی او هستوګنه پرې وکړی او په آرامی او هوسائی (راحت) سره ناسته ملاسته پکښې وکړی.

وَّالْجِبَالَ اَوْتَادًا ﴿٧﴾

او (آیا نه دی ګرځولی مونږ) غرونه میخونه (بلکه ګرځولی دی مونږ غرونه د ځمکی میخونه چه په سبب د هغو برقراره ده).

تفسیر : لکه چې يو شی د میخونو په وهلو سره ټينګيږی او نه سره بيليږی او نه له خپل ځای ښخه دی خوا او هغی خوا ته خوځيږی هم دا راز (قسم) د ځمکی هغه ابتدائی خوزيدل او سره بيليدل د غرونو د ښته والی په سبب شول او د الله تعالیٰ په امر ئی په ښکاره ډول (طريقه) يو راز (قسم) آرام په برخه شو.

وَّخَلَقْنٰكُمْ اَزْوَاجًا ﴿۸﴾

او پیدا کړی يئ مونږ تاسی جوړه (نر او ښځه).

تفسیر : يعنی الله تعالیٰ د نارينه د سکون او راحت او هوسائی (آرام) او وخت تیرولو دپاره ښځه د ده جوړه کړی ده لکه چه د «الروم» په دريمی رکوع ۲۱ آيت ځمونږ د دغه تفسير کښی داسی يو آيت شته ﴿ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ﴾ يا به له ازواج ښخه مراد راز راز (قسم قسم) اشکال (انواع اقسام) او نور شيان مراد وی.

وَّجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿۹﴾

او ګرځولی دی مونږ خوب ستاسی قطع د کارونو آرام راحت (د ابدانو د تاسی).

تفسیر : يعنی سړی چه په اوږدی ورځی کښی له ډير کاراو بار او خوځيدو ستړی ستومانه کيږی نو هر کله چه اوده شی نو ګرده (توله) ستومانی او ستړتيا ئی لری کيږی ګواکی خوب د آرامی او هوسائی (راحت) نوم دی وروسته له دی د خوب په مناسبت شپه هم ياديږی.

وَّجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًا ﴿۱۰﴾

او ګرځولی ده مونږ شپه لباس (پټوونکی د هر ښيز په تياری خپلی سره).

تفسیر : همغسی چه سړی پخپلو جامو سره ځانونه پټوی ګواکی د شپی تياره هم د خلقو پرده ساتی او هغه چاری چه د پټيدلو وړ (لائق) وی زياتره ئی د شپی په تياره کښی کولی شی په هسی او ښکاره ډول (طريقه) هم سړی له ورځی ښخه زياتره د شپی له مخی د يخنئ او نورو شيانو لامله (له وجی) جامی اغوستلو ته اړ (مجبور) او محتاج کيږی.

وَّجَعَلۡنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿۱۱﴾

او ګرځولی ده مونږ ورځ (وقت د طلب د) معاش (او د کارونو).

تفسیر : زیاتره هر راز (قسم) چاری او ګتی د ورځی له مخی کیږی چه له هغو څخه هر څوک د خپل کور او کهول حوائج او ارتیاوی (محتاجی) لری او خپل زړه داده کوی. د شپی او ورځی په مناسبت د آسمان او لمر خبره هم کیږی یا دا چه د ځمکی په مقابل کښی د آسمان بیان هم کاوه شی.

وَبَنَيۡنَا فَوۡقَكُمۡ سَبۡعًا شِدَادًا ﴿۱۲﴾

او جوړ کړی دی مونږ د پاسه د تاسی اووه محکم (اسمانونه چه نشته پکښی هیڅ نښه د خلل او د زوال).

تفسیر : یعنی اووه کلک آسمانونه جوړ شوی دی چه سره له دومره زیاتو پیړیو مدتو د تیریدلو اوس هم د پخوا په شان دی او هیڅ یو کندو په کښی نشته او داسی تینګ او کلک دی چه له سره نه نړیږی او هیڅ یو چاود او درز په کښی نه ښکاری.

وَّجَعَلۡنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا ﴿۱۳﴾

او ګرځولی پیدا کړی ده مونږ (په آسمان کښی) ډیوه روښانه .

تفسیر : یعنی لمر چه تودوخی او رڼا دواړه اوصاف په کښی شته.

وَّأَنزَلۡنَا مِنَ الۡمُعۡصِرَٰتِ مَآءً ثَجَّاجًا ﴿۱۴﴾

او نازلی راښکته کړی دی مونږ له نښیځونکیو (نچوړونکو) او ورونکیو (وریځو) څخه اوبه ډیری توئیدونکی پاکی صافی.

تفسیر : څځیدونکی وریځی یا څځولی هواوی.

لِّنُخْرِجَ بِهِۦ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَجَنَّٰتٍ أَلْفَافًا ﴿١٦﴾

لپاره د دی چه راوباسو مونږ په هغو (اوبو) سره دانی او واښه او باغونه یو له بل سره گڼ نژدی.

تفسیر : یعنی خورا (دیر) گڼ باغونه یا دا چه په یوی ځمکی کښی ئی راز راز (قسم قسم) ونی او باغونه شنه کری دی.

تنبیه : د قدرت عظیم الشانی نښی ئی ویلی او ښکاره کری ئی دی چه هغه الله جل جلاله چه داسی قدرت او حکمت لری آیا بیا تاسی نشی ژوندی کولی؟ او د حساب او کتاب دپاره ستاسی پورته کول کومه مشکله او سخته خبره ده بلکه نه ده آیا دا خبره به د هغه له حکمت څخه غلطه نه وی چه دومره لویه دنیا او دیر شیان هم داسی گدود پریږدی، هیڅ نتیجه او گته (فائده) تری څرگنده (ښکاره) نشی؟ په رښتیا سره ښائی چه د دنیا د دی طویلی سلسلی او اوږد لړ پایی او د دی گدو ودو شیانو کومه ښکاره نتیجه هرومرو (خامخا) وی چه هغه ته مونږ (آخرت) وایو. لکه چه وروسته تر خوبه ویښتیا او په شپی پسی ورځ راځی نو هم داسی وپوهیږی. چه په دنیا پسی د آخرت راتلل هم یقینی دی.

إِنَّ يَوْمَ ٱلْفَصْلِ كَانَ مِيقَٰتًا ﴿١٧﴾

بیشکه ورځ د فیصلی (په مابین د خلقو کښی قیامت دی) وقت (مقرر لپاره د ثواب او عقاب په حکم د رب ستا).

تفسیر : د فیصلی ورځ به هغه وی چه ښه او بد داسی سره بیخی په کښی بیلیږی چه په هیڅ دول (طریقه) اشتراک او اجتماع به پکښی پاتی کیږی. هره نیکی خپل معدن ته او هره بدی خپل مرکز ته ورځی. ښکاره ده چه داسی کامل امتیاز او افتراق په دی دنیا کښی نشی کیدی. ځکه چه د دی دنیا گرد (تول) موجودات لکه ځمکه آسمان، لمر، سپوږمی، شپی، ویدیدل، ویښیدل، وریځ، وریا، باغ، نارینه ښځه ووړکی او نور د ښو او بدو سریو په منځ کښی سره گد او مشترک دی. او کافر او مسلمان دواړه له دغو وسائلو او وسائطو نه یو رنگ منافع او گتی اخلی. نو ځکه د دی شیانو د بیلولو دپاره یوه بیلوونکی ورځ یوم الفصل په کار ده چه هغه د دی موجوده نظام عالم په پای (آخر) کښی ده او د هغه وخت تعین او مقرری د الله تعالیٰ په ازلی او ابدی علم او پوه کښی معین او تاکلی (مقرر) دی. چه د هغه لږ څه تعریف اوس الله اکرم شانه واعظم برهانه دغسی فرمائی چه

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ فَتَأْتُوْنَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾

هغه ورځ چه وپوکل شي (دوهم ځلي) په صور (شپیلي) کښې نو راځئ به تاسي ډلې ډلې (له قبرونو نه موقف ته)

تفسير : یعني دیر زیات غونډونه او فرقې سره تولیږي چه د هغوی ویشونه د هغو په چارو، عقائدو او اعمالو پورې تړلي او مربوط دي.

وَّفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿١٩﴾

او پرانستلی څیرې به شي آسمان (په دغه ورځ د قیامت کښې) نو شي به دروازې دروازې.

تفسير : یعني آسمان به داسي وپرانیستلی او توټې توټې شي چه له لرې به دروازې پکښې ښکاري د دې خبرې تائید په یوه بل آیت سره هم کیږي چه د فرقان په دریمې رکوع ځمونږ دغه متبرک تفسیر کښې ئې داسي لولو. ﴿ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيْلًا ﴾

وَّسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾

او روان به کړل شي غرونه نو شي به لکه سراب (شګۍ ګل ځلیدونکی ځمکه لکه اوبه).

تفسير : لکه چه په ځلیدونکو شګو باندي له لرې ځخه د اوبو ګمان کیږي هم داسي په هغو غرونو باندي فهم اتکل کاوه شي ځکه چه هغه به غرونه نه وي بلکه د شګو ګل (سراب) به وي.

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِّلطّٰغِيْنَ مَاٰبًا ﴿٢٢﴾

بیشکه دوزخ چه ځای د انتظار (د کتو لپاره د تیریدونکیو دی) سرکشو لره د ورتللو او د هستوګنې ځای دی

تفسير : یعني دوزخ د شریرینو په انتظار کښې دی او هلته د دوی د ورتللو او د هستوګنې ځای دی یا بیشکه دوزخ ځارونکی دی او ځای د تیریدلو د خلقو دی نو مؤمن به تری تیر شي او کافر به پکښې پریوځي.

لَّٰبِثِينَ فِيهَآ أَحۡقَابٗا ۲۳

څند (ایسارتیا) کوونکی به وی دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کښی ډیری زمانی (بلکه همیشه به په کښی پاتی کیږی.)

تفسیر : چه د شمیرلو میچ ئی نشته سره له دی چه ډیری زمانی او پیړی تیریږی خو د دوی مصیبت به پای (آخر) ته نه رسیږی.

لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرۡدٗا وَلَا شَرَابًا ۲۴ إِلَّا حَمِيمٗا وَغَسَّاقٗا ۲۵

نه به څکی دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کښی سره (هوا اوبه) او نه د ښبلو (یخ) څیز. مګر پرته (علاوه) له ډیرو تودو اوبو او بهیدونکیو زوو له وینو سره (د دوزخیانو له زخمونو).

تفسیر : یعنی نه د یخنی راحت او هوسائی (آرام) مومی، نه به د ښبلو کوم خوند هغوی ته پیدا کیږی یواځی تودی اوبه وررسیږی چه له هغو څخه د هغوی خولی سوځی او کولمی ئی پری کیږی او له ګیډی څخه د باندی لویږی او بل هغه تکی زیری بهیدونکی زوی وررسیږی چه د نورو دوزخیانو له پرهارو څخه راووځی الله تعالیٰ مو له دی او له نورو دنیوی او اخروی هر راز (قسم) ربړو (تکلیفونو) څخه وساتی.

جَزَآءٗ وِفَاقًا ۲۶ إِنَّهُمۡ كَانُواْ لَا يَرۡجُونَ حِسَابٗا ۲۷
وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا كِذَّابٗا ۲۸

جزاء (ورکوله شی دغو سرکشانو ته) موافقه (له اعمالو د دوی سره) بیشکه وو دوی (په دنیا کښی) چه نه ویریده امید هیله ئی نه لرله د حساب (ځکه چه منکر ؤ له بعث نه) او دروغ ئی ګڼل آیتونه ځمونږ

تفسیر : یعنی د هغه شی چه دوی نه ویریدل او هیله (امید) ئی چه دوی نه لرله هم هغه وردمخه شو او هغه خبره چه دروغ ئی بلله پخپلو سترګو ئی ولیدله اوس ګورو چه دوی څنګه تکذیب او انکار کوی.

وَكُلَّ شَيۡءٍ أَحۡصَيۡنَٰهُ كِتَٰبٗا ۝٢٩

او هر څيز (له طاعته او معصيته) شميرلي دی مونږ هغه په ليکلو سره (په لوح محفوظ کښی لپاره د جزاء).

تفسير : يعنی هر څيز د الله تعالىٰ په ازلی او ابدی علم او پوه کښی شته او د هغه د علم المحيط سره سم د لوح محفوظ په دفتر کښی ليکلی دی هيڅ يو شه او بد کار د الله تعالىٰ د علم له احاطی څخه د باندی نه دی د يوی وړی او ذری پوښتنه او شمير هم کوی. او وبه ويل شی دغو منکرانو سرکشانو ته په آخرت کښی په وقت د وقوع د عذاب کښی پر دوی باندی د الله اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه داسی چه

فَذُوقُواْ فَلَن نَّزِيدَكُمۡ إِلَّا عَذَابًا ۝٣٠

پس وڅکئ (سزا خپله) چه له سره نه زياتوو مونږ پر تاسی پرته (علاوه) له عذابه (د پاسه په بل عذاب باندی).

تفسير : يعنی همغسی چه تاسی په تکذيب او انکار کښی تيری او وړاندی تګ کوی نو که بی واکه مرګ او مرينه. تاسی ته درپيښه شی تل به مو هم دا وړاندی تګ وی. اوس د لويو رېړو (تکليفونو) خوند وڅکئ! مونږ به هم ستاسی عذاب داسی زياتوو چه هيڅ تخفيف او سپکتيا به په کښی نه وی. او د يوه عذاب د پاسه به بل عذاب درکاوه کيږی. او دغه آيت ډير سخت دی له آيتونو د قرآنه په حق د دوزخيانو کښی اوس الله تعالىٰ اعظم برهانه و اعلی شانه د مؤمنانو کرامت داسی بيان فرمائی

إِنَّ لِلۡمُتَّقِينَ مَفَازًا ۝٣١ حَدَآئِقَ وَأَعۡنَٰبٗا ۝٣٢ وَكَوَاعِبَ أَتۡرَابٗا ۝٣٣

بيشکه خاص متقيانو ته (په آخرت کښی) ځای د خلاصی بری کاميابی دی باغونه (د ميوی) او د انګورو (ونی) دی او پيغلی انارتيونی همځولی دی.

تفسير : يعنی داسی انارتيونی پيمخی پيغلی چه دوی د خپل پيغلتوب، وروستنی ميچ ته رسيدلی وی. او ګردی (تولی) په يوه عمر (منګ) او يوه ونه وی متقيانو ته ورعنايت کيږی.

وَّكَاْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾

او (متقیانو ته په جنت کښې د شراب طهور) پیالې ډکې تر څنډو (غاړو) دي.

تفسیر : یعنی د پاکو خوړوبي (شراب طهور) په څنډو (کنارو) اوښتی جامونه به پر متقیانو مؤمنانو ور څښولی کیږي.

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَّلَا كِذّٰبًا ﴿٣٥﴾

نه آوري په دغه (جنت کښې متقیان) لغو چټی (بیکاره) خبرې او نه دروغ.

تفسیر : یعنی په جنت کښې چټی (بیکاره) خبرې اترې نه وي. او ملندې نه پکښې اوریدلی کیږي. درواغ او فریب او درغلي (خیانت) په کښې نه وي. نه څوک له چا سره جنګ جنجال کوي ځکه چه هلته د جګړې او شخړې هیڅ یوه پیښه نه وي او نه څه ضرورت ورته واقع کیږي.

جَزَآءً مِّنْ رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾

(جزاء به ورکوله شي متقیانو ته) جزاء ورکول له ربه ستا نه عطاء ډیره (په حساب د اعمالو سره).

تفسیر : یعنی د یوې یوې ذرې شمیر به کیږي او ښه بدل او کافي اجر ئې د دوی د رب او پالونکي له جانبه ورکاوه کیږي. هسې رب اکرم شانه واعظم برهانه.

رَّبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ

چه رب د آسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شیانو دی چه په منځ د دغو دواړو (ځمکې او آسمان) کښې دي ډیر مهربان دی.

تفسیر : دغه جزاء او بدل یواځې د الله تعالیٰ رحمت او لورینه (مهرباني) ده کنه د هیچا په الله تعالیٰ باندې زور یا پور (قرض) او حق نشته که سرې د خپلو ښو اعمالو او چارو په وسیله له عذاب او ربړو (تکلیفونو) څخه ځان وژغوري (وساتي) نو دا خو لوی بري او سخت مشکل کار

دی. پاتی شو جنت نو دا پرته (علاوه) د الله تعالیٰ د خالصی لورینی (مهربانی) او فضل او مرحمت څخه مشکل دی. که جنت ځمونږ د ښو چارو په صله او عوض کښی راکوی نو دا د هغه یوه بله مهربانی ذره نوازی او عزت افزائی ده.

لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾

نه به مالکان کیږی (د شفاعت، نه به توانیږی خلق) له دغه (الله) سره د خبرو کولو.

تفسیر : یعنی نه به قادریږی هیڅوک چه خبری وکړی له الله سره له ویری یا نه به مالکان کیږی د شفاعت دپاره د چا مگر خو په اذن د الله تعالیٰ، او سره له دومره لطف، مرحمت د هغه الله تعالیٰ عظمت، جلال او لورینه (مهربانی) داسی ده چه هیڅوک د الله تعالیٰ په مخ کښی خبری نشی کولی او شوندی نشی خوځولی.

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا ۖ

په هغی ورځی (د قیامت) کښی چه ودریږی روح او د ملائکو صفونه صفونه.

تفسیر : له روح څخه مقصد گرد (تول) ساکښان (جاندار) دی یا به له هغه څخه (روح القدس) مراد وی چه حضرت جبریل علیه السلام دی. او د ځینو مفسرینو په تصور او جاج له دی څخه لوی روح (روح الاعظم) مراد ده چه ډیر ارواح له هغه څخه جوړ او منشعب شوی دی. والله اعلم.

لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾

نه به کوی خبری (هیڅوک له ویری په باب د شفاعت کښی مگر) پرته (علاوه) له هغه چه اذن حکم وکړی ده ته رحمٰن (د خبرو یا د شفاعت) او ویلی ئی وی صواب ښه خبره (په دنیا کښی چه لا اله الا الله ده).

تفسیر : یعنی په هغه دربار کښی هر څوک هر څه چه وائی د هغه الله تعالیٰ په اذن او حکم اشاره وائی او څه چه وائی هم داسی خبری کوی چه د ویلو او کولو وړ (لائق) او خورا (ډیر) (درستی) او معقولی وی. لکه د کوم غیر مستحق سپارښت نه کوی په هغه ورځ کښی او د الله تعالیٰ په حضور کښی به د سپارښت وړ (لائق) یواځی هغه څوک کیدی شی چه په دنیا کښی له

ښتینو او جوتو خبرو څخه زیاتره ښتیا او جوتی خبری ئی له خولی څخه وتلی وی او د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ئی ویلی وی یعنی مسلمان وی نه کافر ولی چه نه کوی شفاعت مگر خو د مستحق مومن ای الله تعالیٰ تل دا کلمه ځمونږ په ژبو جاری لره!.

ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ ۚ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ مَاٰبًا ﴿٣٩﴾

دا هغه ورځ ده حقه پس هر هغه چه اراده وکړی نیسی طرف د رب خپل ته مرجع (ځای د ورتلو په طاعت سره پس ودی نیسی څو مأمون شی له عذابونو).

تفسیر : یعنی هغه د قیامت ورځ خامخا راتلونکی ده اوس هر هغه څوک چه خپلی ښه او بهتری غواړی ښائی چه د هغی ورځی دپاره ځان تیار کړی او په زړه پوری تیاری ورته ونیسی!.

اِنَّآ اَنْذَرْنٰكُمْ عَذَابًا قَرِيْبًا ۚۖ يَّوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدٰهُ وَيَقُوْلُ الْكٰفِرُ يٰلَيْتَنِيْ كُنْتُ تُرٰبًا ﴿٤٠﴾

بیشکه مونږ چه یو ویروو مونږ تاسی (ای کفارو) له یوه عذاب راتلونکی نژدی څخه (چه عذاب د آخرت دی) هغه ورځ چه وبه وینی هر سړی هر هغه څه چه په مخ کښی لیږلی ده دواړو لاسو د ده (عمل د خیر وی که د شر جزاء به ئی مومی) یعنی ښه او بد، وړاندنی، وروستنی چاری او اعمال ئی وروړاندی کیږی. او وبه وائی کافر (په ورځ د قیامت کښی) کاشکی چه وی زه خاوری.

تفسیر : یعنی کاشکی زه خاوری وی په دنیا کښی چه هیڅ کله پیدا شوی نه وی! ځکه چه د هم دغه پیدایښت له سببه د حساب او کتاب په عذاب اخته شوی یم او چا ویلی دی خاوری شوی وی په دی ورځ کښی چه هیڅ بیا پیدا شوی نه وی.

تمت سورة النبإ بفضل الله تعالى ومنه وكرمه

سورة النازعات مكية وهى ست و اربعون آية و فيها ركوعان رقم تلاوتها (٧٩) تسلسلها حسب النزول (٨١) نزلت بعد سورة «النبإ»

د «النازعات» سورت مکی دی (٤٦) آیته (٢) رکوع لری په تلاوت کښی (٧٩) په نزول کښی (٨١) سورت دی وروسته د «النبإ» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا ﴿۱﴾ وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا ﴿۲﴾

قسم دی (په ملائکو) سخت وښکونکیو (ارواحو د کفارو لره) سخت وښکل (او قسم دی) په ملائکو آسان وښکونکیو (ارواحو د مؤمنانو لره آسان وښکل)

تفسیر : یعنی قسم دی په هغو پرښتو باندی چه د کافرانو په رګونو کښی ورننوځی او د هغوی ارواح په راښکلو سره له سرونو د ګوتو او نوکونو نه په ډیره سختی سره وباسی یا قسم دی په ستوریو ځغلیدونکیو باندی له مشرق نه مغرب ته.

(﴿وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا﴾: او قسم دی په ملائکو وښکونکیو ارواحو د مؤمنانو لره آسان وښکل)

یعنی هغه پرښتی چه له مؤمنانو څخه د روح غوټه پرانیځی او بیا دوی په ډیری خوښی سره د پاکی نری په لوری ورځغلی. خو په یاد ئی ولرئ چه دا ذکر د روح دی او د بدن نه دی لنده ئی دا چه ښه سړی په ډیری خوښی سره د پاکی نری په لوری ورځغلی او بد سړی تری تښتی نو ئی په راښکودلو سره بیرته بیائی یا قسم دی په هغو ستوریو باندی چه وځی له یوه برجه بل برج ته.

وَّالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا ﴿۳﴾ فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا ﴿۴﴾

او (قسم دی) په تیزو غوټه وهونکیو (ملائکو په تعمیل د احکام الله) تیز غوټه وهل نو قسم دی په وړاندی کیدونکیو (ملائکو) باندی وړاندی کیدل (په ارواحو د مؤمنانو جنت ته).

تفسیر : یعنی هغه پرښتی چه روح له ځان سره اخلی او د ځمکی څخه د آسمان په لوری په داسی سرعت او سهولت سره ځغلی لکه چه بی له کوم تکلیفه په اوبو باندی ګرندی لامبو وهی بیا نو د دی ارواحو په باره کښی هر هغه امر چه د الله تعالیٰ له خوا کیږی د هغه په ځای راوړلو ته په ډیر شوق، ذوق او تلوار سره ورځغلی یا قسم دی په تسبیح ویونکی باندی په تسبیح ویلو سره یا په هغو ستوریو باندی قسم دی چه وړاندی کیږی یو له بل نه په تللو راختلو او نورو.

فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا ﴿۵﴾

پس (قسم دی) په تدبیر جوړوونکیو (ملائکو) د حکم د الله (په دنیوی چارو کښې جواب د قسم دا دی چه خامخا به راپورته کړی شئ تاسی لپاره د حساب او کتاب).

تفسیر : یعني وروسته له هغه د دی ارواحو په نسبت که د ثواب حکم کیږی که د عقاب د دی دواړو احکامو تدبیر او انتظام په هم دغو پرښتو پوره اړه (تعلق) لری. او د هر حکم په کولو سره مشغولیږی، یا به مطلقاً له هغو پرښتو څخه مراد وی چه د عالم تکوین په انتظام او تدبیر باندی مسلطی دی، ښکاره خبره خو هغه ړومبنی خبره ده. د «النازعات» او د «الناشطات» او د نورو داسی کلمو د تعیین په نسبت نوری خبری او اتری هم ډیری کیږی او د هغو په تعیین او ټاکلو (مقررولو) کښې ډیری ویناوی دی نو خو مونږ د الله ښېلی مترجم په خوښه (مذاق) دا خبری لیکلی دی لکه چه پاس مو په ترجمه کښې اشاره وکړله. جواب د دی قسمونو محذوف دی یعنی قسم دی چه خامخا به راپورته کړی شئ تاسو لپاره د حساب او کتاب.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ﴿۶﴾ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ﴿۷﴾

هغه ورځ چه ولړځیږی لړځیدونکی (چه اوله شپیلی ده) پس راځی پس له دی نه هغه وروسته راتلونکی (چه ثانی نفخه ده)

تفسیر : یعني د قیامت ورځ کښې به ولړځیږی غرونه او ځمکه له اول ځلی شپیلی او صور له پوکلو څخه. حضرت شاه صاحب لیکی چه پرله پسی ځمکه لړځیږی ډیرو مفسرینو له «رادفة» څخه مراد دوهم صور او شپیلی اخیستی دی. والله تعالیٰ اعلم. او په منځ د دواړو نفخو کښې به څلویښت کاله وی چه په اوله شپیلی سره ټول مخلوقات مری او په دوهمه شپیلی سره به گرد (ټول) مخلوقات بیا ژوندی کیږی.

قُلُوْبٌ يَّوْمَئِذٍ وَّاجِفَةٌ ﴿۸﴾ اَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ﴿۹﴾

زړونه (د منکرانو د بعث) په هغی ورځی کښې به بی قراره رپیدونکی ویریونکی وی. سترگی د هغو به سپکی ذلیلی ښکته وی (له ویری).

تفسیر : یعني د پریشانی او ویریدلو له سببه به زړونه رپیږی او ځانونه به لړځیږی د دوی سترگی

به خواری او سپکی او شکته وی او د ذلت او ندامت او پښیمانی ګردی (تولی) نښی به په
هغوی کښی له لری ښکاری.

يَقُولُونَ ءَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾ ءَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَّخِرَةً ﴿١١﴾
قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾

وائی به (دغه منکران د بعث تمسخراً) آیا مونږ به بیا وګرځولی شو په
ړومبی حالت (بیا به ژوندی کیږو؟) آیا کله چه وګرځو مونږ هډوکی زاړه
ریژیدونکی (نو بیا به هم ژوندی کیږو؟) وویل (منکرانو تمسخراً) دغه
(ګرځیدل ځمونږ ژوندون ته) په هغه وقت کښی ګرځیدل نقصانمن زیانمن دی.

تفسیر : یعنی د هډیری په ژوره (خکته) کښی له خښیدلو څخه وروسته به بیا څنګه مونږ ژر
تر ژره بیرته ژوندی کیږو؟ مونږ خو په دی خبری نشو پوهیدی چه په رژیدلی زاړه هډوکی کښی
به بیا څنګه روح ننوځی؟ که داسی کومه پیښه وشی نو بیا به ژوندی کیدل ډیر ضرر لرونکی او
زیانمن وی. ولی چه مونږ هغه ژوندون لره څه تیاری نه دی کړی او هیڅ شی او سامان نه ورته
لرو. دا خبری دوی په ملندو او مسخرو سره کوی او داسی ښکاروی چه مسلمانان ځمونږ په نسبت
داسی ویناوی کوی او حال دا دی چه تر مرینی وروسته بیا هیڅ ژوندون نشته نو د دی ژوندون
او زیان خبره بالکل مهمله او چتی (بیکاره) ده. نو بیا فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه چه
سخت مه ګنئ قیامت ځکه چه

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾

پس بیشکه دا (ثانی نفخه) خو یوکل یو دی (ډیرآسان چه پری ژوندی
کیږی ګرد (تول) مخلوقات) پس ناڅاپه وی به دغه (خلق تول) په مخ د
ځمکی (پس له مرګه).

تفسیر : ځینی د «ساهرة» مصداق شام بولی او ځینی ئی د دوزخ نوم ګنی یعنی منکر خلق دا
خبره ډیر سخته ګنی. او حال دا دی چه داسی چاری پاک الله ته ډیری آسانی دی تر دی چه د
یوی سلګی وهلو په میچ دا ګردی (تولی) چاری کیدونکی دی. یعنی د یوی چغی او د صور په
پوکلو سره بی له ډیله ګرد (تول) پخوانی او وروستنی مری له ځمکی څخه د حشر په ډګر کښی
سره تولیږی. وروسته له دی یوه لنده خبره او لږ په قهر کیده دوی ته وربه یادوی چه په جهان او

نړۍ كښې يو لوى متكبر او خورا (ډير) لوى باچا ته كړى شوى وه او منكرينو ته دا پيښه ور په زړه كوى چه له تاسو څخه د مخه د نورو منكرانو او متكبرانو او كافرانو حال څرنګه ؤ؟ او په څه څه جزاؤ رسيدلى دى؟.

هَلْ أَتٰىكَ حَدِيثُ مُوسٰى ﴿١٥﴾

آيا راغلى ده تاته (اى محمده! بلكه بيشكه رسيدلى ده تاته اى محمده!) خبره د موسىٰ (چه پرى متسلى شى اى محمده! او زيرى وركړى مؤمنانو ته په نعيم او منكرانو ته په جحيم).

تفسير: دا قصه په ځو ځو ځايونو كښې په تفصيل سره ذكر شوى ده. يعنى په تحقيق راغلى ده تاته خبره د دغه موسىٰ.

إِذْ نَادٰىهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾

كله چه ور غږ كړ دغه (موسىٰ) ته رب د ده په پاكه كنده ميدان د طوىٰ كښې.

تفسير: يعنى د طور له غره سره نژدى. او موسىٰ ته الله اكرم شانه واعظم برهانه دغسى امر وفرمايه چه.

اِذْهَبْ إِلٰى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغٰى ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَلْ لَّكَ إِلٰى أَنْ تَزَكّٰى ﴿١٨﴾ وَأَهْدِيَكَ إِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى ﴿١٩﴾

لاړ شه (په رسالت ځما) طرف د فرعون ته چه بيشكه ده سر غړولى (تجاوز ئى كړى) دى (له احكام الله). نو ووايه ورته آيا مينه لرى ته په طرف د دى چه پاک شى له شرک او معاصى نه). او (رغبت لرى دى ته چه) لاره دروښيم تاته طرف د رب ستا ته پس وويرېږى ته (له عذابه).

تفسير: يعنى كه ته خپل ښه والى او اصلاح غواړى، نو زه د الله تعالىٰ په امر ستا اصلاح

کولی شم، او داسی لاره درښیم چه پر هغې باندی له تللو څخه ستا په زړه کښې د الله تعالیٰ ویره او د هغه کامل معرفت تینګ شی، ځکه چه د ویری شته والی بی له پوره معرفت متصور نه دی. ښکاره شوه چه د حضرت موسیٰ علیه السلام له بعثت څخه مقصد د فرعون اصلاح هم وه او یوائحی د بنی‌اسرآئیلو نجات او ژغورنه (ساتنه) له قیده نه وه. پس موسیٰ علیه السلام فرعون ته ورغی او هغه تری معجزه وغوښته.

فَأَرَىٰهُ ٱلْءَايَةَ ٱلْكُبْرَىٰ ﴿٢٠﴾

پس وښودله (موسیٰ) دغه (فرعون ته) معجزه لویه (همسا او سپین لاس او نور).

تفسیر : یعنی هلته رسیدلی د الله تعالیٰ پیغام ئی ورساوه. او موسیٰ فرعون ته د حجت د تمامولو دپاره له ګردو (تولو) څخه لویه معجزه له همسا ځنی د ښامار جوړول وروښودل.

فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ﴿٢٢﴾

پس تکذیب وکړ (فرعون د موسیٰ) او وئی نه مانه بیا ئی شا کړه (له ایمانه) لاړ په ډیره بیړه سره (په فساد پسی)

تفسیر : یعنی هغه ملعون فرعون نه وو منونکی. او په دی فکر کښې ولګید چه ډیر سری سره راتول کړی او کوډګران ولتوی او پر دی باندی ئی وګماری چه د موسیٰ علیه السلام د معجزاتو مقابله په سحر سره وکړی.

فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾

پس (فرعون ګرد (تول) ساحران) راتول کړل پس غږ ئی وکړ. پس وویل (فرعون داسی چه) زه رب پالونکی ستاسی یم ډیر لوی لوړ (اوچت).

تفسیر : یعنی له ګردو (تولو) څخه لوی رب خو زه یم نو دا موسیٰ علیه السلام د کوم رب رسول او استاځی دی؟ معاذ الله.

فَأَخَذَهُ ٱللَّهُ نَكَالَ ٱلْءَاخِرَةِ وَٱلْأُولَىٰٓ ﴿٢٥﴾

پس ونیو دغه (فرعون لره) الله په عذاب (د حرق) د آخرت او (په عذاب د غرق د دنیا.

تفسیر : یعنی دلته د دنیا په اوبو کښې دوب شو او هلته د عقبیٰ په اور کښې سوځي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ ﴿٢٦﴾

بیشکه په دغه (اغراق او احراق) کښې خامخا عبرت دی هغه چا لره چه ویریږی (له الله نه).

تفسیر : په دی قصی کښې دیری خبری د سنجولو (فکر کولو) او عبرت او نصیحت اخیستلو دپاره شته په دی شرط چه د سری په زړه کښې لږ څه د الله تعالیٰ ویره وی.
(ربط): د موسیٰ علیه السلام او د فرعون قصه په منځ کښې استطراداً راغلی ده. وروسته له دی نه بیا هغه مضمون د قیامت په لوری اوړی. لکه چه اوس د قیامت منکرانو ته الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی

ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ ۚ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾

آیا تاسی دیر سخت یئ د پیدائښت لامله (له وجی) که آسمان؟ جوړ کړی دی (الله) دغه (آسمان).

تفسیر : یعنی د تاسی پیدا کول هغه هم وروسته له دی نه چه یو ځلی پیدا شوی یئ له ځمکی او آسمانونو او غرونو او سیندونو او نورو موجوداتو څخه گران دی. کله چه تاسی د داسی لویو لویو شیانو خالق او مالک الله تعالیٰ پیژنی، بیا نو په خپلو بیا پیدا کیدلو کښې ولی تردد او شبهه لرئ!. جوړ کړی دی الله آسمان.

رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾

پورته کړی دی (الله) چت لوړوالی (اوچتوالی) د هغه (آسمان) نو سم صاف بی عیبه ئی کړ. او توره تیاره ئی کړه شپه د دغه (آسمان) او راوئی ایسته ورځ رڼا د دغه (اسمان).

تفسير : يعني په آسمان کښې فکر ووهئ! چه څومره زيات هسک او اوچت دی؟ څرنګه کلک او مضبوط دی؟ په څه اندازه منظم او مرتبېی عيبه او بی نقصانه دی؟ څنګه صاف او هوار دی؟ څه دول (طريقه) انتظام او تدوين او ترتيب د هغه په موجوداتو او مربوطاتو کښې شته؟ د هغه له لمر او سپوږمی او ستوريو څخه څومره ګټی (فائدی) اخلی؟ او په څه اندازه د اوقاتو او اطرافو په پيژندلو او نورو شيانو کښې ورځنی ګټور کيږئ! د آسمان ننداری ته د ورځی له خوا او د شپی له خوا بيل بيل ځير شئ چه څرنګه درښکاری. او د تعجب او د حيرت وړ (لائق) در بريښی؟.

وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا ﴿٣٠﴾

او ځمکه وروسته له دغه (پيدايښت د آسمان) صافه وغوړوله (الله) دا (ځمکه).

تفسير : يعني د ځمکی او د آسمان له منځه کوم يو وړاندی او کوم يو وروسته جوړ شوی دی؟ د دی په نسبت وړاندی له دی نه په بل کوم ځای کښې څه خبری شوی دی ځمونږ د دغه تفسير د حٰمٓ السجدة سورت وګورئ!.

تنبيه : «راغب» د «دحیٰ» معنی د يوه شی له خپل اصلی ځای څخه بيرته کول او په بل ځای کښې کيښودل ليکلی دی. نو ښائی له دی لفظ څخه دلته د هغو تحقيقاتو په لوری اشاره وی چه نن ورځ د پوهانو تحقيقات دی ځای ته رسيدلی دی چه ځمکه په اصل کښې د کوم لوی سماوی جرم کومه برخه ده چه له هغه څخه بيله شوی ده والله تعالیٰ اعلم بالصواب. اوس الله اعلیٰ شانه واعظم برهانه د ځمکی د غوړولو لپاره څه نور تشريح داسی فرمائی

أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا ﴿٣١﴾

را ايستلی دی (الله) له دغی (ځمکی) څخه اوبه د دی او واښه ورشو د دی.

تفسير : يعني الله تعالی سيندونه او چينی بيولی دی او د هغو اوبو په وسيله ئی قسم قسم نباتات، واښه پيدا کړی دی

وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا ﴿٣٢﴾

او غرونه (په مخ د ځمکی) ودرول ثابت محکم کړل (الله) هغه (غرونه)

تفسیر : چه له خپل ځای څخه نه خوځیږي. او د ځمکې مخصوص اضطرابات او خوځیدل ئې هم ورک کړی دی او دغه اثبات د ځمکې او جریان د اوبو پرې او ایستل د محصولاتو ترې کړی دی الله اکرم شانه واعظم برهانه.

مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾

دپاره د نفعې ستاسې او دپاره د نفعې د چارپایانو ستاسې (ای بندگانو ځما!)

تفسیر : یعنې که دا انتظام نه وی نو ستاسې او ستاسې د حیواناتو چارې به څرنګه پوره کیدې؟ د دې گردو (تولو) شیانو له پیدا کولو څخه ستاسې د اړتیاؤ (احتیاج) پوره کول راحت او هوسائی (آرام) رسول او نورې گټې مراد دی. نو ښائی چه تاسو د هغه حقیقي منعم شکر اداء کړئ او وپوهیږئ چه هغه حکیم برحق او قادر مطلق چه داسې لوړ (اوچت) انتظامات او لوی ترتیبات کولی شی د تاسو په رژیدلو هدوکیو کښې هم روح پوکلی شی ښائی چه سرې د الله تعالیٰ د قدرت اقرار وکړی او د ده د نعمتونو شکر په ځای راوړی! که نه د قیامت په ورځ سخت پریشان او خپه کیږی کله چه د ده گرد (تول) اعمال وروړاندې شی او د افسوس او د حسرت گوتې وچیچې. لکه پخپله الله اکرم شانه واعظم برهانه داسې فرمائی:

فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَىٰ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ مَا سَعَىٰ ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿٣٦﴾

پس کله چه راشي آفت بلاء لویه (قیامت یا وقت د ورتګ د کفارو جحیم ته او د مؤمنانو نعیم ته) په هغه ورځ به یاد کړی انسان هغه څه چه کړی ئې وی (که خیر وی یا شر په دنیا کښې) او څرګند (ښکاره) به کړی شی دوزخ هر هغه چاته چه وینی ئې (د لیدلو خاوند وی).

تفسیر : یعنې دوزخ به داسې په عام منظر کښې راویست شی چه هر لیدونکی به ئې وینی او هیڅ یو غر او یوه پرده به په منځ کښې نه وی.

فَأَمَّا مَن طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾

پس هر هغه چه سرکشي کړې وي (په کفر سره) او غوره کړې ئې وي ژوندون لږ خسيس (پر آخرت باندې).

تفسير : يعني دنيا ته پر آخرت باندې ترجيح ورکوي او هغه بنه ګڼي او غوره کوي ئې او آخرت بالکل هيروي.

فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٤١﴾

پس بيشکه دوزخ هم دا (دوزخ د ده) د هستوګنې ځاى دى او هر هغه څوک چه ويريږي له ودريدلو (په مخ د) رب خپل او منع کړې ئې وي نفس خپل له هوا فاحشاتو بدو غوښتنو څخه نو بيشکه جنت هم دا (جنت د ده) د هستوګنې ځاى دى.

تفسير : يعني هغه څوک چه د دې خبرې لامله (له وجې) ويريږي چه زه يوه ورځ د الله تعالىٰ په مخ کښې د حساب او کتاب دپاره دريږم. او د دې ويرې لامله (له وجې) ئې د خپل نفس په خواهش ناکاره کار ونه کړ، او د الله تعالىٰ ګرد (تول) احکام ئې ومنل. او له نواهيو څخه ئې ځان وژغوره (وساته)، نو د هغه ځاى خامخا په جنت کښې دى.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا ﴿٤٢﴾

پوښتنه کوي له تا څخه (اى محمده ! منکران) د قيامت چه کله به وي وقوع د هغه (قيامت).

تفسير : يعني اى محمده ! منکران پرله پسې له تانه دغسې پوښتنې کوي چه آخر هغه ګړۍ کله راځي؟ او قيامت به کله راښکاره شي؟ او حساب او کتاب به کله قائميږي؟.

فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَاهَا ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَاهَا ﴿٤٤﴾

په څه کښې ئې ته (ستا څه کار دی) له ذکره پوهیدلو څخه د هغه (قیامت څخه بلکه تا لره علم نشته) خاص رب ستا ته ده انتهاء د دغه (علم د قیامت چه کله به وی)

تفسیر : یعني د هغه پوره ورښوول ستا کار نه دی که هر څومره پوښتنې وشي هیڅچا ته دا پته خبره ښکاره کیدونکې نه ده او د دی کار پوره علم الله تعالیٰ ته معلوم دی. حضرت شاه صاحب لیکې چه له ډیرو پوښتنو څخه هم دی ځای ته رسیدلی دی چه پرته (علاوه) له الله اکرم شانه واعظم برهانه نور ګرد (ټول) خلق ترې بې خبر دی.

إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَىٰهَا ﴿٤٥﴾

بیشکه ته (ای محمده) ویروونکی ئې د هغه چا چه ویریږی له (عذاب د) هغه (قیامت) نه.

تفسیر : یعني ای محمده ستا کار د قیامت د خبرو اورول او د خلقو ویرول دی که د چا په زړه کښې د بلې ورځې څه ویره وی یا د آخرت د ویرې استعداد پکښې وی نو هغه به ویریږی او د قیامت له خوفه ورته تیاری کوی ګواکې ستا د ویرولو د نتیجې اعتبار یواځې د هغو کسانو په حق کښې دی چه له هغو څخه د ګټی (فائدی) اخیستلو امید وی او اهلیت ئې لری، که نه نااهل سړی له انجامه غافل شوی هم داسې په فضولو بحثونو کښې لویږی چه قیامت به کله او په کوم تاریخ او په کوم کال کښې واقع کیږی؟.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا ﴿٤٦﴾

ګواکې دغه (منکران) په هغې ورځې کښې چه ووینی دغه (قیامت داسې به ګڼی) لکه چه نه ئې ؤ کړی ځنډ (ایسارتیا) (په دنیا یا قبورو خپلو کښې) مګر (په قدر د) ماښام آخر د ورځې یا په قدر د ځاښت.

تفسیر : یعني اوس خو شور لګوی چه د قیامت په راتلو کښې ولې دومره ځنډ (ایسارتیا) او ډیل وشو؟ ولې ژر نه راځي؟ مګر په هغه وقت کښې به دوی ته څرګنده (ښکاره) شي چه قیامت خورا (ډیر) ژر راغلی او هیڅ معطلی او ډیل په کښې پیښ شوی نه دی.

تمت سورة النازعات بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة عبس مكية وهى (٤٢) آية وفيها ركوع واحد رقمها (٨٠) تسلسلها حسب النزول (٢٤) نزلت بعد سورة النجم

د «عبس» سورت مکی دی (٤٢) آیته (١) رکوع لری په تلاوت کښی (٨٠) په نزول کښی (٢٤) سورت دی وروسته د «النجم» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حضرت رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم د قریشو له ځینو غټانو سره د اسلام په نسبت څه خبری کولی او دوی ئی پوهول په دی منځ کښی یو ړوند مسلمان عبد الله بن ام مکتوم رضی الله تعالیٰ عنه د دوی په خدمت ورحاضر شو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم توجه ئی ځان ته ورآړوله چه «یا رسول الله د دی آیت مراد څه دی؟ ماته له هغه څخه یو څه راوښیئ همغسی چه الله تعالیٰ تاته درښوولی دی!» حضرت د دی ړانده له دی بی وخته پوښتنی څخه لږ خپه شو او ښائی چه د ده مبارک په زړه کښی داسی کومه خبره هم تیره شوی وی چه زه اوس په مهمو خبرو کښی مشغول او بوخت یم که د قریشو دا غټان په ښه ډول (طریقه) وپوهولی شم ګوندی وی چه دوی د اسلام په لوری راشی او د دوی له سببه نور ډیر کسان هم مسلمانان شی او حال دا دی چه عبد الله بن ام مکتوم مسلمان دی او د هغه دپاره نور ډیر وقتونه هم شته چه په هغو کښی خپلی داسی پوښتنی وکړی او تعلیم حاصل کړی هغه نه ګوری چه که زه له دغی بااثرو او بارسوخو خلقو څخه سترګی واړوم او ده ته التفات وکړم نو ځما دا وضعیت به په هغو باندی لږ شاق تیر شی او شاید چه هغوی به بیا ځما خبرو ته لکه اوس غوږ ونه نیسی. لنده ئی دا چه دوی منقبض شول او د انقباض نښی د دوی په وچولی (تندی) کښی ښکاره شوی په دی خبره باندی دا آیت نازل شول. په روایاتو کښی راغلی دی چه وروسته له دی کله به چه دغه ړوند د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی راتللو نو دوی به د ده زیات تعظیم کاوه او ورته ویل به ئی «مرحبا بمن عاتبنی فیه ربی».

عَبَسَ وَتَوَلّٰیٓ ﴿١﴾ اَنۡ جَآءَهُ الۡاَعۡمٰی ﴿٢﴾

وچولی (تندی) تریو کړ (محمد) او مخ ئی وګرځاوه د دی لامله (له وجی) چه راغی ده ته ړوند (عبد الله او قطع ئی کړ کلام د محمد په منځ د ده او

د اشرافو د قریشو کښی)

تفسیر : یعنی د پیغمبر په وچولی (تندی) کښی د یوه ړانده له راتللو څخه گونځی ولویدی او خپل مخ ئی تری واړاوه او ښائی چه ده ته د دی ړانده د معذوری د مات زړه او د طلب صادق لحاظ کول ډیر په کار و حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا خبره گواکی د نورو په مخ کښی له حضرت رسول صلی الله علیه وسلم څخه گله ده نو ځکه ئی د غائب په صیغه ذکر کړی دی په مخ کښی ئی پخپله رسول صلی الله علیه وسلم ته خطاب فرمایلی دی» محققین وائی چه دا د متکلم د تکرم او د استعیاء او د مخاطب د زیات شرافت او کرامت نښه ده چی د عتاب په وقت کښی هم مخامخ د دی خبری نسبت نه ورته کوی او په مخ کښی د خطاب په صیغه د التفات صنعت خطاب ورته کوی چه د اعراض شبهه ورکه شی. برسیره په دی هغه خبره له پخوانی خبری څخه نرمه پسته ده. والله اعلم.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّىٰٓ ﴿٣﴾ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنفَعَهُ الذِّكْرَىٰٓ ﴿٤﴾

او څه شی پوه کړی ئی ته (ای محمده له احواله د دی ړانده) ښائی چه هغه (ړوند) به پاک شی (په تعلیم د تا له معاصیو له بدو اخلاقو) یا به ذکر پند واخلی پس نفع به ورسوی ده ته ذکر پند (د تا).

تفسیر : یعنی هغه ړوند طالب صادق وه تاسی ته څه معلومه ده چه ستاسی د توجه له فیضه به د هغه حال زیات اصلاح کیده او د هغه نفس به لا پاکیده. یا به ستاسی کومی خبری د دوی په غوږونو کښی ځای نیوه ښائی چه ستاسی په اخلاص پوهولو څخه به هغه په یوه شی پوهیده او بله ورځ به ورته په کار ورتله.

أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَىٰ ﴿٥﴾ فَأَنتَ لَهُ تَصَدَّىٰ ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ﴿٧﴾

او هر هغه څوک چه استغناء ئی کړی ده (پروا نه کوی د هدایت) نو ته هغه ته قصد کوی (د هغه د مسلمانی په فکر کښی ئی) او نشته پر تا باندی هیڅ الزام چه هغه پاک نشی (په اسلام سره).

تفسیر : یعنی هغه خلق چه د خپلی مغروری او متکبری او لوئی په سبب د حق پروا نه لری او لوئ هغوی ته اجازه نه ورکوی چه الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته سر ښکته کړی، ته ولی په هغوی پسی گرځی او غواړی چه هرومرو (خامخا) هغوی مسلمانان شی او د هغوی د

اسلام اثر په نورو هم ولوېږي. حال دا دی چه د الله تعالیٰ له پلوه (طرفه) پر تاسی باندی هیڅ یو الزام نشته چه دا متکبر مغرور او لوئی خوښوونکی سړی ولی په لاره نه دی راغلی؟ په تاسی دا فرض ؤ چه هغوی ته دعوت او تبلیغ وکړی او دا کار تاسی وکړ زیات له دی نه د دی بی پروا متکبرانو په فکر کښی په دی اندازی لویدل په کار نه دی چه رښتینی طالبان او مخلص ایمانداران ستاسی له توجه څخه بی برخی پاتی شي. یا د داسی معاملی ظاهری سطحی ته کتلی، د خلقو په زړونو کښی داسی یو خیال پیدا شي چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیاده توجه لویانو بدایانو ته ده او غریبانو او بی وځلو ته ئی فکر نشته. د داسی چټی (بیکاره) خیالاتو له خوریدلو څخه هغه بد اثرونه چه د اسلام په عام دعوت باندی لوېږی له دی ګټی (فائدی) څخه خورا (ډیر) زیات تاوان لری چه تاسی د دی څو متکبرانو غتانو له مسلمانی څخه په خپل زړه کښی غوره کړی دی.

وَأَمَّا مَن جَآءَكَ يَسْعَىٰ ۝٨ وَهُوَ يَخْشَىٰ ۝٩

او هر هغه څوک چه راشی تاته په تلوار سره (لپاره د طلب د خیر) حال دا چه دی ویریږی (له الله نه)

تفسیر : یعنی دغه د خیر طالب عبد الله بن ام مکتوم رضی الله تعالیٰ عنه له الله جل جلاله څخه ویریږی یا له دی څخه ویریږی چه ستاسی ملاقات به ورته نه میسر کیږی یا دا چه دی ړوند دی له دی نه ویریږی چه څوک به ئی لاس ونه نیسی چه چیری ونه لوېږی یا له کوم شی سره ونه لګیږی یا داسی خیال وکړی چه زه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیارت ته ځم کیږی چه غلیمان (دښمنانان) په لاره کښی ماته څه ضرر راورسوی.

فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ۝١٠

پس ته (ای محمده) له هغه (ړوند طالب‌الخیر څخه) مخ ګرځوی (مشغولیږی تغافل کوی له کفارو سره خبری کوی).

تفسیر : حال دا دی چه له هم داسی سړی څخه ګټه (فائده) واخلی او د اسلام دپاره کار وکړی. وائی چه هم دی ړانده ابن ام مکتوم ځغره واغوسته او د اسلام بیرغ ئی په اوږه کیښوده. او د قادسیی په جهاد کښی شریک شو تر دی چه په جهاد کښی ئی شهادت وموند رضی الله تعالیٰ عنه و ارضاه ! روایت دی چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی آیت له نزوله وروسته هیڅکله مخ نه و تریو کړی په مخ د فقراؤ کښی.

كَلَّآ إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿١٢﴾

مه کوه بیا داسی (ځکه چه) بیشکه دا (سورت) یوه تذکره پند دی (له جانبه د الله تولو ته) نو هغه څوک چه غواړی ودی منی دغه (پند د قرآن)

تفسیر : یعنی که متکبر اغنیاء قرآن کریم ونه لولی او د هغه پند ته غوږ کښینږدی نو ځان ته ضرر رسوی ځکه چه قرآن مجید د هغو څه پروا نه لری نه تاسی ته ښائی چه دومره زیات د هغوی فکر وکړئ. پر تاسی باندی دومره دی چه خپل عمومی تبلیغ او پند ووایئ که څوک خپله گټه (فائده) غواړی نو ځان دی پری پوه کړی او ودی لولی او عمل دی پری وکړی.

فِى صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍۭ ﴿١٤﴾

(دغه قرآنی آیات لیکلی شوی دی) په پاڼو عزتناکو (عند الله په لوح محفوظ کښی) چه پورته دی په قدر او عظمت کښی پاک کړی شوی دی (له رسیدو د شیاطینو او له نورو تولو عیبونو نه).

تفسیر : یعنی آیا د دی مغرور او لوئی خوښوونکی له منلو څخه د قرآن عزت او وقعت زیاتیږی؟ قرآن مجید خو هغه پاک کتاب دی چه آیتونه ئی په آسمان کښی نهایت معزز او لویه مرتبه لری او په پاکو پاڼو کښی لیکلی شوی دی او په ځمکه کښی هم اخلاصمن مسلمانان د هغه خورا (دیر) زیات عزت او احترام ساتی او په دیر تقدیس او تطهیر ئی په لوړو (اوچتو) ښو ځایونو کښی ږدی.

بِأَيْدِى سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍۭ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾

په لاسونو د (ملائکو) لیکونکیو عزتمنو نیکو.

تفسیر : یعنی هلته ئی پرښتی لیکی او سم له هغه سره وحی راځی او دلته ئی هم په پاڼو باندی لیکونکی او تولوونکی د دنیا د خورا (دیر) لویو سریو او ښو خلقو څخه پرښته خوی د پاک الله بندگان دی چه هغوی د قرآن کریم د هر راز (قسم) تزئید، نقص او تحریف، تبدیل څخه ځانونه ژغوری (ساتی) او هغه تل همغسی پاک ساتی.

قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ﴿١٧﴾

لعنت (هلاک) کړی شوی دی په (کافر) انسان چه څه شی کافر کړی ئی دی (باعث کړی ئی دی په کفر).

تفسير : يعنی د قرآن کريم غوندی د لوی نعمت هيڅ قدر او عزت ئی ونه پيژنده او د الله تعالیٰ حق ئی پر ځای نه کړ. او له دی نه ئی هيڅ انديښنه ونه کړه چه.

مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ﴿١٨﴾ مِن نُّطْفَةٍ

له څه شی څخه پيدا کړی دی (الله) هغه (انسان فرمائی الله) له نطفی (قطری د منی) څخه.

تفسير : يعنی که لږ څه دغه انسان خپل اصل ته فکر وکړی چه دی له څه شی څخه پيدا شوی دی؟ د يوه ناڅيز او بی قدر څاڅکی له اوبو څخه پيدا شوی دی چه هيڅ حس، شعور، حسن، جمال، عقل، کمال، ادراک، واک (اختيار) او نور په کښی نه و. او دا ګرد (تول) شيان الله تعالیٰ له خپلی مهربانی څخه وربښلی دی چه اوس ئی عمومی حقيقت داسی ښکاری آيا ده ته دا لوئی، غرور څه مناسبت لری؟ او ښه نه ورښکاری او نه ښائی چه خپل اصلی حقيقت او د الله دا ګرد (تول) انعام او اکرام هير کړی؟ او د الله تعالیٰ د داسی پند ورکولو او وينا مورد وګرځی؟ څوک چه خپل ځان او حقيقت نه پيژنی او د الله تعالیٰ د دی ګردو (تولو) احساناتو او نعمتونو قدر نه کوی نو داسی احسان هيروونکی ته شرم په کار دی.

خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴿١٩﴾ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ﴿٢٠﴾

پيدا کړی دی (الله) دغه (انسان) پس په اندازه ئی کړ ده لره (هيئت او صورت اندامونه د مور په نس کښی) بيا ئی لاره ورآسانه کړی ده ده ته (لاره د وتو د ده له ګيډی د موره).

تفسير : يعنی لاسونه، پښی او نور ګرد (تول) اعضاء او قواوی ئی له هم هغه يوه څاڅکی اوبو څخه د مور په نس کښی د احسن الخالقين توب په اقتضاء په يوه ځان ته شکل او خاص اسلوب او اندازه ورجوړ کړی او هيڅ يو شی ئی نامناسب او خراب او خلاف له حکمت نه دی وررووغ کړی. بيا ئی لاره ورآسانه کړی ده ده ته يعنی د ايمان او د کفر د ښو او د بدو پوه ئی

ورکړه. یا دا چه د مور له نس څخه ئی په آسانی سره راوویست.

ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ﴿٢١﴾

بیا (الله) مړ کړ هغه (انسان لره) نو په قبر کښی ئی کیښود ده لره.

تفسیر : یعنی وروسته له مړینی څخه د هغه مړی د ښښولو هدایت ئی ورکړ تر څو چه د ژوندیو په نزد بی حرمته نه شی.

ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنشَرَهُ ﴿٢٢﴾

بیا هر کله چه اراده وفرمائی (الله د انسان د بیا ژوندیتوب نو ئی) ژوندی کوی ده لره (لپاره د جزاء).

تفسیر : یعنی هغه الله تعالیٰ چه یو ځلی انسان ته حیات او بیا ممات ورکوی او ښښوی ئی اختیار لری چه هر وخت ئی وغواړی بیا ئی ژوندی کړی او له قبره ئی وباسی ځکه چه اوس هم هیڅا د هغه قدرت نه دی سلب کړی. په هر حال هغه څوک چه خلق پیدا کوی او دنیا ته ئی راولی بیا ئی وژنی او برزخ ته ئی بیائی او بیا ئی ژوندی کوی او د حشر په میدان کښی ئی ودروی. نو د داسی قادر او مقتدر ذات پند آیا د اعراض او انکار وړ (لایق) دی؟ چه ګرد (تول) امور ئی په واک او اختیار کښی دی آیا د هغو نعمتونو سپکتیا کوم سری لره ښائی؟ بلکه هر انسان ته لازم دی چه د رب المنان د احسان قدر وکړی.

كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ﴿٢٣﴾

بیخی نه دی کړی (کافر) هغه شی چه امر حکم کړی دی ده ته (دغه الله د هغه).

تفسیر : یعنی سری هیڅ کله د خپل خالق حق نه دی پیژندلی او هر څه حکم ئی چه ورکړی وی تر اوسه پوری ئی په ځای نه دی راوړی.
تنبیه : ابن کثیر رحمة الله علیه «کلا لما یقض ما امره» له «ثم اذا شاء انشره» سره لګولی دی یعنی کله چه غواړی هغه ژوندی کوی او پورته کوی ئی. اوس داسی نه کوی ځکه چه د دنیا د ودانی په نسبت د ده حکم (کونی) او (قدری) دی او دا ئی تر اوسه پوری پای (آخر) ته نه

دی رسولی. نو هیڅوک داسی نشی ویلی چه ولی اوس قیامت نه قائمیږی؟

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ ﴿٢٤﴾

نو ودی ګوری انسان طرف د طعام خپل ته.

تفسیر : رومبی د انسانانو د پیدا کیدلو او مړ کیدلو ذکر اوس د هغه د ژوندون او د بقاء د سامان داسی یادونه کوی چه.

أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾

بیشکه مونږ توئی کړی دی اوبه (له وریځو څخه) تویول بیا څیری کړی ده مونږ ځمکه څیرول.

تفسیر : یعنی د یوه تنکی واښه څه طاقت دی چه ځمکه څیری کوی او زرغونیږی دا د قدرت لاس دی چه ځمکه څیروی او هغه او نوری راز راز (قسم قسم) غلی، دانی، میوی او نور ترکودی (ترکارئی) او نباتات ځنی راوباسی.

فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾
وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾

بیا مو زرغونی کړی دی په هغی (ځمکی) کښی دانی او انګور او منه، ترکاری. او زیتون خوونه او خرما او باغونه ګڼ (له جهته د دیروالی د ونو نه). او (تازه) میوی او (وچی میوی یا) واښه (ومو کړل دغه تول څیزونه) دپاره د نفع د تاسی او د حیواناتو د تاسی.

تفسیر : یعنی ځینی شیان ستاسی په کار درځی او ځینی ستاسی د حیواناتو په کاریږی.

فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ ﴿٣٣﴾

نو کله چه راشي سخت آواز غوړونه کڼوونکی (د دوهمی نفخی).

تفسیر : یعني داسی سخت غږ چه په هغه غوږونه کڼیږی له ډی څخه مراد د نفخ الصور غږ دی.

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾

هغه ورځ چه تښتی به سړی له خپله ورورہ او له خپلی مور او له پلاره او له خپلی ملګری (ښځی) او له خپلو ځامنو. هر سړی لره له هغو څخه په دغی ورځی کښی به یو حال وی چه بی پروا کوی ئی (له نورو له احوالو نه).

تفسیر : یعني په هغی ورځی کښی به هر څوک د خپل ځان په فکر کښی وی هیڅ یو له احبابو او خپلوانو څخه به د بل په فکر کښی نه وی بلکه له ډی ویری چه بل څوک ځما نیکی وانخلی یا د خپل حق غوښتنه ونه کړی یو له بله تښتی.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾

ځینی مخونه به په دغی ورځی کښی روښانه (وی د ایمان له رڼا) خندیدونکی خوشاله به وی (په موندلو د کرامت چه مؤمنان دی)

تفسیر : یعني د مؤمنانو له ځیری څخه به خندا او خوشالی ښکاری چه شکر له عذابه خلاص او د الله تعالیٰ په کرامت سره مو اختصاص وموند او د ایمان له نوره به ئی مخونه روښانه وی او له ډیره مسرته به خاندی او خوشاله به اوسی.

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾

او ځینی مخونه په دغی ورځی کښی په دوی باندی به ګرد وی پټ کړی به وی هغه مخونه (ګرد) ظلمت او توروالی.

تفسیر : یعني د کافرانو په ځیرو باندی به د غم او کدورت او خپګان دوړی بریښی او د فسق

او فجور ظلمت او تیاره به ئی ښی توری کری.

أُولَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَفَرَةُ ٱلْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

دغه تول (تورمخی) هم دوی دی (بی شرم) کافران فاجران.

تفسیر : یعنی بی حیا کافرو ته هومره چه وویل شی دوی له خپلی خبری څخه نه اوړی، نه له الله جل جلاله شرمیږی او نه له خلقو او نه له لوئی ورځی څخه ویریږی او په حقوق الله او حقوق العباد کښی خیانت او تری انکار کوی ځرنګه چه دوی جمع کری دی کفر سره له فجوره نو جمع به کری الله تعالیٰ توروالی د مخونو سره ئی ګرد.

تمت سورة عبس بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة التكوير مكية وهی تسع و عشرون آية و فيها ركوع واحد رقمها (۸۱) تسلسلها حسب النزول(۷) نزلت بعد سورة تبّت

د «التکویر» سورت مکی دی (۲۹) آیة یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۱) په نزول کښی (۷) سورت دی وروسته د «تبّت» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا ٱلشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾

کله چه (د) لمر (رڼا) ونغښتله شی (نور ئی لاړ شی).

تفسیر : ګواکی د لمر هغه اوږدی شغلی به چه تودوخی رڼا ورڅخه وځی ونغښتلی شی او لمر به بی نوره شی او د خیدک (پنیر) چکی ته به ورته وی یا به هیڅ نه ښکاری.

وَإِذَا ٱلنُّجُومُ ٱنكَدَرَتْ ﴿٢﴾

او کله چه ستوری خړ شی (یا راولویږی په ځمکه).

تفسیر : یعنی ستوري به راولوېږي او رڼا به نه لري.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾

او کله چه غرونه روان کړل شي.

تفسیر : یعنی غرونه به له خپلو ځایونو څخه روانیږي او په هوا کښې به الوځي او ګرځي به.

وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾

او کله چه د لسو میاشتو بلاربې اوښې خوشې کړې شي (اوښانه به ورسره نه وي).

تفسیر : اوښ د عربو له ښو بودهؤ (څاروو) څخه دی او هغه اوښه چه د لسو میاشتو بلاربه وي او له هغې د شودو او جونګې (بچي) ځیګیدلو هیله (امید) نژدې وي پر دوی ډیر ګرانه وي خو د قیامت د ویروونکي زلزلې په وخت کښې به د هغه نفیس او عزیز او ګران مال پوښتنه به هم ونه کړه شي یا د هغه خاوند به دغومره خپه او پریشانه وي چه د داسې عزیز او ګران مال له احواله به غافل وي یا دا چه وریځ به معطله کړه شي له بارانه. یا ځمکه پاتې کیږي له قصله دا خبر چه «د ریلونو او موټرو او د طیارو او د نورو عصري نواقلو له تګ او راتګ څخه به اوښان نشي تللی» محض یو ظرافت دی.

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾

او کله چه وحشي څناوران راټول کړل شي (لپاره د قصاص اخیستو یو له بله).

تفسیر : یعنی هغه ځنګلي څناوران به چه تل د سړیو له ویرې لرې تښتي له ډیرې ویرې ښارونو ته راځي او له کورنیو بودهؤ (څاروو) سره به ملګرتوب خوښوی لکه چه اوس هم ډیر ځلې د خوف او ویرې په وقت کښې هم داسې لیدل کیږي خو کاله پخوا له دې نه د (هند) ګنګا او جمنا په سیند کښې سخت سیلاب راغی خلقو وکتل چه یو لوی تل اوبه وړي او په هغه باندې سړیو بودهؤ (څاروو) مارانو او نورو ژوندیو ځانونه تینګ نیولی دی او یو په بل باندې څه تعرض نه کوي هر یو د خپل ځان په فکر کښې دی پرته (علاوه) له دې د یخنۍ په وخت کښې کله

کله لیدلی شوی دی چه ځینی ځیروونکی ځناوران کلیو او ښارونو ته ننوځی.
تنبیه : ځینو مفسرینو د «حشر» معنی مره کول او ځینو مره کول بیا ژوندی کول لیکلی دی والله اعلم.

وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾

او کله چه بحرونه سیندونه سره ګډ کړل شی (تریخ له خواږه سره یا ډیر سخت ګرم شی یا وچ کړی شی نو پکښی به پاتی نشی یو څاڅکی د اوبو).

تفسیر : یعنی د لویو لویو سیندونو اوبه به له ډیرو خوټیدلو څخه د بخار او براس په ډول (طریقه) کیږی چه د هغو له تودوخی څخه به په محشر کښی کفارو ته سخت ربړ (تکلیف) پیښیږی او د تناره په شان به د سیندونو له منځه سخت سوځوونکی اور او د بخار او براسونو غروسکی پورته کیږی یا کله چه دریابونه بل کړ شی نو وکرځی اور.

وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾

او کله چه نفسونه جوړه کړل شی (پیوست کړل شی ارواح له جثو سره یا یو ځای کړل شی هر څوک له مثل خپل سره نیکان له نیکانو بدان د بدانو سره)

تفسیر : یعنی مسلمان له مسلمان سره او کافر له کافر سره بیا هر راز (قسم) عمل کوونکی که ښه وی که بد لکه له خپل همجنس عمل کوونکی به سره مله شی د عقائدو، اعمالو، اخلاقو او نورو په اعتبار به له هر یوه څخه بیل بیل تولګی جوړیږی یا دا چه ارواح به له خپلو اجسامو سره جوړه کړل شی.

وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾

او کله چه له جینۍ ژوندی ښخه کړی شوی څخه وپوښتیدله شی (داسی) چه په کومی ګناه وژلی شوی ده (دا جینۍ).

تفسیر : د جاهلیت په عربو کښی قاعده وه چه پلار به خپله جینۍ په ډیره بیرحمی سره ژوندی په ځمکه کښی ښښوله. ځینو به د نیستی او غریبی، یا د هغی د واده د اخراجاتو له ویری داسی کول. او ځینی به له دی شرمیدل چه څنګه به خپله جینۍ بل چاته ورکړم چه هغه می ځوم

وباله شي قرآن کريم خبر ورکړ چه د دې مظلومانو په نسبت به هم په قيامت کښې پوښتنې وشي چه په کومه ګناه ژوندې خښې شوې دې؟ داسي ئې مه ګڼئ چه دا مو اولاد دې په دوی باندې مو هر څه چه زړه غواړي هغه کولی شي بلکه د اولادتوب له پلوه ستاسو دا جرم لا درنيږي.

وَإِذَا ٱلصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾

او کله چه اعمال نامې وغوړولې خواره کړې شي او کله چه آسمان د پوستکي په شان وويستلې شي (له خپله ځايه).

تفسير : لکه چه د حيواناتو له حلالولو او پوستکي وښکلو څخه وروسته د هغه ګرد (تول) اعضاء او رګونه او پلې او نور ښکاري هم داسې د آسمان له پرانيستلو څخه وروسته ګرد (تول) پاس شيان ليدل کيږي او د غمام نزول به وشي چه د هغه ذکر به نولسمه پاره کښې په «ويوم تشقق السمآء بالغمام» سره شوی دی.

وَإِذَا ٱلْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا ٱلْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾

او کله چه دوزخ بلې لمبې کړ شي (کافرانو ته) او کله چه جنت نژدې کړ شي (مؤمنانو ته).

تفسير : يعنې کفارو ته دوزخ په ډير زور او شور او بلو لمبو سره ورښکاره کاوه شي او جنت متقيانو ته ورنژدې کيږي چه د هغه دول او سينګار به جنتيانو ته خورا (ډير) ښه خوښوونکې او مسرت ببښونکې وي نو په دغه وقت کښې.

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّآ أَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾

پوه به شي هر نفس په هغه شي چه حاضر کړې ئې وي (له خير او له شره).

تفسير : يعنې هر يوه ته به دا پته ولګيږي او ورمعلومه به شي چه له ده سره د نيکۍ يا د بدې څومره پنګه (ذخيره) او سرمايه شته چه له ځان سره ئې راوړې وي.

فَلَآ أُقْسِمُ بِٱلْخُنَّسِ ﴿١٥﴾ ٱلْجَوَارِ ٱلْكُنَّسِ ﴿١٦﴾

نو قسم خورم زه په (ستوریو) بیرته گرځیدونکیو سمو تلونکیو پټیدونکیو باندی.

تفسیر : دیر ستوری لکه زحل مشتری مریخ زهره او عطارد کله له مشرق څخه د مغرب په لوری کله سم کله کاږه ځی کله گرندی او کله ورو خوځیږی کله د لمر کله د سپوږمی څنگ ته نژدی کیږی بیا څو ورځی پټیږی.

وَالَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم زه) په شپی کله چه راوخیژی مخ راوگرځوی (په تیارو خپلو سره) او (قسم خورم زه) په صبا کله چه سا ووهی راوخیژی (روښانه شی).

تفسیر : یا کله چه شپه راشی یا لاړه شی. د «عسعس» لفظ دوه معنی لری.
حضرت شاه عبد العزیز رحمة الله علیه لیکی گواکی لمر ته ئی په لامبو وهونکی کب او مهی سره تشبیه ورکړی او د لمر هغه وړانگی ئی چه له لمر څخه پخوا خیژی او خوریږی د مهی لکی ته مشابه او ورته کړی دی هغسی چه مهی په سیند کښی پټ تیریږی او د هغه له سا وهلو څخه اوبه تیندکی وهی او سره خوریږی هم دا راز (قسم) لمر هم پخوا تر سپیده داغ او لمر بریښی، ځینی وائی نه سهار له سا څخه مراد د سهار هغه نسیم او وږمه ده چه د پسرلی په موسم کښی له سپیده داغه راهیسی چلیږی.
تنبیه : د دی قسمونو مناسبت له راتلونکی مضمون او خبری سره دا دی چه د دی ستوریو تلل، ودریدل بیرته گرځیدل پټیدل او د پخوانیو پیغمبرانو د پرله پسی وحی د راتللو یوه نمونه ده چه تر یو مدت پوری د هغی له نښی پاتی کیدلو څخه وروسته د هغو پاتی کیدل او پټیدل شپی ته ورته دی په رښتیا سره چه هغه توره تیاره پیری چه د حضرت خاتم المرسلین د ولادت باسعادت څخه پخوا پر دنیا تیره شوی ده چه د حق او باطل فرق او توپیر (تفاوت) پکښی نه کیده او د وحی علائم او نښی پکښی نه ښکاریدلی د یوی توری شپی نمونه وه وروسته په نور سره لکه رڼا ورځ روښانه کړی ده گواکی د پخوانیو پیغمبرانو رڼا لکه د ستوریو رڼا وه او دا نور الاعظم او لویه رڼا لکه لویی پلوشی لرونکی لمر دی. څنگه ښه ویلی شوی دی.

فانه شمس فضل هم کواکبها　　یظهرن انوارها للناس فی الظلم
حتیٰ اذا طلعت فی الکون عم هدا　　ها العالمین و احیت سائر الامم

انبیا دی لکه ستوری، د فضل لمر دی محمد
په رڼا د دوی تل درومی، خلق په لوری د احد
په بعثت د محمد شوه، دنیا توله منوره

سپین تور زیر او سور تول منتفع شول له احمد

ځینی علماء وائی چه د ستوریو دا سم او کوږ تګ او پټیدل بیرته ګرځیدل په علم ملکوت کښی د پرښتو تګ او راتګ او پټیدلو ته ورته دی. د شپی تیریدل او د سهار راتلل د قرآن کریم په سبب د کفر او ظلمت لری کیدل او د هدایت د نور له ښو ښکاره کیدلو سره مشابه دی. سم له دی وینا سره د مقسم به مناسبت له مقسم علیه سره له لری ښکاری والله اعلم

او د پاس قسمونو جواب دا دی چه الله اکرم شانه و اعظم برهانه داسی فرمائی:

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾

بیشکه دا قرآن خامخا قول وینا د رسول عزتمن (جبریل) ده چه خاوند د قوت زور په نزد د څیښتن (خاوند) د عرش مرتبه والا دی منلی شوی دی هلته امین دی.

تفسیر : دا د حضرت جبرئیل علیه السلام صفتونه دی یعنی قرآن کریم چه د الله جل جلاله له لوری مونږ ته رارسیدلی دی د وصول دوه وسیلی لری یوه وحی راوړونکی پرښته جبریل علیه السلام دوهم ځمونږ پیغمبر عربی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دوی دواړو صفتونه داسی دی چه د هغو له ښکاره کیدلو څخه بیا هیچاته د قرآن مجید په منزل من الله او صداقت کښی هیڅ شک او شبهه نه پاتی کیږی. د یوی خبری په رښتیا منلو کښی لوی دلیل دا دی چه راوی ئی په اعلیٰ درجه سره ثقه، عادل ، ضابط، حافظ او امین وی او له هغه چا څخه چه روایت کوی د ده په مخ کښی عزت او حرمت لرونکی وی او خورا (ډیر) معتبر ثقات د هغه په امانت باندی داده وی. کلی اعتماد ولری او د هغه خبری بی له وړاندی وروسته کولو څخه د زړه له کومی ومنی. دا ګرد (تول) صفتونه په حضرت جبریل علیه السلام کښی شته عزتمن او کریم هغه څوک دی چه متقی او ډیره پاکی ولری او له الله تعالیٰ څخه خورا (ډیر) ویریدونکی وی «ان اکرمکم عندالله اتقٰکم» په حدیث کښی دی (الکرم التقوی) ذی قوة اشاره ده کامل حفظ، ضبط او د بیان کامل قوت ته او د الله تعالیٰ په مخ کښی هغه د لوئی درجی خاوندی دی یعنی د ګردو (تولو) پرښتو څخه د الله تعالیٰ په دربار کښی نژدی ځای لری د آسمان پرښتی د هغه حکم منی ځکه چه هغوی ګردی (تولی) د هغه په امانت اعتبار او عزت باندی خبری دی. دا خو د ملکی رسول خبره ده اوس د بشری رسول خبری هم واوری.

وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾

او نه دی دا صاحب ملګری ستاسی (محمد) لیونی (لکه چه پری ګمان کوئ تاسو بلکه ښه پوه او هښیار دی).

تفسیر : یعنی له بعث پخوا تر څلویښتو کلونو پوری تاسی له (محمد) سره لیدلی دی او په دی اوږده موده کښی مو د هغه د ټتو او ښکاره ؤ خبرو تجربه کړی ده خو هیڅکله مو د هغه فریب دروغ او لیونتوب نه دی لیدلی او تل مو د هغه د رښتیا، امانت، عقل او پوه اعتراف او ستاینه (صفت) کوله اوس نو ولی بی سببه هغه ته لیونی او دروغجن ویل کیږی؟ لکه چه دا ستاسی هغه رفیق او ملګری نه دی؟ چه د هغه ګرد (ټول) احوال تاسی ته ښکاره دی نو اوس داسی سړی ته لیونی ویل آیا لیونتوب نه دی؟ بلکه لیونتوب دی!.

وَلَقَدۡ رَءَاهُ بِٱلۡأُفُقِ ٱلۡمُبِينِ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی و (محمد) هغه (جبریل د آسمان) په څنده (غاړه) روښانه کښی.

تفسیر : یعنی په مشرقی څنده (غاړه) کښی د هغی پرښتی یعنی جبریل علیه السلام بنه ئی په اصلی صورت او ښه شان سره ولیده نو ځکه نشی ویلی چه د هغه په لیدلو کښی به څه تیروانه او مغالطه پیښه شوی وی. او هغه څوک ئی چه لیدلی په رښتیا سره پرښته وه پخوا له دی نه د «النجم» په سورت کښی راغلی دی «فاستویٰ وهو بالافق الاعلیٰ».

وَمَا هُوَ عَلَى ٱلۡغَيۡبِ بِضَنِينٖ ﴿٢٤﴾

او نه دی دغه (محمد د وحی) پر پټو خبرو باندی بخیل (چه پټوی ئی او تعلیم د هغی تاسی ته نه کوی).

تفسیر : یعنی دا پیغمبر تاسی ته د هر راز (قسم) پټی خبری که په تیره که په راتلونکی پوری اړه (تعلق) لری خبر درکوی یا د الله تعالیٰ د اسماؤ او صفاتو یا د شرعیه ؤ احکامو یا د مذاهبو د حقیقت او بطلان یا د جنت او دوزخ د خبرو یا له مرینی څخه وروسته د پیښو او په هغو پوری تړلی خبرو په درښوولو کښی لږ بخل هم نه کوی او څه اجرت او باړه نه غواړی نذرانی، بخشش او تعارف ته ئی سترګی نه دی نیولی نو بیا د کاهن لقب ولی ورته ورکاوه کیږی؟ کاهن د پټو خبرو د یوی وړوکی او جزوی خبری سره ډیر دروغ ګډوی او د هغه په درښوولو کښی دومره بخل کوی تر څو چه زیاته نذرانه او بخشش وانه خلی هغه نه وائی او یو

توری ئی له خولی څخه نه وځی د پیغمبرانو لوړ (اوچت) سیرت د کاهنانو له رټلیو اخلاقو سره څه نسبت نه لری.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَٰنٍ رَّجِيمٍ ﴿٢٥﴾

او نه ده دا (قرآن) خبره د شیطان رټلی ویشتلی شوی (په شغلو سره).

تفسیر : هیڅ کله شیطان د هغو ښو چارو ښوونه نه کوی چه په هغو کښی د بنیادمانو ګټه (فائده) او د هغه ملعون تقبیح او مذمت وی بلکه دغه (قرآن مجید) د الله اکرم شانه واعظم برهانه حق کلام دی.

فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾

نو چرته ځئ تاسو (ای منکرانو کافرانو په دی انکار او په څنګ کولو کښی له قرآنه).

تفسیر : یعنی کله چه دروغ او لیونتوب تخیل، توهم، کهانت او نور ګرد (تول) احتمالات لری شول نو پرته (علاوه) له حق او رښتیا څخه نور څه پاتی شول بیا نو ای منکرانو دا سمه صافه لاره ولی پریږدی؟ او بی لاری ولی ځئ؟.

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٧﴾

نه دی دا (قرآن) مګر ذکر پند دی (له جانبه د الله) دپاره د خلقو (انس وی که جن).

تفسیر : هغه ګرد (تول) احتمالات چه د قرآن کریم په نسبت ئی پیدا کری، هغه ګرد (تول) سره غلط دی که تاسی د دی قرآن په خبرو او ښوونو کښی ښه فکر او جاج ووهئ. نو دا به دربښکاره شی چه دغه قرآن تول جهان ته ډیر ښه لار ښوونکی او مکمل دستور العمل دی چه په عمل کولو ئی د دواړو دارینو فلاح او ګټی په لاس راځی. نه دی دا قرآن مګر ذکر پند دی له جانبه د الله اکرم شانه واعظم برهانه دپاره د خلقو مخصوصاً.

لِمَنْ شَآءَ مِنْكُمْ اَنْ يَّسْتَقِيْمَ ﴿۲۸﴾

هغه چاته چه غواړی قصد کوی له تاسی د سمیدلو خپلو (داسی چه سم برابر لاړ شی پر لاره د الله تعالیٰ باندی).

تفسیر : یعنی دغه قرآن مجید په تیره بیا هغو لره پند دی چه په سمه لاره تلل غواړی، کوږ تګ او عناد ئی نه وی خوښ ځکه چه داسی سړی له داسی پند څخه ډیره ګټه (فائده) اخلی.

وَمَا تَشَآءُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۹﴾ ع

او نه شئ قصد کولی تاسی (د سمی لاری) مګر هغه چه اراده وفرمائی الله (د قصد د تاسی د سمی لاری) چه رب پالونکی د (ټولو) عالمیانو دی.

تفسیر : یعنی پخپله قرآن کریم پند دی ولی تاثیر ئی د الله تعالیٰ په مشیت پوری اړه (تعلق) لری چه ځینو باندی اثر کوی او په ځینو نورو باندی د ځینو نورو حکمتونو په سبب څه اثر نه کوی او نور استعدادات هغوی ته ورکوی.

تمت سورة التكوير بفضل الله القدير فلله الحمد والمنة

سورة الانفطار مكية وهى تسع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۲) تسلسلها حسب النزول (۸۲)

نزلت بعد سورة «النازعات»

د «الانفطار» سورت مکی دی (۱۹) آیته یوه رکوع لری په نزول او په تلاوت په دواړو کښی (۸۲) سورت دی

وروسته د «النازعات» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ ﴿۱﴾ وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ﴿۲﴾ وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿۳﴾

او کله چه آسمان وچوی څیری شی او کله چه ستوری راولویږی تیت په تیت

(ګډوډ) شي او په هغه وقت کښې چه دریابونه ګډ شي (یو له بله سره او ټول یو دریاب شي).

تفسیر : یعني د ترخو اوبو سیندونه به سره وخوټیږي او د دې تندوبی له سببه به ترخې او خوږې اوبه سره ګډې وډې شي.

وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾

او کله چه قبرونه سره څیرې لاندې باندې کړل شي (او مړي ژوندي ترې راپورته کړل شي).

تفسیر : یعني هغه شیان چه د ځمکې په منځ کښې وي د باندې به راغورځي او مړي به له خپلو قبرونو څخه (ژوندي) راوځي. هر کله چه وشي دا کارونه قیامت قائمیږي نو

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾

پوه به شي هر نفس (په دغه وقت کښې) په هغه خیر او شر خپل باندې چه وړاندې ئې لیږلي وي او چه وروسته ئې پرې ایښي وي.

تفسیر : یعني هغه ښې او بدې چارې چه کړې ئې وي یا ئې نه وي کړې د خپل عمر او منګ په اول کښې ئې کړې وي یا په آخر کښې د هغې نښې بیرته ورڅخه پاتې وي او که نه وي پاتې هغه ګرد (ټول) هلته د ده په مخ کښې راځي.

يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴿٦﴾

اې انسانه (کافره!) څه شي مغروره کړې ئې ته پخپل رب کریم باندې (چه کافر شوې ئې پرې).

تفسیر : یعني هغه کریم رب آیا د دې خبرې وړ(لائق) و چه ته د خپل جهل او حماقته د هغه په حلم او کرم باندې داده شوې سر به دې ورځنې غړاوه؟ تاته خو دا ښه وه چه د هغه له دې کرم څخه به شرمیدې او د حلیم له قهر څخه به ډیر ویریدې ولې چه الله تعالیٰ ډیر کریم دې خو ورسره منتقم او حکیم هم دی نو که دا تیرواته او غرور نه دی نو څه دی چه ته ئې په یوه صفت

پیژنی او له بل صفت ئی سترګی پټوی؟.

الَّذِيْ خَلَقَكَ فَسَوّٰىكَ فَعَدَلَكَ ۝

هغه (رب الکریم) چه پیدا کړی ئی یی ته نو برابر کړی ئی ته (یعنی اندامونه ئی پوره درکړی دی) پس برابر معتدل کړی ئی ته (په خلقت کښی).

تفسیر : یعنی پیدا ئی کړ یو لاس په اندازه د بل سره او یوه سترګه په مقدار د بلی سره. په دی کښی اشارت دی دی ته چه هر کله دغه رب قدیر په دغه شان سره قدرت لری نو قادر دی په بیا پیدا کولو سره لپاره د حساب او کتاب او جزاء او سزا حضرت شاه صاحب لیکی «جوړ ئی کړ بدن او درسم ئی کړ خصلت». یا مطلب دا چه په حکمت سره ئی ستا د اعضاؤ جوړښت او تناسب در سم کړی دی او ستا په مزاج او اخلاطو کښی ئی اعتدال درپیدا کړی دی.

فِيْۤ اَيِّ صُوْرَةٍ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ۝

په هر شان (کامل) صورت سره چه وئی غوښته ترکیب پیوند ئی کړی ته.

تفسیر : یعنی د ګردو (ټولو) په بڼو (صورتونو) کښی لږ او دیر توپیر (فرق) او تفاوت پیدا کړ او هر یوه ته ئی بیل رنګ، شکل او ډول عنایت کړ او په مجموعی ډول سره ئی انسانانو ته د نورو ساکښانو (جاندارو) په نسبت ښه بڼه (شکل) ورکړه. ځینو پخوانیو پوهانو له دی ځخه دا مراد اخیستی دی که الله تعالیٰ اراده فرمایلی وی له هغه ځخه به ئی خر، سودر، سپی او نور ځناوران جوړول سره له دی قدرته دا د الله تعالیٰ ډیره مهربانی او خورا (ډیر) احسان دی چه تاسی ته ئی د سړی بڼه (شکل) درکړه نو هغه الله تعالیٰ چه له تاسی سره ئی دومره ښیګڼی (نیکۍ) کړی او انعامات ئی دربښلی دی آیا د دی خبری وړ (لائق) دی چه سړی ئی امر او حکم ونه منی؟. بلکه مونږ ټولو مسلمانانو ته ښائی چه د الله اکرم شانه واعظم برهانه ګرد (ټول) احکام له زړه ومنو.

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُوْنَ بِالدِّيْنِ ۝

نه دی (دا غرور ستا مناسب) بلکه دروغ وایئ تاسی په ورځی د جزاء باندی.

تفسیر : یعنی د تیروتلو بل هیڅ سبب نشته تاسی چه د جزاء ورځ نه منئ نو ځکه هر شی مو

چه زره غواړی هغه کوی. او وایئ چه په مخ کښې د حساب او کتاب او پوښتنې ورځ نشته مونږ دلته هر څه چه کوو څوک ئې لیکی؟ او شمیر پسې ئې کرځی؟ او محفوظ ئې ساتی؟ کله چه مړه شو دا تولې خبرې پای (آخر) ته رسیږی.

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَٰفِظِينَ ۝١٠ كِرَامًا كَٰتِبِينَ ۝١١ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ۝١٢

حال دا چه بیشکه په تاسې باندې خامخا ساتونکی ملائکې (د عمل، مقرر دی) عزتمنې (په نزد د الله) لیکونکې (د اعمالو د تاسې) پوهیږی (دغه ملائک) په هغه څه چه کوئ ئې تاسې.

تفسیر : یعنې دغه ملائکې چه کرام الکاتبین نومیږی د الله تعالیٰ داسې عزتمنې بندګانې دی چه نه خیانت او درغلې کوی او نه کوم کار نالیکلی پریږدی او نه له هغوی څخه ستاسې کارونه پتیږی. کله چه ګردی (تولې) چارې داسې یو په یو په اهتمام سره لیکلې کیږی نو آیا دا ګرد (تول) دفترونه هم داسې مهمل او بیکاره پرې ښودلی شی؟ نه بلکه هرومرو (خامخا) په کار اچول کیږی او بیشکه د هر سړی عمل د هغه په مخ کښې راوړل کیږی چه د هغه ښه یا بده جزاء وموموی چه ښوونه ئې په تفصیل سره په دغه راتلونکی آیت کښې داسې شوی ده.

إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ لَفِى نَعِيمٍ ۝١٣

بیشکه چه ابرار (نیکان - مؤمنان) خامخا په نعمتونو (د جنت) کښې دی.

تفسیر : چه هلته به تل هر راز (قسم) بخششونه او نعمتونه مومی او تل به خوشاله او آرام وی او د هیڅ یوه شی غم او اندیښنه به د جنتیانو سره نه وی. او نه به ئې له جنت څخه د وتلو او د راحت له قلته څه پروا وی.

وَإِنَّ ٱلْفُجَّارَ لَفِى جَحِيمٍ ۝١٤ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ ٱلدِّينِ ۝١٥
وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَآئِبِينَ ۝١٦

او بیشکه چه فجار بدکاران (کافران) خامخا په دوزخ کښې دی ننوځی دوی په هغه کښې په ورځې د جزاء کښې او نه به وی دوی هیڅ له هغه (دوزخ)

څخه پټيدونکی.

تفسير : يعني نه به په تيښته له دوزخه جلا (جدا) کيدی شي او نه به له ننوتلو څخه وروسته له هغه ځای ووځي بلکه تل به هلته په کښې وي.

وَمَآ أَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَآ أَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْـًٔا ۖ

او څه شي پوه کړی ئی ته څه ده ورځ د انصاف جزاء بيا څه شي پوه کړی ئی ته څه ده ورځ د انصاف جزاء (يعني بل څوک پری نه پوهيږی بی له الله نه. د جزا ورځ ده) هغه ورځ چه نه به وی مالک نشي کولی هيڅوک له هيچا سره هيڅ شي (د نفعي او د ضرر).

تفسير : يعني هومره چه فکر او جاج ووهي. او په غور او خيال کښې دوب لاړ شئ بيا به هم د دی ويروونکی ورځی په پوره کيفيت باندی نه پوهيږئ! خو لنده ئی دا چه دومره اوپوهيږئ چه په هغه ورځ به دا ټول خپلوی او خپښی، آشنائی او ياراني ورکی شي او هر سړی به «نفسي! نفسي!» ناری وهی. هيڅوک به پرته (علاوه) د مالک الملک له امر څخه د بل چا شفاعت نه کوی عاجزی، چاپلوسی، صبر، او استقلال او نور هيڅ کار نشي کولی «الا من رحم الله».

وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلّٰهِ ﴿١٩﴾ ع

او امر حکم په هغه ورځ کښې خالص الله لره دی.

تفسير : يعني لکه چه په دنيا کښې د ټولواک (حاکم) او باچا حکم په رعيت باندی او د مور او پلار خبره په اولادو باندی او د بادار وينا په نوکرانو چليږی په هغه ورځ کښې به دا ټول حکمونه پای (آخر) ته رسيږی او د هيچا امر په بل چا باندی نه چليږی او پرته (علاوه) د هغه مطلق شهنشاه او لوی ستر ټولواک (حاکم) له احکامه څني بل څوک سا هم نشي ويستلی او هيڅ قوت او قدرت به نه لری او الله تعالیٰ به بی له ملتوبه او شرکته او د بل چا د ښکاره او پټی مرستی (مدد) څخه خپل احکام صادروی او گردی (ټولی) خبری ئی ژر تر ژره چليږی او گردی

(تولی) چاری به صورتاً او معناً، حساً او مادتاً د الله تعالیٰ د قدرت په قبضه او لاس کښی وی.

تمت سورة الانفطار بفضله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة المطففين مكية وهی ست و ثلثون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۳) تسلسلها حسب النزول (۸٦)
نزلت بعد سورة العنكبوت وهی آخر سورة نزلت بمكة

د «المطففین» سورت مکی دی (۳٦) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۳) په نزول کښی (۸٦) سورت دی. وروسته د العنکبوت له سورته نازل شوی دی او د مکی سورتونو آخری سورت دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ① الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ②
وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ③

افسوس هلاک خرابی یا کنده د دوزخ ده کم کونکیو لره (په پیمانه او تول کښی) هغه (کسان) هر کله چه ځان ته اخلی پیمانه نو پوره اخلی او کله چه پیمانه ورکوی یا ئی تلی هغوی ته نو کمی کوی (پوره ئی نه ورکوی).

تفسیر: له خلقو څخه خو خپل حق او برخه پوره اخیستل بد او مذموم نه دی دلته د دی خبری بد ویل مقصود نه دی. بلکه د لږ ورکولو د مذمت د تاکید دپاره دی. یعنی اګر که لږ ورکول په خپله فی نفسه هم مذموم دی خو که له دی سره د اخیستلو په وقت کښی د نورو بالکل رعایت نه کیږی نو دا لا مذموم دی پرته (علاوه) له رعایت کوونکی څخه چه که په هغه کښی یو عیب شته خو یو هنر هم لری نو دا دی په هغه پسی نو ځکه د هغه پرمبنی سری عیب لا شدید شو څرنګه چه اصلی مراد د لږ ورکولو مذمت دی نو ځکه ئی دلته پیمانه او ژی او وزن، تلل دواړه یاد کړل تر څو خبره ښه ښکاره او جوته شی چه د پیمانه کولو او تللو د دواړو په وقت کښی لږ ورکوی. او څنګه چه پوره اخیستل پخپله فی نفسه کومه بده خبره نه ده. نو یو

ځلي ئې د تاکید دپاره یاد کړ. د پیمانې او اوزې (تول) تخصیص ښائي د دې دپاره وي چه په عربو په تیره بیا په مدینې منورې کښې زیاتره د کیل او پیمانې سره پیرودلو (اخیستلو) او پلورلو (بیع و شراء) رواج درلود (لرلو). پرته (علاوه) له دې د دې تخصیص نور وجوه هم شته.

أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾

آیا یقین نه کوی (ډیر اخیستونکی لږ ورکوونکی دغه) چه بیشکه دوی راپورته به کړل شي دپاره (د حساب) د لوئي ورځې (د قیامت).

تفسیر : یعني که هغوی داسې خیال لرې چه وروسته له مر کیدلو بیا ژوندون شته او د الله تعالیٰ په مخ کښې د ګردو (تولو) حقوقو او فرائضو او چارو حساب او شمیر ورکول حق دی نو هیڅ کله به ئې داسې حرکت او خوځیدل نه کول.

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

هغه ورځ چه وبه دریږي خلق لپاره (د احکام) د رب د تولو مخلوقاتو.

تفسیر : چه الله تعالیٰ کله تجلي کوی او څه وخت ځمونږ حساب او کتاب ګوری او په حق مو رسوی او څه وقت مونږ ته ځمونږ چاری او فیصلې رااوروی.

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ﴿٧﴾

داسې پکار نه ده (او نه دي کوی ډیر اخیستل او لږ ورکول په تجارت او غفلت له قیامت نه) بیشکه لیکلي شوی اعمال د فاجرانو (کافرانو) خامخا په سجین کښې دی.

تفسیر : یعني له سره هسې ګمان ونه کړ شي چه داسې ورځ به نه راځي ځکه چه هغه ورځ هرومرو (خامخا) راتلونکې ده نو د هغې ورځې د راتګ دپاره د ګردو (تولو) نیکانو او بدانو عملنامې لیکلې د کرام الکاتبین په دفترو کښې مرتب ایښودلې شوی دی.
(اوس الله اجل شانه واعظم برهانه ویروی فاجران بالعموم او داسې فرمائي).

وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا سِجِّيْنٌ ۝٨ كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ۝٩ۭ

او څه شي پوه کړی ئی ته (ای محمده) چه څه دی سجين يو دفتر دی
ليکلی شوی (د فجارو د اعمالو).

تفسير : يعنی سجين يو داسی دفتر دی چه په هغو کښی د ګردو (تولو) دوزخيانو نومونه ليکلی شوی دی او د بندګانو د چارو ليکونکی پرښتی چه د هغوی د نامه يادونه په پخوانی سورت کښی وشوه د دی بدکارانو د مړه کيدلو او د عمل له پريکيدلو څخه وروسته د هر يوه سری چاری په بيلو بيلو دفترو کښی ليکی او په دی دفتر کښی ئی داخلوی د هر يوه دوزخی د نامه دپاره يوه بيله علامه او نښه ايښودله شی چه هغه دوزخی دی او د هغه د ليدلو څخه هر څوک پوهيږی چه پکښی خير نشته له ځينو روايتو څخه دا ښکاری چه د کافرانو ارواح په هم دغه ځای کښی وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «يعنی د هغو نومونه ليکل کيږی تر څو وروسته له مرينی هلته يوړل شی» ځينی پخوانی مفسرين وائی چه دا ځای تر اوومی ځمکی لاندی دی الله تعالیٰ اعظم برهانه په داسی خبرو ښه پوهيږی.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ۝١٠ۙ الَّذِيْنَ يُكَذِّبُوْنَ بِيَوْمِ
الدِّيْنِ ۝١١ۭ وَمَا يُكَذِّبُ بِهٖٓ اِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ اَثِيْمٍ ۝١٢ۙ

افسوس هلاک خرابی يا کنده د دوزخ ده په دغی ورځی کښی دروغ ويونکيو
لره هغه کسان چه دروغ وائی په ورځی د انصاف جزاء باندی. او دروغ نه
ګڼی دغه (ورځ د جزاء) مګر هر يو له اندازی تيريدونکی ګنهګار.

تفسير : هغه څوک چه د جزاء له ورځی څخه منکريږی په حقيقت کښی د الله تعالیٰ د ربوبيت او د هغه عدل، قدرت او حکمت او نورو صفاتو څخه منکريږی او هغه څوک چه د الله تعالیٰ له دی صفاتو څخه منکريږی نو هومره چه په ګناهونو کښی زړه‌ور شی لږ ده. د «معتد اثيم» يعنی له اندازی تيريدونکی ګنهګار بل بد عادت دغه دی چه:

اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ۝١٣ۭ

کله چه ولوستلی شی په ده باندی آيتونه (د قرآن) ځمونږ نو وائی (جهلاً او
عناداً چه دا) چتی (بيکاره) قصی دی د پخوانيو.

تفسير : يعنى كله چه قرآن كريم او د پند خبرى آورى وائى داسى خبرى به پخوانيو خلقو هم كولى اوس هم هغه پخوانى قصى او له كاره وتلى افسانى ويلى كيږى نو مونږ له داسى قصو او افسانو څخه كله ويريدونكى يو (العياذ بالله).

كَلَّا بَلْ ۜ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۱۴﴾

نه ده داسى (لكه چه وائى منكران) بلكه زنګ اچولى دى پر زړونو د دوى هغو ګناهونو چه ږ دوى چه كول به ئى.

تفسير : يعنى ځمونږ په آيتونو كښى هيڅ د شک او شبهى ځاى او موقع نشته خبره خو دا ده چه د ګناهونو د كثرت او مزاولت څخه د هغوى په زړونو باندى زنګ لويدلى دى نو ځكه د صحيحه ږ حقائقو انعكاس په هغو كښى نه كيږى. په حديث كښى راغلى دى «كله چه سړى ګناه كوى يو تور تكى د هغه په زړه باندى پيدا كيږى كه توبه ئى وكړه نو دا تكى لرى كيږى كه نه هومره چه ګناه كوى په همغه اندازه دا تكى پلنيږى او ارتيږى تر دى چه د ده زړه تک تور شى او د حق او د باطل هيڅ فرق او تميز نشى كولى» د مكذبينو حال هم داسى وګڼه چه له ديرو شرارتونو څخه د دوى زړونه بالكل مسخ شوى دى نو ځكه په آيت او د الله تعالىٰ په خبرو او ښو باندى ملندى وهى او پرى مسخرى كوى (نعوذ بالله).

كَلَّآ اِنَّهُمْ عَنْ رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوْبُوْنَ ﴿۱۵﴾

رښتيا ده چه بيشكه دوى به له (لقاء د) رب خپله په دغى ورځى (د قيامت كښى) هرومرو (خامخا) په حجاب كښى وى (نه به وينى الله)

تفسير : يعنى د دى انكار او تكذيب د انجام او پاى (آخر) څخه ښائى چه بى فكره نشى هغه وقت خامخا راتلونكى دى چه په هغه كښى مؤمنين د حق سبحانه و تعالىٰ په لقاء او ليدلو سره مشرفيږى او دا بدبختان به ترى محروم او ممنوع او بى برخى پاتى كيږى.

ثُمَّ اِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيْمِ ﴿۱۶﴾ ثُمَّ يُقَالُ هٰذَا الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ﴿۱۷﴾ كَلَّآ

پس بیشکه دوی چه دی خامخا ننوتونکی دی دوزخ ته. بیا به وویل شی (دوی ته چه) دا هغه (عذاب) دی چه وئ تاسی چه هغه به مو دروغ گڼه انکار به مو تری کوو. له سره نه ده داسی.

تفسیر : یعنی د دی بدانو او نیکانو پای (آخر) او انجام هیڅکله یو شانی نشی کیدی او الله جل جلاله ابرارو سره دغسی معامله فرمائی:

إِنَّ كِتَٰبَ ٱلۡأَبۡرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ۝١٨ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ۝١٩
كِتَٰبٞ مَّرۡقُومٞ ۝٢٠

بیشکه کتاب لیکلی اعمال د ابرارو نیکانو خامخا په علیین کښی دی. او څه شی پوه کړی ته (ای محمده) چه څه دی علیین؟ یو دفتر دی لیکلی شوی (د اعمالو د ابرارو).

تفسیر : چرته چه د جنتیانو نومونه لیکلی شوی دی او د هغو یا د ښو چارو پاڼی سره رونی او ترتیب شوی دی پروسبی د هغو ارواح هلته بیولی کیږی بیا ئی د خپلی هستوګنی اصلی ځای ته بیائی د دی ارواحو څه علائق او اړیکی به له قبر سره هم وی. ویل کیږی چه دا ځای پر اووم اسمان دی او د مقربینو ارواح به هلته هستوګنه لری والله اعلم.

يَشۡهَدُهُ ٱلۡمُقَرَّبُونَ ۝٢١

چه ګوری حاضریږی هغه ته مقربان (د الله ملائکی او نور بندګان).

تفسیر : مقربی پرښتی یا د الله تعالیٰ مقرب بندګان په خوشالی سره د مؤمنانو اعمالنامی ګوری او هلته به حاضر وی.

إِنَّ ٱلۡأَبۡرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝٢٢ عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ۝٢٣

بیشکه ابرار نیکان خامخا په نعیم لوی نعمت د (جنت) کښی دی پر (مکللو) تختونو باندی ناست ګوری (د الله لقاء او د جنت نعماء، او تری

متلذذ کيږي يا به ګورۍ دوزخيانو ته)

تفسير : يعني په خورا (ډيرو) ښو پالنګونو به ناست وي او په زړه پورې د جنت ښې ننداري به کوي او د الله تعالیٰ په ليدلو سره به خپلې سترګې رڼوي او زړونه به پرې خوشالوي.

تَعۡرِفُ فِي وُجُوهِهِمۡ نَضۡرَةَ ٱلنَّعِيمِ ﴿٢٤﴾

پيژنې به ته (ای کتونکيه!) په مخونو د دوی کښې تازه ګی د نعيم (تنعم د جنت).

تفسير : يعني د جنت له عيش او آرام څخه به د هغوی څيرې داسې ښې او تروتازه او بارونقې ښکارې چه هر ليدونکی به له لرې پرې پوهيږي چه دا کسان په خورا (ډير) عيش، هوسائی (آرام) او راحت او تنعم کښې دي.

يُسۡقَوۡنَ مِن رَّحِيقٖ مَّخۡتُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَٰمُهُۥ مِسۡكٞۚ

ورڅښولی شي (هغوی ته) له خالصو شرابو مهر کړيو شويو څخه چه مهر به ئې مشک وي.

تفسير : حضرت شاه صاحب ليکي «چه په جنت کښې به د خورا (ډير) خالصو شرابو ويالې د هر چا د کور د مخه وي. خو دا خورا (ډير) ښه او نادر شراب دي چه سر به ئې تل مهر وي په جنتي مشکو سره». لکه چه په دنيا کښې مهر په لاکو يا مومو يا خاورو يا ختو يا نورو شيانو باندې لګول کيږي کله چه د هغه ځای خاوری مشک دي نو په هغو باندې دا مهر لګاوه کيږي. دا شيښه چه په لاس کښې واخيسته شي دماغ معطريږي او تر آخره پورې د خوشبوئی خورا (ډير) ښه رائحه او ورم تری پورته کيږي.

وَفِي ذَٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ ٱلۡمُتَنَٰفِسُونَ ﴿٢٦﴾

او په دغه (شرابو او نورو جنتي نعماؤ) باندې پس بايده دي چه رغبت وکړي رغبت کوونکي (په کولو د فضائلو او پرېښودلو د رذائلو چه عجلت وکړي په حسناتو او ځان وساتي له سيئاتو).

تفسير : یعنی د دنیا ناپاک شراب د دی ور (لائق) نه دی چه کوم ښه سری هغه ته رغبت وکړی. هو یوائحی شراب طهور د دغی خبری لائق او ور دی چه په هغو باندی خلق ورمات شی او یو په بل باندی د هغو په څښلو کښی وړاندی والی وکړی (اللهم ارزقنا).

وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾

او گډون د هغه (شراب دی له اوبو د) تسنیم څخه دا (تسنیم) یوه چینه ده (په جنت کښی) چه څښی به له هغی څخه د (الله) مقربان.

تفسير : یعنی مقرب خلق یوائحی د دی چینی خالص شراب څښی او نیکانو ته به د دی شرابو گډ ورکول کیږی چه لکه گلاب او نور په هغه شراب کښی گدیږی.

إِنَّ ٱلَّذِينَ أَجْرَمُوا۟ كَانُوا۟ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی ؤ دوی په هغو کسانو باندی چه ایمان ئی راوړی ؤ خندل به ئی (مسخری به ئی پری کولی).

تفسير : او پخپلو منځونو کښی به ئی په تمسخر او استهزاء سره داسی ویل چه د دی بی هوشانو په مغزو کښی څه یو چتی (بیکاره) خیال لویدلی دی چه د نن موجود او محسوس خوندونه او لذتونه د جنت په صباح موهومو چرتونو (خیالونو) او خیالی لذتونو باندی له لاسه وباسی (العیاذ بالله).

وَإِذَا مَرُّوا۟ بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾

او کله چه تیریږی منکران پر مؤمنانو باندی هغوی ته پخپلو منځونو کښی سره سترگکونه وهی (لپاره د استهزاء).

تفسير : او یو تر بله په سترگو اشارتونه کوی او د حال او قال په ژبه پخپلو منځونو کښی سره داسی وائی چه وگورئ هم دوی بی عقلان او احمقان دی چه د جنت په پور (قرض) باندی د دنیا له نغدو څخه ځان بی برخی کوی (استغفرالله).

وَإِذَا انْقَلَبُوٓا إِلَىٰٓ أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ۝٣١

او کله چه وګرځي خپلو کورونو ته (نو) ګرځي دوی خوشاله (خبری جوړوونکی په سبب د تمسخر او استهزاء پر مؤمنانو باندی)

تفسير : يعني په خوش طبعی او توکو په مسلمانانو باندی ملندی وهی او په خپل عيش او عشرت باندی مفتون او مغرور شوی وائی چه ځمونږ عقيده او فکر ښه دی که نه مونږ ته دومره نعمتونه او هوسائی (آرام) ولی او له کومه رسيده.

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوٓا إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَضَآلُّونَ ۝٣٢

کله چه وبه ليدل (کفارو) دغه (مؤمنان) نو ويل به ئی پخپل منځکښی چه بيشکه دغه (مؤمنان) خامخا بی لاری دی.

تفسير : او ګمراهان دی چه خامخا په زهد او رياضت کښی خپل ځانونه له لاسه وباسی او د جنت موهومو لذتونو ته په اوسنی موجوده لذتونو باندی ترجيح ورکوی او په لاحاصل او بی‌ګټی (بی فائدی) ربړو (تکليفونو) باندی د حقيقی کمالاتو نوم ايښی دی آيا دا ښکاره ګمراهی نه ده چه سری د خپل عيش او آرام او هوسائی (راحت) او کور او کهول څخه مخ واړوی او په يوه سری پسی رهی (روان) شی او خپل پلارنی دين پريږدی. (معاذ الله)

وَمَآ أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَٰفِظِينَ ۝٣٣

حال دا چه نه دی ليږلی شوی (کافران) پر دغو (مؤمنانو) باندی ساتونکی څارونکی.

تفسير : چه شاهدی ووائی په هدايت او ضلالت د دوی دغه الله جل شانه واعظم برهانه فرمان او بيان دی چه دا کافران پر مسلمانانو باندی پيره‌داران نه دی مقرر شوی دا احمقان له خپلو بدو چارو څخه سترګی پټوی. او د هغوی د هر راز (قسم) حرکاتو کتنه کوی. د خپل ځان د اصلاح په فکر کښی نه لويږی او هغو کسانو ته چه په سمه لاره ځی ګمراه او احمق وائی.

فَالْيَوْمَ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ۝٣٤

نو په نن (ورځ د قيامت کښی به) هغه کسان چه ايمان ئی راوړی دی په

کفارو باندی خاندی.

تفسیر : یعنی د قیامت په ورځ به مسلمانان په دی کافرانو پوری خاندی چه دا خلق څومره ناپوه ؤ چه فانی او خسیس څیز ته ئی په ښو نعمتونو او پاتی کیدونکو نفیسو شیانو باندی ترجیح ورکوله. نو اوس څنګه په دوزخ کښی پراته دی؟ او د دائمی عذاب خوند څکی؟.

عَلَى الْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٣٥﴾

پر مکللو تختونو باندی ناست ګوری (د الله لقاء او د جنت نعماؤ ته) او تری متلذذ کیږی یا ګوری کفارو ته چه څرنګه په عذابیږی.

تفسیر : یعنی د خپلی خوشالی او د کافرانو د بد ژوند ننداری کوی.

هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ ع

بیشکه چه جزاء ورکړه شوه کفارو ته همغسی چه کول ئی (په دنیا کښی له معاصیو).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه په دنیا کښی ئی پر مسلمانانو باندی خندل نن د هغوی خپل حال د خندیدو لائق او وړ دی او مسلمانان د هغو په تیرو حماقتونو باندی خاندی.

تمت سورة المطففين بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الانشقاق مكية وهى خمس وعشرون آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٨٤) تسلسلها حسب النزول (٨٣) نزلت بعد سورة «الانفطار»

د «الانشقاق» سورت مکی دی (۲۵) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸٤) په نزول کښی (۸۳) سورت دی

وروسته د الانفطار له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا السَّمَآءُ انشَقَّتْ ﴿١﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾

کله چه آسمان شق څیرې شي وچوي او واوري ومني امر حکم د رب خپل او (دا آسمان) لائق ور دی (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسیر : یعني کله چه د الله تعالیٰ له خوا د څیریدلو «تکویني» حکم وشي آسمان به هغه تعمیلوی او مني ئې او آسمان د مقدور او مقهور کیدلو له پلوه د دی خبرې ور (لائق) دی چه سره له دومره عظمت او رفعت او لوی والی او هسکوالي (اوچتوالی) د خپل خالق او مالک په مخ کښې غاړه کیږدی او د هغه په دی حکم منلو کښې هیڅ ونه وائي.

وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾

او کله چه ځمکه وغوړوله شي.

تفسیر : د محشر دپاره به ځمکه د ربړ په شان جوړیږي او د هغې د مخ ګرد (تول) عمارات او غرونه او نور شیان لرې کیږي تر څو په یوې مستوی سطحی باندې ګرد (تول) پخواني او وروستني خلق سره یو ځای او په یوه وخت کښې بې له پردې او حجاب او حائل څخه وکتی شي.

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾

او د باندې وغورځوي هغه چه دننه پکښې وي له مړیو او خزائنو څخه او ښه خالي شي له تولو اشیاؤ نه.

تفسیر : په هغې ورځې کښې ځمکه خپلې خزانې او مړی او نور اجزاء له دننه څخه د باندې غورځوي او منځ ئې له هر هغه شي څخه بالکل تشیږي چه د هغو تعلق د بندګانو له حساب او کتاب او سره وي.

وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾

او واوري ومني امر حکم د رب خپل او (دا ځمکه) لائق ور ده (د هغه الله حکم منلو ته)

تفسير : کله چه ځمکه او آسمان د هغه الله تعالیٰ د ذات او د تکوینی حکم تابع او منقاد دی نو سری ته کله ښائی چه د هغه لوی پروردګار له تشریعی حکم څخه سر وغړوی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡإِنسَٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدۡحٗا فَمُلَٰقِيهِ ﴿٦﴾

ای انسانه بیشکه ته عمل کوونکی ئی په پوره سعی سره تر وقت د رسیدلو رب خپل ته په عمل سعی کولو سره نو ته یو ځای کیدونکی ئی له دغه (خپل عمل او سعی سره او جزا ئی مومی خیر وی که شر).

تفسير : یعنی د پروردګار په مخ کښی له رسیدلو څخه پخوا هر سری له خپل استعداد سره سم او موافق مختلف او راز راز (قسم) ربړونه (تکلیفونه) ګالی (برداشت کوی) څوک ئی په طاعت کښی زیار (محنت) ګالی (برداشت کوی) څوک ئی په سر غړولو کښی ځان ستړی کوی که د خیر په لاره کښی وی یا د شر په لاره کښی هر رنګه ربړونه (تکلیفونه) ویاسی اخر د خپل پروردګار حضور ته ورځی او د خپلو اعمالو او چارو نتائج به ووینی.

فَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ﴿٧﴾ فَسَوۡفَ يُحَاسَبُ حِسَابٗا يَسِيرٗا ﴿٨﴾

پس هر هغه څوک چه ورکړه شی کتاب عملنامه د ده په ښی لاس د ده کښی نو ژر ده چه حساب به وکړ شی له ده سره حساب آسان.

تفسير : آسان حساب دا دی چه په هره خبره باندی به تنقیدونه نه کیږی او یواځی د هغه پانی وړاندی کیږی او بی له بحث او مناقشی څخه به خوشی کیږی.

وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ مَسۡرُورٗا ﴿٩﴾

او وبه ګرځی اهل خپل ته (په جنت کښی) خوشاله کړی شوی.

تفسير : نه د سزا خوف وی نه د غصی ویره په ډیر امن او اطمینان سره د خپلو احبابو او اقاربو او مسلمانانو وروڼو ته وررسیږی. او له دوی سره په خوښی سره مشغولیږی او له هغوی سره ګرځی.

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ وَرَآءَ ظَهْرِهِۦ ﴿١٠﴾

او هر هغه څوک چه ورکړ شي کتاب عملنامه د ده وروسته تر شا د ده (په کیڼ لاس ئی).

تفسیر : یعنی ورکړه شی عملنامه په کیڼ لاس کښې د شا له لوری او پرښتی نه غواړی چه د ده هغه مخ ووینی نو په دی وسیله خپل زیات نفرت او کراهت له هغه څخه ښکاره کوی. کیدی شی چه مراد ئی داسی وی چه د دوی متی به ترلی وی نو ځکه ئی عملنامی د شا له لوری ورکولی کیږی.

فَسَوْفَ يَدْعُوا۟ ثُبُورًا ﴿١١﴾

پس ژر به ناری کړی دی ای هلاکه (ځما راحاضر شه! دا دی وقت دی).

تفسیر : یعنی د عذاب له ویری څخه به مرګ غواړی او د خپل هلاکت آرزو او تمنا به کوی.

وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ﴿١٢﴾ إِنَّهُۥ كَانَ فِىٓ أَهْلِهِۦ مَسْرُورًا ﴿١٣﴾

او ننه به وځی دی بل اور (د دوزخ) ته چه بیشکه ؤ دی په (دنیائی) اهل خپل کښې خوشاله (په کفر او معاصی غافل له آخرته).

تفسیر : یعنی په دنیا کښې له آخرته بی فکره و د هغه عوض او رنج دا دی چه نن په سخت غم ککړ دی پرته (علاوه) له دی هغه کسان چه د دنیا د هستوګنی په وقت کښې د آخرت له ویری ویلی کیدل هغوی نن بالکل داده او په خوښی کښې دی. منکران هلته خوښ ؤ او مسلمانان دلته خوشال دی.

إِنَّهُۥ ظَنَّ أَن لَّن يَحُورَ ﴿١٤﴾

بیشکه ده به یقین کاوه په دنیا کښې داسی چه دی به له سره بیرته نه ګرځی (الله ته او منکر ؤ له بعثه)

تفسیر : د ده کله داسی خیال و چه یوه ورځ به د الله تعالیٰ په مخ کښی ودریږی او د یوی ذری شمیر جواب به ورکوی نو ځکه په ګناه او شرارت کښی داسی زړه‌ور او دلیر وو. یعنی ده به په دنیا کښی ګمان کاوه چه له سره به الله تعالیٰ ته رجوع ونه کړم او قیامت نشته! نه ده داسی بلکه

بَلَىٰٓ ۚ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرًا ﴿١٥﴾

هو! دی رجوع کوی (هرومرو (خامخا) الله ته) بیشکه رب د ده دی په ده ښه پوه لیدونکی بینا.

تفسیر : یعنی له پیدا کولو ځنی تر مرګ پوری به ئی دا کتل چه د ده روح له کوم ځای څخه راغلی ده؟ او بدن ئی له څه شی څخه روغ دی؟ څه اعتقاد لری؟ عمل ئی څه دی؟ په زړه ئی څه ګرځی؟ له ژبی ئی څه وځی؟ لاسونه، پښی بی څه کوی؟ څه ګتی؟ څه خوری؟ څه کوی؟ وروسته د هغه له مرګه د هغه روح چیری لاړ؟ د ده د بدن اجزاء په کوم کوم ځای کښی دی؟ او نوری پوښتنی. هغه الله تعالیٰ چه د سری له احوالو څخه په دی اندازه خبر او د هر څیز په ګردو (تولو) خیرو او کلی او جزئی احوالو باندی پوه دی نو آیا څه ګمان کاوه شی چه هغه به دی هم داسی مهمل او معطل پریږدی؟ ضرور دی چه د هغه د اعمالو نتیجی او ثمری به ورښکاره کړی.

فَلَآ أُقْسِمُ بِٱلشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾

پس قسم خورم په شفق سپینوالی د عشاء پس له سوروالی د ماښام او په شپه او په هغو (څیزونو) چه جمع کړی وی (شپی هغه په تیارو خپلو کښی)

تفسیر : یعنی سری او نور ساکښان (جاندار) چه د ورځی له مخی د معاش په تلاش کښی د باندی ګرځی او هر چیری په خپلو چارو کښی بوخت دی د شپی له لوری تول سره یو ځای کیږی او هر یو په خپلو ځایونو کښی سره تولیږی.

وَٱلْقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم) په سپوږمی کله چه پوره کامل شی.

تفسیر : یعنی د څوارلسمی شپی سپوږمی چه د خپل کمال حد ته رسیدلی وی. (او جواب د

پاس قسمونو دا دی چه:)

لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَنۡ طَبَقٍ ﴿١٩﴾

خامخا سواره به شئ وبه رسیږی تاسی ای خلقو یو حال ته وروسته له بل حال نه.

تفسیر : یعنی د دنیا په ژوندون کښی له مختلفو دورو څخه په تدریج سره تیر شوی په پای (آخر) کښی د مرګ پوړ (زینه) ده، بیا د برزخ عالم دی، وروسته قیامت، الله تعالیٰ پوهیږی چه په قیامت کښی د څه څه احوال ولیدل؟ او د څه څه مراتبو پریکول درجه په درجه په مخ کښی دی؟ لکه چه د شپی په اوله برخه کښی تر څو چه شفق وی یو شانته سره او سپینه رڼا وی نو دا رڼا فی الحقیقت او په رښتیا سره وی چه د لمر د پاتی شوی اثرات او اغیزی نښی دی چه پس له ورکیدلو د هغی د ظلمت بله دوره شروع کیږی چه هر شی په کښی پټیږی. په شپه کښی سپوږمی هم راخیژی چه درجه په درجه د هغی رڼا زیاتیږی، کمیږی او په څوارلسمی شپی کښی د پوره سپوږمی رڼا هغه توره تیاره فضاء رڼوی، ګواکی د انسانی احوال طبقات هم د شپی مختلفو کیفیاتو ته ورته او ورسره مشابه دی والله اعلم.

فَمَا لَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٠﴾

پس څه دی دغو (انسانانو ته) چه ایمان نه راوړی.

تفسیر : چه وروسته له مرګه دوی د الله تعالیٰ په طرف رجوع کوی او هم یو سخت مزل په مخ کښی دی چه هغه ته کافی توښه په کار ده.

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيۡهِمُ الۡقُرۡاٰنُ لَا يَسۡجُدُونَ ﴿٢١﴾

او کله چه ولوست شی په دوی باندی قرآن نو غاړه نه ږدی سجده نه کوی (دپاره د لوستلو ئی).

تفسیر : که د هغوی عقل پخپله دا حالات نشو موندلی نو لازم و چه د قرآن کریم له بیان څخه ئی ګټه (فائده) اخیستلی خو پرته (علاوه) له دی د دوی حال دا دی چه د قرآن معجز بیان اوری خو هیڅ د هغه په مخ کښی د عاجزی او تذلل اظهار نه کوی تر دی چه مسلمانان د پاک

الله تعالىٰ دا آيات اوری سجده کوی هغوی د هم دی تشی سجدی توفيق هم نه لری.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾

بلکه هغه کسان چه کافران شوی دی په الله دروغ گنی (قرآن). او الله ته ښه معلوم دی هغه څه چه دوی ئی پټوی په زړه کښې ئی ساتی (له کفر او نفاق).

تفسير : يعني يوائحی دا خبره نه ده چه هغوی د الله تعالىٰ آيتونه آوری او سجده نه کوی او انقياد او تذلل ته غاړه نه ږدی بلکه زيات له دی نه د هغو آيتونو تکذيب پخپلو ژبو سره هم کوی او د دوی له زړونو څخه چه په هغه کښې د تکذيب، انکار، بغض، عناد او د حق د دښمنی ډيرئ پرتی دی الله تعالىٰ ښه خبر دی

فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾

پس بشارت زيری ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره (په آخرت کښې).

تفسير : يعني زيری وکړئ په هغو باندی څه شی چه هغوی گټی د هغی نتيجه او ميوه به هرومرو (خامخا) هغوی ته رسيږی او د هغوی دا کوششونه او زيارونه به هيڅ نه ابته (خراب) کيږی او خامخا هغوی ته جزاء وررسيږی.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

مگر خو هغه کسان چه ايمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) هغوی ته دی اجر ثواب بی نهايته چه خلاصی او کمی نه لری.

تفسير : چه هيڅ کله پای (آخر) ته نه رسيږی او تل دائم او قائم او لا ينقطع دی.

تمت سورة الانشقاق بفضل الله تعالىٰ ومنه وکرمه

سورة البروج مكية وهي اثنتان وعشرون آية و فيها ركوع واحد. رقم تلاوتها (۸۵) تسلسلها حسب النزول (۲۷) نزلت بعد سورة الشمس

د «البروج» سورت مکی دی (۲۲) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۵) په نزول کښی (۲۷) سورت دی
وروسته د «الشمس» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ ①

قسم په آسمان چه خاوند د برجونو دی.

تفسیر : له برجونو څخه مراد هغه دولس برجونه دی چه په یوه کال کښی لمر په هغو کښی گرځی یا د آسمانی قلعی برجونه او برخی دی چه پرښتی پیری په کښی کوی یا هغه لوی ستوری دی چه په لیدلو سره هم په آسمان کښی ښکاری والله اعلم.

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ ② وَشَاهِدٍ وَّمَشْهُوْدٍ ③

او (قسم دی) په هغی ورځی وعدی کړی شوی (چه د قیامت ورځ ده) او (قسم دی) په هغی ورځی چه حاضریږی (چه ورځ د جمعی ده) او په هغی ورځی چه هغی ته ورحاضریږی (خلق چه ورځ د عرفی ده).

تفسیر : خلق په گردو (تولو) ښارونو کښی حاضریږی د جمعی په ورځ او د گردی (تولی) دنیا خلق سره یو ځای تولیږی د عرفی په ورځ حج ته نو ځکه په روایتونو کښی راغلی چه (شاهد) د جمعی ورځ ده او (مشهود) د عرفی. برسیره پر دی د شاهد او د مشهود په تفسیر کښی ډیری خبری دی خو اوفق بالروایات هم دا خبره ده والله اعلم.
تنبیه : د قرآنی قسمونو په نسبت مو د القیامة د سورت په شروع کښی څه لیکلی دی ښائی هغه په هر ځای کښی په زړه ولرئ او له دی قسمونو څخه د قسم د جواب مناسبت دا دی چه د دی گردو (تولو) څخه دا ښکاری چه الله تعالیٰ مالک د امکنه ؤ او ازمنه ؤ دی او د داسی مالک‌الکل له حکم څخه پرته (علاوه) کار کوونکی د لعن او عقوبت مستحق او ور (لائق) دی. او

جواب د قسم محذوف دی لکه چه پری دغه راتلونکی آیت دلالت کوی چه:

قُتِلَ اَصۡحٰبُ الۡاُخۡدُوۡدِ ۙ﴿۴﴾ النَّارِ ذَاتِ الۡوَقُوۡدِ ۙ﴿۵﴾

وژلی شوی دی خاوندان د کندی د خندقونو د اور (په څمکه کښی) چه خاوند د بلیدلو وه (په ګوګړو او په ډیرو لرګیو او په سرِیو سره).

تفسیر : یعنی مغضوب او ملعون شول هغه خلق چه لوی لوی خندقونه ئی کنستلی او له اوره ئی ډک کړی او ډیر لرګی ئی پکښی واچول او ښه ئی سره کړل. د (اصحاب الاخدود) څخه مراد څوک دی؟ مفسرین څو واقعات وائی خو هغه قصه چه په صحیح مسلم، جامع ترمذی، مسند احمد او نورو کښی یاده شوی ده لنده ئی دا ده چه په پخوانیو پیریو کښی کوم کافر باچا وو. چه له هغه سره یو کوډګر (ساحر) و کله چه د کوډګر مرګ نژدی شو، له باچا څخه ئی غوښتنه وکړه، چه یو هښیار او پوه هلک دی ماته راکړ شی چه زه دا خپل علم ورزده کړم او وروسته له ما څخه دا علم له لاسه ونه ځی یو هلک د دی کار دپاره وټاکل (مقرر) شو چی هره ورځ به ئی د هغه کوډګر څخه سحر او کوډی زده کولی. د ده په لاره کښی یو عیسائی راهب وو چه د هغی پیری په اعتبار د هغه دین حق و دغه هلک له هغه سره هم خپل تګ راتګ شروع کړ او په پټه ئی د هغه راهب دین ومانه او د هغه د فیض او کرامت له برکته د ولایت او کرامت خاوند شو یوه ورځ دی هلک ولیدل چه یو ځیروونکی ځناور لکه ځمری یا پړانګ او نور لاره نیولی او خلقو ته ئی زیاته ویره او پریشانی ورپراندی کړی ده. هغه یوه تیږه (ګټه) په لاس کښی واخیسته او دعا ئی وکړه «ای الله! که د راهب دین حق وی نو ځما په دی ډبره دا ځناور مړ کړی» دا ئی وویل او تیږه (ګټه) ئی وروغورځوله چه د هغی له اغیزی او اثر هغه ځناور له کاره ووت په خلقو کښی یو لوی شورماشور جوړ شو چه دغه هلک ډیر علم لری یوه پړانده چه دا انګاځه او آوازه واوریده ورځنی وئی غوښتل چه «ځما سترګی رارنی کړه!» هلک وویل «کوونکی زه نه یم هغه ځمونږ الله تعالیٰ دی که ته هغه منی او کفر پریږدی نو دعا درته کوم هیله (امید) شته چه ستا سترګی رڼی شی» لکه چه هم داسی هم وشوه. ورو ورو دا خبری ګردی (تولی) باچا ته ورسیدلی. باچا ورته په قهر شو هغه هلک راهب او ړوند ئی وغوښتل او وروسته له څه خبرو او اترو څخه ئی راهب او ړوند سره ووژل د هلک په نسبت ئی امر ورکړ چه هغه دی له یوه لوړ (اوچت) غره څخه په رغړولو سره وواژه شی» خو د الله تعالیٰ په قدرت هغه کسانو چه دا هلک ئی د ځان سره پر غره باندی خیژولی ؤ هغوی پخپله له غره څخه ورغړیدل او دا هلک روغ رمټ بیرته راغی. بیا باچا امر ورکړ چه «هغه دی په سین کښی ډوب کړ شی!» هلته هم دا پیښه ورورپاندی شوه او هغه ګرد (تول) سری چه له ده سره تللی ؤ تول په سیند کښی ډوب شول او دی جوړ او روغ بیرته راوګرځید په پای (آخر) کښی هلک باچا ته وویل زه د

ځان د وژلو چل دروښيم تاسي ګرد (تول) سري په يوه ميدان کښي سره تول کړئ. د هغوی پر مخ کښي ما يو غرغره باندي وځړوئ. او د دی لفظ په ويلو سره پر ما باندي غشي ولی «بسم الله رب الغلام» د هغه الله په نامه چه د دی هلک رب او پالونکی دی کله چه باچا داسي وکړه او هغه هلک د خپل رب تر نامه ځار او مړ شو او خلقو دا عجيبه واقعه وليدله تولو وويل (آمنا برب الغلام، ايمان مو راووړ د دی هلک په رب او پالونکی باندی) نو وزيرانو باچا ته وويل «وګورئ چه د هغی خبری په سبب چه دا ګرد (تولی) چاری وشوی اخر ته هغه پيښه شوه. ړومبی به يو دوو سړيو ايمان راووړ اوس خورا (ډير) ډير خلق مؤمنان شول» باچا زيات په قهر شو او د ډيرو لويو او ژورو خندقونو د کنستلو امر ئی ورکړ او هغه ئی ښه له اوره څخه ډک کړل او اعلان ئی وکړ «هر څوک چه ايمان لری او د خپل ايمان څخه لاس نه وباسی په هم دی کندو کښي دی وغورځاوه شی!» تر دی چه ډير سری په اور کښي وغورځول شول خو هيڅ يوه هم د خپل ايمان څخه لاس وانه خيست يوه ايمان داره ښځه راوستله شوه چه په تی پوری ئی يو ماشوم وو او ګمان کيده چه ښائی دا د خپل کوچنی (ماشوم) له ويری ځان په اور کښي ونه غورځوی. خو د الله تعالیٰ په امر کوچنی (ماشوم) داسي ورغبږ کړ «أمّاه اصبری فإنک علی الحق، مورکی! صبر کړه چه ته په حق باندی ئی!»

إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝٦ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۝٧

کله چه دوی په (غاړو) د اور ناست ؤ او دوی په هغه چه کول به ئی په مؤمنانو باندی حاضر ؤ (او پخپلو سترګو ئی کتلی).

تفسير : يعنی باچا له خپلو وزيرانو او مشرانو سره يو ځای د خندقونو په شاؤ خواؤ کښي ناست ؤ. او په ډيره بی رحمی او غټ زړه سره ئی د مؤمنانو د سوځولو ننداری کولی او د دی بدبختانو هيڅ زړه په دوی باندی نه خوږيده.

وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝٨ الَّذِي
لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝٩

او عيب ئی نه ليده له هغو (مسلمانانو) څخه مګر دا چه ايمان لرونکی ؤ په الله ډير غالب قوی ډير ستايلی شوی باندی هغه (الله) چه خاص ده لره ده باچائی کامل سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً و عبيداً) او الله په هر شی باندی شاهد دی.

تفسیر : یعنی د دی مؤمنانو قصور پرته (علاوه) له دی بل کوم شی نه ؤ چه هغوی به د کفر له ظلمت او تیارو څخه وتل او پر یوه لوی او د هر راز (قسم) ستاینی (صفت) وړ (لائق) الله تعالیٰ باندی به ئی ایمان راوړ چه سلطنت او باچائی ئی پر آسمان او ځمکه او پر هر شی باندی ده او په هر کوچنی (ماشوم) او لوی او ذری ذری باندی پوه او باخبر دی کله چه د الله تعالیٰ داسی بندګان یواځی په دی ګناه باندی چه هغوی ولی د یوه وحده لا شریک عبادت کوی په اور کښی سوځوی نو آیا دا ګمان کاوه شی چه داسی ظلم او ستم به بی بدل او انتقام پاتی کیږی او قهار الله به داسی ظالمان پخپل سخت قهر او غضب نه اخته کوی؟ حضرت شاه صاحب لیکی «کله چه د الله تعالیٰ قهر نازل شو همغه اور خور شو او هغه باچا ئی سره له وزیرانو او مشرانو او کور کهول وسوځاوه» خو په صحیحه ؤ روایتونو کښی د دی خبری ذکر نشته. والله سبحانه و تعالیٰ اعلم.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا
فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾

بیشکه هغه کسان چه په فتنه کښی غورځولی وی ضرر ئی رسولی وی ایمان لرونکیو سړیو ته او ایمان لرونکیو ښځو ته بیا ئی توبه نه وی ایستلی (او نه وی ګرځیدلی له کفره) نو دوی ته دی (په آخرت کښی) عذاب د دوزخ او دی دوی ته عذاب د اور سوځوونکی.

تفسیر : یعنی په اصحاب‌الاخدود پوری منحصر نه دی هغه سری چه داسی زیار (کوشش) کوی چه مؤمنان د الله تعالیٰ له لاری څخه ګرځوی لکه چه د مکی کفار ئی کوی او بیا له دی خپلو ناوړو حرکتونو څخه نه تائب کیږی هغوی ته هم د دوزخ داسی عذاب تیار دی چه په هغه کښی به ډیر زیات تکلیفونه وی او زیات تکلیف به په داسی سوځولو کښی وی چه د دوزخی زړه او وجود پکښی سوځی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) شته
دوی ته جنتونه چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانو د) هغو (څلور قسمه)
ویالې دا نجات دی مراد موندل لوی.

تفسیر : یعنی د دی ځای له تکلیفونو څخه نه ویریږی وروستنی او لوی بری هغو لره دی چه د
هغو په مخ کښې د دی ځای عیش او تکلیف دواړه هیڅ دی.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾

بیشکه نیول د رب ستا خامخا ډیر سخت دی.

تفسیر : نو ځکه ظالمان او مجرمان نیسی او خورا (ډیر) سختی سزاوی هغوی ته ورکوی.

إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾

بیشکه هم دغه (الله) دی ظاهروونکی (د بطش خپل په کفارو) اول ځلی او
بیا ظاهروونکی دی (د بطش خپل په کفارو) دوهم ځلی په (اخرت کښې یا)
بیشکه هم دغه (الله) دی پیدا کوونکی اول ځلی (له نطفی نه) او بیا ئې
راګرځوونکی دی (دوهم ځلی) پس له مرګه.

تفسیر : یعنی اول ځلی د دنیا عذاب او دوهم ځلی د اخرت ربړ (تکلیف) (کذا فی الموضح).
یا ئې دا مطلب دی چه هغه اول ځلی سړی پیدا کوی او دوهم ځلی وروسته له مړینی به ئې هم هم
هغه بیا پیدا کوی نو مجرمان دی نه تیروځی چه هر کله چه څمونږ په مړینی سره نوم او نښې
ورکی شی بیا نو مونږ څرنګه ژوندی کیږو.

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾

او هم دی دی ښه ښښوونکی (د ګنهګارو مؤمنانو) محبت کوونکی (له مؤمنانو
سره).

تفسیر : یعنی سره د ده د قهاری او کلک نیولو له صفته د هغه د بخشش او د مهربانئ هم
هیڅ اندازه نشته دی د حکم منونکیو بندګانو خطاوی او ګناهونه ښښی او د دوی عیبونه پټوی

او په راز راز (قسم قسم) لطف او کرم او عنایت او شفقت سره ئی پالی.

ذُوالْعَرْشِ الْمَجِیْدُ ﴿۱۵﴾ فَعَّالٌ لِّمَا یُرِیْدُ ﴿۱۶﴾

خالق مالک د عرش دی لوی دی (په ذات او صفات خپلو کښی) ډیر ښه کوونکی دی د هر هغه شي چه اراده ئی وفرمائی.

تفسیر : یعنی سم له خپل علم او حکمت سره د هر شي کول چه وغواړی ژر تر ژره هغه کوی هیڅا لره حق نشته چه د هغه د چاری مخه ونیسی په هر حال بندګانو ته نه ښائی چه د هغه په انعام او اکرام باندی مغرور شي او نه ئی له انتقام څخه بی خوفه او بی پروا اوسی بلکه ښائی تل د هغه د جلال او جمال صفتونه دواړه تر سترګو لاندی ولری او په زړه کښی سره له ویری ورته هیلمن (ارزومند) هم وی او سره له امیده او هیلی او رجاء خوف او ویره هم ورځنی ولری.

هَلْ اَتٰىكَ حَدِیْثُ الْجُنُوْدِ ﴿۱۷﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُوْدَ ﴿۱۸﴾

آیا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د (هغو) لښکرو چه فرعونیان او ثمودیان دی.

تفسیر : تر یوه مدت پوری د انعام وروته د هغو فرعونیانو او ثمودیانو په مخ کښی وپرانستل شول او له هری خوا هغوی ته نعمتونه وررسیدل بیا د هغوی د کفر او طغیان له سببه ډیر سخت کسات او انتقام له هغوی څخه واخیست شو.

بَلِ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا فِیْ تَكْذِیْبٍ ﴿۱۹﴾

بلکه هغه کسان چه کافران شوی دی (له قومه د تا) په دروغجنولو کښی دی (د تا عناداً او نه اخلی عبرت له پخوانیو څخه).

تفسیر : یعنی کفار له دی خبری څخه څه عبرت او پند نه اخلی او د الله تعالیٰ له عذابه هیڅ نه ویریږی برسیره پر دی دا ګردی (تولی) خبری او پاک قرآن دروغ ګڼی او تل په هم دغو دروغو پسی ګرځی.

وَّاللّٰهُ مِنْ وَّرَآىِٕهِمْ مُّحِيْطٌ ﴿۲۰﴾

او الله په هر لوری د دی احاطه کوونکی دی (په علم او قدرت خپل سره نو تری نشی خلاصیدی هیڅ کله)

تفسير : يعنی له دی دروغ گڼلو څخه هيڅ يوه گټه (فائده) هغوی ته نه رسيږی خو د دی دروغ بللو هيداد (جزاء) هرومرو دوی ته رسيږی. دوی د الله تعالیٰ له واک (اختيار) او قبضی څخه هيڅ چيری نشی وتلی. او نه له سزا څخه ئی خپل ځانونه ژغورلی (ساتلی) شی.

بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَّجِيْدٌ ﴿۲۱﴾

بلکه دا قرآن دی شانداره لوی (لفظاً معناً اعجازاً په تولو کتابونو کښی نه ده داسی لکه چه گمان کوی کافران چه قرآن سحر شعر يا کهانت دی).

تفسير : يعنی د پاک قرآن دروغ بلل پوره حماقت دی قرآن مجيد داسی يو شی نه دی چه د دروغ بللو وړ (لائق) وی يا د څو تنو ناپوهانو او احمقانو په دروغ گڼلو سره د هغه په لوئی او سترتوب کښی به څه نقصان او لږوالی پيښ شی.

فِیْ لَوْحٍ مَّحْفُوْظٍ ﴿۲۲﴾

ليکلی شوی دی په لوح محفوظ کښی.

تفسير : په داسی يو ځای کښی چه هلته د هيڅ ډول (طريقه) تغير او تبديل او لاس وهلو هيله (اميد) نشته او له هغه ځايه په ډير حفاظت او اهتمام سره صاحب د وحی ته وررساوه شی لکه چه د (الجن) په دوهمه رکوع کښی داسی يو آيت لولو ﴿ فَاِنَّهٗ يَسْلُكُ مِنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖ رَصَدًا ﴾ او دلته هم د قدرت له لوری د ده د حفاظت او ساتنی دپاره داسی وسائل او سامان شته چه په هغه کښی هيڅ يو قوت او طاقت هيڅ يوه رخنه (نقصان) او کندو نشی کولی.

تمت سورة البروج فلله الحمد والمنة

سورة الطارق مكية وهى سبع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸٦) تسلسلها حسب النزول (۳٦) نزلت بعد سورة «البلد»

د «الطارق» سورت مکی دی (۱۷) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸٦) په نزول کښی (۳٦) سورت دی.

وروسته د «البلد» له سورته نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ۝١ وَمَآ أَدۡرٰىكَ مَا الطَّارِقُ ۝٢ النَّجۡمُ الثَّاقِبُ ۝٣
إِنۡ كُلُّ نَفۡسٍ لَّمَّا عَلَيۡهَا حَافِظٌ ۝٤ فَلۡيَنۡظُرِ الۡإِنۡسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝٥

قسم دی په آسمان او په راتلونکی د شپی او څه پوه کړی ته چه څه دی تلونکی د شپی ستوری ځلیدونکی دی چه نه دی هیڅ نفس مګر په هغه باندی څارونکی ساتونکی شته. نو ودی ګوری انسان چه (اصلاً) له څه شی څخه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر : یعنی له انسانانو سره پرښتی اوسیږی چه هغوی له بلاؤ څخه ژغوری (محفوظوی) یا ئی عمل لیکی (موضح القرآن) او په قسم کښی ښائی دی لوری ته اشاره وی هغه څوک چه په آسمان کښی ستوری ساتی نو په څمکه کښی ستاسو د چارو ساتنه هغه ته کوم ګران کار نه دی همغسی چه په آسمان کښی ستوری محفوظ دی او د هغو ښه ښکاریدل په شپه کښی وی هم داسی ګردی (تولی) چاری په اعمالنامو کښی اوس هم محفوظی دی مګر د هغوی ظهور خاص په قیامت کښی کیږی کله چه خبره داسی ده نو انسان لره ښائی چه تل د قیامت په فکر کښی وی که د ده یقین په قیامت باندی نه راځی او هغه مستبعد ګڼی نو ښه غور او فکر دی وکړی چه پخپله دغه انسان له کوم شی څخه پیدا شوی دی (فرمائی الله اعظم برهانه چه).

خُلِقَ مِنۡ مَّآءٍ دَافِقٍ ۝٦

پیدا کړی شوی دی (انسان) له اوبو توپ وهونکیو څخه (په رحم کښی).

تفسیر : یعنی له منیو څخه چه توپ وهلی وځی یا له هسی اوبو څخه چه تولی کړی شوی وی

په رحم کښي.

يَّخۡرُجُ مِنۢ بَيۡنِ ٱلصُّلۡبِ وَٱلتَّرَآئِبِ ۝٧

هسې اوبه چه راوځي له منځه د شاؤ (د سريو) او له هډوکيو د سينو (د ښځو) څخه .

تفسير : وائي چه د نارينه ؤ مني د دوی له شاګانو څخه او د ښځو مني د هغو له تترو (سينو) څخه راوځي ځيني عالمان وائي چه شا او تتر له ګرد (تول) بدن څخه کنايه ده يعني مني د نارينه وی که د ښځي د دوی له ګرد (تول) بدن ځني پيدا کيږي او بيا په ځغرد (تيزی) تری جلا (جدا) شي. په دی کنايه کښي د «صلب» او «ترائب» تخصيص ښائي د دی لپاره وی چه د منيو د مادی په حصول کښي رئيسه اعضاء (قلب، دماغ، کبد) يو خاص دخل لری چه د دوی له منځه د قلب او کبد تعلق او تلبس له «ترائب» سره زيات دی او د دماغ تعلق د نخاع (حرام مغز) په وسيله له «صلب» سره ښکاره دی والله اعلم.

إِنَّهُۥ عَلَىٰ رَجۡعِهِۦ لَقَادِرٞ ۝٨

بيشکه دغه (الله) په بيا بيرته ژوندی ګرځولو د هغه (انسان) خامخا توانا قادر دی.

تفسير : يعني تر مريني وروسته مو بيا الله تعالیٰ ژوندی راولی (موضح القرآن) حاصل ئې دا چه له نطفې څخه د انسان جوړول د هغه د دوهم ځلي د بيا ژوندی کولو څخه څه زيات عجيبه نه ده کله چه دا عجيب امر د هغه له قدرت کيدی شي نو جائز نه دی تر هغه د يوه لږ عجيب څيز له وقوع څخه انکار وکړ شي بلکه خامخا بيا ئې هم پيدا کولی شي.

يَوۡمَ تُبۡلَى ٱلسَّرَآئِرُ ۝٩

په هغې ورځې کښي چه ښکارولی به شي (پکښې) پټ څيزونه.

تفسير : يعني ګردی (تولی) هغه پټې خبری چه د دوی په زړونو کښي وی ښکاريږي او د هيڅ يو جرم اخفاء به ممکنه نه وی.

فَمَالَهٗ مِنْ قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ ۝١٠

نو نه به وی دغه (انسان) ته هیڅ قوت زور (چه ځان پری خلاص کړی له عذابه (او نه هیڅ ناصر مدد کوونکی (چه تری دفع کړی بلا)

تفسیر : په دی وقت کښی به نه مجرم د خپل زور او قوت په مرسته (مدد) خپله مدافعه کولی شی نه به ئی څوک حمایت او ملګرتوب وکړی شی چه دی له سزا څخه وژغوری (بچ کړی).

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ۝١١

قسم دی په آسمان خاوند د بیرته ګرځیدلو (چورلیدلو).

تفسیر : یا قسم دی په وریځی باندی چه خاونده د باران ده یا په آسمان او ورښت راوړونکی باندی.

وَالْاَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ۝١٢

او (قسم دی) په ځمکه خاونده د چاودلو (د سوری چه تری راوځی اوبه او ګیاه او نور).

تفسیر : یعنی د ځمکی له چاودلو څخه ونی وابنه شینکی او نور د باندی راوځی. او جواب د قسم دا دی:

اِنَّهٗ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ۝١٣ وَّمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ۝١٤

چه بیشکه دا قرآن خامخا وینا ده بیلوونکی (د حق او باطل) او نه دی دغه (قرآن) لوبی عبثی خبری مزاح توکی.

تفسیر : یعنی هغه خبری چه قرآن ئی د معاد په نسبت کوی د لوبو او د توکو خبری او د خندلو وړ (لائق) اتری نه دی بلکه د حق او د باطل او دروغو او رښتیا پری کره او فیصله ده او بیشکه دغه یوه رښتیا خبره او یوه پای (آخر) ته رسیدلی معامله ده چه هرومرو (خامخا) راتلونکی ده.

تنبیه : له دی مضمون سره د قسم مناسبت داسی دی چه قرآن کریم له آسمان څخه راځی. او په هغه چا کښی چه قابلیت وی هغه ډک او مالامال کوی همغسی چه باران له آسمانه راځی او ځمکه ښه زرغونه او ګتوره کوی. په قیامت کښی هم یو غیبی باران کیږی چه له هغه څخه به مړی ژوندی کیږی لکه چه دلته د باران د اوبو له توئیدلو څخه مړه او ویجاړه وچه کلکه ځمکه زرغونیږی او هر یو شی ئی د نندارې وړ (لائق) ګرځی.

إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

بیشکه دوی کید چل کوی د چل کولو سره او وربه کړم زه هم د کید خپل سزا (دوی ته) سزا ورکول پس مهلت ورکړه کافرانو ته مهلت ورکړه دوی ته لږ (مدت).

تفسیر : یعنی کید، مکر، چل او فریب دروغ او درغلی کوی او د خلقو په زړونو کښی شبهی او شکوک وراچوی او په هر کیدونکی تدبیر سره غواړی چه د حق او حقیقت د ښکاریدلو او خورولو مخه ونیسی خو ځما لطیف تدبیر هم چه هغوی ئی نشی احساسولی په پټه خپل کار کوی چه د هغوی ټول مکر او کید خراب او ویجاړ شی او د هغوی ټول چل او درغلی د هغوی په لوری وروګرځی نو اوس ته پخپله فکر وکړه چه د الله تعالیٰ د تدبیر په مقابل کښی د بل چالاکی او مکاری کار نشی کولی نو خامخا دا خلق پاتی ناکام خائب او خاسر کیږی نو ځکه مناسب دا دی چه تاسی د هغو په سزا ورکولو کښی تلوار ونه کړی. او د دوی له شنیعه او قبیحه حرکاتو څخه خپه نشئ دوی ته سزا ورنه کړی او ښیره مه کوئ بلکه هغوی ته د څو ورځو له مخی تال او مهلت ورکړئ او بیا ګورئ چه د دوی نتیجه څه کیږی. (وکان ذلک قبل الامر بالقتال).

تمت سورة الطارق بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الاعلیٰ مکیة وهی تسع عشرة آیة وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۸۷) تسلسلها حسب النزول (۸)

نزلت بعد سورة «التکویر»

د «الاعلیٰ» سورت مکی دی (۱۹) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۷) په نزول کښی (۸)

سورت دی وروسته د «التکویر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلَى ①

پاکی بیان کړه د نامه د رب خپل چه (له ټولو څخه) ډیر لوی او ښه غالب دی.

تفسیر : په حدیث کښی راغلی دی «کله چه دا آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (اجعلوها فی سجودکم)، دا پخپلو سجدو کښی ووایئ!) نو ځکه مونږ او ګرد (ټول) مسلمانان پخپلو سجدو کښی « سبحان ربی الاعلیٰ» وایو خدایه شکر».

الَّذِيْ خَلَقَ فَسَوّٰى ②

هغه (رب) چه پیدا کړل (ټول اشیاء) نو اجزاء اعضاء ئی برابر او بی نقصانه کړل).

تفسیر : یعنی هر هغه څیز چه جوړ کړی ئی دی پوره له حکمت سره دی او ښه ئی جوړ کړی دی د خواصو او صفاتو په اعتبار او د هغو ګټو (فائدو) لامله (له وجی) چه له هغه شی څخه مقصود دی د هغه پیدائش ئی په درجه د کمال سره رسولی دی. او داسی معتدل مزاج ئی ورښلی دی چه په هغه باندی ګرد (ټول) په زړه پوری منافع او فوائد مرتب کیدی شی.

وَالَّذِيْ قَدَّرَ فَهَدٰى ③

او هغه (رب) چه اندازه ئی کړل (خیر او شر د هغوی) نو لاره ئی وروښوده (په طریقه د کسب سره).

تفسیر : حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی «یعنی اول ئی تقدیر ولیکه بیا ئی سم له هغه سره دنیا ته راوست ګواکی دنیا ته ئی د راتلو لاره وروښوده». حضرت شاه عبدالعزیز رحمة

الله علیه لیکي «د هر سړي دپاره ئې د کمال یوه اندازه ټاکلې (مقرر کړې) ده او بیا ئې هغه ته د هغه د کمال د حاصلولو لاره ورښوولې ده» په دې کښې نورې خبرې هم شته چه مونږ د هغو په لیکلو سره خپلې دا خبرې نه اوږدوو.

وَالَّذِیْۤ اَخْرَجَ الْمَرْعٰی ﴿۴﴾ فَجَعَلَهٗ غُثَآءً اَحْوٰی ﴿۵﴾

او هغه (رب) چه را ایستلې ئې ده تازه ګیا له ځمکې څخه پس وئې ګرځوله هغه (شنه ګیاه) وچه توره.

تفسیر : یعنې ړومبی تکه شنه واښه او ورشو په ځمکه کښې پیدا کوي بیا ورو ورو هغه وچ او توروي چه له هغو وچو وښو څخه هم حیواناتو ته خوراک ورکاوه کیږي او هم هغوی ته تر دیر مدت پورې ذخیره کاوه شي تر دې چه وچ کښتونه (فصلونه) هم وروسته له ریبلو څخه په کار راځي.

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسٰۤی ﴿۶﴾ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ؕ

ژر ده چه وبه لولو مونږ (په ژبه د جبریل) په تا باندې (قرآن ای محمده!) بیا به ئې ته نه هیروې مګر هغه چه اراده وفرمائي الله (د هیرولو ئې له تانه په منسوخ کیدلو).

تفسیر : یعنې لکه چه مونږ پخپل تربیت سره هر څیز په تدریج د هغه د مطلوب کمال ته رسولې دې په تا باندې به هم ورو ورو کامل قرآن لولو او داسې به ئې در په یاد کړو چه د هغه هیڅ یوه برخه در څخه هیره نشي پرته (علاوه) له هغو آیتونو ځنې چه د هغو بالکل هیرول مقصود وي چه دا هم یو راز (قسم) نسخ ده.

اِنَّهٗ یَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا یَخْفٰی ﴿۷﴾

بیشکه دغه (الله) ته معلوم دی (هغه څه قول فعل چه دی) ښکاره او هغه څه چه پټ دي (یعنې ټول شیان).

تفسیر : یعنې الله تعالیٰ ته ستاسې پټ استعدادونه او ښکاره اعمال او احوال ټول ښه معلوم دي او سم له هغو سره به له تاسې سره معامله کوي او هم دا شبهه ونه کړه شي چه هغه آیتونه چه یو

ځلی نازل شوی دی نو بیا د هغو منسوخول او هیرول څه معنیٰ لری؟ د هغه په حکمت باندی احاطه کول د الله تعالیٰ کار دی چه په تولو پټو او ښکاره ؤ خبرو باندی پوهیږی هغه ته معلوم دی چه کوم څیز لره ښائی چه تل پاتی وی؟ او کوم یو د دی وړ (لائق) دی چه د یو مخصوص مدت څخه وروسته پورته کړی شی ځکه چه اوس د هغه پاتی کیدل ضروری نه دی.

وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرٰى ﴿٨﴾

او آسانوو د تا دپاره د شریعت آسانی (یا یادول د وحی یا توفیق درکوو تاته دپاره د آسانی لاری د شریعت).

تفسیر : یعنی د وحی یاد لرل به آسانیږی او د الله تعالیٰ د معرفت او عبادت او د مملکت او ملت د سیاست ګردی (تولی) چاری به در اسانی کړی شی او ستا د بریالیتوب (کامیابی) له لاری څخه به ګرد (تول) مشکلات لری کړل شی.

فَذَكِّرْ اِنْ نَّفَعَتِ الذِّكْرٰى ﴿٩﴾

پس ذکر پند ورکړه ته (ای محمده!) که فائده رسوی ذکر پند (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!) په تحقیق فائده رسوی ذکر پند مؤمنانو ته (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!) که فائده رسوی ذکر پند (که فائده نه رسوی).

تفسیر : یعنی کله چه الله تعالیٰ پر تاسی باندی داسی انعام وفرمایه نو تاسی هم نورو ته فیض ورسوی. او له خپل کمال څخه نور هم تکمیل کړی.

تنبیه : د ﴿ اِنْ نَّفَعَتِ الذِّكْرٰى ﴾ شرط د دی دپاره راوړی شوی دی چه وعظ او تذکیر هغه وقت کیدی شی چه د اوریدونکی له خوا د هغه د قبلولو ګمان وشی او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وعظ او تذکیر منصب د هر سری لپاره نه دی هو تبلیغ او انذار «یعنی د الله تعالیٰ د احکامو تبلیغ او د هغه له عذاب څخه ویرول» په هر سری باندی لازم دی تر څو چه د الله تعالیٰ په بندګانو حجت قائم وی او د جهل او ناپوهی عذر پاتی نشی. دی ته په عرف تذکیر او وعظ نه وائی بلکه تبلیغ او دعوت وائی ښائی چه ځینو مفسرینو هم له هم دی جهته د دی آیت معنی لا په ښکاره الفاظو سره داسی لیکلی وی چه څو څو ځلی نصیحت وکړه که د یو ځلی پند فائده ونه کړی. او کیږی چه د (ان نفعت الذکری) شرط یوائځی د تذکیر د تاکید دپاره وی یعنی که تذکیر چاته فائده ورسوی نو تاته ښائی چه تذکیر وکړی دا خو منلی شوی خبره ده چه په دنیا کښی تذکیر خامخا یو نه بل ته خو څه نفع او ګټه (فائده) رسوی لکه چه الله تعالیٰ فرمایلی

دی ﴿وَّذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ نو معلق کول د یوه امر په داسی یو څیز باندی چه د هغه وقوع ضروری وی د هغه امر د تاکید موجب شو.

سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَّخْشٰى ﴿۱۰﴾

ژر ده چه پند به واخلی هغه څوک چه ویریږی له الله (ځکه چه دی فکر کوی په دی کښی)

تفسیر : په پوهولو باندی خو هغه پوهیږی او له نصیحت څخه هغه ګټه اخیستی شی چه په زړه کښی ئی لږ او ډیره د الله تعالیٰ ویره وی او د خپل پای (آخر) او انجام لږ څه فکر وکړی.

وَيَتَجَنَّبُهَا الْاَشْقَى ﴿۱۱﴾ الَّذِىْ يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى ﴿۱۲﴾

او ډډه کوی له دغه (پنده نصیحته ښه شقی کافر) لوی بدبخت چه نه ئی قبلوی هغه (لوی بدبخت) چه ننوځی به اور لوی ته (د دوزخ په آخرت کښی).

تفسیر : یعنی د هغه بدعمل او بدقسمت په برخه چه د دوزخ اور لیکلی دی هغه کله پوهیږی او له الله تعالیٰ او له خپله انجامه کله ویریږی چه د نصیحت په لوری متوجه شی یا د ښو خبرو په پوهیدلو کښی کوشش وکړی.

ثُمَّ لَا يَمُوْتُ فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿۱۳﴾

بیا به نه مری په هغه (اور) کښی (چه راحت ومومی) او نه به ښه ژوندی وی (په کښی په ژوندون د راحت سره).

تفسیر: یعنی نه مرګ ورته راځی چه د هغه ربړونه (تکلیفونه) پای (آخر) ته ورسوی او نه ئی د هوسائی (آرام) ژوندون په برخه کیږی هو! داسی یو ژوندون به ولری چه د هغه په مقابل کښی به د مرګ غوښتنه کوی له داسی ژوندون څخه مو دی الله تعالیٰ وساتی.

قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى ﴿۱۴﴾

په تحقیق بری موندلی په مراد رسیدلی دی هغه څوک چه پاک شوی دی (په

ایمان سره له معاصیو).

تفسیر : یعنی له ظاهری او باطنی حسی او معنوی نجاستونو څخه پاک شی. او خپل قلب او قالب ئی په صحیحه ؤ عقائدو او فاضله ؤ اخلاقو او صالحه ؤ اعمالو او نافعه ؤ چارو سره ښائسته کړی.

وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهٖ فَصَلّٰى ﴿۱۵﴾

او یاد ئی کړ نوم د رب خپل (په تکبیر سره) بیا ئی لمونځ وکړ (چه نښه د اسلام ده).

تفسیر : یعنی پاک او صاف شوی د تحریمی په تکبیر کښی ئی د خپل پروردګار نوم واخیست بیا ئی لمونځ وکړ. ځینی اسلاف وائی چه د تزکیی نه مراد له زکوٰة څخه دی چه دلته د هغه مطلب د فطر صدقه ده او له «ذکر اسم ربه» څخه د اختر تکبیرونه مراد دی. او په «فصلیٰ» کښی د اختر د لمانځه ذکر دی یعنی د اختر په ورځ کښی ئی اول صدقة الفطر سرسایه بیا تکبیرونه بیا لمونځ وکړ. ښکاره خو هغه پرومبنی وینا ده.

تنبیه : مونږ حنفیانو سم له پرومبنی تفسیر سره له دی آیت څخه دوه مسئلی ایستلی دی. اول دا چه په تکبیر تحریمه کښی خاص د الله اکبر ویل فرض نه دی مطلق د رب داسی نوم ویل کافی دی چه د ده د تعظیم او د لوئی ښوونکی وی او د سری په غرض او احتیاج اړه ونه لری هو! د الله اکبر ویل د صحیحه ؤ احادیثو په بناء سنت یا واجب ګڼلی شوی دی. دوهم دا چه د تحریمی تکبیر لمانځه لره شرط دی رکن نه دی ځکه چه د (فصلیٰ) بالفاء عطف په **«ذکر اسم ربه»** باندی د معطوف او معطوف علیه پر کلی مغایرت دلالت کوی والله اعلم.

بَلْ تُؤْثِرُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿۱۶﴾ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ﴿۱۷﴾

(کفار د مکی مخ ګرځوی لمانځه نه) بلکه تاسی غوره کوئ ژوندون لږ خسیس په آخرت باندی ای منکرانو حال دا چه آخرت خیر غوره دی (له دنیا نه) او (تل تر تله ښه) باقی دی.

تفسیر : یعنی دا ښیګنه (فایده) تاسی ته ای منکرانو څنګه حاصلیږی چه تاسی هیڅ د آخرت فکر نه کوئ بلکه د دنیا ژوندون او د دی ځای عیش، عشرت، هوسائی (آرام) او چرچی د اعتقاد یا د عمل له مخی په آخروی چارو باندی زیاتی بولئ حال دا دی چه دنیا حقیره او

فاني او آخرت په زړهاو ځلی له هغی څخه ښه او پایه دار دی بیا د تعجب ځای دا دی هغه څیز چه د (کم) او (کیف) او نورو له پلوه بهتر دی هغه څنګه پری ښودی شی؟ او چتی (بیکاره) او خرابی چاری ولی غوره کولی کیږی؟.

إِنَّ هَٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ ﴿١٩﴾

بیشکه دا خبری خامخا په صحیفو ړومبنیو کښی دی چه صحیفی د ابراهیم او (د) موسیٰ دی.

تفسیر : یعنی دا مضمون چه له ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ﴾ څخه تر ﴿وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ﴾ پوری دی په پخوانیو کتابونو کښی هم لیکلی شوی دی او هیڅ وقت منسوخ شوی او بدل شوی نه دی نو په دی اعتبار لا تینګ او مؤکد شو.

تنبیه : په ځینو ضعیفو روایتونو کښی راغلی دی چه پر ابراهیم علیه السلام لس صحیفی او پر موسیٰ علیه السلام باندی برسیره پر توریت هم لس صحیفی نازلی شوی دی الله تعالیٰ ښه پوهیږی چه دا خبری به تر کوم ځای پوری صحیحی وی.

تمت سورة الاعلیٰ بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الغاشية مكية وهى ست و عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۸) تسلسلها حسب النزول (٦٨) نزلت بعد سورة «الذاريات»

د «الغاشية» سورت مکی دی (۲٦) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۸) په نزول کښی (٦٨) سورت دی وروسته د «الذاريات» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾

په تحقیق راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د پټوونکی (د خلقو په سختیو خپلو سره چه قیامت دی).

تفسیر : یعنی هغه خبره د اوریدلو وړ (لائق) ده چه پټوونکی د خلقو دی په هیبتونو او په سختیو خپلو کښی.

تنبیه : (له غاشیی پټوونکی) څخه مراد قیامت دی چه پر ګردو (تولو) مخلوقاتو باندی چاپیریږی او د هغه په اثر به پر ګردو (تولو) مخلوقاتو باندی محیط وی.

وُجُوهٌ يَّوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ۝٢ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ۝٣

ځینی مخونه به په دغه ورځ (د قیامت) کښی ویریدونکی او ذلیله وی ربړ (تکلیف) ایستونکی رنځ راښکوونکی به وی.

تفسیر : یعنی په آخرت کښی به ربړ (تکلیف) ایستونکی د ربړ (تکلیف) ګاللو (برداشت کولو) په سبب ستړی او ستومانیږی ځینی وائی چه د (عاملة ناصبة) څخه د دنیا حال مراد دی یعنی ځومره خلق دی چه په دنیا کښی زیاررونه (کوششونه) کوی او ربړونه (تکلیفونه) ګالی (برداشت کوی) تر دی چه ستړی کیږی خو کله چه دا ګرد (تول) ربړونه (تکلیفونه) د حق په لاره کښی نه دی نو ځکه ګرد (تول) ابته (خراب) او بیکاره ځی دوی دلته تکالیف ګالی (برداشت کوی) او هلته هم په مصیبتونو باندی آخته کیږی او «خسرالدنیا والآخرة» هم دی ته وایه شی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کفار په دنیا کښی ډیر زیاررونه (کوششونه) کوی خو د الله تعالیٰ په دربار کښی هیڅ نه منل کیږی».

تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً ۝٤ تُسْقٰى مِنْ عَيْنٍ اٰنِيَةٍ ۝٥

ننوځی به اور ډیر ګرم ته ورځښل کیږی به پری له چینی ډیری ګرمی څخه (په وقت د غلبی د تندی کښی).

تفسیر : یعنی کله چه د دوزخ تودوخی د هغوی په باطن کښی سخته ګرمی پیدا کړی دوی بی اختیاره «تږی یو تږی یو» ناری وهی چه ښائی د اوبو له څښلو څخه به د دوی دا تنده ماته شی دلته به د یوی یشیدونکی چینی له اوبو څخه دوی ته اوبه ورکولی کیږی چه د هغو له څښلو څخه به د دوی شوندی ورتیږی او کولمی به ئی توتی لوبیږی او بیا به ژر جوړیږی او هم داسی به تل په عذاب ککړ وی (العیاذ بالله).

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ اِلَّا مِنْ ضَرِيْعٍ ۝٦

نه به وی دوی ته طعام خواړه مګر له اغزی لرونکی ترخی ونی څخه.

تفسیر : ضریع یوه اغزی لرونکی ونه ده په دوزخ کښی چه پخپل تریخوالی کښی له شبرق یا له مصبر څخه زیات بد خونده او مرداره او په ګرمی کښی له اوره توده ده کله چه دوزخیان له لوږی څخه په عذاب شی او «وږی یو! وږی یو!» ناری وهی نو دا (ضریع یا ایلوی یا شیرق او مصبر) دوی ته ورکول کیږی.

لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِن جُوعٍ ۝٧

چه نه به څربوی بدن (د دوزخی هغه ضریع) او نه دفع کوی هیڅ لوږه (له دوی نه هغه ضریع).

تفسیر : له خوړلو څخه یواځی خوند او لذت اخیستل یا د ځان څربول یا د لوږی لری کول یا بل مقصد وی د (ضریع) له خوړلو څخه دا خبری هیڅ نه حاصلیږی د خوند او لذت نشتوالی خو د هغه له نامه څخه ښکاره دی د نورو دوو فائدو نفی تصریحاً په دی آیت کښی ذکر شوه. لنده ئی دا چه هیڅ یو لذیذ او مرغوب طعام او خواړه هغوی هلته نه مومی تر دی ځایه پوری د دوزخیانو د حال بیان ؤ اوس د دی په مقابل کښی الله اکرم شانه واعظم برهانه د جنتیانو ذکر داسی فرمائی،

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ۝٨ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ۝٩

ځینی مخونه به په دغی ورځی کښی ښائسته او تازه وی پخپل کوښښ باندی (چه ئی کړی وی په دنیا کښی) راضی خوشاله به وی (په آخرت کښی)

تفسیر : یعنی خوښ به وی چه د دوی زیار (کوشش) په ځای شو او د خپلو ربړو (تکلیفونو) او د زحمتونو ګټه (فائده) ئی په ښه دول (طریقه) سره بیا موندله.

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۝١٠ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ۝١١

په جنت لوړ (اوچت) شانداره کښی به وی. نه به اوری په هغه (جنت) کښی کومه چتی (بیکاره) خبره.

تفسیر : یعنی په جنت کښې هیڅوک چتي (بیکاره) او اپلتي خبرې نه اورې د کنځلو او د رذالت هیڅ یوه نښه هلته نه لیدله کیږي.

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿۱۲﴾

په دغه (جنت) کښې چینه ده جاري بهیدونکې.

تفسیر : یعنی په جنت کښې یوه عجیبه دول (طریقه) چینه ده او ځینو مفسرینو دا «عین» پر جنس باندې حمل کړې ده او وائي چه په جنت کښې دیرې چینې بهیږي.

فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿۱۳﴾ وَّأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ﴿۱۴﴾

په دغه (جنت) کښې دي تختونه (دپاره د کیناستلو د جنتیانو) لوړ (اوچت) عالیشان او جامونه ایښودلي شوي (په اندازه د څښونکیو خپلو).

تفسیر : کله چه وئې غواړي چه وئې څښي هیڅ دیل او دیر به نه پکښې کیږي.

وَّنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿۱۵﴾

او (په دغه جنت کښې دي) بالښتونه ایښود شوي په درجه څنګ په څنګ (جنتیانو ته).

تفسیر : یعنی په دیر نزاکت او لطافت او په ښه قرینه او ترتیب سره به غوړیدلي وي، لوئې ګدوڅې (تکیې) او بالښتونه به ځای په ځای کښې ایښود شوي وي چه کله به په یوه کینې او کله به په نورو تکیه وهي.

وَّزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿۱۶﴾

او (په دغه جنت کښې دي) فرشونه فاخره غوړولي شوي.

تفسیر : تر څو هر کله او په هر ځای کښې چه د جنتیانو زړه غواړي هلته آرام او هوسائې (راحت) او له یوه ځایه د بل ځای د تګ را تګ او وړلو او راوړلو تکلیف ورته نه وي.

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وقفة

نو آیا پس نه ګوري (منکران په نظر د عبرت سره) اوښ ته چه څرنګه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر : چه د نورو حیواناتو او بوده ؤ (څارووو) په نسبت د اوښ هیئت او خاصیت دواړه خورا (ډیر) عجیب او غریب دی چه د هغه تفصیل (عزیزی) کښی راغلی دی او د ویلو وړ او لایق دی.

وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وقفة

او (آیا نه ګوري منکران) آسمان ته چه څرنګه بلند اوچت کړی شوی دی (بی له ستنو).

تفسیر : یعنی آسمان پرته (علاوه) له ښکاره ستنی او پائی او رسئ او نورو څخه پورته کړی شوی دی

وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وقفة

او (آیا نه ګوري منکران) غرونو ته چه څرنګه درولی شوی دی.

تفسیر : چه د یوی ذری په اندازه له خپلو ځایونو څخه نه خوځیږی. او دغه غرونه د الله تعالیٰ په قدرت سره له دغومره لویوالی پخپلو ځایونو کښی تینګ ولاړ دی.

وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾

او (آیا نه ګوري منکران) ځمکی ته چه څرنګه غوړولی شوی ده.

تفسیر : چه ځمکه د خپل لوی والی په سبب سره د خپل کروی شکل توبه بیا هم مسطحه ښکاری نو ځکه پری هستوګنه اوسیدل آسان دی. دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ د قدرت دلیلونه بیان شول یعنی تعجب دی چه سره د لیدلو د دی ګردو (تولو) شیانو بیا هم د الله تعالیٰ په

قدرت او حکيمانه ؤ انتظاماتو باندی منکران نه پوهيږی چه له هغو ګردو (تولو) څخه د هغه قدرت په بعث بعد الموت باندی ثابتيږی او د آخرت عجيب او غريب انتظامات ممکن په نظر راځی د ابن کثير رحمة الله عليه په وينا د دی شيانو تخصيص ځکه شوی دی چه د عربو خلق زياتره په بيدياؤ ځنګلونو کښی ګرځيدل او په دی وقت کښی به زياتره د هغوی تر سترګو لاندی هم دا څلور شيان ؤ د سورلئ اوښ، پاس آسمان، ښکته ځمکه، شاؤ خوا غرونه نو د دی لامله (له وجی) په هم دی علاماتو او نښو باندی د فکر وهلو او جاج کولو ارشاد شوی دی.

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾

نو ته ئی وپوهوه (پند ورکره ای محمده ! دوی ته) بيشکه هم دا ته پند ورکوونکی پوهوونکی ويروونکی ئی نه ئی ته پر دوی باندی مسلط کړی شوی (چه په زور ئی مسلمانان کړی).

تفسير : يعنی کله چه دا خلق سره د واضحه ؤ دلائلو له قيام څخه غور نه کوی نو تاسی د هغوی زيات فکر مه کوی ځکه چه تاسی يواځی د پند ورکولو دپاره ليږلی شوی يئ که دوی نه پوهيږی نو تاسی په هغوی باندی محصل او داروغه تاکلی (مقرر کړی) شوی نه يئ چه په زور او زيادت سره ئی په هغوی باندی ومنئ او د هغوی زړونه په بل لوری واړوی. دا کار د مقلب القلوب دی. (وکان ذلک قبل الامر بالقتال).

إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾
إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾

مګر هغه څوک چه وګرځيد (له ايمانه) او کافر شو (په مؤمن به شيانو) نو په عذابوی به ئی الله په عذاب لوی (د آخرت) سره. بيشکه خاص مونږ ته دی بيرته راتګ د دوی (په قيامت کښی) بيا بيشکه څمونږ پر غاړه دی حساب د دوی (نو سم له اعمالو به جزاء مومی).

تفسير : يعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ له طاعت څخه مخ اړوی او د هغه له آيتونو څخه انکار کوی هغه د آخرت په لوی عذاب او د الله تعالیٰ له سختی سزا څخه ځان نشی ژغورلی (ساتلی) يقيناً هغوی يوه ورځ څمونږ په لوری راتلونکی دی او مونږ به له هغوی څخه د يوی يوی ذری حساب آخلو. لنده دا چه تاسی خپله فريضه ادا کړئ. او د

هغوى مستقبل مونږ ته وسپارئ.

تمت سورة الغاشية بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الفجر مكية وهى ثلاثون آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۹) تسلسلها حسب النزول (۱۰) نزلت بعد سورة «الليل»

د «الفجر» سورت مكى دى (۳۰) آيته يوه ركوع لرى په تلاوت كښى (۸۹) په نزول كښى (۱۰) سورت دى وروسته د «الليل» له سورته نازل شوى دى

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

وَالْفَجْرِ ① وَلَيَالٍ عَشْرٍ ② وَّالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ③ وَالَّيْلِ اِذَا يَسْرِ ④

قسم دى په فجر صباح باندى او په شپو لسو باندى او په جفت باندى او (قسم دى په) طاق باندى او په شپه باندى كله چه ځى راځى توره تياره كيږى.

تفسير : حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «د لوى اختر په صباح حج اداء كيږى او لس شپى له هغه څخه پخوا شپى دى او جفت او طاق د روځى وروستنى لسيز (عشره) ده. او د شپى له تګ څخه مطلب د پيغمبر صلى الله عليه وسلم معراج دى چه دا ګرد (تول) متبرک اوقات دى نو ځكه ئى په هغوى باندى قسم ياد كړ.

تنبيه : ګردو (تولو) مفسرينو د ﴿وَالَّيْلِ اِذَا يَسْرِ﴾ معنى عموماً د شپى تيريدل يا د شپى د تيارى خوريدل اخيستى دى ګواكى د صبا د قسم په مقابل كښى ئى د شپى د راتلو قسم ياد كړ لكه چه د جفت په مقابل كښى ئى د طاق قسم ياد كړى دى او د (ليال عشر) څخه ممكن دى چه مطلق لس شپى مراد وى ځكه چه د هغه افراد او مصاديق هم په تقابل كښى شته. د هرى مياشتى په ړومبنيو لسو شپو كښى د شپى اوله برخه رڼه وى او بيا تياره شى او د لسو وروستنيو شپو په اوله برخه كښى تياره وى بيا په آخره شومه كښى رڼيږى او د منځينو لسو شپو احوال له دوى دواړو څخه جلا (جدا) دى ګواكى دى اختلاف او تقابل ته ئى هسى اشاره فرمايلى ده چه هيڅچا لره نه ښائى چه د عيش، هوسائى (راحت)، آرام او د مصيبت رېړ (تكليف)، تنګى، فراخى او بدى ورځى په مقابل كښى ډاده او مطمئن شى او داسى دى نه ګنى چه اوس پرته

(علاوه) له دی څخه بله کومه پیښه او حالت نه راپیښیږی. ده لره ښائی چه په یاد ئی ولری چه الله تعالیٰ د اضدادو خالق او پیدا کوونکی دی. دی همغسی چه په دنیا کښی د یوه ضد په مقابل کښی بل ضد راولی هم داسی ستاسی حالونه او کیفیتونه هم سم له خپل حکمت او مصلحت سره تل اړوی او در بدلوی ئی لکه هغه واقعی او مضمونونه چه وروسته له دی نه راځی په گردو (تولو) کښی ئی په هم دی اصولو تنبیه فرمایلی ده.

یوه بله تنبیه د دی آیت په تفسیر کښی دوه مرفوع حدیثونه راغلی دی. د جابر رضی الله عنه او د عمران بن حصین، حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه د یوه په نسبت لیکی «**وهذا اسناد رجاله لا باس بهم وعندی ان المتن فی رفعه نکارة**» او د بل په نسبت وائی «**وعندی ان وقفه علی عمران بن حصین اشبه والله اعلم**».

هَلْ فِیْ ذٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِیْ حِجْرٍ ﴿۵﴾

آیا شته په دی قسمونو کښی لوی قسم پوره خاوند د عقل ته (چه اعتبار پری وکړی؟ هو! شته!)

تفسیر : یعنی دا قسمونه معمولی نه دی ډیر معتبر او مهتم بالشان دی پوهان پوهیږی چه د کلام د تاکید دپاره په دی کښی یو څان ته عظمت او خاص وقعت مونده کیږی. او محذوف جواب د قسم دا دی یعنی خامخا به په عذاب کړی شئ تاسو ای منکرانو! وروسته له دی نه الله اجل واعظم برهانه د ځینو منکرینو د تعذیب ذکر فرمائی چه

اَلَمْ تَرَ كَیْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿۶﴾ اِرَمَ

آیا نه وینی نه ئی خبر ته (ای محمده!) چه څه کړی دی رب ستا (له قبیلی د اول) د عادیانو سره چه ارم ؤ.

تفسیر : «عاد» د داسی یوه سړی نوم دی چه د هغه قوم د ده په نامه باندی یادیږی. د ده په نیکونو کښی یو سړی (ارم) نومیده د ده په لوری له نسبت کولو څخه ښائی داسی اشاره وی چه دلته له (عاد) څخه اول (عاد) مراد دی او دوهم (عاد) نه دی. ځینی وائی چه د عاد د قوم شاهی کورنی ته «ارم» ویل کیدل والله اعلم.

ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿۷﴾

چه خاوندان د قوت قامتونو لویو ؤ (یا خاوندان د لویو ستونو ؤ)

تفسیر : یعنی ستنی ئی ودرولی او لوی لوی عمارتونه ئی جوړ کړل یا ئی دا مطلب دی چه ډیر ځلی په سیر او سیاحت مشغول ؤ او په لویو وشکیکو او ستنو باندی ئی کیږدی یا خیمی درولی، د ځینو په نزد له «ذات العماد» څخه مراد د هغوی اوږده قدمونه، لوی قدونه او جگی ونی او نور لوړ (اوچت) شیان دی چه په تشبیه سره ویلی شوی دی او ځینی وائی چه ارم د یوه ښار نوم دی چه پکښی لوئی لوئی مانی او لوړ لوړ (اوچت اوچت) عمارات ؤ والله اعلم.

الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾

هسی (قبیله) چه نه وه پیدا کړی شوی مثل د هغی (په قوت قدرت کښی) په تولو ښارونو کښی.

تفسیر : یعنی په هغه وقت کښی د هغه قوم غوندی بل کوم قوم هسی مضبوط او طاقتور نه ؤ یا دا چه د هغوی عمارتونه بی ښاری او مانی ئی بیمثالی وی.

وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾

او (څه کړی ؤ رب د تا له) ثمودیانو هغو سره چه کنستلی غوڅی کړی ئی وی لوئی تیږی (گټی) په کنده کښی.

تفسیر : «وادی القریٰ» د هغه ځای نوم دی چه هلته تیږی (گټی) توږلی کیدی او بیا ئی له هغو څخه ډیری محفوظی او مضبوطی مانی جوړولی.

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾

او (څه کړی ؤ رب د تا له) فرعون سره چه خاوند د (ډیرو لښکرو) میخونو ؤ.

تفسیر : یعنی لوی لښکر لرونکی چه د هغه د فوجی ضروریاتو لپاره به ډیر زیات میخونه په کار کیدل یا دا چه خلقو ته به ئی په میخونو سره سزا ورکوله.

الَّذِيْنَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوْا فِيْهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾
فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾

هسی (سړی ؤ دوی ګرد (تول)) چه سرکشی ئی کړی وه په ښارونو کښی بیا ئی ډیر کړی ؤ په هغو (ښارونو) کښی فساد ورانی نو نازله کړه پر دوی باندی رب ستا (قمچینه) متروکه د عذاب.

تفسیر : یعنی هغه باغی قومونه د عیش، دولت، زور او قوت په نشو کښی مست شوی په ملکونو کښی ئی ښه شور ماشور، جنګ جنجال فتنه فساد جوړ کړ، زیات شرارتونه ئی وکړل، او داسی سرونه ئی وغړول چه لکه د هغوی په سر باندی هیڅوک حاکم نه دی او تل به په هم دی حال پاتی کیږی او هیڅ کله به د دی ظلم او شرارت جواب ویلو ته نه اړیږی (مجبوریږی) . وروسته له دی نه چه د هغوی د کفر، تکبر، جور، ستم کندول ډک شو او مهلت او د تال مدت ئی پوره شو ناڅاپه قهار الله د خپل عذاب قمچینی او متروکی پری وورولی او د هغوی ګرد (تول) قوت او لوبی ئی له خاورو سره برابر کړی او د دوی هغه ګرد (تول) سازوسامان یو هم په کار نشو.

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾

بیشکه رب ستا په ځای د انتظار کښی دی (اعمالو د دوی لره چه سم د دوی له عملونو سره جزاء هغوی ته ورکړی).

تفسیر : یعنی لکه چه یو سړی په پټونی (کمین) کښی پټ ناست او د تلونکیو او راتلونکیو او نورو شیانو او پیښو حال او احوال ځان ته څرګندوی (ښکاره کوی) او بیا په تاکلی (مقرر کړی) وقت کښی سم له هغو معلوماتو له دوی سره معامله او کار کوی هم داسی وپوهیږئ چه الله تعالیٰ هم د ګردو (تولو) بندګانو له سترګو څخه په پته څمونږ او د نورو لوی او وړوکی اعمال او احوال ګوری او هیڅ یو حرکت او سکون له هغه څخه نه پتیږی. هو! په سزا ورکولو کښی تعجیل او تلوار نه فرمائی نو غافل بندګان ئی داسی ګنی چه پس هیڅوک څمونږ لیدونکی پوښتیدونکی نه دی څه چه مو زړه غواړی ښائی هغه سره وکړو حال دا دی چه په تاکلی (مقرر کړی) وقت کښی د هغوی دا ګردی (تولی) چاری د هغوی په غاړو کښی ورلویږی او د هری یوی هغی چاری په مقابل کښی خپله جزا وینی چه له شروع څخه تر اوسه پوری تر کتنی لاندی

وه نو دلته دا خبره لا څرګندیږي (ښکاره کیږي) چه دا ګرد (تول) مهلت او تال د بندګانو د امتحان او ازموینې لپاره ؤ چه آیا دوی خپلو چارو ته ګوري او لوئی ورځی ته څه ذخیره کوي که په هم دا ظاهري او عارضي حالت باندې مغروریږي او خپل پای (آخر) ته نه ګوري؟.

فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾

پس هر څه انسان بنی آدم کله چه وازمویو په دی (په راحت سره) رب د ده پس عزت ورکړ ده ته او نعمت ورکړ ده ته نو وائی رب ځما عزت راکړه ماته.

تفسیر : یعنی زه د هم دی خبری وړ (لائق) وم نو ځکه ئی عزت راکړ.

وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾

او کله چه (الله) وازمویه دی (په زحمت سره) پس تنګ کړ پر ده باندی رزق روزی د ده نو وائی رب ځما سپک کړم زه.

تفسیر : یعنی ځما هیڅ قدر ئی ونه کړ. لنډه ئی دا چه د هغوی سترګی دنیوی ژوندون او حاضره حالت ته دی او یوائځی د دنیا هم دا موجوده راحت او تکلیف د خپل عزت او ذلت معیار ګڼی او په دی نه پوهیږی چه په هم دی دواړو حالتونو کښی د هغه امتحان او ازموینه مقصد ده. نعمت درکوی تر څو وګوری چه تاسی ئی شکر وباسئ؟ او رېړ (تکلیف) درپیښوی چه آیا تاسی خپل صبر او رضاء پکښی ښکاره کولی شئ؟ نه د دی ځای دغه عارضی عیش او آرامی د پاک پروردګار په دربار کښی د مقبولیت او د معززتوب دلیل کیدی شی او نه تنګی، سختی او رېړ (تکلیف) د هغه د مردودیت علامه ګڼله شی خو انسان پر خپلو اعمالو، افعالو باندی کتنه نه کوی او د خپلی بی عقلی یا بی حیائی له سببه پخپل رب باندی الزام لګوی. حاصل ئی دا دی چه شکر نه کوی انسان په راحت او نه صبر کوی په زحمت او وینی عزت په کثرت د دولت سره او وینی ذلت په قلت د ثروت سره نو الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی.

كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾

داسي دی نه وائی بلکه تاسی اکرام احسان نه کوئ پر یتیم پلار مړی باندی.

تفسیر : یعنی د الله جل جلاله په دربار کښی به ستاسی څنګه عزت وی؟ چه تاسی د بیکسانو او یتیمانو د زړه ساتنه او عزت نه کوئ یعنی نه دی دا عزت او ذلت په ډیروالی او لږوالی د مال سره ځکه چه اکرام په طاعت او اهانت په معصیت سره دی بلکه فعل ستاسی ډیر قبیح دی له قول ستاسو نه ځکه چه اکرام درسره کړی دی الله په غناء سره، او تاسو نه کوئ احسان له یتیمانو سره.

وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾

او نه تیزوئ تاسی یو بل په طعام (خواړه ورکولو د محتاجانو) د مسکینانو.

تفسیر : یعنی له خپل مال او شتو څخه د مسکینانو لاس نیوی چیری نورو ته هم داسی یو شی نه وائی چه د ده په ویلو او تیزولو سره هغوی له وږی او بی وځلی سره امداد او معاونت او مرسته (مدد) وکړی.

وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾

او خورئ تاسی مال د میراث په خوړلو تولو ډیرو سره.

تفسیر : یعنی د مړی په پنګه (مال) او میراث اخیستلو کښی د حلال او حرام او حق او باطل څه تمیز نشته څه ئی چه په لاس ورشی خوری ئی او پخپل دغه عمل سره دا راښیئ که د مسکینانو حقوق تلف کیږی تلف دی شی.

وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾

او مینه کوئ تاسی له مال سره په مینی ډیری سره.

تفسیر : یعنی رښتیا خبره دا ده چه ستاسی زړونه د مال د حرص او محبت سره ډک دی او بس هم دا غواړئ چه په څه ډول (طریقه) مو مال په لاس راشی او یو پول(پیسه) مو هم په یوه ښه کار کښی له لاسه ونه وځی که مخ کښی هر څه راپیښیږی را پیښ دی شی. او له مال او دولت

سره دومره مینه او محبت چه هغه د خپل مقصود کعبه وګرځوی او د اسلامیت په لاره کښې ئې خرڅ نه کړئ دا خو یواځې د کافرانو دود (رواج) او دستور دی.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾

نه ده داسې او مه کوئ (دغسې بد کارونه) کله چه وتکوله ماته شي ځمکه په تکولو ماتولو سختو سره.

تفسير : ګردې غونډې او غرونه به واړه واړه شي ځمکه به بالکل صافه او هوار میدان شي.

وَجَآءَ رَبُّكَ

او راشي (نښې د قدرت د) رب ستا.

تفسير : یعنې رابه شي رب ستا د خپل قهر په تجلي سره هغسې چه د هغه له شان سره ښائې او وړ (لائق) وی.

وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾

او راشي پرښتې صف صف (قطار قطار چاپیریدونکې پر انسانانو او پیریانو باندې).

تفسير : یعنې د محشر په میدان کښې. یا راځې هلته انتظاماتو لره پوړ په پوړ او صف صف.

وَجِاىٓءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ

او رابه وست شي په هغې ورځې کښې دوزخ.

تفسير : یعنې په لکونو پرښتې به هغه له خپله ځایه ځخه په راښکودلو سره د محشریانو په مخ کښې راحاضر کړي.

يَوْمَئِذٍ يَّتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ وَاَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰى ﴿٢٣﴾

په دغې ورځې کښې به پند واخلي ياد کړی انسان (خپل افراط) او څه ګټه فائده به نه وررسوی ده ته په دغه وقت کښې پند اخيستل (بلکه هيڅ فائده نه رسوی).

تفسير : يعني هلته به وپوهيږی چه په سختی غلطی او غفلت کښې وم مګر هغه پوهيدل به څه په کار ورشي؟ ځکه چه د پوهيدلو او سنجولو (فکر کولو) وقت به له لاس څخه وتلی وی هغه چاری چه په دارالعمل کښې کيدی په دار الجزاء کښې کله کيدی شي.

يَقُوْلُ يٰلَيْتَنِيْ قَدَّمْتُ لِحَيَاتِيْ ﴿٢٤﴾

وائی څنګه به ښه و ما لره که څه مې مخکښې ليږلی وی دپاره د (دی) ژوند (د آخرت) خپل (يا پخپل ژوندانه کښې).

تفسير : يعني افسوس د دنيا په ژوندون کښې مې څه نيکی نه ده کړی چه هغه له ما څخه په مخکښې دلته رارسيدلی وی او اوس به مې په دغه آخروی ژوندون کښې په کار راتلی هم داسی تش لاس را رهی (روان) شوی يم کاشکی د حسناتو کومه ذخيره مې له مخه ليږلی وی چه دلته ځما پنګه او ذخيره ګرځيدلی او په کار به مې راتلی!.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهٗٓ اَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَّلَا يُوْثِقُ وَثَاقَهٗٓ اَحَدٌ ﴿٢٦﴾

نو په دغې ورځې کښې به نه په عذابوی الله (په مثل) د عذاب د دغه (الله) هيڅوک او نه به قيدول کوی (په مثل) د قيدولو د دغه (الله) هيڅوک.

تفسير : يعني الله تعالیٰ به په دغې ورځې کښې مجرمانو ته داسی سختی سزاوی ورکوی او په داسی سختی بندی خانی کښې به اچول کيږی چه د هغی څاری او مثال د بل مجرم په حق کښې متصور نه دی. حضرت شاه عبد العزيز رحمة الله عليه ليکی «هغه ورځ به نه وهل کيږی د هغه د وهلو په څير بل څوک نه اور نه د دوزخ د اور مؤکل او نه منګور (مار) او نه لړم چه په دوزخ کښې اوسيږی ځکه د هغوی وهل او درد رسول جسمانی عذاب دی او د حق سبحانه تعالیٰ عذاب به داسی وی چه د مجرم روح به په حسرت او ندامت کښې اخته کوی چه روحانی عذاب دی او ښکاره ده چه روحانی عذاب له جسمانی عذاب سره هيڅ يو نسبت نه لری او هم نه تړی د هغه د تړلو په شان بل څوک ځکه چه دوزخ څارونکی که څه هم د دوزخيانو په غاړو کښې د اوسپنی غاړکی اچوی او په کلکو ځنځيرونو ئې تړی او د دوزخ ورونه تړی او برسيره پری

سرېښونه پدی خو د دوی عقل او خیال نشی بند ساتلی او د عقل او خیال عادت دی چه تل ډیرو خبرو ته التفات کوی او د هغوی په منځ کښې ځینی خبری د نورو خبرو حجاب کیږی نو ځکه د بندیتوب او تنګی په منځ کښې د انسان عقل او خیال ته راز راز (قسم قسم) وسعت او فراختیا حاصلیږی پرته (علاوه) له هغه سری ځخه چه الله تعالیٰ د هغه فکر او خیال د دی خوا او هغی خوا له تللو ځخه وساتی او بالکل درد، رېږ (تکلیف) او اندیښنو ته متوجه شی نو دا دول (طریقه) روحی قید له بدنی قید ځخه په زرهاؤ ځلی سخت دی هم دا ده چه د مجنون په شان سریو او سودائیانو ته په ډیرو باغونو او ګلانو او خورا (دیر) ښو نندارو کښې د زړه د خپګان او د ویری او د وهم او خیال د اندیښنو د پیدا کیدلو په سبب هیڅ خوند او لطف نه حاصلیږی او هغه ارت او وسیع باغ او د ننداری ور (لائق) شیان د دوی په نظر کښې تنګ راځی او تول د کتلو ور (لائق) شیان د دوی د ویر ژړا او انګولا اسباب ورغوندوی.

يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرْجِعِىٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾
فَٱدْخُلِى فِى عِبَٰدِى ﴿٢٩﴾ وَٱدْخُلِى جَنَّتِى ﴿٣٠﴾

ای نفسه آرام نیوونکیه (په ذکر ځما شاکر په نعمت ځما صابر په زحمت ځما) وګرځه (له دنیا نه) په طرف د رب خپل حال دا چه راضي خوښ به ئی ته (له الله ځخه او الله) راضي خوښ (به وی له تا ځخه) بیا ننوځه په (نیکانو) بندګانو ځما کښې او ننوځه په جنت ځما کښې (سره له نورو مقربانو).

تفسیر : اول د مجرمانو او ظالمانو حال بیان شو اوس د هغه په مقابل کښې د هغوی خلقو انجام ښودل کیږی چه د هغوی زړونه د الله تعالیٰ د یادولو ځخه آرام خوند او راحت په برخه کیږی هغوی ته به په حشر کښې ویل کیږی آ راحت نیوونکیه نفسه! په الله تعالیٰ باندی، په هغه حقیقی محبوب باندی چه تا خپل زړه ترلی و اوس نو له هر راز (قسم) جګړو او اندیښنو ځخه ګوښه (بیل) اوسه! او تل په خوښی او هوسائی (آرام) سره خپل ژوند تیروه! او هغه نژدی ځای ته ورشه چه خاصو بندګانو ته تاکلی (مقرر کړی) شوی دی او ځما د مخصوصو بندګانو په ډله کښې ځان ګډ او داخل کړه. او په عالیشان جنت کښې هستوګنه کړه! له ځینو روایتونو ځخه دا ښکاری چه مؤمنانو ته د ځنکدن په وقت کښې هم دا زیری اوراوه کیږی بلکه د عارفانو تجربه راښیی چه د دی دنیا په ژوندون کښې هم داسی مطمئنه نفوس له دی زیری ځخه پوره خوند اخلی **«اللهم انا نسألک نفساً بک مطمئنة تؤمن بلقائک و ترضی بقضائک و تقنع بعطائک»**.

تنبیه : د مطمئنه نفس د اماره نفس، د لوامه نفس تحقیق دی د القیامة د سورت په شروع کښې وکتل شی

تمت سورة الفجر بفضل الله تعالیٰ ومنه

سورة البلد مكية وهی عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۰) تسلسلها حسب النزول (۳۵) نزلت بعد سورة «قٓ».

د «البلد» سورت مكی دی شل آيته يوه ركوع لری په تلاوت كښی (۹۰) په نزول كښی (۳۵) سورت دی وروسته د «قٓ» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكی دی

لَآ اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۝١ وَاَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۝٢

قسم خورم په دی بلد ښار باندی چه (مكه ده) حال دا چه خاص ته به خلاص شی (په تا به څه قيد ممانعت نه وی) په دی ښار كښی (چه هر څوك وژنی يا ئی پرېږدی په يو ساعت د ورځی كښی).

تفسير : په مكی معظمی كښی هر سری له جنګ كولو څخه ممنوع دی خو رسول الله صلی الله عليه وسلم ته يو واری د مكی په فتحی كښی دا ممانعت پاتی نشو او هر چا چه له هغوی سره جنګ كؤو د هغه وژل به روا كيده تر دی چه ځينی لوی مجرمان د كعبی شريفی د ديوالونو تر څنګ هم ووژل شول نو وروسته له دی ورځی څخه بيا همغه ممانعت تر نن پوری بيرته قائم شو هر كله چه په دی آيت كښی په مكی باندی قسم ياد شوی دی او هغو شدائدو او سختيو ته اشاره شوی ده چه هغه ډير ځلی پر انسانانو باندی راتلونكی دی او د هغی زمانی خورا (ډير) لوی سری په دغه ښار كښی په ډيره زړه خوږونكی سختی اخته و او خورا (ډير) زيات ربړونه (تكليفونه) ئی ګالل (برداشت كول) نو ځكه ئی په منځ كښی د معترضی جملی په ډول (طريقه) چه ﴿ وَاَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴾ ده تسلی وركړه چه نن ستاسی احترام په دی ښار كښی د ناپوهانو له لوری نه كيږی يو وقت به راشی چه تاسی به په دی ښار كښی د بريالیتوب (كاميابی) په ډول (طريقه) ننوځئ او د دی مقدس ځای د ابدی تطهير او تقديس دپاره به د لويو مجرمانو په سزا وركولو كښی تاسی ته اجازت وی دا پيخوا ويل د هجرت په اتم كال كښی د الله تعالیٰ په فضل سره پوره شول.

تنبيه : ځينو د ﴿ وَاَنْتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴾ معنی **وانت نازله** اخيستی ده يعنی زه قسم خورم په هغه ښار باندی په هغه حال چه ته پكښی پيدا شوی ئی او په كښی هستوګنه لری.

وَوَالِدٍ وَّمَا وَلَدَ ۝٣

او قسم دی په پلار او په هغه باندی چه له ده څخه څېرېدلی دی.

تفسیر : یعنی آدم او بنی آدم و قیل غیر ذلک. او جواب د قسم دا دی

لَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ فِي كَبَدٍ ۝٤

چه خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان بنی آدم په رنځ او مشقت کښې

تفسیر : یعنی آدم علیه السلام له ابتداء څخه تر انتهاء پوری په رنځ او مشقت اخته دی. او راز راز (قسم قسم) سختئ په ده باندی تیرېږی. هیڅ داسی کیدونکی نه دی چه یو سری پخپل تول عمر کښې د څه مدت له مخی د دنیا د ګردو (تولو) پیښو او چارو، محنتونو، رنځونو څخه فارغ او آزاد وی او په پوره آزادئ او بی فکرئ سره ژوندون کوی په رښتیا سره د انسان اصلی فطرت داسی واقع شوی دی چه دی خپل ځان له دغو سختیو او جنجالونو څخه نه شی ژغورلی (ساتلی). د آدم علیه السلام او بنی آدم د ژوندون د احوالاتو له کتنی څخه دا خبره ښه جوته کیږی. د مکی معظمی په غرنی ملک کښې ژوندون په تیره بیا په هغه وقت کښې چه هلته افضل الخلائق حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خورا (ډیر) سخت جور او جفاء او ظلم او ستم نښه او هدف وه د ﴿لَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ فِي كَبَدٍ﴾ یو لوی شهادت دی.

أَيَحۡسَبُ أَن لَّن يَقۡدِرَ عَلَيۡهِ أَحَدٌ ۝٥

آیا ګمان کوی (کافر انسان) چه بیشکه له سره به قادر نشی په ده باندی هیڅوک (چه بدل تری واخلی).

تفسیر : یعنی انسان چه د هغو سختیو او مشقتونو په لاری تیرېږی نو د هغه اقتضاء خو داسی ده چی په ده کښې عجز او درماندګی پیدا شی او خپل ځان د قضا د حکم ترلی وګنی او د احکامو مطیع او د رضا تابع او په قضاء صابر وی او هر کله خپل احتیاج او افتقار تر نظر لاندی ونیسی! خو انسان دا خبره بالکل هیره کړی ده نو آیا انسان داسی ګڼی چه داسی یوه هستی شته چه انسان د هغی تر حکم لاندی وی او دوی ته د دی سرکشی او سرغړولو سزا ورکړی شی؟. بلکه الله اعظم شانه واعظم برهانه دی!

يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ۝٦

وائی (له فخره) ما خرخ کړی و مال خورا ډیر (په دښمنی د محمد کښی).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په معصیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم په عداوت د اسلام په مخالفت کښی له حده تیر مال خرخ کوی. او په داسی خرخ کولو ځان باتور او ځلمی هم گڼی. او په ډیر فخر سره وائی چه ما په فلانی پیښی کښی دومره ډیر مال لگاؤ. او دغومره شته می خرخ کړل. آیا بل څوک به څما په مقابل کښی داسی خرخ وکړی شی؟ خو مخ کښی ورته ښکاریږی چه دا تول لگښت خرخ ئی ابته (خراب) او عبث گرځی. او خپل مال او دولت ئی د ځان بلاء کیږی.

أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُ أَحَدٌ ۝٧

آیا گمان کوی دی چه بیشکه نه دی لیدلی دی هیچا (په وقت د خرخ د مال کښی).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ دا گرد (تول) شیان گوری او وینی او هومره مال په هر نیت سره په هر ځای او په هر څیز باندی چه ولگاوه شی هغه گرد (تول) ورته ښه معلوم دی نو د دروغو او ریا څخه هیچا ته هیڅ یوه گټه (فائده) نه رسیږی.

أَلَمْ نَجْعَل لَّهُ عَيْنَيْنِ ۝٨

آیا نه دی ورکړی مونږ ده ته دوه سترگی (چه پری وگوری بلکه ورکړی مونږ ده ته دوه سترگی).

تفسیر : یعنی هغه چاته چه ما د لیدلو سترگی ورکړی دی آیا هغه پخپله نه گوری؟ یقیناً د هغه الله تعالیٰ چه گردو (تولو) ته ئی سترگی، عقل او بصیرت او پوه وربخلی دی د بینائی قوت او قدرت او پوه له گردو (تولو) څخه لوړه (اوچته) او ستره ده.

وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۝٩

او (آیا نه ده ورکړی مونږ ده ته یوه) ژبه او دوه شوندی(چه خبری او

خوراک او نور پرې کوي بلکه ورکړې دي مونږ ده ته يوه ژبه او دوه شونډې)

تفسير : چه له هغه څخه په خبرو اترو او خوړلو او څښلو مرستې (مدد) اخستې کیږي.

وَهَدَيْنٰهُ النَّجْدَيْنِ ۝١٠

او ښوولې دي مونږ ده ته دوه لارې (د خير او شر چه پرې جنت يا دوزخ ته ځي).

تفسير : يعني د ښو او بدو دواړه لارې ئې ورښوولې دي تر څو چه ځان له بدې لارې څخه وژغوري (وساتي) او په ښه لاره تګ وکړي او د دې خبرې ښوونه په اجمالي ډول (طريقه) سره د عقل او فطرت په وسيله شوې ده او تفصيل ئې د پيغمبرانو او مرسلانو په واسطه او د هغوې په ژبه شوې دي.
تنبيه : ځينو له «نجدين» څخه د ښځو دوه تې مراد اخيستي دي يعني تې رودونکيو ماشومانو او ووړکو ته ئې د تې رودلو او د خوړو پيدا کولو لاره ورښوولې ده چه پس له پيدا کيدلو ترې شوده څښي او خوري.

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ۝١١

نو ربړ (تکليف) ئې ونه ايست په ختلو د غونډې کښې (او سختې ئې تيره نه کړه په مخالفت د نفس او هوا کښې).

تفسير : ځينو د عقبه معنى د تيريدلو سخت ځای او غونډې، اخيستې ده يعني سره له دومره زياتو انعاماتو او د هدايت د اسبابو له موجوديته دوی دا توفيق ونه مونډ چه د دين په صعب‌المرور غونډې وخيژي او سختې او ربړ(تکليف) ئې پر ځان واخلي او د مکارم الاخلاق مدارج طی کړي او د فوز او فلاح لوړو (اوچتو) ځايونو ته ځان ورسوي.
تنبيه : ديني کارونه ئې په غونډې سره ځکه تشبيه کړي دي چه د نفس او هوا د مخالفت په نسبت د هغه پای (آخر) ته رسول سړي ته ډير شاق وي او ربړ (تکليف) پيښوي.

وَمَا أَدْرٰىكَ مَا الْعَقَبَةُ ۝١٢ فَكُّ رَقَبَةٍ ۝١٣

او څه شی پوه کړی ئې ته چه څه دي ختل د غونډې. (عقبه) خلاصول د غاړې دي.

تفسير : يعني (عقبه) د مريي آزادول يا د پور (قرض) وړی غاړه له پوره قرضه خلاصول دی.

أَوْ إِطْعَٰمٌ فِى يَوْمٍ ذِى مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾

يا (دا عقبه) ورکول د طعام دوډی دی په هغی ورځی کښی چه خاونده د لوږی وی.

تفسير : يعني عقبه د قحطی او قيمتی او سختی په ورځو کښی له وړی سره مرستی (مدد) کول او هغوی ته د خوړو شيان وربرابرول دی.

يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾

يتيم ته چه خاوند د خپلوی وی. يا غريب ته چه په خاورو ککړ وی.

تفسير : د وړوکی پلارمری (يتيم) خدمت کول ثواب دی او له خپلوانو قرابت لرونکيو سره ښيګڼه (ښه) هم ډير ثواب لری چری چه دا دواړه ثوابونه يو ځای شی نو د هغی ثواب هم دوچنده کيږی.
عقبه ډوډی طعام ورکول دی د لوږی په ورځی کښی غريب ته چه په خاورو ککړ وی او د فقر او له فاقی د تنګسی او خواری څخه په خاورو کښی رغړی نو د مال د لګولو ځايونه ښائی چه داسی وی نه دا چه د ښادی او د غم په فضولو رسمونو کښی او د الله تعالیٰ په نافرمانی کښی مالونه ولګول شی او دنيوی نقصان او اخروی خسران وګټلی شی.

ثُمَّ كَانَ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟

بيا وی (دغه آزاد کوونکی طعام ورکونکی) له هغو کسانو چه ايمان ئی راوړی دی.

تفسير : يعني د ګردو (ټولو) عملونو مقبوليت او د منلو شرط «ايمان» دی که ايمان نه وی نو ګرد (ټول) کارونه او عملونه چټی (بيکاره) او فضول دی او هيڅ په کار نه راځی.

وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾

او وصیت کوی یو له بله په صبر سره (په طاعت او مصیبت او له معصیته) او وصیت کوی یو له بله په مهربانی او شفقت سره.

تفسیر : یعنی نورو ته تل تاکید کوی چه ښائی د حقوقو او فرائضو په اداء کولو کښې هر راز (قسم) سختی او ربړونه (تکلیفونه) پر خپل ځان وګالئ(برداشت کړی) او د هر ډول (طریقه) تکلیف تحمل وکړئ! او د الله تعالیٰ پر مخلوق باندی رحم کوئ! تر څو چه د آسمان خاوند هم پر تاسی باندی ورحمیږی.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾

دغه (صابران مهربانان مؤمنان) اصحاب خاوندان د ښی طرف د لوئی برخی دی.

تفسیر : یعنی دا کسان ډیر خوش نصیب او مبارک دی چه هغوی ته د لوی عرش په ښی خوا کښې ځای ورکاوه کیږی او د دوی اعمالنامی هم د هغوی له ښی خوا په ښی لاس ورسپارلی کیږی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی په آیتونو ځمونږ هم دوی اصحاب خاوندان د کیڼ طرف د بدی برخی دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه بد نصیب منحوس خراب شامت لرونکی دی چه اعمالنامی ئی په کیڼ لاس کښې ور کولی کیږی او د لوی عرش په کښې خوا کښی درول کیږی.

عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

وی به پر دوی باندی اور سرپوښ کړی شوی

تفسیر : یعنی په دوزخ کښې اچول کیږی او دوزخ ګردی (تولی) دروازی تړلی کیږی (اعاذنا الله منها).

تمت سورة البلد بفضل الله الصمد فلله الحمد والمنة

سورة الشمس مكية وهى خمس عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٩١) تسلسلها حسب النزول (٢٦) نزلت بعد سورة «القدر».

د «الشمس» سورت مکی دی (۱۵) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۹۱) په نزول کښې (۲٦) سورت دی وروسته د «القدر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالشَّمْسِ وَضُحٰهَا ۝۱ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰهَا ۝۲

قسم دی په لمر باندی او په رڼا د هغه باندی او په سپوږمی باندی کله چه
راځی په دغه (لمر) پسی.

تفسیر : یعنی د لمر له ډوبیدلو څخه وروسته کله چه د سپوږمی رڼا خوره شی.

وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰهَا ۝۳

او (قسم دی) په ورځ باندی کله چه ښکاره کاندی دغه (لمر)

تفسیر : یعنی کله چه په ورځ کښی لمر د خپلی پوره پلوشی او روشنائی او صفائی سره رڼا
غورځوونکی شی.

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰهَا ۝۴

او (قسم دی) په شپه باندی کله چه پټ کړی هغه (لمر) په تیاره خپله کښی.

تفسیر : یعنی کله چه د شپی تیاره ښه توره شی او د لمر د رڼا هیڅ نښه او پته نه وی.

وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰهَا ۝۵

او (قسم دی) په آسمان او په هغه (ذات باندی) چه جوړ کړی ئی دی هغه
(آسمان).

تفسیر : یعنی په هغه شان او عظمت سره چه له لری ښکاری هغه ئی جوړ کړی دی او د ځینو
په نزد له «مابنٰها» څخه د هغه جوړوونکی دی اکرم شانه و اعظم برهانه! جل جلاله و عم نواله.

وَالْأَرْضِ وَمَا طَحٰهَا ﴿٦﴾

او (قسم دی) په ځمکې او په هغه (ذات باندی) چه غوړولی ئی ده هغه (ځمکه).

تفسیر : یعنی په هغه حکمت سره ئی هغه وغوړوله او د مخلوق د هستوگنی وړ (لائق) ئی وگرځوله. دلته هم ځینو له «ماطحٰها» څخه د هغه غوړوونکی مراد اخیستی دی اکرم شانه واعظم برهانه جل جلاله عم نواله.

وَنَفْسٍ وَّمَا سَوّٰىهَا ﴿٧﴾

او (قسم دی) په نفس او په هغه (ذات باندی) چه برابر کړی ئی دی (اندامونه د) هغه.

تفسیر : د مزاج اعتدال، ظاهری او باطنی حواسیه طبیعیه او حیوانیه او نفسانیه قواوی ئی په تناسب سره ورکړی دی او د نیکی او د بدی په لارو باندی ئی د تللو استعداد ورعطا فرمایلی دی.

فَاَلْهَمَهَا فُجُوْرَهَا وَتَقْوٰىهَا ﴿٨﴾

پس ورغوځولی ښوولی ئی ده په زړه د ده کښی بدی د ده او نیکی د ده.

تفسیر : یعنی اول ئی په اجمالی دول (طریقه) د سلیم عقل او صحیح فطرت په وسیله په ښو او بدو کښی د فرق کولو پوه راکړی ده. بیا ئی په تفصیلی صورت د انبیاؤ او رسولانو په ژبه ښه ښکاره راښودلی دی چه دا لار د بدی ده او هغه د پرهیزگاری ده. وروسته له هغه ئی په زړه کښی هغه رجحان چه د نیکی یا هغه میلان چه د بدی په نسبت وی د دی دواړو خالق هم الله تعالیٰ دی خو د ړومبنی په القاء کښی پرښته وسیله کیږی او په دوهمه کښی شیطان. بیا هغه رجحان او میلان کله د انسان له قصد او اختیار څخه تر مرتبه د عزم پوری رسیږی او د فعل د صدور وسیله گرځی چه د هغه خالق الله تعالیٰ او کاسب ئی بنده دی د دی خیر او شر په کسب کښی د مجازاتو سلسله د تسبیب په طریقه قائمه ده **وهذه المسألة من معضلات المسائل. و تفصیلها یطلب من مظانها و نرید ان نفرد لها جزءاً ان ساعدنا التوفیق والله الموفق والمعین.** او جواب د دغو پاس قسمونو چه د دغه سورت له شروع څخه شروع شوی

دی دا دی.

قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ۝٩

چه په تحقیق سره نجات ومونده په مراد ورسید هغه څوک چه پاک ئی کړ دا (نفس له معاصیو).

تفسیر : د نفس پاکول او صفائی دا ده چه شهوانی او غضبانی قواوی د عقل تابع شی او عقل د الٰهیه شریعت تابعدار وګرځی تر څو چه روح او قلب دواړه د الله تعالیٰ د تجلی په رڼا کښی روڼ او منور شی.

وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ۝١٠

او په تحقیق نامراد زیانمن شو هغه څوک چه پټ ئی کړ دغه (نفس په خاورو د ګناهونو کښی).

تفسیر : له خاورو پټ کولو څخه مطلب دا دی چه د نفس متروکه ئی له یوی مخی د شهوت او د غضب په لاس ورکړی او له عقل او شرعی سره هیڅ ارتباط او اړه (تعلق) ونه لری ګواکی د هوس او د نفسانی غوښتنی مریی او بنده شی داسی سړی له څناورانو څخه خراب او ذلیل دی.
تنبیه : ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا﴾ د قسم جواب دی او د هغه مناسبت د قسمونو سره دا دی لکه چه الله تعالیٰ پخپل حکمت د لمر تودوخی او رڼا د سپوږمی روښانتیا ، د ورځی پلوشی، د شپی تیاره ، د آسمان هسکتوب (اوچتوالی)، د ځمکی تیتوالی ئی یو د بل په مقابل کښی پیدا کړل او په انسانی نفس کښی ئی هم د خیر او شر متقابل قوتونه کیښوول او ده ته ئی د داسی پوه او عقل قوت وروباښه چه پر هغه باندی د پوهیدلو په لاره باندی د تللو قوت او قدرت ولری. په داسی متضادو او مختلفو اعمالو باندی د مختلفو ثمراتو او نتائجو مرتبول هم د هغه حکیم مطلق کار دی. د خیر او د شر او د هغو د مختلفو آثارو نتائج او ثمرات په عالم کښی د تخلیق د حکمت په اعتبار داسی موزون او مناسب دی لکه په توره تیاره کښی د رڼا او د نور وجود.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَىٰهَا ۝١١

دروغجن کړی ؤ ثمودیانو (رسول خپل لره) په خپلی سرکښی سره.

تفسیر : یعنی حضرت صالح علیه السلام ئی دروغجن وباله. دا د ﴿وَقَدۡ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا﴾ یو مثال ئی د عبرت په شان بیان وفرمایه. دا قصه د (الاعراف) په سورت او نورو ځایونو کښې په تفصیل سره ذکر شوی ده.

إِذِ ٱنۢبَعَثَ أَشۡقَىٰهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمۡ رَسُولُ ٱللَّهِ نَاقَةَ ٱللَّهِ وَسُقۡيَٰهَا ﴿١٣﴾

کله چه پورته شو (په چابکۍ سره) لوی بدبخت د هغوی (چه قذار بن سالف و په رضاء د قوم خپل دپاره د وژلو د هغې اوښې) وی ویل دوی ته رسول د الله (خبردار پریږدئ لاس پورته کړئ له) اوښې د الله او د اوبو څښلو د نوبت د هغې (چه دربانده‌ی رانشی عذاب).

تفسیر : یعنی خبردار دا اوښه ونه وژنئ! او نه د هغې د وار او نوبت اوبه بندی کړئ! د اوبو ذکر ئی ځکه وفرمایه چه په ښکاره دول (طریقه) د هغې د وژلو سبب د هغوی د لوری هم دا اوبه وی او د الله تعالیٰ اوښه ئی ځکه وویل چه پاک الله هغه د حضرت صالح علیه السلام د نبوت معجزه او نښه گرځولی وه او په دی اعتبار د هغې احترام واجب بلل شوی وو. دا قصه پخوا له دی نه په (الاعراف) او نورو سورتونو کښې هم یاده شوی ده.

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمۡدَمَ عَلَيۡهِمۡ رَبُّهُم بِذَنۢبِهِمۡ فَسَوَّىٰهَا ﴿١٤﴾

نو دروغجن کړ دغو (ثمودیانو صالح په نزول د عذاب کښې) پس زخمی او مړه ئی کړه هغه (اوښه) نو سخت عذاب ئی ولیږه په دوی بانده‌ی رب د دوی (چه تول پکښې مړه شول) په سبب د گناه د دوی (چه تکذیب د رسول او وژل د اوښې دی) نو برابر ئی کړل سره دغه (تول په هلاک کښې).

تفسیر : حضرت صالح علیه السلام فرمایلی و ﴿وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٖ فَيَأۡخُذَكُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ﴾ په دی اوښې بانده‌ی په بدی سره لاس مه لگوئ کنه په خوږوونکی عذاب به ککړ شئ» دی خلقو دا خبره دروغ وگڼله او د خپل پیغمبر تکذیب ئی وکړ او اوښه ئی ووژله په پای (آخر) کښې هم هغه وشوه چه حضرت صالح علیه السلام ویلی و الله تعالیٰ هغوی تول لوی او واړه پناه کړل.

وَلَا يَخَافُ عُقۡبَٰهَا ﴿١٥﴾ ع

او نه ويريږي (الله) له عقوبت او هلاکت د دوی څخه.

تفسير : يعني لکه دنيوی باچاهانو ته د کوم لوی قوم يا ملک له سزا ورکولو څخه وروسته تل دا فکر او خيال وی چه چيری بيا هلته کوم شورش او فتنه پيدا نشی او د ملک په انتظام او په ملکی او لښکی چارو کښی څه خلل او ډيل راښکاره نشی الله تعالیٰ له داسی انديښنو څخه پاک او بی پروا دی. ولی چه داسی بل کوم يو قوت او طاقت نشته چه د دی په هيداد رسيدليو مجرمانو په کسات اخيستلو او انتقام پسی وګرځی (العياذ بالله)

تمت سورة الشمس بفضل الله وکرمه ومنه

سورة الليل مکية وهی احدی و عشرون آية و فيها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹۲) تسلسلها حسب النزول (۹) نزلت بعد سورة الاعلیٰ.

د «الليل» سورت مکی دی (۲۱) آيته (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۲) او په نزول کښی (۹) سورت دی.

وروسته د «الاعلیٰ» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالَّيْلِ إِذَا يَغْشٰى ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلّٰى ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثٰى ﴿٣﴾ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰى ﴿٤﴾

قسم دی په شپه کله چه پټ کړی (هر شی په تياره خپله سره) او (قسم دی) په ورځ باندی کله چه روښانه شي او (قسم دی) په هغه ذات باندی چه پيدا کړی ئی دی نارينه او ښځه (له يوه اوبو نه، او جواب د قسم دا دی) چه بيشکه سعی عملونه ستاسی خامخا راز راز (قسم قسم) دی (چه ځينی طاعت کوی او ځينی معصيت).

تفسير : يعنی همغسی چه په دنيا کښی ورځ او شپه، نر او ښځه مختلف او متضاد شيان پيدا کړی شوی دی بيا د دی مختلفو اعمالو او مساعيو ثمری او نتيجی هم مختلفی دی چه د هغو

نتائج او ثمرات به مختلف او متضاد وی لکه چه د هغو ذکر اوس الله جل شانه واعظم برهانه سره له اختلاف او مجازات ئی دغسی فرمائی

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ۝٥ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ۝٦ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ۝٧

نو هر څه هغه چه ورکړه ئی کوله (د مال) او ویریده (له الله) او یقین ئی کړی و په ښه کلمه (د ایمان) نو ژر ده چه تیار به ئی کړو دپاره د لاری آسانی (د شریعت).

تفسیر : یعنی هغه سری چه په نیکه لاره کښی مال لګوی. او په زړه کښی له الله تعالیٰ څخه ویریږی. او اسلامی خبری رښتیا ګڼی. او پر ربانی بشاراتو باندی باور لری او صحیح ئی ګڼی. د هغه دپاره به مونږ سم له خپل عادت سره د نیکی لاری ورآسانوو او په پای (آخر) کښی به ئی د آسانی او راحت مقام ته رسوو چه د هغه نوم جنت دی.

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ۝٨ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ۝٩
فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ۝١٠

او هر څه هغه چه بخیلی ئی وکړله (په اداء د حقوقو) او بی پروائی ئی وکړله (له الله) او دروغ ئی وګڼله ښه کلمه (د ایمان) نو ژر ده چه تیار به ئی کړو دپاره د لاری سختی (د بدعملی).

تفسیر : یعنی هغه سری چه د الله تعالیٰ په لاره کښی خرڅ ونه کړ. او د هغه د خوښی او د آخرت د ثواب پروا ئی ونه کړه او د اسلام خبری او د الله تعالیٰ وعدی ئی دروغ وبللی. د هغه زړه ورځ په ورځ تنګ او تیاره او کلکیږی. د نیکی توفیق ورځنی سلبیږی او په پای (آخر) کښی به ورو ورو د عذاب الله انتهائی سختی وررسیږی هم دا د الله تعالیٰ عادت دی چه نیکان هر کله ښی چاری ځان ته غوره کوی او بدان هر کله په بد عمل پسی ګرځی دی دواړو ته د هم دوی لاری ور آسانوی چه هغوی هغه سم د الله تعالیٰ له تقدیر سره او د خپلی ارادی او اختیار له مخی غوره کړی دی ﴿ كُلًّا نُّمِدُّ هَٰؤُلَاءِ وَهَٰؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴾ د جزء ۱۵ اسراء ۲ رکوع ۲۰ آیت.

وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ۝١١

او نه دفعه کوی له ده څخه (عذاب) مال د ده کله چه هلاک شی په کنده

کښېنې ولوېږي.

تفسیر : يعني هغه مال او دولت چه دوی پرې داده دی او دوی ئی له آخرت څخه بې پروا کړی هغه د يوی ذرې په قدر هم دوی له عذاب څخه نه خلاصوی.

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴿١٣﴾

بیشکه پر مونږ دی خامخا هدایت سمه صافه لاره ښوول او بیشکه مونږ ته دی خامخا آخرت او دنیا (یعنی زه مالک د دی دواړو یم نو خطاء کوی هغه چه دا دواړه غواړی له بل چا نه).

تفسیر : يعني څمونږ د حکمت داسی اقتضاء نه ده چه څوک په زور او زيادت سره په ښو يا بدو چارو باندی مجبور کړو هوا څمونږ په ذمه او غاړه ده چه ګردو (تولو) ته د ښو او بدو لاری ورروښیو او ښه او بد وربنکاره کړو او د دواړو نتیجې په ښه شانی ورته ووايو. بيا هر چا چه هره لاره ځان ته غوره کړه په دنيا او آخرت کښې به سم له هغې سره جزا ورکاوه شی.

فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾

نو وويرولئ ما تاسی (ای منکرانو) له اوره چه لمبی به وهی.

تفسیر : له دی لمبی وهونکی څخه به ښائی د دوزخ هغه طبقه مراد وی چه خورا (ډيرو) لويو مجرمانو او بدبختانو لره مخصوصه ده.

لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾

نه به ننوځی (په طریقه د دوام سره) په هغه (اور د دوزخ) کښې مګر لوی بدبخت (کافر) هغه چه دروغ ګڼی حق او مخ ئی تری ګرځولی وی.

تفسیر : يعني تل به هلته لوېږي او هيڅ کله به له هغه ځايه نه وځی. **كما تدل عليه النصوص**

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ﴿١٧﴾

او ژر ده چه ګوښه (بیل) به شي له هغه اوره ښه ویریدونکی (مؤمن).

تفسیر : یعني د داسې خلقو سپیږمو ته د هغه وږمه هم نه رسیږي او بالکل ورڅخني صاف او پاک او ژغورلی (بچ) وي.

الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾

هغه چه ورکوي مال خپل لپاره د دې چه پاک شي.

تفسیر : یعنې د نفس پاکول له بخل او طمع او نورو رذائلو څخه په داسې دول (طریقه) مقصود دی چه ریا، نمایش او دنیوي اغراض هیڅ پکښې نه وي.

وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰ ﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾

او نه و هیچا لره په نزد د ده هیڅ نعمت احسان چه بدل ئې ورکاوه شي مګر دپاره د طلب د رضاء د رب خپل چه دیر لوی دی او خامخا ژر ده چه دی به راضي شي (له الله په موندلو د نعماؤ د جنت او لقاء د رب العزت).

تفسیر : یعنې له خرڅ کولو څخه د کوم مخلوق احسان او د حق اداء کول مقصد نه وي بلکه خالص د مولیٰ د رضاء او د پاک الله د لقاء د تمنا کولو دپاره خپل کور او شته خیراتوي او لوټوي نو داسې څوک دی داده وي چه هرومرو (خامخا) به خوښیږي او د هغه دا هیله (امید) پوره کیږي ﴿ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴾

(تنبیه) : اګر که د دې آیتونو مضمونونه عام دي خو په زیاتو روایتونو کښې داسې راغلي دي چه د دې وروستنیو آیتونو نزول د سیدنا حضرت ابی بکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه په شان کښې شوی دی او دا لوی دلیل د هغوی په ښیګنې (فائدی) او فضیلت باندې دی. خوشبخته او خوش نصیبه دی هغه بنده چه د هغه د دیرو ویریدلو او اتقاء تصدیق له آسمانه وشي ﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ﴾ او د حضرت حق له لوري هغه ته د ﴿ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴾ زیري د هغه لوی زیري انعکاس دی چه وروسته له دې نه د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په باره کښې ﴿ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ﴾ راغلی دی.

تمت سورة اللیل بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «الضحیٰ» مکیة وهی احدی عشرة آیة و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹۳) تسلسلها حسب النزول (۱۱) نزلت بعد سورة «الفجر»

د «الضحیٰ» سورت مکی دی (۱۱) آیة (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۳) او په نزول کښی (۱۱) سورت دی. وروسته د «الفجر» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالضُّحٰی ﴿۱﴾ وَالَّیۡلِ اِذَا سَجٰی ﴿۲﴾ مَا وَدَّعَکَ رَبُّکَ وَمَا قَلٰی ﴿۳﴾

قسم په ځاښت (چه روښانه دی) او قسم دی په شپه کله چه تیاره شی (او پټ کړی اشیا په تیاره خپله کښی) چه نه دی درکړی رخصت تاته (نه ئی پریښی) رب ستا او نه ئی دښمن نیولی ئی ته (ای محمده!)

تفسیر : په صحیحه ؤ روایتونو کښی راغلی دی چه تر ډیر مدت پوری پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وحی رانغله او حضرت جبریل علیه السلام حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رانغی مشرکینو په پخپلو منځونو کښی وویل «وګورئ چه (محمد) د خپل الله له لوری رخصت کړ شو» د دی خبری په جواب کښی دا آیتونه نازل شول. ځما په ګمان (والله اعلم) چه دا زمانه د فترت الوحی زمانه وه کله چه د قرآن د ﴿ اِقۡرَاۡ ﴾ سورت ابتدائی آیتونه نازل شول نو وروسته له هغه تر یو اوږد مدت پوری وحی راتلل معطل پاتی شول او پخپله حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به د دی فترت په زمانه کښی ډیر مغموم او پریشان ؤ تر دی چه د الله تعالیٰ له خوا پرښتی هغوی ته د ﴿ یٰۤاَیُّهَا الۡمُدَّثِّرُ ﴾ خطاب واوراوه، اغلباً په دی زمانی کښی به مخالفانو داسی خبری کولی لکه چه ابن کثیر رحمة الله علیه له محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه او نورو ځخه هغه الفاظ چه نقل کړی دی هغه د دی احتمال تائید کوی. ممکن دی چه په دغه وقت کښی به دا قصه هم پیښه شوی وی چه په ځینو صحیحه ؤ روایتونو کښی راغلی ده چه یو ځلی رسول الله صلی الله علیه وسلم د ناروغی له سببه دوه دری ورځی په بستره کښی پریوت نو یوی خبیثی ښځی وویل «ای محمده! داسی راښکاری چه ستا شیطان له تا ځخه مرور شوی دی» العیاذ بالله لنده ئی دا چه دا راز (قسم) چټی (بیکاره) خبری او اتری دیری کیدی. تر دی چه د دی ګردو (تولو) خرافاتو په جواب کښی د «والضحیٰ» سورت نازل شو او رومبی ئی قسم یاد

کړ د لمر ختو په وقت باندی او بیا ئی په توره تیاره شپه باندی او بیا ئی وفرمایل چه د دښمنانو دا ګرد (تول) خیالات او ویناوی غلطی دی نه ستا پروردګار له تا څخه خپه او نه ئی تاته رخصت درکړی دی بلکه هسی چه ښکاره ده هغه د خپل قدرت او حکمت راز راز (قسم قسم) علائم او نښی ښکاره وی او وروسته له ورځی څخه شپه او پس له شپی څخه ورځ کوی د باطنی حالاتو کیفیت هم داسی وګڼئ لکه چه د لمر د رڼا د لری کیدلو څخه د شپی تیاره کیدل د الله تعالیٰ د خفګان دلیل نشی کیدی او نه داسی کوم دلیل او ثبوت په لاس کښی شته چه په رڼا پسی تیاره او په تیاره پسی رڼا نه راځی نو د څو ورځو د رڼا له نه بریښیدلو څخه ولی داسی اټکل کاوه شی چه «په دی ورځو کښی الله جل جلاله له خپل غوره شوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخه خفه شوی دی او بیا وحی ورته نه راځی او د جبریل علیه السلام د راتللو ور تړلی شوی دی» داسی وینا د الله تعالیٰ په حکمت بالغه او علم محیط باندی اعتراض کول دی ګواکی دوی خبر نه دی چه هغه سړی می چه په پیغمبری تاکلی (مقرر کړی) دی هغه د نبوت وړ (لائق) دی، او وروسته به درښکاریږی چه هغه څومره ښه ښه کارونه کوی او د خلقو د ښیګنی (فائدی) لپاره څه څه ښی چاری ښیی. او بالکل دغه رسالت او تبلیغ لپاره ډیر اهل او اصلح ثابتیږی. **(اللّٰهم صل وسلم علیه صلوٰة و سلاماً کثیراً کثیراً)**

وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْاُوْلٰى ﴿۴﴾

او خامخا آخرت بهتر دی تا لره (ای محمده!) له دنیا څخه .

تفسیر : یعنی ستاسی وروستنی حالت له وړاندنی حالت څخه ډیر ارفع او اعلیٰ دی. د دی څو ورځو د وحی نه راتګ ستاسی د نزول او انحطاط سبب کیدی نشی بلکه ستاسی د ډیر عروج او د خورا (ډیر) ارتقاء وسیله کیږی که د وروستنی ورځی حالت تصور کړئ او د آخرت شان او لویی ته ځیر شئ چه هلته به آدم علیه السلام او د هغه ګرده (توله) اولاده ستاسی تر بیرغ لاندی تولیږی نو درښکاره به شی چه د تاسی د هغی ورځی لوئ او فضیلت او عظمت د نن ورځی د اعزاز او اکرام څخه په څو څو درجو پورته وی.

وَلَسَوْفَ يُعْطِيْكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى ﴿۵﴾

او خامخا ژر ده چه در به کړی تاته رب ستا (ای محمده لویه برخه په آخرت کښی او اختیار د شفاعت) پس راضی به شی ته.

تفسیر : یعنی خفه کیدل او بیزاری او پریښودل به څنګه وی اوس خو به تاته ستا رب په دنیا

او آخرت کښې دومره دولتونه او نعمتونه دروبښي چه ته پوره ډاډه او خوښ شي. په حديث کښې راغلي دي چه نبي کريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چه د محمد صلى الله عليه وسلم به هلته خوښ او خوشاليږي چه د ده له امت څخه يو تن هم په دوزخ کښې پاتې نشي. صلى الله عليه وسلم.

اَلَمۡ يَجِدۡكَ يَتِيۡمًا فَاٰوٰى ۞

آيا نه ئې وي موندلې ته (اى محمده) يتيم (وړوکی بې پلاره بلکه موندلې ئې وي) نو ځای ئې د پناه درکړه (په تربيت د ابوطالب کښې ئې ونيولې).

تفسير : د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د باسعادت ولادت څخه پخوا د دوی پلار مړ شوی و دی شپږ کلن و چه مور ئې هم مړه شوه په اته کلنۍ ئې نيکه عبد المطلب چه د دوی کفالت وربغاړه و هم مړ شو بيا د دی دريتيم او نادر روزگار د ظاهراً روزنې او پالنې سعادت د ده بيحده مهربان او شفيق تره ابو طالب ته په غاړه شو ابو طالب پخپل ژوندون کښې د دوی په نصرت، حمايت، تکريم، تبجيل او خدمت کښې ډير زيار (محنت) وويست خو پخوا له هجرت څخه دی هم مړ شو څو ورځې وروسته د الله تعالىٰ دا امانت د مدينې منورې د انصارو په برخه شو او د (اوس) او د (خزرج) د قبيلې د قسمت ستورې وځليدل او دوی د هغوی په خدمت او حفاظت کښې ډير ربړونه (تکليفونه) وګالل (برداشت کړل) او د حضرت نبوی دغسې ښه خدمت او صيانت ئې وکړ چه په ټول جهان کښې د هغه نظير او مثال نشته دا ګردې (تولې) پيښې درجه په درجه تر (ابواء) لاندې راځې. کما اشار اليه ابن کثير رحمة الله عليه.

وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰى ۞

او موندلې ئې وي ته چه نه پوهيدې (په شرع او احکامو د شريعت) نو در وښوده (تاته شرعي احکام او در ئې کړ نبوت).

تفسير : يعنې کله چه رسول اکرم صلى الله عليه وسلم ځلمې شو د خپل ټبر د مشرکانه ؤ اطوارو او چټی (بيکاره) رسمونو او رواجونو څخه سخت خفه او بې زار وو او د هغوی په زړه کښې يوائځې د الله تعالىٰ د عبادت جذبه په قوت کښې وه د الله تعالىٰ د عشق اور د دوی په پاک تټر (سينه) کښې په ډير زور په لمبو کښې ؤ د وصول الى الله او د هدايت خلق الله د استعداد خورا (ډير) زيات قوت او ډير قدرت د دوی په قدسي نفس کښې په وديعت ايښود شوی و خو په ښکاره ډول (طريقه) کومه سمه لاره او مفصل دستور العمل دوی ته نه و ښرګند

(ښکاره) چه له هغه څخه د هغوی هغه لوی زړه ته چه د عرش او کرسی څخه زيات وسعت او رحمت پکښی ؤ ډادينه (سکون) او تسکين په برخه شي. د دی د طلب په جوش او زيات محبت کښی به دوی بيقرار او سرګردان ګرځيده او د غرونو په درو او په سمڅو کښی به ګوښی (بيل) کيناستل او د الله تعالیٰ عبادت به ئی کاوه او خپل حقيقی معبود به ئی ياداوه تر څو چه الله تعالیٰ د (حراء) په سمڅ کښی د پرښتی په ژبه دوی ته وحی ورولیږله او د وصول الی الله او د خلق الله د اصلاح تفصيلی لاری ئی وروښوودلی يعنی د حق دين ئی ورنازل کړ ﴿ مَاكُنْتَ تَدْرِيْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْاِيْمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ﴾ د جزء ۲۵ شوریٰ ۵ رکوع ۵۲ آيت

تنبيه : دلته د ﴿ ضَآلًّا ﴾ د معنی کولو په وقت کښی ښائی هغه ښوونی چه د يوسف عليه السلام په سورت کښی د دی آيت ۹۵ ﴿ قَالُوْا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِیْ ضَلٰلِكَ الْقَدِيْمِ ﴾ په تفسير کښی ليکلی شوی دی تر کتنی لاندی ونيولی شي.

وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَاَغْنٰى ۸

او موندلی ئی وی ته فقير پس غنی ئی کړی (په مال د غنيمت يا په مال د خديجی يا د زړه په غناء سره).

تفسير : په دی شان چه دوی د حضرت خديجی رضی الله تعالیٰ عنها په تجارت کښی مضارب شو او په هغه کښی ئی ګته (فائده) وکړه بيا حضرت خديجی رضی الله تعالیٰ عنها له دوی سره نکاح وکړه او خپل ګرد (ټول) مال ئی هغوی ته تمليک کړ چه دا ښکاره غناء ده. د دوی باطنی او قلبی غناء هغه وه چه هغه د دواړو دارينو غنی ذات ته ښه معلوم دی او هيڅ يو سری د هغه اندازه نشی کولی مطلب دا چه تاسی له ابتداء څخه د انعاماتو مورد يئ او پس له دی نه به هم يئ هغه الله تعالیٰ چه په دی ډول (طريقه) ستاسی تربيت کړی دی نو څرنګه به له تاسی څخه خفه کيږی؟ او تاسی به هم داسی خوشی په ډګر کښی پريږدی «**استغفر الله من ذلک**»

فَاَمَّا الْيَتِيْمَ فَلَا تَقْهَرْ ۹ وَاَمَّا السَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۱۰ وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ۱۱

نو هر څه يتيم ته پس قهر مه کوه (او د پلار پشان ئی اوسه!) او هر څه سوالګر لره پس مه رټه (څه شی ورته ورکړه يا ئی په ورو رد کړه) او هر څه په نعمت د رب خپل پس خبری کوه بيانوه ئی (خلقو ته).

تفسير : بلکه د یتیم خبر نیونه او پالنه وکړه ! لکه چه تاته الله تعالیٰ د یتیمی په حالت کښی ښه ځای درکړ نو ته هم د یتیمانو د زړه د خوښی اسباب ورغونده ! او د هغوی د هستوګنی د ځای سر رشته کوه ! چه په داسی مکارمو اخلاقو سره بندګان د الله تعالیٰ په رنګ سره رنګول کیږی ﴿ صِبۡغَةَ ٱللَّهِۖ وَمَنۡ أَحۡسَنُ مِنَ ٱللَّهِ صِبۡغَةٗۖ ﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی **«انا و کافل الیتیم کهاتین و اشار الی السبابة والوسطی»**
او هر څه سوالګر لره پس مه ئی رټه او څه شی ورته ورکړه ! یا ئی رد کړه په نیکی او خوږی ژبی سره یعنی ته نادار وی الله تعالیٰ تاته غناء دروبښله اوس نو د شکر ګزارو بندګانو حوصله ښائی چه داسی وی چه د غوښتونکی له غوښتنی څخه زړه تنګی نه شی ! او د حاجتمندانو له سؤاله ونه ویریږی ! او هغو ته سختی خبری ونه وائی ! او وئی نه رټی ! بلکه تل په روڼ تندی او ښو اخلاقو او لوی زړه معامله ورسره وکړی هغه قصی چه په احادیثو کښی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د اخلاقو د وسعت په نسبت د سائلینو په مقابل کښی راغلی دی خورا (ډیر) سخت مخالفان هم د هغوی د اخلاقو د وسعت ستایونکی ګرځوی.
(تنبیه) روح المعانی لیکی د سائل د زجر ممانعت په هغه صورت کښی دی چه خبره په ورو ومنی که کوم سائل چاته پښی تینګی کړی او په ړدو سترګو ورته ودریږی او د چا خبری ته غوږ کښینږدی نو د هغه زجر جائز دی
او هر څه په نعمت د رب خپل پس خبری کوه بیانوه ئی خلقو ته یا په نعمت د غناء باندی پس شکر کوه.
د محسن د احساناتو یادول د شکر ویلو په نیت نه د فخر او مباهاتو په ډول (طریقه) شرعاً محمود دی نو ځکه هغه انعامات چه الله تعالیٰ په تا باندی کړی دی د هغه بیان وفرمایئ!
خصوصاً هغه نعمت د هدایت چه د هغه ذکر په ﴿ وَوَجَدَكَ ضَآلّٗا فَهَدَىٰ ﴾ کښی وشو او د هغه خورول په خلقو کښی او په ښکاره لوړ (اوچت) غږ سره ویل ستاسی منصبی فرض دی ښائی د دوی ارشادات او خبری او نور چه په حدیثو کښی کیږی د هم دی «فحدث» څخه اخیست شوی وی والله اعلم.

تمت سورة الضحیٰ بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الانشراح (الم نشرح) مکیة وهی ثمانی آیات و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹٤) تسلسلها حسب النزول (۱۲) نزلت بعد سورة الضحیٰ)

د «الانشراح» سورت مکی دی (۸) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹٤) په نزول کښی (۱۲) سورت دی وروسته د «الضحیٰ» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

اَلَمۡ نَشۡرَحۡ لَكَ صَدۡرَكَ ﴿۱﴾

آيا نه ده فراخه كړى مونږ تا لره سينه ستا (په نبوت او حكمت سره بلكه فراخه كړى ده مونږ سينه ستا !).

تفسير : چه الله تعالىٰ ستا په سينى كښى ئى اى محمده ! د علومو او د معارفو لوى سيندونه وبهول. او د نبوت د لوازمو او د رسالت د فرائضو د بار د پورته كولو لوى قوت او حوصله ئى درته وبښله. او د داسى لوى زړه او حوصلى څښتن (خاوند) ئى وګرځولى چه د ډيرو دښمنانو د عداوت او مخالفت او مزاحمت څخه نه ويريدى.

(تنبيه) له احاديثو او سيرو څخه ثابت دى چه پرښتى په ظاهرى ډول (طريقه) څو ځلى د ده مبارک تتر (سينه) ورڅيرى كړى دى خو د دى آيت له مدلول څخه په ښكاره هغه نه ښكارى والله اعلم.

وَوَضَعۡنَا عَنۡكَ وِزۡرَكَ ﴿۲﴾ الَّذِیۡۤ اَنۡقَضَ ظَهۡرَكَ ﴿۳﴾

او كوز كړ مونږ له تانه دروند بار ستا هغه چه كږه درنه كړى ئى وه شا ستا.

تفسير : د وحى ښكته كيدل په اول كښى سخت مشكل ؤ بيا آسان شول. يا د رسالت منصب د ذمه واريو د محسوسولو په سبب چه د هغوى په مبارک خاطر كښى څه ګرانى راتله هغه ور پورته كړه شوه. يا له «وزر» څخه مباحه امور مراد دى چه كله كله هغه دوى د حكمت او ثواب قرين بلل او كول به ئى او وروسته به د هغه خلاف الحكمت يا خلاف الاولىٰ كيدل به ښكاريده او دوى به د علو شان او غايت القرب څخه له هغه دومره خپه او مغموم كيده لكه چه څه ګناه ئى كړى وى نو په دى آيت كښى د هغوى د نه مؤاخذه كيدلو زيرى وركړى شوى دى كذا روى عن بعض السلف حضرت شاه عبد العزيز رحمة الله عليه ليكى (د دوى عالى همت او پيدائشى استعداد به چه د كومو كمالاتو او مقاماتو د رسيدلو تقاضا درلوده (لرله) د دوى د مبارک قلب فائز كيدل په هغه باندى د جسمانى تركيب يا نفسانى تشويشاتو په سبب به سخت معلوميدل كله چه الله تعالىٰ د هغه تتر (سينه) ورپرانيست او حوصله ئى ور ارته كړه هغه ګردى (تولى) سختياوى ئى وركى شوى او د هغه پيتى ور سپک شو.

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾

او پورته کړ مونږ تانه ذکر ستا (په نبوت سره یا می ستا نوم له خپل نامه سره پیوسته کړ).

تفسیر : یعنی ای محمده! صلی الله علیه وسلم په پرښتو او پیغمبرانو کښې ستا نوم لوړ او وچت دی د دنیا ګرد (ټول) پوهان په ډیر عزت او وقعت سره ستا نوم یادوی. په اذان، اقامت، کلمه طیبه او التحیات، خطبه او نورو کښې وروسته د الله تعالیٰ له نامه څخه د محمد صلی الله علیه وسلم نوم اخیست کیږی کوم ځای کښې چه الله تعالیٰ خپلو بندګانو ته د خپل اطاعت امر کړی دی د محمد صلی الله علیه وسلم د امر د منلو امر ئی هم ورسره متصل او جخت کړی دی.

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾

نو بیشکه سره له سختی آسانتیا شته. بیشکه سره له سختی آسانتیا شته.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ د رضاء غوښتلو په لاره کښې هغه ربړونه (تکلیفونه) چه حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په ځان ګاللی (برداشت کړی) دی او هغه زیارونه (کوششونه) چه ایستلی ئی دی له هغو سختیو سره څو څو آسانی هم شته لکه د حوصلی د فراختیا په سبب د ګردو (ټولو) مشکلاتو لری کول آسان شول او د ذکر د پورته کیدلو له تصور څخه تاسی ته د لویو لویو مصیبتونو تحمل آسانه وګرځیده. یا دا مطلب کله چه مونږ تاسی ته روحانی راحت درکړ او روحانی کلفت مو له تاسی څخه پورته کړ لکه چه د الم نشرح څخه تر آخره پوری ښکاریږی نو په دنیوی راحت او محنت کښې هم ځمونږ فضل او کرم ته هیله (امید) ولرئ مونږ وعده کوو چه په رښتیا سره د دی موجوده ؤ مشکلاتو په پای (آخر) کښې آسانی شته لکه چه له احادیثو او سیرو څخه راښکاره شوی ده هغه ګرد (ټول) مشکلات یو یو له منځه لری شوی او د هری یوی سختی په پای (آخر) کښې به څو څو آسانتیاوی راتللی. اوس هم «عادة الله» هم دا دی څوک چه په سختی باندی صبر وکړی او د زړه له کومی پر الله تعالیٰ باندی اعتماد ولری او له بل لوری څخه زړه وشکوی او خپل الله تعالیٰ سره خپلی اړیکی تینګی کړی او د هغه فضل او کرم او رحمت ته هیله (امید) ولری او د زمانی له اوږدوالی څخه ونه ویریږی او نا امیده او بی هیلی نشی نو هرومرو (خامخا) الله تعالیٰ آسانی ورته پیښوی نه په یوه ډول (طریقه) بلکه په څو څو ډوله (قسمه) وفی الحدیث «لن یغلب عسر یسرین» وفیه ایضا لو جاء العسر فدخل هذا الجحر لجاء الیسر حتی یدخل علیه فیخرجه.

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ۙ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ ۞ ۸

نو کله چه فارغ شی (ای محمده له تبلیغه یا له لمانځه نه) نو ځان ستړی کوه (په عبادت، دعاء کښې) او رب خپل ته پس رغبت او زاری کوه (په هر وقت کښې).

تفسیر : یعنی کله چه د خلقو له پوهولو څخه فارغ شی نو په خلوت کښې کینه ! زیار (محنت) کوه! چه د زیات «یسر» سبب وګرځی او د خپل رب په لوری بلا واسطه متوجه شه!. **(تنبیه)** خلق پوهول او هغوی ته پند ورکول د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم خورا (ډیر) لوی عبادت و خو په دی عبادت به فی الجمله د مخلوق واسطه هم وه. مطلوب دا دی چه له هغه ځایه لری شوی بلاواسطی هم ښائی چه متوجه شی د دی آیت تفسیر په څو ډوله (قسمه) نور هم شوی دی خو اقرب هم دا راښکاری.

تمت سورة «الانشراح» بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة التين مكية وهى ثمانى آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۵) تسلسلها حسب النزول (۲۸) نزلت بعد سورة «البروج»

د «التین» سورت مکی دی (۸) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۹۵) په نزول کښې (۲۸) سورت دی وروسته د «البروج» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ۙ ۞ ۱

قسم دی په انځر او زیتون خونه باندی.

تفسیر : انځر او خوونه (زیتون) دواړه د خپل کثیرالمنافع او د جامع‌الفوائد توب لامله (له وجی) د انسانی حقیقت او د جامعی له ضرورت سره خصوصی مشابهت لری نو ځکه د ﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴾ مضمون ئی په دواړو قسمونو سره شروع کړ او ځینی

محققین وائی چه دلته «التین» او «الزیتون» څخه هغو دوو غرونو ته اشاره ده چه بیت المقدس ته نژدی پراته دی ګواکی دلته په ونو باندی قسم نه یادوی بلکه په هغه مقدس ځای باندی قسم یادوی چه هلته دا ونی ډیری دی او همغلته د حضرت عیسیٰ علیه السلام مولد او مبعث هم دی.

وَطُورِ سِينِينَ ۝٢ وَهَٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ۝٣

او قسم دی په (غره چه نوم ئی) طور سینین (دی) او قسم دی په دی ښار امان ورکوونکی (د مکی) باندی.

تفسیر : «طور سینین» یا د «طور سینا» هغه غر دی چه پر هغه باندی الله تعالیٰ له حضرت موسیٰ علیه السلام سره خبری کړی دی او د امن ورکوونکی ښار مکه معظمه ده چه ځمونږ او د ګرد (تول) اسلامی عالم سردار او بادار حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په کښی متولد او مبعوث شوی دی او د الله تعالیٰ له ګردو (تولو) څخه لوی او وروستنی امانت قرآن کریم اول ځلی په هم دی ښار کښی رانازل شوی دی. د توریت په آخر کښی دی چه نور د «طور سینا» څخه راغلی او په «ساعیر» کښی وبریښیده چه د بیت المقدس غر دی. او له فاران څخه جګ (اوچت) او خوور شو فاران د مکی معظمی یو غر دی. او جواب د پاس قسمونو دا دی.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۝٤

چه خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان بنی آدم په ډیر ښه اعتدال سره.

تفسیر : یعنی دا ګرد (تول) متبرکه مقامات چه له هغه څخه ډیر اولوالعزم پیغمبران مبعوث شوی دی ګواه دی چه مونږ انسان په یوه ښه قالب کښی اچولی دی او ښه قوتونه مو وربښلی دی او په ظاهری او باطنی ښیګنو (فائدو) مو ښائسته کړی دی او ډیر ګتور شیان مو د ده په وجود کښی راغوند کړی دی. که بنی آدم سم د خپل صحیح فطرت سره ترقی وکړی نو انسان له پرښتو څخه نه یوائی وړاندی کیږی بلکه د هغوی مسجود هم ګرځیدی شی.

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۝٥

بیا وګرځاوه مونږ هغه (انسان په ضمن د بعضو افرادو کښی) ډیر ښکته تر ښکتو نه (چه لاندنی طبقه د دوزخ ده).

تفسیر : یا رد به کړم دغه انسان پس له ښه قامته ډیر ښکته له ښکتو نه چه هغه زوړوالی دی نو شا به ئی تیته ویښته به ئی سپین، غوږونه به ئی کانه شی او مغیر به ئی شی تول څیزونه. شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه هغه مو د پرښتو د مقام لائق وګرځاوه خو کله چه منکر شی نو له څناورانو څخه هم ښکته ګڼل کیږی او په خورا (ډیر) لاندنی طبقه د دوزخ کښی لویږی.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ⁽⁶⁾

مګر هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو وی به دوی ته اجر ثواب بی انتهاء بلا انقطاع.

تفسیر : چه نه به کم او نه به ختم شی او نه به د چا احسان پری وی.

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ⁽⁷⁾

پس څه شی دی چه تا باعث کوی په دروغ ګڼلو (ای منکر د بعثه) وروسته (له دی واضحه ؤ دلائلو) په ورځ د جزاء (یا) پس څوک نسبت د دروغو به کوی تاته (ای محمده) پس له دغو واضحه ؤ دلائلو.

تفسیر : یعنی ای سړیه! وروسته له دی دلائلو څخه ته ولی د جزاء له سلسلی څخه سر غړوی؟ او تری انکار کوی یا به دا خطاب رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته وی چه پس له دی ښو ویناؤ او صافو بیاناتو څخه څه شی منکران دی ته اړ باسی (مجبوروی) چه د جزاء په معاملو کښی هغوی ستاسی تکذیب ته ملاوی وتړی. خیال وکړه! الله تعالیٰ سړی پیدا کړ. او هغه ته ئی ډیر ښه صورت شکل او ښه وربښلی ده او د هغه قوام ته ئی داسی یو صلاحیت او ترکیب ورکړی دی که وغواړی په ښو کارونو کښی له پرښتو څخه پرمخ ځی او هیڅ یو له مخلوقاتو څنی د هغه برابری او سیالی نشی کولی لکه چه د انسانی کاملی نمونی پخپل وقت کښی په شام بیت المقدس، د طور په غره، معظمی مکی کښی لیدلی شوی دی چه که څوک د هغوی په قدم او پله باندی تګ وکړی نو د انسانی کمالاتو او د دواړو دارینو ډیرو لوړو (اوچتو) مقاماتو ته رسیږی لیکن انسان له خپلی بی تمیزی او بدعملی څخه د ذلت او هلاکت په کنده کښی لویږی او خپلی فطری ښیګڼی (فائدی) له لاسه وباسی. الله تعالیٰ هیڅ یو ایماندار او نیکوکاره سړی بی سببه لاندی نه غورځوی بلکه د هغه د ډیر لږ عمل ډیره زیاته صله ورته مرحمت کوی آیا د دی خبری له اوریدلو څخه وروسته به څوک وکړلی شی چه د دین فطرت د اصولو او د جزاء او د سزا داسی معقولی

قاعدی دروغ وبولی هو! په یوه دول (طریقه) د هغه تکذیب او انکار کیدی شی چه دنیا یو بی سر و پا کارخانی غوندی ومنلی شی چه په هغی باندی نه د چا حکومت وی نه پکښی کوم قانون او آئین جاری وی او نه د ښو او نه د بدو پوښتنه پکښی کیږی نو د دی خبری جواب الله اعلیٰ شانه! واعظم برهانه! جل جلاله! عم نواله! داسی فرمائی:

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

آیا نه دی الله ښه لوی حاکم د تولو حاکمانو؟ (بلکه ښه لوی حاکم دی پر تولو حکم کوونکیو باندی).

تفسیر : یعنی د دی لوئی شهنشاهی او ستری تولواکی په مخامخ کښی د دنیا گرد (تول) دولتونه او حکومتونه هیڅ دی کله چه دلته دا وړوکی وړوکی حکومتونه خپلو وفادارانو ته انعام او مجرمانو ته سزا ورکوی نو آیا د هغه احکم الحاکمین له درباره داسی هیله (امید) لرل کومه لویه خبره ده؟

تمت سورة التين بفضل الله تعالىٰ وكرمه ومنه

سورة العلق مكية وهى تسع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٩٦) وهى اول ما نزل من القرآن العظيم.

د «العلق» سورت مکی دی (۱۹) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹٦) سورت دی او په نزول کښی هم دغه سورت ړومبنی سورت د قرآن کریم دی چه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾

ولوله (ای محمده! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چه پیدا کړی ئی دی (تول مخلوقات).

تفسیر : دا پنځه آیتونه له اقرأ څخه تر مالم یعلم پوری د قرآن کریم له گردو (تولو) آیتونو او

سورتونو څخه په مخکښې نازل شوی دی. حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د (حراء) په سمڅ کښې د وحده لاشریک له الله تعالیٰ په عبادت مشغول و. چه ناساپه حضرت جبریل علیه السلام له وحی سره ورننوت او ورته ئی ووی اقرأ ـ ولوله دوی وفرمایل «ما انا بقارئ: زه لوستونکی نه یم!» جبریل علیه السلام څو ځلی دوی پخپلی غیږی کښې ونیو او په زور ئی کښېښود او ورته ویل به ئی: «اقرأ» او دوی به همغه «ما انا بقارئ» ویل دریم ځلی حضرت جبریل علیه السلام دوی په دیر زور سره کښېښود او ورته ویل به ئی: «اقرأ باسم ربک: یعنی د خپل رب په نامه او برکت سره ولوله!» مطلب دا چه هغه پروردگار چه له ولادت څخه ئی تراوسه پوری په عجیب او غریب دول (طریقه) ستا پالنه او روزنه وفرمایله هغه څوک چه دا خبر درکوی چه له تا څخه کوم لوی کار اخیست کیږی آیا هغه به دی هم داسی یواځی او بی یار او مددگار پریږدی؟ هیڅ کله به داسی نه کیږی او تاسی ته د هغه لوی ذات په نامه ښوونه کیږی چه د هغه په لورینه (مهربانی) ستاسی تربیه او روزنه شوی ده. یعنی هغه رب العالمین اعلیٰ شانه واعظم برهانه چه گرد (تول) شیان ئی پیدا کړل نو دا نشی کولی چه تا لوستونکی وگرځوی. بلکه قاری دی گرځولی شی.

خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۚ ﴿٢﴾

پیدا کړی ئی دی انسان له توتو د ټرلیو شویو وینو څخه.

تفسیر : په کلکه وینه (خون بسته) کښې نه حس دی نه شعور نه علم دی نه ادراک یواځی لا یعقل جماد دی بیا هغه الله تعالیٰ دی لا یعقل جماد ته عقل او پوهه ورکړه نو آیا همغه الله تعالیٰ یو عاقل کامل او یو امی قاری کولی نشی؟ بلکه کولی ئی شی! تر دی ځایه پوری د قرائت امکان ثابتول و چه الله تعالیٰ ته هیڅ مشکل نه دی چه تا د امی توبه قاری وگرځوی وروسته د هغه په فعلیت او وقوع باندی ئی متنبه کوی.

اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۙ ﴿٣﴾

ولوله (ای محمده ! قرآن) حال دا چه رب ستا لوی کریم دی (پر تولو کریمانو).

تفسیر : یعنی په هغه شان سره چه ستاسی تربیت شوی دی له هغه څخه ستاسی کامل استعداد او پوره لیاقت ښکاره دی کله چه دلته په استعداد کښې څه قصور نشته او هلته په مبدأ فیاض کښې هم څه بخل نه لیده کیږی بلکه هغه د گردو (تولو) کریمانو څخه لوی کریم دی بیا به نو د

فیض په وصول کښی څه مانع وی؟ او خامخا هم داسی ئی کوی!.

الَّذِیْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝۴

هغه (رب پالونکی) چه ښوولی ئی دی (خط انسان ته) په قلم سره.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هیڅ کله لیکونکی او لوستونکی نه و نو وئی فرمایل چه «الله تعالیٰ بی له قلمه هم پوه ورکوی» ممکن دی چه دی لوری ته هم جبریل علیه السلام محض یو وسیله دی همغسی چه د قلم توسط د دی امر مستلزم نه دی چه هغه له مستفیض څخه افضل شی هم داسی دلته هم د جبریلیه حقیقت افضلیت د محمدیه له حقیقت څخه نه لازمیږی.

عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ یَعْلَمْ ۝۵

ښوونه ئی کړی ده انسان ته د هغو شیانو چه دی پری نه پوهیده (پخوا له ښودلو).

تفسیر : یعنی د انسان وروکی چه له مور څخه پیدا کیږی په هیڅ شی نه پوهیږی بیا نو هغه ورو ورو څوک پوهوی هغه قدیر رب چه له جاهل انسان څخه عالم جوړوی څهل یو امی بنده به نه یوائحی کامل عارف کړی بلکه د ګردو (ټولو) عارفانو سردار ئی ګرځوی.

کَلَّاۤ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَیَطْغٰۤی ۝۶ اَنْ رَّاٰهُ اسْتَغْنٰی ۝۷

رښتیا ده دا خبره بیشکه انسان خامخا سرکشی کوی د دی لامله (له وجی) چه وینی. ګنی خپل ځان بی پروا (په مال سره).

تفسیر : یعنی د بنی آدم اصل خو هم دومره دی چه له ترلی وینی څخه جوړ دی چه په اول کښی محض جاهل وی وروسته الله تعالیٰ ورته پوه ورکوی مګر دی پخپل اصلی حقیقت باندی هیڅ نه پوهیږی د دنیا په مال او دولت باندی مغروریږی او د الله تعالیٰ له احکامو څخنی سر غړوی او داسی ئی ګڼی چه زه د هیچا پروا نه لرم.

إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ ﴿٨﴾

بیشکه رب ستا ته (ای انسانه) بیرته ورتلل دی (د هر چا په آخرت کښې او هلته پکاریږی ښه اعمال نه اموال).

تفسیر : یعنی په اول کښې هم همغه الله تعالیٰ ای انسانه ته ئی پیدا کری ئی او آخر ته هم د همغه په لوری په آخرت کښې ستا ورتګ دی او هلته به د دغو طاغیانو منکرانو تکبر او لوئی او د ځان هیرولو حقیقت ښکاریږی.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ﴿١٠﴾

آیا وینی ته هغه (ابوجهل) چه منع کوی بنده (محمد) کله چه لمونځ کوی.

تفسیر : یعنی دا تمرد او سر غړول وګوره چه دی پخپله هم د خپل پروردګار په دربار کښې سر نه ښکته کوی او د عبادت توفیق ئی ور په برخه نه دی نو که بل بنده الله تعالیٰ ته سجده ږدی هغه ته هم کتی نه شی. په دی آیتونو کښې لعین ابوجهل ته اشاره ده ځکه چه هغه به کله رسول الله صلی الله علیه وسلم په لمانځه کښې لید نو خپله خوله به ئی شلوله او تخویف او تهدید به ئی کاوه او زیار (کوشش) به ئی کوو چه هغوی ته په هر ډول (طریقه) چه وی څه نه څه ضرر ورسوی.

أَرَأَيْتَ إِن كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ ﴿١٢﴾ أَرَأَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٣﴾

آیا وینی ته که چیری وی (دا بنده) په لاری سمی صافی باندی. یا امر حکم کوی خلقو ته په تقویٰ سره. آیا وینی ته که (دا منع کوونکی) تکذیب (د رسول الله) کوی او مخ ګرځوی له ایمانه (نو جزاء به مومی سم له خپل حال او اعمال سره.)

تفسیر : یعنی که په ښه لاره تللی او ښی چاری ئی زده کولی نو ځکه ښه سری به کیده اوس چه مخ ئی اړولی دی نو ځمونږ ئی څه خراب کری دی؟ هم داسی ئی لیکلی دی په «موضح القرآن» کښې. نورو مفسرینو د دی آیت په تفسیر کښې نوری خبری هم لیکلی دی که څوک غواړی چه په هغه باندی وپوهیږی نو نورو تفاسیرو ته دی رجوع وکری په تیره بیا «روح

المعانی» دی ولولی.

أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾

آیا نه پوهیږی دغه (منکر کافر) په دی چه بیشکه الله وینی (اعمال د ده نو جزاء به پری ورکړی).

تفسیر : یعنی د هغه رټلی ملعون هغه شرارتونه او د دی ښه بنده دا خشوع او خضوع دواړه پاک الله وینی.

كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾

داسی نه ده وړ (لائق) قسم دی که نه شو منع دی (له بد عمله) نو خامخا به ئی سخت راکاږو په ویښتو د وچولی (تندی) سره.

تفسیر : یعنی پریږده! هغه منکر کافر په دغو گردو (تولو) خبرو باندی ښه پوهیږی خو بیا له خپل شرارت څخه لاس نه اخلی ښه اوس ښه غوږ وباسه! که دوی له خپلو شرارتونو څخنی لاس وانه خیست نو مونږ به هم هغوی لکه بودگان (څاروی) او ذلیل بندیانو غوندی د وچولی (تندی) له ویښتو او څنو څخه نیولی د دوزخ په لوری ئی راکاږو.

نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾

په داسی وچولی (تندی) سره چه دروغجن خطا کار دی (خاوند ئی).

تفسیر : یعنی د هر چا په سر باندی چه دا څنی وی نو د هغه سر به له دروغو او گناهونو څخنی ډک وی گواکی د هغوی گناهونو او دروغو به د هغوی د سر په ویښتو کښی سرایت کړی وی.

فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾

پس راودی بولی اهل د مجلس خپل ژر ده چه مونږ به هم راوبولو ملائکی سختی د عذاب.

تفسير : يو ځلی ابوجهل وليد چه حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم لمانځه ته رهی (روان) دی نو په مخ کښی ئی ورته ودريد او غوښت ئی چه دوی له لمانځه څخه ستون (واپس) کړی دوی په سختی سره ورسره خبری وکړی نو هغه وويل «ته خبر نه ئی چه په مکی کښی ځما جرګه لويه ده» نو دلته داسی فرمايلی شوی «چه اوس هغه د خپلی جرګی ملګری دی وغواړه چه مونږ د هغوی د هيداد او سزا ورکولو ته د عذاب ملائکی راغواړو وليده شی چه څوک بريالی (کامياب) کيږی» لکه چه څو ورځی وروسته د «بدر» په ډګر کښی ئی وليد چه د اسلام مجاهدينو به په څه ډول (طريقه) هغه راکشاو د «بدر» په «قليب» او کوهی کښی ئی وغورځاوه دا و د هغه عارضی کشول خو اصلی راکشول به ئی د آخرت په ميدان کښی وی چه د دوزخ پرښتی به هغه په ډير ذلت سره راکشوی او په جهنم کښی به ئی غورځوی. وائی چه يوه ورځ ابوجهل رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په لمانځه کښی وليد وئ غوښت چه له هغوی سره څه بی ادبی وکړی دی لا ځمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم ته نه و نژدی شوی چه په ويره او بيره (تلوار) بيرته په منډو شو خلقو پری وخندل او ورته وی ويل چه «ولی وتښتيدی»؟ ده وويل «ځما او د محمد صلی الله عليه وسلم په منځ کښی د اور يو خندق راښکاره شو چه په کښی ډير يو ويروونکی سری ؤ نو ځکه وويريدم او بيرته راغلم» رسول الله مبارک وفرمايل که «دی لږ څه وړاندی کيده نو د هغو پرښتو له لاسه به توتی توتی کيده» ګواکی له آخرت څخه په مخ کښی د «سندع الزبانية» يوه وړوکی نمونه په دنيا کښی ورښکاره شوه.

تنبيه : زيات مفسرين د «زبانية» تفسير د دوزخ په پرښتو باندی کوی.

كَلَّاۜ لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ۩ ﴿١٩﴾

نه ده داسی لکه چه وائی، مه وړه فرمان د ده او سجده لمونځ کوه او نژدی شه (الله ته په طاعت سره).

تفسير : يعنی تاسی د هغوی پروا هيڅ ونه کړئ! او د هغوی خبرو ته غوږ مه ږدئ! چيری مو چه زړه شی په ډيره خوښی سره د الله تعالىٰ عبادت کوئ! او هر کله چه د هغه لوی دربار ته په سجده سر ږدئ! او د هغه پاک ذات قرب او لا نژديوالی ځان ته ګټئ! په حديث کښی دی. «بنده له ګردو (ټولو) حالتو څخه په سجده کښی زيات خپل الله تعالىٰ ته نژدی کيږی»

تمت سورة العلق بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة القدر مكية وهی خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۷) تسلسلها حسب النزول (۲۵) نزلت بعد سورة «عبس»

د «القدر» سورت مکی دی (۵) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹۷) په نزول کښی (۲۵) سورت دی وروسته د «عبس» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِىْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ ①

بیشکه مونږ نازل کړی مو دی دغه (تول قرآن) په شپه د قدر کښی.

تفسیر : یعنی قرآن کریم له لوح محفوظ څخه د دنیا پر آسمان د قدر په شپه کښی نازل کړ شو. او ښائی په هم دغی شپی کښی د دنیا له آسمان څخه په محمد صلی الله علیه وسلم باندی ئی هم نزول شروع شوی وی. په دی موضوع څه مضمون د (دخان) په سورت کښی لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی.

وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ② لَيْلَةُ الْقَدْرِ ۙ خَيْرٌ مِّنْ اَلْفِ شَهْرٍ ③

او څه شی پوه کړی ئې ته (ای محمده!) چه څه ده شپه د قدر (د عزت او شرافت له پلوه؟) شپه د قدر خیر غوره ده له زرو میاشتو څخه (هغه زر میاشتی چه پکښی نه وی دغه شپه هغه چا لره چه ئی بیامومی او په عبادت سره پکښی مشغول شی تر صباح پوری).

تفسیر : یعنی په دی شپی کښی نیکی کول داسی دی لکه چه تر زرو میاشتو پوری سری نیکی کړی وی بلکه زیات له دی څخه هم.

تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوْحُ فِيْهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ

نازلیږی ملائکی او روح په دغه شپه کښی په اذن حکم د رب د هغوی.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په حکم روح القدس حضرت جبریل علیه السلام د ډیرو پرښتو په

هجوم کښې رانازلیږي تر څو په دې عظیم الشان خیر او برکت سره د ځمکې خلق مستفیض کړي. ممکن دی له «روح» څخه برسیره پر ملائکو کوم بل مخلوق مراد وي په هر حال په دې بختوري شپې کښې د باطني ژوندون او روحاني خیر او برکت یو خاص نزول وي.

مِّنْ كُلِّ أَمْرٍ ۝٤ سَلَٰمٌ هِيَ

دپاره د هر کار (تاکلی «مقرر» شوی په دغه راتلونکي کال کښې) امان سلامتیا ده (له هر افته).

تفسیر : یعنې د عالم د نظام په نسبت کوم کارونه چه په دې کال کښې مقدر وي د هغو د نفاذ د تعیین دپاره پرښتې راځي لکه چه د (دخان) په سورت کښې ولیکل شو. یا له (من کل امر) څخه به د خیر امر مراد وي یعنې له آسمان څخه هر راز (قسم) د خیر امور له ځان سره اخلي او د ځمکې په لوري راښکته کیږي. والله اعلم

(سلام: امان سلامتیا ده له هر آفته یا نه ده دغه شپه مگر خو سلامتیا ده له آفاتو او بلیاتو نه) یعنې هغه شپه د امن، هوسائي (آرام)، ډاډدینې (تسکین)ن او د زړه خوښي شپه ده په دغې شپې کښې د الله جل جلاله خاص بندگان په یوه عجیب او غریب طمانیت او لذت او حلاوت سره پخپلو عباداتو کښې مصروف او مشغولیږي او ډیر زیات خوند له هغه څخه مومي او دا د هغه خیر او برکت او نزول رحمت اثر دی چه د ډیرو پرښتو له راښکته کیدلو څخه په ظهور راځي. په ځینو روایتونو کښې راغلي دي چه «په دې شپه کښې جبریل علیه السلام او نوري پرښتې پر عابدانو او ذاکرانو صلواتونه او سلامونه لیږي» یعنې د دوی په حق کښې د رحمت او د سلامت دعاوې کوي.

هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ۝٥

دغه شپه ده تر وقته د ختلو د صبا پوري (د سلامتیا فضیلت، برکت، کرامت).

تفسیر : یعنې له ماښامه تر سحر پوري په ټوله شپه کښې هم دا سلسله جاري ده نو ځکه دا شپه له سره تر پایه (آخره) پوري مبارک او بختوره ده.

(تنبیه): له قرآن مجید څخه راڅرگندیږي (راښکاره کیږي) چه هغه شپه په رمضان شریف کښې ده. ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ او حدیث راښکاروي چه دا شپه د رمضان په وروستني عشره کښې ده په تیره بیا د دې عشرې په طاقو شپو کښې د قدر شپې لټول په کار

دی بیا د طاق په شپو کښی د اویشتم په شپی باندی زیات گمان کاؤ شی والله اعلم ولی زیاتو عالمانو داسی تصریح کری ده چه د قدر شپه د تل دپاره په یوه عشره او په یوه نیته کښی نشی تاکلی (مقررولی) امکان لری چه په یو رمضان کښی یوه شپه او په بل رمضان کښی بله کومه شپه وی.

تمت سورة القدر بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة البينة مدنية وهی ثمانی آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٩٨) تسلسلها حسب النزول (١٠٠) نزلت بعد سورة الطلاق.

د «البينة» سورت مدنی دی (٨) آیت (١) رکوع لری په تلاوت کښی (٩٨) په نزول کښی (١٠٠) سورت دی وروسته د «الطلاق» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ①

نه ؤ هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل د کتابو او له مشرکانو جلا (جدا) کیدونکی (له خپلو ملکو څخه بلکه سره متفق ؤ په حقانیت د محمد) تر هغه پوری چه راغی دوی ته حجت روښانه.

تفسير : له اهل الكتاب څخه یهود او نصاریٰ او له مشرکینو ځنی بت پرستان، اور پرستان، او نور کافران او هغه منکران مقصد دی چه د هغوی په لاس کښی کوم آسمانی کتاب نشته.
دغه گرد (تول) نه ؤ جلا (جدا) کیدونکی یو له بل نه په باب د محمد صلی الله علیه وسلم کښی بلکه تول متفق ؤ په حقوالی د ده باندی.

رَسُوْلٌ مِّنَ اللهِ يَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ②

چه رسول دی له طرفه د الله لولی دغه (رسول الله پر دوی) صحیفی پاکی کړی شوی (له باطله).

تفسیر : د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه وړاندی د تولو ادیانو تابعین خراب او هر یو پخپلو غلطیو باندی مغرور ؤ او په دی وقت کښی دا پکار ؤ چه کوم حکیم، ولی، لوی عادل باچا یا کوم لوی سری دوی وپوهوی او په سمه لاره ئی راولی او دا کار ممکن نه ؤ تر دی چه داسی یو عظیم القدر پیغمبر رانشی چه له هغه سره د پاک الله مقدس کتاب او لوی مدد وی چه د څو کلونو په منځ کښی یو ملک د اسلام په نور ډک کړی او پخپل زبردست تعلیم او لوی همت او عزیمت سره د ګردی (تولی) دنیا مخ د وحدانیت او حقانیت په لوری وګرځوی لکه چه هغه الله تعالیٰ رسول او استاځی د پاک الله د کتاب په لوستلو راغی چه په پاکو پانو کښی ئی لیکلی شوی دی.

فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ۝٣

په هغوی کښی لیکلی شوی دی سم احکام (مضبوط کتابونه چه پکښی نشته هیڅ خطائی).

تفسیر : د قرآن کریم هر سورت ګواکی یو مستقل کتاب دی. یا دا مطلب چه هغه عمده کتابونه چه پخوا له دی نه راغلی دی، د هغوی ضروری مطالب په دی کتاب کښی شته یا به له «کتب قیمة» څخه مراد نور علوم او مضامین وی یعنی د هغو علومو مضامین پوره درست صحیح او ډیر مضبوط او معتدل دی.

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝٤

او نه ؤ جلا (جدا) شوی (له خپلو ملکو څخه بلکه تول سره متفق ؤ په حقانیت د محمد) هغه کسان چه ورکړی شوی ؤ دوی ته کتاب مګر وروسته له هغه چه راغی دوی ته حجت روښانه (چه محمد دی یا قرآن).

تفسیر : یعنی په دی رسول او په دی کتاب کښی هیڅ ځای د شک او شبهی نشته خو سره له هغه اهل د کتاب عمداً عناد، ضد او مخالفت ورسره کوی نه د شک او شبهی له پلوه. دوی سره دوه ډلی شوی دی یو هغه چه پخپل ضد او انکار کښی تینګ ولاړ دی او بل هغه چه د حق او انصاف له لوری ئی په اسلام باندی یقین او ایمان راوړی دی ښه خو به دا وه چه په هغه پیغمبر

آخر الزمان باندی چه دوی د هغو په انتظار کښی ؤ ګرد (تول) سره ایمان راوړی ؤ او خپل ګرد (تول) اختلافات او شخړی به ئی له منځه ایستلی او ګرد (تول) به سره په یوه لاره کښی رهی (روان) کیدل مګر هغوی د خپلو عنادو او بدبختیو په سبب د وحدت او اجتماع په ځای په مخالفت او شقاق او نفاق کښی سره اخته شول کله چه اهل د کتاب داسی دی د ناپوهانو مشرکانو احوال به څه وی.؟

تنبیه : حضرت شاه عبد العزیز صاحب رحمة الله علیه دلته د «البینة» مصداق حضرت مسیح علیه السلام بولی یعنی کله چه حضرت مسیح علیه السلام ښکاره نښی له ځان سره راوړی یهودان د هغوی دښمنان شول او نصارىٰ هم په دنیوی اغراضو کښی اخته شوی په څو څو ډولو (طریقو) سره ئی ځانونه وویشل. مدعا دا چه د پیغمبر راتلل او د کتاب نازلیدل پرته (علاوه) د حق تعالیٰ له توفیقه کفایت نه کوی هومره د هدایت سامان چه سره راغونډ شی تر څو چه د هدایت توفیق له چا سره مل نه وی نو هغه به هم داسی خسارا او نقصان ګالی (مومی).

وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ

حال دا چه امر حکم نه و ورکړی شوی دوی ته په توریت او انجیل کښی مګر ورکړی شوی ؤ چه عبادت کوی دوی د الله په داسی حال کښی چه خالص کوونکی وی الله لره دین له شرکه او نفاقه په داسی حال کښی چه راګرځیدونکی وی له باطله حق ته (په لاره د ابراهیم پس څرنګه کافر کیږی په محمد باندی؟).

تفسیر : یعنی له هر راز (قسم) باطلو او دروغو څخه جلا (جدا) شوی خالص د واحد الله بندګی وکړی! او د حضرت حنیف ابراهیم علیه السلام په شان له هر چا او هری خوا څخه علاقه شکولی د همغه یوه مالک الملک بندګان شی! او د تشریع او د تکوین هیڅ یوه شعبه او څانګه او نور شیان مستقل او خپلواک (اختیارمند) ونه ګڼی

وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُواْ ٱلزَّكَوٰةَۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ ۝٥

او (بل دوی مامور دی په دی چه) قائموی سم اداء کوی (سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی زکوٰة او دا (مامور به شیان) دین دی محکم (مستقیم چه هیڅ کوږوالی په کښی نشته).

تفسیر : یعنی دا شیان په هر دین کښی غوره او منلی شوی دی چه د هغو شیانو تفصیل هم

دغه پيغمبر حضرت محمد صلى الله عليه وسلم هم راکوی. بيا نو الله تعالىٰ ته دغه خبره ښه معلومه ده چه له داسی صافی ښوونی او تعليم څخه ولی دوی ګرځی؟ او تری وحشت کوی؟.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَٰبِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ

بيشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل د کتابو او مشرکان وی به په اور د دوزخ کښی (په قيامت کښی) چه تل به وی دوی په هغه (جهنم) کښی.

تفسير : يعنی د پوهی او د علم دعوی کوونکی که اهل الکتاب وی يا جاهل مشرکان کله چه حقانيت او وحدت څخه مخ واړوی او انکار تری وکړی د هغو ګردو (ټولو) پای (آخر) او انجام همغه دوزخ دی چه هيڅ کله به له هغه نه خلاصيږی.

أُولَٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ﴿٦﴾

دا (خلق دی) هم دوی ډير بد د خلقو.

تفسير : يعنی له حيواناتو (بهائمو) څخه ډير خوار ذليل او خراب دی لکه چه د (فرقان) په سورت کښی داسی يو آيت لولو ﴿ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَٰمِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴾

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ أُولَٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ﴿٧﴾

بيشکه هغه کسان چه ايمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په دنيا کښی) دا (خلق دی) هم دی ډير ښه د خلقو.

تفسير : يعنی هغه کسان چه په ګردو (ټولو) رسولانو او کتابو باندی يقين کوی او په ښو کارونو کښی لګيا دی نو دوی ښه د خلقو دی تر دی چه د دوی زياتره کسان له پرښتو څخه هم ورانديز کيږی.

جَزَآؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِیْنَ فِیْهَآ اَبَدًا ؕ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُمْ

جزاء عوض د دوی په نزد د رب د دوی جنتونه د ابدی هستوګنی دی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (د اوبو د شودو د شاتو او د پاکو شرابو) ویالی تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی همیشه (تر ابده)، راضی به وی الله له دغو (مؤمنانو ښخه په طاعت سره).

تفسیر : یعنی د جنت د باغونو او ویالو ښخه برسیره د مولیٰ رضاء هم د دوی په برخه کیږی چه د خوښی اصلی روح هم دا دی.

وَرَضُوْا عَنْهُ ؕ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِیَ رَبَّهٗ ﴿۸﴾

او راضی به وی دوی له هغه (الله ښخه په ثواب) دا (درجه) هغه چا لره ده چه ویریدلی دی له ربه خپله.

تفسیر : یعنی دا لوړ (اوچت) مقام هر چا ته په لاس نه ورځی. او دا یوائی د هغو بندګانو برخه ده چه د خپل پروردګار له عذابه ویریږی او هغی شیانو ته هیڅ نه ورنږدی کیږی چه په هغو کښی د الله تعالیٰ د عصیان او نافرمانی تصور کیدی شی.

تمت سورة «البينة» بفضل الله تعالیٰ ومنه وكرمه

سورة الزلزال مدنية وهي ثماني آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۹) تسلسلها حسب النزول (۹۳) نزلت بعد سورة النساء.

د «الزلزال» سورت مدنی دی (۸) آیته (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۹) په نزول کښی (۹۳) سورت دی وروسته د «النساء» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ①

کله چه وخوځوله شي ځمکه په خوځيدلو سختو خپلو سره.

تفسير : يعني الله تعالىٰ به گرده (توله) ځمکه په سختو او خورا (ډير) ويروونکيو زلزلو او ريږديدلو سره وخوځوي چه د هغې له اغيزې او اثر څخه به هيڅ مانۍ او عمارت او هيڅ يو غر يا ونه او نور شيان پر ځمکه باندې روغ نه پاتې کيږي او گرد (تول) هسک (اوچت) او تيټ به سره برابريږي تر څو د حشر ميدان صاف او پاک او يو برابر وگرځي او دا گردې (تولې) پيښې به په قيامت د دوهمې نفخې د پو کولو په وخت کښې پيښيږي.

وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ②

او د باندې راوباسي ځمکه درانه شيان له خپله منځه.

تفسير : يعني په دې وقت کښې ځمکه هر هغه شي چه د دې په منځ کښې وي لکه مړي، سره او سپين زر، لاجورد پيروزه، غمې او نور گرد (تول) د باندې غورځوي خو د دې مالونو او قيمت دارو شيانو اخيستونکي به څوک نه وي؟ گرد (تول) خلق به گورې چه په دغه ورځ کښې به هغه گران شيان چه تل به په هغو باندې جنگونه کيدل څومره بيقدره او بيکاره لويدلي وي.

وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ③

او وبه وائي انسان (منکر له بعثه) چه څه شوي دي دغه (ځمکې) لره (چه د باندې راوباسي مدفون خپل).

تفسير : يعني بني آدمان وروسته د ژوندي کيدلو او زلزلې د آثارو له ليدلو څخه يا د هغو ارواحو د زلزلې په ترڅ کښې حيران پاتې شوي په حيرت سره به وائي «پر دې ځمکې باندې څه وشو؟ چه په دومره زور سره خوځيږي؟ او هر شي له خپله گيډې څخه د باندې غورځوي؟»

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ④ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ⑤

په دغې ورځې کښې وبه وائي بيانوي به ځمکه خبرې خپلې (خلقو ته که د خير وي که د شر). په سبب د دې چه رب ستا وحي امر حکم کړى دى دى ته (په ويلو بيانولو سره).

تفسیر : یعنی بنی آدم چه څه ښه او بد کارونه د هغی ځمکی په سر باندی کړی ؤ هغه ګرد (تول) به ښکاره وی لکه چه وائی به هغه سړی په ما باندی لمونځ کړی ؤ هغه غلا کړی وه هغه ناحق وینه توئی کړی وه او داسی نوری خبری ګواکی د نني ورځی په اصطلاح او ژبه داسی ویوهیږئ چه هر سړی چه هومره عملونه ئی په ځمکه باندی کړی وی د هغو ګردو (تولو) ریکاردونه (تکلی) به وی او د قیامت په ورځ کښی به د پروردګار په حکم په خبرو راځی او هر شی له لری ښکاری.

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا ۙ

په دغی ورځی کښی به وګرځی خلق تولی تولی (له موقف یا له قبور نه په مختلفو اشکالو سره).

تفسیر : یعنی په هغی ورځی کښی به خلق له خپلو قبرونو څخه راوتلی د محشر په ډګر کښی په راز راز (قسم قسم) ډلی جوړی کړی حاضریږی. یوه ډله به د شرابیانو وی بله ډله به د زناکارانو وی هم داسی د ظالمانو او غلو. علیٰ هذا القیاس د نورو. یا دا مطلب چه خلق له حساب څخه خلاصیږی او د بیرته ګرځیللو په وقت کښی څه ډلی به ئی جنتیانی او څه به دوزخیانی وی چه هره یوه به پخپل لوری رهی (روان) کیږی.

لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ﴿٦﴾

دپاره د دی چه وښودله شی هغوی ته (جزاء د) عملونو د دوی.

تفسیر : یعنی د حشر په میدان کښی به د هغوی عملونه وروښوولی شی تر څو بدانو ته یو راز (قسم) رسوائی او نیکانو ته یو راز (قسم) سرفرازی حاصله شی ممکن دی چه د عملونو له ورښوولو څخه د ثمراتو او نتائجو ورښوول مراد وی.

فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿٧﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ
ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٨﴾ ع

پس هغه څوک چه عمل کوی په اندازه د یوی ذری د خیر نیکی نو وبه وینی (جزاء د هغه) او هر هغه څوک چه عمل کوی په اندازه د یوی ذری د شر بدی نو وبه وینی (سزاء د هغه).

تفسیر : یعنی هر یوه ته د هغه د عمل ذره ذره ښه وی که بد د هغه په مخ کښی ایښوول کیږی او حق تعالیٰ به هره هغه معامله چه د هر عمل په نسبت اجرا کوی هغه به هم د هغوی له سترگو څخه تیروی.

تمت سورة الزلزال بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة العادیات مکیة وهی احدی عشرة آیة وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۰) تسلسلها حسب النزول (١٤) نزلت بعد سورة «العصر»

د «العادیات» سورت مکی دی (۱۱) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۰) په نزول کښی (١٤) سورت دی وروسته د «العصر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْعٰدِيٰتِ ضَبْحًا ۙ① فَالْمُوْرِيٰتِ قَدْحًا ۙ②

قسم دی په اسونو ځغلیدونکیو چه آواز ایستونکی دی له سینو څخه آواز پورته کول له گیډو پس قسم دی په اسونو ایستونکیو د اور او رایستل په وهلو د سمانو تیږو (گټو) لره.

تفسیر : یعنی په هغی تیږو (گټو) یا تیږی (گټی) لرونکی ځمکی باندی چه خپلی سوی (سمان او نوکان) وهی او اور پورته کوی.

فَالْمُغِيْرٰتِ صُبْحًا ۙ③

پس قسم دی په لوټ کوونکیو باندی په وقت د صبا کښی.

تفسیر : په عربو کښې عادت و چه په صباوُن کښې به ئې په لوټولو باندې لاس پورې کاوُ تر څو د دوی د شپې له ورتګه دښمن خبر نشي او سحار ناڅاپه داړه واچوی او دا به ئې خپل ځلمیتوب او میړانه (بهادری) ګڼله چه په شپې کښې په چا ور ونه لویږی.

فَأَثَرْنَ بِهِۦ نَقْعًا ﴿٤﴾

پس پورته کوی دغه (اسونه) په سمانو خپلو سره (په وقت د ځغلیدو کښې) ګرد (په شاوُ خوا د دښمن).

تفسیر : یعنی په داسې قوت او ګرندیتوب او چالاکی سره ځغلیدونکی اسونه چه د ګهیځ (سحر) په وخت کښې کله چه د شپې د سړو او شبنم د رطوبت تولی دوړې او غبار ناست وی خو بیا هم د دې اسانو له سوو څخه ګرد او دوړې پورته شي.

فَوَسَطْنَ بِهِۦ جَمْعًا ﴿٥﴾

پس ننوځی دغه (اسونه) هغه وقت په منځ د تولی (د دښمنانو د دین کښې).

تفسیر : یعنی په دې وخت کښې بې له ویرې او خطر د دښمن په فوج کښې ننوځی.
تنبیه : امکان لری چه د دې قسم له یادولو ځنی اسونه مراد وی لکه چه ښکاره ده. او ممکن دی چه د مجاهدینو سواره مراد وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا په سورو غازیانو باندې قسم دی. له دې نه به بل کوم یو عمل لوی او لوړ (اوچت) وی چه سری د الله تعالیٰ په لاری کښې خپل ځان جاروی (قربانوی). او جواب د دغو پاس قسمونو دا دی.

إِنَّ الْإِنسَانَ لِرَبِّهِۦ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾

چه بیشکه (کافر) انسان له ربه خپله خامخا منکر ناشکره (د نعمتونو) دی.

تفسیر : یعنی د غازیانو سورو سر او ځان جارول (قربانول) د الله تعالیٰ په لاری کښې ورښیی چه وفادار او شکر ګزار بندګان داسې وی هغه سری چه د الله تعالیٰ ورکړی قوتونه د هغه په لاره او ځای کښې نه ښندی (قربانوی) نو وائی «هغه سری چه د حقیقی مالک ورکړی شویو قوتونو قدر نه پیژنی او د هغه روزی خوری او د هغه د بی شمارو نعمتونو او بخششونو څخه شپه او ورځ متمتع او ګټی اخلی خو سره له هغه د هغه الله تعالیٰ امر نه منی نو هغه له بوده ؤ (څاروو)

څخه هم خوار او ذليل، حقير او ښکته دی. وګورئ يو ښه اس ته چه د هغه څښتن (خاوند) واښه او دانه ورکوی دا اس له دی پالنی څخه د خپل څښتن (خاوند) په وفاداری کښی خپل ځان ځاروی (قربانوی) او هر لوری ته چه سور اشاره ورته وکری په همغه لوری درومی او ځغلی او له ډيرو مندو څخه پرشيږی او له خپلو سومو او د پښو نوکانو څخه دوړی او کله کله اور هم پورته کوی او په ډير ازدحام او بيری او تلوار په مری او سری او لوړو (اوچتو) او ژورو کښی ځان غورځوی. د مردکو په وربښت (د ګولو په باران) او د تورو، توپکو په منځ کښی ځغلی او د توپ، طياری، تانګ او نورو وسلو ځنی دومره نه ويريږی بلکه ډير ځلی وفا لرونکی او روزلی شوی اسان (اسونه) د خپلو سرو د ژغورنی (ساتنی) لپاره خپل ځان هم په خطر کښی اچوی نو آيا انسان له داسی اسانو (اسونو) څخه څه عقل نه زده کوی؟ او نه پوهيږی چه پخپله انسانان هم يو لوی پالونکی لری چه ښائی د هغه د حکم منلو او وفاداری کښی د خپلو ځانونو او مالونو په ښندلو (قربانولو) کښی هر وقت حاضر او تيار اوسی. په رښتيا سره چه کافر انسان خورا (ډير) بخيل ډير ناشکر او نالائق دی تر دی چه د يوه اس او سپی په اندازه هم خپله وفاداری نشی څرګندولی (ښکاره کولی).

وَإِنَّهُۥ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ۝٧

او بيشکه دا (انسان) پخپلی دغی ناشکری خامخا شاهد کتونکی ګواه دی (يا هغه انسان هغه کار پخپل مخکښی ګوری).

تفسير : يعنی د سرښندونکی (جان نثار) مجاهدين او د هغوی د اسونو وفاداری او شکر ګزاری د هغوی تر سترګو لاندی دی خو بيا هم دا بی حيا ردی سترګی ګوری او له خپله ځايه نه خوزی.

تنبيه : مونږ د ترجمی په رعايت دا مطلب وليکه. که نه ډيرو مفسرينو د دی جملی مطلب داسی اخستی دی. انسان پخپلی ناشکری باندی د حال په ژبه ګواه دی. دی دی لږ شانی د خپل زړه په غږ باندی هم غوږ کيږدی او وادی وری او متوجه دی شی چه زړه ئی ورته څه وايی؟ دا وائی چه آيا سره د دومره لورينی (مهربانی) او ښېګڼلوی (بخشش) ته ناشکر ئی. ځينی اسلاف د (انه) ضمير د رب په لوری اړوی يعنی د ده رب د هغه ناشکری او کفران ته ګوری.

وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ۝٨

او بيشکه دا (انسان) په مينه محبت د مال کښی خامخا زيات قوی ډير سخت دی.

تفسير : يعنى حرص، طمع، بخل، امساک او نورو رذائلو هغه ړوند ګرځولى دى د دنيا د زرو او مال په مينه کښې دومره ډوب شوى دى چه خپل حقيقى منعم ئې هير کړى دى او نه پوهيږى چه وروسته له دى نه به ئې څه حال کيږى.

أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ﴿١٠﴾

آيا پس نه پوهيږى (دا انسان) کله چه راپورته کړل شى راووځى هغه شى چه په قبورو کښې دى (مړى) او محقق راښکاره کړى شى هغه (عقائد او ارادى) چه په سينو د دوى کښې دى.

تفسير : يعنى هغه وخت هم راتلونکى دى چه مړى به له خپلو هديرو (مقبرو) ځنى ژوندى ايستل کيږى او هغه خبرى چه په زړونو کښې پټى دى ګردى (تولى) څرګنديږى (ښکاره کيږى) نو هلته به کتل کيږى چه له دى مال څخه څه ګټى اخيستى شى؟ او دا نالائق او کافر به څنګه ځانونه ژغورى (بچ کوى) که دا بى حيا په دى خبره باندى پوهيدى نو هيڅ کله به د مال په مينه کښې دومره نه ډوبيدل او داسى حرکتونه به ئې نه کول.

إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ﴿١١﴾

بيشکه رب د دوى په دوى باندى په دغى ورځى کښې خامخا ښه پوه خبردار دى (نو موافقه جزاء به پرى ورکړى).

تفسير : يعنى که څه هم د الله علم هر وقت د بندګانو پر پټه او ښکاره باندى محيط دى خو پرله پسى د ده علم او پوه پر بندګانو ظاهريږى او هيچا ته ځاى د دى خبرى نه پاتى کيږى چه له هغى څخه انکار وکړى.

تمت سورة العاديات بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة القارعة مكية وهى احدى عشرة آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۱) تسلسلها حسب النزول (۳۰) نزلت بعد سورة « قريش»

د «القارعة» سورت مکى دى (۱۱) آيته يوه رکوع لرى په تلاوت کښې (۱۰۱) په نزول کښې (۳۰) سورت دى وروسته د « قريش» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْقَارِعَةُ ۝١ مَا الْقَارِعَةُ ۝٢ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْقَارِعَةُ ۝٣

(هغه) ټکوونکی (د زړونو قيامت) څه ده هغه ټکونکی (د زړونو قيامت). او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه ده هغه ټکوونکی (د زړونو قيامت).

تفسير : له «القارعة» څخه مراد قيامت دی چه زړونه به له ويری او فزع څخه سخت ټکانونه په کښی خوری او غوږونو ته د ډيرو سختو غږونو له اوريدلو څخه ربړ (تکليف) پيښيږی مطلب دا دی چه د قيامت د حادثی د دی ويروونکی منظری او ننداری څه بيان وکړ شی يوائځی د هغو د ځينو آثارو او نښو څه خبری لاندی ويلی کيږی چه له هغو څخه د هغی د شدت او د سختی اندازه لګولی شی.

يَوْمَ يَكُوْنُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوْثِ ۝٤

(ټکوی به زړونه) په هغه ورځ کښی چه ګرځی خلق لکه واړه ملخان خواره خواره کړی شوی (يو په بل ختونکی).

تفسير : يعنی هر يو به په يوه لوری په بی‌تابی او وارخطائی سره منډی وهی او ځغلی ګواکی دا تشبيه له وړو ملخانو سره د ضعف، کثرت، حرکت، بی انتظامی او بی تابی له پلوه ورکړی شوی ده.

وَتَكُوْنُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوْشِ ۝٥

او وبه ګرځی غرونه (له هيبته په دغی ورځی کښی) لکه وړی رنګينی شيندلی شوی (د نداف په لينده).

تفسير : يعنی لکه چه نداف او داندس پخپل ډيندت او لينده سره پنبه يا وړی (پشم) وهی او پرسوی ئی او له هغو څخه د حجم په لحاظ يو لوی شی جوړوی او بيا په يو يو کولو او لږ

ښورولو سره هغه الوځوی او یوه خوا بل خوا ئی رغړوی هم داسی به د قیامت په ورځ کښی غرونه هم الوځی او سره متفرق کیږی به او په رنګ ورکړیو شویو وړیو سره به ئی ځکه تشبیه ورکړی شوی وی. چه هغه ډیر کمزوری او سپکی دی برسیره په دی د (فاطر) د سورت په څلورمه رکوع څمونږ دغه تفسیر کښی د غرونو د رنګ اقسام هم ښوودلی شوی دی ﴿ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴾ .

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ۝٦ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ۝٧

پس هر څه هغه څوک چه درووند شی (په دغی ورځی کښی) وزن (د عملونو یا اعمال) د ده نو هغه به وی په ښه ژوندون چه راضی به وی (په جنت کښی).

تفسیر : یعنی د هر چا عمل چه درووند وی هغه به په هغی ورځی کښی په زړه پوری خوښی او هوسائی (راحت) او آرامی کښی وی. که کوم عمل په لیدلو کښی ډیر لوی عمل ښکاری خو په منځ کښی ئی د ایمان اغیزه (اثر) ، د اسلام اثر د اخلاص روح نه وی نو هغه عمل د الله تعالیٰ په دربار کښی څه وزن او دروندوالی نه لری لکه چه د (کهف) د سورت په ۱۲ رکوع ۱۰۵ آیت څمونږ دغه تفسیر کښی داسی راغلی دی ﴿ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴾ .

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ۝٨ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ۝٩ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ۝١٠ نَارٌ حَامِيَةٌ ۝١١

او هر څه هغه څوک چه سپک شی وزن (د عملونو یا اعمال) د ده نو مور د ده (ځای د اوسیدلو د ده) به هاویه وی او څه شی پوه کړی ته څه ده دغه (هاویه) اور دی خورا (ډیر) تود (چه منکران پکښی پړمخی غورځولی کیږی).

تفسیر : یعنی هغه عذاب چه په دغی طبقی کښی شته د ځینو سړیو په فکر کښی نشی راتلی نو بس دومره وپوهیږئ چه یو اور دی ډیر تود چه سره خوتیږی او داسی سوځوونکی دی چه د هغه په مقابل کښی بل اور ته تود نه وایه شی الله مو دی له دی اوره او له نورو ربړو (تکلیفونو) څخه پخپل فضل او مهربانی سره وساتی.

تمت سورة القارعة

سورة التكاثر مكية وهى ثمانى آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١٠٢) تسلسلها حسب النزول (١٦) نزلت بعد سورة الكوثر.

د «التكاثر» سورت مكى دى (٨) آيات يوه ركوع لرى په تلاوت كښې (١٠٢) په نزول كښې (١٦) سورت دى وروسته د «الكوثر» له سورته نازل شوى دى.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

اَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ ① حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ②

مشغول كړى يئ تاسى (له عبادته) فخر كولو (يو له بله په ډير والى د مال اولاد او قام) تر هغه پورى چه ورشئ هديرو ته (مړه شئ خښ شئ يا تر هغه پورى چه مړى هم شمارئ د ډيروالى لپاره).

تفسير : يعنى د مال او د اولاد د كثرت او د دنيا د مال او د شتو حرص سرى په غفلت كښې اچوى نه د الله تعالىٰ د لورينى (مهربانۍ) فكر ورته پريږدى چه راشى نه د آخرت په خيال كښې لويږى. پس شپه او ورځ په هم دى فكر كښې لګيدلى وى په هر ډول (طريقه) چه كيږى ښائى ځما مال او شته را زيات شى او كور كهول مى له ګردو (تولو) كورنيو او كهولو څخه ښه او لوړ (اوچت) وى. لا دا د غفلت پرده له مخه ئى نه وى لرى شوى چه مرګ ورته راورسيږى كله چه په قبر كښې كيښود شى نو هلته ورښكاريږى چه په سخت غفلت او هيره كښې لويدلى و او هغه شيان چه د څه مودى له پلوه د ده په سترګو كښې ښه ښكاريده وروسته له مرګه هغه ګرد (تول) د هيڅ بلكه د ده د ځان نقصان ثابت شو.

تنبيه : په ځينو روايتونو كښې چه الله تعالىٰ د هغوى په صحت باندى ښه پوهيږى راغلى دى چه يوه ورځ دوو قبيلو په خپلو منځونو كښې هرى يوى په زيادت باندى فخر كاوٌ كله چه د مقابلى په وقت كښې د يوى قبيلى سړى د بلى قبيلى له سړيو څخه لږ ورووتل نو ئى وويل چه ځمونږ سړى په جنګ كښې مړه شوى دى ځئ چه لاړ شو هديرى (مقبرى) ته او قبرونه ئى وشميرو نو هلته به دا دربشكاره شي چه ځمونږ سړى له تاسى ځنى څومره ډير دى؟ او په مونږ كښې څومره نوميالى سړى تير شوى دى؟ وروسته له دى وينا څخه د قبرونو په شميرلو باندى ئى شروع وكړه. نو د دى غفلت او جهالت د تنبيه دپاره دا پاك سورت نازل شو په ترجمه كښې د دى دواړو مطلبونو ګنجائش شته.

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝٣ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝٤

نه ده داسي وړ(لائق) ! ژر ده چه پوه به شئ تاسي (پخپلې خطائي باندې) بيا بيخي داسي نه ده وړ (لائق) ژر ده چه پوه به شئ تاسي (پخپلې خطائي) باندې.

تفسير : يعني وګورئ په څو څو ځلې په تاکيد تاسي ته ويل کيږي چه ستاسي دا خيال صحيح نه دی چه «د مال او اولاد او نورو شتو ډيروالي په کار راتلونکی شي دی» عنقريب تاسي به ئې معلوم کړئ چه دا زائل او فاني څيزونه هيڅ کله د فخر او مباهلت لائق نه ؤ. بيا وپوهيږئ چه آخرت داسي يو شي نه دی چه له هغه څخه انکار يا غفلت وکړی شي په مخ کښې به تاسي ته دا درښکاره شي چه اصلي ژوندون عيش او هوسائي (آرام) په آخرت کښې ده او د دنيا ژوندون د هغې په مقابل کښې پرته (علاوه) له يوه خوب او خيال څخه بل شي نه دی. دا حقيقت څينو خلقو ته لږ قدر په دنيا کښې څرګندېږي (ښکاره کيږي) څو وروسته د قبر له رسيدلو څخه او بيا په محشر کښې دا غوټې لا ډيرې ښې پرانيستلې کيږي.

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ۝٥

نه ده داسي که تاسي پوهيدلئ (په خرابی د عاقبت د تکاثر او تفاخر) په علم اليقين سره (نو داسي به مو نه کول).

تفسير : ستاسي دا خيال هر ګز صحيح نه دی که تاسي په يقيني ډول (طريقه) او د صحيحو دلائلو په وسيله په دې خبرې پوهيدی چه د آخرت په مقابل کښې د دنيا شيان هيڅ دی نو هيڅ کله به مو غفلت نه کاوه.

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ۝٦ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ۝٧

قسم دی چه خامخا وبه وينئ تاسي هرومرو (خامخا) دوزخ بيا به خامخا ووينئ تاسي هرومرو (خامخا) هغه (دوزخ) په سترګو د يقين سره.

تفسير : يعني د غفلت او د انکار نتيجه دوزخ دی او تاسي ضرور د هغه ليدونکی ئې ړومبی د هغه څه اثر «برزخ» کښې په نظر درشي بيا به ئې په آخرت کښې په پوره ډول (طريقه) ووينئ او عين اليقين به مو حاصليږي.

ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيْمِ ﴿٨﴾ ع

بیا به خامخا پوښتنې وشي له تاسي څخه هرومرو (خامخا) په دغې ورځې کښې له (حقائقو د) نعمتونو هوساينو (راحت) نه (چه درکړې ؤ تاسي ته په دنيا کښې).

تفسیر : یعنی په هغه وقت کښې به وپوښتلی شي چه «اوس راوښيئ د دنيا د نعمتونو او د عيش او د هوسائی (آرام) حقيقت څرنګه ؤ؟ يا هلته پوښتل کيږی هغه ظاهری، باطنی، آفاقی، انفسی، جسمانی، روحانی نعمتونه چه ما تاسی ته په دنيا کښې عطاء کړی ؤ تاسی د هغه شکر او حق په څه ډول (طريقه) ادا کړی دی؟ او د خپل هغه حقيقی منعم په خوښولو کښې مو تر کوم ځای پوری سعی او زيار (محنت) ايستلی دی؟».

تمت سورة «التكاثر» بفضل الله تعالیٰ ومنه

سورة العصر مكية وهي ثلاث آيات و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۳) تسلسلها حسب النزول (۱۳) نزلت بعد سورة الانشراح.

د «العصر» سورت مکی دی (۳) آيته يوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰۳) په نزول کښې (۱۳) سورت دی وروسته د «الانشراح» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِيْ خُسْرٍ ﴿٢﴾

قسم دی په عصر چه بيشکه انسان خامخا په زيان کښې دی (په صرف کولو د عمر سره په فانيه ؤ مطالبو کښې).

تفسیر : عصر زمانی ته وائی يعنی قسم په زمانی باندی چه د انسان عمر هم په کښې داخل دی چه دا عمر د سعاداتو او کمالاتو د ګټلو دپاره يوه لويه پنګه (سرمايه) ده او پکښې عجائب او غرائب دی په اقسامو سره يا قسم دی د مازديګر په وخت باندی چه د دنيوی کارونو او وضيفو

له پلوه یو ځان ته اهمیت او مشغولیت لری او د لمانځه اداء ئی سخته ده ځکه چه خلق مشغول وی په دنیوی کارونو خپلو کښی او د دیانت له سببه د خورا (ډیر) لوی فضیلت وقت دی تر دی چه حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «د هر چا چه د (عصر) لمونځ فوت شی لکه چه د هغه گرد (تول) کور او د ژوندون شیان لوټ شوی وی» یا قسم دی ځما په پاکه زمانه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی چه په هغی کښی د عظمی رسالت او کبری خلافت رڼا او نور ډیر ښه ځلیږی او بهتر او غوره ده له نورو زمانو څخه. او د «والعصر د قسم جواب دغه دی چه ﴿ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِیْ خُسْرٍ ﴾ بیشکه انسان خامخا په زیان کښی دی».

له دی څخه به زیات زیان څه وی چه د واوری خرڅوونکی غوندی د هغه د تجارت راس‌المال چه د هغه عزیز عمر دی شیبه په شیبه (لحظه په لحظه) لهیږی که دی په دی ژر ورتگ کښی هیڅ یو داسی کار ونه کړی چه هغه یوائځی د دی تللی عمر پنگه (سرمایه) وبللی شی یا ئی په درد وخوری بلکه یو ابدی او غیر فانی متاع او د تل دپاره د کار شی وگرځی نو زیان او خساره ئی خو زیاتیږی که تاریخ ولولی یا د خپل ژوندون پر واقعاتو باندی غور وکړی نو له لږ فکر کولو څخه به دا ورثابته شی هغه خلق چه د خپل وروستی او مستقبل وقت څخه بی پروا پاتی کیږی او یوائځی په خیالی لذاتو کښی خپل وقت تیروی او د خپل عزیز عمر شیبی (لحظی) په غفلت، شرارت، لهو، لعب او نورو چتی (بیکاره) شیانو کښی خاوری ایری نه کړی هغه اوقات چه د مجد او شرف د تحصیل او د فضل او کمال د اکتساب دپاره وړ (لائق) او مناسب دی په تیره بیا هغه ښه پنگه (سرمایه) لرونکی اوقات چه د رسالت لمر خپل انتهائی عروج او پلوشی ته پکښی رسیدلی دی او دنیا ئی داسی رڼه کړی ده چه څاری (مثال) او نظیر ئی نشته که په غفلت او نسیان کښی تیر کړی شی نو وپوهیږئ چه له هغه څخه سخت زیان بل نشته هغه څوک خوش نصیبه او بختور دی چه دا فانی عمر باقی او دا بیکاره ژوندون د کار وگرځوی او د آخرت دپاره پکښی جدوجهد وکړی او دا خورا (ډیر) ښه اوقات او عمده مواقع غنیمت وگڼی او تل د سعادت په کسب او د کمالاتو په تحصیل کښی کوښښ وکړی نو دا خلق هغه کسان دی چه د هغوی ذکر په ﴿ اِلَّا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ﴾ کښی راغلی دی.

اِلَّا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ ۙ۬ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ۝٣

مگر (خو زیانکاران نه دی) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او وصیت ئی کړی وی یو له بله په حقه سره چه ایمان دی او وصیت ئی کړی وی یو له بله په صبر (په طاعت او مصیبت او له معصیته).

تفسير : يعني انسان ته د زيان په ژغورلو (ساتلو) كښې څلورو شيانو ته ضرورت دى. اول په الله تعالىٰ او په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندى ايمان راوړل او د هغه په هداياتو او وعدو باندى اخروى وى يا دنيوى پوره يقين لرل، دوهم د دى يقين اثر او اغيزه نه ښائى چه يواځى په قلب او دماغ پورى محدوده وى بلكه ښائى چه په جوارحو كښې هم څرگنده (ښكاره) شى او د هغه چارى او اعمال او ژوندون د ده د زړه هنداره وى، دريم دى پخپلى انفرادى اصلاح او فلاح باندى قناعت ونه كړى بلكه د خپل قوم او ملک ګټى او اجتماعى مفاد هم ښائى د ده تر كتنى او نظر لاندى وى! هر كله چه دوه مسلمانان سره وويني ښائى يو له بله سره په ورين (روڼ) تندى خبرى اترى وكړى او په قول او فعل او هره معامله كښې پرته (علاوه) له ديانت او صفائى څخه بل كار نه كوى! او تل دى يو بل ته د صداقت، امانت تاكيد وينا وكړى! څلورم هر يوه له ښائى چه تل بل ته دا وصيت او نصيحت كوى چه د حق په معامله او د شخصى او قومى اصلاح په لاره كښې چه هر څومره سختى او زيار (محنت) او ربړونه (تكليفونه) ورپيش شى يا له طبعى مخالفى چارى په مخ ورته راشى دا ګردى (تولى) دى په پوره صبر او استقامت سره تحمل كړى او هيڅ كله دى پل د نيكى له لارى څخه كوږ نه ږدى! هغه خوش قسمت انسانان چه د دى څلورو اوصافو له لارى څخه قدم كوږ نه ږدى! هغه خوش قسمت انسانان چه د دى څلورو اوصافو جامع او لرونكى وى او دوى سره د خپل كمال د نورو په تكميل كښې هم زيار (كوشش) كوى نو د هغوى نوم د دنيا په صفحاتو كښې تل ژوندى پاتى كيږى او هغه آثار چه دوى له خپل ځان څخه دلته ږدى هغه به تل د باقيات الصالحاتو په ډول (طريقه) د هغوى نومونه ژوندى او اجرونه ئې زياتوى. فى الحقيقت دا مبارک سورت د ديانت خلاصه ده حضرت امام شافعى رحمة الله عليه فرمايلى دى «كه له پاک قرآن څخه يواځى هم دا سورت نازل شوى وى نو د پوهانو بندګانو د هدايت دپاره هم كافى و» ځمونږ اسلافو او پخوانيو لويانو به كله چه يو له بل سره ليدل نو د جلا (جدا) كيدلو په وقت كښې به ئې يو بل ته دا مبارک سورت اوراوه.

تمت سورة «العصر» بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الهمزة مكية وهى تسع آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰٤) تسلسلها حسب النزول (۳۲) نزلت بعد سورة «القيامة».

د «الهمزة» سورت مكى دى (۹) آيت يوه ركوع لرى په تلاوت كښې (۱۰٤) په نزول كښې (۳۲) سورت دى وروسته له «القيامة» د سورت څخه نازل شوى دى.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَيۡلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةِۨ ۙ﴿۱﴾

افسوس هلاک یا کنده د دوزخ یا خرابی ده هر غیبت گر عیب گر لره.

تفسیر : یعنی له خپل ځان څخه نه خبریږی او نور حقیر گڼلی طعنی ورکوی او د هغوی په واقعی یا غیر واقعی عیبونو پسی لویدلی وی او لټوی ئی.

اۨلَّذِيۡ جَمَعَ مَالًا وَّعَدَّدَهٗ ۙ﴿۲﴾

هغه (غیبتگر عیبگر) چه جمع کړی ئی دی مال او وار وار ئی شمیرلی او ذخیره کړی ئی دی.

تفسیر : یعنی طعنی ورکول او عیب لټول د تکبر منشأ ده او د تکبر سبب مال دی چه د حرص لامله (له وجی) ئی له هری خوا ځان ته راټولوی او بخیلان د حرص لامله (له وجی) هری خوا ته لاس او پښی اچوی او د بخل له سببه خپلی گټی شمیرلی ساتی او یو پول او پیسه تری نه خرځ کوی. زیاتره بخیل مالداران داسی چه هغوی خپلی نغدی څو څو ځلی شمیری او حسابونه ئی جوړوی او له دی شمیرلو څخه هر ځلی بیل بیل خوند او مزه اخلی.

يَحۡسَبُ اَنَّ مَالَهٗۤ اَخۡلَدَهٗ ۚ﴿۳﴾

گمان کوی چه بیشکه مال د ده به تل ژوندی لری دی.

تفسیر : یعنی له دی چارو څخه دا راښکاری چه لکه دا مال هیڅ چیری نه ورځنی جلا (جدا) کیږی بلکه تل به دی له ارضی او سماوی آفتونو څخه ساتی؟.

كَلَّا لَيُنۡۢبَذَنَّ فِي الۡحُطَمَةِ ۖ﴿۴﴾

نه ده داسی (بلکه مړ به شی او خلاص به ئی نه کړی دا مال له عذابه) قسم دی چه خامخا وبه غورځولی شی هرومرو (خامخا) (دا جمع کوونکی) په هغه شی کښی چه ماتوونکی سوځونکی دی د هر شی.

تفسير : يعنى دا خيال بالكل چتى (بيكاره) دى مال خو تر هديرى پورى هم له چا سره نه ځى نو وروسته له هغه به څه ترى واخيست شى ګرد (تول) مال او دولت به هم داسى پاتى وى او دا بدبخت به پورته كړى او په دوزخ كښى به ئى وغورځوى.
«حطمة» هغه سخت ماتونكى اور ته وايه كيږى چه هر شى سم د لاسه بى له لوګى او اوږدو لمبو څخه وسوځوى.

وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْحُطَمَةُ ۝٥ نَارُ ٱللَّهِ ٱلْمُوقَدَةُ ۝٦ ٱلَّتِى تَطَّلِعُ عَلَى ٱلْأَفْـِٔدَةِ ۝٧

او څه شى پوه كړى ئې ته څه شى دى ماتوونكى سوځوونكى د هر شى. اور د الله دى بل كړى شوى هغه (اور) چه خيژى پر زړونو باندى (نو سوځوى ئى).

تفسير : يعنى ښه وپوهيږئ چه دا اور د بندګانو نه دى بلكه د الله تعالىٰ بل كړى شوى اور دى او د هغه له كيفيته څه مه پوښتئ چه دا اور ډير پوه لرونكى دى ګرد (تول) زړونه تر خپلى كتنى لاندى نيسى دا اور هر هغه زړه چه ايمان پكښى نه وى سوځوى او د ايمان دارو زړونو سره هيڅ كار نه لرى. د هغه سوځيدل چه په بدن باندى لګيږى سم د لاسه زړه ته رسيږى بلكه يو بل دول (طريقه) سوځيدل به داسى وى چه له زړه څخه شروع شوى نور بدن ته سرايت كوى او سره له دى چه زړونه، ارواح او جسمونه سره ګرد (تول) سوځيږى خو بيا به هغه مجرم نه مرى او دا دوزخى به تل دا غوښتنه كوى «كاشكى مرګى راشى او ما له دى ربړو (تكليفونو) څخه وژغورى (بچ كړى). خو د هغه دا هيله (اميد) نه پوره كيږى. خداى مو دى له دى عذاب او نه نورو عذابونو څخه وساتى.

إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ۝٨

بيشكه دا اور به په دوى باندى بند كړى شوى وى.

تفسير : يعنى كافران په دوزخ كښى غورځول كيږى بيا د دوزخ وروونه پرى ترل كيږى او هيڅ د وتلو لار به نه وى تل به په هغه كښى پاتى او سوځيږى په تحقيق سره دا اور د دوزخ به په دى كفارو باندى بند كړى شوى وى.

فِيْ عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

په ستنو راښکلیو شویو اوږدو سره .

تفسیر : یعنی د اور لمبی د اوږدو اوږدو ستنو په ډول (طریقه) پورته کیږی یا دا چه دوزخیان په اوږدو ستنو کښی سخت تړل کیږی چه د سوځیدلو په وقت کښی هیڅ ونشی خوځیدلی چه د دی خوا او هغی خوا له خوځیدلو د عذاب د څه سپکتیا توهم کیدی شی او ځینی وائی د دوزخ خوله په اوږدو اوږدو ستنو سره بندیږی چه له یوی خوا څخه بلی خوا ته راښکلی شوی وی والله اعلم.

تمت سورة الهمزة بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الفيل مكية وهى خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١٠٥) تسلسلها حسب النزول (١٩) نزلت بعد سورة «الكافرون».

د «الفیل» سورت مکی دی (٥) آیات یوه رکوع لری په تلاوت کښی (١٠٥) په نزول کښی (١٩) سورت دی وروسته د «الکافرون» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِيْلِ ﴿١﴾

آیا نه و لیدلی تا نه ئی خبر چه څرنګه کار کړی و رب ستا له خاوندانو د فیل سره .

تفسیر : یعنی د فیل (هاتی) د خاوندانو سره هغه معامله چه ستاسی پروردګار وکړه هغه به ضرور تاسی ته معلومه وی ځکه چه دا واقعه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم له باسعادت ولادت څخه څو ورځی پخوا شوی وه او د ډیر شهرت له سببه چه د هر لوی او کوچنی (وړوکی) په ژبه یادیده او د دی قرب عهد او د تواتر په بناء الله تعالیٰ دا علم په رؤیت سره تعبیر وفرمایه.

أَلَمۡ يَجۡعَلۡ كَيۡدَهُمۡ فِي تَضۡلِيلٖ ۝٢

آیا نه ئی و گرځولی (هغه) کید مکر د دوی (په حق د نړولو د کعبی بلکه گرځولی ئی و) په گمراهی زیانمنی بطلان کښی.

تفسیر : یعنی هغو کسانو غوښتل چه د الله تعالیٰ کعبه ورانه او خپله مصنوعی کعبه ودانه کړی نو دا ونه شوه کیدی. او الله تعالیٰ د هغوی گردی (تولی) ترنی بیکاره او تول تدابیر ئی بی اثره وگرځول او د کعبی شریفی د تباهی د فکر له سببه دوی پخپله تباه او بیکاره شول.

وَأَرۡسَلَ عَلَيۡهِمۡ طَيۡرًا أَبَابِيلَ ۝٣ تَرۡمِيهِم بِحِجَارَةٖ مِّن سِجِّيلٖ ۝٤

او راوئی لیږل په دوی باندی مرغان تولگی تولگی. چه ویشتل ئی هغوی په کانو سره چه له ختو په اور پخو شویو څخه جوړ شوی ؤ.

تفسیر : د اصحاب فیل لنده قصه دا ده د حبشی د تولواک (باچا) له خوا په یمن کښی یو (ابرهه) نامی حاکم مقرر و هغه ولید چه د عربو گرد (تول) خلق کعبی شریفی ته ځی او هلته حجونه کوی نو وئی غوښتل چه د خلقو توجه ځان ته ورکش کړی. نو دا تدبیر ئی له ځان سره وسنجاوه (جوړ کړ)چه د خپل عیسوی دین په نامه یوه لویه کتبه (عبادتخانه) جوړه کړی چه د هر راز (قسم) تکلفاتو او د راحت او هوسائی (آرام) او ساعت تیری اسباب پکښی غوند کړی شوی وی او غوښت ئی چه په دی دول (طریقه) به خلق اصلی کعبه پریږدی او د دی مکلفی او مرصعی عبادتخانی په لوری به راځی او د مکی د حج بیرؤ بار به مات شی لکه چه د یمن په یو لوی ښار کښی ئی چه (صنعاء) نومیږی مصنوعی کعبه جوړه او ډیر مال او شته ئی پری خرخ کړی و خو سره له هغه هم خلق ورته متوجه نشول کله چه عرب په تیره قریش له دی خبری څخه خبر شول سخت خپه او په قهر شول ځینی په قهر شوی هلته اودس ماتی ته کیناستل ځینی وائی چه کوم عرب اور بل کړی و چه د هغه کوم بخرکی الوتلی په هغی مانی کښی ولگید ابرهه له دی پیښی څخه ډیر په قهر شو او غوته ئی کړه چه پر کعبی شریفی باندی سره له ډیرو فوجونو او یو نومیالی هاتی چه (محمود) نومیده یرغل (حمله) ورووړی او ورانه ئی کړی هغی عربی قبیلی چه په لاره کښی ئی له هغه سره مقاومت وکړ د هغوی له لاسه ماتی وکړه او اصحاب الفیل په ډیر قوت او سامانی سره مکی شریفی ته ورسیدل د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نیکه عبدالمطلب په دی وقت کښی د قریشو سردار او د کعبی شریفی لوی متولی و. کله چه دوی له دی پیښی څخه خبر شول وی ویل «خلقو! تاسی د خپلو ځانونو ساتنه وکړئ! د کعبی ساتنه به

هغه وکړی چه څېښتن (مالک) ئې دی» کله چه ابرهه پخپل مخ کښې هیڅ یو مانع ونه لیده نو یقین ئې راغی چه د کعبې ورانول اوس یو آسانه کار دی ځکه چه ځما پر مخ کښې هیڅ څوک مقابله کوونکی نه دی. کله چه مکې معظمې ته نژدې د «محسر» وادی ته ورسید چه د یوی کندی نوم دی نو د لوی سیند له لوری د شنو او ژیړو مرغانو کوچنی کوچنی (وړی وړی) ډلی ورښکاره شوی چه د هغوی په مښوکو او منګلو کښې وړوکی کنکری وی چه جوړی شوی وی له ختو څخه په پخولو سره لکه خښتی یا قدرتی وی لکه کوټکانی دی عجیب او غریب مرغانو تولی تولی کنکری پر لښکر ورولی د الله په قدرت به دا د کنکرو ویشتل کټ مټ (هوبهو) لکه د ټوپکو پر هغوی باندی اثر او اغیزه کوله. او په هر چا چه لګیده له بلی خوا به ئې وتله او عجیب ډول (طریقه) بوسی ماده به ئې پریښوده ډیر ډیر لښکر ئې هلته مړه شول هغه چه وتښتیدل په نورو ربړو (تکلیفونو) سره اخته او پکښې مړه شول ځینې وائې دا پیښه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له ولادت څخه پنځوس ورځې پخوا شوی ده ځینې وائې دا پیښه په هغې ورځې کښې شوی ده چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پکښې تولد شو. ګواکی دا یوه آسمانی نښه د دوی د بختور راتګ ده او یوه غیبی اشاره ده چه الله تعالیٰ د خپل کور او د بندګانو په فوق العاده ډول (طریقه) سره هم ساتنه کوی او د دی کور متولی هم له نورو څخه سره د خپل مقدس پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښه شان ساتی او دښمنانو ته هسی موقع نه پریږدی چه دوی کعبې شریفې یا د کعبې شریفې رښتینو خادمانو ته څه تکلیف او ضرر ورپیښ کړی.

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ۝٥

نو وئې ګرځاوه دغه لښکر په شان د وښو خوړلیو شویو پائمال کړیو شویو.

تفسیر : په شان د هغو وښو او پانو د فصل یا خوړلی شوی ګیاه چه غوائې، غوا، او نور حیوانات ئې خوری او پاتی ئې په اخور کښې وی یعنی داسی تیت او پرک (خواره واره) او منتشر بد صورت مبتدل بیکاره او تکر تکر شول لکه پاتی واښه د حیواناتو.

تمت سورة «الفيل» بفضل الله تعالیٰ ومنه وكرمه

سورة «قريش» مكية وهي اربع آيات و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١٠٦) تسلسلها حسب النزول (٢٩) نزلت بعد سورة «التين».

د «قریش» سورت مکی دی (٤) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (١٠٦) په نزول کښې (٢٩) سورت دی وروسته د «التین» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لِاِيْلٰفِ قُرَيْشٍ ① اٖلٰفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيْفِ ② فَلْيَعْبُدُوْا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ③ الَّذِيْٓ اَطْعَمَهُمْ مِّنْ جُوْعٍ وَّاٰمَنَهُمْ مِّنْ خَوْفٍ ④

له جهته د انس او الفت د قریشو یو له بل سره له جهته د انس او الفت د دوی په سفر د ژمی (کښی یمن ته) او (په سفر د) اوړی (کښی شام ته هر کال) نو ښائی چه بندګی وکړی دوی رب د دی کوټی (کعبی) ته هغه (رب) چه طعام خواړه ئی ورکړی دی دوی ته په لوږی کښی او امن ئی ورکړی دی دوی ته له خوف ویری څخه.

تفسیر : یعنی په مکی کښی غله او نور خواړه نه پیدا کیده نو ځکه د قریشو داسی عادت و چه په هر کال کښی به دوی دوه ځلی سفر کاوٌ د ژمی په وقت کښی د یمن په لوری چه تود دی او په اوړی کښی د شام په لوری چه یخ او زرغون ملک دی. د هر ځای خلقو به دوی د اهل حرم او د بیت الله د خادمانو په نامه سره پیژندل او د دوی به ئی ډیر عزت او احترام او خدمت کاوٌ او د هغوی ځان او مال ته به ئی لاس نه غځؤو نو ځکه دوی به له دی تګ او راتګ څخه په زړه پوری ګټی اخیستلی او بیا په امن، اطمینان او ډاډینه (سکون) سره پخپلو کورونو کښی کیناستل، خوړل او خورول به ئی. د حرم په شاؤ خوا کښی به د غلا ، داړی، لوټ او تالا شورماشور ؤ خو پخپله په حرم شریف کښی به د هغه د احترام په سبب قلاره قلاری وه او د قریشو خلقو په ډیرو هوسائیو (آرام) سره خپل ژوندون تیروه نو د هم دی انعام تذکره ، یادونه دلته شوی ده چه د دی کور په طفیل می تاسی ته طعام او ډوډی درکړه ! او امنیت، طمانیت سکون او هوسائی (آرام) مو دروبښله او د اصحاب الفیل له یرغل او تعرض څخه مو وساتلئ نو تاسی ولی د دی کور د څیښتن (خاوند) الله تعالیٰ بندګی نه کوئ؟ او د هغه استاځی (رسول) ته ولی ربړونه (تکلیفونه) پیښوئ آیا دا ډیره بی انتهاء ناشکری او احسان هیرول نه دی؟ که په نورو خبرو نه پوهیږئ نو د دی ښکاره حقیقت په منلو کښی چه پوهیدل ئی ډیر آسان دی ولی خپل ځانونه وړاندی وروسته کوئ؟

تمت سورة «قریش» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الماعون الثلاث الآيات الاول منها مكية وبقيتها مدنية وهى سبع آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۷) تسلسلها حسب النزول (۱۷) نزلت بعد سورة «التكاثر»

د «الماعون» سورت دری ړومبنی آیات مکی او نور ئی مدنی دی (۷) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰۷) په نزول کښې (۱۷) سورت دی وروسته د «التکاثر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

أَرَءَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ①

آیا وینی ته هغه څوک چه دروغ وائی په ورځی د جزاء باندی.

تفسیر : یعنی دغه مکذب کافر داسی وائی چه له سره عدل او انصاف به نه کیږی او د الله تعالیٰ له لوری به د ښو او بدو بدل نه ورکاؤ کیږی. ځینو د (دین) معنی «ملت» اخیستی دی یعنی د حق مذهب او اسلام ملت دروغ بولی ګواکی مذهب او ملت د هغوی په نزد هیڅ یو شی نه دی.

فَذٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ ②

نو (که ئی پیژنی هم دغه) همغه (څوک) دی چه رټی شړی یتیم پلار مړی لره (په شړلو قبیحو سره).

تفسیر : یعنی له یتیم او پلار مړی سره همدردی او خواخوږی چیری؟ بلکه له هغو سره په ډیره بیرحمی، غټ زړه توب، بداخلاقی معامله کوی او حق ئی نه ورکوی او اموال ئی له خپل ځان سره په ناحقه ساتی.

وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ③

نو نه کوی تیزول په طعام، خواړه ورکولو د مسکین باندی.

تفسیر : یعنی نه دوی پخپله د غریبانو او محتاجانو خبر اخلی او نه نورو ته ترغیب ورکوی. ښکاره دی چه د یتیمانو او محتاجانو خبر اخیستل او پر هغوی باندی رحم او زړه سوی کول د هر مذهب او ملت په تعلیم کښې شته او له هغو مکارمو اخلاقو څخه دی چه د هغو په ښه والی گرد (تول) عقلاء او پوهان اتفاق لری نو هر سری چه له دی ابتدائی اخلاقو څخه هم عاری وی ودی پوهیږی چه هغه سری نه دی حیوان دی او داسی سری له دین سره مینه نه لری او له الله تعالیٰ سره ئی علائق او اړیکی (رابطه) نه وی.

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾

پس هلاک افسوس کنده د دوزخ یا خرابی ده دپاره د لمونځ کوونکی هغه کسان چه دوی له لمانځه خپله غافله بی‌خبره وی (پخپلو اوقاتو او آدابو سره ئی نه اداء کوی).

تفسیر : یعنی نه پوهیږی چه لمونځ له چا سره مناجات دی؟ او د هغه مقصد څه دی؟ او د څومره اهتمام لائق او وړ (قابل) دی؟ دا به څرنگه لمونځ وی چه کله ئی نه کوی او کله ئی کوی. وقت او بی وقته پری ودریږی، په دنیوی چارو او خبرو کښې په لوی لاس وقت تنگوی او بیا ئی چه کوی هم یو څو تونگی وهی او دی ته هیڅ فکر نه کوی چه چاته مخامخ ولاړ یم؟ د احکم الحاکمین په دربار کښې په څه شان حاضری ورکوم؟ آیا الله تعالیٰ یواځی ناسته ولاړه سر په ځمکه لگول کړیدل وینی او (استغفر الله) ځمونږ زړونه وینی آیا په دی کښې د اخلاص او خشوع رنگ شته؟ په یاد ئی ولرئ چه دا گرد (تول) صورتونه په ﴿عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ کښې درجه په درجه شامل دی لکه چه ځینو اسلافو په دی سره تصریح کړی ده.

الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ﴿٦﴾

هغه کسان چه دوی ریاکاری کوی (په عمل خپل کښې، ښوونه کوی خلقو ته).

تفسیر : یعنی یو لمونځ څه بلکه د هغوی نور عملونه هم له ریاکاری او نمایش څخه تش نه وی گواکی د دوی مقصد له خالق څخه سترگی اړول او د مخلوق خوښول دی.

وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ۝٧

او منع کوی دوی مال د زکوٰة یا اسباب د معاونت امداد یو له بله.

تفسیر : یعنی زکوٰة او صدقات او نور میراث خو نه ورکوی بلکه معمولی شیان لکه لوښی، رسی، تبر، یوم، لور، غلبیل، اوبه، مالګه، اور، تار، ستن، او نور هم چا نه چه تری وئی غواړی نه ئی ورکوی چه د هغو ورکول په ګرده (توله) دنیا کښې یو عام رواج دی. کله چه د بخل دا حال وی نو له ریائی لمانځه څخه به څه ګټه (فائدة) واخلی که یو سړی ځان ته لمونځ کوونکی وائی یا وایه شی خو له خالق تعالیٰ سره خلوص او له مخلوق سره ئی همدردی نه لری نو د هغه د اسلام لفظ بی معنی او د هغه لمونځ له حقیقت څخه لری دی. ریاکاری او بد اخلاقی خو د هغو بدبختانو کار دی چه د الله تعالیٰ په دین او د جزاء په ورځ باندی څه اعتقاد نه لری.

تمت سورة «الماعون» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الکوثر مکیة وهی ثلاث آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۸) تسلسلها حسب النزول (۱۵) نزلت بعد سورة العادیات.

د «الکوثر» سورت مکی دی (۳) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰۸) او په نزول کښې (۱۵) سورت دی وروسته د «العادیات» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِنَّآ اَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ ۝١

بیشکه مونږ درکړی مو دی تاته کوثر (ډیر خیر یا ویاله په جنت کښې).

تفسیر : یعنی په تحقیق سره ما درکړی دی تا لره ای محمده کوثر چه په وزن د (فوعل) دی په معنی د کثرت یعنی درکړی می دی تا لره خیر کثیر چه علم او نبوت، قرآن او شفاعت دی او چا ویلی دی چه «خیر کثیر» اولاد او اتباع دی او د محمدی امت علماء فضلاء دی هوا د «کوثر» معنی خیر کثیر دی یعنی ډیری ښیګڼی (فائدی) او بهتری. دلته له هغه څخه څه مراد دی په «البحر المحیط» کښې د ده په نسبت (۲٦) اقوال ذکر شوی دی او په آخر کښې ئی دی

ته ترجیح ورکړی ده چه تر دی لفظ لاندی ګرد (تول) دینی او دنیوی دولتونه او حسی او معنوی نعمتونه داخل دی چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم یا د هغوی په طفیل د هغه مرحومه امت ته رسیدونکی دی. له دی نعمتونو څخه یو لوی نعمت «حوض کوثر» هم دی چه په دی نامه په مسلمانانو کښی مشهور دی او د هغه په اوبو باندی به د قیامت په ورځ خپل امت اوبه کوی ای ارحم الراحمین! دا خطاء کاره او مخ توری هم له دی څخه سیراب کړی.

تنبیه : د «حوض کوثر» ثبوت د ځینو محدثینو په نزد د تواتر تر حد پوری رسیدلی دی نو ښائی چه هر مسلمان پری باور ولری!. په احادیثو کښی د هغه عجیبی او غریبی ښیګنی (فائدی) بیان شوی دی په ځینو روایاتو کښی د هغه شته په محشر کښی او په ډیرو کښی په جنت کښی ثابتیږی. زیاتو علماؤ د هغه تطبیق داسی کړی دی چه پخپله دا نهر به په جنت کښی وی او د هغه اوبه د حشر ډګر ته هم راوستلی کیږی او په یوه حوض کښی تولیږی چه دواړو ته به «کوثر» وایه کیږی. والله اعلم بالصواب.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾

نو لمونځ کوه دپاره د رب خپل او قربانی کوه!.

تفسیر : یعنی د دومره لوی انعام او احسان شکر هم ښائی لوی وی. او ښائی چه پخپل روح او بدن او مال سره پوره د خپل رب په عبادت کښی مشغول او لګیا وی. په بدنی او روحانی عباداتو کښی له ګردو (تولو) څخه لوی عبادت لمونځ دی او په مالی عباداتو کښی قربانی یو ممتاز حیثیت لری ځکه د قربانی اصلی حقیقت د خپل ځان جارول (قربانول) دی، د ساکښانو (جاندارو) قربانی د هغه په ځای درول د ځینو حکمتونو او مصلحتونو په بناء شوی دی لکه چه د حضرت ابراهیم او اسمٰعیل علیهما السلام له قصی څخه ښکاره ده ځکه د انعام د سورت په شلمه رکوع ۱۶۲-۱۶۳ آیت کښی لمونځ او قربانی یو ځای داسی یاد شوی دی.

﴿ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴾ .

تنبیه : په ځینو روایاتو کښی د «وانحر» معنی لاس په تتر (سینه) باندی ایښودل راغلی دی مګر ابن کثیر رحمة الله علیه په دغو روایاتو باندی خبری کړی دی په پای (آخر) کښی ئی دی خبری ته ترجیح ورکړی ده چه د «نحر» معنی قربانی ده ګواکی په دی کښی پر مشرکانو باندی تعریض شوی دی چه هغوی عبادت او وینه تویول بتانو لره کوی او مسلمانان لمونځ او قربانی خاص واحد الله تعالیٰ ته کوی.

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

بیشکه دښمن ستا همغه دی بی بنیاده له هره خیره منقطع.

تفسیر : ځینو کفارو به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شان کښې داسې ویل دا سړی ځوی نه لری نو تر ځو چه ژوندی وی خلق به ئی نوم یادوی خو وروسته له مرګه به ئی څوک نوم اخلی داسې بې هلک سړی ته په محاوراتو کښې «ابتر» وایه کیده «ابتر» په اصل کښې لندی «دم بریده» بوده (ځاروی) ته وائی د هغه چا چه تر ده وروسته کوم نوم اخیستونکی پاتی نشی ګواکی د هغه لکۍ هم پرې شوی ده نو قرآن کریم دا راښیی هغه چاته چه الله تعالیٰ خیر کثیر عطاء فرمایلی وی تر ابد الاباد پورې د هغه نوم روڼ پاتی کیږی او هغه ته «ابتر» ویل خورا (ډیر) ډیر حماقت او ناپوهی ده په رښتیا سره هغه څوک چه داسې مقدسی او مقبولی هستی سره بغض عناد او عداوت ولری هغه له خپل ځانه وروسته څه د خیر ذکر او نیک اثر نه پریږدی. نن چه دیارلس سوه او اتیا کاله د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه تیر شوی دی بیا هم ماشاء الله د هغه حضرت له روحانی اولاد څخه ګرده (توله) دنیا ډکه ده او جسمانی اولاده ئی هم د دوی د لونو له خوا ډیر زیاته په هر ملک کښې شته. د دوی د دین صالحه آثار په عالم کښې ځلیږی. د دوی یادول په ښه نوم محبت او عقیده سره د کروړونو انسانانو زړونو ته خوښی ښښی. دوست او دښمن تول د دوی د اصلاحی چارو ستاینه (صفت) کوی. او مونږ مسلمانان ئی د زړه له کومی حق او رښتیا بولو. پرته (علاوه) له دنیا څخه په آخرت کښې بیا په هغه مقام محمود کښې چه دوی به هلته ودریږی او هغه عامه مقبولیت او متبوعیت چه دوی ته علیٰ رءوس الاشهاد په برخه کیږی هم ځمونږ د افتخار ځای دی. آیا داسې دائم‌البرکت ذات ته «ابتر» ویل العیاذ بالله ښه کار دی؟ د دی خبری په مقابل هغه ردی سترګی ته چه دا خبره ئی له خولی څخه وتلی ده څیر شئ چه د هغه کم بخت نوم نښه نه ده پاتی او تر نن پورې ئی هیڅوک په ښه نوم هم په ژبه نه راوړی د ګردو (تولو) بې ادبانو حال به هم داسې وی چه هغوی کله نه کله ځمونږ پاک پیغمبر سره بغض او عداوت لاره یا به ئی له هغوی سره د بې ادبی کوم حرکت کاوه؟ او وروسته له دی به هم که څوک ځمونږ د مقدس رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه بې ادبی وکړی حال به ئی هم داسې «ابتر» کیږی.

تمت سورة «الكوثر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وكرمه

سورة «الكافرون» مكية وهي ست آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۹) تسلسلها حسب النزول (۱۸) نزلت بعد سورة «الماعون».

د «الكافرون» سورت مکی دی (٦) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰۹) په نزول کښې (۱۸) سورت دی وروسته د «الماعون» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلۡ يٰۤاَيُّهَا الۡكٰفِرُوۡنَ ۝۱

ووایه (ای محمده ! چه) ای کافرانو .

تفسیر : د قریشو څو تنو غټانو وویل ای محمده ! راځه چه مونږ او تاسی روغه سره وکړو تاسی تر یوه کال پوری څمونږ د معبودانو عبادت وکړئ! بیا په دوهم کال کښی مونږ ستا د معبود عبادت کوو او داسی به هر یوه تولګی ته د بل تولګی له دین څخه څه برخه رسیږی. حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «زه له الله تعالیٰ څخه له دی نه پناه غواړم چه د یوی ثانیی له مخی هم له هغه سره بل څوک یا شی شریک وګڼم» بیا ئی وویل «ښه نو تاسی څمونږ د معبودانو مذمت مه کوئ نو مونږ به هم ستا د پیغمبری تصدیق او ستا د معبود ستاینه (صفت) کوو» نو په دی باندی دا سورت نازل شو چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفارو په لویه جرګه کښی ولوست چه د هغه خلاصه د مشرکینو له طور او طریقی څخه پوره بیزاری ښکاروی او د هغوی څخنی د تعلقاتو د انقطاع اعلان او بیزاری څرګندوی (ښکاره کوی) هو! انبیاء علیهم السلام به چه د هغوی ړومبنی کار د شرک د رګونو او ریښو ایستل دی په داسی ناپاکی رتلی روغی باندی څرنګه راضی کیږی فی‌الحقیقت د الله تعالیٰ په معبودیت کښی هیڅ یو مذهب لرونکی اختلاف او جګړه نه کوی بلکه پخپله مشرکان هم د خپلو بتانو په نسبت داسی وائی چه مونږ د دی بتانو عبادت څکه کوو چه دوی مو د الله تعالیٰ په دربار کښی د نژدیوالی وسیله وګرځی لکه چه د «زمر» په اوله رکوع آیت ۳ څمونږ دغه تفسیر کښی راغلی دی ﴿ مَا نَعۡبُدُهُمۡ اِلَّا لِيُقَرِّبُوۡنَاۤ اِلَى اللّٰهِ زُلۡفٰى ﴾ څه اختلاف چه دی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له عبادت څخه دی څکه د روغی هغه صورت چه د قریشو له لوری وروړاندی شوی و د هغه ښکاره مطلب داسی و چه هغوی پوره پخپلو چارو باندی لکه پخوا ټینګ ولاړ دی یعنی د الله تعالیٰ او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د دواړو عبادت کوی او دوی دی د خپل توحید له مسلکه لاس واخلی نو د دی شخړی د روغی او د جګړی د پری کری دپاره دا سورت نازل شو.

لَاۤ اَعۡبُدُ مَا تَعۡبُدُوۡنَ ۝۲ وَلَاۤ اَنۡتُمۡ عٰبِدُوۡنَ مَاۤ اَعۡبُدُ ۝۳

نه کوم زه (فی الحال) عبادت د هغه شی چه تاسی ئی عبادت کوئ (ای

کافرانو چه بتان دی) او نه یئ تاسی (ای کافرانو فی الحال) عبادت کوونکی د هغه ذات چه زه ئی عبادت کوم.

تفسیر : یعنی پرته (علاوه) له الله څخه د هغو معبودانو چه تاسی جوړ کړی دی زه اوس عبادت نه کوم او نه تاسی د هغه احد او صمد الله تعالیٰ عبادت بی د نورو له شرکت څخه کوئ چه زه ئی عبادت کوم او په راتلونکی زمانی کښی هم زه ستاسی د معبودانو عبادت نه کوم.

وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ﴿٤﴾ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴿٥﴾

او نه یم زه عبادت کوونکی (په وروستی زمانه کښی) د هغه شی چه عبادت ئی کوئ تاسی (ای کافرانو) او نه یئ تاسی (ای کافرانو په وروستی زمانه کښی) عبادت کوونکی د هغه ذات چه زه ئی عبادت کوم (چه الله دی).

تفسیر : یعنی وروسته له دی نه هم زه ستاسی د معبودانو عبادت کوونکی نه یم او نه تاسی ځما د دغه واحد معبود بی له شرکته عبادت کوونکی یئ مطلب ئی دا چه زه موحد یم له شرک څخه اوس او په راتلونکی زمانی کښی لری تښتم او تاسی سره له شرکته نه اوس او نه په راتلونکی زمانی کښی موحد کیدی شئ سم له دی تقریر سره په دی آیتونو کښی تکرار نه پاتی کیږی.

تنبیه : ځینی علماؤ دا تکرار پر تاکید باندی حمل کړی او ځینی په ړومبنیو دوو جملو کښی د حال او استقبال نفی او په وروستنیو دوو جملو کښی د ماضی نفی اخلی (کما صرح به الزمخشری) ځینو په ړومبنی دوو جملو کښی د حال او په وروستنیو دوو جملو کښی د استقبال اراده ښکاره کړی ده (کما یظهر من ترجمة شیخ الهند) لیکن ځینو محققینو په ړومبنیو دوو جملو کښی «ما» موصوله او په وروستنیو دوو جملو کښی «ما» مصدریه ګڼلی داسی وائی «ځما او ستاسی په منځ کښی نه په معبود کښی اشتراک شته او نه د عبادت په طریقه کښی. تاسی خو د بتانو عبادت کوئ چه هغوی ځما معبودان نه دی او زه د هغه الله تعالیٰ عبادت کوم چه د هغه په شان او صفت کښی هیڅوک شریک کیدی نشی او داسی واحد احد ستاسی معبود نه دی علی هذالقیاس تاسی څرنګه چه عبادت کوئ وئی کړئ! لکه چه بربند د کعبی په شاؤ خوا کښی ګدیږئ. یا د الله تعالیٰ د ذکر او د یادولو په ځای شپیلی وهئ زه داسی عبادت کوونکی نه یم او همغسی چه زه ئی عبادت کوم او په ډیره خشوع او خضوع سره ورته مخامخ کیږم تاسی د هغه توفیق نه لرئ نو ځکه ځما او ستاسی لاره بیخی جلا (جدا) ده. د دی حقیر په خیال کښی داسی راځی چه ړومبنی جمله ئی د حال او استقبال د نفی دپاره کیښوده شی یعنی زه نه اوس او نه په راتلونکی زمانه کښی ستاسی د معبودانو عبادت پرستش کولی شم لکه چه تاسی ئی

له ما څخه غواړئ او د ﴿ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمۡ ﴾ مطلب د (حافظ ابن تیمیة رحمة الله علیه) په وینا داسی واخیست شی کله چه زه د الله رسول یم دا ځما په شان کښی نشته او نه به می کله ممکن شی په شرعی امکان چه د شرک مرتکب شم تر دی چه په تیری زمانی کښی چه تاسی پخوا ځما له بعثته بتانو، تیږو (ګټو)، ونو او نورو ته عبادت کاؤ ما پرته (علاوه) له واحد الله تعالیٰ څخه د بل کوم شی عبادت نه دی کړی ورروسته له دی چه د الله تعالیٰ له لوری د وحی، د بینات، د هدی، او د نورو ښوونو رڼا خوره شوه کله ممکن دی چه زه به شرکیاتو کښی له تاسی سره مل شم. ښائی له هم دی سببه دلته په ﴿ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ ﴾ کښی اسمیه جمله او په ﴿ مَّا عَبَدتُّمۡ ﴾ کښی د ماضی صیغه غوره شوی وی. پاتی شول د کفارو احوال نو د هغوی بیان ئی په دواړو جملو کښی یو شان وفرمایل ﴿ وَلَآ أَنتُمۡ عَٰبِدُونَ مَآ أَعۡبُدُ ﴾ یعنی تاسی ای کفارو! د خپلو بدو استعداداتو او انتهائی بدبختیو په سبب د دی وړ (لائق) نه یئ چه په هیڅ وقت او هیڅ حال کښی د واحد الله تعالیٰ بی له شرکته عبادت کوونکی شئ تر دی چه د روغی د خبری په منځ کښی هم د شرک په چرت (خیال) کښی دوب تللی یئ په یوه ځای کښی ﴿ مَا تَعۡبُدُونَ ﴾ په صیغه د مضارع او په بل ځای کښی ئی ﴿ مَّا عَبَدتُّمۡ ﴾ راوړل په صیغه د ماضی سره ښائی په دی لوری اشاره وی چه د هغوی معبودان هره ورځ بدلیږی هر هغه شی چه دوی ته عجیب معلوم شی یا کومه ښکلی تیږه (ګټه) یا ونه یا بل څیز ووینی سم د لاسه هغه د خپل معبود په ځای ودروی او هغه بل پریږدی د هر موسم او هر کار دپاره بیل بیل معبودان لری یو د سفر بل د حضر یو د دودی بل د اوبو یو د اولاد او بل د نورو وقس علیٰ هذا (حافظ شمس الدین ابن قیم رحمة الله علیه) په (بدائع‌الفوائد) کښی د دی سورت په لطائفو او نفائسو او مزایاؤ باندی ښی وینناوی کړی دی قرآنی معارف لوستونکی ته ښائی چه خامخا د هغو کتنه وکړی!.

لَكُمۡ دِينُكُمۡ وَلِيَ دِينِ ۝٦ ع

تاسی لره دین ستاسی دی (د شرک) او ما لره دین (د توحید اسلام) ځما دی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی هغه ضد به چه تاسی کړی دی څه فائده دررسوی تر څو چه الله تعالیٰ فیصله وکړی» اوس مونږ بالکل له تاسی څخه بیزاره یو او د هغی فیصلی په انتظار کښی یو او په هغه دین قویم باندی چه الله تعالیٰ مونږ ته مرحمت کړی دی دیر خوښ یو تاسی چه د خپلو ځانونو دپاره د بدبختی هغه تګ خوښ کړی دی هغه دی تاسی ته مبارک وی هر یو فریق ته به د هغه د دود او دستور او د راه او روش نتیجه پوره وررسیږی.

تمت سورة «الکافرون» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «النصر» نزلت بمنىٰ فى حجة الوداع فتعد مدنية وهى آخر ما نزل من السور آياتها ثلاث وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١١٠) تسلسلها حسب النزول (١١٤) نزلت بعد سورة التوبة

د «النصر» سورت په (منىٰ) په حجة الوداع کښې نازل شوی دی او په مدنی سورتونو کښې حسابیږی او وروستنی (١١٤) سورت دی په نزول کښې (١١٠) سورت دی په تلاوت کښې وروسته د «التوبة» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾

کله چه راشی نصرت مرسته (مدد) د الله او فتح (د مکی).

تفسیر : لویه فیصله کوونکی خبره دا ده چه مکه معظمه چه د حجاز مرکز او د اسلام ډیری نښې لری فتح شی د عربو د زیاترو قبیلو سترګی هغی ته وی پخوا له دی نه به یو یو دوه دوه سری په اسلام کښې داخلیدل خو د مکی معظمی له فتحی څخه وروسته ډلی ډلی داخلیدل تر دی حده پوری چه د عربو جزیره ګرده (توله) د اسلام په نور او رڼا رڼه او ګردو (تولو) هستیدونکیو ته ئې د توحید کلمه ولوستله او هغه مقصد چه عبارت د نبی کریم له بعثت څخه ؤ. پوره شو.

وَرَاَیْتَ النَّاسَ یَدْخُلُوْنَ فِیْ دِیْنِ اللّٰهِ اَفْوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

او وینی به ته خلق چه ننوځی به دین د الله کښې فوج فوج ډلی ډلی پس تسبیح پاکی وایه سره د حمد ثناء د رب خپل.

تفسیر : یعنی وپوهیږئ چه د بعثت مقصود او د دنیا د هستوګنی مطلب چه د دین تکمیل او د کبری خلافت تمهید دی پوره شو. اوس د آخرت سفر نژدی دی. نو ښائی چه له دنیا څخه ځان فارغ کړئ! او د زړه له کومی آخرت ته متوجه شئ! او له پخوا څخه زیاتره د هغه تسبیح او تحمید ووایئ او په دی فتوحاتو او بریو باندی د هغه شکر ادا کړئ او همیشه اوسئ په استغفار باندی.

وَاسْتَغْفِرْهُ ۚ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾ ع

او مغفرت بښنه وغواړه له ده څخه (لپاره د گناهونو د امت خپل یا لپاره د ماتیدو د نفس او قصور د عمل) بیشکه چه دغه (الله) تل دی ښه توبه قبلوونکی د مستغفرانو گنهکارانو.

تفسیر : یعنی ته ای محمد صلی الله علیه وسلم! ځان ته او خپل امت ته استغفار ووایه. بیشکه چه دغه الله دی تل ښه توبه قبلوونکی.

تنبیه : د نبی کریم صلی الله علیه وسلم استغفار ځان ته پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی تیر شو هلته دی وکوت شی! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی په قرآن کریم کښی هر چیری د فیصلی وعدی دی او کافرانو د فیصلی تلوار کوله د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عمر په آخر کښی مکه معظمه فتحه شوه گردی (تولی) قبیلی له زړه مسلمانی شوی هغه وعدی گردی (تولی) رښتیا شوی اوس نو د خپل امت د گناهونو مغفرت او بښنه وغواړئ! چه د شفاعت درجه دی لا لوړه (اوچته) شی. دا سورت د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په آخر عمر کښی نازل شوی دی چه هغوی د دی له لوستلو څخه په دی خبره وپوهید چه ما په دنیا کښی خپل دا راسپارلی شوی کار پای (آخر) ته ورساو اوس نو د آخرت د سفر وار دی.

تمت سورة «النصر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة « تبّت » مکیة وهی خمس آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (١١١) تسلسلها حسب النزول (٦) نزلت بعد سورة « الفاتحة ».

د « تبّت » سورت مکی دی (٥) آیتونه (١) رکوع لری په تلاوت کښی (١١١) په نزول کښی (٦) سورت دی وروسته د « الفاتحة » له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾

مات هلاک دی شی دواړه لاسونه د ابی لهب او پخپله دی هم هلاک شه.

تفسیر: ابولهب چه نوم ئی عبد العزی بن عبد المطلب دی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حقیقی تره و خو د خپل کفر او شقاوت له سببه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم ډیر سخت دښمن و، کله چه ځمونږ پیغمبر په کومه مجمع او ډله کښې د حق تعالیٰ کومه خبره ویله نو دی بدبخت به دوی په تیږو (ګټو) ویشتل او ډیر ځله له دی تیږو (ګټو) ویشتلو څخه د ده مبارک وجود ژوبلیده او وینی تری بهیدی ابی لهب تل به داسی چغې وهلی «ای خلقو! د دی سړی خبرو ته غوږونه مه ږدئ! چه معاذ الله دروغجن او بی دین دی» کله به ئی ویل «محمد له مونږ سره د هغو شیانو وعده کوی چه مونږ ته به پس له مرګه رسیږی مونږ د هغو شیانو په کیدلو باندی هیڅ باور نه لرو» بیا به ئی خپلو دواړو لاسو ته داسی ویل «تبا لکما اری فیکما شیئاً مما یقول محمد صلی الله علیه وسلم» تاسی دواړه رامات شئ چه زه به تاسی کښې د محمد صلی الله علیه وسلم له دغو ویلو شویو شیانو څخه هیڅ شی نه وینم» یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د «صفا» په غونډی باندی ودرید او ګردو (تولو) ته ئی ورغږ کړ د دوی په غږ باندی ګرد (تول) خلق سره تول شول. دوی په ډیری مؤثری طریقی سره د اسلام دعوت شروع کړ (ابولهب) هم هلته و په ځینو روایاتو کښې دی چه د خپلو دواړو لاسو په اوچت غورځولو سره ئی وویل «تبا لک سائر الیوم أَلِهٰذَا جمعتنا: مات شئ آیا نن مونږ د داسی خبری د آوریدلو دپاره دلته سره راتول شوی یو؟» په روح المعانی کښې له ځینو څخه نقل شوی دی چه (ابولهب) پخپلو لاسو کښې تیږی (ګټی) اخیستی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوری ئی وویشتلی او دا ئی ویل لنده ئی دا چه د (ابولهب) دښمنی او شقاوت او له حق سره عداوت تر انتهاء پوری رسیدلی و سره له دی کله چه د الله تعالیٰ له عذابه ویراوه کیده نو ویل به ئی «که چیری په ربښتیا سره دا کار کیدونکی وی نو له ماسره مال او اولاد ډیر دی چه زه هغه ګرد (تول) په خپلی فدیی کښې ورکرم او ځان له هغو عذابونو څخه وژغورم (وساتم) د ده ښځی (ام جمیل) هم له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سخته هنده او ضد او عداوت درلود (لرلو) او د ابولهب د دښمنی د اور پیلوځه (خشاک) وه لکه چه دغه ښځه د دغی دښمنی په اور کښې د ضد او عناد لرګی غورځول او هغه ئی لا پسی تیزاوه په دی سورت کښې د دوی دواړو انجام راښوولی شوی دی او داسی یوه تنبیه پکښې شته نر وی که ښځه، خپل وی که پردی لوی وی که وړوکی هر هغه کله چه د حق په عداوت باندی ملا وتړی هغه بالاخر خوار او ذلیل او تباه کیږی لکه چه د پیغمبرانو ډیر نزدی خپلوان هم له هغه ذلت څخه ونه ژغورل (ساتل) شول (ابولهب) ته وګورئ چه د خپلو لاسو په خوځولو سره ئی ځمونږ د پاک پیغمبر پر خلاف خبری کولی او پر خپل زور او قوت باندی مغرور و او د الله تعالیٰ مقدس شریعت او د معصوم رسول الله صلی الله علیه وسلم پاک طریقت ته ئی لاس ورغځاوه خنګه ئی لاسونه ورمات شول او د هغه ګرد (تول) هغه کوښښونه چه د حق په پټولو کښې ئی کول ابته (خراب) شول او د هغه سرداری او لوئی د تل دپاره د ده له لاسه ووته ګردی (تولی) چارئی بیکاره شولی غرور ئی له سره ووت او له زوره ولوید او د تباهی په کنده

کښې پریوت. دا سورت مکی دی وائی چه د «بدر» له غزا څخه اووه ورځې وروسته په ده باندی یوه بده سوځوونکې او زهر لرونکې دانه وخته چه د هغې په سبب دی له کور او کهول څخه جلا (جدا) کړ شو او هیڅوک نه ورته نژدی کیدل تر دی چه همغلته مړ شو او مړی ئې تر دریو ورځو پوری هلته پروت و تر څو وپرسید او خوړین شو دلته خلقو د حبشی مزدورانو په لاس په یوه لرګی کښې وتاړه او په یوه چوغالی کښې ئې چه چیری کنستلی شوی و لکه یوه مرداره ومنده او د دغه چوغالی سره ئې په تیږو (ګټو) او شګو سره پټ کړ شو دا خو د دنیا رسوائی او خرابی ده ښکاره ده چه د آخرت ربړونه (تکلیفونه) له دی څخه ډیر سخت دی ﴿ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴾ .

مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾

دفع به نه کړی (دغه هلاکت) له دغه (ابی لهب) څخه (اصلی) مال د ده او هغه چه ده ګټلی و (یعنی اولاده ئې).

تفسیر : یعنی مال، اولاد، عزت، وجاهت او لوئی هیڅ یوه ابی لهب له هلاکته ونه شو ژغورلی (ساتلی).

سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾

ژر دی چه ننه به وځی (ابی لهب په قیامت کښې) په اور خاوند د لمبو کښې.

تفسیر : یعنی وروسته له مړ کیدلو څخه ابی لهب ته سخت لمبی لرونکی اور رسیدونکی دی. ښائی په دی مناسبت قرآن کریم د عبد العزی کنیت ابی لهب ایښی وی، په دنیا کښې هغه ته ابی لهب ځکه ویل کیده چه د هغه د مخ بارخوګان لکه اور ځلیدل مګر قرآن کریم دا راوښوول چه دی د خپل آخری انجام د اعتبار او پلوه هم د ابی لهب د ویلو وړ (لائق) دی.

وَٱمْرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلْحَطَبِ ﴿٤﴾

او (ننه به وځی) ښځه د هغه (ابی لهب) اور ته په دی حال کښې چه بار راوړونکې به وی د خسو (د دوزخ).

تفسیر : د ابی لهب ښځه ام جمیل سره له مال داری ډیره بخیله او شومه وه نو ځکه دا به په

خپله ځنګل ته تله لرګی به ئې راوړه او اغزی به ئې تولول او ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په لاره کښې به ئې د شپې له مخې اچول چه هغوی ته د تهجد د تګ او راتګ په وقت کښې ربړ (تکلیف) ورپیښ شي. فرمایلي ئې دي «دی لکه چه دلته د حق په دښمنی او د الله تعالیٰ د پیغمبر په ایذاء رسولو کښې د خپل میره (خاوند) سره معاونت او مرستی (مدد) کولي په دوزخ کښې به هم هغه سره داسې مرستي (مدد) کوي» ښائي چه هلته به هم د زقوم او ضریع چه د دوزخ اغزی لرونکي ونې دي لرګی راوړي او د هغو په وسیله به د خپل میره (خاوند) د عذاب اور لا تودوی لکه چه ابن کثیر رحمة الله علیه ویلی دی.

تنبیه : ځینو د «حمالة الحطب» معنی چغل ګر اخیستی دی لکه چه د عربو په محاورو کښې دا لفظ په دی معنی سره هم وایه کیږی او په پارسئ کښې چغل ګر ته «هیزم کش» وایه شي.

فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۝٥

حال دا چه په غاړی د دی کښې رسی ده له مضبوطو رسیو (پتوکیو د خرماؤ) څخه.

تفسیر : یعنی ډیره کلکه او مضبوطه چوخیدونکی رسی. له دی څخه زیاترو مفسرینو د دوزخ د اوسپنې غاړکی او سلاسل مراد اخیستی دی او دا تشبیه د ﴿ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴾ په مناسب ورکړی شوی ده ځکه چه د لرګیو د بار ترلو کښې رسی ته ډیر ضرورت پیښیږی. لیکې چه د دی ښځې په غاړه کښې یوه خورا (ډیر) ښه قیمتداره غاړکی وه دی به ویل «په لات او عزیٰ باندی قسم خورم چه زه دا خپله غاړکی د محمد په عداوت باندی لګوم» نو ځکه ضرور دی چه په دوزخ کښې هم د هغې غاړی له هغسې یوی غاړکی څخه تشه نه وی عجیبه خبره لا دا ده چه د دی بدبختی مرګ هم داسې واقع شو چه د لرګیو د پیټی رسی د هغې په غاړه کښې چه په یوه ګټ باندی ئې دمه کیښوده غوټه شوه او غټه تیره (ګټه) د دی او د پیټی په منځ کښې راغله او سا ئې وختله.

تمت سورة «تبّت» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الاخلاص مکية وهی اربع آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۲) تسلسلها حسب النزول (۲۲) نزلت بعد سورة «الناس»

د «الاخلاص» سورت مکی دی (٤) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۱۲) په نزول کښې (۲۲) سورت دی وروسته د «الناس» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۚ﴿۱﴾ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۚ﴿۲﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) شان دا دی چه الله يو دی (په ذات او صفات خپل کښې) الله بی پروا دی (الله ته هر شی محتاج دی).

تفسير : يعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ په نسبت پوښتی چه دی څنګه دی؟ تاسی ورته داسی ووايئ چه الله تعالیٰ يو دی! او د هغه په ذات کښې په هيڅ ډول (طريقه) د تعدد او تکثر او دوه‌ئيزتوب ګنجايش نشته او نه ئی څوک په مقابل کښې شته او نه مشابه لری په دی سره د مجوسانو عقيده رده شوه چه وائی خدايان دوه دی يو د خير څيښتن (مالک) «يزدان» او بل د شر څيښتن (مالک) «اهريمن» دی او هم د هندوانو عقيدی ترديدی شوی چه هغوی د دری ديرشو کروړو بتانو منونکی دی او هغوی ته د خدائی په چارو کښې برخی ورکوی.
د «الصمد» تفسير په څو ډوله (قسمه) کړی شوی دی چه (طبرانی) هغه ګرد (تول) نقل کړی وائی «**وكل هذه صحيحة وهى صفات ربناعزوجل هوالذى يصمد اليه فى الحوائج وهو الذى قد انتهى سؤدده وهو الصمد الذى لا جوف له ولا يأكل ولا يشرب وهو الباقى بعد خلقه**» دا ګرد (تول) رښتيا دی. او څمونږ الله تعالیٰ هغه لوی ذات دی چه هغه ته هر راز (قسم) اړتياوی (احتياج) وروړاندی کيږی او هر ډول (طريقه) مرستی (مدد) ورڅخه غوښتلی کيږی او د ګرد (تول) سترتوب (لويی) او د تولی مشرتيا صفت په کښې شته. نه خوری او نه څښی او نه چا ته محتاج دی او له خپلو مخلوقاتو څخه وروسته هم پاتی دی.» ابن کثير. د پاک الله د صمديت له صفت څخه د هغو ناپوهانو رد هم وشو چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه نور کسان هم واکوالان (اختيارمند) ګڼی يا د هغوی په پوره خپلواکی باندی عقيده لری د آريه ؤ د عقيدی ترديد هم وشو څکه چه د دوی له اصولو سره سم د دنيا په پيدا کولو کښې روح او ماده لويه اغيزه (اثر) لری او دا دواړه شيان پخپل وجود کښې الله تعالیٰ ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی (استغفر الله).

لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ۙ﴿۳﴾

نه ئی دی څيږولی (هيڅوک) او نه دی څيږولی شوی دی (له هيچا نه).

تفسیر : یعنی نه هیڅوک د ده اولاد دی او نه دی د چا اولاد دی له دی څخه د هغو عقائدو تردید هم وشو چه په هغو کښی حضرت مسیح علیه السلام یا حضرت عزیر علیه السلام د الله تعالیٰ ځامن بلل کیږی یا پرښتو ته د الله تعالیٰ لونی وائی او هم په ﴿ وَلَمۡ یُوۡلَدۡ ﴾ سره د هغو عقیدو تردید وشو چه ځینی خلق مسیح یا نورو ته الله وائی یعنی د الله تعالیٰ دا شان دی چه څوک ئی نه وی ځیږولی او نه دی له بل چا څخه ځیږولی شوی وی او ښکاره خبره ده چه عیسیٰ علیه السلام د یوی سپین لمنی جینئ له نسه پیدا شوی دی نو هغه څنگه خدای کیدی شی؟.

وَلَمۡ یَکُنۡ لَّهٗ کُفُوًا اَحَدٌ ﴿۴﴾ ع

او نشته دغه (الله) لره برابر سیال هیڅوک.

تفسیر : کله چه هیڅوک د الله تعالیٰ سیال، شریک، برابر، مل نه وی نو د هغه ښځه او هلک او نور له کومه کیږی؟ له دی جملی څخه د هغو خلقو تردید وشو چه د الله تعالیٰ په ځینو صفتونو کښی کوم مخلوق هغه غوندی گنی تر دی چه ځینی رد سترگی د الوهیت له دی ستاینی (صفت) څخه پوره ستاینی (صفت) هغو مخلوقاتو ته هم ورکوی. د یهودانو په کتابونو کښی ئی لیکلی دی چه د غیږو په یوی مسابقی کښی یعقوب علیه السلام په الله تعالیٰ باندی په غیږ کښی غالب شو (العیاذ بالله) ﴿ کَبُرَتۡ کَلِمَةً تَخۡرُجُ مِنۡ اَفۡوَاهِهِمۡ ؕ اِنۡ یَّقُوۡلُوۡنَ اِلَّا کَذِبًا ﴾ **انی أسألک یا الله الواحد الاحد الصمد الذی لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفواً احد ان تغفرلنا ذنوبنا انک انت الغفور الرحیم»**

تمت سورة «الاخلاص» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الفلق مکیة او مدنیة وهی خمس آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۳) تسلسلها حسب النزول (۲۰) نزلت بعد سورة «الفیل»

د «الفلق» سورت مکی یا مدنی دی پنځه آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱۳) په نزول کښی (۲۰) سورت دی وروسته د «الفیل» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۙ﴿۱﴾

ووایه (ای محمده) پناه غواړم په رب د صبا څیروونکی د تیاری باندی.

تفسیر : یعنی هغه چه د شپی تیاره څیروی او له هغی څخه د سهار انوار او رڼا ښکاروی.

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ۙ﴿۲﴾

له شره د هغه شی چه پیدا کړی ئی دی (له ضررناکو شیانو څخه).

تفسیر : یعنی هر هغه مخلوق چه په هغه کښی څه بدی او شر وی زه د هغه له شر او بدی څخه پناه غواړم وروسته د دی ځای په مناسبت د څو ځان ته څیزونو نومونه هم اخیستی شوی دی.

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ ۙ﴿۳﴾

او له شره د تیاری شپی کله چه تکه توره شی (او هر شی پټ کړی).

تفسیر : یعنی د شپی تیاره چه په هغی کښی زیاتره شرور او بدی پیښیږی په تیره بیا کودی (سحر) او نوری پیښی دیری واقع او پیښیږی چه خوف یا د لمر لویده تری مراد دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په دی کښی گردی (تولی) تیاری راغلی ظاهری، باطنی، تنگه، پریشانی او گمراهی او نور.

وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِی الْعُقَدِ ۙ﴿۴﴾

او له شره د هغو ښځو ساحرانو پوکی کوونکیو چه پو کول کړی په غوتو کښی.

تفسیر : له «النفاثات فی العقد» او پوکی کوونکیو نفسونو څخه هغه ښځی یا هغه ډلی یا هغه نفوس مراد دی چه د سحر او د کودو د چارو کولو په وقت کښی پر کومی ژی یا مزی یا ویښته یا نورو باندی څه ولولی او پری پو ئی کړی او غوتی پکښی واچوی هغه کودی چه لبید بن اعصم ځمونږ پر پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی کړی وی په هغو کښی ځینی جونی هم گډی وی والله اعلم.

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾ ع

او له شره د حسد كوونكي كله چه ښكاره كړي حسد خپل.

تفسير : حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «كله چه د هغه نظر ولګيږي بيشكه» نظر او د ستركو تپ يوه واقعي او ريښتيا خبره ده خو د ډيرو مفسرينو په نزد د «ومن شر حاسد اذا حسد» مطلب دا دی كله چه حاسد د خپل زړه كيفيت ضبط نه كړی شي او په عملي ډول (طريقه) سره خپل حسد ښكاره كړي نو د هغه له بدی څخه پنا غوښتل ښائي. كه د يوه سړي په زړه كښي بي واكه حسد پيدا شي خو هغه خپل نفس پخپل ضبط او پخپل واک (اختيار) ساتي او له محسود سره د حسد وضعيت نه ښكاروي نو هغه له دي څخه وتلي دی. د حسد معنی دا ده چه د بل چا د وركړی شوی نعمت زوال وغواړي البته داسي غوښتنه چه الله تعالیٰ ماته هم داسي نعمت يا زيات له هغه څخه وبښي چه هغه ته الله تعالیٰ وركړی دی په رخي (كينه) او حسد كښي داخله نه ده او هغه ته (غبطه) وايه شي. د بخاري شريف په دي حديث كښي چه د لاحسد الافی اثنتين الخ» له حسد څخه هم دا غبطه مراد ده.

تمت سورة «الفلق» بفضل الله تعالیٰ و منه وكرمه

سورة الناس مدنية او مكية وهي ست آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١١٤) تسلسلها حسب النزول (٢١) نزلت بعد سورة الفلق.

د «الناس» سورت مدني يا مكي دی شپږ آيات يوه ركوع لري په تلاوت كښي (١١٤) په نزول كښي (٢١) سورت دی وروسته د «الفلق» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكي دی

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِ ﴿٢﴾ إِلَٰهِ النَّاسِ ﴿٣﴾

ووايه (ای محمده) پناه غواړم په رب د تولو خلقو په باچا د تولو خلقو په معبود د تولو خلقو.

تفسير : اكر كه د الله تعالیٰ د ربوبيت شان او د باچاهي چاري پر تولو مخلوقاتو باندي

شاملي دي خو دا صفات همغسي چه په کامل دول (طريقه) په انسانانو کښي دي په نورو مخلوقاتو کښي داسي له لري نه ځرګندېږي (ښکاره کيږي) نو ځکه ئي د «رب» او د «ملک» او د نورو اضافت انسانانو ته وفرمايه. او هم په وسوسو کښي ابتلاء او اخته کيدل پرته (علاوه) له انسان څخه د بل مخلوق په شان کښي نشته.

مِنۡ شَرِّ الۡوَسۡوَاسِ ۙ۬ الۡخَنَّاسِ ۙ۝۴

له شره د وسوسي اچوونکي تښتيدونکي (شيطان له ذکره د الله).

تفسير : شيطان سره له دي چه له سترګو څخه پټ دي خلق غولوي او له لاري څخه ئي وباسي تر څو چه انسان په غفلت کښي اوسيږي د هغه تسلط پر دوی باندي زياتيږي او کله چه ويښ او خپل الله تعالیٰ ئي په ياد شي نو هغه هم سم د لاسه تښتي.

الَّذِيۡ يُوَسۡوِسُ فِيۡ صُدُوۡرِ النَّاسِ ۙ۝۵ مِنَ الۡجِنَّةِ وَالنَّاسِ ۝۶ ع

هغه (شيطان) چه وسوسي اچوي په سينو زړونو د خلقو کښي (چه دغه وسوسه اچوونکي) له پيريانو او انسانانو څخه دي.

تفسير : شيطان هم په پيريانو کښي او هم په انسانانو کښي شته لکه چه په (١٤) رکوع ۱۱۲ آيت د «الانعام» د سورت ځمونږ دغه مقدس تفسير کښي داسي يو آيت لولو ﴿ وَكَذٰلِكَ جَعَلۡنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيٰطِيۡنَ الۡاِنۡسِ وَالۡجِنِّ يُوۡحِيۡ بَعۡضُهُمۡ اِلٰى بَعۡضٍ زُخۡرُفَ الۡقَوۡلِ غُرُوۡرًا ﴾
الله تعالیٰ مو دي د دي دواړو له شره وساتي. (تکمله) د دي دوو سورتونو په تفسير کښي عالمانو او حکيمانو ډيري زياتي نکتي ويلي دي. د حافظ ابن قيم رحمة الله عليه ځمونږ د امام رازی رحمة الله عليه ځمونږ د بلخي ابن سبارح. د حضرت شاه عبد العزيز دهلوی محدث رحمة الله عليه اوږدو بيانونو ليکل دلته ممکن نه دي نو دلته يوازي د مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمة الله عليه د کلام خلاصه او د وينا لندون ليکل کيږي چه د «فوائد موضح الفرقان» د حسن خاتمي دپاره يو نيک فال ثابت شي.
دا يو فطري او عام دستور دی کله چه په کوم باغ کښي نوي ترکودي (شنيلي، نبات) ځمکه وچوي او له تخم څخه د باندي ووځي نو باغوان يا بزګر د هغه تحفظ او پالني او روزني ته زياته توجه کوي او د هغه د لوئيدلو په نسبت دير کوښښ او زيار (محنت) کوي چه هغه له ګردو (تولو) ارضي او سماوي آفاتو څخه وساتي او تر څو د خپل کمال حد ته ونه رسيږي دی ئي دير ربړ (تکليف) ايستلو او پام لرني ته اړ (مجبور) دی. اوس په دي خبري باندي غور کول په کار

دی چه د بوټی د ژوندون فناء کوونکی یا د هغه د ثمراتو له تمتع څخه د هغه د مالک محروم ګرځوونکی کوم کوم آفتونه دی؟ چه د هغو د شر او مضمرت په لری کولو کښی تل باغوان یا بزګر ځیر وی او زیاته توجه او هوش ولری؟ چه خپل مساعی کامیاب کړی په ادنیٰ تأمل او لږ تصور او اتکل سره څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه داسی آفتونه زیاتره په څلور دوله (قسمه) پیښیږی چه د هغو په انسداد کښی باغوانان څلورو شیانو ته ډیر اړ (مجبور) دی.

اول: د بوټی خوړونکی چینجی او خزندی شرل چه د هغو له غاښو او خولو څخه نبات او ترکودی ته زیان رسیږی. یا د هغو په جبلت او خلقت کښی د هغه بوټو خوړل داخل دی.

دوهم: د ویالی یا د سین یا د کاریز یا د کوهی اوبه، هوا او د لمر تودوخی الغرض د ژوندون او د ترقی ګرد (ټول) اسباب د شتو او د هستی پوره انتظام دی.

دریم: په هغه باندی د واوری، پړلی، خاوری او د نورو شیانو لویدل چه د هغه د غریزی حرارت د احتقان باعث شی ځکه چه دغه د دی د ترقی او د نشو او نماء مانع ګرځی.

څلورم: د باغ د خاوند کوم دښمن یا حاسد د هغه کومه څانګه یا لښته او پانی او نور ونه شکوی یا هغه له بیخه ونه کاږی او ایسته ئی ونه غورځوی.

که باغوان د دی څلورو واړو خبرو پوره مکمل انتظام او بندوبست وکړی نو له الله تعالیٰ څخه هیله (امید) کیږی چه هغه نبات او ترکودی لوئی شی او په زړه پوری ګټی تری واخیستی شی او خلق د هغو د څانګو له میوو څخه پوره فائده واخلی. هم داسی مونږ ته ښائی چه د ارض او سماء له خالق څخه چه رب الفلق او خالق الحب والنوی دی او د نړی د ټکو شنو چمنونو حقیقی مالک او مربی دی د خپل وجود د شجر او د ایمان د شجر په نسبت له دی څلورو آفتونو څخه پناه وغواړو! بیا ښائی معلوم کړ شی لکه چه په اول قسم کښی د ترکودی خوړونکیو ساکښانو (ذی روحو) ضرر پیښول یواځی د هغوی د طبیعت له مقتضیاتو څخه وهم داسی د شر اضافت د «ماخلق» په لوری هم په دی خوا مشیر دی چه دا شر د هغه د مخلوق من حیث هو مخلوق له سببه ثابت دی او د هغو په زړونو کښی پرته (علاوه) د هغو د طبیعت او فطری دوامی بل کوم سبب ته دخل نشته لکه چه په منګور، لړم، سباع، بهائم، او نورو کښی لیدل کیږی.

د لړم لشه ټومبل نه دی له هنده   دا ئی غوښت دی د وجود له سره هنده
نیش عقرب نه از پی کین است   مقتضای طبیعتش این است

وروسته له دی په دوهمه درجه کښی ئی له (غاسق اذا وقب) څخه د تعوذ تعلیم ورکړی دی چه له هغه څخه د مفسرینو په نزد یا شپه ده چه ښه توره تیاره شی یا د لمر دوبیدل وی یا د سپوږمی تندر او خوف دی له دوی څخه هره یوه معنی چه واخلئ دومره خبره خو یقینی ده چه په (غاسق) کښی د (شر) پیدا کیدل د هغی پر وقوب (د یو څیز تر شا پټیدو) باندی مبنی دی او ښکاره ده چه په وقوب (پټیدل) کښی پرته (علاوه) له دی څخه بله کومه خبره نشته چه له مونږ څخه د یوه څیز علاقه منقطعه شی او هغه فوائد او ګټی چه مونږ ته د هغی له ظهور څخه

حاصلیدی هغه به اوس په لاس نه راځی کله چه داسی دی نو دا تمثیل له اسبابو او مسبباتو څخه برته (علاوه) پر بل کوم شی باندی نه لګیږی ځکه چه د مسبب وجود د اسبابو او معداتو پر وجود باندی موقوف دی تر څو د اسبابو علاقه له مسبباتو سره قائمه نه وی هیڅ کله کوم مسبب په خپل وجود کښی بریالی (کامیاب) کیدی نشی او هم دا خبره ده چه مونږ د آفتونو په دوهم قسم کښی ولیکل چه که اوبه، هوا، د لمر تودوخی او رڼا الغرض د ژوندون او ترقی ګرد (تول) اسباب په زړه پوری منظم نه وی نو هغه ترکودی، نبات مړاوی او وچیږی.

وروسته له دی دریم تعوذ له (نفاثات فی العقد) څخه وکړ شو لکه چه وویل شول له هغه څخه ساحرانه چاری مراد دی هغه کسان چه د سحر د وجود منونکی دی هغوی ئی منی چه د سحر له اثره مسحور ته داسی امور پیښیږی چه له هغو څخه د طبیعت اصلی آثار مغلوب او مړه کیږی. نو د سحر آفت هغه آفت ته ډیر ورته دی چه تر کودی ته له واوری او ږلی او د غریزی حرارت د بندیدو په سبب پیدا کیږی او د هغه په نشوؤ نما او وده او لوئیدو کښی نقصان پیښوی هغه الفاظ چه د (لبید بن اعصم) په قصه کښی شته ځینی ئی دا دی «فقام علیه الصلوٰة والسلام کأنما انشط من عقال» له دی څخه ښکاریږی چه پر دوی باندی کوم شی مستولی شوی و او د دوی د طبیعت مقتضیات ئی پټ کړی و چه د جبریل علیه السلام په تعوذ سره د الله تعالیٰ په امر هغه عارضه ورکه شوه.

اوس له هغو افاتو څخه چه د ځان ساتنه ضروری ده فقط یوه آخری درجه پاتی شوه چه دښمن د حسد او عداوت په سبب د باغ کومه څانګه یا لښته ماتوی یا بوتی له بیخه راوکاږی د باندی ئی غورځوی یا ئی پانی یا ئی میوی شکوی د شر دا مرتبه ئی له (ومن شر حاسد) سره په ډیر وضاحت راوښووله.

په دغه تقریر او وینا کښی که کوم لږ والی شته خو هغه یوائځی دا دی چه کله کله تخم ته پرته (علاوه) له دی څلورو واړو آفتونو څخه کوم بل آفت پخوا له زرغونیدلو څخه ورپیښیږی بیا خو ئی میږتون منځنی جوهر چه د تخم تومنه یا قلب یا د تخم «سویداء» ورته وایه شی او د زرغونیدلو اصلی ماده وی خوری یا ئی د بلی کومی پیښی په سبب دننه برخه تکه توره واړوی یا له منځه دوه پلی شی او د نشونما او د زرغونیدلو، لوئیدلو او د ودی قابلیت پکښی پاتی نشی ښائی د دی لږتوب د تلافی دپاره په بل سورت کښی د (الوسواس الخناس) له شر څخه د استعاذی تعلیم ورکړی شوی وی ولی (وسواس) د هغو فاسدو خطراتو نوم دی چه په سترګو نه ښکاری بلکه په پته سره د ایمان په قوت کښی کندو او رخنه اچوی چه د هغه علاج پرته (علاوه) د عالم الخفیات والسرائر څخه بل څوک نشی کولی خو کله چه د وسوسو مقابله له ایمان سره وشی نو د وسواس د دفعی دپاره په هم دی صفاتو باندی د تمسک ضرورت دی چه د ایمان د مبادی او مناقشی له اصولو څخه شمیرلی کیږی او له هغو څخه ایمان ته مدد رسی. اوس له تجربو څخه راښکاره شوه چه له ګردو (تولو) څخه اول د ایمان انقیاد او تسلیم نشو او نما د حق تعالیٰ د بی انتهاء تربیتونو او بی غایاتو انعاماتو د لیدلو څخه حاصلیږی نو کله چه مونږ د هغه

په مطلقه ربوبیت باندې نظر واچوو نو ځمونږ ذهن دې خوا ته منتقل کیږي چه هغه ذات رب العزت مالک الملک او مطلق شهنشاه هم دې ځکه چه د تربیت مطلقه معنی د هر راز (قسم) جسماني او روحاني ضروریاتو رسونه دي او دا کار پرته (علاوه) له هسې یو منبع الکمالات ذات څخه له بل چا څخه کیدونکې نه دي چه هغه د هر راز (قسم) ضروریاتو او شیانو مالک او د دنیا هیڅ یو شي د هغه د اقتدار له قبضه د باندې نه دې هم داسې ذات ته مونږ مالک الملک او مطلق شهنشاه ویلې شو او بیشکه د هغه لوی شان داسې کیدې شي چه (لمن الملک الیوم لله الواحد القهار) ګواکې مالکیت یا ملکیت د داسې یو قوت نوم دې چه د هغه د فعلیت مرتبه په (ربوبیت) سره موسومیږي ځکه چه د ربوبیت لنډ تعریف د منفعت اعطاء او د مضرت دفع دې او پر دغو دواړو باندې قدرت لرل دي دا د مطلق شهنشاه منصب دي که لږ له دې څخه وړاندې ته ځیر شو نو د دې علی الاطلاق باچا د معبودیت (الوهیت) سراغ او پته هم موندله کیږي ځکه چه معبود هغه ته وایه شي چه د هغه د حکم په مقابل کښې هر څوک غاړه کیږدي او د ده د امر په مقابل کښې د بل حکم هیڅ خیال او پروا ونه کړه شي نو ښکاره ده چه دا د بندګۍ انقیاد پرته (علاوه) د کامله محبت او مطلقه حکومت په مخامخ کښې د بل چا په مخ کښې نه کاوه او نه ئې وړ (لائق) دې د دې دواړو شیانو اصلي مستحق پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک نه دې ځکه د معبودیت او الوهیت صفت هم یوائې هغه (وحده لا شریک له) ته ثابت شو. وواییځ ﴿ قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴾

لنډه ئې دا هغه کوم صفت چه د ایمان مبدأ ګرځي ربوبیت دي وروسته له هغه د ملکیت صفت دی او له تولو څخه وروسته د الوهیت مرتبه ده نو هر هغه څوک چه خپل ایمان د شیطاني وسوسو د مضرت د ساتلو په نیت د حق تعالیٰ دربار ته حاضریږي چه هلته خپله چاره جوئي وکړي نو ښائي هم داسې درجه په درجه له یو مقام څخه بل مقام ته لاړ شي لکه چه پخپله پروردګار په هم دې ترتیب سره د خپلې ستاینې (صفت) په ﴿ بِرَبِّ النَّاسِ ، مَلِكِ النَّاسِ ، إِلَٰهِ النَّاسِ ﴾ سره په سورت «النّاس» کښې بیان فرمایلې دي او عجیبه خبره دا ده لکه چه د مستعاذ به له خوا دلته درې صفتونه بې د عاطفي له واو څخه او بې د جارې د «ب» له اعادې څخه مذکور دي د مستعاذ منه له جانبه هم درې شیان په نظر راځي چه پرله پسې صفت په صفت بیان کړې شوې دي. په دې باندې به داسې پوهیږئ چه د «وسواس» د وصفیت په مقابل کښې واخلئ ځکه چه حقیقي مستعاذ به «اله النّاس» دي او «ملک» او «رب» په هغه پورې د رسیدلو عنوان تاکلي (مقرر کړې) شوې دي هم داسې د مستعاذ عنه حقیقت هم دا «وسواس» دي چه د هغه د صفت په مخ کښې «خناس» راوړې شوې دي له «خناس» څخه دا مراد دې چه شیطان د غفلت په حال د انسان په زړه کښې وسوسه اچوي او کله چه څوک ویښ شي نو د غلو په شان د هغوی پسې بیرته ځان راکاږي د داسې غلو او بدو چارو نیول او د هغوی د ربړ (تکلیف)، تعدی لاس پرې کول او د رعیتونو د آرامي او د هوسائي (راحت) چارې ورغوندول د سلاطینو او د تولواکانو لویه فریضه او مهمه وظیفه ده ځکه مناسب به وي چه د دې صفت په مقابل کښې

(ملک الناس) کیښود شي او (الذی یوسوس فی صدور الناس) چه د (خناس) د فعلیت درجه ده او مونږ هغې ته د غله د نقب وهلو سره تشبیه ورکولی شو هغه د (رب الناس) په مقابله کښې دی چه په پخوانی تحریر کښی د (ملک الناس) د فعلیت مرتبه ده وشمیرلی شي بیا دی وکتلی شي چه د مستعاذ منه او مستعاذ به په منځ کښې څومره نام او کامل تقابل ښکاریږی والله تعالیٰ اعلم باسرار کلامه!

اوله تنبیه : له ډیرو اصحابو لکه حضرت بی بی عائشه الصدیقه، حضرت ابن عباس، حضرت زید بن ارقم رضی الله تعالیٰ عنهم څخه روایت دی چه پر حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم ځینو یهودانو سحر جادو او کودی کړی وی چه د هغو له اثره د هغوی په مبارک بدن باندی یو راز (قسم) مرض لاحق شو. په دی منځ کښې کله داسی هم پیښیده چه دوی به ځینی دنیوی چاری کولی خو بیا ئی داسی ګڼل چه هغه ئی نه دی کړی یا هغه دنیوی کار چه کړی ئی نه وی داسی ئی باله چه کړی ئی دی د دی پیښې د علاج دپاره الله تعالیٰ دا دوه سورتونه رانازل کړل چه د هغه له تأثره د الله تعالیٰ په اذن هغه مرض زائل شو واضح دی وی چه دا واقعه په صحیحینو کښې شته چه په هغه باندی تر اوسه پوری هیڅ یوه محدث جرح نه ده کړی او داسی کیفیت د رسالت له منصبه سره قطعاً منافی نه دی لکه چه دوی کله فارغ او ځینی اوقات غشی پر دوی باندی طاری کیده یا څو ځلی په لمانځه کښې سهو شوی دی. دوی فرمایلی دی **(انما انا بشر انسی کما تنسون فاذا نسیت فذکرونی:** بیشکه چه زه یو سړی یم لکه تاسی او هیروم شیان لکه چه تاسی ئی هیروئ کله چه ځما څخه کوم شی هیر شی نو هغه را په یاد کړئ!) ښائی چه ځینی ناپوهان ووائی چه «که پر هغوی باندی غشی طاری کیده نو د هغه پر وحی او نورو خبرو باندی څنګه یقین وکړی شي؟ ښائی چه په هغه هم سهو، نسیان هیره او نور شیان ګډ وی» اګر که د هغی سهوی او نسیان څخه دا نه لازمیږی چه د الله تعالیٰ د وحی او د تبلیغ په فرائضو کښې شکوک او شبهات پیدا شي او له دومره یوی خبری څخه چه کله کله به دوی د یوه کړی کار په نسبت فرمایل چه نه ئی دی کړی یا یو ناشوی کار به ئی داسی ګڼه چه کړی ئی دی څرنګه به دا لازمیږی چه د دوی په ځینو تعلیماتو او د بعثت د فرائضو په قوت او اعتبار کښې څه شک او شبهه پیدا شي.

په یاد ئی ولرئ چه سهو، نسیان، مرض غشی او نور انسانی عوارض د بشریت له خواصو څخه دی کله چه انبیاء علیهم السلام بشر دی نو د داسی خواصو موندل د هغو په وجود کښې د هغوی له مرتبې څخه هیڅ شی نه لږوی هو! دا ضروری ده کله چه د یوه سړی په نسبت په قاطعه ؤ براهینو او نیره ؤ دلائلو ثابت شي چه هغه په رښتیا سره د الله تعالیٰ یقینی استاځی وی نو د دی خبری منل هم په کار دی چه د الله تعالیٰ د هغه د عصمت تکفل کړی دی او همغه ئی د خپلی وحی د وریادولو او پوهولو او وررسولو ذمه وار ګرځولی دی نو څرنګه ممکن کیدی شی چه د ده د دعوت د فرائضو او د تبلیغ په انجام کښې کوم بل طاقت یا قوت خلل واچوی. نفس وی که شیطان ناروغی وی که جادو لنده ئی دا چه هیڅ یو شی د نبوت او پیغمبری په چارو او

د بعثت په لوړو (اوچتو) مقاصدو پورې اړه (تعلق) لرې د سحر او جادو لږ څه اثر لويدلی وی او نه کودی او نه جادو د نبوت او د بعثت په فرائضو کښې څه خلل او ډيل اچولی شی.

دوهمه تنبيه : د معوذتينو په قرآنيت باندی د ګردو (تولو) اصحابو اجماع ده او د هغوی له زمانی څخه تر اوسه پورې په تواتر سره ثابته شوی ده. يوائځی د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه څخه نقل کاوه شی چه دوی به دا دوه سورتونه په خپل مصحف کښې نه ليکل. خو دا خبره دی ښکاره وی چه ابن مسعود رضی الله عنه هم د دی دوو سورتونو په قرآنيت کښې هيڅ شک او شبهه نه لرله او دا ئی منل چه دا د پاک الله کلام دی او يقيناً له آسمانه رانازل شوی دی خو د دی د نزول اصلی مقصد رقيه او علاج دی دا نه دی رامعلوم چه د تلاوت دپاره نازل شوی دی؟ که نه؟ نو ځکه د دی دوو سورتونو ليکل په هغه مصحف کښې چه د تلاوت دپاره وی له احتياطه چپ (خلاف) دی «**انه کان لا يعد المعوذتين من القرآن وکان لا يکتبهما فی مصحفه ويقول انهما منزلتان من السماء وهما من کلام رب العٰلمين ولکن النبی عليه الصلوٰة والسلام کان يرقی و يعوذ بهما فاشتبه عليه انهما من القرآن أوليستامنه فلم يکتبهما فی المصحف**» (د روح البيان د څلورم جلد ٧٢٣ مخ وګوری!) قاضی ابوبکر باقلانی ليکی «**لم ينکر ابن مسعود رضی الله عنه کونهما من القرآن وانما انکر اثباتهما فی المصحف فانه کان يری ان لا يکتب فی المصحف شيئا الا ان کان النبی صلی الله عليه وسلم اذن فی کتابته فيه وکان لم يبلغه الإذن**» (د فتح الباری د اتم جلد ٥٧١ مخ وګورئ!) حافظ يوه بل عالم د الفاظو داسی نقل کړی دی «**لم يکن اختلاف ابن مسعود رضی الله عنه مع غيره فی قرآنيتهما وانما کان فی صفة من صفاتهما**» د (فتح الباری د پنځم جلد ٥٧١ مخ وګورئ!) په هر حال د ابن مسعود رضی الله عنه دا رأی شخصی او انفرادی وه او لکه چه (بزار) تصريح کړی ده هيڅ يو له اصحابو څخه له ده سره متفق نه ؤ او ډير امکان لری چه وروسته له دی څخه چه هغوی ته په تواتر سره دا ورښکاره شوی وی چه معوذتين هم له متلوء قرآن څخه دی نو هغوی به هم په هغه خپل ړومبنی فکر باندی پاتی نه وی برسيره په دی د دوی انفرادی رأی هم له خبر واحد څخه معلوميږی چه د قرآن د تواتر په مقابل کښې د اوريدلو وړ (لائق) نه دی. په شرح مواقف کښې ليکلی شوی دی «**ان اختلاف الصحابة فی بعض سور القرآن مروی الآحاد المفيدة للظن و مجموع القرآن منقول بالتواتر المفيد لليقين. الذی يضمحل الظن فی مقابلته فتلک الآحاد مما لا يلتفت اليه ثم ان سلمنا اختلافهم فيما ذکر قلنا انهم لم يختلفوا فی نزوله علی النبی صلی الله عليه وسلم ولا فی بلوغه فی البلاغة حد الإعجاز بل فی مجرد کونه من القرآن وذلک لا يضر فيما نحن بصدده الخ**» حافظ ابن حجر رحمة الله عليه وائی «**واجب باحتمال انه کان متواتراً فی عصر ابن مسعود لکن لم يتواتر عند ابن مسعود فانحلت العقدة بعون الله تعالی الخ**» او صاحب المعانی ليکی «ولعل ابن مسعود رضی الله عنه رجع عن ذلک الخ.».

یا الله العٰلمین! ستا شکر په کومه ژبه اداء کړو چه تا مونږ ته داسی خالص توفیق او تیسیر راوباښه چه نن مو دا مهتم بالشان خدمت پای (آخر) ته ورساوه! مونږ د خپل دغه خلوصیت او عقیدت ؟ ثمره چه یوائحی ستا په فضل او اعانت سره پای (آخر) ته رسیدلی دی ستا د قدسیت لوی دربار ته په ډیر عجز او نیاز دروړاندی کوو امید او هیله (طمعه) لرو چه پخپل فضل او کرم قبول ئی کړی! الٰهی مونږ معترف یو چه د دی لوی خدمت په پای (اخر) ته رسولو کښی مو حق د اخلاص او د خدمت نه دی اداء کړی خو کله چه ستا رحمت او رأفت سیآت په حسناتو سره بدلولی شی تاته د یوه حسنه صورت بدلول په حسنه حقیقت سره کومه لویه خبره نه ده! ستا مهربانی او لورینی (بخشش) ته هم داسی هیله (امید) ده چه ته د خپلی نکتی پالنی له پلوه دا ځمونږ عمل تل مقبول او ژوندی ولری! او د ده د ښو ثمراتو څخه مونږ په دواړو دارینو کښی متمتع وګرځوی!

یا الله العٰلمین! ته د خپل پاک قرآن له برکته مونږ او ځمونږ والدین او ځمونږ استاذان او ځمونږ شیوخ او ځمونږ اقارب او احباب او هغه کسان چه په دی ښه کار کښی محرک، داعی، ممد، معاون شوی دی یا هغه پوهان چه دی عظیم الشان کار کښی ئی رفاقت او اعانت راسره کړی دی. ګرد (تول) وبښی! او د دنیا او آخرت له بلاؤ څخه ئی مأمون او مصئون ولری! او حضرت شیخ الهند محمود الحسن دیوبندی رحمة الله علیه او حضرت عمدة المفسرین شبیر احمد عثمانی مدظله سره مو په جنت الفردوس کښی یو ځای کړی!.

تمت الترجمة والتفسیر فلله الحمد اولا و آخراً و ظاهراً و باطنا، ربنا لا تؤاخذنا ان نسینا او اخطأنا ربنا تقبل منا انک انت السمیع العلیم اللّٰهم آنس وحشتی فی قبری اللّٰهم ارحمنی بالقرآن العظیم واجعله لی اماماً و نورا وهدی ورحمة اللّٰهم ذکرنی منه ما نسیت وعلمنی منه ما جهلت وارزقنی تلاوته آناء اللیل واطراف النهار واجعله لی حجة یا رب العٰلمین!

د قرآن پیل (شروع) په باء، ختم ئی په سین شو ولی؟ ځکه رهبر مو په دارینو کښی قرآن دی بس!.

دقرآن کریم دوقوفو رموز (نښې)

ـ دهرې ژبې ویونکي چه کله خبرې کوي نوچیرته دریږي اوچیرته نه دریږي، کله ډیراوکله لږ ایساریږي اوپه دی ودریدو اونه دریدوکښې دخبرې پوره بیان اومفهوم کښې ډیرلوی دخل دی .

دقرآن کریم معجز کلام اوعبارت هم دوینا په ډول واقع دی. له دغه وجې نه أهل علمو د دریدواونه درید ونښې (علائم) مقررکړې دي چه هغې ته دقرآن مجید دوقوفو رموز وائي .

ضروري خبره ده چه ددی عظیم کتاب لوستونکي ددی رموزو پوره خیال وساتي اوهغه رموز دادي.

○ ـ چیرته چه خبره پوره شي هلته کښې ورډه غوندی دائره وي ، داپه حقیقت کښې غونډه (ت) ده چه د(ة) په هیئت کښې لیکلی شی اوداد وقف تام علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی ، اوس ة خونه شي لیکلی مګروړه غوندی حلقه اچولی شی دی ته آیت وائي .

م ـ داد وقف لازم علامه ده په دی باندی هرومرو (خامخا) دریدل پکاردی أوکه چیري څوک ونه درید نواحتمال

لری چه دخبری مطلب به بل څه شی ددی په پښتو ژبه کښې داسی مثال پوهیدل پکارده چه چانه و ویلی شی ،
(پاسه - مه کینه) چه پکښې دپاسیدو امر او له کینا ستو نهی ده نو په - پاسه - باندی دریدل لازم دی او که چیری متکلم ونه دریدنو مخاطب به داسی وګڼړی چه (پاسه مه - کینه) چه په هغه کښې به د و دریدو نه نهی او دکیناستود امر احتمال کیګی او یقیناً دا به د قائل د مطلب خلاف وی.

ط - دا د وقف مطلق علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی دا علامه هلته وی چه کوم ځای مطلب نه پوره کیګی او ویونکی مزیده هم څه ویناکول غواړی .

ج - دا د جائز وقف علامه ده دلته کښې دریدل غوره او نه دریدل جائز دی .

ز - دا د مجوّز وقف علامه ده دلته نه دریدل غوره دی .

ص - دا د مرخّص وقف علامه ده دلته پیوست (یوځای) لوستل پکاردی لیکن که چیری څوک ستړی شی او ودریګی نو هغه ته اجازه شته ،
معلومه شوه چه په (ص) پیوست لوستل د (ز) په نسبت ترجیح لری

صلے - دا اَلْوَصْلُ أَوْلٰی (یعنی وصل غوره) اختصار دی دلته پیوست لوستل غوره دی .

ق ـ داد قِيلَ عليه الْوَقف خلاصه ده دلته دريدل پكارنه دی.

صل ـ داد قَدْ يُوْصَلُ علامه ده دلته كله ودريدی شی اوكله نه
ليكن دريدل غوره دی.

قف ـ داد قِفْ لفظ دی چه معنی ئ ده ودريږه اودا علامه
هلته استعماليږی چه دلوستونكی دپيوستی وينا احتمال وی.

س ياسكته ـ داد سكتے علامه ده دلته لږ وخت دريدل پكاردی
خوچه تنفّس باقی وی (يعنی ساماته نه شی).

وقفه ـ داداوږدی سكتے علامه ده دلته دسكتے په نسبت ډير
دريدل پكاردی ليكن چه تنفّس جاری وی (يعنی ساماته نه شی)
په سكته اووقفه كښی دافرق دی چه سكته كښی لږ وخت
اوپه وقفه كښی ډير وخت ودريدی شی.

لا ـ دلا معنی چه نيشته داعلامه كله خود آيت پورته وی او
كله دعبارت دننه كه دعبارت دننه وی نودريدل بالكل
نه دی پكار اوكه دآيت پورته وی نوبيا اختلاف دی.
دځينوپه نزد دريدل اودبعضوپه نزد نه دريدل روادی
خوكه څوک ودريد ياونه دريد په دی سره مطلب كښی څه
خلل نه واقع كيږی وقف هلته نه دی پكارچه د عبارت دننه
ليكلی وی.

ك ـ دادكَذٰلك علامه ده يعنی چه كوم رمز (نسبه) دی ك نه

وړاندې ليكلى شوى ده دلته كښې دى همغه وګڼلى شي .

۵ ـ داددې علامه ده چه په دې ځاى دغيركوفيينو په نزد آيت ده كه چاوقف وكړ نوداعادې (دوباره ويلو) ضرورت نيشته.

۞ ـ داد دريو ټكو (نقطو) وقف نژدې راځى دى ته معانقه ويلى شي كله خوددې اختصار په مع سره ليكلى شي. ددې مطلب داده چه دا دواړه وقفونه لكه چه معانقه كوى او حكم ئې داده چه په دې دواړو وكښې په يو باندې دريدل پكاردې په بل نه او په وقف كښې درموز و (نښو) قوت او ضعف ملحوظ ساتل پكاردي .

د دويم جلد فهرس

له(١٦) تر (٣٠) پارې

د سورة الكهف (٧٥)آيت له ابتداء تر پاى (آخر) سورة الناس

د دويم جلد فهرس

له(١٦) تر (٣٠) پارې

د سورة الكهف (٧٥)آيت له ابتداء تر پاى (آخر) سورة الناس

بِحَمْدِ اللهِ تَعَالىٰ وَتَوفيقِهِ

انْتَهَى المُجَلَّدُ الثَّاني ـ الأَخِير ـ

مِنَ الجُزْءِ (١٦) إِلىٰ (٣٠)

مِنْ بِدَايَةِ الآيَةِ (٧٥) مِنْ سُورَةِ الكَهْفِ إِلىٰ آخِرِ سُورَةِ النَّاسِ

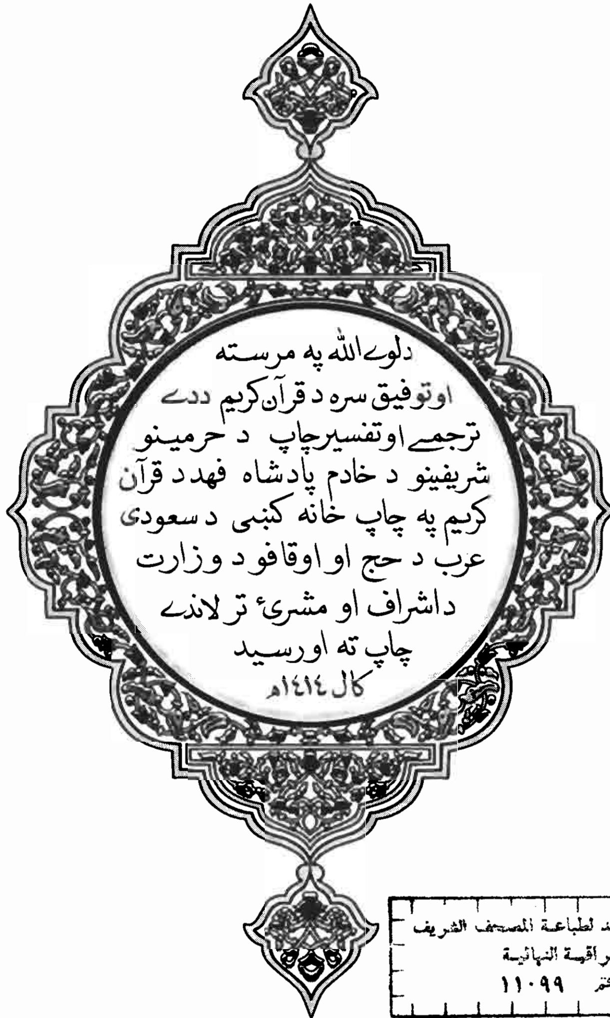
دخداى تعالىٰ په مرسته (مدد) اوتوفيق دويم جلد (آخرى)
پاى (آخر) ته ورسيد له (١٦) تر (٣٠) پارے
دسورة الكهف (٧٥) آيت له ابتداء ترپاى (آخر)
سورة الناس

حقوق الطبع محفوظة

لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد
لطباعة المصحف الشريف

ص.ب ٣٥٦١ - المدينة المنورة

مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف
المراقبة النهائية
رقم ١١٠٩٩

د چاپ حقوق محفوظ دي
په حق کښې د حرمینو شریفینو د خادم پادشاه فهد
د قرآن کریم د چاپ خانې (ص ب ٣٥٦١) مدینه منوره

(٢٢٥د/٤٠٠٠) (٤) (٠١)

دَ قُرْآن کَرِیم

ترجمه او تفسیر په پښتو ژبه کښې

دویم جلد

له (۱۶) تر (۳۰)

پارې پورې